

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNELLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SURSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINES
SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS NIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ETATÆ,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERÆ LATINA UNIVEROS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CXIX.

FLORUS DIACONUS, LUPUS FERRARIENSIS, RODULFUS BITURICENSIS, WALTERIUS
AURELIANENSIS, ROTHADUS II SUESSIONENSIS, NICOLAUS PAPA I.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SIVE PETIT-MONTROUX.

1852

7959

PATROLOGIE

CURSUS COMPLETUS

1875

UNIVERSITÄT ZÜRICH
AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH
AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH
AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

AN DER UNIVERSITÄT ZÜRICH

SECVLVM IX.

NICOLAI I

PONTIFICIS ROMANI

EPISTOLÆ ET DECRETA,

AD PRÆSTANTISSIMAM EDITIONEM CONCILIORUM MANU ACCURATISSIME
EXPRESSA ET JUXTA TEMPORUM SERIEM DISERTA.

PRÆCEDUNT

B. SERVATI LUPÍ ABBATIS FERRARENSE, FLORI DIACONI LUGDUNENSIS,
RODULFI BITURICENSIS, WALTERII AURELIANENSIS, BOTHRADI II SUSSIONENSIS,

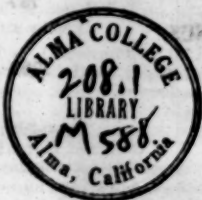
OPERA OMNIA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERICI UNIVERSITATIS,

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ MANUS EDITORUM.

TOMUS UNICUS.

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1852

7959

ELENCHUS

AUTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIX CONTINENTUR.

FLORUS DIACONUS LUGDUNENSIS.

Liber de electionibus episcoporum.	Col.	11
De Expositione missæ.		15
Opuscula adversus Amalarium.		71
Martyrologium.		95
Sermo de prædestinatione.	Ibid.	
Liber adversus Joannem Scotum.		101
Cermina varia.		249
Expositio in Epistolas B. Pauli.		279
Appendix.		419
Capitula ex lege et canone collecta.	Ibid.	
Epistola ad imperatricem Judith.		423

B. SERVATUS LUPUS PRESBYTER ET FERRARIENSIS ABBAS.

Epistola.		431
Canones concilii Vernensis.		611
Liber de tribus Questionibus.		619
Collectaneum de tribus Questionibus.		647
Vita sancti Maximini episcopi Trevirensis.		665
Vita sancti Wigberti abbatis Fritzlarensis.		679
Homilie dum in solemnitate sancti Wigberti.		693
Hymni duo de solemnitate ejusdem.		697

RODULPHUS BITURICENSIS EPISCOPUS.

Capitula.		703
-----------	--	-----

WALTERIUS AURELIANENSIS EPISCOPUS.

Capitula.		725
-----------	--	-----

ROTHADUS II SUSSIONENSIS EPISCOPUS.

Libellus proclamationis.		747
--------------------------	--	-----

NICOLAUS I PONTIFEX ROMANUS.

Epistolæ et decreta.		769
----------------------	--	-----

1.802
882 M.

FLORUS DIACONUS LUGDUNENSIS

NOTITIA HISTORICA.

(Apud Galland., Bibliotheca veterum Patrum, tom. XIII.)

Wandelbertus (a) *Florum nostrum Magistri nomine insignitum, subdiaconum Lugdunensis Ecclesiae appellavit, dum ait: Ope et subsidio præcipue usus sum sancti et nominatissimi Flori, Lugdunensis Ecclesiae subdiaconi, qui ut nostro tempore revera singulari studio et assiduitate in Scripturae scientia pollere, ita librorum authenticorum non mediocri copia et veritate cognoscitur abundare. Hinc facile factum ut magistri nomen illi adhæreret. Subinde et diaconus audit. Trithemius monachum scribit S. Trudonis Leodiensis diocesis, jurene an injuria, ut contendit Oudinus (b), nihil interest. Augustinum maxime habebat in delictis. Varia scriptis quorum catalogum habes apud Fabricium (c) et Caveum (d). Adversus Joannem Scotum scripsit an. 852, nomine Ecclesiae suae Lugdunensis, ad id electus, ut Mauguino videtur (e), quod in sermone quodam, ab Hincmaro memorato (f) insigne specimen ediderat*

A doctrinae suae de praesentia et praedestinatione. Quo in opere non quidem scripta Eriegenae depravit, ut vult Matthaeus Westmonasteriensis (g); sed aliquando adversarii sensum non satis videtur assecutus, ut bene Usserius (h) interpretatur. Visum est nobis ex illo afferre duntaxat libellum de Electionibus episcoporum, quem in Agobardo suo vulgavit Baluzius V. C., pag. 254, nec tamen a bibliographis vulgo commemoratum videmus. Fragmentum ejus ediderat Massonus, et ex illo Baronius, quod etiam, paulo tamen diversum, representat Petrus de Marca in Concordia sua (i). Faletur Cavæus ignorare se quando post scriptum in Eriegenam superfluerit auctor noster: at cum Matthaeus Westmonasteriensis, superius laudatus, de eo mentionem faciat ad an. 883, sub eo anno illum afferre nequaquam incommodum existimavimus.

(a) Praef. ad suum Martyrol.

(b) Tom. I, pag. 1806.

(c) Bibl. med. tom. II, p. 63, edit. Patav.

(d) Ad an. 837.

(e) Dissert. Hist., cap. 10, pag. 156.

B

(f) De Praedest. cap. 6.

(g) Ad an. 883.

(h) Histor. Gottesch., cap. 9.

(i) Lib. viii, cap. 14, num. 2 et 3.

NOTITIA BIBLIOGRAPHICA.

(Fabric., Bibl. med. et inf. Lat.)

Drepanius Florus, non diversus, ut videtur, a magistro Floro, diacono Lugdunensi, de cujus scriptis Caveus ad annum 837. Ejus observatis pauca hæc habeo, quæ addam

1. *Præter Commentarium in Pauli Epistolas ex Augustino, et sub Bedæ vulgatum nomine, scripsit et alium similem Florus in eadem Pauli Epistolas ex Cypriano, Hilario, et aliis Patribus, manuscriptum in Carthusiæ Majoris bibliotheca, de quo Baluzius in epistola ad Tournemini (a).*

2. *Opusculum de Actione Missarum, collectum ex verbis SS. Patrum Cypriani, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Gregorii, Fulgentii, Severiani, Vigili, Isidori, Bedæ, Aviti, et ex antiquis mysteriorum libris ex Petri Francisci Chiffetii editione recusum in Bibliotheca Patrum Lugdunensi tom. XV, p. 62, sed nuper ex codice reginæ Sueciæ Christianæ longe integris et emendatus vulgatus est pag. 579 tom. noni Monumentorum Edmundi Martene et Ursini Durandi, Parisiis, 1733, folio.*

(a) *Journal des Savants* an. 1716, pag. 234, seq.

(b) *Subjunctis nonnullis carminibus Theodulfi et Jonæ Aurelianensium episcoporum, Modoini episcopi Augustodunensis, et Laidradi atque Agobardi Lugdunensium.*

(c) *In Veteris Testamenti libris descriptorum.*

PATROL. CXIX.

C 3. Præter Poematia novem, in Georgii Fabricii Poetis Christianis et in Bibliothecis Patrum sæpius edita, et separatim in lucem data ab Andrea Rivino (b), Lipsiæ 1653, 8, et cum notis, et illa poemata sex, quæ vulgavit Mabillonius tom. I Analect., pag. 388 seq. (editionis novæ pag. 412) de quibus singulis diligenter Polycarpus Leyserus in Historia poetarum medii ævi pag. 244 seq., alia adhuc nuper ex ms. Bigotiano legenda dederunt laudati viri Martene et Durandus tomo V. Anecdotorum, quæ sunt carmine hexametro: In Evangelium Matthæi, pag. 595; Gesta Christi Domini, pag. 601; In Evangelium Joannis, pag. 603; Oratio ad Christum, cum commemoratione antiquorum (c) miraculorum Christi, Dei nostri, pag. 608; Epigrammata libri homiliarum totius anni ex diversorum Patrum tractatibus ordinati, pag. 612; Epistola tertia (d) ad Modoinum, Augustodunensem episcopum, pag. 616, quæ incipit

Salve, sancte parens, Christi venerande sacerdos

D

(d) *Prima apud Georgium Fabricium et alios incipit:*

Salve, Pater, profluas hilari de pectore grates.

Secunda apud Mabillonium:

Egregio, Modolæ, viro tibi mitto salutem.

De hoc Modoino Sammarthani tom. II Galliæ Christianæ, pag. 36.

Augusti montis (a) pastor in arce potens.

Titulus in apside memoriæ S. Justi. pag. 618.

4. Opusculum adversus Amalarium Lugdunensem chorepiscopum, de Corpore Christi tripartito, in tomo nono monumentorum Martenii et Durandi, pag. 641. De illo Amalarii errore dixi supra tomo I. Florus hoc opusculum per modum epistolæ scripsit: Dominis beatissimis, reverentissimis, et piissimis pastoribus gregis Christi, rectoribus Ecclesiæ Dei, prædicatoribus ac propugnatoribus catholicæ fidei. Dnognoni sacri consilii magistro et pontifici clarissimo, HETI Trevirorum antistiti, ALDRICO reverentissimo Cenomanorum episcopo, RABBAN abbati venerabili et ex provincia Lugdunensi prima, ALBERICO Lingonum et FORÆ Cabilonensi reverentissimis episcopis, Ecclesiæ catholicæ indignus filius et pietatis ac paternitatis vestræ exiguus servulus FLORUS. Subjicitur deinde, pag. 649, Opusculum de eadem causa in concilio episcoporum apud Carisiacum palatium acta; et pag. 166: Epistola Flori ad Theodoni Villæ concilium adversus libros Amalarii.

5. Contra Joannis Scoti erroneas definitiones. Scripsit nomine Ecclesiæ Lugdunensis; in Gilberti Manguini Vindiciis gratiæ et prædestinationis ex sæculi noni scriptoribus, tom. I, pag. 585, 758, Parisiis, 1650, 4, et tom. XV Bibliothecæ Patrum, edit. Lugdun., pag. 611. Videndum fueritne alius a nostro Florus Prudentius Galindo, episcopus Tricastinus, cujus et aliæ exstant adversus eundem Scotum

A lucubrationes ab eodem Manguino editæ. Vide etiam quæ contra sententiam Floro nostro scriptum illud tribuentem disseruit Menetrierius in Memoriis litterariis Trevoltinis anni 1705, pag. 544 seqq.

6. Alterius etiam vetustioris Flori, monachi S. Trudonis, ordinis Benedictini, diocesis Leodicensis, circa annum 760, clari sunt *Addimenta ad Martyrologium Bedæ* cum illo vulgata ab Henschenio in Actis sanctorum ante tomm secundum Martii, et novissime cum Bedæ Historia ecclesiastica gentis Anglorum ex recensione Joannis Smith, Cantabrigiæ, 1722, fol. Adde Carolum Cointe tomo IV Annalium Francorum, pag. 470 seq. Adjicit etiam elegiacos quosdam versus in calce cujusdam veteris commentarii in Psalmos, qui in codice mille annorum manuscripto in bibliotheca Mediolanensi Ambrosiana servatur. Carmen hoc edens Muratorius Antiquit. tom. III, pag. 856, in ea est opinione, ejus auctorem ipsum esse Lugdunensem diaconum, sæculi sui lumen; æque tamen judicat commentarium illorum auctorem a S. Hieronymo, cujus nomen ibidem præfert, longe esse diversum. Porro in eo carmine ad Elothardum abbatem directo Florus recensuisse se commentarium illum narrat. Eandem commentationem ex Elonensi codice sibi notam eidem Floro Usserius in Histor. Gottesch. et Caveus ascribunt, sed ex carmine a Muratorio relato nullum aliud ab eo munus præstitum discimus quam correctoris. Cæterum et ipse Florus Hieronymo vindicare opus illud visus est.

(a) Dunum Celtæ montem vel clivum, ut Græci βουνον et βίνα appellant. Vide Gangium.

FLORI DIACONI

LIBER DE ELECTIONIBUS EPISCOPORUM,

COLLECTUS EX SENTENTIIS PATRUM.

(Apud Galland., ubi supra.)

I. Manifestum est omnibus qui in Ecclesia Dei sacerdotale officium administrant, quæ sunt illa quæ in ordinatione episcopali, et sanctorum canonum auctoritas, et consuetudo ecclesiastica, juxta dispositionem divinæ legis et traditionem apostolicam jubeat observari. Videlicet ut pastore defuncto, et sede vacante, unus de clero Ecclesiæ, quem communis et concursus ejusdem cleri et totius plebis consensus elegerit, et publico decreto celebriter ac solemniter designaverit, legitimum episcoporum numero consecratus, locum decedentis antistitis rite valeat obtinere; nec dubitetur divino judicio et dispositione firmatum, quod ab Ecclesia Dei tam sancto ordine et legitima observatione fuerit celebratum.

II. Hæc sunt quæ et in Conciliis Patrum, et in decretis apostolicæ sedis pontificum statuta reperiantur, et ab Ecclesia Christi et initio comprobata reperiantur, et comprobantur. Unde et beatus martyr Cyprianus de sancto Cornelio urbis Romæ pontifice, cum episcopatum ejus adversus quosdam superbos et invidos calumniatores defenderet, hæc

C ipsa in testimonium sanctæ et legitimæ ordinationis ejus prosecutus est dicens (epist. 111): « Factus est Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum omnium testimonio, de plebeio suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum consensu; cum nemo episcopus inibi factus esset, cum gradus cathedræ sacerdotalis vacaret. Quo occupato, et omnium nostrorum consensione firmato, quisquam jam episcopus fieri voluerit, omnimodis necesse est ut ecclesiasticam non habeat ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet per consensum unitatem. Post primum secundus esse non potest. Quisquis enim post unum, qui per electionem consecratus est, esse voluerit, jam non secundus ille, sed nullus est. »

III. Juxta hæc verba beati Cypriani, ordinatos fuisse constat, et legitime præfuisse universo populo deinceps omnes Ecclesiarum Dei antistites, absque ullo consultu mundanæ potestatis, a temporibus apostolorum, et postea per annos fere quadragintos. Ex quo autem Christianis principes esse cœperunt,

eamdem episcoporum ordinationibus ecclesiasticam libertatem ex parte maxima permansisse, manifesta ratio declarat. Neque enim fieri potuit, cum unus imperator orbis terræ monarchiam obtineret, ut ex omnibus latissimis mundi partibus, Asiæ videlicet, Europæ et Africæ, omnes qui ordinandi erant episcopi ad ejus cognitionem deducerentur. Sed fuit semper integra et rata ordinatio, quam sancta Ecclesia juxta traditionem apostolicam et religiosæ observationis formam celebravit.

IV. Quod vero in quibusdam regnis postea consuetudo obtinuit, ut consultu principis ordinatio fieret episcopalis, valet utique ad cumulum fraternitatis, propter pacem et concordiam mundanæ potestatis; non tamen ad complendam veritatem vel auctoritatem sacræ ordinationis, quæ nequaquam regio potentatu, sed solo Dei nutu, et Ecclesiæ fidelium consensu, cuique conferri potest. Quoniam episcopatus non est munus humanum, sed sancti Spiritus donum, sicut ostendit apostolus, ubi ad episcopos loquitur, dicens (Act. xx, 28): *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Unde et in Epistola ad Hebræos (cap. v, 4-6) ait: *Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo, sicut Aaron. Sic et Christus non semetipsum glorificavit ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et iterum: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* In quibus Apostoli verbis evidentissime demonstratur, ad hoc munus adipiscendum atque sumendum sufficere unicuique gratiam Dei, cooperante fide et devotione gratiæ ejus, absque his autem humano arbitrio nemini posse concedi. Unde graviter quilibet princeps delinquit, si hoc suo beneficio largiri posse existimat, quod sola divina gratia dispensat; cum ministerium suæ potestatis in hujusmodi negotium peragendo adungere debeat, non præferre.

V. Denique ut istius rei nonnulla proferantur exempla, puto quod de ordinatione beati Martini, quando ex monasterio sub alia occasione eductus, et a populo comprehensus, atque ad Ecclesiam perductus est, et continuo ab episcopis, qui ad hoc

A invitati fuerant, consecratus, nemo principum hujus sæculi fuerit interrogatus. In Ecclesia quoque Lugdunensi sic religiosa olim et venerabilis consuetudo fuit, sicut antiqua narrat historia: scilicet ut, defuncto pontifice, omnis in unum conveniret Ecclesia, et triduo jejunio communi voto ac supplicatione celebrato, quemcunque eis Dominus per revelationem sive ex eorum clero seu aliunde ostenderet, ipsum sine dubio antistitem constituerent. Quod de beato Eucherio præfatæ urbis episcopo, et doctore egregio, sanctissimæ Vitæ ejus liber manifeste testatur impletum. Qui cum esset ex nobilissimo senatorum genere oriundus, et hæc sæculo abrenuntians, omnique facultate sua in pauperes ob amorem Christi distributa, partibus Provinciæ in quodam specu reclusus, atque ibi soli Deo jejunus, et orationibus vacans latitaret, tali revelatione ostensus, atque inventus in pontificali regimine locatus est. Ex quo certissime constat quod omni illo tempore quo tantam bonitatem sive gratiam omnipotens Deus in illa voluit Ecclesia demonstrare, valebat ac sufficiebat ad consecrationem rectorum sola ejus gratia et fides Ecclesiæ devota

VI. Sed et in Romana Ecclesia usque in præsentem diem cernimus absque interrogatione principis, solo dispositionis judicio, et fidelium suffragio, legitime pontifices consecrari: qui etiam omnium regionum et civitatum quæ illi subjectæ sunt, juxta antiquum morem, eadem libertate ordinant atque constituunt sacerdotes; nec adeo quisquam absurdus est, ut putet minorem illic sanctificationis divinæ esse gratiam, eo quod nulla mundanæ potestatis comitetur auctoritas.

VII. Quæ omnia non ideo dicimus quasi potestatem principum in aliquo minuendam putemus, vel contra religiosum morem regni aliquid sentiendum persuadeamus; sed ut clarissime demonstretur, in re hujusmodi divinam gratiam sufficere, humanam vero potentiam, nisi illi consonet, nihil valere. Quapropter in sacris canonibus Patrum, ubi plurimæ causæ commemorantur sine quibus episcopalis ordinatio irrita habenda est, de hac re nihil invenitur insertum.

FLORI DIACONI

OPUSCULUM

DE EXPOSITIONE MISSÆ,

Ex ms. bibliothecæ Reginæ Sueciæ auctius et emendatius.

(Marten., ampl. Collect., tom. IX.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Quod hactenus in Bibliotheca Patrum legebatur abbreviatum magistri Flori opusculum in canonem missæ, prodit nunc primum integrum ac numeris omnibus absolutum ex vetustissimo codice reginæ Sueciæ, sæculo x saltem exarato, ac proinde ad auctoris ætatem proximè accedente, ex quo Romæ existens Mabillonius illud describi curavit. Nam cum illud cum edito diligenter contulisset, ne partem quidem quartam Florianæ expositionis in Patrum Bibliotheca contineri animadvertit, ac proinde non immerito existimavit publica luce dignum, idque ipsum optasse videtur claræ memoriæ cardinalis Bona, qui et ipse reginæ Sueciæ codicem examinaverat.

Floruit autem Florus circa annum 840, regnante apud Francos Carolo Calvo, fuitque Lugdunensis Ecclesiæ diaconus, ut vulgo dicitur, sive subdiaconus, ut placet Wandalberto, qui ipsum, ut et Walfridus Strabo, ob præclaram eruditionem et indefessam legendi scribendæ assiduitatem mirum in modum prædicat. Sic enim ille in præfatione ad suum Martyrologium: *Ope, inquit, et subsidio præcipue usus sum sancti ac nominatissimi viri, Flori, Lugdunensis Ecclesiæ subdiaconi, qui, ut nostro tempore revera singulari studio et assiduitate in divinæ Scripturæ scientiâ pollere, ita librorum authenticorum non mediocri copia et varietate cognoscitur abundare.* Ex hoc Wandalberti loco refutata manet Joannis Trithemii opinio, asserentis Florum fuisse Trudoniensis monasterii monachum, nisi forte sub vite finem monasticæ professioni nomen dederit. Cum autem in sanctorum Patrum lectione, quorum egregiam librorum copiam habebat, esset versatissimus, hoc opus aliæque ab eo edita ex eorum præsertim dictis et sententiis composuit, quorum persæpe integra verba uno tenore prosequitur, nonnumquam mentem solum exprimit. Expositioni missæ aliud ejusdem Flori opusculum subicere libet adversus Amalarium, quod ex duobus antiquissimis mss., uno Pelteriano, altero Achillis Harlæi, ante annos 800 exaratis, olim descripsit Mabillonius.

1. Incipit opusculum de actione a missarum collectionem quam maxime, et in ordinem digestum ex verbis sanctorum Patrum Cypriani, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Gregorii, Fulgentii, Severiani, Vigili, Isidori, Bedæ, Aviti, sicut suis locis per singula tit-

a Per actionem missarum intelligunt auctores liturgici canonem missæ. Actio dicitur ipse canon. inquit Walfridus Strabo lib. de Rebus eccles., c. 22, quia in eo sacramenta consueverunt Dominica. Canon vero eandem actio nominatur, quia in ea est legitima et regularis sacramentorum confectio. Et Micrologus

A teræ nominum quæ forinsecus prænotantur ostendunt; sed et ex antiquis mysteriorum libris quædam verba necessario sumpta sunt. Quod autem eadem nomina in ipsa opusculi serie ubique inserta non sunt, illa necessitas fecit, ne frequens eorum interpositio foret absurda et incommoda ipsius dictionis et sensuum interruptio. In qua tamen expositione non tam verba, quæ satis simplicia sunt, sed potius ipsius mysterii ratio et actio imponitur et commendatur, videlicet qua fide celebrandum, quanta pietate sit amplectendum.

2. (Atq. in Psal. xxxiii, n. 4.) In mysterio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, quod sancta Ecclesia per universum mundum pro salute ejusdem mundi offert, maxime nobis humilitas commendatur. Unum enim nobis fecit idem Dominus Jesus Christus per humilitatem, quia per superbiam recesseramus a Deo: redire autem ad eum nisi per humilitatem non poteramus, et quem nobis proponeremus ad imitandum non habebamus. Omnis enim mortalitas hominum superbia tumebat, etsi existeret aliquis humilis vir in spiritu, sicut erant prophætæ et patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei. Erant autem, ut legimus, sacrificia antea Judeorum secundum Aaron in victimis pecorum, et hoc in mysterio nondum erat sacrificium corporis et sanguinis Domini, quod nunc diffusum est toto orbe terrarum. Proponamus nobis ergo ante oculos duo sacrificia, et illud secundum ordinem Aaron, et hoc secundum ordinem Melchisedech. Scriptum est enim: *Juravit Dominus, et non pænitebit eum, tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Hoc autem manifeste dicitur de Domino nostro Jesu Christo. Quis ergo erat Melchisedech? utique, sicut legimus, rex Salem. Salem civitas fuit antea illa, quæ postea, sicut docti

cap. 12: *Orationem quam canonem sive actionem propter regularem sacramentorum confectionem, Romano more appellamus, quis composuerit avertit non legimus.*

b Apud Augustinum legitur riam, et quidem, ut videtur, melius.

prodiderunt, Jerusalem dicta est. Ergo antequam A ibi regnarent Judæi, ibi erat ille sacerdos Melchisedech, qui scribitur in Genesi sacerdos Dei excelsi. Ipse occurrit Abrahæ, quando liberavit Loth de manibus persequentium, et prostravit eos a quibus ille feriebatur, et liberavit fratrem. Post liberationem fratris occurrit ei Melchisedech. Tantis erat Melchisedech a quo benediceretur Abraham. Protulit panem et vinum et benedixit Abraham, et dedit ei decimas Abraham. Vide quid protulit et quem benedixit, et dictum est postea : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. David hoc in spiritu dixit longe post Abraham. Temporibus autem Abrahæ fuit Melchisedech. De quo ergo alio dicit : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, nisi de illo cujus novimus sacrificium?

3. Sublatum est enim sacrificium Aaron, et cœpit esse sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Dominus itaque noster Jesus Christus in corpore et sanguine suo voluit esse salutem nostram. Unde autem commendavit corpus et sanguinem suum? De humilitate sua. Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur. Respice altitudinem ipsius : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). Ecce cibus sempiternus; sed manducant angeli, manducant sempiternæ virtutes, manducant cœlestes spiritus, et manducant et saginantur, et integrum manet quod eos satiat et lætificat. Quid autem homo posset ad illum cibum? Unde eor tam idoneum illi cibo? Oportebat ergo, ut mensa illa lactesceret, et ad parvulos perveniret. Unde autem sit tibi lac? unde autem cibus in lac convertitur, nisi per carnem trahatur? Nam mater hoc facit; quod manducat mater, hoc manducat infans; sed quia minus idoneus est infans qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, et utilitate a mamilla et lactis succo de ipso pane pascit infantem. Quomodo ergo de ipso pane pavit nos sapientia Dei? Quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Vide ergo humilitatem, quia panem angelorum manducat homo. Et scriptum est : *Panem celi dedit eis, panem angelorum manducavit homo* (Psalm. LXXVII, 24), id est Verbum illud quo pascuntur angeli sempiternum, quod est æquale Patri, manducavit homo, quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Phil. II, 6). Saginantur illo angeli; sed semetipsum exinanivit, ut manducaret panem angelorum homo, formam servi accipiens in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ut jam de cruce commendaretur nobis caro et sanguis Domini novum sacrificium.

4. (Aug. in Psalm. LXIV, 1.) Ipse ergo a Domino Deo missus sacerdos noster, assumpsit a nobis quid offerret Deo. Illas sanctas primitias carnis ex utero Virginis holocaustum obtulit Deo : extendit manus

in cruce, ut diceret : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psalm. CXL, 2), sicut novimus, quia Dominus circa vesperam pendit in cruce, et impietates nostræ propitiæ sunt; alioquin absorberant nos. Merito illi cantavimus in psalmo : *Et impietates nostras tu propitiabilis* (Psalm. LXXIV, 4). Tu sacerdos, tu victima, tu oblator, tu oblatio. Ipse sacerdos est, qui nunc ingressus est interiora veli. Solus ibi ex his qui carnem gestaverunt interpellat pro nobis. In cuius rei figura in illo primo populo; et in illo primo templo, unus sacerdos intrabat in Sancta sanctorum (Heb. IX, 7), populus omnis foris stabat, et ille qui solus ingrediebatur interiora veli, offerebat sacrificium pro populo foris stante. Quid enim ageretur in illo populo Judæi nescierunt; sed modo sciunt; de illis quippe dictum est : *Quandiu legitur Moyses, velamen supra cor eorum positum est, ibi velamen figura est; sed tolletur figura, et apparebit veritas* (II Cor. III, 15). Sed quando tolletur velamen? audi Apostolum : *Cum autem transiens ad Dominum auferetur velamen* (Ibid., vers. 16). Propitiatis ergo peccatis nostris et impietatibus per illud sacrificium vespertinum, transimus ad Dominum, et auferetur velamen. Propterea et Domino crucifixo velum templi scissum est. Itaque nec carnem præputii circumcidimus juxta ritum Mosaicæ legis, nec abstinemus carnibus, quas eadem lex dicit immundas, nec sabbata et neomenias et dies festos eorum carnaliter observamus, nec victimas pecorum sacrificamus Deo, nec pascha in ove et azymis similiter celebramus, et si qua alia fuerunt vetera sacramenta, quæ omnia umbras futurorum appellat Apostolus, quia ea significabant suo tempore revelanda quæ nos revelata percipimus, ut remota umbra nuda eorum luce fruamur. Nam et exuendo veterem hominem circumcidimus in expolatione corporis carnis, et quos cibos illi vetant in pecoribus, nos vitamus in moribus, et exhibemus corpora nostra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, cui et animas nostras in desideriis suis pro sanguine intelligenter effundimus, et Christi velut Agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur, qui propter similitudinem carnis peccati etiam caprino pecore in veteribus sacrificiis figuratur, nec eum negat in crucis carnis taurum, qui in illo cognoscit maximam victimam. In illo requiem cum invenimus, vere sabbatizamus, et lunæ novæ observatio vitæ novæ est sanctificatio, et pascha nostrum est Christus, et azymus noster sinceritas veritatis, fermentum non habens vetustatis; et quæcumque alia illis veteribus adumbrata sunt signis, in isto habent finem, cujus regni non erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem et prophetas non solvere, sed implere. Proinde illa vetera signa rerum non evacuavit arguendo, sed implendo mutavit, ut alia essent quæ nuntiarent venisse jam Christum,

a Apud Augustinum et per humilitatem mamillæ et lactis succum, etc.

quam fuerant illa quæ prænuntiabant esse venturum. Quoniam ergo sicut scriptum est in Canticum canticorum, *aspiravit dies* (Cant. II, 17), removeantur umbræ; spiritualis significatio jam luceat, carnalis celebratio jam quiescat, audiamus Dominum vetera Judæorum sacrificia repudiantem, et novum Christi sacrificium apertissime promittentem per Malachiam prophetam dicentem: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda, quia nomen meum magnum est in gentibus, dicit Dominus exercituum* (Malach. I, 10). Certe hic negare non possunt Judæi, non solum non accipere sacrificium de manibus eorum, sed nec se illi offerre manibus suis. Locus enim unus est lege Domini constitutus, ubi manibus eorum sacrificia jussit offerre, præter quem locum omnino prohibuit. Hunc ergo locum quem pro suis meritis amiserunt, etiam sacrificium quod ibi tantum licebat offerri in locis aliis offerre non audent. Ecce omnimodo impletum est, quod ait propheta, *Et munus non suscipiam de manibus vestris*. Neque hoc ita prædictum et impletum est, ut eoa prophetica sententia respondere permittat. Quia manibus non offerimus carnem, corde et ore offerimus laudem, secundum illud in psalmo: *Immola Dei sacrificium laudis etiam* (Psal. XLIX, 14), hinc enim contradicit eis qui dicunt: *Non est mihi voluntas mea in vobis*. Deinde ne existiment Judæi, quod illis non offerentibus, nec illo accipiente de manibus eorum Deo, sacrificium non offeratur, quo quidem ille non eget, qui honorum nostrorum nullius indiget: tamen quia sine sacrificio non est, quod non illi, sed nobis utile est, audiant ipsum Dominum contestantem, imo aperiant oculos et videant, quia *ab ortu solis usque ad occasum*, non in uno, sicut in illis fuerat constitutum, sed *in omni loco* offertur sacrificium Christianorum, nec cuilibet Deo, sed ei qui ista prædixit Deo Israel. Unde alibi dicit Ecclesie suæ: *Et Redemptor tuus Deus Israel, Deus universarum terrarum vocabitur* (Isa. LIV, 5). Hoc sacrificium mundum offertur Deo Israel, non ab una gente Judæorum, de cujus manibus non se accepturum prædixit, sed ab omnibus gentibus, quæ dicant: *Venite, ascendamus ad montem Domini*, nec in uno loco sicut præceptum erat in terrena Jerusalem; sed in omni loco usque in ipsam Jerusalem; nec secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Christo enim dictum est, et de Christo tantummodo ante prædictum est: *Juravit Dominus et non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. CIX, 4). Quid est *juravit Dominus*, nisi inconcussa veritate firmavit? Et quid est *non pœnitebit eum*, nisi hoc sacerdotium nulla alia ratione mutabit? neque enim sicut hominem pœnitent Deum, sed Dei dicitur pœ-

* Id est confirmationis sacramentum: unde et apud Græcos episcopos confirmandos hanc adhibet

nitentia quævis ab illo instituta rei cujusque mutatio, quæ credebatur esse mansura, proinde cum dicitur *non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, satis ostendit eum pœnituisse, hoc est eum mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron, sicut de utroque videmus impletum. Nam et Aaron sacerdotium jam nullum est in aliquo templo, et Christi sacerdotium æternum perseverat in cœlo. Hunc sacerdotem et hoc sacerdotium magnifice commendat apostolus, cum gratiam Evangelii a regalibus cæremoniis distinguens, scribit ad Hebræos: *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, eo quod morte prohiberentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde et salvare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro eis. Talis decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus, qui non haberet quotidie necessitatem, quemadmodum sacerdotes, primo pro suis peccatis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel seipsum offerendo* (Hebr. VII, 28). Et iterum: *Talem habemus pontificem, qui concessit ad dextram majestatis in cælis, sanctorum minister et tabernaculi veri quod fecit Deus et homo* (Hebr. VIII, 1). Sancti ergo patres nostri in Veteri Testamento uni Deo et Creatori omnium victimas obtulerunt, quas sibi ipse offerri voluit, per earum similitudinem promittens victimam veram, per quam nos sibi peccatorum remissione reconciliavit in Christo Jesu Domino nostro, ut ei offerretur similitudo, promittens veritatem sacrificii, cui erat offerenda ipsa reddita veritas in passione corporis et sanguinis Christi. Hujus sacrificii caro et sanguis ante adventum Christi per victimas similitudine promittebatur, in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur, post ascensum Christi per sacramentum memoria celebratur. Proinde prima sacramenta, quæ observantur et celebrantur ex lege, prænuntiativa erant Christi venturi, quæ cum suo adventu Christus implevisset, oblata sunt; et ideo oblata quia impleta, non enim venit solvere legem sed adimplere. Alia sunt instituta virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam instituta fidei revelata, et in libertate vocatis filiis Dei jugo servitutis oblato, quod duro et carni dedito populo congruebat, qualia sunt in Ecclesia baptismus Christi, eucharistia Christi, signaculum * Christi. Illic est quod cautissimo divisionis ordine Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis, tempora venturi Christi venientisque discernit, et omnis sacrificiis quibus Christus passurus promittebatur, hoc sacrificium offert, quo Christus jam passus ostenditur, qui propterea verus est sacerdos, quia semetipsum veram pro nobis hostiam obtulit, sicut Apostolus testatur dicens: *Estote ergo imitiformam: Signaculum domini Spiritus, sancti, et Ordo* Gelasianus *signum Christi in vitam æternam. Amen.*

tores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis (I Cor. xi, 4), ut in ipso sacerdote ac sacrificio fieret remissio peccatorum, id est per mediatorum Dei et hominum, hominem Christum Jesum, per quem facta peccatorum purgatione reconciliamur Deo. Non enim nisi peccatis homines separantur a Deo, quorum in hac vita non sit nostra virtute, sed divina miseratione purgatio per indulgentiam illius, non per nostram potentiam, quia et ipsa quantalacunque virtus quæ dicitur nostra, illius est nobis bonitate concessa.

5. Propterea ergo nobis per Mediatorem præstita est gratia, ut polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur, per hoc scilicet quod eramus et non eramus. Eramus enim homines, sed justi non eramus; in illius autem incarnatione, natura humana erat, sed justa, non peccatrix erat. Hæc est mediatio, qua manus lapsis jacentibusque porrecta est. Hoc est semen dispositum per angelos, in quorum edictis et lux dabatur, quia et unus Deus coli jubebatur, et hic mediator venturus promittebatur. Usus sacramenti fide etiam justi antiqui mundari pie vivendo meruerunt, sicut beatus Petrus apostolus ad quosdam qui in lege justificari quærebant, manifeste testatur, dicens: *Quid tentatis Dominum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus; sed per fidem Domini Jesu credimus salvari, quem admodum et illi?* (Act. xv, 10.) Omnis itaque hominum multitudo, propter quos a dæmonum dominatione liberandos Christus advenit, in illo habent misericordissimam purgationem et mentis et spiritus et corporis sui. Propterea quippe totum hominem sine peccato ille suscepit, ut totum quo constat homo, a peccatorum peste sanaret. Gratia quippe Dei non potuit gratis commendari, quam ut ipse unicus Dei Filius in se incommutabiliter manens, induceret hominem, et spem dilectionis suæ donaret hominibus homine medio, qua ad illum ab hominibus uniretur, qui tam longe erat, immortalis a mortalibus, incommutabilis a commutabilibus, justus ab impiis, beatus a miseris, et quia naturaliter indidit nobis ut beati immortalesque esse cupiamus, manens beatus suscipiensque mortalem, ut nobis tribueret quod amamus, perpetiendū docuit continere quod timemus. Ilac Dei gratia qua in nos ostendit magnam misericordiam suam, et in hac vita per fidem regimur, et post hanc vitam per ipsam speciem, incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducimur.

6. Hanc igitur gratiam purgationis et redemptionis nostræ, quam nobis Dominus et Salvator in sacramento sui corporis et sanguinis commendavit, longe antequam pateretur in populus prædicavit; sed pridie quam pateretur, id est ea nocte qua tradebatur, in cœna discipulis suis tradidit. Nam beatus Joannes evangelista statim post illud de quinque panibus mi-

raculum, quo in quinque millia hominum satiata sunt, narrat eum fugisse in montem, declinando scilicet a turbis, quæ tanti signi admiratione permotæ, cupiebant rapere et facere eum regem, et mox veniente nocte ambulantes super mare venisse Capharnaum, atque ibi jam die altera occurrentibus sibi turbis et inter alia quærentibus et dicentibus: *Quid faciemus ut operemur opera Dei?* respondisse eis: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Cumque respondissent: *Quod ergo tu signum facis, ut videamus et credamus tibi? quid operaris?* Patres nostri manna manducaverunt in deserto, sicut scriptum est: *Panem de cælo dedit eis manducare.* Dixit eis Jesus: *Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim Dei est, qui descendit de cælo, et dat vitam mundo.* Et post paululum: *Ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriat, et qui credit in me non sitiet unquam.* Et iterum: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam.* Ego sum panis vitæ: patres vestri manducaverunt manna in deserto et mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus qui de cælo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et rursus post aliqua: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Caro enim mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Post hoc subjunxit Evangelista: *Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum* (Joan. vi, 28, 35, 47, 54, 59), quod totum, sicut ipse Evangelii secundum Joannem textus ostendit, manifeste anno integro ante passionem Domini gestum est. Nam sicut idem evangelista scribit, quando illud de quinque panibus miraculum factum est, *Proximum erat pascha, dies festus Judæorum* (Ibid., vers. 4); nec tamen in ipso, sed in pascha anni sequentis eum ad passionem venisse commemorat. Hinc est quod in illa cœna paschali, quando Dominus traditus est, nihil de ipso corporis et sanguinis ejus mysterio idem beatus Joannes commemorat; quia videlicet copiosius hoc et sublimius in præcedentibus Evangelii sui partibus explicaverat, et a reliquis tribus evangelistis, quod in eadem cœna in commemoratione Dominicæ passionis ad salutem fideliū fuerat traditum, diligenter noverat commendatum. Verba quippe Matthæi hæc sunt: *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, et fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in*

remissionem peccatorum (Matth. xxvi, 26). Marcus vero sic ait : *Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait : Sumite : Hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis. Et biberunt ex illo omnes, et ait illis : Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur* (Marc. xiv, 22). Lucæ vero his verbis narratio explicatur : *Et accepto calice gratias egit, et dixit, Accipite et dividite inter vos. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam canavit dicens : Hic calix Novum Testamentum est in sanguine meo, qui pro vobis funditur* (Luc. xxii, 17). Beatus etiam Paulus, commemorans sacratissimæ illius cœnæ mysterium, inter alia sic dicit : *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit et dixit : Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur ; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam canavit dicens : Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis in meam commemorationem* (I Cor. xi, 23). Quantum est istud et ineffabile salutis mysterium et pietatis sacramentum, tanta contestatione predictum, tanta veritate commendatum, ut prius hoc Dominus corpus et sanguinem suum assereret, quam pro nobis suum corpus et sanguinem traderetur nemo enim potest passionis Domini corporisque ejus et sanguinis pro majestate rei sacramenta cognoscere.

7. (Fulg. epist. 44, ad Ferrandum, n. 43.) Notandum quoque diligenter, quod in eadem cœna et Judaicum Dominus pascha comedit, quod oportebat auferri *, et sacramentum corporis sui et sanguinis dedit, quod ad salutem fidelium oportebat institui. Desiderio, inquit, desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Manducavit ergo pascha, quo passurus significabatur, antequam pro nobis voluntarie pateretur. Comedit pascha Judeorum, quo promissus est Christus, ut veniret ad pascha nostrum, quod immolatus est Christus.

8. (Aug., epist. 54, ad Januarium.) Aperte enim dicit Evangelium, quod manducantibus illis accepit Jesus panem et benedixit. Cum etiam superius dixisset : Cum sero autem factum esset, discumbebat cum duodecim. Et manducantibus illis dixit : Unus ex vobis tradet me, post enim tradidit sacramentum ; unde liquido apparet, quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos, nequaquam tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesie, quod a jejunis semper accipitur. Ex hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani Dominicum prius

* Apud Fulgentium legitur offerri, sed sive offerri, sive auferri legas, utraque lectio bona, et certe non ea quam proferi Florus noster spernenda vide-

intraret, quam ceteri cibi. Ideo enim per universum orbem mos iste servatur, neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debebunt, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere ; ait enim : *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam carnem manducare* (I Cor. xi, 18), hanc ipsam acceptionem eucharistiæ Dominicam cœnam vocans. Unusquisque enim, inquit, suam carnem præoccupat ad manducandum (Ibid., vers. 21) ; unde et indigne dicit acceptum ab eis, qui non discernebant a cæteris cibis veneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset *judicium sibi manducat et bibit*, subjecit, non *dijudicans corpus Domini* (Ibid., vers. 29) ; namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infingere cordibus et memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat ; et ideo non præcipit, quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis, per quos ordinare Ecclesias disposuerat servaret hunc locum.

9. (CYPRIAN., epist. 63, ad Cecil.) Neque enim quia post cœnam calicem obtulit Dominus, etiam Domini diei sacrificium post cœnam celebrare debemus. Christum offerre oportebat circa vespem diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum et vespem mundi, sicut de paschali agno in Exodo scriptum est : *Et immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vespem* (Exod. xii, 6). Et iterum in psalmis : *Alleratio manuum mearum sacrificium respertinum* (Psal. cxi, 2).

10. (Aug., epist. 149, ad Paulinum, n. 16.) Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus. Cum vero ait Apostolus de hoc sacramento loquens : *Propter quod, fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurii, domi manducet, ut non in judicium conveniatis, statim subtexuit, cætera autem cum venero ordinabo* (I Cor. xi, 33). Unde intelligi datur quia multum erat ut in Epistola totum illis agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horum diversitate variatur. Nam et ubi ad Timotheum scribens ait : *Obsecro itaque primo omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones* (I Tim. ii, 1), hoc constituisse intelligitur, quod omnis et pene omnis frequentat Ecclesia, ut obsecrationes accipiamus dictas quæ sunt in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensa incipiat benedici ; orationes, cum benedicitur et sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur, quam totam benedictionem fere omnis Ecclesia Dominica oratione concludit. Interpellationes autem, sive, ut quidam codices habent, postulationes sunt, cum populus benedicitur. Tunc enim antistes velut advocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt pote-

tur : nam in Dominica cœna Judeorum pascha finem accipiebat et debebat auferri.

stati. Quibus peractis, et participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis ultimam commendavit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, ut his breviter præscriptis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur, *pro omnibus hominibus, pro regibus et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate* (1 Tim. II, 2), ne quisquam, sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, æstimaret non esse ista facienda pro iis a quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Unde adjungit et dicit : *Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Domino, qui omnes homines vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire* (Ibid., vers. 3). Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona conversatione et unius Dei omnipotentis cultu, sive participatione corporis et sanguinis Christi : *Unus enim Deus, inquit, unus enim Mediator Dei et hominum homo Jesus Christus, ut illud quod dixerat, omnes homines vult salvos fieri, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem nostrum Deum, quod semper erat Verbum, sed hominem Christum Jesum cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis. Ideo enim Christus mediator Dei et hominum dictus est inter Deum immortalem et mortalem hominem Deus et homo reconcilians hominem Deo, verus rex, verus sacerdos. Ergo petit homo a rege Christo regatur, si forte peccaverit, eodem sacerdote Christo expletur.*

11. ⁴ Primo igitur convenientibus in unum, et astantibus in domo Dei fidelibus, præcedente modulatione divinarum laudum, præcedente lectione apostolorum et Evangeliorum, præcedente etiam nonnunquam sermone et allocutione magistrorum, subjuncta quoque symboli confessione, et oblatione populorum, et initiata consecratione sacramentorum, in quibus omnibus mens astantium ad divina et cœlestia cogitanda ac desideranda præparatur, assistit sacerdos altari, et celebratur divina mysteria, Ecclesiam salutando orat, et orando salutatur dicens :

12. *Dominus vobiscum.* Qui salutationis sermo non humano arbitrio compositus, sed ex divinx Scripturæ auctoritate desumptus probatur, ubi frequenter et singulariter et pluraliter positus legitur. Singulariter, sicut ait angelus ad beatam Mariam : *Ave gratia plena, Dominus tecum* (Luc. I, 28) ; et sicut ad Gedeon similiter salutando dixit : *Dominus tecum, virorum fortissime* (Jud. VI, 12). Pluraliter autem, sicut in libro Ruth, qui utique sicut cæteri sacræ Scripturæ libri divina et mystica continet, legitur Booz salutando dixisse messoribus : *Dominus vobiscum.* Cui et ipsi resalutantes dixerunt : *Benedicat tibi Dominus* (Ruth. II, 4). Et sicut in historia libri Paralipomenon propheta missus a Deo invenitur salutasse Asa regem Juda cum exercitu suo, invocato Dei auxilio, victores de prælio revertentes. Ait enim : *Dominus vobiscum, quia*

• Ille solum incipiunt editi.

A fuistis cum eo. Et addidit : Si quæsieritis eum, invenietis : si autem dereliqueritis illum, derelinquet vos (1 Par. XXVIII, 9). Unde patet quia sicut nihil pejus potest esse homini quam derelinquere Deum et derelinqui a Deo : ita econtrario nihil melius est quam habere Deum et esse cum Deo. Et quia salutare nihil est aliud quam salutem optare, hæc est vera salutatio, veræ salutis optatio, id est cum ecclesia sua tanquam in templo suo, cum dicit Apostolus : *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (1 Cor. III, 16). Et Ecclesia habet Dominum secum inhabitantem et illuminantem, regentem et protegentem, ut ille sit ei Deus, et illa sit populus, sicut propheta promissit dicens : *Et inhabitabo et inambulabo cum illis, et ero eis Deus, et erunt ipsi populus* (II Cor. VI, 16), ut dum tante beatitudinis dono Ecclesia Dei et possidet Dominum et possidetur a Deo, quatenus et ipsa sit hæreditas Domini, et Dominus pars hæreditatis ejus, impleatur in illa quod Psalmista ait : *Beata gens, cujus Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hæreditatem sibi* (Psal. XXXII, 12). Hoc est enim summum hominis bonum possidere Deum, et possideri a Deo ; ipsum solum diligere et ipsi soli servire, illi soli adhærere, ut dicat illi anima devota : *Mihi autem adhærere Deo bonum* (Psal. LXXII, 28). Et iterum : *Adhæsit anima mea post te* (Psal. LXXII, 9), ut adhærens Domino, unus cum eo spiritus fiat, dicente Apostolo : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* (1 Cor. VI, 17). Nam et ipse Apostolus in Epistolis suis ita salutatur dicens, ut aliquando dicat : *Dominus cum omnibus vobis ; aliquando : Deus autem pascit cum omnibus vobis ; item aliquando : Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres, amen* (Gal. VI, 18). Et nonnunquam sub distinctione personarum, totam invocans Trinitatem, ita salutatur : *Gratia Domini nostri Jesu Christi et caritas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis* (II Cor. XIII, 13). In quibus omnibus hoc optat fidelibus scribens, quod sacerdos ad altare assistens, scilicet, ut habentes Deum non deserantur ab eo. Recte ergo Ecclesia tam salubri sacerdotis voce accepta, et ipsa resalutando orat, et orando resalutat sacerdotem, dicens :

13. *Et cum Spiritu tuo.* Nihil enim melius invenit Ecclesia quod optaret sacerdoti, nisi quod sacerdos optat Ecclesiæ, id est ut idem Dominus qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum spiritu sacerdotis, ac sic in utroque benigna illa Domini promissio impleatur, qua ascensurus in cælum omnibus fidelibus promissit dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. XXVIII, 20). Hoc ergo tantum bonum sibi invicem optant et postulant, et sacerdotes Ecclesiæ, et Ecclesia sacerdoti, ut sicut ejus gratia illuminatur, ejus præsentia confortatur, ejus protectione munitur ; semper eum manere nobiscum, quemadmodum est pollicitus, sentiamus. Hoc etiam modo

aliquoties salutat Apostolus, et pluraliter, ut superius memoravimus, ubi ait: *Dominus Jesus Christus cum spiritu vestro, fratres, amen* (Gal. vi, 18). Et singulariter, ubi ad Timotheum salutans dicit: *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo, amen*. Et bene Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu et mente rationali creatus est homo ad imaginem et similitudinem Dei: et ibi est capax divinæ gratiæ et illuminationis, ut in quantum ei datur possit sentire dulcedinem suavitatis, et splendorem præsentiae ejus, ut fiat in eo illud quod Psalmista ait: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). Et iterum: *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt* (Ibid., vers. 6). Sic namque sanctificato spiritu hominis per inhabitationem Dei, efficitur homo etiam in corpore templum. Unde ait apostolus: *Corpora vestra templum est Spiritus sancti quem habetis a Deo* (1 Cor. vi, 19). Sed et illa salutato episcopalis ad populum, qua dicitur *Pax vobiscum*, sive *Pax vobis*, similiter non humano sensu inventa, sed de Scripturæ sanctæ auctoritate sumpta est. Nam et in Veteri Testamento invenitur dixisse angelus Danieli prophetæ: *Noli timere, vir desideriorum, pax tibi, confortare, et esto robustus* (Dan. x, 19). Et in Novo, id est in Evangelio, pene semper ita Dominus legitur apostolos salutasse dicendo: *Pax vobis*; et eisdem apostolis eandem salutationis formam commendavit dicens: *In quamcumque autem domum intraveritis, salutate eam dicentes: Pax huic domui, et si ibi fuerit filius pacis, requiescet pax vestra super illum: sin autem, pax vestra ad vos revertetur* (Matth. x, 13). Merito ergo et apostolorum successores, id est ecclesiarum præsules hac salutatione utuntur, domum Dei salutantes, ubi oportet omnes esse filios pacis: *Beati enī pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9), ut salutio pacis super eos requiescens, et salutantibus et salutatis possit esse fructuosa. Pax autem quæ sive per angelum, sive per Dominum, sive per pastores ecclesiarum fidelibus imprecatur, non est mundana aut caduca, sed divina et æterna, quæ nos Deo conciliat, et contra tentationes diaboli atque adversitates sæculi ipsius protectione munias, tranquilla proximis charitate conjungit. Hanc enim Dominus Ecclesiæ suæ commendavit dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Et continuo subjunxit, *non quomodo hic mundus dat, ego do vobis* (Joan. xiv, 27). De hac iterum dicit: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis; in mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum* (Joan. xvi, 33). Hanc et Apostolus fidelibus implorat dicens: *Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu* (Phil. iv, 7), quæ passionum tempore servanda est, et ubique fideliter tenenda, quanto attentius et devotius ea hora cum in domo Domini et in conspectu Dei assistitur, et vota et munera omnium sacris altaribus offeruntur, quando aliter divinam majestatem nobis propitiare

A non possumus, nisi sincero charitatis affectu illud implere studeamus, quod de hac re specialiter Dominus præcipit dicens: *Si offers manus tuas ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23).

14. (GREG., homil. 8 in Ezechiel.) Qua in re pensandum est, cum omnis culpa munere solvatur, quam gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longe positum longeque disjunctum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut videlicet Conditor, dum tale munus nostræ mentis aspexerit, a peccato nos solvat, quia munus pro culpa sumit. Veritatis autem voce testante didicimus, quia servus qui decem millia talenta debebat, cum pœnitentiam ageret, absolutionem debiti a Domino accepit. Sed quia conservo suo centum sibi denarios debenti debitum non dimisit, et hoc est jussu exigi, quod ei fuerat jam dimissum. Ex quibus videlicet dictis constat, quia si hoc quod in nos delinquitur ex corde non dimittimus, et illud rursus exigitur, quod nobis jam per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus.

15. (S. CYPR.) Summopere autem necesse est, ut quando stamus ad orationem, quando tam sancta et veneranda mysteria sub oculis Dei geruntur, toto corde ad precandum invigilemus. Cogitatio omnis carnalis et sæcularis abscedat, nec quidquam animus quam id solum cogitet quod precatur. Ideo et sacerdotes ante illam sacrosanctam orationem, præfatione præmissa, parat fratrum animos dicendo: *Sursum corda*, ut dum respondet: *Habemus ad Dominum*, admoneatur nihil aliud se quam Dominum cogitare debere, claudatur contra adversarium pectus, et soli Deo pateat, nec ad se adire hostem Dei tempore orationis patiatur. Obrepat enim frequenter et penetrat, et subtiliter fallens preces nostras a Deo avocat, ut aliud habeamus in corde, et aliud in voce, quando intentione sincera Deum non vocis sonus; sed animus et sensus debeat orare, quasi sit aliud quod magis cogitare debeamus, quam quod cum Deo loquimur. Quomodo a Deo audiri postulamus, cum nos ipsi non audiamus? Volumus esse Deum memorem nostri, quando memores nostri ipsi non sumus, hoc est quando oramus, majestatem Dei negligentia orationis offendere, hoc est vigilare oculis et corde dormire, cum debeat Christianus, etiam dum dormit oculis, corde vigilare, sicut scriptum est ex persona Ecclesiæ loquentis in Cantico canticorum: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2). Quapropter sollicitè et caute Apostolus admonet dicens: *Instate orationi vigilantes in ea* (Col. iv, 2), docens scilicet et ostendens, eos impetrare quod postulant a Deo posse, quos ipse videt in oratione vigilare. Quid est ergo sursum habere corda, nisi ea quæ sursum sunt querere, quæ sursum sunt sapere? querere videlicet amando, sapere intelligendo,

sicut Apostolus eodem sermone admonet dicens : *A Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram (Col. iii, 1).* Hunc ascensum cordis nostri qui fit ad Deum a convalle plorationis, id est ab humilitate contritionis, non nostris viribus, sed auxilio Dei ostendit nobis Psalmista dicens : *Beatus vir cujus est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum (Psal. lxxxiii, 6).* Ascensus enim utilis non potest esse, nisi primo humilitatis a convalle nobis ascendendum esse meminerimus. Convalles enim locus est terræ depressus. Docens ipse Dominus a convalle plorationis ascendendum, quando pro nobis humiliari usque ad mortem crucis et pati dignatus est, Hoc exemplum non relinquamus. Istam convallem plorationis martyres intellexerunt, et inde ut coronarentur ascenderunt. Amor sanctus ad superna elevat, et ad æterna inflamat. Obligata enim anima amore terreno, quasi viscum habet in pennis, volare non potest; mundata vero ab affectibus et sordidissimis sæculi, tanquam extensis pennis, ex duabus alis resolutis, id est duobus præceptis dilectionis Dei et dilectionis proximi, volat ad Dominum, ascendens volando, quia ascendit amando ad illam scilicet supernam Jerusalem matrem omnium nostrum, quæ est in cælis. Ab illa enim peregrinamur in hac vita, ad ejus reditum suspiramus tandiu miseret et laborantes, donec ad illam redeamus, nec cives nostri angeli dimiserunt in peregrinatione; sed annuntiaverunt nobis ipsum regem venturum ad nos. Et venit ad nos, et contemptus est inter nos a nobis, et postea nobiscum, et docuit nos contemni, quia contemptus est; docuit tolerare, quia toleravit; docuit pati, quia passus est; et promisit resurrecturos, quia resurrexit, in seipso ostendens quid sperare debeamus. Si ergo prophetæ et patres antiqui antequam Dominus Jesus Christus veniret in carne, antequam mortuus resurrexisset et ascendisset in cælum, suspirabant tamen illi civitati, quantum nos oporteat desiderare quo nos ipse præcessit, et unde nunquam recessit. Antiqui sacerdotes qui non tam curabant de cultu sermonis, quam de salute et ædificatione plebis, propter idiotas et rusticanos, non sursum, sed vulgari sermone *Sursum corda* dicere solebant, ut res tanta plenius omnium sensibus commendaretur. Monet autem adhuc sacerdos et dicit :

16. *Gratias agamus Domino Deo nostro.* Gratiarum actio Patri luminum semper a nobis debetur, a quo sine ulla dubitatione omne datum optimum, et omne donum perfectum, Scriptura teste, descendit. Nemo est enim donis Dei beatus, qui donanti existit ingratus, quia et hoc quod inter sacra mysteria cor habere sursum jubemur, ipso adjuvante id valemus, quod jubente admonemur. Et ideo sequitur, ut de hoc tanto bono sursum levati cordis non nobis gloriam, quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agamus. Hoc enim

A continuo commonemur, quia hoc dignum est, hoc justum est; recordari oportet semper hæc verba unde sint, quas actiones et quanta sanctitate commendentur, teneamus et habeamus quod accipimus, et datori gratias agamus. Quamvis enim accipere et habere nostrum sit, id tamen habemus quod accepimus, quoniam superbienti, et ex eo quod habebat, quasi a seipso haberet impie glorianti Veritas per Apostolum dicit : *Quid enim habes quod non accepisti; quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? (I Cor. iv, 7.)* Merito ergo in illo verissimo et singulari sacrificio Domini, Deo nostro agere gratias admonemur, ut agnoscat homo, si quid bene vivit, Dei gratia se habere, et ut perficiatur in dilectione justitiæ non se aliunde consecuturum, quia cogitatio piæ facit. Ipsa est illa sapientia quæ pietas vocatur, quæ colitur Pater luminum, a quo omne est datum optimum, et omne donum perfectum. Colitur autem sacrificio laudis actionibusque gratiarum, ut cultor ejus non in seipso, sed in illo gloriatur. *Non enim spiritum hujus mundi accepimus, ut ait idem Apostolus, sed Spiritum qui ex Deo est (I Cor. ii, 12),* ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Quis est autem spiritus mundi hujus, nisi superbæ spiritus, quo cor insipiens obscuratum est eorum, qui cognovit Dominum, non ut Deum, gratias agendo glorificaverunt? Consideremus ergo hæc, et de omnibus beneficiis Dei semper illi gratias referamus, interque omnia opera ejus, nihil est quod vel considerare libentius, vel laudare dulcius debeamus, quam quod Christus factus est humilis, et ad hominem, qui cadendo ad ima dejectus fuerat, sponte descendit, ut vel sese erigendum crederet qui jacebat. Denique ut levaret in cælum spem nostram, levavit primo carnem nostram, et ut non dubitaremus secuturum quod promisit nobis, illuc præcessit quod accepit ex nobis.

17. (Fulg., *epist. 14, ad Ferrand., n. 44.*) Ideo ergo præcipue in ipso sacrificio corporis Christi a gratiarum actione incipimus, ut Christum non dandum, sed datum nobis in veritate monstremus; et in eo quod gratias agimus Deo, in oblatione corporis et sanguinis Christi cognoscamus non adhuc occidendum Christum pro nostris iniquitatibus, sed occisum; nec redimendos nos illo sanguine, sed redemptos. D Vera est enim beati Petri prædicatio dicentis : *Non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vestra vana conversatione paternæ traditionis; sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati Christi (I Petr. i, 18).* Bene itaque admonenti sacerdoti et dicenti *Gratias agamus Domino Deo nostro*, respondet Ecclesia :

18. *Dignum et justum est.* Quid enim potest esse magis Deo dignum, aut quid ei justius a nobis rependi potest, quam et tantæ misericordiæ Dei, cui vicem referre non possumus, debitas gratias reddamus, audientes Apostolum exhortantem nos et dicentem : *Gratias agentes Deo et Patri, qui dignos*

* Vide sancti Augustini sermonem 227, ad infantes, de Sacramentis.

nos fecit in sorte sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suae, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum? (Col. 1, 12, 13, 14.) Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, et gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Qui ergo per hanc gratiam eripimur de potestate tenebrarum, id est diaboli et angelorum ejus, et transferimur in regnum Filii dilectionis Dei, ut efficiamur genus electum, regale sacerdotium, habentes in eodem Filio per sanguinem ejus redemptionem, remissionem peccatorum; quid dignus agere possamus, quam quod beatus Petrus apostolus admonet dicens: *Et virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum; qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti? (I Petr. 11, 9.)* Hanc ergo Ecclesiae responsionem confirmat sacerdos, et in Deum mente suspensus, cognoscente secum omni Ecclesia proclamatur et dicit:

19. *Vere dignum et justum est, æquum et salutare.* Quod est justum, hoc est et æquum, sed repetitio sermonis, confirmatio est veritatis, nam justitia et æquitas una res est, sicut cantamus in psalterio de Domino: *Judicabit orbem terræ in justitia et populos in æquitate (Psal. xcv, 10).* Salutare autem dicitur, quod est salubre, et quod salutem conferat. Vere ergo ut incessanter gratias agamus, dignum est tantis Dei beneficiis, justum nostris obsequiis, æquum ipso pondere rationis, salutare manifesto fructu salutis, quo et Deum laudantes salvantur, et ingrati ipsius judicio reprobantur. Nam Deum fideliter laudantes vere salvantur, sicut in psalmo cantatur: *Laudans invocabo Dominum et ab inimicis meis salvus ero (Psal. xvii, 4).* Ingrati autem reprobantur, sicut aperte in Evangelio ipse Dominus ostendit, qui ex decem leprosis ejus virtute mundatis, unum ad se suppliciter revertentem, et magna voce gratias agentem, laudavit, et gratia fidei salvavit, dicendo: *Non est inventus qui rediret et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena;* et continuo elementer adjunxit: *Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit (Luc. xvii, 18).* Novem autem reliquos, licet crederint se per eum posse mundari, quando una voce clamaverunt dicentes: *Jesu præceptor, miserere nostri;* tamen quia tantæ virtuti exstiterunt ingrati, velut infideles, nescire se ostendit, dicendo: *Nonne decem mundati sunt, et novem ubi sunt? (Matth. xiv, 12.)* Nescire autem Dei reprobari est: unde et quibundam dicturus est: *Amen dico vobis, nescio vos.* Ex quo quantum malum sit gratiarum actionem Deo debitam negligere, evidenter ostenditur, quando eos quos credentes mundavit, etiam mundatos istius culpe merito tanquam infideles abiecit. Gratias autem agere debemus semper et ubique, id est in omni tempore et in omni loco, ut impleatur in nobis quod cantamus in psalmo: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo (Psal.*

A xxxiii, 2). Et iterum: *In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino (Psal. cii, 22).*

20. (Aug., *Enar. 11 in Psal. xxxiii, n. 4.*) Quis est ergo qui benedicit et gratias agit Domino in omni tempore, nisi humilis corde? Ipsam enim humilitatem docuit Dominus noster in corpore suo, quia cum commendat corpus et sanguinem suum, humilitatem suam commendat. Esto humilis, si vis benedicere Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore tuo, quia et Job non tantum benedixit Dominum, quando abundabant illi omnia, quibus eum legitimus divitem fuisse. Ablata sunt omnia uno tempore, et implevit quod in hoc psalmo scriptum est dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est.* Post: *Sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21).* Ecce habet exemplum benedicientis in omni tempore. Non habebat quæ teneret, sed habebat quod laudaret. In laude Dei sui quasi in rerum copia quiescebat. Deus illi solatium fuit, ne possessionum damnis periretaretur. Nunquid enim perdidit Deum, quamvis perdidit quod dederat Deus? Plus est enim habere eum qui dat, quam illa quæ dat. Si enim pulchra sunt quæ dat, quanto pulchrior ille qui dat? Si magna sunt, quanto major ipse largitor? Et certe quæ in hac terrena vita dederit Deus, aut dum vivimus nos deserunt, aut a nobis morte deserunt. At vero ipse Deus æterna possessio semper præsens nunquam deserit possidentem. Sint ergo casta vota fidelium, vilescat temporale bonum, et veniat æternum. In hæreat Deo anima pia in eum oratione suspensa, et per spirituales amplexus ei connexa desideret illud quod secum ipse largitur. Quantum est quod nobis exhibebit Deus, si seipsum nobis nolit exhibere? Si ergo bona suppetunt sæculi, sit misericordiae faciendæ materies: si defuerint, sit patientiæ fidelis occasio. Tali enim devotione etiam in omni loco Deo gratiæ aguntur, quia qui ubique est præsens, ubique agnoscit laudatorem suum, etiam cum ore quiescente, et tacente lingua, secreto cordis affectu fidelis ei anima benedicit, cum agit in silentio quod canitur in psalmo: *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus (Psal. cii, 1).* Quisquis ergo supplicaturus et gratias acturus Deo, locum sanctum et aptum requirit, interiora tua munda, et omni inde mala cupiditate depulsa, præpara tibi in cordis tui pace secretum, volens in templo orare. In te ora, et ita age semper, ut templum Dei sis. Ibi enim Deus exaudit, ubi habitat.

21. *Vere dignum et justum est, æquum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere.* Subjungit ad quem dirigit orationem dicendo: *Domine, sancte Pater omnipotens, æterne Deus,* et per quem eandem orationem dirigit addendo: *Per Christum Dominum nostrum.* Quod ergo dicit, *Domine,* refertur ad creaturæ subjectionem, de quo et in psalmo canitur: *Quoniam omnia serviunt tibi (Psal. xv, 1).* Et alibi: *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egres.* Quid est enim bonorum meorum,

nisi a te datorum? quomodo eget aliquo bono, a quo omne bonum datur? Ideo verus est Dominus, qui servo suo non indiget. Et quo servo indiget? Quod vero adjungit *sancte Pater*, refertur vel specialiter ad unigeniti Filii generationem, in qua coeternus et coequalis Patri, de qua etiam Propheta ait: *Generationem ejus quis enarrabit?* (Isa. xxxv, 8) vel generaliter ad omnium filiorum Dei adoptionem, cujus tanta est gratia, ut cum haberet unicum, noluerit illum esse unum, sed ut fratres haberet, adoptavit illos qui cum illo possiderent vitam æternam, pro quibus ipse eisdem verbis Patri supplicans ait: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi* (Joan. xvii, 11). Hæc ergo vox, ut dicatur Deo *Pater sancte*, et propria est unici Filii per naturam, et communis omnium adoptione filiorum per gratiam, per quam etiam concessit ut orantes dicant: *Pater noster, qui es in cælis* (Matth. vi, 9), qui vere omnipotens et æternus est Deus, omnipotens scilicet virtute, qua omnia condidit et continet et regit, veraciter Scriptura dicit, *quia tibi impossibile nihil est*.

22. (In. *ibid.*) Qui tamen si compos est, ut nunquam suæ rationis instituta convellat. Ipsius est etiam vera æternitas, cui quod est esse perpetuum est, qui initio carens, sicut nullum finem, ita nullam recipit mutabilitatem. Tota autem oratio et gratiarum actio, quam semper et ubique debemus, dirigitur et offertur Deo Patri per Christum Dominum nostrum, tanquam per mediatorem et conciliatorem Dei et hominum, de quo Apostolus ait: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Jesus Christus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus* (I Tim. ii, 5), qui cum in natura deitatis sit unum cum Patre, suscipiendo naturam nostram, factus est nobis mediator ad Patrem. Ideo enim mediator Dei et hominum, quia Deus cum Patre, quia homo cum hominibus, non mediator homo præter deitatem, non mediator Deus præter humanitatem. Divinitas sine humanitate non est mediatrice, humanitas sine divinitate non est mediatrice. Sed inter solam divinitatem et humanitatem solam, mediatrice est humana divinitas, et divina humanitas Christi, qui etiam semetipsum obtulit in passione pro nobis, ut tanti capitis corpus essemus, secundum formam servi. Hanc enim obtulit, in hac oblatum est, quia secundum hanc mediator est. In hac sacerdos, in hac sacrificium. Per ipsum ergo et petitiones et laudes suas offert Ecclesia Deo Patri, sciens per eum solum se posse accipere quod postulat, per eum solum placere posse quod laudat, sicut in Evangelio promittit dicens: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (Joan. xvi, 23). Hæc est enim mediatio gratia per quam exaudit Ecclesia, secundum quam et Apostolus exhortatur dicens: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo* (Hebr. xiii, 15), id est fructum laborum consitentium homini. Idem namque mediator Dei et hominum Deus super nos homo

propter nos per humanitatem interpellat pro nobis apud Patrem, per divinitatem exaudit et præstat cum Patre, sicut ipse testatur dicens: *Quia ego ad Patrem vado, et quodcumque petieritis in nomine meo hoc faciam, ut clarificetur Pater in Filio* (Joan. xiv, 12). De qua mediatione et advocacy etiam beatus Joannes apostolus ait: *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. ii, 2), quia qui per humanitatem interpellat pro nobis apud Patrem, idem per divinitatem propitiatur nobis cum Patre. Orat itaque sacerdos pro Ecclesia, orat Ecclesia pro sacerdote, sicut orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo, qui dicit: *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiatur nobis ostium verbi* (Coloss. iv, 3).

B Et pro Petro orat Ecclesia cum esset in vinculis, quomodo et Petrus pro Ecclesia, quia omnia pro invicem membra orant. Caput pro omnibus interpellat, de quo scriptum est: *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis* (Rom. viii, 34).

23. (Græc. lib. xxi Moral., n. 42.) Unigenito enim Filio pro homine interpellare est apud coeternum Patrem seipsum hominem demonstrare, eique pro humana natura rogasse, est eandem naturam in divinitatis suæ celsitudine suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus non voce, sed miseratione, quia quod damnari in electis noluit, suscipiendo servavit: qui quoniam hoc quod moriendo in sepulcro posuit, resurgendo super angelos elevavit; recte sacerdos adjungit et dicit:

C 24. *Per quem majestatem tuam laudant angeli.* Hæc est enim ineffabilis gloria Salvatoris et mediatoris nostri, qui, ut Apostolus ait, *purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit* (Heb. i, 3). Cujus nominis altitudinem alibi exponens dicit: *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum* (Phil. ii, 9), quatenus per eundem mediatorem laudet, adoret et contremiscat majestatem Dei Patris non solum Ecclesia hominum in terris, sed etiam Ecclesia angelorum in cælis.

D 25. (Aug., *serm.* cccxl, n. 11.) Sic enim Ecclesia tota et una accipienda est, non solum ex ea parte qua peregrinatur in terris a solis ortu usque ad occasum laudans nomen Domini, et post captivitatem vetustatis cantans canticum novum; verum etiam ex illa quæ in cælis semper ex quo condita est cohabit Deo, nec ullum malum sui casus experta est. Hæc in sanctis angelis beata persistit, et suæ parti peregrinanti sicut oportet opitulatur, quia utraque una erit consortio æternitatis, et nunc vera est vinculo charitatis. Hæc ergo quæ peregrinatur in terris, sanguine Mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni est peccato redempta, ejus non est. Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). Non

enim pro angelis mortuus est Christus; sed ideo etiam pro angelis fit ipsa redemptio hominum, quoniam cum ipso redimus in gratiam post inimicitias quas inter homines et sanctos angelos peccata fecerunt, et ex ipsa hominum redemptione, ruinæ illius angelicæ damna reparantur. Propter hoc ait Apostolus, *instaurari omnia in Christo, quæ in cælis sunt et quæ in terris* (Eph. i, 10). In ipso instaurantur, quippe quæ in cælis sunt, cum id quod inde in angelis lapsum est, hominibus redditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cum ipsi homines qui prædestinati sunt in æternam vitam, a corruptionis vetustate renovantur, ac sic per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, pacificantur cælestia cum terrestribus, et terrestria cum cælestibus, quoniam sicut Apostolus dicit: *In ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris sunt, sive quæ in cælis* (Col. i, 22). De ipso namque et alibi idem Apostolus ait: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ* (Ib., vers. 18). Et iterum: *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis* (Col. ii, 10). Omnes ergo qui ab initio sæculi fuerunt justi, caput Christum habent. Illum enim venturum esse crediderunt, quem nos venisse jam credimus, et in ejus fide et ipsi sanati sunt, in cuius et nos, ut esset ipse totius caput civitatis Jerusalem omnibus connumeratis fidelibus ab initio usque in finem, adjunctis etiam legionibus et exercitibus angelorum, ut fiat una civitas sub uno rege, et una quædam provincia sub uno imperatore, felix in perpetua pace ac salute, laudans Dominum sine fine beato fine. Istorum vero trium ordinum spirituum, id est angelorum, dominationum, potestatum, qui divinam majestatem laudare, adorare, et tremere dicuntur, talis est differentia.

26. (GREG., *hom. 34 in Evang.*, n. 8 et seq.) Quod angeli, qui Latine nuntii interpretantur, ex ipso nomine officium suum nobis indicant, quia videlicet a Deo missi, voluntatem ejus hominibus nuntiant, sicut legimus in Veteri Testamento missos angelos ad Abraham, ad Loth, ad Jacob, ad Moysen, ad Josue, ad Daniel et Tobiam, et in Novo frequenter, unde et per Psalmistam dicitur: *Benedicite Domino angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendum vocem sermonis ejus* (Psal. cii, 29). Et iterum: *Qui facit angelos suos spiritus* (Psal. ciii, 4), ac si aperte dicat, qui eos quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit angelos, id est nuntios facit. Dominationes autem vocantur et angelorum agmina, quæ mira potentia præminent, eo quod eis cætera ab obediendum subjecta sint. Potestates etiam vocantur hi qui hoc potentius cæteris in suo ordine perceperunt, ut eorum ditioni virtutes adversæ subiectæ sint, quorum potestate refrenantur, ne corda hominum tantum tentare prævaleant, quantum volunt. Hi ergo tam beati et sublimes in cælestibus spiritus per Christum Dominum nostrum majestatem Dei

laudant, sicut ad eos gratulando dicitur in psalmo: *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum virtutes ejus* (Psal. cxlviii, 1). De quibus et Deus in libro Job loquitur dicens: *Quando facta sunt sidera, laudaverunt me omnes angeli mei voce magna* (Job xxxviii, 7). Adorant quoque eandem divinam majestatem, sicut in hymno confessionis Esdræ ad ipsum Deum dicitur: *Tu ipse, Domine Deus, qui fecisti cælum, cælum cæli et universa quæ in eo sunt, et tu vivificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorant* (II Esd. ix, 6). Tremunt etiam sicut per figuram de eis in libro Job dicitur: *Columnæ cæli contremiscunt, et pavent ad natum ejus* (Job xxvi, 10).

27. (Id., lib. xvii *Mor.*, n. 44.) Quia ipse quoque virtutes cælestium quæ Deum sine cessatione conspiciunt, in ipsa sua contemplatione contremiscunt. Sed iisdem timor ne eis poenalis sit, non timoris est, sed admirationis. Cum igitur in cælestibus tanta sit devotio laudantium, veneratio adorantium, tremor admirantium, consideret hæc homo, cui dictum est: *Quid superbit terra?* et audiat Apostolum monentem: *Cum metu et timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini* (Phil. ii, 12). Sequitur sacerdos in Dei laudibus, et dicit:

28. *Cæli cælorumque virtutes ac beata Seraphim socia exultatione concelebrant.* Subauditur hoc quod jam supradictum est, *majestatem tuam.* Hanc namque non solum, ut præmissum est, angeli, dominationes, et potestates laudant, adorant, tremunt; sed etiam cæli, et cælorum virtutes, et Seraphim concelebrant, id est in commune celebrant, concordii devotione et communi gaudio laudant. Nam celebritas est conventus populi in laude, et celebrata dicimus in celebri, id est in frequentissimo conventu acta. Celebrat itaque et concelebrat majestatem Dei beatus ille populus angelorum, de cuius inenarrabili multitudine scriptum est: *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei* (Dan. vii, 10), quia adest illis semper vultus præsens Dei, dicente Domino in Evangelio: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est* (Matth. xviii, 10). Qui dum sine defectu conspiciunt et amatur, amatur et laudatur, electorum civium mera letitia agitur, vicissim de se omnes in suo conventu gratulantur. Ipsa est enim domus Dei æterna, de qua in Psalmis canitur: *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5). Et iterum: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te* (Psal. lxxxvi, 7). Ideo hic bene dicitur, quia majestatem Dei socia, id est juncta exultatione concelebrant, quoniam, ut jam dictum est, sine intermissione laudantes vicissim de illo, et de se in illo lætantur, sicut de ipsis Seraphim manifeste in Isaia legitur, *quia volabant alter ad alterum, et dicebant, Sanctus, sanctus, sanctus, etc.* (Isa. vi, 3).

29. (Aug.) Merito enim laudant cui ministrant, et assistunt, et dant gloriam in excelsis Deo, quia illi

debet quod sunt, illi debent quod vivunt, illi debent quod juste vivunt, illi debent quod beate vivunt, ne putemus hominem solum pertinere ad gratiam Dei. Quid erat angelus antequam fieret? quid est angelus si deserat qui creavit? Hunc ergo omnium creatorem laudant et concelebrant cœli, sicut eum laudant sol et luna, omnes stellæ et lumen. Unde in psalmo dicitur: *Laudate eum sol et luna; laudate eum omnes stellæ et lumen. Laudate eum cœli cœlorum, et aquæ omnes quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini* (Psal. cxlviii, 3).

30. (AUG.) In hymno quoque trium puerorum ad laudem Dei elementa omnia provocantur, non quod elementa muta habeant sensum laudandi; sed quia cuncta bene cogitata laudem pariant, et impleat eor consideratione creaturæ ad eructandum hymnum Creatori. Et quia longum fuit in ista gratiarum actione lotos angelorum ordines, qui in Scripturis novem inveniuntur, sigillatim ponere; post cœlos ponuntur Virtutes, quo nomine omnes celestes spiritus nonnunquam generaliter appellari solent, ut est illud in psalmo: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritus oris omnis virtus eorum* (Psal. lxxxi, 6). Et iterum: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (Psal. xxiii, 10). Tamen proprie in ordinibus angelorum Virtutes illi spiritus vocantur, per quos signa et miracula frequentius fiunt. Ad ultimum ponuntur seraphim, qui est summus ordo angelicorum spirituum; et vere beata, quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incomparabili ardent amore. Unde et Seraphim *ardentes* vel *incendentes* interpretantur: quia quo subtilius claritatem divinitatis aspiciant, eo validius in ejus amore flammescunt.

31. (VIGIL.) Sciendum quoque quod cherubim et seraphim per *m* litteram prolata, juxta proprietatem linguæ Hebrææ, masculini sunt generis et pluralis numeri tantum. Si autem per *n* litteram dicantur, sicut in psalmis et hymnis, et in præsentis gratiarum actione ponitur, Græca declinatione in neutrale genus mutantur, velut cum dicimus lucida sidera, speciosa nemora, jucunda littora: sic et beata seraphim neutrali genere et plurali numero accipimus. Illud autem attentissime cognoscendum, quod ante ita sancti angeli et cæteræ cœlorum virtutes maiestatem Dei Patris laudare, tremere, et communi exultatione concelebrare dicuntur per Christum Dominum nostrum, tanquam hæc venerationis et glorificationis obsequia soli Deo Patri deferant, non etiam Filio et Spiritui sancto. Certissima enim fide tenere et scire debemus, quia totius sanctæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut una est divinitas et individua maiestas, ita ei in omnibus æqualis honor et individua glorificatio debetur; nec ullo modo aut Pater sine Filio, aut Filius sine Patre et Spiritu sancto aut laudari, aut adorari, aut ullo divini cultus obsequio honorari potest.

32. (VIGIL.) Nulla enim est in Trinitate distantia; sed sive quis Patrem adoret, ibi est Filius et Spiritus

A sanctus. Sive Filio et Spiritu sancto supplicet, ibidem sine dubio et Pater invenitur, quia dum Patrem aut Filium invocas, totam Deitatis unitatem, totam amplecteris Trinitatem. Si enim vere et fideliter creditur, quia Pater in Filio et Filius in Patre est, sicut Isaias ad eundem Filium loquitur dicens: *In te est Deus, et non est Deus præter te* (Isa. xlv, 14). Et in Evangelio: *Ego, inquit, in Patre et Pater in me est* (Joan. x, 38), nulli dubium, quod similiter ut Patri etiam Filio, qui in eodem Patre consubstantialiter manet, a nobis sacrificium immoletur. Cum enim ita in se invicem, ut separari nequeant manent, quod uni exhibueris, utrisque exhibitum crede. Denique Filius ait: *Qui me vidit vidit et Patrem. Ego et Pater unum sumus* (Joan. xiv, 9), sic visio Filii Patris est B contemplatio, Patris honorificentia sive gloria, dicente eodem Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

33. (AUG.) Quid si inveniuntur qui Patrem honorificant, et non honorificant Filium? Non potest, inquit, fieri. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum; sed ne forte Patrem quidem honorifices tanquam majorem, Filium vero tanquam minorem, corrigat te ipse Filius et revocat te dicens, ut omnes honorificent Filium non inferius, sed sicut honorificant Patrem. Quidquid ergo mandatis cœlestibus obsequendo divinitati exhibemus, sive in sacrificiorum ritu, sive in supplicatione precum, sive in alio quolibet munificentia genere et Patri et Filio æqualiter debetur, ac si nullum venerationis honorem privatum possidet Pater, qui non ad Filii et Spiritus sancti pertineat dignitatem. Nam si sacramentum regenerationis baptisma ad eos æqualiter pertinet, dum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti beata illa secundæ nativitatis gratia celebratur; nulli dubium quod et mysteriorum sacrificia communi dignitatis honore Pater et Filius et Spiritus sanctus possidet, quia inseparabili Deitatis unitate Trinitas ipsa connexa est. Ut autem ad solum Patrem oratio dirigatur, id apostoli sancti, sancto per eos ordinante Spiritu, sanxerunt, ut qui multorum deorum errores unius Dei prædicatione nitebantur evellere, sub Trinitatis sacramento uni personæ in sacrificiorum ritu supplicandum esse decernerent, ne qui unum Deum, ob falsorum deorum extirpandos errores, prædicabant, in plurali divinitatis numerum incidisse arguerentur ab his qui ineffabile Patris et Spiritus sancti mysterium ignorabant. Rectissime ergo constitutum est, ut quia Pater et Filius et Spiritus sanctus unius Deitatis, unius nature, unius æqualitatis, unius denique potestatis existunt, una ex eis persona propter unitatis mysterium retinendum in sacrificio invocarentur. Nec alia debuit, nisi quæ prima est, in qua cæteræ duæ naturaliter manentes existunt. Quod vero per Filium invocamus, cum ad eum dicimus: *Per Jesum Christum Filium tuum*, hic, ut supra jam dictum est, ex ea parte percipitur, qua pro nobis sacerdotis officio functus est, Tunc cum Deo Patri immaculatam suæ carnis ho-

stiam in ara crucis obtulit, unde vas electionis, *Considerate*, inquit, apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit eum (Heb. iii, 1). Factus ergo sacerdos pro nobis interpellat necesse est; sed ea, ut diximus, parte qua hominis gerit naturam. Unde et apostolus non divinitati, sed humanitati ejus hoc intercessionis ejus mysterium coaptavit dicens: *Unus enim mediator Dei et hominum homo Jesus Christus* (1 Tim. ii, 5). Quod autem oratio et adoratio sicut Patri, ita etiam et Filio deferatur, ostendit Isaias dicens: *Ipsam gentes deprecabuntur, et erit nomen ejus gloriosum* (Isa. xi, 10). Et iterum ubi inducit Deum Patrem loquentem ad Filium, labor Ægyptiæ, negotiatio Æthiopie et Sabaim, viri sublimis, ad te transibunt, et tui erunt. Post te alligabunt vinculis alligati, et te adorabunt, teque deprecabuntur, quoniam in te est Deus, et non est præter te (Isa. xlv, 14). Item in Joel: *Omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit* (Joel. ii, 32): quod de Filio dictum apostolus edocet tunc, cum Judæorum incredulitatem exprobrans ait: *Omnis qui invocaverit nomen Domini salvus erit. Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt?* (Rom. x, 13). David etiam supremam sedium confessorum Filium deprecans ait: *Qui sedes super cherubim, appare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse. Excita potentiam tuam et veni, et salvos facias nos* (Psal. lxxix, 3). Audi etiam Spiritum sanctum quemadmodum laudis sacrificium et Filio, et Patri, et sibi præcipit immolari, ubi vere individua Trinitas cum personarum distinctione evidentius demonstratur. Dicit ergo idem Spiritus sanctus in psalmo: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua, et invoca me in die tribulationis tuæ, et eripiam te, et honorificabis me* (Psal. xlix, 14). Ecce Spiritus sanctus et Deo Filio sacrificium laudis et Patri altissimo vota ac sibi invocationis et glorificationis hostiam a veritatis cultoribus suadet exhiberi.

34. (AUG.) De illo quippe dicit Apostolus: *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo et non estis vestri: quia empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro* (1 Cor. vi, 15). Quemnam Deum nisi Spiritum sanctum, cujus corpora nostra esse dixerat templum?

35. (VIGILIUS.) Debetur ergo gloria Spiritui sancto. Quod vero Virtutes angelicæ cum Patre simul etiam Filium laudent atque glorificent, ostenditur nobis in Deuteronomio, ubi ita ad Filii venerationem cælestis invitator exercitus: *Lætamini, cæli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei. Lætamini, gentes, cum populo ejus, et glorificent eum omnes filii Dei*. In Apocalypsi quoque beatus Joannes postquam vidit quatuor animalia et viginti quatuor seniores coram Agno, qui librum signatum aperuit, cecidisse dicentes: *Dignus es accipere librum et aperire signacula ejus, quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo*, subjunxit voces militiæ cælestis redemptioni nostræ congratulantes, et ait: *Et vidi et*

Audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et erat numerus eorum millia millium dicentium voce magna, dignus est Agnus qui occisus est accipere virtutem et divinitatem et sapientiam et fortitudinem et honorem et gloriam et benedictionem (Apoc. v, 9-12). Post hæc, inquit, vidi, et ecce multitudo magna, quam dinumerare nemo poterat ex omni gente et tribu et populo et lingua stantes ante thronum et in conspectu Agni, amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum, et clamabant voce magna dicentes: *Salus Deo nostro sedendi super thronum, et Agno* (Apoc. vii, 9, 10). Ecce laudis sacrificium indiscrete Patri et Filio sanctorum immolat chorus, quorum voces multitudo angelorum adorando, et amen respondendo, confirmat, sicut statim in eodem libro sequitur: *Et omnes angeli stabant in circuitu throni, et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adoraverunt Deum dicentes: Amen* (Ibid., vers. 11). Sanctum quoque Spiritum in eadem gloriæ sublimitate beatus Petrus prædicat dicens: *Spiritui sancto misso de cælis, in quem desiderant angeli prospicere*. Sequitur sacerdos et dicit:

36. Cum quibus et nostras voces, ut admitti jubens deprecamur. (GREG., lib. ii Moral., n. 10.) Voces angelorum sunt in laude conditoris ipsa admiratione intimæ contemplationis, quales ergo oportet esse voces nostras, quas in conspectu Dei cum angelicis laudibus deprecamur admitti, id est intrinsece, ut possumus dicere: *Intret in conspectu tuo*. Et iterum: *ut veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum*. Utique tales voces et talis clamor non est in sono oris, sed in desiderio cordis. Voces enim apud secretissimas aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Eternam etenim vitam si ore petimus, nec tamen desideramus, clamantes tacuimus. Si vero desideramus ex corde, etiam cum ore conticescimus, tacentes clamamus. Sic Moyses ab strepitu verborum lacerbat, et tamen silens aure divina pietatis audiebatur, cui dicitur: *Quid clamas ad me?* (Exod. xiv, 15). Intus est ergo in desiderio clamor secretus, qui ad humanas aures non pervenit, et tamen auditum Conditoris replet; et quia superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantum credimus hominum genus ascendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse, sicut scriptum est: *Statuit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei*, merito sancta Ecclesia, quæ illis socianda est in cælo, et cum illis in Dei laudibus permansura, jam nunc ipsis vocibus Deum laudat in terris, quibuscum sancti angeli laudant in cælis, et hoc non superba præsumptione, sed supplicii confessione, et sic desiderans majestatem Dei credere et confiteri in mundo sicut ab angelis videtur, et laudatur in cælo. Hæc enim confessio non est peccati, de qua nobis præcipitur: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (Jac. v, 16). Et Psalmista ait: *Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam* (Psal. xxxi, 5), sed laudis et gratiarum actionis, qualis intelligitur in psalmo ubi canimus: *Confiteantur Domino misericordiæ ejus,*

et mirabilia ejus filiis hominum (Psal. cvi, 8). Et qualem Dominus Jesus, qui nullum omnino habebat peccatum, in Evangelio Deo Patri offert dicens: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti ea parvulis* (Matth. xi, 25). Una igitur confessione, id est laude et gratiarum actione, jam nunc cum angelis sociantur, laudantes de cælestibus et terrestribus tanquam qui fecit cælum et terram dicentes.

37. *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth, pleni sunt cæli et terra.* Istæ sunt voces angelorum laudantium in cælis hunc hymnum gloriæ Dei. Et Isaia propheta se audisse testatur, quando gloriam Dei vidit, et seraphim istis vocibus eum collaudantia audivit. Et beatus Joannes in Apocalypsi sub figura quatuor animalium introducit. Legitur namque in Isaia de seraphim laudantibus ita: *Et clamabant alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus* (Isa. vi, 3). In Apocalypsi vero de quatuor animalibus sic legitur: *Et requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, et qui erat, et qui venturus est* (Apoc. iv, 8). Manifestum est ergo quod in his verbis divinæ laudis, quæ ad imitationem supernarum virtutum juxta Isaia decantat Ecclesia, unus sermo de Apocalypsi additus sit: nam in Isaia tantum *Dominus sabaoth* legitur; in Apocalypsi vero *Dominus Deus omnipotens*, et ideo non humano arbitrio, sed utriusque Scripturæ auctoritate conjuncta dicimus: *Dominus Deus sabaoth*. Item in Isaia legitur: *Plena est omnis terra gloria ejus*, tanquam hoc angeli non ad ipsum Deum, sed de ipso ad invicem dicant, nos autem conversa ad eum voce dicimus: *Pleni sunt cæli et terra gloria tua*: quod non humano sensu præsumptum, sed de alia Scriptura assumptum et additum est, loquente ipso Deo in Jeremia propheta et dicente: *Cælum et terram ego impleo*. Quidquid autem in Dei laudibus Scriptura dicit, recte et ad ipsum dicitur gratulando, et de ipso ad alios exhortando vel instruendo.

38. (HIERON.) Sabaoth autem est de decem nominibus Dei apud Hebræos, et latine interpretatur exercituum, sive virtutum, sicut frequenter in prophetis positum est: *Hæc dicit Dominus exercituum*. Et in psalmo: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (Ps. cxliii, 10). Qui ideo Dominus exercituum et Dominus virtutum vere dicitur, quia omnis militia cælestis exercitus, omnes supernæ virtutes atque angelicæ potestates ejus imperio subjacent, ejus serviunt voluntati.

39. (GREG., lib. xvii Mor., n. 19.) Angelicos enim spiritus recte militiam dicimus, quia decertare eos contra potestates aerias non ignoramus: quæ tamen certamina non labore, sed imperio peragunt, quia quod agendum contra imundos spiritus appetunt ex adiutorio cuncta regentis possunt. De hac nam-

A que militia nascente Rego nostro scriptum est: *Subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis* (Luc. iii, 13).

40. (AMBR.) Quid sibi ergo vult in hoc hymno angelico sub uno nomine sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? si una laudatio, cur trina repetitio, nisi quia Pater et Filius et Spiritus sanctus sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret; non bis, ne Spiritum sanctum præteriret; non quater, ne creaturam conjungeret; et ut ostenderet unam esse Deitatem, cum tertio dixisset, *sanctus, sanctus, sanctus*, addidit singulariter *Dominus sabaoth*. Sanctus igitur Pater, sanctus Filius, sanctus et Dei Spiritus, tota videlicet Trinitas adoratur et laudatur ab angelis. Hanc seraphim glorificant et omnes potestates virtutesque cælestes. Adjungunt autem huic hymno angelorum sumpta ex Evangelio verba turbarum laudantium Deum et regem postroam venientem Hierosolymam, atque dicentium:

41. *Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis.* Ita enim ex Scriptura prophetica et evangelica completur plena laudatio, cum post laudem et gloriam sanctæ Trinitatis adjungitur etiam gratiarum actio de adventu Salvatoris, qui unus in ipsa et ex ipsa Trinitate pro salute nostra homo factus in mundum venit, et eandem salutem moriendo et resurgendo perfecit. *Mortuus est enim propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (Rom. xiv, 25). Unde rite illi gratias agentes, dicimus *Hosanna*, id est salus in excelsis.

42. (VIGILIUS.) Hoc est enim quod in psalmo canitur: *Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua* (Ps. lvi, 9). Hoc quod in magnæ devotione laudis in Apocalypsi sanctorum chorus resonat: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno* (Apoc. vii, 10). Recte quoque subjungimus: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, juxta quod in Evangelio Judæis non credentibus dixit: *Ego veni in nomine Patris mei, et non receptistis me* (Joan. v, 45), assunt autem versiculum laudis turbæ de psalmo centesimo decimo septimo, quem de Domino cantatum esse manifestum est: quod cum turbæ dicunt hosanna, hoc est quod ibi dicitur: *O Domine, saluum me fac! o Domine, bene prosperare!* et statim subjungitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Ps. cxvii, 25). Quod vero in ejusdem laudis persecutione subjungitur *Hosanna*, id est salus sive salvifica in excelsis, aperte docet adventum Domini in carne, non solum humani generis in terra, sed et angelorum in cælis esse salutem: quia dum nos tendenti ad superna perducimur, eorum profecto numerus, qui Satana cedente erat minoratus, impletur. Hinc etenim Paulus ait: *Instaurari omnia Christo, quæ in cælis et quæ in terra sunt in ipso* (Ephes. i, 10). Recte igitur *Hosanna* in altissimis in ejus laude canitur,

* Abund Gregorium legitur *agenas*.

cujus tota incarnationis dispensatio pro implenda gloria patriæ cælestis apparuit. Post has laudes et gratiarum actiones, pro tanta gratia redemptionis nostræ, quæ in illo divino mysterio agitur et commendatur, facto totius Ecclesiæ silentio, in quo cessante omni strepitu verborum, sola ad Deum dirigatur intentio, et devotio cordium, sociatis sibi omnium votis et desideriis, incipit sacerdos orationem fundere, qua ipsum mysterium Dominici corporis et sanguinis consecratur. Sic enim oportet, ut in illa hora tam sacræ et divinæ actionis, tota per Dei gratiam a terrenis cogitationibus mente separata et Ecclesia cum sacerdote et sacerdos cum Ecclesia spiritali desiderio intret in sanctuarium Dei supernum et æternum. Et quoniam *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare* (Joan. iv, 24). Nam et Pater tales querit, qui adorent eum, sic eundem Deum Patrem deprecetur, et dicat.

43. *Te igitur, clementissime Pater, usque, hæc sacrosancta sacrificia illibata.* Dirigitur ergo oratio sicut et reliquæ orationes juxta regulam fidei, et morem Ecclesiæ ad clementissimum Patrem, cujus erga nos peccatores et indignos tanta extitit clementia et misericordia, quantam Apostolus commendat dicens: *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit* (Rom. viii, 32). Et iterum: *Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo, per hanc gratiam spiritum adoptionis accepimus* (Eph. ii, 4), quam commendat Apostolus dicens: *Sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus: Abba, Pater* (Rom. viii, 15). Et ideo in hoc Spiritu adoptionis, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, quia eos quos replere dignatur, inenarrabili desiderio gementes et postulantem facit, clamat sacerdos cum Ecclesia non voce, sed corde dicens: *Te igitur, clementissime Pater, supplices rogamus et petimus.* Quæ supplicatio et inclinatio cordis ad Deum tantæ reverentiæ et humilitatis esse debet, ut imitari queat illud quod de sua supplicatione Apostolus dicit: *Humilius rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis potentia in cælis et in terra nominatur* (Eph. iii, 14). In qua flexione genuum non corporis prostratio, sed supplex affectus, et cordis contritio intelligitur. De qua Psalmista ait: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicies* (Ps. l, 19). Secundum hoc ergo dicitur: *Supplices rogamus ac petimus,* et hoc per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, per quem omnis supplicatio et petitio nostra ad Deum dirigi debet, tanquam per verum mediatorem et æternum sacerdotem, qui sedet ad dexteram Patris, et interpellat pro nobis. Pro qua autem re dicit sacerdos ad Deum *Patrem rogamus et petimus,* nisi pro eo quod sequitur, videlicet ut ea quæ ipsi offeruntur dona, munera sancta, sacrificia accepta, id est beneplacita

A habeat et benedicat? Sacerdotum est enim offerre et majestatem Dei invocare; Dei est autem dignanter suscipere, et ea quæ offeruntur benedicere, sicut in lege præcipit sacerdotibus dicens: *Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis,* et post verba benedictionis subjungit: *Invocabunt nomen meum super filios Israel et ego benedicam eis* (Num. vi, 23, 27). Quid apertius? Illi invocabunt et ego benedicam, et tamen supra eis dixerat, sic benedicetis, sed illi exorando, ille largiendo. Ita ergo et in oblatione divini sacrificii sacerdotes exhibent offerendi et supplicandi ministerium; sed Deus largitur benedictionis donum per unum et verum sacerdotem, per quem et oblata sanctificat, et sanctificata acceptat, dicunt itaque.

B 44. *Uti accepta habras et benedicas,* ac si suppliter dicant: Petimus ut hæc Spiritu tuo sanctifices atque ore tuo benedicas, ut quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subjungitur: *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata,* non aliud atque aliud dicitur; sed res una pro sui magnitudine diversa appellatione laudatur, et laudando commendatur. Quæ enim divinis offeruntur altaribus et munera appellantur, sicut Dominus in Evangelio dicit: *Si offers munus tuum ad altare* (Matth. v, 23), et dona vel sacrificia dicuntur, sicut ostendit Apostolus dicens: *Omnis namque sacerdos ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* (Hebr. v, 1), sed, ut dictum est, ipsa sermonum repetitio tanti sacramenti est commendatio, et piæ devotionis excitatio, quia hæc sunt vere sancta et illibata, id est inviolata et incontaminata sacrificia, quæ nulla digne possunt verba laudare, quæ in mysterio Dominici corporis offeruntur, in cujus figuram hostiæ illæ veteris legis immaculate ac sine ullo vitio jubebantur offerri, qualis solus inventus est Christus sine ullo omnino peccato. Sequitur sacerdos et dicit.

D 45. *In primis quæ tibi offerimus usque famulo tuo papa nostro.* (Ave. in psal. cxxx.) Sic omnino dignum fuit ut inciperet sancta oblatio, videlicet pro Ecclesia Dei sancta catholica toto terrarum orbe diffusa. Ipsa est enim universitas sanguine Domini redempta. Ipsa est hæreditas a Patre ei promissa et data, sicut ipse Pater loquitur in psalmo: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. ii, 8). Hæc unitas corporis Christi templum Dei est, cui Apostolus dicit: *Templum enim Dei sanctum est quod estis vos* (I Cor. iii, 17), omnes qui credunt in Christum, et sic credunt ut diligant. Hoc est enim credere in Christum diligere Christum. Tanquam lapides sunt vivi, de quibus templum Domini ædificatur. Hoc autem templum est ubi rogatur Deus et exaudit. Quisquis enim præter templum oraverit Deum, non exauditur ad illam pacem supernam, non exauditur ad vitam æternam, quæ non conceditur nisi ei qui in templo Dei orat. Qui orat in pace Ecclesiæ, in unitate corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto

orbe terrarum. Et ideo exauditur qui orat in templo, A quia ipse orat in spiritu et veritate merito ab ea et pro ea, quia in ea incipit divina oblatio, tanquam dicatur Deo de illa et in illa: *Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terre et in mari longe* (Psal. lxxiv, 6). Ipsa est namque unitas, quæ a finibus terræ, id est ab Oriente et Occidente, Septentrione et Meridie ad Dominum clamat, et dicit a finibus terræ: *Ad te clamavi, dum anxietur cor meum* (Psal. lx, 3).

46. (Isid. lib. viii *Origin.*, c. 4.) Hinc et Ecclesia Græce dicitur, quod in Latinum vertitur convocatio, eo quod omnes ad se convocet, et catholica appellatur, id est universitatis. Non enim, sicut conventicula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur; sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. Hinc et universitas ab uno cognominata est, eo quod in unitatem colligitur, unde ait Dominus in Evangelio: *Qui mecum non colligit, spargit*, id est qui in unitatem meam non colligit, a me divisus in dispersionis perditione dissipatur. Pro hac itaque primum in illa oblatione postulatur, ut eam Deus toto orbe terrarum pacificare dignetur, videlicet ne per hæreses ac schismata ejus unitas dilanetur, aut adversitate persecutionum ejus tranquillitas perturbetur. Ut enim hanc pacem tam interius quam exterius faciat Deus Ecclesiæ suæ, et ipse Apostolus orat dicens: *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu* (Phil. iv, 7). Et omnem Ecclesiam orare admonet, cum ait: *Volo igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Et post paululum: Ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate* (I Tim. ii, 4). Postulatur autem omnipotens Deus, ut illam custodire, adunare et regere dignetur. Ipse est enim verus custos populi sui, id est veri Israel, de quo in psalmo cantatur: *Ecce non dormitavit neque dormiet qui custodit Israel* (Ps. cxx, 3). Et iterum: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam* (Psal. cxxvi, 1). Id ipsum autem videtur adunare quod pacificare, id idipsum custodire quod et regere; quia Ecclesiam suam Deus et pacificando adunat, et adunando pacificat, et custodiendo regit, et regendo custodit. Pacificando namque adunat cum omnium fidelium corda in sua pace conjungit, cum omnium fidelium mentes per unitatem fidei, spei et charitatis unius efficit voluntatis, et per Spiritum sanctum charitate diffusa, impleatur in ea quod scriptum est: *Multitudinis credentium autem erat cor unum et anima una* (Act. iv, 32). Et ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Ps. cxxxiii, 1). Custodiendo quoque regit eandem Ecclesiam, cum inter omnia pericula clementer eam gubernat et dirigit. Cui orantes in psalmo dicimus: *Salvum fac populum tuum, et benedic hereditati tuæ, et rege eos et extolle eos usque in æternum* (Ps. xxvii, 8).

47. Quod vero post generalem Ecclesiæ commen-

dationem adjungitur: *Una cum famulo tuo papa nostro*, ipsa unitas ecclesiastici corporis fortius commendatur, quia divinæ religionis cultum, ut beatus Leo scribit, quem in omnes gentes omnesque nationes Dei voluit gratia coruscare, ita Dominus noster Jesus Christus humani generis Salvator instituit, ut hujus muneris sacramentum in beatissimo Petro apostolorum summo principaliter collocaret, atque ab ipso, quasi quodam capite, dona sua vellet in corpus omne manare, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus esset a Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortium individuae unitatis assumptum, id quod ipse erat voluit nominari, dicendo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xv, 18). Unde constat, sicut iterum beatus papa Pelagius docet, ab universi orbis communione separatos esse qui, qualibet dissensione, inter sacra mysteria apostolici pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant. Sequitur in mysterio:

48. *Et antistite nostro, et omnibus orthodoxis atque apostolicæ fidei cultoribus.* Sicut enim universali Ecclesiæ commemoratio propter unitatem societatis et pacis conjungitur commemorationi apostolici pontificis, ita dignum et religiosum est ut singulæ Ecclesiæ commemorationem subjungant suorum antistitem, probantes se per illam orationem dominicæ oblationis servare cum eis unitatem spiritus in vinculo pacis. Ὁρθόδοξοι autem Græce, Latine rectæ gloriæ dicuntur, eo quod nullo hæretico depravati, rectæ fidei confessione Deum glorificent. Eadem ipsi ergo sunt catholicæ et apostolicæ fidei cultores, catholicæ, id est universales, quam universa ubique servat Ecclesia, ejusdemque et apostolicæ, quam in toto mundo apostolorum doctrina fundavit.

49. Cultores autem hujus fidei non possunt dici, nisi illi qui recte credunt et veraciter diligunt. Hoc enim unusquisque colit quod maxime diligit. Unde et de quibusdam gule et ventris amatoribus ait Apostolus: *quorum Deus venter est* (Phil. iii, 19). Ille ergo veritatis cultor, qui jungit fidei dilectionem, ut Deum, de quo recte credit, diligendo colat, et colendo promereatur. Ipsa est fides quam commendat Apostolus dicens: *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur* (Gal. vi, 15). Neque enim in confusione paganorum, neque in purgamentis hæreticorum, neque in languore schismaticorum, neque in cæcitate Judæorum quærenda religio est; sed apud eos solos qui Christiani, catholici vel orthodoxi nominantur, id est integritatis custodes et recta sectantes.

50. Completa hac oratione, qua in primis universalis Ecclesia cum apostolico pontifice et omnibus orthodoxis Deo commendatur, adjungitur in conclusione more solito: *Per Christum Dominum nostrum.* Aliter enim nec oratio nec oblatio Ecclesiæ Deo of-

ferri potest, nec illa * pro quibus Deus exoratur accipere, nisi per unum mediatorem Dei et hominum, qui interpellat pro nobis. Quod ergo offert Ecclesia, offert per illum; quod Deus eandem Ecclesiam pacificare, custodire, adunare dignetur, prestat per illum: per ipsum nostra ad Deum vota ascendunt, per ipsum divina ad nos dona descendunt. Hoc namque ipse in Evangelio commendat dicens: *Quia ego ad Patrem vado, et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut clarificetur Pater in Filio* (Joan. xii, 23). Quam petitionis formam in omni oratione sua custodit Ecclesia. Sequitur in mysterio.

51. *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, et omnium circumdantium, quorum tibi fides cognita est et nota devotio.* In quibus verbis cum primum dicitur: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum*, et sic deinde subjungitur: *et omnium circumdantium*, manifestum est quod, quasi quidam locus sit, ubi, aliquibus specialiter nominatis, etiam ceterorum qui assistant in Ecclesia commemoratio adjungatur. In quo itaque loco aut liberum est sacerdoti, quos desideraverit particulariter nominare, et nominatum Deo commendare: aut certe illud ab antiquis observatum est, ut ibi offerentium nomina recitarentur, quod videtur beatus papa Innocentius in quadam epistola significare, ubi ait: « Superfluum est, ut cujus hostiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen insinues, quamvis illi incognitum nihil sit. Prius ergo oblationes sunt commendandæ, ne tunc eorum nomina, quorum sunt edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia quæ ante præmittimus, ut ipsi mysteriis viam futuris precibus aperiamus. » Fit ergo hæc oratio ad Deum Patrem, ut memor esse dignetur famulorum famularumque suarum, utriusque videlicet sexus sibi servientium, non solum eorum qui nominantur, sed et omnium circumdantium, ac de omnibus et pro omnibus simul dicitur, *quorum tibi fides cognita est et nota devotio*, id est, quam recte credant, quam devote te diligant, tu solus vides in consensu singulorum. Tu es enim scrutans corda et renes, et tibi veraciter dictum est: *Tu enim solus nosti corda filiorum hominum*, qui in tuis cultoribus magis oblationem fidei et devotionis requiris; fidei, cum per legislatorem tuum dicis: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi, 4); devotionis, cum statim adjungit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* (Ibid., 5). Et hanc [cum] fidem et devotionem Deo offerre, hoc est vere sacrificium salutare, est attendere mandatis. Sequitur in mysterio:

52. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, tibi que reddunt vota sua aeterno Deo vivo et vero.* In quibus verbis considerandum est, quod tota Ecclesia offerat Deo illud sacrificium laudis; et quia de omni multitudine circumdantium fidelium dicitur: *Qui tibi offerunt*. Quod enim adimpletur proprie ministerio sacerdotum, hoc generaliter agitur fide et devotione

* Id est Ecclesia constans ex omnibus fidelibus.

A cunctorum. Omni enim Ecclesie dicitur per beatum Petrum apostolum: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (I Petr. ii, 9), offerre spirituales hostias et acceptabiles Deo per Jesum Christum. Omnem ergo Ecclesiam sacerdotium sanctum appellat, quod sola domus Aaron in lege nomen et officium habuit, quia nimirum omnes fideles summi sacerdotis membra existunt, cuncti oleo lætitiæ signantur, illius corpori uniti, qui rex summus et sacerdos est verus. Regnum suis tribuit ut rex, et ut pontifex eorum peccata sui sanguinis hostia mundans, quanquam et in eadem lege Veteris Testamenti hujus spiritualis sacerdotii, quo tota Ecclesia consecratur, evidenter mysterium commendatur, cum ille agnus in pascha mactandus, quod vobis immolatus est Christus, non a solis sacerdotibus, sed ab universo generaliter populo jubetur immolari, dicente Domino: *Immola- bit cum omnis multitudo filiorum Israel ad vespem* (Exod. xii, 6). Hunc namque agnum in paschali solemnitate immolatum eadem lex et victimam et hostiam et sacrificium esse commendat, præcipiente Domino, et dicente: *Non immolabit super fermento sanguinem hostiarum mearum, neque residet mane de victima solemnitatis phase* (Exod. xxxiv, 25). Et iterum: *Nemo, inquit, qui fuerit immundus super anima sua, in via procul in gente vestra, faciat phase Domino mense secundo* (Num. ix, 10). Et post pauca: *Si quis autem mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo* (Ibid., 13). Offerunt ergo sacerdotes Ecclesie, offert per ipsos et in ipsis tota Ecclesia Deo sacrificium laudis, quod a cultoribus suis sibi offerri ipse præcepit, dicens: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* (Psal. xlix, 14).

53. (AUGUSTINUS.) Non quod a nobis tanquam indigens expetat laudem; sed ut in ea nobis consulat ad salutem, sicut et in eodem psalmo iterum dicit: *Sacrificium laudis honorificabit me, et illic via est, ubi ostendam salutare meum* (Ibid., 33). Quid est enim salutare Dei, nisi Filius Dei, Salvator mundi? Ipse igitur sacerdos et victima sacrificium laudis implevit, malorum operum tribuens indulgentiam, et bene operandi largiens gratiam. Ad hoc enim Dominus sacrificium laudis ab ejus cultoribus immolatur, ut qui gloriatur in Domino gloriatur. Hoc ergo sacrificium laudis, id est oblationem Dominicæ passionis, in qua nulla nostra merita agnoscimus, sed solam Dei gratiam collaudamus; quia in hoc apparuit charitas Dei in nobis, quia unigenitum Filium suum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Hanc offert devotio fidelium pro se suisque omnibus, id est ad se vel genere vel familiaritate, vel qualibet alia conditione, sub ejusdem fidei professione pertinentibus, tam viventibus videlicet quam mortuis. Et hoc qua spe fideles

faciant subjungitur, quæ non pro aliquo temporali lucro, sed solummodo pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolunitatis aue, pro spe videlicet eternæ salutis. Spe enim salvi facti sumus. Nec solum pro salute æterna, sed etiam pro temporali incolunitate, id est corporali sanitate. Incolunitas enim sanitatis integritas. Utraque enim salus, animæ scilicet et corporis, ab illo est, de quo in psalmo canitur : *Domini est salus. Tibi, inquit, reddunt vota sua æterno Deo vivo et vero, juxta quod in psalmo dicitur : Et redde Altissimo vota tua, vota videlicet fidei et piæ devotionis, per quam nosmetipsos Deo vorimus et reddimus. Quisquis enim bene cogitat quod Deo venerat et quæ vota persolvat, hac exigitur, hac debetur, ut seipsum voveat et reddat. Sed sicut videndum est quid offerat, ita etiam considerandum est ubi offerat; quia veri sacrificii extra catholicam Ecclesiam locus non est, unde multum consequenter adjungitur in mysterio.*

54. *Communicantes et memoriam venerantes, in primis, etc., usque et omnium sanctorum tuorum. (Aug.)* Quos dicit communicantes et memoriam venerantes beatæ Genitricis Dei, et apostolorum et martyrum, et omnium sanctorum, nisi et seipsum sacerdos qui offert, et omnes circumstantes, qui simul offerunt unum sacrificium laudis? Quod ut Deo possit esse acceptum et beneplacitum, non alibi hoc offerunt et sacerdotes et Ecclesia cum sacerdotibus, nisi in communione et societate sanctorum, in quibus voluit idem omnipotens Deus Ecclesiæ suæ constare fundamentum, sicut Apostolus dicit : *Estis cives sanctorum et domestici Dei, superedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (Eph. ii, 19).* In eorum ergo communione et memoriæ veneratione tanquam in templo vero Dei, offert devotio fidelium Deo vota et munera sua, et ideo sunt communicantes eorum memoriæ tanquam filii patrum et sectatores præcedentium. Quid est enim *communicantes*, nisi *communione et societatem tenentes*? Et quid est eorum memoriam venerari, nisi cum pietate et humilitate eorum vestigia sequi? Ad hanc societatem nos beatus Joannes apostolus invitans ait : *Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis.* Et quasi interrogaremus quid nobis prodesset illa annuntiatio, ait : *Ut et vos societatem habeatis nobiscum.* Et ne quis contemnendum putaret hanc societatem tanquam hominum, continuo adjunxit : *Et societas vestra sit cum Patre et Filio ejus Jesu Christo, manifeste ostendens, quia quicumque societatem cum Deo habere desiderant, primo Ecclesiæ societati debent adunari, illamque fidem addiscere, et ejus sacramentis imbuere, quam apostoli ab ipsa præsentem in carne Veritate perciperunt. Pro ipsa enim et sancti martyres passi sunt, et ipsa catholice fundatur Ecclesia, cui beate et gloriöse Virginis partus exstitit salutis exordium.*

55. (Aug., *serm.* 186.) quæ vere semper creditur virgo, quia vel si Domino nascente corrumperetur

A ejus integritas, non jam ille de Virgine nasceretur, cum jure falso, quod absit, natum de virgine Maria tota confleretur Ecclesiæ, cui pro humani generis salute vero homini facto singulari munere datum est ut, statim ex quo in utero Virginis concipi et homo fieri inciperet, verus esset et Deus : unde et eadem gloriosa semper virgo Maria vera Dei genitrix credenda est et confitenda. Ipsa ergo in hac venerabili communione sanctorum prima ponitur, per quam et illi et nos meruimus auctorem vitæ suscipere, et ei conjungitur communicatio beatorum apostolorum et martyrum, non solum qui hic nominatim exprimuntur, sed et omnium quorum nec numerum nec nomina scire possumus. Et tamen, si istis paucis nominatis pie adhæremus, etiam illis quos nosse non possumus, in horum communione copulati sumus. Sequitur in mysterio :

56. *Quorum meritis precibusque concedas.* Propter merita namque et intercessiones sublimium justorum, quos intercessores et patronos quærimus, nostræ infirmitati Dominus miseretur et propitiatur, ut in omnibus, sive adversis, sive prosperis, ne vel in istis deficiamus, vel in illis decipiamur, protectionis ejus muniamur auxilio.

57. (VIGILIUS.) Denique defesso ab hostibus Ezechie et auxilium ejus invocanti ait : *Civitatem hanc salvabo, et protegam eam propter me, et propter David servum meum (IV Reg. xxxi, 6);* et Moyses ita deprecans Deum placare curabat : *Quiescat, inquit, ira tua, et esto placabilis super nequitia populi tui.* C *Recordare Abraham, Isaac et Israel servorum tuorum; quibus jurasti per temetipsum dicens : Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli (Exod. xxxii, 13).* Nec dubitandum est fidelium petitiones a spiritibus justorum sciri, quia qui intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est quia sit foris aliquid quod ignorent. Postulat ergo Ecclesia suffragia sanctorum martyrum, nec tamen erigit altaria in quibus sacrificet martyribus, sed uni Deo et martyrum et nostro. (Aug., *de Civ. Dei*, l. xxii, c. 10.) Ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen a sacerdote qui sacrificat invocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoriam sacrificet eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. D Ipsum vero sacrificium est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt et ipsi. Sequitur in mysterio :

58. *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, etc., usque Per Christum Dominum nostrum.* Et in his verbis unitas Ecclesiæ offerentis ostenditur, quando in illa sacrosancta oblatione communis servitus exhibetur Deo tam a sacerdotibus quam a cuncta familia domus Dei. (Ibid., l. b. x, cap. 19.) Hæc autem est servitus quæ nulli alii debetur, nec sanctis angelis, nec sanctis animabus, nisi uni Deo vivo et vero, de quo nobis præcipitur : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli serves (Matth. iv, 10).* Etsi enim ab homine sit vel offertur, tamen sacrificium res divinæ.

est, unde et alibi divina lege præcipitur : *Sacrificans A* *dila eradicabitur, nisi Domino soli.* Unde merito illi in cœlestibus sedibus constituti immortales et beati, quia nos mortales et miseros, ut immortales beatique simus misericorditer diligunt ; nolunt nos sibi sacrificare, sed ei cujus et ipsi nobiscum sacrificium esse petiverunt. Cum ipsis enim sumus una civitas, cujus pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur. Oratur itaque Deus ut hanc oblationem, quam illi soli debita servitute desert Ecclesia placatus accipiat. Hæc est vera oblatio, in qua Filius offertur, Pater reconciliatur, et vitali oblatione placatus dies nostros in sua pace disponat, ut, etsi in mundo pressuram habemus, in illo pacem habeamus. Finito autem hujus mortalitatis cursu, ab æterna damnatione ereptos, in electorum suorum grege nos annu-
merare dignetur. (GREG.) Quia ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab Omnipotente disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare. Sequitur in mysterio :

59. *Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, etc.* Oratur Omnipotens, ut oblationem suis sacris altari-
bus impositam et tantis precibus commendatam, ipse per virtutem descendens ita legitimam et perfectam eucharistiam efficiat, ut in omnibus sit ascripta, id est in numerum placitorum sibi numeretur recepta ; sit etiam rata, id est immobili firmitate perpetua. Hoc namque dicitur ratum, quod est immobili ratione firmum et incon vulsum. Sit quoque ejusdem Spiritus sancti operante virtute, rationabilis et per hæc omnia singulariter Deo grata et acceptabilis, ut, quamvis de simplicibus terræ frugibus sumpta, divinæ benedictionis ineffabili potentia efficiatur corpus et sanguis unigeniti Filii Dei, sicut ipse testatur : *Caro mea vera est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan., vi, 56), ut per hunc cibum et potum impleatur in mentibus sumentium quod ipse promittit dicens : *Sicut me misit vivens Pater, et ego vivo propter Patrem ; et qui manducat me, et ipse vivet propter me* (Ibid., LVIII). Hæc est ergo vera et æterna hostia, quia vera et æterna est virtus, vera et æterna per eam perficitur salus. Est enim novi et æterni Testamenti. Hæc est rationalis hostia, plena videlicet rationis, plena mysterii, quæ tunc tractabili tractatione in veteribus sacrificiis fiebat, sed nunc spiritali ratione celebratur, et fidei puritate exhibetur, juxta Apostolum fidelem præcipientem rationabile obsequium nostrum. Ut enim hoc Apostolus diceret, utique de spiritali sacrificio loquebatur. Unde et alibi ait : *Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari* (Hebr. ix, 25) ; ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quam istis. Ut enim corda fidelium fierent cœlestia, et, sicut portaverant imaginem terreni, portarent et imaginem ejus qui de cœlis est, et qualis cœlestis tales fierent et cœlestes, non brutorum animalium cruore, sed rationabili sanguinis Christi cruore mundari debuerunt ; qui, ut idem

testatur Apostolus, per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo. Hoc namque nobis in sacramento corporis et sanguinis Filii Dei quotidie instauratur. (AUG., lib. xx *contra Faust*, c. 13.) Hoc corpus et hic sanguis non in spicis et in sarmentis colligitur, sed certa consecratione mysticus fit. Novus non nascitur, cum panis et vini creatura in sacramentum carnis et sanguinis ejus ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur. Quod autem non ita sit, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectio-
nis, non sacramentum religionis, quo divinum altare Christus implevit. Invitavit ergo Dominus servos, et præparavit eis cibum seipsum. Quis audeat manducare Dominum suum ? Et tamen ait : *Qui manducat me, vivit propter me* (Joan. vi, 58). Quando
Christus manducatur, vita manducatur, non occiditur ut manducetur, sed mortuos vivificat, quando manducatur. Reficit, sed non deficit ; manducatur Christus, vivit manducatus, quia resurrexit occisus ; nec, quando manducamus, partes de illo facimus ; et quidem in sacramento sic fit, per partes manducatur in sacramento, et manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde suo. Sequitur in mysterio.

60. *Qui, pridie quam pateretur, accepit panem, etc., usque ad hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.* Unde universalis Ecclesia, ut jugem memoriam Domini et Redemptoris celebret, ipse Dominus tradidit apostolis, et apostoli generaliter omni Ecclesie. In his verbis, sine quibus nulla lingua, nulla regio, nulla civitas, id est nulla pars Ecclesie catholice conficere potest, id est consecrare sacramentum corporis et sanguinis Domini, ipse Dominus tradidit apostolis, unde universalis Ecclesia jugem memoriam sui Redemptoris celebret, et apostoli generaliter omni Ecclesie. Christi ergo virtute et verbis semper consecratur et consecrabitur. Illius sermo est qui cœlestia sacramenta sanctificat. Ille in suis sacerdotibus quotidie loquitur. Illi funguntur officio, ille majestate divinæ potestatis operator. Ipse est enim ille verus Melchisedech, qui hæc sancta sacrificia, quæ ille tunc in mysterio præfiguravit, per oblationem sui corporis sui que sanguinis adimplevit. Ipse ex Spiritus paracliti virtute et cœlesti benedictione sanctum corpus et sanguinem suum esse perficit. Quod autem de pane ait : *Accipite et manducate ex hoc omnes ;* similiter et de calice : *Accipite et bibite ex eo omnes,* commendatio est unitatis et pacis, ut per hoc mysterium Christo participant, unum omnes simus in illo, sicut Apostolus affirmat, dicens : *Non est Judæus neque Græcus ; non est servus neque liber, non est masculus neque femina ; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu* (Gal. iii, 28). Hanc nempe unitatem in communicatione hujus sacramenti alibi commendat dicens : *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est ; et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Christi est* (I Cor. x, 16) ? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane partici-

pamus. Tanta enim Ecclesiæ est in Christo unitas, A ut quomodo una fides et unum baptisma et unum altare, de quo ait Isaia: *Erit altare Domini in medio terræ Ægypti* (Isa. xix, 19); ita unus ubique sit panis corporis Christi, et unus calix sanguinis ejus. Unde et Ecclesia ex traditione his verbis consecrans mysterium sacri corporis et sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse apostolis: *Accipite et manducate ex hoc omnes; hoc est enim corpus meum. Simili modo postquam cenatum est, accipiens et hunc calicem præclarum.* Attendat fidelis quisque, quid est quod dicat hunc, videlicet quod calix, quem sacerdos catholicus sacrificat, non est alius, nisi ipse quem Dominus apostolis tradidit. Sicut ergo de sanguine, sic quoque de corpore sentiendum et tenendum est. Quod autem præclarum calicem B dicit, manifeste de psalmo sumptus est: *Et calix tuus inebrians quam præclarus est* (Psalm. xxii, 5)! Et vere præclarus, quo sanguis offertur immaculatus, nulla peccati macula tectus. Hoc poculo fidelium inebriatur affectus, ut lætitiā induat de remissione peccati. Hæc ebrietate animus non confunditur, sed consecratur.

81. Item, quod in his verbis dicitur: *Novi et æterni Testamenti*, manifestum est, quia in Evangelio non legitur, nisi tantummodo, *Calix sanguinis mei Novi Testamenti*, sed quod hic additur æterni et in prophetiis et in apostolicis litteris continetur. Nam in Isaia legimus, promittente Deo fidelibus: *Et feriam vobiscum pactum*, id est testamentum sempiternum. Et in Ezechiele, ubi promittit Ecclesiæ: *Et suscitabo tibi pactum sempiternum* (Ezech. xvi, 80). Et Apostolus dicit: *Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos* (Hebr. x, 14). Et iterum: *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem, Agnum orium in sanguine Testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum* (Hebr. xiii, 20). (Aug.) Ideo ergo sanguis Christi novum est testamentum, quia nova dilectio, qua usque ad mortem in novissimis sæculorum temporibus nos dilexit. Dilectio ista nos innovet, ut simus homines novi, hæredes Testamenti Novi, sicut et apostolus docet, dicens: *Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo Novi Testamenti mediator* (Hebr. ix, 14). Per hunc ergo sanguinem Novi Testamenti qui est effusus in remissionem peccatorum, emundavit, id est innovavit conscientiam fidelium, et sunt iidem fideles juxta eundem Apostolum hæredes secundum spem vitæ æternæ, et repromissionem accipiunt qui vocantur æternæ hereditatis. Et ideo sanguis ille Novi et æterni est Testamenti, quia quos a vetustate innovat ad æternam hereditatem perducat. Hinc Zacharias propheta, velut ad ipsum Dominum loquens, ait: *Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nunc erat aqua* (Zach. ix, 10): quia videlicet per hujus sanguinis effusionem et antiqui justi spe futuræ redemptionis

devincti ab inferni claustris educti sunt, et per eundem etiam omnes credentes a peccatorum vinculis et de lacu miseriæ et de luto facis eripiuntur.

62. Item, quod hic dicitur *mysterium fidei*, et in illis verbis Domini quibus *mysterium corporis et sanguinis sui tradidit*, non legitur, videtur de alio loco Evangelii sumptum esse, ubi, secundum Joannem, de hoc eodem sacramento quibusdam discipulis non credentibus loquens ait: *Verba quæ ego locutus sum vobis, Spiritus et vita sunt, sed sunt quidam ex vobis qui non credunt* (Joan. vi, 64, 65). Ostendit enim se magnum dixisse *mysterium*, cum ait: *Verba quæ ego locutus sum, Spiritus et vita sunt.* Cum autem adjungit: *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt*, ostendit illud *mysterium* non esse nisi fidei et fidelium, qui illa verba fideliter audiunt; et ideo eis spiritus et vita sunt: quia eos spiritualiter intellecta vivificant (Aug., lib. 1 de peccat. Meritis et Remiss., c. 24). Aut certe hæc verba de Apostolo sumpta sunt, ubi ait: *Habentes mysterium fidei in conscientia pura* (I Tim. iii, 9), quia sicut sacramentum sanctæ Trinitatis, ita et sacramentum Dominicæ passionis et mortis, quod illa oblatione frequentatur æqualiter necessarium ad salutem, æqualiter in conscientia pura est sumendum ac retinendum. Quod etiam in baptismo celebratur, docente eodem Apostolo ac dicente: *Quicumque enim baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Totum ergo quod in hac oblatione Domini corporis et sanguinis agitur, *mysterium* est: aliud enim videtur, C aliud intelligitur: quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituales. Sciendum vero quod eundem calicem Domini sanguinis juxta observantiam Ecclesiæ catholice ab apostolis traditam, nisi mistum aqua offerri non licet, quia vinum fuit redemptionis nostræ *mysterium*, cum ait: *Non bibam a modo de hoc genimine vitis* (Marc. xiv, 25), et de latere ejus quod lancea transfixum est, aquaque cum sanguine egressa vinum de vera carnis ejus vite cum aqua expressum ostendit. Hæc sunt enim sacramenta Ecclesiæ, sine quibus ad vitam quæ vere vita est non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum: hæc et lavacrum præstat et potum.

63. Hoc totum Dominicæ oblationis *mysterium* D quanta pietate et amore agendum est et accipiendum sit, commendat nobis ipse Dominus dicendo: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis* (Luc. xxii, 19). Quod exponens Apostolus ait: *Quoties enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat* (I Cor. xi, 26). Illius ergo panis et calicis oblatio mortis Christi est commemoratio, et annuntiatio, quæ non tam verbis quam *mysteriis* ipsis agitur, per quæ nostris mentibus mors illa præiosa, altius et fortius commendatur. Quid est ex his mortis Christi commemoratio, nisi charitatis ejus commendatio, quæ nobis beatus evangelista Johannes commendans, ait: *Sciens Jesus quia venit hæc ejus, ut transeat a hæc*

mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit (Joan. xiii, 1), id est usque ad mortem eum illa dilectio perduxit, quia tantum dilexit eos ut moreretur propter eos. Hoc enim testatur, dicens: *Majorum hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis* (Joan. xv, 13). Propterea et iturus ad passionem, et per resurrectionis et ascensionis gloriam discessurus e mundo, hoc sacramentum ultimum discipulis tradidit, ut memoriam tantæ charitatis, per quam solam salvamur, arctius eorum mentibus infingeret; quatenus semper memores simus, et quales et quantum ab eo dilecti simus; quales, ne de nobis gloriemur; quantum, ut de illo speremus; quod utrumque diligenter Apostolus imponit et inculcat, dicens: *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est* (Rom. v, 6)? Et post paululum: *Commendat autem, inquit, suam charitatem Deus in nobis, quoniam si, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis justificati nunc in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius* (Rom. viii, 9, 10). Hoc ergo agendum, hoc frequentandum commendavit, quo usque ipse veniat in fine sæculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quandiu bibitur quod de latere Christi emanavit, sed jam ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo et Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus. (GREG.) Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat. Qui, licet surgens a mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur; tamen, in se ipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salute paritur. Ejus sanguis non jam in manus infidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Sequitur in mysterio:

64. *Unde et memores nos servi tui, etc., usque ad calicem salutis perpetuæ.* Quia Dominus et Salvator noster mysterium suæ mortis, quam pro nostra omniumque salute suscepit, tanta pietate memoriæ fidelium commendavit, ut per oblationem et participationem corporis et sanguinis eandem vivificavit mortem suam. Et quia in participatione corporis et sanguinis sui vivificam suam mortem nos annuntiare voluit Dominus et Salvator noster donec ipse veniat, dignum et salubre est ut, hæc veneranda mysteria frequentando, memores sint sacerdotes et populus, universa videlicet Ecclesia, beatæ passionis ejus. Et vere beatæ, quia sine peccato suscepta, totius mundi peccata delevit, et quia non solum, ut Apostolus ait:

Mortuus est propter delicta nostra, sed etiam resurrexit propter justificationem nostram (Rom. iv, 25), memores simus resurrectionis quoque ejus ab inferis; et, quoniam resurgens a mortuis et assumptus in cælum, sedet a dextris Dei, simus memores etiam gloriose ascensionis ejus. Hæc est enim tota salus nostra et vita, si incessanter memores simus. Memores igitur Dominicæ passionis, resurrectionis et ascensionis, tam sacerdotes quam plebs fidelis offerunt præclaræ, id est præcellenti et gloriose majestati Dei, non de suo, sed de ejus donis ac datis, juxta quod scriptum est: *Et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi in mysterio Domini corporis et sanguinis vere hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam. Quæ trina repetitio tanti mysterii est laudatio.* Hæc namque hostia, quam hostiam puram, sanctam, immaculatam dicimus, id est panem sanctum vite æternæ et calicem salutis perpetuæ, sumentibus vita æterna est, dicente Domino: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum* (Joan. vi, 59). Quam vero hostiam puram, sanctam et immaculatam offert Ecclesia, nisi quam a Domino accepit? id est panem sanctum vite æternæ, et calicem salutis perpetuæ. In hoc enim pane sumentibus vita æterna est, sicut ipse Dominus panis vivus et panis vite de se ipso ait: *Ego enim panis vivus qui de cælo descendi* (Joan. vi, 51). Et iterum: *Panis enim Dei est qui descendit de cælo et dat vitam mundo* (Ibid., 33). Et alio loco dicit: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum* (Ibid., 59). Et quod iste sit panis corporis ipse exponit dicendo: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (Ibid., 52). Ergo et calix sanguinis ejus, calix est salutis æternæ, quia sanguis ille pro multis effusus est in remissionem peccatorum, ut salvum faceret populum suum a peccatis eorum. De hoc canitur in psalmo: *Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo* (Psal. cxv, 13). Est enim calix iste salutaris accipienti, et in sacramento perceptione, in passionis imitatione, sicut a sanctis martyribus acceptus est. Hunc panem significavit manna, hunc panem tribuit altare Dei. Noverunt fideles Christi corpus, si in Christi corpore homo fuerit, accipiet de Christi spiritu. Sicut autem corpus nostrum sine spiritu non potest vivere, sic non habebit spiritum vite, nisi qui in Christi corpore fuerit inventus. Qui vult vivere, accedat, credat, vivat Deo de Deo; incorporetur, ut vivificetur. Hoc est enim manducare illam escam, et illum bibere potum, in Christo manere, et illum manentem in se habere, sicut ipse dicit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in illo* (Joan. vi, 57). Sequitur in mysterio.

65. *Supra quæ propitio ac sereno vultu, etc., usque immaculatam hostiam.* Oratur Deus ut super hæc munera vite et salutis, quæ præclaræ majestati ejus offeruntur, propitio, id est placabili et sereno vultu respicere dignetur, non quia vultus ejus aliquando serenatur, ut ipse sit Pater luminum, ut beatus Jacobus dicit: *Apud quem non est transmutatio, nec vi-*

ciuitudinis obumbratio (Jac. 1, 17). Et beatus Joannes testatur: *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ* (1 Joan. 1, 5). Sed qui semper in lumine est, tunc super nos serenat, ac illuminat vultum suum quando declarat super nos misericordiam, sicut in psalmo orantes dicimus: *Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri* (Psal. LXVI, 2). Sicut e contrario de quibusdam, qui ejus misericordia indigni sunt, ipse dicit: *Abscondam faciem meam ab eis* (Deut. xxxi, 17). Et iterum quibus se placabilem præbet, promittit dicens: *Et non avertam faciem meam a vobis* (Jerem. iii, 12). Unde et beatus Daniel istis ipsis verbis exorat, dicens: *Exaudi, Domine, preces servi tui, illumina faciem tuam super sanctuarium tuum, et propitijs intende populum istum, super quem invocatum est nomen tuum* (Dan. ix, 17). Neque enim Deus humana forma faciem aut vultum habere putandus est: quia, ut Dominus in Evangelio ait: *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* (Joan. iv, 24). Sed facies et vultus Dei præsentia ejus est. Quid est enim facies Dei super nos illuminata, nisi præsentia declarata, cum misericordiam et bonitatem ipsius præsentem nobis adesse sentimus? Sic et respicere Dei visitatio pietatis ejus est, sicut in psalmo orantes dicimus: *Deus virtutum, converte nos, respice de caelo, et vide, et visita vineam istam* (Psal. LXXIX, 15). Oratur itaque omnipotens Deus, ut, placabilis ac propitijs factus, sereno vultu, id est declarata bonitatis et pietatis suæ præsentia, respiciat dignanter Ecclesie suæ munera, et accepta et beneplacita habeat, sicut munera pueri sui justi Abel, cujus fides et justitia et oblationis acceptio et in lege veteri commendatur, ubi scriptum est: *Et respexit Deus ad Abel et ad munera ejus* (Gen. iv, 4); et in Evangelio: *A sanguine Abel justi* (Matth. xxii, 35); et in Apostolo, ubi scribit: *Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus* (Hebr. xi, 4), qui non ætate, sed simplicitate et puritate, puer Dei appellatur. Sicut etiam de David, qui mortuus est senex, in Evangelio dicitur: *In domo David pueri sui* (Luc. i, 69). Et, sicut sacrificium, inquit, patriarchæ nostri Abraham. Utique quod sacrificium in oblationem unigeniti filii Isaac offerens cum Deo holocaustum, quod ita acceptum fuit ut mereretur audire: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, et non pepercisti unigenito tuo propter me, benedicam tibi* (Gen. xxii, 12), etc. Qui quidem patriarcha non tantum est Israeliticæ plebis secundum carnem, sed etiam nostræ secundum fidem. Adjungitur adhuc: *Et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, de quo manifeste scriptum dicit: Et Melchisedech rex Salem protulit panes et vinum. Erat enim sacerdos Dei altissimi, et benedixit Abraham* (Gen. xiv, 18), cujus sacerdotium et sacrificium tantum magnificatur, ut dicat de eo Apostolus: *Primum quidem Melchisedech, qui interpretatur rex justitiæ, deinde rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia,*

A neque initium dierum neque finem habens, assimilatus per omnia Filio Dei, qui manet sacerdos in æternum (Hebr. vi, 3). Quod vero post hæc omnia subjungitur *sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*, ad superiora referendum esse videtur, ubi dictum est: *Super quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris*, ut ad complendam petitionem subjunctum sit. Hoc autem totum exoratur omnipotens Deus, ut sacrificium Ecclesie ita acceptum habeat, ut sacrificium justi Abel, et patriarchæ Abraham, et summi sacerdotis Melchisedech; quia et in illis antiquis sacrificiis imago erant hujus veri sacrificii, et hoc ipsum uni Deo auctori utriusque Testamenti et utriusque sacrificii ordinatissima temporum dispositione tunc placebat in præfiguratione venturæ veritatis, quod et nunc placet in adimplerione ejusdem veritatis. Nam et in sacrificio Abel, quod de primogenitis ovium et adipibus earum oblatum, sacrificio Cain quod ex terræ fructibus offerebatur, prælatum est, Novi Testamenti fides præfigurabatur, qua innocentia gratiæ Deum laudans, Veteris Testamenti terreni operibus antepositur, et in immolatione unici et dilecti filii Abraham immolatio ejus præfigurabatur, de quo dicit Pater: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. xvii, 5). Unde ait Apostolus: *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii, 32). Et sacrificium Melchisedech tam vera erat significatio sacrificii Christi, ut inde prædictum sit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Sequitur in mysterio:

66. *Supplices te rogamus, omnipotens Deus, etc.* Hæc verba mysterii tam profunda, tam mira et stupenda quis comprehendere sufficiat? quis inde digne aliquid loquatur? magis veneranda sunt et pavenda quam discutienda. Beatus tamen Gregorius, idoneus tanti mysterii interpret, in quodam loco aliquid de iis tanquam de re ineffabili pene ineffabiliter loquitur (Græc., l. iv Dialog., 60). Quis enim fidelium, inquit, habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem celos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choris adesse, summis ima sociari, terram cælestibus jungi, unum quid ex visibilibus atque invisibilibus fieri? Idem etiam doctor quomodo accipiendum sit sublime altare Dei in conspectu divinæ majestatis ejus quodam loco subtiliter ostendit, exponens illum versiculum psalmi: *Constituite diem solemnem in confrequentationibus usque ad cornu altaris* (Psal. cxvii, 27). Dies, inquit, sollemnis est Domino conjunctio cordis nostri; sed tunc in confrequentatione dies solemnis constituitur, cum in lacrymas pio amore ejus assidue mens movetur, cui velut si diceremus: *Quandiu ista acturi sumus? quandiu tribulatione afficimur? Illico terminum quousque fieri debeat subjungit, dicens: usque ad cornu altaris; cornu quippe altaris est exaltatio sacrificii interioris, ubi cum venerimus, jam nulla necessitas est ut solemnem diem Domino de nostra lamentatione faciamus.*

Beatus quoque Augustinus de eodem sublimi altare dicit, exponens versiculum psalmi : *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine* (Psal. xxv, 6), sic brevis designat: Munda, inquit, faciam inter innocentes opera mea, quibus amplexabor sublimia tua. Item alio loco (In psal. xlii, n. 5), exponens illum versiculum : *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui latificat juventutem meam*, de eadem re sic dicit : Est enim quoddam altare invisibile, ad quod non accedit injustus, ille solus accedit qui ad istud securus accedit. Illic inveniet vitam suam, qui in isto discernit causam suam; quale ibi sacrificium est, ipse qui intrat assumetur in holocaustum. Et repetit aliis verbis quid hoc altare sit, ad Dominum inquit : *Ad Deum qui latificat juventutem meam*. Item alibi idem doctor exponens eundem versiculum, quem et beatus Gregorius : Sic enim est, inquit, in domo illa sempiterna sacrificium laudis, et sacerdos sempiternus est, et altare sempiternum, pacata mens ipsa iustorum. Non ergo sufficiat in terra dies ille sollemnis quo Agnus occisus est, sed constituitur illum in condensis sempiternum, alta et secreta rimantes, quo usque perveniaris, exaltatis a Deo mentibus vestris, usque ad ejus divinitatem. Et quid ibi aliud, nisi laudes cantabimus? quid ibi aliud dicemus, nisi *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te*? (Ps. cxvii, 28.) Non strepitu verborum istud dicemus, sed dilectio inhaerens illi, per se ipsam clamat istam vocem : Dilectio ipsa vox est. Hæc de sublimi altare Dei in conspectu divinæ majestatis ejus necessario in hoc loco ex sanctorum Patrum verbis posita sunt, ut quis carnaliter cogitans, æstimet in cœlis esse altare corporeum, ex cœlesti sive supercœlesti corpore factum; sed potius, juxta sensum spiritualium Patrum, intelligamus sublime altare Dei, rationabile et intelligibile esse in electa et rationali creatura, angelica videlicet et humana, quæ in sanctis angelis, ex quo condita est, in sui contemplatione Conditoris sublimata, et sibi nimum per spiritum pacis unita, verum et sublime altare Dei existit, ex quo accipit Deus sempiternum sacrificium laudis et hostiam jubilationis, ad cujus altaris unitatem adjungitur nunc per fidem, et in futuro per divinæ contemplationis speciem omnis multitudo hominum electorum. Sed quando in ista mortalitate vivunt, antequam reipsa ingrediantur ad illud altare Dei, antequam perveniant usque ad cornu altaris, ut orationibus et supplicationibus suis, tanquam in inferioribus adhuc positi, a supernis virtutibus juventur, ut earum interventione exaudiantur, et quasi de sublimitate altaris suscipiantur; sicut legimus, et Danieli oranti et deprecanti Gabrielem angelum apparuisse, eique dixisse : *Ab initio precum tuarum egressus est sermo, et ego veni propter sermones tuos, et nemo est adjutor meus in omnibus tuis, nisi Michael archangelus princeps vester* (Dan. ix, 23). Et in Zacharia propheta legimus pro consolatione et liberatione populi Dei angelum deprecantem et dicentem : *Domine exercituum, usquequo tu non*

misereberis Jerusalem et urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est (Zach. ii, 12). Et respondit Dominus angelo verba bona, verba consolatoria. Similiter et ad Tobiam Raphael angelus dicit : *Quando orabas tu cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino, et nunc misit me Dominus ut curarem te*, etc. (Tob. xii, 12). Fit ergo et in ista oratione et oblatione sacra consecrationis aliquid incomprehensibile et ineffabile, et multo his omnibus mirabilius, ut per angelica ministeria et supplicationes tanquam de sublimi altari divinæ majestatis conspectibus offerantur in illa immolationis hora, cum astantibus sibi ministris cœlestibus Christus, ut proposita consecret, adesse credendus est; de qua re commodum videtur beati Ambrosii verba ponere de Expositione Evangelii secundum Lucam (lib. i, n. 23) : Non enim dubites, inquit, assistere angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus; unde non immerito etiam Zachariæ deprecanti apparuit angelus a dextris altaris incensi, quia veri sacerdotis jam nuntiabatur adventus et cœleste sacrificium parabatur, in quo angeli ministrarent. Sic ergo cogitanda sunt, ut aliquid quod nihil sit melius atque sublimius illa cogitatione conemur attingere.

67. Similiter quoque et illud quod sequitur : *Ut omnes, quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur*. Ista enim munera, ista sunt dona super omnem gloriam constituta, quibus fideles suos omnipotens Deus reficiens, glorioso Filii sui corpore vivificat, sanctificat, æternitati preparat, per hæc corda fidelium omni benedictione replet cœlesti et gratia, tribuens corporibus castimoniam, mentibus fidem, cogitationibus puritatem. Per hæc tuetur suos misericordia, confirmat spe, munit charitate, ut, tanta Domini participatione, intra se Deum suscipientes, templum ejus effici mereantur. Quid sit ergo per participationem corporis et sanguinis Filii Dei omni benedictione cœlesti et gratia repleti, et quantum hoc bonum debeat esuriri ac sitiri, audiamus beatum Ambrosium dulciter docentem et exhortantem : *Christus Ecclesie cibus, Christus est potus. Caro Dei cibus, et Dei sanguis est potus. Christus nobis quotidie ministratur. Cibus iste non corpus impingat, sed confirmat cor hominis. Hic est panis vitæ: qui ergo vitam manducat mori non potest. Accedite ad eum, et satiimini, quia panis est. Accedite ad eum, et potate, quia fons est. Accedite ad eum, et illuminamini, quia lux est. Accedite ad eum et liberamini, quia ubi Spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, et absolvimini, quia remissio peccatorum est. Corpus Domini Jesu postulatio est divinæ reconciliationis et protectionis æternæ. Accipe tibi munimentum, suscipe Dominum Jesum tuæ mentis hospitio: ubi corpus ejus, ibi Jesus est. Cum hospitium tuum adversarius viderit occupatum, cœlestis ful-*

gore prudentiæ intelliget locum testamentis suis interclusum esse per Christum. Qui sit iste queris? Audi ipsum dicentem: *Ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriat; et qui credit in me non sitiet unquam* (Joan. vi, 35). Sequitur in mysterio.

68. *Memento etiam, Domine, famulorum famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, etc., usque lucis et pacis indulgeas deprecamur.* Orat pia mater Ecclesia etiam pro defunctis suis, et eos sacræ oblationis intercessione commendat, certissime credens quia sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viventium, sed etiam ad absolutionem valeat defunctorum, sicut beatus Joannes testatur dicens: *Et sanguis Filii ejus Jesu Christi emundat nos ab omni peccato* (II Joan. i, 7). Procedunt enim fideles de corpore exeuntes ad Dominum, sed non præceduntur ab Ecclesia, quia præcedunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis: cum signo fidei, quia ex aqua et Spiritu sancto renati, quia Christi cruce et passione signati. Dormiunt autem tanquam vere in resurrectione suscitandi. Dormiunt ergo in somno pacis, quia ab unitate et societate Christi et Ecclesiæ, nec per hæreses, nec per schismata, nec per mortalia crimina sepafati sunt: in quibus etsi aliquando fuerunt, tamen per prænitentiam sanati, et per orationem Ecclesiæ reconciliati, (Auc.) et remissionis mysterio societati, utique in pace obierunt, miserante illo, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Neque enim piorum animæ mortuorum separantur ab Ecclesia, alioquin nec ad altare fieret eorum memoria in commemoratione corporis Christi, nec aliquid prodesset, ad ejus baptismum in periculis currere, ne sine illo finiatur in hac vita; nec ad reconciliationem, si forte per pravam vel malam conscientiam quisque ab eodem corpore separatus est. Cur enim ista fiunt, nisi quia fideles etiam defuncti membra sunt ejus? Quamvis ergo nondum cum suis corporibus, jam tamen animæ regnant cum Christo. Unde et in Apocalypsi legitur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo jam dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos* (Apoc. xiv, 13); et ipse est verus sabbatismus fidelium, id est requies, de qua dicit Apostolus: *Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei* (Hebr. iv, 9). Qui enim ingressus est in requiem ejus, requievit ab operibus suis, quemadmodum et a suis Deus. Regnat itaque cum Christo nunc Ecclesia in vivis et mortuis. Propterea enim, sicut dicit Apostolus: *Mortuus est Christus, ut et vivorum et mortuorum dominetur* (Rom. xiv, 9). Unde et alibi ait: *Quoniam non posuit nos Deus ad iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut, sive vigilemus, sive dormiamus, cum illo vivamus* (I Thess. v, 9). In quibus verbis vigilantes, viventes, dormientes, mortuos intelligi voluit, sicut iterum dicit: *Sive*

ergo vicamus, sive moriamur, Domini sumus (Rom. xiv, 8).

69. (GREG.) Nam luce clarius constat quia perfectorum justorum animæ, mox ut hujus carnis claustra exeunt, in cælestibus sedibus recipiuntur, quod et ipsa Veritas attestatur dicens: *Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ* (Matth. xxiii, 28), quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illic procul dubio colliguntur et animæ justorum. Et Paulus dissolvi desiderat et cum Christo esse. Qui ergo Christum in cælo esse negat, qui etiam dissolutione sui corporis atque inhabitatione patrie cælestis dicit: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo domum non manu factam æternam in cælis* (II Cor. v, 5).

70. (VIGILIUS.) Verum hoc de apostolis, martyribus, confessoribus, cæterisque viris fieri notandum est. Nam sunt quorundam justorum animæ, quæ cælesti regno, licet in beata requie, quibusdam adhuc mansionibus differuntur, in quo dilationis damno ostenditur quod de perfecta justitia aliquid minus habuerunt. At vero nonnulli propter bona fidei opera ad electorum sortem præordinati, sed propter mala aliqua quibus de corpore exierunt post mortem sereno, castigandi recipiuntur flammis ignis purgatorii, et vel usque ad diem judicii longa examinatione a vitiorum sorde mundantur, vel certe prius amicorum fidelium precibus, eleemosynis, jejuniis, fletibus et hostiæ salutaris oblationibus, poenis absoluti, et ipsi ad beatorum perveniunt requiem. Illis ergo eorum sacræ victimæ mortuis prosunt, qui hic vivendo obtinuerunt ut eos etiam post mortem bona adjuvent, quæ hic pro ipsis ab aliis fiunt. Inter hæc autem pensandum est, quod tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem sperat agi per alios, agat dum vivit ipse pro se. Beatus quippe est liberum exire quam post vincula libertatem querere. Propter illa ergo verba quibus dicitur, *qui nos præcesserunt cum signo fidei, et dormiunt in somno pacis*, usus fuit antiquorum, sicut etiam Romana agit Ecclesia, ut statim recitarentur ex diptychis, id est tabulis, nomina defunctorum, atque ita post lectionem nominum subjungerentur verba sequentia: *Ipsis et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur.* Ipsis videlicet quorum nomina memorantur, et cæteris omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, ubi non sentiunt ardores poenarum. Et lucis, de qua Psalmista: *Ut placeam coram Deo in lumine viventium* (Psal. lv, 14). Et pacis, de qua justus Simeon: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace* (Luc. ii, 29). Et in qua sanctorum martyrum animæ quiescunt, dicente Scriptura: *Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace* (Sap. iii, 2, 3).

71. Hanc autem piam et religiosam observantiam, quam ex apostolica sine dubio traditione susceptam

universa in mundo uniformiter et celebriter tenet Ecclesia, etiam Veteris Testamenti Scriptura et consuetudo a Patribus custodita diligentissime commendat. Legimus namque in Machabæorum libris, quod vir fortissimus et pontifex Judas, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum qui in bello ceciderant, considerans quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam; ubi et hoc in laudibus fidei ejus adjungitur, quia et sancta et salubri cogitatione pro defunctis exorabat, ut a peccato solverentur. Sequitur in mysterio :

72. *Nobis quoque peccatoribus famulis tuis*, etc., usque *Per Christum Dominum nostrum*. Commendatio pro spiritibus defunctorum per oblationem pietatis, ut in beatis electorum sedibus mereantur obtinere locum refrigerii, lucis et pacis. Consequenter oratur omnipotens Deus ut etiam cæteros fideles, qui superstites sunt et vivunt, id est sacerdotes et populum, per virtutem et gratiam ejus Deus venerabilis sacramenti auxilio ad eandem beatitudinem perducatur. Totius namque Ecclesiæ vox est, id est sacerdotum et plebium cum humilitate et contritione cordis dicentium Deo : *Nobis quoque peccatoribus famulis tuis* : quia, licet omni tempore peccatores nos esse ex corde cognoscere debeamus, tamen maxime hoc attentius agendum et confitendum est, cum in illo sacro mysterio celebratur remissionis gratia, indulgentia peccatorum, et cum humilitate et contritione cordis dicendum Deo : *Nobis quoque peccatoribus famulis tuis*, quia, sicut scriptum est, etsi peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam, non de ullis nostris meritis, sed de multitudine miserationum tuarum sperantibus, corde in psalmo cantamus : *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam* (Psalm. l., 3). Recordanda namque sunt in hoc loco, et diligenter inculcanda verba Apostoli, dicentis : *Omnis namque sacerdos ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* : qui condolare possit his qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro se offerre pro peccatis (Hebr. v., 4). Ad quod beatus Gregorius in quodam loco exhortans dicit : « Sed necesse est ut, cum hæc agimus, nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus; quia qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc enim vere pro nobis Deo hostia erit, cum nos ipsos hostiam fecerit. Oratur itaque omnipotens Deus, ut non solum defunctis, quorum supra commemoratio facta est, sed etiam nobis peccatoribus, de multitudine miserationum suarum sperantibus, partem aliquam et societatem donare dignetur cum suis sanctis apostolis et martyribus et omnibus sanctis pro modulo nostro; quibus nunc sociamur per communionem fidei, cum ipsis etiam societatem vite et beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. Intra quorum nos consortium ut

nos Dei pietas introducat petimus; ut nobis non nostri meriti æstimator, sed venia sit largitor; ut, quia sanctorum societati per meritum jungi non possumus, per indulgentiam conjungamur. Si enim æstimemur, et divino judicio ponderemur, nullus ad apostolorum et martyrum societatem assurgat. In fine autem hujus orationis, sicut et in cæteris præcedentibus subjungitur *Per Christum Dominum nostrum*, et statim conclusio totius consecrationis sequitur dicendo :

73. *Per quem omnia semper bona creas*, etc. Per ipsum enim omnipotens Deus hæc bona omnia quæ sacris altaribus consecrantur non solum in exordio mundi creavit, condendo quod non erat; per eundem unigenitum Verbum suum dixit, et factum est : *Germinet terra herbam virentem et afferentem semen, lignumque pomiferum faciens fructum* (Gen. i., 11) : in qua creatione utique et herba frumenti et lignum vini exortum est; sed etiam semper eadem bona creat propagando et reparando, ut per annos singulos et novæ segetes et nova vina nascantur. De hac namque operatione regendæ, propagandæ et reparandæ creaturæ, ipse unigenitus Filius in Evangelio dicit ad Judæos indignantes quod in sabbato curaret : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*, tanquam diceret : Non sex tantum diebus primis, ut putatis, Pater operatus est, sed usque modo operatur, non novum creaturæ genus instituendo, sed quæ in principio creaverat, ne deficiant, propagando. (VIGIL.) *Ego*, inquit, *operor*, subauditur usque modo, cum eo cuncta disponens, regens, accumulans. In quibus verbis æqualem se Deo Patri manifestissime prædicavit : quia quorum una eademque operatio, procul dubio æqualis est et majestas. Per ipsum enim, ut dictum est, Deus Pater hæc omnia bona semper creat, et creata ac suis conspectibus oblata sanctificat, ut quæ erant simplex creatura, fiant sacramenta; sicque sanctificando vivificet, ut sint mysteria vite, ut sumatur in eis vita, ut vitalem substantiam accipientibus subministrent. Sanctificando autem et vivificando ineffabiliter benedicit, quia ea omni benedictione cælesti et gratiæ accumulat. Ita vero sanctificata, et vivificata, et benedicta præstat nobis per eundem secum pariter sanctificantem, vivificantem et benedicientem, qui nobis de corpore et sanguine suo dedit tam salubrem refecutionem. (AUG.) Manducant ergo qui manducant, et bibant qui bibunt, esuriant et sitiant, vitam manducant, vitam bibant. Illud manducare, refecti est. Sed sic reficeris, ut non deficiat unde reficeris. Illud bibere quid est, nisi vivere? Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, et integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est vita unicuique erit corpus et sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritaliter manducetur, spiritaliter bibatur.

74. Per ipsum ergo, ut dictum est, Deus Pater hæc omnia bona sanctificando et vivificando ineffabiliter benedicit, quia ea omni benedictione cælesti

et gratia accumulatur et præparatur nobis. *Per ipsum et cum ipso et in ipso est Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus sancti omnis honor et gloria. Per ipsum scilicet, tanquam per verum mediatorem Dei et hominum; cum ipso, tanquam cœquali; in ipso, tanquam vere consubstantiali. Omnis vero honor et gloria est Deo Patri per Filium, et cum Filio, et in Filio in unitate Spiritus sancti, qui, ex Patre Filioque procedens, unitatem deitatis possidet cum Patre et Filio, atque ideo simul adoratur et conglorificatur. Insinuat in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu sancto Patris Filioque communitas, in tribus æqualitas per omnia sæcula sæculorum. Hæc est quod beatus Judas apostolus in fine Epistolæ suæ velut distincte designanter exponit, dicens: Soli Deo Salvatori nostro per Dominum nostrum Jesum Christum gloria, magnificentia, imperium et potestas ante omne sæculum, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum (Jud. xxv). Cœpit enim sæculum, id est temporalis mutabilitas a conditione creaturæ: currunt sæcula præsentia, mutabilium rerum cursu labentia; succedunt vero sæcula futura, incommutabili rerum statu æternaliter permanentia. Verum quia hæc omnia in æterna Dei sapientia, sine ullo omnino initio vel mutabilitate fixa sunt: quia, ut in Evangelio legimus, quod factum est in ipso vita erat (Joan. i, 3), bene intelliguntur ita dici sæcula sæculorum, tanquam sæcula in sapientia Dei inconcussa stabilitate manentia, istorum quæ cum tempore transeunt efficientia sæculorum. Aut certe simpliciter accipienda sunt sæcula sæculorum, vel ut consequentia præcedentium, vel ut continuata sibi commistione copulenter, quæ appellantur sæcula sæculorum, donec totum potens sæculum, quod ex diversorum temporum sæculis contexerunt, perveniat ad finem, et succedat futurum sæculum, quod non habet finem, ubi Deus videbitur et laudabitur sine fine. Amen autem quod ab omni Ecclesia respondetur, interpretatur verum, non ubique et quomodocunque, sed mystica religione. (Aug.) Hoc ergo ad tanti mysterii consecrationem, sicut et in omni legitima oratione respondent fideles, et respondendo subscribunt. Adjungit autem adhuc sacerdos et dicit: *Oremus.**

75. *Præceptis salutaribus moniti, etc.* Dignum profecto fuit ut tota hæc tam sacrosancta actio Dominica Oratione^a concluderetur, et petitiones fidelium, quas vel propter futuram, vel propter præsentem vitam nos Dominus docuit, per eandem passionis ejus commemorationem efficacius commendarentur. Admonetur ergo tota Ecclesia, et dicitur a sacerdote *Oremus*, et orat Ecclesia cum sacerdote, non voce, sed corde: labia clausa sunt, sed patet conscientia: silentium est, clamat pectus, sed auribus ille audit qui miseretur. Nam et Susanna dum damnaretur ab

injustis iudicibus, tacebat et orabat: os ejus non audiebatur ab hominibus, cor ejus clamabat ad Deum. Nunquid quia vox ejus ore corporis non processit, propterea exaudiri non meruit? Exaudita est illa, sed quando oravit, nemo hominum scivit. Orat ergo sacerdos simul cum Ecclesia, conversus ad Dominum, et dicit: *Præceptis salutaribus moniti, etc.* Hoc itaque nobis super omnia salutare est, quod nobis tantam gratiam per Unigenitum suum contulit Deus Pater, ut tantam bonitatem cogitantes et amantes, sic agamus, ut non jam filii sæculi, sed Dei simus. Præceptis ergo salutaribus jussi, et divina institutione formati, non presumptionis temeritate, sed obediencie pietate præsumimus dicere Deo:

76. *Pater noster, qui es in cælis, etc.* Orationem^b dicimus Dominicam ad nostram proficientem salutem, qua nos unigenitus Filius per lavacrum regenerationis et spiritum adoptionis, Dei filios esse dicere monuit, dicere jussit; et non humana, sed divina institutione ipse nobis orandi formam tribuit, ut Deo audeamus dicere: *Pater noster, qui es in cælis.* (Aug.) Credimus vero ubique esse Deum et divinitatis præsentiam, sed non ubique per habitationis gratiam ejus dilectionis agnoscitur, non dicimus: *Pater noster, qui es ubique*, cum et hoc verum sit; sed *Pater noster, qui es in cælis*, ut templum ejus potius in Oratione commemoremus, quod et nos nosse debemus. (SEVERIANUS.) Et in quantum sumus, in tantum ad ejus societatem et adoptionis familiam pertinemus. Nec se Filius in hac Oratione præternisit, sed in Patris unitate conjunxit, qui et in Patre se orari jussit. Cum enim Patrem rogas, Filii nomen imploras.

77. *Sanctificetur nomen tuum.* Non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus a Deo ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Cæterum a quo Deus sanctificatur qui ipse sanctificat? sed ipse dicit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (Levit. xi, 44). Hoc petimus et rogamus ut, qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus perseveremus. Admonemur etiam desiderare ut nomen ejus, quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctum habeatur, hoc est non contemnatur; quod non Deo sed hominibus prodest.

78. *Adveniat regnum tuum.* Hac petitione desiderium nostrum ad futurum regnum excitamus, ut nobis veniat, atque in eo regnare mereamur; id est ut veniat et nobis, quod esse venturum non dubitamus omnibus sanctis, id est ut regnum ejus mereamur agnoscere.

79 *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.* Non ut Deus faciat quod non vult; sed ut facere possimus quod Deus vult, ut, sicut angeli sancti, ita et

^a Sic S. Augustinus, serm. 227, ad infantes: *Ece ubi est peracta sanctificatio, dicimus Orationem Dominicam, quam accepistis et reddidistis. Post ipsam dicitur Pax vobis, et osculantur se Christiani in osculo sancto*

^b Quatuor S. Augustini sermones habemus ad competentes de Oratione Dominica, scilicet 56, 57, 58 et 59, duosque inter suppositos 64 et 65, in quibus doctrina hic exposita fusius traditur.

nos faciamus ejus voluntatem. Possumus etiam per cælum et terram intelligere spiritum et carnem : quoniam spiritus e cælo, caro e terra esse cognoscitur. Sed spiritus cælestis quærit, caro terrena concupiscit, et ideo petimus ut voluntatem Dei his duobus concordantibus faciamus. Potest et sic intelligi, ut pro infidelibus, qui sunt adhuc in terra, orare intelligentur fideles qui fidei dono cæli nuncupantur; ut circa illos voluntas Dei fiat, ad ipsum convertendo; ut terra imitetur cælum, et homo angelum, infidelis fidelem. Ac per hoc oramus et petimus, ut præcem pro omnium salute faciamus.

80. *Panem nostrum quotidianum aa nobis hodie.* Qua petitione nostra sufficientiam quotidiani victus petimus; nomine panis totum significantes, quoniam panis Græce, Latine dicitur totum id sacramentum fidelium, quod in hoc quoque tempore necessarium est non tamen ad hujus temporis, sed ad illam æternam felicitatem assequendam. Nam panis vitæ Christus est, quem dari nobis quotidie postulamus, ne, qui in Christo sumus et eucharistiam quotidie sumimus, intercedente aliquo graviore delicto, a Christi corpore separemur, ipso dicente : *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi; si quis ex hoc pane ederit, vivet in æternum* (Joan. vi, 41). Sicut ergo manifestum est eos vivere qui corpus ejus vere et digne accipiunt, ita contra timendum est ne qui separantur a Christo corpore perpetua pereant morte, criminante Christo : *Nisi comederitis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Ibid., 34). Et ideo panem nostrum, id est Christum quotidie nobis dari petimus, ut qui in eo manemus et vivimus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus, sine quo vivere in æternum non valeamus.

81. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Hic admonemur quid petamus et quid faciamus, ut accipere mereamur. Post subsidium cibi, petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat. Admonemur enim quod peccatores sumus, quia pro peccatis nostris rogare compellimur, ne quis sibi quasi innocens placeat. Instituitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare. Addidit Deus plane legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulamus, secundum quod ipsi debitoribus dimittimus : scientes impetrare non posse veniam, quam pro peccatis nostris petimus, nisi et ipsi circa debitores nostros paria fecerimus, dicente Evangelio : *In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis* (Luc. vi, 38). Et alio loco : *Cum statis ad orationem, remittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester, qui in cælis est, remittat vobis peccata vestra* (Marc. xi, 35). Excusatio denique tibi in die iudicii nulla superest, cum secundum tuam sententiam judicaris, et, quod feceris aliis, hoc et ipse patieris. Similiter quod fecimus cæteris, faciet nobis, dicens in Evangelio : *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, et Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra : si non remis-*

eritis, nec Deus dimittet vobis delicta vestra (Matth. vi, 14).

82. *Et ne nos inducas in tentationem.* Petimus ne deserti ejus adjutorio, alicui prævæ tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Qua in parte ostenditur nihil contra nos adversarium posse, nisi Deus ante permiserit, et idcirco postulamus ut, ejus adjutorio fulti, ita maneamus victi, ut ab hoste maligno non subjiciamur tentati :

83. *Sed libera nos a malo.* Hic admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono in quo nullum patiamur malum. Quæ petitio ita late patet, ut homo Christianus, in qualibet tentatione et tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat. Et quando dicimus : *Libera nos a malo*, nihil remanet quod ultra adhuc debeamus postulare, quando semel protectionem Dei adversus mala petimus. Amen signaculum Dominicæ Orationis, quod interpretatur vere, sive fideliter, attestatio est veritatis, quod ex Apostoli traditione etiam ad cæteras orationes consuevit respondet Ecclesia, sicut Apostolus ad Corinthios scribit, dicens : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam intelligitur nescit quid dicas?* (I Cor. xiv, 16.) Ex quo ostenditur non posse ideo tam respondere verum esse quod dicitur, nisi ante intellexerit. Post Orationem Dominicam, quam ad completionem perfecti mysterii tota ad Deum fundit Ecclesia, sequitur in conclusione ejusdem Orationis sacerdos et dicit :

84. *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis, etc.* In quibus verbis mala præterita, a quibus petimus liberari, peccata nostra transacta intelligenda sunt; quorum etsi actio jam cessavit in nobis, tamen reatus manet, nisi divina indulgentia deleatur. Unde admonet Scriptura divina, dicens : *Fili, peccasti, ne adjicias iterum; sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur* (Eccli. xx, 1). Mala vero præsentia, quia quotidie peccamus, necesse habemus dicere : *Dimitte nobis debita nostra*. Possunt et quotidiana peccata nostra in animo, et accidentes sepe diversis languores et afflictiones in corpore extrinsecus irruentes, innumera calamitates, ut famines, pestilentia, gladius, et cætera hujusmodi, quæ omnia quotiescunque patimur, ejus debemus implorare auxilium, qui solus sua pietate et animas curat et corpora. Et novit quando filiis suis, quos ad æternam hereditatem præparat, et flagellum correptionis et dulcedinem consolationis adhibeat. Futura enim mala quid aliud intelligenda, nisi quæcunque nobis accidere possunt saluti et paci contraria, sive per tentationes diaboli, sive per adversitates et miseria sæculi? Et maxime illa sunt pro quibus effugiendis præcipue orare debemus, ut liberemur a ventura damnatione æterna, quæ sine dubio malis constat esse futura. Orat ergo sacerdos, imo tota Ecclesia cum sacerdote, ut quod in fine Orationis Dominicæ dictum est : *Sed libera nos a malo*, ita nobis per Dei misericordiam præstetur, ut liberemur ab omnibus

malis, id est quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præsentem accidunt, vel in futuro accidere posse formidantur. Unde et Dominus, sciens fragilitatem nostram in tantis periculis constitutam, misericorditer admonet, dicens : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (Matth. xxvi, 41). Et iterum : *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini surgere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante filium hominis* (Luc. xxi, 35). Sequitur sacerdos et dicit :

85. *Et intercedente pro nobis beata et gloriosa, etc.* Dominus populo Israelitico, cum detineretur in Babylonica, servitute captivus, dicens inter alia per Jeremiam prophetam : *Et orate pro pace civitatis ad quam transmigrare vos feci, quia in pace ipsius erit pax vobis* (Jer. xxix, 7), similiter et Apostolus populum Ecclesiæ exhortatur dicens : *Volo igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate* (I Tim. ii, 1). Juxta hanc ergo formam per prophetam et Apostolum divinitus constitutam, populus fidelium in hujus sæculi peregrinatione, tanquam in Babylone captivus, et supernæ patriæ suspirans, orat etiam pro pace temporali, ne impediatur a pace spiritali et æterna, ut, remotis per Dei pietatem persecutionibus, seditionibus, hostilitatibus, quietam et tranquillam vitam agat Ecclesia in omni pace. Et hoc orat generali observantia sine intermissione in omni Dominica oblatione in qua, juxta præceptum apostolicum, obsecrationes suas, et orationes, et postulationes, et gratiarum actiones offert Deo. Hoc autem, paucissimis sed eminentissimis sanctis nominatis, a Deo exorat, videlicet ut intercedente in primis Dei Genitrice, per quam humano generi salus exorta est, et beatis apostolis Petro et Paulo atque Andrea, impetrare mereatur. In qua postulatione non cæterorum sanctorum intercessio præmittitur, sed in istorum commemoratione omnium suffragia expetuntur, quia, ut omnes sibi in Deo sociati et uniti existunt, ita omnes unum desiderant et rogant pro salute hominum, et ut in uno omnes pariter habeantur, et in uno omnes pariter negligantur. Non enim amant sancti suos electores, si suorum sociorum eos invenerint desertores, magisque offensurus est quisquis ita agendum putat, eos ad quos se contulerit, quam eos a quibus abstulerit. Unitate enim gaudent et in Christo unum sunt.

86. Quod ergo dicit Ecclesia : *Da propitiis pacem in diebus nostris*, manifeste juxta exemplum quod in Isaia legitur, hoc facit. Cum enim prædixisset idem propheta Ezechie regi nostro venturæ captivitatis mala, compunctus respondit : *Bonum verbum Domini quod locutus est ; fiat tantum pax et veritas in diebus meis* (Isa. xxxix, 8), videlicet futura humiliter, Dei judicio reservans, de præsentem vero quod ad suam et populi sui salutem pertinebat, deprecans : *Fiat, inquit, pax et veritas in diebus meis* : pax, ne regni tranquillitas ab hostibus turbaretur ; veritas

A vero, ut in ipsa pace Dei cultus, religionis veritas, servaretur. Unde et Apostolus ubi hæc orari præcepit, utrumque simul posuit : *Ut quietam, inquit, et tranquillam vitam agamus in omni pietate*. Nam et quies et tranquillitas pertinet ad pacem, pietas ad divini cultus religionem. Ita ergo et Ecclesia deprecatur pacem fieri in diebus nostris, quod et post nos alii, et post ipsos alii usque ad consummationem sæculi utique similiter orabunt.

87. Cum autem ipsam pacem postulet, subjungit videlicet ut ope, id est auxilio et protectione misericordie Dei adjuti, quantum ad interiorum religionis devotionem pertinet, *simus semper a peccatis liberi* ; quantum vero ad exteriorum pacem, *simus etiam ab omni perturbatione securi*. Nam pax in qua non divini religioni, sed mundanæ cupiditati servitur, non est justorum, sed iniquorum, de quibus Psalmista ait : *Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns* (Psal. lxxii, 3). Sequitur quod et in ista et in omnibus fere orationibus ecclesiasticis in conclusione subjungi solet :

88. *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium, etc.* (FULG., epist. 14, ad Ferrandum, n. 36). Quod utique certa ratione, ut sæpe dictum est, catholica concelebrat Ecclesia, propter illud utique sacramentum, quod mediator Dei et hominum factus est et homo Christus Jesus, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui per proprium sanguinem semel introivit in sancta, non utique manufacta, sed in ipsum cælum, ubi est in dextera Dei, et interpellat pro nobis. Per ipsum ergo hostiam laudis atque orationis offerimus, qui per ejus mortem reconciliati sumus, cum inimici essemus. Christus namque in forma Dei permanens unigenitus Deus, cui cum Patre hostias offerimus, formam servi accipiens, sacerdos factus est, per quem hostiam vivam, sanctam, Deo placentem offerre possimus. Nec tamen hostia a nobis offerri potuisset, si Christus pro nobis factus hostia non fuisset. Cum vero dicimus *Filium tuum*, et adjicimus : *Qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti*, illam utique unitatem commemoramus, quam naturaliter habet Pater et Filius et Spiritus sanctus. Ubi ostenditur quod idem ipse Christus pro nobis sacerdotali est functus officio, cui naturalis est unitas cum Patre et Spiritu sancto. Cum vero in *unitate Spiritus sancti* dicimus unam naturam Spiritus sancti cum Patre Filioque monstramus. Unitas autem naturæ, quid aliud quam Trinitatem esse unum Deum, et hoc unum ostendi et regnum ? Ubi autem regni naturalis est unitas, una regnandi permanet et potestas. Vivit ergo et regnat Christus Dominus noster cum Patre in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum, sicut ipse in Apocalypsi loquitur, dicens : *Ego sum primus et novissimus ; et vivus fui, et mortuus ; et ecce sum vivens in sæcula sæculorum* (Apoc. i, 17). Ipsi namque dicitur in Psalmo : *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi*. Et iterum : *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum* (Psal. cxliv, 13). De quo

et in Evangelio ad beatam Mariam angelus dicit : *Et regni ejus non erit finis* (Luc. 1, 33).

89. Hac oratione expleta, commiscens sacerdos Dominicam oblationem, ut calix Domini totam plenitudinem contineat sacramenti, tanquam per ejusdem mysterii copulationem imprecatur Ecclesie pacem, dicens : *Pax Domini sit semper vobiscum*, cui tantum bonum Ecclesia imprecat, respondens : *Et cum spiritu tuo*. (Aug., *serm.* 227.) Quid est autem pax Domini, nisi pax Christi? Pax autem Christi finem temporis non habet, et ipsa est omnis pie actionis intentionisque perfectio. Propter hanc pacem in eum credimus et speramus, et amore ipsius, quantum donat, accendimur : propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, ut in ea feliciter sine tribulatione regnemus. Vera enim pax unitatem facit, quoniam qui adhæret Domino unus spiritus est. Imprecata igitur pace, incipiens a sacerdote, dat sibi mutuo omnis Ecclesia osculum pacis, ut, omnibus vera pace unitis, fiat in eis locus Dei, sicut dicitur in psalmo : *Et factus est in pace locus ejus* (Psalm. LXXV. 13). Et impleatur in Ecclesia quod alibi Psalmista dicens : *Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit unanimes in domo* (Psalm. LXXVII, 17). (VICT.) Et hoc utique ex traditione apostolica servat Ecclesia, cui frequenter ab ejusdem apostolis dicitur : *Salutate invicem in osculo sancto* (Rom. XVI, 16), id est osculo vero, osculo pacifico, osculo columbino, non ficto et subdolo, quali usus est Joab ad occidendum Amasiam, quali Judas ad tradendum Salvatorem, quali utuntur hi qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Illi ergo osculo sancto salutant invicem qui non diligunt verbis nec lingua, sed opere et veritate.

90. Inter hæc omnia cantatur ab omnibus, et cantando oratur dicentibus : *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi*, etc. (Aug.) Nullus enim tollit peccata,

nisi ille de quo dictum est : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, cui nullum bonum hominis impossibile, nullum malum est insanabile. (VICT.) Quomodo autem apostolus Petrus ostendit, qui ait : *Non corruptibilibus argento et auro redempti estis de vana vestra conversatione paterne traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni incontaminati et immaculati Christi* (I Petr. 1, 18). Et in Apocalypsi Joannes apostolus : *Qui dilexit nos, inquit, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo* (Apoc. 1, v), quando sanguinem suum dedit pro nobis in cruce, vel quando quisque nostrum in mysterio sacrosanctæ passionis illius baptismi aquis ablatus est, verum etiam tollit peccata mundi, lavatque nos a peccatis nostris quotidianis in sanguine suo, cum ejusdem beatæ passionis ad altare memoria replicatur.

91. Post hæc ergo sumpta eucharistia, id est bona gratia, gratia enim Dei pro omnibus gustavit mortem, et celebrata gratiarum actione, respondetur ab omnibus *Amen*. (Aug., *serm.* 272.) Hæc est enim clara vox sanguinis Christi, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum.

92. Finitis vero omnibus, astanti et observanti populo absolutio datur, inclamante diacono : *Ite, missa est*. Missa ergo nihil aliud intelligitur, quam dimissio, id est absolutio, quam celebratis omnibus tunc diaconus esse pronuntiat, cum populus a solemniori observatione dimittitur. Unde et missam catechumenorum canones dicunt, quando post Evangelii lectionem incipiunt celebrari sacra mysteria, quibus nullum, nisi baptismi fonte regeneratum, interesse licet. Tunc enim, clamante diacono, iidem catechumeni mittebantur, id est dimittebantur furas. Missa ergo catechumenorum fiebat ante actionem sacramentorum : missa fidelium sit post completionem et participationem.

FLORI DIACONI

OPUSCULA ADVERSUS AMALARIIUM.

(Apud Marten., *ibid.*)

I.

Incipit epistola FLORI totius veritatis plena, contra falsiloquas adinventiones AMALARII, quondam Lugdunensis chorepiscopi, de Corpore Domini tripartito.

1. Dominis beatissimis, reverentissimis, et piissimis pastoribus gregis Christi, rectoribus Ecclesie Dei, prædicatoribus ac propugnatoribus catholicæ fidei, Diaconi sacri consilii magistro et pontifici clarissimo; HETI Trevirorum antistiti, ALDRICO reverentissimo Genomannorum episcopo, RABBAN abbati ve-

nerabili, et ex provincia Lugdunensi prima ALBANICO Lingonum reverentissimis episcopis, Ecclesie catholice indignus filius, et pietatis ac paternitatis vestre exiguus servulus FLORUS.

Obsecro, mansuetissimi et benignissimi servi Christi, ut extremitatem meam periculis Ecclesie Dei condolentem et compatientem, ac pro hoc necessitates ejus humiliter et fidenter ad vos referentem, in ipsius Christi, et Dei Ecclesie pie matris amore, pio ac benigno suscipiatis affectu. Exigua quidem et indigna est persona quæ loquitur ; sed Domini est

res, Domini est causa quam loquitur: digna certe, quæ a melioribus suggereretur, et idonea quæ ad vestrum jam olim iudicium examinanda perferretur; sed quoniam fortius clamare solent qui atrocius vapulant, et qui maxima cogente indigentia importunius postulant, miseratione potius quam indignatione digni habentur: sit et mihi minimo sub vestra pietate tutum ac liberum inter flagella vapulantis Ecclesiæ tristius vociferari, de citadibus ejus ac miseris conqueri, et a vobis paternæ opis auxilium deprecari.

2. Idcirco enim ad vos, o domini et Patres beatissimi, qui et dignitatis culmine, et fidei sinceritate, et Dei timore, et scientiæ probitate præcellitis, et Lugdunensi Ecclesiæ quidem familiarius obstricti estis, querelam hanc potissimum credidi deferendam: ut quanto plures divini muneris largitate præitis, tanto instantius et religiosius pro divinæ fidei et veritatis tuitione certetis; memores Spiritus sancti per Salomonem talibus, quales Christi estis gratia, proclamantis: *Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare necesse est* (Prov. xxiv, 11). Si dixeris, vires non suppetunt, qui inspector est cordis ipse intelligit, et servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua. Præcessit enim in præfata nuper Ecclesia per prælatum ejus Amalarium error insanius et vanus, fidei et veritatis inimicus, religioni et salutis contrarius, quem primum quidem, aggregata presbyterorum synodo, circumsedentibus omnibus, et velut præceptorem audientibus, viva voce conatus est serere, imo tota intentione et studio per totum triduum proponendo, exponendo, exigendo, omnibus inculcavit et tradidit, quasi Novi Testamenti minister tabulis cordis carnalibus cuncta quæ asserebat, indelebiter vellet imprimere. Deinde etiam magnum quemdam codicem quatuor voluminibus diffusum, a se compositum atque digestum, legendum transcribendumque tradidit, asserens enim Officiale nuncupari, tanquam de sacris officiis prudentissime et sufficientissime disputantem, qui tantis vesaniis et erroribus confectus est, ut quibuslibet etiam imperitis palam ridendus conspiciendusque videatur. Protulit quoque Antiphonarium velut a se digestum atque correctum, cui talia ex suo sensu inseruit, ut pro ejus impudenti audacia frons legentis pudore ac rubore feriat. Novissime vero novum digessit volumen, et apud Lugdunum ornate indui, ac vittis sericeis distingui fecit: quod ad palatium ferens, vel principi, vel magistro consilii dicitur oblaturus. In quo vere tam inepto eloquio, tam absurdis sensibus, tam exquisitis et inauditis phantasiis involvit, ut putes eum lymphatico more bacchari. Vocat hujus insulsiſsimæ garrulitatis librum, *Embolim opusculorum suorum*, et rectissime omnino; est enim multiplicium errorum ejus velut cameli gibbus procreſcens ac redundans argumentum [*al.*, augmentum].

3. De singulis autem pauca proponere, et vestræ

PATROL. CXIX.

A gravitati fastidiosum, et mæe supplicationis sermoni videtur incongruum, quem metuo rebus frivolis facere prolixior, ne in seriis ac necessariis onerosior videatur. Certe libri ipsi fere ubique dispersi, fere omnibus noti sunt, neque ullatenus ambigo quin gravium ac prudentium virorum iudicio severius reprehendantur, quam exiguitatis mæe aut comprehendi ingenio, aut exaggerari possit eloquio. Attamen, ne frustra opem sanitatis videar implorare, si dissimulo aut formido vulnus detegere, nonnulla vel breviter replicabo. Vos ut cœlestis cooperatores medici, sive antidoto fidei, sive scapello, aut cauterio sincerissimæ veritatis curate languida, reseccate putrida, urite vitiosa, et salutis corporis Christi in commune prospicite. Absit, absit a vestræ B gravitatis censura, ut in hujusmodi erroribus et ineptiis confutandis, aut personæ respectu, aut adulationis fuco, aut humanæ offensionis seu discriminis metu cujusquam pii et fidelis animus retardetur. Cum res fidei, cum causa Ecclesiæ, cum negotium Christi agitur, sola fides, sola mater Ecclesia, solus amator veritatis, imo Veritas, Christus præ oculis habeatur.

4. Docet præceptor ipse Amalarium egregius, ita corpus Christi esse triforme et tripartitum, ut tria Christi corpora: primum quod ipse suscepit, secundum in nobis, qui super terram ambulamus; tertium in illis qui sepulti jacent. Asserit in mysterio sacrificii hac de causa tres debere fieri partes: unam calicis pro Christo, alteram in patena pro vivis, tertiam in altari pro mortuis. Dicit panem illum esse carnem Christi, sanguinem animam, ut sit totus Christus. Hæſitandum dicit, utrum corpus Christi de altari sumptum, in corpore nostro maneat usque in diem sepulturæ, an recipiatur invisibiliter in cœlum, quando venam incidimus, cum sanguine profuat, an cum cæteris quæ in os intrant, in secessum labatur. Epistola ejus est in suo Officiali libro, ad juvenem nescio quem episcopum scripta, quæ hoc continet: Ubi etiam de sputis et flegmatibus spurcissime disputat, et cum sit tam sordidæ mentis putidæque doctrinæ, se spiritalem jactat, qui omnia dijudicat, et alios carnales et animales vocat. Calicem Domini vocat sepulcrum, presbyterum Joseph ab Arimathea, archidiaconum Nicodemum tanquam sepultores D Christi; diaconos retro acclines apostolos, se in passione Domini velut contrahentes et occultare volentes; subdiaconos ad faciem erectos, mulieres libere astantes. Aliam partem mysticæ orationis, qua corpus Domini consecratur, Christo tribuit oranti in monte Oliveti; aliam in cruce pendenti, et post nescio quas fatuas divisiones, aliam morienti. Cum vero presbyter inclinatur, hoc esse: *Et inclinato capite tradidit spiritum* (Joan. xix, 30).

5. In anno legitima jejunia ad quatuor humores refert, quibus corpus vegetatur humanum, et pro his fieri asserit in eisdem jejuniis. Duas lectiones quarta feria ad missam legi, propter duo sidera ipsæ die condita, ut paganis ejus verbis utar, Phœbum et

sororem ejus Phœbam. Nam et sanctum David semper in Domino fortem et bellicosum, more ethnico arsisse dicit in Marte, quem demonem esse pessimum inventorem [*al.*, *incentorem*] tumultuum atque bellorum proclamat etiam poeta gentilis dicens: *Sævit toto Mars impiis orbe*. In Evangelio majoris Litanie, per panem intelligit fruges terræ; in pisce genita ex aquis; in ovo animalia quæ ex utroque sexu gignuntur in terris; talemque phantasiam sensus sui evangelico præferens sensui, asserit pro talium rerum conservatione tunc a fidelibus celebrari litanias. Nam et messes tunc in profectum sunt, inquit, et pisces tunc veniunt, et pulli campos tundunt. Addit insuper et quasdam significationes monstruosas, et instar antipodarum capite deorsum, pedibus sursum versis, ita ut in his præcedat res ipsa, et sequatur figura; cum e contrario umbræ legis, juxta Apostolum, res designent futurorum honorum. Cum ab altari sumitur Evangelium, ipsum altare significat Jerusalem, unde Evangelium processit. Locus altaris locum illum significat, ubi Jacob dormiens angelos vidit. Romanus pontifex, cum sabbato ante Palmas eleemosynam dat, mulierem significat quæ Dominum unxit.

6. Jam de sacerdotum et ministrorum sacris vestibus, de vasis divini ministerii, de cantorum tabulis, de signis æreis, de ipsis etiam indumentorum et calceamentorum fimbriis, coloribus et speciebus, de officiis quoque sacris, et psalmodiarum distributionibus, quam inepta et fatua et omni risu digna contingit, quasi ei soli licuerit post legem et prophetas, post Evangelia et apostolos, res typicas et mysticas in Ecclesia statuere, ita ut mysteriorum ejus prævaricator habeatur, qui usu et consuetudine simplici aliud quid celebrare presumpserit. Dicit se in talium phantasiarum adinventionibus sancti Augustini auctoritatem sequi, eo quod obscura quæque et ambigua tandiu ille tractari jubeat atque versari, donec ad dilectionem Dei vel proximi intelligentia perducatur: in quibus duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ. Nec considerat, nimia novitatum cupiditate cæcatus, hæc illum de sacrarum Scripturarum indagandis sensibus tradidisse: nempe libri in quibus hæc loquitur, de Doctrina Christiana titulantur, de sola in his Scripturæ sacræ intelligentia regulæ traduntur, multa ibi de rebus, multa de signis disseruntur; et tamen de hujusmodi significationibus quas iste perquirat, nihil penitus dicitur, imo in libris ad Januarium, omnem ecclesiasticarum observationum varietatem triplici genere distinguit, universas videlicet aut ex Scripturæ sacræ auctoritate, aut ex generali Ecclesiæ traditione, aut ex diversorum locorum multiformi consuetudine eas asserens propagatas: et primas quidem ostendit numero esse paucissimas, sed observatione facillimas, significatione præstantissimas; secundas quoque pari religione asserit venerandas; in tertiis vero nullam omnino significationem, nullum requirens mysterium, sincerissimam atque gravissimam B. Ambrosii sententiam

A sequitur, ac velut cæleste oraculum sequendam proponit, quam eidem respondit de talibus consulenti: «Ad quamcunque, inquit, Ecclesiam deveneris, ejus morem serva, si non vis alteri esse scandalum, nec quemquam tibi.» In eisdem ad Januarium libris. «Quidquid humana auctoritate statuitur, ac veluti sacramentum et mysterium tenetur, nullatenus approbandum, imo et indubie asserit resecandum.»

7. Quid igitur novellus iste præceptor de mysteriis suis faciet? qua ratione tot vanitatum suarum commenta defendet? Scripturæ sanctæ auctoritas deest, Ecclesiæ in talibus generalis traditio, et regula nulla est, doctrina Patrum repugnat, Libellum Romani ordinis tantæ auctoritatis habet, ut cum pene ad verbum nitatur exponere; et tamen statim sibi ipse B contrarius asserit hunc Romano archidiacono, cujus traditionibus gloriatur, ignotum. Quod si Scripturarum sensus ad suas fabulas trahit, et commenta erroris sui ex his fulcire conatur, quis hanc nesciat hæreticorum propriam esse insaniam ut sua semper mendacia veritatis specie pallient, vertentes, juxta Isaiam, argentum in scoriâ, et cælestis vigorem vini terrene fatuitatis aquæ miscentes? Ignoscat mihi indigno et exiguo vestra paternitas, si rem necessariam fidei et salutem Ecclesiæ devota supplicatione suggessero. Claudendus est plane juxta legis præceptum bos cornipeta, et os ejus sempiterni freno silentii constringendum, imo quia jam aut virum aut mulierem fortassis invasit, id est, vel qui sibi fortis videtur, vel qui vere infirmus in fide est, scandalizavit, divinarum sententiarum capidibus [f. cuspidibus vel lapidibus] obruendus, nec carnes ejus, id est doctrina et sensus, ullatenus comendare. Nam quoties de his arguitur vel monetur, nequaquam, ut piorum moris est, libenter et humiliter acquiescit, sed tunc jactantius et insolentius cornua erigens, multiplicat vesaniam. suam sic sentire clamans omnem Germaniam, sic totam Italiam, sic ipsam Romam, se fuisse Constantinopoli, se apud Istriam sive Lucaniam, et ideo in talibus singularis auctoritatis existere. Nec ei sat est quod ipse tantis implicatur erroribus atque phantasiis, nisi et totum pene orbem sui complicem infamet. Persistit namque, sub multorum pontificum ficta auctoritate, suum de sacrosanctæ eucharistiæ divisione ineptissimum, imo blasphemum, confirmare sensum. Neque enim nos cujusquam morem Ecclesiæ reprehendimus, nec alteram alteri superbe præferimus, quas omnes in Christo constat vinculo pacis unitas, et sancti Spiritus distributione distinctas, sed sensum profanum redarguimus, quem manifestissime et Scripturæ sanctæ, et fidei catholicæ, et unitati Ecclesiæ inimicissimum constat. Vere nulli unquam licuit corpus Christi dicere trifforme vel tripartitum, quod Apostolus unum semper et unicum proclamât, dicens: *Unus panis, unum corpus multi sumus* (1 Cor. x, 17): Et iterum: *Multi unum corpus sumus in Christo* (Rom. xii, 5). Et alibi: *Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ*

(Eph. iv, 14). Vere unius capitis Christi unum est omnium electorum corpus; uno spiritu vegetatum, suo capiti inseparabiliter unitum, suorum membrorum indissolubili connexione solidatum atque compactum, sola gratiarum varietate distinctum, nec mortalitate divisum, nec ipsa morte solvendum. Neque enim quia talium signentorum doctor, cum adhuc mortaliter vivit, pater autem forsitan mortuus et pulveri redditus est, idcirco vel a Christo, si ejus membra meruerunt, vel a se invicem, quantum ad gratiam unitatis corporis Christi attinet, mortalitatis aut mortis obstaculo divisi sunt, quoniam conditio mortalitatis et mortis ad pœnam pertinet prævaricationis antiquæ, non ad spiritualis innovationis ineffabilem unitatem. Unitatem istam sola charitas compaginat, sola iniquitas dissecat, testante Apostolo: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* (I Cor. vi, 17), et Propheta e contrario inelamante: *Iniquitates vestras dividerunt inter vos et Deum vestrum* (Isa. lix, 2).

8. Reprehendit sanctus Augustinus Tichonium quod, in libro Regularum, unam de septem de corpore Domini bipartito nominaverit, mutatoque nomine irreligioso, potius eam de corpore Domini vero atque simulato, vel de corpore Domini permisto, asserit nuncupandam; ita sanctus Pater edocuit esse nunc propter unam bonorum et malorum piscium captionem in Christi corpore permissionem.

9. Divisionem vero repudiavit, quoniam indissolubilis sacramenti unitas nullam penitus recipit sectionem. Quam misera autem anxietate ventilatur et coaretatur, cum corpus Christi humanæ corruptionis sordibus inquinari formidat, et idcirco vel in cœlum recipi invisibiliter vel in corporis nostri velut conditorio reponi mira vanitate delirat! Addit quoque usque in diem sepulturæ, metuens videlicet ne vel tunc, nisi nescio quo invisibili modo, a nobis discretum fuerit corpus Christi, nostri corporis conditione in pulverem dissolvatur. Quid autem honoris ei confert, si ex venæ incisione, mirum cur non et narium fluxu simul simul fluere opinatur? annon videmus quibus et quam sordidis animalibus sive locis fusus pateat sanguis humanus? absint ab animo fideli de mysterio salutari atque cœlesti tam ineptæ et sordidæ cogitationes! Prorsus panis ille sacrosanctæ oblationis corpus est Christi, non materie vel specie visibili, sed virtute et potentia spirituali. Neque enim in agro nobis corpus Christi gignitur, aut in vinea sanguis ejus exoritur, vel torculari exprimitur. Simplex e frugibus panis conficitur, simplex e botris vinum liquatur, accedit ad hæc offerentis Ecclesiæ fides, accedit mysticæ precis consecratio, accedit divinæ virtutis infusio; sicque, miro et ineffabili modo, quod est naturaliter ex germine terreno panis et vinum, efficitur spiritualiter corpus Christi, id est vitæ et salutis nostræ mysterium, in quo aliud oculis corporis, aliud fidei videmus obtentu; nec id tantum quod ore percipimus, sed quod mente credimus, libamus. Unde et fideliter petimus ut quod

A ore contingimus, pura mente capiamus. Mentis ergo est cibus iste, non ventris; non corruptipitur, sed permanet in vitam æternam, quoniam pie sumentibus confert vitam æternam. Pie autem sumit qui, spiritu fidei illuminatus, in illo cibo et potu visibili virtutem intelligibilis gratiæ esurit ac sitit; et minus indulgentiæ, et salutis spiritaliter percipit.. nullatenus cogitanda vel metuenda est in hoc mysterio ulla pollutio. Christus enim Dei virtus, et Dei sapientia in eo sumitur; quæ sapientia, ut Scriptura testatur, candorem lucis æternæ, et emanatio quædam claritatis Dei sinceris, et ideo nihil inquinatum in illam incurrit, attingit autem ubique suam munditiam. Corpus igitur Christi, ut prædictum est, non est in specie visibili, sed in virtute spiritali, nec inquinari potest face corporea, quod et animarum et corporum vitia mundare consuevit.

B 10. Obsecro, Patres beatissimi, ut reminiscantur piissima corda vestra, et cum omni timore ac tremore cogitent, quanta exstiterit in antiquis Patribus cautela fidei et cura veritatis, et quanto zelo perfidiæ semina et impietatis scandala exstirpaverint, quatenus Ecclesia Christi sponsa, Agni sponsi ac Domini sui sanguine redempta et ornata, sine macula inveniretur et ruga. Taceo Sabellium et Arium, qui in summæ atque individux, et cœternæ Trinitatis fide peccaverunt; prætermitto Nestorium, et Eutychem, quos in fide incarnationis Unigeniti impia sensisse vulgatum est. Nec illos contingo qui, licet eandem fidem Trinitatis tenentes, schismate obstinationis spiritu ab Ecclesia recesserunt. Ad eos venio quos, in cultu et celebratione sacrorum sanctorum seu in superstitiosis quibusdam observantiis evanescentes, antiqua sinceritas foras misit. Sunt Cataphryges funesta, et Manichæi spurca celebrantes mysteria jure damnati; habeantur etiam Adamitæ ob impudentiam jure ab Ecclesia pulsî. Nudi enim viri, et feminx ad imitationem Adæ mysteria exercebant, Ecclesiæque suam paradisum vocabant, et tamen a superstitiosi cultus observantia quantum differt superstitio nuditatis. Artonitæ, qui græco eloquio ex pane nuncupantur et caseo, merito judicentur extranei, quoniam pro pane et vino evangelico in mysteriis suis, velut Cain et Abel imitatores, panem et casenum offerebant. Aquarii quoque similiter, utpote aquam solam contra præceptum Evangelicum offerebant, et tamen pie considerandum quod et hi et illi ob hoc solummodo abjecti sunt, quia in mysterio sacrificii, contra evangelicum et apostolicum constitutum, vel mutare quiddam, vel addere aut subtrahere præsumperunt. Hæc igitur in sacris rite improbata jure videntur esse punita, utpote quibus tantum mysterium impie violatur. Oro, quid commeruerunt Eucharistæ, græco vocabulo ab orando nuncupati? quid Daitylici a digito, quid Ascitæ ab utre vocitati deliquerunt, ut Ecclesia excluderetur? Bona est oratio, et tamen primi ob nimium orationis excessum repulsi: bonum est et silentium; sed ob nimiam silendi superstitionem, ita ut digitum labiis opponerent,

secundi abjecti sunt. Jam vero Ascite quid agebant? A præcedentium in talibus rebus, ut supra ostendimus, quam leve nunc, quam non curandum, quam etiam exempla, quorum exitus pertimescat.

EXPLICIT.

II.

In nomine Domini Jesu Christi, incipit opusculum de causa fidei, apud Carisiacense episcoporum concilium nuper habita.

¶ 1. Res nuperrime apud Carisiacum palatium, in generali et valde celebri episcoporum concilio, super quibusdam causis fidei^a et observationibus ecclesiasticis acta est, adeo memorabilis et salubris, ut, licet in omnium fere notitiam propalata sit, dignissima tamen existat quæ ad utilitatem et ædificationem fidelium litteris mandari, et cunctorum sensibus solertissime debeat commendari.

2. Cum enim in sacrosancto sacerdotali conventu, inspirante Domino, qui in nomine suo congregatis medium se assuturum promisit, clarus fidei ac veritatis fulgor aperitur, non oportet divinum munus obtegi, sed, ad illuminationem Ecclesiæ et laudem nominis Dei, aperta luce omnibus declarari, ipso Domino dicente: *Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui est in celis* (Matth. v, 15). Ilac igitur intentione, ut Deus inspicit, præfatam rem laudabiliter atque utiliter gestam, tenui licet o'quio, brevissime, quantum potero, cæteris [al., litteris] tradere, et piorum auribus, Christo Domino auxiliante, inculcare curabo. Quod præcipue nobis, id est universo clero Ecclesiæ Lugdunensis necessarium duxi, ut quorum fides hactenus infausti et fantastici erroris fabulis improbe afflicta est, nunc paterno adjuncta ac roborata suffragio, et evasisse se gaudeat et vicisse.

3. Auctor hujus inauditi execrandique erroris Amalarius omnibus notus est. Hic in tantum præsumptionis erupit, ut, sprete Scripturarum veritate, calcata sanctorum Patrum auctoritate, doctrina damnablem sinceritatem fidei catholice violaverit, et simplicem ecclesiasticæ observationis cultum fallaciæ nebulis involvere ac decolorare ausus sit. Quam vanitatum snarum pestiferam vanitatem, non tam viva quam mortua voce, sed et librorum multiplicium monumentis longo jam tempore, ubi poterat, velut sator nocturnus tritico agri Domini zizania interserens, longe lateque disseminavit, Scripturarum testimoniis abutens ad aniles ineptias suas, et orthodoxorum Patrum sententias coaptans fabulis suis.

4. Sensit, imo ingemuit hoc malum præsens Ecclesia, cum in celeberrimo presbyterorum conventu, præsentibus chorepiscopis et archidiaconibus, præsentibus etiam nonnullis aliis ex clero, tam inepta et fidei contraria docere præsumpsit, ut omnium horreret auditus; cum postmodum etiam detestan-

¶ 11. Hæc sunt, o sanctissimi Patres, quæ pro timore Dei, pro honore fidei, pro amore vestro, imo totius Ecclesiæ, mansuetudini vestræ credidi intimanda. Nunc precor indignus, et obsecro per Dominum nostrum Jesum Christum, qui dilexit Ecclesiam suam, et seipsum credidit [al., tradidit] pro ea, mundans eam lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, ut inflammmini veritatis zelo, et una cum sancto concilio expugnetis errorem insulsißimum, neque de hac solum nostra, quæ præde et direptioni et conculcationi patet, sed et ex aliis Christi Ecclesiis hujus superstitionis pestilentiam exterminetis. Credite enim, domini, omni mihi veneratione dignissimi, quia nihil ita hæc misera et miserabilis plangit Ecclesia sicut veritatis, quam non audit, dispendium, et multiplicium errorum, quos tolerare compellitur, incrementum. Videtis, sanctissimi, pro qua et adversus quem supplicem: pro Ecclesia videlicet Christi, cui fidem et charitatem usque ad mortem debeo; adversus fabricatorem mendacii, et cultorem perversorum dogmatum, qui temporibus prudentissimorum antistitum, temporibus religiosissimi principis, contra veritatem Scripturarum, contra auctoritatem ecclesiasticorum patrum, contra omnem rationis ordinem, Ecclesiæ Dei vivi, qui est columna et firmamentum veritatis, ausu temerario atque sacrilego, tanta errorum et superstitionum scandala inferre conatus est: quæ procul dubio habent initium truncum, et medium putridum, et finem ruinosa. Nam aut humiliter confitebitur errorem, ut possit dignam præbere satisfactionem; aut, si insaniarum suarum commenta pertinaciter atque impudenter asserere noluverit (quod ei non expedit, nec optamus), habet

dum opusculorum suorum eodice[m] omni parochiæ nostræ velut legendum transcribendumque ingressit; sed et ante paucos dies cum alium librum suum huc detulit dementissimus, ad inventionum suarum phantasmatibus plenum. Quæ omnia, magis odio et oblivione quam relatu digna, libenter nunc silentio præterirem, nisi hæc vel tenui commemoratione præstringere, rei gestæ quam explicandam suscepi ordo et causa deposceret. Neque enim finis questionis potest rite agnosci, nisi ante initium sollicitus prænotetur.

5. Asserit itaque doctor præfatus, inter alia, corpus Christi triforme et tripartitum esse, imo tria esse Christi corpora. Corpus Christi quod in sacramento a fidelibus sumitur, vel in cælum invisibiliter recipi, vel in corporibus sumentium manere usque in diem sepulture, vel ex incisione venarum cum sanguine fluere, vel in secessum labi opinatur. Diaconos, altari cum assistunt inclines, asserit significare apostolos in passione Domini crucientes atque latitantes; subdiaconos, mulieres metuens atque assistentes; presbyterum, Joseph ab Arimathia; archidiaconum, Nicodemum; calicem, sepulcrum; oblationem Dominici corporis dicit crucifixionem; lignum ipsum designare dicit doctores; lignum unde pendet, crucem; funem quo attrahitur, fidem; tintinnabulum quo resonat, linguam; manum trahentis cum levatur, vitam contemplativam; cum deponitur, activam. Exorcismos catechumenorum, ad spiritalem emundationis affectum simpliciter deprecandos, ad quinque sensus corporeos nimia carnalitate convertit.

6. Hisdem ipsis, sicut aures et nares, ita et oculos tangendos melius indicat. Antiphonarium Joannis Apocalypsi comparat. Atque has omnes et innumerales alias nenas per sanctum dicit Spiritum revelari, sibi usurpans testimonium Petri apostoli dicentis: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II Petr. i, 21). Ex quo manifeste et se prophetam, et doctrinam vanissimam et risu dignam, heu! miserabiliter deceptus, vult credi prophetiam. Verum, ut quod cæptum est breviter explicetur, ubi doctrinæ hujusmodi contagium ad subversionem simplicium in hac Ecclesia disseminari cepit, pastor de commissi gregis salute sollicitus, cum multi murroris amaritudine religioso principi causam innotuit, conquerens ac deplorans magnum Ecclesiæ vulnus, et execrandam fidei maculam, sub istiusmodi novitatum præsumptione nutriri, nisi velocius Deo debita ejus providentia subveniret. Pii principis cura ardens ac laudabiliter in Dei rebus sollicita, cum ob pleraque Ecclesiæ negotia in prædictum palatii locum reverendos Patres episcopos convenire jussisset, causam ad cognitionem atque examen concilii eorum proferri fecit, cumque in eorum auribus, tam inepta et profana novarum ad inventionum commenta recitarentur, ipso quoque quæ ea de cordis sui audacissima vanitate protulerat

A præsentem; et res blasphemias religiosas horreret auditus; exigunt ab eo, si vere sua esset doctrina. Negare non potuit, utpote quæ in libris quamplurimis ab ipso editis fere ubique vulgata sit. Interrogant ubi hæc legerit. Tunc ille, maximo constrictus articulo, rem quæ neque de Scripturis sumpta est, neque de catholicorum Patrum dogmatibus tracta, sed nec ab ipsis etiam hæreticis præsumpta (quia aliud quod diceret penitus non habebat) in suo spiritu se legis respondit. Sed mox tam superbam et fatuam responsonem veneranda synodus exsecrans, dixit: Vere ille fuit spiritus erroris. Meminerant enim beatum dixisse Apostolum: *Novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum in hypocrisis loquentium mendacium* (I Tim. iv, 1). De qualibus et Ezechiel dicit: *Vae prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident!* (Ezech. xiii, 3.) Et iterum: *Videntes vana et divinantes mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus, cum Dominus non sit locutus* (Ezech. xii, 28). Unde et istiusmodi præsumptores Deus per eundem prophetam suo deceptos esse judicio testatur, dicens: *Et propheta cum erraverit a me, et locutus fuerit verbum in nomine meo quod non præcepi ei, ego Dominus decepti prophetam illum* (Ezech. xiv, 9). Quos omnes Spiritu Dei vacuos, et spiritu proprio inflatos, alienandos penitus a sanctorum cœtu terribiliter denuntians in concilio, ait: *Populi mei non erunt, et in Scripturas domus Israel non scribentur, nec terram Israel ingredientur* (Ezech. ii, 10); cumque, illo reticente ac de mendaciorum suorum deprehensis fallaciis confuso, veneranda synodus plurima loqueretur, deliberatum esse doctrinam hanc esse omnino damnablem, et ab omnibus catholicæ fidei cultoribus funditus respuendam, præcipiente nobis Apostolo, ac dicente: *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci* (Hebr. xiii, 9). Diversam esse istam doctrinam a sinceritate veræ fidei, et omnino ab Ecclesiæ peregrinam, quippe quam nemo orthodoxorum Patrum novit, nulla veritatis ratio fulcit, sed novitius atque adventitius error induxit; umbras et figuras in cæramoniis Testamenti Veteris exstitisse; novum adventum Christi veritate fulgere, et fidei puritate atque observantiæ simplicitate consistere, testante

D Apostolo: *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Omnia autem ex Domino, qui reconciliavit nos sibi per Christum* (II Cor. v, 18). Omnia igitur, id est et vetera et nova, et typum legis et Evangelii veritatem, unius et solius Dei, non cujusquam hominis aut angeli, auctoritate constare. Unde nemini omnino, post utriusque Testamenti ministros divino spiritu illustratos, divina auctoritate subnixos, in quibus et per quos ea quæ diversis temporibus ad salutem populi sui congrua judicavit, evidenter Deus et operatus est et locutus, licuisse aut licere nova figurarum genera vel mysteriorum sacramenta sancire, et ideo rationabile obsequium Ecclesiæ sive in ornatu vestium, sive in multiplici vasorum ministerio, in

simplicitate veritatis et fidei puritate, procul omni superstitionis phantasmate, remota omni nebulosi dogmatis vanitate, pure Deo et simpliciter exhibendum esse; in his honorem religionis, reverentiam divini cultus, lætitiā Christianæ devotionis, non figuras aliquas vel mysteria vanitatis. Jam vero illud quod corpus Christi triforme et tripartitum dicere, imo tria Christi corpora inaudite temeritatis audacia asserere præsumpsit, in tantum sacerdotes Domini execrati sunt, ut hoc, sicut supra ostensum est, de spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum sumptum dicere minime dubitarint, tanquam cum angelo Domini detestantes Satan, qui dextris Jesu magni et veri sacerdotis adversari conatur, et exsufflantes dicerent: *Incepit Dominus in te, Satan, et increpet in te qui elegit Jerusalem* (Zach. iii, 2).

7. Corpus autem Domini, quod in mysterio a fidelibus sumitur, absit ut tam sordida vel supersticiosa mente quis appetat, ut aliquid horum quæ immunissime auctor doctrinæ confluit, in suo animo et cogitationibus versari permittat! Quapropter cum omni desiderio et supplicatione pietatis divinam misericordiam implorandum, ut non solum ab auribus, verum etiam a cordibus nostris, talium phantasmatum ac sordium labe remota... sempiternum munditiæ suæ, mentes nostras emundet, quatenus tam divinum gloriosumque mysterium puro sensu cogitantes, pura pietate sumentes, incorruptæ purificationis gratiam consequamur. Cum enim Dominus dicat: *Ego sum vitis vera* (Joan. xv, 4); et: *Pater meus dat vobis panem de cælo verum* (Joan. vi, 32); et: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Ibid., 56); et: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me* (Ibid., 58); sicut nihil vitæ æternæ cibo nisi vera animæ refectio appetenda est, ita nihil penitus cogitandum, nisi quod spiritale et immortale est. Quid autem mirum si, fidei gratia et virtute divina, talis cibus sic sumitur ut absorbeatur quod mortale est a vita? *Hic est*, ait Dominus, *panis de cælo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur* (Ibid., 50). Sed quid pertinet ad virtutem sacramenti, quod pertinet ad visibile sacramentum? Qui manducat intus, non foris; qui manducat in corde, non qui premit dente. Credere enim in eum, hoc est manducare panem vivum; qui credit, manducat; invisibiliter agnoscitur, quia et invisibiliter renascitur. Sacramenta sunt ista; ideo autem dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporealem; quod intelligitur, fructum habet spiritalem. Manet igitur in mente fidelium incorrupta venerabilis mysterii virtus, et efficacissima potentia, purgans delicta, emundans conscientias, perficiens gratiam redemptionis et salutis. Unde ait beatissimus Joannes: *Et sanguis Filii ejus Jesu Christi emundat nos ab omni peccato* (I Joan. i, 7). Vas quoque electionis Paulus: *Quanto magis*, inquit, *sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundavit con-*

scientiam vestram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi (Hebr. ix, 14). Sed et princeps apostolorum Petrus: *Scientes*, ait, *quod non corruptibilibus auro et argento redempti estis de vana conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine tanquam Agni incontaminati et inviolati Christi* (I Petr. i, 18).

Non ergo corruptibili redempti sumus. Hoc fidelis sumit ad vitam, indignus ad penam; hoc pretium redemptionis et viaticum salutis unusquisque fidelium sub hora mortis fidei pietate exposcit. Hoc se peccatorum veniam adepturum, a malignorum spirituum incursu in ipsa morte tuendum, ad paradisi amœna præsumit admittendum. Cumque pulvis revertitur in terram suam unde erat, spiritus tamen, hujus muneris solatio fretus, hujus gratiæ prasidio munitus, redit ad Dominum qui dedit illum, nec in

depositione corruptibilis corporis sui amittens incorruptibilem gratiam corporis Christi. Hæc, prout Deo annuente potui, de concilio venerabilium episcoporum, ad ædificationem Ecclesiæ Dei, et confirmationem catholicæ fidei nuper habito, brevi paginula annotare curavi, verba eorum et sensus quibus valui verbis, et Scripturarum testimoniis explicans, et excogitati nuper et execrandi erroris confutationem. In omnium qui hæc legere vel audire voluerint notitiam perferens, ut, repudiata atque damnata profani dogmatis fabulosissima vanitate et vanissima fabulositate, procul abjectis et libris et verbis mendacissimis vaniloqui doctoris, de purissimo Scripturarum fonte, de sincerissima Patrum doctrina, de venerabilis concilii auctoritate, fidei et scientiæ hauriamus fluentia, servantes sollicitè semel traditum nobis fidei thesaurum, et fugientes oppositiones scientiæ falsi nominis, et profanas vocum novitates, de quibus Apostolus fidei discipulo ait: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ quam quidam promittentes circa fidem exciderunt* (I Tim. vi, 20), cum ergo istiusmodi pseudoscientia et profana vocum novitas fidei excidium et naufragium faciat, velut scyllam quamdam et charybdim eam vitemus, metuamusque intima cordis formidine, ne forte jam in illo tempore esse cœperimus de quo idem terribili denuntiatione clamat Apostolus: *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria concervabunt sibi magistros, prurientes auribus, et a veritate quidem auditum averient, ad fabulas autem convertentur* (II Tim. iii, 4), statimque subiungit: *Tu vero vigila, videlicet ne, dormientibus patrisfamilie servis, inimicus homo superseminet zizania in medio tritici. Audiamus eundem Apostolum alteri charissimo discipulo dicentem: Stultas namque questiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ* (Tit. iii, 9). Et protinus adjungit: *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita; sciens quia subversus est ejusmodi, et peccat proprio judicio condemnatus* (Ibid., 10, 11). Sed et alio loco dicit: Si

quis autem docet et non acquisierit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens sed languens (1 Tim. vi, 3, 4). Circa quæstiones et pugnas verborum nonne videtur Apostolus in his verbis velut digito monstrare præfatum nostri temporis vaniloquum præsumptorem, qui spernens sanos sermones Domini Jesu Christi, conculeans doctrinam pietatis, totus circa novas quæstiones et inutiles adventiones languidus et inquietus oberrat? Dominus enim noster Jesus Christus, qui est verus et Veritas, verissimum corporis et sanguinis sui mysterium in Evangelio exponere dignatus ait: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Caro enim mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem; et qui manducat me, et ipse vivit propter me (Joan. vi, 54, 56, 57). Panis enim Dei est qui descendit de cælo, et dat vitam mundo; et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Ecce sanos sermones Domini nostri Jesu Christi, ecce doctrinam pietatis. Ecce verba vitæ æternæ, de quibus ipse ait: Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vitæ sunt (Ibid., 64). Et Petrus ad illum: Domine, inquit, verba vitæ æternæ habes (Ibid., 69). Audiamus ergo verba vitæ ex ore vitæ. Carnem suam dicit a fidelibus manducari, et sanguinem suum potari; vere illum cibum carnem suam esse, vere illum potum sanguinem suum existere confirmat; seipsum asserit a fidelibus suis comedi, et sine hoc cibi neminem vere per hunc mundum vivere testatur; hunc esse panem de cælo descendentem, id est carnem quam ipse tradidit pro mundi vita. Illic panis cælestis, quia cæleste, imo super cæleste Verbum, nostri quidem generis, sed cælestis originis, caro factum est, et habitavit in nobis, neque carnem illam Dei genitrix ex voluntate viri, sed ex superventu Spiritus sancti et obumbratione concepit virtutis Altissimi. Ideo et de hoc pane olim fuerat prophetarum: Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducavit homo (Psal. lxxvii, 25). Verbum enim Dei manens in cælestibus supernis panis angelorum caro factum est, ut panem angelorum manducaret homo. Quomodo igitur iste profanæ novitatis præsumptor, et quantum in se est, tantæ pietatis violator, per quam in Christo fideles, et in suis fidelibus Christus manens, caput corporis Ecclesiæ existit? Quomodo, inquam, unum cælestem panem in tria dividit? aliud illic asserens esse Christum, aliud viventes fideles, aliud jam defunctos. Et Christum quidem calicis particula contineri, viventes in patenæ fragmentis, defunctos autem in tertia quadam altaris particula censi. Ita errore sacrilego implicatur ubi Dominus Jesus Christus asserit semetipsum a fidelibus manducari, et vere carnem suam esse cibum, vere sanguinem suum potum, iste contendit vivos comedi, et defunctos. Arguit, ipso in

A se loquente, Apostolus hunc errorem: Calix, inquit, benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi? et panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? (1 Cor. x, 16.) Iste autem e contrario in presbyterorum concilio docet: Sanguis ille anima Christi est. Quid hac novitate profanum? Apostolus omni divisionis suspicione sublata, clamat assidue: Multi unum corpus sumus in Christo (Rom. x, 5). Et iterum: Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis, unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ (Ephes. iv, 4). E rursus, caput et corpus Christum et Ecclesiam unum Christum esse contestans, dicit: Sicut enim corpus unum est, et membra multa, omnia autem membra corporis cum sint multa; unum corpus sunt. Ita et Christus (1 Cor. xii, 12). Unde et Corinthios male divisos, et texturam Domini corporis schismatibus disrumpentes objurgans clamat: Dirisus est Christus? (1 Cor. i, 13.) Hanc quoque unitatem in sacrificio sacro sancto mysterio asserens designari. Unus panis, inquit, unum corpus; multi sumus, omnesque de uno pane participamus (1 Cor. x, 17). Ita igitur omnes tam antiqui quam moderni, tam viventes quam dormientes, in Christo unus panis sumus, Christo incorporati et uniti, ut tamen omnes ad vitæ et salutis gratiam capiendam de uno participemus: illo videlicet qui descendit de cælo, et dat vitam mundo. Sic omnes sancti sunt lapides vivi, sed per eum vivificati; de quo illis per Petrum apostolum dicitur: Ad quem accedentes lapidem vivum, et ipsi tanquam lapides viri superædificamini (1 Petr. ii, 4). Sic omnes efficiuntur lux, dicente Domino: Vos estis lux mundi (Matth. v, 14), sed ex illo illuminati de quo Evangelista ait: Ecce lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9). Sic ergo et unus panis existunt, sed illius participatione vitalem substantiam trahentes; qui dicit: Ego sum panis vivus qui de cælo descendi (Joan. vi, 41). Participantur quidem et communicant sibi invicem omnes fideles per societatem et communicationem spiritus, per unitatem fidei, spei et charitatis, dicente Apostolo: Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis (11 Cor. xiii, 13). Omnis tamen hæc participatio et communicatio, quæ illis non utique de invicem sed ad invicem existat, ad illum tendit et ex illo solo vegetatur qui est fons vitæ, de quo beatus Joannes dicit: Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos communionem habeatis nobiscum, et communio nostra sit cum Patre et cum Filio ejus Jesu Christo (1 Joan. i, 3). Christus enim Jesus caput et vertex Ecclesiæ, et ideo ad vitæ æternæ commercium illi connectitur et coheret, et in illum tota concurrit Ecclesia, ut fonte capitis totum corpus irrigetur et vivat, dicente Apostolo: Veritatem autem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus: Ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subministrationis,

secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate (Eph. iv, 15, 16). Et iterum : Nemo vos seducat (Eph. v, 6), volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per connexum et conjunctionem subministratum, et constructum crescit in augmentum Dei. Hanc unitatem ineffabilem Ecclesiæ, id est corporis sui, ipse Dominus Jesus quem omnium caput significabat dicens : Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor (Joan. x, 16). Pro hac adunatione et unitate corporis sui suscepit mortem, testante Evangelista. Quia Jesu moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios qui erant dispersi congregaret in unum, pro hac Deum Patrem, in qua nocte trahebatur, exorare dignatus est, dicens : Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos (Joan. xvii, 11). Et post pauca : Non pro his autem rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xx, 21); et : Ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum (Joan. xvii, 23). Hæc est ineffabiliter mirabilis unitas Domini Jesu, et corporis ejus, quam nemini licitum est violare aut dividere, præcipiente lege de agno paschali : Os non comminuetis ex eo (Joan. xix, 36). Vere enim, quantum in se est, Os Agni nostri comminuit qui virtutem et robur tante compaginis infringit. Hujus unitatis mysterium, jam olim in Adam et Eva præfiguratum, et in novissimis temporibus in Christo, et in Ecclesiæ revelata Adam prophetavit; Apostolus exposuit, dicens : Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una (Ephes. v, 31). Sacramentum, inquit, hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia, quod ipse Dominus Jesus in Evangelio memorans adjunxit, dicens : Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus junxit, homo non separet (Matth. xix, 6). Volumus scire quanta vigilantia cavendus sit, quantumque nefas præsumat, qui hanc unitatem violare ac dissolvere conatur? Audiamus beatum Joannem apostolum dicentem : Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. In hoc cognoscitur spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, et hic est antichristus (I Joan. iv, 1). Audiat ergo hoc etiam iste, qui ambulans frustra, inflatus sensu carnis suæ, et non spiritum Dei sequens, sed spiritum suum, Jesum, quantum in se est, solvit ac dissipat, dividens eum in tres partes, in tres formas et in tria corpora. Audiat, inquam, et æterno silentio continescat : Omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non

est, et hic est antichristus. Audiamus et apostolum Paulum, nos in semel tradita fidei veritate solidantem atque dicentem : Si quis vobis evangelizaverit præter quam quod accepistis, anathema sit (Gal. i, 9).

8. Ignoscat mihi indigno, o Domini venerabiles, vestra dilectio, quia hæc non superbiæ fastu, nec malitiæ alicujus instinctu, sed amore Ecclesiæ hujus dominæ et nutricis meæ loquor, cui non solum, brout Deus inspirare dignatur, exhortationis verbum, sed et omne debeo charitatis et pietatis obsequium; præsertim hoc tempore quo tam lacrymabili calamitate, peccatis nostris exigentibus, afflicta est, ut habeat episcopum sine potestate, magistrum sine veritate. Nunc ad finem sermonis commodum duxi paucas ecclesiasticorum Patrum sententias ponere, quibus adversus omnia fallaciarum commenta, quæ huic Ecclesiæ ineptus fabulator conatur ingerere, velut turribus et propugnaculis muniamur, fiatque in nobis, divina favente gratia, quod Apostolus optat et obsecrat dicens : Obsecro autem vos, fratres, ut et idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia (I Cor. i, 10); et iterum : Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate radicati, et superædificati in ipso, et confirmati fide (I Col. ii, 7). Itaque alio loco : Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si quæ societas spiritus, si quæ viscera et miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem neque per inanem gloriam (Phil. ii, 1, 2, 3); et alibi : Et si quid, ait, aliter sapitis, et hoc vobis revelavit Deus (Phil. iii, 15). Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. Panem qui in mysterio sumitur, corpus et carnem Christi esse, imo ipsum esse Christum et Dominum, ex libro sancti Cypriani de oratione Dominica, panem nostrum quotidianum [invenimus].

9. Panis vitæ Christus est, et panis hic omnium non est, sed Dominus noster est; et quomodo dicimus Pater noster, quia intelligentium et credentium pater est; sic et panem nostrum vocamus, quia Christus eorum, qui corpus eorum contingimus, panis est. Hunc autem panem dari nobis, quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et eucharistiam ejus quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstinenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prædicante et dicente : Ego sum panis vitæ qui de caelo descendi; si quis edierit de hoc pane, vivet in æternum. Panis autem quem ego dederò, caro mea est pro sæculi vita (Joan. vi, 41). Quando ergo dicit in æternum vivere si quis edierit de ejus pane, ut manifestum sit eos vivere qui corpus ejus attingunt, ita contra timeundum est et orandum ne, dum quis abstentus separatur a Christi corpore, extraneus remaneat a salute, com-

minante ipso et dicente : *Nisi ederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54), et ideo panem nostrum, id est Christum, dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus.

Item ex tractatu psal. lxxx S. Hieronymi.

10. Vis accipere Domini cibos? vis comedere ipsum Dominum tuum et Salvatorem? Audi quid dicat : *Dilata os tuum, et implebo illud* (Psal. lxxx, 11). Dilata te ora vestra, ipse est et Dominus et panis. Ipse hortatur nos ut comedamus, et ipse noster cibus est; quantumcunque dilataveris, tantum accipies.

Item ex homilia sancti Augustini.

11. In altaris mysterio Dominum sumi, nec aliqua posse divisione partiri, qualem vocem Domini audistis invitantis nos. Quis invitavit? quos invitavit? et quid præparavit? Invitavit Dominus servos, et præparavit eis cibum seipsum. Quis audeat manducare Dominum suum? et tamen ait : *Qui manducat me, vivit propter me* (Joan. vi, 57). Quando Christus manducatur, vita manducatur, nec occiditur ut manducetur, sed mortuos vivificat quando manducatur. Reficit, sed non deficit. Non ergo timeamus, fratres, manducare panem istum, ne forte finiamus illum, et postea quem manducemus non inveniamus. Manducatur Christus; vivit manducatus, quia resurrexit occisus; nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit, et norunt fideles quemadmodum manducant carnem Christi. Unusquisque accipit partem suam; unde et ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur in sacramento, et manet integer totus in cælo, manet integer totus in corde tuo; totus enim erat apud Patrem, quando venit in Virginem. Implevit illum, nec recessit ab illo; veniebat in carnem, ut eum homines manducarent; et manebat integer apud Patrem, ut angelos pasceret. Quod enim scitis, et qui scitis et qui nescitis scire debetis. Quando Christus factus est homo, panem angelorum manducavit homo. Unde, quomodo, qua via, quibus meritis, qua dignitate panem angelorum manducaret homo, nisi creator angelorum fieret homo?

Item sancti Gregorii ad eandem re, ex homilia Natalis Domini.

12. Qui ergo, æternus permanens, temporalis apparuit, alienum est ubi descendit; et, quia per prophetam dicitur : *Omnis caro fenum* (Isa. xl, 6), factus homo, fenum nostrum vertit in frumentum, qui de seipso ait : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* (Joan. xii, 24). Unde et natus in priesepio reclinatus ponitur, ut fideles omnes, videlicet sancta animalia, carnis suæ frumento reficeret, ne ab internæ intelligentie pabulo jejuna remanerent.

Item ejusdem in alia homilia de eadem re.

13. Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus

A suis. Fecit quod monuit, ostendit quod jussit, bonus pastor pro ovibus animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum et sanguinem verteret, et oves quas redemerat carnis suæ alimento satiaret.

Ejusdem de ea re ex Dialogorum libris.

14. Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis morte Unigeniti per mysterium reparat : qui licet surgens a mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non dominatur : tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salute partitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium sumitur.

Mysterium vestis Christi, id est corporis ejus, scindi non oportere; ex libro S. Cypriani de Ecclesiæ Unitate.

15. Dominus dicit : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est : *Tres unum sunt* (Joan. v, 7); et quisquis credit hanc veritatem de divina firmitate venientem, sacramentis cœlestibus hærentem, scindi in Ecclesia non posse hoc unitatis sacramentum, hoc vinculum concordie inseparabiliter coherentis, ostenditur, quando in Evangelio tunica Domini nostri Jesu Christi non dividitur omnino nec scinditur, sed sortientibus de veste Christi, quis Christum potius indueret, integra vestis accipitur, et incorrupta atque indivisa tunica possidetur. Loquitur atque dicit Scriptura : *De tunica autem, quia de superiori parte non consutilis, sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad invicem : Non scindamus illam, sed sortiamur de ea cujus sit* (Joan. xix, 23). Unitatem ille portabat de superiore parte, id est de cælo et Patre venientem, quæ ab accipiente scindi omnino non poterat, sed totam semel et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. Possidere non potest indumentum Christi, qui scindit et dividit Ecclesiam Christi. Contra denique, cum Salomone moriente regnum ejus et populus scinderetur, Achias propheta Jeroboam regi obviens factus in campo in duodecim scissuras vestimentum suum discidit dicens : *Sume tibi decem scissuras, quia hæc dicit Dominus : Ecce scindo regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem sceptris, et duo sceptras erunt ei propter servum meum David, et propter Jerusalem civitatem quam elegi, ut ponam nomen meum illuc* (III Reg. xi, 31). Cum duodecim tribus Israel scinderentur, vestimentum suum propheta Achias discidit. At vero, quia Christi populus non potest scindi, tunica ejus per totum textilis et coherens divisa a possidentibus non est; individua, copulata, contexta, ostendit populi nostri, qui Christum induimus, concordiam; coherente sacramento vestis et signo, declaravit Ecclesiæ unitatem. Quis ergo sic sceleratus et perfidus, quis sic discordiæ furore vesanus, ut aut credat scindi posse, aut au-

deat scindere unitatem Dei, vestem Domini, Ecclesiam Christi?

16. Ille sacerdos vice Christi vere fungitur, quidquid Christus fecit imitatur, et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre quomodo ipsum Christum videt obtulisse. Non est ergo quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem; quarendum est enim ipsi quem sint secuti: nam, in sacrificio quod Christus obtulit, non nisi Christus sequendus; utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit, et quod faciendum esse mandavit, quando ipse in Evangelio dicat: *Si feceritis quod mando vobis, jam non dicam vos servos, sed amicos* (Joan. xv, 15). Et quod Christus debeat solus audiri. Pater etiam de coelis contestatur dicens: *Hic est filius meus dilectissimus in quo bene sensi. ipsum audite* (Matth. xvii, 5). Quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid aliud ante nos faciendum esse putaverit, sed quod, qui ante omnes est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei virtutem. Cum per Isaiam prophetam Dens loquatur, et dicat: *Sine causa autem colunt me, mandata et doctrinam hominum docentes* (Matth. xv, 9). Et iterum Dominus in Evangelio hoc idem repetit dicens: *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis* (Marc. vii, 9). Sed et alio loco ponit et dicit: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno caelorum* (Matth. v, 19). Quod si nec minima de mandatis Dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum Dominicæ passionis, et nostræ redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere, aut in aliud quam quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare? Tota ipsa redempta civitas, hoc est congregatio societasque sanctorum, universale sacrificium offertur Deo per sacerdotem magnum: qui etiam seipsum obtulit in passione pro nobis, ut tanti capitis corpus essemus, secundum formam servi. Hanc enim obtulit in hac oblatio est, quia secundum hanc mediator est. In hac sacerdos, in hac sacrificium est. Cum itaque nos hortatus esset Apostolus, *ut exhibeamus corpora nostra hostiam vivam* (Rom. xii, 1), intulit post aliquanta: *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eosdem actus habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra* (Ibid. 4, 5); hoc est sacrificium Christianorum, multi unum corpus in Christo, demonstratur quod in eadem re quam offert ipsa offeratur.

Ecclesiarum diversitates fidei unitate constare, ex libris sancti Cypriani de unitate fidei.

17. Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia una est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci charitate fun-

A datum. Et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt. numerositas [al., universitas] licet diffusa videatur. exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fructus germinare non potest; a fonte præcide rivum, præcisus arescit. Sic Ecclesia Domini luce perflusa per orbem totum radios suos porrigit, unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia uberatatis extendit, profluentes largiter rivos latius pandit, unum tamen caput est, et origo una, et una mater fecunditatis successibus copiosa, illius feto nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur.

B *Non pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda, ex epistola S. Gregorii ad Augustinum episcopum Anglorum scripta.*

18. Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit nutritum. Sed mihi placet ut, sive in Romana, sive in Galliarum, sive in quolibet Ecclesia aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite elige, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc ad fidem nova est, institutione præcipua quam de multis Ecclesiis colligere potuisti, infunde; non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes in consuetudinem deponere.

C *In vestibus et cultu ecclesiastico non superstitiosum mysterium præferri, ex epistola S. Celestini papæ ad episcopos Galliarum scripta.*

19. Didicimus quosdam Domini sacerdotes superstitioso potius cultui inservire, quam mentis vel fidei puritati. *Et post pauca:* Amicti pallio et lumbos præcincti credunt se sanctæ Scripturæ fidem non per spiritum, sed per litteram completuros. Nam si ad hoc ista præcepta sunt, ut taliter servarentur, cur non fiunt pariter quæ sequuntur, ut lucernæ ardentes una cum baculo in manibus teneantur? Habent suum mysterium, et intelligentibus ita clara sunt, ut ea magis quam decet significatione servantur. Nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus boni fulgor operis, de quo dicitur sic: *opera vestra luceant*, indicatur. Habent tamquam istum forsitan cultum, morem potius quam rationem sequentes, qui remotioribus habitant locis, et procul a cæteris degunt. Unde hic habitus in Ecclesiis Gallicanis, ut tot annorum tantorumque pontificum in alterum habitum consuetudo versatur. Discernendi a plebe vel cæteris sumus doctrina, non veste; conversatione, non habitu; mentis puritate, non cultu. Nam si studere incipiamus novitati, traditum nobis a patribus ordinem calcabimus, ut locum supervacuis superstitionibus faciamus. Rudes ergo fidelium mentes ad talia non debemus inducere. Docendi enim sunt potius quam ludendi. nec imponendum est eorum oculis, sed mentibus infundenda præcepta sunt.

*Item S. Hieronymi de simplici ministrorum et sacerdotum ornatu, ex libris dialogorum Attici et Chri-
stoboli.*

20. Adjungis gloriam vestium et ornamentorum Deo esse contrarium. Quæ sunt, rogo, inimicitie contra Deum, si tunicam habuero mundiorum? si episcopi, si presbyteri, si diaconi et reliquis ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida veste processerit? Cavete, clerici, cavete, monachi, viduæ et virgines, periclitamini nisi sordidas vos atque pannosas vulgus aspexerit. Taceo de hominibus sæculi, quibus aperte bellum indicitur, et inimicitie contra Deum, si pretiosis atque nitentibus utuntur exuviis. In sacerdote Ecclesie non mysticum vestium ornatum, sed splendorem querendum animarum, ipsa consecratio monstrat pontificis, ita se habens: Deus qui Moysen famulum tuum secreti familiaris affatu, inter cætera cælestis documenta culturæ, de habitu quoque indumenti sacerdotalis instituens, electum Aaron mystico amictu vestiri inter sacra jussisti, ut intelligentiæ sensum de exemplis priorum caperet secutura posteritas, ne eruditio doctrinæ tuæ ulli deesset ætati, cum et apud veteres reverentiam ipsa significationum species obtineret; et apud nos certiora essent experimenta rerum, quam ænigmata figurarum. Illius namque sacerdotii anterioris habitus nostræ mentis ornatus est, et pontificalem gloriam non jam nobis honor compendat vestium, sed splendor animarum. Quia et illa quæ tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant. Et ideo huic famulo tuo, quem ad summi sacerdotii ministerium elegisti, hanc quesumus, Domine, gratiam largiaris ut, quidquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, in multimodi operis varietate signabant, hoc in ejus moribus actibusque clarescat.

Falsos codices, et a fidei sinceritate discordes, in nullo usu lectionis habendos: quin potius igni tradendos, ex epistola sancti Leonis papæ ad Turibium Asturicensem.

21. Curandum ergo est, et sacerdotali diligentie maxime providendum, ut falsi codices, et a sincera veritate discordes, in nullo usu lectionis habeantur. Apocryphæ autem scripturæ quæ sub nominibus apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdiciendæ sunt, sed etiam penitus auferendæ atque ignibus concremandæ, quia, quamvis sint in illis quædam quæ videantur speciem habere pietatis, nunquam tamen vacua sunt venenis.

22. Hæc, domini venerabiles, tam de Scripturis sacris, quam de Scripturarum sanctarum dictis, sedula intentione collegi, ac reverentiæ vestre audienda seu et legenda proposui, quatenus, ea et hujusmodi meditantes, contra novellæ præsumptionis auctorem, qui, in similitudinem harioli et conjectoris, æstimat quæ ignorat, fidei et veritatis firmitate munita dicamus cum Ecclesia: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua, Domine (Psal. cxviii,*

A 85). Atque intelligamus quam verum sit quod Spiritus sanctus Salomonis ore præcecinii, dicens: Multi sibi in novilibus patrum et aliis congregantur absque judicio (Prov. xiii, 25), neque enim sic nostra calamitate et humilitate abati debet, ut imitator insolentissimæ jactantiæ Naas regis filiorum Ammon, qui interpretatur serpens, dicere nobis, velut habitatoribus Jabes Galaad, oppugnator veritatis iste præsumat: In hoc seriam vobiscum sædus ut etiam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium Israel (I Reg. xi, 2). Vere enim dextrum oculum conatur eruere, qui lumen rectæ fidei laborat extinguere. Utilis illi a nobis optandum est, quod parabole per Salomonem dicitur: Oculum qui subsannat patrem, et despicit partum matris suæ, effodiant B eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilæ (Prov. xxx, 17). Vere etenim subsannat Patrem, qui Filii dividit unitatem, testante ipso: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum (Joan. v, 23), et prorsus despicit partum matris suæ Ecclesiæ, qui mysterium redemptionis, quo ex ejus utero ad vitam gignitur, puritate sincera venerari contemnunt. Expedit nobis in talem oculum, qui ducatum promittit luminis, et e contrario tenebris caligat erroris, præceptum evangelicum: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te (Matth. v, 29). Cupit nequam iste oculus hæreditatem patrum auferre: nititur vineam ipsorum in hortum clerum commutare, id est, fortia et fructuosa ac meracissima eorum dicta vilibus et cito arecentibus ac decidentibus fabulis enervare; sed filii martyris lapidati respondeant ei cum Naboth: Propitius mihi sit Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum (III Reg. xxi, 3). Si ob hujus responsionis honestam libertatem vel infamandi falsis testibus, vel etiam lapidibus obruendi essemus, habeamus Deum clementissimum consolatorem atque ultorem dicentem: Si non pro sanguine Naboth et filiorum ejus quem vidi heri, dicit Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus.

FINIT.

III.

D Epistola FLORI Lugdunensis diaconi ad Theodoni villæ concilium adversus libros Amalarii.

Sancto et venerabili concilio, apud Theodoni villam habito.

Audite, Patres beatissimi et reverendissimi, a Deo convocati et in Deo uniti, propter Deum auxiliante ipso laborantes et laboraturi, atque in illo et cum illo post beatum laborem requieturi, audite ita ut audiat vos Deus, ac mementote Apostoli, rectores Ecclesiæ, exhortantis et dicentis: *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesias Domini quem acquisivisti sanguine suo (Act. xx, 28).* Sermo de fide agitur, et catholica veritate, quam prælati ecclesiæ Lugdunensis deprava-

vare et subvertere lingua et calamo non desistit, A errorisque ac mendaciorum suorum vos ipsos venerabiles Ecclesie Christi oculos intantum socios et complices esse confirmat, ut in publico Ecclesie nostrae conventu jactare ausus sit, ad hoc vos suis persuasionibus in generali synodo fuisse perductos, ut omnes manu propria suis ineptissimis libris subscribere, et sic unanimiter sentire atque observare velletis. Cui ego per majores natu respondi, non solum me de tantis viris id credere nullatenus posse; sed etiam mihi indigno, qui sum canis mortuus, et pulex exiguus, tres prius digitos quibus scribimus radicatus amputari vellem, quam errores hujusmodi manus propria subscriptione firmarem. Addidi etiam quod si libri illi in bono concilio fuerint discussi et dijudicati, erunt procul dubio anathematizati: quos B etiam chorepiscopo Ecclesie nostrae velut valde utiles omnibus jussit transcribere; quos cum ego ex parte aliqua relegissem, et mendacis plenos deliramentisque vidissem, dehortatus sum ne hoc penitus fieret, librosque suo quantocius auctori restituendos admonui, metuens videlicet ne oves Christi, id est simplices quosque, ex eorum lectione quaedam vanissima curiositatis scabies aspergeret, et ardentes papulae diri erroris exurarent. Collegi autem ipse ac digessi in ordinem, propriisque sermonibus explicavi nonnulla quae in generali presbyterorum concilio proposuit, disseruit, commendavit, ex quibus ejus vanitas contemptui, imo execrationi pateat. Sed ne quis me falsa putet asserere, veniat liber illius in medium, et fœditatem sui publice legentibus C atque audientibus denudabit, ex quo et ista, quae sincerissimo examini vestro dijudicanda offero, verissime ab illo prolata probabitur, cum illic multa

insaniora legeritis, testes sunt horum chorepiscopi, testes archidiaconi, testes omnes qui aderant presbyteri Lugdunenses, a quibus hæc continuo irrita ac repudiata, imo plancta et plorata cognovi, cum, divinis assueti fluentis, de lacuna lutulenta bibere cogerentur, murmurantes in nequissimo pane doctrinae, de quo Ecclesiasticus loquitur liber: *In nequissimo pane murmurabit civitas* (Eccli. xxxi, 29). Et testimonium nequitiae illius verum est, nec vero ille divina docet, sed sua concinnat et fabricat, et juxta Salomonem, *in similitudinem harioli et conjectoris æstimat quod ignorat* (Prov. xxiii). Succurrite igitur, Patres piissimi, succurrite animabus nostris. *Modicum enim fermentum totam massam corrumpit* (I Cor. v, 6), et, juxta quemdam patrem antiquum, si quid in fide falsi admittitur, intrat putredo de veneno serpentis, nascuntur vermes corruptionis, et nihil integrum remanebit. Testis est mihi omnipotens Deus, quia hæc non impulsu iracundiae tanquam læsus exaggero, quæ ab ipso statim exordio, dum adhuc se mihi utcumque blandulum exhiberet, dolere ac detestari cœpi, nec divinae ordinationi seu imperiali piæ provisioni, quod ille forsitan jactitat velut rebellis existens, cum id mea exiguitas nec cogitare unquam poterit, sed erroris odio, et amore veritatis, Ecclesie quoque matris meae vulneribus condolens, cujus uberibus ab infantia alitus sum, in qua et administrationis locum, et doctrinae ac prædicationis officium indignus exercui. Certe vivam ego egentissimus, vel etiam moriar, si placet: tantum pateat vulnus putridum, pateat sanies putrida; et omnes qui hoc tabescunt contagio, vobis opitulante Christo medicantibus, gravi veterno depulso, optata gaudeant sanitate.

FLORI DIACONI MARTYROLOGIUM.

(Vide *Martyrologium venerabilis Bedæ*, hujusce *Patrologiæ* tom. XCIV, pag. 798, et ad annum 876, *Usuardi Martyrologium*, in quibus eduntur *Flori AUCTARIA*.)

FLORI^a DIACONI SERMO DE PRÆDESTINATIONE^b.

(Bibl. Patr. max.)

Omnipotens Deus, quia verissime verus et solus Deus est, omnino in sua æterna et incommutabili scientia præscivit omnia antequam fierent, sicut

D Scriptura testatur, dicens: *Deus æternæ, qui ea absconditorum cognitor, qui nosti omnia antequam fiant* (Dan. xiii, 42). Præscivit ergo sine dubio et

^a De Floro ejusque sermone hæc habet Hincmarus in libro de Prædestinatione cap. vi, pag. 27. ^b Hoc capitulum, sicut conferentes ex scripto Flori, Ecclesie Lugdunensis ministri, quod olim in Bonoilo a veneranda memorie Heriboldo episcopo Antissiodorensi accepimus, excerptum ex maxima parte invenimus. Quapropter utcumque a ratione non inve-

nitur penitus alienum. De præscientia enim Dei catholice fidei adversa non loquitur, etc.

Idem in Præfatione ejusdem operis. « In capite indiculorum sequentis operis sermonem Flori, quem

^b Vide de hoc opere L. Cellotum S. I. P. in Historia Gotteschalci, libro i, cap. 26.

bona quæ boni erant facturi, et mala quæ mali erant gesturi. Sed in bonis ipse fecit sua gratia ut boni essent; in malis vero non ipse fecit ut essent mali, quod absit; sed tantum præscivit eos proprio vitio tales futuros. Neque enim præscientia Dei imposuit eis necessitatem ut aliud esse non possent, sed tantum quod illi futuri erant ex propria voluntate, ille ut Deus prævidit ex sua omnipotenti majestate. Unde Scriptura incontaminabilem justitiam ejus nobis insinuans, ait de illo: *Nemini mandavit impie agere, et nemini dedit spatium peccandi*. Quod ergo impie agunt impii et iniqui, et spatium temporis vite bujus, quod eis Deus dedit ad bene agendum, ipsi e contrario convertunt ad malum exercendum, non Dei, sed ipsorum est culpa, et ideo recte damnantur ipsius justitia. Præscivit autem idem omnipotens Deus etiam æternam illorum damnationem, sed ex merito ipsorum, quos in propria malitia perseveraturos prævidit, non ex sua, quod absit, iniquitate, qui nihil injuste constituit, et qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. ii, 6), id est, et bene agentibus bona æterna, et male agentibus mala perpetua. Ergo bonos præscivit omnino, et per gratiam suam bonos futuros, et per eandem gratiam æterna præmia accepturos, id est, et in præsentī sæculo bene victuros, et in futuro felicitate remunerandos, utrumque tamen ex dono misericordie Dei. Unde Apostolus: *Vasa misericordie ejus appellat, dicens: ut ostenderet divitias gratiæ suæ in vasa misericordie, quæ præparavit in gloriam* (Rom. ix, 23). E contrario autem, malos et præscivit per propriam malitiam malos futuros, et præscivit per suam justitiam æterna ultione damnandos. Sicut præsciebat de Juda proditore, quod eum esset traditurus, sicut Evangelium dicit, cum esset unus ex duodecim (Joan. vi, 72). Præsciebat etiam æternam ejus damnationem cum diceret: *Vae autem homini illi per quem Filius tradetur*. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille (Marc. xiv, 21). Sic et de impiis Judeis præsciebat sine dubio eorum impietatem futuram, de qua prædixit in psalmo: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (Ps. lxxviii, 22). Præsciebat et subsequentem ipsorum damnationem, de

mutante Heriboldo quondam Antissiodorensium venerabili episcopo in synodali conventu apud Bonoiolum transcripsimus, et post reversionem de tumultu Brionensi, quodam offerente clerico, ex scrinio Ebonis, sicut ipse dixerat, venerabilis Gratianopolitani episcopi accepimus, integram hic ponere dignum duximus, quia et constructione et sensus veritate caute incedit, exceptis duobus locis, in quibus eum ita dixisse non credimus, sicut in eo scripto invenimus, quem de sermone venerabilis Ebonis accepimus, cum in aliis sic catholice dixerit, sicut patebit legentibus: maxime quia in eodem scripto, quem per manus præfati Heriboldi sicut ad se a prædicto Floro transmissum accepimus, aliter invenimus, quam in isto quem postea accepimus reperimus. Qua de re immutatum ab aliquo suspicamus. Quæ loca antequam sermonem illum scribere adorianur specialiter designare curabimus. Ubi enim dicit: *Sed quos præscivit, et prævidit malos atque impios futuros proprio vitio, ipse eos prædestinavit ad æternam damnationem*

A qua in eodem psalmo subiunxit: *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur* (Ibid., 29). Sed in istis et in omnibus iniquis illud prius ex propria est pravitate, istud sequens ex divina equitate. Hoc modo et de prædestinatione Dei omnino sentiendum est, quia in bonis prædestinavit, et ipsam eorum bonitatem futuram ex dono gratiæ suæ, et pro eadem bonitate æternam ipsorum remunerationem, ut ipsius dono fierent boni, ipsius dono essent remunerati. Unde ait Apostolus: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum* (Ephes. i, 5). Et in alio loco: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui* (Rom. viii, 29). Prædestinavit itaque electos suos, ut et nunc assumerentur in adoptionem B filiorum Dei per gratiam baptismi, et in futuro efficiantur conformes imaginis Filii Dei, per eandem Dei gratiam secundum imaginem ejus renovati et glorificati. Prædestinavit omnino ut et hic essent boni, non ex se, sed ex illo; et illic beati non per se, sed per illum. Iam utroque ergo bona sua in eis et de eis futura præscivit et prædestinavit. In malis vero et impiis non prædestinavit omnipotens Deus malitiam et impietatem, id est ut mali et impii essent, et aliud esse non possent. Sed quos præscivit [cod. Her., sed quia eos præscivit] et prædestinavit malos atque impios futuros proprio vitio, ipse eos prædestinavit ad æternam damnationem justo judicio: non quia aliud esse non potuerunt, sed quia aliud esse noluerunt. Ipsi igitur sibi metipsis exstiterunt causa perditionis. C Deus autem iudex justus et ordinator justus ipsius damnationis: non enim prædestinavit injusta, sed justa; prædestinavit tamen et coronas justis et pœnas injustis, quia utrumque est justum. Quam justitiam ejus commendans nobis Apostolus, ait: *Nunquid iniquus Deus qui infert iram? Absit* (Rom. iii, 5). Et quia modo omnibus prærogat patientiam, ut convertantur ad penitentiam; et qui pereunt, suo contemptu et duritia pereunt; quia tantam bonitatem Dei contempserunt, iterum alio loco dicit: *An divitias bonitatis et patientiæ, et longanimitatis ejus contemnitis, ignorans quoniam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam justo judicio; in illa rotula scriptum habetur quam de Heriboldo accepimus: Sed quia eos præscivit et prævidit malos atque impios futuros proprio vitio, prædestinavit ad æternam damnationem, qua ipsi punirentur justo judicio. Et in eo loco ubi scriptum est: Non enim ille aliquem prædestinavit ut malus esset, sed vere omnem malum prædestinavit, ut impunitus non esset; invenimus in rotula, quam a prædicto Heriboldo accepimus: Sed vere prædestinavit pœnam, ut omnis malus impunitus non esset. Quod in sequentibus ipse demonstrat dicens: pœnam eorum et præscisse, quia Deus est, et prædestinasse, quia justus est. Cætera catholici lectoris judicio derelinquimus. Sed ideo hunc sermonem ex integro ponere necessary duximus, quia ex eo conficior in proximo subsequentium capitulorum duo capitula de Præscientia et Prædestinatione confuso et præpostero ordine, ac sensu falsissimo, in secundo capitulo studuit compilare, sicut qui hunc et illa legerit aperte intelliget.*

et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddit unicuique secundum opera sua (Rom. ii, 4-6). Hinc etiam alia Scriptura testatur dicens : Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione vivorum. Impii autem manibus et verbis accersierunt illam, et æstimantes amicam defluerunt, et sponsones posuerunt ad illam, quoniam digni sunt qui sint ex parte illius (Sap. i, 13, 16). Non ergo omnipotens Deus ulli hominum causa mortis vel perditionis existit, sed ipsam mortem et perditionem manibus et verbis ipsi impii sibi accersunt, dum nequiter operando, et nequius aliis persuadendo, et sibi et illis damnationem adducunt : dum viam iniquitatis et perditionis amantes, a recto itinere deflectuntur, et ad perpetuam damnationem, tanquam datis inter se dextris, pari consensu nequitie quasi ex voto et sponsione festinant, fœderati mortis et vite æternæ inimici, ipsi secundum duritiam animam, et cor impœnitens thesaurizant sibi iram in die iræ. In qua die iusti iudicii Dei, quia unusquisque secundum opera sua recipit, nemo ex Dei præiudicio, sed ex merito propriæ iniquitatis condemnatur. Non enim ille aliquem prædestinavit ut malus esset, sed vere omnem malum prædestinavit ut impunitus non esset [cod. Her., prædestinavit pœnam, ut omnis malus impunitus non esset] : quia et unaquæque lex iusta crimen non habet, ne sit iniusta ; et tamen criminosum punit, ut vere sit iusta. Qui ergo dicit quod hi qui pereunt prædestinati sunt ad perditionem, et ideo aliter evenire non potest ; similiter quoque et de iustis, tanquam et ipsi ideo salvantur quia prædestinati ad salutem, aliud esse non poterunt ; qui ergo hæc tam confuse et insulse dicit, et illis tollit meritum damnationis, et istis meritum salutis. Ac per hoc quid aliud agit, nisi ut et pereuntibus secundum illum sit imposita necessitas perditionis, et his qui salvantur sit imposita necessitas salutis ? atque ideo nec illi iuste damnentur, quia iusti esse non poterunt, nec isti iuste remunerentur, quia aliud quam iusti esse nequiverunt : ut in utraque parte et perditio et salus non sit ex iudicio propriæ actionis, sed ex præiudicio divinæ præordinationis. Et ubi erit illud : Qui reddit unicuique secundum opera sua ? (Rom. ii, 6.) Et iterum : Nunquid iniquus Deus qui infert iram ? Absit (Rom. iii, 5). Aperte namque causa perditionis illorum qui pereunt, in Deum refertur, si ipse eos ita ad interitum prædestinavit, ut aliud esse non possent : quod sentire vel dicere horribilis blasphemia est. Sed Ecclesiæ catholice fides, cuius filii et sectatores esse debemus, ita nobis firmissime tenendum insinuat, ut superius juxta Scripturæ sanctæ auctoritatem breviter designavimus : videlicet, omnipotentem Deum in malis ipsorum malitiam præscisse, quia ex ipsis est ; non prædestinasse, quia ex illo non est ; pœnam vero eorum et præscisse quia Deus est, et prædestinasse quia iustus est, ut et in illis sit meritum suæ damnationis, et in illo potestas et iudicium iuste damnantis. Non enim prædestinat Deus, nisi quæ ipse facturus

est : præscivit vero multa quæ ipse facturus non est : sicut omnia mala : quæ mala utique mali faciunt, non ille. Ipsos quoque malos non ideo perire quia boni esse non poterunt, sed quia boni esse noluerunt, et suo vitio rarsa iræ apta in interitum (Rom. ix, 22) perseveraverunt, et in massa damnationis vel originali vel actuali merito permanserunt. In bonis autem omnipotens Deus, sicut supra satis ostensum est, utrumque præscivit et prædestinavit, ut et in præsentī vita per suam gratiam existerent boni, et in futura etiam beati. Utriusque enim boni eorum, id est et præsentis et futuri, ipse est auctor et ipse largitor, et ideo sine dubio utriusque præcognitor et prædestinator : quia et ipsi ex seipsis non solum aliud esse poterunt, sed etiam aliud fuerunt antequam per eum, qui iustificat impium, ex impiis iusti efficerentur. Sive autem in illis qui salvantur, sive in illis qui pereunt, voluntas propria remuneratur, voluntas propria damnatur. Sed in illis quia per gratiam Domini Salvatoris est sanata, ut ex mala et prava fieret bona et recta, est procul dubio dignissime coronata : in istis autem, quia non acquiescit per Salvatorem recipere sanitatem, iustissime per eundem iudicem sentiet perpetuam damnationem. Et hoc est breviter totum quod de libero arbitrio juxta veritatem fidei catholice est tenendum, quod scilicet omnem hominem liberi arbitrii condiderit Deus. Sed quia per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12), ita istud liberum arbitrium in universo humano genere illius prævaricationis merito vitiatum et corruptum, ita obcæcatum est et infirmatum, ut sufficiat hominī ad male agendum, id est ad ruinam iniquitatis, et ad hoc solum possit esse liberum : ad bene vero agendum, id est ad exercitium virtutis et fructum boni operis, nullo modo assurgat et convalescat, nisi per fidem ius Mediatoris Dei et hominum hominis Christi Jesu et donum Spiritus sancti instauretur, illuminetur atque sanetur : sicut ipse Salvator in Evangelio promittit dicens : Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis (Joan. viii, 36). Et Apostolus ait : Ubi Spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17). Ut per hanc gratiam Christi et Spiritus Christi humanum liberum arbitrium liberatum, illuminatum atque sanatum, dicat gratulans illud Psalmistæ : Dominus illuminatio mea et salus : quem timebo ? (Psal. xxvi, 1.) Qui igitur hanc gratiam libertatis accipere desiderat, ut ad bene et pie vivendum veraciter liber fiat, non de suis viribus præsumat, sed illi se fideliter sanandum corroborandumque committat, de quo idem Psalmista dicit : Apud Dominum gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet (Psal. xxxvi, 23). Illum oret atque illi supplicet dicens : Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non domineur me omnis injustitia (Ps. cxviii, 133). Et iterum : Domine, deduc me in viam tuam, et ingrediar in veritate tua (Ps. v, 9). Et cætera similia. Hæc vobis breviter rescripsit ad ea quæ jussistis. Nunc fideliter deprecor et ex-

hortor ut in simplicitate et sinceritate veræ fidei fundati, claudatis aures vestras adversus linguam nequam illius vanissimi et miserri hominis, qui cum sit paratus ad contentionem, et contumax ad-

versus veritatem, maluit se infelix, diabolico inflatus spiritu, a Christi Ecclesia et sacerdotibus separare, quam sua profana et inaniloquia deserre.

FLORI DIACONI,

SUB NOMINE

ECCLESIE LUGDUNENSIS *

ADVERSUS

JOANNIS SCOTI ERIGENÆ ERRONEAS DEFINITIONES

LIBER ^b.

(Ex Bibliotheca Patrum maxima.)

In nomine Domini nostri Jesu Christi incipit libellus FLORI adversus cujusdam vanissimi hominis, qui cognominatur Joannes, ineptias et errores de prædestinatione et præscientia divina et de vera humani arbitrii libertate.

PREFATIO.

Venerunt ad nos (id est, ad Ecclesiam Lugdunensem) cujusdam vaniloqui et garruli hominis scripta, qui velut de præscientia et prædestinatione divina,

humanis et, ut ipse gloriatur, philosophicis argumentationibus disputans, nulla ratione reddita, nulla Scripturarum sive sanctorum Patrum auctoritate prælata, velut tenenda et sequenda sola sua præ-

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI

* Magna est inter theologos de sequentis libri vero auctore disceptatio, aliis Floro magistro seu diacono, aliis Remigio Lugdunensi archiepiscopo, aliis Ebboni Gratianopolitano episcopo illum tribuentibus; pro cujus solutione consule P. Ludovicum Cellotium, S. J. P., in Historia Gotteschalci, lib. II, cap. 24; libro III, c. 15, et lib. IV, cap. 14 et 15.

† Advertendum imprimis Ecclesiam Lugdunensem disputatione sua præcipue invehi in modum loquendi Joannis Erigenæ, qui P. lagianis favere maxime videbatur, ita ut indoctiores quilibet eo facile decipi et in hæresim labi possent. Quod isto in limine proponere opere pretium duxi, ut videant nostri sæculi novatores quantum veteres non solum dogmatum, sed etiam nominum ipsorum novitatem horruerint, scientes quod olim scripsit Hieronymus apud magistrum in 4, dist. 15, in fine: « Ex verbis inordinate prolatis incurri hæresim; » itemque libro adversus errores Joannis Hierosolymitani, verborum ambiguitates non esse in Ecclesia admittendas. « Qui pure, inquit, credit, pure loquatur. »

Quis autem fuerit ille Erigena accipe ex Mattheo Westmonasteriensi, ad annum 885: « Eodem anno venit in Angliam magister Joannes, natione Scotus, vir perspicacis ingenii et facundie singularis. Hic dudum relicta patria ad partes Gallicanas transiens, Carolum Calvum adiit, atque in magna ab eo dignatione susceptus, individuum comes ei fuerat mense et cubiculi. » Et post aliqua de illius ingenii felicitate recensita, subdit: « Rogatu ejusdem regis Hierarchiam Dionysii Areopagite de Græco in Latinum transtulit, et alium librum edidit quem *περί φύσεως υπέρβου*, id est de naturæ divisione, intitulavit, esse quem utilissimum ait ad varias questiones fere insolubiles enodandas. Si tamen ei in quibusdam ignoscatur in quibus a Latinorum tramite

deviavit, cum in Græcos acriter oculos intendit: unde et hæreticus a quibusdam putatus est; scripsit enim contra eum Florus quidam (qualis ille fuerit ignoratur) qui et ejus scripta depravando damnavit. Sunt enim revera in prædicto libro perplurima quæ, nisi diligenter discutiantur, aliena a fide catholica judicantur. » Et statim subdit epistolam pontificis Romani Nicolai [f. Marini] ad Carolum Calvum: « Relatum est apostolatus nostro quod opus Dionysii Areopagite quod de divinis nominibus et de cælestibus ordinibus Græco descripsit eloquio, quidam vir Joannes, natione Scotus, nuper transtulit in Latinum, quod juxta morem Ecclesiæ nobis mitti et nostro judicio debuit approbari, præsertim cum idem Joannes, licet multæ scientiæ esse prædicetur olim, non sane sapere in quibusdam frequenti rumore dicatur. Propter hanc infamiam idem Joannes Franciam relinquens venit in Angliam, ubi post aliquot annos a pueris quos docebat graphiis perforatus, animam exhalavit tormento gravi et acerbis. Jacuit autem aliquandiu in humili sepultura in beati Laurentii basilica: sed ubi divinitus cecidit super eam sepulchrum radius ignis cælestis, monachi de talibus animati revelationibus, in majorem transtulerunt ecclesiam, et ad sinistram altaris partem honorabiliter locaverunt. » Hæc Westmonasteriensis. His omnibus addit epitaphium Guillelmus Malmesburiensis (lib. II, c. 4), cujus versus scabri quidem et moderni temporis lima carentes, sed ab antiquo non adeo deformes.

Clauditor hoc tumulo sanctus sophista Joannes
Qui ditatus erat jam vivens dogmate nitro,
Martyrio tandem Christi conscendere regnum
Quo meruit sancti regnant per sæcula cuncti.

Baronius ad annum 885 dicit a nullo causam prodicari passus sit, ut martyr dici possit. Genebrar-

sumptione definire ausus est. Quæ a fidelibus et in A doctrina sacra exercitatis lectoribus (eo quod sint vanissima, et contra fidem ac veritatem Dei plena mendacii et erroris) Deo opitulante facillime judicantur et respuuntur, imo etiam contemptui et risui habentur. Sed quia a multis, ut audivimus, idem homo quasi scholasticus et eruditus admirationi habetur, et talia garriens sive scribens, alios ad hæsitacionem deducit, alios, quasi magnum aliquid dicat, erroris sui sequaces efficit, omnes tamen auditores et admiratores suos inani verbositate et ventosa loquacitate perniciosissime occupat, ut non divinis Scripturis, non auctoritatibus paternis se humiliter submittant, sed ejus potius phantastica deliramenta sequantur: necessarium omnino duximus, ut studio charitatis, et debito nostri loci atque ordinis, ejus B *solentia*, auctore Domino, responderemus: ut quicunque hæc cum Dei timore et cura salutis suæ [al., sive] fideliter legere voluerint, agnoscant veraciter quantum necesse sit, in his maxime periculosissimis et extremis temporibus, inhærere firmiter Scripturæ sanctæ immobili veritati, obedire humiliter sanctorum orthodoxorum Patrum fundatissimæ auctoritati, claudere et obstruere auditum indiscipline et vanissimæ verbositati: et illud Domini dictum tota intentione pertimescere, quod jam pene videmus impleri, quo ipse ait: *Putas filius hominis veniens inveniet fidem in terra?* (Luc. xviii, 8.) Et quod Apostolus in quo idem Dominus loquebatur, terribiliter denuntiat, dicens: *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua deside-* C *ria coacerabunt sibi magistros prurientes auribus: et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* (II Tim. iv, 4, 5). Unde et alibi sub persona dilecti et electi discipuli omnem fidelem, et præcipue ordinem pastorem, solertissime admonet, dicens: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones quodammodo γένεσις, id est, falsi nominis scientia. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt* (I Tim. vi, 20, 21). Propositis igitur verbis quæ in decem et novem opusculi sui digessit capitulis, prout Dominus donare dignatur, non nostro sensu, sed sanctarum Scripturarum et beatissimorum catholicorum Patrum ita respondendum aggredimur.

NOTÆ DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

das tamen in Liturgiam D. Dionysii Gallico idiomate, affirmat pueros propter Sacramentorum errorem in eum ita sevisse. Quæ si vera sint, cum in martyribus magis causa quam poena attendi debeat, in alium martyrum non erit recensendus, maxime cum Lanfrancus, lib. de Veritate corporis et sanguinis Christi, cum inter Sacramentarios numeret, ejusque libellum de Sacramento altaris in concilio Vercellensi damnatum dicat. Lectoris prudentiæ omnia discutienda relinquimus: suspectum certe mihi est Genebrardi additamentum, nullo auctore et teste munitum.

Quod ad Scripturæ versionem qua Ecclesia Lugdunensis utitur, incertum est cujusnam sit: certum tamen est multum a Vulgata discrepare, cum nullum proferat testimonium quod ab ea non discrepet;

CAPUT PRIMUM.

Primo namque capitulo istiusmodi proposuit definitiones.

1. *Quadrivio regularum totius philosophiæ quatuor omnem quæstionem solvi.*

2. *Duasque prædestinationes non esse.*

Cui fides Ecclesiæ e contrario respondet, veritatem æterni judicii et ordinationis Dei, quæ vocabulo prædestinationis exprimitur, non esse requirendam a philosophis, sed ab apostolis et prophetis Dei: nec in mundanæ doctrinæ quadriviis, sed in una et vera via, quæ dicit de semetipsa: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6); ad quam nos B. Jeremias propheta hortatur et invitat, dicens: *Stare super vias et videte et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulate in ea, et invenietis refrigerium animabus vestris* (Jer. vi, 16); et de qua Isaias propheta ipsi Ecclesiæ promittit, dicens: *Et erit ibi via, et via sancta vocabitur. Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam: et hæc erit nobis directa via, ita ut stulti non errent per eam* (Isa. xxxv, 8). Quicunque ergo eligunt huic sæculo stulti esse propter Christum, et obedire student Apostolo dicenti: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (I Cor. iii, 18), teneant incessanter et indeclinabiliter hanc viam veram, viam bonam, viam directam, quæ ipse Dominus Christus est. Et fugiant humanæ sapientiæ astutiam et deceptionem, de qua idem Apostolus dicit: *Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum* (Ibid., 19); et iterum: *Dominus novit cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt* (Psal. xciii, 11). Et ideo per hujusmodi philosophiam et inanem fallaciam non est soluta de divina prædestinatione quæstio, sed potius confusa et involuta, et diversis mendaciis atque erroribus accumulata.

Prædestinationem autem æterni consilii et judicii Dei, sive in remuneratione iustorum, sive in damnatione iniquorum, et propter unam ac simplicem scientiam divinam, in qua simul atque æternaliter de omnibus præordinatum et præfinitum est, unam veraciter dicimus: et propter duplicem ejus efficientiam, qua alii misericorditer liberantur, alii justè damnantur, duas dicere non timemus; fideliter cum Psalmista ipsi judici universorum dicentes: *Miseri-*

D forte propriam sibi versionem fabricaverat illa Ecclesia, utpote vixi apprimè doctis refertissima, quia juxta Augustinum (lib. ii de Doctrina Christiana, cap. 41, et Isidorus Eccles. Offic., lib. i, cap. 12) Græci traductores numerari possunt, Latini vero minime; ut enim cuique veniebat in manus Græcorum codex, et aliquantulum sibiimet facultatis utriusque linguæ habere visus est, ausus est etiam interpretari.

* Contra Scotum contendit præcipue Ecclesia Lugdunensis duas esse prædestinationes, unam bonorum, alteram vero malorum, dummodo hæc non sit causa malorum culpe, sed tantum pœna aut præparatio malitiæ, sicuti illa bonorum est causa et præparatio gratiæ.

deff-
qua-

erita-
abulo
dam
Dei :
na et
a, ve-
Jere-
la su-
tiquis,
refri-
sas
it ibi
mala
directa
y, 3).
pro-
centi-
culo,
neant
ram,
nhus
ntiam
Scri-
tutia
cogi-
scum,
nem
tione
ersis

Ec-
quia
ana,
(12)
vero
ecus
rius
inter-

lesia
bo-
non
præ-
sa et

cordiam et judicium cantabotibi, Domine (Psal. c. 4). Et eundem judicem hujus prædestinationis mysterium apud Patrem æternaliter fuisse dispositum, et manifeste in aliorum obsecratione et aliorum illuminatione mirabiliter expletum in Evangelio declarationem fideliter audientes, cum in Spiritu sancto exultans ait : *Confitebor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te (Matth. xi, 25, 27). Quid enim apertius in utramque partem dici potuit, quam cum per adventum suum et superbos dicit excæcos et humiles illuminatos; hoc est enim : Quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Et quid firmius ac fortius de utriusque rei justa et clementi prædestinatione, quam quod statim congratulans surgunt dicens : Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Et quia Pater omne judicium dedit Filio : et ipse cum Patre in æterno consilio ntriusque hæc omnia statuit et præfinivit, quæ in mundo suis temporibus discernit et judicat, continuo de se adjungit : Omnia mihi tradita sunt a Patre meo (Ibid., 27). Omnia scilicet et liberanda et damnanda, et juste excæcanda et misericorditer illuminanda, sicut alibi ipse dicit : In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (Joan. ix, 39). Hoc justum judicium Dei, sicut ipse Dominus et Salvator laudat, et cum gratiarum actione ad Patris gloriam refert, ita omnis Scriptura divina, et omnis sancta Ecclesia catholica in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, quæ Deo offerre consuevit, tanquam justum; et sanctum, et pium fideliter laudando et gratias agendo concelebrat, dicendo cum Psalmista : Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (Ps. xlv, 17); et illud quod legislator in cantico Deuteronomii ait : Date magnitudinem Deo nostro. Deus, vera opera ejus, et omnes viæ ejus judicia : Deus fidelis, in quo non est iniquitas; justus et sanctus Dominus (Deut. ii, 3, 4). Item in psalmo, cum et de electis liberandis, et de reprobis dammandis generaliter dictum esset : Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos : Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet (Psal. cxlv, 18-20). Utriusque partis justum judicium copiosa et generali laudatione commendatur, cum statim subjungitur : Laudationem Domini loquetur os meum, et benedicit omnis caro nomini sancto ejus in sæculum, et in sæculum sæculi (Ibid., 21). Sic et in alio psalmo, cum præmisisset Dei laudationem, mox utramque partem justam Dei judicium in ejus lau-*

A dibus commemorans ait : *Lauda, anima mea, Dominum. Laudabo Dominum in vita mea : psallam Deo meo quandiu fuero (Psal. cxlv, 1); et post pauca : Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus, etc., usque ubi ait : Pupillum, et viduam suscipiet, et vium peccatorum disperdet (Ibid., 7-9). Unde in Apocalypsi post illud extremum judicium et remunerationis justorum et damnationis iniquorum, talis laus et gratiarum actio de utraque re a sanctis Deo offertur, dicente eodem libro : Et riginti quatuor seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum dicentes : Gratias agimus tibi, Domine, Deus omnipotens, qui es, et qui eras, et qui [al., quia] accepisti virtutem tuam magnam, et regnasti. Et iratæ sunt gentes, et advenit ira tua, et tempus mortuorum judicari : reddere mercedem servis tuis prophetis et sanctis, et timentibus nomen tuum pusillis, et magnis, et exterminandi eos qui corruperunt terram (Apoc. xi, 16-18). Et multa hujusmodi, quæ in Scripturis sanctis multipliciter inveniuntur, ut nihil melius sit homini fideli quam justum Dei judicium in utraque parte agnoscere et laudare fideliter dicendo : Justus es, Domine, et rectum judicium tuum (Psal. cxviii, 137).*

Hoc etiam sancti Patres et doctores Ecclesie sollicitè admonent esse faciendum, sicut beatus papa Leo in quodam loco exhortatur dicens : [Nihil nobis debet de Dei judiciis displicere. Nam non per omnia illi gratias agere, quid est aliud quam ex quadam eum parte reprehendere?] Et beatus Augustinus, cum tractaret de verbis psalmi ad populum ubi scriptum est : *Sicut defecit fumus, deficiat; sicut fuit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei (Psal. lxxvii, 3)*; quis, inquit, gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccatis? Ac per hoc cum Scriptura dicit : *Sicut fuit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei*, quis non contremiscat, quis non pavibundus exsiliat? Quid ergo faciemus, et quæ spes nobis est? neque enim hæc frustra cantantur. Aut vero cum hæc dicit Propheta, optat ea hominibus, ac non potius ventura prævidet? In verbis quidem figura optantis apparet, sed intelligitur præscientia nuntiantis. Sicut enim quædam in Scriptura prophetarum tanquam in præteritum facta narrantur cum futura prædicantur, ita quædam tanquam voto dicantur optantis : sed qui recte intelligunt quod audiunt, visionem prænuntiantis agnoscunt. Sicut ergo in verbis præteriti temporis futura facta significantur, sic in figura optantis prænuntiantis mens intelligenda est. Sic et de Juda Domini traditore, tanquam optat ei Propheta quod ventu-

NOTÆ DUVALLII DOCTORIS SORBONICI.

* Multa hic deerant, quæ reposita sunt ex codice ms. Corbeiensi.
b Ad certitudinem prophetiæ futurum tanquam præteritum narratur, et ad tollendam mali animi suspicionem in ipsis prophetis, quæ futura ab iis

prædicantur et annuntiantur tanquam optata receperunt : non quod reipsa cuiquam peccatorum ant æternam damnationem optaverint, hoc enim cum charitate qua ipsi pollebant pgnat, sed tantum quod illud longe ante præmonstraverint, vel quod

rum esse prædixit. Et de ipsis Judæis : *Fiat, inquit, A mensa eorum in laqueum, et in venationem, et in scindatum* (Psalm. LXXIII, 23); quod de eisdem prædictum esse sine dubitatione exponit Apostolus (Rom. XI, 9); sicut de Juda, quæ sub eadem figura prænuntiata sunt, apostolus Petrus commemorat. Nec sine causa et quæ futura sunt tanquam transacta dicuntur : Deo enim si certa sunt tanquam pro factis habeantur, et tanquam optans videtur dicere Propheta, quod certum prævidet esse venturum : nihil aliud, quantum mihi videtur, ostendens nisi nobis non debere displicere cognitam sententiam Dei, quam fixam immobilemque constituit. Et ideo in Actibus apostolorum cum quidam propheta, nomine Agabus, prædiceret apostolum Paulum in Hierosolyma a Judæis multa esse passurum, et usque ad vincula per-
B venturum : cum, hoc audito, fratres revocare eum et retinere vellent ne illuc pergeret : *Quid facitis, inquit, conturbantes cor meum? ego enim non solum alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine Domini nostri Jesu Christi* (Act. XXI, 40 et seqq.); atque ita, cum viderent fratres immobilem viri ad omnia perferenda constantiam, dixerunt : *Fiat voluntas Dei* (Ibid., 44). Nunquid ergo quia dixerunt : *Fiat voluntas Dei*, optaverunt apostoli ut talia pateretur : ac non potius mentem suam sublimi et divino statuto devotissime subdiderunt? sic et Propheta cum dicit : *Sicut fuit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei*, videt hoc certissime peccatoribus imminere; et placet ei quod Deus statuit, ne Deo ipse displiceat.

Post hæc verba beatissimus doctor, ne tam fixa et immobilis divini iudicii prædestinatio alicui male agendi videretur necessitatem ponere, sed potius salubrem terrorem incuteret, ut qui audiunt, penitendo et corrigendo fugiant a ventura ira, ut ita possint evadere quod permanentibus in peccatis ex impietatibus suis certissimum esse imminere, ita exhortatur dicens : [Quid ergo faciemus, fratres, nisi ut dum tempus est vitam mutemus, et facta nostra, si qua sunt, corrigamus, ut quod sine ulla dubitatione venturum est peccatoribus, non inveniat super quos veniat, non quia non erimus, sed ne tales inveniat qualibus venturum esse prædictum est.]

Ita fidelissimus doctor et immobilem veritatem divinæ prædestinationis etiam in peccatorum damnatione asseruit, et tamen si seipsos conrexerint, atque in melius mutaverint, evasuros supplicia sincerissime docuit. Quia divina illa prædestinatio in peccatoribus puniendis justum exercet iudicium, nulli autem, si convertatur, aufert salutis remedium, quia vera et fidelis est ejus promissio, qua per prophetam non solum pollicetur, sed etiam jurat dicens : *Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia nolo mortem impij, sed ut convertatur a via sua et vivat* (Ezech. XXXIII).

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

cum decretum justitiæ divinæ pro eorum punitione viderent, eorum desiderium, non tam in illorum perditionem quam in decretum divinæ justitiæ fereba-

CAPUT II.

Secundo capite octo nobis prædefinitiones proponit, ita dicens :

1. *Prædestinationem et præscientiam Dei ejus esse essentialiam, sicut voluntatem, sapientiam et veritatem.*

2. *Et præscientiam et prædestinationem unum idemque esse.*

3. *Hominem ad Deum, quem libero arbitrio sine labore deseruerat, sine laboris studio et cooperantis gratiæ dono pervenire non posse.*

4. *Prædestinationem in Deo secundum substantiam esse : relative autem fieri non posse.*

5. *Sicut duas essentialias, sapientias, scientias, virtutes, cæteraque omnia quæ de Deo dicuntur, geminari, vel triplicari, vel multiplicari impium est : ita prædestinationes duas asserentem reatu impietatis ligari.*

6. *Unamque esse divinam prædestinationem, sicut unam divinam operationem, sapientiam, voluntatem.*

7. *Et necessitate prædestinationis compelli, sicut nec voluntate.*

8. *Et quidquid de divina voluntate intelligitur, de prædestinatione Dei sentiri debere.*

Ecce quanta proposuit, imo velut omnibus sequenda et nemini dijudicanda, absque ullo testimonio Scripturæ divinæ, absque ulla attestatione paternæ doctrinæ, tam multipliciter definiit. Sed nos, Domino adjuvante, vigilantè singula discutientes, quid de eis juxta fidei regulam sentiendum sit discernamus.

Dicit : *Prædestinationem et præscientiam Dei ejus esse essentialiam, sicut voluntatem, sapientiam et veritatem.* Nos autem de voluntate quidem, quod essentialiter dicatur in Domino, quia in illa ejus summa et simplici essentia non est aliud velle et aliud esse, sed quod est esse, hoc velle; et ideo sic est in illo voluntas, ut ipse sit voluntas sua, minime dubitamus. Similiter etiam de sapientia et veritate : quia sic habet sapientiam, ut ipse sit sua sapientia; sic habet veritatem, ut ipse sit veritas : nec est in illa simplici natura Deitatis aliud habere et aliud esse; sed quod est ibi habere, hoc esse, et quod est esse, hoc habere. Proinde si dicamus, ut beatus Augustinus ait, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vivus, sapiens, potens, speciosus, justus, bonus, beatus, spiritus; horum omnium, quod novissimum positum est, id est spiritus, quasi tantummodo videtur significare substantiam : cætera vero, hujus substantiæ qualitates; sed non ita est in illa ineffabili simplici natura : quidquid enim secundum qualitates illic dici videtur, secundum substantiam vel essentialiam est intelligendum. Absit autem ut spiritus secundum substantiam dicatur Deus, et bonus secundum qualitatem : sed utrumque secundum substantiam : sic cætera omnia quæ commemoravimus.

Cum ergo hæc ita sint, et ista tria, id est voluntas,

tur, et sic innumera apud Isaiam et prophetam regium testimonia exponuntur.

sapientia et veritas, ita sint in Deo, ut absolute ostendant naturam Dei, qui est summa voluntas, summa sapientia et veritas, omnem habens potestatem, omnem exsuperans intellectum, et super omnia incommutabilis manens, manifesta est Dei regula, ut substantialiter de Deo dici intelligantur. De scientia quoque manifestum est quia in Deo essentialiter debet intelligi, quia non est illi aliud esse et aliud scire; sed quod illi est esse, hoc scire: nec aliud ei habere scientiam, nisi ipsum esse scientiam: sicut idipsum est ei sapientiam habere, quod sapientiam esse. Utrum vero sicut dicitur Deus substantialiter scientia, ita etiam substantialiter dici possit præscentia, judicet secundum rationem et regulam fidei qui potest; nobis tamen videtur quod sicut veraciter dicitur de Deo: Non est aliud illi esse et aliud scire, non ita possit dici de illo nisi vel mendaciter, vel nimis usitate: Non est aliud illi esse et aliud præsire. Quod enim recte et usitate possit dici: Deus scientia est, sicut recte et usitate dicitur: Deus sapientia est, nulli est dubium. Ut autem dicatur: Deus præscentia est, sicut jam diximus, aut non est verum, aut nimis inusitatum.

Similis ratio est vel etiam durior de eo quod definit, quia Deus substantialiter prædestinatio est. Quis enim unquam de Deo dici audivit quod non sit illi aliud esse, et aliud prædestinare; sed quod prædestinare, hoc esse, sicut vere de eo dicitur: Non est illi aliud esse et aliud non esse; sed quod esse, hoc nosse. Ut etiam hoc istiusmodi vocum novitatibus dicere compellamur, quia sicut Deus scientia est, Deus sapientia est, Deus veritas est, ita Deus prædestinatio est. Sed nobis melius et convenientius veræ fidei et ecclesiasticæ doctrinæ videtur, ut licet hæc apud nos tria esse videantur, id est scientia, præscentia et prædestinatio, et ea quibusdam proprietatibus discernamus: ut videlicet scientia absolute dicatur, præscentia vero et prædestinatio ad futurorum providentiam referantur: et in ipsis duobus præscentia scilicet in bonis et in malis prænoscendis intelligatur: prædestinatio autem in solis bonis statuendis atque ordinandis, quæ propterea sic dici et distingui necessarium fuit, ut nobis, qui temporales et mortales sumus, et plenissima scientia in Deo, et gubernatio ejus ad creaturas distinctius quodammodo tali distinctione vel, si dici potest, distributione, insinuaretur et commendaretur: commodius tamen hæc tria in Deo sub uno nomine scientiæ intelligamus, quia quidquid in his tribus a nobis utcumque intelligitur et distincte cognoscitur, in illa ejus summa et una et simplici scientia simul est. Sciro enim ejus perfectum et plenum est, nec potest minui, vel augeri, aut aliqua rerum varietate permutari. Et ideo quod nos de scientia a præscentia et prædestinatione ejus velut discernendo cognoscere conamur, in ejus perfecta et incommutabili scientia non aliud et aliud, aut aliter vel aliter, sed uno atque eodem modo æternaliter est. Unde et recta moderatione ecclesiasticæ disciplinæ observatum esse credimus, ut recte

A et usitate dicatur esse præscentiam et prædestinationem Dei, sicut omnium conditoris et judicis, ad opera sua: recte etiam et usitate dicatur esse præscentiam et prædestinationem in Deo, id est in æterna, perfecta et incommutabili scientia ejus; non autem inusitate, vel non etiam recte, dicatur Deum præscentiam vel prædestinationem esse. Quia videlicet scientia ejus ad se dicitur; præscentia vero et prædestinatio ad creaturas refertur. Unde in his magis ejus operatio, quæ in ipsis vel erga ipsas creaturas agitur, quam ejus essentia vel substantia, demonstratur. Sic namque dicitur præscentia et prædestinatio Dei vel in Deo, sicut etiam ordinatio vel dispositio Dei vel in Deo: neminem tamen tam absurde vel contentiose locutum audivimus, ut diceret, sicut ordinationem et dispositionem Dei esse, ita ipsum Deum ordinationem et dispositionem esse, vel ita dici et definiri de Deo.

Unde autem tota hæc tam nova et contentiosa definitio occasionem sumpserit manifestum est. Timet enim ne si præscentia et prædestinatio, sicut et gubernatio Dei, non substantialiter de Deo accipiatur, sed ad ordinationem creaturarum ejus referenda intelligatur, non possit eam dicere duplicem, vel pluralis numeri esse non posse. Unde apud nos nulla contentio est, sive scilicet possint dici pluraliter prædestinationes, sive non possint, dummodo illud fideliter et firmiter teneamus, uno atque eodem divina præscentiæ et prædestinationis judicio atque concilio duo quedam certissime adimplenda, id est, et justos æternæ gloriæ præordinatos, et iniquos in impietatibus suis usque ad mortem perseverantes æternis suppliciis destinatos. Utrumque enim Scriptura apertissime dicit de justis: *Et crediderunt quoniam erant præordinati ad vitam æternam* (Act. xiii, 48); de impiis juste damnandis: *Sustinuit Deus in multa patientia vasa iræ aptata in interitum* (Rom. ix, 22). Ita enim hoc utrumque irrelectis, et reprobis uno eodemque divine prædestinationis, et judicii effectu peragitur: sicut uno eodemque solis radio et sani oculi vegetantur et languidi exasperantur: sicut etiam uno eodemque igni et limus ei appositus durescit, et cera liquescit: dignetur etiam agnoscere, ita de prædestinatione Dei, sicut de ejus justitia sentiendum, quæ cum sit una, et semper uno eodemque modo se habens, manifeste duplicem recipit distributionem, dum per eam vel dignis præmiis, vel indignis suppliciis irrogantur.

D Certe ipse asserit voluntatem Dei vel in Deo, sicut sapientiam, sicut veritatem, essentialiter dici, quod utique verum est. Nam etsi diceret Deum substantialiter esse justitiam, verissime utique diceret. Cur itaque hæc duo quæ substantialiter in Deo, vel etiam substantialiter Deus esse dicuntur, id est voluntas ejus et veritas ejus pluraliter dicta in Scripturis leguntur: Sicut habetur in Psalmo, ipso Domino dicente: *Mirificavit omnes voluntates meas in eis; et alibi: Inveni David filium Jesse virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas.*

non legimus in psalmo : *Iustus Dominus iustitias dilexit*. Et iterum : *Quoniam deminuta sunt veritates a filiis hominum*. Et alio loco : *Quoniam veritates requirit Dominus*. Et cum non sit aliud lux Dei, et veritas Dei, sed unum simpliciter, et veraciter credatur in Deo, ut quod est lux Dei, hoc sit veritas Dei, et quod veritas, hoc lux. Tamen cum Psalmista dixisset : *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam*, statim plurali numero subiunxit : *Ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua*. Cur hoc, nisi quia voluntas, et iustitia, et veritas Dei, cum sit in ejus natura, veraciter una et simplex, tamen in largitione donorum ejus, sive in dispositione creaturarum ejus nobis efficiatur multiplex, ita ut etiam Spiritus sanctus, qui unus et simplicis est in Trinitate personæ, propter eandem distributionem donorum multiformis gratia Dei et septem Spiritus nuncupatur ^a?

Quæ omnia idcirco replicamus, ut considerent qui hæc legunt nullum certamen, nullam contentionem esse debere de numero; sive pluraliter prædestinatio Dei dici possit, sive aliqua veraci ratione non possit, dummodo certissime constet duplicem esse ejus effectum, vel in electis scilicet misericorditer præordinatis ad vitam: vel in reprobis, juste præordinatis ad penam. Docet beatus Augustinus sicut sapientiam, ita et prudentiam, vel scientiam Domini recte dici, his verbis: [Quis ergo hominum potest istam sapientiam, qua novit Deus omnia, comprehendere, istam (inquam) sapientiam eandem prudentiam, eandemque scientiam; quandoquidem a nobis nec nostra comprehenditur.] Ubi etiam post aliqua ita subiungit: [Et putamus nos utrum Dei providentia eadem sit memoria et intelligentia, qui non singula cogitando aspicit, sed una æterna, immutabili, atque ineffabili visione complectitur cuncta, quæ novit tanta mentis infirmitate posse comprehendere. In hac igitur difficultate et angustis libet exclamare ad Deum vivum: *Mirificata* [al., *Mirabilis facta*] *est scientia tua ex me, invaluit, nec potero ad illam* (Psal. cxxxviii, 6).] ^b Ecce doctor eximius eximie de Deo sentiens et loquens confidenter dixit Deum esse prudentiam, confidenter dixit Deum esse scientiam: ubi autem venit ad hoc,

utrum similiter Deus dicendus sit providentia, quam utique sic Dei est, et in Deo, ut ad gubernationem referatur creature, noluit velut temere aliquid de hac re definire: sed velut in magna difficultate, et angustiis deprehensus, maluit eandem disputationem admirationis et orationis ad Deum exclamatione finire. Quo exemplo etiam nos omnes pensare et dicere debemus quam pie nobis de Deo sit sentiendum: quam moderate et discipline loquendum, quam caute et trepide definiendum.

Post hæc jam dictus disputator more suo velut definiendo subiungit: *Et præscientiam et prædestinationem unum idemque esse*. Nos autem, repudiato hujus novitatis errore, teneamus certissimam et firmissimam fidei regulam, et Deo adjuvante fideliter discernamus aliquando dici præscientiam, quæ omnino prædestinatio esse non possit: quia omnipotens Deus sicut bona, sic etiam mala, id est peccata hominum, vel angelorum futura præscivit ^c. Quæ tamen ut fierent, justus et sanctus prædestinare non potuit. Prædestinatio autem ejus, vel ad conditionem et gubernationem pertinet creaturarum, quæ utique bona et iusta est, vel præcipue ac maxime ad opera vel judicia ejus, quæ agit sive acturus est in creatura rationali, angelica videlicet, et humana: dum ex eis alios per gratiam justificat, et beatificat, alios per iustitiam deserit et condemnat: quia et eorum bona, id est sanctorum hominum et sanctorum angelorum, ejus sunt dona, vel præmia: et istorum mala, id est æterna supplicia, ejus est iuste omnia disponentis justa vindicta. Et idcirco prædestinatio ejus *semper in bonis*, semper in operibus suis, quæ in creatura (ut dictum est) rationali vel misericorditer, vel iuste exercet: accipienda est, quæ ipse et prædestinando præscivit, et præsciendo æternaliter prædestinavit. Unde manifestum est prædestinationem Dei sine præscientia non esse: præscientiam vero et cum prædestinatione esse in bonis, et iustis operibus Dei, et sine prædestinatione in malis operibus hominum et angelorum iniquorum.

Quod totum præfatus Pater, beatus scilicet Augustinus, brevissime ita ostendit dicens (*De Prædest. Sancti*, cap. 10): [d Prædestinatio est gratiæ præpa-

NOTE DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

^a Hoc usque quæ desunt in ms. cod. Thuano et in impressis.

^b Maluit Augustinus Deum scientiam quam providentiam dicere. Rationes Augustini non proferuntur, hæc tamen sunt: vel quia providentia respectum ad res gubernatas complectitur, ubi scientia simplex est rerum omnium cognitio; vel quia providentia, in actu spectata, tantum est in tempore; scientia vero ab æterno; vel quia providentia quæ ad prædestinationem genus esse dicitur, est preparatio mediæ ad finem debitum sive naturalem, sive supernaturalem obtinendum: quamvis absolute loquendo propter maximam attributorum divinarum simplicitatem et identitatem, non minus Deus dici possit providentia quam scientia; hinc est quod veteres Deum *θεω* *πρόνοια* *κοινωνικῶς* *ἀποκα-*

^c Legant et relegant Calvinistæ apertam sui condemnationem, dum impia et intolerabili blasphemiam peccatorum omnium causalitatem Deo audent affingere: iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, damnare potest, non facere. — August., epist. 105, ad Xistum.

^d Omnium, ni fallor, primus ita prædestinationem definiit Augustinus, ut videre licet de Prædestinatione sanctorum, cap. 10, eodemque recidit quod scribit libro de Bono perseverantiæ, c. 14: ut sit, præparatio beneficiorum Dei, qua certissime liberantur quicunque liberantur, et de hac perpetuo loquitur Augustinus quoties prædestinationem ex prævisis meritis factam negat. Ex quo liquido constat eum ab aliis Patribus minime dissentire asserentibus nos ex operum prævisione prædestinatos: agunt enim de prædestinatione ad gloriam: ubi Augusti-

ratio : gratia vero jam ipsa donato. Quod itaque ait Apostolus : *Non ex operibus, ne forte quis extolatur, ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis*, gratia est ; quod autem sequitur : *Quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus*, prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse : potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit quæ fuerat ipse facturus ? Unde dictum est, *fecit quæ futura sunt*. Præscire autem potens est, etiam quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata. Quia si sunt quedam quæ ita peccata sunt, ut poenæ sint etiam peccatorum. Unde dictum est : *Et tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conveniunt* (Isa. xlv, 11 sec. LXX) : Non ibi peccatum Dei est, sed judicium. Quocirca prædestinatio Dei quæ in bono est, gratiæ est (ut dixi) præparatio : gratia vero est ipsius prædestinationis effectus.] Item alio loco (De Dono Persev., cap. 14) : [Hæc est, inquit, prædestinatio sanctorum nihil aliud, præscientia, scilicet, et præparatio beneficiorum Dei quibus certissime liberantur quicunque liberantur : cætera autem ubi nisi in massa perditionis divino judicio relinquuntur.] Ex quibus omnibus sancti doctoris verbis clarissime apparet, distincte et proprie in sanctis libris accipi debere præscientiam, et prædestinationem : nec quæ tanta distantia inter se distinguuntur, unum atque idem esse sicut iste definit, intelligi debere. Tamen aliquando ipsam prædestinationem, quæ nunquam sine præscientia est, etiam nomine præscientiæ significari idem doctor ita ostendit dicens (cap. 18) : [Aliquando eadem prædestinatio significatur etiam nomine præscientiæ, sicut ait Apostolus : *Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit* (Rom. xi, 2). Hic quod ait *præscivit*, non recte intelligitur, nisi prædestinavit ; quod circumstantia ipsius lectionis ostendit. Loquebatur enim de reliquiis Judæorum, quæ salvæ factæ sunt, pereuntibus cæteris ; ideo cum dixisset, unde nunc agimus, *non repulit Deus plebem suam, quam præscivit*, post aliqua secutus adjunxit : *Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus : electio autem consecuta est, cæteri vero exccati sunt* (Ibid. 7). In hac ergo electione et in his reliquiis, quæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt, voluit intelligi plebem, quam propterea Deus non repulit, quia præscivit. Nullus igitur qui hæc intelligit, negare vel dubitare permittitur : ubi ait Apostolus, *non repulit Deus plebem suam, quam præscivit*, prædestinationem significare voluisse : præscivit enim reliquias quas secundum electionem gratiæ fuerat ipse facturus : hoc est ergo prædestinavit ; sine dubio enim præscivit, si prædestinavit ; sed prædestinasse est hoc præscisse quod fuerat ipse facturus.] Ecce quid sequi debeat, qui juxta piam sancti Patris intelligentiam sane et pure

NOTÆ DUVALLII DOCTORIS SORBONICI.

nus de prædestinatione ad gratiam loquitur. — Vasquez in questione 23, 1 part. D. Thomæ ; Suarez, opusculo de Prædestinatione.

* Cum Pelagianis tollebat Erigena gratiam præve-

et sincere de præscientia et prædestinatione divina sentire desiderat. Illa autem novi disputatoris definitio, qua hæc duo tanta discretione distincta, tanta diligentia discretæ unum idemque esse definiuntur, merito suæ falsitatis atque fallaciæ penitus abjicienda est. Sive enim hoc ille propterea taliter definire voluerit, ut ea (sicut jam præmiserat) substantialiter in Deo velut unum esse ostenderet, inanis et frivola est ejus assertio, sive hoc docere voluerit, quod hæc in Scripturis indiscrete et confuse, atque indifferenter intelligenda sint, manifestissimi erroris est.

Subjungit idem disputator et dicit : *Hominem ad Deum quem libero arbitrio sine labore deseruerat, sine laboris studio et cooperantis gratiæ dono pervenire non posse*. In quibus verbis quod dicit primum hominem libero arbitrio Deum deseruisse, jam utique in deserente Deum et deserto a Deo non erat liberum arbitrium ad bonum, illa et naturæ bonæ a Deo condite, et gratiæ a Deo donatæ beata libertate, quam Apostolus commendat dicens : *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. iii, 17) ; sed erat liberum tantummodo ad malum, et peccato dominante captivum. De qua miserrima libertate et servitute Apostolus conversis fidelibus dicit : *Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ* (Rom. vi, 20). Et iterum : *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis, sive peccati in mortem, sive obeditionis ad justitiam* (Ibid. 16). Unde et Dominus ait : *Omnis qui facit peccatum servus est peccati* (Joan. viii, 33). Et beatus Petrus apostolus : *A quo enim, inquit, quis superatur, ejus et servus est* (II Petr. ii, 19). Sed et captivitatem peccati beatus Paulus non tacet dicens : *Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Sic itaque homo, ut dictum est, deserens Deum, et desertus a Deo, factus est liber justitiæ, cui servire noluit, et servus peccati in mortem, quia noluit esse servus obeditionis ad justitiam ; et per hoc incipiens habere in membris suis legem repugnantem legi mentis suæ, et captivantem se in legem peccati : amissa ergo gratia veræ libertatis, qua Deo poterat coherere et dicere : *Mihi autem Deo adherere bonum est* (Ps. lxxii, 28), D infelici libertate voluntatis suæ adhesit peccato, et factus est servus captivusque peccati. De qua servitute et captivitate exire et liberari non potest, nisi per eum qui ait : *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Et ideo quando homo deseruit Deum, manifeste tunc amisit libertatem boni, et non remansit liber, nisi ad malum. Unde nescimus cur talis in eo libertas debeat prædicari, ac non potius deleri et caveri.

* Quod autem dicit, *sine laboris studio, et coop-*

nientem, et solam cooperantem gratiam statuere videbatur, quod acriter refellit Augustinus, ut ait Bellarminus, lib. vi, c. 15, concl. 4.

vantia gratia dono hominem ad Deum pervenire non posse, aliter fides catholica tenet, quæ certissime credit, juxta evangelicam et apostolicam veritatem, nullo bono opere, nullo bono merito præcedente, solo gratiæ divinæ beneficio hominem salvari et venire ad Deum. Sicut ipse Dominus dicit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (Joan. vi, 44). Et Apostolus diligentissime inculcat fidelibus dicens: *Et autem qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur ejus fides ad justitiam* (Rom. iv, 5). Et iterum: *Arbitramur justificari hominem ex fide sine operibus legis* (Rom. iii, 28). Et ne saltem ipsam fidem sibi deputarent, qui veniunt ad Deum atque ita velut sui operis merito et non gratuito Dei dono se putarent esse salvatos, ostendit alio loco etiam ipsam fidem Dei donum esse, cum dicit: *Gratia salvi facti estis, per fidem*; et continuo subjungit: *Et hoc non ex vobis; Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur* (Eph. ii, 8, 9). Unde etiam Deus, sicut ipse Apostolus commemorat, per prophetam dicit: *Inventus sum a non querentibus me: palam apparui his qui me non interrogabant* (Isa. lxxv, 11). Vel sicut in nostra editione legitur: *Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me*. Ecce manifestissima gratia sine operibus, per quam homines non querentes Deum, non solum veniunt, sed etiam perveniunt ad Deum: sicut innumera parvulorum millia, qui utique nihil boni operari potuerunt, sola fide Ecclesiæ et regenerationis gratia, cum in tali ætate ex aqua et Spiritu renati, et originalis peccati vinculo absoluti, atque ita fuerint defuncti, absque ulla dubitatione ad Deum perveniunt. Aliiter ergo sentire, id est hominem absque laboris sui studio ad Deum pervenire non posse, non est catholicum, sed Pelagianum. Invenitur in libello cujus titulus est Dogmatum Ecclesiasticorum, quædam talis definitio (Genad. de Eccl. dogmat., cap. 21). Sed omnino, ut diximus (sicut et alia nonnulla in eodem libello), Pelagiani erroris est. Et ideo quicumque eum propter alia quædam utilia legit, cum hujusmodi ibi sensus invenerit, meminerit sollicite Apostoli dicentis: *Omnia probate, quod bonum est tenete* (I Thess. v, 21).

Addit post hæc ille et dicit, *prædestinationem in Deo secundum substantiam esse, relative autem fieri non posse*. Sed de hoc quid nobis melius aut convenientius videatur, jam supra, ut potuimus, dictum est. Tamen quia hic addidit prædestinationem ad Deum relative dici non posse, manifeste non ita refertur prædestinatio ad Deum, sicut refertur in sancta Trinitate, Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus sanctus ad utrumque, vel genitor ad genitum, genitus ad genitorem, procedens ad utrumque. Nec sicut Verbum Dei cum intelligitur, Filius refertur ad Patrem, cujus est Verbum. Et cum idem Filius dicitur *imago*, refertur similiter ad Patrem, cujus est *imago*. Et cum dicitur *splendor gloriæ*, refertur ad æternam lucem, ex qua est, et cujus splendor est. *Candor est enim lucis æternæ* (Sap. vii, 26), sicut

A Scriptura testatur, nec sicut donum Dei, cum intelligitur proprie Spiritus sanctus, refertur ad Patrem et Filium, cujus est donum. Ista namque in illa sancta et summa Trinitate sic referuntur ad invicem, ut singularia ibi sint, nec alterum de altero dici possit: unus enim ibi est Pater genitor, unus Filius genitus, unus Spiritus sanctus procedens: unum Verbum, et imago, et splendor Patris, quod est unigenitus Filius: unum donum Dei Patris et Filii, quod est Spiritus sanctus. Et hæc de singulis singula ita ibi intelliguntur, ut uniuscujusque personæ proprietas ad alterum transire non possit: verbi gratia, ut vel Pater unquam Filius dici possit, vel Filius naturaliter Pater intelligatur, vel Spiritus sanctus Pater aut Filius. Manifestum est igitur, ut diximus, quia non ita refertur prædestinatio ad Deum, sicut refertur Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus sanctus ad Patrem et Filium. Neque enim prædestinatio aliqua est proprie in Trinitate personæ, ut ad alteram naturaliter referatur.

Refertur tamen omnino eadem prædestinatio ad Deum, id est ad totam simul Trinitatem, quæ tota est prædestinans quæcumque prædestinata sunt: quia absque dubio refertur prædestinatio ad prædestinantem, sicut et gubernatio ad gubernantem, et dispositio ad disponentem, et ordinatio ad ordinantem. Nec aliquis unquam tam absurde et importune contentiosus fuit, ut Deum omnia disponentem diceret esse dispositionem; omnia gubernantem diceret esse gubernationem; omnia ordinantem diceret esse ordinationem: putamus quod nec omnia prædestinanda prædestinantem quisquam dixerit esse prædestinationem: cum hæc omnia, sicut jam diximus, id est dispositio, gubernatio, ordinatio, prædestinatio, magis ad opera, vel ad operationem Creatoris referenda intelligantur. Sed iste, etiamsi nova contentione affirmare conetur ita esse Deum substantialiter prædestinationem, sicut veritatem, bonitatem, justitiam, ut per hoc velut singulari tantum numero prædestinatio dicenda videatur: sicut singulari tantum numero dicitur Deus, veritas, bonitas, justitia: non tamen ista argumentatione efficere potest ut prædestinatio Dei etiam substantialiter Deus dici possit, non duplicem habeat effectum, et operis distributionem, scilicet vel in præparatione justorum ad vitam, vel in præordinatione impiorum ad interitum: quia et justitia verissime Deus dicitur: nec cum ipsa Deus substantialiter intelligitur, plurali numero recte enuntiat. Et tamen justitia Dei, quæ etiam Deus est, sine dubio duplicem habet effectum, videlicet vel in remuneratione bonorum, vel in damnatione malorum. Cum ergo ad prædestinantem Deum recte dicatur relative prædestinatio, sicut ad disponentem dispositio, ad gubernantem gubernatio, ad ordinantem ordinatio, ad operantem operatio, ad creantem creatio: et etiamsi aliquid ratione ostendi possit, substantialiter dici debere prædestinationem Dei, vel prædestinationem Deum: duplex tamen ejus effectus Scripturæ sanctæ immobili veritate declara-

ins evacuari nullatenus possit: quid sibi vult ista tam supervacua, vel etiam mendax argumentatio?

Sequitur tamen ille et dicit: *Sicut duas essentias, sapientias, scientias, virtutes cæteraque omnia quæ de Deo dicuntur, geminari, vel triplicari, vel multiplicari impium est: ita prædestinationes duas asserentem reatu impietatis ligari.* Quibus verbis nos respondemus, verum quidem esse quia essentia, sapientia, scientia, virtus, quando de Deo dicuntur, vel ipse Deus ita dicitur, ut ipse esse essentia, sapientia, scientia, virtus intelligatur, non sunt ista dicenda pluraliter. Quia ipsa Trinitas non tres essentia, sed una essentia est, nec tres sapientia, sed una sapientia; nec tres scientia, sed una scientia; nec tres virtutes, sed una virtus. Tamen quando ad diversam dispositionem vel operationem Dei ad creaturas referuntur, manifeste quædam ex eis etiam pluraliter et multipliciter dicuntur, sicut est illud: *Quoniam Deus scientiarum Dominus (1 Reg. ii, 3).* Et si scientiarum Dominus, utique non alterius, sed suarum. Quomodo ergo hoc intelligendum, nisi quia ipsa scientia, quæ in illo naturaliter una est et simplex, relata, ut dictum est, ad dispositionem vel ordinationem creaturæ, nobis efficitur multiplex? Sic Deus esse virtus dicitur, et tamen eadem ratione dictum legimus: *Narrantes laudes Domini, et virtutes ejus (Psal. cxlviii, 2).* Et sicut recte Deus dicitur virtus, ita recte dicitur idem Deus potentia, et tamen in psalmo canimus: *Quis loquetur potentias Domini? (Psal. cv, 2.)* Si ergo Deus una est scientia, una virtus, una potentia; et tamen juxta veritatem et auctoritatem Scripturæ ipsius Dei recte dicimus, numero plurali atque multiplici, *scientiarum Dominus, et potentias Domini, et virtutes ejus*, cur hoc impium esse iste disputator dicit, quod ex veritatis et pietatis fonte procedit? Si autem ista quæ verissime substantialiter in Deo sunt, non impie, sed pie, secundum quemdam modum etiam pluraliter de Deo dicuntur, quomodo reatu impietatis ligatur qui prædestinationem Dei eadem ratione, propter duplicem ejus efficientiam, pluraliter dicere voluerit? Cum tamen hoc nos nec propter eandem prædestinationis verissime duplicem efficientiam respuamus, nec usquequaque necessario dici existimemus: cum sicut una Dei justitia, ita et una Dei prædestinatio multiplicitate valere, certissime intelligenda sit.

Subjungit ille et dicit: *Unamque esse divinam prædestinationem, sicut unam divinam operationem, sapientiam, substantiam voluntatem.* In quibus verbis hoc agere conatur quod et supra, videlicet ut, sicut substantialiter Deus est sapientia, substantialiter voluntas, et ipse est summa substantia, ita creditur idem Deus esse prædestinatio et operatio. Sed de prædestinatione jam multipliciter ostendimus quid nos magis sentiendum esse teneamus. De una vero operatione Dei quam hic addit, ita ut, quantum apparet, operationem Dei, ipsum Deum velit intelligi, diligenter considerandum est quid de hac re juxta regulam fidei sentiendum sit. Recte enim dicimus

A operationem Dei, utique in creaturis quas operatus est, et recte dicere possumus operationem ex Deo, quoniam, sicut Apostolus dicit: *Ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia.* Sed nunquid recte dicere possumus operationem in Deo, cum Deus in se nihil operetur; sed extra ipsum, id est extra ejus naturam, sit omnis creatura, quam operatus est et in qua usque modo operatur? cum tamen alio modo etiam in ipso dici possit esse creatura, quia utique in ejus potentia et virtute subsistit; unde Apostolus ait, quod jam dictum est, *quia in ipso sunt omnia; et in alio loco: In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus (Act. xvii, 28).* Cum ergo Deus in se ipso, id est in substantia sua, nihil operetur, sed omnis ejus operatio in creaturis, quæ non ejusdem cum eo naturæ vel substantiæ sunt, intelligatur, quomodo recte dici potest operatio in Deo? Et si non recte dicitur operatio in Deo, quanto minus recte dici potest ipse Deus operatio? Quanquam idem omnipotens Deus sicut apud se et in se omnia disponit, sic apud se et in se omnia operetur, quia ut hæc agat, non extra se utique egreditur nec a se excedit, cujus velle fecisse est: sed ipsa potius quæ operatur, vocat ad se, ut ex eo, qui summe est, accipiant esse singula juxta modum suum; et fiat quod Apostolus dicit: *Qui vocat ea quæ non sunt tanquam quæ sint (Rom. iv, 17).* Ergo neque aliquid extra se operatur, qui sola et æterna voluntate, absque ullo conatu, absque ullo labore, absque ullo artificio, omnia operatur, Nec iterum aliquid in se operatur, qui in suæ substantiæ perfectione et æternitate nihil efficit, nihil auget, nihil minuit, nihil mutat. Nec tamen, quia ejus velle fecisse est: ideo ejus velle et fecisse unum est. Quia in hoc non Creatoris, et creaturæ significatur unitas, sed solius Creatoris potestas.

Quomodo igitur operatio in Deo, vel ipse Deus substantialiter (ut iste asserit) operatio intelligi potest? nisi forte eo modo dicatur Deus operatio, non quod ipsum vel in ipso aliquis, sed ipse omnia operetur. Sed quia hoc nimis est inusitatum, nec de Scripturæ sanctæ auctoritate sumptum, et vehementer fidei periculosum: ne forte, cum Deus operatio esse dicitur, juxta impium Arianorum errorem, qui hoc de Filio et Spiritu sancto senserunt, ab aliquo factus esse credatur: profecto cohibenda et coercenda est tante verborum presumptio, et inter cæteras recum novitates, sicut attentissime admonet Apostolus, *derivanda (1 Tim. vi, 20).* Et tamen nos, qui simpliciter divinam operationem in operibus et creaturis ejus intelligimus, ipsam ejus operationem plurali numero in Scripturis positam legimus, manifeste Apostolo dicente: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem vero spiritus; et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus (1 Cor. xii, 4-6).* Cum ergo ipsa operatio Dei tam aperte pluraliter dicatur, et multipliciter intelligatur in creaturis Dei, quid utilitatis habet istiusmodi argumentatio? Ad nihil utilis, sicut Apostolus ait

ad ad subversionem audientium (II Tim. II, 14).

Et tamen illo subjungit, et dicit: *Ex necessitate prædestinationis nihil compelli, sicut nec voluntatem.* Quod utrumque, id est et prædestinatione et voluntate Dei nihil compelli, apertissima veritate falsum est: quia et bonitate prædestinationis Dei frequenter diversis flagellis, et laboribus, et tribulationibus compelluntur electi, sive ut convertantur ad Deum, sive ut vivant secundum Deum. Sicut compulsus est apostolus Paulus cum adhuc esset Saulus (Act. ix): cælestis vocis terrore prostratus, divina percussione cæcatus, tanto terrore a suo errore et crudelitate coercitus, utique ut converteretur ad Deum. Et tamen jam conversus, jam apostolus, jam magister gentium effectus, adhuc castigatur, adhuc colaphizatur, ne magnitudine revelationum extollatur (II Cor. xii, 7). Et ejusdem divine prædestinationis iudicio et æquitate reprobi compelluntur; et si non ad inique et impie vivendum, tamen ad æternum pro ipsis iniquitatibus et impietatibus suis supplicium luendum. Similiter et bonitate voluntatis Dei, in qua est utique æterna prædestinatio Dei, et electi flagellantur temporaliter ad correctionem vel probationem, et ejusdem divine voluntatis severitate reprobi flagellantur æternaliter ad punitionem. Cum omnipotens Deus, sicut Apostolus dicit, manifesta misericordia et occulto iudicio suo, *cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix, 18). Utraque enim sunt in Dei prædestinatione, utraque in Dei voluntate, et bonitas scilicet et severitas, de quibus idem dicit Apostolus: *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate* (Rom. xi, 22).

8. Sequitur ille et dicit: *Et quidquid de divina voluntate intelligitur, de prædestinatione Dei sentiri debere.* Hæc definitio in eo nobis placet, quia voluntatem Dei dicit prædestinationem Dei. Quid est enim aliud prædestinatio Dei quam æterna et incommutabilis voluntas Dei ad opera sua. Neque enim Deus necessitate, sed voluntate prædestinavit quæcunque prædestinavit. Et sicut omnia, quæcunque voluit, *fecit* (Psalm. cxiii, 5), sic omnia quæcunque prædestinavit, implevit, imo jam fecit: sicut de eo propheta dicit: *Qui fecit quæ futura sunt* (Isa. xlv, 41 sec. LXX). Consequens ergo omnino est, ut et illud quod de Deo dicit Apostolus, *qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. II, 4). Sicut est in prædestinatione Dei, ita rectissime intelligatur esse in voluntate Dei, id est, ut quos prædestinavit Deus æterna voluntate sua ex omni genere humano electos, ipsos omnes velit salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, videlicet quia prædestinatio Dei ipsa est certissime voluntas Dei; et, sicut de voluntate Dei veraciter omnino ab apostolo dictum est, *cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix, 18), ita et de prædestinatione Dei certissime teneatur: scilicet quod æterna prædestinatione, sicut æterna voluntate sua Jacob dilexit, Esau autem

A odio habuit: et ex massa eadem fecit, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam (Rom. xiii, 21). Sed illud bonitate sua, istud justo iudicio suo, ut essent alii vasa iræ, alii vasa misericordiæ (Rom. xii, 23). Si itaque disputator iste, juxta veritatem doctrinæ apostolicæ, et sicut ipse sua argumentatione conclusit, hæc nobiscum fideliter et simpliciter teneat, nulla erit necessitas questionis, nullus exigetur labor syllogisticæ disputationis, sed sola in nobis regnabit tranquillitas pacis.

CAPUT III.

Tertio capitulo hujusmodi definitiones posuit.

1. *Dei prædestinationem sicut essentiam nullum cogere, nullam necessitatem inferre.*

2. *Duas prædestinationes non esse.*

3. *Mortem, peccatum, miseriam a Deo non esse.*

4. *Prædestinationem, ut charitatem, non esse geminam vel duplicem, vel multiplicem, et pluralitate carere.*

Ex his quatuor propositionibus jam superius, prout Dominus dedit, tractavimus.

Id est primam qua dicit *Dei prædestinationem sicut essentiam nullum cogere, nullam necessitatem inferre.*

Et secundam qua ait *duas prædestinationes non esse.*

Et quartam qua definivit, *prædestinationem, ut charitatem, non esse geminam, vel duplicem, vel multiplicem, et pluralitate carere.* Excepto quod charitatem superius inter exempla quæ de substantia Dei intelligi voluit non nominavit. Et manifeste, sicut beatus Joannes apostolus docet: *Deus charitas est* (I Joan. iv, 16); ita ut secundum regulam fidei veræ rectissime dicamus esse charitatem Dei, et esse charitatem in Deo, et esse charitatem Deum. Quæ tamen charitas quia in Deo substantia est, sicut veritas, justitia, bonitas, cum de Deo intelligitur, non dicitur gemina, quia est in illo substantialiter una et simplex; et ideo ibi nec dupla, nec triplex dici potest, quia non duplicatur, nec triplicatur divina substantia, id est ipsa deitas, ipsa veritas: ipsa charitas, Deus Trinitas. Non enim minor est ibi in uno, quam in tribus; nec major in duobus vel tribus quam in uno. Sed quanta est deitas, veritas, charitas, in una personâ sanctæ Trinitatis, tanta est in duobus, tanta in tribus, id est perfecta in singulis, perfecta in omnibus. Quia et Pater perfectus Deus, et Filius perfectus Deus, et Spiritus sanctus perfectus Deus, et hi tres unus perfectus Deus. In nobis vero hæc charitas non est substantia, sed donum Dei, sicut Apostolus dicit: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Et ideo potest in nobis esse et gemina, et duplex, propter duo præcepta ipsius charitatis, videlicet, Dei et proximi; quæ utique in nobis duplicem gignit affectum, ut diligamus Deum ex toto corde, et proximum sicut nosmetipsos (Matth. xxii, 37, 39). Et quia per ipsum donum charitatis multiplicia et innumera bona operatur Deus in sanctis

ania, dicitur in Scripturis etiam multiplex. Ipsa est enim gratia Dei, de qua beatus Petrus apostolus dicit: *Unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrantes sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei* (I. Petr. iv, 10). Quod autem pluralitate careat charitas, nec plurali numero nec in Deo nec in nobis in Scripturis dictum invenitur, quis nesciat? De eo autem quod dicit *prædestinationem non recipere pluralem numerum sicut nec charitatem*, jam superius satis dictum, nec assidue repetendum est. Nam et illud quod in prima ex his propositione prædestinationem Dei substantiæ Dei comparat, imo substantiam Dei esse dicit, jam supra, ut potuimus, tractatum est.

Et quod affirmat ipsam Dei prædestinationem nullum cogere, nullam necessitatem inferre, si ita hoc dicit quod prædestinatione sua omnipotens Deus neminem cogat ad malum, ut malus sit, et aliud esse non possit, recte omnino dicit: sin autem propterea hoc suspense et inexplicite posuit, ut diceret ipsam prædestinationem nullum cogere, nullam necessitatem inferre, nec addidit, *ad quid cogere vel cujus rei necessitatem inferre*, ut malos in sua malitia usque in finem perseverantes, neque justo judicio prædestinationis divinæ æterno judicio puniendos (sicut magis ex omnibus, quæ superius dixit, verum esse apparet) manifeste divinam prædestinationem in parte accipit, et in parte negat: ut eadem Deus prædestinatione sua justos præparaverit ad regnum, reprobos vero non præordinaverit ad supplicium.

3. Restat tertia propositio quam hic posuit et definivit, *mortem, peccatum, miseriam a Deo non esse*. Et de peccato quidem, sicut fides ubique catholica tenet, recte dixit quod a Deo non sit, quia nec voluit, nec præcepit, nec impulit hominem ad peccandum: imo, et antequam peccaret, prohibuit eum a peccato, et mortis supplicio terruit ne peccaret, et, post peccatum, quasi suæ voluntati rebellem et contrarium, juste punivit. Et ideo peccatum non est a Deo, qui hominem rectum, et sine peccato condidit, sicut Ecclesiasticus dicit: *Solummodo hoc inveni quod fecerit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis misceverit questionibus* (Eccli. vii, 30), sed ab illo est initium peccati qui et primus peccavit in cælo: et postea hominem ut peccaret decepit, et decipiendo occidit in paradiso: sicut beatus Joannes apostolus testatur, *quoniam ab initio diabolus peccat* (Joan. iii, 8); et ipse Dominus docet dicens: *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia veritas non est in eo* (Joan. viii, 44). In eo enim quod in veritate non stetit, perdidit seipsum; in eo autem quod peccatum homini propinavit, occidit hominem. Et, sicut primus peccator, ita et primus factus est homicida: quia *anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 4). Unde et ipse in Scripturis dicitur habere mortis imperium (Hebr. ii, 14). Non quod ejus potestate, sed quod ejus maligna invidia mors invaserit et oppresserit omne genus humanum. Unde

A dicit Scriptura: *Invidia diaboli mors introiit [a. intravit] in orbem terrarum: imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius* (Sap. ii, 24). Hunc ejus impium principatum Dominus sua morte destruxit, sicut de eo Apostolus dicit: *Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum* (Hebr. ii, 14). Ipse est enim *Agnus Dei qui abstulit peccatum mundi* (Joan. i, 29). Et ideo bene dixit iste disputator peccatum non esse a Deo. Et tamen hoc ipsum superflue posuit, cum de prædestinatione divina definiret: quia nemo fidelium dicit Deum peccata prædestinasse.

Quod autem adjunxit *mortem et miseriam similiter non esse a Deo*, manifeste Scripturæ contradicenti: *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt* (Eccli. xi, 14). Sed quia iterum Scriptura dicit: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum* (Sap. i, 13), vigilantem nobis querendum est quomodo utrumque fideliter intelligendum sit, videlicet et quod *Deus mortem non fecit*, et quod *mors et vita a Deo sunt*. Ita ergo utrumque recte intelligi potest: Quod *Deus mortem non fecit*, qui hominem immortalem, si non peccasset, creavit. Et iterum, *mors a Deo est*, quia peccantem hominem justa morte damnavit; sique mors non est ab illo creatione, et tamen ab illo veraciter est ultione. Sicut autem mors ista corporalis, quæ et prima intelligitur, a Deo est, quia ab ipso peccanti homini juste est illata: ita et mors secunda in gehenna homini permanenti in peccatis ab illo juste est inferenda. Ideo et hæc et illa, id est et prima, quæ animam dividit a corpore, et secunda, per quam (ut dictum est) et anima et corpus perditur in gehenna, quia et utique justa, et justo Dei judicio homini illata vel inferenda, a Deo est. Inde et alibi eadem Scriptura dicit de præsentis utique morte corporali: *Noli metuere judicium mortis: memento quæ ante te fuerant, et quæ superventura sunt tibi* (Eccli. xli, 5). Hoc judicium a Domino omni carni. Et iterum: *Ignis, grando, fames, et mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt* (Eccli. xxxix, 35). Et quomodo fames et mors creata: non utique aliqua forma, vel formatione, ut existerent condita, sed in occulto dispositionis Dei ad ejus vindictam præparata; ut inde eorum in manifestum prolatio, velut D quædam videretur esse creatio. Et iterum eadem Scriptura dicit: *Mors, sanguis, contentio, et rhomphæa, superveniens fames, contritio, et verbera: super iniquos creata sunt hæc omnia, et propter illos factus est cataclysmus* (Eccli. xl, 9, 10). Cum ergo mors hominis ex justa et divina ultione veniens tam aperte dicatur, et tam veraciter intelligatur in Scripturis esse a Deo. Unde et beatus Elias pro filio viduæ apud quam hospitabatur defuncto supplicans dicebat Deo: *Domine, etiamne viduam istam, apud quam ego ulcunque sustentior, afflicisti, ut interficeres filium ejus* (III Reg. xvii, 20)? Et Dominus in Evangelio aperte dicit: *Time te eum qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (Luc.

xii, 5) : intelligatur aperta Scripturæ veritas, et A conticescat vanitas.

Sicut ergo mors, quæ est utique pœna peccati, ita etiam omnis miseria laborum, tribulationum et calamitatum, quæ consecuta sunt hominem post peccatum, quia divina dispositione et iudicio et illata sunt et inferuntur, recte Scriptura dicit esse a Deo, sicut aperte ea testimonia quæ posuimus, ostendunt. Et ideo sicut vere peccatum, quod contrarium est justitiæ Dei, non est a Deo, ita vere pœna peccati, id est mors, et omnis illa calamitas et miseria quæ consecuta est, quia justo iudicio Dei compellunt, et iusta ejus ultione inferuntur, a Deo esse, Scriptura attestante, recte intelliguntur. Ubi, etiamsi diabolus et ceteri angeli maligni aliquid agunt, ministri sunt divinæ ultionis, atque vindictæ, non iudices, vel auctores, sicut manifeste libri beati Job historia ostendit, in qua plenissime ostenditur quod non solum ut ipsum vulnere pessimo a planta pedis usque ad verticem sanciare, vel filios ejus concussus et corruentis domus oppressione occideret, et copiosam ejus familiam vel gladio irruentium prædonum, vel de cælo veniente igne consumeret, sed nec ipsa ejus pecora et animantia contingere ausus est, nisi prius, permittente sibi Domino, et dicente : *Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt : verumtamen in eum ne extendas manum tuam* (Job. i, 12). Et iterum : *Ecce in manu tua est : verumtamen animam illius serva* (Job ii, 6). Unde et ipse vir sanctus et divina sapientia repletus, cum illi hæc omnia accidissent, non ea deputavit diabolo, quia exsecutor fuerat illius calamitatis, sed ad Deum et ad justum iudicium ejus omnia fideliter et humiliter cum gratiarum actione retulit, dicens : *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, sit nomen Domini benedictum* (Job i, 12). Similiter et in Evangelio, cum ejiceretur ab homine quem obsederat *legio demoniorum*, non habuerunt potestatem introeundi, et perdendi gregem porcorum, nisi ab illo permissi cui dolentes tremantesque

dicebant : *Si ejicias nos, mitte nos in gregem porcorum, Et ille dixit eis : Ite* (Matth. viii, 32). Inde est quod etiam in psalmo, ubi narratur plagæ et calamitates quibus Ægyptus pro sua impietate, Deo juste ulciscente, et Moyse famulo suo mediante ac ministrante, percussa est, manifeste Scriptura, etiamsi ministerio angelorum malorum aliqua horum eis inflata sunt, omnia ad Deum referens dicit : *Conversit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent. Misit in eos canomyiam et comedit eos, ranam et disperdidit eos. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ. Et cecidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni. Misit in eos iram indignationis suæ : indignationem, B et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos* (Psal. lxxvii, 44-49). Et in alio psalmo, cum impetum ignium et grandinum, tempestatum, et procellarum replicaret, quibus tot naufragia et eversiones et vastitates sunt in mundo, similiter omnia referens ad Deum, dixit : *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus* (Psal. cxlviii, 8).

CAPUT IV.

Quarto capitulo ponit definitiones quinque hoc ordine.

1. Tres hæreses, unam Pelagianorum liberi arbitrii sine gratiæ commendatione. Alteram gratiæ solius. Tertiam * Gotteschalcanam prædestinationibus necessitates etiam inferentem.

C 2. Substantiam hominis esse tria. Id est, esse, velle, scire. Et hanc peccando non amisisse.

3. Nullam naturam posse perire, nec liberam voluntatem eum perdidisse, id est naturam suam.

4. Libertatem homini post peccatum remansisse : vigorem et potestatem ejus perdidisse.

5. Ea semper naturam inchoare posse, et perficere nonnisi per gratiam.

De tribus hæresibus quas dicit, primum, id est Pelagianorum, qui liberum arbitrium sine Dei gratia

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Quis fuerit Gotteschalcanus accipe ex Pithæo in Annalibus, et Trithemio in Chronico Hirsaugiensi, et Flodoardo lib. iii, cap. 13, seu potius Hincmaro, Rheimni archiepiscopo, qui tunc vivebat, et eundem Gotteschalcanum sæpius vidit et audivit : cuius hæc verba sunt, ad Nicolaum I : « Vobis, ait, pauca aperire desidero quomodo antequam episcopus ordinatus fuisset, iste Gotteschalcanus, monachus monasterii ecclesiæ metropolitane Rheimensis dicti Orbei diocesis Suesionensis, ut hujus abbas et monachi cum quibus versabatur testantur, homo animo elatus, quietis impatiens, novorum verborum cupidus, insatiabili honoris ambitione incensus, protervus et tumultuosus : ut inani animi ostentatione famam adipisceretur, certos articulos omnium falsarum doctrinarum elegit et collegit. » Et postea : « Idem Gotteschalcanus, ordini sacerdotali a decano Rheimensi initiatus (hæc autem promotio constitutionibus ecclesiasticis reluctabatur), contra suam regulam monasterio egressus, disjunctissimas terras peragravit ut virus suæ falsæ doctrinæ evomeret. Narrat Ecclesia Lugdunensis quo pacto in ultimos fines Germaniæ se con-

tulerit evangelicæ prædicationis gratia, et suarum concionum exordium sumpserit ab ineffabili prædestinationis mysterio. Coactus redire in Galliam, ab episcopis in concilio Moguntinensi damnatus est, et ex illorum decreto flagellis violenter cæsus ; tandem in monasterio Rheimensis diocesis tanquam in carcere ex ejusdem concilii decreto reclusus est. »

Articuli in prædicto concilio damnati recensentur ab Hincmaro, id est quod sicut Deus quosdam prædestinaverat ad vitam æternam, ita alios ad mortem æternam prædestinaverit (intellige absque ulla malorum operum prævisione) ; quod Deus non vult omnes homines salvos fieri, sed eos duntaxat qui salvantur ; quod Jesus Christus Dominus non fuerit crucifixus neque mortuus pro redemptione totius mundi, sed tantum pro his qui salvantur ; quod nullum ad se diabolus possit rapere pro quo sanguinem suum Jesus Christus Dominus fudit. Hi sunt præcipui inter multos alios a concilio Moguntinensi damnatos. Legendus est Serrarius lib. i, cap. 53, Historiæ Moguntinensis.

homini ad salutem posse sufficere dixerunt, bene novit, et condemnat Ecclesia, sequens vocem Domini suam gratiam in omnibus commendantis, atque dicentis: *Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5). In eo enim quod ait: *Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum*, declarat gratiæ beneficium, quam in illo manentes ex illo accipiunt, ut fructificare possint Deo, sicut palmes accipit ex radice vitis. Quod autem subjungit: *Quia sine me nihil potestis facere*, manifestissime ostendit, liberum hominis arbitrium absque adiutorio ejusdem gratiæ suæ ad boni operis fructum nihil posse. Secunda hæresis quam dicit esse gratiæ solius: quæ sit vel fuerit in Ecclesia, quæ ita prædicaverit sola Dei gratia hominem salvari, ut liberum hominis negaret vel destrueret arbitrium, nobis minime compertum est. Nam antiquissimi, et impiissimi illi hæretici Marcion, et Valentinus, et Manichæus, qui vel duo vel tria principia introduxerunt, et ideo duas naturas vel angelorum vel hominum assuerunt, id est unam bonam, et alteram malam; illam ita esse bonam, ut aliud esse non possit; istam e contrario ita esse malam, ut similiter aliud esse non possit; nihil omnino de gratia Dei dixerunt, sed solam naturam naturaliter vel bonam esse vel malam stultissime defendere conati sunt. Cum Ecclesia catholica, legis et Evangelii fideliter doctrinis instructa atque munita, unam tantummodo agnoscat; et prædicet omnium creaturarum cœlestium et terrestrium visibilium et invisibilium esse principium, sanctam videlicet Trinitatem, Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, unum Deum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia; et nullam omnino naturam nisi ab eo, id est optimo Conditor, esse; et ideo omnem naturam, in quantum natura est, bonam esse, nec malam naturæ naturam, sed vitium naturæ esse. Sed quia mutabilis facta est ista natura in creatura angelica et humana, et a bono in quo condita est, suo vitio potuit labi, ad malum; et a malo, in quo lapsa est, quantum pertinet ad humanum genus quod Dei miseratione salvatur, posse surgere et reformari ad bonum; quantum vero pertinet ad partem angelorum malorum, et perpetuo judicio damnatorum, sic lapsos esse superbiendo a Deo, ut nullo jam mereantur remedio instaurari, non solum perdit in qua conditi fuerant bona voluntate, sed terribili judicio Conditoris, etiam ipsius bonæ voluntatis possibilitate privati.

Cum ergo et illi (de quibus supra dictum) hæretici naturam tantummodo vel defenderint, quasi immutabiliter bonam, vel accusaverint quasi immutabiliter malam; et ideo de gratia vel de libero

arbitrio non appareat quomodo aliquid prædicare potuerint; et e contrario Ecclesia Dei sic teneat, sicut brevissime commemoravimus: quæ est ista secunda hæresis tam incognita, tam nova et inaudita, quæ, libero arbitrio denegato, solius gratiæ sit prædicatrix? Nisi quia (ut nobis videtur) disputator iste, vel beatum Augustinum latenter quasi hæreticum accusat, eo quod manifeste juxta veritatem Scripturarum sola Dei gratia ostendat et doceat hominem posse salvari, nec ad ipsam salutem æternam aliquid humanum arbitrium posse, nisi per eandem gratiam fuerit reformatum, sanatum, illuminatum ac reprobatum; aut certe eos qui, secundum ejus venerabilem et catholicam doctrinam nunc de gratia Dei sentiunt et docent: quasi minus illius dicta intelligentes, hæreticos vocat: videlicet quasi ille non ita de libero arbitrio senserit, nec isti recte ejus verba intelligent; et ideo errent ex occasione verborum ejus, dum ea aliter intelligunt quam ille qui scripsit. Hac de causa nobis videtur quod callidissime omnino et versutissime velut hæresim solius gratiæ posuerit, nec tamen auctorem, vel sectatores ejus ulla significatione manifestaverit.

Quod si ita est, quid aliud quam Ecclesiam nostri temporis, simul cum eis qui illum ad talia instigant, viperea subtilitate accusat. Et ideo si sunt tales, qui in partibus regni illius, ubi iste impugnator veritatis non solum non arguitur, vel silentium ei imponitur, sed etiam laudi et honori maximo habetur, qui ei in talibus faveant, maxime viri ecclesiastici, quis digne possit dolere, et horrere istud contagi et pestilentie malum, quod ab illis partibus tam effrenate et infrenate, tam impudenter et audacter contra cæteras partes Ecclesiæ Dei quietas inter se, et pacificas, et tranquillæ exsurgit? Ubi tale monstrum et prodigium jamdudum a fidelium auribus arcendum sedet, et disputat, et congerit tot mendacia erroris, tot convicia contra fidem veritatis: et nulla pastorum Ecclesiæ vigilantia, vel corrigitur a talibus, vel expellitur. Denique ut manifeste agnoscamus non eum de antiquiori aliqua hæresi dixisse quod solius gratiæ fuerit prædicatrix, non posuit hanc hæresim ante Pelagianam, sed postea, id est a temporibus sancti Augustini usque nunc, nec potest inveniri toto hoc tempore quod fuit inter illum et nos, aliquam talem hæresim in Ecclesia exstitisse, nisi quod vel ipsum, ut jam diximus beatum Augustinum, vel nos qui eum sectamur, istius erroris accusat.

Tertiam hæresim ponit prædestinationibus necessitates et vim inferentem. Cujus, ut sibi videtur, auctorem non tacet, vocans eam Gotteschalcanam a quodam videlicet miserrimo et infelicissimo mona-

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Afirmat nullos docuisse nos per gratiam solam absque libero arbitrio salvari, quia si qui fuerint, ab Ecclesia tanquam hæretici perpetuo sunt habiti, ita ut particula illa (*nulli*) excludat catholicos, non autem quos Ecclesia condemnavit: aut saltem quia expresse nullus unquam ita docuit, sed solum liberum arbitrium de medio sustulerunt, ut Simon Magus ex

Clemente lib. iii Recognitionum; Bardesanes ex Augustino, cap. 33 lib. de Hæresibus; Manes centum annis post Bardesanem, a quo Manichæi, ex eodem, cap. 70; ut videant novatores nostri perversum suum dogma de salute per solam gratiam, absque libero arbitrii concursu et cooperatione, omnibus retro sæculis inauditum fuisse.

cho jamdudum (illic nescimus quo ordine) damnato, et annis jam plurimis carcerali ergastulo recluso, nomine Gotteschalco, qui si aliquid tam grande et periculosum contra fidem catholicam docere præsumpsit, ut necessario synodali indicio tali ac tanta damnatione plecteretur, profecto dignum fuerat, juxta antiquam Ecclesiarum morem, ut tantus error, propter cautela studium, ne eo plures inficerentur, cæteris Ecclesiis in diversis regni partibus constitutis, etsi non in initio, quando tantum malum est deprehensum, vel in fine quando tanta est severitas damnatum; saltem postea per litteras synodicas et ecclesiasticas, ad omnium fratrum et coepiscoporum notitiam perferretur. Quod si more, ut diximus, ecclesiastico semper a Patribus observato factum fuisset, melius nunc sciremus, et paratiores essemus ad redarguenda et convincenda quæ iste enim decuisse proponit, *dicens eum prædestinationibus necessitates, et vim inferentem.*

Quod ergo de prædestinationibus velut pluraliter dictis eum accusat, manifestum est, sicut jam in multis superius demonstravimus, quod non ei tantum displiceat hujus nominis, id est, prædestinationis pluralis numerus, quantum ipsius prædestinationis vere pluralis, id est duplex effectus: tam videlicet (ut frequenter diximus, et ex Scripturis sanctis ostendimus) in præparatione electorum ad vitam, quam in præordinatione reproborum ad penam. Quod ut iste contra fidem Ecclesiæ denegaret, tantum et tam lacunosum laborem assumpsit, ut novis argumentationibus nobis persuadere conetur prædestinationem esse substantiam Dei, imo ipsum Deum esse prædestinationem, et ideo pluraliter de ea non debere sentiri: videlicet ut in parte tantum electorum sentienda sit prædestinatio; in parte autem reproborum minime. Et ex hac occasione, ut justam reproborum prædestinationem ad supplicium æternum evacuet, in tantam prorupit audaciam, ut apertissime contra fidem, et veritatem Scripturarum asserere conaretur quod, sicut peccatum non est a Deo, ita et ejus supplicium, id est omnis miseria et mors, quæ peccantem hominem consecuta est, non sit a Deo. Cum, manifeste a Deo juste damnante et judicante, et miseria laborum et sudorum peccanti homini inflictæ sit, et ipsa laborum omnium extrema mors, dicente Domino ad eum de miseriis vite laboriosæ: *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea: spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ: in sudore vultus tui vesceris pane* (Gen. iii, 17-19). Ubi statim de extrema mortis pœna subjuncti: *Donec revertaris in terram de qua sumptus es: quia pulvis es, et in pulverem reverteris* (Ibid., 19). Sed et mulieri quæ ante virum suum peccavit, ipsius peccati pœnam propriam, præter illam, quæ ei cum viro communis est confestim irrogando ait: *Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos; in dolore paries filios, etc.* Negando itaque in parte reproborum justam divini judicii prædestinationem, ad hoc devotus est, ut etiam omnes humanas misérias et

A ipsam mortem a Deo non esse, id est ad Dei judicium non pertinere assereret: ubi si quærat ab eo unde sit mors et miseria, si a Deo non est, quid aliud restat nisi ut contra omnem veritatem respondeat aut a nullo esse, aut a diabolo esse; cum a nullo ea esse dicere insanissimum sit: diabolum autem causas peccandi tantummodo suaserit, ultionem vero peccati non ipse, sed justus iudex intulerit.

Quod autem dicit præfatum Gotteschalco prædestinationibus necessitates et vim inferentem: si ita hoc dicit quasi illa prædestinatio reproborum ad interitum alicui eorum vim et necessitatem imponat ad malum, id est ut inevitabiliter mali sint, et omnino aliud esse non possit, hoc omnino alienum est. a fide catholica: quia omnipotens Deus (qui neminem vult esse malum) nimis absurdum et impium est, ut dicatur quod aliquem cogat et compellat esse malum, et (de quo scriptum est: *Justus Dominus justitias dilexit* (Ps. x, 8) aliquem compellat esse injustum. Sed hoc agitur in omnibus reprobis, de peccatis eorum et supplicio extremo, quod actum est in primo homine peccante iudicio primo: ut, sicut ille nulla Dei impulsione vel compulsionem aut prædestinationem compulsus est ad peccandum, sed sua tantum sponte peccavit, iudicium tamen et damnationem ipsius peccati nolens invitæque suscepit, quod fuit supplicium hominis primum: ita et omnis reproborum multitudo, quæ ex illa damnatione descendit, non Dei prædestinatione compellitur ad peccandum, cum Deus nulla peccata prædestinaverit; sed tamen ipsius divinæ prædestinationis justo et æterno iudicio compellitur ad luendum supplicium; recipiens a Deo vim et necessitatem justæ damnationis, quæ nullam habuit vim æternæ necessitatem perpetrandæ iniquitatis. Neque enim illi qui a sinistris stabunt in iudicio, et puniendi sunt igne æterno, volentes suscipiant tale supplicium, sed utique nolentes et inviti, et irremediabiliter dolentes ac tremantes, divinæ majestatis nutu, et angelico ministerio illuc præcipitabuntur, sicut Dominus aperte in Evangelio dicit: *Sic erit in consummatione sæculi: exhibunt angeli, et separabunt malos de medio iustorum, et mittent eos in caminum ignis: illic erit fletus, et stridor dentium* (Matth. xiii, 40-42). Istis namque messoribus, id est ministris angelis, quando venerit messio, id est sæculi consummatio, ab ipso iudice dicitur: *Colligite zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum* (Ibid., 30). Ecce qualem vim et necessitatem divinæ prædestinationis erga reprobos Ecclesia Dei juxta evangelicam veritatem credit, id est vim et necessitatem iudicii: non vim, et necessitatem peccati. Qui autem vim, et necessitatem peccandi Deum intulisse homini vel inferre dicit, manifeste horribiliter in Deum blasphematur, quem ad peccata compellendo, utique autorem peccati esse confirmat. Hoc igitur modo nos, secundum veritatem Dei, de reproborum prædestinatione sentimus: fideliter eum constitentes non pec-

cati eorum, sed justis supplicii auctorem. Et ideo quod iste delirat, quasi hujus prædestinationis prædicatio, necessitatis ad peccandum sit irrogatio, quam sit calumniosum et vanum putamus, quod ex his quæ dicta sunt omnibus clareat.

Post hæc iste subjungit : *Substantiam hominis esse tria, id est esse, velle, scire; et hanc peccando non amisisse.* Nos autem substantiam hominis non aliud esse dicimus, nisi quam Scriptura divina in principio conditionis humanæ demonstrat dicens : *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem* (Gen. ii, 7). Hæc est enim substantia hominis, qua subsistit et vivit, sicut docti indoctique noverunt, anima scilicet, et corpus sibi vitaliter connexum; sed corpus de limo terræ, anima ex inspiratione Dei. His constat, et ita factus est homo in animam viventem. Cum ergo ita doceat divina auctoritas, et ita teneat catholica veritas, quid sibi vult ista superfluitas, substantiam hominis esse tria, id est esse, velle, scire? cum manifestum sit substantiam hominis non tria esse, sed duo quædam, id est (ut jam diximus) animam et corpus. Sed iste, prætermisso corpore, quod naturaliter ad substantiam hominis pertinet, substantiam hominis esse dicit, esse, velle, scire; quæ utique in sola anima consistunt : quasi substantia hominis non sit, nisi anima sola. Videtur tamen ex disputationibus sancti Augustini in libris de Trinitate occasionem dicens ista sumpsisse : sed absit ut tantus doctor tam absurde unquam dixerit et imperite, ut cum substantia hominis sit anima et corpus, ille definierit substantiam esse hominis, esse, velle, scire. Non ergo ait (sicut manifeste intelligere poterit qui dicta ejus in eisdem libris diligentissime legerit et perpenderit) substantiam esse hominis hæc tria, id est esse, scire, velle : sed in substantia esse hominis non exterioris, sed interioris, id est in mente rationali, ubi *creatus est homo ad imaginem et similitudinem Dei* (Gen. i, 26). Docens ea esse in ipsa mente rationali et intellectuali, naturaliter et substantialiter a Deo insita. Unde et rectissime in eisdem disputationibus dicit hæc tria unus cum ipsa et in ipsa mente esse substantiæ. Quia videlicet ipsa mens sicut substantialiter habet esse, ita substantialiter habet velle : id est substantialiter et naturaliter habet scire posse et velle posse.

Magnum est utique bonum istud naturæ ab optimo Conditor bene et mirabiliter conditæ. Sed si hoc solum habeat mens hominis ut possit esse, possit scire, possit velle, et non habeat ex dono ejusdem Conditoris sui ut possit bene et beate esse, possit pie et recte de auctore suo scire, possit, amando illum, cum illo esse velle, quid ei proderit habere esse, scire, velle, cum totum hoc malo suo habeat, si illud donum Creatoris sui non habeat? habebit enim esse infeliciter, scire fallaciter, velle perniciosè et nequiter : sicut etiam angelica natura, in diabolo et angelis ejus damnata, utique habet hæc tria in sub-

stantia sua spirituali, id est esse, scire, velle : sed tamen esse in pœnale est : scire autem et velle totum ad errorem, totum ad malum conversum est. Quid est ergo quod iste gloriatur naturam humanam peccando ista non amisisse, id est ut possit esse; scire, velle, cum omnium horum bonum et felicitatem omnino amiserit, esse incipiens, misera ex beata, scire amittens divina, et velle perdens cœlestia : nisi quantum ea postea adjuvit et erexit gratia Conditoris, ut amissa bona recognosceret, recognita doleret, dolendo et pœnitendo divinum auxilium imploraret : atque ita quod amiserat suo vitio, divina bonitate reciperet. Propterea igitur ineffabilis misericordia Conditoris non abstulit ei etiam post peccatum hæc naturalia bona sua, id est esse, scire, velle, ut haberet cui misereri potuisset : si enim post peccatum noluisset eum esse, simul utique cum ipso et in ipso periret, et scire, et velle : voluit itaque eum esse, ut haberet cui miseretur; voluit eum scire, ut haberet quem sua cognitione illuminaret; voluit eum velle, ut haberet quem suo amore beatificaret. Ita et diabolus qui creaturam Dei disperdere voluit, remansit victus, et Creatoris bonitas, et misericordia permansit invicta. Sed iste cur hoc proposuerit, ex sequentibus ejus propositionibus manifestius apparebit.

Subjuxit enim statim post istas duas propositiones sibi coherentes et ait : *Nullam naturam posse perire, nec liberam voluntatem eum perdidisse, id est naturam suam.* In quibus verbis, quod definivit nullam naturam posse perire; quod utique generaliter de omnium rerum natura dixit, unde didicit, aut unde verum esse ostendit? cum manifeste omnis rerum natura sicut voluntate Creatoris potuit ex nihilo subsistere, ut esset quæ ante non erat; ita etiam, si ipse velit, possit perire, et redire in nihilum, ut non sit. Hoc namque et Scriptura ostendit dicens de magnitudine et potentia Creatoris : *Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? Longior terra mensura ejus et latior mari. Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis resistet ei? aut quis dicere ei potest: Quare ita facis?* (Job xi, 8-10.) Certe ipse omnipotens Conditor cum propter nimiam malitiam et impietatem hominum pararet delere mundum diluvio, attestante Scriptura, sic ait : *Delebo, inquit, hominem quem creavi a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cæli* (Gen. vi, 7). Et iterum : *Repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra* (Ibid., 13). Sicut ergo illo magno et horrendo diluvio magna ex parte natura mundi deleta est, et in deterius commutata, sicut dictum fuerat : *Et ego disperdam eos cum terra* : et omnis pene natura animalium, quæ in mundo erant, id est tam hominum quam pecorum, aquis deleta est : etiam animæ impiorum, qui tam horrendo supplicio interire meruerunt, reservatæ sunt et transierunt ad majus, id est infernale supplicium; salvatis his solis qui tam exiguo numero in arca Dei

misericordia liberali sunt : nonne (si ita vellet) de-
tere omnem naturam mundi, et mundalium sive ce-
lestium rerum facillime hoc posset admiranda po-
tentia Creatoris; sicut manifeste in libris Macha-
beorum. Quidam sancti viri contra adversarios suos
dimicaturi dixisse leguntur : *Nos autem in omnipo-*
tenti Deo qui potest et istos contrarios venientes, et
universum mundum uno nutu delere, confidimus (II
Mach. viii, 18). Requirendum autem ab isto est in
illa ultima mundi conflagratione, de qua beatus Pe-
trus apostolus dicit : *In qua celi magno impetu*
transient : elementa vero calore solventur (II Petr. iii,
10), quid sentient tunc futurum de quatuor mundi
elementorum natura? Si enim sic permanebunt ut
nunc sunt, quomodo est vera apostolica ista senten-
tia? sin autem maxima ex parte immutabuntur, vel
peribunt, quomodo est vera ista definitio, quod nulla
possit perire natura? Certe quatuor vicissitudinum
tempora quibus annus ducitur ac reducitur, id est
veris, et aestatis, autumnii, et hiemis, habent pro-
priae et distinctae qualitates naturae suae : sed cum
fuerit caelum novum, et terra nova, et cessaverit
cursus iste solis et lunae ac siderum, quo nunc ad re-
fectionem et quietem mortalium dies noctesque sibi
continuatim succedunt, et idcirco etiam illae quatuor
vicissitudines temporum, quae solis cursu peragun-
tur, sicut nunc sunt esse non poterunt, quomodo
non peribit eorum natura?

Sed et hoc interrogandus est, quid credat tunc
futurum innovato caelo et terra per ignem, et in
aliam qualitatem, quae immortalibus sanctorum cor-
poribus congruat, mirabiliter translatis. Quid, in-
quam, tunc futurum credat de universa natura vo-
lucrum, quadrupedum, reptilium, natalitium? Si
enim illa tam immensa conflagratione penitus con-
summanda credenda sunt, quia nihil jam mortale
ille mundus innovatus recipiet, quomodo verum erit
nullam posse perire naturam? Maxime cum et de
ipso tantae immensitatis mari in illa tam mirabili
rerum commutatione scriptum sit : *Et mare jam*
non est; si ergo dixisset iste humanam naturam non
posse perire, utcumque audiendus esset, non quia
Deus non possit eam dissolvere, si velit : sed quia
promissio Domini nostri irrita esse non potest, quia
ipse promisit dicens : *Vestri autem et capilli capitis*
omnes numerati sunt (Matth. x, 30). Et alio loco :
Et capillus de capite vestro non peribit (Luc.
xxi, 18). Cum autem generaliter dicat, nullam
naturam posse perire, attendat quid etiam in
natura rationali, id est diaboli, et angelorum ejus
actum sit divino et terribili iudicio, qui non
solum velle bonum, sed etiam posse velle ipsum
bonum perdiderunt. Postquam autem dixit nullam
naturam perire posse, statim qui haec omnia dixerit
ostendens subiungit : *Nec liberam voluntatem homi-*
nem perdidisse, id est naturam suam. Videlicet quasi
illa falsa et fallaci argumentatione sua, qua ait nullam
naturam posse perire, hoc nobis probaverit quod
homo peccando liberam voluntatem non amisit;

A eo quod, secundum istum libera voluntas ejus, ipsa
sit natura ejus. Nos autem, juxta fidei catholicae
veritatem dicimus quod natura illius primi hominis
a bono Creatore ex toto bona, et bona voluntate
praedita, condita sit. Hoc est enim quia creavit Deus
hominem rectum (Eccl. vii, 30), sicut Scriptura dicit,
ita tamen ut non tantum naturali bono esset in eo
voluntas bona et libera, sed ut vere in eo quod con-
ditus fuerat stare posset, divinae gratiae indigeret, et
adjuvaretur. Unde illa vox ex persona ejus intelli-
gitur in psalmo dicentis : *Ego autem dixi in abundan-*
tia mea : Non movebor in aeternum (Ps. xlix, 7, 8).
Ubi statim de casu suo subiungit, et dolens dicit ad
Deum : *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum con-*
turbatus. Quod enim in abundantia erat, et bonae
voluntatis, et beatae libertatis ante peccatum, ex Deo
illi erat; cui et dicit : *Domine, in voluntate tua praevi-*
tisti decori meo virtutem. Quod autem, avertente Deo
faciem suam ab illo, nec eum vultu suo illuminando,
factus est conturbatus, meritum ac poena peccati fuit.
Iste autem qui, absque illo divinae gratiae adjumento,
in tantum in eo solum naturae bonum praedicat, ut
liberam voluntatem, nec peccando illum amisisse
contendat, ita ut etiam ipsam liberam voluntatem
naturam ejus esse dicat, manifeste Pelagiano errore
involvitur; asserens hominem sola natura, et ante
peccatum liberam voluntatem habuisse, et post pec-
catum eandem liberam voluntatem cum non ami-
sisse, et ipsam liberam voluntatem naturam ejus esse :
cum profecto non fuerit libera, nisi quandiu Deum pie
subdita permansit bona; ubi autem, Deum contem-
nendo, et mandatum ejus superbe transgrediendo,
peccavit, statim facta sit sub iugo peccati. Quia, sicut
ipse Dominus dicit : *Omnis qui facit peccatum, ser-*
vus est peccati (Joan. viii, 34, 36). Et ita quae ante
erat libera ad bonum, post illam miserabilem rui-
nam, per seipsam non potuit esse libera, nisi ad ma-
lum. De quo profundissimo damnationis mala nul-
latenus valet assurgere ad libertatem bonae volunta-
tis, nisi illo liberante qui ait : *Si vos filius liberaverit,*
tunc vere liberi eritis.

Iste autem, qui propterea eum putat non amisisse
peccando liberam voluntatem, quia cum ipsa bona
et libera voluntate est conditus; et ideo naturaliter
ei inerat ipse bonae voluntatis affectus, scire debet,
quod ideo condidit omnipotens Deus omnem ratio-
nalem creaturam, et hominum scilicet et angelorum,
bona et recta voluntate praeditam, ut quandiu ser-
varet suum ordinem pie Deo subdita, et gratia ejus
adjuta, permaneret in ea dignitas sua, id est et na-
turae bonum, et ipsius gratiae donum. Si autem con-
tra Creatorem superbiendo, et de se potius praesu-
mendo, desereret ordinem subjectionis et obedientiae
suae, continuo, ipsius Conditoris justo iudicio, et
dono gratiae privaretur, et natura in deterius con-
verteretur. Unde in psalmo scriptum est : *Homo cum*
in honore esset, non intellexit; comparatus est jumen-
tis insipientibus et similis factus est illis (Ps. lxxxiv,
13. 21). Erat namque ante peccatum in honore

naturæ bonæ a Deo conditæ; erat in honore gratiæ sibi a Deo collatæ. Sed hunc honorem divinæ bonitatis et gratiæ, unde habet *non intellexit*, cum, deserto Creatore de se præsumpsit, et, suggestione serpentis, Deo similis tanquam sub nullo Domino esse concupivit. Unde et ipse merito a Creatore desertus, totus in deterius commutatus est, et anima videlicet et corpore: anima, quia amissa libertate justitiæ, amissa libertate bonæ voluntatis, et peccato dominante depressus, ea quæ sursum sunt, querere cessavit, et infima, velut bruto, et pecudeo sensu, appetivit; corpore, vero, quia mortis conditione damnatus ut in terram et pulverem, unde sumptus est, more jumentorum dissolveretur, justii judicii sententiam excepit. Ecce ad quantum malum devoluta est humana natura, peccati merito tota in deterius commutata, libertate ad bonum amissa, et ad solum malum appetendum libera, nisi ejus gratia sanetur et redintegretur, *qui venit querere, et salvare quod perierat* (Luc. xix, 10).

Angelica autem natura quantum in diabolo et angelis ejus depravata, et horribiliter in deterius commutata sit, amisso libero arbitrio ad bonum, ut non solum ad illud ullatenus assurgere, sed nec velle jam possint, et ad solum malum nunquam mutanda malitia conversi, quis digne possit expavescere, quanto minus verbis explicare? Nam et corporis natura ipsa est, et sana, et ægrota: sed quæ valet ac viget bono sanitatis, ejus amissione in deterius versa gravatur et affligitur morbo ægritudinis. Sed iste, qui liberam voluntatem, et liberum arbitrium ad bonum, non credit esse bonum humanæ mentis, sed ipsam mentem, neque esse in mente, sed ipsam mentem, videtur occasionem sumere, sicut jam et supra diximus, ex quibusdam verbis *sancti Augustini* in libris de Trinitate (lib. x, c. 11 et 12), cum ille veraciter omnino dicat, et mentem, et scientiam mentis, qua seipsam novit, et voluntatem mentis qua seipsam vult et diligit, unam esse naturaliter substantiam, quæ et est existendo, et seipsam agnoscit sciendo, et seipsam vult diligendo. Vere enim hoc totum, id est et mens, et scientia, et amor sui substantialiter unum sunt. Quæ tamen duo, id est scientiam, et voluntatem mentis, qua seipsam novit et diligit, non dicit ille esse mentem hominis, sed in mente hominis; et ideo hujus disputationis manifestus est error.

Quod cum de libero arbitrio disputatur, quo, libera hominis voluntate, vel bonum vel malum appetitur, non de illa voluntate agitur qua mens diligit seipsam,

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Non assequitur mentem Joannis Erigenæ Ecclesiæ Lugdunensis, quantum ipse possum conjicere. Nec enim dicit primo Erigena voluntatem et animam ejusdem esse naturæ, sed solum voluntatem ipsius mentis et animæ in dilectione suipsius agere ut naturam, non autem ut liberam. Secundo pie pariter et catholice sentit Erigena cum dicit libertatem in homine post peccatum remansisse, vigorem tamen et potestatem illius amisisse: arguit autem cum Ec-

A sed de illa voluntate, qua vel summum bonum diligit, cum recta est, id est Deum, vel infimum bonum, cum prava est, id est mundum. Hæc enim voluntas, cum una sit natura cum ea voluntate qua mens diligit seipsam, multum tamen distat affectione: quantum distat inter dilectionem sui, et dilectionem Dei, inter dilectionem sui, et dilectionem mundi. Illa enim voluntate seipsam amat: ista voluntate vel Deum diligit super se, vel mundum infra se. Quæ tamen voluntas, ut diximus, natura una est, sed affectione efficitur diversa. Et singularis est in dilectione sui, et multiplex in dilectione rerum bonarum vel malarum quibus trahitur sive distrahitur. Et ideo cum illa voluntas naturæ, de qua beatus Augustinus disputat, id est qua mens diligit seipsam, nihil pertineat ad liberum arbitrium et liberam voluntatem quo vel bona appetuntur, vel mala, sed tantummodo mentis sit, et ad ipsam referatur; minus callide, vel nimis stulte iste adjungit ei libertatem, et vocat eam liberum arbitrium, vel liberam voluntatem. Quod beatus Augustinus nullatenus dicit, et absit ut diceret. Quis enim nesciat hanc mentis voluntatem, qua seipsam vult et diligit, omnibus hominibus naturaliter esse communem, et semper liberi arbitrii ad seipsam amandum? Quæ enim mens in hominibus est, nisi amentium et dementium, cujus voluntas non naturaliter velit, et mentem cui inest, et seipsam, esse, vivere, incolumem permanere? Ad hoc omnium mentium voluntas est libera. Quid enim liberius tali voluntate, quæ mentem, cui inest, diligit esse, diligit vivere, diligit non perire? vel quid magis superfluum et supervacuum, ut talis voluntas appelletur libera, quæ nunquam potest esse aliud, ad diligendam se, vel ad mentem cujus est: aut ut eadem talis voluntas appelletur liberum arbitrium, cum arbitrium esse non possit, nisi in diversis rebus, quæ discernendæ, vel dijudicandæ, vel eligendæ, sive reprobandæ sunt? Voluntas vero mentis nihil inter seipsam diversitatis inveniat, sed et seipsam semper æqualiter diligit, et naturali pace atque unitate semper sibi cohereat.

Desinat itaque dicere, cum de libero arbitrio hominis agitur, quo vel bona ad salutem, vel mala ad perniciem suam diligit, talem voluntatem mentis esse naturam. Quia licet et ipsa sit mentis voluntas, quæ et seipsam, et hæc diligit, tamen alia affectione diligit seipsam, quæ ita naturalis est ut nunquam mutetur; alia affectione diligit ista, quæ omnino variatur et mutatur, dum vel ad bona vel ad mala diligenda convertitur; nam si talis voluntas mentis, qua non seipsam mens, sed alia vel bona vel mala diligit

clesia Lugdunensis quod accipiat libertatem ut servituti peccati opponatur juxta illud Joann. viii: *Qui facit peccatum, servus est peccati*. Erigena tamen eam pro facultate ad utrumlibet, tam ad bonum quam ad malum, accipit, quam in homine post peccatum remanet ex Augustino certum est, ita ut disputatio hoc loco videatur esse de nomine. — Belarminus, lib. v de Gratia, et lib. Arb., variis capitibus.

quibus aut beatificetur, aut misera afficiatur, natura esset hominis, sicut iste dicit, aut bona esset tantummodo, aut mala, et ex alio in aliud mutari non posset. Hæc igitur voluntas, id est talis affectio humanæ voluntatis juxta veritatem Scripturarum Dei, a bono Creatore bona et recta est insita homini, cum crearetur, hæc (in illo cooperante Dei gratia) bona et recta permansit, quandiu Creatori pie obedivit. Sed quia et ipsa humana natura ab incommutabili Creatore mutabilis condita est, et talis affectio mentis humanæ similiter mutabilis est, stetit in bono (adjuvante Dei gratia) et cecidit ad malum occulto Dei judicio, eadem gratia deserta. Et (sicut sæpissime dictum est) quæ erat libera ad bonum, amissa illa felici libertate, cœpit esse sub peccati misera servitute.

4. Adjungit ille quasi definiendo: *Libertatem homini post peccatum remansisse, vigorem et potestatem ejus perdidisse*. In quibus verbis non est diutius morandum: quia, sicut supra jam sæpius diximus, qui ante peccatum erat liberæ voluntatis, et naturæ bonæ, et dono gratiæ ad summum et æternum bonum, ad quod conditus fuerat amandum, et desiderandum, querendum, inveniendum et contemplandum, peccando [al., peccato] cecidit a tanto bono, et factus est servus peccati, sicut Dominus ipse testatur dicens: *Omnis qui facit peccatum servus est peccati* (Joan. viii, 34); et beatus Petrus apostolus dicit: *A quo enim quis superatur, ejus et servus est* (II Petr. ii, 19): ita, amisso dono gratiæ, vitiatum et corruptum et depravatum bono naturæ, sic miserabiliter a tanta felicitate lapsus est, ut ad illud bonum amandum, et perfruendum, cui inhærere debuerat, nullum possit habere recursum, nisi per misericordissimi reconciliatoris et mediatoris auxilium, et sanguinis ejus pretium, a quo redimimur de tanta captivitate, ut recipere possimus pristinam libertatem, et de inimicis efficiamur amici. De quo mediatore Scriptum est: *Unus enim Deus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus* (I Tim. ii, 5); et iterum: *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus* (Rom. v, 10). Quicunque ergo dicit, post illam transgressionis infelicissimam ruinam, qua, amissa pristina libertate, factus est servus peccati, factus est servus ejus a quo et superatus est, factus inimicus Dei, et indiget uno mediatore et reconciliatore, per quem accipiat redemptionem a servitute, et reconciliationem ad Deum. Post hanc, inquam, tam magnam et miserabilem ruinam, quicunque dicit eum habuisse vel habere libertatem ad verum bonum appetendum, amandum et promerendum, nisi per gratiam veri mediatoris redimatur, justificetur, reconcilietur et reformetur, omnino contra fidem Ecclesiæ sentit, contra veritatem Evangelicam et apostolicam docet, et omnino (quantum in se est) evacuator est crucis Christi, evacuator est mortis Christi. Quia si aliter homo post illud peccatum veram mentis libertatem habere aut recuperare

A potuit, nisi per redemptionem crucis et mortis Christi, sicut Apostolus ait ad quosdam, qui se aliter putabant posse justificari, *Ergo Christus gratis mortuus est* (Gal. ii, 21), et hæc est sapientia verbi, in qua evacuator crucis Christi (I Cor. i, 17). Verò enim si post aliud peccatum veram libertatem homo habere potuit, non indiguit redemptione, non indiguit redemptore, et superflua est adventus Christi, superflua est mors Christi.

Quod autem dicit iste *peccantem hominem non amisisse libertatem sed ipsius libertatis vigorem et potestatem*, non recte dicit, quia non recte sentit. Non enim bonum libertatis ex parte tenuit et ex parte amisit; sed, sicut vigorem, et potestatem libertatis, ita ipsam perdidit libertatem, ut jam per se ad verum bonum, unde cecidit, liber esse non possit. Remansit autem liber ad malum; quia, sicut libera voluntate deseruit bonum, ita libera voluntate adhæsit malo. Habet itaque homo post illam damnationem liberum arbitrium, quo propria voluntate inclinari potest et inclinatur ad malum, habet liberum arbitrium, quo possit assurgere ab bonum; ut autem assurgat ad bonum non esse propriæ virtutis, sed gratiæ Dei miserentis. Habet liberum arbitrium ut possit bene velle, ut possit bene vivere, ut possit Deo adhærere; sed ut bene velit, ut bene vivat, ut Deo adhereat, non est suæ virtutis, sed gratiæ Dei miserentis. Nam et qui graviter ægrotat, potest dici posse recipere sanitatem, sed ut recipiat sanitatem, habet necessarium medicamentum. Et qui mortuus est, posset dici posse resurgere, posse vivere, non tamen sua virtute, sed Dei. Ita et liberum arbitrium hominis semel sauciatus, semel mortuum, potest sanari, non tamen sua virtute, sed gratia miserantis Dei. Et ideo recte omnes admonentur, recte omnibus verbum Dei prædicatur, quia habent posse credere, habent posse converti ad Deum, ut verbo extrinsecus admonente, et intus Deo suscitante, qui audiunt reviviscant. Ut recte de hujusmodi homine dicatur: *Quia mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est*. De hac possibilitate humanæ naturæ, quæ tamen nihil valet absque divini gratiæ largitate, ita beatus Augustinus docet dicens (*de Prædest. sanct.*, cap. 5): « Posse habere fidem, sicut posse habere charitatem naturæ est hominum: habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratia est fidelium. » Sed cum voluntas credendi aliis præparatur, aliis non præparatur a Domino, discernendum est quid veniat de misericordia ejus, quid de judicio. *Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas* (Ps. xxiv, 10). *Investigabiles autem sunt viæ ipsius* (Rom. ii, 33). Investigabiles igitur sunt, et misericordia qua gratis liberat, et veritas qua juste judicat.

5. Iste postquam inaniter et fallaciter dixit post peccatum homini libertatem remansisse, subiecit aliam conclusionem, et ait: *Semper naturam inchoare posse et perficere non nisi per gratiam*. Quod si ita dicit, quasi natura hominis per liberum arbitrium

suum semper possit bonum inchoare, sed non nisi per gratiam Dei perficere ut inchoatio totius boni semper homini deputetur, Deo autem tantummodo ejus perfectio : ut primam partem boni agendi sibi vindicet homo, secundam Deus : talis sensus omnino Pelagianus est, et contrarius Evangelicæ et Apostolicæ veritati. Quia et ipse Dominus ut initium boni nostri ostendat non esse ex nobis, sed ex illo, ait : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv, 16). Et Apostolus dicit fidelibus : *Quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu* (Phil. 1, 6); et iterum : *Vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credidit, verum etiam ut pro illo patiamini* (Ib., 29). Et beatus Joannes Apostolus dicit : *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos : et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris* (I Joan. iv, 10). Et iterum, beatus Paulus apostolus ait : *Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen; aspicientes in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum* (Heb. xii, 1, 2). Si ergo vere catholici esse cupimus, totum fideliter divinæ gratiæ deputare debemus, et initium videlicet boni operis nostri et finem. Quia, sicut præmissis Scripturæ sanctæ testimoniis clarissime demonstratur, Dominus eligit sanctos suos, non illi eum. Deus in suis fidelibus et incipit opus bonum et perficit : ab ipso donatur fidelibus qui pro eo patiuntur, et initium fidei, et finis martyrii. Ipse prior dilexit sanctos suos, ut et illi eum possent diligere. Et fides nostra Dominum Jesum habet auctorem, eam in nobis inchoando; et ipsum habet consummatorem perficiendo. Hæc ergo fideliter teneamus, ut in vera fide fundati, ab errore hæretico tuti simus. Aut si istius verba alium sensum rectum et recipiendum habent, ostendat ipse qui scripsit.

CAPUT V.

Quinto capitulo hujusmodi propositiones ponit.

1. *Per præscientiam et prædestinationem Dei neminem compelli.*
2. *Præscire ea etiam quæ non esset facturum, prædestinare tantum quæ esset facturum.*
3. *Sicut in ea præscientia et prædestinatione Dei causam non esse peccati, ita nec pænæ ejus, nec mortis.*
4. *Deum sicut neminem compellat peccare, ita nec bene vivere.*
5. *Si qua causa præcedat voluntatem, id est naturam ad bona vel mala cogitanda, vel facienda, non esse naturam.*

Ex his quinque propositionibus, jam tres superius, prout potuimus, satis tractatæ sunt, et ex superfluo repetende non sunt : id est prima et secunda et quarta. Restant ergo duæ, quas nunc primum posuit.

In tertia itaque sic dicit : *Sicut in præscientia et prædestinatione Dei causam non esse peccati, ita nec pænæ ejus, nec mortis.* Quibus verbis nos respon-

PATROL. CXIX

demus : quia, si præscientia et prædestinatio Dei non est alicui causa peccati, sicut omnino verum est, ergo eadem divina præscientia et prædestinatio non est injusta, nec in aliquo vituperanda, quia impids in sua impietate perseverantes præscivit et prædestinavit æternis suppliciis condemnandos. Quia sua præscientia et prædestinatione omnipotens Deus non eis existit causa peccati, sed justus ultor peccati, nec eos impellit ad peccandum, sed juste tradit ad luendum supplicium. Præscit ergo sicut vero et verus Deus hominum futura peccata; unde et Scriptura dicit : *Deus æterne, qui occultorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant* (Dan. xiii, 42). Non ut ad peccandum sua præscientia aliquem compellat, sed ut ipsos peccantes sua æterna providentia juste ordinet vel condemnet. Prædestinatione etiam sua, qua impios punire decrevit, sicut jam dictum est, non ut essent impii effecit, sed ut in ipsa impietate sua perseverantes, non essent impuniti, juste constituit. Quod vero iste adjungit atque definit quia, sicut Deus sua præscientia et prædestinatione non est alicui causa peccati, ita nec causa sit pænæ et mortis quæ peccato debetur, fideliter discernendum est : quia videlicet homo peccando ipse sibi existit, et existit causa pænæ suæ, et causa mortis suæ; et tamen quia omnipotens Deus judex est justus, licet non sit in ejus præscientia et prædestinatione, sed in hominum meritis causa pænarum et mortis, tamen est in eadem præscientia et prædestinatione æterna justitia, qua in sua impietate permanentibus et pœna inferatur et mors. Et ideo tali argumentatione, sicut iste vult, non destruit prædestinatio Dei, qua impiis irrogat æterna supplicia; quia, etsi non est in ejus prædestinatione ulla causa pænarum, est tamen ibi justitia, et judicium juste inferendarum pænarum.

Quinta propositio talis est : *Si qua causa præcedat voluntatem, id est naturam, ad bona vel mala cogitanda, vel facienda, non esse naturam* : ubi manifeste contra veritatem loquitur. Si enim nulla causa præcedit voluntatem hominis ad bona cogitanda, vel facienda, unde est in homine bona voluntas, id est pia affectio, ut possit aliquid boni cogitare vel facere? Neque enim a semetipso habet homo voluntatem bonam, de qua dicitur : *Pax in terra hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14). Neque a semetipso habet efficientiam boni operis de qua dicitur : *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum* (Rom. ii, 10); sed ab illo hæc habet, de quo Apostolus fidelibus dicit : *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate* (Phil. ii, 13). Ipse prævenit voluntatem hominis misericordia sua, sicut Psalmista dicit : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. LVIII, 11). Ipse inspirat homini gratiam recte cogitandi, sicut Apostolus dicit : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii, 5). Ipse ergo nobis est causa bonæ voluntatis : ipse nobis est causa bene desiderandi et perficiendi :

ipse nobis causa misericordiae et gratiae, qua non solum bene velle, non solum bene agere, et perficere, sed etiam bene cogitare possumus. Et non solum in presenti haec agit in electis suis; sed etiam, ante mundi constitutionem, praedestinavit illos gratia sua ut essent sancti et immaculati coram ipso; sicut Apostolus testatur, dicens: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate* (Eph. i. 4). Cum ergo tanta et talis causa, quae est utique causa omnium bonorum, sive in condendis, sive in munerandis creaturis suis, sit nobis optima et aeterna causa bonae voluntatis, praecedens nos gratia sua ut bene velle et bene agere possumus, quomodo iste dicit nullam causam praecedere bonam voluntatem et bona opera nostra? aut, si praecedat haec aliqua causa per quam fiant, ipsam causam non esse naturam, cum omnipotens Deus, qui bonae voluntatis nobis est causa, ipse sit praeter omnibus summa et optima natura. Qui ergo non credit hanc summam et efficacissimam causam, eandemque summam et optimam naturam praecedere voluntatem nostram, ut recte velle et recte operari possumus, manifeste resistit veritati, et Pelagiani erroris esse convincitur. Si enim haec felix causa non praecederet hominum voluntates, nulla esset praedestinatio bonorum, nulla redemptio miserorum, nulla remuneratio operum piorum.

Ad mala autem cogitanda vel facienda, absit ut haec summa et optima causa voluntatem nostram praecedat! Praecedat tamen eam causa non efficiens, sed deficiens, id est summi boni desertio, et inferioris appetitio, cum ab amore Dei anima deficit, et ea quae sunt inferius concupiscit. Ad haec ergo delapsa humanae naturae voluntas efficitur mala, nullam aliam habens causam, quia mala sit, nisi, ut dictum est, defectum a summo bono. Talis namque defectus voluntatis, et angelos fecit malos desertentes Deum, et hominem similiter malum inobedientem Deo. Talis autem defectus manifeste non est aliqua natura; est tamen ipsius vel humanae vel angelicae naturae deserens Creatorem, et defluens ad seipsam, vel etiam ad infimam creaturam. Et haec est origo totius malae voluntatis, totius pravae cupiditatis et operis. Sed, quamvis non sit Deus causa malis voluntatibus nostris, nec ulla natura subsistens, sed creaturae rationalis affectus ab amore conditoris deficiens, non tamen non ideo non est index, et vindex ipsarum cogitationum nostrarum, et iustae vindictae, ac iudicii sui praedestinator aeternus; quod iste tantis ambagibus et argumentationibus evacuare contendit. Quod vero assidue amat dicere ipsam voluntatem esse naturam, jam et supra admonuimus quod ex verbis sancti Augustini huius erroris sumpserit occasionem; dum quod ille tractat de voluntate mentis humanae, qua diligit seipsum, quae semper utique est bona diligendo naturam suam, nec aliud vel aliter esse potest, iste contentiose omnino transfert ad eam voluntatem de qua agitur,

A cum de libero arbitrio tractatur. Quia, sicut diximus, una eademque voluntas mentis alia est cum naturaliter diligit seipsam, alia cum vel gratia adjuncta diligit Deum, vel proprio vitio corrupta diligit mundum. Alia est autem et alia non naturae, sed affectionis diversitate. Et ideo potest esse et bona et mala, secundum ea quae diligit vel bene vel male.

CAPUT VI.

Sexto capitulo definitur:

1. *Nullum peccatum nullamque ejus poenam aliunde nasci, nisi propria hominis voluntate libero male utentis arbitrio.*

2. *Et stultissimum esse, dubitare humanam voluntatem esse secundum naturam.*

3. *Nec dubitari posse ipsam rationalem substantiam esse.*

Has tres definitiones quare posuerit, et quid ex eis efficere voluerit, non satis apparet, nisi forte quia praecipua ejus intentio est in omnibus istis argumentationibus, ut vel liberum arbitrium secundum naturam defendat, quod est utique Pelagianum, aut praedestinationem justiciam Dei quantum in se est destruat, quod est Ciceronianum. Nam Cicero, sicut beatus Augustinus in libris de Civitate Dei (lib. v, c. 9) commemorat, et ex ipsius Ciceronis verbis ostendit, in tantum conatus est divinae providentiae dispositionem evacuare, ut non solum praedestinationem, sed etiam praescientiam Dei omnino negaret, haec quasi ratione volens defendere liberum hominis arbitrium: atque ita auditores suos, dum vult facere liberos, fecit sacrilegos, qui ita se existimarent absolutos sui arbitrii libertate, ut in nullo essent obnoxii divinae dispensationis providentiae vel praedestinationi; negantes Deo, quod summe ac proprie Dei est, id est praescientiam omnium futurorum, et praedestinationem dispositionum suarum. Quod quid est aliud dicere, quam Deum non esse Deum? quomodo enim vere Deus est, qui nullam habet praescientiam futurorum? Quod et nunc valde timendum et cavendum est ne, per hujusmodi contentiones et concertationes, dum in parte suscipimus et in parte negamus praedestinationem dispositionum Dei, volentes homines quasi facere liberos, faciamus sacrilegos. Quia et hoc utique ad fidem nostram pertinet, ut praedestinationem Dei, quae utique justa est, in utramque partem plenam et perfectam esse credamus. Quod quia contra fidem est, si negetur, utique sacrilegum est. Quia ergo, ut diximus, maxima huius intentio est, vel liberum arbitrium secundum naturam defendere, vel praedestinationem justitiae Dei ex dimidia parte negare, potuit et has tres argumentationes velut in defensionem liberi arbitrii ponere.

Quod ergo ait, *Nullum peccatum nullamque ejus poenam aliunde nasci, nisi propria hominis voluntate libero male utentis arbitrio*, verum est quidem, quia hominis propria voluntate commissum est peccatum, et peccati merito consecuta est poena peccati, id est mors, miseria et supplicium. In hoc tamen pluri-

num distat inter peccatum et pœnam peccati, quod A peccatum illud solus homo fecit; peccati vero pœnam et ipse meruit, et Deus iuste iudicando infligit. Et ideo tali argumentatione nequaquam concludit vel ostendit iste quod vult, videlicet quasi nulla pœna peccati, nulla miseria, nullum supplicium, quæ peccantibus irrogantur, a Deo sint. Et ideo non potuisse a Deo prædestinari iniquorum æterna supplicia: quia ab ipso non sunt, sicut peccatum, ita nec supplicium. Cùm, sicut jam supra ostendimus, apertissime contra hunc errorem Scriptura clamet: *Bona et mala; vita et mors; paupertas et honestas a Deo sunt* (Eccli. xi, 14). Non utique illa mala, homines peccando, et inique agendo, committunt, quorum omnino auctor Deus non est; sed illa, quæ propter peccata hominibus iusto Dei iudicio irrogantur, sicut fames, cædes, hostilitates, vastationes, et cæteræ ærumnæ, et clades: de quibus et Amos propheta dicit: *Si erit malum in civitate quod Dominus non, fecit* (Amos iii, 6). Et ipse Dominus per Isaiam prophetam ait: *Ego Dominus faciens pacem, et creans malum* (Isa. xlv, 7). Unde et de talibus malis quibusdam comminatur dicens: *Et adducam super eos mala, annum visitationis eorum* (Jer. xi, 23). Et iterum: *Congregabo super eos mala, et sagittas meas complebo in eis* (Deut. xxxii, 23). Quæ omnia Deus creare dicitur, non quasi aliquam naturam condendo; sed ea iusto suo iudicio decernendo, instituendo, et inferendo. Quomodo autem recte distinguere et intelligere debeamus secundum hunc sensum, quod *Deus mortem non fecit* (Sap. i, 13). Et tamen *mors a Deo est* (Eccl. xi, 14). Clarissime beatus Augustinus exponit et ostendit dicens: [Iustum Dei iudicium est ut peccato suo quisque pereat, cum peccatum Deus non faciat, sicut et mortem non fecit. Et tamen quem morte dignum censet, occidit. Unde legitur *Deus mortem non fecit*. Et legitur: *Mors et vita a Deo est*. Quæ duo non esse inter se contraria profecto videt quisquis ab operibus divinis iudicia divina discernit. Quia aliud est creando non instituisse mortalem, aliud iudicando plectere peccatorem.]

Quod autem subiungit iste, et dicit: *Stultissimum esse dubitare humanam voluntatem esse secundum naturam*. Verum est quidem quod voluntas animæ rationalis secundum naturam et in natura est ejusdem animæ rationalis; sed, sicut sæpe jam dictum est, eadem ipsa naturalis voluntas aliter intelligenda est cum se vult et diligit, et ad se refertur, quam nemo dubitat semper naturaliter bonam esse; aliter vero cum vel Dominum pie diligit, vel perverse mundum, et ad ea refertur quæ vel supra se, vel infra se diligit. Et ideo jam talis voluntas, non ad mentem suam cum naturaliter inest; sed ad aliud vel aliud, quod extra substantiam est relata, potest esse et bona et mala, non natura, sed affectione: videlicet aut recte superiora diligendo, quibus beatificatur; aut prave appetendo inferiora, quibus corrumpitur. In qua re non jam est sola natura; sed aut virtus, aut

vitium nature, sed virtus ex divinæ gratiæ infusione, vitium ex propriæ voluntatis depravatione. Et hoc est liberum humanæ mentis arbitrium, cum ad illa, vel illa appetenda affectus hominis inclinatur. Qui affectus nec extra naturam est, quia in utramque partem spontanea voluntate movetur, nec tamen solius nature est; sed ut ad bona moveatur, divina excitatur, et agitur gratia; ut vero ad mala, propria cupiditate depravatur. Quod ideo in hoc loco breviter et diligenter, prout potuimus, demonstrandum putavimus, ut scienter discernatur et intelligatur quam absurde et fallaciter naturalem tantummodo arbitrii libertatem iste ubique asserere conetur, propter illam scilicet humanæ mentis voluntatem, qua naturaliter diligit seipsam. Nec attendit, aut certe dissimulat, nihil ad hujusmodi voluntatem pertinere, cum de libero arbitrio agitur; sed ad illam quæ alio modo, alia affectione, vel ad bona diligenda vel ad mala petenda, aut divina gratia adjuncta aut suo vitio depravata movetur. Ac per hoc manifestum est quod ejus tam contentiosa et perversa intentio, qua liberum arbitrium naturaliter defendere conatur, manifeste cassa et irrita est. Quia, licet in natura hominis et voluntate humanæ mentis liberum consistat arbitrium, et naturaliter habeat posse bonum velle, posse recte vivere, posse beate esse; tamen, ut ipsum bonum velit, ut recte vivat, ut beata fiat, non habet ex sua virtute, sed ex sola divinæ gratiæ largitate.

Sed quia iste tali argumentatione nos coarctare vult, ut ad divinam prædestinationem ex dimidia C parte negemus, aut eandem prædestinationem perfecte asserendo liberum videamur tollere arbitrium, sicut etiam Cicero disputabat, divinam præscientiam impugnando et negando, asserens quod si vere esset Dei præscientia, non posset esse in hominibus liberum arbitrium: aut si esset in hominibus liberum arbitrium, nullam esse Dei præscientiam. Unde et elegit ille impiissimus et detestabilis blasphemator Dei, ut liberum hominis arbitrium defenderet, et Dei præscientiam omnimodis denegaret. Quem iste quam magna ex parte in hac disputatione sua sequi, et imitari videatur facile intelligit, qui diligenter advertit. Quia qui negat Dei præscientiam, negat etiam Dei prædestinationem, quæ sine præscientia nulla est. Ut ergo manifestius et lucidius intelligamus quomodo D utrumque verissime constet, videlicet et divina prædestinatio, et liberum hominis arbitrium, nec omnino alterum altero destruat, necessarium omnino et salubre existimamus in hoc loco ipsa verba sancti Augustini subiungere, quibus adversus impiam Ciceronis disputationem, utrumque defendit, utrumque tenendum suavissime docet (Aug., de Civit. Dei, lib. v, c. 9).

[In has, inquit, angustias coarctat animum religiosum, ut unum eligat et duobus, aut esse aliquid in nostra voluntate, aut non esse præscientiam futurorum. Quoniam utrumque arbitratur esse non posse; sed si alterum confirmabitur, alterum tolli: si elegerimus præscientiam futurorum, tolli voluntatis arbi-

arum; si elegerimus voluntatis arbitrium, tolli præscientiam futurorum. Ipse itaque ex duobus elegit liberum voluntatis arbitrium, quod ut confirmaretur, negavit præscientiam futurorum: atque ita dum vult facere liberos, fecit sacrilegos. Religiosus autem animus utrumque eligit, utrumque confitetur, et fide pietatis utrumque confirmat.] Item post aliquanta: [Spiritus ergo vite qui vivificat omnia, creatorque est omnis corporis et omnis creati spiritus, ipse est Deus, spiritus ulique non creatus; in ejus voluntate summa potestas est, qua creatorum spirituum bonas voluntates adjuvat, malas judicat, omnes ordinat; et quibusdam tribuit potestates, quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator, non voluntatum. Male quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est.] Et post aliqua: [Causa, inquit, rerum, quæ facit, nec fit, Deus est; aliæ vero causæ faciunt, et fiunt: quomodo igitur ordo causarum, qui præscienti certus est Deo, id est ut nihil sit in nostra voluntate? cum in ipso causarum ordine magnum habeant locum nostræ voluntates.]

Item post pauca: [Quod vero negat, inquit, ordinem omnium causarum esse certissimum, et Dei præscientiæ notissimum, plus eum quam Stoici detestamur: aut enim esse Deum negat, aut si esse confitetur Deum, quem negat præscium futurorum; etiam sic nihil dicit aliud quam quod ille dixit insipiens in corde suo: Non est Deus (Psalm. xlii, 1): qui enim non est præsciens omnium futurorum, non est utique Deus. Quapropter et voluntates nostræ tantum valent quantum Deus eas valere voluit atque præscivit; et ideo quicquid valent, certissime valent: (cap. 10) et quod facturæ sunt, ipsæ omnino facturæ sunt, quia valituras atque facturæ ille præscivit, quæ, cujus præscientia falli non potest. Si enim necessitas nostra illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed, etiamsi nolumus, efficit quod potest, sicut est necessitas mortis; manifestum est voluntates nostras, quibus recte vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse. Multa enim facimus quæ, si nollemus, non utique faceremus, quo primitus pertinet ipsum velle: nam si volumus, est; si nolumus, non est. Non enim vellemus si nollemus. Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita sit aliquid vel ita fiat, nescio cur etiam timeamus ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim et vitam Dei, et præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere, et cuncta præscire, sicut nec potestas ejus minuitur, cum dicitur mori, fallique non posse; sic enim hoc non potest, ut potius, si posset, minoris esset utique potestatis. Recte quippe Omnipotens dicitur, qui ta-

A men mori et falli non potest. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiendo quod non vult. Quod ei si accideret, nequaquam omnipotens esset. Unde propterea quædam non potest, quia omnipotens est. Sic etiam cum dicimus, necesse esse ut, cum volumus, libero velimus arbitrio, et verum procul dubio dicimus; et non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subicimus, quæ adimit libertatem. Sunt igitur nostræ voluntates, quæ et ipsæ faciunt quicquid volendo facimus, quod non fieret si nollemus. Non ergo propterea nihil est in nostra voluntate, quia Deus præscivit quid futurum esset in nostra voluntate; non enim qui hoc præscivit, nihil præscivit. Porro si ille qui præscivit quid futurum esset in nostra voluntate, non utique nihil, sed aliquid præscivit; profecto et illo præsciente est aliquid in nostra voluntate. Quocirca nullo modo cogitur, aut retenta præscientia Dei tollere voluntatis arbitrium: aut retento voluntatis arbitrio, Deum (quod nefas est) negare præscium futurorum; sed utrumque amplectimur, utrumque fideliter et veraciter confitemur: illud ut bene credamus, hoc ut bene vivamus. Male autem vivitur, si de Deo non bene creditur. Unde absit a nobis ejus negare præscientiam, ut libere velimus, quo adjuvante sumus liberi vel erimus. Juste itaque præmia bonis factis, et peccatis supplicia constituta sunt: neque enim ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum esse præscivit; imo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat, quia ille cujus præscientia falli non potest, non factum, non fortunatum, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præscivit, qui si nolit, utique non peccat; sed si peccare noluierit, etiam hoc ille præscivit.]

Hæc ad instructionem et confirmationem nostram contra humane presumptionis et argumentationis errores beatissimus doctor lucidissime disseruit, qui etiam alio loco de hac eadem re ita ait: [Neminem Deus ad peccandum cogit, prævidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo non judicet justus, quæ fieri non cogit præscius: sicut enim memoria sua nemo cogit facta esse quæ præterierunt, sic Deus non cogit præscientia sua faciendæ, quæ futura sunt. Et sicut homo quædam quæ fecit meminit, nec tamen omnia quæ meminit fecit; ita Deus omnia quorum ipse auctor est, præscivit; quorum autem non est malus auctor, justus est ultor.] Item de immutabili ratione rerum mutabilium in Deo, et de æterna ejus ac generali prædestinatione, et præscientia alio loco ita dicit: [Ira Dei non perturbatio animi ejus est, sed iudicium quo irrogatur pœna peccato. Cogitatio vero ejus et recogitatio mutandarum rerum est immutabilis ratio. Non enim sicut hominem, ita Deum cujusquam facti sui pœnitet, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa præscientia.]

NOTÆ DUVALLEII DOCTORIS SORBONICI.

* Cum ait voluntatem illud esse facturam quod Deus præscivit, non vult præscientiam imponere voluntati necessitatem, cum hoc hæreticum sit, sed

tantum infallibiliter esse facturam et indubitanter eventuram, posito quod Deus ita præscierit, cum ejus præscientia minime fallatur.

CAPUT VII.

Septimo capitulo talem definitionem ponit.

1. *Liberum arbitrium inter media dona Dei deputandum : ideoque eo peccari potuisse.*

Ubi hoc breviter dicendum, et distinguendum est, quod iste licet donum Dei dicat esse liberum arbitrium : tamen naturale illud tantummodo asserit more Pelagianorum ; cum fides Ecclesiæ multum distinguat inter dona naturæ et dona gratiæ : ut, quod dedit omnipotens Deus homini naturaliter mentem rationalem et intellectualem, et in eadem mente memoriam, intelligentiam, voluntatem ; quod dedit etiam naturaliter corpori humano substantiam, formam, speciem, incolumitatem, sensum videndi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangendi, vivificante illud anima et sensibiliter, manifeste sint dona et munera naturæ, quæ prima creatione Deus homini inseruit, et creando naturaliter dedit ; quod autem dat Deus homini fidem, spem, charitatem, pietatem, bonam voluntatem, boni operis facultatem, et cætera huiusmodi dona suæ gratiæ, dona Spiritus sancti, de quibus Apostolus dicit : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus dividens singulis prout vult* (I Cor. xi, 42). De quibus etiam in psalmo dictum esse exponit, *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (Eph. iv, 8; Ps. lxxvii, 49) ; unde et ipsum liberum arbitrium fides catholica, fides vera inter dona gratiæ deputat. Quia, licet naturaliter illud homini Deus inseruerit, quando eum creavit utique bonum, et bona voluntate præditum ; tamen et tunc indigebat gratia Conditoris, ut in bono quo creatum fuerat permaneret ; et primi illius peccati merito amissa libertate infirmatum, vitiatum atque corruptum, et velut quadam ruina depressum, nullatenus valet assurgere ad illud æternum et summum bonum, ad quod homo conditus est, nisi Dei gratia sanetur, redintegretur, illuminetur et liberetur : nec potest omnino aliter fieri liberum, nisi fuerit Dei gratia liberum, per eum qui dicit : *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36) : ut fiat in nobis quod Apostolus ait : *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. iii, 17) : et ideo, sicut diximus, insanus est Pelagianus est error, si quis liberum arbitrium, quod in Adam perierit peccando, amisso dono naturæ et dono gratiæ,

A aliter putat esse liberum, nisi fuerit Christi gratia liberatum.

Quod autem dicit iste, illud a liberum arbitrium, bonum et rectum, et bona voluntate ad superna et divina erectum, quale in primo homine conditum fuit, ita ut esset sine ullo peccato, et posset non peccare si vellet : quod, inquam, tale et tam magnum bonum non inter summa, sed inter mediocria Dei dona esse asserit deputandum, multum a veritate discordat. Quia, sicut diximus, tantum ac tale erat in illo primo homine liberi arbitrii bonum, quale in nullo est sanctorum in præsentī vita : in quibus, licet sit liberum arbitrium jam Christi gratia liberatum atque sanatum, tamen tanta est illa sanitas, ut, quandiu mortaliter vivunt, sine peccato esse non possint ; et cum multum velint atque desiderent non peccare, non possint tamen non peccare. Unde et quotidie indigent supplicare et veraciter dicere Patri cœlesti : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Non ergo medium, sed summum donum erat secundum eum modum, quo tunc homo in paradiso vivebat, liber a peccato, et libertatem non peccandi habens in propria voluntate quandiu pie Deo se subjiceret regendum atque juvandum, licet adhuc esset perficiendum in melius, si in Dei obedientia permansisset, ut tantam virtutem acciperet, ut jam peccare non posset. Ut autem tale, et tam liberum arbitrium in illo primo homine peccare posset, fecit hoc desertio Dei et presumptio sui ; dum sub Deo esse negligens, et in sua potestate esse volens, amisit donum divinæ gratiæ, amisit bonum naturæ, et invenit se sub damnatione miserie.

CAPUT VIII.

Octavo capitulo has definitiones ponit.

1. *Interioris hominis substantialem trinitatem in essentia, et voluntate, et scientia contineri.*

2. *Nec aliud ei esse et velle, nec aliud velle et scire, sed hæc tria unam naturam, totamque animæ naturam voluntatem esse.*

3. *Liberam voluntatem esse naturam hominis, ejusque liberum motum, ac potestatem movendi, quod sit liberum arbitrium, hoc donum Creatoris.*

4. *Sicut animale corpus potuit mori, quia adhuc non erat perfectum, id est spiritale, ita voluntas li-*

NOTÆ DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

* Arguitur Erigena quod liberum arbitrium inter media Dei dona recenseat, inter naturam scilicet et gratiam : sic enim viam ad Pelagianismum sternit. Si enim libertas sit medium quoddam donum supra naturam, sequitur auxilia gratiæ ad resurgendum a peccato aut ad pie operandum non esse necessaria ; verum si per liberum arbitrium intelligat Erigena actiones liberas, nonnihil potest excusari, cum illæ a D. Thom. i part. q. 57, art. 4, mediis ordinis inter naturales et supernaturales esse dicantur, ac propterea ait ab angelis naturaliter non posse cognosci.

† Accipitur in universa disputatione liberum arbitrium aut pro actuali conversione ad bonum, aut pro libertate a servitute peccati ; et sic ubique do-

cetur illud esse bonum rectum et bona voluntate ad superna et divina erectum ; ideoque non esse mirum si asserat esse duntaxat gratiæ donum, et omnino periisse in Adam, cum tamen si ut potentia sumatur, aut habito respectu ad actiones civiles et humanas, donum naturæ debeat appellari.

‡ Cum dicit optimos quosque in statu naturæ lapsæ non posse non peccare, intelligendum est collective, non distributive, id est, etiamsi nullum sit peccatum, singulariter acceptum, quod vitare non possint, nihilominus propter carentiam gratiæ valde specialis, et naturæ corruptionem ex peccato profectam, non possunt non incidere in aliquod peccatum. Ita D. Thom. i-2, q. 109 art. 8.

bea, adhuc animalis merito, quia mortalis, potuit peccare, quoniam adhuc non erat perfecta, quæ utique perfectio libertatis post mandati custodiam impleveretur, dum ei peccandi voluntas penitus auferretur.

5. *Hunc motum nulli animalium præter hominem concessum.*

6. *Sitque talis differentia inter liberum hominis arbitrium, et ejus substantiam, ut natura in voluntate rationali, liberum vero arbitrium ejus libertate, sive in motu liberæ naturaliter voluntatis, sive in munere intelligentiæ.*

7. *Quæ tria, id est liber, motus, intelligentia, liberum arbitrium inter se componunt: ut, sicut substantia in qua est, trina sit: est enim, et vult, et scit: ita et illud trinum fiat: liber, motus, intelligens.*

Quod ergo dicit, interioris hominis substantialem trinitatem in essentia et voluntate et scientia contineri, ex parte ex disputationibus sancti Augustini in libris de Trinitate sumpti; ex parte de suo excogitavit. Dicit enim beatus Augustinus de sancta et summa Trinitate disputans (*lib. ix, cap. 2, et lib. xv, cap. 7*), et de mente hominis ubi ad imaginem et similitudinem Dei conditus est, similitudinem ad Deum trahens, ut per illam imaginem trinitatis quæ est in mente hominis sublevaret nos ad contemplandum utcumque Trinitatem quæ Deus est. Dicit, inquam, [hæc tria, id est esse, nosse, et velle, ita in mente hominis inveniri, ut et distincte tria sint, et substantia unum sint; videlicet quando mens, quæ naturaliter est, naturaliter novit se et naturaliter vult, id est diligit se, nec ad aliud tunc refertur ejus notitia et voluntas nisi ad seipsam. Tunc enim licet distincte intelligantur hæc tria esse in mente, id est esse et nosse se, et velle se, tamen et ipsum esse natura, id est essentia mentis est, et omnino naturaliter novit se, et naturaliter vult se; et tota est, et sicut tota habet esse, sic etiam tota se novit, sic tota se vult et diligit. Et ideo tunc quanta est essentia ejus, tanta est et notitia ejus et voluntas ejus. Et ex hac comparatione admonet beatus doctor, ut ex similitudine mentis nostræ exurgamus ad contemplandam veram Trinitatem quæ Deus est: ut sicut hæc tria, id est esse, nosse se, et velle se, ita inveniuntur in mente hominis, ut et proprie singula discernantur, et tamen substantialiter et naturaliter unum sint. Et quanta est ipsa mens, tanta tunc sit et notitia sui et dilectio sui, quia tota se novit, tota se diligit: ita ex hac imagine et similitudine Dei sublevemus intellectum ad ipsam Trinitatem Domini, et agnoscamus in ipsa beata et summa Trinitate, distincte et proprie tria esse, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et hæc tria essentialiter et naturaliter unum esse, et æqualia esse, ut quantus est ibi Pater, tantus agnoscatur esse et Filius, tantus et Spiritus sanctus. Sicque, velut per speculum et in ænigmate mentis nostræ discamus intelligere sanctam Trinitatem, distinctam per-

sonis, unitam substantia, æqualem natura atque potentia.]

Iste vero cum hæc legisset, tam utiliter et salubriter ad illuminationem nostræ fidei dicta, non est contentus moderamine et pietate sancti doctoris, ne terminos ab eo præfixos excederet: sed addidit de suo quod hæc tria quæ in mente hominis contemplantur, Trinitas sit substantialis: cum Trinitas substantialis et substantiva, id est quæ substantialiter in personis consistat, nullatenus inveniri possit, nisi unius Dei. Unde et idem doctor, ne quis erret in talibus sollicitè admonet, et docet in eisdem libris, quod non homo sit hæc tria, sed hominis vel in homine sint hæc tria. Cum e contrario in sancta Trinitate illa tria quæ distincte ibi agnoscuntur, nullatenus dici debeant aut possint in uno Deo esse, sed vere unus Deus esse. Neque enim Trinitatem dicimus esse in Deo, sed ipsam Trinitatem Deum: sic enim ipse sanctus doctor dicit (*lib. xv de Trinit., cap. 6*): [Invenimus in homine trinitatem, id est mentem et notitiam qua se novit, et dilectionem qua se diligit; sed hæc tria ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo: homo enim est, sicut et veteres definierunt, animal rationale mortale. Illa ergo excellent in homine, non ipsa sunt homo, et una persona, id est singulus quisque homo.] Habet illa tria in mente, vel mentem: ac per hoc illa tria non homo sunt, sed hominis sunt, vel in homine sunt. Detracto etiam corpore, si sola anima cogitetur aliquid, eius mens est tanquam caput ejus, vel oculus, vel facies, sed non hæc ut corpora cogitanda sunt. Non igitur anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur: nunquid autem possumus dicere Trinitatem sic esse in Deo, ut aliquid Dei sit, nec ipsa sit Deus?

Iste vero postquam non recte substantialem Trinitatem in mentis essentia et voluntate et scientia contineri dixit, addit adhuc aliud pejus, dicens de ipsa hominis mente: *Nec aliud ei esse et velle, nec aliud velle et scire; totamque animæ naturam voluntatem esse; sed hæc tria unam naturam.* Cum e contrario firmissime fides teneat nullam creaturam esse, id est nec angelicam, nec humanam, quæ ita sit simplicis nature, vel essentia, ut quod est ei esse, hoc sit intelligere, quia videlicet potest esse et non intelligere. Nec quod est ei esse, hoc est velle, quia potest esse et non velle. Nec hoc illi est esse quod nosse, quia potest esse et non nosse. Nec hoc illi est esse quod diligere, quia potest esse et non diligere. Solius autem divinæ nature est summa illa et ineffabilis simplicitas, ut quod est ei esse, hoc ei sit quidquid veraciter dicitur esse. Verbi gratia, quod est ei esse, hoc est intelligere, quia non est in illo aliud essentia et aliud intelligentia: sed quod est essentia, hoc intelligentia; et quod intelligentia, hoc essentia. Similiter non est illi aliud esse et aliud sapientem esse, quia non est in illo aliud essentia et aliud sapientia: sed quod essentia, hoc sapientia, et quod sapientia, hoc essentia. De qua re idem beatus doctor ita loquitur, dicens:

[Si autem quaeritur quomodo multiplex et simplex illa sit substantia, animadvertenda est primo creatura quare sit multiplex, nullo autem modo vere simplex.] Et post aliqua: [etiam anima, inquit, cum aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem; aliud cupiditas, aliud timor; aliud lætitia, aliud tristitia; possintque alia sine aliis, et alia majus, alia minus, innumerabilia et innumerabiliter in animæ natura inveniri: manifestum est non simplicem, sed multiplicem esse naturam, nihil enim simplex mutabile est. Omnis autem creatura mutabilis, Deus autem multipliciter quidem dicitur, magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, et quidquid aliud non indigne dici videtur. Sed eadem magnitudo ejus est, quæ sapientia. Non enim mole magnus, sed virtute. Et eadem bonitas quæ sapientia et magnitudo; et eadem veritas quæ illa omnia. Et non est ibi aliud beatum esse, et aliud magnum aut sapientem, aut verum, aut bonum, aut omnino ipsum esse; nec quoniam Trinitas est, ideo triplex putandus est. Alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quam simul Pater et Filius.] Item cum de solo Filio loqueretur, ita ait de illo: [Ubi est prima et summa vita, cui non est aliud vivere, aliud esse, sed idem est et esse et vivere; et primus ac summus intellectus, cui non est aliud vivere, et aliud intelligere: sed id quod est intelligere, hoc vivere, hoc esse est: unum omnia tanquam verbum perfectum, cui non desit aliquid; et ars quædam omnipotentis atque sapientis Dei plena omnium rationum viventium incommutabilium. Et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno cum quo unum.]

Cum ergo hæc ita sint, quomodo iste ausus est dicere de creatura humanæ mentis: *Nec aliud est ei esse et velle, nec aliud velle et scire, sed hæc tria unam naturam totamque animæ naturam voluntatem esse?* Cum e contrario sanctus doctor quæ sibi sequi videtur, et cujus cautelam atque moderationem sua levitate atque vanitate nimis impudenter transcendere præsumit, inter illa tria quæ in mente humana velut quædam similitudo Trinitatis inveniuntur, id est esse, nosse, diligere, tantam distantiam esse ostendat, ut sic de his dicat (*de Trin.* l. x, c. 11, 12): [Sive mentem dicamus in homine, ejusque notitiam et dilectionem, sive memoriam, intelligentiam, voluntatem, nihil mentis meminimus, nisi per memoriam, nec intelligimus, nisi per intelligentiam, nec amamus, nisi per voluntatem.] Ecce, secundum veritatem quam sanctus vir docet, in ipsa hominis mente quanta est distantia et diversitas: inter hæc tria, quæ naturaliter in illa et illius sunt; id est inter memoriam sui et intelligentiam sui et dilectionem sui,

A dum per solam memoriam sui meminit, per solam intelligentiam se intelligit, per solam dilectionem se diligit: aliud ergo ibi potest memoria, aliud intelligentia, aliud dilectio: nec quod potest memoria, hoc potest intelligentia, nec quod potest intelligentia hoc memoria: nec quod potest memoria et intelligentia, hoc voluntas. Et si mentis essentia distincto consideretur, quod potest substantialiter in his tribus, absque illis utique non possit. Iste autem e contrario dicit, menti non aliud esse et aliud velle; nec aliud velle et aliud scire. Quod si recipiatur, quid aliud ista et nova, inaudita præsumptione, asseritur, nisi, ut Deus simplicis est naturæ, ita et mens humana simplicis naturæ esse credatur? Si enim quod est humanæ menti esse, hoc est velle, manifeste non est ibi aliud essentia, et aliud voluntas; sed ipsa essentia voluntas, et ipsa voluntas essentia. Item, si humanæ menti non est aliud velle et aliud scire, ergo non est ibi aliud voluntas et aliud essentia; sed ipsa voluntas scientia, et ipsa scientia voluntas. Ex hac incredibili ratione sequitur ut dicatur, sicut et iste dicit, quod ipsa mens sicut tota est essentia, sic tota sit voluntas, tota scientia. Et sicut de Deo verissime creditur ut de ipso solo veraciter dicatur quia quod habet, hoc est; habet enim justitiam, sed ipse justitia est; habet sapientiam, sed ipse sapientia est; habet bonitatem, sed ipse bonitas est; sequitur, inquam, ut et de humana mente similiter dicatur: quia quod habet, hoc est: videlicet quia habet voluntatem, sed ipsa est voluntas; habet scientiam, sed ipsa est scientia; ita ut, sicut de Deo credimus, non sit illi aliud esse et aliud habere.

* Ecce ergo isto auctore, imo deceptore, contra omnem fidei veritatem, contra Scripturæ sanctæ auctoritatem, contra patrum dogmatum sinceritatem, imo contra omnem divinam humanamque rationem, inventa est creatura, id est mens humana, quæ sit naturæ simplicis, ac per hoc incommutabilis, sicut Deus naturæ simplicis et incommutabilis, est. Cum e contrario veritas clamet, et ipse sanctus Augustinus, sicut supra ostendimus, manifeste affirmet quia omnis creatura multiplex, nullo autem modo vere simplex; et iterum dicat: nihil mutabile simplex, omnis autem creatura mutabilis. Eligat ergo iste alterum de duobus: si mentis natura, sicut asserere conatur, natura simplex est mutabilis non est, quia, sicut ipse doctor dicit, et verissime dicit, nihil mutabile simplex; si autem ipsa mentis natura, sicut omnis creatura vere mutabilis est, simplex non est. Absit igitur ut beatus Augustinus, qui omnem creaturam affirmat esse mutabilem et multiplicem, nec

NOTE DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Meminerunt hujus erroris Hieronymus epistola ad Marcellinum et Anapsychiam, et August., epist. 28, ad eundem Hieronymum: in quem inciderunt tum philosophi, tum Gnostici, ex August. hæres. 6; Cerdon, ex Theodoro, lib. 11 hæreticarum Fabularum; et Manichæi, ex August. contra Fortunatum: itemque Priscillianus, ex con-

cilio Braccarensi 1, can. 5. Hi enim omnes non aliam in homine ponebant animam præter eam totius mundi, aut saltem partem illius, quomodo animam hominis esse Deum vel partem illius fateri cogerantur. Refelluntur ab Augustino et Hieronymo locis citatis, itemque a D. Thoma 1 part., quest. 9, art. 1.

ullo modo simplicem, talia senserit vel scripserit de natura mentis humanæ, ut eam non tantum similem, sed etiam æqualem Deo esse assereret, si eam immutabilis et simplicis naturæ esse dixisset! Legat qui voluerit et valuerit diligentissime, et attentissime perscrutetur dicta illius de hac re in libris de Trinitate, et inveniet eum dixisse illa tria quæ in mente hominis reperiuntur, de quibus sæpe dictum est, propter unitatem substantiæ mentis cui insunt, unum esse, et unam mentem esse, unamque substantiam; inveniet eum dixisse, quia hæc menti substantialiter insunt, et mentem esse substantiam, et notitiam sui substantiam, et voluntatem sui substantiam. Item inveniet eum dixisse quod mens tota se novit, tota se vult, vel diligit; nusquam tamen illic eum dixisse inveniet ipsam mentem esse notitiam, ipsam mentem esse voluntatem: cum superius jam ex ejusdem verbis ostensum sit, aliud ibi esse notitiam, per quam solum se mens novit, et aliud voluntatem, per quam solum se mens diligit. Cur itaque, cum tota se novit mens, non dixit ipsam mentem esse notitiam? Et cum tota se vult, non dixit ipsam mentem esse voluntatem? nisi quia mens ipsa creatura est, et simplex non est; et aliud est illi esse, aliud nosse, aliud velle. Sed si aliquis, vel iste qui hoc dixit, opponat: quomodo ergo hæc tria unum, una mens, una substantia, si est ibi aliud, et aliud, agnoscat hæc tria et substantialiter unum posse dici, quia una, et in una substantia sunt. Et potentialiter aliud, et aliud, quia, sicut ipse doctor ostendit, aliud in ipsa mente potest memoria, aliud intelligentia, aliud voluntas. Cum e contrario in divina Trinitate possimus dicere alius, et alius, et alius; sed nullo modo dicere possimus aliud, et aliud, et aliud, propter summæ simplicem naturæ unitatem. Nisi ergo summa simplicitas, ubi nunquam inveniri potest aliud, et aliud.

Invenitur quidam antiquus disputator, cum de incorporea animæ tractaret natura, inter cætera ita de ea dixisse: Et cum vult anima, si tota vult, tota voluntas est, ubi utique circumspecte et cautissime sic asseruit ipsam animam secundum quemdam modum aliquoties totam dici posse voluntatem, cum scilicet tota vult, quia manifeste non extra se, sed in se, et apud se vult, ut nullo modo eam absolute definierit esse voluntatem, sed suspense posuerit ac dixerit, si tota vult, tota voluntas est: unde indubitanter intelligendum est, imo unicuique in seipso naturaliter agnoscendum, quia si tota non vult, tota voluntas non est. Potest namque unum atque idem ex parte velle, et ex parte non velle potest idipsum, quod tota vult, penitus non velle. Et ideo juxta hujusmodi voluntatis mutabilem et variabilem motum, non est dicenda absolute ac definitive animæ natura tota esse voluntas: quia procul dubio hoc non est, nec cum ex parte vult, vel cum omnino id quod voluerat non vult, habens semper in se naturaliter velle: ita tamen ut, manente semper sui natura atque substantia, id ipsum velle secundum ea quæ appetit sive respuit, vel maneat eodem modo, vel mutetur

A aut pereat. Cesset itaque iste dicere totam animæ naturam esse voluntatem, id est ipsam animam voluntatem esse. Quia non est naturæ simplicis, ut Dens, ut quod illi est esse, hoc sit velle, nec aliud sit illi esse, aliud habere voluntatem.

Quæ cum ita sint, abigatur ab auribus fidelium tam impium et profanum commentum; meminerint qui talem doctorem mirantur et libenter audiunt, se esse Christianos; meminerint se fidem catholicam, fidem veram sentiendi de Deo integram sibi inviolatamque servandam; meminerint depositum paternæ doctrinæ fidelissime custodiendum: et impias vocum presumptiones omni pietatis intentione vitandas: sicut Apostolus vehementissime commendat, dicens: *O Timothee, depositum custodi, devitas profanas vocum novitates, et oppositiones pseudonymæ, id est falsi nominis scientiæ; quam quidam promittentes circa fidem exciderunt, vel circa fidem naufragaverunt (I Tim. vi, 20, 21).* Discamus non habere aures prurientes, id est avidas, et appetentes inanum et anilium fabularum. De quo malo Apostolus dicit: *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed ad sua desideria concervabunt sibi magistros prurientes auribus: et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (II Tim. iv, 3, 4).* Quid enim restat talia dicentibus vel recipientibus, id est humanam mentem ita Deo exæquari ut, sicut Dens, ita etiam ista simplicis sit naturæ: nisi ut, sicut pessimi antiqui hæretici dixerunt, ejusdem naturæ esse blasphemem Deum et animam.

C Post hæc dicit iste: *Liberam voluntatem esse naturam hominis, ejusque liberum motum, ac potestatem movendi; quod sit liberum arbitrium hoc donum Creatoris.* Nos autem, ut jam diximus, et ut ipsa rei veritas evidenter ostendit, non dicimus hominem esse voluntatem, sed hominis esse voluntatem; quia videlicet aliud est ei esse, aliud velle; et ideo non homo voluntas, sed hominis est voluntas. Ostendit tamen iste quod Pelagiano errore, secundum naturam tantum hominis liberum arbitrium esse sentiat, et donum esse naturæ, non donum gratiæ, id est voluntatis humanæ, ut ipse dicit, liberum motum, ac potestatem movendi. Per quod manifeste ostendit ita se sentire quod voluntas humana non solum liberum naturaliter motum habeat, ut moveatur ad appetendum bonum vel malum, sed etiam liberam potestatem quia faciat ipsum bonum vel malum; sed e contrario fides catholica tenet, contra omnes hujusmodi errores, quod liberum arbitrium, etsi fuit in homine naturaliter rectum et integrum ante peccatum, tamen peccati merito depravatum, imo amissum, nullum habeat motum, id est appetitum bonæ voluntatis, nec potestatem ipsius bonæ voluntatis implendæ, nisi per occultam gratiam, donante et inspirante illo de quo Apostolus verissime dicit: *Deus est enim, qui operatur in nobis, et velle, et perficere pro bona voluntate (Phil. ii, 13).* Habet namque, ut jam diximus, naturaliter a Creatore insitum

ut possit velle, ut possit etiam posse quod bonum est; ut autem hoc velit, ut hoc possit non habet ex se, sed ex illo tantum qui operatur in cordibus fidelium et velle et perficere pro bona voluntate. Inde est illa ecclesiastica et fidelissima definitio, quam beatus papa Cælestinus ponit in Decretis suis dicens (*Cælest.*, *Epist. ad Gall. episc.* 819): [Ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operatur arbitria, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnique motus bonæ voluntatis ex Deo sit: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.] Et iterum (*Ibid.*, 8): [Omnia studia, omnia opera ac merita sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sunt. Quia nemo aliunde ei placet, nisi ex eo quod ipse donaverit.] Ex qua apostolica et ecclesiastica definitione certissime ostenditur nihil posse in homine liberum arbitrium ad appetendum vel peragendum bonum, nisi fuerit Christi gratia liberatum. Est tamen liberum ad malum, quia, cum peccat, non aliqua necessitate cogitur, sed voluntate propria depravatur.

Addit deinde iste et dicit: Sicut animale corpus potuit mori, quia adhuc non erat perfectum, id est spirituale, ita voluntas, libera adhuc animalis merito, quia mortalis potuit peccare, quoniam adhuc non erat perfecta, quæ utique perfectio libertatis post mandati custodiam impleatur, dum ei peccandi voluntas auferretur; ubi quid aliud dicendum de corpore animali et spirituali, nisi quod Apostolus docet dicens: Si est corpus animale, et est spirituale, sicut scriptum est: factus est primus homo Adam in animam viventem: novissimus autem in spiritum vivificantem (*I Cor.* xv, 44, 45). Et supra, cum de resurrectione mortuorum loqueretur, ait: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale (*Ibid.*, 44). In quibus verbis quomodo distinguendum est corpus animale et corpus spirituale, nisi quod corpus animale per animam tantummodo mortaliter et corruptibiliter vivificatur? Quale erat corpus Adæ etiam ante peccatum; quia, etsi necdum erat morti et corruptioni destinatum, poterat tamen peccati merito corrumpi et mori: sicut utique et in illo factum est et in universa ejus progenie fit, justo illius judicio atque vindicta qui ait: Donec revertaris in terram unde sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Spirituale vero corpus dicitur, non quod corpus esse desistat, et spiritus fiat: quia licet spirituale, vere tamen corpus ab Apostolo appellatur; sed tunc corpus spirituale erit quando per spiritum immortaliter, et incorruptibiliter vivificabitur; Quale et in se exhibuit novissimus Adam, id est Dominus Jesus Christus in resurrectione, per quam utique mortale corpus quod susceperat, in immortalitatem et incorruptionem transtulit, et in sanctis suis per eandem incorruptionis gratiam in novissimo die exhibebit. Cum etiam in ipsis, juxta eundem Apostolum: Corruptibile hoc induerit incorruptelam, et mortale hoc induerit immortalitatem, ut absorbeatur quod est mortale a vita; et impleatur, sicut ipse di-

A cit, sermo qui scriptus est: Absorpta est mors a victoria (*Ibid.*, 53, 54); ut corpus quod nunc animale seminatur in morte, tunc resurgat spirituale (*Ibid.*, 44), nullo jam alimento sustentandum, nulla molestia corrumpendum, nulla morte dissolvendum, sed solo spiritu æterna immortalitate vivificandum. Quale erat etiam futurum corpus Adæ nulla intercedente morte, Deo ejus obedientiam remunerante, si non peccasset.

Itaque verum quidem est quod adhuc animale esset corpus Adæ, nec in illam immortalitatem commutatum, quæ ei fuerat danda, si pie obediens Deo permansisset: ita ut et si non peccasset, posset non mori, et si peccasset, posset mori; manifestum est eum ideo mori potuisse, quia necdum fuerat immortalitate donatus. Quod autem in illo homine adhuc animalis esset voluntas, id est secundum animæ humanæ appetitum, et non secundum spiritum Dei vivens sive intelligens, ut nondum esset in interiori homine, id est in spiritu mentis suæ spiritualis, sed adhuc animalis, id est animaliter, non spiritaliter sentiens; de quibus dicit Apostolus: Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei (*I Cor.* ii, 14): Non ita ostendit Apostolus, qui sacramentum illud magnum quod futurum erat in Christo et in Ecclesia, ab ipso dicit esse prophetatum, quando divino utique repletus Spiritu ait: Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (*Eph.* v, 31). Quibus verbis Apostolus exponendo subjunxit: Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo et in Ecclesia (*Ibid.*, 32): Quomodo ergo non spiritalis erat voluntas ejus ad recte vivendum, spiritu adjuta, et illuminata, quæ erat etiam prophetali gratia sublimata; potuit tamen peccare etiam spiritalis voluntas in deterius lapsa; sicut ostendit idem Apostolus etiam spiritales posse tentari, id est tentatione peccati aliqua superari, ubi ait: Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris (*Gal.* vi, 1). Sic ergo voluntas illius hominis etiam spiritalis poterat tentari, poterat tentatione superari; et, si pervenisset obediendo ad illam plenitudinem beatitudinis ubi jam peccare non posset, non ab eo peccandi voluntas auferretur, ut iste dicit, quæ in eo nulla erat, sed ipsa bona voluntas, quæ illi inerat, tanta felicitate perficeretur, ut ad malum mutari non posset. Triplex enim status humanæ voluntatis fideliter intelligi potest, videlicet quod primus ille homo ita bonæ voluntatis conditus est, ut, si vellet, posset non peccare. Nunc autem etiam sancti homines, quia ex vitiata illius propagatione nascuntur, quamvis velint, non possint non peccare. Unde et quotidie veraciter Deo dicunt: Dimitte nobis debita nostra (*Matth.* vi, 12). In illa autem beatitudine quæ eis donanda est, tanta virtute solidandi sunt, ut jam non possint peccare,

sicut tanta incorruptionis gratia induendi, ut nunquam possint mori.

Mirum est autem cur iste subungere voluerit et dicere: *Hunc motum, id est liberi arbitrii, nulli animalium, præter hominem, concessum cum omnibus manifestum sit, quod ubi nulla rationalis natura est, sicut in omnibus brutis, et irrationalibus jumentis, nulla rationalis voluntas esse possit ad appetenda bona vel mala: sed ad omnia quæ agunt solo naturali bruto et insensato appetitu ducantur.* Unde et quæcunque ab eis sunt, quantum ad ea pertinet, nec bona dici possunt nec mala, nec vitia nec virtutes. nisi forte ideo sibi quodam modo comparavit humani arbitrii motum, et brutorum animantium appetitum, quod, sicut ille irrationalis appetitus solo naturæ incitamento agit, ita et iste humani arbitrii motus solo naturæ suæ instinctu ad quod voluerit ducatur. Quod quam sit contrarium veritati supra jam sæpius demonstratum est.

Et in tantum disputator iste auditorum sensibus et auribus abuti præsumpsit, ut auderet, velut quidam fabricator et figulus mendaciorum, novam liberi arbitrii definitionem velut luteam et lutulentam fingere, et quasi magnum aliquid inuentum oculis proponere. Subjunxit enim posthæc et ait: *Stique talis differentia inter liberum hominis arbitrium et ejus substantiam, ut natura ejus sit in voluntate rationali: liberum vero arbitrium in ejus libertate sive in motu liberæ naturaliter voluntatis, sive in munere intelligentiæ.* ^a Ecce quale liberum arbitrium docet: utique Pelagianum, non Christianum! cujus scilicet natura sit rationalis voluntas, effectus vero in sua naturali ^b voluntatis libertate consistat; et ex sola, vel in sola naturali voluntate habeat libertatem, et motum, et intelligentiæ munus. Nos autem, secundum veritatem fidei, ita ^c liberum arbitrium in homine agnoscimus, ut, licet menti rationali naturaliter sit a Deo insitum, et bonum, ac rectum prima conditione collatum; tamen peccati merito depravatum, et naturali virtute spoliatum, nullam possit habere ad verum horum libertatem, nullum bonæ voluntatis motum, nullum intelligentiæ lumen, nisi

illius gratia fuerit instauratum, quod ait: *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. viii, 36); et qui sua inspiratione monet, quorum voluerit corda ad fidem, sicut propheta dicit: *Et morebo omnes gentes, et veniet Desideratus cunctis gentibus* (Agg. ii, 8): Et cui quotidie supplicantes dicimus: *Da mihi intellectum, et discam mandata tua* (Ps. cxviii, 73). Et iterum: *Intellectum da mihi, et viam* (Ib., 144). De quo etiam intellectu largitori gratias agentes dicimus: *Benedicam Domino, qui tribuit mihi intellectum* (Ps. xv, 7). Hoc namque est vere liberum arbitrium: non, juxta istum Pelagianum erroris assertorem, munus naturæ, sed munus gratiæ; et liberum, quia Christi gratia liberatum.

Iste vero cum nominasset illa tria, id est arbitrii libertatem, motum, intelligentiam, quæ omnia in sola naturæ vi constare affirmat, producit adhuc ejusdem liberi arbitrii, quod ipse confingit, velut novam quamdam effigiem ex tribus partibus sive membris compactam, et dicit: *Quæ tria, id est liber, motus, intelligentia, liberum arbitrium inter se componunt: ut, sicut substantia in qua est, trina sit: Est enim et vult, et scit; ita et illud trinum fiat, id est liber, motus, intelligens.* Quæ omnia utique ideo dicit, ut in his solis, id est in ipsa natura, et his quæ insunt ipsi naturæ, liberum arbitrium constare contendat, videlicet ut, sicut menti humanæ naturaliter tria quedam insunt, id est esse, velle, scire, cum hæc duo, id est voluntas, et scientia tantummodo sui, et non alterius rei intelligitur, ita etiam liberum arbitrium ex ipsa mente procedens, et in ipsa consistens, non aliunde sed ex illa habeat libertatem, motum, intelligentiam; ut sit homini naturaliter per hujusmodi arbitrium, liber, motus, intelligens. Nec dicit mentem humanam tria illa in se habere, sed naturæ simplicis trinam esse. Et eodem modo etiam liberum arbitrium esse trinum, quis unquam audivit tam contentiosam erroris impietatem? Qua ita laborat includere, et velut quibusdam terminis committere liberum arbitrium, ut omnino illud in sola humanæ naturæ virtute concludat, et ab eo penitus Dei gratiam excludat. Quid ergo ei respondendum

NOTE DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

^a Non est quod in hac re Erigena arguatur, cum præclari theologi libertatem in voluntate et ratione posuerint. — Durand. in 2, dist. 24, ubi facultatem voluntatis et rationis esse docet, magis tamen rationis.

^b Hæc secundum potentiam ordinariam intelligenda sunt. Sic enim Deus in pœnam peccati ipsorum damnatorum statuit se non amplius cum iis speciali auxilio concursurum: per extraordinariam autem certum est illa non esse privatos; nec enim implicat Deum eos auxiliis sufficientibus et efficacibus per quæ infallibiliter a damnatione et peccato liberarentur præmunire posse. Ita D. Thomas ut reliqui doctores. Et eo sensu pariter exponendum est quod inferius habet, nempe dæmones simulque damnatos omnes per peccatum perdidisse velle bonum. Quod quamvis ad omnes peccatores adhuc superstitibus in hac vita extendere videatur, diversa tamen est ratio eorum et damnatorum, quia cum illis Deus

^d vult adhuc concurrere et illos auxiliis sufficientibus juvare.

^c *Liberum Arbitrium.* Cum dicit voluntatem non remansisse liberam post peccatum, intelligendum non est de libertate quæ necessitati opponitur, vel de potentia ipsa libera: semper enim cum retinet, ut passim docet August., lib. de Spiritu et littera, cap. 33, sed de libertate, quæ servituti peccati opponitur: hanc enim certum est per peccatum amitti cum servi fiamus ipsius peccati, ita ut ab eo per se et ex propriis viribus non possimus resurgere, aut opera pietatis exercere, sed indigeamus gratia illius de quo dictum est: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: et in hunc sensum vulgatum illud Augustini elogium, cap. 50 Enchiridii, debet intelligi: Abutens homo libero arbitrio perdidit et ipsum, non secundum essentiam, sed juxta eam quam ante peccatum sortiebatur perfectionem. Ita Bellarm., lib. v de Gratia et libero Arbitrio per totum.

est, cui jam de hac re superius tam multa responsa sunt? Nisi ut si Christianus vel esse vel videri cupit, abjiciat hunc insanum, mortiferum errorem, quem quanto subtilius sibi sequi, et asserere videtur, tanto infelicis a diabolo includitur et excecatur; et, abjectis humanarum adinventionum falsis et fallacibus argumentis, totum se Scripturæ sanctæ veritati, et Ecclesiasticorum Patrum auctoritati, et fidei simplicitati humiliter submittat; ne, dum libertatem suam sibi committit, et a Christo alienat, vere a Christo alienari mereatur. *Maledictus enim homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5). Benedictus autem vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus (Ibid., 7).*

CAPUT IX.

* Nono capitulo has definitiones ponit :

1. *Præscientiam et prædestinationem similitudine rerum temporalium ad Deum transferri.*

2. *Et omnem prædestinationem præscientiam esse*

Si ergo ex usu rerum temporalium; quæ trium temporum diversitate variantur, id est præteritū, præsentis et futuri, magis ad temporalia pertinent, ubi tam multa futura expectantur: quia videlicet præscientia et prædestinatio proprie rerum est futurarum: apud Deum vero sicut nihil est præteritum, ita etiam nihil futurum, in cujus æterna scientia æternaliter omnia præsentia sunt. Et ideo hæc duo magis translativæ, quam proprie ad Deum dicuntur; quomodo iste superius tam frequenter definit præscientiam et prædestinationem non solum Dei, et in Deo esse (quod etiam nos fatemur), sed etiam ipsam substantiam et essentiam Dei esse? Quapropter si ipse in sua disputatione tam contrarius sibi est, ut quod prius affirmat, postea destruat, quid necesse est, ut nos ejus vanitatem evacuemus, qui tam apte se ipsum evacuat? Si autem aliqua regula sophisticæ disputationis, quam ipse solam sequitur, talis est, ut licite apud sæcularem sapientiam quod uno loco affirmatur, altero subvertatur, quis non videat quam sit contemnenda et penitus abjicienda, ubi nulla est firmitas veritatis, et tam impudens, tam procax, tam petulans libertas est falsitatis.

Quod vero ait: *Omnem prædestinationem præscientiam esse*, ex parte verum est quidem: Quia omnis prædestinatio futurorum non sine præscientia sit, per quam ipsa futura præsciuntur. Sed si hoc ideo dictum est, quia si nihil amplius agat prædestinatio in

rebus, vel de rebus futuris quam præscientia, manifestissime falsum est: Quia præscientia ipsæ res futuræ tantummodo præsciuntur; prædestinatione vero etiam statuuntur, præfiniuntur et decernuntur. Et ideo prædestinatio impiorum ad supplicium æternum non tantummodo præscivit, sed etiam justo et æterno judicio statuit ac præfinivit quid essent passuri.

CAPUT X.

Decimo capitulo quatuor definitiones ponit hæc modo:

1. *Deum præscire aut prædestinare peccata, vel mortem vel pœnas hominum vel angelorum a contrario intelligendum sit.*

2. *Omne malum peccatum, et pœnam ejus esse: et hæc nihil esse b.*

3. *Peccatum, ejusque consequentias in morte atque miseria constitutas, non aliud esse quam integræ vitæ beatæque corruptiones, ita ut singula singulis opponantur. Integritati quidem peccatum, vitæ mors, beatitudini miseria. Illa sunt, hæc penitus non sunt.*

4. *Omnem perverse voluntatis defectum vel privationem vel peccatum, finisque ipsius mors miseriaque suppliciorum æternorum omnino nihil esse; ac per hoc nec præsciri, nec prædestinari.*

Ecce ad quid perducta est ista diabolica disputatio, ut homo qui vult videri Christianus, pagani et diabolicis argumentationibus omnem fidem præscientiæ et prædestinationis divinæ, qua impios præscivit et prædestinavit esse damnandos, quantum in se est, subvertat et destruat, non solum justum Dei judicium, et æternum atque incommutabile ejus consilium in eorum damnatione evacians; sed etiam peccatum, et omnem pœnam ac damnationem quæ peccatum consecuta sunt, nihil esse contendens. Ac per hoc, quia nihil sint, nec præsciri a Deo, nec prædestinari potuisse. Ita ut ubicunque in Scripturis sanctis, sive in dogmatibus Patrum talia præscisse et prædestinasse legitur, a contrario accipi debeat, id est ut omnino ea nec præscisse nec prædestinasse intelligatur. Quod quid est aliud dicere, quam aperte insanire? Quis enim unquam fidelium vel sentire vel dicere præsumpsit quia quod dixit veritas, non est veritas; quod docuit fides, falsum est; quod omnes credunt fideles, nihil est. Certe iste propterea hæc, id est peccatum et omnem pœnam, ac miseriam, et calamitatem, vel temporalem vel æternam nihil esse contendit, quia non habent essentiam in semetipsis existendi vel subsistendi, sicut videmus habere sub-

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Integro illo capite suggelat Erigenam quod pestilentissimum errorem introducat, qui effrena licentia omnibus vitis et sceleribus habenas laxat. Quem latius multo hocce miserrimo sæculo introducunt sectarii nostri, qui quamlibet legis obligationem a fidelium cervicibus arcent: quæ libertas est carnis non spiritus, filiorum diaboli non Dei; *ἀνάγκη* denique, quavis servitute miserior.

^b Hanc hæresim isto nostro sæculo ab inferis denovo suscitavit Quintinus et Copinus Sudores Flan-

dri, a catholicis propterea Libertini dicti; id est quod peccatum-nihil esse dicerent præter inanem et falsam opinionem: deinde non debere reprehendi eos qui occidunt, mœchantur, furantur; tertio, Christum nihil esse nisi aliquid compositum ex Spiritu Dei et opinione; quarto angelos, demones et animas nihil esse. Quos etiam detestari se dicat Calvinus, editis libellis adversus eos, ex ejus tamen schola tanquam ex equo Trojano certum est prodisse. — Bellarm., lib. II de Anissione gratiæ, cap. 1.

stantiam existendi vel subsistendi terram, aquas et ignes, herbas et arbores et quaecunque ejusmodi sunt, sicut etiam novimus et credimus substantiam existendi et subsistendi habere animas hominum, et spiritus angelorum bonorum sive malignorum. Et propterea affirmat diabolicæ presumptionis audacia, Deum solas rerum substantias et scire et præscire et prædestinare potuisse; ea vero quæ ipsis substantiis contraria et penalia sunt, quia existendi substantiam non habent, nullatenus a Deo præsciri vel prædestinari; ac per hoc nec sciri potuisse.

Ergo nec peccatum primi hominis præscivit, quia peccatum substantiam existendi non habet; nec penam peccati præscivit, id est mortem, miseriam, supplicium sempiternum: quia hæc similiter in seipsis substantialiter non existunt. Et ubi est quod fides firmissime et immobiliter tenet: Omnipotentem Deum verissime præscium esse futurorum omnium: ubi est quod per prophetas suos, in Scripturis sanctis, tot peccata hominum, tot pœnas, et clades et miseria peccatorum spiritu suo venturas prædicit? Ubi etiam quod ipse unigenitus Dei Filius, qui est Veritas æterna, tot persecutiones Ecclesiæ suæ, tot bellorum commotiones, et laborum ac terrorum pressuras, terræmotus etiam et pestilentias, et fames utique præcendi prænuntiat, et ut patientissime a suis tolerentur monet? cur tam apertum mendacium, imo tam inanilitatem et impiam blasphemiam iste impius proferre ausus est, contra totius sanctæ Ecclesiæ fidem, contra Scripturarum celestium veritatem, contra omnipotentem Dei majestatem ore sacrilego et verbis impiis obstrependo? Quid est autem quod in tantum consilium et deceptionem diaboli imitari et adjuvare conatur, ut ea quæ verissime et certissime impios passuros Deus prænuntiat et comminatur, id est æterna supplicia, iste labiis iniquis et lingua dolosa velut peccatoribus blandiendo affirmet nihil esse; sicut serpens in initio, ut terrorem mortis, quam Deus comminatus fuerat, a corde hominis excluderet, et ad peccandi delectationem provocaret: *nequaquam*, ait, *morte moriemini* (Gen. iii, 4); ita namque et iste, serpentis imitator, dicendo quod tormenta æterna, quæ Deus peccatoribus denuntiat, nihil sunt, quid aliud agit, quam ut terrorem salubrem a cordibus audientium tollat, eosque ad peccandum infrenes et præcipientes reddat.

Et ideo constantissima et immobili fide tenendum omnipotentem Deum omnia futura præscire, id est bona et mala, nec solum naturas omnium rerum, antequam eas crearet, præscisse; sed etiam quaecunque ipsis naturis possunt esse contraria, et penalia similiter præscisse. Non quia substantialiter existunt, sed quia substantiis ab eo conditis pœnaliter nocent. Hanc enim fidem Scriptura confirmat dicens: *Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant* (Dan. xiii, 42). Et ipse Dominus in Evangelio de his fideles suos terret, dicens: *Ostendam vobis quem timeatis: Timele cum qui, post-*

A quam occiderit, habet potestatem... mittere in gehennam; ita dico vobis, hunc timele (Luc. xii, 5). Iste autem e contrario dicit omnes pœnas suppliciorum æternarum, tam hominum quam angelorum malorum, quæ illis comminata et præparata sunt, omnino nihil esse. Si autem pœnæ æternæ malignorum angelorum et hominum pessimorum prædestinatæ non sunt, quid est quod ipse justus iudex et damnator ipsorum in illo iudicio se dicturum prædixit: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus?* (Matth. xxv, 41.) Si paratus utique, et prædestinatus, an angelis damnatis et damnandis est prædestinatus; impii autem, qui eodem æterno igni pariter puniendi sunt, non est paratus nec prædestinatus? Sed prædestinatus impiis pœnas et supplicia sempiterna etiam beatum Enoch, patriarcham antiquissimum (qui ambulavit cum Deo, et non comparuit, quia tulit eum Dominus), ante diluvium prophetasse, beatus Judas apostolus, loquens de impiissimis hæreticis qui ipsis temporibus apostolorum impugnare cœperunt Ecclesiam Dei, ita testatur dicens: *Prophetavit autem et de his septimus ad Adam Enoch dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris, quæ locuti sunt contra eum peccatores impii* (Jud. 14, 15). Hoc iudicium damnationis impiorum et iniquorum et blasphemantium hominum ab initio mundi tam mirabiliter prædictum, et in finem mundi verissime implendum etiam beatus Petrus apostolus his verbis denuntiat, dicens: *Fuerunt vero et pseudoprophetae in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum qui emit eos Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem* (II Petr. ii, 1). De quibus et paulo post adjungit: *Quibus iudicium jam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat* (Ibid., 3). Si ergo quærimus istius iudicii æternam apud Deum prædestinationem, audiamus vigilanter quod ait: *Quibus jam olim iudicium non cessat*, id est, non nunc primum judicantur; nec tunc primum quando de corpore exierat ad supplicium sempiternum. Sed hoc iudicium damnationis eorum jam olim est decretum, jam olim ex æternitate prædestinatum; et jam olim eis præparari non cessat. Si autem quærimus quæ pœna illis inferatur tali iudicio, et perditio, inquit, eorum non dormitat, item de eisdem impiis et blasphematoribus idem apostolus dicit: *Hi sunt fontes sine aqua, et nebulae turbinibus exagitatae, quibus caligo tenebrarum reservatur* (II Petr. ii, 17): Quomodo eis reservatur, nisi quia ipsis ab initio est præparata, et in fine reddenda? Quod eisdem pene verbis beatus Judas apostolus attestatur dicens: *Hi sunt nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur: arbores autumnales, bis mortuæ, eradicatæ: fluctus feri maris despumantes suas confusiones; sidera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum servata est* (Jud. 12, 13).

Contra hæc tam horrenda, tam terribilia, quæ

omnipotens Deus per prophetas et apostolos suos impius et peccatoribus comminatur, dicit iste : *Omne malum, peccatum et ejus pœnam non esse. Et iterum asserit : Naturæ integritatem, vitam, beatitudinem esse.* E contrario autem peccatum, mortem, miseriam penitus non esse. Addidit adhuc : *omnem perverſam voluntatis defectum vel privationem, vel peccatum, finemque ipsius mortem et miseriam suppliciorum æternalium omnino nihil esse : ac per hoc nec præſcribi a Deo, nec prædeſtinari.* De quibus omnibus si aliquid ſingillatim dicendum eſt, manifeſte novit fides quia malum quod eſt contrarium bono, ſicut vitium virtuti, tenebræ luci, infirmitas ſanitati, ſubſtantialiter non eſt. Quia, ſicut jam ſupra dictum eſt, ſubſtantiam per ſe exiſtendi et ſubſiſtendi non habet, ſicut cœlum, terra, aqua, aer, ignis, et reliqua ſive corporea ſive ſpiritualis creatura. Sed deſertio ſummi boni, cui, ut beatæ eſſe poſſit, inhære debet creatura rationalis angelica vel humana, hoc nomen accepit ut dicatur malum. Deſerendo ergo rationalis creatura, in angelis ſive in hominibus peccantibus, ſummum bonum, defectit ab ipſo bono, et privata eſt bono, et hoc ei eſt ſummum malum. Sive ergo dicamus malum eſſe deſertionem boni, vel defectum a bono, vel privationem boni, rectiſſime dicimus, ſicut et vitium deſertio virtutis, et tenebræ privatio lucis, et infirmitas nihil aliud, quam defectus eſt ſanitatis; ſimiliter et peccatum manifeſte nullam habet ſubſtantiam in ſe exiſtendi et ſubſiſtendi. Sed deſertio juſtiſſiæ et defectus a juſtiſſia tale nomen accepit. Ita etiam mors ſubſtantiam in ſe exiſtendi et ſubſiſtendi non habet, ſed vitæ amiſſio tale nomen accepit. Item quod dicitur pœna nullam in ſe exiſtendi ſubſtantiam habet, ſed dolor et ex dolore cruciatus tale nomen accepit : quod nihil eſt aliud quam tranquillitatis et quietis naturalis perturbatio, vel amiſſio, hoc namque agit pœna, ut tranquillitas et quies naturæ ipſo dolore et cruciatu turbetur vel amittatur.

Sed hæc omnia, id eſt malum, peccatum, pœna, mors, miſeria, quæ et ipſa nihil eſt aliud quam amiſſio felicitatis, licet per ſe et in ſe exiſtendi vel ſubſiſtendi nullam habeant ſubſtantiam, tamen omnino neceſſe eſt ut in aliqua vel ex aliqua ſubſtantia fiant. Nam et deſertio boni, quod dicitur malum, et deſertio juſtiſſiæ, quod appellatur peccatum, manifeſte in animo ſunt vel angelico vel humano. Sic amiſſio vitæ, quæ appellatur mors, et amiſſio tranquillitatis vel quietis naturalis, quæ appellatur pœna; et amiſſio felicitatis, quæ vocatur miſeria, in utroque fieri inveniuntur, id eſt et in anima, et in corpore. Nam et anima moritur deſertione vitæ ſuæ, quod Deus illi eſt : et corpus moritur amiſſione vitæ ſuæ, quod anima illi eſt : et hæc duo, id eſt mors animæ et mors corporis, quid aliud in utroque niſi vel felicitatis vel tranquillitatis amiſſio eſt? Pœna autem quæ in cruciatu et dolore ſentitur, manifeſte vel in anima agitur vel in corpore; et cum in corpore agitur maxime ex alio corpore irrogatur :

ut cum flagellis cæditur, gladiis vulneratur, vel quibuſcunque tormentis vexatur : quod etiam in ſuppliciiis æternis futurum eſt, ubi damnatorum corpora igni et ſulphure torquebuntur. Qui tamen omnes dolores et cruciatus, corporibus de corporibus illati, ſic ſunt in corpore, ut per corpus etiam animæ ſint. Anima namque ſine corpore et dolere et cruciari poſteſt; ſicut illa damnati divitis in inferno, anima cruciabatur qui ait, *quia crucior in hac flamma* (Luc. xvi, 24); corpus vero ſine anima dolere non poſteſt.

Omnipotentī itaque Deo de quo ſcriptum eſt : *Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia fuerunt agnita : ſic et poſt perfectum reſpicit omnia* (Eccli. xxiij, 29). Et iterum : *A ſæculo et uaque in ſæculum reſpicit, et nihil eſt novum in conſpectu ejus* (Ibid., xxxix, 21). Et iterum cum de hominibus Scriptura loqueretur ait : *Et omnia opera eorum quaſi ſol in conſpectu Dei : non præterit illum omnia cogitatus, et non abſconditur ab eo ullus ſermo* (Eccli. xvi, 26) : Iſti, inquam, omnipotentiffimo et ineffabili Creatori, cui, antequam crearentur, in æterna ſcientia ſua omnia fuerunt agnita, qui, etiam poſtquam omnia perfecit, non aliter, ſed ſic reſpicit facta, ſicut vidit faciendā, nihil videlicet extra ſe, ſed in ſe omnia cernendo. Et ideo in conſpectu ejus nihil eſt novum, nec quando primum eſt creatum, quia ſemper fuit in ejus ſcientia æternum : quem omnia opera hominum, ſicut in clariffimo ſole non latent; quem nullus hominum præterit cogitatus, a quo nullus eorum ſermo abſconditur; iſte tam mirabilis Creator et gubernator, ſicut omnium rerum quæ futuræ erant, naturam et ſpeciem et ordinem in ſua æterna præſcientia ſemper novit, ita etiam ipſarum rerum ſtatū, et ſive ad meliora profectum, ſive ad deteriora defectum æternaliter prævidit; et quæ ad ſe proficientibus præmia, quæ autem a ſe deficientibus ſupplicia deberentur, juſtiſſimus operis ſui ordinator, et præſcivit et prædeſtinavit, et ſe impleturum prædixit. Et ideo ſive malum et peccatum, in quibus eſt defectus a bono; ſive mors et pœna, quæ illi defectui juſte debetur, ſemper fuit in præſcientia Conditoris; qui meſuram proficienti et deficienti in creaturis ſuis ſolus veraciter agnoſcit, et ipſorum profectum atque defectum ſolus judex juſtus exiſtit. Ita et mors et peccatum et omnis pœna ac miſeria quæ peccatum conſequentur, quia ſubſtantiam nullam habent in ſe exiſtendi, nihil ſunt. Et quia creaturæ rationali, cujus defectus et corruptio his nominibus ſignificantur, nimis nocent, in ejus ſubſtantia vel corporali, vel ſpirituali, veraciter ſentuntur. Et quæ non ſunt ſubſtantia exiſtendo, ſunt omnimodis pernicioſa nocendo. Deſinat ergo hujusmodi blaſphemia, et omnipotens Deus ſicut omnium naturarum conditor, et ſtatus earum veriſſimus agnoſcatur cognitor, et juſtiſſimus ordinator.

CAPUT XI.

Undecimo capitulo ſequitur iſte, et dicit.

1. *Non esse Dei prædestinationem, nisi de his qui præparati sunt ad æternam felicitatem.*

2. *Abusive translateque dici præscire Deum et prædestinare: a simili præscivit quæ facturus esset; a contrario præscivit, quæ facturus non esset, pro ne scivit. Similiter a simili prædestinavit quos præparavit ad gratiam. A contrario prædestinavit impios ad interitum vel supplicium æternum: si enim prædestinati sunt, necessario peribunt, pernasque patientur inevitabiles. Quod si ita est, quomodo juste judicabitur mundus, quem necessitas prædestinationis cogit perire.*

3. *Sanctas Scripturas præscientiam simul et prædestinationem, aut solam absolutam prædestinationem, non nisi in iis quos Deus elegit ad æternam beatitudinem possidendam, inveniantur posuisse.*

4. *Apostolum præscientiam et prædestinationem in solis sanctis, Augustinum aliquoties in reprobis a contrario posuisse.*

Imprimis quod dicit, *non esse Dei prædestinationem nisi de his qui præparati sunt ad æternam felicitatem.* Sive ex suo sensu hoc dixerit, sive ab aliis audierit, nos tamen veraciter scimus quia iste est error moderni temporis apud plurimos, dum non putant prædestinationem Dei, nisi in parte electorum, in Scripturis inveniri: nec ipsum beatum Paulum apostolum in Epistolis suis, nisi de solis similiter electis prædestinationem posuisse, sicut et in sequentibus dicit. Sed acquiescendum et obediendum est humiliter veritati; et non quod semel nobis persuasum est, contentiose defendendum, sed potius Scriptura sancta diligentius perscrutanda, non solum apostolica, sed etiam prophetica, ex qua omnis apostolica auctoritas descendit. Sicut ipse beatus Paulus statim in principio Epistolæ ad Romanos evidenter declarat, *segregatum se esse dicens in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis (Rom. 1, 4).* Et in fine ejusdem Epistolæ omne mysterium evangelicæ prædicationis, in qua est etiam profundissimum mysterium præscientiæ et prædestinationis Dei, per Scripturas propheticas confirmat esse revelatum, ita dicens: *Ei autem qui potens est vos confirmare, secundum Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii æternis temporibus taciti, quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, etc. (Rom. xvi, 25, 26).* Itemque in Actibus apostolorum de seipso loquitur dicens: *Usque in hodiernum diem sto testificans minori, atque majori, nihil extra dicens, quam ea quæ Prophetæ sunt locuti futura esse, et Moyses (Act. xvi, 22).* Cum ergo ipse Apostolus ostendat atque confirmet in illud Evangelium Dei, quod ante promisit per prophetas suos in Scripturis sanctis se segregatum, et omne illud mysterium quod evangelizat per Scripturas prophetarum testatur patefactum, nihilque se extra dicere, quam quæ scripta sunt in lege et prophetis, manifestum est hujus rei, id est divinx præscientiæ et prædestinationis, altitudinem non solum in Apostolo, qui ex

Scripturis prophetis omnem suam prædicationem confirmat; sed etiam in ipsorum prophetarum Scripturis diligentius investigandam, et quod in utrisque festa veritatis declaratione fuerit inventum, fideliter nobis, et sine ulla controversiarum disceptatione omnimodis sequendum.

Primo itaque quid ipse Apostolus, qui se nihil extra dicere nisi quæ scripta sunt in lege et prophetis testatur, de hac re dicat audiamus, nec tam absurdum, nec contentiosum simus ut, ubi ipsa res, id est prædestinationis veritas apparet, ideo negemus pro prædestinatione dictum, quia nequaquam ibi prædestinationis nomen positum invenitur: sed, sive sonet ibi expresse prædestinatio, sive ipsius prædestinationis veritas certissime clarescat, una et pari

fide suscipiatur. Dicit itaque ipse primum de sola prædestinatione electorum: *Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et magnificavit (Rom. viii, 29, 30).* Post quæ verba si nihil omnino dixisset de parte reproborum, etiam utique e contrario intelligere debueramus quid de eis esset sentiendum, videlicet, ut ex prædestinatione electorum ad gloriam agnosceremus etiam prædestinationem esse reproborum ad penam. Sicut et in symbolo tantummodo vitam æternam, quod est præmium sanctorum videmur confiteri; et tamen e contrario similiter indubitanter credere et intelligere debemus mortem æternam, quod est damnatio iniquorum. Hanc enim regulam intelligendi in Scripturis ipse nos Apostolus docet, qui cum dixisset, de resurrectione disputans: *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale (1 Cor. xv, 44);* ne sine auctoritate Scripturæ spirituale corpus dixisse videretur, statim quod e contrario veraciter intelligendum esset adjunxit, dicens: *Si est corpus animale et spirituale (Ibid.).* Et continuo utrumque confirmans ponit testimonium Scripturæ, et dicit: *Sicut scriptum est, factus est primus homo Adam in animam viventem: novissimus Adam in spiritum vivificantem (ibid., 45).* Similiter et illud utique intelligitur quod, cum Deus primo homini dixisset: *De ligno scientiæ boni et mali ne comedas; quocunque die comederis ex eo, morte morieris (Gen. ii, 17).* Utique inobedienti comminatus est mortem; sed nunquid non agnoscit fides quid e contrario sentiendum sit; id est quod obediens præparaverit vitam? Item cum loquitur Deus ad Abraham: *Masculus cujus præputii caro non fuerit circumcisa octava die, peribit anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum ferit (Gen. xvii, 14).* Manifestum est masculum istum, qui non est octava die circumciscus, periturum de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit: Non utique in utero materno, nec in illa tam recenti infantia, quando aliquid bonum aut malum nullatenus agere potuit, sed utique in paradiso, in prævaricatione Adæ, in quo omnes, sicut Apostolus dicit, per-

caverunt (Rom. v, 12); qui ex illa damnata origine descendunt. Sicut ergo iste octava die minime circumciscus, manifeste periturus denuntiatur ob reatum primæ prævaricationis, ita e contrario fideliter intelligendum est eum qui rite et legitime esset circumciscus, ab illo reatu absolvendum.

Hæc diximus ut manifeste intelligamus quod, etiamsi Apostolus in illa prædestinationis disputatione de reproborum parte tacuisset, debuisset tamen fides nostra, quid de eis sentiendum esset, e contrario advertere et intelligere; sed non tacet, cum statim post aliquam et electorum, et reproborum similitudinem, simul ponens in duobus geminis Isaac et Rebecca ita adjungat: *Cum enim necdum nati essent, aut aliquid egissent bonum aut malum (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Rom. ix, 11, 12, 13; Mal. 1, 1, 2).* Manifeste igitur in hoc exemplo, et in Jacob, absque ullis meritis dilecto et electo, qui sin iliter tenebatur originalis peccati obnoxius, ut frater et ex eadem veniebat massa in Adam damnata, declarata est prædestinatio electorum ad vitam. In Esau autem solo originalis peccati reatu odio habito, prædestinatio reproborum ad interitum. Tale est, et quod post paululum de utraque parte subjungitur: *Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat (Rom. ix, 18).* Et quod deinde addit: *Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam (Ibid., 21);* de quibus vasis honoris et contumeliæ statim subjungit: *Quod si volens Deus ostendere iram, et notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum: ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam?* etc. (Ibid., 22, 23.) In quibus omnibus evidentissime agnoscitur Apostolum non de sola electorum, quam primo loco posuit, sed in toto isto disputationis suæ contextu, de utriusque partis prædestinatione, sive in vitam, sive in mortem; et exemplis, et testimoniis tractasse prophetis, dum in Jacob proponit formam electorum, in Esau vero formam reproborum. In quibus utique duabus partibus, *cuius vult Deus miseretur, et quem vult indurat:* sed miseretur misericorditer adjuvando, indurat juste deserendo; et tanquam *figulus luti ex eadem massa simul tota damnata, facit aliud vas in honorem misericorditer liberando, aliud vero in contumeliam juste damnando:* ut duo ex his ordines existant, quorum alii sint vas iræ, et alii vas misericordiæ; illa aptata in interitum, ista in gloriam præparata. Sed aptata in interitum et suo merito, et Dei justo iudicio; præparata autem in gloriam nullo suo merito, sed solo divinæ gratiæ beneficio. Cum ergo tam aperte dicat Apostolus: *Et vasa iræ aptata in interitum, et vasa misericordiæ præparata in gloriam, et ex eadem massa aliud vas fieri in honorem, aliud vero in contumeliam:* quis non intelligat in his verbis utriusque partis

A divinam prædestinationem manifestissime ostensam: dum et electi nullo suo merito, sed sola Dei bonitate prædestinantur ad vitam; et reprobi nullo Dei præiudicio, sed solo suo vel originali vel actuali merito prædestinantur ad interitum, nec eis divina prædestinatio necessitatem pereundi imponit, sicut nec necessitatem peccandi, sed necessitatem tantummodo iusta supplicia patiendi: ut qui voluntate permanent in peccatis, necessitate crucientur in pœnis.

Ita etiamsi tanta illa Apostoli de hac re disputatione ex hoc loco usque ad finem, ubi ait: *Confutavit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miseretur (Rom. xi, 32):* diligenter, et fideliter consideretur, de utriusque partis prædestinatione, sive in uno populo Judæorum in his, qui excæcati, et in his qui secundum electionem gratiæ salvati meruerunt; sive in utroque, id est Judæorum et Gentium, dum illi tanquam naturales rami fracti sunt: et isti tanquam oleaster in bonam olivam inserti (Ibid., 17), indubitanter eum inveniet et suis verbis, et maxime testimoniis prophetis disputantem. In quibus tamen prophetis testimoniis, quæ nobis beatus Apostolus tanta auctoritate proposuit, ut nihil omnino de hujus rei, id est, divinæ in utramque partem prædestinationis profunditate, et obscuritate nisi ex eorum firmitate, et evidenti attestatione docere voluerit. Illud præcipue omni pietatis consideratione attendendum est quod cum nusquam in eis expresse et proprie verbum prædestinationis sonet; tamen quia ipse res ad utramque prædestinationem pertinentes manifestissimæ apparent, et evidentissimæ declarantur, confidentissime Apostolus ad tantæ rei confirmationem, atque doctrinam ea assumpsit, et ita tenenda atque intelligenda Ecclesiæ tradidit: sua scilicet auctoritate, et exemplo nos informans et instruens, ut non contentiose et supervacue de ipso verbo prædestinationis in sanctorum prophetarum eloquiis inter nos disceptemus, vel (quod absit) etiam rixemur; sed pacifica et pia intelligentia, ubicunque res ipsa manifestissime declaratur, indubitanter omnino divinam prædestinationem et agnoscere, et asserere debeamus.

Primum namque testimonium propheticum, quod de hac repositum, illud ex Genesi est de quo ita ait: *Deus enim ait ad Abraham: Tu es servus meus, et eris servus meus (Gen. xv, 10):* ubi licet non videatur sonare prædestinatio, sonat tamen aperte promissio, quæ non aliter recte intelligitur, nisi ipsa promissio fideliter prædestinatio accipiat electi seminis Abraham, id est eorum qui filii Dei deputantur, et a filiis carnis divina gratia discreti sunt. Sicut ipse Apostolus in eodem loco exponit dicens: *Non qui filii carnis, hi filii sunt Dei; sed qui filii sunt promissionis æstimentur in semine (Ibid., 8).* Secundo loco illud iterum ex Genesi testimonium posuit: *De duobus geminis Isaac et Rebecca, quo dictum fuerat: Quia major serviet minori (Gen. xxv, 23):* ubi licet prædestinatio minime sonare videatur, tamen res ipsius prædestina-

tionis tam profunde et granditer ibi demonstrata est, ut moneat nos, et solerter excitet Apostolus in toto illo oraculo, quod tunc Rebeckæ de eisdem geminis divinitus, responsum est, hoc vigilanter et fideliter intendere, et considerare debere, quod nec damnati erant ex utero materno, *necdum aliquid egerant bonum aut malum* in vita propria, et utique ex uno erant concubitu procreati; et tamen tanta distantia omnipotens Deus inter utrumque discrevit, ut nullis eorum præcedentibus vel bonis, vel malis meritis, sola bonitate, et iudicio suo unum ex eis præferret, et alterum servituti subjugaret.

Et ne hoc parum esse existimarem, quod quasi de humanis et inhumanis rebus dictum esse videbatur, quia *major serviet minori*; videlicet quasi hoc tantummodo in rerum temporalium statu in eis esset implendum, dum in eorum posteris unus regno sublimatus, alteri sibi subdito, et servienti dominatur: erigit adhuc Apostolus intelligentiam nostram ad majoris rei considerationem adjuncto testimonio ex Malachia propheta, in quo de eisdem geminis non temporaliter, sed æternaliter discretis, neque in rebus tantum temporalibus sed etiam æternalibus magna distantia separatis, ipse Deus loquitur dicens: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Mal. 1, 2). Unde non aliter recte intelligitur hoc testimonium propheticum, nisi fideliter illi quod ex Genesi sumptum est testimonio jungatur, ut scilicet, sicut illud quod ibi dictum est, *Quia major serviet minori*, ita etiam istud quod in propheta Deus loquitur: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, antequam nati essent, et antequam aliquid egissent bonum aut malum. In divino utique justo iudicio utrumque præcessisse accipiat, id est et dilectio Dei in Jacob, et odium Dei in Esau. Et cum hæc duo, id est in alterum dilectio, et in alterum odium Dei, et nativitate eorum, et omne meritum vite eorum juxta verum et apostolicum sensum præcesserint, cum nec isti possent imputari mala aliqua quæ necdum fecerat, nec illi bona aliqua, quæ nulla perpetraverat, ita solummodo juste facta intelliguntur, ut omnipotens Deus, qui æternaliter ista in suo iudicio, et de unius electione, et de alterius reprobatione statuerat, ac prædefinierat, originale in eis reatum ex prævaricatione Adæ venientem, cui utique ambo æqualiter tenebantur obnoxii, futurum præviderit, unum misericorditer diligendo liberaret, alterum juste odiendo reproberet atque damnet. Quatenus ex hoc fideliter intelligamus profundiorum et occultiorum divini iudicii dispositionem, et illam generalem in Adam totius humani generis damnationem illuminante nos sensu apostolico altius perspicimus: ex qua omnipotens Deus, et quos voluerit sola sua gratia liberat, et quos noluerit æterna sua æquitate condemnat. Et licet in hoc prophetico testimonio, quod Deus dicit: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, non sonet verbum prædestinationis; ipsa tamen rei veritas ita evidenter apparet, in utriusque partis electionem, vel reprobationem, ut nihil fortius et expressius dici

potuerit, quam ut ex forma istorum geminorum alios omnipotens Deus æterna misericordia sua dilexisset, alios æterno suo iudicio odisset, sua attestatione manifestetur.

Huic testimonio prophetico et sensui apostolico, videlicet quo et dilectio et odium Dei in duobus geminis adhuc in utero materno positus ex misericordia et iudicio Dei intelligitur, etiam illud de Isaia propheta mirabiliter consonat et concordat, ubi omnipotens Deus, electi populi ab utero auxiliator, et e contrario reprobi populi similiter tanquam ex utero transgressoris condemnator ostenditur, dicente eodem propheta in primis ad populum electum: *Hæc dicit Dominus faciens et formans te, ab utero auxiliator tuus* (Isa. XLIV, 2). Deinde post aliqua ad populum reprobum ex persona Dei subjungens: *Et transgressorem ex ventre vocavi te* (Isa. LXVIII, 8): ut certissime quod in illorum geminorum forma demonstratum declarat Apostolus, hoc in duplici genere hominum, electorum scilicet et reproborum, lucidissime tenendum appareat. Dum et isti divino iudicio ex ventre transgressores arguuntur: et illis similiter Deus ex utero auxiliator ostenditur, quatenus ex eadem massa originaliter tota damnata in utero materno fiant alia vasa in honorem, et alia in contumeliam (Rom. ix, 21, 25). Similiter in tertio testimonio prophetico, quod ita posuit: *Moyse enim dicit: Miserebor cui miserebor, et misericordiam præstabo cuius miserebor* (Exod. xxxiii, 19): manifeste verbum prædestinationis non sonat. Res tamen ita manifesta est, ut de ea nullatenus dubitari possit. Cum omnipotens Deus omnibus æqualiter ex prima illa transgressione damnatis, non utique ullis præcedentibus bonis meritis, sed sola gratia sua misereatur cui miseretur, et misericors fiat, cui misericordiam præstiterit; manifeste cæteris, quibus hanc gratiam conferre noluerit, justo et æterno suo iudicio odio habitis atque damnatis.

Posthæc quartum testimonium propheticum sicut et tertium de Exodo posuit, ita subjungens: *Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntiatur nomen meum in universa terra* (Rom. ix, 17). Ubi, licet nomen prædestinationis expresse non sonet, tamen ipsa prædestinatio malorum merito iniquitatis suæ ad interitum sempiternum, tam aperte ostenditur, ut qui hæc fideliter audit, et intelligit, de ea dubitare non possit: dum ille impius, et durus, et indomabilis rex Egyptiorum, divino iudicio, sive ex massa damnatæ originis, sive ad potestatem regii honoris, in hoc tantummodo excitatus est, ut qui ex semetipso, et in semetipso dignus erat interitu æterno, apponente Deo [al. eo] iniquitatem super iniquitatem ejus, augeter contemptum in Dominum, quo tantis ac talibus plagis admirabili potentia Dei mereretur flagellari, et ad ultimum cum omni similiter impio populo suo æterna submersione, et perditione deleri; ut et illi iustissime reciperent quod merebantur; et omnipotens Dei virtus, sive in fla-

gello, sive in perditione eorum magnificentius omnino innotesceret, et ex unius pena plures ad cognitionem Dei et salutem suam proficerent.

Sicut de hac re beatus Ambrosius evidentissime tractans, ita dicit : [Justus Dominus in periculis, justus in damnis, justus in ultionibus est, non solum quia unusquisque juste culpæ suæ pretium luit : verum etiam, quia, dum unus punitur, plurimi corriguntur. Ananias in Actibus apostolorum fraudati pretiū, quod de agri venditione perceperat, crimen admisit, qui potuerat nihil offerre, et crimen evadere. Verum ne quis impune circumscribendos apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ munus fraude contaminare perfidiæ, morti addictus æternæ, universos ad fidei studium justo terrore composuit. Pharaon cum populo suo fluctibus mersus mundanæ conversationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Denique potuit Deus eum voluntati suæ facere obedientem, sed ejus pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum Dominus : *Quia ad hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra* (Rom. ix, 17). Non utique Dominus suæ laudis, sed nostræ correctionis incrementa quærebat.] Hæc beatus Ambrosius.

Apostolus vero præmissis duobus testimoniis, quorum unum ad misericordiam, quæ electis confertur : alterum ad judicium, quod reprobis irrogatur, pertinet : et velut utrumque concludens, et utrumque clementi et justa voluntate Dei fieri docens, subjungit : *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (Ibid., 18). Deinde adversus audaciam et præsumptionem hominum, qui non recognoscentes fragilitatem suam, nec propria merita attendentes, divina potius judicia, quæ non intelligunt, reprehendere non pertimescunt, proponit quintum testimonium ex Isaia propheta ita dicens : *O homo, tu qui es, qui respondeas Deo ? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit : Quid me fecisti sic ?* (Isa. xlv ; Rom. ix.) Ubi et verbum prædestinationis minime sonat : et tamen ipsa in utramque partem prædestinationis justitia tam clare et perfecte defenditur, ut omnino compellat fideliter audientem verissime cognoscere, quia ille omnipotens Creator verus est figulus, et omnes homines de limo terræ ab eo conditi, ejus figmentum : et ideo justissima ratione non posse judicare figmentum de figulo suo, sed potius figulum de figmento suo, qui solus novit æterno consilio suo unumquodque vas tam magni figmenti sui benigne formare, et ad quos usus ei placuerit utique justos et debitos ordinare atque disponere.

Quod ut adhuc apertius insinuet, adjungit sextum testimonium ex Jeremia propheta, et dicit : *Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ?* (Rom. ix, 21.) Ibi namque, id est in Jeremia propheta legimus dixisse Dominum ad eum, *Surge, descende in domum figuli, et ibi audies verba mea*

A (Jer. xviii, 2 seq.). Cumque ingressus fuisset propheta, ecce figulus faciebat opus e limo manibus suis, et subito dissipatum est opus quod faciebat. statimque conversus fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis ejus. Tunc propheta jussus est ire et clamare ad populum ex persona Dei : *Nunquid sicut figulus iste non potero facere vobis, domus Israel ?* Ait Dominus : *Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea*, etc. (Ibid., 7). Qua lectione prophetica manifeste Deus ostendit et se esse figulum, et omne humanum genus in manu ipsius quasi lutum in manu figuli, ut ex eo faciat vasa diversa, sicut placuerit in oculis ejus : ex una videlicet massa, et tota in Adam æqualiter damnata, efficiens vasa suo judicio distincta atque diversa, dum aliud ex eis sit in honorem, aliud vero in contumeliam : et illud etiam vas quod suo merito, et divino judicio fingitur in interitum, si subito per poenitentiam figuli inter manus dissipetur, ut jam non sit aptatum in interitum, continuo per sapientiam et bonitatem figuli formatur et efficitur vas alterum, ut sit in honorem, ut placeat oculis conditoris : tumque in omnibus his verbis non inveniatur proprie expressa prædestinatio, ipsa tamen prædestinationis virtus et veritas in utramque partem, et electorum videlicet et reproborum, et vasorum in honorem, et vasorum in contumeliam, tanta luce manifestatur, tanta discretione distinguitur, ut nihil certius, vel manifestius inveniri possit. Quæ omnia idcirco tam sollicita, et diligenti consideratione legentibus proponenda existimavimus, ut

C juxta hanc formam sensus apostolici in omnibus Scripturis prophetici non multum laboremus de verbo prædestinationis, cum omnino ipsa veritas rerum ad divinam prædestinationem pertinentium tam clare, et multipliciter ibi proponatur, ut vix ea omnia invenire vel capere sufficiat humana fragilitas. De quibus hic aliqua, exempli gratia, subjungere, maxime, quæ planiora et evidentiora sunt necessario studuimus, ut ex his et pacifice, ac fideliter audientes, facilius informemur, et contentiosi, si veritatem suscipere non reuerint, citius corrigantur.

Nec de illa nunc electorum prædestinatione aliquid dicimus, cum ad eam intelligendam, ac fideliter credendam et plenissime omnino sufficiant prophetica testimonia, ab Apostolo, sicut ostendimus, lucidissime prolata. Nec de ea, Domino largiente, aliquis nostrum dubitet : sed tantum de illa justii judicii prædestinatione qua impios ad interitum præordinavit ac prædestinavit ; de qua inter multos multa hæsitatio est, pauca ex multis, et manifesta testimonia replicamus. Legimus itaque in libro Genesis, quod omnipotens Deus totius humani generis interitum (præter eos qui misericordia ipsius in arca erant salvandi), propter nimias iniquitates et impietates ipsorum, ut generaliter et in præsentem perirent, pœna diluvii deleti, et in futuro æterna damnatione puniti longo

NOTE DUVALLII DOCTORIS SORBONICI.

^a Gravis est questio, a paucis exagitata et a paucioribus soluta. Negantem partem suadet locus

PATROL. CXIX.

I Petri iii : *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, morti-*

ante prædixerit, ad sanctum patriarcham Noe ita loquens : *Finis universæ carnis venit coram me. Repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra* (Gen. vi, 13). De qua etiam generali omnium perditione paulo superius eadem Scriptura dicit : *Dixitque Deus : Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Eruntque dies illius centum et viginti annorum* (Ibid., 3). Et post pauca : *Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio humani cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra* (Ibid., 5, 6). Ubi et paulo post subditur : *Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animalia, a reptili usque ad volucres cæli. Pœnitet enim me fecisse eam* (Ibid., 7). Quid evidentiùs tali prædicatione et prædestinatione de generali omnium impiorum, quibus tunc mundus plenus erat, interitum? Quam et sancto et electo patriarchæ longe ante Deus annuntiare voluit, et apud se in æterna et interna consilii sui dispositione statuit ac præfinivit, dum non per angelum, nec per prophetam aliquem illius temporis, sed apud semetipsum, hæc statuisset et præfînisse ostenditur. Et tamen benignissimus iudex, et conditor etiam illos, quos merito, ut ostenditur, iniquitatum et impietatum eorum ad tam horrendum exitum atque interitum prædestinaverat, non sine misericordiæ suæ bonitate et pietate reliquit, tribuens eis tempus et spatium pœnitendi, ut intra centum et viginti annos, aut digne pœnitendo Deo satisfacerent, aut si secundum duritiam suam et cor impœnitens thesaurizarent sibi iram in die iræ, inexcusabiliter perirent. Ita illos et merito impietatis suæ ad interitum prædestinavit, nec tamen prædestinatione ad peccandum ullatenus compulsi, quos tot annis ad pœnitentiam exspectavit.

De istorum infelici contumacia et damnatione terribili etiam liber Ecclesiasticus, adjuncto eorum in-

teritum, qui educti ex Ægypto per Moysen terram re-
 promissionis propter incredulitatem suam intrare
 non potuerunt, sed eorum cadavera prostrata sunt
 in deserto, ita dolenter et lamentabiliter loquitur
 dicens : *Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui
 gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti :
 et non pepercit peregrinationi illorum, et exaceratus
 est illos præ superbia illorum. Non misertus est illis,
 gentem totam perdens, et extollemem se in suis pec-
 catis. Et sicut sexcenta millia peditum, qui congregati
 sunt in duritia cordis sui : et si unus fuisset cervica-
 tus, mirum si fuisset immunis. Misericordia enim,
 et ira est cum illo. Potens exoratio, et effundens iram.
 Secundum misericordiam suam, sic correptio illius
 hominem secundum opera sua iudicat* (Eccli. xvi,
 8-43).

Talis est illa predictio atque prædestinatio Dei
 loquentis ad Abraham de futura oppressione atque
 afflictione et ereptione seminis ejus, et e con-
 trario damnatione et perditione oppressorum illius,
 cum ei ita dixit : *Scito prænosces quod peregrini-
 um futurum sit semen tuum in terra non sua, et
 subicient eos servituti, et affligent quadraginta an-
 nis. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego iudicabo :
 et post hæc egredietur cum magna substantia.
 Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus
 in senectute bona. Generatione autem quarta reverterentur
 hic : necdum enim completa sunt iniquitates
 Amorrahæorum usque in præsens tempus* (Gen. xv,
 13-16). Quid hæc prædestinatione manifestus? qua
 et semen Abrahæ tot annorum curricularis prædicatur
 in terra aliena peregrinaturum, et servituti subicien-
 dum, atque affligendum, et ex ipsa afflictione glori-
 osissime liberandum, et præfînito tempore, id est
 quarta generatione, ad terram patribus repromissam
 reversurum, ipsumque beatissimum patriarcham in
 pace et senectute bona patribus sociandum : e con-
 trario autem gentem, et regem Ægyptiorum, qui eos

NOTE DUVALLII DOCTORIS SORBONICI.

*ficatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. In
 quo his qui in carcere erant spiritibus veniens
 prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando
 expectabant Dei patientiam in diebus Noe. Cui
 alius subiungitur cap. iv : Ideo et mortuis præ-
 dicatum est Evangelium, ut iudicentur quidem se-
 cundum hominem in carne, vivant autem secundum
 Deum in spiritu. Ex quibus colligitur non omnes
 qui in diluvio perierunt esse in æternum dam-
 natos. Accedit quod saltem infantes quibus per
 remedium legis naturæ peccatum originale remis-
 sum fuit, in æternum minime perierint. Affirman-
 tem tamen hoc loco tuetur Ecclesia Lugdunensis,
 forte quia cum omnis caro viam suam corripisset, ut
 habetur Genesis ix, et monitionibus Noe aurem præ-
 bere nollet, quinimo videbatur ei quasi ludens
 loqui : repente super eos venit diluvium, cum ad
 pœnitentiam eos centum et viginti annis Deus ex-
 spectasset. Rem totam optime meo iudicio explicat
 Bellarm. lib. iv de Christo, cap. 13 : « Dico, inquit,
 Christum prædicasse in inferno omnibus bonis spiri-
 tibus, sed nominatim fuisse expressos illos qui
 fuerant in diebus Noe increduli, quia de illis majus
 erat dubium an essent salvi necne, cum puniti fue-
 runt a Deo, et submersi aquis diluvii. Indicat ergo*

hic Petrus etiam ex illis incredulis fuisse aliquos qui
 etiam in fine vitæ pœnitentiam egerunt : et licet
 quantum ad corpus perierint, tamen quantum ad
 animam salvi fuerunt. Quod etiam Hieronymus do-
 cet Quæstionibus Hebraicis in Genesim, tractans
 illud cap. vi : *Non permanebit Spiritus meus in ho-
 mine, ubi dicit Deum multos eorum temporaliter
 aquis diluvii punivisse, nec debere eos in gehenna
 in æternum punire. Et hunc etiam sensum videntur
 facere illa verba cap. iv : Ideo mortuis prædicatum
 est Evangelium, ut iudicentur quidem secundum ho-
 mines in carne, vivant autem secundum Deum in
 spiritu ; id est ut secundum homines exterius iudi-
 centur et existimentur damnati, quia corpora eorum
 necata sunt ; vivant tamen spiritu secundum Deum.
 id est, eorum animæ salvæ sint. » Hactenus Bellar-
 minus. Ex quibus sequitur male Ecclesiam Lugdu-
 nensem omnes illos ita submersos æternaliter dam-
 nare, nisi velimus pro majori tantum parte omnium
 denominationem fecisse, vel saltem conclusionem
 illam non esse de fide. Unde Augustinus epistola 99,
 ad Evodium, maluit aliter locum D. Petri exponere,
 quam ipsorum hominum conversionem et Christi in
 inferis prædicationem admittere. Lege Bellarmin.
 loc. cit.*

oppressuri erant, æterno Dei judicio perditioni perpetuæ destinatos. Similis est, aut etiam multo evidentiore illa prænuntiatio, ac prædestinatio de interitu Amorrhæorum, imo septem gentium pessimarum, quas tanto ante omnipotens Deus merito impietatis ipsorum se disperditurum ac deleturum statuisset ac præfinisse, ad Abraham loquens manifestissime declaravit, cum dixit : *Necum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum usque in præsens tempus.* Promiserat namque eidem sanctissimo patriarchæ, quod, illis deletis, regna et terras eorum semini ejus in possessionem traderet. Nec tamen hoc iudex justus et misericors, velut personarum, quod abest, acceptor, propter solam bonitatem et promissionem suam ad Abraham facere voluit; sed *secundum dignitatem bonitatis, et patientiæ et longanimitatis suæ* tot sæculis expectavit et distulit, et spatium poenitentiae dedit, ut illarum gentium multitudo si in suis impietatibus perseveraret, et peccatorum suorum cumulum adimpleret, in plenitudine iniquitatum suarum iustissime puniretur; ejusque loco semen Abrahæ, quod Deo erat servitutum, non personæ acceptione, non justitiæ et æquitatis suæ merito; sed sola divina bonitate succederet. Cumque jam tempus appropinquaret, et perditionis earundem gentium propter iniquitates suas, et introductionis seminis Abrahæ in terras earum per misericordiam Dei, ita de earum peccatis, et instanti, justa perditione, ad ipsum semen Abrahæ, id est ad populum Israel, Deus loquitur, dicens : *Ne polluamini in omnibus his quibus contaminatæ sunt universæ gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum, et quibus polluta est terra : cujus ego scelera visitabo, ut evomat habitatores suos* (Lev. xviii, 24, 25). Et post pauca : *Omnes enim excsecrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, et polluerunt eam. Caveat ergo ne et vos similiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomit gentem, quæ fuit ante vos* (Ibid., 27, 28).

Jam vero de extrema earundem gentium perditione, qua et in præsentī, et in futuro sæculo procul dubio perierunt, ita generaliter Scriptura loquitur, dicens : *Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel, et caderent, et non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi* (Jos. xi, 20). Quid apertius inveniri potest de prædestinatione impiorum ad interitum sempiternum, quam quod omnipotens Deus, qui hoc futurum in occulto judicio suo statuerat, tanto ante, et Abrahæ ista prædixerat, et ipse postea mediis temporibus frequentissime comminatus est, et ad extremum ejus sententiæ, id est consilii atque judicii fuisse Scriptura confirmat; ut non mererentur ullam clementiam, sed in sua impietate atque contemptu funditus et æternaliter perirent. De his divinis judiciis etiam liber Sapientiæ ita ad Deum loquitur, dicens : *Quis enim dicet tibi : Quid fecisti; aut quis stabilit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo venit vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit si perierint nationes quas tu se-*

cisti? Nec enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus : ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium : neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirunt de his quos perdidisti. Cum sis ergo justus, juste omnia disponis (Sap. xii, 12-15). Item cum eadem Scriptura distantiam faceret divinæ bonitatis erga populum suum, et justæ severitatis erga inimicos ipsorum, Ægyptios videlicet, quos æternæ perditioni destinaverat, ita dicit : *Ostendens quemadmodum tuos exaltares, et adversarios illorum necares. Cum enim tentati sunt, et quidem cum misericordia disciplinam acceperunt, scierunt quemadmodum cum ira judicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens probasti : illos autem tanquam rex durus interrogans condemnasti* (Sap. xi, 9-11).

B Et iterum : *Oportebat enim illis quidem sine excusatione supervenire interitum exercentibus tyrannidem : his autem tantum ostendere, quemadmodum inimici illorum exterminabantur* (Sap. xvi, 4). Et iterum : *Teigit autem tunc et justos tentatio mortis, et commotio in eremo facta est multitudinis, sed non diu permansit ira tua : erat enim sola tentatio iræ sufficiens* (Sap. xviii, 20, 25); *impiis autem usque in novissimum sine misericordia ira supervenit* (Sap. xix, 4). Et paulo post de æterno eorumdem Ægyptiorum in mari Rubro interitu, ita dicit : *Adhuc enim inter manus habentes luctum, et deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ : et quos rogantes projecerant, hos tanquam fugitivos persequabantur : ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas, et eorum, quæ acciderant, commemorationem amittebant : ut quæ deerant tormentis, repleret puniitio; et populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem inveni-*

C *rent* (Ibid., 3, 4, 5). Similiter et in libro Danielis prophetæ (Dan. ii, 32) quatuor futurorum magnorum et cardinalium regnorum, et ordo et tempora, et æterna et destructio juxta divinæ prædestinationis judicium, sive sub specie quatuor metallorum in statua a rege in somnis visa, sive sub diversitate quatuor bestiarum de mari ascendentium; sive aperta prænuntiatione regum atque bellorum usque ad tempora, et interfectionem, atque interitum ipsius Antichristi, et adventum Christi ad judicium admirabili Dei præscientia et dispositione manifestantur. Quæ utique regna, adjuncto regno Antichristi, quanta et quam horrenda mala in universo mundo exercuerint, et in quantum maxime Ecclesiam Dei opprimerint et impugnaverint, quis digne æstimare sufficiat? Et tamen ut omnia hæc æterno præscientiæ et prædestinationis divinæ judicio facta, vel futura esse intelligantur, tam mirabiliter (ut diximus) suo ordine prædicta, suis temporibus distincta, suis terminis finienda; tanto ante prophetica revelatione et agnita, et descripta sunt.

D Quod si etiam ipsum nomen prædestinationis, quod nihil est aliud quam decretum et præfinitio divini judicii in verbis prophetis, invenire cupimus, est

locus mirabilis et memorabilis apud Isaïam prophetam, ubi historice de regni Babylonii et Assyrii destructione, mystice autem de totius civitatis diaboli in fine sæculi perditione loquitur, et omnipotentem Deum jurantem, id est immobili veritate sua verba firmiter inducit, et ait (*Isa. xiv, 24, 26, 27*): *Juravit Dominus exercituum dicens: Si non, ut putavi, ita erit: et quomodo mente tractavi, sic eveniet. Et paulo post: Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram: et hæc est manus extenta super universas gentes. Dominus enim Deus exercituum decrevit: et quis poterit infirmare? et manus ejus extenta, et quis avertet eam? Ecce manifeste prædestinatio interitus reproborum, id est omnium gentium populo Dei adversantium, et inimicarum, per divinæ mentis tractatum et consilium, atque decretum, et per manus extensionem, per quam omnia opera implenda et perficienda significantur sub jurisjurandi testificatione, id est divini consilii immobili firmitate aper- tissime declaratur.*

In illa quoque visione arboris magnæ, cujus aspectus erat usque ad fines terræ, quam rex vidit in somnis Deo jubente abscidi, per quam significabatur altitudo mundanæ potentie, quæ superbiæ merito frequenter divino judicio subvertitur et dissipatur: divini consilii prædestinatione, et decreto, atque sententia per angelorum sanctorum ministeria hæc fieri demonstrantur. Sic ipse rex in ejusdem somni narratione ait: *Videbam in visione capitis mei super stratum meum: et ecce vigil, et sanctus de celo descendit. Clamavit fortiter, et sic ait: Succidite arborem, et præcidite ramos ejus, excutite folia ejus, et dispergite fructum ejus, etc. (Dan. iv, 10, 11).* Et post pauca: *In sententia vigilum decretum est, et sermo sanctorum et petitio, donec cognoscant viventes, quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud (Ibid., 14).* Non enim hæc propter solum Nabuchodonosor gesta sunt; sed ad terrorem et humiliationem omnium mundialium potestatum, qui legunt ista vel audiunt, ut omnes contremiscant, omnes cognoscant quod dominetur Excelsus in regno hominum: cujus potestate atque judicio regnandi potentia aliis, atque aliis tribuatur. Quod quia per angelica ministeria disponitur atque peragitur, etiam in sententia vigilum decretum esse, et sermo sanctorum, et petitio in talibus impleri dicitur. Quam tamen vigilum sententiam propheta in sequentibus sententiam Altissimi esse testatur dicens: *Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi, quæ pervenit super dominum meum regem (Ibid., 21).* Ista itaque judicii divini sententia, qua ut talia gerantur in mundo decretum et præfinitum est apud Deum, et Altissimi est, et angelorum sanctorum: sed Altissimi judicando et jubendo; sanctorum vero angelorum, qui sub illo et secundum illum omnia inferiora judicant, obediendo et exsequendo. Inde accipiunt potestatem, ut sit sermo eorum in talibus tanquam jubentium. Et tamen petitio adjungitur, ut quæcun-

A que in mundo per eos exercenda sunt, apud Deum orando obtineantur.

Hæc prædestinatio et præfinitio divini judicii etiam apud Ezechielem prophetam breviter ostenditur, ubi in persona totius regni et sacerdotii Judaici merito impietatis suæ in novissimis temporibus, Christo Domino adveniente, destruendi ad reprobum regem dicitur: *Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis præfinita, hæc dicit Dominus: Aufer cidarim, tolle coronam (Ezech. xxi, 25): coronam enim regni esse et cidarim sacerdotum manifestum est. Quod utrumque Christo Domino adveniente ab illo populo sublatum esse videmus, et hoc quando advenit eis dies in tempore iniquitatis præfinita. Tale est et illud apud eundem prophetam, quod Dominus ad gladium exacutum atque limatum ad cædem et perditionem impiorum ita dicit: *Ut daretis super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita (Ibid., 29).* Sic igitur utramque prædestinationem, et Apostolus in Epistolis suis, et prophetae in Scripturis antiquis manifestissime ostendunt: per quam nihil injuste, nihil inordinate, sed totum justitia et ratione disponitur.*

Quam auctoritatem apostolicam atque propheticam beatus Augustinus fideliter sequens, in justis Dei judiciis et dispositionibus non timuit prædestinationem verissime dicere, non, sicut iste dicit, fallaciter simulare, qui nobis duas, nescio quas mendacissimas et fallacissimas regulas tradere conatur, id est a simili et a contrario, ut quod per unam quasi veraciter affirmatur, per alteram, quasi falsum sit, penitus destruat. Ita vult ut quidquid, vel in Scripturis sanctis, vel in dogmatibus Patrum de hac prædestinatione, quæ ad partem reproborum pertinet, simpliciter et veraciter dicitur, licenter velut a contrario ita intelligatur; ut factum pro non facto, et dictum pro non dicto positum intelligatur. Quis unquam talem audivit insaniam? Nunquid non procul ab auribus omnium repellendus est, qui tam apertum et impium mendacium contra veritatem Scripturarum, contra puritatem paternæ doctrinæ audent sentire, audent etiam scribere? Et cum tanta fallacissimis argumentationibus suis dixerit atque conscripserit, hic pene in extremo, velut per somnium, recordatus est Scripturarum sanctarum, et apostoli, et Augustini.

Et tamen quod per Scripturas sanctas et Apostolum, definit, nihil de prædestinatione malorum ad supplicium æternum dici, quam apertum mendacium sit, supra sufficienter putamus ostensum. Dicit de Deo secundum ridiculam et omnibus conspuendam regulam suam: *Præscivit quæ facturus non esset, pro nescivit.* Quis audivit unquam tale? ut ubi legimus quod Deus aliquid præscivit, intelligamus, nescivit. Quod utique utrumque falsum est, ut aut præscivit intelligatur, nescivit, aut quod Deus facturus non esset, dicatur quia nescivit: Qui vere, et æterna scientia sua, sicut præscivit quæcunque erat facturus, sic etiam

præscivit quæcunque non erat facturus. Verbi gratia, præscivit quod Lazarus esset resuscitaturus, et fecit: præscivit quod Judas non esset suscitaturus, nec fecit; iste autem dicit: prædestinavit impios ad interitum vel supplicium æternum, pro non prædestinavit; id est ut, ubi legimus *prædestinavit*, inaudita insania intelligamus non *prædestinavit*. Proponit etiam questionem: *Quomodo juste judicabitur mundus, quem necessitas prædestinationis cogit perire?* quod absit ut aliquis nostrum dicat. Quia apertissime blasphemiae est ut Deus prædestinationis suæ præjudicio aliquem cogat peccare, et peccando perire. Sed prædestinationis suæ iusto iudicio, quos perseverantes in peccatis punire decrevit, revocat potius a peccatis, et salubrem terrorem incutit audientibus, ut timentes corrigantur, et correcti minime damnentur.

CAPUT XII.

Duodecimo capitulo hujusmodi definitiones ponit.

1. *Omnem præscientiam Dei prædestinationem esse, et omnem prædestinationem præscientiam.*

2. *Omnem prædeterminationem Dei omnino esse præparationem gratiæ: omnemque gratiam, donum. Omnem igitur divinam prædestinationem donorum ejus præparationem.*

3. *Pœnam impios juste torquere, quæ donum non est: alioquin, si esset donum, non torqueret, sed utique liberaret. Non esse igitur prædestinationem pœnæ. Quod si esset, non esse pœnam, sed gratiam. Esse autem pœnam: non esse igitur prædestinationem ejus. Proinde prædestinationem in donis divinæ largitatis semper intelligendam esse.*

4. *Prædestinatos ad pœnam a contrario semper intelligi, sicut electos pro non electis: filios Dei pro non filiis.*

Has quatuor propositiones longissimas et vanissimas, et velut syllogismorum artificie contextas, facile dijudicare et destruere potest, qui ea quæ superius juxta regulam fidei, Domino largiente, diximus, studiosè legerit et fideliter intellexerit. Quis enim non intelligat quam blasphemum et impium sit quod hic primo loco posuit dicens: *Omnem præscientiam Dei prædestinationem esse*; cum manifeste fides teneat omnipotentem Deum præscire omnia, id est bona et mala: et quæ facturus ipse sit, et quæ facturus non sit; prædestinare autem non nisi sola bona, quæ ipse facturus sit, vel misericorditer liberando, et remunerando electos, vel juste reprobos condemnando, quia quod justum est, utique bonum est. Si ergo, juxta istius definitionem, omnis præscientia Dei prædestinatio est, ergo omnia quæ præscivit, etiam mala, prædestinavit se esse facturum, quod absit! Quia mala tantummodo præscivit, nec ea ullo inodo prædestinavit, quia nec ipse ea erat facturus, sicut omnia quæ prædestinavit, neque ut fierent ipse statuit aut præsinivit.

Similiter secundæ propositionis caput a falsitate incipit; et ideo etiam falsitate finitur. Dicit enim: *Omnem prædestinationem Dei, omnino esse præpara-*

tionem gratiæ: quod non ita esse superius apostolicis et prophetiis testimoniis satis ostensum est, ubi aperte invenimus et demonstravimus prædestinationem Dei dupliciter debere intelligi, id est aut in bonis misericorditer remunerandis, aut in malis juste dammandis. Et ideo, sicut verba beati Augustini, quæ supra posuimus, manifestissime docent, prædestinationem Dei quando in bono accipitur, tunc tantum intelligenda est gratiæ præparatio.

Tertia propositione, similiter falsissimum est quod affirmare conatur, videlicet *non esse ullam prædestinationem pœnæ*. Si enim pœna diabolo et angelis ejus, et omnibus reprobis qui cum eis puniendi sunt, non esset prædestinata, nullatenus Veritas diceret: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Et quod in fine hujus tertriæ propositionis ponit, *Prædestinationem in donis divinæ largitatis semper intelligendam esse*, similiter falsum est: invenitur enim, et veraciter intelligitur non solum in divinæ largitatis, sed etiam in judiciis justæ damnationis.

Quarta ejus propositio, quæ ita se habet: *Prædestinatos ad pœnam a contrario semper intelligi*, ad illam insaniam pertinet de qua superius satis diximus, qua vult ut intelligamus *prædestinatos*, id est non *prædestinatos*. Quod autem, velut exempli gratia, subjunxit: *Sicut electos, pro non electis; filios Dei, pro non filiis*, melius in sequenti capitulo tractabitur, ubi de his quid ipse sentiat latius exponit. Recordandum tamen et recognoscendum est beatum Augustinum, sicut superius posita ejus verba demonstrant, dixisse aliquando in Scripturis præscientiam Dei prædestinationem significare (*de Dono pers.*, c. 18). Ex quibus verbis iste velut occasionem suæ argumentationis assumens contra ejus veracissimum dictum, quod ille aliquando ita docuit debere intelligi, iste addidit *omnem*, et tulit aliquando. Atque ita fecit definitionem falsissimam, dicendo: *Omnem præscientiam Dei prædestinationem esse*. Item, quia beatus Augustinus, sicut supra posuimus, definivit prædestinationem Dei præparationem gratiæ esse (*de Prædest. Sanct.*, c. 10), quod tantummodo juxta illius sensum in parte electorum intelligitur, iste addidit, *omnem*, et fecit definitionem falsissimam, dicendo: *Omnem prædestinationem Dei omnino esse præparationem gratiæ*.

CAPUT XIII.

Tertio decimo capitulo ita dicit.

1. *Electum Judam pro non electo, et filios Dei pro non filiis a contrario accipi: sic idem amicus, qui nunquam non fuerat inimicus.*

2. *Frustra queri filios Dei præter ejus electos: frustra putari ejus electos præter ab eo prædestinatos.*

3. *Item impie putari prædestinatos a Deo præter ejus electos, supervacue æstimari electos Dei præter ejus filios, nec esse prædestinatos, si non sint filii Dei.*

4. *Prædestinatos ad pœnas, vel interitum, vel supplicium nihil aliud sentiendum nisi non prædestinatos; sed a massa damnabili merito peccati originalis*

atque proprii non esse separatos : ideoque impie vivere permittos, aeterno igne puniendos.

In his verbis quod ita intelligit Judam inter electos apostolos a Domino connumeratum, ubi ait : *Nonne duodecim vos ego elegi* (Joan. vi, 71) ? ut ceteri intelligantur vere electi, ille vero velut a contrario, id est per ironiam, ita sit appellatus ; melius est si ita accipiatur, ut Veritas verum dixisse agnoscatur ? ut omnes duodecim electi a Domino esse intelligantur : sed aliter ceteri, aliter Judas, id est illi aeternaliter ad regnum, iste temporaliter ad ministerium, Electus namque ad tempus inter ceteros ad apostolicum ministerium, missus ad praedicationis officium : accepit etiam forsitan gratiam miraculorum ; unde et beatus Petrus in Actibus apostolorum sic de eo loquitur : *Quandoquidem connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus* (Act. i, 17). Et cum statuissent duos, et orarent ut Deus ostenderet quis ex eis in locum quem ipse praevaticando amiserat, constitui deberet, ita supplicantes dixerunt : *Tu Deus, qui corda nosti hominum, ostende quem elegeris ex his duobus accipere sortem ministerii hujus et apostolatus, de quo praevaticatus est Judas, ut abiit in locum suum* (Ibid., 24, 25). Ita ergo electus erat a Domino, ut temporali quadam dispensatione conjungeretur apostolis, et sortiretur cum eis sortem ministerii et apostolatus : ita ut de ipso gradu apostolico dicatur esse praevaticatus ; quod tamen Dominus non fecit, quasi ignarus futurorum, qui semper noverat in aeterna sua praescientia, et ceterorum apostolorum perseverantissimam fidem, et illius casum, et ruinam futuram : sicut beatus Joannes Evangelista dicens testatur : *Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, et quis traditurus esset eum* (Joan. vi, 65). Unde et ipse Dominus, cum dixisset illud quod supra commemoratum est : *Nonne duodecim vos elegi ?* (Ibid., 71.) tanquam vere praescius futurorum, statim subjunxit : *Et unus ex vobis diabolus est.* Quod Evangelista exponens de quo dixerit, addidit continuo : *Dicebat autem Judam Simonis Iscarioten : hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim* (Ibid., 72). Noverat etiam locum damnationis ejus in suppliciis sempiternis, qui merito impietatis suae fuerat destinatus et praedestinatus. Unde et ab apostolis dictum est : *Ut abiit in locum suum* (Act. i, 25). Et ipse Dominus ait : *Vae homini illi, per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei si natus non fuisset homo ille* (Matth. xxvi, 24). Et tamen voluit eum, ut dictum est, ad tempus ministerium et locum apostolatus accipere, ut, cum ille male abusus fuisset tanta Domini bonitate, Dominus e contrario bene uteretur magno ejus malo ad nostrum magnum bonum : docens tali exemplo futuros in Ecclesia sua malos admistos, sicut et iste in illa tunc societate apostolorum ad tempus mistus est, et communicaturus cum Ecclesia non solum sacra-

menta et ministeria divina, sed etiam locum regiminis : atque ita monstraret suis exemplum patientiae, quam patienter scilicet toleraret malos, sicut ipse istum et verissime noverat, et mira patientia tolerabat ; ne putarent veri fideles talium societate se pollui, vel eorum ministeria, quae secundum Deum sunt, respuenda : sicut nec beati apostoli illius ficta societate polluebantur, nec ejus ministerium, in quantum secundum Deum fiebat, est improbatum. Cumque usque ad proditionis malum ejus infelicitas pervenisset, tam magnum unius hominum malum convertit in totius mundi bonum, dum per hoc ipse *verus immolatus est Agnus, qui abstulit peccatum mundi* : atque ita in tantum bene bonus Dominus eum elegit ad bonum, ut et bona sua illi concederet, et mala illius in nostrum bonum commutaret. Quia quod praevaticatus est, quod periit, suae malitiae fuit ; quod autem inter bonos electus est, bonitatis Domini. Si permansisset in bonitate, sicut Apostolus ait : *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei ; in eos quidem qui ceciderunt severitatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate* (Rom. xi, 22). Quantum ergo ad temporale apostolatus ministerium attinet, de quo Dominus tunc loquebatur, cum diceret : *Nonne duodecim vos elegi ?* (Joan. vi, 71.) Bene potest dici et iste inter ceteros electus. Quantum vero ad aeternam beatitudinis electionem, illi tantummodo electi erant, de quibus cum inter istum et illos faceret distinctionem, ait : *Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim* (Joan. xiii, 18).

Atque ita bene et vere potest intelligi dictum et adjuncto Juda : *Nonne duodecim vos elegi ?* et illo segregato tanquam reprobo : *Ego scio quos elegerim.* Nec necesse est e contrario accipi. Quod utrumque verum evidenti ratione monstratur : sic namque etiam de Saule scriptum est, cum esset eligendus ad regnum, cui in multis utilis erat futurus quod etiam forte electus accepit, dicente Scriptura : *Erat vir de tribu Benjamin vocabulo Saul electus, et bonus, et non erat de filiis Israel melior illo* (I Reg. ix, 2). Qui tamen postea infelicissime reprobatus et abjectus periit. Et tamen ad tempus bene ad temporalem quamdam regni utilitatem electus dicitur, qui et mystica unctione, et sortis electione, per prophetam sanctum Dei populo praelatus. Ubi autem Scriptura evangelica specialiter filium nominet Judam, nos minime legimus. Quod enim Dominus de apostolis ait : *Non possunt filii sponsi jejunare, quandiu cum ipsis est sponsus* (Luc. v, 34) : nulla necessitas cogit, ut non etiam Juda excepto de ceteris tantummodo dictum recte intelligi possit. Ad quos utique solos, illo jam perduto, illud pertinet quod Dominus subjungit, dicens : *Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus* (Ibid., 35). Sed si quis etiam ipsum Judam in his verbis Domini inter filios vult intelligi deputatum *, manifeste

NOTE DUVALLII DOCTORIS SORBONICI.

* Docet Judam filium fuisse propter aliqualem fidem in Christum Dominum, et eandem sacramen-

torum participationem. Ex quo duce novatorum haereses refelluntur : prior qua dicunt Ecclesiam ex

hoc propter aliquam fidem illius in Dominum, et sacramentorum societatem, qua sanctis apostolis jungebatur, non a contrario sed bene, et consequenter ita potuit appellari. Sic et cum Dominum jam tradenti, et eum osculo designanti, ipse Dominus ait: *Amice, ad quid venisti?* (Matth. xxvi, 50) bene potest intelligi, non quod tunc gerebatur, sed quod dudum fuerat ei exprobratum: ut cum fuisset aliquando, secundum quemdam modum discipulus et amicus, in tam crudelem et impium inimicum repente esset mutatus. Sed et si hoc per ironiam dictum intelligatur, sicut et intellectum est a quibusdam, non propterea aliquid valebit hujus novi et insulsi disputatoris regula: quia aliud est more humano aliquid per ironiam significare, quod verum est, sicut cum malo homini indignantes, vel increpantes dicimus: Bonus homo es; vel male agenti: Bene agis; et inimico, Amice; et multa similiter: aliud juxta diabolicam istius regulam aperta falsitate negare quod verum est, ut cum aliquis merito impietatis suae divino judicio veraciter dicitur praeordinatus ad supplicium, iste nova insania fallaciter doceat dictum, praeordinatus non praeordinatus: quo per-versissimo et falsissimo sensu nunquam in rebus ad fidem pertinentibus, quod absit, Scriptura loquitur, nunquam aliquis doctor ecclesiasticus, nunquam aliquis vir verax locutus est.

Si autem non ad peccandum, quod absit, sed ad luendum pro peccatis supplicium nemo justo Dei iudicio est praeordinatus, quid est quod Apostoli in oratione sua ad Dominum de Juda dixerunt: *De quo praevaricatus est Judas, ut abiret in locum suum?* (Act. i, 25.) Quid est quod Salomon ait: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum?* (Prov. xvi, 4.) Quid est quod in libro Job legitur: *Quia in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur?* (Job xxi, 30.) Cur de Aegyptiis in mari Rubro et aeternaliter delendis atque perituris Scriptura dicit: *Ducebat enim eos ad hunc finem digna necessitas?* (Sap. xix, 4.) Ubi aperte ostenditur quia et ducebat eos divini iudicii necessitas ad interitum; et tamen digna pro meritis impietatis, et contemptum eorum. Quid est etiam illud quod alibi scriptum est: *Et qui transgreditur a iustitia ad peccatum, Deus pagaverit illum ad rhomphaeam?* (Eccli. xxvi, 27.) Qui etiam de Antichristo adhuc in fine saeculi revelando et exstinguendo, dixit angelus ad beatum Joannem in Apocalypsi: *Bestia, quam vidisti, fuit et non est, et ascensura est de abyso, et in interitum vadit* (Apoc. xvii, 8). Si hoc non est praeordinatum apud Deum, quomodo idem angelus

A dicit: *Haec verba fidelissima et vera Dei sunt?* (Apoc. xxi, 5.) Si idem Antichristus homo peccati, filius perditionis (II Thess. ii, 3), cum omnibus sequacibus suis, non est ad iudicium aeternae damnationis praeordinatus, quomodo tam aperte de eo dicit Apostolus: *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui?* (Ibid., 8.) Et de omnibus qui ad eo seducendi, et cum eo in aeternum perituri sunt, post pauca subiungit: *Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, et judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati* (Ibid., 10, 11). Quomodo dicitur, apud Ezechielem prophetam, ad gladium exacutum et limatum ad caedem et interitum B impiorum: *Ut daretis super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies, in tempore iniquitatis praefinita?* (Ezech. xxi, 29.) Cur etiam idem propheta de Judaeis et regnum et sacerdotium amissuris, et in sua infidelitate perituris sub persona impii regis dicit: *Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis praefinita, haec dicit Dominus: Aufer cidarim, tolle coronam?* (Ibid., 23, 26.) Coronam quippe esse regni, cidarim vero sacerdotii, ut supra jam diximus, manifestum est.

Quod si quis opponat in his duobus propheticis exemplis non esse positam praedestinationem, sed praefinitionem, cognoscat veraciter nihil esse aliud praedestinationem quam rei futurae praefinitionem. Quod aperte Apostolus ostendit dicens: *Secundum C praefinitionem saeculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro* (Eph. iii, 11). Ubi enim hic in Latino legimus praefinitionem, in Graeco habet προβίον, quod proprie in Latinum propositum interpretatur. Qui sermo etiam in Epistola ad Romanos illo loco est positus, ubi idem Apostolus dicit: *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt* (Rom. viii, 28). Propositum autem Dei non esse aliud quam praedestinationem Dei ipse Apostolus velut exponit, qui cum dixisset, *his qui secundum propositum vocati sunt*, statim subjunxit, *Nam quos praescivit et praeordinavit conformes fieri imagini Filii sui* (Eph. iii, 29): ut ex his omnibus rectissime intelligamus unum atque idem esse et propositum Dei, et praedestinationem Dei, et praefinitionem Dei. Quae praefinitio, id est praedestinatio, manifestissime et in his verbis Apostoli ponitur in bono, et in illis verbis prophetae, quae supra memoravimus, ponitur in malo, dum hic designat praedeterminatos ad vitam; ibi vero praedeterminatos ad interitum. Tales namque sunt vasa irae,

NOTAE DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

solis praeordinatis constare; posterior vero qua dicunt improbos non recipere corpus et sanguinem Christi Domini: contrarium enim eo loci aperte colligitur, eo quod sacramenti illius in cena Judas fuit particeps.

* Ait praefinitionem in sacris Litteris idem esse ac praedestinationem, quia cum Graece vocetur προβίον, quae propositum significat, non ita potest ad pre-

scientiam referri ut ad decretum divinae voluntatis, quod praeordinatio includit. Refellit infra quod Joannes Erigena objicere solebat: Si Deus malos ad poenas praeordinaverit, debere praedestinationem cogere et inducere homines ad peccatum. Quod attente consulant novatores nostri, qui tam impie et crudeliter Deo peccatorum causalitatem affingunt.

sicut ipse Apostolus ait (*Rom. ix, 22*), *aptata in interitum* : sive, ut alii transtulerunt, *perfecta in interitum* : et suo videlicet merito, et justo divino iudicio.

De quibus cum iste dicat : *Quod in massa damnata ex originalis peccati merito sint derelicti et male vivere permitti, et ad extremum aeterno igne plectendi, et jam nolens et contradicens nihil aliud dicit quam divino cos iudicio aeterno igni praedestinos. Nam si massa illa tota damnata est, utique justo Dei iudicio est condemnata, et condemnata sine dubio ad aeternam perditionem atque supplicium. Quod quid est aliud quam hanc eandem massam divino iudicio damnatam esse ad interitum sempiternum ? Ita dum veritati resistere conatur, ipsam veritatem etiam nolens ac nesciens, invicta ratione, confiteri compellitur.*

CAPUT XIV.

Quarto decimo capitulo ita dicit :

1. *Ex verbis Augustini probari praedestinos non nisi de iustis dici, dicentis : Nescientes enim quis pertineat ad praedestinatorum numerum, quis non pertineat. Et iterum : Qui praedestinos a non praedestinis discernere non valeamus. Item : Qui cadunt et perunt, in praedestinatorum numero non fuerunt.*

2. *Penam praedestinatorum peccatoribus : ipsos vero praescitos tantum, non praedestinos.*

3. *Hoc etiam legibus humanis conijci, quae hominem non definiunt ad peccandum : penas autem peccaturis definiendo, nihil aliud appetere, quam pro nos ad peccandum suppliciorum atrocitate terribiles cohibere ; ac per hoc non minus misericordiae, quam vindictae transgressoribus suis efficere.*

His verbis nos respondemus, imo ex verbis beati Augustini (*de Praed. sanct., c. 10, 16*) probari praedestinos etiam de injustis dici. Qui cum definiret quid sit praedestinatio, ita ait : Praedestinatio Dei quae in bono est, gratiae est praeparatio. Ubi sine dubio nullatenus adjungeret in bono, nisi sciret praedestinationem esse etiam in malo, sicut aperte ex libro Actuum apostolorum ipse demonstrat, ponens illud testimonium ubi dicitur : *Convenerunt enim in veritate in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pilatus, et populus Israel facere quanta manus tua, et consilium praedestinavit fieri* (*Act. ix, 27, 28*). Ubi et subdidit : Tanta quippe ab inimicis Judaeis manus Dei et consilium praedestinavit fieri, quanta necessaria fuerant Evangelio propter nos. Manifeste igitur et ex verbis libri divini, et ex verbis sancti Augustini approbatur, praedestinationem quae hic legitur, non fuisse in bonum illis, qui tanta et talia passionis tempore in Dominum exercuerunt, sed in magnum et mortiferum malum : quamvis Deus illud nobis verterit in bonum. Si quis autem putat beatum Augustinum velut vitiose ex jam dicto libro istud testimonium posuisse, quia apud nos legitur : *Quae manus tua et consilium decreverunt fieri* ; sciat potius vere et expresse, et proprie,

sicut in Graeco habetur, ab eo positum ; ipse enim sermo, id est *πρόωθεν*, etiam hic legitur in Graeco, ubi ille posuit : *Quae manus tua, et consilium praedestinavit fieri*. Qui etiam in Epistola ad Romanos Graece invenitur, ubi Apostolus ait : *Quos autem praedestinavit, hos et vocavit* (*Rom. viii, 30*). Ex quo manifestum est eundem Graecum sermonem proprie in Latinum interpretari *praedestinavit* : posse autem interpretari ad sensum etiam *decrevit*, sive *praefinivit*, ut certissime intelligamus, praedestinatum nihil esse aliud quam decretum et definitum. Sicut et ex verbis Isaiae prophetae, quibus ait : *Dominus enim Deus exercituum decrevit* (*Isa. xiv, 27*) ; et ex illis verbis libri Danielis : *In sententia vigillum decretum est* (*Dan. iv, 14*), jam supra evidentissime est demonstratum.

Quid ergo isti prodest, quod tanta intentione et contentione mentitur, beatum Augustinum definisse omnem praedestinationem gratiae praeparationem esse ; eum ille nequaquam dixerit *omnem*, sed praedestinationem tantummodo, quae in bono est, ita definierit, et quasi ipse dixerit praedestinos nonnisi justos dicendos. Cum ille hoc nusquam dixisse inveniatur, sed verba quae ille de sola justorum praedestinatione posuit, quae alii sunt utique praedestinati, alii non praedestinati : alii pertinent ad numerum praedestinatorum, alii non ; iste minus perversaciter et impudenter posuit : quasi ille sanctus doctor semper de utraque praedestinatione, id est bonorum et malorum, simul loqui debuisset : aut consequens sit, ut cum de sola bonorum praedestinatione disputat, statim praedestinationem malorum negare videatur. Quia in illo apertissime in multis locis commemorat (*de Perfect. just., cap. 13*) et ostendit. De quibus hic, exempli gratia, unum testimonium ponimus, ubi ait : *Populum quemdam Psalmus ille culpatur, in quo nec unus erat, qui faceret bonum* (*Psal. xlii, 3*), dum volunt manere filii hominum, et non esse filii Dei, cujus gratia homo sit bonus, ut *faciat bonum*. De illo enim bono dictum hic debemus accipere, quod ibi ait : *Deus de caelo respexit super filios hominum, ut videret si est intelligens requirens Deum* (*Ibid., 2*). Hoc ergo bonum quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum, sed in eo genere hominum quod praedestinatum est ad interitum : super hos enim respexit Dei praescientia protulitque sententiam. Sed quid prodest hoc exemplum de Dei praedestinatione malorum, contra istum proponere, cum solita insaniam paratus sit dicere auditoribus suis : ut cum audiunt in verbis huius sancti doctoris dictum, genus hominum praedestinatum ad interitum ; a contrario intelligant non praedestinatum, sic illudantur, qui veritatem non in Scriptura veritatis, sed in mendacii fabricatoribus quaerunt.

2. Addit adhuc et dicit : *Penam praedestinatorum peccatoribus, ipsos vero praescitos tantum, non praedestinos*. De qua re et in isto, et in precedenti capitulo satis diximus, multis testimoniis manifeste

ostendentes peccatores, qui in peccatis suis perman-
serint, justo Dei judicio pœnis prædestinatos. Mirum
est autem quo sensu vel qua ratione possit intelligi
ut Deus peccatoribus prædestinaverit pœnas, et pec-
catores non prædestinaverit pœnis; neque enim
quando eis pœnas prædestinavit et præparavit, igno-
rabat, qui eis puniendi et cruciandi essent. Quod
etiam iste confitetur dicens esse præscitos. Si ergo
certissime præsciebat, qui illis pœnis juste puniendi
et excrucianti essent, quid aliud fecit cum certissi-
simis quibusque certissimas pœnas præparavit, nisi
quod eos certissime pœnis prædestinavit? Omnino
enim illi soli eas patientur, quos ille passuros præsci-
vit. Quid ergo est immutabili præscientia præscisse
illos ad pœnas, quam immutabiliter eos pœnis præ-
destinasse? Neque enim timendum erat ut quod
certissime præsciebat juste futurum, non prædesti-
naret se juste facturum.

5. Alia est autem legum humanarum conditio, quæ
sic statuunt peccantibus certa supplicia, ut tamen
qui ita peccaturi sint, ut illis vel illis suppliciis juste
excruciantur, penitus ignorent. Et ideo pœnas pec-
catoribus præparare et prædestinare possunt, quas
justas esse noverunt: ipsos tamen peccatores, quos
prorsus ignorant, pœnis prædestinare non possunt.
Quod si scirent certissime personas, quæ illis sup-
pliciis dignæ essent, possent omnino iustissime, sicut
peccatoribus pœnas statuere; ita et ipsos peccatores
certa et justa definitione pœnis prædestinare, sicut
in ipsa jam iudicii examinatione, quos certissime
comprobaverint capitalis criminis reos, mortem eis
statutam atque decretam ex legibus recitant, et ma-
nifesta sententia ipsos morti adjudicant. Quod eis
utique præstat iudicii certa cognitio, ut sicut pec-
catoribus pœnas, ita et ipsos peccatores pœnis præ-
destinare audeant. Si ergo utrumque hoc recte et
juste in humano iudicio certis cognitionibus infor-
mato atque formato potest fieri, ut et pœnæ pec-
catoribus et peccatores pœnis justo et irreprehensibili
iudicio decernantur; nec tamen aliquis talium reo-
rum, vel per ipsas leges vel ipsos iudices ad peccan-
dum cogitur, sed tantum, quia peccavit, juste puni-
tur: quanto incomparabiliter et ineffabiliter in di-
vino iudicio fieri omnino credendum est, ut quoniam
et ipsas pœnas quæ peccatoribus juste debentur, et
ipsos peccatores quibus debentur, æterna scientia
novit? Cum nulli sit ipse auctor vel causa peccati,
iustissime tamen et pœnas peccatoribus quas iusti-
simas novit, et peccatores nunquam sibi ignotos, sed
æterna veritate notissimos æternis prædestinat pœnis.
Neque enim aliquis nostrum dicit quod iste tam
frequenter objicit: Quod Deus prædestinatione sua
aliquem cogat ad peccandum, sed tantummodo pro
his, quæ peccavit, ad luendum supplicium; sicut nec
leges ipsæ, decernendo supplicium, compellunt ad
peccatum, sed tantummodo quod spontaneæ et vo-
luntarie peccatum est, justa damnationis ultione non
relinquunt impunitum.

CAPUT XV.

Quinto decimo capitulo tales definitiones ponit.

1. *Peccata, et eorum supplicia nihil esse.*

2. *Præscisse et prædestinasse Deum peccata vel
pœnas; pro non præscisse, non prædestinasse, non
præparasse: exemplo Judæ, qui electus pro non
electo, amicus pro non amico, filius pro non filio.*

3. *Pœnas malas esse ideo non a Deo, a quo non sit
malum, Deum non punire quæ facit, nec ab eis natu-
ralia munera tollere.*

4. *Dolorem esse sanitatis absentiam, tenebras lucis,
silentium clamoris, tristitiam gaudii, laborem quietis.
sic præsciri, vel prædestinari peccata vel pœnas.*

5. *Dolendo non ipsum dolorem, sed ipsam sanitatem
nosci, quam non nosse si de illa notionem quamdam
non haberet.*

6. *Recordationem sanitatis in sensibus remanere;
ipsam vero in illa substantia, quam Deus creavit, re-
sidere.*

In istis sex propositionibus illud quod primo loco
posuit, id est *peccata et supplicia nihil esse*, jam supe-
rius, prout potuimus, est tractatum: quia et si nihil
dici possunt peccata, eo quod nullam habeant sub-
stantiam in se existendi, vel subsistendi, tamen
iustitiam deserere, quod est peccare, non potest fieri,
nisi in aliqua et per aliquam substantiam, vel spiri-
tualem, vel corporalem; spirituales cum in ipso ani-
mo deseritur veritas, iustitia, bonitas, et subintrant
his contraria, id est mendacium, iniquitas, malitia,
quæ licet nullam habeant subsistendi naturam, sunt
tamen magna vitia, vel languores naturæ, id est ip-
sius animi, cui dominantur, et cujus sanitatem atque
integritatem violant: ita ut ipse animus his incur-
vatus et depressus ex libero servilis, et ex sano
infirmus efficiatur, dicente Domino in Evangelio:
Quia omnis qui facit peccatum servus est peccati
(Joan. viii, 34). Et Psalmista dolenter et miserabiliter
implorante: *Ego dixi: Domine, miserere mei, sana
animam meam, quoniam peccavi tibi* (Psalm. xl, 5).
Sed quia hæc mala sic incipiunt in animo, ut maxime
tamen per corpus exercentur, transit malum spiri-
tualis naturæ, id est animi, in malum corporalis
naturæ, id est ipsum corpus; et ita velut quædam
pestis totum simul commaculat et corrumpit, ut
peccato dominantis anima serviens redigat in eandem
servitutem corpus suum; et sicut membra corporis
ipsius arma iniquitatis peccato, quibus ipsa iniquitas
et peccatum fortius et violentius in utroque domi-
netur. Unde Apostolus fidelibus dicit: *Et ne exhi-
beatis membra vestra arma iniquitatis peccato; sed
exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et
membra vestra arma iustitiæ Deo* (Rom. vi, 13).
Huic tanto et tam mortifero languori totum homi-
nem sibi vindicanti et sauciati, solus ille unus et
verus medicus potest adhibere medelam et sanitatem
conferre, qui de seipso ait: *Non est opus sanis
medico, sed male habentibus* (Matth. ix, 12), et de
quo scriptum est: *Ipse enim salvum faciet populum
suum a peccatis eorum* (Matth. i, 21). De quo etiam

Apostolus ait : *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere* (1 Tim. I, 15).

Iste ergo qui tam assidue dicit, et repetit peccata nihil esse, quid aliud conatur agere, diabolo instigante, nisi ut ea quasi leviget in cordibus auditorum, ut non doleant, non agnoscant quanto malo teneantur, nec curent dicere cum Psalmista : *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper* (Psal. I, 2-5). Abjiciatur ergo deceptor iste ab auribus et cordibus fidelium, et contra tam magnam miseriam imploretur dolenter et simpliciter magna Dei misericordia : contra multitudinem tantarum miserationum quærat multitudo miserationum, ut deleatur iniquitas, lavetur homo ab ipsa iniquitate, mundetur a peccato, quo erat sordidus et immundus effectus ; cognoscat iniquitatem suam, et peccatum suum non putet esse nihil, nec ponat illud post dorsum suum, sed ante oculos semper habeas imploret illum qui dixit : *De vii ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua* (Isa. XLIV, 22). Similiter et supplicia, quæ peccatis debentur, ita extenuare, sic levigare et annullare contendit, ut ea semper nihil esse confirmet ; quæ licet in se substantiam nullam habeant existendi, tamen per corporales naturas, id est ignem æternum, et stagnum sulphuris, et vernes nunquam deficientes damnatorum et corporibus, et animis, inferuntur : dum et animas et corpora simul excruciant. Et ideo, licet non sint substantialiter, sunt tamen semper pœnaliter, et infelicitur in eorum animis et corporibus, quos sine fine excruciant.

Quocirca non nos delectet audire ab isto misero seductore peccatorum supplicia nihil esse ; sed potius audiamus quod verissime Veritas dicit : *Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus ; et ipse clamans dixit : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. XVI, 22, 23, 24). Et paulo post, cum pro fratribus suis supplicaret, ait : *Ut testetur illis, ne ipsi veniant in hunc locum tormentorum* (Ibid., 28). Ecce infelix et infelicissime damnatus dives, statim ut mortuus est corpore, anima sepultus est in inferno ; ubi tenebatur ipsa anima in tormentis, et ibi amplius cruciabatur, unde amplius peccaverat, id est in lingua ; et cruciabatur in flamma undique audente et concremante. Et sicut ipse micæ mensæ suæ non dederat Lazaro mendico et ulceribus pleno jacenti ad janam suam, ita et ipse stillam aquæ de digito ejus, qua aliquantulum refrigeraretur, non meruit impetrare. Et pro fratribus rogat ne et ipsi

veniant in illum locum tormentorum. Si ergo, juxta vocem Veritatis, infernus locus est tormentorum, et animæ miserorum exute corporibus illic sepeliuntur, et sunt in tormentis, et per quæ peccaverunt, per hæc et torquentur, ut judicium sit illis sine misericordia, quia non fecerunt misericordiam (Jac. II, 13).

Hæc audiat fidelis quisque et timeat, et dum tempus est, fugiat ab irâ ventura de qua beatus Joannes Baptista ait : *Quis vobis demonstravit fugere a futura ira ? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ* (Luc. III, 7, 8). Hunc locum tormentorum ipse Dominus frequenter appellat tenebras exteriores et caminum ignis, et ignem æternum diabolo et omnibus impiis præparatum, ubi erit dolor sine fine, et ex dolore sempiternus fletus oculorum, et stridor dentium (Matth. XXV, 41). De tali pœna infelicitum damnatorum et Isaias propheta dicit : *Vernis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni* (Isa. LXVI, 24). Sed et beatus Job lacrymabiliter Deum implorat dicens : *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur brevi ? Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum ; antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam et operam mortis caliginis ; terram miserie et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, et sempiternus horror inhabitat* (Job X, 20-22). Et beatus Joannes in Apocalypsi : *Missi sunt, inquit, in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda, et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum* (Apoc. XX, 14). Et sicut alibi ait : *Fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum* (Apoc. XIV, 11). Hæc fideliter credamus, veraciter timeamus, et humc vaniloquum et seductorem penitus ab auribus repellamus : Quia, sicut ait Apostolus, *corrumpunt bonos mores colloquia mala* (1 Cor. XV, 33). Unde et alia Scriptura admonet dicens : *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam iniquam* (Eccli. XXVIII, 28).

2. Statim namque post hæc illa sua regula impia et furiosa, qua persuadere conatur ut, cum audimus aliquid factum, intelligamus non factum, cum aliquid dictum, intelligamus non dictum ; adjungit et dicit : *Præscisse et prædestinasse Deum peccata vel pœnas, pro non præscisse, non prædestinasse, non præparasse. Quod apertissime fidei et veritati contrarium est. Si enim non præscivit Deus angelorum vel hominum omnia futura peccata, non est præscius futurorum. Et quid jam aliud præstat nisi ut dicat iste insipiens in corde suo, non est Deus* (Psal. XIII, 1), si non præscivit pœnas quæ peccantibus juste debentur, quomodo eas et in Evangelii et in cæteris Scripturis tam assidue, tam graviter, tam terribiliter comminatur. Sed dicit iste : *Quia peccata vel pœnæ nihil sunt, eo quod substantiam per se existendi non habeant. Et ideo quod nihil est Deum nec scire nec præscire potuisse. Quasi Deo ignotum sit quidquid non est, et quod ipse essentialiter et naturaliter esse non fecit : cum ille omnipotenti scientia et præscientia sua sicut novit omnia quæ fecit, sic etiam noverit quæ non*

fecit^a : et, sicut novit quæ esset facturus, ita semper noverit quæ non esset facturus. Ita namque et quæ vellet esse, et quæ nollet esse, nullatenus potuit ignorare : et quod noluit habere naturam vel substantiam existendi, novit sine dubio magnum malum esse naturæ subsistendi angelicæ vel humanæ, cum peccato in deterius commutatur, et pœnali supplicio sine fine cruciatur.

Quod autem dicit *Deum non prædestinasse pœnas vel peccata*, de peccatis utique verum est, quia non prædestinavit, nisi quæ fuerat ipse facturus. Quæ utique omnia et bona et justa sunt. De pœnis autem manifeste falsissimum est, quas non solum prædestinavit, sed etiam præparavit. Sicut ipse Dominus in Evangelio dicit : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. ii, 41). Adjungit exemplum Judæ satis absurde et incongrue, sicut supra ostensum est.

Et statim subjungit dicens : *Pœnas mala esse ideoque non a Deo, a quo malum non sit*. Contra illud quod ipse Deus per prophetam testatur dicens : *Ego Dominus, faciens pacem et creans malum* (Isa. xlv, 7). Unde et alibi scriptum est : *Si erit malum in civitate quod Dominus non fecit* (Amos iii, 6). Et iterum : *Bona et mala vita et mors, paupertas et honestas, a Deo sunt* (Eccli. xi, 14). Et ideo fideliter discernendum, aliud esse malum, id est vitium, contrarium bono, quod utique non est a Deo, sed vel a diabolo inventum, vel ab homine commissum ; aliud vero esse malum, quod significat aliquam afflictionem vel temporalem vel æternam : ut sunt famæ, pestilentia, hostilitates, vastationes, mors, et ipsa quæ appellantur æterna supplicia ; quæ utique omnia a Deo sunt : quia non nisi justa ejus dispositione, et justo ejus judicio præparantur vel inferuntur. Iste autem, qui pœnas illas æternas a Deo non esse confirmat, compellendus est, ut dicat a quo eas esse putet, utrum a diabolo, cui sunt præparatæ ; an ab hominibus, qui ibi pariter cruciandi sunt ; an a nullo, ut sine aliquo auctore coeternæ Deo existant.

Subjungit post hæc dicens : *Deum non punire quæ fecit nec ab eis naturalia munera tollere*. Quod ut diligentius consideretur, manifestum est illa quæ Deus fecit in creatura rationali angelica vel humana, esse in angelis spiritus sine corpore, esse in hominibus animam et corpus : Naturalia vero munera quæ istis rationalibus creaturis naturaliter Deus dedit, illa vult iste intelligi de quibus superius multa locutus est, id est quod habeat in se naturaliter mens humana sive angelica, memoriam, intelligentiam, voluntatem, esse, nosse, velle, ut naturaliter meminerit sui, intelligat se, diligat se, naturaliter habeat esse ut existat, nosse

A ut agnoscat se, velle ut amet se. Liberum etiam arbitrium naturale tantummodo donum Creatoris asserit iste, sicut supra satis suis verbis ostendit. Dicit itaque Deum non punire quæ fecit ; id est nec spiritum angelicum in angelis malignis : nec spiritum et corpus in hominibus damnandis. Et quomodo *ignem æternum* dicit *paratum esse diabolo et angelis ejus*, si illo igne spiritus angelici puniendi non sunt ? Quomodo etiam alibi hominibus et de hominibus dicit : *Sed potius eum timete qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* (Matth. x, 28), si illo cruciatu gehennæ nec anima, nec corpus, quæ utraque Deus fecit puniuntur ? Sed vere puniuntur et spiritus et corpora in gehenna, sicut vera fides credit, sicut ipsa Veritas testatur : non quia ea Deus fecit, sed quia ipsa fecerunt quæ Deus non fecit, et quæ Deus odit, et quæ impunita esse non sinit, id est peccata. Quæ sine auctoribus suis neque esse, neque puniri possunt : neque enim per se subsistunt, ut in seipsis puniantur, sed insunt mentibus depravatis angelicis sive humanis ab ipsis commissa, ipsis adhærentia, et cum ipsis atque in ipsis damnanda.

Ita et illud verum est quod in Dei laudibus Scriptura dicit : *Diliges enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti* (Sap. xi, 25). Et quod Dominus ait : *Qui potest et animam, et corpus perdere in gehennam* (Matth. x, 28). Diligit enim creaturam suam, in quantum natura est, et ab eo condita est. Et odit eam in quantum vitata est. Unde scriptum est : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium : Virum sanguinem et dolosum abominabitur Dominus* (Psalm. v, 7, 8). Unde et de quibusdam dicit propheta : *Et facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt* (Ose. ix, 10) ; et iterum : *Similiter autem et odio sunt Deo impius et impietas ejus* (Sap. xiv, 9). Ita ergo diligit omnia quæ sunt, et nihil odit eorum quæ fecit ; ut tamen hæc in creatura rationali vitata, depravata atque corrupta, impunita et inordinata esse non sinat. Juste enim ordinatur et puniuntur in pœnis natura quæ non sub Deo et ex Deo voluit esse beata, sed in se, et per se, velut libera esse concupivit : ut quæ noluit subijci volens, subijciatur nolens ; et quæ illic potuit esse semper beata, hic sine fine misera edficiatur. Quia *manum Dei* (sicut ipsa Scriptura dicit) *effugere impossibile est* (Tob. xiii, 2), cui necesse est, ut quæ noluit voluntate, necessitate subdatur.

Quid autem ipsis naturis rationalibus proderit, si in illa æterna damnatione constitutis naturalia illa, ut iste dicit, munera non erunt sublata ? Cum ad nullum beatitudinis fructum, sed ad solum tormentorum cumulum in eis relinquenda esse manifeste

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

^a Cum dicit Deum æque certo nosse quid non esset facturus ac quid esset facturus, et quæ eventura non erant ac quæ erant, satis superque arguit ubi de Dei cognitione sermo est, nullam illi conjecturalem esse attribuendam, quia licet sit vehemens et, ut dicunt jurisconsulti, violentissima, incertitu-

dinem tamen omni ex parte non potest excludere, quo fit ut respectu futurorum conditionerum in Deo potius scientiam mediam et conditionatam debeamus admittere. — Fonseca, Molina, Suarez, Mascaregnas, disputationibus et opusculis de ipsa scientia.

intelligentur, ut meminerint sui, ad æternum dolorem malæ conscientie: intelligent se semper miserar, semper esse damnatas; diligant se, ut magis doleant sine fine perire quod amant. Liberum vero arbitrium^a quomodo aut quale in illis erit, quorum voluntas nec iniquitatem suam poterit jam deserere, nec bonum aliquid ulterius operari? sicut Scriptura dicit: *Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas (Eccl. ix, 10).* Quid illis proderit semper esse infelicit, scire damnationem suam, velle nec posse evadere penam suam? Omnia ergo que hic data sunt ad usum bene agendi, ad gratiam Domini promerendam, ibi quantalacunque eorum vestigia remanserint, ad supplicium valebunt, non ad solatium. Si autem rationalis creature memoria, intelligentia, voluntas, non ad se, sed ad Conditorum referantur, quid jam illis penitus a Deo desertis, et ab æterno illo et vero lumine separatis, quid in illis, inquam, aget memoria, ubi nemo dicere poterit: *Memor fui Dei, et delectatus sum? (Ps. lxxvi, 4.)* et ubi implebitur quod scriptum est: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui (Ps. vi, 6).* Nulla erit intelligentie illuminatio, qua Deus agnoscatur, quærat, inveniatur. Nulla dilectionis pietas, qua Deus ametur, desideretur, fruatur. Ipse enim erunt tenebræ exteriores extra illud lumen jam positus, ejus nulla illuminatione perfuerunt: Et illa nox horrenda, de qua ipsum verum lumen Dominus noster dicit: *Quandiu in mundo sum, lux sum mundi. Venit nox quando nemo potest operari (Joan. ix, 4, 5).* Quandiu ergo in mundo est per illuminantem gratiam, lux est mundi a suis tenebris liberati. Cum autem hanc suæ illuminationis gratiam subtraxerit æterna cecitate damnatis, quid eis aliud remanebit nisi nox horrenda, nox perpetua, in qua nemo possit operari?

Si autem etiam de sensibus corporis, qui et ipsi sunt utique naturalia munera Conditoris, tale aliquid consideretur^b, quid ibi proderit visus, ubi nullus erit lucis aspectus? Aut si ad horam fuerit, non ad consolationem, sed ad vehementiorem dolorem valebit: ut scilicet videant boni aliquid, quod jam habere aut promereri non possint. Sicut et dives ille eisdem infernalibus pœnis damnatus, Abraham et Lazarum ad horam videre potuit (*Luc. xvi, 23*), sed ad augmentum doloris, non ad solatium ereptionis. Licet hoc ante ultimum illud iudicium juxta occultam dispositionem Conditoris fieri credendum sit, postea vero nihil tale futurum legatur. Quid ibi aget auditus, ubi semper horrendus fragor, et tristis atque innumera audietur gemitus? Quid olfactus, ubi juxta

A quod Deus per prophetam comminatur: *Erit semper pro suavi odore fetor? (Isa. iii, 24.)* Quid gustus, ubi æterna erit fames et sitis? Sicut de civitate diaboli, id est de tota illa multitudine damnatorum aperte in Apocalypsi scriptum est: *Quia in una die venient plagæ ejus, et mors et luctus, et fames: quia fortis est Deus, qui judicavit illam (Apoc. xviii, 8).* De siti autem et lingua semper ardente, in damnatione illius divitis aperte Evangelium declarat. Quid totius corporis tactus, ubi nulla ejus poterit esse jucunditas, nulla suavitas, sed sempiternus sentietur dolor, æterna exustio, æterna ex cruciatio? Quid ergo prodest quod iste dicit, velut ad consolationem stultorum, *Deum non punire quæ fecit, nec ab eis naturalia munera tollere?* Cum et puniat æternitatem naturam vitiatam pro his quæ male gessit: et si aliquid naturalium munerum in illa damnatione eam habere permittet, totum valeat ad supplicii augmentum, non ad consolationis solatium.

Quid est autem quod addit: *Dolorem esse sanitatis absentiam, tenebras lucis, silentium clamoris, tristitiam gaudii, laborem quietis: sic præscribi vel prædestinari peccata vel penas.* Si enim in his verbis hoc persuadere voluit, quod, sicut nos per sanitatis absentiam cognoscimus in nobis dolorem, et per absentiam lucis cognoscimus tenebras, et per absentiam vocis cognoscimus silentium, et per absentiam gaudii sentimus tristitiam, per absentiam quietis sentimus laborem, sic Deus præscribit peccata, vel prædestinaverit pœnas, ut et peccata non nisi privatione justitiæ scire aut præscire poterit; et penas, nisi privatione beatitudinis non agnovit, vel prædestinaverit; si, inquam, ita sensit, ita persuadere voluit, quid tali sensu horribilius, quo divina virtus humane infirmitati adæquatur? Dei etenim virtus, semper eodem modo se habens, omnia novit in se, nec indiget ut aliquid noverit extra se: nec aliter novit facta, aliter non facta, quia nec illa novit per eorum presentiam, nec ista per aliarum rerum absentiam; sed æterna et incommutabili scientia sua æqualiter videt quid voluerit esse, et quid esse noluerit: nec privatione justitiæ cognoscit peccata; sed, cum sit ipse summa justitia, in ipsa [*at., ipso*] incommutabiliter videt quid ab ea dissonet vel discordet. Similiter non per absentiam beatitudinis pœnas cognoscit, sed cum sit ipse summa beatitudo, in semetipso incommutabiliter videt in quantum penarum profunditatem mergendi sunt qui ab ejus tranquillitate discedunt. Atque ita non privatione justitiæ, sed in ipsa justitia videt quidquid ab ea dissentiit: nec privatione beatitudinis agnoscit pœnas; sed, in ipsa beatitudine, videt quid doloris et laboris incurrat qui ab ejus tranquillitate separatur.

NOTÆ DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

^a Liberum arbitrium affirmat in damnatis non esse, eodem sensu quo antea docuit in peccatoribus et in statu naturæ lapsæ non reperiri.

^b Insinuat sensum videndi non operatum in damnatis, forte quia inferni locus ita est tenebricosus, ut species ad ipsorum oculos deferri non possint. Docet enim D. Basilus Deum ab igne inferni

lucem abstulisse et solam vim urendi in eo reliquisse: probabile tamen et damnatos conspecturos esse dæmones et alios penarum socios, eorum enim intuitu acerbius graviusque percellentur. Ideoque cum eos videndi sensu destituit Ecclesia Lugdunensis; illud de visione grata et delectabili est intelligendum.

Adhuc addit et dicit : *Dolendo non ipsum dolorem, sed ipsam sanitatem nosci, quam non noscet, si de illa notionem quamdam non haberet.* In quibus verbis affirmare videtur dolorem illum æternarum pœnarum non posse nosci, id est agnosci, ab animo patientis, eo quod ipse dolor nullam habeat substantiam in se existendi vel subsistendi. Et ideo cum substantialiter nihil sit, non ipse agnoscatur ab illo qui dolet, sed potius ex ejus comparatione sanitas agnoscitur; quæ in corpore naturaliter aliquid est, et quæ ipsi dolori contraria est. Quam sanitatem nullatenus nosset qui totus dolet in pœnis, nisi ejus notitia in memoria remaneret.

Et ut hæc tam absurda et stulta, velut ratione quadam reddita, confirmare videatur, subjungit et dicit : *Recordationem sanitatis in sensibus remanere, ipsam vero in illa substantia quam Deus creavit residere.* Per quod fortassis hoc intelligi vult quod in sensibus in illa damnatione semper dolentis, velut ex commotione ipsius doloris, fiat recordatio sanitatis, in sensibus videlicet, quibus vel corpus vel anima ipsos dolores sentiet; ipsam vero sanitatem in illa damnatione ita posse intelligi, quia substantia hominis, quem Deus creavit, et in animæ et in corporis perpetuitate non consumitur, non deletur, sed velut quadam suæ plenitudinis sanitate æternalliter durat. Quæ omnia idcirco dicere videtur, ut per illum sempiternum pœnarum dolorem, nec cognitionem sanitatis, nec ejus recordationem, nec ipsam sanitatem in eis qui torquendi sunt, asserat perire. Cum e contrario omnia ista, id est et cognitio et memoria sanitatis in animo semper dolentis, et conservatio illa naturæ nunquam delendæ, non proficiant ad aliquam gratiam et jucunditatem salutis, sed potius ad cumulum doloris : ut non solum sensu et corporis et animæ doleat ille damnatus; sed etiam dum recordatur, et agnoscit bonum sanitatis quod funditus amisit, in ipsa memoria et notitia puniatur. Dicit ergo insanus esse in æternis et omnimodis doloribus sanitatem, dum quæ ibi existimat, dum quæ ibi putat remanere ad iudicium sanitatis, non aliud quam materia sint doloris : ut, dum nunquam finitur qui torquetur, nec tormenta ipsa finiantur :

CAPUT XVI.

Sexto decimo capitulo duodecim definitiones proponit, ita dicens :

1. *Nulla natura naturam puniri.*
2. *Et nihil aliud esse pœnas peccatorum, nisi peccata eorum.*
3. *In igne æterno nihil aliud esse pœnam, quam beatæ felicitatis absentiam.*
4. *In ea nullum esse qui non habeat insitam sibi naturaliter absentis beatitudinis notionem, ejusque desiderium : habituros miseros felicitatis et veritatis notionem atque scientiam : ac per hoc non esse miseros, nec puniri.*
5. *In diabolo et impiis hominibus non puniri nisi*

A perversitatem propriæ voluntatis; nec peccasse naturam, sed voluntatem.

6. *Nec in primo homine peccasse naturæ generalitatem, sed uniuscujusque individuum voluntatem.*

7. *Si ea natura delinqueret, cum una sit, tota profecto periret.*

8. *Proinde in nullo naturam puniri, quia ex Deo sit, et non peccet, sed motus voluntarius libidinosus puniatur.*

9. *Idcirco in impiis supplicia non perpeti quod Deus fecit, sed quod superbia vitiose invenit.*

10. *Libidinem perversæ voluntatis cruciari, dum ea quæ male aut indigne appetit, habere non sinatur.*

11. *Ex nullo bono malum esse.*

12. *Eum qui hic libero voluntatis arbitrio, quod est naturalis intelligentiæ munus, id est mentis acies in usus turpitudinis mutet, illic ne omnino veritatis honestate fruatur, justissime perdat, et tenebras æternæ ignorantie non evitare.*

In his verbis illud quod primo loco posuit *nulla natura naturam puniri*, ideo dixisse videtur quia omnis utique natura a bono auctore Deo condita, in quantum natura est, bona est : ut verbi gratia, natura animæ sive corporis bona est; et natura ignis, in quantum natura est, similiter bona est. Cum ergo utraque naturaliter bona sint, recte sibi iste videtur dicere et definire, quod nulla natura alia puniatur natura; quia videlicet duo bona secundum ejus sensum non possunt sibi esse contraria, re naturæ bonæ altera bona natura possit esse pœna. Atque hujuscemodi argumentationis manifestissima fallacia cupit subvertere in cordibus audientium firmissimam fidei veritatem, qua omnes fideles indubitanter credunt et confitentur, in una et per unam æterni ignis naturam, et naturam spirituum malignorum, et naturam hominum perditorum, id est animas et corpora eorum sine fine damnandas, puniendas atque torquendas per ejus justum et æternum iudicium : *Qui potest et animam et corpus perdere in gehennam, et qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam (Matth. x, 28).*

Nec solum de illis æternis suppliciis quibus natura angelica et humana utique natura ignis æterni torquetur ut ignis, qui bonitate Conditoris hic homini datus est ad solatium, ibi justa severitate iudicis vertatur ei in supplicium; non de illis, inquam, *D* solis certa est fides ita esse futurum; sed etiam in communi hominum sensu certissimum esse constat nunquam naturam nisi natura puniri. Sicut natura corporis, aut ex semetipso puniatur, velut cum deficit a sanitate, et succumbit infirmitati atque languori, dum et bonum sanitatis in eo minuitur, et malum languoris ex seipso patitur, aut ex alterius naturæ subtractione, quæ illi ad sustentationem vel aliud solatium valet : velut si ei pœnaliter subtrahatur natura cibi, aut potus, aut etiam lucis, vel vestimenti, et quidquid ejusmodi est; dum ex hoc et fame ac siti tabescit ac deficit, et tenebrarum horrore affligitur, aut frigoris ærumna cruciatur; aut certe ex alterius rei natura ipsum corpus hominis puniatur :

sicut corpora latronum utique puniuntur vi flagellorum et gladiatorum ac multiplicium tormentorum, quæ utique ipsorum naturæ ex aliis naturis pœnaliter inferuntur. Cum ergo hæc ita sint, et nunquam natura nisi aut ex seipsa in seipsa puniatur, vel alterius naturæ utilitate subtracta, vel violentia illata, qua ratione iste dicit nullam naturam naturam puniri? ut ex hoc quantum in se est, veritatem æternorum destruat suppliciorum; ubi et natura spirituum, et natura corporum iuxta evangelicam et apostolicam veritatem: *Natura ignis æterni cruciabitur die ac nocte in sæcula sæculorum* (Apoc. xiv, 10).

Si autem propterea hoc dicit quia naturæ non nocent invicem, nisi suis qualitatibus, ut, verbi gratia, ignis et aqua, quorum propriæ qualitates sunt ut et aqua sit naturaliter humida, et ignis naturaliter aridus; et ideo potest et aquæ humore ignis extinguui, et ignis ariditate ignita humor aquæ exsiccare, ut non sibi videantur ista adversari ex eo quod naturæ sunt, sed ex eo quod qualitatibus suis sibi contrariæ sunt. Si propterea, inquam, hoc dicit, sciat in fide nostra nullam esse distantiam utrum naturæ naturis puniri dicantur, an ipsæ naturæ suis naturalibus qualitatibus sibi invicem pœnales existant; quia utrumque unus Conditor creavit, id est et naturam et qualitatem insitam naturæ. Et ideo utrumque simul rectissime una dicitur natura, et a sapientissimo Conditor alia ab alia propria qualitate distincta. Deinde quia et si immortalis est natura angelici sive humani spiritus, tamen, potestate conditoris et iusti ultoris Dei, sic illi igni corporeo et æterno pœnaliter et æternaliter alligabitur, sicut et hic eadem potestate summi Conditoris colligatur humanus spiritus terreno corpori, nec solvi potest, nisi illius voluntate et iudicio qui colligavit. Natura quoque humani corporis in illo æterno igne damnatorum ita erit pœnaliter immortalis, ut ad sustinenda æterna supplicia nunquam morte solvatur; ita passibilis et incorruptibilis, ut omni genere dolorum, cruciatuum atque pœnarum sine fine affligatur. Hanc enim pœnam omni intentione cavendam terribiliter Scriptura denuntiat, dicens: *Humilia spiritum tuum valde, quia vindicta carnis impii ignis et vermes* (Eccli. vii, 19). Et iterum: *Dominus enim omnipotens vindicabit in eis; in die iudicii visitabit illos: Dabit in carnes eorum ignem et vermes, ut urantur et sentiant usque in sempiternum* (Judith xvi, 20, 21).

Proposuit quidam antiquitus similem de naturarum inter se contrarietate questionem. Quæ qualiter ab illo sit proposita et a beato Augustino evidentissima ratione destructa, necessarium existimamus ad commonitionem et confirmationem legentium hic breviter inserere; maxime quia ille qui eam proposuit, aut ipse Pelagius fuit aut aliquis Pelagianus, sicut et iste est. Ita ergo eandem questionem beatus Augustinus commemorat dicens: [Quid est, quod interrogat: Qui fecit hominis spiritum? et respondet sibi sine dubio, Deus. Et item interrogat: Carnem

A quis creavit? itemque respondet: Item credo, Deus. Interrogat tertio: Bonus est qui utrumque creavit Deus? respondet: Nulli dubium est. Adhuc interrogat: Et utrumque quod bonus auctor creavit, bonum est? et ad hoc respondet: Confitendum est. Deinde concludit, si igitur et spiritus bonus, et caro bona, ut a bono auctore condita, qui fieri potest, ut duo bona possint sibi esse contraria? Post hæc idem beatus Augustinus subjungit e contrario responsionem suam, ita dicens: [Omitto dicere quia tota hujus ratiocinatio turbaretur, si quis ab eo quæreret: Æstus et frigus quis fecit? responderet enim sine dubio: Deus. Non ego multa interrogo, ipse concludat utrum, aut ista possint dici non bona, aut non appareant inter se esse contraria? Hic forte dicit: B Qualitates sunt istæ substantiarum, non substantiæ. Ita est, verum est; sed qualitates naturales, et ad Dei creaturam sine dubio pertinentes. Substantiæ quippe non per seipsas, sed per suas qualitates, sicut aqua et ignis, dicantur sibi esse contrariæ, etc.] Quæ ad convincendam et destruendam improbi hominis insaniam sanctus doctor exsequitur.

Cum itaque terror et veritas æternorum suppliciorum tam aperte et multipliciter nostræ fidei commendentur ad incutiendum saluberrimum timorem, et excitandum ad continuam emendationem, quomodo iste subjungere et dicere ausus est et nihil aliud esse pœnas peccatorum nisi peccata eorum? Cum certissime fides teneat alias esse pœnas peccatorum quas animæ in præsentem ex ipso peccatorum suorum merito patiuntur desertæ a Deo, desertæ a luce justitiæ, a contemplatione veritatis, ab illuminatione charitatis; et aliquando traditæ etiam in reprobum sensum. Has enim pœnas peccatoribus et carnalium voluptatum amatoribus divina Scriptura in præsentem inferri manifestissime testatur, dum de quibusdam Deus dicit: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, quia caro sunt* (Gen. vi, 3): dum impii in fine dolentes ac gementes dicent: *Et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (Sap. v, 6); dum de eisdem impiis Scriptura dicit: *Excavavit enim illos malitia ipsorum* (Sap. ii, 21); et generaliter de his qui fratres oderunt: *Omnis qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat et nescit quo eat; quoniam tenebræ obcecarunt oculos ejus* (I Joan. ii, 11). Et de quibusdam Scriptum est: *Sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt* (Rom. i, 28). Sunt pœnæ peccantium animarum ipsa peccata, quia eis et ipsarum animarum sanitas corrumpitur et violatur, et conscientia misera, perturbata, et anxietatibus plena efficitur. Ita ergo, et peccantium pœnæ sunt ipsa peccata iusto et terribili Dei iudicio; et tamen pro eisdem peccatis aliæ statim in præsentem gravissimæ pœnæ irrogantur, sicut superius ostensum est. De quibus omnibus præsentibus pœnis quibus peccantium animæ continuo feriuntur atque puniuntur, beatus Moyses in Deuteronomio apertissime testatur,

dicens de omnipotenti Deo : *Faciens misericordiam in millia diligentibus se (Deut. v, 10); et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur (Deut. vii, 10).* Sunt itaque et in præsenti gravissimæ animarum pœnæ ipsa peccata sua; sunt gravissimæ animarum pœnæ ipsa desertio Dei et damnatio, quæ peccatorum meritis continuo restituuntur, sed restant illæ in futurum æternorum suppliciorum pœnæ, de quibus scriptum est dicente Domino : *Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno (Luc. xvi, 43).* Et iterum : *Ne forte tradat te adversarius judici, et iudex tradat te ministro et in carcerem mittaris. Amen dico tibi: non exies inde, donec reddas novissimum quadrante (Matth. v, 25, 26).* Et alio loco, cum de servo nequam loqueretur, qui noluit debitum conservo suo dimittere sicut et sibi dimissum est, ait : *Tunc iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quond usque redderet universum debitum (Matth. xviii, 34).*

Has pœnas peccatorum, sive in ipsis peccatis eorum sive in desertione Dei, pro merito ipsorum peccatorum, quæ statim in præsenti inferuntur; sive etiam in exterioribus pœnis multiplicium flagellorum, quæ peccantibus ad præsens divinitus inferuntur; sive in damnatione æternorum suppliciorum, quæ post hæc omnia in fine servantur, cum tam aperte Scriptura testetur, tam indubitanter Ecclesiæ fides teneat; audiant quicumque hujusmodi fallacis atque præstigii per hunc vanissimum hominem illuduntur, illud quod Apostolus terribiliter omnibus fidelibus denuntiat dicens : *Nemo vos decipiat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae (Eph. v, 6).* Quibus verbis Apostoli B. Hieronymus exponendo subjungit dicens : [Verba quæ decipiunt atque supplantant inania sunt et vacua: quæ vero ædificant audientes, plena, cumulata, conferta. Quia igitur sunt plerique qui dicunt non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum et conscientiam delicti esse pro pœna dum vermis in corde non moritur; et in animo ignis accenditur in similitudinem febris, quæ non torquet extrinsecus ægrotantem, sed corpora ipsa corripienti punit sine cruciatu forinsecus adhibitione, quæ possidet. Has itaque persuasiones et decipulas fraudulentas, verba inania appellavit et vacua, quæ videntur florem quemdam habere sermonum, et blandiri peccantibus. Sed dum fiduciam tribuunt, magis eos ferunt ad æterna supplicia. Quia de nulla re sic irascitur Deus, quomodo si peccator superbia et erectus et rigidus non flectatur in fletum, nec misericordiam postulet pro delicto.] Hæc sanctus doctor, et antiquorum hæreticorum errorem super hac re redarguens, et istius fraudulenta mendacia atque commenta apostolica veritate subvertens.

Andet tamen iste adhuc majora et detestabiliora, et subjungit dicens : *In igne æterno nihil aliud esse pœnam quam beata felicitatis absentiam. Ubi recte*

A ab eo quæritur cur et angeli maligni et homines iniqui mittendi sunt in ignem æternum, si ex ipso igne nulla supplicia, nulla tormenta passuri sunt? An propterea tantummodo ut qui nunc vel in aere, vel in terra conversantur, incipiant in igne habere novum habitaculum; ubi, sicut de sanctis tribus pueris in fornace *Babylonia* damnatis scriptum est, nullam potestatem habeat ignis in corporibus eorum, et capillus capitis eorum non aduratur, et odor ignis non transeat per eos; et quid jam restat; nisi ut, sicut de illis Scriptura dicit : *quia angelus Domini descendit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos omnino ignis neque contristavit, nec quidquam molestie intulit (Dan. iii, 49, 50),* ita et de istis mirabili insania affirmare contendat. Quod si ita esset quod unquam tale miraculum esse potuit, inter magnalia et prodigia quæ divinitus facta sunt, ut tam innumera multitudo apostatarum angelorum et hominum perditorum esset in medio immensarum et æstuantium flammarum, et non tangeret eos omnino ignis, sed vim virtutis suæ oblivisceretur, ut diabolus et ejus angeli custodirentur illæsi? Quis audivit unquam tale aut quis sufferre possit tantæ impietatis insaniam? Si enim nulla erit pœna in æterno igne damnatorum, sequenter nulla erit etiam gloria in æterna remuneratione justorum. Qui enim verissime promisit hanc gloriam dicendo : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est a constitutione mundi (Matth. xxv, 34),* ipse verissime comminatus est illam pœnam dicendo : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus (Ibid., 41),* ipse etiam de utroque immobili veritate subjunxit : *Tunc ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam (Ibid., 46).* Si ergo quærimus quid sit illud regnum quod a constitutione mundi justis est præparatum, audiamus fideliter esse vitam æternam. Si quærimus quid credere debeamus illum in quem et homines impij et angeli mittendi sunt *ignem æternum?* Audiamus nihilominus fideliter esse supplicium sempiternum. Nec major esse potest gloria quam vita æterna; nec major pœna quam supplicium sempiternum : illud in regno positorum, istud in æterno igne damnatorum. De quo supplicio ignis æterni aperte beatus Joannes in Apocalypsi testatur, dicens : *Missi sunt in stagnum ignis et sulphuris, et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum (Apoc. xx, 9, 10).* Et alio loco : *Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum (Apoc. xix, 3).* Non ergo in igne æterno angeli vel homines damnati poterunt unquam esse quieti et immunes a pœnis; qui, ut Veritas dicit : *Cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum; et quorum fumus tormentorum ascendet in sæcula sæculorum; qualis etiam nunc pœna et illos consequitur. De quibus ad similitudinem illius purpurati et damnati divitis Scriptura dicit : Ducunt in bono dies suos, et in puncto ad inferna descendant (Job*

xxi, 13). Ut et ipsi, sicut de illo legitur, statim incipiant esse in tormentis, et cruciari in flamma, et deputari in loco æternorum tormentorum: solet iste dicere, sicut audivimus, cum aliquis ei de talibus juxta fidei veritatem obistere cœperit sermocinando: Quid vis? ratio te vincit. Quæ ergo est hæc ratio omni ratione vacua, omni veritate aliena, et spiritu impiissimi erroris lymphatica, atque phanatica? Qui vult ut homines veritatem Christi deserant, et suas phantasticas et dæmonicas umbras sequantur.

Sed cum dixisset in æterno igne damnatos nullam aliam sentire pœnam nisi beatæ felicitatis absentiam, subjungit tamen velut quamdam eorum beatitudinem et dicit: *In ea* (id est in beatæ felicitatis absentia) *nullum esse qui non habeat insitam sibi naturaliter absentis beatitudinis notionem, ejusque desiderium.* Ubi et addit habituros miseros felicitatis et veritatis notionem atque scientiam, ac per hoc non esse miseros nec puniri. Quibus verbis manifeste utique affirmare conatur [quod] omnes qui futuri sunt in illa damnatione, quam iste non aliam putat nisi absentiam beatitudinis qua sancti perfruuntur, habituri sunt naturaliter insitam ipsius beatitudinis, cujus participes non erunt, cognitionem, atque desiderium. Quod adhuc repetens et inculcans, dicit *habituros veritatis et beatitudinis notitiam atque scientiam: ac per hoc miseros, non esse miseros, neque puniri.* Ut per hoc, quod, juxta istius sensum habituri sunt cognitionem, scientiam et desiderium beatitudinis et veritatis, cujus absentia erunt damnati, quodammodo miseri non sint miseri, et puniti non sint puniti. Quia ex eo quod erunt in absentia beatitudinis et felicitatis, possint dici et miseri et damnati; ex eo autem quod illius beatitudinis et veritatis quæ illis absens erit, habebunt notitiam, scientiam et desiderium, possint dici non esse miseri nec damnati. Sed fides Ecclesiæ veraciter novit, nullam esse rationalis creaturæ majorem damnationem, quam a Deo separari; et nulla ejus illuminatione illustrari, nulla ejus gratia visitari, nulla liberatione salvari, nulla ejus visione et contemplatione beatificari.

Angeli ergo et homines tanta infelicitate damnati, et penitus a beatitudinis et veritatis possessione exclusi, etiamsi nullam extrinsecus pœnam, nullum tormentum sentirent, quid eis prodesset habere cognitionem, et notitiam, et desiderium, sicut iste eis promittit, et beatitudinis et veritatis? Cum hoc eis magis ad tormentum proficeret habere quantalibet notitiam veritatis, sed nunquam ejus præscientiam promereri; habere qualecunque desiderium æternæ beatitudinis, nec nunquam tamen ejus possessione lætari. Et ideo absit ut credantur non esse miserissimi a Deo penitus separati, aut dicantur non esse puniti ab æterna beati-

tudine funditus exclusi. Vere ergo miseri, et vere in æternum damnati erunt qui semper veritatis et beatitudinis exsules erunt, nulla veritatis luce illuminati, nulla beatitudinis jucunditate consolati. Et tamen, excepta hac plena et summa miseria, aderit eis sine fine etiam exterior pœna, ut et intus torqueantur infelicitate conscientiæ, et foris igne gehennæ. Quod utrumque Psalmista breviter ostendit, dicens ad ipsum Judicem vivorum et mortuorum: *Inveniat manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inveniet omnes, qui te oderunt. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis (Psal. xx, 9, 10).* Quod B. Augustinus brevissime et plenissime his verbis exponit dicens: [Constitues, inquit, eos ardentibus intrinsecus conscientia impietatis suæ in tempore manifestationis tuæ. Deinde conturbati vindicta Domini, post accusationem conscientiæ, dabuntur igni æterno devorandi.]

Quæ cum ita sint, querendum nobis est sollicite quid, secundum regulam veræ fidei, de eis qui illa æterna damnatione fuerint puniti sentire debeamus, ut ex eorum statu qui illic æternaliter erunt damnati intelligamus quantum Dominus donare dignatur; cur ibi nulla jam possit esse emendatio, et cur inde nulla possit fieri liberatio. Primo igitur illud considerandum est, quod fides catholica firmissime tenet, nullum hominem per mortem de corpore exeuntem aliquid sibi bonum posse comparare meritum, quo aut iniquitatem suam, in qua mortuus est, possit deserere, aut ipse in melius commutari. Quia, etsi sunt aliqui qui, ut ipsius fidei pietas novit, et indulgentiam peccatorum accipiant post mortem, orationibus, et oblationibus, et elemosynis Ecclesiæ adjuti, et quibusdam purgatorii pœnis expiati æternæ beatitudini sociari mereantur^a: non tamen hoc eis præstat aliquod bonum meritum post mortem additum, sed potius ante mortem acquisitum. Quia videlicet tale fuit meritum vitæ ipsorum in corpore, ut etiam post mortem talibus remediis adjuvari mereantur. Quod Apostolus manifeste ostendit, ubi ait: *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10),* propria namque corporis sunt, sive bona sive mala, quæ anima gessit dum esset in corpore: quia sicut nec ante corpus aliquid bonum aut malum gerere potuit, quæ nondum erat, ita nec post depositionem corporis aliquid bonum aut malum agere potest, quæ tempus agendi et operandi cum corporis morte finivit. Nam et illi qui solo originalis peccati reatu obstringuntur, et sic absque remedio salutari de corpore exeunt, secundum propria corporis mala damnantur^b; quia in corpore utique et cum [corpore] illud originale debitum contraxerunt unde in æter-

NOTÆ DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

^a Attendant novatores nostri sæculi ibi purgatorium nec non suffragia pro mortuis in Ecclesia obtinere et obsigillari.

^b Peccatum originale in corpore videtur reponere, quod nonnulli inter scholasticos fecerunt, Durandus et Magister in II, dist. 30 et 31, ubi dicit per pecca-

num damnari mererentur. *Omnes itaque manifestari oportet* (sicut Apostolus dicit) *ante tribunal Christi, ut referat et reportet unusquisque propria corporis* (II Cor. v, 10), id est, quæ in corpore gessit sive contraxit; quia utique nec ante corpus aliquid gerere potuit, nec post corpus gerere potest, cum jam unicuique non est tempus agendi, sed pro actibus tantummodo recipiendi. Et ideo certum esse debet fidei nostræ neminem eorum qui in die iudicii æterna damnatione puniendi sunt, tale aliquod meritum ex hac vita secum tulisse, per quod justè ab illo æterno interitu liberaretur. Si enim quisquam eorum tale meritum in præsentī vita sibi præparasset, nunquam profecto ab illo justo iudice æternæ damnationi traderetur. Sed quicumque illa damnatione puniendi sunt, sine dubio tale meritum hinc secum tulerunt, ut justo iudicio nunquam inde absolvi, nunquam liberari mereantur.

Sed ut illa damnatio, sicut justa, sic etiam æterna esse mereatur, ea causa erit quia nulla jam suppetere poterit emendatio præteritorum, nulla promereri poterit melioratio futurorum. Erit namque ibi præteritis malis penitentia, erit etiam liberationis et ereptionis desiderium; quod tamen nullum habebit effectum. Ubi ergo tunc erit misericordia Dei, qui nec tanta et tam longa penitentia flecti poterit ad indulgendum, nec ullis damnatorum desideriis, vel etiam rogantium gemitibus movebitur ad liberandum? Et quomodo Justus, qui ista contemnit? Qui tantum dolorem conscientie, tantam afflictionem creature suæ non respiciet? Quæ, inquam, causa erit ut nihil ibi salubre, nihil acceptabile fieri possit? Si enim posset, nunquam a tanta misericordia, nunquam a tanta iustitia repudiaretur. Cur itaque non potest, nisi quia, recedente ab eis penitus Deo, nulla in eis esse poterit gratia specialis, per quam eis donetur pietas fidei, spei et charitatis, ut tali pietate pœniteant de præteritis, tali pietate desiderant de futuris, id est pie credendo, pie sperando et diligendo? Et quia jam, ut dictum est, funditus a Deo separati, et sola omnipotentie ejus virtute ad æterna supplicia servati, nunquam poterunt esse participes Spiritus sancti, etiamsi a fuerit ibi aliqua fides, sive ex memoria præteritorum, quæ hic audierunt, vel didicerunt, sive ex terrore et manifestatione præsentium, quæ tunc apparebunt: manifestata scilicet omnibus Dei et Christi ejus virtute et potestate, tam in majestate, quæ in ejus iudicio apparebit, quam in æterna remuneratione justorum, et æterna damnatione iniquorum. Quæ utique nulli poterunt esse ignota, nulli

A non confessa, nulli non vel ipsius terroris necessitate adorata. Tunc enim generaliter subjecta omnis creatura Creatori, sive pietate, ut in sanctis angelis et sanctis hominibus, sive necessitate, ut in angelis malignis et hominibus impiis, implebitur perfecte quod Apostolus per prophetam scriptum esse commemorat, dicens: *Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia mihi curvabunt omnia genu, et omnis lingua confitebitur Domino* (Rom. xiv, 11).

B Unde etiam illud manifeste in eodem iudicio fiet quod Scriptura de impiis futurum prædixit: *Dicant inter se penitentiam agentes, et pro angustia spiritus dolentes: Illi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprietatis. Nos insemati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore; quomodo ergo computati sunt, inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (Sap. v, 3-6), et cætera quæ multiplice dolore plena illo die dicturi sunt. Si ergo ex tanta divinæ virtutis, et Christi Domini manifestatione, et terrore tam magni et tam manifesti æterni iudicii fuerit aliqua fides vel eorum qui aliquando crediderunt, vel etiam infidelium qui tam præsentī majestate et terrore credere compelluntur, ita ut in illa sua lamentatione, sicut jam commemoravimus, dicant: *Erravimus a via veritatis, et iustitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (Ibid., 6); jam tamen talis fides in illis qui, ut sæpius dictum est, penitus a Deo deserti, nec ulla ejus gratia illustrati erunt, profecto non erit ex pietate amoris, sed ex necessitate terroris: qualem et in daemonibus esse fidem beatus Jacobus apostolus testatur, dicens: *Et demones credunt, et contremiscunt* (Jac. ii, 19). Talis ergo fides non eis valebit ad salutem sed ad confusionem, ut quemadmodum in psalmo scriptum est: *Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant* (Psalm. lxxxii, 18). Spes vero nulla jam in eis esse poterit, æterna sententia condemnatis, et de liberatione sua penitus desperatis: similiter et charitas, qua et pie Deum diligant, et proximum secundum Deum, vel in Deo, aut propter Deum, nulla eis inesse poterit, cum deseruerit eos ipse Deus charitas, nec adfuert eis illa gratia Spiritus, de qua Apostolus dicit: *Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5), et simul ab eis recesserit, et gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Spiritus sancti. Nam et si dives ille jam apud inferos con-

NOTE DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

tum primi parentis fuisse primo infectum corpus per semen, et a semine rursum infici corpus seminatum, et tunc animam ex corpore infici, sicut liquor pretiosus cum inquinato vasi infunditur. Quæ quamvis jam temeraria iudicentur, non pugnant tamen expresse contra fidem: ideoque malumus asserere Ecclesiam Lugdunensem duntaxat voluisse horum sententiam damnare, qui animam ante unionem

cum corpore maculam originalem contrahere contendebant.

a Docet fidem aliqualem in damnatis remansuram, quod non de fide theologica, sed de humana et acquisita debet intelligi, et sic qui ex Christianis damnatur, multorum mysteriorum fidem retinet, juxta illud Jacobi: *Demones credunt et contremiscunt*.

denuatus fratres suos, quos in carne reliquerat, vel secundum Deum dilexisse videtur, pro quibus, ne in illum locum tormentorum venirent, anxius satagebat et deprecabatur (*Luc. xvi, 27*); non tamen vere secundum Deum fiebat, quod non instinctu divinæ charitatis, sed vel terrore præsentis damnationis, vel amore humanæ affectionis ab eo extorquebatur. Quia ergo nulla jam in eis esse poterit per illuminationem Dei et donum Spiritus sancti, pietas fidei, et charitatis nulla bonæ spei expectatio; ideo nulla eorum poenitentia de præteritis, nullum desiderium de futuris a justo et misericordii iudice suscipietur; quia hæc tunc non erunt ex pietate, et amore divinæ gratiæ, sed tantum ex necessitate tribulationis et angustiae. Tunc itaque subtracto a se penitus divinæ illustrationis lumine, et ab illo gaudio, quod bono et fideli servo promittitur, dicente Domino: *Intra in gaudium Domini tui (Matth. xlv, 21)*, penitus exclusi et alienati remanebunt extra lumen Dei; et hoc: *Erit eis mitti in tenebras exteriores, et in illam noctem horrendam de qua Dominus ait: Venit nox quando nemo potest operari (Joan. ix, 4)*. Et alio loco misericorditer admonet, dicens: *Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant (Joan. xii, 35)*. Et ideo qui in talibus tenebris atque in tali nocte erunt, nihil jam poterunt pie et fructuose operari, quod vel a justo iudice possit suscipi, vel unde ipsi mereantur ab illa æterna damnatione liberari. Et quia nulla poterit esse pia poenitentia, nulla erit delicti indulgentia; consequenter nec ullus finis supplicii. Et quæcunque in eis esse poterit recordatio veritatis sive beatitudinis, tanta erit quanta humano sensu vel tenuiter potest attingi, non qualis per Dei gratiam solet inspirari. Tunc enim implebitur quod terribiliter unicuique Scriptura dicit; et tantummodo *sola vexatio intellectum dabit auditui (Isa. xxviii, 19)*; et iterum: *Quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas (Eccl. ix, 10)*. Nullum namque ibi erit opus bonum aliquid meritum acquirendi, nulla ratio vel iuste excusandi, vel digne satisfaciendi, nulla sapientia ex illustratione veritatis, nulla scientia in exercitio alicujus virtutis: quomodo ergo juxta istum habebunt cognitionem et notitiam veritatis, cujus et illuminatione et contemplatione æternaliter privati erunt?

* Quomodo habebunt ejusdem veritatis et beatitudinis desiderium, in quibus nullus erit amor pietatis, quo aut veritas vere diligatur, aut vera beatitudo veraciter desideretur? Poterunt fortasse habere quamdam scientiam veritatis in eo quod se agnoscent dignos talibus esse suppliciis, quod se agnoscent justo iudicio condemnatos, nec unquam ab

A æterno et justo iudicio [*at.*, iudice] liberandos; sed totum hoc eis proficiet ad tormentum, non ad consolationis solatium. Sic etiam poterunt habere desiderium ejusdam beatitudinis suæ, [*f.*, *hic subaudiendum non*] ut ab illis tormentis erui, et aliqua pace vel quiete refrigerari mereantur.

Ipsam autem veritatem Dei, ipsam beatitudinem Dei nosse et desiderare donum est piorum, et Dei spiritu illuminatorum, non impiorum perpetua cæcitate atque infelicitate damnatorum; quia etsi fuerint ibi aliqui fortassis qui, ex his qui aliquando crediderant et cognoverant, meminerint aliquatenus ipsius veritatis vel beatitudinis, ad hoc tantum eis valebit ipsa memoria, ut magis doleant, magis poeniteant, magis iuste damnatos se esse cognoscant. Desiderantes quidem habere tempus emendandi, ut possent evadere supplicium, nec tamen habentes pietatem ipsius desiderii, qua promereantur Deum. Cesset itaque iste eos qui a Deo non illuminabuntur, et alienati a vita Dei, nulla veritatis et beatitudinis dulcedine consolabuntur, dicere non esse miseros nec damnatos. Quia hæc est vera et æterna miseria alienari a beata vita. Et nulla major potest esse damnatio, quam penitus excludi et repelli a Deo, et nullam spem, nullum recursum jam habere posse ad Deum. Unde consideret fidelis quisque quam vanum et insanum sit quod iste conatur? ut qui de Deo beati esse nunquam poterunt, ex se ipsis beatos esse posse contendat: id est non aliquam Dei gratia, sed quibusdam, ut ipse putat, bonis naturæ. Quæ etiamsi omnipotens Deus in illis relinquat, erit ei ad testimonium suæ bonitatis, erit ei illis ad testimonium justæ damnationis: ut ipsi etiam possint cognoscere veritatem iusti iudicii in se expletam, atque ita suo etiam iudicio condemnentur.

* Hanc horribiliter ineffabilem et ineffabiliter horribilem iniquorum et impiorum damnationem absque ulla consolatione divinæ miserationis, absque ulla illuminatione veritatis, beatus Augustinus breviter ita inculcat, et omnimodis cavendam præmonet dicens: [Cavendi sunt inferiores inferi, id est post hanc vitam pœnæ graviore, ubi nulla potest esse commemoratio veritatis, et, quia nulla est ratiocinatio, ideo nulla rationis actio, quia non illam perfundit. *Lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9)*. Quare festinemus, et ambulemus cum dies præsto est, ne nos tenebræ comprehendant; festinemus a secunda morte liberari, ubi nemo est qui memor sit Dei, et ab inferno, ubi nemo confitebitur Deo.] Item cum exponeret verba psalmi ubi dictum est: *In inferno autem quis confitebitur tibi? (Psal. vi, 6)*, confessus

NOTE DUALLII DOCTORIS SORBONICI.

* Ait damnatos non ferri desiderio in beatitudinem, sed seipsum postea exponit: Non habent, inquit, desiderium, id est pietatem desiderii, quia ex amore sui inordinato, nullo habito respectu ad Deum, ipsam desiderant.

† Accedebat Erigena ad hæresim Pelagii volens

damnatos frui beatitudine naturali. Imo pejus multo quam Pelagius sentiebat, quia quod tantum de parvulis decedentibus absque baptismo statuerat, ipse de peccatoribus adultis contendebat. — Bellarm., lib. 1 de Purgatorio, cap. 9.

* Multa deerant hic, reposita ex ms. Cod. Corb

est, inquit, in inferno ille dives, de quo Dominus dicit: *Quod Lazarum vidit in requie, ipse autem in tormentis dolebat* (Luc. xvi, 25), usque adeo confensus, ut etiam moneri suos vellet ut se a peccatis cohiberent, propter penas quas apud inferos esse non credunt. Quamvis ergo frustra confessus est, tam sibi merito illa accidisse tormenta, quando etiam suos ne in hæc inciderent doceri cupiebat. Quid ergo est: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* (Psal. vi, 6.) An in inferno vult intelligi, quo post iudicium præcipitabuntur impii, ubi jam, propter profundiores tenebras, nullam Dei lucem videbunt cui aliquid consteantur. Nam iste adhuc elevatis oculis, quamvis immani profundo interposito, potuit tamen videre Lazarum in requie constitutum, ex cujus comparatione ad confessionem coactus est meritum suorum. In his verbis sancti doctoris non est fortasse necessarium ut duo inferi intelligantur, unus quo nunc præcipitabuntur animæ damnatorum, et alius quo post iudicium præcipitabuntur etiam cum suis corporibus illæ ipsæ animæ puniturum: sed unus atque idem infernus potest intelligi, nunc aliquando mitior in cruciatibus animarum; post iudicium vero atrocior et horribilior in cruciatibus animarum simul et corporum. Nam et Dominus noster utramque inferni pœnam, et præsentis videlicet sæculi, et futuram uno gehennæ nomine in Evangeliiis significare videtur, cum et de præsentis supplicio dicit: *Time eum qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (Luc. xii, 5); et de futuro: *Sed potius, inquit, eum time qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* (Matth. x, 28). Et sancti Patres Ecclesiæ frequenter inveiuntur eundem ignem æternum, et ante iudicium et post iudicium damnatis impiis inferendum sensisse. Sed præfatus doctor tantam intra utramque damnationem significare esse distantiam, ut nunc per quasdam visiones et manifestationes divinitus procuratas possit illis aliquatenus lux Dei sentiri, per quam damnati saltem ad confessionem suorum scelerum compellantur, ut dum aliquid divinæ lucis intuentur, habeant ex ipso indultæ visionis respectu, cui consteantur. Tunc autem majoribus jam et irremediabilibus tenebris oppressi, nihil tale mereantur aspicere, per quod possint ad confessionem aliquam provocari, ut verissime de eis scriptum intelligatur: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?* (Psal. vi, 6.) Unde et propheta Isaias hanc irremediabilem damnationem prævidens, et prævidendam atque præcavendam attentissime commensans, ubi jam nullus erit locus Deum inveniendi, nulla gratia Deum invocandi: *Quærite, inquit, Deum, dum inveniri potest, invocate eum dum prope est* (Isa. lv, 6). Manifeste ostendens eum nequaquam in illa jam damnatione

A posse inveniri, nec a miseris damnatis tanquam longe positum, et a se penitus alienatum ulla invocatione, ulla supplicatione placandum.

Addit adhuc iste et dicit: *In diabolo et impiis hominibus non puniri, nisi perversitatem propriæ voluntatis, nec peccasse naturam, sed voluntatem*. Ecce iterum rem novam et inauditam. Quod iste dicit: in diabolo et impiis hominibus æterna perditione damnatis non esse puniendam a Deo naturam ipsorum, sed tantummodo perversam voluntatem eorum; eo quod, iuxta istius sensum, non peccaverit natura eorum, sed voluntas. Fides autem Ecclesiæ veraciter novit et firmissime tenet quia natura rationalis sive in angelis sive in hominibus, sicut naturalem habet a Deo insitam rationem, ita naturalem habet a Deo insitam voluntatem: et hoc totum, id est naturam cum ratione sua, vel naturam cum voluntate sua simul unam esse naturam; ita ut nec natura ista rationalis possit esse absque voluntate, nec voluntas absque natura^b. Quidquid ergo ista natura vult, non potest alienum esse ab ipsa natura, ut ad solam voluntatem referatur; quia quando aliquid vult ista natura, non utique in parte sui vult et in parte non vult, sed tota utique vult. Sive itaque ad bonum moveatur, ipsa voluntate tota hoc agit; sive e contrario ad malum similiter tota hoc agit. Et ideo sive ad bonum sive ad malum moveatur, tota utique movetur. Sed cum movetur ad bonum, virtus est; cum movetur ad malum, vitium ejus est. Et ideo sicut per virtutem tota melior efficitur, cum movetur ab bonum; sic per vitium tota deterior fit, cum movetur ad malum. Non ergo sola voluntate melioratur ex virtute, sed tota melioratur; nec sola voluntate deterioratur ex vitio, sed tota deterioratur: ita ut et per virtutem non sola voluntas, sed tota ipsa natura efficiatur bona; et e contrario per vitium non sola voluntas, sed tota ipsa natura efficiatur mala, non amittendo bonum substantiæ suæ, sed corrupta et depravata vitio voluntatis suæ. Cum ergo natura hæc recte agit, tota agit, quia tota hoc vult. Et cum perverse agit, similiter tota agit, quia tota hoc vult. Et ideo justum est apud Deum ut et pro bene gestis tota glorificetur, et e contrario pro male gestis tota damnetur. Nam si in angelis malignis et hominibus impiis non peccavit natura, sed voluntas. Ergo et in angelis sanctis et in hominibus piis non aliquid recte egit vel aliquid boni meruit eorum natura, sed sola voluntas. Et si in ipsis angelis malignis et hominibus impiis non tota natura, sed sola voluntas damnabitur; ergo et in istis, id est sanctis angelis et hominibus non tota natura, sed sola voluntas glorificabitur. Sed certissimum est; et indubitanter fides tenet, quia et angelorum sanctorum tota natura jam beatificata et glorificata est; similiter et sanctorum hominum tota natura et beatificanda est et glorificanda. Ita

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

^a Huc usque ommissa in ms. Cod. Thuan.

^b Agit contra Erigenam ad hominem, qui voluntatem solam peccasset non naturam tenebat; quasi

voluntas agat aliquid quod non agat homo, et in hoc Erigenam delirare et insanire merito asserit.

ergo e contrario absque ulla dubitatione tenendum est quia et in angelis malignis et in hominibus impiis non sola voluntas, sed tota natura damnabitur, quia tota peccavit. Iste autem, contra omnem fidem, et veritatem Dei, ideo tale argumentum introduxit, ut scilicet angelos, et homines malos in sola dicat voluntate damnandos, ut habeat locum ejus insana fallacia, et possit dicere, sicut superius jam dixit, in igne aeterno nullam aliam futuram esse poenam, nisi absentiam beatitudinis: ut et nullam ibi poenam extrinsecus patiatur natura angelica vel humana; quia, juxta hujus sensum, non peccavit, et sola intrinsecus in conscientia puniatur voluntas, quia, ut iste dicit, sola peccavit; et puniatur non aliquo tormento poenae exterioris, sed sola absentia beatitudinis, quam non habebit, et prohibitionem pravi desiderii sui, quod ei explere non licebit. Quae omnia quam sint contraria fidei et veritati, et quantum favent voluntati diaboli adulando hominibus, ne aut veraciter se peccasse recognoscant, dum eorum natura non peccasse defenditur, nec veraciter se esse puniendos, dum non eorum natura, sed sola voluntas dicitur condemnanda, manifestissime omnibus patet, qui salutis suae curam gerunt, qui haeretica fumenta, et deliramenta longe a se rejiciunt, et evangelicam atque apostolicam veritatem fideliter sequuntur.

Sed ut de his quae contra ejus vesanam et impiam definitionem diximus, certius et firmiter qui haec legerit instruat subjungimus hic verba beati Augustini, quibus de hac re clarissime et plenissime docet, dicens: [Nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum; sed bonum omni malo carens integrum bonum est. Cum vero inest malum, vitiatum vel vitiosum bonum est; nec malum unquam potest esse ullum, ubi est bonum nullum: unde res mira conficitur, ut, quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videatur, cum vitiosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est, nec malum esse nisi quod bonum est, nec res aliqua mala esset, si res ipsa quae mala est natura non esset.] Et paulo post dicit: Cavendum est ne incidamus in illam sententiam prophetica ubi legitur: *Vae his qui dicunt quod bonum est, malum, et quod malum est, bonum; qui dicunt tenebras lucem, et lucem tenebras; qui dicunt dulce amarum, et amarum dulce* (Isa. v, 20). Et tamen Dominus ait: *Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala* (Matth. xii, 35). Quid est autem malus homo, nisi mala natura, quia homo natura est? Porro, si homo aliquod bonum est quia natura est, quid est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo ista discernimus, invenimus nec ideo malum quia homo est, nec ideo bonum quia iniquus est. Sed bonum quia homo, malum quia iniquus. Quisquis ergo dicit, malum est hominem esse, aut bonum est iniquum esse, ipse incidit in prophetici illam sententiam: *Vae his qui dicunt quod bonum est malum, et quod malum est bonum* (Isa. v,

20). Opus enim Dei culpat, quod est homo, et vitium hominis laudat, quod est iniquitas. Omnis itaque natura, etiamsi vitiosa est, in quantum natura est, bona est; in quantum vitiosa est, mala est.

Ecce venerabilis doctor non dicit solam vitiatam, vel vitiosam voluntatem hominis malam esse, sed vitiosam hominis naturam, malam esse naturam: et rem quae mala est naturam esse confirmat; et malum hominem dicit malam esse naturam. Ita enim ait: [Quid est autem malus homo, nisi mala natura?] Non dixit quod malus homo tantummodo mala voluntas sit, sed mala natura. Videlicet quia, cum malus est homo, non sola voluntate, sed tota sua natura malus est. Docet tamen fideliter discernendum, cum dicimus, *malus homo*; inter opus Dei et vitium ipsius hominis; quia videlicet, hominem esse opus Dei est, iniquum esse vitium hominis est. Atque ita naturam, etiamsi vitiosa est, in quantum natura est, bonam esse: in quantum vitiosa est, malam esse. In omnibus ergo his non solam, ut iste asserit, voluntatem, sed ipsam naturam dicit esse bonam, in quantum natura est; ipsam autem naturam dicit esse malam, in quantum vitiosa est. Hoc itaque fideliter sequendum, catholice sapientum, firmissime retinendum est, ut certissime cognoscamus nec maligni angeli nec mali hominis voluntatem solam, sed totam eorum naturam malam esse cum peccant, et totam eorum naturam mala aeterna perpessuram esse cum damnabuntur.

Addit iste adhuc et dicit: *Nec in primo homine peccasse naturae generalitatem, sed uniuscujusque individuum voluntatem. Si ea natura delinqueret, cum una sit, tota profecto periret.* In his verbis apertissime affirmare conatur non solum in ceteris hominibus non peccare naturam, sed solummodo voluntatem; sed etiam in primo homine similiter non peccasse naturam, sed solam voluntatem, et ideo non peccasse in eo generaliter humani generis naturam, quia nec ejus peccavit natura; sed peccasse in eo tantummodo specialem et propriam uniuscujusque voluntatem, quia et ipse, juxta hujus sensum, sola tantummodo voluntate peccavit.

Et affirmat quod si tota hominis natura peccasset, tota profecto periret. Nunc autem quia sola voluntas peccavit, sola vitata est; natura illa permansit.

Quid ergo dicemus ad haec tam exquisita et inaudita phantasmata? nisi ut opponamus e contrario testimonia Scripturarum Dei, quibus verissime cognoscimus, et fidelissime teneamus, totam in illo homine naturam peccasse, totam periisse, totam ad posteros ejus peccato et perditioni obnoxiam transmissam esse: sicut Apostolus manifestissime docet, dicens: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertinavit, in quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12). Non ait: *Per unius hominis voluntatem peccatum intravit in mundum, sed per unum hominem*; nec ait: *et ita in omnium voluntates pertransiit, sed ita in omnes homines pertransiit*; nec subjunxit: in

quo omnium voluntates peccaverunt, sed in quo omnes peccaverunt. Per unum ergo hominem peccatum intravit in mundum, per totam scilicet et plenam, qua bono constat, naturam. Et sicut in ipso tota est vitata peccato, ita in omnes homines tota pertransit vitata peccato, ut ex illa origine tota peccatrice traheretur omnium hominum natura tota peccatrix; quia in toto illo homine peccante tota omnium natura peccavit. Unde et omnes, sicut idem Apostolus dicit, effecti sunt non voluntate, sed natura filii iræ. Ita namque ait: *Et eramus natura filii iræ, sicut et ceteri* (Eph. ii, 3). Vere enim natura efficiuntur filii iræ omnes qui ex illa vitata radice nascuntur, non qualis ipsa natura a Deo condita est, sed qualis per illum peccando effecta est. Ex quorum omnium persona Psalmista ait: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (Psalm. l, 7). Ecce natura peccatrix in iniquitatibus concepta, in peccatis procreata. Hanc naturam, quæ in Adam tota periiit, et ad ejus posteros tota perdita transmissa est: Venit Dominus noster Jesus Christus quærere et salvare non ex parte, id est in sola voluntate, sed omnino totam. Sicut ipse dicit: *Venit enim filius hominis quærere et salvum facere quod perierat* (Luc. xix, 10). Et quia tota perierat, et totam ille venit salvam facere. Ideo totam eam suscepit, id est et animam, et corpus hominis, ut ex toto eam sua morte et resurrectione salvaret: animam a peccatis justificando, et corpus a mortuis suscitando. Sicut Apostolus ait: *Quia mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (Rom. iv, 25). Quicumque ergo naturam humanam non totam periisse dicit, quid aliud quam sacramentum divinæ incarnationis, quantum in se est, evacuare contendit? Sine causa enim Dominus totam eam sua incarnatione suscepit, si non tota indigebat salute, si non tota indigebat salvatore. Mirum est autem quomodo iste dicat in primo illo homine unusquisque nostrum proprias voluntates peccasse, quæ omnino necdum erant; et naturam omnium nostrum non peccasse, quæ utique in illo erat. Quod autem dicit: *Quia si tota illius hominis natura peccasset, tota profecto periret*: ergo consequens est, secundum illius sensum, ut si sola in illo voluntas peccavit, sola utique perierit; et si periiit, profecto indiget liberante, salvante, et reformante, ut sana et libera esse possit per eum qui dicit: *Si vos Filium liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. viii, 36). Et quomodo iste in tota ista vanissima disputatione sua liberum arbitrium ex virtute naturæ, et non ex dono gratiæ defendit? Et si, juxta eum, sola periiit voluntas, et natura salva remansit, ergo Veritas, quod absit! non verum dixit, ubi de se ait: *Quia totum hominem sanum fecit in sabbato* (Joan. vii, 27).

8. Subjungit iste et dicit: *Proinde in nullo naturam puniri, quia ex Deo sit, et non peccet, sed motus voluntarius libidinosus puniatur. Ideoque in impiis supplicia non perpeti quod Deus fecit, sed quod*

A *superbia vitiose invenit. Libidinem perversæ voluntatis cruciari, dum ea quæ male aut indigne appetit, habere non sinatur.* Quod ergo ait: *In nullo naturam puniri quia a Deo sit, et non peccet*, dupliciter est contrarium fidei et veritati. Quia et natura angelica sive humana peccatrix, sicut superius multipliciter ostensum est, justo Dei judicio, et æterna damnatione punitur: cum enim non possit, nec debeat impunitum esse malum, necesse est ut ibi puniatur ubi invenitur, et a quo perpetratur, id est in ipsis naturis quibus peccata commissa sunt, et quæ peccando corruptæ et depravatæ sunt; et ideo pro his juste damnantur. Et ipsa angelica vel humana natura, licet ex Deo sit non generatione sed creatione, non natiuitate sed origine, tamen et peccare potest, et peccat. B Utrumque ergo fides catholica confitetur, quia utrumque verum novit, id est et veraciter propter peccatum puniri naturam; et e contrario utrumque iste negat, dum nec naturam puniri, nec naturam peccare confirmat. Itaque nec, secundum ejus assertionem, inventa est natura a Deo condita quæ non peccet, sicut nec illa natura quæ sola a Deo est genita. Fides autem vera firmissime tenet omnem rationalem naturam, et angelicam et humanam quantum in se est, posse peccare sicut manifeste peccavit et in angelis refugis et in hominibus per mandati transgressionem lapsis. Quod autem in electis angelis eadem natura non peccat, divinæ est gratiæ, divinæ est bonitatis, ut et boni sint ex natura, et boni perseverent ex gratia. Sola autem illa natura C peccare nunquam possit, quæ sic est ex Deo ut hoc sit quod Deus, non ex nihilo condita, sed ex ipso genita vel procedens, quod est sine dubio unigenitus Dei Filius, et Spiritus sanctus. Unde iste qui nullam aliam naturam dicit non peccare, manifestissima blasphemia creaturam Creatori conatur exæquare. Et quid aliud ei restat nisi¹ ut ejusdem naturæ esse dicat angelicum vel humanum spiritum, cujus et Deus est, sicut impii antiqui hæretici dixerunt? Et cum illi duas naturas separatim inter se contrarias introduxerint, unam bonam quæ mala esse non possit, et alteram malam quæ bona esse non possit; iste, novo et inaudito genere erroris in eodem angelico vel humano spiritum, et naturam dicit non peccare, id est malam esse non posse; et voluntatem peccare, id est malam esse posse. Et ideo cum dixisset naturam non peccare nec puniri, ut solam voluntatem hominis peccare confirmet, statim subdidit: sed motus voluntarius libidinosus puniatur.

9. Et hoc ipsum repetens et inculcans subjunxit, atque ait: *In impiis supplicia non perpeti quod Deus fecit, sed quod superbia vitiose invenit.* Quibus utique verbis, sicut et superius, naturam angelorum sive hominum impiorum nunquam pœnas passuram esse confirmat; sed, quod superba voluntas vitiose admisit, hoc in sola voluntate puniendum esse

10. Et quasi ab eo quæreremus quæ esset pœna futura ipsius vitiosæ voluntatis, velut exponendo addidit: *Libidinem perversæ voluntatis cruciari dum*

ea quæ male aut indigne appetit, habere non sinatur. A Ecce qualem cruciatum futurum dicit malæ voluntatis in angelis et hominibus impiis, id est non ignis æterni, non alicujus exterioris supplicii, sed ex eo tantummodo, quia, quod male cupiunt, oppressæ et coercitæ implere non possunt. Ita sit ut non solum naturam angelorum vel hominum malorum nunquam peccare, nunquam puniendam esse; sed etiam ipsam voluntatem, quam in eis peccare concedit nullam pœnam sensuram, nullum supplicium passuram esse confirmet, nisi quale et in hac vita omnes pravi homines patiuntur, dum ea quæ prave cupiunt, vel divino judicio obsistente, vel alia qualibet necessitate cogente, implere minime permittuntur, unde manifestum est omnem pœnam, omnem cruciatum, omne tormentum futuræ damnationis, quod omnipotens Deus tam frequenter et tam terribiliter comminatur, cum penitus denegare; et ideo, tanquam fidei nostræ contrarium et veritatis inimicum, procul ab auribus, procul a cordibus fidelium repellendum.

11. His tantis et talibus subjungit brevissimam definitionem, et dicit: *Ex nullo bono malum esse.* Quod ut vigilanter intelligere possimus, illud imprimis considerandum est, quia potest aliquid bonum esse malum: sicut ipsa natura angelica vel humana utique in suo modo et in suo genere bonum est: sed hoc naturæ bonum potest vitio fieri malum, ut et in quantum natura est, bonum esse permaneat, et in quantum vitiatum est, malum esse incipiat; atque ita bonum malum esse non dubitetur; ut autem hoc fiat, id est, bonum malum esse incipiat, nullam habet præcedentem causam, unde hoc velut consequenter fiat. Nam si, verbi gratia, quærat-
ur quæ causa sit ut illa vel illa natura sit aliquid bonum, invenitur utique summum bonum Deum esse, et ab ipso summo bono omne bonum esse; si quærat-
ur unde ille vel ille sapiens sit et justus, invenitur similiter summam sapientiam, summam justitiam Deum esse; et ideo ipsum esse summam et certissimam causam unde omnis qui vere est sapiens sit sapiens, et unde omnis qui vere est justus sit justus. Ut ergo sit aliquis bonus, sapiens, justus, est causa præcedens et efficiens ipsa summa sapientia, summa justitia. Sed nunquid eodem modo dicere possumus, si quærat-
ur a nobis unde bonum malum esse incipiat, ut respondeamus aliquid summum malum esse extra omnem naturam angelicam vel humanam, et ex ipso summo malo fieri quicquid in ipsis creaturis est malum; ut angelus malus et homo malus quasi inde habeant causam præcedentem et efficientem malitiæ suæ, quæ ex bono mali efficiuntur. Nam etiam angelus sicut et homo utique bonus fuit, et malus esse cepit. Unde ergo habuit causam præcedentem, qua fieret malus. Nunquid Deus bonus potuit esse causa quæ effectus sit angelus malus? absit: quia summe bonus mali causa esse non potuit: similiter absit ut dicamus esse aliquid summum malum, et ipsum

esse præcedentem causam qua bonus angelus fieret malus. Quia si hoc dicimus, manifeste contra fidei veritatem duo principia introducimus, id est sicut principium boni, ita et principium mali. Sed hoc absit, ut diximus, quia nulla est omnino mali natura, nec existit substantialiter, ut alicujus rei principium esse possit; sed defectus a bono, appellatur malum: sicut defectus lucis, tenebræ, et defectus sanitatis, langor.

Iste igitur defectus a bono, quod appellatur malum, unde factus est in diabolo, qui primus peccavit? Ex Deo non est factus, quia Deus auctor mali non est; ex aliqua mali substantia non est factus, quia nulla mali substantia est. Si autem quis dicat propria ipsius voluntate hoc factum esse, ut ex bono fieret malus, quærendum est utrum illa voluntas, quæ hoc in illo fecit, bona fuerit, an mala. Si bona, quomodo bona voluntas causa esse potuit malæ voluntatis? sin autem mala voluntas hoc in illo fecit ut ex bono fieret malus, ipsam malam voluntatem, qua hoc factum est, quis fecit? Quod cum inveniri nullatenus possit, vere confitendum est nullam præcessisse causam efficientem illius voluntatis malæ qua bonus angelus factus est malus; sed potius causam esse deficientem, quia defectus a bono, ut dictum est, appellatur malum: similiter et in homine peccante, ut ex bono fieret malus, nec Dei utique voluntas causa esse potuit nec natura mali, quæ nullam esse constat; nec bona voluntas ipsius hominis, quæ mali causa esse non potuit; nec mala ejus voluntas, cujus auctor si quærat-
ur, nullus inveniri potest. Si enim dicatur, quod mala diaboli voluntas fecerit hominis voluntatem malam, sicut potuit acquiescere male suadenti, ita potuit et non acquiescere. Cum ergo esset utrumque in sua potestate, nemo eum impulit, nemo eum coegit, nemo etiam suadendo prævalere potuit, nisi quia intus apud se voluntario defectu lapsus, a bono factus est malus. Hoc etiam et in cæteris hominibus agitur; unde manifestum est ipsum bonum, id est naturam bonam ex Deo esse; ut autem istud naturæ bonum efficiatur vitio malum, ex nullo esse, quia nullum habet auctorem efficientem, sed casum deficientem.

Hoc ergo totum recte de rationali angelica sive humana natura sentitur, et dicitur; ut in eis ex nullo auctore ipsum naturæ bonum malum fieri, vel malum esse intelligatur. Quia, ut sæpius dictum est, malum istud rationalis creaturæ nec ex Deo, nec ex mali aliquo auctore sed ex proprio defectu a bono esse cepit. Sed iste, qui nec angelicam, nec humanam naturam asserit peccare, sed solam ipsius naturæ voluntatem, ideo talem definitionem posuisse videtur, ut sic velit ostendere ipsum voluntatis bonum, malum fieri, vel malum esse; ut tamen ipsam naturam defendat ab hoc malo alienam esse. Eo quod non potuerit auctor esse mali suæ voluntati, quæ ex bono in malum mutata est: quia bonum, ut incipiat esse malum, ex nullo est. Ex nullo auctore habet causam efficientem; sed potius defe-

etiam a bono, hoc ibi malum esse : ut hoc intelligatur juxta ejus sensum in eo, quod dictum est, *ex nullo bono malum esse*, quia vel angelicæ, vel humanæ voluntatis bonum, ut esset malum, non fuit auctor eorum natura : et ideo remansit immensis a culpa. Quia videlicet, ut voluntatis ejus bonum inciperet esse malum, ex nullo factum est, et ideo nec ex ipsa. Hujus autem fraudulentissimæ argumentationis occasionem ex verbis sancti Augustini accepit in libris de Civitate Dei. Et quod ille ad ædificationem fidei et destructionem hæreticorum, maxime Manichæorum, salubriter disputavit, iste callide ad impugnationem ipsius fidei convertit, et in omnibus quam maxime ita agit ut ex subtilissimis ejus sancti Patris disputationibus, quod ille dixit ad confirmationem pietatis, iste furetur et usurpet ad confirmationem sui erroris.

12. Adjungit adhuc et dicit : *Eum qui hic libero voluntatis arbitrio, quod est naturalis intelligentiæ munus, id est mentis acies in usus turpitudinis mutet, illic ne omnino veritatis honestate fruatur, justissime perdere; et tenebras æternæ ignorantie non evitare.* In his verbis non de ipsa natura angelica vel humana, nec de ejus voluntate, ut solet, sed potius de ipsius intelligentia dicit; ut, quia tria considerantur in mente rationali, id est esse, scire, velle. Et jam de duobus, id est esse et velle utriusque nature satis sibi disputasse videtur; nunc etiam de scire, id est de ipsa intelligentia aliquid ponat : unde, salva natura, et ab omnibus pœnis, juxta ejus sensum, libera, non solum voluntas ipsius nature sed etiam intelligentia in damnatione futura puniendi intelligatur : non tamen aliquo supplicio, vel tormento exteriori, sed tantum interiori damno. Dicit enim quod quicumque modo per liberum voluntatis arbitrium, naturalis intelligentiæ munus, quod habere debuit ad exercitium querendæ, inveniendæ et contemplandæ veritatis, commutaverit in alios usus, id est ut ipsam intelligentiæ aciem potius in rebus vanis et inutilibus, vel etiam noxiis occupet, in illa tunc damnatione ipsa voluntas hominis libera, quæ hic male usa est bono intelligentiæ, etiam hoc modo punietur, ut veritatis luce minime perfruat; sed et ipsum bonum intelligentiæ justissime perdat, et æternæ ignorantie tenebras incurrat. Quod si ita est, magna est jam ista humanæ voluntatis pœna, ut quæ in hac vita suo libero arbitrio male abusa est intelligentiæ bono, in illa tunc damnatione, et ipsum bonum intelligentiæ perdat, et nulla veritatis luce fruatur, et æternæ ignorantie tenebris condemnatur. Et hæc pœna perversæ humanæ voluntatis, intelligentiæ lumen amittentis, tantum erit pœnale ipsi intelligentiæ, ut juste amittenda esse videatur, et loco ejus æternæ ignorantie tenebræ succedant. Hæc pœna humanæ mentis in illa damnatione futura, etiam a nobis non respuitur; quia, ut in Evangelio legimus (*Matth. xxv, 24*), quando servus inutilis condemnabitur, qui unum talentum intelligentiæ, quod accepit, noluit utiliter exercere, et exercendo duplicare :

A sed vel in sudario illud ligavit, vel in terra abscondit, id est delicate vivendo, et terrenis curis se immergendo infructuosum reddidit : quando, inquam, ille inutilis servus condemnabitur, sicut ipsa Evangelica veritas manifestat, primum dicetur : *Auferte ab eo talentum* (*Ibid.*, 28); et tunc subjungetur : *Et inutilem servum projicite in tenebras exteriores : illic erit fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 30). Unde nulla pœna fideli homini formidanda est sicut illa, id est in illa damnatione spoliari lumine intelligentiæ Dei, et projici in tenebras exteriores, ubi æterna cæcitate damnatis nulla erit illuminatio, nulla contemplatio veritatis. Cum ergo hæc ita sint, quomodo eis qui in tanta et tam gravi damnatione æternæ cæcitatibus futuri sunt, et absentiam veritatis et beatitudinis semper passuri, promisit iste superius notitiam et scientiam ipsius beatitudinis et veritatis; ita ut propter hanc cognitionem, et miseros non esse miseros et damnatos non damnatos esse firmaverit; hoc ergo teneat quod hic utcumque veraciter dixit, et abiciat illud quod ibi supervacue et inaniter posuit.

CAPUT XVII.

Septimo decimo capitulo septem definitiones ponit hoc modo :

1. *Deum non esse auctorem, factorem, prædestinatorem suppliciorum.*

2. *Prædestinationem Dei ad ea tantum quæ in bono sunt, præscientiam vero ad bona malaque. Quam differentiam non ex natura esse, sed ex usu locutionum.*

C 3. *Sicut et id quod dicitur Deus, ubique esse præsentia potestatis, sed non ubique gratia habitationis, ita dici posse de eo ubique præscientiam, sed non ubique prædestinationem; cum apertissime veritas clamet de Deo : ubique fuerit Deus præsentia, ibi profecto erit habitatio; similiter ubique fuerit præscientia, necessario erit prædestinatione.*

4. *Et, sicut præsentiam et habitationem Dei non nisi in his quæ ab eo facta sunt, ita ejus præscientiam et prædestinationem non nisi eorum quæ ipse facturuset : et sicut præsentia ejus et habitatio in his quæ nec ab eo sunt nec ea fecit, e contrario esse dicantur, cum in eis non sit; ita præscientiam ejus et prædestinationem, e contrario pronuntiari in illis quæ nec fecit nec donavit, quia nihil sunt.*

D 5. *Ignem æternum ad urendum diabolum et angelos ejus, non homines factum, postquam æthere detrusus sit : ubi in æthereo corpore non poterat pœnas sentire, additum ei corpus æereum, in quo ignem sentiret.*

6. *Non esse illum ignem pœnam, neque ad eam præparatum vel prædestinatum : sed qui fuerat prædestinatus ut esset in universitate omnium bonorum, sedes factus est impiorum : in quo procul dubio habitabunt non minus beati quam miseri.*

7. *Miseriam nullam esse, nisi mortem æternam; æternam mortem veritatis ignorantiam : nullamque miseriam esse nisi veritatis ignorantiam : et ubi ignoretur veritas, ibi nullam vitam.*

Quod ergo primo loco posuit : *Deum non esse auctorem, factorem, prædestinatorem suppliciorum*, manifeste contra fidem dixit, sicut supra jam frequenter ostendimus. Non enim injusta sunt illa supplicia quæ in æterna damnatione diabolo et angelis ejus et omnibus impiis hominibus inferentur, quia unumquemque eorum qui ibi damnantur, secundum meritum suum, et secundum mensuram iniquitatis suæ torquent et cruciant ; implente eis justo et æterno iudice, quod de eo in psalmo scriptum est : *Quia reddet unicuique secundum opera sua (Psalm. lxi, 13)*. Ita et unus est ignis gehennæ, et tamen diverso modo sibi traditos cruciat : sicut et unus est calor solis, et tamen non æqualiter ab omnibus, sed ab aliis et ab aliis diverso modo pro sui corporis temperatione sentitur. Ideo autem supplicia ipsa nunquam finiuntur, quia justum est apud Deum, ut qui nunquam sibi voverunt ponere finem peccatorum, nunquam finem habeant tormentorum, et qui ei noluerunt subditi esse pietate, omnes ei subdantur necessitate, ne creatura ulla suo remaneat auctori contraria; et quicumque hic non acquieverunt veritati, sed crediderunt iniquitati, ibi omnino et ab iniquitate coercentur, et manifestam veritatem divini iudicii, divinæ majestatis et potestatis Dei, et Christi ejus negare non possint. Ita ut ipsi impii, qui alieni semper existerunt a cultu Dei, cogantur ipsam veritatem fateri, et sero gementes ac penitentes dicant : *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis (Sap. v, 6)*. Unde et ipse omnipotens Deus cum per prophetas suos horrenda et æterna supplicia comminatur, frequenter in fine comminationis suæ subjungit, dicens : *Et scient, quia ego Dominus (Exod. xxxix, 46)*; id est necessitate dicent, ad confusionem suam, quod nunquam pietate et devotione scire voverunt ad salutem suam. Ipse quoque ipsius malitiæ auctor et instigator diabolus, cum omnibus satellitibus suis angelis immondis atque damnatis ibi finem accipiet suæ tyrannidis, quam adversus Deum et contra totius humani generis salutem ab initio exercere non cessat, cum; sicut scriptum est : *Videntibus cunctis præcipitabitur (Job xl, 28)*. Propter hæc namque omnia, et alia quæ in secretis Dei latent, in Scripturis sanctis etiam utilis appellatur infernus : sicut utilis est pœna etiam humanarum legum per quam noxii puniuntur ut cæteri in pace vivant. Ait namque Scriptura cum de lingua mala loqueretur : *Et utilis potius infernus quam illa (Eccli. xxviii, 25)*.

Cum ergo tam justa et tam ordinata sint illa æterna supplicia angelorum, sive hominum damnatorum, cur non sit Deus auctor eorum? non quod ipse sit causa tantorum malorum, sed quod ipse sit justus ordinator et iudex justorum tormentorum. Aut quomodo non est auctor illorum suppliciorum, de quo manifeste in Evangelio dicitur : *Qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Luc. xii, 5)*; et : *Qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam*

(Matth. x, 28); et qui dicturus est in ipso iudicio : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 41)*. Quod si illa supplicia, et locus tormentorum in aliqua parte rerum creatarum, id est in aliqua parte mundi esse credenda sunt, quis alius esse potuit factor est omnium? De quo Scriptura manifeste dicit : *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul (Eccli. xviii, 1)*. Cum enim vere creatura sit ille ignis æternus, neque enim credendus est esse Deo coæternus; et sic hæc creatura in justos usus et rectos condita, quicumque vel illam vel aliam quamlibet creaturam non a Deo dicit esse uno et solo totius creaturæ auctore, sed ab alio nescio quo, manifeste hæretica impietate, vel Manichæorum, vel aliorum pessimorum hæreticorum involvitur. Et ideo cum vere inter creaturas ignis ille æternus connumerandus sit, ipsum sine dubio habet auctorem et factorem, quem et omnis cætera creatura; de quo etiam scriptum est : *Sex enim diebus fecit Deus cælum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et in septimo die requievit (Exod. xx, 11)*. Dicat ergo iste in qua parte rerum putet esse infernum, id est locum illum æternalium tormentorum, utrum in cælo, an in terra, an in mari, vel in cæteris quæ in eis sunt. Ubicumque eum esse putaverit, necesse est ut ab eo factus sit. *Qui facit cælum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt (Ibid.)*.

Quæ cum ita sint, cur ipse omnipotens Deus, qui est auctor et factor omnium rerum, non recte et veraciter intelligatur, sive credatur etiam prædestinator tam justorum et tam ordinatorum suppliciorum? Licet enim patientibus et sustinentibus illa supplicia videantur esse mala, apud illum tamen æternum iudicem non sunt mala; quia justa, et nihil justum potest dici malum. Ipse ergo et prædestinavit et præparavit illum æternum ignem, de quo ipsa Veritas ait : *Qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41)*; et de quo Salomon dicit : *Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corporibus (Prov. xix, 29)*. Si enim hæc supplicia impiis et iniquis a Deo justo iudice prædestinata non sunt, quomodo de eis adhuc utique futuris atque venturis per beatum Joannem in Apocalypsi dicitur : *Et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum (Apoc. xx, 10)*; et iterum : *Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum (Apoc. xiv, 11)*. Quomodo etiam beatus Petrus de quibusdam pessimis dicit : *Quibus caligo tenebrarum in æternum reservatur (II Petr. ii, 17)*. Et beatus Judas apostolus de eisdem similiter : *Quibus procella, inquit, tenebrarum in æternum serrata est (Judæ. 15)*. Certe omnes consonanter fateamur Deum prædestinasse omnia quæ ipse esset factururus, et utique tam magna, tam justa et æterna judicia nemo præter ipsum factururus est. Si ergo ad ejus opera pertinent, nec ab alio fieri possunt, certum est omnino nec dubitari debet quod ipsum habent prædestinatorem, quem auctorem atque factorem.

Quod si iste propterea dicit non esse Deum aucto-

rem factorem suppliciorum quia, ut dicere solet, supplicium nihil est, quia substantiam, et naturam per se existendi, et subsistendi non habet, sicut nec malum, nec peccatum, nec mors; et ideo non potuisse a Deo prædestinari ea quæ substantialiter non existunt: contradicendum ei constanter ipsa rei evidentissima veritate, quia videlicet istud verbum quod dicitur supplicium non significet aliquam rem vel naturam subsistentem, sicut significant cum dicimus: Cælum, terra, mare: hæc enim continuo quasdam rerum naturas sua significatione demonstrant. Licet ergo hoc quod dicitur supplicium, non significet isto modo aliquam rem per se subsistentem, tamen significat aliquod grande malum, quod per subsistentes agitur naturas rerum. Ita cum nullam sui habeat substantiam, significat tamen illud quod non nisi per res et substantias existentes efficitur; sicut et ipsa mors cum dicitur, utique nullam sui substantiam significat; quia naturam per se subsistendi non habet: hoc tamen nomine significatur et intelligitur gravissimum malum, quod in substantiarum, id est animæ et corporis divisione, cognoscitur. Ita omnipotens Deus supplicium, quod non prædestinavit ut existeret in natura sui prædestinavit tamen in naturis et substantiis vere existentibus, quibus tantum malum, quod illo nomine significatur et intelligitur, vere et substantialiter exhibetur.

2. Dicit post hæc: *Prædestinationem Dei ad ea tantum quæ in bono sunt, præscientiam vero ad bona malaque: quam differentiam non ex natura esse, sed ex usu locutionum.* Hanc differentiam præscientiæ et prædestinationis Dei, quia, ut Patres sancti eam tradiderunt, et ipsa veritas veracem esse demonstrat, utique tenemus et amplectimur. Quod videlicet Deus, præsciens omnium futurorum, omnia æternaliter præscierit quæ erant futura, id est et bona et mala; prædestinaverit vero æternaliter sola bona quæ ipse erat factururus, sive gratuita misericordia sua, sive justo iudicio suo. Et ideo rectissime præscientiam Dei et in bonis et in malis intelligi; prædestinationem vero in solis bonis et iustis, quæ ipse non solum præscivit, sed etiam statuit, præsnivit, atque decrevit futura. Iste tamen hanc differentiam propterea commemorat, ut Deum mala præscire potuisse, prædestinare autem non potuisse contendat, non intelligens illam differentiam mali quam jam superius commendavimus; quod scilicet, aliud sit malum contrarium bono, quod est utique vitiū. nec habet auctorem Deum: aliud vero malum, quod est contrarium paci, quieti, vel sanitati, quod nunquam accidit nisi Deo auctore et iudice; sicut ipse loquitur per prophetam: *Ego Dominus faciens pacem et creans malum* (Isa. xlv, 7). Unde et illud est apud alium prophetam: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit* (Amos iii, 6). Et iterum: *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas, a Deo sunt* (Eccli. xi, 14). Illius itaque mali quod intelligitur in vicio vel peccato, non est prædestinator Deus, quia nec auctor: huius autem mali quod intelligitur

A in aliqua afflictione, tormento, atque supplicio, vel temporali vel æterno, quia hæc, sicut Scriptura docet, ab ipso sunt, et ejus iudicio disponuntur atque inferuntur, manifeste et auctor est et prædestinator, quia et præscivit ea futura, et prædestinavit juste faciendi. Quæ cum ita sint, nihil egit istam differentiam ad medium deducendo, nisi ut veritatem negaret, et suam imperitiam demonstraret.

Quod vero ait: *Hanc differentiam divinæ præscientiæ et prædestinationis non esse ex natura, sed ex usu locutionum*, nobis melius et verius videatur quod ex natura et secundum naturam sit; quia etsi in Dei natura: *Nulla est transmutatio, vel vicissitudinis obumbratio* (Jac. i, 17), ut aliud sit ei scire, aliud præscire, aliud prædestinare; sed una et simplici B et æterna scientia sua totum simul et æqualiter continet, quod in rebus temporalibus diverso modo agitur et exhibetur: tamen cum hæc, id est præscientia et prædestinatio Dei, verissime ad creaturarum ejus statum et dispositionem referantur, differentiam aliquam in Dei æterna et incommutabili scientia non habent, quia totum ibi una et simplex scientia est, nec temporibus variata, nec rerum diversitate mutata: habet tamen eam, id est differentiam in rebus temporaliter transeuntibus, dum in eis alia sunt præsentia vel præterita, ubi humanus sensus proprie agnoscit scientiam, alia vero futura, quibus proprie præscientiam vel prædestinationem intelligit convenire. Et quia in ipsis futuris alia occurrit diversitas, ut quædam sint bona, quædam vero mala, rursum C alia occurrit differentia, ut scilicet prædestinatio agnoscat in solis bonis, præscientia vero in utrisque intelligatur, id est bonis et malis. Ita hæc differentia præscientiæ et prædestinationis, etsi non est ex natura vel secundum naturam incommutabilis deitatis, est tamen et agnoscitur esse ex natura et secundum naturam administrandæ et disponendæ creaturæ mutabilis. De qua re etiam superius, id est in secundo hujus disputationis capitulo, plenius diximus; et ideo nullatenus patimur ista quæ tam recte et veraciter suis proprietatibus sunt distincta, et ita nobis a Patribus tradita, ullius nova præsumptione turbari atque confundi: ut indiscrete et confuse aliquis præsumat dicere, sicut iste dicit, omnem præscientiam prædestinationem esse, quod est apertissime blasphemum; ut, cum præscire possit Deus etiam mala, ea, quod absit, prædestinasse dicatur. Quamvis prædestinatio, quia non est sine præscientia, non absurde possit dici etiam præscientia.

D 3. Iste tamen, ut non ex rerum veritate et proprietate, sed tantummodo ex usu locutionis nostræ hanc differentiam venire contendat, subiungit exemplum suæ assertioni contrarium, et dicit: *Sicut et id quod dicitur Deus, ubique esse præsentia potestatis, sed non ubique gratia habitationis: ita dici posse de eo ubique præscientia, sed non ubique prædestinatione: cum apertissime veritas clamet de Deo: ubique Deus fuerit præsentia, ibi profecto erit habitatione. Similiter ubicunque fuerit præscientia, ne-*

cessario erit praedestinatione. Ecce affirmat, quod haec religiosa locutio ecclesiasticae disciplinae, ut distinguatur et discernatur, et dicatur a nobis quia Deus ubique est per praesentiam maiestatis, sed non ubique per praesentiam habitationis, non sit ex rerum proprietate, sed tantum ex usu locutionis humanae, ut destruat saluberrimum sensum totius Scripturae divinae; ubi omnipotens Deus aliter commendatur nobis usquam esse generaliter per praesentiam maiestatis, aliter vero specialiter per gratiam inhabitationis. De generalis namque suae maiestatis praesentia ipse dicit: *Caelum et terram ego impleo.* Et Propheta ad ipsum: *Si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero ad infernum, ades: si sumpero pennas diluculo, et habitavero in extremis maris, et enim illuc manus tua, deducet me, et tenebit me dextera tua* (Psal. cxxxviii, 8-10). De gratia vero inhabitationis ejus, qua non ubique est, sed in templo suo, id est in sancta et rationali creatura angelica vel humana, quae sola est capax ejus cognitionis et intelligentiae, illuminationis et gratiae; aliquando caelorum significatione, per quam intelligitur caelestis vita angelorum sive hominum sanctorum: aliquando vero ipsius specialis templi commemoratione. Ita loquitur Scriptura, ut dicat: *Qui habitat in caelis irridebit eos* (Psal. ii, 4). Et: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in caelis* (Psal. cxxii, 1). Et: *Responde de sanctuario tuo, de excelso caelorum habitaculo* (Deut. xxvi, 15). Et: *Pater noster, qui es in caelis* (Matth. vi, 9). Et illud quod Apostolus ait: *Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus sanctus habitat in vobis* (I Cor. iii, 16). Et iterum: *Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* (II Cor. vi, 16; Levit. xxvi, 12).

Cum ergo veraciter, et omnino secundum rerum naturam tanta sit distantia et differentia inter praesentiam divinae maiestatis, quae generaliter et potentialiter omni creaturae exhibetur, et gratiam habitationis, quae specialiter et misericorditer tantummodo rationali et electae creaturae, quae ejus potest capere inminationem [sic] et intelligentiam et suavitatem, conceditur: quare hunc tam divinum sensum, et tam necessarium fidei et salutis nostrae, sua temeritate in tantum evacuare conatur, ut ipsam veritatem clamare dicat. Quod ubicunque Deus est praesentia, ibi sit et habitatione? Cum e contrario haec veritas Scripturae Dei tam diligenter discernat semper, atque distinguat, ut habitationem Dei tantummodo in templo suo, vel caelesti vel etiam adhuc in terris posito, per bonitatem gratiae ejus commendat^a. Dicitur quidem et in templo aliquo manufacto et religiosa pietate suo nomini consecrato, propter ipsius consecrationis gratiam, et familiorem suae maiestatis cultum, et celebriorem supplicationis et exau-

ditionis effectum, aliquando inhabitare; sicut ipse Dominus in Evangelio ostendit dicens: *Et qui jurat in templum, jurat in illud, et in eum qui habitat in ipso* (Matth. xxiii, 21). Et tamen aperte Scriptura dicit: *Quia non excelsus in manufactis habitat* (Act. vii, 48), unde et Salomon de ipso templo quod ei aedificaverat et consecrabat, in oratione sua dicit: *Si caelum, et caeli caelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec quam aedificavi?* (II Par. ii, 6.) Unde et intelligimus quod in huiusmodi templo manufacto et suo nomini dicato atque sacrato, recte et inhabitare Deus dici possit quadam gratiae dignatione, et sacramentorum caelestium sanctificatione; et non inhabitare maiestatis immensitate, et illius gratiae quam soli electae et rationali creaturae exhibet, largitate. Dicit quidam sanctus et gloriosus martyr de illo: Cujus templum totus est mundus. In quibus verbis si simpliciter totum mundum qui constet a caelo et terra intelligi voluit, ita hoc recte intelligitur dixisse, quia in toto mundo ubique potest religiose coli, ubique adorari; dum veri adoratores non jam in Hierosolymis cum Judaeis, nec in monte illo cum Samaritanis, sed *ubique adorant Patrem in spiritu et veritate* (Joan. iv, 3). Si autem illo modo intelligi voluit cujus templum totus est mundus, ut totum mundum, juxta consuetudinem Scripturarum, totum genus humanum appellaverit, manifeste templum Dei totus est mundus. In illis scilicet^b qui ex toto mundo, id est ex universo genere humano, convertuntur et colliguntur ad Deum, et templum ejus fiunt. Unde et idem beatissimus martyr postquam dixit: Cujus templum totus est mundus, subiunxit atque ait: In nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore.

Quapropter non ex usu tantummodo locutionum, sed ex ipsa veritate et proprietate rerum, omnipotens Deus ubique esse dicitur per praesentiam maiestatis, et non ubique per gratiam inhabitationis, dum et generaliter universae creaturae exhibet praesentiam maiestatis, et tantummodo electae rationali creaturae largitur gratiam suae inhabitationis. Quid autem est, quod asserit dici posse: *De Deo ubique praesentia, sed non ubique praedestinatione; et ubicunque fuerit praesentia, necessario erit praedestinatione?* Quis unquam ita locutus est ut diceret Deum ubique esse praesentia? Cum praesentia sua tantummodo apud se sit, cui soli cognita est. Aut quid necesse est dicere, ubique eum esse praedestinatione, cum praedestinatione sua tantummodo apud se sit, quia ipsi soli cognita habetur. Similiter ergo vanum est quod ait: *Ubicunque fuerit praesentia, necessario erit praedestinatione*: Quia et hoc nemo dicit; sed sicut quidam Patrum antiquorum dixerunt, novitas est vocis, et aliud nihil. Dicimus namque Deum ubique esse maiestate, ubique esse potentia, ubique esse virtute; quia hoc totum, id est maiestas, potentia, virtus,

NOTAE DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

^a Advertant novatores Deum in templis locisque consecratis speciali modo inhabitare, ut contra Ano-

maxos luculenter ostendit Chrysostomus.

^b Subandi, habitat Deus.

ipse est, qui ubique est. Ut autem dicamus ubique esse præscientia, ubique prædestinatione, nulla ratio est. Quia nusquam legitur Deus vel præscientia vel prædestinatione esse.

Ergo et illud quod dicit: *Præscientiam et prædestinationem Dei, non nisi eorum, quæ ipse facturus esset*, aperte mendacium est, quia præscientia ejus etiam in malis esse potest, quæ ipse facturus non erat. Deinde quod ponit, et dicit: *Sicut præscientia ejus, et habitatio in his quæ nec ab eo sunt nec ea fecit*, similiter vanissimum est. Ubi enim unquam legitur ubi a fidelibus dictum auditur, ut Deus in his quæ nec ab eo sunt nec ea fecit, præsentiam et habitationem habere diceretur? Quæ autem sunt ista quæ, ut ipse scribit, nec ab eo sunt nec ipse fecit? si enim sunt aliqua talia, est ergo aliqua creatura quæ nec a Deo est nec Deus eam fecit? Quod utique non est Christianum, sed Manichæum; quia non potest mentiri Evangelium, ubi scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 5.)

Tale est etiam illud, quod continuo subjungit: *Præscientiam Dei; et prædestinationem contrario pronuntiarum in illis quæ nec fecit, nec donavit*. E contrario enim pronuntiarum dicit, ut juxta suam illam, et novam regulam, et insanam, quod pronuntiatum non vere pronuntiarum intelligatur. Mendacium ergo est quod affirmare conatur, illa æterna supplicia nihil esse, nec adeo facta esse; quia in utroque veritati contradicit, et ideo vere a Deo præscita sunt futura, vere a Deo eis, qui meruerunt inferenda. Et, cum hæc tam aperte in Scripturis et facta et præscita et prædestinata esse inveniuntur, conteratur potius et pereat talis regula, quia facta pro non factis intelligi debere insanissime affirmatur.

5. Subjunctum adhuc dicens: *Ignem æternum ad urendum diabolum et angelos ejus, non homines, factum*: hoc propterea iste et alii fortassis vel quærentes vel affirmantes dicere videntur; id est, quod ille ignis æternus non ad pœnam hominum, sed tantummodo ad supplicium angelorum malignorum paratus sit, quia non ait Dominus in illo judicio illis qui ad sinistram ejus erunt se esse dicturum: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est vobis*, sed qui paratus est diabolo et angelis ejus, ut ex eo quod non ait: qui paratus est vobis; sed ait: *Qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41), malignis tantummodo spiritibus, id est ipsi diabolo et angelis ejus paratus esse videatur. Unde quorundam opinio fuisse deprehenditur, quod alius sit iste ignis quo nunc apud inferos damnatorum animæ cruciantur: et alius ille ignis æternus, in quem tunc tantummodo homines mittentur, quando, cum corporibus suis resuscitati, simul cum diabolo et angelis ejus in eundem ignem æternum ire compellentur. Sed, sive unus sit ignis, quo et nunc solæ animæ, et tunc receptis etiam corporibus suis torquebuntur, sive alius sit iste, sive alius ille; nos credamus Scripturæ veraci, quia et illud supplicium ignis æterni, et tenebræ exteriores, quæ ipsi sine

dubio sunt futurae, non solum angelis qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, quos etiam ruentes de cœlestibus tradidit Deus in judicium cruciandos, reservari: sed etiam hominibus impiis sunt præparata, et reservata. Unde, sicut jam commemoravimus, beatus Petrus apostolus ait de quibusdam impiis, et illa ultima perditione damnandis: *Quibus caligo tenebrarum in æternum reservatur* (II Petr. ii, 17). Et beatus Judas apostolus de eisdem similiter dicit: *Quibus procella tenebrarum in æternum reservata est* (Jude 12). Sicut ergo caligo illa et procella æternarum tenebrarum hominibus impiis et pessimis est præparata et reservata, ita etiam ipse ignis æternus, qui sine dubio simul intelligendus est, etiam ipsis est præparatus et reservatus. Ideo quod Dominus ait de eodem igni æterni: *Qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Ita fideliter intelligamus ut quod principaliter de illo, hoc est de diabolo, dictum est, hoc ipsum consequenter et de ejus corpore intelligatur, de quibus Scriptura dicit: *Imitatur autem eum, qui sunt ex parte illius* (Sap. ii, 25). Ut supplicium quod illi principaliter est præparatum, etiam istis consequenter accipiat et præparatum et reservatum: sicut superius memorata verba apostolica apertissime demonstrant.

5. Subjungit iste et dicit: *Postquam ab æthere detrusus sit, ubi in æthereo corpore non poterat pœnas sentire, additum ei corpus æereum, in quo ignem sentiret*. De hac re non istius importunam definitionem et inconsideratam definitionem, sed potius beati Augustini dicta pie, moderata et cautissima, et magis quærentis quam definientis audiamus. Superior, inquit, pars aeris, propter puram tranquillitatem, cœlo, cui collimitatur, communi pace conjungitur, et ejus vocabulo connuncupatur. In qua fortassis parte, si fuerunt ante transgressionem suam transgressores angeli cum principe suo, nunc diabolo, tunc archangelo (nam nonnulli nostri non eos putant cœlestes vel supercœlestes angelos fuisse) non mirum si post peccatum in ista sunt detrusi caliginem, ubi tamen et aer sit, et humore tenui contegatur. Si autem transgressores illi, antequam transgrederentur, cœlestia corpora gerebant, neque hoc mirum est, si conversa sunt ex pœna in æream qualitatem, ut jam possint ab igne, id est ab elemento naturæ superioris aliquid pati, nec aeris saltem spatia superiora atque puriora, sed ista caliginosa tenere permissi sunt; qui eis pro suo genere quidam quasi carcer est, usque ad tempus judicii. Etsi quid de his transgressoribus angelis diligentius requirendum est.

Ecce doctor pietatis, nihil temere præsumens, sed de singulis caute et humiliter tractans, dicit angelos transgressores cum suo principe nunc diabolo, tunc archangelo, vel in superiore parte aeris hujus, id est, cœlo æthereo fuisse antequam peccarent: aut fortasse in cœlestibus conversatos, si cum ceteris cœlestes vel supercœlestes angeli fuerunt. Et, si in cœlo æthereo tantummodo fuerunt, ex illi pura et

semper serena tranquillitate dejectos esse atque detrusos post peccatum in istam inferiorem et caliginosam partem aeris. Similiter, si ante transgressionem suam, sicut cæteri angeli cælestia corpora gerebant, converti ea potuisse vel conversa esse ex pœna illius damnationis in aeriam qualitatem, ut jam possint ab igne pœnam quæ eis debetur, pati. Non ergo definit hic sanctus doctor utrum in cœlo æthereo, an etiam in cœlo sidereo ante transgressionem suam fuerint conversati, sed utrumque fieri potuisse non contradicit. Undecunque autem post transgressionem, sive scilicet ex superiore, sive inferiore cœlo corruerint, etiamsi cælestia corpora ante gerebant, conversa esse ex pœna in aeriam qualitatem; non alia eis ex ipso aere, id est aerea corpora addita, non inconveniens esse existimat. Non ergo definit, sicut iste, quod ex æthere in aerem diabolus sit detrusus, quia potuit et ex cælestibus ruere, nec definit æthereum, sive cæleste eum corpus habuisse, sed si habuit, ex pœna in deterius commutatum esse: nec additum ei corpus aerium, vel quasi duplici corpore uno cælesti vel æthereo, altero autem aereo vestiretur: sed ipsum ejus cæleste corpus, si fuit, conversum esse ex pœna in aeriam qualitatem, ut jam non cæleste vel æthereum, sed aerium corpus esset, ubi ignis pœnam et supplicium sentire possit.

Item alibi de eadem retractans, et cautissime ac suspense deliberans, ita dicit: [Si non erit ignis incorporealis, sed corporalis tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam pœna spirituum malignorum, nisi quia sunt quedam sua etiam dæmonibus corpora, sicut doctis hominibus visum est, ex isto aere crasso atque humido, cujus impulsus vento flante sentitur. Quod genus elementi si nihil ab igne perpeti posset, non ureret fervefactus in balneis: ut enim urat, prior uritur, facitque eum patitur. Si autem quisquam nulla habere corpora asseverat, non est de hac re, aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum. Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi? Si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt suorum corporum vinculis insolubilibus alligari. Adhærebunt ergo spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi, accipientes ex ignibus pœnam; et cætera quæ de hac re prolixius disputat.] Hac ergo cautela quam beatus doctor in suis inquisitionibus ostendit, de talibus rebus sentiendum atque tractandum, et non improbe vel mendaciter aliquid sentiendum.

6. Sequitur iste, et dicit: *Non esse illum ignem pœnam, neque ad eum præparatum vel prædestinatum: sed qui fuerat prædestinatus ut esset in universitate omnium bonorum, sedes factus est impiorum, in quo procul dubio non minus habitabunt beati quam miseri.* In his verbis cum dicit illum ignem

A æternum non esse pœnam, manifeste ipsi Veritati, id est judici vivorum et mortuorum, contradicit, qui se in illo judicio dicturum prædixit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (Matth. xxv, 41). Et ut ipsum ignem æternum intelligamus esse pœnam et supplicium sempiternum, statim post pauca de miseri qui ibi æternaliter dammandi et torquendi sunt, subjungit, dicens: *Tunc ibunt hi in supplicium æternum* (Ibid., 46). Contradicit et beato Paulo apostolo dicenti: *In revelatione Domini nostri Jesu Christi de cœlo cum angelis virtutis ejus: dantis vindictam in flammam ignis, his qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi; qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, et a gloria majestatis ejus* (11 Thess. i, 7-9). B Contradicit et beato apostolo Joanni de eodem stagno ignis et sulphuris in Apocalypsi dicenti: *Et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum* (Apoc. xx, 10); et iterum: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum* (Apoc. xiv, 10). Et Scripturæ, quæ ait: *Dabit in carnes eorum ignem et vermes, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum* (Judith. xvi, 21). Et iterum: *Humilia spiritum tuum valde, quia vindicta carnis impii, ignis et vermes* (Eccli. vii, 19). Quæ cum ita sint, et fideliter ad terrorem atque emendationem assiduum tenenda sint, quomodo iste audet, vel cur tam impiam et multis noxiam permittitur habere libertatem, ut in Ecclesia dicat ad subversionem audientium, et securitatem mortiferam nutriendam, non esse illum ignem æternum pœnam? cum Dominus eum testetur esse supplicium sempiternum, et veritas apostolicæ doctrinæ: *Ignem et flammam vindictæ, et pœnas in interitu æternas, et cruciatum diei ac noctis, et fumum tormentorum ascendentem in sæcula sæculorum*, apertissime eum esse denuntiet.

Et ideo omnino indubitanter et verissime nobis, ista credenda sunt, ut tali terrore coerceatur et mortificetur in nobis delectatio peccandi, et excitetur ac roboretur sollicitudo bene agendi et Deo placendi. Hoc namque nobis præcipue necessarium esse ipse Dominus ostendit, dicens: *Ostendam vobis, quem timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (Luc. xii, 5); et iterum: *Sed potius eum time, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* (Matth. x, 28). Unde et alibi Scriptura utilitatem hujus timoris, et e contrario malum securitatis ostendens, dicit: *Timor Domini expellit peccatum* (Eccli. i, 27): nam qui sine timore est, non potest justificari.

Quod autem iste dicit: *Eundem ignem æternum non esse ab initio præparatum et prædestinatum ad pœnam, sed tantum ut, in universitate creaturarum quæ a bono Creatore bonæ conditæ sunt, et ipse quasi locum suum teneret, fidei nostræ nequaquam est recipiendum.* Sed hoc potius tenendum est quia omnipotens Deus, qui omnia quæcunque ab initio creavit, certis utique ex causis, et ad certos et necessarios usus condidit, et nihil inaniter aut super-

vacue constituit, sed unamquamque rem, sua omnipotentia conditam, proprium officium sive utilitatem habere voluit: sicut lumen ad usum diei, et tenebras ad quietem noctis, et firmamentum cœli ad sedem luminarium, et aquarum super cœlos separationem ad temperationem astrorum, et herbas atque arbusta ad sustentationem animantium, et luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti, cum stellis: et cœtera in hunc modum. Sicut ergo omnia hæc ab initio condita et ordinata, statim propriis officiis et ministeriis atque usibus deputavit; ita et illum ignem æternum ab initio inter cœteras creaturas non inaniter conditum sua justa providentia et provida justitia statim ad eos usus credendus est præparasse et prædestinasse, ad quos Dominus eum præparatum esse ostendit, cum impiis et damnatis hominibus dicit: *Ite in ignem æternum*: et subjungit, *qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Id est ad utriusque creaturæ, tam angelicæ quam humanæ, supplicium sempiternum. Quia et ex ipsis verbis quibus dicturus est: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi* (Matth. xxv, 34), e contrario recte intelligere possumus, etiam ipsum ignem æternum ad æternum supplicium angelorum sive hominum impiorum similiter a constitutione mundi esse præparatum. Nec tamen est ulla iniquitas apud Deum quod ipsum ignem supplicii sempiterni tantæ multitudini impiorum, tam longe antequam omnino essent, præparavit et prædestinavit: quia et in novo civitatis edificio, si statim cum ipsa simul civitate domus carceris horrenda et terribilis exstruatur, non potest dici iniquitas, sed potius provisio misericordiæ et justitiæ: ut videntes qui in civitate habitant pœnale et triste ergastulum damnationis, aut deterreantur misericorditer a peccando, aut si nec peccata vitaverint, juste et inexcusabiliter puniantur. Sic ergo et ille ignis ad æternum creatus supplicium et misericorditer et juste credi debet, dum aut ejus terrore homines corrigantur, aut si corrigi noluerint, justius puniantur.

De cujus ignis æterni creatione, quam utique in illis operibus Dei intelligere debemus, cum *sex diebus fecit cælum, et terram; et mare, et omnia quæ in eis sunt, et in septimo cessavit ab omni opere quod pararat* (Exod. xx, 11). Ita sanctus papa Gregorius, exponens verba libri beati Job, ubi scriptum est de impio: *Devorabit ignis qui non succenditur* (Job xx, 26), ita ait: [Miro valde modo paucis verbis expressus est ignis gehennæ; ignis namque corporeus, ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis, qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna procul dubio nutritur, nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis cum sit incorporeus, et in se missos reprobos corporali-

ter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret]. Exponens adhuc idem beatissimus doctor verba sequentia quibus de eodem impio dicitur: *Affigetur relictus in tabernaculo suo* (Ibid., 26), quid de pœnis æterni ipsius ignis fideliter sentiendum sit, ita subjungit: [Iniqui enim tabernaculum caro est, quia ipsam lætus inhabitat, et, si sit possibile, optat ut eam nunquam relinquat. Quam videlicet carnem cum in resurrectione receperit, cum ea gehennæ ignibus traditus ardebit. Tunc ab ea educi appetat, tunc incipit velle vitare quod amavit; sed quia eandem carnem Deo præposuit, judicante Deo agitur ut ex ea amplius igne crucietur. Ad augmentum itaque tormenti, et hic de corpore nolens educitur, et illic in corpore tenetur invitus]. Item cum verba ejusdem libri exponeret, in quibus de eodem impio scriptum est: *Luct, quæ fecit, omnia, nec tamen consumetur juxta multitudinem adinventionum suarum, sic et sustinebit* (Job xx, 18), ita dicit: [Persolvit enim in tormentis ea quæ hic illicita servavit desideria, et flammis ultricibus traditus semper moritur, quia semper in morte servatur, nec in tormentis consumitur; quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam pœna finiretur: et qui multa invenit ad culpam, novis inventionibus cruciatur in pœna].

Hæc sanctus doctor terribilia terribiliter, et vera veraciter loquitur, ut audientium animos ad terrorem excitet, ad emendationem stimulet, a mortifera securitate ad curam salutis suæ velut vigilare compellat. Iste autem adhuc inania inaniter, et falsa fallaciter loquens dicit quod *ipse ignis æternus, qui ad hoc tantum fuerat creatus, sicut ipse vult, ut esset in universitate omnium bonorum, sedes factus est impiorum*. Non dixit tormentum, aut pœna, vel supplicium factus est impiorum, sed *a sedes*, inquit, *factus est impiorum*: ut, juxta ejus sensum, sicut unicuique sedes est, domus sua, ubi quietus residet et inhabitat: sic et impiis ille ignis non sit tormentum damnationis, sed tranquilla sedes habitationis. Unde adhuc de eodem igne subjungit, dicens: *In quo procul dubio non minus habitabunt beati, quam miseri*. Et hic namque habitabunt in illo igne dixit, non cruciabuntur, non punientur, aut tale aliquid, negans omnino, ut solet pœnas verissimas æternarum tormentorum, quas tota Scriptura tanto terrore denuntiat, tanta attentione commendat. Quod autem dicit: *In quo procul dubio habitabunt non minus beati quam miseri*, manifeste utrosque, id est et beatos et miseros in uno igne æterno post resurrectionem habitaturos affirmare contendit: sequens videlicet, stulta et vanissima persuasionem, opiniones sæcularium philosophorum, qui putant animas piorum post dissolutionem corporis, vel in cœlo æthereo,

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Reprenensio ista solum est in nomine. Nam volebat Erigena ignem inferni fore quietem et se-

dem tranquillam atque placidissimam ipsorum damnatorum.

vel in illo circulo quem lacteum vocant, vel in globis siderum habitaturas. Quæ iste omnia, et ipsum cælum æthereum et firmamentum cæli, in quo lacteus ille circulus apparet, et ipsa sidera æternum ignem appellat, sicut et illum ignem gehennæ. Quia omnia hæc, quæ super tria mundi elementa, id est terram, aquam et aerem constituta sunt, ex quarto elemento ignis putat existere, ut idipsum quartum mundi elementum, et apud inferos sit ignis æternus, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41), et omnibus impiis hominibus; et in cælestibus spatiis sit ignis æternus ubi sit post resurrectionem habitatio beatorum.

Ecce qualem beatitudinem promittit sanctis et electis Dei: ut qui habitaverunt, cum adhuc essent mortales, in primo mundi elemento, id est in terra, habitent jam immortales effecti in quarto et superiori mundi elemento, sicut ipse dicit, igne æterno, et hæc sit eorum remuneratio, habitare in quolibet quamvis lucido, quamvis tranquillo, et puro tamen elemento. Dominus autem non in elementis mundi æternam beatitudinem suis promittit, sed in cælestibus, et supercælestibus bonis, *Ubi Christus est in dextera Dei sedens* (Col. iii, 1), *exaltatus super omnes caelos, et interpellans pro nobis* (Rom. viii, 34). De cujus sublimitate beatitudinis Apostolus dicit: *Non enim in manufacta sancta introivit Jesus, exemplaria errorum, sed in ipsum cælum; ut appareret nunc vultui Dei pro nobis* (Hebr. ix, 24). Ad quam habitationem ut sancti ejus valeant pervenire, ipse in Evangelio Patrem exorat, dicens: *Pater, quos dedisti mihi volo, ut ubi ego sum et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi* (Joan. xvii, 24). De qua beata et angelica habitatione sanctorum ipse iterum dicit Apostolus: *Scimus autem quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cælis* (II Cor. v, 1). Unde et ipse dicebat: *Cupio dissolvi et cum Christo esse* (Phil. i, 23). Et de omnibus generaliter electis post resurrectionem promittit dicens: *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus* (I Thess. iv, 16). De qua gloriosa et felicissima habitatione justorum Psalmista dicit: *Habitabunt recti cum vultu tuo* (Psal. cxxxix, 14). Hæc ergo habitatio quaeratur, hæc desideretur, non in elementis mundi, sed in vultu Dei, in visione claritatis Christi, in societate beatorum et supercælestium angelorum, quando erunt sancti, sicut ipsa Veritas promittit, *æquales angelis Dei in cælis* (Luc. ix, 36).

Non ergo in uno mundi elemento igneo erit beatorum habitatio vel potius contrusio, nec ita ibi includentur sicut impii in igne æterno, sed habebunt omnia mundi elementa in potestate, tanta felicitate et facilitate sibi subdita, et sic suæ immortalitati congruentia, ut ubicunque eorum voluerint, et sicut voluerint continuo esse possint, et videant atque habeant hæc omnia non tam ad præmium beatitudinis, quam ad cumulum felicitatis, et laudem

A et gloriam Conditoris. Hanc namque eis potestatem et gloriam Scriptura prophetica promittit, dicens: *Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni; quæ est subter omne cælum detur populo sanctorum Altissimi: cujus regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei, et obediunt* (Dan. vii, 27).

7. Adjungit post hæc iste, et dicit: *Miseriam nullam esse nisi mortem æternam: æternam mortem veritatis ignorantiam, nullamque miseriam esse, nisi veritatis ignorantiam; et ubi ignoratur veritas, ibi nullam vitam.* Hoc quidem quod in his verbis dicitur, poterat esse bonum si non ipsum bonum male, id est malo sensu diceretur. Verum namque est quia homini justo et sapienti omnis labor, omnis adversitas, omnis miseria, quæ potest in ista mortali vita accidere, si non eum frangat, et in deterius mutet, sed infatigabiliter exerceat, non potest ei esse miseria, quæ eum miserum non facit, sed potius purgat et probat, et velut in fornace aurum puriorem reddit, nec ullam sibi deputat talis vir miseriam, nisi veritatis ignorantiam, in quantum adhuc ab ejus contemplatione retardatur, et quodammodo ipsa sua infirmitate repellitur. Mortem vero non istam exteriorum corporis, sed illam interiori animæ timet, quæ omnino est ipsa summæ veritatis ignorantia, qua utique mortui sunt omnes infideles? qui nec credunt, nec agnoscunt Dei veritatem. De quibus et Dominus dicit: *Dimittite mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22); et Apostolus: *Alienati, inquit, a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis* (Eph. iv, 18). Fidelium autem vita utique ipsa cognitio veritatis est; quam et hic cognoscunt per fidem, et in futuro cognitur sunt per speciem. Quia et hic accipiunt vitam per fidem veritatis, sicut scriptum est: *Quia justus ex fide vivit* (Rom. i, 17), et ibi habebunt vitam æternam ex cognitione, et visione ejusdem veritatis, dicente Domino: *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te unum verum Deum et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3). Quicunque ergo pervenerint ad istam cognitionem per veram fidem, et æternam contemplationem, erit eis sine dubio vita æterna ipsa visio æternæ Veritatis. Qui autem ab ea sive per infidelitatem, sive per ultimam damnationem fuerint separati, quid eis erit aliud talis separatio, et talis ignorantia veritatis, nisi mors æterna?

Secundum hunc ergo sensum hoc in doctoribus dictum legit; sed quod ab eis bene legit dictum, ipse convertit in pravum, et perversum, ut coapat illud (quantum in se est) suo errori atque mendaciis: propter nihil enim aliud hæc dicit, nisi ut tali argumentatione tam violenter, et nequiter ex bono ad malum usurpata, quasi ostendere et confirmare videatur, nullam aliam futuram esse miseriam, vel angelorum malignorum, vel hominum perditorum in æterno igni damnatorum, nisi ignorantiam, et sicut jam supra dixit, absentiam ipsius veritatis; et hanc ignorantiam atque absentiam veritatis solam eis esse æternam miseriam, solam eis esse æternam

mortem : ut eos hoc modo ab omni miseria suppliciorum et tormentorum quæ extrinsecus adhibetur, et ab omni morte poenalis damnationis alienos futuros esse contendat. Sed quantumcumque iste contendant et contradicere conetur, excepta illa morte quam incurrunt intrinsecus ex ignorantia et absentia veritatis. Patientur etiam extrinsecus sicut Apocalypsis dicit : *Stagnum ignis et sulphuris, quod est mors secunda* (Apoc. xx, 10, 14). Patientur vere æternam miseriam, cum Deus, iudex justus et fortis dabit in carnes eorum ignem et vermes, ut urantur et sentiant usque in sempiternum (Judith. xvi, 21); semper namque erunt in morte, quos et immanitas suppliciorum compellet mori, et divini iudicii severitas nunquam permittit extinguui.

CAPUT XVIII.

Octavo decimo capitulo ita dicit :

1. *Errorrem prædestinationis ex disciplinarem ignorantia, quas ipsa sapientia suas comites, investigatricesque fieri voluit, et Græcarum litterarum inscitia ortum.*

2. *Esse verbum ὁπὼ quod video et definitio et destino interpretatur, similiter compositum προωπὼ prævideo, prædefinitio, prædestino; ac per hoc prædestinationem et prædefinitionem nihil aliud esse quam prævisionem.*

3. *Deum nec prævidisse nec prædestinasse mortem et pœnas, quia nihil sint.*

4. *Peccatores in massa originalis peccati reliquit, relictos deservit, desertos lumine tenebras torquere, desertos vita mortem interimere.*

5. *Nec quod in eis Deus fecit, relinquit vel deserit (Alioquin eorum natura ad nihilum rediret si summa essentia in eis non esset); sed quod in eis non fecit, id est superbiam sprevit.*

6. *Deum in ea natura quam ad se creavit semper habitare.*

7. *Dei sapientiam prædestinasse in suis legibus modos ultra quos impiorum malitia progredi non possit, nec sinit alicujus malitiam in infinitum, prout veluit, extendi, divinis legibus progrediendi modum imponentibus.*

8. *Nihilque appetere impiorum omnium, et diaboli nequitiam, nisi ab eo, qui est summa essentia recedere. In tantum, ut eorum natura, si lex divina sine-ret, in nihilum rediret. Sed quoniam ei difficultas ex æternis legibus obsistit ne in tantum cadat quantum vellet, ex ea difficultate laborare, laborando torqueri, puniri, cruciari, et inde fieri miseram inanum voluptatum egestate. Eamque difficultatem, qua prohibentur pervenire ad ea quæ libidine appetunt, effici eis poenalem interitum, et suæ miserrimæ cupidinis justissimum cruciatum.*

9. *Utriusque partis prædestinatum esse numerum.*

10. *Invidus Deo servire impios : non naturam quam in eis fecit, et in eis non punit, sed malam voluntatem, quam in eis non fecit, et in eis punit; in eoque quod ei invidi serviunt, puniri in seipsis suæ pœna. De*

A qua quos juste non liberet, ad eam illos quodammodo præparet, dum eos ad eam seipsos præparare permittat.

In his verbis cum dicit : *Errorrem prædestinationis ex disciplinarum ignorantia, quas ipsa sapientia suas comites investigatricesque fieri voluit, et Græcarum litterarum inscitia ortum*; auditores suos utique commonet ut ab eo, tanquam viro eruditissimo et philosophico, liberalium disciplinarum discant scientiam, fortassis etiam ut ab eo similiter discant Græcarum litterarum peritiam : affirmat namque quod ipsa sapientia quasi comites et sodales sibi conjunctas habeat easdem liberalium artium doctrinas, ita ut qui ad ejus cognitionem voluerit pervenire, necessarias omnino habeat ipsas liberales disciplinas, ut

B per eas, quod verum est, possit investigare. Si ergo apud cæteros de veritate divinæ prædestinationis errorem fecit ignorantia sæcularium litterarum, quid iste, qui earum se jactat peritum, de hac re per eas investigavit, quid veritatis invenit? quid firmissima ratione fultum, et omni acceptione dignum, in tam prolixo suo sermone disputavit? Ubi nihil invenitur aliud nisi superfluous labor vanitatis, et implicatio infiniti erroris, et apertissima impugnatio veritatis, dum Scripturas veritatis contemnens, et ipsas quoque historias divinarum eloquiorum incognitas habens, non in eis meditatur die ac nocte, nec ad earum regulam fidem suam corrigere, dirigere atque informare studet : sed dies et noctes in humanarum vanitatum lectione consumit, et porcorum siliquis ventrem suum implere cupit (Luc. xv, 16), nec inde aliquam refectionem capit : sed miserrima fame contabescit et perit nequissimo principe sibi dominante, qui misit eum in villam suam ut pasceret porcos (Ibid., 15). Revertatur itaque in seipsum, surgat et veniat ad patrem, ut intus panes inveniat qui foris fame peribat; ibi pascatur epulis vituli saginati, et pro mundi salute immolati; ibi audiat symphoniam et chorum (Ibid., 25), id est admirandam consonantiam cœlestium Scripturarum et dulcem concordiam fidelium, qui omnes idem sapientes, in eodem sensu atque sententia firmati, unanimes uno ore honorificant Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. In hac itaque domo per Dei misericordiam et fidei gratiam positi, audiamus et teneamus fideliter quod dispensator panis æterni, id est verbi divini, nobis insinuat; dicens : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim : Compreendant sapientes in astutia eorum. Et : Dominus cognovit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt* (I Cor. iii, 18, 20). Audiamus et illum sapientissimum virum, qui dicit : *Stultissimus sum errorum, et sapientia hominum non est mecum; non didici sapientiam, non novi sanctorum scientiam* (Prov. xxx, 2, 3).

D Quod non ideo dicimus quasi nihil in illis etiam litteris humanis inveniat veritatis, aut illæ disciplinæ non habeant aliquam utilitatem ad indagandum

veritatem; sed quia omni fidei homini primum vigilantissime discenda est veritas fidei ex auctoritate Scripturarum Dei: ut si quid postea de eisdem humanis litteris legere aut scire necesse fuerit, totum ex illa divina auctoritate et fidei veritate didicerit; ut si quid ibi ab ejus regula non discordat, absque periculo recipiatur, quidquid autem ab ea dissonare invenitur, quasi mortiferum respnatur. Quisquis autem putat se absque veræ fidei cognitione, absque Scripturæ sanctæ fidelissima auctoritate, absque paternæ doctrinæ studiosissima institutione solis humanis litteris et disciplinis indagare posse veritatem Dei, et fidei integritatem, procul dubio seipsum illudit et decipit: et dum vult videri quasi inventor veritatis, magister erroris efficitur. Qui ordo pietatis tanta est attentione servandus, ut nec ipsæ sacræ litteræ in libris legis et prophetarum ullatenus possint esse utiles et salubres legentibus, nisi aut fides Christi præcedat in corde legentis, per quem veraciter intelligantur, aut ipsa fides Christi in eis fideliter quærat, et Deo illuminante inveniatur. Inde est quod fidelem et dilectum discipulum Apostolus commonens et informans dicit: *Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu (II Tim. III, 15). Quod quid est aliud dicere, quam per fidem, quæ est in Christo Jesu ipsas sacras litteras instruere posse hominem ad salutem, quia absque ejus fide nulla ibi inveniri possit instructio salutaris.*

Propterea ergo et iste in tantis erravit, tanta falsa et fallacia sensit et scripsit, quia Scripturas sanctas ignoravit, quia veritatem fidei non eis humiliter et fideliter inquisivit, sed superbe et vanissime humanis et ineptis argumentationibus eam invenire posse se credidit: et ideo non illam invenit, sed eam potius infideliter et infelicer impugnavit. Qui ergo cupit de veritate divinæ prædestinationis humanum errorem effugere, et quid secundum veritatem tenere debeat, invenire, legat, ut jam diximus, diligenter et fideliter propheticas, et evangelicas, et apostolicas litteras, nec contra eas suum sensum defendere audeat, sed earum se auctoritati et veritati humiliter submittat, ne in perniciem suam contra stimulum calcitrare conetur. Ex quibus divinis litteris, quia multum jam de hac re supra posuimus, ne legentibus tedium faciamus, unum tantummodo hoc loco breviter memoramus, ex epistola beati Judæ apostoli, ubi cum de impiissimis hæreticis, qui Ecclesiam Domini ab ipsis apostolicis temporibus usque ad finem sæculi et impugnaverunt et impugnati sunt, loqueretur, ut ostenderet eos æterno et justo Dei judicio in reprobum sensum traditos, ut tanta ac talia contra Deum loqui auderent, et ad ultimum eodem divino judicio æterna perditione damnandos, ita dicit: *Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicio) impii, Domini nostri Jesu Christi gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem Dominum nostrum Jesum Christum negantes (Jud. 4); ubi etiam*

A quam olim et quam multis antea sæculis hoc de eis fuerat prænuntiatum et prophetatum ostendens, post multa subiungit: *Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, et de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum peccatores impii (Ibid., 14, 15). De quorum etiam æterna damnatione et pœna horribili eis præparata et reservata manifestissime adjungit dicens: Sidera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum servata est (Ibid., 15).*

Quid enim evidentius de prædestinatione impiorum ad æterni judicii damnationem quam quod hi homines impii tanto olim et tantis antea sæculis, et divino judicio et prophetico vaticinio præscripti sint in hoc judicium? (Ibid., 4.) Nec tantæ absurditatis esse debemus, ut quia hoc beatissimus patriarcha et propheta Enoch septima ab Adam generatione prophetavit, putemus quod tunc Deus omnipotens aliquid statuerit ac prædestinaverit quod in ejus æterno judicio atque consilio ante non fuerit: cum omnino in illius incommutabili æternitate nulla possit esse nova voluntas, nulla recens dispositio; sed quod apud illum erat præfinitum æternaliter, hoc congruentissimo ordine et prophetari et impleri voluit temporaliter; ad illorum quidem judicium et damnationem, qui talia erant ausuri atque facturi, ad probationem vero et exercitium Ecclesiæ suæ, quam etiam per talium contradictiones et impugnationes et diligentius erudiri et excellentius disposuit clarificari: sicut et Apostolus dicit: *Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis (II Cor. XI, 19).*

Si ergo quærimus justam et æternam Dei prædestinationem in malis ad judicium damnationis, audiamus quia homines quidam præscripti sunt in hoc judicium impii: et præscripti non tam temporaliter sermone prophetico, quam omnino æternaliter divino judicio: quia utique, quod erat apud Deum æternaliter præfixum, hoc per prophetam temporaliter est prædictum atque præscriptum. Si quærimus utrum eis æterno Dei judicio pœna et supplicium sit præparatum, audiamus quod de ipsis dicitur: *Quibus procella tenebrarum in æternum servata est; atque ita divinæ veritati fideliter acquiescentes, nec impios pœnis, nec pœnas impiis divinitus præparatas. Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, ipsos vos in dilectione Dei servate; et hos quidem arguite judicatos, illos autem salvate de igne rapientes, aliis autem miseremini in timore (Ibid., 20, 23). Non enim ait: Hos quidem arguite judicandos, sed arguite judicatos, ut scilicet quod in sua impietate perdurantibus venturum erat suo tempore, jam nunc eis divini et æterni judicii, ut dictum est, prædestinatione terribiliter supervenisse demonstraret, et futura utique punitione damnandis, et præsentī jam sententia divinitus condemnatis.*

Post hæc ad illud necessario convertimur, quod iste ut aliqui etiam ex Græcæ linguæ peritia docere videatur, addit et dicit: *Ecce Græcum verbum ὁρῶ, quod video, et definio, et destino interpretatur, similiter compositum προορῶ prœvideo, prœdefinio, prœdestino. Ac per hoc prædestinationem et prædefinitionem nihil aliud esse quam prævionem.* In quibus verbis bene quidem ait quod ὁρῶ possit Latine dici *video*, sed quomodo istud *video* intelligi debeat, utrum simpliciter tantummodo, sicut multa videmus velut transeunt et ultro se nostris aspectibus ingerentia; an certo aliquo et defixo intuitu, quo rem aliquam aut certissime esse cognoscamus, aut tanta illuc intentione noster dirigatur aspectus, ut quasi signum ad sagittam eundem nostrum aspectum actio consequatur. Sicut et Scriptura dicit de fabro ferrario vel cujuslibet alterius metalli, quia ad similitudinem vasis quod fabricatur, est oculus illius, cum tanta illud intentione oculi attendit, ut velut ad regulam vel ad lineam sui obtutus nihil in eo aliter quam ipse disposuit esse patiatur. Ita ergo magis ille sermo ὁρῶ, id est *video*, intelligendus est, ut talis ibi visio designetur, quæ ita ad certum dirigatur intuitum, ut ad ipsum vel incursum intuitus, vel jactulatio, vel fabricatio, vel aliud ejusmodi rectissime et indeclinabiliter dirigatur.

Ex hoc namque verbo quod dicitur ὁρῶ derivatur ὁρῶντα, quod est Latine *visio*. Quam visionem, verbi gratia, somnii, aut alicujus revelationis, ita antiqui definierunt, quia visio est cum id quis videt quod eodem modo quo apparuerat eveniet. Unde maxime in Scripturis visionem cujuslibet divinæ revelationis, quæ utique ita videtur in spiritu, ut omnino aliter evenire non possit, Græce in ὁρῶντα ostendi sive videri legitur. Et ideo juxta hanc evidentissimam rationem cum isto modo dicitur *video*, certissime intelligitur, *definio*, vel *destino*, sicut et iste recte posuit, ut cum componitur ille sermo addita præpositione, et dicitur προορῶ, rectissime intelligatur *prævisio*, vel *prædestino*, quod utrumque unius significationis est, potest etiam interpretari *providio*: quæ providentia, cum ad Deum refertur, omnino certissima est, et omnino, sicut ille providerit, futurum. Unde et ex hoc verbo quod est ὁρῶ, derivari Græce videtur ὁρῶντος, quod est *destinatio*, et præpositione addita προορῶντος, id est *prædestinatio*. Quæ duo verba nemo unquam visionem vel prævisionem interpretari ausus est, sed, ut diximus, *destinationem* et *prædestinationem*.

Similiter ex eodem verbo ὁρῶ derivari videtur ὁρῶντα, quod est *destinavit*, et præpositione addita προορῶντα, id est *prædestinavit*. Potest autem προορῶ, ut supra diximus, interpretari etiam *prævideo*; sicut in psalmo, ubi nos Latine dicimus: *Providebam Dominum in conspectu meo semper* (Psal. xv, 8); in Græco legitur, προορῶντα τὸν κύριον, quæ providentia utique certum aliquid, et præfinitum ostendit. Quod beatus Hieronymus in editione sua ita posuit: *Proposui Dominum in conspectu meo semper*; quod

utique manifestius ad destinatum pertinet. Quod autem destinatum hoc sit proprie, quod ad certum intuitum sive consilium dirigitur, ostendit nobis Scriptura, quæ dicit: *Aut sicut sagitta in locum emissam destinatum* (Sap. v, 12). Et Apostolus, ubi de se ipso ait: *Ad destinatum persequor, ad brævium supernæ vocationis Dei*, etc. (Phil. iii, 14). Quod beatus Hieronymus exponens ait: [Dicit se necdum comprehendisse et nequaquam esse perfectum, sed instar sagittarii ad propositum et ad signum jacula dirigere, quæ significanter Græci στόνον nominant, ne sagitta ad partem declinans alteram, imperitum ostendat sagittarium.] Non ergo iste illudat nostræ ignorantie, ex Græcis verbis aliquid immutans nova interpretatione, et eorum vim, quantum in se est, evacuans: ut quod omnes antiqui in Scripturis sanctis vel prædestinationem interpretati sunt, vel præfinitionem, aut providentiam, sive propositum, nunc iste velit dicere, inusitato et absurdo nomine, *prævidentiam*. Quæ et ipsa, quamvis in Deo, sicut etiam præscientia, certissima sit, tamen ex hujus novitate sermonis nullatenus patimur extenuari, vel destrui sensum prædestinationis, quia prævideri et præsciri a Deo possunt etiam illa quæ ipse facturus non est; prædestinari autem ab eo non alia intelliguntur, nisi ea quæ ipse facturus est, vel misericordia vel judicio suo. Ac per hoc absit omnino a nobis quod iste dixit et quasi definivit, *prædestinationem* et *præfinitionem* Dei nihil aliud esse quam *prævisionem*; quia iste sensus manifeste impius est, ut quasi tantummodo præviderit Deus quid quisque esset facturus, vel quid pro factis suis passurus, et nihil de illo qui vel bene vel male erat acturus, in suo æterno judicio prædestinaverit vel præfinierit.

Addit iste adhuc et dicit: *Deum nec prævidisse, nec prædestinasse mortem et pœnas, quia nihil sint.* Quod quam sit vanum et veritati contrarium, jam supra satis, ut putamus, et sæpius ostensum est.

Deinde subjungit iste loquens de Deo: *Peccatores in massa originalis peccati reliquit, relictos deseruit; desertis lumine tenebras torquere, desertos vita mortem interimere. Nec quod in eis Deus fecit, relinquit vel deseruit: alioquin eorum natura ad nihilum rediret, si summa essentia in eis non esset: sed quod in eis non fecit, id est superbiam sprexit.* Quod ergo dicit de Deo quia peccatores in massa originalis peccati reliquit, si dixisset reprobos aut puniendos sive damnandos, profecto verum esset; ipsi enim, id est reprobi, puniendi, atque dampnandi remanent, in massa illa ex Adam generaliter dampnanda, quia non eos inde discrevit *figulus* ille omnipotens, quia ex una eademque massa facit aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam (Rom. ix, 21). Nunc vero quod dicit, quod Deus peccatores in massa originalis peccati reliquit, non omnino potest esse verum, quia utique peccatores inde discrevit ac liberavit ille qui dicit: *Non veni vocare justos, sed peccatores* (Matth. ii, 17); et de quo Apostolus ait: *Fidelis sermo, et*

omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere (I Tim. xv). Verumtamen, quia non dixit, Omnes peccatores in massa illa reliquit; quod utique apertissime falsum esset, sed dixit indefinite, Peccatores in massa illa reliquit; quod potest intelligi et ex parte, stet utique quod dictum est. Quod autem subiungit de eisdem relictis in massa peccati: *Relictos deseruit, desertos lumine tenebras torquere, desertos vita mortem interimere*, ita eos vult intelligi a Deo relictos, et relinquendo desertos, ut quia deserti sunt a vero lumine, tenebris cecitatis suae torqueantur in mente; et quia deserti sunt a vera vita, morte speciali in anima perimantur. Et hæc sit tantummodo eorum poena atque supplicium in illa æterna damnatione, ut nullo extrinsecus tormento adhibito, sola mentis cecitate, sola animæ morte puniantur, sicut et supra multipliciter asserere conatus est. Et ut in illa damnatione remanere eis aliquid magnum bonum, ostendere videatur, dicit adhuc de ipsis: *Nec quod in eis Deus fecit relinquit vel deserit, alioquin eorum natura ad nihilum rediret, si summa essentia in eis non esset, sed quod in eis non fecit, id est superbiam sprexit*. Ecce quale bonum eis prædicat remansisse, quale etiam insensibilibus elementis Deus exhibere dignatur, ut omnipotenti virtute essentiae suae det eis esse et ut esse permaneant, nec eorum natura ad nihilum redigatur, eadem virtute ea sustentat et permanere facit. Sed ista, id est elementa mundi, in quantum sunt, in naturali sua substantia conservantur, permanent utique ad laudem Creatoris, et ad usum sive honorem rationalis creaturæ: illorum vero damnatorum et perditorum natura et omnipotenti Dei virtute servatur ne pereat, et justo Dei iudicio ad poenam ei tantummodo proficit quod servatur, ne unquam ejus supplicium finiat. Licet etiam mihi laudandus sit Creator, qui bonum naturæ, quod condidit, non omnimodo deleri voluit.

Quod vero ait: *Alioquin eorum natura ad nihilum rediret, si summa essentia in eis non esset*. Si dixisset: Eorum natura ad nihilum rediret si eis summa essentia esse non concederet, vel esse non conservaret, esset utique verum: quia omnia quæcunque habent esse, ab illa summa et divina essentia acceperunt ut essent. Nunc autem cum dixerit, nisi

A *summa essentia in eis esset*, tantum eis attribueretur videtur qui erunt in illa perditione damnati, ut etiam templum Dei esse videantur: Si enim summa essentia in eis erit, quia summa essentia Deus est, qui de seipso dicit: *Ego sum qui sum* (Exod. iii, 14), ergo Deus in eis erit, et templum Dei dici poterunt: ita ut de ipsis dicat Deus: *Et inhabitabo in illis*. Imo et amplius quam templum erunt, si summa essentia in eis erit; ut quodammodo essentiali quadam copulatione Deo uniri videantur; quod de uno et solo Mediatore Dei et hominum homine Christo Jesu singulariter est credendum, quem sibi Verbum Dei et Verbum Deus essentiali et naturali conjunctione univit, id est in unitatem personæ suæ suscepit. Quod si dixerit quod summa substantia in eis erit, virtute operationis suæ agendo, ne eorum substantia aboleatur et pereat, non per aliquam inhabitationis gratiam, qua aliquo bono in illo et ex illo perficiantur; mutet ergo inusitatum et insolentem locutionem, nec dicat in hominibus impiis æterna perditione damnatis summam essentiam esse, sed potius summam eis essentiam adesse, virtute operantis, non dignatione inhabitantis. Est autem magna questio et fidei pietate, quantum divina gratia largitur indaganda, quomodo omnipotens Deus credendus sit in universitate creaturæ semper ubique esse vel adesse, et aliquando etiam inesse vel inhabitare, quam tamen hoc in loco magis querendam quam exponendam proponimus, ut a piis et fidelibus pie et fideliter hujus rei veritas queratur, ut eodem Deo adjuvante veraciter inveniantur.

C *Iste enim et ecclesiasticæ locutionis et Christianæ pietatis minus expertus adjungit adhuc propter eosdem impios damnatos, et dicit: Deum in ea natura, quam ad se creavit semper habitare*. In quibus nimirum verbis naturam quam Deus ad se creavit, humanam vult intelligi, quam in mente rationali ad imaginem et similitudinem suam Deus fecit, et dicit in hac natura mentis rationalis semper Deum habitare, et in præsentem videlicet sæculo, et in futuro, et in credentibus, qui ejus fideles sunt, et in incredulis ac paganis, qui ipsa sua infidelitate ab eo alieni sunt, et in electis, quos templum suum fecit, et in reprobus quos æterna perditione damnavit: quod utique contrarium est fidei et veritati; quia si hoc verum esse posset, etiam in infidelissimis Judeis et paganis, qui, quantum ad naturam bonam et a Deo conditam

NOTÆ DUVALII DOCTORIS SORBONICI.

* Non consumerentur elementa quoad substantiam et qualitates eis proprias (sunt enim sic partes quædam præcipuæ ipsius mundi, qui tunc potius perficietur), sed quoad qualitates eis permixtas; tunc enim pura omnino reddentur et futuro statui beatorum convenientia. Sicque quando dicit D. Petrus, II, cap. iii, cælos transiuros esse et elementa calore solvenda, non est primo illud intelligendum de corporibus illis cælestibus ad quæ certum est conflagrationis ignem non perventurum, sed de cælo aereo, hoc est toto spatio aeris. Deinde dicitur illud esse transiurum propter renovationem et perfectionem majorem, sicut

et elementa calore solvenda, id est repurganda. — August., lib. xx de Civit., capp. 6 et 18.

† Perfectus Deus unitur cum damnatis quam cum templis si actionum vitæ ratio habeatur, si vero beneficiorum singularium quæ hominibus in templo orantibus conferuntur, magis est in templis quam in inferis seu cum damnatis. Non negat Trinitatem esse in damnatis, quia Deus ubique erit per essentiam, præsentiam et potentiam; ideoque tantum vult non esse in illis per gratiam habitantem, sed tantum per ostensionem suæ justitiæ

pertinet, et ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt, recte diceretur habitare Deus Pater, habitare Christus, habitare etiam Spiritus sanctus. Et similiter de illis æterna damnatione perditis quod etiam in ipsis habitaturus sit Deus Pater, habitaturus Christus, habitaturus Spiritus sanctus. Quo sensu impio et detestando quid horribilius dici aut cogitari potest? Istam namque absurditatem etiam illud sequitur, ut si angeli, qui sunt utique principaliter rationalis creatura, recte creduntur ad imaginem et similitudinem Dei conditi; neque enim minus aliquid hominibus in sua natura acceperunt; etiam in diabolo et angelis ejus, qui unius naturæ cum sanctis angelis existunt, et Deus Pater, quod absit, et Christus ejus, et Spiritus sanctus habitare dicendus sit: cum hoc donum beatæ et benignæ habitationis suæ soli electæ et fidei rationali creaturæ, sicut supra ex Scripturis ostendimus, largiri credendus sit. Piis namque et fidelibus Dominus promittit dicens: *Ego et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Quibus et de Spiritus sancti habitatione similiter repromittit dicens: *Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis qui maneat vobiscum in æternum* (Joan. xiv, 16, 17). De quo etiam paulo post subjungit: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit*. De talibus ipse Deus dicit: *Et inhabitabo et inambulabo in illis* (II Cor. vi, 16). Et Psalmista ait: *In æternum exsultabunt, et habitabit in eis* (Psal. v, 12). Qui etiam alibi dicunt: *Nisi quia Dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis* (Psal. cxxiii, 1). Unde et beatus Joannes apostolus distinguens inter habitatorem piorum Deum, et habitatorem impiorum diabolum, dicit fidelibus: *Vos ex Deo estis, filii, et viciatis eos, quoniam major est qui in vobis est quam qui in mundo* (I Joan. iv, 4). Hæc iste si corrigi desiderat, fideliter ex Scripturis discat, et non humanis et vanis argumentationibus contra veritatem Dei litiget, sed se illi miti pietate submittat.

Sed quia totum hoc quod de illis qui in massa originalis peccati relictæ sunt, dicit, non ob aliud replicat, nisi ut eos tantummodo peccati originalis vinculo obstrictos, nullo Dei judicio asserat ad pœnam prædestinatos, quærendum ab eo est et a cæteris qui ita sentiunt, utrum aliquo Dei judicio factum sit ut tanta multitudo generis humani illi peccato originali fieret obnoxia, ac per hoc etiam æternæ morti debita, an non? Si enim nullo Dei judicio, sed tantummodo naturali cursu vitiatæ originis hoc factum est, ergo sic peccatum tantummodo in eos naturaliter ex illo primo homine transfusum est, ut nulla peccati ejus damnatio in eos transfunderetur, et cucurrît in eos ex Adam sola origo peccati, non etiam justa pœna peccati, sed manifeste Apostolus dicit quod per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit (Rom. v, 12). Vere ergo ex uno et per unum hominem non solum peccatum, sed etiam pœna peccati mors intravit in mundum. Cujus judicio, nisi illius qui ho-

mini prædixerat: *Quæcumque die comederis ex eo, morte morieris?* (Gen. ii, 12.) Quia comedere ex illo ligno vetito, hoc fuit utique peccatum, pœna vero peccati hoc quod consequenter adjunctum est, *morte morieris*. Quod utique non de sola ista prima morte corporis ei comminatus est Deus, sed et de illa quæ peccando facta est in anima, quia *anima quæ peccaverit, et ipsa morietur* (Ezech. xviii, 4); et de secunda etiam morte, quæ erit in damnatione æterna, ad quam reatus illius primi peccati omnino omnem hominem trahit, nisi Christi gratia liberetur.

Cum ergo hæc Deus dixit, non solummodo terrorem audienti incutere voluit, sed quod justum æterno judicio suo statuit, illa comminatione manifestavit, ut videlicet justo et æterno ejus judicio, si homo illud peccatum admitteret, primo animæ mortem incuteret, secundo etiam corporis morte dissolveretur, tertio etiam secunda morte damnaretur. Et hæc tota damnatio et in anima scilicet et in corpore, et post tempus cum ipso peccato in omnes posteros transfunderetur. Et ideo judicium æterni consilii et justitiæ suæ, quod in illo primo et uno homine inchoandum judicavit, in omnem ejus progeniem transmisit: ut illo justo ejus judicio quicumque ex illa in Adam massa damnata Christi gratia non fuisset discretus, prima illa divini judicii sententia æternæ damnationi teneretur prædestinatus. Et ideo reprobos non reliquit tantummodo in massa originalis peccati, quasi nihil de eis statuens atque definiens, sed etiam judicavit, ut æternum et justum ejus judicium, quod præcessit in radice, sequeretur in germine; et quod cœpit in parente, necessario impleteretur in sobole. Nam nulla omnino apud fideles dubitatio est quod omnipotens Deus antequam peccaret homo, præscivit eum utique peccaturum: et sic præscivit peccatum, ita etiam prædestinavit quid justo ejus judicio esset passurus: et quod in illo juste judicando cœpit, in tota illius progenie eadem præscientia, eadem prædestinatione judicii, eadem justitia damnationis implevit. Sed hæc verba nulla ratione fulta, quod Deus reprobos in massa illa damnationis reliquerit, nec aliquid de eorum prædestinaverit damnatione, ex libello quem Græci Hypognosticon appellant, quem etiam ex falso titulo plerique sancti Augustini esse putant, assumpsisse videtur.

Quem libellum non esse ejusdem sancti Augustini et stylus ipse demonstrat et sensus: non solum S. Augustini scriptis, sed etiam fidei contrariis, et testimonia ex nova ista editione, qua nos utimur assumpta, cum ille contra hæreticos disputans et de causis fidei agens continue ex antiqua editione convincat contradicentes, et ex ipsa instruat fideles.

Addit adhuc et dicit: *Dei sapientiam prædestinasse in suis legibus modos ultra quos impiorum malitia progredi non possit*, etc., usque ubi dicit, *cupidinis justissimum cruciatum*. In his verbis quedam vera præmissa sunt, ut ex eis falsa conclusio concinnaretur. Nam quod Dei sapientia in oculis legis suæ dispositionis prædestinaverit atque præfixerit mo-

dum atque mensuram malitiæ impiorum, vel angelorum, vel hominum, ne scilicet in tantum possit procedere et extendi eorum malitia quantum ipsi desiderant, si sub oculis Dei legibus certa mensura et terminis coerceantur, ma ieste verum est quia et diabolus et homines maligni semper utique habent male agendi vel nocendi voluntatem, se i non semper habent potestatem, nisi quantum et quando a Deo permittantur. Nam et diabolo malitiose et nequiel beato J b nocere cupienti, modum imposuit, nec quantum voluit, sed quantum permissus est, nocere prævaluit. Et de impiis hominibus maligna et prava conantibus, et tamen, Deo modum eis imponente, nequaquam perficere valentibus. aperte Scriptura dicit: *Cogitaverunt consilia quæ non poterunt stabilire* (Psal. xx, 12). Et iterum: *Quia dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cøperant* (Job v, 12). Et quod subiungit iste et dicit: *Nihil appetere malitiam diaboli et omnium impiorum, nisi ut peccando et inique agendo, a Deo, qui summa essentia est, recedant*, manifeste verum est, quia, ut dictum est, peccando et inique agendo quid aliud agunt nisi ut a Deo recedant, et longe ab eo fiant et pereant? Sicut de eis scriptum est: *Quoniam qui elongant se a te, peribunt* (Psal. lxxii, 27).

Et quod subiungit iste adhuc dicens, *quod in tantum et diaboli et hominum impiorum iniquus appetitus pronus et avidus sit ad malum, ut si eos divina potestas permitteret, tantum se peccatis immergerent, ut in eis etiam ipsa natura merito deleri posset, nimis quidem coactum, sed forsitan non ex toto falsum est. Similiter quod adjungit, quia ex ea difficultate et impossibilitate qua in eis divina potentia et providentia imponit, ne in tantam ruant voraginem malitiæ quantum desiderant, sit in animo eorum, id est et malignorum spirituum et hominum pessimorum labor conandi, et cruciatus multipliciter cogitandi, quod implere non possunt. Et talis labor fit utique animis eorum tormentum, punitio, cruciatus, ut ipsa sua maligna voluntate torquantur et puniantur. Quod vero post hæc omnia subiungit et dicit, videlicet ex hoc interno cruciatu et punitioe animi, dum cupiditates suas Deo obsistente implere non potest, fiat anima misera, sustinens inanum voluptatum suarum regestatem; verum quidem est, quod hæc perversa animi cupiditas, et cum expletur, et cum expleri non permittitur, miserum eundem animum facit. Sed multo est miserior animus, cum ad talia permittitur quam cum a talibus divina potestate prohibetur: infelicius namque mala possit, quam velit tantummodo, nec possit. Unde, et secularis philosophi vera est illa sententia de quodam: *O miserum cui peccare i cebat!* Verum namque dixit qui hoc dixit, quia si prohiberetur peccare ille de quo hoc dictum est, minus utique miser esset, sola voluntate peccandi: cum autem ei peccare licebat, infeliciissima licentia, multo miserior erat et appetitu malæ voluntatis et affectu.*

Quod vero iste aperiens et exponens cur omnia

A ista præmiserit, subiungit in fine et dicit, *quod ea difficultas et impossibilitas qua impii angeli vel homines Deo obsistente prohibentur pervenire ad ea quæ cupide et perverse appetunt, hæc eis tantummodo fiat in illa æterna damnatione pœnalis interitus et miserrimæ cupiditatis justissimus cruciatus, ut hunc tantummodo ibi patiantur in animo suo interitum et cruciatum, quia jam quod perverse desideraverant, implere non sinantur, nec ullum eis extrinsecus ex illo igni æterno adhibentur supplicium et tormentum; manifestissimum mendacium est, fidei ac veritatis contrarium, sicut jam supra frequenter ostensum est.*

10. Post hæc subiungit et dicit, *invitos Deo servire impios: non naturam quam in eis fecit, et in eis non punit, sed malam voluntatem, quam in eis non fecit, et in eis punit: ideoque quoa ei inviti serviunt puniri in seipsis sua pœna, de qua quos juste non liberet, ad eam illos quodammodo præparet, dum eos ad eam seipso præparare permittat.* Similis est et in his verbis ejus intentio. Dicit namque quod omnes impii, id est et angeli et homines maligni, in illa subjectione qua subficiuntur potestati et judicio Dei in æternum damnati, inviti servantur divinæ dispositioni. Et hoc secundum ejus sensum, ut videlicet inviti subficiantur Deo non natura in eis faciet quam Deus fecit, et, sicut iste contendit, nunquam punit; sed mala voluntas quam in eis non fecit, et quam solum in eis punit. Et ex eo quod inviti servantur divino judicio, puniendos eos esse non extrinsecus aliquo tormento adhibito, sed tantummodo intrinsecus in ipsa voluntate, dum in eis voluntas sit sua pœna sibi ipsa, dum et esse cupiet male libera, et tamen divina potestate ab illa perversa libertate coercetur inviti. Hanc itaque solam dicit esse pœnam et angelorum et hominum impiorum, ut hoc modo cupiendo habere nec valendo assequi pessimam malitiæ libertatem, in sola et ex sola tali voluntate cruciatur. Natura vero eorum qua subsistunt in spiritu vel corpore, quia a Deo facta est, et secundum istum nunquam peccat, nunquam puniatur, nunquam aliqua tormenta patitur.

De quibus omnibus jam supra, prout Dominus dedit, satis responsum est. Unum tantummodo hic proponimus omnibus considerandum, imo etiam exsecrandum, quomodo iste contra humanum sensum et contra apostolicam veritatem dicat *non peccare naturam, sed solam voluntatem naturæ*. Quis enim unquam hominum fuit aut est qui dicat quod cum aliquis adulterium, aut comessionem, vel ebrietatem perpetrat, sola in illo peccet voluntas, et nihil ibi peccet anima, nihil peccet corpus? cum e contrario, secundum fidei catholicæ veritatem, propterea adducendæ sint omnes animæ cum corporibus suis ad judicium omnipotentis Dei, ut sicut in utroque et ex utroque peccaverunt, ita in utroque judicentur atque puniantur. Nam si natura corporis impiorum omnino immunis est a peccatis, quid necesse est ut resurgat, quæ nulli in damnationem meretur? aut quomodo juste cum anima sua

condemnabitur, quæ cum ea nullum peccandi consortium habuit, nullum peccati meritum contraxit; nam si hoc ita esset, sufficiebat solam animam in iudicio presentari, et malam voluntatem, quia in ipsa inhabitat, quam iste dicit solam peccare, in ea puniri? Ita huiusmodi impietatis assertio non solum si'em veritatis, sed etiam fidem resurrectionis impugnat. Apostolus dicit: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat desiderii ejus: sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato? Sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo* (Rom. vi, 12, 13). Si ergo juxta hæc verba loquentis in Apostolo Christi regnat peccatum in nostro mortali corpore, et tunc regnum ibi obtinet cum obedimus desiderii ejus, ita ut efficiantur membra nostra arma iniquitatis peccato, quibus animam nostram debellet et occidat, quomodo non corpus peccat, nec peccatum ad ipsum pertinet, in quo et peccati regnum inhabitat et peccati militia exercetur?

CAPUT XIX.

Nono decimo, id est extremo capitulo, ita dicit:

1. *Ignem æternum istum ipsum quartum mundi elementum, ubi corpora sanctorum in ætheream mutantur qualitatem, impiorum vero corpora in æream qualitatem, impiorum vero corpora in æream qualitatem transiunt.*

2. *In eoque naturarum intra se mirabile perfici gaudium, malarum vero voluntatum ineffabile tormentum.*

3. *Et ita impiorum omnium angelorum hominumque corpora supplicia ignis æterni perpassura, ut integritate eorum substantiæ nullo modo peritura, eorum pulchritudine nullo modo defutura, eorum naturali incoluntate permanens, omnibus deinde naturæ bonis ad universitatis ornamentum mirabili ordine refulsuris, excepta beatitudine, qua privabuntur.*

4. *Superioris ignis corporei cum inferioris aeris corporibus qualitate colluctante, naturali vi servata infelicium animarum intentio de corporibus suis æternas patiatur ærumnas.*

5. *Ita videlicet ut idem ipse ignis omnibus corporibus fiat gloria, quo damnandis animabus intrinsecus iniquitate propria, extrinsecus cumulabitur poena.*

In his verbis phantasticis et omni insanie deliramento plenis, prætermissa simplicitate fidei et confessionis apostolicæ, qua omnis Ecclesia credit et confitetur Dominum nostrum Jesum Christum die tertia a mortuis resurrexisse et ascendisse ad cælos, et sedere ad dexteram Patris, et inde venturum esse ad judicandum vivos et mortuos, atque in ejus adventu futuram carnis resurrectionem, et donandam sanctis vitam æternam: prætermissa, inquam, ista simplicissima et purissima confessione pietatis, nusquam nominans Christi adventum de cælis, nusquam commemorans resurrectionem ex mortuis, ita omnia confandit et quibusdam adinventionibus obscurare conatur, ut nec veritatem resurrectionis,

A nec veritatem divini iudicii et æterni supplicii, nec mentionem aliquam futuræ vitæ sanctorum in ejus litteris possimus agnoscere. Dicit namque quod in illo igni æterno, quem istud quartum mundi elementum putat, naturali ordine super terram, et aquam et aerem constitutum ibi, id est in igni æterno mundi igneo elemento, corpora sanctorum mutantur in ætheream qualitatem, ubi etiam impiorum corpora in æream qualitatem sint transiunt; dissentiens manifestissime et dissonans apostolicæ doctrinæ, quæ non in quarto mundi elemento, neque in igneo quodam conflatório, sed in isto habitaculo terreno, ubi et vixerunt et mortui sunt tam justorum corpora quam iniquorum, futuram dicit omnium resurrectionem et sanctorum immutationem mirabili et ineffabili

B celeritate, id est, sicut ipse Apostolus dicit, in momento, in ictu oculi, quo utique nihil est celerius in motibus corporalibus. Ita namque ait: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (I Cor. xv, 51, 52). In quibus verbis manifeste omnium generalem resurrectionem describit.

Se. hanc ipsam omnium generalem resurrectionem quadam certa proprietate distinguit, dum dicit quia omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur; et cum subiungit: *Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*; ostendens videlicet quia omnes resurgent receptione corporum, sed non omnes immutabuntur glorificatione justorum. Iniqui enim resurgent tantummodo incorrupti, non etiam glorificati: et incorrupti in eo tantummodo quod jam non poterunt morte dissolvi; ad poenas autem et ad cruciatibus æternos sentiendos atque perferendos ita omnino corruptibiles erunt, et ita ipsi supplicii sine fine corruptentur; ut omnino, sicut Scriptura dicit, dentur in carnes eorum ignis et vermes, ut urantur et sentiant usque in sempiternum (Judith xv, 21). Justi autem, ex quorum persona Apostolus dicit, et nos immutabimur, et incorrupti resurgent, ut nulla ulterius morte solvantur; et hoc speciale habebunt quod corpora eorum immutabuntur in melius, dicente eodem Apostolo, et aperte qualis futura sit ipsa commutatio exponente: *Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (I Cor. xv, 53); scilicet ut hoc ipsum corpus quod nunc a sanctis corruptibile et mortale gestatur, illa resurrectionis virtute fiat incorruptibile et immortale, id est, incorruptione et immortalitate induatur. Quæ incorruptio sanctorum tanta ac talis erit, ut nullo jam dolore, nullo labore, nulla molestia, nulla indigentia tangi possit. Et ita per illam immortalitatem quæ eis dabitur, absorbebitur mors in corporibus eorum, ut non solum ipsa mors ibi quodammodo deleatur, sed etiam causa mortis, id est peccati stimulus, cujus punctione mors ab initio facta est, penitus conteratur. Qui utique peccati stimulus in corporibus damnatorum nunquam evacuetur, et ideo nunquam verè a

C

D

morte liberi erunt. De hac itaque felicissima immutatione justorum subiungit Apostolus et dicit: *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria; ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum (Ibid. v. 54-57).* Non ergo prius resurgent corpora justorum, et postea, sicut iste dicit, in elemento igneo, velut in consistorio, immutabuntur: sed in ipso momento et ictu oculi in quo resurgent divina virtute immutata, incorruptionis et immortalitatis gloria vestientur.

De immutatione autem iniquorum et æternis suppliciis damnatorum, quorum iste corpora, novo et inaudito genere erroris, commutanda dicit in aeream qualitatem, nihil omnino Apostolus loquitur: et ideo etiam nos talem phantasiam contemnere potius quam audire debemus, ne simus prurientes auribus, et a veritate auditum avertebant, ad fabulas autem convertebant. Quomodo enim juxta ipsum transibunt in aeream qualitatem? Nam si de terrenis aerea fient, non erit vera resurrectio, quia non eadem corpora resurgent quæ per mortem ceciderunt; illa enim terrestria erant, ista aerea erunt: si autem ipsa natura terrenorum corporum permanebit, et tamen qualitatem aeris accipiet, ut videlicet ipsius aeris et ventorum subtilitate immutetur, hanc novitatem fides Ecclesiæ non recipit, quia, sicut jam dictum est, de immutatione impiorum nihil Apostolus dicit. Quod autem dicit corpora sanctorum immutanda in aetheream qualitatem, si istam immutationem manente ipsorum corporum natura futuram credit, ut scilicet ipsa corpora quæ ceciderunt in morte, quæ suscitata sunt in resurrectione, glorificentur cælesti claritate, et de obscuris lucida fiant sufficit nobis de hac eorum mira clarificatione illud tenere quod Dominus in eis futurum dicit: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum (Matth. xiii, 43).* Si autem ita dicit eadem corpora in aetheream qualitatem immutanda, ut amittant naturam suam et pro terrenis cælestia fiant, manifeste veritati resurrectionis contradicit, et ideo nullatenus audiendus est. Quicumque autem desiderat simpliciter et pure ac vere de sanctorum resurrectione et spiritualium corporum natura sentire, audiat et teneat fideliter quod beatus Augustinus de his sincerissime docet, dicens: [Egestas edendi ac bibendi talibus corporibus auferetur; unde et spiritualia erunt, non quia corpora esse desistent, sed quia spiritu vivificante subsistent. Nam sicut ista quæ habent animam viventem, nondum spiritum vivificantem, animalia dicuntur corpora, nec tamen animæ sunt, sed corpora, ita illa spiritualia vocantur corpora. Absit tamen ut spiritus ea credamus futura, sed corpora carnis habitura substantiam, sed nullam tarditatem corruptionemque carnalem spiritu vivificante passura. Tunc jam non terrenus, sed cælestis homo erit: non quia corpus, quod de terra factum est, non ipsum erit; sed quia dono cælesti jam tale

A erit, ut etiam cælo incolendo non amissa natura, sed mutata qualitate, conveniat. Proinde cum hoc corpus jam non animale, sed futura commutatione spirituale anima receperit angelis adæquata, perfectum habebit naturæ suæ modum, inobeliens et imperans, vivificata et vivificans tam ineffabili facilitate, ut sit ei gloriæ quod sarcinæ fait.]

Subiungit iste et dicit: *In eoque naturarum intra se mirabile perfici gaudium, malarum vero voluntatum ineffabile tormentum;* id est, ut juxta ejus sensum loquamur, naturarum ibi tantummodo mirabile perficiatur gaudium, quæ secundum istum minime peccaverunt. Ut hoc sit gaudium naturarum, quod natura terreni corporis, sicut iste putat, in impiis transitura est in aeream qualitatem, in sanctis vero B adhuc in excelsiorem gloriam, id est in aetheream qualitatem; malarum vero voluntatum, quas solas dicit peccasse, tunc futurum ineffabile tormentum, cum ex ipsa sua mala conscientia torquebuntur. Sed hoc totum quam vanum et falsum sit, jam satis est demonstratum.

3. Addit post ista et dicit: *Et ita impiorum omnium, angelorum hominumque, corpora supplicia ignis æterni perpressura, ut integritate illorum substantiæ nullo modo peritura, eorum pulchritudine nullo modo defutura, eorum naturali incolumitate permansura, omnibus deinde naturæ bonis ad universitatis ornamentum mirabili ordine fulsuris: excepta beatitudine qua privabuntur.* Mirandum est nimis in his verbis quomodo dicat: *Omnium impiorum et angelorum, et hominum corpora æterni ignis supplicium perpressura,* quod superius tam aperte et multipliciter ubique negavit. Quod utique in hoc loco aut fide et dolose confessus est et abominabilis est Deo qui de fide ejus in corde tenet mendacium, et in ore vult præferre veritatem, sicut scriptum est: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium: virum sanguinum, et dolosum abominatur Dominus (Psalm. v, 7, 8).* Aut si vere ipsa rei veritate et timore offensionis Ecclesiæ superatus, ne omnino infidelis judicaretur, hoc confessus est, vacua est omnino et cassa talis confessio, quam superius tanta et tam multiplex præcessit negatio. Nobis autem non licet in rebus ad fidem Dei pertinentibus aliud modo, aliud postea dicere: sed quod semel ex ipso ore Domini et apostolorum ejus accepit Ecclesia, credendum et confitendum; ita inviolabili et immutabili veritate retinere, ut fiat in nobis verissime quod Dominus præcepit, dicens: *Sit autem sermo vester, est, est: non, non (Matth. v, 37);* videlicet ut immobili veritate et veritas nostra confessione confirmetur, et falsitas nostra confessione respuatur.

Et tamen iste quam fideliter de æterni ignis supplicii credat, in sequentibus manifeste aperit: postquam enim dixit, *ita impiorum angelorum hominumque corpora supplicia ignis æterni perpressura* ut intelligere [possimus] modum quo id credit esse futurum, subiunxit statim: *Quod hoc ita fiet, ut integritas substantiæ eorum, id est angelorum et hominum*

malignorum nullo modo sit peritura, ut pulchritudo eis nullo modo sit desutura, ut naturalis incolumitas sit in ipsis permansura. Ecce quæ bona eis tribuit in supplicis ignis æterni, videlicet integritatem naturæ, pulchritudinem, incolumitatem: ut integritatem naturæ suæ habeant, quia tota eorum natura in anima et corpore perpetuo permanebit: pulchritudinem vero ubi aut quomodo habere possint, fidelis quisque consideret, pulchritudo namque aut animæ est aut corporis. Quis autem fidelium credat ullam ibi esse posse pulchritudinem animarum, ubi erit amissio omnium virtutum et fœditas omnium vitiorum? anima enim aut virtute pulchra est, aut vicio deformis. Quæ autem ibi esse poterit pulchritudo corporum, ubi æterno horrore tristitiæ, et æterna ignis exustione, æterna vernium laceratione offusca-
bitur et tenebrabitur? Quæ etiam in damnatis illis angelis et hominibus, sicut iste dicit, poterit esse naturalis incolumitas, cum natura ad hoc eis integra tantummodo servetur, et nunquam a sua naturali compage solvatur, ut plenius tota sine fine crucietur. Sed iste non contentus tanta ineptia et absurditate depravati sensus sui, addit in fine apertissimum hæreticæ impietatis errorem, ut quod corde gestabat ad impugnationem veritatis et subversionem audientium, etiam ore evomeret.

Addit namque statim de eisdem dæmonum et hominum damnatorum naturis, quod *deinde* (id est post illa æterni ignis supplicia) *omnibus naturæ bonis mirabili ordine refulgebunt*: id est ut et in anima sint præditi et illustrati naturalibus bonis memoriæ, intelligentiæ et liberæ voluntatis; et in corpore clareant, atque præpollcant, et quinque naturalium sensuum vivacitate et formæ perfectæ pulchritudine. Dicitque eos propterea exemptos supplicis, et exornatos omnes omnibus naturalibus bonis, ut tanta pulchritudine refulgentes proficiant ad universitatis ornatum: videlicet ut inter cæteras mundi creaturas terrestres sive cœlestes, etiam ipsi permanentes sint in ornamto mundi qui fuerant in damnatione supplicii. Et posthæc ne ex toto videretur venire contra Ecclesiæ fidem et evangelicam atque apostolicam veritatem, subiunxit dicens, *excepta beatitudine, quæ privabuntur*, id est quod sic fulgebunt omnibus naturalibus bonis dæmones et homines supplicis exuti, ut *excepta beatitudine* visionis Dei, quæ eis sola denegabitur, nihil boni eis deesse videatur. Ecce quid audet sentire, quid audet dicere, quid audet etiam scribere homo qui vult videri Christianus, et nihil aliud laborat nisi ut Christianæ veritati adversetur, et hæreticorum dogmata, quibus ipse infelicitè conjunctus est, et sinceritati Ecclesiæ intromittat. Nam Ecclesia Christi utrumque negat, utrumque detestatur, quia utrumque est hæreticum et omnimodis contrarium veritati, id est et liberationem dæmonum atque hominum ex illis suppliciis sempiternis, et aliquem medium locum esse ubi ita sint ipsi dæmones et homines in requie et bonorum omnium copia et claritate, ut nec in damnatione ignis æterni sint

A cum diabolo, neque in beatitudine cum Deo. Et omnino certissime tenet neminem esse posse post illud universale iudicium, nisi aut in beatitudine æterna, aut e contrario in miseria sempiterna. Qui enim semel fuerint in illo iudicio vel in pœnam missi, vel in vitæ æternæ gaudium intromissi, nunquam ulterius alibi vel aliter esse poterunt. Sicut Dominus certissime ostendit de utraque parte, id est et damnatorum, qui erunt a sinistris, et beatorum, qui erunt a dextris, irrevocabilem sententiam proferens, cum dicit: *Tunc ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (Matth. xxv, 46). Si enim erit finis aliquando illi pœnæ æternæ, erit etiam aliquando (quod absit) finis vitæ æternæ. Si autem vita æterna nullum omnino habebit finem, procul dubio et pœna illa, id est supplicium æternum, nullum unquam habere finem, poterit. Non ergo erunt aliqui, ut iste delirat, ita in medio positi ut nec beati sint nec miseri, et tamen extra domum Patris aliquam requiem habituri. Dominus enim manifeste dicit: *In domo Patris mei multe sunt mansiones* (Joan. xiv, 2), ostendens extra domum Patris sui, id est extra societatem sanctorum angelorum et hominum electorum, quam ipse in æternum inhabitat, nullum esse locum, nullam mansionem quietis. Quia omnis illa multitudo et multiplicitas mansionum non est, nisi in domo paterna, ubi sicut in uno cœlo stella ab stella differt in claritate, sic in una eademque domo erit diversitas mansionum pro diversitate meritum.

C Post hæc addit iste, et dicit: *Superioris ignis corpori cum inferioris aeris corporibus qualitate colluctante, naturali vi servata, infelicitum animarum intentio de corporibus suis æternas patitur ærumnas.* Ecce quomodo credit, si tamen credit, supplicia ignis æterni exercenda: videlicet quod ignis ille, qui est huiusmodi superius elementum, corpora dæmonum, quæ putat esse aerea, et corpora hominum impiorum, quæ superius dixit transitura in aeream qualitatem, nunc autem aperte dicit aerea sicut et ipsorum dæmonum, dum utriusque elementi natura, id est et ignis, quem putat esse ignem æternum in suppliciis damnatorum, et aeris, quem credit esse in corporibus dæmonum et hominum perditorum, in illo damnationis ergastulo inter se colluctantur atque compugnant, efficiat infelicitibus animabus et hominum, et dæmonum de corporibus suis aeris æternas pœnarum ærumnas: quia scilicet etiam in illo camino ignis æterni naturalem vim servabant hæc duo elementa ignis et aeris, ut sicut in hoc mundo ardore ignis superioris per calorem solis iste aer, qui est inferior, ita vaporatur et fervet, ut suo vapore atque fervore corpora nostra graviter afficiat; ita in illo, ut dictum est, camino ignis supplicii sempiterni, dum ignis naturali vi inflammat corpora aerea dæmonum atque hominum, ex ipso fervore atque ardore corporum suorum, animæ quæ in eis sunt, sentiant et patiantur æternas afflictionis ærumnas. Dicit nunc ipse, qui hoc sentit et scribit, quomodo infeli-

ces animæ utriusque creaturæ angelicæ et humanæ aliquando illis supplicis erunt erectæ, et omnibus naturæ bonis, sicut ipse dicit, refulsuræ, si per vim illius ignis corporibus suis aereis atrociter inflammatis æternas patientur ærumnas? Si enim liberabuntur illis suppliciis, carebunt utique ærumnis; si autem in sempiternis erunt ærumnis, nunquam liberationem merebuntur.

Sed exponens iste adhuc modum qualiter illud tam fictum et tanto labore concinnatum futurum putet esse supplicium, adjungit et dicit: *Ita videlicet ut idem ipse ignis omnibus corporibus fiat gloria, quo damnandis animabus intrinsecus iniquitate propria, extrinsecus cumulabitur pœna.* In quibus verbis hoc videtur asserere quod idem ipse ignis æternus et animabus intrinsecus ex conscientia sua propria iniquitate damnatis, et exterius earum corpora inflammando et fervefaciendo accumularet pœnam, ut scilicet non solum interius torquantur conscientia, sed etiam exterius affligantur pœna ignita: et tamen eorum corporibus aeris idem ignis quamdam gloriam conferat. Putamus quia sicut iste ignis qui lucet in sideribus, obscuram et caliginosam hujus aeris naturam sua infusione illuminat, suo fulgore lucidam reddit, qui est utique naturaliter tenebrosus, nisi aut in die radiis solis aut in nocte radiis lunæ et siderum illustretur: ita iste existimat illa aerea demonum et hominum corpora æterni illius ignis fulgore illustranda et clarificanda, sicut etiam nigredo ferri calore fornacis in lucidam vertitur qualitatem. Quomodo ergo superius dixit: *Angelorum hominumque corpora aerea supplicia ignis æterni perpessura?* Si enim supplicium eis erit ille ignis æternus, non erit utique gloria; si autem gloria eis fuerit, non erit pœna.

Abigentes itaque et procul repellentes hujusmodi tortuosos et vipereas ambages, et anfractus laboriosissimos ac perniciosos, teneamus fidei simplicitatem: vera damnatorum hominum corpora, id est terrena, credentes, et in eis vera et æterna supplicia, qui in illa fuerint damnatione passuros: quia verissimus est sermo Veritatis quæ in Evangelio dicit: *Quia veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei: et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* (Joan. v, 28, 29). Ad illam namque vocem Filii Dei omnes qui in monumentis sunt procedent: quia eadem corpora quæ in monumentis erant posita recipient, et in eisdem resurgent, in eisdem habituri vel resurrectionem vitæ, vel resurrectionem judicii; ut aut in ipsis possideant vitam æternam, aut in ipsis mortem patiantur æternam. Bonum est nobis, et omnino salutis nostræ ante omnia necessarium, ut in fidei veritate et simplicitate fundati, timeamus et, Domino auxiliante, caveamus illud malum quod Apostolus Ecclesiæ Christo desponsatæ et casta fidei virginitate præditæ timere se denuntiat, dicens: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut*

A serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, quæ est in Christo (II Cor. xi, 23). Unde et alibi admonet dicens: *Ineptas autem et aniles fabulas devita* (I Tim. iv, 7). Et iterum: *Profana autem et inaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpsit* (II Tim. ii, 17). Unde et beatus Petrus apostolus eadem pietate, eadem sollicitudine fideles admonet, dicens: *Vos igitur, fratres, præscientes custodite vosmetipsos, ne insipientium errore tracti, excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione Domini nostri Jesu Christi et Salvatoris* (II Pet. iii, 17, 18).

Nou nobis efficiantur ista velut jocosa et ludo similia, quia et ludum Ismaelis cum Isaac persecutionem vocat Apostolus. Et ideo ubicunque talia agnoscimus, zelo fidei contra hæc excitari debemus: illo nos informante et adjuvante qui in psalmo dicit: *Zelus domus tuæ comedit me* (Psalm. lxxviii, 10); qui etiam flagello de funiculis facto, violatores domus Dei cum suis mercibus eiecit, eo quod eandem domum paternam fecerint speluncam latronum (Joan. ii, 15). Vere enim domum Domini, quæ est Ecclesia Dei viri, columna et firmamentum veritatis (I Tim. iii, 15) in speluncam latronum vertunt, et vere latrones sunt, qui sub prætextu Christiani nominis velut in Ecclesia constituti, infidelitatem suam occultare conantur, et insidiosos etiam ac malitiosos disputationibus vitæ fidelium insidiantur. Et quia iste, cujus verbis, auxiliante Domino, utcumque respondimus, in philosophicis regulis et syllogisticis argumentationibus gloriatur, audiamus in fine fideliter et obedienter beatissimum Christi antistitem et confessorum Hilarium, ita istiusmodi homines redarguentem atque dicentem: [Oportuerat homines religiosam divinarum rerum scientiam præferentes, ubi evangelicæ atque apostolicæ prædicationis veritas præferbat, callide philosophiæ tortuosas quæstiones abjicere, et sectari potius fidem, quæ in Deo est: quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma syllogisticæ interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsum simplicem, sibi quæ secundum interrogationem rerum obsecundantem, ad ultimum jam sensus sui interrogatione spoliaret: ut quod professione amisisset, id jam conscientia non teneret.] Item idem gloriosus confessor cum verba Apostoli exponeret dicens: *Videte ne quis vos apostoliet per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum.* [Cavendum, inquit, adversus philosophiam est, et humanarum traditionum non tam evitanda sunt studia quam refutanda. Neque enim his ita concedendum est quasi vincant potius quam fallant. Quia nos Christum Dei virtutem et Dei sapientiam prædicantes æquum est humanas doctrinas non tam defugere quam refellere, et suppliciores ne ab his spoliuntur et obstruere et instruere. Nam cum possit omnia, et ea ipsa omnia Deus possit sapienter, et nec virtuti ejus ratio nec

rationi virtus obsistat, oportet eos qui Christum A prædicant mundo, in religiosis mundi imperfectisque doctrinis per scientiam sapientis omnipotentie contrahere]. Hæc beatus Hilarius.

Quanta autem pœna et damnatio non solum auctores, sed etiam fautores mendacii maneant, et quanta pietatis intentione a talibus recedendum sit, ut unusquisque fidelium abintus et mundus fidei puritate mereatur habere consortium in ligno vitæ, audiamus ipsum Dominum nostrum, tam terribiliter quam dulciter in Apocalypsi comminantem pariter et pollicentem : *Qui vicerit possidebit hæc, et ero illi Deus, et ille erit mihi filius. Timidis autem et incredulis, et*

exsecratis et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardentis igne et sulphure, quod est mors secunda (Apoc. xxi, 7, 8). Et iterum : Et portæ ejus non claudentur per diem : nox enim non erit illi. Et afferent gloriam et honorem gentium in illam. Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum et faciens abominationem in sanguine Agni et mendacium (Ibid., vers. 25-27). Et iterum : Beati qui lavant stolae suas ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in civitatem. Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium. Ego Jesus misi angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis (Apoc. xxii, 14-16).

FLORI DIACONI CARMINA VARIA

(Ex Analectis Mabill. et Thesaur. Marten.)

I.

b QUERELA DE DIVISIONE IMPERII POST MORTEM LUDOVICI PII.

Montes et colles, silvæque et flumina, fontes,
Præruptæque rupes, pariter vallēsque profundæ,
Francorum lugele genus : quod munere Christi
Imperio celsum, jacet ecce in pulvere mersum.
Hunc elementa sibi sumant compuncta dolorem,
Terrarum tractus, maris æquora, sidera celi,
Ventorum flatus, pluviarum denique guttæ :
Et doleant homines hominum quia corda rigescunt.
Omnia concrepitant divinis cincta flagellis,
Omnia vastantur horrendæ cladis erumnis :
Omne bonum pacis odissis laniatur acerbis :
Omne decus regni furis fuscatur iniquis.
Ecclesiæ dejectus honos jacet ecce spullus.
Jura sacerdotum penitus eversa ruerunt.
Divinæ jam legis amor tuncq̃ue recessit,
Et scita jam canonum tectorum calce teruntur.
Vexantur claræ assiduis conflictibus urbes,
Basilicæ Christi prisco spoliantur honore :
Martyribus jam nullus honos : altaribus ipsis

^a In his Flori versibus primum locum obtinent carmina duo quæ V. C. Adrianus Valesius, historiographus regius, ex vetusto codice Petaviano manu propria descripta, cum notulis suis mihi pro sua liberalitate concessit.

^b Primum agit de variis cladibus quæ ex divisione imperii, post mortem Ludovici Pii, Galliis obvererunt. Carmen istud in codice Petaviano inscribitur in hunc modum : *Voto bonæ memoriæ Mannonis liber ad sepulcrum sancti Augendi oblatum.* Fuit ergo liber iste monasterii sancti Augendi, seu Eugendi, in Jurensibus locis, quod modo S. Claudii dicitur; et quidem oblatum a Mannonem, ejusdem cenobii præposito, cujus rogatu Ado Viennensis archiepiscopus ecclesiam Velsenensem eidem abbacie confirmavit anno 870, ut patet ex litteris editis in Spicilegii tomo XII, pag. 135.

B Nemo metum desert, sacris reverentia nulla est.

Continuis prælis plebes miseranda laborat :
Nobilitas discors in motua funera sevit.
Sanguine terra madet, fervere cuncta rapinis,
Et rabies scelerum ruptis discussit habenis.
Flagrat adulterium, perjuræ nulla timentur.
Funditur innocuus nullo jam vindice sanguis :
Jam regum legumque metus mortalia liquit.
Tartareum clausis oculis jamque iur ad ignem.

Quis digne expediat monachorum septa revulsa,
Sacratas Domini famulas laicale subisse
Infami ditioe jugum ; rectoribus ipsis
Ecclesiæ armorum impositum cædisque periculum ?
Præsulibus plebes viduæ, doctore cathedræ
Pluribus et plures jaecerunt funditus annis.

C Principis hoc terror misera tunc clade coegit

Nunc ad tale malum quosdam atra superbia ducit.
^d Tristis adhuc veteri tabescit vulnere Narbo :
^e Tristia Rhemorum pariter quoque moenia lugent.
Egregios et doctosque viros miseranda fatigant
Exsilia ; improbitas sævo sedem obtinet auro.
Floruit egregium claro diademate regnum :

^e Alias, *versum*

^d Quid funesti tum acciderit civitati Narbonensi, silent Annales nostri. Existimem idem illi accidisse quod Rhemensi, eo quod Bartholomæus contra Ludovicum Augustum partibus Lotharii faveret, ob idque eum sede sua dejectum fuisse : ex quo divina illius ecclesiæ secuta sit oratio usque ad Berarii ordinationem.

^e Id est Ecclesiæ Rhemensi contigit post depositum Ebbonem, vacante sede per annos decem, nempe usque ad annum 844, quo Hincmarus viventi etiam tum Ebboni successit.

^f Nempe Hilduinum seniore, Walam abbatem, Barnardum Viennensem, Angobardem Lugdunensem pontifices, et alios, qui in varia exsilia deportati sunt.

Princeps unus erat, populus quoque subditus unus. A
Lex simul et iudex totas ornaverat urbes,
Pax cives tenuit, virtus exterruit hostes,
Alma sacerdotum certatim cura vigeat
Conciliis crebris, populis pia jura ministrans.
Hinc sacris cleris, hinc plebibus eximisque
Principibus late resonabat sermo salutis.
Discebant juvenes divina volumina passim.
Littereas artes puerorum corda bibebant.
Crimina tetra vigil crebro censura fugabat :
Hos timor, hos et amor ad fœdera iusta vocabat.

Quin etiam externas fidei conjungere gentes
Cura erat, et domitis imponere frena salutis.
Hinc pagana manus juga religionis inibat :
* Hinc hæresis surgens, pedibus substrata gemebat.
Claruit hinc nimium toto gens Francica mundo :
Famaque virtutum fines penetravit ad imos.
Legatos hinc inde snos procul extera regna,
Barbara, Græca, simul Latium misere tribunal.
Huic etenim cessit etiam gens Romula genti,
Regnorumque simul mater Roma inclita cessit.
Hujus ibi princeps regni diademata sumpsit
Munere apostolico, Christi munimine fretus.

O fortunatum, nosset sua si bona, regnum,
Cujus Roma arx est, et cœli claviger auctor,
Tutor et æternus cœlorum in sæcula rector,
Qui terrestre valet in cœlum tollere regnum

At nunc tantus apex tanto de culmine lapsus
Floreæ ceu quondam capiti dejecta corona,
Quam varius textit redolenti gramine fulgor,
Cunctorum teritur pedibus : diademate nudus
Perdidit imperii pariter nomenque decusque,
Et regnum unitum concidit sorte trifornii.
Induperator ibi prorsus jam nemo putatur.
Pro rege est regulus, pro regno fragmina regni.
Consiliis crebris queruntur furta nocendi :
Conventu assiduo populantur jura salutis.
Cassatur generale bonum, sua quisque tuetur.
Omnia sunt curæ : Deus est oblitio solus.
Pastores Domini soliti concurrere in unum ;
Dissidio rerum, synodalia nulla frequentant.
Concio jam populi nulla est, jus omne recessit.
Frustra huc legatus, aula est ubi nulla, recurat.
Quid faciant populi, quos ingens alluit Hister,
Quos Rhenus Rhodanusque rigant, Ligerisve, Pa- D
Quos omnes dudum tenuit concordia nexos, [dusve ?
Fœdere nunc rupto divortia mœsta fatigant.

Sæpe malum hoc nobis cœlestia signa caneant,
Cum tollens ignitæ acies, ceu luce, pavendæ,
Per medias noctis dirum fulsere tenebras,
Partibus et variis micuerunt igne sinistro.
Cum mediante die populis jejunia festa
Devotasque preces per templa agitantibus alma ;
Sol nitidum tristi textit ferrugine vultum,

* Sic Prudentius in præfatione ad Cathemerinon .
Pugnet contra hæreses. Multa alia peccat Florus in
poetarum leges : at indulgendum illi ætati.

b Nempæ annis 837 et sequenti 840 et 842.

Ac stellis radiare polo miro omine fecit.
Quod monstrum scimus bellum ferale secutum,
Quo se Christicolæ ferro petiere nefando,
Et consanguineus rupit pia fœdera mucro :
Atque feræ, volucresque simul pia membra vora-
b Cum diri cœlo totiens arseret cometæ, [runt :
Humano cœdem generi excidiumque minantæ.
Inter quos unus flammanti crine coruscus
Mense fere toto truculento lumine fulsit.
Quem regionum atrox vastatio, motio regum,
Et rabies bellæ, et regni scissura secuta,
Continuis miserum quantiunt terroribus orbem.

Quis finis, quæve ira Dei mala tanta sequatur ?
Quæ jam vix aliquis pavitanti corde volutat,
Vix recolit, vix inde dolens suspiria fundit.

B Gaudetur fessi sæva inter vulnera regni :
Et pacem vocitant, nulla est ubi gratia pacis.
Siat paries subitam minitans validamque ruinam,
Jam dudum inclinus, scissuris undique plenus.
* Illiniturque luto fluido, citiusque casuro.

Mistura hic palææ nulla est, membra omnia nutant.

Jam vatis sancti metuendum cernimus Amos
Compleri in nobis deslendo ex ordine visum.
Jam Dominus murum linquit, deponere trullam
Jam parat, et nullam iratus vult ferre lituram
Jamque etiam uncinum pomorum conspexit ille,
Quo tota evulsis nudetur fructibus arbor.

Jam remanet quercus foliorum tegmine nuda :
Jam Domini egregius flaret sine fontibus hortus.

C En sitis atque fames, cecinit quam præscius ideia,
Judicio Domini terris immissa perurget.
Cœlestis verbi desunt jam pabula et imbres.
Hoc Oriens Boreasque malum, hoc maria undique
[clamant.

Vocem evangelicam divino ex ore tonantem.

Quis non jam videat doleatque instare piorum ?
Filius in hominis veniens ex arce polorum,
Invenietne, putas, fidei vestigia terris ?
Cordibus humanis latebrosa foramina vulpes
Immundæ et cœli nidos fecere volucres.
Fraus hæc atque tumor diri late obtinet hostis :
Nec locus est Christo, quo vel caput ille reclinet

Hæc inter gemat et fidat grex ille pusillus,
Cui Pater æterni conservat gaudia regni,
Deducatque oculis lacrymas noctuque dieque,
Ac precibus vitæ pulsans ad limina perstet.
Exposcat veros inhianti pectore panes
Tres, evangelici memorat quos pagina verbi.
Vera fides confessa Deum per sæcula trinum,
His fruitur dapibus, his fidum pascit amicum.
Non lapidem sumet, si panem postulet unquam :
Nec pro pisce caput virosi sentinet hydri :
Nec pro ovo fallax illudet scorpius olli,
Fronte velut mitis, sed caudæ vulnere sævus.

* Hoc ex imitatione Ezechielis in cap. xiii, vers.
12 et seq. Quod subditur de Amosi prophetia, peti-
tur ex cap. viii, vers. 1 et 2.

Nam pius ille Pater, qui fons bonitatis habetur,
Ut sol sponte micat, ceu fons uberrime manat,
Utque ultro placidus rorat de nubibus imber:
Sic bona cuncta suis prono donat lumine natis,
Qui tamen hunc vera fidei pietate requirunt:
Qui quod spe sitiunt, puro amplectuntur amore:
Qui bona sive mala fluitantis temnere mundi
Norunt, instantique Deum virtute sequuntur.

O Domine omnipotens, da nobis mente videre
Tot mala, tot clades; et tot lacrymanda pericla
Da gemere, et toto fac nos ea corde dolere,
Assiduisque tuum precibus deprecere numen.
Qui regis Israel, cui non dormiat in ævum
Omnia conspiciens oculus: qui lege perenni
Erigis elisos, elidis et ipse superbos,
Supplicibus veniam, tumidis properando ruinas.
Tu nos, sancte Pater, hic verbere cæde paterno:
Tu virga baculoque tuo nos corripe, firma:
Omne malum mundi fiat purgatio nostri.
Qui te semper amant, omni discrimine crescant,
Quatinus erepti pelagi de fluctibus atris,
Teque gubernante jam portum pacis adepti,
Carpamus dulcem tristi de semine frægem,
Perpetuaque tuos recinamus laude triumphos.

* AD MODUINUM AUGUSTODUNENSEM EPISCOPUM.

De injusta vexatione Ecclesie Lugdunensis.

Egregio, Moduine, viro tibi mitto salutem,
Exiguus magno, vilis et eximio.
Sum modicus, sed magna loquar: quia maximus ille
Cujus res parvo carmine nunc agitur. [est,
Res divina tibi cantabitur: arrige, queso,
Sollicitas aures, et pia corda adhibe.
Esto memor, quoniam duras qui prægravat aures,
Ad Domini legem vota odiosa facit:
Et vacuas defert ad Christi altaria voces,
Pauperis ad vocem viscera cruda gerens.
Quid, queso, sacrosancta tibi nutricula nostra,
Atque eadem genitrix Ecclesie hæc meruit?
Ut furiale odium ferali pectore versans,
Moliri hanc contra talia non metuas.
Diseindis leges, canonum sacra jura revellis,
Dum materna modo viscera prohi! subigis,
Nec metuis demens calces illidere Christo,
De cujus stimulo terga cruenta geris.
Terga cruenta geris, nec sulcum corrigis, et bos

* Hoc alterum carmen scriptum est ad Moduinum Augustodunensem episcopum, qui

Augusti montis pastor in arce potens

dicitur in alio Flori carmine, quod Petavianus co-
dex itidem continebat (vide *infra*, col. 000). Hic est
Muatwinus episcopus, quem Walafridus Strabus ver-
sibus itidem celebravit, idemque cui Theodulfus
episcopus inscribit lib. iv, carmen 6. Hic vero seve-
rius carpitur Moduinus, quod *nutriculam suam*, id
est Lugdunensem Ecclesiam, in cuius sinu adoleve-
rat male tractaret, illius Ecclesie clericos trahens
ad sæculare storum contra canonum præscripta.

A Cornipeta in Dominum turgida colla vibras.
Dum phrenesis furiale malum tua viscera ferro
Te proprio expetere cogit, et ipse nescis.
Justius invidia nihil est, quæ protinus ipsum
Auctorem rodit, excruciatque animum.

Ecclesie reverendus honos a tempore prisco,
Principibus summis præsulibusque piis,
Curricula annorum florens per plurima fulsit,
Sub pietate patrum pignora chara fovens:
Et gallina pios pennarum tegmine fetus
Mystica mundanis texit ab insidiis.

Agnoscis, ni fallor, enim quæ nomine tali
Voce evangelica sancta noletur avis.
Illa dolenter avis etiam nunc garrula clamat,
Et nostro gemitus promit ab ore pios.

B Teque prius quam calce secat, quam verberet alis,
Quamque oculis spoliect, sic pietate vocat.

O filii Moduine, tibi (nam pignus et ipse
Es nostrum, nostro fatus et in gremio)
Quid rogo commerui, tanto quod tempore tuta,
Sedibus e placidis pignora nostra fugas?
Quid mihi tristitias cumulas? quid gaudia truncas?
Cur gaudere mea me sobole haud pateris?

Me pietas, me prisca fides munimine forti
Cinxerat, et certis seperat auxiliis.
Quique etiam accipitres fuerant milvique rapaces,
Ac soliti natos dilaniare meos;

In placidas versi subita pietate columbas,
Cursu avido nostros expetiere sinus:
Depositique truci ingenio seu nomine torvo,
C Nomine et ingenio complacere meo.

Hospitalis hærese meis, mea parva secuti
Pabula, et innocuis vivere deliciis.
Rostra unguisque feros quis me vastare solebant,
Vertere in nostrum dulciter obsequium.

Adversas volucres virtute atque ore repellunt,
Me vigili studio, me pietate foveat.
Agnosce, rogo, venerandæ ænigmata matris?
Et mea quid signent mystica verba capis?

An miserande meam nec vis cognoscere vocem,
Displicet atque oculis hispida forma tuis?
Te gemitus noster peperit, te parvulus ortum
Nidulus excepit, te calor hic aluit;

In lucemque trahens, tenebrosa ergastula rapit:
Atque dedit vita, luce, salute frui.

D Hære igitur matri, dulces ne desere fratres:
Horum solus amor est tibi certa salus.
Cur hanc persequeris, cur dulcia pignora carpis?

Ubi mirari subit quid juris fuerit Moduino, Lugdu-
nensis Ecclesie suffraganeo, in Metropolim suam.
Nimirum quia magna ejus erat apud Ludovicum
Pium auctoritas, facile ipsi fuit exsulante Agobardo
archiepiscopo, in jura ipsius Ecclesie invadere.
Certe quam bene audierit apud Ludovicum, argu-
mento est Theodulfi carmen præcitatum, ex quo in-
telligimus Moduinum Theodulfum persuadere molitum
fuisse ut crimen sibi ab imperatore impositum agno-
sceret fatereturque: quod is innocens detrectavit.
At clarius Moduini auctoritatem probat Walafridus,
cum Gallie *voretam* appellans

Non hæc rostra tibi nostra figura dedit.
 Tunde igitur tetrum rostri damnabilis uncum :
 Et fuge germana vivere carne ferox.
 Utere simplicibus nobiscum dulciter escis,
 Et miti mitem pectore quære cibum.
 Sunt pia jura ducum ; pia sunt præcepta parentum :
 Quis ego ab initio munior atque regor.
 Quid tenebras luci, quid mellis absinthia misco?
 Ista tibi semper dissociata manent.
 Ex quo conspicuus Christi per sæcula cultus
 Pulsit, et idolica fugit ab urbe lues :
 Nunquam prisca meos vexarunt jura ministros,
 Pondere nec sæcli res onerata sacra est.
 Semper distinctus * duplex hic ordo currit,
 Judicibusque suis utraq; pars viguit.
 Ordinibus sacris reverentia debita cessit :
 Plebeios rexit lex sua quemque viros.
 Quid mihi nunc veterem tu vis subvertere sepem?
 Quid mihi maceriam diruis oppositam?
 Cur veteres fines nostro convellere fundo
 Niteris, et cunctis pervia rura facis?
 Audi veridico Salomon quid personet ore,
 Et mucrone time te jugulare tuo.
 Eversor sepi colubro mordente peribit,
 Sequæ suo qui feri saxa labore premet.
 Te preme, te perime : nam me spoliare nequibis,
 Auxiliis fultam * semper ubique Dei.
 Post evangelicos clypeos, post tela corusca
 Oris apostolici, post pia jura Dei,
 Me Constantinus reverendo munit ab ore :
 Me quoque ^b Theodosius protegit ore pio.
 Arcadio dulci perdulcis Honorius hærens
 Me dulci eloquio laudat, honorat, amat.
 Quid veterana loquar? nostro nunc ecce sub ævo
 Qua placidus princeps me pietate colit?
 Pro me conciliis sudavit sæpe verendis,
 Et valido pressit colla superba iugo.
 Legibus antiquis edicta recentia junxit,
 Et bona prisca novis auxit ubique bonis :
 Ne me per pelagus mundi, per turbida saxa
 Obrueret subito nox fera naufragio.
 Vere clara micant sacri mysteria Christi,
 Quæ veterum signant gesta beata Patrum.
 Jam validum Samson, dum vult peregrina subire
 Connubia, impetiit horrisson ore leo.
 Quem, veluti tenerum frustatim carperet hædum,
 Ille necans, dulces sumpsit ab ore favos.
 Sumpsit ab ore favos et dulcia mella leonis,
 Qui fremuit pridem, dulciter ecce sapit.

* Clericorum scilicet et laicorum, qui semper forum habuere diversum. Sub clericali ordine monachi etiam ante illud tempus continebantur.

^b Quippe Ecclesia Gallicana codice Theodosiano utebatur, et ejus libertas ac immunitas legibus imperatorum, olim suorum, Romanorum utebatur.

* Alteram hæc de re epistolam sive carmen aliud Moduino scripserat Florus, forsitan illud ipsum quod exstat in codice Petaviano, qui nunc est Christianæ serenissimæ Suediæ reginæ. Habetur quidem aliud item ad Moduinum in collectione variorum epigrammatum typis Morelianis edita anno 1550, incipiens

A Infremuit mundi Christo veniente potestas,
 Gentilem ut plebem neceret ipse sibi.
 Infremuit terrore gravi, legesque feroces
 Edidit, ac toto terruit orbe pios.
 In servis tamen ille suis virtute potenti,
 Dum superat mundum, robora dira necat.
 Ut male quod vixit, moriatur ipse porro
 Impietas dulcem promat ab ore fidem :
 Quodque olim rabido fremitu laniare parabat,
 Hoc modo jam dulci prædicet ore melos :
 Jamque hædus Christi, qui tunc leo torvus abibat,
 Peccator veniam postulet ipse sibi.
 Sic mundana sibi subiecit culpa Christus,
 Cuncta et in obsequium traxit ubique suum.
 At tu si veterum nescis pia jura piorum,
 B Desine quod nescis dilaniare bonum.
 Et cape tranquillus, brevis quod pagina verbis
 * Altera pacifico suggerit en studio :
 Cumque serenato perlegeris omnia vultu,
 Et quam non noras videris ipse viam ;
 Sub Christi terrore tremens, pietate fideli
 Corrige quod pravum perspicis ipse tuum.
 Neque etiam si nulla usquam hæc jura vetarent
 Num gessisse decet talia pontificem?
 Rem bene constructam tanto sudore, tot annis
 Subruere, et sceleris pandere sponte viam?
 Dicere, nullus honos debetur (credite) sacris
 Ordinibus : cunctos pulset ubique forum.
^d Nam nisi cœnobium mater muliebri gubernans,
 Et sacer antistes, cætera pulvis erunt.
 C Si pater es cleri, noli contemnere clerum :
 Nec te sic ut eos erige deicias.
 Hæc quoniam non sanctus amor, sed turgidus atro
 Fumifluum spirans ructat ab ore furor :
 Hæc si mente pia relegas, si pectore puro
 Accipias, prodest potio sacra tibi.
 Est subamara quidem : sed si patiare, salubris.
 Insunt gallinæ zelus amorque simul.
 Æstimo, vir prudens, nullo te felle moveri,
 Cum videas Florum te sic amare tuum.
 Nam meliora pii sunt vulnera semper amoris,
 Subdola quam fictis oscula pressa labris.
 Et bene non notus, male si increbescere cunctis
 Cœperis, infamis fabula semper eris.

II.

* HYMNUS IN NATALE SANCTORUM JOANNIS ET PAULI.

Joannis Paulique diem sol attulit orbi,
 Qui rubra martyrii sertia cruce gerunt.

ab his versibus :

Solvæ, Pater, profusæ hilaræ de pectore grates,
 Quod reseras Floro labra benigna tuo.

Verum tota hæc epistola eo tendit, ut Moduinum hortetur ad studium sacrarum litterarum.

^d Verba sunt Moduini, quem Florus loquentem inducit in hunc modum : « Præter episcopos et abbatissas. cæteri omnes clerici et presbyteri laicum forum agnoscant. »

* Hoc carmine seu hymno Actis sanctorum Joannis et Pauli conciliatur fides.

Unicus hos sanguis germano foedere junxit,
 Unica mox fratres morsque fidesque parit.
 Olim Romulei servantes mœnia regni
 Barbaricos strarant sæpe mucrone globos :
 Nunc ovium Christi purissima septa tuentes,
 Demonicas arcent vi precibusque minas.
 Hos morti addixit sacra pro lege tyrannus
 Contemptor Christi Julianus rabidus :
 Unius ille Dei cultum prius ore ferebat,
 Donec ad culmen scanderet imperii.
 Ast ubi convaluit misero terrena potestas,
 Idolum vero prætulit ille Deo.
 Tum famulos Christi lanians, et sanguine pastus
 Innocuo, horrendis sævit ubique modis.
 Verum ubi cœlesti prospexit Christus ab arce,
 Audivitque pii sanguinis ille preces :
 Confestim misero cladem exitiabilis horæ
 Destinât, hostili hostis ut ense ruat.
 Vastata Ecclesia Persas in bella vocarat,
 Ac multis septus millibus ibat atrox :
 Cum subito arentes deserti ruris in agros
 Devenit, et cuneos perdit ubique suos.
 Qua neque victus erat, nec fons, nec fluminis unda,
 Caumate sed nimio tota jacebat humus.
 Dumque fremens montes, valles, camposque per-
 Sicubi vel modico stilla liquore fluat : [agrat ;
 Incidit adversas condigno errore phalanges,
 Perfossusque atra cuspide pectus onit.
 Sed rabidus semper, et in ipsa morte rebellis,
 Infremit, et summum hac voce læcessit herum :
 Ebibe nunc nostrum quem queris, Christe, cruorem,
 Atque avidus leto jam satiare meo.
 Ille quidem tales justo sub iudice pœnas
 Exsolvit, post hæc tartara cæca petens.
 At Domini testes sacro sanguine loti,
 Vertice laurigero sidera celsa petunt :
 Quos toga pacifico vestit præfulgida cultu,
 Regalique ambit purpura clara populo.
 Hos ceu fructiferas florens paradisi olivas,
 Irriguo vitæ jugiter amne rigat.
 Hi sunt æterno candelabra fulgida templo,
 Progenies lucis, et pietatis honos.
 Sidereo regi sublimi semper in aula
 Adstantes populis qui pia vota ferunt.
 Quorum propitius precibus nos respice, Christe,
 Et purga obscenum quidquid inesse vides.

IV.

* TITULUS LIBELLI AD ALTARE SANCTI STEPHANI OBLATI,
 SANCTISSIMO ET GLORIOSISSIMO ALUMNO AC PATRONO
 NOSTRO BEATO STEPHANO PROTOMARTYRI DEDICATUS.

Hunc tibi, prime pii testis fortissime Christi,
 Offerimus vario rutilantem flore libellum.
 Hic tua prima micat post indita bella corona :

* Titulus est libelli ad altare S. Stephani oblato,
 nempe in cathedrali ecclesia Lugdunensi, quæ beate
 Mariæ et sanctis Stephano et Joanni dedicata est.
 In exemplari Petaviano, ex quo hos versus noster

A Fulget bonos nomenque tuum ; tua præmia clamant.
 Gamalibel sacer ille senex tua cœlitus ossa
 Olim ignota orbi reverendo publicat ore ;
 Ac tua membra, pater, radiant signat in auro,
 Martyrium illustri depingit flore rosarum.
 Se quoque Nichodem conjungens sorte nepotis ;
 In geminis auri calathis albetibus almus
 Prodit rite rosis tenni vix sanguine tinctis :
 Virgineosque artus puri fulgente canistro
 Argenti et crocei commendat floris odore.

Hæc tua laus sequitur, sequitur tua florida
 In Christi virtute potens pietate redundans, [virtus,
 Gaudia dans mœstis, infirmis robora reddens,
 Et dura sub morte sitos ac pene sepultos
 Restituens vitæ, vitæ quia testis habetis.
 B Tu primus Christi calcata morte perennis
 Vexillum sublime ferens, hostilia castra
 Fulmineis linguæ telis signisque coruscis
 Stravisti, et pulchra palmam de morte tulisti.

Te sequitur reverenda cohors pro nomine sacro
 Mille afflicta non odis, mille illustrata triumphis.
 Martyribus martyr tu norma et regula cunctis,
 Purpureos ducis cuneos roseasque catervas :
 Quorum purpureus de sanguine præmicat orbis,
 Quorum florigeris præfulgent astra coronis,
 Quorum casta Dei decorantur templa sepulcris,
 Quorum tota micant insignia tempora festis,
 Quorum cuncta sacris cedunt incommola votis.

Hos sacer ille videt celi in regione Joannes
 C Tantorum illustres post prælia dura laborum,
 Dat quibus æternas felix victoria palmas,
 Atque immortales stola candida præbet amictus.
 Non his ulla negat sua clemens munera Christus,
 Quos ipse a mundi selectos sorte diremit,
 Plantavitque Deo : quo semper robore lato
 Crescendo in cælum exsiliant, fructusque perennes
 Pollenti virtute ferant, et quidquid ab alto
 Oratum genitore velint, mox numine prono
 Accipiant, tribuantque piis : quos inter egenos
 Censeri cupiens, et cordis vulnera deflens,
 Ista tremens cecini submisso pectore, Florus,
 Ut meritis tanti per Christum salver alumni,
 Et procerum votis absolvat purpureorum.

D Sanctorum eximiiis meritis precibusque beatis,
 Quorum perpetuos memorat liber iste triumphos,
 Da, Pater omnipotens, veniam, da, Christe, medellam
 His qui supplicibus votis ac mente fideli
 Committunt sese tantis per sæcla patronis,
 Qui zabulo victo rutilis super astra coronis,
 Conspicui, de te quidquid petiere merentur.

Christe, precor veniam segni des mitis alumno.

Tardus sum, tarde sed tibi nemo venit.

Acherius quondam describi curavit, exstant hiatus
 seu spatia vacua duo, non quidem pro versibus, sed
 pro titulis interserendis.

Longus præteritis tenuit nos error ab annis,
Sufficiat meritis hæc rogo poena meis.
Vita brevis superest, in mortem et prior ætas :
Jam peccare senex nequeo, nolo tuus.

V.

^a VERSUS EJUSDEM.

Ubi ossa S. Cypriani Lugduni condita habentur

Hæc locuples Christi thesaurus conditur arca,
Purior argento, fulvo pretiosior auro,
Clarior et cuncta gemmarum luce micantum.
Hic nempe insigni doctor suavissimus ore,
Eximius præsul, martyr celerrimus idem,
Lucifer ut nitidus magna Carthagine missus
Emicat, et pulchra Cyprianus sorte quiescit.
Additur huic geminum radianti lumine sidus,
Sparatus martyr cum martyre Pantaleone,
Cujus cum capite hic pollent sacra ossa priorum.
Quos pariter Carolo Francorum principe gaudens
Gallia suscepit, Libycis ditata talentis.
Hos igitur nobis oratio fida patronos
Efficiat, Christo ut cœlis veniente coruscis,
Martyribusque suis diademata clara ferente,
Ipsorum meritis lux nos æterna receptet.

VI.

^b TITULUS ABSIDÆ.

Martyribus subter venerabilis emicat aula :
Martyribus supra Christus rex præsidet altus.
Circumstant miris animalia mystica formis,
Nocte dieque hymnis trinum inclamantia numen.
Adstat apostolicus pariter chorus ore corusco,
Cum Christo adveniet certo qui tempore iudex.
Vivaque Hierusales, agno illustrante refulgens,
Quatuor uno agit paradisi flumina fonte.
Pignoribus sacris clerus Baptista Joannes
Altare illustrat, poscentia pectora purgat.

MARTENII ADMONITIO

DE

CARNIBUS PROXIME SEQUENTIBUS.

Quæ hic damus carmina ex pervetusto codice Bigotiano eruimus, cujus character ad auctoris ætatem accedere videtur. Hæc autem tametsi tanti non sint momenti, minime tamen sunt spernenda, præcipue autem epigramma in librum Homiliarum totius anni, ex quo didicimus quam pauca tum sanctorum festa celebrarentur, aut proprium haberent officium. Nam præter festa SS. Stephani, Joannis evangelistæ, Innocentium, Joannis Baptistæ, Petri et Pauli, Machabæorum et Andrea, qui locum in Homiliarum libro habebant, si qua forte occurrerant, extra communium classem officium non habebant.

I.

IN EVANGELIUM MATTHÆI.

Primus evangelici scripsit mysteria regni
Matthæus ex telonio ad cœli lucra vocatus.

^a De translatione reliquiarum sancti Cypriani et aliorum in ecclesiam Lugdunensem tempore Caroli Magni, legendi versus Agobardi præsulis Lugdunensis, et Chronicon Adonis Viennensis

^b Hic describitur altaris priscus apparatus in ec-

A Hæc canat almus amor, hæc dulci voce resultat.

Nascitur in Bethlehem sancta de Virgine Christus,
Advenere Magi cœlesti sidere ducti.

Joseph cum puero Ægyptum migrare jubetur.

Cæduntur pueri regis livore cruenti.

Jesus ab Ægypto Nazareth revocatur in urbem.

Joannes populos tingit Jordanis in undis.

Suscipit et Christus humilis baptismum Joannis.

Inde quater denis jejuniis ipse diebus.

Tentatus zabuli vincit molimina diri.

Piscantes Petrum, Andream, Jacobum atque
[Joannem]

Evocat. Illi almis parent mox sedule jussis :

Retibus abjectis, et navi et patre relictis.

His ille assumptis Galilæam circuit omnem,

B Ac varios hominum languores curat ubique,

Discipulos mandata docet, dat jura beatis.

Sanguinis effusi vitandam admonet iram.

Munera grata Deo, fraternam reddere pacem,

Mœchiam cordis fugiendam pectore casto.

Scandala si generent oculi qui more coluntur

Sive manus dextræ pulsati procul ire jubentur,

Semper nexa viro nisi constet adultera conjux.

uramenta velat, quia sunt perjuria juxta :

Est et Non statuit veraci voce tenendum.

Altera cædenti detur maxilla libenter.

Et pius almus amor inimicos diligit ipsos,

Ut pietatis opus sine læva dextera reddat,

Utque placere Patri cupiat oratio soli.

Ut mens munda Deo jejunia læta frequentet,

C Nec facie tristi laudem petat illa caducam,

Thesaurum cœlo condendum fur ubi nullus.

Corporis est oculus operis intentio simplex.

Hæc si pura viget, totos illuminat artus,

Nec tenebrosa flent, quæ lucis amore geruntur.

Nullum posse æque dominis servire duobus :

Nec mamonæ atque Deo divisa mente placere ;

Pellendas animo curas et vestis et escæ.

Si volucres cœli pascit opulentia Patris,

Molliaque auleolo depingit lilia flore,

Quando suis unquam natis pia dona negabit ?

Quapropter sua cuique satis sit cura dei,

Crastina non crucient, quia sunt incerta caducis.

Justitia est quærenda Dei, reliqua ultro dabuntur.

Occulta alterius damnet se iudice nemo,

D Ex oculo fratris festucam educere quærens,

Ipsæ prius proprio pellat de lumine tignum.

Ira vetusta trahit, levior festuca notatur.

Purget ab ira animum qui vult pietate mederi.

Nempe odio extinctus nil rectum cernit ocellus.

Ne margaritam calcandam exponere porcis

Quis velit, aut sanctum canibus dare dilacerandum.

Mitibus et mundis prosunt mysteria pacis.

Postulet alma fides, ut possit sumere dona.

Quærat amor sitiens, ut mox optata reportet,

clesiæ absida existentis, ita ut martyrum reliquæ sub altare collocarentur, Christi e cruce pendens effigie superius erecta, pendente in vasculo Eucharistiæ, sanctorum imaginibus circum appositis,

Pulset opus studiumque pium, tum clausa patebunt. A

Vitandi semper falsi exsecrandique prophetæ,
Quos sub pelle ovium rabies agit atra luporum;
Sacramenta ferunt fidei, sed funere vivunt.

Ædificanda domus veræ fundamine petræ:
Dum procul omnis humus fundo purgatur ab imo,
Ac pietate proba Christi mandata geruntur,

Vitandum prorsus fluxæ fundamen arenæ,
Ne leviter positam sub intus ruat impetus ædem,
Sic immotæ imbres, ventos, et flumina temnet.

Caligosi imbres errorum nube pluuntur,
Venti alternantes adversa et prospera mundi.
Repit humo ut fluvius carnis lutulenta voluptas.

Jesus item mundat descendens monte leprosum,
Si vis, ille inquit, potes et mihi ferre medelam.
Ille, volo, ut dixit, fugit illico lurida pestis.

Paralysi fessum, puerum quoque centurionis,
Et socrum Petri lethali febre jacentem.
Atque alios plures salvat virtute potenti.

Fallacem scribam reprobatur, nec prorsus habere
Quo ponat recline caput sese asserit usquam.
Vulpibus hunc [f. hic] foveam dicens magis esse

Ast alium functi neglecto corpore patris [dolosis].
Se jubet ipse sequi, et morituris mortua linqui.
Imperitat ventis, jussu maris æquora sedat.

Dæmonicam humano legionem corpore pellit,
Et maris hanc tetras cum porcis mergit in undas.
Paralysi ereptum mandat sibi ferre grabatum.

Matthæum vocat, et mundi dat spernere lucra,
Ac propriæ dignans publicanos jungere mensæ,
Ægrotos medico potius testatur egere.

Jejunii veri commendans mystice culmen,
Discipulis sacri zelantibus ecce Joannis
Parabolam panni, vinique, utriusque reponit.

Fessa cruore diu mulier sine lege fluenti
Attactu sacræ vestis purgata recedit.
Redditur et vitæ jam funere juncta puella.

Mox amissa diu redduntur lumina cæcis.
Dæmonium mutum surdumque expellit Jesus.
Lumen apostolicum populis jubet ire docendis.

Petrus et Andræas, Jacobus simul, atque Joannes,
Bartholomæus, Thomas, Matthæus, pariterque Phi-
lippus,

Alfæi Jacobus, Thaddæus, Simon et Iscariotes.

Hi sunt quos misit verbum reboare salutis,
Curare infirmos, et pellere dæmones atros.
Et tamen ex ipsis periit, quia prodidit, unus.

Dirigit ad Christum Joannes carcere clausus,
Increpat ille urbes, quæ tot miranda videntes,
Duritiam immani non penituisse dolentes.

Exsultans Jesus Patris mysteria laudat,
Atque suum lene esse jugum clementius inquit.
Discipuli spicas solventes sabbata vellunt.

Arentem dextram concessu robore sanat.
Dæmonio ejecto, cæcum mutumque resalvat.
Quod satanas nequeat satanam depellere monstrat.
Tentanti turbæ signum promittit Ionnæ.

Esse sibi matres, vel fratres, atque sorores,
Hos tantum agnoscit, qui Patris jussa sequuntur.

Parabolas plures vario sermone profatur.
Secreta eructans absconsa ab origine mundi,
Vatis et antiqui complens sacro ordine dicta.

Agricolam ponit triplici qui fruge redundans,
Tricenum ex cultis fructum percepit ab agris.
Sexageno etiam centenum accrescere gaudens.

De lolio mundæ segeti quod sparserat hostis,
De grano minimi late crescente sinapis,
De fermento etiam quo vim trahit undique massa.

Discipulis lolii segetisque ænigmata solvit.
Parabolam subdit thesaurizare latentis,
Margaritæ etiam pretiosa luce micantis.

Et missi in pelagus retis genus omne natantum
B Quod trahit ad litus, ubi sit discretio solers,
Vasa bonos capiunt, diversos projicit usus.
Cæditur Herodis jussu Baptista Joannes,
Et caput in disco scelerata ad gaudia fertur.
Discipuli adveniunt, condunt pia membra sepulcro.
Millia quinque virum de panum quinque paratu
Piscibus et geminis, Christi virtute replentur.
Bis colinos etiam cumularunt fragmina senos.

Jesus per fluctus graditur, maris æquora calent,
Mergentem Petrum placida dat sistere dextra.
Gennesar in populis multorum incommoda curat.

De manuum lavacro pharisæus murmurat error.
Ille docet cordis verum interiusque lavacrum.
Obtinuit natæ mulier Cananæ salutem.

Monte Galilææ miserorum examina curat.
C Quatuor ex septem mox millia panibus implet.
Fermentum, Pharisææ, tum docet esse cavendum.
Clarificat Christum felix confessio Petri,
Accipit et claves regni cœlestis ab ipso.
Præcipit ille crucem propriam cuique ille ferendam.
Testatur quosdam duram non cernere mortem,
Donec in proprio Christum fulgescere regno
Felici intuitu videant, cœlique pavescant.

Discipulis in monte tribus se protinus ipse
Cœlestis formæ vestitum lumine monstrat:
Cui simul Heliam Moysenque assistere cernunt.

Confestim trepidos circumdat lucida nubes,
Et vox clara Patris testantis ab æthere venit:
Filius hic meus est, hujus præcepta tenete.

His etiam Heliam post hæc in monte, revertens
D Jam venisse canit, nec hunc tamen esse receptum,
His illi in verbis justum sensere Joannem.

Mox puerum curat, fugit hinc lunatica pestis.
Vivacem fidem similem vult esse sinapi.
Solvit cæsareum piscis ex ore tributum.

Ad pueri formam humiles jubet esse fideles.
Scandalizantem oculum propria vult sede revelli.
Id pedis atque manus etiam discrimine monstrat.

Nec minimos unquam temnendos esse fideles,
Pro quibus angelicæ invigilat custodia curæ.
Nam saxo oppressus ledens mergitur abysson.

Ignoscendum omni clementi pectore fratri,
Ut Deus ignoscat, nec duris dura rependat.
Conjugii vinculum servandum jure fidei.

Heunuchos laudat, qui cœli regna requirunt,
Diligit innocuos pueros, benedicit eisdem,
Divitibus dure reserari limina vitæ.

Centuplicem fructum capient qui cuncta relin-
Parabolam profert varie vineta colentum, [quent.
Qua docet extremos fieri plerumque priores.

Zebedei natis ayidis ad culmen honoris
Ante calix tristis proponitur esse bibendus.
Præteriens Dominus geminis dat lumina cæcis.

Ducitur ad Jesum pulvis cum matre sedendus,
Mercantes templo pellit, Patris expiat aulam.
Gaudentes pueri pie Christo Osanna resultant.

Frondosam ficum, fructu quia forte carebat,
Jussit, et extemplo damnata exaruit arbor :
Fructiferos quia Christus amat, sine fructibus odit.

Pontifices rogant unde illi tanta potestas,
Sed confusi abeunt testantis voce Joannis,
Nec verum falsi nec vera audire merentes.

Parabolam subdit natorum forte duorum,
Qui patris imperiis diversa sorte resistunt.
Ac scribis præfert meretrices jure superbis.

Tradita ruricolis rursum vineta feruntur,
Qui ad sese missos crudeli morte necarunt,
Postremo et Domini perimentes impie natum.

Parabola invitans ad regis prandia plures,
Quos quia temperant, mox ultio digna secuta est.
Veste carens digna mersatur et ipse tenebris.

Ut divina Deo reddantur, regia regi,
Quod venturo ævo carnis convivia cessent,
Quod Christus David Dominus et Filius exstet.

In cathedra Moisi legis residere peritos,
Horum dicta sequi, vitari exempla jubentur.
Incepat hos Christus, quod perdant quique lucran-

[tur.

Quod iurandum violent, quod maxime sanctum
[est.

Quod calicem excolunt, studeant glutire camelum.
Sectantes minima, temnentes maxima legis.

Quod calicem et cyathum exterius mundare labo-
[rent,

Nec labem interius latitantem extergere curent,
Cum foris atque intus hominis sit conditor unus.

Ingemit hos similes albatis calce sepulcris,
Quæ speciosa foris, horrenda intrinsecus exstant :
Sana nitent oculis, sunt omnia tetra latebris.

Splendida qui sanctis condunt monumenta pro-
[phetis.

Nihilque ex hoc aliud nisi sanguinis esse probentur
Hæredes vatum, in Dominum quia credere nollent.

Jerusalem plangit, templum se linquere dicit,
Omnia et in cineres subito lapsura minatur,
Hisque suos vultus post hac negat esse videndos.

Extremos quæ signa dies præcurrere constet
Exsequitur, falsos meminit exsurgere Christos
Et falsos vates, erroribus omnia plena.

Adventus proprii terrorem et tempora pandit,
Decidere stellas, tota astra nigrescere cœli.
Exemplis vigilare monet, foremque cavendum.

A Lumina virgineis ne sint macentia vasis.
Sed potius pingui semper foveantur olivo :
Sumpta talenta piis usuris crescere mandat.

Judicii in solio cum sederit ille tremendo,
A dextris stare infit oves, hædosque sinistris :
Hos ire in flammæ, illos ad pascua vitæ.

Pontifices Dominum querunt occidere Christum.
Unguento felix mulier perfundit Jesum.
Ut Christum prodant Judas dona irrita querit.

Hunc Dominus cœnans designat voce gementi
Corporis ipse sui sanctis mysteria tradit.
Prædicit Petro quod se ter nocte negaret.

Orat ut instantis calicis pertranseat hora :
Sed magis ut Patris fiat præfixa voluntas.
Oscula dat Judas tradendi signa magistri.

B Consilio insano falsos producere testes
In Christum placuit; mendax sibi lingua repugnat.
Damnatus probris illuditur undique Jesus.

Abnegat hunc Petrus, lacrymis mox plangit amaris
Vinetus Pilato perimendus traditur ipse.
Emerunt figuli pretio de sanguinis agrum.

Pilatus populo permittit perdere Christum;
Passio sacra pii complectitur in ordine Jesu.
Mox elementa tremunt, scindit sua pallia templum.

Ille subit mortem; Procul, ait, tartare; victor
E tumultu surgit; clara virtute refulget.
Discipulis mandata dedit, baptismum sacrauit.

Cui laus et virtus, cui gloria summa per ævum
Sit cum Patre Deo cœlesti in sede beato,
Spiritus sancto consors, et sidera clament.

C Amen.

II.

GESTA CHRISTI DOMINI.

Innocui pueri, Christo benedicite Regi.

Sit Domini celsum benedictum in sæcula nomen.
Solis ad occasum dulcis sonet hymnus ab ortu.

Cantemus Domino, magna est cui gloria Christo,
Qui solus virtute sua sessoris iniqui
Stravit equum, victosque simul submersit abysso.

Ece Deus mira Salvator luce coruscet,
Ipse salus nobis, ipse est in sæcula virtus.
Confidat devota fides, timor omnis abesto.

Libemus dulces Jesu de fontibus undas,
Gestaque magnifici reboemus in ordine Christi.
Hæc polus, hæc tellus, hæc ponti personet æquor.

D Quatuor hæc uno cecinerunt ore beati.
Quatuor exsurgunt paradisi flumina fonte,
Quæ cunctum largo secundant gurgite mundum.

Hic igitur paradisi adest, hic arbore vite
Aurea carpuntur florenti vertice mala.

Dirus abest anguis, exuberat alma voluptas.
Zacharie sancto sacris incensa ferenti

Angelus assistit, promittit gaudia nati,
Qui Domino Christo populorum corda pararet.

Mittitur ad Mariam Gabriel sacer ore corusco.
Nuntiat intacta venturum Virgine Christum,
Cui regnum æternum, cui gloria fulget in ævum.

Zacharie uxorem Virgo veneranda salutet.
Protinus exsultat materno in ventre Joannes,

Et quem voce nequit, prœmit per gaudia Christum.

Mox etiam matrem complevit Spiritus almus.

Exclamat Domini præsentem assistere matrem.

Illâ Dei laudes pudibundo concinit ore.

Joannes oritur, genitoris lingua profatur.

Ipse etiam in silvis vitam puer exigit almam,

Donec ad Israel certo se tempore monstret.

Nascitur in Bethleem sancta de Virgine Christus.

Pastores vigilant, affatur et angelus illos,

Ac regem natum cœli cecinere catervæ.

Suscipit ipse humilis veteris mysteria legis,

Sanctificatque pium patrum pio tempore ritum,

Sic priscis finem statuit, nova surgere fecit.

Accipit hunc lætis Simeon sanctissimus ulnis,

Dumque Deo offertur, dum dat pia munera templo.

Hunc Dominum lucis, hunc fert regem esse salutis.

Anna etiam devota Deo, viduata marito.

Jam longæva annis, jam religione vetusta,

Agnoscit, gratesque refert, populisque prophetat.

Ecce Magi adveniunt imis Orientis ab oris.

Se stellam vidisse ferunt, quæ nuntia Regis

Clareat, et Christum jubeat venerarier ortum

Pergunt sidereo læti radiante ducatu,

Inveniunt puerum, proni reverenter adorant,

Munera dant alacres, Christum hunc pietate fatentur.

Angelico monitu Ægyptum transfertur Iesus.

Cæduntur pueri regis livore cruenti.

Protinus hunc diræ sequitur sors debita mortis.

Rursus ab Ægypto Nazareth deferitur Iesus,

Unde Nazaræi sumpsit cognomen in ævum,

Ut pridem veterem cecinit vox consona vatum.

Prævius hunc magno, reboans clamore Joannes,

Austerus victu, suctoso hirsutus amictu,

Gurgite Jordanis credentum membra lavabat.

Judæi procures Christum hunc esse putantes,

Attentii veniunt, quem se velit ille requirunt.

Præconem Christi se supplice voce fatetur.

Agnum hunc esse Dei, hunc crimina tollere mundi

Clamitat, hunc prona cunctis pietate sequendum

Prædicat, et digito præsentem assistere monstrat.

Ipse etiam sacro dignatus flumine tingui

Iesus adest, humilemque viam sic dedicat altus.

Sanctificat latices, exemplum consecrat ingens.

Panduntur cœli, mox Spiritus ore columbæ

Devolat, et placido mitis requiescit Iesus.

Ipse Pater carum conclamat ab æthere Natum.

Protinus hunc eremi rapit in secreta benigni

Spiritus, et zabuli tentandum affatibus offert.

Vincit vincendum prece jejunisque tyrannum.

Ille, superba monens, in panes vertere saxa

Suggestit, summo delapsam culmine Christum

Angelicas sperare manus, seu regna tenere.

Ille suis humilem monstrans insistere callem,

Præceptis obedire Dei super omnia præfert.

Sic victor zabuli angelicis dat jussa ministris.

Regressus mira in populis virtute coruscat.

Vertit aquas vino, pandit Deitatis honorem.

Discipuli credunt, Dominumque Deumque sequuntur.

Paschalis festi lætanter gaudia templo

PATROL. CXIX.

A Millia mercantium modico fugat ille flagello.

Mirantur populi, multorum pectora credunt.

Prædicat propriæ carnis venerabile templum

Solvendum manibus suscepta in morte cruentis,

Seque illud trinis spondet reparare diebus.

Mystica Nicodemo baptismi munera pandit,

Credentum populos proprio baptismate tinguit.

Undique concurrunt, vitalia dona frequentant.

Exsultat Baptista sacer ac provocat omnes.

Nam Christum sponsum, se sponsi dicit amicum

Illum crescere, se minui debere fatetur.

Filius ille Dei est, inquit, qui credit in illum,

Possidet æternam felix per sæcula vitam.

Qui negat, ira Dei super ipsum regnat in ævum.

Interea Herodem connubia fœda petentem

B Objurgat, mortemque pati quam vera silere

Eligit, hinc cæco damnatur carcere justus.

Tum Galilæorum in partes secedit Iesus.

Absolvit reguli mortis de limine prolem,

Atque Capharnææ versatur mœnibus urbis.

Æquoreis undis piscantia lina ferentes

Andræam Petrumque vocat, Jacobum atque Joan-

[nem.

Omnia mox linquunt, Domini pia jussa sequuntur.

III.

IN EVANGELIUM JOANNIS.

Dulci Evangelium cantemus voce Joannis,

Et Domini clara moduletur in ordine gesta.

Sit nobis jucundus amor, sint gaudia sancta

C Verbum Unigenitum semper cum Patre manebat.

Hic lux, hic virtus, hic est sapientia Patris,

Vita hominum, angelicis lucens super æthera turmis,

Per hunc ipse Pater et mundum et sæcula fecit,

Omnia constituit quæ sunt a vertice cœli

Usque sub extremum fundum nigrantis abyssi.

Clarior hic stellis, sole est speciosior ipso,

Omni luce prior, quam nox offuscat et umbra.

Hic tenebras vincit, mediisque refulget in umbris.

Venit homo eximius clara virtute Joannes,

Cælitus, ut testis fieret de lumine, missus.

Non lux ille fuit, sed lucis præco refulsit.

Lux vera ille aderat, hominumque pectora lustrat.

Illa inde aversos animos mersosque tenebris

Sponte sua irradiat, dignata invisere mundum.

D Ipse in mundo aderat, et mundum fecerat ipse :

Nec tamen hunc cæco cognovit pectore mundus.

In propria venit, proprii hunc sprevere superbi :

Quique autem illius credentes nomine sacro

Mente receperunt humili et pietate fideli,

Hos dedit esse Deo claros in sæcula natos,

Quos non sanguinibus genitos, non carne creatos

Nec prorsus ulla illecebra generante virili

Divinam in prolem divinus Spiritus edit.

Verbum etiam Patris caro factum habitavit in illo,

Naturæ nostræ mortali corpore clemens,

Ut nos ad vitam posset revocare perennem.

Hinc oculis mentis nova lux exorta refulsit :

Claruit hinc eius sublimis gloria nobis,

Ut Patris unigenum possemus noscere natum.

Qui plenus veritate cluit, cui gratia summa est.

Nam verus cum Patre Deus mortalia nostra

Dignanter sumpsit, nec propria linquere novit.

Hunc testis verax clamat, dixitque Joannes :

Post me vir veniet, quem me majora docebunt,

Me prior ille fuit, mihi sit praelatus oportet.

Illius aeterno cuncti de fonte rigamur.

Per Moysen terrens praemissa est littera legis,

Per Christum indulgens aderit modo Gratia Jesum.

Nemo Dei faciem mortalis conspiciit unquam.

Unicus hunc solus novit qui permanet alto

In gremio Patris. Hic dignis digna revelat.

In hunc siderae vultu radiante columbae

Spiritus adveniens aeterna sede quievit :

Filius iste Dei est, hujus mihi gloria claret.

Talia dum populis loquitur, dum talia clamat,

Ecce sacerdotes Solymis venere rogantes,

An Christum sese credi velit ipse Joannes.

Protinus ille negans : Non sum quem creditis, in-

quit.

Vox ego clamantis, praesentem nuntio Christum,

Cujus ego non sum caligam contingere dignus.

Vidit item Christum coram transire Joannes,

Agnus, ait, ecce Dei qui tollit crimina mundi.

Discipuli astabant gemini, Jesumque sequuntur.

Ex his Andreas frater Petri exstitit unus.

Repperit hic fratrem, Messiam invenimus, inquit.

Ad Christum veniunt, mox Christi dona reportant.

Eligit ipse viros dignos, vocat ipse Philippum,

Nuntiat ille pio mox gaudens Nathanaeli

Quem Lex et sacri Christum cecinere prophetae.

Nathanael properat, ille hunc ubi vidit adesse,

Israelita ecce verus huc advenit, inquit,

Cui nullus, sub corde dolus, cui pectora pura.

Hunc procul absentem flics sub tegmine vidi,

Cum nuper positus frondosa staret in umbra.

Necdum illifidus dederat pia verba Philippus,

Ille admiratus caeli praesagia Christi :

Vere, ait, ecce Dei sublimis Filius hic est.

Iste Israelis Rex est per saecula verus.

Credenti Christus spondet majora videnda.

Gernētis, inquit, reserari culmina coeli,

Angelicos choros famulari in saecula Christo.

Cujusdam ad thalamos sancta cum matre vocatus,

In vinum subito naturam vertit aquarum.

Discipuli credunt, divina et facta pavescent

Ejecit ex sacro mercantium millia templo.

Solvendam propriae carnis denuntiat aulam,

Coelesti signo in triduo quam suscitavit ipse.

Mystica Nicodemo baptismi munera pandit,

Abluit ipse suo tinguens baptismate turbas.

Concurrunt alacres, capiunt pia dona salutis.

Haec ubi cognovit, sanctus Baptista Joannes,

Impleta declamat sua gaudia, provocat omnes :

Se minui gaudet, illum succrescere gessit.

Samarie ad puteum mulieri mystica fatur.

Pandit aquam vitae, Christum sese esse fatetur.

Agnoscent cives mundi advenisse salutem.

A In patria propria dicit sine honore prophetam,
Et reguli prolem mortis ex fauce reducit.

Sermone absentem vitae de funere reddens.

Paralysi antiqua jam pene in morte jacentem,

Bethsaida in Solymis piscinae erexit ad undas.

Exsilit ager ovans, proprium gerit ipse grabatum,

Judeis loquitur mysteria plurima vitae :

Se simul et Patrem aequae facere omnia dicit.

Qui Moysi credunt, prorsus sibi credere firmat.

Millia quinque virum quinis de panibus ille

Piscibus et geminis mira virtute refecit.

Fragmina bis senos cophinos ablata replerunt.

Attoniti hinc populi quaerunt sibi ponere Regem :

Ille fugit, montem petiit, hic solus adorat.

Non capiunt Christum regni mortalis honores

B Discipuli in pelago vento obsistente laborant :

Christus adest placidus gradiens in fluctibus atris,

Navicula optatum tenuit mox libera portum.

Alloquitur populos veteris de munere mannae :

Se panem vivum caeli venisse fatetur,

Quem quicumque capit, mortem non sentit in aevum.

Discipuli plures ex hoc sermone recedunt.

Petrus cum sociis Christo gaudenter adheret,

E quibus ille unum zabuli sub nomine damnat.

Festa dies aderat qua sunt umbracula jussa.

Ille docet populos, promittit flumina vitae

Spiritus ille Dei, quem dat credentibus, haec sunt.

De Christo exoritur contentio magna superbis.

Nicodemum exagitant, urgent sine jure ministros.

C Simplicibus turbis maledicunt ore protervo.

Ad Dominum mulier defertur adultera Christum.

Hanc ille in miseros larga pietate reducens,

Judicio mortis pariter et crimine solvit.

Hinc lucem mundi clare se praedicat ore :

Effugient mortis tenebras quicumque sequuntur :

Lux illis vitae totum fulgebit in aevum.

Principium Christus se praedicatori sereno,

Quod loquitur puris insulgens mentibus intus.

Omnis qui peccat, peccati servus habetur.

Mendacii tetrum zabulum docet esse parentem,

Hic necis humanae ferus exstitit auctor ab aëvo,

Nec stetit infelix in vero lumine fallax.

Ante Abraham Christus semper sese esse fatetur.

Ille alacri Christum cupiebat cernere voto.

Vidit et exultans, felici est mente gavisus.

D Caeci nati oculos sputo limoque salubri

Illinit, et Siloe puris illuminat undis :

Caecum hominem irradiat, quoniam baptismata salutis.

Electis ovibus quod sit pia janua monstrat.

Per hunc intrantes pergunt ad pascua vitae.

Hujus sanguis oves aeterna a morte redemit.

Dum graditur templi speciosa per atria Jesus

Judeis populis quis sit quaerentibus ipse,

Clara voce Patrem seseque unum esse fatetur.

Quarta dies Lazarum monumenti clauserat antro,

Astabant tristi plorantes voce sorores :

Turba ingens aderat solatia mesta ferentum.

Allevat ille oculos, Patri dat munera laudis,

Defunctum inclamat, prodit mox ille sepulcro :

Nexibus exiit, et dulcia tecta revisit.

Unguento Jesum perfundit sacra Maria :
Jucundo impletur late domus omnis odore,
Ut redolet toto felix Ecclesia munda.

Rex mitis placido Jesus consedit asello.
Palmigeris turbæ manibus dant cantica laudum.
Sic Solymam ingreditur, adit et pia moenia templi :

Gentiles clarum quærebant cernere Jesum.
Frumenti granum dicit se protinus ille,
Quod terræ immoriens multa cum fruge resurgit.

Oranti vox clara Patris respondit ab astris :
Clarificavi, inquit, te, nate, et clarificabo.
Expavit populus divinæ vocis honorem.

Multi e principibus magnalia tanta videntes,
Pectore credebant, metuebant ore fateri,
Non divina illos, sed mundi gloria traxit.

Abluit ille pedes veneranda in nocte suorum,
Pelvi infundit aquas, tergentia lintea gestat.
O quanta humilitas! quanta est clementia Christi.

Designat Judam buccella panis iniquum.
Ter sese a Petro prænuntiat esse negandum.
Discipulis propriis signum præscribit amoris.

Inde suos nosci voluit si pectora fratrum
Alternæ charitate sibi connexa vigerent,
Quali nos primus dilexit cœlitus ipse.

Se docet in Patre et Patrem venerari in se.
Majestas una est, et gloria compar utrique.
Quidquid agit genitus, totum est operatio Patris.

Paracletum spondet se mittere protinus illi
Cum mox e tumulo devicta morte resurgens,
Inclutus ascendens penetraverit ardua cœli.

Se vitem veram loquitur, propriosque fideles
Palmitibus similes in se monet ille manere,
Ne jaceant steriles, jugi tradantur et igni.

Discipulos clemens Patri commendat lesus,
Traditur a Juda; Pilato addicitur insons.
Verberibus cæsus populo datur ipse necandus.

Exiit ipse crucem sibi met mittissime portans.
Passio gustato Christi completur aceto.
Mandatur tumulo, destructa morte resurgit.

Ad tumulum Maria lacrymas fundebat amoris,
Sublatum insidiis corpus credebatur lesu.
Ille repente micat, dat huic mandata salutis.

E tumulo sacræ redeunt gaudento sodales :
His cursu in medio fulgens occurrit lesus :
Dat clementer Ave, pedibus illæ oscula figunt.

Flebat amare nimis Christi Petrus ille negati
Crimen, huic clemens apparet protinus ille,
Solatur mœstum, trepidantis pectora firmat.

Ibant forte duo castellum invisere quoddam :
His subito in habitu peregrini occurrit lesus :
Tecta rogatus adit, pandit se in fragmine panis.

Discipuli clauso residebant forte timentes
Conclavi, his subito radians assistit lesus.
Agnoscent Dominum, clavorum signa recensent.

Thomas defuerat, cum se Deus ille magister
Monstrarat sociis, lateris pia vulnera pandens :
Christus adest iterum, Dominum ille Deumque
fatetur.

A Cum sociis Petrus piscans nil ceperat undis.
Littore stat Christus, jactari retia mandat,
Fit captura ingens, clarus convescitur illis.

Monte Galilææ, sicut promiserat ipse,
Clarificum sancti Jesum reverenter adorant,
In cœlo et terris dicit sibi subdita cuncta.

Ultima discipulis jungens convivia sacris,
Mandat Evangelium per hos toto orbe coruscet,
Credentesque omnes sancto baptismate tingui.

Montis Oliveti petiit mox ille cacumen.
Assistunt sancti, benedicit cœlitus illis,
Sideream penetrans ipsis cernentibus aulam.

A dextris sedet ille Dei, virtutibus ipsis
Celsior angelicis, venturus et inde coruscus,
Judicet æternis ut totum legibus orbem.

B Hunc cœlum et tellus, hunc tartarus ipse profundus,
Cunctorum Dominum, cum Patre in sæcla potentem
Ac Spiritu sancto laudet, huic sidera clament.

Amen.

IV.

ORATIO

*Cum commemoratione antiquorum miraculorum
Christi Dei nostri.*

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
Principium rerum, per quam Pater omnia fecit.
Cum Flatu æterno super æquora vasta cubante,
Tu pressus quondam tenebris horrentibus undas
Luce nova irradians, noctemque diemque creasti.

C Ut varios hominum revelet lux blanda labores,
Et nocturna quies attritos recreet artus.
Tu geminas sedes discretis fluctibus aptans,
Hos agis in pelagus, illos super astra recondis.
Arida quo posset fructum producere tellus
Pastibus et gratis animantis cuncta foveret,
Tu lunæ solisque globum, stellasque micantes,
In varias causas per culmina celsa locasti.
Tu terræ ex utero pecudes ac reptile cunctum
In lucem sola procedere voce dedisti.
Tu lymphis etiam spirantia corpora condens,
Alitibus ventos, ditasti piscibus æquor.
Tu torpentis humi corpus de corpore sumptum
Vivifico sacri spiraminis erigis haustu :
Idque hominem vocitans, totum regnare per orbem
Præcipis, et totius rationis legibus imple.

D Quo genus in terris uno factore creatum
Ut genus in cœlis uno rectore regatur.

O virtus æterna Dei quam machina mundi.
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque.
Tu primum non passa virum consistere solum
Conjugis egregiæ solatia casta creasti,
Quam nec terra tulit, materna nec edidit alvus,
Sed tua de costa formavit dextra virili.
Tu scelus amborum punisti morte benigna,
Et serpentinam damnavisti pulvere linguam,
Quæ docuit miseros contemnere jussa Tonantis,
Numinis et summum summum sibi quætere nomen.

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,

Tu iusti interitum, quem fratris dextra peremit,
In pœnam auctoris iusta sub lege retorques.
Tu quemdam ex primis primi mortalibus ævi
Ignaum mortis vitæ ad-secreta tulisti.
Cum tamen interea vitis ferventibus omnes
Polluerent pulchrum per mille piacula mundum.
Tu totum validis involvens fluctibus orbem.
Terrigenis terras viduasti, flumina ripis.
Tu iustum quemdam propria cum prole domoque
Diluvii ex undis arca vectrice reservas,
Ut genus in terris uno de semine surgens
Una morte ruens, una de stirpe resurgat;
Atque homines mundos tellus mundata foveret,
Nec vita indigni fruerentur munere vitæ

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
Tu tibi sublimes querens conjungere amicos,
Ignibus ex mediis primum sine labe vocasti,
Qui patriæ fines et tristia regna relinques,
Crevit in ingentes peregrino in limite gentes.
Nam primogenitum serva quem matre creavit,
Bis senos generasse duces lex aurea canit,
Posterior natu genitrix quem libera fudit,
Suscepit geminos una de conjugis natos.
Alter Idumæos misto de sanguine condit;
Hebræos alter duodena ex stirpe propagat.
Hic habuit geminas prisco de more jugales,
Et totidem servas uxorum munere sumptas,
E quibus antiquam gentem populumque potentem
Protulit, et claris sua semina contulit astris.
Cum tamen infando rursus gens impia quemdam
Fluctibus ablutum macularet crimine mundum.
Quem delere parans, Sodomitica mœnia flammis
Sulphureoque igni subvertitis tecta Gomorrhæ,
Quin et finitimas miseris cum civibus urbes,
In cinerem solvis, et gurgite deprimis alto.
Iudicio sunt poma locis quæ nata sub hisdem
Pulchra foris vacuis intus sunt plena favillis.
Attamen ex ipsis quemdam tua dextera iustum
Ereptum flammis scelerata eduxit ab urbe
Quem geminæ natæ misera cum matre sequuntur,
Et montana petunt, tanta ne in strage perirent:
Sed nimium infelix subito perculsa fragore
Respexit conjux, pœnamque experta remansit,
Hic natæ solo solæ cum patre relicte
Mortales periisse rate, sic fraudibus usæ,
Vina seni miscent, bina et sub nocte vicissim
Succumbunt patri, et concepto semine surgunt;
Hinc duo gignuntur post sæva incendia fratres,
Et mortale genus Sodomis pereuntibus augent.
Alter Amon, alter vario cognomine Moab
Dicitur, et geminas condunt ab origine gentes.

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque.
Tu iustum quemdam distractum crimine fratrum
Memphycolis præfers, atque orbem pascis egentem.
Tu populum sanctum duro sub fasce gementem,
Ad patrias sedes mira virtute reduces.
Ob hanc Ægyptum quino bis verberare plectis

A E cœlo, e terris mittens portenta, vel undas
Scindis, purpureum lymphis durantibus æquor,
Callibus et siccis plebem deducis ostantem.
Cui noctu dux ignis erat, præeunte columna;
Et mediis gratis nubes dabat æstibus umbras.
Pastum cœlestis præbebat panis, et omni
Nocte fluens dulci complebat nectare campos.
Quas conviva dapes cuperet, quoscunque sapes
Appeteret, una lætus capiebat in esca.
Potum saxa dabant, virgæ quæ mollis ad ictus
Duritiam rumpunt, et flumina larga ministrant.
Carnifluus epulis servit numerosa coturnix,
Discit et exosis ultro se infundere mensis.

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque,
B Tu sanctum tristi textisti fulmine montem,
Et vocem horrendam sacra de nube dedisti.
Tu vati accito legis præcepta supernæ
Tradis, et alloquio famulum dignaris amico.
Pontificem statuis, precibus placare Tonantem
Qui queat, et sancto cultus procedat amictu,
Intret et horrendos veli post claustra recessus
Et Patris æterni solus secreta revisat.
Interea varium turbata per agmina murmur
Perstrept, et densæ resonant per castra querelæ.
Detrahitur vati, contemnitur ipse sacerdos,
Ac nimis accenso lapidantur pene tumultu,
Ægyptium repedare parant, vana idola fingunt
Solemneque diem ludis et carmine ducunt.
Ira etiam iusto tandem commota furore,

C Illicitos ausus tali sub jure coerces;
Hos perimis flammis, et toto cœlitus igni
Illos sulfureas erebi demergis in undas,
Quos retinet tellus, cœli vis ignea punit;
Quos terra absorbet, viventes inferus haurit.
Sic natura tuos certatim devorat hostes,
Sic scelerum vindex totus tibi militat orbis,
Nec patitur quemquam vitales carpere flatus,
Quem tibi non toto credentem pectore cernit.
His tamen ex flammis tantoque ex funere bini
Servantur juvenes fidei virtute decori:
Quos nova progenies et nescia criminis ætas
Ad regnum comitata fide tua præmia sumpsit,
Nam septem gentes et regna potentia septem
His servire jubes, et terram tradis opimam;
D Quæ rivos lactis et mellis flumina fundit,
Pingua quæ sacris deludant balsama ramis,
Quam Pater ipse pio despectat lumine semper,
Mensibus et certis cœlestibus irrigat undis.

O virtus æterna Dei, quam machina mundi
Suscipit auctorem, cui servit terra polusque.
Tu rapidos fluctus cohibes, et flumine sicco
Transducis sanctam tantis cum millibus arcam:
Tu magnam solis quondam clamoribus urbem
Solvit in æternas populo pereunte ruinas;
Sed meretrix quædam superat, quam vivere solam
Præstitit alma fides: proprio cum patre domoque,
Ac ne plura morer, tellus subjecta quiescit,
Et possessa Dei varia sub sorte tenetur.

Judicibus regitor duodenis , quos tuus implet
Spiritus , et miro virtutis robore firmat.
Viribus ut magnis sævos superare leones ,
Et validos vincti possent disrumpere nexu ,
Nunc urbe inclusi , et sub noctem milite multo
Vallati foribus raptis conscendere montes.
Nunc tristes cuneos , et castra minacia ferro
Sternere non gladio , sed malo vilis aselli ,
Vomere quin etiam vastas fudere catervas ,
Restitit et telis terris res apta colendis
Sic arcent hostes , sic sceptris potentia terrent ,
Defenduntque suam fidei munimine gentem.
Ac patrias leges divinaque jura quietis
Exercent populis meritisque et honore verendi
Idem armis prompti , devoti legibus idem ,
Idem odio externis , affectu civibus idem ,
Fraus aberat fallax , languebat victa cupido ,
Justitiæ virtus ipsa inter bella vigeat.

O virtus æterna Dei , quam machina mundi
Suscipit auctorem , cui servit terra polusque ;
Tu puerum sanctum sacrato chrismate tinctum
Pastorum ex numero regem facis esse tremendum.
Iste gigantæas pulsantes sidera moles
Nunc saxo , nunc ense potens sub tartara misit ,
Et quos nulla prius poterant subvertere bella ,
Unius hos pueri contrivit , te duce , dextra ,
Conservansque tuos ; alienosque undique perdens ,
Abramidum miro rexit moderamine gentem.

O virtus æterna Dei , quam machina mund
Suscipit auctorem , cui servit terra polusque.
Tu pia cœlesti perfundis pectora flatu ,
Et ventura modis prædicis in ordine miris ,
Virgineo partum ex utero , rerumque salutem
Spondes , et mœstis uberrima gaudia terris.
Talia divinis arent oracula signis ,
Præsentemque fidem rebus dant cuncta futuris.
Et nunc prærapido sol concitus axe volantes
Sistit equos , tenditque diem , noctemque moratur
Nunc currum occiduis retro convertit ab oris ,
Deciduasque faces Eos flectit ad ortus ,
Æneus hastili serpens suspensus in alto
Virus agit venis , et diros effugit angues.
Flammigero curru mortali in carne propheta
Tollitur in cœlum , tantum nec læditur igni
Cæditur excelso montis de vertice saxum ,
Quatuor et species uno mox conterit ictu ,
Æs , aurum , argentum , et testæ cum fragmine terrum
Solvitur , et stipulæ raptatur in aera more.
Ast lapis ingenti succrescens vertice montem
Efficit , et vasta totum mole occupat orbem.
Æstibus horribili flamma exundante camini
Tres jussu pueri regis traduntur iniqui.
Angelus almus adest medius fornacis , et auræ
Rosceda flabra jact , dirimitque incendia vento.
Illi magnificas gratanti pectore laudes
Astrorum et terræ referunt pelagique parenti
Persistunt hilares , ipsoque vocante tyranno ,
Ex medio lætis procedunt vultibus igni.
Mirantur satrapæ , mirantur barbara corda

A Illæsos crines , illæsa sarabara crines.

Ac fidei flammis ignes cessisse minaces ,
Terricreposque focos percussis mentibus horreat
Undivagus vates cæto persorbente voratus ,
Vitales alto flatus sub gurgite duxit ,
Et tribus exactis triplici cum nocte diebus ,
Integer ad superos imis processit ab undis.

O virtus æterna Dei , quam machina mundi
Suscipit auctorem , cui servit terra polusque.
Tu gremio lati projecta cadavera campi
Arida quæ nudis vestibant ossibus arva
Carnibus et nervis , et vivo tegmine pellis
Induis , et prisca refoves nova pectora vita.
Cerneris ignicomis cœli cum nubibus ire ,
Et populos omnes , linguasque , tribusque tenere.

B Sedibus hinc positis patefacta volumina cordis
Inspicis , et geminis mortalia dividis oris.
Hos morti exemptos et vitæ luce coruscos
Cœtibus angelicis cœlestibus inseris aulis :
Illos præcipiti flammarum turbine raptos
Ignibus æternis , atræque immergis abysso
Illic lætitiæ voces et cœntica laudum :
Hic dolor et gemitus totum resonavit in ævum.
Hinc me , quæso , reum peccati labe pium
Eripe , Christe potens , clementi numine florum.

O virtus æterna Dei , quam machina mundi
Suscipit auctorem , cui servit terra polusque ,
Sit tibi summus honor , sit gloria , sitque triumphus ,
Sit regnum sine fine manens , sit gratia perpes ,
Mortalis te lingua canat , te cœlica turba

C Personet , et totus in laudem concrepet orbis.
Te pavidum pectus , te corda trementia , te vox ,
Te pia mens recinat , te viscera tota resultant.

V.

EPIGRAMMA LIBRI HOMILIARUM TOTIUS ANNI
ex diversorum Patrum tractatibus ordinati.

O prudens lector , vitæ cui cura perennis ,
Perlege præsentem studioso pectore librum ,
Ex veterum dictis collectus denique Patrum ,
Quos probitas , quos recta fides ad sidera vexit ,
Emicat ac totus doctrinæ lampade fulget.

Pandit luciflui mysteria sancta diei ,
Quo Patris æterni genitum sine tempore Verbum
Non ex labe viri , sed de virtute Tonantis

Nostræ habitu formæ , dictu mirabile ! sumpto !
D Sponsus ut e thalamo sic Virginis editus alvo
Prodiit , et mœsto nova gaudia detulit orbi.

Hæret huic martyr celeberrimus ore corusco ,
Intendens cœlum natumque ex Virgine Christum ,
Ad Patris dextram stantem super æthera cernens ,
Dum sancto plenus spiramine saxea corda.
Increpat , et lapidum quassatus mole precatur :
Accipe , quæso , meam , Jesu , rex inclyte , mentem
Et genibus flexis pro quæis tibi supplico , parco.
Ergo fide clarus doctrinæ fulmine pollens ,
Terribilis signis pretiosa morte sacratus ,
Nominis ipse sui præcelsum munus adeptus ,
Cœlestem sumit parta pro laude coronam.

Martyrii florem sequitur flos virginitatis ,

In gremio Christi recubans sacer ille Joannes.
 Maximus æterni præco per sæcula Verbi,
 Quod cum Patre Deo semper Deus omnia fecit,
 Cælum, tellurem, mare, tartara, sidera, ventos,
 Et quæcunque poli gyris complectitur ingens,
 Et quidquid superos excedens incolit axos,
 Proque ipso felix Pathmæi gurgitis exsul.
 Unde repente poli celsa ad fastigia raptus,
 Aurea percussus vidit candelabra septem,
 Inque horum medio dilectum incedere Christum,
 Vestitum poderis saceris, cui zona mamillas
 Aurea præcingens, candentia pectora comit,
 Cæsaris niveo floret veneranda capillo,
 Horribiles oculi flammanti luce coruscant,
 Et facies rutili præfulget solis ad instar,
 Ignitique pedes auricalchi more rubescunt,
 Quo rapida validus fornace examinat ignis,
 Et septem stellis ornatur dextera fulgens,
 Terribilique biceps ensis processit ab ore.
 Corruit hoc viso ceu mortuus. Ille tremementem.
 Solatur blando alloquio, dextraque benigna
 Erigit, et cæli sacrata per omnia ducit
 Quæ sacro descripta volumine non capit ullus,
 Ni sacer internam reserat cui Spiritus aurem.

His liber hic laudes infantum ex ordine jungit
 Qui primi ob Christum crudeli sorte perempti,
 Perpetuo Christi nunc regno et pace fruuntur.

Edocet Octavæ quid secto mystica lucis
 Innuat antiquæ reserans ænigmata legis.

Transit ad egregii solemnata sacra diei
 Quo regis nostri cunabula villa Christi
 Muneribus trinis pietas venerata Magorum,
 Thure Deum docuit, Regem signavit in auro,
 Mortalemque hominem myrrha depinxit amara,
 Quem sibi sideris monstrarat ab æthere fulgor,

His sociat clarum numeroso lumine festum,
 Quo tener ad sacri devectus limina templi,
 Turturibus geminis duplici seu prole columbæ
 Divinis placuit conspectibus, ac senis almi
 Complexu astrictus, Judææ gloria gentis
 Et lux totius Christus promittitur orbis.

Inde quater deni necit jejunia solis.
 Quæ Dominus juncto transegit tempore lunæ,
 Debellans rabidas antiqui dæmonis iras,
 Quem gemini vates totidem pugnando diebus
 Impasti nullo poterant pervincere pacto.
 Ter sese horrendis erexerat improbus armis,
 Ter Christi valida confossus cuspid cessit.
 Unde sacer totum floret mos ille per orbem,
 Vicinis Paschæ solemnibus, in quibus atri
 Gutturæ sæva lupi mactatus percussit Agnus,
 Ut jejuna pari celebrentur tempora voto,
 Et castigato curentur corpora victu,
 Christicolis quibus infestis furor imminet hostis.

Ista salutiferi sequitur laus inclita ligni,
 Quo veteris mire deleta est cautio culpæ,
 Dum genus humanum vetiti quod tactio ligni
 Perpetuæ mortis dura diuione gravarat,
 Per lignum æternæ recipit nova gaudia vitæ,

A Cum Christus sacras expandens in cruce palmas,
 Adæ dira pio tersit delicta priore.

Eminet hinc veri festum mirabile Paschæ,
 Quo Christus tumulo devicta morte resurgens,
 Ad jugem vitam moribundos transtulit artus,
 Auctorem lethi domuit, lethumque peremit,
 Eripuit priscos erebi de carcere justos,
 Ac secum plures rediviva in carne reducens,
 Ostendit sæcli felicia dona futuri.

Post hæc magnifici præclara ascensio Christi.
 Fulget ad ætherei remeantis culmina templi,
 Quo nec magnus Enoch rapuit quem dextra To-
 [nantis,

Nec sacer Elias curru flammante repente
 Sublatus rapido potuit penetrare volatu ;

B Sed potuit Christus, cælo qui sponte supremo
 Adveniens, ultro mortales induit artus,
 Cum voluit propria in cælum virtute redire.
 Qua patria dexter residet sublimis ab arce,
 Inde sub extremo venturus tempore mundi,
 Angeleis turmis atque ignis turbine septus ;
 Supplicium pravis sua præmia reddere justis.

His adnexa nitent clarissima festa superni
 Muneris a Christo promissi ab æthere missi,
 Cum sacer et cælo violenti turbinis instar
 Spiritus exsiliens, credentia corda petivit,
 Discipulisque Dei supra caput igneus astans,
 Multifidis visus flagrare in vertice lingnis,
 Accendit tepidos, infirmos robore fulsit,
 Ignaros docuit, linguarum munera fudit.

C Hæc super adduntur Patrum pia dicta sacrorum
 Sanctorum, o lector, claris accommoda festis,
 Ut capiti semper hæreant sua membra superno.
 Ac primum eximius residet Baptista Joannes,
 Ex senio fessis mire genitoribus ortus,
 Vaticinansque prius conceptum Virgine Christum,
 Visceribus matris quam vitæ exiret in auras,
 Quo nullus major mulieris natus habetur,
 Quique Dei mundo monstravit sedulus agnum,
 Et pravum recto commutans limite callem,
 Ostendit cunctis quo tramite celsa polorum
 Regna petant veteris maculis erroris adeptis.
 Inde Petri et Pauli festum prænobile fulget,
 Quos Romæ infausti rabies vesana Neronis
 Ecclesiæ claros fidei pietate magistros.

D Doctrina insignes, signorum luce coruscus,
 Virtute invictos diversa sorte peremit.
 Nam crux ad cælum versi vestigia Petri
 Direxit, Christoque suo revocavit ovantem.
 At cervix Pauli gladio desecta nefando
 Doctorem nitidum vestivit sanguinis ostro,
 Purpureumque polo post prælia mille remisit.

Machabæa dehinc certamina laudibus almis
 Prosequitur stylus, et pulchro sermone perorant,
 Qui septem fratres una genitrice creati
 Antiochi sævas vicerunt fortiter iras,
 Ac post multimodos pœnæ bacchantis agones,
 Coelestes cum matre pia meruere coronas,
 Matre piam quæ tunc septeno pignore foetam,

Septenoque simul natorum funere torta,
 Supplicium proles obitu comitata beato,
 Hebdomadem priscam Ogdoada dedit esse novellæ,
 Participem regemque ferum pietate subegit,
 Nunc præclara suo amplectens diademate Christum,
 Septenis rutilat natorum cincta coronis,

Exin martyribus communes dulcis honores
 Pagina depromit, Christi quos lota cruore
 Palmigeris claros manibus stola candida comit.

His confessorum pulcherrimus ordo cohæret
 Quos ardens fidei provexit ad æthera virtus.

Mox et virginæ resonant ex ordine laudes
 Prudentesque chori virtutum lampade clari,
 Nec minus interno locupletes semper olivo,
 Sidereo intrant thalamos, Christoque jugantur :
 Cujus eos dextra, æterno constringit amore.
 Hinc etiam sacri quotiens fundamina templi
 Consurgunt, ædesque Deo nova conditur alto,
 Tinguitur et tactu divini chrisomatis altar,
 Quæ relegenda pius pro tempore postulat usus
 Ex veterum dictis vatum collecta sequuntur.

Tum sacer Andræas miri cum laude triumphi
 Concinitur Christoque suo jam proximus hæret
 Optata cui morte crucis, cui mente fideli
 Hæserat, et toto cordis flagraverat æstu.
 Non illum fustes, non diri carceris horror,
 Non centum fregere minæ, non vincula lava.
 Binos ille dies sacri de vertice ligni
 Intonuit, verbo ætherio mortalia corda
 Terrificans, lustransque simul non ipse tyrannus,
 Non hunc carnificum fera brachia turbaque præ-

lens

Amplexu chari potuit divellere ligni,
 Donec splendidus circumdatus undique nube.
 Nulli conspicuus mortalis exiit artus,
 Fulgidus ad Christum fulgenti tramite pergens.

Adventus Christi præconia sine sub ipso
 Terribili sermone tonat quo concitus anni
 Circulus almifico Christi deductus ab ortu.
 Almificum Christi concurrat semper in ortum.
 Nempe hic principium, cunctorum hic finis habetur.
 A prior cunctis, et cunctis ultimæ existat.

Hæc igitur veneranda Patrum dicta, optime le-

ctor,

Perlege sollicitus memori sub corde reconde,
 Actibus exerce, fido sermone profare,
 Non hic mortifero metuas lita tela veneno,
 Nec levibus linguis paleas non pabula fusas,
 Totus catholico resplendet flore libellus.
 Totus habet gravium certissima dicta virorum.
 Hic tibi recta fides claro sermone patebit.
 Hic spes certa tuam sustollet ad æthera mentem
 Et sincera pium terget dilectio pectus.
 Quo ducente fide, locuples spe, purus amore
 Consendas rapido cœlestia regna volatu,

* Id est Augustoduni. Nam veteres montem *dunum* vocabant.

A Coetibus angelicis ubi sæcla per omnia junctus,
 Perpetuos latis decantes faucibus hymnos,
 Invictamque ferens Christi de munere palmam,
 Æterna rutilis iose tribuente corona.

VI.

AD MODONUM AUGUSTODUNENSEM EPISCOPUM.

Salve, sancte parens, Christi venerande sacerdos,
 Augusti montis, pastor in arce potens.

Quem sacer illustrat meritis splendentibus ordo
 Doctrinæ et studium tollit ad alta pie
 Quo generis clari lumen torrensque loquendi
 Vincitur, et magno sidera sole latent.
 Accepi niveam vestro de munere vestem
 Tergendoque ori lintea clara satis.

Ac pariter manibus prædulcis epistola nostris
 Tradita rore suo pectora nostra rigat.
 Quantus ibi flagret sinceri fervor amoris,
 Et pia mens quanta luce corusca micet.
 Quæ tuba, quæve lyra flato fidibusque canora
 Explicit, et digna laude ciere queat ?

Non mihi tam servens vegetat præcordia sanguis.
 Nec tam larga meo flumina ab ore fluunt,
 Ut tibi, sancte parens, pie vates, clare sacerdos,
 Condigne valeam solvere laudis opus.

Ille pius colique parens terræque repertor
 Agminis angelici rex, hominumque sator,
 Cujus clara pio sequeris vestigia corde,
 Dum celsus humilem respicis, atque foves.

Me tuis, inquam, meritis condigna referre
 Prævalet, ac frugem centuplicare tuam :
 Ut quod nunc largo dispergis semine terris,
 Largius Elisia tunc regione metas.

Interea sit vita tibi, sint larga salutis
 Gaudia, longa dies, altus honoris apex.
 Divinæ sit legis amor, tuba clara docendi,
 Egregii mores, cor probitate nitens.
 Grex tibi commissus vigeat, torvique leonis
 Sæva fide fortis guttura calce terat.

Ut cum cœlesti vallatus milite summus
 Pastor ab excelsi fulserit axe poli,
 Tum bene servatis ad dextram te locet agnis,
 Restituens studiis præmia digna tuis.
 Tunc velut electus aries in nube corusca
 Velleris aurati stemmate clarus eas.

D Quem niveæ comitentur oves agnique nitentes,
 Sumpturi vite pascua perpetuæ

VII

TITULUS IN ABSIDE MEMORIÆ SANCTI JUSTI.

Christi sancta domus, præpollens aula piorum
 Hospita sanctorum, virtutum sedula mater,
 Hæc est quam cernis semper, ubi rite precanti,
 Gratia larga patet per tot cumulata patronos.
 Quos propriis titulis distinguit gloria consors.
 Convexo varia rutilant cœu sidera cœlo.

FLORI DIACONI

EXPOSITIO IN EPISTOLAS BEATI PAULI

EX OPERIBUS SANCTI AUGUSTINI COLLECTA *.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

CAPUT PRIMUM.

Paulus servus Christi Jesu, vocatus apostolus, in quibus estis et vos vocati Jesu Christi. Paulus apostolus, qui cum Saulus.... frangat. (S. Aug., de Spiritu et litt., tom. X, part. 1, col. 207.)

Memento de Synagoga fuisse arietes quorum filii sumus. Unde dicit in Psalmo: *Afferre Domino filios arietum (Psal. xxviii).*

Qui inde arietes?... grandis in Christo. (S. Aug., tract. in Psal. lxxii, tom. IV, p. 1, col. 916.)

Iste vas electionis primo Saulus a Saule.... recedet a te. (S. Aug., serm. de apostolo Paulo, tom. V, p. 1, col. 1278.)

Absit enim, Domine, ut.... nomine auctoritatis. (S. Aug., lib. Confess. viii, tom. I, col. 752 et seq.)

Servus Christi Jesu. Quid dicemus charissimi... Salvator facit. (S. Aug., tract. 73 in Evangelii secundum Joan. tom. III, col. 1825.)

Aliam significationem.... fracti sunt. (S. Aug., ser. epistolae Joannis iii, tom. III, p. ii, col. 2000.)

Vocatus apostolus. Apostolos suos certe ipse Dominus misit.... appellantur. (S. Aug., tract. in Joan. t. III. part. 2, col. 1761.)

Unde propheta.... sede ad etc. (S. Aug., lib. contra Faustum Manichæum, titulo 13, tom. VIII, col. 282 et seq.)

Ordo iste mihi servandus est, ut loquens de Evangelio non taceam de prophetis. Sed ego, inquit,

* De auctore Expositionis sancti Pauli Epistolarum ex sancto Augustino collectæ magna lis est olim exorta inter criticos. Quidam Ven. Bedæ illud opus tribuebant, alii vero Floro Lugdunensi diacono. Doctissimus Mabillonius littem diremit, de re disquisitionem exarando. In Prolegomenis ad Ven. Bedæ Opera, hanc Mabillonii dissertationem edidimus.

Nobis illud Flori opus prelis mandaturus duc scopuli obviam sese obtulerunt. Nam, ut ex titulo percipitur, solius sancti Augustini Operibus conflata est hæc Epistolarum divi Pauli Expositio. Una parte, jam a nobis integra edita sunt sancti doctoris Opera, et sexdecim voluminibus constant, a tomo nempe trigesimo secundo Patrologiæ ad quadragesimum septimum. Itaque, si Commentarius diaconi Lugdunensis integer esset recudendus, iterum edere deberemus, saltem per partes, sancti Augustini Opera. Porro illud erat præsertim vitandum,

A Manichæus... destitit esse Deus. (S. Aug., lib. v contra hæreses, tom. VIII, col. 1107.)

Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Et si enim in quibusdam Latinis... Concordat auctoritas. (S. Aug., lib. contra Faustum, tom. VIII, col. 248.)

Dominus noster... secundum carnem. (S. Aug., in libro Enchirid. tom. VI, col. 251.)

Non enim... Creator. (S. Aug., tract. in psal. cxviii, tom. IV, p. ii, col. 595.)

Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute. Est etiam præclarissimum lumen... ad Hebræos. (S. Aug., lib. de Prædest. sanct., tom. X, p. 1, col. 981 et seq.)

Nullum est illustrius prædestinationis exemplum... futura præcivit. (S. Aug., lib. de Dono perseverantiae, tom. X, p. ii, col. 1033 et seq.)

B Filio dicente. Et nunc... dexteram sedet. (S. Aug., ex tractatu Evangelii secundum Joan. 105, tom. III, part. ii, col. 1907 et seq.)

Secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri. Locutio est in Scripturis usitatissima... ista locutio. (S. Aug., tract., in psal. lxxvii, tom. IV, p. ii, col. 820 et seq.)

Est in psalmis ita dictum,... Jesu Christi. (S. Aug., lib. de Trinitate xii, tom. VIII, col. 1001 et seq.)

Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis. De gratiæ Dei commendatione... debita red-

ne videremur volumina voluminibus addere, his eadem typis mandando. Altera parte, eruditissimi Flori laborem præterire non potuimus; illius ad minus delineatio erat servanda.

Scopum attigisse nobis visum est, si, citatis primis et posterioribus verbis locorum sancti Augustini in explanationem beati Pauli textus a Floro delectorum, lectores revocarentur ad nostræ editionis paginam pro singulis citationibus. Ea enim ratione bis in idem non incidebamus, et integer Flori Commentarius servabatur, in quantum saltem erat possibile. Ne lectores ergo pigeat tot revocationum ad nostram sancti Augustini editionem.

Idem erat agendum pro textu sancti Pauli Epistolarum. Supervacaneum putavimus singulos versus in medium adducere. Voces igitur primas tantum atque ultimas versuum, brevitatibus causa, recudimus. EDIT.

deretur. (S. Aug., *epist. ad Sixtum*, tom. II, A *tuerunt*. (S. Aug., *lib. de Trinit.*, tom. VIII, col. 1034.) col. 877.)

Gratia nobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo. Gratia Dei qua... et prophetæ. (S. Aug., *lib. 1 Retractionum*, tom. I, col. 623.)

Primum quidem... in universo mundo. Beatus enim... non Deum. (S. Aug., *lib. de Oribus*, tom. V, p. 1, col. 315.)

Testis enim mihi est Deus... sicut et in cæteris gentibus Græcis ac barbaris. Ego autem dico vobis, non jurare... malo est illius. (S. Aug., *lib. 1 de sermone Domini in monte*, tom. III, p. 1, col. 1255 et seq.)

Sapientibus et insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est et vobis, qui Romæ estis, evangelizare. Tu perfecisti solem et lunam. Solum spirituales,... B *debitor sum.* (S. Aug., in *psal. LXXIII*, tom. IV, part. 1, col. 341.)

Non enim erubescio... Judæo primum et Græco. Objiciebatur... tam libera. (S. Aug., in *psal. LXVIII*, tom. IV, p. 1, col. 856 et seq.)

Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem. Intelligitur quidem fides qua creduntur ea quæ... præstantissimæ veritatis. (S. Aug., *lib. quæstionum Evangelii*, q. 2, tom. III, p. 1, col. 1352 et seq.)

Idem... consequentia docent. (S. Aug., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, p. 1, col. 211 et seq.)

Ait Dominus Jesus. Ego sum via, veritas et vita..., iniquitate detinent. (S. Aug., *tract. de Verbis apostoli 53*, tom. V, part. 1, col. 776.)

Quis novit potestatem iræ tuæ, etc. usque ad impiorum. (Id., in *psal. LXXXIX*, tom. IV, p. II, col. 1145.)

Nunquid dixit, etc., usque ad stulti facti sunt. (Id., *serm. 56, de verbis Evang.*, tom. V, part. 1, col. 776 et seq.)

Unde probas, etc., usque ad fortiter ambulare. (Id., *ibid.*, tom. V, p. 1, col. 777 et seq.)

Via Domini aut non erat, aut latebat, etc., usque ad nisi in te. (Id., *serm. 8, de verbis Evangelii*, tom. V, p. 1, col. 436 et seq.)

Invisibilia enim ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Unde arguuntur in libro Sapientie, etc., usque ad cum Deum quærimus. (Id., *lib. de Trinitate* XV, tom. VIII, col. 1058.)

Viderunt ergo isti, etc., usque ad cuncta creata sunt. (Id., *lib. de Civitate Dei* VIII, tom. VII, col. 251 et seq.)

Philosophos, etc., usque ad infligere. (Id., *lib. de Trinitate* IV, tom. VIII, col. 903.)

Nec ad aliud quidem digni habitus sunt ut in eis ista per sanctos angelos nuntiarentur, sive forinsecus per sensus corporis, sive interioribus revelationibus in spiritu expressis, etc., usque ad pervenire. (Id., *tract. Evangelii secundum Joan. II*, tom. III, col. 1390 et seq.)

Præcipui gentium philosophi, etc., usque ad insti-

In talibus enim formis etiam idola instituerunt, etc., usque ad destruantur. (Id., *lib. Serm.*, tom. V, p. 1, col. 1022 et seq.) Id., *ex bapt.*, tom. IX, col. 454 et seq.)

Quamvis enim homo Christianus litteris, etc., usque ad fecit intelligi. (Id., *de Civit. Dei*, tom. V, col. 234.)

Hermes Ægyptius, quem Trimegistum, etc., usque ad fieri dæmoniorum (Id., *lib. de Civitate Dei* VIII, tom. VII, col. 247 et seq.)

Dæmones itaque qui coluntur in templis per artem nescio, etc., usque ad Dei providentia. (Id., *de Civ. Dei*, tom. VII, col. 252.)

Species membrorum etc., usque ad videre consuevit. (Id., in *psal. CXIII*, tom. IV, p. II, col. 1483 et seq.)

Viderunt hæc intelligentiores, etc., usque ad subvertit. (Id., *lib. IV de Civitate Dei*, tom. VII, col. 136 et seq.)

Brevia omnium quæ adversus idolorum cultores, sive institutores supra ab apostolo dicta sunt, recapitulatio. Quia cum cognovissent Deum, etc., usque ad illuminabit te Christus. (Id., *lib. de Natura et Gratia*, tom. X, p. 1, col. 258 et seq.)

Item brevis eorumdem verborum recapitulatio. Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem. Quorum, etc., usque ad quam Creatorem. (Id., *serm. de Kalend. Januarii*, tom. V, part. 1, col. 1021 et seq.)

Sed vae tibi, si amaveris condita et deserueris conditorem (Ex *sermone secundæ Epistolæ Joannis*). Pulchra tibi sunt, sed quanto est ille pulchrior qui ista formavit. Intendat charitas vestra. Ne surrepat vobis Satanas, dicens, quæ solet dicere. Bene nobis sit in creatura Dei. Quare illam fecit Deus, nisi ut bene nobis sit? et inebriantur, et pereunt, et obliviscuntur creatorem suum, dum non temperanter sed cupiditate utuntur creatis, et creator contemnitur. De talibus dicit Apostolus: Coluerunt et servierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Non te prohibet Deus amare ista, sed non diligere ad beatitudinem, sed approbare et laudare ut ames creatorem. Ergo dedit tibi Deus ista omnia, ama illum qui fecit. Plus est quod tibi vult dare, id est seipsum qui ista fecit. Credimus etiam quod sedet Christus ad dexteram Patris, etc., usque ad futura sit. (Id., *serm. de Symbolo*, tom. VI, col. 188.)

Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. Dedit illos Deus in concupiscentias cordis eorum, etc., usque ad consenserunt iniquitati. (Id., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, part. 1, col. 235.)

His et talibus testimonis, etc., usque ad malis bona? (Id., *lib. de Gratia et libero arbitrio*, tom. X, p. 1, col. 909.)

Mercedem mutuum quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Oportuisse quippe non, etc., usque ad turpiter libet. (S. Aug., lib. 1 contra inimicum legis et prophetarum, tom. VIII, col. 635.)

Inchoatio est, etc., usque ad gaudium Domini tui. (Id., in psal. vi, tom. IV, p. 1, col. 94.)

Hujus igitur iræ inchoatio est, quam in hac vita patitur quisque peccator. Non ergo penas, etc., usque ad perdidisse putatur Deus. (Id., in psal. LVII.)

Hæc mala morum, etc., usque ad significat gratiæ. (Id., Ex tractatu in psal. LXXVII, tom. IV, p. 1, col. 1005 et seq.)

Etiam cum rectas, etc., usque ad stuporis in corpore. (Id., lib. de Civitate Dei XIV, tom. VII.)

Tres ergo affectiones, etc., usque ad et ego non uxor. (Id., in psal. LV, tom. IV, p. 1, col. 650 et seq.)

CAPUT II.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas. Illos Scriptura, etc., usque ad justa damnatio. (Id., Epist. ad Sixtum presbyterum, tom. II, col. 882 et seq.)

Scriptum est, etc., usque ad te ipsum condemnas. (Id., lib. v de baptismo, tom. IX, col. 192.)

Eadem enim agis quæ judicas. Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Huic autem dixit Apostolus: Qui prædicas non furandum furaris, et cætera. Deus apud quem nulla est iniquitas, etc., usque ad commendatur. (Id., epist. ad Macedonium, tom. II, col. 654 et seq.)

Animus male sibi conscius, etc., usque ad damnatio. (Id., lib. Sententiarum Prosperi, tom. X, p. II, col. 1870.)

Hic enim misericordiar, etc., usque ad coronam. (Id., in psal. c, tom. IV, p. II, col. 1252 et seq.)

Quid tam longanimum, etc., usque ad in gemitu columbino. (Id., in psal. cxi, tom. IV, part. II, col. 1530.)

Intendant ergo qui amant, etc., usque ad corrigaris. (Id., tract. 33 in Joan., tom. III, p. II, col. 1659 et seq.)

Secundum duritiam autem tuam et impænitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justitiae Dei, etc. Thesaurus, etc., usque ad implentur. (Id., lib. 1 contra inimicum legis et prophetarum, tom. VIII, col. 621 et seq.)

Quidquid ergo homo facit modo, etc., usque ad in futuro possideas. (Id., serm. de versu psal. Deus manifeste veniet, tom. V, part. I, col. 129 et seq.)

Contra Spiritum sanctum, etc., usque ad judicare. (Id., serm. de blasphemia Spiritus sancti, tom. V, p. I, col. 1453 et seq.)

Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci. Soli enim parvuli, etc., usque ad et Græco. (Id.,

A ex epistola secunda ad Valentinum de Gratia et libero arbitrio, tom. II, col. 971 et seq.)

Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco. Pax Christi, finem temporis, etc., usque ad spiritus est. (S. Aug., lib. sententiarum Prosperi, tom. X, part. II, col. 1894.)

Non enim est acceptio personarum, etc., usque ad judicabuntur. Nimirum cum diceret Apostolus, etc., usque ad peccatores terræ. (Id., in psal. cxviii, tom. IV, p. II, col. 1572 et seq.)

Ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Nulla est anima quantumvis perversa, quæ tamen, etc., usque ad sentiat. (Id. lib. II de sermone Domini in monte, tom. III, part. I, col. 1283.)

Manu, etc., usque ad peregrino præstare. (Idem, in psal. LVII, tom. IV, part. I, col. 673 et seq.)

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, etc., usque ad judicabit Deus occulta hominum. Dominus per Prophetam. Et ero, inquit, testis velox maleficis et perjuris, etc., usque ad conscientiam. (Idem, lib. xx de Civit. Dei, tom. VII, col. 702.)

Non quemadmodum judicant homines, etc., usque ad defendentibus. (Idem, in psal. ix, tom. IV, part. I, col. 121.)

Decidant ergo a cogitationibus suis, etc., usque ad justitiam Dei. (Idem, in psal. v, tom. IV, p. I, col. 88.)

Omnia opera vel bona, etc., usque ad in nihilum. (Idem, in psal. cxviii, part. II, col. 1571.)

C Si autem tu Judæus cognominaris, sicut scriptum est. Judæum arguit, etc., usque ad apud te laus mea. (Idem, lib. de Spiritu et littera, tom. X, part. I, col. 207 et seq.)

Circumcisio, etc., usque ad prævaricatores legis. Opera legis bipertita sunt. Nam partim, etc., usque ad lex pendet et prophete. (Idem, expos. ad Galat., tom. III, part. II, col. 2117.)

Non enim qui in manifesto Judæus est, etc., in abscondito, usque ad sed ex Deo est. Dicit Apostolus, etc., usque ad Evangelium meum. (Idem, in psal. LXXV, tom. IV, p. I, col. 956 et seq.)

Qui ergo noverunt, etc., usque ad ignorant Deum. (Idem, lib. de Gratia et lib. arbit., tom. X, part. I, col. 884 et seq.)

D Sed quod adjunxit, etc., usque ad levius damnarentur. (Idem, tract. Evang. secundum Joan. LXXXIX, tom. III, part. II, col. 1357 et seq.)

Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, etc., usque ad secundum Evangelium meum per Jesum Christum. Videndum est, etc., usque ad acceptio personarum. (Idem, lib. de Spiritu et littera, tom. X, part. I, col. 226 et seq.)

CAPUT III.

Quid ergo amplius Judæo, usque ad sicut scriptum est. Ego autem dixi in exstasi mea etc., usque ad filii altissimi. (S. Aug. in psal. cxv, tom. IV, part. II, col. 1492.)

Verbi gratia, potens, etc., usque ad ad te vult A mendacium. (S. Aug., *lib. serm.*, tom. V, part. 1, col. 501 et seq.)

Ut justificeris,... et ego tanquam peccator iudicor? Cui dicat, difficile est advertere, etc., usque ad facti sunt homines. (Id., in *psal.* 1, tom. IV, part. 1, col. 590 et seq.)

Et non sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona, quorum damnatio justa est. Perversi homines, etc., usque ad cantabo tibi, Domine. (Id., *lib. de Gratia et lib. arbit.*, tom. X, part. 1, col. 910.)

Quid ergo præcellimus eos? Nequaquam. Contentionem ipsam, etc., usque ad interfectores Domini. (Id., in *expos. ad Galat.*, tom. III, part. 11, col. 2107.)

Causati enim sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse,... non est requirens Deum. Usque non est timor Dei ante oculos eorum. Dominus de coelo, etc., usque ad non timent Deum. (Id., in *psal.* xiii, tom. IV, part. 1, col. 141 et seq.)

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. In istis enim, etc., usque ad misereatur. (Id., in *expositione Epist. ad Galat.* tom. III, part. 11, col. 2123.)

Conclussit Scriptura omnia sub peccato, etc., usque ad coram te. (Id., in *psal.* cxviii, tom. IV, part. 1, col. 1581.)

Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Ex operibus legis, etc., usque ad crederentur. (Id., in *expositione Epistolæ ad Galat.*, tom. III, C part. 11, col. 2114 et seq. ad 2116.)

Per legem enim cognitio peccati. Cognitio dixit non consummatio, etc., usque ad quod lex imperat. (Id., *lib. de Gratia et libero arbit.*, tom. X, part. 1, col. 894.)

Nam sine Dei dono, etc., usque ad prophetari. (Id., *lib. enchirid.*, tom. VI, col. 287.)

Quia non justificabitur, etc., usque ad nec indigens lege. (Id., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, part. 1, col. 208 et seq.)

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem et prophetas. Evangelium enim testimonium habet a lege et prophetis. Unde etiam in monte inter utramque personam medius salvator effulsit. Omnes enim peccaverunt, etc., usque ad charitas inspiretur. (Id., in *psal.* xc in præmio et *psal.* cxviii, tom. IV, p. 11, col. 1574 et seq.)

Omnes peccaverunt et egent gloria Dei. Etsi enim jam sumus in Christo nova creatura, etc., usque ad damnantis. (Id., *lib. de Natura et gratia*, tom. X, p. 1, col. 249 et seq.)

Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei. Sive gloriationem, etc., usque ad defluerunt. (Id., in *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, p. 1, col. 210 et seq.)

Lex ergo factorum, etc., usque ad gratuita gratia. (Id., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, p. 1, col. 213 et seq.)

(Id., in *psal.* cxvii.) Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non. Sed per legem fidei. Hæc est lex fidei qua credimus et oramus per gratiam nobis donari, ut faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorantes Dei iustitiam, et nostram volentes constituere, iustitiæ Dei non sumus subiecti. In lege itaque factorum est Dei iubentis iustitia, in lege autem fidei subvenientis misericordia.

Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imo et gentium. (Id., *serm. de Immolatione Isaac ad Gal.* iv.) Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei appellatus est. Quod credidit Deo, intus in corde, in sola fide est. Quod autem B immolandum filium duxit, quod intrepidus dexteram armavit, quod jam feriret nisi voce teneretur, magna fides est utique, sed et magnum opus. Et ipsum opus laudavit Deus, cum diceret, quoniam exaudisti vocem meam. Quare ergo apostolus Paulus ait: Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis? Et alio loco dicit. Est fides qua per dilectionem operatur. Quomodo fides per dilectionem operatur, et quomodo justificatur homo per fidem sine operibus legis? Credidit aliquis, percepit fidei sacramenta, et mortuus est, defuit illi operandi tempus. Quid dicimus? Quia non est justificatus? Plane dicimus justificatum, credentem in eum qui justificat impium. Ergo iste justificatus est, et operatus non est. Impletur sententia apostoli dicentis: Arbitror justificari hominem per fidem sine operibus legis. Latro qui cum Domino crucifixus est corde credidit ad iustitiam, ore confessus est ad salutem. Nam fides que per dilectionem operatur, et si non sit in quo exterius operetur, in corde tamen illa fervens servatur. Nam erant quidam in lege qui de operibus legis gloriabantur, quæ fortasse non dilectione, sed timore faciebant: et volebant se justos videri, et præponi gentibus, quæ opus legis non fecerant. Apostolus autem prædicans fidem gentibus, cum eos qui accedebant ad Dominum, videret justificatos ex fide, ut jam qui crediderant bene operarentur, non quia bene operati sunt credere mererentur, exclamavit securus et ait, quia potest justificari homo ex fide sine operibus legis, ut illi magis non fuerint iusti, qui quod faciebant timore faciebant cum fides per dilectionem operetur in corde, etiam si foris non exit in opere. Apostolus prædicans, etc., usque ad multis in locis ostendit. (Id., *ex libro Quest.* 85, tom. VI, col. 87 et seq.)

Cum ergo dicit, etc., usque ad quæ cæteri Apostoli. (Id., *lib. de Fide et operibus*, tom. VI, col. 211 et seq.)

Quoniam quidem unus est Deus qui justificat circumcissionem ex fide, et præputium per fidem. Unus enim Deus qui justificat, etc., usque ad per fidem. (Id., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, p. 1, col. 231 et seq.)

Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus. Per legem cognitio peccati, etc., usque

ad liberi estis. (S. Aug., tom. X, p. 1, col. 255 et seq.) A Si veteris populi, etc., usque ad manebit in æternum. (S. Aug., *epist. ad Maximinum Arianum*, tom. II, col. 96.)

CAPUT IV.

Quid ergo dicemus, etc., usque ad sed non apud Deum. Apostolus cum commendaret justitiam, etc., usque ad tamen secuta sunt. (Id., in *psal. xxxi*, in *præfatione*, tom. IV, p. 1, col. 258 et seq.)

Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam. Factum est verbum Domini ad Abraham, etc., usque ad circumcisis. (Id. *lib. de Civit. Dei*, 16, tom. VII, col. 500.)

Et qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei. (Id., ad Bonifacium papam Urbis.) Si querere voluerit ante gratiam quid meruerit ut acciperet eam, mala sua poterit homo invenire non bona, etiamsi eum unius diei vitam habentem super terram gratia Salvatoris invenerit. Quia si aliquid boni operatur homo ut gratiam mereatur, non ei merces imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui justificat impium, ut deputetur fides ejus ad justitiam (justus enim ex fide vivit), profecto antequam gratia justificetur, hoc est justus efficiatur impius, quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, quid ejus merito nisi supplicium redderetur. Si ergo gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, unde etiam nuncupatur. Hoc est opus Dei, etc., usque ad dilectionem operatur. (Id., *tract. Evangelii secundum Joannem*, 29, tom. III, p. 11, col. 1651.)

Nunquid inter credentes, etc., usque ad ut faciamus et nos. (Id., *tract. Evangelii secundum Joannem* 72, tom. III, p. 11, col. 1825 et seq.)

Dicit Apostolus, si Abraham, etc., usque ad operibus bonis. (Id., *tract. Evangelii secundum Joannem*, 80, tom. III, p. 11, col. 1845.)

Sicut et David dicit, etc., usque ad etiam in præputio? Propterea, inquit, tibi hoc dixi, o homo, etc., usque ad oculos misericordiæ Dei. (Id. in *psal. xxxi*, tom. IV, p. 1, col. 261 et seq.)

Fides commendari, etc., usque ad per dilectionem operatur (Id., in *psal. lxxvii*, tom. IV, p. 1, col. 838.)

Magna enim opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus. Quid magnificentius, etc., usque ad magnificentia opus ejus. (Id., in *psal. cx*, tom. IV, p. 11, col. 1464 et seq.)

Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est: In circumcissione, an in præputio? Non in circumcissione, sed in præputio. Adhibet exemplum, etc., usque ad multo post data est. (Id., in *expositione Epistolæ ad Galat.* III, tom. III, p. 11, col. 2118.)

Et signum accepit circumcissionis, etc., usque ad quæ est in præputio patris nostri Abraham. Circumcisio carnis lege præcepta est, etc., usque ad jam liber est. (Id., *lib. Sententiarum Prosperi*, tom. X, p. 11, col. 1885.)

Non enim per legem promissio Abraham semini ejus, ut hæres esset mundus, sed per justitiam fidei. Fides Abraham, etc., usque ad promissionem. (Id., *lib. Sententiarum Prosperi*, tom. X, p. 2, col. 1878.)

Si enim lex justificat, etc., usque ad gavisus est. (Id., in *expositione Epistolæ ad Galatas*, tom. III, p. 11, col. 2121.)

Si enim qui ex lege hæreses sunt, exinanita est fides, abolita est promissio (ex *lib. II*, contra Julianum.) Imo destrueretur promissio, si ex lege quisquam justus esset. Si enim qui ex lege hæreses sunt, exinanita est fides, evacuata est promissio. Lex enim iram operatur. Ad hoc utique, ut ad iram evadendam gratia Dei requiratur.

Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Omnis legem præteriens, etc., usque ad merita sua. (Id., in *psal. lxx*, tom. IV, p. 1, col. 879 et seq.)

(Ex *lib. contra Julianum*.) Cur non attendis, rogo, ideo non esse hæreses de lege, quia lex iram operatur? Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo autem ex promissione, quia Deus quod promisit ipse facit. Qui enim præcepta legis implere se putat per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam justitiam vult constituere, non justitiam Dei sumere

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum. (Ex *lib. II*, de Baptismo parvulorum.) Id est qui ex Veteri Testamento venit ad Novum.

Sed et ei qui ex fide est Abraham. Non sibi præmissa lege. Ex fide autem Abraham id est imitatores Abraham fidei.

Qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est. Quia patrem multarum gentium posui te. Cum Apostolus dicat, etc., usque ad donum est fides. (Id., *lib. de prædestinatione sancti*, tom. X, p. 1, col. 976.)

Quia patrem multarum gentium posui te. Si enim, etc., usque ad servient minori. (Id., in *psal. ciii*.)

Quando ergo promisit, etc., usque ad donat et fidem. (Id., *lib. de prædestinatione sancti*, tom. X, p. 1, col. 975.)

Ante Deum, etc., usque ad et arenæ maris. Qui vocat ea, etc., usque ad fideles facti sumus. (Id., in *psal. cv*, cxviii; *serm. 77*, de verbis Apostoli.)

Et non infirmatus est in fide, nec consideravit corpus suum mortuum, cum jam fere centum esset annorum, et mortuam vulvam Sarre. Scriptum est in Epistola ad Hebræos. Fide, etc., usque ad est mortui. (Id., *lib. de Civ. Dei*, xvi, tom. VII, col. 507 et seq.)

In repromissione enim Dei, etc., usque ad Dominum nostrum a mortuis. Promittenti credidit Abraham, etc., usque ad non fuerunt (Id., *lib. de Cor. et gratia*, tom. X, p. 1, col. 958.)

Cavendum est, etc., usque ad mereatur. (Id., *lib. de præd. sancti*, tom. X, p. 1, col. 965.)

Hoc promittit Deus, etc., usque ad debitum. (S. Aug., lib. Sententiarum Prosperi.)

Qui traditus est propter delicta nostra et resurrexit propter justificationem nostram. Qui sanat omnes languores tuos, etc., usque ad in cœlum. (Id., in psal. cii, tom. IV, p. 2, col. 1321.)

Traditus est propter delicta nostra, etc., usque ad resurgat justitia. (Id. serm. de Pascha, tom. V, part. 1, col. 1120.)

CAPUT V.

Justificati ergo, etc., usque ad in spe gloriæ filiorum Dei. Justificati autem gratis per, etc., usque ad suscepit. (Id., ad Bonif. papam Urbis, tom. X, p. 1, col. 579 et seq.)

Non solum autem, etc., usque ad qui datus est nobis. Non itaque per nos, etc., usque ad patientiam. (Id., lib. de Gra. et liber. arbitr., tom. X, p. 1, col. 905.)

Nec nos moveat, etc., usque ad nos immutabimur. (Id., de Agone Christiano, tom. VI, col. 295.)

Ut autem mali bonis, etc., usque ad datus est nobis. (Id., lib. Quæst. 83, tom. VI, col. 93.)

Spes autem non confundit. Quis est qui confunditur? etc., usque ad conscientia sua. (Id., in psal. xxxvi, tom. IV, p. 1, col. 368 et seq.)

Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. A quo nisi ab illo, etc., usque ad cooperit multitudinem peccatorum. (Id., lib. de Nat. et gra., ex sermone ad populum de blasphem. Spiritus sancti.)

Ego arbitrator, etc., usque ad coagulum non tenent. (Id., serm. Ascen. Domini, t. V, p. 1, col. 1225 et seq.)

Charitas congregat nos. Quia vero dicit, etc., usque ad Spiritus Dei. (Id., in sermone Epist. Joan. tom. III, p. II, col. 2032.)

Unde scimus, etc., usque ad datus est nobis. (Id., serm. Ep. 8. Joan., tom. III, p. 2, col. 2045.)

Dedit dona hominibus, etc., usque ad qui dilexit nos. (Id., serm. XLIV, de verb. Evang.)

Ergo unde tibi charitas, etc., usque ad datus est nobis. (S. Aug., serm. de verb. Apost. 81, tom. V part. 1, col. 925.)

Prorsus donum est Dei, etc., usque ad et Filio. (Id., lib. Sen. Prosperi, tom. X, p. 2, col. 1894.)

Ut quid enim Christus, etc., quis audeat mori. Aut vero pro minimo, etc., usque ad secuturus es. (Id., in psal. cxlviii, tom. IV, p. II, col. 1942.)

Omnia mihi tradita sunt, inquit, a Patre meo. Fortasse dicturus es. Christo sunt tradita nunquid mihi? Audi Apostolum dicentem: Audi, ut dixi jamdudum, ne desperatione frangaris. Audi quomodo amatus es non amandus. Audi quomodo amatus es turpis, fœdus, antequam esset in te quod amari dignum esset. Amatus es prius ut dignus fieres qui amareris. Etenim Christus (sicut ait Apostolus) pro impiis mortuus est. An forte impius merebatur amari? Quæro quid merebatur impius? damnari respondes. Christus tamen pro impiis mortuus est. Ecce quid tibi præstitum est impio. Jam pio quid servatur? Quid præstitum est impio? Christus pro

impis mortuus est. Desiderabas autem omnia possidere, noli per avaritiam, sed per pietatem hoc quærere. Si enim ita quæsieris, possidebis. Tenebis enim eum per quem facta sunt omnia, et cum ipso omnia possidebis

Commendat autem suam charitatem Deus in nobis, etc., usque ad salvi erimus in vita ipsius. Incomprehensibilis est dilectio qua, etc., usque ad socii deberemus. (Id., ex tractatu Evangelii secundum Joan. cx, et in psal. LXXXV tom. III, p. II, col. 1923 et seq.)

Testimonia quippe Dei, etc., usque ad nobis donavit. (Id., ex tractatu psal. cxviii, tom. IV, p. 2, col. 1515.)

Primum nobis persuadendum, etc., usque ad perlicerentur. (Id., lib. de Trinitate IV, tom. VIII, col. 887 et seq.)

Quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, etc. Non alium modum possibilem, etc., usque ad fortius est hominibus. (Id., lib. de Trinit. xiii, tom. VIII, col. 1024 et seq.)

Si enim, etc., usque ad salvi erimus in vita ipsius. Ergo pro impiis Christus mortuus est, etc., usque ad sed pro nobis. (Id., serm. de Passione Domini.)

Multo magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Filius Dei, etc., usque ad impium relinquet pium. (Id., in psal. xcvi.)

Cur ergo non fieret mors Christi, etc., usque ad spiritaliter regeneratos. (Id., lib. de Trinit. xiii, c. 16, tom. VIII, col. 1030 et seq.)

Propterea sicut per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. Primæ transgressionis peccatum non propagatione, etc., usque ad sed una caro. (Id., lib. 1 de Baptismo parvulorum, tom. X, p. 1, col. 114 et seq.)

Sed homo habet et pœnam propriam, etc., usque ad genus humanum. (Id., Enchirid., tom. VI, col. 244 et seq.)

Præter hoc vinculum, etc., usque ad Adam non est natus. (Id., in psal. I, tom. IV, p. 1, col. 591 et seq.)

Videte ergo, fratres, etc., usque ad te invenit. (Id., Sermon. IV de verb. Apostoli.)

Illud enim ubi vel maxime fides Christiana consistit, etc., usque ad genus humanum. (Id., epist. ad Optat. episcopum, tom. II, col. 858 et seq.)

Ille unus unum peccatum, etc., usque ad a damnatione liberari. (Id., Enchirid., tom. VI, col. 256.)

Nam judicium ex uno in condemnationem, etc. Sed cur, inquis, gratia Dei non secundum, etc., usque ad apud Deum invenitur. (Id., lib. de dono perseverantiæ, tom. X, p. II, col. 1002.)

Igitur sicut per unius delictum, etc., usque ad in justificationem vitæ. Quemadmodum enim omnes omnino, etc., usque ad nemo discit. (Id., lib. de Baptismo parvulorum, tom. X, p. 1, col. 140 et seq.)

Sicut dictum est, sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ut nullus prætermittetur, sic et in eo quod dictum est, per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ, nullus prætermisus est. Non quia omnes in eum credunt et baptismo ejus abluuntur, sed quia nemo justificatur nisi in eum erodat et baptismo ejus abluatur. Itaque omnes dictum est, ne aliquo modo alio præter ipsum quisque salvus fieri posse credatur.

Ego dico parvulum natum in eo loco ubi, etc., usque ad secundum verba sua. (Id., *ex libro de Natura et gratia*, tom. X, p. 1, col. 251 et seq.)

Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam justii constituentur multi. Obedientia est in omnibus, etc., usque ad constituentur multi. (Id. in *psal.* LXXI, tom. IV, p. 1, col. 904 et seq.)

Apostolus, etc., usque ad secerni. (Id., *de Genesi ad litt.*)

Hoc proderat superbis, ut abundaret delictum, etc., usque ad per Jesum Christum facta est. (Id., *ex tractatu 3 Evang. secundum Joan.*, tom. III, p. 11, col. 1401 et seq.)

Etiā temporibus apostolorum, etc., usque ad postea acceleraverunt. (Id., *lib. de Fide et operibus*, tom. VI, col. 211.)

Legis littera quæ docet, etc., usque ad videbimus lumen. (Id., *lib. de Spiritu et littera*, tom. X, p. 1, col. 205.)

Per Moysen data est lex, etc., usque ad queritur medicus. (Id., in *psal.* cii, tom. IV, p. 11, col. 1329 et seq.)

Lex data est, etc., usque ad sanandum fuit. (Id., *lib. Sententiarum Prosperi*, tom. X, p. 11, col. 1863.)

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Ignoratis, inquit, quoniam quicumque baptizati sumus, etc., usque ad in carne vetustatis. (Id., *ad Januar.*, tom. II, col. 216 et seq.)

Ambulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis, in carne vetustatis. Semel immolatus est Christus in seipso, etc., usque ad salubriter percipit. (Id., *ad Bonif. episc.*, tom. II, p. 360 et seq.)

Scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est. Mortalitas unde sit, notum est, etc., usque ad in cruce triumphata sunt. (Id., in *expositione Epistolæ ad Galat.*, tom. III, p. 11, col. 2120 et seq.)

Ut destruat corpus peccati, etc., usque ad vivemus cum Christo. Gratia Dei per baptismum ejus qui venit, etc., usque ad servituti subijcimus. (Id., *lib. de Baptismo parvulorum*, tom. X, p. 1, col. 150 et seq.)

Scientes quod Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Non Lazari resurrectio, etc., usque ad in æternum. (Id., *lib. contra vi quæstiones Paganorum*, tom. II, col. 571.)

Unus resurrexit jam non moriturus, etc., usque

ad Christianus. (Id., in *psal.* CXXVI, tom. IV, p. 11, col. 1673.)

Quod autem mortuus est peccato, etc., usque ad in Christo Jesu. Peccatum ei non inerat, etc., usque ad quod nascendo traxerunt. (Id., *Enchirid.*, tom. VI, col. 253.)

Non ergo regnet peccatum, etc., usque ad et membra vestra arma justitiæ Deo. Si non potes non habere malitiam, etc., usque ad jam non pugnabis. (Id., in *psal.* XXXV, tom. IV, p. 1, col. 345.)

Non ergo regnet peccatum, etc., usque ad nisi Deus. (Id., in *psal.* I, tom. IV, p. 1, col. 587.)

Non dixit Apostolus, non sit peccatum, etc., usque ad in te regnat peccatum. (Id. in *psal.* LXXV, tom. IV, p. 1, col. 960.)

Quid est, ne dominetur, etc., usque ad non mihi dominetur omnis iniquitas. (Id., *serm.* 50 de Verb. Apost., tom. V, p. 1, col. 190 et seq.)

Peccatum enim vobis non dominabitur, etc., usque ad servi facti estis justitiæ. Sub lege enim positus non sub gratia dominabitur peccatum, etc., usque ad excidistis. (Id., *lib. de Gratia et libero arbit.*, tom. X, p. 1, col. 896.)

Humanum dico, etc., usque ad in sanctificationem. Apostolus admonet. Humanum, etc., usque ad qui datus est nobis. (Id., *epist. ad Anastasium*, tom. II, col. 594 et seq.)

Præponite delectationi carnis, etc., usque ad invisibilis pulchritudinis. (Id., *serm. de Verbis Apostoli*, tom. V, p. 1, col. 870 et seq.)

Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Qualis, quæso, potest servi addicti, etc., usque ad liberi eritis. (Id., *Enchirid.*, tom. VI, col. 247.)

Est quedam confusio, etc., usque ad æternam habebit. (Id. in *psal.* xxx, tom. IV, p. 1, col. 232 et seq.)

Stipendium enim peccati mors. Merito stipendium: quia militiæ, etc., usque ad corona redditur. (Id., *lib. de Gratia et libero arbit.*, tom. X, p. 1, col. 893.)

Ubi autem invenimus, etc., usque ad sine fine vivemus. (Id., *Epist. ad Sixtum presbyterum*, tom. II, col. 881.)

Item lectionis ejusdem brevis et continuata expositio, ab eo ubi dictum est: Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, usque ad Gratia autem Dei vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

Sicut ab illo uno homine, etc., usque ad ille generatis. (Id., *Ex epist. ad consulta Hilarii*, tom. II, col. 685 et seq.)

Disputamus enim non de quocunque peccatore, etc., usque ad in mundum. (Id., *lib. II contra Jul.*, tom. X, p. 11, col. 1163.)

Nunquid enim Evam non imitantur, etc., usque ad natus ex femina. (Id., *lib. II contra Jul.*, tom. X, p. 11, col. 1166.)

In eo quidem loco, etc., *usque ad transire supplicium.* (Id., *ibid.*, tom. X, p. II, col. 1169.)

Quid autem aliud indicant etiam sequentia verba apostolica? etc., *usque ad sine fine victuri sunt.* (Id., *ibid.*, tom. X, p. II, col. 1171.)

Quod vero ait paulo superius. Usque ad legem peccatum in mundo fuit, etc., *usque ad fieri omnino non possint.* (Id., *ibid.*, tom. X, p. II, col. 1176.)

Verum est autem quod Apostolus ait, falsum ergo, etc., *usque ad vestra falsitate convincamini.* (Id., *ibid.*, tom. X, p. II, col. 1203 et seq.)

Et non sicut, etc., *usque ad condemnationem.* Ex uno ergo, etc., *usque ad nisi ipse.* (Id., *ad Bonifac.*, tom. II, et *contra Julian.*, tom. IX.)

Eisdem autem omnes etiam multos, etc., *usque ad qui datus est nobis.* (Id., *lib. ad consulta Hilarii*, tom. II, col. 680 et seq.)

Ut quemadmodum, etc., *usque ad Dominum nostrum.* Modo cum dixisset, etc., *usque ad justificatio.* (Id., *Enchirid.*, tom. VI, col. 256 et seq.)

CAPUT VI.

Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato ut Gratia abundet? Dixerat enim superius, etc., *usque ad morimur peccato.* (Id., *Epist. 2 ad Valen.*, de Gratia et libero arbit., tom. II, col. 974.)

Deinde ut ostenderet mortuos, etc., *usque ad cum Christo in Deo.* (Id., *Enchirid.*, tom. VI, col. 256 et seq.)

Interioris enim hominis, etc., *usque ad in corde suo.* (Id., *lib. de Trinitate*, tom. VIII, col. 891.)

Quod enim mortuus est peccato, etc., *usque ad vita iustorum.* (Id., *serm. de Resurrect. Domini.*)

Non ergo regnet peccatum, etc., *usque ad servio legi Dei.* (Id., *tract. Evangelii secundum Joannem* IV, 41, tom. III, p. II, col. 1698 et seq.)

Liberum arbitrium usque adeo, etc., *usque ad facere.* (Id., *ad Bonif. papam*, tom. X, p. I, col. 552 et *Enchirid.*, tom. VI, col. 282.)

CAPUT VII.

An ignoratis, fratres, etc., *quanto tempore vivit?* Usque ad eum locum in quo scriptum est, etc., *usque ad deserueramus Deum.* (Id., *ex libro Quest.* 85, tom. VI, col. 60 et seq.)

Item lectionis ejusdem explanatio. Cum enim essemus in carne, ait Apostolus, *passiones peccatorum quæ per legem sunt*, etc., *usque ad nec prævaricatio est.* (Id., *serm. in hanc lectionem*, tom. V, p. I, col. 826 et seq.)

Scimus, inquit, quia lex spiritalis, ego autem carnalis sum, *venundatus sub peccato*, etc., *usque ad sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* (Id., *serm. de Verbis Apostoli*, tom. V, p. I, col. 835 et seq.)

Vita iusti in isto corpore, etc., *usque ad ad pacem venire.* (Id., *serm. de Verbis Apostoli*, tom. V, p. I, col. 815.)

Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu. Et si habent desideria, etc., *usque ad*

tollat peccatum lex gratiæ. (Id., *serm. de Verbis Apost.*, tom. V, p. I, col. 820 et seq.)

Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. In qua conclusione, etc., *usque ad propter munera sua.* (Id., *ibid.*, tom. V, p. I, col. 841 et seq.)

Ergo evacuati sumus, etc., *in vetustate litteræ.* Quoniam lex littera est, etc., *usque ad spiritus autem vivificat.* (Id., *lib. ad Simplicianum episc.*, tom. VI, col. 110 et seq.)

Et quia dixerat evacuati sumus, etc., *usque ad possit impleri.* (Id., *ibid.*, tom. VI, col. 105 et seq.)

Vera sponsa Christi intelligit quid distet inter litteram et spiritum, quæ duo dicuntur alio modo lex et gratia: et non jam in vetustate litteræ sed in novitate spiritus Deo serviens, non est jam sub lege, sed sub gratia. Ita littera cum spiritu, etc., *usque ad delectat ipsa justitia.* (Id., *lib. xv, contra Faust.*, tom. VIII, col. 512 et seq.)

Ecce unde facti sumus, etc., *usque ad terras captivitas Sion.* (Id., *in psal. cxxv*, tom. IV, p. II, col. 1658.)

Scimus enim quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, etc. Etiam spiritalis hominis jamque sub gratia constituti, etc., *usque ad ista omnia.* (Id., *lib. I Retract.*, tom. I, col. 621.)

Quod ergo operor, ait, *ignoro.* Non enim ita dictum est, etc., *usque ad de terra memoriam eorum.* (Id., *lib. ad Simol. episc.*, tom. VI, col. 105 et seq.)

Sed peccatum, etc., *non concupisces.* Cum enim dicitur non concupisces, etc., *usque ad ubi lex non est.* (Id., *lib. de Spir. et litt.*, tom. X, p. I, col. 205 et seq.)

Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore. Laudabilis est ista, etc., *usque ad nisi malam concupiscentiam.* (Id., *in psal. cxviii*, tom. IV, p. II, col. 1520.)

Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago. Bonum est enim non concupiscere, et hoc bonum, etc., *usque ad in membris ejus, nulla erit.* (Id., *lib. de Perfect. just. hominis*, tom. X, p. I, col. 305 et seq.)

Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Hoc utique ait, etc., *usque ad labor nullus.* (Id., *lib. Sermonum, de Continentia*, tom. VI, col. 361 et seq.)

Bona itaque opera nostra, etc., *usque ad non concupiscere.* (Id., *lib. III, contra Julianum*, tom. X, p. I, col. 754.)

Non enim quod volo ago bonum, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem (sicut melius sensit Ambrosius) hoc etiam de seipso dicit Apostolus, nec iustorum est in hac vita ad perficiendum bonum tanta libertas propriæ voluntatis, quanta erit in illa vita, ubi non dicitur, non quod volo ago. Omnis qui proficit, etc., *usque ad perfectione tunc erit.* (Id., *lib. de Perf. justitiæ nominis*, tom. X, p. I, col. 308.)

Die, obsecro, Apostole, quando adhuc in carne vivens in viis Domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus utrum se ipse seducat, an vero quod beatus Joannes ejus coapostolus sapiat, quoniam veritas erat in eis. Hic ergo respondet. Nonne legistis ubi confiteor dicens. *Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago.* Et hoc audivimus. Jam itaque illud interrogamus: quo in viis Domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas. Cum psalmus sanctus insonet dicens. Non enim qui operantur iniquitatem in viis ejus ambulaverunt. Audi continuo respondentem per sententiam consequentem.

Si quod nolo inquit ego hoc facio, jam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Ecce quemadmodum, etc., usque ad ipse sanaretur. (Id., in *psal.* cxviii, tom. IV, p. 2, col. 1506 et seq.)

Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Potest putaris, etc., usque ad in voluntate committitur. (Id., *lib. retractationum*, tom. I, col. 608 et seq.)

Condelector enim legi Dei repugnantem legi mentis meae, etc. Caro, inquit, concupiscit, etc., usque ad concupiscentiis tuis vires. (Id., *tract. Evang. sec. Joan* xli, tom. III, p. II, col. 1697 et seq.)

Aliud est non pugnare, et esse in pace, etc., usque ad Jesum Christum Dominum nostrum. (Id., in *psal.* xxxv, tom. IV, p. 1, col. 345.)

De corpore mortis hujus non omnib., etc., usque ad quoniam ipsi saturabuntur. (Id., *lib. de Perfect. justitiae hominis*, tom. X, p. 1, col. 299.)

Fideles enim orantes dicunt, etc., usque ad corpore mortis hujus. (Id., *lib. de nat. et grat.*, tom. X, p. 1, col. 277.)

Ita erat tunc illorum hominum corpus animale, etc., usque ad supplicio fiat meritum. (Id., *lib. ix de Genesi ad litteram*, tom. III, p. 1, col. 398 et seq.)

Quisquis carnalem delectationem, etc., usque ad consolabuntur. (Id., *lib. de Serm. Domini in monte*, tom. III, p. 1, col. 1286.)

Quid est quod te jactas? quid est quod, etc., usque ad egeni gloria Dei. (Id., in *psal.* xxx, tom. IV, p. 1, col. 233 et seq.)

Liberari est a corpore mortis, etc., usque ad sed ad gloriam. (Id., *ex lib. Sent. Prosperi*, tom. X, p. II, col. 1886.)

Igitur ipse ego mente servio legi Dei: carne autem legi peccati. Indicitur enim tibi quedam, etc., usque ad habere cum Deo. (Id., in *psal.* lxxv, tom. IV, p. 1, col. 959 et seq.)

Quod dixerat, sine lege enim, etc., usque ad potius quam edomare. (Id., *lib. ad Bonif. papam cont. Pelagium*, tom. X, p. 1, col. 559 et seq.)

CAPUT VIII.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. Segregavit itaque hanc pluviam, etc., usque ad qui datus est nobis. (Id., *ex tractatu psal.* lxxvii, tom. IV, p. I, c. 818.)

Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis

A peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne. Dicit aliquis: Si hæc natura pura... carnis peccati. (S. Aug., *l. 1 de bapt. parvul.*, tom. X, p. 1, col. 149.)

Cilicium fortasse appellavit Dominus carnis suæ mortalitatem, etc., usque ad delenda peccata. (Id., in *psal.* xxxiv, tom. IV, p. 1, col. 335.)

Quid dicit Pelagianista? Audite quid dicit. Videtur constiteri Christum in carne venisse, sed discussus invenitur. Christus enim in carne venit: quæ similitudo esset carnis peccati, non esset caro peccati. Apostoli verba sunt. *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati.* Non in similitudinem carnis, quasi caro non esset caro, sed in similitudinem carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Iste autem Pelagius et cæteram carnem omnis infantis Christi carni conatur æquare. Non ita est, charissimi, non pro magno commendaretur in Christo similitudo carnis peccati, nisi omnis cætera caro esset caro peccati.

Quid ergo prodest quia dicis Christum in carne venisse, et omnium infantium carni eum conaris æquare? Et tibi hoc dico quod Donatistæ, non est ipse. Ecce video Ecclesiam matrem testimonium reddentem ipsis uberibus suis. Accurrunt matres cum parvulis filiis, ingerunt Salvatori salvandos, non Pelagio damnandos. Mater quælibet mulier pietate currens cum parvulo filio dicit, baptizetur ut salvetur. Pelagius contra.

Quid salvetur? Non est quod in eo sanetur, nihil habet vitii, nihil ex traduce damnationis attraxit. Si æqualis est Christo, quare querit Christum? Ecce dico tibi: Sponsus Filius Dei qui venit in carne, salvator est majorum et minorum, salvator est grandium et infantium, et ipse est Christus. Tu autem dicis Salvatorem Christum majorum et non minorum, non est ipse. Si non est ipse, negas et tu Christum in carne venisse.

Magnum quid huc attulit mercator iste. De regione sua veniens iste mercator invenit in regione nostra quod hic abundat? Nasci et mori, plena est terra his mercibus, nasci et mori. Natus est et mortuus est. Sed qua via natus est? Ad istam regionem venit, sed non ea via qua nos. De coelo enim venit a Patre, et tamen natus est mortalis, natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine. Nunquid nos sic? Nos de Adam et Eva: illa per concupiscentiam carnis; ille autem non per ipsam. Maria enim virgo sine virili amplexu, sine concupiscentiæ æstu: quoniam ne pateretur hunc æstum ideo ei dictum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1).

Virgo ergo Maria non concubuit et concepit, sed credit et concepit. Natus est enim mortalis mortalibus. Quare mortalis? Quia in similitudinem carnis peccati. Non in carne peccati, sed in similitudinem carnis peccati. Quid habet caro peccati? Mortem et peccatum. Quid habuit similitudo carnis peccati? Mortem sine peccato. Si haberet peccatum, caro esset peccati; si mortem non haberet, non es-

set similitudo carnis peccati. Talis venit Salvator. Venit, mortuus est, sed mortem occidit. Finivit in se quam timebamus. Suscepit illam, et occidit illam, quomodo summus venator leonem suscepit et necavit. Nam prudentia carnis mors est; prudentia autem spiritus, vita et pax. Vivificabis nos et nomen tuum invocabimus. Tu nobis dulcis eris, etc., usque ad præmium justificatorum. (Id., in psal. lxxix tom. IV, p. 1, col. 1027 et seq.)

Quoniam sapientia carnis inimica est in Deum, legi enim Dei non subicitur, nec enim potest. Nec illud quisquam pro impossibilitate non peccandi, etc., usque ad esse manifestum est. (Id., ex lib. de Nat. et Gr., tom. X, p. 1, col. 255.)

Sic autem dixit, mundum non posse accipere Spiritum sanctum, sicut etiam dictum est, prudentia carnis inimica est in Deum, legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. Velut si dicamus: Injustitia justitia non esse potest. Mundum quippe ait hoc loco, significans dilectores mundi: quæ dilectio non est a Patre. Prudentia carnis inimica est in Deum, legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest. Cum enim charitas legem impleat, etc., usque ad victum poena consequitur. (Id., in expositione Epistolæ ad Galat., tom. III, p. 11, col. 2138 et seq.)

Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Lex peccati, quod etiam, etc., usque ad Dei habitat in vobis. (Id., ex lib. II, de bapt. parv., tom. X, p. 1, col. 178.)

Et in carne sumus, etc., usque ad sentiamus. (Id., ex tract. psal. cxii, tom. IV, p. 11, col. 1475.)

Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Hoc Dominus commendavit, etc., usque ad non est ejus. (Id., ex tractatu evang. sec. Joan. xxvii, tom. III, p. 11, col. 1618.)

Si autem Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem. Anima jam pia quæ fuit impia, etc., usque ad spiritum ejus in vobis. (Id., ex lib. de Trinitat. IV, tom. VIII, col. 890 et seq.)

Corpus enim mortuum, etc., usque ad habens animam. (Id., ex tractatu psal. lxxxv, tom. IV, p. 11, col. 1094.)

Ut evidentissime appareat, etc., usque ad spiritum ejus in vobis. (Id., ex lib. de Bapt. parv., tom. X, p. 1, col. 111 et seq.)

Distinguere autem inter illam generationem, etc., usque ad inde est unde procedit. (Id., lib. II contra Maximinum, tom. VIII, col. 770 et seq.)

Vita quæ fructu corporis delectata negligit Deum, inclinatur ad nihilum, et ista est nequitia. Hoc pacto autem vita carnalis et terrena efficitur, etc., usque ad mors in victoria. (Id., lib. de vera Relig., tom. III, p. 1, col. 152 et seq.)

Ergo fratres, etc., usque ad, cohæredes autem Christi. Ergo, fratres, accepto adiutorio, etc., usque ad cohæredes autem Christi. (Id., serm. de verbis apost., tom. V, p. 1, col. 252 et seq.)

Ergo fratres debitores sumus non carni ut secundum

PATROL. CXIX.

dum carnem vivamus, etc., usque ad, non sunt filii Dei. (Id., lib. de gratia et lib. arbitrio, tom. X, p. 1, col. 895.)

Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Ut spiritu nostra opera, etc., usque ad et lethaliter infingantur. (Id., serm. de continentia, tom. VI, col. 357.)

Quicumque enim Spiritu Dei aguntur hi filii sunt Dei. Non se itaque fallant qui dicunt, etc., usque ad quod non acceperunt. (Id., lib. de Correp. et Gratia, tom. X, p. 1, col. 918.)

Filii Dei quandiu mortaliter, etc., usque ad humilitatum Deus non spernit. (Id., Enchirid.)

Non enim qui spiritu suo aguntur, sed quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt, non quia ipsi nihil agunt, sed ne nihil boni agant a bono aguntur ut agant. Nam tanto magis efficitur quisque filius bonus, quanto largius ei datur a Patre spiritus bonus.

Plus est procul dubio, etc., usque ad male agere non potest. (Id., lib. Sentent. Prosperi, tom. X, p. 11 col. 1886.)

Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, etc. Misisti spiritum tuum, cooperuit eos mare, etc., usque ad sine adiutorio gratiæ. (Id., lib. Quest. in Exod. qu. 55, tom. III, p. 1, col. 615.)

Et illi qui sub lege sunt, etc., usque ad per Spiritus sancti donum. (Id., lib. de spiritu et littera, tom. X, p. 1, col. 236 et seq.)

Sicut enim sunt duo timores, etc., usque ad quasi non acceperint. (Id., tract. 85 in Joan. tom. III, p. 11, col. 1849.)

Nemo invitus bene facit etiam si bonum est quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris ubi non est spiritus charitatis. Plenitudo legis charitas est, quia per charitatem lex impletur, non per timorem. In tantum enim fiunt mandata justitiæ, in quantum adjuvat spiritus gratiæ. Mandatum Dei si timore, etc., usque ad radice procedit. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, p. 11, col. 1880.)

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus; Abba, Pater. Qualis res est si pignus tale est; nec pignus sed arrha dicenda est. Pignus enim quando ponitur, cum fuerit res ipsa reddita, pignus aufertur. Arrha autem de ipsa re datur quæ danda promittitur, ut res quando redditur impleatur quod datum est non mutetur. Quod autem Marcus non solum Pater, etc., usque ad Abba Pater. (Id., lib. de Consensu evang. tom. III, p. 1, col. 1166.)

Ipsæ autem pax nostra, etc., usque ad pæne ejus, (Id., psal. 88, tom. IV, p. 11, col. 1121 et seq.)

Duo verba posuit, etc., usque ad unitatem pertineret. (Id., in Exp. Epist. ad Galat. tom. III, p. 11, col. 2127.)

Ipsæ spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei. Ecclesia accipit, etc., usque ad communis. (Id., serm. de blasphem. Spiritus sancti.)

Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei cohæredes autem Christi. Magna benevolentia, magna

misericordia. Unicus natus est, etc. *usque ad nos* possideamus sicut lucem. (Id., *tract. in Joan.* tom. III, p. II, col. 1394.)

Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, etc., *usque ad* et ipse nobis. (Id. *lib. Quæst.* 83, tom. VI, col. 86 et seq.)

Talis est enim via justorum, etc., *usque ad* quod non transibit. (Id., *ser. de versu psal.* LXVII, tom. V, p. I, col. 154 et seq.)

Hæreditas in qua coheredes, etc., *usque ad* quanta omnibus, (Id. *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, col. 1875.)

Si tamen compatimur, etc., *usque ad* quæ revelabitur in nobis. Quæ erit futura gloria nostra, etc., *usque ad* in nobis. (Id., in *Psal.* xxx, et *serm. de verb. evang.*)

Videtur ergo, charissimi, quæ sint proposita, etc., *usque ad* revelabitur in nobis. (Id., *serm. de natali Apost.*, tom. V, p. I, col. 1355.)

Ipse dicit qui patiebatur, et sciebat, etc., *usque ad* merces sine fine. (Id., *ser. de Paul. apost.*, tom. V, p. II, col. 2099 et seq.)

Nam expectatio creaturæ filiorum Dei expectat. Hoc capitulum obscurum est, quia non hic, etc., *usque ad* impia et inepta jaciasset. (Id., *quæst.* 83, tom. VI, col. 66 et seq.)

Item quedam ex eodem capitulo.

Vanitati enim creatura, etc., *usque ad* in spe. Quid est avertere oculos meos, etc., *usque ad* vanitati subiecti sumus. (Id., *ex tract. Psal.* 118. tom. IV p. II, col. 1531 et seq.)

Diligit itaque homo sponte vanitatem, etc., *usque ad* adoptionem gratiæ. (Id., I, *lib.*, cont. *Secundum*, tom. VIII, col. 584.)

Scimus enim quia omnis creatura ingemiscit et parturit *usque* adhuc. In unoquoque homine omnis creatura, etc., *usque ad* in singulis omnis est. (Id., *lib. ad cons. Orosii*, tom. VIII, col. 675.)

Sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes nostri in nobismetipsis, inquit, ingemiscimus, etc., *usque ad* pervenies ad rem. (Id., in *psal.* xxxvii, tom. IV, p. I, col. 598.)

Audi Apostolum. Spe enim salvi facti sumus, etc., *usque ad* sed certa spes. (Id., in *psal.* I, tom. IV, p. I, col. 598.)

Si redemptor noster ille dicitur, captivi tenebamur, etc., *usque ad* non sunt deserta. (Id., in *psal.* cxxv, tom. IV, p. II, col. 1657.)

In nobismetipsis ingemiscimus adoptionem filiorum, etc., *usque ad* societate angelorum. (Id., in *psal.* cxlv, tom. IV, p. II, col. 1885.)

Spe enim salvi facti sumus, etc. Quanto est quisque sanctior et desiderii sancti plenior, tanto est ejus in orando fletus uberior. An non est vox civis superne Hierusalem : *Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*, etc. : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo*, etc. : *Gemitus meus non est absconditus a te*, etc. : *Dolor meus renovatus est* ? Aut vero non ejus filii sunt qui ingemiscunt gravati, in quo nolunt spoliari sed supervestiri, ut absorbeatur mortale hoc a vita?

Nonne ipsi sunt qui primitias habentes Spiritus in semetipsis ingemiscunt, adoptione expectantes redemptionem corporis sui ? Apostolus salvos nos dicit factos, etc., *usque ad* sancti esse dicamur. (Id., *tract.* 85, in *Joan.*, tom. III, p. II, col. 1850.)

Meminerimus in corruptibili corpore, etc., *usque ad* vita ærumnosa. (Id., *tractatu* 124, in *Joan.* tom. III, part. II, col. 1972 et seq.)

Salvos enim nos fecit per lavacrum regenerationis, etc., *usque ad* et non invenias. (Id., *lib. de bapt. parvulorum*, Tom. x, p. I, col. 147 et seq.)

Spe salvi facti sumus, etc., *usque ad* et in divite ardente narravit. (Id., *ser.* 23, *de verbis Apost.*, tom. V, p. I, col. 859 et seq.)

Non exstinguetur in nocte lucerna ejus, etc., *usque ad* exstinguatur. (Id., *serm. in lib. Salom. de muliere forti*, tom. V, part. II, col. 226 et seq.)

Similiter autem, etc., *usque ad* vocati sunt sancti. Oratio quidquid impetrat, etc., *usque ad* adjuvat jam fideles. (Id., *epist. ad Sixtum*, tom. II, col. 879 et seq.)

Quid enim oremus sicut oportet, etc., *usque ad* aures Dei. (Id., *serm. in Epist. Joan.*, tom. III, part. II, col. 2024.)

Quid enim aliud significat, etc., *usque ad* scire faceret. (Id., *lib. contra Manich.*, tom. III, part. I, col. 189 et seq.)

Sic enim dictum est gemitibus, etc., *usque ad* potuerit ignorare. (Id., *lib. contra Maximinum*, tom. VIII, col. 750 et seq.)

Beata vita querenda est, *usque ad* nec gemitibus quæreretur. (Id., *epist. ad Probam*, tom. II, col. 497 et seq.)

Quia ergo in Christo vos amamus, etc., *usque ad* quæ Christi sunt quærunt. (Id., *tract. vi in Joannem*, tom. III, col. 1425 et seq.)

Quid oremus sicut oportet, etc., *usque ad* abba Pater. (Id., *lib. de Dono persever.*, tom. X, part. II, col. 1052.)

In his ergo temporibus, etc., *usque ad* vocati sunt sancti. (Id., in *psalm.* LIII, tom. IV, part. I, col. 624.)

Apostolus cum dixisset, *Scimus*, etc., *usque ad* pro bona voluntate. (Id., *lib. de Corr. et Grat.*, t. X, part. I, col. 929 et seq.)

Quamvis enim et ipsa mors, etc., *usque ad* ut apprehendant veram vitam. (Id., *lib. XIII de Trinitate*, tom. VIII, col. 1029 et seq.)

Qui voluntatem Dei sequitur, etc., *usque ad* omnia cooperantur in bonum. (Id., in *psal.* cxxiv, tom. IV, part. II, col. 1655.)

Animam Christianam, etc., *usque ad* nihil valeamus. (Id., *epist. ad Probam*, tom. II, col. 507 et 508.)

De operante illo, etc., *usque ad* negavit Christum. (Id., *lib. de Grat. et libero Arbitr.*, tom. X, part. I, col. 289.)

Hæreticorum quoque inquietudine, etc., *usque ad* cooperantur in bonum. (Id., *epist. ad Sixtum*, tom. II, col. 891.)

Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Inimici Ecclesiæ quolibet errore cæcetur, etc., usque ad cooperatur in bonum. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1872.)

Certus est ergo Dei præscientiæ definitus numerus, et multitudo sanctorum, quibus diligentibus Deum, quod eis donavit per diffusum in cordibus eorum Spiritum sanctum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt. Quoniam quos ante præscivit, et prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui, ut ipse sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit illos, et vocavit. Hic subaudire debemus secundum propositum. Sunt enim et alii vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocati. Quos autem vocavit, hoc est secundum propositum, illos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit. Hi sunt filii promissionis, hi sunt electi, qui per electionem gratiæ salvi sunt. Hæc sunt vasa misericordiæ in quibus Deus etiam per vasa iræ notas fecit divitias gloriæ suæ.

Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Prædestinatio est gratiæ præparatio, etc., usque ad prædestinationis effectus. (Id., de Præd. sanct., tom. X, part. I, col. 974 et seq.)

Hæc est prædestinatio sanctorum, etc., usque ad relinquuntur. (Id., lib. de Dono Persev., tom. X, part. II, col. 1014.)

Quod ergo ait prædestinatos, etc., usque ad pertinet. (Id., lib. de Civit. Dei, xxii, tom. VII, col. 778.)

Quos autem præscivit, etc., usque ad cum hæc diceret. (Id., lib. de Civitate xiv, tom. VIII, col. 1055.)

Secundum id quod unigenitus est non habet fratres, secundum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus et per ejus primatum in Dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat.

Ista igitur sua dona, etc., usque ad est prædestinare. (Id., lib. de Dono persev., tom. II, pars II, col. 1018 et seq.)

Quos autem prædestinavit, etc., usque ad imo qui et resurrexit. Ista sanctificatio conceditur justis, sed, etc., usque ad et tribulationum. (Id., in psal. v, tom. IV, part. I, col. 89.)

Sic enim ad æternam, etc., usque ad glorificat. (Id., in psal. cx, tom. IV, part. II, col. 1962 et seq.)

Intelligamus ergo vocationem, etc., usque ad ipsos et glorificavit. (Id., lib. de Prædest. sanct., tom. X, part. I, col. 985 et seq.)

Novit Dominus qui sunt ejus, etc., usque ad quis contra nos? (Id., tractatu verb. Apost., tom. V part. I, col. 862 et seq.)

Omnium quidem bonorum fidelium, etc., usque ad in hoc sæculo timeamus. (Id., serm. de natal. mart., tom. V, part. I, col. 1467 et seq.)

Apostolum beatum audivimus exhortantem, etc., usque ad cum proficimus crescit, (Id., serm., de verbis Apost., tom. V, part. I, col. 863 et seq.)

Qui etiam Filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quid dabit eis quos prædestinavit, etc., usque ad carnali corruptione substantia. (Id., lib. de Civit. Dei xxii, tom. VII col. 796 et seq.)

Quod autem a Patre sibi dicit datum calicem passionis, profecto illud est quod ait Apostolus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? (Ephes. v). Qui Filio proprio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Verum auctor calicis hujus est etiam qui bibit. Unde idem Apostolus item dicit: Christus dilexit nos et tradidit seipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Dictum est enim ab Apostolo: Qui me dilexit, etc., usque ad laudem gratiæ. (Id., in psalm. lxxv, tom. IV, part. I, col. 793.)

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Quid sibi vult quod cum Pater diceret, Tu mecum es semper, addidit: Et mea omnia tua sunt? etc., usque ad dominandum inferiora. (Id., lib. Quæst. Evang. lxxix, tom. VI, col. 74 et seq.)

Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat? Quis est qui condemnet, etc., Quæcumque autem de ambiguis distinctionibus diximus, etc., usque ad solvat inspectio. (Id., lib. de Doct. Christ., tom. III, part. I, col. 67 et seq.)

Cui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Caput nostrum ad dexteram Patris interpellat, etc., usque ad voluntatem mutat. (Id., in psal. lxxviii, tom. IV, part. I, col. 711 et seq.)

Quis nos separabit a charitate Dei? Tribulatio an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Spes quæ hic est, ad justitiam pertinet, etc., usque ad quis contra nos. (Id., serm. de verb. Apost. 16, tom. V, part. I, col. 886.)

Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis. Psalmus iste filiis Chore dicitur, etc., usque ad occulta cordis. (Id., ex tractatu psal. xlii, tom. IV, part. I, col. 493 et 912, et seq.)

Quæsierunt martyres Christum confitendo, etc., usque ad me perdes et te. (Id., serm. in natali martyrum, tom. V, part. I, col. 1459 et seq.)

Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Præter hæc autem mala hujus vitæ, etc., usque ad esse damnatam. (Id., lib. de Civitate Dei, tom. VII, col. 787 et seq.)

Certus sum enim, etc., usque ad Domino nostro. Audiamus ergo quem finem bonorum, etc., usque ad præsens est. (Id., lib. de Moribus Ec. catholicæ, tom. I, col. 1319.)

CAPUT IX.

Veritatem dico..... in sæcula. Amen.

Quid potest abundantius dici? Quid expressius declarari? Quid sanctius commendari? Quæ est enim

adoptio Israelitarum nisi per Filium Dei, etc., *usque ad anathema sit.* (Id., *contra Faustum Manichæum* tom. VIII, col. 255 et seq.)

Sic ergo pepercit illi genti ut, etc., *usque ad propter ipsum.* (Id., in *psal.* LXXVII, tom. IV, part. 1, col. 997.)

Si non Moyses electus ejus stetisset, etc., *usque ad disperderet eos.* (Id., in *psal.* CV, tom. IV, part. II, col. 1412.)

Ille ergo rex ejus qui, etc., *usque ad Dominus David.* (Id., in *psal.* LXI, tom. IV, part. 1, col. 731 et seq.)

Quamvis nec sic quidem (inquit) dignum, etc., *usque ad de virgine nasceretur.* (Id., lib. *contra Faustum Manichæum*, tom. VIII, col. 257 et seq.)

Non autem quod exciderit verbum Dei, etc., *usque ad et erit Sara filius.* Dixerat Abrahæ Deus cum de ancilla, etc., *usque ad congregantur.* (Id., lib. *de Civit. Dei*, tom. VII, col. 510 et seq.)

Volens igitur beatus Paulus ostendere, etc., *usque ad potens est et facere.* (Id., lib. *contra Julianum*, tom. X, part. II, col. 1159 et seq.)

Neque enim nesciebat quid loqueretur, etc., *usque ad congruenter ministraverunt.* (Id., lib. *de Gest. Pelag.*, tom. X, col. 328.)

Non solum autem illa, etc., *usque ad Esau autem odio habui.* Quando enim dictum est, etc., *usque ad benedictur Jacob.* (Id., lib. *de Civit. Dei*, tom. VII, col. 516.)

Non itaque misericordiæ gratuitæ Dei, etc., *usque ad ut fidelis essem.* (Id., *epist. ad Sixtum*, tom. II, col. 886 et seq.)

Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. Non solum autem, etc., *usque ad uno tempore concepti.* (Id., *epist. ad Simpl. episc.*, tom. X, part. II, col. 1850.)

Quod autem dictum est, etc., *usque ad et hoc absit.* (Id., lib. *de Civit. Dei*, tom. VII, col. 515 et seq.)

Moysi enim dicit, etc., *usque ad sed miserentis est Dei.* Hoc si attenderes, non extenderes, etc., *usque ad et quem vult obturat.* (Id., lib. *contra Julianum*, tom. X, part. II, col. 1140.)

Sed miseretur utique, etc., *usque ad ambulatis.* (Id., lib. *ad Simpl. episc.* tom. VI, col. 120 et seq.)

Nunquid dicit figmentum, etc., *usque ad aliud in contumeliam?* Ubi universa ista massa merito, etc., *usque ad vix ejus.* (Id., *epist. ad Sixtum pres.*, t. II, col. 884.)

Quid Apostolo responsuri sunt, qui cum et hos geminos, etc., *usque ad nec iudicium accuset invit.* (Id., lib. *ad Bonifacium contra Pelagianos*, t. X, part. I, col. 581 et seq. et 621.)

Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent bonum aut malum. Cum Isaac Deum roganti ut pareret uxor, etc., *usque ad eorum nullum erat.* (Id., lib. *de Civ. Dei*, tom. VII, col. 515.)

An forte illud jam explosum, etc., *usque ad minime dubitemus.* (Id., lib. I, *de Bap. parvulorum*, tom. X, part. I, col. 126 et seq.)

A Neque enim habet ullam cunctationem, etc., *usque ad sive boni sive mali.* (Id., lib. *de Genesi ad litteram*, tom. III, part. I, col. 545.)

Quis porro tam impie desipiat, ut dicat, etc., *usque ad in Domino gloriatur.* (Id., *Enchirid.*, tom. VI, col. 277 et seq.)

Multi de isto profundo quærentes reddere rationem, etc., *usque ad vel boni vel mali.* (Id., *serm.* VII, *de verb. Apostoli*, tom. V, part. I, col. 905 et seq.)

Ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori. In eo quod Dominus respondet Rebecca, etc., *usque ad a cervice sua deposuerunt.* (Id., lib. *Quæst. in Gen.* qu. 73, tom. III, part. I, col. 567.)

B Sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Habes aperte Scripturam, etc., *usque ad odio habui.* (Id., *tractat.* II, in *Joan.* tom. III, part. II, col. 1480 et seq.)

Quid ergo dicemus? etc., *usque ad misertus ero.* Ille intelligitur loqui, etc., *usque ad ut omnium misereatur.* (Id., lib. *Quæst. Exod.*, qu. 154, tom. III, part. I, col. 648, et seq.)

Ex prima enim transgressione primi hominis, etc., *usque ad nota vobis feci.* (Id., *serm.* XX, *de verb. Apost.*)

Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dei gratiam vel miseribordiam volumus impetrare, etc., *usque ad sermonibus meis.* (Id., lib. *de Perf. iustitiæ*, tom. X, part. I, 314.)

Ut in Deum credamus, etc., *usque ad a Patre meo.* (Id., *epist. ad Vitalem*, tom. II, col. 983.)

Ne quisquam etsi non de operibus, etc., *usque ad ne frustra velit.* (Id., *Enchir.*, tom. VI, col. 247 et seq.)

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam. Quomodo ergo, Deus, etc., *usque ad adjuvaret.* (Id., *epist. ad Paul. Nolanum episc.* tom. II.)

Dicit enim Scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem, etc. Et propter hoc ipsum conservatus es, etc., *usque ad et exitus docet.* (Id., lib. *Quæst. Exod.*, qu. 32, tom. III, part. I, col. 606.)

Nullum Deus vel ange. oruin, etc., *usque ad anti-thetis honestaret.* (Id., lib. *Sent. Prosperi* tom. X, part. II, col. 1870.)

Ergo cuius vult miseretur, et quem vult obdurat. Quando ergo Pater intus auditur, etc., *usque ad respondeas Deo.* (Id., lib. *de Præd. sanct.*, tom. X, part. I, 976 et seq.)

Quantum ad iustitiam spectat et gratiam, etc., *usque ad iudicia ejus.* (S. Aug., lib. *de Dono perserv.* tom. X, part. II, col. 1003.)

Non hoc loco Apostolus sanctos prohibuit, etc., *usque ad id quod est.* (Id., lib. 68 *Questionum*, tom. VI, col. 70, et seq.)

An non habet potestatem figulus tui ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Figulus est cum fragiles, infirmos, et

terrenos facit, etc., usque ad oculos fecerat. (Id., *Ex tractatu in psalm. xciii*, tom. IV, part. II, col. 1211.)

Sic ergo factus est homo rectus, etc., usque ad nec in se. (Id., *Enchir.*, tom. VI, col. 282.)

Si de mundo, inquit, essetis, mundus quod suum erat diligeret, etc., usque ad jam non est gratia. (Id., *tractatu 87 in Joan.* tom. III, part. II, col. 1853.)

Si qua igitur, etc., usque ad ceteri. (Id. *serm.* 11, *de verbis Apost.*)

Ecce Agnus Dei, etc., usque ad posset esse vindicta. (S. Aug., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1886.)

Quod si Deus, etc., usque ad in gloriam. Cur etiam aliquos Creator voluit, etc., usque ad merita dici possint. (S. Aug., *epist. ad Optatum*, tom. II, col. 859 et seq.)

Deus meus ac monstravit, etc., usque ad debitum relaxatur. (S. Aug., *in psal. LVIII*, tom. IV, part. I, col. 704.)

Apud illum potestas, etc., usque ad spera misericordiam ejus. (S. Aug., *in psal. LXI*, tom. IV, part. I, col. 743.)

Debita redditur poena damnato, etc., usque ad aliud in contumeliam. (S. Aug., *epist. ad Sixt. presb.*, tom. II, col. 875 et seq.)

Si autem volens Deus ostendere iram, etc., usque videt supplicia peccatorum. (S. Aug., *lib. ad Simpl. episc.*, tom. VI, col. 123.)

Dat quibus vult, etc., usque ad fraude donatur. (S. Aug., *lib. de Dono persever.*, tom. X, part. II, col. 109 et seq.)

Etenim etiam illud dici potest: cur omnino, etc., usque ad in Domino gloriatur. (S. Aug., *lib. ad Bonif. papam Urbis*, tom. X, part. I, col. 619 et seq.)

Quos et vocavit nos, etc., usque ad misericordiam consecutam (II Cor. x). Una est enim ex Adam, massa, etc., usque ad conspersionem. (Id., *lib. ad Simp. episc.*, tom. VI, col. 124.)

Et erit in loco, etc., usque ad vocabuntur filii Dei vivi. Hoc testimonium propheticum de vocatione, etc., usque ad agnoscantur a terra. (Id., *lib. de Civ. Dei*, xviii, tom. VII, col. 584.)

Isaias autem clamat, etc., usque ad faciet Dominus super terram. Neque enim quia fracti sunt infideles, etc., usque ad salvæ fient. (Id., *lib. adv. Judæos*, tom. VIII, col. 557.)

Ad misericordiam quippe gratuitam, etc., usque ad ex gentibus. (Id., *lib. contra Julianum*, tom. X, part. I, col. 871.)

Propter quod posuit testimonium de Osce, etc., usque ad testimonio sequenti docet. (Id., *lib. ad Simplic. episc.*, tom. VI, col. 124.)

Et sicut prædixit Isaias, etc., usque ad et sicut Comorraha similes fuissimus. Deinde ostendit gentes ex fide, etc., usque ad sequitur et dicit. (Id., *lib. contra Julianum*, tom. X, part. I, col. 792.)

Fratres quidem, etc., usque ad secundum scientiam, etc. Ex persona enim eorum qui inde crediderunt, etc., usque ad obedientium populorum. (Id.,

A in psal. ciii, tom. IV, part. II, col. 1375 et seq., 1363 et seq.)

Quid ergo dicemus, etc., usque ad quasi ex operibus. Gentes quæ non sectabantur, etc., usque ad salvus erit. (Id., *lib. de Spir. et Litt.*, tom. X, part. I, col. 232 et seq.)

Gentes quæ non sectabantur justitiam, etc., usque ad non adjuvantur. (Id., *serm. de verb. Apost.*, tom. V, part. I, col. 920 et seq.)

CAPUT X.

Ignorantes Dei justitiam, etc., usque ad habere justitiam. (Id., *lib. contra Julianum*, tom. X, col. 867.)

B Offenderunt in lapidem offensionis, etc. Christus sperabatur venturus, etc., usque ad non confundetur. (Id., *serm. in epist. Joan. iii*, tom. III, part. II, col. 2000.)

Omnes, inquit, peccaverunt et egent gloria Dei, ut qui crediderint in eum non confundantur (Rom. iii, ix). Sicut et Psalmus dicit: *Accedite ad eum et illuminamini, et vultus vestri non confundentur* (Psal. xxxiii). Qui ergo in se gloriatur confundetur. Non enim sine peccatis invenietur. Ille itaque tantummodo non confundetur qui in Domino gloriatur.

Quicumque illum fide expectant, etc., usque ad cum venerit. (Id., *serm. in epist. Joan. iv*, tom. III, part. II, col. 2006.)

C Fratres, bona voluntas, etc., usque ad fit pro illis in salutem. Quid ergo oramus pro nolentibus credere, etc., usque ad fides ipsa donetur. (Id., *lib. de Præd. sanct.*, tom. X, part. I, col. 972.)

Voluntas ut ad vera credenda moveatur, etc., usque ad in salutem. (Id., *lib. ad Paulin. Nolanum episc.*, tom. II, col. 181.)

Testimonium perhibeo, etc., usque ad non secundum scientiam. Zelum, inquit, Dei habent, etc., usque ad non sunt subjecti. (Id., *serm. 13, de ver. evang.* tom. V, part. II, col. 734.)

Apostolorum audivimus eandem gratiam, etc., usque ad quasi non acceperis. (Id., *in psal. lxx*, tom. IV, part. I, col. 874.)

Justitia Dei est, etc., usque ad non sunt subjecti. (Id., *in psal. cxlii*, tom. IV, part. II, col. 1848.)

D Ignorantes enim Dei justitiam, etc., usque ad justitiæ Dei non sunt subjecti. Dicitur spiritus: *Eliæ qui est spiritus Dei, cujus particeps factus Eliæ illa potuit: sic dicitur et Dei justitia quæ nostra est, sed donata a Deo.* De qua loquens Apostolus, Judæos arguens dicit: *Ignorantes enim Dei justitiam et suam volentes constituere, id est, tanquam a se sibi paratam. Contra quales dicit: Quid enim habes quod non accepisti (I Cor. iv)? Ignorantes enim Dei justitiam et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x).* De Judæis hoc dixit, qui de se præsumentes gratiam repellebant, et in Christum propterea non credebant. Suam vero justitiam dicit eos volentes constituere, quæ justitia est ex lege non quia lex ab ipsis est constituta, sed in lege quæ

ex Deo est suam justitiam constituerant quando A sit ad salutem. (Id., lib. II de Trinitate, tom. VIII, col. 864.)

eandem legem suis viribus se implere posse credebant. Ignorantes Dei justitiam non qua justitia

Deus justus est, sed quæ justitia est homini ex Deo. Quæ sit autem justitia Dei, etc., usque ad sanguinis Christi. (Id., lib. de Nat. et Gra., tom. X, part. I, col. 247 et seq.)

Carnales Israelitæ, terrænæ Jerusalem cives, etc., usque ad placere se Deo. (Id., lib. de Civ. Dei, xvii, tom. VII, col. 528 et seq.)

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur, etc., usque ad qui datus est nobis. (Id., tract. 23 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1006 et seq.)

Est enim justitia Dei, quæ et nostra sit, etc., usque ad omni credenti. (Id., in psal. xxx, tom. IV, B part. I, col. 253.)

Discernitur quidem ab operibus fides, etc., usque ad permanebis in patria. (Id., tract. verb. Apost., tom. V, part. I, col. 852 et seq.)

Finis enim legis Christus ad justitiam, etc., usque ad ipse finis dicitur. (Id., in psal. xiii, tom. IV, part. I, col. 141.)

Finis enim legis Christus ad justitiam, etc., usque ad nostri finis dicitur. (Id., in psal. xlv, tom. IV, part. I, col. 514 et seq.)

Finis enim legis Christus est ad justitiam omni credenti. Intentio enim dirigitur, etc., usque ad nemo perficit legem. (Id., in psal. lrv, tom. IV, part. I, col. 628 et 662.)

Initium est Vetus Testamentum, finis Novum. Timor enim prævalet in lege, et initium sapientiæ timor Domini. Finis autem legis Christus ad justitiam omni credenti: quo donante diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Et consummata charitas foras mittit timorem.

Finis legis Christus est, in quo, etc., usque ad et charitatis extendat. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1875.)

Finis fidelium Christus est ad quem cum venerit currentis intentio, non habet in quod possit amplius invenire, sed habet in quod debeat permanere.

Moses enim scripsit, etc., usque ad quid dicit Scriptura. Lex autem non est ex fide, sed, etc., usque ad sine querela. (Id., in expos. epist. ad Galat. III, tom. III, part. II, col. 2119.)

Prope est verbum in ore tuo, etc., usque ad a mortuis salvus eris. Jam vos mundi estis propter verbum, etc., usque ad salvus eris. (Id., tract. in evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1840.)

Non enim laus fidei Christianorum est quia credunt mortuum Christum, sed, etc., usque ad non adjiciat ut resurgat. (Id., tract. in psal. cii, tom. IV, part. II, col. 1538 et seq.)

Hæc est fides Christianorum, etc., usque ad loquitur in vobis. (Id., tract. in psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1556 et seq.)

Sed dum peregrinamur a Domino, etc., usque ad

col. 864.)

Intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, etc., usque ad loqueris non confiteris. (Id., tract. in evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1577 et seq.)

Incipe quicumque me audis vivere quomodo, etc., usque ad erubescat. (Id., tract. in psal. xxx, tom. IV, part. I, col. 252.)

Cum dictum esset, Corde creditur, etc., usque ad dolum in lingua sua. (Id., lib. Contra mendacium, tom. VI, col. 526 et seq.)

Corde creditur ad justitiam, ore confessio, etc., usque ad non unde fecit me. (Id., serm. de conv. apost. Paul., tom. V, part. I, col. 1278 et seq.)

Scriptum est, et apostolicæ disciplinæ, etc., usque ad corde gestamus. (Id., serm. I de Symbolo Roman., tom. VI, col. 181.)

Quærens a Deo pacem, etc., usque ad loquenda. (Id., lib. II Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1874.)

Dicit enim scriptura, etc., usque ad quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit. Quia de peccato gravi miseria premebatur genus humanum, etc., usque ad dictum est. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 254.)

Quomodo ergo invocabunt, etc., usque ad evangelizantium bona. Degenibus namque dixit non de Judæis, etc. usque ad esse mittendos. (Id., lib. II contra inimicum legis et prophet. tom. VIII, col. 644.)

Sed non omnes obediunt, etc., usque ad quis credidit auditui nostro? Quidam inter se mussitant, etc., usque ad non sunt subjecti. (Id., tract. 53 in evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1776, usque ad 1779.)

Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Dei Christi. Quamvis enim Deus doceat intrinsecus, etc., usque ad neque rigandum. (Id., tract. in psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1594.)

Fides quam qui habent, etc., usque ad per dilectionem. (S. Aug., lib. de Trinitat. tom. VIII, col. 1016.)

Sed dico, nunquid non audierunt? etc., usque ad apparui his qui me non interrogabant. Quo pacto ab apostolis est predicatio ista, etc., usque ad crescendo venturum. (Id., epist. ad Esich. episc., tom. II, col. 924 et seq.)

Ad Israel autem, etc., usque ad et contradicentem mihi. Si in eo quod ait, extendi manus meas, etc., usque ad contradicentem. (Id., tract. in psal. lxxviii, tom. IV, part. II, col. 1114 et seq.)

CAPUT XI.

Dico ergo: Nunquid, etc. usque ad plebem suam quam præcivit. Ex illo enim populo Israel quicumque in Christo, etc., usque ad ceteri vero excreati sunt. (Id., tract. in psal. lxxviii, tom. IV, part. I, col. 1010 et seq.)

Aliquando prædestinatio significatur, etc., usque ad fuerat ipse facturus. (Id., lib. de Dono persever.)

Laus illi, jubilatio illi, etc., usque ad in boreo recondita est. (Id., tract. in psal. xciv, tom. IV, part. II, col. 1221 et seq.)

Verba Apostoli. Attendite, inquit, quid dicit Elias, etc., usque ad si gratia est, gratis datur. (Id., serm. de ver. evang., tom. V, part. I, col. 604.)

Si ergo, etc., usque ad salve factæ anni. Non vos me elegistis, etc., usque ad effecit merita. (Id., tract. lxxvi in Joan., tom. III, part. II, col. 1851.)

Reliquæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt, etc., usque ad ex Ægypto liberati sunt. (Id., ex lib. in Heptateuchum cxxviii, tom., part. I, col. 588.)

Si autem gratia, etc., usque ad jam non est gratia. Adversus illos qui in operibus legis gloriabantur, Apostolus loquitur, etc., usque ad non est gratia. (Id., in Penit. Orat. XLVIII, lib. Quæst. tom. III, part. I, col. 613.)

Judæos de opere suo gloriantes sic arguit, etc., usque ad salutem Dei. (Id., tract. in psal. xlix, tom. IV, part. I, col. 585.)

Gratia pluvia voluntaria, etc., usque ad coronasti nos. (Id., tract. in psal. lxxvii, tom. IV, part. I, col. 819.)

Quid ergo? Quoniam quærebat Israel, etc., usque ad dorsum eorum semper incurva. Ecce misericordia et judicium, etc., usque ad nisi credite. (Id., lib. de Præd. sanct., tom. X, part. I, col. 569 et seq.)

Sitiebam et acetum accepi, id est fidem, etc., usque ad eam curatam erexit. (Id., tract. in psal. lxxviii, tom. IV, part. I, col. 860 et seq.)

Dico ergo: Nunquid sic offenderunt, etc., usque ad ministerium meum honorificabo. Judæi qui eum occiderunt, etc., usque ad habere non posset. (Id., lib. xviii de Civ. Dei, tom. VII, col. 608 et seq.)

Si quomodo ad æmulandum provocem, etc., usque ad si deliberatio sancta est, et massa. Dicit Apostolus: Si quomodo æmulari, etc., usque ad perit confessio. (Id., tract. in psal. lxxxvii, tom. IV, part. II, col. 1116.)

Et si radix sancta, et rami. Frangantur superbi rami, humilis inseratur oleaster, etc., usque ad tenebras exteriores. (Id., tract. 16 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1526.)

Quod si aliqui ex ramis, etc., usque ad non tu radicem portas, sed radicem te. Apostolus enim gentibus loquebatur, etc., usque ad iste tenuit eam. (Id., tract. in psal. cxxxiv, tom. IV, part. II, col. 1743.)

Gentes jam credentes in Christum, etc., usque ad adversus ramos. (Id., tract. in psal. lxxii, tom. IV, part. I, col. 914, et seq.)

Sed dicis, ait: Fracti sunt, etc., usque ad noli altum sapere, sed time. Quid est enim, noli altum sapere? Noli superbire quia insertus es, etc., usque ad radicis pinguedini redditus. (Id., lib. con. Faust. tom. VIII, col. 242.)

Judæi olim vocati ex Ægypto, etc., usque ad stridor dentium. (Id., serm. de sacrificio reseruit. tom. V, part. II, col. 1503 et seq.)

Hæc sive grantanter sive indignanter audiant Judæi, etc., usque ad sed time. (Id., lib. contr. Judæos, tom. VIII, col. 55.)

A Si enim Deus, etc., usque ad nec tibi pareat. Non enim accepistis, inquit Apostolus, spiritum servitutis, etc., usque ad velle est operari pro bona voluntate. (Id., lib. de Gratia Novi Testamenti, tom. X, part. I, col. 378 et seq., usque ad 386.)

Noli altum sapere, sed time, etc., usque ad in sæculum sæculi. (Id., serm. de timore Dei, tom. V, part. II, col. 1528 et seq.)

Vide ergo bonitatem, etc., usque ad inserentur suæ olive. Beatus Apostolus doctor gentium in fide et veritate exhortans, etc., usque ad permanseris in bonitate. (Id., lib. contr. Judæos, tom. VIII, col. 61 et seq.)

Salubriter non solum bonitatem, verum etiam severitatem Dei, etc., usque ad severitatem Dei. (Id., lib. I contr. inimicum legis et prophetæ, tom. VIII, col. 626 et seq.)

Nam si ex naturali excisus es, etc., usque ad in bonam olivam. Dicit autem humano more contra naturam esse quod, etc., usque ad contra seipsum non facit. (Id., lib. contr. Faustum, tom. VIII, col. 241 et seq.)

Nolo enim vos ignorare, etc., usque ad ex parte contigit in Israel. In judicium venit in mundum ille iudex futurus vivorum, etc., usque ad peccatores prævaricatores. (Id., serm. de illumin. cæci nati, tom. V, part. I, col. 752 et seq.)

Donec plenitudo gentium, etc., usque ad cum abstulero peccata eorum. Consilium inopis confudistis, etc., usque ad salutem Israel. (Id., tract. in psal. xlii, tom. IV, part. I, col. 142 et seq.)

O stulti, increpastis, insultastis, etc., usque ad quia ipse cognovit. (Id., tract. in psal. 52, tom. IV, part. I, col. 619.)

Quod vero ait Malachias propheta: Mementote legis Moysi, etc., usque ad ejusdemque renovationem. (Id., lib. xx de Civ. Dei, tom. VII, col. 703, et seq.)

Secundum Evangelium quidem, etc., usque ad sine penitentia sunt dona et vocatio Dei. Cum dixisset: Nolo enim vos ignorare, fratres, sacramentum hoc, etc., usque ad permansissent utique nobiscum. (Id., lib. de Præd. sanct. tom. X, part. I, col. 983 et seq.)

Non solum enim dixit, sine me nihil potestatis facere, etc., usque ad inveniet finis. (S. Aug. lib. de Cor. et Grat., tom. X, part. I, col. 937.)

Sicut enim aliquando et vos, etc., usque ad ut omnium misereantur. Non hoc ideo dictum est quod sit neminem damnaturus, etc., usque ad neminem damnaturus. (Id., lib. xxi de Civ. Dei, tom. VII, col. 732 et seq.)

O altitudo, etc., usque ad ipsi gloria in sæcula sæculorum amen. Nolunt ut sit ipsi gloria in justificandis impiis, etc., usque ad per gratiam ipsius. (Id., epist. ad Sixt. episc., tom. II, col. 876.)

O altitudo divitiarum sapientiæ, etc., usque ad indignis aliis denegatur. (Id., lib. de Cor. et Gra., tom. X, part. II, col. 245 et seq.)

Scio quod sicut impossibilitas, etc., usque ad in sæcula sæculorum Amen. (Id., lib. de Spir. et Litter., tom., X, part. I, col. 238 et seq.)

Dixit Apostolus: Unus deus Pater ex quo omnia,

etc., *usque ad in sæcula sæculorum. Amen. (Id., lib. II, contr. Maxim., tom. VII, col. 799 et seq.)*

Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Nec mirum est quod sanctis angelis, etc., usque ad superferebatur super aquam. (Id., lib. de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 225 et seq.)

Aut quis prior, etc., usque ad ipsi gloria in sæcula sæculorum amen. Et ipsum igitur initium fidei, etc., usque ad sunt omnia. (Id., lib. de Præd. sanct., tom. X, part. I, col. 962.)

Aliiter enim dicimus homini, debes, etc., usque ad ne remaneamus ingrati. (Id., serm. de ver. Apost., tom. V, part. I, col. 863 et seq.)

Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum amen.

Religet ergo nos religio uni omnipotenti Deo, etc., usque ad in sæcula sæculorum. Amen. (Id., lib. de ver. Religione, tom. III, part. I, col. 172.)

Res igitur quibus fruendum est, etc., usque ad propter spiritum sanctum. (Id., lib. de Doct. Christ., tom. III, part. I, col. 21.)

Unum scilicet Dominum esse solum, cui servitus illa debetur quæ latría, etc., usque ad et illi soli servies. (Id., epist. ad Maximinum, tom. II, col. 96 et seq.)

Non enim duos aut tres deos, etc., usque ad sed ipsi gloria. (Id., tract. in psal. v, tom. IV, part. I, col. 84.)

Pater non habet patrem de quo sit, etc., usque ad in sæcula sæculorum. Amen. (Id., lib. de Trinit., tom. VIII, col. 951 et seq.)

Quia ergo Deus omnia quæ non de se genuit, etc., usque ad sollicita sint membra. (Id., lib. de Natura boni, tom. VIII, col. 559 et seq.)

CAPUT XII.

Obsecro itaque, fratres, etc., usque ad et beneplacens et perfecta.

Verum sacrificium est omne opus quod agitur etc., usque ad pars in illis opitulatur. (Id., lib. x, de Civ. Dei., tom. VII, col. 285 et seq.)

Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. Non ita est accipiendum quasi totum amiserit homo, etc., usque ad vane conturbatur. (Id., lib. I Retractat., tom. I, col. 628.)

Qui vero commemorati convertuntur, etc., usque ad sicut potuit deformare. (Id., lib. XIV de Trinit., tom. VIII, col. 1053.)

Dominus qui verbum consummans et brevians fecit, etc., usque ad perducatur officio. (Id., lib. de Perf. just. hom., tom. X, part. I, col. 296 et seq.)

Quid est autem aliud justitia cum in nobis est, etc., usque ad ad imaginem Dei. (Id., epist. ad Consentium de Trinitate, tom. II, col. 462.)

Ex libro confessionum tertiodecimo cum de initio Genesis, etc., usque ad perfectum est. (Id., lib. Confes., tom. I, col. 658.)

Dico enim per gratiam, etc., usque ad sapere ad

A sobrietatem. Intelligamus quam sit Apostolo obtinendum præcipienti, etc., usque ad antequam crescat. (Id., lib. XII de Civ. Dei., tom. VII, col. 365.)

Et unicuique sicut Deus divisit, etc., usque ad qui præest, in sollicitudine.

Ecce apertam confessionem illius gratiæ, etc., usque ad unicuique partitum. (Id., epist. ad Iulianum, tom. II, col. 853.)

De fide, hoc est de voluntate cregentis, etc., usque ad Domino Jesu Christo. (Id., lib. de Grat. et lib. arb., tom. X, part. I, col. 891.)

Constat, sine Spiritu sancto Christum nos diligere, et ejus mandata servare non posse, etc., usque ad idem autem spiritus. (Id., tract. in Evang. Joann., tom. III, part. II, col. 1828.)

B Ipsam fidem unde omnis justitia sumit initium, etc., usque ad quia occulta. (Id., epist. ad Sixt. presb., tom. II, col. 877 et seq.)

Qui miseretur, in hilaritate, etc., usque ad sollicitudine non pigri. Quoniam in multis offendimus omnes suggerit dominicam tanquam quotidianam, etc., usque ad diligit Deus. (Id., lib. II ad Hieron., tom. II, col. 740 et seq.)

Spiritu ferventes, domino servientes. Ait Joannes inter cætera quæ locutus est ad eos, etc., usque ad charitas multorum. (Id., serm. de blasphem. Svir. sanct., tom. V, part. I, col. 455.)

Eloquium domini ignovit eum, etc., usque ad charitas multorum. (Id., tract. in Psal. X, tom. IV, part. II, col. 1405.)

C Spe gaudentes, etc., usque ad idipsum invicem sentientes. In magna videtur esse tristitia cum dicit, Concupiscit, etc., usque ad non auferitur. (Id., tract. psal. LXXXIII, tom. IV, part. II, col. 1059 et seq.)

Quid sibi vult: Labores fructuum tuorum manducabis, etc., usque ad ubi sempiterna felicitas. (Id., tract. in Psal. CXXVII, tom. IV, part. II, col. 1685 et seq. et præced. ejusd. col.)

Non alta sapientes, sed humiliter consentientes. Tunc enim erit humilitas vera, si non sola ostentetur in lingua, etc., usque ad quam timere. (S. Aug., tract. in psal. CXVIII, tom. IV, part. II, 1552 et seq.)

Qui se exultat humiliabitur, etc., usque ad inimicus D injustus. (Id., ser. de pass. Domini, tom. V, part. I, col. 1087.)

Nolite esse prudentes apud nosmetipsos, etc., usque ad cum omnibus hominibus pacem habentes. Sex sunt in isto genere differentiæ, etc., usque ad hominem sibi expetere. (Id., tract. in psal. CVIII, tom. IV, part. II, col. 1432 et seq.)

Non nosmetipsos defendentes... ego retribuam, dicit Dominus. Quod scriptum est in Apocalypsi, sub ara Dei martyres, etc., usque ad voluntate crudelis. (Id., tract. in psal. LXXXVIII, tom. IV, part. I, col. 1017 et seq.)

Sed si esurierit inimicus... super caput ejus. Servabitur ergo in locutionibus figuratis, etc., usque ad

miseriæ subvenitur. (Id., lib. III de Doctr. Christ., t. III, A part. I, col. 74 et seq.)

Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Contende cum malo, sed, etc., usque ad duo mali. (Id., tract. in psal. xxxvi, tom. IV, part. I, col. 364.)

Si tu jam non es malus, etc., usque ad unus esset bonus. (Id., serm. de natali. S. Laurentii, tom. V, part. I, col. 1389.)

CAPUT XIII.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. A parte superiore, etc., usque ad, omnis homo. (Id., tract. 105 in evang. sec. Joan. col. 1904; tom. III, part. II, serm. VI de verbis Evan. seu Domini.)

Prodest ergo et severitas vestra, etc., usque ad dilectionis impletur. (Id., lib. Epist., tom. II, col. 661 et seq.)

Non est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Nocendi autem voluntas potest esse a suo quoque animo prava, etc., usque ad iniquitas apud Deum. (Id., lib. de Patientia, tom. VI, page. 622.)

Malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere, etc., usque ad non diabolo placuit. (Id., tract. in psal. xxxii, tom. IV, part. I, col. 291 et seq.)

Qui etiam nocentium potestas non est, etc., usque ad angelis ejus (Id., lib. de Natur. boni, tom. VIII, col. 561.)

Vis autem non timere... minister est tibi in bonum. Quid ergo? (ait aliquis) sanctus Laurentius malum fecerat ut a potestate occideretur? etc., usque ad occasionem præbente. (Id., serm. de natali sancti Laurentii, tom. V, part. II, col. 2129.)

Si autem malum feceris... vindex in iram ei qui male agit. Ex epistola ad Apringium, ubi pro Donatistis, etc., usque ad intercedentibus nobis. (Id., tom. II, col. 511 et seq.)

Ideo necessitate subditi estote... cui honorem, honorem. In fide Christi non est distantia Judei et Græci, etc., usque ad agnitionem veritatis venire. (Id., in expos. epist. ad Gal., tom. III, part. II, col. 2125.)

Nemini quidquam debeatis nisi ut invicem diligatis. Charitatem tanto magis debemus, etc., usque ad semper debetur. (Id., epist. ad Severum episc., tom. II, col. 420.)

Sanctitati tuæ salutationem debitam reddo, etc., usque ad invicem diligatis. (Id., epist. ad Celestinum diaconum, tom. II, col. 868 et seq.)

Qui enim diligit proximum, legem implevit. Fides enim, sicut Apostolus ait, per dilectionem operatur, etc., usque ad invicem diligatis. (Id., lib. contr. Faustum, tom. VIII, col. 366.)

Hæc est autem vera dilectio, ut inhærentes veritati, etc., usque ad ut præcipue Deum diligat. (Id., lib. viii de Trinit., tom. VIII, col. 936 et seq.)

Quæri potest cur Apostolus solam commemoraverit proximi dilectionem, etc., usque ad moribus facile est. (Id., in expos. epist. ad Gal., tom. III, part. II, col. 2137 et seq.)

Nam non adulterabis... diliges proximum tanquam teipsum. Cur ergo non dicimus qui hanc virtutem habet, etc., usque ad nihil ex vitio remanebit. (Id., ad Hieron. epist. II, tom. II, col. 738.)

Nolite itaque putare, fratres mei, in hoc, etc., usque ad tanti capitis simus. (Id., tract. 62 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1809.)

Tunc quippe est optimus homo, etc., usque ad derivatione minuatur. (Id., lib. I de Doctr. Christ., tom. III, part. I, col. 26 et seq.)

Decalogus legis decem præcepta habet, etc., usque ad societate versaris. (Id., serm. de decem chordis, tom. V, part. I, col. 84 et seq.)

Charitatem habens quæ est de corde puro, etc., usque ad odisse quod diligit. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1891.)

Dilectio proximi malum non operatur. Proximum omnem hominem oportet intelligi, etc., usque ad odit animam suam. (Id., tract. in psal. II, tom. IV, part. I, col. 138.)

Tenete ergo dilectionem, etc., usque ad ut corrigat. (Id., serm. epist. Joan. ad Parthos, tom. III, part. II, col. 2059.)

Plenitudo ergo legis est dilectio. Plenitudo legis charitas est, etc., usque ad nec proximum diligit. (Id., ep. II. ad Hieron., tom. II, col. 739 et seq.)

Mandatum novum de vobis, etc., usque ad omnia in omnibus. (Id., tract. 84 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1845 et seq.)

Qui sedes super Cherubin, etc., usque ad Deus charitas est. (Id., tract. in psal. LXXIX, tom. IV, part. I, col. 1021 et seq.)

Et hoc scientes tempus, etc., usque ad dies autem appropinquant. Et mane oratio mea præveniet te, etc., usque ad fideliter exspectamus. (Id., tract. in psal. LXXXVII, tom. IV, part. II, col. 1118 et seq.)

Abjiciamus ergo opera tenebrarum, etc., usque ad honeste ambulemus. Vita fidelium quæ in hac carne, etc., usque ad in cordibus nostris. (Id., lib. IV de Genes. ad litteram, tom. III, part. I, col. 269 et seq.)

Vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est, etc., usque ad in resurrectione promissum est. (Id., tract. in psal. LXXVI, tom. IV, part. I, col. 973.)

Non in commensationibus, etc., usque ad Dominum Jesum Christum. Cum Apostolus tria breviter genera, etc., usque ad ossa confringeret. (Id., epist. ad Aurelium episcop., tom. II, part. II, col. 91 et seq.)

Et carnis curam ne feceritis in desideriis. Crastinus enim dies, inquit, sollicitus erit sibi ipsi, etc., usque ad sunt necessaria. (S. Aug., lib. de Serm. Domini in monte, tom. III, part. I, col. 293 et seq.)

Fames et sitis quidem dolores sunt, etc., usque ad nisi tu des. (S. Aug. lib. x Confess., tom. I, col. 97 et seq.)

Nec nos terrent quædam more sapientium, etc., usque ad si ipsa non desunt. (S. Aug., lib. de beata Vita, tom. I, col. 971.)

Carnis inquit, providentiam, etc., usque ad suas

infirmities. (S. Aug., *epist. cxxx, ad Probam, de A orat.*, tom. II, col. 497).

CAPUT XIV.

Infirmum autem... olus manducat. Cor hominis nec videre possumus nec ostendere. Deus dicit, etc., usque ad mercedem æqualem accepturus. (S. Aug. *serm. de avost. Paulo in convers. cujusdam Fausti*, tom. V, part. II, col. 1729 et seq.)

Is qui manducat, etc., usque ad assumpsit. Ea facta quæ dubium est quo animo fiant, etc., usque ad cogitationes cordis. (S. Aug., *lib. de Serm. Dom. in monte*, tom. III, part. I, col. 1241.)

Cum audimus, qui credit in Christum, etc., usque ad sit futurus. (S. Aug., *lib. de Agon. Christiano*, tom. VI, col. 305.)

Tu quis es qui iudicas, etc., usque ad in suo sensu abundet. Quamvis de omnibus regeneratis, etc., usque ad erigit elisos. (S. Aug., *lib. de Cor. et Grat.*, tom. X, part. II, col. 938.)

Qui sapit diem, Domino sapit. Nec isti ecclesiæ devoti sunt qui videntur esse intus, etc., usque ad deputandi sunt. (S. Aug., *lib. IV de Baptis. parv. cont. Donatistas*, tom. IX, col. 195 et seq.)

Et qui manducat, etc., usque ad gratias enim agit Deo. Ita dictum est, annuntiabitur Domino generatio ventura, etc., usque ad Domino vivere. (S. Aug., *expos. in psal. xxi*, tom. IV, part. I, col. 170.)

Sic dictum est, qui manducat Domino manducat, etc., usque ad mysterio celebratur. (S. Aug., *ex lib. de Gratia*, tom. X, part. I, col. 382.)

Nemo enim nostrum, etc., usque ad Domini sumus. Sicut Domini magnitudinis non est finis, etc., usque ad vivorum dominetur. (S. Aug., *tract. in psal. cxliv*, tom. IV, part. II, col. 1872.)

In hoc enim Christus, etc., usque ad rationem reddet Deo. Ideo Christus mortuus est et resurrexit, etc., usque ad liber in mortuis. (S. Aug., *lib. Enchir.*, tom. VI, col. 261.)

Regnant itaque cum illo etiam nunc sancti ejus, etc., usque ad regnum Christi. (S. Aug., *lib. xx de Civit. Dei*, tom. VII, col. 675 et seq.)

Non ergo amplius, etc., usque ad blasphemetur bonum nostrum. Duo sunt in quibus temerarium iudicium, etc., usque ad vel invidentia. (S. Aug., *lib. II Serm. Dom. in monte*, tom. III, part. I, col. 1297.)

Non est enim regnum Dei, etc., usque ad destruere opus Dei. Quod autem subjunxit, et justificata est sapientia, etc., usque ad perpetuo retineri. (Id., *lib. quest. in Evang.*, tom. III, part. II, col. 1337 et seq.)

Omnia quidem sunt, etc., usque ad quia non ex fide. An non videmus Israelitas, etc., usque ad propter lenticulam perdidit. (Id., *tract. 73 in Evang. sec. Joan. I*, tom. III, part. II, col. 1824.)

Audivi aliam vocem tuam, etc., usque ad omnes scribentur. (Id., *lib. x Confessionum*, tom. I, col. 799 et seq.)

Omne autem quoniam non est ex fide peccatum. Omnis infidelium vita peccatum est, etc., usque ad in optimis moribus. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X part. II, col. 1868.)

CAPUT XV.

Debemus autem nos, etc., usque ad ceciderunt super me. Opprobria exprobrantur tibi, ceciderunt, etc., usque ad me invenerunt. (Id., *tract. in psal. lxxviii*, tom. IV, part. I, col. 851 et seq.)

Quæcunque enim scripta sunt, etc., usque ad in honorem Dei. Nos ergo et ad commemorationem fidei, etc., usque ad habeamus ad Deum. (Id., *lib. contr. Faustum Manich.*, tom. VIII, col. 464 et seq.)

Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, etc., usque ad si vobis primum ex parte fructus fuero. Secundum speciem corporis quam Judæi, etc., usque ad consentientium relaxavit. (Id., *tract. 28 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1624 et seq.)

Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, propterea tibi per me confitebuntur gentes, Domine. Et nomini tuo psallam, et latius innotesces, etc., usque ad spiritus sui. (Id., *lib. de Gratia Novi Testamenti*, tom. II, col. 556 et seq.)

Ut inhabitet gloria in terra nostra, etc., usque ad occurrerunt sibi. (Id., *tract. in psal. lxxxiv*, tom. IV, part. II, col. 1077 et seq.)

Quoniam populo Israel etiam, etc., usque ad promissiones patrum. (Id., *tract. in psal. lxxxviii*, tom. IV, part. II, col. 1121.)

Gentes autem super misericordia glorificare Deum. Rex ergo Judæorum Christus, etc., usque ad mererentur accedere. (Idem, *serm. de pass. Domini*, tom. V, part. II, col. 1723.)

Dominus qui dixit: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt, etc., usque ad cum plebe ejus. (Id., *serm. de pass. Domini*, tom. V, part. II, col. 486 et seq.)

Nunc igitur proficiscar, etc., usque ad sit cum omnibus vobis. Amen. Communis cura erat omnibus apostolis, etc., usque ad ideo ait. (Idem, *expos. epist. ad Gal.*, tom. III, part. II, col. 2144.)

Nunc autem pergaui, etc., usque ad in carnalibus ministrare eis. Qui quia prope inventi sunt, etc., usque ad ministrare eis. (Idem, *lib. de Oper. mon.*, tom. VI, col. 568.)

Cum viderent Judæi tanta signa fieri, etc., usque ad charitate copularentur. (Idem, *lib. de Catechizandis rudibus*, tom. VI, col. 340 et seq.)

CAPUT XVI.

Commendo autem vobis Phæben, etc., usque ad sapientes esse in bono, et simplices in malo. Captivatus est populus Israel ex civitate, etc., usque ad cœperunt exire. (Idem, *tract. in psal. lxiv*, tom. IV, part. I, col. 772 et seq.)

Omnis eruditus in sancta Ecclesia, etc., usque ad corpore separandum. (Idem, *tract. in psal. cxxxvi*, tom. IV, part. II, col. 1761 et seq.)

Deus autem pacis, etc., usque ad prædicationis Jesu Christi. Dictum est mulieri vel potius serpenti, etc., usque ad factus est diabolus. (Idem, tract. psal. cxi, tom. IV, part. II, col. 108 et seq.)

Secundum revelationem mysterii, etc., usque ad et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Æternus autem

ignis non sicut Deus, etc., usque ad est vera æternitas. (Idem, lib. de Natur. boni, tom. VIII, col. 563.)

In illo etiam testimonio ubi ait Apostolus, etc., usque ad atque immobilitate nature. (Idem, lib. II contr. Maxim., tom. VIII, col. 797 et seq.)

IN EPISTOLAM I AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Corinthii sunt Achaici, et hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, et subversi sunt multifarie a falsis apostolis, quidam a philosophiæ verbosa eloquentia, alii secta legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram fidem et evangelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso per Timotheum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus vocatus apostolus Jesu Christi, etc., usque ad in Christo Jesu vocatis sanctis. Paulus primo Saulus, hoc est primo superbus, etc., usque ad plus omnibus sanavit. (S. Aug., serm. Evang. de muliere Chan., tom. V, part. I, col. 484 et seq.)

Cum omnibus qui invocant, etc., usque ad Domina Jesu Christo. Qui devorant populum meum ut cibum panis, etc., usque ad invocant Deum. (Idem, tract. in psal. LII, tom. IV, part. I, col. 617.)

Et multum misericors omnibus, etc., usque ad invocantibus te. (Idem, tract. in psal. LXXX, tom. IV, part. II, col. 1038 et seq.)

Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, etc., usque ad invocat Deum in veritate. (Idem, tract. in psal. CXLIV, tom. IV, part. II, col. 1882, 1883.)

Invocat te, Domine, fides mea, etc., usque ad cum invocabo eum. (Idem, lib. I Confes., tom. I, col. 661.)

Gratias ago Deo meo, etc., usque ad adventus Domini nostri Jesu Christi. In quacunque die invocavero te, etc., usque ad ipse sit noster. (Idem, tract. in psal. LV, tom. IV, part. I, col. 657.)

Fidelis Deus, etc., usque ad Jesu Christi Domini nostri. Fidelis Deus, qui se nostrum debitorem fecit, etc., usque ad gratis daretur. (Idem, tract. in psal. CIX, tom. IV, part. II, col. 1445 et seq.)

Obsecro autem vos, etc., usque ad in eadem scientia. Multi erant apostoli et uni dicitur: Pasce, etc., usque ad contristabuntur. (Idem, ex serm. de pass. Domini, tom. V, part. I, col. 279 et seq.)

Significatum est enim mihi, etc., usque ad ego autem Christi. Agebat Apostolus, ne quisque gloriaretur, etc., usque ad adversus alterum. (Idem, lib. de Pred. sancti, tom. X, part. I, col. 967 et seq.)

Vae illis qui oderunt unitatem, etc., usque ad est vobiscum Paulus. (Idem, tract. 12 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1489.)

Nemo novit Filium nisi Pater, etc., usque ad in-

venerant ostium. (Idem, tract. 47 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1734 et seq.)

B Discite quantum præsumatis de Deo, etc., usque ad mysteriorum Dei. (Idem, tract. in psal. XXXV, tom. IV, part. I, col. 547 et seq.)

Ecclesie filiae apostolorum, etc., usque ad gloriam querere. (Idem, tract. in psal. XLIV, tom. IV, part. I, col. 508 et seq.)

Excellentes quippe in ecclesia, etc., usque ad celum et terram. (Idem, tract. in psal. LXXI, tom. IV, part. I, col. 904.)

Et ego dico tibi: Tu es Petrus, etc., usque ad baptizati estis. (Idem, ser. Evang., tom. V, part. I, col. 479 et seq.)

C Divinus est, etc., usque ad baptismi esset? Baptismus Domini divinus, quia dominus Deus. Potuit autem Jesus Christus, etc., usque ad baptizandi potestatem. (Idem, tract. 5 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1417 et seq.)

Ergo boves illi, Dominum magnificabant non se, etc., usque ad incrementum dat Deus. (Idem, tract. 10, in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1471.)

Scribo vobis, filioli, quia remittuntur vobis peccata, etc., usque ad schismata faciebant. (Idem, ser. in epist. Joan., tract. 2 tom. III, part. II, col. 1992.)

Hoc ipsorum erat proprium detestabile vitium. Quod vero sciebant, etc., usque ad non credebant. (Idem, lib. de unico Baptismo, tom. IX.)

Vide quemadmodum magnus ille miles Christi, etc., usque ad non sexum (Idem, tract. in psal. LIV, tom. IV, part. I, col. 509.)

Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis, etc., usque ad illuminatus a Domino. (Idem, tract. in psal. LXXV, tom. IV, part. I, col. 961 et seq.)

Gratias ago Deo meo, etc., usque ad alium vestrum baptizaverim. Poterat si voluisset Dominus Jesus, etc., usque ad et majore baptizetur. (Idem, lib. v de Baptis., tom. IX, col. 184 et seq.)

Non enim misit me, etc., usque ad evacuetur crux Christi. Miserabiles tenebras in animo humano. Qui scit quemadmodum debeat leonem domare, etc., usque ad ad justitiam omni credenti. (Idem, lib. de Nat. et Grat., tom. X, part. I, col. 270.)

Non usque adeo, inquam, duci me putes laudibus

meis, etc., usque ad quam ratione redditur. (Idem, *A* *lib. contr. Felicianum*, tom. VIII, col. 1157.)

Verbum enim crucis, etc., usque ad prudentiam prudentium reprobabo. Si secundum Scripturas sapiamus, etc., usque ad perveniri posse dicatur. (Id., lib. de Nat. et Grat., tom. X, part. 1, col. 250.)

Perdam sapientiam sapientium, etc., usque ad miseriam confitentes. (Idem, lib. x de Civit. Dei, tom. VII, col. 307.)

Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Audivimus Filium Dei dicentem: Confiteor tibi, Pater, etc., usque ad tradita sunt a Patre meo. (Id., serm. de lect. Evang., tom. III, part. II, col. 1389 et seq.)

Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Dicitur aliquando in Scripturis sapientia, etc., usque ad quoniam vanæ sunt. (Idem, lib. de Pastoribus, tom. V, part. 1, col. 286.)

Turbetur plane animus Christianus, non miseria, etc., usque ad doloris amiserit sensum. (Idem, tract. 60 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1798.)

Nam quia in Dei sapientia, etc., usque ad salvos facere credentes. Cum in carne manifestatus est Filius Dei, etc., usque ad habitaret in nobis. (Idem, lib. de Trinit., tom. VIII, col. 997.)

Quoniam Judæi signa, etc., usque ad et Dei sapientiam. Omnia, Domine, in sapientia fecisti, etc., usque ad et Dei sapientiam. (Idem, tract. in psal. cIII, tom. IV, part. II, col. 1377.)

Deus verbo fecit omnia. Omnia per ipsum facta sunt, etc., usque ad factum est nihil. (Idem, tract. in psal. xviii, tom. IV, part. II, col. 158 et seq.)

Si enim solus ibi Filius intelligit, etc., usque ad quod est Pater. (Idem, lib. xv de Trinit., tom. VIII, col. 1065 et seq.)

Vocat enim Deus prædestinatos multos filios suos, etc., usque ad et vocatio Dei. (Idem, lib. de Præd. sanct., tom. X, part. 1, col. 983.)

Quia quod stultum est, etc., usque ad fortius est hominibus. Non enim ad eum qui ubique præsens est, etc., usque ad imprudentiam meam. (Idem, lib. de Doctr. Christ., tom. III, part. 1, col. 23, et seq.)

Quæ imprudentia in Christo, etc., usque ad crucifixissent. (S. Aug., tract. in psal. lxxviii, tom. IV, part. 1, col. 849.)

Infirmus carne Jesus, etc., usque ad nostra est fortitudo. (Id., tract. in evang. sec. Joan. v, tom. VII, part. II, col. 1513.)

Videte enim vocationem... quæ sunt destrueret. Humiliatus est Dominus Christus, etc., usque ad in pudoris arce constituunt. (Id., serm. de Quinq. resur., tom. V, part. II, col. 1729.)

Quare autem primo ignobiles, etc., usque ad nisi per superbiam. (Id., serm. de tribus Virg., tom. V, part. II, col. 1731 et seq.)

Sed forsitan diceret aliquis, etc., usque ad falsa non erit. (Id., verb. Evang., tom. V, part. 1, col. 1025.)

Descendit Dominus Deus noster Jesus Christus, etc.,

usque ad minueretur. (Id., tract. in psal. lxxv, 1. IV, part. 1, col. 788.)

Petrus iste qui sic loquitur piscator fuit, etc., usque ad evacuentur. (Id., serm. de verb. evist. B. Petri, tom. V, part. 1, col. 256 et seq.)

Ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus. Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam, etc., usque ad in Domino gloriatur. (Id., lib. de Cor. et Grat., tom. X, part. 1, col. 935 et seq.)

Ex ipso autem vos, etc., usque ad sanctificatio et redemptio. Filius factus est nobis a Deo sapientia, etc., usque ad potissimum insinuat. (Id., lib. vii de Trin., tom. VIII, col. 937.)

Ea porro justitia, quæ vivit, etc., usque ad plena B justitia. (Id., epist. ad Consent. de Trinit., tom. II, col. 461.)

Ut quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino gloriatur. Sic enim qui gloriatur non nisi in Domino, etc., usque ad præceptum est. (Id., lib. xi de Gen. ad lit., tom. III, part. 1, col. 141.)

Et hoc præceptum obedienter audire, etc., usque ad inaniter habet. (Id., lib. de Bono Persev., tom. X, part. II, col. 1015.)

Cum dixisset, Laudamini (quod utique bene operantes merito possunt) addidit: In nomine sancto ejus, etc., usque ad et lætentur. (Id., tract. in psal. civ, tom. IV, part. II, col. 1391.)

CAPUT II.

Et ego cum venissem ad vos, etc., usque ad principium hujus sæculi qui destruntur. Vide amatores veritatis, non accipientes in vanum nomen Domini Dei sui, etc., usque ad non cibum mentibus. (Id., serm. Decalogi ad populum, tom. V, part. 1.)

Necessaria est purgatio mentis nostræ, etc., usque ad et hunc crucifixum. (Id., lib. de Trinit., tom. VIII, col. 821.)

Eis autem loquebatur, etc., usque ad hominibus loquuntur. (Id., lib. II de Trinit., tom. VIII, col. 837.)

Hoc est enim evangelizare Christum, etc., usque ad bene vivit per Evangelium. (Id., lib. de Fide et oper., tom. VI, col. 206 et seq.)

Sed loquimur Dei sapientiam, etc., usque ad Dominum gloriæ crucifixissent. Gratia ista Christiana (quia omnia sunt tradita Christo a Patre ejus) omnes latuit, etc., usque ad trementibus verba ejus. (Id., serm. de lect. evang. Joan., tom. V, part. 1, col. 776 et seq.)

Nisi ipse esset et filius hominis, etc., usque ad cum loqueretur in terra. (Id., lib. xiii de Trin., tom. VIII, col. 1028 et seq.)

Una persona est Christus Deus et homo, etc., usque ad cum loqueretur in terra. (Id., lib. II contr. Maxim., tom. VIII, col. 781.)

Sicut scriptum est, etc., usque ad iis qui diligunt eum. Spes nostra non de isto tempore, etc., usque ad ab origine mundi. (Id., serm. de eisdem verb. apost., tom. V, part. 1, col. 705 et seq.)

Dedit nobis naturam ut essemus, dedit animam, A
etc., usque ad et sufficit nobis. (Id., *serm. in
natali mar.*, tom. V, part. 1, col. 1460 et seq.)

Qui autem susceperunt pacem, etc., usque ad
amittamus quod sumus. (Id., *tract. in evan. sec.
Joan.* II, tom. III, part. II, col. 1393 et seq.)

Nobis autem revelavit, etc., usque ad etiam pro-
funda Dei. Spiritus enim omnia scrutatur, etc., usque
ad tu non faceres. (Id., *tract. in psal.* LII, tom.
IV, part. 1, col. 616.)

Quis enim scit, etc., usque ad nisi spiritus Dei.
Humana natura constat ex corpore, etc., usque ad
per gratiam Dei. (Id., *lib. Quæst. in Num. tit.* 18,
tom. III, part. 1, col. 725.)

Cum quisque venerit ad eam ætatem ut jam possit
capax esserationis, etc., usque ad possis accipere. (Id., B
lib. Quæst. in Num. tit. 83, tom. VI, col. 52 et
seq.)

Unusquisque homo non habet, in se, etc., usque ad
donata sunt nobis. (Id., *tract. 52 in evang. sec. Joan.*,
tom. III, part. II, col. 1644.)

Quod enim de patre natum est, ad patrem, etc.,
usque ad jam tibi dedi. (Id. *lib. IX de Trin.*, tom.
VIII, col. 921.)

Nemo enim scit quid agatur in homine, etc., usque
ad noti sumus. (Id., *lib. ad Paulin. de videndo Deo*,
tom. II, col. 602.)

Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, etc.,
usque ad et renes Dei. (Id., *lib. II contr. Marim.*,
tom. VIII, col. 771.)

Nos autem spiritum, etc., usque ad quæ a Deo do-
nata sunt nobis. Ait Dominus, quia servus nescit
quid faciat, etc., usque ad in Domino gloriatur.
(Id., *tract. 85 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II,
col. 1849 et seq.)

Hæc dona Dei esse quanto magis nostri, etc., usque
ad commendatur agnoscis. (Id. *Ex lib. de Dono vid.*,
tom. VI, col. 442 et seq.)

Qui enim habet dabitur ei, etc., usque ad sunt in-
felices. (Id., *tract. de natali mar. Massyl.*, tom. V,
part. 1, col. 1287.)

Quæ et loquimur, etc., usque ad spiritualia compa-
rantes. Intelligitur Jesus discipulos suos de carnali-
bus, etc., usque ad omnino esse convincunt. (Id.,
tract. 102 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II,
col. 1897 et seq.)

Tuus est dies. Qui sunt isti, etc., usque ad luna
consolans noctem. (Id., *tract. in psal.* LXXIII, tom. IV,
part. 1, col. 940.)

Animalis autem, etc., usque ad spiritualiter exami-
natur. In ipsa sorte mortalitatis nostræ ex qua de
Adam nascimur, etc., usque ad omnes scribentur.
(Id., *lib. I de Baptismo*, tom. IX, col. 122 et seq.)

Quis autem carnalis et animalis homo, etc., usque
ad omni vento doctrinæ. (Id., *lib. III de Baptismo*,
tom. IX, col. 146 et seq.)

Qui ergo vivit ex corpore, carnalis homo, etc.,
usque ad nullam patietur. (Id., *lib. Quæst.* 88, tom. III,
part. II, col. 1881 et seq.)

Hunc spiritum quod illi non habeant, etc., usque
ad alendos, non esca. (Id., *ex serm. de blasph. Spir.
sanct.*, tom. V, part. 1, col. 461.)

In libro qui inscribitur contra Donatistas, comme-
morato Judæ apostoli testimonio, etc., usque ad et
inventus est. (Id., *lib. II Retract.*, tom. I, col.
642.)

Spiritualis autem judicat, etc., usque ad sensum
Christi habemus. Ut enim nos omnes animæ rationales,
etc., usque ad non fas est. (Id., *lib. de vera Relig.*,
tom. III, part. 1, col. 147 et seq.)

Spiritales ergo sive qui præsent, sive qui obtem-
perant, etc., usque ad potestatem corrigandi habet.
(Id., *lib. XIII Confess.* tom. I, col. 859 et seq.)

CAPUT III.

Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritali-
bus, sed quasi carnalibus. Est autem quæstio, utrum
spiritalis homines habeant aliquid in doctrina, etc.,
usque ad ego sum Christi. (Id., *tract. 98 in Evang.
sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1880 et seq.)

Filium hominis, id est hominem novum, pœni-
tentia veteris parturit, etc., usque ad secundum ho-
minem ambulatis. (Id., *tract. in psal.* VIII, tom. IV,
part. 1, col. 115 et seq.)

Ipsis libenter audientibus, etc., usque ad cresce ut
capias. (Id., *tract. in psal.* XXXVIII, tom. IV, part. 1,
col. 415.)

Audistis cum Apostolus legeretur : Non potui vobis
loqui quasi spiritalibus, etc., usque ad et cresces ad
id quod est. (Id., *tract. in psal.* CXVIII, tom. IV,
part. II, col. 1551 et seq.)

Tanquam parvulis, etc., usque ad adhuc enim estis
carnales. Ubi dicitur, nondum vel non adhuc, profe-
cto non desperatur, etc., usque ad fugiet fictum.
(Id., *serm. de blasph. Spir. sanct.*, tom. V,
part. 1, col. 462 et seq.)

Non omnes quos ecclesia generat, ad ejus perti-
nent unitatem, etc., usque ad vinculum pertinent.
(Id., *lib. I de Bap. parv.*, tom. IX, col. 117.)

Hoc a magnis et spiritalibus viris Ecclesiæ catho-
licæ aluminis, etc., usque ad inferiores adjuverit.
(Id., *lib. de vera Relig.*, tom. III, part. 1, col. 143.)

Ætas corporis non est in voluntate, etc., usque
ad ut pane pascatur. (Id., *tract. epist. Joan.* tom. III,
part. II, col. 1997 et seq.)

Quibusdam infirmis dicit Apostolus. Lac vobis
potum dedi, etc., usque ad non recedamus a fide
lactis nostri. (Id., *tract. psal.* CXXX, tom. IV, part. II,
col. 1710 et seq.)

Cum enim sit inter vos zelus... nonne homines estis?
Quod ergo est ambulare secundum hominem, hoc
est esse carnalem, etc., usque ad si vixeritis, dii
estis. (Id., *lib. XIV de Civit. Dei*, tom. VII, col. 407
et seq.)

Quid igitur est Apollo... Deus incrementum dedit.
Ego sum, inquit Dominus, vitis vera, etc., usque ad
ad agricolam Trinitatem. (Id., *tract. 80 in Evang.
sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1859 et seq.)

Interior ergo magister est qui docet. Christus A docet, etc.,... qui diabolo non præbent. (Id., *tract. in epist. Joan.*, tom. III, part. II, col. 2004.)

Apostolus discernens interius Deum creantem atque formantem, etc., usque ad terræ agriculturam. (Id., *lib. III de Trin.*, tom. VIII, col. 876 et seq.)

Si fuerit iustus minister, computo illum cum Paulo, etc., usque ad non tamen inquinat. (S. Aug. *tract. 5 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1418 et seq.)

Quid volebat Simon, nisi laudari in miraculis, etc., usque ad ædificare cupiebat. (Id. *serm. de Kal. Jan.*, tom. V, part. I, col. 1024.)

Itaque neque qui plantat, etc., usque ad incrementum dat Deus. Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, etc., usque ad incrementum dat Deus. (Id., *tract. 26 in Evang. sec. Joan.* tom. III, part. II, col. 1609 et seq.)

Quidam putant, cum aliquos ad iustitiam pietatenque exhortantur, etc., usque ad latenter operaretur. (Id., *lib. de Bono viduit.*, tom. VI, col. 444 et seq.)

Qui plantat.... secundum suum laborem. Nescio utrum inveniatur in Scripturis dictum, ut unum sint, etc., usque ad et nos unum sumus. (Id., *lib. VI de Trin.*, tom. VIII, col. 926.)

Dei enim . . . ædificatio estis. Apertissime Deus Pater dictus est agricola, etc., usque ad agricola noster est. (Id., *tract. in psal. LXVI*, tom. IV, part. I, col. 802.)

Secundum gratiam.... quod est Christus Jesus. Certum propriumque catholicæ fidei fundamentum Christus est, etc., usque ad monstrandum est. (Id., *lib. Enchir.* tom. VI, col. 233.)

Fundamentum quando ponitur in terra, etc., usque ad ubi ædificemur. (Id., *tract. in psal. CXXI*, tom. IV, part. II, col. 1621.)

Sicut fundamentum corporeæ fabricæ, etc. usque ad crescit exordio. (Id., *Sent. Prosp.* tom. X, col. 1868.)

Si quis autem superædificat.... mercedem accipiet. Beatus Petrus apostolus, sciens etc., usque ad æterno igne torquetur. (Id., *lib. de Fid. et Oper.*, tom. VI, col. 212 et seq.)

Antequam veniat dies dedicationis domus, videamus quia jam dedicatum est caput nostrum, etc., usque ad ad dextram Patris. (S. Aug. *in psal. XXVI*, tom. IV, col. 204.)

Ligna quippe, et fenum, et stipula non absurde accipi possunt rerum sæcularium usque ad in ignem æternum. (Idem, *Enchirid.*, tom. VI, 264 et seq.)

Non sibi polliceatur utriusque habens facta nefaria usque ad per idoneum fundamentum. (Idem, *in psal. LXXI*, tom. IV, part. II, col. 1043 et seq.)

Si cufus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Habent, inquiunt Christiani, catholici in fundamento Chri-

stum usque ad forsitan verum est. (Idem, *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 743 et seq.)

Domine, ne in indignatione arguas me, usque ad ne illa graviora patiantur. (Idem, *in psal. XXXVI*, tom. IV, part. I, col. 389 et seq.)

Aves autem non divisit. Spirituales non habent divisionem usque ad quodammodo eliquabit. (Idem, *in psal. CIII*, tom. IV, part. II, col. 1362 et seq.)

Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis. Omnes adhuc infirmi, et secundum fidem ambulantes, secundum fidem templum Dei sunt usque ad ipse illos continet. (Idem, *in psal. CXXII*, tom. IV, part. II, col. 1632.)

Suscipere te dicis quod protuli. Nescitis usque ad sede efficit dignos. (Idem, *lib. contra Maximinum*, tom. VIII, col. 790 et seq.)

Deum esse Spiritum sanctum, Scriptura clamat usque ad in corpore vestro. (Idem, *de Trin.*, tom. VIII, col. 938 et seq.)

Qui supplicaturus Deo locum sanctum usque ad ibi habitat. (Idem, *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1889.)

Si anima in corpore constituta non solum nullas angustias usque ad per fidei pietatem. (Idem, *epist. ad Dardanum*, tom. II, col. 837 et seq. et 847 et seq.)

Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Dominus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Apostolum audite usque ad domui ipsius. (Idem, *ser. de decem chordis*, tom. V, part. I, col. 86 et seq.)

Jam nosti pretium tuum, jam nosti quia accedis usque ad quod estis vos. (Idem, *serm. de verbis Domini in monte*, tom. III, part. I, col. 1276.)

Apostolus dicit : Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos usque ad societate disjungitur. (Idem, *in psal. X*, tom. IV, part. I, col. 155 et seq.)

Duo sunt præcepta et duo genera peccatorum usque ad per intemperantiam vulneratur? (Idem, *serm. de Conversione apost.*, tom. V, part. I, col. 1271 et seq.)

Verum templum Dei agnoscimus usque ad mortuus est pro te. (Idem, *in psal. XCIV*, tom. IV, part. II, col. 1220 et seq.)

Nemo se seducat usque ad quoniam vane sunt. Tu D nescis cogitationes Dei quoniam iustæ sunt usque ad quæ sapientes sunt. (Idem, *in psal. XCIII*, tom. IV, part. I, col. 1202.)

Qui hic beati esse, et a seipsis beati fieri mira vanitate voluerunt, irrisit hos veritas usque ad sapientiam hujus mundi. (Idem, *lib. de Cipt. Dei*, tom. VII, col. 618.)

Nolite gloriari, et nolite loqui exalta usque ad et ab illo non sunt. (Idem, *de Civit. Dei*, tom. VII, col. 528 et seq.)

Nemo itaque gloriatur in hominibus, omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi.

Christus autem Dei. Si a capite numerentur, inveniantur unum deo, tres quatuor usque ad mercedis nomine. (Idem, tom. VI, col. 59.)

Cum dictum est, Quoniam Deus spiritus est usque ad ipsa conflexio. (Idem, *serm. de Fide et symbol.*, tom. VI, col. 192.)

CAPUT IV.

Sic nos existimet homo usque ad quis inveniat. Dispensator plane salutis æternæ usque ad mensuram fidei. (Idem, *epist. ad Audacem*, tom. II, col. 1076 et seq.)

Mihi autem pro minimo est usque ad Qui autem judicat me Dominus est. Unusquisque enim pro se rationem reddet usque ad nisi spiritus hominis. (Idem, tom. VI, col. 46.)

Mihi autem minimum est usque ad Deus quam ego. (Idem, in *psal.* xxxvi, part. 1, col. 394.)

Sancti prædicatores verbi Dei et ipsi abyssus usque ad ipse ignorabat. (Idem, ex tractatu *psal.* xli, tom. IV, part. 1, col. 473.)

Mihi minimum usque ad salutem vestram. (Idem, in *psal.* cxlii, tom. IV, part. II, col. 1851; et *serm.* 50, de *Verb. Evang.*, tom. V.)

Itaque nolite ante tempus judicare usque ad unus adversus alterum infletur pro alio. Plerumque in his nostra credulitas fallitur usque ad venialis est humana tentatio. (Idem, in *Joan.*, tom. III, part. II, col. 1859.)

Nondum revelatum est judicium. Nox est usque ad cor tuum nox est. (Idem, in *psal.* c, tom. IV, part. II, col. 1291.)

Non enim scimus mortales corda mortalium usque ad ab ipso illuminabitur Deo. (Idem, *Enchir.*, tom. VI, col. 288.)

Notitia nostri certior intus est, ubi usque ad neque tunc poterit. (Idem, ad *Italicam*, tom. II, col. 318 et seq.)

Ita Deus nobis erit notus atque conspicuus usque ad sæculorum laudabunt te. (Idem, *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 801.)

Quis enim te discernit? usque ad tanquam morti destinatos. Prohibet apostolus dicens: Nemo gloriatur in homine usque ad non in Domino gloriantur. (Idem, *epist. ad Valentinum*, tom. II, col. 969 et seq.)

Eontibus omnibus ex uno in condemnationem, discernuntur non meritis suis usque ad nostrum nihil sit. (Idem, *lib. de Corrupt. et grat.*, tom. X, col. 923 et seq.)

Propterea dixi vobis, inquit, quia nemo potest venire ad me usque ad quod non accepisti. (Idem, in *Joan.*, tom. III, part. II, col. 1618 et seq.)

Misericordia ejus præveniet me. Cogitate quod dictum est, præveniet me usque ad Deus meus misericordia mea. (Idem, in *psal.* lviii, tom. IV, part. I, col. 712 et seq.)

Arguens enim superbiam Apostolus, non ait, non habes, sed ait usque ad nec ingratus. (Idem, in *psal.* lxxxv, tom. IV, part. II, col. 1084.)

Quia spectaculum facti sumus mundo usque ad omnium peripsema usque adhuc. Opprobrium, inquit, insipienti dedisti me usque ad si non frangor. (Idem, in *psal.* xxxviii, tom. IV, part. 1, col. 426.)

Non ut confundam vos hæc scribo, usque ad sed in veritate. Quod Psalmista dicit usque ad esse quod Dei est. (Idem, in *psal.* lxxvii, tom. IV, part. 1, col. 992.)

Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? Visitabo in virga iniquitates eorum usque ad perire prædonis. (Idem, in *psal.* lxxxviii, tom. IV, part. IV, col. 1331 et seq.)

CAPUT V.

Omnino auditur usque ad Domini nostri Jesu Christi. Quid crudele Moyses aut mandavit, aut fecit usque ad ut discerent non blasphemare. (Idem *lib. contra Faustum*, tom. VIII, col. 432.)

Magni et sancti viri qui jam optime scirent usque ad ut anima salva sit. (Idem, de *serm. Domini in monte*, tom. III, part. 1, col. 1262 et seq.)

Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Quid sibi vult tantus furor separationis usque ad ab Ecclesiæ unitate discedunt. (Idem, *lib. de unico Baptismo*, tom. IX, col. 608 et seq.)

Expurgate vetus fermentum usque ad immolatus est Christus. Pascha, fratres, non sicut quidam existimant Græcum nomen est usque ad transitus noster. (Idem, in *Joan.*, tom. III, part. II, col. 1784 et seq.)

Innovatio est vitæ nostræ. Et est quidam transitus usque ad in vicesimam primam. (Idem ad *Januarium*, tom. II, col. 206 et seq.)

Itaque epulemur usque ad et veritatis. Quid, quod et pascha a nobis obijcit celebrari usque ad venturi veri præfiguratio. (Idem, *lib. contra Faust.* tom. VIII, col. 503.)

Scripsi vobis in epistola usque ad cum hujusmodi nec cibum sumere. Joannes dicit, alienæ doctrinæ hominibus usque ad satis dictum est. (Idem, *lib. vii de Baptismo*, tom. IX, col. 258 et seq.)

Multi Christiani catholici vocantur, et sunt adulteri usque ad massam frumenti facit. (Idem, *contra Faust.*, tom. VIII, col. 387 et seq.)

Plerique autem boni Christiani propterea tacent usque ad crimine nominantur. (Idem, *lib. de Penitentia*, tom. V, part. II, col. 1546 et seq.)

Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? usque ad Deus judicabit. Fratres, ad nos pertinet, vobis dicere: ad nos pertinet, Christianis loqui. Quid enim mihi de eis qui foris sunt judicare, ipse Apostolus ait. Illos aliter alloquimur tanquam infirmos. Blandiendum est illis ut audiant veritatem. In vobis secunda putredo est.

Auferite malum ex vobisipsis. Aliqui id quod dictum est, ex vobisipsis, ita intelligunt, ut ex seipso unusquisque usque ad corripit ut fratrem. (Idem, *lib. de Fide et Operibus*, tom. VI, col. 199.)

Quod ait Apostolus : Auferte malum ex vobisipsis **A** usque ad non hoc malum. (Idem, *Retract.* tom. I, col. 657.)

CAPUT VI.

Audet aliquis vestrum habens negotium usque ad et hoc fratribus. Hic posset putari iudicium habere adversus alterum usque ad quanto magis secularia. (Idem, *Enchirid.*, tom. VI, col. 269 et seq.)

Sacramentum magnum est duodenarii numeri usque ad veritas et iudicium. (Idem, in *psal.* lxxxvi, tom. IV, part. II, col. 1103 et seq.)

Teneatur veritas ab iis qui iudicantur hic usque ad nuditas, gladius. (Idem, in *psal.* cx, tom. IV, part. II, col. 1463 et seq.)

Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum, etc. Dominum Jesum (in cuius nomine securus hæc dico) usque ad membra simus. (Idem, lib. *de Opp. monach.*, tom. VI, part. I, col. 576 et seq.)

Quare non magis injuriam accipitis? usque ad hoc fratribus. Faciens iudicium injuriam accipientibus usque ad jus pateris. (Idem, in *psal.* cxlv, tom. IV, part. II, col. 1894.)

An nescitis... regnum Dei possidebunt. Ilud quale est in quo sibi blandiuntur qui sua se vanitate seducunt usque ad naturamque mereatur. (Idem, lib. *de Penitentia*, tom. V, part. II, col. 1543 et seq.)

Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in spiritu Dei nostri. Sanctus sum cum audio, Vocem Domini agnosco usque ad in illo lux fieretis. (Idem, in *psal.* lxxxv, tom. IV, part. II, col. 1084 et seq.)

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. De quibusdam quæ ad escam pertinent, Omnia, inquit Apostolus, mihi licita sunt usque ad beneficentia caveantur. (Idem, lib. *ad Pollentium*, tom. VI, col. 460 et seq.)

Esca ventri et venter escis usque ad suscitabit per virtutem suam. Et alia malitia dei, quæ utinam sufficiat ei usque ad corruptione sempiterna. (Idem, *Confess.*, tom. I, col. 862.)

Cum fuerit salus perfecta in isto corpore usque ad reficit nec deficit. (Idem, in *psal.* l, tom. IV, part. I, col. 597.)

Nescitis usque ad duo in carne una. Corpora nostra membra esse Christi, dixit, quoniam Christus caput nostrum est usque ad cuius templum es. (Idem, *serm.* de Verb. Apost., tom. V, part. I, col. 878.)

Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi usque ad reconciliatione redierint. (Idem, lib. *de Civit. Dei*, tom. VII, col. 742 et seq.)

Qui autem adheret Domino, unus spiritus est. Corporalia adunctione sui crescunt usque ad qui Domino adheret. (Idem, lib. *de Trinit.*, tom. VIII, col. 926.)

Mens diligere seipsam non posset si se omnino

nesciret usque ad nunquam peccare delectet. (Idem, lib. *de Trinitate*, tom. VIII, col. 1051.)

Commemorans apostolicum testimonium quod a me positum est usque ad si quid huiusmodi est. (Idem, lib. *contra Maxim.*, tom. VIII, col. 788 et 794.)

Adhærens Deo usque ad sed probatur. (Idem, lib. *Sent. Prosperi*, tom. X, col. 1867.)

Fugite fornicationem usque ad in corpus suum peccat. Hic nihil videtur prætermisisse peccati usque ad in corpus proprium peccat. (Idem, in *Levit.*, tom. III, part. I, col. 678.)

Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus usque ad desolatus atque derelictus. (Idem, *ibid.* tom. V, part. I, col. 886 et seq.)

Cum mens humana bona voluntate ad interiora **B** usque ad inanitur viribus. (Idem, *de Trinit.*, tom. VIII, col. 1006.)

An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a Deo? Unum Dominum novimus esse solum, cui servitus illa debetur usque ad sed sumus. (Idem, *ad Maximum*, tom. II, col. 97 et seq.)

Spiritus sanctus si creatura non creator usque ad in cælo et in terra. (Idem, *Enchir.*, tom. VI, col. 259.)

Si Deus, spiritus sanctus non esset, templum usque ad et de membris Dei. (Idem, *contra Maximum*, tom. VIII, col. 752 et 760.)

Et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Dominum in corpore vestro. Duo sunt peccata, et duo genera peccatorum usque ad disperdet illum Deus. (Idem, lib. *de Duobus generibus peccatorum*, tom. V, part. I, col. 512.)

CAPUT VII.

De quibus autem usque ad similiter autem et uxori viro. Fratres mei, audiunt me viri, audiunt me feminae usque ad tabulas legat. (Idem, *serm.* *ad Conjugatos*, tom. V, part. II, col. 1711.)

Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito, ut ædificium continentia usque ad secundum ipsius voluntatem. (Idem, *ad Ecdicium*, tom. II, col. 1078.)

Quis enim nescit uxorem marito tanquam domino debere servire usque ad et uxor in virum. (Idem, *contra Faust.*, tom. VIII, col. 420.)

Fratres mei, filii mei, sufficiant vobis uxores vestrae usque ad et vos eritis. (Idem, *serm.* *de Natali martyrum*, tom. V, part. I, col. 1463.)

Nolite fraudare invicem usque ad non secundum imperium. Venerabilis Paulus conjugibus ait : Nolite fraudare invicem, etc., usque ad debitoribus nostris. (Idem, *Enchirid.*, tom. VI, col. 269 et seq.)

Volo autem omnes homines usque ad alius vero sic. De ipsa quoque pudicitia conjugali nempe Apostolus ait usque ad alius autem sic. (Idem, lib. *de Grat. et libero arbit.*, tom. X, part. I, col. 886.)

Vellem, inquit, omnes homines sicut meipsum

usque ad est donum obedientis. (S. August., *lib. de A*
Dono persever., tom. X, part. II, col. 1015 et seq.)

Virgo Christi, quæ pie intelligit propriam pauper-
 tatem cordis humani, etc., usque ad ne putetur esse
 ex nobis. (Id., *ad Julianam*, tom. II, col. 850 et seq.)

Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis si
 sic permanserint, sicut et ego. Sancta Scriptura no-
 stræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere, etc.,
 usque ad non secundum imperium. (Id., *lib. de Vi-*
duis. bono, tom. VI, col. 431 et seq.)

Quod si se non continent, nubant. Melius est enim
 nubere quam uri. Utriusque sexus infirmitas pro-
 pendens in ruinam turpitudinis, etc., usque ad regitur
 prævitas. (Id., *lib. de Genesi ad litteram*, tom. III,
 part. I, col. 397.)

Qui potest capere capiat. Sed non possum, etc., B
 usque ad debitoribus nostris. (Id., *serm. de Bono*
nupt., tom. VI, col. 390.)

His autem qui matrimonio juncti sunt, etc., usque
 ad et vir uxorem ne dimittat. His qui sunt in conjugio
 præcipit per Apostolum Dominus, etc., usque ad stu-
 pra committere. (Id., *de serm. Dom. in monte*, tom.
 III, part. I, col. 1251 et seq.)

Si Dominus dimittendæ conjugis solam causam
 fornicationis admittit, etc., usque ad si fideles ambo
 essent. (Id., tom. VII, col. 400.)

Quod a Domino in Evangelio dictum est, etc., us-
 que ad sive improbent homines. (Id., *lib. ad Pol-*
lentium, tom. VI, col. 453 et seq.)

Nam cæteris ego dico, etc., usque ad non dimittat
 virum. Cæteris autem ego dico, non Dominus, etc., C
 usque ad possit fieri fidelis. (Id., *lib. de Serm. Do-*
mini in monte, tom. III, part. I, col. 1251 et seq.)

Quia enim conjux fidelis relinquere conjugem licite
 potuit infidelem, etc., usque ad propter liberam benevo-
 lentiam. (Id., *lib. ad Pollentium*, t. VI, col. 462 et seq.)

Sanctificatus est enim vir infidelis, etc., usque ad
 nunc autem sancti sunt. Sanctificatus est enim, inquit,
 vir infidelis in uxore, etc., usque ad reddam tibi. (Id.,
de Serm. Domini in monte, tom. III, part. I, col. 1252.)

Quod ait Apostolus, etc., usque ad minus possunt.
 (Id., *epist. ad Marcell.*, tom. X, part. I, col. 498.)

Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem
 sancti sunt. Non uniusmodi est sanctificatio, etc.,
 usque ad dictus est in uxore. (Id., *lib. de Bap-*
parv., tom. X, part. I, col. 476 et seq.)

Quod si infidelis discedit, etc., usque ad vocavi
 vos Deus. Id est ut propter fidem Christi etiam ipsa
 uxor, etc., usque ad fortiter amputat. (Id., *lib. de*
Fide et operibus, tom. VI, col. 216.)

Quod si infidelis discedit, discedat, etc., usque ad
 amittat infidelem. (Id., *lib. ad Consult. Hilarii*,
 tom. II, col. 689.)

Reddit enim rationem cur fieri non expediat, quam-
 vis liceat, etc., usque ad ut plures lucrificerem.
 (Id., *lib. ad Pollentium*, tom. VI, col. 459 et seq.)

Et sicut in omnibus ecclesiis doceo, etc., usque ad
 sed observatio mandatorum Dei. Servabat utique quod
 congruere videbat, etc., usque ad observatio mandato-

PATROL. CXIX.

rum Dei. (S. August.), in *exposit. epist. ad Gal.*, tom.
 III, part. II, col. 2113.)

De virginibus autem præceptum Domini non ha-
 beo, etc., usque ad ut sim fidelis. Non ut consilium alie-
 num existimemus a Domino, etc., usque ad difficillime
 resolvuntur. (Id., *lib. ad Pollent.*, tom. VI, col. 463.)

Major amor imposuit majus onus virginibus, etc.,
 usque ad quod non licet. (S. August., *serm. de verb.*
Apost., tom. V, part. I, col. 884.)

Quatuor enim retributiones sunt, etc., usque ad
 vitam pro morte. (Id., in *psalm. cxviii*, tom. IV,
 part. II, col. 1516 et seq.)

Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem
 necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Di-
 cit nobis Evangelium : Observate novissimum diem
 venturum, etc., usque ad in his verbis. (Id., in
psalm. cxlvii, tom. IV, part. II, col. 1913.)

Unde enim magnum, magnique honoris, etc., us-
 que ad non postulat. (Id., *lib. de Gen. ad litteram*,
 tom. III, part. I, col. 397.)

Alligatus es uxori, etc., usque ad Ego autem vobis
 parco. Nihil ergo expedit quod illicitum est, et nihil
 quod prohibet Dominus licitum est, etc., usque ad
 nubere in Domino. (Id., *lib. ad Pollentium*, tom. VI,
 col. 463 et seq.)

Hoc itaque dico, fratres, etc., usque ad tanquam non
 utantur. Qui gaudium totum suum, etc., usque ad sed
 ad finiendas molestias. (Id., in *psalm. cxlvii*, tom. IV,
 part. II, col. 1916 et seq.)

Beatiora sane conjugia judicanda sunt, etc., usque
 ad tanquam non habentes sint. (Id., *de serm. Dom.*
in monte, tom. III, part. I, col. 1249.)

Si vir fortis es, vince cupiditates, quibus iste di-
 ligitur mundus, etc., usque ad pereuntibus sunt.
 (Id., *epist. ad Bonif. comitem*, tom. X, part. II,
 col. 856, et seq.)

Præterit enim figura hujus mundi, etc., usque ad
 quomodo placeat uxori, et divinis est. Peracto quippe
 judicio, tunc esse desinet hoc cælum et hæc terra,
 etc., usque ad carne innovatis. (Id., *lib. de Civit.*
Dei, tom. VII, col. 697 et seq.)

Et mulier innupta, etc., usque ad quomodo placeat
 viro. Quod de innuptis dixit, ut sit sancta corpore et
 spiritu, etc., usque ad discernat inscienter. (Id., *lib. de*
Vid., tom. VI, col. 434 et seq.)

Quæ innupta est, inquit, sollicita est, etc., usque
 ad tali amate amari. (Id., *ibid.*, col. 445 et seq.)

Porro hoc ad utilitatem, etc., usque ad Dominum
 obsecrandi. Non quia innuptarum bonum honestum
 dixit, etc., usque ad non timentes ullam perturbatio-
 nem. (Id., *ibid.*, tom. VI, col. 434.)

Si quis autem turpem se videri existimat, etc., usque
 ad non peccat si nubat. Si se non continet, nubat. Hac
 itaque conditio ne non continere permittitur, etc., us-
 que ad non esse damnabile. (Id., *lib. ad Poll.*,
 tom. VI, col. 478 et seq.)

Nuptiarum igitur bonum, semper est quidem bo-
 num, etc., usque ad subtrahatur oblatio. (Id., *lib. ad*
Julianum de Sanct. vid., tom. VI, col. 437.)

Nam qui statuit in corde suo firmus, etc., usque ad bene facit. Videtur Apostolus de patre loqui, etc., usque ad inusitatissima. (S. August., tom. III, part. 1, col. 744.)

Sæpe autem accidit ut quisquis in meliore gradu, etc., usque ad non potest erigi. (S. August., lib. de Doct. Christ., tom. III, part. 1, col. 42.)

Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam bene facit, et qui non jungit melius facit. In his duabus causis una de nubendo vel non nubendo, altera de infideli conjugæ dimittendo vel non dimittendo, etc., usque ad quod licet nec expedit. (Id., lib. ad Pollentium, tom. VI, col. 464. et lib. de Bapt. parv.)

Mulier alligata est, etc., usque ad meum consilium. Satis ostendit beatum esse in Domino, etc., usque ad melius serviretur. (Id., lib. de sancta Vid., tom. VI, col. 435 et seq.)

Si vero etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semen, etc., usque ad vivendi necessitatem. (Id., lib. de sancti. Viduit., tom. VI, col. 436 et seq.)

De tertiis, et de quartis, et de ultra pluribus nuptiis, etc., usque ad si sic permanserit. (Id., lib. de sancti. Vid., tom. VI, col. 439 et seq.)

Puto autem quod et ego spiritum Dei habeo. Cum dixisset de muliere cujus vir mortuus fuerat, Beatior autem erit, etc., usque ad opera Trinitatis. (Id., lib. ad Poll., tom. VI, col. 463.)

Si enim me sciretis, et Patrem meum forsitan sciretis, etc., usque ad fidem in terra. (Id., in Joan., tom. III, part. II, col. 1671.)

CAPUT VIII.

De his autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Humilium virtus est de scientia non gloriari, etc., usque ad participatio veritatis. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1879.)

Scientia inflat, charitas vero ædificat. Non est mirum si lux lucet in tenebris, etc., usque ad non inflatur. (Id., lib. de Grat. et libero arbitrio, tom. X, part. I, col. 905 et seq.)

Quid autem est pietas nisi Dei cultus, etc., usque ad sed per charitatem. (Id., lib. ad Hieron., tom. II, col. 737 et seq.)

Ipsa origo nominis demonum, etc., usque ad revelatio. (Id., de Civit. Dei, tom. VII, col. 265 et serm. de Verb. Evang.)

Scientiam terrestrium, cœlestiumque rerum, etc., usque ad beati Dei sui. (Id., de Trinit., tom. VIII, col. 885 et seq.)

Scientia inflat, etc., usque ad probata est. (Id., lib. II ad Januar., tom. II, col. 225.)

Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. Nescientes unde habeant quod sunt, stultæ virgines sunt, etc., usque ad in Domino gloriatur. (Id., lib. de Gratia Novi Testamenti, tom. II, col. 576.)

De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo. Neque enim vos paganos dicimus, aut schisma paganorum, etc., usque ad

sed tamen vera. (S. August., cont. Faust., tom. VIII, col. 346 et seq.)

Solent multi male intelligentes, etc., usque ad sunt in creaturis. (Id., in Joan., tom. III, part. II, col. 1585.)

Et quod nullus Deus nisi unus. Nulla sit partium in deitatis unitate divisio, etc., usque ad fidem catholicam dicis. (Id., lib. contra Maxim., tom. VIII, col. 771 et seq.)

Nam et si sunt qui dicuntur dii, etc., usque ad et conscientia ipsorum cum sit infirma polluitur. Ad dendo sicuti sunt, etc., usque ad honorari. (Id., lib. Quæst. in Exod., tom. III, part. I, col. 628.)

Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos, etc., usque ad quos homo facit. (Id., in psal. xciv, tom. IV, part. II, col. 1220 et seq.)

Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus, etc., usque ad et nos per ipsum. (Id., in psal. cxxv, tom. IV, part. II, col. 1756 et seq.)

Illud vero ubi dicitur, Deus deorum, etc., usque ad et nos per ipsum. (Id., de Civit. Dei, tom. VIII, col. 275.)

Unus, inquit, Deus Pater ex quo omnia, et nos in ipso, etc., usque ad autem Christi Deus est. (Id., de Trin., tom. VIII, col. 827.)

Esca autem nos non commendat Deo, etc., usque ad deficiemus. Audivi, Domine Deus, vocem, etc., usque ad in Domino gloriatur. (Id., Confess., tom. I, col. 789.)

Videte autem, etc., usque ad ne fratrem meum scandalizem. Attendite, fratres. Hoc enim estis, ex hoc populo estis, etc., usque ad erubescant falcitati suæ. (Id., serm. de Verb. Evang., tom. V, part. I, col. 417 et seq.)

Ipsa est ergo lex Christi, ut invicem onera nostra portemus, etc., usque ad diligere propter Christum. (Id., lib. Quæst., tom. VI, col. 83.)

Quid est ergo quod plerique homines ista peccata contemnunt, etc., usque ad remedium cito invenisti. (Id., serm. de Verb., Dom., tom. V, part. I, col. 508.)

CAPUT IX.

Non sum liber? usque ad fratres Domini et Cephas? Vide quemadmodum primo ostendat quid sibi liceat, etc., per librum integrum. (S. Aug., lib. de Opere monachorum, tom. VI, col. 552 et seq.)

Quis militat, etc., usque ad de lacte gregis non manducat? Invenimus ergo esse lac gregis, quidquid a plebe, etc., usque ad et isti salutem. (Id., lib. de Pastoribus, tom. V, part. I, col. 271 et seq.)

Scriptum est, etc., usque ad de bobus cura est Deo? Quod attinet ad præcepta, etc., usque ad consulat. (Id., lib. Quæst. in Exod., tit. 89, tom. III, part. I, col. 628 et seq.)

Fecit enim, etc., usque ad patris vestri. (Id., tract. in psal. cxlv, tom. IV, part. II, col. 1895.)

Ut hæ animæ, etc., usque ad acceperunt. (Id., lib. de Agone Christi, tom. VI, col. 295 et seq.)

Si nos vobis spiritalia, etc., usque ad carnalia metamus? Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis

habitat, et humilia respicit in cælo et in terra? Cæ-
los nunc arbitror significare, etc., usque ad per Do-
mini gratiam. (S. Aug., tract. in psal. cxii, tom. IV,
part. II, col. 473 et seq.)

Bona sunt ministeria circa pauperes, etc., usque
ad susceperunt. (Id., serm. de Ver. Evang., tom.
V, part. I, col. 615.)

Nescitis, quoniam qui in sacrario, etc., usque ad
participantur, et cætera. Altare spiritaliter, etc.,
usque ad cordibus vestris. (Id., lib. de Serm. Domini
in monte, tom. III, part. I, col. 1242.)

Et illis immortalibus, etc., usque ad fide perfecti.
(Id., lib. de Civit. Dei, tom. VIII, col. 280.)

Quid intersit inter bonum quod appetendum est,
etc., usque ad temporalium cogitare. (Id., lib. de Serm.
Domini in monte, tom. III, part. I, col. 1292 et seq.)

Ita et Dominus ordinavit, etc., usque ad nullo
horum usus sum. Video et alia iumenta, etc., usque
ad lucrificerem. (Id., tract. in psal. ciii, tom. IV,
part. II, col. 1364 et seq.)

Producens, inquit, propheta, etc., usque ad salvos fa-
cerem. (Id., tract. in psal. ciii, tom. IV, col. 1365 et seq.)

Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos
lucraret, etc., usque ad salvos facerem. Hoc totum
dixit, non ut fallaciter, etc., usque ad intelligi. (Id.,
epist. ad Hierony., tom. II, col. 156 et seq.)

Factus sum, inquit, Judæis, etc., usque ad si ipse
ægrotaret. (Ex eod., col. 155.)

Quod autem dixi, factum Judæis tanquam Ju-
dæum, etc., usque ad ut omnes lucrificeret. (Id.,
ex epist. ad Hieron., tom. II, col. 287 et seq.)

Hoc ergo exhibeamus ei cujus infirmitatem, etc.,
usque ad patrocinium quærent. (Id., lib. Quæst., 83,
tom. VI, col. 82.)

Justo lex posita non est, etc., usque ad indiget litte-
ris. (Id., tract. in psal. I, tom. IV, part. I, col. 67.)

Nescitis quod ii qui in stadio currunt omnes qui-
dem currunt, sed unus accipit, etc., usque ad nos
autem incorruptam. Omnes quidem currunt, etc.,
usque ad cursus est. (Id., tract. in psal. xxxix, tom.
IV, part. I, col. 441.)

Ego igitur sic curro, etc., usque ad quasi aerem
verberans. Non undecunque datur, etc., usque ad
tenebrosa caverna. (Id., tract. in psal. lvii, tom. IV,
part. I, col. 679.)

Sed castigo corpus meum, etc., usque ad ipse re-
probis efficiar. Suo timore nos terruit. Quid enim
faciet agnus, ubi aries tremuit?

CAPUT X.

Nolo enim vos ignorare, etc., usque ad petra autem
erat Christus. Exponendo unum, etc., usque ad vi-
tam æternam. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII,
col. 269 et seq.)

Ægyptus autem quoniam interpretatur, etc., us-
que ad cognoscuntur. (S. Aug., tract. psal. cxiii,
tom. IV, part. III, col. 1477.)

Quid est charissimi, etc., usque ad Dei fieri. (Ibid.,
col. 1478.)

Et omnes per mare transierunt, et omnes, etc., us-

A que ad eundem potum spiritalem biberunt. Quando
autem manducavit, etc., usque ad credat Jesus. (Id.,
tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col.
1476 et seq.)

Patres vestri, inquit, manducaverunt manna, et
mortui sunt. Quid est, etc., usque ad præmit dente.
(Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II,
col. 1611 et seq.)

Et omnes per mare transierunt, etc., usque ad
spiritalem biberunt. (Id., tract. in Evang. sec. Joan.,
tom. III, part. II, col. 1725.)

Profecto erant etiam in illo populo qui, etc., us-
que ad aliquid significantem. (Id., tract. psal. lxxvii,
tom. IV, part. I, col. 983.)

Bibebant autem de spiritali, etc., usque ad petra
autem erat Christus. Sicut enim mos est divinorum,
etc., usque ad erat Christus. (Id., lib. contr. Faust.,
tom. VIII, col. 326.)

Quod de petra, aquaeducta est, etc., usque ad
ligna sunt crucis. (Id., lib. Quæst. Numer., tit. 33,
tom. V, part. II, col. 1351 et seq.)

Namque disruptit mare, et trajecit eos, et statuit
aquas quasi in utres, etc., usque ad credentibus gra-
tia. (Id., tract. psal. lxxvii, tom. IV, part. I, col. 993.)

Non est dictum, Petra significabat Christum, etc.,
usque ad appellans. (Id., tract. in Evang. sec. Joan.,
tom. III, part. I, col. 1805.)

Multum hæc locutio notanda est, ubi aliqua signi-
ficantia, earum rerum quas significant nomine ap-
pellantur. Inde est quod ait Apostolus: Petra autem
erat Christus. Non ait, Petra significabat Christum.
Solet res quæ significat, etc., usque ad per significa-
tionem. (Id., lib. Quæst. Lev., tit. lxx, tom. III, part. I,
col. 705.)

Ompia significantia videntur, etc., usque ad Chri-
stum. (Id., lib. de Civ. Dei, 18, tom. VII, col. 591.)

Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo.
Nam prostrati sunt, etc., usque ad eorum murmu-
raverunt, et perierunt ab exterminatore. Cum dicit,
Non in pluribus eorum, erant ergo ibi, etc., usque
ad nihil sunt. (Id., tract. psal. lxxvii, tom. IV,
part. I, col. 983.)

Evangelium legi veteri comparans Dominus, etc.,
usque ad nusquam crudelem. (Id., lib. contr. inimi-
cum legis et prophet., tom. VIII, col. 619 et seq.)

Ita est in omnium hominum, etc., usque ad sunt
ignibus. (Ibid., col. 620.)

Quis autem utriuslibet sexus, etc., usque ad ignis
æterni. (Ibid., col. 618.)

Neque idololatræ efficiamini, etc., usque ad bibere,
et surrexerunt ludere. Consurrexit populus in Aaron,
etc., usque ad quidam illorum. (Id., lib. Locu-
tionum Exod., tit. 9, tom. III, part. I, col. 513.)

Facilis ad lusu pueritia, etc., usque ad ludere?
(S. Aug., lib. Quæst., 83, tom. VI, col. 51.)

Neque tentemus Christum, etc., usque ad perierunt.
Satis apparet Patris et Filii, usque ad immutabilis veri-
tas? (Id., lib. contr. Maximinum, tom. VIII, col. 814.)

Qui nos super omne genus serpentium, etc., us-

que ad corporum figuravit. (Id., lib. contr. inimic. A leges et proph., tom. VIII, col. 661.)

Hæc autem omnia, etc.; usque ad sæculorum de-
renerunt. Temporalium quidem promissiones, etc.,
usque ad significabantur futura. (Id., lib. contr.
Faust., c. 4, tom. VIII, col. 217 et seq.)

Isti omnino nesciunt quid, etc.; usque ad futura
prædicebantur. (Ex eod., lib., col. 228.)

Longum est singula commemorare, etc.; usque ad
similitudinem Dei. (Id., lib. Quæst., tit. 83, tom. VI,
col. 45.)

Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.
Multos enim a pernicioſa elatione reprimit, etc.,
usque ad sed timere. (Id., lib. de Bono persev., tom. X,
col. 10.3.)

Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fiunt
igitur tentationes per Satanam, non potestate ejus,
etc.; usque ad non capitur. (Id., lib. de Serm. Domini
in monte, tom. III, part. 1, col. 1284.)

Homines enim sumus, etc.; usque ad in eo ambule-
mus. (Id., lib. de Bapt. parv. contra Don., t. IX, c., 130.)

Fidelis autem Deus est, etc.; usque ad vosipsi ju-
dicare quod dico. Aliter dicimus, non mihi habuit
fidem: aliter, etc.; usque ad quod potestis. (Idem,
lib. de Spir. et litte., tom. X, part. 1, col. 235.)

Ne futuris tentationibus deficiat infirmus, nec
falsa spe, etc.; usque ad sanantem. (Idem, lib. de
Pastoribus, tom. V, part. 1, col. 276 et seq.)

Diabolus, potestas quædam est. Plerumque, etc.,
usque ad quod potestis. (Idem, tract. psal. LXI, tom.
IV, part. 1, col. 743.)

Et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.
Quid est, etc.; usque ad non opprimaris. (Idem, tract.
psal. LXXIX, tom. IV, part. 1, col. 1023.)

Hæc spes data est corpori Christi, etc.; usque ad
ab orantibus. (Idem, tract. psal. CXVIII, tom. IV,
part. II, col. 1541.)

Dominus proteget te super manum dexteræ tuæ.
Fides tua, etc.; usque ad dexteræ protegat. (Idem,
tract. psal. CXX, tom. IV, part. III, col. 1615.)

Custodiat Dominus introitum tuum et exitum tuum,
ex hoc nunc et usque in sæculum. Exitum, idem
custodiat, usque ad ut possitis sustinere. (Idem, ex
eodem psal., tom. IV, part. II, col. 1617 et seq.)

Non autem solum per cupiditates diabolus tentat,
etc.; usque ad possint sustinere. (Idem, lib. de Cate-
chizandis rudibus, tom. VI, col. 548.)

Feramus ergo quod Deus nos ferre, etc.; usque ad
sustinere possitis. (Idem, serm. de Excidio urbis Rom.,
tom. VI, col. 724.)

Calix benedictionis cui benedicimus, etc.; usque ad
corporis Christi. Audiamus veracem magistrum, etc.,
usque ad spiritaliter bibatur. (S. Aug., serm. de corpore
et sanguine Domini, tom. V, part. 1, col. 729.)

Qualem vocem Domini audistis invitantis nos?
Quis invitavit? quos invitavit? et quid præparavit?
Invitavit Dominus servos, etc.; usque ad fieret homo.
(Idem, serm. de pers. Evang.)

Hoc quod videtis in altare Dei, etiam transacta,

A etc.; usque ad contra se. (Idem, serm. ad infantes ad
altare de sacramento, tom. V, part. 1, col. 1246 et seq.)

Quoniam unus panis et unum, etc.; usque ad calice
participamus. Quia Christus passus est pro nobis,
commendavit, etc.; usque ad simul vivimus. (Idem,
serm. de sacr. fidelium, feria II Paschæ, tom. X, col.
835.)

Siquis manducaverit ex hoc pane, vivet in æter-
num, etc.; usque ad regnat in cœlo. (Idem, tract. XXVI,
col. 1612 et seq.)

Hunc itaque cibum et potum, societatem vult in-
telligi, etc.; usque ad et bibit. (Idem, ex eod. serm.,
tom. III, part. II, col. 1614.)

Videat Israel secundum carnem, etc.; usque ad sunt
altaris? Est Israel secundum carnem, et secundum
B spiritum. Nam si Israel, etc.; usque ad cordis. (Idem,
lib. Quæst. Exod., tit. 132, tom. III, part. 1, col. 643.)

Ideo quippe addidit secundum carnem, quia est
Israel secundum, etc.; usque ad sunt sanctorum.
(Idem, lib. contra Inimic. legis et prophet., tom. VIII,
col. 626 et 157.)

Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit ali-
quid? aut quod idolum sit aliquid? etc.; usque ad
fortiores illo sumus? Ait Apostolus. Sed quia quæ
immolant, dæmoniis immolant etc.; usque ad spe-
luncam latronum. (Idem, lib. contra Inimic. legis et
prophet., tom. VIII, col. 625 et seq.)

Verum sacrificium, quod uni vero, etc.; usque ad
Christus obtulit. (Idem, lib. contra Faust., 20, tom.
VIII, col. 382.)

C Unde jam Christiani, peracti ejusdem sacrificii me-
moriæ celebrant sacrosancta oblatione, et partici-
patione corporis et sanguinis Christi. Exstitit nescio
quis disputator, etc.; usque ad persuadet. (Idem, tract.
psal. xcvi, tom. IV, part. II, col. 1224 et seq.)

Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Cur non
expediat immolatio vesci Christiano, Apostolus dicit,
etc.; usque ad videatur. (Idem, lib. contra Faust.,
XXII, tom. VIII, col. 409.)

Superstitiosum est quicquid institutum est ab ho-
minibus, etc.; usque ad ejus vident. (Idem, lib. II de
Doct. christ., tom. III, part. 1, col. 50 et seq.)

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, etc.;
usque ad sed quod alterius. De quibusdam quæ ad
escam pertinent, etc.; usque ad consilio charitatis.
D (Idem, lib. ad Pollentium, tom. XI, col. 460.)

Omne quod in macello venit manducate, nihil inter-
rogantes propter conscientiam. Domini est terra et
plenitudo ejus, etc.; usque ad quod gratias ago?
Olus vel quilibet fructus in quolibet, etc.; usque ad
assumitur. (S. Aug., epist. ad Publicolam, tom. II,
col. 186 et seq.)

Sive ergo manducatis, sive bibitis, etc.; usque ad
Dei facite. Vis ergo psallere? Non solum vox tua so-
nat laudes, etc.; usque ad laudat Deum. (Idem, tract.
psal. CXLVI, tom. VI, part. II, col. 1899.)

Sine offensione estote Judæis et gentibus etc.; us-
que ad ut salvi fiant. Nunquid qui hoc dixit, place-
bat etiam tam multis, etc.; usque ad in eum (Id.,

lib. de Cor. et Grat. tom. X, part. 1, col. 943.) A Quid autem iniquius, quam velle sibi obtemperari a minoribus, etc., usque ad coma velabatur. (Id., *lib. de Opere Monachorum*, tom. VI, col. 578 et seq.)

Si adhuc, inquit, hominibus placerem, Christi servus non essem (*Gal. 1*). Qui hominibus propter veritatem placet, jam non ipse illis, sed veritas placet, etc., usque ad repellat intrantem. (Id., in *Expositione epist. ad Galat.*, tom. III, part. II, col. 2109.)

CAPUT XI.

Imitatores mei estote sicut et ego Christi. Laudo autem, etc., usque ad mea tenetis. In Ecclesia iste ordo est, etc., usque ad sicut et ego Christi. (S. Aug. *tract. psal. xxxix*, tom. IV, part. 1, col. 436.)

Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est. Caput autem, etc., usque ad ac si decalvetur. Ita post peccatum primi hominis nati sumus, etc., usque ad aquam possis accipere. (Id., *lib. Quæst.*, 85, tom. VI, col. 57.)

De Patre quidem ac Filio multis libris disseruerunt docti, etc., usque ad quidquid est. (Id., *serm. de Sym.*, tom. VI, col. 190 et seq.)

Omnia vestra, vos autem Christi, etc., usque ad non possit. (Id., *lib. de Trin.*, VI, tom. VIII, col. 930 et seq.)

Nam si non velatur mulier, tondentur. Si vero, etc., usque ad caput suum. Nolo de ornamentis aureis, vel vestibus præproperam habeas, etc., usque ad Neptuno legimus. (Id., *epist. ad Possid.*, tom. II, col. 1060 et seq.)

Vir quidem non debet velare caput suum, quia imago et gloria Dei est, etc., usque ad propter angelos. Apostolus dicit virum esse imaginem Dei, et propterea, etc., usque ad cœlestes angelorum. (Id., *lib. de Trin.*, XII, tom. VIII, col. 1005 et seq.)

Figurate ac mystice de velando muliebri capite, etc., usque ad turpitudinem suam. (Id., col. 1004 et seq.)

Licet subtilissime disserterat ipsam mentem hominis, etc., usque ad benedixit eos. (Id., *lib. de Genesi ad litteram*, tom. III, part. 1, col. 293 et seq.)

Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem, etc., usque ad creavit eum. (Id., *lib. de Trin.*, VII, tom. VIII, col. 946.)

Neque inscite distinguitur, quod aliud sit imago, etc., usque ad imaginem. (Id., *lib. 1 Retractat.* tom. I, col. 626.)

Non enim vir ex muliere est, etc., usque ad propter virum. Fecit Deus hominem ad imaginem suam. Ut quemadmodum, etc., usque ad sapientiam sequeretur. (Id., *lib. de catechizandis Rudibus*, tom. VI, col. 332.)

Femina facta dicitur in adiutorium, etc., usque ad Dei est. (S. Aug., *lib. contr. Manich.*, tom. III, part. 1, col. 201 et seq.)

Si pariat ista filios, etc., usque ad ex Deo esse. (Id., *lib. contr. Manich.* tom. III, part. III, col. 211.)

Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino. Nam sicut mulier, etc., usque ad ei dati sunt. Sicut enim mulier ex viro, ita et vir per mulierem, etc., usque ad habent ut sint. (Id., *lib. de Origine animæ ad Renatum*, tom. X, part. 1, col. 449 et seq.)

Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem, etc., usque ad sed in deterius convenitis.

A Quid autem iniquius, quam velle sibi obtemperari a minoribus, etc., usque ad coma velabatur. (Id., *lib. de Opere Monachorum*, tom. VI, col. 578 et seq.)

Primum quidem convenientibus vobis in ecclesia, audio scissuras esse? et ex parte credo, etc., usque ad fiant in vobis. Videns diabolus templum dæmonum deseri, et in, etc., usque ad nocere permittitur. (Id., *lib. de Civ. Dei*, 18, tom. VII, col. 612 et seq.)

Hæreticorum genus, callidum: non spiritu sapientiæ, etc., usque ad malis boni. (Id., *lib. de Civ. Dei*, 16, tom. VII, col. 477 et seq.)

Quoniam verissime dictum est: Oportet hæreses esse multas, ut probati manifesti fiant inter vos, utamur etiam, etc., usque ad non possumus. (Id., *lib. de vera Relig.*, tom. III, part. 1, col. 129.)

B Quamvis inter se dissentiant, et Judei, etc., usque ad inter vos. (Id., *lib. contr. Faust.* tom. VIII, col. 267.)

Vasa mortis in arcu suo Dominus paravit. Quæri potest quæ sunt vasa, etc., usque ad sint Deo. (Id., *tract. psal. vii*, tom. IV, part. 1, col. 106.)

Multi qui optime possunt Scripturas dignoscere, etc., usque ad fiant inter nos. (Id., *tract. psal. liv*, tom. IV, part. 1, col. 643.)

Congregatio taurorum inter vaccas populorum ut, etc., usque ad manifesti fiant. (Id., *tract. psal. lxvii*, tom. IV, part. 1, col. 836 et seq.)

Oportet enim hæreses esse, ut probati, inquit, manifesti fiant in vobis. Sic vasa, etc., usque ad sincerissimæ veritati. (Id., *lib. contr. inimicum legis et prophetarum*, tom. VIII, col. 635.)

C Ideo divina providentia multos diversi erroris hæreticos, etc., usque ad pulsantibus aperiatur. (Id., *item ex eodem lib. contr. Manichæos*, tom. III, part. 1, col. 175 et seq.)

Hæreticus est qui alicujus temporalis, etc., usque ad pietatis illusor. (Id., *lib. de Utilitate credendi*, tom. VIII, col. 65.)

Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim, etc., usque ad alius autem ebrius est. Ipsam acceptionem Eucharistiæ, Dominicam cœnam vocat. Illud itaque movere, etc., usque ad hunc locum. (Id., *lib. ad Januar.* 1, tom. II, col. 203.)

D Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei, etc., usque ad non laudo. Ecclesia homines sunt, de quibus dicitur. Ut exhiberet sibi, etc., usque ad continetur. (Id., *lib. Quæst. Levit. tit. 59*, tom. III, part. 1, col. 703 et seq.)

Ego autem accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus noster Jesus Christus in qua nocte tradebatur accepit panem, et gratias agens fregit et dixit. Hoc est corpus meum, etc., usque ad in meam commemorationem. Locutus est Dominus ad Moysen et Aaron dicens. Ista distinctio legis, etc., usque ad distinctione declaravit. (S. Aug., *lib. Quæst. Num. tit. 33*, tom. III, col. 732 et seq.)

Hoc ergo sacrificium, ubi sacerdos est victima, redemit, etc., usque ad in nobis. (Id., *lib. de Sacrificio respertino*, tom. V, part. II, col. 1501 et seq.)

Quomodo nos amasti, Pater bone, qui Filio tuo A unico, etc., usque ad nobis serviendo. (Id., lib. 1 Confess., tom. I, col. 808.)

Quando hoc Dominus commendavit, de carne invisibiliter intelligi. (Id., tract. psal. xcix tom. IV, part. II, col. 1264 et seq.)

Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. Dixit se panem, etc., usque ad propter me. (Id., tract. in Evan. sec. Joan., 26, tom. III, part. II, col. 1612 et seq.)

Exposuit itaque modum attributionis hujus et domini sui, etc., usque ad in regnum successit. (Idem., lib. xxv, col. 1620 et seq.)

Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, etc., usque ad donec veniat. Significat finem sæculi, quando erit sanctorum requies, etc., usque ad egeamus. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII, col. 258.)

Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit, etc., usque ad et de calice bibat. Et sancta possunt obesse. In bonis, etc., usque ad pacatus accepit. (Id., tract. in Evan. sec. Joan. 6, tom. III, col. 1452.)

Scio, charissimi, moneri posse nonnullos, sive pios, etc., usque ad de calice bibat (Id., tract. 62, col. 1801 et seq.)

Quam multi de altari accipiunt, et moriuntur, et accipiendo, etc., usque ad aut coronat. (Idem., lib. xxvi, col. 1611.)

Dixerit aliquis non quotidie accipiendam Eucharistiam, etc., usque ad attendatur apparet. (Id., lib. 1, ad Januar. tom. II, col. 201.)

Quid est Christum manducare? Non hoc solum est in sacramento corpus ejus accipere. Multi enim accipiunt indigni, de quibus dicit apostolus: Qui manducat panem et bibit calicem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit. Sed quomodo, etc., usque ad discoverit causam suam. (Id., serm. de Ver. Evang. et lib. Sent. Prosperi, part. II, tom. X, col. 1875.)

Qui enim manducat et bibit indigne, etc., usque ad corpus Domini. Talis erat et Judas, etc., usque ad in poenam malorum. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., 52, tom. III, part. II, col. 1762.)

Quam multos Judas implet Satanias indigne, etc., usque ad quod bonum est. (Idem., tract. psal. XLVII.)

Illud etiam quod ait: Qui manducat meam carnem, etc., usque ad ista dicebat. (Id., serm. de Blasph. Spiritus sancti, tom. V, part. I, col. 453.)

Sicut enim Judas, cui buccellam tradidit Dominus, etc., usque ad et bibit. (S. Aug., lib. v de Baptismo, tom. IX, col. 181.)

Quisquis a catholica Ecclesia fuerit separatus, etc., usque ad non habet criminis (Id., epist. ad plebem Donatist., tom. II, col. 579.)

Escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit, etc., usque ad indifferenter accipiat. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, col. 1890.)

Ideo autem inter nos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Mortem istam temporalem et visibilem, somni, etc., usque ad inquit, moriuntur. (Id., tract. psal. CXLVII, tom. IV, part. II, col. 1921.)

Quod si nosmetipsos diducaremus, non atque judicaremur. Pro illis peccatis quæ legis decalogus continet, et de quibus, etc., usque ad dedignatur agnoscere? (Id., lib. de Pœnitent., tom. V, part. I, col. 1542 et seq.)

Peccata, sive parva, sive magna, impunita esse non possunt, quia aut homine, etc., usque ad judicant, non judicare. (Id., lib. Sent. Prosperi.)

¶ Cum judicamur autem a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Multa etiam hic videntur ignosci, etc., usque ad hoc mundo damnemur. (Id., lib. Enchirid., tom. VI, col. 263.)

Invenitur in Regnorum libris Deus per prophetam minari, etc., usque ad hoc mundo damnemur. (Id., lib. ad Paulinum epist. de Cura agenda pro mortuis, tom. VI, col. 598 et seq.)

Modo parcat malis, adducens illos ad pœnitentiam flagellat, etc., usque ad angelis ejus. (Id., tract. psal. xci, tom. IV, part. II, col. 1180.)

Tu propitius fuisti illis, et vindicans in omnes affectiones, etc., usque ad damnaret ejectionem. (Id., tract. psal. xcvi, tom. IV, part. II, col. 1266 et seq.)

Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis autem esurit, etc., usque ad disponam. Cum dixisset de hoc sacramento loquens: Propter, etc., usque ad diversitate variatur. (Id., epist. I ad Januar., tom. II, col. 205.)

CAPUT XII.

De spiritalibus nolo vos ignorare fratres. Scimus quoniam, etc., usque ad ducebimini euntes. Omnes gentes in uno una, etc., usque ad totius orbis. (S. Aug., tract. psal. LXXXV, tom. IV, part. II, col. 1091 et seq.)

Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu Dei loquens, etc., usque ad nisi in Spiritu sancto. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum, etc., usque ad vocis enuntiat. (Id., lib. de Serm. Domini in monte, tom. III, part. I, col. 1307.)

Apostolica vox est. Nemo dicit Dominus Jesus, etc., usque ad qui diligit. (Id., tract. Evang. sec. Joan., 64, tom. III, part. II, col. 1827.)

Aliter dicuntur verba quæ spatia temporum syllabis tenent, etc., usque ad in regnum celorum. (Id., lib. XI de Trinitate, tom. VIII, col. 969.)

Divisiones vero gratiarum sunt: idem aut Spiritus. Et divisiones ministrationum sunt, etc., usque ad in omnibus. Deus, natura incorporea, et immutabiliter viva, etc., usque ad cothurnus eorum. (S. Aug., lib. ad Dardanum de præsentia Dei, tom. II, col. 859 et seq.)

Scriptum est de Spiritu sancto, quod omnia in omnibus operatur. Et quæ operatur, etc., usque ad unus Deus est. (Id., lib. v de Trinitate, tom. VIII, col. 920.)

Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Accepimus et nos Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam, etc., usque ad currat ad Deum. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., 52, tom. III, part. II, col. 1615 et seq.)

Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiarum,

etc., usque ad eundem Spiritum. Habet enim et scientia modum suum bonum, si quod, etc., usque ad corporis sensibus. (Id., lib. xii de Trinit., tom. VIII, col. 1009 et seq.)

Fecit Deus in intellectu cœlos spirituales, sanctos suos: quibus non, etc., usque ad ista non erunt. (Id., tract. psal. cxxxv, tom. IV, part. II, col. 1759 et seq.)

Eterno Deus meus consilio, bona cœlestia propriis, etc., usque ad contentus sit. (Id., lib. Confessionum xiii, tom. I, col. 854 et seq.)

Alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia. Vide etiam ipsam fidem inter Dei munera reperiri, etc., usque ad Jesu Christo. (Id., lib. Retract., tom. I, col. 621.)

Alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Discretio sane difficillima est, cum spiritus malignus, etc., usque ad malus sit. (Id., lib. xii de Gen. adlit., tom. III, part. I, col. 465.)

Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult. Spiritus sanctus cooperator est Patris et Filii. Unde Apostolus, etc., usque ad operetur. (Id., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1551.)

Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique propria prout vult. Alii illud, alii hoc, divisiones sunt operationis. Omnia hæc operatur unus atque idem Spiritus, radix est unitatis. Nec possumus dicere quod spiritus, etc., usque ad significationis fuit. (Id., lib. iv de Trin., tom. VIII, col. 908.)

Admonendi sunt legentes, quandoquidem donum Dei, etc., usque ad et dantium. (Id., lib. de Trinitat. xv, tom. VIII, col. 1086.)

Fortē quis dicat Spiritum sanctum dari potius a Patre et Filio, etc., usque ad se ipse diversus. (Id., lib. de Blas. Spiri. sancti, tom. V, col. 459.)

Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen, etc., usque ad vocati sumus. Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, etc., usque ad potestis facere. (Id. tract. psal. xxx, tom. IV, part. I, col. 252.)

Omnia autem membra corporis cum sint multa, unum est corpus, ita et Christus. Non ait ita et Christi, sed corpus unum, etc., usque ad et ille, et nos. (S. Aug., tract. psal. xlii.)

Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore: et si dixerit auris, quia non sum oculus, etc., usque ad non estis mihi necessarii. Oculi mei infirmati sunt ab inopia. Quos oculos ejus, etc., usque ad lumine suo. (Id., tract. psal. lxxxvii, tom. IV, part. II, col. 1114.)

Sunt homines, quos delectat miraculum facere, et ab eis, etc., usque ad ibi magnificari. (Id., tract. psal. cxxx, tom. IV, part. II, col. 1706.)

Apostolus, cum de spiritualibus diversis muneribus,

bus, etc., usque ad anathematizetur. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII, col. 474 et seq.)

Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, etc., usque ad ut non sit schisma in corpore. Absit autem, ut sit in membris sanctorum, etc., usque ad rationi serviret. (Id., lib. contr. Faust., c. 29, tom. VIII, col. 490.)

Vos enim, fratres, populus Dei estis, sicuti ipse dixit, et oves pascuæ ejus. Habetis in nomine Dei pastores, etc., usque ad in corpore. (Id., serm. de Ver.)

Sed in idipsum pro invicem sollicita sunt membra, et si quid patitur unum membrum, etc., usque ad et membrum de membro. Plus sane quam dici potest miratus sum, quod nec tanta, etc., usque ad dona victoribus. (Id., epist. ad Ital., tom. II, col. 365.)

Et quosdam quidem exposuit Deus in Ecclesia, primum apostolos secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, etc., usque ad nunquid omnes interpretantur? Lex enim per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est. Ex cujus, etc., usque ad posset prophetari. (Id., lib. contr. Faust., c. 19, Joann. I, tom. VIII, col. 355.)

Illud quoque sicut imperitissimum, non, etc., usque ad secundum carnem. (Id., lib. contr. inimicum legis et proph., tom. VIII, col. 644 et seq.)

Emulamini autem charismata meliora, et adhuc excellentiorem viam vobis demonstrat. Respice ad munera ipsius Ecclesiæ. Munus sacramentorum, etc., usque ad regnum cœlorum. (Id., tract. psal. ciii, tom. IV, part. II, col. 1545 et seq.)

Quoniam egenus atque indigus amor ita diligit, etc., usque ad charitatem Christi. (Id., lib. de Genesi ad litteram, I, tom. III, part. I, col. 251.)

Olivæ fructus charitatem significat. Unde hoc, etc., usque ad ceciderunt. (Id., tract. in Evang. sec., Joann., 6, tom. III, part. II, col. 1435 et seq.)

Fortassis Scripturæ scrutatæ indicant quod, etc., usque ad mortua deputabitur. (Id., tract. Evang. sec., Joann., 9, tom. III, part. II, col. 1462.)

Finis enim præcepti est caritas de corde puro. Quando isto, etc., usque ad opere requiruntur. (Id., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1540.)

Et omnibus, inquit, nomina vocans. Ibi est totum præmium, etc., usque ad in cœlo. (S. Aug., tract. psal. cxlvi, tom. IV, part. II, col. 1904 et seq.)

Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ipse ambulavit et ille ambulare. Quæ est ista via, etc., usque ad tribuat peccatorum. (Id., serm. de Ver. apostol.)

CAPUT XIII.

Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Videant a charitate Ecclesiæ separati, quam multa, et quam magna, etc., usque ad non possunt. (S. Aug., lib. de Bapt., tom. IX, col. 116.)

Dilectio fortis res, fratres. Dilectio fortis res, etc.,

usque ad impar charitas. (Id., tract. psal. cxxi, A ritatis, tom. V, part. 11, col. 1534 et seq.) tom. IV, part. 11, col. 102.)

Quid est vestis nuptialis? Queramus illam in litteris sanctis, etc., usque ad et pedum. (Id., serm. de Miraculo vii panum, tom. V, part. 1, col. 983 et seq.)

Deus igitur Spiritus sanctus, qui procedit ex Deo, etc., usque ad non perducit ad Deum. (Id., lib. de Trinitat., xv, tom. VIII, col. 1082 et seq.)

Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam. In hoc, inquit Dominus, cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis in invicem. Tanquam diceret, etc., usque ad in deliciis. (Id., tract. Evang. sec. Joan., 65, tom. III, part. 11, col. 1809.)

Ece accepit sacramentum nativitatis homo baptizatus, etc., usque ad nihil sum. (Id., tract. Epist. Joan., tom. III, part. 11, col. 2015.)

Apostolus item dicit: Et si sciero omnia sacramenta, etc., usque ad iniquitate tenuerit. (Id., lib. de unico Bapt., tom. IX, col. 601.)

Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Ego, inquit Ecclesia, si sponsa sum, si arrhas accepi, etc., usque ad de corpore. (Id., tract. Evang. sec. Joan., 33, tom. IV, part. 11, col. 1500 et seq.)

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus, etc., usque ad nihil mihi prodest. Quid ergo vos tanquam de Christiana paupertate, etc., usque ad non ficta. (Id., lib. contra Faust., tom. VIII, col. 223.)

Non diligamus verbo tantum et lingua, sed opere et veritate. Querimus in quo, etc., usque ad conscientia propria. (Id., tract. Epist. Joan., tom. III, part. 11, col. 2020.)

Pascit misericordia, pascit et superbia. Hostitem, etc., usque ad procedere potest. (Id., tract. 8 Epist. Joan., tom. III, part. 11, col. 2041.)

Ipsa novit occulta cordis. Quid est novit, etc., usque ad occulta cordis. (Id., tract. psal. XLIII, tom. IV, part. 1, col. 490 et seq.)

Galaad habet interpretationis suae, etc., usque ad mihi prodest. (Id., tract. psal. LIX, tom. IV, part. 1, col. 719.)

Sunt quidam qui facilius omnia sua pauperibus, etc., usque ad sunt nobis. (S. Aug., tract. psal. LXXI, tom. IV, part. 1, col. 902 et seq.)

Omnis consummationis vidi finem, etc., usque ad vestigia mea. (Id., tract. psal. CXVIII, tom. IV, part. 11, col. 1561 et seq.)

Pastor ergo bonus Christus. Quid Petrus? Nonne pastor, etc., usque ad inferre debuisti. (Id., tract. de Verb. Evan., tom. V, part. 1, col. 763 et seq.)

Audivi quod dixeris apostolum Paulum significasse, etc., usque ad mihi prodest. (Id., epist. ad Donatum presbyt., tom. II, col. 55 et seq.)

Charitas patiens est, benigna est. Quid ergo de charitate majus aut uberius possum dicere, etc., usque ad nunquam cadit. (Id., serm. de Laude cha-

ritatis, tom. V, part. 11, col. 1534 et seq.) Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa. Ubi est invidia, amor fraternus esse non potest. Intendat charitas, etc., usque ad sacrificium ejus. (Id., serm. v. Epist. Joan., tom. III, part. 11, col. 2016 et seq.)

Charitas non æmulatur. Queris causam? attende, etc., usque ad non inflatur. (Id., serm. de Ver. Evang., tom. V, part. 11, col. 1562.)

Dilectio enim non inflatur, et Deus dilectio est, et fideles, etc., usque ad est dilectione. (Id., lib. de Trinitate, tom. VIII, col. 95 et seq.)

Non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia sufferi. Neque enim essent etiam homines amatores pecunie, etc., usque ad et non inflatur. (Id., lib. de Genes. ad litteram, tom. III, part. 1, col. 437.)

Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Inter eos utique quos connexos sibimet unum facit, non enim quodlibet, etc., usque ad omnibus credit. (Id., lib. de Spir. et lit., tom. X, part. 1, col. 236, et Bern. serm. de sept. Spir. incip.: Magister gentium.)

Charitas nunquam exidit. Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur. Deus dilectio est, et qui manet (inquit) in dilectione, in Deo manet, etc., usque ad continet Deus. (Id., tract. 9 Epist. Joan., tom. III, part. 11, col. 2045.)

Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. In illo corpore spiritali videbunt sancti omnia non solum si oculos, etc., usque ad non erat. (Id., lib. xxii de Civ. Dei, tom. VII, col. 797.)

Apostolus dicit: Ex parte scimus, et ex parte, etc., usque ad Deum videbunt. (Id., serm. de Nativ. Joan. Baptistæ, tom. V, part. 1, col. 1507.)

Cum essem parvulus loquebar ut parvulus, etc., usque ad quæ erant parvuli. Apostolus ad illa ineffabilia, qualescunque adhibens de notis, etc., usque ad cognitus sum. (Id., lib. de Spir. et litter., vel ex lib. 11 de Baptis., tom. X, part. 1, col. 223.)

Mirificata est scientia tua ex me. Invaluit, et non potero ad illam. Ex me quippe intelligo quam, etc., usque ad facilitas visionis. (Id., lib. de Trinitate xv, tom. VIII, col. 1067 et seq.)

Dico enim vobis quod angeli eorum semper in cælis vident, etc., usque ad Domini spiritum. (Id., lib. xxii de Civ. Dei, tom. VII, col. 797 et seq.)

Veritate itaque perfuerunt, cum viderimus facie, etc., usque ad sequere. (S. Aug., ex tractatu Evang. sec. Joan., 34, tom. III, part. 11, col. 1656.)

Unigenitus Filius idemque mediator Dei et hominum, etc., usque ad sicuti est. (Id., epist. ad Paulinum, tom. II, col. 620.)

Et si exterior homo noster corrumpitur, interior tamen renovatur de die in diem, ita sane ut in hac vita, etc., usque ad positum est; facie ad faciem.

(*Id., epist. ad Italicam*, tom. II, col. 319 et seq.)

Perfectam cognitionem Dei (hoc est, qua homini major esse non possit) in futura vita sperat apostolus, quæ sola beata vita dicenda est, ubi et corpus incorruptibile atque immortale spiritui suo, sine ulla molestia, vel reluctance subdetur. Non quia in hac vita, etc., usque ad cupimus pervenire. (*Id., lib. Retr.*, tom. I, col. 606.)

Quod Dominus noster Jesus Christus sorores Lazari interrogat, etc., usque ad dicit Apostolus. (*Id., lib. LXXXIII Quæst.*, tom. VI, col. 59.)

Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem his est charitas. Tria hæc sunt quibus et scientia omnis, etc., usque ad certior permanebit. (*Id., lib. de Doct. Chr.*, tom. III, part. I, col. 355 et seq.)

Cum justus ex fide vivat, finisque præcepti, etc., usque ad in vaniloquium. (*Id., lib. contr. Faust.* xx, tom. VIII, col. 386 et seq.)

Pia fides sine spe et sine charitate, etc., usque ad conspicimus. (*Id., lib. ad Consentium de Trinit.*, tom. III, col. 456.)

Cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est, etc., usque ad concupiscit. (*Id., lib. de Perfectione justitiæ hominis*, tom. II, col. 300 et seq.)

Nullum aliud canticum docet nos Deus, nisi fidei, etc., usque ad cum viderimus. (*Id., tract. psal.* xcxi, tom. IV, part. III, col. 1171 et seq.)

Incipit homo a fide, quid pertinet ad fidem, usque ad horum est charitas. (*Id., serm. de ver. Evang.* tom. V, part. I, col. 865.)

Dilectione instandum est ad illud, et inhærendum illi, usque ad dicit Apostolus. (*Idem, lib. de Trin.* tom. VIII, col. 951.)

Non enim hoc est habere oculos, quod aspicere, Aut item hoc est, usque ad non poterit. (*Idem, lib. Soliloquiorum*, tom. I, col. 875 et seq.)

CAPUT XIV.

Sectamini charitatem. Dulce et salubre vinculum mentium, sine qua dives, usque ad ad ignoscendum. (*S. Aug., sermone de laude charitatis*, tom. V, part. II, col. 1534.)

Emulamini spiritalia, magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, usque ad supplet locum idiotæ? Hic spiritus a mente distinguitur evidentissimo, usque ad cogitamus. (*Idem, lib. de Gen. ad litteram*. xii, tom. III, part. I, col. 460 et seq.)

Quomodo dicet amen super tuam benedictionem? Quoniam quidem nescit quid dicas. Nam tu quidem, usque ad, verborum in lingua. Amen quippe interpretatur verum, usque ad vilesceret nudatum. (*Idem, tract. Evang. sec. Joan.* xli, tom. III, part. II, col. 1694.)

Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. In populo Novi Testamenti, qui non perdurant, usque ad ad numerum. (*Idem, lib. Quæst.* LXXXIII, tom. VI, col. 52.)

A Apostolus dicit. Nolite pueri effici mentibus. Et quia Dominus, usque ad sed innocentia. (*Idem, tract. psal.* xlii, tom. IV, part. I, col. 495 et seq.)

Proponitur enim pueritia propter imitandam, usque ad perfecti sitis. (*Idem, tract. psal.* xlii, tom. IV, part. I, col. 525 et seq.)

Nostis fratres et sæpissime audistis in Evangelio, usque ad pueri Dominum. (*Idem, tract. psal.* cxii, tom. IV, part. II, col. 1471.)

In lege enim scriptum est: Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus. Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus; prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universæ Ecclesiæ in unum, et omnes linguis loquantur, usque

B ad An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? In legis nomine aliquando simul omnia veteris, usque ad præter psalmos. (*Idem, lib. de Trinit.* xv, tom. VIII, col. 1881.)

Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem, usque ad secundum ordinem fiant in vobis. Illa quæ scripsit Apostolus ad Corinthios aliter utique ab ipsis parvulis, usque ad, cognoscere fecerat. (*Idem, tract. Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1881.)

Nequaquam ut scribis, qui ignorat ignorabitur, usque ad sint cuncta perspicua. (*Idem, lib. Epist.* tom. II, part. I, col. 745 et seq.)

CAPUT XV.

Notum autem vobis facio fratres Evangelium quoa prædicavit vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvamini, qua ratione prædicaverim, usque ad et quia visus est Cephæ. Resurrexit, inquit, tertia die secundum Scripturas, et, usque ad Evangelio legitur. (*S. Aug., lib. de Consensu Evang.* tom. III, part. I, col. 1215.)

Et post hoc, inquit, undecim. Qua libuit hora, ipso tamen resurrectionis die. Per synecdochen autem, usque ad non pertinet. (*Idem, lib. Quæst.* Genes. cxvii, tom. III, part. I, col. 575 et seq.)

Nam non duodecim, sed undecim nonnulli etiam codices habent, usque ad ascensionis suæ. (*Idem, lib. III de Consensu Evang.*, tom. III, part. I, col. 1215.)

D Novissime autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi. Sed hoc jam de cælo, post parvum tempus ascensionis suæ. Pater noster Abraham, cujus iustitia fidei, usque ad perfectique nascamur. (*Idem, lib. contr. Faust.*, cap. 25.)

Ego enim sum minimus apostolus qui non sum dignus, usque ad vacua non fuit. Pluviam voluntariam segregans Deus hereditati suæ. Etenim infirmata est, tu vero perfecisti eam, quia pluviam voluntariam, usque ad perfecisti eum. (*Idem, serm. de ver. Evang.* 19, psal. lxxvii.)

Laborant Pelagiani quantum possunt ostendere gratiam Dei secundum, usque ad dicitur in Psal-

mo. (Idem, *lib. de Gra. et libero arbit.*, tom. X, A part. 1, col. 888.)

Sed abundantius omnibus illis laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum. Cives sanctæ civitatis Dei in hujus vitæ peregrinatione, usque ad fornicationibus suis. (Idem, *lib. de Civ. Dei* xiv, tom. VII, col. 414.)

Quid est quod nunc, quasi apostolatu relicto, Apostoli fiunt, usque ad augetur. (Idem, *tract. Evan. sec. Joan.* cxxii, tom. III, part. II, col. 1959 et seq.)

Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Non quia ipse nihil, etc., usque ad adjuvaret. (Id., *lib. ad Paulin. episc.*)

Sive enim ego, sive illi, sic prædicamus, et sic credidistis. Inter medium montium pertransibunt aquæ. Putemus hoc ita, etc., usque ad apostoli retinebant. (Id., *tract. psal.* ciii, tom. IV, part. III, col. 1356 et seq.)

Quod autem erat apostoli Pauli evangelium, hoc etiam, etc., usque ad Salvatoris. (Id., *lib. contr. Faust.* II, tom. VIII, col. 210.)

Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio, etc. usque ad mortui non resurgunt. Attendamus Apostolum, cum ingenti cura veritatis, etc. usque ad veritatem recipiari. (Id., *epist. ad Hierony.*, tom. II, col. 113.)

Nam si mortui non resurgunt: neque Christus resurrexit, quod si Christus non resurrexit, vana est fides nostra, etc. usque ad hominibus. Sunt veræ connexiones ratiocinationis, falsas habentes, etc. usque ad mortuorum. (Id., *lib. II de Doct. Christ.*, tom. III, part. I, col. 58.)

Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, etc. usque ad ejus crediderunt. Homo et homo. Homo ad mortem. Homo, etc., usque ad Domini tui. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* III, tom. III, part. II, col. 140 et seq.)

Quia ego vivo, inquit, et vos vivetis. Quia vivit: ideo, etc., usque ad, nisi per Christum. (Id., col. 1830.)

Sicut enim in Adam omnes, etc., usque ad filii Dei. (Id., *epist. ad Optatum episc.*, tom. II, col. 839.)

Neque enim alio sensu dictum est, etc., usque ad in Christo. (Id., *lib. ad Marcel.* III, tom. X, part. I, col. 197.)

Duo ista, quæ in uno sunt homine, nasci et renasci, etc., usque ad significans. (Id., *epist. ad Dardanum de præsentia Dei*, tom. II, col. 843 et seq.)

Ut ergo sicut per unum hominem mors: ita et per, etc., usque ad mortuorum. (Id., *lib. de Trinit.* IV, tom. VIII, col. 898.)

Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. Per hanc enim Apostolicam, etc., usque ad novitate displicet. (Id., *lib. de Origine animæ ad Hieronymum*, tom. II, col. 729 et seq.)

Propter hoc exemplum futuræ nostræ resurrectionis, etc., usque ad gloriæ suæ. (Id., *lib. IV de Trinit.* tom. VIII, col. 892.)

Deinde finis cum tradiderit regnum Deo et Patri: cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Quid putabimus esse domum Dei, nisi templum, etc., usque ad regnum tuum. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* LXVIII, tom. III, part. II, col. 1814.)

Erit ergo regnum christianorum, quod modo colligitur, etc., usque ad ab initio mundi. (Id., col. 1597.)

Nec sic arbitremur Christum, regnum traditurum Deo et Patri, ut adimat sibi. Nam et hoc quidam, etc., usque ad omnia in omnibus. (Id., *lib. I de Trin.* tom. VIII, col. 820.)

Commemorabuntur, inquit, et convertentur, etc., usque ad a patre. (Id., *lib. de Gra. Novi Test.*, *psal.* xxi, tom. II, col. 566.)

Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Divinarum Scripturarum incuriosos, etc., usque ad sub pedibus. (Id., *lib. I de Trinit.*, tom. VIII, col. 850.)

Novissime autem inimica destruetur mors. Quandiu sumus in corpore: peregrinamur a Domino, etc., usque ad mortuorum. (Id., *tract. psal.* cxlviii, tom. IV, part. I, col. 1940.)

Dictum est: Cum tradiderit regnum Deo et patri. Quasi nunc non teneat, etc., usque ad in omnibus. (Id., *lib. LXXXIII Quæst.*, tom. VI, col. 75.)

Quod ait Apostolus: Cum autem ei, etc., usque ad æqualis est Filius. (Id., *lib. I de Trinitat.*, tom. VIII, col. 829 et seq.)

Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Ordo verborum est, etc., usque ad in ipso. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* cv, tom. III, part. III, col. 1906.)

Scimus dictum esse: Patrem Filio esse majorem, etc., usque ad minor Patre. (Id., *lib. X collat. cum Maximino*, tom. VIII, col. 723 et seq.)

Ad horam quippe apparuerunt illa, etc., usque ad subjectas in ea. (Id., *ex collat. cum Max.*, tom. VIII, col. 756 et seq.)

Non autem, ut putas, corpus tantum filii, id est etc., usque ad esse subjectum. (Id., col. 787.)

Nec quisquam ita existimet de Patre intelligendum, quod subjecerit omnia Filio, ut ipsum Filium sibi omnia subjecisse non putet. Inseparabilis est, etc., usque ad qui evacuat. (Id., *lib. de Trinitate* I, tom. VIII, col. 830.)

Ut sit Deus omnia in omnibus. Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit, etc., usque ad communis. (Id., *lib. xxvii de Civ. Dei*, tom. VII, col. 801.)

Perniciosum autem est consilium hominis ipsi, etc., usque ad quibus dicitur. (Id., *tract. psal.* cv, tom. IV, part. II, col. 14, 15 et seq.)

Justorum desideriorum satietati, tunc nihil deerit, quando Deus omnia in omnibus erit. Ad quam beatitudinem ii perveniunt, qui huic sæculo ante separationem animæ a carne moriuntur: nec in eis, etc. usque ad corpus implebit. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1895.)

Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Ut noveritis verum jurare non esse peccatum, invenimus, etc., usque ad adhibet Deum. (Id., serm. de epist. Jacobi, nemo juret, tom. V, part. II, col. 974 et seq.)

Jurationem autem cave quantum potes, etc., usque ad consuevit jurare. (Id., lib. ad Cons. Hilarii, tom. II, col. 693.)

Qui dicit: Ecce coram Deo, quia non mentior, etc., usque ad ad fidem. (Id., in expositione epist. ad Galatas, tom. III, part. II, col. 2110.)

Si secundum hominem ad bestias pugnari Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Manducemus, etc., usque ad vobis loquor. Apostolorum temporibus invenimus fuisse, etc., usque ad non est. (Id., lib. V de Bapt. tom. IX, col. 210.)

Sunt homines qui dicunt: Non est homini bene, nisi cui assunt carnis delicie, etc., usque ad moriatur. (Id., serm. de ver. evang., tom. V, part. II, col. 160 et seq.)

Animadvertimus cum apostoli epistola legeretur, etc., usque ad securi moriamur. (Id., serm. de Resurrect., tom. V, part. II, col. 1599 et seq.)

Noñe seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Fratres mei, qui timetis Deum, mementote quod ait, etc., usque ad Deo vestro. (Id., epist. ad plebem Hipponensem, tom. II, col. 270.)

Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? quali autem corpore venient? Cum resurrectionem mortuorum persuadere vellet eis, etc., usque ad continuo additum est. (Id., epist. ad Coloss., tom. II, col. 944 et seq.)

Manifestum est, quod per cœlestem hominem Christum velit accipi, etc., usque ad ascendit in cœlum. (Id., serm. de resurrect. mort., tom. V, part. II, col. 1620 et seq.)

Alia claritas solis, et alia claritas lunæ, et alia claritas, etc., usque ad resurrectio mortuorum. Et si alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio justior, etc., usque ad non sit in regno. (Id., tract. sec. Joan. LXVII, tom. III, part. II, col. 1812 et seq.)

Comparata est resurrectio mortuorum, etc., usque ad Cœlum commune. (Id., serm. de ver. Evang., tom. V, part. I, col. 736.)

Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Resurgent sanctorum corpora sine ullo, etc., usque ad inimicos. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 374.)

Sicut enim spiritus carni serviens, non incongrue carnalis: ita caro, etc., usque ad scriptum est. (Id., lib. XIII, de Civ. Dei, tom. VII, col. 393 et seq.)

Corpora ergo justorum, quæ in resurrectione futura sunt, neque ullo, etc., usque ad qualitate conveniat. (Id., col. 393 et seq.)

Erit ergo spiritui subdita caro spiritalis, etc., usque ad spiritale. (Id., lib. XIV de Civ. Dei, tom. VII, col. 408.)

Gentiles, plerumque philosophorum argumentis

A nobiscum agere student, etc., usque ad fruemur. (Id., lib. de Sym., tom. VI, col. 194 et seq.)

Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est. Factus est, etc., usque ad vivificantem. Primus homo de terra terrenus in animam viventem factus est, etc., usque ad Christo vivificatur. (Id., lib. XIII de Civ. Dei, tom. VII, col. 396 et seq.)

Pristina stabilitas corporis quam peccando amisimus, habebat tantam felicitatem, in defectum, etc., usque ad spiritum vivificantem. (Id., lib. I, tract. X in Joan., lib. contra Manich.)

Primus de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis. Primus homo de terra terrenus, ille Adam de limo formatus, etc., usque ad refecti sumus. (Id., lib. contr. Faust. II, tom. VIII, col. 211.)

B *Primus homo Adam sic olim defunctus est, etc., usque ad et secundus. (Id., lib. Sent. Prosperi., tom. X, part. II, col. 1885.)*

Hoc autem dico fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio, incorruptionem possidebit. Nolebat eos ad hoc edificari: ut arbitrentur, etc., usque ad de resurrectione. (Id., serm. de Resur. mort., tom. V, part. II, col. 1623.)

Credimus et carnis resurrectionem, non tantum qua, etc., usque ad quod scriptum est. (Id., serm. de sym., tom. VI, col. 194.)

Dixit Apostolus, cum inde loqueretur, etc., usque ad continuo subdidisse. (Id., lib. I Retract., tom. I, col. 613.)

C *Quod ergo ait Apostolus: Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, etc., usque ad ista dilexerint. (Id., lib. II Retract., tom. I, col. 631.)*

Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurrectionis, sed non omnes immutabimur. Resurget ergo pius populus, etc., usque ad præcipitur. (Id., lib. de vera Relig. tom. III, part. I, col. 144.)

Dixit Apostolus, cum de resurrectione corporum loqueretur, etc., usque ad nosse possimus. (Id., lib. XX de Civ. Dei, tom. VIII, col. 688 et seq.)

Priusquam miserarum delectationum, et voluptatum, etc., usque ad finirentur. (Id., tract. psal. LVII, tom. IV, part. I, col. 689.)

D *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba: mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Quid sit atomus, multi vestrum non norunt. Atomus dictus, etc., usque ad novissimam dicit. (Id., serm. de Resur. mort., tom. V, part. II, col. 1624 et seq.)*

Quod Christi corpus non dissolutum tæbe, atque putredine dicit, etc., usque ad redditurum. (Id., lib. VI Quæst. contra Pagan., tom. II, col. 372.)

Cum solem intuemur orientem, certe manifestum est, etc., usque ad celerius inveniri. (Id., lib. IV de Gen. ad lit., tom. III, part. I, col. 319 et seq.)

Immortalitas carnis illo perficietur momento resurrectionis, etc., usque ad misisti Jesum Christum. (Id., ex lib. de Trinit., tom. VIII, col. 1056.)

Ista mors sæpe in Scripturis dormitio dicitur pro-

pter, usque ad ratione cogitabit. (Id., lib. de Gratia A
Novi Testamenti, tom. II, col. 572 et seq.)

Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem,
tunc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in
victoria, ubi est mors victoria tua? ubi est mors acu-
leus tuus? etc., usque ad inanis in Domino. Quia
sicut apostoli apertissima verba declarant, eo absor-
bebitur, etc., usque ad justificationem. (Id., lib. III
ad Marcellinum, tom. IX, part. 1, col. 197 et seq.)

Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors con-
tentio tua? Ubi est mors aculeus tuus? Aculeus au-
tem mortis, peccatum: virtus vero peccati lex.
Mortem significari arbitror hoc loco, carnalem, etc.,
usque ad carnalis obruetur. (Id., lib. LXXXIII Quæ-
stionum Rom. 13, tom. VI, col. 79 et seq.)

Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors con-
tentio tua, etc., usque ad sacrificium Domino. (Id.,
tract. psal. LXIV, tom. IV, part. 1, col. 775 et seq.)

Tunc fiet: Non modo fit, sed tunc fiet. Quid tunc fiet?
Sermo, etc., usque ad victorem coronavit. (Id., serm.
de ver. Apostoli 68, tom. V, part. II, col. 893 et seq.)

Stimulus autem mortis peccatum est, virtus vero
peccati lex. Aculeus mortis peccatum est. Cujus
punctione facta est mors. Peccatum quasi, etc., us-
que ad nec possint. (Id., serm. de verb. Apostoli in
cap. 5 positus.)

Apostolus cum vellet ostendere quantum pecca-
tum gratia, etc., usque ad ipsa contemnitur. (Id.,
lib. XII de Civ. Dei, tom. VII, col. 380.)

Augetur enim concupiscentia, et majores, etc.,
usque ad adjuvantis. (Id., lib. de Gratia et libero ar-
bitrio, tom. X, part. 1, col. 887.)

Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per
Jesum Christum Dominum nostrum. Confidite: ego

vici mundum, considerunt et vicerunt. In quo nisi
in illo. Non enim vicisset ille mundum, etc., usque
ad ego vici mundum. (Id., lib. de Perfect. iusti ho-
minis, tract. evang. sec. Joan. 1.)

CAPUT XVI.

De collectis autem quæ fiunt in sanctos, sicut ordi-
navi ecclesiis Galatiarum, ita et vos facite: per unam sab-
bati unusquisque vestrum apud se ponat, etc., usque ad
si Dominus permiserit. Et apostolus Paulus potest
videri de crastino cogitare, etc., usque ad est nobis.
(S. Aug., lib. de Serm. Domini in monte, tom. III,
part. 1, col. 1295.)

Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecostem.
Ostium enim mihi apertum est magnum, et evidens:
et adversarii multi. Si autem veneris Timotheus, etc.,
usque ad cum ei vacuum fuerit. Quid hic aliud potest
intelligi, etc., usque ad non est datum. (Id., lib. de
Prædes. sancti, tom. X, part. 1, col. 989 et seq.)

Vigilate et state in fide, viriliter agite, et conforta-
mini. Viriliter age: noli dissolvi: ne sis inter eos
quibus dicitur: Væ iis qui perdiderunt, etc., usque
ad semina est. (Id., tract. psal. XXXVI, eccles. II.)

Omnia vestra in charitate fiant, obsecro autem vos
fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et
Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ: et in mi-
nisterium sanctorum, etc., usque ad Salutatio mea
manu Pauli. Cum dicit: Omnia vestra cum cha-
ritate fiant, etc., usque ad operator. (Id., lib. de
Gratia et lib. arbit., tom. X, part. 1, col. 902.)

Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Chri-
stum: sit anathema, etc., usque ad Christo Jesu.
Amen. Simul Græco et Syro utitur verbo, etc., usque
ad Dominus redeat. (Id., serm. altercationis cum Pa-
scentio Ariano, tom. II, col. 1161.)

IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS

ARGUMENTUM.

Post actam a Corinthiis penitentiam consolato-
riam scribit eis epistolam apostolus a Troade per
Titum; et collaudans eos, hortatur ad meliora,
contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei,
et Timotheus frater ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi,
cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia.
Gratia vobis et pax, a Deo patre nostro, et Domino
Jesu Christo. Benedictus Deus, et pater, etc., usque
ad ut ex multarum personis facierum ejus quæ in no-
bis est donationis per multos gratiæ agantur pro
nobis. Amat Paulus dici a nobis peccata sua: ut
glorificetur ille, usque ad sanata est. (S. Aug., tract.
epist. Joan. VIII, tom. III, part. II, col. 2057.)

Nam gloriatio nostra hæc est testimonium conscien-
tiæ nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate
Dei, etc., usque ad sed est in illo est. Superba anima
in conspectu hominum, etc., usque ad ipsa conscientia.
(Id., tract. psal. XX, tom. IV, part. 1, col. 163 et seq.)

Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur, etc.
Non in theatris, etc., usque ad inchoavit. (Id., tract.,
psal. CXLIX, tom. V, part. 1, col. 1955.)

Nemo est diabolo astutior ad fingendum. Nam et
nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit,
scit suas criminationes, etc., usque ad adimpletæ
sunt. (Id., ser. de ver. Evang., lib. contr. Faust.)

Nec eos audiamus qui non verum hominem, etc.,
usque ad mentiantur. (Id., lib. de Agone Christ.,
tom. VI, col. 300 et seq.)

Omnes enim promissiones Dei, in illo est: id est
in illo, etc., usque ad ad te Deus. (Ibid., col. 296.)

Notum ergo fratres desiderium nostrum non sit,
nisi ad vitam æternam, etc., usque ad alet in patria.
(Id., serm. de ver. Apost.)

CAPUT II.

Statui autem hoc ipsum apud me: ne iterum in
tristitia venirem ad vos, si enim ego contristo vos, et
quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?
Et hoc ipsum scripsi vobis, etc., usque ad sed valefa-
ciens eis, profectus sum in Macedoniam. Quibus va-

lefecit? etc., usque ad apertum est ostium. (S. Aug., *A lib. de Præd. sanct.*, tom. X, part. 1, col. 990.)

Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu : et odorem notitiæ, etc., usque ad Christo loquimur. Ecce unde gratias agit miles acerrimus, etc., usque ad idoneus. (Id., *ibid.*, tom. X, part. 1, col. 990.)

Domus autem repleta est odore, etc., usque ad occidit bonus odor. (Id., *tract. 11 in evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1760 et seq.)

Habeat aliquis sanum olfactum, consentiat quomodo, etc., usque ad respiramus. (Id., *tract. psal. xxxvii*, tom. IV, part. II, col. 401.)

Inde bonus odor qui significatur nominatis quibusdam, etc., usque ad bono odore. (Id., *tract. psal. xlii*, tom. IV, part. IV, col. 507 et seq.)

Dicit ipsa dominica sponsa : Post odorem ungentorum, etc., usque ad diffundebatur. (Id., *serm. in natali mart.*, tom. V, part. 1, col. 1250.)

Bonus odor Christi est prædicatio, etc., usque ad in salutem. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1891.)

CAPUT III.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus sicut quidam commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, etc., usque ad cordis carnalibus. Per Ezechielem prophetam Dominus dixit, et dabo, etc., usque ad medicinaliter. (S. Aug., *lib. III de Doctr. christ.*, t. III, part. 1, col. 85.)

Spiritus Dei cujus dono justificamur, etc., usque ad sine sensu est. (Id., tom. X, part. 1, col. 218 et seq.)

Novi Testamenti charitas legem facit, etc., usque ad gratiam Dei. (Id., *lib. Quæst. Exo. tit. CXLVI*, tom. III, part. 1, col. 653 et seq.)

Auferam ab eis cor lapideum, et dabo eis, etc., usque ad inflexibilem. (Id., *lib. de Grat. et libero arbit.*, tom. X, part. 1, col. 898.)

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod, etc., usque ad Deo est. Vigilantissime cum dixisset, confidentiam talem, etc., usque ad Deo est. (Id., *lib. de Bapt. par.*)

Commendans istam gratiam quæ non datur, etc., usque ad ex Deo. (Id., *lib. de Præd. sanct.* tom. X, part. 1, col. 962 et seq.)

Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, etc., usque ad cogitationes. (Id., *lib. de Bono perse.*, tom. X, part. II, col. 1023, *sensu mystico.*)

Qui et idoneos nos fecit ministros, etc., usque ad autem vivificat. Cavendum est ne figuratam locutionem ad, etc., usque ad religarent. (Id., *lib. III de Doctr. Christ.*, tom. III, part. 3, col. 69.)

Ubi ait Apostolus : Littera occidit, spiritus autem vivificat : non aliam vult intelligi litteram, etc., usque ad revelanda. (Id., *lib. de Littera et spiritu*, tom. X, part. 1, 215 et seq.)

Cum enim, inquit, transierit ad Christum, etc., usque ad ibi libertas. Nemo ergo christianorum, etc., usque ad faciebatur timeri. (Id., col. 220.)

Vera sponsa Christi intelligit quid distet inter li-

teram, etc., usque ad sint mala. (Id., *lib. contr. Faust.* 15 tom. VIII, col. 311 et seq.)

Decalogum quippe legis, etc., usque ad sed gratia Salvatoris. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* cxxiii, tom. III, part. II, col. 1963.)

Nos enim dicimus humanam voluntatem sic divinitus, etc., usque ad litteræ sonum. (Id., *lib. de Spir. et litt.*, tom. X, part. 1, col. 503.)

Quanto sunt charitati futura meliora, tanto sunt, etc., usque ad scientia ædificat. (Id., *epist. ad Anastasium*, tom. II, col. 593.)

Dominus autem ipse non solum, etc., usque ad et ipse. (Id., *lib. de Cor. et Grat.*, tom. X, part. 1, col. 917.)

Quod si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus, etc., usque ad evacuat, etc. Quod si ministratio mortis litteris deformata, etc., usque ad damnationem. (Id., *lib. contra inimicum legis et prophetarum*, tom. VIII, col. 631 et seq.)

Quod si ministratio mortis litteris deformata, in lapidibus fuit in gloria, et cætera. Cur ministratio mortis dicitur si bona, etc., usque ad scriptum est. (Id., *lib. ad Simplicianum*, tom. VI, col. 109 et seq.)

Ita ut non possent filii Israel, etc., usque ad evacuat. Quod non poterant intendere filii Israel in faciem, etc., usque ad ministrata sunt? (Id., *lib. 1 contra inimicum legis et prophetarum*, tom. VIII, col. 652 et seq.)

Dicit Deus ad Cain : Et nunc maledictus tu a terra, etc., usque ad transeuntibus. (Id., *lib. contra Faust.*, tom. VIII, col. 259.)

Evacuatur namque in Christo non Vetus Testamentum, etc., usque ad tegebantur. (Id., *lib. de Util. credendi*, tom. VIII, col. 71.)

Erat prophetia antiquis temporibus, et a prophetæ, etc., usque ad extendaris. (Id., *tract. in Evang. sec. Joan.* tom. III, part. II, col. 1459.)

Nihil enim prodest Testamentum Vetus de, etc., usque ad verissima spiritualis. (Id., *lib. de Civit. Dei*, 17, tom. VII, col. 559.)

Quomodo ergo tollitur velamen dicit ipse Apostolus. Cum autem transieris ad Dominum, auferetur velamen. Judæus ergo non transiens, etc., usque ad transeant ad Dominum. (Id., *serm. de ver. Evang.*, xvii, *psal. lxiv*, col. 778.)

Splendor in facie Moysi tanquam, etc., usque ad Jesus Christus. (Id., *tract. psal. lxiv*, tom. IV, part. 1, col. 778.)

Personam ejus gerebat Moyses, et ideo velum ante se ponebat, quando loquebatur populo : quia quantum illi in lege, carnalibus gaudiis et voluptatibus, etc., usque ad possit videri. (Id., *Joan. v.*, *serm. de ver. Evang.*, *lib. contra Manich.* 1.)

Dominus autem spiritus est. Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Tanquam proprie videtur Filium Dominum vocari, etc., usque ad sed charitas. (Id., *lib. de Trin.* II, tom. VIII, col. 837 et seq.)

Nos vero omnes revelata facie ad gloriam, etc., usque ad Spiritu Domini. Satis apparet Apostolum

ab speculo non ab specula, etc., usque ad tanquam a Domini Spiritu. (Id., lib. *Sent. Prosperi.*, lib. de *Trin.* xv, tom. VIII, col. 1068.)

Cum ergo hac transformatione, ad perfectum fuerit hæc imago renovata, similes Deo erimus, quoniam videbimus eum non per speculum, sed sicuti est, quod dicit Paulus apostolus, facie ad faciem. In qua eum facie velamen, etc., usque ad ad faciem. (Id., lib. ad *Paulinam* de vid. Deo, tom. II, col. 620.)

CAPUT IV.

Ideo habentes hanc administrationem, etc., usque ad non ambulantes in asutia. Hanc administrationem non ex meritis nostris, sed ex Dei misericordia esse dixit. Propter quod habentes administrationem, etc., usque ad esse quod non sunt. (Id., lib. de *Baptis. par.*)

Neque adulterantes Verbum Dei: sed in, etc., usque ad coram Deo. Quid faciet animus nutans, cum se obtemperare, etc., usque ad est manifestus. (Id., *serm. de ver. Evang.* II, tom. V, part. I, col. 372.)

Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum. Et cum dixisset, aliis quidem sumus odor, etc., usque ad illi fuit? (Id., lib. de *Consensu Evang.* III, tom. III, part. I, col. 1188.)

In quibus Deus huius sæculi excæcavit mentes infidelium, etc., usque ad qui est imago Dei. Utinam et isti cæci oppugnatores legis, et prophetarum: sic transeant ad Christum, ut non sint, etc., usque ad pertinebant. (Id., lib. I contr. inimicum legis et prophetarum, tom. VIII, col. 655.)

Hanc sententiam plerique nostrum ita, etc., usque ad exclamat. (Id., lib. contr. *Faust.*, tom. VIII, col. 589.)

Illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei. Imago et æqualitas, et similitudo distinguenda sunt: quia, etc., usque ad impedimento sit. (Id., lib. LXXXIII *Quæst.*, tom. VI, col. 85 et seq.)

Non enim nosmetipsos prædicamus: sed Jesum Christum Dominum nostrum. Nos autem servos vestros, etc., usque ad in facie Jesu Christi. Quin etiam stultitiæ scribentis assignat, quod dixerit, etc., usque ad affectio. (Id., lib. contr. inimicum legis et prophetarum, tom. VIII, col. 609.)

Porro si huic displicet, etc., usque ad expressit dicens. (Ibid., col. 611.)

Ad illuminationem, etc., usque ad inculcet. (Id., lib. de *Bapt. par.*, tom. X, part. I, col. 129.)

Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aporiamur, etc., usque ad in vobis. Adhærens Deo, etc., usque ad probatur. (Id., lib. de *Sent. Prosp.*, tom. X, part. II, col. 1867.)

Habentes autem eundem spiritum fidei sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum. Et nos credimus, etc., usque ad in gloriam Dei. Habentes autem eundem spiritum fidei. Non enim ait scientiam fidei, sed spiritum fidei. Quod propterea dixit, ut intelligeremus quia fides, etc., usque ad loquimur. (Id., lib. de *Gratia* et libero arbit.)

Ante adventum Domini nostri Jesu Christi, etc.,

usque ad audi dicentem. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* xlv, tom. III, part. II, col. 1722 et seq.)

Habentes autem eundem spiritum fidei, etc., usque ad loquimur. Non diceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam antiquos, etc., usque ad servitutem generat. (Id., lib. ad *Cons. Hilar. epist.*, ad *Valerium Comitem.*)

Antiquos justos non salvos fecit nisi fides, etc., usque ad dictum est. (Id., *Ex lib. ad Bonifacium papam contra Pelagianos*, tom. X, part. I, col. 569.)

Credidi, propter quod locutus sum, etc., usque ad ad salutem. (Id., *tract. psal.* cxv, tom. IV, part. II, col. 1491 et seq.)

Propter quod non defcimus, sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur, etc., usque ad æterna sunt. Nemini dubium est, sicut interiore hominem intelligentia, etc., usque ad similitudo. (Id., lib. de *Trinitate*, tom. VIII, col. 985 et seq.)

Age nunc, videamus ubi sit quasi quoddam, etc., usque ad mens novit. (Id., lib. XII, col. 997 et seq.)

Paulus apostolus interiore hominem pro spiritu, etc., usque ad qui fecit. (Id., lib. contr. *Faust.*, tom. VIII, lib. xxiv, col. 475 et seq.)

In corpore adhuc mortali renovatio, etc., usque ad in nobis. (Id., lib. de *Trinitate* IV, tom. VIII, col. 890.)

Ista renovatio non momento uno fit ipsius conversionis, etc., usque ad visionem. (Id., lib. de *Trinitate* XIV, tom. VIII, col. 1054 et seq.)

In baptismo quamvis tota et plena fiat, etc., usque ad factum est. (Id., lib. de *Bapt. par.*, tom. X, part. I, col. 156 et seq.)

Novus homo et interior et cœlestis habet, etc., usque ad pollicetur. (Id., lib. de *vera Religione*, tom. III, part. I, col. 145 et seq.)

Attende te hic habere laborem, sed attende qualem ille requiem, etc., usque ad requiem incredibilem. (Id., *tract. psal.* xciii, tom. IV, part. II, col. 1211 et seq.)

Christiano causa recte gaudendi, etc., usque ad ad patriam. (Id., lib. *Sent. prosperi*, tom. X, part. II, col. 1868.)

CAPUT V.

Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod ædificationem, etc., usque ad non nudi inveniamur. Prior enim omnium creata est quædam sapientia, etc., usque ad bonum est. (Id., lib. *Conf.* XII, tom. I, col. 835 et seq.)

Si possemus aliter pervenire ad Christum, etc., usque ad aceto potaverunt. (Id., *tract. psal.* Lxviii, tom. IV, part. I, col. 842 et seq.)

Nam et qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus gravati, etc., usque ad mortale est a vita. Aggravamur ergo corruptibili corpore et, etc., usque ad errore sunt. (Id., lib. de *Civit. Dei* XIV, c. II et III, tom. VII, col. 406.)

Ingemiscimus gravati: sub sarcina scilicet, etc., usque ad non extra. (Id., *serm. de natali apostolor.*, tom. V, part. I, col. 1574 et seq.)

Salvam fecisti de necessitatibus animam meam. Quid jam dicam de necessitate, etc., usque ad mortem nolumus. (Id., *tract. psal. xxx*, tom. IV, part. I, col. 258.)

Mortis diem omnes quidem affuturum sciunt, et eum, etc., usque ad transferatur. (Id., *lib. de Gratia Novi Testamenti*, tom. II, col. 544.)

Vile duas mortes, unam temporalem, etc., usque ad recipienda. (Id., *serm. de amore Dei, et amore sæculi*, tom. V, part. II, col. 1714.)

Cum gratiam uberius in Domino Jesu Christo commendans, etc., usque ad meipsum illi. (Id., *lib. de Baptis. par.*, tom. X, part. I, col. 110 et seq.)

Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus: et non per speciem. Audemus autem et bonam voluntatem, etc., usque ad in psalmis. (Id., *lib. de Trinit. Actuum xv, Matth. v, psal. 90.*)

Agnosco, Domine, ut possum. Nimirum illud, etc., usque ad in nobis. (Id., *tract. Evang. sec. Joan. LXVIII*, tom. III, part. II, col. 1815.)

Est illuminatio per fidem, etc., usque ad ait Apostolus. (Id., *tract. 4 Epist. Joan.*, tom. III, part. II, col. 2010.)

Per fidem adhuc ambulamus, etc., usque ad expectamus. (Id., *tract. psal. xvii*, tom. IV, part. I, col. 151.)

Quandiu enim sumus in corpore, etc., usque ad regione vivorum. (Id., *tract. psal. cxiv*, tom. IV, part. I, col. 1490.)

Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino, etc., usque ad per Christum. (Id., *psal. cxiv, tract. psal. xiv*, tom. IV, part. I, col. 145.)

In quantacunque temporali felicitate versemur, etc., usque ad hæc verba sunt. (Id., *lib. de Pœnitentia*, tom. V, part. II, col. 1538.)

Tunc ergo magna et perfecta jucunditas: tunc plenum gaudium: ubi jam non spes lætat, sed res nutrit. Tamen etiam nunc antequam res ipsa veniat nobis: antequam nos ad rem ipsam veniamus, etc., usque ad antequam videremus. (Id., *serm. de Verbis apost.*)

Laus fidei est, etc., usque ad spes desiderat. (Id., *lib. Sentent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1880 et seq.)

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: ut referat unusquisque, etc., usque ad sive malum. Facienda est ergo justitia quæ nobis, etc., usque ad et corpus. (Id., *lib. de Civ. Dei xvii*, tom. VII, col. 551.)

Illic omne meritum comparatur: quo possit, etc., usque ad damnatio. (Id., *lib. Enchir.*, tom. III, col. 285.)

Omnès astabimus ante tribunal Christi, ut referat, etc., usque ad judicantur. (Id., *epist. ad Vitalem*, tom. II, col. 984 et seq.)

Frustra sibi homo, etc., usque ad neglexit. (Id., *lib. Sentent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1875.)

Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus:

Deo autem manifesti sumus. Spero autem, etc., usque ad non in corde. Nemo Deo suadet, etc., usque ad suadet veritatem. (Id., *in Expos. epist. ad Gal.*, tom. III, part. II, col. 2109.)

Sive enim mente excedimus, etc., usque ad urget nos. Videbitis cælum apertum: et angelos ascendentes et descendentes supra filium hominis. Audi uno loco, etc., usque ad prædicatione. (Id., *tract. vii evang. sec. Joan. i*, tom. III, part. I, col. 1449 et seq.)

Extasis verbum est Græcum, Latine, quantum, etc., usque ad ut diceret. (Id., *tract. psal. xxx*, tom. IV, part. I, col. 250.)

Sive, inquit, mente excessimus, etc., usque ad in nobis. (Id., *tract. in psal. ciii*, t. IV, part. II, c. 1564.)

Cogitemus quid nobis prærogatum, etc., usque ad salutem. (Id., *lib. de Catechizandis rudibus*, tom. VI, col. 322.)

Æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui, etc., usque ad et resurrexit. Omnes itaque mortui sunt in peccatis, etc., usque ad possimus. (Id., *lib. xx de Civ. Dei*, tom. VII, col. 665.)

Charitatis erga nos Dei tantum apparuit, etc., usque ad et resurrexit. (Id., *epist. ad Armentarium et Paulinum*, tom. II, col. 483.)

Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere: ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, et resurrexit, et dicat, etc., usque ad ut anima nostra ipsi vivat. (Id., *serm. de Epiphania ex lib. de grat. Nov. Test. Eccles. x.*)

Itaque ex hoc nos neminem novimus secundum carnem, etc., usque ad jam non novimus. Quod dicit, et si noveramus Christum secundum, etc., usque ad spe hoc sumus. (Id., *lib. contr. Faustum*, tom. VIII, col. 249 et seq.)

Si qua ergo in Christo nova creatura, etc., usque ad per Christum. Unde quemadmodum cum ipsa veritas, etc., usque ad mereamur. (Id., *lib. de Doct. Christ.*, tom. III, part. I, col. 35 et seq.)

Quid est, si non abiero, etc., usque ad spiritualiter novit. (Id., *tract. Evang. sec. Joan. xci*, tom. III, part. II, col. 1869.)

Sed quid est, jam non videbitis me, etc., usque ad mundum. (Id., *tract. xcv*, col. 1872.)

Omnis ergo nova creatura, id est populus innovatus per fidem, ut habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo habet etiam quod in se sperat. Itaque nunc vetera, etc., usque ad secundum carnem. (Id., *lib. contr. Faustum Manichæum quia omnia ex Deo.*)

Si quæ igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, et ecce facta sunt nova. Quæ vetera transierunt? In gentibus omnibus, etc., usque ad gaudio dicimus. (Id., *tract. psal. ciii*, tom. IV, part. II, col. 1579 et seq.)

Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova, etc., usque ad in nova currendo. (Id., *tract. psal. xxviii*, tom. IV, part. I, col. 420.)

Novam creaturam dicit vitam, etc., usque ad ubi

ait. (Id., in *expositione epist. ad Gal.*, tom. III, part. II, col. 2147 et seq.)

Et dedit nobis ministerium reconciliationis: quoniam quidem Deus erat, etc., usque ad reconciliationis. Ut mundus credat, quia tu me misisti. Ecce qui, etc., usque ad a Deo. (Id., tract. Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1920 et seq.)

Si autem diceret, ut cognoscant quia tu me, etc., usque ad per me. (Id., col. 1923.)

Deus erat, inquit, in Christo mundum reconcilians sibi, etc., usque ad Deus esset. (Id., tract. psal. LXVIII, tom. IV, part. I, col. 850 et seq.)

Pro Christo ergo legatione, etc., usque ad reconciliamini Deo. Venient legati ex Aegypto, etc., usque ad prophetatum est. (Id., tract. psal. xcvi, tom. IV, part. II, col. 1254 et seq.)

De peccato solus liberare potest, etc., usque ad reconciliari? (Id., tract. evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1695.)

Eum, inquit, qui non noverat, etc., usque ad Dei in ipso. Quæ ignorabam, interrogabant me. Ignorabat peccatum, etc., usque ad facere vitium. (Id., tract. psal. xxxiv, tom. IV, part. I, col. 333 et seq.)

Quis dubitet malum esse peccatum, etc., usque ad per experientiam. (Id., lib. contr. inimicum legis et proph., tom. VIII, col. 613.)

Et offeret munus suum domino agnum anniculum, etc., usque ad in salutare. (Id., lib. Quæst. num. XII, tom. III, col. 721.)

Quod enim Apostolum dixisse commemoras, quoniam, etc., usque ad non ficta? (Id., lib. I contr. Maxim., tom. VIII, col. 744 et seq.)

Propter similitudinem carnis peccati, etc., usque ad demonstravit. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 253.)

Illa namque iustitia Dei, commendatur, etc., usque ad iustitia Dei. (Id., lib. de Grat. Nov. Test., tom. II, col. 569 et seq.)

CAPUT VI.

Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei, etc., usque ad ecce nunc dies salutis. Quid est quæso quod exardescimus, etc., usque ad charitatem. (Id., lib. VIII de Trinitate, tom. VIII, col. 959.)

Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, etc., usque ad virtute Dei. Sub illo iugo levi, et sarcina levi, audimus Apostolum dicere: In omnibus commendantes nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, etc., usque ad revelabitur in nobis. (Id., serm. de ver. Evang. 9.)

Per arma iustitiæ a dexteris, et a sinistris, etc., usque ad bonam famam. Dominus noster cum venisset in carne, etc., usque ad fortis est. (Id., tract. psal. xcii, tom. IV, part. II, col. 1182 et seq.)

Malitia enim iniquorum, sinistra sunt arma, etc., usque ad salutem. (Id., psal. xciii, col. 1215.)

Ut seductores et veraces, sicut qui ignoti et cogniti. Quasi morientes, et ecce vivimus, ut castigati et non

A mortificati. Alii dicebant bonus est, alii dicebant non, etc., usque ad et simus. (Id., tract. Evang. sec. Joan. xxix, tom. II, part. II, col. 1628.)

Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Illi stragem, etc., usque ad tradidit me. (Id., tract. psal. cxvii, tom. IV, part. II, col. 1498 et seq.)

Quasi tristes semper autem gaudentes, sicut egentes, etc., usque ad omnia possidentes. Est quædam anime interior firmitas, etc., usque ad in tribulationibus. (Id., col. 1796 et seq.)

Vox lætitiæ et salutis, in tabernaculis justorum. Ubi vocem, etc., usque ad tribulationibus. (Id., col. 1498.)

Millia lætantium. Spe enim sunt gaudentes, etc., usque ad patientes. (Id., part. I, col. 829.)

B Hic ergo quid? labor, pressura, tribulatio, etc., usque ad possidebat. (Id., part. I, col. 559 et seq.)

In ea societate beatus Joannes, etc., usque ad omnia possidentes. (Id., tract. Evang. sec. Joan. cxx, tom. III, part. II, col. 1951.)

Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, etc., usque ad visceribus vestris. Latitudo mandati charitas est, quia ubi, etc., usque ad non nocet homo. (Id., tract. 10, Epist. Joan., tom. III, part. II, col. 2058.)

Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico dilatamini et vos. Cordis dilatatio, iustitiæ est et, etc., usque ad est nobis. (Id., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1527.)

C Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ, etc., usque ad Christi ad Belial? Nulla participatio est iustitiæ, etc., usque ad usque adhuc. (Id., lib. de Baptismo contr. Donat., tom. IX, col. 166.)

Si dixerimus, quia societatem habemus, etc., usque ad dedit Deus. (Id., tract. 1 Epist. Joan., tom. III, col. 1981.)

Vos enim estis templum Dei vivi sicut dicit Deus. Quoniam inhabitabo, etc., usque ad mihi populus. Si consideremus ante gratiam Dei quid fuerimus, etc., usque ad deambulabit Deus. (Id., serm. de ver. apostoli, tom. V, part. I, col. 889.)

Propter hoc exite de medio eorum, et separamini dicit Dominus: et immundum, etc., usque ad Dominus omnipotens. Ecce, inquit, dicit propheta, etc., usque ad non parcere. (Id., serm. de verb. Evang., tom. V, part. I, col. 551 et seq.)

D Certe manifestum est jam prudentiæ vestræ, quomodo accipienda sunt omnia talia testimonia Scripturarum: ut quando scriptura sonat, etc., usque ad non tangatis. (Id., 23, q. 4, Tolerandum.)

CAPUT VII.

Has ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, etc., usque ad ita ut magis gauderem. Judas filius sponsi: persequens sponsum, hoc, etc., usque ad tolerabiles (S. Aug., Tract. psal. cxlii, tom. IV, part. II, col. 1847.)

Quoniam et si contristavi vos in epistola, non me pœnitet. Et si pœniteret videns quod epistola, etc.,

usque ad ex nobis. Ipsa tristitia reperitur in bono, etc., A Iste est Deus, etc., usque ad Christianos. (Id., lib. de Consensu evangelistar., tom. III, part. 1, col. 413.) 1053 et seq.)

Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum, etc., usque ad Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. Ecce enim id ipsum secundum Deum contristari, etc., usque ad rectas habent (Id., lib. de Civ. Dei, tom. VII, col. 413.)

CAPUT VIII.

Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei quæ data est in ecclesiis Macedonia, et quod in multo experimento tribulationis, etc., usque ad Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio. Propter nos, inquit, pauper factus est cum esset dives, etc., usque B ad qui dedit (S. Aug., tract. Psal., tom. IV, part. II, col. 1293.)

Quis enim hominum omnes thesauros, etc., usque ad ablatas amisit. (Idem, serm. de Epiphania.)

Non ait pauper factus est : cum dives, etc., usque ad qui dedit. (Idem, serm. de verb. libri Salomo., tom. V, part. 1, col. 216.)

Sed ex æqualitate in præsentī tempore, etc., usque ad non minoravit. Illi iudicabunt de quibus dictum est, usque ad virtute tua. (Idem, tract. psal. cxii, tom. IV, part. III, col. 1626 et seq.)

Gratias autem ago Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi : quoniam exhortationem, etc., usque ad voluntatem nostram. In his verbis apparet quantam, etc., usque ad indigentibus. (Idem, C lib. de Opere Monachorum, tom. VI, col. 563.)

Devitantes hoc ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis in Domini gloriam. Providemus enim bona, etc., usque ad in faciem ecclesiarum. Vobiscum hic vivimus, et propter vos vivimus, etc., usque ad exemplum. (Idem, serm. de Vita et mor. clericorum, tom. V, part. II, col. 1568 et seq.)

CAPUT IX.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, etc., usque ad in omne opus bonum. Ita jejuna, ut in alio te prandidis gaudeas, etc., usque ad te dicat : Ecce adsum (Id., tract. psal. xlii, tom. IV, part. 1, col. 482.)

Habet quamdam pinguedinem, etc., usque ad diligite Deus. (Ibid., col. 756.)

Quidquid facis, etc., usque ad non facis. (Idem, tract. psal. xci, tom. IV, part. II, col. 74 et seq.)

Sicut scriptum est. Dispersit, etc., usque ad actionem. Deo. Quod oculus non vidit, etc., usque ad qui condidit sæcula. (Idem, psal. cxi, tom. IV, part. II, col. 1470.)

Quoniam ministerium hujus, etc., usque ad dono ejus. Quanta pinguedine sanctæ lætitiæ, etc., usque ad dedicarent. (Idem, lib. de Opere Monac., tom. VI, col. 564.)

CAPUT X.

Ipsæ autem ego Paulus obsecro vos, etc., usque ad sed quem Deus commendat.

CAPUT XI.

Utinam sustineretis, etc., usque ad æmulatione. Dicendo æmulor vos, quid nisi æmulationem, etc., usque ad et non mirum. (S. Aug., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1583 et seq.)

Audi vocem zelantis. Zelo Dei vos, etc., usque ad quare zelas? (Id., tract. Evang. sec. Joan. xiii, tom. III, part. 1, col. 1498.)

Timeo, inquit, ne sicut serpens Evam, etc., usque ad exhibere Christo. Habet ergo hic sponsam quam, etc., usque ad prædixit. (Id., tract. Evang. sec. Joan. viii, tom. III, part. II, col. 1452.)

B Omnis Ecclesia virgo appellata est. Diversa membra, etc., usque ad virginitatem. (Id., tract. Evang. sec. Joan. 13, tom. III, part. 1, col. 1499.)

Paucorum est virginitas in carne, etc., usque ad Ecclesia. (Id., tract. psal. tom. IV, p. II, col. 1920.) Nunc desponsata est Ecclesia, et virgo, etc., usque ad Apostolus. (Id., lib. Quæst. tom. VI, col. 47 et seq.)

Sponsus infans, de thalamo suo, etc., usque ad mentes. (Id., serm. de nativ. Dom., tom. V, part. 1, col. 1013.)

Timeo autem ne sicut serpens Evam, etc., usque ad in Christo Jesu. Quid est quod timet? Ne virginitas sponsæ Christi, per astutiam diaboli corrumpatur. Timeo, inquit, ne sicut, etc., usque ad remanebit. (Id., tract. Evang. sec. Joan. viii, tom. IV, part. II, col. 1452 et seq.)

Serpens ergo iste adulterans, etc., usque ad difficile videtur. (Id., tract. psal. xxxviii.)

Per hæreticos timens Paulus ne ab eis, etc., usque ad ambulabit. (Id., tract. psal. xc, tom. IV, part. II, col. 1168.)

Nolite quæstiones mirari hominum, quæ serpunt, etc., usque ad est Deus. (Ibid., psal. xc, S. Aug. Ex ser. quod tribus modis Christus intelligatur, tom. V, part. II, col. 1493.)

Ille quidem serpens, id est ille error, etc., usque ad angelum lucis. (Id., lib. contra Manichæos, 2.)

In societate sanctorum angelorum, etc., usque ad quæretur. (Id., lib. de Civ. Dei 19, tom. VII, col. 635 D et seq.)

Magis opus est judicare, atque dignoscere etc., usque ad ambigit nemo (Id., lib. Enchirid., tom. VI, col. 260.)

Periculis in falsis fratribus : in labore et ærumna, in vigiliis multis. Intelligendum est fuisse quosdam, qui cum vellent, etc., usque ad redigerent. (Id. In expositione Epist. ad Galat. tom. III, part. II, col. 2155.)

In fame et siti : in jejuniis multis : in frigore et nuditate. In commemoratione tribulationum ac laborum, etc., usque ad et dirigit. (Idem, lib. II de Serm. Domini in monte, tom. III, part. 1, col. 1996.)

Præter illa quæ extrinsecus, etc., usque ad eccle-

stiarum. Qui apponit scientiam, apponit dolorem. A
Ecce abundet, etc., usque ad quo posuerat. (Id.,
tract. psal. xcvi, tom. IV, part. II, col. 1268 et seq.)

CAPUT XII.

Cum homines a matribus concipiantur, etc., us-
que ad non uror. S. Aug. in expositione Epist. ad Ga-
lat. tom. III, part. II, col. 2132.)

Urunt quodammodo omnes tribulationes: sed aliud,
etc., usque ad humiliationis. (Idem, lib. contra Mani-
charum.)

Vasa figuli probat, etc., usque ad universa ossa?
(Idem, tract. psal. ci, tom. IV, part. II, col. 1297.)

Damasci prepositus gentis, etc., usque ad manus
ejus. Vidi in epistola Paulum fugientem. Per mu-
rum, etc., usque ad arguebat. (Id., tract. Evang. se-
cundum Joan. iv, 6, tom. III, p. II, col. 1731 et seq.)

Scio hominem in Christo, etc., usque ad homini lo-
qui. Erat enim hæc eorum consuetudo, qui sa-
cras, etc., usque ad pertinebat. (Id., tract. Evan. sec.
Joan. lxi, tom. III, part. II, col. 1800.)

Scio, inquit, hominem in Christo ante annos qua-
tuordecim, etc., usque ad facta sunt omnia. (Id., lib.
de Genesi ad litteram, tom. III, part. I, col. 453 et seq.)

Movet quomodo ipsa Dei substantia videri, etc.,
usque ad concessam. (Id., lib. ad Paulinam de vi-
dendo Deo, tom. II, col. 610.)

Et audivit arcana verba, quæ non licet homini lo-
qui. Inter ipsos spiritales, etc., usque ad explicari.
(Id., tract. Evan. sec. Joan. xxv.)

Nam et si voluero, etc., usque ad dicam. Dicat se
dominum, etc., usque ad anima servi. (Id., tract.
Evan. sec. Joan. lv, tom. III, part. II, col. 1795.)

Et ne magnitudo revelationum, etc., usque ad car-
nis meæ. Nempe hic agnoscitis Apostolum, etc., us-
que ad patria triumphantes. (Id., serm. de rer.
apost. ad Rom., tom. V, part. I, col. 835 et seq.)

Deus, inquit, potest omnia sanare. Hoc, etc.,
usque ad bona voluntate. (Id., lib. de Natur. et grat.
tom. X, part. I, col. 262.)

Sollicitissime cavendum est in docendo super-
biæ, etc., usque ad humiliata. (Id., epist. ad Floren-
tinum, tom. II, col. 1090.)

Illud est vitium capitale, quod, etc., usque ad ut
dicat. (Id., tract. psalm. lvi, t. IV, part. I, col. 709.)

Cum enim infirmor, etc., usque ad gravis nobis.
Nam hoc vitio ne et ipse tentaretur, etc., usque ad
superbiæ. (Ibid., col. 709 et seq.)

Exaltatio de abundantia gratiarum quam, etc.,
usque ad lippiens oculus. (Id., tract. psalm. cxxx,
tom. IV, part. II, col. 1708.)

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

ARGUMENTUM.

Galatæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primum
ab Apostolo acceperunt, sed post discessum ejus
tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem et circum-

De diaboli pœna futura: propheta commemo-
rat, etc., usque ad sonantem. (Id., tract. psalm.
xcvii, tom. IV, part. II, col. 1255.)

Quando infirmor, tunc potens sum. Novit Deus
quid nobis expediat, etc., usque ad sanet ægrotum.
(Id., tract. Evang. sec. Joannem vii, tom. III,
part. II, col. 1443 et seq.)

Etiam temporibus hujus vitæ laboriosæ, etc.,
usque ad per dolorem. (Id., lib. Genes. ad litteram,
tom. III, part. I, col. 289.)

Fideliter supplicans Deo, etc., usque ad parat ve-
ritas. (Id., lib. Sentent. Prosperi, tom. X, part. II,
col. 1876 et seq.)

Non enim quæro quæ vestra, etc., usque ad paren-
tes filiis. Sindones fecit et vendidit. Bene quia, etc.,
usque ad amictorium. (Id., lib. Salomon, tom. V,
part. I, col. 230 et seq.)

Ego autem libentissime impendam et super impen-
dar ipse, etc., usque ad sint inter vos. Perfecta cha-
ritas est: ut paratus sis mori pro fratre, etc., usque
ad erat mori. (Id., tract. Epist. Joan. v, tom. III,
part. II, col. 2014.)

Ne iterum cum venero humiliet, etc., usque ad
quam gesserunt. Si jam de sanitate desperans, addis
peccata peccatis, etc., usque ad æterna vitatur. (Id.,
lib. de penitentia, tom. V, part. II, col. 1548 et seq.)

Agunt enim homines ante baptismum peniten-
tiam, etc., usque ad non cessamus. (Id., epist. ad
Seleucianam, tom. II, col. 1086 et seq.)

CAPUT XIII.

Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum, etc.,
usque ad sed potens est in nobis. Forte aliquis arbi-
tratur quoniam non ipse, etc., usque ad ejus audi-
tur. (Id., tract. Evang. sec. Joan. xlii, tom. III,
part. II, col. 1135.)

Moris divinarum Scripturarum, etc., usque ad lo-
quebatur. (Id., tract. psal. iv.)

Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, etc., usque
ad non sumus reprobi. Talis enim erat susceptio
quæ, etc., usque ad infirmitate carnis. (Id., lib. de
Temit. I, tom. VIII, col. 840.)

Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, etc.,
usque ad cum omnibus vobis. Amen. Intelligenda est
enim gratia Dei per Jesum Christum, etc., usque ad
dat Deus. (Id., lib. de Cor. et gra., tom. X, part. I,
col. 917.)

Quod isti dicunt nos non debere, etc., usque ad
Utrumque enim in Scripturis habes. (Id., serm. contr.
Pelagianos.)

cisionem verterentur. Hos Apostolus revocat ad fidem
veritatis, scribens eis ab Epheso.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus non ab hominibus, neque per ho-

minem, sed per Jesum Christum, etc., usque ad Evangelium Christi. Priores sunt ceteri apostoli per Christum adhuc, etc., usque ad in cælum (S. Aug., lib. 1. *Retractatio*, tom. I, col. 622 et seq.).

Sed licet nos aut angelus, etc., usque ad an Deo? Prorsus admonitio beatissimi Apostoli, etc., usque ad recessit de via (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* xviii, tom. III, part. II, col. 1884).

Nec ipse Apostolus voluit in se poni, etc., usque ad Donato (Id., *serm. de Kal. jan.*, tom. V, part. I, col. 1023).

Licet si nos, inquit. Et tu, Paule, potes, etc., usque ad amiserunt (Id., *tract. psal. ciii*, tom. IV, part. II, col. 1387).

Et vovit Israel votum Domino, etc., usque ad suspendendo (Id., *lib. Quæst.*, tit. 40, num. 21).

An quero hominibus placere? etc., usque ad fratrem Domini. Sunt homines qui putant sibi in bene vivendo sufficere, etc., usque ad infirmo fratri. (Id., *lib. de Ovis*, tom. V, part. I, col. 301 et seq.)

Apostolus dicit: Si adhuc hominibus placerem, etc., usque ad fieri volo. (Id., *serm. Domini in monte*, tom. III, part. I, col. 1271.)

Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Non vobis dicimus non nos jurare. Si enim hoc, etc., usque ad credebant. (Id., *serm. de verbis apostoli Jacobi*, tom. V, part. I, col. 977 et seq.)

Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ, etc., usque ad clarificabant Deum. Ut quid magnificabant Deum, si non Deus, etc., usque ad non fecerat. (Id., *epist. ad Vitalem*, tom. XI, col. 987.)

Luceant, inquit Dominus, opera vestra, etc., usque ad vivificavit Paulum. (Id., *serm. epist. Joan.* viii, tom. III, part. II, col. 2037.)

CAPUT II.

Deinde post annos quatuordecim, etc., usque ad aut cucurrissem. Ipse apostolus Paulus post ascensionem Domini de cælo, etc., usque ad locutus audiatur. (S. Aug., *lib. contr. Faustum*, tit. 54.)

Non pro his autem rogo tantum, id est pro, etc., usque ad credit. (Id., *tract. Evan. sec. Joan.* cvi, tom. III, part. II, col. 1917.)

Proinde sic intelligamus quod, etc., usque ad a mortuis. (Id., col. 1919.)

De decem leprosis quos ita mundavit, cum, etc., usque ad monstrabat. (Id., *lib. Quæst. evang.* II, tom. III, part. II, col. 1334 et seq.)

Sed neque Titus qui mecum erat cum esset, etc., usque ad hominis non accipit. Et Timotheum propterea circumcidit, ne Judæis et, etc., usque ad damnari. (Id., *epist. ad Hieronymum*, tom. II, col. 280.)

Mihi enim qui videbantur esse aliquid nihil contulerunt. Sed e contra cum vidissent, etc., usque ad hoc ipsum facere. Dicit venisse se Hierosolymam, et, etc., usque ad discrepabat. (Id., *lib. Quæst. evang.*)

Cum autem venisset Petrus, etc., usque ad simulationem. Si hoc fecit Petrus quod facere debuit, etc., usque ad esse non posse. (Id., *epist. ad Hieronymum*, tom. II, col. 278 et seq.)

In cujus sententiæ non consensionem sed simulationem, etc., usque ad sepulturæ violator. (Id., col. 282.)

Ascribentibus auctoribus sanctarum Scripturarum, etc., usque ad Sacramenta tractare. (Id., col. 285 et seq.)

Didicimus apostolum Petrum in quo usque ad provehitur. (Idem, *lib. II de Baptismo*, tom. IX, col. 127.)

Omnino tenendum in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum. Ad ostendenda ergo, etc., usque ad redarguebat. (Idem, *lib. c. Mendac. ad Consent.*, tom. VI, col. 536 et seq.)

Et si tale aliquid ipse Paulus fecerat, etc., usque ad disputanti. (Idem, *epist. ad Hieronym.*)

Illi qui se Christianos Nazarenos vocant, etc., usque ad remanserunt. (Idem, *lib. VII de Baptismo*, tom. IX, col. 225.)

Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores. Flamma combussit peccatores. Non est, etc., usque ad oneratos. (Idem, *tract. psal. cv*, tom. IV, part. II, col. 1412.)

Scientes autem quod non justificatur, etc., usque ad constituo. Non quia opera bona frustrantur, etc., usque ad impetrantur cætera. (Idem, *lib. ad Paulinum epis.*)

Ego enim per legem, etc., usque ad in me Christus. Cognita Dei gratia quæ sola liberat a prævaricatione, etc., usque ad perimuntur. (Idem, *tract. psal. cxviii*, tom. IV, part. II, col. 1575 et seq.)

Audi Apostolum negantem se. Mihi, inquit, etc., usque ad in te. (Id., *serm. de ver. Evan. Galat.* 6.)

Quod autem non vivo, etc., usque ad pro me. Apostolus dicit: Qui filio proprio non pepercit, sed, etc., usque ad invenimus. (Id., *tract. in Epist. Joan.* vii, tom. III, part. II, col. 2032 et seq.)

Non abjicio gratiam, etc., usque ad mortuus est. Quis ita sit surdus adversus apostolicas, etc., usque ad quod perierat. (Id., *lib. de Grat. et libero arbitrio*, tom. X, col. 890.)

Nemo in eo quod videtur habere gloriatur, etc., usque ad ab eo. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1880.)

CAPUT III.

O insensati Galatæ, quis vos fascinavit, etc., usque ad ad justitiam. Hic sane illa sententia ponitur, etc., usque ad circumciscus. (S. Aug. *lib. de Civ. Dei* xvi, tom. VII, col. 500.)

Cognoscite ergo quia qui, etc., usque ad vivet in illis. Hoc dictum est ad Abraham, etc., usque ad videmus. (Id., *lib. contr. Faustum*, tom. VIII, col. 275.)

Impletum est quod promissum est Abraham, et ex, etc., usque ad et cælum. (Id., *serm. de verb. Evangelii* xiv, tom. V, part. I, col. 737.)

Legimus justificari in Christo qui credunt, etc., usque ad ita dicitur. (Id., *lib. de Baptis. par.* tom. X, part. I, col. 113.)

Christus redemit nos, etc., usque ad aut superordinat. Secutus Apostolus dicit in Christo: Factus est pro nobis maledictum. Sicut non timuit, etc.,

usque ad sanabantur. (Id., lib. contr. Faustum, tom. VIII, col. 297 et seq.)

In propheta dictum est. Maledictus omnis, etc., *usque ad benedictio.* (Id., tract. psalm. xxxvii, tom. IV, part. 1, col. 411.)

Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Nonquid de genere venimus Abrahæ, etc., *usque ad inseruit.* (Id., tract. Evang. sec. Joan. xxxviii, tom. III, part. 2, col. 1701.)

Non dicit et seminibus, etc., *usque ad qui est Christus.* Nisi Christus solus iret ad patrem, non diceret. Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit, etc., *usque ad unus est Christus.* (Id., serm. de ver. Evang. lxi.)

Hoc autem dico testamentum, etc., *usque ad donavit Deus.* Apostolus cum Abrahæ laudaret, et commendaret, etc., *usque ad mortem Joseph.* (Id., lib. Quæ. Exod. tit. xlv, tom. III, part. 1, col. 612.)

Quid igitur lex? etc., *usque ad unus est.* Cum exponeret, Quid ergo, etc., *usque ad est gratia.* (Id., lib. retract., tom. I, col. 625.)

Lex prævaricationis gratia posita est, etc., *usque ad addidit.* (Id., lib. de Perfectione iustitiæ hominis, tom. X, part. 1, col. 315.)

Non angelus singulariter, sed omnino angeli dicuntur: per, etc., *usque ad audiuntur.* (Id. lib. in de Trin., tom. VIII, col. 885.)

Dominus noster Jesus Christus tanquam totus, etc., *usque ad reficeret.* (Id., tract. psal. xc, tom. IV, part. 2, col. 1159 et seq.)

Quid ergo lex? quasi quæ, etc., *usque ad revelatum est.* (Id., serm. de verb. Apost.)

Lex ergo adversus, etc., *usque ad justitia.* Opus est hoc gratiæ: quam qui accipiunt, etc., *usque ad teneatur.* (Id., epist. ad Vitalem, tom. II, col. 985.)

Lex enim sine gratia, littera sola est: manet, etc., *usque ad extolleretis.* (Id., tract. psal. lxx, tom. IV, part. 2, col. 888.)

Putabamus nos facile justos esse posse, quia viribus, etc., *usque ad medicina.* (Id., tract. psal. lxxxiii, tom. IV, part. 2, col. 1064 et seq.)

Si enim data esset lex, quæ posset, etc., *usque ad sanare se.* (Id., serm. de verb. Avost. tom. V, part. 1, col. 850.)

Bona est lex si quis ea legitime, etc., *usque ad mortuus est.* (Ibid., col. 851.)

Quid fecit lex sine gratia, nisi magis, etc., *usque ad ubi spes.* (Id., serm. de illuminatione cæci, tom. V, part. 1, col. 753.)

Sed conclusit Scriptura, etc., *usque ad credentibus?* Ex hac promissione, hoc, etc., *usque ad sanandum fuit.* (Id., lib. in de Bapt. parv.)

Si enim data esset lex quæ posset, etc., *usque ad quæreret.* (Id., epist. ad Optatum episcopum, tom. II, col. 859.)

Manifestatio, inquit, verborum tuorum, etc., *usque ad clamares.* (Id., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. 2, col. 1580 et seq.)

Prius autem quam veniret, etc., *usque ad prædago.*

A Certe enim ipsa est lex quæ subintravit, etc., *usque ad peccati nostri.* (Id., Ex lib. cont. Faustum, tom. VIII, col. 351 et seq.)

Omnes enim filii, etc., *usque ad neque femina.* De templo Dei, et quomodo accipiendum, etc., *usque ad et piorum.* (Id., lib. de bap. tom. IX, col. 193.)

Omnes enim apud eam vestiti sunt, etc., *usque ad vestitus.* (Id., serm. lib. Salom. de muliere forti.)

Omnes enim vos, etc., *usque ad hæredes.* Unus est Christus, caput, et corpus docente, etc., *usque ad adimplebat.* (Id., tract. Evang. sec. Joan. cv.)

Cur ergo magnum volumus intelligi, etc., *usque ad ejicientem.* (Id., tract. Evang. sec. Joan. cxix, tom. III, part. 2, col. 1946 et seq.)

Omnibus in Christum credentibus, non solis, etc., *usque ad Testamenti.* (Id., lib. de Grat. Nov. Test. tom. II, col. 558.)

CAPUT IV.

Dico autem, quanto tempore, hæres, etc., *usque ad reciperemus.* Et nemo misit in illum manus: quia nondum, etc., *usque ad fecerat.* (Id., tract. Evan. sec. Joan. xxxi, tom. III, part. 2, col. 1639.)

Quod ait, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, etc., *usque ad dies salutis.* (Id., tract. Evang. sec. Joan. ciii, tom. III, part. 2, col. 1902 et seq.)

Filius quidem, non Pater, natus est de virgine Maria, etc., *usque ad missus advenit.* (Id., serm. de Trin., tom. V, part. 1, col. 357 et seq.)

Ecce quid est missum esse filium. Quæcunque propter, etc., *usque ad æqualem.* (Id., lib. de Trin. iv, cap. 19, tom. VIII, col. 905.)

Emitte, inquit, illam de cælis sanctis tuis, et mitte, etc., *usque ad in gloria.* (Ibid., col. 907.)

Verbo itaque Dei ad unitatem personæ, etc., usque ad ipsa esset. (Ibid., col. 909.)

Misit Deus Filium suum factum ex muliere, id est, etc., usque ad ad Deum. (Id., tract. psal. xxxi, tom. IV, part. 1, col. 269.)

Interrogamus apostolum et dicit nobis, quoniam non sumus, etc., usque ad Jesus Christus. (Id., tract. Evang. sec. Joan. iii, tom. III, part. 2, col. 1397, et seq.)

Misit itaque Deus Filium suum factum ex muliere, etc., usque ad hominum. (Id., lib. de Gra., Nov. Test., tom. II, col. 542.)

D *Neque enim absurdè dicitur quisque non carne, etc., usque ad ostendit.* (Id., lib. de Cons. evangelist. ii, tom. III, part. 1, col. 1073.)

Adoptionis nomen plurimum, etc., usque ad adoptio vocatur. (Id., lib. contr. Faustum, tit. 7.)

Quoniam autem estis filii Dei, etc., usque ad per Deum. Misit spiritum Filii sui clamantem: Abba pater, id est, etc., *usque ad clamemus.* (Id., lib. de Cor. et gratia.)

Aliquis forsitan quærat utrum et a Filio procedat, etc., usque ad habet Patre. (Id., tract. Evang. sec. Joan. c, tom. III, part. 2, col. 1888.)

Sed tunc quidem, etc., usque ad serviebatis. Naturam filium esse dixisti. Non ergo pater, etc., *usque*

ad verum negetis. (Id., lib. *contr. Maximi*. II, tom. A VIII, col. 778.)

Nunc vero cognoscentes, etc., usque ad *servire vultis*? Sic in sancto apparui tibi, ut viderem potentiam tuam, etc., usque ad *apparere Deus*. (Id., tract. *psal.* LXII, tom. IV, part. I, col. 753.)

Cum enim dicitur quod nos cognoscit, Deus cognitionem, etc., usque ad *fit bonus*. (Id., lib. *de Grat. Nov. Testam.*, tom. XVII, col. 574 et seq.)

Dicitur Deus cognovisse, quod ut, etc., usque ad *cognosceretur effecit*. (Id., lib. *de Civ. Dei*, xxi.)

Sicut recte dicitur Deus facere quidquid, etc., usque ad *donaverat*. (Id., lib. *de Gen. ad litt.* IV, tom. III, part. I, col. 302 et seq.)

Dies observatis, et menses, etc., usque ad *nihil me lassatis*. Sunt quædam quæ levissima putarentur, etc., B usque ad *talibus ait*. (Id., lib. *Enchir.* tom. VI, col. 270.)

Non itaque dies observemus, et annos, et menses, etc., usque ad *et annis*. (Id., lib. *ad Januar.* II, tom. II, col. 210 et seq.)

Scitis autem quia, etc., usque ad *neque respuistis*. Aliud est induci in tentationem, aliud est, etc., usque ad *antequam fiant*. (Id., lib. II *de Serm. Domi. in monte*, tom. III, part. I, col. 1282.)

Sed sicut angelum Dei accepistis me, sicut Christum Jesum. Quia ipse loquitur in sanctis suis, etc., usque ad *corpus suum*. (Id., ser. *de Kal. Januar.*, tom. V part. I, col. 1023 et seq.)

Arguuntur quidam, quia cum lac consumerent, et laniis, etc., usque ad *Jesu Christi*. (Id., lib. *de Past. C Eec.* xxxiv, tom. V, part. I, col. 213 et seq.)

Ubi est ergo beatitudo vestra? etc., usque ad *apud vos*. Cur enim fieri non posset, etc., usque ad *per justitiam*. (Id., lib. *ad epist. contr. Gaudentium*, tom. IX, col. 727.)

Filioli mei quos iterum parturio, etc., usque ad *Legem non legistis*? Alienati sunt peccatores a vulva. A quadam vulva alienati sunt peccatores, etc., usque ad *quam suo*. (Id., lib. *psal.* LVII, tom. IV, part. I, col. 678.)

Scriptum est enim, quoniam Abraham, etc., usque ad *dicta*. Uterque quidem de semine Abraham, sed illum, etc., usque ad *natus Isaac*. (Id., lib. II *de Civ. Dei*, tom. VII, cap. 2 et 3, col. 458.)

Nostis duos filios Abraham habuisse, quos quidem, etc., usque ad *ventilari*. (Id., tract. *psal.* LXX, tom. IV, part. II, col. 1603.)

Fortè quis putat ingenio fieri, etc., usque ad *significent quærere*. (Id., lib. *contr. Faust.* lib. XII, tom. VIII, col. 273 et seq.)

In populo enim Judæorum figuratus, etc., usque ad *in celo*. (Id., tract. *Evang. sec. Joann.* II, tom. III, part. II, col. 1479.)

Unum quidem in monte, etc., usque ad *litteræ*. (Id., serm. *de verb. apost.*)

Quamvis in Veteri Testamento propter, etc., usque ad *revelatum*. (Id., lib. *contr. inimicum legis et prophetarum*, tom. VIII, col. 622 et seq.)

Unum quidem in monte, etc., usque ad *filiis suis*. In illo testamento, quod proprie Vetus dicitur, etc., usque ad *ministraverunt*. (Id., lib. *de Gestis Pelagii*, tom. X, part. I, col. 328.)

Hierusalem cælestis quæ sursum est, mater, etc., usque ad *æternam*. (Id., tract. *psal.* CXV, tom. IV, part. II, col. 1193 et seq.)

Est autem sicut nostis, vox ascendentium. Quod nisi illam, etc., usque ad *debeamus*. (Id., tract. *psal.* CXXV, tom. IV, part. II, col. 1636 et seq.)

Nos autem, fratres, secundum, etc., usque ad *ita et nunc*. Testamentum Vetus ad Judæos proprie pertinet. Etenim, etc., usque ad *superbiam*. (Id., serm. *de Agar et Hismaele*, tom. V, part. I, col. 32 et seq.)

CAPUT V.

State, et nolite iterum, etc., usque ad *a gratia ex-cidistis*. Primis Christianis qui ex Judæis crediderunt, donec, etc., usque ad *perdurant*. (Id., lib. *contr. Faustum*, tom. VIII, col. 357 et seq.)

Ecce ego Paulus, etc., usque ad *proderit*. Decepit ergo Timotheum, et fecit, ut nihil, etc., usque ad *deserenda*. (Id., epist. *ad Hieronym.* tom. II, col. 284 et seq.)

Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus. Hæc est fides ex qua justus vivit, hæc, etc., usque ad *Deo dicitur*. (Id., lib. *de Spir. et litt.* tom. X, part. I, col. 237.)

Nam in Christo Jesu, etc., usque ad *sicut te ipsum*. Multi enim dicunt Credo : sed fides sine operibus, etc., usque ad *hoc es*. (Id., tract. *in epist. Joan.* X, tom. III, col. 2054 et seq.)

Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed, etc., usque ad *gloria tua*. (Id., serm. *de verb. Ap.* XVI, tom. V, part. I, col. 865 et seq.)

Ut autem habitet Spiritus sanctus, etc., usque ad *traxerit eum*. (Id., epist. *ad Sixt. presbyterum*, tom. II, col. 878.)

Maledicta cum ex prophetia dicuntur, non sumt, etc., usque ad *cælorum*. (Id., lib. *contr. Faust.* tit. 16, tom. VIII, col. 330.)

Quod fieri non potest, etc., usque ad *salutem*. (Id., lib. *de Serm. Domini in monte*.)

Si ergo vos filius liberaverit, tunc, etc., usque ad *id agamus*. (Id., tract. *Evang. sec. Joan.* XII, tom. III, part. I, col. 1695 et seq.)

Quod si invicem, etc., usque ad *consumamini*. Quid est mordetis, etc., usque ad *consumamini*. (Id., tract. *psal.* LXXII. Sermon. *Decalogi ad populum*.)

Dico autem in Christo, etc., usque ad *illa faciat*. Non ait, non feceritis : quia ea non habere non, etc., usque ad *concupiscimus*. (Id., lib. *contr. Julianum*, III, tom. X, part. I, col. 733 et seq.)

Dico autem : Spiritu ambulate, et concupiscentias, etc., usque ad *continuo addidit*. (Id., serm. *de verb. apostoli*, tom. V, part. I, col. 715 et seq.)

Neque enim nullum est vitium, cum sicut, etc., usque ad *pertrahamur*. (Id., lib. *de Civ. Dei*, XIX, tom. VII, col. 629.)

Hoc autem bellum nunquam ullum esset, si natura, etc., usque ad permittere. (Id., lib. de Civ. Dei, xxi, tom. VII, col. 729 et seq.)

Apostolus Jacobus ait : Unusquisque autem, etc., usque ad pugna erit. (Id., serm. de contr. Jacob. 1, psal. xl.)

Verissime ac veracissime scriptum est, etc., usque ad non obeditur. (Id., lib. de Gen. ad litteram, tom. III, part. 1, col. 416 et seq.)

Diligenda est etiam ipsa dilectio, etc., usque ad nisi bona dilectio? (Id., tract. psal. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1521.)

Est amor quo amatur, et quod amandum, etc., usque ad vivimus. (Id., ex lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1870 et seq.)

Quandiu vitii repugnatur, etc., usque ad premun- tur imperio. (Ibid., col. 1873.)

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Magna mihi videtur questio, quid sit esse sub, etc., usque ad peccatorem. (Id., epist. ad Hieron., tom. II, col. 284 et seq.)

Caro, inquit, concupiscit adversus, etc., usque ad libertatis. (Id., lib. de Nat. et grat.)

Manifesta autem sunt opera, etc., usque ad non con- sequentur. Cum multis modis quos perscrutari et colligere, etc., usque ad loqueretur. (Id., lib. de Civ. Dei xiv, c. 25, tom. VII, col. 404 et seq.)

Potest nobis si frumenta dominica, etc., usque ad alienus sit. (Id., lib. iv de Baptismo, tom. IX, col. 170 et seq.)

Qui non solum diabolo, etc., usque ad in regno. (Id., lib. de Civ. Dei, xv.)

Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Non qui adversus talia configunt : sed, etc., usque ad sed postea. (Id., tract. psal. cxliii, tom. IV, part. II, col. 1859.)

Fructus enim spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia. Adversus hujusmodi non est lex. Quod adjunxit, ut quodcumque, etc., usque ad efficitur bonus. (Id., tract. Evang. sec. Joan. lxxxvii, tom. III, part. II, col. 1852 et seq.)

Qui autem sunt Christi, carnem, etc., usque ad invidentes. Congruit nostrae devotioni, etc., usque ad Deo placentem. (Id., serm. de Quadrages., tom. V, part. I, col. 1039.)

Hæc est hominis vita beata, atque tranquilla, etc., usque ad concupiscentis. (Id., lib. contr. Manich. 1.)

CAPUT VI

Frates, et si preoccupatus fuerit, etc., usque ad in- tenteris. Queritur inter peccatum et delictum quæ sit, etc., usque ad comprehensa sunt. (Id., lib. Quæst. Levit. tit. 20, tom. CXV, part. I, col. 681 et seq.)

Scimus autem quia lex spiritalis est, ego, etc., usque ad sic est. (Id., serm. de verb. apost., tom. V, part. I, col. 856.)

Si preoccupatus fuerit homo in, etc., usque ad compatiens affectu. (Id., epist. ad S. Hieron., tom. II, col. 288.)

A Alter alterius onera portate, et sic adimpletis legem Christi. Sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua, etc., usque ad portantur. (Id., lib. de Cons. evang., II., tom. III, part. I, col. 1112 et seq.)

Alia sunt onera in quibus unusquisque, etc., usque ad peccatorum. (Id., serm. de verb. apost., tom. V, part. I, col. 896.)

Quia Veteris Testamenti custodia timorem, etc., usque ad erigat. (Id., lib. lxxxiii Quæst. tom. VI, col. 80 et seq.)

Ille languidus grabato portabatur, sanatus autem, etc., usque ad proximum tuum. (Id., tract. Evang. sec. Joan., xvii, tom. III, part. 2, col. 1552.)

Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi. Audi Psalmum, etc., usque ad legem Christi. (Id., serm. de Epist. Joan., I, tom. III, part. II, col. 1987.)

Qui portant invicem onera sua nisi qui habent, etc., usque ad ait Apostolus. (Id., tract. psal. cxxix, tom. IV, part. II, col. 1698 et seq.)

Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. Neque enim prorsus nulla res est homo de quo ait Apostolus. Qui se putat aliquid, etc., usque ad sanitatem. (Id., tract. Evang. sec. Joan., cii, tom. III, part. II, col. 1896.)

Laudans invoca Dominum, et ab inimicis tuis sal- vus eris. Quia quod ipse Dominus : Sacrificium landis, etc., usque ad audi Apostolum. (Id., serm. de verb. Apo. xii.)

Opus autem suum probet unusquisque : et sic in se- metipso, etc., usque ad æternam. Stulti et qui sibi placent tanquam de, etc., usque ad gloriatur. (Id., lib. de Grat. Novi Test., tom. II, col. 574.)

Et nos quidem de sanctæ virginis disciplina et humilitate, etc., usque ad anima ejus. (Id., epist. ad Julianum, tom. II, col. 852.)

Bonum enim facientes, etc., usque ad non defi- cientes. Sane quædam quamvis in nomine, etc., usque ad metemus. (Id., tract. evang. sec. Joan. vii, IV, tom. III, part. II, col. 1825 et seq.)

Semen futuræ messis opera esse misericordiæ, etc., usque ad valeat? (Id., tract. psal. cxi, tom. IV, part. II, col. 1468.)

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce, etc., us- que ad nova creatura. Dilixerunt enim gloriam ho- minum magis, etc., usque ad diligit. (Id., tract., Evang. sec. Joan. v, 3, tom. III, part. II, col. 1780.)

Ibat ergo ad locum ubi fuerat crucifigendus, etc., usque ad ferebat. (Id., tract. Evang. sec. Joan. II, tom. III, part. II, col. 1945 et seq.)

Fiat pax in virtute tua, etc., usque ad in Deo. (Id., tract. psalm. cxxi, tom. IV, part. II, col. 1628.)

In quantum Dei sapientiam per quam facta sunt, etc., usque ad morientem. (Id., lib. II de Tri- nitate, tom. VIII, col. 864.)

Cum viderimus cum sicuti est, jam transiet pe- regrinatio, etc., usque ad erubescamus. (Id., serm. de vet. apost. 20, tom. V, part. I, col. 181.)

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Poterat dicere, etc., usque ad defixit. (Id., *Item ex eodem sermo.*, tom. V, part. 1, col. 875.)

Gloriemur ergo et nos, etc., usque ad collocavimus. (Id., *serm. de Pas. Dom.*)

Et quicumque hanc regum, etc., usque ad *fratres, Amen. Novimus quidem Israel, etc.*, usque ad convincunt. (Id., *lib. adrer. Judæos.*)

Super Israel magnificentia, etc., usque ad in sumine. (Id., *tract. psal. LXXII.*)

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

ARGUMENTUM.

Ephesii sunt Asiani. Ili, accepto veroo veritatis, persisterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribenseis a Roma de carcere per Tychicum diaconum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei sanctis omnibus qui sunt Ephesi, et fidelibus, etc., usque ad Evangelium salutis vestre recepistis. Elegit Deus in Christo ante mundi constitutionem, etc., usque ad novatio Dei. (S. Aug., *lib. de Prædestinatione sanctorum*, tom. X, part. 1, col. 986 et seq.)

Ut simus sancti et immaculati in conspectu ejus. Hoc agitur ut hoc simus, si immaculati intelligendi, etc., usque ad posset. (Id. *lib. de Perf. justit. hominis*, tom. X, part. 1, col. 312.)

Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et quæ in terra sunt in ipso. Quæ in sanctis angelis et virtutibus Dei est, etc., usque ad renovantur. (Id., *lib. Enchir.*, tom. VI, col. 260 et seq.)

In quo etiam sorte vocati sumus. Sortem dicit gratiam qua, etc., usque ad essetis. (Id., *tract. psal. xxxiv*, tom. IV, part. 1, col. 246 et seq.)

Prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ. Prædestinati secundum propositum qui operatur, etc., usque ad quod ait. (Id., *lib. de Præd. sanctorum*, tom. X, part. 1, col. 988.)

In quo et credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui pignus hereditatis nostræ in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Diffusa est enim charitas Christi in cordibus, etc., usque ad sufficit nobis. (Id., *ser. de visione Dei*, tom. V, part. 1, col. 158 et seq.)

Propterea et ego audiens, etc., usque ad pro vobis. Deo gratias agit Apostolus pro his qui, etc., usque ad judicetur. (Id. *lib. de Præd. sanct.* tom. X, part. 1, col. 989.)

Hoc et gratiarum actio indicat, quod, etc., usque ad et ab eis. (Id., *epist. ad Vitalem*, tom. II, col. 988 et seq.)

Memoriam vestri faciens in orationibus, etc., usque ad in agnitionem ejus. Patrem propterea etiam Deum esse Unigeniti, etc., usque ad de suo. (Id., *lib. cont. Maxim.* 1, tom. VIII, col. 749.)

Illuminatos oculos cordis, etc., usque ad in nos qui credidimus. Redi, redi: tolle te a corpore. Corpus, etc., usque ad ubi vides. (Id., *tract. Eran. sec. Joan.* XVIII, tom. III, part. II, col. 1511 et seq.)

Secundum operationem potentie, etc., usque ad sub pedibus ejus. Nec eos audiamus qui negant ad dexteram Patris sedere, etc., usque ad esse positurum. (Id., *lib. de Ago. Christian.* tom. VI, col. 505.)

Et ipsum dedit caput, etc., usque ad adimpletur. Nullum majus donum præstare posset Deus, etc., usque ad Deus noster. (Id., *tract. psal. LXXXV.* tom. IV, part. II, col. 1081.)

CAPUT II.

Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus, etc., usque ad cogitationum. Nubilosus iste aer ad abyssum pertinet, ubi nubes, ubi, etc., usque ad mundi sit. (Id., *tract. psal. CXLVIII*, tom. IV, part. II, col. 1543.)

Ilæc autem potestas tenebrarum, id est diabolus, qui, etc., usque ad vivificantis. (Id., *epist. ad Vital.* tom. II, col. 982.)

Misit, inquit, in eos iram indignationis suæ: indignationem et iram, etc., usque ad vindicaret. (Id., *tract. psal. LXXVII*, tom. IV, part. 1, col. 1001 et seq.)

Vere sibi consulit qui Deum judicem cogitat, apud quem, etc., usque ad vincebat. (Idem, *serm. in natali S. Cypriani*, tom. V, part. 1, col. 1411 et seq.)

Cum tales nos interrogaverunt in, etc., usque ad de illis operetur. (Id., *tract. psal. CXLVIII*, tom. IV, part. II, col. 1440 (*sensu mystico*)).

Et eramus natura filii iræ sicut et cæteri. Qui autem incredulus est Filio, non videbit, etc., usque ad hominem. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.* XIV, tom. III, part. II, col. 1510.)

Genus humanum est iste cæcus. Ilæc enim cæcitas, etc., usque ad inolevit. (Id., *tract. Evang. sec. Joan.*, XLIV, de illuminat. cæci nati, tom. III, part. II, col. 1715 et seq.)

Tenebatur itaque justa damnatione genus, etc., usque ad accepit. (Id., *lib. Enchir.*, tom. VI, col. 248 et seq.)

Ipsa est ira tua, Domine, in Adam, etc., usque ad natus est. (Id., *tract. psal. CII*, tom. IV, part. II, col. 1531.)

Natura nobis facta est pœna. Ex vindicta, etc., usque ad dubitemus. (Id., *tract. psal. XXXVII*, tom. IV, part. I, col. 598.)

Vindicta enim primi, etc., usque ad præbatur gratia. (Id., *tract. psal. LII*.)

Qualis sine vitio primitus, etc., usque ad cæteri. (Id., *lib. retract.* tom. I, col. 609.)

Deus autem qui dives, etc., usque ad Christo Jesu. Quod hic dixit, Convivificavit nos Christo, etc., usque ad sequitur et dicat. (Id., lib. contr. Faus- tum, tom. VIII, col. 252.)

Ut ostenderet in supervenientibus, etc., usque ad Christo Jesu. In cælo ergo nos futuros esse promisit, etc., usque ad non dubitat. (Id., tract. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1926.)

Gratia enim salvati estis, etc., usque ad quis glorietur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustantur, etc., usque ad ex Deo est. (Id., lib. ad Bonifacium pap. urb., tom. X, part. I, col. 584 et seq.)

Cum dixisset, Gratia salvi facti, etc., usque ad ambulemus. (Id., lib. de Grat. et liber. arbit., tom. X, part. I, col. 891 et seq.)

Scriptum est, quia sumpsit Deus limum de terra, etc., usque ad ambulemus; (Id., tract. psal. cXLIV, tom. IV, part. II, col. 1875 et seq.)

Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono, etc., usque ad creaverat Deus. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 247.)

Gratia salvi facti estis per fidem : et hoc non ex vobis : sed Dei, etc., usque ad damnes. (Id., serm. de verb. apost. xv, tom. V, part. I, col. 916 et seq.)

Ipsius enim sumus factura : creati in Christo, etc., usque ad in sanguine Christi. Prædestinatio est gratiæ præparatio : gratia vero, etc., usque ad effectus. (Id., lib. de Prædest. sanctorum, tom. X, part. I, col. 974 et seq.)

Ille itaque operetur hominem bonum, etc., usque ad in nobis. (Id., lib. de Genes. ad litteram, tom. III, part. I, col. 583.)

Annuntiat firmamentum. Quid, etc., usque ad ipsi nos. (Id., tract. psal. XVIII, tom. IV, part. I, col. 459.)

Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque, etc., usque ad in semetipso. Lapis quem reprobaverunt ædificantes factus est in caput anguli, etc., usque ad lapidem reprobantes. (Id., lib. adver. Judæos, tom. VIII, col. 60.)

Et veniens evangelizavit, etc., usque ad his qui prope. Quos dixit qui erant prope? Judæos, quia unum, etc., usque ad longe est. (Id., tract. psal. LXXXIV, tom. IV, part. II, col. 1077.)

Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. Et ad Romanos ubi similis quæstio, etc., usque ad Abba pater. (Id., lib. Sermon., tom. V, part. I, col. 857 et seq.)

Ergo jam non estis hospites, etc., usque ad domestici Dei. Duas in toto mundo civitates faciunt duo amores, etc., usque ad deinde sit civis. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1877.)

Superædificati super fundamentum apostolorum, etc., usque ad in Spiritu sancto. Fundamenta ejus in montibus sanctis. Qui sunt, etc., usque ad ædificium. (Id., tract. psal. LXXXVI, tom. IV, part. II, col. 1101 et seq.)

Sicut non absurde dicimus fundamenta cæli qui-

bus, etc., usque ad verba eorum. (Id., tract. psal., tom. IV, part. II, col. 1049 et seq.)

CAPUT III.

Hujus rei gratia ego Paulus victus Christi Jesu pro vobis gentibus : si tamen audistis, etc., usque ad qui omnia creavit. Habet Deus in semetipso absconditas quorundam factorum, etc., usque ad dat Deus. (S. Aug. lib. IX de Genes. ad litt., tom. III, part. I, col. 406 et seq.)

Ut innolescat principibus et, etc., usque ad per fidem ejus. Non sane propter inferiorum scientiam nuntiis, etc., usque ad dictum est. (Id., lib. V de Genes. ad litt., tom. III, part. I, col. 354 et seq.)

Propter quod peto ne deficiatis, etc., usque ad per fidem in cordibus vestris. Consonant omnes divinæ lectiones, ut spem non in, etc., usque ad det vobis. (Id., serm. de eisdem verb. avo., tom. V, part. I, col. 906 et seq.)

In charitate radicati et fundati, etc., usque ad profundum. Quid pergis corde, homo Christiane, per latitudinem, etc., usque ad crucis est. (Id., Ex eodem serm. 7, de eisdem verb. Apostoli, tom. V, part. I, col. 904 et seq.)

Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Fides in nobis, Christus in nobis, etc., usque ad Ego sum veritas. (Id., tract. in Joan. I, tom. III, part. II, col. 1762 et seq.)

Et cum loquebatur, etc., usque ad orandum est. (Id., tract. psalm. IV, tom. IV, part. I, col. 80.)

Nunc enim dicitur homini : Tolle crucem tuam et, etc., usque ad profundum. (Id., lib. ad Januarium I, tom. II, col. 215 et seq.)

Charitas in commune magis, quam in privatum consulens : dicitur, etc., usque ad eis dicatus. (Id., lib. de Grat. Nor. Test., tom. II, col. 564 et seq.)

Non enim frustra talem mortem, etc., usque ad plenus Deo. (Id., serm. in basilica Triclar., tom. V, part. VII, col. 371 et seq.)

Pennæ animarum quæ sunt, nisi quibus sursum, etc., usque ad ventorum. (Id., tract. in psal. cIII, tom. IV, part. II, col. 1347.)

In charitate radicati et fundati : ut possitis, etc., usque ad sæculi sæculorum. Amen.

Ego hæc verba apostoli Pauli sic intelligere soleo. In latitudine, etc., usque ad plenitudine Dei. (Id., lib. ad Paulinam de videndo Deo, tom. II, col. 611.)

CAPUT IV

Obsecro itaque vos ego victus in Domino, etc., usque ad invicem in charitate. Sic ergo dilectissimi diligite otium, ut vos ab omni, etc., usque ad vobiscum. (epist. ad Eudoxium, tom. II, col. 188 et seq.)

Solliciti, etc., usque ad vinculo pacis. Ecclesia accepit hoc donum, ut in Spiritu sancto fiat remissio peccatorum, etc., usque ad potati sumus. (Id., serm. de blas. Spir. sancti, tom. V, part. I, col. 454 et seq.)

Unum corpus, etc., usque ad spe vocationis vestrae.

Ideo Spiritus sanctus omnium gentium linguis se A
demonstrare dignatus est, etc., usque ad de forma
gloriaris. (Id., *serm. 1 in Pentecost.*, tom. V, part. 4,
col. 1232.)

Unus Dominus, etc., usque ad in omnibus nobis.
Aliud sunt ea quæ creduntur : aliud fides qua cre-
ditur, etc., usque ad prævidet voluntatem. (Id.,
lib. xiv de Trinit., tom. VIII, col. 1016 et seq.)

Unicuique, etc., usque ad mensuram donationis
Caristi. Quid est hoc? Non enim ad mensuram dat
Deus spiritum, etc., usque ad non ad mensuram accipit.
(Id., *tract. in Evang. sec. Joann.*, tom. III, part. II,
col. 1508.)

Propter quod dicit, etc., usque ad ut adimplet
omnia. Ad ipsum Dominum locutione conversa, etc.,
usque ad quid manifestius? (Id., *tract. in psal. LXVII*,
tom. IV, part. I, col. 829 et seq.)

Procul dubio Spiritus sanctus donum Dei est, etc.,
usque ad omnes prophetæ, etc. (Id., lib. xv de
Trinit., tom. VIII, col. 1084 et seq.)

Et ipse dedit quosdam, etc., usque ad in ædifica-
tionem corporis Christi. De prophetis quod ait Apo-
stolus, Quosdam quidem dedit Deus in ecclesia apo-
stolos, etc., usque ad duobus nominibus amplexus
est. (Id., lib. ad Paulin. episc., tom. II, col. 635.)

Quosdam autem pastores, etc., usque ad corporis
Christi. Ut enim in exordio generis humani de la-
tere viri dormientis costa, etc., usque ad quod est
Ecclesia. (Id., lib. 1 de Civit. Dei, tom. VII, col. 778
et seq.)

Hæc est domus, quæ sicut Psalmus canit, ædifi-
catur, etc., usque ad accepit in hominibus. (Id.,
lib. xv de Trinit., tom. VIII, col. 1085.)

Donec occurramus omnes, etc., usque ad ad cir-
cumventionem erroris. Quod ait Apostolus, occursu-
ros nos omnes in virum perfectum, etc., usque ad
ætatis plenitudinis Christi. (Id., lib. xxii de Civit.
Dei, tom. VII, col. 777 et seq.)

Veritatem autem facientes, etc., usque ad in ædi-
ficationem sui in charitate. Ecce qui est vir perfectus,
caput et corpus, etc., usque ad in omnibus impletur.
(Id., *ibid.*, col. 779 et seq.)

Hoc igitur dico, etc., usque ad habentes intelle-
ctum. Omnis qui intelligit, luce quadam non corpo-
rali, etc., usque ad qui intelligunt illuminantur. (Id.,
tract. in psal. xli, tom. IV, part. I, col. 465.)

Alienati a vita Dei, etc., usque ad et ipso edocti
estis. Et anima humana secundum quemdam mó-
dum dicitur immortalis, etc., usque ad videat lumen.
(Id., *serm. de symb.*, tom. V, part. I, col. 1059.)

Sicut non est a carne, sed supra carnem, etc.,
usque ad et in tenebrosa demergitur. (Id., lib. *Sent.*
Prosp. tom. X, part. II, col. 1873, 1877, 1878.)

Sicut est veritas, etc., usque ad desideria erroris.
Neque enim, ut nonnulli putant, etc., usque ad cum
proximo suo. (Id., lib. de Passione Domini, tom. V,
part. II, col. 1724.)

Renovamini, etc., usque ad sanctitate veritatis.
Cum dixisset ad imaginem nostram, statim subjun-

xii, etc., usque ad mentis illuminatæ. (Id., lib. in
de Gen. ad litt. tom. III, part. I, col. 292.)

Qui vero commemorati convertuntur ad Domi-
num, etc., usque ad non ipsa quæ renovatur. (Id.,
lib. xiv de Trinit., tom. VIII, col. 1055 et seq.)

Propter quod deponentes, etc., usque ad sumus
invicem membra. Nemo cogitet cum Christiano lo-
quendam veritatem, et cum pagano mendacium, etc.,
usque ad habere mereatur. (Id., *ex serm. contra*
mendacium, tom. VI, col. 519 et seq.)

Irascimini et nolite peccare. Si propterea irascereis
servo tuo quia peccavit, etc., usque ad peccare
desinite. (Id., *tract. in psal. iv*, tom. IV, part. I,
col. 80.)

Legebam, irascimini et nolite peccare, etc., usque
ad non peccarem? (Id., lib. ix *Confes.* tom. I,
col. 767.)

Dictum est in Psalmo : Irascimini et nolite pec-
care, etc., usque ad et ille ignoscit. (Id., *serm. de*
verb. Evang., tom. V, part. I, col. 649.)

Sol non occidat super iracundiam vestram. Intelli-
gitur quidem et secundum tempus, etc., usque ad
cum iracundia tua. (Id., *tract. in psal. xxv*,
tom. IV, part. I, col. 189.)

Nulli irascenti videtur sua ira injusta, etc.,
usque ad celeriter ignoscit. (Id., lib. *Sent. Prosp.*
tom. X, part. II, col. 1887.)

Si irasci non est fas fratri suo : aut dicere, etc.,
usque ad super iracundiam vestram. (Id., lib. de
Serm. Dom. in monte, tom. III, part. I, col. 1242.)

Turbatus est ab ira oculus meus, etc., usque ad non
sinitur. (Id., *tract. in psal. vi*, t. IV, part. I, col. 95.)

Supercecidit ignis, et non viderunt solem, etc.,
usque ad non estotus in nobis. (Id., *tract. in psal.*
Lvii, tom. IV, part. I, col. 688.)

In sacramento dictum accipitur, etc., usque ad
super iracundiam hominis. (Id., *serm. de psal. xxv*,
tom. IV, part. I, col. 189 et seq.)

Nolite locum dare, etc., usque ad dei gratiam
audientibus. In abscondito te Dominus Jesus Christus
jussit orare, etc., usque ad in gehenna ignis. (Id.,
tract. in psal. xli, tom. IV, part. I, col. 466 et
seq.)

Deus tentat ut doceat, diabolus tentat, etc., usque
ad foveis triumphant. (Id., *serm. de tentatione Abra-*
ham, tom. V, part. I, col. 29.)

Et nolite contristare, etc., usque ad in diem re-
demptionis. Sicut recte dicitur Deus facere quidquid
ipso in nobis operante fecerimus, etc., usque ad bo-
na opera fecerimus. (Id., lib. iv de Genes., ad litt.
tom. III, part. I, col. 502 et seq.)

Omnis amaritudo, etc., usque ad in Christo dona-
vit vobis. Blasphemia est per quam, etc., usque ad de
ipso Deo falsa dicuntur. (Id., lib. contra *Mendacium*,
tom. VI, col. 545 et seq.)

CAPUT V.

Estote ergo imitatores Dei, etc., usque ad gratia-
rum actio. Traditus est propter delicta nostra : et

dilexit Ecclesiam, etc., usque ad iste nostræ redemptionis. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1459.)

Nosse debetis, et intelligere usque ad nominibus nuncupantur. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, col. 1875 et seq.)

Hoc enim scilicet, etc., usque ad in filios diffidentie. Positurus est enim oves ad dexteram, etc., usque ad manifestet cogitationes cordis. (Id., lib. de Pœnitentia, tom. V, part. II, col. 1544 et seq.)

Cum manifestissimum sit multo gravius peccare scientem, etc., usque ad et Dei. (Id., lib. IV de Baptismo, tom. IX, col. 158.)

Nolite ergo effici, etc., usque ad iustitia, et veritate. Fuistis aliquando tenebre, nunc autem lux in Domino, etc., usque ad ibi non addidit in Domino. (Id., lib. de Perfect. vitæ hominis, tom. X, part. I, col. 507 et seq.)

Et terra nostra antequam acciperet formam doctrinæ, etc., usque ad sponso unico tuo. (Id., lib. XIII Confess., tom. I, col. 850 et seq.)

Et vidit Deus lucem quia bona est, etc., usque ad boni estote. (Id., serm. de vig. Paschæ, tom. V, part. I, col. 1092.)

Quemadmodum in ipsis corporibus, ea quæ inferiora sunt, etc., usque ad lux in Domino. (Id., lib. de Grat. Nov. Testam., tom. II, col. 562.)

Probantes quid sit, etc., usque ad turpe est et dicere. Nemo ante tempus deserat aream. Toleret paleam in tritura, toleret in area, etc., usque ad neque superbie ut insultanter arguatis. (Id., serm. de verb. apost., tom. V, part. I, col. 899 et seq.)

Omnia autem, etc., usque ad lumen est. Hoc est iudicium : quoniam lux venit in mundum, etc., usque ad quod in se odisset ostenderit. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1491.)

Propter quod dicit, etc., usque ad illuminabit te Christus. Somnus animæ, est oblivisci Deum suum, etc., usque ad illuminabit te Christus. (Id., tract. in psal. LXII, tom. IV, part. I, col. 750.)

Nisi enim ad mortuos suscitandos Dominus venisset, etc., usque ad in sepulcro. (Id., serm. 44 de verb. Evang. tom. V, part. I, col. 1194 et seq.)

Videte itaque, fratres, etc., usque ad in quo est luxuria. Dies malos dux res faciunt, malitia et miseria, etc., usque ad tempus redimas. (Id., serm. 50, tom. IV, tom. V, part. I, col. 909 et seq.)

Sed implemini, etc., usque ad in cordibus vestris Domino. Ambulantes ergo in Christo, et adhuc peregrinantes, etc., usque ad mutus est Deo. (Id., tract. in psal. LXXXVI, tom. IV, part. I, col. 1108.)

Gratias agentes, etc., usque ad in timore Christi. Ab hoc uno et vero Deo vitam speramus æternam, etc., usque ad satis esse contenderint. (Id., lib. VII de Civit. Dei, tom. VII, col. 220 et seq.)

Mulieres viris suis subditæ, etc., usque ad diligite uxores vestras. Nolite mœchari post uxores vestras, etc., usque ad ad caput Ecclesiæ Christum. (Id., serm. de decem chordis, tom. V, part. I, col. 85 et seq.)

Sicut et Christus, etc., usque ad in verbo vitæ. Dictum est de Domino in Evangelio : Baptizabat Jesus plures quam Joannes, etc., usque ad non est baptizatus. (Id., tract. 15 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1511 et seq.)

Ut exhiberet ipse, etc., usque ad seipsum diligit. Superexaltat autem misericordia iudicis, etc., usque ad significavit in triduo. (Id., lib. de Perf. iusti hom., tom. X, part. I, col. 510.)

Ipse est enim finis, ut nihil duplici corde faciamus, etc., usque ad mundam et simplicem. (Id., lib. de Serm. Dom. in monte, tom. III, col. 1288 et seq.)

Lavabis me, id est mundabis : et super nivem dealbabor. Et si fuerint peccata vestra ut fœnicium, etc., usque ad mundatum. (Id., tract. in psal. L, tom. IV, part. I, col. 593.)

Vestis sacerdotalis Ecclesiam significat, etc., usque ad rugam non habeant. (Id., tract. in psal. CXXXII, tom. IV, part. II, col. 1734.)

Exhibete ergo vos dignum corpus tali capite, etc., usque ad in Christo Jesu. (Id., serm. quod tribus mod. Christ. intel., tom. V, part. II, col. 1500 et seq.)

Nemo enim unquam, etc., usque ad et de ossibus ejus. Cum de sancta dilectione præciperet, etc., usque ad foventes carnem suam. (Id., lib. XXI contr. Faust., tom. VIII, col. 392.)

Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, etc., usque ad consuetudinis bonæ. (Id., lib. de Doct. Christian., tom. III, part. I, col. 28.)

Caro diligitur quidem, nec tamen proprie, etc., usque ad sunt omnia. (Id., lib. I Retract., tom. I, col. 617.)

Propter hoc relinquet, etc., usque ad timeat virum suum. Illa exstasis quam Deus immisit in Adam, etc., usque ad dicere potuisset. (Id., lib. IX de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 408.)

Neque enim dixit frustra Apostolus : Adam qui est forma futuri, etc., usque ad corpus esse possemus. (Id., lib. XII contr. Faust., tom. VIII, col. 258.)

Quantum mysterium de Christo continet, etc., usque ad forma futuri. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1463.)

Ut noveritis quia unus dicitur Christus caput et corpus suum, etc., usque ad quia erunt duo in carne una. (Id., tract. in psal. XXX, tom. IV, part. I, col. 252.)

Sic ergo aliquando insinuat in Scripturis Christus, etc., usque ad unus Christus est. (Id., serm. quod trib. mod. Christ. intellig., tom. V, part. II, col. 1500 et seq.)

Dominus noster Jesus Christus Salvator sedens ad dexteram Patris, etc., usque ad nos creatura. (Id., tract. in psal. CXXXVIII, tom. IV, part. III, col. 1784 et seq.)

Omnes fideles quid audiunt ab Apostolo ? Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte, etc., usque ad sponsa in corpore. (Id., serm. de ver. Evang., tom. V, part. I, col. 570 et seq.)

Reliquit Patrem cum dixit : Ego a Patre exivi, etc.,

usque ad et Ecclesiam corpus ejus. (Id., lib. contr. A tasse longum est, etc., usque ad qu non existentem fecit te. (Id., tract. in psal. cxliii, tom. IV, part. II, col. 1858 et seq.)

CAPUT VI.

Filii, obedite parentibus, etc., usque ad et correctione Domini. Ad duo præcepta, id est ad dilectionem Dei et proximi, etc., usque ad cantate canticum novum. (Id., lib. De decem chordis, tom. V, part. I, col. 80 et seq.)

Servi, obedite dominis, etc., usque ad potentia virtutis ejus. Prima servitutis causa peccatum est, etc., usque ad immortalitate felicibus. (Id., lib. xix de Civit. Dei, tom. VII col. 645 et seq.)

Ordinavit enim sic Deus Ecclesiam, etc., usque ad subditi erant etiam domino temporali. (Id., tract. in psal. cxxxiv, tom. IV, part. II, col. 1750 et seq.)

Nam si servus non ex animo tibi serviat, etc., usque ad cum bona voluntate. (Id., tract. in psal. lxx, tom. IX, part. II, col. 1037 et seq.)

Induite vos armaturam Dei, etc., usque ad et in omnibus perfecti stare. Nunquid homines solos habet inimicos Ecclesia? etc., usque ad principem potestatis aeris hujus. (Id., tract. in psal. cxvii, tom. IV, part. II, col. 1496.)

Intelligendi sunt inimici pro quibus orandum sit, etc., usque ad et vincitis. (Id., tract. in psal. xxx, tom. IV, part. I, col. 248.)

Docemur iniquos nosse, contra quos invisibiliter dimicamus, etc., usque ad migra ad lucem. (Id., tract. in psal. lxxxiv, tom. IV, part. II, col. 107 et seq.)

Diabolus et angeli ejus in Scripturis sanctis manifesti sunt, etc., usque ad lux in Domino. (Id., tract. in psal. lrv, tom. IV, part. I, col. 850.)

Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, etc., usque ad omnino non possunt. (Id., tract. in psal. lv, tom. IV, part. I, col. 649 et seq.)

Habemus hostes invisibiles, etc., usque ad tenebrarum harum. (Id., tract. in psal. cxii, tom. IV, part. II, col. 1475 et seq.)

Prætorum et bellorum genera commemorare for-

Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, etc., usque ad invisibilem vincis credendo. (Id., serm. de verb. Evang., tom V, part. I, col. 434 et seq.)

Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, etc., usque ad de sinu matris lucis orate. (Id., serm. de vigil. Pasche, tom. V, part. I, col. 1091.)

Venit enim princeps mundi hujus, etc., usque ad virgo pepererat. (Id., tract. 79 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1858.)

Contra spiritalia nequitie in spiritalibus. Cum diabolus jam misisset in cor, etc., usque ad adjuta per gratiam. (Id., tract. 55 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1786.)

Quia vero et ipsi mali angeli non a Deo sunt conditi, etc., usque ad in filiis diffidentie. (Id., lib. de Natura boni, tom. VIII, col. 561 et seq.)

State ergo succincti, etc., usque ad Evangelii pacis. Stola prima est dignitas, etc., usque ad tangenda terrena. (Id., lib. I, Quæst. evang., tom. III, part. II, col. 1346.)

Marcus dicendo calciari apostolos, etc., usque ad innitatur. (Id., lib. II de Consen. Evang., tom. III, part. I, col. 1090.)

In omnibus, etc., usque ad ignea extinguere. Neque enim melius potest intelligi quod dictum est Deo, etc., usque ad transfigi non sinit. (Id., lib. de Doctr. Christ., tom. III, part. I, col. 79 et seq.)

Et galeam salutis, etc., usque ad consoleniur corda vestra. Sermo ergo Dei gladius bis acutus, etc., usque ad verax inventus est. (Id., tract. in psal. cxliix, tom. IV, part. II, col. 1955 et seq.)

Pax fratribus, etc., usque ad in incorruptione. Amen. Pax, inquit, fratribus et charitas cum fide, etc., usque ad nisi Dei dona. (Id., lib. de Gra. et lib. a:b, tom. X, part. I, col. 905.)

Non tamen quoniam fides datur priusquam postuletur ab illo cui datur, etc., usque ad non habentibus poscimus dari. (Id., lib. de Dono persev., tom. X, part. II, col. 1021.)

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis persisterunt in fide: nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat apostolus, scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Timotheus servi, etc., usque ad Domino Jesu Christo. Sicut sunt duo timores qui faciunt duo genera timentium, etc., usque ad quasi non acce-

D perit. (Id., tract. 85 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1849.)

Gratias ago Deo, etc., usque ad verbum Dei loqui. Cooperando Deus in nobis perficit quod operando incipit, etc., usque ad opera nihil valemus. (Id., lib. de Grat. et lib. arb., tom. X, part. I, col. 961.)

De mundo, inquit, non sunt, sicut et ego non sum de mundo, etc., usque ad veritas et vita. (Id., tract. 108 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1915.)

Quidam ovidem, etc., usque ad suscitare vinculis meis. Sunt in Ecclesia quidam præpositi, etc., usque ad inter mercenarios remanere. (Id., tract. 46 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1729 et seq.)

Etiā per mercenarios vocem audite pastoris, etc., usque ad Christum annuntietur. (Id., ibid., col. 1751.)

Possunt isti maledici potius calumniatores, etc., usque ad non de turpitudine vitiorum. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII, col. 429 et seq.)

Notissimum esse arbitror sanctitatis vestræ quod ait Apostolus, etc., usque ad non credunt esse quæ dicunt. (Id., tract. in psal. cxv. tom. II, part. II, col. 1490 et seq.)

Fuerunt enim etiam temporibus apostolorum qui veritatem non veritate, etc., usque ad prius negetur. (Id., lib. contra Mendacium, tom. VI, col. 527.)

Tres personas dixit Dominus, et debemus illas investigare in Evangelio, etc., usque ad bonum paratum. (Id., serm. 49 de verb. Evang., tom. V, part. I, col. 756 et seq.)

In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii patris mei abundant panibus, etc., usque ad percepunt mercedem suam. (Id., lib. Quæst. in Evang., tom. III, part. II, col. 1545.)

Quid enim dum omnimodo, etc., usque ad mori lucrum. Audi quales commemorat Apostolus falsos fratres, etc., usque ad homicida est. (Id., tract. 5 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1424.)

Videmus istos, etc., usque ad diffametur. (Id., lib. contra Petil., tom. IX, col. 314.)

Quod si vivere, etc., usque ad collaborantes fidei Evangelii. Cum verba propria faciunt ambiguum scripturam, etc., usque ad necessariam propter vos. (Id., lib. III de Doctrina Christiana, tom. III, part. I, col. 65 et seq.)

Hæc enim quæ nunc agimus, etc., usque ad justus ex fide vivit. (Id., lib. ad Jan., tom. II, col. 216.)

Intret ante conspectum tuum gemitus compeditorum, etc., usque ad gemitus eorum. (Id., tract. in psal. lxxviii, tom. IV, col. 1019.)

Corpus nostrum ornamentum nobis fuit, etc., usque ad quibus ministraret. (Id., tract. in psal. cxlv, tom. IV, part. II, col. 1896.)

Manere, inquit, in carnem necessarium propter vos. Compellor autem, etc., usque ad justus iudex. (Id., tract. in psal. xciii, tom. IV, part. II, col. 1207 et seq.)

Et in nullo terreamini, etc., usque ad audistis de me. Vobis, inquit, donatum est pro Christo, etc., usque ad dixit esse donatum. (Id., lib. de Gral. et lib. arbitr., tom. X, part. I, col. 897.)

Vobis donatum est pro Christo non solum ut credatis in eum, etc., usque ad ut pateretur pro eo. (Id., lib. de Præd. sanct., tom. X, part. I, col. 962.)

CAPUT II.

Si qua ergo consolatio, etc., usque ad id ipsum sentientes. I. hoc cognoscimus, sicut dicit apostolus

A Joannes, etc., usque ad in vinculo pacis. (Id., serm. de blas. Spir. sanct., tom. V, part. I, col. 461.)

Nihil per contentionem, etc., usque ad quod et in Christo Jesu. Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, etc., usque ad onera nostra portemus. (Id., lib. Quæst., tom. VI, col. 81 et seq.)

Qui cum in forma Dei, etc., usque ad formam servi accipiens. Hinc ergo magis quærebant eum Judæi interficere, etc., usque ad formam servi accipiens. (Id., tract. 7 in Evana. sec. Joannem, tom. III, part. II, col. 1535.)

Non ergo exinanivit amittens quod erat, etc., usque ad Christus occisus est. (Id., tract. in Evang. secundum Joannem, tom. III, part. II, col. 1836 et seq.)

B *Christus Dei Filius est et Dens nomen, etc., usque ad Dominus noster Jesus Christus. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 249 et seq.)*

Nam si temporalibus et passibilibus Deus tribuit, etc., usque ad Deus Christus. (Id., epist. ad Maximin., tom. VIII, col. 797 et seq.)

Deus quem genuit, etc., usque ad infirmus est. (S. August., lib. Quæst. 83, tom. VI, col. 51.)

Si potuit et noluit, invidus est. Ex quo conficitur, etc., usque ad non degenerando ab æquali. (Id., tract. in psal. lxxiv, tom. IV, part. I, col. 949 et seq.)

Qui cum in forma Dei esset, etc., usque ad a quo genitus est. (Id., tract. in psal. cxxvi, tom. IV, part. II, col. 1671.)

C *Et hæretici quidem dicunt minorem Filium esse quam Pater est, etc., usque ad esse creatura. (Id., lib. de Trin., tom. VIII, col. 829 et seq.)*

Pater ergo et Filius unum sunt, etc., usque ad de substantia ejus dicuntur. (Id., lib. de Trin., t. VIII, col. 926 et seq.)

Cuinam enim rapina erat esse æqualis Deo, etc., usque ad nos divites facit. (Id., ex Verb. apostol. tom. V, part. I, col. 1213 et seq.)

In principio erat Verbum. Et ideo in principio fecit Deus cælum et terram, etc., usque ad in carne venisse. (Id., serm. de ejusd. apost. verbis, tom. V, part. I, col. 990.)

Vide quantus factus sit tantillus, etc., usque ad factus est homo. (Id., serm. in nat. sancti Joannis Baptistæ, tom. V, part. I, col. 1321.)

D *Venit aliquis et accepit aliquid, etc., usque ad quod ostendit. (Id., ex serm. de Paulo apostolo, tom. V, part. I, col. 1279 et seq.)*

Dicit Joannes. Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Audite jam utrumque in illo notissimo capitulo, etc., usque ad formam servi accipiens. (Id., ex sermone de tribus modis, tom. V, part. II, col. 1095.)

Ipse est Christus et factor et factus. Vide factorem. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, etc., usque ad quis enarrabit. (Id., serm. de verbis Evangelii, tom. V, part. I, col. 1119 et seq.)

Assumpta autem carne qua factus est homo sicut A
æqualem se novit, etc., usque ad major est Pater.
(Id., lib. 1 contr. Maximinum, tom. VIII, col. 747.)

Si enim confiteris Dei formam, etc., usque ad esse
non potuit inæqualis. (Id., ibid., col. 747 et seq.)

Quoniam cum in forma Dei esset, non rapi-
nam, etc., usque ad omnino procedere. (Id., serm.
de disceptatione contra Pascentium, tom. II, col. 1042
et seq.)

Qui cum in forma Dei esset, etc., usque ad muta-
tam divinitatem. (Id., lib. de Gratia Novi Testamenti,
tom. II, col. 543.)

In similitudinem, etc., usque ad ut homo. Habitus
in ea re dicitur quæ nobis ut habeatur accedit, etc.,
usque ad diceretur illa susceptio. (Id., lib. Quæst.,
tom. VI, col. 84 et seq.)

Humiliavit, etc., usque ad mortem autem crucis.
Discite, inquit, a me. Cum essem in principio Deus
apud Deum, creavi vos, etc., usque ad et ego reficiam
vos. (Id., serm. XII de Verbis apostolorum, tom. V,
part. 1, col. 898.)

Intelligens ergo Pater effusionem, etc., usque ad
in cordibus nostris charitatem. (Id., serm. in natali
sancti Laurentii, tom. V, part. 1, col. 1396.)

Creator hominis homo esse dignatus est, etc.,
usque ad si crucifigeretur. (Id., tract. 56 in Evang.
secundum Joannem, tom. III, part. II, col. 1664 et
seq.)

Propter quod et Deus, etc., usque ad in gloria est
Dei Patris. In passione magis ejus humilitas quam
claritas commendatur, etc., usque ad sine fine semper
est claritas. (Id., tract. 104 in Evang. sec. Joan-
nem, tom. III, part. II, col. 1903.)

Propter quod Deus cum exaltavit, etc., usque ad
Filius unigenitus Dei. (Id., lib. contr. Maximin.,
tom. VIII, col. 759.)

Novimus Christum sedere ad dexteram Patris post
resurrectionem a mortuis, etc., usque ad scabellum
pedum tuorum. (Id., tract. in psal. cix, tom. IV,
part. II, col. 1450 et seq.)

Dicitis vos Christum colere, etc., usque ad de Deo
natus æqualis. (Id., lib. II contr. Maximin., tom. VIII,
col. 759.)

Quod dicit Jacob ad Joseph quod est somnium,
etc., usque ad et infernorum. (Id., lib. Quæst. Gen.
tit. cxxiii, t. III, part. 1, col. 581 et seq.)

Itaque, charissimi mei, etc., usque ad pro bona vo-
luntate. Quando jubet ut operentur, etc., usque ad qui
operatur in vobis. (Id., lib. de Grat. et lib. arb.,
tom. X, part. I, col. 894.)

Audi vocem Apostoli. Cum timore, inquit, etc.,
usque ad auferatur superbo. (Id., tract. in psal. LXV,
tom. IV, part. I, col. 789.)

Mirum est autem quod prædicato Christo cruci-
fixo, etc., usque ad ne sicceris. (Id., serm. de ver.
Evang., tom. V, part. I, col. 730.)

Nec de ipsa perseverantia boni voluit Deus sanctos,
etc., usque ad in Domino gloriatur. (Id., lib. de Cor.
et grat., tom. X, part. I, col. 925 et seq.)

Dens est enim qui operatur in vobis et velle et
operari pro bona voluntate, etc., usque ad detur to-
tum Deo. (Id., lib. de Bono Persev., tom. X, part. II,
col. 1015.)

Proprium quippe arbitrium, etc., usque ad ma-
gnitudinem continentie. (Id., epist. ad Jul., tom. II
col. 851 et seq.)

Quomodo dicis quod audio dicere : ut recte creda-
mus in Deum, etc., usque ad viam ejus volet. (Id.,
lib. de Rono Persev., tom. X, part. II, col. 1012 et
seq.)

Omnia autem facite, etc., usque ad et congratula-
mini mihi. Similitudo de luminaribus data est ad
sanctos, ut, etc., usque ad per figuram liber legis.
(Id., tract. in psal. xciii, tom. IV, part. II, col. 1193 et
B seq.)

Qui numerat multitudinem stellarum, etc., usque
ad jam numerat Deus. (Id., tract. in psal. cxlvi,
tom. IV, part. II, col. 1904.)

Sicut stellas cæli non exstinguit nox, etc., usque
ad mundana iniquitas. (Id., lib. Sent. Prosp., tom.
X, part. II, col. 1869.)

Spero autem in Domino, etc., usque ad erga
meum obsequium. Inter mercenarios pastor inge-
muit, etc., usque ad inter mercenarios remanere. (Id.,
tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col.
1759.)

CAPUT III.

De cætero, fratres, etc., usque ad vobis autem ne-
cessarium. Dixisse quidem Apostolum scilicet ad
C Philippenses : Eadem, etc., usque ad mihi mole-
stus sit. (S. Aug., lib. de Præd. sanct., tom. X, part.
I, col. 959 et seq.)

Videte canes : videte malos operarios : videte con-
cisionem. Canes appellavit non ratione, sed consue-
tutine, etc., usque ad innocentibus irritentur. (Id.,
lib. de Grat. Nov. Testam., tom. II, col. 555.)

Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus
Deo. Maxime in illo loco satis claret quod Spiritus
sanctus non sit creatura, etc., usque ad in corpore
vestro. (Id., lib. de Trin. tom. VIII, col. 837 et
seq.)

Audistis dicentem Apostolum Paulum. Nos enim
sumus circumcisio, qui spiritui Dei servimus, etc.,
D usque ad quam cursor præter viam. (Id., serm. de
ead. lect., tom. V, part. I, col. 915 ad 926.)

Circumcisus octava die. In veteribus sacramentis
circumcisio parvulorum, etc., usque ad post septi-
mum octavus est. (Id., epist. ad Hilar. mon., tom.
II, col. 680.)

Nec moveat quod ait secundum justitiam quæ in
lege est, etc., usque ad secundum spem vitæ æternæ.
(Id., lib. ad Bonifacium, pap. Urb., tom. X, part. I,
col. 558.)

Propter quem omnia, etc., usque ad justitia in fide.
Hoc ergo Judæorum Paulus destruxerat quod malum
habebant, etc., usque ad quod in Petro reprehenderat.
(Id., epist. ad Hier., tom. II, col. 156.)

Quid est. Non habens meam justitiam, quæ ex

lege est, etc., *usque ad non sunt subjecti.* (Id., lib. A *de Grat. et lib. arb.*, tom. X, part. 1, col. 895 et seq.)

Qui præcepta legis implere se putat per arbitrium, etc., *usque ad deputantur in semine.* (Id., lib. II contr. Jul., tom. X, part. II, col. 1209.)

Suscitat a terra pauperem, etc., *usque ad opulentos ille inops.* (Id., lib. XVII de Civ. Dei in expos. Cautic. Anne, tom. VIII, col. 530.)

Non quod jam acceperim, etc., *usque ad comprehensus sum a Christo Jesu.* Notum mihi, fac, Domine, finem meum. Finem illum dicit, etc., *usque ad delectationem Domini.* (Id., tract. in psal. xxxviii, tom. IV, part. 1, col. 417.)

Nemo fidelium, etc., *usque ad usque in finem.* (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1878.)

Nova vita in fide, etc., *usque ad non arbitror apprehendisse.* (Id., lib. II ad Jan., tom. II, col. 217.)

Ecce distentio est vita mea: et me suscepit dextera tua, etc., *usque ad nec prætereuntem.* (Id., lib. XII Confes. tom. I, col. 825.)

Fratres, ego me non arbitror, etc., *usque ad perfecti hoc sentiamus.* Ipse confitetur nondum se accepisse, etc., *usque ad justitiae imitatores.* (Id., lib. de Spir. et lit., tom. X, part. 1, col. 241 et seq.)

Tota vita Christiani boni secundum desiderium est, etc., *usque ad ab amore sæculi.* (Id., serm. epist. Joan., tom. III, part. II, col. 2008 et seq.)

Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse, etc., *usque ad donavit.* (Id., tract. in psal. xxix, tom. IV, part. 1, col. 434 et seq.)

Præterita, quæ jam post tergum oportet ponere, etc., *usque ad quæ ducit ad vitam.* (Id., tract. in psal. LVII, tom. IV, part. col. 681 et seq.)

Quantumcumque hic vixerimus, etc., *usque ad gloriari.* (Id., tract. in psal. LXX, tom. IV, part. 1, col. 875.)

Omnia quæ temporis fine clauduntur, etc., *usque ad appetitio est æternorum.* (Id., tract. in psal. LXXXII, tom. IV, part. II, col. 1145.)

Cui tanta revelabantur quid ait, etc., *usque ad dat gratiam.* (Id., tract. in psal. CXXX, tom. IV, part. II, col. 1714 et seq.)

Querite, inquit, Deum: et vivet anima vestra, etc., *usque ad in his veritas exquirenda.* (Id., lib. IX de Trin., tom. VIII, col. 959 et seq.)

Justitia secundum quam justus ex fide vivit, etc., *usque ad illam non assequitur.* (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1886.)

Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus, etc., *usque ad præceptis ostenderetur.* (Id., lib. de Perf. just. hom., tom. X, part. 1, col. 300 et seq.)

Et si quid, etc., *usque ad permaneamus regula.* Si in quo pervenimus, in eo ambulemus, etc., *usque ad quod hic non potuimus.* (Id., tract. LIII in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1777.)

Beatus Apostolus eos alloquens, qui sibi jam videbantur perfecti esse, etc., *usque ad relinquere fundamentum.* (Id., tract. 98 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1884.)

Multi enim ambulant, etc., *usque ad qui terrena sapiunt.* Hoc ab homine colitur quod Deus diligit, etc., *usque ad ut colatur.* (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1879.)

Nostra autem conversatio, etc., *usque ad subficere sibi omnia.* Sic quomodo hic sum, quandiu hic sum, etc., *usque ad in illa quæ desiderat.* (Id., tract. in psal. xxxviii, tom. IV, part. 1, col. 421.)

In cælo sunt oves quibus pastor vita est, etc., *usque ad et cor tuum.* (Id., tract. in psal. XLVIII, tom. IV, part. 1, col. 556.)

Te decet hymnus, inquit, Deus. Sed ubi? in Sion, etc., *usque ad non abripi in saxa.* (Id., tract. in psal. LXIV, tom. IV, part. 1, col. 774.)

CAPUT IV.

Itaque, fratres mei, etc., *usque ad gaudete.* Gaudere nos Apostolus præcipit, sed in Domino, etc., *usque ad nihil solliciti fueritis.* (Id., apost. serm. de verb. Evang., tom. V, part. 1, col. 934 et seq.)

Non potest unquam fraudari, etc., *usque ad lætatur æterno.* (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1867.)

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Omnia quippe bona opera amant in luce constitui, etc., *usque ad pariter appareret.* (Id., epist. ad Marcellin., tom. II, col. 510.)

Dominus enim prope est. Esi super omnes cælos ascendit corpore, etc., *usque ad prope est.* (Id., tract. in psal. XLVI, tom. IV, part. 1, col. 528.)

Nihil solliciti sitis, etc., *usque ad innotescant apud Deum.* Non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, etc., *usque ad claritatis Dei.* (Id., lib. ad Prob. de orando Deo, tom. II, col. 501.)

Ad omnia quippe scienda quæ scit, sufficit sibi illa perfectio, etc., *usque ad nostra dissimilis.* (Id., lib. XV de Trinit. tom. VIII, col. 1075.)

Annuntiabitur Domino generatio ventura. Quod non sic accipiendum est, etc., *usque ad sapiens efficitur.* (Id., lib. de Grat. Novi Testam., tom. II, col. 568.)

Et pax Dei, etc., *usque ad Christo Jesu Domino nostro.* Quantum est, aut quid est nostra intelligentia ad illam excellentiam, etc., *usque ad nomine nuncupamus.* (Id., lib. XXII de Civit. Dei, tom. VII, col. 796 et seq.)

Pax ista præcellit omnem intellectum: sed utique nostrum, etc., *usque ad pax ejus excellit.* (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 261 et seq.)

De cætero, fratres, etc., *usque ad Deus pacis erit vobiscum.* Sanctorum conversatio cauta etiam debet esse, etc., *usque ad et bonam famam.* (Id., lib. ad Julianam de sanct. vii., tom. VI, col. 448 et seq.)

Gavisus sum, etc., *usque ad occupati autem eratis.* Vere terra fructuosa, cui gaudet Apostolus, etc., *usque ad quadam aruerant.* (Id., tract. in psal. XLIX, tom. IV, part. 1, col. 573.)

Dicebamus enim eos terræ fructibus significari, etc., *usque ad qui confortas eum.* (Id., lib. XLIII Confess., tom. I, col. 862 et seq.)

Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis,

etc., usque ad sed perpetuo retineri. (Id., lib. 1 A Quæst. evang., tom. III, part. II, col. 1337 et seq.)

Scitis autem et vos, etc., usque ad in usum mihi misistis. Ad bona opera eos redisse nunc gaudet, etc., usque ad sequitur dicens. (Id., lib. XIII Confes., tom. I, col. 863.)

Non quia reauiro, etc., usque ad cum spiritu vestro. Amen. Didicit a te Deus meus inter datum et fructum discernere, etc., usque ad unde izetatur. (Id. ibid.)

Accipite psalmum, et date tympanum. Accipite et date, etc., usque ad reddite manus vestras. (Id., tract. in psal. LXXX, tom. IV, part. II, col. 1035 et seq.)

Ipse Apostolus datum non quærebat, etc., usque ad ne vos inanes remaneatis. (Id., lib. de Past., t. V, part. I, col. 272.)

Non quia quæro datum, sed inquiri fructum, etc., usque ad ab eo quærebat. (Id., lib. II de Serm. Domini in monte, tom. III, part. I, col. 1271.)

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSIS.

ARGUMENTUM.

Colossenses, et hi sicut et Laodicenses sunt Asiani, et ipsi præventi erant a pseudoapostolis. Nec ad hos accessit ipse Apostolus: sed et hos per epistolam corriggit. Audierant enim verbum ab Archippo, qui et ministerium in eos accepit. Ergo Apostolus jam ligatus scribit eis ab Epheso per Tichycum diaconum, et Onesimum Acolytum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi, etc., usque ad qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Tunica illa Domini desuper texta, etc., usque ad tibi sors est. (Id., tract. in psalm. xxx, tom. IV, part. I, col. 246 et seq.)

Qui eripuit nos, etc., usque ad filii dilectionis suæ. Quisquis hæc legis, et gratiam Dei, etc., usque ad libera nos a malo. (Id., tract. in psal. cv, tom. IV, part. II, col. 1416 et seq.)

Non ait autem, meum regnum non est hic, sed non est hinc, etc., usque ad non est hinc. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. IV, part. II, col. 1939 et seq.)

Si charitas qua Pater diligit Filium suum, etc., usque ad est genitus. (Id., lib. xv de Trin., tom. VIII, col. 1082 et seq.)

Si vere volumus defendere liberum arbitrium, etc., usque ad in adoptionem filiorum. (Id., epist. ad Vital. tom. II, col. 981 et seq.)

In quo habemus, etc., usque ad imago Dei invisibilis. Non est difficile videre diabolum victum, etc., usque ad non spiritus. (Id., lib. XIII de Trin., tom. VIII, col. 1028 et seq.)

Ad quemdam modum erit homo imitator Dei velut imago, etc., usque ad imaginem regis. (Id., lib. De decem chordis, tom. V, part. I, col. 82.)

In tribus primis præceptis decalogi, quæ ad Deum pertinent, etc., usque ad sed cum illo. (Id., lib. II, ad Jan., tom. II, col. 213.)

Primogenitus omnis creaturæ, etc., usque ad omnia in ipso constant. Secundum formam Dei dictum est. Ante omnes colles genuit me, etc., usque ad caput

B corporis Ecclesiæ. (Id., lib. II de Trin., tom. VIII, col. 857.)

Fides catholica quæ inter Creatorem creaturamque distinguit, etc., usque ad omnia reconciliari in ipsum. (Id., lib. contr. Secund., tom. VIII, col. 381 et seq.)

Et ipse est caput, etc., usque ad ipse primum tenens. Aliud est sapientem tantum fieri per sapientiam Dei, etc., usque ad rectissime dicitur. (Id., lib. de Agon. Christian., tom. VI, col. 301 et seq.)

Totus Christus secundum Ecclesiam, id est caput et corpus prædicatur, etc., usque ad civitas Regia magni. (Id., serm. quod trib. modis Christ. intell., tom. V, part. II, col. 1499 et seq.)

Non igitur mirum si propter exemplum, etc., usque ad qui datus est nobis. (Id., lib. VII de Trin., tom. VIII, col. 938.)

C Quia in ipso complacuit, etc., usque ad creatura quæ sub celo est. Per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, etc., usque ad vident faciem Patris. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 261.)

Cujus factus sum, etc., usque ad data est mihi in vobis. Debemus intelligere personam Ecclesiæ, etc., usque ad sæculum finitum erit. (Id., tract. in psal. Lxi, tom. IV, part. I, col. 730 et seq.)

Videte quid dixit Apostolus, quia in ipso Christus, etc., usque ad in carne mea. (Id., tract. in psal. LXXXVI, tom. IV, part. II, col. 1104.)

Ut suppleam, inquit, quæ desunt pressurarum non mearum, sed Christi, etc., usque ad non persequeretur. (Id., tract. in psal. XLIV, tom. IV, part. I, col. 513.)

D Ut impleam verbum Dei, etc., usque ad operatur in me in virtute. Primo volens ostendere mihi, Domine Deus meus, quam resistas superbis, etc., usque ad stulti facti sunt. (Id., lib. VII Confes., tom. I, col. 740 et seq.)

Verbum enim tuum æterna veritas superioris creaturæ tuæ, etc., usque ad sicut supplicium. (Id., lib. VII Confes., tom. I, col. 748.)

CAPUT II.

Volo enim vos scire, etc., usque ad abundantes in illo in gratiarum actione. Vitiis omnium huma-

norum causa, est superbia, etc., *usque ad et disci-* A
ur. (Id., *lib. de Spir. et litt.*, tom. X, part. 1, col. 237.)

Hæc autem omnia quæ pro nobis Verbum caro factum, etc., *usque ad* vocarentur. (Id., *lib. xiii, de Trin.*, tom. VIII, col. 282 et seq.)

Videte ne quis, etc., *usque ad non secundum Christum.* Quid est Juno? etc., *usque ad* cavendos esse admonens. (Id., *serm. de Kal. Jan.* tom. V, part. 1, col. 1024.)

Respondendum est hominibus qui calumniari libris nostræ salutis, etc., *usque ad* eruisse sententiam. (Id., *lib. de Gen. ad litt.*, tom. III, part. 1, col. 262.)

Quia in ipso inhabitat, etc., *usque ad principatus et potestatis.* Deus qui ubique præsens est, et ubique B
totus præsens, etc., *usque ad* nefas est velle judicare. (Id., *lib. ad Dard. de præs.*, tom. II, col. 843 et seq.)

Satis est ergo scire corporale aliquid, etc., *usque ad* verbo usus est. (Id., *lib. xii de Gen. ad litt.*, tom. III, part. 1, col. 459.)

Montem in quo placuit Deo habitare in eo, etc., *usque ad* et tu in me. (Id., *tract. in psal. lxxvii*, tom. IV, part. 1, col. 826 et seq.)

In quo et circumcisi, etc., *usque ad* suscitavit illum a mortuis. Illud sabbatum nisi et ipsum inter prophetias, etc., *usque ad* corporis carnis. (Id., *lib. xii contr. Faust.*, tom. VIII, col. 354.)

Non duas utique res intelligi voluit, etc., *usque ad* quæ mens vocatur. (Id., *lib. xiv de Trin.*, tom. VIII, col. 1053.)

In circumcisione Christi, et cætera. Resurrectio Christi quæ facta est tertio quidem die passionis, etc., *usque ad* sapitis super terram. (Id., *ex verb. apost.*, tom. V, part. 1, col. 916.)

Et vos cum mortui essetis, etc., *usque ad* omnia deficta. Præputium vocavit, etc., *usque ad* exspoliandi sumus. (Id., *lib. ad Paul. episc.*, tom. II, col. 641.)

Deles quod adversus nos, etc., *usque ad* affigens illud cruci. Nostrum ergo corpus mortuum est propter peccatum, etc., *usque ad* peccatorum. (Id., *lib. II de Baptismo parv.*, tom. X, part. 1, col. 180.)

Tu, inquit, humiliasti sicut vulneratum superbum, etc., *usque ad* ubi superbus est. (Id., *tract. in psal. lxxxviii*, tom. IV, part. II, col. 1126 et seq.)

Victimam sanctam qua deietum est chirographum, etc., *usque ad* leo et draco. (Id., *lib. ix Confess.*, tom. I, col. 778 et seq.)

Exspolians principatus, etc., *usque ad* in semetipso. Unde accepit diabolus exterius potestatem Dominicæ carnis occidendæ, etc., *usque ad* redimens peccatores. (Id., *lib. iv de Trin.*, tom. VIII, col. 899 et seq.)

Quod enim dicit exuisse se carnem, etc., *usque ad* resurrectione complebitur. (Id., *lib. contr. Faust.*, tom. VI, col. 300 et seq.)

Principatus exemplavit, id est exemplum dedit, etc., *usque ad* servire cognunt. (Id., *lib. ad Paul. episc. ex lib. de Aqon. Christ.*, tom. VI, col. 291 et seq.)

Nemo ergo vos judicet, etc., *usque ad* corpus autem Christi. Patres nostri qui duo placuerunt, tenuerunt ordinem, etc., *usque ad* recitatur ad confirmationem. (Id., *lib. contr. Faust.*, tom. VIII, col. 256 et seq.)

Omnia quæ dicta sunt antiquo populo Israel, etc., *usque ad* membra peregrinantia significabat. (Id., *tract. 28 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1626.)

Primo Judæorum ille redarguendus est error, quo putant, etc., *usque ad* carnalis celebratio jam quiescat. (Id., *lib. adver. Jud.*, tom. VIII, col. 52 et seq.)

Nemo vos seducat, etc., *usque ad* in honore aliquo ad saturitatem carnis. In his verbis adhibenda est quedam pronuntiatio in vultu, etc., *usque ad* Christus advenerat. (Id., *lib. ad Paul. episc.*, tom. II, col. 640.)

Ambulans frustra inflatus, etc., *usque ad* in augmentum fidei. Non autem solum vaniloquos, etc., *usque ad* liberetur a malo. (Id., *tract. 98 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1884.)

Si autem mortui, etc., *usque ad* in mundo decernitis? Quidquid passus est, in illo et nos passi sumus, etc., *usque ad* capitis et corporis. (Id., *tract. in psal. lxxii*, tom. IV, part. 1, col. 749.)

Ubi invenis aliter et aliter, facta est ibi quedam mors, etc., *usque ad* vivimus ut moremur. (Id., *tract. 23 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1588.)

CAPUT III.

Igitur si consurrexistis, etc., *usque ad* non quæ super terram. Nondum utique resurreximus sicut Christus, etc., *usque ad* Spe enim salvi facti sumus. (Id., *lib. contr. Faust.*, tom. VIII, col. 251.)

Commutatio quæ corruptionem non habebit, etc., *usque ad* est in nobis. (Id., *serm. de Resur. mort.*, tom. V, part. II, col. 1627.)

Si vis esse cælum: purga de corde tuo terram, etc., *usque ad* in cælis est. (Id., *tract. in psal. xcvi*, tom. IV, col. 1243.)

In voce tubæ cornæ? etc., *usque ad* non secundum carnem militamus. (Id., *tract. in psal. xcxvii*, tom. IV, part. II, col. 1256.)

Secundum hanc fidem et spem et dilectionem qua, etc., *usque ad* non nisi Ecclesia est. (Id., *lib. ad Januar.*, tom. II, col. 205 et seq.)

Quæ sursum sunt sapite, etc., *usque ad* nos debemus exuere. (Id., *lib. Quest. lxxxiii. q. 29*, tom. VI, col. 18 et seq.)

Si Deus et hominem de terra, et bestias de terra formavit, etc., *usque ad* non quæ super terram. (Id., *lib. vi de Gen. ad litt.*, tom. III, part. 1, col. 348.)

Mortui enim estis, *usque ad* cum ipso in gloria. Manifestum est, et cuius advertenti facile cognitum,

etc., usque ad æstimabamus insaniam. (S. Aug., lib. II ad Jan., tom. II, col. 208.)

Quoniam tanquam fenum cito arescent, etc., usque ad cum ipso apparebitis in gloria. (Id., tract. in psal. xxxvi, tom. IV, part. I, col. 357 et seq.)

Omnes ergo divites boni fideles, etc., usque ad apparebitis in gloria. (Id., serm. de verb. in Prov. Salom., cap. xiii, v. 7, tom. V, part. I, col. 215.)

Simus ergo recti corde. Tempus gloriæ, etc., usque ad apparebitis in gloria. (Id., tract. 28 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1223.)

Mortificate ergo, etc. Mortificemur et resurgimus, etc., usque ad servitus. (Id., lib. de Resur. mort., tom. V, part. II, col. 1627.)

Fornicationem, etc. Neque avari, etc., usque ad dubitaret. (Id., lib. de Bapt., tom. IX, col. 89.)

Exspoliantes, etc. Veterem hominem, etc., usque ad imaginem Dei. (Id., lib. c. Faust., tom. VIII, col. 746.)

Sanguis, inquit, etc., usque ad peccatorum. (Serm. in epist. Joan., tom. III, part. II, col. 1982.)

Eum qui renovatur, etc., usque ad modestiam, patientiam. Satis ostendit ubi sit homo creatus ad imaginem Dei, etc. usque ad agnitione renovaretur. (Id., lib. III de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 292.)

Si ergo spiritu mentis renovamur, etc., usque ad induimus per fidem. (Id., lib. XII de Trinit., tom. VIII, col. 1004 et seq.)

Ista renovatio reformatioque mentis secundum Deum, etc., usque ad non ipsaque renovatur. (Id., lib. IV de Trinit., tom. VIII, col. 389 et seq.)

Supportantes, etc., usque ad ita et vos. Lavando pedes jam honorum atque mundorum discipulorum significavit Dominus, etc., usque ad solvatur in celo. (Id., tract. 38 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1794 et seq.)

Super omnia autem, etc., usque ad in omni sapientia. Tunica illa sortita, omnium partium significat unitatem, etc., usque ad in unum omnes colligit. (Id., tract. 18 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1949.)

A Docentes et commoventes, etc. usque ad Deo et Patri per ipsum. Neque enim omnis qui labiis personat, etc., usque ad sancti Spiritus sui. (Id., lib. de Grat. Novi Testam., tom. II, col. 563.)

Mulieres subditæ estote, etc., usque ad timentes Deum. Est etiam ordo naturalis, etc., usque ad felicitatem. (Id., lib. Quæst. in Gen. lit. 152, tom. III, part. I, col. 590.)

Quam multi in nostra communione veraciter, etc., usque ad non perdet mercedem suam. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII, col. 255 et seq.)

Hæc tibi regula proponitur, etc., usque ad ut amaret. (Id., serm. de verb. Evang., tom. V, part. I, col. 418.)

Pax domestica est ordinata cohabitantium, etc., usque ad providendi beneficentia. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1872 et seq.)

B Quodcumque facitis, etc., usque ad acceptio apud Deum. Eam Deus innocentiam probat, etc., usque ad acceptio apud Deum. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1869-1877.)

Nomen et conditionem servitutis, etc., usque ad emendatur filius. (Id., ibid., col. 1873.)

CAPUT IV.

Domini quod justum est, etc., usque ad habetis in celo. Etiam si habuerint servos justis parentes nostri, etc., usque ad tolerare quod serviunt. (Id., lib. XIX de Civit. Dei, tom. VII, col. 644.)

Sicut in potestatibus societatis humanæ, etc., usque ad ita Deus in omnibus. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1873.)

C Qui doctrinam Christi adversam dicunt, etc., usque ad esse reipublicæ. (Id., epist. ad Marcel., tom. II, col. 552.)

Orationi instate, etc., usque ad mihi fuerunt solatio. Joannes dicit: Etsi quis peccaverit, etc., usque ad interpellat. (Id., serm. in Epist. Joan., tom. III, part. II, col. 1984.)

Salutat vos Epaphras, etc., usque ad vobiscum. Amen. Si dixerimus istam perseverantiam tam laudabilem, etc., usque ad perseveretur a nobis. (Id., lib. de Cor. et grat., tom. X, part. I, col. 921 et seq.)

IN EPISTOLAM I AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Thessalonicenses sunt Macedones, qui accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, etiam in persecutione civium suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus scribens eis ab Athenis per Tychicum diaconum, et Onesinum acolytum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Sylvanus, etc., usque ad Deo vivo et vero. Judæorum proprie Synagoga dici solet, etc., usque ad requirebat. (Id., tract. in psal. LXXXI, tom. IV, part. II, col. 1047.)

Et exspectare, etc., usque ad ab ira ventura. Ira Dei non perturbatio est, etc., usque ad poena peccato.

PATROL. CXIX.

D (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1872.)

CAPUT II.

Nam et ipsi scitis, etc., usque ad Christi apostoli. Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, etc., usque ad cum offertur. (Id., ibid., col. 1877.)

Sed facti sumus parvuli, etc., usque ad regnum et gloriam. Non nutrix nutriens filios, sed nutrix fovens ut filios, etc., usque ad ut iterum parturiret. (Id., tract. in psal. XLIX, tom. IV, part. I, col. 582.)

Et mater parvulum amat nutrire, etc., usque ad et laudabimus eum. (Id., serm. de verb. Evang., tom. V, part. I, col. 156 et seq.)

Scalas vidit Jacob per somnium, et ipsis scalis ascendentes, etc., usque ad descendunt prædicatione.

(*Id.*, *tract. in Evang. sec. Joan.* vii, tom. III, part. II, A rante, etc., *usque ad omnes resurgemus.* (*Id.*, *lib. col. 1149 et seq.*)

Ideo et nos gratias, etc., *usque ad gloria nostra et gaudium.* Quid est quod hinc Deo gratias agit, etc., *usque ad est vere verbum Dei.* (*Id.*, *lib. de Præd. sancti.*, tom. X, part. I, col. 989.)

CAPUT III.

Propter quod, etc., *usque ad vos statis in Domino.* Defecit, inquit, in dolore vita mea, etc., *usque ad vita ejus.* (*Id.*, *tract. in psal. xxx.* tom. IV, part. I, col. 241.)

Admonemus charitatem vestram, etc., *usque ad statis in Domino.* (*Id.*, *serm. de verb. Evang.*, tom. V, part. I, col. 250 et seq.)

Quam enim gratiarum actionem, etc., *usque ad dirigat riam nostram ad vos.* Cernebat utique, etc., *usque ad sentiebat.* (*Id.*, *lib. contr. Faust.*, tit. I, tom. VIII, col. 208.)

Vos autem Dominus, etc., *usque ad sancti ejus.* Amen. Apostolus Paulus benedicens Thessalonicenses, etc., *usque ad ut invicem diligamus.* (*Id.*, *lib. de Grat. et lib. arb.*, tom. X, part. I, col. 904.)

CAPUT IV.

De cætero ergo, fratres, etc., *usque ad nullius aliquid desideretis.* Adulterium facere prohiberis ne noceas, etc., *usque ad spes salutis omnino remanebit.* (*Id.*, *serm. de conv. Paul.*, tom. V, part. I, col. 1272 et seq.)

Nolumus autem vos, etc., *usque ad eos qui dormierunt.* Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno, etc., *usque ad accepturi sunt.* (*Id.*, *tract. 49 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, col. 1731 et seq.)

Admonet nos beatus Apostolus ut de dormientibus, etc., *usque ad spiritualiter amant.* (*Id.*, *serm. de eisd. verb. Apost.*, tom. V, part. I, col. 936 et seq.)

De dormientibus, inquit, nolo vos ignorare, etc., *usque ad transivit et Dominus.* (*Id.*, *serm. 2 de ead. lect.*, tom. V, part. I, col. 939.)

Et sic semper, etc., *usque ad in verbis istis.* Consolemur nos ergo invicem et in his sermonibus, etc., *usque ad martyrum fortitudo.* (*Id.*, *ibid.*, col. 938 et seq.)

Et mortui, etc., *usque ad cum Domino erimus.* Poterat etiam hoc donare credentibus, etc., *usque ad quæ non videntur.* (*Id.*, *lib. II de Baptis. pare.*, tom. X, part. I, col. 181.)

Dixit apostolus cum loqueretur de resurrectione mortuorum. Et nos viventes, etc., *usque ad gustata morte victuri.* (*Id.*, *lib. ad Dulcitium*, tom. VI, col. 139 et seq.)

Quæri solet utrum illi quos hic viventes inventurus est Christus, etc., *usque ad ut nosse possimus.* (*Id.*, *lib. xx de Civit. Dei*, tom. VII, col. 688 et seq.)

CAPUT V.

De temporibus, etc., *in nocte, ita veniet.* Non dixit, post quantum temporis hoc futurum sit, etc., *usque ad non est vestrum scire.* (*Id.*, *epist. ad Hesych. episc.*, tom. II, col. 907 et seq.)

Media autem nocte, id est, nullo sciente aut spe-

Quæst. lxxxiii, tom. VI, col. 46.)

Cum enim dixerint pax, etc., *usque ad et non effugient.* Sed confiteri nos, inquit, pœna nostra compellit adesse jam finem, etc., *usque ad virtutes cœlorum movebuntur.* (*Id.*, *ibid.*, col. 918 et seq.)

Vos autem, fratres, etc., *usque ad neque tenebrarum.* Illi qui præsentes de cupiditatibus suis, *usque ad nunc autem lux in Domino.* (*Id.*, *tract. in psal. cxx.* tom. IV, part. II et col. 1606 et seq.)

Igitur non dormiamus, etc., *usque ad et pacem habete cum eis.* Multi cum dormiunt, non faciunt locum Domino, etc., *usque ad videbant divitias transitaras.* (*Id.*, *in psal. cxxxi*, col. 1719.)

Digna debemus operari, id est tanquam in luce, etc., *usque ad in Christo operator.* (*Id.*, *in psal. lxi*, col. 740.)

Rogamus autem vos, etc., *usque ad invicem et in omnes.* Quantum ad nos pertinet, omnes salvos fieri velle debemus, etc., *usque ad dissimulatione negligitur.* (*Id.*, *lib. de Cor. et grat.*, tom. X, part. I, col. 918 et seq.)

Quando videt homo aliquem male viventem, etc., *usque ad iustus in misericordia.* (*Id.*, *serm. de verb. Evang.*, tom. V, part. II, col. 1732 et seq.)

Semper gaudete. Venite, exsultemus Domino, etc., *usque ad mûndo insultare.* (*Id.*, *tract. in psal. xciv*, tom. IV, part. II, col. 1217.)

Misericordia et veritas præeunt ante faciem tuam, etc., *usque ad in nomine tuo exsultabunt.* (*Id.*, *in psal. lxxxviii*, col. 1228.)

Beati eritis, inquit, cum vobis maledicent, etc., *usque ad immortalitatem.* (*Id.*, *lib. II de Serm. Dom. in monte*, tom. III, part. I, col. 1236.)

Sine intermissione orate. Dominus ait: Oportet semper orare, et non deficere, etc., *usque ad clamor cordis est.* (*Id.*, *lib. de Hæres.*, tom. VIII, col. 40 et seq.)

In omnibus gratias, etc., *usque ad omnibus vobis.* Vera fidelium humilitas est in nullo superbiere, etc., *usque ad aut benigna.* (*Id.*, *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1866.)

Spiritum nolite extinguere, etc. Non quia extinguere potes, sed quantum in ipsis est, extinctores, etc., *usque ad in vobis semper luceat.* (*Id.*, *in psal. lxxvi*, col. 993.)

Ipse autem Deus pax, etc., *usque ad Amen.* Quamvis et propriè dicatur spiritus non universa anima, etc., *usque ad hoc est vivificet.* (*Id.*, *lib. II ad Victorem Vincentium*, tom. X, part. I, col. 496 et seq. et 485 et seq.)

Et ego, inquit, si exaltatus fuero a terra omnia traham, etc., *usque ad omnia trahit post se.* (*Id.*, *tract. 53 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1733.)

Tria sunt quibus homo constat: spiritus, anima, et corpus, etc., *usque ad et nos immutabimur.* (*Id.*, *serm. de fide et symb.*, tom. VI, col. 193 et seq.)

Aliud est esse sine peccato, etc., *usque ad se non esse declarat.* (*Id.*, *lib. de Perf. just. hom.*, tom. X, part. I, col. 504.)

IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Ad Thessalonicenses secundam scribit Epistolam Apostolus: et notum facit eis de temporibus novissimis, et de adversarii dejectione. Scribit hanc Epistolam ab Athenis per Titum diaconem, et Onesimum acolytum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Sylvanus et Timotheus, etc., usque ad charitas uniuscujusque vestram in invicem. Hoc dixit, ne forte de tanto bono, etc., usque ad habeatis ex vobis. (Id., lib. de Grat. et lib. arb., tom. X, part. 1, col. 904.)

Ita ut et nos ipsi, etc., usque ad requiem nobiscum. Pressuras persecutionesque justorum, etc., usque ad perficiendam purgationem. (Id., tract. 13 contra Faust., tom. VIII, col. 291 et seq.)

In revelatione, etc., usque ad qui crediderunt. Si peior est conditio nescientium quam scientium legem, etc., usque ad qui ignorant Deum. (Id., lib. de Grat. et lib. arb. tom. X, part. 1, col. 884 et seq.)

Quia creditum est, etc., usque ad Domini Jesu Christi. Salus religionis hujus per quam solam veram salutem vera, veraciterque promittitur, etc., usque ad vocatione sua sancta. (Id., lib. II Retract., tom. I, col. 643.)

CAPUT II.

Rogamus autem vos, fratres, etc., usque ad seducet ullo modo. Quando dicebat, Non cito moveamini mente, etc., usque ad hujus dies ultimus. (Id., epist. ad Hesyech. episc. de fine sæc., tom. II, col. 905 et seq.)

Diligendus ergo est et expectandus Domini, sicut sancte exhortaris, adventus, etc., usque ad utique non credebatur. (Id., ibid., col. 909 et seq.)

Quoniam nisi venerit, etc., usque ad iniquitatis his qui pereunt. Rogamus vos, inquit, fratres, per adventum Domini, etc., usque ad justissime judicatu-

A rum. (Id., lib. xx de Civit. Dei., tom. VII, col. 685 et seq.)

Non retinetis, etc., usque ad illustratione adventus sui. Hæc verba apostolica ita sane obscura sunt, et mystice dicta, etc., usque ad hic omnino tacetur. (Id., epist. ad Hesyech. episc. tom. II, col. 908.)

Eo quod charitatem, etc., usque ad in omni opere et sermone bono. Judæi cum putant ad suum regnum visibilem istam pertinere prophetiam, etc., usque ad et non tota gens pereat. (Id., tract. in psal. cv, tom. IV, part. II, col. 1418.)

Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi neque fiet, etc., usque ad potius quam passurus. (Id., epist. ad Hesyech. episc. tom. II, col. 915.)

CAPUT III.

De cætero, fratres, etc., usque ad malis hominibus. Nunquid postremo apostolum Paulum pro Judæis infidelibus, etc., usque ad præcipit ut faciat. (Id., epist. ad Vital., tom. II, col. 988.)

Non enim omnium, etc., usque ad imitari nos. Posse habere fidem, etc., usque ad qua juste judicat. (Id., lib. Sent. Prosper., tom. X, part. II, col. 1887.)

Quoniam non in quiete, etc., usque ad panem manducant. Non, inquit, de hoc opere corporali, etc., usque ad præconio facere jubentur. (Id., lib. de Oper. monach., tom. VI, col. 549 et seq.)

Vos autem, fratres, nolite deficere beneficientes. Propter necessitates sanctorum, etc., usque ad ne sint infructuosi. (Id., ibid., col. 561.)

Quod si quis, etc., usque ad cum omnibus vobis. Amen. Diligamus inimicos, corripiamus, etc., usque ad non præcidit dilectionem. (Id., tract. in psalm. LII, tom. IV, part. 1, col. 635.)

Superbo oculo et insatiabili corde huic convalescebat, etc., usque ad ipsi saturabuntur. (Id., in psalm. c, col. 1290.)

IN EPISTOLAM I AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Timotheum instruit, et docet de ordinatione episcopatus, et diaconii, et omnis ecclesiasticæ disciplinæ, scribens a Laodicea per Thyebicum diaconem.

CAPUT PRIMUM.

Paulus Apostolus Jesu Christi, etc., usque ad quæ est in fide. Quod iste profanas, et aniles fabulas, etc., usque ad catholicus lector intelligit. (Id., lib. contr. init. leg. et proph. tom. VIII, col. 637 et seq.)

Finis autem præcepti, etc., usque ad fide non ficta. Divinarum Scripturarum multiplicem abundantiam,

D etc., usque ad tenet in moribus. (Id., serm. de laude charitatis, tom. V, part. II, col. 1533.)

Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc., usque ad quadam sorte junguntur. (Id., lib. de Doctr. Christ. primo, tom. III, part. 1, col. 29 et seq.)

Omnium igitur hæc summa est, ut intelligatur legis, et omnium divinarum Scripturarum plenitudo, etc., usque ad ut perfecta sit. (Id., ibid., col. 36.)

Omnia igitur præcepta divina referuntur ad cha-

ritatem, etc., usque ad superet nulla erit. (Id., lib. A *Enchir.*, tom. VI, col. 288 et seq.)

Amate, sed quid amatis videte, etc., usque ad et fide non flecta. (Id., *tract. in psalm. xxxi*, tom. IV, part. 1, col. 260.)

Quidquid ergo salubriter mente concipitur, etc., usque ad laqueus erit dilecti. (Id., *tract. in psal. cxi*, tom. IV, part. 11, col. 1816.)

Cum enim diceret charitas, addidit de corde puro, etc., usque ad spes nostra fallatur. (Id., lib. 1 de *Doct. Christ.*, tom. III, part. 1, col. 36.)

A quibus quidam, etc., usque ad de quibus affirmant. Quid enim molestiae, tristitiaeque ingerant prudentibus fratribus temerarii, etc., usque ad ad escam perveniant. (Id., lib. de *Gen. ad litt.*, tom. III, part. 1, col. 261 et seq.)

Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur. Justo enim non est lex posita: quae tamen bona est, usque ad nisi divina gratia subveniri. (Id., lib. de *Spir. et litt.*, tom. X, part. 1, col. 209 et seq.)

Bona est lex illi qui ea legitime utitur, etc., usque ad sanante per gratiam. (Id., *epist. ad Anast.*, tom. II, col. 595 et seq.)

Scientes hoc, etc., usque ad quod creditum est mihi. Deo vivit qui sub Deo est, legi autem, qui sub lege est. Sub lege autem vivitur, in quantum quisque peccator est, id est in quantum a veteri homine non est mutatus. Sua enim vita vivit.

Et ideo lex supra illum est, quia qui illam non implet, infra, etc., usque ad stabili gaudens bono. (Id., *expos. Epist. ad Gal.*, tom. III, part. 11, col. 2115 et seq.)

Gratias ago ei, etc., usque ad quorum primus ego sum. Apostolus Paulus ex persecutore Christi annuntiator factus, etc., usque ad persecutor et injuriosus. (Id., *serm. de conv. Paul.*, tom. V, part. 1, col. 1268 et seq.)

Sed ideo misericordiam, etc., usque ad in vitam aeternam. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus, etc., usque ad negare poterit debitum. (Id., *tract. in psal. lxxxiii*, tom. IV, part. 11, col. 1067.)

Sed misericordiam, etc., usque ad in incredulitate. Magna est misericordia tua: et de magna misericordia, etc., usque ad sed magnam misericordiam. (Id., in *psal. l*, tom. IV, part. 1, col. 588.)

Fidelis sermo, etc., usque ad in vitam aeternam. Nulla causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores, etc., usque ad vastasti in infirmitate ejus. (Id., *serm. 9 de eisdem verb. apost.*, tom. V, part. 1, col. 945 et seq.)

Christus Jesus venit in mundum peccatores, inquit, salvos, etc., usque ad ad eum sanandi currite. (Id., *ibid. serm. 10*, col. 951 et seq.)

Audivimus beatum apostolum Paulum dicentem, Humanus sermo, et omni acceptione dignus, etc., usque ad sine parvulus venire ad me. (Id., *ibid. serm. 8*, col. 940, et seq.)

Regi autem, etc., usque ad bonam militiam. Virgam

A virtutis tunc emittet Dominus ex Sion. Apparet, fratres, evidentissime, etc., usque ad regni ejus non erit finis. (Id., *tract. in psal. cix*, tom. IV, part. 11, col. 1455.)

Si in illis vocibus quae fiebant in Exodo, etc., usque ad nullus imperiosus egisse. (Id., lib. 11 de *Trinit.*, tom. VIII, col. 866.)

De invisibili Deo inter nos agitur, etc., usque ad videbimus eum sicuti est. (Id., lib. *contr. Maximin.*, tom. VIII, col. 762 et seq.)

Habens fidem, etc., usque ad non blasphemare. Istud Apostoli quale est? nonne ita mirabile, etc., usque ad excluditur opere Satanæ. (Id., lib. de *Nat. et grat.*, tom. X, part. 1, col. 262.)

Nulla creatura est, sive quae in veritate manet dans gloriam Deo, etc., usque ad sibi retinuit. (Id., *expos. Epis. ad Gal.*, tom. III, part. 11, col. 2128 et seq.)

CAPUT II.

Obsecro igitur, etc., usque ad ad agnitionem veritatis venire. Quandiu permixtae sunt ambae civitates, etc., usque ad cum illo per speciem. (Id., lib. *xix de Civit. Dei.*, tom. VII, col. 656 et seq.)

Sicut autem Jerusalem significat civitatem societatenque sanctorum, etc., usque ad Dei edificatio estis. (Id., lib. de *catechizandis Rudibus*, tom. VI, col. 337 et seq.)

Ista plane difficillime discernuntur, ubi ait: Obsecro, etc., usque ad et habitavit in nobis. (Id., lib. *ad Paul. episc.* tom. II, col. 635 et seq.)

Cum audimus, et in sacris litteris legimus quod velit omnes homines salvos, etc., usque ad quodcumque non fecit. (Id., lib. *Enchir.*, tom. VI, col. 280 et seq.)

Sicut illud quod dictum est, omnes in Christo vivificabuntur, etc., usque ad nisi ab ipso volente non sunt. (Id., in *psal. cxii*, *ex epist. ad Vital.*, tom. II, col. 985 et seq.)

Vult autem Deus omnes homines salvos fieri et, etc., usque ad sub Dei potestate. (Id., lib. de *Spir. et litt.*, tom. X, part. 1, col. 238.)

Quia ergo nos qui salvi futuri sint nescientes, etc., usque ad quoniam nos facit velle. (Id., lib. de *Nat. et grat.*, tom. X, part. 1, col. 255.)

Unus enim Deus, etc., usque ad pro omnibus. Cum sit ipse Christus sapientia Dei per quam creata sunt omnia, etc., usque ad qui est veritas in aeternis. (Id., lib. 1 de *cons. evang.*, tom. III, part. 1, col. 870.)

Tu es veritas super omnia praesidens, etc., usque ad nobis serviendo. (Id., lib. *x Confess.*, tom. I, col. 867 et seq.)

Si omnes homines, quandiu mortales sunt, etiam miseri sint necesse est, etc., usque ad qui in superioribus vita. (Id., lib. de *Civit. Dei*, tom. VII, col. 268 et seq.)

An apostolus Petrus, sicut eum quidam favore perverso excusare nituntur, etc., usque ad quomodo est membrum? (Id., *tract. in Evang. sec. Joan. lxiij*, tom. III, part. 11, col. 1810 et seq.)

Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. A
Habes majestatem ad quam ores, etc., usque ad
misericordiam. (Id., tract. in psal. xxix, tom. IV,
part. I, col. 216 et seq.)

Talem se Deus præbuit hominibus, ut etiam pa-
nem de celo miserit, etc., usque ad quod non po-
terat. (Id., tract. in psal. cxxxiv, tom. IV, part. II,
col. 1741 et seq.)

Mediatorem Dominum Jesum Christum secundum
hominem dici, etc., usque ad diligendo imitati
sunt. (Id., expos. Epist. ad Gal. tom. III, part. II,
col. 2122.)

Nam neque per ipsum liberaremur unum media-
torem Dei et hominum, etc., usque ad si dici non
potest. (Id., lib. Enchir., tom. VI, col. 249 et seq.)

Ego, inquit, Dominus, ero illis in Deum, etc., usque
ad et divina humanitas Christi. (Id., lib. de Ovid.
Ezech., tom. V, part. I, col. 310.)

Cujus testimonium, etc., usque ad in fide et veri-
tate. Ait Dominus Jesus his qui crediderant in eum,
etc., usque ad id quod videatur. (Id., tract. 40 in Evang.
sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1690 et seq.)

Volo ergo viros, etc., usque ad per opera bona.
Levavit pro nobis Dominus noster manus suas in
cruce, etc., usque ad levare ad Deum. (Id., in psal.
LXXI, tom. IV, part. I, col. 755.)

Mulier, etc., usque ad in silentio. Quod dictum
est, et ad virum tuum conversio tua, et ipse tui
dominabitur, etc., usque ad et augetur culpa. (Id.,
lib. XI de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 450.)

Adam enim, etc., usque ad in prævaricatione fuit.
Si jam spiritalis erat Adam, quamvis mente, non
corpore, etc., usque ad invidendo vetuisset. (Id.,
ibid., col. 452 et seq.)

Superbus ille angelus, ac per hoc invidus, etc.,
usque ad diaboli laqueis implicati. (Id., lib. XIV de
Civit. Dei., tom. VII, col. 419 et seq.)

Salvabitur, etc., usque ad cum sobrietate. In isto
sexu masculi et femine, apostolus Paulus occultio-
nis ejusdam rei, etc., usque ad sanctificatio non
invenitur. (Id., lib. XII de Trinit., tom. VIII,
col. 1004.)

Cor meum et caro mea exsultaverunt, in Deum vi-
vum, etc., usque ad operare opera tua. (Id., tract.
in psal. LXXXIII, tom. IV, part. II, col. 1060
et seq.)

Qualis pax? quam oculus non vidit, nec auris au-
divit, etc., usque ad pax super Israel. (Id., tract. in
psal. cxxvii, tom. IV, part. II, col. 1688.)

CAPUT III.

Fidelis sermo: Si quis, etc., usque ad columna et
firmamentum veritatis. Nec sic esse quisquam debet
otiosus, usque ad opprimat ista necessitas. (Id., lib.
XIX de Civitate Dei, tom. VII, col. 647.)

Et manifeste magnum, etc., usque ad assumptum
est in gloria. Non in Deo tantum innotescit angelis
quod absconditum est, etc., usque ad ipsa veritas
clampt. (Id., lib. V de Gen. ad litt., tom. III, part. I,
col. 335.)

CAPUT IV.

Spiritus autem, etc., usque ad qui cognoverunt ve-
ritatem. Audi ergo quod confiteris te non videre, etc.,
usque ad demoniorum mendaciloquorum. (Id.,
lib. xxx contra Faust., tom. VIII.)

Hinc etiam illud præceptum quod est. Non mœ-
chaberis, etc., usque ad Manichæi, si dederis. (Id.,
ibid., col. 310.)

Quod autem Dominus invitatus venit ad nuptias,
etc., usque ad bonum vinum usque adhuc. (Id., tract.
in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1453
et seq.)

Quia omnis creatura, etc., usque ad quam assuetus
es. Testamento Veteri ubi quidam cibi carniū pro-
hibentur, etc., usque ad tamen auctoritas commen-
data. (Id., lib. contr. Faust., tom. VIII, col. 233 et
seq.)

Omnia munda mundis, Domini est terra et pleni-
tudo, etc., usque ad recitatur ad confirmationem.
(Id., lib. I ad Tit., tom. VIII, col. 236 et seq.)

Ineptas autem, etc., usque ad quæ nunc est, et fu-
tura. Videte amatoria sancta cantica. Videte Cantica
canticorum, etc., usque ad divitiæ et honor. (Id.,
tract. in psal. cxliii, tom. IV, part. II, col. 1868.)

Fidelis sermo, etc., usque ad qui te audiunt. Quid
est homo, quia memor es ejus, aut filius homi-
nis, etc., usque ad beatos fieri prædicat. (Id., tract.
in psal. viii, tom. IV, part. I, col. 115.)

CAPUT V.

Seniorem, etc., usque ad acceptum est coram Deo.
Qualis illa erat docente te magistro intimo in schola
pectoris, etc., usque ab quasi ab omnibus genita
fuisset. (Id., lib. Confess. IX, tom. I, col. 773.)

Quæ autem vere vidua, etc., usque ad nocte et die.
Omnis anima quæ intelligit se derelictam omni
auxilio, etc., usque ad auxilium præsto est illi. (Id.,
tract. psal. in cxxxI, tom. IV, part. II, col. 1725 et seq.)

Concerta in oratione, vince hoc sæculum, etc.,
usque ad nulla damna formides. (Id., lib. ad Probam
de or. Deo, tom. II, col. 506.)

Quantacunque temporalium bonorum felicitate cir-
cumfluas, etc., usque ad incorruptione vegetatur.
(Id., ibid., col. 496 et seq.)

Deliciæ igitur spiritalis deliciis carnalibus in san-
cta castitate succedant, etc., usque ad ut Deus ac-
quiratur. (Id., lib. de Bono viduit., tom. VI, col.
447 et seq.)

Qui exaltas me de portis mortis, etc., usque ad
per portas mortis pervenitur. (Id., tract. in psal. ix,
tom. IV, part. I, col. 123.)

Vita quæ in peccatis est, mors appellari in Scri-
pturis solet, etc., usque ad tangere mortuum. (Id.,
lib. Contr. Manich., tom. III, part. I, col. 212.)

Si quis autem, etc., usque ad si filios educavit.
Quia duo præcipua præcepta, hoc est ad dilectionem
Dei, et dilectionem, etc., usque ad infidelis deterior.
(Id., lib. XIX de Civit. Dei, cap. 14, tom. VII, col.
642 et seq.)

Cum vidisset ergo Jesus matrem et discipulum

stantem quem diligebat, etc., usque ad discipulus A in sua. (Id., tract. 119 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1950 et seq.)

Si quid sane pecuniæ res tua familiaris habet, etc., usque ad infideli deterior. (Id., epist. ad Latam, tom. II, col. 1059.)

Si hospitio, etc., usque ad subsecuta est. Dicimus, fratres, humilitatem ab Excelso, etc., usque ad humilitatis affectus. (Id., tract. 58 in Evang. sec. Joan. tom. III, part. II, col. 1794.)

Adolescentiores, etc., usque ad irritam fecerunt. In conjugali quippe vinculo si pudicitia conservatur, etc., usque ad sive desint. (Id., lib. ad Julian. de sanct. vid., tom. VI, col. 437 et seq.)

Vovete et reddite Domino Deo vestro, etc., usque ad ut vocatis et reddatis. (Id., tract. in psal. LXXV, B tom. IV, part. I, col. 967 et seq.)

Quod enim cuique antequam vovisset licebat, etc., usque ad fidem irritam fecerunt. (Id., lib. ad Pollent., tom. VI, col. 468.)

Simul autem, etc., usque ad non oportet. Nemo vos fallat. Si non vultis falli, etc., usque ad unus assumetur et unus relinquetur. (Id., tract. in psal. xcix, tom. IV, part. II, col. 1279 et seq.)

Volo autem juniores, etc., usque ad retro post Sathanam. Nuptiarum bonum apostolica auctoritate et sobrietate commendat, etc., usque ad cadere et interire. (Id., lib. ad Julian. de sanct. viduit., tom. VI, col. 437.)

Si quis fidelis, etc., usque ad sufficiat. Habebat et Dominus loculos, etc., usque ad viduis sufficere possit. (Id., tract. 64 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1803.)

Qui bene præsent, etc., usque ad sub duobus aut tribus testibus. Operarii enim sumus, etc., usque ad daturus es. (Id., tract. 17 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1530.)

Nunquid de bobus pertinet ad Deum, etc., usque ad implet officium. (Id., tract. in psal. cxxvi, tom. IV, part. II, col. 1675.)

Christum Dominum et Paulum servum ejus audiamus, etc., usque ad vulnus esse mortiferum. (Id., serm. 83 de vers. Evang., tom. V, part. I, col. 510 et seq.)

Manus cito, etc., usque ad tuas infirmitates. Sicut se habet firmissima veritas, etc., usque ad impediaris. (Id., de Viduit., tom. VI, col. 444.)

Quorundam hominum peccata, etc., usque ad abscondi non possunt. Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quod animo fiant, etc., usque ad quo manifestentur. (Id., lib. II de Serm. Domini in monte, tom. X, part. I, col. 1297.)

CAPUT VI.

Quicumque sunt sub iugo, etc., usque ad quantum esse pietatem. Quæ de servo Hebræo præcipiuntur, etc., usque ad recusasset. (Id., lib. Quæst. in Exod. clixvii, tom. III, part. I, col. 624.)

Est autem quæstus magnus pectus cum sufficientia. Hanc igitur sufficientiam non indecenter vult, quisquis vult, nec amplius vult, etc., usque ad vivendum est. (Id., lib. ad Probam de or. Deo, tom. II, col. 498 et seq.)

Nihil enim intulimus, etc., usque ad contenti simus. Recole dives primordia tua, etc., usque ad his contenti simus. (Id., serm. de verb. evang., tom. V, part. I, col. 412.)

Nam qui volunt, etc., usque ad in interitum et perditionem. Videte quid divitiis dictum sit, etc., usque ad ne desideret. (Id., tract. in psal. cxxxvi, tom. IV, part. II, col. 1769.)

Radix enim omnium malorum, etc., usque ad bonam confessionem. Attendite quid dimiserunt, etc., usque ad non divitiæ, sed cupiditas. (Id., serm. de verb. evang., tom. V, part. I, col. 412.)

Initium omnis peccati superbia, etc., usque ad mittatur æternum. (Id., lib. II de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 436 et seq.)

Inclina cor meum in testimonia tua, etc., usque ad et non in avaritiam. (Id., tract. in psal. cxxviii, tom. IV, part. II, col. 1530 et seq.)

Ut serves mandatum, etc., usque ad Dominus dominanimum. Ostendi non esse consequens, etc., usque ad Patris natura non fecit. (Id., lib. II contra Maxim., tom. VIII, col. 766 et seq.)

Unius igitur ejusdem cum Patre substantiæ est, etc., usque ad et Filium et Spiritum sanctum. (Id., lib. de Trinit., tom. VIII, col. 825 et seq.)

Qui solus habet immortalitatem. Quidquid etiam a meliore in deterius, etc., usque ad ubi nulla mutabilitas. (Id., tract. 23 in Evang. sec. Joan., tom. III, p. II, col. 1588.)

Quod ait Apostolus : Qui solus habet immortalitatem, etc., usque ad idem ipse est. (Id., lib. de Trinit., tom. VIII, col. 854 et seq.)

Vera æternitas et vera immortalitas non est, etc., usque ad facta mutatio. (Id., lib. Sentent. Prosperi, tom. X, p. II, col. 1859.)

Et lucem inhabitat, etc., usque ad Amen. Omne quippe quod oculis corporis conspici potest, etc., usque ad sicuti est. (Id., epist. ad Italic., tom. II, col. 319.)

Dictum est : Deus habitat lucem inaccessibilem, etc., usque ad muneribus suis. (Id., tract. in psal. cxviii et xxxiii, tom. IV, part. II, col. 1514 et seq.)

Si modum querimus quomodo locutus sit Deus, etc., usque ad repellenda est. (Id., lib. viii de Gen. ad litt., tom. III, part. I, col. 392 et seq.)

Divitiis hujus sæculi, etc., usque ad ut apprehendant veram vitam. Nihil enim tam timendum est in divitiis, quam superbia, etc., usque ad non hujus mundi. (Id., serm. de verb. Evang., tom. V, part. I, col. 957 et seq.)

Ut apprehendant veram vitam. Qui nolunt divites fieri, vel qui non curant, etc., usque ad quod hic damus. (Id., ibid., col. 412 et seq.)

Pauper Dei in animo est : non in sæculo, etc., A xv *contr. Faust.*, tom. VIII, col. 313 et seq.)
usque ad satnret panibus. (Id., *tract. in psal. cxxxi*, tom. IV, part. II, col. 1727.)

O *Timothee*, etc., *usque ad Amen.* Veniat in mentem adversus tales apostolica illa admonitio. Aptavi vos, etc., *usque ad apostolus Paulus.* (Id., *lib.*

Non enim ait, devitans verborum novitates, sed addidit, etc., *usque ad velut imperitiam deridere.* (Id., *tract. 7 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1879 et seq.)

IN EPISTOLAM II AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Item *Timothee* scribit de exhortatione martyrii, et omnis regulæ veritatis : et quid futurum sit temporibus novissimis, et de sua passione scribens a Roma.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi tu melius nostri. In hoc Apostoli testimonio cavere debemus, etc., *usque ad operetur patientiam.* (Id., *serm. de grat. et lib. arb.*, tom. X, part. I, col. 904 et seq.)

Major quippe libertas est necessaria, etc., *usque ad cruciantia superarent.* (Id., *lib. de Corr. et grat.*, tom. X, part. I, col. 937 et seq.)

CAPUT II.

Tu ergo, *fili*, alios docere. Excellenti ergo sanctitate eminentes, etc., *usque ad salubriter imitentur.* (Id., *tract. in psal. lxxi*, tom. IV, part. I, col. 904.)

Labora in omnibus intellectum. *Timotheum* quem dicit germanissimum filium, etc., *usque ad saluberrime hortatur.* (Id., *lib. de oper. monach.*, tom. VI, part. I, col. 1877.)

Profectus fidelium sine tentatione, etc., *usque ad tentationi resistens.* (Id., *lib. Sent. Præsperii*, tom. X, part. II, col. 1877.)

Filius hominis Christum ita credamus, etc., *usque ad et filium hominis.* (Id., *lib. contr. Faust.*, tit. 2, tom. VIII, col. 209 et seq.)

Et repulit tabernaculum Joseph, etc., *usque ad secundum Evangelium meum.* (Id., *tract. in psal. lxxvii*, tom. IV, part. I, col. 1006 et seq.)

In quo laboro, etc., *usque ad verbum veritatis.* Credidi, inquit, propter quod locutus sum, etc., *usque ad ego humiliatus sum nimis.* (Id., *tract. in psal. cxv*, tom. IV, part. II, col. 1492.)

Dicat ergo Ecclesia Christi, civitas regis magni, etc., *usque ad nec in præconibus alligatis.* (Id., *lib. xvii de Civit. Dei*, tom. VII, col. 528.)

Propterea non poterant credere, etc., *usque ad voluntatis humane.* (Id., *tract. 53 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1776.)

Profana autem, etc., *usque ad ut cancer serpit.* Cum sint inter se duo ista contraria, etc., *usque ad in atria Domini.* (Id., *tract. in psal. cxviii*, tom. IV, part. II, col. 1556 et seq.)

Ex quibus est, etc., *usque ad quorundam fidem.* Omnes enim sectæ quæ se aliquam religionem hominibus inserere præsumperunt, etc., *usque ad in-*

telligimus corporum resurrectionem (Id., *tract. xviii in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1551 et seq.)

Nonnulli enim attendentes verba, etc., *usque ad in tribulatione patientes.* (Id., *lib. ad Januar.*, tom. II, col. 206.)

Sed firmum, etc., *usque ad nomen Domini.* Dicebat Apostolus : Ex quibus est Hymeneus et Philetus, etc., *usque ad ab iniquitate recede.* (Id., *tract. in psal. xcii*, tom. IV, part. II, col. 1185.)

Satis enim fixum atque immobile debet corde retineri, etc., *usque ad nominat nomen Domini.* (Id., *lib. de catechizand. Rud.*, tom. VI, col. 323.)

Nec moveat quod sæpe diabolus seducit etiam illos, etc., *usque ad seipsum videt.* (Id., *lib. xx de Christ. Dei*, tom. VII, col. 669.)

Nondum apparuit iudicium, sed jam factum est, etc., *usque ad novit zizania.* (Id., *tract. 12 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1490.)

Modo enim corpus Christi mistum est tanquam area, etc., *usque ad salvus erit.* (Id., *ibid.*, col. 1221.)

De illis ovis, de quibus dicit Apostolus : Novit Dominus qui sunt ejus, etc., *usque ad de manu mea.* (Id., *ibid.*, col. 1726.)

Numerus ergo iustorum, qui secundum propositum *usque ad sacrosancta mysteria.* (Id., *lib. v de Bapt. contr. Donat.*, tom. IX, col. 195 et seq.)

In vincta autem domo, etc., *usque ad de corde puro.* Quosdam qui circa veritatem aberraverant, etc., *usque ad tolerare coguntur.* (Id., *ibid.*, *lib. iii*, col. 152.)

De quibus ait Apostolus : Sermo eorum sicut cancer serpit, etc., *usque ad ut cancer serpebat.* (Id., *ibid.*, *lib. iv*, col. 165 et seq.)

Omnibus consideratis puto me non temere dicere, etc., *usque ad spiritualiter separati sunt.* (Id., *ibid.*, *lib. vii*, col. 241.)

Ne queramus eum absque nobis, etc., *usque ad vel unius moris in domo.* (Id., *ex tract. psal. lxxvii*, tom. IV, part. I, col. 815 et seq.)

De vasis aureis et argenteis, etc., *usque ad et fictilia.* (Id., *ex lib. Retract.*, II, tom. I, col. 658.)

Stultas autem, etc., *usque ad qui resistunt veritati.* Mundo et simplici oculo opus est ut inveniat via sapientiæ, etc., *usque ad veritatem.* (Id., *lib. ii*

de *Serm. Dom. in monte*, tom. III, part. 1, col. 1275 A et 1281.)

Illa nos nec deesse voluit fratrum correptioni, etc. usque ad correptionis asperginus. (Id., in *exposit. epist. ad Gal.*, tom. III, part. II, col. 2143.)

Ne quando Deus, etc., usque ad ad ipsius voluntatem. Correptionis utilitas, quæ nunc est major, nunc minor, etc., usque ad respexit eum Dominus. (Id., *lib. de Cor. et grat.*, tom. X, part. 1, col. 919 et seq.)

CAPUT III.

Hoc autem scito, etc., usque ad magis quam Dei. Qui hoc animo pascunt oves Christi, etc., usque ad sed volens eam vicit. (Id., *tract. 124 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, p. II, col. 1967 et seq.)

Vide quando dixit Apostolus, etc., usque ad comprehendendi non potest. (Id., *epist. ad Hesych.*, tom. II, col. 912 et seq.)

Habentes speciem, etc., usque ad hos devita. In nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, etc., usque ad conscientie bonæ interrogatio. (Id., *lib. contra Faust.*, tom. VIII, col. 282 et seq.)

Certe jam renati ex aqua, et Spiritu, fratres nostra, etc., usque ad et fundati. (Id., *serm. in epist. Joan.*, tom. III, p. II, col. 1994.)

Ponite corda vestra in virtute ejus, etc., usque ad in hac area. (Id., *tract. in psal. XLVII*, tom. IV, part. 1, col. 541.)

Sacramentum sancti lavacri nusquam est, etc., usque ad Apostolus docet. (Id., *lib. de Agon. Christ.*, tom. VI, col. 307 et seq.)

Ex his enim sunt, etc., usque ad pervenientes. Divini cantici vox est, etc., usque ad intentio proficiendi. (Id., *tract. 63 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1805 et seq.)

Quemadmodum autem, etc., usque ad eripuit me Dominus. Animositatis hæreticorum semper inquieta est, etc., usque ad digitus Dei est hic. (Id., *lib. II ad Joan.*, tom. II, col. 219.)

Ait Jeremias propheta : Clamavit perdix, etc., usque ad nota erit omnibus. (Id., *lib. contr. Faust. tit. XIII*, tom. VIII, col. 289.)

Et omnes, etc., usque ad patientur. Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia, etc., usque ad non rapuit exsolventem. (Id., *lib. de Past.*, tom. V, part. 1, col. 275 et seq.)

Quod ait apostolus Paulus : Quicumque volunt in Christo pie vivere, etc., usque ad procurrit Ecclesia. (Id., *lib. XVIII de Civit. Dei*, tom. VII, col. 615 et seq.)

Sensi in epistola tua, etc., usque ad corvum et columbam. (Id., *epist. ad Sebast.*, tom. II, col. 1064.)

Verum est illud : Omnes qui volunt pie vivere, etc., usque ad qui eas curant. (Id., *tract. in psal. LIV*, tom. IV, part. 1, col. 634.)

Nemo sibi dicat : Fuerunt tribulationes, etc., usque ad nihil exeat. Id., *tract. in psal. LV*, col. 649.) Omnes qui secundum Christum pie volunt vivere,

A necesse est, etc., usque ad opprobrio et despectu. (Id., *tract. in psal. CXXII*, col. 1635 et seq.)

Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, etc., usque ad spiritui nostro. (Id., in *psal. CXXVII*, col. 1687 et seq.)

Ait Apostolus : Omnes qui volunt in Christo pie vivere, etc., usque ad non noverunt. (Id., *serm. de verb. Apost.*, tom. V, part. 1, col. 910.)

Magnus honorum labor est, etc., usque ad recedit a sua. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, part. II, col. 1869.)

Mali autem homines, etc., usque ad ad omne opus bonum instructus. Cæcus si cæcum ducat, etc., usque ad illorum fuit. (Id., *tract. in psal. LIV*, tom. IV, part. 1, col. 664 et seq.)

CAPUT IV.

Testificor, etc., usque ad patientia et doctrina. Importunitas opportunitati utique contraria est, etc., usque ad miseria misericordes facit. (Id., *expos. Epis. ad Gal.*, tom. III, part. II, col. 2143 et seq.)

Quod errabat non revocastis, et quod perit non inquisistis, etc., usque ad ante tribunal Christi. (Id., *lib. de Past.*, tom. V, part. 1, col. 278.)

Sonet verbum Dei volentibus, etc., usque ad aut spinas evellant. (Id., *tract. in psal. CXXVIII*, tom. IV, part. II, col. 1689.)

Scio scriptum esse : In multiloquio non effugies peccatum, etc., usque ad erat necessarium. (Id., *lib. CCLXIV de Trinit.*, tom. VIII, col. 1098.)

Erit enim tempus, etc., usque ad sobrius esto. Cavete timendo, et orando, ne irruatis in illud ænigma Salomonis, etc., usque ad sicut cancer serpit. (Id., *tract. 98 in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1878.)

Ego enim jam delibor, etc., usque ad maxime autem membranas. Apostolus Paulus, quem certe invenimus sine ullis meritis bonis, etc., usque ad et esse donum Dei. (Id., *lib. de Grat. et lib. arb.*, tom. X, part. 1, col. 890 et seq.)

Plus omnibus laboravi, ait Apostolus, etc., usque ad misericordia coronaris. (Id., *tract. in psal. CII*, tom. IV, part. II, col. 1321 et seq.)

Reposita est mihi corona justitie, etc., usque ad omnia præmia. (Id., in *psal. CVIII*, col. 1275.)

Quomodo potuit hæc dicere, cui adhuc restabat, etc., usque ad ut dimitteretur, orabat. (Id., *lib. de Spir. et litt.*)

Qua Domini pollicitatione certus erat in illo fine, quem adhuc futurum jam fidendo, etc., usque ad diligunt nomen ejus. (Id., *tract. in Evang. sec. Joan.*, tom. III, part. II, col. 1400 et seq.)

Apostolus ubi spem dat bonis de iudicio, seipsum ponit, etc., usque ad et regnum ejus. (Id., in *psalm. C*, tom. IV, part. II, col. 1283 et seq.)

Intuentes igitur quod commemorasti de Apostolo etc., usque ad desideratur affectu. (Id., *epist. ad Hesych. evisc.*, tom. II, col. 704 et seq.)

Defecit in salutare tuum anima mea. Bonus est ergo, etc., usque ad a credentibus non videtur. (Id., in psalm. cxviii, tom. IV, part. II, col. 1557.)

Si enim amamus Christum, utique adventum ejus desiderare debemus, etc., usque ad modo quis prohibet. (Id., in psalm. cxlvii, tom. IV, part. II, col. 1915 et seq.)

Superest mihi corona justitiæ. Omnia dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis. Et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus digne dici aliquid potest. Nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincentium: et quæcunque bona temporaliter transeuntia per creaturæ partes

A error appetit infidelium, veriora in æternum manentia in Creatore omnium simul inventura est pietas filiorum.

Alexander ararius, etc., usque ad resistit verbis nostris. Non ait reddat, sed reddet illi Dominus, etc., usque ad sæpe cecinerunt. (Id., lib. de Serm. Dom. in monte, tom. III, part. I, col. 1265.)

Et redditione reddet vobis omnia mala, etc., usque ad vel fecit. (Id., lib. Locut. Gen., tom. III, part. I, col. 502.)

In prima mea defensione, etc., usque ad Amen. Non orat pro Alexandro, etc., usque ad non exhibuerit. (Id., lib. I de Serm. Dom. in monte., tom. III, part. I, col. 1266.)

IN EPISTOLAM AD TITUM.

ARGUMENTUM.

Titum commonefacit et instruit de constitutione presbyterii, et de spiritali conversatione, et hæreticis vitandis, qui traditionibus Judaicis credunt, scribens ei a Nicopoli.

CAPUT PRIMUM.

Paulus servus Dei, apostolus, etc., usque ad Christo Jesu Salvatore nostro.

Dicit Apostolus, tempora æterna, etc., usque ad futurum erat. (Id., lib. XII de Civit. Dei, tom. VII, col. 565 et seq.)

Si in principio temporis, etc., usque ad justum est enim. (Id., lib. I de Gen. contr. Manich., tom. III, part. I, col. 174 et seq.)

Quæri potest quomodo ab Apostolo dictum sit, Ante tempora æterna, etc., usque ad tempus autem mutabile. (Id., lib. Quæst., tom. VI, col. 84.)

Hujus rei gratia, etc., usque ad crimine est. Nullus in Ecclesia recte posset ordinari, etc., usque ad remittantur. (Id., lib. ad Boni. papam urbis, tom. X, part. I, col. 565 et seq.)

Quemlibet valde justum discutias in hac vita, etc., usque ad non perfecta libertas. (Id., tract. 41 in Joan., tom. III, part. II, col. 1697.)

Ille quæ apathia Græce dicitur, etc., usque ad esse pejorem. (Id., lib. XIV de Civit. Dei, tom. VII, col. 445.)

Unius uxoris vir, etc., usque ad sanctum, continentem. Ecclesiæ dispensatorem non licere ordinari nisi unius uxoris virum, etc., usque ad semper est malum. (Id., lib. de Bono conjug., tom. VI, col. 587 et seq.)

Amplectentem eum, etc., usque ad lucris gratia. Inter multa, etc., usque ad servare res suas. (Id., serm. de verb. Apost. tom. V, part. I, col. 961.)

Quis enim audent apertissime loquendo contradicere

B veritati, etc., usque ad non contradicit. (Id., col. 963.)

Dixit quidam ex illis, etc., usque ad a veritate. Jam illud non miror, quod homo, etc., usque ad secundum vos dixerunt. (Id., lib. contr. inim. leg. et proph., tom. VIII, col. 646 et seq.)

Omnia munda, etc., usque ad et conscientia. Cum ait Apostolus. Omnia munda mundis, naturas ipsas intelligi voluit, etc., usque ad mens et conscientia. (Id., lib. contr. Faust. tit. LXI, tom. VIII, col. 497 et seq.)

Immundis autem et infidelibus nihil est mundum, etc., usque ad qui displicet. (Id., in psalm. ciii, tom. IV, part. II, col. 1362.)

C Immundis et infidelibus, quorum polluta sunt mens et conscientia, etc., usque ad enuntiatur. (Id., lib. XII de Trinit., tom. VIII, col. 1000 et seq.)

Confitentur se nosse, etc., usque ad bonum reprobi. Quicunque negat quod Jesus non sit Christus, etc., usque ad et contremiscunt. (Id., serm. in epist. Joan., tom. III, part. II, col. 2027 et seq., et 2054 et seq.)

Vitia ovium late jacent, etc., usque ad ambos occidit. (Id., lib. de Pastor., tom. V, part. I, col. 274 et seq.)

CAPUT II.

Tu autem loquere, etc., usque ad nemo te contemnat. Jejunium magnum et generale, etc., usque ad Salvatoris nostri Jesu Christi. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1529.)

CAPUT III.

Admone illos principibus, etc., usque ad Amen. Quis non intelligat in lavaero regenerationis, etc., usque ad per patientiam expectamus. (Id., lib. contr. Faust. tom. VIII, col. 475 et seq.)

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

Philemoni familiares litteras facit pro Onesimo servo ejus, scribens ei ab urbe Roma de carcere per suprascriptum Onesimum.

CAPUT PRIMUM.

Paulus victus Christi Jesu et Timotheus frater, etc., usque ad te ipsum mihi debes. Ad Philemonem

A scripsit Apostolus, ut non quasi ex necessitate, etc., usque ad pro bona voluntate. (Id., lib. de Perfect. just. hom. tom X, part. 1, col. 275.)

Ita frater ego, etc., usque ad Amen. Cum homine in Deo frueris, etc., usque ad incommutabili bono. (Id., lib. de Doctr. Christ., tom. III, part. 1, col. 22 et seq.)

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

ARGUMENTUM.

In primis dicendum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribendo non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est: quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi gentium apostolus et non Hebræorum: sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Joannes apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse: cujus sensum et ordinem retinens Lucas evangelista, post excessum apostoli Pauli Græco sermone composuit.

CAPUT PRIMUM.

Multifarie multisque modis, etc., usque ad hæredem universorum. Erat ille dominus prophetarum, etc., usque ad dominus erat. (Id., tract. 25 in Evang. sec. Joan. tom. III, part. II, col. 1595 et seq.)

Tempus constituit Dominus promissis, etc., usque ad creditum expectaretur. (Id., tract. in psal. LXXIII.)

Per quem fecit et sæcula. Creaturæ motibus ceperunt currere tempora, etc., usque ad in ipso sunt omnia. (Id., lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1883.)

Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus. In æternitate stabilitas est, etc., usque ad et Filius unus est Deus. (Id., serm. de verb. Evang. tom. V, part. I, col. 666 usque ad 670.)

Portantque omnia, etc., usque ad faciens. Creatoris omnitenentis, etc., usque ad gubernare cessaret. (Idem, lib. Sent. Prosperi, tom. X, part. II, col. 1882.)

Dens enim omnipotens et omnitenens, etc., usque ad quia idem ipse. (Idem, lib. VII de Gen. ad. litt., tom. III, part. I, col. 391 et seq.)

Fundavit post omnia terram super firmamentum ejus, etc., usque ad in sæculum sæculi. (Idem, tract. in psalm. cIII, tom. IV, part. II, col. 1553.)

Purgationem peccatorum faciens. Asperges me, inquit, hyssopo et mundabor, etc., usque ad munda-

B tam. (Idem, tract. in psal. I, tom. IV, part. I, col. 593.)

Sedet ad dexteram, etc., usque ad omnes angeli Dei. Quanquam possit etiam ille dies, etc., usque ad prædicat. (Idem, in psal. II, tom. IV, part. I, col. 71.)

Et ad Angelos, etc., usque ad flammam ignis. Et hoc, quamvis non videamus apparitionem angelorum, etc., usque ad minister Dei. (Id., in psal. cIII, tom. IV, part. II, col. 1548 et seq.)

Illam ipsam supernam atque cœlestem unde peregrinamur patriam, etc., usque ad republica. (Id., lib. III de Trinit., tom. VIII, col. 875.)

Ad Filium autem, etc., usque ad præ participibus suis. Erat sedes regni judicis temporalis pertinens ad eos qui sub lege, etc., usque ad dictus est Christus.

(Id., tract. in psal. XLIV, tom. IV, part. I, col. 503 et seq.)

Messias Hebraice, Latine Christus est, etc., usque ad singulariter Christus. (Id., tract. in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1444.)

Dicis et ante incarnationem Christi, etc., usque ad a Jordane. (Idem, lib. I contr. Maxim., tom. VIII, col. 782 et seq.)

Et tu in principio, etc., usque ad anni tui non deficient. In principio terram tu fundasti, Domine, etc., usque ad hoc solum vere est. (Idem, in psal. CI, tom. IV, part. II, col. 1512 ad 1515.)

Mutabis ea et mutabuntur, etc., usque ad si vis dies est. (Id., psal. cXXI, tom. IV, part. II, col. 1623.)

Non enim discernens, etc., usque ad quod erat. (Id., lib. I contr. Maximin., tom. VIII, col. 756 et seq.)

Ad quem autem, etc., usque ad scabellum pedum tuorum. Sedet ergo a dextris Patris Filius, etc., usque ad indesinenter peragitur. (Id., in psal. CIX, tom. IV, part. II, col. 1460 et seq.)

Nonne omnes, etc., usque ad capiunt salutis. Substantia, vel si melius dici potest, essentia Dei, etc., usque ad Genesi scriptum est. (Id., lib. de Trinit., tom. VIII, col. 881 et seq.)

CAPUT II.

Quæ cum initium, etc., usque ad secundum suam

voluntatem. Sed quid ultra differimus, etc., usque ad A *lex dabatur. (Id., ibid., col. 885.)*

Non enim angelis, etc., usque ad non subjectum ei.

Ex tractatu psal. viii.

Omnis filius hominis, homo : quamvis non omnis homo, etc., usque ad spiritus subiciuntur. (Id., tract. in psal. viii, tom. IV, part. 1, col. 103 et seq.)

Nunc autem necdum videmus, etc., usque ad per passionem consummari. Quod autem tibi videtur nihil magnum de Deo Patre, etc., usque ad creatura Creatori. (Id., lib. contr. Maximin., tom. VIII col. 803.)

Quod itaque scriptum est ad Hebræos, etc., usque ad percipite regnum. (Id., ibid., col. 787.)

Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes. Loquens Dominus ad Patrem et orans pro discipulis suis dicit : Sanctifica eos, etc. usque ad quod ipse sum ego. (Id., tract. 105 in Evang. sec. Joan., tom. III, part. II, col. 1915 et seq.)

Et iterum : Ecce ego, etc. : usque ad participavit ejusdem. Quod, quid est aliud, quam eorum particeps factus est, etc., usque ad habitavit in nobis. (Id., in psal. xviii, tom. IV, part. I, col. 153.)

Ut per mortem, etc., usque ad obnoxiæ erant servituti. Poterat etiam hoc donare credentibus, etc., usque ad immortalitas consecuta. (Id., lib. II de Bapt. parv., tom. X, part. I, col. 181 et seq.)

Desideremus vitam Christi, etc., usque ad, plus amandus est. (Id., serm. in verb. Evang., tom. V, part. I, col. 726 et seq.)

Nusquam enim angelos apprehendit, etc., usque ad et eis qui tentantur auxiliari. Cum omnibus modis medetur, etc., usque ad ille sustinuit. (Id., lib. de vera Relig., tom. III, part. I, col. 134.)

CAPUT III.

Unde, fratres sancti, etc., usque ad propter incredulitatem. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, etc., usque ad Dominus plebem suam. (Id. in psalm. xciv, tom. IV, part. II, col. 1225 et seq.)

CAPUT IV.

Timeamus ergo etc., usque ad nunquam de alia loqueretur posthac die. Generatio, inquit, quæ non direxit cor suum, usque ad et valet quod non valebat. (Id., in psalm. lxxvii, tom. IV part. I, col. 991.)

Itaque relinquitur, etc., usque ad teneamus spei nostre confessionem. Misericordias Domini in æternum cantabunt, etc., usque ad nullus est finis. (Id., lib. de Civit. Dei, tom. VII, col. 803 et seq.)

Non enim habemus pontificem, etc., usque ad in auxilio opportuno. Cum aliquoties in Scripturis invenitur homines dictos esse sine querela, etc., usque ad esset caro peccati. (Id., lib. de Nat. et grat. tom. X, part. I, col. 253 et seq.)

CAPUT V.

Omnis namque pontifex, etc., usque ad quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Erant sacrificia

A antea Judæorum secundum ordinem Aaron in victimis pecorum, etc., usque ad cujus nostis sacrificium. (Id., in psal. xxxiii, tom. IV part. I, col. 302 et seq.)

Sublatum est enim sacrificium Aaron, et cæpit esse sacrificium secundum ordinem Melchisedech. Si natum ex utero, etc., usque ad a nobis acceptam. (Id., in psal. cix, tom. IV, part. II, col. 1459.)

Etenim cum deberetis magistri esse, etc., usque ad ad discretionem boni ac mali. Cum jam deberetis tempore ipso esse doctores, etc., usque ad non subtrahitur fundamentum. (Id., tract. 98 in Joan., tom. III, part. II, col. 1882 et seq.)

Sunt quidam homines, qui cum audierint quia humiles esse debent, etc., usque ad solido cibo. (Id., in psal. cxxx, tom. IV, part. III col. 1712.)

CAPUT VI.

Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, etc., usque ad et ostentui habentes. Ipsa ab Ægyptiis separatio, significat discessionem, etc., usque ad mortificari ut vivamus. (Id., lib. de Fide et operibus, tom. VI, col. 208.)

Terra enim, etc., usque ad ad confirmationem est juramentum. De cælis nulla dubitatio est, etc., usque ad præparatur. (Id., in psalm. lxxxviii, tom. IV, p. II, col. 1193.)

In quo abundantius volens Deus, etc., usque ad pontifex factus in æternum. Jacta in Deum curam tuam, etc., usque ad fluctuationem justo. (Id., in psalm. lvi, tom. IV, p. I, col. 644.)

Et incedentem, etc., usque ad factus in æternum. Impietates nostras tu propitiaberis. Tu sacerdos, etc., usque ad auferetur velamen. (Id. in psalm. lxi, tom. IV, p. I, col. 777 et seq.)

CAPUT VII.

Hic enim Melchisedech, etc., usque ad et non secundum ordinem Aaron dici? Locus diligenti consideratione usque ad resurrectionis exemplum. (Id. lib. x de Genesi ad litteram, tom. III, p. I, col. 423 et seq.)

Translatum enim sacerdotio, etc., usque ad secundum ordinem Melchisedech. Oportebat enim, ut evanescaturus, etc., usque ad ordinem Melchisedech. (Id. Quest. in Levit., qu. 83, tom. VI, col. 50.)

Reprobatio quidem est, etc., usque ad non sine jurejurando. Circumcisio præputii, et cætera hujusmodi priori, etc., usque ad sepultura violator. (Id., epist. ad Hieronym., tom. II, col. 281 et seq.)

Alii quidem sine jurejurando sacerdotes, etc., usque ad semper vivens ad interpellandum pro nobis. Dominus omnipotens dicit. Non est mihi voluntas, etc., usque ad perseverat in celo. (Id., lib. adver. Judæos, tom. VIII, col. 61 et seq.)

Talis enim decebat, etc., usque ad Filium in æternum perfectum. Evidenter Scriptura testatur, etc., usque ad incontaminabilis non haberet. (Id., lib. II de Baptismo parvulorum, tom. X, p. I, col. 162 et seq.)

Intelligere debemus, ne ipsos quidem superhissi-

mos, etc., usque ad et quod offerebat. (Id., lib. IV de A Trinit., tom. VIII, col. 901.)

CAPUT VIII.

Capitulum autem super ea quæ dicuntur, etc., usque ad quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Audiamus ex Evangelio: quia lex per Moysen data est: gratia et veritas per Jesum Christum facta est. Si enim discernimus, etc., usque ad Testamento revelata sunt. (Id., in psalm. LXXII, tom. IV, p. 1, col. 930 et seq.)

Nam si illud prius culpa vacasset, etc., usque ad prope interitum est. Si quaeratur a nobis cur non eo ritu colamus Deum quo coluerunt, etc., usque ad impletum probatur. (Id., lib. contra Faustum, tom. VIII, col. 501 et seq.)

Nempe in veteribus libris, etc., usque ad omne semen Israel. (Id., lib. de Spiritu et littera, tom. X, p. 1, col. 221 et seq.)

Legem pone mihi, Domine, etc., usque ad non titulus honoris. (Id., in psalm. CXVIII, tom. IV, p. 11, col. 1528 et seq.)

Sicut lex sanctorum scripta in tabulis lapideis, etc., usque ad qui datus est nobis. (S. Aug., lib. de Spir. et lit., tom. X, p. 1, col. 225 et seq.)

CAPUT IX.

Habuit quidem, etc., usque ad, quod dicitur sancta. Prima erat ingredienti porta atrii: quæ patebat viginti, etc., usque ad in Levitico scriptum est. (Id., lib. Quæst. in Exod. in expositione tabernaculi, paulo ante finem, tom. III, p. 1, col. 670 et seq.)

Post velamentum autem, etc., usque ad, non est modo dicendum per singula. Et dividet vobis velamen, etc., usque ad præcipiuntur est figurat. (Id., lib. Quæst. in Exod., qu. 112, tom. III, p. 1, col. 635.)

Propitiatorium autem quid dicat, etc., usque ad in Dei misericordia. (S. Aug. ibid., tom. III, part. 1, col. 633 et seq.)

His vero ita compositis, etc., usque ad usque ad tempus correctionis impositis. Septem diebus vestiet æ ea sacerdos; etc., usque ad misericordiam iudicio. (S. Aug., ibid., tom. III, part. 1, col. 640 et seq.)

Christus autem, etc., usque ad redemptione inventa. Filius Dei fecit nos: factus est inter nos, etc., usque ad ipse sacerdos. (S. Aug. in psal. CXLIX, tom. IV, part. 11, col. 1952 et seq.)

Si enim sanguis hircorum, etc., usque ad ad emundationem carnis. De juvenca rufa, cujus cinerem ad aquam aspersionis, etc., usque ad qui vere vir mundus est. (S. Aug., in Num. qu. 33, tom. III, part. 1, col. 732 et seq.)

Quanto magis sanguis Christi, etc., usque ad ad serviendum Deo viventi? Hoc sacrificium, ubi sacerdos est victima, etc., usque ad et habitavit in nobis. (Id., ser. de Sacr. vespertine, tom. V, part. 11, col. 1501 et seq.)

Et ideo Novi Testamenti mediator est, etc., usque ad qui vocati sunt æternæ hereditatis. Primo enim

A quod ita cœpit, etc., usque ad distinctione declaravit. (Id., lib. Quæst. in Num., tom. III, part. 1, col. 732 et seq.)

Ubi enim Testamentum, etc., usque ad quod mandavit ad vos Deus. Habeo, etc., usque ad possedit. (Id., in psal. LXXIX.)

Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, Testamentum, etc., usque ad et ipse nobis. (Id., tom. VI, col. 86 et seq.)

Etiam tabernaculum, etc., usque ad expectantibus se in salutem. De sacrificiis animalium quis nostrum, etc., usque ad implevit. (Id., tom. VIII, col. 346 et seq.)

CAPUT X.

B Umbram enim habens, etc., usque ad seme' mundati. Montem Sion istum quem habitasti in ipso, ubi erat populus ante, etc., usque ad umbræ tollerentur. (S. Aug., in psal. LXXIII, tom. IV, part. 1, col. 934.)

Cur autem non dicam præcepta illa, etc., usque ad boni non fiant. (Id., epist. ad Hieronym., tom. II, col. 281.)

Sed in ipsis commemoratio peccatorum, etc., usque ad auferri peccata. Manifeste Scriptura testatur, illum sanguinem, etc., usque ad præfigurabatur. (Id., tom. II, part. 1, col. 703.)

C Ideo ingrediens mundum dicit, etc., usque ad ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Sacrificium et oblationem noluisti, ait Domino. Antiqui enim, etc., usque ad Deus meus, volui. (Id., in psal. XXXIX, tom. IV, part. 1, col. 441 et seq.)

Sunt etiam qui universas, etc., usque ad et in Ecclesia. (Id., in psal. CL, tom. IV, part. 11, col. 1962.)

Sapientia ædificavit sibi domum, et suffulsit columnas septem, etc., usque ad participantibus ministratur. (Id., lib. de Civitate Dei, tom. VII, col. 555 et seq.)

Superius dicens, etc., usque ad et sacerdotem magnum super domum Dei. Verus ille mediator, in quantum formam, etc., usque ad plenissimam perducemur. (Id., lib. X de Civitate Dei, tom. VII, col. 298 et seq.)

D Accedamus cum vero corde, etc., usque ad quanto videritis appropinquantem diem. Fidelis Dominus in verbis suis. Quid enim promisit, etc., usque ad in omnibus operibus suis. (Id., in psal. CXLIV, tom. IV, part. 11, col. 1880 et seq.)

Voluntarie enim peccantibus, etc., usque ad reportetis promissionem. Ecce enim Dominus, inquit, ut ignis veniet, etc., usque ad caro sunt. (Id., lib. de Civitate Dei, tom. VII, col. 692.)

Adhuc enim modicum, etc., usque ad sed fidei in acquisitionem animæ. Iusti recti exsultate in Domino, etc., usque ad et vincentem coronat. (Id., in psal. XXXII, tom. IV, part. 1, col. 279.)

CAPUT XI.

Est autem fides sperandarum substantia re-

rum, etc., usque ad consecuti sunt senes. Hæc est enim laus fidei, si quod creditur, etc., usque ad quæ non videntur. (S. Aug., in *Joan.*, tom. III, part. IV, col. 1837.)

Fide intelligimus, etc., usque ad quæ per fidem est, hæres est institutus. Consideremus ea quæ fecit Deus, etc., usque ad usque nunc operatur. (Id., de *Gen. ad litteram*, tom. III, part. 1, col. 333 et seq.)

In principio fecit Deus cælum et terram. Terra, etc., usque ad condidit mundum. (Id., contra *Manich.*, tom. III, part. 1, col. 176 et seq.)

Fide qui vocatur Abraham, etc., usque ad cuius artifex et conditor Deus. Beatus Stephanus, etc., usque ad fuerat amputanda. (Id., *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 495 et seq.)

Fide et ipsa Sara sterilis, etc., usque ad ad oram maris innumerabilis. Ambo seniores erant, etc., usque ad est mortui. (Id., *lib. xviii de Civit. Dei* tom. VII, col. 507 et seq.)

Natus est itaque Abraham, etc., usque ad congaudebit mihi. (Id., ex *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 510.)

Juxta fidem defuncti sunt, etc., usque ad Paravit enim illis civitatem. Quid est quod dixit Jacob, etc., usque ad Dominus pollicetur. (Id., *lib. Quæst. in Gen.* tom. III, p. 1, col. 590.)

Incola ego sum in terra, etc., usque ad peregrinatur a Domino. (Id., in *psalm. cxviii*, tom. IV, p. II, col. 1518 et seq.)

Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum, paravit enim illis civitatem. Abraham et Isaac et Jacob, etc., usque ad custodit. (Id., contra *Faustum*, tom. VIII, col. 454.)

Fide obtulit Abraham Isaac, etc., usque ad benedixit Isaac et Jacob et Esau. Hanc ergo promissionem pater pius fideliter tenens, etc., usque ad spinis Judaicis coronatus. (Id., *lib. xvi de Civit. Dei* tom. VII, col. 511.)

Magna fides, magna pietas, etc., usque ad impossibile esse Creatori. (Id., *serm. de immolatione Isaac*, tom. V, p. 1, col. 27.)

Fide Jacob moriens, etc., usque ad, exspiciens exploratores cum pace. Quid est quod adoravit, etc., usque ad rei futuræ præ figurabatur. (Id. *Quæst. in Gen.*, tom. III, p. 1, col. 585.)

Et quid adhuc dicam? etc., usque ad repromissiones. Abraham non solum non est culpatus, etc., usque ad miracula faciebat. (Id., ex *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 35.)

Obtulerunt ora leonum, etc., usque ad de resurrectione mortuos suos. Pluralem numerum pro singulari positum esse intelligamus, clausurunt ora leonum, cum solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictum secti sunt, cum de solo Isaia tradatur. Sicut in psalmo etiam quod dictum est, *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum*, pluralem numerum pro singulari positum in Actibus apostolorum exponitur. Nam reges propter Herodem,

A principes propter Pilatum intellexerunt, qui testimonium ejusdem psalmi adhibuerunt.

In Vetere Testamento, quando commendabas, etc., usque ad in Domino præcesserunt. (Id. *lib. de Grat. Novi Testamenti*, tom. II, col. 546 et seq.)

Alii autem distenti sunt, etc., usque ad ut non sine nobis consummarentur. Et in illis patribus, etc., usque ad Ecclesiæ meæ minimis meis. (Id., tom. II, col. 549 et seq.)

CAPUT XII.

Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, etc., usque ad atque in dextera sedis Dei sedet. Tunc enim et lex impletur, etc., usque ad quas nusquam futurus. (Id., *lib. de catechizandis Rudibus*, et tom. VI, col. 338 seq.)

B *Recognite enim eum, etc.*, usque ad adversus peccatum repugnantes. Perfectior in hac vita, etc., usque ad utique martyres. (Id., *serm. de verb. Apost.* tom. V, p. 1, col. 868.)

Et oblitii estis consolationis, etc., usque ad ergo adulteri et non filii estis. In Christo sit quem vis esse Christianum, etc., usque ad in passionibus suis. (Id., de *Past.*, tom. V, part. 1, col. 276.)

Flagellat autem omnem filium, etc., usque ad sine flagello. (Id., in *psal. xxxi* et *xxxvii*, tom. IV, p. 1, col. 274.)

Quem enim diligit Dominus corripit, etc., usque ad in infirmitate perficitur. (Id., in *psal. lxxxix*, tom. IV, p. II, col. 1145.)

C Quando corripit Deus, etc., usque ad comparatio creaturæ. (Id., *lib. Sent. Prosperi*, tom. X, p. II, col. 1882.)

Multum est autem quod, etc., usque ad unicum flagellatum. (Id., in *psal. lxxxviii*, tom. IV, p. II, col. 1151.)

Misericors Dominus, etc., usque ad disciplinam pater ejus. (Id., in *psal. cxiv*, tom. IV, p. II, col. 488.)

Quia non repellet Dominus, etc., usque ad terapore est. (Id., in *psal. xcvi*, tom. IV, p. II, col. 1205.)

Neque quisquam superbe de se præsumat, etc., usque ad convertetur in luctum. (Id., in *psal. lxxiv*, tom. VI, part. 1, col. 946.)

D *Deinde patres quidem, etc.*, usque ad in recipiendo sanctificationem ejus. Donec domemur et perdome-mur, etc., usque ad parcat tibi et deserat te. (Id., *serm. de verb. Evang.*, tom. V, p. 1, col. 376 et seq.)

Omnis autem disciplina, etc., usque ad magis autem sanetur. Disciplinam quam Græci appellant paideian usque ad justitiæ. (Id. in *psal. cxviii*, tom. IV, part. 2, col. 1547 et seq.)

Ut nonnulli in Græco epistūmin interpretati sunt, etc., usque ad reddet justitiæ. (Id. *lib. xiv de Trinit.* tom. VIII, col. 1056 et seq.)

Pacem sequimini, etc., usque ad inquisisset eam. Filii Dei sumus et agnoscamus quod filii ejus sumus

etc., usque ad desideramus. (Id. *serm. de visione Dei*, A angelos. (Id., *lib. xvi de Civit. Dei*, tom. VII, col. 505.) tom. II, col. 650.)

Quia incredibile videbatur hominibus quod promittebat Deus etc., usque ad ut sanaret. (Id. in *psalm. cix*, tom. IV, part. II col. 1446 et seq.)

Cujus vox movit terram, etc., usque ad Etenim Deus noster ignis consumens est. Videamus quid etiam Apostolus, etc., usque ad pars ima perierit. (Id., *lib. de Civit. Dei*, tom. VII, col. 685 et seq.)

CAPUT XIII.

Charitas fraternitatis, etc., usque ad tanquam et ipsi in corpore morantes. Negavit Sara, dicens: Non risi, etc., usque ad in caelos iissent. (Id., in *Gen.* tom. III, p. 1, col. 558.)

Quod occurrit Lot angelis, etc., usque ad receperunt angelos. (Id., *ibid.*, tom. III, p. 1, col. 559.)

Exhibuit itaque hospitalitatem usque ad quis in eis esset. (Id., *contra Maximin.*, tom. VIII, col. 808.)

Et Abraham in tribus, et Lot in duobus viris Dominum agnoscebant, etc., usque ad receperunt

Dominus mihi adiutor est, etc., usque ad adiutorio despicientur. (Id., in *psal. cxvii*, tom. IV, p. II, col. 1496.)

Doctrinis variis usque ad sed futuram inquirimus. Leprosi non absurde intelliguntur, etc., usque ad præceptor abstergit. (Id., *ibid.*, tom. III, part. II, col. 1554 et seq.)

Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum laborum consentientium nomini ejus. Qui timetis Dominum, laudate eum, etc., usque ad oculi mei salutare tuum. (Id., *lib. de Grat. Novi Testamenti*, tom. II, col. 557 et seq.)

Beneficentia autem etc., usque ad promeretur Deus. Sacrificium visibile invisibilis, etc., usque ad lex pendet, et prophetæ. (Id., *lib. de Civitate Dei*, tom. VII, col. 282. et seq.)

Obedite præpositis vestris, etc., usque ad Gratia cum omnibus vobis. Amen. Audistis, fratres mei, etc., usque ad Amen. (Id., *serm. de verb. Evang.*, tom. V.)

AD FLORI DIACONI OPERA APPENDIX.

(Nostro Floro quædam carmina, sub nomine Flori Drepani in Bibliotheca maxima Patrum recusa; adjudicant nonnulli. Hæc vide, si placet, *Patrologia* tomo LXI, col. 1981.)

CAPITULA EX LEGE ET CANONE COLLECTA.

(Apud Acherium, *Spicileg.*)

Hæc a domino FLORO viro prudenti collecta sunt ex *Legē et Canone*.

Caput legum in Canonem receptum de coheritione Judæorum, et de auctoritate ac firmitate iudicii et testimonii episcoporum: imperator Theodosius et Valentinianus Cæsar Almaghio viro illustri, præfecto prætorio Gallie.

Quia religiosos populos nullis decet superstitionibus depravari, Manichæos omnesque hæreticos vel schismaticos, sive Mathematicos, omnemque sectam catholicis inimicam ab ipso aspectu urbium diversarum externari debere præcipimus, ne præsentium quidam criminorum contagione fœdentur. Judæis quoque vel paganis causas agendi vel militandi licentiam denegamus, quibus Christianæ legis nolimus servire personas, ne occasione domini sectam venerandæ religionis imitent. Omnes igitur personas erroris infasti jubemus excludi, nisi his emendatio matura subvenierit. Data vii Id. Jul. Aquileiæ. Consule Theodosio Augusto et Valentiniano Cæsare III.

Constantinus ad Felicem præfectum prætorio.

Sanximus namque, sicut edicti nostri forma declarat, sententias episcoporum quolibet genere illatas, sine aliqua ætatis discretionē inviolatas semper incorruptasque servari; scilicet pro sanctis semper ac venerabilibus habeatur quicquid episcoporum fuerit sententia terminatum, sive utique inter minores, sive inter majores ab episcopis fuerit iudicatum apud vos, qui iudiciorum summam tenetis et apud cæteros omnes iudices ad executionem volumus pertinere; multa enim quæ in iudicio captiosæ præscriptionis vincula promi non patiuntur, investigat et promit

sacrosanctæ religionis auctoritas. Omnes utique cause quæ vel prætorio jure vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminatæ perpetuo stabilitatis jure firmantur, nec liceat ulterius retractari negotium quod episcoporum sententia deciderit.

Testimonium etiam ab uno licet episcopo perhibitum omnes iudices indubitanter accipiant, nec alius audiat, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis illibato protulerit. Hoc quod nos edicto salubri aliquando censuimus, hac perpetua lege firmamus.

Ex concilio Carthaginensi.

Ipse se indignum Ecclesiæ consortio iudicat, qui de universa Ecclesia male sentiendo sæculare poscit auxilium, cum privatorum Christianorum causas Apostolus ad eum deferri, atque ibi determinari præcipiat.

Quod nemo clericus ad testimonium dicendum compellatur. Ex concilio Carthaginensi.

Non liceat clericum in iudicium ad testimonium devocari, cum qui cognitor alias præsens, et nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cujuslibet persona pulsetur.

Item ibi.

Quicumque ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum petiverit, honore proprio privetur.

Imperatores Valentinianus, Theodosius et Arcadius.

Continua lege sanximus nomen episcoporum vel eorum qui Ecclesie necessitatibus serviunt, ne ad iudicia sive ordinariorum sive extraordinariorum iudicum petraherentur. Habent illi iudices suos, nec quidquam his publicis commune cum legibus.

Imperator Theodosius et Valentinianus Cæsar.

Privilegia ecclesiarum vel clericorum omnium prona devotione revocamus, scilicet ut quidquid a divinis principibus singuli quique antistites impetrarunt, iugis soliditate servetur, nec cuiusquam audeat titillare præsumptio, in quo nos nobis magis præstitum confitemur.

Quod clerici episcopali audientie reservari jubeantur.

Clericos igitur omnes, quos indiscretè et ad sæculares iudices debere deduci, infastus præsumptor edixerat, episcopali audientie reservamus. Fas enim non est ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio.

Imperator Honorius et Theodosius Augg.

Vacent ecclesie solis quibus bene conscie sunt divine predicationis officii. Cuncti in orationibus celebrandis horarum omnium momenta consumant. Gaudeant nostra in perpetuum liberalitate munia, quarum nos erga cultum pietate et æterna devotione gaudemus.

Imperator Honorius et Theodosius.

Episcopos vel presbyteros, diaconos et quoscunque inferioris loci Christiane legis ministros, ab episcopis solum, non ab alio oportet accusatos audiri.

Theodosius et Valentinianus Augg.

Audemus quidem sermonem facere sollicite, plus timore capti de sanctis venerabilibus sacerdotibus et secundis sacerdotibus, vel etiam Levitis, et eos cum omni timore nominare, quibus terra caput inclinat.

Et post pauca.

Quod in sacerdotibus Ecclesia constat.

De obnoxio vero inquit:

Si qui ambula-verit cum episcopo, vel cum presbytero, vel etiam cum diacono, sive in platea, sive in agro, sive in quolibet loco, nullo pacto retineri vel obstringi jubemus. Quoniam in sacerdotibus Ecclesia constat.

K. Reges isti Christianissimi, qui tanta reverentia de Ecclesia loquuntur, non frustra audierunt: *Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, et exsultate ei in tremore (Psalm. 111, 12).* Mira autem et vera sententia, quod ecclesia non tam in lapidibus quam in sacerdotibus constat: Et ideo iuste nunc et religiose sancitur, ut reverentia quæ altari et templo exhibetur, eadem sacerdotibus exhibeatur; et scit hoc est, ut iuxta templum vel altare ibi nemo reum et crimini vel etiam morti obnoxium contingat; ita neque a latere episcopi, presbyteri et diaconi quolibet loco abripere vel contingere audeat.

Item ibi ex concilio Carthaginensi qualiter episcopus presbyter et diaconus purgari debeant.

Si quis episcopus, quod non optamus, in reatum aliquem incurrerit, et fuerit ei nimia necessitas non posse plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim episcopis, et presbyter a sex episcopis cum proprio suo episcopo audiatur, et diaconus a tribus.

Item ibi.

Quisquis episcoporum, presbyterorum et diaconorum, seu clericorum, cui in ecclesia fuerit crimen institutum, vel civilis causa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, et hoc in criminali; in civili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit.

Ex epistola episcopi ad imperatorem de baptizatis Hebræis.

Postquam divine gratie auxilio et vestre pietatis patrocinio, iuxta auctoritatem divine legis et ecclesiasticorum Patrum constituta pro Judæorum illuminatione cœpimus laborare, adjuvante eadem divina gratia conversi sunt plures ex eis ad Dominum, tam viri quam femine, majores natu et juvenes, adolēcentes et pueri, et cum eis etiam seorsum aliqui ex servis et ancillis. Cumque hic numerus cœpisset multiplicari, et gaudium matris Ecclesie de salute conversorum in dies augeri, cœperunt conversi invitare aversos ad eam quam cognoverant veritatem, maxime pueros et innocentes, eo quod ceteri magis existant duri utpote inveterati dierum malorum. Cœperunt ergo pueri et adolescentuli quod videbant in istis, desiderare fieri in seipsis, et maxime, ut arbitror, quia per singula Sabbata a fratribus et sacerdotibus nostris in synagoga verbum Domini prædicatur. Quod cum impij sensissent parentes, cœperunt eos furim et maxime noctibus ad inferiores provincie partes, id est Arelatem urbem, dirigere, quo magna eorum multitudo tam ex Cabilonense quam ex Matalensi et Viennensi civitatibus translata est. Quod cum mihi ab eisdem qui crediderant Judæis dolenter nuntiatum fuisset, iussi eos qui residui erant, absque læsione vel damno aliquo in præsentiam meam sub conspectu Ecclesie deduci, ut si qui inter eos essent qui nostra desiderarent, pateret eis janua matris Ecclesie, ereptis de manibus impiorum. Statim igitur, mirabile dictu! sex pueruli priusquam ab aliquo exhortari cœpissent, sacerdotum nostrorum pedibus provoluti profitebantur se velle baptizari, aque ut ad me perducerentur orabant. Cumque perducti essent, similiter supplicantes et rogantes omnium gratulatione suscepti sunt. Post vero et alii numero quadraginta septem qui idem professi sunt, quos omnes sub conspectu Dei et Ecclesie bonis et fidelibus fratribus tradidi instruendos, et in solemnitate Paschali generalis lavacri celebritate baptizandos et nutriendos Domino. Reliquos vero, in quibus nihil boni desiderii vel petitionis agnovi, restitui intactos parentibus suis.

Vestra est bonitatis, vestre orthodoxe Christianitatis et pietatis, quatenus et isti absque interpellatione atque inquietudine malignorum tranquille in filios Ecclesie educantur, et illi qui crudeliter ne salvi fierent ab impijs Arelatem translati sunt, per episcopum ejusdem Ecclesie a vestra serenitate diligenter admoniti, et ad divinum opus exercendum alacriter instigati, similis aliquid gratie auxiliante Domino consequantur. Si enim magnæ elemosynæ opus est in causis temporalibus aliquid vi oppressum eripere, aut ex bestie alicujus faucibus rapere, quanto major de illo merces speranda est, qui vel ab impijs hominibus, vel a malignis spiritibus ne ad Deum venire possit opprimatur, sicut potestas et facultas congrua datur, valuerit ad saltem lucrari. Testatur hoc apostolus Jacobus exhortans et dicens: *Si quis autem erraverit a veritate, et converterit quis eum, scire debet quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore via sua, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum (Jac. v, 19, 20).*

FLORI EPISTOLA AD IMPERATRICEM JUDITH.

Incipit • epistola Julii Flori ad Judith imperatricem uxorem (sic; leg. matrem) Karoli Calvi de sequentibus libris.

Domina Augusta et felicissima Judith, dum in humanis quo altius adcreas non inveniat rebus, quia, si de viro agitur, quis nobilior imperator aut sapientior in divinis seculariumve disciplinis Ludovico Cesare victo? nec mirum talem protulisse excellentissimo Augusto secula sobolem Carolo; si autem de venustate corporis, ut absque adulationis fusco proferam quod verum est, pulchritudine superas omnes quas visus vel auditus nostre parvitas comperit reginas; sin autem de prole, nonne mundi gloria et hominum delectatio Carolus? qui elegantia corporis ac moribus optimis seu agili prudentiae studio inmaturation vincendo propriam superat etatem, ut videatur avus ejus non obisse, sed potius, detrusa caligine somni, novum illustrare orbem; siquidem in nepote immortale ingenium, una cum nomine decor et virtus splendeant; quamobrem dum in temporalibus nihil desit rebus ut augmento careas, studio sapientie dilataris ut excellentior retro seculis imperatricibus reperiaris. Igitur indita a Deo vobis sapientia et naturalis ingenii scientia attonitum me reddidit inter ceteros auditores. Quam in divinis et liberalibus studiis ut vestrae eruditionis novi facundiam, obstupui, mecumque deliberans ut aliquid munusculum meo labore congestum vestrae offerrem almitatis flagrantiae, igitur ab Octaviano Augusto et Domini nativitate salvatoris nostri saeculum adgressum scribendo opus peregi usque ad regna Franco-

rum et Langobardorum, deficientibus Romanorum imperatoribus seu iudicibus ab Italia, et Gallis Gothorumque regibus qui successerant ab eis etiam depulsis. Quod videlicet opus quinque distinxi in libris. His enim, velut in speculo, per vestram sanctissimae devotionis ammonitionem atque jussionem, Carolus gloriosissimus vestre filius excellencie inspicere quid agendum vel quid vitandum sit poterit. Decet enim dominam te venerabilem unicum erudire filium nostrae jocunditatis et novi seculi regem; memor Bethsabae quae itidem priscorum eruditavit sapientissimum seculorum regem, ut idem de se ait: « Nam et ego filius fui patris mei tenellus et unigenitus coram matre mea. Et docebat me atque dicebat: suscipiat verba mea cor tuum, custodi precepta mea et vives. Posside sapientiam, posside prudentiam, ne obliviscaris neque declines a verbis oris mei. Ne dimittas eam et custodiet te, dilige eam, etc. » Bis autem, prout de Domini confidimus pietate, sacris jussionibus vestris parebit, et inter ceteras matris dilectionis admoniciones hos libellos sue non dedignabitur contradere memorie, quibus imperatorum gestis sanctorumque triumphis, atque doctorum magnificentium doctrinis illustratus caucius quid agendum sit sive subtilius inveniet quid sit vitandum. Igitur hos codicellos vestrae dilectionis amor me, Domina semper augusta, scribere compulsi, qui vestrae almitatis et immortalis sapientiae iudicium expectant. Quod si iudicando consequantur laudem, vestrae reputabitur eternaliter memoriae, quoniam sacratissimum nomen vestrum Judith iudicans sive laudans interpretatur.

* Hanc epistolam ex codice ms. Abrincensis bibliothecae, olim monasterii S. Michaelis in periculo maris, edidit D. Ravaisson in appendice libri cui titulus: *Rapport au ministre sur les bibliothèques de*

l'Ouest. De quibus hic agitur historiarum libri, quorum fragmenta dedit Labbeus Bibliothecae Manuscriptorum tomo III pag. 190, an Flori nostri sint dubitandi locus. Edit.

ANNO DOMINI DCCCLXII.

B. SERVATUS LUPUS

PRESBYTER ET FERRARIENSIS ABBAS.

NOTITIA HISTORICA IN SERVATUM LUPUM.

(Apud Baluz. in notis ad epistolas Lupi.)

Sancta fuit apud Ferrarienses memoria Lupi. Sane ex illius operibus apparet virum fuisse moris antiqui. Natus est autem, quantum conjectura assequi datur, in provincia Lugdunensi quarta, ex clara haud dubie familia, sub imperio Ludovici Pii. A puero deditus fuit studiis litterarum. Factus monachus Benedictinus in monasterio Ferrariensi, ab Aldrico abbate suo, qui Senonensis postea antistes fuit, in Germaniam, cum diaconus iam esset, studiorum causa missus est ad Rabanum abbatem Fuldensem, celeberrimum per eas tempestates sacrarum Scripturarum interpretem. Illic, facilitate morum, sibi conciliavit amicitiam plurimorum, magnamque hinc famam eruditionis ac pietatis reportavit in Galliam. Anno 858, x Kal. Octobris, haud multo post reditus ex Germania suum, Ludovico Pio imperatori praesentatus a Judith Augusta, et turbae alicorum immixtus, in spem dignitatis proximam adductus est; et paulo post ordinatus est presbyter. Tandem quia Odo abbas Ferrariensis (a) atrocium facinorum manifestus, Karoli Calvi Francorum regis animum in

(a) Ferrariensis. Vetus et nobile monasterium C dioeceseos Senonensis, eo etiam nobilius, quod Lupum quondam habuerit abbatem. In Vita Ludovici Pii scriptum est, ipsum reparasse c monasterium

sanctae Mariae et sancti Petri Ferrariis, quod antiquitus Bethlehem vocabitur: in cuius curia pater ejus Pipinus occidit leonem; et ipsemet a Stephano papa Romano in regem honorifice consecratus est

se concitaverat, ejus auctoritate amotus est a regimine illius monasterii, quod commissum est Lupo. Is ergo cum praecepto Caroli illuc accedens, a monachis electus est x Kal. Decembr. anni 842. Prædie dein Kalendas Carolus ei donum abbatiæ confirmavit. Nondum tamen Odo paruerat jussis principis. Itaque Lupus, cui pellendi Odonis delegata cura fuerat a Carolo, illum hinc abscedere fortiter compulsi. Præbuit istud materiam novis sermonibus, ac si Lupus Odoni comparasset insidias, per fraudemque potius ac vim quam canonicis factus esset abbas Ferrariensis. Sed ipse eam calumniam expurgavit in epistola scripta ad Jonam episcopum Aurelianensem. Anno 844 junctus est legatione pro Carolo in Burgundia, annoque eodem exente habita fuit synodus episcoporum apud Venum palatium regium, cui interfuit Lupus noster. Tantaque tum erat ejus fama, ut, licet hic adesset Hincmarus, Lupus tamen ab universa synodo rogatus sit scribere canones in ea decretos. Anno 847 interfuit conventui apud Marsnam, secus Trajectum: quo Lotharius imperator, Ludovicus rex Germaniæ, et Carolus Calvus rex Francorum, convenerant, pacis causa. Per eas tempestates, anno nimirum 849, ut ego arbitror, a Carolo missus est ad Leonem IV papam; et anno 843 interfuit concilio Suessionensi, in cujus actione ut legit volumen gestorum depositionis Ebbonis Rhemorum archiepiscopi. Pervenit autem usque ad tempora Nicolai I papæ; obitque post annum 861. Familiæ habuit præstantissimos quosque sui sæculi viros, Hincmarum Rhemensem, Rabanum Moguntinum, Wenilonem Senonensem, Heriboldum Antistiodorensem, Pardulum Laudunensem, Prudentium Tricassinum, Jonam Aurelianensem, Odonem Bellocensem, Eneam Parisiensem, Eginhardum abbatem Seligenstadiensem, Hilduinum, Ludovicum, et Hugonem S. Dionysii, Ratbertum Corbeensem, Ratramnum monachum Corbeensem, Gotteschalcum monachum Orbacensem, et alios plurimos. Atque hæc omnia, et multo plura, colligi abunde possunt ex ipsius Lupi epistolis, aliisque illius ævi monumentis.

In eadem ecclesia. Illic ab Ansegiso Senonensi archiepiscopo, paulo post Lupi ætatem, coronati sunt

Ludovicus et Carlomannus, filii Ludovici Balbi regis.

NOTITIA BIBLIOGRAPHICA.

SERVATUS LUPUS presbyter, et ab anno 838 (a) abbas monasterii sancti Petri quod Bethlehem sive Ferrariæ dicitur in diocesi Gallie Senonensi ordinis S. Benedicti, Rabanum Maurum præceptorem suum vocat epist. 40, qui ejus adhuc diaconi rogatu Collectarium in Epistolas Pauli fecit. Abbas Lupus anno 853 concilio Suessionensi interfuit, et superstes adhuc fuit post anno 861, ut a Caveo bene notatum. Scripsit anno 849 (b) librum et collectaneum testimoniorum (c) de tribus questionibus; de libero arbitrio, de prædestinatione bonorum et malorum, et de sanguine Christi effuso pro omnibus, ut omnes vult salvos *Deus*, quamquam culpa propria non omnes salvantur. Edidit, post mancam in Belgio anno 1648 Donati Candidi editionem, Sirmondus anno 1650, unde recusa in Sirmondi operibus tom. II, p. 1227, et Gilbertus Manguinus Paris. 1650 4° in parte altera tom. primi Scriptorum sæculi ix de Prædestinatione et Gratia, sub titulo commentitio Lupi *Servati*, presbyteri Moguntiniensis. Consulendus etiam Lud. Cellotius in Historia Gotteschalci, Paris. 1655 fol.

Capitula XII concilii ut in *Verno palatio* anno 844 habiti, quæ stylo suo comprehensa ad Hincmarum se direxisse scribit Lupus epist. 42, edita in tomis Conciliorum et in Sirmondi Conciliis Gallie, tom. III, pag. 17, et apud Carolum Le Cointe, tom. VIII *Annalium Francorum*, pag. 742.

Liber epistolarum CXXX (d) ex Papyrii Massoni editione Paris. 1588 8° et in Bibl. Patrum edit. Colon. tom. IX, sed ad mss. codicem emendatus, in Andree du Chesne tom. II *Scriptorum de rebus Francorum*, pag. 726.

Vita S. Maximini episcopi Trevirensis, anno 839 scripta ad Waldonem: edita a Surio 29 Maii, sed ommissa ab Henschenio tom. VII Maii, quoniam antiquiora Acta ait se nactum anonymi Sanmaximiensis ex quo Lupus sua expresserit, qui a scriptore miraculorum Maximini, *Lupus episcopus* appellatur. Ex hac Vita quædam de Carolo Martello affert Ba-

ronius ad annum 741, n. 15; unde factum ut *Caroli Martelli gesta* a Lupo tradita quidam scripserint. De Maximino illo adeundus Tillemontius tom. VII *Memoriarum*, p. 247, 694 seq.

Vita S. Wigberti, abbatis Fritzlarænsis in Hassia; ad Bunum, sive Brunum, (e) abbatem Herveldensem sive Hirsfeldensem, edito a Joanne Busæo S. J. ad calcem epistolarum Hincmari Rhemensis, et Constitutionum Caroli Magni, Moguntie 1602 4°, p. 359. Scripta anno 856.

Homilie due in solemnitates S. Wigberti, et hymni totidem vulgati sub Lupi nomine ab eodem Busæo in paralipomenis Opusculorum Petri Blæzænsis, Joan. Trithemii aliorumque, Mogunt. 1604 8°. Hæc Lupi scripta recensuit atque eruditis notis illustravit Stephanus Baluzius Paris. 1664 8°, quæ editio recusa in Bibl. Patrum Lugd. 1672, tom. XV, statim in limine. Sed prodiit deinde iterum Lupus (licet titulus Antuerpiam præferat) 1710 8°, ex secunda laudati Baluzii recensione. Vide Acta Erudit. 1715, p. 205. * Vita S. Maximini Baluzius scriptori huic tribuit; reliqui tamen omnes Lupo alteri Catalaunensi episcopo, qui cadente sæculo ix florebat, ascribendam esse censent. Vide auctores Historiæ litterariæ Gallicæ, tom. V, pag. 267. Ita pariter Romilias geminas in solemnitate S. Wigberti alterius esse scriptoris ex styli diversitate viri illi docti dijudicant; opinanturque insuper unicam esse hominiam in geminis dissectam; altera enim ex illis incipit: *Restat*; quod Sermonis continuationem non ambigue demonstrat.

Sermonem Lupi (sed certe junioris, *Wulfstani* forsan (f) de quo infra, archiep. Eboracensis et episcopi Vigorniensis, super incurso *Dacorum* sive *Danorum* anno 1094, edidit Anglo-Saxonice et Latine Georg. Hickesius in diss. epistolari. tom. II *Thesauri septentrionalis*, p. 99, 106. Axon., 1703 fol., et alterum in festum S. Jodoci, mss. in Bibliothecis Angliæ exstare Caveus adnotavit.

(d) In his 128 et 129 sunt illæ duæ epistolæ ad Carolum Calvum et Hincmarum Rhemensem, quas cum libro de tribus Questionibus Sirmondus vulgaverat.

(e) Vide Vossium, II, 35, pag. 317.

(f) Vide Humfredi Wanleji Catalogum librorum Veterum septentrionalium, pag. 140 seq., in tomo secundo *Thesauri Hickesiani*.

(a) Baronius ad an. 838, num. 6.

(b) Siebertus, cap. 94 de S. E.

(c) Cœlestini papæ, Augustini plura, tum Hieronymi, Philippi in Jobum, Gregorii papæ, Fulgentii Ruspensis, Joannis diaconi Rom., Isidori episc., Bedæ, et Joannis CPolitani sive Chrysostomi, reiectis iis quæ in contrariam sententiam Faustus Revenensis scripsit.

B. SERVATI LUPI

PRESBYTERI ET ABBATIS FERRARIENSIS ORDINIS SANCTI BENEDICTI

OPERA.

STEPHANUS BALUZIUS Tutelensis in unum collegit, epistolas ad fidem vetustissimi codicis emendavit notisque illustravit.

(Juxta editionem anno 1710 datam et posterioribus curis ab ipso Baluzio multis in locis auctam atque emendatam.)

STEPHANI BALUZII PRÆFATIO.

Annus agitur centesimus et vicesimus ex quo vir A clarissimus Papirius Massonus in publicum emisit epistolas Lupi, abbatis monasterii Ferrariensis, descriptas ex veteribus membranis ejusdem monasterii, quarum illi copiam fecerat Petrus Daniel ballivus faui sancti Benedicti ad Ligerim. Sane dubium non est quin plurimum debeamus eruditissimis vigilis Massoni, qui nonnullos veterum scriptorum libros e tenebris eruit quibus forte hactenus careremus. Sed tamen optandum esset ut quam in conquirendis veterum lucubrationibus diligentiam adhibuit, eandem in edendis adhibuisset, neque totam fiduciam collocasset in amanuensis et librariis. Nam his impetandum arbitror quod vetustos auctores a Massono editos tam foede maculatos habemus. Neque enim suspicari licet eam in Massono sive oscitantiam sive supinitatem fuisse ut in singulis fere lineis recederet a codicibus quibus utebatur. Et tamen certum est nullos auctores indiligentius esse tractatos quam quos Papirii Massoni cura vulgavit. Exemplo sint opera Agobardi, archiepiscopi Lugdunensis, et Gesta Collationis Carthaginensis inter catholicos et Donatistas. Et Gestorum quidem exemplar vetus, illud ipsum nimirum quo usus est Massonus, exstat hodie in bibliotheca Colbertina, sed adeo diversum ab editione Massoni, ut ea deinde ad ejusdemmet codicis fidem recudenda fuerit studio Petri Pithœi viri eruditissimi et in hujusmodi rebus multum exercitati, a nobis demum multo feliciter emendata et edita in tomo primo nostræ collectionis Conciliorum. Agobardi vero codex manuscriptus, quo usus est Massonus, exstat in bibliotheca regia. Hunc ego codicem manibus meis tractavi, contuli cum edito, et compertum habeo editionem Massoni immensum differre a veteri codice. Neque ego tamen id primus adnotavi, sed Franciscus Juretus vir clarissimus. Is enim in notis ad epistolam 91. Ivonis Carnotensis, asserens .ocum illum ex epistola Agobardi ad imperatorem Ludovicum Pium, *reiculus illas pro quibus contendit, arbitrari ut stercora*, admonuit sic scriptum se vidisse in codice antiquo Papirii Massoni. Nam vulgata

editio corrupte obtrudit *recusias illas*; quam Jureti observationem esse verissimam ego quoque deprehendi. Itaque optandum esset, ceu diximus, ut paulo diligentiores operam in his suis editionibus adhibuisset Massonus. Ex eadem porro indigentia factum est ut Lupi epistolas habeamus fœdissime conspurcatas, adeoque miseras ac perditas, ut si Lupus hodie revivisceret, vix se ipse, opinor, agnoscere posset. Quo factum est ut, cum vir eruditus Andreas Duchesnius vetustum codicem Lupinarum epistolarum nactus esset, novam earum editionem adornaverit ac publicaverit: in qua, ut ille dicam quod res est, quamplurimos errores sustulit, non tamen omnes. Erant enim adhuc multa plura quæ emendatione indigebant. Tandem ad me ventum est, Lector, novissimum editorem operum Lupi abbatis Ferrariensis. Itaque necessarium videtur nonnulla præfari de nova hac editione et tecum paucis agere de hoc meo instituto.

Cum primum ad hæc studia, quæ nunc exercent viros eruditos, animus appuli, id mihi negotii credidi in primis dari ut, si quo modo possem, ea converterem in usum publicum. Et a puero magna mihi semper antiquitatis cura. Itaque semper amavi excutere forulos bibliothecarum, sic existimans futurum ut aliquid fortuito nanciscerer quod utiliter in publicum ederetur; vel si obtineri id non posset, saltem vetustos editorum auctorum codices reperirem, quorum ope renovari et restitui possent ea quæ jam edita fuerant. Id vero jam satis feliciter, opinor, tentatum est in Salviano Massiliensi et Vincentio Lirinensi, quos dedimus et meliores et emendatiores. Tandem anno 1664 vir eruditissimus ac mihi amicissimus Nicolaus Cocquelinus, doctor et socius Sorbonicus, mihi utendum dedit vetustissimum codicem, optimæ illius notæ, in quo continentur epistolæ Lupi abbatis Ferrariensis, qui nunc exstat in bibliotheca Colbertina. Hunc ego codicem avide statim contuli cum edito; adeoque discrepare ab eo vidi editiones ut non ultra dubitarem quin denuo recudendæ essent illæ Lupi epistolæ.

Ergo si quid in hac editione discrepare videris a superioribus, neque in notis admonuero emendationes esse meas, scito mutationem quæ contigit, a codice veteri profectam esse. Nisi si interdum loci veterum scriptorum qui a Lupo laudatur, ex melioribus editionibus vel ex antiquis codicibus manuscriptis restituti sunt; exempli causa, locus unus ex Augustino, alter ex Justino sive Trogo Pompeio, itemque alius ex alio quopiam scriptore.

Quoniam vero Lupum abbatem haud alium esse puto quam Servatum Lupum presbyterum, cujus exstant nonnullæ lucubrationes seorsim editæ, eas

quoque hic adjici curavimus; ut in eodem volumine haberes, Lector, quæcunque lucubrationes Lupo Ferrariensi tribuantur ab eruditiss.

De auctore porro nihil est impræsentiarum quod dicam cum et breviarium vitæ ejus habeas in initio notarum mearum, et passim vitam ejus illustraverim in ipsis notis. Habes præterea, post hanc præfationem, illustrium scriptorum testimonia, quæ sufficere tibi abunde possunt.

Vale, Lector; et si quid emendatione arbitreris indigere, admoneto. Dabimus enim operam ut corrigatur.

ELOGIA DE B. LUPO.

Rodolphus, presbyter et monachus, in Vita Rabani abbatis Fuldensis.

In epistolas quoque Pauli, hortatu Lupi diaconi, Collectarium fecit, colligens de diversis opusculis sanctorum Patrum sententias eorum, et in ordinem disponens, in triginta libris illum determinavit.

Rabanus, archiepiscopus Moguntinus, in epistola ad Samuelem, episcopum Wormaciensem.

Quia audiivi quamdam partem laboris mei, quem in expositionem sacrarum Scripturarum, prout potui, elaboravi, vos habere velle, et maxime in Epistolas B. Pauli apostoli, transmissi sanctitati vestræ quemdam Collectarium de sanctorum Patrum opusculis in easdem epistolas, quem nuper rogante Lupo monacho atque tunc diacono confeci.

Ejusdem Rabani epistola ad Lupum.

Venerando fratri et commilitoni Lupo Christi ministro Rabanus servus servorum Dei in Domino salutem. Postquam desiderabili præsentia tua, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Rabani Mauri, hujusce Patrologiæ tom. CXI, col. 1275.*

Gotteschalchus in epistola ad Ratramnum monachum Corbeiensem, loquens de libro Lupi de tribus questionibus.

Nempe tribus horum studii proprium indere sensum, Mateaudo, Ionæ, atque Lupo rutilantibus ore, Poscens obnixæ satagant ut vera referre. Nemo sed excepto quid adhuc mihi reddidit uno: Qui cum sit cautus simul et catus, est moderatus, Sic jam terna sui librans responsa libelli, Ut delecto neutri pleno discrimine parti Congruat.

Ex Actis concilii Suessionensis habiti anno 853.

Residentibus in synodo venerabilibus episcopis in nomine Domini, Hincmaro, Rhemensis Ecclesiæ archiepiscopo, Wenilone Sennense, etc. Residentibus etiam presbyteris et abbatibus, Dodone, abbate monasterii sancti Savini; Lupo, abbate monasterii Bethlehem, quod Ferrarias dicitur, etc.

Item ex Actione 2 ejusdem concilii.

Et revelatum est volumen illud (scilicet *Gesta depositionis Ebbonis, archiepiscopi Rhemensis*) synodo coram principe glorioso Carolo a Lupo, venerabili presbytero et abbate in monasterio sancti Petri quod Bethlehem vel Ferrarias dicitur.

* Lupo enim librum taxat ut ancipitem et neutri parti congruentem. Quippe qui inter cætera, cum de Christi sanguine quod non pro omnibus fusus sit probasse in questione III videretur, mox retractans, pro omnibus fusu Pauli testimonio doceat et Chry-

Ex vita sancti Faronis, episcopi Meldensis, scripta ab Hildegario, ejus successore, cap. 118.

Publicatam siquidem ex tertia persona rem admodum mirabilem hac insertionem notavimus ut posteris quoque futuris sit monumentum. Nam non de incerta alicujus fama hoc dictum ab imo emanabit mentis, sed de illius ore accepimus cui ostensum est mirabiliter, qui dicitur de nomine Lupo, ornatus luce sapientiæ, pastor modo pro religione sanctitatis in monasterio famosissimo Ferrariensi, ubi cœtus monachorum in Christo cum illo toto orbe est venerandus. Hic vero cum in viridi ætate, videlicet juvenili, studio sophiæ floreret, et ob hoc ab abbate suo, qui vocabatur Olo, cujus amor spiritualis reverendissimum cunctis præstabat, dulcissime tractaretur, quoniam altera spes illius loci ex beneplacitis initiamentis jam præmeditabatur, accidit aliquando abbati præfato itinere eum sibi sociari quo palatium quod vulgo dicitur Franghenewrt attingeret. Qui cum jam longitudinem viæ disposita superasset ex parte, parque residua ad superandum sollicitasset, forte juveni prædicto Lupo ipsum iter jam prope mediatum acerrimum dedit dolorem corporis in inguine, intantum ut etiam viæ assumpta uno in loco sacro qui dicitur de nomine sancti Trudonis eum defectum debilitate gravi collocaret, et ibi per omnia membra cruciatus molestior acriter ei inferendo deponeret. Jam vero languor validissimus eum ex supremis tantum sollicitabat. Et ecce salutaris visator clementissimus Faro cubiculo adest, ubi sopor inanis ejus membra pressa fatigabat. Ex quo loco umbris noctis fugatis amicus Christi Faro nivea sui famosa corporis ac lactiva canicie vultus apparuit, et cum eo puer præstanti forma bajulus ampullæ olei gressus illius cereo accenso quasi regens, sicut blandis luminibus in eum juvenem intentus his lenibus ex media parte lectuli assiluit verbis: Agnoscisne me? inquit. Si nescis, episcopum atque patronum urbis Meldicæ me habet, et nomen meum, quod est Burgundofaro, ipsius incolæ dum sæcula labentia current, per generationum successiones suarum decurrere facient. Me etenim auctor medicinæ tibi misit. Fides esto advenire sanitatem hac mea unctione olei. Ad hæc autem ubi in eum deduxit juvenis præfatus oculos intuitumque defixit, leniter admovit Dei antistes vulnere manum liquore olei madefactam, et membra dolentia tactu mollissimo cuncta percurrens, donec ampulla manualis

sostomi. Ex quo sane apparet Lupo ac si partium suarum frustra gloriari et Gotteschalchi fautores, quem Gotteschalchus ipse sibi in hoc libro non satisfecisse significat. SIMOND.

pueri defecit administratione olei. Curre, inquit inclytus ad puerum, ad Meldense meum monasterium, hoc enim liquore abundanter affluit, et ex eo hoc vasculum refice. Hæc dixit beatus Faro ad cognoscendam medicantis faciem reique veritatem. Evigilans juvenis a vano sopore, hausit cælum tristitiæ molestiis dissolutis; et, quod dictum est mirabile, convocatis qui aderant comprehendit vera esse hæc, non vana somnia, dum clara luce pertractant oculis membra ejus sudare madentis pinguedine olei.

Sigebertus de ecclesiasticis Scriptoribus, cap. 94.

Lupus Servatus librum composuit de tribus questionibus, id est, de libero arbitrio, de prædestinatione bonorum et malorum, de sanguinis Christi quadam superflua taxatione vel redemptione usque ad salutem impiorum. Nam super hac re orta est quædam fidei turbatio anno Domini octingentesimo quadragésimo nono.

Joannes Trithemius de Scriptoribus ecclesiasticis.

Lupus Servatus presbyter, ad quem Rabanus abbas Fuldensis octo libros in Epistolam Pauli apostoli ad Romanos scripsisse legitur, vir in divinis Scripturis studiosus et doctus, atque in secularibus juxta ætatem sui temporis copiose peritus, scripsit nonnulla ingenii sui opuscula. Exstat ejus volumen de tribus Questionibus, et quædam epistolæ, et alia.

Papirius Massonus in præfatione sua, edita anno 1588.

Ferraria antiquum nomen adhuc retinet; estque monasterium Galliæ in diocesi Senonum, quod Bethlehemiticum etiam appellatur, quatuor tantum millibus a Montargi oppido distans in Lugdunensi via ad Lupam amnem sito, qui in Sequanam influit. Ejus monasterii abbatem fuisse Lupum et ex synodo Suessionensi habita Caroli Cxvi temporibus anno 855, et ex hoc epistolarum libro satis apparet. Quin et sancti Judoci monasterio vel Cellæ maritimæ ad ostium Cantii inter Stapulas et Montrolium urbes positæ etiam præerat: quam sibi ereptam et Odulfo comiti attributam a rege, posteaque redditam, pluribus epistolis nunc queritur, nunc lætatur. Sunt autem hæc non contemnendæ propter rerum et eorum

ad quos scribuntur dignitatem. Nam ad domnum apostolicum Benedictum tertium scribit, et Leonis decessoris ejus epistolæ ad Nomenonium mentionem facit. Ad maximos principes, Lotharium Cesarem, Carolum Galliæ, et Edilulphum Angliæ reges; sed ad Carolum multo plures leguntur, quod Senonibus et Francorum genti in Gallia imperaret. Ad doctos quoque suæ ætatis viros Einhartum et Rabanum, quos præceptores suos honorifice vocat, Jonam Aurelianensem episcopum ejus exstant libri de Cultu imaginum, eidem Carolo dicati; Hincmarum, doctissimum Rhemorum metropolitani, et Hilduinum, a quo scripta sunt Areopagitica; ut alios præteream, excepto Marcwado, abbate Prumiensi. Prumia, vulgo *Prom*, monasterium est in finibus Trevirorum, et virum illum magni fecisse Lupus videtur. Ac ipse quidem ab Aldrico decessore Guenilonis episcopi Senonum in Germaniam studiorum causa missus est, quod in ea provincia tunc florent litteræ; fuitque deinceps curiosus optimorum librorum, et quos e Germania, Italia, Angliæ Gallique sibi ad exscribendum mitti petiit, ut ex pluribus locis apparebit. Cæterum quia unicum exemplar harum epistolarum in veteribus membranarum a Petro Daniele ex ipso monasterio Ferraria allatum penes me habui, idque propter vetustatem multis locis corruptum, quibusdam lacerum et mutilum, fieri non poterit ut hic liber integer et incorruptus doctis hominibus videatur. Maluimus tamen utcumque affectum legi quam omnino non esse. Invenientur enim forsasse alia. Quanquam hoc scio, in tota Senonum provincia non reperiri, ubi et multa monasteria et frequentes ecclesiæ sunt et Lupus honestissimis parentibus natus est. Utilitatem vero magnam afferet iis qui volent illius temporis calamitates nosse, quæ nostris nihilo mitiores fuere.

Bellarminus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis.

Lupus, abbas monasterii Ferrariensis in Galliæ, scripsit librum epistolarum, qui exstat. Cumque inter cæteros scribat ad Benedictum III papam, hinc illum hoc tempore floruisse colligitur, quod etiam patet ex synodo Suessionensi, anno 855 habita apud sanctum Medardum, cui Lupus hic abbas interfuit, ut synodi Acta testantur.

B. SERVATI LUPI

ABBATIS FERRARIENSIS

Epistolæ.

1 EPISTOLA PRIMA.

AD EGINHARDUM *.

Charissimo Eginhardo Lupus salutem.

Diu cunctatus sum, desiderantissime hominum, auderem necne excellentiæ vestræ scribere. Et cum me ab hoc officio aliæ rationabiles cause, tum etiam ea maxime deterreat quod posse id contingere videbatur ut dum vestram cuperem amicitiam comparare, offensam incurrerem. Scilicet quod præpropero et inusitato prorsus ordine ab ipso familiaritatis munere inchoaverim, qui nec primordia notitiæ

* Ad Eginhardum. Hic Caroli Magni imperatoris notarius fuerat, et vir erat, quantum ferebat illa ætas, eruditissimus.

D contigissem. Ita vehementer æstuanti facilis et modesta et quæ sane philosophiam deceat animi vestri natura tantæ rei obtinendæ spem tribuit. Verum ut aliquid rationis afferre videar, taceo quidem sæcularium litterarum de amicitia sententias, ne, quoniam eis apprimè incubuistis, Horatianum 2 illud doctissimorum ore tritum merito accipiam :

In silvam ne ligna feras.

HORAT., Satyr. lib. 1, sat. 10.

Deus certe noster nedum aliquam aspernandi ami-

eos occasionem relinqueret, * diligendos omnino inimicos præscripsit. Itaque patienter, quæso, et benigne advertite animum, dum aliis meas repeto cogitationes, ut nosse possitis quam hoc non perpetram nec juvenili moliar levitate. Amor litterarum ab ipso fere initio pueritiæ mihi est innatus, nec earum, ut nunc a plerisque vocantur, superstitiosa otia fastidio sunt. Et nisi intercessisset inopia præceptorum, et longo situ collapsa priorum studia pene interissent, largiente Domino meæ aviditati satisfacere forsitan potuissem. Siquidem vestra memoria per ^b famosissimum imperatorem Carolum, cui litteræ eo usque deferre debent ut æternam ei parent memoriam, cepta revocari, aliquantum quidem extulere caput, satisque constitit veritate subnixum præclarum dictum: * *Honos alit artes, et accenduntur omnes ad studia gloriæ.* Nunc oneri sunt qui aliquid discere affectant; et velut in edito situs loco studiosos quosque imperiti vulgo aspectantes, si quid in eis culpæ deprehenderint, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum assignant. Ita dum alii dignam sapientiæ palmam non capiunt, alii famam verenter indignam, a tam præclaro opere destiterunt. Mihi satis apparet propter se ipsam appetenda sapientia: cui indagandæ a sancto metropolitano episcopo ^d Aldrico delegatus, doctorem grammaticæ sortitus sum, præceptaque ab eo artis accepi. Sic quoniam a grammatica ad rhetoricam et deinceps ordine ad cæteras liberales disciplinas

* *Diligendos inimicos.* Vide quæ adnotavimus ad librum in. Salviani de gubernatione Dei. Sed de hoc rursum agemus in notis ad epistolam Ruricii, episcopi Lemovicensis.

^b *Famosissimum.* Epitheton illud Carolo Magno tribuitur in Vita quoque Ludovici Pii, quæ sic incipit: *Famosissimus regum, nullique suo tempore postponendus, Carolus,* etc. Item in Vita Ælfredi regis Anglo-Saxonum, quam Asserus Menevensis descripsit: *Carolus illum magnus et famosissimus Francorum regem adiit.* Præter auctorem vitæ Ludovici Pii, et Asserum Menevensis, qui epitheton illud tribuit Carolo Magno, tributum quoque ei animadverti ab Herico monacho Antissiodorensi in epistola ad Carolum Calvum. « Illud vel maxime vobis, inquit, æternam parat memoriam, quod famosissimi avi vestri Caroli studium erga immortales disciplinas non modo ex æquo representatis, verum etiam incomparabili fervore transcenditis; dum quod ille sopitis eduxit cineribus, vos fomento multiplici tum beneficiorum, tum auctoritatis, usquequoque provehitis, imo, ut sublimibus sublimia conferam, ad sidera perurgeitis. » Et videtur omnino Hericus habuisse ob oculos hanc Lupi epistolam. Vetus codex monasterii Aureæ Vallis, laudatus a Joanne Chapevillo in Adnotationibus ad tomum primum Historiæ Episcoporum Leodiensium, pag. 454: « Temporibus Geribaldi et Walcandi, Leodiensium pontificum, Carolus famosissimus imperator Romanus plurimas a fundamentis construxit Ecclesias. »

* *Honos alit artes.* Sumptum ex Cicerone in libro primo Tusculanarum Quæstionum. Meminit ejus loci etiam Symmachus lib. 1, epist. 43: *Vetus sententia est, inquit, artes honore nutrir.* Vide eundem Symmachum in epist. 79 et 96 ejusdem libri.

^d *Aldrico.* Ferrariensi tum abbate post Adalbertum, postea vero Senonum archiepiscopo ante Wornilone, ut dicitur ad epistolam 29.

A transire hoc tempore fabula tantum est, cum ³ deinde auctorum voluminibus spatiari aliquantulum cœpissim, et dictatus nostra ætate confecti displicerent, propterea quod ab illa Tulliana cæterorumque gravitate, quam insignes quoque Christianæ religionis viri æmulati sunt, oberrarent, venit in manus meas * opus vestrum, quo memorati imperatoris clarissima gesta (liceat mihi absque suspitione adulationis dicere) clarissime litteris allegastis. Ibi elegantiam sensuum, ibi raritatem conjunctionum, quam in auctoribus notaveram, ibidemque non longissimis periodis impeditas et implicitas ac modicis absolutas spatii sententias inveniens, amplexus sum. Quare cum et ante propter opinionem vestram, quam sapiente viro dignam imbiberam, tum præcipue propter expertam mihi illius libri facundiam, desideravi deinceps aliquam nancisci opportunitatem ut vos præsentem alloqui possem; ut quemadmodum vos meæ parvitati vestra tum probitas sapientia fecerat claros, ita me vestræ sublimitati meus etiam erga vos amor et erga disciplinas studium commendaret. Neque vero id optare desistam quandiu ipse ^c incolumis in hac vita vos esse cognovero. Quod posse contingere hoc magis in spem ducor quo ex Gallia huc in Transrhenanam concedens regionem ^e vobis vicinior factus sum. Nam a præfato episcopo ad venerabilem ^b Rabanum directus sum, uti ab eo ingressum caperem ⁱ divinarum Scripturarum. Ergo cum ad vos iturum hinc ejus nuntium comperissem, primo

* *Opus vestrum.* Id est, liber Eginhardi de Vita Caroli Magni, qui in omnium manibus versatur. Ex hoc porro Lupi loco recte collegerunt viri docti falli eos qui librum illum de Vita Caroli adjudicant Eginhardo.

^c *Incolumis.* Pro *incolumes*, in accusativo plurali. Istud enim refertur ad Eginhardum. Notus est veterum mos, qui arbitrio consilioque auris usi, accusativos plurales teritiæ declinationis interdum inflectebant per *is*, interdum per *es*, ut Probus Valerius observat apud A. Gellium lib. xiii, cap. 49, Noctium Atticarum. Ego existimo antiquos non aliam ob causam variasse eas inflexiones quam ut vitarent similiter cadentia, quæ esse insipida et inertia et puerilia facitissime significat Lucilius apud eundem Gellium lib. xviii, cap. 8. Patrum denique nostrorum memoria nonnulli viri eruditissimi vetustum hunc usum revocarunt in scribendo. Vide Priscianum, lib. v.

^e *Vobis vicinior.* Quia nimirum Lupus, qui studiorum causa profectus erat in Germaniam, morabatur apud Rabanum in monasterio Fuldensi. Eginhardus vero habitabat in monasterio Seligenstadiensi. Utrumque autem monasterium in diocesi Moguntina situm est.

^b *Rabanum.* Monachum et abbatem Fuldensem, tandem vero archiepiscopum Moguntinum, virum eruditissimum, cujus nulla exstant illustria ingenii monumenta. Ad eum scripta est epistola 40 Lupi, in qua eum vocat præceptorem suum.

ⁱ *Divinarum Scripturarum.* Quarum celeberrimus per ea tempora interpretes erat Rabanus, abbas Fuldensis. Tum vero Lupus erat diaconus. Mirum autem in modum deditus erat studio sacrarum litterarum. Quæ causa fuit ut Rabanum oraverit commentaria scribere in Epistolæ Pauli: cui operi tum demum incubuit Rabanus, postquam Lupus a Fulda redierat in Galliam. Vide epistolam Rabani ad Lupum, quæ edita est inter elogia.

quasdam verborum obscuritates, a vobis uti elucidarentur, mittendas proposui; deinde præstare visum est ut etiam hanc epistolam dirigere debuissim; quæ si a vobis dignanter accepta fuerit, exoptabili me affectum munere gratulabor. Sed semel pudoris transgressus limitem, etiam hoc postulo ut quasdam librorum vestrorum mihi hic posito commode-tis. Quanquam multo sit minus libros quam amicitiam flagitare. Sunt autem hi. Tullii de rhetorica liber; quem quidem habeo, sed in plerisque mendosum. Quare cum codice isthic reperto illum contuli; et quem certiorum putabam, mendosiorum inveni. Item ejusdem auctoris de rhetorica tres libri in disputatione ac dialogo de Oratore. Quos vos habere arbitror, propterea quod in brevi voluminum vestrorum post commemorationem libri ad Herennium, interpositis quibusdam aliis, scriptum reperi: *Ciceronis de rhetorica*. Item: *Explanatio in libros Ciceronis*. Præterea: *A Gellii noctium Atticarum*. Sed et

* *Brevi voluminum*. Infra epist. 80, *Breves etiam, quos de facultate monasterii vestri mittere debuistis*. Epistola missa e concilio Carthaginensi ad episcopos Numidiæ, Mauritanie utriusque, Tripolis et provincie Proconsularis, anno 597: *Brevem vero statutorum* (in quo omnia videntur esse complexa, et quædam diligentius custodita) huic epistolæ subdiximus; ut compendio, quæ decreta sunt, recensentes, sollicitius observare curemus. Unde et in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ caput 94, in quo recensentur causæ quæ agende sunt, sic inscriptum est, *Brevis causarum*. Carolus Magnus in Capitulis anni 815: *De rebus quæ Hildegardæ reginæ traditæ fuerunt, volumus ut fiant descriptæ breves, et ipsæ breves ad nos fiant adductæ*. *Libro III Capitular., cap. 82*: *Non solum beneficia episcoporum, vel abbatum, abbatissarum, atque comitum, sive vasorum nostrorum, sed etiam fieri nostri describantur in breve*. Breves itaque tum dicebant, quos vulgus rotulos et inventaria vocat, ut ad Capitula Caroli Calvi observat Sirmondus. Inde *Inbreviare* in eisdem Capitulis, id est, in breves seu pittacia referre et describere. Inde etiam *Inbreviator, sive descriptor stipendiorum regalium*, in Documento de examinatione Willelmi, episcopi Catalaunensis.

† *A Gellii*. Magnum hac nostra et superiori ætate certamen fuit inter eruditos, scribebamne foret *A. Gellius*, an vero *Agellius* unica dictione. In veteri isto codice diserte ubique scriptum est *A. Gellius* in duobus locis in quibus hic auctor laudatur.

* *Vestra conjugis*. Ex hoc loco itemque ex sequentibus epistolis jampridem collegerunt viri docti auctoritatem conciliari posse narrationi de conjugio Eginhardi cum Imma Caroli Magni filia, quæ exstat in Chronico monasterii Laurishamensis. Ea sic habet: *Eginhardus, archicapellanus notariusque imperatoris Caroli, cum in aula regia laudabiliter serviens, diligeretur ab omnibus, a filia quoque ipsius imperatoris Imma nomine, regi Græcorum desponsata, amabatur ardentius. Aliquantum temporis fluxerat, et amor alternus quotidie inter ambos per augmenta crescebat. Utrosque enim timor retardavit, et offensio regia, ne tam gravia conveniendi inirent conamina. Sed amor improbus omnia vincit. Denique cum idem vir egregius irremediabiliter amando astuaret, auresque virginis per internuntium appellare nec præsumeret, novissime sumpta de semetipso fiducia, nocturno tempore latenter ad puellæ tendebat habitaculum. Ibidemque pulsans clanculum, et intrare permissus, tanquam allocuturus juvenculam de regali mandato, statim versa vice solus cum sola secretis*

A alii plures in prædicto brevi: quos, si Deus apud vos mihi gratiam dederit, istis remissis accipiens describendos mihi, dum hic sum, avidissime curare cupio. Exonerate, quæso, verecundiam meam, quæ supplicio facientes, meque rimantem amaras litterarum radices, earum jam jucundissimis explete fructibus; illo vestro facundissimo eloquio incitate; quæ si meruero, tantorum beneficiorum gratia, quoad vixero semper mihi habebitur. Nam quæ vos eorum merito sit remuneratio secutura non opus est dicere. Plurima scribenda in alia mens suggestit; sed vestrum ingenium meis ineptiis ultra remorari non debui, quod scio vel exterioribus occupatum utilitatibus, vel circa intimas et abditas philosophiæ rationes intentum.

5 EPISTOLA II.

AD EUNDEM.

Desiderantissimo præceptor Eginhardo Lupus.

Molestissimo nuntio de excessu venerabilis • ve-

usus alloquii, et datis amplexibus, cupito satisfacit amanti. Interea cum jam appropinquante luce diei, per silentia noctis unde venerat regredi vellet, de improvviso nivem haud modicam decidisse cognovit; et ne per vestigia pelum virilium agnitus proderetur, foras exire timuit; amboque, pro conscientia facti, anxietas simul et formido intus remanere compulsi. Cumque nimia sollicitudine fluctantes quid facto opus esset deliberarent, tandem elegantissima juvencula, quam audacem faciebat amor, consilium dedit ut ipsa quidem super se insidentem inclinata exciperet, eumque usque ad locum illius hospitio contiguum ante lucanum deportaret; ibique eo deposito rursum per eadem vestigia cautius observata rediret. Eam noctem imperator divino, ut creditur, nutu in somnium duxit; diluculoque consurgens, eminusque de aula prospiciens, intuitus est filiam suam sub præfato onere nutanti gressu vix incedere, et ad conductum locum deposita quam gestabat sarcina celeriter repedare recursu. Quibus multo intuitu perspectis, imperator partim admiratione, partim dolore permotus, non tamen absque divina dispositione id fieri reputans, sese continuit, et visa interim silentio suppressit. Interea Eginhardus sibi conscius, certusque rem nullo modo dominum suum regem diu latere posse, tandem inter angustias reperto consilio imperatorem aggreditur, flexis genibus missionem postulans, asserens tot et tanti servitii suis condigna non rependi præmia. Illis auditis, rex, dissimulato rei et eventu et exitu, diu conticuit. Dehinc eum certificans se postulationi ejus quantocius responsurum, diem constituit; statimque consiliarios primosque sui regni et ceteros quoque sibi familiares passim evocatos convenire jussit. Congregata itaque magnifica diversarum dignitatum frequentia, ita exorsus est, imperatoriam iniquens majestatem nimis injuriatam esse et despectatam in indigna filie suæ notariæ sui copulatione, et exinde non mediocriter sese agitari perturbatione. Quibus nimio stupore percussis, et de rei novitate et magnitudine quibusdam adhuc ambigentibus, rex innotuit eis evidenter, referens eis a primordio quid per semetipsum oculata fide cognoverit, consiliumque eorum atque sententiam expostulans super hoc. At illi inter se diversi diversa sentientes, in præsumptorem hujus rei duras et varias dedere sententias; aliis sine exemplo puniendum, aliis exilio damnandum, aliis alio modo disperdendum (ut cuique impetus erat) adjudicantibus. Porro quidam ex eis tanto mitiores quanto sapientiores, habita secum delibératione, quam intime regem exorare quatenus ipse rem per semetipsum

stræ conjugis consternatus, plus quam unquam vobis a net, ut inde penitus non possit avelli. **6** Huc accedit nunc optare adesse; et vestram mœstitiâ vel a mea compassione levarem, vel concepto sensu ex divinis eloquiis assiduo sermone solarer. Verum donec id Deus præstet esse possibile, suggero ut memores humanæ conditionis, quam merito peccati contraximus, modice sapienterque feratis quod accidit. Neque enim huic infortunio cedere debetis, qui blandimenta ^b lenioris fortunæ forti semper animo devicistis. Invocato itaque Deo, nunc illas tolerantiae vires expromite, ad quas charissimum quemlibet casu simili deprehensum probabiliter vocaretis. Opto vos valere feliciter.

EPISTOLA III.

EGINHARDI AD LUPUM.

Eginhardus Lupo suo salutem.

Omnia mihi studia omnesque curas tam ad meas quam amicorum causas pertinentes exemit et excusit dolor quem ex morte olim fidissimæ conjugis, jam nunc ^c charissimæ sororis ac sociæ, gravissimum cepi. Nec finiri posse videtur; quoniam extinctionis illius qualitatem adeo tenaciter memoria re-examinare et secundum divinitus ei collatam sapientiam definire dignaretur. Verum ubi rex singulorum circa se affectum ponderavit, et inter diversorum sententias quid potissimum consilii sequeretur expendit, sic eos allocutus est. ^c Non ignoratis, inquit, humanum genus variis subjectum esse casibus et frequenter evenire ut res nonnullæ, quæ contrariis ^c initiis inchoantur, meliorem aliquando sortiantur exitum. Proinde non est desperandum; sed potius ^c super hac re, quæ et gravitate et novitate sui nostrum exsuperat ingenium, divinæ providentiæ (quæ nunquam in sui dispositione fallitur, quæque etiam malis bene uti novit) pietas est expectanda et expectenda. Quapropter tam tristis facti a notario meo non exigam penas, per quas infamia filix meæ magis videbitur angere quam mihi. Unde dignius et laudabilius imperii nostri gloriæ arbitramur congruere ut data adolescentiæ venia, legitimæ eos matrimonio conjungam, et rei probroscæ honestatis colorem superflucam. Regis igitur audita sententia, sit incomparabile gaudium, magnitudoque animi ejus ac mansuetudo summis effertur laudibus. Interim Eginhardus jussus adesse ingreditur; quem Rex ex opinato salutans, ita eum placito vultu alloquitur: Jam dudum auribus nostris a vobis delata est querimonia quod servitiis vestris regali munificentia hactenus non responderimus dignæ. Sed, ut verum fatear, maxime super hoc culpanda est vestra negligentia. Quandoquidem licet sustineam tot et tanta negotia solus, tamen si quid voluntatis vestræ compertum haberem, servitia vestra digno fuissem prosecutus honore. Verum ne vos diutino sermone protraham, querimoniis vestris amplissima donatione satisfaciam; et ut vos etiam fidelem mihi ut prius et benevolum posthac sentiam, juri vestro nuptum tradam meam filiam vestram scilicet portatricem, quæ quandoque alte succinea vestræ subvectioni satis se morigeram exhibuit. Protinus ad regis edictum cum multo comitatu adducta est ejus filia: quæ roseo vultum perfusa pudore, tradita est per manus patris in manus prædicti Eginhardi cum dote plurima, prædiorum quoque nonnullorum, cum innumeris aureis argenteisque donariis aliisque pretiosis suppellectilibus. Hactenus ex Chronico Laurishamensi. Vide similem historiam de sorore Henrici II imperatoris apud Radulfum de Diceto,

ut inde penitus non possit avelli. **6** Huc accedit quod ipsum dolorem identidem accumulat et vulnus semel acceptum exulcerat, quod vota scilicet nostra nihil valere permessa sunt, ac spes quam in ^d martyrum meritis atque interventione collocavimus expectationem nostram ex asse frustrata est. Inde evenit ut solantium verba, quæ aliorum mœstitiæ mederi solent, plagam cordis nostri recrudescere potius faciant atque rescindant, cum me æquanimitè ferre jubent infortunii molestias quas ipsi non sentiunt, atque in eo censent mihi gratulandum in quo nullum gaudii vel lætitiæ valent demonstrare vestigium. Quis est enim mortalium cui mens constet, quique sanum sapiat, qui sortem suam non defeat, et qui se infelicem ac miserimum non judicet, cum in afflictione **B** positus eum quem votis suis facturum fore crediderat aversum atque inexorabilem experitur? hæccine talia tibi videntur ut suspiria, ut lacrymas homuncioni tantillo commovere, ut ipsum ad gemitum et planctum concitare, ut etiam in desperationis barathrum dejicere potuissent? Et utique decessissent, nisi divinæ miserationis ope suffultus quid in hujusmodi ^c causis aut casibus majores ac meliores nostri te-

pag 470; Henricum de Knyghthon, pag. 2326, et M. Chronicon Belgium, pag. 107. De matrimonio porro Eginhardi vide Bernardum a Mallinckrodt in tractatu de Cancellariis imperii Germanici, pag. 22.

^a *Mea compassione.* Pars enim solatii est, amicum habere qui morori nostro participet, sortemque nostram nobiscum depleat ac defeat.

^b *Lenioris fortunæ.* Recte admonet Lupus debere Eginhardum acceptam nuper calamitatem ferre patienter, qui secundam fortunam forti semper animo tulerit. Difficilis enim reperitur qui secundam, quam qui adversam fortunam bene ferant. Secundis enim rebus insolescent plerique homines et effervunt; adversis omnes ad temperantiam moderationemque revocantur; ut ait conterraneus meus M. Ant. Muretus, lib. v Variarum Lectionum cap. 15. Hinc illa Galbæ verba ad Pisonem futurum principem: ^c Fortunam adhuc tantum adversam tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animos explorant: qua miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur, apud Tacitum, in libro primo Historiarum. Et apud Quintum Curtium in libro decimo, Alexander increpans milites seditionem velut inceptantes: ^c Secundis rebus, inquit, quæ circumflunt vos, insanire cœpistis: obliiti status ejus, quem beneficio exuistis meo: digni hercule qui in eodem consenescentis; quoniam facilis est vobis adversari quam secundam regere fortunam. Vide sanctum Gregorium in libro primo de Cura Pastoralis, cap. 3.

^c *Chariss. sororis.* Hinc confici posse puto Eginhardum fuisse factum abbatem vivente adhuc uxore, quam, quod commercio conjugali tum abstinere, fidissimam olim conjugem fuisse dixit; tum vero cum mortua est, charissimam sororem, sociam ac conubernalem. Eginhardus in epistola 32. *Imma, soror dilectissima, his esto adjutrix tibi quæ animam commendo.*

^d *Martyrum.* Id est, sanctorum Marcellini et Petri, qui in monasterio Seligenstadiensi, cujus abbas erat Eginhardus, jacent, illic translati opera ejusdem Eginhardi. Vide notas ad epistolam 60.

^e *Causis aut casibus.* Ego arbitror voces illas, *causis* aut, esse superfluas, admonitionemque esse libarii, qui cum divinare non potuisset quidnam potius legendum esset, *causis* aut *casibus*, utrumque posuit,

nendum servandumque sanxissent ad inquirendum subito me convertissem. Erant ad manum doctores egregii nedum non spernendi, verum omnimodis audiendi atque sequendi, gloriosus videlicet martyr Cyprianus, et illustrissimi sacrarum divinarum litterarum expositores Augustinus atque Hieronymus; quorum sententiis ac saluberrimis persuasionibus animatus depressum gravi mœrore cor sursum levare conatus sum, cœpique mecum sedulo reputare **7** quid super excessu charissimæ contubernalis sentire deberem, * *cujus mortalitatem magis quam vitam videbam esse finitam*. Tentavi etiam si possem a memetipso exigere ut id ratione apud me fieret quod longa dies solet efficere; scilicet ut vulnus quod animo nostro nondum sperata morte repentinus casus inflixit cicatricem ducere ac spontaneæ consolationis medicamento sanescere inciperet. Sed vulneris magnitudo facilitati resistit; et licet saluberrima sint quæ a memoratis doctoribus ad mitigandum gravem dolorem velut a peritissimis idemque mitissimis medicis offeruntur, plaga quæ adhuc sanguinem trahit sanandi maturitatem nondum admittit. Hic fortasse miraris ac dicis ex hujusmodi occasione natum dolorem tam longum ac diuturnum esse non debuisse, quasi in dolentis sit potestate quando id finiatur quod ille, quando inciperet, neque in potestate habuit, neque præcivit. Metiri tamen posse videtur doloris ac mœoris magnitudo sive diuturnitas de eorum quæ acciderunt damnorum quantitate: quæ ego cum quotidie in omni actione, in omni negotio, in tota domus ac familiæ administratione, in cunctis quæ vel ad divinum vel humanum officium pertinent disponendis atque ordinandis immaniter sentiam, qui fieri potest ut vulnus quod tot ac tanta incommoda intulit, cum crebro tangitur non recrudescat potius et renovetur quam sanescat aut solidetur? Arbitror enim, nec vereor quod hæc opinio falsum me habeat, hunc dolorem atque anxietatem, quæ mihi de charissimæ contubernalis occasione exorta est, perenniter mecum perseveraturam donec id ipsum temporis spatium quod **8** Deus mihi ad hanc miseram ac temporalem vitam concedere voluerit debito sibi termino finiatur: quam tamen proficuum potius mihi quam noxiam hactenus experior, cum animum ad læta et

A prospera festinantem velut quibusdam frenis atque habenis remoratur ac retinet, mentemque ad revocationem mortis revocet, quam ad spem et amorem longævitatæ odium atque oblivio senectutis illexerat. Video mihi non multum superesse temporis ad vivendum, licet quantum id esse debeat mihi penitus ignoretur. Sed hoc certissimum teneo, et recens natum cito posse mori, et **b** senem diu non posse vivere. Ac proinde longe utilis ac beatus fore censeo ipsam temporis incerti brevitetem cum luctu quam lætitia ducere. Quia si secundum Dominicam vocem beati ac felices erunt qui lamentantur et lugent (*Matth. v.*), e contrario infelices ac miseri fient qui dies suos in jugi et continua lætitia finire non metuunt, gratias ago atque habeo charitati tuæ, quod me per litteras tuas consolari dignatus es. Neque enim majus aut certius tuæ erga me dilectionis indicium dare potuisti quam ægro atque jacenti manum exhortationis porrigendo, monendoque ut surgerem, quem mente prostratum ac mœrore depressum ignorare non poteras. Bene vale, charissime ac desiderantissime fili.

9 EPISTOLA IV.

AD EGINHARDUM.

Epistolam vestræ dignationis calamitatem quæ dudum vobis contingit graviter querentem haud quaquam mediocriter commota mente perlegi, confectumque vestrum animum tam diuturni mœoris anxietate vehementer indolui. Et quamvis qui me longe præstent amicorum solatia tentaverint hunc tantum levare dolorem, nec tamen ob eam rem profecerint, ut litteris vestris satis eminet, quod ipsi casus vestri considerationem non satis ad se ad miserunt, eo usque ut eorum quidam super excessu gratissimæ quondam uxoris gratulandum monerent, quod, ut opinor, nihil ad consolationem pertinet non tam retatis levitate vel ingenii, quod exiguum sentio, confidentia quam prout erga vos amoris magnitudine hæc rursum, qualiacunque sint, in vestri solatium non sum veritus cadere. Siquidem conscius mihi sum intimum me **c** nobilissimæ illius feminæ morte cum vestra, tum etiam ipsius vice traxisse dolorem; quem atrociter exasperantem vestræ litteræ, fateor, recrudescere coegerunt. Unde

D multi eam proci ambirent, senex quoque quidam valde dives, captus forma mulieris, nuptias flagitare cœpit, magno etiam emere paratus legitimos illius amplexus. At mulier, postquam aliter procum removere non potuit, excusavit ob senectutem: neque enim esse se hujus firmitudinis ut tot mortes tam brevi temporis spatio sustinere posset, nam istum cito moriturum, quia senex erat. Illoque mandante, inquit Hieronymus, *posse et senes diu vivere et juvenes cito mori, eleganter lusi: Juvenis quidem potest cito mori, sed senex diu vivere non potest.*

e *Nobiliss. femine.* Uxor nimirum Eginhardi. Itaque cum Lupus eam splendidis natalibus ortum prodat, validum hinc argumentum peti potest ad confirmandam narrationem Chronici Laurishamensis.

doctori judicium integrum relinquens. Vide notas ad epistolam 122.

* *Cujus mortalitatem.* Imitatum ex Plinio in epistola prima libri secundi; ubi de Virginii Rufi morte sic loquitur: *Si tamen fas est aut flere, aut omnino mortem vocare, quæ tanti viri mortalitas magis finita quam vita est.*

b *Senem diu, etc.* Repetit istud ipsum Lupus infra epist. 84. Sumptum est autem ex epistola Hieronymi ad Principiam, in qua mores Marcellæ describit. Hæc ergo cum virum juvenis admodum extulisset, desideriumque extincti non posset pati, a secundis nuptiis abstinere decrevit. Verum ea erat Marcellæ nobilitas, ea species oris, ea gratia, ut plane constet laboriosum et difficile negotium suscepisse illam cum in ea nobilitate et ætate contenta esse voluit unico matrimonio. Itaque dum

nequaquam desperaverim quod aliis, necdum sit datum mihi ut aliquod solatium vobis persuadere possim a Domino reservatum. Vilius plerumque remedium quaeritur quod pretiosissimis et artis vigilantissima compositis diligentia frustra diu tentatum est. Itaque firmamentum iusti, ut vobis videretur, doloris vestri duas in partes, epistolas mihi reddendo, divisistis. **10** Earum prima, quæ et vel maxima, illa est, quod vota vestra et spes, quam in sanctorum martyrum intercessione locaveratis, vos velut irrita fefellerunt. Altera, quæ proxime primam accedit, quod sinister ille casus quantum vobis importaverit incommodi quotidiani meriti negotiis cogimini, dum vos onus domesticarum divinarumque rerum, quod illius memorabilis feminae fida societas leve fecerat, vestris ex toto impositum ac relictum cervicibus obruit. Revera valida utraque res, et quæ præter sapientem, qui adversa quoque modice ferre didicerit, facile quemlibet sua mole possit opprimere. Ac primo quidem quam proposui pariter conabor non subvertere ac penitus auferre (quod prorsus impossibile perfectis etiam oratoribus, si essent, video, multo magis mihi), sed tenuare, imbecillumque inspectu rationis efficere. Certe hinc movemini, certe hinc afficimini, quod vos cassa vota frustrata sint, ac spes in martyribus, imo in Deo sita illuserit. Quasi vero id vobis omnimodis constet quod tantopere poposcistis vestrae uxorisque salutem conducere. Quod sane si vobis satis exploratum fuisset, acrioris justique doloris ingens esse videbatur fomes, dum vos non quasi filium corripere, sed veluti in adversarium divina censura deservisset. Attamen sic quoque non desperationis barathrum subeundum, sed divinitas infensa precibus assiduis ac summissa fuerat flectenda patientia. Nunc autem cum Deus omnes homines salvos velit fieri, ac in nomine ipsius, qui Salvator dicitur, nemo postulet nisi qui propriæ salutis proficua flagitarit, cumque vos in nomine Salvatoris plena fide petieritis, quis non opinetur non **11** exauditos quidem vos ad temporale votum, exauditos autem ad perpetuam salutem? Ego plane firmissime crediderim et vobis et uxori ejus etiam immaturo excessu consultum. Queritis quemadmodum? Nempe quod conjuges ex duobus corporibus in unam redacti compagem, licet concordissime vixerint, non una letho resolvuntur; et quantum ad usitatum naturæ pertinet ordinem, necesse est unum alteri superesse. Hinc jam vestra prudentia intelligit quando sententia in hominem divinitus emissa, *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii), differri aliquantulum potest, in perpetuum autem vitari non potest, fidis optandum conjugibus, cum uter eorum remansurus sit, eum fore superstitem qui sit et ad calamitatem ferendam robustior et ad justa de more Christiano curanda magis idoneus. Non enim sexu differentia virtutis, sed animo capienda est. Alioquin non video religiosi conjuges quemadmodum sibi sincero amore devincti sint. Cum hæc ita se habere indubitata

A ratio persuaderent, planum igitur est verisimile esse non illi feminae venerabili solum, sed etiam vobis a Deo magnum quiddam præstitum, dum quod vobis eligendum fuerat ipse ultro ingesserit, quanquam oculo, minime tamen injusto iudicio. Certe illa etsi ex vestro consortio multa didicerat, ita ut non sui sexus modo, verum etiam turbam virorum sua insigni prudentia gravitate atque honestate, quæ res magnam vitæ humanæ tribuunt dignitatem, longe superaret, ac corpore femina, animo in virum profecerat, ad sapientiæ vestræ fastigium nunquam penitus aspirasset, nunquam tantum robur semperque similem, quam in vobis singulariter **12** omnes mirantur, constantiam ullis unquam profectibus æquavisset. Nunquam, si supervixisset, tantum vestræ quantum vos et illius et vestræ perpetuæ salutis procurare potuisset. Ac per hoc, quoniam dum in hoc fragili versamur corpore, omni perturbatione ita vacare non possumus quin aliquando aliqua ægritudinis molestia quatiatur, quod posse sapienti contingere philosophi putaverunt hoc vobis evenire optem, ut casus adversos, ut primo aspectu apparet, quibus vulgo inculta mortalium multitudo subruitur, vestræ mentis sapientiæ sensim emolliat, imo divinæ voluntati vestram contemperet. Deinde, quia vitæ hujus obscurissimas tenebras sermo divinus irradiat juxta illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* (Psal. cxviii), quomodo ipse formet eandem vitam penitus intuentum est. Nimirum in Dominica oratione quotidie dicimus: *Fiat voluntas tua*, scilicet non nostra, quæ ignara rerum sibi salubrium falli consuescit, sed tua, quæ, utpote Dei, futura prænoscit. Salvator quoque noster passione impendente cum dixisset, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi), assumpti hominis infirmitatem, imo membrorum snorum, propter quod ad has preces descenderat, imbecillitatem sic divina virtute consolidat: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. Scilicet fallere fallique nescius magister, quod Deus suo nos exemplo instituit ut cum adversa urgerent, sic ea depellere precibus conaremur, ut in his etiam contra nostrum votum ejus fieri voluntatem salubriter amplecteremur. Recolite, quæso, Paulum, cujus tanta erat eminentia ut in tertium raptus cælum audierit **D 13** arcana verba sanctæ Trinitatis quæ non licet homini loqui, tamen Dominum orasse quo a se angelum Satanæ, a quo tribulabatur, submoveret, nec obtinuisse quod voluit, sed quod profuit. Revocate in memoriam Davidem, quatenus se pro impetranda filio vita maceravit. Et certe cum tantus esset propheta, ne responsum quidem divinum tam immani confectus mœrore promeruit. *Quæcumque autem scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus* (Rom. xv). Ergo perpendite qualiter David cassam precum suarum expertus instantiam, consolationem ratione perceperit, ac justitiæ Dei subjectus humiliter acquieverit. Non estis tam fundatæ forti-

ladinis. Quod præfato dictum est Apostolo, vobis A responsum accipite: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Siquidem et ipse mororem scriptæ orationis, si quis ei subortus fuerat, hoc admonitis oraculo aliud oportere, deposuit. Hujusmodi præceptis et exemplis sacre Scripturæ capitula exuberant: quæ, quoniam, ut insignis ait poeta (Virgil., Ecl., x): *Non canimus aurdis*, epistolarisque coarctat angustia, præteriens, vobis considerata relinquo. Suffecerit hæc tantum tetigisse quæ sola recepta vulneris hujus tumorem, quantum mea fert opinio, mulcere atque lenire largiente Domino poterunt. Quamquam mihi multa volentes aliud etiam occurrit, quod hoc Dei iudicium clementiæ quam iracundiæ videri possit certissimum documentum. Nam quia *flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. xii), affectum vestrum in uxoris amore forsitan subdivisum non passus, putari potest ad se solum **14** amandum revocavisse; ac si quid ejus corpori intemperanter diligendo plus justo a vobis indultum fuerat, ejusdem corporis subtractione punisse. Cumque per prophetam loquitur: *Non consurget duplex tribulatio* (Nahum i), quod LXX interpretum sic expressit translatio: *Non judicat Deus bis in idipsum*, hic emendare dignatus est quod ut homo excessistis (nemo enim mundus a sorde), ne quid gravius in vos quandoque decerneret. Quare Dei amplecti debetis immensam pietatem, qui vos sua dignos judicaverit correctione, quam offensam metnere disciplinæ illius verbera sustinentes. Fili, inquit Salomon, *noli deficere a disciplina Domini, et ne fatigeris cum ab eo argueris. Quem enim Dominus diligit, corripit, et quasi pater in filio complacet sibi* (Prov. iii). Denique quorum isthæc peccata non visitat, quosque florere pro voto permittit, in hos post mortem ejusdem ira desævit. De talibus in psalterio legimus: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* (Psal. lxxii). Et in Job: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt* (Job lxxi). Præterea hoc mihi subjecit mens, voluisse Deum rebus ipsis vos experiri quam sit infelix qui in perpetuum alijungatur ab ipso, in quo est perpetua et vera delectatio, si tam immaniter afficiat licet fidissimi atque charissimi tamen hominis, momentanea separatio. Cum hæc verisimilia esse videantur, abolete, quæso, quantum potestis, de quo sermo habetur, mororem, et cum Job dicite: *Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum: sit nomen Domini benedictum* (Job i). Et cum Apostolo in Dei spatiamini laudibus dicentes: *Benedictus Deus et Pater* **15** *Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* (II Cor. i). Restat pars altera suscepti negotii: quæ stringenda breviter est, ne forte plura dicens sim oneri, qui gestiam esse solatio. Hinc instaurari, imo perseverare doloris vulnus asseruistis, quod duplicatus quotidie dispositionis labor quid boni perdideritis admoneat, ac propterea

nec finire posse videatur. Id esse verissimum ipse concesserim; illudque quod inter alia posuistis, non posse pro voluntate hominem dolori finem imponere, quem nec præsciat, nec imminemem queat effugere, vehementer approbo, satisque catholice dictum intueor. Non est enim in potestate hominum via ejus, sed a Domino gressus hominum diriguntur, et humani libertas arbitrii eget omnimodo auxilio gratiæ Dei; sed plane quæ facta sunt infecta esse non possunt, nec dolor revocare valet semel præterita, nec est in homine unde a seipso petat auxilium. Quocirca deprehensi quibuslibet angustiiis, quo verius nos sentimus fragiliores, hoc oportet celerius ad divinæ miserationis subsidium velut ad portum tutissimum confugiamus. Eleganterque B illud dictum est: *Necesse est adesse divinum ubi humanum cessat auxilium*. Nec longus, dummodo conemur, terendus est labor. Nam qui ad se hoc modo volat: *Venite ad me qui laboratis* (Matth. xi), nitentes adjuvat, ad se pervenientes informat, in se permanentes procul dubio coronat. Quare quod dixistis memoratum dolorem quoad viveretis mansurum vobiscum, expressit hoc a vobis, sentio, concreta longo usu magnitudo amoris; sed in ea vos obstinatione **16** animum relinquere, quantum audeo, dehortor; siquidem et illi cujus causa emerisit nihil immoderatum proderit, et vobis multum nisi deponatur, officiet. Quinimo totum vos curandum sanandumque Domino permittite, cui est perfacile quod nostra natura difficillimum judicat. Nam quis speravit in Domino et deceptus est? Obsecro, totum cor vestrum ad rogandum Deum effundite. Præstare vult qui se ut rogetur, admonuit, *Petite et accipietis* (Joan. xvi). Petite ut ipse vobis affectum inspiret rogandi, et effectum ipse tribuat impetrandi. Dicite quod clarissimus idemque suavissimus auctor Augustinus (lib. x Confess., cap. 29. 31. 37): *Da quod jubes; et jube quod vis*. Siquidem sua nos Deus gratia ut velle ac posse aliquid boni queamus et prævenit et subsequitur. Quod evidenter in Psalmis didicimus, ubi scriptum est: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. lvm). Utique et *misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. xxi). Acquiescite Spiritui sancto per Davidem momenti: *Facta in Domino curam tuam, et ipse te enutriet* (Psal. lrv); ac Domino fiducialiter dicite: *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me* (Psal. xxxi). Et cum Apostolo jam exsultantes in Dei laudibus ingeminare poteritis: *Omnia possum in eo qui me confortat* (Philipp. iv). Tristitia enim sæculi mortem operatur (II Cor. vii), haud dubium quin spiritualem, sed et corporalem, ut optime nostis, sæpe consciscit. Quamobrem ærumnis vitiorum quibus premimur contristemur, et ab eorum falsa dulcedine, quanta possumus amaritudine separari nitamur, ac hujus incolatum vitæ, in qua sine querela non vivitur, modeste feramus. Cæterum, veniam a Deo expectantes, in eo plena fide lætemur. Denique illud **17** quod in Evangelio promittitur: *Beati*

qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v). non de iis qui lugent de amissione charorum et temporalium commodorum, verum de illis qui mœrent, initio sejuncti a mortifera vitiorum delectatione, donec virtutibus Spiritus sancti gratia consolationem recipiant, vel de his qui propter sua proximorumve peccata salubriter affliguntur, propter quod illius felicitis vitæ dilationem, cui votis omnibus suspiramus, rectissime intelligitur. Proinde petentes quondam uxori refrigerium sempiternum, quæ mortem, ut credimus, non incurrit, sed exiit, vobis patientiam et in bonis actibus perseverantiam atque profectum postulate a Domino Deo nostro, et dicto citius consolationem vestro infundet pectori: ita ut audiat Apostolum cohortantem: *Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete* (Phil. iv). Ego sane quod dignati estis vestros æstus mecum communicare, attentius et pro illa et pro vobis supplicare conabor. Credo, quamvis non meo merito, vestra tamen Deum humilitate placandum, qui absque respectu vestræ magnitudinis cum mea parvitate conferre tam seria non horruistis. Ostendi ut potui et humana ratiocinatione et divinis auctoritatibus non vos exauditos ad votum patienter ferendum, dolorisque vulnus, quod irremediabile videbatur, quemadmodum mitigari posset. Vestræ prudentiæ ac solite dignationis erit quæ pia intentione non docendi, sed commemorandi causa profusa sunt, æque pia mente lectitare, et si qua in his capi possit utilitas, pro jure amicitiae vestram deputare.

18 Libellum ^a de adoranda cruce, meo judicio utilissimum, quem meo nomini dedicastis, ut par fuit amplexus sum. Atque utinam morem mihi gerentes sic omnia quæcunque ab initio enodanda vobis misi, vel hoc anno reliqui, aperire non gravemini! Profecto non mihi solum, sed multis videtur hic labor prodesse. Tamen et pro hoc quod nunc mihi nec opinanti misistis, et pro aliis quibus a vobis institutus jam antea sum, maximas agens habensque gratias, qui Deus vestræ indulgentissimæ dignetur inspirare pietati sollicitus præstolabor.

Medio Maio vita comite hinc recedere decrevi. Quo tempore, Deo volente, sicut vobis, si recordamini, dixi, ad vos venturus sum, et aliquot apud vos dies facturus, ut et libros vestros vobis restituum, et quibus indigero discam, fruarque aliquandiu vestro suavissimo alloquio, atque informer mihi

A gratissimo vestræ gravitatis et honestatis exemplo. Nam me hoc tempore discessurum inanis vobis fama mentita est. Quod etsi, quod penitus nolo, contingeret, sic quoque ad vos sine dubio properarem. Tantus enim mihi vestri amor incumbit, ut nullatenus vobis insalutatis, sanctorumque martyrum neglecto patrocinio, ad patriam remearem. Cupio te mei memorem bene valere in Domino, prosperisque pollere successibus, Domine desiderantissime Pater, et de me optime per omnia merite.

19 EPISTOLA V.

AD EUNDEM.

Fidissimo Patri Eginhardo Lupus salutem.

Memoriam vos habere mei quam gratum habeam nequaquam facile dictu est, præsertim cum eminentiæ vestræ sublimitas eo usque se submisit ut ultroneæ salutationis munus hac vice meruerim, quamvis optaverim vestris refici litteris, quantumque jam æstus rei notæ deferbuerit discere, atque si vobis hinc a parvitate mea quidquam persuaderi potuerit. Ego certe, quemadmodum pollicitus sum, et pro illius charissimæ sempiterno refrigerio specialiter ac quotidie Dominum supplico, et quod vobis vel in præsentī vel futura vita conducibile credo vigilantī perseverantiā postulare non desino. Profligantem aliquid, vos forsitan sentiat. Haudquaquam tamen dubitaverim hanc fructum petitionum in divina miseratione reponere, ac licet serum, quantum ad voti spectat impatientiam, maturum tamen propter illius justitiæ pondus sine dubio præstolari. Obsecro autem, legite libri sancti Augustini de Civitate Dei xxi, titulum 27, et videte si non his quæ scripsi paria de eadem calamitate vir ille divini ingenii senserit; quæ plane nunquam ante legeram: sed cum postea ea percurrissem, admodum miratus sum mea tam similia sensu fuisse, ut ab is colorem traxisse penitus viderentur. Cæterum protectionis in patriam, ac per hoc ad vos, tempus aliquantum producere coactus sum. Namque venerabili **20** viro ^b Marcwardo, per quem mea reversio administranda est, cum in Italiam legatus mitteretur, ac me prius ad suum colloquium ut amicissimum evocavis-et, mihi consuluerat ut hinc die qua significaveram vobis recedens sanctitatem vestram petere debuissim.

D Verum illustris abbas Rabanus postmodum regressus a palatio, foret necne per id temporis isthic

^a De adoranda cruce. Hic Eginhardi liber non exstat. Utrum vero is scriptus sit occasione Clandii Taurinensis damnantis venerationem sanctæ crucis, ut Baronius videtur, aliis discedendum relinquo. Solis enim conjecturis in eo argumento agere possumus.

^b Marcwardus. Hæc scriptura constans est in veteri codice, cum in editione Massoni semper scriptum sit Marcwardus. Marcwardum etiam (sic enim scribendum est, pro Marcwardus) vocat Regino, abbas et ipse Prumiensis: « Anno Dominice Incarnationis 829, Tancradus, secundus abbas Prumiensis monasterii, obiit; et Marcwardus ei in regimine successit, vir prudens, et sacræ religioni deditus. » Item Theganus, chorrepscopus Trevirensis, in opere de Gestis Lud-

vici Pii, cap. 53: « Post hoc misit imperator legatos suos ad Lotharium, Marcwardum venerabilem abbatem, cum cæteris fidelibus suis. » Et alioqui Marcwardus nomen est Germanicum, ut patet ex Annalibus Fuldensibus ad annum 880 et ex Lamberto Schafnaburgensi ad annum 1073: « Rex, inquit, Natalem Domini Babenberg celebravit. Ibi Bertoldo duci carotensium ducatum sine legitima discussione absentī abstulit, et Marcwardo cuidam propinquo suo tradidit. » Et ad annum 1150 vivebat Marcwardus abbas Fuldensis, ut in Antiquitatibus Fuldensibus docet Christophorus Browerus. Marcwardo abbati Prumiensis successit Eigil anno 853, ut dicemus ad epistolam 55.

propter legationem sibi commissam, ad liquidum A scire non potuit; atque ob eam rem hortatus est ut reditum meum ad Non. Jun. differrem, quando solemnitas sancti Bonifacii se abesse minime sineret, nisi forte ipsi quoque imperialis jussionis et ea quam gravissima præjudicaret auctoritas. Itaque cum suam post regressionem Marwardus ex me quæsitum quando potissimum reverti vellem misisset, memoratæ rei causa equos huc adducendos ut pridie Non. Jun. curaret petii, quo Christo propitio * viii. Id. ejusdem mensis iter ad vos possem arripere: quod ille, si vita comes fuerit, indubitanter implebit. Quare certum diem quidem, quo ad vos venturus sim, exprimere non audeo; sed intra eam hebdomadam quæ Non. Jun. cœperit omnino me venturum, Deo volente, confirmo. Atque utinam exoneratum omni curarum molestia vestrum reperire tunc merear animum, ut non vacet modo pro solita dignatione quæcunque amicalia videbuntur mecum conferre, verum etiam ubi vel meum vel aliorum me deficit, vestrum adsit consultum ingenium; cui quantum assurgam, quantumque deferam, quantum denique eo me vel adjutum vel adjuvandum credam, ut adulationis morsum effugiam, nolo amplius dicere; Deus viderit, cujus idipsum gratia procuravit.

21 Interim hæc quæ subjeci paterna, qua me semper sovetis, pietate considerare dignamini, ut ea prævisa mihi facilius expeditis. In priori libro Arithmeticæ Boetius quarto capitulo sic ponit: *Quod autem dictum est secundum duorum generum contrarias passionem hujusmodi est, ab eo loco usque ad hæc verba, quæ paucis interjectis subjiciuntur, Spatio est maxima parvissima quantitate, minus mihi quam velim clarum est. In eodem libro, capitulo 21, negat esse difficile diligentibus, præter quas ipse expresserit partes, multiplices superpartientis secundum monstratum a se modum cæteras reperiri. Quod si per vos plene quod paulo præmisit superius intellexero, ubi ait, Vocabunturque hi secundum proprias partes duplex superbi-partiens, et sequentia, nimirum mihi non erit difficile. Idem auctor eximius secundo ejusdem operis libro, itemque secundo capite, et ut ait, inquit, Nichomachus inmutatum, sive, ut alibi reperi, enmutaton theorema proficiens, etc.; quæ verba Græca quam habeant proprietatem nescio si recte acceperim. In eodem libro, cap. 25, ab eo loco ubi scriptum est: *Omnis quoque cubus qui ex tetragonorum superficie in profunditatem corporis crevit, usque ad eum, Angulus vero octo, quorum singulis sub tribus ejusmodi continetur, quales priores fuere tetragoni unde cubus ipse productus est, ut verbo ipsius loquar, figuram rei subtilis non assequor, et ut per vos ejus intellectum capiam vehementer indigeo. In Victorii quoque calculum prævia Dei gratia vestraque doctrina ingredi cupio. Quinetiam in hujusmodi dictionibus, ut est aratrum, salubris, et similia, 22 quæ non modo positione, sed etiam natura penultimam**

* Abbas. Idem est Rabanus, Abbas Fuldensis.

videntur habere productam, magna hæsitatio est, in qua me adhuc laborare profiteor; utrumnam naturæ serviendum sit, ut penultima, ut est, longa pronuntietur; an propter illud quod Donatus ait, Si penultima positione longa fuerit, ipsa acuetur, ut *Catulus*; ita tamen si positione longa, non ex muta et liquida fuerit, nam mutabit accentum, ut *pharetra*, in natura simul et tali positione productis, communis syllaba naturæ præjudicet, et accentus in antepenultimam transferatur. Namque nihil in auctoribus solidum adhuc reperire potui unde uter eorum sensus aut astrui aut abdicari mihi posse videatur. Erit igitur vestræ prudentiæ hanc ambiguitatem dirimere et utrum eorum aliquo documento fortissimo roborare. Siquidem ad difficultatem, quod certam B hinc nullius reperio regulam, accedit etiam hoc: quod in metro ejusmodi, ut est, *aratrum*, semper productam invenio penultimam, cum si in naturaliter quoque longis communis syllaba valeat, manifestum sit *aratra* nominativo, accusativo, et vocativo pluralibus per dactylum poni potuisse. Sunt et alia complura interroganda, quæ notata teneo, quæque commodius, si Deus vosque permiseritis, præsens disquiram. Et obsecro per quam mihi pietatem gratuito semper exhibuistis ut quoad veniam ad vos, quæ necessaria mihi scitis me unde discam nisi ex vobis restare, ex abditis vestræ memoriæ diligentius eruere ac mihi jure caritatis et amicitiae ultro aperire dignemini; ut semina in me vestri filientes ingenii, frugem illius ad plurimos transmittatis.

23 Præterea scriptor regius Bertcaudus dicitur antiquarum litterarum, duntaxat earum quæ maxime sunt, et unciales a quibusdam vocari existimantur, habere mensuram descriptam. Itaque si penes vos est, mittite mihi eam per hunc, quæ-o, pictorem, cum redierit, schedula tamen diligentissime sigillo munita.

A. Gellium misissem, nisi rursus illum a abbas retinuisset, questus necdum sibi eum esse descriptum. Scripturum se tamen vobis dixit quod præfatum librum vi mihi extorserit. Verum et illum et omnes cæteros, quibus vestra liberalitate fruor, per me, si Deus vult, vobis ipse restituet.

Abdita in lege et maxime Græca nomina, et alia ex Servio item Græca, quæ initio vobis direxi, saltem nunc utinam ne gravemini explanare. Valeas, clarissime præceptor et Pater dulcissime, prosperisque perpetuo successibus polleas.

EPISTOLA VI.

AD REGINBERTUM.

Charissimo et desiderantissimo Reginberto Lupus et Adalgus æternam salutem.

Graviter in me Lupum litteræ tuæ invecitæ sunt, quod videlicet omni germanitate atque natura eo usque mentem exuerim ut infelicitatem tuam saltem

Nam tum Lupus morabatur in monasterio Ful-

consolatoris apicibus fastidissem lenire, quando alterius subsidii conferendi nulla copia provenisset. Unde collegi litteras meas nequaquam tibi redditas quas per Marcardum abbatem a Transrhenanis partibus ante hoc ferme 24 triennium direxi, nec tamen illius incuria. Nam ipse, cum te minime invenisset gentili nostro * Bodoni, quem nobis fidem credebatur, monstratas litteras tibi tradendas reliquit: quod ille si complexisset, cognovisses me fraterna pietate, non tua modo penitus miseratum incommoda, sed etiam recuperande fortunæ jam tum consilium agitassem. Verum omittamus ista, quibus aut fraus aut negligentia detraxit effectum; præsentia magis urgent. Hilarioris fortunæ faciem tibi aliquantulum aperiri utinque gratulamur. Nec ejus indulgentia te abuti volumus, sed omnem illius fructum in tua tuorumque utilitate collocare. Id quemadmodum facere debeas melius intelliges, si tibi quæ nostra sunt innotescant. Superiore anno, annitentibus amicis, in præsentiam ^b imperatoris deductus sum, et ab eo atque ^c Regina benigne omnino exceptus: et nunc, hoc

* Bodoni. Sic vetus codex. Nam editio Massoni habuit Bordon. Hunc ego virum valde puto eum esse quem Rabanus Moguntinus ait ætate sua renuntiassse fidei Christi ut se verteret ad Judæos. Sic enim scribit Rabanus in cap. 42 libri adversus Judæos: «Quantum autem eorum nefanda societas et venenatum colloquium proficiat ad impietatem, dum sermo eorum, dicit Apostolus, sicut cancer serpit, in uno ab eis mirabiliter et horribiliter decepto omnibus considerare licet. Quod enim nunquam antea gestum meminimus, seductus est ab eis diaconus palatinus nobiliter nutritus, et in Ecclesia officiis exercitatus, et apud principem bene habitus; ita ut eorum diabolicis persuasionibus abstractus et illicetus desereret palatium, desereret patriam et parentes, desereret penitus Christianorum regnum; et nunc apud Hispaniam inter Sarracenos Judæis sociatus, persuasus sit ab impiis Christum Dei Filium negare, baptismi gratiam profanare, circumcissionem carnalem accipere, nomen sibi mutare; ut qui antea Bodo, nunc Eleazer appelletur, ita ut et superstitione et habitu totius Judæus effectus, quotidie in synagoga Satanae barbatus et conjugatus cum cæteris blasphemet Christum et Ecclesiam ejus. » Gentilem suum fuisse docet Lupus. Quia vero videmus Christianos in Hispania degentes, qui Bodonis crudelitate afflicti valde erant, lacrymabilem ad Carolum Calvum episcoposque in regno ejus constitutos epistolam misisse, orantes ut memoratus apostata reposceretur, hinc colligimus illum oriundum fuisse ex ea regni Franci parte quæ Carolo Calvo cessit. Alioqui enim cur non potius a Lothario Augusto aut Ludovico Germaniæ rege repeterent? Itaque quod videmus in Annalibus Bertiniani Bodonem Alamannicam gente progenitum sic interpretari debemus, parentibus quidem Alamannis progenitum, sed in Gallia natum. Præstat autem integrum locum describere ex iisdem Annalibus ad annum 839: «Bodo diaconus Alemanica gente progenitus, et ab ipsis pene canabulis in Christiana religione palatinis eruditionibus divinis humanisque litteris aliquatenus imbutus, qui anno præcedente Romam orationis gratia properandi licentiam ab Augustis poposcerat multisque donariis muneratus impetraverat, humani generis hoste pectus, relicta Christianitate, ad Judaismum sese convertit; et primum quidem consilio prodicionis atque perditionis suæ cum Judæis inito quos secum adduxerat paganis vendendis calide machinari non timuit. Quibus distractis, uno tantummodo secum, qui nepos

est x Kal. Octobris, Indictione prima, ad palatium regina quamplurimum valet evocante promoveo, multique existimant fore ut cito mihi gradus dignitatis aliquis conferatur. Quod si divina exuberante gratia evenierit, non dubites illico te accersendum, ut una permissu imperatoris degentes, communium studiorum exercitatione jucundissima perfruamur. Sin autem spes nostras eventus eluserit, rescribe an velis me per amicos * ut ab imperatore locus tibi quidem reddatur in monasterio tuo, apud me autem studendi gratia, quatenus uterque nostrum voluerit, confertur. Cum hæc ita se habeant, hortor ne divinx Scripturæ nulla tibi fuerit cura, cujus et usus frequens est cognitio salutaris. Atque illud quæso præcipue ut in mente habeas, firmaque 25 semper memoria complectaris: *Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ, et sequentia (Eccl. xii)*. Librum quem flagitasti misissem, nisi lator defuisset idoneus. Verum et illum et omnes quotquot divinitus accepero tecum si vita comes fuerit, communicare desidero, tuaque non minus quam mea commoda indesinenter curabo,

ejus ferebatur, retento, abnegata (quod lacrymabiliter dicimus) Christi fide, sese Judæum professus est. Sicque circumcisis, capillisque ac barba crescentibus, et mutato potiusque usurpato Eleazari nomine, accinctus etiam cingulo militari, cujusdam Judæi filiam sibi matrimonio copulavit: coacto memorato nepote sibi similiter ad Judaismum transito. Tandemque cum Judæis miserrima cupiditate devinctus Cæsaraugustam urbem Hispaniæ mediante Augusto mense ingressus est. Quod quantum Augustis cunctisque Christianæ fidei gratia redemptis luctuosum existerit difficultas, qua imperatori id facile credendum persuaderi non potui, patenter omnibus indicavit. Ex hoc interim loco, ut antea quoque adnotabamus et ex Rabano discimus, tum Diaconos neque comam neque barbam nutrire solitos et a nuptiis abstinuisse. De Bodone porro, diacono palatino, monendus es, lector, miserabilem illum casum huic viro accidisse anno 838, ut habetur in Chronico brevi monasterii S. Galli, quod a Duchesno editum est: *Puoto diaconus de Palatio lapsus est in Judaismum inter octavam et nonam horam in vigilia Ascensionis Domini*. Adeo autem pertinax Judæicæ perfidiæ defensor dein fuit ut non alius fuisse nunquam videatur iniquior adversus Christianos. Hujus rei fidem faciunt Annales Bertiniani ad annum 838: «Bodo, qui ante aliquot annos Christiana veritate derelicta ad Judæorum perfidiam concesserat, in tantum mali profecit ut in omnes Christianos Hispaniæ degentes tam regis quam gentis Sarracenorum animos concitare statuerit, quatenus aut relicta Christianæ fidei religione ad Judæorum insaniam Sarracenorumve dementia se converterent, aut certe omnes interficerent. Super quo omnium illius regni Christianorum petitio ad Carolum regem regniq; sui episcopos cæterosque nostræ fidei ordines lacrymabiliter missa est ut memoratus apostata reposceretur, ne diutius Christianis illic versantibus aut impedimento aut neci foret. » Hinc ergo docemur Bodonem fuisse diaconum palatii Caroli Calvi. Ex Hincmari porro Rhemensis epistola, de sancto Dionysio scripta ad regem Carolum, discimus illum fuisse clericum Hilduini abbatis S. Dionysii.

^b Imperatoris. Id est Ludovici Pii. Itaque actum id fuit anno 837. Mensis enim December anni sequentis habuit secundam indictionem.

^c Regina. Judith, ultima Ludovici Pii uxore, Caroli Calvi matre.

siquidem puerilia jam deposui. Tenet animum causarum amor atilium, ad quæ deprehendenda plurimum me adjuvari optime de nobis meriti Adalgi germani nostri confiteor instantia, cujus nomine hujus etiam epistolæ vestibulum illustravi.

EPISTOLA VII.

AD EUNDEM.

Æquumne fuisse putas, cum te mearum rerum fidelissimum fecissem custodem, si me tuarum exsortem diu manere paterer? Cæterum quanta me tui cura possideat, nedum tu, nemo dubitaverit, si sospitatem nobis et quam animo præcipio facultatem Deus suffecerit. Namque quod scripsi non eo te modo quo disposueras apud me nunc posse studere, cum ad me veneris, et nostra quæ litteris comprehendi non possunt cognoveris, tua comprobabit prudentia. Quanquam, si nulla mei status provenierit, satius est ut apprime sis et in Virgiliana lectione, ut optime potes, proficias. Abundabis enim otio, meaque prona in te diligentia, quam temetipso uteris magistro non tam fructuose quam laboriose proficias. Deo enim largiente et possum et **26** adesse tibi incredibiliter cupio. Feci autem litteras ad Auduinum et Ebrorum de tua reversione, quam visitationis adumbravi vocabulo. Verum deliberatio nostra, postquam veneris, manendum redeundumne tibi sit, facile inveniet. Præsentiam tamen tuam Kalendis Julii absque ulla retractatione mihi exhibe, quam differri maximum non sinit quod impendat negotium. Bene vale.

EPISTOLA VIII.

AD ADALGARDUM.

Singulariter uniceque dilecto Adalgardo Lupus in Domino salutem.

Obsecutus voluntati tuæ, quanquam gravate, litteras has ipse formavi; quæ si breviores quam voluisses, ut erunt, fuerint, tibi debebis imputare; quia me inextricabiliter implicitum duo uno tempore eodemque angustissimo munera extorsisti. Sed ne diu te morer, in talibus intelligendum reor quod Priscianus ait, in aliis vero rarissime, non absolute quibuslibet verbis, sed unde illi sermo erat, anomalis. Namque quod alia penultimam primæ vel secundæ personæ producant Servius auctor est, qui in eo versu ubi Virgilius sistolen fecit his verbis:

Egerimus nosti et nimium meminisse necesse est,

Vinc. Æneid. lib. vi.

R, inquit, metri necessitate corripuit. Item Juvenius:

Ne sanctum canibus dederitis, neve velitis, licet quidam præteritum perfectum subjunctivi et futurum differre scribant. Rarissime autem id fieri in aliis anomalis, propter voluerimus, ritis, ederimus, **27** ritis, et si qua sunt cætera hujusmodi, ut mea fert opinio, expressit, quorum penultimas inunciantur producimus. Doceberis per e penultimam dicendum ipse Priscianus astruit, qui sicut in activo, sic

* Ad Leot. Ita prorsus codex ms., pro quo Massonus edidit, ad Leotericum. Sed fortassis hæc quoque epistola scripta fuit ad Leotaldum, cui quin-

A etiam in passivo præsentis temporis declinationem dicit docere aliorum temporum de linationem absque perfecto et his qui ex eo nascuntur, quæ fit, inquit, secundum unamquamque ex tribus conjugationibus. Ergo sicut præsens tertiæ conjugationis passivum ab activo fit, interposita r, i tamen, ut ipse vigilanter admonuit, in e mutata, hoc est, legeris, non legiris, eodem modo, quia docebo, servat deductionem tertiæ conjugationis doceberis, i activi convertit in e. Multa ex hac et priore questione dici posse intelligo. Sed epistolaris brevitatis ea me reticere compellit. Habeo vero tibi plurimas gratias quod in Macrobio corrigendo fratrum adhibuisti laborem. Quanquam librum, cujus mihi ex eadem folium direxisti, præoptarem videre. Est revera venerabilis

B et exactissimæ diligentie. Nec minus tibi gratulor pro commento Boetii. Nescio tamen adhuc an totum id contineatur, aut si tuum sit, aut si cum alio id contuleris. Hinc autem te castigatum in perpetuum velim, ut nihil mihi unquam aut scribas aut dicas ambiguum, quod tamen ipse compertum habeas, et in morem oraculorum Apollinis sententiam tuam aliqua obliquitate confundas. Siquidem neque utrum liber Tusculanarum nobis esset scriptus, neque quid Agio ageret, neque quos libros inveneris, neque, quod me satis sollicitat, utrum hoc secessu emolumentum sis aliquid assecutus, expressisti. Cæterum exercitus et alii more tuo agunt; **28** nec his novi aliquid accidit, nisi quod interventu Bosonii et Frosm. et librum recepi, et in societatem obnitenibus omnibus sum admissus. Bene vale.

EPISTOLA IX.

AD LEOT.

Lupus abbas dilecto suo a Leot. salutem.

Molimina hostium nostrorum, quæ litteris nostris ex integro cognoscere concupisti, tam numero, tam callida tamque tumentia exstiterunt ut si plene exponerentur, libri magnitudinem vindicarent. Unde factum est ut hac vice scriptori parcerem; tibi autem et quibusque benivolis beneficii divini seriem non quidem denegarem, sed in aliud tempus commodius, ut credo, differrem. Exitum tamen non taceui, propter quem et mihi et omnibus mei studiosis ingentes Deo sunt gratiæ et habendæ et referendæ. D Guichardo, si cognoscendæ veritatis desiderio opus nostrum expetit, arbitror non negandum. Cavendum tamen prudenter ne dum prætendit discendi desiderium, nocendi aditum subdola mente rimetur. Bene vale.

29 EPISTOLA X.

AD MARCWARDUM.

Litterarumstrarum non aliam quam fuit esse decebat sententiam, cum olim tantus nos charitatis fervor affecerit ut ejus refrigerandi ne parva quidem remanere posset suspicio. Res quam secreto parvitati ta decima inscripta fuit. Id neque affirmare neque repellere in animo est.

meæ significastis, quam grata sit, æquis oculis, ut A puto, Deus aspicit, et vobis ab eo qui pertulit fideliter exponetur. Gratias liberalitati vestræ super muneribus mihi et fratribus missis artificiose non ego referre cum pro comperto teneatis quod sicut vestram benevolentiam in non singulariter experti sumus ita privatam quamdam ejus dignitatem animo speculemur. Cæterum ut ea quæ monuistis in me Deus operetur, vestrum erit assiduus orationibus impetrare, scilicet ut qui nostri vobis infudit curam, profectus concedat audire lætitiā. Quid super Suetonio Tranquillo et Josepho a vobis fieri optem demonstrabit Eigel, nostrarum rerum fidus interpret. Salute omnes fratres ex nostra parvitate, specialiterque, • Gerungum, Fulcoldum et Ansboldum; et ut nostri benigne meminerint, dignamini postulare.

30 EPISTOLA XI.

AD LOTHARIUM REGEM,

De cella sancti Judoci.

Domine præcellentissime Auguste, nos fratres ex cœnobio Ferrariensis, multis et maximis hoc anno pressi angustiis, erubescimus quod totiens celsitudinis vestræ majestatem inquietare compellimur. Tamen recordantes quia pro vobis fideliter oravimus et oramus, et promissionem adjutorii vestri tenentes, non desperamus nos impetraturos quod petimus. Cellam b

* *Gerungum.* Vel ex eo patet hunc fuisse monachum quod eum Lupus vocat fratrem. An vero is sit qui per ea tempora monachus fuit Fuldensis ac postea abbas Hirsangiensis, nondum mihi bene compertum est; quāquam satis huc inclinat animus, quippe monachi quandoque mutabant sedes. Utcunque se res habeat, Gerungus, monachus Fuldensis, factus est abbas Hirsangiensis anno 854, obiitque anno 885, Kal. Augusti, anno ætatis LXXI, sepultus: puto Hirsangium in basilica S. Aurelii, ut in Chronico Hirsangiensis tradit Trithemius. Fuerat olim discipulus Strabi Fuldensis, a quo litteras sæculares, id est humaniores didicerat. Insignisque profecto videtur in scripto epistola ejusdem Strabi ad eundem Gerungum qui ei dicens librum de arithmeticis dimensionibus sic loquitur: *Reverendissimo meri o patri, atque filio, littera discipulo, gratia magistro, Gerungo abbati.* Similem epigraphen nos anno superiore restitimus in epistola Salviani ad Salonium pag. 215. Cæterum hic adnotandum est hunc Gerungum videri non esse diversum ab eo qui sub Ludovico Pio imp. fuit summus ostiarii sacri palatii magister; de quo vide Annales Eginhardi ad annum 822 et epistolam Frotharii, episcopi Tullensis. Nam illum postea fuisse monachum docet Wandalbertus diaconus lib. II. Miraculor. S. Goaris, cap. 20.

b *Cellam S. Judoci.* Sancti Judoci monasterium, sive cella maritima, de qua hic sermo, situm est haud procul ostio Quenti fluminis, vulgo *Canche*, adversum nimirum oppido Stapularum, quod in ora fluminis situm est. Positam fuisse hanc cellam haud procul Quentowico, in comitatu Pontivensi, arbitratur R. P. Philippus Labbeus. Sammarthani vero scripsere esse ipsum Quentowicum. Istorum autem sententiarum ego accedo propter auctoritatem Alcuini, qui in epistola 95, cellam S. Judoci locat in loco cui *Vicos* nomen erat. Martinus, inquit, in *Vicos apud sanctum Judocum infirmus remansit.* De quo haud dubie loquitur etiam in epistola 12 ad Carolum Magnum: *Revertenti me de Vicos propter causas necessarias, etc.* Locus ergo (quod Sirmondus quoque observa-

vit ad Capitula Caroli Calvi, tit. 31) dicebatur simpliciter *Vicos*; interdum vero, quod ad fluvium Quentum situs esset, *Quentowicus*, id est, *Vicos Quenti*, non secus ac Briva, quod est oppidum in Lemovicibus, a Gregorio Turonensi, lib. III. Hist., cap. 10, vocatur *Briva-Curretia*, eo quod ad Curretiam amnem sita sit. Id nos docuit Willibaldus in Vita sancti Bonifacii, archiepiscopi Moguntini, cap. 5, ubi ait hunc sanctum ex Anglia profectum appulisse cum sociis suis ad fluvium *Cuent*, sive Quentum, deinde vero paululum substitisse apud *Cuentawic* sive Quentawicum. Hæc sunt verba Willibaldi: « Pleno vento prosperoque cursu ostia fluminis citius quod dicitur *Cuent*, omni jam expertes periculo naufragii, aspiciunt, et ad avidam hospites terram perveniunt. Sed et castrametati in *Cuentawic*, donec superveniens se collegarum multitudine congregasset. » Quentawich portus meminit auctor Chronici Fontanellensis his verbis: *Anno 844 Quentawich portum miserabili clade devastaverunt Nortmanni*; cujus cladis meminit Lupus in epistola 43, ut illic adnotabimus. Hodie Quentawicus, ut pleraque alia Galliarum oppida, relicto veteri nomine, sancti Judoci nomen retinet. Vulgo D *Saint-Josse sur Mer.*

* *Alcuino.* Magistro nimirum suo, qui integro nomine dictus est Flaccus Albinus Alcuinus. Abbas fuit monasterii Ferrariensis, obiitque anno 804. Ejus funus curatum est a Sigulfo, abbate Ferrariensi.

d *Rhodingus.* Hinc patet hanc epistolam esse scriptam ante divisionem imperii inter filios Ludovici Pii. Nam Carolus Calvus Cellam S. Judoci postea dedit Odolfo comiti, ut patet ex diversis Lupi epistolis et ex precepto Caroli.

* *B. Mariæ.* Tametsi enim monasterium istud vocetur monasterium sancti Petri Ferrariensis, ob hoc quod sancto Petro dicatum sit, ex hoc tamen loco, itemque ex Vita Ludovici Pii, discimus illud beatissimæ quoque Virginis Mariæ dicatum esse. Sic enim scribit auctor Vitæ Ludovici: *Monasterium sanctæ Mariæ et sancti Petri de Ferrariis, quod antiquitus Bethleheim vocabatur.*

EPISTOLA XII.

AD PARDULUM.

Clarissimo a præsuli Pardulo Lupus plurimam salutem.

Cum repeto memoria intimos vos esse regi, nihil miror quando ad fidei vestrae meritum et sine invidia sapientie metior privilegium; imo gaudeo plurimum quod jacentes res ecclesiasticas credo vestra industria sublevandas. Proinde fiducia familiaritatis hortor et moneo ne perceptam a Deo gratiam negligatis. Talentum enim, ut optime nostis, cum usura restituendum a Domino accepistis. Ecce quanta vobis lucrandi ultro confertur occasio. Mo-

* *Præsuli Pardulo. Laudunensi episcopo.*

^b *Sanctæ Columbæ.* Celeberrimum per eas tempestates monasterium sanctæ Columbæ apud civitatem Senonensem, in quo etiam conditum fuit corpus sancti Lupi episcopi Senonensis, ut vetera Acta testantur. Velut autem et magna inter monachos sanctæ Columbæ et sancti Petri Vivi Senonensis controversia fuit de sacris reliquiis ejusdem Lupi; quæ Innocentii III auctoritate sedata est, qui secundum monachos sanctæ Columbæ pronuntiavit, ut patet ex ejus regesto, lib. xv, epist. 10.

^c *Privilegio episcoporum.* Nimirum Gallicanorum. Nam ita antiquitus assolebat. Rarius enim tum implorabatur apostolicæ sedis auctoritas. Tamen haud ita multo post, ita postulanti bus regibus nostris, Romani pontifices protectionem sedis apostolicæ concesserunt quamplurimis monasteriis. Quod ideo factum puto ut quos auctoritate regia principes a monasteriorum rebus summo moverant, religione tererent. Sic Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, privilegia quædam petiit a Sede apostolica, non quod ea necessaria essent, sed ut iis *carnales et animales homines terribi reverentius* se erga Hincmarum et Rhemensium Ecclesiam haberent, ut ad Nicolaum papam scribit Hincmarus. Sic Ivo, Carnotensis episcopus, in epistola 94, ad Paschalem II scribens, ejus auctoritate fulciri postulat concessionem quamdam a comite Carnotensi factam Ecclesiæ suæ; sed tamen aperte docet novum esse et insolens ut in hujusmodi negotiis imploretur apostolicæ sedis auctoritas. *Nec indebitum est*, inquit, *si alterius nova morborum genera inveniantur et apponuntur insolita medicamenta.* Itaque mores antiquos convellere studuit ut *tali obice*, id est, privilegio Romano, retineret eos qui deinceps concessionem a comite Carnotensi factam infringere tentarent.

^d *Instaurata libertas.* Monasterii nimirum S. Columbæ. Nam sub Ludovico Pio eam amiserat, ejus auctoritate subjectum archiepiscopo Senonensi. Clarus monachus in Chronico sancti Petri Vivi Senonensis, loquens de Hieremia archiepiscopo hæc ait ad annum 814: « Insuper addidit ei rex abbatiam sanctæ Columbæ, quam antecessores sui nuper perdididerant, ut esset sub tuitione archiepiscopi Senonicæ urbis. » Postea tamen idem Ludovicus, anno xxiii imperii sui, iv Nonas Aprilis, eidem monasterio restituit libertatem, insuper habito præcepto dato in gratiam Ecclesiæ Senonicæ, quod *per subreptionem quorundam* impetratum fuisse ait. Dein, haud dubie sub Carolo Calvo, rursum hoc monasterium amisit libertatem. Orat ergo Pardulum Lupus ut pro ea qua valebat apud Carolum gratia id apud eum efficiat ut libertas, quæ tot edictis principalibus totque episcoporum privilegiis confirmata fuerat, restituitur monachis sanctæ Columbæ. Dedit autem Carolus rex precibus Parduli, juxta Lupi postulata, ut rursum monasterium sanctæ Columbæ subtraheretur auctoritati archiepiscopi Senonensis, ut patet ex Proclamatione Caroli adversus Wenlonem. Nam tum Wenilo, secessione facta a Carolo ad Ludovicum regem Germanicæ, de abbatia sanctæ Columbæ præceptum obtinuit a Ludovico, et litteras ad missas, quo eandem abbatiam revocarent, id est, ut missi dominici denuo eam abbatiam subjecerent archiepiscopo Senonensi, regia nimirum auctoritate, quod indicat eam tum non fuisse subjectam archiepiscopo Senonensi. Ea fuit nostra conjectura. Postea vero vir harum rerum scientissimus domnus Claudius Chantelovius, monachus Benedictinus, mecum communicavit Caroli præceptum de ea re, quod omnem dubitandi occasionem adimit. Libertatem enim amplissimam tribuit huic monasterio sanctæ Columbæ cum consilio procerum suorum, episcoporum videlicet ac ducum. Datum est hoc præceptum in Compendio palatio Nonis Decembris anno octavo regnante Carolo gloriosissimo rege, indictione undecima, id est anno 848, quæ est, ut apparet, epocha Lupinæ istius epistolæ. Ex his porro quæ dicta sunt colligi abunde potest monasteriorum libertatem tum pendisse ex nutu principum; qui eam concedebant, dein vero, si res ita ferret, revocabant pro arbitrio. Sic Carolus Magnus monasterium Senonense in Vosago subdidit ditioni Angilramni Metensis archiepiscopi successorumque ejus. *Hic enim locus ab initio sui ab imperio dependebat*, ut ait Richerius monachus in libro secundo Chronici Senoniensis capite primo. Sic Caroli filius, Ludovicus Pius, monasterium Glannasolium subjectum monasterio Fossalensi, ut ad epistolam 159 Ivonis Carnotensis adnotavit Juretus. Sic Rodulfus rex monasterium Tutelense subjecerat cænobio sancti Savini Pictaviensis; a quo jugo illud postea liberavit, non aliam ob causam quam quod ita expedire religioni arbitrabatur. Sic Henricus I abbatiam Casæ Dei subjecit episcopo Arvernensi, ut patet ex ejus præcepto.

A nachi b sanctæ Columbæ c privilegio et antiquorum et præsentium muniti episcoporum, regumque et imperatorum et priscis et recentibus instructi edictis, spem recuperationis aliquam nacti, pietatis regie portum petunt, ubi tutum perflugium vestra intercessione cupiunt invenire. Dignamini, quæso, legere quæ ferunt et ut a rege elementer audiantur efficere; et prudentiæ vestræ laudabili acumine ne gravemini aperire, hii qui ante eum feliciter regnaverunt, quam proficuum sibi et patriæ judicaverunt, si 32 Dei servis postulata concederent. Ferte opem indigentibus, præstate refrigerium laborantibus, sit vestrum memoriale saltem aliorum Dei servorum d instaurata libertas. Occupationum ve-

retur auctoritati archiepiscopi Senonensis, ut patet ex Proclamatione Caroli adversus Wenlonem. Nam tum Wenilo, secessione facta a Carolo ad Ludovicum regem Germanicæ, de abbatia sanctæ Columbæ præceptum obtinuit a Ludovico, et litteras ad missas, quo eandem abbatiam revocarent, id est, ut missi dominici denuo eam abbatiam subjecerent archiepiscopo Senonensi, regia nimirum auctoritate, quod indicat eam tum non fuisse subjectam archiepiscopo Senonensi. Ea fuit nostra conjectura. Postea vero vir harum rerum scientissimus domnus Claudius Chantelovius, monachus Benedictinus, mecum communicavit Caroli præceptum de ea re, quod omnem dubitandi occasionem adimit. Libertatem enim amplissimam tribuit huic monasterio sanctæ Columbæ cum consilio procerum suorum, episcoporum videlicet ac ducum. Datum est hoc præceptum in Compendio palatio Nonis Decembris anno octavo regnante Carolo gloriosissimo rege, indictione undecima, id est anno 848, quæ est, ut apparet, epocha Lupinæ istius epistolæ. Ex his porro quæ dicta sunt colligi abunde potest monasteriorum libertatem tum pendisse ex nutu principum; qui eam concedebant, dein vero, si res ita ferret, revocabant pro arbitrio. Sic Carolus Magnus monasterium Senonense in Vosago subdidit ditioni Angilramni Metensis archiepiscopi successorumque ejus. *Hic enim locus ab initio sui ab imperio dependebat*, ut ait Richerius monachus in libro secundo Chronici Senoniensis capite primo. Sic Caroli filius, Ludovicus Pius, monasterium Glannasolium subjectum monasterio Fossalensi, ut ad epistolam 159 Ivonis Carnotensis adnotavit Juretus. Sic Rodulfus rex monasterium Tutelense subjecerat cænobio sancti Savini Pictaviensis; a quo jugo illud postea liberavit, non aliam ob causam quam quod ita expedire religioni arbitrabatur. Sic Henricus I abbatiam Casæ Dei subjecit episcopo Arvernensi, ut patet ex ejus præcepto.

Notanda interim sunt verba Clarii quibus utitur ut significet monasterium sanctæ Columbæ subjectum denuo fuisse archiepiscopo Senonensi; ut *esset*, inquit, *sub tuitione archiepiscopi Senonicæ urbis.* Hinc enim discimus quænam regibus nostris mens fuerit cum in præceptis suis constituebant ut monasteria quibus ipsi libertatem tribuebant sua propria essent et sub regia semper defensione atque tuitione posita. Carolus Calvus in præcepto pro monasterio sanctæ Gratiæ in diocesi Urgellensi: « Propterea has nostræ auctoritatis litteras prænominato abbati suisque monachis ex prædicto monasterio fieri jussimus; per quas fidelibus nostris notum fieri volumus memoratum monasterium cum præfata cella et eorum omnibus appendiciis vel cunctis rebus, sicut domni et genitoris nostri fuit, nostrum proprium esse (Sic Vindocinense monasterium dicitur alodium B. Petri, eo quod ab initio subjectum sit sedi apostolicæ), et sub nostra semper defensione atque tuitione consistat; ut nullus episco-

strarum intuitu parcius rem suggero, quam vestra mirabilis capacitas effectui tanti boni sufficienter

A intellectam desiderantibus patefaciat. Benigne mei memores cupio vos valere feliciter.

pus, aut comes, vel missus discurrens ibi aliquam dominationem aut tyrannidem potestatem exerceant, nisi quemadmodum canonica auctoritas jubet. » Præcepta huic similia exstant prope innumera. Reges ergo nostri, cum ita constituerent, tuitionis ac defensionis vocabulis ad se trahebant causas monasteriorum, quas attingere episcopos vetabant; iis tamen exceptis quæ canonum violationem respiciebant, has enim episcopali audientie reservabant. Probatio hujus rei petenda est ex libro II Capitularium, cap. 8: « Abbatibus quoque et laicis specialiter jubemus ut in monasteriis quæ ex nostra largitate habent episcoporum consilio et documento ea quæ ad religionem canonicorum, monachorum, sanctimonialium pertinent, peragant, et eorum salubrem admonitionem in hoc libenter audiant et obediant. » Antea quippe lege generali per omnes ubique provincias promulgata monasteria etiam prorsus in potestate episcoporum; adeo ut si quippiam illic actum fuisset extra regulam, ab episcopis corrigeretur. Dein vero paulatim reges nostri curam monasteriorum in se suscepunt, deque statu eorum monachorum regia auctoritate cognoscebant quibus impertierant regiam tuitionem. Unde in Capitulis Caroli Calvi legimus ipsum in provincias misisse legatos, qui una cum episcopis et monasteriorum possessoribus, quos ad eandem quoque sollicitudinem delegabat, vitam et mores monachorum regia vice examinarent, cunctaque ad se referrent, ut patet ex capite I actionis septimæ synodi Suesionensis, quod postea repetitum est in capitulari Compendiensi. Et ne longius abeamus, exempla petentes e longinquo, hic noster Lupus, ut ipse in epistola 63 auctor est, legatus fuit una cum Heriboldo episcopo Attisiodorensi et Prudentio Trecasino ut monasteria in regno Caroli constituta vivificaret. Ea fortassis de causa vir eruditissimus Franciscus Florens canonici juris interpretes, præsertim vero auctorem Glossæ, graviter reprehendit quod exemptiones a regibus concessas monasteriis ad temporalia tantum porrigi dixerint, non autem ad spiritualia. Non absimili autem instituto hodie pontifex Romanus persæpe delegat visitatores et commissarios ad noscendos monasteriorum morbos. Itaque monasteria, ut sæculi nostri verbis utamur, erant per eas tempestates immediate subjecta auctoritati regie, et ad eam nullo medio respiciebant. Et quoniam ex præsidio monasteria indigebant ut facilius occurrerent contradictionibus sive episcoporum sive aliorum quorumcunque, ii qui monasteria de novo fundabant, ea statim ponebant sub tuitione ac defensione principum. Ex innumeris exemplis quæ in hoc proferri possunt, unicum tantum afferam, ex quo intelligi poterit quæ fuerit forma cæterorum. Anno 867, Raymundus, comes Tolosanus, monasterium Vabrense in Ruthenis ædificans edificat ut sub tuitione et immunitate regis pereuniter consistat, ut est apud Catellum in Historia comitum Tolos., pag. 69. At principes, quorum aliunde summa in hoc erat auctoritas, existimabant ex ea fundatorum institutione sequi ut tota monasteriorum illorum dispositio penes ipsos esset, sive in constituendis abbatibus, sive etiam in ordinandis rebus monasteriorum monachorumque moribus informandis. Quæ causa fuit ut abbates illic pro arbitrio constituerent, sive ex monastico ordine, sive ex laicali. Unde Lotharium et Ludovicum imp. graviter monuit synodus Ticinensis, habita anno 850, ut idoneis viris monasteria committerent juxta ordinationem fundatorum. Sic enim scriptum est in canone 16: « Suggestendum est beatissimis imperatoribus quia hi qui monasteria et xenodochia sub defensione sacri palatii posuerunt, ideo fecisse pro-

bantur quod a nullo melius quam a summis potestatibus protegenda crediderint. Et si ea contra decreta institutorum personis quibus non licet dederint, ipsi impugnatores efficiuntur qui propugnare debuerunt. » Vertit se deinde Christianorum pietas ad sedem Petri; proque principum tuitione, ut antea assolebat, pontificum Romanorum tuitionem implorari mos fuit. Quo factum est ut Joannes Saresberiensis in Policratico, lib. VII, cap. 19 et 21, loquens de exemptionibus monasteriorum, privilegium apostolicum conjungat cum regio. Sic monasterium Cluniacense, a Willelmo, Aquitanie duce, fundatum, positum est sub tuitione apostolorum Petri et Pauli atque Romani pontificis defensione. Sic monasterium Vindocinense a Goffrido Martello, comite Andegavensi, Beato principi apostolorum Petro et Romana ejus Ecclesie in alodium et patrimonium oblatum est, cum consensu tamen Henrici Francorum regis. Itaque regum antiquorum pietatem postea secuti sunt Romani pontifices, cum tuitionem ac defensionem suam impenderent monasteriis ut ea liberarent a potestate episcoporum. Neque enim mihi admodum placet quod quidam eam auctoritatem repetunt a jure divino, ex illis Christi verbis ad Petrum: *Quodcumque ligaveris*, etc. Sumptum id, ut dixi, ex more regio, quemadmodum pleraque alia. Veluti istud. Principes aiunt: « Et quandoquidem divina vocatione supradictus abbas vel successores ejus ne hac luce migraverint, quandiu ipsi monachi inter se tales invenire potuerint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per hanc nostram auctoritatem licentiam habeant ex se eligendi abbates. » Pontifices Romani: « Obvenerit tunc ejus loci abbat, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia vel violentia præponatur nisi quem fratres communi assensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Benedicti regulam elegerint. » Adeo autem verum est monasteriorum statum olim pependisse a regibus nostris, ut et Henrici quoque primi auctoritate Ecclesia Casæ-Dei apud Arvernos evecta sit ad abbatie dignitatem absque ulla mentione summi pontificis. Exstant enim ea de re litteræ ejusdem regis penes clariss. virum Antonium Vionem Herovallium, quas ille libentissime, ut est prono erga hæc studia animo, consensit addi his notis nostris.

Hæc ergo sic se habent: « In nomine Domini Dei æterni et Salvatoris nostri Jesu Christi. Henricus Dei gratia Francorum rex. Si regia sollicitudo ea procurat quæ ad instaurationem sancte Ecclesiæ catholicæ pertinere noscuntur, procul dubio magni regii culminis statum præparare probatur, et non solum in præsentī stabilitatem regni corroborat, sed etiam in futuro præmium æternæ retributionis conciliat. Quæ de re notum esse volumus omnium fidei-
D lium Dei atque nostrorum præsentium scilicet atque futurorum industria, quod nostram adiens mansuetudinem venerabilis vir et Deo dignus Robertus Brivatensis canonicus et thesaurarius, a domino Rencone dilectissimo et familiarissimo nostro Arvernorum episcopo missus, et per litteras commendatus, innotuit se quamdam ecclesiam in pago Arvernensi in eremo sitam, et ab eo honoribus ampliatam, Casam-Dei nominatam, ad culmen et honorem abbatie promovere velle, nostræ liberalitatis jussu et potestate, et episcopi sui permissione. Agentes itaque commune consilium cum proceribus et primoribus palatii nostri, decrevimus ejus annuere precibus; et tam pro nostra, quam pro patrum nostrorum indulgentia, per præceptum nostræ firmitatis auctorisavimus, et abbatiam fieri jussimus

EPISTOLA XIII.

AD ÆDILULFUM REGEM.

Ad laudem et gloriam Dei magnis laudibus effe-
rendo * Ædilulfo regi omnium servorum Dei ul-

et permisimus, ecclesieque Arvernensi subdidimus, tali tenore, ut Arvernensis episcopi jussu et voluntate, et monachorum loci illius petitione et electione, abbas loco illi provideatur, et Deo dignus procurator absque omni venalitate et munere instituatur. Insuper etiam in Assumptione beate Dei genitricis et Virginis Mariæ, abbas loci illius ad sedem Arvernensis matris ecclesie cum tribus aut quatuor monachis atque cum canonicis festivæ diei solemnitatem peragat, libramque incensi in censum persolvat. Dona etiam pro Dei amore et timore ecclesie prædictæ concessa, auctoritate nostræ potestatis assignavimus, et sigillo regio confirmavimus; scilicet in eadem villa ecclesiam quandam in honore sancto-
rum martyrum Agricole et Vitalis consecratam, in territorio Brivatensi ecclesiam unam in honore sancti Andree Comæ cum omnibus ad eam pertinentibus. In vico Triniaco, ecclesiam sancti Germani martyris, cum ipso vico, et omnibus ad eam pertinentibus. In territorio Fornolensi, ecclesiam cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus, ecclesiam de Belloperio cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus, capellam de Castello Bullione. In vico Lucidiaco, tres ecclesias, cum ipso vico, et omnibus ad eam pertinentibus. In villa sancti Domini, duas ecclesias, et medietatem ipsius villæ. In castro de Monte-Vasconum, capellam. In villa sancti Victoris, duas ecclesias. In territorio Bocensi, ecclesiam sancti Desiderii episcopi et martyris. In territorio Lugdunensi, in villa que dicitur Sociaens, ecclesiam sanctæ Mariæ, cum ipsa villa, et omnibus ad eam pertinentibus. Et etiam quamplura prædia villarum, terrarum cultarum et incultarum, silvarum, vinearum, aquarum, pascuorum. Quicunque autem aliquam controversiam vel calumniam huic donationi inferre præsumpsit, atque aliquid de prædictis rebus ei ecclesie traditis vel tradendis demere tentaverit, petitio illius irrita nostro præcepto fiat, et episcopi compatriotæ plenam vindictam fratribus ecclesie illi deservientibus faciant. Habeat autem prædicta ecclesia licentiam adaugendi et accrescendi jussu nostræ majestatis. Et quidquid rectores ejus in quacunque parte nostri regni salvo jure ecclesiastico acquisierint, tam in villis, quam in prædiis, aut aliquibus bonis, firmitate nostræ majestatis signavimus, et tam futura, et acquirenda, quam præterita, et acquisita bona tradidimus et auctorisavimus. Præcipimus quoque, ne aliquis laicus aliquam consuetudinem capiendi aliquid in loco illo habeat, neque aliquam molestiam abbati illi inferre præsumat; sed abbati omnia disponenda permittat, et sic a nobis jussum esse non discredat. Mandamus etiam ut si quis aliquam calumniam huic traditioni inferre præsumpsit, rectores loci illius ad regale suffragium concurrant, salva ecclesiastica auctoritate, et plenam vindictam recepsse se gaudeant. Hoc autem præceptum, ut validiori astipulatione nitatur, annulo nostro subfirmavimus, et Arvernensi episcopo et cæteris nostri regni episcopis auctorizare mandavimus. Actum Victriaco palatio publice, obtentu domini et venerabilis Hugonis Nivernensis episcopi, mense Septembris, luna xi, Indictione secunda, ab Incarnatione Domini anno millesimo quinquagesimo secundo, regni domni et invictissimi Heurici regis vicesimo primo. S. Aymonis Bituricensis archiepiscopi, S. Arnulfi Turonensis archiepiscopi, S. Agoberti Carnotensis episcopi, S. Odonis fratris regis, S. Renonis Arvernensis episcopi, S. Rotherti Burgundiae ducis, S. Herberti Antissiodorensis episcopi, S. Wilhelmi Aquitanensis ducis, S. Guidonis Rhemensis

A timus Lupus abbas ex monasterio ^b sancti Judoci præsentis temporis felicitatem et beatitudinis æternæ salutem.

Quoniam regiminis vestri opinionem bonam co-

archiepiscopi, S. Isimbardi Aurelianensis episcopi, S. Helmuini Angustodunensis episcopi, S. Wilhelmi Normannorum ducis, S. Mainardi Senonensis archiepiscopi, S. Enzelini Parisiensis episcopi, S. Widois Cabilonensis episcopi, S. Radulfi comitis, S. Theobaldi comitis, S. Rainaudi camerarii. Sequinus sciols scripsit ad vicem Balduini regii cancellarii xii Kalendas Octobris. »

Cæterum quod paulo ante annotavi, totam monasteriorum dispositionem Caroli Calvi ævo fuisse penes principes, etiam quoad monachorum mores informandos, sic accipi velim ut principes dicere voluerim maximam diligentiam adhibuisse ut monachi viverent secundum regulam, neque ab ea recederent, et si quid extra illam agerent, cura missorum dominicorum emendaretur, ut patet ex lib. i Capitularium, cap. 122, et ex epistola 63 Lupi. Præterea eorum lectionem et cantum ordinabant jure regio, ut colligitur ex eodem capite 122 itemque ex 80 ejusdem libri. Et Ludovicus Pius eodem libro cap. 85 statuit ut regula Canonicorum, quam ipse ex dictis sanctorum Patrum colligi jusserat, ab omnibus in eadem professione degentibus indubitanter teneatur, et modis omnibus sive a canonicis, sive a sanctimonialibus canonice degentibus, deinceps observetur. Et hæc quidem in aversione. Nam singulorum regule capitulum observatio pertinebat ad curam albatum, ut patet ex libro eodem Capitularium cap. 75.

Ex ea observatione sequitur monasteriorum libertatem olim pendisse ex nutu principum, qui eam concedebant, dein vero, si res ita ferret, revocabant pro arbitrio: cujus rei nonnulla exempla attuli. Addi vero debuit exemplum Caroli Calvi: qui eum monasterium Magnolici subjecisset episcopo Arvernensi, dein tamen præceptum de ea subjectione revocavit; adeoque libertatem huic monasterio concessit, et ut ipsi monachi et omnes illorum res in nostra et successorum nostrorum ab hodierna die et deinceps emunitate consistant. Præcipimus quoque per præsens nostræ altitudinis præceptum, ut a nostra vel successorum nostrorum tuitione memoratus locus nunquam excidat, etc. Exstat præceptum istud in Probationibus Libertatum Ecclesie Gallicane, cap. 58, § 7.

* Ædilulfo regi Anglorum, quem alii Edelulfum et Ethelulfum, vocant. Longius abeunt qui eum vocant Edilulfum, et Edelboldum. Ædilulfum Anglorum regem uxorem duxisse satis constat Juditham, Caroli Calvi filiam. Ac licet exstent Acta benedictionis super illam, quando eam Edelulfus accepit in uxorem, itemque benedictionis, quando uncta est in reginam, nondum tamen adnotatum est quo tempore istud acciderit. Docet autem auctor Annalium Bertinianorum contigisse istud anno 856. Hæc sunt ejus verba: « Edilulf rex Occidentalium Anglorum, Roma rediens, Judith filiam Carli regis mense Julio desponsatam, Kal. Octobribus in Varnaria palatio in matrimonium accipit, et eam, Ingmaro Durocortori Remorum episcopo benedicente, imposito capiti ejus diademate, reginæ nomine insignit: quod sibi suæque genti eatenus fuerat inusitum. Patroque regis apparatibus utrinque atque muneribus matrimonio, cum ea Britanniam regni sui ditionem navigio repetit. » Tunc de eadem Juditha hæcarrant idem Annales ad annum 858: « Edilulf rex Occidentalium Saxonum moritur, relictam ejus Judith reginam Adalboldus filius ejus uxorem ducit. » Adalboldo

^b Sancti Judoci. Vide notas ad epistolam II.

gnovimus, et vires vobis a Deo collatas contra inimicos Christi audivimus, omnipotentem Deum, qui easdem vires tribuit, precamur ut contra omnes Christiani nominis hostes vos insuperabiles faciat, qui potestate sua incomprehensibili, sed tamen justa, omnia semper dispensat. Verum quia meam parvitate a vestra excellentia separat ^a continens, obsequendo notus vobis fieri cupio; maxime postquam vestrum in Dei cultu fervorem ex ^b Felice didici, qui ^c epistolarum vestrarum officioungebatur. Præcipite igitur quidquid possibile mihi creditis, et me in omnibus ad famulandum paratum invenietis. Sed ut vos ad promerendum Deum excitemus, certandi vobis prioribus materiam ostendimus et in præsentem spem et in **33** futuro sæculo mercedem procul dubio præbituram. Ecclesiam in monasterio nostro, quod est ^d mediterraneum, et Ferrarias appellatur, ac Bethlehem a conditore impositum nomen possidet, ^e operire plumbo molimur post Deum in honore beati Petri et omnium cæterorum apostolorum consecratam: cujus operis, si dignamini, vos esse participes precamur. Estote igitur in Dei honorem ad hoc perficiendum adjuutores, non meriti nostri, sed respectu divinæ mer-

boldo, tandem mortuo, ea nupsit Balduino comiti, non consentiente Carolo Calvo patre. Unde graves adversus Balduinum Judithamque procelle, quæ anno tandem 863 conquireunt. Tum enim Carolus ^f filiam suam Judith, ut loquuntur iidem Annales, sicut dominus apostolicus eum petierat, consilio ad delium suorum Balduino, quem secuta fuerat, legaliter conjugio sociari permisit. » Flodoardus lib. iii Hist. Rhem., cap. xii: « De conjunctione Balduini comitis et Judith indebita. Quæ scilicet Judith, Caroli regis filia, Edilulfo regi Anglorum, qui et Edelholfus, dudum fuerat in matrimonium copulata, et regiæ decore ac benedictione insignita. » Exstant in libro Capitulorum Caroli Calvi Lenectiones Judith istius, ejusdem Caroli filie, primum quando benedicta est ut sponsa Edilulfi, deinde vero ut regina.

^a *Continens*. Illud dicere voluit Lupus, freto se disjunctum esse ab Edilulfo Anglorum rege. Continens autem dixit pro mari, impropria admodum significatione. Nam *continens* dicitur terra quæ mari adjacet. Unde Sicilia insula dicitur a continente avulsa ob veterem fabulam. Vide Freinsheimium ad Q. Curtium lib. iv, cap. 11, ad illum locum: *in continenti vos esse*.

^b *Felice*. Vide epistolam sequentem.

^c *Epistolar. v. officio*. Erat ergo Felix notarius Edilulfi, vel fortean cancellarius.

^d *Mediterraneum*, id est, longe a mari constructum. Itaque in margine veteris codicis, his octoginta annis hæc glossematis vice adjecta sunt, *id est a mari luminibus remotum*; quod, ob imperitiam exscriptorum, in textum dein receptum est in editione Massoni. Nam his carebat manuscriptus codex, nosque editionem nostram iis carere debere censuimus, ob eam causam. Absunt etiam ab editione Duchesnii.

^e *Operire plumbo*. Postquam Lupus ecclesiam monasterii Ferrariensis edificaverat, ædificumque illud in eo statu esset, ut nihil illic præter tectum desideraretur, litteras ad Edilulfum regi Anglorum piensissimum, et ad Felicem regium quondam notarium dedit, quibus eos orat ut plumbum ex Anglia sibi suppeditent, quod usui esse posset ad operiendum templum. Sic Stephanus abbas sanctæ

A cedis. Quia qui sine vestra largitione pro vobis intercessores sumus, alacriores erimus, si vobis et nobis profuturum, ad animæ tantummodo remedium, munus acceperimus. Erimus tamen, sicut ante significavimus, in omne quidquid nobis possibile injunxeritis parati. Omnipotens Deus ad propagationem et conservationem suæ fidei vos et posteritatem vestram diutissime regionis vestræ faciat esse principes, et quandoque sempiternæ beatitudinis hæredes.

EPISTOLA XIV.

AD FELICEM.

Dilectissimo amico Felici Lupus, abbas monasterii Ferrariensis atque sancti Judoci salutem.

B Licet aliquot anni fluxerint ex quo nos invicem, cognovimus, nec postea eveniret opportunitas, quod optavi, ut familiariter loqueremur, tamen quia in neutro nostrum fervor charitatis refrigit, preor ut apud laudabilem vestrum Edilulfum mea petitio vestra **34** diligentia sortiatur effectum. Si quidem recordatus quantæ illum liberalitatis prædixeritis, per litteras flagito ut quoniam statui Ecclesiam

Genovese Parisiensis, qui dein episcopus fuit Tornacensis, reparandæ ecclesiæ suæ intentus, levare se sumptuum parte postulat a Waldemaro episcopo Sewleicensi, quo plumbum Anglicanum emere possit, usui futurum ad operiendam adem illam sacram. Ita enim ad eum scribit in epistola 165: « Eos (id est, parietes basilicæ sanctæ Genovese) reficere incipimus, comparata jam lignorum macerie, quæ et superponatur innovatis parietibus, et tecto plumbeo supponatur. Sub quodam rubore mendicantes rogamus, et petimus, ut aliquid de benevola ac benedicta liberalitate vestra nobis mittatis, quo plumbum emanus, non Romanum, sed Anglicum. Quoniam Anglico plumbo teguntur ecclesiæ, nudantur Romano. » Curiam Romanam hic satyrico sale defricat Stephanus, ob eam videlicet causam quod illa pro auro non carbonem, ut aiunt, sed plumbum tribuere consuevisset, illudque immenso pretio. Unde illa Petri Blesensis verba ad Henricum II regem Anglorum scribentis in epistola 41: « Nuntii vestri a Romana curia redierunt, exonerati quidem argento, onerati plumbo. »

^f *Ad Felicem*. In edito legitur, *ad Felicem regium scribam*; quod additum puto a Massono. Nam in veteri codice nihil in titulo istius epistolæ legitur, præter hæc verba, *Ad Felicem*. Et sane tum, cum hæc epistola scripta est, vir ille non erat regius scriba, tametsi fortean esset inter intimos Edilulfi regis. Nam in superiore epistola dixit Lupus: *Ex Felice didici, qui epistolarum vestrarum officioungebatur*, quod est præteriti temporis.

^g *Monasterio Fara*. Ita diserte codex manuscriptus. In ora tamen libri his octoginta annis scriptum est, *f. Ferrarie*. Qui enim tum legebat hæc Lupi epistolæ, nondum noverat ubinam terrarum situm esset monasterium Fara: illud dolendum quod hic error imposuit erudito viro Papirio Massono, qui, repudiata lectione sincera, supposititiam retinuit. Sic enim edidit, in monasterio *Ferrariensi*, etc., quam lectionem retinuit etiam Andreas Duchesnius. Est autem Fara monasterium in diocesi Meldensi situm, in pago videlicet Brigeso. Vulgo *Farmontier en Brie*. Nomen accepit a Fara, piensissima femina, a qua fundatum est temporibus Dagoberti regis.

beati Petri principis apostolorum in monasterio Ferrariensi tegere plumbo, ad diuturnitatem contiguationis, ut ad augmentum bonorum suorum, ex eodem plumbi metallo ad memoratum opus, quantum ei Deus inspiraverit, nobis dignetur largiri. Quod si exuberante Dei clementia, et vestra coeoperante industria, obtinuerit, vestrae rursum erit sollicitudinis ut munificentiae illius beneficium ad villam * Stapulas provehatur. Nos autem, sicut et in litteris praefato regi directis expressimus, et pro illo semper orare parati sumus, et si quid possibile nobis injunxerit, celeriter exsequi. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA XV.

b AD LEOTALDUM.

Lupus abbas Leotaldo suo salutem.

Non eram nescius te id animo continere quod litteris expressisti; quoniam pene omnia sunt mihi ac frequenter in oculis quibus modis benevolentiae germanus abimus sit solitus respondere. Unde autem te certiores fieri poposcisti, indulgentia Dei scias me pro tempore bene valere, meisque dispositionibus, quas iustitia semper condire cupio, nihil quod sciam, obsistere. Quamobrem bono animo esto, et pro nostra communi salute hoc sancto tempore instantius deprecare. Patrem patratum nomen esse gradus 35 sacerdotalis existimo, cum is qui eo fungeretur tantum venerationis a civibus mereretur ut eorum pater factus diceretur, per quem ea faciebant quae c in Servio legis; ut hostes, quos viribus superare moliebantur, prius religione terrent.

EPISTOLA XVI.

d AD ORSMARUM METROPOLITANUM TURONUM.

Reverentissimo Orsmaro metropolitano Lupus in Domino salutem.

Germani mei vestrique fidiissimi relatione postquam mihi vestra opinio innotuit, miro semper ardeo desiderio experiri quod illius diligentia delecta-

* *Stapulas*. Oppidum est in ora Quenti fluminis, haud procul ab Oceano, adeoque vicinum monasterio sancti Judoci, quod in altera fluminis ora situm est. Ceterum hinc colligi potest epistolam hanc fuisse scriptam ante recuperationem cellae S. Judoci. Nam si ea tum recuperata fuisset, commodior videlicet futurus erat portus Quentawici, ob propinquitatem monasterii. Postquam enim recuperata est cella; tum non Stapulas, sed ad cellam sancti Judoci deferri petiit ex Anglia libros quosdam, quos ab abbate quodam Eboracensi Lupus poscebat, ut patet ex epistola 62. Stapulae porro vetus nomen servare. Hodie enim huic loco nomen est *Etaples*.

b *Ad Leotaldum*. Presbyterum fortassis Lingonensem, in castro Divionensi commorantem: cujus mentio exstat in Chronico S. Benigni Divionensis ad annum 844, his verbis: « In diebus ejus dedit Leotaldus presbyter, unus ex clericis hic commanentibus, in isto burgo, et in fine Tremolense, partem hereditatis suae. » Item paulo supra: « Baldo praepositus et ceteri cum eo clerici cum Leotaldo presbytero commutaverunt terram. Dedit Leotaldus peciolas duas de terra. Una est juxta Divion castrum, alia in loco qui dicitur Petrafieta. Fratres dederunt Leotaldo presbytero terram in fine Tremolensi. » Ea fortean eidem Leotaldo inscripta est epistola

A biliter praebavi; maximasque sanctitati vestrae ago et habeo gratias quod ultro certare beneficiis non fastidistis, memoratum fratrem episcopaliter excipiendo et benigne fovendo, parvitatem vero meam ad vestrum amorem sincerissimo affectu invitando. Quod an pura mente depromam facile vestra prudentia colliget, si facultatem demonstrandi divina unquam gratia nactus fuero. Interim quod jam didicimus quantum de vobis praesumere debeamus, impendio supplicamus ut commentarios Boetii in Topica Ciceronis, quod in chartacio codice sive, ut emendatius aliis dicendum videtur, chartinacio Amalricus in e armario sancti Martini habet, obtentos ab eo nobis per hunc, quem ob hoc direximus, nuntium dirigatis. Monemusque ut cum quilibet B quaesierit cuinam praefatum codicem commodatori 36 sitis, nostra nomina suppressentes, quod quibusdam propinquis vestris id magnopere flagitantibus velitis eum mittere respondeatis. Si autem per vos illum accipere meruerimus, optime tractabimus, et tempore opportuno remitemus. Super vestra inco-lumitate nobisque gratissima prosperitate litteris nos certiores facere dignemini, et ne aliqua ex parte ad vos frustra miserimus pariter procurate.

EPISTOLA XVII.

f AD JUNETUM.

Quanquam vasta terrarum amplitudo diversis nos secernat locis; tamen, quia charitas illius qui per fidem facit unanimes habitare in domo Ecclesiae nos C concordia sociat religione, aequum est ut quae, dictante utilitate, vicissim vobis scribimus germana reverentia complectamur. Itaque frater vester post longos errores ad nos devenit, delictique sui qualitatem simpliciter exposuit; quam litteris comprehendere otiosum judicavimus, quando et rebus et verbis illius scire volentibus absque difficultate constabit. Cujus condolentes calamitati, et congratulantes conversioni, sanctitati vestrae has tenuitatis nostrae litteras nona Lupi, cujus hic est titulus in veteri codice, Ad Leor. pro quo Massonus edidit, *Ad Leoterium*.

c *In Servio legis*. Nimirum in commentariis ad libros ix et x Aeneidos. Describam autem ipsa Servii verba ex libro x, ut intelligat lector quid innuerit Lupus: « Nam si quando homines vel animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fe-cialibus, id est, sacerdotibus qui faciendis foederibus praesunt, proficisceretur etiam pater patratus; et ante fines stans clara voce dicebat belli causam; et nolentibus res raptas restituere vel auctores injuriae tradere, jaciebat hastam quae res erat pugnae principium; et sic licebat more belli res rapere. »

d *Ad Orsmarum*. Cujusnam sedis episcopus fuerit indicat titulus epistolae, nimirum Turonensis. Alibi vocatur Orsmarus, ut in Capitulis Karoli Calvi, et alibi. Sed discrimen illud nullius est momenti.

e *Armario*. Bibliotheca. Ista explicatio est certissima. Et quanquam facile sit illam probare multis testimoniis, abstinere ab illis referendis. Ob eam causam custos bibliothecae vocabatur Armarius. Vide glossarium Latinum Cangii.

f Titulus hic additus est ex editione Massoni. Nam vetus codex nihil hic scriptum habuit.

destinandas decrevimus, quibus imploramus ut excessus illius vindictam nostræ deprecationi remittere non dedignemini. Siquidem temeritatis suæ adeo dignum refert pretium, ut si qui forte sint ejus inimici, tantæ, tam molestæ, tam denique infructuose peregrinationis illius exsaturari possint injuria. Perditorum **37** enim hominum acquiescens circumventioni pene usque ad ultimas Galliæ partes abductus est; omnique ope nudatus, inde ad vos magno cum rubore, ut videtis, revertitur. Quocirca vestra clementia nostris flexa precibus et culpam dignanter indulgeat, et pietatis gremium ei citius penitenti aperiat.

EPISTOLA XVIII.

QUIBUSDAM FRATRIBUS EX MONASTERIO ^a SANCTI AMANDI. **B**

Charissimis fratribus Lupus in Domino salutem.

^b Curam vestri nec læ cupide appetisse nec insolenter excepiisse vidistis, quod parvitatem meam duplici onere gravari, non proveli, facile sentiebam; et nunc eandem curam in promptu est conjicere me libenter deponere, nec alicui eam gerenti aliquatenus invidere; siquidem et sine dolore amittuntur quæ absque delectationis illecebra possidentur; et juxta **B.** Apostolum (*Phil.* i), sive ex veritate, sive ex occasione, Christus annuntiatur, et in hoc gaudeo et gaudebo. Proinde videtur mihi obediendum vobis esse cui præcipitur, et ad generale placitum occurrendum, quod in prædio quodam Parisiorum, cui ^c Bonogilo nomen est, incipiet Kal. Julii celebrari. ^d Sacris enim regis obniti, præsertim hoc tempore, pericolosum existimo. Exiguitatem vero meam, si vita comes fuerit, absque difficultate in conventu reperietis. Quod si tardius quam voluissetis præsentibus vobis reddita fuerint litteræ, hoveritis vestras ix Kal. Jul. mihi fuisse allatas, et meas **38** postidie ejus diei traditis. Mei benigne memores cupio vos valere feliciter.

^a *Sancti Amandi.* Elnonensis, in diœcesi Tornacensi.

^b *Curam vestri.* Assentior Donato Candido, qui ex hoc loco collegit curam monachorum sancti Amandi Lupo quandoque fuisse commissam. Et patet Lupum tum fuisse abbatem alius cujuscumque monasterii, nempe Ferrariensis, cum monasterium sancti Amandi ipsi commissum est. Nam per eas tempestates facile principes plura monasteria tribuebant uni Abbati. Verum quia et Lupus duplici onere gravabatur, et monachi illi ægre ferebant eum sibi dari abbatem qui raro præsentiam suam exhibiturus ipsis esset, monasterium illud alii cuipiam commissum est a principe, facile lubenterque assentiente Lupo donum sibi datum in alium transferri. Quippe intelligebat satis sibi occupationum domi esse, et eum vix sibi sufficere posse qui vel unius monasterii curam susceperit, multo minus duorum.

^c *Bonogilo.* Vico agri Parisiensis, quem Bonoilum vocant Capitula Caroli Calvi, et Hincmarus in præfatione posterioris refutationis Goteschalci. Existimatur autem Sirmondus Hincmarum de eo ipso conventu apud Bonoilum loqui cujus Acta exstant in eisdem Caroli Calvi Capitulis, Lupum de alio quodam superiore. Fieri tamen potest ut indictus con-

EPISTOLA XIX.

^e AD HERIBOLDUM EPISCOPUM.

Excellentissimo præsuli Heriboldo Lupus.

Quidam vestrum monachus, cui Joannis nomen est, nobiscum in monasterio nostro versatur, propter quamdam necessitatem a quodam fratre nostro vocatus, a me autem postea retentus, quod et nobis prodest, et in cœnobio ejus, ut audivimus, indigentia laboratur. Quo congregari undique fratres vos præcepisse comperiens, celsitudini vestræ hos direx. apices, postulans ut et hunc mihi aliquandiu concedatis, et quantum audeo suppliciter implorans ut secundum ingentiam vobis benignitatem et impositam officii diligentiam loco illi consulatis; ne forte fratrum penuria non solum bona vestra obscuraret, verum etiam Dei nostri, ad cujus quotidie judicium properamus, provocet offensam, et irrevocabilem acceleret vindictam. Res enim ecclesiasticæ et animarum cura quanta cautela tractandæ sint nec admonita vestra videt prudentia. Proinde et vobis et illis fratribus consulite, ut et de vestra indulgentia et de illorum sublevatione glorificetur Deus, qui singulis cito retribuit quod merentur. Valeas, Domine charissime, meique præcipue in sacris orationibus meminisse digneris.

39 EPISTOLA XX.

AD ^f ALTUINUM.

Charissimo fratri Altuino Lupus plurimam salutem.

Litteræ sanctitatis tuæ in Kal. Maii mihi reddita sunt: quarum sententia pronum in me tuum declaravit affectum, haudquaquam sane aliter quam perceperam animo ac firmissime retinebam. Namque cum tam concorditer, tamque jucunde, ac forsitan tam proficue, aliquandiu peregre vixerimus, qui poterat amor tam longo usu concretus labefactari? Infirmitatem vero quam contigisse mihi audisti cognoscas exuberante circa me, ut semper et in omnibus, divina gratia detrimenti nihil, ac emolumenti pluri-

ventus fuerit ad Kalendas Julii, sed Augusto demum mense celebratus. Multa enim per sepe insidunt, præsertim in republica perturbatissima, quæ tractionem gravium negotiorum differri præcipiunt. Conventus porro ille apud Bonoilum habitus est, ut dixi, mense Augusto, anno vero 856, præsentem Carolo **D** Calvo rege.

^d *Sacris regis obniti.* Id est, principis jussa spernere, quæ ipse scriptis litteris significaverit; id autem sua periculosum esse existimabat Lupus, propter suspicionem secessionis et partium. Nam Gallia miserandum in modum scissa erat. Itaque suadet monachis Elnonensibus ut ad conventum Bonogilensem accedant, ne infortunium in se accersant. Timendum namque erat ne suspicacem Caroli Calvi animum percelleret illud facinus, si adesse negligerent.

^e *Ad Heriboldum.* Autissiodorensis, quod præferat titulus epistolæ in editione Massoni. Nos sedis nomen onissum volumus in hac nostra, ob studium antiquitatis, et quia deerat in manuscripto. Vir fuit magni nominis per illas tempestates, upote sacri palatii archicapellanus. Vide quæ adnotamus ad epistolam 57.

^f *Altuinum.* Vide notas ad epistolam 54.

meum addidisse. Quippe nihil incommodi præter formidinem solam tulit. Orta enim ^a in dextro inguine pustula impendentem solum minata est mortem. Tantam autem orationum peperit copiam, quacunque meum fama casum dissipaverat, ut opinari audeam cum divino mihi beneficio procuratum. Regressus a Transrhenanis partibus, ubi statum loci nostri deprehendi, morem gerere statui quibus debebam; et, favente Dei clementia, firmissima fruor quiete, otiosoque meum est mihi pergratum conducibili lectionis negotio. Vides igitur nullos me itus moliri ac reditus. Quocirca si tibi necessarium duces meum colloquium, adultam ætatem propter pabuli penuriam præstoleris oportet, quando non impediende cura equorum facere nobiscum dies aliquot valeas. Interim quæ ex me quesisti, **40** ea duntaxat quorum videor mihi attigisse notitiam, quam possum breviter absolvere. Communem syllabam ex muta et liquida fieri in eis solis quæ per naturam brevitas sunt nequaquam dubitaverim. Primo, quod natura pene semper arti præjudicat. Deinde, quod ut sentiam huiusmodi suadent pronuntiationes. Peccator creat ex se femininum peccatrix; amator, amatrix; venator, venatrix, multaque similia, in quibus penultima syllaba nullus unquam dubitavit ponendum accentum. Nam si positionem sequeremur, femininum genus acuta antepenultima proferremus. Quod quam sit absurdum, imo barbarum, quis non intelligat? Postremo quæcunque natura proderat nullius poetæ testimonio usquam correpta reperio, quanquam diu sit quod id vigilanter quæsierim. Videtur ergo mihi et quibusdam doctis eisdemque studiosissimis viris, qui mecum talia pensitarunt, salubris, aratum, et similia, accentu penultimo indubitanter moderanda. *Bibliothecam* quemadmodum enuntiare debeamus Martialis versu ostenditur,

Quem mea non totum bibliotheca capit.

In versibus moralibus quos Alcuinus dicitur edidisse, statera sic posita est:

Non tibi sit modius duplex, nec statera duplex.

Blasphemus Græcum esse non dubitabit nisi qui id per *p* et *h* scribi parum attendit. Itaque Græcus quidam Græcos *blasphemus* dicere correpta penultima mihi constanter asseruit, et id ipsum Eginhardus noster astruxit. Tamen Aurelius Prudentius, qui apud plerosque vehementissime celebratur, id nomen sic posuit:

^a *In dextro inguine*. Istum morbum Lupo adhuc juveni evenisse in monasterio S. Trudonis eo tempore, quo Franconofurtum proficiscebatur cum Odone abbate suo testatur Hildegarius, episcopus Meldensis in Vita sancti Faronis, cujus verba descripta sunt inter *Elogia Lupi*.

^b Prudent., initio Hamartig.

^c *Nundinas in Teodulfi*, episcopi Aurelianensis, cujus opera exstant, edita a clarissimo viro Jacobo Sirmondo. Versus autem Theodulfi, in quo producit penultimam syllabam vocis *nundinis*, legitur in libro II, carm. 357:

Divisor blasphemæ Dei ^b.

Hinc igitur longe lateque manavit ut **41** *blasphemus* et *blasphemo* accentum in penultima syllaba sortirentur. ^c *Nundinas* in Theodulfi carmine legi producta penultima. Quod utrum ejus, an præceptorum auctoritate, penes illum fides habeatur. ^d *Loquelam* et *querelam* per unum *l*, Capri orthographiam sequentes, proferimus. *Medelam* vero, sicut *suadelam*, absque retractatione diceremus, ni conjugationis similitudinem confunderet diversitas generis, et omnium pene exemplarium non contemnenda repugnaret concordia. Quamobrem in medio relinquamus, nec temere nostrum permutemus usum, quoad si non sufficiunt quæ dixi, vel a nobis vel ab obnitentibus aliquid robustius inveniant. *Sistrum* musicum est instrumentum, quod *Isis*, ut scripsisti, manu gestare fingeatur, accessus et recessus Nili fluminis eo significans. Unde Cleopatram Virgilius, ut commentitiam ejus potestatem sibi arrogasse solita subtilitate aperiret (*Æneid.* VIII):

Patrio, inquit, vocat agmina sistro.

Fialas correpta penultima ea causa dicimus quod *fialæ* dicuntur, quia fiunt ex vitro, quod Græci *hialin* appellant. *Hialin* autem habes in Virgilio (lib. IV *Georg.*):

Carpebant hialin saturo fucata colore.

Item apud Martialem:

Quid tibi cum *fiala* ligulam committere posses.

De cometis qui *vīsi* sunt timendum potius quam disserendum videtur. Et quia de his nil usquam divina loquitur auctoritas, id opinari, imo metuere possumus quod gentiles illis apparentibus usu deprehenderunt. Hi portendere cometas pestilentiam, vel famem, vel bella tradiderunt. Hinc Mantuanæ vates, morte Cæsaris ac bellis civilibus imminuentibus, inter alia quæ ponit monstra (*Georg.* I):

Nec diri (*inquit*) totles arsere cometæ.

42 Josephus quoque prodit, priusquam everteretur Hierusalem, fuisse stellam in morem gladii per totum annum super eandem urbem. Sed ut in spem aliquam adducamur clementiora experiendi, refert Pompeius Trogus Mithridatis regis futuram excellentiam cometa præmonstratam his verbis (*Justinus*, lib. XXXVII, c. 2): « Nam et eo quo genitus est anno, et eo quo regnare primum cœpit, stella cometes per utrumque tempus septuaginta diebus ita luxit ut cælum omne flagrare videretur. Nam et magnitudine sui quartam cœli partem occupaverat, et fulguris sui radiis

Fruge, ope, nundinis, pulchris et rebus abundans.

Ex hoc porro Lupi testimonio recte collegit Sirmondus falli virum doctum, qui carmen hoc a Theodulfo compositum negavit, ea videlicet de causa quod illius mentio exstet apud Alcuinum de divinis Officiis, cap. 11, et Alcuinum certum sit ad Ludovici Pii imperatoris tempora non pervenisse. Verum, ut illic etiam observat Sirmondus, librum illum de divinis Officiis Alcuini non esse jam alii observarunt.

^a *Loquelam* per unum *l*. Hinc patet fuisse olim qui scriberent *quella*. Sane ego in multis codicibus mss. antiquis sæpe legi *loquella*, *querella*, *medella*.

nitorem solis vicerat; et cum oriretur occumberetque, quatuor horarum spatium consumebat. » Vidi ego præterea a hoc Aprili, post mediam ferme noctem, stellam quamdam subobscuram, quæ sub Leone posita, radium ad spicam Virginis usque porrexerit. Quam rem aliquot dies scrupulose observans, stellam eandem contemplatus sum; sed radium deinceps non vidi; deinde ipsa quoque stella sublata est. Librum quem petisti multi, quibus non erat commodandum, meum post reditum flagitarunt. Quare ablegandum illum aliquo, ne perire contingeret, pene statui. Hunc a me, cum veneris, forsitan impetrabis. Nam huic clerico etsi, quia tibi fidus est, hunc committi posse videbam, tamen non satis tuto, quod pedes erat, te non advertisse miratus sum. Cæterum ut me super episcopo nostro plene certum non reddideris, tui moleste, quoniam nullius me causæ quantum illius fatigant. Jam vero pene stomachor

A quoniam non scripsisti quid ^b Probus noster exerceat, scilicet utrum in saltu Germaniæ disciplinas liberales, ut serio dicere solitus erat, ordine currat, an ⁴³ certe inchoatam satyræ, quod magis existimo, struens. Ciceronem et Virgilium cæterosque opinionem ejus probatissimos viros in electorum collegium admittat, ne frustra Dominus sanguinem fuderit et in inferno otium triverit, si verum sit illud propheticum: *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne* (*Osee* xiii). Vale, charissime, et in amore nostro benigne persevera. Ex parvitate mea digneris salutare prepositum et congregationem vestram, et precari ut pro me et patre meo atque matre Dominum exorare dignentur.

EPISTOLA XXI.

^d AD JONAM.

Moleste vos tulisse mearum litterarum sententiam

^a Hoc Aprili. Haud dubie loquitur Lupus de cometa qui anno 858, « mediante festivitàte Paschali, » ut ait auctor Vitæ Ludovici Pii, « in signo Virginis apparuit; » qui, ut idem auctor scribit, « Leonis ac Cancri, necnon Geminorum transiens signa, in capite Tauri tandem sub Aurigæ pedes igneum globum jubarumque prolixitatem deposuit, quas usquequaque porrexerat antea. » Nam Pascha hoc anno incidit in Kalendas Aprilis. Consuluit super ea re Ludovicus peritos siderum quid super eo portento censerent. Cumque eorum unus interrogationem principis eludere conaretur: « Unum est, inquit Ludovicus, quod adhuc silentio premis. Mutatio enim regni mortemque principis hoc portento monstrari dicunt. » Exemplum vulgaris istius persuasionis exstat apud Tacitum in xiv Annalium libro: « Inter quæ et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est tanquam mutationem regis portendat. » Aliud exemplum exhibet auctor Vitæ sancti Leodegarii Augustodunensis, a Duchesno editæ, cap. 7: « Adeo enim tunc iram Dei manifeste cognovimus evenisse ut etiam stella appareret in cælo quam astrologi vocant cometem; in cujus ortu asserunt fame terram turbari, mutatione regum vel commotione gentium percussionis gladium imminere. » Item aliud Rigordus in libro de Vita Philippi Augusti, Francorum regis: « Eo tempore quo Philippus rex Francorum magnanimus cepit infirmari, cometes horribilis apparuit in occidente, portendens signum mortis ejusdem et debilitatem regni Francorum. » Sic cometa qui anno 1264 apparuit, portendere visus est mutationem regni Siciliæ, et Urbani papæ IV mortem, ut est apud Gulielmum de Podio-Laurentii, cap. 49, et in Chronico incerti auctoris quod a Catello editum est. Hinc illud Lucani in libro primo de bello civili:

Terris mutantem regna cometem.

^b Probus. Presbyter Moguntinus, de quo hæc habent Annales Fuldenses ad annum 859: « Probus presbyter religiosus, cujus casta conversatio et doctrina sanctæ studium Moguntinam illustravit Ecclesiæ, vii Kal. Julii diem obiit. » Quæ verba repetit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi; nisi quod addit eum fuisse monachum in monasterio S. Albani. Hunc ego Probum auctorem esse puto Vitæ sancti Patricii, quæ exstat inter opera Bedæ, tomo III. Neque assentior Possevino, qui Probum, Vitæ illius auctorem, libernum patriâ fuisse scribit. Ejusdem Probi exstat etiam mentio in epistola 54 Lupi.

^c Ciceronem et Virgilium. Fuere, etiam apud veteres, qui existimarent animas paganorum, qui modo sanctam vitam duxissent, in cælo esse locatas;

iniquum videlicet arbitrati, si sanguis Christi dicatur frustra propter paganos illos effusus, quibus nihil defuit præter agnitionem fidei. Hujus sententiæ erat Probus. Serione, an joco, incertum. Dicat et Erasmus ipsum in eam sententiam fuisse primum; adeo ut in colloquio quodam sub alterius persona dicat vix sibi se posse temperare quin bene omninetur sanctæ animæ Maronis et Flacci, et quin interdum exclamet: *Sancte Socrates, ora pro nobis*. Zuinglius sane ad Franciscum I Francorum regem scribens ait eum, si rerum summam sibi a Deo creditam moderetur instar Davidis, Ezechie et Josie, visurum primum nomen ipsum in sua substantia, deinde sanctorum cætum, et in his, Heruleum, Theseum, Socratem, Aristidem, cæteros. Ergo, ne eorum opinionibus accedam, Ecclesiæ permoveor auctoritate, quæ negat ei ullam esse spem salutis qui sit extra Ecclesiæ; valdeque laudo vocem illam Augustini, omnium ora vulgatam, qui de hujusmodi viris dixit eos laudari ubi non sunt, cruciari vero ubi sunt. Necessarium tamen visum est hæc adnotare ad illustrandam hunc Lupi locum. Vide porro Collum in libro de Animabus paganorum.

^d Ad Jonam. Episcopum Aurelianensem, quod etiam præferebat titulus in editione Papirii Massoni. Sed his carebat vetus codex. Fuit ille magnus vir per eas tempestates, exstantque illustria ingenii ejus monumenta. Editi enim jamdiu sunt libri ejus pro defensione sacrarum imaginum adversus Claudium episcopum Taurinensem. Primum, ut opinor, editio librorum ejus adversus Claudium prodit Colonia anno 1554, sed absque ulla præfatione editoris. Eadem recusa est a Christophoro Plantino anno 1565, ab innumeris, ut in prima pagina legitur, quibus scatebat mendis repurgata. Anno denique 1687 incidit in manus meas vetustissimum et elegantissimum illius operis exemplar, illud ipsum nimirum, ut opinor, quod Carolo Calvo oblatum est a Jona. Initio positum est apologeticum sive rescriptum Claudii episcopi Taurinensis adversus Theodanum abbatem, idem omnino quod editum est post librum Dungalii, et incipit: *Epistolam tuam*. Animadverti autem editionem Plantinianam esse admodum mendosam et mutilam. Liber quoque Dungalii, ut hoc quoque obiter moneam, est admodum imperfectus et mendosus. Cæterum vir optimus et eruditissimus Lucas Dacherius, monachus Benedictinus, ejusdem Jonæ libros tres de Institutione laicali, itemque opusculum de Institutione regia, publicis subibus consecravit, cum diu antea latuissent in angulis bibliothecarum.

non mediocriter mirari soleo; cum si ea paulo diligentius consideretur, non modo dignitati vestræ nihil derogaverit, verum etiam detulerit plurimum, quando id quod nos magna cogebat facere necessitas, ut vestra pace posset fieri exoravit. Tantum enim abest me vestram cogitasse injuriam ut sincera charitate optem gradum vestrum prædicationemque vos integritate vitæ semper æquare, nihilque in ea prorsus apparere quod sanctitatis vestræ opinionem fuscare prævaleat. Hinc fuit quod propinqui vestri ^a Agii vobis exposui, quæ a multis culparetur, immodicam rapacitatem; ut quia vestra id fecisse jactabatur voluntate, cum a vobis deinceps compesceretur, extra illam ea omnia gessisse inspicere volentibus emeretur. Et quanquam frustra ^b 44 prioris jacturæ querelam omiserim, et de illa quam postmodum intulit, impellentibus his qui maximo affecti fuerant damno questus fuerim domino nostro, atque ille ut ea in re lex conservaretur se velle responderit, persequi negotium reverentiæ vestræ consideratione destitit, hortantibus id clarissimo viro Eriboldo et venerabili Fulcone, qui mallent me maximarum rerum quam amicitiae vestræ dispendia sustinere. Ut autem vere vobis confiter quod cupio vos episcopally accipere, in urbe vestra et in villulis quas extrinsecus habebamus nec tantum quidem nobis relictum est unde familia viveret agrique fenus acciperent. Fuit autem nobis ibi non contemnenda vini et annonæ copia, salis quoque aliquantulum: quæ vendita et vestimentorum nobis præbitura erant solatia, et in expeditionibus quæ hoc reipublicæ turbulento tempore exiguntur quantaluncumque facultatem argenti: quarum rerum tantam nunc patior anxietatem ut illud mihi solum occurrat dicendum: *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me (Psal. xxxi)*. Hinc enim me fratrum vexat inopia, hinc impendenda itineribus vehementer affligit pecunia, et pene omnibus rebus nostris undique aut sublati aut devastati, nusquam nisi in Dei amicumque suffragio auxilium valeo reperire. Cæterum de ^b abbate quondam nostro falsa nescio quæ vobis relata esse audio; et ne apud vos ea ulterius prævaleant, quæ super ea gesta sunt quam verissime

A sanctitati vestræ significo. ^c Dominus noster ^d ne in monasterio nostro esse permetteretur jussit, præfatus de eo talia quæ melius reticentur. Id reversus ad monasterium ⁴⁵ quam mollissime eidem abbati edixi; atque illi hominibus qui eum deducere deputatis, equis et vestimentis et argento ad viaticum concessis, cum jussu domini regis secundo Kalendas Decembris promoverem, constitui ut intra iii Non. memorati mensis monasterio decederet, quod eo die ante dominum regem me venturum sperarem. Quod cum juxta meam opinionem fecissem, post solemnem exceptionem quæsitit quidnam de præfato abbate fecissem. Ego qui crederem sic eundem abbatem gessisse ut nobis convenerat, præceptum ejus me super eo complevisse respondi. Accepta igitur licentia, cum pridie Idus Decembris monasterio propinquassem, comperi sepedictum abbatem ibi adhuc morari. Hinc vehementer anxius, quod aliter domino nostro dixeram, aliter inveniebam, præmisi nocte qui ei honeste diceret ut primo diluculo egrederetur: non esse honestum ut aut ego meum differrem ingressum, aut illum ibi contra domini nostri præceptum invenirem. Cumque ille mandasset se in crastinum exire disposuisse, ne aliquam inimicis calumniandi ansam relinquerem, remandavi me non ante ingressum quam ipse egrederetur. Ita ille cœnobium egressus est, permissis sibi omnibus quæ illi ante largitus fueram, et nonnullis insuper attributis. Quam rem aulicis familiaribus meis continuo significavi, et opportune egomet domino nostro exposui, et mendacia quæ inde sererentur declaravi. Non aliter me facere debuisse eis concorditer visum est. Viderint qui alia inde sparserunt, an perperam fecerint. Ego certe simplicem in hac parte oculum habens, lucidum fore corpus ⁴⁶ meum divina auctoritate confido. Opto vos valere feliciter et bonis omnibus abundare.

EPISTOLA XXII.

* AD LUDOVICUM.

Quantum congaudeam successibus vestris prosperioribus, etiamsi non scriberem, facile possetis ex

^a Agii. Qui dein Aurelianensis episcopus fuit post Jonam. Recte autem ex canone 10 concilii habiti in Verno palatio collegit Sirmundus non satis initio probatam Carolo Calvo fuisse ordinationem Agii, ratam tamen postea synodi rogatu eam habuisse quod Agii episcopi deinceps crebra passim sit mentio. Vide quæ nos infra annotamus ad canonem illum Vernensem.

^b Abbate quondam nostro. Odone nimirum, abbate Ferrariensi ante Lupum. Reliquit autem regimen monasterii jussu Caroli Calvi; in quo facinore elucet etiam auctoritas regia in dispositione monasteriorum. Tum Carolus abbatem illic instituit Lupum. Vide notas ad epistolam primam.

^c Dominus noster. Id est Carolus Calvus rex.

^d Ne in monasterio. Hæc est sententia hujus loci. Odo, abbas monasterii Ferrariensis, atrocium facinorum reus, iram Caroli regis adversum se excitaverat. Et haud dubie questio erat de violata fide quæ principi sub cujus imperio vivitur, debetur.

Nam Odo prior erat in Lotharium, ut ex epistola 26 colligi potest. Ob eam causam, ac fortasse alias, Carolus cum movit a regimine monasterii Ferrariensis. Per illas quippe tempestates sic existimabant abbatem qui negligens foret circa res principis deponendum esse propter eam negligentiam. Sic enim, sicut episcopi in synodo Vermeriensis, congregati anno 846, in qua privilegia monasterii Corbeiensis confirmarunt: « Quod si aliquando contigerit ut rector aliquis in eodem loco non digne Deo vivat, aut forte minus officiosus circa principem sit, hoc statuimus, ut si ille propter suam negligentiam depositus fuerit, electio illis intemerata permaneat. » Vide Capitula Caroli Calvi, tit. II, cap. 3, et concilium apud Saponarias, cap. 11.

^e Ad Ludovicum. Sic vulgo codex manuscriptus, aut *Hludogiticum*, quo etiam modo scriptum est frequenter istud nomen in Chronico Centulensi. Hludogiticus porro ille fuit propinquus Caroli Calvi, et abbas monasterii sancti Dionysii in agro Parisiensi,

antiquo nostro amore colligere. Illud forsitan juste A
flagitaverim, ut vestra celsitudo parvitatem meam
non aspernaretur, sed olim concessam notitiam con-
descensionemque retinere dignetur. Me vero noverit
in sui obsequium fideliter præparatum. Cæterum
vestram opinatissimam flagito liberalitatem ut duos
nostros famulos a vestris fabris, quos peritissimos vos
habere longe lateque fama vulgavit, auri et argenti ope-
ribus erudiri jubeatis, vestro beneficio nobis et vicinis
nostris plurimum profuturos. Unde ne nostra vota
nimium differrentur, si quod petimus obtinere me-
ruimus, unum eorum quos dirigere cupimus ea jam
imbuendum arte procuravimus. Aurum præterea
quod hic frater noster apud vos deposuit eidem
jubete restitui; ut opere inspecto, quid nobis agen-
dum sit æstimare valeamus. Opto vos valere feliciter B
et virtutum in dies capere incrementum.

47 EPISTOLA XXIII.

ITEM AD EUMDEM EX OTHONIS PARTE.

Clarissimis honoribus merito decorato Ludovico
ultimus abbatum, * Odo et universa Ferrariensis
cœnobii unanimitas plurimam salutem.

Quoties aliqua perturbationis vel necessitatis
procella quatimur, ad benevolentiam vestram portum
securi confugimus: quæ omnibus ad benefaciendum
exposita, neminem repellit qui sese opem petendo
ingesserit. Verum ne vos in longum ducamus, me-
ministi nobis ^b Zachariam abbatem hoc anno com-
missum, quando et vestra prudentia in tantum no-
bis favit ut pene non nobis, sed aliis commendaretur.
Nunc idem abbas dominum regem adit, quid ei
potissimum agendum sit ab eo quesiturus. Habeat
igitur vestra insignis industria tenuitatis nostræ con-
siderationem, et dignetur elaborare ut vel ad locum
unde ad nos venit vel ad alium quemlibet jam diri-
gatur; quia, ut rem vobis uti est simpliciter fateamur,
non mediocriter nos gravant expensæ quæ illius
hominibus tribuuntur. Unde per vos sublevari de-
poscimus, ut sit unde aliis ad nos confluentibus ho-
spitalis gratiam impendere valeamus.

ut docet ipse Carolus in præcepto quodam pro mo-
nasterio sancti Dionysii: « Vir venerabilis ac pro-
pinquus noster Ludovicus, abbas monasterii Apo-
stolorum principis, excellentissimorumque Christi
martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii. » Propin-
quum item suum eum vocat idem Carolus in præ-
cepto pro monasterio Centulensi, quod exstat apud
Hariulfum lib. in Chron. Centul., cap. 7. Illius enim
monasterii abbas etiam fuit iste Ludovicus. Fuisse
præterea ejusdem Caroli regis cancellarium collegit
Sirmondus ex epistola 27 Lupi nostri; in qua de
Ludovico isto loquens, ait: *epistolare in palatio ge-
rens officium*. Nominatur inter presides concilii
Vernensis. Exstant autem quamplures Lupi ad eum
epistolæ, quæ summam ejus dignitatem et auctorita-
tem declarant.

* Odo. Abbas Ferrariensis, ut diximus ad episto-
lam 21. Ejus etiam sunt tres epistolæ sequentes. Ut
mirum valde sit id non animadversum a viris ocula-

48 EPISTOLA XXIV.

ITEM AD QUEM SUPRA.

Summis honoribus dignissimo Ludovico Odo,
abbatum ultimus, plurimam in Domino salutem.

Affectum vestræ benevolentiae pronum in parvita-
tem meam luce clarius pervidens, ago multiplices
gratias Deumque fore pietati vestræ retributorem
exopto. Ipse autem paratus sum, si quid jubere
vestra dignetur excellentia, fideliter obtemperare.
Cæterum impellit me necessitas iterum vestri adju-
torii patrocinium suppliciter implorare. Namque
postquam vobis auxiliantibus impetrata licentia ab
expeditione Aquitanica gravatus infirmitate redii,
eadem pene semper attritus, necdum revalui: quæ
res ne cum aliis ad conductum occurrerem placitum
prohibuit. Misi tamen homines nostros una cum
comite pagi, qui expeditionis officia more solito ex-
sequerentur. Vestram igitur supplicamus pietatem
ut nos offensæ metu levare dignemini. Siquidem
quancumque ad obsequendum cum aliis paratissimam
habereni voluntatem, imbecillitati tamen obviare
non potui.

EPISTOLA XXV.

ITEM AD QUEM SUPRA.

Omni reverentiæ apice suspiciendo viro clarissimo
Ludovico * O., omnium abbatum ultimus et universa
Ferrariensis cœnobii ^b societas in Domino salu-
tem.

Non sumus nescii multarum maximarumque cau-
sarum undique confluentium vos molibus opprimi,
eisque componentis vix tempora ipsa sufficere. Sed
vestræ pietati eo usque confidimus ut apud vos
nostris rebus locum semper patere credamus. Expli-
cari autem vix potest quam sinus parati vestræ vo-
luntati, si quid jubere dignemini, obtemperare et
condignis excellentiam vestram obsequiis prosequi.
Interim, quod valemus, devotissimas preces Do-
mino Deo nostro pro vestra salute atque prosperitate,
quam et nostram ducimus, indesinenter pendimus.
Vos autem accipite iterum petitionem nostram,

^c D. tissimis Sammarthanis, qui nomen illius prætermi-
serunt in catalogo abbatum Ferrariensium.

^b Zach. abb. commissum. Solemne id vocabulum,
quoties dicere volebant datum alicui monasterium a
principe, ut illic abbas esset, ceu dicemus infra.
Sed hoc loco non accipitur ea significatione. Agitur
enim de abbate quodam exsule ac peregrino, cui
cum omnia deficerent, etiam quæ victui necessaria, a
Carolo rege missus est Ferrarias; præceptumque est
Odoni abbati et monachis illius monasterii ut eum
sociosque ejus alerent. Itaque quoniam monasterium
Ferrariense ei oneri ferendo par non erat, eos alio
mitti orant.

* O. Id est Odo, idem qui in duabus epistolis su-
prioribus. In editione tamen Massoni Odonis nomen
omissum est hoc loco; pro eoque scriptum Lupi no-
men hoc modo: *Ludovico Lupus, omnium abba-
tum, etc.*

et ut effectum obtineat quæsumus dignanter instate. Homines nostri toto hoc fere biennio aut nobiscum aut soli generalis expeditionis difficultatibus fatigati, censu rei familiaris in hujusmodi servitio effuso, onere paupertatis gravantur. Subveniat itaque illis vestra insignis clementia, et si possit fieri, licentiam domum revertendi obtineat, ut possint paululum respirare atque futuri servitii rursus impendia præparare. Cæterum fama versatur inter nos clericos palatii diversorum cœnobiorum sibi dominium optare atque poscere, quibus nulla sit alia cura nisi ut suæ avaritiæ oppressione servorum Dei satisfaciant. Unde in hac parte supplicamus vestram nobis vigilare prudentiam, ut tenuitas nostra per vos esse valeat tuta. Namque quia haud procul a nobis educati estis, apud nos quoque fuistis, qualitas monasterii nostri vos minime latet: ubi præter studium religionis, quo sibi nomen inter alia cœnobio vindicavit, non est quod expetendum sit ei qui se magni facit. Nisi **50** forte tam sacrilegus quis inveniatur qui a stipendia Deo servientium in suos audeat usus convertere, et eorum inopiam, suam luxuriam facere. Ergo vestra industria hinc quoque nobis prospiciat; ut per vos accepta securitate, liberius pro vobis Domino supplicemus.

EPISTOLA XXVI.

MARCWARDO ET SICHARDO.

Reverentissimis atque clarissimis Patribus Marcwardo et ^b Sichardo ^c O. sempiternam salutem.

Hominiibus vestris, qui ad vos proficiscebantur, opportunitatem scribendi nobis ultro ingerentibus, officium nequaquam negleximus litterarum; vestram-

^a *Stipendia Deo serv.* Id est bona monachorum, qui vulgari epitheto dicebantur *servi Dei* per has tempestates. Præceptum Caroli Calvi pro monasterio sancti Petri Bisuldunensis in diocesi Gerundensi: « Et quidquid exinde fiscus sperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione eidem ecclesie concedimus, ut in alimonia pauperum et stipendia servorum Dei ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. » Clarius monachus in Chronico sancti Petri Vivi Senonensis: « Anno 865 Uenilo archiepiscopus obiit. Huic successit in episcopatu dominus Eigil monachus omni bonitate conspicuus, qui diligens cœnobium B. Petri tradidit ad stipendia monachorum ibidem Deo servientium villam Alsensis. » Et alibi sexcenties.

^b *Sichardo.* Ad quem scriptam puto epistolam sextam Frotarii episcopi Tullensis.

^c *O.* Id est Odo. Et hæc quoque nomine Lupi inscripta fuit in editione Pap. Massoni. Nos secuti sumus auctoritatem codicis manuscripti. Itaque editio Massoni sic habebat: *Marcwardo et Sichardo Lupus semp.*, etc.

^d *Regionem nostram.* Id est diœcesim Senonensem et circumpositam regionem. Et prior erat Odo in Lotharium; cui tamen ea pars regni non cecidit, sed Carolo Calvo.

^e *Ad Jonam episcopum.* Aurelianensem, ceu diximus ad epistolam 21.

^f *L. et V.* Ita disertè codex manuscriptus, præ quo Massonus ediderat, *Lupus æternam.* Cætera sunt similia

^A que sanctitatem precamur ut vicissim quam potestis celerius nobis litteras dirigatis vestræ sospitatis qualitatem modumque prosperitatis continentes. Nos autem in quodam meditullio positi fluctuamus incerti, dum deprehendere non valemus quinam potissimum ^d regionem nostram sibi debeat vindicare. Namque, sicut relatio vestrorum hominum declaravit, varia hinc fertur opinio. Tamen suppliciter vestram poscimus paternitatem ut si consensus omnium in Lotharium pronior fuerit, et apud eum, sicut optamus et credimus, divina vobis locum ad servorum Dei utilitatem concesserit clementia, memores nostri esse non dedignemini; et perversorum improbitatem ne pigeat vos, quantum potestis, a nostra parvitate, opitulante Dei gratia, propulsare. Optamus vos bene valere et letioribus in dies augeri successibus.

51 EPISTOLA XXVII.

^e AD JONAM EPISCOPUM.

Reverentissimo præsuli Jonæ ^f. Lupus et VV. in Domino salutem.

^g *Librum vestrum.* sicut rogastis, excurrimus, sed, ut parcissime dicamus, in eo mutare nihil volumus, ut operis vestri sitis ipsi correctores cujus estis auctores. Siquidem expendenda nobis fuit teneritudinis et tenuitatis nostræ ratio, et ætatis ac ordinis vestri habenda consideratio. Nec facilitatem ac ^b delectationem quamdam reprehendendi, quam in quibusdam notare solemus, debuimus imitari.

^h *Librum vestrum.* Id est, librum quemdam recte editum a Jona Aurelianensi episcopo, ab eoque missum ad Lupum et VV., ut eorum studio emendaretur. Existimat autem Baronius hic agi de libris Jonæ adversus Claudium Taurinensem, qui soli ex Jonæ lucubrationibus editi fuerant ævo Baronii. Fortassis aliter sensisset, si durasset in nostra tempora.

ⁱ *Delectationem reprehendendi.* Notat eos qui, cœnomi, semper aliquid reprehendunt in lucubrationibus eorum qui studia sua in usum publicum convertunt. Horum stultitiam fugiendam esse. Quod si vir sapiens cavere debet ne cuiuspiam lucubrationes obtrectet, quanto magis id cavendum in libris viri et senis, et episcopi. Itaque Lupus et Vv. ob eam causam abstinere a censura libri quem ad ipsos Jonas miserat, additis etiam precibus ut severe secum agerent in ferendo iudicio de isthoc opere. Hodie nullus tam exiguus est magistellus, qui non sibi plus licere putet. Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas. Ac plerumque fit ut ii liberius et impotentius obtrectent doctorum hominum lucubrationes, qui nihil edunt in lucem, securi videlicet adversus legem talionis. Ea de causa Arnulphus Lexoviensis agere adducebatur ad editionem suarum epistolarum. Scribens enim in epistola prima ad Egidium, Rothomagensis archidiaconum (sic enim emendo, pro eo quod editiones habent *archiepiscopum*), hæc ait: « Mallem siquidem eas tenebris damnare perennibus, quam ridendi materiam invidiæ præstituisse; quæ eo securius aliena subsannat, quia sua simili periculo non exponit. » Audaciam illam carpendorum docto-

EPISTOLA XXVIII.

ITEM AD EUMDEM.

Reverentissimo Jonæ episcopo O. ^a perpetuam salutem.

Pridie, hoc est iv Idus Augustas, post horam nonam, homines nostri ab expeditione Aquitania reversi cuncta prospera retulerunt. Namque Aquitania tutela tripartito divisa est secundum opportunitatem locorum militarium virorum multitudine distributa. Quarum uni parti, quæ apud ^b Clarummontem agit, præest ^c Modoinus, Augustodunensium episcopus, et Authbertus ^d Avallesium Comes, cum aliis quibusdam. Alteri, quæ ^e Lemovicis versatur, præsidet ^f Gerardus princeps quondam et charus Pipini regis cum sociis ad idem ⁵²negotium idoneis.

rum hominum ex inscitia sciorum procedere putat Joannes Saresberiensis, cuius hæc sunt verba in lib. vii de nugis Curialium cap. 9 : « Ille tamen contradicit citius, et pertinacius reluctatur, qui in paucitate rerum addiscenda consumpsit ætatem, et tanta verborum angustia premitur, ut si verbum unum aut duo subdlexeris, elinguis fiat et quavis statim taciturnior. »

^a O. Id est, Odo, ut jam multisies monuimus. Fæde corruptus erat antea hic locus, cum pro *Odo* legatur apud Massonum *opto* : qui tamen error indicat legitimam esse emendationem quam proferimus. Mirum est autem non id esse animadversum a Duchesnio.

^b *Clarum Montem*. Arvernorum tum caput in Aquitania prima.

^c *Modoinus*. Hujus episcopi Augustodunensis mentio exstat apud Theodulfum Aurelianensem, ubi Sirmondus adnotat eum ab Ebbone, Rhemensi Archiepiscopo, electum fuisse judicem anno 835, ad hunc porro exstare Flori Lugdunensis epistolam typis olim Morelianis excusam. Tum exstare et alias duas ejusdem Flori epistolam in codice Petaviano 791, unam proliorem pro Ecclesia Lugdunensi, *Egregio Modoino viro*, etc., alteram vero breviorē, in qua, quia *dunum* vetere lingua Gallorum montem significat, Modoinum Augusti montis episcopum vocat. Sic enim illum affatur :

Salve, sancte parens, Christi venerande sacerdos,
Augusti montis pastor in arce potens.
Quem sacer illis rat meritis splendentis ordo,
Doctrinæ et studii tollit ad astra pie.

^d *Avallesium comes*. Id est comes pagi Avalensis in finibus Burgundie, ut patet ex libro primo Historie Vezeliacensis. Nam Vezeliacum fuit in pago Avalensi. Avalonis autem, sive Aballonis, mentio etiam exstat in Itinerario Antonini et in Tabula Peutingerorum, ubi adnotatum est Aballonem a Sedeloco distare sexdecim leucis, ab Antissiodoro vero viginti duabus Avalonis meminit et Frodoardus in Chronico ad annum 931 : « Gislebertus filius Manasse a rege Rodulfo descivit propter Avalonem castrum, quod ab eo Emma regina abstulerat. » Et pagi Avalensis Carolus Magnus in charta divisionis imperii Francorum : *Pagum Avalensem atque Alensem*. Item Capitula Caroli Calvi, tit. xii : *Hugo, Gozso, Nivilingus, Missi in Niverniso, Alciodriso, Avalino*. Vulgo *Avalon* hodie.

^e *Lemovicis*. Id est in civitate Lemovicum, cujus antiquum nomen *Ratiastum* apud Cl. Ptolemæum. Frustra sunt enim qui Ratiastum alibi quærunt, decepti affinitate nominis.

^f *Gerardus*. Gener Pipini, regis Aquitaniae, ut constat ex Vita Ludovici Pii et ex Ademaro Cabanensi. Itaque uxor ejus Bertha vocabatur, ut Beslyus scribit in Historia Comitum Pictavensium, et Justellus in Historia Vicecomitum Turenensium; quorum sen-

^a Tertie vero prælatus est ^a Reinoldus comes ^b, Ecoliesinæ i constitutæ. Dominum autem regem eodem die, hoc est iv Idum Augustarum i, ad sanctum Martinum venire nuntiaverunt, inde vero ejus transitum per urbem Aurelianensem; quod putaverim verisimile, quoniam magnæ indolis ^b Ludogricus epistolare in palatio gerens officium mandare mihi studuit ut aut ad urbem Turonum aut certe Aurelianorum domino regi occurrerem; sic temperans hortamentum, si tamen per urbem Aurelianensium iter habuerit. Cæterum Gunboldus et Ugo redeunt supplices ad regem, et proprios honores recuperaturi creduntur. Ipse vero rex ix Kal. Septembris ad ¹ Carisiacum vita comite venire disposuit.

^b tentie lubenter accederem, si vetusti cujuspiam scriptoris auctoritate fulciretur. Cæsus est in prælio Fontanetico anno 841, ut ex Ademaro colligitur. Unde patet eum non esse confundendum cum Gerardo de Rossilione qui anno demum 867 obiit, ut docet auctor Chronici Vezeliacensis. Certe in tomo IV Spicilegii domni Lucae Dacherii exstant litteræ istius Gerardi ad Nicolaum papam. Porro hic noster Gerardus non fuit comes Lemovicensis, ut placuit Duchesnio et Justello, sed Arvernensis, ut colligitur ex Ademaro. Quare mirum est cur non potius apud Clarum Montem positus sit quam apud urbem Lemovicum, præsertim tante dignationis vir. Mirum item est cur non eum inter veteres Arvernensium comites retulerit idem Justellus. Filium habuit Gerardus comes Ramnulfum, qui, vivente adhuc patre, comes Pictaviensis constitutus est a Ludovico Pio imperatore, ut docet Ademarus.

^c *Reinoldus*. In editione Massoni itemque in Duchesniana legitur *Reindardus*, male. Itaque vetusti codices auctoritate confirmatur conjectura eruditissimi viri Joannis Beslyi, qui hic apud Lupum pro *Reindardus* censuit legendum esse *Rainaldus* pro *Reinardus*. Nam codex manuscriptus diserte scriptum habet *Reinoldus*, quo etiam modo legitur in Chronico Vindocinensi. In Annalibus autem regum Francorum editis a Justo Reubero, et in Chronico sancti Wandregisili, vocatur *Reginoldus*, quod eodem recidit. Fuit autem comes Arbatilicensis, ac dein Nannetensis. Jureque Fauchetum reprehendit idem Beslyus quod ex hoc Lupi loco collegerit illum fuisse comitem Engolismensem. Cæsus est apud Metiacum in minori Britannia xiii Kal. Septembr. anno 845, cum fortiter pugnaret adversus Britones.

^d *Ecoliesinæ*. Id est Engolismæ, ut habet editio Massoni. Sic enim scribebant per illas tempestates. Ecolisenam enim, præter alios, vocat etiam Eginhardus. Apud Hincmarum vero scribitur *Ægulesina*. Vide porro notas nostras ad concilium Narbonense, habitum sub Carolo Magno.

^e *Constitutus*. Ita codex ms., cum editiones haberent *constitutus*. Præferenda autem est lectio veteris codicis citra omnem controversiam. Ut sensus sit: Alia cohors constituta est apud Engolismam; eique cohorti quæ apud Engolismam constituta est prælatus est comes Reinoldus. Nam vox illa referri non potest ad Reinoldum, quem mox dixit ei militum parti prælatum esse quæ apud Engolismam constituta fuit.

^f *Ad S. Martinum*. In suburbio civitatis Turonicæ.

^g *Ludogricus*. Cancellarius Caroli Calvi regis, ut diximus ad epistolam 22.

^h *Carisiacum*. Celebris per ea tempora locus, palatio regum nostrorum nobilitatus; quem Sirmondus eum locum esse existimat, quem hodie Cressiacum ad Isaram vocant, ut ab aliis ejusdem nominis distinguatur; quod conficere se omnino putat auctoritate Fredegarii. At Phil. Labbeus corrigendos esse hoc

EPISTOLA XXIX.

* AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Dum abundante iniquitate charitas jam refrixit multorum, et plures letari videmus cum male fecerint et in rebus pessimis exsultare, quando peccatis nostris republica dissipata impune perversorum grassatur insania, legumque metus aboletur, maximo debemus affici gaudio, si saltem aliquis inveniatur qui, memor futurorum, ^b seculi fugientis contemptum pia mente concipiat, et operante Dei gratia perfectionis apicem apprehendat. Quod mihi quia moliri visi sunt duo presbyteri nostri, quorum alter Ardegarius, alter Baldricus vocatur, unum eorum

loco putat veteres Francorum Annales, qui Carisiacum ad Isaram locant; admonetque legendum esse ad Saram, ut sit Cressiacum ad Saram, *Cressi sur Serre*, in diocesi Laudunensi. Sane apud Guibertum de Nogeno in libro tertio de Vita sua, cap. 5, exstat mentio ejusdem magnatis Laudunensis, cui Girardo Carisiacensis nomen fuit, eo quod dominus esset castri Carisiacensis, quod indicat Carisiacum fuisse situm in pago Laudunensi. Vide librum quartum eruditissimi Mabillonii de Re diplomatica, pag. 258.

* Ad Guenil. episcopum. Senonensem, qui vulgo Wenilo vocatur in synodis Gallicanis per ea tempora celebratis. Fuerat vero antea clericus capellæ regiae Caroli Calvi, a quo donum episcopatus Senonensis accepit post obitum Aldrici archiepiscopi, anno 841, ut ipse Carolus testatur in proclamatione adversus eundem Wenilonem in synodo universali apud Saponarias anno 859: « Mihi a Domino et genitore meo pia memorie Ludovico Augusto, » inquit Carolus, « pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum: quam, juxta consuetudinem prædecessorum meorum regum, Weniloni, tunc clerico meo in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem Archiepiscopum ordinarent obtinui. » Postea cum rex Germanie Ludovicus, Caroli frater et hostis, quorundam persuasione, regnum Caroli invaderet, Wenilo, solus Gallicanorum episcoporum, in partes Ludovici transgressus est, pessimo exemplo. Hinc mota Caroli ira; adeo ut in concilio apud Saponarias gravem adversus illum querimoniam porrexerit episcopis; qui *sententias a majoribus institutas*, hoc est, penam depositionis, intulerunt Weniloni, ni obiecta expurgaret. Quod autem nusquam invenimus eum fuisse depositum, non id quidem datum ejus innocentiae, sed clementiae principis imputandum, ut docet auctor Annalium S. Bertini ad annum 859: « Guanilo episcopum Senonum absque audientia episcoporum Carolo regi reconciliatur. » Ea tamen labe æternum mansit. Insignes enim proditores, ex nomine Wenilonis seu Guenilonis paululum inflexo vocati deinceps *Ganelones*. Matthæus Parisius ad annum 1216 loquens de comite Nivernensi, ait eum fuisse de *Guenelonis genere proditoris*. Sic in Marca Hispanica Beræ comitis Barcinonensis nomen inclaruit, ob fidem violatam, quæ Ludovico Pio imperatori debebatur. Unde in Usaticis Barcinonensibus, jam a sexcentis aut circiter annis proditor qui fidem datam violat, *Bera* dicitur; ut in libro in Marca Hispanica adnotat illustrissimus archiepiscopus Parisiensis.

^b *Sæculi fug. contemptum*. Sic Faustus Reiensis in epistola 6 laudat Ruricium, qui Lemovicensis dein episcopus fuit, quod « post vite hujus jactationes ad portum religionis, proram salutaris, Excelsi manu gubernante, convertit, quo post umbras seducientium

A (nam alterum inevitabilis necessitas retinebat), **53** vestræ reverentiæ direxi, adjuncto militari viro qui cum in itinere tueretur, ut a presbytero utriusque desiderium agnosceretis, et nuntii nostri relatione testatior eorum vita prior et præsens devotio appareret. Vestra vero prudentia relinquendi ^c suos eis titulos copiam negavit facturam ut liberius et dictictius institutionem beati Benedicti sequantur, nisi forte nostra parvitas auctoritatem vobis depromat absque vitio posse fieri. Id tametsi nunquam in controversiam vocatum vel audierim unquam vel magistra lectione compererim, tamen simpliciter quod sentio vestræ auctoritati aperiam.

vanitatum et inlusiones transversolantium somniorum, mansura et solida concupivit, et despecto tandem seculo infelici, artem ejus magnam rapuit, felicitatem et lucrum sui de mundo pereunte acquisivit, » etc. Ac dicere videtur Faustus Ruricium monachi institutum arripuisse, usum consilio ipsius Fausti, qui ita consularet in epistola 5.

^c *Suos titulos*. Id est ecclesias ad quas ordinati erant. Nam quia priscis illis temporibus neminem licebat sine titulo ordinare, ea nimirum ordinatione quæ absoluta dicebatur, sic clericos episcopi alligabant titulis ad quos eos ordinabant ut illinc recedere non liceret absque gravi causa, neque id extra permissum proprii episcopi. Itaque Ardegarius et Baldricus, presbyteri Senonenses, cum B. Benedicti regulam profiteri in monasterio Ferrariensi destinassent animis, Guenilonem metropolitanum adiunxit, orantes ut sibi propter eam causam liceret relinquere suos titulos. Negavit Wenilo se id facturum donec Lupus abbas manifestis et authenticis testimoniis approbasset id fieri posse *sine vitio*, id est secundum canones. Sciebat enim haud dubie prudentissimus pontifex clericatus ordinem ab Innocentio papa ad Victricium episcopum Rothomagensensem scribente dici *meliozem gradum* comparatione professionis monasticæ. Reverso ad Lupum eo qui Wenilonem adierat, intellectum est nolle Guenilonem tribuere presbyteris licentiam recedendi a sacro ministerio ob eam quam diximus causam. Tum Lupus istam ad Wenilonem epistolam scripsit, in qua multis argumentis evincere conatur licere presbyteris renuntiare suis titulis curamque pastoraliam deserere ut monachi fiant. Nullam tamen auctoritatem, quod diserte nihilominus petierat Wenilo assert, sive ex canonibus conciliorum, sive ex decretis pontificum Romanorum, qua id licere ostendat. Sed, ut fuit illi viro amenum et secundum ingenium, mirabiliter agit rem suam, hoc est, modis omnibus persuadere conatur Weniloni ut presbyteros illos sinat accedere ad monasterium, B. Benedicti regulam professuros. An vero Lupi consiliis acquieverit Wenilo non liquet. Idem autem postea accidit Arnulpho, episcopo Lexoviensi, quod acciderat Weniloni. « Duo sacerdotes episcopatus nostri, Arn. videlicet et Ric. (inquit Arnulphus in epist. 65, ad abbatem Cisterciensem) seculo renuntiare disponentes, admonitione frequenti et studio fratris nostri Will. nunc abbatis de Pinu ad venerabilem et religiosum virum Ric. abbatem de Valascia, refutatis prius in manu nostra quas possederant ecclesiis, se et sua devotione promptissima contulerunt. Quorum nos devotionem favore debito prosequentes, eos in prædicto monasterio Deo perpetuo servituros cum facultatibus suis in manu abbatis liberos et absolutos consignavimus. » Hodie si quis presbyter vellet fieri monachus, id proculdubio faceret extra conscientiam proprii sacerdotis, propter privilegia. Tum vero temporis id non licebat.

Dominus Jesus diviti legalium præceptorum sibi observantiam arroganti et audacius quid sibi deesset percontanti : *Vade, inquit, et vende omnia quæ habes, et cætera (Matth. xix)*, ubi aperuit voluntariam paupertatem fore fructuosam, si illud impleatur quod alibi docet : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et reliqua (Matth. xi)*, quod nusquam fieri aut tutius aut melius potest quam in monasterio; ubi sic libertas voluntatis propriæ pro Dei amore, quod est laboriosissimum, reseccatur ut ex arbitrio

« *Cura suscepta.* Hinc discimus sic tum solitos addici presbyteros ecclesiis suis ut quoniam susceperant curam animarum a Domino nostro Jesu Christo, non possent illas relinquere citra ingentem necessitatem; adeoque inter ordinationem promittebant stabilitatem in loco ad quem ordinabantur. Libro v Capitular. cap. 108 : « Ut presbyteri qui in titulis consecrantur, secundum canones antequam ordinentur promissionem stabilitatis loci illius faciant. » Quippe tum, ut ex Lupo intelligimus, curam pastorem cuiuslibet presbyteri comparabant conjugio carnali. Ex qua comparatione sequebatur non posse presbyterum citra nefas relinquere ecclesiam suam, quemadmodum marito non licet dimittere uxorem nisi causa fornicationis. Quo factum est ut Chrodogangus, episcopus Metensis, qui sub Pippino rege floruit, sic edixerit in capite 63 regulæ Canonicorum : « Presbyter non amplius quam unam ecclesiam habeat, sicut et vir unam uxorem. » Quod sanctum quoque est in canone 7 synodi Nannetensis his verbis : « Sicut enim episcopus non plus potest habere quam unam civitatem, et vir unam uxorem, ita presbyter unam tantum ecclesiam. » Et in capitulis Herardi, archiepiscopi Turonensis, cap. 49 : « Ut presbyter non amplius quam unam ecclesiam habeat, sicut et vir unam uxorem. » Item lib. vi Capitular., cap. 73 : « Placuit omni synodali conventui ut nullus presbyterorum amplius quam unam ecclesiam sibi vindicare præsumat. Quia sicut quisque sæcularis non amplius quam unam habere debet uxorem, ita et unusquisque presbyter non amplius quam unam habere debet ecclesiam. » Et quemadmodum maritus tenetur adhærere uxori suæ eamque custodire ob fragilitatem sexus, ut alicubi scriptum est, sic presbyteri ab ecclesiis suis abesse non debent absque gravi causa, neque ad quamlibet occasionem; « Ne forte propter eorum absentiam et animarum pericula et ecclesiarum in quibus constituti sunt negligantur officia, » ut in capite 76 ejusdem regulæ scribit Chrodogangus. Et si presbyter, vitio humani ingenii, ecclesiam in qua intitulus est reliquerit extra conscientiam proprii episcopi, ad eam retrahendus est, et contumax deponendus; ut patet ex lib. vi Capitular., cap. 59 et 85. Ecclesia porro in qua quilibet presbyter intitulus est vacare non potest nisi ob mortem, crimen, aut eam corporis infirmitatem quæ presbyterum non sinat officii sui partes implere. Sane ex capite 17 Capitularum ab Hincmaro Rhemensi datorum presbyteris anno 852 manifeste constat presbyteros in ecclesiis suis tum commorari solitos usque ad mortem. Quod cum propter antiquitatem, ut assolet, valde remissum esset, Urbanus II illud revocavit in concilio Nemausensi, in quo hæc lex sancita est can. 11 : « Sacerdotes, quando regendis præficiuntur ecclesiis, de manu episcopi curam animarum suscipiant; ubi et in tota vita sua Deo deserviant, nisi canonico degradentur iudicio. » Unde colligitur, præter alia quæ suppetunt argumenta, presbyterum non posse relinquere ecclesiam suam nisi ob gravem causam et cum permissu proprii episcopi. Quæ causa fuit ut Gerohaldus presbyter Senonensis, qui ob gravem oculorum morbum quo laborabat, officium

A prioris subjectorum actio cuncta forinetur. Quamquam quidam nostrorum, exuberante Dei gratia, ingenti vigore animi consortia humana vitaverint, et præfata Dominica sententia jam impleta, solitudines penetraverint, et constanter in Dei opere pene totam ætatem consumperint. Ab ea igitur perfectione, quam Deus etiam laicis proposuit, absit ut submoveat sacerdotes. Sed dicat aliquis : Quid plebes faciant, quarum ab eis fuerat canonice cura suscepta? Nimirum qui hos ad imple-

num exsequi non poterat, successorem sibi dari petierit a Wenilone archiepiscopo Senonensi, ut ad epistolam 73 adnotabimus. Nefas enim est presbyterum deserere curam pastorem quandiu salutis ovium consuli potest, ut in hac epistola 29 docet Lupus. Itaque sic censebant veteres, presbyteros, quos nos hodie Curatos vocamus, a Deo constitutos esse et animarum ipsis commissarum rationem reddituros summo pastori Christo, ut ait Leo IV in homilia ad presbyteros. Quo magis mirum est esse nonnullos qui contendant neminem presbyterum ecclesiæ suæ sic alligatum fuisse ante hos annos quadringentos ut non liceret episcopo illum hinc remove pro arbitrio; adeoque persuasionem suam adjuvari putant ex consuetudine quæ apud quasdam dioceses invaluit, ubi presbyteri ad regendas parochias mittuntur ab episcopis, ea lege, ut illinc removeantur quando lubitum fuerit episcopo loci. Hos autem presbyteros vocant *ricarios amobiles*. Eant ergo qui presbyterorum dignitatem contra canones et veterum instituta in tantum depriment, quos manifestum est in veteri Ecclesia distinctos non fuisse ab episcopis. Et episcopis quidem sua auctoritas conservanda est, ut animarum curam ab illis suscipiant presbyteri, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur. Cæterum servandus est honor debitus ecclesiarum parochialium rectoribus, quos hodie curatos vocamus.

C Dixi presbyteros sic alligatos fuisse olim ecclesiis suis ut illinc recedere non possent absque permissu proprii episcopi quod dictum est occasione duorum presbyterorum Senonensium, qui ecclesias suas deserere cogitabant ut monachi fierent. Et Wenilo quidem, Senonensis episcopus, assensum suum præstare noluit donec comperisset an id liceret. Lege enim communis constabat neminem presbyterorum posse relinquere ecclesiam suam, quemadmodum marito non licet relinquere uxorem. Januam postea monasteriorum aperuit Urbanus II, ut docet Stephanus Tornacensis, epist. 1 : « Parochiales presbyteri, inquit, obedientiam quam promittunt debent episcopis suis; et sacramentaliter alligati sunt Ecclesiis quas regunt, tanquam uxori propriæ. Lege autem communis canonum sine licentia episcoporum suorum, quibus obedientes esse debent, nec ipsi recedere nec alii recipere eos debent. Lege autem privata, quæ instinctu Spiritus sancti in corde scribitur, si ad monasterium vel canonicam regularem transierint, tales etiam contradicentibus Episcopis recipi possunt. Ait enim Urbanus papa : « Si quis in ecclesia sua sub episcopo populum retinet, si afflatus spiritu sancto in aliquo monasterio vel regulari canonica salvare se voluerit, etiam episcopo suo contradicente eat liber auctoritate nostra. Justo enim non est lex posita. Sed ubi spiritus Domini, ibi libertas. Et si spiritu ducimini, non estis sub lege. » Ecce quoniam nec obedientia episcopo promissa, neque ecclesia commissæ presbytero, ad frugem melioris vite transire volentem potuerunt impedire. »

D Ibidem adnotavi per transennam presbyteros in veteri Ecclesia, id est apostolorum temporibus proxima, distinctos non fuisse ab episcopis. Id vero non

dum illud vocat quod in psalmo canimus: *Vacate* **A** *et videte quia ego sum Deus* (Psal. xlv), procurabit alios quos animabus gubernandis præficiat. At, inquit, quemadmodum carnalem copulam non licet resolvere nisi ^a causa fornicationis, ita susceptam semel pastorem curam nefas est deponere quando ^b ovium salutis consulti potest. Concedimus; nisi forte conjugium qui constituit ipse dissolvat, et qui regimen imposuit ipse, ut sibi liberius vacetur, id relinquere occulta inspiratione præcipiat. Namque qui jussit ut quod Deus conjunxit homo non separet, idem, quia Deus est, quoties libuit conjugia separavit; adeo ut etiam probabiles utriusque sexus personas optime noverimus, rescisso carnali commercio, in sacris locis separatim Do-

ex mea sententia dixi, sed ex sententia Hieronymi et aliorum quorundam, a qua nec Augustinus abhorrebat. Quanquam non me latet magnum semper discrimen fuisse inter auctoritatem episcoporum et presbyterorum, tametsi constet nomen olim fuisse commune. Episcopi enim successerunt apostolis, presbyteri vero discipulis. Theodoretus in cap. iii epistolæ ad Timotheum primæ: «Eosdem olim, inquit, vocabant presbyteros et episcopos; eos autem qui nunc vocantur episcopi, apostolos nominabant. Procedente autem tempore apostolatus nomen reliquerunt illis qui vere erant apostoli. Episcopatus autem appellationem imposuerunt illis qui olim appellabantur apostoli.» At Hieronymus, ut erat fervidi vir ingenii, et qui gradum suum a contemptu vindicare curabat, ultra progressus est; et dum diaconorum illius ætatis superbiam exagitat in gratiam presbyterorum, etiam usque ad episcoporum contumeliam, ac si calidus juvenia, excurrit. «Idem est **C** ergo, » inquit ille in Epistolam ad Titum, «presbyter qui episcopus; et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cepha*, communi presbyterorum consilio ecclesie gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis ecclesie cura pertineret, et schismatum semina tollerentur.» Mollenda prorsus sunt hæc Hieronymi verba et eo sensu accipiendi ut dicere voluerit Hieronymus episcoporum et presbyterorum vocabula promiscue olim usurpata, tametsi utrorumque dignitas et auctoritas diversa esset. Nam et ipse Hieronymus in epistola ad Fabiolam de xlii mansionibus episcopos successisse ait apostolis, presbyteros vero septuaginta discipulis. Neque existimandum est viro sanctissimo placuisse Aerii dementia, qui presbyteros episcopis prorsus similes esse docuerat. Hieronymus enim semper et ubique nonnulla tribuit episcopis quæ negata ait presbyteris. Sed vehementer esse potuit in propria causa, præsertim cum intelligeret tantam ac tam sublimem esse presbyterorum dignitatem ut appropinquet episcopatu: quod sensisse Augustinum refert Possidius in Vita ejus cap. 4.

^a *Causa fornicationis.* Ait ergo Lupus licere resolvere carnalem copulam causa fornicationis. Observat autem Sirmundus, ad epistolam 49 Aviti, persuasum adhuc Avitinis temporibus in Gallia fuisse propter fornicationem separari virum ab uxore et aliam ducere Christi permissu licuisse, citatque canonem secundum concilii Venetici. Vide epistolam Magingozi episcopi Herbipolensis, ad Lullum archiepiscopum Moguntinum, quæ est octogesima septima inter Bonifacianas. Vide etiam Ivonem Carnotensem epist. 48 et Decretum Gratiani 52, q. 7.

mino militasse. Jam vero de presbyteris quid dicam, cum nullum fere monachorum reperiatur monasterium quo non aliqui eorum, sæculi tumultus declinantes, concesserint? Quos si perperam fecisse conemur asserere, obruemur eorundem auctoritate qui nos et sanctitate superant et sapientia forte præcedunt. Neque enim frustra scriptum est: *Tamor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo, intelligentia* (Job. xxviii). Siquidem, ut de conjugii taceam quæ ob Dei amorem separata sunt, quorum magna nobis suppetit copia, certe Ferrariensis monasterii, cui indignus deservio, quondam nobilis abbas et presbyter ^c Sigulfus, qui usque ad senium ^d canonico habitu laudabiliter vixerat, spon-

B ^b *Saluti ovium.* Ita codex vetus prorsus bene. Nam furiosa erat lectio quæ in editione Massoni habetur, ubi editum est *saluti omnium*. Idem error accidit etiam in Apologetico Orosii presbyteri, ubi, sub ipsum statim initium, sic vulgo legitur in editis: *deprehensus in grege omnium lupos ostentare ad digitum cogor*. Melius codex ms. optimæ notæ celeberrimi per Europam collegii Sorbonici, qui fuit eminentissimi cardinalis Armandi Joannis Richelii, quenque necum pro sua singulari humanitate communicavit vir clarissimus Nicolaus Petitpied, doctor et socius Sorbonicus. In eo enim codice sic scriptum est, *deprehensus in grege ovium lupos ost. ad dig. cogor*. Sic in epistola 121 Richardi de Poplis scriptum est: *Quanto gravior in omni offensione Domini dolerem, etc.*, cum legendum sit: *Quanto gravior in ovium Domini offensione dolerem, etc.* Ut vel hinc agnoscat lector pronos in hunc errorem fuisse librariorum veteres.

^c *Sigulfus.* Abbas Canonicorum monasterii Ferrariensis. Fugit ergo hic abbas diligentiam Sammarthanorum. Nullam enim viri istius mentionem fecerunt in catalogo abbatum Ferrariensium. Successit autem Alcuino, cujus fuerat discipulus, ut in Vita sancti Aldrici Senonensis archiepiscopi scriptum est, itemque in Vita Alcuini. Et arbitror factum abbatem Ferrariensem cum Alcuino et senio et agro corpore fatigatus monasteria sibi commissa divisit inter suos discipulos et apud sanctum Martinum Turoensem secessit; quod ante annum 804 contigit. Dein et ipse Sigulfus, senio fatigatus, regimini Ferrariensis monasterii renuntiavit, eamque curam transtulit in Adalbertum discipulum suum, ut est in Vita sancti Aldrici. Id vero contigit sub Ludovico Pio, quando Sigulfus canonicalem habitum mutavit in monachicum, ac *suo passus est subijci discipulo*, ut ait Lupus, id est Adalberto. Hunc autem Sigulfum fuisse ex nobili familia ortum tradit antiquus scriptor Vitæ Alcuini. Ut manifeste appareat optimam esse lectionem codicis ms., qui pro nobis, quod habet editio Massoni, exhibuit hoc loco *nobilis*. Fuisse vero natione Anglicum scriptum est in Vita S. Aldrici. Virum fuisse elegantis ingenii tradit auctor Vitæ Alcuini, et *sacrae lectionis studiosissimum* ipse Alcuinus, qui ob eam causam ei dicavit interrogationes et responsiones in librum Genesios: cujus operis meminit Hincmarus in cap. 27 posterioris dissertationis adversus Gotteschalcum et in cap. 4 Epilogi.

^d *Canonico habitu.* Hujus loci sententia hæc est: Sigulfus, qui per omnem vitam canonicus fuerat, sponte hoc institutum abiecit ut monachus fieret ordinis sancti Benedicti, cumque eo omnes Canonici Ferrarienses facti sunt monachi. Hinc ergo colligimus Ferrariense monasterium fuisse tam temporis habitatum a Canonicis, non autem monachis. Nam

te se potestate exiit, et nostram, hoc est monachicam, religionem assumpsit atque donec diem obiret, a suo passus est subijci discipulo,

per eas tempestates monasteriorum appellatio complectebatur monasteria Canonicorum et monachorum. Et monachi quidem omnes intra Gallias additi erant ut plurimum Regule sancti Benedicti. Canonici vero nulla certa lege tenebantur donec Ludovicus Pius imperator regulam conscribi jussit secundum quam Canonici viverent, quæ anno 816 lecta et probata est in synodo Aquisgranensi. Hanc observationem debemus Ademaro Cabanensi, cuius ea sunt verba: « Aquisgrani ad hiemandum profectus est imperator Ludovicus Pius, ubi habito concilio, id est, indictione decima, anno imperii sui tertio, ab incarnatione 816, jussit fieri Regulam Canonicis, excerptam de diversis Patrum scripturis, decrevitque eam observandam a Canonicis; ut sicut monachi respiciunt ab libro Regule sancti Benedicti, sic perlegant Canonici inter se librum Vitæ clericorum. Quem librum Amalaricus diaconus, ab imperatore jussus, collegit ex diversis doctorum sententiis. Dedit ei imperator copiam librorum de palatio suo, ut ex ipsis ea quæ viderentur congrua exciperet. Et ita cum decretis episcoporum qui ibi fuerunt, vita clericorum roborata est. » Nam Ludovicus, ut docet auctor Vitæ ejus, cum librum per omnes civitates et monasteria canonici ordinis sui imperii misit per manus missorum prudentium, qui illum in omnibus supradictis locis transcribi facerent. » Horum missorum unus fuit Notho, quem ob eam causam Ludovicus Pius misit ad Arnorem, archiepiscopum Saltzburgensem, ut patet ex litteris ejusdem imperatoris ad Arnorem, quæ exstant apud Goldastum, tomo I Constitut. Imperial., pag. 150, ubi liber iste vocatur *Formula institutionis canonicæ*. Parum tamen profuit illa Ludovici cura. Quo factum est ut cum, prævalentibus vitiis, a regula discederent Canonici, plurima Canonicorum monasteria se verterint ad monachos, eorumque institutum arripuerint. Incessit ergo Sigulfum abbatem et Canonicos monasterii Ferrariensis cupido relinquendæ vitæ canonicæ, ut monachicum habitum induerent; eoque processit sancta ambitio, ut etiam Sigulfus regimen ac gubernationem monasterii abdicaret. Tum temporis summa in hoc erat principum auctoritas. Siue his enim non solum mutari non poterat status locorum sacrorum; sed præterea ipsi propria auctoritate canonicos interdum pellebant a monasteriis, ut monachos substituerent; hos vero, si res ita ferret, dein exturbabant, ut canonicos reducerent. Quod multis exemplis probari potest. Neque vero valebat tantum jus illud in regno Francorum, sed apud Anglos quoque. Sic enim constituit eorum rex Edgarus, qui anno 966 vivebat: « Timens igitur ne æternam incurrerem miseriam, si adepta potestate non facerem quod ipse, qui operatur omnia quæ in cælo vult et in terra, suis exemplis justus examinatore innotuit, vitiosorum cuneos Canonicorum e diversis nostri regiminis cœnobiiis Christi vicariis eliminavi; quod nullis mihi intercessionibus prodesset poterant, sed potius, ut beatus ait Gregorius, justis vindictam iudicis provocarent, qui variis vitiorum nævis contaminati, non agentes quæ Deus jubendo volebat omnia quæ volebat rebelles faciebant, avidus inquisitor adveniens, gratos Domino monachorum cuneos, qui pro nobis incunctanter intercederent, nostri juris monasteriis devotus hilariter collocavi. » Apud Seldenum in notis ad Eadmerum pag. clv. Ergo Sigulfus ad Ludovicum Pium imperatorem accessit, ut voti sui compos fieret. Is vero mutationem vestis ac regulæ concedens, monachos fecit ex Canonicis; abbatemque super Sigulfum et ceteros constituit, sed qui tamen canonicus antea fuerat in monasterio

A quem ipsius voluntate ac fratrum consensu imperator Ludovicus memorato loco^b abbatem præfecerat. Quinetiam decessor vester beate memo-

Ferrariensi, Adalberto videlicet, Signifi quondam discipulum, ut dicemus infra. Et ad hanc fortassis mutationem respicit auctor Vitæ Ludovici, cum ait monasterium Ferrariense ab ipso fuisse restauratum. Octavo demum anno post Ludovici mortem, eadem mutatio parata est in monasterio S. Martialis Lemovicensis. Rem gestam sic narrat idem Ademarus: « Post mortem vero Domini Ludovici imperatoris anno octavo, ab incarnatione Domini octingentesimo quadagesimo octavo, Ainarus princeps de basilica S. Martialis, cum aliis omnibus Canonicis, Deo inspirante, projiciant arma secularia, et de canonicali habitu in monachorum habitum seipsos mutant in eodem monasterio. Carolus enim Calvus conventum suum generalem habuit tunc Lemovice, tempore Quadagesimæ, cum episcopis Aquitanicæ et primoribus ejus. Porro residente Carolo Calvo in throno regali, Ainarus et omnes Canonici S. Martialis prostraverunt se subito ad pedes ejus, postulantes dare sibi licentiam se fieri monachos in eodem loco. Rex vero Deo gratias agens, cum magno gaudio petitionem eorum adimplevit, et omnes episcopos et primores eorum voluntati inclinavit. Sed Stodius, episcopus Lemovicensis, cum hoc graviter ferret, et inflexibilis solus maneret, tandem rege cogente consensit, victus muneribus. Et Canonici ex se ipsis abbatem noluerunt ad præsens habere, sed præposuerunt sibi Odonem sancti Savini abbatem. » Atque hanc mutationem auctoritate regia factam disseruit dñ post hæc tempora in synodo Lemovicensi Odolricus abbas sancti Martialis: qui tamen in eo fallitur quod eam factam ait a Pippino et Carolo, filiis Ludovici Pii. Sic ævo Ludovici Pii, Canonici sancti Dionysii, quorum unus erat Hincmarus, converterunt se ad regularem vitam et habitum; id est, deposito canonicali habitu, monachi facti sunt. Ejus rei luculentus testis est Hincmarus in epistola 26, ad Nicolaum papam: « In monasterio, inquit, ubi ab ipsis rudimentis infantie sub canonico habitu educatus, indeque eductus, in palatio domini Ludovici imperatoris non modico tempore mansi. Conversis autem ad regularem vitam et habitum fratribus in monasterio sancti Dionysii, ubi nutritus fueram, in illud, secundum fugiens, sine spe vel appetitu Episcopatus, aut alieius prælationis, diutius degui. » Sic, ne singula commemorem, monasterium sancti Albini Andegavensis Canonicos habuit antequam monachi sancti Benedicti illuc instituerentur. Peractum id anno 966 a Gaufrido Grisagonela, comite Andegavensi, (jubente nimirum Lothario rege, ut docet auctor Chronici S. Albini a Labbeo editus) ut ipse fidem facit in tomo VI. Spicilegii domini Lucae Dacherii 6, pag. 422: « In prædicto cœnobio sancti Albini, inquit, monachilis ordinis perfectionem, eliminata quæ in eodem loco non dominici hæcenus sed suis secularibus vacaverat lucris, canonicali congregatione. i Tum vero Nefingus Andegavensis episcopus, a Gaufrido comite et Alberto abbate rogatus, privilegia monachis concessi, in quorum antea possessione fuerant Canonici; ut si-

^a *Suo discipulo*. Adalberto. Is enim, vivente Alcuino, Sigilli discipulus fuerat, eique deinceps adhæserat. Et haud dubie tum factus est monachus cum eum Ludovicus Pius præfecit abbatem monasterio Ferrariensi. Adalberto demum moriente, Aldricus (qui cum eo Sigilli quoque discipulus fuerat, ut patet ex Vita Alcuini) factus est abbas Ferrariensis, cum antea illic canonicus et monachus fuisset.

^b *Abbatem præfecerat*. Jure communi omnia mona-

riae = Aldricus, qui praefatus Caesaris jussu et mirabili bonorum annis nobis, cum esset abbas, ablati,

dem facit Nefingus ipse in diplomate sequenti, quod nunc primum prodit ex chartulario S. Albini.

« In Dei nomine. Ego Nefingus, Andecavensis ecclesiae indignus sacerdos, cunctis orthodoxis fidelibus etc. Sciant igitur successores nostri, ecclesiam B. Albini, quae a sancto Germano Parisiorum episcopo voluntate et imperio Childeberti regis ante portam Andecavensis urbis versus orientem fundata est, quaedam privilegia ex antiquitate praeter ceteris Andecavensibus ecclesiis, ut pote regalem abbatiam, obtinuisse. Est namque una ex regalibus abbatibus. Adierunt ergo humilitatis nostrae praesentiam dominus Gausfredus fortissimus comes, et Albertus abbas ejusdem ecclesiae, satis suppliciter postulantes, ut privilegia quae ex antiquo a Canonicis ejusdem ecclesiae fuerant obtenta, fratribus quoque nunc Deo ibidem regulariter servientibus, nostra auctoritate cederemus atque firmaremus. Quod nos, ordinem sanctum attollere volentes, libentissimè fecimus. Sunt autem ipsa privilegia, Epistola scilicet et Evangelium in ordinibus nostris, si ex eadem ecclesia fratres adherint ordinandi. Evangelium in Ramis palmarum. Absolutio in Parasceve, et Statio nostra secundae feria Paschae, immunitas ne pro aliqua re vei infractura... cetera desunt.

steria tum temporis erant in potestate regum. De monasteriis Septimaniae testatur Ludovicus Pius in praepo pro monasterio sanctae Gratae in diocesi Urgellensi, quod authenticum vidimus ex archivo Urgellensis ecclesiae delatum: « Suggestens praedictus Possedonius episcopus per eundem Matfredum fidelem nostrum ut monasterium quod idem episcopus reaedificaverat, quod dicitur SANCTA GRATA, quod est situm super fluvium Bolegia, dicatum in honore sanctae Dei genitricis Mariae semper virginis, sub nostra potestate imo tuitione atque dominatione recipere, et ita monachi vel res ibidem pertinentes nostri proprii essent sicut cetera monasteria infra Septimaniam nostra esse constant. » Eidem juri subjacuisse monasteria Germaniae docet Richerius lib. 1, cap. 16 Chronici Senonensis. De universis autem regni monasteriis satis amplam fidem facit caput 8 libri secundi Capitularium, itemque caput 181 libri quinti, et Aquisgranensis secunda synodus habita anno 836, cujus ea sunt verba in cap. 9 ad eundem Ludovicum Pium: « Similiter poscimus ut in abbatibus constituendis et rectoribus monasteriorum vestrum specialiter caveatis periculum, sicut vobis saepe est dictum et per divinam auctoritatem saepius manifestatum. » Item episcopi provinciarum Rhemensis et Rothomagensis in epistola scripta anno 858 ad Ludovicum regem Germaniae in Attiniaco palatio consistentem: « Rectores etiam monasteriorum, quibus monasteria committitis, firmiter et obnixè praecipite, etc. » Itaque quoties monasterii cuiuspiam abbas excesserat e vivis, aut ab administratione recedebat, rex alium in loco ejus propria auctoritate constituebat, nemine reclamante. Exstant hujus juris innumera propemodum exempla, testimoniis synodorum episcoporumque firmata, si quis etiam hoc requirit. Sed tamen praetermittendum non est testimonium Caroli Magni, quod sic habet: « De monasteriis et xenodochiis quae per diversos comites esse videntur, ut regalia sint; et quicunque ea habere voluerit, per beneficium dono regis habeat. » Scriptum porro hic est *comites pro comitatibus*. Comitatus autem hoc loco idem est quod pagus. Unde *comes pagi* apud Lupum in epistola 24. Itaque edicit Carolus ut monasteria quae per diversos regni Francici comitatus sita erant regalia sint, ita ut nemo abbas illic esse possit nisi is cui Rex dederit abbatiam. Verum reges nostri paulatim illud transulerunt in monachos; ea tamen lege, ut eis non liceret alium eligere abbatem quam qui mores suos diu approbasset in professione

et Ecclesiae Senonicae pontifex factus est, ad nos immutabiliter proposuerat regredi, episcopali cura

monastica. Nam soli principi competeat auctoritas committendi monasteria secularibus. Donum autem illud electionis his vulgo verbis conceptum erat. « Et quaecumque divina pietas dictum abbatem ab hac luce subtraxerit, quandiu ipsi monachi inter se tales eligere poterint qui ipsam congregationem secundum regulam sancti Benedicti regere valeant, per nostrum consensum ac jussionem licentiam habeant ex semetipsis eligendi abbates. » Vides, lector, eam monachis impositam legem ut prorsus ex monachis ejusdem monasterii eligendus esset abbas, et is quidem qui ei oneri par esset. Nemo autem non videt eam esse conditionem privilegii ut ad auctorem reverti debeat, si cautioni appositae locus esse non possit. Verum ea fuit sequentium saeculorum felicitas ut semper protulerit viros insignes et aptos ad hoc ministerium exsequendum. Quo factum est ut necesse non fuerit reges nostros rursus in se trahere dispositionem monasteriorum. Tandem quia reservationes curiae Romanae videbantur intolerabiles, reges nostri rursus, felicibus Francisci primi auspiciis, curam monasteriorum in se susceperunt. Neque enim jus illud, quo reges nostri utuntur in nominatione abbatum, referendum est ad privilegium a pontifice Romano concessum, tametsi in speciem hinc peti debere videatur. Revocata tantum est vetus auctoritas principum, quam ipsi sponte dimiserant in gratiam monachorum. Sed iniquitas temporum exegit ut privilegio ascriberetur quod ex veteri jure proficisceretur. Sed tamen praetermittendum non est testimonium Ludovici Pii, cujus haec sunt verba in libro primo Capitularium cap. 86: « Monachorum siquidem causam qualiter Deo optulante ex parte disposuerimus, et quomodo ex se ipsis sibi eligendi abbates licentiam dederimus, et qualiter Deo optulante quieti vivere propositumque indefessi custodire valerent ordinaverimus, et in alia schedula diligenter adnotare fecimus, et ut apud successores nostros ratum foret et inviolabiliter conservaretur confirmavimus. » Cum autem ait providisse se quieti monachorum, intelligit libertatem a se concessam monasteriis, ut libera videlicet essent a potestate episcoporum. Nam per eas tempestates, ut supra diximus, libertas monasteriorum pendebat ex arbitrio principum. Rarius tum implorabatur apostolicae sedis auctoritas. Tamen haud ita multo post frequentes esse coeperunt exemptiones monasteriis concessae a summis pontificibus, qui regum vestigia sequentes, tuitionem ac defensionem suam impenderunt monasteriis, ut ea liberarent a potestate episcoporum, ut in nota ad epist. 15 dictum est. Quod intelligendum est de observatione regule et de administratione bonorum monasterii. Nam quoad ea quae violationem canonum respiciebant, episcopali audientiae reservati erant, ut diximus supra. Praeterea, monachi non poterant abscedere a monasterio neque proficisci in regionem longinquam absque permissu episcopi, ut ad epistolam 102 dictum est.

* Aldricus. Hic, cum abbas esset Ferrariensis, Ludovici Pii imperatoris jussu factus est archiepiscopus Senonensis, ut scribit Lupus. Factum id anno 829, quo obiit Jeremias Senonensis archiepiscopus. Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis: « Obiit vero Hieremia archiepiscopo vi Idus Decembris, et sepulto in basilica sanctae Columbae, nutu divino sanctus Aldricus pontificalem sedem suscepit, abbas sancti Petri Ferrariensis, vivente adhuc Pio Ludovico. » Exstat autem inter epistolas Frotarii, episcopi Tullensis, Aldrici istius, ni fallor, epistola ad Frotarium, qua suam sortem deplorat, quod cum olim monachi institutum arripuisset, ut sibi viveret, abbas tamen postea, cogentibus monachis, factus sit, nunc vero, licet tanto oneri impar, ac nihil minus cogitans, episcopus. Itaque Frotarium orat ut precibus suis se juvet apud Deum, ab eoque impetret vir-

omissa, quando hanc vitam, ut credimus, feliciorē mutavit. Quis hos viros canones ignorasse dicat, nisi prius ipse desipiat? Profecto primordia fidei Christianæ recolebant; quæ beatus Lucas commendans ostendit tunc illis omnia fuisse communia, quando postquam singuli agrorum et quarumlibet possessionum pretia apostolis, prout cuique opus erat, dividenda permiserant, ipsi Deo soli vacabant, et erat eis cor unum et anima una in Domino. Nec ab hac sancta societate sacerdotes exclusos invenio, cum præfatus evangelista hinc etiam nos instruendos prospiciens, *« Multa, inquit, turba sacerdotum obediebat fidei (Act. vi). Siquidem tametsi quam longissime absumus a tam sanctorum virorum perfectione, tamen vestigia et quadam, ut ita dixerim, lineamenta formæ apostolicæ retinemus, dum nemo nostrum aliquid sibi vindicat, nec in sæculares curas dissipare animum permittitur, et orationum et abstinentiæ legitimam constitutionem persolvere regulari rigore, cui nos sponte submisimus, coarctamur.*

tutes episcopo dignas. Notanda interim sunt verba Clarii monachi, auctoris Chronici S. Petri Vivi: qui quod Lupus factum ait jussu Cæsaris, ad nutum divinum refert, dum ait Aldricum *nutu divino* suscepisse pontificalem sedem. Ut intelligeremus eam auctoritatem in cuius possessione tum principes erant, a cælo esse. Unde et in canone 3 synodi ad Theodonis-villam habitæ anno 844 scriptum est *episcopos a Deo datos* esse, et a principibus tum imperitantibus, Ludovici scilicet Pii filii, *regulariter designatos, et gratia sancti Spiritus consecratos*. Vide notas ad epistolam 98. Sed ut ad Aldricum redeamus, obiit is diem suum anno 841, vi Idus Octobris; successoremque habuit Wenilonem. Destinaverat autem (ut Lupus scribit, itemque antiquus Vitæ Aldrici scriptor) redire ad monasterium, ommissa episcopali cura, si diutius fuisset in vita. Recurrebat enim memoria præteriti temporis, et in viro monasticæ quietis amantissimo erumpebant haud dubie interdum questus et lacrymæ, quod cum vix sibi sufficere posset, animum tamen distrahere cogeatur in plures curas. Eos nimirum felices ac beatos existimabat qui procul dignitate episcopali, et procul a sæculi periculis, tranquillam et insontem vitam agebant in monasteriis, de nullius salute solliciti nisi generali charitatis lege, de nullius anima rationem reddituri Deo quam de sua. Ea de causa pastorem curam, si per canones licuisset, deserere deliberabat, ut liberius Deo serviret, ac salutem suam operaretur. Sed quia id canones vetabant ob periculum animarum, ipse huic incommodo prospicere volens, successorem sibi quæsit, qui ei oneri par esset, locoque suo ordinari posset. Inter hæc vir sanctus inevitabili necessitate raptus est. Si quisquam interit qui sic exstinguitur?

« Multa turba sacerdotum. Hic Lupus rhetoricatur ut ostendat sanctum esse propositum Ardegarii et Baldrici, cum huc trahit testimonium Lucæ in cap. vi Actorum, ubi scriptum est plerosque sacerdotes fidem Christi amplexos esse. *Multa, inquit, turba sacerdotum obediebat fidei.* Laudandi sane illi sacerdotes qui, spretis religionibus suis, fidei se Christi applicabant. Et hæc est summa pietas. Laudandi itaque fuissent Ardegarius et Baldricus, si antea sacerdotes fuissent falsorum numinum, tum vero Christi corpori, quod est Ecclesia, inseri ambissent. Exstat apud Hieronymum in epistola ad Heliodorum insignis locus, in quo magnus ille vir docet per calcatum etiam patrem pergendum e se et qui Christum sequi velit: *« Licet parvulus, inquit, ex collo pendat ne-*

A Nec mirandum, sed episcopaliter compatiendum vobis est, si *b* multos monachorum experti sitis a sua professione detestabiliter deviare; cum et natura humana prona sit ad malum, et hostis noster bono semini supereminare semper gestiat zizaniam. Cæterum, ut mea et multorum fert opinio, nullus intra sanctam Ecclesiam ordo est ubi certius promereri **56** Deum fidelis anima possit quam si monasticæ disciplinæ studeat propositum integre observare. Verum ne nos magnifacere videamur, beatus Gregorius, cujus tanta in Ecclesia resplendet auctoritas, Patrem nostrum Benedictum his verbis commendat (S. Greg., lib. iii *Dialog.*, cap. 36): *« Scripsit monachorum Regulam discretione præcipuam, sermone luculentam.* Sanctus autem Benedictus sacerdotes suscipi in monasterium et posse et debere ostendit, cum quanquam non facilem, tamen eis permittat ingressum, et retinendi officium ex abbatis jussione præbet auctoritatem, quod nullo modo faceret, si soli *c* admittendi essent criminosi. Nam et eos quidem interdum, sed

pos, licet sparso crine et scissis vestibus ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater jaceat; per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. » Quo loco sic apposite prorsus ad rem nostram loquitur Erasmus Roterdamus: *« Mihi videtur et hoc nonnihil ad suum negotium retorquere Hieronymus. Nam id quidem locum habet, ubi parentes ethnici vetant quo minus fias Christianus; non ut desertis parentibus, quibus opus est fortassis tuo subsidio, in eremum aut in monasterium temet abdas, cum possis apud Christianos parentes Christianam agere vitam, si modo purgaris animum mundanis affectibus. Verum hujusmodi detortio probatur in exhortando, aut deterrendo. Sed alii passim, et serio, quidquid de mundo, hoc est de mundana vita, dictum est, id detorquent ad communem Christianorum vitam; quod de sequendo Christum, id trahunt ad monachorum vitam. »* Itaque Lupus, rhetorica licentia usus, hunc Lucæ locum, ubi loquitur de sacerdotibus nondum Christianis, flectit ad presbyteros Christianos, ut pia fraude consensum extorqueret a Wenilone. Quod non ideo dictum velim, ut quis existimet me eos vituperare qui monachi fiunt, sed ut ostendam, quantum sibi licere crediderint interdum nonnulli veterum, quoties incideret occasio retrahendi homines ab erroribus sæculi. Nam et ego existimo plurimos fieri et sapientiores et sanctiores in monasteriis: adeoque neminem ab eo proposito revocare velim; præsertim si quis B. Benedicti institutum arripiat, ut Ardegarius et Baldricus facere cogitabant. Benedictus enim monachorum Pater est; a quo cætera monachorum in Occidente instituta acceperunt formam vivendi, ut satis notum esse arbitror.

b *Multos monachos.* Jam tum ergo nonnulli monachorum infamabant vitam monasticam, moribusque suis id prorsus effecerant ut ex iis nonnulli pii viri conjicerent vitam monasticam nihilo sanctiorem, imo deteriorem esse vita reliquorum Christianorum. Recte autem admonet Lupus ex improborum illorum monachorum vita meliendos non esse cæteros. Nam et diabolus semper gestit seminare zizaniam.

c *Admittendi criminosi.* Loquitur proprie de presbyteris criminosi, quos ad agendam poenitentiam in monasterium detrudendos esse sanctum fuerat in pluribus synodis. Quanquam nihil vetat quiri et alios quoque facinorosos homines in monasteriis susceptos fuisse dicamus. Nam monasteria erant portus poeni-

difficillime, et vehementer compunctos recipimus. *Venit enim filius hominis quærrere et saluare quod perierat* (Matth. xviii). Cum autem beatus Gregorius Regulam Patris nostri Benedicti approbat, eadem autem Regula sacerdotes cum officio suscipiendos censet, nisi qui contentioso spiritu laborat, et susceptos jam inde ab initio nostri ordinis et esse integræ vitæ sacerdotes in monasterium minime dubitat. Quapropter vestra paternitas dignetur hæc studiosius pertractare, et presbyteris * ad melius de bono tendentibus non cunctetur licentiæ aditum reserare; ne forte, quod nullatenus optamus, videamini ordini nostro provisa cœlitus incrementa derogare, quem summi et optimi pontifices non solum non infamaverunt, verum etiam, ut par fuit, suis et laudibus ornaverunt et exhortationibus cumularunt. Neque enim sacrorum canonum suspicienda censura, quantum dispicere valui-mus, usquam nostram infirmat sententiam, quæ et auctoritatem divinam et præclaris exemplis roborandam **57** curavimus. Illud potissimum a vestra eximietate obtinuerimus, ne nostram admonitionem gravemini: quam non venditandæ scientiæ studio, sed implendæ charitatis officio assumptam, et rerum pondere et styli lenitate satis, ut opinor, apparet.

EPISTOLA XXX.

AD GOTTESCHALCUM MONACHUM.

Ni veritus fuisset ut me ab observatione charitatis aversum nullius flecti posse precibus putando, eandem charitatem offenderes, etiam nunc silentii latebram fovens, nihil ab ea quæ consuluisti respondissem, duabus videlicet ex causis. Altera, ne otio tuo materiam exercendi ingenii vel imminuerem vel detraherem. Altera, ut habita consideratione illorum quos super eadem questione te sollicitasse olim cognovi, medioeritatem meam non præjudicare tentæ. Confirmatur istud auctoritate Zachariæ papæ, cujus hæc sunt verba in epistola ad Bonifacium archiepiscopum Moguntinum: « Hos itaque ministros Satane, et non Christi, ubicunque repereris, charissime nobis, aggregato provinciali et sacerdotali collegio, omnimodo devita; et a sacerdotali honore pri-vatos, sub regula monachica et penitentia submis-sos, vitam finire ordinabis. » Apud Essenos, vetu-stum in Judea monachorum genus, rei cuiuspiam culpæ, quantumvis levis, non admittebantur, ut fidem facit Solinus cap. 38, his verbis: « Nam qui reus est vel levis culpæ, quamvis summa ope adipsi ingressum velit, divinitus submovetur. »

* *Ad melius de bono.* Id est, a clericatu ad monachismum. Atqui supra vidimus clericatum ab Innocentio primo dici *melio-rem gradum* comparatione vitæ monasticæ. Quam ob causam veteres illi c ex eis qui in monasterio permanent non nisi probatiores atque meliores in clerum assumere solebant, ut docet Augustinus in epistola 76, ad Aurelium. Et sapientissimus ille monachus Hieronymus scribens ad Heliodorum ait: « Alia causa est monachorum, alia clericorum. Clerici pascunt oves, Ego pascor. » Atque id etiam Urbano II papæ valde placuit, qui lege lata prohibuit, ne quis canonicus regulariter professus, nisi, quod absit, publice lapsus fuerit, monachus efficiatur, ac poenam statuit adversus rebelles. Exstat decretum istud apud Gratianum 19, q. 3, itemque apud Stephanum Tornacensem in epistola prima, et in Collectione Canonum Auselmi Lucensis,

A quorundam excellentiæ æstimatione propria comprobarem. Verum autem illorum colloquio et rescripto potius, quid ego hinc sentiam desideras experiri: quoniam de eisdem questionibus diversa sentire, quousque contra fidem non est, aut nulla apta parva culpa est. Quid mihi sentire visus sit beatissimus ac doctissimus Augustinus in eo loco quem epodandum proposuisti non gravabor exponere. Et illa quidem prior quæstio, quam, quia nullis divinarum Scripturarum exemplis aut testimoniis aut ægre aut nequaquam definiri poterat, in medio reliquit, penitus omittatur; scilicet an in illo cunctis exoptabili fidelibus **58** culmine resurrectionis oculi carnis aliquid sint mentis simile habituri: siquidem futuras earum rerum imagines aliqua nos mentis acrimonia posse apprehendere quæ illius tanti auctoris ingenium sint transgressæ si vel opinari possemus, esset id extremæ dementiæ. Nec tamen felicitati nostræ in illa resurrectione aliquid derogabitur, si divinitatis excellentia carnalibus oculis conspicua non fuerit; quando nullum hoc tempore dispendium intelligentiæ nos pati sentimus, si rationem quam mentis acumine contuemur, manu perpetua, quod est incorporea, palpare non possumus. Nec indignum aliquid nostra patietur natura, si spiritus longe sublimiori donetur excellentia: qui jam inde ab initio nostræ nativitatis tantum excelluit ut et in eo, etsi aliquandiu decolor propter peccatum, semper tamen e Dei perseveraverit imago, et ab eo in unam eandemque personam redacta gubernata sit caro. Alteram vero questionem quibus verbis idem præcellentissimus auctor moderatus sit vigilantè considerantes, eorum mentem dispiciamus. « Aut quod est, inquit, ad intelligendum facilius, ita nobis erit Deus notus atque conspicuus ut videatur spiritu a singulis nobis in singulis nobis, videatur ab altero

cujus exemplar ex veteri codice Vaticano descriptum mihi nuper ostendit dominus Lucas Dachærius, monachus Benedictinus. Hactenus enim non prodit in lucem. Canonicos autem eosdem esse qui et clerici vocantur patet ex capite 73 libri primi Capitularium. Denique clericatum fuisse existimatum meliorem gradum ex hoc colligimus quod in synodo Cabillonensi presbyteri facinorosi demittuntur ad agendam penitentiam in monasteriis. Vide epistolam 36 Ivonis Carnot. et Franciscum Florentem lib. II Dissert. juris canonici, pag. 198.

D * *Ad Gotteschalcum.* Celebris fuit hic homo ætate Lupi et Hincmari, adeoque materiam tum præbuit sermonibus hominum. Renovata est autem maxime ejus memoria his viginti annis ob doctrinam Jansenii, episcopi Iprensi. Historiam Gotteschalci ingenti volumine conclusit R. P. Celloius e soc. Jesu; qui plurimum operæ in ea posuit et novas observationes quamplurimas protulit, non indignas eruditorum hominum curiositate.

In hac epistola tractat Lupus de visione beatifica, quoniam modo illa fiat. Hoc idem argumentum fusc tractavit Hincmarus Rhemensis in epistola 3, cap. 8, ubi etiam adducit locum Augustini ex libro xxii de Civitate Dei, cap. 29. Vide Alcuinum in Confessione fidei, lib. III, si tamen Alcuini.

* *Dei imago.* Hic Lupus Dei imaginem, quæ in homine esse dicitur, constituit in anima. Vide quæ infra adnotamus ad librum de Tribus Quæstionibus.

in altero, videatur in seipso, videatur in cœlo novo et terra nova atque in omni quæ tunc fuerit creatura (*de Civit. Dei*, lib. xxii, cap. 29). » Hactenus quid hæc verba obscuritatis pariant non video. Quippe clarissimus auctor, quia divinæ auctoritatis observantissimus, quemadmodum sit futurus Deus omnia in omnibus copiosius explicat; scilicet quod electis divina gratia ad angelicam provectis æqualitatem, remoto pristinæ ignorantie nubilo, **59** semetipsum plene manifestet, ac sua ineffabili visione in perpetuum beatificet, tantaque suæ præsentie lætificet evidentia ut uniuscujusque spiritus dubitare non possit quin nobis et reliquis sanctis omnibus insit Deus atque cuilibet alicui creaturæ; ita ut rationabilem tantummodo sui notitia glorificet, irrationabilem vero, hoc est, terram et cœlum, præsens ubique totus gubernandi contineat. Ac per hoc rationabili aderit per notitiam et præsentiam, irrationabili per solam præsentiam: quæ tamen longe præstantius quam nunc ad electorum notionem deducta, ut augmentum scientiæ, ita etiam incrementum felicitatis factura est. Nam et nunc præsentia sua regit cœlum et terram, cujus veridica vox est: *Cœlum et terram ego impleo* (*Jer.* xxiii). Sed ad comprehendendum quemadmodum totus in cœlo, totus in terra sit, acies mentis nostræ caligat, quandiu corpus quod corruptitur aggravat animam (*Sap.* ix), ne naturæ suæ vim libere queat exerere. Quod cum totius corruptionis non molestia modo, verum etiam suspicione fuerit liberatum, glorificata duntaxat, non mutata natura (neque enim hinc nos errare permisit qui ait: *Palpate, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* [*Luc.* xxiv]), tantamque cum spiritu, cui nunc repugnat, habuerit concordiam ut cum eo deinceps nec velit peccare nec possit, idem spiritus Deo suo tunc vere inherendo, unum cum eo effectus, intueri merebitur habitatorem sui similitudinemque creaturarum, cæterarum vero rectorem. Hæc est visio, in qua scilicet constabit et secunda felicitas et felix securitas, cui videndæ oculis non corporis, sed cordis, hoc est mentis, **60** mundari veritas præcipit: *Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v). Hujusmodi vero mundationem fides hic inchoat, illic charitas consummat. Nam quousque affectus noster dicere Deo possit: *Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram?* (*Psal.* lxxii.) hoc est, quandiu in celestis alicujus creaturæ potentia vel excellentiæ mundanæ illecebra, et non in Deo, a quo sumus conditi, spem nostræ beatitudinis reponimus, grassum glaucoma nostris obductum oculis patimur. At cum salubriter ea sordere cœperint quæ prius animum nostrum perniciose aut eludebant opinionum falsitate aut oblectabant fallaci suavitate paulatim Dei clementia fatiscente caligine, noster visus recuperatur, ac divinorum præceptorum in dies exacuitur collyrio, donec deposita mortalitatis sarcina, ad videndum eum, in quem tota fuerat translata intentio, perdu-

A catur. Præmonstratis verbis super quorum sententia non ut volumus, sed ut valuimus (res enim quam significant incomprehensibilis est), diutule locuti sumus, idem mirabilis auctor subjicit (*August. ibid.*): « Et per corpora in omni corpore, quocunque fuerint spiritualis corporis oculi acie perveniente directi. » Hic vel parum sæculari litteratura imbutus nemo dubitat a communi subaudiendum, et ut videatur spiritu per corpora in omni corpore. Opinionem enim illam, ut videri possit Deus carnalibus oculis, nisi aliquid mentis obtinuerint, ipse manifestissime removet. Quid vero in eo voluerit intelligi quod ait, *per corpora in omni corpore*, scrupulosius quæri posset, nisi eandem rem, adhibita quadam similitudine, præstruxisset. Denique præmisit (*Aug., de Civit. Dei*, lib. xxii, cap. 29): « Vitam quidem suam » (haud **61** dubium quin spiritus) « qua nunc vivit in corpore, et hæc terrena membra vegetat, facitque viventia, interiore sensu quisque non per corporeos oculos novit. Aliorum vero vitas, cum sint invisibiles, per corpus videt. Nam unde viventia discernimus a non viventibus corpora, nisi corpora simul vitasque videamus, quas nisi per corpus videre non possumus? » Siquidem hæc ejus tam luculenta sententia colligitur quod *per corpora*, hoc est, per corporis oculos, in omni corpore, quod idem conspexerint oculi, videndus sit Deus, non in sua substantia, quod privilegium spiritui reservatur, sed in evidentissima gubernationis præsentia. Sic enim cum per sensus corporeos vitas aliorum in corpore intuemur, non vitas invisibiles aspicimus; sed eas tamen inesse vivificationis potentia dubitare non possumus. Nec sustinebunt quidquam contumeliæ oculi, si spiritu Deum ubique præsentem comprehendente, illi eum tantummodo in corporibus, quo direxerint aciem, quemadmodum superius ostendi, poterunt intueri; sicut neque nunc patiuntur aliquid ignominie, cum sensu aurium dulcissimum quemlibet sonum capiente, ipsi intra metas proprii muneris cohibentur. Hic a me monstratus intellectus capituli omnibus te quas proposuisti quæstionum angustiis liberabit; inter quæ etiam oculis nihil simile mentis habentibus in quovis corpore, nec proprie, nec figurate, Deum fore conspicuum declarabit. Namque proprietatem ejus cognitione spiritus sibi dignitas vindicabit. Quod autem tam evidenter creaturas suas divina reget majestas ut ne oculos quidem corporeos latere possit, nihil præterquam quod gerit significare **62** omnis qui sobrie sapit facile advertit. Ad hunc enim exitum circumstantia, sine superstitionis pervicacia considerata, cautum instructumque lectorem perducunt. Quod adeo mihi constat ut etiam beatissimum Augustinum, si revivisceret, aliter quemquam sensisse credam non mediocriter miraturum. Proinde semper solvendo et nunquam persolvendo charitatis debito, te, suspiciende frater, exhortor ut nequaquam ultra in talibus tuum ingenium conteras: ne his ultra quam oportet occupatus, ad utiliora vestiganda sive

docenda minus sufficiat. Quid enim tantopere queramus quod nobis nosse necdum forsitan expedit? Certe divinitus illustrata mens Deo loquitur: *Oculus non videt, Deus, absque te quæ præparasti expectantibus te* (Isa. LXIV). Et nos illius ineffabilis visionis plenissimam rationem complecti animo, concretis vitiorum sordibus adhuc gravato, desideramus? In amplissimo Scripturarum sanctarum campo interim spatiemur, earumque meditationi nos penitus totosque dedamus, faciemque Domini humiliter, pie ac semper queramus, *quoniam inquirentes Dominum non deficient omni bono* (Psal. XXXIII). Ejus erit clementiæ, ut dum considerata nostra conditione altiora nobis non querimus, nec fortiora scrutamur, nos ad sublimiora et robustiora sustollere, purgatisque nostræ mentis obtutibus, quibus videri se posse revelavit, semetipsum dignetur ostendere. Cæterum daturus necne sit oculis post resurrectionem aliquid simile mentis, ejus arbitrio relinquamus, cujus judicio et hæc et alia innumera impune, quoad mortaliter vivitur, ignoramus. Quaternionem quem reperisti nescio quis mihi **63** sublegerat. Verborum vero, quorum flagitasti rationem, quia nec plenaria statim omnium occurrit, et eam indagare maxime causarum moles, quibus assidue obruor, inhibuerunt, in aliud tempus distuli: quamquam non sim nescius Græcorum sermonum proprietates a Græcis potius expectandas. Sane si quando scribendum parvitati meæ decreveris, obsecro superfluis aut falsis laudibus non oneres; sed magis Domino supplices ut me semper suæ laudis avidum faciat, meæ vero laudis fructum in illud tempus differat quo laus erit unicuique ab eo.

EPISTOLA XXXI.

AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Summa veneratione colendo insigni præsuli Gueniloni Lupus plurimam salutem.

Cum ad regem proficiscerer, et præmissem sciscitari quid me facere vellet, ipse vero præcepisset ut festivitate beati Martini ad monasterium ejusdem præclari confessoris ei occurrerem, eum vero uti-

^a *Nomenioium*. Ducem Britonum: qui cum post Ludovici Pii mortem Carolo Calvo adhæsisset, postea tamen rebellans, regnum affectare in Britannia ausus est, suadente Lamberto, comite Nannetensi. Egredidit tunc Carolus, æmulum in regno suo non ferens. Itaque captata dissidiorum occasione quæ inter Britannos exarserat, dum pars una Nomenioio favet, altera vero adversus illum insurgit, ipse in Britanniam profectus est, ut se inimicorum Nomenioii partibus conjungeret. Factum id anno 846 colligitur ex Chronico Ademari: « Carolus, inquit, iterum Britanniam pergens, cum Nomenioio duce dimicavit et victor exiit. Sed Nomenioius fuga lapsus est. »

^b *Signinum*. Et hinc quoque discimus hanc epistolam scriptam esse anno 846. Nam eo anno Signinum comitem Burdegalem, sive ducem Vasconum, ut vocat Lupus, a Nortmannis occisum esse fidem facit idem Ademarus his verbis: « Alio anno sequenti, Signinus, comes Burdegalem et Santonicensis, a Nortmannis captus et occisus est. » De Signino duce Vasconum mentio exstat in Annalibus Eginhardi ad an. 816.

litas publica alio traxisset, missis iterum nuntiis per amicos obtinui cum gratia licentiam revertendi. Cur autem, sicut constituerat dominus noster rex, ad sanctum Martinum non accesserit, hæc, ut nuntii nostri retulerunt, causa fuit quod Britanni, sibi præter solitum dissidentes, regem nostrum in Britanniam versus evocaverunt, ut pars quæ contra ^a *Nomenioium* sentiebat ad eum tuto deficeret. De Pipino, unde vestra quæsit paternitas, nihil certi in palatio dicebatur. Leviter tantum fama jaciabat **64** eos qui nuper ab eo descivissent in concordiam redituros. Quidam vero de Aquitania venientes Nortmannos inter Burdegalam et Santones eruptionem his diebus fecisse retulerunt, et nostros, id est Christianos, pedestri cum eis prælio congressos et miserabiliter, nisi quos fuga eripere potuit, peremptos. In quo bello comprehensum ducem Vasconum ^b *Signinum* et peremptum etiam jurando testati sunt. Quæ res quam vera sit, Dominica sententia: *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur* (Luc. XI), indicat et discordiam amplectentibus qui fructus maneat manifestat. Bene vos valere cupimus.

EPISTOLA XXXII.

AD LUDOVICUM.

Desiderantissimo suo Ludovico, abbatum summo, Lupus præsentem et futuram salutem.

Dici non potest quanto nuper dolore affectus sum cum in hac reipublicæ calamitate feliciter fallax fama disperserit vos quoque inter alios cecidisse. Hunc mœrorem nullus unquam dies, ut vere fatear, nisi cum ultimo mihi spiritu abstulisset. Ad veritate compta, ut par fuit inexplicabili gaudio exultavi quod is viveret cum quo, si possem, et esset necesse, juxta illud Horatianum,

Meos c dividerem libenter annos.

Immensas itaque gratias omnipotenti Deo, omnium charissime, refero quod te mihi servavit; quo servato, ipse quoque servatus sum. Præterea domini nostri ^d regis adversitati condolens, et ereptioni supra modum congaudens, **65** instar illius evangelicæ viduæ quæ duo minuta in gazophylacium misit,

^e *Dividerem annos*. Utitur Lupus hac Horatiana loquendi forma, ut sui in Ludovicum amoris abundantiam illi ostendat. Adnotavit autem Muretus, clarissimum patriæ meæ sidus, in lib. ix Var. Lect., cap. 1, inter omnia loquendi genera quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud excellere videri quo significabant cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo quem diligenter, ita ut quod ipsis superesset vitæ, ejus pars aliqua ad illius vitam adderetur.

^d *Regis adversitati*. In hac epistola, itemque in sequenti, agit Lupus de clade quæ acciderat Carolo Calvo. Tanta autem illa fuit, ut cæsum in acie Carolum nuntiatum sit, cumque eo abbatem Ludovicum, ad quem scripta est isthæc epistola. Itaque manifestum est hic agi de victoria a Britonibus parta adversus Carolum Calvum anno 845, de qua hæc habentur in Annalibus Fuldensibus: « Karlus cum Britonibus conflixit; et cum grandi damno exercitus sui, ipse cum paucis vix evasit. »

« quidquid muneris consequi potui per vos offerendum direxi : quod gratum ei, sicut mihi expedire videtis, quæso dignamini facere. Ideo autem dixi illi me totum quod invenire valuissem fideliter misisse quod propter ejus frequens servitium, quod prius a præcessoribus meis non exigebatur, et propter cellæ nostræ subtractionem, et frumenti ante inauditam penuriam, omnia jam exhausta sunt, ita ut emptio frumento fratres jam mense integro sustententur, eodem tanta prolixitate usque ad novas fruges victuri; nec suffecerunt quæ ad communes usus parata fuerant; sed urgente inevitabili necessitate, paucissima vasa et cætera ornamenta ecclesiæ nostræ, dolentibus omnibus, distrahuntur. Quæ res quo redundet, et quantum publicam prosperitatem impedire possit, nec admonita vestra videt prudentia. Proinde vestram supplex implo ro pietatem ut regi meas et fratrum necessitates, imo jam veras miserias aperiatis, suggerentes ut quod suo maximo periculo in beatum Petrum et nos fecit, voti memor quo se ^b hoc anno obligavit, tandem aliquando immutare dignetur, ut et principem apostolorum in suis rebus dubiis adiutorem, et nos omnes ex corde possit habere intercessores. Neque enim contemnere debet orationes servorum Domini, cum de uno quolibet justo dicitur : *Multum valet deprecatio justis assidua* (Jac. v); et de pluribus Domini cultoribus sacer insonet psalmus : *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet* (Psal. cxliv). Nec de nostri instauratione cœnobii tantum, verum etiam de totius Ecclesiæ **66** statu sollicitè vobis

A admonendum est, ne forte, quod absit, quam integram accepit, scissam nobis flentibus, hostibus autem ejus tam occultis quam manifestis irridentibus, relinquere compellatur. Utinam ei non contingat quod Deus suis contemptoribus comminatur : *Sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isa. xxviii). Nec experiatur quod ait Apostolus : *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (Hebr. x). In expeditione Aquitanica olim, ut nostis, omnia perdidit. ^c Superiore anno missus in Burgundiam, decem quos amisit. Nunc nos quam significavi premit inopia. Cupio etiam, si Deo placet, quod didici et semper disco docere. Quas res (præter ultimam, ea enim velut Reip. inutilis judicaretur, quæ meo judicio cæterarum est gravissima), si me evocare voluerit ad comitatum, regi, quæso, suggerite, quoniam nisi spoliem aliquod altare, aut fratres importabili affligam inedia, non habeo unde octo dies in ejus possim versari servitio donec novæ fruges optatam referant facultatem. Nisi autem absque periculo possitis, militarium hominum nostrorum nolo vos otium deprecari, quanquam et illis quam sit necessarium ultro cognoscitis. ^d Congratulationis chartulam, si utilem futuram ex morum ejus qualitate deprehenderitis, hoc est, ut ea ad bene agendum aliquo modo incutatur, ex parvitatibus meæ nomine tradendam curate. Sin autem, quid animo contineam vos nosse suffecerit. De annuis donis, quæ adhuc penes me habeo, quid mihi agendum sit per meum nuntium remandate. Munusculi similitudinem, quam nimia verecundia, quod aliud non habui, celsitudini vestræ direxi,

^a *Quidquid muneris.* In regno Francorum nonnulla per eas tempestates erant monasteria quæ regi debebant dona et militiam, ut patet ex veteri Notitia a Sirmondo edita in tomo III Conciliorum Gallie, quæ dein recusa est a Duchesnio. Idipsum docet etiam auctor in editis Annalium Anianensium, his verbis : « Erant etiam quedam monasteria ex eis, munera militiamque exercentes. » In his fuit Ferrariense, ut discimus ex eadem Notitia, itemque ex epistolis Lupi. Quo fiebat, opinor, ut singulis quibusque annis incumberet illis monasteriis necessitas offerendi munera principi, itemque in occasionibus ingentium sumptuum. Afflicte ergo Caroli res consuetu munera exegerunt a Lupo. Præter illa porro monasteria quæ regi dona militiamque debebant, erant insuper alia quæ tenebantur ad dona tantum sine militia. Demum nonnulla erant quæ nec dona, nec militiam, sed solas orationes pro salute imperatoris vel filiorum ejus ac stabilitate imperii debebant. ^d In his, præter ea quæ commemorantur in Notitia paulo superius laudata, fuit etiam Tutelense in Lemovicibus, ut fidem facit in testamento suo Ademarus, vicecomes Sclarum et abbas laicus monasterii Tutelensis. « Sunt autem monachi, inquit, in munburdo regis ad locum salvum faciendum, non ad aliquod persolvendum, nisi solas orationes. » De Sarlatensi in Petrocoriis fidem facit his verbis Bernardus, comes Petrocoriorum, qui sub Ludovico Transmarino floruit, postquam præfatus est se restaurare, velle monasterium illud : « Igitur trade præfatum locum domno Odoni et domno Adacio abbatibus et monachis quos ibi vel adduxerint vel congregaverint, ut videlicet ipsi et successores eorum tam cœnobium quam omnem abbatiam sine ulla contradictione teneant, ut post illorum discessum qua-

lem voluerint secundum Regulam S. Benedicti abbatem eligant et sibi constituent. Sint autem et ipsi monachi in subjectione regis ad locum salvum faciendum, et non ad aliquod persolvendum, nisi solas orationes. » Odo et Adacius abbates, ut hoc obiter moneam, intelligendi sunt de Odone et Adacio, qui simul Tutelense monasterium rexerunt, ut monuimus in Additione ad librum viii De Concordia Sacerdotii et Imperii, cap. 25. Unde colligitur Sarlatense monasterium tum fuisse subjectum monasterio Tutelensi et coloniam esse Tutelensis monasterii. Distinguit autem Bernardus comes inter cœnobium et abbatiam, ea videlicet de causa quod veteris abbatie bona penes ipsum essent, cœnobium vero tum recenter edificaretur ad recipiendos monachos. Sic Ademarus vicecomes Sclarum monasterium Tutelense distinxit in veterem abbatiam et monasterium. In Anglia quæque nonnulla erant monasteria, *soluta et quæta ab omnibus sæcularibus servitiis*, ut docet Ingulphus abbas Croylandensis, cujus monasterium illa libertate fruebatur.

^b *Hoc anno.* Id est, anno 845, ut diximus. Itaque hinc discimus votum quod, suadente Hincmaro, Carolus Calvus concepit apud sanctum Dionysium, ut in epistola 42 Lupus testatur, emissum esse anno 845.

^c *Superiore anno.* Hoc est, anno 844. Itaque tum Lupus legatione in Burgundia functus est jussu Caroli regis.

^d *Congratulationis chartulam.* Id est, Exhortationem ad regem Carolum, post acceptam cladem. Itaque Ludovici judicio permittit, an ea Exhortatio regi reddenda sit. Ea autem exstat in epistola sequenti.

memores primæ amicitiae nostræ **67** quæso ne dignemini aspernari. Exiguitatis meæ benigne memores bene vos valere cupio, et ad bonorum emolumentum prosperis semper augeri successibus.

EPISTOLA XXXII.

EXHORTATIO AD DOMNUM REGEM.

Præcellentissime domine, et, si dicere audeam, amantissime, audita nuper status vestri adversitate, ineffabili dolore distabui. Namque mecum reputabam vestræ nobilitatis indolem, quam cupio ætatis maturitate ac sapientiæ gravitate consummari, nimis immature nobis ablatam. Id quia irrecoverabile videbatur, quoniam id constanter fallax fama jactaret, totum me cum fratribus qui me cum Deo servire satagunt, ad impetrandam salutem animæ vestræ contuleram, cui vehementer timebam quorundam non satis Deum timentium persuasiones obesse. Verum quoniam hospitale vestra donati sumus, incredibili gaudio repleti, sincera fide majestatem vestræ celsitudinis admonemus ut omnipotenti Deo nobiscum maximas gratias habeatis et referatis, qui nobis quantum se amare debeatis ostendit, cum, ut pace cunctorum dixerim, humano cessante auxilio, ipse vos potenter et pie servavit, et quantum de eo præsumere debeatis manifestare dignatus est. Nolite igitur casu contrario nimium contristari, sed potius credite veridicis verbis ejus: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Et: *Non est volentis, neque currentis, **68** sed miserentis Dei* (Rom. ix). Et: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in celo et in terra* (Psal. cxiii). Et: *Omnia voluntas mea fiet* (Isa. lvi). Et: *Non salveat rex per multam virtutem* (Psal. xxxiii). Et: *Non est Domino salvare difficile in multitudine vel in paucis* (I Reg. xiv). Et: *Qui glorificat me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. ii). Et spreto carnalium consilio, de quibus dicitur: *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum; consilium autem Domini in æternum manet* (Psal. xlii), acquiescite consilio quod per Prophetam ipse dignatur dare mortalibus: *Jacta cogitatum tuum in Deum, et ipse te nutriet* (Psal. lvi). Et: *Sperantes in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi). Et: *Cum esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es* (I Reg. xv). Et: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me* (Psal. xlii). Præterea mementote quod Salomon ad regendum populum Israel, cui diu in maxima pace præsedit, sapientiam potissimum postulavit. Nec spernatis etiam eorumhortamenta qui, Deum ignorantes, utilia non tam sibi quam nobis viderunt; in quibus invenitur quod ante quam aliquid incipiamus, prudenter quid agen-

A dum sit debeamus inquirere, et cum invenerimus, matura festinatione perficere, et quod diu apparandum sit bellum ut celeriter vincatur (Sallust. in *Cautilina*). Hæc breviter celsitudini vestræ suggessi, ut divina et humana auctoritate quid vobis agendum sit indubitanter possetis cognoscere. Det autem ipse Deus ut spiritaliter et corporaliter quantum cupio valeatis.

69 EPISTOLA XXXIV.

AD ALTWINUM MONACHUM.

Venerabili fratri Altwino Lupus perpetuam salutem.

Si tanta facilitate discuti possent a quoquam quanta moventur quæstiones, olim ad consummatam studiosi quique sapientiam evasissem. Nunc litterarum studiis pene obsoletis, quotus quisque inveniri possit qui de magistrorum imperitia, librorum penuria, otii denique inopia merito non queratur? Quo minus indignari mihi debes, si perexiguum otii, quod mihi vix obtingit, indagandis quæ nesciam, quam ventilandis quæ jam consecutus sum, judicem expendendum. Nec, ut opinor, erro, si quibus divino favore viam intelligentiæ vel aperui vel planiorem feci, quam præcesserim sequendi necessitatem indicam; hoc est, lectione magistra vel utens, vel usus, si auditoribus meis aut præsentibus id ipsum sermone, aut absentibus obstinato imponam silentio. Obtinuit tamen tua instantia ut quædam ex his quæ studiose quæsiisti enuclearem. *Locuples* penultimam genitivi producere sic apud Priscianum probatur in libro v, eum de nominibus in es productam desinentibus disputaret. « Appellativa vero, inquit, si sint ad homines pertinentia, quæ apud Græcos communia vel mobilia, apud nos communia sunt ut *hæres, locuples*. » Idem in septimo, penultima tertiæ declinationis quando produci debeat ve. corripit mira diligentia ostendens, « Producit, inquit, in his quorum nominativus **70** in longam desinit seu natura seu positione, ut *sol, solis, infans, infantis*. Exciipiuntur in on desinentia Græca, et in o tam Latina quam notha, quæ aliquando corripunt, aliquando producant penultimam genitivi. Præterea in *ms*, vel *bs*, vel *ps*, vel *x* desinentia, quæ penultimam genitivi semper corripunt. Item *par, lar, vas, pes, Ceres, compos, bos, sus, grus*: quæ producentia nominativos, corripunt penultimam genitivi. » Cum igitur producta nominativo vel natura vel positione, penultimas genitivorum consequenter producant (his sex exceptis nominibus, quæ longa observantia deprehensa notavit, quoniam, ipso teste, *locuples* in es productam finitur), eodem auctore genitivo longa penultima proferetur. Quod possem etiam poetico testimonio confirmare, nisi apud contentiosos quosque tanti viri tantum posset auctoritas. *Locupleto* autem, quod penultima producta nequaquam dubito proferendum (sicut quoniam *robur, roboris* corrip-

* Ad Altwinum. Monachum fuisse indicat titulus epistolæ; cujusnam vero monasterii, non docet. Papii Massoni editio habet. *Ad Altwinum Senonensem monachum*. Verum ex epistola 20 patet eum,

saltem cum epistola illa scripta est, commoratum fuisse in Germania, adeoque monachum fuisse Fuldense. Vide Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti tom. VI, pag. 60.

tur, *roboro* eadem penultima correpta pronuntiat, A activum esse in Cicerone possumus confirmare, (Cic. in lib. *de Orat.* et lib. *i Off.*); quæ significatione etiam in Psalmo positum canimus: *Multiplicasti locupletare eam* (Psal. lxxiv). Apud memoratum auctorem Priscianum in jam dicto libro vii, quid sentire de pronuntiatione *mulieris* debeamus deprehendi potest. In eo enim in *er* correpta masculina, feminina, neutra, et communia inveniri dicit, in *er* autem producta Græca masculina, et unum Latinum, et magis nothum, atque insequentibus: « Corripientia, inquit, nominativum in quibusdam corripunt penultimam genitivi in quibusdam producunt. Producent in *al* et in *el* neutra, et in *ar* neutra derivativa. In *or* quoque desinentia alia producunt **71** penultimam genitivi, ut *cursor*, *cursoris*; alia corripunt, ut *Hector*, *Hectoris*; alia vero omnia, quæ nominativi terminationem corripunt, similiter penultimam genitivi corripunt. Excipitur *inquies*, quod simplicis declinationem servavit in composito, quamvis corripat extremitatem nominativi. » Ergo si *mulier* desinit in *er* correptam, unde nulla dubitatio est, nec inter excepta ab eo est positum, secundum eum correpta penultima genitivus ejus effertur. Ad hanc rem roborandam nullum adhuc poeticum habeo testimonium. Et quoniam, ut ipse ait (Priscian. in præfat. lib. i), « nihil ex omni parte perfectum in humanis est inventionibus, » ab eo forsitan est non ignorantia sed oblivione prætermisum. Quare in usu mutando auctoritatis meæ periculum nolo facere, donec aut mea aut amicorum diligentia aliquid hinc, si non solidius, at evidentius valeat inveniri. *Ulciscor* et *vindico* cur dixerit idem auctor insignis in utraque significatione accipiendum, ipse explanat, subinfernens tam pro læso quam contra lædentem accipiendum: unde et *vindicta* non solum poena, sed etiam liberatio accipitur. Quamvis et ex Virgilianis versibus sensus ejus in promptu sit recte considerantibus. In eo enim quod posuit

Uta virum poenas inimico a fratre recepi,

Uta pro læso facit. Læsus enim Sichæus, sive, ut poetica licentia ponit Virgilius, Sichæus, a Pygmalione fratre Didonis erat, a quo fuerat morte multatus. Maritum autem postea Dido ulta est; non ei, utpote qui erat extinctus, poenam aliquam inferendo; sed Pygmalionem, propter quam scelus commiserat, pecunia privando. Itaque supplicium de eo qui læserat pro eo qui læsus erat **72** sumpsit. Ita pro læso idem verbum accipitur, quo sensu acciperetur etiam, si, metro permittente, dicere potuisset, *vindicavi virum*. Sequens exemplum quod est:

Nonquam omnes hodie moriemur inulti,

^a *Probum*. Presbyterum Moguntinum, ut ad epistolam 20 adnotatum est.

^b *Cultum sermonis*. Idem diu ante sæculum Caroli Calvi deplorabat Salvianus presbyter Massiliensis, cujus ea sunt verba in præfatione librorum de Gubernatione Dei. « Omnes enim, inquit, in scriptis suis causas tantum egerunt suas; et propriis magis laudibus quam aliorum utilitatibus consulentes, non

ad repugnandum Græcis, qui in suam potestatem urbem redegerant, animaret, usus est eo verbo, ut fingit Virgilius, quo significavit vindictam et ultionem suorum gentilium, qui jam occidissent, et sui ante quam occidissent, viriliter a lædentibus exigendam. Illud quod sequitur tangere nolui, donec in Livio vigilantius indagarem. *Propitius* et per sibilum pronuntiari etiam a non parum doctis semper audi, et in antiquissimis exemplaribus nunquam nisi per *t* scriptum inveni. *Stupeo* an congruat in præterito et præsentis in *i*, apud Priscianum non discernitur. In veteribus tamen codicibus indifferenter expressum invenies. Patronum nostrum episcopum incolumem esse vehementer exsulto. ^a *Probum* autem non tam aliquid edidisse admiror quam non omnibus jam scribendi materiam abstulisse. Bene vale; et pro me, patreque meo, et matre et per te, et per cæteros amicos Dominum exorare, si me amas, quæso ne cesses.

EPISTOLA XXXV.

AD EBERARDUM MONACHUM, PROPINQUUM SUUM.

Assiduis urges, mi charissime, petitionibus ut antiquitatem nostræ propinquitatis et amicitiae singularis litteris prosequens scribam **73** aliquid quod esse tibi possit, si non usui, saltem delectationi. Hoc forsitan digne fecissem, si, cum, opus postulas, materiam præbuissem. Verum quia gratum tibi fore dum scribam, quidquid illud sit, polliceris, in exquirenda materia nolui me operosa torquere diligentia, multo minus in elegantia solerti verborum. Quod igitur mihi nihil tale molienti occurrit extemporaliter explicabo. Reviviscentem in his nostris regionibus sapientiam quosdam studiosissime colere pergratum habeo; sed hinc haudquaquam medicriter moveor quod quidam nostrum partem illius appetentes, insolenter partem repudiant. Omnium autem consensu nihil in ea est quod jure excipi aut possit aut debeat. Quare apparet nos ipsos nobis esse contrarios, dum insipienter sapientiam consequi cogitamus. Etenim plerique ex ea ^b cultum sermonis querimus; et paucos admodum reperias qui ex ea morum probitatem; quod longe conducibilius est, proponant addiscere. Sic linguæ vitia reformidamus et purgare contendimus; vitæ vero delicta parvipendimus et augemus. Sed cum omnis sapientia a Domino Deo sit, ut litteræ divinæ demonstrant, ordine congruo eam appetamus, et procul dubio consequemur. Id autem nobis ex divina auctoritate depromitur. *Fili*, inquit, *concupisti sapientiam, serva mandata, et Dominus præbebit eam tibi* (Eccl. i). Ubi etiam quid sit sapientia summe ac pulcherrime

id facere adnisi sunt ut salubres ac salutiferi, sed ut scholastici ac disertī haberentur. ^c Dio, lib. xxxviii: « Cicero acerbissimos sibi inimicos paraverat, cum semper præstantissimo cuique se præferre studeret, libertateque dicendi in omnes immodica ad satietatem usque uteretur. Quippe qui magis facundi, ac præ reliquis disertī, quam boni viri nomen venabatur. »

definitur. *Timor Domini*, inquit, est sapientia, et recedere a malo intelligentia (Job xxviii). Cæterum de his qui perperam vivunt, et integrè loqui concupiscunt, et corruptos sermones quam mores aspernantur, sic instruimur: *Omnis labor homini in ore ejus, 74 et anima illius non replebitur* (Eccli. vi). Quia dignum profecto est ut qui primas partes eruditioni tribuit, non sanctitati, a refectione sapientiæ extiali jejuniò excludatur. Quocirca si vigilantè poliendi incumbimus eloquio, multo maxime consequendæ honestati atque justitiæ operam impendamus oportet. Sed cum variæ sint sectæ philosophorum, suo unaquæque genere perfectæ, quarum nulla alii præjudicat quo minus cultores suos in philosophiæ sacrarium introducat, et discordi concordia omnes quodammodo uniantur, palam est propositum diversitatem, qua pacatissimus Dei populus inseparabiliter, ut ita dixerim, separatur, non officere ad bene vivendum, et vario itinere pie venientibus matris Ecclesiæ templum esse apertum, quando unicuique ordini sua constet perfectio. Quanquam id postremum hoc sit certius quo divina præstant humanis. Itaque hortor indolem tuæ nobilitatis uti quicumque religionis Christianæ gradus præ cæteris tibi animo sederit, servata cæterorum reverentia, in eo cooperante Deo in dies proficias, et integrum te in eo exhibeas. Quod si potes ex bono ad meliorem, atque ab imo ad summum evadere, id te niti summa intentione persuadere velim, ut laboriosius auctori militans, ab eo gloriosius coroneris. *Jacta cogitatum tuum in Domino* (Psal. liv), utab eo a nitorimenta perpetuo felicitate et feliciter perpetua consequaris. Illudque ante omnia semper in oculis habeas quod ipse te fecerit, quod perditum reformarit, quod tam crebris, tam copiosis, tandemque proficuis auxerit beneficiis; ut hinc illum laudandi concepta materia, dum ei gratias de acceptis et habes et refers muneribus, fias ad accipienda majora 75 dignior, et fretus humilitate, perseverantiam in bonis actibus (quod est donum inamissibile) sortiari. Sane dum his studiis occuparis, honestas artes et ingenio dignas noli negligenter prætereas; verum postules earum scientiam ab eo qui dat omnibus affluenter, et non impropèrat; et juxta mensuram fidei tuæ tibi haud dubie tribuentur. Valeas, charissime et desiderantissime; et longa florens ætate, salutaris

A quotidie crescas virtutibus, meique semper benigne memineris.

EPISTOLA XXXVI.

AD ALWINUM.

Si subitanè nobis tuam attulisses præsentiam, infertilis profecto laboris retulisses dispendium. Namque ita me variis et inevitabilibus involutum offundisses negotiis, ut vix intra multos dies una hora vacuas tibi aures præbere potuissem. Quin etiam abbatis absentia intentioni tuæ plurimum derogasset. Itaque quod et ego, quemadmodum supra expressi, sum occupatus, et abbas vix autumno reversurus creditur, si tibi ad nos veniendum existimas, opportunitatis vides expectandum commercium. Cæterum germanum tuum, ut supplicasti, orationibus, quod potero, juvare contendam.

76 EPISTOLA XXXVII.

AD HERIBOLDUM EPISCOPUM.

Suspectæ mihi amplitudinis vestræ nuper missæ fuerunt littære. Idcirco temperandum responsione putavi quoad rei veritatem rescirem. Nunc quoniam communis frater et earumdem litterarum fidem et vestri status patefecit veritatem, bonæ valetudinis vobis recuperationem quam celerrimam exoptans, breviter literis respondeo. Si naturæ memores, quæ nos arctissimo necessitudinis vinculo nexuit, pristinique amoris unice singulariterque devinxit (quorum ^d unum est eventus, alterum judicii) sinceram mihi benevolentiam exhibendam decrevistis, imo quia decrevistis, locorum insterstitia, quæ mihi questi estis, detrimento esse non poterunt. Si quidem et frequenter invicem videre nobis facultas est; et si quis casus impedit, litterale nobis haudquaquam deest commercium, quo vicissim intentiones nostras (si vestra eo usque se summittit sublimitas) familiariter possumus revelare. Cæterum codicem annotationum beati Hieronymi in prophetas, necdum a me lectum, vobis morem gerens, dirigo: quem vestra diligentia cito aut exscribendum aut legendum procuret, nobisque restitui jubeat. Unde vos monendum judicavi; ne forte vobis in multis assiduisque occupatis negotiis nihil vobis collatura nobis earumdem rerum obesset dilatio. Atque utinam altissimum divinumque vestrum ingenium, quantum posset fieri, a ^e communibus

studii vinculo nexuisse. Atqui neutrum necessitudinis vinculum arctius est quam fraternitas.

^d Unum est eventus. Sic Galba imp. apud Tacitum, in libro primo Historiarum, Pisonem, quem adoptabat, his verbis alloquitur: « Nam generari et nasci a principibus, fortuitum, nec ultra testimur; adoptandi, judicium integrum. »

^e Communibus negotiis. Ob hoc nimirum quia archicapellanus erat. « Pro jure enim sui muneris, » ut Marca scribit in libro viii de Concordia sacerdotii et imperii, « ecclesiasticas causas in palatio distringebat archicapellanus, » eas nimirum quæ communes erant, ut ait Lupus, id est graves, « Præter eam auctoritatem, quæ propria erat archicapellani, omnibus consultationibus quæ de re publica aut privata in palatio a consiliariis (qui partim clerici

^a Nitorimenta. Ita diserte codex manuscriptus, cum editiones haberent, *inter incerta*. Novum haud dubie vocabulum, sed quo Lupus significari velit nitoris mentis, id est animæ, perpetuo duraturum. Nam alioqui voces illæ, *inter incerta*, nihil hic faciunt.

^b Ad Heriboldum episcopum. Antissiodorensis, ut diximus, ad epistolam 19. Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus (ut Flodoardus docet lib. iii, cap. 21), epistolam scripsit « Abboni Antissiodorensi pro Heriboldo præsule defuncto, qui cuidam fratri apparentes admonuit de elemosyna et orationibus atque oblationibus pro se offerendis. » Abbo enim, Heriboldi frater, ei anno 854 in cathedra Antissiodorensi successerat ex præcepto Caroli Calvi regis.

^c Communis frater. An Heriboldus Lupi frater? Certe paulo infra ait naturam eos arctissimo neces-

77 aversum negotiis ad indaganda humane vel divine sapientie transferretur secreta. Profecto vestra nobilitas a officio clarissimus gradus, dignum sua amplitudine cepisset emolumentum. Quod nolim eo dictum a me accipiatis ut me in hac parte perfectum jactanter existimem, aut vobis in aliquo prorsus conferendum, nedum præferendum, opiner. Sed sicut vos convenientibus cumulatis congratulator honoribus, ita etiam ingeniis, maxime quæ excellent artibus, ornatos nosse desidero. Caius Julius Cæsar historiographus Romanorum nullus est. Commentarii belli Gallici, quorum ad vos manavit opinio, tantum exstant; nec quantum ad historiam, quod compertum habeam, quidquam aliud. Nam cæterarum ejus rerum gestarum, postquam idem Julius totius pene orbis causarum molibus est oppressus, Hirtius ejus notarius in Commentarios seriem referendam suscepit. Ejusdem itaque Julii Commentarios ut primum habere potuero, vobis dirigendos curabo. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA XXXVIII.

AD REGEM CAROLUM.

Excellentissimo domino, judicioque sapientium multis et maximis regnis dignissimo, summa veneratione nominando, inclyto regi Carolo devotissimus per omnia Lupus.

Licet inevitabilis necessitas me ad tempus vestris aspectibus subtrahat, sic tamen animus meus vobis agglutinator est, ut vos et vestra **78** semper in oculis habeam, et, ut absque adulationis fuco verum vobis constare, vix comprehensibili amore complectar. Nam cur ab omnibus bonis debeatis amari facile in vobis eminet. Unde quantum capio, quantum sufficio, quantum intelligo, vobis fidelis sum. Cæterum præsentibus meas necessitates per venerabilem

erant, et partim laici) haberentur capellanus semper intererat, » ut in libro iv ejusdem operis Marca docuit. Quare mirum videri non debet quod Heriboldum Lupus in multis assiduissime communibus negotiis occupatum esse ait.

^a *Officii cl. gradus.* Id est dignitas archiepiscopalis.

^b *Ad Ebrouinum episcopum.* Pictaviensem, qui et ipse sacri palatii archicapellanus fuit sub Carolo Calvo, ut ipse Carolus testatur in præcepto quod Glanngensi monasterio concessit de villa Bidisciaco: « Venerabilis vir Ebrouinus episcopus, inquit, sacrique palatii nostri archicapellanus, adiens culminis nostri serenitatem, deprecatus est, » etc. Præsedit in concilio Vernensi, anno 843, super Wenilonem archiepiscopum Senonensem; ob eam nimirum causam, ut ad Capitula Caroli Calvi observat Sirmondus, quod archicapellanus esset, id est, apex et caput omnium dignitatum palatinarum.

^c *Ad Rabanum.* Abbatem tum Fuldensem, deinde vero Moguntinensem archiepiscopum. Data autem est isthæc epistola post obitum Ludovici Pii, et quo tempore discordia vigeat inter illius filios. Unde sequitur falli Baronium, qui putat Lupum fuisse factum abbatem Ferrariensem anno 858, mense Decembris. Sed de tempore promotionis Lupi statim docebitur manifestis, ut reor, argumentis.

^d *Consensu fratrum.* Itaque monachi nullum per eas tempestates jus habebant in electione abbatum

A Ludovicum, qui vobis non minus quam decet fidus est, majestati vestræ notas facere studui; quibus peto secundum datam vobis divinitus prudentiam, cui omnes congratulamur, pie consulatis ut Dei vestrique servitii Italia nunc valeam in primordio ponere fundamenta quæ futuri obsequii devotis molitionibus, opitulante ejusdem Dei gratia, et vestro favore, respondeant. Me autem noveritis, quotiescunque possum, Dei clementiam intentis precibus implorare ut concedat vobis prolixam sospitalem, incruentam victoriam, perpetuam pacem, vitiorum odium, possessionem virtutum, sicque vos faciat regnare in terris ut regnum non amittatis in cælis.

EPISTOLA XXXIX.

^b AD EBROINUM EPISCOPUM.

B Clarissimo Ebrouino Lupus perpetuam salutem. Causas meas Ludovico nostro significavi; quas his litteris repetere superfluum duxi, cum eas quæ illi redditæ sunt, vos lecturos et velim et sciam. Tantum postulo ut in omnibus ita mihi adesse dignemini sicut me confidere illis etiam litteris cognoscetis. Misi vobis eburneum pectinem, quem, quæso, ut in vestro retineatis **79** usu, quo inter pectendum arctior vobis mei memoria imprimatur. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA XL.

^c AD RABANUM, PRÆCEPTOREM SUUM.

Reverentissimo Patri eximioque præceptori Rabano Lupus salutem.

Rebus non potui hactenus gratias vobis agere. C Tamen quantas affectu habuerim oculorum cognitor semper insepexit. Deinceps autem, si idem Deus vitam vestram produxerit, optatamque pacem reformaverit, non erit impossibile quid animo geram factis ostendere. Namque ^d consensu fratrum nostrorum ^e x Kal. Decemb. cœnobium Ferrariense

præter consensum. Cætera regis erant. Attamen Lupus ait in epistola 42 electum se fuisse a monachis Ferrariensibus. Et in epistola 45, ad regem Carolum scripta, ait ipsum sibi commississe monasterium Ferrariense ad monachorum votum electionemque. Quod ita intelligendum est. Vacanti monasterio princeps præficebat abbatem, cum præcepto ut eum monachi susciperent. Tum, si nihil canonicum obstabat, monachi eum eligebant, eaque ratione consensum suum addebant præceptioni regie. Interdum tamen monachi convenientes pro faciendi electione ejus quem abbatem esse cupiebant, postea principem aduentes, eum sibi dari abbatem petebant: quod eodem redit. Nihil enim refert si princeps abbatiam donet ante vel post electionem monachorum, modo jure regio id agat. Ad Lupum quod attinet, ad alium referri non potest beneficium in eum collatum quam ad principem. Ipse enim in epistola 6 disertis verbis scribit eam esse multorum sententiam, futurum ut, quando ipse reginæ studiis attollebatur, quamprimum gradus dignitatis sibi conferatur: quam dignitatem ab alio expectare non potuit monachus palatinus quam a principe. Præterea jus eligendi abbates suos nondum fuerat tributum monachis Ferrariensibus. Tributum enim dein est a Carolo Calvo ad preces Lupi.

^e *x Kal. Dec.* Ita diserte codex vetus. Nam editio Massoni habebat, in *Kal. Dec.* Itaque Carolus Calvus monasterium Ferrariense Lupo commisit secundo *Kal. Decembris*, ut colligitur ex epistola 21 ipsius

mihî commissum est; dominusque noster Carolus A
mira me dignatione fovens, gratia sua donavit.
Vestra igitur benevolentia me unaque congregatio-
nem mihî creditam sacris orationibus, quaeso, com-
mendare dignetur, ut sicut studia mea plurimum
eruditione adjuvisti, sic officii difficultatem assiduis
precibus temperetis. Cæterum audiui sarcinam ad-
ministrationis vestræ vos a deposuisse, et rebus di-
vinis solummodo nunc esse intentos, lationi vero
nostro curam sudoris plenam reliquisse. Cujus rei
ordinem, simulque alia quæcunque videbuntur, bea-
titudinis vestræ litteris expectabo cognoscere. Opto
vos bene valere meique peræctuo dignanter memi-
nisse.

80 EPISTOLA XLII.

b AD IMMONEM.

Sanctitatis merito sincere suspiciendo venerabili
Immoni Lupus æternam salutem.

Epistolam vestram me quam mollior mulcentem
amicitiæque memoriam suaviter refricantem, ut par
fuit, summa delectatione perlegi, eique sensa menti
penitus illapsa diligenti memoriæ commendavi. Nam
si vere, ut scripsistis, me inter charissimos nume-
ratis, erit forsitan veniabile quod peregrinationis
molestia, præsertim tot quot inveniri facile potue-
rant neglectis opportunitatibus, epistolari solatio
me levare spreveritis. Quanquam tanti contemptus
dolorem vehementer exulceret non actum quod sæpe
inter nos constitit, ut quotiescunque nancisci posse-
tis occasionem, quæ cognoscenda mihi essent, vos
potissimum panderetis. Verum hæc alias. Cæterum
propitio Domino Deo nostro sospes regressus sum;
præterque domini ac nutritoris mei Aldrici, quan-

Lupi; cum antea, jussu haud dubie Caroli, cum
monachi Ferrarienses elegerint x Kal. Decembris.
Quo magis mirum est Odonem abbatem, quem hinc
Carolus removerat, tandiu illie substituisse, cum, ut
ait alicubi Phadrus, nemo libenter recolat qui læsit
locum. Itaque abbas constitutus Lupus edixit ut Odo
abscederet *infra III Nonas memoratis mensis*. Is ta-
men non abscessit ante Idus. Tandem eo recedente,
novus abbas Lupus monasterium Ferrariense in-
gressus est. Dein ad comitatum regressus, quæ gesta
in isto negotio fuerant narravit. Factum id anno
842, ut patet ex iis quæ paulo post adnotabuntur de
successu Rabani. Unde colligere possumus Lupum
fuisse factum abbatem Ferrariensem a Carolo Calvo,
anno 842.

a *Deposuisse*. Ex hoc loco pridem collegerunt viri
docti Rabanum monasterii Fuldensis regimen ante
abdicasse quam fieret episcopus. Quoniam vero tem-
pore id contigerit nondum quisquam aperuit, nisi
quod illustriss. card. Baronius id factum ait anno 838.
Itaque res altius investiganda est. Rodolphus pre-
sbyter et monachus, Rabani discipulus, tradit in ejus
Vita illum deposuisse pondus curæ pastoralis vice-
simo anno postquam illud suscepit. Susceperat
autem anno 822, ut tradit auctor Annalium Fuldensium.
Tum vero recessit in ecclesiam S. Petri a se
ædificatam, quæ duodecim fere stadiis distabat a
monasterio Fuldensi. « Cum igitur vir ille venera-
bilis, inquit Rodolphus, monasterium sibi commis-
sum per annos viginti nobiliter rexisset, deposito
curæ pastoralis pondere, ad ecclesiam quam ad
orientem monasterii sancti Petri in monte constru-
ctam supra dixi, se contulit; ibique manens, ac Deo

tum ad me atinet, plenum infortunii c obitum et
quorundam aliorum amicorum, non est quod mihi
extrinsecus accidisse admodum triste crediderim.
Cur autem vobis significari petieritis quos libros in
Germania vel scripserim vel legerim, demiratus
sum, nec satis causam comprehendere potui; nisi
forte mei experimentum argute capere voluistis,
propositis duabus rebus; quarum altera, si cessis-
sem, videri poterat ostentationis, altera impruden-
tiæ puerilis. Itaque simpliciter vobis aperio princi-
pem 81 operam me illie destinasse lectioni, et ad
oblivionis remedium et eruditionis augmentum li-
bros pauculos paravisse, nec Germanicæ linguæ ca-
ptum amore, ut ineptissime quidam jactaverunt,
sarcinam subissi tanti tamque diuturni laberis.

B Quod autem studio humilitatis me invigilare divinis
auctoritatibus monuistis, pergratum habeo; et velim
credatis me hactenus id agere ut quod Deus in me fe-
cit, quodque suis beneficiis donavit, totum ejus gra-
tiæ assignem, et ut ea in me conservans amplifcet
submissis precibus flagitem. Siquidem ad ea quæ
proposuistis, illud etiam evangelicum adjicio: *Ha-
bete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. ix)*;
et quod secretorum cælestium conscius docet Pau-
lus: *Quid habes quod non acceperis? Si autem acceperis,
quid gloriaris quasi non acceperis? (I Cor. iv)*. Nec
illud me fugit, quanquam omnino me magnum non
sentiam: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus,
et coram Deo invenies gratiam (Eccli. iii)*. Atque tam
multa, tam fortia tandemque salubria hinc teneo
documenta, ut ne somnare quidem possem divino-
rum beneficiorum mihi aliquid arrogandum. Sed
plane qui aliqua d divina eminet gratia, non potest

serviens, cælesti philosophiæ vacabat. » Hinc patet
Rabanum deseruisse curam monasterii Fuldensis
anno 842, postquam ei præfuerat per annos viginti.
Chronicon Hildeshemense: « Anno Dominicæ in-
carnationis 842, Rabanus abba Fuldensis cœnobii
expulsus de monasterio. » Denique in libris Antiqui-
tatum Fuldensium, editis a Pistorio, exstant quam-
plurima acta illius ævi ex quibus constat Rabanum
adhuc abbatem fuisse Fuldensem anno secundo im-
perii Lotharii, Hattonem vero jam abbatem fuisse
anno tertio imperii Ludovici regis orientalium Fran-
corum, id est, Ludovici regis Germaniæ. De Hattone
porro, in quem curam pastorem transfudit, age-
mus pluribus in notis ad epistolam 86.

b *Ad Immonem*. Episcopum haud dubie Novio-
mensensem, qui concilio Belvacensi interfuit anno 845,
mense Aprili, et anno 859, in civitatis Noviomagen-
sis excidio perii, a Normannis cæsus, ut Jacobus
Meyerus ardit.

c *Obitum*. Obiit Aldricus anno 841, vi Idus Octo-
bris, ut ad epistolam 29 dictum est. Igitur haud ita
multo post scripta fuit isthæc epistola.

d *Divina eminet gratia*. Recte admonet Lupus eos
in primis invidiæ moribus patere, quos Deus emi-
nentes esse fecit in re quapiam. Nam nunquam emi-
nentia invidia caret, ut Velleius Patereculus ait in
libro secundo. Et apud T. Livium in libro viii legi-
mus, *invidiam, tanquam ignem, summa petere*. Pla-
tarchus quoque in Vita Publicolæ adnotat eum vitare
non potuisse invidiam, cui semper obnoxii sunt magni
viri. Itaque non injuria socerum suum ex eo laudat
Tacitus, quod ita vitam suam instituisset, ut et extra
invidiam, nec extra gloriam esset. Graviterque mo-

effugere varias diversorum opiniones; quandoquidem de Salvatore nostro, in quem nulla prorsus reprehensionis cecidit suspicio, alii dicebant: *Quia bonus est*; alii autem, *Non, sed seducit turbas* (Joan. vii). Quare sapientissimi firmissimum erit illic ac singulare suffugium: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit* (Matth. vi; Luc. ii). Benigne mei memores cupio vos bene valere.

82 EPISTOLA XLII.

^a AD HINCMARUM EPISCOPUM.

Non sum nesciens, cum tantis divinæ gratiæ muneribus abundetis, ultro vos cogitare ^b apud principem juvandi bonos facultatem divinitus accepisse; ut quod in se non habent, in vobis possideant, et remunerandæ vestræ industriæ materiam præbeant. Proinde familiaritatis fiducia moneo ut dum tempus habetis, usuram talenti multiplicare curetis; ut instar solis, benevolentiae vestræ splendor cunctos irradiet, nec quemquam excipiat, nisi qui superba cæcitate lucem justitiæ aspernatur. Nobilitatem vestræ generositatis ornat eruditio salutaris, altitudinem officii commendat religio professionis. Hæc vestræ celsitudini non arrogantiae vitio, sed amicitiae studio scripti, ut quoniam in vobis et nobilitas et sapientia convenerunt, quantum hæc societas valeat, etiam nolentibus emineat, qui ipsa quoque lumina Ecclesiæ obscurare contendunt. Loci nostri factura vobis nota est; ut scilicet rex ^c cellam nobis nulla mea culpa subtraxerit, quam pater ejus etiam edicto contulerat, quod comperisset monachicam religionem apud nos durare non posse, nisi facultatum fulciretur augmento. Itaque ad tantam inopiam devoluti sumus, ut hoc anno vix duorum mensium frumenti sustentaculum habeamus; famuli, quorum servitio carere non possumus, pene nudi sunt; nec quid his faciamus habemus. Plerique fratrum nudi-

net Sallustius, ei qui præclaris facinoribus hactenus entuerit, maxime providendum esse, ne opportunum se præbeat fortunæ casibus: quippe *post gloriam, invidiam sequi*. Fortius urget exemplum Christi, a Lupo allatum: qui, tametsi sanctissimus esset ac sapientissimus, malignitatis tamen dentes vitare non potuit. Vide Freinshemium ad Curtium, lib. viii, cap. 5.

^a *Ad Hincmarum episcopum.* Rhemensem. Notior est quam ut quidquam de eo hic nobis dicendum incumberet. Illud tamen non existimaverim transmittendum, fuisse illum primo canonicum in monasterio S. Dionysii; postea vero cum omnes canonici illius monasterii fierent monachi, Hincmarum quoque factum fuisse monachum.

^b *Apud principem.* Carolum Calvum, apud quem præcipua gratia viguit Hincmarus.

^c *Cellam.* Sancti Judoci, de qua frequens mentio est in his Lupi epistolis.

^d *Saculari homini.* Intelligit Odulfum comitem, cui Carolus dederat cellam sancti Judoci, unde plurima commoda redundabant in monasterium Ferrariense.

^e *In ecclesia B. Dionysii.* Anno nimirum 845, ut ad epistolam 32 dictum est. Itaque Carolus, urgentius rem Gallicam fatis, cum omnia sursum deorsum ferri ac misceri videret, quod unicum erat afflictis

Atatem attritis atque scissis vestimentis vitare coguntur, ⁸³ hospitalitatem paupertate compellimur imminuere; et hoc turbulento Reip. tempore, his expensis quæ majores nostri congregaverunt, a rege elementiam, a communi Domino patientiam flagitamus. Itaque tædio necessitatum afflictus vacationem officii, ad quod a fratribus electus sum, subinde cogito. Verum ab ea et sæcularium perniciose voracitate et impatientiæ crimine, si in tanta perturbatione eosdem fratres relinquam, deducor. Cum enim pro viribus, imo ultra vires, regi servierim, et pro eo semper intente orem, non solum ut aliquid mediocritati nostri cænobii conferret non merui, verum etiam hanc notam incurri ut partem ejus optimam, ^d sæculari homini traderet, non regendam, sed evertendam. Fecerit hoc mea vilitas. Cur tantorum virorum, qui mecum Deo serviunt, est contempta sanctitas? Vestro admonitu nosse debet esse inter nos aliquos de quibus merito Scriptura testatur: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet* (Psal. cxliv); et: *Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei* (Zach. ii). Quid ei sæcularis illius excellentia contulit? Nunquid illi postea gentem aliquam barbaram subjugavit, aut hoc sibi dissidens regnum composuit? At si volum quo, vobis credo suggerentibus, ^e in ecclesia beati Dionysii se obligavit, ex integro absque respectu ullius personæ Deo persolvisset, imo primo consiliis quæ ^f in Verno quæsitæ et inventa sunt acquievisset, jam eum in pace regnare fecisset ille de quo sacræ continent litteræ: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi). Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, ^g capitula ⁸⁴ ^h meo stylo tunc comprehensa vobis dixi: de quorum æquitate credo ætas posterior judicabit, et devotionis meæ non erit immemor cordium renunquæ scrutator. Vos autem interim mihi quæso et quibus-

rebus remedium, ad Dei opem confugit; votumque, suadente Hincmaro Rhemensi archiepiscopo, fecit in monasterio S. Dionysii. Cujusmodi vero fuerit votum illud Lupus non explicat. Innuere tamen videtur pollicitum tum fuisse Carolum se, si prosperè sibi res succederent, ecclesiis ac monasteriis restitutum bona quæ eis ablata fuerant. Itaque infortunium quod Carolo acciderat Lupus imputat voto violato, quod monasterio Ferrariensi restituta non fuisset cella S. Judoci.

ⁱ *In Verno.* Additum est istud ex veteri codice. Nam his carebat editio Massoni. Intelligit autem Lupus concilium habitum in Verno palatio anno 845, mense Decembri. Palatium illud ait Labbeus fuisse in loco qui hodie Vernoni nomen est ad Sequanam fluvium, in diocesi Ebloicensi.

^g *Capitula.* Tunc enim regule in Synodo editæ non canones, ut antiquitus assolet, sed capitula vocabantur. Nihil vulgatis.

^h *Meo stylo.* Hinc colligitur canones synodi habitæ in Verno scriptos et compositos fuisse a Lupo. Quæ causa fuit ut concilium illud ederemus cum operibus Lupi. Certe multa sunt in his canonibus quæ stylum Lupi redolent, ut illic adnotabimus. Honorificum autem in primis fuit quod licet Hincmarus in synodo adesset, Lupo tamen imposita est cura condendorum canonum.

cunque similia patientibus Mardochæi constantiam, Esther pietatem impendite; ut hostes famulorum Dei vestra diligentia, imo divina virtute, non ut tempore cuius mentionem facio, ad suam perniciem, sed ad perpetuam salutem vincantur et opprimantur. Bene vos valere optamus.

EPISTOLA XLIII.

AD LUDOVICUM ABBATEM.

Præcellentissimo abbati Ludovico Lupus æternam salutem.

Debita dona quæ per vos rex jussit direxi, quæ ut ei grata fiant vestra benevolentia non aspernabitur procurare. Quia vero ^a Odulphum cum ^b regina ad regem venturum audivi, supplico ut memores nostri esse dignemini, scilicet ut cellam nostram, in qua præter solum ^c nihil pene aliud jam relictum est, tandem aliquando ^d recipiam; quia eam nulla culpa mea perdidit, nec eas facultates noster habet locus ut sine præfata cella in eo durare possit religio. Namque inde cera ecclesiæ, fratribus et famulis vestimenta, pisces, caseus, et legumina ministrabantur; quibus omnibus, utinam non ad ^e duplum detrimentum domini nostri, gementes caremus. Admonete igitur eum sui periculi, ut et sibi et nobis aliisque similiter a se afflictis consulat; nec timeat Deum nostra ⁸⁵ consolatione placare, quem non timuit acerba oppressione offendere. Siquidem generalis religiosorum assertio est, præter vindictam ultimam quæ impendeat, nunquam eum felicitatis optatæ prosperitatem adepturum donec redintegret Ecclesiam quam divisit, et gravibus ac maturis bonorum, hoc est Deum timentium, consilii acquiescat. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA XLIV.

AD HINCMARUM.

Summa veneratione suspiciendo Hincmaro antistiti Lupus omnimodam salutem.

Effectum petitionis meæ nuper a rege vestra di-

^a *Odulphum*. Ita diserite vetus codex, pro eo quod editio Massoni habebat *Edilulphum*, prorsus male. Odulphus is est, ut supra diximus, cui Carolus Calvus dederat cellam sancti Judoci: is ipse, opinor, qui Haudulphus comes vocatur in epistola 6 Frotarii Tullensis.

^b *Regina*. Irmintrude, Caroli uxore, cujus studiis haud dubie attollebatur Odulphus.

^c *Nihil pene*. Intelligit cladem qua vastatum est monasterium sancti Judoci: quam cladem contigisse anno 844 docet auctor Chronici Fontanellensis. Verum eam contigisse anno 842 tradit his verbis auctor Annalium sancti Bertini: « Ea tempestate Normannorum classis in emporio quod Quentovicus dicitur, repentino sub lucem adventu depredationibus, captivitate et nece sexus utriusque hominum, adeo debacchati sunt, ut nihil in eo præter ædificia pretio redempta relinquerent. » Sed verior est epocha in Fontanellensi Chronico adnotata. Nam in ista epistola mentio exstat reginæ, id est Irmintrudis, uxoris Caroli Calvi. Ea autem nondum nuperat Carolo, adeoque nondum regina erat. Carolus enim illam duxit exeunte tantum anno quadragesimo secundo illius sæculi, ut etiam tradit auctor Annalium Bertinianorum. Et Nithardus extremo libro quarto docet nuptias Hirmenrudis et Caroli fuisse celebratas

Agressio impedit; quam urgente necessitate his litteris refrico, ut mea saltem importunitate, quæ ipsum quoque ingenuum pudorem excludit, vos ad subveniendum mihi et aliis eadem patientibus impellam. Neque enim congregandi auri argentique, ac aliarum pretiosarum specierum sublatam nobis dolemus materiam, sed unde vitam mediocriter sustentabamus, hoc est, unde vestimenta et alimentorum consequeremur omni tempore adjumenta. Cogimur itaque attrita et resarta ferre vestimenta et famem pene semper solis oleribus et emptitiis leguminibus temperare. Hinc queruntur infirmi. Apud nos consueta requirunt, nec inveniunt, hospites. Præsentia tempora infamantur, et Deus ad vindictam sine dubio provocatur. Verum quia, sicut priori

B epistola non adulatorie, sed serio comprehendi, totius Ecclesiæ causa vos dignitate ornatos et familiaritate ⁸⁶ principis donatos credimus, idque rebus cupimus approbari, dum ades Odulphus dicitur elaborare dignamini ut se rex tanto peccato exuat, et nos tam ingenti penuria liberet; ne non tam eum nostra oratio sublevet quam afflictio importabilis deprimat. Siquidem vestra suggestionem institutus magnam potest habere opportunitatem ut quod perperam fecit, immutet, scilicet si sæcularibus, quibus res ecclesiasticas impertitus est, enumeret quæ se ipsum et illos post consecuta sint incommoda, et iratum Deum non, nisi sua ei restituant, esse placandum, nec aliter eos virtutem et consilium recepturos, nisi ex corde ad ipsum Deum reversi, rapinis abstineant, et suæ imbecillitatis conscii, ejus omnipotentis se submittant. Quod nisi facere dominus noster rex acceleraverit, et trepidaverit ubi non est timor, ultra quam dici potest formido ne citissime suis inimicis gaudium pariat exoptatum, nobis autem unice se amantibus opprobrium derelinquat. Bene vos valere cupio et in dies ad meliora proficere. Imitatus veteres eruditionis artifices, etiam nunc nostra recuperare molitus

eodem anno, xix Kal. Januarii. Præterea ista clades contigit cum Lupus jam esset abbas Ferrariensis; ad quam dignitatem is anno tantum 842 exeunte pervenit, ut dictum est ad epistolam 40. Unde manifeste colligitur cladem illam contigisse post annum 842.

^d *Recipiam*. Ego arbitror tum aliquatenus satisfactum Lupo. Nam paulo post concilium Vernense, videlicet Kalendas Januarii, Carolus Calvus præceptum Lupo concessit, quo statuit ut cum ipse aliud beneficium dederit Odulpho comiti, aut cum isdem Odulphus obierit, cella sancti Judoci revertatur ad Ferrarienses.

^e *Duplum detrimentum*. Id est, ad detrimentum animæ et corporis. Ad detrimentum animæ, quod ei poena æterna imminet qui res ecclesiis dicatas aut donatas aufert. Ad detrimentum autem corporis, quoniam, quod multoties repetit Lupus, timendum est ne propter ablatam cellam Deus irascatur Carolo, victoriamque tribuat ejus hostibus: atque id etiam quorundam visionibus astruit paulo infra, itemque in epistola 55. Sic Patres concilii Meldensis profitentur inmissos ab ultore Deo Normannos in Galliam ob non servatos canones concilii Vernensis et aliarum synodorum per eas tempestates habiturum.

essem, nisi hoc frustra tentans experimento proprio comperissem, etiamsi Virgilius revivisceret, et totas a tripartiti operis vires movendis quorundam cordibus expendere, ne lectionem quidem præsentium adepturum.

87 EPISTOLA XLV.

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Omnipotentis Dei, quæso, recordamini, qui gratis dedit vobis vitam, nobilitatem, ^b pulchritudinem, potentiam, laudabilemque prudentiam, et, quod his majus est omnibus, sui cognitionem. Et honorate eum in ^c servis ejus; quia ipsi, utpote habenti omnia, conferre nihil potestis. Polliceri dignatur ille: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v). Estote nobis nimium indigentibus misericordes, ut pro nobis beatitudinem misericordium ipse vobis restituat. Plus minusve quadriennium est ex quo septuaginta duo monachi, quos ad eorum votum electionemque mihi commisistis, quique indesinenter, nobis in diversa occupatis, pro salute ac prosperitate vestra excubant, propter abstractas facultates patiuntur incredibilem vestimentorum, leguminum ac ^d piscium indigentiam; et publica hospitalitas, peregrinis juxta constitutionem priorum regum exhibenda, intermissa est: famuli monasterii squalore torquentur et frigore. Nec possum subvenire miseris, quoniam ab aliis multitudo collecta mihi relicta est, et copia unde sustentabantur ablata. Siquidem intercedente gloriosa ^e matre vestra serenissimus pater vester Ludovicus Augustus ad remediū animæ suæ ac salutem posteritatis supplementum hoc cœnobio nostro contulerat. Nec tamen, cum id haberemus, noxia diffuebamur abundantia, ut in deliciis intemperanter ⁸⁸ solveremur, quia quæ Regula concedit integris facultatibus monasterii vix poterant procurari. Nunc autem longe pauciora consecuti, abstinemus inviti, algeamus coacti: pueros, senes, atque infirmos propter inopiam non fovemus. In tanta calamitate patri et matri vestræ quotidianas preces et annuum officium persolvimus, quasi quod illi contulerunt possideamus. Fecerunt enim illi totum quod potuerunt, et donum suum robustissime firmaverunt. Tangat itaque vos affectus eorum per quos esse copistis. Instaurate illorum eleemosynam ingenti periculo hactenus intermissam. Nec obliviscamini vestri. Etenim vos jam eleemosyna indigetis. Tempus est

^a *Tripartiti operis*. Intellige Bucolica, Georgica et *Æneidem*. Hæc enim opera reliquit Virgilius.

^b *Pulchritudinem*. Etiam pulchritudo pertinet ad majestatem. Unde et aliquæ gentes suos reges non ex nobilitate sumebant; sed eum eligebant qui specie oris et habitu corporis emineret, id est pulcherrimum. Vide virum eruditissimum Freinsheimium in notis ad Q. Curtium, lib. vi, cap. 5.

^c *Servis ejus*. Id est monachis. Hos enim servos Dei per eas tempestates dictos esse vulgari epitheto adnotavimus ad epistolam 25.

^d *Piscium*. Probabile est monachos Ferrarienses tum abstinuisse ab esu carniū. Nunquam enim Lupus conqueritur sibi deesse carnem, sed legumina,

A ut Dei timor atque amor vestram compungat mentem, quia jam pervenit corpus ad virilem ætatem. Ne differatis, quæso, ulterius bonum quod vos velle dicitis: quoniam cum nesciatis quid superventura pariat dies, tamen quia nobiscum quotidie ad ejus judicium tenditis, cui verissime dicitur: *Tu reddes unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi), dubitare nequaquam potestis. *Horribile est autem incidere in manus Dei viventis* (Hebr. x). Nec vero dicere dignemini vos non posse. Siquidem, ut ait Apostolus *Deus non irridetur* (Gal. vi). Scit ille quantum potestatis contulit, qui nonnisi quod justum est exigit. Ne trepidetis timore ubi non est timor. Audete potius benefacere, si in hac vita prospere et in futura feliciter desideratis regnare. Cur enim non constanter audeatis immutare quod nullus justum esse possit ostendere? Consensu bonorum omnium justum est quod poscimus, possibile regali potentia, necessarium nobis, utile non tam nobis quam vobis. Nos enim ⁸⁹ ex hoc beneficio temporalem consequemur usum, vos autem, accedentibus aliis bonis, præmium sempiternum. Flectant igitur pietatem vestram justissimæ supplicationes, humillimæ preces, quas maxima extorquet egestas. Et vel nunc perficere dignamini quod tunc firmissime concessistis, cum vobis Davidicum illud ^f servandum proposui: *Fixum est quod locutus sum* (II Reg. xix). Namque nec aliter decet vestram nobilitatem atque probitatem, quæ omnibus imitabilis esse debet; nec vero aliter convenit vestræ saluti C atque Reipublicæ paci. Nos autem nec in debito famulatu reddendo inveniemur segnes, et in placanda vobis, quantum poterimus, divinitate curabimus esse ferventes.

EPISTOLA XLVI.

CUIDAM NECESARIO.

Justa copiosaque suppetente materia, ne dubitetis tu, et quos fideles judicasti, perfidi commenta subvertere, qui impudentia singulari et beneficiis meis, ut in monasterio nostro subsistens, utitur, et lace-rare non desinit a quo fovetur; atque optus ignominia, et refertus invidia, unde se non valet expedire me conatur propellere. Et quia fugit enim optata victoria, mirabili amentia serere infamiam delectatur; illi similis qui quod se nequaquam recuperaturum cognoscit, amoliri ab aliis non quiescit. Cur autem eum non constantissime invictis et insolubilibus argumentis opprimatis, quem juxta fidem divini orationes, caseum, aliaque similia. Sic, ex instituto sancti Bonifacii, et secundum B. Benedicti Regulam, monachi Fuldenses abstinebant ab esu carniū, ut ipse Bonifacius auctor est in epistola 142, quæ data est ad Zachariam pontificem Romanum. Hodie monachi congregationis sancti Mauri, qui B. Benedicti Regulam severius profitentur, prorsus abstinere ab esu carniū, nisi ob invaletudinem.

^e *Matre vestra*. Judith, postrema Ludovici Pii imperatoris uxore.

^f *Servandum proposui*. Nimirum in exhortatione quam Lupus fecit ad Carolum Calvum, cujus etiam meminit in epistola 53. Ea autem exhortatio nunc non exstat.

culi anima Dei detestetur, quod humana **90** divina- que jura permiscens, seminet inter eos discordias quos vel natura protulit vel religio fratres fecit? Tu vero nullis omnino maleficiis a loco nostro avellaris, quod ope divina nec illud continget quod formidas, et eveniet cito quod optas; consequenterque securi studebimus: ita mihi jam explorata sunt omnia. Demosthenes noster ipso interdum caule indiget, et cibario nonnunquam pane altus fert modice. Desperatione quoque vini ad hoc perductus est ut venali cervisia delectetur; et vel in hoc Tullium superat, cum quod ille dormiens, id iste vigilans patitur. Ita nec lateribus robur comparatur, nec vocis conservandæ cura laborat. Rhetoricæ magis actionis immemor, retinendæ vitæ facultate contentus est. Verum enimvero auctor bonorum omnium nostram et vestram inopiam larga, ut credimus, opulentia abolebit.

EPISTOLA XLVII.

EIDEM.

Non est quidquam quod metuas. Nam et domestici et extranei hostes, tametsi plurimum sibi, nihil mihi oberunt, quod protegere meam parvitatem dignabitur qui me sibi jussit et dedit confidere. Proinde irridenta omnis illorum molitio est qui vel implacabili cruciantur invidia, vel inexhausta cupiditate torquentur.

91 EPISTOLA XLVIII.

SAR.

Contentionis obstinatione posita, et superandi pervicacia, æquus æstimator necessitatum, vide ut affluens annonæ copia, quam tibi commisi, prosit utilitatibus nostris. Namque sationi et animalium pabulo et, cujus ingentem te habere curam desidero, justæ hospitalitati adhibita diligentia, non dubito superfuturum quod præstare non mediocriter commodum possit.

EPISTOLA XLIX.

AD HINC MARUM EPISCOPUM.

Suspiciendo H. antistiti Lupus omnimodam salutem.

Angustiam nostram, quam temporis cum prolixitas, tum etiam asperitas peperit, nuntius a me directus vobis exposuit, nec aliud in paternitate vestra quam quod de ea præsumebam invenit. Sane priores

* *Attiniaco*. Sic restituimus hunc locum ex veteri codice, editio enim Massoni habebat, *Hiniaco*. Palatinum regium fuit in diocesi Remensi, ad Axonam fluvium. Illic duodecim Ecclesiastici ordinis viros, qui diu nocturne divina horis competentibus frequent officia, constituit Carolus Simplex Francorum rex.

^b *Ad Trajectum*. Id est, secus municipium Trajectum, in loco qui dicitur *Marana*, ut est in Capitulis Caroli Calvi. Congressus ille Lotharii imperatoris, Ludovici regis Germaniæ et Caroli Calvi contigit anno 847, mense Februario. Nam de hoc ipso conventu hic agi manifestum est. Ait enim Lupus in epistola 59: « Non ignoratis, credo, reges nostros apud Trajectum hebdomade secunda Quadragesimæ celebraturos colloquium, quod eodem spectat. Nam, ut adnotat Sirmondus, anno 817, Quadragesimæ initium fuit die 16

A certavimus officio; nec tantum poposcimus quantum præstitimus, scilicet implendæ materiam charitatis. Itaque nobis omnium quorum indiget usus penuria jamdiu laborantibus magna properantia subvenite, ut promissionum benevolentiam optatus largitatis consequatur effectus. Hospitatur autem in villa quæ anjphrasticos Viniacus vocatur, et ab *Attiniaco* in Africum plus minusve uno milliario distat. Hoc ideo ut etiam de vectura cogitet vestra insignis prudentia, quod hujus **92** quoque rei nulla nobis facultas est. Quò, et quanto, et quando nos visitaturi sitis, litteris per hunc latorem vicissim redditis pandere dignamini; ut interim et spe refici, et quid nobis agendum sit, valeamus prospicere.

EPISTOLA L.

CUIDAM FIDO.

Non ignoras prolixi temporis laborem quem recuperandæ cellæ studio assumpsisti; quo adhuc flagrans, jussu regis, vita comite, ad colloquium proficiscar quod reges ^b ad Trajectum habituri sunt. Pecunia nobis jam nulla est quæ tanto spatio vix potuit sufficere. Proinde quia non videbatur consilium imperfectos conatus relinquere, donec evidenter appareat, qui eos consequatur effectus, non usquequaque inhonestum credidi opem ab amicis petere, quorum fides mihi non fluxa in similibus inventa est. Itaque maxima spe ad ^c dominam Rh. direxi; cui cum nostro nuntio, aut, si commodius judicaveris, separatim, hujus meæ necessitatis volo causam aperias, eamque quam mollissimis precibus flectas, ut sicut semper, nunc mihi subveniat, et contiguo per hunc meum nuntium argento quo in hoc utar itinere juvet me liberaliter; ut et in cœnobii nostri, pro quo satagimus, instauratione particeps existat, et me sibi devotior, si id fieri possit, efficiat. Si quid etiam ab aliquo tibi datum habes, mihi mittere ingenti necessitate ^d arcato ne graveris, quoniam nihil tam pretiosum aut parvum dirigere poteris quod non patiamur pro victu expendere.

93 EPISTOLA LI.

FRATRIBUS FERRARIENSIBUS.

Dilectis fratribus. Quod gaudium capiam de R. si forte vestrum aliquis ambigit, repetat illud memoria quod auctoritas divina neque rapaces regnum Dei

D Februarii. Synodi porro istius mentionem facit, ut opinor, Hincmarus ad Annulum Lugdunensem scribens, apud Flodoardum, lib. III, cap. 21.

^c *Dominam Rh.* Pessime in editione Massoni, *Dominum Rhodungum*. Constat enim hic agi de pia quadam femina. Infra: eamque quam mollissimis precibus flectas. Sic enim legitur etiam in editione Massoni. Vetus codex diserte scriptum habuit *Dominam Rh.* quod an interpretandum sit de femina quadam cui Rhodungæ nomen fuerit, ut vestigia Massonianæ editionis sequamur, an vero de Rhotilde, aut alia quapiam femina, eruditorum judicio permitto discutiendum.

^d *Arcato*. Ita codex manuscriptus, prorsus bene. Furiosa est lectio quam exhibet editio Massoni, quæ pro *arcato* habet *Arentalo*.

possessuros affirmat (*I Cor. vi*), et ultra dubius esse non poterit. Præceptor vero ejus, ne se insolubile argumentum reperisse gloriatur, accipiat omnium villarum nostrarum meum, meum, inquam, esse regimen et laborem, usum vero fructuum ipsum etiam secundum meam dispositionem fratrum esse communem. Ita nec secularem religio minuit potestatem, nec potestas confundit religionem. Interim prospicite nostris equis, ne a magistro aut a discipulo subtrahantur; et absque ullo in hac parte meo respectu, quidquid secundum leges valetis, contra violentiam pervasoris agere contendite, industriam vestram hoc mihi gratiorem scientes futuram quo major et illustrior exiuerit. Mihi potiora molienti quod opportunitas hinc, imo Deus permiserit, curæ erit perficere. Ego, quoniam cum rege ^a ad Trajectum, Deo volente, iturus sum, quo ei ad colloquium fratres occurrent, et ^b recipiendæ cellæ bona mihi spes est, nec possum adesse vobis, ut unusquisque vestrum agat mecum quod solet et debet, sicut superiore anno convenit nobis, qui potest agere studeat, quousque rediens, si aliquid sit immutandum, cognoscam. Satio studiosissime procuretur; et quod nostri boves post solemne debitum non suffecerint, ⁹⁴ frequentes impleant corrogationes. Bene vos valere cupio et diligentissime orare pro nobis.

EPISTOLA LII.

PRÆPOSITO.

^a E. noster probabilia fecit quæcunque abs te gererentur, quod mihi cordi fuit, moneoque te ut sicut ^C cœpisti, in officio sincera fide permaneas. Furiosum illum, super quo scripsisti, quia etiam pœnitens suspectus mihi est, et germana sanctitate usque ad fastidium satiamur, vehementer me recusaturum cognosce: ac si se ingesserit, ne tridui moras excedat cæteris persuade; quia quod toleremus non opus est nobis extrinsecus quærere.

EPISTOLA LIII.

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Præcellentissime rex. Licet tacendo, loquendo ac scribendo, nihil hactenus profecerim, tamen quia Dei causa est quam ago, quiescere non audeo. Pro vestra salute ac prosperitate vos admoneo et sup-

^a Ad Trajectum. Vide quæ ad superiorem epistolam adnotata sunt.

^b Recipiendæ cellæ. Nondum ergo cellam sancti Iudoci receperat Lupus anno 847, tametsi præceptum Caroli Calvi diu ante datum esset ob eam causam. Ergo nondum Odolphus erat mortuus, neque beneficium aliud a principe acceperat.

^c E. noster. Hic reddidimus bona fide codicem ms. Nam edito Massoni ita habebat: *Frater noster prob. Sincerior videtur lectio vetusti codicis, ideoque eam retineri debere visum est.*

^d Sancto Petro. Quia monasterium Ferrariense dicatum est sancto Petro. Timendum autem Lupo non erat, ne ita familiariter habitus Petrus, ut parvulus vocetur, cum parvulo nostro sancto Petro; timendum, inquam, non erat ne hinc Petrus Lupo subirasceretur. Divo tamen Tiberio displicuisse potuit similis familiaritas in Gotta Messalino qui, ut refert Tacitus in sexto Annalium libro, querens de potentia

A plex flagito ut vosmetipsos liberetis periculo, meque devotissimum vobis famulum secundum frequentes vestras promissiones asperimmo sublevetis labore. Quæ beatæ memoriæ pater vester, intercedente gloriosa matre, peregrinis et Dei servis ⁹⁵ largiti sunt ob redemptionem animarum suarum, hæc afflicti variis necessitatibus, quatuor annorum spatio, quia omnes adesse non possunt, per me reposcunt a vobis. Ut ipsa etiam eorum verba sciatis, dicunt injustum esse ut a vobis fame torqueantur et frigore, cum assidue pro vestra temporali et perpetua salute cogantur orare, nec vos omnino consecuturos felicitatem quam desideretis donec cum parvulo nostro ^d sancto Petro in gratiam amicitiae redeatis. Ac ne putetis eos, joculari, serio confirmant senes nostri experimento se proprio comperisse, idque sibi pueris a senibus esse traditum, quod quicumque monasterio nostro insigne aliquid intulerit damnum, nisi cito resipuerit, magnum incurrit incommodum, aut sanitatis, et vitæ pertulerit dispendium. Ne igitur tali re aut similibus vestram impediatis prosperitatem, nec servorum Dei penuriam contemnatis, nec salutem vestram dubiam faciatis. Reddite potius Deo vota vestra, dum potestis; ad cujus iudicium nimis tremendum quotidie properatis nobiscum, in quo absque respectu dignitatum aut personarum unusquisque recipiet quod meretur. Vita hæc brevis et incerta est, et juniores vobis quotidie moriuntur. Ipse vero Deus promittit et minatur: *Qui glorificat me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (*I Reg. ii*). Ad virilem ætatem perducti estis. Ne timeatis justitiam facere, ut peream thronus vester firmetur. Domine mi rex, considera quod sicut nuper ^e in exhortatione prudenter dictum est, jam pater es, et in magnis adhuc versaris laboribus; et talem te omnibus exhibe ut boni te cupiant et optent videre fortunatum ⁹⁶ atque felicem avum, et post hujus vitæ transitum, cœlestis patriæ possessorem.

EPISTOLA LIV.

NECESSARIO.

Non ignorabam haud aliter te quam voleham quamque oportebat iacturum, et maleficia illius perditissimi maxima ingenti auctoritate præventurum.

^D Manii Lepidi ac L. Arruntii, addidit: *Illos quidem Senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* Matthæus Parisius ad annum 801 refert quemdam theologum, cum disseruisset publice de mysterio Trinitatis, videret autem auditores sibi applaudentes, in hæc verba temere erupisse: *O Jeaul, Jesule, quantum in hac quæstione confirmavi legem tuam et exaltavi!* Apud Bohuslaum Balbinum in Historia S. Mariæ Montis Sancti legimus *Jesulum* pro puero Jesu. Ripamontius vero parte secunda Historiarum Ecclesiæ Mediolanensis, pag. 57, scribit dæmonem in corpore muliebri habitantem, cum post eam frustra deductam ad sancti Syri reliquias, ad sanctum Bernardum abbatem Clarevallensem, qui tum in ea regione erat, adducta fuisset, urgeretur autem dæmon ut inde exiret, ita proclamasse: *Nec me pellere potuit autem Syrohus, nec hodie Bernardolus pellet.*

^e In exhortatione. Vide supra in notis ad epistolam 45.

Unde et tibi gratulor, et omnipotenti Deo si non dignas, certe quantas possum et ago et habeo gratias, qui sic me necessariis aliqua in parte destituit ut tamen hoc dispendium fidissimi devotione suppleret. Nec vero ille impudenter inimicus solum cavendus et eludendus est, verum et hi quos nuper dubitando praefeci, tua semper industria confirmandi, ut dicto audientes existere contendant, nec sibi ullatenus reniti tutum arbitrentur. Voltus noster, cum redierit, forsitan tibi metum detrahet. Interim sine pavere ingratos.

EPISTOLA LV.

* AD MARCWARDUM ABBATEM.

Desiderabili maximaque veneratione suspiciendo Marcwardo abbati clarissimo Lupus praesentem et futuram salutem.

» Nithardi adventus ad ^c Silvacum, quo me monasterii necessitas traxerat, vehementer me letificavit (cujus praesentia factum est ut hae litterae vestrae paternitati redderentur), cum vos esse **97** sospites et communem filium ^d Eigilem ex va-

Ad Marcwardum. Abbatem Prumiensem, ut diximus ad epistolam quintam.

» Nithardi. Dubitare videtur V. C. Paulus Petavius in Syntagmate de Nithardo, Caroli Magni nepote, an de eo intelligendus sit hic locus Lupinus. Monasterii quippe Centulensis in diocesi Ambianensi monachum fuisse hoc suadebat, quod Angilbertus, Nithardi pater, monasterium illud amplificaverat, illicque abbas fuerat, ibidemque sepultus. Praeterea, Nithardus ipse abbas fuit Centulensis. Et tamen videbat Petavius, ex hac Lupi epistola colligi posse, Nithardum eundem monachum Prumiensem potius fuisse quam Centulensem. Ego crediderim Nithardum B. Benedicti institutum arripuisse in monasterio Centulensi, ob memoriam patris; postea vero, ob magnam Marcwardi famam, secessisse in monasterium Prumiense, non ut monachus illic esset, sed ut hospitem. Dein, reversus ad suos, abbas Centulensis factus est; obiitque anno 855, ut existimat idem Petavius. Scripsit libros quatuor de dissensionibus filiorum Ludovici Pii, ad Carolum Calvum Francorum regem. Nam ab istius partibus stetit adversus Lotharium et Ludovicum, honoribus etiam ab eo auctus.

^c Silvacum. Villam regiam in pago Laudunensi, ut ex Hincmari Laudunensis epistola ad Rhemensem collegit Sirmondus. Quare recte hinc concludit idem vir eruditissimus allucinari eos qui Silvacum, sive Silvaticum (utroque enim nomine appellata reperitur haec villa) confundunt cum Silvanecto. Silvaci rursum meminit Lupus in epistola 57. Vide Mabillonium, lib. iv de Re diplom., pag. 324.

^d Eigilem. Qui Prumiensis deinde abbas fuit post Marcwardum anno 855, ut Regino tradit. Anno dein 855, Lotharius imperator, Ludovici Pii filius, monachum se fecit in Prumiensi monasterio, cui tum praerat hic noster Egil. Regino : « Anno Dominicae incarnationis 855, Lotharius, convocatis primoribus regni, imperium filiis suis divisit. Ludovicum Italiam tradidit, cumque imperatorem appellari fecit. Aequivoco vero, id est Lothario, regnum quod ex suo nomine vocatur concessit. Carolo autem, qui junior natu erat, Provinciae regnum largitus est. Dispositis itaque atque ordinatis regni negotiis, valedicens suis, mundum reliquit; atque in Prumiam monasterium veniens, comam capitis deposuit; habituque sanctae conversationis suscepto, in religionis professione diem clausit extremum iii kal. Octobris. » Sed hic accipe veterem fabellam monachi Engolismensis : « Lotharius imperator aegrotans,

A lidissima infirmitate, opitulante favore divino, revalluisse ostendit. Tantam siquidem expertus sum vestram benevolentiam et liberalitatem ut nemini quam vobis me majorem debere sentiam devotionem. Verum quanquam temporis malitia obstitit ne possem hactenus obsequiis pandere quod merito concupiscio, bonitate vestra praefusus audeo supplicare ne ad regem nostrum venire gravemini : quia et res vestras forsitan recuperare poteritis, et nobis in recipienda cella sancti Judoci prodesse plurimum; super qua et vobis jam et mihi saepissime et ^e Ludovico nuperrime tam serio promisit ut, si adesse dignemini, dilationis nullum possit invenire perfugium. Ita et rei discrimine terrebitur, quod et peregrinis nobisque monachis a suo patre et matre **B** relicta stipendia sustulit; et promissionum suarum serie constringetur, ut saltem tunc faciat quod olim se facturum spondidit. Pridie Kalendarum Decembrium ad comitatum accessi; et ingentibus dispendiis atque laboribus cum rege versor assidue spes

factus est monachus in Prumia monasterio pro eo quod patrem de imperio eiecerat et carceratum tenuerat. Quo mortuo, de anima ejus altercatum visa est a fratribus inter angelos malignos et benignos. Sancti angeli dixerunt : Nos non misit Dominus ad imperatorem, sed ad monachum. Vos accipite imperatorem, nos nobiscum ducemus monachum. Angeli sancti secum duxerunt animam. Dæmones acceperunt corpus et violenter a domo extrahere cunctis videntibus ceperunt; sed orationibus fratrum fugati, evanuerunt. » Aliquot post annis Eigil abbas renuntiavit regimini monasterii Prumiensis, ut fidem facit Regino his verbis : « Anno Dominicae incarnationis 860, Egil abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit. » Reversus dein in Franciam, factus est archiepiscopus Senonensis post Venilonem. Odorannus in Chronico : « Anno 865 obiit Wenilo archiepiscopus Senonum, qui Ludovicum, fratrem Caroli, unxit in regem in Burgundia. Huic successit Egil abba. Anno 870 obiit dominus Egil archiepiscopus, qui privilegium sancto Petro fecit de altare Alonis villae. Hic Lothario juniore concedente, et Trejectensium [lege, Treverensium] Episcopo jubente, ex ipsius diocesi et monasterio quod dicitur Promia assumptus, a Carolo rege in monasterio Flaviniensi abba est constitutus. Postea Senonum archiepiscopus ob sui merita factus, quiescit in monasterio sancti Petri. » Vide etiam chartam Eigilis de fundatione monasterii Corbiniacensis in tomo IV Galliae Christianae. Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis : « Anno 865, Wenilo archiepiscopus obiit, sepultusque est apud Vallilias, quinto Nonas Maii, in crypta sanctae Anastasiae virginis. Huic successit in episcopatu dominus Egil monachus, omni bonitate conspicuus. » Ad eum adhuc monachum exstant Lupi epistolae 105 et 109.

^e Ludovico. In manuscripto pro Ludovico legitur ad, hal., in epistola vero 88, Adalh. Id, quia dividere ultra non potui quoniam modo explicandum sit, adnotandum esse existimaui. Nam aliqui Ludovici nomen non est inutile hoc loco; quippe quem et amicum valde Lupo fuisse constat, et ab eo frequenter sollicitatum ut se monachosque gratia, qua apud Karolum Calvum flagrabat, juvaret ad recuperationem cellae. Propter hanc causam nihil mutare volumus. Quis porro fuerit hic Ludovicus vide supra in Notis ad epistolam 22. Hujus tamen Adalh. opera praecipue recuperatam cellam sancti Judoci hic et in alia epistola proficitur Lupus.

meas differente propter absentiam, ut faretur, Odulfi. Is languere dicitur, nec tam periculose ut vel admonitus corrigatur, quod optaremus, nec tam graviter ut moriatur, quod propter ejus a certissimam damnationem doleremus. Properate itaque ut, quoniam propiores aliquantulum facti sumus, post tanta spatia desideratis refovear alloquiis, et vestro annisu, auctore divina gratia, liberer angoribus vix ferendis. Tales, quæso, nostris estote pueris quales non modo nostris, verum etiam vulgo fuistis omnibus paternitate vestram pie querentibus. **98** Exiguitatis meæ nomine charissimum Eigilem et reliquos omnes fratres dignamini salutare. Laboriosissimum difficillimo tempore negotium, præsertim nihil meritis, vobis imponere haudquaquam præsumpsissem, nisi quod rex noster vos ad colloquium invitaret comperissem; adeo ut mihi quoque hoc tempore præceperit ut si forte ad monasterium nostrum accederetis, ad se vos deducendos curarem; utque licentiam impetraturi, inter alia commodè imperatori suggerere possitis a me fratribusque nostris, qui pro eo semper oremus, vos precibus fatigari; ut quoniam ^b de loco nostro sitis, a quo vos corpore duntaxat ecclesiastica utilitas abduxerit, isque diminutione facultatum vehementer attenuetur, atque religioni paupertas impedimento sit, intercessionis opem instaurationi ejus impensissimo studio conferatis. Vale, domine Paterque charissime, Lupique tui semper benigne memineris.

EPISTOLA LVI.

* RATBERTO ABBATI.

Bonis omnibus amplectendo Ratberto Lupus in Domino salutem.

Habita diligenter opportunitatis ratione, suggesti domino regi, annitente Vulfegiso nostro, super Ivone id vos postulare ut quoniam nec ad monasterium remeasset, et verisimile esset eum quæ fuerit solitus iterare, si quando reverti tentaret, ne in sui aliorumque perniciem potestatis ejus præsidio muniret. Siquidem esset indignum ejus majestate, nisi respicientibus, perversis aperire accessum, **99** nedum impunitatis indulgere securitatem. Ille, quo solet vultu cum gratosus appareat, post quedam alia, jure se ipsi monacho deinceps negaturum auctoritatis

* *Certissimam damnationem.* Ex hujusmodi persuasionibus natum est somnium de damnatione Caroli Martelli. Existimabant enim tum nonnulli actum prorsus de salute ejus qui vel ungue summo, ut ita dixerim, perstringere auderet bona monasteriorum. Apud Caesarium sane Heisterbachiensem, qui ante quadringentos annos vivebat, legere est multos magnates æterna morte damnatos ob eam causam. Et id quidem valet in deterrendo aut exhortando. Sic Bonifacius Moguntinus cum aliquot episcopis ex synodo quapiam scribens ad Ethibaldum regem Merciorum ut eum retrahat a pervasione ecclesiarum et monasteriorum, proponit exemplum Cooldredi Merciorum regis, et Osredi regis Deirorum et Berniciorum, qui c ob fracturam monasteriorum justo judicio Dei damnati, de culmine regali hujus vite abjecti, et immatura et terribili morte præventi, a luce

PATROL. CXIX.

A aditum respondit, quo hactenus uti contempserit, atque hoc sibi satius videri ne pereat ut constringatur convenienti custodia priusquam societatis communionem recuperet. Nos vero, tametsi offerret quæ sperare vix omnino possemus, idque, ut par erat, amplecteremur, vos nec citra decretum Regule subsistere nec ultra velle progredi constanter astruimus. De liberalitate vestra quid sentiam nolui præcipiti declarare præconio, donec experirer an copia piscium, quæ ventura erat cum maxima, tum etiam, ut opinabar, optima, mei supergrederetur ingenio facultatem.

EPISTOLA LVII.

EIDEM.

Dilectissimo abbati Ratberto Lupus omnimodam salutem.

Quod flagitastis exsequi absque dilatione contendere; evolutisque ratiocinationibus multis, ad hanc virum compnli conditionem ut non modo noceat nihil, verum etiam prosit plurimum, si erga ejus propinquum, qui tempore tumultus discessit, et instaurata pace reverteretur, benigni exstiteritis. Id vos et libenter facturos et in omnibus quæ jubere dignaretur obsecuturos, dum ejus gratia frueremini, fiducialiter spondendi; atque eo usque institi donec firmissime promitteret nihil se vobis effecturum, nisi prius mecum causam conferret. **100** Itaque modum petitionis meæ hoc fine terminavi, ut si quando rebelles ejus favore suas querelas fulciri deposederent, non vulgo acquiesceret, verum res duntaxat dignas vestræ conscientiæ reservaret. Quædam alia comperi tam caute revelanda ut ea litteris comprehendere tutum non putaverim, tamque necessaria cognitu, ut quam potestis celerius, præterita qualibet alia utilitate, mihi ad colloquium occurrere debeatis. Cæterum, nisi jam molestum sit, profecturo mihi cum rege, si Deus vult, ad Silvæcum nuntium dirigite; ut cum gratias agere cœpero, uberius dicendi copia frustra conantem plurima non destituat. Ut vero epistolam serio claudam, obsecro ne sim vobis oneri quod nimis familiaritatis fiducia multa postulo: quia si vitam et prosperitatem Deus mihi concesserit, non sum nunc ad accipiendum paratior quam quondam ad largiendum esse curabo.

D perpetua extranei, in profundum inferni et tartarum abyssi demersi sunt. » Apud Bonifacium in epistola 49.

^b *De loco nostro sitis.* Itaque Marcwardus fuit primo monachus in monasterio Ferrariensi, dein abbas Prumiensis.

* *Ratberto abbati.* Veteris Corbeie, in diœcesi Ambianensi, qui sub Carolo Calvo floruit, et integro nomine vocatur Paschasius Ratbertus. Exstat autem in veteri codice meo ms. Vita sancti Richarii, abbatis Centulensis, in cujus fine hæc scripta sunt: *Explicit Vita sanctissimi confessoris Christi Richarii, a venerabilibus viris Ratberto, necnon Alcuino Albino, veraci stylo descripta. Supplicatio dicti Albini.*

Dic, quicunque legis præclari gesta patroni:
Paupeis Albani, Christe, memento tui.

EPISTOLA LVIII.

A

EIDEM.

Quod petiistis, necdum regi suggēsi, quod op-
portunitas defuit. Maturabo tamen vobis, coope-
rante Deo, morem gerere, communi honestate ser-
vata. Bene valete.

101 EPISTOLA LIX.

AD MARCWARDUM ABBATEM.

Non ignoratis, credo, reges nostros^a apud Tra-
jectum hebdomade secunda Quadragesimæ celebra-
turos colloquium; quo me trahit ecclesiastica neces-
sitas. Qua urgente, ut vobis jam aliis expressi litte-
ris, cum rege quartum ago mensem, ita ut ne die
quidem a comitatu abfuerim. Præbeat igitur se mihi
saltem illic desiderabilis vestra paternitas, ut nostra
familiariter viva tamen voce valeamus cognoscere.
Si quid preterea, ut passim soletis omnibus, nobis
quoque facultas fuerit impendere, libenter nos ac-
cepturos cognoscite. *Debent enim parentes thesauri-
zare filiis (II Cor. xii)*, ut fallere nescia divini Spi-
ritus confirmat auctoritas. Benigne mei memores
cupio vos valere feliciter.

^a Apud Traject. Vide notas ad epistolam 15.

^b Marcwardo, abbati Prumiensi, ut jam dictum
est. Illi ergo gratias agit Lupus pro missis donis quæ
ab eo petierat per epistolam superiorem. Interim de
sorte sua conqueritur, quod, Marcwardo inviso, a
Trajecto, unde scribitur isthæc epistola, ad monaste-
rium suum rediturus sit. Veruntamen hunc dolorem
levari ait promissione Marcwardi, qui rescripserat
illurum se brevi ad Ferrarienses. Admonet autem
illum Lupus, ne ad se accedat ante secundam hebdo-
madem Maii; quod quinto decimo die post Pascha
habenda sit magna synodus apud Attinicum, cui
putat fieri non posse quin ipse adesse cogatur.

^c Pascha. Quod hoc anno incidit in diem iv Id.
Aprilis.

^d Synodus magna. In conventu apud Marsnam, ha-
bito anno 847, convenerat inter reges Lotharium,
Ludovicum, et Carolum, ut ad firmanda ea quæ in
conventu isto acta fuerant, commune placitum sive
generalis conventus in civitate Parisiorum ageretur
in sequenti festo sancti Joannis. Ergo Carolus, ut
res civiles et ecclesiasticas regni sui disponderet ante
conventum, ut in commune dein cum fratribus suis
consuleret, synodum magnam apud Attinicum me-
dio temporis congregare deliberabat, habendam vide-
licet decima quinta die post Pascha, id est viii Kal.
Maias. Non arbitror tamen eam synodum fuisse ha-
bitam, ut neque Parisiensem. Nam tametsi reges
pacem veluti firmassent apud Marsnam, discordia
tamen dein fuit inter Lotharium et Carolum, ut do-
cent Annales Fuldenses ad annum 847. ^e Hic annus
a bellis quievit, quem Hlotharius et Hludovicus mu-
tua familiaritate transegerunt. Nam uterque eorum
ad donum alterius invitatus, convivii et muneribus
regis honoratus est. Hludovicus tamen Hlotharium
et Karolum, ita ut voluit, pacificare non potuit, re-
nente Hlothario propter injuriam sibi a Gisalberto
vassallo Karli in rapto filie suæ factam. Tandem
rediit iterum concordia apud Marsnam anno 851.

^f Attinicum, palatium regium, in diocesi Rhe-
mensi situm, ut dictum est ad epistolam 49.

^g Nequaquam patientur. Itaque sanctissimi Eccle-
siæ Gallicanæ antistes adeo magni faciebant Lupum
nostrum, ut eum spectarent veluti conditorem cano-

EPISTOLA LX.

AD EUNDEM.

Charissimo Patri^b Marcwardo Lupus.

Officiosa humanitas vestra vicit petitionem meam,
quæ leviter tetigit quod temporis poscebat neces-
sitas. Proinde fuit ea gratior quam æstimare valeant
graminarum expertes. Molestissime autem fero quod
vobis non visis discedo. Quanquam consolator meam
mœstítiam quod post Pascha nostram vos visita-
turos pollicemini parvitatem. Commode autem et me
præsentem 102 id vos facturos puto, si secunda
hebdomade mensis Maii iter ad nos arripiatis. Nam
quinto decimo die post Pascha^d synodus magna, ut
aiunt, apud^e Attinicum celebrabitur; cui me abesse
^f nequaquam, ut credo, nostri præsules patientur.
^g De cella nostra nihil aliud paternitati vestræ pos-
sum exprimere nisi quod promissionum ubertas spes
nobis varias pene quotidie pariat, et quod, sicut om-
nium, præter malorum, illius quoque rei effectus
incertus sit. Abbas monasterii quod Germanice^h Sa-
ligstat appellatur, cui nomen estⁱ Ratlegio, partem
quamdam cujusdam libri faciet mihi describi, eam-
que vestro, mihi reddendam, nuntio se traditurum
promittit; atque obsecrat ut tabulas quas Hilpericus

num, atque adeo ejus præsentiam in synodis neces-
sariam quodam modo existimarent. Jam enim expe-
rimentum sacræ eruditionis fecerat in canonibus
concilii Vernensis, ut ad epistolam 42 dictum est.

^h De cella nostra. Id est, sancti Judoici, nondum
ergo ea loco reddita fuerat, tametsi illi bona spes
affulsisset recuperatum iri in conventu Trajectensi,
ut patet ex epistola 51.

ⁱ Saligstat. Hodie Seligenstatt. Monasterium est
in diocesi Moguntina, ad Mœnum amnem situm,
quod oppido nomen fecit. Conditum autem fuit ab
Eginhardo, Caroli Magni notario, qui primus illic
abbas fuit.

^j Ratlegio. Hujus abbatis Seligenstadiensis nomen
omissum est in editione Massoni. Exstat autem in
codice manuscripto. Successit Eginhardo, qui eum
vocat Ratleicum in actis translationis sanctorum
maritum Marcellini et Petri. Assentior enim eru-
dito viro et diligenti Christophoro Browero, qui
Ratleicum abbatem Seligenstadiensem eundem prorsus
esse censet quem Eginhardus in Actis illis vocat
suum notarium, lib. 1, cap. 11. Ratleici epitaphium
composuit Rabanus, archiepiscopus Moguntinus,
quod sic habet:

En servus Christi, RATLEICUS nomine dictus,

Corpore hic pausat, spiritus alta petit.

Presbyter hic fuerat, sophiz et studiosus amator.

Officium abbatis et bene gessit opus.

Sollers, ac strenuus, divine dogmata legis

Servando didicit, atque alios docuit.

Is ex Colonia adveniens, regi en Ludovico

Conjunctus vassile, utilis huiusque fuit.

Plerum nam docuit verbis, et scribere fecit

Quæ fuerant apta plurima ad officia.

Nam juvenis vitam hæc iniquens, migravit ad æthra,

Atque ibi cum Christo gaudia vera tenet.

Vides hic, lector, Ratleicum commendari ob stu-
dium Scripturæ, quod videlicet diligenter describi
curaverit optinorum auctorum lucubrationes. Quæ
observatio multum illustrat locum istum Lupi, qui ait
Ratlegium eam in se curam suscepisse ut partem
quamdam cujusdam libri Lupo faceret describi.
Tum ex epitaphio discimus eum immatura morte
creptum

pictor a beatis vovit martyribus, hebdomada secunda post Pascha ipsi dirigere dignemini. Quod etiam causa petitionis meae vos maturare cupio; ut cum ad nos veneritis, præfatam partem ipsius libri nobis afferendam curetis. In pueris multum nobis præsteritis, si quod cœpistis paterna pietate non gravemini consummare. Capitis autem dolorem nepoti meo parcitas potus forsitan detrahet, si ejus appetentior fuerit deprehensus. Alioqui nostro curandus reservabitur medico, qui omnes, quorum nullam non ignorat, depellere se posse confidit infirmitates. Integerrime vos amans felicissime valere desidero, et ut me semper apud Deum præcipue juvare dignemini supplex efflagito.

103 EPISTOLA LXI.

^b AD GUIGMUNDUM EBORACENSEM EPISCOPUM.

Reverentissimo magnaue veneratione suspiciendo Guigundo, Eboracensis Ecclesie antistiti, cunctisque sub eo Domino a Deo famulantibus Lupus abbas et universa cenobii Ferrariensis congregatio in Domino salutem.

Ingens fluxit spatium temporis quod, perturbacionibus variis crebrescentibus, societas quæ a præcessoribus nostris, auctore Domino, inita est, nulla præter orationes protulit indicia charitatis. Nunc autem aperiens se gratia pacis, et recepta cella sancti Judoci, unde et hæc scribimus, curavimus, ut par fuit, priores certare officio, vosque sive ad repetendam sive ad declarandam amicitiam provocare. Ac primum illud ante omnia suppliciter poscimus, ut et in privatis et in publicis precibus nostri memores esse dignemini. Deinde volumus ut vicissim nobis præstare studeamus quidquid gratiosum fore litteris utrique directis constituerit et facultas permiserit. Maturate igitur vestram nobis pandere voluntatem, ut et ad morigerendum vobis continuo præparemur,

a *Beatis martyribus.* Id est, sanctis Marcellino et Petro, quorum sacre reliquie exstant in basilica monasterii Seligenstadiensis, illuc delatæ cura Eginhardi anno 827, ut tradit auctor Annalium Fuldensium his verbis: « Corpora beatorum Christi martyrum Marcellini et Petri mense Novembri in Franciam allata sunt. » Eam basilicam inceptit Eginhardus; Ratalicus perfecit. Illepericus vero pictor, ut docet Lupus, tabulas voverat ad ornandam basilicam. Rabanus, hymno 24, de sanctis Marcellino et Petro:

Hos Christi testes Romana ascivit ab urbe
Vir probus Anhardus, constituitque locum.
Cujus successor perfecta presbyter aula
Ratalicus, sanctis condidit huic titulum.

^b *Ad Guigmundum.* Eboracensem episcopum in Anglia. Nulla illius mentio exstat apud Willelmum Malmesburiensem, præter nudum nomen. Vocatur autem illic Wimundus. Obiit anno 854, ut tradit Mattheus Westmonasteriensis. Franciscus Godwinus, episcopus Herefordensis scribit eum in cathedra Eboracensi successisse Vulsio, illicque sedisse annis septemdecim. In veteri catalogo archiepiscoporum Eboracensium, qui in lucem prodiiit opera ac beneficio R. P. Labbei, hæc leguntur: « Post Eanbaldum Vulsius rexit archiepiscopatum, Eanredo regnante. Moriens autem Vulsius, Wimundum habuit succes-

A et fructu dilectionis Dominus Deus noster glorificetur ac delectetur. Cupio vos valere feliciter, amantissimi Patres.

104 EPISTOLA LXII.

^d AD ALTSIG. ABBATEM.

Venerabili Altsig. abbati Lupus monasterii Bethlehemitici sive Ferrariensis in Domino salutem.

Ingenti clementia Dei nostri discordiæ peste mitigata, quæ totas Gallias Germaniamque hactenus vexavit atrociter, inter ipsa pacis exordia factus quod inter nostram vestramque olim fuit Ecclesiam directis ad reverentissimum Guigmundum episcopum litteris studui renovare. Quia vero vos amore sapientiæ, cujus et ego sum avidus, flagrare comperi, vel secundum illud Tullii, *pares cum paribus facile congregantur*, vel juxta receptæ Scripturæ assertionem, *Omne animal diligit sibi simile, sic omnis homo*, hac epistola meam offero et vestram expeto amicitiam, ut nobis vicissim cum in sacris orationibus, tum etiam in quibuscumque aliis utilitatibus prodesse curemus. Atque ut quod polliceor vos exsequamini priores, obnix flagito ut questiones beati Hieronymi, quas, teste Cassiodoro, in Vetus et Novum testamentum elaboravit; e Bedæ quoque vestri similiter questiones in utrumque Testamentum, itemque memorati Hieronymi libros explanationum in Jeremiam, præter sex primos, qui apud nos reperiuntur, cæteros qui sequuntur; præterea Quintilianii Institutionum oratoriarum libros XII, per certissimos nuntios mihi ad cellam sancti Judoci, quæ tandem aliquando nobis^c reddita est, dirigatis tradendos. Lantanno, qui bene vobis notus¹⁰⁵ est, ibique exscribendos vobisque quam poterit fieri celerius remittendos. Quod si omnes non potueritis, at aliquos ne gravemini destinare, recepturi a Deo præmii impletæ charitatis, a nobis autem quancun-

sorem, præfato rege regnante. Cui decimo sexto episcopatus sui anno, morienti Wilhere, successit in archiepiscopatum.

^c *Deo famulantibus.* Id est, monachis Ecclesie Eboracensis. Nam tum monachorum plena erant omnia apud Anglos, ex instituto B. Augustini. Erat autem magna societas inter monachos Eboracenses et Ferrarienses: quam, quod interrupta esset, redintegrati postulat Lupus. Itaque abbas ille, ad quem scripta est sequens epistola, erat abbas monachorum Ecclesie Eboracensis.

^d *Ad Altsig.* In editione Massoni legitur, *Ad Altsigum abbatem.* Ego vero nolui recedere a scriptura veteris codicis. Erat autem ille abbas monachorum Ecclesie Eboracensis, ut dixi.

^e *Bedæ vestri.* Id est, ex Anglia vestra oriundi, illique nati. Fuit autem vir magni nominis, ut lippis etiam tonsoribusque notum esse arbitror. Obiit anno 735, hoc est, centum plus minus annis ante quam Lupina isthæc epistola scriberetur. Vide Labbeum in Dissertatione historica de scriptoribus ecclesiasticis et notas nostras ad epistolam 76 Lupi.

^f *Reddita est.* Hinc colligitur eam epistolam non esse scriptam ante annum 847. Nam ex epistola 51 constat nondum Lupo redditam cellam S. Judoci, quo tempore reges ad Trajectum conventuri erant. Id vero colloquium habitum est initio anni 847, ut adnotatum est ad epistolam quinquagesimam.

que possibilem duntaxat cesseritis vicem tanti laboris. Valete, nosque mox ut se opportunitas obtulerit exoptabili responso lætificate.

EPISTOLA LXIII.

* AD PRUDENTIUM EPISCOPUM.

Charissimo suo Prudentio Lupus in Domino salutem.

Septimo Idus April., > Heriboldus episcopus paulo ante regressus a rege, mandavit mihi ex præcepto ejusdem regis ut quoniam se ipse < legationis functione absolvisset, eandem nos strenue ac celeriter < exsequeremur, ut in conventu generali memoratus rex de singulis locis posset certior fieri. Itaque quia et tempus appropinquat, nec sine difficultate, maxime propter equorum pabulum, colloqui possumus, nec vero ante copiam herbæ quod jubetur inchoare, et valetudinem vestram, et quid super hac re vobis placeat continuo directis litteris declarate. Ut autem hinc meam sententiam vobis aperiā, supervacuum judicio loca quorum statum jam perspeximus, iterum adire, quando nulla sit correctior subsecuta, et in Aurelianensi ac Senonico, et vestro ac nostro pago, restent quedam cœnobīa in quibus tempus interim terere possimus, ut sicut in aliis locis, ita et in his etiam emendanda per nos rex cognoscat. Et ne in legatis ejus ipsis **106** jussio contemnatur, si voluerit, sanciat. Quanti enim simus habiti, imo ipse qui nos miserat, nobis impensus honor patefecit et monasteriorum instaurata religio. Proinde antequam legationem adoriāmur, regi per me de his quæ videbuntur suggerere statui et < tractorias accipere, et tunc favente Dei gratia proficisci. Vicissim ergo sensum vestrum litteris exprime, ut optimū factū ex utriusque ingenio colligatur. Illud autem non vos fugiat, quantumcunque

* Ad Prudentium episcopum. Trecassinum, ut habebat titulus in editione Massoni, et aliunde satis notum est.

> Heriboldus episcopus. Antissiodorensis, ad quem sunt plures ipsius Lupi epistolæ.

< Legationis functione. Ea legatio Lupi et Prudentii contigit anno 844, ut dictum est in Vita ipsius Lupi. Quod confirmatur ex epistola 52, < Superiore anno, inquit, missus in Burgundiam, decem equos amisi. > Epistola autem illa scripta est anno 845, ut illuc adnotavimus.

< Exsequeremur. Id est: Quoniam Heriboldus episcopus se excusavit ab obeunda legatione quam illi Carolus commiserat, jussit princeps ut ego tuque, Prudenti, eam curam susciperemus, quam Heriboldus detectavit. Legatio autem illa hujusmodi erat, ut legati illi vice regia visitarent monasteria in regno Caroli constituta, et si quid animadversione dignum existimarent, ad principem referrent, ut diximus ad epistolam 12.

< Tractorias. Missis omnibus, ut ad Capitula Caroli Calvi adnotat Sirmondus, ad legationes suas profecturis tractoria dabatur, id est, epistola cujus beneficio suscipiebantur et conjectum accipiebant, id est, pensionem et tributum, quod ab his haud dubie exigebatur quorum causa legati mittebantur. In tractoriis porro adnotari solebat quantum cuique misso pro ejus conditione suppeditari oporteret. Ideoque tractoriam stipendialem vocat Agobardus.

A in hac legatione laboraverimus, nec nobis nec hominibus nostris aliquid remittendum quin agamus quod cæteri, si motus his qui hactenus vexarunt exstiterint similes.

EPISTOLA LXIV.

EXHORTATIO AD REGEM CAROLUM.

Ut pacifice feliciterque regnetis observanda vobis fidei devotione collegi. Creatori vestro Deo et judici futuro gratias habete semper et agite, qui vos hactenus malis pluribus liberavit, et bonis multiplicibus exornavit; utque vobis initium, profectum atque perseverantiam in bonis actibus largiatur quotidianis precibus flagitate. Cum essetis parvuli, loquebamini ut parvuli, sapiebatis ut parvuli. Nunc autem ad virilem perducti ætatem, secundum eundem Apostolum (1 Cor. xiii), in quo evidenter Dei Spiritus loquebatur, evacuatæ quæ fuerunt parvuli. Scilicet stulta quæque atque inania declinantes, rationabilia, præsentī et futuræ salutī profutura, sectamini. **107** Quæ agenda sunt prospicite diligenter et retractate subtiliter, communicato consilio cum Dei vestrisque perfecte fidelibus, quia, ut divinum nos instruit eloquium, qui sibi nequam est, cui bonus erit? (Eccli. xiv.) Nec vos cuiuslibet ita subiectis ut ad ejus arbitrium omnia faciatis. Cur enim regium nomen prætenditis, si regnare nescitis? ut pace cunctorum dixerim, non expedit vobis et populo ut aliquem vobis æquetis, nedum præponatis: quoniam Deus, qui scit quid sit in homīne, præmonet ne des potestatem filiis tuis in vita (Eccli. xxxiii), quia melius est ut illi te deprecantur quam tu illos. Si filiis hoc non est concedendum, quanto minus aliis? Vicem vos gerere Dei quis ignorat? At ipse dicit: *Gloriam meam alteri non dabo* (Isa. xlii). Non admittantur ergo a vobis monitores, quos < bajulos

Vide lib. iv Capitul., cap. 75, et Marculfum, lib. i, cap. 11, cum notis eruditissimi Hieronymi Bignonii, itemque notas Justelli ad codicem Canonum Ecclesiæ Africanæ, pag. 95.

< Bajulos. Id est monitores, ut interpretatur Lupus, verbo Sallustii utens, sive rectores imperatorie juventutis, ut verbo Taciti utar. Gesta Dagoberti I, Francorum regis, qui Clotarii II filius fuit: < Huic fuit filius nomine Dagobertus, quem ex Bertetrude regina suscepit, qui patri succederet et industria dignus et viribus. Hic denique in annis puerilibus positus traditus est a genitore venerabili ac sanctissimo Arnulfo Metensium urbis episcopo, ut cum secundum suam sapientiam enutrit, eique tramitem Christianæ religionis ostenderet, atque ei custos et bajulus esset. > Annales Bertiniani ad annum 861: < Karolus dimisso filio suo Ludoico sub Adalardi, Irmintrudis reginæ avunculi, bajulatione, > etc. Item ad annum 879: < Filium et æquivocum suum Ludovicum bajulationi Bernardi, comitis Avernici, specialiter committens. > Inde tutela vocatur *bajulium* in actis ævo D. Ludovici regis Francorum confectis. Sic Ludovico Pio adhuc in cunis vagienti Carolus Magnus præposuit *bajulum Arnoldum*, ut scribit auctor Vitæ Ludovici. Vide epistolam 11 Hincmari ad Carolum III imp., cap. 2, § 7.

Hanc epistolam Baronius sentire videtur scriptam esse anno 850.

vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur, et meliorem amorem alienent a vobis. Imitatione Dei nolite a personaliter judicare; sed in eadem causa dives, mediocris et pauper, eundem vos sentiant; ut sit quod potentes terreat, et quod mulceat non resistentes. Bene semel gesta nunquam nisi in melius immutaveritis, ut fidem vestram atque constantiam cuncti mirentur. Fugite levitatem, morum maturitatem apprehendite, ut vestra probitas cunctis possit prodesse subjectis. Vitae malorum societatem, quoniam, ut scriptum recollitis, *corrumpti mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). Amplectimini bonorum collegium, quoniam *cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris* (Psal. xvii). Et apud eundem regem et prophetam pulcherrime dicitur: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabit in medio domus mea qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum* (Psal. c). Ne metuatis potentes, quos ipsi fecistis, et quos cum vultis extenuare potestis. *Ne confidatis in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus* (Psal. cxlv); sed transferte spem vestram ad Deum, qui fecit cælum et terram, qui custodit veritatem in sæculum. Concipite honestam veritatem, ut quod vos non decet præstare, nemo scienter a vobis audeat postulare. Cogitate multa, nec dicatis omnia, quia vel juxta divinam Scripturam qui custodit os suum, custodit ab angustiis animam suam (Prov. xxi), vel juxta sæcularum litteraturam: *Quod occultum velis, nemini dixeris. Quomodo namque poteris ab alio exigere silentium quod tibi ipse non prestas. Et: Non potest vox missa reverti* (Horat. de Arte, v. 390, quoad sensum). Commune utilitatem et opportunitatem omnium charissimam vobis omnes intelligant, ut certatim omnes sibi vos præferre contendant. Divinas et humanas leges, justas duntaxat, nemo sinatur contemnere, quia malorum impunitas vitiorum semper peperit incrementum. Hu-

^a *Personaliter judicare.* Hoc est, in judiciis feren-
dis imitari Deum, apud quem non est acceptio
personarum. Juxta illum dives et pauper æque tuli
sunt. Sic porro locutus est etiam Cassiodorus, cu-
jus ea sunt verba in epistola 8 libri II: « Quis
melius ad æquitatis jura diligitur quam qui sacerdo-
tio decoratur? qui amore justitiæ, personaliter nesciat
judicare, et diligens cunctos in commune, locum non
relinquat invidiæ. »

^b *Audeat postulare.* Lupus in exhortatione ad
Carolm Calvum in cap. 12 synodi Venerensis: « Nec
a te quisquam petere audeat quod majestatem tuam
præstare non debeat. »

^c *Sæcul. litter.* Illud est constantissimum, persua-
sum fuisse Lupo librum illum de moribus, qui Se-
nece tribuitur, Senecæ esse. Quippe testimonium
sequens laudat ex seculari litteratura, id est, ex
autore non Christiano. Deinceps ergo superest in-
vestigandum an re vera sit Seneca, an vero Martini
Dumiensis, ut placuit quibusdam. Ego crediderim
prius ab Seneca scriptum, postea vero a Martino
descriptum et abbreviatum; qua arte librum Senecæ
suum fecit. Certe sequentes sententiæ, quæ haud
dubie laudantur isthic ex illo libro, aliis verbis, et

A militas cuncta opera vestra venustet, quia scriptum
est: *Quid superbit terra et cinis?* (Eccli. x.) Et:
*Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram
Deo invenies gratiam* (Eccli. iii), et ipse Redemptor
noster admonet: *Discite a me quia mitis sum et
humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*
(Matth. xi). Eleemosynis assiduis Deum vobis pla-
cate secundum illud: *Miserere animæ tuæ placens
Deo* (Eccli. xxx), quia, ut sacræ continent Litteræ,
*eleemosyna a morte liberat, et non patitur animam ire
in tenebras* (Tob. iv). Salvator quoque hanc ita
commendat: *Date eleemosynam, et omnia munda
sunt vobis* (Luc. xi). Glorificate Deum in omnibus,
quia ipsa testatur: *Qui glorificat me, glorificabo eum;
qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. ii).
Rex etiam et propheta eximius sic sibi Deum præ-
ponit: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini
tuo da gloriam* (Psal. cxiii). Hæc studiose custodien-
tes, Deo et bonis quibusque placebitis; rebelles
Deo, ut credimus pro vobis pugnante, comprimetis
atque vincetis, et post regnum temporale atque la-
boriosum consequemini sempiternum et vere quie-
tum.

EPISTOLA LXV

FRATRIBUS QUIBUS PRÆERAT.

Dilectis fratribus suis Lupus abbas in Domino
salutem.

Flagrante cupiditate hostes nostri multa quidem
conati sunt, sed protegente nos Domino meritisque
sanctorum spe sua dejecti sunt, eodemque opitu-
lante, nunquam optatum sibi consequenter effectum.
Quod vobis declarare studui, ut Deo et sanctis ejus
dignæ gratiæ referantur, et recepta securitate men-
tes vestræ quietis gratia perfruantur.

EPISTOLA LXVI.

AD REGINFRIDUM EPISCOPUM.

Reverentissimo præsuli Reginfrido Lupus in Do-
mino salutem.

Profecturus Romam, transitum nobis fore haud

quidem elegantioribus, proferuntur a Lupo quam
habeantur apud Martinum Dumiensem, apud quem
sic scriptum est: *Quod tacitum esse velis, nemini
dixeris. Si tibi non imperasti, quomodo ab alio
silentium speras?* Itaque fragmentum Senecæ habe-
mus in hac Lupi epistola.

^d *Reginfridum episcopum.* Cujusnam sedis episco-
pus fuerit non liquet. Neque enim mihi placet quod
adnotant Sammarthani, eum nimirum esse qui Mel-
densis episcopus fuit, synodoque Pontigonensi inter-
fuit anno 876. Nam multis ante annis obierat Lupus,
quam Ragenfridus fieret episcopus Meldensis. Et
fortassis iste Reginfridus fuerat antea notarius Caro-
li Calvi regis. Nam in præceptis illius temporis
reperio Ragenfridum notarium subscripsisse ad vi-
cem Ludovici. De Pontigone porro, quoniam occasio
tulit, afferam verba Caroli Simplicis, quæ item de
situ illius loci dirimunt. Sic autem loquitur in præ-
cepto quo dotem constituit conjugii suæ Friderinæ:
*Pontigonem, quin etiam in pago Perienensi super fluvio
Saltum et Brustionem.* Nominatur autem *Pons Hu-
gonis* in Annalibus Anianensibus, vitio haud dubie
librarium. Vide lib. iv de Re diplom., pag. 317.

longe ab **110** urbe vestra didicimus; ubi vestram A humanitatem, quam animo præcipimus, re ipsa cupinus experiri, maximeque, cuius penitus copia deest, Italice moneta argento, quod solum usui futurum est nobis, permutandi; id interrogati concorditer quique confirmant. Conspectum quoque vestrum, favente Deo, nobis exhibeitis, ut officii beneficium hac, ut decet, gratia cumuletis. Sane adventus nostri certum tempus præfigere non valeo. Tamen hunc futurum aut præcipiti æstate aut prima suspicor parte autumnii. Bene vos valere cupio.

EPISTOLA LXVII.

AD W.

Venerabili V. Lupus.

Nec opinanti mihi, optanti tamen, videndi vos occasio sese obtulit, quod ab urbe quæ in vestra cura et patrocínio requiescit Romam proficiscentibus, quo ipse tendo, iter patere cognovi. Facite itaque ut, positis aliis occupationibus, sincere charitatis fruamur alloquiis, et de præsentis utilitate et futura salute tractemus. Otiosum autem existimo præmonere ut me juvare his quæ usus poposcerit studeatis, cum nihil derogare debeam vestræ prudentiæ et liberalitati confidere plurimum. Peritiam ergo regionis in qua versamini, affectumque patriæ in qua orti sumus, præstare nobis contendite. Transibo vero, si Deus vult, per vos, ut opinor, aut extremo æstate aut certe primo autumnio. Cupio vos valere feliciter.

111 EPISTOLA LXVIII.

AD DOMINUM MARCWARDUM ABBATEM.

Charissimo ac desiderantissimo Patri Marcwardo Lupus plurimam salutem.

^a Apostolici. Id est, Romani pontificis.

^b Munerum intercessione. Jam tum videlicet persuasum erat orbi nostro curiam Romanam esse munerum avidissimam, nihilque apud eam obtineri posse gratis, adeoque omnia Romæ esse venalia. Itaque profectus Romam Lupus, viatico se instruere cogitabat, ne repulsam ab apostolico pateretur. Corrogare ergo studuit munera quibus illum permulceret. Hunc Lupi locum laudat reverendus Pater Cellotius in Historia Gotteschalci, ut eorum refellat opinionem qui scribunt Gotteschalcum Romam profectum ad papam penetrasse. Id vero negat Cellotius, eam videlicet ob causam quod probabile non sit aures Romani pontificis patuisse pauperculo monacho nihil munerum offerenti, cum eadem tempestate vir præcipuæ dignationis apud Carolum Calvum regem, Lupus, inquam, abbas Ferrariensis, non existimaverit propitium sibi fore episcopum Romanum, nisi munerum oblatione permulceretur. Ex qua Cellotii observatione discimus vanam et futilem esse illustrissimi cardinalis Baronii interpretationem, qui munera illa Lupi interpretatur de muneribus quæ amicitia ergo dabantur pontificibus Romanis, adeoque *symbolum charitatis exprimerent in dante, et in accipiente non arguerent avaritiam*, ut ad annum 865 scribit Baronius. Nam si ea de causa Lupus munera corrogare studuit, quod existimaret propitium sibi non futurum apostolicum, nisi muneribus in antecessum placaretur, ut observat Cellotius, manifestum est Lupi munera ex necessitate magis quam ex charitate profecta esse, adeoque in accipiente arguere avaritiam. Fateamur tamen pontificem Ro-

Orationis gratia et quarumdam ecclesiasticarum studio causarum, quas, Deo volente, reversus, cum vos videro, paternitati vestræ aperiam, Romam proficiscor. Et quoniam in conficiendis rebus ^a apostolici notitia indigebo, ea vero sine ^b munerum intercessione iniri commodè non potest, velut ad paternum, imò ad maternum gremium ad vos confugio, supplicans ut sicut nunquam mihi in ulla necessitate defuistis, ita in hac adesce dignemini, mihiq;e, si ullo modo potestis, per præsentem nuntios duo saga veneti coloris et totidem lintea, quæ Germanice ^c glizza vocantur, dirigatis, quæ illi comperi esse charissima atque gratissima. Horum si fuerit vobis integritas ardua, nequidquam videbitur nobis ipsa mediata contemnenda. Namque ita ^B sæculari eruditione docti sumus ut sperantes minora, majora poscamus. Ac ne ingenio nostro latiore defuisse materiam suspicemini, si equo tollitario, vel quolibet alio fortissimo, nostrum iter sublevaveritis, plurimum nobis collatum esse ducemus. Sane nihil me obtinuisse moleste non feram, si communicatis his litteris cum communi filio Eigile, ^d risum uterque vestrum tenuerit. Cupio vos valere feliciter, meique benigne memoriam gerere.

112 EPISTOLA LXIX.

C AD ANSBALDUM.

Dilecto suo Ansbaldo Lupus salutem.

Moleste tuli quod tanta opportunitate comperta, ut parcissime dicam, nihil mihi vel mandare vel scribere voluisti. Tamen, quanquam curam nostri tam facile deposuisti, quod in te reprehendo, ipse nequaquam imitabor, sed me aspernantem pio complectar colloquio. Tullianas epistolas, quas misisti,

manæ tum Ecclesiæ præsidem avaritiæ vitio laborasse. Nihilominus sancta est Ecclesia Romana. Aliud enim sunt jura sedium, aliud vitia presidentium, ut ait sanctus Leo.

^c Glizza. Unde *comisia glizzina* apud monachum Sangallensem in Vita Caroli Magni. Sic enim legit Franciscus Pithecius, non autem *cilicina*, ut perperam habet editio Duchesnii lib. 1, cap. 59. Et patet telam glizzinam fuisse magni pretii.

^d Risum tenerit. Respicit ad sales superiores quibus perstrinxit curiam Romanam. Ac sibi gratulatur quasi rem palmariam ac triumpho dignam fecerit. Sic semper melioribus ingeniis placuit industriam suam in talibus jocos exercere, etiam cum periculo offensionis. De se testatur Cicero non posse se effugere hanc offensionem. Sic enim scribit in epistola 16 libri ix epistoliarum ad familiares: *Effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi est abjicienda; quod si id possem, non recusarem.* Manifesta autem hic erat offensio, si Marcwardus hanc epistolam misisset Romam. Sed nimirum existimabat Lupus multa joca esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur, multa seria, neque tamen ullo modo divulganda, ut in secunda Antonianarum scribit Tullius. Id quod Marcwardus quoque virum prudentem et amicum suum non latere putabat. Itaque libere se ad eum scribere posse credidit.

^e Ad Ansbaldum. Monachum Prumiensem atque adeo Eigilis socium, cujus infra mentio est. Ad eum tum abbatem Prumiensem scripta est epistola 117,

cum nostris conferri faciam, ut ex utrisque, si possit fieri, veritas exculpatur. Tu autem huic nostro cursori Tullium in Arato trade, ut ex eo quem me impetraturum credo quæ deesse illi Egil noster aperuit suppliceat. Bene vale, et tuis me semper orationibus protege.

EPISTOLA LXX.

AD MARCWARDUM.

Desiderantissimo et integritate vitæ merito suspiendo Marewardo abbati Lupus perpetuam salutem.

Dignas vobis rependere gratias non valemus, sed non idcirco vel verbis id tentare non debemus. Si quidem inter alia quæ nobis jam plurima præstitistis, linguæ vestræ pueros nostros fecistis participes, cuius usum hoc tempore pernecessarium nemo nisi nimis tardus ignorat. Itaque non islis gratam rem solum, verum etiam utilissimam nobis omnibus **113** contulistis. Dilectissimum fratrem Eigilem et ceteros iv Non. Septembris lætus excepi. Sed ut congruum curationi tempus impenderent, justo celerius dimisimus, ea conditione obstrictos ut per nos, dum redierint, proficiscantur. Sumus enim de eorum sanitate et ipsorum et vestri causa vehementer solliciti. Cæterum huic novitium cursorem nostrum vestræ sanctitati commendamus, omni genere conversationis professioni suæ respondentem, nisi quod adhuc, credo propter timores nocturnos, solus curare non potest. Opto vos valere feliciter, meique semper paterno affectu meminisse.

EPISTOLA LXXI.

AD REGEM CAROLUM, ANTE RECUPERATIONEM CELLÆ.

Præcellentissime domine mi rex, humiliter supplico ut suggestionem tui devotissimi famuli digneris prudenter cognoscere et clementer tractare. Religiosissimus imperator Ludovicus, vestræ nobilitatis auctor, ad petitionem gloriosissimæ memoriæ Judith Augustæ matris vestræ cellam sancti Judoci monasterio Ferrariensi contulit, et suum donum a præcepto firmavit; ut et monachi absque inopia in monasterio Deo servirent, et in præfata cella hospitalitatem juxta Dei timorem peregrinis impenderent, atque pro utriusque salute et prosperitate Dominum ^b delectabiliter exorarent. Eorum elemosynam primo benigne concessistis, **114** novo etiam præcepto firmastis; sed postea ad persuasionem eorum qui cum Dei offensione non timent ditescere, evacuata duplici elemosyna, votum sæcularium de

^a *Præcepto.* Id est, diplomate regio. Sic enim tum vocabant diploma principis. Nos hodie vocamus litteras patentes.

^b *Delectabiliter exorarent.* Illis enim solemnibus verbis finiebant præcepta regia monasteriis concessa: *Quatenus ipsos monachos pro nobis, conjuge proleque nostra, vel pro stabilitate totius regni nostri, juxta Domini misericordiam exorare delectet.* Sic ergo scriptum fuit in præcepto Ludovici Pii de cella S. Judoci.

^c *Ad Didonem.* Abbatem monasterii sancti Petri Vivi Senonensis. Chronicon S. Petri Vivi: «Defuncto autem Anastasio, sancti Petri abbate, successit ei

A memorata cella implere coacti estis. Quam ob causam nunc Dei servi, qui pro vobis assidue orant, hoc triennio consueta vestimenta non accipiunt, et quæ ferre compelluntur, attrita et pleraque resaria sunt, leguminibus emptiis sustentantur, piscium et casei consolationem rarissime consequuntur, famuli debita indumenta non accipiunt: quæ omnia nobis ex prædicta cella ministrabantur, in qua intermissam transmarinorum curam aliorumque pauperum et neglectam sui culturam utinam vobis Deus non imputet. Me, præter communem necessitatem et singularem laborem, gravissimus pudor onerat, quia id quod alii abbates ad stabilitatem religionis munificentia imperiali consecuti sunt, ego quasi omnium vilissimus et inutilissimus amisi. Tamen spem gerens recuperandi meo servitio quod nulla in vos culpa, ut Deus testis est, perdidit, maxime cum vestram promissionem inde teneam, quam fallere nefas est; imploro quod joste, reposeimus, ne ulterius differatis, sed continuo vobis nobisque dignemini consulere, ut et Deum faciatis vobis propitium, et nos quætos famulos vestros reddatis ad intercedendum pro vobis omni tempore promptiores.

115 EPISTOLA LXXII.

C AD DIDONEM

Ex persona Marcwardi.

Reverentissimo et plurimorum præconiis celebrando Didoni abbati Marewardus plurimam salutem.

C Artis vestræ singularis peritia multorum oratione pervulgata fratris Nithardi potissimum relatione nobis innotuit: quo etiam referente comperimus passim vos accessum indigentibus ^a aperire, et semper internam usuram temporali ægrotantium remedio procurare. Unde tametsi vobis adhuc sumus ignoti, non dubitavimus propter ^c ejusdem religionis unitatem, cujus etiam vos observantissimos gratulamur, materiam præstandi nobis beneficii ultro proponere, parati vestræ opinatissimæ liberalitati modis quibuscunque possumus respondere. Namque et filii nostri, quos et vestros optamus, molestia corporis laborabant; quam aliquot adhibiti apud nos medici propulsare nequiverunt. Hos, Domino et vestræ charitati fidentes, curandos vobis offimus; ut per vos optatæ sanitatis solatia temperantes, auctori ejusdem nobiscum gratias referant et vestro labori. Illi quidem devotionem, quam solam possunt, utpote monachi,

D Dido, anno nimirum 847. Obiit autem anno 869 successoremque habuit Aquilam, Eigilis archiepiscopi Senonensis discipulum, ut in eodem Chronico scriptum est.

^a *Aperire.* Post vocem istam deerat unum folium in veteri codice; quod nisi defuisset, usui esse poterat ad sarcindas ruinas sequentium epistolarum.

^c *Ejusdem religionis.* Id est D. Benedicti. Nam Prumiense monasterium, itemque Senonense, sancti hujus Regulam profitebantur, quemadmodum cætera Galliarum et Germaniarum monasteria, jam inde a temporibus Ludovici Pii.

repensent; nos autem dignum omnino servitium A implere. Cete . . . perfectione quæso me fieri e persolvamus. Petitionem nostram diu verbis extendere nolumus, ne forte a de vestræ charitatis perfectione dubitare videremur, quæ non solum ignotis, verum etiam inimicis prodesse contendit. Et ideo, ut optime **116** notis, oraculi mandatum attestatione prophetica confirmatur. Optamus vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXIII.

AD GUENILONEM.

Reverentissimo antistiti Gueniloni . . . cujus lectione vestra victus amore pene . . . per commune propinquum nostrum ah ra . . . dirigite. Quem quantopere diligantur . . . quod cum præter vos nulli unquam passus sim . . . autem ecclesiæ nostræ quod sanum appr . . . æquissimum jam decrevistis et . . . quærere ipsi optime intelligitis. Quamquam in proximo conventu vobis gratias retulerim, putans penitus litem esse sopitam, noveritis nihil esse definitum, sed ad votum eorum qui etiam injuste non erubescunt, imo appetunt esse victores, occasione dilationis presbytero vestro præparatum quod quæsitv emolumentum ac nostro, quam fastidit, jam spem inanem relictam. Proinde vestra insignis prudentia, quæ didicit ex Evangelio non personaliter judicare, instructa est etiam illo veteri præcepto : *Juste judica proximo tuo* (Levit. xix), iudicii veritatem, ut cepit, constanter et cito perficiat, ne, quod absit, abutantur vestra nobilitate qui cupiditatis patrocinium susceperere. Nam et ipsa illis ad subversionem ecclesiæ nostræ oratorium novum commenta est, et ne veritati acquiescant unanimi-temque charitatis dissolvant, adhuc inde sese hortatur. Peto etiam ut ad supplicationem Gerohaldi **117** presbyteri ^b Lau. Diaconum ejus propinquum in ipsius titulo dignemini ordinare, quoniam difficultate visus frequenter non sufficit sacerdotale munus

^a *De vestræ char.* Ita emendavimus ex ingenio, cum antea legeretur, et *vestræ char.*, etc. Necessaria visa est emendatio.

^b *Lau. diaconum.* Hic destituti sumus auctoritate collicis manuscripti. Itaque, quod conjectura offerebat, arripimus. Ex his enim duabus vocibus unicum nomen effecerat Massonus, *Laudiaconum*. Nos arbitrati sumus hæc distingui debere. Petit autem ut Wenilo, Senonensis archiepiscopus, diaconum illum ordinet presbyterum in titulo Gerohaldi presbyteri, qui tanto oculorum morbo gravabatur ut sacerdotale munus implere non posset, ideoque successorem sibi dari postulabat a proprio episcopo, nempe Lau. diaconum propinquum suum. Unde colligimus jam tum introductas fuisse successiones in beneficiis ecclesiasticis, sed tamen eas pendisse ex arbitrio proprii episcopi, neque implorari solitam Romani pontificis auctoritatem. Perderavit jus illud usque ad tempora Hildeberti, episcopi Cenomanensis, qui in epist. 36 meminit cujusdam canonici Andegavensis, qui se *excanonicari* petebat ab episcopo suo, præbendamque suam dari suo nepoti, fratri nimirum aut sororis filio; quod facere recusavit episcopus Andegavensis. Si tum explicata in hoc fuisset auctoritas episcopi Romani, remedium esse poterat adversus repulsam. Sed de hoc ne verbum quidem. Tum illud etiam addicimus ex hac Lupi epistola necessariam prorsus fuisse eam corporis infirmitatem quæ pres-

implere. Cete . . . perfectione quæso me fieri e vestigio certior . . . digno tamen qualicunque parvitatæ meæ discedatis . . . valere feliciter . . .

EPISTOLA LXXIV.

AD EUMDEM.

Reverentissimo præsuli Gueniloni Lupus in Domino salutem.

T. Livium per hunc . . . agite, quia illo non mediocriter indigemus. Bene . . . tamen postulavimus dignamini implere . . . sanctos ordines largiemini participem cum . . . insensum infirmitas illius promotione . . . meum quod elaboravi delibero ac . . . veritate prelii quo redempti sumus ipse vobis elegi ostendere quam per quemlibet dirigere, ut otio nobis divinitus collato, tantarum rerum subtilitatem facilius mecum possitis advertere.

EPISTOLA LXXV.

AD BERTOLDUM.

Dilecto suo Bertoldo Lupus salutem.

In hoc quem nuper habuimus conventu, quamquam voluissem, idque episcopo vestro dixissem, demiror contigisse ne nos invicem videremus. Præter alia vero quæ inter nos familiariter **118** conferrentur, statueram vos precari, quod nunc efflagito, ut in saltu apud Matrinacum vestrum largiamini nobis viginti arbores, earumque peritos commodetis aliquot cæsores, ut juncti nostris naviculam nobis componant meliorem quam invenire possimus venalem. Per hunc ergo nuntium quod vobis concedere placuerit remandate.

EPISTOLA LXXVI.

AD HINCMARUM.

Clarissimo præsuli Hincmaro Lupus perpetuum salutem.

^d Collectaneum Bedæ in Apostolum ex operibus

byterum non sineret officii sui partes implere. Alioqui repulsæ obnoxius erat. Nefas enim tum putabant presbyterum deponere pastorem curam quandiu salutis ovium consuli potest, ut in epistola 29 docet hic noster Lupus. Tandem hinc etiam discimus Gerohaldum petisse successorem, prorsus canonice. Alias enim non poterat Wenilo ei dare successorem nolenti. Vide quæ circa episcopos infirmos adnotamus ad epistolam 130. Notanda autem sunt hæc verba, *ad supplicationem Gerohaldi*. Nam hodie etiam *supplicationem* vel *supplicam* vocamus eam diplomatæ pontifici partem in qua beneficium vacans petitur a summo pontifice. Ea autem supplicatio his verbis concepta est : *Beatissime Pater, Cum hodie devotus S. V. orator ex certis causis animum suum moventibus prioratum secularem, etc., in manibus S. V. resignaverit, etc. SUPPLICAT humiliter Sanctitati Vestræ devotus illius orator, etc.* Non arbitror tamen Gerohaldi supplicationem scripto comprehensam fuisse. Tum enim simplicius agebant.

^c *Ipse vobis elegi.* Ab his verbis incipit folium quod sequebatur post illud quod deleri diximus in veteri codice.

^d *Collectaneum Bedæ.* Demiror hunc locum non fuisse animadversum ab illustrissimis cardinalibus Baronio et Bellarmino, neque etiam a R. P. Labbeo. Dirimit enim litem de Commentario Bedæ in Epistolas Pauli, quem Bedæ adjudicat Baronius, asserit vero

Augustini veritus sum dirigere, propterea quod tantus est liber ut nec sinu celari nec pera posset satis commode contineri. Quamquam si alterutrum fieret, formidanda esset obvia improborum rapacitas, quam profecto pulchritudo ipsius codicis accendisset; et ita forsitan et mihi et vobis periisset. Proinde tuto vobis memoratum volumen ipse commodaturus sum, cum primo, si Deus vult, aliquo nos contigerit sospites convenire. Pineas autem nuces, quot cursor ferre potuit, hoc est decem, mittendas curavi. Rescriptum vestrum, quo notarii, ut scripsistis, me privavit impedimentum, cursor idem noster ad hoc directus, ut a vobis propositum est, accipiat, ut lectione illius vel erudiar vel delecter. Benigne vos mei memores opto valere feliciter.

119 EPISTOLA LXXVII.

* AD PARDULUM.

Charissimo suo Pardulo Lupus plurimam salutem.

Secundum quod statuistis, direxi nuntium qui super meis recentibus litteris quid vobis visum fuerit et

Bellarminus. Hunc etiam librum Bedæ tribuit Hincmarus in posteriori opere adversus Gotteschalchum, cap. 1: « Si quis tamen, inquit, eosdem libros non habet, videat in collectione venerabilis Bedæ presbyteri de opusculis sancti Augustini super Apostolum; et ibi discere poterit quod antea ignoravit. » Itaque deinceps dubitandum non erit quin opus illud sit venerabilis Bedæ. Trithemius tamen in libro II de viris illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 44, librum illum tribuit Floro cuidam monacho, ut ipse scribit sancti Trudonis in diocesi Leodiensi, quem librorum sancti Augustini amatorem præcipuum fuisse asserit. Viderat ergo haud dubie Trithemius veterem codicem in quo istud opus Floro tribuebatur. Hujusmodi codicem, in duo volumina divisum, ex monasterio Corbeiensi allatum servat bibliotheca sancti Germani de Pratis apud Lutetiam, in cujus prima statim pagina hæc scripta sunt: *Continetur in hoc volumine expositiones Epistolarum beati Pauli apostoli ex libris sancti Augustini doctoris eximii a quodam Floro collectæ.* Tum summa cura effectum est ne Flori nomen periret. Nam in fine cujuslibet Epistolæ adnotatum est sequentis epistolæ expositionem a Floro collectam fuisse. Unicum exemplum sufficit. Cætera enim sunt similia. *Explicit expositio super Epistolam primam Pauli ad Corinthios. Incipit expositio super Epistolam secundam ad Corinthios collecta a Floro ex libris sancti Augustini.* Sic in veteri codice ms. celeberrimi per Europam Collegii Sorbonici scriptum est: *Incipit prima pars libri Flori in expositione II Epistolæ ad Corinthios.* Quo loco intelligitur haud dubie Florus magister, qui sub Ludovico Pio floruit. Nam is quoque Collectanea scripsit in Epistolas Pauli ex diversis antiquorum Patrum scriptis, ut testatur vir eruditus Petrus Franciscus Chiffletius in Paulino illustrato et in præfatione ad Excerpta Fulgentii de Incarnatione Christi: quod credi fuit iis qui Bedæ opus tribuerunt Floro. Ad calcem porro codicis Corbeiensis hæc scripta sunt manu antiqua: *Compositus est liber iste a Richero subpriori et Joanne suo scriptore et monacho anno quo restituta est Ecclesia sancti Joannis Corbeia et Turonis est secunda sedes Romana urbis, anno mclxiv, Ludovico rege Francorum, Theodorico episcopo Ambianensi, Joanne abbate Corbeiensi.* Insignis est hic locus et non leviter prætereundus. Respicit enim ad synodum Turonensem ab Alexandro III celebratam; ob eamque causam, quod nimirum illic tum sederet Alexander cum hic codex cæptus est scribi, ait

A quæcunque cognitu necessaria judicaveritis comprehensa vestris apicibus reportaret. Peto itaque ne illum vacuum aut tardius remittatis. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXXIII.

EIDEM.

Unice singulariterque dilecto Pardulo episcopo Lupus in Domino salutem.

Sacris domini regis non sum evocatus. Propterea ad conventum non veni. Litterarum ipsarum exemplar dirigendum curavi, ut si forte mentio de me inciderit, juste me remansisse possitis ostendere. Cæterum quia me intra conceptum familiaritatis admisistis, quæso ut et nunc, et quotiescunque possibilitatem Deus largitus fuerit, tutum vestra intermissione reddere curetis. Ego, ut nostis, hostem ferire ac vitare non didici, nec vero cætera pedestris ac equestris militiæ officia exsequi, nec rex noster solis bellatoribus indiget. Admonitu vestro et, si opus fuerit. Hincmar, si expeditio ingruerit, obsecro doceatur ut, quoniam studia mea non magni facit,

Joannes scriptor civitatem illam esse secundam sedem Romanæ urbis. Tum librum hunc, quem tamen ipsis constabat a Floro editum, compositum fuisse ait Joannes a se et a Richero. Itaque vox *compositus* significat *scriptus*. Ut sensus sit: Liber iste a me Joanne scriptus est jussu curaque Richeri subprioris.

De Floro porro Lugdunensi testatur Sirmondus in notis ad Avitum eum expositionem in Epistolas S. Pauli ex decem omnino Patribus delibasse, Cypriano nimirum, Hilario, Ambrosio, Paciano, Hieronymo, Ephrem diacono, Paulino, Leone papa, Fulgentio et Avito. Chiffletius vero in notis ad Ferrandum pag. 322, ex eo factum putat ut Collectaneum illud in Epistolas Pauli ex operibus Augustini tributum sit Floro quod in quibusdam codicibus mss. opus illud sic inscriptum foret: *Bedæ liber Florum ex libris beati Augustini, super Epistolas Pauli apostoli.* Enimvero Chiffletius opus illud adjudicat et Floro et Bedæ. « Nam quæ exstat inter opera Bedæ, inquit, Collectio in Epistolas Pauli ex Augustino, tam crassum opus est, ut vix ei ullus etiam perpetuus in easdem Epistolas commentarius mole exaequetur. »

* *Ad pardulum.* Eum nimirum qui Laudunensis dein episcopus fuit; neque enim puto tum fuisse episcopum, cum hæc epistola scripta est. Inscriptio tamen epistolæ sic habet in editione Massoni: *Ad Pardulum Laudunensem*, nimirum ex glossemate, ut opinor. Nam codex ms. hæc tantum habet: *AD PARD.*

D *b Ad conventum non veni.* Ex epistola sequenti constat hic agi de conventu habito eodem anno quo Hilmeradus factus est episcopus Ambianensis. Satis autem constare puto Hilmeradi ordinationem peractam fuisse anno 849. Itaque intelligi debet hic locus de conventu quem mense Junio illius anni apud urbem Carnutum habuit rex Carolus, ut patet ex Annalibus Bertinianis.

* *Studia mea.* Sic erat compositus Carolus Calvus ut, cum ipse martios spiritus induisset, magisque bellatoribus indigeret ob bella domestica quam viris litteratis, Lupi studia ob eam causam non magni faceret, adeoque eum ad bellum proficisci juberet. Nam monasterium Ferrariense munera militumque regi debebat, ut ad epistolam 32 dictum est. At Lupus animo erat ab armis alienissimus, ut plerumque solent ii qui litterarum studio dediti sunt; et haud dubie dulcia pacis otia præferebat immanibus et turbulentis bellorum tumultibus; quod his bonarum

vel dignetur considerare **120** propositum ^a et alia A
 mihi injungere quæ ab illo penitus non abhorreant.
 Id, si me sincere amatis, sic potestis efficere ut non
 solum offensæ contraham nihil, verum etiam gratiæ
 consequar aliquid. Ita mihi comperta et probata est
 vestra prudentia. Itaque dum tempus et locum ha-
 betis, et mihi et quibuscunque valetis, quæso, succur-
 rite, certi et Deum justum retributorem futurum,
 et nos sinceram beneficiorum memoriam habituros.
 Litteras quæ me lætificent remittite; et mei benigne
 semper memores, bene valete.

artium studia compertum sit infelicitur jugulari, illis
 vero mirum in modum alantur ac florent. Ea de
 causa Pardulum Laudunensem orat ut ille apud regem
 efficiat, ne ipse cogatur ab bellum proficisci: neque
 enim regem indigere tantum bellatoribus; se suam
 operam principi navaturum in iis quæ suæ profes-
 sionis fuerint.

^a *Propositum.* Id est professionem monasticam, cui
 non congruit ars belligerandi. Olim tamen Valens
 imp. monachos ad militiam cogi jusserat, nolentes
 fastibus præceperat verberari, et quidem usque ad
 mortem, ut docent Hieronymus, Osorius et Gregorius
 Turonensis.

^b *Ad Rotranum monachum* Corbeiensem in dice-
 cesi Ambianensi. Ideoque ad eum scribit ut in pro-
 pinquo positus Hilmerado Ambianensi episcopo
 ostendat fragmentum epistolæ ad Hincmarum Rhe-
 mensensem scriptæ. Is vulgo vocatur Ratramnus, vir
 magnæ famæ.

^c *Aliquid eruditionis.* Mirum est Hilmeradam, vi-
 rum indoctum et illitteratum, tam impense foveri a
 Lupo. Neque enim satisfacit quod inuit mores ejus
 esse inculpato. Nam innocens episcopus, ut ait
 sanctus Hilarius, sibi tantum proficit, nisi doctus
 sit. Affera autem ipsum Hilarii locum, qui est singu-
 laris in hac materia. In libro viii de Trinitate:
 « Non statim boni atque utilis sacerdos est, inquit,
 aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo
 scienter prædicare: cum et innocens sibi tantum
 proficiat, nisi doctus sit; et doctus sine doctrinæ
 sit auctoritate, nisi innocens sit. » Hilarius conse-
 cutus est Bonifacius, archiepiscopus Moguntinus,
 cujus verba eo libentius referam quod a viro apo-
 stolico et sanctissimo scripta sint, prorsusque digna
 sit hæc Bonifacii epistola, qui Serarius, ait, « quæ ab
 animarum pastoribus omnibus, præsertim vero epis-
 copis et archiepiscopis, creberrime legatur. » Sic
 ergo scribit Bonifacius in epistola 105, ad Cudber-
 thum, Cantuariensem archiepiscopum, de episcopis
 loquens, quos doctores vocat: « Nam apostolus epis-
 copum, prophetam speculatorem, Salvator mundi
 pastorem Ecclesiæ, sacerdotem appellat; et omnes
 tacentem peccata populi doctorem sanguinis anima-
 rum perditurum sub silentio esse comprobant. » As-
 sentior interim Serario, qui suo silentio reum esse
 comprobant hic legi debere putat. Pergit Bonifacius:
 « Propter hoc horribilis et maxima necessitas cogit
 ut juxta dictum Apostoli nos formam debeamus exhi-
 bere fidelibus; hoc est, nisi me fallat opinio, ita
 juste vivendum doctori, ne dicta sua repugnantibus
 facis evacuet, et ne cum sibi de proprio caute vivat,
 tacens alieno damnetur peccato. Quia ad hoc est Ec-
 clesiæ Dei præpositus ut non solum bene vivendo
 alios exemplo instituat, sed etiam fiducialiter præ-
 dicando, singulis ante oculos peccata sua constituat,
 et quæ pœna habeat duos, et quæ gloria obedientes,
 ostendat. Quia, juxta verbum Domini ad Ezechielem,
 cui dispensatio verbi commissæ est, etiam sancte
 vivat, et tamen perditæ viventes arguere aut cru-

EPISTOLA LXXIX.

^b AD ROTRANUM MONACHUM.

Charissimo suo R. Lupus salutem.

Quoniam ad conventum non evocatus nolui me
 ultro ingerere, venerabili episcopo Hincmaro litteras
 dirigens, inter alia Hilmeradi nostri causam apud
 eum studui commendare. Ex eisdem litteris verba
 hic posui, ut eidem Hilmerado possitis ostendere
 quæ velim rebus ejus favere. Hilmeradus, inquam,
 quem rex Ambianensis esse episcopum jussit, qua-
 dam mihi necessitudine conjunctus est, cui supplico
 prosit quod apud vos plurimum valeo. Nam licet desit
 ei forsitan ^c aliquid eruditionis, tamen poterit esse

bescat aut metuat, cum omnibus qui eo tacente pe-
 rierit perilit. Et quid ei proleat non puniri suo
 qui puniendus est alieno peccato? Taciturnitatem
 quidem sacerdotis Dominus ad Ezechielem loquens
 terribiliter prohibet. Et speculatorem sacerdotem
 appellat; ut sicut speculatoris est de loco altiori plus
 omnibus contemplari, ita sacerdos debet esse meri-
 torum sublimitate celsior et majoris scientiæ habere
 gratiam, quæ possit ceteros instruere. Qui locus
 ferme ad verbum descriptus est ex libro primo Ju-
 liani Pomerii de Vita contemplativa, cap. 20. Post
 illa tempora tertius et cælo cecidit Cato, Arnulphus,
 inquam, episcopus Lexoviensis, qui in sermone habito
 in synodo Turonensi coram Alexandro III, necessa-
 riam esse dixit prædicatori scientiam. « Perfectio
 scientiæ quaeritur, inquit, ut habeat prædicator unde
 possit de thesauro cordis sui proferre nova et vetera,
 et eruditum noverit expectantibus explicare ser-
 monem et secundum personarum qualitates tempe-
 rare quod dixerit, ut sciat quibus debeat lac potum
 dare, non escam, quibus solidiorem cibum habeat
 ministrare. » Et vir illorum temporum, adeoque Ar-
 nulphi amicus, Petrus Blesensis ait in epistola 112,
 Dominum de manu muti, id est indocti, sacerdotis
 exquisturum sanguinem preuntis; hoc est, ut Bo-
 nifacii verbis utamur, episcopum indoctum sangui-
 nis animarum perditurum suo silentio reum futurum,
 adeoque propter peccata populi periturum, etiam si
 sibi de proprio caute vivat. Sic prelatos graviter ad-
 monet sanctus Gregorius in libro iii de Cura pasto-
 rali, cap. 5, cavere eos debere « ne de subditorum
 erratibus judicentur, etiam si se jam de se securos
 inveniant. » Præclare in eam sententiam Atto, epis-
 copus Vercellensis, in epistola 9, quæ data est ad
 sacerdotes eorumque ministros in Vercellensi dice-
 cesi commorantes. « Væ enim nobis erit, inquit, qui
 hujus ministerii opus suscepimus, si veritatem præ-
 dicare neglexerimus. Væ nobis erit, si silentio op-
 presserimus quæ erogare nummularis jubemur. Istud
 autem miserabile infortunium aliter vitare non pos-
 sunt episcopi quam si se litterarum studiis applicent,
 quæ usui esse possint ad erudiendos populos eor-
 umque mores informandos. Itaque necessarium
 prorsus videtur ut episcopus sit doctus. Nam quo-
 modo docebit alios quod ipse non didicit? Episco-
 porum autem est docere populos sibi subjectos, ut
 satis manifestum est, et sanctus Gregorius docet
 (lib. i de Cura pastorali, cap. 1. Inde illa sancti Am-
 brosii Mediolanensis episcopi querela, quod « de tri-
 bunalibus atque administrationis infulus ad sacer-
 dotium raptus, coactus sit docere quod non didi-
 cerat. » Miserum enim est, ut inquit Innocentius I,
 ad Aurelium, episcopum Carthaginiensem, scribens,
 « eum magistrum fieri qui nunquam fuit discipulus. »
 Gregorius VII, lib. ix, epist. 2. « De illa autem per-
 sona quæ in archiepiscopum fuerat eligenda dicimus,
 licet satis prudens et liberalis videatur, tamen disci-
 plinæ fundamento, videlicet litteralis scientiæ disci-
 plina, indiget. Quæ virtus quam si non modo epis-

utilis, cum et vestra doctrinæ parebit. Et si plene non potest docere instituta divina, poterit tamen facere unde et ipse et eum sequentes efficiantur salutis æternæ capaces. Hæc ad illum sic scripsi. Vos quæso ut in cœpta semper amicitia maneatis, certi me nunquam ab officio recessurum. Bene valete.

121 EPISTOLA LXXX.

AD USUARDUM ABBATEM *.

Dilecto Usuardo abbati et archidiacono Lupus in Domino salutem.

Non estis oblitus quemadmodum vobis, presentibus majoribus ecclesiæ vestræ, constitutum synodi decretumque metropolitani ^b Amuli ostenderim super

copis, verum etiam sacerdotibus necessaria, ipse satis intelligis, cum nullus sine ea aut alios docere aut sese possit defendere. Denique Ferraudus, Carthaginensis diaconus, docendi auctoritate episcopis tributam aperte declarat in epistola ad Severum, scholasticum Constantinopolitanum: « Loquantur, inquit, et prædicent quibus honor sacerdotii docendi auctoritatem tribuit. Nos discere parati sumus, docere alios nos præsumimus. » Dura porro, ut hoc quoque obiter moneam, dura profecto est sententia Agobardi, Lugdunensis archiepiscopi, qui in libro de modo Regiminis ecclesiastici ait eum qui prædicationis officium et locum regiminis suscepit et negligit, et quærit consolationem et avocationem in divitiis, in ornamentis metallicis, in venationibus, aucupationibus et piscationibus, et quod peius est, comensationibus et ebrietatibus, et sonis musicis, hunc non Dei adiutorem, sed destructorem operis Dei, ac per hoc adiutorem Antichristi esse; ac licet in oculis hominum sacerdos esse videatur, in oculis tamen Dei non esse. Sed ut ad Hilmeradum revertamur, valde mirum est, ut dixi, eum tam ardentem commendari a Lupo, cui nota erat viri insectia. Sed hic quoque animadvertere possumus, naturam usque recurrere, furca licet expellas. Dandum est aliquid affectibus humanis. Neque mihi admodum placet quod quidam aiunt verissimam fuisse Lupi vaticinationem, qui prædixit Hilmerado, licet inductum, utilem tamen valde futurum Ecclesiæ. Id autem colligunt ex eo quod pluribus synodis per eas tempestates interfuisse reperitur. Mirum sane si vir cætera inutilis præsentiam suam non exhibuisset in synodis, a quibus abesse eum non licebat absque gravi causa. Proferant tandem illustre aliquid facinus ab Hilmerado editum in synodis, sive etiam extra synodos. Tum vero nos fatebimur verissimam esse illorum observationem. Cæterum ob illam haud dubie ordinationem Hincemarus aperuit latus obreptatoribus suis: a quibus, ut ipse docet in cap. 36 posterioris operis adversus Gotteschalcum, publice ei obiectum est quod indiscussis et inexaminati, scientiæque litterarum pene ignari, minusque apostolicæ præceptioni appropinquant, per civitates episcoporum ordinabantur, qua occasione maxime vigor ecclesiasticus deperit. Vide caput *Et hoc diximus* 16, 4, 7.

* *Usuardum Abbat.* Cujus monasterii abbas fuerit hic Usuardus mihi compertum non est. Illud ferme affirmare ausim abbatem eum fuisse in diocesi Augustodunensi.

^b *Amuli.* Episcopi Lugdunensis; cujus exstant epistolæ duæ, una ad Gotteschalcum, alia ad Theoboldum episcopum Lingonensem. Prior edita ad R. P. Sirmondo, posterior a viro clariss. Nicolao Camuzatio.

* *Confirmantis.* Ratum enim non erat quod synodus decreverat nisi principis confirmatio accessisset.

A presbytero Godelgario, terruerimque vos, nisi præceptum domini nostri regis * confirmantis quod sancta synodus et metropolitani Jussisset impletis, futurum ut jacturam gravis exsilii pateremini. Verum quia id hactenus distulistis, et memoratus ^d presbyter tam diuturnam calamitatem cupit effugere, synodali et metropolitani simulque auctoritate regia commoneo ut quod per me vobis injunctum est, sine dilatione perficiatis, ne forte pro triplici contemptu multiplicem vindictam sustinere cogamini. Breves etiam quos de facultate monasterii vestri mittere debuistis, ut apud ^f Sedelocum mihi reddantur absque ulla excusatione procurate. Bene valete.

^d *Presbyter.* Hinc patet magnam fuisse per eas tempestates archidiaconorum auctoritatem. Nam quo pertinuit tot precibus fatigare hunc Usuardum, nisi manifestum fuisset Godelgarium presbyterum fuisse subjectum prorsus auctoritati ejus? Adeo autem archidiacono subjecti erant presbyteri ut et ipse quoque archipresbyter illi subjectus esset, ut patet ex Isidoro in epistola ad Ludifredum *dist. xxv, cap. perfectis*, unde sumpsit Innocentius III, in cap. *Ad hæc nos, extra. De officio archidiaconi.* Et in concilio Toletano, can. 3, scriptum est debere archidiaconum omnem querimoniam seu causam vel justitiam presbytericam vel diaconorum vel subdiaconorum deliberare ordinare. Vide Hincemari capitula archidiaconibus presbyteris data, cap. 3, et Petrum Cellensem lib. vii, epist. 10.

* *Breves.* Id est inventaria, ut ad epistolam primam diximus.

^f *Sedelocum.* Villam episcopi Augustodunensis, cujus etiam meminit Carolus Calvus in præcepto dato apud Attinacum, anno 844, in gratiam Ecclesiæ Augustodunensis: *parochiam sancti Andochii in Sedeloco.* Ejusdem meminit et Amulo in epistola ad Theoboldum: « Nam et in Augustodunensi territorio quod Sedelocus vocatur, apud ecclesiam in qua sancti martyres Andochius, Tyrsum, et Felix conditi sunt, similia fieri vel potius simulari certa relatione comperimus. » Antiquissima autem loci istius memoria exstat apud Ammianum Marcellinum, vetustum Historiæ Augustæ scriptorem, qui in libro xvi refert Julianum Cæsarem designatum in Gallias missum a Constantio, viii Kal. Julias Augustodunum pervenisse, ibique habita deliberatione quodnam iter eligeretur ut tutum, placuisse quibusdam per Sidoleucum iri debere. Sic enim hunc locum primus emendavit vir clarissimus Petrus Pithæus, lib. ii. Adversariorum subsecivorum, cap. 1, cum antea apud Ammianum legeretur, *per sedes Leucorum.* Hunc autem locum non gravabor referre ex editione viri eruditissimi Henrici Valesii. « viii. Kal. Julias Augustodunum pervenit (Julianus), velut dux diuturnus, viribus emiens et consiliis, per diversa palantes barbaros, ubi dedisset fors copiam, aggressurus. Habita itaque deliberatione, assistentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur, aliis per Arbor..... quibusdam per Sedelaucum et Coram iri debere firmantibus. » In notis porro ad hunc locum admonuit vir clarissimus eam emendationem deberi codici ms. bibliothecæ regie; ab Augustoduno autem Autissiodorum petentibus per Sedelaucum iter esse, ut patet ex Itinerario Antonini et ex Tabula Pentingerorum: utrobique enim mentio est Sedeloci, seu Sidoleci. Manet vero hodie nomen. Nam ea villa dicitur vulgo *Saulieu*, quatuor horarum itinere ab Augustoduno,

EPISTOLA LXXXI.

AD AMULUM ^a EPISCOPUM.

Ex parte Guenilonis et Gher.

Reverentissimo et clarissimo præsuli Amulo ^b Guenilo episcopus et ^c Gherardus comes perpetuam salutem.

Multa et magna **122** jussu domini nostri regis ex ejus parte familiarissime vobis mandata revelasemus, si quod ipse optavit, quod etiam suis vobis litteris significavit, nos quoque plurimum volumus, ad Augustodunensem urbem vacuum fuisset vobis expectationi nostræ occurrere. Sed quod nuntii vestri certissimas impossibilitatis vestræ causas nobis prodiderunt, quæ copiose multipliciterque dicenda verbis nobis commisit, sensuum veritate servata, conati sumus vestræ sapientiæ compendiosis litteris aperire. Præcepit itaque ut ejus vobis sermo-

^a Ad Amulum. Qui aliis Amulo et Amolo. Fuit autem archiepiscopus Lugdunensis, adeoque metropolitani episcoporum Augustodunensis et Cabillonensis. Hæc porro epistola scripta fuit anno saltem 844, cum eo anno datum sit præceptum Caroli Calvi in gratiam ecclesiæ Augustodunensis, in quo Altei episcopi, qui Berno successit, mentio diserta exstat.

^b Guenilo. Senonensis archiepiscopus.

^c Gherardus. Is nimirum qui Vezeliacense monasterium condidit in diocesi Augustodunensi; eas enim regiones comitis honore regebat, ideoque ei delegatur a principe ministerium curandi ut quamprimum Bernus Ecclesiæ Augustodunensi ordinetur antistes. Ob eandem causam Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, ad eum scriptis pro ordinatione Isaac, episcopi Lingonensis, ut Flodoardus docet lib. III, cap. 26.

^d Quam redemit. Ad hunc Lupi locum respexisse videtur rex Lotharius, Ludovici Transmarini filius, in præcepto pro monasterio monialium Pictaviensium: « Quanto magis ad debitam regalitatis providentiam, inquit, æquum dignumque pertinet, ut Ecclesiæ catholice atque apostolice, quam Christus suo pretioso sanguine redemit, eamque nobis, qui per adoptionem Filii existimus, regendam tuendamque commisit, piam sollicitamque in cunctis curam gerere studeamus. » Apud Beslyum in Probationibus Historiæ Comitum Pictaviensium, pag. 251.

^e Sua largitate. Id est, ex sua liberalitate, ut patet ex lib. II. Capitular., cap. 8, et ex præcepto Lotharii de restitutione Ebbonis. Donum enim episcopatus fiebat a rege; necessariumque deinceps erat ut eum metropolitani ordinaret cui rex episcopatum dederat, si nihil canonicum obstat. Itaque ait Lupus ordinandum esse episcopum Ecclesiæ Augustodunensi ex largitate regia, et ex promotione Amulonis metropolitani. Morem istum apertius explicavit Carolus Calvus in synodo Tullensi duodecim provinciarum anno 859: « Mihi a domino et genitore meo piæ memorie Ludovico Augusto, inquit, pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum; quam, juxta consuetudinem prædecessorum meorum regum, Weniloni tunc clerico meo, in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem archiepiscopum ordinarent obtinui. » Inter exempla regum Caroli prædecessorum refertur potest Indulcius Dagoberti regis ad Sulpitium, Biturigum antistitem, de ordinatione Desiderii, episcopi Cadurcensis:

A nibus diceremus se fideliter tenere quod Rex regum, idemque Sacerdos sacerdotum, qui solus potuit Ecclesiam regere ^d quam redemit, postquam humanitatem suam in cælum evehit, semper cum suis futuris divinitate, potestatem suam ad eandem gubernandam Ecclesiam, in sacerdotes divisit et reges; ut quod sancti docerent pontifices, et ipsi implerent et impleri facerent devotissimi reges. Quomobrem se cupere debitam sanctitati vestræ impendere reverentiam, sicut ei quem sciat Divinitatis cultum integre velle servare, atque vicissim postulare ut cum eo tale fœdus concordie ineatis ut ubicunque ecclesiasticæ utilitati in portione divinitus sibi collata vestræ auctoritatis dispositione in re tanta cupit consulere, unanimitate vestri consensus continuo

B adjuvetur. Et ne vos longis ambagibus diutius fatigemus recens incommodum Augustodunensis Ecclesiæ et proluxa perturbatio flexit ejus ^e pietatem ut ^e sua

^f Decet regiam celsitudinem, inquit, ut quos cognoscit in Dei timore conversari, et fidem catholicam integre custodire, vel evangelica præcepta, omnimodis ad pontificale officium studeat promovere. Proinde dum vos archimetroplitani scimus tenere, præsentem apices cum debito salutationis officio almitati vestræ studium destinare, petentes ut ad eum benedicendum properare debeatis et litteras ad provinciales fratres vestros dirigatis, ut et illi adesce debeant; ut canonice et juxta apostolicam institutionem sub vestri præsentia in sancta Paschali solemnitate pontificali benedictione debeat esse consecratus. » Exempla alia si quis requirat, difficile non erit exhibere. Exstat apud Marculfum lib. I, cap. 5, *Præceptum de episcopatu*; ex quo apparet, ut illustrissimus vir Hieronymus Bignonius illic observavit, moris fuisse per eas tempestates, ut cum rex de obitu alicujus episcopi certior esset factus, litteras ad episcopum metropolitani scriberet, quibus præcipiebat ut quem ipse episcopum in loco defuncti probaverat et elegerat, metropolitani ordinaret ac benediceret. Atque hunc fuisse constantissimum in Gallia usum multis exemplis probavit idem Bignonius: cujus auctoritate eo lubentius utor quod præterquam quod apud omnes æque constat eum fuisse magnum virum, eique studia hæc quæ nunc tractamus multum debere, amicissimus præterea fuerit illustriss. viro Petro de Marce, archiepiscopo Parisiensi, Mæcenati quondam meo. A Gallia porro in Angliam trajiciendum est, vicinam videlicet regionem, et iisdem pene moribus viventem. Illic enim reges antiquitus concedebant episcopatus jure regio, ut constat ex iis quæ vir doctissimus Seldenus adnotavit ad Eadmerum, pag. 142 et 145, ac præcipue ex epistola Edwardi III regis ad Clementem VI, papam; in qua loquens de ecclesiis cathedralibus regni Angliæ, sic ait: « Quas quidem ecclesias dicti progenitores nostri in singulis vacationibus earumdem personis idoneis jure regio conferebant, et postmodum ad rogatum et infantiam dictæ sedis (apostolicæ) sub certis modis et conditionibus concesserunt quod electiones fierent in dictis ecclesiis per capitula earumdem. » Sic reges nostri concesserunt ecclesiis electiones episcoporum, exemplo Caroli Crassi imp., qui liberalis in hoc fuit erga Genavensem et Cabillonensem ecclesias. Eodem porro jure utebatur princeps insularum quas Orcades vocant. Quod in eo versabatur ut is ab archiepiscopo Eboracensi ordinandus esset antistes cui princeps episcopatum concessisset; huncque agendi modum canonicum esse censuit Thomas, archiepiscopus Eboracensis, ad Lanfrancum Cantuariensem scribens. « Venit ad nos quidam clericus, inquit,

largitate vestraque promotione talem ei præficiat qui ruinas illius et spiritualiter et sæculariter strenue sarcire sufficiat. Est autem quem benignitati vestræ **123** plurimum commendat propinquus ejus ^a Bernus, a beatæ memoriæ glorioso imperatore Ludovico tenere educatus, et claris ornatus honoribus; quem et ipse hoc suo tempore multis experimentis invenit idoneum, et opitulante gratia Dei, tanto negotio credit aptissimum. In hoc probatissimorum ejus

quem misit Paulus comes cum litteris sigillatis de Orcadum partibus, significans in eis episcopatum suæ terræ eidem clerico se concessisse. At ille, antecessorum suorum ordine custodito, postulat a nobis episcopum se consecrari; cui quod juste petit, injuste denegare non possumus. Precamur ergo ut nobis duos episcopos dirigat paternitas vestra, quorum fulti orationibus et auxilio, tantæ rei sacramentum canonicè compleamus. Equum id esse censuit Lanfrancus; ac postulatos episcopos ire jussit, Wistanum nempe Wigorniensem, et Petrum Cestrensem, et ut Thomæ, sicut petebat, occurrerent, ad prædicti clerici consecrationem; et ut habetur in Vita Lanfranci, cap. 15. Vide Thomæ et Lanfranci epistolas, apud Seldenum, in notis ad Eadmerum, pag. 201, et inter opera Lanfranci, a domno Luca Dacherio edita.

^a Bernus. Hunc more prædecessorum suorum Carolus præfecerat Ecclesiæ Augustodunensi. Tum vero, ex veteri instituto, metropolitani Amulmum orabat ut virum illum ordinaret. Ego vero existimo Amulmum non contradixisse precibus principis, atque adeo Bernum ab eo fuisse ordinatum. Neque enim iis assentior qui repudiatam ejus nominationem aiunt ab Amulo, et Alteum in loco ejus consecratum. Hanc sententiam hauserunt ex sola conjectura, quod viderent Alteum eadem ferme tempestate ordinatum episcopum in cathedra Augustodunensi. Sed probabile est Bernum haud ita multo post ordinationem suam excessisse rebus humanis, tuncque in loco ejus ordinatum Alteum. Nam quomodo in animum inducent illi repulsam passum esse Carolum in persona propinqui sui Berni, viri aliqui perquam idonei, rationem vero habitam fuisse Godelsadi clerici palatini? Denique doceant legitimis testimoniis Bernum ab Amulo fuisse repudiatum. Cæterum non assentior Roverio, qui Bernum istum confundit cum Bernardo, abbate Reomensi.

^b Consiliarior. consensus. Ex hoc loco collegit illustrissimus vir Petrus de Marca, archiepiscopus Parisiensis, in ea tum sententiâ fuisse reges nostros, ut existimarent palatinos clericos a solo principe ad episcopatum designari posse, cum consensu consiliariorum suorum. Ideo autem Amulmum nomine Caroli regis prolixius exorandum fuisse scribit a Gueinone et Gerardo, quod is in regno Caroli constitutus non esset. Lugdunum enim erat in regno Lotharii. Vide librum viii de Concordia sacerdotii et imperii, cap. 16, § 11. Hujus porro juris regii exemplum aliud suppeditant Annales Fuldenses, ad annum 856, his verbis: « Mense Februario, iv die mensis defunctus est Rabanus archiepiscopus Moguntiæ Ecclesiæ. Cui successit Carolus magis ex voluntate regis et consiliariorum ejus, quam ex consensu et electione cleri et populi. » Quem morem invaluisse ævo Ludovici Pii docet, licet indignans, Theganus, chorepiscopus Trevirensis, in capite 20 libri quem scripsit de Gestis ejusdem Ludovici Pii. Sic Drogo Metensibus datus est episcopus, ut ad annum 825, tradit auctor Vitæ Ludovici Pii. Vide notas ad Vitam S. Maximini, cap. 11.

^c Zachariæ. Hunc locum ita intelligendum putat M. Antonius de Dominis, ut Pippino tum fuerit concessum, et ut posset solus personas promovendas ad

^b consiliariorum acquiescit consensus. Idque vestræ prudentiæ dominus noster jussit suggerere non esse novicium aut temerarium quod ex palatio honorabilioribus maxime Ecclesiis procurat antistites. Nam Pippinus, a quo per maximum Carolum et religiosissimum Ludovicum imperatores ducit rex noster originem, exposita necessitate hujus regni ^c Zachariæ Romano papæ, ^d in synodo cui ^e martyr Bonifacius interfuit, ejus accepit consensum ut acer-

episcopatus eligere, et curare consecrandas, absque ullo ecclesiasticorum consensu, nisi pro sola consecratione, et ex ipsis Lupi verbis colligi posse ait, et in quo papa, derogans juri ecclesiastico, sui principum in eo regno auxerit. ^a Marca vero existimat eum locum esse intelligendum de ratihabitione Zachariæ, qui recte atque ordine factum censuerat a Pippino et Carlomanno, quando ii jure proprio episcopos instituerant; nam diu ante Zachariæ tempora reges nostri episcopos jure suo præficiebant Ecclesiis vacantibus, ut multis exemplis ostendit Marca. Quare merito rejicienda est sententia illustrissimi cardinalis Baronii; qui ex hoc Lupi loco collegit jus illud quo per eas tempestates utebantur reges nostri in dandis episcopatibus, non ex ipsorum auctoritate fluxisse, sed ex concessione sedis apostolicæ: nullum enim penitus in rebus ecclesiasticis jus habere reges. Sane diffidentum non est quin ita cum Baronio sentiant Transalpinæ gentes. Nos vero Galli reges nostros non summovemus prorsus a rebus sacris, ab iis nimirum quæ disciplinam ecclesiasticam respiciunt et executionem regularum ecclesiasticarum.

^d In Synodo. Respexit, inquit Marca, synodum Liptinensem, cui vice papæ Bonifacius interfuit: in qua Carlomannus suo et Pippini fratris nomine, qui dux erat quoque ac princeps Francorum, constituit episcopos. Hæc quippe synodus, teste Zacharia, Pippini et Carlomanni studio acta est. Præterea quod geri incepit in Liptinensi concilio de constituendis episcopis perfecit Pippinus in Suessionensi. Quod acceptum quoque fuit summo pontifici: qui laudabili principum opera episcopos præfici Ecclesiis in commodum fidelium, non autem laicos illorum redditibus frui in religionis ipsius perniciem, ut antea, perspiciebat. Sane manifestum est intelligi debere synodum Liptinensem, quæ anno 745, habita est a Carlomanno, præsentem Bonifacio, papæ Romani legato. Alioqui enim nulli synodo cui præfuerit Zacharias interfuit Bonifacius. Synodo porro Liptinensi, ut hoc quoque obiter moneam, interfuisse etiam cum Bonifacio Georgius episcopus Romanus (id est Portuensis, ut ego arbitror, in speciali provincia Romani pontificis), et Joannes sacellarius, ut patet ex capite 7, epistolæ episcoporum ad Ludovicum, regem Germaniæ, in Attiniaco palatio consistentem, scriptæ anno 858, et ex Hincmaro in epistola 57, ad Rodulfum et Frotarium archiepiscopos. Hæc sunt verba episcoporum ad Ludovicum regem: « Pippinus, inquit, synodum apud Liptinas congregari fecit, cui præfuit cum sancto Bonifacio legatus apostolicæ sedis Georgius nomine. » Hincmarus in dicta epistola cap. 5: « Et in synodo apud Liptinas habita, cui sub Carlomanno principe Georgius episcopus et Joannes sacellarius ac sanctus Bonifacius ex præcepto Zachariæ papæ præsederunt, legitur: « Ut si vir mulieri desponsatæ, dotatæ, ac publicis nuptiis ductæ secundum Apostolum debitum conjugale non potuerit

^e Martyr Bonifacius. Archiepiscopus Moguntinus; qui martyr ob hoc dicitur quia cæsus fuit a paganis in Frisia, quibus Evangelium Christi annuntiabat, anno 754.

bitati temporis industria sibi probatissimorum de-
cedentibus episcopis mederetur; ne forte simplicitate
pontificum posset contingere quod in hac Heduarum
urbe, ejus nos nunc cura exercet, evenit. Proinde
se petere ut honorem a ^a papa Romano majoribus
ejus et regibus et imperatoribus concessum, et a
Lugdunensis Ecclesiae metropolitanis, cui auctore
Deo presiditis, nunquam hactenus infirmitatum, a
vobis nulla vestra injuria consequatur. Quod si in
hac parte spretus non fuerit, ^b facturum se ut in
regno ejus vestrum ministerium debitam semper ve-
nerationem obtineat et optatum exitum sortiatur.
Cujus petitioni nostras nos supplices jungimus pre-

« potuerit reddere, et hoc aut amborum confessione
« aut certa qualibet approbatione fuerit manifestum,
« ut separantur; et mulier, si continere non quiverit,
« aliter viro legaliter nubat. » Quo respicit haud
dubie caput 55, libri vi Capitularium. Itaque quae in
libro v, eorundem Capitularium cap. 4, 5, 6, decernuntur: *De eo qui a presbytero non baptizatus bapti-*
zatus est. De eo qui filiastrum aut filiastram ante
episcopum tenuerit. De his qui propter fideiam in alias
patrias fugiunt, pertinent ad hanc synodum Liptinen-
sem, ubi edita sunt suadente Georgio episcopo et
Joanne sacellario, legatis summi pontificis Zachariae.
Georgius enim legendum in his capitulis non autem
Gregorius, ut habent veteres editiones, patet ex per-
vetusto codice ms. monasterii Rivipullensis in Cata-
lonia; itemque ex veteri codice meo manuscripto.
Demum tria illa capitula descripta sunt in libris Ca-
pitularium statim post decretum synodi Liptinensis
quod vulgo circumfertur. Praeter illa porro alium
canonem Liptinensem conservavit Hincmarus, ut
supra vidimus.

« *Papa Romano.* Ea fuit veterum modestia ac
simplicitas ut cum singulis episcopis papae nomen
tribuerent, quoties de Romano pontifice loqueban-
tur, non papam simpliciter, ut nunc assolet, dice-
rent, sed papam Urbis, aut papam Romanum, ut
hoc loco Lupus noster. Paulatin tamen ea appella-
tio sic recessit a ceteris episcopis ut soli Romano
deinceps tributa sit. Unde factum ut Odorannus,
monachus sancti Petri Vivi Senonensis, qui sub re-
ge Roberto floruit, cum honorem habuerit Ansegisio,
Senonum archiepiscopo, ut, quia vicarius erat apo-
stolicae sedis, eum appellaret secundum papam.
« Praeterea dominus Ansegisus, inquit, postquam
primatum totius Galliae obtinuit, et superna mole-
ratione secundus papa appellari meruit, etc. » Secu-
tum dein est decretum Gregorii VII, qui in Romana
synodo edixit ut papae nomen unius esset in orbe
Christiano. Hinc firmata est recepta jam tum con-
suetudo; eaque fuit Occidentalium populorum reve-
rentia in episcopum Romanum ut papae nomen huic
soli deinceps tribuerent, ut dixi. Et consuetudinem
illam juvarunt etiam Romani pontifices. Hoc enim
honoris haud ita multo post habitum est Anselmo
Cantuariensi archiepiscopo, ut cum praecipuae digni-
tationis locum teneret apud Urbanum II papam Roma-
num, *papa alterius orbis* ab eo vocatus sit, teste
Gervasio Dorobernensi. « Illic, inquit, in Cantua-
riensi civitate consecratus, ab Urbano papa pallium
suscepit; et tantam ejus gratiam habuit ut eum *al-*
terius orbis papam vocaret, » nimirum haud dubie
quod divisorum toto orbe Britannorum patriarcha
esset, ut eum vocat Eadmerus. Et Goffridus, abbas
Vindocinensis, eadem ferme aetate scribens ad Ger-
ardum episcopum Engolismensem (qui, quod apo-
stolicae sedis legatus esset in Aquitania, multa contra
fas contraque jus, ut Goffrido videbatur, usurpabat),
ait inter alia lib. i, epist. 21: *Quasi alterum pa-*
pam vos fecistis. E diverso, in Orientali Ecclesia,

A
ces, ut quod tantis viris videtur optimum, vobis quo-
que complaceat; ut in obsequendo vobis non solum
nos verum etiam illos faciat, quod optamus, cupi-
dissimos debitores. Idque impetratum a vestra fidi-
sima **124** nobis familiaritate volumus ut quod vo-
bis Deus inspiraverit nobis quam celerrime litteris
quidam; ut per nos citius dominus noster rex,
quod plurimum cupit, benevolam in se vestram
cognoscens voluntatem, dignas Deo referat gratias,
et antequam necessitate regni longius abducatur,
damnosam praesulis dilationem recidat, vobisque
fidissimum ^c adiutorem dirigat ordinandum. ^d Godelsadium etiam, quem ex palatio suo ^e more pra-

paulo ante Gregorii VII pontificatum, adeo descen-
derat appellatio paparum, ut lectores etiam appe-
larentur papae: ut patet ex constitutione Isaaci Com-
neni imp. C. P., edita circa annum 1058, quae exstat
apud Theodorum Balsamonem. Unde factum est ut
dein apud Graecos beneficia juniorum clericorum,
papatus dicerentur, non secus ac *Junioratus* in Ec-
clesia Latina; ut observavit vir illustrissimus et eru-
ditissimus Franciscus Bosquetus, episcopus Monspe-
liensis, in notis ad epistolas Innocentii III, lib. iii,
epist. 60. Adhuc tamen sub Gregorio V, dignitas
episcopi Mediolanensis vocabatur *papatus*, ut patet
ex diplomate Ottonis III, imp., edito in Collectione
Bipartita ab Holstenio, parte ii, pag. 219. Vide por-
ro Rigaltium in observationibus ad Cyprianum, et
Seldenum in notis ad Eadmerum.

^b *Facturum se.* Wenilo et Gerardus pollicentur
Amuloni favorem Caroli regis, si is obsequatur desi-
deriis principis. Intellexit autem Amulo quantum mo-
menti esset haec gratia. Itaque studuit eam sibi con-
ciliare, ut discimus ex Chronico Hugonis Flavina-
censis, in quo sic scriptum est: « Amolo quoque
Lugdunensem episcopatum suscepit; cujus auctori-
tas et amor Caroli erga eum multum valuit sancto
papa Leoni, ut ipse hoc testatur in epistola ad eum
missa. » Ut vel hinc validum argumentum sumi pos-
sit ad confirmanda ea quae supra dicta sunt de ordi-
natione Berni, episcopi Augustodunensis.

^c *Adiutorem.* Cooperatorem ac suffraganeum.
Suffraganei autem ideo dicuntur, ut hoc obiter mo-
neam, quod jus suffragii cum metropolitanis habeant
in synodis provincialibus, eique concordare esse de-
beant. Carolus simplex in praecepto pro Ecclesia
Narbonensi: « Venerabilis sanctae Narbonensis Ec-
clesiae archiepiscopus Arnutus nostram adiit sere-
nitatem, innouescens auribus clementiae nostrae quod
in sua parochia, seu in cunctis episcopis qui in suf-
fragio ipsius positi sunt, gravissima quaedam contra
jura canonum atque instituta legum increverit con-
suetudo, etc. » Arnulphus Lexoviensis in epistola
ad S. Thomam, archiepiscopum Cantuariensem, in
Gallia tum exsulantem: « Quod sane contemplati
quorum ope niti, quorum muniri consilio, quorum
fulciri suffragio debuistis, a vobis velut agmine facto
discesserunt, quando maxime nominis sui rationem
deberent agnoscere et se vobis suffraganeos non re-
fraganeos exhibere. » Itaque Arnulphus ex eo dictos
putabat suffraganeos quod metropolitanum suum
suffragio suo fulcire debeant, quoties occasio in-
gruit, eique adiutores esse, ut Lupi verbo utar. Vide
Fullbertum, epist. 50 et 51.

^d *Godelsadium.* Itaque Godelsadius Ecclesiae Cabil-
lonensi praefectus est a Carolo Calvo anno saltem 814,
quod eo anno scriptum esse oporteat hanc episto-
lam, ut jam monuimus. Ille postea interfuit synodo
Vermeriensi anno 855.

^e *More processorum.* Tum enim, ut in loco supra
relato Marca adnotavit, reges nostri contendebant
palatinos clericos a solo principe designari posse,

cessorum regum majorum suorum, ut ante monstratum est, ^a Cabillonensi ^b præfeci Ecclesiæ, flagitat idem rex ut hæc Quadragesima non gravemini ordinare. Quod si per absentiam ^c Teotbaldi episcopi visum fuerit impossibile, quocunque tempore constitueritis congruum vobis curabimus ex ^d episcopis nostris facere supplementum, ut quod prosit populo Christiano, absque dilatione per vos Deus implere dignetur.

EPISTOLA LXXXII.

AD GUENILONEM.

Reverentissimo præsuli Gueniloni Lupus salutem. Hic presbyter, cui nomen est ^e Erlegandus, ex ecclesia sancti Petri et nostra queritur pati se calumniam et de suo gradu periclitari. Proinde vestram poscimus paternitatem ut ei juste ac rationabiliter adesse dignemini, ne quorumlibet insidiis opprimatur, qui forsitan divini timoris oblitus, superare innoxium pervicaciter molitur. Prosit itaque huic et illis vestra prudentia, ut et hic, si est innoxius, liberetur, **125** et illi qui peccare in proximi læsione conantur, non inveniant facultatem. Quod donec inspirante Deo perficiatis et synodi tempus adveniat, si potest fieri, et vestræ sanctitati videtur, exsequendi officii quesumus recipiat libertatem; ne secundum inimicorum votum, quorum se testimonio purgare possit invenire non valeat. Bene vos valere cupimus.

EPISTOLA LXXXIII.

AD LUDOVICUM.

Ante recuperationem cellæ.

Excellentissimo donisque omnibus charissimo Ludovico abbati Lupus plurimam salutem.

secuti videlicet morem superiorum principum, ut diximus, qui clericos e palatio suo ut plurimum præfiebant sedibus episcopalibus, irrequisitis suffragiis episcoporum comprovincialium; ad quos tamen dimittebant clericos ita designatos, nimirum ob consecrationem tantum.

^a *Cabillonensi.* Sic scribebat illa ætas, ut colligi potest ex synodo Vermeriensis, cujus paulo ante meminimus, itemque ex innumeris aliis locis. Itaque cum ea esset scriptura codicis manuscripti, eam retinere placuit. Nam editio Massoni habebat *Cabillonensi*.

^b *Præfeci Ecclesiæ.* Id est, Cabillonensem episcopum esse jussit, ut supra dixit Lupus de Hilmerado episcopo Ambianensi. Itaque magis momenti est ista emendatio. Neque enim flagitat rex Godelsadam præfeci Ecclesiæ Cabillonensi, ut perperam habet editio Massoni. Sed p-tit ut eum, quem ipse huic Ecclesiæ præfecerat Amulus quamprimum ordinet. Manuscripto igitur codici debemus quod ^c auctoritas regia in constituendis episcopis hic restituta est apud Lupum. Nam fæde eam sepelierat editio Massoni, in qua sic scriptum est: ^d Godelsadam etiam, quem ex palatio suo more prædecessorum regum majorum suorum, ut ante monstratum est, Cabillonensi præfeci Ecclesiæ flagitat idem rex, in hæc Quadragesima non gravemini ordinare.

^e *Teotbaldi episcopi.* Lingonensis, suffraganei Ecclesiæ Lugudunensis, qui vulgo *Teutboldus* et *Teoboldus* nominatur; ad quem etiam exstat gravis ejusdem Amulonis epistolæ adversus impostores quosdam, qui sanctorum martyrum reliquias obtrudebant, nullis legitimis testimoniis comprobantes eas esse

^a Jussu regis ad palatium dirigens nuntium, ad vos eum jussi accedere, ut quæ mihi agenda sunt, per vos veraciter atque celeriter possim cognoscere. Proinde vestra insignis benevolentia mihi necessaria cognitui litteris comprehendat; quibus certior factus, rebus gerendis occurram. Unum impense flagitarim, ut si molitiones quæ occulte, ut fertur, cum Britannis exercentur effectum habituræ credantur, non aspernemi significare, quod frustra expertum infructuosum periculosumque laborem etiam strenuorum animi valde refugiant, et compertum atque in litteras relatum est nequaquam invites ad bellum esse cogendos. De recuperanda cella nostra si se locus obtulerit, quemadmodum in omnibus, nos juvare contendite; ut vestra industria et rex maximo ^b purgetur peccato, et nos **126** tandem aliquando necessitate nimia liberemur. Ita semper ut cupio valeatis.

EPISTOLA LXXXIV.

AD NOMENIUM.

Landramnus, Turonum metropolitanus episcopus, Dodo Andegavorum, Aldricus, Cenomannorum episcopus, Guenilo, Senonum metropolitanus episcopus, Heriboldus, Antisiodori episcopus, Prudentius Trecassinorum, Agius Aurelianorum, Ercanradus Parisiorum, Hucbertus Meliorum, Helias Carnutum, Herimannus Nevernorum, Hincmarus, Rhemorum metropolitanus episcopus, ^a Immo Noviomagi, Pardulus ^b Lugduni, Rhothadus Suessionum, Hilmeradus Ambianorum, Erpoinus Silvanecti, Ermenfridus Bellovacorum, Paulus, Rothomagi metropolitanus

veras. Interfuit Teoboldus concilio Vermeriensis anno 853.

^a *Episcopi nostris.* Id est, ex episcopis in regno caroli Calvi constitutis.

^e *Erlegandus.* Erat ille presbyter in quadam cella monasterii Ferrariensis, vel forte in ipso monasterio; ut colligitur ex hæc epistola. Tum vero temporis accusatus apud Wenilonem, Senonensem metropolitanum, auctoritate ejus prohibitus est attingere functiones sui muneris. Agebatur de presbytero. Itaque Wenilonem orat Lupus, ut donec causa ejus in synodo quæ futura erat, judicari possit, Wenilo ei potestatem faciat exsequendi suum officium. Causæ ergo presbyterorum in synodis tractabantur. Interim tamen licebat episcopo penam remittere, aut intendere, pro arbitrio. Vide concilium Sardicense, can. 17, et capitulare Compendiense Caroli Calvi, cap. 4, et librum v Capitular., cap. 218.

^f Synodica est isthæc epistola, data anno 849. Celebratam autem fuisse haud synodum tempore autumnali colligi potest ex Chronico Fontanellensi.

^g *Immo Noviomagi.* Ad quem fortassis scripta est epistola 41 Lupi, ut illic monuimus.

^h *Lugduni.* Ita omnino codex manuscriptus. Nam editio Massoni habebat *Lauduni*. Itaque visum est retinendam esse lectionem veteris codicis. Vetus enim et verum ejus urbis nomen Lugdunum, ut observat Sirmondus ad Capitula Caroli Calvi, vel cum adjuncto Lugdunum Clavatum; quo modo in synodis sæpe subscribunt episcopi Laudunenses, ut hic Pardulus in synodis Suessionensi et Vermeriensis anno 853.

episcopus, ^a Saxbodus Saiorum episcopus, ^b Frecculfus Lexoviorum, Valfridus Baiocacensium, ^c Nomenoio priori gentis Britannicæ salutem quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

Diu est quod Deus occulto, justo tamen iudicio, permisit esse te rectorem gentis tuæ; in quo tamen regimine qualem te exhibueris testis est conscientia tua et amaræ querimonie diversarum Ecclesiarum,

^a *Saxbodus*. Sic prorsus scriptum est in veteri codice. In privilegio vero monasterii Corbeiensis vocatur Saxobodus. Saxbodus tamen nominatur in concilio Senonis habito anno 852, in quo confirmatum est privilegium monasterii sancti Remigii, quod editum est in tomo II Spicilegii, pag. 586. In quibus tamen subscriptionibus mendose scriptum est *Raginaris Ambianensis episcopus*. Adhuc enim vivebat Hilmeradus, qui anno sequenti interfuit synodo Vermeriensi, itemque alii synodo Vermeriensi circa annum 865. Retractanda porro hic est controversia de tempore quo synodus illa habita est, cum constet eam non fuisse habitam anno 852, ut monuimus. Sane ex subscriptionibus episcoporum apparet anno saltem 846 celebratam fuisse. Sed quid opus conjecturis in re manifesta? Constat enim ex Capitulis Caroli Calvi, tit. vi, Wenilonem archiepiscopum Senonensem capitula nonnulla edidisse in synodo provincie suæ, cui suffraganei ejus interfuere. Itaque corrigendum est quod diximus, mendose in subscriptionibus istius concilii scriptum esse nomen Reginarii, episcopi Ambianensis. Sedit enim usque ad annum 848 aut 849.

^b *Frecculfus*. Is nimirum qui Chronicon scripsit ab orbe condito usque ad annum circiter sexcentisimum.

^c *Nomenoio*. Britonum duci jam inde a temporibus Ludovici Pii. Quo mortuo, Caroli Calvi partibus adhesit adversus Lotharium et Ludovicum anno 841, ad eumque munera mittens, fidem etiam ei suam iurejurando obligavit; sed biennio post, eadem facilitate qua concesserat in partes Caroli, ab eo defecit, cupiditate regni adductus, ut monuimus ad epistolam 31. Tum vero, « consueti perfidia, » ut scriptum est in Annalibus S. Bertini, « Andegavis et vicina eis circumquaque loca pervaserat. »

^d *Apostolica successione*. Episcopi enim sunt successores apostolorum, ut omnis retro antiquitas tradit. Quin et Hilarius in fragmentis vult unumquemque episcopum esse successorem Petri et Pauli, dum hæc per derisum ait de episcopis qui Athanasium damnaverant: *O veros Christi discipulos! O dignos successores Petri atque Pauli!* Verum id quidem. Sed tamen speciali quodam jure pontifex Romanus est successor eorumdem apostolorum; ob hoc quia in eorum cathedra sedet, ut ait Alexander III in epistola 19, edita in Appendice Petri Cellensis. Unde in epistola Ludovici Pii ad pontificem Romanum (quæ exstat inter Acta concilii Parisiensis habiti anno 824), et in epistola pontificis Romani data ad Michaelen atque Theophilum, imperatores Græcorum, itemque in Actis electionis Caroli Calvi imp. factæ anno 876 papa vocatur vicarius apostolorum Petri et Pauli. His enim duobus Dominus noster dedit Ecclesie principatum, ut ait Goffridus Vindocin. lib. i, epist. 7. De his ergo apostollis intelligendus est Alcuinus, dum in epistola 62 Leoneni III vocat vicarium apostolorum. Sic Clementem II Lambertus Schafnaburgensis vocat vicarium apostolorum.

^e *Auctoritate divina*. Quippe episcopi auctoritatem suam habent a Christo, qui unus et solus habet potestatem præponendi episcopos in Ecclesie suæ gubernatione, ut ait Cyprianus in concilio Carthaginiensi. Quare merito notandus est Stephanus, episcopus Larissæ in Thessalia, qui ad Bonifacium II,

A et afflictiones nobilium et ignobilium, divitum et pauperum, viduarum et orphanorum, quos damnable cupiditate et horribili crudelitate vexasti. Sed quia Christianum nomen non penitus abjecisti, et nos ex ^d apostolica successione debitores sumus omnibus, ut bene 127 agentes ad perseverantiam exhortemur; delinquentes autem ad poenitentiam ^e auctoritate divina provocemus, vehementissime

episcopum Romanum, scribens, cujus opera indigebat ad retinendam sedem suam, auctoritatem omnium per orbem episcoporum repetit a pontifice Romano: « Quia, inquit, Domino dicente tertio, *Amas me?* *Pasce oves meas*, tradidit prius vobis mandatum ostendens, et per vos deinde omnibus per universum mundum sanctis Ecclesiis condonavit. » Itaque revocanda est sententia hujus loci ad normam a sancto papa Leone traditam, cujus ea sunt verba ex sermone tertio in anniversario die assumptionis suæ: « Propter quod dicitur beatissimo Petro, *Tibi dabo claves*, etc. Transivit quidem etiam in alios apostolos vis potestatis istius, et ad omnes Ecclesie principes decreti hujus constituto commeaavit. Sed non frustra uni commendatur quod omnibus intimatur. » Censebat sanctissimus pontifex soli quidem Petro id dictum esse, sed tamen omnibus apostollis et episcopis in persona ejus. Honorificum tamen in primis fuit quod Christus Petri confessionem publice laudavit, et quod auctoritatem suam concedens Ecclesie, in persona Petri id factum voluit, quem ob hoc Augustinus ait gessisse totius Ecclesie figuram generalitatem personam. Super hanc ergo confessionem (id est super Christum ipsum, quem Dei vivi Filium esse confessus fuerat Petrus) fundata est Ecclesia, adversus quam portæ inferi non prævalebunt. Nam licet hanc postremam verborum Christi partem nonnulli referant ad Petrum ejusque successores Romanos pontifices, Joannes tamen XXI ea ultima verba interpretatum est de Ecclesia in epistola scripta ad Jacobum regem Majoricarum, quam nunc primum edimus, quamque ego tuque, lector, debemus singulari humanitati clarissimi viri Antonii Vionis Herovallii.

« Joannes episcopus servus servorum Dei, charissimo in Christo filio regi Majoricarum illustri, salutem et apostolicam benedictionem. Qui æternæ legis imperio summa regit, etiam extrema non deserit: sed cum æqualiter sit illi cura de omnibus, cœlum terramque regens, subter omnes cœlos ipse considerat, et super terræ terminos lumen ejus. Suam autem Jerusalem, sacrosancam videlicet et catholicam Ecclesiam, quæ non saxorum molibus, sed miris virtutibus ædificatur ut civitas, in earum sublimitate conscendens singulariter et mirabiliter nec minus misericorditer de suo habitaculo preparato respexit. Hanc etiam PETRA CHRISTUS admirabili et ineffabili dispositione stabiliens, super se ipsum ædificavit eandem, sequæ vivum constituit angularis lapidem firmamenti, ad evidentioris roboris firmitatem in sanctis Patribus, catholicæ doctrinæ verticibus, alia ei fundamenta substernens; ut in montibus fundata sanctissimis, etsi experiretur interdum concutientium impetus, nullius tamen vereretur ruinæ dispendium; sed adversus eam nec portæ inferi prævalerent; et virtutum elevata culminibus, nequaquam sub modio lateat; sed illarum evidentiæ cunctis pateat in salutis exemplum. In ea etiam idem pius et misericors Dominus eandem Ecclesiam specialis respexit benignitatis intuitu, et direxit. Quamquam enim ipse ubique præsens, ut eadem ejus in omnibus cura regiminis æque cuncta regat, cuncta disponat, et ita impendatur in magnis quod non impediatur a parvis; nihilominus tamen, ex singularis amoris privilegio, eidem Ecclesie suum, cui claves exercendas tradidit, cui oves pascidas credidit, qui stans in specula, ei assidue directionis

tuis excessibus condolemus, et a tuo interitu paterna A
et episcopali sollicitudine te cupimus revocare.

Cupiditate tua vastata est terra Christianorum, templa Dei partim destructa, partim incensa, cum sanctorum ossibus cæterisque reliquiis, possessiones ecclesiarum, quæ fuerunt a vota fidelium, redemptio animarum, patrimonia pauperum, illicite in tuos

presentaneæ diligentiam exhiberet, vicarium deputavit, onus ex humano defectu importabile, divina tamen omnipotentia levigabile, portaturum. Hujus oneris molem immensam debilitati nostræ, fratrum nostrorum ministerio, his diebus imposuit superni consilii dispositio, seu permissio, nobis nimirum terribilis et stupenda. Siquidem felices recordationis Adriano papa prædecessore nostro, post promotionem suam ad summum apostolatus apicem, brevi dierum numero vitæ suæ tempora consummante, post exhibita eidem in solemnibus exsequiis debita humanitatis obsequia, nos et iidem fratres in episcopali palatio Viterbiensi convenimus, electioni substituendi pontificis juxta necessitates instantiam et fervens nostrum desiderium vacaturi. Et licet diebus aliquibus per importunitatem Viterbiensium civium tractati electionis instantis nec dare possemus initium, postquam tamen illi vacare potuimus, astitit, ut credulitas devota supponit, benignus sapientiæ spiritus, ex more a nobis et fratribus ipsis suppliciter invocatus; et prima die, de ipsorum fratrum concordia voto, parique concordia, processit de nobis tunc episcopo Tusculanensi impræmeditatis et incensis, ad Petri cathedram electio canonica communis et concursus. In his itaque stupemus non immerito pariter et terremur. Nonne stupor, nonne terror, quod nos, qui tuioribus semper putavimus esse consilii secreta in domo Domini alij quam periculose super aliorum curam et regimen elevari, sic subito in maris altitudinem venimus, et dam ad infuncti operis sarcinam insufficientes virtutum sumptus dispungimus, et vires impares comparamus, ad illius, nec indigne, timeamus tempestate demergi. Hoc efficaciter suggererant, ut in vocatione, qua nos vocaverat Dominus, maneremus, et debilitas onus refugeret, ac onus insufficientia nostra vitaret. Verum quia vires laboribus commensuratur et redditur (propter quod doctor et prædicator egregius, non de profectu glorians, sed veraciter suos labores attestans, *Non, inquit, plus omnibus profeci aut profui, sed plus omnibus laboravi*), licet deterreret onus et labor, ad subeundum tamen jugum apostolicæ servitutis, et in ea pro viribus laborandum, merces retributionis æternæ uniuscuiusque nisi aliud misericordia retribuuntis indulgeat, commensurando la' oribus invitavit; et sub illius fiducia, qui lasso virtutem tribuit, cuius solius sufficientiæ plenitudo nostros sufficit supplere defectus, debiles humeros tanto subiecimus oneri, nec expavimus manus exponere immensitati laboris. Cæterum quia supra vires nostras esse conspiciamus susceptum officium, illudque soli portare nequimus, præsertim quam advertamus aperte messem quidem nullam esse, operarios vero paucos, et fidelium suffragia humiliter imploramus, et illos etiam qui sæcularis potestatis sollicitudinem in populo Domini susceperunt, ut in illo, prout ad eos pertinet, nobiscum fideles et solliciti collaborem, decernimus exhortandos. Ideoque regalem celsitudinem rogamus, et instantè obsecramus in Domino Jesu Christo, quatenus prudenter attendens quod datum est tibi divinitus in orbe pro non mollica parte iudicium, justitiam diligas, et eam omnibus tuæ ditioni subiectis, non omissa tamen clementia, diligenter observes. His enim columnis firmissimis stabiliantur imperia, reges firmantur, muniantur principes, et communiti letantur statu pacifico principatus. Eandem insuper Ecclesiam matrem tuam, et presidentes

PATROL. CXIX.

usus reducta, hæreditates nobilium ablatæ, et maxima multitudo hominum vel interfecta vel servitute oppressa, rapinæ crudelissimæ perpetratæ, adulteria et corruptiones virginum passim commisse, episcopi legitimi a sedibus propriis expulsi, et, ut mitius loquamur, quia dicere nolumus a fures et latrones, mercenarii introducti, patroni nostri beati Martini

eidem, ac personas ecclesiasticas, imo tuæ salutis actorem, per quem regnas et regeris, in illis ministris ipsius solenter honora. In his, fili charissime, laudabilis memoriæ prædecessores tuos non solum imitari, sed excedere studeas, quin etiam te ipsam virtutum successivis augmentis, velut de virtute in virtutem progrediens, superare; illam de nobis spem certam et fiduciam habiturus, quod tuam et regni tui prosperitatem paterno zelantes affectu, eam, quantum cum Deo poterimus, conservare studebimus, et, facultate succedente, favorabiliter promovere. Datum Viterbii, Nonis Octobris, pontificatus nostri anno primo.

Vide Augustinum tractatu 118 et 124 in Joannem, itemque Hieronymum in initio libri tertii Commentariorum in Matthæum.

a *Vota fidelium*. Celebris locus, per eas tempestates valde laudatus in synodis et in capitularibus regum nostrorum. Citatur autem ex epistola Urbani I papæ. Sed revera sumptus est ex Juliano Pomerio, libro II de Vita activa, cap. 9. Nam illa Urbani epistola est supposititia.

b *Sedibus expulsi*. Hi fuerunt Subsannus Venetensis, Salaco Alestensis, Felix Corisopitensis, et Liberalis Oximensis, ut patet ex narratione de episcopatibus a Nomenio institutis, quæ a Sirmondo elita est post Capitula Caroli Calvi. In his etiam fuit Actardus episcopus Nannetensis.

c *Fures et latrones*. Quo nomine Gisardum, qui in loco Actardi ejectionis fuerat, prosequitur Leo IV, ad Nomenium scribens: « Non furem, nec latronem, qualem Gisardum esse sentimus in Nannetica sede, qui viventis quod non licuit, locum non timuit usurpare. » Exstat caput hoc apud Gratianum 7, q. 1. Modestus ergo se gerunt episcopi Gallicani, qui pro furibus et latronibus hujuscemodi invasores tantum vocant mercenarios, ne videlicet principem, quem ab his erroribus retrahere meditabantur, exasperarent, si verbis illis atrocibus uterentur adversus eos quos ipse episcopos constituerat. Erat enim in tali tempore tanta vis hominis magis lenienda quam exagitanda, ut verbis Sallustii utar.

d *Martinus diocesi*. Id est jus metropolitæ archiepiscopi Turonensis, qui Leati Martini successor est. Nam ante Nomenium Britannia provincia semper parnerat constitutis metropolitani Turonensis. Istis vero temporibus se ab ejus potestate subtraxerunt Britanni episcopi, deinceps subjecti archiepiscopo Bolensi usque ad Innocentii III tempora. Invitis licet ac repugnantibus episcopis Romanis. Parum enim profuit decretum Urbani II papæ in concilio Claramontano; in quo, ut in veteri codice ms. Anianensi scriptum est: « Turonensi metropoli ceterioris Britanniæ restitutio facta est. » Ejusdem decreti meminit etiam Hildebertus Ceonomanensis in epistola edita ab eruditissimo viro Francisco Florentino, ad tit. viii de *Usu et auctoritate pallii*: « Unde diligentius intuenti, inquit Hildebertus, manifestum est totam Britanniam intra limites Turonensis Ecclesiæ contineri. Nec ego tamen super hac re quasi discutiendam suscito querelam, quam dudum in Romana decisam Ecclesia religiosa noverunt et testantur personæ. Testatur idipsum venerabilis papæ Urbani privilegium Turonicæ metropoli collatum; in quo qui legit intelligit totam Britanniam ei tanquam suæ metropoli subjectam. » Parum id profuit, ut dixi. Nam ea provincia suum archiepiscopum per

quondam diœcesis, ex qua vos esse negare non potestis, violata, omnes postremo ecclesiastici ordines perturbati; quod nimis dolendo et compatiendo dicimus.

multum ævi habuit post synodum Claromontanam. Et apud Beslyum in Probationibus Historiæ comitum Pictaviensium, pag. 414, exstant Acta quædam data recenter post concilium Claromontanum, anno nimirum 1006, indictione iv, vi Nonarum Martii, quibus subscribit Rollandus, Dolensis archiepiscopus. Quin et ipsius Gregorii VII conatus fuerat inutilis, qui staturat: ut tam Dolensis quam ceteri Britannicæ episcopi perpetuam deinceps subjectionem et obedientiam exhiberent archiepiscopo Turonensi. Tandem Innocentius III eam litem finivit; deincepsque Britannici episcopi archiepiscopo Turonensi fuerunt subiecti. — *Diœcesis.* Id est provincia. Nam tum vox *diœcesis* maxime in usu erat ad significandum integram provinciam. Diœcesis vero cuiuslibet episcopi *parochia* dicebatur, ut monemus ad canonem 3 concilii Vernensis.

• *Vicarium beati Petri.* Id est Leonem papam, huius nominis quartum, ut mox dicit. Sic enim vulgo, honoris causa, vocatur episcopus Romanus in libris scriptorum veterum et ab ipsis etiam pontificibus Romanis, ob hoc nimirum, quod Petri vicem teneat. Sed, quod mirere, ceteri quoque episcopi passim vocantur vicarii beati Petri, ea videlicet de causa quod Petrus, cum ei Christus diceret: *Pasce oves meas*, quæ verba pertinent ad ceteros etiam apostolos, totius Ecclesiæ gerere figuratæ generalitæ personam, ut ait Augustinus. Insignis est locus ex libro Ambrosii de Dignitate sacerdotali cap 2, ubi sic scriptum est de Petro: « Et cum tertio fuisset interrogatus, et trina responsione fuisse secutus, repetitum est a Domino tertio, *Pasce oves meas*. Quas oves, et quem gregem, non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed etiam nobiscum eas suscepit, et cum illo nos suscepimus omnes. » Et in capite primo dixerat cunctos sacerdotes accepisse claves regni cælorum in beato Petro apostolo. Unde non inusitæ Mapinius, episcopus Rhemensis, scribens ad Villicum ait: « Licet sancto Petro hoc a Domino dictum legamus, *Pasce oves meas*, sed ad cunctos qui sacerdotale funguntur officium pertinet præsens sententia. » Audacior fuit, et quidem post Gregorii VII tempora, Petrus, abbas Cellensis. Ausus enim est scribere ad Hugonem, archiepiscopum Senonensem, eandem ipsi sollicitudinem incumbere quæ Christo et Petro. Hæc sunt ejus verba ex epistola 8 libri primi: « Vineæ Christi devastatores uvas, sive ejus ovilis oves lupi: pacem toto die devorant, pede conculcant, manu dilaniant; et vestra, benignissime Pater, vigilantia obviare dissimulat. Quare non attenditis quid pro officio, quid pro sponione, quid pro dilectione, summi pastoris ovibus magnus pastor debetis? Certe defensionem, certe instructionem, certe soli citudinem. Sed qualem vel quantam? Sine dubio quantam Christus, qualem Petrus. » Hanc porro auctoritatem accessit ex verbis Christi ad Petrum, quod ea, ut Ambrosius et Mapinius, crederet omnibus apostolis dicta in persona Petri. Nam ait paulo post: « Vobis si quidem in Petro dictum est, *Pasce agnos meos*, sana scilicet doctrina. Vobis rursum dictum est, *Confirma fratres tuos*, bono utique exemplo. Nihilominus claves regni cælorum tenetis, ut hædos excludatis, et agnos admittatis. » Sic eodem sæculo sanctus Bernardus in epistola 41 aiebat ad Henricum, archiepiscopum item Senonensem: « Igitur ex quo regni cælorum claves Deo auctore vobis traditas suscepistis, » etc. Quoniam ergo existimabant boni illi viri Christum universis episcopis esse locutum in persona beati Petri, quem ob hoc Petrus Cellensis lib. vii, epist. 1, ait esse *optimam formam omnium prælatorum*, ea de causa

A Satis hæc ad tuam perditionem sufficiebant. Sed ad cumulum malorum auxisti temeritatem, et omnem læsisti Christianitatem, dum a vicarium beati Petri

factum est ut non solum episcopum Romanum, sed et ceteros quoque episcopos vocarent Petri vicarios. Hæc sunt verba Caroli Magni in libro v Capitular., cap. 163: « Quod ex verbis Domini facile intelligi potest, quibus beato Petro, ejus vicem episcopi gerunt, ait: *Quodcunque ligaveris*, » etc. Jonas Aurelianensis in opusculo de Institutione regia cap. 2: « Qualis igitur sit potestas et auctoritas sacerdotalis ex verbis Domini facile animadvertitur, quibus beato Petro, ejus vicem indigne gerimus, ait: *Quodcunque ligaveris super terram*, » etc. Hincmarus Rhemensis in Capitulis quæ dedit archidiaconibus presbyteris anno 877: « Beatus Petrus apostolus, ejus vice in Ecclesia funguntur episcopi, » etc. Hinc illa Gallicanorum episcoporum verba in conventu Pistensi anno 869: « Secundum auctoritatem quam in beato Petro accepimus, dicente Domino, *Quodcunque ligaveris*, » etc. Et in actis coronationis Hermintrudis uxoris Caroli Calvi episcopi locum illum ex capite xii Actorum, ubi scriptum est orationem factam sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro Petro, interpretantur *pro omni episcoporum choro*. Petrus Blesensis in epistola 23: « Episcopus illiteratus præco est mutus. Prælati est erudire subjectos, reddere populum acceptabilem Deo, aperiendo mysteria Scripturarum. Petro enim et successoribus ejus præcipitur ducere in altum rete, id est profundam sacræ Scripturæ intelligentiam in capturam hominum aperire. » Clarius mentem suam aperit in epistola 148, ad episcopum Bathoniensem: « Recolite, Pater, quia beati Petri vicarius estis. Vobis in eo quandoque dictum est: *Si diligis me, pasce oves meas*. » Et Petrus Cellensis gratulatoriam epistolam scribens ad Willelmum Senonensem archiepiscopum, eum miris laudibus effert quod in electione Joannis Saresburiensis, episcopi Carnotensis, abstinentem se et integrum præstitit. « Certe hoc in Rationali et Superhumerali tuo, » inquit ille in epist. 8, libri vii, « Pater amantissime, stylo ferreo, ungue adamantiæ scribetur, quod in vicariis Petri eligendis nulla te movet humana gratia, nullus favor, nullus carnalis affectus, nulla pecuniæ avaritia. » Demum Gildas Sapiens, qui sub imperatore Justiniano floruit, non obscure sentit quemlibet episcopum tenere sedem Petri. Sic enim scribit in epistola de exicidio et conquestu Britannicæ: « Sacerdotes habet Britannia, sed insipientes; ... sedem Petri apostoli immodis pedibus usurpantes, sed merito cupiditatis in Judæ traditoris pestilentem cathedram decedentes. » Et Petrus Blesensis in epistola 150 scribit unumquemque episcopum præesse naviculæ Petri. Itaque sic constituere possumus. Christus Dominus, verus et unus sanctæ Ecclesiæ sponsus, qui solus Ecclesiæ regere potuit quam redemit, ut Lupi verbis utamur, eam suprema auctoritate moderatus est, quandiu inter homines habitavit. Is ergo suscepta semel Ecclesiæ gubernacula non reliquit; sed semper nobiscum est divinitate, ut ait idem Lupus, « et arbitrio, et intus, ac præsentia sua, et præpositos ipsos, et Ecclesiæ cum præpositis gubernat, » ut in epistola 69 scribit Cyprianus. Ipsiuss, diu post Cyprianum sæculum, in concilio Turonensi sub Alexandro III pronuntiavit Arnulphus, episcopus Lexoviensis: « Præterea, inquit, habemus assistentem nobis etiam Christum. Neque enim Ecclesiæ ea nobis conditione tradidit ut relinqueret. Semper assistit. » Et post Arnulphum illam ipsam sententiam magnificis verbis, et quæ sedis apostolicæ pontificem decant, expressit Joannes XXI in epistola scripta ad regem Majoricarum, quæ nondum edita est, quamque ea de causa damus supra. Christus ergo suscepta semel

Leonem apostolicum, cui dedit Deus ^a primatum in omni orbe terrarum, sprevisti. Cum enim eum po-

Ecclesie gubernacula non reliquit. Promisit enim Ecclesie futurum se nobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Quia tamen necessarium esse intelligebat ut post subvectionem suam in cælum aliqui locum suum impleant in terris, qui veram fidem conservarent, et morum sanctitatem suaderent, alios quidem fecit apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores. Sed tamen cæteros subijci voluit apostolis, quibus summam dedit in Ecclesia potestatem, decernens ut id quod ipsi in commune statuissem cunctos Christianos teneret. Unde Cyprianus, in epistola 55 potestatem episcoporum, quam ad gubernandam Ecclesiam acceperant, sublimem ac divinam potestatem vocat; super hoc enim constitutum esse Ecclesiam, ut in epistola 27 idem Cyprianus scribit. Et apostolorum quidem omnium par fuit honor et par potestas. Petro tamen, ob manifestam Christi confessionem, concessa est prærogativa primatus; ut capite constituto, schismatis tolleretur occasio. Unde factum est ut quia episcopi apostolis *ordinatione vicaria successerunt* (ut ad Cyprianum scribit Firmilianus, ac Cyprianus ipse in epistola 69 ad Florentium Pupianum) Petrusque apostolorum princeps sit, episcopi sequentibus sæculi dicti sint vicarii beati Petri et successores apostolorum Petri et Pauli. Quæ causa fuit ut Anglorum rex Edgarus, qui anno 966 vivebat, episcopos dixerit habere gladium Petri. *Ego Constantini, inquit, vos Petri gladium habetis.* Postea tamen, augescente Christianorum pietate et reverentia in Romanum pontificem, ejusque auctoritate feliciter in dies magis ac magis apparente, ista successionis Petrince dignitas huic soli reservata est; satisque factum videtur reliquis episcopis, si dignitas illorum derivetur a successione cæterorum apostolorum. Unde et gravem calumniam ætate sua sustinuit Hincmarus, Rhemensis archiepiscopus, quod, ut aliqui aiebant, dicere ausus esset non majoris dignitatis esse papam Romanum quam esset ipse. Itaque quoniam Hincmarus hac invidia gravabatur, calumniam hanc a se amoliri conatus est, legisque Remiæ reum statuit accusatorem suum. Ut rem in pauca contraham, ita existimare debemus, Christum auctoritatem suam tribuisse apostolis, id est episcopis. *Quoniam apostolos, id est episcopos et præpositos, Dominus elegit*, ut in epistola 65 scribit Cyprianus. Apostolorum omnium par fuit honor et par potestas, ut idem Cyprianus scribit. Apostolis successerunt episcopi; sed ita tamen ut episcopus Romanus, qui Petri et Pauli sedem occupat, primam et maximam habeat pro veritate sententiam, ut ait Facundus Hermianensis. Igitur si quid magni momenti ingruat quod sacerdotum Domini congregationem requirat, tum habenda est synodus, in qua stabiliri possit vera fides. Verum hoc remedium non nisi ob gravem causam adhibendum est. Augustinus enim scribens contra duas epistolas Pelagianorum, valde eorum superbiam exagitat lib. IV, cap. 12, quod hanc gloriam captarent ut propter illos Orientis et Occidentis synodum congregare postularent; id vero iniquum esse censet. In synodis autem episcopi omnes summam habent auctoritatem. Et in regendis Ecclesiis suis, quarum sunt magistri, ut Salviani et Agobardi verbo utar, nulli rationem reddere debent quam Christo, si causa communis non sit, ut docet canon 9 Antiochenus. Quod autem paulo supra dictum est tribus verbis ex sententia Cypriani apostolorum omnium parem fuisse honorem et potestatem, paulo uberius explicandum est propter scandalum infirmorum. Sed in ipso statim initio proponendus est ipse Cypriani locus juxta editionem Baronii: « Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et

stulasses ut in libro suo te scriberet, et pro te Dei clementiam exoraret, et ille ^b directis litteris se id

dicat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum; si cui remiseritis peccata, remittuntur illi; si cui tenueritis, tenebuntur;* tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur. » Ex quo Cypriani loco patet primatum Petro collatum fuisse a Christo etiam super cæteros apostolos. Unde et Gelasius papa dixit Romanam Ecclesiam, quæ a Petro fundata est, non synodici constitutus prelatam esse cæteris Ecclesiis, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuisse. Intellexit Baronius quanti momenti esset hic Cypriani locus ad asserendum primatum summi pontificis, ideoque illum retulit integrum ad annum 34, § 199. Quem Baronii locum si vidisset ejus continuator Odoricus Raynaldus, abstinisset a censura quam nimis imprudenter ac temere protulit adversus cardinales in Liburno oppido diocæses Pisane consistentes. Hi enim scriptis quaquaversum encyclicis litteris, quibus dolorem suum testabantur de scissione Ecclesie, magnoque se desiderio perurgeri ut concordiam revocari procurarent, litteras illas ordiuntur a celeberrimo illo Cypriani loco, absque ulla tamen Cypriani mentione, ac si Cypriani non esset, sed ipsorum cardinalium. At Raynaldus, cui vulgatissimus hic locus nondum notus erat, ubi perventum est ad hæc verba, *Hoc erant utique, etc.*, interrupit sermonem cardinalium et exclamat: « Conflicta fuit hæc hæresis, scilicet apostolos pari honore et potestate cum sancto Petro instructos, cum maxima animi indignatione permoti cardinales pontificem sibi vellent subicere, neque adverterent D. Petrum fuisse reliquorum apostolorum principem a Christo constitutum, quinquam maximam ab eodem Christo auctoritatem acceperant, nec secum ipsi reputarent, cadente primatu apostolico, cardinalitum dignitatem omnino corrumpere, neque cæteris parochis futuros cardinales digniores. » Vide locum tomo XVII Raynaldi ad annum 1408, § 21. Ex hoc interim loco discimus Raynaldum in ea esse sententia

^a *Primatum in omni orbe.* Sic Arator subdiaconus papam Vigilium vocat primum omnium sacerdotum in toto orbe. Hæc est enim epistola Aratoris epigraphæ in vetustissimo codice ms. Corbeiensis monasterii, qui nunc exstat in bibliotheca S. Germani Prædicatorum apud Lutetiam: *Domino sancto, beatissimo, atque apostolico, in toto orbe primo omnium sacerdotum, papæ Vigilio, Arator subdiaconus. Manibus undisonis, etc.* Sic Lucentius episcopus dixit in actione xvi concilii Chalcedonensis Leonem papam esse totius Ecclesie præcipuum episcopum. Quin et Justinianus imp. I. 7. Cod. de sum. Trin., ait beatitudinem papæ Veteris Romæ esse caput omnium sanctissimorum Dei sacerdotum. Sic Hincmarus in cap. 36 posterioris operis adversus Goteschalcum S. Gregorium papam vocat pontificem primæ sedis in toto terrarum orbe.

^b *Directis litteris.* Epistolæ istius ad Nomenoium a Leone IV scriptæ meminit Nicolaus I ad Salomonem regem Britonum scribens: « Denique sanctissimus Leo papa, inquit, Nomenoio scribens, inter cætera, præcipuum virum Actardum appellat, et hunc sanum sapere, et sanum docere, vivere ac permanere denuntiat; Gislardum vero tanquam prædicti Actardi sedulum invasorem denotat. » Ejusdem Leoninæ epistolæ fragmentum exstat apud Gratianum 7, q. 1, cap. *Non furem.*

facturum promississet, si se monentem obedienter A audires, non solum nihil eorum quæ mandaverat fecisti, sed ne litteras quidem ipsas recepisti; et quia nolebas a malo desinere, timuisti bene monentem audire. In eo 128 igitur læsisti apostolos, quorum est princeps Petrus. Læsisti episcopos, qui jam cum Deo regnant in cœlis et miraculis coruscant in terris. Læsisti et nos: qui etsi non habeamus eorum meritum, idem tamen divina gratia possidemus officium.

Nuper etiam excipiens a Lantherum, quem Ecclesia materna pietate ex aliquâ parte receperat, ea scilicet conditione ut se corrigeret et mala solita perfecte declinaret, fecisti te participem, imo auctorem perturbationis populi Christiani. Eum enim amator pacis dominus noster rex etiam b ad tuam suasionem removerat a finibus tuis, et aliis honoribus decoraverat. Et nunc eum rebellare conantem velut in gremium recepisti, et ut in malo proficiat fovere non desinis. Jube afferri c libros tuos. In eis comminante Dominum audies: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris* (II Par. xix); et non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus dignos esse morte invenies.

tentia ut cardinalium institutionem prorsus referat ad tempus illud quo primatus Petro datus est, et tamen eo esse parochos. Tum cardinalium illorum cecitatem et amentiam deplorat, qui non animadvertent quantum sibi vulnus infligerent, si vera essent quæ de æqualitate apostolorum scripta erant. Rursum enim illorum dignitatem, futurumque ut demittatur infra episcopalem.

Dixi episcopos rationem administrationis suæ nulli reddituros esse nisi Christo, si causa communis non sit. Quod intelligendum est quoad administrationem uniuscujusque dioceseos, clericorum videlicet ordinationes, et cætera usurpari solita apud Ecclesias, ut docet canon 9 Antiochenus. Neque enim per causas communes hic intelligo causas majores, eas nimirum quas ex veteri jure referri oportet ad sedem apostolicam. Nam præterea si episcopus incidat in crimen, aut aliquid agat extra regulam, corrigi potest a metropolitano et synodo provinciali, ut nemini ignotum est. Et si quid in quapiam diocesi incidat quod in episcoporum provincialium notitiam deferri mereatur, veluti si presbyter accusetur de crimine, aut alia quedam communis causa provincie emerget; tum episcopus eam causam reservare debet judicio suorum collegarum, ut omnes in commune consulant quid facto sit opus.

a Lantherum. Comitum olim Nannetensem, qui ita inflammatus adversus Carolum, quod in sui contumeliam, Reinoldum Nannetensibus præfecisset comitem, verterat se ad Britones, eosque et copiis militaribus et multa rei militaris peritia juvabat. Vide Chronicon Ademari Cabanensis, et Adrevaldum, lib. i de Mirac. sancti Benedicti, cap. 33, itemque chartam Angeliacensem a Beslyo editam. Rediit dein in gratiam cum Carolo anno 849, ab eoque dignitatem suam recepit, id est custodiam limitis Britanniæ, ut fidem facit auctor Chronici Fontanellensis: « Lamberto comiti reddita est marka. » At vir mobilitate ingenii pacem atque bellum mutare solitus, rursum se Nomenioi partibus conjunxit anno sequenti, ut scriptum est in eodem Chronico ad annum 850: « Lambertus comes et Warnarius frater ejus, tyrannidem meditantem, a fide defece- runt, et Nomenio tyranno Britonum se conjunxe- runt. Sed non nullo post Warnarius a Gausberto

Nec ignoras quod d certis fines ab exordio domina- tionis Francorum fuerunt, quos ipsi vindicaverunt sibi, et certi quos petentibus concesserunt Britanniis. Quomodo ergo despicias legem Dei, quæ præcepit ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui (Prov. xxii)? et terram Francorum injuste tibi de- fœdere conaris, nec formidas illud: *Maledictus qui transgressus fuerit terminos proximi sui* (Deut. xxvii)? O quid factorus es in die magni judicii, cum tibi reddenda erit ratio de tuis annis, mensibus, horis, momentis? et hoc erit celeriter. Verum est enim quod juvenis possit cito mori, sed senex diu non possit vivere? Ante te prolixum fuit 129 sæculum. Post te quoque Deo certum est quantum durabit. Pro hac vita brevissima noli tibi sempiternam miseriam B comparare.

Nisi deponas pervasionem alienorum, oppressio- nes omnium, societates perditorum, et recipias ad- monitionem sedis apostolicæ nostræque unanimi- tatis, non tibi prodest fides, nec quæcumque putas bona opera: quia Salvator dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celo- rum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum celorum* (Matth. vii).

comite captus est, regique præsentatus. » Obiit deinde Lantherus anno 852, ut habetur apud Ade- marum et in fragmento Chronici Lemoviensis: « CCCCLII, Lambertus comes a Gausberto Cenoma- nensium comite Kalendis Maii occiditur. » Chronicon Fontanellense: « Ipso tempore Lantherus a Gausberto juvenulo interimitur, et frater ejus War- narius jussu regis capitalem excepit poenam. »

C b Ad tuam suasionem. Hinc colligitur Carolum id dedisse flagrantibus Nomenioi precibus, ut Lanther- tum ab urbe Nannetensi removeret, Britonibus haud dubie invisum ob impigram bellandi industriam, qua eos frequenter exercebat; ut patet cum ex hoc loco, tum etiam ex Annalibus Fuldensibus ad annum 825. Et ut ferme sit in hujuscemodi rebus, virum multa belli fama clarum in suas partes postea sece- dentem non invitæ receperunt, sperantes ejus ope in- commodatos se plurimum iis gentibus, quibuscum bella gerebant.

c Libros tuos. Id est divinos, ut recte monuit Baronius, hunc Lupi locum referens. Nomenioius enim Christianus erat. Et libri divini sunt libri Christianorum; quemadmodum libri in quibus leges continentur, libri nostri vocantur a jurisconsultis.

d Certi fines. Certum est continua ferme bella fuisse inter Francos et Britannicæ minoris regulos. Quandonam vero constituti limites Francorum et Britonum, non adeo exploratum habetur. Probabile tamen est id evenisse regnante Clodoveo I, cujus virtute domiti sunt Britanni, ut docet Gregorius Turonensis lib. iv, cap. 4: « Nam semper, inquit, Britanni sub Francorum potestate post obitum regis Clodovei fuerunt; et comites, non reges, appellati sunt. » Et ii quidem Nannetes, Rhedones, ac Vene- ti, non fuere subjecti; sed tantum populi, ad istorum finibus ad Oceanum usque. Itaque quia angustum videbatur tam artibus limitibus concludi, excedebant interdum limitem Britannicum, Nanne- tumque, Rhedonum ac Veneiorum civitates aliquan- diu sub imperio habuerunt. Sed eas rursum Britanni Franci eripere. Tandem et illas quoque invasit Nomenioius: quas cum ipse ac filius Herispoius vir- tute retinerent, Carolus Calvus earum dominium transfudit in Herispoium, ut docet auctor Annalium S. Bertini.

Cogita quid mereatur qui scandalizaverit unum de pusillis; et ita poteris colligere quam ingentem sis perlaturus, nisi resipueris, damnationem, qui partem maximam populi Christiani gravissime perturbasti.

Monemus te, obsecramus, obtestamur, tuæ salutis cupidi, pone finem malis tuis, convertere ad Dominum, cuius nemo nostrum potest effugere iudicium. Fac fructus dignos poenitentiae. Hoc est. Quia granditer deliquisti, granditer bona exerce; ut non solum non torquearis cum diabolo et reprobis in inferno, verum etiam gaudeas cum Deo et electis eius in cælo. Id quoque tibi pollicemur quia si te Deo restitueris, apud eum intercessores pro peccatis tuis esse cupimus; et apud piū principem nostrum, ut tibi tuæque posteritati benigne consulat, conabimur obtinere.

Maximum reatum te contraxisse scimus quod epistolam sedis apostolicæ respuisti, existimans aliqua in ea tibi noxia contineri. Sed quod exemplar ejus venerabilis papa nobis dignatus est dirigere, notum tibi facimus nihil in ea contineri quod ad tuam pertineat lesionem; et 130 propterea parati sumus, si vis, secūdo legatum sedis memoratæ cum scriptis toti mundo venerandis dirigere. Quod si eum non receperis, nos, qui monuimus, excusabiles erimus. Si autem receperis et auscultaveris, et Dominum et beatum Petrum propitios, et nos habebis in fide conjunctos et intercessione proficuos. Si vero nos benigne monentes contempseris, certum tibi sit nunquam tibi futurum locum in cælo, et citō non futurum in terra: quia tua culpa separatus ab apostolica et nostra societate, anathematis ultione locum habebis, quod avertat Deus in tartaro.

Hoc etiam per tuum ministerium denuntiamus Lantberti hominibus et quibuscumque gentis tuæ, quia si communicaverint ipsi et rebellionī ejus consenserint, anathemate condemnabuntur, et traditi Sathanæ sine fine peribunt. Conversos autem recipimus,

^a *Tibi noxia.* Rescripserat Leo IV ad Nomenojū epistolam quamdam, quam is suscipere recusavit, existimans, ut ait Lupus, quedam in ea contineri contraria dignitati suæ. Suetum id Gallis nostris, quoties rescripta Romanæ curiæ adversari creduntur regum nostrorum juribus aut libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ. Quoniam vero episcopi agnoscebant hanc Nomenojū exceptionem esse justissimam, fidejussores se præstant nihil in ea Leonis epistola contineri quod majestatis jura violet.

^b *Legatum.* Miserat igitur Leo legatum cum epistola illa quam diximus. Hunc vero legatum Britanniam attingere vetuerat Nomenojus, quod tunc temporis existimarent principes non licere Romano pontifici mittere legatos in provincias absque consensu ac voluntate eorum penes quos Deus posuit regimen populorum.

^c *Ad Hattonem.* Abbatem dein Fuldensem, cognomento Bonosum et Gloriosum, qui, vitio librarium, ut adnotat Browerus, Valdo nominatur apud Lamberium Schafnaburgensem. Quare et magno errore, quæ de Waldone abbate et Udone ac Berengario fratribus ejus comitibus, Ratisbonæ gesta, Francorum Annalibus leguntur ad annum Christi 861,

A et in pace Christiana permanere optamus, atque pro eis parati sumus domini nostri regis clementiam, quantum possumus, flectere.

EPISTOLA LXXXV.

AD MARCWARDUM.

Reverentissimo et clarissimo Patri Marcwardo Lupus perpetuam salutem.

Nuper a magnificentissimis epulis reversus, hoc est a Britannica expeditione, vix resumpto spiritu per cursorem hunc prosperitatis vestræ veritatem discere cupio; ut quia propriis angoribus æstus, saltem vestris secundis successibus requiescam. Dominus meus rex, vester alumnus, cum 131 modicis quas gravabat, liberaret, suo vos nomine salutari præcepit: quod quam libenter faciam æstimare potestis. Charissimum nostrum, hoc est, communem filium Eigilem, et post eum, Ansb. ceterosque fratres, parvitatī meæ nomine dignamini salutare. Cuppas vitæ aptas, formæ et qualitate pretiosissimas, ligneas duntaxat, mihi, cum opportunum vobis fuerit, curate dirigere: quia dum video pretiosiores quas aliis tribuistis, propemodum invideæ morbum incurro. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA LXXXVI.

AD HATTONEM.

Charissimo suo Hattoni Lupus in Domino salutem.

Quoniam occupationes inevitabiles colloquium nostrum, quod frequens esse debuit, impediunt, tamen eis paulum perdilatis, nobismetipsis consulamus oportet, ne salutaria consilia, quibus invicem auctore Deo juvare possumus, ad nostrum detrimentum ulterius negligantur. Curate igitur hoc mense Octobri, die quo significaveritis, ad Arceas vestras mihi occurrere; ut loco utrisque medio convenientes, opportune possimus de rebus necessariis consultare. Noveritis etiam Odacrum abbatem et consanguineum nostrum libram auri, quam nostis, instante Viviano repetere, cuius humanitas nulla in-

Waldoni abbati Fuldensi apud Lambertum ascripta sunt. Successit autem Rabano, qui dein archiepiscopus fuit Moguntinus. Quoniam vero anno id factum sit, hactenus incertum fuit. Quidam enim eum Rabano successisse tradunt anno 847, cum is factus est archiepiscopus; quorum opinionem rejiciendam esse Browerus arbitratur. Ex epistola porro 40 Lupi apparet Rabanum renuntiassse regimini monasterii Fuldensis antequam ad episcopatum perveniret, curamque hanc transulisse in Hattonem, quod anno 842 contigisse illic adnotavimus. Obiit anno 856, ut docet auctor Annalium Fuldensium: « Decessit Hatto abbas Fuldensis cœnobii pridie Idus Aprilis: in cuius locum, per electionem fratrum et auctoritatem regiam ordinatus est Thioth unus ex ipsis monachis. » Hattonis epitaphium exstat apud Christophorum Browerum in libro iv Antiquitatum Fuldensium.

^d *Odacrum abbatem.* Monasterii Cormaricensis in diocœsi Turonensi, factum dein abbatem primum monasterii Villalupensis in eadem diocœsi. Vixit usque ad annum 868, excessitque e vita v. Non. Maii.

^e *Viviano.* Rectore sive abbate S. Martini Turo-

humanitate exasperanda est. Mature cursorem hunc remittite, ut tempore quo significaveritis valeam vobis ad memoratum locum occurrere. Cum jam emissem cursorem, supervenit **132** Rath., et causas vestras nuda veritate patefecit: quibus cognitis, accelerandum colloquium multo mihi maxime visum est, ut rebus asperis demonstrante Deo per subtilem tractatum prudenter possimus occurrere. Interim quemadmodum idem Rath. (qui nihil meritis impetum indignationis excepti) restitnatur elaborate; quia vehemens indignitas est quod propter rem ad se nihil pertinentem tam diuturni laboris præmio vacuatur.

EPISTOLA LXXXVII.

AD HUGONEM.

Fratres nostri, qui ad vos directi sunt, retulerunt nobis commotionem vestram, quæ occasione illius hominis accidit qui cum aliis malefactoribus rapinam sectando, sibi vitam auferri coegit; cujus rei nos non fuisse conscios optime nostis. Unde cum id venerabilis filius vester nobisque familiaris Stephanus, non sicut res erat, sed sicut ei falso relatum fuerat, narrasset, missus præpositum nostrum tallium peritum et, ut ejus zelatem atque nobilitatem decet, anxie religiosum; qui, secundum prudentiam quam in sæculo hauserat, causam cum vestro nuntio discerneret et finiret. Verum quia qui justitiam quærebat, ipse implere volebat, exitum res non potuit invenire. Itaque has litteras celsitudini vestræ dirigendas curavimus; quibus placare cupimus animi vestri motum, quem nequaquam ulla nostra negligentia aut perversicia provocavimus. Potentia enim culminis vestri nequaquam **133** personis, sed justis causis favere debet, nec vilitatem nostram, sed divinam majestatem, cujus, quanquam indigni servi sumus, et beati Petri reverentiam attendere, nec nobis aliquid mali comminari aut inferre, qui sic justitiam repetimus sicut reddere parati sumus. Hoc etiam prudentiam vestri culminis commonemus ne propter defensionem perditorum hominum patrocinium beati Petri et nostram antiquam familiaritatem aspernemini. Sed cogitantes quod scriptum est:

nensis. Sic enim tunc solebant principes committere monasteria viris secularibus. Is est fortasse Vivianus princeps pagi Ceromanensis, cujus mentio exstat apud Hericum in libro de Miraculis S. Germani Autissiodorensis cap. 48. Principem autem opinor, dixit pro duce, seu comite. Nam de Viviano comite hæc habet auctor Chronici Fontanellensis ad annum 849: «Isto anno, mense Martio, cepit Vivianus comes Carolum fratrem Pipini, qui ad auxilium fratri ferendum Aquitaniam destinabat, aliosque complices ejus.» Obiit anno 851, ut scriptum est in Chronicis Lemovicensi et Engolismensi: «Carolus quarta vice Britanniam repetens, cum Erispoio filio Nomeni certamen iniit xi Kal. Septembris, partemque exercitus cum Viviano duce amisit.»

^a Rath. Integrum hujus viri nomen debemus epistolæ 91, ubi vocatur Ratharinus.

^b Ad Hugonem. Abbatem sancti Martini Turonensis, regali prosapia ortum, ut in epistola 365 testatur Joannes VIII papa. Obiit anno 887, ut constat ex Chronico An'egavensi, et ex Abbate, libro II de

A Quia sperantes in Domino misericordia circumdabit (Psal. xxxi); et: Omnis qui se humiliat exaltabitur (Luc. xviii), ita exortam controversiam sopire dignemini ut nec nos gravari patiamini, nec vestros impune male agere permittatis; ne forte, quod absit, Dei vindicta in vos propter iniquorum consensum redundet. Optamus vos bene valere et sicut nobilitatem et sapientiam vestram decet in omnibus agere.

EPISTOLA LXXXVIII.

AD HUGONEM ABBATEM.

Summa veneratione suscipiendo Hugoni abbatum summo Lupus presentem et futuram salutem.

Postquam vos nosse cœpi, diu in vestram venire notitiam, fateor, concupivi. Quod tandem vestra dignatione consecutus, plurimum vobis confidere audeo, dum et e singularem in vobis nobilitatem et convenientem nobilitati sapientiam frequenter considero. Qua causa cum mihi quod nec timueram, nec, ut opinor, merueram, contigisset ut dominus rex **134** cellam cœnobii nostri, unde edictum et ipsius et patris ejus domini Ludovici serenissimi Augusti habemus, nobis ablatam Odulfo comiti daret, eamque, ut eum decebat, Deo inspirante, et amplissimo viro Adalh. cooperante, nobis restituisset, vos potissimum hortante ipso Adalh. credidi expetendos, qui et ipsius Odulfi periculosam aviditatem prudenter compesceretur, et nobis benigne memoratam cellam restitueretur. Vestra igitur longe lateque bonitas pervulgata nobis vehementer indigentibus pro Dei amore secundum litteras regias quam celerrime fieri potest subveniat; ut et calamitatis nostræ commiseratio præmium vobis pariat sempiternum, et a nobis et a posteris nostris beneficii vestri memoria fideliter celebretur.

EPISTOLA LXXXIX.

AD PARDELUM.

Ex parte reginæ.

In nomine Dei solius et omnipotentis. Irminrudis e divina ordinante gratia, regina venerando Pardulo episcopo salutem.

obsidione urbis Parisiacæ. Vide Sirmondum ad Capitula Caroli Calvi, pag. 104. Ad eum item est sequens epistola.

^c Singularem nobilitatem. Quia nimirum, ut ad superiorem epistolam diximus, ex regali prosapia ortus erat, ut in epistola 305 testatur his verbis Joannes VIII: Hugoni strenuo, nobili, regali prosapia edito, atque excellentissimo abbati. Ideo propinquum eum suum vocat Carolus Calvus et Ludovicus Balbus, ut Sirmondus admonet.

^d Adalh. De nomine istius viri vide quæ adnotamus ad epistolas 55 et 92. Ex ista porro epistola discimus non recessisse Odulphum a possessione cellæ S. Judoci, tametsi eam Carolus restitui jussisset monasterio Ferrariensi. Itaque Hugonem orat Lupus ut auctoritate sua se juvet ad reprimendam audaciam Odulphi.

^e Irminrudis. Sive Hirmintrudis, Caroli Calvi regis uxor. Eam enim, non aliam, reginam vocare potuit Lupus abbas Ferrariensis in regno Caroli constitutus. Quare falsus est Massonus cum abbre-

Res novas, super quibus vos nihil posse scribere A significastis nisi quod per Rhothbertum jam mandaveratis, prosperas exuberante Dei gratia provenire cupimus et audire. Diem vero vestræ ordinationis nostris et nostrorum precibus vobis utinam profuturis solemnem facere studebimus. Præterea quæ misistis munera grata nobis fuerunt; et stolæ ejus imposuistis laborem libenter experiri curabimus, et secundum vestram suggestionem **135** propitio Deo, qui nos fecit et tantis bonis cumulavit, noxium studebimus otium evitare. Vestris tamen semper efficacibus juvemur orationibus: quia nihil unquam nobis præstabitis quod non de vestra probabili fidelitate præsumpserimus. Hoc a vestra benignitate impetratum volumus, ut pro his qui in defensione patriæ suas posuerunt animas Dei clementiam suppliciter flagitetis, et superstitionibus eorum hominibus auxiliemini quantumcumque vobis possibile fuerit.

EPISTOLA XC.

* AD ODACRUM ABBATEM.

Tertio Non. Julii Deo propitio ad monasterium nostrum reversus, primum ut potui vestræ prudentiæ has litteras dirigendas curavi, quibus totis affectibus vestræ benevolentia gratias refero quod fratres nostros et cæteros homines tantæ calamitatis angustia deprehensos aperto charitatis gremio excepistis et materna pietate fovistis; quorum relaxatio adeo me lætificavit, ut epistolaris angustia vix valeat indicium meæ in vos voluntatis aperire; cum et germanos meos singulari dilectione tractetis, et amplissima liberalitate nostris omnibus quantam vix unquam sperare potuerant præbeatis. Proinde opto ut divina gratia, cujus munere ^b tales estis, exiguitati meæ largiri dignetur ut quantumcumque vicem rependere sufficiam, integra vero merces ab eo vobis restituatur qui summam præceptorum suorum in soliditate charitatis constituit.

viationem illam *Irmind*. (quæ est in codice ms.) explicavit de Irmingarde, quod et ipsum fecit in epist. 95.

* *Odacrum abbatem*. Lupi consanguineum, ut docuit epistola 86.

^b *Tales estis*. Imitatum puto ex Salviano in epistola ad Eucherium episcopum Lugdunensem: « Superest, inquit, ut Dominus Deus noster, cujus dono admirandissimi juvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis. »

† *In Aquitania*. Id est anno 845, quo Pippinus junior rex Aquitanie, aggressus Carolum Calvum, ejus exercitum fudit, multosque viros illustres partim peremit, partim cepit. « Pippinus, » inquit auctor Annalium Bertinianorum, « Pippini quondam regis filius, exercitu ex Francia ad Carolum Tolosam civitatem obsidione vallante properanti in pago Eccolesimo occurrens, ita brevi et absque suorum casu prodigavit, ut, primoribus interfectis, cæteros fugam etiam ante congressum ineuntes, vix paucis evadentibus, aut caperet, aut spoliatis sacramentisque strictos ad propria redire permitteret. » Infra: « Capti vero Ebrouinxi Pictavorum episcopus; Ragenarius, Somarobrice Ambianorum episcopus; et *Lupus abbas*. » Unde illustrari quod potest epistola 32 ejusdem Lupi, in qua hæc

136 EPISTOLA XCI.

AD MARCWARDUM ABBATEM.

« In Aquitania congressione manifesta morte liberatus, post captivitatis molestias solutus utroque periculo, ingenti Dei gratia, cui maxime præferebam, et sanctorum ejus, beneficio præterea ejusdam Turpionis ^d creptus, integra valetudine ad monasterium in Nonas Julii remeavi; ubi, quod ultro sciebam, et fratrum meorum Hattonis * et Ratharii relato, et litterarum vestrarum lectione certior factus sum mea calamitate vos vehementer commoveri. Jamque mihi videre videor vos ingenti gaudio exsultare, cum me, quem dolebatis aut captivum aut mortuum, accipiat incolumem in monasterio residere. Ego vicissim fratresque omnes de vestra tam fructuosa reversione maxima lætitia gratulatur; et Domino Deo nostro gratias ingentes referimus, quod non solum vestram excellentiam nobis restituit, verum etiam vestro labore duplex patrocini-um sanctorum providit. Pro vestra quidem incolumitate et regressione quotidie Deo supplicabamus; sanctorum autem perlationem voto continentes vestris amabilibus Deo studiis id suspicarem de vobis talia facile adducebamur. Nam Deum in commune laudamus, qui supra quam petere audeamus largitua est. Illud unum ad cumulum gaudiorum restat, ut præsentiam vestram nobis exhibeatis: quod vos haudquaquam posse litteræ vestræ professæ sunt, nos hoc eas promississe tenebimus. Quod si feceritis, cum **137** parvitati nostræ plurimum, tum etiam vobis aliquid conferetis. Siquidem et nobis consolationem et virtutis incitamentum suggeretis, et fratrum, qui vestrum post discessum decedentium supplevere locum, notitiam et firmiorem, si possit fieri, lucrabimini charitatem. Quæso præterea ut ^f ad sanctum Bonifacium solemem aliquem monachum dirigatis, qui ex vestra parte ^g Hattonem abbatem

scribit ad Ludovicum abbatem: « In expeditione Aquitania olim, ut nostis, omnia peridi. » Hæc admonere, alicujus, ni fallor, erat momenti.

^d *Pr. cuj. Turpionis*. Tres istæ voces additæ sunt ex codice manuscripto. Nam lacuna hic erat in editione Massoni. Intelligit autem, opinor, Turpionem, comitem Engolismensem, cujus magna per eas tempestates fama erat. Illustrem vitam gloriosa morte finivit. De quo hæc habet Chronicon Lemovicense ad annum 865: « Turpio, Engolismensis comes, cum Normannis congregitur; et occidens eorum regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur. » Fratrem habuit Emmonem, comitem olim Pictaviensem, postea vero Engolismensem, qui et ipse memorabili clade oppressus est. Chronicon Lemovicense ad annum 866: « Emeno, Turpionis frater, Engolismæ comes, cum Landrico Sanctonico comite configit; et occiso Landrico, saucius in castro Ranconia reducitur, et die octavo moritur. » Vide Ademarum Cabanensem.

* *Hattonis et Rath.* Vide notas ad epistolam 86.

^f *Ad sanctum Bonifacium*. Id est ad monasterium Fuldense, in quo sanctus Bonifacius, archiepiscopus Moguntinus, sepultus est.

^g *Hattonem abbatem* Monasterii Fuldensis, uti diximus ad epistolam 86.

deposcat ut vobis Suetonium Tranquillum de Vita Caesarum, qui apud eos in duos nec magnos codices divisus est, ad exscribendum dirigat; mihi que eum aut ipsi, quod nimium opto, afferatis; aut si hæc felicitas nostris differetur peccatis, per certissimum vuntium mittendum curetis. Namque in hac regione nusquam invenitur; et credimus hoc quoque nos beneficium vestra liberalitate consecuturos. Filium Guagonis nepotem meum, vestrumque propinquum, et cum eo duos alios puerulos nobiles et quandoque, si Deus vult, nostro monasterio suo servitio profuturos, propter Germanicæ linguæ nanciscendam scientiam vestræ sanctitati mittere cupio, qui tres duobus tantummodo pædagogis contenti sunt. Quod utrum dignemini prestare, ut primum se facultas obtulerit, ne gravemini aperire. Sterilitatem vini superiore anno passi sumus. Aliis rebus pro tempore abundamus, et largiente Dei gratia aliquantula pace fruimur; nisi quod sæculares quidam, qui vellet nostrum invadere monasterium, nobis moliantur insidias. Unde vobis est studiose propter charitatis debitum persolvendum Deus orandus ut quod nobis maxime conducit in corde principum operetur.

138 EPISTOLA XCII.

AD LUDOVICUM.

Præcellentissimo atque clarissimo abbatum summo Lupus plurimam salutem.

Occupationum vestrarum considerationem habens, paucis vobis aperio magnum * Adalh., cum adhuc proficisceretur, mihi serio promississe quod nunc opportunitate se ultro ingerente cellam sancti Judoci nobis recuperaturus esset, et ne quis apud regem nobis aliquid nocere posset in omnibus provisurus. Cum autem ab Aquitania, Dei bonitate et elementia servatus, reversus essem, et a tantis calamitatibus, quas pro regis fidelitate passus fueram, vellem aliquantulum requiescere, fama dispersit datum nostrum monasterium Egilberto. Itaque de utroque, memores amicitie nostræ, solito more me adjuvare contendite; præsertim cum et meam fidem in regem et servitium cognoscatis, et fieri magnam indignitatem facile comprehendatis me cum prædicto Egilberto conferri, nedum mihi eum præferri. Quæ proponere in tali negotio debeatis breviter complexus essem, nisi naturali prudentia et eruditionis copia vobis ultro suggererentur. Cupio vos bene valere et parvitas meæ memores letioribus in dies augeri successibus.

139 EPISTOLA XCIII.

AD DOMNUM REGEM CAROLUM.

Explicari facile non potest quam cupiam, domine mi rex gloriose Carole, ego ultimus vester famulus in omnibus vestram prosperitatem et spiritalem et

Adalh. Vide quæ de hoc viro notamus ad epistolas 55 et 88. Virum fuisse magnæ dignationis patet ex verbis Lupi, qui eum vocat magnum et amplissimum virum. Fortassis est Adalardus, qui comes

sacerem. Propterea aliquoties et verbis et scriptis ultro me ingressi, ut mea devotio, opitulante Dei gratia, vestræ prodesset felicitati. Nunc etiam quod utilissimum vobis et vestro regno multa meditantur occurrit, paucis aperio. Observantia justitiæ non solum apud Deum meritum vobis comparat, verum etiam terrenam potestatem confirmat. Bonorum societas profectum vobis et laudem parit ad exemplum beati David, qui se imitandum proponens ait : *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* (Psal. c). Segregatio etiam perversorum æque laudabilis est, ut idem ipse David instituit : *Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua, nec direxit in conspectu oculorum meorum* (Ibid.). Quod autem fidelissimus quisque debeat esse familiarissimus illa sententia instruimur : *Quæ petitis ad nocendum efficacior esse potest quam familiaris inimicus* ? Quorum consilio Respublica, Domine faciente, de quo dicitur : *Fiat pax in virtute tua* (Psal. cxxi), possit esse tanta et quieta sanctæ litteræ his verbis insinuant : *Multiitudo sapientium sanatus est orbis terrarum* (Sap. vi). Hi enim intelligunt quod non est sapientia, non prudentia, non est consilium contra Dominum (Prov. xxi); et in Davidis consiliis ab æquitatis tramite non recedunt. Unde et eadem consilia ab ipso Domino ad utiles diriguntur effectus. Alibi etiam satis hinc aperte docemur, ubi legimus : *Consilium semper a sapiente perquire* (Tob. iv). Sapientem hic intelligimus quem aut experientia docuit, aut lectio erudit, aut inspiratio divina cæteris prætulit. Magnum aliquid facturi, quæso, recolite memoria illud quod prudentissime dictum est : *Antequam incipias, consulta, et ubi consulueris, mature facto opus est* *. Sic enim et præcipitatio vitabitur et nocturna dilatio. Romani, orbis terrarum domini, quibus consiliariis usi sint hac una et brevi sententia ad vestram nostramque utilitatem considerare dignamini : *Fidum erat ei altum Reipublicæ pectus, Curia, silentique salubritate munus et vallatum undique : cuius limen intrantes, abjecta privata charitate, publicam induebant* †. Tales quæso, tales querite qui publicam dilectionem, hoc est, totius populi, præferant privatis commodis, et miserante Deo motus isti molestissimi conquiescent. Imperatorum gesta brevissime comprehensa vestræ majestati offerenda curavi, ut facile in eis inspicatis quæ vobis vel imitanda sint vel cavenda. Maxime autem Trajanum et Theodosium suggero contemplandos, quia ex eorum actibus multa utilissime poteritis ad imitandum assumere, Ita diutissime regnetis ut semper Deus regnet in vobis.

141 EPISTOLA XCIV.

AD MARCWARDUM.

Religiosissimo Patri Marcwardo Lupus salutem.

palatii fuit sub Carolo Calvo.

* Boet., lib. iii de Consolatione philosophiæ.

† Sallust. in Catilin.

* Valer. Maxim., ii, 2.

Si prudenter cogitemus quod originalis peccati merito justissima Dei vindicta exsules facti sumus, cum adversa nobis contingunt, non mirabitur. Repulsi enim a lætitiæ patria, in vallem lacrymarum sumus dejecti. Dei potius ineffabilis clementia suspicienda pique laudanda est, quæ nos nec in ipsa ira deserit, et tristia blandis plerumque temperat, ne merore victi, in desperationis barathrum corruamus. Unde culpanda quorundam temeritas est, qui gratiæ divinæ continuis assuefacti beneficiis, dum aliquibus tanguntur incommodis, peccata querelis augent, quorum debita nec admoniti recognoscere debuerunt. Credibile tamen est in numero fidelium aliquos esse sanctitate, quam divinitus acceperunt, egregios, quorum non tam delicta curentur adversis quam merita augeantur. Neque enim soli beato Job Deus munus hoc contulit, quem ad imitandum servis suis in arce patientiæ collocavit. Qui vicit in illo, vincit in multis, cum quibus se futurum usque in finem sæculi pollicetur. Si cujus felicitatem nulla unquam perturbatio interpellat, quam tardus est, nisi metum hinc concepiat ne cum purpurato divite quondam audiat: *Recepisti bona in vita tua (Luc. xvi)*. Et quomodo non eum illa veridica terreat sententia: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt (Job xxi)*. Ille vero qui vigili memoria repetat, **142** *Flagellat Deus omnem filium quem recipit (Heb. xii)*, si morbo gravetur, excessu necessitudinem tenetur, substantiæ imminutione vel amissione pulsetur, quomodo non ad affectum gratias agendi pio parenti excitetur, cujus cura se dignum correctionis privilegio, ipso instituyente, præsumit? Futuræ vitæ dulcedo segnius appeteretur, nisi sapius presentis amaritudo sentiretur. Multi hac, qualis est, delectantur. Nimirum plures delectarentur, si assidua prosperitas vota omnium sequeretur. Proinde quis non videat incomprehensibili Dei pietate per molestam hujus vitæ mutabilitatem impelli nos quodam motu ad capessendam alterius vitæ immutabilitatem, impelli nos pietate per molestam hujus vitæ mutabilitatem? Dominus Jesus, qui cum Patre et Spiritu sancto beatitudo nostra erit, eos qui ejus magisterio adhærebant ad toleranda adversa suo exemplo sic informat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos (Joan. xx)*; ne se diligi desperarent ab eo, cum variis quaterentur incommodis, quando dilectissimum Patris Filium per eadem transisse recolent. Nec quid eis immineret occultans, *In mundo, inquit, pressuram habebitis; sed confidite, ego vici mundum (Joan. xvi)*; scilicet ut superandi vires in illo se habere cognoscerent qui omnipotens esset. Sanctus Apostolus, in quo evidenter Dei Spiritus loquebatur, sua tempora videns, nostra prævidens: *Qui volunt, ait, vivere in Christo, persecutionem patientur*

* Heriboldo. Antissiodorensi episcopo, cujus toties supra facta mentio est.

* Jurandi consuetud. Intelligit haud dubie sermonem 28, de verbis Apostoli. Quamquam Augustinus

A (II Tim. iii). Persecutionem autem hanc religiosi intelligimus inferri vel ab immundis spiritibus, vel a pravis hominibus. Verum, sive Deus tentet, sive tentari permittat, ne muliebriter pavidi succumbamus, alibi nos his verbis confirmat: **143** *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione exitum, ut possitis sustinere (I Cor. x)*. Nihil itaque importabile nobis evenisse causemur, quoniam qui certamen proponit, si postuletur fideliter, vincendi copiam subministrat. Benedicamus ergo eum in omni tempore, qui et prosperis nos invitat, et adversis castigat; et sit semper laus ejus in ore nostro, ut quod ipso largiente in sæcula sæculorum facturi sumus beati, jam nunc meditemur devoti. Hæc ad consolationem strictim, vitandi fastidii gratia, comprehensa sanctitati vestræ dirigere studui: quæ, vobis, ut credo, erunt proficua, quia et ex charitatis fonte petita sunt, et ex eodem fonte manarunt. Mei benigno memores cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA XCV.

AD HERIBOLDUM

Ex parte reginæ.

In nomine Domini solius et omnipotentis. Irmin-drudis, ipsius gratia ordinante, regina * Heriboldo venerabili episcopo salutem. Quoniam diuturna infirmitas gratum nobis vestræ sanctitatis denegat colloquium, absenti scribimus quod præsentî libentius diceremus. Germanus vester destitutus honoribus, propter homines qui ei famulati sunt maximo anxius, nostræ pietatis opem expetiit, confidens, post Deum, nostra opera se calamitatis molestiam evasurum; quem, solita mansuetudine miserantes, opportunitatem Deo præbente cupimus adjuvare. Verum ut in palatio **144** voluntatis nostræ præstolari possit effectum, sualemus ne gravemini ejus indigentiam collatis necessariis temperare. Cum enim soleat vestra largitas ministrare postulata externis, etiam germano indigenti non sine spe divinæ retributionis idem valet præstare: quod facile sacris monstrarem eloquiis, nisi ultro ea vobis occurrere crederemus, et nostræ vestræque personæ habere considerationem. Impendite igitur debitum religioni et necessitudini affectum, et in orationibus nostri assidue memores bone valete.

EPISTOLA XCVI.

AD CAROLUM REGEM.

Glorioso Domino præcellentissimo regi Carolo integre fidelis Lupus salutem.

Cum a vestra majestate digrederer, præcepisti ut, impendente Quadragesima, quiddam vobis dirigerem unde caperetis fructum aliquem meditationis. Sermonem itaque beati Augustini, in quo jurandi consuetudinem dissuadet, quamque sit fe-

multis in locis disputat adversus eos qui ad quamlibet occasionem jurant, itemque adversus eos qui pejerant. Vide Jonam Aurelian., lib. ii de Institutione laicali cau. 25.

rale perjurium ostendit, vestre prudentiæ destinavi, A profuturum vobis plurimum credens, si vobis admomentibus quidam assidue jurare desistant, et quod recte iuraverint non contemnant. Noa adulandi vitio in gratiam vestram dico, sed desiderio salutis eorum qui nobiscum Patrem in cœlis invocant. Quicunque fidem vobis iurejurando firmaverunt, si ab ea saltem latenter deficiunt, jam sibi a mortem animæ intulerunt, nec possunt esse filii Dei, qui nolunt esse pacifici. Admoneantur ergo vestra **145** industria sui periculi, et saluberrima institutione tanti doctoris ad correctionis remedium invitentur. Misi præterea celsitudini vestre gemmas quas dudum opifex noster exculpandas et polendas acceperat : quarum formam atque nitorem si approbaveritis, memorato artifice gratulabor. Opto et oro ut bene semper agatis, et propitio Deo felici successu diutissime gaudeatis.

EPISTOLA XCIII.

AD HILDUINUM.

Præcellentissimo abbati ^b Hilduino Lupus temporalem et perpetuam salutem.

Recordans nostri convictus in vestra adolescentia et initio meæ juventutis consuetudinem, et cogitans quod vestra nobilitas morumque probitas blandimentis fortune nullatenus velle immutari, quemamodum tunc familiariter loquebamur, ita nunc vobis simpli-
C
ter scribo. Omnibus, ut pluribus videtur vestri propositi, in largiendis opibus omnipotens vos Deus prætulit; et sine dubio qui tantum contulit, plurimum ab eo reposcet. Ipse enim dicit : *Qui glorificavit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (1 Reg. 11). Itaque non sit vobis oneri quod illaturus sum. Honorate illum timore ipsius et amore qui vos tam sublimiter honoravit; et dum vobis bona suppetunt in hoc sæculo, eruate illi qui hæc dedit indesinenter placere; nec vos decipiat transitoria fel-

^a *Mortem animæ.* Loquitur de his qui fidem suam iurejurando obligaverant regi Carolo Calvo, postea vero eam mutaverant. Propter hoc crimen ait Lupus eos mortem animæ incurrisse, hoc est æterna morte damnatos, nisi respiceant : tanti est violare fidem principii obligatam ! Auctori nostro prorsus consentit Atto Vercellensis episcopus, qui circa annum 940 floruit. Sic enim habet in epistola 10 quæ scripta est ad episcopos Vercellensis diocesis filialitimos : « Fidelitatem quoque nostrorum dominorum et regum pleniter in omnibus iudicio observandam. Nullo modo enim ante oculos divinæ majestatis puri inveniri possumus, si eis infideles ullatenus existamus. » Hanc porro Attonis epistolam, ut et plerasque alias ejusdem scriptoris, mecum pro amicitia nostra communicavit vir clarissimus Lucas Dacherius, monachus Benedictinûs, qui brevi eas editurus est. De pena autem episcoporum qui fidem principii obligatam violant, diximus ad Agobardum. (Vide *Patrol. tom. CIV.*)

^b *Hilduino.* Abbati sancti Dionysii in agro Parisiensi, et sacri palatii archiepiscopo.

^c *Diuturnitatem.* Hinc colligere possumus munus archiepiscopi sibi tribui solitum a principe ut ei cui datum erat adimi posset pro arbitrio principis. Ea de causa Hilduinum monet Lupus ut quia scire non potest quam diuturna futura sit hæc administratio,

citius mundi, cui perpetua promittitur beatitudo cœli. Exerceat **146** ubicunque potestis iustitiam, et quibuscunque sufficitis impendite misericordiam : quia qui vobis bene agendi facultatem largitus est, quando id permissurus sit ignoratis. Ipsius vox est : *Vigilate, quia nescitis diem neque horam* (Matth. xxv). Nos etiam, qui vos unice diligimus, et per vos solatiū aliquod habituros confidimus, aliquantulum ^e diuturnitatem dignitatis vos possessuros credimus, si vos largitori bonorum omnium devote submiseritis. Donec vos videre merear, absque fastidio hæc frequenter legite aut recolite; ut sicut de vestra excellentia gloriamur, ita de probitate certius exultemus. Peto etiam ut propinquum meum abbatem cellæ vestre quæ dicitur Cor., qui et Deo, ut credimus, et bonis omnibus, ut palam est, pro sua probitate placet, honorifice suscipiatis, benigne tractetis, et, quod sufficere credo (sicut vestram decet nobilitatem, et honestam eruditionem, ac bonæ famæ augmentum), sic dignemini consulere illi semper in omnibus tantum semper quantum cupiant qui bene sciunt. In sæculo et in Domino valeas.

EPISTOLA XCIII.

AD GUENILONEM EIUSQUE SUFFRAGANEOS.

Religiosisimis Patribus et fratribus Guenilopi, metropolitano Senonice sedis antistiti, et universo clero ejus, et cæterarum Ecclesiarum præsulis quæ diocesi ^d memoratæ sedis censentur, cunctisque in eis Deo famulantibus, clerus ^e matris ecclesiæ Parisiorum **147** et fratres cœnobii sancti Dionysii et sancti Germani et beate Genovevæ ac Fossatensis, diversorumque monasteriorum unanimitas, præsentem et futuram salutem.

Venerabilem pastorem nostrum ^f Ercanradum nuper decessisse cum longe lateque vulgatum sit, tum sanctitatem vestram latere non potuit; nosque afflicti mæstitia de vocatione Patris defuncti, ac sollicitudine permoveri de electione successuri, prudentia vestra

tempore bene utatur iustumque se in iudiciis reddendis exhibeat, ac tamen eis se misericordem præbeat qui gratiam hanc meruerint. Nam is pro munere suo ecclesiastica et sacra omnia negotia vel expediebat ipse, vel cum rege tractabat, ut Sirmondi verbis utar. Vide porro quæ de munere archiepiscopi diximus ad epistolam 37.

^d *Diocesi.* Id est provincia, ut diximus ad epistolam 84, et satis notum est. Ex innumeris testimoniis quæ proferri in hoc possunt uno tantum afferam ex præcepto Caroli Calvi pro monasterio Cuxaneusi in diocesi Helenensi, quod authenticum illic vidimus. Helenensis civitas, ut nemini ignotum esse arbitror, fuit ab omni ævo suffraganea Ecclesiæ Narbonensis. Sic ergo ait Carolus Calvus : « Locus supradictus est situs in confinio Ceritanicæ marchie nostræ, sub diocesi Fredaldi Narbonensis archiepiscopi, et parochia Audesindi Elensis episcopi. »

^e *Matris ecclesiæ.* Id est, cathedralis ecclesiæ Parisiensis, quæ est mater omnium ecclesiarum Parisiensium. Sic in veteribus actis ecclesiæ Helenensis dicitur *Mater omnium Ecclesiarum Rossilionensium, Confluentium, seu Valle-Aspirensium*, ob hoc quia comitatus Ruscionensis, Confluentinus et Vallaspi-
riensis sunt in diocesi Helenensi.

^f *Ercanradum.* Parisensem episcopum, qui obiit anno 855.

intelligit. Cum enim principaliter se futurum Dominus Jesus polliceatur cum his qui ^a principes religionis existunt, non patimur diu carere antistite, ^b ejus doctrina ad salutem nostram instituamur, ^c exemplo informemur, benedictionibus in nomine Domini muniamur. Ejus, utpote bonorum omnium auctoris, nequaquam nos cura destitutos firmissime credimus, dum ipse curas nostras sua clementia sustulit, et vota ultronea benignitate prævenit. Namque ipse in cujus manu cor regis est, gloriosi domini nostri Caroli, quemadmodum plene confidimus, menti infudit ut ejus nos regimini ^d committeret, quem in divinis et humanis rebus sui fidiissimum multis experimentis probasset. Igitur Dei pronomam in nos amplectentes misericordiam, et regis nostri piam suspicientes providentiam, ^e Æneam, cujus præconia præmisimus, concorditer omnes eligimus, Æneam patrem, Æneam pontificem habere optamus. Quamvis enim tanta prudentia ac probitate præcellentissimus rex noster polleat, ut solum ejus iudicium de viro memorato posset sufficere, tamen conditionis humane non nescii, futurorumque curiosi, aulicorum nos ipi propositum ac mores longe prius inspeximus; et inter **148** graves probabilesque personas et sanctitate ferventes hunc quem antistitem habere cupimus, quotquot eum nosse potuimus, ut nunc palam est, absque errore annumeravimus. Proinde, sancti Patres, annuimini ne dilatione divini et ^f regii beneficii torqueamur; sed nobis suspensis, nobis desiderantibus, nobis flagitantibus, ponatur celeriter lucerna super candelabrum; ut lumen veritatis populus Dei videat, et æmula devotione, præsulis vestigia tenens, sempiternæ beatitudini præparetur. Professionem vero nostri consensus in Æneam Deo annuente per vestrum ministerium nobis futurum antistitem sub-

^a *Principes religionis.* Il est évêques. Nam Ecclesia est in episcopis, ut ait Cyprianus in epist. 69, qui addit eum qui cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse. Unde et frequenter apud Hieronymum, Leonem Magnum, et alibi vocantur principes Ecclesie, quod idem est ac principes religionis. Pontifices vocavit magistros religionis Arator subdiaconus in epistola ad Parthenium.

^b *Cujus doctrina.* Episcopi enim est docere plebem sibi subjectam, ut ad epistolam 79 diximus.

^c *Exemplo.* Non solum doctrinam sanam populis sibi commissis debet episcopus, sed etiam bonum vivendi exemplum, ut supra dictum est in notis ad epistolam 79. Nam, ut ait Arnulphus episcopus Lexoviensis in sermone habito in concilio Turonensi: « Sanctitas conversationis inquiritur; quia nisi fuerit prædicatoris commendabilis vita, non erit ejus prædicatio gratiosa. Cujus enim vita condemnatur, restat ut et prædicatio condemnatur; » quod sumptum ex B. Gregorio docet Hincmarus in cap. 36 posterioris operis adversus Goteschalcum, itemque Atto Vercellensis episcopus in epistola 8, quæ data est ad sacerdotes et ministros in diocesi Vercellensi commorantes. Utrumque ergo necessarium est. Utinam autem nunquam contingat, quod tamen sæpius accidisse legimus, ut in Ecclesia constituantur episcopi qui adeo indigni sint ea dignitate ut non solum populis, sed ne sibi quidem ipsis prodesse possint: viri adeo incuriosi rerum: suarum ut etiam nesciant quam rationem redditori sint summo Pastori Christo, quidve debeant omnibus gubernationi sue commissis.

A descriptionibus nostris certatim roboravimus; ut nostra unanimitate conperta, votum summa properantia complectis.

EPISTOLA XCIX.

RESIPTUM EPISCOPORUM AD IPSOS.

Guenilo, sanctæ Senonice sedis metropolitani episcopus; ^a Heriboldus, Antisiodori episcopus; Agius Aurelianorum, Prudentius Tricassinorum, Herimannus Nivernensium, Frothaldus Carnutum, Hildegarius Meldorum, clero matris ecclesie Parisiorum et cunctis in diversis cœnobiiis sub ea Deo militantibus salutem.

De excessu reverentissimi coepiscopi nostri Ercanradi non mediocriter anxii, vestrique mœroris participes, tandem justissimæ dispositionis Dei memores, consolationem recipimus, dnm vos sub ^b pastore bono agentes, qui summe bonus **149** est, ^c vicarium ejus scilicet visibilem, ministerique nostri consortem, absque dilatione expetere vestris litteris tenentibus lineas rationis cognovimus. Preparatum enim a Deo ei bonum exitum credimus, cujus munere talem videmus patere ingressum. Quamquam nobis futurus nunc socius olim fuit præcognitus et merito suæ probitatis amabilis. Quis enim vel leviter i tetigit palatium cui labor Æneæ non innouit et fervor in divinis rebus non apparuit? Quamobrem electionem vestram in eo factam Deo propitio libenter sequimur, ut eum profuturum populo ejus ad dignitatem pontificatus promovendum concorditer decernamus. Sit igitur vobis pastor, qui pro suis in Deum meritis bene complacuit, et sequentes ejus veracem doctrinam, et sancta opera imitantes, ad cœlestis regni pascua properate felices. Ordinationi autem ejus subscripsimus cœncorditer universi, ut securi ministerio potestatis ejus fruiamini.

^d *Committet.* Hinc colligitur solitos tum principes præficere vacantibus Ecclesiis episcopos propria auctoritate, ut ad epistolam 81 diximus, inexpectata etiam cleri ac plebis petitione; postea tamen imperatam electionem, qua consensum suum clerus testaretur; quod etiam in constituendis abbatibus obtinuisse adnotavimus ad epistolam 40.

^e *Æneam.* Virum magni nominis per eas tempestates, editis etiam lucubrationibus clarum. Exstat in Thuana bibliotheca vetus codex ms. in quo continetur opus istius Æneæ episcopi Parisiensis adversus Græcos, quod in publicum exivit opera domni Lucae Dacherii, monachi Benedictini.

^f *Regii beneficii.* Hic divinum beneficium cum regio conjungunt in electione Æneæ, quæ facta fuerat a principe. Unde colligitur existimasse tum Francos nostros, regem vice divina constituere episcopos. Vide Notas ad epistolam 29.

^g *Heriboldus.* Manifestum est nullum per eas tempestates episcopum Antisiodorensem fuisse Heribertum. Itaque ejus nomen hinc sustulimus, ut Heriboldi substitueremus. Hujus enim frequens mentio est tum in his epistolis, tum etiam alibi. In quo secuti sumus emendationem magni veri Jacobi Sirmondi.

^h *Pastore bono.* Id est, Christo, qui vocatur pastor bonus in sacris Christianorum libris.

ⁱ *Vicarium ejus.* Id est, Christi. Æneam ergo Parisiensem episcopum appellat visibilem Christi vicarium.

^j *Tetigit palatium.* Id est, versatus est in aula principis.

EPISTOLA C.

AD AMONITIO.

Diversis malis afflicti, causam eorumdem malorum debemus cognoscere, et cognitam, auxiliante Dei misericordia, evitare. Causam prosperitatis et adversitatis Spiritus sanctus aperte demonstrat his verbis: *Iustitia elevat gentem, miseros facit populos peccatum* (Prov. xiv). Peccatum quo miseri effici-mur hoc esse credibile est quod cum simus fide Christiani, ^b destruimus factis nostram professionem. Et quia beatitudini sempiternæ **150** felicitatem præponimus temporalem, et illam, nisi resipiscamus, perdimus, et hanc, quæ quantulacunque posset esse, si recti esse vellemus, non apprehendimus. Quia ergo vindicta Dei et in hac vita temporaliter incipit, et in que ad alteram, quæ finem non habet, ^B nisi conversio subveniat, perpendit, et hic sæpe bonos bona temporalia conitantur, alibi autem eosdem bonos æterna bona coronant, sive prælati, sive subditi, omnes deponamus excusationem; et cum sibi unusquisque nostrum sit conscius in quibus maxime Deum offendit, communiter cum et obedienter audiamus monentem: *Redite, pravificatores, ad cor.* (Is. xli). Itemque: *Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere* (Is. i); ut per poenitentiam salubrem cursum perveniamus ad indulgentiæ tutissimum portum. Ita enim valebimus non solum effugere mala præsentia, verum etiam bona sperare ventura. Dediscamus sola carnalia appetere. De consequendis spiritualibus aliquando cogitemus; ^C et ut nostræ cupiditates temperentur et modum aliquem teneant, veniat nobis in memoriam celer eorum transitus quos in dignitatibus vidimus, nec obli-viscamur quod eos quotidie sequatur. Ad mortem enim sine intermissione properamus. Repetamus mores quibus ^c hoc regnum crevit et viguit. Nullæ sint factiones, nullæ conspirationes inter nos, qui patrem invocamus Deum, quibus dicunt Pontifices, *Pax vobis*, et pro quibus omnes concorditer orant sacerdotes, *Da propitius pacem in diebus nostris*, et, *Pax Domini sit semper vobiscum*, et quibus polliceri dignatur: **151** *Beati pacifici, quoniam filii Dei vo-*

^a Hanc admonitionem Baronius ait jussisse Carolum regem mitti ab episcopis ad populum uniuscuiusque dioceseos, ut abstinerent Christiani a peccatis, præcipue vero a factionibus atque deprædationibus. Quod imperatum ait in synodo quæ apud Carlsacum habita est anno 856.

^b *Destruimus factis.* Sic Salvianus in libro iv de Gubernatione Dei: « Cujus ergo criminis rei sint Christiani, ex hoc uno intelligi potest, quia Dei nomen infamant. Et cum scriptum sit nobis, ut omnia faciamus in gloriam Dei, nos e diverso cuncta in Dei facinus injuriam. » Et paulo post: « Evangelia legunt, et impudici sunt: Apostolos audiunt, et inebriantur: Christum sequuntur, et rapiunt: vitam improbam agunt, et probam legem habere se dicunt. »

^c *Hoc regnum.* Francorum videlicet, non ejusmodi erat sub Carolo Calvo, sed sub Carolo Magno. Hic enim regnum Francicum immensum amplificavit, adjectis Italia, Hispania Taraconensi, et iis gentibus quæ ab eo

^A *cabuntur* (Matth. v). ita comminatio ejus non videatur nobis contemptibilis, *Vae illi per quem scandalum venit* (Matth. xviii); ne forte, quod ipse avertit, *sola vexatio det aliquando intellectum auditui* (Isa. xxviii); ut infelici experimento quod nunc non credimus, aut nos nescire fingimus, in tormentis positi sentiamus. Prædas et rapinas conversationi Christiani nimis contrarias et a regno Dei miserrimos excludentes penitus deponamus. Contra hos enim sic sermo apostolicus fremit: *Neque rapaces regnum possidebunt* (I Cor. vi). Pro Dei timore atque amore lucra propria intermittamus, bono communi et publico certatim et unanimiter consulamus; ut dum tranquillitatem fidelibus præstare nitimur, et vires resistendi infidelibus recuperemus, et ab eo qui est omnipotens utriusque pacis, id est, et qualis nunc esse potest, et illius consummate, quæ solis electis dabitur, gaudia consequamur. Illud autem neminem nostrum fugiat, quibusque doctissimis usque ad nostram ætatem probatum et creditum, quia ^d per concordiam parvæ res crescent, per discordiam verò maximæ dilabuntur; ne forte dum cupimus nostra securius tenere vel ad majora capiendâ felicius conscendere, justo Dei judicio ruina nos regni, quam nostris dissensionibus præparamus, involvat et in perniciem animæ et corporis pertrahat.

152 EPISTOLA CI.

AD EPISCOPOS,

De peregrinorum receptione, ex parte Guenilonis.

Reverentissimis præsulibus Italiæ et Galliæ cæterisque Dei fidelibus Guenilo Senonum metropolitani episcopus in Domino salutem.

Quoties justa exstante causa sanctitatem vestram alloquimur, charitas, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, id agendi tribuit soluciam, præsertim cum gratuito negotio pietatis proveniat incrementum. Monachi provincie ac dioceseos nostræ ex monasterio quod appellatur Bethlehem sive Ferrarias, nomine Aldulphus et Acarius, presbyterii gradu ornati, divino, ut credimus, instinctu Romam proficisci orandi studio, destinarunt, et nostra abbatibusque sui nobis admodum dilecti Lupi accepta licentia propositum exsequuntur;

posterisque ejus regnabantur in Germania. Nam totum hoc vocabatur *Regnum Francorum*. Sed non iisdem virtutibus retentum est quibus partum fuerat. Itaque sub Carolo Calvo ex uno regno triplex Francorum regnum factum est, diviso eo inter filios Ludovici Pii, quorum unusquisque dicebatur rex Francorum, quod graviter dolet in suo Chronico Hugo Abbas Flaviniacensis, qui ex eo factum putat ut barbaræ nationes Francorum regnum pervaserint.

^d *Per concordiam.* Sumptum ex Sallustio in historia belli Jugurthinii. « Concordia, inquit, parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. » Auctor libri de Viris illustribus, cap. 18. « Sic senatus et populus quasi unum corpus discordia pereunt, concordia valent. » Et illud ex sacris litteris: *Omne regnum in se divisum desolabitur.* Qui locus propriè pertinet ad istam Lupi admonitionem, qua Carolus Calvus hortatur ad concordiam.

quos vestræ paternitati de more commendamus, implorantes ut quia laborem peregrinationis pro aeterna remuneratione susceperunt, consolationem in vobis in eundo ac redeundo eam inveniant qua devoti a religiosis foveantur. Eritis enim mercedis eorum participes, si laboris fueritis benivoli adiutores. Cupimus vos valere feliciter.

153 EPISTOLA CII.

ITEM EX PARTE ABBATIS.

Plurima veneratione suscipiendis episcopis Italiae ac Galliae reliquisque Christiana religione pollentibus Lupus Abbas ex monasterio quod dicitur Bethlehem sive Ferrarias, situm in diœcesi Senonicae urbis, cui præest reverentissimus Guenilo, præsentem et futuram salutem.

Quamvis, vergente in occasum mundo, non dubito in electorum corde fervere charitatem, quæ merito in sacris eloquiis latum appellatur mandatum (*Paul. cxviii*). Ac propterea non erubescere postulare ab illis aliquid quibus nihil præstiterim, vel quos penitus facie nesciam. Ea bonis usitatissima charitate, Deus, qui nos facit unanimes habitare in domo, perpetuis bonis transeuntia mutare, lucrum esse maximum instituit. Proinde suggero sanctæ paternitati vestræ monachos et presbyteros, quorum alter vocatur Aldulfus, alter Acarius, ex nostro collegio

* *Antistitia memorati.* Id est Guenilonis archiepiscopi Senonensis. Itaque ex ista et superiore epistola discimus (id quod veterat etiam canon 23 Chalcedonensis) tum monachis non licuisse proficisci in regionem longinquam, ne Romam quidem, absque permisso proprii episcopi. Et lib. v *Capitular.*, cap. 25, præcipitur monachis « ne propria monasteria deserant, nisi forte eis præcipiatur propter opus necessarium ab episcopo civilis. » Non expedit enim animabus eorum eos vagari foras, ut in capite 78 ejusdem libri scriptum est. Item lib. vi *Capitular.*, cap. 130. « Clericis vel monachis sine commendatitiis epistolis episcopi sui licentia non pateat evagandi. » Perseveravit id jus usque ad tempora Arnulphi episcopi Lexoviensis: qui in epistola 53, abbatem Gristanensem olurgat, quod, « neglecta episcopalis auctoritate mandati, inno tua et animarum tibi commissarum salute postposita, sine nostra conscientia discessisti. » Itaque illum redire quantocius jussit ex Anglia, quo abierat: unde *episcopalia edicti necessitate deductus est*, ut in epistola 45 ait idem Arnulphus. Non licebat ergo abbati Gristanensi recedere a monasterio suo; extra conscientiam proprii episcopi, tametsi ad comitatum regis proficisci vellet in Angliam. Celebris est vox Anselmi abbatis Becensis in Normannia: qui, ut docet Eadmerus in libro primo Historiæ Novorum, cum electus esset ad cathedram Cantuariensem, valere eam electionem negavit, donec Archiepiscopi Rothomagensis auctoritate ipse esset absolutus a cura sui monasterii. « Abbas sum, inquit, monasterii regni alterius; archiepiscopum habens, cui obedientiam, terrenum principem, cui subjectionem, monachos, quibus debeo consilii atque auxilii subministratorem. His omnibus ita sum strictus, ut nec monachos deserere possim sine illorum concessione, nec me a dominatu principis mei valeam exuere sine ejus permissione, nec obedientiam pontificis mei subterfugere queam, cum salute animæ meæ, absque ipsius absolutione. » Sic cum Rothomagensis Ecclesia, pastore vacans, elegisset Hugonem abbatem Radigensem, non ante tamen firma fuit hæc electio quam Salesberiensis epi-

A Romam supplicatum proficisci statuisset et antistitis memorati ac nostro permisso quod exoptaverant adimplere. Vestra ergo benevolentia euntibus illis ac redeuntibus subsidium dignetur impendere: quia et sufficiens viaticum tanto itineri ferre fuit eis impossibile, et mercedis eorum vos credimus fore consortes, si experti fuerint laboris sui pro Dei nomine cooperatores

154 EPISTOLA CIII.

AD DOMNUM APOSTOLICUM B.

Domino præcellentissimo et omnibus Christianis unice singulariterque venerando * universali papæ Benedicto ultimus Abbatum Lupus ex monasterio Gallie quod vocatur Bethlehem sive Ferrarie, præsentem prosperitatem, et futuram beatitudinem.

B Tempore decessoris vestri beate memoria * Leonis * functus legatione Romæ, cui auctore Deo præsidetis, et ab eodem antistite exceptus benigne atque tractatus, postquam vos non esse inferiores religione fama declaravit, nec tantum potestatis beatissimi Petri participes, verum etiam humilitatis, quam in allocutione Cornelli vulgavit, hæredes vera morum vestrorum expensio certa ratione perlocuit, ausus sum ego tantillus cognitioni vestræ sublimitatis me scriptis ingerere, meamque exiguitatem et fratrum meorum monachorum unanimitatem eximietati vestræ

C scopus, in cujus potestate erat Hugo abbas, licentiam ei recedendi a monasterio tribuisset. Ita enim ad Honorium II papam scribit Ecclesia Rothomagensis in tomo III *Spicilegii*, pag. 152. « Ab episcopo quidem Salesberienſi, sub cujus manu abbatis officio fugebatur, nobis eum reddi liberum et absolutum quæſivimus, et cum libertate suscepimus. » Antiquioribus exemplum præbuit Alcuinus: qui licet a Carolo Magno multum urgeretur ad manendum in Gallia, oblatiſ etiam divitiis, fieri id non posse respondit absque consensu sui episcopi; ut est in vita ejus ab auctore coetaneo scripta. Idem juris erat quoad sanctimoniales, ut patet ex epistola Lulli archiepiscopi Moguntini, qui Bonifacio successit, ad Oswitham abbatissam: in qua conqueritur, quod ipsa moniales duas « liberis ire permisit in regionem longinquam sine conscientia et consilio Lulli. » Quapropter « vagas illas et inobedientes feminas » intra monasterium recipi vetat. Exstat ea Lulli epistola inter Bonifacianas num. 47. Non frustra ergo toties repetit Lupus licentiam eundi ad limina Apostolorum concessam monachis suis esse a Wenilone. Videbat enim eos vagorum monachorum infamiam hinc reportaturos, si proficiscerentur absque litteris sui episcopi. Pronuntiatum quippe fuerat in synodo Vericensi eos monachos sanctæ religionis propositum impudenter infamare qui cupiditatis causa vagantur.

b *Domnum apostolicum.* Benedictum III, ut habet editio Massoni, et patet ex contextu epist. oke. Nam codex mss. hæc tantum habebat, *Ad Domnum apostolicum.* Sedit autem Benedictus III anno 855. Hanc porro epistolam dederat emendatorem Massonus in libro de episcopis Urbis.

c *Universali papæ.* Sic tum vocabant episcopum Romanum, ob hoc nimirum quod ei primatus collatus sit in omni orbe terrarum, ut ait Lupus in epistola 84 ad Nomeniolum.

d *Leonis.* Hujus nominis IV, cujus exstat homilia quædam ad presbyteros, de qua vide Notas nostras ad Regionem pag. 531, 534, 602.

* *Functus legatione.* Anno nimirum 849 a notabitur ad librum de Tribus Questionibus.

committere, ut in vestris sanctis orationibus mereamur a Deo et in presenti vita consolationem et in futura communionem salutis feliciter consequi. Fratres præterea et compresbyteros nostros Aldolphum et Acaricum, qui spontaneam peregrinationem pro nomine Domini susceperunt, et quamquam laboriosissime, ad memoriam beatissimorum apostolorum cæterorumque sanctorum tandem aliquando pervenerunt, specialiter vestræ mansuetudini commendamus, ut eos pietate competenti fovere dignemini, et consuetudinibus ecclesiasticis, **155** quæ varie in diversis locis tenentur, diligenter instruere, ut per eos ad nos et ad cæteros quosque talia pie quærentes institutio Romana perveniat. Siquidem in quibuscunque ad religionem vel honestatem pertinentibus ambiguitatem creat varietas. Ut optima quæque eniteant, illuc sollicita investigatione credimus recurrendum unde ubique a fidei manavit exordium. Cæterum quia parentes thesaurizare debent filiis (II Cor. xii), ut doctor gentium manifestat, nosque vobis obsequentissimi filii esse cupimus, commentarios beati Hieronymi in Jeremiam, post sextum librum, usque in finem prædicti prophætæ, per eosdem fratres nobis mitti deprecimur in codice reverendæ veritatis, vestræ sanctitati, si id obtineamus, postquam celeriter exscriptus fuerit, sine dubio remittendos. Nam in nostris regionibus nunquam ullus post sextum commentarium potuit inveniri; et optamus in vobis recuperare quicquid parvitiæ nostræ deesse sentimus. Petimus etiam Tullium de Oratore, et duodecim libros institutionum oratoriarum Quintiliani, qui uno nec ingenti volumine continentur: quorum utriusque auctorum partes habemus, verum plenitudinem per vos desideramus obtinere. Pari intentione Donati commentum in Terentium flagitamus. Quæ auctorum opera si vestra liberalitas nobis largita fuerit, Deo annuente cum memorato sancti Hieronymi codice fideliter omnino restituenda curabimus. Sanctitatem vestram ad totius Ecclesiæ utilitatem divina clementia diuturnis temporibus ^b conservare dignetur.

156 EPISTOLA CIV.

AD REGINÆ.

Charissimo suo Reg. Lupus in Domino salutem.

Desideramus quidem adventum vestrum, ut dignum est, quem jam certæ litteræ sponderunt; sed

^a *Fidei exordium.* Respexit Lupus ad epistolam Innocentii I pape ad Decentium episcopum Eugubinum, in qua sic scriptum est: « Præsertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabiles apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes. Aut legant, si in iis provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Qui si non legunt, quia nusquam inveniunt; oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est; ne, dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. »

^b *Conservare dignetur.* Sic Rabanus, nondum ar-

B suademus vigilantissima cautione tutum iter eligendum, propterea quod in regno Caroli Regis nostri novis exortis rebus, impune latrocinia committuntur, et nihil securius atque constantius quam rapinarum violentia frequentatur. Talis igitur est commearum quærenda societas quorum numero atque virtute improborum factio evitetur, aut, si necesse fuerit, repellatur. Catilinarium et Jugurthinum Sallustii, librosque Verrinarum, et si aliquos alios vel corruptos nos habere vel penitus non habere cognoscitis, nobis afferre dignemini; ut vestro beneficio et vitiosi corrigantur, et non habili, nunquamque nisi per vos habendi, hoc gratius quo insperatus acquirantur. Cæpio vos valere feliciter.

EPISTOLA CV.

AD MARCWARDUM ET EIGILEM.

Charissimis suis Marcwardo et Eigili Lupus plurimam salutem.

Octavo Idus Augusti litteras vestras accepi, cum essem in ^a Faræ monasterio, proficiscens ad generale placitum quod rex noster indixerat futurum vi Id. prædicti **157** mensis. Quia itaque quator mecum tantummodo fratres habebam, et cæterorum voluntatem plene scire non poteram, et mira nimium res contigerat, (quod scilicet G. in monasterio nostro educatus, postquam divinam admonitionem assidue audierat, nullam persecutionem passus, matura ætate non eremum expetierat, sed, proprio relicto habitu, dignitatem secularem, quod diu meditatus et confessus plurimis fuerat, lucraturus abierat, similibus paria facturis felix iter paraturus, ^b et nunc ad suggestionem vestram proposito mutato ad Deum reverti velle scribebatur a vobis,) sanctitati vestræ notum facio veræ illius conversioni, si contigerit, me valde gratulaturum, et quæcunque in me commisit penitentii ex animo dimissurum. Vos, dum a placito regredior, quod propter Deum cœpistis, instanter elaborate perficere, videlicet ut integre ad Deum revertatur, et suam culpam in alium deinceps transfundere non nitatur. Temperantiæ studeat, conspirationes non repetat, murmurum auctor nec particeps existat, seditiones nec faciat, nec foveat, sed quietem et ipse habeat, et alios habere permittat, et generaliter juxta Dei præceptum declinet a malo et faciat bonum (I Pet. iii), et in diebus nostris in loco nostro nihil patietur unde juste queratur. Mox autem

chiepiscopus, scribens ad Haistulfum archiepiscopum, hæc ait in fine epistolæ: « Orantem pro nobis sanctam paternitatem vestram gratia superni protectoris conservare atque ad defensionem Ecclesiæ suæ sanctæ semper corroborare dignetur. »

^c *Et Eigilem.* Additum est istud ex veteri codice. Et sane adli debuisset patet ex contextu epistolæ, quæ ad Eigilem quoque scripta est. Hunc autem Eigilem, abbatem Prumiensem fuisse post Marcwardum diximus superius ad epistolam 55.

^d *Faræ.* Editio Massoni habebat, *Fana*. Pessime. Itaque secuti sumus auctoritatem codicis manuscripti. De Faræ monasterio supra diximus in notis ad epistolam 14.

ut rediero, favente Dei gratia, ut vestræ suggestioni A fratres pareant elaborare contendam, illorumque consensum sanctitati vestræ litteris exprimam et domino imperatori, cui propter singularem et ubique divulgatam pietatem devotissimi sumus, digno rescripto satisfacere curabimus. Benigne memorem nostri sanctitatem vestram felicissimeque 158 optamus, unice singulariterque nobis patres dilecti.

EPISTOLA CVI.

DE RECEPTIONE PEREGRINORUM

Omnibus Dei omnipotentis fidelibus Guenilo Seno- lum metropolitano episcopo salutem.

Monachus quidam nostræ diocesis, nomine Dolivaldus, ex monasterio quod appellatur Ferrariæ, divino, ut credimus, instinctu (est enim valde religio- sus) laborem peregrinationis assumpsit, ut pro se fratribusque suis monachis ac pro nobis apud beatis- simos apostolos Petrum et Paulum ceterosque sanctos Dei misericordiam imploraret, et quod suis non posset, eorum orationibus obtineret. Hunc vestræ committimus charitati, obsecrantes ut pro amore Dei, sicut servum ejus, eum excipiat, tractetis, atque dimittatis, sive euntem, sive redeun- tem. Decet enim ut ubicunque religionem suam, hoc est Christianam, invenerit, suam quoque patriam recognoscat, et inter ceteros hunc quoque faciatis amicum qui sunt vos in æterna tabernacula recepturi.

EPISTOLA CVII.

ITEM UNDE SUPRA.

Domini reverentissimis, Christiana religione pol- lentibus, Lupus Abbas ex monasterio Gallix quod appellatur Bethlehem sive 159 Ferrariæ, plurimam salutem.

Monachus noster, cui nomen est Dolivaldus, magna simplicitate ac laudabili devotione, vir spiritu Dei, ut omnino credimus, accensus, cum venerabilis epi- scopi nostri Guenilonis ac nostra benedictione pro se ac pro nobis Deum et sanctos apostolos Petrum et Paulum precaturus Romam proficiscitur, quo majorem laborem assumpsit, hoc certius se exaudiendum confidens. Hunc vestræ sanctitati, probitati ejus testimonium perhibentes, commendamus. Ne dubitetis huic impendere quod bono cuique indigenti præben- dum est; quoniam licet sit expertus litterarum, man- data Dei quæ non legit in codice demonstrat in ope- re, omniumque inter quos versatur non amorem so- lum, verum etiam venerationem brevi meretur. Vos itaque sic eum quesumus hunc euntem vel reveren- tem tractare dignemini ut ab illo cujus verus est cultor securi perenne præmium expectetis.

* Imperatori. Lothario, Ludovici Pii filio. Nam in ejus regno constitutum erat monasterium Prumiense, cui tum præerat Marcwardus.

† Vim jussionis merito obtinet. Ausonius in Parec- basi centonis nuptialis: Quodque est potentissimum imperandi genus, rogabat qui jubere poterat, impo- rator Valentinianus. † Tacitus libro quarto Histor.:

EPISTOLA CVIII.

AD DOMNUM LOTHARIUM.

Præcellentissimo domino Lothario glorioso Au- gusto ultimus abbatum Lupus et omnis monasterii Ferrariensis unanimitas præsentem felicitatem et futuram beatitudinem.

Quamquam inter administrationem terreni regni de cœlestis acquisitione vos cogitare magnam spem vestræ salutis tribuat his qui sincere vos diligunt quod sempiternum præmium bonis operibus compa- ratis, tamen hoc eos maxime lætificat, ut absque furo adulationis quod 160 sentimus, simpliciter eloquamur, quod potestatem culminis vestri gratis- sima Deo et hominibus pietate ornatis. In hac enim perseverantes, inter eos annumerabimini quibus pro- mittere dignatur Salvator, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v). Nos devotissimi famuli vestri specialiter majestati vestræ gratias agimus quia fratrem nostrum G. (ideo fratrem, quia audivimus conversum) a suo proposito devium et auctoritate revocastis, et mira dignatione, etiam intercessionem, quæ vim jussionis merito ob- tinet, ad nostrum collegium reduxistis. Debenus igitur vobis assignare post Deum nos ejus correctionem; ille suam salutem. Nam quod sacra vestra significabant, ut resumpto habitu in officio conden- daram epistolarum perseveraret, nec vos decebat, et nobis consentire erat impossibile; quoniam proposi- tum nostrum vix mediocriter inter claustra mona- sterii custoditur, nedum inter tumultus mundanos a quolibet, præsertim non sat s. caute, valeat adimple- ri. Dominus et Salvator noster ad tutelam et pacem populi Christiani, quem relemis, diuturna hospitale in hac vos vita contineat et in futura gloria sempiterna coronet.

EPISTOLA CIX.

AD MARCWARDUM ET EIGILEM.

Charissimis suis Marcwardo et Eigili Lupus om- nisque Ferrariensis cœnobii societas præsentem et futuram salutem.

Tandem a placito me reverso ad monasterium, fratrilisque 161 vestra diligentia conversione G. exposita, ab omnibus talium capacibus sanctitati vestræ relatæ sunt dignæ gratiæ; illi autem congratu- latum, quod audiebant depositam certæ perditionis temeritatem, et resumptam obtinendæ salutis inten- tionem. Releat itaque securus, si ex animo est, ut optamus, conversus: quia unde angeli, totius ex- pertes peccati, gaudium habent, crudele est nos non exultare, qui in multis offendimus omnes. Siquidem quacunque occasione quis ad Deum recurrat, gau- dendum esse nobis luxuriosus ille filius misericor- dia patris receptus informat; cui apud eundem

* Preces erant, sed quibus contradicere non posset.

† Sacra vestra. Id est, litteræ vestræ, præceptum vestrum, seu diploma

‡ Angeli t. exp. peccati. Hanc emendationem de- bemus codici manuscripto. Nam locus iste misere laceratus ac fœdatus erat in editione Massoni, item- que in Duchesniana.

patrem non fuit aegestas opprobrio, quem gratis reformata dignitas abolevit. Litteras domino imperatori vobis legendas ac sigillo munitas majestatis ejus per vos honorifice offerendas direximus, ut voluntatem nostram etiam in eis rectam inspicereitis. Folchricum et Maur. cupinus cum fratre memorato redire ut a piratio, quo unice delectantur (nam hoc anno penuria vini timetur), nobiscum fruantur. Raritas tamen fructuum idipsum defuturum, ut prodamus veritatem, minatur, cervisiam vero sterilis annonae proventus. Tuto igitur naturali potu, quo salubritas animæ corporisque nonnunquam acquiritur, omnes utemur, non hausta lutulenta cisterna, sed puteali perspicuitate aut vitrei rivi decursu. Optamus vos valere feliciter et parvitas nostræ benigne in omnibus meminisse.

162 EPISTOLA CX.

AD HILDUINUM.

Nobilitatis, dignitatis, et moderationis apice conspicuo Hilduino, ecclesiasticorum magistro, Lupus præsentem et futuram prosperitatem.

Non est mirandum amplitudinem vestram putasse

aegestas opprobrio. At hodie quotus tandem homo est qui amicis, inopem ex divite factum, meminerit in intimis olim sibi fuisse? Quin et ipsam Agrippinam Neronis principis matrem deseruit turba salutantium postquam et excubias militares et Germanos custodes removit Nero, eamque transtulit in domum quæ Antonie fuerat. At enim si quispiam, cui prius mensa tenuis fuerat, dives evadat, tum vero primum vitare paulatim congressus veteris amici, postremo fastidire. Recteque adnotat Muretus noster in libro II Variarum Lectionum, cap. IV, difficile et operosum esse reperire cognatum pauperis. Sapienter itaque Robertum Lincolnensem episcopum monebat Arnulphus episcopus Lexoviensis, caveret ne in se exemplum eaderet quo confirmari posset vetus illud dictum, *Honores mutant mores*. Ait enim in epistola secunda: «Creat enim cor novum et novos affectus novæ conscientia dignitatis; divitesque facti paupertatis amicos cum ipsa paupertate fastidunt, ne quid penes eos de veteri videatur inopia resedisse. Solos autem venerantur et diligunt quos fortuna conducit.» Vide Notas nostras ad epistolam secundam Salviani. Hic tamen testimonium perhibere debeo veritati, ut habuisse se sciat nostra ætas virum quem cum priscis conferre possit. Haud dubie Petrus de Marca, archiepiscopus Parisiensis, vir magnus fuit, et eo dignitatis pervenerat ut præterea desiderari nihil in Ecclesia Gallicana possit. In hac tamen honorum et divitiarum gloria modestiam animi semper retinuit. Apud eum fui per integrum sexennium; adeoque longa experientia cognovi quam familiariter exciperet omnium ordinum viros, et quam civiliter ageret cum universis. Aderat frequenter Athanasius rhetor presbyter Constantinopolitanus, homo cæteroque doctus et eruditus, sed tamen pannosus et pauper. At non propterea existimabat Marca virum esse contemnendum, cui præter bonam mentem et plurimam rerum sacrarum ac divinæ humanæque philosophiæ cognitionem aderat etiam modestia vere Christiano digna et mores inculpati. Hunc ita pannosum penes se in colloquiis locabat Marca; quoties vero eum ad prandium invitabat juxta se assidere faciebat, et quidem super alios quosdam qui vestiti erant mollioribus et fortassis rebantur Athanasium sibi inferiorem esse multis parasungis. Vide Freinsheimii commentarium in Curtium, lib. IV, cap. I, in illud, *Causa paupertatis*

A tuto committi nobis thesauri custodiam, propterea quod monasterii situs vobis non erat compertus. Hunc enim si cognovissetis, non modo diuturno non conservandum, sed ne tribui quidem spatio habendum cum nobis direxissetis. Namque tametsi a piratarum hac difficilis videtur accessus (quibus jam, peccatis nostris talia merentibus, nihil longinquum non est propinquum, nihil arduum est invium), tamen infirmitas nostri loci et exiguitas hominum qui sint idonei resistere accendit rapacium aviditatem, præsertim cum silvis tecti possint advolare, nulla munitione, nulla hominum obstante frequentia, et vicinia saltuum recepti, sic diversi diffugere ut ipsi pecunia securi potiantur, inanem laborem inquirentibus derelinquant. Hæc ita esse et homines vestri R nuper inspexerunt; et hic Ivo, qui diu nobiscum versatus est, poterit approbare. Proinde vestra merito laudata et laudanda prudentia prospiciat nostræ formidini et suæ rei, ac pretiosa pericula alio transferenda procuret; ne si quod veremur contigerit, vos sera penitudine torqueamini, nos vero quam non meremur incurramus offensionem. Eximietatem vestram cupio valere feliciter.

probitas.

b Piratio. Intelligit, opinor, potionem ex piris confectam, usui futuram loco vini, quod eo auro rarissimum erat futurum.

c Ad Hilduinum. Abbatem monasterii sancti Dionysii, qui et sacri palatii archiepiscopus fuit sub Ludovico Pio.

d Dignitatis apice. Quia nimirum archiepiscopus erat apex omnium dignitatum palatinarum, atque ob eam causam metropolitanis quoque ubique prælati, etiam in synodis. Quoniam vero omnium qui in clero erant cause ad eum pertinebant, velut ad Responsalem negotiorum ecclesiasticorum, ut archiepiscopus vocat Hinemarus, hinc factum ut Hilduinum Lupus vocet Ecclesiasticorum magistrum. Eandem ob causam Hilduinum sacris negotiis a Deo prælatum legitur in Epistola Ecclesiæ Senonensis ad ipsum scripta pro electione Hieremie archiepiscopi. Quin et Fratarus, episcopus Tullensis eum vocat a Deo electum patrem ei magistrum. Sic in imperio CP. Chartophylax Constantinopolitanus, tamen etsi diaconus tantum esset, ante antistites seu pontifices sedebat, ut docet Balsamon in canonem 18 Nicænum et in canonem 7 synodi in Trullo.

e Piratarum. Id est Normannorum, qui tum Gallias misere depopulabantur. Piratas autem ideo vocat quod navigio primum pervenissent in Galliam. Horum ergo metu Hilduinus thesaurum monasterii sui, id est, sacras sanctorum reliquias et pretiosam suppellectilem in monasterium Ferrariense transferri jusserat, quod tutum locum esse existimaret adversus Normannos, utpote mediterraneum, atque adeo piratis velut invium, non secus ac Constantiensis pagi in Neustria incolæ sancti Laudi episcopi quondam fui reliquias ob eum metum primo transtulerunt Rothomagus, inde vero apud civitatem Andegavensem. Quo cum pervenirent etiam Normanni, tandem ad Tutelense monasterium in Lemovicibus delatæ sunt, ubi hodieque summa veneratione asservantur. De quo nos uberius olim egimus in dissertatione de sanctis Claro, Laudo, Ulfardo et Baumado, quorum sacre reliquie servantur in cathedrali ecclesia Tutelensi.

f Ivo. Fortean subdiaconus et monachus sancti Dionysii; cujus mentio exstat in tomo IV Spicilegii, pag. 251.

163 EPISTOLA CXI.

* AD ODOMEN ABBATEM.

Charissimo suo Odoni, abbatum clarissimo, Lupus plurimam salutem.

Magnis et innumeris vestre liberalitatis affectus beneficiis, si, quas animo retineo, gratias verbis explicare conarer, non epistolæ solum, verum etiam voluminis modum excederem. Amplitudo vestra nostram exiguitatem non desepit, egestatem ubertate nimia sublevavit; nec tale quid me suspicari audentem, utpote longe imparē, fidissima sibi amicitia cœquavit: cuius ego suavissimis fructibus perfruens, tametsi facultate destitutor, non desino anxius meditari saltem affectum mei animi declarare. Omnium siquidem amicorum quos ab ineunte ætate divina mihi pietas contulit firmissime vos teneo principes, nec cuiusquam alterius ut vestra dignatione et largissima humanitate me sentio obligatum; adeo ut cum hæc repeto, ruboris molestiam haudquaquam valeam evitare; atque unum ac singulare fessus reperio solatium, quod divina gratia, quæ me nihil huiusmodi merentem in tantum culmen societatis evoxit, collatura sit ne in perpetuum erubescam. Quæso ne putetis me delinimentis fallacibus vobis illudere, quandoquidem tam sint apud me quæ leviter tango seria ut in eis digne explicandis quæsitæ laboret oratio. Cæterum utinam fallax fama vulgaverit in procinctu contra barbaros quodam vestrorum graviter sauciatos, in quibus admodum dilectum nobis G. lethalibus confossum

164 vulneribus vix evasurum. Hinc, vehementi dolore afflicti, opemque intercessionis cum fratribus meis continuans, super statu eorum cupio vestris litteris mature fieri certior. Ingenti quoque vestri cura sollicitor, cum vos inermes incaute in media discrimina prorumpere solitos recogito, in quæ juvenilem agilitatem vincendi rapit aviditas. Proinde benigna devotione suadeo ut, sola dispositione contenti, quæ tantummodo vestro proposito congruit, armatos exsequi permittatis quod instrumentis bellicis profitentur. Denique multum proficit qui prudentibus consiliis competenter sibi et aliis prospicit. Quare servate vos vestro loco, servate vos amicis, servate bonis omnibus, nec committatis quod mecum

* Ad Odomen abbatem. Corbeiensem, qui una cum Lupo interfuit synodo Snessionensi anno 853, episcopusque postea fuit Bellovacensis. Ad eum itaque jam episcopum exstat epistola 127 Lupi.

† *Infantum Faustum*. Reiorum Apollinarium episcopum in secunda Narbonensi, ut patet ex epistola sequenti.

* *Sublimitas virginialis*. Perstringit eos qui in tantum fastigium evehunt virginitatem, ut etiam nuptias damnent. Immodicus in hoc argumento fuit Hieronymus, durus etiam adversus unicum matrimonium. Et fuisse qui legitimarum damnarent fœdera nuptiarum: in quos seculum est decretum concilii Gangrensis, quod et ipsum renovatum postea est in synodis posteriorum seculorum. Callistus II in concilio Tolosano, quod anno 1119 habitum est, eos tanquam hæreticos ab Ecclesia pelli iussit, qui legitimarum damnant fœdera nuptiarum. Necessarium enim erat decretum illud adversus hæreticos

A plurimi luceant. Emptionem ferri, quod propter messem erat difficillima, distulimus, parati in navem quam ædificamus vos recipere, nisi naulum recusetis auferre. Drigite impendenti Septembri, si prius non fuerit opportunum, quemadmodum nobis convenit, fratres qui saltus partem assignent. † *Infantum etiam Faustum* afferant, et responsa de omnibus quæ mandaveritis fideliter referant. Persica quæ pollicitus sum per cursorem, quem jam bene cognoscitis, misi. Ea si, ut vereor, voraverit, vel vi sibi erepta questus fuerit, extorquete precibus ut vel ossa tradat, nisi tamen et ipsa consumpserit, ut jucundissimorum persicorum sitis quandoque participes.

165 EPISTOLA CXII.

ITEM AD EUNDEM.

Charissimo suo Odoni, Lupus perpetuam salutem.

Nuper mihi litteras redditas si possem divinare a vobis ipsis quam ab alio compositas, conveniens forsitan reperissem responsum. Nunc ambiguo deterritis, quibus verbis uti valeam, quibusve sententiis, anxie quæro, ne apud vos metas moderationis excedam, quandoquidem vestre personæ singulariter mihi consideratio fugiter sit habenda. Quis enim me ferendum iudicaret, si vos, quibus præter gratias plurima imo omnia debeo, sinistra suspicionis arguerem? Nam si alium scirem epistolæ auctorem, cohibito dolore doceri flagitarem quibus tandem modis fidei studium, aperire præciperet, qui litteras, ut ita dixerim, calamo in veritate tincto perscriptas, suspectas tam inverecunde fecisset. Ego enim nihil unquam de humanis rebus homini locutus sum verius, nihil amico revelavi purius, nihil retineri decrevi constantius. In rebus aliis libenter exercendi aut delectandi gratia admitto ridicula. Porro in professione amicitie, contemplatione tanti tamque divini muneris, seria sola complector. Hinc quiddam acute de Persicorum numero inventum approbarem, si sic commendaretur * sublimitas virginialis ut non sperneretur humilitas conjugalis. Denique virginis filius non modo non damnavit conjugium, verum etiam ejus initium,

D quosdam, qui tum docebant neminem in matrimonio constitutum posse salvari: quæ fuere semina hæreseos Albigenium. Contra Helvidius nuptias æquabat virginitati. Quod adeo ægre tulit Hieronymus, ut propter hanc excandescens, dum virginitati nimium favet, nuptias ad peccatum usque deprimere videatur, mulierem tandiu obnoxiam esse maledictioni et subjectam viri dominio innuens quandiu coitum appetit. Sed tamen Erasmus ex eo excusare contendit Hieronymum quod in initio libri adversus Helvidium testatus sit se non detrachere nuptiis, cum laudat virginitatem, ut hæc semper ad illam regulam sint accipienda quæ in hac causa durius dicta videbuntur ab Hieronymo. Ego crediderim Hieronymum, ut erat fervidi vir ingenii, audaciam illam Helvidii ferre non potuisse, atque adeo amore castitatis paulo longius esse progressum quam oportuit. Quo in genere disputationum semper vehementes fuerunt magni viri.

nuptias videlicet, * primo miraculo illustravit. Placet **166** itaque ac vehementissime virginis integritas; sed non despicitur, ne ab ipso quidem Deo, conjugalis societas. Jam illud quam lepidum est quod recipi mecum in navem imponere vobis mercedis taxatione refugitis? Sed si vos necessitatis articulus, quod futurum arbitror, constrinxerit, quem offerentem tam insolenter repellitis, iuste recusantem prospicite ne impudenter implorare cogamini. Verum ut gravitatem stylus repetat, strenue profligatos barbaros et ad internecionem casos vestra imo Dei virtute gaudeo, vosque ipsos et vestros ineffabiliter exsulto discrimine liberatos, nec minus partim admonitos, partim expertos, tandem vos credere non temere fortunam nec saepe tentandam. Pro G. reliquisque in defensionem patriae sanciatas non cessabimus preces fundere quousque vestra relatio parvitatem nostram sanitate illis restituta laetificet. ^b Faustum dirigi postulavi, non ^c quem refellit Augustinus, sed quem notat in Decretis ^d Gelasius. Vinum vobis mercandi curam deposueram, propterea quod desperabatis possibile vobis futurum ad nos destinare, nostrorum discordia et barbarorum impediende audacia. Quoniam vero recenti me sollicitastis admonitione, quanquam vindemiae apud nos non est quantus jactabatur proventus, vincere sterilitatem anni labore contendam, si consilium quod vobis nuntius meus exponet placuerit. Illud autem quod pollicitus sum cum direxero, cognoscetis quanta proprietate intelligam indulgentiam Apostoli, qua se avidiores vini tumentur: *Modico vino utere (1 Tim. v)*. Circumsepti enim conditionis necessitate, non aliud quam a me missum bibendi modum dedisse nomine **167** modici me sentire animadvertetis. Licet minaciter epistolam terminaverim, cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA CXIII.

AD LUDOVICUM ABBATEM.

Clarissimo abbatum Ludovico, Lupus praesentem et futuram salutem.

Non dubito ubertate divinae gratiae factum ut vestra sublimitas meae humilitati dignaretur condescendere et me in qualicumque amicorum ordine numerare. Per vos enim et saepe alias et proxime

^a intolerabili me incommodo divina pietas liberavit, cum molesta nimis et diuturna statio imponeretur. Vestris itaque innumeri et assiduis beneficiis me impari credens et confitens respondere omnipotentem imploro, cuius munere tantam et in me et in omnes opis egentes estis benevolentiam consecuti. Caeterum homines mei frequentibus exhausti expeditionibus, audita protectione domini regis Britanniae^a versus, et denuntiati olim placiti aliquam sperantes dilationem, poposcerunt ut vos consulerem ubi et quando vobis jungi deberem. Proinde vestra indulgentissima moderatio nostras metiens difficultates dignetur nobis litteris exprimere quandiu post praestitutum placiti diem tuto morari possimus, ita ut nec desimus placito, et aliquid spatii, vestro nos ^b consilio regente, lucrèmur. Illud etiam ne fastidiatis subungere, si absque periculo ^c piratarum navis nostra expensam vehens possit tenere cursum per Sequanam, et inde per confluentem **168** Isarae usque ad ^f Credilium progredi. De vestra exoptabili sospitate super omnia parvitatem meam laetificate, meique benigne memores, bene semper valete.

EPISTOLA CXIV

AD EUNDEN.

Clarissimo abbatum Ludovico, Lupus plurimam salutem.

Vestris frequentibus imo assiduis beneficiis obligatus doleo rebus me non posse rependere gratias. Propterea id proxime conatus sum litteris agere; nec ruboris mei angustias amplitudinis vestrae dignatio fastidivit. Unde, quod solum possum, ingenue fateor arctiori parvitate meam debiti vinculo devinxistis. Haec tam ingens vestra benevolentia et in me et in omnes, a quo solo infunditur, ab eo credo remunerabitur. Nos, qui vestri post Deum indigemus, continuis petitionibus aeternae illius retributionis augmenta praebemus. Positus in itinere comperi dominum regem ne tunc quidem quando constituerat ad vos reversum. Proinde dilationem flagitantibus hominibus meis, ut soleo ad praesidium consilii vestri confugio: quod sic quaeso moderamini, quae mihi agenda sint praescribentes, ut et ab offensa tutus esse valeam; et si in retun-

* *Primo miraculo.* Hoc enim primum signorum fecit Christus Dominus in nuptiis Chananæ, ut scriptum est in capite secundo Evangelii secundum Joannem.

^b *Faustum.* Itaque persuasum erat Lupo Fausti Reicensis opera non esse admodum sana; ideoque in *Faustum* Faustum eum appellavit in epistola superiore. Melius mentem suam aperuit in epistola 112 et 128, in qua loquens de Fausti istius operibus Carolus Calvus admonet ne ei acquiescat erranti. Unde colligi ferme potest Lupum abbatem Ferrariensem esse auctorem Collectanei de tribus questionibus. Non video autem quonam modo Collectaneum illud esse possit abbatibus istius, liber vero de tribus Questionibus sit alterius cuiuspiam, presbyteri scilicet Moguntini. Vide etiam epist. 128 et Col-

lectaneum in fine.

^c *Quem refellit Augustinus.* Id est Faustum Manichæum, adversus quem exstat insigne Augustini opus in libris xxxiii distinctum.

^d *Gelasius.* Vide Notas ad epistolam 128.

^e *Piratarum.* Id est Normannorum, ut supra diximus. Nam ii jam navigare cœperant adverso Sequana fluvio. Igitur id factum anno 851, ut patet ex Chronico Fontanellensi; in quo scriptum est, Normannos fuisse eo anno in *Sequana a tercio Idus Octobris usque Nonis Junii dies ducentos octogintaseptem*. Vide Radbertum lib. iv Commentar. in Threnos Jeremie.

^f *Credilium.* Oppidum in ora Isarae fluvii, vulgo *Oise*, hanc procul Chantiliaco, vulgo *Creil* hodie.

dendis aut opprimendis a barbaris, inspirante Deo, A
efficax molitio statuitur, pro viribus meæ tenuitatis
adjutor existam. Quantum cupio in perpetuum va-
leatis.

169 EPISTOLA CXV.

AD ERCANÆ.

Ex Gu. et aliorum personis.

Reverentissimo præsuli Erc., G. H. et Ag. b episcopi et universa synodus c apud Muritum in Dei nomine congregata, perpetuam salutem.

Sanctitati vestræ gratias agimus quod, quanquam tardiuscule, tamen vestrum vicarium direxistis qui pondus deliberationum nostrarum nobiscum exciperet, definiendisque rebus necessarium conamen adhiberet. Sed persona vestra apud simplices quosque tantum amplius contulisset auctoritatis quantum B
præcedit d apice dignitatis. Proinde quia, peccatis nostris merentibus, turbulentissimum tempus est, et tot sibi succedentibus annis, exuberante iniquitate, defuit facultas celebrandi conventum, ac regis cor Deus ita mollivit ut nobis aliquam correctionis largiretur opportunitatem, momenta vero vite nostræ nullam sui transitus dilationem recipiunt, causam ipsius Domini nostri haudquaquam segniter debemus curare, nec nos ab executione officii, quod indigni suscepimus, ulla nisi e impossibilitatis necessitate subtrahere: quoniam, ut scriptum est, *homo videt in facie, Deus autem in corde* (1 Reg. xvi); qui redditurus est, ut alibi verissime dicitur, *unicuique secundum opera sua* (Matth. xvi). Atque utinam supererogaremus aliquid, ut ipse rediens optata mercede cumuletur. f Charitatis igitur..... C
Cætera desunt.

a Barbaris. Id est, Britannis: adversus hos enim expeditionem moliebatur rex Carolus, de qua hic agitur, ut patet ex epistola superiore. Vide epistolam 85.

b Episcopi. Qui hic nominantur, hi sunt: Ercanradus Parisiensis, Guenilo Senonensis, et Agius Aurelianensis. De eo autem qui littera H prænotatus est, non audeo pronuntiare. Audacter fuit is qui edidit supplementa Conciliorum Gallie.

c Apud Muritum. Locum nomen, in quo celebrata est isthæc synodus, prodidit quoque editio Duchesnii: nunc vero confirmatur auctoritate vetusti codicis, nam hoc loco fuit lacuna in editione Massoni. Recte autem existimat Labbeus locum illum fuisse in diocesi Senonensi, eumque esse quem Morretum hodie vocant. Nihil enim vulgatus in manuscriptis codicibus, quam ut litteræ o et u permutterentur; ut ad Pseudoplatini Querolum notavit Petrus Daniel, et nos alibi monuimus. Itaque pro Moritum, scribi quoque potuit Muritum. Synodum porro illam fuisse habitam anno 850 adnotuit idem Labbeus.

d Apice dignitatis. Ob hoc nimirum quod episcopus esset urbis regie. Reverentiam enim episcopis suis conciliant amplissimæ civitates, præsertim illæ quæ capita regnorum esse meruerint.

e Impossibilitatis necessitate. Quippe vetustis ac recentioribus regulis constitutum erat ut ne quis episcopus ad synodum vocatus adesse negligeret, nisi propter necessitatem imbecillitatis. Synodus vero Agathensis etiam præceptionis regie excusationem admitti præcepit. Quare, nisi morbus ingens episcopum peregre proficisci prohiberet, et si liberam illi

170 nostri detrimenta, ubi aliquot discipuli bene jam instituti immatura morte decesserunt, compensare illorum eruditione qui vel in profectu positi suæ protectionis augmenta desiderant, vel eorum qui felicibus iudiciis spem sui profectus, plurimum id nobis cupientibus, jam dederunt, nimirum crederem me totius boni auctorem tam fructuoso promereri labore. Ut ergo particeps efficiatur doctrinæ memoratus puer, cui iuste consultis, licentiam et litteras sui habet episcopi, perducatur ad nos dilectissimo Remigio iv Kal. Jul., et, gratia Dei opitulante, conabimur cum aliis illi quoque professe.

EPISTOLA CXVI.

FRATRIBUS EX CŒNOBIO e SANCTI GERMANI.

Sanctis patribus in monasterio beati Germani Deo excellenter militantibus, Lupus, socia congregatione Ferrariensi, copiosam in Domino salutem.

Semper quidem in cœnobiorum nostrorum habitatoribus vera charitas vixit, sed nunquam tam certis iudiciis ut nostro tempore sui magnitudinem declaravit; ac in nobis, si quid præter solitum exercuisset, suppressendum videretur, ne immemoris beneficii exprobrationem nos formare aliquis æstimaret. De vobis liberum nobis est præsertim vera narrare ad divinæ laudis augmentum. Et quoniam confidentius b experta asserimus quam audita, a memetipso inchoandum decrevi, fidem propositioni facturus. Cum proximo autumno insignis 171 rex noster Carolus i Autisiodorum venisset, et comitatus ejus proxima loca pene omnia occupasset,

conveniendi ad synodum facultatem non denegaret princeps, impudente ac negligentie notam incurrisset, nisi ad synodum accessisset. Sed hic tamen annotandum est episcopo de se asserenti quod adesse non possit credi debere; quod indicant hæc verba: *Homo videt in facie, Deus autem in corde*, id est mentiri potest episcopus, dum ait inevitabili se necessitate constringi ne ad synodum accedat. Imponere quidem potest hominibus, quibus sola viri facies nota est; at non item Deo, qui cordium scrutator est. Cæterum *mendacio non convenit labia pollui sacerdotis*; ut in epistola 11 ad Alexandrum III scribit Arnulphus Lexoviensis.

f Charitatis igitur. Post hæc verba arbitror deesse unum folium in veteri codice. Cætera enim non coherent, neque profecto pertinent ad hanc epistolam synodicam. Scribit enim dein Lupus familiari cuidam suo, ut manifestum est. Itaque fragmentum istud epistolæ synodice distinximus a sequenti fragmento. Illud interim admonemus, fragmentum istud postremum diverso characterē, eoque miniori, scriptum esse in veteri codice; licet is quoque antiquissimus sit, et ejusdem haud dubie temporis. Quæ causa fuit ut superiores editores non animadvertent hic defieri aliquid.

g S. Germani. Autisiodorensis, ut habebat editio Massoni.

h Expertia quam audita. Juxta illud Plautinum:

Plus valet oculus testis unus quam auriti decem.
Qui audiunt, audita sciunt. Qui vident, plane sciunt.

i Autisiodorum. Caroli Calvi adventus ad civitatem Autisiodorensem contigit eo tempore quo Ludovicus

agentes hospitii vos potissimum adeundis credidimus. Nec spe nostra falsi, officiose sumus excepti; et publicum vestrum convictum regio famulatu nobis penitus adimente, quacunque hora elabi potuimus, nequaquam sensimus importunitatem nostram vobis oneri existisse. Postquam per charissimum propinquum Remigium et gratissimum auditorem meum Fridilonem sanctitati vestræ satisfecimus, ostendentes votum nostrum, quibus reniti non valebamus, mandata regis alio quam vellemus avertere. Discessuri, ne gratias quidem in conventu referendi copiam habuimus, quoniam moras omnes deferendæ a legationis impossibilitas auferebat. Unde in hac parte memoratos amantissimos fratres vicem nostram implere obsecravimus donec per nos id ipsum exsequi Divinitas largiretur. Ad hæc quæ supra retulimus, terrente prædonum improbitate, ornamenta ecclesiæ nostræ occultanda cæstatis, nec ad id præstandum inventi estis difficiles. Quæ secum reputans dilectissimus frater noster S. et cum sibi tum etiam pluribus aliis nostrum multa benigne collata recensens, impendente, ut metuebamus, ruina nostri loci, quam et nostra peccata et piratarum vicinia minabantur, vos elegit, non apud quos peregrinaretur, sed intra quorum collegium admissus, vicarium nostri loci contubernium possideret. Verum id etiam alii postulaverunt, optantes, licet diversi, in monasteriis consistere quam cum majore suorum parte in villa versari. Quanquam igitur Deus incertum utrum sua pietate in perpetuum **172** subversionem nostri monasterii removerit, an aliqua latente causa ad tempus distulerit, tamen prædictus frater quod obtinendum conceperat perseveravit flagitare: quod utinam vobis annuentibus consequatur, ne simili casu coactus, ulteriora compellatur sectari! Supplicamusque ut cum apud vos consistentem pie foveatis: quia meorum laborum diu particeps fuit, et pro sua probitate ac strenuitate semper gratus omnibus et rex Germaniæ ingressus est in regnum Caroli, non velut hospes, sed ut hostis; ut patet ex Herico monacho in libro ii de miraculis sancti Germani Autissiodorensis cap. 8, 9, 10. Istud porro accidit desinente anno 858, ut docet auctor Annalium Fuldensium. Vide Sirmondum in notis ad Capitula Caroli Calvi, tit. 25.

^a *Legationis.* Cum anno, ut diximus, 858 Ludovicus rex Germaniæ regnum Caroli invasisset, afflictæ ex eo valde fuere res Caroli, adeo ut coactus fuerit fugæ se dedere, et in Burgundiam secedere. In hac calamitate pene de principe factus exsul, legatum aliquo misit Lupum, fortean in Germaniam; ut quoniam illic per multos annos fuerat, adeoque et Germanicæ linguæ gnarus erat, de injuria Caroli queretur adversus Ludovicum. Et quoniam ea tempora promptis remediis indigebant, abire statim jussit Lupum, ne data quidem licentia amplectendi monachos sancti Germani. Adeo quippe afflictæ erant res Caroli ut non aliis artibus reparatæ videantur quam propter imprudentiam Ludovici, ut patet ex Annalibus Fuldensibus. Neque enim assentior Cellotio, qui Ludovicum ab injusto bello manum retraxisse putat propter episcoporum admonitiones: quod colligere se putat ex Annalibus Bertinianis. Eorum tamen Annalium auctorem paria sentire cum eo qui scripsit Annales Fuldenses si affirmavero, non existimo me a

universaliter utilis est judicatus. Præterea vestræ sanctitati plurimum confisi, ausi sumus fratrem Bernegaudum, rudem adhuc monachum, roganti vestræ paternitati dirigere, vestræ voluntati obsecuturum, et in suo proposito perfectionum exemplis atque doctrina studiosius confirmandum. Exiguitatis nostræ benigne memores optamus vos valere feliciter.

EPISTOLA CXVII.

C AD ANSBOLDUM.

Reverentissimo A. abbati et universis fratribus ejus, Lupus et omnis Ferrariensis cœnobii societas in Domino salutem.

Aspernis difficultatibus evictis, gaudemus vos tandem aliquando gratia divina loco proprio restitutos. Nec illud non libenter accipimus, quod nostram in vos pronam voluntatem pio affectu jucundisque sermonibus prosequimini, quamquam longe plura atque majora vobis præstita cuperemus. Tribulationes nostras partim dolenter audistis, partim anxii aspexistis; sed eas, temperante vel penitus auferente **173** Domino Deo nostro, cum vestro commodo vobis vestrisque qui nos adierint desideramus usui esse ac sincerissimæ voluptati. Ut igitur familiaritas olim inita uberiori proficiat incremento, in occidua plaga recuperatæ facultates fuerint adjumento dum excursus et recursus per nos quæ utrinque gerantur aperiet. Cupimus vos nostri benigne memores semper valere feliciter.

EPISTOLA CXVIII.

AD HERARDUM EPISCOPUM.

Reverentissimo Turonicæ Ecclesiæ antistiti Herardo, Lupus et Bethlehemitici cœnobii unanimitas plurimam in Domino salutem.

Quemadmodum scribere dignati estis, divinitus cum exiguitate nostra familiaritatis fœdera sociastis. *Charitas* enim, ut scribit Apostolus, *a Deo est* (I Joan. vii), quæ maxime in his eminet qui sincera vero recessurum.

^b *Prædonum.* Haud dubie Normannorum, qui tum pervenerant in diocësim Senonensem. Itaque Lupus ornamenta monasterii Ferrariensis miserat ad monachos Autissiodorenses, velut ad locum tutiorem, illic occultanda.

^c *Ad Ansboldum.* Codex vetus habebat, *Ad Ansbaldum*. Editio autem Massoni, *Ad Ansboldum*. Quoniam vero in epistola 69 vocatur *Ansbaldus*, et apud Massonum facili litterarum permutatione *Ansbaldus*, rursum in epistola 10 *Ansboldus*, apud Massonum denique *Ansboldus*, et ex iis constat eum fuisse monachum sub Marcwardo abbate Prumiensi, eapropter facile adducor ut credam eum esse qui Prumiensis abbas fuit post Marcwardum et Eigilem. Regino: *Anno Dominicæ Incarnationis 860 Egil abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit; et Anspaldus* [legendum *Ansbaldus* ex Trithemio in Chronico Hirsaugensi ad annum 860] *in regimine, successit, vir omni sanctitate et bonitate conspicuus*. Itaque ex hoc etiam loco habemus Lupum nondum obiisse anno 860 cum ad Ansbaldum jam abbatem scribat. Ex iis porro quæ sequuntur apparet Ansboldum monasterio pulsum, tandem vero restitutum: quod indicat hanc epistolam scriptam esse aliquanto tempore postquam Ansbaldus regimen monasterii Prumiensis suscepit.

amicitia fœderantur. Utinam autem vel orando spiritaliter, vel obsequendo sæculariter, aliquid vobis conferre possemus! Profecto nostram in vos voluntatem fideliter aperiremus, quod in charissimo nobis fratre T. declaramus, quem secundum petitionem vestram ad regendos monachos in cella Roclena concedimus: qui cujus momenti apud nos sit, ex officio quod laboriosissime gessit facile est æstimare. Supplicamus autem sanctitatem vestram ut eum assidua pietate foveatis, sentiatque paternum in vobis affectum, cujus dulcedine semper inter mundi amarissimas molestias recreetur.

174 EPISTOLA CXIX.

* AD ÆNEAM EPISCOPUM.

Charissimo suo Æneæ, Lupus æternam salutem.

Doctrinæ studiosissimo regi nostro, quemadmodum vobis post alia intentionem meam aperui, quod liberalium disciplinarum laborem recolendo, et alios instituendo, favente totius boni auctore Deo vellem repetere, si otium ipse habiturus præmii communionem sua indulgentia concessisset, quod votum meum sereno vultu sermonibusque blandis amplexus ut ad effectum valerem perducere se curaturum promisit, id vobis continuo significandum credidi, ne oblata occasione nesciretis ad tantæ rei adnsum quibus esset invitandus alloquiis. Me vero monasterium ingredientem tristis excepit nuntius, ostendens Hildegarium vestrum, qui neptem meam habebat in conjugium, decessisse. Unde proprio affectu et propinquorum utriusque lineæ impulsu asserentium me apud vos plurimum posse, sanctitati vestræ has litteras destinavi, supplicans ut filio ipsius, super quo postulavit, concedere dignemini ^b beneficium tutorem vero, qui et moribus vestris congruat et ^c militare obsequium exigat, laudabili prudentia statuatis. ^d Relicta memorati viri ejusque propinqui decenter vos, si obtinero, venerari studebunt; Deus autem,

* Ad Æneam. Episcopum Parisiensem. Vide epistolas 98 et 99.

^b Beneficium. Non quidem ecclesiasticum, sed feudale. Nam vassallo mortuo, beneficium redit ad dominum feudi. Feudum autem simpliciter postea dictum est, quod tum beneficium dicebatur.

^c Militare obsequium. Nimirum ratione feudi. Neque enim frustra dominus concedebat beneficium. Itaque quoniam is, pro quo beneficium petebatur, puer erat, rogatur dominus, ut talem ei tutorem creet, qui incumbantia beneficio onera exsequi possit. Tutor ergo gerit hic quoque vices pupilli sui.

^d Relicta. Id est vidua.

* Ad Arduicum episcopum. Vesontionensem, cujus crebra passim mentio apud Hincmarum, quique concilio Tullensi apud Saponarias interfuit anno 859, itemque anno sequenti concilio Tullensi apud Tusiacum, anno demum 871 concilio Duziacensi. Ejus mentio exstat apud Flodoardum lib. iii, cap. 20. Hic interim admonendum est, nunc primum restitutum esse nomen istius episcopi in hac epistola Lupina. Cæteræ enim editiones habebant, Ad Arbricen. episcopum; prorsus ineptissime. Hanc emendationem, ut plerasque alias, debemus codici manuscripto.

^f Prædonum. Normannorum; ut diximus ad epistolam 116.

* Vulfado. Abbati Resbacensis monasterii in diœ-

A aliis etiam bonis suffragantibus meritis, in eorum collegium aggregabit quibus pollicetur: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur.* (Matth. v). Cupio vos valere feliciter.

175 EPISTOLA CXX.

* AD ARDUICUM EPISCOPUM.

Desiderabili pontifici A., Lupus et fratres ejus monachi sempiternam salutem.

Suspensi ad benignissimas promissiones vestras, tempus frustra fluere dolemus, cum infestationes ^f prædonum non possimus non habere suspectas. Proinde ut vestrum acceleretur votum, nostrumque depellatur periculum, suppliciter imploramus ut propter celestem retributionem ipsi dignemini ad aliquem locum fatigari quo non sit mihi et quibusdam fratribus impossibilis accessus; ut et vos nobis exponentibus nostram necessitatem, et nos vobis aperientibus vestram voluntatem, plene valeamus cognoscere. Cum loco autem diem mensis exprimit, ne dubietate aliqua confundamur. Cupimus vos valere feliciter.

EPISTOLA CXXI.

AD VULFADUM ABBATEM.

Unanimi suo * Vulfado, Lupus omnimodam salutem.

Fama vulgavit adventum regis aliter futurum quam fuerat ab eo dispositum. Causas igitur hujus immutationis, et quo tandem tempore venturus sit, aut ubi interim moraturus, familiaribus litteris aperite, ut ex eis quid mihi agendum sit, inspirante Dei favore, valeam æstimare. Relatio enim cursoris fidem non invenit, quoniam frequenter evidenti mendacio maculatur. Valet.

176 EPISTOLA CXXII.

AD GERHARDUM.

Præcellentissimo ^h duci G. et clarissimæ ⁱ conjugii ejus B., Lupus præsentem et futuram salutem.

cesi Meldensi, qui anno 862 interfuit synodo Pistensi una cum Lupo nostro. Unde illud quoque colligere possumus, Lupum nondum fuisse mortuum anno 862.

^h Duci G. Id est Gerardo, eidem qui comes vocatur in epistola 81. Solemne id per eas tempestates, ut viri principes, interdum comites appellarentur, interdum vero duces. Hinc factum ut Bernardus comes, qui Septimaniæ Marceæque Hispanicæ præfectus erat sub Ludovico Pio, nonnullis in locis vocetur comes, in aliis vero dux, ut apud Nithardum et continuatorem Aimoini. Sic in Præceptis Lotharii regis pro monasterio sancti Petri Rodensis in diœcesi Gerundensi, et pro monasterio sancti Genesii in diœcesi Helenensi, Guifredus, qui passim alibi vocatur comes, dux dicitur, et quidem pagi Rossilionensis. Sic Vivianus, qui sub Karolo Calvo floruit, interdum comes vocatur, interdum vero dux; ut observavimus ad epistolam 86. Revera autem Gerardus, qui hic apud Lupum dux vocatur, erat comes in partibus Burgundiæ.

ⁱ Conjugii ejus B. Hæc fuit scriptura veteris codicis, quæ admodum sana est, nam editio Massoni immensum aberraverat, in qua scriptum fuit, Conjugii ejus Bil. Conjux enim Gerardi comitis, ad quem scripta est isthæc epistola, Bertha vocabatur, citra omnem controversiam. Illius autem mentio exstat apud Flodoardum lib. iii, cap. 27, ubi recensens epistolas ab Hincmaro Remensi ad diversos scriptas,

Semper insignis fama de probitate vestra bonos A quosque laetificavit; sed nunc in omnium notitia uberius effloruit, cum eandem probitatem vestram successu profuturo Christianis omnibus divinitas comprobavit. Illi laudes, illi gratiae, illi exquisita praeconia, quo auctore hostes molestissimos partim peremistis, partim fugastis. Cum vero quae primo polliceri, postea promittere dignati estis largiti fueritis, conabimur gratias cumulare. Ceterum, quod diligenter scrutamini, noveritis monachum et discipulum meum Ad. nunquam a nostro monasterio au-fugisse, sed ad petitionem beate ^aemorise Marwardi Abbatis ex Prumia aut ^a Proneam a nobis eum honeste directum, et cum illo aliquandiu conversa-tum, quorundam invidiosorum vitasse insidias, et inde ^b discendi studio et quietis amore in urbe Lugdu-nensium constitisse. Reverentissimis autem viris Remigio memoratae urbis Metropolitano et H. Gra-tianopolitano instanter postulantiis, et conversatio-nem memorati fratris laudantibus, quanquam olim meam verbis habuisset licentiam, etiam regulares litteras accepisse; quae prolatae quid de eo sentiam fidei relatione fatebuntur. ^c Litteras etiam eum eccle-siasticas habere a venerabili episcopo nostro Gueni-lone certissime scio, nec impedire aliquid **177** si Deus eum vocat, quo juste ejus infirmari possit electio. Bene apud nos conversatus est. Quo pluri-mum indiget Ecclesia, idoneus est ad docendum, regularibus et pontificalibus fultus est epistolis, pro-genitorum nobilitate ornatur. In sancto proposito, iudicio praedictorum antistitum inter quos degit, de-vote perdurat. Quid restat nisi ut quod sanctis praesulibus Deus inspiraverit fiat? Quid autem mirum si aliquando asperius aliquid super eo locutus sum? Illud culpa fuit inimicorum ejus impudenter falsa vulgantium. Istud quod nunc litteris alligo meum est iudicium constanter prius visa et postea comperta narrantis. Cupio vos valere feliciter.

EPISTOLA CXXIII.

AD ANSBOLDUM.

Charissimo suo Ansb. Lupus inefficientem salu-tem.

ejus etiam memini, quae ad Bertham istam scripta est ^aBerthae uxori Gerardi comitis pro rebus Ecclesiae sibi commissis in Provincia sitis, quas eidem Gerardo tuendas atque ordinandas commiserat, petens ut ipsa strenua sit interventrix apud conjugem suum pro rebus eisdem.

^a Aut *Proneam*. Ego sic existimo, delendas esse voces illas, quas additas puto vitio librarii: qui cum non intelligeret quid esset *Prumia*, dubitaretque an legendum foret *Prumia*, aut *Proneam*, utrumque po-suit; ut eruditus lector eam lectionem praefere-ret, quae verior esse ^brobaretur. Id enim frequenter acci-disse veteribus librariorum admonuimus ad librum IV Salviani de Gubernatione Dei. In editione porro Massoni, pro *aut Proneam*, scriptum est, *aut perpe-ram*, foedissimo errore. Vide supra in Notis ad epi-stolam 5.

^b *Discendi studio*. Nota Lugdunensis civitatis fama, ob studium litterarum. Unde illud Juvenalis:

Palleat ut nudis pressit qui calcibus anguem,
Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram.

Vehemens ac generalis necessitas, ut comperistis, abduxerat; ac propterea nequivimus, quemadmodum uterque nostrum cupiebat, dum reverteremini, fido recreari colloquio. Erit autem divinae gratiae istud quandoque compensare dispendium. Interim sinceritate amoris probabiliter delectemur. Caeterum red-diti sunt nobis dudum litterae diem ingressus vestri in monasterium ostendentes: quibus in conventu recitatis, et ab omnibus merito collaudatis, rescrip-simus quae nobis consequentia videbantur. His autem recentibus inspectis, intelleximus illas necdum vobis fuisse **178** perlatas. Nunc vero, id est Nonis Martii, vos easdem habere opinamur, atque ideo quae continentur eisdem otiosum esse repetere. Fra-tres omnes affabiliter salutate; et ut pro nobis, utpote sibi devotissimis, orare dignentur, suppliciter obtinete. Optime vos valere optamus.

EPISTOLA CXXIV.

AD GUENILONEM EPISCOPUM.

Reverentissimo Gueniloni pontifici, Lupus praesen-tem et futuram salutem.

Non est mirum si vos tandiu ^ametropolitanus epi-scopus mendacio fefellit, quando David nequam ser-vus verisimili figmento ad horam decepit. Prae-dictorum quibus donatus fuerat medietate servus ille multatus est. Episcopo vero timendum est ne pro-missionum caelestium integritate privetur, cum, teste sapientissimo Salomone, eum detestetur ani-ma Dei *qui seminat inter fratres discordias* (Prov. vi). Et hoc et omnia quae ab imprudentibus velut tadio et impossibilitate contemnenda ducuntur facillime iudicii exitum sortientur, cum tanta evidentia in me-moriam cuncta revocabuntur ut nec auctores ma-lorum purgare objecta imo declarata conentur, nec ulla rationalis creatura inde dubitare praevaleat quae Creatoris aequitas omnibus proposuerit cogno-scenda. Ibi, nisi satisfecerit, eum trepidare frustra videbitis, quem vera referre ut homo falsi credi-distis. Quomodo enim tanta possem effici pravitatis ut depositionem ejus cuperem cujus acciperam divinitus consecrationem? Testem eum **179** secu-

Vide illustrissimum virum Petrum de Marca archiepiscopum Parisiensem, in libro de Primatibus, § 105.

^c *Litteras ecclesiast.* Sic vocat litteras quibus Wenilo monacho illi licentiam tribuerat proficiscendi in alienam diocesim. Nam alias id non licebat. Vide Notas ad epistolam 102.

^d *Metropol. episcopus*. Herardus nimirum Turo-nensis, ut dixi. Nam huic demandata cura est adeundi Wenilonem ad eumque referendi mandata synodi. Sed quoniam tunc Herardus in morbum incidit, Ro-bertum Cenomanensem episcopum vice sua misit, qui legatione pro se fungeretur apud Wenilonem, ut patet ex commonitorio ipsius Herardi ad Wenilonem. Et haud dubie Herardus viva voce per Robertum significavit Weniloni per Lupum abbatem Ferrarien-sen non stitisse quin Wenilo deponeretur. Is ergo de hoc facinore et perfidia, si vera forent quae jace-rentur, conquerendi sibi iustam subesse causam scripsit ad Lupum: qui, ceu antea diximus, se purgare studuit apud Wenilonem.

rus facio cujus experiemur uterque iudicium quo-
 niam postquam præesse cœpistis, et dignati estis
 me in familiaritatem assumere, semper optavi vos et
 in sanctitate proliferare et dignitate augeri; et si,
 meis rebus integris, sinistram aliquid, quod Deus
 avertat, vobis contigisset, paratus sui opem ferre
 pro viribus et me amicissimum modis omnibus
 evidentissime comprobare. Quod si me perfidiam in-
 currisse recolerem, tantum scelus negatione non
 tegerem, sed confessione simplici veniam obtinere
 conarer. Nam cui vel parum sacras intuenti lit-
 teras non ultro ac sæpissime occurrat: *Qui parat
 foream proximo suo, incidet in eam* (Prov. xxvi;
Eccle. x; Eccle. xxvii). Hæc quam vera sint utinam
 aperiat in præsentis qui, omni ambiguitate remota,
 patefaciet in futuro, ac me in hac parte penitus
 innocentem insolubilem familiaritatem vestram ad
 utilitatem utriusque tribuat obtinere! Quod aliunde
 compereram, vosque dignati estis mandare, si Deus
 annuerit, dominus rex fiet nobis vicinus: post cujus
 digressum, si vobis placet, ut primo fieri potuerit,
 desidero congruo utrique loco vos adire et sequestra
 Spiritus sancti gratia recuperare amicitiam quam
 spiritus maligni malivolentia aliquantulum perturba-
 vit. Tunc etiam referre potero quid super fratre
 Bernegauda sancti Germani monachi annue-
 rint, quidque solum absque nostro damno præ-
 stare valeamus fugitivo nostro, qui nuper cle-
 mentiam vestram precibus inquietavit. Exigui-
 tatis meæ memores semper cupio vos valere feli-
 citer.

* *Folcrico*. Tricassinus episcopo, qui variis per ea
 tempora conciliis Gallicanis interfuit. Factus est
 autem episcopus post Prudentium; qui, ut scriptum
 est in Annalibus Bertinianis, obiit anno 861. Ergo
 hinc quoque habemus Lupum non esse mortuum ante
 annum 861, cum ad Folcricum scribat.

^b *Aliquam insulam*. Sitam hand dubie juxta Oscel-
 lum, ut patet ex Aimoino in libro secundo de Mira-
 culis sancti Germani episcopi Parisiensis cap. 10:
 « Nortmanni vero apud eundem locum qui dicitur
 Oscellus, in quadam Sequane insula residentes, Pa-
 risius sæpe, dum prorsus placebat, navali excursu
 veniebant. » Eiusdem meminit et Carolus Calvus in
 Proclamatione adversus Wenilonem.

^c *Pagani crudelissimi*. Id est, Dani, qui tum adver-
 sus Northannos intra Galliam gerebant bellum, iis-
 dem postea sociati, ut dicitur statim.

^d *Melleduni*. Oppidum est in diocesi Senonensi,
 ad Sequanam fluvium, vulgo *Melan*. Itaque hinc di-
 scimus oppidum illud fuisse combustum a Norman-
 nis in priore adventu; nam hæc irruptio, de qua
 hic agitur, secunda tantum fuit. Prior contigit anno
 851, ut ad epistolam 115 dictum est; posterior anno
 sequenti, ut patet ex Chronico Fontanellensi: « Anno
 852, classis Sydroc et Godefridi ducum Danorum 7.
 Idus Octobris Sequanam ingreditur, et usque Au-
 gustudunas accedit. » Epistola ista scripta est ad
 Folcricum Tricassinum episcopum, qui anno 861 ad
 eam cathedram pervenit. Itaque iste paganorum ac-
 cessor ad Melledunum intelligi non potest de secunda
 Normannorum irruptione, quam contigisse docuimus
 anno 852, mense Octobri. Veram autem istius epi-
 stolæ epocham colligere possumus ex Annalibus

180 EPISTOLA CXXV.

AD FOLCRICUM.

Reverentissimo præsuli^a Folcrico, Lupus tempora-
 lem et æternam salutem.

Affluentiam gratiæ divino munere vobis indultam
 litteris comprehendere placuit ac laudem illius qui
 dedit et ad condemnationem avaritiæ commendatio-
 nemque invictissimæ charitatis. Nam cum^b aliquam
 insulam Sequanæ^c pagani crudelissimi piratæ ap-
 plivissent, quæ sita est sub^d Melleduni oppido ab
^e aliis recens exusto, et^f eorum viciniam nobis, ut
 erat, periculosissimam, nisi Dei miseratio subve-
 niret, duceremus, nec in monasterio consistere au-
 debamus, nec quo migrare possemus, depressi
 ærumna tantæ calamitatis, inveniebamus. Inter
 hæc, cum me graviter ægrotantem visitatum ve-
 nissetis, ac nos ingenti exterritis metu offendissetis,
 illico absque ullo deliberationis tædio nostrum
 exonerastis pudorem; et prævenientes nostram
 supplicationem, obtulistis^g prædium Aquense, do-
 minationis vestræ præcipuum, in quo totius mali-
 tiam temporis vitaremus, tenendæ nostræ profes-
 sionis opportunitate non penitus destituti. Præterea
 largissimam humanitatem vos præbituros vix credi-
 bili benevolentia ostendistis. Hinc incomparabili
 consolatione per vos ultro nobis divinitus oblata,
 præsertim in tam immani discrimine, quid faceremus,
 conati sumus, ut par erat, Deo et vobis saltem gra-
 tias referre. Sed, succumbente ingenio, nequivimus
 eas digne mente concipere, 181 nedum ore pro-
 ferre. Ergo attoniti, abundante ubique iniquitate, et
 refrigerante charitate multorum, admirati sumus
 diebus nostris aliquem repertum qui cum tanto rei

Bertinianis, in quibus hæc leguntur ad annum 861:
 « Dani, qui pridem Morinum civitatem incenderant,
 de Anglis revertentes duce Welando, cum ducentis
 et eo amplius navibus per Sequanam ascendunt, et
 castellum in insula quæ Oscellus dicitur a Norman-
 nis constructum et eisdem Northannos obsident. »
 Infra: « Interea Danorum pars altera cum sexaginta
 navibus per Sequanam in fluvium Tellas ascendit,
 indeque ad obsidentes castellum perveniunt, et eorum
 societate junguntur. Obsessi autem famis inedia et
 miseria omni squalore compulsi sex millia libras
 inter aurum et argentum obsidentibus donant, eisque
 sociantur, et sic per Sequanam usque ad mare de-
 scendunt, quos imminens hiems ingredi mare prohibuit.
 Unde se per singulos portus ab ipso loco Parisi-
 usque secundum suas sodalitates dividunt.
 Welandus autem per Sequanam usque ad castrum
 Milidunum cum sociis suis ascendit. Castellani
 vero cum Welando filio Fossatis monasterium occupa-
 runt. »

^g *Ab aliis recens exusto*. Id est, a Nortmannis. Et
 oportet incendium istud contigisse paulo antequam
 epistola ista scriberetur.

^f *Eorum viciniam*. Danorum nimirum ac Northannorum.
 Quidni enim idem auderent in monasterio
 Ferrariensi quod in Fossatensi fecerant? Nam We-
 landi filius monasterium Fossatense tum occupavit,
 ut dictum est.

^e *Prædium Aquense*. Id est Villam Aquensem, 16
 M. P. ab Augusta Tricassium. Vulgo *Aix en Oth*,
 quod in ea provincie parte sita sit quæ vocatur *le
 pays d'Oth*.

familiaris detrimento et imminutione indigentibus A
subveniret. Nimirum hoc fuit a fratribus necessita-
tem patientibus non claudere viscera, hoc fuit epi-
scopaliter compati, hoc postremo charitatem implere.
Verum, quoniam exuberans Dei nostri clementia,
tegens indulgentia innumeras maximasque culpas
nostras a minas prædonum, quibus, vastatis longe
lateque celeberrimis locis, etiam sedem negotiato-
rum cappas se petituos jaciabant subvertit, ac eos
a nobis, quod utinam ab omnibus Christianis faciat,
avertit, nec hac vice avulsi a nostro cœnobio coge-
mur peregrinari, optamus omnes, quasi concessio
nobis usi beneficio, ut sit vobis tam copiosi boni
salva merces representanda a Deo, cum ceperit ele-
ctos glorificare et b gratiam pro gratia reddere. Par-
vitas autem nostra pene . . . audita vestra liberali-
tate obligata, nunquam erit vobis ingrata . . . ad
obsequendum paratissimam quibuscunque valuerit
iudiciis confirmabit. Sit tamen Aquisensis fundus
tempore prælationis vestræ, quod Deus diuturnum
esse concedat, nostro perflugio, si infelicitas similis
acciderit, destinatus. Contineantur ædificia, hortus
etiam diligentius excolatur, quod recte facere dispo-
suisit. Agri ad hoc apti vitibus conserantur, æervi
frugum justî laboris industria multiplicentur, ut et
vobis suppetat quod de more quotannis domesticis
tribuat, et quod opem querentibus misericorditer
largiamini, et si illo nos, quemadmodum formida-
mus, 182 peccatis nostris id exigentibus, ultima
necessitas traxerit, latibuli nostri asperitas memo-
ratis subsidiis leniatur. Quid autem velimus super
his quæ a nobis dignati estis accipere cur queritis?
quare non aspicitis quota portio sit nostræ servitu-
tis, si vestro maximo beneficio conferatur? Ac ne
hujusmodi, quam non ferimus, dissimulatione nos
callide ampliora suspicemini eligere meditari, quæ
cogitamus absque obscuritate exprimimus. Compe-
ristis, quamquam locus noster Bethlehem, hoc est
domus panis appelletur, panis nos penuriam cito
passuros, nisi vestra aliorumque amicorum benigni-

* *Minas prædonum.* Goldastus, tom. I, Rer. Alamann.,
pag. 197, hunc locum, quem ait esse corruptissi-
mum, sic censet emendandum: « Minas prædonum,
qui vastatis longe lateque celeberrimis locis etiam
sedem nostram et otiatorum cappas se petituos jacta-
bant, subvertit, » etc.

b *Gratiam pro gratia.* Contra apud Tacitum in
quarto Annalium libro: « beneficia eo usque læta
sunt donec videntur exsolvi posse; ubi multum
ante venere, odium pro gratia redditur. » Quo loco,
vide eruditissimum virum Curtium Pichenum. Vetus
epitaphium, Romæ in cœmeterio Callisti repertum,
editum vero in postrema editione Romæ Subterraneæ,
lib. III, cap. 22:

ALEXANDER. MORTUUS. NON. EST. SED. VIVIT. SUPER.
ASTRA. ET. CORPUS. IN. HOC. TUMULO. QUIESCIT. VITAM.
EXPLEVIT. CUM. ANTONINO. IMP. QUI. UBI. MULTUM.
BENEFICII. ANTEVENIRE. PRÆVIDERET. PRO. GRATIA.
ODIUM. REDDIT.

c *Majora poscimus.* Id est ex seculari eruditione
proficisci ait in epistola 68.

d *Adimebat.* Ita vetus codex. Nam editio Massoni
habuit. *adjuvabat*; cui similis error exstabat etiam

tas suffragetur. Deinde pollicitationis veræ memo-
res, potestis nos clientes vestros mense gratis
alere dimidio, non sine usura quasi ex debito
sustentare. Ac ne nos impudentiæ, imo stultitiæ,
arguatis, recolite rhetoricæ a nobis non impro-
bari peritiam, quæ instituit ut cum minora im-
petrare disponimus, c majora poscamus. Cupimus
vos valere feliciter et vestræ dignitatis eminentiam
honestis jugiter moribus et sanctis actibus exornare.

EPISTOLA CXXVI.

AD GUENILONEM.

Reverentissimo pontifici Gueniloni, Lupus præsen-
tem et futuram salutem.

Sanctitatis vestræ litteris alacriter paruissem,
nisi votum meum molestia corporis impedisset.
B Nam, cum post diuturnas et asperas hujus anni
ægritudines bene revelascerem, subito tussim in-
curri, 183 quæ meatu obstruens, pene totam
mihi spirandi facultatem d adimebat. Hinc fa-
ctum est ut multum sanguinis detraherem, maxi-
mamque imbecillitatem contraherem. Proinde nus-
quam audeo progredi donec quietis ac medicamen-
torum imo Divinitatis ope mihi quantalacunque so-
spitas reformetur. Unanimis tantum vobis in omni-
bus supplicabo, et ad idem agendum fratres meos
hortabor, ut Deus inspiret vobis consilium quo ge-
neraliter prositis omnibus Christianis; ne peccatum
injustitiæ, quæ nos jam miseros fecit, in damnatio-
nem pertrahat sempiternam. In diebus pontificatus
vestri ad tantam libertatem c vitia proruperunt, ut
vindicta impunitate apertis quibusque nec Deus,
nec rex, nec episcopus timeatur. Quid moramini?
Quid ultra expectatis? Aut Deus vestra industria
et auctoritate ad æquitatem reducet res humanas;
aut hæc malorum incrementa, post inauditas con-
tumelias, pene omnes, qui pauci remanserunt, op-
primunt innocentes. Videtis quia secundum beatum
Isaiam, qui *recedit a malo, prædæ patuit* (Is. LIX),
nec tutus quisquam contra violentiam raptorum est,
nisi qui viribus prævalet, aut in eorum conces-

in epistola 116, in qua pro *adimente* scriptum fuit
adjuvante. Eadem medicina adhibenda est Arnulpho
Lexoviensi in epistola 52, ad Alexandrum III, in qua
sic editum est: « Siquidem dignitas ecclesiastica
regiam provehit potius quam adjuvat dignitatem. »
Pro quo legendum est, *admit*; ut recte monuit Ju-
retus ad epistolam 190 Ivoonis Carnotensis.

e *Vitia proruperunt.* Nimirum ob bella plus quam
civilia quæ regnum hoc miserabiliter affligerunt.
Tunc enim multa interdum in seipsis, multa in po-
pulo neglexerunt episcopi, multa negligere coacti
sunt; ita ut in omnibus ordinibus, clericorum vide-
licet, monachorum, et laicorum, religio magnum
detrimentum acceperit, et alii quidem per ignoran-
tiam in interitum tenderent, alii vero longa licentia
assuefacti, impune se peccare posse confiderent, ut
scriptum est in canone secundo concilii Vernensis.
Et eo processerat licentia sæculi, ut, velint impuni-
tas proposito edicto promissa foret, nec Deum quis-
quam, nec regem, nec episcopos timeret. Itaque
nec lenta remedia, nec segnes medicos expetebant
illa tempora. Propterea Lupus horiatur Wenilonem,
ut manum operi diligenter admoveat.

sit collegium. Cupio vos valere feliciter et parvitas meæ memoriam habere benignam atque continuam.

184 EPISTOLA CXXXVII.

AD * ODON. PRÆSULEM.

Unice singulariterque dilecto præsuli Odoni Lupus plurimam salutem.

Maximis pluribusque vestris beneficiis adjutus, securus ad vos decurro, his etiam usus quæ per nuntios meos vos præbiturum esse mandastis. Verum, quia non misistis equum, nec idoneum qui
b me exolutum ferret habebam, navi ad vos, si Deus vult, cursum tenebo. Ergo vestra indulgentissima pietas, quæ me gratis et ultro fovendum recepit, navi egressum ne patiatur durioris equi succussatura vexari. Locum ubi tendamus vobis vicinum et
B congrua equis pabula cum vestris, sicut mandare dignati estis, vos procuraturum non dubito. Cursor noster, donec veniamus (quod opinor futurum, suffragante Dei clementia, Kal. Junii), pauperis apud vos locum implevit: et, si permissus fuerit, observabit fragmenta, ne pereant; pocula etiam, ne gratiam amittant humore, siccabit.

EPISTOLA CXXXVIII.

* AD DOMINUM REGEM.

Dominio glorioso regi Carolo sincere fidelis Lupus.

Dudum^a in urbe Biturigum quæsisit de prædestinatione et libero arbitrio ac redemptione sanguinis Christi quid sentirem; et ego quæ in divinis litteris didiceram et in maximis auctoribus
185 inveneram vestræ majestati strictim aperui. Et quoniam

^a Ad Odon. præsulem Bellovacensem in Belgica secunda. De eo multa mentio in synodis et scriptoribus illius ævi. Fuerat autem ante abbas Corbelensis, ut ad epistolam 111 dictum est.

^b Me exolutum. In manuscripto erat, *mezolutum ferret*; quod ita legendum arbitratus sum, *me exolutum ferret*, id est, eum equum de quo dubitari non posset quin me facile ferre posset. *Exolutum*, pro *exoluto*, id est indubie.

^c Hanc epistolam, itemque sequentem, edidit Jacobus Sirmondus, Societatis Jesu clarissimum lumen, in calce libri de tribus Quæstionibus, ubi censet eas esse Lupi Ferrariensis. Edite porro antea fuerant in Belgio a Donato Candido, cum descriptæ ex veteri codice fuissent opera Antonii Grimberti, monachi Elnonensis. Titulus autem istius epistolæ in editione Sirmondi ita habet: *Servati Lupi ad Carolum regem*. In editione vero Belgica: *Ejusdem Lupi Servati ad Dominum regem*. Nos vero, cum intelligeremus editionem Belgicam propius accedere ad rationem scribendi illius ætatis, adeoque Lupi, titulum huic epistolæ fecimus, *Ad dominum regem*. Cæterum epistolas illas addi volumus in fine epistolarum, velut in suo. Dubitari enim non potest quin sint Lupi, abbatis Ferrariensis.

^d In urbe Biturigum. Assentior clarissimo præsidi Mauguino, qui tum hæc contigisse putat, cum Carolus Calvus, post captam Tolosam, ad urbem Biturigum accessit anno 849 mense Decembri, ut tradit auctor Chronici Fontanellensis. Aberat ab ea urbe Lupus itinere tantum unius aut alterius diei. Itaque quoniam facilis erat accessus ad regem, illuc accessit. Carolus vero post solemnem exceptionem, ut Lupi verbis utar, *quæsit* haud dubie ab eo quid novi ferret. Ille vero habitam synodum disseruit in causa Britonum; tum, excitatas graves

A * aliter videtur quibusdam, qui me putant de Deo non pie-fideliterque sentire, ipso Deo, cui ab intelligibili ætate plurimum confisus sum, sensum et stylum meum regente, memoratas quæstiones, quas audacter multi ventilant, intelligenter pauci capiunt, breviter, veraciter perspicueque dissolvam. Neque enim longa disputatione vos tenere debeo aut in aliquo fallere aut obscuritatibus retardare, cum vestras occupationes in disponenda republica non ignorem, vobisque post Deum^f fidem debeam singularem.

Deus Adam rectum condidit, ut sancta Scriptura docet, et originaliter in eo nos omnes rectos creavit. Hic parens humani generis, rectitudinem deserens naturalem, nullo cogente peccavit tam granditer ut et se ipsum perderet et in se omnes utroque sexu
B natos condemnaret. Deus ergo fecit excellenter bonam hominis naturam, sed eandem ipse homo vitavit miserabiliter per spontaneam culpam. Denique fuit Adam, ut ait beatus Ambrosius, et in eo fuimus omnes. Perit Adam, et in illo omnes perierunt. Laudemus igitur Dei opificium, et cognoscamus culpæ nostræ nihil aliud deberi nisi supplicium. Sed Deus, cui præterita, præsentia et futura æque præsto sunt (ipse est enim qui est, nec scientiæ illius accedit aliquid aut decedit), cum sciret in Adam massam totius humani generis peccato corruptendam, non abstinuit ab ea bonum suæ creationis, bene usus etiam malis, et ante constitutionem mundi elegit ex ea quos a debita pœna per gratiam liberaret, ut ait
C Apostolus: *186 Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem* (Ephes. 1), cæteros autem, quibus non

controversias de libero arbitrio, de prædestinatione, deque sanguine Christi. Quippe nonnulli^a aiebant liberum arbitrium sic homini redditum per Christum, ut nihil tamen homo vi liberi arbitrii possit absque gratia Christi; quosdam ab æterno prædestinatos esse ad gloriam, alios autem ad pœnam, ita ut id quod Deus se præscierat esse judicando facturum, haud dubie eveniturum sit. Tertio, sanguinem Christi pro fidelibus tantum esse fustum, non autem pro infidelibus. Quarto, neminem salvari nisi per Christum, omnes autem salvari quoscunque ipse voluerit, ac per hoc quicumque non salvantur, penitus non esse voluntatis illius ut salventur. Addidit haud dubie Lupus, ex ea occasione in partes distrahi ingenia hominum eruditorum. Erat Carolus talium curiosus. Itaque ex Lupo quæsitit quænam ipsius in his quæstionibus esset opinio. Usus est Lupus facilitate Caroli; librumque ea de causa tum scripsit, anno nimirum 849, ut ipse testatur in initio ipsius libri. Sed is liber adversus illum concitavit odium plurimorum, qui ex eo collegerunt et in vulgus sparserunt Lupum de Deo non pie-fideliterque sentire, et ostentandæ eruditionis causa recedere a receptis opinionibus. Ea de causa epistolam istam, quæ est apologetica et velut epitome quædam libri de tribus Quæstionibus, ad Carolum scripsit anno sequenti.

^e Aliter vid. quibusd. Hincmaro nimirum Rhemensi, Pardulo Laudunensi, atque fortean aliis: ut recte existimat idem Mauguinus.

^f Fidem debeam. Recte ex hoc loco collegit idem vir clarissimus hanc epistolam fuisse scriptam a Lupo Ferrariensi: qui ea de causa fidem singularem Carolo debebat, quod monasterium Ferrariense situm esset in regno Caroli, cui idem monasterium munera militiamque debebat.

hanc gratiam misericordia impendit, in damnatione quam ipsi peccando meruerant justo iudicio dereliquit : et hoc modo, ut docet Apostolus : *Cujus vult miseretur, et quem vult indurat* (Rom. ix). Miseretur eorum quos assumit per gratiam, indurat illos quos per eandem gratiam non emollit, sed quamvis occulto, justo tamen iudicio derelinquit. Illi ergo quorum miseretur praeordinati sunt ad gloriam secundum illud Apostoli : *Quos praecevit et praeordinavit* (Rom. i), et appellantur vasa in honorem. Illi debent Deo totum quod sunt et quod habent; siquidem ejus bonitate facti sunt, cum non essent; ejus benignitate salvati sunt, cum periti essent. Illi vero quos indurat, hoc est non emollit, qui in damnatione relinquuntur, quam originaliter vel actualiter meruerunt, dicuntur vasa in contumeliam, perfecta vel apta in interitum. Hi quod creantur, Dei donum est : quod puniuntur, malum ipsorum. Hos beatus Augustinus in multis libris et in eo quem fecit ultimum non dubitat dicere praeordinatos ad poenam, non intelligens fatalem perditorum necessitatem, sed immutabilem relictorum desertionem. Legebat enim de Deo : *Si concluderit hominem, nullus est qui aperiat* (Job xii); itemque : *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille desuperit* (Eccli. ii), illud etiam : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis* (Psal. lxxx). Et, ut opinor, dirigebat eum in hunc sensum illud maxime testimonium de Deo qui fecit quae futura sunt. Cui et dicitur : *Reddes unicuique secundum opera sua* (Psal. lxi). Quod nimirum facturus est omnibus, nisi quos fecerit **187** beatos remittendo iniquitates eorum et tegendo peccata. Qui gratiam ipsius Dei summis effluentes praerogative dicere possunt, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Consentiant Augustino verbis aliis Hieronymus et Gregorius, eodem autem verbo Beda et Isidorus. Quod ex ipsis auctoribus, si vestrae placuerit celsitudini, facile potero demonstrare.

Liberum sane arbitrium in bono quod contempsit primus homo peccans perdidit, in malo autem quod elegit retinuit. Quemadmodum vero, si velit quis, vel subtrahendo sibi cibum se potest perimere, peremptum autem non potest vivificare, ita potuit homo voluntate delinquens usum in bono liberi arbitrii perdere, sed id, etiam si velit, non potest suis viribus resumere. Non erit igitur in bono liberum illi arbitrium, nisi fuerit divina gratia liberatum. Dominus Jesus sciebat, ut scriptum est, *quid esset in homine* (Joan. ii), id salubriter aperiens, *Sine me, inquit, nihil potestis facere* (Joan. xv), nihil scilicet boni. Nam ipse mali auctor et cooperator esse non potest, qui, ut Joannes ait Baptista : *Agnus Dei est, qui tollis peccata mundi* (Joan. i), et quae scilicet facta sunt, et ne fiant. Item alibi Dominus : *Si vos Filii liberaverit, tunc vere liberi eritis* (Joan. vii). Sanctus Cyprianus, martyr gloriosissimus et doctor suavissi-

* Cyp., lib. iii Testim. ad Quirinum, c. 4.

Amus, bene expendens verba Apostoli : *Quid habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. iv) statuit in nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit *. Unde bona quoque voluntas praeparatur a Domino, ut memoratus Apostolus docet. Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere opus bonae **188** voluntatis; propter quod subiungit, *et perficere pro bona voluntate* (Philip. ii). Ipsam etiam bonam cogitationem a Deo nobis esse doctor gentium manifestans, *Non quasi sufficientes simus, inquit, cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii). Dei gratia nos praevenit, propter quod scriptum est : *Deus meus, misericordia ejus praeveniet me* (Psal. lxxviii), ut bona velimus et inchoemus. Dei gratia nos subsequitur, ut scriptum est, *et misericordia tua subsequetur me* (Psal. cxiii), ne frustra velimus et coeperimus. Haec principaliter Dei sunt, ut praemissis testimoniis clauit, et consequenter nostra, quia voluntate a nobis fiunt. Et scriptum est : *Domine, pacem da nobis, omnia enim opera nostra operatus es nobis* (Isa. xxvi). Reatus quidem peccati in baptismo solvitur, sed conflictus ejus propter exercendam fidem servatur, ita ut adjutorio Dei semper et comprimendis vitis et obtinendis virtutibus egeamus. Hoc et unusquisque Deo pie militans in semetipso sentit, et Apostolus, jam Christi sacramentum consecutus, sic humiliter confitetur : *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis* (Rom. vii). De libero arbitrio concorditer ita senserunt quicumque mentem divinorum eloquiorum probabiliter perceperunt.

Postremo quos redemerit Dominus sanguine suo evangelica lectione colligitur apud Matthaeum : *Bibite, inquit Dominus, ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (Matth. xxvi). Apud Marcum : *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, 189 qui pro multis effundetur* (Marc. xiv). Apud Lucam vero : *Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur* (Luc. xxii). Duo ergo evangelistae ponunt pro multis, unus pro vobis, quia et discipuli multis annumerantur, nullus pro omnibus. Et ne id ego temere scrutatus existimer, sanctus Hieronymus, explanans locum Evangelii : *Sicut Filius hominis non venit ministrare, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis* (Matth. vii), quando, inquit, formam servi accepit, ut pro mundo sanguinem funderet, et non dixit dare animam suam redemptionem pro omnibus, sed pro multis, id est, pro his qui credere voluerint. Qua expositione juxta fidem catholicam docuit solos fideles esse intelligendos, sive in gratia permansuros, sive ab ea suo vitio recessuros. Item beatus Augustinus aperiens populo sententiam Evangelii : *Vos non creditis, quia non estis ex ovis meis*

(Joan. 1) : Quomodo, ait, istis dixit, non estis ex A

oribus meis, quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos, non ad vitam æternam sui sanguinis pretio comparatos. His tam claris luminibus doctrinam suam evangelico sensu roborantibus qui audeant contradicere nisi qui erubescunt sine luminibus apparere? Ut pace tamen et reverentia tanti viri dictum sit, hunc intellectum evangelico fonte manantem non videns Joannes Constantinopolitanus episcopus, cum exponeret illud Apostoli, qualiter gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem: Non pro fidelibus tantum, inquit, sed pro mundo universo; et ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si non omnes credunt? Ille quod suum erat implevit. Verum cur hoc senserit, nullo divino **190** testimonio comprobavit. Quod si quis excellentiæ culminis vestri ostendit aut ostenderit a Faustum quemdam de his longe diversa scribentem, ne acquieveritis erranti: quoniam docet b Gelasius cum septuaginta episcopis viris eruditissimis qui scriptores essent vel non essent recipiendi: statuens primò commendationem Augustini et singulares laudes Hieronymi, memorati Fausti scripta his verbis exauctoravit: *Opuscula Fausti Regensis Galli apocrypha*. Hanc fidem, quam expressi in supradictis questionibus, tenuerunt Ecclesiæ catholice invictissimi defensores. Hanc ego minimus omnium custodio, hanc volentibus absque invidia ostendo; nolentibus meæ mediocritatis conscius non ingero. Nec, ut quidam suspicari se simulant, inaniter, hoc est, vanæ gloriæ studio cupio innotescere, cum terreat me plurimum illa de Scribis et Phariseis Domini sententia: *Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus* (Matth. xxiii); et de hypocritis: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (Matth. vi). Sed asserendæ veritatis intuitu quod in divinis auctoritatibus earumque sensum sequentibus præcellentissimis auctoribus Deo inspirante deprehendi quærentibus absque contentione manifesto. Vestræ igitur opinatissimæ prudentiæ si jam satisfactum est, gaudeo. Sin autem, vel nunc, vel cum Deus noster optatam vobis quietem contulerit, propter alia etiam negotia ecclesiastica, evocatis ad conventum doctioribus quibusque, recte ne perperamve sentiam, subtilior plurium tractatus poterit invenire. Sic Deus vos, opto et oro, diu feliciterque faciat regnare, ut secum vos in æternum regnare concedat.

a Faustum quemdam. Vide notas ad epistolam 112.

b Gelasius cum septuaginta. Eandem auctoritatem iisdem ferme verbis profert hic noster Lupus in fine Collectanei de tribus Questionibus. Sane decretum hoc de libris canonicis et apocryphis tribuitur vulgo pape Gelasio. In veteri tamen codice ms. cathedralis ecclesiæ Urgellensis, in quo continetur sincera Isidori collectio, idem decretum tribuitur Hormisdæ pontifici Romano, qui non multo post Gelasium floruit. Sed et olim beneficio clariss. viri domni Lucæ Dacherii, monachi Benedictini, vidi vetustissimum codicem ms. Collectionis Dionysianæ in quo scriptum

191. c EPISTOLA CXXIX.

AD HINCMARUM.

Reverentissimo præsuli Hincmaro Lupus perpetuam in Domino salutem.

Scrutanti mihi diu multumque de prædestinatione, de qua in pace, in qua vocati sumus a Deo, quaerimus et deliberamus, quid probabiliter esset sentiendum, ne illud Apostoli, quos præscivit et prædestinavit (Rom. viii), pateat; illud vero, vasa iræ perfecta, sive parata, sive apta in interitum (Rom. ix); et illud quod divinitus alibi scribitur, nescit homo utrum amore an odio dignus sit (Eccl. ix), itemque, Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit (Eccl. vii), et similia passim in divinis reperta eloquiis, dignum non habeant exitum, hæc verissima videtur sententia, ut prædestinatio sit in bonis, juxta intellectum doctissimi Augustini, gratiæ preparatio, prædestinatio autem in malis, secundum nostram capacitatem, gratiæ subtractio. De quibus idem certissimus auctor ita scribit: Quibus non vult subvenire non subvenit, de quibus in sua prædestinatione aliud judicavit, ita tamen ut in utrisque creator æquissimus inveniat, dum et illis gratiam misericordia impertitur, et istis eandem gratiam, quanquam occulto, justo tamen judicio non largitur. Dumque in Adam omnes recti creati sumus, et libertatem arbitrii absque ullius difficultatis impedimento et interpellatione accepimus, sponte autem peccante Adam, in quo, ut Apostolus testis est, omnes peccaverunt (Rom. v), omnes, ex eo duntaxat utroque **192** sexu progeniti, conditionis dignitatem amisimus, et pœnam peccati, hoc est concupiscentiam, et mortem, non animæ solum, verum etiam corporis merito nostro incurrimus. Hinc est quod qualis Adam a Deo creatus est non nascimur, sed originaliter peccatores, damnatique pœna peccati: quorum alterum fecit spontanea culpa nostri primi parentis, alterum culpam puniens tremenda severitas justissimi judicis. Cum ergo communiter omnes damnati simus, cujus nostrum vult Deus miseretur, et quem vult indurat, hoc est, in propria duritia derelinquit. Miseretur magna bonitate, indurat nulla iniquitate. Sic itaque hos quos indurat prædestinat, non ad supplicium impellendo, sed a peccato quod meretur supplicium non retrahendo; quemadmodum induravit cor Pharaonis, non ad culpam urgendo, sed gratia emollium a culpa non revocando. Sic recte possumus dicere, induci a Deo in tentationem

erat decretum hoc a Damaso papa, diu videlicet ante Gelasii tempora, editum fuisse. Unde fortassis elici possit Damasium primum omnium de hujusmodi libris publice statuisse, deinde vero Gelasium Damasi decretum renovasse, illudque auxisse eorum auctorum nominibus qui post Damasum vixere. Quod idem de Hormisdæ quoque dici potest. Vide clarissimum virum Joannem Pearson, episcopum Carrensem, in vindictis epistolarum S. Ignatii.

c Hanc epistolam clar. præses Maigninus existimat a Lupo scriptam anno 849, ad consultationem Hincmari, qui Ratramni, Corbeiensis monachi, censuram passus, sententiam Lupi exquisiverit.

qui non exaudiuntur, orantes : *Et ne nos inducas in tentationem*; non quod ipse inducat in malorum tentationem, quod utique, ut alibi docetur, *intentator malorum est* (Jac. i), sed quodam locutionis genere inducere dicitur cum iudicio desertos patitur in tentationem induci, quos a tentatione gratia non educit. Nemo tamen opinetur aut iustis aut iniustus reprobis prædestinationis veritate fatalem necessitatem induci, cum in utrisque suspicionem necessitatis libertas excludat voluntatis. Siquidem electi accipientes a Deo et velle et perficere libenter agunt unde sempiternum præmium consequantur; perversi autem deserti ab eodem Deo, non inviti, sed et ipsi libenter agunt unde in æternum merito puniantur.

193 Quis vero nisi, ut mitius loquar, tardus sit, ibi asserat necessitatem ubi videat regnare voluntatem vel adiutam misericordia vel desertam divino iudicio? Bonorum ergo voluntatem sic divina commendant eloquia : *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis* (Psal. iii). Porro malorum voluntatem talem insinuant : *Noluit intelligere ut bene ageret, iniquitatem meditatus est in corde suo : astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odit* (Psal. xxxv). Permissus est ergo injustus agere

* *Pardulo*. Episcopo Laudunensi.

Hæc epistola scripta fuit a Lupo nomine Wenilonis, archiepiscopi Senonensis et suffraganeorum ejus. Cæterum eam non esse integram patet ex ea quam ad illos scripsit papa Nicolaus, quæ a clarissimo viro Joanne Cordesio, canonico Lemovicensi, primum edita est in appendice epistolarum Hincmari, dein vero a R. P. Sirmondo in tom. III Conciliorum Gallie. Scribenda porro istius epistolæ Lupinæ hæc causa fuit.

Herimannus, episcopus Nivernensis, ut in synodo apud Suessionem habita anno 853, mense Aprili, conquestus est Wenilo, adeo dubiæ sanitatis erat, et tam gravi capitis dolore laborabat, ut in amentiam quodammodo videretur prolapsus, adeoque episcopale collegium moribus suis dedehonestaret. « Injunctum est metropolitano, » Weniloni nimirum, « ut adjunctis secum aliquot episcopis ad oppidum Nivernense accederet, et omnia ibi negotia ecclesiastica sapienter componeret. Ipsum vero corpiscopum suum Herimannum apud urbem Senonum secum haberet : donec æstivum tempus, quod valde contrarium infirmitati illius referebatur, pertransiret : et sic Domino annuente abstinentia competenti assuetum, episcopali gravitate instructum, apostolicis moribus informatum clerus et populus eum ad sedem propriam utiliter favente Dei gratia revocaret. » Transacta ferme æstate, Herimannus, qui Caroli regis studiis haud dubie attolebatur, visus est ad bonam frugem rediisse. Quam ob rem episcopi apud Vermeriam palatium congregati sequenti mense Augusto Herimannum « suæ ditioni et potestati atque episcopali custodiæ suæque Ecclesiæ gubernationi » restituerunt. Post aliquot exinde annos Nicolaus papa locutus est in sede Petri. Herimannus interim revolutus ad errores suos, Wenilonis animum in se concitavit. Et quia Herimannus Caroli gratia fovebatur, adeoque facile non erat episcopis hunc virum dejicere e cathedra Nivernensi, Wenilo, ut eum fortius opprimeret, suo suffraganeorumque nomine auctoritatem Romani pontificis imploravit, gnarus videlicet temporum suorum. Hanc occasionem avide arripuit Nicolaus papa, laudatæque magnifice Wenilonis suffraganeorumque ejus pietate ac reverentia in sedem apostolicam, exemplum in futurum ex ea

A quod elegit, ut de malo bene operante Deo claresceret quid esset inter servientem ei et non servientem, et salvati quantas habere et agere deberent ipsi Deo gratias agnoscerent, dum eandem habentes damnationis causam, in isto aspicerent quod liberatoris gratia evasisent. Hæc assertio voluntatis ne in recens quidem natis locum non habet. Nam aut percepta baptismatis gratia si decedunt, voluntate Dei salvantur, aut eadem gratia ejusdem Dei iudicio fraudati, hæreditarii peccati merito paterna commissi voluntate damnantur. Ego quod sentio simpliciter vobis aperui. Vos vicissim, si in aliquo diversi estis, ne gravemini reserare. Simile et a Pardulo nostro direxi. Cupio vos valere feliciter.

194 EPISTOLA CXXX.

AD NICOLAUM PAPAM.

Ex parte Guenilonis et suffraganeorum ejus.

Sugerimus mansuetissimæ paternitati vestræ in nostra c diocesi, in oppido quod Nevernum dicitur, esse quemdam episcopali officio præditum nomine H. qui frequenter admonitus, et diu expectatus ut revaleretur, implere non sufficit ipsum officium mente non integra. Dicitur autem a Melchiades papa

occasione statui posse intellexit. Atque ut cautius ageret, eam causam ad se traxit, eo colore quasito quod nemo absens et inauditus condemnandus est, præsertim ab eo iudice qui sit prorsus ignarus criminis. Wenilo enim de excessibus Herimanni nihil speciatim rescripserat, sed in aversione; frequenter videlicet admonitum, et diu expectatum ut revaleretur, haud tamen emendatum esse, adeoque episcopale officium implere non posse. Itaque interlocutus est Nicolaus inquirendum esse de culpis accusati. Quid autem postea actum sit, mihi compertum non est. Fortassis objurgatus Wenilo ab episcopis Gallicanis, quos non obscure perstringit Nicolaus ad Wenilonem scribens, tanquam parum deferentes auctoritati episcopi Romani, adeoque causas episcoporum in provinciis suis jure suo definire præsumentes, objurgatus, inquam, Wenilo, tum a rege quoque forte in increpitis, quod se inscio Romanum papam implorasset adversus episcopum Gallicanum, accusationem omisit.

c *Diocesi*. Id est provincia, ut monimus ad epistolam 84. Nivernensis quippe episcopus suffraganeus est archiepiscopi Senonensis. Sic Ivo Carnotensis in epistola 61 scribens ad Hugonem archiepiscopum Lugdunensem, ait : « Verum de eo quod consecrationem Nivernensis electi ad nostram diocesim pertinentem, Augustuduni facere disposuistis. »

d *Melchiades papa*. Hoc Melchiadis decretum extat in epistola ejus ad episcopos Hispanienses : « Episcopos, inquit, nolite judicare, nolite condemnare absque sedis hujus auctoritate. Quod si feceritis, irrita erunt vestra judicia, et vos condemnabimini. Hoc enim privilegium huic sanctæ sedi a temporibus apostolorum statutum est servari, quod illisus manet usque in hodiernum diem. » Haud dubie episcoporum judicia Romano pontifici reservata esse constitisset, si auctoritas istius epistolæ valuisset. Sed quoniam illa tum primum per eas tempestates emergerat (diu videlicet recondita apud Hispanias, donec Riculfus episcopus Moguntinus, qui sub Carolo Magno floruit, illinc in Gallias attulit Isidorus Collectionem), de novitate periclitari prorsus videbatur; præsertim cum episcopi Gallicani, qui Collectionem illam admittere recusabant, publice exceperent epistolas illas veterum præsulum Romanorum

decrevisse ne quis unquam pontifex sine consensu papæ Romani deponeretur. Unde supplicamus ut statuta illius integra, sicut penes vos habentur, nobis dirigere dignemini; ut hinc dictis ipsis confirmati, aut sicut beatus Gregorius doctor fecit de Ariminensi episcopo incommodo simili laborante sequa-

ab Isidoro prolatis, nullius esse auctoritatis, eo quod in Codice Canonum non exstarent. Itaque Wenilo, qui auctoritatem suam externa potentia adjuvandam esse intelligebat, id haud dubie summopere optabat ut modus tandem aliquis reperiretur quo liberum non esse episcopis Gallicanis rejicere auctoritatem epistolæ Melchiodicæ. Verum quoniam id negotium dexteritate quadam tractandum erat, ne causæ irarum subministrarentur collegis suis, sic temperandum esse censuit actum suum, ut licet dubitare maxime videretur de veritate illius epistolæ, materiam tamen episcopo Romano præberet ad se trahendi judicia episcoporum. Igitur ut omnem obtractandi materiam coepiscopis suis adimeret, consulendum esse censuit armarium Romanæ sedis, orandumque Nicolaum papam, tum huic sedis præsidem, ut exemplum authenticum epistolæ illius Melchiodicæ ex illo armario depromptum ad se mittere dignaretur. « Unde supplicamus, inquit, ut statuta illius integra, sicut penes vos habentur, nobis dirigere dignemini. » Æquissima profecto erat postulatio Wenilonis; cum si quis fictam suspiceretur Romani cujuspiam pontificis epistolam, requirere eam debeat in Ecclesiæ Romanæ chartario, ut monuit Hieronymus in Apologia adversus Rufinum; quod usurpatum etiam est a sancto Bonifacio archiepiscopo Moguntino, ut patet ex epistola ejus 15, scripta ad Nothelmum, archiepiscopum Cantuariensem. Suspacem tamen Nicolai animum, ut erat retinendæ auctoritatis suæ cupidus, perculit intempestiva isthæc et importuna postulatio: Videbat enim ea interrogatione tentari arcem dominationis, multumque e republica peti; scire fortae volentibus episcopis Gallicanis quidnam de novis illis veterum pontificum epistolis sentiret novus pontifex Nicolaus, et an Melchiodes epistolam ex Romanæ Ecclesiæ armario, ubi manifestum erat eam non exstare, posito omni pudore missurus esset. Ergo vir prudentissimus, ne suspicionis istius aut metus foret manifestus, neve ea per imprudentiam rescriberet per quæ suam famam dehonestaret, si falsus intelligeretur, episcopos Senonenses, quoad hoc, sine responso reliquit; postulataque eorum elusit plurima ipsorum laudatione, et multum contestatus Herimannum absentem et inauditum damnari non debere. Audacior tamen deinde evasit religiosissimus iste pontifex. Scribens enim aliquot post annis ad episcopos Gallicanos in causa Rothadi, episcopi Suessionensis, non dubitavit asserere sanctam Romanam Ecclesiam penes se in suis archivis recondita habere decretalia isthæc priscorum pontificum constituta. Ætas deinde Gregorii VII ostendit verissimam esse Tertulliani observationem: qui in libro de velandis virginibus ait, sola fidei regula irreformabili et immutabili manente, cætera conversationis et disciplinæ admittere novitatem correctionis. Nam contenderat Nicolaus, et quidem ingentibus animis, episcopum absentem damnari non posse. At Gregorius VII hanc regulam constituit, *Quod absentes papa possit deponere*. Cæterum neque injunctum neque inutile futurum reor, si post observationes istas, hanc Nicolai ad Wenilonem epistolam, quæ plurimum artis et industriæ habet, lectoribus proponam ad legendum. Itaque visum est eam adjici debere in calce notarum. (*Vide inter Opera Nicolai papæ, Patrol. tom. CXIX.*)

^a *Ariminensi episcopo*. Exstat Gregorii decretum istud lib. VII, epist. 49, ad Marianum, episcopum

A mur, aut sicut sanctus ^b Gelasius docet, removendus sit mente percussus. Quo verum absque dubitate sciamus, expetimus et expectamus vestrum iudicium, ne in temeritatis calumniam aliquatenus incidamus, sed vestro instituti moderamine, veritatis et rectitudinis tramitem nullatenus deseramus.

Ravennæ. Decernit autem ut quoniam episcopus Ariminensis tanto capitis dolore fatigabatur, ut etiam, sua ipsius confessione, ad illius Ecclesiæ regimen assurgere non posset, adeoque successorem sibi dari postulasset a Gregorio papa Romano; Marianus enim qui electus fuerat examinet; et si inventus fuerit idoneus, eum cum decreti pagina ad se mittat: « Quatenus, inquit, eodem a nobis Ecclesiæ Domino disponente, consecratur antistes. » Itaque, si ea fuisset episcopi Ariminensis pertinacia, ut agnoscere nollet infirmitatem suam, neque licentiam petisset recedendi a sacro ministerio, Gregorius nequaquam tentasset illi, quantumvis mente capto, superponere episcopum. Sed eo casu docet lib. XI, epist. 8, dandum esse episcopo mente capto et inutili coadjutore, qui episcopale officium exsequatur, in iis videlicet quæ ad jurisdictionem spectant, ut hodie loquimur: qui si episcopo isti ægroto superstes fuerit, *ejus possit loco succedere*. Itaque exemplum illud Ariminensis episcopi, nullius momenti erat in causa Herimanni episcopi Nivernensis, quem constat restitisse voluntati Wenilonis alium in loco ejus ordinare cupientis. Sequens ætas non dubitavit quin ab episcopali officio removendus sit is qui ei oneri imparet. Narrat enim Mathæus Parisius Lanfranco Cantuariensi archiepiscopo in synodo Westmonasteriensi residenti anno 1075 justam deponendi episcopi causam visam fuisse, si is adeo idiota et ignarus rerum secularium esset, ut neque Gallicæ loqui, neque regi suo consilium dare valeret in negotiis emergentibus, eaque de causa Ulstanum Wigorniesem episcopum decrevisse deponendum. Aliter tamen deo visum narrat idem Parisius. Neque hic mihi temperare possum quin conterranei mei Innocentii papæ VI sapientiam commemorem: qui anno 1358 Salviano Wormatiensi episcopo, et senio et gravi corporis infirmitate laboranti, coadjutorem dari jussit a Gerlaco archiepiscopo Moguntino, citra tamen futuram successionem, secundum regulam a Gregorio Magno præscriptam: quo unico facinore, etiam si cætera argumenta deessent, probaverim Innocentium prisci moris virum fuisse. Audacior fuerat Innocentius III, quem Mathæus, Parisius vocat audacem jurisconsultum. Is enim anno 1209 episcopum Petracoricensem in Aquitania secunda compelli mandavit ad cessionem, eo quod inutilis videretur, et quod bona Ecclesiæ dilapidaret.

^b *Gelasius*. Auctoritas Gelasii petenda est ex epistola ejus ad Rusticum et Fortunatum episcopos, quæ exstat apud Gratianum 7, q. 2, cap. *Nuper*. In ea quippe decretum a se antea esse ait Gelasius ut in ejus Ecclesia qui morbo epileptico laborabat vicini episcopi visitationem congruam redderent, id est episcopale illic officium exercerent, ob aegritudinem proprii episcopi. Quod idem est ac si diceret ab episcopali munere removendum esse mente percussus, ut Lupi verbis utamur. quæ in eandem cum Gregorio Magno sententiam recidunt. Secundum hanc formam episcopi in Suessionensi synodo constituti, memores epistolæ sancti Gregorii, quam laudant, decreverunt ut durante infirmitate Herimanni, Wenilo, Metropolitani Ecclesiæ Nivernensis, ea quibus indigeret visitatorio officio impenderet et ordinaret. » Sciebant enim prudentissimi viri transgrediendos non esse terminos quos possuerunt patres nostri, neque discedendum ab antiquis regulis, nisi cogat ingens necessitas.

CONCILIIUM VERNENSE^a

HABITUM ANNO DCCCXLIV.

195 Canones concilii in Verno palatio habiti, ubi ^b praesedit Ebroinus, Pictavorum episcopus; et Wenilo, Senonum archiepiscopus; et Ludovicus, sancti Dionysii abbas; et Hincmarus, post Rhemorum episcopus, anno v regni domini nostri Karoli filii Ludovici imperatoris, mense Decembrio, indictione vii.

196 PRAEFATIO

Gratias omnipotenti Deo referimus, inclyte rex A Carole, nos episcopi et ceteri fideles, qui ex diversis partibus ad Venum evocati sumus, quod deposita discordia, unde tot mala processerunt, quae et enumerare longum est, et declinare adhuc impossibile, c redistis ad pacem cum fratribus vestris, quam et natura vobis et religione debetis; in qua ut semper maneatis per Christum, qui pax nostra est, obsecramus; ut qui maximas res vestras discordia pene dilapsas videtis, concordia et fido adiutorio relevatas cito aspicatis. Cedendum est enim Deo, de quo verissimae continent litterae: *Potestatem habet Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit dabit illud (Dan. iv)*; et qui dignatione mirabili pollicetur: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v)*. Ceterum quia eodem Deo B

qui vehementer magnitudine ac multitudine peccatorum nostrorum confusus est, tractaremus, in nomine et adiutorio ejus, quae communi deliberatione reperimus, celsitudini vestrae ac populi fidelis devotioni humiliter aperimus. Neque enim nos justos approbare contendimus. Consideratione conscientiae nostrae illud Jeremiae suppliciter dicamus: *Miserere Domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus (Thren. iii)*. Sed ad Deum reverti, et vos nobiscum tradere meditantes, officium nostrum exsequimur, cunctis acquiescentibus profuturum. Quippe non vobis nostra sed illius auctoritate loquimur **197** qui ait: *Qui est ex Deo, verba Dei audit (Joan. viii)*. Absit autem ut in vobis impleatur quod sequitur: *Propterea vos non auditis, B quia ex Deo non estis*.

a Canonum istius concilii auctorem se esse docet Lupus in epistola 42, in qua loquens de Carolo Calvo haec ad Hincmarum, Rhemensem archiepiscopum, scribit: « Si consiliis quae in Verno quaesita et inventa sunt acquiesceret, jam eum in pace regnare fecisset ille de quo sacrae continent litterae: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*. Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, capitula, meo stylo tunc comprehensa vobis direxi; de quorum aequitate credo aetas posterior judicabit, et devotionis meae non erit immemor cordium renunquiae scrutator. » Certe multa sunt in his canonibus quae ita Lupum spirant, ut prorsus necesse sit fateri unius ejusdemque auctoris eos esse cum epistolis Lupinis, ut mox adnotabimus. Ex eo porro Carolus, quem Lupus perstringit ob non servatos canones Vernenses, excusari posse mihi videtur, quod ei nondum innotuissent, ut conqueruntur episcopi synodi Meldensis, qui ab eam causam putant immissos a Deo Normannos, velut ultiores. « Quartum ex convenientia, inquit, in praedicto conventu (apud Theodonis villam) coeptum, et in Verno palatio perpetratum; sed invidia ac malitia diaboli seu ministrorum ejus, nondum principis et populi

auribus propalatum. Inde vero quia, sicut necesse fuerat, divinis jussionibus non est secuta obedientia, dedit Dominus ab Aquilone, unde juxta prophetam pandetur omne malum, dignos meritis nostris apostolos, crudeles scilicet et immanissimos Christianitatis persecutores Northmannos, » etc.

b Praesedit Ebroinus. Ob hoc nimirum, quia sacri palatii archicappellanus erat, id est apex omnium dignitatum palatinarum. Alioquin enim nulla lex habet ut episcopi primum locum occupent in conciliis ante metropolitano. Sed datum id, ut dixi, dignitati ejus palatinae, quae eum constitebat quodam modo caput episcoporum. Quam ob causam Grimoldus, abbas sancti Galli, praefertur Salomoni et Theodorico episcopis in volumine Capitulorum Caroli Calvi, tit. 24. Erat enim archicappellanus Ludovici regis Germaniae.

c Redistis ad pacem. Nimirum in synodo ad Theodonis villam, in loco qui dicitur Judicium: quo tres fratres, Lotharius scilicet imperator, Ludovicus, rex Germaniae, et Carolus Calvus rex Francorum, convenientes anno 844, mense Octobri, amici facti sunt.

CANONES.

I.

Ut cultum Dei rex omnibus praestet, et misericordiam cum judicio et justitia conservelet.

Itaque vos primo convenimus ut, quia vestra pro-

bitas cunctis vobis potest prodesse subjectis, cultum Dei rebus omnibus praestetis. Namque ipse dicit: *Qui glorificant me, glorificabo eos; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles (I Reg. ii)*. Præterea

misericordiam et iudicium atque iustitiam conservetis. Scilicet ut misericordia temperet severitatem potestatis, iudicium comprimat obstinate peccantes, iustitia merentibus digna restituat. Siquidem : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v); et : *Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam in omni tempore* (Psal. cv); et : *Honor regis iudicium diligit* (Psal. cxviii); et : *Iustitia firmari thronum regis* (Prov. xxv), sapientissimi Salomonis, imo per eum loquentis Dei prodit auctoritas. Taliter vobis agentibus, vel ^a incrementam vobis, ut credimus, vel justam de hostibus victoriam divina gratia providebit. Exemplo vobis esse possunt David et Ezechias, qui merito sanctitatis inimicos populi Dei vel pugnando vel orando mirabili celeritate vicerunt; sed et domesticum lumen, imperator Carolus, qui nomen quod familiae vestrae peperit clarissimis actibus adornavit. Nec regni vobis amplitudinem ac soliditatem tantummodo, verum etiam vobis bene gerentibus post vite **198** hujus excursus eadem Dei gratia gloriam largietur aeternam, cui rex et propheta suspirans : *Satiabor*, inquit, *cum apparuerit gloria tua* (Psal. xvi). Haec autem vestrae majestati non temere suggerimus, quia vestri quoque cura nobis commissa est, quorum ministerio per fidem atque baptismam mundati diem tremendi iudicii cum cæteris fidelibus expectatis.

II.

Ut mittantur legati a latere regis, qui scelorum patratores et apostolicæ disciplinæ contemptores coerceant.

Verum ut ad nos episcopos redeamus, per hanc civilem discordiam multa interdum in nobis ipsis ac

^a *Incrementam victoriam.* Lupus, epist. 58, ad Carolum Calvum : « Concedat vobis prolixam sospitatem, incrementam victoriam, perpetuam pacem. »

^b *A latere vestro.* Carolum regem orant episcopi ut legatos a latere suo mittat in provincias, qui delicta episcoporum coerceant, canonesque jubeant observari; et ut legatis istis præcipiatur ut in obeundo munere suo, absque respectu personarum, et exactione munerum, castos se videlicet atque abstinentes et integros præstent. Quod argumentum etiam graviter urget Jonas, episcopus Aurelianensis, in libro ii de Institutione laicali, cap. 24. Olim ergo a principibus mittebantur in provincias nonnulli, quos illi dignitate ornabant legatorum a latere; ut ad Marculfum observavit Hieronymus Bignonius, et Christophorus Justellus ad Codicem Canonum Ecclesiae Africanæ. De legatis a latere imperatoris exstat etiam mentio in Vita Ludovici pii imp. ad an. 824 et 827.

^c *Parochiis.* Id est diocæsis, ut dixit. Tum enim, et diu antea, vox illa usurpabatur ad significandum integram episcopi diocæsim. Sed quoniam R. P. Cellotius in diversum traxit locum quemdam ex Sulpitio Severo, inutile non erit hic paulisper immorari, ut lucem restituamus huic Severi loco. Avo Sulpitii Severi nulla erant ecclesie præter episcopales et parochiales. Aliæ ædes sacræ vocabantur *oratoria* ut satis notum est. Nam etiam Justiniani imp. tempore monachi non habebant ecclesiam, ut ad novellam quintam ejusdem imperatoris adnotavit Cujacius. Et tamen Cellotius contumeliam fieri putat omnibus monachis, si negetur illos præcis illis temporibus ecclesias habuisse in suis receptaculis; ideoque illu-

A aliis nobis commissis negligimus, interdum negligere coacti sumus; ita ut in omnibus ordinibus religio magnum detrimentum acceperit, et alii quidem per ignorantiam in interitum tendant, alii vero longa licentia assuefacti, impune se peccare posse confidunt. Tandem igitur ad propriam et cæterorum correctionem conversi, quæsumus ut scelorum patratores et apostolicæ disciplinæ contemptores, missis ^b a latere vestro probatæ fidei legatis, absque respectu personarum, et exactione munerum, coerceantur, et otio nobis, quantum possibile est, concessio, sermo Dei prædicando fructificet, et canonum reverenda auctoritas debitum in omnibus vigorem obtineat.

III.

Ut religiosi et idonei viri dirigantur qui monasteria scrutentur in quibus collapsa est disciplina, et ad synodum postea referant.

In locis sanctis, hoc est monasteriis, alios studio, nonnullos desidia, multos necessitate victos et vestimenti a sua professione deviare comperimus, quod petimus ut in omnibus ^c parochiis directi a vestra mansuetudine religiosi atque idonei viri **199** cum notitia episcoporum scrutentur et corrigant, ac singulorum locorum statum vestrae celsitudini et nostræ mediocritati tempore a vobis constituendo renuntient.

IV.

Ut monachi vagi ad sua loca revertantur et profugi vel ejecti corriganter. Item de clericis ecclesiarum suarum desertoribus.

C Monachos qui cupiditatis causa vagantur et sanctæ religionis propositum impudenter infamant ad

strissimum virum Franciscum Hallierum, Cabellensem dein episcopum, reprehendit quod adnotaverit ubicunque apud veteres reperitur Ecclesiæ vocabulum, intelligi debere ecclesiam parochialem. Ut probet Cellotius falli Hallierum, adducit auctoritatem Sulpitii Severi, cujus ea sunt verba in capite tertio primi dialogi : « Igitur inde digressus, Bethlehem oppidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci illius Hieronymus presbyter regit. Nam parochia est episcopi qui Hierosolymam tenet. » Ex hoc loco colligit Cellotius Hieronymum non tenuisse ecclesiam (ut sæculi nostri verbis utar) parochialem urbis Bethlehemitanæ, quandoquidem parochia erat episcopi, adeoque non omnem ecclesiam esse parochiam. « Habet igitur, inquit, et quidem in urbe, monasterium ecclesiam suam ab urbis parocæ distinctam. Non tenet ecclesiam monasterii ab episcopo Hieronymus, qui cum ipsi non convenit. » Scilicet non animadvertet Cellotius vocem *parochia* hic non accipere eo sensu quo hodie a nobis usurpatur. Hoc dicere voluit Severus, ecclesiam (parochialem). Bethlehemiticam esse in parochia (id est diocæsi) episcopi Hierosolymitani. Unde sequitur Hieronymum ecclesiam parochialem urbis Bethlehemiticæ tenuisse ab episcopo Hierosolymitano, contra quam visum est Cellotio. Fixum namque et constans est, citra omnem controversiam, Hieronymum rexisse ecclesiam oppidi Bethlehem. Quæ causa fuit ut eum auctor libri de hæresibus, cui titulum Sirmondus fecit *Prædestinatus*, Hieronymum vocet presbyterum Bethlehem.

sua loca jubemus reverti et regulariter abbatum A solertia recipi. Eis autem qui post evidentem professionem monachicam etiam habitum reliquerunt, vel qui sua culpa projiciuntur, nisi redire et quod Deo sponponderunt implere consentiant, hoc credimus posse remedio subveniri, si in ergastulis inclusi tandiu a conventu hominum abstineantur et pietatis intuitu convenientibus macerentur operibus donec sanitatem correctionis admittant. Namque illi qui quondam monachi, postea relicta singularitatis professione ad militiam vel ad nuptias devolvuntur, papæ Leonis decreto (*epist. ad Rustic.*) publicæ poenitentiae satisfactione purgandi sunt. De clericis autem Ecclesiarum suarum desertoribus antiqua forma Chalcedonensis concilii servanda est (*can. xxi*), quæ præscribit ut, si episcopus susceperit clericum ad alium episcopum pertinentem, et susceptus et suscipiens communione privetur donec is qui migraverat clericus ad propriam revertatur Ecclesiam.

V.

De iis qui sanctimonialibus illicite miscentur.

Qui sanctimonialibus illicite miscentur, et sacrilega fœdera cum eis faciunt, eos Innocentii papæ censura a communione jubet suspendi, **200** et nisi per publicam probatamque poenitentiam omnino non recipi, aut his certe vaticum de sæculo transcurrentibus, si tamen poenituerint, non negari.

VI.

De sponsa ab altero rapta et de pena raptoris.

Ab altero vero desponsata, et ab altero rapta C puella, secundum statuta Ancyranæ concilii (*can. x*), ei a quo desponsata fuerat reddenda est, etiamsi vim a raptore pertulerit. De raptoribus autem id nobis videtur optimum ut, quoniam ecclesiasticam excommunicationem parvi pendunt, sæcularium legum terreantur austeritate.

VII.

De sanctimonialibus quæ religionis causa virilem habitum sumunt vel crines attendant.

Si quæ sanctimoniales causa religionis, ut eis

^a *In ergastulis.* Imitatus est hic canon ex cap. 8 epistolæ papæ Siricii ad Himerium, episcopum Tarraconensem, ubi sic scriptum est: « Quatenus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus continua lamentatione deflentes, » etc.

^b *Innocentii papæ.* Aut fefellit hic Lupum memoria, aut erratum est a librario. Quippe decretum illud non est Innocentii, sed Gelasii, in cuius decreto exstat, cap. 20: « Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus et post dicatum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscere; quos protinus æquum est a sacra communione detruhi, et nisi per publicam probatamque poenitentiam, omnino non recipi. Sed tamen his vaticum de sæculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur. » Decretum istud ex Gelasio laudatur lib. 1. Capit., cap. 106.

^c *Crines attendent.* Causam hujus prohibitionis aperit canon 17 Gangrensis, his verbis: « Si quæ mulier propter divinum cultum, ut æstimat, crines attendet, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit; tanquam præceptum dissolvens obedientiæ, anathema sit. » Loquitur, opinor, de mulieribus conjugatis, quæ viris suis debent esse subjectæ. Non-

ne crines attendent, quia ignorantia magis quam studio eas errare putamus, admonendas castigandasque decernimus; ne forte Veteris ac Novi Instrumenti prævaricatrices, juxta Gangrensem synodum (*can. xiii*) severitate anathematis ab Ecclesiæ corpore præcendantur.

VIII.

Ut episcopi qui ad bellum non eunt, homines suos alii ex fidelibus regis committant.

Quoniam quosdam episcoporum ab expeditionis labore corporis defendit imbecillitas, aliis autem vestra indulgentia cunctis optabilem largitur quietem, præcavendum est utrisque ne per eorum absentiam res militaris dispendium patiatur. Itaque si vestra B consentit sublimitas, homines suos reipublicæ profuturos cuilibet fidelium vestrorum, quem sibi utilem judicaverint, committant, cujus diligentia, ne se ab officio subtrahere valeant, observetur.

IX.

Ut Rhemorum Ecclesiæ, pastore diu destituta, quamprimum præficiatur episcopus.

201 ^d Rhemorum Ecclesiam diu multumque pastore destitutam, nuper spoliata rebus, oneratam injuriis, absque ingenti dolore fateri non possumus. Et quia vestram sublimitatem et nostram parvitatem eruo desideramus periculo, obsecramus ut tam fœde lacerata Ecclesia redintegretur, atque juxta venerabilium canonum constitutionem dignus ei celeriter quærat^r et præficiatur episcopus, ut clerus et populus tantis attritus et spiritalibus et corporalibus incommodis, consolatione recepta cum suo præsule pro vestra salute ac prosperitate communi Domino studeat supplicare.

X.

Ut in Ecclesia Aurelianensi ratam rex esse permittat ordinationem Agii episcopi.

Aurelianensis etiam Ecclesia confusione maxima noscitur laborare. Tamen, quia superiore anno archiepiscopus Wenilo, suis annitentibus suffraganeis, dum enim erat inventum genus hoc sanctimonialium, quod postea exortum est, apud quas statim earum crines attendentur, quæ sanctum institutum arripiunt.

^d *Rhemorum Ecclesiæ.* Ultimus illius antistes D Ebo dejectus fuerat ob crimen majestatis, transgressus in partes Lotharii, filii Ludovici Pii, qui patrem eo usque deprimere ausus est, ut etiam in carcere concluderet, poenitentiaque publicæ addici procuraret ab Ebbone. Ex eo tempore, Rhemensis Ecclesia sine archiepiscopo fuerat. Id vero dolent episcopi in synodo Vernensi congregati, orantque Carolum ut talem ei sedi præficiat episcopum, qui tot ruinas, quas ea Ecclesia passa fuerat, reparare possit. Factum id anno 845, in synodo Belvacensi; in qua Hincmarus, *favente Carolo rege*, ordinatus est Rhemensis archiepiscopus, ut Flodoardus tradit lib. iii, cap. 1. Historiæ Rhemensis. Ipse Hincmarus, in cap. 36 posterioris operis adversus Gotteschalcum, sic temperat scriptiorem suam ut dicere videatur expetitur se fuisse ab episcopis in synodo Belvacensi constitutis; quorum precibus dederit Carolus rex ut Hincmarus, licet ex aliæna provincia, fieret archiepiscopus Rhemensis.

ex eodem loco * Agium presbyterum palatii vestri memoratæ Ecclesiæ ordinavit probabilius canonico-
rum ac laicorum attestante instructus et peti-
tione impulsus, et eadem Ecclesiæ nostro et vestro
vacat periculo, hujus rei alium exitum non videmus,
nisi ut vestra pietas quod a tantis viris factum est
b ratum esse permittat.

XI.

De prælazione Drogonis expectandum videri episcoporum Galliæ Germaniæque conventum et consensum.

De prælatione reverentissimi * Drogonis definire aliud non audemus nisi expectandum, quam maximus cogi potest, Galliæ Germaniæque conventum, et in eo metropolitanorum reliquorumque 202 antistitum inquirendum esse consensum, cui resistere nec volumus nec valemus. Nobis tamen, si quid tale alicui committi potest, et non alia quam quæ præ-
tenditur latet causa, illi potissimum convenire videtur qui et communione sacerdotii nobis et excellentiæ vestræ propinquitatis privilegio sociatur.

XII.

Ut ecclesiis et monasteriis restituantur loca et prædia ecclesiastica quæ laici possident.

Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis nostræ, quam qua intentione fundimus, dedit Deus ut vos ac proceres ceterique fideles ea devotione suscipiatis. Videmus enim iram Dei nobis et vobis imminere, cum pro rapinis et immanibus aliis sceleribus, tum etiam maxime quod Ecclesiæ facultates, quas reges et reliqui Christiani Deo voverunt ad alimentum servorum Dei et pauperum, ad exceptionem hospitum, redemptionem captivorum atque templorum Dei instaurationem, nunc^d in usu sæcularium detinentur. Hinc multi servi Dei penu-

ariam cibi et potus ac vestimentorum patiuntur, pauperes consuetam eleemosynam non accipiunt, negliguntur hospites, fraudantur captivi et fama omnium merito laceratur. Et quidem si hæc a paganis pateretur Ecclesia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppressi a filiis nostris, hoc est ab his quos vel nos vel decessores nostri in Christo genuimus, Christianos eos nostro ministerio facientes, nullam patientiæ consolationem recipimus, quoniam de illorum interitu * formidamus. Certe, quod nullus, quamquam impudentissimus, negare audebit, possessio Ecclesiæ votum est fidelium, patrimonium 203 pauperum, redemptio animarum. Votum ergo alterius quomodo quisquam Deo audent auferre? Hæreditatem pauperum qua temeritate præsumit invadere? Unde alii suas animas redemerunt, cur inde alii suas perdunt? Itaque quædam loca venerabilia, quod nunquam antea auditum est, laici ex integro possident, quorumdam partem sibi vindicant, quorumdam prædia multipliciter divisa in hæreditatem sibi dari fecerunt. Egyptii sacerdotes, famis necessitate cæteris cuncta vendentibus, suas possessiones retinuerunt (Gen. XLVII); et falsi dii reverentiam a suis cultoribus meruerunt, quam in hac parte solus et verus Deus non obtinet. Oza percussus est propterea quod nutantem arcam sublevare præsumpsit, quam tangere nefas erat (II Reg. vi). Rideat hoc aliquis, nisi, quod summo dolore dicimus, quidam oppressores Ecclesiæ dignum suis moribus exitum nostro etiam tempore invenerunt. Propheta clamat: Qui dixerunt: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei; Deus meus, pone illos ut rotam et sicut stipulam ante faciem venti (Psal. LXXXII). Postremo ipse Dominus Jesus conditor et redemptor: Quid proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?

* Agium presbyterum. Jonæ Aurelianensis episcopi, qui proxime decesserat, propinquum, ut in epistola 21 docet Lupus.

b Ratum esse permittat. Agnoscebant itaque tum temporis episcopi Gallicani, ratam non esse ordinationem quæ regio consensu destituebatur. Num quo pertinuit orare Carolum ut ordinationem Agii ratam esse sineret, si nihil juris in eo negotio principi competivisset? Tum ut eum facilius pertrahunt ad consensum, illi blandiuntur, dum aiunt Agium esse presbyterum palatii regii.

c Drogonis. Archiepiscopi Metensis, cui Sergius II papa vices apostolicæ sedis delegaverat. Erat Drogo Caroli Magni filius ex concubina; ideoque fastu regis prosapiæ subvectus, ut ait Hincmarus, prælationem in Cisalpinis regionibus tempore Lotharii imp. apud Sergium papam obtinuit. Sed quod affectu ambiit, non habuit; et quod efficacie usu, non consentientibus quibus intererat, obtinere non potuit, patientissime, ut eum decuit, toleravit; ne scandalum fratribus consecratoribus generans, schisma in Ecclesiam introduceret. Itaque licet Drogo præsedisset in concilio ad Theodonis Villam, in loco qui dicitur Judicium, non statim existimandum est id honoris ei tributum ob vices apostolicæ sedis. Datum id nobilitati ejus non autem legationi. Nam discrete scriptum est in titulo synodi ad Theodonis Villam Drogonem ei præsesse consensu eorumdem regum, id est, Lotharii, Ludovici et Caroli. Vide illu-

strissimum virum Petrum de Marca, archiepiscopum Parisiensem, in lib. vi, de Concordia sacerdotii et imperii cap. 29.

d In usu sæcularium. Hæc quis non videt scripta esse pro recuperatione Cellæ sancti Judoici; quam Ludovicus Pius, quod toties inculcat Lupus, Ferrariensi monasterio dederat, Carolus vero abstulerat, ut eam Odolpho comiti, homini nimirum sæculari, traderet? Sed ecce verba Lupi ex epistola 44, ad Hincmarum Rhemensem, pro recuperatione Cellæ, tam similia verbis istius canonis, ut pene ovum ovo non sit similis: Cogimur itaque attrita et resarta ferre vestimenta, et famem pene semper solis oleribus et emptiis leguminibus temperare. Hinc querunt infirmi: apud nos consuetæ requirunt, nec inveniunt, hospites. Præsentia tempora infamantur, et Deus ad vindictam sine dubio provocatur. Item in epistola 71, ad Carolum regem, ante recuperationem Cellæ: Quam ob causam nunc Dei servi, qui pro vobis assidue orant, hoc triennio consuetæ vestimenta non accipiunt; et quæ ferre compelluntur, attrita et pleraque resarta sunt; leguminibus emptiis sustentantur piscium et casei consolationem rarissime consequuntur.

e Formidamus. Lupus, epist. 44, in eadem causa: Ultra quam dici potest formido, ne citissime suis inimicis gaudium pariat exoptatum.

f Loca venerabilia. Id est monasteria. Supra can. 3, in locis sanctis, id est monasteriis.

(*Matth. xvi.*) Et quisquam tam audax et desperatus invenitur qui possessiones Dei ad certissimam perniciem suam occupet et invadat? O fideles Deo et vobis ipsis, nolite pro temporali abundantia divitiarum mereri sempiternam congeriem miserationum, nec ultra decus animæ vestræ tam pestifero, tam inaudito, tam denique certo sacrilegio polluatis. Reddite Deo sua, ut vestra cum pace possideatis, tormenta evadatis æterna, et postmodum ad gaudium Domini nostri, ut servi fideles, intromittamini. Sæculares honores sæculares possideant, ecclesiasticos ecclesiastici sortiantur. Nec nos insatiabilis cupiditatis arguatis, quia, qualescunque sumus, vera nos dicere nec ipsi nescitis. Et, licet pauci, sunt tamen aliqui nostrum Deum timentes, qui juxta illud propheticum exaudiantur: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet* (*Psal. cxliv.*). Quia omnium finis quotidie appropinquat; et quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. Si volumus evadere præsentis calamitates et futuras evitare miseras, in commune a nostris

* *Certissimam perniciem.* Lupus in epistola 55, loquens de Adulpho comite, qui Cellam Judoci possidebat: « Is languere dicitur, inquit, nec tam periculose ut vel admonitus corrigatur, quod optaremus; nec tam graviter ut moriatur, quod propter ejus certissimam damnationem doleremus. »

† *Aliqui nostrum.* Lupus epistola 42, ad Hinemarium, pro recuperatione ejusdem Cellæ: « Fecerit hoc mea utilitas. Cur tantorum virorum, qui mecum Deo serviunt, est contempta sanctitas? Vestro admonitu nosse debet, esse inter nos aliquos de quibus merito Scriptura testetur: *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet.* »

‡ *Perversorum consortia.* Lupus in epistola 64, quæ est exhortatio ad Carolum regem: « Vitæ malorum societatem, quoniam, ut scriptum recolitis, *corrumunt bonos mores colloquia mala.* »

§ *Petere audeat.* Lupus in eadem epistola 64: « Concepite honestam veritatem, ut quod vos non decet præstare nemo scienter a vobis audeat postulare. »

¶ *Nec timeas iratos.* Lupus in eadem epistola 64: « Ne metuatis potentes, quos ipsi fecistis, et quos cum vultis, extenuare potestis. Ne confidatis in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Sed transferte spem vestram ad Deum qui fecit

pravitatibus ad Dominum convertamur, et declinantes a malo, faciamus bonum, ut bona Domini mereamur videre in terra viventium (*Psal. xxxvi; I Petr. iii; Psal. xxvi.*) Tu autem, clarissime rex, quia verissime scriptum est: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (*I Cor. xv.*), fuge « perversorum consortia et consilia, nec a te quisquam petere audeat quod majestatem tuam præstare non deceat. » Nec timeas iratos homines, hoc est terram et cinerem, amplius quam Deum, qui te creavit, quique in veritate iudicabit; cujus voluntatem si perfecte secutus fueris, credimus quod quorumlibet hominum te contumacia liberabit, et omnibus angustiis clementer eripiet, ac post hoc temporale regnum ad perpetuum cumulata felicitate perducet. In fine omnes alloquimur, quod si nostris salutaribus acquieveritis consiliis, vestro profectui plurimum congratulamur. Sin autem nos, imo Deum per nos loquentem contempseritis, « necessitate implendi ministerii quod nollemus facere compellemur.

cælum et terram, qui custodit veritatem in sæculum. »

‡ *Contumacia liberabit.* Lupus in eadem epistola 64: « Hæc studiose custodientes, Deo et bonis quibusque placebitis, rebelles Deo, ut credimus, pro vobis pugnante, comprimetis atque vincetis, et post regnum temporale atque laboriosum, consequemini sempiternum et vere quietum. »

¶ *Neces. impl. min.* Sic Patres synodi universalis habitæ apud Saponarias anno 859, scribentes ad episcopos Britonum de reverentia quæ ab iisdem episcopis debebatur metropolitano Turonensi Herardo, aiunt in fine: « Verum si, quod non optamus, ab ejusdem metropolitani sollicitudine ulterius resiliieritis, et nostris ex charitate manantibus exhortationibus vos constiterit reluctari, ministerii necessitate canonicam in vos cogemur proferre sententiam. » Quia nimirum ferro necesse est excindantur vulnera, ut ad Himerium scribit papa Siricius, quæ fomentorum non senserint medicinam, id est, ferro excommunicationis, ut interpretatur Julianus Pomerius. Sed de moderatione et sapientia antiquorum episcoporum in adhibendo ferro excommunicationis nos olim pluribus agemus in notis ad epistolas Ruricii episcopi Lemovicensis. Neque inutile tum fuerit altius scrutari an per illas tempestates explicata in hoc fuerit auctoritas episcopi Romani.

B. SERVATI LUPI

ABBATIS FERRARIENSIS

LIBER DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS.

205 JACOBI SIRMONDI PRÆFATIO

De duobus sequentibus opusculis et de nomine auctoris.

De auctoris nomine hoc primo, Lector, statuen-

dam est, non Lupum Servatum, ut cum Sigeberto et

* Magnum his quindecim annis certamen fuit in-

Trithemio plerique hodie vocant, sed Servatum Lu-

pum, quod veteres libri et aliorum exempla docent,

ter eruditos, Lupine Ferrariensis abbatis essent Li-

dici oportere. Quemadmodum enim in Cæcilio Cypriano, Eusebio Hieronymo, Aurelio Augustino, Sulpitio Severo, et similibus nemo ambigit quin id verum ac proprium cuiusque sit nomen quod posteriore loco ponitur, sic in hoc Lupo nomen idcirco postponendum esse quia proprium est. Qua de re dictum aliquando a nobis est in notis ad Sidonium, nec repeti est opus.

Libri ergo de tribus Quæstionibus, qui primum hic locum tenet, tria in manus nostras venerunt vetera exemplaria, unum Viridunense, quod penes nos est, alterum Metense S. Arnulfi, tertium S. Victoris Parisiensis; quartum apographum tantum vidimus e Silviniacensi Cluniacensium monasterio. Sed, quod mireris, in Metensi non Lupo, sed Hincmaro episcopo tribuebatur; in Silviniacensi ascriptum erat nomen Amalarii, ex eo, ut opinor, quod in eodem codice post Amalarii Opera sequebatur. In Viridunensi autem et in Victorino 206 vera fuit inscriptio, *Servati Lupi de tribus quæstionibus liber*.

Collectanei de iisdem Quæstionibus cum unico exemplar, idque anepigraphum et mutilum, habuerimus ex bibliotheca Corbeiensis, quod in cæteris omnibus desideraretur, commode ad nos V. C. et humanissimus J. Bouherus, senator Divionensis, integrum alterum ex sua depromptum misit hac in-

ber et Collectaneum de tribus Quæstionibus, an vero Servati Lupi presbyteri, sed qui diversus fuerit ab abbate Ferrariensi. Mihi vero ista consideranti, plane constat hære interdum aquam viris doctis, in rebus etiam nullius momenti, quod in hac causa contigisse puto. Nam si cui liberet libellos illos conferre cum epistolis Lupinis, ingentem se oculis veritatem respicere non posset, neque invitus faceret stylo eodem scriptos esse libellos, quo scriptæ sunt epistolæ. Quod magis perspicuum fore puto, si phrasas similes, ac Lupo Ferrariensi familiares, ex epistolis descripero, quibus usus est auctor libellorum: id quod faciam in notis sequentibus. Nam quod quidam permoventur auctoritate Trithemii, qui Lupum Servatum presbyterum anno 851 diem suum obiisse scribit, adeoque eum distinguere videtur a Lupo Ferrariensi, ea auctoritas non est tanti momenti ut quemquam remorari debeat, præsertim si quis rem altius scrutetur, ipsæ quæ Trithemii verba expendat. Etenim, si Lupus ille ad quem Rabanus scripsit octo libros in Epistolam Pauli ad Romanos, is ipse est auctor libri de tribus Quæstionibus, negari non potest quin ea lucubratio restituenda sit Lupo abbati Ferrariensi. Nam is adhuc monachus et diaconus, ab Alarico abbate studiorum causa missus ad Rabanum, ut in sacrarum Scripturarum doctrina informaretur, auctor Rabano fuit ut commentarium ederet in Epistolam Pauli, ut ex ipso Rabano colligi potest in epistola ad Samuelem episcopum. Lupum autem illum longo intervallo disjunctum fuisse a Rabano, cum hic commentarius scriptus est, patet ex epistola Rabani ad Lupum. Quoniam vero ex ea quam diximus epistola ad Samuelem colligitur Lupum monachum et diaconum ad altiorum gradum a diaconatu fuisse provectum cum ea epistola scripta est, manifestum esse reor hinc probari, hic agi de Lupo quondam monacho et diacono, postea vero presbytero et abbate Ferrariensi. Nam eum fuisse presbyterum produnt Acta synodi Suessionensis quæ anno 853 habita est. Tum

A scriptione, *Collectaneum Servati Lupi de tribus Quæstionibus*. Quo nos freti arguementum, cum ante triennium editionem hanc curarem, uni eidem Lupo utrumque opus, etsi exploratum non erat, ascribi passi sumus.

De duabus epistolis quæ restant (a), quarum quæ ad Hincmarum scripta est, in Viridunensi codice atque in Elmonensi priorem locum obtinet; altera vero, quæ ad Carolum regem, in codice Corbeiensis Collectaneum antecedit, in Divionensi subsequitur, cum in utraque auctor Lupum tantummodo se nominet, si quis has ad Lupum Ferrariensem potius referendas contendat, cujus ad eosdem alias exstant epistolæ, prima et postrema compellatione non absimiles, liberum per nos erit iudicium.

Quinimo, ut dicam quod sentio, ad Lupum eundem superiora quoque opuscula pertinere nostra dudum conjectura fuit, quam nunc etiam id maxime confirmat quod Servato huic prænomen fuisse docet B ipsius ad Nicolaum papam epistola Wenilonis, ut apparet, Senonensis episcopi nomine scripta de Herimanno Nevernensi: quæ nimirum in Floriacensi codice sic habet:

Scriptum Servati Lupi ad papam Nicolaum.

« Sugerimus mansuetissimæ paternitati vestræ, etc. Exstat inter epistolas, num. 130.

falsum est quod ait Trithemius, Gotteschalem in synodo Moguntina victum et confutatum fuisse a Lupo Servato. Nam hi libelli non aliam ferme doctrinam continent, quam eam quam Gotteschalem tuebatur. Itaque ex eo colligi potest quam certa sit fides rerum a Trithemio proditarum. Nam quod eum tradit migrasse ad Dominum anno 851, conjectura ejus haud dubie fuit. Quod si quis tamen præfaceret velit Lupum quendam presbyterum anno 848 interfuisse synodo Moguntinæ, quid vetat quin tum Lupus abbas Ferrariensis illic accessisse dicatur, ut Rabanum inviseret, præceptorem quondam suum? Et fieri potest ut legatus Caroli Calvi fuerit apud Ludovicum regem Germaniæ. Habemus enim ex Annalibus Fuldensibus, in ea synodo sive conventu adfuisse legatos fratrum ejusdem Ludovici, Caroli videlicet et Lotharii, ab eoque auditos et absolutos fuisse. Denique, ne quem moveat insolens Servati Lupi nomen, habemus ex epistola 130 (ut observavit Sirmondus) id esse verum nomen Lupi abbatis Ferrariensis. Negari enim non potest quin ea epistola, ut pleræque alie, nomine Wenilonis archiepiscopi Senonensis ac suffraganeorum ejus scripta sit a Lupo abbate Ferrariensi. Et tamen vetus codex Floriacensis, unde ea descripta est, hæc in titulo illius epistolæ habet: *Scriptum Servati Lupi ad papam Nicolaum*. Ut deinceps dubitandum non sit de nomine Lupi, post tanti viri conjecturam vetusti codicis auctoritate firmatam. Placuit præterea clarissimo præsidi Manguino, Collectaneum quidem esse opus Lupi abbatis Ferrariensis, sed liberum esse Lupi presbyteri Moguntini. Sed præterquam quod nec ipse Trithemius docuit undenam hic Lupus fuerit presbyter, adeoque tametsi daremus diversum esse a Lupo Ferrariensi, nondum tamen constaret fuisse presbyterum Moguntinum; adeo mihi similes videntur hæc duæ lucubrationes, ut existimem ovum ovo non esse similius, adeoque unam ex alia esse compositam.

(a) Edita sunt supra num. 12*, 129.

207 INCIPIT LIBER.

Quæ nobis utilia iudicamus, si communicamus cum aliis, Deum nullo renitente promeremur, cuius

præcepto devoto respondemus obsequio; et si quod jam accepimus sincera benevolentia impertimur

quæ necdum accepimus ejus munere consequemur. Hæc mecum reputans, cum post devictas persecutiones et falsas opiniones jam inde ab initio incarnationis Domini exortas, octingentesimum quadagesimum nonum ab eadem incarnatione agente annum Ecclesia in pace quam ei reliquit Salvator, cum ea futurus juxta suæ pollicitationis fidem usque ad consummationem sæculi, comperissem ^a primum in Italia, deinde in Gallia, si non concuti fidem, turbare certe quorundam intentionem, quod de libero arbitrio et de prædestinatione bonorum et malorum ac de sanguinis Domini taxatione vulgo quædam inaudita jactarentur, harum rerum **208** qui per se non possent, optavi ut per me fierent certiores. Illic in auxilium invocato Deo, a quo non esse solum sed etiam nosse percepimus, ad ejus primum auctoritates, quibus omnium consensus fidelium acquiescit, me contuli. Deinde quid earumdem clarissimi tractatores et defensores invictissimi super memoratis quæstionibus sensissent anxie diuque scrutatus sum; quorum sole clariora opera divinis irradiata eloquiis si omnes vel intelligerent vel haberent, jure deberem superfluitatis aut arrogantiae argui, qui vel eadem verbis aliis ingessissem, vel quod ipsi non valuissem me implere posse confiderem. Cum vero utrumque multis, alterutrum quibusdam, neutrum forte nonnullis obtigerit, alterum vel neutrum habentibus sic adesse contendam ut utrumque possidentes, si tamen sua cognitione hæc mea, qualiacunque sunt, digna duxerint, non offendam. Itaque m'hi nihil, Deo plurimum, quod proposui hinc expellere conabor.

Rerum omnium opifex Deus, loci temporisque ac per hoc totius mutabilitatis experts (neque enim concluditur loco qui continet omnia, nec vero accessu temporis augetur qui nequaquam temporali

^a *Primum in Italia.* Ex hoc loco confici posse puto Lupum in Italiam profectum esse anno 849, ut legationem obiret, quam jussu Caroli regis susceperat, ad Leonem IV papam; cujus meminit ipse in epistola ad Benedictum papam, quæ est centesima tertia.

^b *Opinionem conjug. commercii.* Respicit ad subdolum Sadducæorum interrogationem: qui resurrectionis inimici cum essent, quam Christus inter homines agens frequenter inculcabat, eum interrogaverunt de ea quæ septem maritos habuerat, cujus tandem ex iis futura esset uxor post resurrectionem. Quibus divine admodum respondit Jesus, nullum post resurrectionem futurum matrimonium. *Neque nubent, inquit, neque nubentur.* Quo dicto, opinionem conjugalis commercii in resurrectione removit, ut ait Lupus. Exstat historia apud Mattheum, Marcum et Lucam.

^c *Ad imaginem suam.* Existimant plerique veterum, imaginem Dei, quæ in homine esse dicitur, in anima collocatam, non autem in corpore: imago enim incorporea, corpus esse non potest, ut ait Claudianus Mamertus in libro III de statu Animæ, cap. 16. Unde concludit Cassiodorus in capite octavo libri de Anima, animam hominum ideo esse immortalem, quod ad similitudinem Dei facta sit. *Nam quemadmodum, inquit, poterat esse imago aut similitudo Dei, si animæ hominum mortis termino clauderentur?* Quin et Augustinus in libro de Here-

A primordio cohibetur, omnis creaturæ rationes sempiterna apud se immutabilitate custodiens, spiritalem creaturam tantum temporis, corporalem autem non temporis modo, verum etiam loco fecit obnoxiam. Siquidem subjectam se temporis spiritualis natura ostendit, quæ bene, utpote a bono Deo, condita, partim suo se vitio depravans in veritate non stetit, atque ideo corruit, partim conditori pia subjectione adhærens, et quod lapsus esset capax aperuit, et ne **209** ultra laberetur compos tantæ felicitatis accepit. Namque Redemptor, cum in resurrectione ^b opinionem conjugalis commercii removisset, nequaquam nobis angelorum spondidisset æqualitatem, si in eis peccandi aut consequenter cadendi suspicio remansisset. Qui enim felice quam nunc sumus donaremur conditione, nisi emenso mortalitatis vitæ discrimine in tanta beatitudinis collocaremur securitate ut ultra nec peccare possemus nec velle peccare? Porro corporis natura et cœpit ex tempore, et augmentis decrementisque, sine conversionis in alia facultate, mutabilitatis vices, quæ cuncta sunt in tempore, confitetur. Loco vero subjectam non dubitat qui omne corpus longitudine, latitudine, atque altitudine constans, quod solidum appellatur, non nisi loco semper contineri considerat. Utriusque autem naturæ, hoc est, et spiritualis et corporalis, proprietatibus Deus artifex observatis, hominem ex anima compegit et corpore, sicut eodem revelante qui fecit accipimus. Verum animam illi fecit ^c ad imaginem suam, quia tametsi cœpit ex tempore ut creatura, sempiterna autem ut Deus pro suo modulo permanebit; vel quia rationis ei et intellectus participium quemadmodum sanctis angelis contulit; corpus autem non usquequaque cæteris animalibus formavit dissimile, nisi quod illa ^d in alvum prona, id autem erectum instituit, cujus fido

sibus ad Quodvultdeum, in'ter hæreses numerat eorum sententiam, qui aiunt *corpus hominis, non animam, esse imaginem Dei.* Illic fuere Homuncionitæ, ut docet auctor libri, cui *Prædestinatus* nomen Sirmondus fecit, lib. I, cap. 76. Videant porro sapientissimi theologiæ magistri an hæc opinio conveniat cum placitis philosophorum, qui aiunt hominem constitui ex anima et corpore; hoc est, animam solum non esse hominem, neque item corpus solum. Atqui Deus fecit HOMINEM ad imaginem suam. Tertullianus tamen, vir humanæ divinæque philosophiæ præceptis haud dubie imbutus, existimat animam etiam solum constituere totum hominem. Hæc sunt ejus verba ex capite primo libri de testimonio animæ: « Novum testimonium advoco, imo omni litteratura notius, omni doctrina agitatius, omni editione vulgatius, toto homine majus, id est, totum quod est hominis. Consiste in medio anima, » etc. Vide paulo infra quæ afferuntur ex Maximo Tyrio.

^d *In alvum prona.* Ovidius lib. I Metamorphoseon:

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit.

Lactantius lib. II divinarum Institut., cap. I. « Nam cum cætera animantes pronis corporibus in humum spectent, quia rationem ac sapientiam non acceperunt, nobis autem status rectus, sublimis vultus ab artifice Deo datus sit, » etc. Maximus Tyrius in

servitio ad capessenda superiora auctori sui nutibus A obediens anima uteretur. Quantum vero præstet corpori anima etiam a gentilis auctor conatur exprimere, cum de utroque loquens, *alterum nobis*, inquit, *cum diis*, *alterum cum belluis commune est*. Ita factum hominem **210** primum Adam cum Eva conjugem, quam, mirabile dictu, de costa illi dormienti subtracta, Deus produxit, in paradiso voluptatis, ut sacræ litteræ testantur, constituit, eumque, suppetentibus omnibus ad usum necessariis, non molesto labore damnavit, sed otia diu tædium ablata ei facultate operandi removet. Ne autem nesciret homo ei se debere subjectionis et obedientiæ vicem, a quo et esse acceperat, et bene esse nullis contra votum reluctantibus animæ corporisve motibus feliciter capiebat, concessis ei Deus ad escam universis pomorum paradisi generibus, uno prohibuit ligno, quod scientiæ boni et mali nominavit. Et quoniam spes impunitatis magna est b peccandi illecebra, præcepto interminationem pœnæ addidit, morientem eis confirmandis qua die ex ligno quod vetuerat comedissent. Summa erat observandi jussum facilitas, quando ad id violandum nec ulla necessitas invitabat, nec hostis, qui solus diabolus erat, vim ullam inferendo impellere poterat. Jam ipse superbiendo ceciderat, jam quod ipse merito perdidit hominibus posse contingere invadebat. Quid faceret qui nec semel conceptam malitiam deponere nec hominem nisi acquiescentem, nisi consentientem, nisi volentem posset dejicere? Auctor mali proprii, reparator alieni, serpente induitur, et cum divinæ jussionis non causa scrutanda sit, sed executio maturanda, quod se querere simulat, rudes querere instigat, cur videlicet eis omnium pomorum Deus usum non

dissertatione 38 : « Nec improbandum eorum videtur consilium qui humanam deorum imaginibus formam affigunt. Anima enim hominum Deo vicina, Deo similissima est. Nec æquum videtur rem sui simillimam deformi includere corpori voluisse Deum; sed quod animam facillime circumferret immortalē, levē, motui aptum, quodque solum omnium quæ in terra sunt corporum caput in cœlum attolleret, venustum, alacere, apte compositum. » Ruricius, Lemovicum meorum episcopus, lib. II, epist. 42 : « De omnibus animalibus solus homo sublimis creatus est et effectus. »

a *Gentilis auctor*. Id est Sallustius, cujus ea sunt verba in initio libri de Conjuratone Catilinæ : « Sed nostra omnis vis in animo et corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum diis, alterum cum belluis commune est. » Hunc porro Sallustii locum laudat etiam Lactantius lib. II divin. Instit., cap. 42, et in capite primo libri de Officio Dei, itemque Ennodius lib. VI, epist. 3. Imitatusque est Sallustium Faustus Reicensis in epistola 6, quæ ad Ruricium Lemovicensem episcopum scripta est.

b *Peccandi illecebra*. Agnosco ingenium Lupi Ferrariensis, dum ait impunitatis spem esse magnam peccandi illecebram. Sic in epistola 126 dixit ad tantam suæ ætate libertatem vitia prorupisse, ut vindicata impunitate æpertis quibusque nec Deum quisquam, nec regem, nec episcopos timeret, ita ut (quemadmodum idem Lupus ait in canone secundo concilii Vernensis) longa licentia assuefacti mortales impune se peccare posse confiderent. Et in epi-

permisisset promiscuum. Respondente muliere, quam faciliorem falli callidis explorator deprehenderat, ne forte morerentur, incautam a vera **211** sententia deduxit, et in falsam quod non essent morituri protinus induxit : adjecto eo, « scire Deum quod si comedissent unde prohibiti essent, mox aperirentur oculi eorum, similesque diis existerent. Scilicet ut numerositate deorum saltem eorum fidem corrumpere, si ad inobedientiam tentati gulæ vitio non cessissent. » Capta mulier, cum hostis male dulcoratis alloquiis, tum etiam interdicti pomi immodica venustate, prior comedit, et viro ut comederet persuasit. Mox uterque non anima solum, sed et corpore occidit, quando inevitabilem moriendi necessitatem contraxit. Et quia peccati mortem, B unde liberum ei fuerat abstinere, non exhorruit, ad persolvendam mortem corporis nolens quandoque pervenit. Mortuum sane hominem statim ut vetitum præsumpsit non mirabitur qui ferali vulnere sancitum vel irremediabiliter veneni contagio jam corruptum non perperam dici mortuum recordetur propterea quod tam certa mors impendat sic affecto ut nulla spes effugii valeat inveniri. Istius quoque sententiæ Apostolus auctor est qui ait : *Corpus mortuum est propter peccatum* (Rom. VII). Habet scilicet moriendi necessitatem, quam non habuit ante peccatum. Ita quippe conditus fuerat Adam ut posset non peccare, si vellet, et posset non mori, nisi peccasset. Verum ubi ei solum non sufficit bonum, nisi etiam mali caperet experimentum, et voluntatem ad peccandum convertit, posse non mori amisit, et non posse non mori incurrit. Ita sero scientiam boni obedientiæ quam sponte deseruit sensit, et scientiam mali, quam impia curiositate affectavit, invenit.

stola 64 ait malorum impunitatem semper peperisse vitiorum incrementum. Sic Tacitus in libro XV Annalium dixit impunitatis cupidinem magnis semper conatibus adversam fuisse. Cicero libro II de Finibus : « Quæ libido se non propriet ac projiciet, aut occultatione proposita, aut impunitate, aut licentia? » Hugo Falcandus in libro de rebus Siculis, pag. 122, insurgens adversus Gaytum Petrum, quem ait impune reginam totamque curiam offendisse, perturbasse, et magnis objecisse periculis, addit : « Neque mirum, cum ipsa facinorum impunitas audendi quidquid libitum fuerit præstet illi fiduciam. » Matthæus Parisius anno 1265 describens quoniam modo quidam frater ordinis Minorum, nomine Mansuetus, in Angliam missus a papa abuteretur potestate sibi concessa, absolvens quoscunque pro libitu, vel excommunicatos, et falsidicos, et perjuros, unde, inquit, multi rei audaciam sumpserunt delinquendi. Nam facilitas veniæ peccandi parit occasionem. »

c *Scire Deum*. Legendum arbitror, *scire eum*, id est diabolum. *Eum* pro *se*. Sic enim postulatur sensus. Quasi diceret : Adjecit diabolus, scire se, quod si Adam et Eva comederent prohibuit pomum, mox aperirentur oculi eorum, fierentque similes diis.

d *Capta mulier*. Imitata videtur hæc narrationis istius portio ex Petronio, apud quem sic habetur : *Ancilla vini cibique odore corrupta, primum ipsa porrexit ad humanitatem invitantis victam manum : deinde reflecta potione et cibo, expugnare dominæ pertinaciam cepit.*

Quod nunquam enim veritus fuerat, ultricem **212** A remittentem peccati concupiscentiam sensit, membrorum scilicet genitalium appetitum, quem ita exhorruit ut ad pudoris remedium velamen quæreretur foliorum, ita adamavit ut ad justum damnationis iudicium importunam ejus illecebram nec si vellet vitare sufficeret. Quod itaque peccare posset si vellet, peccando publicavit; quod vero posset etiam non peccare si vellet; conditor patefecit, qui comminatus poenam, ne peccaret praeconavit. Habuit ergo Adam liberum voluntatis arbitrium et ad bonum et ad malum; sed ad bonum divino munere adjuvandum, ad malum autem divino iudicio deserendum. Quemadmodum enim non adjuvaretur in bono ab eo qui vita esset animae ejus, ut anima corporis ejus? Denique si anima quae peccaverit, ipsa morietur **B** (*Ezech. xviii*), ut prophetica praescribit auctoritas, consequens est ut vivat quae bene gesserit vivificante Deo vita ipsius. Liberum autem hominis arbitrium in malo idcirco fuerat divino iudicio deserendum; quia cum illi aequa facultas boni malique constaret, nulla indigentia, nulla violentia, voluntatem ad malum inflexit, dum praeceptum Dei sui observatu facillimum, a quo se tanta bona percepisse videbat, sacrilega impietate quasi suspectum contempsit, et hostis ignoti, cujus in nullo penitus indigebat, incitamentum, non solum ad examen Dei non retulit, verum audaci temeritate quasi profuturum excepit. Justissime igitur in illo haesit quod sponte elegit. Et quia, ut Apostolus asserit, in eo omnes peccaverunt (*Rom. v*), in omnibus ejus vitata est natura ex utroque sexu progenitis, ut ad male agendum, quantum tamen progredi permittitur, sit nobis ut illi liberum **213** arbitrium, ad bene autem operandum nequaquam sit liberum, nisi fuerit Dei gratia liberatum. In primo parente nostro, qui utinam stetisset, omnes peccando cecidimus, et omnes communi merito atrocissima quidem sumus sed justissima poena damnati. Non fuisset homo ingratus ei qui se fecerat, obtemperasset conditori, non seductori, noluisse esse nisi quod vellet qui eum potentia fecerat, clementia gubernabat. Verba hostis, quae forinsecus per serpentem sonuerunt, sacra revelante Scriptura, cognovimus: quae vero intrinsecus menti humanae suggestionis molimina admovent, tametsi indubitanter non valemus comprehendere, tamen probabili conjectura possumus estimare. Siquidem diabolus misit in cor ut traderet Dominum Judas, non palam vocibus perstrependo, verum clandestinis avaritiae facibus miserum accendendo. Celsitudinem similitudinis Dei superbiendo diabolus concupierat; jamque alieni appetens, sui gradus dignitate deciderat. Dumque hanc nec vellet

A recuperare nec posset, habituro invidit, et fortasse priusquam verba ederet, incantum qua perierat peste corrupti. Quomodo enim ad capiendum cibum exterius tam cito acquievisset, nisi ad obtinendam propriam libertatem tumuisset ante interitus? Quomodo eumque contigerit, auctor nostri generis suo, ut palam est, vitio cecidit. Et quoniam in eo omnes peccavimus, omnes nos in lapsum ejus ruina procul dubio secum traxit. Atque cuilibet sicut possibile est cum voluerit in foveam se praecipitare, quae sit ampla nec scabra tamen crepidine, cum vero egredi voluerit non valebit, nisi **b** extrariis nisibus adjuvetur, ita primus homo sponte **214** quidem cecidit, in quo ipsi originaliter lapsi sumus, sed cuncto peccati nos, etiamsi volumus, expedire non possumus ut resurgamus, nisi prostratos extrahat et erigat gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Voluntarii criminis tantum malum non hominem primum modo, sed universam etiam ejus sobolem, sexus utriusque copula manantem, merito damnationis obstrinxit; quam, cum eadem causa sit omnium, communiter omnes patierentur, quippe qui non Deo, sed diabolo auscultaverint omnes. Nec hinc oriretur justa conquisitio aequitate servata praeterquam quod mererentur nullis recipientibus, nisi esset Deus, quemadmodum incomparabiliter justus, ita ineffabiliter pius, imo ut verbo nostrarum Scripturarum utamur, quo colligimur, quo salvamur, misericors. Cum itaque suo merito pereundum esset omnibus, plures divina bonitate salvantur. In **C** his agnoscamus et amplectamur misericordiam ejus; et ut his aggregari mereamur supplicii observantia mandatorum ipsius et precibus assiduis flectamus indulgentiam ejus. Cum vero itidem plures damnantur, non reprehendamus, quia merito suo juste damnantur; sed pertimescamus iudicium ejus qui est terribilis in consiliis super filios hominum, nosque paria merentes miremur potuisse salvari: ut horum consideratione ferventius accendamus ad amandam, laudandam, predicandam misericordiam ejus. His constitutis et fideli assensu retentis, nemo sobrie sapientium erit nesciens non esse Deum auctorem causamque perditionis homini, quem et rectum condidit, et posse, si vellet in suo statu manere monendo monstravit. **215** Namque necdum erat ejus vitata natura ut vel scienda neciret, vel impediende difficultate cognita implere non posset. Nimirum sibimetipsi homo, aut ex seipso, aut ex diabolo, malum concepit et peperit, dum a se divinam amolendo reverentiam deceptorii creditit, et cibum usurpando illicitum capitale crimen commisit. Istud, istud plane mortalium generi omnium causa fuit malorum. Peccatum siquidem poena con-

crimen non esse. Tum addit: « Hoc est quod nec permitti nec prohiberi potest. »

b Extrarius. Sic in epist. dixit extrarii hostes. Extrarius autem idem est qui extraneus, et externus.

c Peccatum poena conequitur. Salvianus in libro primo de Gubernatione Dei: « Quod potuit majus

* Vitare sufficeret. Valerius Maximus lib. ix, cap. 1: « Blandum etiam malum luxuria: quam accusare aliquanto facilius est, quam vitare. » Ruricius lib. ii, epist. 12: « Et ideo vide quod malum sit, frater charissime, quod, dum detestatur, admittitur; dum refugitur, vix vitatur. » Eam ob causam Pseudo-Plautus dixit in Querolo, adulterium

sequitur; et quidquid non consumit remittendo præsens misericordia, rependit * ulciscendo quandoque representata iustitia. Sed insurgat aliquis ex numero mordaciter querulorum et dicat: Non fecisset Deus hominem, quem peccatum sciebat. Quanto rectius diceret: Non fecisset homo quod summa facilitate vitare poterat peccatum, quo s, si verbis Dei fidem habebat, cognoverat moriturum: quanquam esset divinæ bonitati non congruens hominem, quem bonum post lapsum, aut etiam ex quo bonum facere posset, non condere. Aut talem fecisset, subiciat, qui peccare non posset. Quid ita non queratur: Cur homo, cum talis factus esset ut posset non peccare si vellet, in hoc statu manere noluit ut quandoque tantum de Deo mereretur obediendo ne peccare vellet aut non posset? Verum cur homini negaretur illa voluntas, qua vel bene utens expectaret premium, vel male excedens præmonstratum pati cogeretur tormentum? Constanter dixerim, nullam Deum creaturam, quæ mala peccando futura esset, facturum fuisse, nisi aut eam iterum bonam aut ea boni aliquid facere decrevisset. Maluit enim ex malis bonos vel bona facere quam mala nulla esse permittere. Et hominum **216** quidem plerosque vel originali vel proprio vitio malos reformat in bonos, nulla eis imputata iniquitate, sua, quod firmissime tenendum est, gratuita bonitate. Spirituum autem immundorum neminem hac dignatur gratia, quorum pertinaci superbix nullo veniæ subvenire decrevit remedio. Horum tamen, eorumque participum hominum perditorum, quanquam ipsis nolentibus, bene utitur famulatu, dum his vel aperte sævientibus vel occulte insidiantibus, exercet sanctorum patientiam sempiterno quondam præmio coronandam. Nec minus ex malis bonum agit, cum singulis eis meritum repensat supplicium. Bonum enim est malos non conversos puniri, ut comprimatur superbiorum elatio, crescat humilium devotio, augeatur ex utrisque divina laudatio. Invicta, ut opinor, superiorum ratione colligitur hominem tam anima quam corpore fuisse damnatum, nec infortunium damnationis ejus alii quam ipsi et seductori ejus aliquatenus imputandum. Illud etiam claruit, potuisse suis viribus hominem peccando cadere, verum non posse unquam sua virtute resurgere. Proinde pius artifex, quod homo non posset ut ipse perficeret, filium sibi

et evidentius de peccatoribus Deus ferre iudicium, quam ut statim consequeretur poena peccantes? Vide quæ nos illic adnotavimus.

* *Ulciscendo quandoque.* Id est: Licet in præsens Deus non puniat nocentes et flagitiis commaculatos, non abibunt tamen impune, et sentient tandem virtutem manus divinæ. « Et ideo intelligere debemus, » ut ait Salvianus in libro vii de Gubernatione Dei, « quia pietatis divinæ fuit, quod poenam diu debitam distulit; piaculorum autem et criminum, quod aliquando peccator populus quæ merebatur excepit. » Hinc illa Valerii Maximi vox, quam nos perperam Cæsari tribuimus in notis ad Salvianum: « Lento enim gradu ad vindictam sui divina procedit ira, tarditatemque supplicii gravitate compensat. » Apud Cæsarem in libro primo de bello

A cœternum, æqualitate voluntatis et potestatis consimilem, non ex mare et femina, sed ex Spiritu sancto et Maria virgine, novo nascendi privilegio, hominem absque peccato instituit, ut per eum qui obumbrante Spiritu sancto non fuisset conceptus æstu libidinis, eorum qui in peccatis concepti essent aboleret omne peccatum. Hinc virgine satus, virgine natus, ut absque delicto conceptus et ortus, sic absque ulla offensæ macula, conversatus, postquam **217** dispensationem nostræ salutis docendo sufficienter exercuit, Deus verus, homo verus, utrumque unus, hoc est in utroque et ex utroque unus, dignatione mirabili, mortem quæ peccato debetur, totius expers contagii sponte pertulit, et nos peccatores æterna morte liberavit. Tum intra triduum resurgens, spem nostram in cœlum sustulit, et paulatim pristini lapsus veritatem et nostræ instaurationis integritatem exposuit, non suis verbis solum, verum etiam discipulorum et verbis et scriptis. Quanquam et sanctæ litteræ, quæ dicuntur Veteris Testamenti, alterum mira proprietate expresserunt, alterum mystica præfiguratione signarunt. Nam et primi parentis peccatum ipsæ prodiderunt, et futurum ut per Dominum Jesum repararetur genus humanum, cum multis aliis locis, tum in illo summe atque clarissimæ: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* (Psalm. lxxi). Subtiliter igitur expendat fidelis examinatore et pius quanta fuerit hominis iniquitas, quam nec quisquam hominum nec quilibet angelorum nisi Dei solius sanguis valuit expiare; nec se mereri aliud quam supplicium credat homo, qui post purgationem baptismatis, qua etiam parvulis regni cœlestis janua aperitur tametsi quædam digna venia suspicatur se gessisse magis quam novit, multo sunt tamen plura super quibus divini iudicii severitatem formidet. Quanquam etiam bene gestis timendum est, cum tantus vir dicat: *Omnes iustitiæ nostræ quasi pannus menstruæ* (Isa. lxiiv). Iustitia enim nostra, licet interdum coram hominibus splendet opere et sermone, in conspectu Dei sordescit prava cogitatione. Habemus autem, **218** ut supra relatam est, ex Adam liberum arbitrium, non ad bonum et malum, quale ipse a Conditor accepit, sed quale ipse sponte in ima vergens elegit et peccando commernit, hoc est ad malum liberum; ad bonum autem, si

Gallico scriptum est ipsum Cæsarem legatis Helvetiorum, quorum princeps fuit Divico, respondisse: « Consuesse deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundoire interduum res et diuturniorem impunitatem concedere. »

* *Dispensationem nostræ salutis.* Id est, incarnationem Christi Domini. Incarnationis enim mysterium passim apud Græcos *εισπομπή* vel *dispensatio* dicitur, ut Marca adnotavit in libro iii de Concordia cap. 13, § 1. Sic auctor incertus a Sirmondo editus, qui Breviarium fidei adversus Arianos composuit, ait in ipso statim initio: « De se ipso Dominus secundum dispensationem carnis assumptæ loquitur. »

tamen id nobis divino munere contigerit, ut supra A
jam diximus, Dei gratia liberandum. Mentior nisi
hoc primus liber divinæ auctoritatis ostendit his
verbis : *Sensus et cogitatio humani cordis ad malum
prona sunt ab adolescentia sua (Gen. viii).* ^a Secre-
torum etiam cælestium fides interpres Paulus, jam
baptizatus, jam forsitan ad tertium cælum evectus :
^b *Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem
hominem, illi profecto quæ sanxit: Non concupisces,
video autem aliam legem in membris meis repugnan-
tem legi mentis meæ et captivum me ducentem in lege
peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii).* Legem
in membris concupiscentiam vocat, quam post pec-
catum in membris genitalibus primi senserunt pa-
rentes, quam sibi adversantem divino freti adjuto-
rio etiam continentes quique repellunt, sed penitus
nunquam reversuram dum hic mortaliter vivunt ex-
cludere nequeunt. Dominus quoque Jesus, qui sin-
gulariter ut conditor sciebat quid esset in homine,
imbecillitatis nostræ nos admonens : ^c *Sine me, in-
quit, nihil potestis facere (Joan. xv),* nihil scilicet
boni, nihil salutis conducibile. Nec indignetur salva-
tus et salvandus sine Salvatore se nihil posse facere,
qui polliceitur : *Si vos Filius liberaverit, vere liberi
eritis (Joan. viii).* Et cur, dicat aliquis, possibile
præcipitur quod postea impossibile demonstratur?
*Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et
ex tota anima tua et ex tota mente tua (Matth. xxii);*
et : *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum (Ibid.);*
et : *Diligite 219 inimicos vestros, benefacite his qui
vos oderunt (Matth. v);* et : *Qui vult post me venire,
abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequa-
tur me (Luc. ix);* et alia multa, quæ nunc peccata
prohibent, nunc instruunt fidem, nunc vires^d informant.
Profecto ut dum conatur quis, nec sufficit quæ
jubentur implere, illuc fatione humilitatis recur-
rat unde petendo, querendo, pulsando, accipiat quod
desiderat, et non in se, sed in Domino de omnibus
ejus beneficiis gloriatur. Nec sibi nervos fortitudinis
detrahi opinetur subiecte Deo devotus, cum per se
nihil boni posse facere tam evidentibus instruat
testimoniis. Nec vero meritum minui : quoniam so-
lum hominem præstantius quam Deo cooperante
posse aliquid agere, ne dicam opinari vel somniare,
non tam superbientis est hominis^d quam amentis,
et de cujus plenitudine omnes accepimus gratiam
pro gratia, pro gratia quam impendit laboriosæ
bonitatis, gratiam rependit beatæ retributionis. Non
habere hominem in bono liberum arbitrium etiam
Jeremias propheta non dubitans : *Scio, inquit, Do-*

mine, quia non sit hominis via ejus, nec est ut arbu-
let et dirigat gressus suos (Jer. x). Proinde mox ad-
jutorium flagitat : *Corripe me, Domine, verumtamen
in judicio, et non in furore tuo (ibid.).* Hoc est : Quia
non est meæ virtutis ut meam pravitatem corrigam
et justitiæ tuæ apprehendam et teneam rectitudi-
nem, tu adhibe correctionem judicii, cujus terrore
salubriter sanas infirmos, non correptionem, cujus
severitate horribiliter damnas superbos, ut mutata
et confirmata voluntate faciam, te cooperante, quod
meis viribus implere non valeo. Vates præterea cla-
rissimus Isaias totum Deo, **220** nihil nobis penitus
tribuendum confirmans, *Domine, inquit, pacem da
nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis
(Isa. xxvii).* Namque si nobis temere sanitatem li-
beri arbitrii arrogamus, frustra diu multa cœnati,

B sic impossibilitate ut hoste acerrimo confundimur,
molestoque bello laboramus, quousque defessi ad
divinum recurramus auxilium. Quo impetrato, pa-
cem de qua dicitur, *Pax multa diligentibus legem
tuam (Psalm. cxviii),* consequimur; dum per bonum
affectum in Deo mens nostra velut in munitione
tutissima requiescit, et jam salutaria præcepta fi-
ducialiter operatur, quandoquidem ea ipse qui præ-
cipit exercet. Miretur aliquis ne parva quidem opera
nobis a nobis, sed ipsa quoque a Deo esse, nisi
cognoverit ipsas cogitationes bonas et initium ac
perfectionem fidei non a nobis procedere, sed a Deo
inspirari habentibus atque firmari. Doctor hæc gen-
tium, ^e imo per eum Dei Spiritus publicans. *Non
quasi sufficientes simus, inquit, cogitare aliquid a
nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo
est (II Cor. iii).* Hoc est, quod ad sanctitatem reli-
gionis pertineat, nos quidem nihil sufficientius cogi-
tare; sed ut sufficientiam, ipsas a Deo cogitationes
bonas accipimus. Item de initio fidei : *Sed miseri-
cordiam consecutus sum, ait, ut fidelis essem (I Cor.
vii).* Non enim ait, quia fidelis fui misericordiam
consecutus sum, sed misericordiam consecutus sum
ut fidelis essem. De perfectione autem fidei : *Gratia
salvi facti estis per fidem, et hoc non est vobis, Dei
enim donum est (Ephes. ii).* Itemque non de fide
solum, sed de ipsa bona voluntate : *Deus est, inquit,
qui operatur in vobis et velle et perficere (Philip. ii).*
Quod vero in bonis actibus perseverantia Dei **221**
donum ac per hoc gratia Dei sit, facile illo satis ido-
neo testimonio comprobatur : *Confidimus in Domino
Jesu, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet
usque in diem Christi Jesu (Philipp. i).* Hoc est, Deus,
qui cepit in vobis agere quod præcepit, tandiu

quidem futuras earum rerum imagines aliqua nos
mentis acrimonia posse apprehendere quæ illius
tantæ auctoris ingenium sint transgressæ si vel opi-
nari possemus, esset id extremæ dementiæ.

^e Imo per eum Spiritus Dei. Lupus epist. 64 :
« Secundum eundem Apostolum, in quo evidenter
Dei Spiritus loquebatur, evacuate quæ fuerunt par-
vuli. » Item in epistola 94 : « Sanctus Apostolus, in
quo evidenter Dei Spiritus loquebatur. »

^a *Secretor. cælest. F. i Paulus.* Sic in epistola 41
dixit, et quod secretorum cælestium conscius docet
Paulus. Vide infra pag. 220 (*).

^b *Condelector legi.* Hunc Pauli locum ex Epistola
ad Romanos integrum refert, et ex eadem quidem
interpretatione, in epistola 128, pag. 188.

^c *Sine me nihil.* Hunc locum Joannis ex eadem
interpretatione laudat in epistola 35, pag. 67, et in
epistola 128, pag. 187, et in Collectaneo, pag. 762, 270.

^d *Quam amentis.* Lupus epist. 50, pag. 58 : « Si-

(*) Hic et in sequentibus revocatur Lector ad numeros crassiōres textui insertos. Edit.

operabitur quousque excedentibus vita singulis adveniens incipiat reddere quod promisi. His omnibus erudimur ne spem in nobis collocemus opinione gravius delinquentes; sed statum nostrum munientes, totius nostræ spei plenitudinem transferamus, in illum, qui propterea nos ad se vocat ut fulciat, idcirco profutura nos petere invitat ut tribuat, ideo ne nobis confidamus terret, ne deserat. Namque maledictus homo est qui spem ponit in homine. Qui autem eam in seipso ponit, in homine ponit. Maledictus igitur est. Sane Dei bonitas præclare commendatur, cum benedictus esse vir asseritur qui confidit in Domino, et solus interdum confidentis affectus præmium jam benedictionis assequitur. Amant autem immandi spiritus decipiendi astu spem hominum in se transferre, quod in suis cultoribus effecerunt, vel ex quodam colludio falsas opiniones mentibus eorum inserere, quasi propter naturæ dignitatem atque præstantiam tutissimum sit eis in se ipsis spem aliquatenus collocare. Quod est ex eorum scriptis ostendere qui divinæ vacui, notitia mundanæ sapientiæ claruerunt. Tullius facit, non Lælium vel Scipionem, quæ posset esse dubia, sed M. Catonem senem certa, hoc est sua, dicere sententia. « Quibus nihil est in ipsis opis ad bene beateque vivendum, his omnis ætas gravis est. Qui autem omnia bona a seipsis petunt, his nihil malum potest **222** videri quod naturæ necessitas afferat. » Omnia bona a vero Deo non a se ipsis petunt, Marce Tulli, dixisses, et nobis non tam splendore verborum quam sententiæ veritate placuisses. Virgilius etiam, ut hominem decuit poetica signenta tractantem, aliud agens tale quid significavit potius quam expressit, *Spes sibi quisque*. O utinam dixisset, cuique Deus verus spes, et credidisset, nec de Mæcenate adulando, sed de eodem vero et solo Deo probe summe canendo protulisset : *Tæ sine nil altum mens inchoat*. Nostrum autem auctores, facile sapientia superiores, quia divina eloquentia pares, quam cum volunt exerunt, cum volunt abscondunt, Cyprianum loquor, Augustinum, Hieronymum, Ambrosium et quosdam alios, et mentem divinorum eloquiorum penitus inspexerunt, et nobis salubriter expresserunt. Scilicet egere nos in bonum arbitrio liberando, et Dei gratiam non secundum merita nostra dari. Itaque a gloriosissimus martyr Cyprianus et doctor suavissimus omnia nostris viribus adimens, Deo assignans, brevissime omnia genera meritorum complexus, ait in nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit (Cyprianus, lib. III Testim. ad Quirinum, c. 4). Am-

^a *Gloriosiss. martyr Cyprianus*. Lupus epist. 3, *gloriosus videlicet martyr Cyprianus*. Epistola 128, *Sancius Cyprianus, martyr gloriosissimus, et doctor suavissimus*.

^b *Seculari doctrina*. Id est, sæculari litteratura, vel eruditione, ut dixit Lupus in epist. 30 et 68.

^c *Haud dubium quin justos*. Familiarissima est phrasis isthæc Lupo nostro. In epistola quippe 4, laudans locum istum ex Epistola secunda ad Corinthios : *Tristitia sæculi mortem operatur*, addit, *haud dubium quin spiritalem*. Et in epistola 30, pag. 60,

Ambrosius autem scribens, non est in nostra potestate cor nostrum et nostræ cogitationes, etiam ipsa facta et dicta comprehendit, quæ profecto ex corde et cogitatione procedunt. Hieronymus divina et ^b seculari doctrina præcipuus et velut quidam parens cum Augustino ecclesiasticæ philosophiæ, quæ humanam nec multum appetit, nec in omnibus contemnit, Pelagianam hæresin recens exortam potenter debellans, Si, inquit, in eo tantum Dei gratia est, quod propriæ **223** nos condidit voluntatis, et libero arbitrio contenti sumus, nec ultra ejus indigemus, ne si indiguerimus liberum frangatur arbitrium, ergo neque ultra orare debemus nec illius clementiam precibus flectere ut accipiamus quotidie quod semel acceptum in nostra est potestate.

^B Item post aliquanta : Agamus semper gratias largitori, sciamusque nos nihil esse nisi quod donavit in nobis ipse servaverit. Item alibi in Deuteronomio perspicue demonstratur non operibus nostris atque justitia, sed Dei nos misericordia conservari. *Non justitia tua Dominus Deus tuus dabit tibi terram optimam ut possideas eam, quia populus duræ cervicis es tu (Deut. ix)*. Item post aliquanta : *Pro nihilo salvos facies eos (Psalm. lxv)*, ^c haud dubium quin justos, quia non proprio merito, sed Dei salvantur clementia. Item alibi in expositione sententiæ : *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et intelligere et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium et justitiam in terra (Jer. ix)*. Ubi sunt, inquit, qui dicunt proprio hominem regi arbitrio, sic datam liberi arbitrii potestatem ut Dei misericordia tolleretur atque justitia? Ipse autem Augustinus, quem nescias utrum rerum inventionem magis an dicendi felicitate mireris, de libero arbitrio et gratia Dei tanta disseruit ut possint vix ab aliquo legi, omnia vero, ut mea fert opinio, ^d quanquam sint clarissima et utilissima, a nemine, memoria contineri.

^C Quid enim sentiendum sit de libero arbitrio et gratia Dei, sicut nemo tam laboriosa indagine vestigavit, nemo ut ille tandiu **224** versavit, ita, ut pace cunctorum dixerim, nullus utrumque tanta veritatis proprietate invenit, nullus tanta eloquentiæ ubertate asseruit, nullus inexpugnabilem argumentorum copia tanta defendit. Proinde cum essent illius omnia optima et pene innumera, hæsitaremque quid potissimum esset eligendum, statui studiosum ad illorum invitare lectionem, quæ nostris

^D citans locum illum Augustini, *vitam, quidem suam, etc.*, addit, *haud dubium quin spiritus*. Sic in fine istius lib. pag. 241 afferens locum illum ex cap. viii Epist. ad Roman. proprio Filio non pepercit, addit, *haud dubium quin Deus*. Sic in Vita sancti Maximini cap. 4, pag. 279, *haud dubium quin Maximinus*.

^d *Quanquam sint clarissima*. Augustini verba esse clarissima scribit. Sic in epistola 30, de eodem Augustino loquens, ait : *Hactenus quid hæc verba obscuritatis pariant non video*. Quippe clarissimus auctor, etc.

præcognitis facilius poterit penetrare, quam paucis A
positis, similibus melioribusve fraudare. Hoc unum
tamen occultare non passus sum quod inter alia de
libero arbitrio acutissime deprehendit. Liberum,
inquit, arbitrium congenitum et omnino inamissi-
bile si querimus, illud est quo beati esse volunt
etiam hi qui ea nolunt quæ ad beatitudinem ducunt.
Nec arbitretur aliquis aut tantos viros aut nos bona
quæ dono Dei consequimur sic dona ejus asserere
ut non sint etiam nostra. Sunt profecto Dei, ac prin-
cipaliter, quia ab illo donantur. Sunt consequenter
et bona nostra, quia nobis ab illo esse creduntur;
et cum aliquid boni molimur vel agimus, est in
nobis liberum arbitrium, quia peccati affectu Dei
gratia liberatum. Idemque opus et Dei est, qui ope-
ratur in nobis; et nostrum est, quia voluntate faci-
mus quod præceptum est nobis. Cogitationes bonæ
Dei sunt, quia nobis donantur ab illo, ut apostolico
superius constitit documento: *Non quod sufficientes*
simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed
sufficientia nostra ex Deo est (II Cor. iii); et eadem
nostræ sunt, quia Spiritus Dei admonet: Jacta co-
gitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet (Psal.
lrv). Conversio nostra Dei est, cui supplicatur:
Convertite nos, Deus salutaris noster (Psal. lxxxii);
et eadem nostra **225** est, quia divinitus jubetur:
Convertimini ad me in toto corde vestro (Joel. ii).
Inclinatio cordis nostri ad præcepta Dei, et ipsius
Dei est, quem placamus his ab eodem docti precibus:
Inclina cor meum in testimonia tua (Psal. cxviii);
et eadem inclinatio nostra est, quia volentibus nobis
est. Unde non falso gloriamur: *Inclinavi cor meum*
ad faciendas justificationes tuas in æternum (Psal.
cxii). Postremo omnia opera nostra bona et Dei sunt
qui dicit: *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv);*
et eadem nostra sunt, quia illi propheticè dicitur:
Domine, pacem da nobis, omnia enim opera nostra
operatus es nobis (Isa. xxvi). Nostrorum autem om-
nium bonorum Dei gratia auctor et causa est. Nam
post peccatum Adæ, in quo omnes peccavimus et
juste damnati sumus (rectius est enim Dominus
Deus noster, et non est iniquitas in eo); quid mereat-
ur totius generis humani series vitata et propter
originale peccatum damnata et propter propria ad-
dita, si ad activam ætatem accesserit, damanda,
nisi sempiterna supplicia? Hæc plane, ut supra re-
latum est, peccato vitata tota stirps hominum per-
peti cogeretur, nisi ex eadem stirpe eandem causam
damnationis habente, alii a occulto judicio Dei,
quanquam rectissimo, per justitiam ejus in damna-
tione debita relinquerentur, alii vero manifesta
gratia per ejus misericordiam salvarentur. Non est

unde insentur liberati, quia quod non meruerant
acceperunt. Non est unde querantur damnati, quia
nihil nisi quod meruerant perferre coacti sunt. Car-
nem istos non illos salvet Deus, aut cur non potius
istos quam illos, jam hoc supra hominem est,
nec a secreti Dei, præsertim tanti, causa expectari
debet ab homine. *Quis cognovit sensum Domini,*
aut quis consiliarius ejus fuit? (Rom. ix).
Igitur, ut idem ait, *ejus vult miseretur, et quem*
vult indurat (Rom. ix). Miseretur exuberante boni-
tate, indurat nulla intercedente iniquitate. Indurat
autem, non ad peccatum impellendo, *Deus enim*
intentator malorum est (Jac. i), sed in peccato de-
serendo, quia ipse quorum vult solum liberator est.
Et utique ut est quorundam, si voluisset esse po-
tuisset et omnium. Omnia enim quæcunque voluit
Dominus fecit in cælo et in terra. Sed ita voluit
exercere misericordiam, ne in aliquo infirmaret
justitiam. Nam quod venerabilis Paulus ait: *Qui vult*
omnes homines salvos fieri (I Tim. ii), non sic ac-
cipiendum est quasi cum Deus velit generaliter omnes
fieri salvos, quibusdam impediens impotentissi-
mis, non valeat omnipotentissimus implere quod
velit, sed ita potius, quod illis sive volentibus, sive
nolentibus (nam plures in infantili ætate baptizati,
horum non habentes discrimen, mox vita excedentes
transferuntur ad gloriam), salvantur omnes quoscun-
que ille salvare voluerit. Omnes ergo vult salvos
fieri homines, sed non alios quam qui salvantur. Quo
elocutionis genere usus est evangelista Joannes his
verbis: *Qui illuminat omnem hominem venientem in*
hunc mundum (Joan. i), non quo fidei luce omnes
in hunc mundum venientes illuminet (quod sentire
perquam absurdum est, quando quidem plures infi-
delitatis tenebris obscurantur), sed eos videlicet qui
illuminantur, dum non ab alio nisi ab illo illuminan-
tur. Omnes autem non semper universitatem gene-
raliter, verum aliquando exceptionem quamdam par-
ticulariter comprehendere, etiam ipse Apostolus,
de cuius deliberatur sententia, illoens **227** auctor
est ubi ait: *Sicut ego per omnia omnibus placeo*
(I Cor. vi). Namque ut taceam de majore adhuc in
fidelium parte, quibus profecto placere non poterat,
non placebat his a quibus cædebat, non placebat
his a quibus obruebatur lapidibus, non placebat his
denique a quibus urbe velut mortuus pellebatur.
Placebat autem solis fidelibus, qui tot erant ut me-
rito dici possent omnes, quique in illo glorificabant
Deum quod persecutionem predicatione mutasset.
Possimus etiam, qui vult omnes homines salvos fieri
(I Tim. ii), sic sano sensu intelligere, quod ex omni
genere hominum colligat ad salutem, hoc est, quos-

* *Occulto judicio Dei.* Et hæc quoque phrasis est
familiarissima Lupo. Epist. iv, pag. 11. *Quanquam*
occulto, minime tamen injusto judicio. Epist. lxxxiv,
pag. 126. *Diu est quod Deus occulto, justo tamen*
judicio. Epist. cxviii, pag. 186. *quamvis occulto,*
justo tamen judicio. Epist. cxix, pag. 191. *quan-*
quam occulto, justo tamen judicio. Sic infra pag.
230. *Cujus quanquam s'it subinde occultum, nunquam*

tamen est injustum judicium.

^b *Secreti Dei.* Quippe secreta Dei investigare ho-
minem non decet; ut graviter monet Salvianus pag.
44, editionis nostræ, nam Salviani locus corruptus
ac depravatus est in aliis editionibus.

^c *Cujus vult miseretur.* Eadem verba repetuntur
in epist. 128, et in Collectaneo, pag. 252.

dam Judeorum atque gentilium, quosdam utriusque sexus, nonnullos magistratum et privatorum, aliquos dominorum atque servorum, alios ingeniosorum atque hebetum, et quarumcunque differentiarum homines possunt a subtiliter contemplantibus deprehendi, qui omnium vocabulo non immerito censeantur. Siquidem eadem notione idem nomen in Evangelio Lucas posuit: *Va vobis, Pharisei, qui decimatis meniam et rutam et omne olus* (Luc. xi). Neque enim omnium generum olus per omnem terræ amplitudinem Pharisei decimabant: sed omne olus, omne genus olerum quod habebant, est absque scrupulo sentiendum. Nec ille sensus abhorret a vero, ut qui vult homines salvos fieri, qui velle nos facit, omnes homines salvos fieri significare voluerit. Ut qui sumus multos vocatos, paucos autem electos, nullo discrimine separare valeamus, omnes indifferenter velimus fieri salvos. Nam et in eundem modum invenimus apud Apostolum: *Ipsae spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. ii), hoc est, postulare nos facit. Hanc **228** autem gratiam, qua nos omnes qui salvamur gratis eripimur, pluribus relictis in damnatione, quam nos quoque meruimus, commendans vas electionis: *Sicut elegit nos, inquit, in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum* (Ephes. i). Ne adversus Deum ex ejus munere inflaremur, antequam oriretur superbiæ morbus, quam efficax est remedium procuratum. Elegit nos Deus ante mundi constitutionem, non quia eramus sancti et immaculati, aut quia futuri eramus sancti et immaculati, alioquin non tam suæ gratiæ donum largiretur quam nostro merito vel præsentis vel futuro præmium velut ex debito referret; sed elegit nos ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati, qui nisi vellet, nec ulli quidem esse possemus. Cæterum ubicunque de electione, vel præscientia, sive prædestinatione Apostoli loquuntur, quicumque Deum propterea elegisse præscisse aut prædestinasse quoslibet asserunt quod præscierit eos devotos sibi futuros et in eadem devotione mansuros, tametsi sint in aliis magnæ auctoritatis, in hac sententia non sunt penitus audiendi, ne evacuetur divinæ gratiæ donum, si secundum humanum quanquam futurum meritum dispensetur. Nec indignetur his præponi Apostolum quicumque non nesciunt in hoc loqui potius Christum, qui se, quemadmodum est, veritatem esse testatur. Hi sola gratia prædestinati sunt omnes, de quibus ait Salvator: *Omnes qui audivit a Patre et didicit, veniet ad me* (Joan. vi). Hæc autem salutis doctrina, qua venit ad gratiam salvantis, valde **229** remota est a sensibus corporis. Non auribus apprehenditur sonantibus verbis, sed mentibus Creatoris instinctu, etiam in eis absque strepitu quod placuerit operantis, vel misericordiam ut vocati liberentur, vel judicium ut relictis damnentur. Operatur plane in mentibus piorum, adjuvando

A ut salutaria velint, et in eis proficiant; operatur in mentibus impiorum deserendo, ne nisi noxia velint et in pejora labantur. Id Propheta intelligens orat: *Adjuva me, et salvus ero* (Psalm. cxviii). De reprobis vero sponte peccantibus et deserente judicio Dei ad deteriora ruentibus ait Apostolus: *Quia non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt* (Rom. i). Utrosque discernit voluntas, vel misericordia Dei adjuta, vel judicio non adjuta. Deum itaque, qui adjuvat ut bona sit voluntas, et voluntatis ipsius et omnium quæ ex ea prodeunt bonorum necnon et quæ hæc nullo dubitante consequuntur præmiorum, nemo est tam ingratus qui non credat et constiteatur auctorem. Perditorum vero malæ voluntatis eum esse auctorem nemo nisi insanus et perditus opinari audebit. Non enim cujus voluntas summe bona est malam esse facit alterius. Auctor itaque sicut non est malæ voluntatis impiorum, ita nec aliorum quorumlibet peccatorum quæ ex ea procedunt. Verum qui non est auctor ullius omnino reatus, est profecto censor et judex. Ut aulem reus majestatis damnatus non recte nisi sibi aut sociis criminis imputat quod punitur, ita judicio Dei damnatus non recte potest in eum supplicii sui retorquere invidiam cui nequaquam valet obicere peccati sponte a se commissi **230** calumniam. Imputet igitur sibi homo, vel si placet Diabolo, cui temere credidit, et peccatum et vindictam peccati, hoc est, et causam damnationis, et ipsam damnationem, Deo vero et bonum opus et ipsum boni operis præmium. Ad hoc bonum nemo malus nisi discessurus accessit, ad hoc bonum nemo bonus nisi tractus pervenit. Siquidem quam verum est, *ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (I Joan. ii), tam verum, *nemo venit ad me nisi Pater qui misit me traxerit eum* (Joan. vi). Ubi pravitas nostræ naturæ, quam tamen translato vocabulo, id est, improprio utentes, naturam juxta Apostolum dicimus, qui ait: *Eramus nos aliquando natura filii iræ, sicut et cæteri* (Ephes. ii), vocans naturam quæ habeat jam peccatum quod sit contra naturam, cum vere et proprie natura dicatur incorrupta, in qua conditus est Adam. Prævit, inquam, nostræ naturæ ostenditur, quæ ut alibi declaratur *sensu et cogitatione cordis ad malum prona ab adolescentia*, hoc est, ex quo potest discretionis habere judicium, ad virtutem reluctans trahitur et invita. Sed ut ad propositum revertamur, ad bonum et ad boni præmium nemo nisi ante mundi constitutionem gratia electus, gratia præscitus, gratia prædestinatus, intromissus est, sicut divino spiritu pendente comperimus. Electio non omnium, sed quorundam conficitur salutem. Præscientia futurorum, nobis duntaxat, nam Deo simul præsto sunt omnia, prænotionem insinuat. Prædestinationem autem in bono positam dicimus ostendere in sanctis litteris gratiæ præparationem; gratiam vero ipsam exprimere donationem. Præscit Deus quæcunque aut facturus est aut permixsurus, utraque nulla necessitate, **231** alterum commu-

nione injustitiæ nulla. Prædestinat quæcunque immutabiliter facere statuit. Imo omnia quæ facturus erat tunc prædestinavit, quando cuncta quæ futura erant fecit. Proinde prædestinatio nunquam est sine præscientia. Nihil enim quod nesciat se facturum Deus prædestinat. Præscientia vero est et plerumque sine prædestinatione : quia crimina perversorum præscit Deus, quæ utique ut se facturum non prædestinavit, ita nec fecit. Verum enim vero præfixit numerum electorum, cui nullus possit augeri, nullusque subtrahi, ne videretur Deus, quod nefas est opinari, in veritate suæ prædestinationis errasse. Si quis vero hinc forte confirmari desiderat, instruetur Baptistæ Joannis quæ in Evangelio referunt illa sententia : *Facite fructum dignum penitentiae, et nolite dicere apud vos : Patrem habemus Abraham ; potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Luc. iii).* Qua satis ostendit sic istos nisi fructum fecerint præcipientes ut substituantur alii vel carne vel tantum imitatione filii Abraham, ne nutante promissionis Dei fide possit aliquis certæ summæ deesse. Et adhuc apertius in Apocalypsi, ubi præcipitur : *Tene quod tenes, ne alius accipiat coronam tuam (Apoc. iii).* Si enim alius non est accepturus, nisi iste perdendo locum vacuum fecerit successuro, certus est numerus electorum. Ut autem etiam perseveraturis perinde ista dicantur, velut eos perseveraturos habeatur incertum, hæc ratio est, quod metus est necessarius quibus adhuc potest subripere superbiæ morbus, et tanta subest his adhuc infirmitas, quæ non securitate fovenda, sed alia sit infirmitate sedanda. Veniat nobis in mentem **232** Apostolus, cui corporis incertum an mentis incommodo laboranti et remedium flagitanti celestis medicus, qui sciret quam ipse melius quid ei competeret, infirmitatis antidotum convenire monstravit hanc prædestinationem, quia Deus evolvens gratiam ^a facit sanctos, non invenit, et post excursum instantis vitæ perficit et coronat. Hanc, inquam, prædestinationem, quæ illustribus divini eloquii testimoniis et inexpugnabilibus argumentis astringitur, fideles quique passim suscipiunt, constanter defendunt, in hac ut par est suspensi spem suæ salutis pio consensu reponunt, nec immerito. Siquidem nulla via salutis humanæ potest inveniri præter hanc quam quæ præstitit divina gratia demonstravit. Hac exclusis nullus omnino patet reductus ad salutem. De his prædestinationem Dei dici horrent plerique atque refugiant, in quibus et quedam ^b præclara Præsulum lumina, scilicet ne credatur Deus libidine puniendi aliquos condidisse et injuste damnare eos qui non valuerint peccatum ac per hoc nec supplicium declinare. Qui si attenderent, sicut in Adam illo voluntate peccante omnes peccaverunt, ita prius illo absque vitio existente omnes absque vitio ex-

^a *Facit sanctos, non invenit.* Imitatum istud videtur ex Tacito in Vita Agricolæ : « Rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos, quam facisse. »

^b *Præclara præsulum lumina.* Intelligit haud dubie

stitisse, Denm autem non homini necessitatem casus intulisse, potestatem tamen permisisse, ipsum vero, utpote qui fecit quæ futura sunt, et qui vocat quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, et casum præscisse et quid casum sequeretur constituisse, ut videlicet genus humanum sua sponte corruptum, nec totum propter misericordiam damnaretur, nec totum propter justitiam salvaretur, nullam patientur **233** caliginem, Deum quos rectos origine condidit, voluntas propria vitavit, quos non liberat clementia, sic punire judicio ut non ipse, verum ipsi convincantur suæ damnationis auctores. Hic aliquis, unde placari debuit, forsitan irritat dicat : Et si mihi semel pereundum est, cur hujus vitæ perdo compendia ? cur cum mihi alibi semper futurum est male, non sit hic aliquandiu bene ? quare non omnes voluptatis effundo habenas, totumque quod delectat perficio ? Averterit Deus hanc ab omni Christiano insaniam ut se aliquis de numero perditorum credat, se a malo reverti non posse conciliat, se inestimabili Dei clementia salvari posse diffidat. Hoc eorum est qui transeunt in affectum cordis, hoc est, qui malum amore insatiabili diligunt, et in eo durare obstinatissima intentione decreverunt, et in desperationis barathrum irrevocabili se impietate merserunt. Qui vero se redemptum Christi sanguine tanto pretio meminit, initiatum baptismo tanto sato sacramento non nescit, penitentiae aditum suæ salutis argumentum patere non dubitat, cur, quæso, potius tantis beneficiis nullo suo merito nisi malo, non indefessus implorat, ut etiam et bonum meritum a Deo et quæ bonum meritum consequuntur accipiat ? Cur se regressum habere dum hic vivit desperat, cum potius de bonitate Dei presumere debeat, quod ideo vivat ut semetipsum tandem aliquando corrigat ? Quis integre unquam sperare in Domino potuit, nec potuit ad veniam pervenire ? Imo suo quisque judicio damnatus fugiat a Deo ad Deum, ab irato dum peccat, ad placatum dum pœnitet. Revelat Domino viam suam, et speret in eum, et ipse faciet, **234** scilicet ut mala plena deserat, et bona jam ardentem ac delectabiliter apprehendat. Ille non potest Dei misericordiam consequi qui in illo sperare non potest. Nam sperantem in Domino, ut ipse aperit, **D misericordia circumdabit.** O quam tutum est nobis in Dei pietate perfugium ! Paratus est Deus parcere subjectis et debellare superbos. His qui relinquunt culpam, et lacrymabiliter postulant veniam, facilis est præstare indulgentiam. Quis non hunc multum diligit, ut sibi dimitti peccata multa obtineat ? Festinus ergo quisque ad pœnitentiæ portum confugiat, securus apprehendat et teneat. Proponat sibi quisque æmula pietate David regem et Petrum apostolum ; quorum unus de adulterio et homicidio

Illeमारु Rhemensem, Rabanum Moguntinum, Parvulum Laudunensem, ac fortasse alios nonnullos.

^c *Desperationis barathrum.* Epist. 5 : « Etiam in desperationis barathrum dejicere potuissent. » Epist. 94 : « In desperationis barathrum corruamus. »

increpatus, ut par fuit, insigni dolore, peccari Domino dixit (II Reg. xii), et a translato mox peccatum, nec se moriturum audire meruit: alter vero respectus ab eo qui paulisper averterat ab eo faciem suam, et propterea factus fuerat conturbatus, respectus, inquam, id est in affectum poenitentiae excitatus, negationis Dei maculam, tantum nefas, dicto citius amarum lacrymis diluit, abolevit. At si quis tantorum virorum contemplatione desperationem quam imitationem concipit, quod hi, quamquam maxima crimina virtutum copia propulsaverint atque oppresserint, se autem solis scateat vitiis ingeniscat, saltem illum latronem aspiciat, qui supplicium crucis laud dubie sceleratis actibus meruit, et per solam fidem, quæ subito confessionem peperit atque spem, in media morte vitam invenit. Postremo si sciret se aliquis tam infelicitate addictum ut absque ulla dubitate damnandus esset, cur non temperaret a vitiis? **235** cur non etiam elaboraret sectari bona quæ posset, ut saltem cum levior poena postea plecteretur? Quis huius vite poenis torquendus, si facultas datur, non minores eligat, majores declinet? Minores autem poenas minoribus, majores peccatis majoribus rependi divina Scriptura consulta respondet. *Reddes, inquit Propheta, unicuique juxta opera sua (Psal. lxi)*, pro qualitate scilicet bonorum sive malorum præmia quibusque digna restitues. Sed si jam aliquid in persuadenda bona spe favore divino promovimus, siue malorum prædestinatio sentienda, post ratiocinationem quam præmisimus, beati Augustini assertione pandamus. Hic auctor certissimus, quia divinarum Scripturarum observantissimus, scribendo profecit. Unde culpam quosdam in libro de prædestinatione sanctorum quod sicut studuissent ipsius libros legere, non etiam certassent cum ipso proficere, et proficienter scripsit, nec tamen suo iudicio ad perfectionem pervenit. Tenebat enim, quod etiam in suo mirabili de grammatica opere Priscianus intelligit, nihil perfectum ex omni parte in humanis locutionibus inveniri posse. Imo, quod noster ait Apostolus: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus (I Cor. xiii)*. Hoc in exactissimo libro de bono perseverantiae, quem post vel inter libros retractationum edidit, dignatur ingenuè confiteri. In libris autem retractationum, quibus non erubuit publicare in quibuscunque se deprehendit errasse et censoria severitate damnare, et adhibita ubicunque potuit norma divinæ auctoritatis et acumine cautissimæ argumentationis corrigere, eo usque profecit ut studiosius quisque singularem ejus doctrinam securus haurire

* *Translatum peccatum.* Id est Davidis: cuius crimen in filio primum vindicatur, dein vero in Davide ipso. Et videndus omnino Salvianus in libro secundo de Gubernatione Dei, pag. 38 et seq.

† *Hic auctor certissimus.* Loquitur de Augustino, quem in epistola quoque 129 vocat auctorem certissimum. Sic in epist. 50 loquens de eodem Augustino, ait: « Quippe clarissimus auctor quia divinæ auctoritatis observantissimus. »

‡ *Priscianus.* Hunc Prisciani locum laudat etiam

A 236 debeat, malitiosus non inveniat in eo quod juste reprehendat. Quis illo pressius vitia reseculi? Quis ad virtutes potentius instigavit, imo, ut verius eloquar, impulsi? Quis illo felicius quos voluit persuasit? Cumque sit, ut ait Tullius, minimum de arte loqui, multo maximum ex arte dicere, ex arte quotiens voluit perfecte loquens oratorem implevit; de arte autem præclara adjumenta, vim ejus aperiens, in quarto de doctrina Christiana libro capacibus præstitit. Quis hoc sit sanctior, quis cautior, quis acutior? Illic itaque tot divinis ornatibus muneribus, non dubitando, non quaerendo, non argumentando, sed plane velut professum docendo, malorum prædestinationem esse insinuat. Verba ejus posui ex libro quem Enchiridion dixit, cui in retractatione cum vellet supremam imponere, ut aiunt, manum, nihil quod adiceret, nihil quod detraberet, nihil quod mutaret invenit. Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus (Psal. cx), et tam sapienter exquisita, ut cum angelica et humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipse fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, implevit ipse quod voluit, bene utens et malis tanquam summe bonus ad eorum damnationem, quos juste prædestinavit ad poenam, et ad eorum salutem quos benigne prædestinavit ad gloriam. Et ne hoc illi excidisse arbitreris, ac non pro comperto et certissimo comprobatur, cum ex multis librorum ejus locis, tum ex illius cujus feci paulo ante mentionem qui inscribitur de Dono perseverantiae, quem ætate matura firmoque iudicio exercitatissimus **237** edidit, poterit confirmari. « Quibus, inquit, non vult subvenire non subvenit, de quibus in sua prædestinatione, occulte quidem, sed juste, aliud judicavit. Non est enim iniquitas apud Deum. » Huic non dissimilia S. Gregorius papa, Fulgentius Isidorusque senserunt: quorum ego testimonia ponere supersedi, ne diu aliorum scriptis extensus esset noster labor ingrator. Cujus autem sit momenti Augustinus a Cælestino papa docente discamus. « Augustinum, inquit, sanctæ recordationis virum pro vita sua atque meritis in nostra communione semper habuimus, nec unquam hunc sinistrae suspicionis rumor aspersit quem tantæ scientiæ olim fuisse meminimus ut inter magistros etiam a meis semper decessoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune senserunt, utpote qui ubique cunctis et amori fuerit et honori. » Verum ne, quod cavendum etiam secularibus litteris dum

Lupus in epist. 34. Sed quod hic legitur locutionibus, pro inventionibus, ut est apud Priscianum, et in editione Donati Candidi; id ex eo profectum est, quod Sirmondi editionem sequi studuimus, quanquam ipse Sirmondus admonuit alibi legi, inventionibus.

‡ *Cælestino papa.* In capite secundo epistolæ ad episcopos Galliarum. Hunc autem Cælestini locum iisdem verbis refert Lupus in Collectaneo, pag. 246.

Imbueremur cognovimus, amore doctorum amplecti iudicemur errores eorum (unde probe idem Augustinus dehortatur in memorato de *Dono perseverantiae* libro his verbis: « Quamquam neminem velim sic amplecti omnia mea ut me sequatur, nisi in his in quibus me non errare perspexerit, ») ac non potius unde potissimum quaerendum est vestigare veritatem, procedat Paulus in medium, ut detegat hoc tandem suo sermone secretum: *Volens, inquit, Deus ostendere iram et demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa irae, quae perfecta sunt in perditionem, ut notas faciat divitias gloriae suae in vasa misericordiae quae praeparavit in gloriam.* Ecce vasa irae perfecta confirmat doctor gentium in perditionem. Et certe, **238** quantum ad humanam spectat opinionem, presulius est dicere perfectum aliquid esse quam praedestinatum. Quantum enim ad humanorum casuum varietatem, perfectum infectum esse non potest, praedestinatum autem mutari aliquando potest. Quantum autem ad Dei pertinet continentem omnia maiestatem, idem illi et perfectum est, quia fecit quae futura sunt, et praedestinatum, quia est immutabili veritate complendum. Iram vero illam appellat quae reprobi puniuntur, quae talibus verbis in Evangelio terminatur: *Qui incredulus est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum* (Joan. iii). Hanc ut evitaret orabat Propheta: *Domine, ne in furore arguas me, neque in ira tua corripas me* (Psal. xxxvii). Sed forte nec ex hoc loco diversa sentientium sopiatur intentio, quia pleraque exemplaria, non vasa irae perfecta in perditionem habent, sed vasa irae apta in interitum. Quasi vero propterea non possint vasa irae praedestinari in perditionem quod apta sint in interitum. Accedit ergo Dominus Jesus et nodum questionis ipse dissolvat. Denique ipse dicit in Evangelio: *Vobis datum est nosse mysterium regni caelorum, illis autem non est datum* (Matth. xiii). Vobis datum est, discipulis loquitur, illis autem non est datum, hoc est de undequaque confluentibus turbis. Si bene docentem capio, eos quibus datum est misericordia colligit, quibus non est datum iudicio repellit, hoc est non adjuvandum relinquit. Praedestinati autem sunt electi, quibus datum est, quorum certus est numerus. Neque enim Deus praedestinaret eos quorum summam nesciret. Igitur cum ad eorum numerum aspirare non possint reprobi, quia ut salventur non **239** est eis datum, quis possit ostendere, quis audeat affirmare ut damnentur non esse praedestina-

tum? Item in Evangelio immutabili sententia praescribitur: *Qui non credit jam iudicatus est* (Joan. iii). Ad quid arbitraris, nisi ad puniendum? Cur, quaeso, nisi quia in Adam sua sponte peccante peccavit, nec hunc Dei gratia liberavit? An et inde cumulum sibi damnationis conscivit quod in infidelitate permanere delegit? Ita vero est. Sed cur credere nolui? quia, ut scriptum est, *non omnium est fides*. At cur non sit fides omnium, certus est limes, quem nisi impius excedere nullus audeat? quia illis non est datum. Siquidem cur eis non sit datum, illius est solius consilii cujus quamquam sit subinde occultum, nunquam tamen est injustum iudicium. Hanc severitatem verisimile est illam quoque sonare sententiam: *Considera opera Dei, quod nemo possit corrumpere quem ille despexerit* (Eccli. vii); quod scilicet vas irae aptum in interitum, vel perfectum in perditionem, malus obstinate in malo semper haereat, etsi videatur ad tempus correctionem simulare, sicut canis ad vomitum, sic ipse ad peccatum consciscendo sibi mortem recurrat. In eadem sententia studiosi, qui cultu orationis plurimum delectantur, recognoscant licet, non eloquentiae nitorem solum, sed etiam clausulam numerose cadentem. Jam ergo cum res in tuto sit, ponamus verborum controversias, ne puerili animositate contra invicem pro inani victoriae iactantia litigantes corripiamur ab Apostolo dicente: *Noli verbis contendere. Ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium* (1 Tim. ii). Nam cum sit nobis unus magister celestis, qui est verus et veritas, unde accipitur, et quo referenda **240** est omnis veritas, cur pro nostris inventis dimicemus, ut id ipsum dicamus omnes, quod nostrum non sit commentum, sed illius documentum, pacifice atque humiliter quid sit rectissimum repერიamus. Si qui vero tantis moventur auctoritatibus, seque non nostra assertione, verum perspicua superatos intelligunt veritate, non dedignentur suam mutare sententiam, quia non tam erubescendum est homini errasse quam cognitum errorem nolle vitare. Quod utiliter amplissimus orator Tullius suo proposito subtiliter monstrat exemplo. Si temere, inquit, aliquid, alicuius praeterisse aut non satis eleganter secuti videbimur, docti ab aliquo facile et libenter sententiam commutabimus. Non enim parum cognovisse sed in parum cognitum stulte et diu perseverasse turpe est, propterea quod alterum communi hominum infirmitati, alterum singulari uniuscuiusque vitio est attributum.

Questionibus duabus, hoc est, de libero ar-

^a *Perfecta sunt in perdit.* Vide epist. 128 et 129.

^b *Considera opera Dei.* Hunc Ecclesiastici locum liidemmet verbis laudat Lupus in epist. 129.

^c *Cultu orationis.* Lupus epist. 55: « Etenim plerique ex ea cultum sermonis querimus »

^d *Nolle vitare.* Lactantius lib. iii divin. Institut., cap. 23: « Quid dicam de iis nescio qui cum senel aberraverint, constanter in stultitia perseverant, et vanis vana defendunt, nisi quod eos interdum

puto aut joci causa philosophari, aut prudentes et scios mendacia defendenda suscipere, quasi ut in malis rebus ingenia sua exerceant vel ostendant. » Claudianus Mamertus lib. i de statu animae, cap. 1: « Et quoniam humanitas per imprudentiam lapsi sunt, eligunt audaciam culpae suae pervicaci obstinatione defendere, ne videantur potuisse peccare. » Eleganter in huiusmodi viros invehitur Tullius in loco quem Lupus statim subjicit.

bitrio, et de prædestinatione, * non ut volumus, sed ut valuius, pertractatis, ad tertiam, scilicet de redemptione, quanta sit sanguinis Christi, quæ est ultima, veniamus. Et unde melius considerandi capiemus exordium quam ab ejus verbis qui quod postea sicut homo implevit, antea sicut Deus prædixit? Sunt hinc ejus verba: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (Joan. xii). In hac exaltatione, quam se humiliando ut nos exaltaremur perpeccus est, sanguis ille pro multis effusus est in remissionem peccatorum. Sic enim idem Jesus, hoc est nostra lingua, *Salvator*, salvum fecit populum suum a peccatis eorum. Denique non aliquam solam gentem elegit **241** quam singulari privilegio totam salvaret; sed ut non suo merito, verum forsitan commendandæ dignitatis pontificalis gratia, Caiphas prophetavit, mortuus est Jesus, non tantum pro Judæorum gente, unde genus ducebat, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum. Non quod adhuc essent filii Dei, sed quia inter congregandum facti sunt filii Dei cum unitati fidei accesserunt. Non incongruenter igitur, sicut prædixit, ad se omnia traxit, qui ex omni genere hominum elegit quoscunque salvare decrevit. Qui *multi dicti sunt*, quia plures utique salvantur; *omnes autem*, quia ex omni genere hominum colliguntur. Pro his fusus esse sanguinem Dei, quia *Verbum caro factum est*, hoc est, Deus homo factus, a parte totum significante Scriptura, sicut alibi: *Et videbit omnis caro salutare Dei* (Luc. iii), hoc est, omnis homo, et quia Deus, dum integram naturam nostram assumpsit, suam incorruptam certe retinuit, universalis confitetur Ecclesia per totum orbem terræ diffusa, quæ necessitate constringitur in accepta sanctificatione manendi, sic Apostolo explanante: *Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi). Itemque se annumerato de omnibus dicit idem Apostolus: *Proprio Filio*, haud dubium quia Deus, non pepercit, sed *pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii). Item de his omnibus in Epistola quæ præscribitur ad Hebræos: *Vidimus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem* (Hebr. ii). Et aperiens qui sunt isti homines, mox intulit: *Decebat enim eum propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis* **242** *eorum per passionem consummare*. Decebat quippe Deum Patrem, *propter quem omnia*, hoc est ejus bonitatis sunt omnia, *et per quem omnia*, quia ab illo coæternus ei ortus est Filius per quem facta sunt omnia (*Omnia enim in sapientia fecisti*, dicit sacer Psalmus [Psalm. ci]), qui, hoc est, Pater, multos filios in gloriam adduxerat, cum scilicet nemo venisset ad Filium nisi quem Pater ipse traxisset, auctorem

A salutis eorum, hoc est, auctorem salvatorum, per passionem consummare, ut de quo dicitur, *quæ cepit Jesus facere et docere*, quod docendum in mundo ipse docuerat primus impleveret, hoc est, *majorem charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, et ita eum per passionem consummaret Pater, id est, consummatum perfectumque ostenderet; cum quod ipse bene docuisset, non solum implere, quamquam arduum, non recusasset, verum etiam suo exemplo ceteros excitasset. Intuendum quod quos dicit *omnes* in eo quod paulo ante posuit, qualiter gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem, eosdem paulo post nuncupat *multos*, inferens, qui multos filios in gloriam adduxerat. Hæc divinorum eloquiorum auctoritas intelligenter expensa, pro omnibus Dei Filium gustasse mortem sic accipi posse insinuat quemadmodum Deum velle omnes fieri salvos. Ut enim salvos fieri vult omnes quicunque salvantur, ita redimit omnes quicunque redimuntur. Non autem salvantur omnes, nec vero redimuntur. Non itaque vult salvari alios omnes aut redimi nisi qui redimuntur atque salvantur. In hoc sensu beatus Augustinus invenitur in libro cujus jam supra meminimus, qui Enchiridion dicitur. Locus **243** hic est. « Hæc quæ in sanctis angelis et virtutibus dicitur Ecclesia, tunc nobis sicuti est innoscet cum ei conjuncti fuerimus in finem ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Ista vero, quæ ab illa peregrinatur in terris, et nobis notior est, quæ in illa sumus, et quia hominum est, quod et nos sumus, hæc sanguine Mediatoris nullum habentis peccatum ab omni est redempta peccato. Ejus vox est: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio Filio non pepercit, sed pro omnibus tradidit eum* (Rom. viii). In Ecclesia enim, quæ sanguine Mediatoris nullum habentis peccatum ab omni est redempta peccato, intelligit esse omnes qui apostolico testimonio comprehenduntur, quod est, *pro nobis omnibus tradidit eum*. Curiosos tamen divinorum eloquiorum non fugiat probabiliter dici posse mortuum pro omnibus Christum qui ejus fidei sacramenta sive servaturi, sive non servaturi suscipiant. Pro servaturis quidem nulli potest esse ambiguum. Pro non servaturis Apostolus idoneus auctor est illo testimonio: *Peribit in scientia frater, propter quem Christus mortuus est* (I Cor. viii). Nec mirum, cum fides sine operibus otiosa sit, et multi vocati, pauci vero doceantur electi. Verum hoc quidam velut blasphemum vehementer execrantur et damnant, quod derogetur plurimum Redemptori, nisi generaliter omnes homines redemerit. Nos autem, ^b salva fide, hoc est, quod suo sanguine Deus redemerit omnes quos voluerit, et nulli sint redempti nisi quos ipse redemerit, ita causam in medio relinquimus, ut si quilibet eundem sanguinem Redemptoris prodesset aliquid etiam per-

* Non ut volumus. Epist. 30: « Præmonstratis verbis, super quorum sententia non ut volumus, sed ut valuius, diutule locuti sumus. »

^b Salva fide. « Quoniam de eisdem quæstionibus

diversa sentire, » ut in epistola 30 dicit Lupus, « quousque contra fidem non est, aut nulla aut parva culpa est. »

ditis valeant demonstrare, non solum resistamus nihil, verum **244** etiam libenter in eorum sententiam transeamus. Nam si sol cæcos, quanquam non illuminet, tamen fovet, cur non potentior sol, etsi non salvat suo merito excecatos atque damnatos, tanti prelii merito minus puniat? Si tamen hoc admittat consilii ejus benevolentia, cui canitur: *Suaris Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus (Psalm. cxliv)*. Sed huic opinioni videtur Apostolus refragari, ubi ait: *Ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. iii)*. Nam si nihil proderit Christus baptizatis qui etiam Spiritum sanctum acceperint, sicut idem Apostolus declarat his verbis: *Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei (Gal. v)*? Si, inquam, nihil proderit Christus talibus baptizatis a fide resistentibus, quemadmodum proderit aliquid baptizatis et relapsis in crimina nec correctis et quibusque in infidelitate defunctis? Verum ne me irridendum et respuendum pronuntient quibus placet omnes sive bonos sive malos indifferenter a Christo redemptos,

A ponam unum quod cum eis faciat testimonium, et eos omnes, ut opinor, in gratiam reduxero. Joannes Constantinopolitanus, doctrina et sanctitate juxta insignis episcopus, ut gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem, quod supra jam posui, sic exposuit, qualiter gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem, non pro fidelibus tantum, sed pro mundo universo. Et ipsa quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si non omnes credunt? Ille quod suum erat implevit. Eligat sane, superioribus acute consideratis, unusquisque quod optimum ei Deus occulta inspiratione suggererit, aut magistra ejus Scriptura manifesta ratione protulerit.

245 Hæc habui quæ de tribus non spernendis questionibus dicerem, atque utinam tam proficue quam prolixè. Quæ si cognoscere non fastidierint studiosi, quanquam approbare non possint obtusam inenitabilemque meam disputationem, tamen quando volentibus quod utile putavi benevole cognoscendum exposui, non improbabunt, credo, talem scilicet volentem prodesse devotionem.

B. SERVATI LUPI

FERRARIENSIS ABBATIS

246

COLLECTANEUM DE TRIBUS QUESTIONIBUS.

Multis laudabiliter studiosis desiderantibus cognoscere ipsi auctorum verbis quem exitum habeant questiones de prædestinatione ac libero arbitrio, necnon de redemptione sanguinis Christi, fideliter morem gessi; ut et pie quærentium eruditio largiente Dei gratia capiat incrementum, et diversa sententiarum contradictio mitigetur. Nec aspernabitur benevolus et prudens lector, si deferam per quos profeci et proficio doctores, vel si eorum assignatis obscurioribus sententiis aliquid lucis infundam, cum eorum honoris mecum habere debeat considerationem, et facillime possit advertere, a non ostentationis vanitate, sed ostendendæ veritatis voto, me deprehensa monstrare. Jam itaque narratio propositum exsequatur.

^b Celestinus papa beatum Augustinum his verbis commendat (*epist. 8, ad episcopos Galliarum*). « Augustinum sanctæ recordationis virum pro vita sua atque meritis in nostra communione semper habuimus, nec unquam hunc sinistra suspitionis saltem rumor aspersit. Quem tantæ scientiæ olim fuisse meminimus, ut inter magistros **247** etiam a meis decessoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune senserunt, utpote qui ubique cunctis et

C amori fuerit et honori. » Hic ^a clarissimus doctor, sedis apostolicæ tanto præconio laudatus, in libro ad Laurentium de Fide, Spe, et Charitate, quem jam episcopus et senex edidit, prædestinatos bonos et malos ita insinuat (*Enchiridii cap. 100*). « Hæc sunt, inquit, magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, et tam sapienter exquisita, ut cum angelica et humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene utens et malis, tanquam summe bonus, ad eorum damnationem quos juste prædestinavit ad poenam, et ad eorum salutem quos benigne prædestinavit ad gloriam. »

^D Idem in ultimo de Civitate Dei libro, quem jam episcopus composuit, expresserat (*lib. xxi, cap. 24, sub finem*). « Hæc, inquit, omnia miserorum sunt damnatorumque solatia, non præmia beatorum. Quæ igitur illa sunt, si tot et talia ac tanta sunt ista? Quid dabit eis quos prædestinavit ad vitam, qui hæc dedit etiam eis quos prædestinavit ad mortem? » In penultimo autem ejusdem tam elaborati et mirandi operis libro sic docuerat: Hæc causa qua fit ut nunc

^a Non ostentat vanitatem. In epistola 128: « Nec, ut quidam suspicari se simulant, inaniter, hoc est, vanæ gloriæ studio cupio innotescere. . . sed asserendæ veritatis intuitu, » etc.

^b Celest. papa. Eundem locum affert in libro de tribus Questionibus, pag. 237.

^c Clarissimus doctor. Loquitur de Augustino, quem clarissimum auctorem vocat in epistola 30.

Ecclesia non oret pro malis angelis, quos suos novit esse inimicos, eadem ipsa causa est qua fiet ut in illo tunc iudicio, etiam pro hominibus * æterno igni cruciandis, quamvis perfecta sit sanctitate, non oret. Nunc enim propterea pro eis orat quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est poenitentiae fructuose. Nam quid maxime pro eis orat nisi ut det illis Deus, sicut dixit Apostolus, poenitentiam et resipiscant **248** a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius voluntatem? Denique si de aliquibus ita Ecclesia certa esset ut qui sunt illi etiam nosset, qui licet adhuc in hac vita sint constituti, tamen prædestinati sunt in æternum ignem ire cum diabolo, tam pro eis non oraret quam nec pro ipso. Sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus duntaxat hominibus inimicis suis in hoc corpore constitutis, nec tamen pro omnibus exauditur. Pro his enim solis exauditur qui etsi adversantur Ecclesie, ita sunt tamen prædestinati ut pro eis exaudiat Ecclesia et filii efficiantur Ecclesie. Si qui autem usque ad mortem habebunt cor impoenitens, nec ex inimicis convertentur in filios, numquid jam pro eis, id est, pro talium defunctorum spiritibus orat Ecclesia? Non. Cur ita, nisi quia in parte jam diaboli computatur qui cum esset in corpore non est translatus ad Christum? Eadem itaque causa est cur non oretur tunc pro hominibus æterno igne puniendis, quæ causa est ut neque nunc neque tunc oretur pro angelis malis, quæ itidem causa est ut quamvis pro hominibus nunc vivis oretur etiam malis, tamen jam nec nunc oretur pro infidelibus impiisque defunctis. Nam pro defunctis quibusdam vel ipsius Ecclesie vel quorundam piorum exauditur oratio; sed pro his quorum in Christo regenerationem, nec usque adeo vita in corpore male gesta est, ut tali misericordia judicentur digni non esse, nec usque adeo bene, ut talem misericordiam reperiant necessariam non habere.

Item in secundo ad Marcellinum libro (cap. 17) malos prædestinatos jam episcopus ita scribit: « Ut innotescat, inquit, quod latebat, et suave fiat quod non delectabat, **249** gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates, qua ut non adjuventur in ipsis itidem causa est, non in Deo, sive damnandi prædestinati sunt propter iniquitatem superbiæ, sive contra ipsam suam superbiam iudicandi, ut eruditi filii sint misericordiae. »

Item malos prædestinatos in libro de bono Perseverantiæ, quem ^b inter vel post libros Retractationum edidit, sic sentit (cap. 11): « Quibus non vult subvenire non subvenit, de quibus in sua prædestinatione, occulte quidem, sed juste, aliud iudicavit,

A non est enim iniquitas apud Deum. » In eodem libro (cap. 17) nomine præscientiæ significari prædestinationem apostolico testimonio confirmavit. *Non repulit, inquit, Deus plebem suam quam præscivit.* Hoc quod ait *præscivit*, non recte intelligitur nisi prædestinavit. « Quid autem sit prædestinare in superioribus ejusdem libri taliter definitur (cap. 17), quod *fideli est memoria continendum*: ». Sine poenitentia, inquit, sunt dona et vocatio Dei. Namque in sua quæ falli mutarique non potest præscientia opera sua futura disponere, id omnino nec aliud quidquam est quam prædestinare. » De utrorumque prædestinatione, hoc est bonorum et malorum, non dubitavit palam in populo prædicare: *Quia dilexisti, inquit, me ante mundi constitutionem (Joan. xvii).* In illo enim dilexit et nos ante constitutionem mundi, et jam prædestinavit quid in fine facturus est mundi. *Pater, inquit, iuste, mundus te non cognovit (ibid.),* quia justus es, ideo te non cognovit. Mundus quippe ille damnationi prædestinatus merito non cognovit; mundus vero quem per Christum reconciliavit sibi, non merito, sed gratia cognovit.

250 In opere autem quod, ut ^c Prosper testis est, ultimum contra Juliani libros inter impetum Wandalorum in ipso dierum suorum fine composuit gloriose in defensione Christianæ gratiæ perseverans, sic loquitur: « Quid te adjuvat quod eos mihi objecisti quos expectat Dei patientia per poenitentiam ^c rrigendos, et ideo super illos oriri solem suum facit et pluit, cum ego tibi hædos sinistræ partis ^c objecerim, quos usque in finem sine poenitentia vi-
C cturos in impietate et sceleribus suis ac per hoc æterno supplicio puniendos ignorare non potest, præscius omnium futurorum, nec ab eis abstinere bonum creationis suæ quibus nec nasci expediret, nec bonum nutritionis et vivificationis suæ quantum ei placuerit diuturnæ, quibus mori quantocius expediret? Inter quos sunt certe plurimi, qui si ex hac vita abriperentur infantes secundum falsam vestram hæresim penitus ab omni, secundum autem catholicam fidem a damnatione gravissima tollerentur. Quid deinde illud est quod in his sinistræ partis hædis in Dei præscientia, quæ falli non potest, igni per ætuo destinatis multi sunt qui lavacro regenerationis abluti, postea vel apostasia pereunt, vel tam
D facinorose flagitioseque vivunt, ut eidem sinistræ sine dubio deputentur, nec rapiuntur sicut quidam, ne malitia mutet intellectum eorum, nec ut hoc ei Deus tam magnum beneficium non conferat, fatali necessitate prohibetur, neque ut aliis conferat personarum acceptione mutatur. »

Hæc de prædestinatione sanctus Augustinus. Sed

* *Æterno igni.* Vide quæ de æterno igne diximus in notis ad Salvianum, itemque Vincentium Lirinensem.

^b *Inter vel post libr. Retr.* Sic in libro de tribus Quæstionibus, pag. 235.

^c *Prosper.* In Chronico nimirum. Hic est enim celebris ille Prosper, Operum D. Augustini defensor strenuissimus et doctissimus. Ejus Vitæ brevium

texit Gennadius in Catalogo virorum illustrium. Sed quoniam in vetustissimo codice Corbeiensis monasterii ea quæ de Prospero habet Gennadius paulo diversa sunt ab editis, afferam ipsum locum, ex eo codice: « Prosper homo Aquitanicæ regionis, consiliarius papæ Leonis, sermone scholasticus, et assertionibus nervosus, » etc.

ne forte quis audiens malos prædestinatos arbitretur A Deum auctorem perditionis eorum, sicut **251** est auctor salutis eorum quos prædestinavit ad gloriam, consideret quod idem Deus a Adam rectum fecit, et in eo originaliter rectos nos omnes condidit. b Fuit enim Adam, ut ait beatus Ambrosius, et in eo fuimus omnes; perit Adam, et in illo omnes perierunt. Cum itaque omnes recti essemus in Adam, illo absque ulla necessitate peccante, sine dubio corrupti sumus peccato et divino damnati iudicio. Ex hac totius generis humani massa merito damnata cum sunt vasa in honorem, hoc est, cum formantur electi, exuberat Dei misericordia, et sola ejus gratia corrupta salvatur natura. Ergo et quod creantur et quod salvantur Dei est, quorum alterum opificio, alterum ejus beneficio deputatur. Cum vero ex eadem massa sunt vasa in contumeliam, hoc est, non salvandi producantur, nihil mirum videri debet quia spontanei peccati merito damnata est massa unde creantur. c Quod ergo creantur, Dei est; quod damnantur, ipsorum. Et quis nesciat creationem ejuslibet rei, nedum hominis, bonam esse, sponte vero commissæ culpæ ultionem justam existere? Cum itaque bonos prædestinatos audimus, creantem Deum, et ex merito damnata massa eos sua gratia liberantem intueamur; cum vero malos prædestinatos, item creantem eos Deum, et in merito damnata massa iudicio relinquentem consideremus. Et sic in utrisque creationis bonum semper nobis constabit, et vel in assumptis misericordia, vel in relictis iustitia eminebit. Neque enim Deus quos condidit in perditionem impellit, sed quos non liberat a perditione per gratiam relinquit in perditione, quam vel nascendo vel postea vivendo meruerunt, **252** per d occultam, nec tamen reprehendam iustitiam, Ita Deus, juxta beatum Apostolum, *cujus vult miseretur et quem vult obdurat* (Rom. ix), qui omnia quæcunque voluit fecit in cælo et in terra. Rectus est autem Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. De his qui liberantur dictum est: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xii). De his autem qui relinquuntur: *Dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis* (Psal. lxxx).

Hunc sensum beatus Augustinus in memorato libro, quem, ut ostendi, ultimum fecit, his verbis satis aperuit (lib. i, c. 126): « Cum dicuntur, inquit, omnes ex uno in condemnationem, ipsa massa significatur ex qua sunt a figulo alia vasa in honorem, id est quæ assumuntur in gratiam, alia in contumeliam, id est quæ ad luendum debitum relinquuntur, ut filii gratiæ id sibi donari sciunt, quod si exigeretur non esset injustum, ac sic non in se ipsis, sed in Domino gloriantur. » Et post

a Adam rectum fecit. Epist. 128: « Deus Adam rectum condidit, ut sancta Scriptura docet, et originaliter in eo nos omnes rectos creavit. »

b Fuit Adam. Eadem prorsus referuntur in epistola 128.

c Quod ergo creantur, Dei est. Epist. 128: « Illi

a paululum, refutans id quod Julianus scripserat: *Pietas explanavit et ratio Deum meum neminem in contumeliam formare.* « Si Deus tuus, inquit, in contumeliam neminem format, non est ipse Pauli apostoli Deus. Ille quippe de Deo vero dicebat: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit. Quid me fecisti sic? Annon habet potestatem figulus tui ex eadem massa aliud quidem vas facere in honorem, aliud in contumeliam?* (Rom. ix.) Sed tu, videlicet artifex magnus, profers ex officina Pelagiana meliorem Deum, qui nullum vas fecit in contumeliam. » Item post aliquanta (cap. 182): « Non abstinet Deus bonum formationis **253** suæ etiam ab stirpe damnata. Sed si tibi displicet Deum creare quos damnet, contradic ei, si potes, ne creet eos quos malos futuros et in malignitate usque in finem perseveraturos et ob hoc sine dubitatione damnandos esse præcivit; aut ei suggere, si videtur, ut tot millia parvulorum non baptizatorum, quos novit perditos esse victuros et in æternum ignem damnanter ipso cum diabolo ituros, rapi vetet ex hac vita dum sunt innocentes et boni. » Et paucis interpositis: « Cum enim, inquit, te invidiose dicere putaveris Deum creare quos damnet, cogita quanto invidiosius possit dicere alius similiter vane Deum regenerare quos damnet, cum sit in ejus omnipotentia potestate, antequam damnabiles fiant, eos de tentationibus mortalitatis vitæ hujus auferre. Si autem non potes ista dicere, nec Deo contradicere, nec illi sapientiæ tuum præbere consilium (*Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* [Is. xl]), desine nobis introducere alterum figulum qui non facit vasa in contumeliam, et ab isto qui ea facit reprehendendo cohibere, et agnosce te, quia ut te non implices hoc sacrilegio, ideo tibi dicit Apostolus: *O homo, tu quis es ut respondeas Deo?* (Rom. ix.) » Recurramus posita contentione ad apostolum Paulum, et obscurum locum ejus tanto auctore illustrante salubriter intelligamus. Quod si volens Deus ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitiis gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam (ibid.).

Nam de his vasis iræ et vasis misericordiæ **254** et sæpe alias et in epistola ad Optatum episcopum (epist. 157) quid sit sentiendum, idem auctor luculenter expressit: « Cur autem, inquit, creantur etiam illi quos Creator novit ad damnationem, non ad gratiam pertinere, beatus Apostolus tanto succinctiori brevitate quanto majore auctoritate commemorat. Deum enim, dicit, volentem ostendere iram et demonstrare potentiam suam, attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in per-

quod creantur, Dei donum est; quod puniuntur, malum ipsorum. »

d Occultam, nec tamen rep. Et hæc ex familiarioribus et suetis Lupi loquendi formis, ut dictum est ad pag. 225.

ditionem, ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa A misericordiae, quem superius dixerat, tanquam figuram luti, ex eadem massa facere aliud vas, in honorem, aliud in contumeliam. Merito autem videretur injustum quod sunt inde vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa universa ex Adam massa damnata. Quod ergo sunt inde nascendo vasa iræ pertinet ad debitam poenam; quod autem sunt renascendo vasa misericordiae, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo Deus iram suam, non utique animi perturbationem, sicut est quæ ira hominis nuncupatur, sed justam fixamque vindictam, quod de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque supplicii; et homo natus ex muliere, sicut in libro Job scriptum est (Job xiv), brevis est vitæ et plenus iracundia: ejus enim rei vas est quia plenus est, unde B vasa iræ dicuntur. Ostendit et potentiam suam, qua bene utitur etiam malis, multa in illis naturalia et temporalia bona largiens, eorumque malitiam ad exercendos et comparatione admonendos bonos accommodans, ut in eis discant agere gratias Deo quod ab eis, non suis meritis, quæ in eadem paria fuerunt, sed in illius miseratione discreti sunt. Quod maxime 255 apparet in parvulis; de quibus cum per Chris i gratiam renascuntur, et istam vitam in illa tenera ætate finientes in æternam transeunt et beatam, dici non potest quod libero discernuntur arbitrio ab aliis infantibus qui sine hac gratia in ipsis massæ damnatione moriuntur. Si autem hi soli crearentur ex Adam qui essent per gratiam recreandi, et præter illos qui in Dei filios adoptantur, nulli alii homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem dam- C nabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, non solum ostendit iram et demonstravit potentiam suam, redhibendo vindictam, et bene utendo non bonis, sed etiam notas fecit divitias gloriæ suæ in vasa misericordiae. Ita enim quid sibi præstetur discit gratis justificatus, dum non suo merito, sed gloria largis- siinæ Dei misericordiae discernitur a damnato, cum quo eadem justitia fuerat et ipse damnandus. Tam multos autem creando nasci voluit, quos ad suam gratiam non pertinere præscivit, ut multitudine incomparabili plures sint eis quos in sui regni gloriam filios promissionis prædestinare dignatus est, ut etiam ipsa rejectorum multitudine ostenderetur quam nullius momenti sit apud Deum justum quantalibet numerositas justissime damnatorum. Atque ut hinc quoque intelligant qui ex ipsa dam-

• *Vir sanctus.* Locus Hieronymi Augustinum laudantis. Et constat Augustinum fuisse superstitem Hieronymo. Itaque Augustinum etiam viventem, sanctum virum vocat pro more sui sæculi, de quo more nos pluribus diximus ad Salvianum, neque repeti est opus. Addere tamen visum est insignem locum ex libro primo sancti Gregorii de Cura pastoralis, cap. 11. Loquens enim vir sanctus de malis episcopis, hæc gemebundus inclamat: « Nemo quippe amplius in Ecclesia nocet, quam qui per-

natione redimuntur hoc fuisse debitum massæ illi universæ quod tam magnæ parti ejus redditum cer- nerent, non solum in eis qui originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verum etiam in tam multis parvulis, 256 qui tantummodo vincule peccati originalis obstricti sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa justæ damnationis reciperet debitum, nisi ex ea faceret, non solum justus, sed etiam misericors agulus, alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum, dum et parvulis subvenit, quorum nulla merita dici possunt, et majores prævenit, ut habere aliqua merita possint. »

Prædestinatos malos in opere beati Augustini ad Marcellinum (*Adversus Pelagianos* libro III, in fine) clarissimus auctor Hieronymus legit, et id opus non solum non reprehendit, verum etiam magnis laudibus extulit. Verba ejus hæc sunt: « Scripsit dudum a vir sanctus et eloquens episcopus Augustinus ad Marcellinum, qui postea sub invidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæsus est, duos li- bros de infantibus baptizandis contra hæresim ve- stram, per quam vultis asserere baptizari infantes non in remissionem peccatorum, sed in regnum cælorum. Tertium quoque ad eundem Marcellinum contra eos qui dicunt idem quod vos, posse hominem sine peccato esse, si velit, absque Dei gratia. Unde supersedendum huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatii: *In silvam ne ligna feras*. Aut enim eadem dicemus ex superfluo, aut si nova voluerimus dicere, a clarissimo ingenio occupata sunt meliora. »

Idem doctor alio verbo sensum prædestinationis expressit in explanatione primi psalmi: « *Qui autem non credit, inquit, jam judicatus est: jam enim præjudicatus ad poenam est.* » Et post pauca: « *Non resurgunt, inquit, impii in judicio, non resurgunt ut judicentur, qui jam judicati sunt.* 257 Qui enim non credit in me, jam judicatus est. »

Item in Dialogo: « Aliud est cadere magistri et parentis affectu, aliud contra adversarios crudeli animo desævire. Quam ob causam et in primo psalmo canit, quoniam non resurgunt impii in judicium: jam enim in judicium præjudicati sunt. » D Idem in explanatione Isaie prophete (cap. xxiv): « *Pro dissipata terra LXX corruptum orbem interpretati sunt; et pro afflicta facie illius, id est terræ, iidem transulerunt, et revelabit faciem ejus, ut procedant mortui de sepulcris suis; sive nudabit eam, ut omnia opera ejus proferantur in publicum,*

verse agens, nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc nemo redarguere præsumit; et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. » In eundem modum de religiosis, id est clericis, in universum dixit Salvianus lib. v, pag. 117: « Qui scilicet, inquit, post veterum flagitiorum probra et crimina titulo sibi met sanctitatis inscripto, non conversatione aliis, sed professione nomen tantum demutavere, non vitam. »

et dispergantur habitatores in diversa loca, præmiis A vel supplicii destinati. »

Non contemnendus auditor ejusdem Hieronymi Philippus in expositione sententiæ beati Job : *Antequam dies ejus impleantur peribit* (Job xv). Tunc dies, inquit, unusquisque impleri dicitur cum honorum hominum ac malorum retributio venerit. Hic ergo homo, sive diabolus, ante perspicuæ sententiæ diem quam ei Dominus in futuro judicio daturus est, præcitus in prædestinatione peribit, sicut et de incrudelis Propheta dicit : *Non resurgent impii in judicio* (Psalm. i); vel Dominus ait in Evangelio : *Qui autem non credit, jam judicatus est* (Joan. iii).

Sanctus papa Gregorius prædestinatos malos B pressiore adhuc verbo insinuat (lib. xxiii, cap. 11). « Leviathan, inquit ille, qui cum membris suis æternis est cruciatibus deputatus, et dolus in manu ejus dirigitur, et in collo ejus fortitudo demoratur, hoc quod temporaliter perversa contra bonos voluntate desiderat, perversiore facultate consummat, 258 ut tanto ei de adversitate in præsentem nihil obstat quanto ei in posterum de prosperitate nihil remanet. » Eadem tamen prædestinatio vel deputatio, quemadmodum sit intelligendâ exponens in Moralibus : « Non quasi, inquit, crudelis suscitabo eum. Quis enim resistere potest vultui meo, et quis ante dedit mihi ut reddam ei? aperte insinuat. Non eum, inquit, quasi crudelis suscito, quia de ejus fortitudine et electos meos potenter eripio, et rursum reprobos non injuste sed rationabiliter damno, id est, et eos quos benigne eligo eripere mirabiliter possum, et eos quos respuo non injuste derelinquo. » Et post aliquanta : « Miro modo, inquit, æquos omnibus Conditor et quosdam præeligit et quosdam in suis reprobis moribus juste derelinquit. » Item in Moralibus exponens (Moral. lib. ii, cap. 5) : *Si destruxerit, nemo est qui ædificet; si incluserit hominem, nullus est qui aperiat* (Job xii). « Omnipotens, inquit, Deus humanum cor destruit cum relinquit, ædificat dum replet. Neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit sibi dimissa. » Item post aliquanta (cap. eod.) : « *Si incluserit hominem, nullus est qui aperiat*. Quia sicut nemo obsistit largitati vocantis, ita nullus obviat justitiæ relinquentis. Includere itaque Dei est, clausis non aperire. Unde et ad Moysem dicitur de Pharaone, ego obduraabo cor ejus. Obdurare quippe per justitiam dicitur quando cor reprobum per gratiam non emollit. »

Idem in explanatione evangelicæ sententiæ (homil. iv, in Evang.) : *In viam gentium ne abieritis* (Math. 10) : « Subtili, ait, occultoque judicio a quorundam auribus prædicatio 259 sancta subtrahitur, quia suscitari per gratiam non merentur.

* *Tamenetsi*. Pro *tametsi* : quam vocem, quæ jam ita exoleverat, ut prope a nemine agnosceretur, retraxit ex fuga summus et cum illis veteribus comparavit J. C. Jacobus Cujacius, ut Muretus noster

Unde necesse est, fratres charissimi, ut in omne quod agimus, omnipotentis super nos Domini consilia occulta timeamus; ne, dum mens nostra exterius fusa a sua se voluntate non revocat, intus contra eam judex terribiliter adversa disponat. Quod bene Psalmista intuens ait : *Venite et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum* (Psalm. lxxv). Vidit namque quod alius misericorditer vocatur, alius justitiâ exigente repellitur. Et quia alia parcendo Dominus, alia irascendo disponit, expavit quod penetrare non potuit, et quem non solum investigabilem in quibusdam suis sententiis, sed etiam inflexibilem vidit, terribilem in consiliis esse memoravit. » Beda, divinis litteris impense doctus, bonos malosque prædestinatos, exponens illud Genesis : *Surgite, egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc, et visus est eis quasi ludens loqui* (Gen. xix), indubitanter asseruit. « Quod ostium, inquit, Lot obcluserant angeli, ne vel ipsum vel aliquem de domo ipsius possent ad perdendum rapere Sodomitæ, patenter insinuat quia nullum de electis Dei peritura est impietas et persecutio reproborum, dicente Domino de ovibus suis : *Et ego vitam æternam do iis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eos quisquam de manu mea* (Joan. x). Quod item Lot, facultate ab angelis data, nullum de civibus perfidis, ne de suis quidem cognatis sive amicis, tamenetsi multum conatus, potuit ad salutem revocare, significat quod nullius labor hominis ad numerum prædestinatorum qui ante constitutionem mundi 260 electi sunt a Domino, vel unam possit animam adjicere. Novit enim Deus qui sunt ejus. Verum etsi nostram fragilitatem qui ad electorum sortem pertinent latet, non tamen ab agenda cura nostræ salutis cessandum, nec ab instruendis proximis lingua est continenda; sed ad exemplum beati Lot et nobis caste vivendum, et errantium quoque correctioni officium pietatis impendendum. Constat enim quod etsi prædestinatos ad interitum salvare nequimus, nostræ tamen benignitatis, quam erga illorum salutem impendimus, mercedem non perdimus. »

Sanctus Fulgentius, Ruspensis provinciæ Africanæ episcopus (ut scribit Joannes Romanæ Ecclesiæ diaconus), in libro ad Petrum de Regula veræ fidei, de prædestinatis, hoc modo disseruit (de Fide ad Petr., c. 35) : « Firmissime tene et nullatenus dubites omnes quos vasa misericordiæ gratuita bonitate Deus facit ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædestinatos a Deo, neque perire posse aliquem eorum quos Deus prædestinavit ad regnum, nec quemquam eorum quos Deus non prædestinavit ad vitam ulla posse ratione salvari. Prædestinatio enim illa gratuita donationis est præpa-

ait in libro xi Var. Lect., cap. 17, ubi affert plurima testimonia, quibus probet eam esse retinendam. Ea rursum utitur Lupus col. 258

ratio, qua nos Apostolus ait prædestinatos in adoptionem filiorum Dei per Jesum Christum in ipsum. »

Item Fulgentius in libro ad Monimum (cap. 5.) sensum beati Augustini de prædestinatis ad interitum his verbis expressit : « Nihil aliud, inquit, accipiendum existimo in illo sancti Augustini sermone, quod ad interitum quosdam prædestinatos firmat, nisi ad interitum supplicii, non delicti, neque ad malum quod injuste admittunt, sed ad cruciatum **261** quem justissime patientur; nec ad peccatum, quo primæ resurrectionis beneficium aut non accipiunt aut amittunt, sed ad tormentum quod illis propria iniquitas male parit et æquitas divina bene retribuit; nec ad mortem animæ primam, in qua nascuntur parvuli, vel in quam, sicut beatus Jacobus dicit (Jac. 1), concupiscentia sua abstracti et illecti recidunt crininosi; sed ad mortem secundam, quam necesse est patiantur, retribuente justissimo iudice; seu qui ante perceptam gratiam baptismi discedunt de sæculo; sive qui in vacuum gratiam Dei recipientes, post acceptum baptismum usque in finem præsentis vitæ malunt servi esse peccati, nec volunt, dum tempus est acceptabile, et dies salutis, converti a via sua mala ut vivant, et ignorantes quoniam benignitas Dei ad penitentiam eos adducit, ipsi secundum duritiam suam et impenitens cor thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei. »

Item * Joannes Ecclesiæ Romanæ diaconus prædestinatos malos sermonibus beati Augustini expressit, volens ostendere quid significet illud Genesis (cap. 1) : *Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum unum, et appareat arida* : « Quid est, inquit, arida. In Ecclesia arida vocatur omnis anima sitiens Dominum. Segregatæ sunt enim aquæ, et apparuit arida. Mare hoc sæculum est, et aquæ quæ sunt amaræ segregatæ sunt, et congregatæ in congregatione una, id est prædestinatæ in unum finem, quo dirigit Deus omnipotens quos separat a sanctis. »

Isidorus episcopus in libro Sententiarum (lib. II, c. 6) : « Gemina est, inquit, prædestinatio, sive electorum **262** ad requiem, sive reproborum ad mortem. » Hunc tamen quidam reprehendendum putant quod geminam, hoc est, duplicem prædesti-

nationem solus introduxerit, cum simplex Dei natura simplici, hoc est una prædestinatione secundum eos bonos malosque complexa sit. Qui si intueantur alios esse qui ad dexteram gratia statuuntur, alios qui ad sinistram justitia relinquuntur, tamenetsi sit, ut volunt, simplex prædestinatio, duplicem ejus non negabunt effectum, cum aliud sit debitam pœnam luere, aliud gratuitam gloriam reportare. Nec ^b docto viro verbi calumniam ulterius nisi contentione impudentissima commovebunt. A qua tamen ut tandem aliquando conquiescant, et docturi prius ^c ad doctores accedant docendi, non judicaturi; recenseant sententiam Dei ad beatum Job : *Nunquid nosti, inquit, ordinem cæli, et pones rationem ejus in terra?* (Job xxxviii.) et beatum Gregorium et summe doctum et mire faciundum in ejus explanatione prædestinationes plurali numero posuisse invenient (*Moral. lib. xxx, cap. 18*). « Ordinem, inquit, cæli nosse, est supernarum dispositionum occultas ^d prædestinationes videre; rationem vero ejus in terra ponere, est ante humana corda talium secretorum causas aperire. »

De libero Arbitrio beatus Augustinus in libro ad Laurentium quid sentiendum his verbis ostendit. Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum. Sicut enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, sed se occidendo non vivit, nec se ipsum poterit resuscitare cum occiderit, ita cum libero peccaret arbitrio, victore peccato amissum est et liberum arbitrium. A quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. **263** Petri certe apostoli est ista sententia: quæ cum vera sit, qualis, quæso, potest servi addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit qui sui domini voluntatem libenter facit, ac per hoc ad peccandum liber est qui peccati servus est. Unde ad juste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus, esse justitiæ cooperit servus. Ipsa est vera libertas propter recti facti licentiam, simul et pia servitus propter præcepti obedientiam. Sed ad bene faciendum ista libertas unde erit homini addicto et vendito, nisi eum redimat cuius illa vox est: Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis? (Joan. viii.) Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio

* Joannes Diaconus. Hujus est ergo expositio in Heptateuchum. An vero auctor quoque sit Vitæ sancti Gregorii papæ, non adeo exploratum habetur.

^b Docto viro. Isidoro.

^c Ad doctores. Nimirum docendi, ut statim dicit Lupus. Nam *discere prius quisque debet antequam doceat*; ut in epistola 23 scribit Hormisda pontifex Romanus. Unde et hæc Cælestinus papa scribebat ad episcopos provinciarum Viennensis et Narbonensis : « Sciant quod sibi omnes qui male docent discere magis ac magis competat quam docere. » Julianus quoque Poserius, haud multo post Cælestinum, graviter conquirebatur in libro in de Vita contemplativa cap. 10 esse quosdam qui *gestiunt docere quod nesciunt*. Quod etiam dolet S. Gregorius in prologo ad librum primum Curæ pastoralis. Eandem querelam acrius movet Hieronymus, pro more suo, in epistola ad Paulinum presbyterum :

^d Sola Scripturarum ars est, inquit, quam sibi passim omnes vindicant. Scribimus indocti doctique poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verborus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent ante quam discant. » Quin et Bernardus quoque in hoc argumento vehementer esse videtur, dum hæc scribit in capite secundo de Vita sancti Malachie : *Legant hoc qui docere quæ non didicere conantur*. His nos videlicet exemplis ac documentis instruxit antiquitas; ut intelligeremus vitandam in primis esse arrogantiam ac prius discere nos oportere quam alios docere præsumamus. Vide sanctum Gregorium in libro 1 de Cura pastoralis cap. 1.

^e Prædestinationes. Huic auctoritati se sufficienter respondisse ait Hincmarus in cap. 38 posterioris operis adversus Gotteschalcum, in capite secundo epilogi.

in bono gloriatur opere, qui nondum est liber ad operandum bene? (cap. 51.) Nisi se vana superbia inflatus extollat, quam cohibet Apostolus dicens: *Gratia salvi facti estis per fidem (Ephes. 11)*; et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent ut non intelligerent divinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco se dicit ut fidelis esset misericordiam consecutum, hic quoque adiunxit atque ait, *et hoc non ex vobis, sed Dei donum est (1 Cor. vii)*, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rursus adjecit: *Ipse enim sumus signum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus (Ephes. 11)*. Tunc ergo efficitur vere liberi, cum Deus nos fingit, id est format et creat, non ut homines, quod jam fecit, sed ut boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, ut simus in Christo Jesu nova creatura, secundum quod dictum est: *Cor mundum crea in me, Deus (Psalm. 1)*. Neque enim cor ejus, **264** quantum pertinet ad naturam cordis humani, non jam creaverat Deus (cap. 22). Item ne quisquam, etsi non de operibus, de ipso gloriatur libero voluntatis arbitrio, tanquam ab ipso incipiat meritum, cui tanquam debitum reddatur præmium bene operandi ipsa libertas, audiat eundem gratiæ præconem dicentem: *Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate (Philipp. 1)*, et alio loco: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei (Rom. 11)*, cum procul dabo, si homo ejus ætatis est ut ratione jam utatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec pervenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate ecurrerit. Quomodo ergo non volentis, neque currentis, nisi quia et ipsa voluntas, sicut scriptum est, a Deo præparatur?

Item in libro de Corptione et Gratia (cap. 1): *« Liberum, inquit, arbitrium et ad malum et ad bonum faciendum constituendum est nos habere. Sed in malo faciendi liber est quisque justitiæ servusque peccati; in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit: Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis (Joan. viii)*. Nec ita ut cum quisque fuerit a peccati damnatione liberatus, jam non indigeat sui liberatoris auxilio; sed ita potius ut ab illo audiens, sine me nihil potestis facere (Joan. xv), dicat ei et ipse: *Adjutor meus es, ne derelinquas me (Psalm. cxvi)*. » Item post multa: *« Liberum, inquit, arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parvum est, nisi adjuvetur ab omnipotente bono. »* Item in libro de Dono perseverantiæ (cap. 7): *« Qui non infertur in tentationem, non discedit a Deo: non est hoc omnino in viribus liberi arbitrii, quales nunc sunt, peccato resistere, quod tamen fuerat in homine antequam caderet. »*

265 Idem auctor in memorato opere contra Julianum. *« Hominis, inquit, liberum arbitrium congenitum, et omnino inamissibile, illud est quo beati esse omnes volunt, etiam ii qui ea nolunt quæ ad beatitudinem ducunt. »* Item post multa: *« Quid sic*

A fugit natura ut miseriam? quid sic appetit ut beatitudinem? Denique liberum arbitrium quod de hac re habemus ita nobis naturaliter insitum est ut nulla miseria nobis possit auferri, quod miseri esse nolumus, et volumus beati, usque adeo ut etiam ipsi qui male vivendo sunt miseri, male vivere quidem velint, nolint tamen esse miseri, sed beati. Hoc est illud arbitrium in nostris mentibus immobiliter fixum, non quo bene agere volumus (nam id humana iniquitate potuimus amittere, et gratia possumus divina recipere), sed liberum arbitrium, quo beati esse volumus, et miseri nolumus, nec miseri possunt amittere, nec beati. » Item post pauca: *« Hoc liberum arbitrium adjuvatur per Dei gratiam, ut quod naturaliter volumus, hoc est: beate vivere, bene vivendo habere possimus. »* Quod reatus peccati regeneratione, hoc est, baptismate solvatur, conflictus autem ejus adhuc maneat, in eodem opere memoratus auctor expressit: *« Quid litigas, inquit, de concupiscentia litigante, hoc est, de lege in membris repugnante legi mentis? Lex peccati dicitur, quia suadet peccata, atque, ut ita dixerim, jubet, et si ei mente serviatur, sine excusatione peccatur. Peccatum dicitur ipsa concupiscentia, quia peccato facta est, appetitque peccare. Reatus ejus regeneratione solutus est, conflictus ejus ad agonem relictus est. Malum ejus clarum est. Non viribus nostræ voluntatis, **266** ut putas, huic obsistimus, nisi divinitus adjuvemur. Debellandum hoc malum est, non negandum; vincendum est, non differendum. »* Item post rerum aliarum amplissimam disputationem: *« Tam, inquit, malignum est hoc sæculum ut nisi exitum hinc fuerit, promissa requies nobis adesse non possit. Quamvis per prævaricationem primi hominis labor posteris ejus advenit, tamen etiam reatu prævaricationis illius quem traximus jam soluto, ut fidei exerceatur examen, labor remanet ad certamen. Oportet enim nos certare cum vitis et in ipso certamine laborare donec donetur nobis adversarium non habere. Quapropter ut boni præliatores perducantur ad præmia, supplicia vertuntur in prælia. Parvulorum quoque soluto reatu originaliter, propterea labores manent, quamvis ex ipso reatu doceantur exortii, quia etiam sic Deo placuit fidem probare majorum.*

C *A quibus enim offeruntur ut regenerentur, qualis et quanta fides esset rerum invisibilium, si visibilis remuneratio continuo sequeretur, ac non potius, dilata requie quæ promittitur, ageretur fidei negotium cum corde, non cum oculis, ac sic futurum sæculum, ubi nulli labores erunt, quod nondum videtur, et crederetur sincerius et desiderabilius quæreretur; ac per hoc Deus labores nostros, id est penas nostras ad utilitates nostras mirabili benignitate convertit. »* Item in eodem opere: *« Quoniam post pristinam ruinam, inquit, tam gravem ut in hujus mortalitatis miseriam caderemus, prius Deus nos certare voluit, donans nobis ut ejus agamur Spiritu, et mortificemus opera carnis, atque ipso dante victoriam per Dominum nostrum Jesum **267** Christum in æterna*

cum illo postea pace regnemus, profecto nisi Deus adsit, nemo est idoneus certare cum vitiis, ne sine certamine pertrahatur ab eis, aut ne jam certans in ipsa eorum conflictatione vincatur. Ideo in hoc agone magis nos Deus voluit orationibus certare quam viribus, quia et ipsas vires, quantas hic habere nos competit, ipse subministrat certantibus quem rogamus. Si ergo illi quorum contra carnem jam spiritus concupiscit ad singulos actus indigent Dei gratia ne vincantur, qualem libertatem voluntatis habere possunt qui nondum de potestate eruti tenebrarum, dominante iniquitate, nec certare cœperunt, aut si certare voluerunt, nondum liberatæ voluntatis servitute vincuntur? » Item in libro Retractionum priore: « Perfectio, inquit, boni est ut nec ipsa concupiscentia peccati sit in homine; cui quidem, quando bene vivitur, non consentit voluntas; verumtamen non perfitur bonum, quia inest adhuc concupiscentia, cui repugnat voluntas. Cujus concupiscentiæ reatus in baptismo solvitur, sed infirmitas manet, cui, donec sanetur, omnis fidelis qui bene proficit studiosissime reluctatur. »

Alterum « lumen tractatorum Hieronymus in Dialogo: « Non ideo, inquit, peccavit Adam quia Deus hoc futurum poverat, sed præcivit Deus quasi Deus quod ille erat propria voluntate facturus. » Item post aliquanta: « Dominus inquit ad discipulos: *Ego sum vitis, vos rami; qui manet in me, et ego in eo, iste afferet fructum multum, quia sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Sicut rami et folia vitium illico contabescunt cum fuerint a matrice præcisa, ita omnis hominum fortitudo **268** marcescit et deperit, si a Dei auxilio deseratur. *Nemo, inquit, potest venire ad me nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (Joan. vi). Quando dicit, *nemo potest venire ad me*, frangit superbientem arbitrii libertatem, quod etiamsi velit ad Christum pergere, nisi fiat illud quod sequitur, Pater meus cœlestis traxerit eum, ne quidquam cupiat, frustra nitatur. Simul et hoc animadvertendum quod qui trahitur, non sponte currit, sed aut retractans, aut tardus, aut invitatus adducitur. Qui non potest suis viribus et labore venire ad Jesum, quomodo potest omnia simul peccata vitare, et vitare in perpetuum? »

^b Cœlestinus etiam papa, magnis annumerandus doctoribus, de libero arbitrio, ut tantum pontificem

A deunt, universos instituit. Ex ejus decretis verba hæc sunt (cap. 3): « In prævaricatione, inquit, Adæ, omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse clarum est, et neminem de profundo illius ruinæ posse consurgere nisi eum gratia miserentis Dei erexerit. » Item (cap. 6): « Neminem etiam, inquit, baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit. » Item (cap. 7): quod nemo nisi per Christum liberò bene utatur arbitrio, hinc et Innocentium papam adhibet testem posita ejus sententia (*Innocentius in epist. ad Milevitano concilio*): « Adverte tandem, o pravissimarum mentium per-versa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem præsumptione conciderit. Nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia regenerationis statum pristinæ libertatis **269** Christi Domini reformasset adventus. » Item Cœlestinus (*Post epist. 3 Cœlestini*, cap. 8), « quod omnia studia et omnia opera ac merita sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sunt, quia nemo ei aliunde placet nisi ex eo quod ipse donaverit (cap. 9). » Item: « quod ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit, quia non nisi per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. » Item (cap. 10): « Quisquis dixerit, ideo nobis gratiam justificationis dari, ut quod facere jubemur per liberum arbitrium, facilius possumus implere per gratiam, tanquam etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possemus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit. De fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait, sine me difficilius potestis, sed, sine me nihil potestis facere. »

Sanctus quoque papa Gregorius, bonis omnibus Latini sermonis capacibus suæque doctrinæ pie studiosis plurimum collaturus, humani arbitrii proprietatem subtiliter ac suavitate solita homilia nona in Ezechielem expressit: « *Audire, inquit, vocem sequentis, et dixit ad me: Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tecum* (Ezech. ii). Ubi adhuc subditur, *et ingressus est in me Spiritus postquam locutus est*

^a *Lumen tractatorum.* Sic eundem Hieronymum Claudianus Mamertus vocat potissimum tractatorem in libro secundo de statu Animæ, cap. 9. Tractatores autem dicti, sacrarum litterarum interpretes et doctores, ejusmodi fuit Hieronymus, ut etiam docet Lupus in epistola tertia. Vocabulum hoc natum putat Sirmundus ævo Vincentii Lirinensis, ob istum locum ex Communitario Peregrini: *Doctores, qui tractatores nunc appellantur.* Tamen ante Vincentium tractandi verbo usi erant Tertullianus et Cyprianus, pro eo quod nos dicimus *docere*. Tertullianus enim in capite secundo libri de Resurrectione carnis, conquerens de versutia hæreticorum, qui semper obscuris falsa involvunt, ne intelligantur, neve latus aperiant defensoribus veræ fidei, ait: « Hæretici, ex conscientia infirmitatis, nunquam ordinarie tra-

ctant. » Cyprianus vero in epistola 52, ad Antonianum, tractandi vocem manifeste usurpavit pro eo quod vulgo *docere* dicimus. Ait enim: « Episcopo tractante cognoveram non sacrificandum idolis. » Et iterum in epistola 56: « Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum nostrum fugari conspexerit metu persecutionis et spargi, conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes episcopos audiat. » Vide Juretum in notis ad epistolam septimam Ivoonis Carnotensis.

^b *Cœlestinus papa.* Hinc patet existimasse Lupum Cœlestini esse excerpta illa de Gratia Dei et libero hominis arbitrio. Sed et illud affirmare possumus, in ea quoque sententia fuisse magnum virum, Petrum de Marca, archiepiscopum Parisiensem.

mili, et statuit me super pedes meos. Ecce divina vox jacenti prophetae jussit ut surgeret. Sed surgere omnino non posset, nisi in hunc omnipotentis Dei spiritus intrasset, quia ex omnipotentis Dei gratia ad bona opera conari quidem possumus, sed haec implere non possumus, si ipse non adjuvat qui jubet.

Sic **270** Paulus cum discipulos admoneret dicens :

Cum metu et tremore vestram ipsorum salutem operamini (Philip. II), illico quis in eis hæc ipsa bona ope-

Item idem auctor in opere memorato contra Julianum : « Redimuntur, inquit, quicunque redimuntur ab eo qui venit querere quod perierat; qui et antequam veniret in carne, per ipsam fidem redemit, qua credebatur esse venturus. Redimuntur autem in libertatem beatitudinis sempiternam, ubi peccato jam servire non possint. » Et manifestissime explanans populo sancti Evangelii locum secundum Joannem : *Vos non creditis quia non estis ex ovibus meis (Joan. x)* : « Quomodo, ait, istis dixit, non estis ex ovibus meis ? quia videbat eos ad sempiternum interitum predestinatos, non ad vitam eternam sui sanguinis prædicatione comparatos. »

Item ad Pollentium libro primo : « Sicut omnis, inquit, qui Christi sanguine redemptus est homo est, non tamen omnis qui homo est etiam sanguine Christi redemptus est, ita omne quod licet **272** non expedit, nec tamen omne quod non expedit etiam non licet. » Beatus quoque Hieronymus Commentario in Matthaeum se idem sentire manifestat his verbis : « Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare (Matth. xx). » Nota quod crebro diximus eum qui ministrat filium appellare

C *hominis et dare animam suam redemptionem pro multis*, quando ^b formam servi accepit ut pro mundo sanguinem funderet. Et non dixit, dare animam suam redemptionem pro omnibus, sed *pro multis*, id est pro his qui credere voluerint. Quod cantissime doctor celeberrimus vidit de quolibuscunque fidelibus intelligendum, propter illud : *Peribit in tua sc'entia frater, propter quem Christus mortuus est*, propter illud etiam : *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus (I Cor. iii).* Necnon et propter illud : *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit in quo sanctificatus est ? (Hebr. x.)* Et quæcunque similia scrutatores pii valent in divinis eloquiis invenire. Sen-

D *suum Hieronymi Beda in explanatione Marci verbis ipsius ponit : « Nam et Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret. Nota, inquit, quod crebro diximus eum qui ministraret filium*

* *Nos praevenit.* Epist. 4 : « Siquidem sua nos Deus gratia, ut velle ac posse aliquid boni queamus, et praevenit et subsequitur. »

b *Formam serva.* Haec verba, (inquit Rigaltius in libro de Pulchritudine corporis Christi, pene significant Christum non habuisse formam imperio dignam. Sed locum huic alio traxit Petrus Clavellensis anno 1555. Scribens enim longissimam epistolam, sub nomine Jesu Christi, ad Innocentium VI papam et curiam Romanam, ipsum Christum sic loquentem inducit in capite 18 : « Executionem autem rerum temporalium non fecit: volumus autem

appellari hominis et dare animam suam redemptionem pro multis, quando formam servi accepit, ut pro mundo sanguinem funderet. Et non dixit, dare animam suam redemptionem pro omnibus, sed pro multis, id est, pro his qui credere voluerint. » Item Hieronymus edisserens illud psalmi (XLIII): *Vendidisti populum tuum sine pretio*: « Usque nunc, inquit, de se locuti 273 sunt martyres, nunc de Judæorum populo dicunt, quibus dictum est: *In peccatis vestris venditi estis*; et ideo sine pretio, quia non est effusus Agni sanguis pro eis. »

Sanctus Gregorius papa in *Moralibus* (Lib. IV, c. 11), exponens locum illum, non computetur in diebus anni (Job XIII), eundem sensum asserit his verbis. « Annum prædicationem supernæ gratiæ non inconvenienter accipimus: quia sicut in anno congestis diebus tempus perficitur, ita in superna gratia virtutum multiplex vita completur. Potest per annum etiam multitudo intelligi redemptorum: quia sicut ex dierum multitudine annus ducitur, ita ex collectione bonorum omnium illa electorum innumerabilis universitas expletur. »

Nec mirandum duo clarissima lumina doctorum, beatum Augustinum et Hieronymum, et post illos Gregorium et Bedam, in hoc sensu inveniri, cum eorum doctrina ex evangelica pendeat auctoritate. In qua quidem apud « Mattheum sic invenitur: *Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (Matth. XXVI). Apud Marcum autem: *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis fundetur* (Marc. XIV). Apud Lucam vero: *Hic est calix Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*. Unde concordantes Lucæ, cum rem divinam agimus, in prece, hic est calix sanguinis mei Novi et æterni Testamenti mysterium fidei qui pro vobis, concinentes autem Matthæo et Marco addimus, *pro multis effundetur in remissionem pec-*

« Apud Mattheum. Hæc trium evangelistarum loca refert etiam in epistola 127.

« Joannes Cp. Cognomento Chrysostomus. Eundem porro locum laudat Lupus in epistola 128, et in libro de tribus Quæstionibus, pag. 244.

« Faustus. Vide notas ad epistolam 112.

« Apostolica sedis. Id est, Romanæ. Quamvis enim omnes sedes episcopales dicerentur olim apostolicæ,

catorum. » Joannes tamen Constantinopolitanus episcopus explanans locum illum Epistolæ ad Hebræos (Hebr. II), qualiter gratia Dei pro 274 omnibus gustaverit mortem: « Non pro fidelibus tantum, inquit, sed pro mundo universo, et ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si non omnes credunt? Ille quod suum erat implevit. » Verum hanc intelligentiam divinis non roboravit eloquiis. « Faustus etiam quidam, ex abbate Lerinensi Regensis Galliæ episcopus, de his rebus, hoc est de prædestinatione et libero arbitrio et sanguinis Christi redemptione, longe diversa superioribus præcellentissimis auctoribus scripsit. Sed intelligentiam inspecta divinorum eloquiorum integritas errandi occasionem penitus abstulit, et reverentissimus papa Gelasius cum septuaginta episcopis viris eruditissimis statuens qui scriptores essent vel non essent recipiendi, post approbationem Augustini et amplissimas laudes Hieronymi, memoratum Faustum ab auctoritate his verbis removit: *Opuscula Fausti Regensis Galli apocrypha*. Nos igitur incorruptum sanctarum Scripturarum sequentes intellectum, et apostolicæ sedis gravitatem suspicientes, quid aliud dicamus nisi: Tacent Faustus et similiter sentientes; loquantur cum suis consortibus Hieronymus et Augustinus. Scilicet illius proverbii recordantes: *Conticescant ranæ dum cælum tonat*. Atque ut hunc nostrum laborem fructuosum cæteris relinquamus illud semper memoria tenendum de reprobis moneamus: *Qui elongant se a te, peribunt*; de electis vero: *In omni gente qui timet Deum, et facit voluntatem ejus, acceptus est illi*. Et ut ab illis Dei gratia separati, istis eadem Dei gratia sociemur, assiduis precibus communiter implorandum. Nam qui parvulis regeneratis, moxque vita excedentibus, ineffabili pietate beatitudinem largitur, etiam eorum salutis benigne prospexit quibus perfecte in se sperare donavit.

Romana tamen speciali quodam modo dicta est apostolica, quod illam Petrus et Paulus, apostolorum videlicet principes, constituerint, et apud Romam Christi martyrio fuerint consecrati, ut diximus ad Vincentium Lirinensem. Quanta autem olim esset apostolicarum sedium dignitas et auctoritas pluribus, Deo dante, dicemus ad Agobardum. (*Vide Patrol. tom. CIV.*)

275 VITA SANCTI MAXIMINI

EPISCOPI TREVIRENSIS.

AUCTORE SANCTO LUPO.

Lupus Valloni suo salutem

Amicos honestis certare officiis, seque invicem

« Hanc Sancti Maximini, Trevirensis episcopi, vitam primus omnium edidit Surius. Assentior autem eruditissimo viro Joanni Gerardo Vossio, qui

D velle sinceris prævenire obsequiis, inter præcipua humanæ vite negotia non immerito deputatur. Quip-

Lupum abbatem Ferrariensem Vitæ istius auctorem esse putat. Valdensem autem, cui eam inscribit Lupus, haud alium esse reor quam Vallonem abba-

pe nostra inbecillitas, mutuis freta subsidiis, co-
operante divina gratia, nec laevis inaniter extollitur;
et par effecta tristibus, ab eis haudquaquam facile
superatur. Hujus tantae rei subtilis consideratio me
tibi, Waldo charissime, suasit morigerari, et quod
jam inde ab initio nostrae cogitationis magnopere fla-
gitasti ne tibi negarem effecit, scilicet ut vitam beati
Maximini meo stylo elucubrarem, et res quae ad nos
usque qualibuscunque litteris decurrerunt, accura-
tiori sermone convenienti restituerem dignitati. Iluc
accessit quod memoratum virum clementi apud
Deum intercessione mihi plurimum confido profutu-
rum, si ejus actus quanta possum diligentia cele-
brans, proponam nescientibus imitandos. Verum in
hoc opere illud me admodum coarctat quod multis
quae dum adhuc viveret **276** egit, ut palam est, si-
lentio suppressis, vix parva gestorum illius moni-
menta exstant, et in his ipsis quaedam fabulosis in-
veniantur similia. Quo fit ut amplissimi viri opina-
tem in Germania, cujus mentio exstat in Annalibus
Fuldensibus ad annum 861. Probabile enim est eum
Lupo notum fuisse, quo tempore is studiorum causa
degebat in Germania.

* *Fabulosi.* Ergo jam tum constabat sanctorum
Acta multis ac prodigiosis fabulis esse conspurcata,
semperque in hoc orbe fuisse nonnullos quibus nihil
placere potest absque portentis fabularum. Atque id
ex eo factum est, quod existimarent inepti homines
eam esse unicam sanctitatis notam, si quae miracula
omnem fidem superantia patravisse ostenderetur;
cum e contra Agobardus notet imperiti popelli opi-
nionem; qui ex miraculis tantum aestimat vitam sa-
cerdotum, cumque justum non esse credit cujus pre-
ces pro publicis commodis effuse non fuerint exau-
ditae a Deo, cum potius id populi ipsius pravis mori-
bus et gravibus in Deum offensionibus veniat impu-
tandum. Nam si miracula attendimus, et etiam Jude
ficto discipulo, et vero proditori, magnam virtutum
gratiam fuisse collatam adnotat idem Agobardus, et
oblata Deo per sacerdotes reprehensibilis vitae, ita
accepta, ut etiam infirmitates corporum curarent;
qui fortasse cum aliis reprobis dicturi sunt Deo:
*Domine, Domine, in nomine tuo daemonia ejecimus, et
virtutes multas fecimus.* » Tum de Cræso rege, Vespas-
iano et Adriano imperatoribus, aliisque multis mi-
nime Christianis prodigia quaedam narrantur, velut
e venerint. Et ne ipsis quidem haereticis negatam
fuisse miraculorum gratiam testantur eorum histo-
riae, si vera est fides. Itaque ex eo quod quidam
in nomine Domini corporum infirmitates curaverint ac
miraculis inclaruerint, non statim sequitur viros
esse sanctos, nisi cætera sint paria. Certe olim mi-
racula data sunt ad tempus incredulis. Postea vero
confirmata Christi fide ad omnes ubique gentes, mi-
racula passim ad quamlibet occasionem patrari opus
non fuit, praesertim prodigiosa illa et anilia quibus
pleni sunt libri quorundam scriptorum sequioris
ætatis. Vitandas porro esse historico sano fictas illas
narrationes censebat Lupus; neque tamen vitavit.
Tot enim fabulas insinuas huic libro addidit, ut mi-
rum valde sit virum eruditum in tam manifestos sco-
pulos impiguisse. Nisi si, ut conquirere fabulosa et
fictis oblectare legentium animos procul gravitate
historici crediderit, ita vulgaris traditisque demere
fidem ausus non est, exemplo Taciti. Ego sic existi-
mo, sanctos esse in celo et illic regnare cum Deo.
Sed profecto multa in quibusdam historiis scripta
sunt de quorum fide merito plurimum dubitatur
apud homines eruditos. Quapropter maximam lau-
dem mereri mihi videntur ii qui germana sanctorum
Acta edunt, nullis fabulatorum deliriis commaculata.

A tissimæ majestati angusta scribendi materia parum
respondere videatur. Omissis itaque his quæ fidem
cæteris poterant derogare, non ingenii mei, verum
divinae gratiae fiducia, digna duntaxat memoratu
hinc narrare aggrediar.

CAPUT PRIMUM.

Maximinus, urbis Aquitanicae b Pictavorum indi-
gena, c clarissimis est ortus natalibus. Siquidem
antiquam prosapiam, a majoribus d senatorii ordinis
deductam, ejus parentes sortiti, Maxentium atque
hunc Maximinum felici auspicio procreant: qui
nobilitate educati, sacris pariter litteris instruebantur,
futuri quandoque Christiani dogmatis egregii
defensores. Sed processu temporis Pictavorum Ec-
clesia Maxentium sibi vindicavit pontificem; eamque
idem postea florentissime gubernavit. Maximinus au-
tem, divino instinctu genitale solum relinquens, at-
que in Belgicam Galliam commigrans, in Treverorum

In his enim spirat antiquos Christianismum, purus,
sanctus, innocens, ac Deo magis appropinquans.
Hinc magis excitamur ad veram pietatem quam ex
fictis illis narrationibus. Utinamque exstarent Acta
martyrum quæ se collegisse testatur Ensebius lib. iv,
cap. 15, Historiae ecclesiasticae! Neque tamen hæc
quæ supra dicta sunt ita accipi velim ac si miraculis
detraherem, iis nimirum quæ a probatissimis aucto-
ribus referuntur; absit enim; sed ut quorundam
stultitiam notarem, quibus prodigiosa illa portenta
magis placent quam aperta et simplicia sanctitatis
argumenta. Neque negaverim etiam in fine tempo-
rum patrari miracula ad preces sanctorum. Vivit
enim adhuc Christus, et inter nos est, tametsi vul-
tum suum subtraxerit visibus hominum. Promisit
enim futurum se nobiscum usque ad consummationem
saeculi.

b *Pictavorum indigena.* Dicere videtur Lupus Ma-
ximinum ex ipsa Pictavorum urbe fuisse ortum. At-
tamen vir illustrissimus Henricus Ludovicus Casta-
næus de la Rocheposay, episcopus Pictaviensis, ad-
monet eum non in ipsa urbe, sed in vico Sigiliaco
ortum esse. Hæc sunt ejus verba in notis ad Litanias
Pictonicas: « Obliet tamen annosa apud populares
nostros fama, Maximinum Sigiliaci in conspectu Lo-
dunensis urbis natum esse; quod Lupum, virum
fortasse exoticum, latuit; ideoque primariæ regionis
civitati sancti hujusce præsulis canubula ascripsit.
Sigiliacum autem vulgo *Sillé*, seu *Monteraille*, dicitur;
ubi parochialis ecclesia sancti Maximini titulo
nobilitatur. »

c *Clariss. natalibus.* Vulgatus est hic scriptorum
affectus; qui sanctis quorum vitam describunt no-
bilissimos semper natales assignant; sic haud dubie
existimantes pulchriorem esse virtutem quæ cum
nobilitate generis conjuncta est. Et tamen, ut ait
Paulinus in epistola ad Selantiam: « Nescit religio
nostras personas accipere, nec conditiones hominum,
sed animos inspicit singulorum. Servum et nobilem
de moribus pronuntiat. Summa apud Deum est no-
bilitas clarum esse virtutibus. » Miror vero neminem
haecenus fuisse repertum qui sanctum Petrum proderet
ex nobili et antiqua familia ortum. Magnificum
enim videri poterat, si magna nobilitas in eo osten-
deretur qui sedem suam locaverat in urbe gentium
domina.

d *Senatorii ordinis.* Erant enim in Gallia, præci-
pueque in Aquitania, nobilissimæ quaedam familie,
quæ cum a senatoribus Romanis originem haud du-
bie ducerent, senatorie dicebantur. In universum au-
tem æstimanti, affirmare licet illustres familias his
vocalibus intelligi.

urbe substitit, et spectati præsulis ^a Agritii magisterio se informandum submisit; in quo tanta ubertas gratiæ spiritualis eminebat, ut ^b apicem dignitatis titulo sanctitatis ornaret: cujus rei fama cum et alios diversis ex partibus, tum etiam hunc Maximinum accierat. Ergo ad notitiam tanti viri deductus, et ecclesiasticis moribus aliquandiu diligenter assuefactus, clericatus honore donatus est. Cumque augmenta virtutum illi pararent incrementa consequentium dignitatum, ²⁷⁷ Quiriacus quidam, mira sanctitate præditus, beati Eucharîi ecclesiam nocturno tempore oratum de more ingressus, obversantem sibi angelum, non per quietem, sed vigilando intueri promeruit, ejusque vocem corporeis hausit auribus præcipientis ut Maximinum ex divina jussione redderet certior quod, Agritio episcopo ad superna ^B gaudia intromisso, mox esset ipse pastorale ministerium subiturus. Id Quiriacus propere dum complevisset, B. Maximinus huic oneri modis omnibus se imparem fatebatur. Ita quem jam secretorum inspector probaverat, fragilitatis propriæ rigidus æstimator de se vilis sentiebat. ^c Hoc utinam homines nunc et intueri vellent et imitari! Profecto nunquam ecclesiasticos honores, qui ^d sanctis et eruditis tantummodo competunt, corruptelis vitiorum obnoxii,

^a Agritii. Trevirorum episcopi, qui concilio Arelatensi interfuit anno 814.

^b Apicem dignitatis. Quia nimirum episcopatus est eminentissimæ dignitatis apex, ut ad epistolam 125 dictum est. Præterea Agritius erat metropolitani, adeoque apicem episcopatus peculiari titulo habebat. Unde in epistola Floriani ad Nicetium Treverensem archiepiscopum, Nicetius dicitur locatus in *vertice pontificali*. Et Fortunatus lib. III, cap. 11, eundem Nicetium ob hoc ipsum vocat apicem fidei pontificis: cumque caput; eumque summum pastorem vocat; apostolico ovili præcellere ait; et cap. 13 Magnericum, Nicetii successorem, vocat patrem patrum. Quod autem hic et pagina 453 diximus episcopatum apicem in unoquoque episcopo esse constitutum, nihil præjudicamus adversus primatum Summi Pontificis divinitus institutum. Hic enim peculiari quodam modo tenet apicem pontificatus.

^c Hoc utinam. Parænesis est ad eos qui ætate Lupi ambiebant episcopatum. His proponit exemplum Maximini, qui se imparem esse aiebat tanto oneri. Insignis est locus Sulpitii Severi mores sui sæculi pariter deplorantis. ^d Qua tempestate, inquit Severus in libro secundo Sacre Historiæ, omnis fere sacro martyrum cruore orbis infectus est. Quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur; multoque avidus tum martyria gloriosa mortibus querebantur, quam nunc episcopatus pravis ambitionibus appetuntur. ^e Sanctus papa Gregorius in libro de Cura pastoralis, cap. 8: ^f Tunc ergo laudabile fuit episcopatum querere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora pervenire. ^g Infra: ^h Ipse ergo sibi testis est, quia episcopatum non appetit, qui non per hunc, boni operis ministerium, sed honoris gloriam querit. ⁱ Ætas Lupi addiderat avaritiam ambitioni. Ea enim fuit Lupinorum temporum calamitas, ut sacerdotia passim pretio constarent, illeque cæteris vulgo præferretur, cui major pecunia erat in numerato, non qui majoribus studiis juvabatur et meritis. Vide Alcuinum in Confessione fidei, lib. III, cap. 36, et Joannem Saresheriensem, lib. VII Policratici, cap. 20

A oraculorumque cœlestium nescii, pecunia mercatum irent, humerisque suis velut gravem seque oppressuram sarcinam nolentes ac reclamantes nequaquam prorsus imponent. Verum ut ab his quo paululum deflexit nostra revocetur oratio, quod semel beatum Maximinum divinitatis immutabile consilium populo suo præficiendum decreverat, Agritio per ministerium revelatur angelicum, ut sibi eum ^e instituat successorem. Qui absque retractatione divino parens imperio, suis benedictionibus confirmatum, post se futurum designat pontificem. Nec multo post Agritius quidem momentaneam mortem sempiternæ vitæ felicitate mutavit, et in confessorum cœtum gloriosissimum commigravit, Idibus Januarii.

CAPUT II.

Sanctus autem Maximinus cum consensu sacrorum ²⁷⁸ ordinum totiusque plebis adnisi a vicinis episcopis pontificali est excellentia sublimatus. Jam vero quam strenue sit eo functus officio summi auctoris Hieronymi testimonio, qui aut contemporaneus ei, tametsi puer, fuit, aut proxime illius ætatem accessit, licet agnoscere. Namque his in præclaro Chronice opere, cum a secundo anno Constantinî, Constantii atque Constantis Augustorum, Arianam impietatem

^d Sanctis et eruditia. Quia nimirum oportet ut ii qui populum Christianum susceperunt pascendum sancti sint et docti, ut ex exemplo suo eum instruant et prædicatione. Vide notas ad epistolam 97.

^e Instituat successorem. Falsa est ista narratio, et miror Lupum id ex fabula retinere voluisse. Nisi si vir morum sui sæculi peritissimus, in antiqua historia parum versatus erat. Olim enim nemini licebat sibi eligere successorem. Concilium Antiochenum can. 23: ^f Episcopo non licere pro se alterum successorem sibi constituere, licet ad exitum vitæ perveniat. Quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse hujusmodi esse constitutum. ^g Exstat tamen exemplum in contrarium apud Eusebium in libro VII Hist. eccles., cap. 22, de Anatolio, quem Theotecnus Cæsareæ Palestinæ episcopus episcopum ordinatum successorem Ecclesiæ suæ despondit, amboque aliquantisper eandem Ecclesiam simul gubernarunt. Recte autem adnotat vir eruditissimus Henricus Valesius, qui longam Eusebio juventutem nuper restituit, hoc esse unum e vetustissimis exemplis coadjutorum, ut nunc vocant, episcoporum: ^h Qui cum, inquit, ab sublevandam episcoporum senectutem institui primum fuissent, reposte in consuetudinem versa, nulla necessitate id exigente, per gratiam et ambitionem creari cœpere, cui malo, ne longius serperet, remedium attulere Patres concilii Sardicensis. ⁱ At Marca in libro de singulari primatu Petri, dum adnotat Petrum et Paulum simul rexisse Ecclesiam Romanam, quamvis non ex æquo, ait eam ante Nicænum concilium fuisse in ecclesia disciplinam ut fas esset duos episcopos uni Ecclesiæ præesse. Longe diversum est istud a narratione Lupi. Neque enim ait Maximinum ordinari jussum ut Agritii senectutem sublevaret, sed ut successor esset defuncti: quod repugnat moribus veterum temporum. ^j Habet equidem sanctorum Patrum institutio, ^k inquit in epistola 44 Petrus Blesensis, ^l ut episcopi infirmis et senibus coadjutor addatur. Nam et Valerio Hipponensi episcopo adjunctus est Augustinus. ^m

præfati Constantii regis tultam presidio, persecuta exiliis, carceribus, et variis afflictionum modis primum Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos declarasset, paucis interjectis, sexti anni, si quæ forte fuissent, res memorabiles notaturus, *Maximinus*, inquit, *Treuerorum episcopus clarus habebatur.*

CAPUT III.

Hic si quis inspiciat insaniam Ariani principis tum quam maxime effervere facile intelligit persecutionibus, quæ viugo veris importabantur præsulibus, sanctum quoque Maximinum alacriter participatum, ac violatæ fidei non declinasse modo contagia, sed etiam assertorum ejus perversis ac violentis molitionibus obviassæ. Nec adeo fuerat operosum eas celementer penitusque subvertere, nisi merito execrabilis impietatis miserabiliter exacerati illius nefarii sceleris vel inventores vel defensores lumen rationis nequaquam admittere consensissent. Nam quis unquam, quæso, de consubstantialitate Patris et Filii vel per quietem sit ausus dubitare, nisi qui illam evidentissimam Dei sententiam surda præterierit aure: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x.) Unum enim dixit, tantum se profecto volens **279** intelligi quantum Pater esse cognoscitur. Scilicet mysterium baptismatis in nomine Patris et suo ac sancti Spiritus non aliter tradi jussisset fidelibus, nisi æque ut Patri sanctoque Spiritui, sibi quoque voluisset deferri. Verum quis illos ferret non minus stultos quam impios? Denique cum ipse Filius dicat, *Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem* (Joan. v), in tantam imperitissimi homines proruperant audaciam ut minorem Patre Filium esse contenderent. Hi callidis argumentorum commentis sua nitebantur astruere. Contra per Athanasium, atque Maximinum cæterosque propugnatores ac duces clarissimos apostolicæ doctrinæ semper superabat auctoritas. Laboriose mendacium exquisitis ornabatur sententiis. Per se satis decora, simplex veritas eminebat. Postremo potestas humana fortissimis bellatoribus turbulentum minaxque bellum conflaverat. Divina majestas animum, vires, arma, quibus illi vicerent, ministrabat.

CAPUT IV.

Ex his quæ præmissimus beati Hieronymi verbis, D etsi pauca sint, tamen satis Maximini sanctitas po-

* *Haud dubium quin Maximino.* Familiaris Lupi loquendi modus, ut diximus ad pag. 223.

Latebram præstare. Hic Lupum reprehendit illusterrimus cardinalis Baronius quod existimaverit tunc ad Treviros accessisse Athanasium cum fuga lapsus a Constantio imp. Constantini filio expetere ad pœnas. Jurene, an injuria, eum Baronius redarguat, non est mei similium pronuntiare. Illud tantum monuerim, locum Hieronymi paulo ante prolatum videri facere pro sententia Lupi. Ceterum Hilarius validum hinc telum adversus hostes Athanasii sumit quod ei communio reddita fuerit a Maximino, utpote qui, præter proprias virtutes, in excellentissima Trevirorum urbe episcopus erat. Sic enim ait in fragmentis: « Sed ignorasse vos negabit Athanasio, cujus damnationem a vobis Valens,

A terit æstimari. Sed eis ille non contentus rem intulit maximis meo judicio laudibus prosequendam. A quo, inquit, « haud dubium quin Maximino, *Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, cum a Constantio quaereretur ad pœnam, honorifice susceptus est.* O virum beatissimum, summisque principibus Ecclesiæ merito coequandum, qui regiæ potestatis injustum spreverit impetum, et cum periculo, si non vitæ, certe dignitatis, amplexus sit custodiam mandate divinitus charitatis. Fac enim **280** imperatorem furiam mente proditiōis præmia proponentem, si opinari potuisset fore aliquem qui, cum valeret, non solum Athanasium minime proderet, sed etiam studiose celaret, quas proscriptiones, quæ exilia, quæ tormenta minaturus fuisset, deprehensoque postmodum illaturus; et liquido apparebit quantum pondus justitiæ tibi debeat huic S. Maximini constantiæ. Profecto fiducia ex divinis eloquiis concepta docuit quatenus sit sæcularibus potestatibus obsequendum. Neque enim ipse Deus justa præcipientes contemnendi hominibus aut quemquam imperatores injusta jubentes audiendi potestatem fecit. Nam etsi præscripsit ut Cæsari quæ sunt Cæsaris et Deo quæ sunt Dei reddamus (Matth. xxix), quod tamen id citra violationem suorum fieri voluerit mandatorum Apostolus declaravit, qui dicturus *Regem honorificate, Deum time* (I Petr. ii), præmittendum curavit. Sed o nostri temporis mores degeneres! Omnes pene jam nervi pristini roboris conciderunt. Levibus terroribus fracta cessit constantia. Pluris pecunia quam justitia, æstimatur. Quis jam imperatoribus divinatorum præceptorum reserare salutarem severitatem non reformidet? Quis eis sua pericula zelo divini timoris accensus absque fuco adulationis aperiat? Ego plane non sum dubius, aut neminem, aut rarum nunc esse, qui si quemlibet, ut quondam magnus fecit Athanasius, iniquos motus imperatorum fuga declinantem videret, ei, ut Maximinus, gremium charitatis, Deo fisus, aperiret; imo latebram præstare vel remotissimus quisque refugeret; ne, dum alium tegere moliretur, semetipsum laqueis calamitatis exponeret. At Maximinus in celeberrima **281** eademque tunc regia civitate fortissimum excipiens Confessorem, dum ejus ingenue communicavit periculo, participium sibi peperit gloriæ sempiternæ

Ursacius, Saturninus exigunt, ab Osio, Maximino. Julio redditam communionem. » E diverso Sulpitius Severus hinc quoque Priscillianum ejusque socios in culpa fuisse ait quod Damasum episcopum Romanum et Ambrosium Mediolanensem, quorum ea tempestate summa auctoritas erat, sibi adversantes habuerint.

* *Regia civitate.* Id est Trevirensi, cujus magna tum dignitas erat ob sedem præfecti prætorio Galliarum illic a Constantino Magno constitutam. Itaque Lupus non tam respexit ad ætatem Maximini quam ad sequentia tempora. Treverim enim regiam civitatem postea fecit Maximus imperator circa annum 385, ut scribit Gregorius Turonensis lib. i, Hist., cap. 38.

CAPUT V.

Quanto autem studio pro conservanda integritate fidei excubaret, alias etiam demonstravit, cum * Agrippinae synodali evocato conventu, Euphratam episcopum, haeretica pravitate corruptum, cum his, qui frequentes convenerant, pontificibus gradu movit, ecclesiastica usque censura. Is enim insanis aecedens haereticis, Jesum Christum non esse verum Dei Filium praedicabat. Nec miraculorum gratia defuit sancto Maximino : quibus editis, suae praedicationis fidem tardioribus faciebat. Siquidem et caecis lucem infundebat optatam, et paralyticorum solutos artus in pristinum reformabat vigorem, et eos qui demonum pervasione humanam mentem exuerant, fædo prorsus liberabat. Quod si qui incredibile videatur, ex his quae multa ad ejus memoriam hactenus sunt, poterit confirmari.

CAPUT VI.

Erat ei sollemnis consuetudo sanctorum lustrare memorias eorumque opem summissis precibus flagitare. Cujus rei gratia cum Romam tenderet, opinatissimum confessorem Martinum convenit ; junctique ^b summi pontifices, divinis rebus intenti, laborem itineris non ut alii sentiebant. Illis itaque in ulteriora progredientibus, ^c forte asellum, qui sarcinas beatorum ferebat, ursus offendit, eumque protinus devoravit. Illic Maximinus in nomine **282** Domini feræ dicitur imperasse ut quia jumentum non abegerat, sed consumpserat, ipsa jumentum onus assumeret. Mira res

* *Agrippinae.* Intelligit concilium Agrippinense, quod habitum volunt anno 346, adversus Euphratam Coloniam illius episcopum Christi divinitatem negantem : quam synodum non haberemus absque Surio. Dubitare porro visus est cardinalis Baronius de concilii istius auctoritate, eo quod anno sequenti Euphratas, quem in ista synodo depositum Acta produunt, interfuisse reperitur synodo Sardicensi.

^b *Summi pontifices.* Maximinus nimirum Trevirensis, et Martinus Turonensis. Quid ais, Lupe? Martinum episcopum Romam profectum cum Maximino Trevirensi? Atqui Maximinus multis ante annis vacuam sedem fecerat, quam Martinus ad episcopatum perveniret, et diu antequam idem Martinus apud Hilarium episcopum Pictaviensem esset ; quod illi fuit initium claritudinis. Ea tamen fabula scripta reperitur etiam in Vita sancti Mansueti, Leucorum apostoli, quam vir illustrissimus Franciscus Bosquetus, episcopus Monspelienensis, edidit in parte II Historiarum Ecclesiae Gallicanae, pag. 35.

^c *Forte asellum.* Pax, vir eruditissime. Sumptum istud ex poetis illis fagmentis quibus conspurcatam fuisse ais Historiam sancti Maximini.

* *Paulinus.* Hic est celebris ille Paulinus Trevirorum episcopus, qui, ut in Fragmentis ait Hilarius, « indignus Ecclesia ab episcopis, dignus exilio a rege est judicatus. » Actum id in concilio Arelatensi anno 353, ut ex hoc Hilarii loco constat, itemque ex Sulpitio Severo in libro secundo Sacrae Historiae. Congregata fuerat isthæc synodus ut pax inter partes, Arianos nimirum et catholicos revocaretur ; vel, si id obtineri non posset, hi qui damnationi Athanasii subscribere recusarent, velut quedam catholica fidei contagia pellerentur. Jam enim damnatus fuerat Athanasius in synodo Antiochena, quæ legitima censebatur. Postulabant episcopi Ecclesiae catholice, « ut prius quam in Athanasium subscri-

A valde est, illam e vestigio successisse oneri, et quoad reversi ad locum qui Ursaria villa dicitur devenirent, subvectioni mansuetissime famulatam, ibi denique a sancto viro pristinam vagandi potestatem recepisse ; prius tamen licentia quemquam laedendi erepta. Verum quia, ut pravi sibi sunt graves, ita boni suo semper delectantur consortio, sanctus Maximinus beatum Martinum Treverorum urbem secum coegit invisere, suoque populo duplicata benedictionis revexit commercia. Ibi Martinus spirituales sibi filium Lubentium Maximino erudiendum commisit ; cujus ille parens voluntati, et cum sacris instituit litteris, et imposito gradu presbyterii, in vico qui Cubrino vocabulum est praefecit. Ipse autem, pie memor propinquorum, patriam repetivit ; B suorumque usus contubernio, non multo post ibi vita excessit, sanctorumque laborum suorum fructum cumulatam mercede a Domino est consecutus.

CAPUT VII.

Succedens in episcopatu ^d Paulinus, qui fidei suae veritatem exilii perpersione firmavit, communicato cum clero et populo Treverorum consilio, sanctum Maximinum ab Aquitania, ubi situs fuerat, revehendum constituit. Itaque facto agmine clerus populusque Aquitaniam versum tendentes, emensis prolixis viarum spatiis, tandem haud longe a loco ubi ille claudabatur thesaurus admodum fatigati substituerunt. Ibi cæteris corpora curantibus, quidam seniorum prostratus humo Domino **283** supplicabat ut

C bere cogerentur, de fide potius disceptarent ; nec tum demum de re cognoscendum, cum de persona iudicium constitisset ; » ut scribit Severus. Alioqui enim timendum erat ne doli mali exceptio obijceretur inimicis Athanasii, si adeo pervicaciter urgerent illius damnationem, ut de solo Athanasio agi videretur in hac causa, non autem de doctrina ejus. Quam exceptionem, ne quis eam me comminisci putet, postea nostris ingesserunt Orientales in epistola scripta ad legatos synodi Ariminensis, quæ edita est in Fragmentis Hilarii ; in qua sic loquuntur de Aetio haeretico : « Dolus autem hic praeparatur, ut Aetius auctor hujus hæresis ipse potius quam hæc impie dicta damnetur, magisque in hominem quam in doctrinam sententia lata esse videatur. » Subdit Severus : « Seu Valens, sociique ejus, prius Athanasii damnationem extorquere cupiebant, de fide certe non ansi. Ab hoc partium conflictu agitur in exilium Paulinus. » Quod non ita intelligendum est ac si iudicio synodi Paulinus in exilium actus esset. Revocanda sunt hæc Sulpitii Severi verba ad sententiam verborum Hilarii, ut scilicet intelligamus tum demum Paulinum ab imperatore Constantio pulsatum esse, postquam episcoporum iudicio damnatus fuerat. Expulsio enim a civitate, quæ poena secularis est, pertinet ad principes, non autem ad episcopos. Verum non adeo prompta futura erat executio sententiae synodalis, nisi principalis auctoritas vim ecclesiasticae constitutioni addidisset. Consensus enim principis visum fuisse quandoque necessarium ad hoc, ut valida esset depositio episcopi, ostendit exemplum episcopi Augustani. Hunc enim Theodoricus Italicae rex honori pristino restituit, ita ut *jus haberet episcopatus omne quod habuit*, ut est apud Cassiodorum lib. I Var. epist. 9. Sic Lotharius imp. in causa Ebbonis Rhemensis, apud Flodoardum.

illius exoptabilis loci, quem ipse cum sociis penitus ignoraret, aliquod mereretur indicium. Vix orationis verba finierat, cum puer gregem ovium sequens, nomine beati Maximini a jurative assumpto, ovem, si quo ipse nollet, accederet, ictu repellendam minatus est. Hic senior stupefactus, ubinam, quem nominasset, Maximinus requiesceret, percontatur. Atque puer vicissim quisnam esset qui tam clari viri memoriam nesciret admirando perquireas, postquam rescivit aliunde adventantes, eos ad locum desideratum usque perduxit. Ita illi laudantes Deum beatumque Maximinum, etiam angelica revelatione certiores effecti sunt, illic ubi monstratum fuerat, invenendum quod quaerent. Verum custos ecclesiae, suspicatus id quod evenit, ut eadem ecclesia excederent qui advenerant, et eventum rei celaverant, imperavit. Mox celerrima fama rem dissipante, immanis excitata manus Aquitanorum Treveros moliebatur loco arcere; potuissetque committi facinus pessimum, ni Treveri Christianitatis fraternitatem opposcentes orandi tantum studio se convenisse firmassent. Aquitani Treveros sui timore perculos arbitantes, hinc remissi letitia, vino indulgent; et, quod erat consequens, somno graviore resolvuntur.

CAPUT VIII.

Interea beato Lubentio, cujus mentio facta est superius, imperat angelus ut clavem ecclesiae ad caput custodis accipiat, et absque strepitu ecclesiam introgressus exoptatum thesaurum asportet. Ille a cœtu aliorum presbyterorum adjuncto, **284** summa cum properatione paret; ac prospero comitante successu, clavis unde sumpta fuerat cito refertur, et catervis expectantibus quod tantopere cupiebant infertur. Treveris abitu maturantibus, Aquitani primo eos metu discessisse dicitant. At ubi rei veritatem comperiunt, magno coacto exercitu recedentes triduo insequuntur. Cumque intra mutuum conspectum uterque populus constitisset, Aquitani crebris coruscationibus tonitruisque atque frequenti emissione fulminum, quorum nihil Treviros contingebat, repulsi, non sine rubore ad propria redire. Treveris cœptum iter carpentibus, cæcus quidam spe recuperandi visus deduci se flagitabat ad fere-trum: cujus ut eum umbra tetigit, mox caligo inolitæ cæcitatæ abscessit. Ita unius incolumitate gaudium multi ceperunt.

CAPUT IX

Cumque ^a Mosomagum castellum pervenissent,

^a *Jurative*. Id est, iurans per Maximinum. Adeo porro magnifica est isthæc narratio, ut non arbitrer posse reperiri fabulam lepidiorem.

^b *Facinus pessimum*. Imitatum istud videtur ex Sallustio in Catilina: «Eo die, post conditam urbem Romam, pessimum facinus patratum foret.» Sic apud Tacitum in libro primo Annalium: «Cum occisus dictator Caesar, aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur.»

^c *Cætu aliorum*. Quid ais? Tantam fuisse presbyterorum multitudinem, ut cætus esset? Faciles videlicet tum erant episcopi, et multos presbyteros ordi-

A paralyticus quidam beato Maximino sanandus offertur. Nec irrita vota fuere fidelium. Namque sine dilatione optatæ redditus sanitati speciosissimum spectaculum intuentibus præbuit. Utque gratiam referre viderentur ejus loci habitatores, ecclesiam Deo sub honore beati Maximini, ubi ejus sacre reliquie fuerant positæ, condiderunt. Evogium vocatur castellum, ad ditionem jam pertinens Treverorum. Hoc ingressis exsequiarum bajulis, quædam femina maligno spiritu obsessa quaerebat quid ita Treverorum populus beatum illum Maximinum deportasset, cum ei possent sufficere sancti Dei Eucharius, Valerius, et Maternus, necnon Agritius, quos dæmones ut violentos **285** paterentur tortores. Nec diu teterimus hostis misere infelicitate letatus est. Siquidem post præmissas voces, meritis beati Maximini exire compulsus, ludibrii sui potestate privatus est. Inde ad castellum quod Ardonis dicitur sancti perlatis reliquiis, duo accedentes leprosi, jam quantum valeret Maximinus felici fama edocti, ejus imploravere credula mente suffragium. Nec spes eos sua feseellit. Denique mox divinam experti medicinam, adepti sunt integram sospitatem.

CAPUT X.

Tot ac tantis divinis celebratis miraculis, Treverorum quondam pontifex Maximinus, tunc autem apud Deum certissimus jam patronus, urbi quam olim rexerat propinquabat. Jam vero vix credibile fuerit, quanta tunc ad eum multitudo confluerit. Obviam præsul tota se civitas effudit, rusticorum ex agris frequens turba convenit, multi quoque ex vicinis urbibus concurrerunt. Compulerat hæc agmina in unum veneratio Maximini, quæ Paulinus totius signifer pietatis sua gloriosa decorabat præsentia. Cremabantur thymiamata pretiosi odoris, cereorum copia resplendebat; distipetæ sacrorum ordinum acies, festiva cantica personabant. Ita exceptum deductumque sacratissimum Maximinum insignis confessor Paulinus in ecclesia beatissimi Joannis evangeliste magnifice sepulture tradidit. Huc postea cæcus quidam a nativitate, ex territorio Beneventano deductus, Creton vocabulo, monitum se a principe apostolorum Petro, dum Romæ spe recuperandi luminis moraretur **286** apud ejus memoriam, fatebatur, ut Belgicam Galliam peteret, ubi sanctus requiesceret Maximinus, quod illius meritis possent ei optatæ sanitatis gaudia provenire. Qui peregrinus, venit ad locum; et dum custodi narrasset

nanabant absolute. Vides, lector, quam fœde contaminata sit hæc historia.

^a *Mosomacum*. Villam dioceseos Rhemensis ad Mosam fluvium, cujus mentio exstat apud B. Remigium in epistola ad Fulconem episcopum: «Fas ergo fuit, inquit, ut illicitis ordinationibus tuis a te credideris occupandam loci Mosomagensis Ecclesiam, quam Metropolitanis urbis Rhemorum sub ope Christi sua semper ordinatione rexerunt.» Mosomagensis pagi, in quo situm Duziacum, meminit Hincmarus in Vita Remigii. Postea Mosomum dictum est quod olim Mosomagum; ut apud Flodoardum, Gerbertum, et alibi. Vulgo *Mouson*.

ecclesiae, nomine Gosberto, ad sepulcri penetralia A intromissus, ibi se confestim lucis commercium repperisse miratus est. Poterat beatissimus Petrus caeco summa facilitate quod petebatur praestare, verum gloriam miraculi transferre, ad Maximinum maluit, ut meritorum ejus evidenter cunctis panderet qualitatem.

CAPUT XI.

Præterea in crypta ubi ossa venerandi pontificis condita fuerant interjectu temporis aqua in latitudinem unius cubiti excrevit; dictuque mirabile, ita sepulcrum omne suo ambitu cinxit, ut tamen ab ejus crepidine absistens, non parvum intuentibus stuporem injiceret. Igitur venerabiles episcopi ^a Hildolphus, Clemens atque Gosbertus, convenientes in unum, et quod venerat, diligenter examinantes, ^b transferenda B beati viri ossa ex memorata crypta, et in loco ubi nunc sunt sita judicare ponenda. Quod quoniam ex divina voluntate decreverant procedens exitus indicavit. His, ut opinor, non inconvenienter adjicitur quod quædam femina, Franca natione, domique nobilis, Rodora vocabulo, cui tibiam atque pedem humor. noxius arefecerat, ad memoriam beati viri accessit; ibique preces magna cum obstinatione continuans, ita ut a suis ad desperationem obtinendæ sanitatis impulsâ ut inde recederet moneretur, ^c 287 diu desideratam sanitatem stupentibus cunctis recuperavit.

CAPUT XII.

Jam vero illud quam est mirabile quod ^c Carolo C principi obtigit? Namque is cum longa febrim vexaretur molestia, et cibi potusque fastidio vitæ periculum incurrisset, ei beatus Maximinus capienti somnum apparuit, utque se ad suam abeuntem sequeretur memoriam demonstravit. Exspersus Carolus satellitem qui sibi forte assidebat percontatur si viderit beatum Maximinum, qui secum paulo ante contulisset sermonem. Illo vero negante, Mædo, inquit, foras egreditur, atque imperavit ut se continuo sequeretur, apud ejus tumulum salutis compos futurus. Ita illo lectica deportatum et in soporem resolutum sanctus Maximinus iterum alloquitur, seque pro illo Domini postulasse clementiam ostendit, illum vero ne se ultra dedat vitis admonet. Mox igitur ut evigilavit Carolus, exsurrexit; et pro votis promissis in sacrarium secessit, sibi que offerendos cibos poposcit; qui triginta diebus proximis,

^a *Hildolphus*. Sive Hildolfus Trevirorum episcopus, qui sub Pippino rege floruit. Exstat ejus Vita apud Surium tomo IV, ex qua apparet virum fuisse sanctissimum: quod etiam docet Richerius monachus in libro primo Chronici Senoniensis. Et aliusque nonnullis partium illarum episcopis Stephanus III ^c commisit vices suas ad experiendum actus, virtutes, et gesta ac miracula sancti Swiberti, ad canonizandum ipsum sanctum, ^c ut ad Rixfridum episcopum Trajectensem scribit S. Ludgerus episcopus Monasteriensis. Factus est autem Hildolphus Trevirorum archiepiscopus jussu Pippini regis, ut deserte tradit ejus Vitæ scriptor: ^c Mox fama, inquit, in

sumendorum alimentorum sibi possibilitate sublata, vix vitam solius aquæ haustu retinuerit. Escis itaque sumptis, amissas redire vires persensit; hujusque non immemor beneficii, cœnobium sancti Maximini prædiis auxit: quorum unum Patriosala, aliud Wilmari ecclesia, tertium Comiciacus vocatur. Sancto autem Petro Andacianam obtulit villam.

288 CAPUT XIII.

Apud sæpeditam memoriam etiam duæ feminae, quarum altera Weltrudis, altera dicebatur Elithildis, olim manuum atque pedum debilitate intiles, interventu gloriosissimi confessoris communia receperunt officia. Vir quidam oriundus Friso, cui nomen Albo fuit, se suamque substantiam beato Maximino donavit. Quo facto, cum fratrum utilitatibus desudaret, necesse fuit ut negotiandi gratia transmarinam peteret regionem. Ita classi sex navium sociatus, ingressus est mare. In altum autem cum processissent, tempestas repente oborta easdem sex naves quassavit, ac undæ tumentes protinus solutas involverunt. Hoc Albo deprehensus necessitatis articulo, nautas hortatus est ut secum sancti Maximini suffragium implorarent. Quibus, ut par erat, id submisit agentibus, Albo virum instar solis splendorem et supra mare non infusus pedibus ambulantem subito asperit: qui fiduciam confidenti resumere ^c ubens, cum formidinem voce pepulit, tum etiam sua præsentia tranquillitatem reduxit. Sic facti ^c reduces, auctori tam manifestæ salutis Deo sanctoque Maximino laudes cum summa exultatione fuderunt. Maxima sunt et Deo, qui per servos suos operatur, digna miracula, atque celebri præconio ad posterum transmittenda. Verum illud scrupulosius est considerandum, quod præter tantam ubertatem virtutum, perinde quasi speciali gratia, fugandorum dæmonum potestas beato Maximino permissa est. Quod ex consequentibus facile apparebit. Dixerint hinc melius alii, quos vitæ sinceritas cœlestium fecit conscios ^c 289 arcanorum. Cæterum meæ tenuitati videtur hunc virum ea causa illud privilegium meruisse quod dum communem ageret vitam, ab his præcipue fuerit vitis alienis quibus apostatæ spiritus elegerunt inconvertibiliter mancipari, superbia videlicet et invidia, æquumque visum fuisse divino consilio ut qui superbiam humilitate dejecerit, invidiamque charitate contriverit, dominum possideat

aula regis Pipini patris Caroli Magni percrebuit; atque ex ejus sententia Hildolphus archiepiscopatu dignus declaratur, et ad id dignitatis assumendus diffinitur.

^b *Transferenda*. Hujus translationis meminit etiam auctor Vitæ sancti Hildolphi his verbis: ^c Hic inter cetera magnifica opera sua quæ gessit, corpus sancti Maximini præsulis Trevirensis a loco quo eum sanctus Paulinus Aquitanus sepelierat in eo quo nunc veneratur translulit.

^c *Carolo principi*. Cni Martello cognomen fuit, Pippini regis, cujus paulo ante meminimus, patri.

illorum qui suo depravati arbitrio, ad memoratas A virtutes nunquam aspirare consentiant.

CAPUT XIV.

Itaque rex Pipinus Magni Caroli genitor quemdam suum clericum, qui Brunchio vocabatur, impuris obsessum spiritibus, per Hellarium archidiaconum ad tumulum beati Maximini destinavit. Is per diversas reliquorum sanctorum fuerat circumductus memorias, nec illa horribili passione meruerat liberari. Porro ut beati viri limina tetigit, illico purgatus, Dei circa se clementiam glorificare et sancti Maximini potentiam cœpit prædicare. Idem Pippinus denuo Hericicum genere Alamannum eadem passione laborantem qua supra direxit : quem cum catena vinxissent, eamque per facile alienis viribus confregisset, vix altera cohibitu clarissimo confessori obtulerunt curandum. Ita diu fratribus pro miseri ereptione certantibus, quadam die, cum rem divinam agerent, ille confracta catena prorupit se ad tumulum sacri antistitis; et : « Non videtis (inquiens) adversarios qui me sibi vindicaverant ut in fugam versos beatus Maximinus persequitur. » Hic ei finis processit 290 insanie. Ejusdem Pippini regis ex filia nepos, nomine Cunibertus, atrociter a dæmone vexatus, multis ante locis circumcisis, ultimo ad sanctum virum perductus, tandem ab ea peste purgatus est.

CAPUT XV.

Et ut a singulis ad turbam liberatorum transeamus, quondam ad festivitatem beati pontificis (siquidem C

tunc majorem solito depromit potentiam) triginta septem homines oppressi a dæmonibus confluerent, qui omnes eodem die curati sunt. Ex eorum numero feminam illam fuisse accepimus quæ ferebatur quadraginta septem annis polluto subjecta spiritui. Hac tandem tam diutina exclusus possessione, ipse vero cruciandus igni, simulatum oculis astantium obijcit incendium, ita ut putaretur tota domus conflagrare; ac digno se odore, hoc est sulphureo, templum respersit. Jam speciosa suæ præsentis meritis monumenta præclarus ille angelus dereliquit. Sequenti anno, eadem solemnitate, viginti et duo mundati sunt. Porro tertio anno tredecim a sancti viri cœnobio salutis gaudia retulerunt.

His, ut arbitror, legere volentes satis superque B instruximus quam efficax in sacratissimo viro pelendi spiritus perditos sit gratia et emineat semper potentia. Cæterum si velimus et ac et multiplices aliarum virtutum specie quoties floruerit usque ad hunc annum, quo scribimus, hoc est, ab incarnatione Domini octingentesimum tricesimum nonum, styli officio designare, nec modum libri tenebimus, 291 et erudito lectori minus erimus grati, dum similia frequenter narrabimus. In fine igitur nostri opusculi in commune beati Maximini clementiam flagitemus, ut qui subinde ab aliis infirmitates depulit corporum, multo magis liberare nos dignetur a languoribus animarum, ostendens etiam in hac parte quantum prævaleat; quo nunc peccatorum veniam consecuti, quandoque illius gloriam conspiciere, C gaudentes etiam propria sorte, mereamur. Amen.

292^a VITA SANCTI WIGBERTI

ABBATIS FRITZLARIENSIS.

AUCTORE SANCTO LUPO

Reverendissimis b abbati Buno, cunctisque fratribus ejus, Lupus plurimam hospitalem.

Cunctanti mihi, viribusque propriis diffidenti, ut vitam sancti Wigberhti stylo coner prosequi, vestra dilecti patres, extorsit instantia. Et æquum fuerat ut in obstinatissima negatione persisterem, quando ad id quod me imparem tantæ materiæ tenuitas deficit ingenii accessit ut hoc opus a vobis eo potis-

simum tempore quo essem occupatissimus peteretur, ni me charitas, remotis gravissimis necessitatibus meis, ut vestræ voluntati morem gererem compulset. Siquidem huic qui pareat, suis neglectis, interdu frateris prospicit commodis. Igitur succubui vestro imperio. Cæterum divinæ erit clementiæ et intercessionis beati viri, cujus gesta ex aliquo parte contingere statui, ut digna memoria digno sermone

a Hanc sancti Wigberti Vitam debemus erudito viro Joanni Busæo, presbytero e societate Jesu, qui illam anno 1602 Moguntiz edidit cum epistolis Hinemari.

b Abbati Buno. Sive Bruno, qui per eas tempestates monasterium Herveldense regebat, obiitque anno 846, ut scribit Lambertus Schafnaburgensis, qui prius fuerat monachus Herveldensis. « Brun, inquit, abbas Herveldensis obiit, cui Brunwart successit. » Antea autem, una cum Rabano abbate Fuldensi inchoaverat ædem sancti Wigberti apud Herveldiam, ut idem Lambertus tradit ad annum 831. « Brun et Raban abbates fundamentum ecclesiæ

sancti Wigberti foderunt vi Idus Julii, secunda feria. » Infectam eam reliquit Buno : quam postea perfectam Rabanus, ex abbate archiepiscopus Moguntinus, dedicavit anno 850, ut fidem facit idem auctor : « Dedicata est, inquit, ecclesia sancti Wigberti vi Kal. Novembr. a Rabano Moguntiacensi archiepiscopo. » Buno autem, ut id quoque dicamus, clarissimis natalibus ortus erat in Suevia, monachusque primum sub Bangolfo abbate fuerat in monasterio Fuldensi, et anno 838 interfuit dedicationi monasterii Hirsaugiensis, ut docet Trithemius. Non injuria ergo Vitam istam Buno abbati et monachis Herveldensibus inscripsit Lupus.

scribantur et quæ clarissima sunt qualitate suis sensibus incultis deformata non horreant. Nec vero cuiquam hæc ideo iudicentur infirma quod octingentesimo trigesimo sexto anno Domini incarnationis, indictione autem quarta decima, **293** præsens opusculum cudens, ante nonaginta annos acta repetere videar, cum profecto, si vel leviter est eruditus, non ignoret Sallustium Crispum Titumque Livium non pauca quæ illorum ætatem longe præcesserant partim auditu, partim lectione comperta narrasse, et, ut ad nostros veniam, Hieronymum Pauli sui Vitam, quæ certe remotissima fuerat, litteris illustrasse, et antistitem Ambrosium virginis Agnes passionem, cui profecto contemporalis non fuerat, editam reliquisse. Neque nova hæc est, et quæ sola deprecationis egeat, majorum negligentia, scilicet tanti viri facta non esse mandata memoriæ, cum non ab his modo qui haud longe ante nos vixerunt, verum ab eis etiam qui quam longissime præcesserunt, gravissima quedam suppressa cognoscamus. Proinde cur mihi fides derogetur non video, cum, si culpa fuit hactenus virtutes hujus eximii viri litterali non comprehensas officio, ac profecto me exuo, nihique præterquam firmissime vobis comperta mihi quodammodo assignata legere volentibus præbeo. Id autem a periti benevolentia lectoris obtinuerim, ut sicubi Latini sermonis lenitas hominum locorumve nominibus Germanicæ linguæ vernaculis asperatur,

* *Sed historiam.* « Historia enim quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur. » (Plinius, lib. v, *epist.* 8.)

† *Indigenas.* Habita videlicet ratione præsentium temporum, et quia zelo Lupi Latine linguæ puritas nullum descenderat. Aliqui enim indigenæ hi sunt qui ante omnem hominum memoriam certis in terris habitaverunt, minimeque aliarum gentium adventibus et hostiliis mixti sunt, ut monuit Tacitus in libello de Moribus Germanorum. Et in Agricola, ubi loquitur de Britannia, indigenas opponit advectis. Itaque si stricto jure agamus, Anglo-Saxones non erant indigenæ, sed advecti. Classibus enim advecti erant, ut patet ex Beda et cæteris scriptoribus Anglis.

‡ *Wrtigernus.* Cum undique a cælo, et ab Oceano, tum etiam a terra, nimirum a piratis et prædonibus, gravissimis malis affecti essent Britanni, « Placuit omnibus (inquit Beda lib. i Hist. Angl., cap. 14.) cum suo rege Vortigerno, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent, quod Domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra improbos malum, sicut evidentius rerum exitus probavit. »

§ *Consistendi loco.* Hic Lupus transcripsit Bedam, cujus ea sunt verba in capite 15 ejusdem libri: « Anno ab incarnatione Domini quadringentesimo quadragesimo nono, Martianus cum Valentiniano quadragessimus sextus ab Augusto regnum adeptus, septem annos tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata a rege præfato, Britanniam tribus longis navibus advehitur, et in orientali parte insulæ, jubente eodem rege, locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, suscepit. Inio ergo certamine cum hostibus, qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpserunt Saxones. Quod ubi domi nuntiatum est, simul et insulæ fertilitas, ac segnitia Britonum, mittitur confestim illo

A modice ferat, ac meminerit non carmen me scribere, ubi poetica licentia nonnunquam nomina mutilantur, atque ad sonoritatem Romani diriguntur eloquii, vel penitus immutantur, * sed historiam, quæ se obscurari colorum obliquitatibus renuit. Verum jam propositum ordiamur.

294 CAPITULUM PRIMUM.

Qualiter Saxones facti sint incolæ Britanniae insulæ.

† *Indigenas Britanniae,* qui Angli-Saxones appellantur, ab eis qui Germaniæ septentrionalem tractum incolunt Saxonibus originem ducere documentis approbatur. Namque Britannorum quondam rex † Wrtigernus frequenti bellorum incendio, suis pene copiis interceptis, a Germania consensu popularium suorum contrahenda curavit auxilia; accersitique ab eo Saxonum exercitus, trajecto mari quod Gallia Britanniaeque prætenditur littoribus, ‡ consistendi loco in orientali parte insulæ a præfato rege accepto, prælium mox cum * adversariis conseruerunt, et eos fuga impune fuderunt. Quod ubi suis ac simul ubertatem insulæ nuntiarunt, † validior manus armatorum illuc denuo missa est; ac sedes a Britannis ea conditione sortiti sunt ut illi quidem tuendæ patriæ solertius invigilarent, indigenæ autem stipendia militantibus penderent. Hac occasione magnam partem insulæ Saxonum vis brevi spatio temporis propriæ ditione subegit.

C classis prolixior armatorum, ferens manum fortiorum, quæ præmissæ adjuncta cohorti, invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui adveniant, donantibus Britannis, locum habitationis inter eos; ea conditione, ut hi pro patriæ pace et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenierunt autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Vitis. † Hactenus Beda. Prosper tamen, vir illorum temporum, non advocatos ait Saxones, sed tantum, « Britannias usque ad hoc tempus variis cladibus eventibusque laceratas, in ditionem Saxonum redactas esse » decimo octavo anno imperii Theodosii Augusti. Quæ verba dicere videntur Saxones vi Britannia potitos esse, et confirmant scriptum Galfridi Monumetensis, qui memoriæ prodidit Saxones applicuisse in Cantiam, ad Vortigernum accessisse, invitatosque adversus Pictos, victoriam Vortigerno peperisse.

‡ *Adversariis.* Id est Pictis, qui ob istam occasionem bellum Vortigerno intulerant, ut in libro vi, docet Galfridus Monumetensis. Vortigernus, nobilis Britannus, postquam Constantem ex monasterio abductum in throno collocaverat, occultis artibus ejus cædem procuravit: quæ peracta est a Pictis, quos ad custodiam principis evocaverat Vortigernus. Remoto Constante, Vortigernus regem se fecit; et tanquam particeps non fuisset cædis Constantis, custodes Pictos interficere jussit, munimento in præsens, exemplo in futurum. Id graviter et iniquo animo tulerunt Picti; gravissimumque ea de causa bellum excitarunt adversus Vortigernum, dum suorum cædem ulciscuntur. Sane fortuna pro Pictis stetit; donec advenientes, ut diximus, Saxones, afflictas Vortigerni res restituerunt.

† *Validior manus.* Decem et octo naves electis militibus plenas tum esse conductas narrat Galfridus lib. vi, cap. xii.

295 CAPIT. II.

De ortu sancti Wigberhti, et quod ob studium virtutum amatus fuerit ab omnibus in partibus illis.

Ab horum posteris, postquam se Christianæ religioni submiserant, beatus Wigberchtus, ab Anglis Saxonibus claram trahens originem, natalium seculari nobilitate merito virtutum longe transcendit. Ab annis etenim puerilibus adeo probitate morum enituit uti jam tum palam emerit fore ut tanta indoles magnum quiddam supraque communem prorsus mensuram divinitus, ut contigit, sortiretur; atque studiose sacris litteris institutus, ardentissimum amorem, nec minorem sane venerationem longe lateque gravitate sibi peperit singulari.

CAPIT. III.

De fama et honore illius, et brevis commemoratio sanctitatis et martyrii sancti Bonifacii.

Dumque felix illius ubertim spargeretur opinio, ad clarissimi viri Bonifacii aures usque nutu divino pervenit. Hic Bonifacius tantæ sanctitatis exstitit ut eum consensus omnium, non in Germania modo, ubi in agro dominico incertum studiosius an felicius, laboravit, verum etiam in Gallia et in aliis partibus orbis majorum per omnia gloriæ coequandum et constantissime credat et liberrime 296 fateatur. Fuit enim fidei Christianæ cum propugnator acerrimus, tum propagator vigilantissimus, nesciens aucupari favorem principum fœdissimis adulationibus, nec honorem seu rigorem ecclesiasticum mortiferis compendiis ac male dulcoratis refrigeriis

^a Bonifacii, archiepiscopi Moguntini, cujus multa mentio apud scriptores illius ætatis.

^b Enervare. Hic Bonifacium laudat Lupus, quod auctoritatem ecclesiasticam ausquam frangi permisit, eamque violari non consenserit a principibus, inter quos diu versatus est. Unde colligimus legitimos Lupo fuisse visos actus eorundem principum, quorum mentio est in epistolis Bonifacianis. In epistola porro tertia agnoscit Bonifacius nullam se muneris sibi partem attingere posse (erat autem legatus apostolicæ sedis), absque auctoritate Caroli Francorum principis. In epistola 42 auctoritatem congregandi synodos pertinere ad unumquemque principem in suo regno; ideoque synodum quamdam quæ a Pippino convocata fuerat, vocat synodum ducis occidentalium provincialium. In epistola 152 ait cupere se quidem sibi successorem constituere, verum id non posse fieri absque voluntate principis: Quia hoc, inquit, non videtur posse fieri, si contrarius princeps fuerit.

^c Martyrii coronam. Factum id in Frisia, ubi verbum Dei prædicabat, anno 754.

^d Arcescendum. Ex Anglia videlicet, ubi abbatibus honore fungebatur. Nam Wigbertum istum haud alium fuisse puto quam eum qui abbas fuit monasterii Nutsellensis in Anglia; sub quo Bonifacius monasticam vitam aggressus est, ut docet Wilibaldus presbyter in capite secundo de Vita ejusdem Bonifacii. Cumque voto simul et mente, inquit, Omnipotentis sibi adesse incessanter magna precum instantia suffragium postularet, tandem, divina cœlitus inspirante gratia, ad monasterium quod usque hodie Nutselle dicitur pervenit; et beatæ memoriæ Wiberti abbatibus, qui venerabiliter prædictum sub regulari disciplina regebat monasterium, spiritali litterarum diligentia provocatus elegit magisterium, etc.

^a Enervare. Ita, postquam se totum Deo devoverat, desudantem, novamque gentem Fresonum Ecclesiæ gremio consciscentem, invictissimum Christi militem gladio violare non verita rabies barbarorum, martyrii coronam fecit referri de prælio. Sed ut a quo paululum deflexit ad propositum revertatur oratio.

CAPIT. IV.

Quod ab eodem Bonifacio in auxilium prædicationis sit vocatus.

Idem Bonifacius, cum induxisset in animum incredulis aperire viam salutis, quique aberrassent in eam, cooperante Deo, reducere, non multo postquam in Germaniam venerat, beatum Wigberchtum, futurum in prædicatione solatio, diligenti arcescendum curavit industria. Atque ille sancto Bonifacio, imo Deo parens vocanti, quo tempore dux Francorum Carolus rerum potiebatur, inivit consortium sancti propositi. Quem beatus Bonifacius, ut par fuit, et excepit gratissime, et germana sibi charitate foederatum summa veneratione suscepit, quod, ut natu major, ille studiis flagrasset ante divinis.

297 CAPIT. V.

Quod monachis in Frideslar abbas sit constitutus.

Neque multo post ad amplissimum pontificalis gradum dignitatis Moguntiaci divina gratia provectus Wigberchtum sacerdotem ^c secundi ordinis cœnobio suo, cui nomen est gentili Germanorum lingua ^f Friteslar, magistrum præfecit, uti mona-

Tantum porro lætitiæ ex adventu Wigberti ex Anglia in Germaniam cepit Bonifacius, ut cum appropinquare eum intellexisset, obviam ei progressus sit ad multa passuum millia, ut ipse Wigbertus scribit in epistola ad monachos Glestingaburgenses, quæ est quinquagesima tertia inter Bonifacianas. Ex qua etiam illud discimus matrem Wigberti vocatum fuisse Teitan.

^e Secundi ordinis. Id est presbyterum. Neque enim assentior Christophoro Browero, qui in scholiis ad poemata Rabani adnotavit episcopatum Buri-burgensis procuracionem Wigberti demandatam esse a Bonifacio. Idque colligit ex eo Lupi loco, in quo Wigbertus vocatur sacerdos secundi ordinis, sacerdotem autem secundi ordinis eum esse qui alibi suffraganeus vel vicarius episcopi et archidiaconus dicitur: in quo errare Browerum adeo manifestum est ut necessarium non arbitrer his diutius immorari. Videndus tantum vir illustrissimus Petrus de Marca lib. II de Concordia Sacerd. et Imp., cap. 14, § 5. Lupi autem sensus hic est, Wigbertum, qui jam sacerdos erat secundi ordinis, id est presbyter, abbatem a Bonifacio constitutum fuisse in monasterio Friteslariensi. Nisi si Lupus abbatem vocat secundi ordinis sacerdotem, eumque qui jam abbas erat præfectum ait huic monasterio a S. Bonifacio, quod facile crediderim.

^f Friteslar. Celebre monasterium in Marca Saxoniæ, ad fluvium Adranam, conditum a sancto Bonifacio, velut munimentum adversus Saxones, implacabiles Hassonum hostes, et inimicos crucis Christi. Apud Friteslarium porro, ut adnotat Browerus in Scholiis ad poemata Rabani, primitiæ collectæ Hassonum Ecclesiæ: qui populi, ante Saxones, cum Thuringis ad fidem Christianam conversi, et in limite regni adversus Saxones, externos hostes, col-

stice illic religionis normam statumque componeret. Ibi cum ^a Megingo suo, qui postea culmen episcopale subiit, diu conversatus est, et laxam antehac ac fluidam fratrum conversationem ad normam suæ vite coercuit, qui procul dubio sanctarum Scripturarum regebatur auctoritate.

CAPIT. VI.

Quod ad ^b Ordorff jussu sancti Bonifacii transierit.

Cumque sacræ professionis illic studium longo imbissent usu discipuli, curamque magisterii quamplures, æmulando magistrum, concepissent, haudquaquam passus beatus Bonifacius tanti viri lumen unius loci tenebras prævia Christi gratia dispulisse, monitu paterno ad alterum compulsi migrare monasterium, quod Ortdorff nominatur. Atque ibi successu simili desudans, quæ perperam gerebantur corripuit; ac ipse absque diverticulo carpens arctam viam, quæ infatigabiles ²⁹⁸ quosque ducit ad vitam, catervam post se fratrum prospere traxit. Instructus enim Salvatoris exemplo, docenda prius implebat (*Act. 1*); quaque gradiendum moneret, præcedere consueverat.

CAPIT. VII.

Quod, iterum a Frideslar reversus, arctiori se vita dederit.

Itaque non frustra illic tritis aliquot annis, cum præter id quod senio gravabatur, ancipiti morbo subinde laboraret, nihil citra sancti Bonifacii gerere volens auctoritatem, enixissimis ab eo precibus, intima tamen humilitate conditis, ^c obtinuit ut ad prius revertens cœnobium, in eo quod superesset vitæ jam quasi seriatus exigeret. Ubi gratulantium fratrum receptus frequentia, veluti repuerascens atque juvenescens, rudimenta denique sanctitatis et arctissimi certamina-propositi diligenter aggressus, non emeritam ætatem, non tot superatos labores metiri consensit; verum oblitus præteritorum secundum Apostolum (*Philip. 3*), gaudiis intendit æternæ beatitudinis, quorum adipiscendæ dignitati nihil par in hac vita valet expendi. Et quamvis corpus illius morbo, sicut diximus, urgeretur, non patiebatur animus huic lautioris indulgentiæ sibi abstinentiæ frena relaxare. Non quod, si qui remissius consulant sibi, dum infirmantur, hos arbitretur culpandos; sed quod sponte a licitis temperando, ad promerendum Deum non parum quemlibet

locati, ut a sancto Bonifacio ejusque discipulis impigre exculsi sunt, ita Franco imperio militiæ strenuam operam navarunt.)

^a *Megingo*. Monacho tum Fritslariensi, postea vero Herbigolensi seu Wirzeburgensi episcopo post Burchardum. Fuerat autem, ante episcopatum, abbas monasterii Neustadiensis ad Mœnum, ut observat Nicolaus Serarius in notis ad epistolas Bonifacii Moguntini. Assentior vero eidem Serario, qui Magiagaoz, sive Megingum, cum esse putat qui alibi vocatur Megingozus, Mengozus et Megingaudus. Ei et Lullo Moguntino Vitam Bonifacii inscripsit presbyter Wilibaldus. Hujus episcopi Herbigolensis existant epistolæ tres ad Lullum archiepiscopum Moguntinum, editæ inter Bonifacianas, num. 80, 87 et 94.

A progredi suo Vas electionis confirmavit exemplo. Sicque observantissimus ²⁹⁹ charitatis, fratrum se contemperabat societati; ut verbis tamen inanibus obstinatissime abstinere, ac sacræ legis meditationem nunquam mente deponeret.

CAPIT. VIII.

Quod postulatus, non præstolando comites, visitare agros.

Hæc vero semper Wigberchto illi sollemnis fuerat consuetudo ut cum ^a fideli aliquo rogatus confessionem auditum pergeret, nec vitare congressus comitantium posset, non temere cum aliquo sermonem consereret, salutationibusve vacaret (quæ profecto, ut eleganter quidam sentit, nonnunquam ex occasione itineris, non studio funduntur obtinendæ ejusdam salutis), sed hinc speciale præceptum Domini retinens, seria salutis monita largiturus, morarum festinare impatiens. Ac sicubi conventum hominum offenderat, qui salutaribus indigeret consiliis, continuo, posthabitis temporalibus, quæ ad animæ perpetuam salutem conducerent ad medium deducebat; et variis alliciens legis divinæ sensibus auditores, ut scientissimus omnino medicus, animæ passionibus medebatur occultis.

300 CAPIT. IX.

De vite miræ magnitudinis ab eo ex ura plantata.

Illud etiam haudquaquam præterierim silentio, unde constantissima fama fidelium nec accita se suggerit. Namque dum quondam rem divinam de more faceret, incertum quo casu, vinum, sine quo sanguis Domini non conficitur, defuit. Hic ille festinus ecclesiam egressus, et sorte pendentem in vite botrum conspicatus, yellit, atque in calicem continuo liquorem manibus puris expressit. Quibus demum explicitis, unum reperit granum attritu illæsum: quod mox ante ecclesiam panxit, et e vestigio ad conceptum officium peragendum concessit. Eo finito, quidam sollicitior frater, qui quod paulo ante gesserat observasset, ex eo humiliter facti rationem quæsit. Tunc ille se deprehensum animadvertens: Si, inquit, opera mea Domino curæ sunt, intra novem annorum curriculum hic nimirum declarare dignabitur. Nec finem hujusmodi qui credebatur eventus non est consecutus. Siquidem tot ex eo D grano vitium propagines emeruerunt ut brevi occupato immodico terræ spatio, nixæque adminiculis

^b *Ortdorff*. Insigne monasterium in Thuringia, ad annem Or, V. M. P. ab Erfurt, ut in Topographia Germaniæ monuit Georgius Bucelinus. Conditum autem fuit a sancto Bonifacio, ut in ejus Vita scribit Wilibaldus cap. 8, his verbis: «Tunc etiam ecclesiæ repente instaurantur, et prædicationis ejus doctrina multiformiter emanavit; monasteriumque, congregata servorum Dei unitate et monachorum sanctitate, constructum est in loco qui dicitur Ortdorff, qui propriis sibi more apostolico manibus victum vestitumque instanter laborando acquisierunt.»

^c *Obtinuit*. Quippe monasterio abscedere non licebat absque permissu episcopi, præsertim ei qui abbas esset. Itaque ministerium suum a relicturus Wigbertus, licentiam receit a Bonifacio.

suo lapsu sedentibus gratissimæ porticus tecta præberent.

301 CAPIT. X.

Quali fine mundum reliquerit.

Perseveravit autem beatus Wigberchtus in præfato monasterio divinis ministrans præceptis, obli- quosque semper aversatus mores, quoad illum di- vina vocatio vinculis carnalibus liberaret. Sic gra- viori præcedente languore ad præsentis vitæ metas perveniens, a diem obiit, consorsque sanctorum effe- ctus est.

CAPIT. XI.

Quod avis pulcherrima super corpusculum ejus apparuit.

Verum hora exitus illius admirationis plena res oblit. Circumstantibus fratribus, visa est avis **B** quedam, specie pulcherrima, supra ejus corpusculum ter advolasse, nusquamque posthac compa- ruisse, quam fuisse indicium vitæ illius mundissimæ cunctis haud dubie constitit.

CAPIT. XII.

De multiplicibus signis ad tumulum illius patris.

Est autem situm corpus illius ante ecclesiam in conditorio nullius ambitionis, ibique per aliquot annos quievit, ubi vix credibile fuerit quot **302** quantisque hunc virum divina pietas illustraverit signis; quæ, licet incuria litteris allegata non te- neantur, passim tamen vulgata, necdum obsolescere. Atque ideo, brevitati studens, horum quedam nar- rabo. Meaque plane sic fert opinio longe digniora **C** miracula semper esse quæ Deus ad memoriam san- ctorum egentibus indulgere dignatur quam quæ illum per eos, quamquam sincere viventes, adhuc gravatos mole corporis, frequenter gessisse veraces nobis litteræ produnt. Adhuc tentari poterant ac quantulumcunque reformidare lapsum. De his totius jam casus expertibus hoc felicius quo solidius asse- runt. In illis favores non sine discrimine tole- rantur humani; in his, cum eduntur, titulus eorum sanctitatis ne suspicione quidem vanæ gloriæ ob- scurari potest.

CAPIT. XIII.

Quod metu Saxonum Hassones corpus ejus effoderint.

Verum ut quod polliciti sumus jam exsequamur, effera Saxonum gens, proprium transgressa limitem, in finitimorum se agros effuderat, et indigenas non satis fidentes propriis viribus in oppidum cui **B** Buriburch nomen est formidine sui compulerat. Qui conclusi, judicantes adhuc infirmum tenui murorum

^a *Diem obiit.* Anno 747 ut tradit Laubertus Schaf- naburgensis. Post ejus transitum Bonifacius episto- lam scripsit ad Tatwinum abbatem et præcipuos monasterii Fritlesariensis monachos, quæ est decima septima inter Bonifacianas, in qua præcipit quonam modo gubernandum sit monasterium. Inter eos vero ad quos scribit nominatur Wigberthus presbyter; ejus, ut arbitror, sunt epistolæ tres ad Lullum archiepiscopum Moguntinum inter Bonifacianas num. 85, 102, 110. Fallitur enim Serarius, qui epistolas illas scriptas putat a Wigberto abbate Fritlesariensi. Hic enim multis ante annis obierat quam Lullus

A instertitio salutem tueri, ossa beati viri ad sui mu- nimentum in oppidum transferenda curarunt, præ- sertim quod vererentur ne Saxonum insania vio- landi sepulcri sumeret copiam. Nec tamen ea trans- latio facile volentibus constitit.

303 CAPIT. XIV.

De difficultate translationis ejusdem.

Namque comitante immani multitudine, cum in vallem non adeo depressam ventum esset quæ exad- versum est oppido, ibique sacros cineres, paululum quieturi, deposuissent, ac mox quo cœperant conten- dere præpararent, mirabile dictu, gravatæ sunt quas hactenus detulerant reliquiæ, nec eas fuit loco mo- veri facultas. Hinc consternati, satiusque sibi du- centes extrema illic experiri quam in ancipiti patro- num relinquere, tandem instantissimis precibus Do- mini sententiam flectentes obtinuerunt, ac feretro summa relevato facilitate, voto potiti sunt.

CAPIT. XV.

De candela in fluvium demersa.

Fuit hoc etiam insigne miraculum, quod dum flumen Adranam trajicerent, amplissimam reveren- tiam crucibus ac vexillis necnon cereis ac laudibus congruis beati viri reliquiis exhibentes, matronæ cuidam rei novitate attonitæ candela e manibus ex- cidit ac penitus in fluvium mersa est. Certatim vero pluribus annitentibus recepta, quod secundum con- trariam elementorum naturam fidem videatur excede- re, haud obscurius ac prius flammaram reperta est globum effundere. **304** Verum enimvero nos, qui juxta naturam fieri quidquid Dei fiat voluntate in- dubitanter confitemur, sic non cessisse ignem aquæ videmus credibile quemadmodum igni in illis tribus pueris humana non cessit natura (*Dan.* 111).

CAPIT. XVI.

De eruptione oppidanorum et strage hostium.

Perlatis autem in oppidum beati viri pretiosis reliquiis, infesto Saxones agmine subsecuti, cœpe- runt oppidanos lacessere, eosque summa vi muni- tione detrudere. At illi, facta eruptione, sancti Wig- berchti suffragantibus meritis prosperrime congressi sunt; ac superiores inventi, plerosque adversario- rum armis fuderunt profligaverantque, multos plagis tardantes debilitarunt, omnes postremo salutem **D** sibi coegerunt fugæ presidio querere.

CAPIT. XVII.

Quod cælestis visionis majestate Saxones a perterriti, fugiendo vitæ consuluerint.

Qua repulsa Saxones irritatiores facti, et ignomi- succederet Bonifacio.

^b *Nullius ambitionis.* Id est modico, ejusmodi fuisse sepulcrum Ottonis imp. tradit Tacitus. Præ- clare Plinius lib. ix, epist. 19: « Impensa moni- menti supervacua est. Memoria nostri durabit, si vita meruimus. »

^c *Buriburch.* Oppidum in finibus Hassonom et Saxo- num, ultra fluvium Adranam, contra Fritlesarium, in edito montis jugo, ut monuit Browerus in scholiis ad poemata Rabani.

^d *Exterriti.* Non accedo opinioni Broweri, qui hi-

niam suam fugæ repetito certamine cupientes, ac victos prius victores ad unum delere, ipsa nocte cui tam crudelis negotii dies elucere sperabatur, incredibili repente percussus formidine, fusa cœlitus clarissima luce ambiri conspiciantur ecclesiam cuius memoria jam supra facta est, et per illius culmen **305** insignem quendam lineamentis quidem humani corporis circumscriptum, at valentiam dignitatemque mortalium longe præstantem, albis etiam vestibus amictum, hac et illac deambulare. Divino itaque nutu, et hujus visionis exterriti majestate, relictis impeditis et omnibus aliis necessariis, vitæ tantum consulere festinantes, ad fugam se de quo contulere.

CAPIT. XVIII.

De divisione prædæ.

Mane igitur oppidum egressi qui clausi hostium impetum morabantur objectu murorum, ut eos abissis, imo velut nudos cunctis vulgo dimissis effugisse compererunt, divinæ munificentiae gratulantes, adversariorum spolia viritim partiti sunt, inopinumque gaudium reverterunt.

CAPIT. XIX.

De homine paralyti perenni mulctato.

Neque ita multo post, cum iidem Saxones revertissent, instauraturi male toties experta certamina, unus eorum capit ignem, fomenta subjicit, ecclesiam conflagrare jam dictam molitur. Sed casso infectoque nisu, divina virtute per intercessionem sancti Wigberhti repulsus, conatibus vere sacrilegis digna retulit præmia, paralyti scilicet perenni mulctatus.

306 CAPIT. XX.*De raptore sensu et visu privato.*

Eandem etiam domum quidam ex illis exspoliare conatus, defracta janua irrupit, crucisque argenteam laminam affabre inauratam rapuit profanisque manibus nequaquam efferre cunctatus est. At confestim divina ultio insecuta ita hunc reddidit impotem sui ut brutum magis animal quam hominem duceret. Sic cum lamina circa ecclesiam repertus oberrans, quod sciens male sublegerat, juste ne-

storiam istam putat distingui debere ab ea quæ exstat apud Reginonem. Ego namque censeo hic agi de ecclesia monasterii Fritlesariensis, quam Saxones adhibito igne consumere tentarunt : quod patet ex cap. 23. itemque ex aliis ejusdem Vitæ locis. Rem gestam narrat Regino his verbis : « Anno Dominicæ incarnationis 874, rex dum illis paritibus (id est in Italia) pro hujusmodi negotio moram faceret, Saxones occasione accepta, postpositis sacramentis, in finibus Francorum impetum fecerunt, et usque ad castrum quod nominatur Buriaburg venerunt : quorum adventum incolæ loci persentientes, in jam dictam munitionem se receperunt. Igitur cum præfata gens sæviens cœpisset forinsecus villarum adificia concremare, venerunt ad quandam basilicam in loco qui dicitur Friedlsar, quam sanctæ memoriæ Bonifacius martyr consecravit, atque per propheticum spiritum prædixit quod nunquam incendio cremaretur. Cœperunt autem præfati Saxones omni in-

sciens reddidit. Sanctorum quoque reliquiæ, quas iidem asportaverant, in villa Gesmari, quæ non longe abest, repertæ sunt integræ.

CAPIT. XXI.

De ineffectiva potentia ignis.

Nec illud transierim, quod sæpediti Saxones adhibito igni et multiplici fomite, amica sane igni materia frequenter inculcatam domum illius ecclesie comburere conati sunt; sed interventu beati Wigberhti delusa est illorum insania. Siquidem tantum abfuit effectus ab eorum molitione ut præter in subjecta fomenta nil ignis ille valuerit quem furens manus adhibuerat barbarorum. Videres lignorum simplicem materiam, nec prorsus alumine oblitam, velut amoliri a se ignis potentiam, et cui prius esset obnoxia Dei voluntate vim resistendi inditam sibi ostentare mirantibus.

307 CAPIT. XXII.*Quod ecclesia ipsa nullis aqualoribus maculari valuerit.*

Saxonum post discessum pars haud exigua Hassonum (Hassones quippe dicuntur qui incolunt ipsum pagum) mundatum ecclesiam convenere, sordere illam quam gravissime ferentes, propterea quod Saxones equorum in ea præsepia fecerant, nihilque religioni detulerant. Verum introgressi nihil penitus quod esset verendum inveniunt. Ita sordium squa-lore divina virtus deteraserat. Nulla usquam vestigia immunditiæ totius resederant.

CAPIT. XXIII.

Hæc obtigerunt circa ecclesiam ante quam monumentum illius diu mansisse monstravimus. Cæterum postquam in oppidum ossa illius transposita sunt, ut unguentum pretiosissimum, quando est agitatam, gratissimos late spargit odores, ita viri hujus motæ reliquiæ ubertim miraculorum spiravere fragrantiam. Aperuit nimirum verus arbiter et intimus, labefacta jam humana conditione membrorum compage, cui quondam hæc regens beati Wigberhti paruerit spiritus, dignatus eum frequenter intra bideum triduumve collatione novem signorum.

D tentione certare adversus eandem basilicam quemadmodum eam per quodlibet ingenium igne cremare potuissent. Et dum hæc agerent, apparvere quibusdam Christianis qui erant in castello, simul quibusdam paganis qui in eodem erant exercitu, duo juvenes in albis vestimentis, qui ipsam basilicam ab igne protegebant; et propterea non potuerunt neque interius neque exterius ignem accendere. Interea nutu divino majestatis pavore perterriti, in fugam conversi sunt, nemine persequente. Inventus est autem postea unus ex eisdem Saxonibus mortuus juxta ipsam basilicam, flexis genibus, acclivis supra pedes, habens ignem et ligna in manibus et velut ore flaret ipsam basilicam cremare. » Eandem historiam narrat auctor Vitæ Caroli Magni, auctor Annalium Fuldensium, Eginhardus in Annalibus, Marianus Scotus, alii. Ejus vero paucis meminit Lambertus Schafnaburgensis.

308 CAPIT. XXIV.

Quod ex celesti admonitione corpus ejus ad monasterium Herolfesfeldt sit perductum.

At interjectis aliquot annis ^a Albuino præsul Fritislarensis ejusdem oppidi per quietem aliquis obversatus, qui se divinitus missum diceret ad monasterium cui est vocabulum ^b Herolfesfeldt, quo et ossa beati viri transferri præcepit. Id memoratus episcopus Lullo Moguntiacensis Ecclesie pontifici revelavit; isque rem ad magnum Carolum detulit, ac ejus assensum protinus impetravit. Ita, Lullo jubente, suffraganeus ejus Albinus tribus monachis præfati cœnobii, Ernusto scilicet, Baturicho, et Woffo, noctu sacros beati Wigberhti cineres tradidit clam perferendos ad monasterium. Siquidem id facere interitum veritus est, nè tanti viri populus amore devinctus fratres memoratos cæca seditione convexaret, vel quibuslibet injuriis incesceret, viribusque superior sibi tani insignis thesauri privilegium vindicaret. Non quo venerabilis præsul sancto Wigberchto diffideret, qui profecto suas ferentes reliquias tueri poterat intercessione; sed quod perquam scite perpenderit, quanquam manifeste Deus faveret, considerationem humani consilii, utpote justî, nullatenus posthabendam. Plenum est quippe Christianæ devotionis, quandiu habet homo quod faciat, non tentare Dominum Deum suum. Quod si cui hæc exauctorari posse videatur assertio, illud ei obverte-mus exponendum, cum Israeliticum populum Phrao **309** dimisisset, non duxerit eum Dominus per viam terræ Philistiim; videlicet ne forte pœniteret populum, si videret adversum se bella consurgere. Quem plane locum aliter transire sano nequaquam poterit intellectu, nisi in nostram concedens, imo majorum sententiam, ibi ostendi fateatur fieri debere omnia quæ consilio recto fieri possunt ad evitanda quæ adversa sunt, etiam cum Deus apertissime adjutor est. (Ex August. q. 41 in Exod.)

CAPIT. XXV.

De arca sepulcro ejus imposita.

Ergo præfati fratres munus amplissimum sibi ab episcopo traditum monasterio Herolfesfeldt celes ^c invexerunt, et a reliquis Dei servis illic exceptum, magnifice primo loco est in ecclesia conditum. Atque Lullus, annuente Magno Carolo, momentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum sanctorum visuntur, auro et argento

^a *Albuino præsul.* Qui et Witta vocatur alio nomine, et Wittana in epistola Zacharie pape ad ipsum data, in qua vocatur episcopus *Ecclesie Barbarane*. Hanc vocem explicat Serarius de Buriburgo, cujus episcopus fuisse ait Albinum: neque repugno. Ob hoc ergo erat episcopus oppidi Fritislariensis quod Fritislarium esset in diocesi Buriburgensi ac velut suburbium oppidi Buriburgensis. Sic archiepiscopus Narbonensis dicebatur olim *archiepiscopus Redensis*, quod Redensis pagus situs esset in diocesi Narbonensi. Sic Ausonensis episcopus vocabatur *episcopus Manresensis*, quod Minorissa seu Manresa sita esset in diocesi Ausonensi. Sic Helenensis vocabatur *Rossillionensis*, quod Rossillionis sive Rusci-

A necnon reliquis congruentibus metallis exornandum curavit, et id opus ad Idus Augusti complevit; ubi postea, divina exuberante gratia, magna et admirabilia signa claruere. Ex quibus, cum sint pene innumerabilia, hic pauca quædam subjungam, quorum consideratione metiatur cætera quisquis volet.

310 CAPIT. XXVI.

De curatione Huntheri.

Quidam egrotus eo usque ut in carruca in morem lecticæ instructa perduceretur ad memoratum cœnobium, ibi meritis beati Confessoris opitulantis, non utcumque revaluit, sed incolumitatem certissimam est adeptus; atque monastico hic habitu sumpto, obeundis cœnobii muneribus nequaquam se imparem gavisus est. Huic nomen Huntheri fuit.

CAPIT. XXVII.

De Burgwartio paralytico.

Alius quoque vocabulo Burckwart, viribus prope-modum totius corporis destitutus, ante limina sancti Wigberhti non parvo tempore jacuit, et tandem, succurrentibus ejus efficacissimis precibus, plena sospitate donatus est. Namque diu oblitto gradiendi officio recepto, etiam Romam oratum perrexit.

CAPIT. XXVIII.

De Sigeberto demoniaco.

Sed ne gratiam quidem fugandorum nequam spirituum huic suo probatissimo famulo Dominus **311** denegavit. Hac enim recentî memoria quidam correptus acerbissimo damone, Sigebraht vocabulo, ferreis manicis victus, miserabiliter attractus est, et, intervenu sancti Wigberhti, inimici violentia liberatus.

CAPIT. XXIX.

De Bertgero demoniaco.

Sic alter, Beratgar dictus, et maligno spiritu in belluinam mutatus ex homine rabiem, apud sancti hujus memoriam eadem horribili passione curatus est.

CAPIT. XXX.

De trimoda sanatione Ramnulphi.

Aliquis præterea oriundo Aquitanus, cui nomen erat Ramnulpho, ab ineunte mutus ætate, surdusque, et pene ad faciem pecoris in alvum pronus, D hue perductus, maximo rarissimoque miraculo affatum repente obstructarumque aurium sortitus apertionem, etiam secundum prærogativam hominis, ad

nonis, oppidum ea in diocesi situm esset, et quia comitatus Ruscinonensis constituit maximam partem dioceseos Helenensis. Et sic de cæteris.

^b *Herolfesfeldt.* Quod postea vocari cœpit Herveldia. Lambertus Schafnaburgensis ad annum 844: « Ludovicus venit ad Herolfesfeldt n. Kal. Novembris; et privilegia monachis dedit, suoque sigillo munivit. Monachi quoque ejusdem Herveldensis monasterii reconciliati sunt cum Otgaro archiepiscopo. »

^c *Invexerunt.* Tempus illius translationis non est adnotatum a Lupo. Browerus tamen eam contigisse putat haud multo post Saxonum incursiones, id est circa annum 780.

intendum cœlum erectus est. Ita triplici enim hac debilitate confictatus, totidem se humani usus compendia subito meruisse miratus est.

312 CONCLUSIO OPERIS.

Hæc inchoata, ut voluistis, quam absoluta oratione direxi; qua neque commentitium aliquid ex-

A trinsecus addidi, et quæ vestra solertia jussit inserenda servata tramite veritatis expressi. Quæ beatus confessor Christi Wigberchtus utinam pio prosequatur favore; ac vobis, qui ministrastis materiam, una mecum, qui hanc in aliquam redegei formam, intercessionis vicem compensare dignetur.

B. SERVATI LUPI

FERRARIENSIS ABBATIS

HOMILIAE DUE IN SOLEMNITATE S. WIGBERTI.

313 HOMILIA PRIMA.

Gaudete et exsultate in Domino, dilectissimi fratres, qui devotis mentibus ad solennia sancti Wigberti convenistis; et Dominum Jesum Christum multimodis devotissime collaudate, qui nunquam dereliquit sperantes in se, sed misericorditer nobis in hoc miserrimo mundi ergastulo constitutis patronos pro nobis laudabiles ad intercedendum procuravit; quatenus per hos Christianæ religionis imbuti, ferculisve satiati cœlestibus, spem cœlestium præmiorum jam habere possimus, si illuc corde et opere sequamur. Ipse quoque Dominus noster Jesus Christus, omniumque creator sanctus, omnes sanctos condidit; et nullus unquam per se fit sanctus absque Dei largi providentia. Ideo quippe, sicut in sacris legimus Scripturis (Luc. 11), ab Abel protomartyre usque nunc glorificat sanctos et electos suos salutiferis in hoc mundo miraculis, qui mundialibus non fuerunt comprehensi illecebris; sed omni quidem conamine mentis et **314** corporis recte cogitando, atque ab omni iniquitate se continendo, diabolicis efficacissime resistebant suggestionibus. Quapropter divina exuberante gratia consortes et hæredes sunt angelicis in cœlo sediis, ubi nil ulterius desiderare queant, sed Domini Jesu Christi insatiabiliter visione ac consortio supernorum civium perfuantur. Et ideo, fratres charissimi, assumamus nobis divino suffragio arma et exempla illorum, qui per imaginabilem Dei adjuvamine fidem vicerunt regna transitoria, operati sunt justitiam, adepti sunt promissiones; et, sicut namque Dominus Jesus Christus veridica in Evangelio voce prædixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (Matth. v). Paulus sane egregius prædicator præmonuit ita

B dicens: *Non habemus hic manentem in cœnoso mundo civitatem, sed futuram bonis operibus inquirimus* (Hebr. xiii). Quamobrem namque oportet vobis, qui sincerissimam apostolorum fidem tenetis, ut in omnibus sagaci atque infatigabili mente, quantum quiveritis, illos imitari studeatis. Quia, sicut legimus in sacris paginulis, tanto accensi fuerunt apostoli amore Christi ut nec ullo modo tormentis, vel minis regum, necnon etiam persecutionibus infidelium ab illo possent evelli, sed firma fide et opere vel indissolubili charitate unanimiter perseverarent, donec divina ab hoc mundo vocatione cœlestia scandere meruerunt. Quid enim dicimus de virginibus? quia humanis non sufficit ingeniis de illis aliquid pro fragilitate carnis condignum scribere vel imitari, quibus fuit una fides, immutabilis amor, charitas una; eratque

315 illis virginitas carnis, corpus intactum; virginitas animæ, fides incorrupta. Et ideo vero, quia fuerunt piis in Christo Domino studiis adornatæ, virtutum palmas coronasque dignis acceperunt in cœlo præmiis. De martyribus quoque quid dicendum est? qui panniculis despectisque vestibus corpora ad tormenta tradiderunt terrestria, quatenus Deum dominatorem omnium habere et cum illo æternaliter regnare mererentur, respuerunt florigeros hujus mundi flores cum fallacibus curis quæ homines commentis suis ludificant, totisque viribus Dominum Christum dilexerunt, et propter hoc in cœlestibus thalamis regnant. De confessoribus, ex quorum collegio iste Dei famulus est, vel etiam omnibus sanctis legimus in divinis historiis omnes cum diversis ab hujus mundi calle tribulationibus cœlestia scandere; de quorum scilicet omnium sanctissima vita aliquid nobis imitandum est, inquantum humana suppetit fragilitas; quia ad imaginem Dei facti su-

* Homilias istas debemus Joanni Busæo, presbytero e societate Jesu, qui eas anno 1604 Moguntiae edidit in libro Paralipomenon. Lupi autem esse non aliunde constat quam ex conjectura ejusdem Busæi, qui ea de causa eas Lupo adjudicavit quod in codice Dominicanorum Moguntinensium Vitæ sancti Wigberti adjunctæ essent. Nos, tametsi nihil certi statuere poteramus, eas tamen hic desiderari nolumus, ut neque hymnos duos in festivitate ejusdem sancti. En

ipsius Busæi verba: « Quoniam ante biennium cum Hincmari epistolis editæ est Vita sancti Wigberti, quondam sancti Bonifacii, archiepiscopi Moguntini, socii, auctore Lupo Servato nunc placuit hymnos duos ac item homilias duas in ejusdem laudem ab eodem auctore, ut apparet, conscriptas addere, quas in vetustissimo ms. codice Dominicanorum Patrum in hac urbe Moguntina degentium Vitæ sancti Wigberti adjunctas invenimus. »

mus, sicut et illi. Et ideo siquidem altithrono Deo nostras impollutas imagines reddere debemus, sicut alibi dicit: Imago Caesaris reddatur Caesari, imago Dei reddatur Deo (*Matth. xxxii, Marc. xii, Luc. xi*). Si nos in comparatione illorum lutulentam pro sanctitate habemus vitam, tamen quippe in desperationem, quæ periculosa est, cadere Domini adminiculo non debemus, quia *universæ viæ Domini misericordia et veritas* (*Psal. xxiv*) suo fine distinctæ sunt. Etenim omnipotentis benigna atque ineffabilis voluntas nil discernit nisi illud quod iustissime convenit. Nemo vero de supra memoratis sanctis tam doctus [*leg. sanctus*] fuit qui summa non indigerit misericordia. Non enim ita ulli divinorum **316** honorum sufficiunt augmenta ut non semper amplius supersit quod mens armata divinis suffragiis et intelligendum desideret et gerendum. Quamobrem nemo de magnitudine iniquitatum suarum desperet, sicut alibi dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (*Ezech. xxxiii*). Sed tamen videlicet acceleranda est medicina conversionis ad Deum, ne tempus correctionis atque emendationis pereat tarditate atque negligentia, quia nemini nostrum ultima dies nota est. Ideoque veridicis Pauli sententias aures cordis accommodemus, ubi dicit: *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur armalucis. Sicut in die honeste ambulemus* (*Rom. xiii*). Nulla enim Domini nostri Jesu Christi opera misericordia vacant, quando homini et indulgentia consulit et castigatione; et misericorditer providet temporalem austeritatem, ne æternam iuste inferat ultionem. Et ideo nemo in hujus vite itinere torpeat, ne in patria amenissimum perdat locum. Idcirco qui Deum querit bona voluntate, in quo est summum bonorum omnium cuncta intra se bona perfectaque continens, nihil aliud querit nisi sempiternum in cælo gaudium. Queramus ergo Dominum, sicut beatus iste Dei famulus fecit, et propter hoc coram Deo et hominibus coronatur. Queramus illum armis cum quibus eum invenire possimus, Deum diligendo, proximumque amando, eleemosynam dando, ecclesiam assiduus orationibus frequentando, armisque semper diabolicis Domino donante resistendo, quia etiam per varios casus mortalis vita, quasi mundi orbita, concurrit. Nemo in hac vita gaudia habet cælestia. Sed ab initio mundi usque **317** huc multi deviaverunt per ignorantiam, quia inter multa turbulenta et fallacia Deum nosse et amare difficile est. Propter hoc faciamus sicut propheta dicit: *Querite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus* (*Isa. lv*). Querite igitur bonum sine fine, et persistite in reposito; quia veram etiam beatitudinem in summo Deo sitam esse necesse est, quod contradicere nullo modo potest. Neque enim fas est homini cunctas divinarum operationis machinas vel ingenio comprehendere vel explicare sermone. Veniet tempus quando ea que

A nunc specie gerimus rerum veritate capiamus. Hæc vero strictim breviterque attigimus. Cæterum quid felicius, quidve salubrius, quam servire Deo, qui mundum tantis gubernaculis regit, et omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire (*I Tim. ii*): quatenus sane, cum generalis adveniret dies, omnes læti pro bonis operibus, et Dei suffragio protecti, æternam beatitudinem una cum sanctis suis accipere mereamur.

HOMILIA II.

Restat igitur adhuc aliquid de sancto Wigberto brevi sermone narrare; qui tantis in hoc mundo beneficiis omnibusque Christicolis claruit, ut merito totus Christianus populus summa veneratione de solemnitate illius gaudeat; maxime namque nos, qui in suum apud Deum patrocinium hic et in futuro confidimus. Credimus **318** siquidem illum in præsentia Domini nostri Jesu Christi omnia posse impetrare de quibus illum piis devotisque poscit precibus, dum tanta in præsentia populi miracula sicut sæpe audistis, pro ejus laude nobilitavit. Videtis ergo, fratres charissimi, quanta humano generi gloria est Deum devota mente sequi, qui nunquam in tribulationibus derelinquit sperantes in se, sed omnes scilicet qui pro amore illius florentem despiciunt mundum æternis in cælo gaudiis honorifice sublimat, sicut ipsa Veritas testatur dicens: *Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum* (*Joan. xiv*). Paulus quoque apostolus de diligentibus Deum dixit: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (*I Cor. ii*). Erat quippe vir iste sanctus Wigbertus, sicut sacra fama narrat, omni dignitate præclarus, corde pro Dei amore lætus, moribus semper compositus, in omni opere Dei strenuus. Ejus vero secreta conversatio in vigiliis et orationibus, vel etiam in jejuniis, in sanctitate vite, et signorum ostensione intelligi datur. Charitatem siquidem assiduus labor ostendit quem quotidie pro Christi nomine sustinuit. Semper enim omnes dies vite sue in divino proficiens opere fuit omnipotenti amabilis pro eximiis operibus, et omni populo placabilis. Ab infantia enim cuncta quæ habere potuit ad pietatis opus largifluis manibus tribuit, ut Christum, pro nobis factum egenum, egens ipse sequeretur. Quis enim tam loquax in lingua ut singillatim omnia mirabilia, vel beneficia quæ per illum Deus operatur assiduus explicare valeat **319** verbis? Non enim de crastino cogitans, sed semper secundum Evangelium de Dei confidens clementia, omnes ad se venientes æternis pascebat ferculis. Nullum scilicet in sua despiciebat angustia; sed semper divino mæstos reficiebat solamine, fraterno suffultus amore; cunctisque propter Deum prodesse satagebat. Mente videlicet et corpore ad sublimia erectus, hospes et inops mundo fuit. Quamvis namque terrenis nutritus esset usibus, totus tamen semper viribus cælestia tractabat. Quamobrem

scilicet cum Domino æquissimo necnon et cum omnibus in cœlo habitatoribus æternaliter coronatur; ubi nunquam potest gaudiis fraudari cui Christus est gaudium. Idcirco nos quippe, quantum divina suffragante gratia poterimus, illum totis viribus tantum imitari studeamus ut, si talia in cœlestibus præmia acquirere non poterimus, saltem aliquo in cœlo refrigerio non privemur. Habemus ergo arma justitiæ, sicut iste Dei famulus tennit, Deum diligendo, proximumque sine simulatione amando, caritatem et pacem cum omnibus habendo (quia Christianæ perfectionis est pacificum esse cum suis inimicis, spe correctionis, non consensu malignitatis), humilitatem et patientiam corde et opere ostendendo; quia malignus spiritus et superbus hominem primum superbientem deduxit ad mortem, Christus quoque humilis hominem obedientem reduxit ad vitam. Simus namque pietatis et Christianæ religionis amatores, misericordes, ad opus bonum unanimes, concordiam, quæ est custos virtutum, firmiter custodientes, sicut alibi dicit. Cavete ergo viri ne sit in vestris mentibus sententia **320** discors: quod sapimus conjungat unus amor; quod vivimus et intelligimus uno eodemque constet studio. Nil firmum est dissociabile, et nil est in hominibus Deo placitum sine pace, nec munus amplissimum ad aram. Similiter etenim e contrario divinis armati suffragiis, fugiamus arma diabólica, id est, superbiam. Omnia enim vitia in malis operibus tantum valent. Sola superbia in perfectis rectisque factis cavenda est: quia sine dubio frangit Deus omnem superbum, et semper superbis resistit. Postea quoque toto nisu vel affectu cavenda est ebrietas; quæ est radix omnium mortalium ad peccandum. Iram videlicet fugiamus, quæ sæpissime stomachando in proprium cadit lethum. Luxuriam et avaritiam, Deo donante, a nobis quasi venenum expellamus. Luxuria vero malsuada, mellisque sapore damnat in pœnas incorrigibiles. Nil nanque in moderno tempore omne genus humanum tam miserabiliter devastat quam avaritia. Odium ergo et invidiam a nostris cordibus respiciamus: quia omnino non decet Christiano ut imaginem Dei in odio habeat. Sed tamen in malis odimus prorsus malitiam, et diligimus creaturam. Discordiam quoque et fraudem divinis munificentis adiuti fugiamus. Nil namque

* *Avaritia.* Pecuniæ nimirum, ut manifestum est. Quanquam et nonnulli vetusti scriptores, dum rhetoricantur, avaritiam alio quoque transferunt, ad gloriam videlicet et ad libidinem. Q. Curtius lib. ix: « Rursus avaritia gloriæ et insatiabilis cupido famæ nihil inivium, nihil remotum videri sinebat. » Ba-

A potest boni esse ubi fraus et discordia regnant. Pudet autem de his longius disputare. Omittamus malas, Domino adjuvante, sirenas, quæ hominum mentes assuefaciunt morbo, non liberant. Teneamus etiam illas virtutes in quibus est sola sanitas et æterna felicitas. Ideoque, dilectissimi fratres, scitote quia in maxima egestate sunt divites in hoc mundo, justitiæ et veritatis opes non habentes. **321** Qui autem altithrono Domino fideliter serviunt, ea bona inveniunt quæ nullatenus perire possunt. Parva enim sunt præsentis sæculi bona. Nunquam vero nisi per negligentiam et incuriam perdit æterna. Quamobrem qui triumphali Christi signo signati estis, et Domino opitulante vultis ancipitem superare vitam, in qua nihil est aliud nisi seductiones et infestationes, diligite semper moribus et operibus quod vernus amator Christus jam habet. Fervent enim mundi amatores pro damnis proque pestiferis lucris. Idcirco namque, quia mundus amaritudine et casu totus est plenus, et fluunt gaudia falsa appropinquante Deo bonis et operibus, et appropinquabit vobis. Quærite illum, non fide, sed veraciter, et invenietis illum. Nullus obsecro dubitet in fide, nec de veniæ largitione hæsitet, nec de piæ petitionis effectu: quia quanto fiducialius et benignius Deum deprecamur, tanto citius exaudiri merebimur. Fides enim omnibus bonis abundat, sicut in Evægelio ipse Salvator ait (*Matth. vii*). Omnis enim qui cum fide petit accipit, et qui querit invenit, et pulsanti aperiatur. Et iterum: *Omni habenti dabitur, et abundabit. Ei autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo* (*Matth. xiii*). Habemus igitur multa in divinis paginulis exempla patrum nostrorum. Habemus etiam ante oculos exempla certissima, sicuti hujus sancti viri, cujus hodie festivum celebramus diem: qui patriam cognationemque et amicos sæculares fervente fide pro amore Dei dereliquit, terrena contempsit cum pompaticis laudibus, ut cœlestia conquereret. Despiciamus quoque, Domino suffragante, mundum, et amemus **322** cum præceptis ejus Creatorem nostrum; quatenus per præsentia bona quæ agimus ad gaudia æternæ felicitatis pervenire valeamus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui patria virtute trinus et unus vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

D chiarius in epistola ad Januarium de recipiendis lapsis: « Non enim potestis solam in pecunia avaritiam computare: quia maxime avaritia vel in libidine esse sentitur, cui nunquam finis imponitur. » Sic Horatius in libro de Arte poetica, versu 329, dixerat: *Laudis avarus.*

HYMNI

DE SOLEMNITATE SANCTI WIGBERTI.

L.

Wigberti dies natalis
Venit modo mirabilis,

Lucem jam nos illuminans,
Quos servet Christus glomerans.
Iste confessor Domini,

Frater in mente humilis,
Quem Christus jam prædixerat,
Ut regnum ejus capiat.

Hujus oratu credimus
Ad astra cuncti pergimus,
Si cultum ejus agimus
Qui sedet super angelos,
Qui sedet super cherubin,
Simulque super seraphin,
Sidereaque agmina
Regit sua potentia.

Ipsæque nos tartareo
Eripiat a tormento,
Zabuli et a laqueo
Defendat suo labaro.

323 Sancte Wigberte, quæsumus,
Ora pro nobis omnibus,
Ut lavet nos criminibus
Rex angelorum Dominus.

O Pastor alma, pro clero
Interveni jam devoto.
Digna tua oracula
Tollunt nostra piacula.

Salvator noster, relaxa
Et dele nostra crimina
Per confessoris inclita
Sancti Wigberti merita.

II.

En piis splendent revoluta votis,

A

Annuo nobis veneranda cultu,
Festa Wigberti. Populo frequenti
Christe faveto.

Hic velut clara rutilans lucerna,
Indolis primæ radios micantes
Sparsit in mundo, gradiendo callis
Ardua dextrâ.

Utque nil sacri meriti deesset,
Subdidit summæ pia jussioni
Colla, quo Christi crucis et minister
Pauper adesset.

Ipsa quem tantum Deitas beavit,
Quo foret seculo sibi commoranti
Forma, sic æque via lapsitanti
Posteritati.

B

324 Cujus exemplum glomeret in unum
Turbam haud parvam sibi servientum
Semper ut Christi resonet fideli
Pectore laudes.

Quam Deus cunctis redimet ærumnis,
Cum potens dextram quatitur coruscantem,
Ultimi donans requiem laboris
Visere sese.

Patris hoc proles, Pater hoc et ipse
Præstat, hoc flatus par utrique sanctus;
Unicum nomen Deitatis omni
Est quibus ævo.

ANNO DOMINI DGCCLXVI.

RODULFUS

BITURICENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN RODULFUM.

(Ex Gallia Christiana, tom. III.)

RODULFUS nobili et antiqua stirpe ortus erat, nimirum Rodolfo Cadurcorum comite, et Aiga, paris cum nobilitatis tum pietatis parentibus, (a) a quibus primum ad clericatum instituendus traditur Bertranno viro religioso, assignata in titulum patrimonii villa quadam *extra consortium fratrum*; quemadmodum Emenace, Rodulphi sorori, ad sanctimonialium habitum tradende, quamdam cedunt ecclesiam nobiles parentes. Per clericatum potest hic intelligi monachatus, qui non raro in antiquis scriptoribus per clericatum designatur; maxime cum videamus Rodulfum abbatem ante episcopatum fuisse. Nec obstat titulus

C ei datus, seu villa loco tituli clericatus velut assignata: nam id solebat fieri etiam pro monachis, uti probat charta Rotardi cujusdam in tabulario Belliloci, apud Lemovices, unde erutum instrumentum de villa patrimonii loco data Rodolfo: nam Rotardus ibidem concedit Rodolfo abbati: Bellilocensi (is erat noster Rodulfus), et monasterio Bellilocensi, *pro clericatu cujusdam consanguinei sub nomine Gumberti*, ut idem Gumbertus hæc teneat, *usque dum abbas et monachi predicti loci, aut ecclesia alium ei honorem concedat, ut secundum clericatus sui officium vivere possit.* Eodem itaque modo, quando Rodulfus noster ado-

(a) Ex Mabill. sec. IV Bened. parte II, pag. 1156. Hi fuerunt filii Rodulphi Comitum et Aigæ: Rodolphus clericus (ipse est archiepiscopus noster), Godefridus comes, Rotherius, Landricus; Emenana filia eorum fuit abbatissa S. Generii, apud Sarrasiacum. De Johanne

qui fuerat Abbas Bellilocensis altum est silentium. Infra tamen Johannis hujus fiet mentio. Roberti conjux Retrudis sepulta est in monasterio Bellilocensi. De iis plurima habes in historia Tutelensis appendice.

Iescens a parentibus traditus est ad monachatum, simul parentes dederunt villam indominicam Bello-montis in pago Lemovicino, ut probat monasterii S. Petri Belloflocensis charta donationis hujus villæ, quam exhibet Mabillonius sæc. iv Bened. parte II, page 157. Deinde Rodulfus fuit abbas incerti loci; nam probat Mabillonius ad annum 840, ipsum quando adeptus est sedem Bituricensem, abbatem quidem fuisse, sed nondum Floriacensem, aut Veterinensem, seu Belliflocensem: quæ duo monasteria nondum erant condita.

Rodulfus præesse cepit metropoli Bituricensi anno circiter 840 aut 41, et sane anno 840 adhuc tantum abbas vocatur in venditione villæ Bellaci facta a Bosome ejusque conjuge Talasia abbati Rodulfo (noster est Rodulfus) anno primo Lotharius excellentissimus imperator assumpsit imperium, mortuo videlicet Ludovico patre mense Junio anni 840. At paulo post Rodulfus factus est Bituricensis archiepiscopus, uti docet ipse in charta quam suum testamentum appellat; in cujus fine legitur: *Rodulfus primæ sedis episcopus hunc testamenti chartule subscripsit... Datum mense Martio, anno primo Caroli regis.* Annus erat primus Caroli regis cognomento Calvi, post Ludovici patris mortem. Et hic forsitan adhuc computabatur Christi 840, usque ad Pascha.

Ut de rebus a S. Rodulfo gestis in episcopatu nunc dicamus, eodem anno quo cathedram conscendit Veterinense construxit cœnobium (apud Lemovices), de cujus fundatione Mabillonius vulgavit instrumentum in elogio sancti antistitis tom. IV Actonum SS. Benedict., parte II, quo Domino Salvatori res quasdam suæ proprietatis offert, Suraziacum videlicet, cum villa S. Genesii, situm in pago Caturnico, in vicaria Casiliacensi, necnon casam dominicariam apud Veterinas super fluvium Sordarien (la Sordoire), in orbe Lemovicino. Hæc autem ab Aiga matre acceperat. Huic autem cœnobio prefecit Silvium abbatem; eumque procul dubio, quem hoc tempore Solemniacensem abbatem fuisse videmus. Patroni novi monasterii erant, præter mundi Servatorem, apostoli Petri et Paulus, omnes apostoli, sancti Laurentius, Sebastianus, Dionysius, Mauricius, alique martyres; confessores Hilarius, Martinus, etc.

Eodem anno 840, conditum est Rodulfi munificentia Belliflocense monasterium super fluvium Dordonie, cujus Veterinense postmodum factum esse priorem legimus; unum autem ab altero parum distat. Huic abbati Rodulfus voluit præesse venerabilem Gairulfum abbatem (quamvis ipse tam Belliflocensis quam Veterinensis monasterii uti abbas gereret sollicitudinem).

Anno 843 pius archiepiscopus ad condendum aliud monasterium (a) intra suæ diocesis fines animum applicuit, ad quod dotandum quædam ecclesiæ suæ prædia contulit. Ab universo vero constructum est apud Doverum [Dèvre] postea ob accolarum inclementiam et infestationes, translatum est in castellum proximum Virzionem dictum. Doverensis monasterii novæque congregationis ibidem Deo famulantis primus abbas post Rodulfum, qui omnibus his monasteriis præerat, fuit Aimericas, cujus meminuit Carolus Calvus in præcepto pro hujus monasterii confirmatione dato (b).

Eodem anno, adjuvante Aiga matre, prope castrum Caziliacum, in pago Caturnico, et villa Sarasiacensi, condidit puellare cœnobium, uti præmonimus, cujus abbatissa fuit Emenana, Rodulfi soror. Tanta fuit Aigæ committis liberalitas in condendo hoc parthenone, ut pro fundatrice habeatur. Ibi quoque condita est post mortem, prope Rodulfum co-

(a) Rodulfum non fuisse primum hujus monasterii architectum aut fundatorem suadere videtur quædam charta ejusdem loci que incipit: *In nomine, etc. Carolus gratia Dei rex, etc. Statuimus atque firmamus ut prædicti monachi supradictas res cum omni integritate a venerando pontifice Rodolpho vel ejus*

mitem virum suum ibidem sepultum. In litteris Aigæ dicitur fundatum hoc sanctuarium, consentientibus Rodulfo archiepiscopo, Godalredo comite, Roberto, Landrico, et Johanna Aigæ liberis. Tempus autem conditi loci in hac litterarum clausula innotescit: *Facta sessio ista in mense Februario, in anno 1 obitus bonæ memoriæ Rodulfi jam dicti (comitis conjugis Aigæ) et anno tertio quo assumpsit imperium dominus Lotharius.* Relictis vero rebus metasticis, ad alia majora fortassis momenti transeamus. Anno 845 interfuit concilli Meldensi, Moguntino anno 848, si Trithemio fides debeatur; Tullensi, in villa dicta Saponaria; mense Junio anno 859, in quo iudex eligitur cum Remigio Lugdunensi et aliis præsulibus, in causa Wenilonis archiepiscopi Senonensis, adversus quem hæc in synodo Carolus Calvus rex libellum proclamationis obtulerat. Subscriptis autem epistolæ omnium astantium episcoporum ad eundem Wenilonem, et alteri ad Britonum præsules, qui ab Herardo Turo-nensi archiepiscopo suo metropolitano defecerant. Legitur etiam ejus subscriptio in concilio Tullensi secundo apud Tusiacum anno 860, ubi Hincmarus archiepiscopus Rhemensis, jussu synodi, ad nostrum Rodulfum et ad Frotarium Burdigalensem archiepiscopum scripsit conventum episcoporum eis qui primarum sedium regni Aquitanici antistites erant, definiendam commisisse causam de nuptiis Stephani, et filiae Regimundi comitis; adhibito coepiscoporum et primorum terre consilio, uti legitur tomo VIII, Conciliorum, et tom. III Concil. Galliæ. Occurrit ejus nomen in subscriptionibus privilegii S. Dionysii, anno 862 dati, in prima synodo Pistensi, et constitutionis pro cœnobio S. Germani Antissiodorensis, factæ in synodo Pistensi II anno 864.

Cæterum Nicolaus papa I Rodulfum Aquitaniarum primatem esse agnovit, et patriarchæ titulo decoravit, in epistola quæ legitur tomo VIII Concil. Labbei, decima nona primæ appendicis, col. 504. Hac in epistola notata digna est Nicolai pape responsio ad Rodulfi nostri quæstia, qua definivit ordinationes factas a chorepiscopis minime iterandas: *Ad formam enim septuaginta (discipulorum) facti sunt, inquit, quos quis dubitet episcoporum habuisse officia? Idem papa (ep. 40) monuit Rodulfum ut penitus abstineret a communione Theutgaudi et Guntarii episcoporum, quos damnarat apostolica sedes. Floardus lib. III, c. 21, meminit litterarum quas Hincmarus Rhemorum archipræsul ad eundem scripserat, ut ipsi bonorum abbatiæ S. Remigii in pago Lemovicensi custodiam commendaret ac defensionem.*

Rodulfus quindecim capita de rebus ecclesiasticis condidit pro Diocesis suæ clericis et sacerdotibus. Edidit nuper V. C. Stephanus Baluzius tomo VI Miscellaneorum p. 159, ejusdem capitula, de eodem fere argumento. Post ecclesiam Bituricensem diu pie ac strenue administratam, et monasticum ordinem multis in locis propagatum obiit, titulum sancti merito consecutus, anno Christi 868 teste Adone XI Julii, sepultusque est in basilica S. Ursini apud Biturigas, ubi magna veneratione colitur: Unicus duntaxat nœvus in sancti hujus archiepiscopi vita deprehenditur, quod tot abbatias obtinuerit. Sed in iis quas fundaverat nihil sibi lucri retinuit; omnia vero in monasteriorum emolumentum refundere curavit. Et iis quidem abbatibus dedit; abbatibus titulum nudum fere sibi etiam servans, id est, patris, qui optime convenibat munifico fundatori. In hoc tamen reprehensione dignus visus est patribus synodi Tullensis ad Saponarias anno 859 habite, quod Floriacensem abbatiam cum archiepiscopatu possedisset.

antecessoribus ad eorum stipendia deputatas perpetuo teneant, etc. Forte irrepsit errore librarii antecessorum pro successorum. Neque enim hujus diplomatæ Carolini habemus autographum.

(b) Vide Mabil. sæc. iv Ben. part. II, p. 158.

Hanc ipsi Carolus Calvus concesserat, vivente etiam Bernardo abbate; Rodulfum hoc beneficio demereri sperans, quo in Aquitanorum motibus uteretur; quippe ob generis nobilitatem, affinitates cum Aquitanis proceribus pene omnibus, sedis dignitatem, maxime vero propter sanctitatis famam, archiepiscopi hujus potestas erat maxima. Sed in concilio Tullensi Patres id moleste tulerunt et in capitulo 11 legitur: « Postulavit humiliter generalis synodus se ad terram usque prosternens ante Karolum regem et Rodulfum Biturigum archiepiscopum obsecrans et adjurans per crucem et Christi sanguinem, ut privilegium monasterii S. Benedicti, quod annuente prefato rege firmaverant, quodque idem Rodulfus subscripserat qui prefatam abbatiam irregulariter tenebat, ratum et inconvulsam servare

student. » Rodulfum abbatie cessisse autumat Mabillonius, quia Bernardus abbatia officium ad aliquot annos gerere non destitit; sed forsitan vicaria, non suprema potestate. Inter cæteras animi dotes eminebat in hoc præsule summa prudentia, qua principum ab invicem dissidentium et pro regno decertantium gratiam sibi conciliavit. De Caroli Calvi erga eum benevolentiam jam diximus, ubi narravimus ab hoc principe etiam contra leges ecclesiasticas datam ipsi fuisse Floriacensem Ecclesiam. Eidem quoque munificum se probavit Pipinus Junior, Aquitanie rex, filius alterius Pipini, Aquitanie quoque regis; concessitque nonnullas villas, de quibus agit principis hujus diploma, quod legitur datum indict. xi anno decimo regnante Pipino inclito rege.

RODULFI CAPITULA

(Apud Baluz., *Miscellanea sacra*, tom. II.)

INCIPIT PROLOGUS.

RODULPHUS exilis servorum Dei servus, fratribus et consacerdotibus Bituricensis Ecclesie nostrae salutem.

Non latere credimus beatitudinis vestrae solertiam quanta ecclesiastica nobis disciplinae, quantisque quotidianis sollicitudinibus subditorum insuper et temporalium oppressionibus rerum, quibus indesinenter undique coangustamur, sollicitudo, constingat. Idcirco, ut vobiscum contuli, ex antiquorum scriptis, Scripturarum quoque ac canonum orsis excerpere dudum opusculum vite sacerdotalis penitentiaeque ac satisfactionis minime quivi: quoniam animus partitus per diversa sit tardior ad singula. Non enim renisus sum petitioni vestrae velut otii tædio durus, sed supradictae impossibilitatis nervo victus. Jam vero tantorum nolens resistere querimoniis dignum ac utile fore censeo condignis parere desideriis laudabilibusque satisfacere petitionibus. Quapropter me ipsum, fratres, abnegare nolo, sed ardenti animo, sine aliquo excusationis verbo, hujus ponderis sarcinam a vobis illatam, a Domino quoque sublevandam, arripere non recuso, jactans in Christo meum cogitatum, cujus hortatu huic operi tribuam incrementum. Ipse enim inquit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Valde etenim me sollicitat quoniam ita in sacerdotum nostrorum libellis reperi quos vulgo penitentiales vocant (*Conc. Cabilon. II, cap. 38*), quorum errores certi, auctores sunt incerti, confusa judicia penitentium atque ita diversa et nullius auctoritate suffulta, ut vix animus prudens prope dissonantiam tanti discriminis possit sustinere jacturam. Hos vero obliterans, et studium meum certis atque catholicis scripturis accommodans, quid agere sacerdotes, qualiterve conversari vel quomodo Christi gregem veluti pastores ingenio compotes et sermone tantum medicinali antidoto levigatum ad perpetuae caulæ pascuæ revocare oporteat, ex sanctorum Patrum canonumque sen-

tentis exiguum opus in uno volumine aggregare curavi. Et ut fastidiosius et minus eruditus lectoribus tedium minime inferrem, hujus modici opusculi summam quadraginta quinque capitulis perstrinxi. Si autem quis paschalibus multimodisque refertus dapibus hunc nostri laboris spreverit actum, in his obsecro charitate servata opibus utescat cecropiis, nostris omittens contraire purissimae devotionis sine aliquo arrogantiae fastu conatibus. Legentium quippe totis præcordiorum nisibus efflagitare non cesso industrium quatenus dilectionis munere recreati, quæ in his membranis conspicuo corrigibilia et minus apta perspexerint oculo, absque dilacerationis obstaculo, non ut obrectatores insani, sed tanquam amplectitores benevoli, emendare atque corrigere charitative studiose studeant, ut et perfectio dilectionis servetur in mente, et effectus optimi studii exerceatur in opere. Unde posco vos, o fratres dilectissimi, fundite pro meis peccaminibus supplicibus votis ad Dominum preces, quod clemens atque multum misericors vincula pravitatis meae absolvat, et gaudia æterna concedat. Deus omnipotens æternus pastor vos ubique protegat et ab omnibus perturbationibus liberet.

CAPUT PRIMUM.

De fide sanctæ Trinitatis, qualiter tenenda sit a presbyteris et prædicanda.

(Lib. I *Capitular.*, cap. 76.) Primo omnium credendum est atque omnibus generaliter prædicandum Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum esse omnipotentem, æternum, invisibilem, qui creavit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et unam esse deitatem et substantiam et maiestatem in tribus personis Patris et Filii et Spiritus sancti. Itemque quoniam Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto et Maria Virgine pro salute et reparatione humani generis, homo factus, passus, sepultus, tertia die resurrexit, et ascendit ad cælos, sedetque

ad dexteram Patris, et quia venturus sit judicare omnes homines propter merita propria, et quoniam omnes mortui in vera carne resurgent, impii propter scelera sua cum diabolo in ignem mittendi æternum, justi vero cum Christo et cum angelis suis in vitam consociandi æternam.

CAPUT II.

De honore et restauratione ecclesiarum.

(Lib. I *Capitular.*, cap. 67, et lib. VI, cap. 377.) Placuit nobis admonere fratres et consacerdotes nostros ut ecclesia Dei per illorum parochias suum habeat honorem, et altaria secundum suam dignitatem venerentur et exornentur, domusque Dei et altaria sacra non sint avibus et canibus pervia, et ut sæcularia negotia et vaniloquia in ecclesiis non agantur, quia domus Dei domus orationis debet esse, non spelunca latronum (*Matth. XXI*), et non ob aliam causam in ecclesiam convenire debere nisi ad laudandum Deum et ejus servitium faciendum. (*Capitulare Theodulfi*, cap. 10.) Disceptationes vero et tumultus et vaniloquia et scurrilias cæteraque turpes actiones ab eodem sancto loco penitus prohibenda sunt. Ubi enim Dei nomen invocatur, sacrificium Deo offertur, angelorum frequentia inesse non dubitatur, periculosum est tale aliquid dicere vel agere quod loco non convenit. Si enim Dominus illos de templo ejecit qui victimas quas ibi offerebant emebant et vendebant (*Matth. XXI*), quanto magis illos iratus abjiciet qui mendaciis, vaniloquiis, risibus, et hujusmodi nugis locum divino cultui mancipatum fœdant? Monemus etiam ut prædictas ecclesias bene construant et emendent juxta rerum possibilitatem, et luminaria eis tribuant, sicut decet, ut in omnibus honorificetur Deus, et Ecclesia sancta Christi sanguine mercata veneretur, magnificetur atque exaltetur (Lib. II *Capitular.*, cap. 5).

CAPUT III.

Ut missa nequaquam alibi nisi in ecclesia celebretur. Et ut in ecclesiis cellaria non fiant.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 11.) Missarum solemnitas nequaquam alibi nisi in ecclesia celebranda sunt, non in quibuslibet domibus et in vilibus locis, sed in loco quem elegerit Dominus, juxta illud quod scriptum est: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus ut ponat nomen suum ibi*; excepta ratione eorum qui in exercitum pergentes ad hoc opus habent tentoria et altaria dedicata in quibus missarum solemnitas expleant. Videmus etiam crebro in ecclesiis menses, vinum, fenum, et cæterarum frugum species congeri. (*Capitulare Theodulfi*, cap. 8.) Unde horrea vel cellaria potius quam ecclesiæ esse probantur. Et ob hoc, quod nefas est, homicidia, adulteria, furta, comessationes, ebrietates, turpiloquia, et his similia illicita, quæ visu et auditu obseena sunt ibi fieri sæpe a plurimis didicimus. Quapropter volumus ut hoc penitus observetur quatenus in ecclesia nihil

aliud præter vestimenta ecclesiastica et vasa sancta et libros et ea quæ honori congruunt vel non officiant ecclesiastico recondatur; ne forte si alia ibi quam oportet negotia exercentur, a Domino audiamus: *Domus mea domus orationis vocabitur. Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Et iterum: *Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.*

CAPUT IV.

Ut in ecclesiis deinceps sepulturæ mortuorum non fiant.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 9.) Antiquus in his regionibus in ecclesia sepeliendorum mortuorum usus fuit, et plerumque loca divino cultui mancipata et ad offerendas Deo hostias præparata cimiteria sive polyandria facta sunt. * Unde volumus ut ab hac re deinceps absterneatur, et nemo in ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona sacerdotis aut ejuslibet justi hominis qui per vitæ meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum acquisivit. Corpora vero quæ antiquitus in ecclesiis sepulta sunt nequaquam projiciantur; sed tumuli qui apparent profundius in terram mittantur, et pavimento desuper facto, nullo tumulorum vestigio apparente, ecclesiæ reverentia conservetur. Ubi vero tanta est multitudo cadaverum ut hoc facere difficile sit, locus ille pro cimiterio habeatur, ablato inde altari, et in eo loco constructo ubi religiose et pure Deo sacrificium offerri valeat.

CAPUT V.

De libris et vestimentis ecclesiasticis vel sacerdotalibus et de vasis sacris.

(Lib. I *Capitular.*, cap. 68, 103, et lib. V, cap. 229.) Admonendi etiam sunt sacerdotes ut operam dent quatenus missalem et lectionarium, psalterium, sive alios libellos sibi necessarios bene correctos habeant, quia sæpe dum bene aliquid Deum rogare cupiunt, per inemendatos libros male rogant. Et pueros suos non sinant vel legendo vel scribendo eos corrumpere, corrigere, vasaque Deo sacra magna veneratione habeantur. Et non liceat alicui calicem aut patenam aut quodlibet vas sacratum et divino cultui mancipatum ad alios usus retorquere. (*Capitulare Theodulfi*, cap. 18.) Nam quicumque de calice sacro aliquid bibit præter Christi sanguinem, qui in sacramento accipitur, et patenam ad aliud officium habet quam ad altaris ministerium, deterrendus est exemplo Balthasar, qui dum vasa Domini in usus communes assumpsit, vitam pariter cum regno amisit. Statuimus quoque ut cum summo studio lineamina nitida altaribus præparent, et sacerdotalia indumenta cum quibus sacrificatur optima pro viribus et munda habere satagant, et sive nova sive vetustate confecta ad alios usus transire nullo modo sinant.

CAPUT VI.

De Eucharistia.

(Lib. I *Capitular.*, cap. 153. *Capitulare Theodulfi*,

* Vide Notas ad Reginonem, pag. 557.

cap. 5.) Ut presbyteri semper habeant paratam eucharistiam, ut quando quisque infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eos communicent, ne sine communione moriantur. Panes enim quos in sacrificio offertis, aut a vobis ipsis aut a vestris ministris ad id agendum idoneis coram vobis nitide ac studiose fiant, et diligenter observetur ut panis et vinum et aqua, sine quibus missæ nequeunt celebrari, mundissime atque studiose tractentur, et nihil in his vile, nihil reprehensibile inveniatur, et ut sacrificia sanctificata cum magna diligentia ab eis colligantur qui digni sunt, et honorifice servantur. (Lib. 1 *Capitular.*, cap. 67.) Ab omnibus autem cavendum summopere esse monemus ut non diutius servantur, ne forte putrida et inhonesta appareant, sed tandiu in vase mundissimo custodiantur usque dum ad alia dicata succedant.

CAPUT VII.

De vita et moribus sacerdotum.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 2.) Oportet sacerdotes Dei assiduitatem habere legendi et instantiam orandi; quia vita viri iusti lectione instruitur, oratione ornatur, et assiduitate lectionis munitur, juxta illum qui dicebat : *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Hæc sunt arma, lectio videlicet et oratio, quibus diabolus expugnatur. Hæc sunt instrumenta quibus beatitudo acquiritur. (*ibid.*, cap. 3.) His armis vitia comprimuntur, his alimentis virtutes nutriuntur. Et si quando a lectione vel oratione cessatur, debet manuum operatio subsequi, quia otiositas inimica est animæ, et antiquus hostis quem a lectione sive ab oratione sine operatione vacantem invenerit facile ad ima rapit. Debet itaque Christi sacerdos compositis moribus, vultu hilari, sermone profluo, exemplo salubri, placido animo, sine dolo et simulatione, atque omnibus in commune virtutibus clarere, quatenus sibi commissos non livoris atque amaritudinis zelo pertrahat ad ruinam, sed charitatis atque dulcedinis providentia provocet ad salutem.

CAPUT VIII.

De doctrina et observantia sacerdotum.

(Lib. 1 *Capitular.*, cap. 66.) Ut presbyteri qui sibi et cæteris prodesse debent summopere studeant ut doctrinam rectam teneant, et baptismata catholicam observent, et missarum preces bene intelligant, et horas canonicas diurnas vel nocturnas custodiant, et ut psalmi digne secundum divisiones versuum modularentur, et Dominicam orationem et symbolum atque expositionem ipsi noscant et omnibus predicent intelligendam, et unusquisque sciat quid a Deo petat; quatenus eorum doctrinis atque exemplis multi pertrahantur ad servitium Dei, sicut ipse Dominus in Evangelio præcepit : *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.*

CAPUT IX.

Ut laici seniores domus sacerdotum aliqua occasione cum feminis et canibus habitandi causam non habeant.

Omnes in commune seniores ecclesiarum laicos monemus ut in domibus sacerdotum, quæ mundæ ac castæ et religiøsæ debent esse, cum uxoribus vel aliis feminis seu canibus habitare nullatenus præsumant : quoniam illicitum est eum qui soli Deo servire jubetur luxuriosis verbis atque superfluis implicari tumultibus, et commissi officii præfixas psallendi, vigilandi, orandi, aut, si necessitas evenierit, baptizandi, infirmisque et deficientibus subveniendi, corrumpere metas. Hoc vero nefas deinceps fieri vetamus, ne Dei ministri seculari oppressione lædantur, et Christi grex charissimo pretio comparatus negligentia pastoralis morte damnetur æterna. Si autem ab hinc tale aliquid gestum fuerit, ad nostram citius perveniat notitiam, ut auctoritate divina ad corrigendum vel injuri deducantur transgressores.

CAPUT X.

Quo ordine a presbyteris missa celebretur.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 7.) Sacerdos missam solus nequaquam celebret : quia sicut illa celebrari non potest sine salutatione sacerdotis, responsione plebis, admonitione sacerdotis, responsione nihilominus plebis, ita nimirum nequaquam ab uno debet celebrari, esse autem debent duo aut tres qui circumstant, quos ille salutet, a quibus ei respondeatur. Et ut epistolam nullus laicus legere præsumat nec clericus, nisi prius subdiaconatus suscepit officium. Sicut enim missam sacerdotes et evangelium legere diaconi jubentur, ita epistolam pronuntiare inter sacra missarum solemniam subdiaconi noscuntur. Nam si subdiaconus defuerit, aut a diacono aut ab ipso legatur presbytero, ut non vituperetur ministerium sacrum, sed in omnibus honorificetur Deus. (*ibid.*, cap. 6.) Feminae autem sacerdote missam celebrante nequaquam ad altare accedant, nec vasa sacra contingant, sed in locis suis stent. Memores enim esse debent feminae infirmitatis suæ et sexus imbecillitatis. Et idcirco sancta quælibet in ministerio ecclesiæ contingere pertimescant. Quæ etiam laici viri pertimescere debent, ne Ozan pœnam subeant, qui dum arcam Domini extra ordinari (*sic*) Dei sustentare voluit, sed Domino percutiente interiiit.

CAPUT XI.

De hospitalitate.

(*Ibid.*, cap. 15.) Admonendi sunt sacerdotes ut hospitalitatem et per se diligant et cæteris diligendam esse insinuent, et nulli hospitium prohibeant. Et si cui forte hospitium præstiterint, nullum ab eo munus accipiant, nisi forte ille qui recipitur sponte sua aliquid det. Dicendumque illis qualiter multi per hospitalitatis officium Deo placerunt, dicente Apostolo : *Per hanc enim placuerunt quidam Deo, angelis hospitio susceptis.* Et iterum : *Hospitales invicem*

sine murmuratione. Et ipse Dominus ad iudicium dicturus est : *Hospes eram, et collegistis me.* Sciant namque quicunque hospitalitatem amant, Christum se in hospitibus recipere. Esurientes ergo satiandi sunt, sitientes potandi, nudi operiendi, infirmi et qui in carcere sunt visitandi, et hospites colligendi, dicente Domino : *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere, et cætera.* Nam hæc omnia et in se quisque debet spiritaliter agere et in aliis carnaliter adimplere.

CAPUT XII.

De conciliis observandis.

Secundum priscorum edicta Patrum cuncti sacerdotes per parochias constituti ad concilium venire jubentur, ut ibi omnium quæstionum negotia ab episcopo discutiantur, ut quæ utilia sunt comprobentur, et inutilia quæque et illicita canonicè corrigantur. Unde monemus omnes ut hæc sæcularia monita custodire non negligant, et ad synodum omni occasione sublata occurrere indifferenter satagent, qualiter unanimitate servata omnium disceptationum ruinosa tollantur dissidia. Si quis vero his institutionibus contraire tentaverit, et synodalia iura contemnens ad nostrum concilium nostrorumque ministrorum festinare distulerit, nisi justam excusationis protulerit causam, canonicæ excommunicationis sentiet pœnam.

CAPUT XIII.

De prædicatione sacerdotum.

(*Capitulare Theodulfi* cap. 28.) Hortamur vos paratos esse ad docendas plebes. Qui Scripturas scit, prædicet Scripturas. Qui vero Scripturam nescit, saltem hoc quod notissimum est plebibus dicat, ut declinent a malo et faciant bonum, inquirent pacem et sequantur eam, quia *oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Nullus ergo se excusare poterit quod non habeat linguam unde possit aliquem ædificare. Mox enim ut quemlibet errantem viderit, prout potest aut valet, aut arguendo aut obsecrando aut increpando ab errore retrahat et ad peragendum bonum opus hortetur. Modus autem prædicationis hic est. (*ib.*, cap. 21.) In primis Dominum Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota virtute, deinde proximum tanquam seipsum. Deinde non occidere, non adulterare, non facere furtum, non concupiscere, non falsum testimonium dicere, honorare omnes homines, et quod sibi quis fieri non vult alii non faciat, abnegare semetipsum sibi, ut sequatur Christum, corpus castigare, delicias non amare, jejunium amare, pauperes recreare, nudum vestire, hospites suscipere, infirmum visitare, mortuum sepelire, in tribulatione positus subvenire, dolentem consolari, a seculi actibus se facere alienum, nihil amoris Christi præponere, iram non perficere, iracundiæ tempus non reservare, dolum in corde non tenere, pacem falsam non dare, charitatem non derelin-

quere, non jurare, ne forte perjures, veritatem ex corde et ore proferre, malum pro malo non reddere, injuriam non facere, sed et faciam patienter sufferre, inimicos diligere propter Deum, maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere, persecutionem pro justitia sustinere, non esse superbum, non violentum, non multum edacem, non somnolentum, non pigrum, non murmuriosum, non detractorem, non litigiosum, spem suam Deo committere. Bonum aliquid in se cum viderit, Deo applicet, non sibi : malum vero a se factum sciat et sibi reputet. Diem judicii timere, gehennam expavescere, vitam æternam omni concupiscentia spiritali desiderare, mortem quotidie ante oculos suspectam habere, actus vite suæ omni hora custodire, in omni loco Deum se respicere pro certo scire, cogitationes malas cordi suo advenientes abjicere, os suum a malo vel pravo eloquio custodire, multum loqui non amare, quoniam secundum Scripturam, *In multiloquio peccatum non deerit*, verba vana aut risui apta non loqui, risum multum non amare, lectiones sanctas libenter audire, orationi frequenter incumbere, mala præterita cum lacrymis et gemitu quotidie in oratione Deo confiteri, de ipsis malis de cætero emendare, desideria carnis non perficere, voluntatem propriam odire, præceptis sacerdotis in omnibus obedire, etiam si ipse aliter, quod absit, quam non oportet agat, memores illius Dominici præcepti. *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite*; præcepta Dei facitis quotidie adimplere, castitatem amare, zelum et invidiam non habere, contentionem non amare, seniores venerari, juniores diligere, cum discordantibus ante solis occasum in pacem redire, et de Dei misericordia nunquam desperare. Hæc sunt enim instrumenta spiritalia; quæ cum fuerint a nobis die noctuque incessabiliter adimpleta et in die judicii reconsignata, illa merces a Domino recompensabitur quam ipse promisit. *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum.*

CAPUT XIV.

De presbyteris qui in Cæna Domini pro chrismate veniunt, ut unusquisque tres deferat ampullas.

(*Lib. i Capitul.*, cap. 93, 156, et lib. v, cap. 145.

D Vide notas ad loc. cit.) De presbyteris qui accipiendi chrismatis gratia ad civitates in Cæna Domini venire soliti sunt constituimus ut ex decem unus eligatur, qui acceptum chrisma sociis suis diligenter perferat. Hi vero qui non longius a civitate quam sex aut septem millibus habitant, ad accipiendum chrisma per se veniant. Tres autem omnes secum deferant ampullas, unam pro chrismate, aliam pro oleo ad catechumenos, tertiam pro oleo ad infirmos ungendos. Secundum itaque beati apostoli Jacobi documentum, cui etiam decreta Patrum consonant, infirmi oleo quod ab episcopis benedicitur a presbyteris ungi debent. Dicit enim : *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyterus Ecclesiam, et orent super eum, ungentes*

eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit A infirmum et allevabit eum Dominus. Et si in peccatis est, remittetur ei. Non est ergo parvipendenda hujusmodi medicina, quæ corporis animæque medetur languoribus. Presbyteri autem chrisma sub sigillo custodiant, ut nulli sub prætextu medicinæ vel alicujus maleficii dare præsumant. Si fecerint, honore priventur.

CAPUT XV.

De parochianis et de parochia alterius et de clericis alienis.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 14; lib. vii *Capitular.*, cap. 198 et lib. i, cap. 147, 148.) Nullus presbyter alterius parochianum persuadeat ut ad suam ecclesiam concurrat, relicta propria ecclesia, nec ad missam recipiat, nisi in itinere fuerit, aut placitum ibi habuerit, aut aliqua justa ratio intervenierit. Nullusque presbyter in alterius ecclesia missam canere præsumat, nisi in itinere positus, aut ab eo jussus ad quem ipsa pertinet ecclesia. Nec decimas alteri debitas audeat recipere, sed unusquisque sua ecclesia et populo contentus, quod sibi non vult fieri, alteri nequaquam faciat, juxta illud evangelicum : *Quæcunque vultis ut vobis faciant homines, et vos eadem facite illis*. Hoc quoque modis omnibus prohibemus ut nullus presbyter alterius clericum sollicitet aut recipiat, quia gravis de hac re in sacris canonibus sententia est. Quisquis autem contra hæc statuta venerit, vel his monitis nostris reniti tentaverit, aut gradum se sciat amissurum, aut in carcere longo tempore detinendum.

CAPUT XVI.

De feminis a presbyteris non suscipiendis.

(*Capitulare Theodulfi* cap. 12.) Nulla femina in domo sacerdotis habitet. Quamvis enim canones matrem et sororem et hujusmodi personas in quibus nulla sit suspicio cum illo habitare concedant, hoc nos modis omnibus idcirco amputamus, quia in obsequio sive occasione illarum veniunt aliæ feminæ quæ non sunt ei affinitate conjunctæ, et eum ad peccatum illiciunt. Occasiones enim amputandæ sunt peccatorum, et tollendæ omnes suspensiones quibus subtilitas diaboli sub prætextu charitatis et dilectionis incautas animas et ignaras irretire consuevit. Idcirco ad custodiendam vitam eorum vel famam speciali ordinatione præcipimus ut nullus sacerdotum extraneæ mulieri qualibet collatione aut familiaritate jungatur, et non solum in domo illius femina non accedat, sed nec ipse frequentandi domum feminæ habeat potestatem, nec in cellarium vel in secretum ancillam aut libertam seu quamcunque feminam intromittat. Si quis vero presbyter crimine fornicationis de quacunque femina suspicatus post primam et secundam admonitionem inveniatur fabulari cum ea vel aliquo modo conversari, noverit se a sacerdotii honore et ab officio removendum, nulla ei prorsus recuperationis consolatione relicta.

CAPUT XVII.

Ut nullus presbyter ecclesiam alterius subripere audeat.

(*Ibid.*, cap. 16; lib. vii *Capitul.*, cap. 206, et lib. i, cap. 150.) Si quis presbyter inventus fuerit alicui clerico aut laico munera dare aut dedisse aut ullo modo quibuslibet factionibus vel fraudibus seu dolositatibus publice vel occulte attentare ut ecclesiam alterius presbyteri subripiat, sciat se pro hac rapina et sæva cupiditate aut gradum amissurum aut in carceris ærumna longo tempore pœnitentiam agendo detinendum. Statuimus quoque ut nullus sacerdos pro accepta ecclesia munera dare præsumat. Et hoc juxta canonum decreta seu gloriosissimorum Caroli scilicet ac Ludovici decernimus ut unusquisque presbyter res quas post diem consecrationis adquisierit ad propriam relinquat ecclesiam.

CAPUT XVIII.

Ut pro baptizandis sive pro sepeliendis fidelibus, sive pro pœnitentia danda aut pro sacramentis in ecclesia faciendis nulla pretia exigantur.

(Lib. v *Capitular.* c. 172, et lib. vi, cap. 106, 183. *Capitula Caroli Calvi*, tit. vii, cap. 2. *S. Gregor.* lib. vii, *indict.* 2, ep. 55.) Audivimus quosdam sacerdotes maligno instinctu agitados pro baptismatis gratia sive pro sepultura loco pretia injusta a nonnullis accepisse : quod nefandissimum facinus in cunctis majorum institutis novimus prohibitum. Gratis enim datur, et gratis dari jubetur. Et ideo nihil deinceps quia gratis est datum, pro baptizandis sive sepeliendis hominibus pretii exigere præsumant, sed eos quos corporis validudo sociat salutis, temporibus constitutis sponte baptizent; et si in fine mortis constituti fuerint, eos absque aliqua dilatione sine alienius pretii munere ad regenerationis baptismum admittant. Cum vero ab hac vita recesserint, cum psalmis et canticis diligenter ad sepulcrum illos deferant, nullum exinde pretium requirentes, nisi ipsi aut parentes eorum seu eleemosynarii sponte aliquid tribuant. Similiter de pœnitentia danda et de sacramento in ecclesia faciendo ecclesiastica vetat auctoritas nullum prorsus exquirere donum. Pœnitentiam autem quærentibus cito succurrendum est. Et jurantibus ne in perjurium incidant prædicandum. Peccantes autem ut ad pœnitentiam redeant omni sollicitudine invitandi. Et jurantes ut crimen non incurrant omnimodis suadendi sunt. Quoniam frequenter nonnulli paupertate cogente deterrii baptismum differunt, et absque baptismatis gratia filios mori permittunt. Alii quoque juramenti pretium, quod ab illis illicite a sacerdotibus exigitur, metuentes, perjurium perpetrare non formidant. Si quis vero sacerdotum hæc prohibita deprehensus fuerit admisisse, vel commissa potius spontanea voluntate citius non correxerit, proprii honoris irrecuperabiliter periculo subjacebit.

CAPUT XIX.

A quibus illicitis presbyteris maxime se cohibere debeant.

(*Capitulare Theodulfi* cap. 13; lib. v *Capitular.*

cap. 525.) Observandum est sacerdotibus ut ab ebrietate se absteineant, quoniam secundum Scripturam ebrietas nullum vitium excusat. Et Apostolus commonet dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Et neque per tabernas eant bibendo aut comedendo, neque domos aut villas curiositate qualibet peragrent, aut cum feminis vel quibuslibet impuris personis convivium exerceant, neque comessionibus et cæteris pestibus ad gastrimargiam pertinentibus deserviant, et ad forum vel mercatum nullatenus vadant, neque ad sæculare iudicium pergant, nisi forte ut pauperibus succurrant, aut de verbo Dei iudices admoncant ut justa iudicia iudicent. Si vero eorum propria causa agenda est, cum licentia episcopi et cum advocato pergant. Prohibemus autem omnimodis ut presbyteri villici et conductores seniorum non fiant, nec chartas scribant, nec ad nuptias pergant, nec arma assumant, nec fideiussores existant. Carnis quoque voluptates et negotia sæcularia et vanas hujus mundi delicias, impudica convivia, vana spectacula, mortiferas hujus sæculi pompas, obscena jocosum verba, risus inutiles, venationem cum avibus vel canibus, usuras, negotiationes illicitas, pondera iniqua, placita sæcularia, munerum injusta, et omnia mortalia peccata, et si qua sunt similia, monemus ut refugiant: quoniam secundum Apostolum *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus ut ei placeat cui se probavit*. Cæteros itaque ad Ecclesiam Christi pertinentes pie et juste prævidere et regere debent tanquam Christi milites, bene agendo et prædicando juxta Domini sententiam, qui ait: *Sic lucent lux vestra coram hominibus ut videant vestra bona opera et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*.

CAPUT XX.

Quod statutis diebus et in vicis baptismi celebretur. Et de infirmis baptizandis.

Baptismus certis temporibus celebrari antiqui patres sanxerunt, Pascha scilicet et Pentecosten. Aliis vero temporibus quempiam baptizari canonica vetat auctoritas, præter eum quem in periculo mortis constitutum necessitas summa constringit. His itaque duobus temporibus, Pascha scilicet et Pentecosten, omnes sacerdotes ex cellis ad vicos convenire debent, et ibi officio peracto, cum summa diligentia baptizandos quosque baptizent. Et tunc ad proprias ecclesias cum baptizatis suis et cæteris subjectis reneant missarum solemniam persolvant, et baptizati, et qui eos a fonte baptismatis susceperunt omnes excommunicent. Et quandiu in albis sunt, quotidie a patrinis ad ecclesiam cum luminariis deducantur, et corpus et sanguinem Christi usque in diem octavam æquali jure cuncti percipere studeant. Si autem parvulus ægrotans ad quemlibet presbyterum quocunque tempore vel hora baptismi gratia de cujuslibet parochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullo modo negetur. Si quis hoc munus petenti concedere detrectaverit, et ille parvulus absque baptismatis gratia mortuus fue-

PATROL. CXIX.

A rit, noverit se ille qui eum non baptizavit pro ejus anima rationem redditurum.

CAPUT XXI.

De decimis a fidelibus dandis.

Decimas de omnibus rebus juxta modum a beatis Patribus constitutum a cuncto populo cum omni devotione Dei ecclesiis reddendas esse monemus, ut sacerdotes, qui per sacras eorum orationes et oblationes pro pace, pro totius populi Christiani salute, pro frugibus terræ, pro infirmis quoque et defunctis omnipotentis Dei misericordiam implorant, victum et vestimentum et cætera quæ in eis sunt necessaria habeant, et ut hospitibus et peregrinis, orphanis et viduis, debilibus et ægrotis solatium præbere valeant. (Concil. Cabilon. II, cap. 19; Capitula excerpta ex lege Longobardor., cap. 41.) Sunt præterea quidam qui decimas suas dare ad ecclesias suas negligunt, ubi et ipsi et eorum servi missas audiunt. Proinde decrevimus ut omnes ibi decimas dent ubi infantes eorum baptizantur, et ubi missas audiunt, et ubi res ipsæ convenire videntur, juxta proprii episcopi decretum. Presbyteri vero ab his qui decimas non dant vadios nunquam accipiant. Sed qui post crebras admonitiones et prædicationes eas dare neglexerint excommunicentur. Juramento autem propter periculum perjurii constringi eos nolumus.

CAPUT XXII.

De oratione Dominica et symbolo. Et de spiritualibus patribus et filiis.

(Lib. II Capitular., cap. 46 et lib. VI, cap. 182.)

Commonendi sunt fideles ut omnes generaliter a minimo usque ad maximum orationem Dominicam et symbolum discant. Et dicendum eis quod in his duabus sententiis omne fidei Christianæ fundamentum incumbit. Et nisi quis has duas sententias et memoriter tenuerit et ex toto corde crediderit, et in oratione sæpissime frequentaverit, catholicus esse non poterit. Constitutum namque est ut nullus chrismetur, neque baptizetur, neque a lavacro fontis alium suscipiat, neque coram episcopo ad confirmandum quemlibet teneat, nisi symbolum et orationem Dominicam memoriter tenuerit, exceptis his quos ad loquendum ætas minime perduxit. Patrini autem eos quos de fonte lavacri suscipiunt erudire summopere studeant, et orationem Dominicam et symbolum illis insinuent, quoniam eos Domino genuerunt, et pro eis fideiussores existunt. Qui vero in publica poenitentia sunt constituti, aut criminali peccato tenentur obnoxii, neminem a lavacro fontis suscipere neque coram episcopo ad confirmationem tenere præsumant usquequo poenitentia peracta satisfactionem condignam percipere mereantur.

CAPUT XXIII.

De honore parentum, et dominis subditorum admo-
nendis.

(Lib. I Capitular., cap. 65; lib. II, cap. 44, 46.)

Admonendi sunt fideles sancte Dei Ecclesie ut filios suos et filias suas doceant parentibus obedientiam exhibere, dicente Domino: *Fili, honorifica patrem tuam et matrem tuam*. Nam et ipsi parentes erga filios suos ac filias modeste debent agere, dicente Apostolo: *Et vos, parentes, nolite ad iracundiam provocare filios vestros*. Nam et hoc dicendum est eis ut si illi tali affectu parcere velint injuriis filiorum, non hos impune Dominus sinit, nisi forte digni poenitentiae exhibeant: quia levius est filios parentum quolibet flagella suscipere quam Dei iram incurrere. Admonendi sunt etiam domini subditorum ut circa subjectos pie et misericorditer agant, nec eos qualibet injusta occasione condemnent, nec eos opprimant, nec illorum substantias in juste tollant, nec ipsa debita quae a subditis reddenda sunt impie ac crudeliter exigant. Quia ergo constat in Ecclesia diversarum conditionum homines esse, ut sint nobiles et ignobiles, servi, coloni, inquilini, et caetera hujusmodi nomina, oportet ut quicumque eis praelati sunt, clerici sive laici, clementer erga eos agant et misericorditer eos tractent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendis tributis vel quibusdam debitis; sciantque eos fratres suos esse et unum secum patrem se habere Deum, cui clamant: *Pater noster qui es in caelis*, et unam matrem sanctam Ecclesiam, quae eos intemerato sacri fontis utero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima et gubernatio opportuna adhibenda est; disciplina, ne indiscipline vivendo auctorem suum offendant; gubernatio, ne in quotidianis vitae comaeatibus praetorum adminiculo destituti fatescant.

CAPUT XXIV.

Quod non sit personarum acceptio apud Deum.

(Concil. Cablon. II, cap. 34.) Quia igitur, Apostolo testante, non est personarum acceptio apud Deum, et in omnibus judiciis cavendum est, multo magis in hoc poenitentiae iudicio praecaveri debet ut nullus sacerdotum unquam aut gratia aut odio aliquis personae secus iudicet quam quod in canonicis sacris invenerit, aut quod illi secundum sanctorum Scripturarum auctoritatem et ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo medici, qui corporibus medicinam inferre conantur, nequaquam propter personae cujuslibet acceptionem his quos sanare cupiunt cauterio, aut ferro, aut duris aliis quibuslibet rebus, parcunt, multo magis his observandum est qui non corporum sed animarum medici existunt. Neque enim pensanda est poenitentia quantitate temporis, sed ardore mentis et mortificatione corporis. Cor autem contritum et humiliatum Deus non spernit.

CAPUT XXV.

De discordantibus.

(Addit. IV Capitular., cap. 50.) Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario neque in gazophylacio recipiantur. Placuit etiam ut sicut ple-

• Vide notas ad *Agathonem*, pag. 550.

rumque sit, illi qui odio aut longinqua inter se lite discesserint, et ad pacem redire diuturna intentione noluerint, de Ecclesiae caetera iustissima excommunicatione pellantur quoadusque ad charitatem, quae cooperit multitudinem peccatorum, venire festinent^a.

CAPUT XXVI.

Qualiter dies Dominicus observetur.

(Lib. I Capitular., cap. 75; lib. VI, cap. 380, et lib. VII, cap. 276.) Diem dominicum apostoli ideo religiosa sanxerunt solemnitate quia in eodem die Redemptor noster a mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus appellatur ut in eo a terrenis operibus et a mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus. Nam sicut ipse Dominus Jesus Christus et Salvator noster tertia die resurrexit a mortuis, ita et nos resurrecturos in novissimo saeculo speramus. Unde etiam in Dominica die stantes oramus: quod est signum futurae resurrectionis. Hoc agit universa Ecclesia quae in peregrinatione mortalitatis inventa est, exspectans in finem saeculi quod in Domini nostri Jesu Christi corpore praemonstratum est, qui est primogenitus mortuorum. Dies autem Dominicus a Christianis post resurrectionem Domini celebratus est, et ex illo coepit habere festivitatem suam. Tanta ergo hujus diei debet esse observantia ut praeter orationes et missarum solemnia et ea quae ad vescendum pertinent nihil aliud fiat. Videlicet ut nec opera servilia in eo agantur, nec viri ruralia exerceant, nec vineas colant, nec campos arent, nec messem metant, nec fenum secant, nec sepe ponant, nec silvas stirpent, nec arbores cadant, nec in petris laborent, nec domos construant, nec hortum faciant, nec terram moveant, nec ad placita conveniant, nec venationes exerceant, nisi tantum cibi vel frigoris necessitate. Item feminae opera textrilia non faciant, nec vestimenta capulent, nec consuant, nec vestimenta lavent, nec liniant, nec linum battant, nec lanam carpere praesumant, nec berbeas tondeant, ut omnimodis bonorum requies die Dominico persolvatur. Ipse est enim primus dies saeculi. In ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli, in eo manna de caelo datum est, in eo Redemptor humani generis a mortuis resurrexit, in eo Spiritus sanctus super discipulos descendit. Conveniendum est sabbato die cum luminaribus ad ecclesiam, conveniendum est ad vigiliis sive ad matutinum officium, concurrendum est etiam cum oblationibus ad missarum solemnia. Et dum convenitur, nulla jurgia sunt habenda; sed tota die tantum Deo vacandum est, et non in crapula et ebrietate vel in luxuriis et jocularibus verbis, sed in Dei laudibus et elemosynis cum amicis, proximis, et peregrinis spiritaliter epulandum.

CAPUT XXVII.

De diebus festis anni.

(Lib. II Capitular., cap. 35; Regino, lib. I, cap.

377.) Festos dies in anno celebrare sanximus, hoc est, diem Dominicum Paschæ cum omni honore et sobrietate venerari, simili modo totam hebdomadam illam observare decrevimus, diem ascensionis Domini pleniter celebrare. In Pentecosten similiter ut in Pascha, nativitatem sancti Joannis Baptistæ, Petri et Pauli diem unum, sancti Laurentii, assumptionem sanctæ Mariæ, dedicationem sancti Michaelis, natalem sancti Martini, sancti Andree, et omnium apostolorum. In nativitate Domini dies quatuor, octavas Domini, Epiphania, purificationem sanctæ Mariæ, natalem sancti Ursicini et sancti Austregisili et sancti Sulpitii. Et illas festivitates sanctorum observare decrevimus quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt vel reliquæ venerantur. His prædictis diebus ab operibus quiescendum esse diximus. Cæteras festivitates sanctorum apostolorum, martyrum, confessorum, atque virginum congruo honore celebrandas esse censuimus.

CAPUT XXVIII.

Qualiter fideles in missarum solemnibus offerre debeant vel communicare.

Sacrificium quod a Christianis Deo offertur primum Christus Dominus noster et magister instituit quando commendavit apostolis corpus et sanguinem suum priusquam traderetur. Sic enim legitur: *Accipit, inquit, Jesus panem et calicem, et benedicens dedit eis.* Dicunt aliqui, nisi aliquo intercedente peccato, eucharistiam quotidie accipiendam. (Regino, lib. 1, cap. 194.) Hunc enim panem dari nobis quotidie jubente Domino postulamus dicentes: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione et devotione et humilitate suscipiunt, nec fidendo de justitia, superba præsumptione id faciant. Cæterum si talia sunt peccata quæ quasi mortuum ab altario removeant, prius agenda est pœnitentia; ac si deinde hoc salutiferum medicamentum suscipiendum, juxta Apostolum probare se debet homo et sic de pane illo manducare et de calice bibere. (Lib. II *Capitular.*, cap. 40.) Si vero indiscrete accipitur, timendum est illud quod ait idem Apostolus: *Qui manducat et bibit indigne judicium sibi manducat et bibit.* Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat quo debet habere pœnitentiam. Quod si tanta non sunt peccata ut excommunicandus quisque judicetur, non se debet a medicina Domini corporis separare, ne dum nimium in longum differtur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Conjugatis autem abstinendum est a coitu aliquot diebus, orationique vacandum, ut ad tantum accedere purificati valeant sacramentum. Relegant regnorum libros, et invenient sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare David et pueris ejus antequam interrogaret utrum mundi essent pueri a mulieribus, non utique ab alienis, sed a propriis

conjugibus; et nisi eos audisset ab heri et nudius tertius vacasse ab opere conjugali, nunquam panes sanctos ad comedendum concessisset. Quapropter eligendi sunt aliqui dies quibus prius homo continentius vivat, quo ad tantum sacramentum dignus accedere possit. Similiter et eos qui in missarum solemnibus panem et vinum sacerdotibus ad altare offerunt, a conjugibus aliquandiu abstinere oportet, et postea aqua loti, et vestimentis ablutis, pro suis suorumque erratibus oblationes Deo offerant, et si velint, communicent. Quibus autem sacrificii sumptus negatur, offerendi facultas non tribuitur.

CAPUT XXIX.

De jejuniis quadragesimali.

(*Capitulari Theodulfi*, cap. 37, 41, 43.) Dies autem quadragesimales cum summa observatione custodiendi sunt, ut jejunium in eis præter dies Dominicos, cui ab abstinence subtracti sunt, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decimæ sunt anni nostri, quos cum omni religione et sanctitate transigere debemus. Nulla enim in his occasio sit resolvendi jejunii; quia alio tempore solet jejunium charitatis causa dissolvi. Isto vero nunquam debet, et in alio tempore jejunare præmium acquirere est. In hoc vero, præter infirmos aut parvulos, quisquis non jejunat, pœnam sibi acquirit, quia eosdem dies Dominus et per Moysen et per Eliam et per semetipsum sacro jejuniis consecravit. Abstinendum est enim in his sacratissimis diebus a conjugibus, quia pene nihil valet jejunium quod conjugali opere polluitur. Ab omnibus ergo fidelibus singulis Dominicis diebus in quadragesima, præter eos qui pro crimine mortali excommunicati sunt, sacramenta corporis et sanguinis Christi sumenda sunt, et in Cœna Domini, et in Parasceve, et vigilia Paschæ, et in die Resurrectionis Domini penitus communicandum est. Et ipsi dies paschalis hebdomadæ omnes aequali religione colendi sunt.

CAPUT XXX.

De cæteris jejuniis institutis.

(Lib. V *Capitular.*, cap. 151.) De jejuniis in quatuor anni temporibus conservando, quando lectiones duodecim in sabbato leguntur, statutum est a sanctis Patribus ut in primo mense in prima hebdomada, in Junio in secunda hebdomada, in Septembrio in tertia hebdomada, in Decembrio in quarta hebdomada, tribus diebus, id est quarta et sexta et septima feria, omnes, exceptis infantibus et infirmis, usque ad nonam jejunent et abstineant se a carne. Eodem modo in diebus rogationum jejunandum est, et a carne triduo abstinendum est. Jejunia vero a sacerdotibus indicta sine necessitate rationabili solvenda non sunt. (*Capitulari Theodulfi*, cap. 38.) In diebus itaque jejunii elemosyna facienda est, et cibum et potum quo quisque uti vellet, si non jejunaret, pauperibus erogat; quia jejunare et cibos prandii ad cœnam reservare non mercedis sed ciborum est incrementum.

CAPUT XXXI.

De observationibus jejuniorum.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 40; *Capitular. Caroli Calvi*, tit. 58, cap. 8; *Capitulare Theodulfi*, cap. 42.) Abstinencia in diebus jejunii pene omnium deliciarum esse debet, et sobrie et caste vivendum, ut sanctificato corde et corpore ipsi sancti dies transigantur. Denuntiandum est etiam ministris reipublicæ ut a quarta feria ante initium Quadragesimæ, nec in ipsa quarta feria, usque post octavas Paschæ, mallum vel placitum publicum nisi de concordia et pacificatione discordantium tenere præsumant. Similiter a quarta feria ante nativitatem Domini usque post consecratos dies observent, nec non et in jejuniis quatuor temporum et in Rogationibus et in cæteris jejuniis constitutis simili observatione eosdem feriatis dies venerari omnimodis studeant. In his autem jejuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones esse debent, sed in Dei laudibus et in opere necessario persistendum. Arguit enim eos qui contentiones et lites jejunii tempore exercent, et qui debita a debitoribus exigunt, Dominus per prophetam dicens: *Ecce in die jejunii vestri inveniuntur voluntates vestrae, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et vercutilis pugno imple.*

CAPUT XXXII.

De pœnitentia fidelibus danda.

(*Capitulare Theodulfi*, cap. 36, 31.) Hebdomada una ante initium Quadragesimæ confessiones sacerdotibus dandæ sunt, pœnitentia accipienda, discordantes reconciliandi, et omnia jurgia sedanda; et dimittere debent debita invicem de cordibus suis, ut liberius dicant: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Et sic ingredientes in beatæ Quadragesimæ tempus mundis et purificatis mentibus ad sanctum Pascha accedant, et per pœnitentiam se renovent, quæ est secundus baptismus. Confessiones vero dandæ sunt de omnibus peccatis quæ sive in opere sive in cogitatione perpetrantur. Octo sunt vitia principalia sine quibus vix ullus inveniri potest. Est enim primum gastrimargia, hoc est ventris ingluvies, secundum fornicatio, tertium accidia sive tristitia, quartum avaritia, quintum vana gloria, sextum invidia, septimum ira, octavum superbia. Quando ergo quis ad confessionem venit, diligenter debet inquiri quomodo aut qua occasione peccatum perpetraverit quod peregrisse confitetur, et juxta modum facti debet ei pœnitentia indicari. Debet ei persuaderi ut de perversis cogitationibus faciat confessionem. Debet ei etiam injungi ut de octo vitiis principalibus faciat confessionem. Et nominatim debet ei sacerdos anumquodque vitium dicere et suam de eo confessionem accipere.

CAPUT XXXIII.

De modis pœnitentiæ vel remediis.

(*Concil. Cabilon.* II, cap. 58.) Modus autem pœ-

nitentia peccata sua consilientibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet, repudiatis ac penitus eliminatis libellis quos pœnitentiales vocant; quorum sunt certi errores, incerti auctores, de quibus recte dici potest: *Mortificabant animas quæ non moriebantur, et vivificabant animas quæ non vivebant.* Qui dum pro peccatis gravibus leves quosdam et inusitados imponunt pœnitentiæ modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Sicut enim baptismus peccata, ita et pœnitentia purgat. Septem enim modis peccata dimitti Scriptura sancta demonstrat. Primo in baptismo, secundo per mari-
B rium, tertio per elemosynam, juxta illud evangelicum: *Verumtamen date elemosynam, et omnia munda sunt vobis.* Quarto si remittat quis peccanti in se peccata sua, juxta illud: *Dimittite et dimittetur vobis.* Quinto si per prædicationem quis et bonorum operum exercitium alios ab errore suo convertat, juxta illud Apostoli: *Quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte.* Sexto per charitatem, juxta illud: *Charitas Domini cooperit multitudinem peccatorum.* Septimo per pœnitentiam, juxta quod ait David: *Convertens sum in ærumna dum configitur spina.* His ergo septem modis et remissio datur et æternæ retributionis præmium acquiritur.

CAPUT XXXIV.

De publica pœnitentia.

(*Concil. Cabil.* II, cap. 25.) Pœnitentiam agere juxta antiquam canonum institutionem in plerisque locis ab usu recessit, et neque excommunicandi neque reconciliandi antiqui moris ordo servatur. Et ideo qui publice peccat publica mulctetur pœnitentia et secundum ordinem canonum pro merito suo excommunicetur et reconcilietur. Non enim licitum est presbyteris publicam dare pœnitentiam, sed publice peccantes oportet ut juxta antiquorum canonum decreta per episcopale ministerium publica Deum studeant satisfactione placare.

CAPUT XXXV.

De usuris et fenore.

Oportet sacerdotes et omnes in commune fideles ut si quando fruges vel quosdam redditus terræ congregant et protelant, non ideo hoc faciant ut carius vendant et thesauros congregent, sed ut pauperibus tempore necessitatis subveniant; nec ad usuram aliquid dent, quoniam ab ipso Domino in lege omnibus interdictum est ad usuram aliquid dare. (*Lib. I Capitular.*, cap. 119, 124, 125.) Usura est ubi amplius requiritur quam datur. Verbi gratia, si dederis solidos decem et amplius requisieris, vel si dederis modios frumenti aut vini, et iterum super aliquid quacunque occasione vel quocunque modo exegeris. Quicunque enim tempore messis, vel tem-

pore vindemæ, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam aut vinum, et servat usque dum carius venundare possit, hoc turpe lucrum esse dicimus. Fenus autem exercet qui aliquid præstat. Nam justum fenus est qui amplius non requirit nisi quantum præstat.

CAPUT XXXVI.

De perjurio et falso testimonio.

(*Capitulari Theodulfi*, cap. 26, 27.) Prædicandum est ut pejurium fideles caveant et ab hoc summo-
pere absteineant, scientes hoc grande scelus esse et in lege et prophetis sive evangelio prohibitum. Audivimus enim quosdam parvi pendere hoc scelus et levem quodam modo perjuris pœnitentiæ modum imponere. Qui nosse debent talem de perjurio pœnitentiam imponere debere qualem et de adulterio, de fornicatione, de homicidio, et de cæteris criminalibus vitiis: quoniam in lege Domino præcipiente habemus: *Non perjurabis in nomina meo, nec polues nomen Dei tui, et ne assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Dicendum est etiam eis ut a falso testimonio se absteineant, scientes et hoc gravissimum scelus esse et ab ipso Domino in monte Sinai prohibitum, dicente eodem Domino: *Non falsum testimonium dixeris, sive testis falsus non erit impunitus.* Sciat se etiam quisquis hoc perpetraverit tali pœnitentia purgandum ut superius dictum est de perjurio. Dicendumque est illis quod summa, non dicam stultitia, sed nequitia est pro cupiditate auri et argenti, aut vestimentorum, aut enjuslibet rei, aut quod creberrime contingere solet, propter ebrietatem, in tam grande scelus corrumpere, ut aut septem annis in arcta ærumna sit, aut ab Ecclesia sit repulsus, dicente Domino: *Quid prodest homini, si luctetur totum mundum, et animæ suæ detrimentum faciat.* Quippe cum aliis videatur pius existere, sihimet crudelis existat. Si quis vero perpetrato perjurio, aut falso testimonio, vel quolibet criminali peccato, timens pœnitentiæ longam ærumnam, ad confessionem venire poluerit, ab Ecclesia repellendus est, sive a communione et consortio fidelium, ut nullus cum eo comedat, neque bibat, neque oret, neque in sua domo eum recipiat.

CAPUT XXXVII.

De perjurio, furto et rapina.

Quicumque sciens perjurium perpetraverit, annis septem se pœnitentiæ subdat, et ita deinceps ad communionem revertatur. Qui vero cupiditate captus furtum fecerit, quod abstulerit reddat, et annis quinque pœnitentiam agat. Similiter et qui per rapinam alterius res injuste abstulerit, et hoc quod vi illicite extorsit restauret, et totidem annis, id est quinque, reatum suum pœnitentiæ jejuniis diluat. Si autem nescit cui damnum intulit, aut non valet reddere quod violenter subrepsit, asperiori pœnitentiæ se submittat et post septem annos per-

• Vide notas ad Capitulari. 1038.

A sectionem plenam consequatur acta legitima pœnitentia.

CAPUT XXXVIII.

De observationibus vanitatum.

• Quicumque fidelium auguria et auspicia sive somnia vel divinationes quaslibet more gentilium observaverint, sive sortes quas mentiuntur esse sanctorum, quæ clerici vel laici detecti fuerint vel consulere vel docere, aut in domos suas hujusmodi homines introduxerint exquirendi aliquid arte malefica, aut domos suas lustraverint, ab ecclesia quinquennio habeantur extranei pœnitentiam agentes secundum antiquas regulas constitutas. Non enim licet Christianis traditiones gentilium observare vel colere elementa, aut lunas, aut stellarum cursus, aut inanem signorum fallaciam, pro domo facienda vel segete vel arboribus plantandis vel conjugiiis sociandis. Scriptum est enim: *Omnia quæcunque facitis, in nomine Domini facite.* Nec licet in collectionibus herbarum aliquas observationes vel incantationes attendere, nisi tantum cum symbolo divino et oratione Dominica. Similiter nec Christianas mulieres licet vanitatem in suis lanificiis observare, sed Deum invocent adiutorem, qui eis sapientiam texendi donavit ut in omnibus honorificetur Deus.

CAPUT XXXIX.

De homicidiis sponte commissis et non sponte commissis.

De his qui voluntarie homicidium faciunt gravis sententia in Scripturis sacris est, dicente Apostolo: *Qui templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Templum enim Dei sanctum est quod estis vos. Qui cunque ergo voluntarie homicidium fecerit, ab Ecclesia Dei est repellendus et a consortio fidelium sequestrandus juxta canonum instituta, ubi ita scriptum reperitur: *Qui voluntarie homicidium fecerit, pœnitentiæ quidem jugiter se submittat, perfectionem vero circa exitum vitæ consequatur.* Et item: *Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad januam Ecclesiæ catholicæ semper jaceat, et communionem in exitu vitæ suæ recipiat. Si autem non voluntate, sed casu aliquo, homicidium fuerit factum, prior canon septem annis agi pœnitentiæ jussit, secundus canon quinque mandavit.* Et alibi (*Conc. Ancyr.*, c. 22, 23): *De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio post septem annos pœnitentiæ perfectionem consequi præcepit. Secunda vero quinquennii tempus explere.*

CAPUT XL.

De homicidiis diversis occasionibus perpetratis.

Si quis servum proprium, licet criminibus multis approbatum, sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione vel pœnitentia biennii reatum sanguinis emendabit. Si vero domina furore zeli accensa flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam eruciati effundat, et quod incertum si voluntate per septem annos, si in casu occiderit, per quinquennii tempora a communione re-

placuit abstinere. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem. Placuit etiam ut hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitum, aut per suspendium, vel quolibet modo violenter inferunt mortem, nulla illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Similiter et de his placuit qui pro suis sceleribus puniuntur.

CAPUT XLI.

De feminis quæ parios suos necant, et cum duobus fratribus fornicantur.

(*Conc. Ancy.*, cap. 21.) Si qua mulier fornicaverit, et infantem qui exinde natus fuerit occiderit, et quæ studuerit abortum facere et quod est conceptum necare, aut certe ut non concipiat elaborat, sive ex adulterio, sive ex legitimo matrimonio, has tales mulieres in morte non recipere communionem priores canones decreverunt. Nos tamen pro misericordia sive tales sive conscias ipsarum decem annos agere poenitentiam iudicavimus. Et si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores habuerit, a communione se abstineant usque ad mortem, in morte autem eis communio pro misericordia detur. Si vero supervixerint communione accepta, et de infirmitate convalescerint, agant plenam poenitentiam tempore constituto, et hoc secundum antiquam definitionem. Humanius autem nunc definimus ut eis decem annorum tempus poenitentiae tribuatur, ita tamen ut omni tempore vite suæ fletibus et humilitati insistant.

CAPUT XLII.

De adulterio.

(*Conc. Ancy.*, cap. 20.) Si ejus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum poenitentia oportet eum perfectionem consequi secundum pristinos gradus. Si vero uxorem habens concubinam habuerit, non communicet, donec desinat ab ea et ad poenitentiam revertatur. Quod si conscio marito uxor fuerit mœchata, usque in finem non communicet. Si autem eam reliquerit, post decem annos accipiat communionem.

CAPUT XLIII.

De his qui fornicantur irrationabiliter.

(*Conc. Ancy.*, cap. 16.) De his qui irrationabiliter versati sunt sive versantur, id est qui se miscent pecoribus aut cum masculis polluantur, si quis ante vicesimum annum tale crimen commiserit, quindecim annis exactis in poenitentia communionem orationis mereatur, deinde quinquennio in hac communione durans, tunc demum oblationis sacramenta contingat. Discutiatur autem et vita eorum qualis tempore poenitudinis exstiterit, et ita misericordiam consequantur. Quotquot autem peracta viginti annorum ætate uxores habentes in hoc peccatum prolapsum sunt, viginti quinque annis poenitudinem gerentes in communione suscipiantur orationum: in qua quinquennio perdurantes tunc demum oblationis

A sacramenta percipiant. Quod si uxores habentes et transcendentis quinquagesimum annum ætatis ita deliquerint, ad exitum vite communionis gratiam consequantur.

CAPUT XLIV.

De satisfactione et reconciliatione poenitentium.

Satisfactio autem est causas peccatorum et suggestiones excludere et ultra peccatum non iterare. Reconciliatio vero est quæ post complementum poenitentiae adhibetur. Nam sicut conciliamur Deo quando primum per baptismum a gentilitate convertimur, ita reconciliamur quando post peccatum poenitendo regredimur. Quorum autem peccata in publico sunt, in publico debet esse poenitentia per tempora quæ episcopi arbitrio poenitentibus secundum differentiam peccatorum decernuntur; eorumque reconciliatio esse debet ab episcopo sive a presbyteris, jussu tamen episcoporum, sicut canones Africani concilii testantur, ubi ita scriptum est: *Cujuscunque poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam ei manus imponatur.* (Lib. v *Capitular.*, cap. 137.) Si vero poenitens mortis periculum incurrerit, per episcopi licentiam a presbytero reconcilietur et communionis gratia muniat, ne desperationis fune ligatus ad æternum pertrahatur interitum. Nulli ergo fidelium ultima poenitentia vel reconciliatio sive corporis et sanguinis Christi perceptio neganda est. Quorum autem peccata occulta sunt et spontanea confessione soli tantummodo presbytero ab eis fuerint revelata, horum occulta debet esse poenitentia secundum presbyteri iudicium cui confessi sunt, ne infirmi in Ecclesia scandalizent videntes eorum poenas quorum penitus ignorant causas. Quali autem tempore poenitentium reconciliatio fieri debeat ostendunt decreta Innocentii papæ, ubi ita scriptum reperitur (*epistola ad Decentium*): *De poenitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis sive ex levioribus poenitentiam gerunt, si nulla intervenerit ægritudo, quinta feria ante pascha eis remittendum esse Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem et ad fletus atque lacrymas poenitentis, at tunc potest dimitti cum viderit congruam satisfactionem. Sanè si quis in ægritudinem inciderit, ei est ante pascha relaxandum, ne de hoc sæculo absque communione discedat.* Hoc ergo ante omnia cavendum est, ne in extremis poenitenti poenitentia et reconciliatio denegetur, ne in desperatione pereat. Perdidisset enim L. tro in cruce ad dextram Christi pendens præmium, si illum unius horæ poenitentia non juvasset. Vera ergo ad Dominum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta asserente: *Cum concersus, inquit, ingemueris tunc salvis eris.*

CAPUT XLV.

De pollutionibus nocturnis.

(S. Gregor. *epist. ad S. Augustinum*, cap. 11.) Quærendum est utrum post illusionem quæ per somnium solet accidere corpus et sanguinem Domini quislibet accipere valeat, aut si sacerdos sacra mysteria celebrare debeat an non. Ad hæc respondendum est quoniam in Veteri Testamento pollutum nisi prius lotum aqua usque ad vesperum intrare in ecclesiam non conceditur. Quod tamen aliter populus spiritalis intelligens sub eodem intellectu accipit, quia quasi per somnium illudatur qui tentatus vanis imaginibus immunditiæ in cogitatione inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluit. Et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se usque ad vesperum recognoscat. Sed est in eadem illusione necessaria valde discretio, quæ subtiliter pensare debeat ex qua re accidet menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, id est ex nimio cibo vel potu, aliquando ex naturæ superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cum ex naturæ superfluitate vel infirmitate evenierit, omnimodo hæc illusio non est timenda; sed ille qui pertulit, se ipsum ac vestimenta sua aquis emundans, licite ministerium

A peragat et ad sacra mysteria devotus accedat. Cum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterii vel missarum solemniam celebrandi, cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium, pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii qui implere illud officium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacramenti prohibere non debet, sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet, si tamen dormientem turpis imaginatio non concusserit. Nam sunt quibus plerumque ita illusio nascitur ut eorum animus etiam in somno corporis positus turpibus imaginationibus non fœdetur. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio, mentem dormientis radix fœdat coinquinationis. Quia quod cogitavit sciens hoc pertulit nesciens. Iste talis non debet accedere ad percipiendum vel consecrandum corporis et sanguinis Christi sacramentum quousque pœnitentiæ et abstinentiæ biduana vel triduana satisfactione purgatus et aqua ablatus mundetur, et sumente corpore prius ad tam sacratissimum mysterii munus accedere festinet immunis.

ANNO DOMINI DCCCLXVII.

WALTERIUS

AURELIANENSIS EPISCOPUS.

WALTERII CAPITULA *

Promulgata in synodo apud Bullensem fundum secundo ordinationis ejus anno, vii Kal. Junii, celebrata.

CAP. I. — *Quomodo archidiaconi presbyteros discutiant.*

(Hincm., *Capit. dat. decanis.*) Ut archidiaconi per

C sibi commissas parochias, diligenter ^b discutiant presbyterorum fidem, baptismam, et missarum celebrationem: quatenus rectam fidem teneant; bapti-

LUDOVICI CELLOTII NOTÆ.

* Horum capitulorum auctor Walterus, sive Gualterus Aurelianensis episcopus, in concilio nostro Duziacensi cum cæteris iudex sedit, et sententiam dixit adversus Laudunensem Hincmarum, subripusque in eo legitur « Walterus humilis Aurelianorum episcopus: » quemadmodum postea in Pontigonensi, « Walterus humilis Aurelianensis Ecclesiæ episcopus: » unde viri optimi modestiam, et ex modestia cæterarum virtutum cumulum intelligimus. Ex hac autem synodo pastorem sollicitudinem, et ecclesiasticæ disciplinæ observationem habemus, qua majorem nec Hincmarus ipse, nec Isaac Lingonensis Parduli olim diaconus eodem argumento posteritati transmiserunt: ut ex his capitulis patet, quæ cum aliis aut committi aut conjungi, tibi lector,

spero injunctum non fore. Quibus etiam Theodulphum adjiciemus et ipsum Aurelianensem, cujus epistolam ad clerum Ecclesiæ suæ scriptam ex editore Baronio suos in Annales Carolus Sausseius transtulit (*Annal. eccl. Aurel.*, l. vi). Quanquam suo antea loco non defuerat Sirmundus (t. II *Conc. Gall.*)

Ad tempus collectæ diœcesanæ hujus synodi, et latorum capitulorum quod attinet, nihil certum possumus edicere, deficiente in titulo et Dominicæ incarnationis, et indictionis nota, quam religiose ætas illa signavit. « Secundo, » inquit, « ordinationis suæ anno. »

^b *Discutiant presbyterorum fidem.* Non multum discedit

uma catholicum observent; et missarum preces bene intelligant: psalmos digne secundum divisiones versuum modularunt; * et Dominicam orationem cum symbolo et fide catholica ipsi intelligant, et omnibus bene pronuntiare diebus feriatis insinuant ad intel-

ligendum: ut sciat unusquisque quid petat ad Dominum. Et ut gloria Patri; et Filio, et Spiritui sancto, ^b et Credo in unum Deum, apud omnes ad missam decantetur. Et ut ipse sacerdos cum sanctis angelis et populo Dei una voce, Sanctus, sanctus,

LUDOVICI CELLOTHI NOTÆ.

anno. » De primo quid divinabimus? Agius quem horum temporum frequentissima concilia fecerunt celebrem, non ultra Suessionense III subscriptus reperitur anno 866. Illi successit in Aurelianensi throno Anselmus, solo nomine notus, in nullo concilio, ne Tricassino quidem anno 867 repertus; quandiu sederit, penitus obscurum est. Qui octo annos sedis assignant, et usque ad annum ejus sæculi 76 extendunt: qui Walterum anno 885 affigunt, si de sedis initio volunt intelligi, extra lineam currunt: et utrique ex concilio nostro Duziacensi manifeste refelluntur, in quo Walterius sententiam dixit. Itaque si iustis terminis Anselmi sedem circumscribere volumus, ad investigandum Walterii exordium, faciamus anno sæculi ejus 67 ipsum ad pontificatum adisse, anno saltem 69 desisse debuerit. Ut cum Walterus 70 inchoet, et sequente in Duziacensi concilio sedeat. Jam quo Christi anno capitula hæc ediderit, pronuntiare facile est. « Anno secundo ordinationis suæ, » ait titulus: ergo anno Christi 71 ante celebrationem concilii Duziacensis, quæ mense Augusto facta, non agere Aurelianensi episcopo spatium concessit convocandæ synodi diocesanæ mense Maio. Et hæc ex conjectura, donec certius aliquid de Anselmi obitu doceat historia.

discedit hoc capitulum ab Hincmariano item primo; atque universe quid archidiaconi a presbyteris exigere debeant, et episcopo renuntiare singulis annis quando parochias obeunt visitando, Hincmarus idem articulis 20 complectitur (tom. III *Concil. Gall.*, p. 625). Vult prærerat ut « sermonem Athanasii de fide, cujus initium est, Quicunque vult salvus esse, memorie quisque coramendet, et sensum illius intelligat, et verbis communibus enuntiare queat. » Herardus Turonensis idem præcipit in capitulis (*Herard.*, capit. 16, tom. III *Conc. Gall.*, p. 112), eaque omnia non tantum a presbyteris, sed etiam ab ipso populo memoria teneri cupit, et cani publice. « De oratione Dominica et Symbolo, ut memoriter teneant, et Gloria Patri, ac Sanctus, atque Credulitas, et Kyrie eleison a cunctis reverenter canatur. Psalmi similiter distincte a clericis. » Quæ sit illa Credulitas, si distinguitur a Symbolo apostolorum, dici non potest alia, meo judicio, quam Symbolum Athanasii.

* *Orationem Dominicam cum Symbolo.* Apostolorum videlicet, non eo de quo mox in missa recitando. De quo et in Capitulari Caroli Magni præcipitur (l. vi, c. 171, 172). « Ut annuntient presbyteri omnibus fidelibus sibi subjectis symbolum et orationem Dominicam, ut Spiritu sancto illustrante salventur. » Et mox ut nemini liceat infantes de sacro fonte suscipere, nisi qui « memoriter Symbolum et orationem Dominicam teneant. » Quod ad eorum explicationem pertinet populo tradendam, vult idem capitulare, « Ut nullus sit presbyter qui in ecclesia publice non doceat lingua. » Vide et Theodulphi Aurelianensis epistolam eadem omnia suadentem.

^b *Et credo in Deum, apud omnes ad missam decantetur.* Est enim æquum, ut ad mysterium fidei conficiendum et percipiendum publica fidei professione animos nostros comparemus. Ita Christus Dominus beneficium sanitatis rogantes sepe ad fidei exercitium provocavit, ut in muliere Chananæ, in centurione, in Lazari sororibus videre est, et in patre pueri lunatici, exclamante, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (Marc. ix). Ceterum de

Symboli recitatione, ut nova, et nondum apud omnes usu corroborata præcipit auctor capitulorum, quam tamen Walafridus Strabo videtur ut antiquissimam agnoscere (*de Reb. eccles.*, c. 22), et a Græcis ad Romanos, ac deinde ad Hispanos profectam: apud Gallos autem et Germanos, Caroli magni tempore, damnata per Hispanias Felicis Urgeliani hæresi, idem symbolum « latius et crebrius in missarum cœpisse officiis iterari. » Antea igitur aliquibus saltem in locis, licet rarius, usurpabatur. Græcos denique Constantinopolitanos, concilii sui Symbolum, Nicæno prætulisse, quia et aptius est ad modulationem, et « ut contra hæreticorum venena, in ipsis etiam sacramentorum celebrationibus medicamenta apud regie suæ urbis sedem confecta fidei devotio celebraret. » Verum Beruo Augiensis in causa ejus canendi cum eo convenit, in tempore longe discedit, cum narrat (l. de quibusd. *Reb. ad miss. pertinentibus*, c. 2), absque ulla Græcorum mentione, Benedicti III tempore ab Henrico I imperatore interrogatos Romanos clericos, cur a symbolo inter missarum solemniam recitando absternerent? respondisse, « Quod Romana Ecclesia non fuisset aliquando ulla hæreseos fece infecta, sed secundum sancti Petri doctrinam, in soliditate catholice fidei permaneret inconcussa: et ideo magis his necessarium esse, illud symbolum sæpius cantando frequentare, qui aliquando ulla hæresi potuerunt maculari. » Quibus auditis instituit, atque impetravit a Benedicto pontifice imperator, ut in posterum Romæ Symbolum ad publicam missam decantaretur. Id factum est anno Christi 1014, Henrico a coronatione sua adhuc recente.

Itaque cum ex illis auctoribus exploratam habeamus ejus moris causam, non sine ingenti Romanæ Ecclesiæ principis et magistræ ecclesiarum omnium gloria, quam per Liberium et Honorium obscurare conatur hæretici, tempus illius institutionis, aut potius celebrandiæ frequentationis in Ecclesia Gallicana sumendum videtur ex eo congressu legatorum cum Leone III pontifice, quos Carolus Magnus Roman ad eum misit, refereturque a Baronio (*ad Ann.* 80/9, tom. IX): cujus summa hæc est, toleratam fuisse ab ipso Leone potestatem canendi apud Gallias Symboli, at non addendæ in eo vocis *Filioque*, quæ contentionem crearet. Quamobrem dedisse consilium, « Ut paulatim in palatio, inquit, quia in nostra sancta ecclesia non cantatur, cantandi consuetudo ejusdem symboli intermitteretur: si que fiat ut quod id ipsum ut cantaretur, non qualibet imperantis auctoritas, sed potius audiendi id fecerat novitas, si dimittatur a vobis, dimittetur ab omnibus. » Addunt Annales non tantum eam Symboli recitationem non fuisse tunc a papa probatam, sed etiam publica ejus Græce et Latine in æs incisus testificatione monstratum, non placere sibi quatuor syllabarum additionem, ut intelligamus jam tum retinentissimam antiquitatis fuisse Romanam Ecclesiam, nationem vero nostram novitatis amantissimam. Tam parum enim persuasit nostris hominibus Leo quod optabat, omitti Symbolum, ut potius clarissimi antistites illud ubique ab omnibus cantari jusserint: eventum quidem felicissimo et gloriosissimo, cum utrumque secuta deinde sit et Romana et universalis Ecclesia, ut et symbolum decantetur ad missam, et particula *Filioque* addatur, de qua in concilio Florentino multa disputantur: sed fatendum est periculosam semper esse novitatem, et non raro in ea inducenda peccari.

sanctus * ad missam decantet. Et omnimodis dicendum est presbyteris ^b ut arma non portent; sed magis se confidant in defensione Dei quam in armis.

Cap. II. — *Quomodo per archidiaconos vita et doctrina presbyterorum cardinalium investigetur.*

(Capit. Car. M., l. v, c. 112.) Ut per archidiaconos ^c vita, intellectus, et doctrina cardinalium presbyterorum investigetur. Vita scilicet modestiæ, et sobrietatis, ac studium religiose conversationis in

LUDOVICI CELLOTHI NOTÆ.

^a Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀναεῖπται ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαβαώθ.

^b *Ut arma non portent.* « Nos enim qui reliquimus sæculum, ut ait Cōguntinum concilium (c. 17), id modis omnibus observare volumus, ut arma spiritalia habeamus, sæcularia dimittamus. » Militares igitur animos qui bellis assiduus undique circumstreptibus in clerum irruerant, episcopi necesse habuerunt infringere, et ex clericorum omnium manibus arma excutere, ut factum Meldensi concilio (can. 37), cui Hincmarus recens ad episcopatum evectus interfuit, quo decretum est: « Ut quicumque ex clero esse videntur, arma militaria non sumant, nec armati incendant: sed professionis suæ vocabulum religiosiis moribus, et religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemtores, et ecclesiasticæ sanctitatis profanatores, proprii gradus amissione multentur: quia non possunt simul Deo et sæculo militare. » Quapropter severe interdictum ne in seditione arma sumant (Capit. Car. M., l. vi, c. 248 et 285). « Ut clerici qui in quacunque seditione arma volentes præsumperint, reperi amisso ordinis sui gradu in monasterio pœnitentiæ contradantur. » Et quoniam per ea tempora episcopis et presbyteris initio non erat prælio interdictum, notabile est laicos ipsos et milites supplicare imperatori Ludovico, « ut episcopi deinceps, sicut hactenus, non vexentur hostibus, sed quando vos nosque in hostem pergitum ipsi propriis resident in parochiis, Deoque fideliter famulari studeant. Quosdam enim ex eis in hostibus et præliis vulneratos vidimus, et quosdam perisse cognovimus. Novit Dominus quando eos in talibus videmus, terror apprehendit nos, et quidam ex nostris timore perterriti propter hoc fugere et inimicis terga vertere solent, » etc. « Quam formam et de sacerdotibus tenere oportuit, id est, ut nec illi in hostem [deest pergant], nisi beneficii, et ipsi electione atque permissione propriorum episcoporum, qui tamen tales sint, de quorum scientia, et vita ac conversatione omnes securi esse possimus. » Veniat igitur Walterius ne quis clericus tutelæ suæ prætes in arma ferat, quibus alteri nocere possit.

^c *Vita, intellectus et doctrina cardinalium presbyterorum investigetur.* Cardinales presbyteri sunt a iudici et inordinati ecclesiis, in quibus moveantur quidem ut omnibus providant; sed ita tamen ut ab illis non moveantur. Et quia cardo rerum omnium præcipua pars dicitur, præcipui et primarii earum ecclesiarum presbyteri sunt, quos parochos sive curatos appellamus. In eorum vitam sive mores, et intellectum, atque doctrinam vult episcopus diligenter inquiri. Illec duo quemadmodum recte distinguat, equidem non video. Nam quod dici potest, intellectus ad propriam scientiam pertinere, quam peritus sit, quam catholicæ mysteria fidei mente complectatur: doctrina vero, ad erudiendam plebem, quam facile, quam illuminate et aperte animi sui sensa inter concionandum explicet; refellitur ex eo, quod in utroque capite popularem institutionem requirat. Si tamen capituli verba diligenter attendimus, intel-

A cunctis eorum actibus. (Capit. Car. M., l. vi, c. 153 et 175.) Intellectus vero, quomodo sit idoneus unusquisque suos fratres in fide sanctæ Trinitatis erudire: ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, æternum, invisibilem, qui creavit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt: et unam esse deitatem, et substantiam, et maiestatem in tribus personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et quemadmodum Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto, et Maria semper Virgine pro salute, et reparatione humani

lectum, speculationi dabimus et fidei mysteriis: doctrinam, virtutum praxi: quæ utraque partes ad docendum populum sunt necessarie: ut bene credendo, et agendo Christiani nomen quod præfert, expleat. Quæ licet impropria sit verborum significatio, non est tamen in corrupta Latinitate cur meliorem requiramus.

Tria igitur in intellectu parochi indagabit archidiaconus, ut peritus sit, quod habet a libris et studio: ut bene de catholicis mysteriis sentiat, quod a vera theologia accipit: ut quæ bene sentit intelligenter disertè enuntiet, cuius facultatis potissimam matrem naturam agnoscimus. In paucis presbyteris fuisse primum ut credamus, facit illa, si sic loqui fas est, religionis per ea tempora barbaries, librorum penuria, bellorum assiduæ clades, armorum circumstreptum, tumultus: quæ omnia nemo non videt quam sint litterarum studiis inimica. In secundo, peccarunt gravissime Colluthus et Arius apud Alexandriam privatarum ecclesiarum rectores, qui præfecturæ suæ abusi potestate, parochianos suos primum schismate ab invicem, deinde hæresibus ab Ecclesiâ diviserunt. Et Colluthiana quidem factio in ipsis bene incunabulis oppressa parum nocuit. Arius autem pertinacior et furiosior, externa modestiæ specie, pellaci affabilitate, ementita benignitate sacras primum virgines magno numero, tum sacerdotes duodecim, suis dementavit erroribus: demum ad episcopos ipsos penetrans, totam persumeddit Ecclesiâ, quæ omnia fusius narrat Epiphanius (hæres. 69). Tertium sine dubio iis defuit de quibus Caroli Magni capitulare sic decernit (l. vi, c. 182): « Nullus sit presbyter qui in ecclesiâ publice non doceat lingua quam auditores intelligant, fidem omnipotentis Dei in unitate et trinitate simpliciter credere. Si vere ipse verbis manifeste explicare non poterit, petat sibi ea a doctore taliter transcribi, qualiter aperte legat, quod qui audiunt intelligant: et qui amplius non poterit, vel his verbis admoneat. Pœnitentiam agite, appropinquavimus enim regnum cælorum. » O stupendam sæculi imperitiam! ac nisi tunc disciplinarum studia in claustris conservasset monachi, atque illustres doctrina episcopos urbibus et provinciis dedissent, qualem habuissent majores nostri ecclesiâ?

Doctrina, qualem vult hic auctor, præcipuum habet in moribus et vita fundamentum. Nemo enim virtutem alios bene unquam docebit, qui prior eam non exerceat: et tardiores bubulci et agasones ad quorum animos verba auribus commissa non penetrant, oculis non ægre percipiunt faciendum esse, quod sit a prælatis. Qui proinde tenentur pastorem et episcopum animarum nostrarum imitari, qui cæpit facere primum, tum docere. Hoc pervidit Herardus Turonensis (cap. 107), qui omnia scientia quam in presbyteris alii desiderant, in vera vite sanctitate pedem figit, « Ut presbyteri sicut ordine sanctiores: ita verbo, incessu, et actu sint reverentiores: quia celsitudo graduum graviorem peccatū facit cumulum. »

generis : passus, sepultus, et tertia die resurrexit, A et ascendit in caelos : et quomodo iterum venturus sit in maiestate divina iudicare vivos ac mortuos, secundum merita propria. Et quia una erit resurrectionis mortuorum ; et quod impii propter scelera sua cum diabolo in ignem aeternum mittantur : et iusti cum Christo et sanctis angelis in vitam aeternam. In doctrina vero, qualiter eos qui tardiores sunt, de fide, spe, charitate, cæterisque virtutibus verbo et probabili exemplo eos qui indigent, possit instruire, secundum evangelicam et apostolicam, atque canonicam instructionem, qualiter indeclinabiliter vivant, et a quibus vitiis eos oporteat abstinere, ne cum diabolo in aeternam damnationem demergantur.

LUDOVICI CELLOTHI NOTÆ.

* Ut juxta sanctorum Patrum interdicta. Putidæ fuerit diligentia interditi illa conquirere, et in fasces unum colligere, cum numero sint infinita, et in pervoluendis conciliis quocunque te verteris occurrant canones indebitum seminarum accessum presbyteris prohibentes. Non revoco *ἡγουμένων* illas tantopere primis temporibus a concilio Nicæno, ab Augustino, Hieronymo, Gregorio, innumeris aliis improbatas. Taceo relictarum post susceptos ordines conjugum periculosam conversationem, cuius exemplum illustre dedit Genebaudus Laudunensis, « vir carne nobilis, tamque sacris quam secularibus litteris eruditus, » qui, ut præclare narrat Flodoardus (l. i, c. 17) ; de anteacta vita nimium gradusque sublimitate confidens, ab uxore quam reliquerat, incaute, quasi pro instruenda ea visitari se permisit. Sed contigit ut frequentes mulieris visitationes blandaque colloquia, durum validumque contra libidinem pectus emollirent episcopi, et quasi rupem de loco sanctitatis ad cœnum transferrent luxuriæ. Hæreo in nostris. Capitulare Caroli Magni admonet (l. i, c. 98), « Statutum esse ab episcopis, de presbyteris qui feminas secum indiscrete habitare permittunt, ut si admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum canonica invectione feriantur. De accessu et frequentatione, ac cohabitatione clericorum cum feminis » ait Hincmarus noster (Capit. an. 852, c. 21) ; « Unde secundum sacros canones in omnibus synodis specialiter interdiximus, firmiter et expresse atque sollicitè a nobis et a ministris nostris eis inquirendum. » Quam in rem non pauca subjungit more suo. Et alio in capitulari (Capit. an. 874, c. 3) postea queritur ea monita nihili a parochis fieri : « Jam vobis capitulum ex sanctis Scripturis et catholicorum dictis donavi, de inconvenienti accessu, et indebita familiaritate ad feminas. Sed video quosdam vestrum illud parvi pendere : unde iterum in ventu vestro volo recitari. » Et quæ sequuntur. Herardus Turonensis brevius (Capit., c. 19) : « Ut conversationem seminarum, earumque accessum et administrationem exsecrentur. Sin alias, velut contemptores canonum ab ordine deponantur. Et quibus ministrare necessaria decernunt, longe eis domos prævideant, in quibus non per se, sed per ministros subsidia porrigant. » Plura vide apud collectionem Antonii Augustini (l. vi, tit. 30 et seq.), et omnia in opere peculiari Theophili Raynaudi viri undecunq; doctissimi, qui hoc argumentum religiosus æque ac secularis presbyteris necessarium, totum penitusque nuper exhaustit (l. de sobria frequentat., etc.). Inscrubitur quippe, Dissertatio de sobria alterius sexus frequentatione, per sacros et religiosos homines.

Ita quibus Deo ministrandum est, indumenta. Hoc ad decorem domus Dei tanti facit Hincmarus (Capit. visitat. a 4 et 6), ut in parochorum per de-

Cap. III. — De mulierum conversatione presbyteris vitanda.

(Conc. Nic., can. 3; Theodulfi epist. ad cler., c. 12.) « Ut juxta sanctorum interdicta Patrum nullus sacerdotum quamlibet sexus muliebris in domo sua cohabitare permittat : neque sine arbitris, vel testibus idoneis cum aliqua solus loqui præsumat : ne forte sibi, aut alicui famulorum derogationis suspicio oriatur.

Cap. IV. — Ut presbyter omnia munda habent.

(Ibid., cap. 4.) Ut unusquisque presbyter, sicut munditiam animæ et corporis habere salubriter admonetur, ita quibus Deo ministrandum est indumenta, et altaris ornamenta, « absidamque circa

canos interrogatione duos ea de re formet articulos. « Qualia sint indumenta altaris, quot nova, et quot vetusta, qualiter nitida. » Et mox : « Qualia aut quot sacerdotalia vestimenta habeat, et qualiter sint nitida, aut in nitido loco collocentur. » Capitulare Caroli Magni eodem honoris divini amore jubet (l. i, c. 152) : « Ut presbyteri per parochias suas feminis prædicent, ut lintamina altaribus præparent. »

« Absidamque circa altare. Absidam melius sive chorum ecclesie, ut modo vocamus, quo altare continetur et clauditur, vult esse quam mundissimum, tum quia in eo maxime sacramenta tractantur, tum quia sacramentis præsentis angeli semper assistunt. Tertiam rationem possumus addere, quia eo loco sanctorum reliquia collocari solent. Sic enim apud Gregorium Turonensem (l. x, c. 31). Tetricus Lingonensis episcopus præcessori suo S. Gregorio condendo « ante altare basilicæ fundamenta jacit, erectamque apsidem unico opere construit et transvolvit. Ea vero transvoluta disruptoque pariete, arcum ædificat. Quod opus cum esset perfectum atque ornatum, postquam in media apside locum fudit quo corpus beati Patris transferre volebat, » etc. Apsis autem sive apsis, dicitur a fornice et arcu, sive quia in modum arcus eroundatur locus illi, sive quia fornice desuper contegi et concamerari solet. Neque alium credidi semper esse locum qui Constantinopoli Trullus vocatus est, ubi concilium illud famosum celebratum in Trullo. Non est dubium quin fuerit erecta in apside sedes episcopi, ut etiamnum hodie in cathedralibus ecclesiis eminere solet : neque negari debet ad eam apsidem gradibus consensum fuisse, ut apsidæ gradatæ bene nominentur ab Augustino ; sed probare non possum, quod eo Augustini loco sic utuntur plerique, ut credant ipsam apsidem esse cathedram, cum utrumque manifeste distinguat, scribens episcopo Donatiste Maximino ad infringendam schismatici superbiam ex dignitate et seculari pompa profectam (epist. 205) : « Transiit honor hujus sæculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio, hæc absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occurrentium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, ubi coeperit accusare conscientia, et conscientiarum arbitrer iudicare. » Et alibi ad Albinam religiosam feminam de tumultu in ipsa ecclesia excitato, « Ad nostra subsellia, relicta turba redieram. » Et mox (epist. 225) : « Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in apsidem honoratiores et gravioris ascenderant. » Certe in cathedram episcopi non ascenderant, sed in locum ubi constituta erat, ut apsis cathedram contineat, neque nisi figurate per cathedra sumatur. Sc. explicandus canon (52) concilii Carthaginensis (110) : « Cujuscunque penitentis publicum et vulga-

altare, vel potius, imo totam ædem ubi sacramenta tractantur: et ubi sanctorum semper est præsentia angelorum, nitidissime et reverenter custodienda prævideant: ne forte cum missi e latere nostro una cum archidiacono illuc venerint, aliquid reprehensibile inveniant, unde severius fraternitatem cujuspiam redarguere compellamur.

Cap. V. — *Ut vasa sacra non dentur in pignus.*

(Capit. Car. M., l. 1, c. 94; Herard., capit. 20.)

• Ut nullus sacrum vas, aut aliquid Deo sacratum loco pignoris dare præsumat: nisi causa redimendorum captivorum, aut in restauratione sarta tectorum ecclesiæ. Et hoc ipsum ne fiat nisi per licentiam episcopi. Et ut res ecclesiæ quæ a fidelibus sunt oblatæ, nullus distrahere præsumat.

Cap. VI. — *Ut unusquisque presbyter clericum et scholam habeat.*

(Hincm., Capit. an. 874, cap. 5.) • Et unusquis-

LUDOVICI CELLOTHI NOTÆ.

tissimum crimen est quod universa Ecclesia noverit, ante absidem ei manus imponatur. » Ut peccato publice noto publica respondeat satisfactio, non descendat ad pœnitentium locum episcopus, quasi verecunde reconciliaturus, sed ad episcopum reus ascendat in absidem eminentem, ibique spectantibus omnibus e cathedra sua episcopus manum reconciliatorium imponat.

• *Ut nullus sacrum vas.* Sic Herardus Turonensis (c. 20): « De vasis et vestimentis ecclesiasticis pro pignoribus absque licentia episcopi non dandis, et datis recipiendis. » Idem vetat aliis verbis Hincmarus (Capit. an. 852, c. 11): « De sacris ministeriis ad wadium non dandis. Ut nullus presbyter præsumat calicem, vel patenam, aut pallam altaris, vel vestimentum sacerdotale, aut librum tabernario, vel negotiatori, vel cuilibet laico, vel femine in vadimonium dare. » Idque probat non licere a pari. Sacerdos cum sacris vestibus ad profanum populi colloquium progredi vetatur: non potest per canones tabernas ingredi ad bibendum: vasa sanctificata prohibetur dare immundis ad contingendum: quanto minus in vadimonium? Et hæc omnia ex capitulari Caroli Magni (l. 1, c. 94, et l. v, c. 172) ducta pravam consuetudinem corrigente. « Quæ transgressio » inquit Ludovicus Pius, « et tempore genitoris nostri, et nostro, in conventibus episcoporum, secundum auctoritatem canonicam, prohibita, sed necdum ad correctionem plene est perducta. » Quid est igitur quod nonnulli historici scribunt a sanctissimo regum nostrorum e Syria in Franciam redeunte, relictam Saracenis hostibus sacrosanctam hostiam in pignus? Scio id a Joinvillæo reticeri, negari præcise ab aliis. Non desunt tamen qui affirmant in ejus facti memoriam vulgo in tabernis meritoriis per Palestinam pictam videri eucharistiam, et ejus figuræ rationem quærentibus, Franci regis factum enarrari ab incolis. Quod in medio relinquimus.

• *Ut unusquisque presbyter suum habeat clericum.* Vite socium, sacrorum ministrum, scholæ magistrum, successorem futurum. Et hoc quæri vult a parochia Hincmarus (Capit. ad Decan.): « Si habeat clericum, qui possit tenere scholam, aut legere epistolam, aut canere valeat, prout necessarium sibi videbitur. » Ejusmodi clericos, nutritos vocat alibi (Capit. an. 874): « Si vos bene viveretis, et vestros nutritos in bona vita et in bona conscientia nutre-
tis, non vobis esset necesse et vestra perdere, et vos ipsos in damnationem mittere. » Nec minus Herardus scholæ vult a presbyteris institui (Capit. 17)

A que presbyter suum habeat clericum, quem religiose educare procuret. Et si possibilitas illi est, scholam in ecclesia sua habere non negligat: solerterque caveat, ut quos ad erudiendum suscipit, caste sinceriterque nutriat.

Cap. VII. — *De libris ecclesiasticis, et de eucharistia semper habenda.*

(Capit. Car. M., l. vi, c. 227; l. 1, c. 161.) Ut libros ecclesiasticos, Missalem videlicet, Evangelium, Lectionarium, Psalterium, Antiphonarium, Martyrologium, et Homeliarium, per quos se et alios informare debent, habeant. Et per libros bene correctos emendent, ne opus Dei cum desidia facere videantur. Ut unusquisque capitula de majoribus vel minoribus vitiis, seu etiam virtutibus, per quæ

B cognoscere possit, vel prædicare subditis suis ut caveant ab insidiis diaboli. • Et ut semper eucharistiam presbyter habeat paratam, ut quando quis in-

« Ut scholas presbyteri pro posse habeant, et libros emendatos. » Theodulfus autem gratias vult esse scholas ejusmodi, summa cum charitate conjunctas (epist. ad cler., c. 20): « Cum ergo eos docent, nihil pro hac re ab eis pretii exigant, nec aliquid ab eis accipiant, excepto quod eis parentes charitatis studio sua eis voluntate obtulerint. »

C • *Et ut semper eucharistiam presbyter habeat.* Quanto studio curatum sit ut nemo Christianus, quantumlibet antea legitime abstinens, absque viatico moreretur, et canones innumeri docent, et Hincmarus in concilio nostro solemniter representat. Eoque processit Africanorum fidelium simplicitas, ut etiam mortuos eucharistia donarent. Quod concilio Carthaginiensi vetatur (can. 5). » Item placuit ut corporibus defunctorum eucharistia non detur. Dictum est enim a Domino: Accipite et edite. Cadavera autem nec accipere possunt, nec edere. » Et quoniam in Græca ejus canonis translatione dicitur *ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς τῶν νεκρῶν εὐχαριστία μὴ δέδωκε*, quæ vox *morientes* significat, monet Balsamo (in hunc can. v.), illa *τοῖς ἵδε τῶν νεκρῶν*, οὐχὶ τὰ ἔσχατα *πνέοντες* intelligi oportere. Ob eam rem jubet Hincmarus (Capit. an. 852.) parochum interrogari, « si habeat pixidem ubi congrue possit recondi sacra oblatio reservanda ad viaticum infirmis. » Addit quoque loco eodem, quod notandum est, ut « ipse presbyter infirmos communicet per se, et non per quemlibet: nec tradat communionem cuiquam laico, ad deferendum in domum suam causa cuiuslibet infirmi. » Quæ lege opus non esset, si contra vulgo non peccaretur. Quod tamen in vetere usu Ecclesiæ usurpari semper non potuit. Serapion enim ille senex Alexandrinus apud Eusebium (Hist. eccl. vi, 36), imminente morte postulavit quidem sibi sacram eucharistiam ab aliquo e presbyteris deferri, sed oblatam accepit a puero.

Quod autem non tantum infirmis, sed etiam parvulis ægrotantibus vult porrigi eucharistiam, ad opinionem S. Augustini videtur accedere (de Peccat. merit. et remiss. c. 21), non minore in eucharistia, quam in baptismo necessitatem fidelibus omnibus ad salutem consequendam collocantis; quam existimat magnus doctor ex apostolica traditione ecclesiis insitam esse. Imo communiter in Galliis receptam fuisse tum temporis docet capitulare Caroli Magni (l. 1, c. 161), unde sumpsit Walterius, jubens: « Ut presbyter semper habeat eucharistiam paratam, ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur. » Quod universalis Ecclesia

firmatus fuerit, aut parvulus aegrotaverit, statim A eum communicet, ne sine viatico moriatur

CAP. VIII. — De hospitalitate exercenda.

(*Ibid.*, l. v, c. 221; Theod., *epist. ad cler.*, c. 25.) Ut hospitalitatem in invicem, et in omnes alacriter exerceant: quia ipse Dominus dicturus erit in remuneratione magni diei, *Hospes eram, et collegistis me* (*Matth. xxv*). Apostolus inquit hospitalitatem laudans, *Per hanc quidam placuerunt Deo, angelus hospitio susceptis* (*Hebr. xiii*). Quod si quis presbyter pro paupertate hospitalitatem dicit vian-
tibus exhibere non posse, saltem in domo sua eum libenter recipiat, salvamentum, focum, aquam, stramen ad lectum ei praestet, et ad emendum quae ei necessaria sunt, ei quaerere adjuvet. Nam ipsa Veritas per se loquens, ait: *Si quis dederit calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam* (*Matth. x*).

CAP. IX. — Ut presbyteri dotem habeant.

Ut presbyteri qui necdum dotem, juxta quod in capitularibus domini ac senioris nostri, Caroli videlicet gloriosissimi regis, nec non et avi, et patris illius capitulo octogesimo quinto continetur, ad suas ecclesias consecuti sunt, ad nos referant; et divino adjutorio nostroque consilio a senioribus suis impetrent: et si aliquid amplius habuerint, debitum servitium suis senioribus impendant.

CAP. X. — De curis secularibus vitandis, et usura.

(*Capit. Car. M.*, l. II, c. 37; l. v, c. 107, 112; l. i, c. 125 et 150.) Ut presbyteri sive diaconi fide
jussionibus, et venationibus non deserviant, neque conductores existant, nec usuras exerceant, aut fieri permittant. Usura etenim est ubi amplius

requiritur quam datur. Verbi gratia, si dederis decem solidos, et amplius requisieris: vel si dederis modium vini, frumenti, et iterum super alium exigeris.

CAP. XI. — De juramentis vitandis.

* Ut plebibus suis denuntient ne juramentis assuescant.

CAP. XII. — De vitandis excommunicatis et facinorosis.

(*Ibid.*, l. III, c. 25, 42, etc.; Isaac., tit. 9; *conc. Nic.*, can. 5.) Ut nemo cum excommunicatis et praedonibus manifestis, sive raptoribus seu homicidis et sacrilegis communicet, nec missam cantet, nec Ave in via eis dicat: sepulturam non praebet, nec ullo modo, nisi corrigendi causa cum eis loquatur. Et omnibus in suis parochiis morantibus diebus Dominicis ad missam pronuntiet, ne talibus se conjungant. Si quis aliter fecerit, sciat se damnatum, nisi poenitentia interveniente, ab omnibus conciliis canonice institutis: nec non et a trecentis decem et octo pontificibus in Nicæna synodo Spiritu sancto praedordinante congregatis. Nam et de his Paulus, vas electionis, protestatur dicens: *Quia rapaces regnum Dei non possidebunt* (*I Cor. vi*). Joannes quoque apostolus de hoc ipso loquitur: *Quia qui dixerit ei Ave, communicat operibus ejus malignis* (*Joan. iii*). Scimus enim quia nulla pars Christo cum Belial: quia unusquisque cujus opera agit, ejus filius appellatur.

CAP. XIII. — De observatione jejuniorum.

(*Capit. Car. M.*, l. VII, c. 98, et l. VI, c. 183, 184.) b Ut jejunia a pastoribus injuncta diligenter

LUDOVICI CELLOTHI NOTÆ.

numquam recepit, acut infantem puellam Carthagine Christi corpori et sanguini participasse narret sanctus Cyprianus libro de Lapsis, referatque Augustinus, aliquæ nota novitatis (*epist. 25*).

* Ut plebibus suis denuntient. Idem præcipere videtur quod Herardus Turonensis (*Capit. 22.*): *Ut Christiani a verbo otioso, et a juramentis se caveant*. Ne temere jurent, ne cum perjurio. Quod tam frequenter inculcat Chrysostomus homiliis suis ad populum Antiochenum, neque tacet capitulare Caroli Magni (*l. VI, c. 2; l. III, c. 8, 10*), cum auctoritate sacræ Scripturæ vetat assumi nomen Domini Dei in vanum. Sunt et in eodem capitulari alia juramenta velita, hominibus videlicet, præterquam regi, et, ut vocant, senioribus. c De juramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur, nisi nobis, et unicuique proprio seniori ad nostram utilitatem, et sui senioris: exceptis his sacramentis, quæ juxta secundum legem alteri ab altero debentur. d Sulgiuntur panlo post alia juramenta, quæ a testibus fiunt in judicio, quod capitulum refert Isaac Lingonensis (*tit. 8, c. 2*), in quo vetatur omnino quævisquam nisi jejunium ad juramentum, vel ad testimonium admitti. Idem jubet Herardus (*Capit. 12*): *Ut testes jejuni jurent, ac prius de perjurio moneantur*. Imo et iudices ipsos lex jubet esse jejunos: *Nec placitum comes habeat*, inquit capitulare (*l. III, c. 38*), nisi jejunos. Theodulfus postquam perjurii scelus graviter amplificavit (*epist. ad cler.*, c. 26, 27), reprehensum presbyteris qui illud c parvipenderent, et levem quodammodo

perjuris poenitentiae modum imponent: a admo-
net et a falso testimonio abstinendum, i scientes et hoc gravissimum scelus esse, quia summa ne dicam stultitia, sed nequitia est, pro cupiditate argenti et auri, aut vestimentorum, aut cujuslibet rei, aut quod celeberrime contingere solet, propter ebrietatem, in tam grave scelus corrumpere, ut aut septem annis in arcta ærumna sit, aut ab ecclesia repulsus. b

b Ut jejunia a pastoribus injuncta. Quæ sint illa, docet capitulare (*l. VI, c. 183, 184*), primum minora, videlicet Quatuor temporum, hoc est mense Martio, Junio, Septembrio, et Decembrio. c Deinde majora, et ut legitima tria jejunia in anno agantur, id est quadraginta dies ante nativitatem Domini, et quadraginta ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, et post Pentecosten quadraginta dies. Quanquam enim nonnulla ex his canonica priventur auctoritate, nobis tamen omnibus simul propter consuetudinem plebis, et parentum nostrorum, morem hunc observare, ut superius comprehensum est, convenit. d Præterea statim per hebdomadam adduntur: c Præter hæc autem legitima tempora jejuniorum, omni sexta feria propter passionem Domini jejunetur. Sed et Sabbati dies a plerisque, propter quod in eo Christus jacuit in sepulchro, jejunio consecratus habetur. e Ex his omnibus quid Ecclesia in usu suo retinuerit superfluum est dicere: sed omnino probrosum et a majorum nostrorum religione perquam alienum, pauca illa quæ supersunt, tantopere a Christianis negligi, et viditibus scientibusque pastoribus provalam violari.

observent, ne, quod absit, propter inobedientiam culpabiles inveniantur.

CAP. XIV. — *De operibus misericordiae exercendis.*

(Theodulf. *epist. ad cler.*, c. 32.) Ut operibus misericordiae, hoc est elemosynis et orationibus, subditos assuescere doceant: quoniam his duabus aliis propitiatio Dei obtinetur.

CAP. XV. — *De opere servili diebus Dominicis prohibendo.*

(*Capit. Car. M.*, l. 1, c. 15; l. VI, c. 186; Theodulf. *cit.* c. 24; Herard., c. 2.) Ut mercata diebus Dominicis, aut carrigationes fieri permittant: sed a vespera usque ad vesperam resurrectio Domini honoretur.

LUDOVICI CELLOTHI NOTE

Quomodo autem sint observanda, vel potius tum temporis fuerint observata, in cibis, et in esu tempore, narrat Theodulfus, distinguendo jejunia quae vidimus ex traditione per Ecclesiam imperata, ab iis quae moribus publicis inducta, magis pendant a voluntate singulorum (Theodulf. *epist. ad cler.*, c. 37). « Quadragesima, » inquit, « cum summa observatione custodiri debet, et jejunium in ea nullatenus resolvatur, quia ipsi dies decem sunt anni nostri. Alio tempore solet jejunium charitatis causa dissolvi; isto vero nullatenus debet: quia in alio jejunare, praeceptum Dei transcendere est. » Vocat autem non jejunare, ante vespertinum officium cibum solvere. Sic enim inferius (c. 39): « Solent plures qui se jejunare putant, mox ut signum audiunt ad nonam, manducare. Qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint antequam vespertinum celebretur officium. » In eo comestionis tempore majus jejunii momentum ponit, quam in cibis ipsis (c. 38, 39, 40): « Qui ovis, caseo, piscibus et vino abstinere potest, magnae virtutis est: qui autem his aut infirmitate interveniente, aut quolibet opere, abstinere non potest, utatur: tantum et jejunium usque ad vesperum solemniter celebret; et vinum non ad ebrietatem, sed ad refectorem corporis sui sumat. » Itaque « concurrendum est ad missas, et auditis missarum solemnibus, sive vespertinis officiis, largitis elemosynis ad cibum accedendum est. » Facienda elemosyna ex cibo et potu « quo quisque uti debuit si non jejunaret: quia jejunare et cibos prandii ad cenam reservare, non mercedis, sed ciborum est incrementum. » Et haec univérse de jejunio.

(*Ibid.*, c. 36, 41, 42, 43.) De quadragesima, quod sanctissimum est Christianae abstinendae tempus, haec praecipit quae referre non tantum ad imitationem, sed etiam ad novantium quorundam revincendos errores conducit: « Hebdomada una ante initium quadragesimae, confessiones sacerdotibus dande sunt, poenitentia accipienda, discordantes reconciliandi, et omnia jurgia sedanda, et dimittere debent debita invicem de cordibus suis. » Qualis autem ea poenitentia est? an ea quae a sacro altari removeat, et abstinendam a sacra communione imperet? « Singulis diebus Dominicis in quadragesima, praeter hos qui excommunicati sunt, sacramenta corporis et sanguinis Christi sumenda sunt, et in Coena Domini, et in Parasceve, in vigilia Paschae, et in die resurrectionis Domini penitus ab omnibus communicandum. » Eo tempore cessare debent lites omnes et contentiones. « Arguit enim eos qui contentiones et lites quadragesimae tempore exercent, et qui debita a debitoribus exigunt, Dominus per prophetam, dicens: *Ecce in diebus jejunii vestri* (Isa. III), etc. » Illis etiam sacratissimis debet « absti-

CAP. XVI. — *De tabernis et scurrilitatibus fugiendis.*

(*Capit. Car. M.*, l. 1, c. 14, ex conc. Laodic. can. 24, et Carth. III, can. 27.)

Ut presbyteri, vel reliqui ordinis ecclesiastici in tabernis non bibant, nec scurrilitatibus cachinnum moventibus consuescant: scientes quod de omni verbo otioso rationem reddent, hi maxime quorum sermo omni tempore sale debet esse conditus: ut verbo et opere exemplo sint, et forma cunctis certantibus, praestentque gratia audientibus.

CAP. XVII. — *Quomodo in consortiis et conviviis gerere se debeant.*

(Hincm., *Capit. ann.* 852, c. 14; Herard., c. 108.)

Ut quando ad conventum, quod ipsi consortia ap-

pendendum est a conjugibus, et caste et pie vivendum: ut sanctificato corde et corpore, isti sancti dies transigantur. Quia pene nihil valet jejunium quod conjugali opere polluitur, et quod orationes, vigiliae, et elemosynae non commendant. » Haec ex uno Theodulfo ad nostram utilitatem descripsimus, quorum pleraque per capitulare sparsa sunt.

« *Ut quando ad conventum.* Nonnulla hic breviter perstringenda. Privatum est, quod de tabernis non adeundis edicit; post infinitos et canones, et ejus vitii censores. Publicum, quod in convitiis presbyterorum et confratris desiderat hoc loco. Consortia vocantur, quia virorum consortium, et eadem vitae officii conditione parium congregationes sunt. Gildonias pro iisdem habet Hincmarus, « ut de collectis quas Gildonias, et confratris vulgo vocant, » quae sunt collata a singulis pecunia et symbola. Haec convivia canon Laodiceus vetat tam a laicis quam a clericis celebrari (*Conc. Laod. can. 55*), *ὅτι οὐ θεὸς ἱσραηλῶν; ἡ ἀληθινὴ ἐκ συμβολῶν συγκοινωνία ἐκτελεῖται, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν*, quam consequuntur petulantia et insolentia, inquit Balsamo. Maluit Latini agapes illas permittere. Sed quia secundum Cassiodori dictum (*l. VII, ep. 3*), « inter consortes assolet indisciplina nasci, » eam ob rem legibus quibusdam regendi et constringendi sunt. Eas decernit Nannetense concilium in calcem tomi III Conciliorum Galliae conjectum (*Conc. Nannet. c. 15*) ex quo sine dubio et Hincmarus, et noster Walterius hauserunt. Spectantque omnes ad temperantiam, modestiamque sacris hominibus dignam commendandam. « Pastos, pastillos et comessionationes » in illis multum improbat Hincmarus (*Capit. ann.* 852, c. 14, 15, 16), « quia inhonestum est et onerosum. » Vetat invitare se poculis, « e precari in amore sanctorum; vel ipsius animae, bibere, aut alios ad bibendum cogere: quia in talibus comessionationibus et potationibus, sicut irreligiosi faciunt, semper se immiscet diabolus. »

Rusticas cantilenas, turpes ludos, saltatrices ab illis conviviis abesse jubet Walterius, primum ex veteris Ecclesiae disciplina, clericos ab spectaculis quae in conviviis nuptialibus exhibentur, remotionis canone Laodiceo (*can. 54*); sed « priusquam ingrediantur thymelicum surgere et secedere. » Quem renovat synodus in Trullo posteaquam ludos omnes curules, et scenicos spectari vetuit a clericis (*syn. in Trullo, c. 24. Balsam. ibi*). Eum scribit Balsamo sic explicari a quibusdam, ut a minimis et ludis scenicis abstinere omnino cogantur, non autem ab equestribus omni ex parte, cum eorum aliqui permissione ecclesiastica fieri videantur. Sed eum tractatum concludit patriarcha memorabili sententia. Plures et longe religiosiores, quibus et ipse assentitur, distinctiones ejusmodi non ad

pellant, veniunt, religiose equitant: juniores prioribus fratribus debitum honorem impendant. Si quando autem in cujuslibet anniversario ad prandium presbyteri invitantur, cum omni pudicitia et sobrietate a procaci loquacitate et rusticis cantilenis caveant. Nec saltatrices in modum filie Herodiadis coram se turpes facere ludos permittant. Sed in unum convenientes, sicut reliquos cibi et potus ministros, ita lectorem sanctæ ædificationis constituant: quatenus sacerdotalem reverentiam laudabili maturitate exhibeant, et in eorum sanctis

A moribus honorificetur Deus per Jesum Christum.

CAP. XVIII. — De sanctorum festivitatibus indicendis et observandis.

(Capit. Car. M., l. i, c. 164; l. ii, c. 35; l. vi, c. 186.) « Ut celebres sanctorum festivitates solemni cultu observent, et observandas suis plebibus antea cognitent. Hoc est, ^b natale Domini, ^B Stephani, ^S Joannis evangeliste, Innocentium; octavas Domini, Epiphania, ^c nativitatem S. Mariæ, purificationem S. Mariæ, assumptionem S. Mariæ; ^d Sabbato sancto, ^e Paschæ dies viii ^f litania ma-

LUDOVICI CELLOTHI NOTE.

mittere, cum dicant ὁμοῖαν τοὺς κανὼνας πρὸς τὸ ψυχραινοῦντες ἱερουργεῖν, οὐ μὴν πρὸς τὸ ἐκκαθαίρειν καὶ ἀδελφῶν. » Debere canones iuxta id quod magis animæ conducit, non autem secundum in quod dissolutius et indifferens est exponi (Capit. an. 852, c. 14). » Deinde ex nimia temporum illorum licentia hæc omnia prohibentur a piis episcopis, quæ fusiuse persequitur Hincmarus. « Nec plausus et risus inconditos, et fabulas inanes ibi referre, aut cantare præsumat: nec turpia joca cum urso, vel tornatricibus ante se facere permittat: nec larvas demonum, quas vulgo lamasasas dicunt ibi anteferre consentiat, quia hoc diabolicum et a saceris canonibus prohibuit. »

Et malo medebuntur qui ex illorum consilio sacra lectione cibos condicunt. Quod cum Walterio nostro suadet Hincmarus eodem loco: « Aliquis de illorum clericis aliquid de sancta lectione legat. » Quod et placet Herardo, « ut presbyteri et clerici ante se joca turpia fieri non permittant, sed pauperes et indigentes ad mensas secum habeant, et legatur eis lectio. » Sic Augustinus « in ipsa mensa magis lectionem aut disputationem, quam epulationem potationemque diligebat; contra pestilentiam humanæ consuetudinis (Possid., in Vita Aug., c. 22). » Sive pestilens illa consuetudo fuerit in ciborum lætitia, et edendi bibendique immoderata cupiditate: sive in convivialium sermonum pravitate et nequitia. « Ideo omnem convivam a superfluis et noxiis fabulis, et detractionibus sese abstinere debere admonet. » Sed mos ille, ut et plerique alii apud ecclesiasticos viros olim usitati, modo septis religionum claustrorum continetur, neque in publicum prodire audet. Theodulfus, conventus istos ne nominat quidem, sed modestiam tamen et temperantiam a presbyteris exigit (epist. ad cler., c. 15). « Neque cum feminis, aut cum quibuslibet impuris personis convivia exerceatis. Nisi forte paterfamilias quilibet vos ad domum suam invitarit, et cum conjuge sua et prole velit vobiscum spiritali gaudio lætari, et verborum vestrorum refectionem accipere, et vobis refectionem carnalem charitatis officio exhibere. Oportet enim, ut si quando quilibet fidei carnalibus vos reficit epulis, a vobis reficiatur epulis spiritalibus. »

« Ut celebres sanctorum festivitates. Festorum dierum quos publice celebrari necesse est, duos facit ordines; publicos, toti Ecclesiæ vel regno communes; et privatos, suæ dioceseos peculiares: priores habet a capitulari regum, posteriores in usu Ecclesiæ Aurelianensis. Utrosque percurro. Diei Dominici nulla denuntiatio est, summa religio; quia cum sit ejus aperta cognitio, non docetur populus quando recurrat, sed quomodo transigendus sit: quod capitulari Caroli Magni (l. vi, c. 202), et in Theodulfi epistola egregie traditur (Theodulf., ep. ad cler. c. 24). Vivendus est et Barnabas Brisonius vir eruditissimus ad legem Dominici.

^b Natale Domini diem, cum tribus sequentibus omnes denuntiar jubent, atque eis est unus ex tribus celeberrimis, quibus episcopus iudices publicos

monere debet (Capit. Car. M. l. vi, c. 106), « ut quicumque miserrimi vulculis detinentur, relaxari debeant: et iudex, si pastorem commonentem despexerit, quando loci illius episcopo visum fuerit, ab ecclesiæ liminibus arceatur. » Alii duo æque noti sunt Pascha et Pentecoste. Octavas Domini, quem diem nomine suo *circumcisionem Domini*, et *Kal. Jan.* appellat uno loco capitulare (Ibid., c. 186), solemni cultu celebrant Christiani, ex quo prostrata idololatria orbem totum occupavit Christi religio, cum antea jejuniis et silentio transigeretur, ut pluribus in Martyrologio docet Baronius (ad Kal. Jan.).

^c Nativitatem S. Mariæ. Unus ex omnibus nominat noster Wallerius. Nam ex silentio concilii Moguntini sub Carolo Magno, et capitularium inde eductorum, iudicat Baronius ætate Caroli et Ludovici imperatorum eam festivitatem in Ecclesiâ Gallicana fuisse ignoratam (in Martyrol. ad 8. Sept.). Quod si diligentissimo rerum ecclesiasticarum investigatori credimus, huc certe auctori debemus primam ejus celebritatis apud Francos notitiam, ut ea laus Ecclesiæ Aurelianensis sit, quod sub Carolo Calvo, instituentem Walterio episcopo inceptum in Galliis, unica diocesi primum contenta, quando neque Turonensis Herardus, neque Rhemensis Hincmarus, neque Isaac Lingonensis, neque Theodulfus et ipse Aurelianensis ejus meminerunt. Nominat quidem Ado Viennensis non uno loco, sed ut celebrem non jubet indici.

^d Sabbato sancto. Ab aliorum quoque catalogis abesse video: nisi forte quando Capitulare jubet solemnitatem pascalem a vespera sabbati inchoari (Capit. Car. M., l. vi, c. 187): « Sicut vespascente sabbato sanctum Pascha celebratur. » Apud auctores ecclesiasticos celebris est ejus diei jejuniū, imo et tridui totius, quod pascalem festivitatem præcedit: fuitque apud Græcos usitatissimum. Sed in his non immoror.

^e Paschæ dies viii. Miror imprimis in Herardi catalogo reginam hanc Christianorum solemnitatem prætermitti: quod sola amanuensium incuria potuit evenisse. Hoc deinde annoto, apud plures octo dierum ferias adjungi magnæ dominicæ, quod Wallerius exprimit. Et apertissime capitulare Caroli Magni (l. i, c. 35), ubi legimus, « diem Dominicam paschæ cum omni honore et sobrietate venerari: simili modo totam hebdomadam illam observare decrevimus. » Quod ex antiquo jure, et lege Theodosii servatum voluit Carolus Magnus. Quid est ergo quod in eodem capitulari legimus (Ibid., l. vi, 186). « In pascha Domini, usque in octavas paschæ, post Dominicam dies iii? » An jubet integram paschæ hebdomadam feriari, ac præterea sequentis hebdomadæ dies tres Dominicæ in albis subditos? Minime gentium: sed hoc vult dies illos octo qui communi jure, ut diximus, olim festi erant, præsentī lege contrahi ad tres paschatis dominicæ vicinos. Quod etiamnum quibusdam in locis observatur. Et utique duos saltem admodum solemnes habemus.

Ita

^f Letania majore. Quid Letaniæ nomine majores

jore; * ascensio Domini, ^b Pentecosten, S. Joannis Baptistæ, S. Petri, S. Pauli, S. Martini, S. Andreae. * Nostrorum præterea patrum, quorum pius apud Dominum patrocinis vicinis juvamur, B. Evurtii de A transitu, B. Aniani de transitu, B. Benedicti, B. Maximini, B. Lifardi similiter de transitu; de Inventione salutiferæ crucis, de Exaltatione ejusdem vivificæ crucis.

LUDOVICI CELLOTH NOTÆ.

Ita pro temporum, pietatisque ratione, veteres leges aut antiquantur, aut constringuntur. Ea tamen dispensatio semel ubique recepta non est, quando in Herardo Turonensi legimus (*Capit.* 97), « de octo diebus paschæ quomodo feriari debeant. » Qua in re cum Aurelianensi nostro rite convenit.

nostri significarint, docet Moguntinum consilium sub Carolo Magno (c. 32): « Litanie Græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur rogationes. Inter litanias autem et exomologeses hoc differt, quod exomologeses pro sola peccatorum confessione aguntur: litanie vero indicantur propter rogandum Deum, et impetrando in aliquo misericordiam ejus. Sed nunc jam utrumque vocabulum sub una designatione habetur, » cum et litanie ad penitentiam agendam sit composita, ut mox videbimus.

In appellatione *majoris* pluseulum difficultatis occurrat. Nam litaniam majorem Ordo Romanus (l. 1) nuncupat eam quæ auctore Gregorio Magno vii Kalendis Maii celebratur ad festum sancti Marci. Minorem vero illam quæ per triduum rogationum a Marmerto Viennensi episcopo instituta, « apud nos usque hodie pro diversis calamitatibus devotissime recolitur, » ut ait idem ordo. Non assentientibus nostris scriptoribus, qui priorem simpliciter Romanam nominant, et in Gallia usu ægre retentam subinducant: ut in Herardo videre est (*Capit.* c. 94): « De litanie Romana vii Cal. Maii, ut rememoretur. » Ut videlicet ejus commemoratio fiat, quæ nisi studiose commendata, dilaberetur. Majorem autem litaniam non aliam habent, quam triduum rogationum: et manifeste hanc nominat capitulare Caroli Magni ex concilio Moguntino (c. 33): « Placuit nobis, ut litanie major observanda sit a cunctis Christianis, diebus tribus (*Capit. Car. M., l. v, c. 85*). » Walafridus autem Strabo, utrique, tum Romanæ, tum isti Gallicanæ *majoris* nomen attribuit (l. de *Reb. ecclæs.*, c. 28).

Sed hoc leve et indifferens, modo debita religione servetur. Concilium Moguntinum citatum monet ut eam celebremus: « Sicut legendo reperimus, et sicut sancti Patres nostri instituerunt, non equitando, nec pretiosis vestibus induti, sed discalceati, cinere et cilicio induti, nisi infirmitas impederit. » Videtur concilium ad Ordinem Romanum respectare (l. 1), a quo per id penitentiae tempus omnia sæcularis lætitiæ signa prohibentur. « Nullus autem his diebus vestimenta pretiosa induatur: quia in sacco et cinere lugere debemus. Prohibeantur ebrietates et comessiones quæ fiunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare præsumat, sed discalceatis pedibus omnes incedant. Nequaquam mulierculæ ducant choros: dies enim abstinentiæ sunt, non lætitiæ. » Similia præcipit et Herardus (*Capit.* 95).

* *Ascensio Domini.* In capitulari scribitur (*Capit. Car. M. l. ii, c. 35*): « Diem ascensionis Domini pleniter celebrare. » Fuerunt olim festi dies media tantum parte culti, ac post meridiem laboribus externis profanati: de quorum numero videtur fuisse dies ascensionis: quam pravam consuetudinem antiquare satagit Carolus imperator, et totum, atque integrum vult rite celebrari.

^b *Pentecosten.* Nulla alia peculiari ratione Pentecosten celebritatem auget Walterius, quam tamen paschali æquandam constituit alii, jubente Caroli capitulo (*Capit. Car. M. l. vi, c. 187*): « Ut annuntient presbyteri eodem modo, sicut vesperscente sabbato sanctum Pascha celebratur, et ipsum diem

Pentecosten similiter celeberrimum habeant, ut sanctum Paschæ, et jejunium, et missam, et baptismum. » Unde jejunii illius antiquitas apparet, quod adolescentibus nobis apud sæculares exolevit, revocata pietate, religiosorum maxime exemplo instauratum est, et nunc communiter viget in Ecclesia. Repugnabat nihilominus per ea tempora nonnullorum explicatio dicti evangelici: *Non possunt lugere filii sponsi quandiu cum illis sponsus est* (*Matth. ix*): ad quam respexisse mihi videtur ordo Romanus (l. 1), cum in commendatione rogationum, notavit expresse, servari abstinentiam a carnibus, non autem jejunium.

Inter singularia autem sanctorum festa, omittit noster dedicationem sancti Michaelis, et natalem sancti Remigii, quæ quidem in aliis nominantur, quamquam non constanter. Ex adverso Herardus, et quidem omnium solus, festum sanctorum omnium adjicit, quod Ludovici Pii tempore a Gregorio IV pontifice maximo in Gallias illatum est, ut refert Ado Viennensis (in *Martyrolog. Kal. Nov.*): « Memento sanctæ recordationis Gregorio pontifice, piissimus Ludovicus imperator omnibus regni et imperii sui episcopis consentientibus, statuit ut solemniter festivas omnium sanctorum in prædicta die annuatim perpetuo ageretur. »

* *Nostrorum præterea patrum.* Sequuntur peculiare dioceseos Aurelianensis festivitates, episcoporum qui præcipua sanctitate, et pastoralis sollicitudine illam ecclesiam illustrarunt: vultque illas in transitu, sive in obitu illorum constitui, non autem in translatione: cujus rei causas expendere necessarium non videtur. Hic autem mirum mihi accidit, inter eximios illos antistites, omitti Aurelianensium apostolum; et nobilis ecclesiæ fundatorem Altinum, ne sua quidem in ecclesia, martyrem scilicet et apostolicorum virorum discipulum nominari, et ab Evurtio sive Evortio commemorationis ejusmodi duce exordium: longe autem Altino inferior fuit Evortius, et medios habuit præcessores non celeberrimos. Isti debet urbs clarissima templi sanctæ crucis structuram, eoque celebrante dedicationem, emissa e nobilibus Christi Domini manu, et figuram crucis ter deformante, ut referunt historici Aurelianenses (card. Sauss., *Annal. eccl. Aurel. l. ii*; Herard, *capit. 61*; *Capit. Car. M. l. ii, c. 39*).

Respondet autem hæc additio, illi conclusioni Turonensis Herardi: « Et eorum quorum corpora et debita venerationes in locis singulis peraguntur. » Quæ expressior est in Capitulari, « et illas festivitates martyrum vel confessorum, observare decrevimus, quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt. » Nam cum regum nostrorum pietas multis sanctorum pignoribus Galliam universam locupletaverit, æquum esse censuerunt, eos illic venerari, quo transire dignati sunt. Neque aliam ob causam sancti Benedicti festum hic memoratur, nisi quia ejus corpus per translationem in Floriacensi monasterio in diocesi Aurelianensi conditum est, ut narrat et probat Carolus Sausseus in Annalibus ecclesiasticis Aurelianensibus (lib. iv, Marculphum form. solemn. 35). Hinc est quod apud Marculphum in formulis, Tractoria monachis aut clericis peregrinantibus concessa, sic præfert: « Ego in Dei nomine, episcopus, vel abba de civitate illa, vel de monasterio illo, ubi pretiosus martyr, sive confessor Christi humanitus corpore requiescit. »

CAP. XIX. — *Quod convenientes ad synodum litigare A non debeant.*

(*Conc. Nic. can. Arab. 7; Antioch., can. 20.*) Ut quando ad synodum bis in anno, sicut sacri canones imprævaricabiliter docent, convocantur, sæculares querelas et altercationes debitorum ita coram prioribus fratribus, aut coram archidiaconibus suis sopitas et rationabiliter diffinitas habeant: quatenus tunc non litigia, aut quasi forenses querimonie accusantium et defendentium acitentur: sed solummodo quæ ad sacrum ministerium pertinent eo tempore tractentur, ut aut discamus aliquid, aut doceamus in alterutrum.

CAP. XX. — *De ritibus sacramentorum, et gradibus ecclesiasticis memoriter discendis, et coram episcopo B recitandis.*

Ut singuli sacerdotum sacramenta quæ circa initiandum baptismate Christianum agenda sunt, et quæ ad visitandum et reconciliandum infirmum pertinent: et quæ defunctorum exsequiis impendenda sunt, et canones ^a memoriter coram nobis recitare

^a *Memoriter coram nobis recitare et exponere valeant.* Duo a presbyteris exigit: alterum ut necessaria quælibet ad rite conferendum sacramenta memoriter ediscant, et in speciem memorie, coram episcopo recitent. Idem Hincmarus (*Capit. an. 852, c. 3, 4*), sed apud episcopum recitandi necessitatem non imponit: ^c *Distincte et rationabiliter memorie commendat.* Item mox: ^c *Orationes quoque eidem necessitati competentes memoriter discat.* Alterum, ut has cærimonias aperte et ad popularem caput dilucide interpretetur, et explicent, ejusque rei speciem coram episcopo exhibean. Theodulphus autem Aurelianensis, quasi hæc omnia omnibus parata esse existimet, alia quædam a convenientibus postulat, et ipsa suo illorumque gradui valde congruentia (*epist. ad cler., c. 28*): ^c *Cum vero Domino opitulante ad synodum in unum convenimus, sciat nobis unusquisque dicere, quantum Domino adjuvante laboraverit, aut quem fructum acquisierit. Et si quis forte nostro indiget adjutorio, nos cum charitate admoneat, et nos cum charitate nihilominus ei pro viribus adjutorium ferre non differemus.* Herardus quoque præclarum synodi ordinem constituit in causis primum Ecclesie toti communibus, ac deinde privatis, quæ personales esse solent, examinandis (*Capit. 1*): ^c *Ut in synodo primum generales causæ, quæ ad normam totius Ecclesie pertinent, finiuntur: postea speciales ventilentur.* ^d *Felicia tempora quibus illi tractatus materiam synodorum cum charitate faciebant.*

^b *Ut omnes presbyteri calculandi peritiam.* Dicitur vix potest quanta cum sollicitudine curatum sit per ea tempora, ut presbyteri notum haberent computum ecclesiasticum, pene non minus quam orationem Dominicam, et symbolum apostolicum. Unde strictum capitularis imperium (*Capit. Car. M., l. vi, c. 226*). ^c *De computo, ut veraciter discant omnes.* Breviter et Herardus (*Capit. 125*): ^c *Ut presbyteri computum discant.* Quod non omittit Hincmarus (*Capit. an. 852, c. 8*): ^c *Computo etiam necessario, et cantu per anni circulum plenissime instruat.* Hinc laudata illa computi peritia in Beda, in Rabano Mauro, aliisque, quæ magnam scientiæ partem eo sæculo facere visa est.

^e *Sacros præterea canones.* Non omnes profecto canones Ecclesie in memoriam cogentur mittere pa-

et exponere valeant. Gradus quoque ecclesiasticos similiter memorie commendatos habeant. Et unde unicuique gradui in Veteri Testamento origo fuerit, et quomodo Novum in idipsum concordet: et quemadmodum Salvator eodem gradus in se compleverit, sano intellectu, noverint explanare.

CAP. XXI. — *Ut alumnos nonnisi dignos ad gradus offerant.*

Ut quoscunque presbyteri de suis alumni in quolibet gradu promovendos obtulerint, sicut probabilis illorum vitæ testes idonei esse debent, ita in suprascriptorum tenore sacramentorum et graduum edoctos exhibeant, quatenus et memoriter ea tenere, et intellectuose sciant explanare.

CAP. XXII. — *De computo discendo.*

(*Capit. Car. M., l. vi, c. 226.*) ^b *Ut omnes presbyteri calculandi peritiam habeant, et suos in idipsum studiosè erudiant.*

CAP. XXIII. — *Ut canones non ignorent.*

(*Ibid., l. i, c. 55.*) ^c *Sacros præterea canones*

LUDOVICI CELLOTI NOTÆ.

rochi, sed ab bene perfecteque regendum commissam plebem necessarios, ut opifici quilibet nota esse debent suæ artis instrumenta. Sic explicandum est, quod in capitulari (*Capit. Car. M., l. i, c. 55*), episcopis et sacerdotibus edicitur, ex Innocentii primi decretalibus, ^c *ut nulli sacerdoti liceat ignorare sanctorum canonum instituta.* Quamobrem periti antistites, ut labori sumptuique suorum parcerent, ex infinita canonum segete, manipulos quosdam collegerunt, qui memorie commendati sufficerent. Capitulare quidem plenum est iis conciliorum et pontificum Romanorum decretis, quæ in usum præcipue ex omnibus revocata voluerunt imperatores Christianissimi. Sic Herardus Turonensis (*præfat.*): ^c *Quoniam auctoritas sacra canonum, nulli sacerdotum canones ignorare permittit, decrevimus, inquit, pariterque injunximus, excepta per nostri laboris studium, hæc modica succinctaque capitula unumquemque habere in posterum.* Sic in civitate Rhemensi, ^c inter cætera monita saluberrima, dum de legibus atque rebus ecclesiasticis ab Hincmaro præsule tractaretur (*Capit. an. 852*), hæc in ultimo prolata sunt, memoria commendanda et summo opere observanda. Isaac Lingonensis, exemplo Bonifacii Moguntini excitatum se dicit, ad epitomen canonum suorum concinnandam. Suos quoque Theodulphus obsedrat (*epist. ad cler. præfat. Hincm. cit. c. 8*), ^d *ut hæc capitula quæ ad emendationem vitæ breviter digessit, assidue legant, et memorie commendent.*

Jubet Hincmarus præterea presbyterum quemque ^c *studiosè legere et intelligere homilias quadraginta Gregorii, ut et cognoscat ad formam septuaginta duorum discipulorum, in ministerio ecclesiastico esse promotum, sermonem prædicti doctoris de septuaginta duobus discipulis a Domino ad prædicandum missis plenissime discat, et memorie tradat.* Neque liberi sunt ab illa cura episcopi, si consilium salubre audiunt synodi Turonensis III, sub Carolo Magno (*c. 3*): ^c *Nulli episcopo liceat canones, aut librum pastorem a B. Gregorio papa editum, si fieri potest, ignorare: in quibus se debet unusquisque quasi in quodam speculo, assidue considerare.* O tempus! o mores quibus in sacerdotum concessibus hæc sancta quærebantur!

nulli sacerdotum ignorare permittitur, nec quidquam facere quod Patrum regulis possit esse contrarium.

CAP. XXIV. — *Ut contra canones nihil agatur.*

Ut nullus contra canonum statuta quidquam agere permittatur: quoniam sicut in decretalibus Zosimi papæ, capitulo habetur secundo (*epist. 4*): *Si quis*

A interdicta despexerit, gradus sui periculo subiacet.

Itaque, beatissimi Patres, et charissimi filii, in omnibus vigilanter, auxiliante divina gratia, cavete ne per istorum seriem capitulorum aliquam reprehensionis noxam incurritis, qua interdicti laqueo, quod absit, impediāmini.

ANNO DOMINI DCCCLXVII.

ROTHADUS II

SUESSIONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN ROTHADUM.

(Ex Gallia Christiana, tom. IX.)

ROTHADUS II ordinatus fuit episcopus anno Christi 822 vel sequenti, triginta videlicet annis ante depositionem; quod patet ex epistola 27 Nicolai summi pontificis: successit igitur Rhotado hujus nominis primo, non Absaloni, vel Berthario, qui nec suo loco, imo in melioris note catalogis recensentur. Regebat is Ecclesiam SueSSIONensem, cum S. Sebastiani martyris reliquie Roma allatæ anno 815 ab Hilduino abbate in templo B. Medardi collocatæ sunt. Cæterum cum Rothado et Hincmaro Rhemensi metropolitano graves intercessere inimicitie; de cujus gestis plura apud Simondum tomo III Conciliorum. Interfuit synodo Belvacensi anno 845, Parisiensi 846, Carisiacensi 848, Turonensi IV, 849, SueSSIONensi II, 855, Vermeriensi II, eodem anno, apud Saponarias 859, Tuciacensi denique subscripsit anno 860. At congregato concilio Sylvanectensi anno 865 coram plurimis episcopis, presidente Hincmaro, qui in Rothadum vetere odio infensus erat, propterea quod presbyterum quemdam in stupro deprehensum immerito, ut arguebat, deposuerat, Rothadus ipse damnatus et ejectus fuit ab episcopatu; cumque Romanam sedem confestim appellasset contra canonicas regulas, alio in ejus locum subrogato in monasterium detruditur, prohibitus ab eodem Hincmaro variis artibus ne Romam pergeret. Illem præsul, vir venerandæ senectutis, officium episcopale semper laudabiliter exercuerat, quod testatur Nicolaus pontifex verbis hujusmodi, *epist. 29* ad Hincmarum. « Multorum dolentium auditu veraci cognovimus quod Rothadus frater et coepiscopus noster Ecclesiæ SueSSIONicæ, pro quodam presbytero, qui pro facti sui qualitate honoris proprii ante triennium fuerat privatus officio, a vestra sanctitate fuit impetitus, et adhuc, quod nefas est, sedem apostolicam appellans, juxta quod sibi a Patribus constat esse permissum episcopatus etiam absens exspoliatus honore, et in exsilium deportatus, factenus in monasterio retrusus existat. Unde gemimus, valdeque dolemus. Namque cum debuerat honoribus pro sua senectute multiplicibus ampliari, et pro tot laboribus ac obsequiis in Ecclesia Dei, pariter et principibus mundi, fideliter ac utiliter impensis, majori dignitate frui, et jam tandem sine cujusquam impulsione quietus existere: nunc econtra debonestatus, et ad injuriam B. Petri apostolorum principis, cujus sedem appellaverat, fame et siti, ac innumeris maceratus miseriis ac depositus pariter et abjectus existit:

B hoc autem expresse decernimus ut, post triginta dies postquam hæc nostra epistola ad vos delata fuerit, præfatum Rothadum omnino restituitis pristinæ dignitati. » Porro synodi Sylvanectensis præsulibus etiam rescripsit Nicolaus, ejus acta adversus Rothadum auctoritate apostolica rescindendo, de cujus calamitate sic loquens *ep. 53*: « Cognoscat, inquit, experientia tua, frater charissime, de tuis tribulationibus multum apostolatam nostrum doluisse, imo dolere; sed credimus Dei misericordiam tibi proxime adfuturam, quæ te et sicut Daniele educat de lacu leonum: nunc autem metropolitani, et ceteri episcopi qui circa te sententiam protulerunt, nobis multa sub gestorum serie de te, vel contra te intimaverunt; sed nos præcepimus eis ut te de monasterio educerent, et tecum venientes honorifice præsarent: unde, frater charissime, stude, quantum potes, ut cum tibi rex et episcopi quemadmodum statuimus, licentiam dederint Romam properandi, mox utcumque venire non differas. » Hincmarus igitur cum cæteris episcopis qui Sylvanectensi concilio adfuerant, et Rothadum, in monasterium detrusum, injusto judicio episcopatu suo amoverant, Nicolai pontificis monitis ac jussu excitati, tandem obtemperantes ipsum Rothadum vinculis solverunt: hinc Nicolaus varias epistolas legitur eam ob rem scripsisse ad Carolum regem, Hincmarum, Ecclesiam SueSSIONensem, et alios: ipse autem sic loquitur *ep. 54*, ad sanctissimum Rothadum: « Sciat sanctitas tua quoniam misimus increpatorium epistolam pro te, Hincmaro, sanctæ Rhemorum Ecclesiæ venerabili archiepiscopo, eo quod post appellationem ad sedem apostolicam, in te depositionis intulerit sententiam: nunc autem venit Lindo religiosus diaconus, secum epistolas regis (Caroli) et Hincmari ferens, quæ te jussu ipsius regis de monasteriali custodia eductum, et euidam episcopo familiari tuo commendatum esse fatebantur. » Rothadus ergo Romam pergens, in concilio Romano per pontificem restitutus est XII Kal. Febr., anno 865. Rem gestam prosequitur Anastasius Bibliothecarius in Vita Nicolai, cujus verba operæ pretium est adducere: « Hincmarus, Rhemorum archiepiscopus, Rothadum SueSSIONicæ urbis episcopum, sedis apostolicæ judicium appellentem, contra Sardienensis concilii regulas deposuit, custodique arcta servari præcepit. Cujus videlicet depositi ter beatissimus papa libelles cum innocentie suscepisset, ad

ipsum archiepiscopum scripsit, monens litteris et A fuit adversus Rothadum, jam restitutum episcopum præcipiens ut depositum Rothadum Romam dirigeret, cum suis missis audiendum: sed veniente eo hanc Romanam secundum mandatum B. papæ ad urbem, et per novem circiter menses ibi commorante, nunquam penitus ex accusantium parte quisquam adfuit, qui coram sanctissimo præsule cum eodem Rothado contenderent. Tunc in die vigiliarum Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, qui secundum olitanam consuetudinem hujus apostolicæ sedis præsul, cum clero et populo in basilica Dei genitricis ad Præsepe missarum officia celebrare consueverat, conveniens cum omnibus papa benignus fecit in ambone publice de ipso Rothado sermonem significans qualiter sedem apostolicam appellans depositus fuerit, et in conspectu suo nullus per tot menses accusatorum occurreret. Denique consentiente sibi episcoporum, presbyterorum et diaconorum, omnium conventu, decrevit ut dignus esset idem Rothadus indui sacerdotalibus indumentis, qui a nemine per tot menses accusabatur, et ad sedis apostolicæ judicium proclamabat, ne honore privaretur. Ubi vestitus episcopali Rothadus indumento, omni tempore se pollicitus est suis infestatoribus respondurum. Rursus expectatis aliquantulis diebus, scilicet usque in diem natalium sacræ virginis Agnetis, qui est xii Kal. Februarius, sed nec sibi quisquam ad B fuit adversus Rothadum, jam restitutum episcopum aliquid altercans. Conveniente ergo beatissimo præsule cum omnibus in basilica ipsius virginis foris muris Urbis, via Numentana, idem Rothadus episcopus excusationis et promissionis suæ qua pollicitus fuit se omni tempore accusatoribus suis respondurum, libellum summo pontifici tradidit. Qui coram multis audientibus jussu præsulis eximii est recitatus, ubi etiam restitutionis ejus forma relecta est. Et post omnium consensum in ecclesia B. Constantiæ, juxta eandem S. virginis basilicam, decreto beatissimi hujus præsulis supradicti Rothadus, jam restitutus episcopus missarum solemnia solemniter celebravit. Totius porro controversiæ suæ cum Hincmaro series disertim expressit Rothadus libello proclamationis contentam, quam Romæ degens obtulit summo pontifici, in quo vite ipsius acta continentur tomo III Conciliorum Sirmondii. Dein apostolicis litteris munitus, ad suam sedem regressus est: pro eodem Nicolaus ad Carolum Calvum scripsit, ut legitime restitutum sibi faveret, resque ipsius Ecclesiæ reddi mandaret qua episcopus « conscientia purus, conversatione innocens columbarum simplicitate, ac prudentia serpentis » insignis prædicatur. Post restitutionem vero adfuit concilio SueSSIONensi in anno 866; item Tricassino, 867. Obiit rebus gestis in episcopatu clarus circiter anno 868.

ROTHADI EPISCOPI LIBELLUS PROCLAMATIONIS

QUEM

Nicolao papæ obtulit cum Romæ sextum jam mensem expectasset.

(Cone. Gen., tom. VIII, col. 785.)

Ego Rothadus peccator, SueSSIONensis Ecclesiæ, C sedem appellans apostolicam, irregulariter episcopatu privatus, calamitatum mearum suggero lugubrem historiam, non omnia quæ passus sum relexens, quod impossibile forsitan erat, et ne nimis fastidiosa narratio tuis, piissime præsul, auribus importuna videretur. Venerabilis igitur metropolitani Hincmarus, sanctæ Rhemensis Ecclesiæ antistes, quibusdam occasionibus exortis, acri circa me infestatione certans, diu multis ac variis laboribus meam vexabat exiguitatem. Ego autem, quantum poteram, illum tolerans, in his ei nequaquam pro suo libitu acquiescere volui quæ sacris perpendebam auctoribus esse contraria. Dumque ad synodum, jussu gloriosi regis Caroli, pro utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ convocatam, episcopi convenissemus, et ipse quasi omnium dominus præsidens ac prævalens, sententiam in me damnationis violenter ac præcipitanter jaculari acceleraret, hanc ego apostolicam sedem, atque apostolicum præsullem, universalis Ecclesiæ summum provisorem, appellare maturavi. Cumque mihi hoc denegare non præsumeret, sancta synodo decernente, ægre tamen eundi præbebat assensum, constituens dinumeratos dies ultra quos omnino non retardarem

iter. Inde ego festinato cursu ad nostram civitatem reversus, de instanti itinere moras non patiebar, quam lætus, si ad apostolorum limina contendere meruissem, ut ad domini mei tanti pontificis et piissimi patris, omnium ad se confugientium tutissimi defensoris ac protectoris, sacram pervenirem præsentiam. Cumque jam e vicino parati itineris immineret egressus, litteras domino meo regi, et meo archiepiscopo dirigere curavi, nostram illis Ecclesiam committens, multumque postulans ut juxta suum uterque officium eam dirigere procurarent, donec de me excellentissimus Romanæ urbis præsul finem determinaret legitimum. Misi et litteras ad illum olim presbyterum, pro cujus ego regulari depositione, quia in stupro fuerat deprehensus, et D abscissus a meo judicabar metropolitano, ut et ipse mecum huc ante tuam, domine papa, audientiam examinandus adveniret. Quarum exemplaria præmanibus habeo, et si vobis placet, apostolatui vestro offeram. Aliqua quoque capitula conscripta cuidam nostro confratri et coepiscopo transmissi, sub eodem temporis articulo per eandem manus deferens, quæ ut præmissum est memorato regi et antistiti destinaveram. In quibus sane capitulis mea talis postulatio continebatur, aliis episcopis qui in meam dam-

nationem participare nolebant insinuanda, ut ipsi A parati essent, sicut fraternitatis amatores et sectatores charitatis, juxta beatissimi apostoli sanctionem (*I Tim. vi*), meam defendere ac tueri salutem. Sed ille meus unanimis frater, cui hanc mei curam committebam, tunc defuit. Hincmarus tamen continuo causam persensit. Adhuc dominus rex, et isdem meus prælatus, in eodem loco manebant, ubi sub una eademque mora mee parvitatæ epistolæ, et illa capitula, uti relatam est, præsentabantur. Moxque Hincmarus ipse archiepiscopus scriptorum portitorem diligenter jussit inquiri, cur illis non ostenderet apices quos sigillatim detulerat. Qui confiteri compulsus respondendo subiunxit: Quia ille, inquit, ad quem mihi crediti sunt perferendi, non hic modo apparet. Nec cessavit ille, donec persuaso B rege subito quasi collecta synodo ex ipsis qui supererant episcopis presbyterum introduci fecit invitum, ipsum videlicet litterarum latorem. Cæperunt hinc et inde in medio positum movere, pulsare, et perurgere, sicuti hoc callide per insidias argumentatum erat, ut litteras, quas Rothadus per eum suo ad synodum metropolitano direxerat, citius præsentaret. Neque ad synodum missas sum, ait, neque a Rothado episcopo, cujus nec ego sum clericus, litteras accepi Hincmaro reddendas. Cumque nullo modo presbyter ipsa vellet capitula prodere, jubente tamen rege, coactus reddidit: moxque Hincmarus regem postulavit ut Transulfum abbatem ad me dirigeret: qui ad nostram civitatem celerrime C perveniens, me jam paratum ut nostrum iter arriperem invenit. Tunc ipse abbas in atrio ecclesiæ assistens, publica voce ex verbo regis, et Hincmari archiepiscopi auctoritate, prohibere curavit, ut nullus omnino ab ipsa civitate mecum egrederetur, ac ire volentem Romam me prosequeretur. Nequaquam ita faciam, ego subintuli: sed sicut primum Romanum appellavi pontificem, iter dispositum, Deo auxiliante, minime differam. Hinc ego mirabar, et stupebam, quid sibi vellet talis immutatio, aut cur me a meo itinere retardarent. Sed prius aliquot dies fama vulgabat quod Hincmarus archiepiscopus dicere volebat, quasi ego per aliqua capitula scribens renovari mihi iudicium petiveram. Quod certe falsissimum est, cum nec illa capitula ad eum direxi, neque de aliquo tali iudicio ibi mentionem egi, nec electorum iudicium, secundum sacros canones, aut nomina, aut certe numerum expressi. Testor Deum creatorem omnium, quia nec in cogitatione mihi subripuit, ut appellationem hujus eminentissimæ sedis ad aliam aliquo modo rationem diverterem. Proh dolor! ablata est migrandi facultas, et circumseptus custodia in eadem sum civitate retentus. Acceleratur itaque de convocanda synodo: qua in suburbio nostræ civitatis congregata, rex inclytus a concilio est invitatus. Tunc tres Hincmarus archiepiscopus episcopos ad me misit, mandans ad synodum ipsam ut sine mora venirem. Quibus ego respondi quod non mihi ita liceret,

neque ego hoc ullatenus auderem, ut in præiudicio sanctæ Romanæ Ecclesiæ, omnium Ecclesiarum matris, ejusque excellentissimi rectoris, circa posito cuicumque præbeam aliquo modo assensum. Ad illam summam auctoritatem sine intermissione appello, cui nullus potest contradicere, quæ a Domino Jesu Christo per beatum Petrum apostolum tantum meruit principatum. Iudicium ergo illius ad quam proclamavi expeto, nec alibi nisi Romæ judicari consentio, quia præposterus ordo est inferiorem superiori antefferri. His auditis, qui missi fuerant synodo renuntiaverunt. Iterum secundo et tertio me continuatim invitantes, in eadem invenerunt ratione persistere. Novissime vero industrie persuadebant, suam offerentes fidem, nihil incommodi perperurum, aut saltem domino regi in proximo loco synodi locuturus occurrerem. Quod etiam mihi nostri fratres Ecclesiæ nostræ filii jam suadere cæperunt, ut pio principi mee parvitatæ exhiberem præsentiam. Anni ego, et ad locum quo me ducebant transivi, sacerdotalibus vestitus indumentis, sanctum Evangelium et lignum sanctæ crucis circa mea pectora gerens. Cumque me in quoddam diversorium pro foribus synodi a nostris omnibus separatim introduxissent, obnixis precibus postulavi per Leudonem diaconum, ut dominus rex locum mihi indulgeret secum loquendi. Qui mox pro sua pietate ad me indignum venire dignatus est, meque benigne audivit, sed exaudire non est permisus. Nam cum illum valde suppliciter anxique roga- rem, ut mihi Romam eundi libertatem, sicut ipse C concesserat, non tolleret, sanctamque apostolicam sedem in suis privilegiis honoraret, respondit hoc ad meum specialiter metropolitanum, sanctumque pertinere conventum; se tantum sacris episcoporum monitis ac dispositionibus humiliter obediendum prolebat: et illico recedens in synodum abiit, ibique resedit. Rursus tres consequenter episcopos ad me miserunt, qui multum fortiter ad synodum ut introirem hortabantur, neque impellebant, nunc blandiendo, nunc minando, me subvertere volentes. Sed ego toto annis juxta votorum meorum primam intentionem perseverare contendi. Porro cum me perspicere suis nolle studiis acquiescere, obseratis ostiis in eadem sum cella inclusus; neque egredi omnino poteram, donec de me peccatore, sicut D quibusdam tunc placuit, diffinirent. Meus etenim archiepiscopus voluntatis suæ propositum, quantum poterat, implere curavit: factusque est gratis meus ipse accusator, ipse testis, ipseque iudex: et sicut me absentem prout voluit culpabat, sic et temere judicare nec timuit, nec retractavit. Sed inter alia quæ mihi mendaciter objiciebat, hoc unum specialiter ingessit, quod presbyterum, cujus supra feci mentionem, injuste deposuissem. Quod procul dubio falsum est, ut multi idonei testes et episcoporum, et cæterorum clericorum, sive laicorum, et noverunt et noscunt. Quem tamen ipse jam tribus annis transactis, absque meo consensu, sen consultu,

in suam receperat communionem, eique sacerdotali officio, quo cum triginta trium episcoporum iudicio legaliter privatus erat, contra canonum statuta fungi præcepit: illum vero presbyterum, quem in locum damnati per tres etiam circiter annos substitutum habebam, per violentiam, me ignorante, sibi fecit adduci. Nam cum in dominicorum die ipse presbyter paratus esset in ecclesia missarum sollemnia populo celebrare, jussu archiepiscopi repente ibi homines adfuerunt, qui presbyterum extra basilicam dolo educentes subito rapuerunt, et infatigabili cursu citius ad ejus præsentiam pertraxerunt. Quem ipse mox excommunicatum in carcerem retrudi jussit, illumque depositum genitalibus truncatum in meæ parœciæ ecclesia restituit. Hinc quoque mihi contumaciæ et obstinationis imputabat reatum, quoniam sibi in talibus inobediens existerem: hoc a me exigere volens, ut non quasi confrater et coepiscopus, sed ut proprius clericus, ad sua vota famularer. Similiter quod propter indebitam appellationem ad apostolicam sedem suis obtemperare precibus contemnerem; imo, quod ego non opinabar, canonicis institutionibus contrairer. Hæc autem et alia mihi pari modo falsa ascribebat. quæ, divina favente gratia, et misericordia opitulante, quasi favilla ad nihilum redigentur, et quasi fumus evanescent, te quidem, domine clementissime et coangelice papa, cum apostolorum meritis cooperante ac suffragante. Non enim meipsum a multis meis excuso peccatis, aut de bonis justifico cum sciam quod innumera de me dici possint non bona. Veruntamen illa, quæ malitiose ad meam video damnationem esse reperta, Deo teste et iudice, qui judicaturus est vivos et mortuos, non vera esse pronuntio. Denique sæpefatus archiepiscopus meus in eodem concilio tanquam imperator triumphans, et tanquam summus ecclesiæ pontifex decernens, subjugata suo potentatui, et oppressa fratrum humilitate jam mihi intrepide, et, ut reor impie, iudicium depositionis emisit: parvipendens quod ulli ulterius inde esset rationem redditurus, et quasi hoc nulli deberet, in seipso confidens: et illud satis innotuit, quando me, quia ipsum solum offenderam, nullius posse alterius sublevari auxilio demonstrare conabatur, totumque mihi noceret, quod aliud sperabam petebam præsidium. Et ecce tres episcopi, quos Hincmarus hujusmodi simplicitatis esse noverat, sententia excommunicationis, imo conspirationis, ab ipso meo damnatore accepta, ad me violenter inclusum properabant, et sicut illis injunctum fuerat, lacrymiosis suspiriis mihi propinabant. Mox

A ego in terra provolutus orabam, et adjurabam per nomen æterni Dei, ut ab isto iudicio cessarent, mihi que, ut assidue petebam, Romam proficiscendi licentiam non adimerent. Tunc e vestigio, tanquam in latronem, more satellitum homines in me manus iniecerant, meque rapaciter ad carceralem duxere custodiam. Quantis postea sim affectus injuriis, ac per diversa loca distractus, quanto fuerim labore fatigatus, tædet me, pudetque referre. Ad hoc namque coarctare satagebant, interdum aliquos honores, id est, unam abbatiam promittentes atque spondentes, tantum ut in meam damnationem ego subscriberem. Interea ordinatur episcopus in cathedra viventis, quamvis ne unquam post appellationem Romani pontificis hoc fiat, sacri canones B evidenter vetare noscantur. Neque enim, sancte pater, tua mandata per apostolicas epistolas debita reverentia, moreque sollemni, sive auditu congruo, fuerunt observata. Denique requirere dignetur vestra sancta pastoralis sollicitudo atque diligentia, quale mihi immerito testimonium nostra perhibuit Ecclesia, quando vestris venerabilibus legatis, Radaldo atque Joanni, obvia fuit turba civitatis nostræ, ac circumjacentis regionis; et quid ab eis expetere magnis clamoribus, multisque precibus circa suum pastorem satagebant; licet ab Erchanrao episcopo, meo condicæesano, magnis minis atque percussionibus admodum prohiberentur, regis atque archiepiscopi mei interdictione denuntiata, ne omnino aliquid hujusmodi clamare præsumerent. Et nunc C ego omnium episcoporum minimus, qui tamen apud quosdam non episcopus, sed juxta paternitatis vestræ beatitudinem episcopus vocor, in Domino valde confidens, ad præcellentiam vestri præsulatus, piissime domine, confugere elegi, et de magnificentissima bonitate vestra auxilium sperans, ad sanctorum apostolorum sacratissima limina, opem suffragaminis impetraturus, decenter accessi. Ecce jam per dimidium annum ante januam apostolicæ pietatis pulsans assisto, rationem de omnibus, quæ mihi falso et injuste sunt objecta, reddere paratus: nullusque est qui in præsentem aliquam adversus me vocem proferat accusationis. Et quoniam ante vestram dignationem, neque me falsum exhibere, neque negotii mei causas exponere, vel preces D meas, ut decuerat, scio perorare: restat ut ipsi de me, secundum sapientiam cœlitus vobis donatam, misericorditer quod cepistis perficiatis, ne se jactitent temeratores, propter meam vilitatem et indignitatem, apostolica jura et canonica prævaluisse infirmare statuta.

NICOLAUS I

PONTIFEX ROMANUS.

NICOLAI PAPÆ I VITA.

(Apud Mansi, Conc., tom. XV, pag. 114.)

Nicolaus (a) natione Romanus, ex patre Theodoro regionario, sedit annos novem, menses duos, dies viginti. Hujus insignes beatissimi actus omnibus a primordio pueritiæ suæ fulserunt, intactisque moribus claruerunt. Tanta enim sacrorum comptus erat pulchritudine operum, ut nihil ludi, nihilque, ut pueri solent, inhonesti delectaret illum. Vacabat autem patientiæ et sobrietati, flagrans humilitate, puritateque præcipua. Pater vero ejus liberalium cum fuisset amator artium, et nobilissimo polleret stemmate, castis [forte cunctis] eum elementis, alimicisque ritibus imbuens, litterarum studiis, et optimis artibus perornabat, ita ut nulla sacrarum species remaneret disciplinarum, quam internis conceptam visceribus, suæque cognitioni tractatam non haberet. Crescit autem membris, crescit et sapientia, clarus modestia, spiritu et scientia decoratus: probabilium nempe morum si quoscunque viros conspiceret, illico concitus adherere studebat, illisque congratulabatur optime.

Cumque cum prudentissimo patre ad quemdam beatissimum crebro virum accederet, qui sancti per illustrationem Spiritus plura fidelibus prædicabat, amplo eum asserebat in culmine ascensurum. Decoris enim intimi magnitudinem intuens, mentisque dulcedinem coruscare, hujus ordinatione ad clericatus perductus est ordinem, ut quod divino senserat nutu, futuris temporibus impleteretur. Sergius porro præsul in summæ actionis cum fastigia conscendisse eum audiret, parentum illum deducens ab ædibus in patriarchio locavit, et in subdiaconatus per benedictionis gratiam constituit gradum. In quo mirificis observationibus degens, cœlesti fruebatur ardore. Sergio vero papa ab hac corruptibili vita subtracto,

(a) Nicolaus. Anno Redemptoris nostri 858, temporibus Ludovici secundi, et Michaelis imperatoris, evectus est in sedem apostolicam Nicolaus, quem Ludovicus imperator, postquam Benedictum papam ejusve sedem per schismaticum antipapam Anastasium plurimum exagitas et, magna omnium admiratione, Deique singulari providentia summopere est veneratus. Ad Bulgaros nuper ad Christi fidem conversos legatos misit, qui ut eorum rex peterat, eos catholicis erudiret præceptis. Cum autem Ignatius Constantinopolitanus patriarcha Bardæ Cesari Michaelis imperatoris avunculo ob incestum cum nuru commissum excommunicationem esset minatus, ob id Bardæ opera, Michaelis imperatoris auctoritate, sede dejectus fuit, in ejusque locum Photius, qui patriarchatus honorem jam ante affectaverat, et episcopis schismaticis contra Ignatium se conjunxerat, eluctus ex foro et sæculari militiâ, subrogatus, et a Gregorio Syracusano episcopo, qui prius ab Ignatio depositus fuerat, consecratus est. Qua de causa Constantinopoli et finitimis in civitatibus ortum est

A Romanæ Ecclesiæ Leo gubernacula præsul suscepit.

Qui in eo sapissime videns perseverantiæ fructus, ingenti illum diaconum consecravit dilectione. Hoc quippe eo in ordine ministrante, tanta illi desuper concessa fuerat gratia, ut summæ actionis a cunctis cerneretur perfectionibus rutilare. Amabatur autem a clero, a nobilibus laudabatur, et a plebe magnificus amabatur.

Leone scilicet papa defuncto Benedictus miræ beatitudinis vir, et sacratissimus pontifex, superno protectus auxilio Romanæ præponitur sedi, suæque illum administrationi conjunxit, eo quod magis illum, quam suæ consanguinitatis propinquos dilexit, ita ut per nullius horæ momentum sine illo esse delectaretur. Quidquid ecclesiasticarum rerum utilitatibus intuebatur congruere, cum eo promulgans diffinitioni tradebat, prudentissimas sui contemplans arbitrii opes, sensusque clarescere virtutem: utriusque enim semper observantia utiliora suo conamine faciebat.

B Ad extrema tandem vite Benedictus perductus, pretiosæ mortis calicem sumpsit, suisque eum humeris, cum adhuc diaconus esset, usque ad apostoli beatissimi Petri basilicam cum aliis diaconibus gestans, propriis manibus tumulo collocavit, dilectionis præmium pandens quod circa eum habebat, et amoris integritatem.

Eo autem tempore invictissimus Roma Ludovicus Caesar discesserat. Qui ejus cum transitu cognovisset condolens, concitus ad eam reversus est. Romani quippe tanto pastore amisso mœstissimo gemitu lacrymas effundebant.

Cumque clerus, proceres et optimatum genus congregarentur, jejuniis et orationibus, atque vigiliis insistebant, incessabili Dominum conamine obse-

schisma, aliis quidem Photii promotionem defendentibus, aliis autem eam impugnantibus. Quocirca imperator dedit operam, ut ipse pontifex legatos ad schisma sedandum et Ignatii depositionem confirmandam mitteret. Pontifex legatos quidem misit, tum ut Ignatii causam investigarent et ad se referrent, tum etiam ut Iconomachos, qui tunc Constantinopoli vigeabant impugnarent. Legati contra pontificis mandatum Photii electioni assensi fuerunt, et cum Romam reversi essent, pontifex, cognita causa synodoque coacta, eos deposuit; injustam Ignatii depositionem, et nullam Photii ordinationem esse decrevit. Imperatoris autem repressit audaciam, qui ægre ferens quod Photium damnasset, et Bulgarorum rex a Romana Ecclesia legatos qui se in fide instruerent, mitti petisset, litteras ad eum contumeliosas scripserat, et conciliabulum Photio auctore contra ipsum pontificem coegerat. De Photio aliisve rebus sub Nicolao præclare gestis, agemus infra in notis conciliorum sub Nicolao et Adriano habiturum, ne scilicet cum nausea lectoris bis eadem dicamus. SEV. BIX.

erantes, ut qualem amiserant talem illis dignaretur ostendere virum, quem pontificatus culmine sollevent. Hæc vero dum gererentur, in basilicam beati Dionysii confessoris atque pontificis cum universo populo convenerunt.

In qua per aliquod spatium confabulantes horarum, sidereo accensi fulgore unanimis illum apostolicæ sedis præsen esse sanxerunt, et celeri gressu ad principis apostolorum Petri continuo aulam properaverunt, in qua ipse confugiens, latitabat. Dicebat enim indignum se tanti regiminis gubernacula esse suscepturum. Impetum vero qui aderant facientes, viribus illud de eadem basilica abstrahentes, sacris acclamationibus in patriarchium Lateranense introduxerunt, apostoliceque solio imposuerunt. Postmodum vero a nobilissimorum cœtibus, cunctoque etiam populo in basilicam beati Petri apostoli deductus, præsen te Cæsare consecratus est, apostolicæque sublimatus in sede factus est pontifex, et missarum solemniam supra beatissimum corpus apostoli beatifice celebravit. Qui densis optatum populique agminibus cum hymnis et canticis spiritalibus in patriarchium iterum Lateranense perductus est. Coronatur denique, Urbs exultat, clerus ketatur, senatus et populi plenitudo magnifice gratulatur, viii Kalendas Maii.

Tertio igitur consecrationis ejus die cum Augus'to convescens ophistico [i. e. sophistico] famine resplendebat, charitateque plenus epulabatur in Christo. Finitoque convivii apparatus consurgit, Cæsaremque specialem, et veluti charissimum deosculans filium, immenso circumdedit amore.

His itaque gestis serenissimus imperator inde discessit, sedemque in loco qui Quintus dicitur collocavit. Beatissimus autem præsul hoc audiens dilectionis ejus compulsus plenitudine atque amoris, ad eundem cum proceribus et optimatibus Romani nominis locum properavit. Excellentissimum quem cum vidisset Augustus, obviis in adventum ejus occurrit, frenumque Cæsar æqui pontificis suis manibus apprehendens, pedestri more, quantum sagitte actus extenditur traxit.

Imperiale cum quo ingressus tentorium salubribus adinvicem fruebantur colloquiis, mensisque epulis perornatis pariter cibum speciali sumpserunt alacritate. Satiati scilicet mensisque remotis, plura serenissimus Cæsar beato præsul contulit dona. Quibus susceptis, equum conscendens, unde discesserat conabatut reverti.

Augustus ejus amore fretus imperialis equi supercandens cathedram, ovanti cum eo incedebat animi voluptate. Ad quemdam quidem cum pervenisset spatiosissimum itineris locum, imperator equo descendit, equumque pontificis iterum, ut meminimus supra, traxit, dulcissimisque oculis ad invicem propinquantibus latiffue [luciffue] gratulati sunt.

Cæsar vero ad tentorium remeans cœptum arripuit iter. Præsul autem nobilissimorum cœtibus, quibus prosecutus fuerat, septus Romam ingressus, almidicaque est comitacione magnificatus. Erat enim aspectu pulcher, forma decorus, doctus in verbo, loquela humilis, actu præclarus, jejuniisque et divino cultui intentus, pauperibus largus, orphanorum protector, et viduis factor, populique cuncti defensor. Sed quia cuncta quæ sacri operis gessit, huic tradere scripturæ non possumus, ad ea quæ sanctis locis obtulit redeamus.

Hic beatissimus præsul divina inspiratione repletus, in diaconia sanctæ Dei genitricis Mariæ domus nostræ quæ vocatur Cosmedin, fecit holosericum unam de stauraci, habentem historiam, leones majores duos.

Illi ipse fecit velum album rosatum unum, ornatum in circuitu de tyrio miræ magnitudinis. Obtulit vero in jam dicta diaconia gabatham saxicam de argento purissimo unam deauratam, quæ pensat

A libras duas et uncias quatuor. Fecit autem in basilica Salvatoris, quæ Constantiniana nomen sumpsit a nomine Constantini, cruces de argento purissimo, quæ pendent ante figuram substantiæ carnis ejusdem Domini nostri Jesu Christi. In quibus ad laudem ipsius ecclesiæ festis diebus cerea figura solitis, quæ pensant libras numero quatuor et semis.

Item in basilica quoque semper virginis Mariæ domus nostræ, quæ vocatur ad Præsepe, fecit cantharum de argento sessilem parium unum, pensans libras octo et uncias quatuor.

Ipse quidem a Deo protectus et beatissimus pontifex superno favore plenus obtulit in basilica beati Petri apostoli nutritoris sui gabatham de auro purissimo unam pretiosissimis gemmis pensantem libras numero tres, uncias octo.

Fecit etenim in confessione ipsius sacratissimæ basilicæ jugulum de auro mundissimo unum, pensans libras numero duas. Similiter vero in jam dicta ecclesia fecit cruces de argento mundissimo numero sex, pensantes simul libras tredecim et uncias quinque. Eo autem modo in basilica doctoris gentium beati Apostoli cruces ex argento purissimo duas, pensantes simul libras numero quarto; nam et in basilica sancti Laurentii martyris, quæ sita est foris muros, fecit cruces duas de argento purissimo, pensantes simul libras numero quatuor.

Primo quidem pontificatus sui anno aurea quædam ipsius beatitudini pretiosissimis compta gemmis corona ducta est librarum habens pondera numero octo et unciarum quatuor, ad gloriam supra sacratissimæ ejus altare basilicæ aureis ingenti exaltavit amore catenulis. Verum etiam in jam dicta ecclesia beati Petri apostoli nutritori suo gabathas ex argento purissimo numero novem quæ pensant simul libras numero duodecim, et semis.

Ipse vero a Deo protectus venerabilis et præclarus pontifex fecit in monasterio sancti Stephani et Silvestri, quam noviter fundavit sanctæ recordationis dominus Paulus quondam papa, in ecclesia majore, quæ vocatur sancti Dionysii ad honorem et gloriam sacri altaris, vela quatuor de stauraci. Illius præclari pontificis, id est mense Octobri, die trigesima, indictione octava, fluvius qui appellatur Tiberis, alveum suum egressus est, et per campestria se dedit; intumuit etiam inundatione aquarum multarum, et ingressus est per posterulam, quæ appellatur sanctæ Agathæ, in urbe Roma quam hora diei transcendit, interea aliquibus locis, et ingressus est in ecclesiam beati Laurentii, quæ appellatur Lucinæ. Inde se extendit, et ingressus est in monasterium sancti Silvestri, ita ut ex gradibus qui ascendunt in basilicam beati Dionysii præ multitudine aquarum ne unus videretur, excepto uno qui superius erat. Et exinde expandit super plateam, quæ vocatur Via Lata, et ingressus est in basilicam sanctæ Dei genitricis Mariæ, quæ ibidem est: tantumque intumuit aqua, ut etiam portæ ipsius ecclesiæ non viderentur præ altitudine aquarum. Et inde ascendit per plateas et vicos usque ad elivum Argentarii. Exinde redundans ingressus est per porticum, quæ est posita ante ecclesiam sancti Marci. Inde impetum faciens cepit decurrere in cloacam, quæ est juxta monasterium sancti Laurentii martyris, quod vocatur Pallacini. Ab ipso die cepit et deinceps paulatim aqua se minuire, et fluvius post multo damno facto in suum alveum reversus est.

Nam domos et muros evertit, agros desertavit, evellens segetes et eradicans arbusta. Simili modo in mense Decembrio, die vigesima septima, natali sancti Joannis evangeliste, indictione supra scripta, ingressus est alia vice fluvius ipse qui appellatur Tiberis, alveum suum egressus est ut supra in civitate Romana; omnia ut supra.

Simili modo præclarus et beatissimus pontifex fecit in monasterio sancti Valentini, quod est posi-

tum in territorio Narniensi, juxta Interamnem, vestem de fundato unam habentem historiam leonum, et in circuitu myzinum. Item venerabilis et præclarus pontifex formam aquæ, quæ vocatur Tocia, at vero jam per evoluta annorum spatia nimis confractam existentem, per quam decurreret aqua per centenarium in urbem Romanam, a fundamentis ad fabricandum atque restaurandum, eadem forma præparavit. Verum etiam et in ecclesia ejusdem Dei genitricis, et Domini nostri Jesu Christi, quæ vocatur Cosmedin, fecit hospitium largum ac spatiosum satisque præcipuum ad opem atque utilitatem pontificum, ubi obediens opportunum fuerit cum omnibus qui eis famulantur amplissime hospitetur.

Simili modo et in ecclesia beati Petri principis apostoli nutritorio suo obtulit vela in arcus presbyterii cum chrysoclovo, habentem historiam, leonum figuras numero quadraginta. In eadem vero strenuo catenam opere factam contulit ex argento mundissimo, quæ pensat libras numero quatuor. Nam et in oratorio sanctæ crucis, quod infra basilicam beati Petri apostoli constitutum est, fecit gabatham de argento unam pensantem libras duas. Ipse quidem sacratissimus pontifex fecit in basilica doctoris gentium beati Pauli apostoli candelabrum argenteum unum, pensans libras numero duas, et uncias sex. Verum etiam in titulo beati Eusebii confessoris Christi fecit super ciborium crucem cum velo de argento purissimo pensantem libras quatuor.

Hujus temporibus Michael filius Theophili imperatoris Constantinopolitane urbis imperator ob amorem apostolorum misit ad beatum Petrum apostolum dona per episcopos, quorum hæc sunt nomina, Methodius metropolitani, et Samuel episcopi, et alii duo depositi ab honore episcopatus, quorum nomina hæc sunt, Zacharias et alius Theophilus, et alius imperialis laicus nomine Arsavir [Lasavir] protospatharius, id est patenam ex auro purissimo cum diversis lapidibus pretiosis albis, prasinis, et hyacinthinis. Similiter calicem de auro ex lapidibus circumdatum, et in circuitu pendentes hyacinthos in filo aureo, et repidis duobus in typo pavonum cum scutis et diversis lapidibus pretiosis hyacinthis albis, quæ pensant simul libras numero.....

Similiter vero et vestem de chrysoclovo cum gemmis albis habentem historiam Salvatoris, et beatum apostolum Petrum et Paulum, et alios apostolos, arbusta et rosas, utraque parte altaris legentes de nomine ipsius imperatoris miræ magnitudinis, et pulchritudinis decore. Et alia multa dona porrigentes pontifici, legationis verba sibi injuncta protius ediderunt. Porro fatus imperator Græcorum, inventa pro imaginum depositoribus occasione sacrarum, missos apostolicæ sedis per supra fatos suos legatos Constantinopolim dirigi postulavit, intentans scilicet causam Ignatii patriarchæ, et Photii Constantinopolitane Ecclesiæ perversoris: cupiens hic eundem sanctum virum Ignatium judicio sedis apostolicæ calidè per invidiam, ut postmodum patuit, condemnare, Photiumque neophytum ipsi Ecclesiæ subrogare.

Tunc pontifex summus imperatoris adhuc pessimæ cogitationis ignarus, duos episcopos illic, Radoldum scilicet et Zachariam, direxit: præcipient ut quidquid de sacris imaginibus questio afferret, synodice diffinirent, et ipsius Ignatii patriarchæ, Photique neophyti causam solemniter inquirerent tantum, et sibi renuntiarent.

Qui sancti pontificis parvipendentes statuta, quæ vel quanta insana pecunia illic corrupti more Vitalis, atque Mesini [Miseni] peregrinaret, inferius succincte transcurrant. Interea multi Ravennatum, qui a Joanne ejusdem urbis archiepiscopo in rebus, et juris sui proprietatibus incommoda sustinebant, ad hunc beatissimum papam, ut a tantis oppressionibus eruerentur, veniebant. Quorum pie clamores audiens

A ipsum legatis suis et litteris sapiens archiepiscopum, quatenus talibus cederet actibus, commonuit. Sed ille mente confusa monita pii Patris obtendens [contemnens], pejora prioribus addere minime metuebat. Quanto autem benigna inspectio summi præsulis illum, ut respiceret admonebat, tanto magis ad deteriora sæculi vertebat. Et super iniquitatem addere non desinebat.

Nam quosdam temere excommunicabat, quosdam autem a visitatione sedis apostolicæ avertebat. Et quorundam res sine legali judicio occupabat. Nec non et sanctæ Romanæ Ecclesiæ plurima prædia auferabat. Missos illius spernebat, et gloriam beati Petri apostoli, quantum in se erat, evacuabat. Præcepta etiam juris sancti Petri, si apud quoscunque inveniebant, frangebat, et ad jus sancti Apollinaris transferebat. Nam presbyteros et diaconos non solum sibi subjectos, sed etiam per Emilianos constitutos ad apostolicam sedem pertinentes, sine canonico judicio deponebat, et alios carceri, alios autem fœtidis ergastulis retrudi faciebat.

Alios crimen, quod non fecerant, scriptis confiteri cogebat. Constituta præterea ecclesiastica absque sedis apostolicæ consensu deprimebat. Et vocatus a summo pontifice Romam, se ad synodum non debere occurrere jactitabat.

Nec mirum cur postea ista fecerit, qui cautiones, et indiculos qui soliti sunt ab archiepiscopis Ravennatibus in scrinio fieri, in initio consecrationis suæ more Felicis decessoris sui falsavit, et quædam barbarâ scripta, quædam vero falsa composuit.

Eodem tempore papa prædictus ter ad synodum suis litteris eum vocavit, et ille venire contemnens a sancta synodo communione privatus est. Deinde Papiam pergens, imperatoris auribus Ludovici Cæsaris molestiam intulit, solamenque nundanum quæsit. Tunc largiente ei Augusto legatos præcipuos, cum illis superbix repletus tumore Romam pervenit.

C Sed pontifex almus, quia contra sacrorum canonum regulas excommunicato ipsi legati communicaverunt, benigne eos redarguit. Illis autem quæ egerunt delictibus, eidem archiepiscopo a Deo conservandus papa mittebat, ut in Kalendis Novembris ad synodum a qua fuerat excommunicatus occurreret, plenamque satisfactionem ostenderet, necnon et tantis prævaricationibus finem imponeret. Ille autem noluit, sed retrorsum abiens recessit. Et ecce Emilienses ac senatores urbis Ravennæ cum innumero populo ad vestigia præsulis hujus beati Romani cum lacrymis properantes, rogabant ut ad imitationem Domini nostri Jesu Christi pro recuperatione eorum non designaretur proficisci Ravennam, quatenus inspectis omnibus ad summam eos perduceret libertatem.

Itaque per semet beatissimus papa Ravennam proficiscens, cum de ejus adventu Joannes archiepiscopus cognovisset, usque Papiam continuo ad imperatoris aures denno molestandas iter arripuit.

D Tum præsul optimus omnibus Ravennensibus, Emiliensibus, et Pentapolitanis, res quas Joanne archiepiscopo et Gregorio fratre ejus rapientibus auiserant, clementer restituit ex præceptionis suæ decreto, quod tradidit et confirmavit. Præfato autem archiepiscopo, ut prædictum est, perveniente Papiam, concives ejusdem urbis una cum Luitardo episcopo suo a Romano pontifice consecrato cum audivissent quod a summo pontifice excommunicatus idem esset archiepiscopus, in tanta se custodiæ circumspeditione dederunt, ut nec in suis domibus eum recipere, nec hominibus ejus paterentur aliquid venditari, ne per tale commercium saltem locutionis eorum viderentur esse participes, ac per hoc excommunicationis notam incurrerent.

Potius autem cum de assistentibus ipsis archiepiscopi aliquos per plateas incedentes vidissent, clamabant: Isti de illis excommunicatis sunt, non licet quibus

rum illis misceri. Tunc videns se idem archiepiscopus voluntatis suæ per hoc non posse machinamenta perficere, identidem se ab imperatore adjuvari poposcit. Cui hæc per internuntium mandat Augustus dicens: Vadat, et fastu elationis deposito tanto se humiliet pontifici, cui et nos et omnis Ecclesiæ generalis inclinatur, et obedientiæ ac subiectioni colla submittat, quia quod cupit aliter minime consequi poterit.

Cumque archiepiscopus hæc audivisset, anxiori cepit, et iterum importunis precibus legatos imperiales expetens Romam pervenit. Quem contra beatissimus papa hæc cognoscens, omnem illius arrogantiam tanquam araneam telam despiciens, in qua prius sententia fuerat perseveravit, atque immobilis fuit. Tamen eisdem Augustalibus missis papa sanctissimus magna cum mansuetudine huiusmodi agens locutus est:

Si dilectus filius noster dominus imperator istius Joannis archiepiscopi actus et mores bene cognosceret, ipse non solum pro illo nos minime flagitaret; sed etiam, ut se corrigeret, ad nos eum etiam eo nolente dirigeret. Tunc, sicut ipse egregius papa decreverat, multis in unum episcopis provinciarum convenientibus eidem archiepiscopo destinavit, ut coram veniens de se plenissimam satisfactionem ostenderet, et quæ prævaricatus fuerat satius emendaret. Quod archiepiscopus per ter audiens, et se a nemine adjuvari posse conspiciens, in angustia lamenta et nimia tribulationis se contulit intus, et quos poterat cum lacrymis implorabat dicens: Misere mini mei, peto, misere mini mei. Et clementiam summi præsulis ut mihi miseretur exposcite: quia ecce paratus sum ad omnia quæ præceperit peragenda. Quod nonnulli videntes et audientes summo referebant antistiti, et responsionis illius, quas lamentabili voce dabat suggestiones ad liquidum exponebant. Tunc compatentissimus papa, Dominum qui mortem non vult peccatoris imitatus, misericordia motus præfatum archiepiscopum ad humilitatis viam tandem conversum suscipere decrevit. Tunc ille confestim apprehensa charta repositionis et iuramenti sui scripturas, quas tempore consecrationis suæ imperfectis conscripsit, ut in eis videbatur, repleverat dictionibus, propria manu scribens juxta consuetudinem antecessorum suorum composuit.

Et domum, quæ dicitur Leoniana, in qua beatissimus præsul cum episcopis, presbyteris, proceribus, et optimatibus multis astantibus residere, concessit, prædictasque scripturas, quas fecerat, super viliificam crucem Domini nostri Jesu Christi, atque sandalia ejus, et super sacrum quatuor sanctorum Evangeliorum codicem posuit, et has manu tenens, innumeris qui convenerant audientibus, clara voce sponte juravit, se omnibus diebus vite suæ observando integritate tenere atque perficere sicut in ipsis suis [sue] responsionis continebatur atque legebatur scripturis.

Quas etiam in conspectu omnium ore proprio legit, summoque præsuli tradidit. His ita peractis ipse insignis et præcipuus pontifex in basilicam Salvatoris, quæ Constantiniana dicitur, cum omnibus episcopis, et cuncto clero altero die descendit. Ubi a summo pontifice jussus prænotatus archiepiscopus adfuit, et de crimine hæreses, quo impetebatur, se expurgavit.

Quem communioni ipse papa restituit, et ut sacramentorum solemnium celebraret licentiam ei benignus indulsit: sequenti vero die, præsidente eodem summo et universali papa in eadem domo Leoniana, et juxta morem residente sanctissimo sacerdotum et coepiscoporum collegio, adfuit archiepiscopus, et jussu summi præsulis resedit.

Tunc Æmilienses astiterunt episcopi, dantes querimoniam in libellis super eundem Joannem archiepiscopum, dicentes se multa præjudicia et superimposita ab ipso archiepiscopo sustinere. Nam et non-

A nulli Ravennenses et Æmilienses eadem fatebantur, sicut in gestis, quæ in bibliotheca reiceant, quisquis investigaverit, poterit reperire.

Quæ audiens a Deo protectus pontifex una cum sancta synodo, contra ecclesiasticæ regulæ normam talia esse prædixit, ut et omnes istæ transgressiones corrigerentur, acclamante sancta synodo ita debere fieri, dulci assatu statuit, ne sibi principaliter gres commissus dominicus per desidiam lupinis laerandis morsibus relinqueretur.

Veruntamen, o Joannes archiepiscopo, egregius inquis præsul, ut cuncta quæ dicuntur speciali possint correctione amodo facilius corrigi, præcipimus tibi, ut remota omni excusatione, præter gravem corporis molestiam, quæ te venire omnino prohibeat ad sedem apostolicam semel in singulis properare andas annis, nisi forte remorandi licentiam ab apostolica sede percipias. Item, sancimus ut episcopos per Æmiliam non consecres, nisi post electionem laicis, cleri, et populi per epistolam apostolicæ sedis præsulis acceperis eos consecrandi licentiam. Ipsos autem episcopos quotiescunque ad apostolicam sedem accedere voluerint nequaquam prohibeas. Sed et nullam dationem, quam sacri canones non præcipiunt, ab eis aliquando exigas. Præcipimus etiam, ut ipsos episcopos illam malam consuetudinem, quæ a quibusdam tricesimalis dicitur, nullo modo Ravennati exhibere, aut exercere compellas ecclesiæ, nec ullum morem, qui contra episcoporum privilegium sit, ab eis exigere quoquo modo tentes. Nihil minus præcipimus tibi ut nunquam res cujuscunque personæ, qualicunque ingenio vel chartula acquisitas et possessas olim, modo occupes, aut titulum superimponas, donec in præsentia apostolica, vel missi ejus, aut vestrorum Ravennæ legali ordine illos in judicio convincas. Cumque hoc a papa beatissimo observandum archiepiscopo Joanni fuisset injunctum ac imperatum, surrexit sancta synodus, et tribus vicibus acclamavit: Rectum judicium summi præsulis, justa definitio totius pastoris Ecclesiæ, salubris institutio Christi discipuli omnibus placet: omnes eadem dicimus, omnes eadem sapimus, omnes eadem judicamus. Tunc tam eodem archiepiscopo, quam omni sancta synodo sacri verbi pabulo relectis, dulcissimique saporis a beatissimo præsule nectare satiat, unusquisque ad propria, licentia accepta pontificis, exiit.

Eodem tempore hic egregius et a Deo conservandus papa in ecclesia beate Dei genitricis Mariæ, quæ vocatur Cosmedin, fecit scalpi... de argento purissimo pensant libras quinque et uncias duas. Necnon in titulo Vestinæ expressæ figuræ beati Vitalis martyris fecit iconam habentem quatuor libras et semis.

Fecitque etiam in basilica beati Christi martyris Anastasii in circuitu sacri altaris cum periclysi de blattin vela quatuor. In basilica vero beati Petri apostoli in oratorio sancti Gregorii papæ vestes fundatas per circuitum ornatas de olivæ obtulit tres. Qui beatissimus et præcipuus pontifex in ecclesia doctoris gentium beati Pauli apostoli miræ pulchritudinis vestem auro textam in circuitu gemmas habentem hyacinthinas, alias, ac prasinas, simulque et carbunculos lapides, mente obtulit pura. Ubi etiam et duo vela pari modo auro texta fecit cum gemmis et obtulit. Ecclesiam autem Dei genitricis semperque Virginis Mariæ, quæ primitus Antiqua, nunc autem Nova, vocabatur, quam dominus Leo quartus papa a fundamentis construxerat, sed picturis eam minime decorarat, iste beatissimus præsul pulchris ac variis fecit depingi coloribus, augens decorem, et plurimis corde puro ornavit speciebus.

Igitur, ut paulo superius protuli, quoddam in sancta Constantinopolitana schisma adoleverat Ecclesiæ, scilicet qui ejecto ex ejusdem sede Ecclesiæ Ignatio reverendissimo patriarcha, Photium ex laicis, et ex militia tonsuratum contra reverendum canonum statuta, neophytum subito inibi subrogavit antisti-

tem. Verum quia Michael imperator Græcorum super his Ignatium patriarcham Constantinopolitanum, quem tempore domni Leonis IV pape laudum præconiis extulerunt, vituperando et invasore Photio collaudando Romanam sedem, ut illuc iste beatissimus, et insignis papa missos suos ad inveniendam quæ dicebantur dirigeret, humiliter per Arsavir spatharium scilicet legatum, et apices suos, consuluit.

Porro eo quod vigorem ecclesiasticum desiderabat intemeratum consistere, id fieri summus præsul minime recusavit. Cupiens zizaniorum cumulos usque ad radicem evellere, ne in sancta Dei Ecclesia per desidiam in aliquo macula pullularet.

Tunc e latere suo duos episcopos Radoaldum, sicut prædictum est, Portuensem, et Zachariam Anagninum, quos idoneos ad hoc opus esse putavit, direxit, præcipiens, et mandans eis, ut causam ejectionis ipsius Ignatii, et subrogationis Photii solummodo inquirerent, et sibi renuntiarent: et interim Photii neophyti communionem vitarent, quousque revertentes certum de omnibus responsum reddere studuissent. Illi autem abeuntes, quod in mandatis acceptarent contententes, non solum Photio neophytis contra sibi interdictam sententiam communicaverunt, sed etiam corrupti muneribus ipsi, et consecrationi ejus favendo, convocata generali synodo, eundem virum Ignatium patriarcham denuo deposuerunt; sicut in gestis Constantinopoli ab illis conscriptis facile reperitur, et per legatos, scilicet Leonem a secretis, ac alios, necnon et epistolam prædicti imperatoris veraciter mansit compertum.

Revertentibus autem legatis, quod in Photio egerant nonnullis præconiis extollebant, et qui in Ignatio patriarcha nequiter operati fuerant, multis oppositionibus vituperabant. Rector ergo et lotius Ecclesie princeps, apostolicæ sedis eximius et discretus præsul. Romæ hæc sancto considerabat intuitu: sed audita quæ contra suam dispositionem fuerant perpetrata, donec secundum mysticum suæ intellectus sophiæ cuncta scrutaretur, minime credebatur. Interim sacre suæ auctoritatis tam ad Michaelen Græcorum imperatorem quam ad eundem Photium litteras, quæ in hujus sedis scrinio habentur, componens, dansque illas eidem Leoni a secretis et mandans nec in depositione Ignatii patriarchæ, nec in subrogatione Photii se fore censururum, quousque veritate agnita coram se legitimum causam finem accepit.

Ubi aliis aientibus ipsius præsul in hoc fuisse decretum, et aliis acclamantibus Ignatium injuste exstitisse depositum, supernum arbitrium idem summus jugiter pontifex precabatur, ut per ejus clementiam, quem nulla latent absconsa, Dei pateficeret Ecclesie suæ voluntatis in talibus non fuisse consensum.

Tunc vocavit zelo fretus divino episcoporum concilium, in quo luculentius patefactum est in depositione Ignatii illum minime consensisse, et legatos apostolicæ sedis in talibus deviasse. Denique decernente eodem piissimo cum sancta synodo præsul præfatum Zachariam episcopum, qui tunc aderat; sicut beatus papa Felix Vitalem et Misenum episcopos, qui Petro Alexandrino hæretica fæce coinquinato coacti consenserant, sacerdotali gradu, imo ecclesiastica communione privavit, eo quod in pluribus apostolica interdicta excessisse inventus est. Et Radoaldi episcopi causa, quem postea cum sancta synodo pariter papa pius, mandata ejus etiam in Gallis violantem, et excommunicationem frangentem, judiciumque canonicum subterfugientem damnavit, suspensa est.

Igitur ipse præclarus vir, sanctique studii pontifex quemdam Pomponem diaconum a Pandulpho episcopo sedem apostolicam appellentem injuste depositum, officio suo restituit jussit. Et quia sine certo numero episcoporum, imo sine criminis approbatione, et ipse diaconus sine oris professione fuerat judicatus, omnem illam judicii sententiam cassavit, et ad rectitudinem illam restituit.

(a) Hæc aliquid deesse videtur.

A dinis tramitem apostolica causam pietate reduxit.

Ipsa etiam præstantissimo præsule culmen apostolicum gubernante Ludovicus Augustus hæc sancto Petro apostolo contulit dona, videlicet (a). Erat autem clementissimus idem pontifex in exhibendis Domini gregis vigiliis adeo curiosus, ut cum aliquod scandalum in sancta Ecclesia oriretatur, nec requiem corpori, nec membra dabat sopori, quousque per missos aut litteras suæ pax reformaretur, et tranquillitatis populus resumeret lucrum.

Nam Lotharius rex relicta Theutberga regina, et Waldrada concubina in matrimonium sumpta carnaliter, licet super his Romanam sedem eundemque piæ consulisset pontificem, in putredine luxuriæ, carnisque petulantia volebatur. Cumque hoc summus pontifex malum qualiter ab Ecclesia dei pelleret, ne alios hujus morbi peste rex ille pollueret, intra se cogitaret, diutissime cepit affligi, et intimo coram dolens, valde super istis gemebat erroribus. Præsertim cum Theutgaudio Treverensem et Guntherium [al. Thiergandum et Guntharium] Agripinæ Colonie archiepiscopos cum Haganone Bergomensi et cæteris episcopis talem eidem regi auctoritatem dedisse audierit, ut Theutbergam liberius posset rejicere, et Waldradam concubinam in matrimonium legitime copulare. Et quos debuerat ante Dominum adjuutores habere atque ductores, ipsos habere præsul beatissimus compererat, hanc dando pro auctoritate perpetuo igni, traditores. Unde sine mora continuo missos suos in Franciam destinavit, præcipiens et monens ut in Metensium urbe, aggregato synodali conventu, requirerent cur idem rex Theutbergam [al. Thietbergam] rejiceret, aut Waldradam sibi in conjugium copularet. Quo requisito et invento legitimum finem imponerent.

Sed pervenientes illuc sedis apostolicæ legati scrutari cœperunt hujusmodi causam, et id ab Lothario inter cætera audierunt: Quidquid ego feci, istorum episcoporum consilio usus feci. Erant autem ibi præcipui prædicti Theutgaudus, et Guntherius archiepiscopi, quos auctores in tanto scelere sanctus jam papa compererat, astruentes et dicentes, legitimum illud fuisse concubium quod de Waldrada concubina rex construxit Lotharius, et quæ dicebant, coram domino eximio papa venientes se defendere posse spondebant. Cumque legati apostolicæ sedis, licet in multis seducti, Romam iter regrediendi reflecterent, quæ a rege ac a Theutgaudio et Guntherio archiepiscopis audierant ac cognoverant, summo retulerunt pontifici. Piissimus autem præsul adventum archiepiscoporum dum præstolaretur illorum, ecce superna dirigente clementia, idem Theutgaudus et Guntharius archiepiscopi Romanam urbem afeuntes, vestigiis hujus præsulis se sacris presentari petierunt. Quibus benigne a præsule præstantissimo susceptis, libellum ei obtulerunt, dicentes se nihil plus vel minus egisse, nisi sicut libellus ipse cantabat. Quo diligentissime scrutato, non pauca in eo reperta sunt profana et multis inauditi sermonis turpitudinem habentia, quæ episcopalem excedentia ordinem ipsos sicut pænitentes ligaverunt archiepiscopos. Denique convocata synodo in Lateranensi post hæc palatio sub apostolicis, inventi sunt idem, ut dictum est, archiepiscopi, unde damnationis notam incurrerent, præcipue, quia auctores se tanti divortii fuisse clamabant, et sententiam quam in Ingiltrudem uxorem Bosonis papa tulerat, quæ eundem virum suum Bosonem per septenne tempus reliquerat (ut quæ excommunicata etiam, et a summe sedis pio papa ligata, et anathematizata exstiterat, et ad eum reverti curaverat) communicantes ac conversantes cum ea, imo loquentes, dissolvisse se non negabant, sed aliosne publicabant, et epistolam pii pontificis, sicut in illis male compositis gestis in scrinio hujus sedis repositis declaratur, ad libitum falsaverant.

Tunc judicante et eodem sancto præsule cum

synodo decernente sacerdotali honore privati sunt. Et depositionis censuram merito incurrunt.

In hac quidem synodo benignus præsul Metensem synodum, ubi gesta illa contra voluntatem Dei et suam digesta fuerant, illico cassavit, et quædam necessaria in sancta Ecclesia capitula promulgavit.

His ita peractis una cum jam dicto Haganone episcopo, qui, sicut quidam episcoporum eidem coangelico præsul scribebant, ob sermones imperitos, qui in prænominatis profanis gestis a Theutgaudo et Gunthario oblati sonabant, Helii nominatus est, eo quod ipse Hagano auctor illorum fuerit, et talia cum eisdem archiepiscopis inconvenientibus, mendacibusque loquellis composuerit, Joanne, de cujus superius memoria textus eloquitur, ascito archiepiscopo cum Gregorio germano fratre illius, qui multarum prævaricationum juramenti quod præstiterant oblitus, obnoxii habebantur. Idem depositi poenitentiae lamenta non requirentes, et tantum facinus, quod in uxorem Lotharii regis gesserant, adhuc non dolentes cum eisdem, Haganone scilicet et Joanne Ravennate archiepiscopo, et Gregorio fratre ejus contra sedem Romanam, imo specialiter contra summum pontificem, et populum illi subditum, a Domino Jesu Christo per beatum Petrum apostolum regni cælorum clavigerum commendatum, multa nefanda, multa contraria, multaque sacrilega, et Christianitatis modum excedentia palam et clam fraudulenter atque proacriter operari ceperunt, ita ut eorum nequitia montes transiret et maria, et in cælum os suum ponentes populum Domini crudeliter discerperent, et innocentes animas viperea factione deciperent. Et quibus non sufficiebant mala præterita, nova et inaudita alia deteriora prioribus diabolo suadentes facere non recusabant. Quia et quod sigillatim utrisque prohibuit, et synodice secundum qualitatem sceleris interdictum fuerat, audacter contingere præsumperunt, et quæ tentanda nemini, Deo contempto, heu pro dolor! peregerunt.

Hic Christi amicus omnium nomina claudorum, ræcorum, atque ex toto debiliū in urbe Roma consistentium scripta apud se retinens quotidianum illis victum ministrare studiose curabat. Nam reliquos pauperibus gressum, aut vires habentibus hujuscemodi, ut vicissim eos pasceret sapienter, reperit modum, scilicet bullas suo nomine titulas fieri jussit, et has eis dari præcepit. Ut quanti prima feria, quanti secunda, quanti tertia, vel cæteris aliis feriis prandere debuissent, per signum bullarum facilius nosceretur, et in illis quidem bullis, quæ eis datæ sunt, qui prima feria refici debeant, fecit per singulas duos nodos, et sic per omnes usque in Sabbatum, ut quot feriæ essent, tot essent nodi per singulas bullas, includens, in eis nudes, ubi nodi fiebant, quatenus nullus pauper haberetur in Urbe, qui vel uno die per hebdomadam de suis elemosynis non esset refectus. Interea Carolus rex sancto apostolo Petro obtulit ex purissimo auro et gemmis constructam vestem, habentem gemmas prasinas, hyacinthinas, et albas. Sanctissimus autem et fulgidissimus pontifex dolens populum tot oppressum calamitatibus, Deum tantummodo innumerus invocabat precibus, et infinitis laudabat præconis, non tamen Ecclesiarum Dei curam relinquentes, sed potius in tribulatione, et temporali tentatione decenter adaugens. Nam renovavit in basilica Dei genitricis Mariæ, quæ dicitur Cosmedin, secretarium, ibique pulchri decoris fecit triclinium cum caminatis ad honorem et decorem ejus.

Pari modo juxta idem secretarium porticum renovans, illic construxit atque ædificavit oratorium in honorem sancti Nicolai, et plura dona ibi contulit almus pontifex. Renovavit etiam ipse pastor benignus cæmeterium beati Felicis martyris, ac conversionem in via Portuensi. Necnon et cæmeterium eadem via ad Ursam pileatum, ubi corpora sanctorum Christi martyrum Abdou et Seanen requieverunt, jam in

A ruinis positum pulchro ac miro restauravit honore. Via autem Appia in cæmeterio sancti Christi martyris Sebastiani in Catacumba, ubi apostolorum corpora jacuerunt quod multis annis ruerat, meliori illud fabrica renovans, monasterium fecit, et monachos sub abbatis regimine undecunque potuit aggregavit, victuique necessaria dari, cæteraque stipendia ministrari præcepit.

Hujus igitur tempore cum multi ad sanctitatis ejus nomen accurrerunt, quidam de Anglorum gente Romam venerunt, qui in oratorio beati Gregorii papæ et confessoris Christi, intra principis apostolorum ædem sacram Frascate constructo, unam tabulam argenteam posuerunt habentem lib....

B Prædictus clementissimus pontifex in ecclesia cælestis regni clavigeri beatissimi Petri apostoli vela numero quinque de fundato, quæ ad decorem ipsius basilicæ sursum in trabibus intra tantæ adis vestibulum appenduntur ornata in circuitu olovero optimo fecit, et pro æternæ vitæ contulit palma. Hujus beatissimis temporibus præsulis tot tantæque diversarum provinciarum, cognita luce clarius doctrina præclari dogmatis ejus, ad sedem apostolicam consultationes directæ sunt, quantas nunquam penitus quis reminiscitur a priscis temporibus pervenisse: qui præagus sacri verbi pabulo præsul ubertim singulos reficiebat, tradens eis præcepta Juræque mystica, beatificis illos institutis satiabat, docebat, et ad propria benedictos et eruditos remittebat. Et quidquid quoquo modo perperam fieri cognoscebat, audiebatve per aliquos, Dei tantum respectu corrigere illud malens, gravibus lamentis orationibusque inflentis vocabat, ut Deus omnipotens per suam clementiam tale quid, tanquam non esset, bonis ac præcipuis immutaret exemplis. Sicuti veniente de insula Sardinie relatione, quod etiam et per domesticos suos genere Sardos agnoscens, hujuscemodi verbis et relatum fuit quod judices ipsius insule cum populo gubernationibus suis subiecto cum proximis ac sanguinis sui propinquis incestas et illicitas contraherent copulas, velut temporibus domni Gregorii quarti papæ facere consueverant. Tunc enim mellifluis, et prævaricantibus, a sancto Spiritu doctus, terribiles suæ prædicationis, quæ in universo orbe micabat, componens apices, missos etiam strenuos Paulum, Populonensem episcopum, et Saxum, venerabilem monasterii sanctorum Joannis et Pauli abbatem, accersiens misit eos illic, ut eandem gentem Sardonum a tanto revocaret errore. Quibus euntibus, valde quosdam ex eis invenerunt adversos, disciplinæ monita recipere contemnentes. Veruntamen secundum præceptionis summi præsulis auctoritatem Sardos excommunicaverunt ac anathematizaverunt auditores, quousque malum incestarum effugerent copularum, poenitentiae medicamina requirentes, sicut in epistolis quas iidem legati in Sardiniam deportaverant regesto ipsius præsulis continetur insertis. Et sic Romam post affluentes D prædicationes datæ reversi sunt.

Quidam præterea Hincmarus Rhemorum archiepiscopus Rothadam Suessonicae urbis episcopum sedis apostolicæ judicium appellentem contra Sardiensis concilii regulas deposuit, custodiaque arcta servari præcepit: cujus videlicet depositi tunc beatissimus papa libellos cum innocentie suscepisset, ipsum archiepiscopum monens literis, et præcipiens ut depositum Rothadum Romam dirigeret cum suis missis audiendum. Sed veniente eo hanc Romanam secundum mandatum beati papæ ad urbem, et per novem circiter menses hic commorante nunquam penitus ex accusantium parte quisquam adfuit, qui coram sanctissimo præsule cum eodem Rothado contenderet, aut illum accusaret. Tunc in die vigiliarum nativitatis Domini nostri Jesu Christi, quo secundum oltitanam consuetudinem hujus apostolicæ sedis præsul cum clero et populo in basilica Dei genitricis ad præsepe missarum officia celebrare con-

sneverat, conveniens cum omnibus papa benignus fecit in ambone publice de ipso Rothado sermonem, significans qualiter sedem apostolicam appellans depositus fuerit, et in conspectu suo nullus per tot menses accusatorum occurrerit. Denique consentiente sibi episcoporum, presbyterorum, et diaconorum, omniumque conventu, decrevit ut dignus esset idem Rothadus indui sacerdotalibus indumentis, qui a nemine per tot menses accusabatur, et ad sedis apostolicæ iudicium proclamabat, ne honore privaretur. Ubi vestitus episcopali Rothadus indumento, omni tempore se pollicitus est suis infestatoribus respondurum, rursus expertatis aliquantis diebus, scilicet usque in diem natalitium sanctæ virginis Agnetis, qui est duodecimo Kalendas Februarii: sed nec sic quisquam adfuit adversum Rothadam jam restitutum episcopum aliquid altercans.

Conveniente ergo beatissimo præsule cum omnibus in basilicam ipsius Virginis foris muros urbis via Numentana, idem Rothadus episcopus excusationis et promissionis suæ, quæ pollicitus fuit se omni tempore accusatoribus suis respondurum, libellum summo pontifici tradidit, qui coram cunctis audientibus jussu præsulis eximii est recitatus: ubi etiam restitutionis ejus forma relecta est. Et post omnium consensum in ecclesia sanctæ Constantiæ juxta eandem sanctæ virginis basilicam decreto beatissimi hujus præsulis sæpeditus Rothadus jam restitutus episcopus missarum solemnium sollempniter celebravit. Sequenti vero die congregata in domo quæ nuncupatur Leoniana denuo synodo, excusatoque ipso (sicut in libellis ab eo recognitis, duobusque quaternionibus insertis atque diverso tempore missis et oblati, in archivo hujus sedis repositis continetur) Rothado, ne talia sacerdotes, et maxime sedem apostolicam appellantes, ultra discrimina paterentur, sicut prænotatum est, in gradum pristinum est restitutus, et ad propriam sedem cum apostolicis sanctionibus remissus, quatenus vestitus episcopalibus infolis, si provocatus fuisset, de cætero suis accusatoribus coram sedis apostolicæ præsule responderet. Cum quo et sanctissimus et a Deo conservandus præsul, tam pro restitutione illius, quam pro abolenda regis Lotharii copula, et pace etiam et concordia regum Galliarum conservanda, Arsenium episcopum hujus alius sedis apostolicæ apocrisarium et missum illico destinavit, quatenus reformatâ pace sanctæ eos Ecclesiæ sinibus sine refragatione conjungeret, et quædam necessaria in Galliarum Ecclesia ex apostolica traditione statuta diligenter et affluentius perageret.

Nihilominus Seulfredum Placentiæ sedis antistitem, a sede propria cuiusdam Pauli diaconi perfidia pulsum, per legatos suos idem papa sedi suæ restituit, et eundem diaconum, qui sedem illam proprio rectore superstitie præsumpsit invadere, competentem cum suis sequacibus increpatione corripuit.

Pro cuius etiam infausta nefariaque præsumptione penitus amputanda sanctitatis studio jussit, et pro pace Dei Ecclesiæ ipsi jam fato præcepit diacono, ut nec tale quid unquam tentaret peragere, nec eandem sedem Placentinam, sive viveret Seulfredus, sive moreretur episcopus, repetere præsumeret vel recipere. Omnium namque insignis idem atque præclarus pontifex pietate magistra miseria et necessitates prævidens, cunctis elementer compatiendo celeri subveniebat egenis intuitu, et imitatione Domini nostri Jesu Christi, qui ad redimendum humanum genus et sublimi descendit ad infimum, pro populo labores sustinebat ingentes.

Claudorum quapropter atque cæcorum, necnon et diversis pœnis affectorum, in porticu beati Petri apostoli jacentium, ad oram Tiberini fluminis ad situm auferendum non posse gressus tendere conspiciens, ac diversarum gentium, quæ undique pro sceleribus apostolica lumina propriis expectabant, utilitatem divinitus attendens, minime corpori suo parcens, jussit formam aquæductus qui multis ante

A temporibus ruerat, et ob hoc ad beatum Petrum apostolum aqua non ducebatur, in meliorem quam fuerat conamine quamplurimum revocari statum: ita ut non solum hominibus profuerit debilibus, sed etiam omnibus ecclesiam beati principis apostolorum adeuntibus præcipuum opus exstiterit, sicut et hactenus ad decorem Leonianæ urbis luculenter conspiciatur ac habeatur.

Præterea Ostiensem urbem, quam divæ memoriæ beatus papa Gregorius, ne gens iniqua Saracenorum populum Domini in circuitu caperet aut interimeret, ad salutem multorum construxerat, in ruinis jacentem inspiratione superna tactus fortiori firmiorique fabrica reedificari iste sanctissimus præsul jussit, et in melius restauravit, portisque etiam in turribus fortissimis muniens promptos ad bella in ea homines collocavit, ita ut nullatenus alienæ gentis incursio de cætero illi posset dominari, aut concivibus ejus damna in aliquo, nisi, quod absit, per desidiam operari.

B Interea meritis beatissimi hujus in orbe prorsus exuberantibus, operante potentia summi Dei, qui quotidie per famulos suos signa et mirabilia magna facit, rex Bulgarorum Michael Christianitatis et fidei sanctæ doctrinam agnoscens, meruit baptizari, et qui prius creaturæ serviens sæviebat crudelitate, hujus temporibus creatori colla submittens ampla caput religione jubere, magnæque usus est pietate. Tunc ad hunc catholicum et vere præsulem orthodoxum legatos suos mense Augusto, indicatione xiv destinavit, doneque non parva tam sanctis locis quam eidem summo pontifici contulit, suggerens ejus apostolatus quid se facere salubris oporteret, vel quid erga reliquum Bulgaricum adhuc baptismi sacro carentem populum, ut fidei sacramenta perciperet, agi deberet.

C Quod beatissimus audiens papa magnâ repletus lætitia laudes Christo reddidit amplas, et cum omni sibi divinitus commissa Ecclesia gratulans, infinita præconia Deo nostro, qui novissimis his temporibus tantum fecit miraculum, devota mente, supplicii quoque voce [voto] persolvit. Porro legatis ejusdem jam nomine Michaelis Bulgarici regis a sancto papa receptis, honorifice apud se eos retinuit. Et interim sedis apostolicæ missos, Paulum scilicet Populoniensem, et Formosum Portuensem magnæ sanctitatis episcopos statuens, hosque monitis mellifluis atque doctrinis instruens, ad prædicandum genti illi eos ire decrevit. Cum quibus quoniam per Bulgaricum regnum iter usque Constantinopolim terra tenus tenditur, ut quidquid de sancta Constantinopolitana Ecclesia (licet jam per Orientem hoc ipsum idem papa semel et bis apostolicis litteris divulgatum habuerit) apud se decretum existeret, eidem per suos legatos Ecclesiæ notum faceret, Donatum episcopum Ostiensem, Leonemque presbyterum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, necnon Marinum sanctæ sedis apostolicæ diaconum missos idoneos atque direxit, ut illi Bulgaricæ populæ ad fidem converterent, et iste quid vel qualiter apostolica sedes de eadem Constantinopolitana deliberatum habuisset Ecclesia modis omnibus nuntiaret. Quo in nomine Domini cum adjutorio sancti Petri factum est. Sed præfatis Paulo et Formoso venerabilibus episcopis in Bulgaria morantibus Donatus reverendus episcopus, Leoque presbyter, et Marinus apostolicæ sedis minister, dum Constantinopolim ire vellent; ecce inter fines Bulgaricæ Constantinopolitanorumque quemdam Theodorum marcam illam custodientem invenerunt qui eos ultra non dimisit abire, quin potius innumeris eos denotans injuriis, adeo tantæ sedis legatis abusus est, ut etiam equorum, in quibus sedebant, capita percuteret, diceretque: Imperator noster vos necessarios sane non habet.

D Sed idem imperator legatis regis Bulgarorum ita fertur dixisse: Nisi per Bulgariam missi sedis apostolicæ venissent, nec faciem meam; nec Romanam

diebus vite suæ viderent. Illi vero per quadraginta dies illic residentes ut cognoverunt quia hoc imperator Græcorum fieri jusserat, terga verterunt, et Romam hæc eadem nuntiantes coacti reversi sunt. Porro a prænominato rege Bulgarorum apostolici missi mente alacri magnaque suscepti devotione cœperunt salutaribus edocere populum monitis, et a minimo usque ad maximum sacro fonte cum Dei gratia abluerunt, omnemque ritum Christianæ fidei, sicut a sanctissimo papa instructi fuerant, in consuetudinem Bulgarorum tradiderunt. Gloriosus autem Bulgarorum rex fidei tanta cœpit flagrare, monitis hujus pii patris illectus constantia, ut omnes a suo regno pellens alienigenas, præfatorum apostolicorum solummodo prædicatione usus missorum, pascuis vite æternæ jugiter refici nempe decreverit, unumque ex his Formosum vita et moribus episcopum sibi dari archiepiscopum expetierit. Tunc iterum legatos suos Romam direxit, et inter alia beatissimo papæ idipsum suggerens, ab ejus sanctitate pro instructione gentis illius presbyteros postulavit. Ipse vero talibus papa compertis valde gavisus est, et infinitas Deo laudes rependens, non paucos numero coram se probavit presbyteros, et quos dignos reperit prædicationis gratia in Bulgariam direxit, cum quibus Dominicum Trivensem, et Grimoaldum Polimartiensem episcopos destinavit. Ut quia ipsum Formosum plebem dimittere sibi creditam non oportebat episcopum, ex his presbyteris ad archiepiscopatum qui dignus inveniretur in nomine Domini tandem eligeretur, et sedi consecrandus apostolica mitteretur.

Inter hæc quidem statuit beatissimus papa, solertissimisque vitiis corrector, et Dei cultor, ut penetrantibus ipsis Bulgariam episcopis, Paulus, cujus superius memoriam fecimus, Populoniensis, ipseque Grimoaldus episcopi in Bulgaria quidquid ad divinum ministerium pro instructione gentis illius pertineret efficerent, et sæpius dictus Formosus, atque Dominicus venerabiles episcopi, iterum Constantinopolim pro schismate ibi exorto, de quo jam late disserui, proficiscerentur.

Sed dum hæc agerentur, Dei judicio, Michaelem Græcorum imperatorem ultio digna percussit, et nefanda nece peremit. Imperante autem Basilio in Constantinopoli, quoniam voluit Deus ipsius sancti pontificis juges labores, quos pro sancta Constantinopolitana passus fuit Ecclesia, cum fine boni operis consummare, sicut fama se habuit, Photius neophytus ac invasor ut mœchus pellitur, et juxta decretum sedis apostolicæ patriarcha Ignatius Constantinopolitano redditur throno. Neque enim hic divinarum executor operum piissimus et catholicus papa quæ sua sunt, sed ea quæ Dei sunt, primo loco posuit et quesivit. Et cum adjutorio sancti Petri bella homini summo dispensationis libramine spiritaliter præliari curavit. Prælatos siquidem quosque, ne subditos læderent, magna provisione moderans, ut pater commonuit, et ad subjecti prælati subessent, juxta uniuscujusque privilegia pastoraliter quoque decrevit. Cojus qui sanctum studium vult agnoscere, in epistolis suis, quas bene libratas per mundi partes direxit, luce clariis invenire valebit. Quippe qui animam suam in manibus posuit, qui nulla nisi cœlestia cogitabat, qui jejuniis, vigiliis, et orationibus nocte ac die vacans, nec requiem corpori, nec membra dabat sopori. Nam si cuncta, quæ Christi

A gratia plenus, virtutibus atque fide sanctitatis operam gessit, et moribus vitæque docuit et implevit, chartis inserere volumus, prius fortasse membrana quam sermo deficiet. Tamen antequam ad finem vite illius stylium vertamus, primum ad ea quæ sanctis locis contulit redeamus.

Hic igitur egregius papa ob amorem principis apostolorum Petri apostoli nutritoris sui fecit in basilica ejus pannos tam scilicet de stauraci, quam et de fundato, vel aliis pulchris variisque coloribus numero quatuor. Qui trabes majores in presbyterium respicientes omnes in gyro complevit, quæ illud luculenter ornant, decusque augent, et amplius mira sua magnitudine dant honorem. Ubi etiam, quod nullus post devastationem Saracenorum agere nixus est, arcum fecit argenteum, et melius quam olim fuerat superexcelsiorem trabem, quæ est ante ciborium, in medio posuit pensantem libras... et tres imagines argenteas, una figuram Domini salvatoris, duabus vero angelorum sculpsit effigies, ac illis novem libras auri deaurans superposuit, quarum una pensat libras octoginta, alia libras septuaginta. Tertia vero pensat libras similiter septuaginta. Fecitque ibi crucem auream unam pretiosis gemmis ornatam pensantem libras... et in summitate ejus sem arcus levevit, ubi pro amplitudine decoris ejus, atque speciminis appendit coronam auream unam, cruces argenteas duas, calices argenteos duos, et stupos [scyphos] argenteos duos. Porro in purpureis marmoribus, quæ ante corpus beati Petri apostoli rugas argenteas retinent, dextra leveaque duas cruces argenteas offerens posuit pensantes libras...

In patriarchio siquidem Lateranensi domum pulcherrimam nimisque decoram fieri jussit. Et oratorium sanctæ Dei Genitricis illic construens, vestes et competentes ornatus pro æternæ vitæ amore lucifluis votis ipse beatissimus pontifex obtulit. Idem etiam a Deo protectus, et celesti gratia circumvalatus multa casum minantia renovavit loca sanctorum, et diversis ecclesiis diversa munera contulit, et commoda luculenter adauxit. Et in citorio Constantinianæ basilicæ optimos de sifori, et de fundato quatuor pannos appendit. Deinde regni cælorum clavigero paris in ciborio numeri pannos optimos obtulit.

In ecclesia sanctæ Dei Genitricis ad Præsepe pari modo æternæ pro retributionis præmiis egit. Et in ecclesia sancti Laurentii Christi martyris foris muros urbis æque pannos optimos quatuor in ciborio dedit. Illius quippe beati temporibus præsulis tanta ubertas, et victuum copia exstitit, ut omnem memoriam famis decessoris sui factæ diebus hæc oblivioni traderet abundantia. Illic fecit ordinationem unam per mensem Martium, presbyteros septem, diaconos quatuor, episcopos per diversa loca numero sexaginta quinque. Postquam autem sedem apostolicam victoriosissime, et ut verus Dei athleta catholice ac principaliter rexit, ex hac luce idibus Novembris indicatione prima migravit ad Dominum. Porro, quid dicam, cum non solum ejus exitum diversæ hominum nationes plena ratione utentes, verum etiam, quantum ad intemperantiam aeris, ipsa mundi elementa diu flevissent, et de morte tanti viri in tristitia permanserunt. Quo defuncto corpus ejus sepultum est ante fores basilicæ beati Petri apostoli.

NICOLAI PAPÆ I EPISTOLÆ ET DECRETA

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA.

I.

EPISTOLA NICOLAI AD WENILONEM ARCHIEPISCOPUM
SENONENSEM ET COEPISCOPOS EJUS.

(Anno 858.)

De Herimanni episcopi Nivernensis infirmitate.

[Apud Mansi, *Conc.* tom. XV.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis ac sanctissimis confratribus nostris, WENILONI Senonensi archiepiscopo, et coepiscopis ejus.

Epistolam sanctitatis vestræ, qua apostolatus nostri super causa Herimanni episcopi non immerito expetere studuistis responsum, vel qua more universalis Ecclesiæ auctoritatis nostræ efflagitare instructionem curastis, accepimus. Sed antequam ad consulta vestra mentis oculum inclinemus, parumper in laudibus vestris styllum operæ pretium duximus immorandum : qui quos vobis eundum, quoque in rebus dubiis, atque in magnis ecclesiasticis negotiis esset accelerandum, serenitatis visibus prævidistis, humilibusque devotionis vestræ passibus cucurristis. Contra illos nimirum, qui beatissimi apostolorum principis Petri ejusque successorum luculentissimam doctrinam sedemque spernentes, quem Dei Filium in sancta Ecclesia sua, tanquam luminare majus in cælo constituit, veluti quidam scorpiones palantes incedunt in meridie, et cum adhuc dies est, occidit eis sol. Revera ii et per scientiam Dei more Balaam apertos habent oculos : cadunt tamen, quia obcæcati instar ipsius avaritia, quo gressum tendere possint justitiæ non aspicunt : sed per abrupta et avia incedentes, dum caput sequi refugiant, in vasta præcipitia demerguntur. Vos autem, fratres charissimi, qui sancto utique Spiritu revelante, apostolicæ sedis auctoritatem sensu capere, et ad splendorem luminis ejus jam incedere laudabiliter inchoastis, cum illa usque in finem sapere, cum illa semper ambulare studete, ab illa deviare nefas iudicate ab ejus discrepare sensu ne ad modicum quidem momentum consentiat. Quos illa recipit et vos quoque recipite, et quos illa respuit, abigere ipsi sicut ipsa mementote. Non enim illa respuit nisi membra quæ sibi non hærent, nec a se recidit nisi quos in scandalum multis positis comprehendit. Non, inquam, recidit vel eruit a se, nisi membrum quod sanis membris in offensionem et perniciem noscitur exstitisse. Verum ad propositum redeamus. Suggestit sanctitas vestra Herimannum episcopum morbum incurrisse, quo diu impeditus est episcopale recte implere officium. Sensus enim, ut vestra ipsa verba ponamus, aliquoties integritate privatus, quædam insano si-

A millima admittebat. Atque subinfertis quod ad provinciales synodos evocatus venire distulerit. Ubi attente considerandum est, quoniam hoc ipsum quo venit ad synodum, sacerdotale officium est : et cum dixeritis illum sacerdotale non potuisse implere recte officium, sensusque integritatem amisisse, miramur reverentiam vestram eum venire ad synodum cogisse : præsertim cum ipsi testimini insano hunc similem, et in eadem adhuc infirmitate manere : quem, si ita gravatur, magis convenerat sanctimonium vestrum sublevare, quam pondus ejus ponderi superaddere, charitatemque in eo confirmare potius, quam ei pietatis viscera obserare. Indicatis autem illum super quibusdam excessibus fuisse frequenter accusatum. Pro quibus, quia ex parte ipsius persona deest, nos uni parti ad alterius discrimen credere procul dubio non possumus, quamvis nec usque adhuc qui fuerint illi excessus dixeritis, nec utrum sana erat mente idem antistes, necne, cum ipsos excessus perpetrabat evidenter ostenderitis : satiusque arbitramur, quamlibet interrim infirmitatem ad penam peccati, quam ad ipsum pertinere peccatum, cui magis consulendum sit, et compatiendum, quam puniendum, vel aliquo modo feriendum. Admonitio præterea, vel conventio beatitudinis vestræ, quam ei fecisse vos perhibetis, valde placet : si tamen ex charitate non ficta, sed ex simplici mentis oculo prodiit id quod suave et dulce in auribus nostris sonuit : vel si coram summi arbitri oculis ita placuit, quemadmodum ante hominum visus, quod placere sit satis abundeque conspicitur. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

II.

BULLA NICOLAI PRO MONASTERIO FULDENSIS.

(Anno 859.)

De hujus monasterii statu sibi identidem rationem reddi mandat.

[apud Schannat, *Hist. Fuld.*, pag. 159.]

NICOLAUS episcopus servus servorum Dei, THEOTONI religioso abbati venerabilis monasterii Domini Salvatoris, et per te in eodem venerabili monasterio successoribus in perpetuum.

Quoniam semper sunt concedenda quæ rationalibus congruunt desideriis, oportet ut devotioni conditoris piæ constructionis auctoritas in privilegiis præstandis minime denegetur. Igitur, quia postulasti a nobis quatenus monasterium Salvatoris a S. Bonifacio archiepiscopo constructum in loco qui vocatur Boconia, erga ripam fluminis Fuldahæ privilegii sedis apostolicæ adminiculis decoretur, et

ut sub jurisdictione sancte nostræ cui, Deo auctore, A
deservimus ecclesia constitutum, nullius alterius ecclesie jurisdictionibus submitatur; pro qua piis desiderii faventes, hac nostra auctoritate id quod exposcitur effectui mancipamus, et ideo omnem ejuslibet ecclesie sacerdotem in prefato monasterio dictionem quamlibet habere et auctoritatem præter sedem apostolicam prohibemus, ita ut, nisi ab abbate monasterii fuerit invitatus, nec missarum ibidem solemnitate quispiam præsumat omnino celebrare, ut profecto, juxta id quod subjectum apostolicæ firmitate privilegii consistit inconcusse dotatum permaneat, locis et rebus tam eis quas moderno tempore tenet vel possidet, quam quæ divina pietas voluerit augere ex donis, et oblationibus, decimisque fidelium, absque ullius personæ contradictione, firmitate perpetua perfruatur. Cæterum vero, hoc deliberantes, statuimus ut congruis temporibus nostræ sollicitudini ecclesiasticæ intimeretur, qualiter religio monastica regulari habitu dirigatur, concordiaque convenienti ecclesiastico studio mancipetur, ne forte, quod absit, sub hujus privilegii obtentu animus gressusque rectitudinis vestræ a norma justitiæ aliquo modo retorqueatur; constituimus quoque per hujus decreti nostri paginam, ut quicumque ejuslibet ecclesie præsul, vel quacunque dignitate prodita persona, hanc nostri privilegii chartam, quam auctoritate principis apostolorum firmamus, temerare tentaverit, anathema sit, et iram Dei incurrens, a cœtu omnium sanctorum extorris existat, et nihilominus præfati monasterii dignitas a nobis indulta perpétualiter inviolata permaneat apostolica auctoritate subnixa.

Scriptum per manum Petri notarii, scrinarii sancte Romanæ Ecclesie, in mense Junio, indict. vii, Bene valete.

Datum 11 Idus Junias per manum Tiberii primicerii sancte sedis apostolicæ. Imperante domino piissimo Augusto Ludovico a Deo coronato, magno, pacifico Imperatore, inductione septima. Amen.

III.

AD ADELOVINUM SALZBURGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 860.)

Pallii usum concedit.

[Apud Kleinmayern, *Nachrichten vom Zustande der Gegend und Stadt Juvavia.* — Anhang 92.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro ADELOVINO episcopo sancte Juvavensis Ecclesie.

Diebus vitæ suæ tantummodo solem geloque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt *, ut neque ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur oculis semper vigilantibus circumspectant, quanto sudore quantaque cura debemus esse pervigiles, nos qui pastores animarum dicimur, attendamus et susceptum officium exhibere erga custodiam Dominicarum ovium non cessemus,

* Decet aliquid. Epist. 87, ad Rembertum: Si pastores ovium solem geloque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, ut, etc.

ne in die divini examinis pro nostra desidia ante summum pastorem negligentie reatus excruciet, unde modo honoris reverentia sublimiores inter ceteros judicamus. Pallium autem fraternitati tuæ ad missarum solemnia celebranda concedimus. Quod tamen non aliter Ecclesie tuæ privilegiis in suo statu manentibus uti largimur, nisi solummodo in die sanctæ ac reverendæ resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, seu in natalitiis sanctorum apostolorum, atque beati Baptiste Joannis, nec non in assumptione beatæ Dei genitricis Mariæ, simul in Dominicæ navitatis Domini Dei nostri die, pariterque in solemnitate ecclesie tuæ die, verum etiam et in ordinationis tuæ natalitio concedimus die, sicut a beato prædecessore nostro Domino Gregorio hujus almæ sedis præsule sancitum est. In secretarium vero induere tua fraternitas pallium debeat, et sic ad missarum solemnia proficisci; et nihil sibi amplius ausu temerarie præsumptionis arrogare, ne dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripiatur, ordinate etiam quæ licere poterant amittantur. Cuius quoniam indumenti honor modesta actuum vivacitate servandus est, hortamur ut et cuncta ornamenta convenient, quatenus auctore Deo rector ubique possis esse conspicuus.

Itaque vita tua filiis tuis sit regula. In ipsa si qua fortitudo illis injecta est, dirigantur, in ea quod imitentur aspiciant; in ipsa se semper considerando proficiant, ut tuum, post Deum, videatur esse quod bene vixerint. Cor ergo neque prospera quæ temporaliter blandiuntur, extollant, neque adversa deiciant; sed quidquid illud fuerit, virtute patientiæ devineatur. Nullum apud te locum odium, nullum favor indiscretus inveniat. Districtum te mali cognoscat; insontem apud te culpabilem suggestio mala non faciat; nocentem gratia non excuset: remissum te delinquentibus non ostendas, ne quod ultus non fueris, perpetrari permittas. Sit in te et boni pastoris indulcedo, sit et iudicis severa districtio, unum quod innocenter viventes foveat, aliud quod inquietos feriendos a pravitate compescat. Sed quoniam nonnunquam præpositorum zelus dum districtus malorum vult vindex existere, transit in crudelitatem correat, iram iudicio refrena, et censura disciplinæ sic utere, ut et culpas ferias, et a dilectione personarum quas corrigis non recedas. Misericordem te, prout virtus patitur, pauperibus exhibe; oppressis defensio tua subveniat; opprimen-
D
tibus modesta ratio contradicat; nullius faciem contra justitiam accipias [aspicias]; nullum querentem iusta despicias. Custodia in te aequitatis excellat, ut nec divitem potentia sua aliquid apud vos ex rabie [extra viam] suadeat rationis audere, nec pauperem de se sua humilitas faciat desperare: quatenus Deo miserante utilis possis existere, qualem sacra lectio præcepit dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse.* Sed his omnibus uti salubri-

ter poteris, si magistram charitatem habueris; quam A
qui sæcetus fuerit, a recto aliquando tramite non
recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia
sta sunt sacerdotii, ista sunt pallii; quæ si studiose,
servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus
habebis. Sancta Trinitas fraternitatem vestram gratiæ
suz protectione circumdet. Atque ita in timoris sui
via dirigat, ut post hujus vitæ amaritudinem ad æternam
simul dulcedinem pervenire mereamus. Amen.

Scriptum per manum Soronii, notarii regionarii et
seriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Maio,
indictione viii.

IV.

AD MICHAËLEM IMPERATOREM *.

(Anno 860.)

*Conqueritur synodus Constantinopoli in jussu sedis
apostolicæ ausum fuisse Ignatium honore privare,
et in ejus locum Photium substituere. Ostendit multis
rationibus laicum ad pontificalem dignitatem gradum
conscendere non posse. Promotionem Photii non
vult comprobare, nisi prius causa a legatis examine-
tur, et ad se integra deferatur. His adjungit non-
nulla de imaginum adoratione; et quæ epistola prima
missa ab apostolica sede ad imperatorem Michaellem
per Rodolaphum et Zachariam episcopos.*

[Apud Mansi, Conc. tom. XV. col. 162-167.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto
filio MICHAËLI glorioso imperatori Græcorum.

Principatum itaque divinæ potestatis, quod om-
nium conditor electis suis apostolis largitus est, su-
per solidam fidem apostolorum principis (Petri vi-
delicet) soliditatem constituens, ejus egregium, imo
primam sedem deliberavit. Nam voce dominica ipsi
dictum fuerat: *Tu es Petrus, et super hanc petram
edificabo ecclesiam meam: et portæ inferi non præ-
valebunt adversus eam* (Matth. xvi). Petrus denique
a firmitate petræ, quæ Christus est, structuram uni-
versalis Ecclesiæ inconcussam, et fidei robore soli-
datam, ita precibus suis munire non cessat, ut erran-
tium vesaniam rectæ fidei norma reformare festinet,
necnon intrepide eam consolidantes remunerare pro-
curet: quatenus portæ inferi, malignorum utique
spirituum suggestiones, atque hæreticorum impetus,
non prævaleant ejusdem Ecclesiæ unitatem refrin-
gere. Quapropter Deo omnipotenti multiplices refe-
rimus grates, qui vestro pectori hoc infundere dignatus
est, ut fautores Ecclesiæ Dei effecti, concordie
ipsius desideretis favere, ne quavis rubigine erroris
consumatur pulchritudo fidei, et frangatur intellectus
apostolicæ traditionis. Ad cujus etenim (sicut ipsi
scitis) integritatem observationis multoties conven-
tus factus fuerit sanctorum Patrum, a quibus et de-
liberatum ac observatum existit, qualiter absque
Romanæ sedis, Romanique pontificis consensu, nul-
lius insurgentis deliberationis terminus daretur.
Igitur a vobis Constantinopoli congregatum concilium
(ut vestris apicibus nostris intimatum est auribus)
hujus tenoris seriem parvipendens, ab institutis su-
pradictis manum considerationis suæ reflectere non
trepidavit; adeo ut Ignatium supra jam nominatæ ur-

bis patriarcham, sine Romani consensu pontificis, ibi-
dem cætus conveniens proprio privasset honore.
Quod quam sit reprehensio dignum, testes illi qui
ei oppositi fuerant, manifestant: quia tales quos in
epistola vestra legimus, canonica institutio prohibet:
et invidiose datos manifeste claret, quoniam nec ipse
proprio ore manifestavit (ut directionis vestræ asse-
runt litteræ) illa quæ ei obiciebantur, neque accu-
satores illius secundum sacrorum canonum instituta
prohaverunt. Cæterum his etiam sic injuste peractis,
ad detestabiliorem inconsiderationis suæ votum, su-
pradictam populi catervam dirigendo, de laicorum
habitu qui ei præset eligit pastorem. O quam præ-
sumptuosa temeritas! ille præponitur ovili divino qui
nescit adhuc dominari spiritui suo. Nam qui ignorat
disponere vitam suam per gradus Ecclesiæ minime
ductus, quomodo corrigere quibit vitam alienam su-
bito electus? Latuisse vos non credimus, quid apo-
stolorum egerit cætus post acceptum donum sancti
Spiritus. Ecce etenim ipsi visione Domini, et locu-
tione illius assidue, ejusdemque resurrectione lætifi-
cati, atque gratia spiritalis descensus consolidati,
non præsumserunt de electis septuaginta duobus
eligere tam audacter duodecimum, qui Judæ præva-
ricatoris suppleret locum: sed per gradus quosdam
(ut ita dicatur) de septuagenario binarioque numero
elegerunt duos, Joseph qui vocabatur Justus, et Mat-
thiam (Act. i). Et sic ex his, quem alteri præpone-
rent interim ignorantes, divinum examen postula-
vere, electioneque data, qui humanis obtutibus justior
videbatur, coram Divinitatis conspectu inferior est
inventus. Igitur illius congregationis conatus, nihil
horum studentes exercere, visi sunt a recto itineris
tramite declinasse, cum in custodiam Domini gregis
non taliter, ut decuit, studuerunt pastorem præ-
ponere. In notitia siquidem secularium litterarum
nemo magistri nomine merito censetur, nisi per gra-
dus disciplinarum procedens fuerit doctus. Verum
iste Photius videlicet antea doctor prorupit quam
doctus existerit; prius magister videri cupit quam
discipulus audiri: prius auditor esse debuit, ac deinde
institutor. Sed hic doctoris e contrario cathedram
eligens, docere prius elegit, ac deinde cœpit doceri:
prius sanctificare curavit, ac demum sanctificari:
prius illuminare voluit, et postmodum illuminari.

Hæc itaque catholicus ordo prohibet: et sancta
nostra Romana Ecclesia talem electionem semper
prohibuit per antecessores nostros catholice fidei
doctores. Quorum nos tenorem observantes, instituta
ipsorum esse inviolabilia censemus. Sardicense de-
nique concilium, ut de laicis non eligeretur antistes,
in decimo tertio capite per omnia prohibuit ita in-
quiens: Si forte aut dives, aut scholasticus de toto,
aut ex administratore episcopus fuerit postulatus, at
non prius ordinetur, nisi ante lectoris munere, et
officio diaconii, aut presbyterii fuerit perfunctus, ut
per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad
culmen episcopatus. Et reliqua.

* Est hæc epistola integra Latine in viii synodo œcumenica, actione 4, ex Anastasii versione.

Cælestinus itidem sanctissimus doctor, et nostræ Romanæ sedis præsul egregius, in decreto suæ sanctionis (*epist. II, cap. 21*) asserens dicit: Audimus quasdam propriis destitutas rectoribus civitatis, episcopos sibi petere velle de laicis, tantumque fastidium tam vile credere, ut hoc illis, qui non Deo, sed sæculo militaverunt, æstiment nos posse conferre: non solum male de suis clericis, in quorum contemptum hoc faciunt, judicantes, sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere sentientes: quod nunquam auderent, si non quorundam illic his consentiens sententia cohiberet. Ita nihil quæ frequentius sunt decreta proficiunt, ut hoc, quasi nunquam de hac parte scriptum fuerit, ignoretur. Quid proderit per singula clericos stipendia militasse, et omnem egisse in Dominicis castris ætatem, si qui his præfuturi sunt, ex laicis requiruntur? Qui vacantes sæculo, et omnem ecclesiasticum ordinem nescientes, saltu præproprio alienum honorem ambiunt immoderata cupiditate transcendere: et in aliud vitæ genus calcata reverentia ecclesiasticæ disciplinæ transire.

Talibus itaque, fratres charissimi, qui juris nostri (id est canonum) gubernacula custodimus, necesse est obviamus; hisque fraternitatem vestram epistolis commonemus, ne quis laicum ad ordinationem clericatus admittat, et sinat fieri: unde et illum decipiat, et sibi causas generet, quibus reus constitutus decretalibus fiat. Leo denique sanctissimus doctor, et apostolicæ Romanæque sedis pontifex egregius, cujus laus in quarta synodo magnificatur, hoc ipsum in Decretalibus suis prohibuit, cap. 33 (*epist. 88 ad Anast. Thessal. episc.*): In civitatibus, quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma servetur, ut is qui ordinandus est, etiam si bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, non neophytus, nec secundæ conjugis sit maritus, et reliqua.

Gelasius autem supradicti doctoris, Leonis videlicet, meritis non impar, sanctissimus Romanæ Ecclesiæ præsul, non solum episcopos de laicis fieri prohibuit, sed etiam presbyteros, ne talia præsumerent, vetavit in decretalibus suis, cap. 3 (*epist. 6*), ita inquit: Si vero de laicis quispiam ecclesiasticis est aggregandus officii, tanto sollicitius in singulis, quæ superius comprehensa sunt, hujusmodi decet examinare personam, quantum inter mundanam, religiosamque vitam, constat esse discriminis: quia utique convenientia ecclesiæ ministeria reparanda sunt, non inconvenientibus meritis ingerenda: tantoque magis, quod sacris aptum possit esse servitiis, in eorum querendum est institutis, quanto de tempore, quo fuerant hæc assequenda, decerpitur, ut morum habere doceatur hoc probitas, quod prolixior consuetudo non contulit: ne per occasionem supplendæ penuriæ clericalis, vitia potius divinis cultibus intulisse, non legitimæ familiæ reputetur procurasse compendia, quorum promotionibus super anni metas sex menses nihilo minus subrogamus.

Quoniam, sicut dictum est, distare convenit inter

A personam divino cultui deditam, et de laicorum conversatione venientem: quæ tamen eatenus indulgentia credidimus, ut illis ecclesiis, quibus infestatione bellorum, vel nulla penitus, vel exigua remanserunt ministeria, renoventur; quatenus his Deo propitio restitutis in ecclesiasticis gradibus subrogandis, canonum paternorum vetus forma servetur: ne contra eos illa ratione prævaleat, quod pro occidentis defectus remedio providetur. Non adversus scita majorum nova lex proponitur, cæteris ecclesiis hæc occasione cessantibus, quas non simili clade vastatas pristinam in faciendis ordinationibus convenit tenere sententiam.

Quo magis hac opportunitate commoniti, observantiam venerandorum canonum propensius delegamus: singulorum graduum conscientias admonentes, ne in illicitos prorumpere moliantur excessus, ne fas esse confidat quisquam pontificum, bigamos, aut conjugia sortientes, aut ab aliis derelicta, sive quolibet post penitentiam, vel sine litteris, vel corpore vitiatos, vel conditionarios, aut curiæ, publicarumque rerum nexibus implicatos, aut passim nulla temporis congruentis expectatione discussos, divinis servituros applicare ministeriis; neque pro suo libitu jura studeant aliena pervadere, absque sedis apostolicæ justæ dispositionis mandato.

Prædecessor itaque noster hujus almæ sedis, Adrianus videlicet sanctissimus præsul, in epistola quam Constantinopolim pro venerandis imaginibus destinaverat (*epist. 5 circ. fin.*), ita instituit ut amplius de laicis nullatenus in eadem vestra Constantinopolitana Ecclesia ordinaretur antistes: cujus textum si scire vultis, in concilio quod ejus tempore in supradicta urbe celebratum est, invenire potestis.

His itaque paulisper prælatis in supradicti viri consecratione consensum apostolatus nostri præbere non possumus, donec permissos nostros, quos ad vos destinavimus, cuncta quæ in jam prænominata sepius urbe de ecclesiasticis causis, seu ordinibus peracta sunt, vel agentur, nostris intimata fuerint auribus. Et ut in omnibus rectus ordo servari queat, volumus, o clemens Auguste, ut Ignatius, quem sedis supradictæ gubernacula propria spontaneaque voluntate deseruisse, et totius plebis congregato concilio depositum esse vestris apicibus nobis intimare curastis, in conspectum veniat nostrorum missorum, et universi concilii, vestris quidem imperialibus institutis, quatenus perquiratur, quamobrem spreverit traditam sibi plebem, et instituta antecessorum nostrorum, sanctorumque pontificum, Leonis videlicet papæ, atque Benedicti, parvipendo contempserit, et in hoc agendum subtili examine a nostræ jussionis legatis depositionis ejus censura perquiratur: quatenus inquirentes invenire queant, utrum canonicus tenor in eadem observatus fuerit, vel non, manifestum existat: ac deinde cum nostro præsulatui significatum fuerit, quid de eo agen-

dom sit, apostolica sanctione diffiniemus : ut vestra Ecclesia quæ tantis quotidie quatitur anxietatibus, inviolabilis deinceps et inconcussa permaneat.

De imaginibus autem, earumque observationibus, licet nulla necessitas esset scribere, eo quod nostrorum antecessorum venerabilium pontificum sancta sollicitudo catholico ardore succensa, multa et vatle utilia Ecclesiæ Dei profutura instituit : tamen quia frequens iteratio informationis solet venerabiliorum intentionem reddere audienti : id-eoque de eisdem pro conservanda unitate populo Dei aliquid exponere curamus. Pristinam itaque sanctorum Patrum traditionem, quam a prædecessoribus nostris beatissimis et orthodoxis pontificibus, qui post beatum Petrum in ejus apostolica sede resederunt, nobis observandam suscepimus, et hactenus immutulatam hæc sancta catholica et apostolica tenet ac defendit Ecclesia. Oportet ergo tota mentis intentione, summique desiderii conamine venerandas tam Domini nostri Jesu Christi, quam suæ sanctissimæ genitricis, et beatorum apostolorum, atque omnium sanctorum imagines venerari et colere : ut eo quo valemus annixu contra hæreticorum vesaniam, qui ab eorum veneratione populum prohibent, resistere studeamus.

Nam in pace Ecclesiæ constitutis nil contrarium esse potest, si sanctorum effigies propriæ depictæ fidelibus augeant incrementi amorem. Revera quia dum eorum vultus aspiciunt, et operis actio recolitur, Deus, cujus habitatio in eis esse dignoscitur, perfecte laudatur. Certe si Deus, qui est invisibilis et incorporeus, non per propriam substantiam deitatis, sed per subjectam creaturam mortalium apparuit oculis et credentibus summum esset culmen honoris : quare animæ sanctorum, quæ nâcentes in corpore vultus uniuscujusque habuisse noscuntur, secundum dispositionem Dei dicit ipsi placentiâ operatas esse, non venerentur a nobis magno honore ? Cur eorum execremur effigies, per quos agnovimus fidei veritatem ?

Apparuit nempe Deus Abrahæ patri nostro, non in carne, neque in anima, sed in specie trium virorum : quibus ille aliud cernens, et aliud esse intelligens, pronus in terra adoravit, et dixit : *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, afferam aquam, ut laventur pedes vestri (Gen. xv).* Credit illico Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est. Apparuit denique Jacob per subjectæ creaturæ speciem, unde et dixit : *Vidi Dominum facie ad faciem, et scæfa facta est anima mea (Gen. xxxii).* Ecce incorporeus Deus et invisibilis per speciem subjectæ creaturæ ita se mortalium voluit videri obtutibus, ut credentibus esset ad gratiam : cur nobis sanctorum icones, quos corporeos et visibiles fuisse credimus, si illos ut vere Christi veneremus amicos, poterunt esse ad culpam ? Nam si eorum effigies execrabiles esse

crederentur, profecto et ipsarum reliquiarum, quarum caro corruptionem sensit in tumultu pro neutro (quod absit) haberi deberentur. Verumtamen si ad eorum consortium venire optamus, profecto hic omnia in honore sanctorum, id est tam reliquias non solum corporum, sed et vestimentorum, seu etiam imagines vultus illorum in quolibet loco depictas, celeberrimo honore venerari debemus, reminiscentes illud, quod Isaias speciem subjectæ creaturæ se vidisse testatur, dicens : *Vidi Dominum sabnoth sedentem super solium excelsum, et ea quæ sub ipso erant implebant templum (Isa. vi), etc.*

Accedit itaque Moses et Aaron, ut viderent thronum ubi steterat Deus, et erat sub pedibus ejus tanquam opus lapidis sapphiri, et velut firmamentum cœli in claritate fulgoris, et stabant cherubim ex auro mundo. Quæ omnia, secundum quod Salomon postea in templo instruxit, in monte cum Domino loquens, imaginata et præsignata vidit.

Hæc et his similia præcedentes Patres sciendo, iconas Salvatoris nostri Jesu Christi, ejusque sanctissimæ Genitricis semperque Virginis, omniâque sanctorum in parietibus ecclesiarum, secundum quod tempus hodie probat, depinxerunt, et pingere pro congruis locis omni dilectione usque in præsens non prohibuerunt. Quid Christiano verissimo nocet, si quod amat et diligit, non ad adorandum deficiet, sed ad tremendum terribiliter, in pariete vel ligno depingit ?

Verum, quid officit, si aspicimus imagines Christi in templo Ecclesiæ, et in arcano cordis præmeditatur eum venturum, cujus imaginem cernimus, citius vivorum et mortuorum judicem adventurum ? Quid fidei nostræ contradicit, quod in centro camere super altare, ejus figuram quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, animæ nostræ affectando desiderant, cujus imago nominis titulum retentat, et quia per naturam Filium adoramus, quare per adoptionem nomen novum scriptum in calculo, vel gemmis non adoremus ? Altare itaque sanctum, in quo Deo omnipotenti sacrificiorum vota persolvimus, lapis est naturaliter communis, nihil differens ab aliis tabulis, quæ parietes nostros et pavimenta adornant. Quia vero sacramentum est Dei adiutorio, et benedictionem suscepit, unde et mensæ sancta efficitur, panis iterum, qui super eum offertur, panis est quidem communis : sed quando ipse sacramento sacratum fuerit, corpus Christi in veritate fit, et dicitur. Sic et vinum modicum aliquid digna existentia ante benedictionem post sanctificationem Spiritus, sanguis Christi efficitur. Ipsa enim crucis imago antequam suscipiat ejus formæ figuram, lignum ab omnibus commune est. Suscipiens autem omnimodo venerandam similitudinem, sacra est, et dæmonibus terribilis, propter quod in ea figuratus est Christus.

Hæc brevi stylo transcurrentes, cum muda dicere quivissemus, vestræ serenitati transcripsimus ;

Locus mendosus.

quæ Adrianus sanctissimus præsul antecessor noster multa de his in epistolis, quæ hactenus apud Constantinopolitanam habentur Ecclesiam, scribens contradidit, in quibus quidquid hujus rei necessitas coegerit, invenire poteritis. Oportet enim vestrum imperiale decus, quod in omnibus ecclesiasticis utilitatibus vigere audivimus, ut antiquum morem, quem nostra Ecclesia habuit, vestris temporibus restaurare dignemini, quatenus vicem, quam nostra sedes per episcopos vestris in partibus constitutos habuit, videlicet Thessalonicensem, qui Romane sedis vicem per Epirum veterem, Epirumque novam, atque Iliricum, Macedoniam, Thessaliam, Achaïam, Daciam ripensem, Daciamque mediterraneam, Moesiam, Dardaniam, Prævalim, B. Petro apostolorum principi contradicere nullus præsumat; quæ antecessorum nostrorum temporibus, scilicet Damasi, Siricii, Innocentii, Bonifacii, Coelestini, Sixti, Leonis, Hilarii, Simplicii, Felicis, atque Hormisdæ sanctorum pontificum, sacris dispositionibus augebatur. Quorum denique institutiones ab eis illis in partibus destinatas per nostros missos, ut rei veritatem cognoscere queatis, vestræ Augustali potentie dirigere curavimus.

Præterea Calabritanum patrimonium, et Siculum, quæque nostræ Ecclesiæ concessa fuerunt, et ea possidenda obtinuit, et disponendo per suos familiares regere studuit, vestris concessionibus reddantur, quoniam irrationabile est ut ecclesiastica possessio, unde luminaria et concinnationes Ecclesiæ Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur; sed domni Dei restituta meritum redditioris multiplicent, et suscipientis votum spiritualis desiderii lucris exerceatur. Inter ista, et superius dicta volumus ut consecratio Syracusano archiepiscopo nostra a sede impendatur, ut traditio ab apostolis instituta nullatenus nostris [edit. Rom. vestris] temporibus violetur.

Destinavimus autem vestræ serenitati reverentissimos et sanctissimos episcopos, Rhodoaldum videlicet sanctæ Portuensis Ecclesiæ, atque Zachariam Anagninæ sanctæ Ecclesiæ, fungentes legatione apostolatus nostri, quos ut honorifice suscipiatis, vestram amplitudinem deprecamur: quibus etiam frequens colloquium tribuatis: et eis quæ de ecclesiastico statu irreprensibiliter dixerint, credere non ambigatis. Et cum in conventu ecclesiæ sederint pro ecclesiasticis diffinitionibus, nihil a vobis, vel ab aliis alienius contrarietatis impetum sentiant. Et cum fas illis fuerit reverendi, vestros concedite missos; et tales, qui in dromonibus congruis esse Romam incolumes, favente Deo, apostolorum præcibus studeant referre, quatenus pro omnibus vestris bonis devotionis gratias Deo omnipotenti Patri, atque ejus unigenito Filio Domino nostro Jesu Christo, et Spiritui sancto devotius agere valeamus, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Data mense Septembrio die 25, indictione ix.

A *Explicit epistola ab apostolica sede ad imperatorem Michaelen per Rhodoaldum, et Zachariam episcopos missa.*

V.

AD PHOTIUM.

(Anno 860.)

Reservat totam causam Photii in adventum legatorum; et quæ epistola prima ad Photium per Rhodoaldum et Zachariam episcopos Constantinopolim declinata.

[Apud Mansi, *ibid.*, col. 168.]

Omnis utilitas et profectus animarum catholica fide munitur et dilectione Evangelii tuetur: quæ omnes intra se conclusos salvat et extra se positos suos non existimat. Unde directionis vestræ sumptis apicibus letificati sumus, quia vos catholicum in eis cognovimus. Nam ibi prudentiæ vestræ utilitatem intelleximus, ideoque multas gratias Deo omnipotenti retulimus, quia vestrum scire de catholico fonte manare experti sumus. Sed rectum vos ordinem minime continuasse doluimus: eo quod non per gradus Ecclesiæ ductus ad tantum honorem de laici [edit. Rom. laicali] habitu vos prosiluistis, cum oporteret vestram prudentiam ita canonice vixisse in clericali ordine, ut nihil extra canonica instituta agentes, tempore congruo, ascensu legitimo constitueretis Ecclesiæ pastor. Vos itaque hoc permittentes [præmittentes], contra statuta Patrum egisse manifestum existit. Nam Sardicense concilium per omnia tantæ temeritatis præsumptionem vetuit (*can. 13*), præter et sanctorum pontificum Romane sedis, Coelestini doctoris egregii, Leonis sanctissimi, cujus laus in quarta synodo clara existit: seu Gelasii doctrina, et meritis æque beatissimi, horum videlicet instituta, hoc prohibuerunt, ut talis ordinatio fieri non præsumeretur. Quapropter vestræ consecrationi consentire modo non possumus, donec nostri, qui a nobis Constantinopolim sunt directi, revertantur, qualiter per eos cognoscamus vestræ observationis actus, et ecclesiasticæ utilitatis constantiam, et quo studio circa catholicæ fidei defensionem vosmet exerceatis. Et tunc, si dignum fuerit, ut tantæ sedis præsulem, ceu convenit, honorabimus, et fraternam dilectione amplectemur. Data mense Septembrio, die 25, indict. ix.

VI.

AD EPISCOPOS IN REGNO CAROLI CONSTITUTOS.

(Anno 860.)

De Ingeltrude, Bosonis comitis uxore fugitiva; ut illam excommunicat, si ad virum redire contemnat.

[Apud Mansi, *ibid.*, col. 326.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo ac sanctissimo et confratri nostro Hincmaro archiepiscopo, et omnibus archiepiscopis seu episcopis in regno Caroli constitutis.

Canonica auctoritas hoc omni in loco prædicare non cessat, ut populus divino cultui mancipatus irreprehensibilis existat: quo enim mediante fieri melius poterit, quam illorum sollicitudine, qui pa-

storum loco curam Domini gregis susceperunt? A
Quapropter vestram commonemus fraternitatem, imo et sanctitatem, ut vestram diocesim non sinatis pollui fornicariis. Ecce jampridem direximus vobis de uxore Bosonis comitis, quæ relicto viro fugit, ut eam revocare fecissetis viro suo, sed quod occasione mergente minime factum conspiciamus; unde forsitan vos negligentes, nos judicare possumus. Quapropter præcipimus vobis auctoritate apostolica fultis, quatenus eam faciatis reverti ad proprium virum, concessa sibi negligentia, qua in eum deliquit; et si vobis inobediens contempserit repedare, corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, et societate omnium fidelium citius tam illam, quam cæteros qui ejus facinori favere videbuntur, excommunicare festinetis, ut domus Dei talibus rectoribus dirigatur, quales catholicus ordo delegisse cognoscitur. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

VII.

AD CAROLUM REGEM.

(Anno 860.)

Monet eum diligenter procurare ut Lotharius Ingeltrudem uxorem adulteram Bosonis comitis regno suo ejiciat; et ad virum suum redire compellat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, CAROLO glorioso regi spiritali filio nostro.

Vestram regiam dignitatem concedet de pietatis fonte justitiæ discretionem haurire. Nemo itaque justius operari debet, quam cui commissâ videtur legum ordinabilitas. Ecce etenim reges regibus suadere [favere] solent. Sed convenit, ut his quæ ratio docet justitiæ, invicem alternent: quæ autem improbitas, vicaria vice subtrahere non cessent. Unde vestram exhortamur regiam magnitudinem, ut corrigatis Lotharium regem, nepotem vestrum, ne tantum piaculum permittat manere in regno suo: hoc est non consentiat fugitivam uxorem Bosonis comitis tandiu remanere, ut non reddatur viro suo, remissa quidem negligentia, quam ei fecit. Cæterum vos etiam monere volumus, ut si in vestro regno contigerit devenire, similiter peragatis; quoniam jussimus omnibus archiepiscopis seu episcopis regni vestri, ut eam, indulta sibi culpa, si noluerit reverti ad supradictum virum suum, excommunicent a corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, et societate omnium fidelium; quoniam concedet, ut in regno vestro tantum malum non oriatur, et si ortum fuerit, citius exstinguatur. Adeo ut omnes consentientes malo ipsius, supradicta excommunicatione nodamus [nectamus]. Optamus excellentiam vestram in Christo bene valere.

VIII.

ACTA CONCILII ROMANI ANNI DCCCLXI.

De Joanne Ravennate archiepiscopo.

(Vide Patrologiæ tom. CVI, col. 787, appendice ad pontificale Agne.

• Locus subobscurus.

• Civilium bellorum motibus, et depredatorum in-

IX.

AD HUNTRFRIDEM MÖRIENSEM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 861.)

In persecutionibus episcopus Ecclesiam suam non deserat.

[Mansi, *ibid.*]

Sciscitaris itaque per Guldagarium presbyterum, utrum cum a Nortmannis de episcopio depellaris, debeas de cætero in monasterio conversari. In quo scias, charissime frater, quod si perniciosum est prorotam in tranquillitate navim deserere, quanto magis in fluctibus. Ubi non dicimus, quod persecutorum non fugiamus, maxime paganorum, insidias, cum ad tempus sæviunt, et ob multitudinem delictorum nostrorum nocendi facultatem divinitus assequuntur: præsertim cum eis prodire ultra non debeamus; et multos prophetas et apostolos, ipsum quoque Dominum hujusmodi fugisse insecutores, luce clarius constet. Sed quod præcipue nos, qui tanquam arietes ducatum gregibus præbemus imo qui et horum pastores sumus, Deo auctore cum eis in periculis pro viribus persistere pro certo conveniat. Et cum tranquillitas divina fuerit pietate, sopitata furemque infestatio, mox gregem perquirere, et in unum colligere, et ejus animos celestis patriæ pace potissimum securitate prædicata sursum erigere debemus. Et tandiu super eorum cautela oportet nos esse sollicitos, ut si Dei judicio presentis temporis commoda fortassis amittunt, futura vitæ se sperent gaudia absque ambiguitate percipere sempiterna.

X.

AD THIETGAUDUM ARCHIEPISCOPUM TREVIRENSEM.

(Anno 861.)

Illum et clerum ejus absolvit a juramento.[Apud Hontheim, *Hist. Eccl. Trevier.*, tom. I.]

Auctoritatem venerabilium prædecessorum nostrorum secuti, et nominatim beatissimi papæ et martyris Alexandri quinti a beato Petro, ab omnibus juramentis et cujuscumque modi obligationibus, quibus illi sese, coacti violentia impiorum, obligaverunt, absolvimus; et ne illa serventur, vetuimus, tam præfatum archiepiscopum Trevirensem, quam ejus præpositum, et omnes qui tunc temporis capti, se illis quoquo modo obligaverunt, neque ullam eos proinde infamiam, aut calumniam, aut a suis bonis sequestrationem unquam, auctore Deo et sanctis apostolis, et nostris prædecessoribus sustinere permittimus; sicut per prophetam Dominus dicit: *Dissolve colligationes impietatis*. Quin etiam præfato fratri nostro, filiisque Trevirensis Ecclesiæ, illiusque defensoribus hæc in mandatis damus ut spiritali simul et materiali gladio tam diu malignos illos illorumque fautores insequantur, quousque cum integritate possessiones vel quæcumque res ecclesiasticæ, hoc facto, vel quocunque pacto distractæ, seu directæ sunt, revertentur.

Juria, adactus Thiedgaudus una cum clero suo jurata fide, gravi metu extorta, sese hostibus devinxerat.

XI.

AD OMNES FIDELIS.

(Anno 862.)

De est Orientalem Ecclesiam sine ullo suo consensu a legatis sedis apostolicæ Ignatium depositum, Photium substitutum.

[Apud Mansi, Conc. tom. XV.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ.

Quod igitur generali notitia exstat universæ plebi Dei vulgatum, minime vestræ sanctitati habetur incognitum, qualiter præterito jam tempore sancta Constantinopolitanæ urbis Ecclesiæ, imo Græcorum inclytus imperator cum christianissima plebe suo ditioni subiecta pro quibusdam prævaricationibus in eadem Ecclesiâ pulchritatis, ac variis dissensionibus in eodem populo super Photio invasore, et Ignatio patriarcha nequiter obortis, legatos proprios ad hanc sanctam, et omnium ecclesiarum matrem miserunt Ecclesiâ, discretissima videlicet postulatione contententes, qui diffinitionis calculus super hujusmodi prævaricationibus nostro iudicio deberetur imponi. Sancta scilicet ac salubri discretionem perducti ab hac principali Ecclesiâ, quam veraciter intelligunt a Christo Salvatore percepisse sui principatus privilegia, non immerito ob ædificationem religionis et recuperationem pacis atque concordie sub canonica diffinitione sibi dari poscentes iudicia. Quorum saluberrimæ petitioni cedentes, dirigere, ut omnibus claret, illic studuimus ex latere pontificatus nostri legatos, qui nostra apostolica auctoritate muniti, errata corrigere, depravata quæque ad rectitudinis tramitem perducerent. Super Photio quoque et Ignatio patriarcha rei gestæ veritatem diligenter inquirerent, nostroque apostolatu, Deo auctore, legitime diffinienda ad liquidum nuntiare studuissemus, quatenus missorum nostrorum fieret tantum inquisitio, et vera examinatio, nobis tamen remaneret reservata diffinitio, utrum vera esset, an falsa super Ignatii patriarchæ criminibus accusatio. Sed legatis nostris, qui super hoc opere missi fuerant revertentibus, imperialem ab eisdem partibus epistolam nostro apostolatu per ipsius legatum directam nihilominus recepimus. In cuius serie et eorum actionibus cognovimus, quia dissensionis et invidiæ inter illos crebrescentibus malis absque ullo nostro consensu, vel nostra omnino conscientia, Photium indiscrete subrogarunt, et Ignatium patriarcham deposuerunt. Quod utique indiscretissimum factum

A nobis, et universæ Ecclesiæ nostræ omnimodis habetur contrarium: quia contra sacros canones qui absque verissima probatione neminem damnari, nec alterum prius in ejus loco subrogari præcipiunt, Ignatium patriarcham damnarunt. Et iterum, cum dicente Domino: *Non sit discipulus super magistrum, neque servus super dominum suum* (Matth. x), memorans antistes Ignatius a sibi subiectis, et ministris sui ordinis, proprii gradus sustinuit præiudicium; et contra doctore egregio Paulo dilecto discipulo suo Timotheo præcipiente, ut nemini cito manus imponeret; et *Non neophytum, inquit, ut in superbiâ elatus in iudicium incidat diaboli* (I Tim. iii); Photium subito ex laicali militia tractum indiscrete ordinare presumpserunt episcopum. Quæ causa contra ordinem divinum nequiter acta, valde nostro apostolatu, et universæ (ut dictum est) Ecclesiæ nostræ omnimodis manet contraria. Unde generaliter agnoscat omnis Ecclesiâ sanctorum, quia nec nostra fuit conscientia, nec jussio, nec voluntas, super Photii subrogatione, vel Ignatii patriarchæ depositione: et super hujusmodi prævaricationibus omnium vestrorum sanctitati satisfaciendo verissime denuntiavimus; quia post verissimam nostri examinis deliberationem, nec Photium recipimus, nec Ignatium patriarcham damnamus, nec iusimus, nec consensimus, nec ratam hujusmodi ordinationem, vel indiscretam depositionem manere iudicamus, neque firmam absque justæ definitionis libramine ullo modo consentimus, nec Ignatium videlicet patriarcham inter depositos reputamus, neque reputabimus; sed nec Photium in episcopali ordine annoveramus nec annoverabimus.

Igitur, dilectissimi fratres, sanctitati vestræ, qui catholicas Alexandrinorum, Antiochenorum, vel Hierosolymorum gubernatis Ecclesiis, seu cunctis orientalibus metropolitibus atque episcopis, luce clarius expressiusque significamus, quoniam sedes apostolica nullo pacto venerabilem Ignatium patriarcham dignitatis propriæ privilegio nudari tam improvide patitur; sed magis repulso a sanctæ catholicæ et apostolicæ sacro Ecclesiæ viscere pervasore conjugis, ut ita dixerimus, viri viventia, seestissimo videlicet Photio, sanctissimum patriarcham Ignatium in sui sacerdotii dignitate manere, sicut olim decreverit; iterum quoque canonico ac legali examine iudicat et decernit. Et ut vos hujus sedis privilegium rite servantes, pari religione catholici, pari etiam nobiscum super venerabilis Ignatii

BROWER, *Annal. Trev.*, lib. viii, v. 124. A cuius iuramenti vinculo eos solvit Nicolaus pont. presenti ad episcopos Galliarum directa decretali, quam Decreto suo inserit Gratianus c. 15, quest. 6, c. 2. Quanto autem eo tempore his in partibus in motu fuerint rapinæ et depredationes, ex eo facile colligitur quod in conventu quem anno 860 Confluentiæ habuere reges Carolus Calvus et Ludovicus Germanicus fratres, eorumque nepos Lotharius, inter reliqua hæc sancita fuerint: « Volumus, ut ecclesiæ et cæcæ Dei, ut episcopi et Dei homines, clerici et monachi, et

nonnæ, tale mandiburdium et honorem habeant sicut tempore nostrorum antecessorum habuerunt... Sed de istis rapinis et depredationibus, quas jam quæi pro lege multi per consuetudinem tenent, ab hoc die et deinceps de Dei banno et nostro habuimus, ut nemo hoc amplius præsumat; sed unusquisque intra patriam cum pace et sine oppresione pauperum et circummantentium consistat, et in hostem, et ad pacem, sed ad curiam veniens de suo Siewarintus, et de domo sua moveat, ut cum pace venire, et nobiscum stare, et ad domum suam redire possit. »

patriarchæ sacerdotii recuperatione, et Photii per-
vasoris expulsionem ea lem sentias, apostolica aucto-
ritate vobis injungimus atque jubemus. Et ut hujus
presulatus nostri paginam in cunctis parochiis vestris
ad omnium faciat notitiam pervenire, atque de hac
re juxta apostolicæ sedis definitionem prædicare
curetis aliis, ipsisque similiter incommutabiliter
teneatis paterno more præcipimus. Quid præterea,
fratres charissimi, et filii dilectissimi, eidem impe-
ratori Græcorum, et universæ generaliter sanctæ
Constantinopolitane Ecclesiæ super hujuscemoli
prævaricationibus, et de his, pro quibus nuper illas
in partes nostros cum apostolicis epistolis direxer-
imus missos (sicut omnibus vobis manifestum est)
respondendo nostri apostolatus remandat auctoritas,
omnium vestrorum sanctitati satisfaciendo in sub-
sequentibus relegi jubemus. Data mense Martio die
18, indict. x.

XII.

AD PHOTIUM.
(Anno 862.)

*Diluit argumenta Photii, qui exemplo Ambrosii, Nec-
tarii et Tarnsii se merito ex laicorum gradu ad
episcopalem dignitatem pervenisse affirmabant, eum-
que tum quod laicus esset, tum quod Ignatius adhuc
viveret, injus e ad eum dignitatis gradum conscen-
disse demonstrat.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, pru-
dentissimo viro PHOTIO.

Postquam beato Petro principi apostolorum Do-
minus, ac Redemptor noster Jesus Christus ex utero
Virginis pro nostra redemptione, ut erat verus
Deus ante sæcula, verus homo in fine sæculorum
apparere dignatus est, ligandi atque solvendi in
cælo et in terra potestatem tribuit, et januas regni
cælestis reserandas concessit. supra soliditatem
fidei suam sanctam dignatus est stabilire Ecclesiam,
secundum illius veridicam vocem dicentis : *Amen
dico tibi, tu es Petrus, et super hanc petram ædifi-
cabo Ecclesiam meam : et portæ inferni non prævalebunt
adversus eam ; et tibi dabo claves regni cælorum : et
quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in
cælis : et quodcunque solveris super terram, erit so-
lutum et in cælis* (Matth. xvi). Ad quam promissio-
nem sanctæ apostolicæ institutionis cimento cœpe-
runt hujus fundamenta ex pretiosis succrescere
lapidibus et, annuente divina clementia, per studium
structorum, et apostolicæ auctoritatis sollicitudinem
usque ad culmen insolubiliter perducta perpetuo
mansura sine sinistra auræ impulsu consistere :
cujus primatum (sicut omnibus orthodoxis mani-
festum est) beatus Petrus princeps apostolorum,
et janitor regni cælestis merito promeruit. Post
quem et hujus vicarii sincerissime Deo famulantes,
carentes nebularum densitatibus, quæ recto ab iti-
nere impedire assolent, dignius perceperunt, et in
cura regiminis quam pro dominicis ovibus suscep-
erant, sollicitè permanserunt. Inter quos et nostram

A parvitatem omnipotentis Dei misericordia connume-
rare dignatus est : pro quibus tantum consistimus
pavidi, quantum consideramus in æterno examine
pro omnibus et præ omnibus, qui Christi censentur
nomine, rationem reddituri. Et quia universitas
credentium ab hac sancta Romana Ecclesia, quæ
caput omnium est ecclesiarum, doctrinam exquirat,
integritatem fidei deponat, criminum solutionem
qui digni sunt, et gratia Dei redempti exorant :
oportet nos, quibus commissa est, sollicitos esse, et
ad speculationem Domini gregis tantum ferventius
anbelare, quantum hunc avidi [*edit Rom., avidi
lupi*] ad dilaniandum hinc inde patenti ore [*patentia
ora*] exquirunt : quod et audiende cognoscimus, et
experiende comprobamus. Et quos per corporalem
ob longinqua terrarum spatia, aut timentes marinos
fluctus, nequimus visitare presentiam : saltem
series apicum quasi viva voce declarent, ut nec a
nobis silentii exquiratur culpa, nec audituris de
ignorantia excusandi tribuatur facultas : quia et
illud a nobis cavendum est, quod per Prophetam
dicitur : *Canes muti non valentes latrare* (Isa. lxx).
Nam et Apostolus ait : *Insta opportune, inopportune*
(II Tim. iv). Constat enim sanctam Romanam Ec-
clesiam per beatum Petrum principem apostolorum,
qui Dominico ore primatum ecclesiarum suscipere
promeruit, omnium ecclesiarum caput esse, et ab
ea rectitudinem, atque ordinem in cunctis utilitati-
bus, et ecclesiasticis institutionibus, quas secundum
canonicas et synodicas, sanctorumque Patrum sanc-
tiones inviolabiliter atque irrefragabiliter retineret,
exquirere, ac sectari. Et ideo consequens est ut,
quod ab hujus sedis rectoribus plena auctoritate
sanctur, nullius consuetudinis præpediente occa-
sione proprias tantum sequendo voluntates, remo-
veatur, sed firmius atque inconcussè teneatur.
Nam in hoc quo noster apostolatus vestram pruden-
tiam commouit, quia ex laicali ordine sine canonica
approbatione ad patriarchatus dignitatem subito
transcendere contra Patrum promulgationes non
recusastis, sed temere atque impudenter ad tanti
honoris culmen accedere præsumpsistis, assumentes
vobis quasi a sanctissimo viro Nectario occasionem,
quem sancta secunda synodus non ob aliud ad sacer-
dotalem eligere, atque ordinare ex laicali ordine
voluit dignitatem, nisi quia magnæ necessitatis con-
tritione anxietate, eo quod in sancta Constantino-
politana Ecclesia, nullus clericorum inveniri poterat,
qui pessimæ hæreseos nimbo caligine non fuerit
impeditus : et ob hoc ne diu jam dicta Ecclesia sub
destitutione pastoris quasi viduata maneret, prædi-
ctum Nectarium expugnatorem hæreticorum, et
defensorem, atque gubernatorem ecclesiarum ad
ecclesiasticam curam et dignitatem sacerdotalem
jam dicta secunda synodus elegit ; sed ut hoc
iterum fieret non confirmavit, neque sanxit, aut
instituit. Et ideo licet contra Patrum, atque cano-
nicas institutiones, quod per necessitatis fieri eventus
comprobatur, non in auctoritate tenendum est ; sed

ne iterum talis proveniat necessitas, magis magisque cavendum : quia omne quod ab aliis reprehendi poterit, convenientius ac decentius videtur existere, si antequam fomes reprehensionis accrescat, emendationis cura succedat [pro, succidat, H.].

De Tarasii siquidem promotione, qui similiter ex laicali cœtu ad patriarchatus extemplo culmen promotus est, quam et vos quasi in auctoritatem vestræ defensionis assumere vultis, si sanctam, quæ apud vos tempore sanctissimi viri domini [domni] Adriani papæ celebrata est, synodum diligentius scrutati fueritis, atque attentius intenderitis, invenietis quid in ea idem sanctissimus vir consultus decreverit; et quod, dum ejus consecrationis reprehenderet actus, et merorem se pro tam presumptiva factione nimirum [nimum] sustinere profiteretur. Dicit enim : Quod nisi in erigendis imaginibus ferventius contra illarum depositores, atque conculeatores, ut verus miles Christi resisteres, nequaquam vestræ consecrationi assensum præberemus, aut in ordine patriarchatus vestram dilectionem susceperimus : quæ tantum declaratur inordinate promota, quantum comprobatur contra apostolica decreta enormiter presumpta. Beatissimum quoque Ambrosium [de S. Amb. Paul. in ejus Vita], clarissimum et splendidissimum lucernam Ecclesiæ, qui ex catechumeno, divino præsidio ad episcopalem per continuos gradus promotus est dignitatem, cur nobis pro vestro tutamine opponitis, et ad vestram illicitam promotionem antefertis? qui non instinctu hominum, sed divina vocatione, per miraculorum prodigia electus est! Nam cum in infantie cunis sub nutricis cura dormiens sollicitè verteretur, aperto ecce ore examen apum subito adfuit, quod faciem ejus, et ora complevit, ita ut ingrediendi [ingrediendi], atque egrediendi vices frequentarent. Quod pater cum matre, vel filia deambulans, ne abigerentur ab ancilla, quæ curam nutriendi infantis susceperat, prohibebat. Sollicita enim erat, ne infanti nocerent; expectabant tamen patrio affectu quo sine illud miraculum clauderetur. At ille post aliquandiu volitantes in tantam aeris altitudinem sublevatæ sunt, ut humanis oculis minime viderentur : quo facto territus pater ait : Si vixerit infantulus iste, aliquid magni erit.

Post hæc vero adultus puer liberalibus artibus imbutus Mediolanum perrexit, ubi Auxentius Ariannorum episcopus cathedram non regendam sed dilandam tenebat episcopalem. Quo defuncto, dum ad electionem episcopi popularis fieret in Ecclesia conglobatio, ecce quidam infans acclamabat, dicens Ambrosium episcopum : ad quam vocem et omnis illa conventio similiter acclamabat Ambrosium episcopum. Quod non humanis id fieri credendum est voluntatibus, sed divinis, ad salvationem et ereptionem fidelium de adversarii nostri faucibus, qui tanquam leo rugiens, quærit quem devoret (II Petr. v), inspirationibus. Qui dum se multis ac variis voluisset occultare argumentis, et a tanto honore delite-

scere, tandem superatus ad sacerdotalem ab omni populo et clero divinitus est dignitatem electus, et a catechumeno per singulos gradus ecclesiasticos proficiens [melius, proficiens, H.], octavo die ab omni catholicorum, divina annuente clementia, consensu est consecratus episcopus. Attendat igitur prudentiæ vestræ dilectio, et intimo cordis prospiciat oculo, si debentur ea, quæ per miraculorum signa fidelibus proveniunt, his æquari, quæ proprio tantum libitu ad dignitatis gloriam percipiendam peraguntur : et sic ad auctoritatis vestræ excusationem præfatos assumite viros. Ecce propter necessitatem et inopiam clericorum Nectarius : ecce propter ecclesiastica dogmata, et hæreticorum expugnationem, qui venerandas deponere imagines præsumperunt, Tarasius : ecce per miraculorum signa Ambrosius ad regendas Ecclesias promoti sunt. De vobis autem, quibus per plures auctoritates conciliorum, atque decreta sanctissimorum pontificum resistunt, quid aliud est sentiendum, nisi inopinatum a vobis consuetudinem adolevisse credendum? Et secundum sanctorum Patrum sententiam non solum quia ex laicali ordine contra canonicas auctoritates ad regendam Constantinopolitanam Ecclesiam subito transvolastis, sed etiam quia vivente viro, et incolumi persistente (videlicet religiosissimo Ignatio patriarcha) cathedram illius (scilicet Constantinopolitanam Ecclesiam) ut mœchus subripuistis, et invadere præsumpsistis : postponentes illud, quod scriptum est : Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris (Matth. vii) : et ideo vestræ consecrationi æquitatis libramina tenentes, assensum præbere (quia enormiter et contra sanctorum Patrum institutiones peracta est) minime præsumimus. Quod vero dicitis neque Sardicense concilium, neque decretalia vobis habere sanctorum pontificum, vel recipere, non facile nobis facultas credendi tribuitur : maxime cum Sardicense concilium, quod penes vos in vestris regionibus actum est, et omnis Ecclesia recipit, qua ratione convenerat, ut hoc sancta Constantinopolitana Ecclesia abjiceret, et, ut dignum est, non retineret?

Decretalia autem, quæ a sanctis pontificibus primæ sedis Romanæ Ecclesiæ sunt instituta, cujus auctoritate, atque sanctione omnes synodi, et sancta concilia roborantur, et stabilitatem sumunt, cur vos non habere vel observare dicitis? nisi quia vestræ ordinationi contradicunt, et ex laico subito ad culmen patriarchatus transvolare resistunt? contra illud apostolicum : Nemini cito manum imposueris (I Tim. v). Quod si ea non habetis, de neglectu atque incuria estis arguendi; si habetis, et non observatis, de temeritate estis corripiendi et increpandi. Quod violenter vos ad sacerdotalem dignitatem promotos asseveratis atque protestamini, vestræ consecrationis tempore non ita esse declaratur. Qui postquam in patriarchatus throno stabiliti estis, non ut pater in filiis blandus, sed ut immitem in depositione archiepiscoporum et episcoporum per severitatem vos demonstrastis, et in damnatione innocentis Ignatii,

quem vos ut depositum habetis, immoderate exarsistis : in cuius depositione, nisi prius veracissime illius cognoverimus transgressionem, vel culpam, inter depositos illum non numeramus neque damnamus, quia valde cavendum est ne sine causa innocens damnetur; et sicut illum in pristino honore mansurum, si ei damnationis crimina non comprobantur, sancta Romana retinet Ecclesia, sic vos, qui incaute et contra paternas traditiones promoti estis, in patriarchatus ordine non recipi; et neque ante justam damnationem Ignatii patriarchæ in ordine sacerdotali vobis [forte, vos, H.] manere consentit. Quod non ideo vestra arbitretur dilectio contra vos invidiæ causa, aut exosos vos habendo id agere, atque incongrue contra vestram ordinationem exardescere; sed ducti zelo paternæ traditionis volentes sanctam Constantinopolitanam Ecclesiam, quæ pro sui stabilitate atque firmitate censura sanctorum Patrum ad hanc sanctam Romanam Ecclesiam solito more percurrit, sine macula, sine reprehensione, aut aliqua transgressionem illesam consistere, et ea, quæ ecclesiasticis regulis obviant, resecare : et maxime hoc, quod omni auctoritate canonice [canonica] revineitur, et tali consecrationi contrahitur, quod jam per longam consuetudinem quasi regulariter actum defensitis, omnimodis amputare. A qua (quia vos sicut nos diligimus) per increpationem paterni affectus providentiam vestram procul dubio volumus revocare, imitantes Apostolum dicentem : *Filium quem diligit pater, flagellando castigat et corripit* (Hebr. xii).

De consuetudinibus quidem, quas nobis opponere visi estis, scribentes per diversas ecclesias, diversas esse consuetudines, si illis canonica non obsistit auctoritas, pro qua eis obviare debeamus, nil iudicamus, vel eis resistimus : tamen cavere volumus ne hæc vestra consuetudo quæ omnium sanctorum Patrum promulgatione convincitur, ut ex laico non subito ordinetur episcopus, vires accipiat; aut in vestra ecclesia magis pullulet, operam dare minime cessamus. Quam etiam nostra apostolica tantum abigit censuram, quantum hanc temere recognoscit præsumptam.

De missis siquidem nostris, quos petitis in servitio beati Petri principis apostolorum pro utilitate sanctæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ contra depositores imaginum, vel alias necessitates ingruentes, necnon et pro causa solummodo depositionis sepefati viri Ignatii inquirenda, illas in partes direximus, silendum non est : qui cum eis, sicut dicunt per centum dierum spatia, omnium, nisi suorum alloquendi facultas fuisset denegata, ut apostolica sedis missi non digne suscepti sunt, atque, ut decuerat, retenti. Quod non pro alia gestum putamus re, nisi ut inquirendi locum de depositione præfati viri non invenirent; quia cum in apostolica nostra insertum fuit epistola, quæ nescimus cuius illusionem (sicut in synodo a vobis missa reperimus) fraudata exstitit, non illius promotionem, aut ingressione, sed tan-

tummodo depositionis exitum per nostros audire, vel cognoscere, sicut nunc volumus, missos volebamus; quibus secundum horum relationem longa exsilia, et diuturnas pediculatorum comestiones si in tali intentione persistenter, quibusdam nuntiantibus, quod illis a nobis injunctum fuit clam vobis cum sequacibus vestris resistentibus perficere minime potuerunt, aut depositionem jam dicti Ignatii utrum justa an injusta fuerit, invenire valuerunt. Quæ cognita secundum sui modum canonica atque apostolica in eo censura extenderetur. Data mense Martio, die 18, indict. x.

XIII. (V, Mansi 15, 170)

AD MICHAELIM IMPERATOREM.

(Anno 802.)

B *Hanc epistolam per Leonem a secretis, imperialem videlicet legatum, post reversionem missorum apostolicorum imperatori Michaeli direxit [edit. Rom. direximus] cum epistola ad Photium. Improbatur depositionem Ignatii et promotionem Photii a legatis temere approbatam. Afferit multa pro Ignatio et contra Photium, cuius electionem cum Nectarii et Ambrosii promotione, aut concilio in quo Ignatius fuerat damnatus, cum Nicæno conferendum non esse demonstrat. Monet imperatorem, ut Ecclesiam perturbatores compescat. Epistolam suam deprecatoriam fuisse queritur.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, piissimo et gloriiosissimo filio MICHAELI magno imperatori.

Serenissimi imperii vestri gloria, quæ super orthodoxæ fidei integritatem firmata constare cernitur, dum aliqua in sancta Constantinopolitana Ecclesia, quæ sub vestræ defensionis tutamine consistere videtur, inconvenientia provenerint, hanc sanctam catholicam et apostolicam, caput omnium ecclesiarum, Romanam scilicet Ecclesiam, quæ semper sanctorum Patrum sincerissimas auctoritates in omnibus suis actibus sequitur, consulere decrevit. Et ejus consulti [forte, Et si ejus, H.], quæ ecclesiastica conveniunt negotiis, agere curaverit, procul dubio quæ agenda, aut abigenda fuerint, irrefractabiliter cuncta disponere, ordinare atque definire poterit. Quod vos fecisse in epistolis nuper ad hanc sedem missis recolimus : pro quibus etiam et nostros, secundum vestram petitionem illas in partes pro quibusdam præsumptionibus, quibus vestram asserebatis fatigari Ecclesiam, seu ob dissensiones, quæ propter religiosum virum Ignatium patriarcham, et Photium emerant, subtiliter investigandis et nobis renuntiandis missos direximus. Sed cum ad nos reversi fuissent, nihil nobis, ut illis et in nostris institueramus, de reverendissimo viro Ignatio renuntiaverunt apicibus; sed verbis tantum, quæ de eo contra nostræ voluntatis peracta sunt observationem, retulerunt. Post aliquot tamen dierum [deest spatium, H.] vestrarum partium prudens et fidelis legatus, nomine Leo, a secretis, apostolatu nostro imperialem cum actis apud vos gestis detulit epistolam, quam legi iubentes, cognovimus de memorati viri Ignatii patriarchæ negotio, contra præceptum nostrum improvide illatam sententiam, et nihilo

omnino nostris jussionibus saltem similem, sed magis contrarie perpetrata[m] [*rectius*, simile, et perpetrata[m], *H.*]. Etenim, quia dudum in epistolis vestris quas tenemus præ manibus, illum multis accusationibus affirmabatis obnoxium, ob idque hunc ejectionem, Photium elegisse [*pro* electum fuisse, *H.*], necessario nostræ sedis legatos apostolica auctoritate fultos de pluribus prædicti viri Ignatii patriarchæ criminibus intentatis indagandum, et nobis renuntiandam direximus, suspendentes videlicet sententiam expulsiōis reverentissimi viri Ignatii, vel Photii receptionis, non in legatorum nostrorum, sed specialiter in nostro examine. At quia nunc Photium retinentes, prudentissimum virum Ignatium patriarcham alsque nostri apostolatus ejectionis iudicio, nosse vos omnimodis volumus, nullatenus nos Photium recipere, vel Ignatium patriarcham damnare. Denique considerare libet quid sibi vult hoc, quod per duodecim fere jam annos regis urbis vestræ innocue sacerdotium agere, et sanctis virtutibus pudicitiae, castitatisque florere dictum Ignatium, non solum ipsi per vestras innotatis epistolas, velut etiam synodiceis vocibus ejus sub tempore habitis, magnis honoribus epistolæ vestræ fatentur, quas præ manibus tenemus, laudastis jugiter et extulistis, minime eum ad apostolicam sedem inuasoris, vel alienius criminis opinione notantes, nunc invidiam. Quod utique indiscretissimum factum sanctæ nostræ generaliter Ecclesiæ, nostroque apostolatu, ac sanctorum Patrum priscae definitioni omnimodis exstat inconveniens.

Nos quidem de nobilissimo viro Ignatio patriarcha non tantum hæc, verum et illud comperimus, quod non solum genere claruit, verum etiam a primævo suæ ætatis per singulos ecclesiasticos gradus ascendens ex monastica vita, omni ecclesiastico cœtu consentiente (sicut in apibus, quos sanctissimo Leoni præfati prædecessori nostro destinaveratis, comperimus) episcopatus culmen promeruit. Photium autem novimus per nullos ecclesiasticos gradus ascendentem, sed tantummodo ex laicali militia episcopum pertinaciter ordinatum. Quamobrem necessario in sententia nostra qua stetimus, persistimus, et neque venerabilem Ignatium patriarcham in aliquo damnatum, neque Photium modo quolibet suscipimus. Verum, quia omnibus accusationibus remotis, quibus strenuum virum Ignatium patriarcham ad apostolicam sedem asserebatis notabilem, unum opposcentes tantummodo, quod potentia seculari sedem pervaserit, vestro speciali deposuistis, damnastis et expulistis arbitrio, Photium [et Photium] ex laicali agnine improvide in ejus loco subrogastis episcopum, æquanimiter ferre omnino non possumus, maxime cum horum duorum negotium investigari, et nobis renuntiari, non definiri, mandaverimus. Quapropter, ut diximus, nullo modo prudentis viri Ignatii patriarchæ depositioni, vel Photii subrogationi assensum præbemus, quousque veritas omni falsitatis luce nudata in præsentia nostra eluceat. Quia con-

A suetudinem vestram novimus in regia urbe minime apicem archieraticæ potestatis aliquem posse habere sine ecclesiasticæ plebis consensu, atque imperiali suffragio, et ob id Ignatium patriarcham damnare nolumus, nec debemus.

Præterea Photii, quem ex militia subito ad tantum culmen regiminis consecratis, ordinationem ratam haberi decernitis, eo quod Nectarius non solum ex laico habitu, verum etiam ex pagano sancta synodo secunda ordinante meruerit fieri [episcopus fieri]: qui tamen Nectarius veræ religionis catholicus, nullius depositionis catholici consensu sedis gubernacula sine scandalo, sine vi, sine omni schismate suscepit: quem Spiritus sancti auxilio, et talento sibi credito, hæreticorum perdidit restitisse, eorumque dogma, quod jam ex longo tempore pullulaverat, et plurimos sui contagione infecerat, destruxisse, ipsi recolitis: et ideo bene et optime sanctæ secundæ synodo apostolicæ sedis auctoritate fultæ ita de Nectario placuisse testatur [*de Nect. Theod. l. v. Hist. eccles. c. 8.*].

Sed beatus nihilominus fulgidissimus doctor Ambrosius [*de S. Ambr. Paul. in ejus Vita*], quem similiter ex militia et catechumeno asseveratis episcopum cum divinitus per miraculorum signa ab ipsis cannulis usque ad consecrationis suæ tempus fuisset evocatus, et ad regimen a dissidentibus populis subito in unam sui concordiam provocatis, compelleretur ecclesiasticum suscipiendum, minime seditioni, vel schismati studuit; quin potius eas, quas reperit, semetipsum non ulro, sed cœcte populo offerens, repulit et removit. Neque damnationem molitus est alicujus, quam nunquam omnino ob sui culmen consentire incrementum: sed coactus atque compulsus, votis eorum consentiens, ecclesiasticarum regularum normam toto vitæ suæ tempore custodivit, omnes hæreses debellans verbi Dei telo succinctus, pro quo æque hæc sancta Romana Ecclesia eos rite suscepit. Ideoque hoc tempus necessitas probe suscepit, quia contra canonum privilegium sibi concessum nihil novit temere perpetratum. Vos autem non ita horum illustrium virorum comparationem perpendistis, ubi sæpe dictum virum Ignatium patriarcham justè a vobis ordinatum, injuste de patriarchatu ejicientes, Photium subito ex laicali militia in episcopali dignitate elevastis, et ob id nihil valere patimur: quia sanctæ Romanæ Ecclesiæ nunquam exstitit mos improvide vel injuste unum ejicere, et alterum subrogare; sed magis studuit æqua lance omnium librare et juste definire negotia. Igitur, quia ad Nicæni venerandi cœtum concilii vestrum, qui in depositione Ignatii patriarchæ affuistis totidem numeri fere dicitis, miramur. Et quid prodesset consideramus ejusdem numeri collegium præesse, ubi ipsius sententiæ prævaricantur, cujus et numerus [*rectius* numerum, *H.*] imitatur? Quod non laude magis quam reprehensione ducimus dignum, quia omnino magis peccatis est cumulus, ubi multipliciter fuerit agmen prævaricatorum. Nos quidem non numerosum tantum san-

etorum episcoporum collegium Nicæni et Chalcedonensis conciliorum, cæterorumque sanctorum Patrum synodicas constitutiones sequimur, sed eorum liberales veneramus justas divinitus inspiratas sententias; et non tantam pro suorum multitudine observantur a nobis, quia revera multi in personis fuere, sed in validissimis sententiis eos perpendimus plures.

Quod autem asseveratis fatis fuisse legatos nostros post damnationem religiosissimi viri Ignatii patriarchæ, omnis ejus consecratio [pro omnem ejus consecrationem, H.] debere cassari, damnari atque evelli; absit, ut hoc fieri patiamur: ut quia neque [rectius ut qui neque, H.] Ignatium patriarcham damnamus, neque Photium mœchum suscipimus, qui sedem viventis viri et pudice servantis [forte conservantis, H.], temere sibi usurpare præsumpsit, atque, ut ita dicamus, quia [forte delenda vox quia, H.] contra ordinem in ea conversari non erubescens, Ecclesie vestre scandala multiplicari consentiamus. Quin potius, serenissime filii Auguste, dilectionem vestram monemus, suademus, atque apostolica auctoritate denuntiamus, ut tandem aliquando resistatis illis qui pro libitu suæ voluntatis contra Constantinopolitanæ Ecclesie se præsulem erigentes sine examinatione canonica ignorantibus nobis crebro deponentes, alterum inopinate consecrare nituntur. Unde hæc discussio in orientalibus vestris Ecclesiis, heu! plurimum agitur; sed magis studeatis, quando aliqua emergerint, unde schisma possit oboriri, nostræ Ecclesie consulti peragere: quatenus sicut jam facto pro sanctis imaginibus novimus, quod juste deliberatum est, maneat apostolicæ sedis auctoritate firmatum. Quod autem tantummodo æmulatione voluntatis, contra canonicas vel synodicas censuras, inconsulta Romana Ecclesia, perpetrari conatur, vestre religionis brachio arceatur, ne videlicet sanctæ Dei Ecclesie, ac regie urbis gloria vestro, quod absit, sub tempore in aliquo minuat.

Liceat ergo sanctam Ecclesiam, quam Christus sacro suo sanguine a servitute corruptionis redemit, orthodoxam fidem servantem vestro certamine manere ab omni inquietudine infestatorum tranquillam atque pacatam. Denique Ecclesie Constantinopolitanæ hortamur statum, ut tales alere omni religione eruditos studeat viros, qui ad honorem cardinis ipsius sanctæ Ecclesie suis præsulibus mortuis, vel quolibet casu amodo discedentibus valeant subrogari: quod non solum in tanto patriarchatu observari omnino debet, verum etiam in singulis quibusque civitatibus ex consuetudine canonica magna cum cautela servatur et custoditur. Sed et hoc vestre clementiæ intimare curavimus, quia, sicut in vestris actis apostolicæ sedi et nostro pontificio directis insertum invenitur, nescimus cujus fraude vel dolo sita epistola nostra ad vos directa fraudata est. Et non solum quia in vestra præsentia secundum illius textum vel ordinem relecta non est, sed plura

* Ignotus fuit episcopus iste Ughellio, ac proinde in

A excerpta, quibus intellectus ipsius epistolæ continebatur, aliud pro alio, ignoramus, quis temerarius coram vestro imperiali conspectu legendo percurrere vel interpretari præsumpsit, quam si coram vestræ majestatis præsentia scrutari jusseritis, in aliquibus eam mutata atque fraudatam locis reperietis.

Nos autem volentes, clementissime triumphator, excellentiam vestram ab omni labefactionis crimine illæsam consistere, et per diuturna tempora tranquillissimam imperii vestri sublimitatem in Dei sincerissime manere servitio, ut spiritalis pater spiritalium filium commonentes, et ea, quæ Deo placabilia sunt apostolicis adhortationibus adimplenda commonentes: et sicut vestri soliti sunt prædecessores, qui in culmine imperiali consistebant, hanc sanctam Romanam Ecclesiam pleno devotionis venerari affectu, ita et vos apostolicis perficere oculis obsecramus, quia ea quæ in præsentī negotio ecclesiasticis procuravimus sancire institutionibus, non invidiæ causa, vel aliqua dolo sita peregrinus, sed volentes vestram imperialem dignitatem, et sanctam Constantinopolitanam Ecclesiam illæsam servare, et ab omni reprehensione, ducti ferventissimo zelo charitatis custodire, sicut in epistole serie ad vos missæ reperitur, Deum timentes ordinare decrevimus, et cuncta observanda præoptamus.

C Omnipotens autem Deus, qui vos ad reprimendas multarum gentium feritates in imperiali culmine eligere dignatus est; piissimum imperium vestrum ad statum et defensionem sanctæ suæ Ecclesie per multa annorum conservet curricula, et sospite vita semper vos ea, quæ illi sunt placita, vobis velle concedat: quatenus ut in præsentī vobis sæculo feliciter imperandi potestatem tribuit, in futuro pro bonis actibus, et justitiæ observantia, quæ sub vestro libramine ponderari debetur, præmia æternæ felicitatis habere permittat. Data mense Mart. die 19, in dict. ix.

XIV.

SUPPLEMENTUM CONCILII ROMANI ANNI DCCCLXII.

[Apud Mansi, *ibid.*]

1. — De Joanne archiepiscopo Ravennate.

D Joannem archiepiscopum Ravennatem, quem pro quibusdam necessitatibus ecclesiasticis et diversis præsumptionibus ad synodum convocavimus; et quia a Nandeciso a Polensi episcopo nostro præsulatu contra eum libello porrecto, pessimo hæreseos errore irretitus dicitur, et viva voce profertur, venire distulit atque contempsit, et pro illato crimine purificare se noluit; secundum sanctionem decimi noni capituli Carthaginensis concilii, sacrarum missarum solemnibus, corpore etiam et sanguine Domini nostri Jesu Christi separamus, atque in præsentī synodo excommunicamus, usque dum in nostra præsentia veniens hic Romæ purificationis ipsius videamus

in Italia sacra adiungendus catalogo Polensium epi-

integritatem. Si qui vero isth communicare præsumpserint, pari subiaceant excommunicatione constricti.

II. — *Quia Dominus Jesus Christus carne tantummodo passus est.*

Veraciter quidem credendum est, et omnimodis profitendum, quia Dominus noster Jesus Christus Deus et Dei Filius passionem crucis tantummodo secundum carnem sustinuit, deitate autem impassibilis mansit, ut apostolica docet auctoritas, et sanctorum Patrum luculentissime doctrina ostendit.

III. — *De his qui divinitatem passibilem dicunt.*

Ii autem qui aiunt quia Redemptor noster Jesus Christus et Dei Filius passionem crucis secundum deitatem sustinuit, quoniam impium est et catholicis mentibus execrabile, anathema sint.

IV. — *De his qui dicunt quia in baptismo originale piaculum non omnibus dimittitur.*

Omnibus enim qui dicunt quod hi qui sacrosancti fonte baptismatis, credentes in Patrem, et Filium, Sanctumque Spiritum, renascuntur, non æqualiter originali abluantur delicto, anathema sit.

V. — *Statuta concilii beatissimi Leonis IV papæ inviolata permaneant.*

Omnis enim qui a præsentis statuto concilio sacra statuta venerandi concilii beatissimi Leonis * prædecessoris nostri IV præsulis violare tentaverit, ut post discessum beatæ memoriæ sanctissimi Benedicti pontificis antecessoris nostri actum recolinus, anathematis vinculo innodamus.

VI. — *Ut electionem Romani pontificis nullus contradicere præsumat.*

Si quis sacerdotibus ^b, seu primatibus, nobilibus, seu cuncto clero ejus sanctæ Romanæ Ecclesiæ electionem Romani pontificis contradicere præsumperit, sicut in concilio beatissimi Stephani * nape statutum est, anathema sit.

VII. — *De his qui episcopum percutere præsumperint.*

De his autem qui episcopum percutere, verberare aut cadere præsumperint, ut anathematis subjaceant periculo, sancimus, et inviolabili promulgatione statuimus.

* Cujus concilium ab Holstenio editum rursus in suam Collectionem intulit Labbeus tom. IV.

^b Ad quos eo tempore spectaret electio Romani pontificis, animadvertit.

* Gratianus c. 8, dist. 53, decretum Stephani IV papæ, quem alii quintum appellant, refert, ubi statuitur quæ ratio adhibenda in posterum foret in electione Romani pontificis. Atqui Baronius, Binus, Papebrochius, Natalis Alexander, alique catholici, signum hoc et imposturam putarunt hominum impense faventium auctoritati imperatorum, quo tempore fervebant bella inter sacerdotium et imperium. Contra Pagius in Crit. Baron. ad an. 897 germanum fectum esse decretum illud contendit, non quidem Stephani IV, qui anno 817 vivere desiit, sed Stephani V, appellati VI, qui anno 896 papa electus est. Verum Acta concilii Romani nunc mihi evul-

XV.

EPISTOLA NICOLAI AD ADONEM ARCHIEP. VIENN.

(ANNO 862.)

Pallium novo archiepiscopo mittit, ad quem Acta synodi a se Romæ celebrati transmittit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo Adoni Viennensi confratri nostro archiepiscopo.

Sanctioni et institutioni canonicæ obtemperantes, vestre dilectionis apices destinare curastis; quibus cordi apostolico lætitiæ dedimus, licet eisdem perlectis, mœrore affecti fuerimus, eo quod quatuor synodos observantes, quintam, et sextam prætermiseritis. Nam in petitione pallii vobis annuimus. Verumtamen istiusmodi occasione nacta, non fuerat postulatio vestra implenda, nisi recensita intentione directæ scripturæ cognovissemus vos per omnia tenere velle quod sancta dogmatizat Ecclesia. Ideoque volumus, pariterque sanctitatem vestram rogamus, ut sub omni celeritate dirigatis qualiter vos de ipsis quinta et sexta synodis sentiat. Gratia sancti Spiritus adhortante atque adjuvante, in mense Martio pro diversis Ecclesiæ utilitatibus synodum Romæ celebravimus. Ubi etiam quædam capitula statuimus, ipsaque vestræ sanctitati custodienda, seu confratribus vestris archiepiscopis per vos transmittenda direximus, et suffraganeis vestris, ut hoc instruat, observare hortamur.

XVI.

AD FUNDEN

(ANNO 862.)

De divorcio inter Lotharium regem et uxorem ejus Theutbergam, satisfaciens consultis Adonis.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo confratri nostro Adoni archiepiscopo.

Quia sanctitatis vestræ pro statu sanctæ Dei Ecclesiæ ferventius invigilare constantiam cernimus, et contra delinquentium, imo prævaricatorum et sanctorum legum violatorum, mores et actus per zelum rectitudinis vos erectos consideramus, omnipotenti Deo gratias agimus, et vestram sanctitatem, ut in talibus illo adjuvante proficiat, ea auctoritate, quæ nobis per beatum Petrum principem apostolo-

ganda famosam hujusmodi controversiam dirimere posse videntur. En ut Nicolaus I, de electione Romani pontificis agens, ac turbas in ea exoriri solitas eliminare cupiens, confirmat et observandum decernit quidquid in concilio beatissimi Stephani papæ statutum est. Ergo decretum Stephani, procul dubio IV, eam in rem præcesserat. Hoc autem vix aliud esse potuerit quam quod Gratiano laudatur; cui tamen si velis aliquid superadditis a subsequentibus pontificibus non repugnabo. In concilio quoque Romano, habito sub Lamberto imperatore, atque adeo anno 904, ut putavit Baronius, et post enim Labbeus tom. IX Conc., sed quidem anno 898, roboratur *antiqua consuetudo* observata in electione pontificis. Si *antiqua* tunc erat consuetudo, ergo ad tempora usque Stephani IV papæ illius initia non immerito deducantur.

rum concessa est, modis omnibus communionem, et quantum illos, sicut in vestris nobis innotuistis litteris, prave atque incaute agere innotuit, tantum illius, freti auxilio divinæ legis, per sacerdotalem et pontificalem auctoritatem, nullius personæ habendo acceptionem, et prædicationis verbo nova et vetera proponendo, ne sanguis eorum de manibus vestris requiratur, hortamur resistatis. Forsitan benignissima ac largiflua omnipotentis Dei clementia a proprio libitu eos revocare dignabitur, et infra gremium Dominici gregis vestro studio atque labore recepti, de lustratione fraterna mercedis lucrum recipere mereamini : quia ecce instat tempus, ut ascendatis ex adverso, et opponatis vos pro domo Israel murum, et stetis in prælio in die Domini. *Et post alia.* De capitulis, quibus nos vestra beatitudo consulere studuit, B ita rescribere nostra apostolica sollicitudo curavit secundum Patrum sanctiones.

1. Requisitis enim, si dimissa uxore, quam legitime sponsatam quis duxerit, quia nomen malum postmodum ei imposuit, absque decreto generalis synodi, liceat ei aut aliam accipere contra auctoritatem evangelicam, aut, illa superstita, pro uxore concubinam habere. Quibus nos apostolica auctoritate fulti secundum evangelicam sanctionem omnino resistimus, et nec aliæ uxoris copulam eis qui talia agunt, dimissa superstita, habere concedimus, neque concubinam habendi licentiam tribuimus.

2. De eo, si desponsata nesciente sponso corruptatur, et postmodum dote facta maritali more cum eadem idem sponsus jacuerit ; si postmodum intercepto *[edit. Rom., interjecto utrinque]* tempore liceat ei ipsam, quasi prius ab alio corruptam, dimittere, et sic aliam ducere, quasi ista non fuerit uxor, aut concubinam pro ea tenere. Nec hoc consentimus, ut hi qui legitimo nuptiarum fœdere conjunguntur, et unum corpus per aliquod temporis spatium efficiuntur, divortium faciant. Sed quod prius initio conjunctionis corruptæ percipiendi voluntarie tacuerunt, postmodum intercepto tempore sustinendo, et si non voluntarie, inviti custodiant, etiam a concubinis omnimodo se absterneant.

3. Si hi qui sacras res ecclesiis datas, et a fidelibus oblatas, quasi a principibus sibi indultas invadunt, vastant, diripiunt, retinere præsumunt, auctoritate episcopali excommunicandi et anathematizandi sint. De his quidem rebus, quæ semel Deo contributæ atque dicatæ sunt, et postea sub occasione concessionis principum a quibusdam invaduntur *[edit. Rom. addit atque diripiuntur]* sancimus, ut prius consulto principe, ad rescandam tam præsumptivam factionem, cognoscendum utrum illius sit concessio, an invasoris præsumptio. Quod si principis inordinata fuerit largitio, ipse sit princeps pro emendatione redarguendus : si autem invasoris declaratur præsumptio, usque ad emendationem excommunicationis sit vindicta coercendus. *Et post alia.* Joannem archiepiscopum Ravennatem sciatis pa-

* Sic reformavi hanc salutationem ex edit. Rom.

terne ab apostolica sede receptum, et de errore quo accusabatur, sacramento purgatum, ac ut Romane sedi dignam reverentiam exhibeat, tam ipse, quam successores ejus, super corpora sanctorum nobis juratum fore. Libellos quos mandastis nobis dirigendos, quando ad nos iterum miseritis, vestræ sanctitati dirigemus. *Et post alia.* Ut mala, quæ in regno Gallie sunt, zelo pietatis corrigantur, et per vos, et per alios confratres nostros, instantissime elaboretis exhortamur, ut fortissime in tot malis præparati resistatis.

XVII.

AD LOTHARIUM REGEM.

(Anno 852.)

Legatos ad synodum cogendam mittit, ad quam præcipit duos de Caroli regno episcopos accedere, sicut de Ludovici patris, et Caroli fratris ejus regno binos alios convenire jusserrat.

(Apud Mansi, ibid.)

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, LOTHARIO regi (a pro synodo).

Regalis excellentia vestra nuper apostolatus nostro direxit, ut pro perficienda synodo missos e latere nostro dirigere dignaremur : quod nos, et ante litterarum vestrarum preces, et postmodum facere desiderio ardenti cogitavimus. Sed quia multi sanctorum ecclesiarum Dei utilitatibus hactenus fuimus occupati, tam celeriter ut volebamus eos destinare nequivimus. Nunc autem, Domino nostro Jesu Christo favente, legatos sanctæ nostræ cui Deo auctore deservimus Ecclesiæ, duos reverentissimos *[edit. Tom. addit et sanctissimos]* episcopos, Rhaodaldum sanctæ Portuensis Ecclesiæ, et Joannem sanctæ Ficolensis *[edit. Rom., Fundensis]* Ecclesiæ, deliciosos nostros, quorum adventu atque præsentia Dei sacerdotum synodus congregetur, transmittimus, sicut nostris vobis jampridem direximus litteris, quibus magnitudini vestræ intimatum est, binos episcopos de regno Ludovici regis patris vestri, et Caroli regis fratris vestri, ad ipsam synodum convenire debere. Nunc autem volumus, atque litteris nostris directis jubemus, similiter duos de regno Caroli gloriosi regis patris vestri ibidem sine aliqua ambiguitate adesse. Quas sane litteras nobilitati vestræ dirigentes, petimus ut eas ipsi Carolo regi de præsentia per vestrum fidelem hominem transmittatis : quatenus et duo regni ejus episcopi, ut diximus, ad præfatam synodum, quæ auxiliante Domino congreganda est, cum nostris pariter legatis valeant convenire. Quos sane apostolatus nostri legatos excellentia vestra digno honore suscipiat, et familiaritatis eis locum concedat, ut Domino auxiliante, cum ad nos fuerint reversi, digna nobis de parte vestra nuntiantes, maximas Deo gratias referre, et apostolicæ vos benedictionis munere ditare possimus, congaudentes sane in vestræ humilitatis devotione fidei. Dextera vos supernæ majestatis illæos conservare per tempora longa dignetur. Data 11 Kalendas Decembris, indictione xi.

XVIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 862.)

Ut duo de ejus regno episcopi ad synodum Metis cogendam proficiscantur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, CAROLO glorioso regi [pro synodo].

Sedes hæc sancta atque præcipua, cui Dominici gregis est sollicitudo curaque commissa, in omnibus mundi partibus rectitudinis suæ dispositione salubri cuncta ordinare perficereque divino freta procurat auxilio, et quod singulari pro auctoritate perficere valet, multorum sæpe sacerdotum decernit definire consensu, et justitiæ censura ea scilicet emendanda deliberare, quæ perperam atque enormiter fuerint alicubi commissa. Unde vestræ regali Deoque amabili excellentiæ notum esse volumus, quia ad futuram synodum, quæ Metis civitate Lotharii regis nepotis vestri pro Theutberga sorore Ilucheri clerici, et Waldrada congreganda est, duos de regno vestro episcopos, quos prudentes atque veraces vos esse cognoscitis convenire jubemus, qui una cum sanctæ sedis nostræ legatis, quos illic Domino auxiliante nunc destinamus, et aliorum venerabilium episcoporum cœtu, qui ad eandem synodum conveniendi sunt, subtili cuncta indagatione, rectaque valde inquisitione, secundum Deum, et venerabiles sanctorum Patrum institutiones, examinare ac definire decerent. Nam et Ludovico glorioso regi, fratri vestro, simili modo litteras nostras direximus, duos regni sui episcopos ad ipsam synodum convocantes, quatenus in omnibus, quæ ibi statuenda sunt, rectitudo vigeat, justitia polleat, et falsitate fugata veritas splendeat: ut venerabili sacerdotum Dei certamine Christi Ecclesia ab omnibus inconcussa consistat adversis. Quos sane in veniendo episcopos, et ad jam dictam synodum jussione nostra volentes occurrere, vestra non retardet nobilitas; sed pro Dei amore ipsos absque temporis proelatione ad præfatam synodum sinatis occurrere. Data non Kalendas Decembris, indictione xi.

XIX.

AD LUDOVICUM II IMPERATOREM.

Commendat legatos pro causa Lotharii fratris ejus in Franciam missos.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, LUDOVICO imperatori [pro synodo].

Augustæ serenitatis magnitudini vestræ, imperiali fulgenti decore, his apostolatus nostri litteris innotescimus, quia multis et quotidianis ecclesiarum Dei sollicitudinibus et utilitatibus, quibus nos vigilantiter insistere decet, præpediit, missos nostros pro perficienda synodo, quam pro causa Lotharii gloriosi regis, fratris vestri, nostra apostolica fieri auctoritate

A decrevimus, tam celeriter, ut inter nos statutum est, in Franciam destinare nequimus. Et quoniam ecclesiasticæ rectitudinis et utilitatis zelo, quo nos semper fervere oportet, accensi, legatos nunc, sicut diximus, nostros duos venerabiles episcopos, Rhodanum videlicet sanctæ Portuensis Ecclesiæ, et Joannem sanctæ Ficoletensis [edit. Rom., Fundensis] Ecclesiæ antistites, deliciosos nostros, illic pro ejusdem rei quam scitis negotio canonice definiendo direximus. Quos clementia vestra benigne suscipiat, eisque fideliem atque prudentem tribuat hominem, qui eos usque ad locum, quo a talibus suscepiantur hominibus, quorum comitatu ad prædictum regem Lotharium fratrem vestrum illasi valeant pervenire, securos et quietos, omnique snavitate deducat [edit. Rom. addit. cognoscat præterea clementia vestra]. Quia pro communi Ecclesiæ pacis atque consensu, duos episcopos de regno Caroli regis, patrui vestri, ad ipsam synodum, quæ Domino auxiliante in Metis civitate congreganda est, solis apostolicæ missa vocatione convenire præcepimus: qui una cum nissorum nostrorum præsentia, et aliorum sacerdotum Dei conventu, quod definire oportet, juste canoniceque decernant. Data ix Kalendas Decembres, indictione xi.

XX.

AD EPISCOPOS GALLIÆ ET GERMANIÆ.

(Anno 862.)

Ut ad synodum Metensem cum legatis accedant, ubique auditio Lothario, ejus divorcii causam cognoscant et canonice definiant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus archiepiscopis per Galliam et Germaniam constitutis [pro synodo].

Incognitum vobis esse non credimus, qualiter pro duabus feminis Lotharii regis, Ecclesiæ Dei facies illiciti connubii nevo aspersa sit, vel qualiter una repulsa idem rex alteram sibi sceleratissime copulaverit. Quarum prior Theutberga nomine, pro sui repudio acriter dolens, per emissam legationem super hoc negotio sedis nostræ expetivit judicium. Ex qua re unius partis causam sine altera judicare, canonicum fore minime duximus. Statuimus ergo fraternitatem vestram Metis collectam, pariter cum legatis nostris ejusdem Lotharii causam audire, et canonice communi sententia definire. Itaque juxta statutum nostrum, cum duos alias in partes fratres nostros destinarem episcopos, accidit ad nostram notitiam pervenire, quod Lotharius, legitima et prima repulsa muliere, secundam sibi ascivit conjugem, neque sedis nostræ petum ac promissum judicium expectans neque canonico judicio uspiam succumbens. Qua ex re quid aliud datur intelligi, nisi quia ubi plurimorum judicium prævenit, ibi suo judicio prævaricatorem se indicavit? Et ideo universaliter hanc fraternitati vestræ apostolicæ au-

* De Theutberga et Waldrada vide Vitam S. Deicoli

tom. II. Actorum ord. S. Benedicti, pag. 114. Harb.

eternitatis epistolam destinavimus, ut Christianæ religionis zelo accensi, pariter cum missis nostris Metim proliferescamini, illucque Lotharium convocantes audiat, et in eum canonicum judicium proferatis. Quod si venire distulerit, et a presentia se synodali presentibus legatis nostris subdlexerit, et ad penitentiam ac satisfactionem repedare minime curaverit, ita ut presentialiter ad synodum coram missis nostris satisfactorius, et a scelere recessurus occurrat; illum de cætero excommunicatum reddemus, et quandiu in hoc permanserit, a totius Ecclesiæ consortio faciemus exsortem.

XXI.

AD EPISCOPOS IN CONCILIO METENSI RE-IDENTES.

(Anno 862.)

Ut Theuberger causam examinent ac definiant, conciliique Acta ad se mittant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus reverentissimis archiepiscopis confratribus nostris, et episcopis in concilio residentibus quod Metis celebratur.

• Reverentissime sacerdotali tunc debitus honor impenditur, cum eos in omnibus, quæ ab illis sub æquitatis libramine geri debent, trutinam misericordiæ cum lance rectitudinis tenere conspiciamus, et tenendo nullius favore retenti, aut quorumcumque terroribus permoti, vel etiam numerosis pecuniis, aut honorum amplitudinibus a tramite justitiæ quoquomodo inclinati permutantur. Sed quantum eis erga proximos in discutiendo cura conceditur, tantum his sine personarum acceptione ad sui custodiendi pavor cum zelo rectitudinis procul dubio adhiberi debet, ne inmemores illius apostolicæ sententiæ videantur dicentis: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* (1 Cor. iii). Nam cum inter multarum ecclesiasticarum rerum, quæ ad salutem et fidei soliditatem populi Dei pertinere videntur, noster apostolicus animus causas extenderetur, de quarundam seminarum controversia, Theuberger scilicet atque Waldradæ, admodum sicut quorundam referendum, quia pastoralis nos cura ad audiendum commoverat, relatio intentus reddidit, et ne aliquo violentiæ morbo per desidiam grex fatigetur Dominicus, ad medelam recuperandæ sanitatis ardore charitatis ferventius invitavit. Prædicta quippe Theubergera multis vicibus sedem apostolicam lacrymosis litteris studuit appellare: in quibus affatu flebili puram se quo accusatur crimine, inquit, atque insontem. Ad quod negotium et iudicii discretionem, sicut jam vestram fraternitatem nuper per apostolicos apices commovere decrevimus, apostolico vos hortamine adesse volumus, quatenus a pontificii nostri latere venientibus missis, synodicam illi celebrationem, apostolica fulgi auctoritate, cum fraternitate vestra

• Hanc epistolam in editis conciliorum mendis hinc inde scatentem emendavi ad normam editionis

A presidentibus adunare debeatis, et una cum eis vigilantius, sine dolositatis macula, vel fomento invidiæ, aut odii nutrimento, quæ possunt homines a via veritatis pervertere, et a calle rectitudinis, prohi dolor! declinare, semper Deum præ oculis habentes, personas principum, et terrores, qui ad tempus insurgunt, et in tempore finiuntur, contemnentes, quid in his justius, quidve veracius cum fatis missis nostris invenire valueritis, horum consensu definire et statuere procul dubio studeatis, caventes hoc quod per prophetam dicitur: *Vae his qui dicunt bonum malum, et malum bonum: qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras: quæ dicunt dulce amarum, et amarum dulce* (Isa. v). Nam et evangelica inter cætera, quæ nos ad bene vivendum instruit, sententia admonet dicens: *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate* (Joan. ix). Psalmista quoque ait: *Si vere utique justitiam loquimini, iusta iudicate, filii hominum* (Psal. lvi). Igitur cum multa sint, quibus vestram fraternitatem, non oblivioni aut ignorantie causa de vobis iudicantes, sed charitatis studium amplectentes, commovere possimus: hæc ideo sufficere credimus, quia ad plura vos et evangelicæ, atque apostolicæ, propheticæque lectionis dogmata in talibus memoria transcendere non dubitamus. Tantum est, ut cum æquitatis iustitia in presenti examinatione, sine aliquo dolo vel invidiæ macula, sicut præfati sumus, quia Deo presente assistitis, proximorum causas, cum jam dictis missis nostris, ita iuste et irreprehensibiliter cum Dei timore definire satagatis, ut illorum omnibus vestræque sanctitatis consensus atque iudicium æquitate fulgere videatur. Nam si vos vel illos in aliquam partem, pro iniquitate favore, a canonicis et sanctorum Patrum institutionibus, quod non optamus, declinare perspexerimus, arguere non dubitamus. Si vero aliarum ecclesiasticarum utilitatum in eodem concilio res acciderint, digno examine pertractantes eas cum Dei timore definire satagite. Si autem aliqua in eo fuerit contentio orta, in qua diffinitionis ponere nequiveritis fortasse censuram, nostro eam iudicio reservare sancimus. Statuimus autem, ut cuncta quæ in eodem concilio peracta fuerint ac definita, nostro præsulatu gestorum serie incunctanter significetis: ut si ea, iustitiæ pulchritudine, probabilique sanctione definita perspexerimus, Deo omnipotenti gratias referamus: si vero iniustitiæ, quod nouimus, et contrarietatis fuerint acta intentione, ea renovare summo opere iubeamus. Missos quidem nostri pontificii, ut in prima epistola vestræ dilectioni significavimus, pro quibusdam ecclesiasticis utilitatibus, quibus fuimus occupati, destinare nequivimus. Eam Christo juvante, strenuatis pollentes scientia atque doctrina, reverentissimos nunc dirigere missos decrevimus, Rhodaldum scilicet atque Joannem episcopos, deliciosos et consiliarios nostros, qui Rom. epistolarum Pontificiarum an. 1391: quod etiam in cæteris præstitum est. MANSI.

predictum cum vestra sanctitate concilium, ut A
protulimus, studeant celebrare. Omnipotens Deus,
qui vos sacri regiminis culmine perornavit, vestræ
beatitudinis corda rectitudinis et iustitiæ claritate
repleat atque decoret, ut in omnibus vestris actibus
æquitatis videamini plenitudine rutilare. Data ix
Kalendas Decembris, indictione xi.

XXII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

[Anno 862.]

*Petit ut Balduino parent, qui filiam ejus rapuerat, et
in uxorem acceperat.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, CAROLO
glorioso regi majori [pro Balduino].

Beato ac pretioso Christi Dei nostri cunore Eccle-
sia sancta redempta, et sacro ipsius Domini super
solidam veræ fidei petram fundata eloquio, pietatis
sue viscera omnibus, non solum quos ex aqua re-
generavit et spiritu, delinquentibus, verum etiam
quotquot sacri necdum lavit unda baptismatis, patet,
atque gremio gratulatur fovere salubri. Unde ab ipso
institutionis ejus exordio, ad eam omnes, velut ad
pium charissimæ genitricis gremium, confugere digna
devotione procurent, qui se in aliquo flagitii scelere
jacere cognoscunt: ut per spiritualem gratiam, quæ
rite ignoscit poenitentibus, a peccatorum nexibus
absolvantur. Et quoniam ad hanc sanctam Roma-
nam, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiam, quæ
ob sui privilegii principatum, quo cæteras Dei Eccle-
sias orbe universo diffusas excellit divinitus, de di-
versis mundi partibus quotidie multi sceleris mole
oppressi confugiunt, remissionem scilicet, et venia-
lem sibi gratiam tribui supplici et ingenti cordis
mœrore poscentes: a qua vero ob insignem dilectionis
meritum, et debitæ compassionis gratiam, recti li-
braminis auxilium cunctis fidei potentibus intentione
tribuitur atque largitur. Idcirco ad beatissima san-
ctorum apostolorum principum Petri ac Pauli confu-
gere limina, nostrumque pontificium Balduinus, va-
sallus vester, ardentis animo accedere studuit: qui
vestram se habere indignationem, eo quod Judith
filiam vestram, illum præ cæteris diligentem, sine
vestræ voluntatis consensu in conjugium elegerit,
eanique volentem accepit, ore proprio retulit. Quam-
obrem præsulatui nostro preces multimodas fudit,
orans et petens obnixæ, ut magnitudinis vestræ per
nostram interventionem adipisci gratiam mereretur.
Cujus nos crebris petitionibus, et misericordiæ lar-
gitate commoti, vestram regalem excellentiam his
apostolatus nostri apicibus, præsentibusque legatis,
Rhadoaldo videlicet et Joanne, reverentissimis et
sanctissimis episcopis, deliciosis nostris, valde pre-
camur, ut pro Jesu Christi Domini nostri amore,
et sanctorum apostolorum Petri ac Pauli, quorum
auxilium ipse Balduinus, magis quam regum terræ,
fide devota quæsit, nostraque dilectione, quam vos
huculenter habere agnoscimus, jam dicto Balduino,

quia et tale jam olim aliis evenisse regibus scitur
indulgentiam pariter, et plenariam gratiam largi-
mini, ut vestræ amplitudinis fretus benignitate con-
sistat, maneatque inter cæteros vobis fideles securus.
Cui sane ideo vestræ sublimitatis gratiam ut tribua-
tis deposcimus, non solum quia pio amore omnibus,
qui aliquo fuerint sceleris contagio maculati, hujus
apostolicæ sedis opem, atque misericordiam, et præ-
sidium postulanti, humilique devotione quæren-
tibus, pro qualitate facti subvenire debemus: verum
etiam metuentes ne propter iram indignationemque
vestram ipse Balduinus impiis Northmannis, et ini-
micis Ecclesiæ se sanctæ jungat, et in populo Dei,
quem, prudenti consilio menteque sollicita, salvum
et incolam regere et gubernare debetis, aliquid
ingerat periculum, et scandali fomitem, qui fide-
lium cætus depopuletur, immittat; et ob hoc
animæ vestræ, quod absit, contingat discrimen.
Dextera vos supernæ protegat majestatis, et ab
omnibus semper adversitatibus illasos custodire
digneatur. Data ix Kalendas Decembris, indictio-
ne xi.

XXIII.

AD HERMENTRAUDEN REGINAM.

[Anno 862.]

*Intercedit pro Balduino, qui ad opem implorandam
in Urbem venerat.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HER-
MENTRAUDI reginæ [pro Balduino].

Fidelium universitas gentium ex variis mundi
partibus, cujuscunque sint ordinis, vel ætatis, si
qua forte criminis noxa, vel seniorum suorum for-
midine detinentur, ad hanc sanctam omnium ter-
rarum matrem Romanam Ecclesiam, ut salutare
percipiant remedium, recurrunt, et ab ea non solum
animæ, sed et corporis salvationem, ut omnibus
patet, humili prece suscipere precantur. Quibus
multis divinitus fulta auctoritatibus, et sanctorum
Patrum roborata documentis, materno amore sola-
mina subministrat, et sugenda ubera consolationis
compatiendo inferre minime recusat. Et quia hic
Balduinus, qui charissimam filiam vestram contra
divinarum legum sanctiones rapuit, de his se esse
recognovit, liminibus sanctorum apostolorum lacry-
mosis mœstisque precibus lugubriter se obtulit, et
ut pro tanto crimine apostolicam opem acciperet,
nostro apostolatu nihilominus flendo se præsentare
quæsit. Cujus cum lamentabilem, et tanto scelere
plenam cognovissemus petitionem, ad mentem rediit
quod per prophetam Dominus dicit: *Misericordiam
volui, et non sacrificium (Ose. vi)*, miseri fuimus,
et hos vestre in Christo dilectæ industrie apostoli-
cæ sollicitudinis apices fieri statuimus, missosque
etiam Rhadoaldum et Joannem reverentissimos et
sanctissimos episcopos, deliciosos nostros, pro eo
vestræ claritati direximus, per quos obnixæ depre-
camur, ut præfatus Balduinus, quam apud vestram

per apostolorum intercessionem desiderat magnificentiā obtinere, pro Dei amore gratiam percipere valeat, et de sui affectione nostræ præsulatus oraculis consolationem resumat, quatenus qui se per infelicem culpam a norma æquitatis declinasse non ambigit, medelam apostolorum agnoscat, et apud seniores vestrum venialem, vobis iuuantibus vigorem obtineat. Dextera vos supernæ protegat maiestatis, et ab omnibus semper adversitatibus maculisque custodire dignetur.

XXIV.

AD STEPHANUM COMITEM ARVERNORUM.

(Anno 862.)

Jubet ut Sigonem Arvernensem episcopum Ecclesie suæ dejecto pervasore restituat, et synodo legatorum de objectis satisfactorius se sistat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei STEPHANO comiti.

Quæ et quanta contra canonicas et ecclesiasticas regulas, imo contra naturalia jura pertinaciter egeris, sedis apostolicæ, quæ ubique ex ministerio sibi credito spiritaliter præsto est, cognitionem omnino non latet. Et licet tanto sint odio a nostris mentibus repellenda, ut in te eorum auctoritatem merito mittere in virga cogamur: ut tamen adhuc te respiscere a tantis malis sperantes, has nostrî apostolatus litteras tibi dirigimus, ut submissa pertinaciæ tuæ cervicis, sanctorum sacerdotum præceptis pareas, de præteritis penitentiam geras, et a futuris te, ne perseverando in talibus in diaboli laqueos sempiternos incidas, circumspice ac solerter custodias. Cæterum quia, quod his nequius exstat, contra omne quod Christianæ religioni convenit, dejecto sanctissimo Sigone Arvernensi episcopo, in locum ejus pervasorem Adonem clericum substituiti; præcipimus tibi auctoritate Dei omnipotentis, beatorumque apostolorum principum Petri ac Pauli, ut nullam passus moram, sanctissimum Sigonem episcopum, dejecto pervasore, ecclesiæ suæ restituas, et in omni sacerdotii dignitate eum manere amodo dimittas. Nam quia nonnulla impudica ac scelestissima de te inculcantur, apostolica auctoritate sancimus, ut de his plenissime satisfactorius, in nostrorum legatorum præsentia, qui constitutæ a nobis synodo præesse debebunt, in loco præfixo occurrere studeas. Quodque si neglexeris, et præsentiam tuam a synodico exa-

* Contulit hanc epistolam Harduinus cum ms. archivi Turonensis, unde varias lectiones adnotavit, quas in textu habes.

† Salomoni regi Brittonum. Tertio et ultimo, ut est apud Gratianum 3, qu. 6. *Hæc quippe est.* Sed male ibidem Joanni pape tribuit hanc epistolam, cum sit Nicolai. Profert et Hincmarus Laudunensis in priori defensione sua locum; ex altera ejusdem argumenti ad Salomonem eundem epistolam Adriani papæ non edita: *Sed et præsentia*, inquit, *dominus papa Adrianus hæc ex epistola nuper ad Salomonem ducem Britannorum destinata sui suorumque officii non immerito mandavit*: Sacerdotes vero vobis vicinarum dioceseon super se alios deplorant superpositos sacerdotes Britannicos, si tamen sacerdotes,

nunc defraudare tentaveris, scias te præsulatus nostri auctoritate a vini et carniū participatione omnino excommunicatum, quoadusque Romæ in nostra speciali præsentia districtam positurū rationem assistas. Pervasor vero sanctæ Arvernensis ecclesiæ, si post hanc nostram definitionem illic remorari tentaverit, et aliquod impedimentum sanctissimo Sigoni episcopo facere quacunque argumentatione præsumperit, sciat se pari modo non tantum a vini et carniū, verum et a corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi participatione penitus esse sejunctum, quandiu nostris jussionibus obstinate in præsentiam apostolicam venire disulerit. Bene vale.

XXV.

AD SALOMONEM REGEM BRITTONUM.

(Anno 862.)

De renovando ejectorum episcoporum examine apud archiepiscopum Turonensem, vel apud sedem apostolicam: et de jure metropolitani apud Britannos.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, SALOMONI regi Brittonum.

† Benedictus Deus et Pater Domini mei [ms., nostri] Jesu Christi qui per magnæ misericordiæ suæ gratiam adeo tuæ cor sublimitatis illustrare dignatus est, ut merito pro sapientiæ tuæ fulgore ubi habitas, non jam occidens, sed oriens habeatur. Ortus enim est in vobis sol justitiæ, quod ipse Christus est, et infidelitatis tenebræ defecerunt. Sed rogamus eundem omnipotentem Deum, ut sicuti rectæ fidei agnitionem pie concessit, ita quoque bonæ operationis benignus largiatur effectum. De cætero [ms. add. illi] sciat prudentia tua, nos de ejectis et in locis illorum aliis subrogatis episcopis, diligenter in archivis sanctæ Romanæ, cui magna omnipotentis Dei miseratione deservimus, ecclesiæ requisisse, et multo aliter in exemplaribus epistolarum, quæ a decessoribus meis, beatæ videlicet memoriæ Leone ac Benedicto pontificibus, atque a me, Nomenoio, et tibi, nec non archiepiscopo Turonico datæ sunt, papam Leonem [ms. Turon., et regni tui episcopis misæ sunt, invenisse, quam tu in litteris tuis perhibes, quamvis nec discas in apicibus tuis, sanctæ recordationis papam Leonem, etc.] Nomenoio consilium vel auctoritatem deponendi episcopos tribuisse, quippe quem constat multifarie multisque modis, ne hoc ab et non magis pervasores et sacrilegos tales differimus. Qui etiam, si quedam habent negotia, non ad concilia episcoporum occurrere permittuntur, sed contra sacros canones, et venerabiles leges, ad sæcularium tribunalia pertrahuntur, nec suscipiunt episcopale institutum, sed illatum contra regulas populare incurrunt iudicium; et ipsis morte præsentis, rapitur si quod remanserat subsidium. Judicantur etiam episcopi a lectoribus et laicis hominibus quos non oportuit nisi canonicis legibus, et metropolitani aut nobis præsentibus, saltem examinari. dicente Domino per prophetam: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite mulgari* (Psal. civ); et iterum: *Qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei* (Zach. ii). SIMA.

illis quam a certo episcoporum numero fieret, præcepisse. Nam Nomenio consulenti quid de Spiritus sancti gratiam venundantibus oportere fieri, respondit nihil iniquius præter quod sancti canones super his præcipiunt, ipsas regulas apicibus suis interserens. Nam qualiter, et a quot, vel a quibus sanxit episcopos condemnari, scribens eodem tempore Britannicæ regionis episcopis evidenter inter cætera, ut eadem ipsa verba ponamus, decrevit, æque præcipiens ut omnia sint in conciliis episcoporum. Nam nullam damnationem episcoporum esse unquam censens, nisi aut ante [*ms.*, nisi in ante] legitimum numerum episcoporum, qui sit per duodecim episcopos, aut certe probata sententia per septuaginta idoneos testes, qui tales sint, qui et accusare possint, et prius ad sacra Christi quatuor Evangelia sacramenta præstent, quod nil falsum deprimunt, sicut nobis beatus Silvester, et sancta Romana tenere videtur Ecclesia. Quam seculus decessor meus, sanctæ memoriæ Benedictus, quia contra decessoris sui decretum, non ab episcopis, sed a laicis, episcopos in regione tua cognoverat esse defectos, multa inostitia et indignatione repletus, scripsit quod nulla ratio alueret episcopos a sedibus suis pelli, quos duodenarius numerus non eiecisset. Quorum vestigia et ego quoque seculus eadem censui, in eo et censeo, nec ullam posse episcopos sui honoris sustinere facturam, quos non constat fuisse a duodecim episcopis, præsentem primamque sententiam metropolitano episcopo obtinente, cum examinarent auditis. Qui etsi crimen aliquod confessus esse dicuntur, potest credi quod vi vel formidinae fassi tantum, et non confessi fuerit quod non fecerant, quia videbant laicos et seculares quosque una cum rege contra se conspirantes, quod nec saltem audierant. Siquidem qui ore tantum, et non corde profert quod dicit, non confitetur, sed loquitur: quamvis non videatur iusta confessio, quæ non legitimo provocatur examine. De Gislardo autem et Actardo [*ms.*, Altardo et sic ubique] episcopis [Nannetensibus], de quibus scripsisti, multo aliter, quam tua referebat epistola, in scrinio nostro reperimus. Licet non bene faciat Actardus, quia denuo consecrat quos Gislardus in eo gradu dignoscitur ordinasse: tamen Actardus invenitur ante Gislardum episcopatus officium suscepisse. Denique sanctissimus Leo papa Nomenio scribens, inter cætera præcipuum virum Actardum appellat, et hunc sanum sapere, et sanum docere, vivere ac permanere denuntiat: Gislardum vero tanquam prædicti Actardi sedulum inyasorem denotat. His ergo ac huiusmodi controversiis, ac difficultatibus enumeratis, et ita repertis, habitis, ac compertis, non possumus a regula sanctorum patrum, aut a sedis huius institutionibus indebite [*ms.*, ut a sedis tue institutionibus quoque indebite, etc.] declinare. Sed si vis Dei omnipotentis benedictionem percipere, vel si veraciter nostra consequi præcepta desideras, consilium meum accipe, et quod tibi per hanc paginam indico

A libenter attende. Hortamur enim gloriam tuam, et cum æquivoco tuo sapientissimo Salomone dilectionem tuam admonemus, dicente: *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tue* (Prov. 1). (3. q. 6. *Hæc quippe*: ubi hæc epistola Joanni papæ tribuitur.) Hæc quippe sunt præcepta Dei patris tui, et hæc est lex Ecclesiæ matris tue. Videlicet ut omnes episcopos regni tui ad Turonensem archiepiscopum mittere non detrectes, ipsiusque iudicium postulare non dedigneris. Ipse enim est metropolitanus, omnesque episcopi regni tui ejus suffraganei sunt, sicut conscriptiones predecessorum meorum evidenter ostendunt, qui predecessores tuos, quia illos ab ipsius cura subtraxerant, forti invectione corripere s. uderunt: quamvis nec nostra scripta super hac re missa deesse videantur. Cumque coram præsignato Turonensis Ecclesiæ præsule, et integro numero collegarum, id est duodecim episcoporum celebrato conventu, fuerint ejeti episcopi regulariter exanati, apparueritque quod canonicè fuerint ejeti, his in sua dejectione manentibus, quicunque in locis eorum consecrati sunt, poterunt utique episcopatus honore potiri. Quod si ejeti episcopi ingrates fuerint declarati, his amotis qui illis subrogati sunt, Ecclesias suas ipsi recipiant. Nam cum antecessores mei [*ms. add. Romani*] præsules ejectionem eorum episcoporum, qui ab Ecclesiis suis expulsi sunt, non admiserint, nec approbaverint [*ms.*, admiserunt nec approbaverunt], nec ipsos, qui eis subrogati sunt, viventibus illis, legitimos episcopos dixerunt. Sane si forte ad Turonensem archiepiscopum mittere dedignaris, stude duos episcopos de expulsi, et duos de subrogatis, una cum gloriæ tue legato, ad apostolicam sedem beati Petri transmittere, ubi digna examinatione premissa, qui legitimi episcopi sint appareat, et suas Ecclesias irregulariter non amittant. Nihil enim aliud est quod in præsentis negotio penitus definiri possit. Quia vero magna quis sit metropolitanus apud Britannos contentio est, licet nulla memoria sit, vos in vestra regione ullam habuisse metropolitanam [*ms.*, metropolim] ecclesiam, tamen si licet, postquam Deus inter vos pacem et dilectum filium nostrum Carolum gloriosum constituet, facile hoc poteritis advertere. Quod si adeo [*ms.*, ideo] contentiosius agendum creditis, ad nostrum apostolum destinare contendite: quatenus nostro libramine, quæ fuerit apud vos antiquitus archiepiscopalis ecclesia, luce clarius innolescat, et deinceps omni ambiguitate recisa, quem sequi episcopi vestri debeant, ineunctanter agnoscant. Neque enim Ecclesias Domini per discordiam regum divisiones aliquas pati vel damna [*ms.*, per discordiam regum divisiones aliqua pati damna] necesse est: cum quantum ex se est pacem, quam prædicant, servare studeant invicem, et in omnes. His ita prælibatis, per nos tuam scire volumus excellentiam, quia si nostris paternis monitis obedieris, et tam de jure metropolitani, quam de renovatione examinis ejectionum episcoporum

rum nos audire studueris, erit pax et concordia et omnis legitimus ordo in regno tuo. Quod si nos tantum interrogare et non auscultare decreveris, scandala, et discordia et omnis confusio non deerunt tibi in vita tua. Porro legatos tuos, quos ad nostrum pontificium destinasti, dilectioni tuæ commendare curamus: quorum prudentiam et fidem circa vos considerantes, plurimum in Domino gratulati sumus. Deus omnipotens gloriam tuam, et claram conjugem tuam, cum nobilibus natis, atque cum omnibus qui sub tuo regimine sunt, omni gaudio et omni benedictione pie circumdet.

XXVI.

AD CAROLUM ARCHIEPISCOPUM MAGUNTINUM EJUSQUE
SUFFRAGANEOS EPISCOPOS GERMANIÆ *.

(Anno 863.)

Declarat se nullam sententiam protulisse in Salomonem episcopum; Abbonis matrimonium, in quarto consanguinitati gradu contractum, esse dissolvendum, variasque variis peccatis assignat pœnitentia.

[Apud Mans., *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro Carolo archiepiscopo, ejusque suffraganeis Alfrido, Salomoni, Hiligrimo, Theodrico, Guntoni, Gebehardo, Arn. Wingario, Egiberto reverentissimis episcopis, atque Grimalto, Egilberhto Thiotoniomali, Adalgaro religiosis et venerabilibus abbatibus.

Divinorum fulgentis dogmatum diffinitiones scientiæ sacro sedis nostræ alvo procedunt, semperque descendunt, quia rectitudinis et æquitatis species gignere novit, et instituta dilectionis dispositione administrare. Pacis enim ac justitiæ amatrix cognoscitur et benignitatis amica. Cujus consuetudine fulti atque industria, vestre beatitudini apices destinavimus, rectitudinis fundentes dulcedinem, et probabili sanctione ornatos, cum Abbonis causam de quo fertis, vestra præsentia episcoporum subtili inquisitione examinare decreverimus, ut de ea certitudine per vos maluissemus scire cognitionem. In Salomonem quippe episcopum nec criminis, neque facinoris sententiam certe protulimus, nisi ut commissam sibi a Domino plebem, sicut audieramus, non constringeret juramentis. Epistola vero, quam vobis quasi a nobis missam, Grimoldus obtulit abbas, nunquam nostro est scrinio scripta, neque a nobis edita, neque a nostra sede directa, sed omnimodis falsitatis argumento plena, et mendacii constructa demonstratur tenore. En quia Abbonis jam dicti causam atque intentionem secundum nostræ institutionis deliberationem, synodali examinatione inquirere studuistis, nobisque gestis rei veritatem significastis, ingentes vestre agimus beatitudini gratias, et quia tantæ claritatis erga sedem polorum clavigeri habetis devotionem, ovariantes vestram spiritalibus ulnis amplectimur almitatem. Et quia ipsi Abboni veridicis, ut fertis, testibus in vestro concilio

* Hæc epistola ante annum 858, quo Nicolaus I papa creatus est, non est scripta; sed neque post

A comprobatum est, quod contra sanctorum canonum sanctiones uxorem accipere præsumpsisset, in quarta etiam generatione sibi copulasset, sancimus et apostolica promulgatione decernimus, hujus infausti conjugii omnimodis copula dissolvatur, quia propriæ consanguinitatis et cognationis demonstratur atque cognoscitur esse. Et hoc vobis interrogantibus statuimus, ut nulli liceat Christiano de propria consanguinitate sive cognatione uxorem accipere usque dum generatio recondatur, cognoscitur, aut memoria retinetur. Letamur autem, vestramque laudamus industriæ observantiam, quia in hac re beatissimorum antecessorum nostrorum Gregorii et Zachariæ pontificum hactenus in vestris parochiis, ut vestris protulistis in litteris, observando tenetis (decreta). Dixistis enim in quota generatione sibi fideles jungantur. Nos autem generationum in hac re numerum non definimus, sed ut supra retulimus, incunctanter observare monemus. Sacerdotes vero si in fornicationis inciderint laqueum et criminis, et manifestus sive ostensus fuerit actus, sacerdotii non possunt habere honorem, secundum canonicæ institutionis auctoritatem. Sacerdotes illi, qui in crimine fornicationis fuerint accusati, et crimen illis non fuerit comprobatum, aut ipsi non manifestaverint, quid aliud agendum est, nisi quod in Neocesariensis sancti concilii capitulo legitur, ac demonstratur? Tamen si ipsi juramento se voverint purificare, licentiam habeant. Similiter autem et diaconi si fuerint accusati, peragant. Femine scilicet quæ sacro sunt velamine consecratæ si fuerint, quod nolumus, fornicatæ, velamen deponere non præsumant, sed pœnitentiæ jugo submissæ summopere decertare festinent, ut ad indulgentiæ et remissionis valeant gratiam pervenire. De patricidis et fratricidis præcipimus, ut per unius anni circulum ante fores basilicæ orantes Domini clementiam perseverent. Completo vero anni circulo introducantur ecclesiam, tamen inter audientes, usque dum unius anni spatium finiatur. Stent cum ad missarum solemniam vel ad alia sacra audire officia venerint. His ita peractis, si pœnitentiæ fructus in eis conspiciuntur, corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi participes fiant, ut desperantiæ non indurentur caligine. Carnem non manducant omnibus diebus vitæ illorum, vinum atque pulmentum sumere non præsumant, nisi tres dies per hebdomadam. Jejunent autem usque ad novam diem horam quotidie, exceptis festis diebus atque dominicis. Arma gerere non audeant vel sumere, nisi contra paganos, et ubicunque ire maluerint, nullo vehiculo deducantur, sed pedestri more proficisci studeant. Tempus autem hujus pœnitentiæ, in vestre beatitudinis arbitrio ponimus, ut secundum conversionem illorum aut extendere, vel minuire valeatis. Ne uxoriibus, si habuerint, non separaretur; si autem non habuerint, et se continere non valuerint, legitimas accipiant in conjugio feminas, ne

B
C
D
annum 863, quo Carolus Maguntinus archiepiscopus obiit.

fornicationis voraginem incidere videantur. Si autem A antequam duorum prædictorum annorum finiantur curricula, finis vitæ illorum pervenerit, viaticum illis non negetur. Si quis cum duabus fuerit fornicatus, aut cum his personis de quibus sacra Scriptura prohibet, si dignam egerit pœnitentiam, et tamen non maluerit continentiam sustinere, liceat legitimam conjugio uxorem accipere. Similiter et mulier quæ tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis ad chaos non perducatur perficiat. Sed hoc de laicis viris ac mulieribus solummodo statuimus. Si quisquam cum matre spiritali fuerit fornicatus, anathematis, ut scitis, percutitur ictibus. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit, aut cum illa quam ante episcopum tenuit cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis crimen perpetraverit; legitimam autem si habuerit non dimittat uxorem. Inter hæc vestra sanctitati addere studuit, si cuius uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ipsius liceat secundum mundanam legem eam interficere. Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus, gladium non habet nisi spirituales ac divinum; non occidit, sed vivificat. De his qui non sponte homicidium commiserunt, in vigesimo secundo capitulo Ancyranæ concilii, qualiter agere debeant, definitum habetis. Homicidæ post unius anni spatium liceat ecclesiam intrare. Vidua quidem quæ sacrum capiti velamen imposuerit, et inter cæteras relatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationem cum illis obtulerit, si professæ est in eodem habitu permanere, C spondens nunquam religionis deponere velamen, religionis observantia descendere non præsumat. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

XXVII.

AD EUMDEM.

(Anno 863.)

[Primus hanc epistolam edidit Wassarschleben, *Beitrage zur Geschichte der vorgotischen Kirchenrechtsquellen*, Leipz. 1859, p. 165, c. cod. Darmstad. — Ad fidem ejusdem cod. Darmst. 2117, olim Colon. 118 fol., ubi exstat p. 49 sqq., recognovit et errata Wassarschlebiæ corr. Dr. Ploss Bonensis.]

Incipit epistola Nicholai papæ ad Charolæm archiepiscopum sanctæ Mogontiæcensis Ecclesiæ.

NICHOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reuerentissimo et sanctissimo confratri nostro CAROLO archiepiscopo sanctæ Mogontiæcensis Ecclesiæ.

Qui sacrorum dogmatum nitore intacto capiunt certamine rutilare, superni luminis ^b cernuntur fauoribus procul dubio coruscare, quia perfectæ actus normæ exquirunt et beatificæ sanctionis augmentum. Quibus, ut remur, compulsi apicem uestrorum nectare nos pro quibusdam salubribus malis causis interrogare, ut gregis nobis commissi integritatem salutari valeatis gubernaculo perornare, et delinquentium temeritates et criminosæ perperationis insidias sollerti corrigere censura possitis,

^a Tituli verba in codice miniata sunt.

A probabilisque promulgationis effectui mancipare. In his enim magis letamur et alacris cumulati apostolico instituimus famine. Qui sacerdotem morti voluntate tradiderit, vel parricidium perpetraverit, omnibus diebus vite suæ carnem non comedat, nec vinum bibere præsumat. Ieiunet autem usque ad vespertum, exceptis festis diebus atque Dominicis. Arma non sumat, et ubicunque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed propriis pedibus proficiscatur. Ecclesiam per quinquennii tempus non ingreditur, sed cum sacrorum orationum officia vel missarum solemnità celebrantur, ante foras basilicæ perseueret, orans et deprecans Dominum, ut tanto crimine alluatur. Post expletum vero quinquennii tempus ingreditur ecclesiam, nondum vero communicet, sed inter audientes tantummodo stet, uel dum facultas conceditur, sedeat. Cum autem duodecimi anni fuerint (*sic cod.*) cursus finitus, communicandi ei licentia concedatur, et equitandi tribuatur medela. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per ebdomadam, ut perfectius purificationis mereatur pervenire ad culmen. Illi scilicet qui pro diversis erratis uel quibuscumque piculis pœnitentiæ fuerint iugo submissi, legitimo nullatenus matrimonio separentur, ne fornicationis uoragine demergantur, et dum ad alta subleuari sperantur, corruantur in cœno. Homicidæ post peractam pœnitentiam arma non sumant, nisi contra paganos. De non sponte homicidium perpetrantibus promulgamus: Per triennii temporis spacium non communicent, ieiuniis et orationibus assiduè uacare omni sollicitudine studeant: carnem non comedant tres dies in ebdomada; neque vinum bibere præsumant usque dum decennii tempus expleverint. Mulieres autem quæ ante temporis plenitudinem conceptos utero infantes voluntate excutiant, ut homicidæ procul dubio iudicande sunt. Illæ vero quæ dormiendo filios suos suffocare videntur, leuiter de his indicare oportet, quia volentes et non sentiendo ad hunc deuoluntæ sunt casum. Si uir uiduam duxerit in coniugium ex priore habentem marito filiam, et cum eadem filia postmodum concubuerit, coniugium modis omnibus matrimonii dissoluatur, et uir ille pœnitentiæ subiaceat sanctionibus, ita ut per triennii tempus sacro corpore Domini nostri Iesu Christi suspendatur et sanguine: carnem non manducet, abstineat autem a uino atque pulmento, et singulis diebus ieiunium celebrare festinet, exceptis diebus festis atque Dominicis: orationibus omni insistere sollicitudine studeat. Cum uero trium annorum finis pervenerit, sacre consors communionis effluatur, aliorumque per trium annorum curricula, ut protulimus, integritate obseruare atque perficere summopere curet. Similiter autem de mulieribus quæ se clanculo patri in concubitu substernerunt et filio obseruandum est. Aliter quidem de his sancimus, qui duabus se absconce sororibus pollutas (*sic cod.*) cognoscunt (*sic cod.*).

^b Cod. *Lumilis*.

Hæc breuiter pro celeri uestre exposuimus portitoris epistolæ necessitate, qui festinus uestros remeare cupiebat ad fines; et pro quibusdam ecclesiasticis utilitatibus, in quibus occupati eramus. Congruo pro quibus tempore idoneum uestre legatum beatitudinis atque apices nostro præsulatui destinare satagite; et tunc plenius perfecti usque de his omnibus, superna iuuante gratia, promulgare studemus, uestreque sanctitati dirigere procuramus. Optimus sanctitatem uestram in Christo nunc et semper bene ualere.

XXVIII.

NICOLAI I PRIVILEGIUM PRO ECCLESIA BELLOVACENSIS.

(Anno 863.)

Ecclesiæ Bellovacensi confirmat monasteria Oratorii et Flaviaci, a Carolo Calvo rege concessa.

[Ex Gallia Christiana, tom. X, inter *instrumenta*.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo Odoni episcopo, et per te charissimæ Bellovacensis Ecclesiæ, salutem in perpetuum.

Quicumque in huius labentis sæculi fuerint in aliquo detenti discrimine, ne velut in fluctuantis maris pelagus viribus infirmitati infelicitate demergantur, nullum melius suæ possunt infirmitatis invenire salutiferum portum quam sedem illius, cui divino oraculo dictum est: *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Unde quis nos vicem illius per abundantiam supernæ gratiæ in tota Christi universali Ecclesia gerimus, debemus omnium infirmantium imbecillitatibus subvenire, et manum confirmationis nostræ omnino libenti porrigere. Sed quoriam sanctitas tua retellit ac suggestit apostolatui nostro quod ecclesia Bellovacensis provincie Rhemorum, cui, divina favente gratia, venerabilitas tua præesse dignoscitur, rerum facultatibus quibus prioribus temporibus fruebatur, per terrenam potestatem privata mansit, et modernis quoque diebus paganorum incursione pariter et depredatione valde attenuata fuerit, pro qua re sollicitus pastoralis cura, pii principis clementiam sanctitas tua adiit, auxilium petens ut sibi grex commissus rerum inopia non deperiret, quam vel violentorum manus intulerat, vel hostilis vastitas irrogasset; et si non aliud consolationis subsidium ferret, saltem de rebus eidem ecclesiæ sublati aliquod restitutionis auxilium pietas gloriosi regis Caroli non denegaret, cuius precibus religiositas regis mota, res quidem sublatas ex integro non restituere se posse dixit, ne suæ reipublicæ militiam defraudare videretur: conferre tamen solatium sanctæ Bellovacensi ecclesiæ benigne spondit. Quamobrem concessit ei duo monasteria in eadem Bellovacensi Ecclesia constituta, Oratorium videlicet quod fuit olim puellare cœnobium, et Flaviacum, in quo canonici habitaverunt, pro re-compensatione Fontaneti monasterii, quod quidem monasterium veracium testium et irrefragabilis auctoritatis Scripturarum assertionem præfate matris

A Ecclesiæ Bellovacensis juris fuisse omnimodis probatur. Quæ tamen monasteria, et prius quidem quam secularibus collata fuerant, propter civilis discordiæ seditionem non parum fuerant destructa, et nunc propter barbaricam incursionem penitus sunt eversa, adeo ut non solum rebus privata sint propriis, verum canonicorum sacrarumque virginum chorus, qui prius illic habitaverant, ex maximo inde sit ablati, et ecclesia totaque ædificia simul sint destructa, nec spes ulla restat restitutionis illorum, si vel reposita fuerint, in secularium manus, vel si absque pastore ecclesiastico degerint, ut hactenus fuerunt. Unde tua petit venerabilitas, ut de iisdem sibi monasteriis ecclesiæ tuæ privilegium nostræ auctoritatis fieret, et nec tuis nec successorum tuorum temporibus auferri ab ecclesia Bellovacensi possit. Insinuavit quoque super eadem re nobis petitiones gloriosissimi et charissimi filii nostri Caroli regis similiter efflagitantis. Quapropter considerantes justam piæque fore petitionem, quatenus et ecclesia Bellovacensis devastationis subsidia non deessent, et præfata monasteria religionis ordine penitus exspoliata non manerent, decrevimus fieri quod postulabatur, et apostolica auctoritate statuimus ut præfata monasteria, scilicet Flaviacum et Oratorium, benignitate Caroli gloriosi regis Bellovacensi ecclesiæ collata, cum omnibus quæ possident ecclesiæ præfate perpetuis et futuris temporibus perpetuo manere subjecta, nec ab ulla deinceps vel regali vel judiciali potestate, sive de potestate tua qui impræsentiarum ejusdem ecclesiæ episcopus esse dignosceris, sive successorum tuorum antistitem ecclesiæ ipsius ullo modo auferenda, eo tamen ordine ut de rebus eidem monasteriis collatis sive conferendis ecclesiæ Bellovacensis necessitatibus subveniantur, prout voluntas et iudicium episcopi qui præfuerit eidem ecclesiæ decreverit, et monasteria ipsa nec in ædificiis domorum, nec in restauratione ecclesiarum, nec in necessitate Deo illis servientium subsidia defraudentur, sed ita rerum dispositio fiat ab episcopo Bellovacensis ecclesiæ, ut et ipsa monasteria juxta modum facultatum sibi collatarum restaurantur, et conserventur, et illic Deo militantium sive seminarum sive virorum sexus fuerit, subsidiis necessariis adjuventur, quatenus loca Deo dicata et res illis ecclesiis collatæ ibi potissimum deserviant, ubi Deo fidelium oblationes esse collatæ cognoscuntur, quia nec pium nec justum esse cognoscitur, ut ecclesiæ præfate ita suis rebus spoliarentur, et alterius ecclesiæ necessitatibus deserviant, ut earum necessitatibus nulla videatur cura impendi. Unde sollicitus videat episcopus Bellovacensis, ut sive de feminis illic Deo deservientibus, sive de cuiusque ordinis viris, sive de monasteriorum restauratione et conservatione eam curam suscipiat, quatenus et Deo dicata domus dignum se habere procuratorem gaudet, et ipse qui præfuerit rector supernæ censure iudicium propter negligentiam non incurrat. In secularium vero manus atque potestatem ipsa mo-

nasteria nulla deinceps ratione vel occasione perveniant, quia non est leve ante oculos summi iudicis discrimen religionis locis et monasteriis Deo dicatis, sæcularem præficere potestatem, et ei contradere pastoralis curæ sollicitudinem qui quid sit pastor ignorat, nec quærît lucrum animarum, sed pecuniæ census, non ut divinis cultibus servitium impendatur, sed ut suis usibus ad dominationis votum deserviat. Nullus itaque regum, nullus iudicum, nullus sæcularis potentia fulius dignitate in rebus præfatorum cœnobiolorum, vel in villis et aquis, vel mancipiis, et quidquid ad eadem monasteria collatum fuerit, potestatem habeat vel dominandi, vel excipiendi, vel auferendi, præter episcopum ecclesiæ Bellovacensis, sed quidquid vel in auro vel in argento, vel in quacunque suppellectile, vel in omni facultatis substantia ipsis est hodie monasteriis delegatum, et futuris temporibus fuerit collatum, episcopi Bellovacensis distributioni et ordinationi fiat subjectum, nec alterius potestatis jus, vel dominatio super eis potestatem aliquam, nisi quantum divina auctoritas, et lex et iustitia permittit, obtineat. Si quis autem temerario ausu sive magna sive parva persona fuerit, contra hoc nostrum apostolicum decretum agere præsumperit, sciat se anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, et cum omnibus impiis æterni supplicii incendio condemnatum. At vero qui observator exstiterit præcepti hujus, gratiam atque misericordiam, vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo nostro consequi merebitur.

Scriptum per manum Petri notarii regionarii et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Aprili, indictione undecima. Bene valete. Amen. Quarto Kalendas Maii, per manum Tiberii primicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante domino nostro piissimo Angusto Ludovico a Deo coronato, magno, pacifico imperatore, anno decimo quarto.

XXIX.

AD TRASULFUM ABBATEM CORBEIENSEM.

(Anno 863.)

Privilegium monasterii Corbeiensis.[Apud Mansi, *Conc. tom. XV.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, TRASULFO religioso abbati, et per te venerabili monasterio beatorum principum Petri ac Pauli, quod appellatur Corbeia, in perpetuum.

Convenit apostolico moderamini, quod beatus Petrus apostolorum eximius, per attributam et revelatam sibi divinitus gratiam, licet suis longe imparibus meritis, nobis tamen singulari prærogativa, ut in totius Christianæ religionis universitate principaliter excelleremus, contulit: quatenus sicut dignitate et auctoritate per ipsius singulare privilegium omnibus præeminemus, ita universarum Ecclesiarum Dei sollicitudinem habeamus, et singulis quibusque fidelibus, atque piis locis, in quibus jugi Deo famulantium sæcultate placatur divinitas, opportuna suffragia

A conferamus. Unde quia non multis intercedentibus annis monasterium beatorum apostolorum Petri ac Pauli, quod appellatur Corbeia, venerabilis qui tunc fuerat abbas Odo, et gloriosus dilectus filius noster rex Francorum Carolus, decessorem nostrum sanctæ recordationis Benedictum pontificem, directis ad eum tam litteris quam missis postulaverant, ut prædicto monasterio, et rerum suarum liberam concederet dispositionem, et in eligendo de semet ipsis abbate regularem daret canonicamque licentiam. Quorum petitionem ille grater accipiens, petita concessit, et ut concessionis ejus perpetuitas servaretur, privilegium monasterio jam dicto fecit. Nunc vero adveniens venerabilis Odo Belvacensis episcopus, qui prius abbas monasterii Corbeiensis fuerat, innotuit nobis tam petitionem ipsius benigni principis, quam postulationem tuam, qui præfati monasterii Corbeia abbas esse dignosceris, quæ postulasti, ut quæ prius monasterio illi a decessore nostro beate recordationis papa Benedicto concessa fuerant, auctoritatis nostræ promulgatione firmare non abnueremus. Nos itaque considerantes religionem esse petitionem tuam, et nihil novi nos constituturos, si prædecessorum decreta sequamur, pastoralis quoque pariter esse officii, servorum Dei jugiter utilitati commodisque prospicere: decernimus ut monasterium Corbeia, quod ad laudem Dei, in honorem sanctorum apostolorum Petri ac Pauli constructum esse dignoscitur, et a Balthilde regina Francorum, filioque ejus Clothario, a principio fundatum, et donariis rebusque necessariis locupletatum, quod est in pago Ambianensi super fluvium Summa situm, rerum suarum liberam in omnibus habeat disponendi regulariter potestatem, ut quæcunque eilem monasterio in auro vel argento, in agris vel famulis, seu quibuscumque rebus fuerint oblata, sive in præsentis die collata esse constant, in tua tuorumque successorum abbatum fratrumque maneat dispositione: ut quidquid secundum Dei timorem, ad Ecclesiæ ipsius utilitatem, regulariter et canonicè disposueritis agere, liberam in omnibus habeatis faciendi potestatem. Episcopus vero Ambianensis nullam ex eis vel accipiat, vel exposcat portionem; neque vel in abbate, vel in fratribus, vel in ipso cœnobia potestatem obtineat, neque in cellis ipsius monasterii denominatione potiat ulla, neque in clericis, neque in famulis, et in omnibus, quæcunque ad monasterium illud videntur habere possessionis respectum, sicut jam olim concessum illi monasterio cognovimus ab episcopo Ambianensi [Bertrido], et ab aliis episcopis Galliarum, et privilegio cessionis firmatum, tam temporibus dilecti filii nostri Caroli, præsentis tempore regnantis, quam antiquis temporibus Balthilde, Clotharioque Francis principantibus; nisi quantum canonicus ordo permittit. Nec ad monasterium, seu cellas ejusdem, vel ipse per se episcopus, vel æconomus ejus, vel archipresbyter, vel archidiaconus illius, aut quælibet ex ejus agentibus persona, potestatem habeat acce-

dendi, nisi forte ab abbate monasterii, vel fratribus, A necessitatis causa, vel dilectionis gratia, vocatus advenierit; ne importunitate sui, ministrorumque suorum inquietudine, fratres vel abbates sustineant ullam molestiam. Neque in ecclesiis prædicto monasterio subjectis, vel in presbyteris eisdem ecclesiis ordinatis, aliquam tentet facere perturbationem, vel abbati, vel fratribus, novam constituendo, et antiquam consuetudinem violando; sed sicut regulariter et canonice disposita sunt, et longo jam tempore manentia, ita quoque futuris temporibus maneant inconcussa. Nec potestate episcopalis fastus abutens, violentè contra constituta majorum disponere velit aliquid adversus voluntatem abbatis, et fratrum in ipso cœnobio Deo quocunque tempore militantium. Ordinationes quæ necessariae fuerint in monasterio, sive de monachis, sive de canonicis, et quas petierint abbas et fratres, agere non differat. Altaris quoque et basilicarum benedictiones, sive consecrationes, prout necessitas postulaverit, vel in ipso monasterio, vel in agris ipsius monasterii libenter concedat: chrisma quoque, oleumque consecratum per singulos annos præbere non differat: et pro his omnibus nullum munus accipiat, ne Spiritus sancti gratiam vendere conatus, Simonis damnationem, quod absit, sustineat. Hoc constitutum non solum episcopum Ambianensem, verum etiam omnes per Gallie Germanique provincias episcopos, ubicunque præfatum monasterium vel ecclesias, vel agros, vel famulos habere dignoscitur, observare sine cunctatione, seu contradictione decernimus, ut nullus potestatis jure, de rebus præfati monasterii, sine voluntate abbatis fratrumque ipsius cœnobii abutatur; sed maneant omnia quæ collata sunt, fuerintque, in rectoris ipsius monasterii potestate, et regulari dispositione, neque sit aliquis vel regum, vel ullius potestatis, seu dignitatis sultus gradu, qui de monasterii præfati rebus, vel violentè, vel potenter invadat aliquid, vel diripiat. Abbatem vero fratres ipsius monasterii de se ipsis eligendi semper habeant potestatem, et eam personam eligant, quæ monachi propositum et habitu et moribus profiteatur, non canonicum, aut laicum, neque alterius monasterii monachum: quoniam monachico ordini præficere vel laicum, vel canonicum, non est servare ordinis professionem, sed evertere, quod unusquisque præpositus cuius est ordinis, ejus quoque erit et propagator: nec bene disponet aliquando cujuscunque militiæ vitam, cuius non fuerit ipse qui disponit æmulator. Sed neque rex, neque potestas aliqua, ullam monasterio Corbeiensis præponat personam, quam non fratres ipsius elegerint monasterii. Debent enim mundi principes honorem præstare Deo, quod sibi volunt præstari a Deo, videlicet ut quemadmodum cupiunt a Deo sibi collatum regni honorem conservari, sic Ecclesiæ Christi suam non dedignentur servare legem. Non enim decet, neque justum videri poterit, ut sibi militantibus, de Ecclesiæ Christi possessionibus mercedem

restituunt, et quod de republica sua retribuere debent, id reddere velint de his quæ collata sunt Deo. Qua de re præcipimus omnino, ut monasterio beatorum Petri ac Pauli, quod Corbeie dicitur, nullam præficient personam, vel ex sibi militantibus, vel ex alieno monasterio sumptam, quæ non per electionem sumatur probabilem, sive de laico, sive de canonico, sive de quocunque fuerit ordine. Quoniam vero multe quærentur ab importunis hominibus malignitatis occasiones, et necesse est semper adversarii tela clypeo protectionis repellere, decernimus ut abbas, postquam electus fuerit et ordinatus, nulla potestate prævalente dejiciatur, nisi in criminis causa fuerit deprehensus, cujus merito rectoris non debeat administrare officium. Infamiae vero maculis, seu criminis alicujus denotatione si fuerit appetitus, non præter canonicam et regularem deponatur examinationem. Hoc vero constitutum si fuerit ab aliquo prævaricatum, per episcopum Ambianensem, quisque ille fuerit, ex nostra conveniatur auctoritate, ut eum qui hujus sedis constituta convulserit, conveniat, et iniquitatis suæ culpam commoneat, cuique periculo subiciatur, notum faciat. Quod si vel ipse neglexerit, vel despexerit, vel timuerit perficere, metropolitani episcopus conventus a fratribus ipsius cœnobii, personam hujus sanctionis violatricem adire non differat, et hujus nostri decreti, testificationem innotescat, utque ab eo quod prave gessit recedere non moretur, ex sua nostraque auctoritate contestetur. At si ille contumaciter in sui facti perpetratione permanere decreverit, et non quod inique gessit corrigere maluerit, licentiam habeant fratres monasterii prædicti Romanam apostolicamque sedem adire, et necessitatis suæ causas ante papam, qui tunc fuerit, urbis Romæ deponere, et præsentis præcepti constitutionem manifestare: sicut Romanus pontifex, cognita causa, justæ damnationis sententiâ reum multare non cunctetur. Si quis vero sacerdotum vel clericorum, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, ordinis sui dignitate careat; laicus vero, cujuscunque sit potestatis, vel dignitatis, si hujus privilegii decreta in aliquo violaverit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et nisi vel ea quæ ab eo sunt mala ablata restituerit, vel digna [edit. Rom. vel legitima] poenitentia illicite acta desolverit, Dei et beatorum apostolorum Petri ac Pauli auctoritate atque nostra sententiâ anathematis vinculo innodatus, a sacratissimo corpore ac sanguine Domini nostri Jesu Christi alienus existat, atque in æterno examine districtæ ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem venerabili monasterio justa servantibus, sicut pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ quietis inveniant. Scriptum per manum Leonis notarii regionarii, et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Aprili, indictione xi. Data iv Kalendas Maias, per manum

Fiberli primicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante domino piissimo Augusto Ludovico a Deo coronato, magno, pacifico imperatore, an. xiv, et post ejus annum xiv [forte, et post consulatum ejus anno xiv, HARD.], indictione xi.

XXX.

NICOLAI PRIVILEGIUM PRO SANDIONYSIANO MONASTRIO.

(Anno 863.)

[Apud Felib., *Hist. de l'abbaye de Saint-Denis* inter *probat.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis fratribus ac filiis nostris in venerabili monasterio sancti Christi martyris Dionysii sub regula sancti Benedicti religiosa conversatione degentibus, nunc et futuris temporibus.

Quando ad ea quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda, ita ardenti desiderio divina proveniente gratia succeduntur, ut ab eis ultro poscantur, tanto alacri et læto sunt animo concedenda, quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta petitoria filii nostri præcellentissimi regis Karoli, hujusmodi privilegium præsentis auctoritatis nostræ decreto eidem monasterio vestris futurisque temporibus indulgemus, concedimus atque firmamus, ut sicut ipse gloriosissimus filius noster divino ductus amore, de villis ac facultatibus, seu stipendiis specialiter monachorum, et ecclesiæ ornamentorum, vel luminariorum, ac matriculariorum, seu hospitum, atque pauperum usibus servata, vel emeliorata, seu aucta, ordinatione quæ tempore piæ memoriæ genitoris sui Ludovici Augusti, et Dagoberti quondam regis, atque aliorum regum, necnon et Pepini inelyti regis atavi ipsius, et Karoli imperatoris diuæ memoriæ avi ipsius, exinde fuerat facta constituit, et præcepto suæ auctoritatis firmavit, privilegiumque venerabilibus fratribus ac filiis nostris episcopis illarum regionum fieri et confirmari fecit, ita sicut in eodem privilegio, atque præceptis regis filii nostri Karoli exinde fati continentur, perpetuo inconversa permaneant. Constituimus etiam auctoritate beati Petri, ut nullus regum, nemo antistitum, vel abbatum, seu quilibet quacunque prædiximus dignitate, de his quæ in præfato privilegio, seu in præceptis ipsius filii nostri Karoli, ex his quæ præmisimus factis continentur, vel in futuro ab eo, vel a quibuslibet aliis de proprio fuerint, his specialibus usibus jure collata sub cujuslibet causæ occasione, sive specie, quidquam minuere vel auferre, et sive suis usibus applicare, vel aliis (quasi piis causis) pro suæ avaritiæ excusatione præsumat concedere, sed cuncta quæ præfatis usibus monachorum, et ecclesiæ ornamentorum, vel luminariorum, matriculariorum, hospitum, et pauperum oblata sunt, vel offerri contigerint, perenni tempore illibata et inconversa, ac sine aliqua inquietudine eorum usibus pro quorum sustentatione gubernationeque concessa sunt, modis omnibus profutura permaneant. Hæc igitur omnia quæ hujusmodi præcepti decretique

A nostri pagina continet, tam vobis quam cunctis qui in eo quo estis ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerint, in perpetuum conservanda decernimus, salva in omnibus quæ hujus decreti pagina continentur auctoritate, et honore sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et sedis apostolicæ privilegio. Si quis autem temerario ausu magna parvave persona contra hoc nostrum apostolicum decretum agere præsumperit, sciat se anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, et cum omnibus impiis æterni incendii supplicio condemnatum: at vero qui observator exstiterit præcepti hujus, gratiam atque misericordiam, vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur.

B Scriptum per manum Sophronii notarii regionarii et scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Aprili, indictione undecima. † Bene valete. Datum quarto Kal. Maias per manum Tiberii primicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante domino piissimo Augusto Ludovico, a Deo coronato, magno, pacifico imperatore, anno quarto decimo regni ejus, indictione undecima.

XXXI.

EPISTOLA NICOLAI AD CAROLUM CALVUM.

(Anno 863.)

[Apud Dublet., *Hist. de Saint-Denis*, pag. 456.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, excellentissimo CAROLO regi Franciæ.

C Supernæ miserationis respectu ad hoc regiminis curam suscepimus, ut pie precantium votis favamus, et ad stabiliendam sanctorum firmitatem, in quibus laus divina die noctuque per universam Dei Ecclesiam per orbem diffusam Deo persolvitur, aurem accommodemus. Pro hoc enim præmium piissimum apud misericordem Dominum recipere credimus, ei venerabilia loca opportune ordinata, et ad meliorem statum perducta, nostris fuerint privilegiis roborata. Igitur, quia litteris tuæ celsitudinis, fili charissime, nobis innotuisti de monasterio sancti Christi martyris Dionysii, speciali, ut scripsisti patroni tui, quondam a Ludovico filio Dagoberti regis Franciæ, de potestate sedis Parisiæ episcopi, cum consilio pontificum ejusdem patriæ quod fuerit ereptum, et abhinc sub regimine regum, vel clarissimorum abbatum semper dispositum, a nobis postulasti ut privilegium episcoporum de eodem monasterio factum nostro privilegio, imo magis apostolorum principis, roboraremus auctoritate, quod licentissime secundum tuam benevolentiam petitionem fulcimus: auctoritate siquidem beati Petri apostolorum principis qui potestatem ligandi atque solvendi a Domino accepit (*Math. xvi*), cujusque nos vicarii existimus, stabilimus ut ipse sanctus locus sicut regum præceptis, et privilegiis apostolicis est solutus, per omnia tempora, sine repetitione cujusunque episcopi Parisiæ sedis, aut alicujus judicariæ potestatis, vel cujusunque præpotentis hominis, semper sicut præcepit et expetit benevo-

lentia tua, ratus futuro tempore permaneat, quatenus abbas et fratres ejusdem loci venerabiles, pro statu regni vestri et ablutione scelerum vestrorum, et filiorum vestrorum, Deo grates et vota solvere delectat. Si quis autem magna parvaque persona temerario ausu causa cupiditatis vel potestatis hoc nostrum decretum violare præsumperit, si non resipuerit, sciat se anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei penitus alienum, et cum Juda traditore, vel cum omnibus impiis, æterni incendii pœnis damnatum; causa vero infractionis nostri privilegii ad posterum nostros perveniat. Observator autem hujus firmitatis gratiam et misericordiam, vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo consequi mereatur.

Scriptum per manus Sophronii notarii ac scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Aprili, indictione undecima. Bene valete. Data quarto Kalendas Maias per manum Tiberii primicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante domno piissimo perpetuo Augusto Ludovico a Deo coronato, magno, pacifico imperatore, anno 14 regni ejus.

XXXII.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 865.)

Confirmatio synodi Suessionensis. anni 853, cum privilegio Hincmari archiepiscopi et Ecclesiæ Rhemensis.

[Apud Mansi., *Conc.* tom. XV.]

NICOLAUS, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINCMARO Rhemorum archiepiscopo.

Pastoralis sollicitudinis cura constringimur, et loci sublimitate, qua nos superna providentia totius domus suæ generalitati præposuit, provocamur, ut apostolatus nostri apex in ea tanquam lapis positus angularis, ad imitationem ipsius, fidelibus quidem et humilibus tutissimum et firmissimum refugium, quo cuncti frangantur tumentes hostium fluctus, exhibeat; his autem qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi sunt, sit lapis offensionis, et petra scandalii. Proinde, quia dilectio tua, sequens instituta majorum, ea quæ possunt aliquam recipere quæstionem, ad nos, quasi ad caput et apicem episcopatus, referre episcopaliter [specialiter] studuit, (quod nos libenter accepimus, quia hinc dilectionem tuam memorem canonum comprobamus) synodum illam, quæ a te et cæteris venerabilibus archiepiscopis atque episcopis in urbe Suessionum [Suessorum] anno Incarnationis dominicæ 863, indictione prima, v Kalendas Maii fuerat celebrata, et a decessore nostro beatæ memoriæ Benedicto papa est confirmata, sicut idem sanctæ recordationis pontifex illam confirmavif, ita et nos eam confirmatam, et irrefragabilem, perpetuoque mansuram apostolica auctoritate decernimus, salvo tamen Romanæ sedis in omnibus jussu atque judicio. Præterea quidem et sancimus, ne quilibet ex Rhemorum Durocortorum

A provincia regionis Belgicæ regulariter subjectus Ecclesiæ, te contempto, vel posthabita coepiscoporum ipsius dioceseos provinciali synodo, impune audeat, seu valeat aliena expetere aut expectare judicia, aut alias contra canones ordinationes suscipere, vel ad alias provincias irregulariter convolare; sed ita ut Nicænorum et cæterorum conciliorum canonicis definitionibus est promulgatum, et beatorum Siricii, Innocentii, Zosimi, Cælestini, Bonifacii, Leonis, Hilarii, Gelasii, Gregorii, ac cæterorum Romanæ sedis pontificum constitutionibus est decretum, salvo in omnibus jure apostolicæ sedis, velut ab ipso Christo et sacris est tantum canonibus, cuncti sive in prælatione, sive in subditione [subjectione] debita, ordinem ab ecclesiasticis regulis traditum observantes, metropolitane tuæ auctoritati, honeste tamen et canonice præcipienti, obediant, et studiosius obtemperare procurent. Et hoc promulgamus, atque apostolica auctoritate statimur, ut te, quem primum ipsius provinciæ sanctæ memoriæ præules prædecessores nostri, Leo scilicet in largitione usus pallii, et Benedictus privilegio suæ corroborationis, ut et antecessores eorum tuos prædecessores, canonica auctoritate et antiqua consuetudine, pro metropolis Ecclesiæ [Rhemensis] genio confirmaverunt, et nos primatu beati Petri Dei voce percepto pariter confirmamus. Nullius unquam infestatio contra canonica apostolicæque decreta sive judicia opprimat, aut ab Ecclesia tibi commissa virtute vel facultate nudare, aut ante audientiam Romani pontificis, quia nec regulæ hoc permittunt ecclesiasticæ, judicare te vel condemnare præsumat. Quod etsi temerarius quisquam forte præsumperit, nullius excommunicationis, vel obligationis, seu condemnationis sententia sine decreto Romani pontificis tenearis astrictus. Sed si a quocunque vel undecunque fueris compellatus ut debeas judicari, apostolici papæ judicio te reservari, nostra, imo beati Petri apostoli auctoritate decernimus; nec alterius cuuscunque juri, vel judicio te subijci, excepta potestate sedis Romani pontificis, nec ad alterius primatis provinciæ synodum, nisi ex communi placito, posse convocari mandamus. Ita tamen, si in nullo negotio, apostolicæ Romanæ sedis jussionibus inventus fueris inobediens. Et hoc constituimus, ne quilibet ex provincia metropoli tuæ tibi que subjecta, jus secundum ecclesiasticas constitutiones primatui Ecclesiæ tuæ et tibi debitum, et secundum sacros canones, et decreta Romanorum pontificum, ex antiqua consuetudine traditum ac constitutum, quoquomodo per contemptum convellere, aut provinciam dividere, aut tibi, vel Ecclesiæ tuæ, quæcunque violentiam contra eadem canonica constituta, et decreta Romanorum pontificum, pertinaciter inferre præsumat. Quæ omnia suprascripta violari a quoquam, cum anathematis interpositione, beati apostolorum principis auctoritate, et nostra apostolica sententia prohibemus. Eo duntaxat tenore et conditione hæc per hujus præcepti decretique paginam tibi omnibus vitæ

tue diebus habenda concedimus, ad tuæque securitatis quietudinem ac decorem valere disponimus: si tam in præsentem, quam semper, dum tamen in hac vita superstes existeris, in nullo ab apostolicæ sedis præceptionibus quoquomodo discrepaveris. Quod si a sanctæ Romanæ Ecclesiæ constitutis, vel ab ejus præsulum jussionibus, quolibet tempore inventus fueris segregatus, eorumque sive per epistolam, sive per verba, mandatis obedire neglexeris, hujus privilegii atque præcepti tenor nullius momenti penitus judicetur, et cuncta quæ in eo continentur, irrita in perpetuum atque inania prorsus existant. Si quis autem temerario ausu, magna parvæ persona, contra hoc nostrum apostolicum decretum agere præsumperit, sciat se anathematis vinculo esse innodatum, et a regno Dei alienum, et cum omnibus impiis æterni incendii supplicio condemnatum. At vero qui observator exstiterit præcepti hujus, gratiam que misericordiam, vitamque æternam a misericordissimo Domino Deo nostro consequi mereatur. Scriptum per manum Zachariæ notarii regionarii, et scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Aprili, indictione XI. Bene vale. Data IV Kalendas Maii, per manus Tiberii primicerii sanctæ sedis apostolicæ, imperante piissimo domino imperatore Augusto Ludovico, a Deo coronato, magno, pacifico, imperii anno XIV, indictione XI.

XXXIII.

AD EUNDEM.

(Anno 863.)

De Rothado iterum præcipit ut Romam mittatur juxta litteras ad synodum rescriptas, et de privilegiis, quæ Hincmarus Ecclesiæ suæ confirmari postulabat, differt assensum.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HINC-MARNO archiepiscopo.

Beatitudinis tuæ lectis apicibus, quia fraternitatem tuam circa sanctam Romanam sedem, cui auctore altithrono præsumus, ergaque nostrum pontificium, in eadem qua solita erat [edit. Rom., *persistere*] devotione repiremus, letitia multa repleti, debita omnipotenti Domino gratiarum officia persolvimus, sanctitatemque vestram ad sedem apostolicam, de his quæ sibi visa sunt referentem, ac pro Ecclesiæ sibi commissæ necessitatibus, atque utilitatibus, apostolatum nostrum postulante laudavimus; et nihil esse quod fraternitati tuæ denegare oporteret penitus judicantes, ut annueremus petitis confestim corde concepimus, menteq. deliberavimus. Cumque lectis monumentis gestorum, quibus cum cæteris coepiscopis tuis visa est tua quoque venerabilitas subscripsisse, invenimus sanctissimum fratrem Rothadum apostolicam appellante sedem, vobis judicantibus, gradu episcopatus dejectum valde doluimus; et cordis nostri gaudium, quod fratris et coepiscopi nostri Odonis adventus fecerat, cognito a veneratione tua contra spem hujusmodi commisso

A moror continuus populit. Præsertim cum tanta fuerit apud sedis apostolicæ presules circa reverentiam tuam ex longo jam tempore confidentia, ut ibi præsentia tuæ dilectionis existeret, nunquam appellante aliquem apostolicam sedem, quodvis sustinere detrimentum credere aliquo modo quivissemus, etiamsi de hujusmodi re in sacris canonibus quid observandum esset nihil prorsus inveniretur. Præcipue cum tantæ sapientiæ te virum esse non nesciremus, tantæque familiaritatis fiduciam apud dilectum filium nostrum regem Carolum comperissemus tuam habere sanctimoniam, ut si qua in illis partibus mala in Ecclesia Domini pullularent, per tuæ sollicitudinis industriam rescare radicibus, medietaremur. Debuerat certe beatitudo tua, cum Rothadum toties examinaveras, scribens sancti Petri memoriam honorare, ejusque judicium, etiamsi nunquam appellasset idem Rothadus, modis omnibus præstolari. Et si id agere noluisse, saltem post appellationem, cathedræ ipsius, qui videbatur ejectus, alterum non ordinasses, priusquam ejus causa juxta sacros canones in nostro judicio fuisse terminata. Verum de Rothado, viro venerabili, secundum indultam nobis a sanctis regulis potestatem, quæ præcipiunt id observandum, quod nostro qualicumque consilio visum exstiterit, in epistola nostra, quam ad communes fratres et coepiscopos nostros in regno gloriosi regis Caroli charissimi filii nostri constitutos transmisimus, inter quos et tua connumerata sanctitas cernitur, decretum atque definitum a nobis esse dignoscitur. Ad quam fraternitas tua recurrens, quid de te censuerimus facile cognoscere poterit. Cui definitioni nostræ bene facies attendendo, ne si diutius contra interdicta præsumperit, canonicis legibus augustetur. Privilegia præterea ab apostolica sede vestræ Ecclesiæ confirmanda depositis, qui tamen nostra privilegia quantum in vobis est, infirmare satagit. Porum saluterum sanctam Romanam Ecclesiam appellatis, qui tamen in eo ne aliqui salventur, quantum potestis, satagere procuratis. Quomodo, rogo, privilegia tua stare poterunt, si ita privilegia illa cassentur, per quæ tua privilegia initium sumpsisse noscuntur? aut cujus momenti erunt tua, si pro nihilo nostra pendantur? si namque sal infatuatum fuerit, in quo salietur? (*Math. v.*) Verumtamen sanctitati ac dilectioni tuæ injungimus atque præcipimus, ut lecta sanctionis nostræ pagina, quam per Odonem communem fratrem et coepiscopum beatitudini tuæ, atque cæteris comministris tuis direximus, quæ de sæpe nominato Rothado decrevimus, una cum eis studeas consummatione perficere: quatenus et charitati nostræ et amicitie atque gratiæ particeps semper inveniaris, et ad amputanda noxia hostium sanctæ Dei Ecclesiæ germina, atque ad salubria serenda sanctitatem tuam consociam, de cætero familiariter habeamus: sique demum tanto studeamus, etiam non postulati, contra omnes malevolos tuos, tuæque Ecclesiæ adversarios, tibi privilegia promulgando, et arctius inherendo, for-

siter expugnare, quanto senserimus fraternitatem tuam contra beati Petri apostolorum principis, ejusque sedis privilegia nullo argumento, nulla prorsus adinventione anhelare; sed in eorum veneratione, et defensione, atque excusatione, totis viribus, tota intentione velle persistere. De reliquo, frater charissime, hortamur ut dilectissimum filium nostrum Carolum, excellentissimum regem, ad divina præcepta semper erudias, semper accendas, et ut in ea qua cœpit devotione, atque dilectione erga sanctam Romanam Ecclesiam, apostolicamque sedem permaneat, studio curioso decertes, solertiaque prudenti semper invigiles. Cætera vero, quæ hujus paginæ tenoris inserta non sunt, communis frater et coepiscopus Odo qui de tuæ sanctitatis virtutibus nostrum animum plurimum exhilaravit, viva voce poterit enarrare. Sane postremo ad memoriam tuam reducere volumus, nos ecce jam secundo, ut virum venerabilem Rothadum apostolicæ sedi destinasses, sanctitati tuæ misisse. Quod providendum est, si tertio dilectioni tuæ dirigere pro hoc ipso cœacti fuerimus, ne in contemptorem sacrorum canonum diffinitivam ac peremptoriam, quod non optamus, sententiam proferamus. Dextera te supernæ majestatis protegat semper, et ab omnibus adversitatibus illæsum custodire dignetur.

XXXIV.

AD EUMDEM.

(Anno 863.)

Et Rothadum episcopum Suessionensem dejectum sedi suæ intra dies triginta restituat, aut Romam cum eodem ad causam dicendum veniat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo fratri nostro HINCMARO Rhemorum archiepiscopo.

Sanctitatem vestram, quam semper in virtutum exercitiis conversantem comperimus, et in doctrinis ecclesiasticis proficientem, fama crebrescente didicimus, aliter apostolicam reverentiam præ oculis habere sperabamus, quam frequens dictat opinio. Denique fidelium multorum exinde dolentium auditu veraci cognovimus, quod Rothadus frater et coepiscopus noster Ecclesiæ Suessionicæ pro quodam presbytero qui pro facti sui qualitate honoris proprii ante triennium fuerat privatus officio, a vestra sanctitate fuit impetitus, et adhuc, quod nefas est, sedem apostolicam appellans, juxta quod sibi a patribus constat esse permissum, episcopatus etiam absens exspoliatus honore, et in exilium deportatus, hactenus in monasterio retrusus existat. Unde gemimus, valdeque dolemus. Nam cum debuerat honoribus pro sua senectute multiplicibus ampliari, et pro tot laboribus et obsequiis in Ecclesia Dei, pariter et principibus mundi, fideliter ac utiliter impensis, majori dignitate frui, et jam tandem sine cujusquam impulsione quietus existere: nunc e contra debonestatus, et ad injuriam beati Petri apostolorum prin-

cipis, cujus sedem appellaverat, fame, et siti ac innumeris maceratus miseris, ac depositus pariter et abjectus existit. Unde valde miramur, ac vehementissime obstupescimus, quomodo luminum vestrorum serenitatem tanti repentina poterit obtenebrare caligo, adeo ut privilegia apostolicæ sedis, quæ internerata a tota Christi servantur Ecclesia, contemplari despexeritis, atque ipsos paternos canones nescimus qua auctoritate disruperitis. Quod omnino inultum manere non patiemur, ut qui prohibita præsumpsit, minime quæ sit censura canonica experiatur. Ita ut omnibus manifestum faciamus, quod nullum fratres nostros aliquo modo patiamur sui sustinere dispendium, neque sanctorum Patrum statuta vilescere permittamus. Verum interim Dei summi sanctorumque apostolorum principum Petri et Pauli, et nostra per eos auctoritate, fraternitati vestræ injungimus, ut si nostræ charitatis et communionis, sicut hactenus voluistis videri participes, jam dictum fratrem nostrum Rothadum episcopo pariter et pristino honoris sui officio restituitis: ita ut tali per omnia decoretur honore, et omnibus ita reddatur integer officiis, qualem illum eo constat fuisse tempore, quando expellendus apostolicæ sedis memoriam fecit. Et ita demum, si qui videntur illius esse calumniatores, cum presbytero illo qui dejectionis ipsius causa existit, Romam pariter cum sæpe nominato Rothado, omni remota occasione, indesinenter occurrant. Hoc autem expresse decernimus, ut post triginta dies, postquam hæc nostra epistola ad vos delata fuerit, aut præfatum virum Rothadum omnino restituitis pristinae dignitati, aut, si juste vos in eum egisse putatis, Romam cum eodem vos, vel vester legatus vestram vicem in omnibus ferens, ut utriusque partis causam ad liquidum sciamus, adveniat. Quod si post præfixos triginta dies, quæ in hac apostolica auctoritate plena continentur epistola minime obedire ac perficere studueritis, decernimus ac promulgamus, ut missarum solemniam tandiu celebrandi non habeatis licentiam, quandiu quæ definivimus perducta ad consummationem non fuerint. Qua sententia non solum vos, sed et omnes episcopos obligare decernimus, qui vobis in depositione præfati viri Rothadi consensisse noscuntur. Idipsum vero illos per vos scire præcipimus.

XXXV.

AD EPISCOPOS SYNODI SILVANECTENSIS.

(Anno 863.)

Rescindit acta synodi contra Rothadum: jubet ut ab exilio revocetur, Romamque ad retractandum judicium cum synodi legatis dirigatur. Respondet etiam sub finem de Balduino, et de causa Lotharii ac Theutberge.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis confratribus nostris, metropolitans. episcopis et cæteris diversarum provinciarum ac urbium præsulibus, qui in Convicinum villam publi-

eam accūs civitatem Silvanectensis concilii [*Legendum videtur, concilii causa, ex Grat. dist. x, c. 1*] convenistis.

Scriptis dilectæ fraternitatis vestræ susceptis, et inspectis attentius in eis omnis scientiæ et sapientiæ sanctitatis vestræ fluentis, quæ non aliunde in pectora vestra utique nisi ab ipso fonte vitæ poterant emanare, cognita devotione et summi amoris affectu, quem circa hanc sanctam Romanam Ecclesiam, apostolicamque sedem vos retinere monstrastis; et quoniam ex amore secundum constitutionem majorum, ut eadem ipsa verba ponamus, non solum de omnibus quæ possunt aliquam recipere dubitationem, vel quancunque incurrere quæstionem; verum de cæteris atque majoribus negotiis ecclesiasticis exsequendis, ad apicem episcopatus, id est ad magni Petri sedem debere vos referre cognoscitis: horum auctori ac omnium bonorum largitori Deo, et Domino nostro gratiarum multimodas retulimus actiones. Qui ideo in sancta Ecclesia vos rutilantes, tanquam splendidas stellas verbum vitæ continentes, et morum ac virtutum vestrarum lumine longe lateque proximos illustrantes voluit collocare, ut merito eandem sanctam Ecclesiam, juxta ipsius magisterii dictum, cœli nomine, ubi talia nimirum fulgent luminaria, valeamus veraciter appellare. De cætero vero, fratres charissimi, discentes in provinciis vestris paganorum crebris vos labore infestationibus, insuper et Ecclesias Christi in illis partibus constitutas ab intestinis, id est a suis, multa incommoda tolerare, plurimum lamentamur, et vobis oppido compatiuntur, et contristamur. Quamvis, dilectissimi, non adeo super his contristari ac meroribus affici debeatis, scientes quoniam tribulatio, secundum Apostolum, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundetur (*Rom. v*). Siquidem locus hic est afflictionis, hic convallis lacrymarum, donec videamus Deum deorum in Sion. Hic est ubi in lacrymis seminamus, ut postmodum in gaudio metamus. Hic est, inquam, Ægyptus, hic est fornax ferrea, ubi spiritalem Israellem diris oportet lateribus fatigari, donec terram promissionis ingrediamur, id est, donec Dominus cum ei perfecte placuerimus, in regione vivorum se nobis promissum ostendat. Hic opus est, ut quæ ad templi sancti structuram pertinent, summi artificis manu et provisione aptentur: ut cum tonsiones, sonitus, pressuræ, ac persecutiones sæculi præsentis transierint, sine aliqua tortitudine vel inæqualitate in cœlesti fabrica, tanquam lapides vivi idonei, in omnibus comprobemur. Quapropter hæc scientes, dilectissimi, spei vestræ anchoram in cœlesti statione figentes, hujus mundi procellas despiciat: quia protector noster omnipotens jam non dormit, qui imperat, et mare et venti obediunt ei, sitque tranquillitas magna. Propterea de Rothadi damnatione apostolicæ sedi referre jure studentes, petistis ut nostra etiam auctoritate rata esse probarentur, quæ de eo apud vos in concilio acta fuisse perhibuistis. Quod agere penitus

A recusamus, quoniam nos, ut eadem ad Flavianum sancti Leonis dicta ponamus, qui sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus incoguitis rebus ejusque partis præjudicio diffinire, priusquam universa quæ gesta sunt veraciter audiamus. Sed fortasse dicetis, vos universa quæ de eo gesta sunt nobis per scripturæ seriem veraciter retulisse, et per fratrem et coepiscopum nostrum Odonem, qui pene conciliis vestris semper affuerit, cuncta pleniter intimasse. Quibus scitote nos satis credere, et ad custodiam disciplinæ ecclesiasticæ consensum præbere potuisse, nisi excusationes et defensiones illius, suggestorumque series innocentiam ipsius, et vestram nocentiam demonstrantium, a vicinis vestris complurimis apostolatui porrectæ apud nos haberentur, et frater coepiscopus noster Odo nihil accusationis publicæ voluerit a nobis interrogatus ei objicere. Quanquam si objecisset, nihil ad damnationem jam dicti Rothadi proficeret, cum neminem partis illius, qui objectis vel annueret, vel renueret, nostram constaret adhiisse præsentiam (nam accusatores quæcunque voluerint dicunt), et sciāmus justum mediatorem non esse, qui sic unam partem audit, ut alteri parti nihil reservet. Præsertim cum Dominus pro absente, et non audito, per Moysen, præcipiat, *jā nō maledices, inquit, surdo, nec coram cæco pones offendiculum (Levit. xix)*. Ignorare autem fraternitatem vestram non patimur, animum nostrum non mediocriter læsum, eo quod secundum gestorum tenorem, et vestrarum suggestionum, quas ad sedis apostolicæ direxistis, cognitionem, appellantem eundem Rothadam apostolicam sedem deposueritis, ac in monasterio retruseritis: quod nonnisi in contemptum beati Petri, cujus judicium expetivit, et in contumeliam sacrorum canonum, et ecclesiasticarum traditionum præsumptum, ac temere admissum minime dubitatur. Insuper autem, et ad imminutionem apostolicæ et summæ sedis privilegiorum, quibus vestrarum quoque ecclesiarum privilegia firmare deposcitis, imperatorum leges proponitis, quibus quasi prohibentibus, astruere non habuisse appellationis vocem Rothadam nitimini, cum constet constitutionibus mundanarum legum, et imperatorum, non omnibus [*forte, non in omnibus. HARD.*] ecclesiasticis controversiis utendum esse, præsertim cum inveniuntur ecclesiasticæ [*edit. Rom., evangelicæ*] ac canonicæ sanctioni obviare. Ad quod ostendendum duorum heroum, Innocentii scilicet et Gregorii, satis sufficiunt testimonia. Sanctus Innocentius quidem in decretali epistola sua ad Alexandrum Antiochenum episcopum, ait: Nam quod sciscitatis, inquit, utrum divisio imperiali judicio provinciis, ut duæ metropoles fiant, sic duo metropolitani episcopi debeant nominari. Non ergo visum est, ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque ac divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator. Beatus autem Gregorius scribens ad Theodistam patriciam, inter cætera: Si enim, inquit,

religionis causa conjugia debere dissolvi dicunt, sciendum est quia, etsi hoc humana concessit lex, tamen divina prohibeat. Ecce quemadmodum imperiali iudicio non possunt ecclesiastica jura dissolvi: ecce qualiter quod lex humana concessit, lex divina prohibeat. Non quod imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia circa hæreticos utitur, sæpe circa tyrannos, atque circa pravos quosque defenditur, dicamus penitus renuendas: sed quod eas evangelicis, apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præjudicium asseramus. Quanquam scripseritis appellationes ejus frustratorias, excusationes ac dilationes fuisse tantum querentes, quod quibus argumentis firmetis, præsertim cum annuentibus sibi canonibus apostolicam sedem appellasse solemniter videatur, non facile patet. Quippe cum nemo sciat, secundum veritatis attestationem, quæ sunt in homine, nisi spiritus ejus qui in ipso est (I Cor. ii). Quis autem nesciat constituta Sardicensis concilii? quæ præcipiunt post aliquot capitulo quarto; Si quis episcopus judicatus fuerit in aliqua causa, et putaverit se bonam causam habere, ut iterum concilium [judicium] renovetur, si vobis placet, sancti Petri apostoli memoriam honoremus ut scribatur ab his qui causam examinarunt, Julio Romano episcopo, et si judicaverit renovandum esse iudicium, renovetur, et det iudices: si autem probaverit talem causam esse ut non refricetur, præsertim quæ acta sunt si decreverit, confirmata erunt. Item capite octavo, Osius episcopus dixit: Placuit autem, ut si quis episcoporum accusatus fuerit, et judicaverit congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo eum deiecerint, si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri, si iustum putaverit, ut renovetur examen, scribere his ecclesiis dignetur, quæ in finitima et proxima provincia sunt, ut ipsi diligenter omnino requirant, et juxta fidem charitatis diffiniant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi, quid velit, et quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentibus cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio judicaverit. Sed sicut in suggestionumstrarum invenimus scriptis, non habuisse Rothadum appellationis vocem affirmare conamini, eo quod non habuerit bonam causam: cum constet sæpefatum Rothadum usque hodie bonam se habere causam putare, et venerandum concilium, non solum eum qui causam habet, sed et illum qui se bonam causam habere saltem putaverit, sedem apostolicam appellare permisit, et hujus ab ea renovandum iudicium decreverit. Maxime cum juxta constitutionem sanctæ hujus synodi, etiamsi nunquam reclamasset,

* Locus obscurus.

A nunquamque sedis apostolicæ mentionem fecisset, a vobis, qui causam ejus examinastis, memoria sancti Petri honorari debuerat, atque ei perscribi, ut si judicaret renovandum esse iudicium, renovaretur, et daret iudices. Verba certe [forte, vel certe. HARB.], sicut superius commemoravimus, ex ejusdem concilii sanctione, quod si probata viderentur, statueret. Sed quid mirum sit, hoc in despectu apostolorum principis vos contempsisse, cum ad injuriam sacrorum canonum, et venerabilium Romanorum pontificum decretorum, perpetrasset adhuc pejus inveniamini? scilicet, ut post appellationem et reclamationem Rothadi, in cathedra ipsius alterum consecraretis [edit. Rom. consecraveritis]: cum id manifestissime a sacris regulis constet esse alienum, ut loco depositi omnino non ordineur, nisi causa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata. Sed dicitis, post appellationem apostolicæ sedis illum vocem mutasse, et episcoporum concilium expetisse. Quibus cum pace vestra fateamur, quamvis vestris assertionibus fidem adhibeamus, et ita fecisse illum, quoniam non est quod possit non credi sanctorum monio, veraciter teneamus: tamen quia hoc intentione egerit, a vel quod si interrogetur a nobis, respondere penitus non ignoramus, ut sicut in aliis, et incertæ rei dubium usque [forte, ob incertæ rei dubium usque, HARB.] ad utriusque partis examinationem procul dubio remeetur. Præterea fraternitatem vestram non credimus ignorare, ante ad fratrem nostrum Rhe-morum episcopum apostolatus nostri nos misisse apices, ut aut sæpefatum Rothadum venerabilem infra triginta dies post litterarum nostrarum sibi missam epistolam pristino gradui restitueret, aut eum cum idoneo suo legato, si ipse venire non posset, una cum accensatoribus ejusdem viri, si tamen essent, atque cum presbytero, qui causa dejectionis ejus fuit, misisset. Quod si neutrum agere voluisset, post triginta dies præfixos, nec ipse, nec quilibet episcoporum, qui in depositione præfati episcopi consenserant, licentiam missarum solemnium celebrandi penitus habuissent, quousque quæ salubriter decreta nobis essent, obedienter ac pleniter ad effectum consummationis perducerent. Sed ad scripta vestra tendentes, quæ nunc per fratrem et coepiscopum nostrum Odonem ad sedem apostolicam destinastis, invenimus jam dictum sanctissimum virum iudicio ac consensu vestro, et episcopatu privatum, et in monasterio hactenus esse reclusum: insuper et in cathedra ipsius alterum episcopum ordinatum. Quod quam sit execrandum, quamque a nobis nulla penitus patientia tolerandum, dici non prævalet, etiamsi cuncti corporis artus vertantur in linguas. Certe dum suggestiones, relationes, preces, consulta vestræ sanctitatis scriptis atque verbis nostris fuissent auribus inculcata, mox mente concepimus, et pene cuncta ut annueremus atque indulgeremus disposuimus. At ubi injuriam sancti Petri, sedis apostolicæ privilegiorum imminutiones, sacrorum canonum conculcationem

D invenimus jam dictum sanctissimum virum iudicio ac consensu vestro, et episcopatu privatum, et in monasterio hactenus esse reclusum: insuper et in cathedra ipsius alterum episcopum ordinatum. Quod quam sit execrandum, quamque a nobis nulla penitus patientia tolerandum, dici non prævalet, etiamsi cuncti corporis artus vertantur in linguas. Certe dum suggestiones, relationes, preces, consulta vestræ sanctitatis scriptis atque verbis nostris fuissent auribus inculcata, mox mente concepimus, et pene cuncta ut annueremus atque indulgeremus disposuimus. At ubi injuriam sancti Petri, sedis apostolicæ privilegiorum imminutiones, sacrorum canonum conculcationem

perapeximus; nihil potuimus vobis propinare dulcedinis, qui toti nimirum repleti sumus amaritudine. Siquidem e contrario pro tanti contemptus mole digna vos animadversione canonica severitate merito puniremus, nisi apostolica moderatio paululum nos ad magnanimitatem, et vestra dilectio provocasset. Quod autem qualiter in vos competenter et regulariter exerceremus, ipsi nos litteris vestris affatim, et manifestissime docuistis, quæ, si opportunitas fuerit, colligi et ostendi facilius possunt. Sane interim apostolica atque canonica auctoritate vobis duntaxat episcopis, qui in depositione et exilio supradicti Rothadi vel iudicium dedistis, vel consensum præbuitis, præcipimus ut eum mox ab exilio revocetis. Et quia secundum indultam sibi a scriptis regulis licentiam, hactenus appellare sedem apostolicam dicitur, Romam illum ad suam causam in nostra apostolica presentia peragendam ac determinandam destinare, imo dirigere nullo modo postponatis. Dignum quippe est ut, qui vestro omnium iudicio in exilium deputatus est, vestro sit e contrario communi studio beati Petri memorie, et sedi ejus honorifice presentatus. Ex vobis vero præcipimus, ut duo, vel tres, aut certe si libet plures mittantur, qui ita cunctis vestrum omnium presentiam præferant, ut quidquid agendum est, vel experiendum fuerit, refrecta quæ acta sunt vestra omnium vice prorsus resciscantur. Quod si vos occurrere nequiveritis, vicarios vestros mitte: et ita una cum præfato religioso fratre vestro Rothado pariter veniant, in omnibus, sicut superius diximus, ad cuncta exsequenda, vel certe experienda quæ ventilata coram nobis exstiterint, vicem vestram et personam habentes. Quod si postposito nostro iudicio, quod auctoritate apostolica promulgavimus atque decrevimus, occurrere contemnitis, Dei omnipotentis et beatorum Petri et Pauli apostolorum principum, quorum glorioso agone sancta hæc Romana Ecclesia, cui divina dispositione præsumus, est Domino consecrata, atque sanctorum canonum, quorum vos contemptores scriptis propriis ostenditis, necnon et nostræ mediocritatis auctoritate a missarum solemnibus celebrandis estote prorsus, quousque nostris diffinitionibus obediatis, extorres: ita sane, ut si post lectum hujus pagine tenorem, infra triginta dierum spatium, quæ de Rothado viro venerabili sanximus agenda fore, minime studueritis perficere. Scientes profecto, quoniam si post hæc in sanctorum regularum et [forte, nostrum, HARB.] nostrarum contemptum fueritis diutius conversati, ipsum quidem Rothadam a nobis, apostolicæ sedis more, a damnationis vinculo fore solvendum, atque convocato episcoporum cœtu, foveam quam ei parastis, vobis procul dubio præparandam. Vos autem, dilectissimi, nolite nostra decreta moleste ferre: quia sicut beatus Innocentius Macedonibus scribit, grave non oportuit videri piissimis mentibus vestris, cujuscunque retractari iudicium: quia veritas exagitata sæpius magis splendescit in luce, et perniciēs revocata in iudicium gravior

et sine penitentia condemnatur. Nam fructus divinus iustitiæ recens erit, fratres charissimi, præsertim cum nihil nobis amplius sit cum Rothado quam cum omnibus Christianis. Verum privilegia sedis nostræ usque ad mortem, divina annuente gratia, vestigia patrum nostrorum sequentes defendemus. Sed et vos illa quatenus illibata, utpote totius Ecclesiæ Domini remedia, custodiantur, toto conamine, et omnibus votis operari ac suadere debeatis. Quoniam privilegia sedis apostolicæ tegmina sunt, ut ita dicamus, totius Ecclesiæ catholice, privilegia, inquam, hujus Ecclesiæ munimina sunt circa omnes impetus pravitatum. Nam quod Rothado hodie contigit, unde scitis quod cras cuilibet non eveniat vestrum? Sic Apostolus admonet dicens: *Qui putat se stare, vident ne cadat (I Cor. x)*. Quod si contigerit, ut verbis utamur propheticiis, ad cuius, rogo, confugietis auxilium? Hæc quidem de Rothado satis dixisse sufficiat. Caterum de Balduino, de quo multa jam scripsistis, sciat beatus vestra, non nos regulas atque sancta decreta velle corrumpere: sed quia ad limina apostolorum veniens a nobis se petit adjuvari, quanquam nossemus, quod filius noster Carolus gloriosus rex legaliter posset ei, si vellet, et filiam suam in uxorem dimittere, et misericordie suæ gratiam impartiri: tamen non iussa misimus, sed preces obtulimus. Quod textus epistolarum nostrarum, quas ad jam fatum excellentissimum regem, et filiam nostram reginam, ad id obtinendum direximus, vobis satis poterit indicare. Nam pro tam præsumptuosa temeritate ipsius viri, maxime cum consideremus dilectissimi filii nostri Caroli sublimis regis contritionem cordis, et pectoris naturalē affectum, et nos valde doluimus, et ei tota mentis affectione usque hodie compatiuntur. Sed vestra fraternitas prævideat, sicut ait Apostolus: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (Ephes. v)*: et jam, sicut ipsi in vestra pagina testamini, periculosa tempora instant. Ne ergo pejus adhuc aliquid oria-tur, intervenientes apud eundem gloriosissimum regem, filium nostrum charissimum, quo et ipsius cordis mœrorem pellatis, et eidem Balduino non usquequaque inflexibilis perseveret; præcipue quoniam apostolorum auxilia deprecatus est, et divina præsidia requisivit. Nulli etenim regum grave esse videri debet conservo suo debitum centum denariorum dimittere, qui fortasse suo a summo regum, et Domino dominorum decem millia talentorum sibi dimitti desiderat. Porro quid de Lotharii uxoribus censuerimus, quando et de hoc nostro scripsistis præsulatui, in epistolarum nostrarum, quas per fratres et coepiscopos nostros Rhadoaldum et Joannem in Galliam misimus, poteritis exemplaribus reperire. Quæ videlicet exemplaria una cum commonitorio, quod præfatus fratribus nostris pro hac eadem causa ad Lotharium regem missis dedimus, per fratrem et coepiscopum nostrum Odonem vestræ sanctitati transmisimus. In quibus patenter animadvertere atque scire potestis, nobis omnino non opus esse, ut

sentiam, quemadmodum nos hortari voluistis, melius [in edit. Rom. deest melius] commutemus. Quoniam divina favente gratia, tantum cupimus huiusmodi scelus, secundum creditum nobis cœlitus ministerium, ab Ecclesiæ facie radicitus amputare; ut si hac vice idem Lotharius monitis salubribus, ac diffinitionibus nostris prælati [forte, præfatis, Hard.], et epistolis nostris regulariter sibi missis noluerit obedire, nec ad penitentiam competenti satisfactione præmissa quantocius repedare a nobis, atque a totius Ecclesiæ corpore, canonica atque apostolica sententia efficiatur, una cum omnibus fautoribus et communicatoribus suis, penitus alienus. Præcipue vero quoad eum quem perhibetis die natalis Domini super adulteris benedictionem, quæ maledictio potius credenda est, protulisse [in edit. Rom. petivisse]. Ne vero simplices quique adulteris aliquatenus cessisse falso nos opinentur, non incongrue nostri super hoc animi votum omnibus fratribus et coepiscopis nostris intimantes, et concionando in ecclesiis vestris publice, cunctis id ad liquidum subditis exponite. De vocandis autem ex singulis provinciis pro congreganda synodo episcopis, unde scripsistis, sciat sanctitas vestra, misisse nos duos et latere in Galliam fratres et coepiscopos nostros, quorum superius memoriam fecimus, qui synodum pro examinanda causa Theutbergæ et Waldradæ feminarum convocarent: ubi et binos ex vobis præsules, sicut de aliis regnis, adesse præcepimus. Qui nisi antea reversi fuerint, et quæ egerint noverimus, nequaquam de concilio faciendo aliquid deliberare concite possumus. Licet postquam a nobis sunt separati, audivimus Lotharium a sede apostolica petiit non expectasse consultum, nimirum quod præviderat suo detestando minime pariturum piaculo. Postquam vero præfati fratres nostri reversi fuerint, et nobis quæ gesserint enarraverint, legatos idoneos ad concilium, quod petitis, convocandum mittere ad locum designatum Deo opitulante curabimus. Omnipotens Deus ad profectum et custodiam sui gregis, super quem vos rectores ponere voluit, et hic illasam sanctitatem vestram conservare dignetur, et post certaminis coronam in cœlesti patria faciat percipere gloriosam.

XXXVI.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 863.)

Intercedit pro Balduino, et de Rothado indicat quid scripserit ad Hincmarum, et reliquos episcopos: hortaturque illum Romam dirigat. Tum de acrioribus litteris suis satisfaciit, quibus Carolus fuerat offensus.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

* Balduinum, qui natam vestram. Furtivæ primum, postea legitimæ inter Balduinum et Judith actæ sunt nuptiæ. Hincmarum in eadem epistola apud Flodoardum: « Dominus etiam noster rex, filius vester, huic desponsationi et conjunctioni interesse non

A O quam vera est, fili charissime, illa sententia, quam, Salomone attestante, de se Sapientia profert, cum perhibet, dicens: *Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt!* (Prov. viii.) Quod nisi verum esset, nunquam omnino vestra sublimitas tantæ humilitatis poterat decore vestiri. Quod nisi verum esset, nunquam « privatarum legum apostolicæ sedis decreta tam facili potuissetis capere mentis intuitu. Nam cum de quodam contra Deum se effrente dicatur: *Ipse rex super universos filios superbæ* (Job xli), et vos e diverso summa videamus humilitate præditum, quid nisi vestram regalem excellentiam imitatione filium esse illius poterimus advertere, qui ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde?* (Matth. xi.) Per sapientiam ergo reges regnant, quia sapientia Patris, juxta Apostolum, Christus est (1 Cor. i), qui est rex regum, eorum scilicet qui omnes motus corporis, omnesque mentis illicitos appetitus competenti regere moderamine norunt: de quorum numero per divinam gratiam, vos etiam perspicimus et lætamur, et Deo omnipotenti gratias, ex quo regnatis, multiplices exhibemus. Interea noverit dilectio vestra*, Balduinum, ut nobis intimastis, qui natam vestram sibi furto in uxorem contra fas sociavit, quem ideo venerandi præsules, Ecclesiam Domini in regno vestro gubernantes, vinculis anathematis obligarunt, ad limina apostolorum accessisse, et ut a vinculis solveretur, atque per nos gratiam inveniret, sedem adisse apostolicam. Nos autem non solum eum a vinculis minime absolvimus, aut in communione nostra recepimus; sed potius tam præsumptuosam temeritatem detestati sumus, atque vestri pectoris naturalem affectum considerantes doluimus, vestraque mœstitiæ participes effecti, vobis hodieque compatimur. Verum quoniam ad divina sese præsidia contulit, amatorumque vestrorum Petri ac Pauli apostolorum principum, sibiitem expetiit affore subsidia, non potuimus omittere quominus, ut gratiam vestram perciperet, apud piam excellentiam vestram interveniremus. Verum vestram in omnibus præ oculis habentes dilectionem, quanquam sciamus et filiam vestram, si libet, posse vos ei legaliter in uxorem dimittere, et pietatis vestræ clementer gratiam impertiri, non tamen iussa misimus, sed preces obtulimus. Sed quoniam dicit Apostolus: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (Ephes. v), et ab eo prædicta periculosa novissima ecce jam imminet tempora, provideat solers vestra sublimitas, ne ex hoc deterius adhuc forte aliquid oriatur. Et ita vos cauta provisione undique temperate, ut mœror cordis vestri procul abigatur, et circa jam dictum Balduinum usque in finem nequaquam inexorabilis vel inflexibilis, [al., inexorabiliter, vel inflexibiliter,

voluit: sed missis publicæ rei ministris, sicut vobis promisit, secundum leges sæculi eos uxoria conjunctione adinvicem copulari promisit, et honores Balduino pro vestra solummodo petitione donavit. » JAC. SIM.

HARD.] persistatis. Non quo vos hæc dicendo terminos, quos posuere patres nostri, transgredi cupiamus, quos per gratiam Dei immotos perseverare semper optamus; sed quo gloriam vestram ultra quam dici possit diligentes, nullum velinum locum dare occasionem querenti [*forte, querenti, vel querendi. HARD.*]. Præcipue cum idem Balduinus divinum postularit auxilium, et sanctorum Petri ac Pauli, intercessorum vestrorum, quemadmodum prætulimus, ut gratiam plenam a vestra clementia consequeretur, legationem atque interventionem petierit. Non plane immemor, quod ante aliquot annos quidem, qui in hujuscemodi noxam incurrerat, memoriam et sedem adiiisset cælestis clavigeri, ejusque vicarii interventu apud patre memorie imperatorem Lotharium, non perditam conjuge, plenissimam indulgentiam simul et gratiam perceperisset. Nulli præterea regnum grave esse videri debet (quod tamen cum pace vestra dixerimus), conservo suo debitum centum denariorum dimittere, qui fortasse a summo regum et Domino dominorum decem millia talentorum sibi laxari desiderat. Porro dilectio vestra noverit, misisse nos ad Hincmarum confratrem nostrum Rhemorum episcopum, et ad cæteros metropolitans atque episcopos regni vestri, ut venerabilem virum Rothadum ab exilio revocarent, Romanque ad ipsius causam in nostra presentia examinandam dirigerent. Dignum quippe est, ut quorum iudicio in exilium est deportatus, eorum sit communi studio beati Petri memorie, sedique ipsius honorifice præsentatus. Ex illis autem præcepimus, ut duo vel tres, aut certe quotquot voluerint, veniant, qui ita in cunctis reliquorum, qui occurrere non poterint, presentiam præferant, ut quidquid agendum est, vel experiendum, dum fuerint refricata quæ gesta sunt, ipsorum omnium vice prorsus utantur. Quod si postposito nostro iudicio, quæ auctoritate apostolica promulgavimus atque decrevimus, perpere contempserint, Dei omnipotentis, et beatorum apostolorum principum, quorum glorioso agone sancta hæc Romana Ecclesia, cui divina dispensatione præsumus, est Domino consecrata, atque sanctorum canonum quorum contemptores propriis scriptis esse liquido demonstrarunt, necnon et nostræ mediocritatis auctoritate, a missarum solemnibus celebrandis sint, quousque diffinitionibus nostris obediant, prorsus extorres: ita sane, si post lectum pagine sibi a nobis misse tenorem, infra triginta dierum spatium, quæ de Rothado viro venerabili agenda sanximus, minime consummare studuerint. Scientes profecto, quoniam si post hanc [*forte, posthæc, HARD.*] in sanctorum regularum et nostro contemptu fuerint diutius conversati, ipsum quidem Rothadum a nobis, apostolicæ sedis more, a damnationis vinculis fore solvendum: atque convocato episcoporum cætu foveam, quam paravere, semet penitus incidendos. Quamobrem vestram nihilominus suavissimam pietatem moneamus, et quantis possumus viribus exoramus, vel etiam tanquam devoto filio præcipiendo fidenter

A mandamus, ut jam dictum Rothadum vestro adjutrum solatio ad nos usque misericorditer dirigatis: quatenus juxta decreta sanctorum pontificum Romanæ Ecclesiæ, atque statuta sacrorum canonum, nostro sit ipsius causa iudicio terminata. Nam mihi credite, supra modum in damnatione prælati viri, et noster est animus læsus, et totius Ecclesiæ filiorum, ad quorum notitiam pervenit, vehementer offensus. Maxime quod ante et post damnationem suam, sedis apostolicæ idem venerabilis vir appellaverit iudicium, nec impetraverit, et per talem præsumptionem summæ sedis videantur privilegia temere violari. Quæ tamen privilegia usque ad mortem, ope freti divina, prædecessorum meorum vestigia sequendo, cassari taliter minime patiemur. Sed et vos, charissime, ut ea quibus potestis cultibus veneremini, summpere incitamus. Nam quomodo putatis, si opportunitas exegerit, ut vestro regno, vestris nisibus [*edit. Rom., jussibus*], vestri regni Ecclesiis aliud præstemus solatium, aut contra adversarios protectionis clypeum conferamus, si quantum in regni vestri partibus est, quoniam illa omnino scindi non possunt, ea vos aliquatenus minorari sinatis, quibus usi patres vestri, omne suarum dignitatum incrementum, omnemque gloriam perceperunt? Privilegia namque Romanæ Ecclesiæ totius sunt Christi, ut ita dicamus, remedia Ecclesiæ catholicæ. Privilegia, inquam, Petri arma sunt contra omnes impetus pravitatum, et munimenta atque documenta Domini sacerdotum, et omnium prorsus qui in sublimitate consistunt, imo cunctorum qui ab eisdem potestatibus diversis afficiuntur incommodis. Turbati autem estis, et multo mœrore affecti, sicut in scriptis vestræ dilectionis reperimus, eo quod forti vos invectione convenerimus, et duris increpationibus vestram celsitudinem cumlaverimus. Qua de re vestra profecto non debuit usquequaque tristari sublimitas; quoniam etsi nulla erat culpa, sicut astruere humiliter contenditis, unde vestram oportuerit pietatem durius castigari: tamen discretus pater tunc aliquoties studeat dilectum filium diversis terroribus, vel etiam flagellis competentibus erudire, quando nihil in eo quod reprehendat penitus intuetur. Sic Dominus beatum Job frustra se percussisse perhibet (*Job 11*), cum nihil omnino quod tantis verberibus puniri debuisset invenit, sed tamen frustra non percutit, quia hæc, quatenus per patientiamaugeantur ei merita, ut discretus pater exercet. Sic nimirum, scit et vos, charissime fili, vestram sublimitatem tacita fortasse cogitatione frustra læsam a nobis querimini. Scimus tamen nos, ex qua radice contra dilectionem vestram hæc virga processerit: quæ utique non ut funditus interimeret, absit, sed quæ ad sempiterni regni gloriam feliciter erudit: scilicet quam paterna disciplina, ut apertius dicamus, ex interni affectus ramo protulit, non quam malitia ex odii radice produxit. Percuteris ergo, imo pulsaris, filii, etiam ubi te cor tuum non reprehendit, ut cautior et sollicitior, atque tutior, in

quibus delicturus eras, Deo auctore, valeas inveniri. Itaque, charissime, cum vestræ regie potestati ab apostolica sede interdum duriora fuerint missa, non moleste feratis, nec vos a nobis odio habitos esse putetis, quoniam aut manifeste justa sunt nostræ correptionis iacula, aut certe occulta sunt, et aliquam habentia rationem. Quapropter in utroque vestra salutis semper invenire ne dissidatis antidotum. Nos quippe semper quidem vos in visceribus dilectionis nostræ strictos habuimus, et pro vobis Dei omnipotentis misericordiam imploravimus. Sed postquam frater et coepiscopus noster Odo, pariter et Primus fidelissimus noster, quem ad vestram gloriam miseramus, de vestra vestraque eminentissimæ ac dilectissimæ conjugis devotione erga sedem apostolicam, ac dilectione, quam circa Domini sacerdotes habetis, nobis tot retulerunt præconia, tanto arctius vos diligimus, tanto vestri pro statu regni, et vestra vestrorumque salute, Dominum Jesum Christum instantius deprecamur, tantoque de Northmannorum vobis subacta rabie grates auctori exsultantes rependimus; quando hæc non ad tumorem elationis, nec ad humanæ cupiditatis ardorem profutura, sed ad exaltationem Ecclesiarum Dei, et ad libertatem populi Christi, atque ad laudem ipsius credimus incunctanter proficere. Optamus excellentiam vestram in Christo nunc et semper bene valere.

XXXVII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM

(Anno 863.)

Ut Rothadum honori pristinc restitui faciat, tum deinde ad apostolicam sedem, quam appellavit, venire permittat. Indicat etiam quid de ea re Hincmaro scripserit.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS, episcopus servus servorum Dei, dilecto filio nostro CAROLO glorioso regi.

Nunc laudanda est frequens conversatio, et assidua cum ecclesiasticis, et cum sapientibus vestra sedulitas, quam circa utilitatem Ecclesiarum Dei, vos habere auditu gratulabundo concepimus, si ejusdem sanctæ Ecclesiæ pastorum, cum quibus hanc humilitatem et sollicitudinem salubriter operamini, sub quadam specie iustitiæ nullum omnino sublimitas vestra læserit, sicut de uno quodam, Rothado nomine, nunc vos egisse plurimorum relatu didicimus: maxime cum deiciendus apostolicam sedem, juxta licentiam canonice sibi concessam, appellasse perhibetur. Pro quo, fili charissime, valde gloriam vestram exposcimus, ut præfatum virum in suo episcopio, et omni pristino reddi faciatis honori, et ita demum ad apostolicam sedem, ad quam illum constat appellasse, securum pro nostro amore aditum properandi dare dignemini. Hoc specie tenus cognoscentes, quoniam tunc credimus vos nostrum apostolatam diligere, sicut sæpe profiteri videmini, si Deum et Dominum nostrum timere pariter et amare vos evidenter cognoverimus: necnon et privilegia sanctæ sedis apostolicæ, et statuta Patrum illibata servantes,

ea vilesceere vel destrui a nemine patiamini. Cæterum sciat sublimitas vestra, nos ad confratrem nostrum Hincmarum archiepiscopum misisse, quatenus aut infra triginta dies, post lectam a nobis sibi missam epistolam, eundem episcopum pristino gradui restitueret, aut cum idoneo suo legato, si ipse non posset, una cum accusatoribus ejusdem viri, si tamen essent, atque cum presbytero, qui causa dejectionis ejus fuit, Romam veniret. Quod si neutrum ageret post triginta dies præfixos, nec ipse, nec quilibet episcoporum, qui in depositione præfati episcopi consenserunt, licentiam celebrandi missarum solemnia penitus haberent, quousque in iis quæ salubriter deceret, nobis sint obediennes, ac pleniter ad effectum consummationis perduxerint.

B

XXXVIII.

AD ROTHADUM EPISCOPUM SUSSIONENSEM.

(Anno 863.)

Ut Romam veniat, cum primum ei data fuerit licentia: quod si negetur, sedem apostolicam appellare non cesset.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo ROTHADO episcopo.

Cognoscat experientia tua, frater charissime, de tuis tribulationibus multum apostolatam nostram doluisse, imo dolere. Sed credimus Dei misericordiam tibi proxime affuturam, quæ te, et sicut Daniele educat de lacu leonum (*Dan. vi*), et sicut prodigum filium prima induat stola (*Luc. xv*). Quæ autem primum de te Carolo glorioso regi, atque Hincmaro miserimus, nosse te credimus. Nunc autem metropolitani, et cæteri episcopi, qui circa [*al., contra. HARP., edit Rom., contra*] te sententiam protulerunt, nobis multa sub gestorum serie de te, vel contra te intimaverunt, et ut rata essent quæ contra te promulgaverant, nostro flagiaverunt consensu roborari. Sed nos hæc agere distulimus, imo ut renovaretur concilium et juxta canonum normam causam tuam in nostro judicio terminaremus, præcepimus eis, ut te de monasterio educerent, et sancti Petri memorie pariter aut ipsi, aut ipsorum vicarii, tecum venientes honorifice præsentarent. Quod si post lectam a nobis sibi missam epistolam, infra triginta dierum spatium, nostram non curassent constitutionem perficere, post triginta dies, a missarum solemnibus celebrandis, quæ eis fortiter contradiximus, penitus cessarent, quousque nostris diffinitionibus perfectam obedientiam demonstrarent. Unde, frater charissime, quoniam causam tuam sine examine dimittere non possumus, ne præjudicium districtioni ecclesiasticæ facere videamur: rursusque, quoniam sine presentia nostra, ne forte injuste lædaris, in aliorum judicio causam tuam discuti ac diffiniri dubitamus, stude quantum potes, ut cum tibi rex et episcopi, quemadmodum statuimus, licentiam dederint Romam properandi, mox utcumque venire non differas. Quod si huc veniendi non tibi tribuerint facultatem, tu tamen id-

D

ipsum nobis intimare studeto. Verum, quantum au-
des, quibus potes, et quomodo potes, apostolicam
sedem appellare, et hanc adire velle, manifestare
ne cesses, si tamen te injuste legum nosti, et ho-
nam te causam habere per Dei gratiam arbitraris:
quoniam nos, divina clementia solatiante, nulla-
tenus te in finem oblivioni tradi vita comite pa-
tiemur. Optamus sanctitatem tuam in Christo bene
valere. Data IV Kalendas Maias, indictione XI.

XXXIX.

AD LUDOVICUM ET CAROLUM FILIOS CAROLI CALVI RE-
GIS.

(Anno 863.)

*Gratulatur quod in gratiam cum patre redierint; hor-
tatur ne in posterum ab eo divellantur, jubetque ut
synodo satisfacturi se stant.*

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, * LUDO-
VICO et CAROLO filiis Caroli gloriosi regis.

Pervenit ad apostolatus nostri notitiam, quod ma-
lorum hominum callida suggestione decepti, a patris
gratia, et participatione digressi fueritis. Qua ex re
nimio mœrore devicti, dispositum habuimus aposto-
lici moderaminis vobis competenter correctionem
dirigere, quæ vos et ab improbis stultisque libidinibus
refrenaret, et correctos paternæ gratiæ restitueret.
Nunc autem, quia sanctissimus frater et coepisco-
pus noster Odo veniens, dilectionem vestram paternæ
gratiæ pleniter reformatam esse affatus est, grates
Domino Deo retulimus. Ideoque devotionem vestram
hortantes, sancimus ut caveatis vos de reliquo a
tanti patris unanimitate prorsus divelli, qui vos tan-
quam evangelicus pater, post perpetratos excessus
ad se convertentes, benignus suscepit, stola prima
induit, annulumque in manibus, et calceamenta in
pedibus tribuit: ita ut sicut erroneus ille filius tan-
dem regressus gratiam promeruit, et paternæ hære-
ditatis sine margine hæres exstitit, vos quoque stu-
deatis in eo quod probe reversi estis persistere:
quatenus et hæreditate patria semper fruamini, et a
benedictione et gratia, atque communione sanctæ
Romanæ Ecclesiæ, quæ vos gloriosiores exoptat,
nulla penitus negligentia decidatis. Sane in synodo,
quæ statuto a nobis loco congreganda est, in qua
apostolicæ auctoritatis legatos credimus adfuturos,
præsentiam vestram humiliter præsentari jubemus,
ut ibi de quibus impetita fuerit, veraci ratione re-
spondeat, et plenissime satisfactura canonis regu-
lis se submittat. Optamus vos in Christo bene va-
lere.

* Ludovico et Carolo. Carolo Calvo ex Hermen-
trade regina filii, ut annales nostri produunt, qua-
tuor fuerunt, Ludovicus, Carolus, Carlomannus et
Lotharius. Lotharius puer abbas, et Carolus ju-

XL.

AD HUCBERTUM ABBATEM, FRATREM THEUTBERGÆ RE-
GINE.

(Anno 863.)

*Respondet ejus litteris, et quod ipsius causam et so-
roris in synodo a legatis examinari jusserit.*

+

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HUCBERTO
religioso abbati.

Apices defensionis tuæ, per Odonem fratrem et
coepiscopum nostrum ad sedem apostolicam missos,
libenter accepimus. Quorum etiam tenorem atten-
tius perpendentes, reperimus te conquerentem dura
invectione a nobis fuisse conventum, ac contra spem,
dum te cum fratre et sorore jugiter proclamantem
consolationis epistolas accipere sperares, arguentes
te ac corrigentes dure inveneris. Quod utique devo-
tio tua moleste ducere non debuerat: quia patris
soleres disciplina dilecto, filio, etiam minime peccanti,
nonnunquam adhibetur: non quo severitate verbe-
rum frustra examinetur, sed quo, ne in suspectis
facinoribus devolvatur, benevola invectione terrea-
tur. Ac cum dira flagella filius molestissime ferat, eo
quod sine culpa percutitur, scit tamen pater, quod
blando in pectore modum servaverit disciplinæ, ut
ab imminentibus custodiret. Quod cum ita esse nec
omnino [*al.*, nullus omnino, HARD.] sciolus dubitet,
animadvertendum est, et summa circumspectione
cavendum, ne cum apostolici moderaminis tibi ali-
quoties dura mittuntur, moleste in aliquo feras: quia
aut aperta et vera sunt nostræ correctionis verbera,
aut occulta et justa sunt, et aliquam habentia ratio-
nem. Porro quia innocentiam tuam in sacerdotum
examine expetendo, et quotidie proclamando, com-
mendare videris, gratum habemus, et ut ita se ve-
ritas habeat, Deum rogitamus. Tamen quia adhuc in
acie stare videris, innocentie tuæ perseverantiam
adhibe, ut unde nunc a nonnullis denotatis, perspecta
veritate, postmodum collauderis. Ceterum juxta di-
vinitus nobis creditum ministerium, ut a die qua
apostolatus nostro negotium tuum atque sororis re-
latum est, strenue persisterimus, nullius sanctæ
Dei Ecclesiæ filiorum latere notitiam credimus, et
quid de fratre tuo egerimus, ipse poterit enarrare.
Neque enim in hoc desides negligentesque poterimus
vel suspecti haberi, qui ad diversa quoque negotia
dirimenda et examinanda, atque ad ultimum juris
silentium perducenda, et synodum colligi jussimus,
et legatos apostolicæ auctoritatis illuc direximus,
quorum censura in collegio fratrum, aut pro culpa
canonice puniamini, aut pro innocentia juste a cri-
mine diluamini. Optamus religiositatem tuam in
Christo feliciter valere.

venis rex Aquitanorum, mortui sunt anno 866.
Carlomannus etiam clericus ante patrem obiit,
ita solus superstes Ludovicus patri successit. JAC.
SIMP.

XLI

AD EPISCOPOS IN REGNO LOTHARII CONSTITUTOS.

(Anno 863.)

Ut Lothario regi suggerant, ut submoto Hilduino, cui Cameracensem ecclesiam dedit, liberam eligendi episcopi licentiam tribuat.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis et cæteris episcopis in regno Lotharii constitutis.

Quoties vestrae dilectionis sanctitate ea percipimus auribus, quæ Deo placabilia et grata, necnon et accepta esse creduntur, gaudemus in Domino, et immensi tripudii exultatione letantes grates ei multumodas reddimus. At vero cum vos torporis desidia audimus languescere, præcepta cœlestia, tanquam lethæis quibusdam papaveribus perceptis, oblivioni mandare, peccata non premere, sed fovere, non eradicare vitia, sed plantare, ea sacri verbi ligone non recidere, sed veluti quarundam, ut ita dicamus, linguæ adulationum ut crescant aquas effundere, imo quod est scelestius, alienis perversitatibus protegendo ac defendendo favere; contristamur, et tanto abundantia mœroris deficiamus, quanto eos, cum quibus putabamus quibuscumque potestatibus ex adverso ascendendo libera pro domo Domini voce contraire, vel etiam virgam correptionis, ac iustitiam rigoris extendere, illos videmus se sequentibus in barathrum, et iniquitatum foveam ducatum præstare, eosque, heu prohi dolor! cæcis oculis anteire. Verum de hoc tacendum parumper, quousque tempus loquendi veniat, ratum ducimus. Cæterum fidelium certa relatione didicimus, quod gloriosus rex Lotharius filius noster ecclesiam Cameracensem cuidam Hilduino clerico dederit: quæ quidem in regno ipsius consistere dicitur, esse tamen de diœcesi confratris nostri Hincmari Rhemorum archiepiscopi perhibetur. Quo prædictum clericum in multis a sacris canonibus reprehensum iudicante, ei ut alium qui dignus inveniri possit, consecrandi a rege, vobis auctoribus utique, qui hunc non corrigitis, facultas adimitur. Unde eadem ecclesia Cameracensis a jam fato Hilduino pervasa, jam ultra decimum mensem, contra sacrorum canonum normam, viduata consistit, jugiterque suis rebus expoliatur, et quæ celebrari debent divina ministeria, quia episcopali ministerio caret, in ea minime fiunt. Quapropter præcipimus vobis, ut suggeratis filio nostro Lothario glorioso regi, et ei ut nullum ecclesiæ Cameracensi præjudicium inferat, summopere suadere curetis: quatenus jam fato Hilduino submoto, ex se eligendi iuxta sacros canones episcopum, clero et plebi ipsius

* Episcopis in regno Lotharii. De hac epistola Hincmarus ad Nicolaum scribens apud Flodoardum, lib. III, cap. 12. In epistola vestrae sanctitatis, per Odonem episcopum episcopis in regno Lotharii pro præjudicio Cameracensis Ecclesiæ directæ, relegi vestram auctoritatem sciscitanturam, cujus neglectu ea-

A Ecclesiæ licentiam tribuat. Nam si hanc nostram præceptionem apostolicam contempseritis, scitote vos pro inobedientia, et pro consilii pestiferi veneno, quo jam fatum regem sæpe inficitis, a nostra communione penitus submovendos. Præterea epistolam, quam sæpe dicto Hilduino clerico mittimus, a vobis ei dari præcipimus. Quem nisi ex Dei et B. Petri, et nostra auctoritate excommunicaveritis, ut nihil de Ecclesia Cameracensi sibi vindicet, nunquamque se in eadem Ecclesia ad episcopatum provehi tentet, vel postulet, a communione Domini corporis et sanguinis estote, divina et nostræ mediocritatis sententia, cum eodem longius sequestrati. Siquidem cuius rei gratia ultra decimum mensem, contra sanctarum regularum diffinitionem, Cameracensem Ecclesiam sine rectore episcopo de proprio clero electo viduatam permanere permiseritis, nosse procul dubio volumus, et cujus neglectu omissum sit, solerti prorsus examine reperire, et qua quis sit dignus ultionis pena multare, Deo auctore, nulla contenti dilatione studebimus. Optamus fraternitatem vestram in Christo nunc et semper bene valere.

XLII.

AD LOTHARIUM REGEM.

(Anno 863.)

Ut Hilduinum Ecclesiæ Cameracensis pervasorem rejiciat, et Hincmarum in ea disponenda privilegio suo uti permittat.

[Mansi, *ibid.*]

C NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, Lothario glorioso regi.

Inter innumera, quæ de te supra modum sinistra execrabiliaque feruntur, unde nos non mediocriter te salvum anima et corpore cupientes tristamur, illud etiam tuis excessibus te adjecisse veraci relatione comperimus, quod sanctæ Ecclesiæ Rhemorum, in qua venerabilis confrater noster Hincmarus divina dispensatione archiepiscopus præest, in regni tui finibus facultates ac prædia constituta diripias; et adeo illi diœcesim suam violenti [pro violento, HARD.] brachio inhibeas; ut Ecclesiæ Cameracensi, quæ suo ecce per decem mensium spatia est destituta pastore, viduata manens, contra venerabilium canonum instituta, inibi episcopum consecrandi, aut aliquid juxta suum ministerium disponendi, nullam omnino potestatem habere permittas. Quam cunctis Christianis legibus detestandam præsumptionem, a gloria tua, contra ecclesiasticas institutiones, minime perpetrari optamus, neque aliquo modo patiemur: quoniam si regum est proprium rebelles corporis motus rationis imperio refrænare ac regere, debuerat utique excellentia tua in omnium regni tui Ecclesiarum defensione adesse, et minime metropolitani

dem Ecclesia ultra decimum mensem vacaret. Vacabat autem post mortem Theoderici episcopi, atque hoc tempore ab Hilduino, quem Lotharius immiserat, detinebatur: donec Hilduino tandem pulso, legitimis suffragiis suffectus est Joannes anno 866. JAC. SIRM.

Rhemorum jure soluto in parochiis regni tui, viduatæ Ecclesiæ Hilduinum allunde constituere pervasorem. Ob hanc rem dilectionem tuam hortamur et monemus, atque apostolica auctoritate inhibendo arcemus, ut nullo pacto in his quæ ad Rhemorum sanctam Ecclesiam pertinent, illicitos appetitus extendens, ditioni tuæ submittas, neque Ecclesiæ Cameracensi pervasorem diutius inhabitare permittas. Quod nisi leceris, et omnia metropolitano Rhemorum non restitueris, ut ipse juxta suum illic privilegium disponere queat : quia jam tantæ a te horrendæ ac detestandæ in corpore sanctæ Dei Ecclesiæ commissæ diutius æquanimiter ferre nequimus, ut saltem compulsus respicere valeas, noveris te citissime mucrone ecclesiastico feriendum : ita ut ulterius talia in sancta Dei Ecclesia perpetrare formides. Pervasorem vero Cameracensis Ecclesiæ, Hilduinum nomine, scias a corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi communione penitus segregatum, et ab omni Christianorum consortio sequestratum, si post hanc nostri apostolatus interdictionem remorari tentaverit, quousque in nostram præsentiam de his canonice satisfactorius occurrat. Optamus gloriam tuam in Christo bene valere.

XLIII.

AD HILDUINUM CLERICUM.

(Anno 863.)

Ut ab Ecclesia Cameracensi, quam pervaserat, deinceps abstineat.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HILDUINO clerico.

Cum nostri voti desiderium de omnibus bona cupiat semper cognoscere, multum nos contristaverunt quæ de perversitatibus tuis, nostris auribus a veracibus quibusdam certa sunt attestatione relata. Diceris enim quod contra statuta sanctorum canonum Ecclesiam Cameracensem invaseris, et ejus sanctæ plebis clericos opprimas ac dehonestes, bona quæque ipsius diripias, metropolitano, id est confratri nostro Hincmaro Rhemorum archiepiscopo, nullam debitam subjectionem vel obedientiam impendas; sed absque libitu ejus, ecce per decem jam menses viduatam eandem Ecclesiam occupatam detineas; et cætera detestanda de tuis temeritatibus nostræ apostolicæ sollicitudini nuntiantur, quæ quidem nunc silemus : tantum hoc tibi præcipiendo iungimus, ut omnia quæ a predicta Ecclesia subtraxisti, et ea habere dignosceris, ei reddere ne differas. Et quoniam licet humana quædam potestas permittat, divina tamen canonicaque censura te in eadem Ecclesia episcopum consecrari nequaquam consenti, imo omnes qui tui sunt moris atque præsumptionis, a tanta dignitate procul repellit: maxime cum metropolitano Rhemorum provinciæ, cui ipsa Cameracensis Ecclesia subjecta est, nullum debeat præjudicium irrogari; præcipimus tibi, ut de eadem Ecclesia Cameracensi nil auferens quantocius abse-

das, ut talis a clero, et a plebe ipsius Ecclesiæ eligi, et ab archiepiscopo Rhemorum consecrari possit, qui in nullo a sanctis canonibus reprehendatur. Quod si præfatæ Ecclesiæ quæ tulisti, præter illa quæ ad victum et potum pertinerunt, reddere distuleris, vel si amplius aliquid inde abstuleris, et ab ejus potestate ac regimine te minique subdlexeris, Dei nostri, et sanctorum apostolorum atque sententia auctoritatis nostræ, sis vinculis anathematis obligatus, quandiu hujus nostræ diffinitionis epistolæ pertinaci animo reluctaveris.

XLIV.

AD CAROLUM REGEM.

(Anno 863.)

Decretum anno 863 a sancto Nicolao et a sancta sede Romana missum Carolo regi Francorum gloriosissimo, regibus et ecclesiis sub anathemate omnium episcoporum confirmandum, et corroborandum.

Quam a sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, ante actum nos officium, quod in regimine cenobii exhibuimus, informat. Et ideo quia in plurimis monasteriis multa a præsulibus præjudicia atque gravamina pertulisse cognovimus, oportet, ut nostræ fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio, gratia ipsius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea, quæ magis emendanda est, consuetudine, quispiam monachis quidquam molestiæ presumat inferre, necesse est ut hæc quæ inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternitatis episcoporum debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri. Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Jesu Christi, et ex auctoritate Petri et Pauli principis apostolorum prohibemus, cujus vice huic Ecclesiæ Romanæ, auctore Deo, præsidemus, ut nullus episcoporum ultra præsumat de redditibus, rebus, chartis monasteriorum, vel de cellis, seu villis, quæ ad ea pertinent quocunque modo, qualibet exquisitione minuere, nec dolos, vel immisiones aliquas facere. Descriptiones quoque rerum aut chartarum monasterii ab episcopo ecclesiasticas fieri omnino negamus. Missas quoque publicas ab eo in cenobio omnimodo prohibemus, ne in servorum Dei recessibus illa popularis detur occasio. Obeunte autem abbate, in describendis providendisque acquisitis, vel datis querendis, ne rebus monasterii nulla se occasione permisceat, non audeat ibi cathedram collocare, vel quamlibet potestatem imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate loci fuerit rogatus, quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, et omne monasterium propriam possit suæ libertatis munitionem habere, et pontificale decretum, regumque immunitates, Romanique ea adoptata sibi Nicolaus misit ad Carolum Francorum regem. MARTENE.

* Hæc prima decreta non sunt Nicolai, sed sancti Gregorii, qui ea in Lateranensi concilio edidit. Ve-

pontificis constitutum inviolabilem perpetuis obtineant temporibus firmitatem. Fiat.

Item in decretis ejusdem Nicolai papæ.

Decernimus apostolatus nostri auctoritate ut omne monasterium inter Gallias situm rerum suarum habeat liberam in omnibus secundum Ecclesiæ ipsius utilitatem, et servorum Dei compendiosam dispensationem, et in abbatibus de semetipsis electione. Nullam ulla alia persona, sive sæcularis, sive ecclesiastica, obtineat in omni monasterio possessionis dominationem, nec ullam obtineat, vel sibi vindicet portionem; sed maneant omnia in abbatibus et fratribus ibidem Deo militantium dispensatione, ut quidquid secundum monasterii utilitatem regulariter vel canonice voluerint agere, situm sit potestate. Neque episcopus ipsius regionis ad monasterium, quasi propriæ potestatis abutens jure, invocatus ab abbate vel fratribus accedat; ne sui adventus pressura fratrum quietem perturbet, neque dolos aut machinationes ullas vel abbati, vel fratribus, sive per se, sive per suos aliquando facere præsumat. Quin potius quidquid Dei servis in monasterio commorantibus conferre ad ordinis sui conservationem utiliter et modeste, et benigne poterit, id pro Dei amore et sempiternæ remunerationis gratia proficiat, nec violenter aut callide mali quidquam aut perturbationis molitur in illos, sicut audivimus quosdam facere voluisse. Nullus in monasterio quidquam evindicat sibi regionis episcopus, neque per se, neque per ministros suos, neque ex clericis, neque ex monachis, neque ex canonicis, neque ex laicis potestatis jure, aut episcopali fastu, sine voluntate abbatis ipsius loci, et fratrum ibi degentium, præsumat aliquid vel ad ordinandum. Ordinationes vero quas petierit abbas, vel ipsi fratres, ecclesiarum consecrationes, vel altaris benedictionem, chrismatis quoque oleique sanctificationem, prout petierit abbas et loci illius habitatores, non moretur præstare, quia communis officii sui causam episcopus non pro lucri gratia, sed pro creditæ sibi dispensationis ministerio debet impendere; et providentiæ pastoralis existit, ut decretis sibi ovibus ex amore potius quam potestate consulere querat. Abbatem verò de se eligendi semper fratres habeant potestatem, neque in ejus electione episcopi respiciant constitutionem, aut dispositionem. Et quoniam multi per pravorum hominum insidias servis sæpe Dei fabricantur doli, decernimus ut ordinatus deponi non possit, nisi criminalis causa eum monstraverit reum. Quod si fuerit infamia, denotatus, ex regali providentiâ archiepiscoporum vel episcoporum habeantur non minus quam decem conventus. Non est æquum enim ut electus et ordinatus Ecclesiæ pastor, fortuito et sine judicio absque ullius manifesti criminis denotatione pellatur. Nullus enim apud regem sæculi damnatur, nisi in criminali causa deprehensus, veritatis testimonio apparuerit: sic abbas, et electus a pluribus, et ordinatus sacerdotali benedictione nullo modo

debet sui ordinis honore privari. Quod si quis hujus constitutionis parum ducens decretum, omni cœnobio sancto vel abbati vel fratribus violentiam fecerit, et vel in ipsis, vel in famulis eorum, vel in omni ipsius monasterii possessione invasor apparuerit, reum se in divino judicio non dubitet apparere et divinæ censuræ puniendum damnatione. Universi episcopi responderunt: Libertati monachorum congaudemus, et quæ de his statuit beatitudo vestra firmamus.

XLV.

EPISTOLA NICOLAI AD UNIVERSOS EPISCOPOS ET PRINCIPES GALLIÆ.

(Anno 863.)

Privilegium libertatis monasterio sancti Karilefi confirmatur.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS, Romanæ sedis episcopus, Galliarum episcopis universis et principibus [*edit. Rom.*, pontificibus] sempiternam in Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo salutem.

Regna corda divinitus inspirata quando pro religiosioris locis sollicitudinem gerunt, divinitati gratiæ sunt agenda, et in omnibus quæ pie religioseque procurant, eorum voluntati cum omni devotionis alacritate est parendum. Orandi denique essent, ut de sanctorum locis pietatis affectum, et sollicitudinis curam susciperent. Nunc autem ultro se ad hæc peragenda præbentes, et illis est congratulandum, et quæ jusserint sine retractatione perficiendum. Gloriosus itaque rex Francorum Carolus, coeliis animum inspiratus, inter cætera suæ devotionis studia, quæ circa Dei Ecclesiam prompta semper finpendit devotione, curam quoque dignatus est assumere de monasterio sancti Karilefi confessoris, quod est in pago Cenomanico constructum super fluvium Anisola, in quo a prima suæ conditionis die, ex quo beatus confessor Christi Karilefus in eo corpore quievit, religiosum [*edit. Rom.*, fuit in corpore, religiosum, etc.] monachorum habitavit examen, habuitque libertatis privilegium, et in rerum suarum dispositione, et in abbatibus de semetipsis electione. Verum quia impugnare Ecclesiam Christi nunquam hostis humani generis omittit, securitatem libertatis, quam ex multis jam annis possederat, etsi non penitus absceidit, concussit tamen, et convellere conatus est, et paucis quidem ante jam annis, et presentibus quoque, id est ipsius Caroli regis temporibus. Quia vero divina clementia deserit nunquam in se confidentes, principis animum ad hoc movit, ut non solum inimici persuasio non prævaleret; sed etiam procurare voluit, ut sequentibus temporibus libertatis privilegium olim monasterio illi concessum, a nullo deinceps nec everti posset, nec violari. Unde dignatus est ad nos prius princeps præfatus, et missum dirigere suum, id est venerabilem Odonem, Bellocacensem episcopum, et litteras suæ dignationis destinare, quibus postulavit, ut libertatem illi mona-

asterio, et ab episcopis, et a regibus Francorum concessam, nostra firmaremus auctoritate, et futuris mansuram temporibus roboraremus. Considerantes itaque piam esse postulationem, et servorum Dei quieti pernecessariam, et quæ a pastoribus Ecclesiarum postulanda esset atque procuranda, si minus eam mundi principes procurarent; decernimus apostolatus nostri auctoritate, ut monasterium sancti Karilei confessoris, intra Gallias situm in pago Cenomanico super fluvium Anisola, rerum suarum habeat liberam in omnibus secundum Ecclesiæ ipsius utilitatem, et servorum Dei compendia, dispensationem, ut episcopus Cenomanicæ urbis, sive Rothertus qui nunc illi sedi præest, sive successores ejus, nullam obtineant in eo monasterio possessionis dominationem, neque præfatum monasterium ad suæ urbis inclinare conentur subjectionem, sed abbas ille qui nunc ibi est Engiltharius, et fratres ejusdem monasterii, dominationis jus secundum ecclesiastica statuta, et præsentibus et futuris obtineant semper temporibus. Videlicet, ut quidquid oblatum est, vel fuerit deinceps illi cœnobio, vel in auro, vel in argento, vel in agris et famulis, vel in quacunque rerum substantia, nec episcopus Cenomanicus, sive Rothertus, qui nunc illi urbi præest, sive qui post eum Cenomanicam Ecclesiam rexerint, nec ulla alia persona, sive secularis, sive ecclesiastica, ullam obtineant vel sibi vindicent portionem; sed maneant omnia in ipsius abbatis, et fratrum ibidem Deo militantium dispensatione: ut quidquid secundum ipsius monasterii utilitatem regulariter et canonice voluerint agere, in eorum situm sit potestate. Neque episcopus ad præfatum monasterium, quasi propriæ potestatis abutens jure, nisi vocatus ab abbate et fratribus accedat, ne sui adventus pressura fratrum quietem perturbet; neque dolos aut machinationes ullas vel abbati, vel fratribus, sive per se, sive per suos, aliquando facere præsumat; quin potius quidquid Dei servis in prædicto monasterio commorantibus, conferre ad ordinis sui conservationem utiliter et modeste et benigne potuerit, id pro Dei amore et sempiternæ remunerationis gratia perficiat. Nec violenter aut callide mali quidquam, aut perturbationis molitur in illos, sicut audivimus quosdam facere voluisse, quasi inscriptiones quasdam monstrantes, quibus monasterium suæ civitati possessionis jure subditum fieri conati sunt: quas constat omnino falsas fuisse, quandoquidem privilegia regum, quæ ex antiquorum regum Francorum temporibus olim monasterio illi concessa sunt, hoc destruant, sicut et ipsa testantur, quæ in archivis monasterii hoc testimonium sibi concessæ libertatis hodieque servantur. Quod si fortassis contigisset, ut aliquando monasterium illud sub potestate Cenomanici fuisset episcopi, quod rebus ipsis probatur et testimoniis monasterio collatis nunquam fuisse; tamen secundum leges sæculi, post tot jam sæcula et annorum spatia repeti nullatenus jure potuisset, et quod semel acceperat libertatem, jam sub ditione

A nequaquam mancipari denuo potuisset. In legibus enim habemus, ut omnes quæstiones infra triginta annos terminum accipiant. De ecclesiasticis autem causis, post quadragesimum annum nulla querela moveri potest, si non intra hoc spatium annorum fuerit mota. Et ecce hoc monasterium a primo rege Francorum Christiano, id est, Clodoveo filioque ejus Childeberto, cum habuerit libertatem, et deinceps ab omnibus regibus, semper manserit liberum, et in rerum suarum dispositionibus, et in abbatis electione, nunc repetitur quasi in proprii juris dominationem; cum si terrena possessio fuisset, et per tot annos possessoris sui dominatione caruisset, nullo modo secundum leges sive mundi, sive ecclesiasticas, antiquus possessor eam sibi vindicare potuisset. At vero, quod est dictu nefas, Christi possessi-
B nem, et servorum Dei contubernium, quod terrena potestas liberum esse concessit, episcopalis ambitio in servitutis jus vindicare conatur. Apparet itaque, quisquis hæc perverse molitur, non lucrum requirere quod velit animarum, sed magis dominationis fastum et lucra cupiditatis inhiare. Unde omnibus modis hanc perniciosam reprimentes, ambitionem, præcipimus ut Rothertus episcopus Cenomanicus, et quicumque successor ejus fuerit, nullam in præfato monasterio sibi vindicet ditionis potestatem: sed maneat secundum concessam sibi jam multis annis absolutionem, ab omni episcopali pressura et dominatione remotum. Nullus in eo quidquam vindicet sibi præfatæ civitatis episcopus, neque per se, C neque per ministros suos, neque ex clericis, neque ex monachis, neque ex canonicis, neque ex laicis, potestatis jure, aut episcopali fastu, sine voluntate abbatis ipsius loci, et fratrum ibi degentium, præsumat aliquid vel ad ordinandum, vel ad disponendum vel ad dominandum. Ordinationes vero, quas petierit abbas, vel ipsi fratres, vel ecclesiarum consecrationes, vel altaris benedictionem, chrismatis quoque oleique sanctificationem prout petierit abbas et loci illius habitatores, non moretur præstare: quia munus officii sui episcopus non pro lucrî gratia, sed pro creditæ sibi dispensationis ministerio debet impendere; et providentiæ pastoralis exstitit, ut creditis sibi ovibus ex amore potius quam ex potestate consulere quærat, licet in subjectos utraque secundum tempus sint necessaria: sed amor debet gene-
D rare solertiam, potestas vero temperanda est amore, ut potius Christi charitas ferveat quam potestatis rigor insolescat. Abbatem vero de se eligendi fratres cœnobii sancti Karilei semper habeant potestatem, neque in ejus electione, episcopi Cenomanici respiciant constitutionem aut dispositionem, sed quemcumque dignum vita, moribus, atque doctrina prospexerint pastoralis officio, et sibi utilem et aptum dispensatorem esse, ipsum eligant, regisque in notitiam deferant, ut ejus et concessione et consensu potestatem regiminis accipiat. Neque pro ejus vel ordinatione, vel constitutione, munus aliquod accipiat, vel detur: quoniam Spiritus sancti donum

non debet pretio, sed gratia promereri. Et quoniam multi per pravorum insidias hominum servis sæpe Dei fabricantur doli, decernimus ut ordinatus deponi non possit, nisi criminalis eum causa monstraverit reum. Quod si fuerit infamiae calumniis denotatus, ex regali providentia episcoporum habeatur non minus quam sex conventus quorum de numero Cenomanicus constituatur episcopus : et eorum iudicio secundum canones illius causa discussa, non aliter deponi possit, nisi reus manifestis certisque patuerit indicibus. Non est enim æquum, ut electus et ordinatus Ecclesiæ pastor, fortuito et sine iudicio absque ullius manifesta criminis denotatione pellatur. Nullus enim apud leges sæculi damnatur, nisi in criminali causa deprehensus veritatis testimonio patuerit : nullus Ecclesiæ qui fuerit ordinibus consecratus, merito deponendus erit, si non certis criminibus apparuerit convictus. Sic itaque abbas, et electus a pluribus, et ordinatus sacerdotali benedictione, nullo modo debet sui ordinis honore privari, nisi manifestis criminibus fuerit denotatus atque convictus. Unde sub hac auctoritate præcipimus, ut abbas cœnobii sancti Karilei, postquam electus regulariter, atque canonicè fuerit ordinatus [edit Rom., et ordinatus], a nullo nec episcoporum, nec regum, nec alia qualibet persona deponi possit, si non criminalis intercesserit causa, pro qua merito secundum regulam sancti Benedicti, et canonum instituta, deponi debeat. Hæc autem constituta volumus omnibus omnino modis inviolabilia præsentibus et futuris temporibus permanere, et a nemine vel regum, vel episcoporum, vel alicujus ordinis violari : quod si quis constitutionis nostræ parvi ducens decretum, cœnobio sancti Karilei, vel abbati vel fratribus violentiam fecerit, et vel in ipsis, vel in famulis eorum, vel in omni ipsius monasterii possessione invasor apparuerit, reum se in divino iudicio non dubitet apparere, et divinæ censuræ puniendum damnatione. Unde constituimus, ut primum quisquis hoc molitus fuerit, sui honoris dignitate privetur, sive sit secularis, sive ecclesiastica persona : deinde ab ecclesiasticæ communionis societate fiat alienus, corporis quoque sanguisque Christi participatione non communicet, donec vel quod inique gessit corrigat, vel digna poenitentia satisfactionem emendet. Fratres vero ipsius monasterii, si quid horum quæ constitutum violatum esse cognoverint, id est, si abbas electionem quis eis prohibere molitus fuerit, vel ipsius monasterii possessiones, aut quæ ibi oblata fuerint, suo juri mancipare decreverit, vel ipsum monasterium episcopus Cenomanicus ad civitatis suæ subditionem subjugare tentaverit, licentiam habeant metropolitani episcopum Turonensem convenire, et pressuram innotescere suam ; et metropolitani, causa cognita, personam per quam vexantur conveniat, et cui periculo tradita sit, ex præsentis auctoritate relecta edicatur, atque emendare velit quæ prave gessit moneat. Quod si non libenter audire, et reatum corrigere suum maluerit, secundum præsentis constitutionis

A decretum, eum a communione Christianorum. et corporis sanguisque Christi participatione efficiat alienum, quæcunque fuerit persona, et cujuscunque fuerit dignitatis. Quod si metropolitani episcopus eorum precibus et acclamationibus adiutorium præstare detrectaverit, licentiam habeant S. Karilei monasterii fratres apostolicam, id est Romanam sedem, adire, et necessitudinis suæ causam ante episcopum, qui tunc fuerit, urbis Romæ deponere, et præsentis edicti constitutionem manifestare : ut Romanus pontifex, cognita causa, justam anathematis condemnationem in reum exerere non moretur : ut monasterium præfatum propriam possit suæ libertatis munitionem habere, et pontificale decretum, regumque immunitates, Romanique pontificis constitutum, inviolabilem perpetuis obtineant temporibus firmitatem.

XLVI.

AD MICHAHELEM IMPERATOREM.

(Anno 863.)

Narrationis ordo de Photii depulsione, et Ignatii patriarchæ institutione [Cod. Vat., restitutione]; necnon de Zachariæ ac Rhadoaldi dudum episcoporum depositione, ac excommunicatione, cum capitulis interpositis.

His ita se habentibus, et his apostolatus nostri epistolis pro manifestando nostræ voluntatis proposito Constantinopolim, et in alias mundi partes destinatis, sicut ex superioribus scriptis hujusque recitatis colligere, ac comprehendere potestis ; nunc quæ post habitam satisfactionem nostram, et ostensum votum nostrum de Ignatii fratris et episcopi [edit. Rom., coepiscopi] nostri restitutione, ac Photii adulteri repulsione coram omni Ecclesia, quæ apud nos est, astante præsentialiter Leone a secretis, et imperiali legato, cujus superius mentionem fecimus, et quæ post discussum ipsius acta sunt, vestræ in Christo fraternitati ac piæ generalitati breviter indicamus. Igitur cum hæc gerebantur, nondum Rhadoaldus et Zacharias episcopi, quos ab apostolica sede Constantinopolim direxeramus, detecti erant, vel ostensi, quod ipsi deposuissent patriarcham Ignatium, vel communicassent invasori, et mœcho, ac laico Photio ; sed procedente tempore murmur multorum ab illis partibus Romam venientium, quin imo persecutiones a factoribus Photii commotas fugientium, sensim eosdem coepit episcopos muneribus foisse corruptos diffamare, et quod communicassent Photio, et deposuissent Ignatium divulgare. Quo audito, nimio mœrore repleti, qualiter ab Ecclesia Christi, cui divina dignatione præsumus, non habente maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sinistram procul faceremus suspicionem (videlicet, ne in hanc saltem tenuis subsannandi oriretur occasio) cogitare cœpimus, et mente revolvere. Tunc convocato multarum provinciarum occidentalium regionum sanctissimorum episcoporum cœtu, et collecta sancta synodo in ecclesia Dei, ubi beatus Petrus apostolorum princeps corpore floret, et vir-

tutibus emicat; deinde propter frigidiorē locum in ecclesia Salvatoris, quæ ab auctore vocatur Constantiniana, et quæ prima in toto terrarum orbe constructa est, ibique recitatis omnibus scripturis de Græco sermone in Latinum conversis, jam videlicet nefanda synodo, quæ per jam fatum Leonem apostolicæ sedi delata est, quam etiam imperialibus epistolis, in quibus omnibus depositio Ignatii continebatur; et deductus in medium Zacharias episcopus, quia Rhadoaldus propter absentiam haberi ad præsens non poterat, et discussus, et diligenter examinatus, inventus est in depositione Ignatii et communione Photii omnino culpabilis. In quo idem Zacharias tunc episcopus, nunc autem honore, ac communione privatus, se obnoxium recognoscens, proprio ore, ac proprio scripto se Constantinopolim a sede apostolica directum esse, et quæ sibi a nobis agenda fuerant injuncta, neglexisse; ac quæ sibi fuerant prohibita, perogisse confessus est: Ignatium scilicet sine jussione apostolicæ sedis deponendo, et Photio contra nostri apostolatus præceptionem communicando. Tunc decernente sancta nobiscum synodo, depositionis et excommunicationis suæ sententiam præfatus Zacharias accipiens in foveam quam alii præparavit, incidit; alterius (id est Rhadoaldi) examinatione propter absentiam usque ad aliam synodum protelata. Quæ autem in eadem venerabili et sancta synodo unanimiter et consonanter de fratre et consacerdote nostro Ignatio patriarcha, vel de invasore et usurpatore Ecclesiæ ipsius Photio, atque fautoribus ejus, necnon et de sacris imaginibus statuitur, et promulgavimus: insuper autem quid in alia synodo a nobis olim collecta decreverimus adversus eos, qui divinitatem Domini nostri Jesu Christi cum Valentino, Manete [Mani], Apollinari, et Etyche, ac sectatoribus eorum contra primum pastorem, et apostolum, qui Christum tantum carne passum dicit, passibilem ore sacrilego in quibusdam regionibus vestris predicare dicuntur, subter annexis capitulis declaratur.

I. Photius qui ex schismaticorum et se a sanctæ communionis participatione avertentium parte esse dignoscitur, et ex seculari administratione atque militia, et ex foro subito tonsuratus a Gregorio Syracusano dudum episcopo in synodo damnato, et ab apostolica sede convicto episcopus ordinatus est, et vivente, ac superstitute consacerdote nostro Ignatio sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitane patriarcha, sedem ipsius invasit, et sponsam quam a Christo sponso immaculatam custodiendam veluti amicus sponsi perceperat, non per ostium, quod Christus est, sed aliunde ex adverso in ovile Dominicum more furis atque latronis ingrediens, ac si violentus, rapax et sceleratus adulter irrupit. Deinde cum damnatis, et anathematizatis, atque cum his, qui ne sacerdotale officium ante audientiam præsumerent a prædecessore meo beate memoriæ Benedicto papa fuerant obligati, quotidie ac indifferenter communicans, et conversans contra fidem promissam, contraque suam

A professionem, qua pollicitus est se adversus jam fatum patriarcham nullum sinistrum concilium esse facturum, congregavit concilium, et una cum sequacibus suis depositis, et damnatis, excommunicatis, et anathematizatis, et aliis sine sedibus, atque cum his, quibus vel ille irregulariter et illicite provectus fuerat, vel quos ipse temere, ac indebite provexerat, contra eundem fratrem, et comministrum nostrum Ignatium depositionem facere, et anathema dicere ausus est. Deinde apostolicæ sedis missos, quos pro causa sanctarum imaginum, et pro inquirenda et nobis renuntianda jam fati patriarchæ dejectione, et ob inteniendum modum promobilis hujus neophyti destinaveramus, quibus potuit argumentis a nostris mandatis avertere more Acacii quondam Constantinopolitani hæretici patriarchæ præsumpsit. Et ad processionem, quæ ei cum paribus suis habebatur, sicuti eorum professione patefactum est. Et sancto Spiritu revelante, venerandæ synodo, quæ a nobis collecta est, claruit ad damnatorum et schismaticorum communionem contempta legatione, quæ vel gentiliū more servari debuit, pertraxit, et in illusionem beati Petri apostoli, a cujus sede profecti fuerunt, non solum inefficaces redire fecit, sed etiam impugnatores omnium quæ fuerunt mandata monstravit.

Postremo episcopos, qui ei tanquam adultero et pervasori communicare noluerant exilio relegavit, et sui sceleris complices in eorum subrogare locis non timuit. Et usque hodie Ecclesiam Dei diversis persecutionibus impugnare non desinit, ita ut fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium sanctissimum patriarcham inauditis pœnis, et horribilibus tormentis afficere non quiescat; sed et omnes quotquot pro veritate et fide cum eodem persistere comprehenderit, quibus prævaleret modis perdere imprætermisere molitur. Hæc et his similia contra evangelica, apostolica, prophetica, atque canonica instituta afferens, sit Dei omnipotentis, et beatorum apostolorum principum Petri et Pauli, et omnium simul sanctorum, atque venerandorum sex universalium conciliorum auctoritate, necnon et Spiritus sancti per nos iudicio, omni sacerdotali honore, et nomine alienus, et omni clericatus officio prorsus exutus: ita ut si post notitiam hujus sanctionis, quam divina inspiratione depromptam esse credimus, cum unanimitate et concordia sanctæ synodi sit procul dubio promulgata, tentaverit in Constantinopolitano throno presidere, aut sæpe fato venerabili coepiscopo nostro Ignatio, quominus Ecclesiæ sibi commissam sine quavis inquietudine regere possit, impeditur; vel si ulterius ausus fuerit aliquid de sacro ministerio more sacerdotis contingere juxta præcedentem consuetudinem, nullo modo liceat ei communionis spem, aut locum habere satisfactionis; sed anathematis vinculis innodatus una cum communicatoribus suis, atque fautoribus suis perpetuo Dei per nostram mediocritatem iudicio ac sententia sacrum corpus et sanguinem Domini nostri

Jesu Christi, non nisi vicino mortis periculo, omnino percipiat; ut hæc unusquisque discens nequaquam de cætero temeraria præsumptione ex laicis subito in dominicis castris insperato quodammodo impetu irrepere audeat, et principatus amore ante ducatum præstare velit, quam tironis consummet officium; et ante tentet docere, quam discere: sicut in eadem Constantinopolitana Ecclesia sæpe præsumptum esse comperimus. Et rursus ne contemptis clericis, quorum ut pote in tam magna urbe copiosa multitudo est, quippe ab ipsis (ut ita dixerimus) cunabilis impræternisso labore in Ecclesia Christi desudant, et indesinentia Domino exhibent servitutis obsequia; is, qui de foris est alterius ovilis, Christi repente principatum arripiat, et nitatur quos esse suos non recognoscit, discernere: et grex Dominicus incipiat eum, ut pote extraneum et improvisum, omnino contemnere: præsertim cum perspiciat nil sibi stipendia profecisse meritorum, et alienum suorum cernat consumere fructus laborum.

II. Gregorium sane, qui Syracusanæ Ecclesiæ irregulariter, atque Deo contempto præest, eo quod et ipse ex parte schismaticorum sit, et postquam a synodo episcopatus officio privatus, et a decessore meo sanctæ memoriæ papa Benedicto obligatus est, et Photium laicum subito consecrare in episcopatu non formidavit, et de sacro ministerio ausus est multa contingere, juxta præcedentem consuetudinem sancimus, et juxta canonicam deliberationem apostolica auctoritate diffinimus, atque statuimus, omni sacerdotali carere, atque privatum fore ministerio: ita ut nullo modo liceat ei in qualibet synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis: quod si de reliquo præsumperit in sacro officio more sacerdotis quovis tempore ministrare, anathema sit. Sed et si contra fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium turbas excitaverit, vel ab ejus communione fideles averterit, anathema sit. Et omnes communicantes ei ab Ecclesia abijciantur, sed et ipsi anathema sint.

III. Eos vero, quos Photius neophytus, et Constantinopolitana sedis invasor, in quolibet ecclesiastico ordine provexit, quoniam manifestum est eos in omnibus consecratoris sui pravitatibus consensisse, atque ei post invasionem communicare [communiceasse], omni clericali officio privamus, et apostolica atque canonica auctoritate, et synodali decreto eos penitus sequestramus.

IV. Reverentissimum et sanctissimum fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium sanctæ Constantinopolitanae ecclesiæ patriarcham, qui primo quidem imperiali violentia ac terrore, proprio throno privatus est, et postea a Photio adultero, prævaricatore, ac pervasore sedis Constantinopolitanae, et ab ejus complicitibus (excommunicatis videlicet et anathematizatis, atque damnatis, et sine episcopalibus sedibus, et a decessore meo sanctæ recordationis Benedicto papa, obligatis hominibus) anathematizatus est, et postremo ab apostolicæ sedis misso contra nostram præceptionem (ut sanctæ synodo Spiritus

sanctus revelavit, et dudum Zacharias episcopus, qui unus de eisdem duobus legatis exstitit, propria confessione manifestavit) infulis est sacerdotalibus despoliatus, auctoritate summi judicis Domini nostri Jesu Christi promulgamus, sancimus, atque decernimus, unquam nec fuisse, nec esse depositum, vel anathematizatum, tanquam qui ab imperiali potentia sit absque ulla canonica auctoritate pulsus Ecclesia, et tanquam qui ab alligatis nullo possit haberi vinculo colligatus, et ab eis qui nullam eum judicandi potestatem, vel ab apostolica sede auctoritatem habuerint, et nullum sui honoris discrimen pati debuerit. Et ideo illum (id est eundem fratrem et consacerdotem nostrum Ignatium patriarcham), omni vinculo anathematis ab eo remoto, per potestatem divina voce in beatissimo Petro collatam, et per auctoritates sacrorum canonum, et decretalium constitutionum more sanctorum Patrum prolatam, pristino honori, pristinae dignitati et sedi, pristino gradui, et patriarchio, ac pristinis et pontificalibus infulis, atque officiis restituimus, statuimus, ac confirmamus: ita ut quicunque post notitiam hujus apostolicæ atque synodice sanctionis, quominus omnia, quæ præmisimus, insignia pontificatus recipiat, ei impedierit, et non in omnibus huic decreto obedierit, vel se ab ejus communione separaverit, vel ulterius contra eum aliquod judicium proferre tentaverit, absque sedis duntaxat apostolicæ præmisso consensu; si quidem clericus fuerit, ab omni clericatus officio coram Deo et hominibus sit alienus, atque perenni poena tanquam qui magistrum prodiderit cum Juda traditore constringatur, et nisi a prava intentione recesserit, perpetuo anathemate maneat condemnatus; si vero laicus exstiterit ille (quisquis est) huic nostræ constitutioni contraire tentans, et eum sedem et omnem pristinam duntaxat dignitatem recipere non permiserit, vel si post receptam priorem sedem denuo illum impellere, et a patriarchio expellere tentaverit, vel personæ ipsius seu sacerdotali honori aliquam molestiam sine primæ hujus sedis consensu intulerit, omni benedictione paterna privetur, et maledictione Chanaan filii Cham, qui verecundiam patris sui videns non coepuit, sed irrisit, mulctetur; et cum parricidis æterna poena Domino judicante percellatur, et nexibus anathematis nonnisi respiciens penitus eruat.

V. Eos autem episcopos, seu cujuslibet ordinis clericos, qui post injustam dejectionem fratris et coepiscopi nostri Ignatii, vel in exilio relegati, vel ministerio, aut gradu invidiosè privati sunt, statuimus ut exilio dissoluto proprias sedes, atque gradus recipiant. Quod si quisquam huic decreto nostro contraire præsumperit, et ut sedes, vel gradus resumant impedierit, quousque non obtemperaverit, anathema sit. Sane si qui ex eis ab aliis criminantur, decernimus eos antea sedes quidem et proprios gradus recipere, judicari autem nisi a sede Romana non patimur. Sed si qua præter regulam forte egisse

dicuntur, nostro eos decreto judicandos reservari statuimus, juxta quod et sacri præcipiunt canones.

VI. Quod oportet nos majorum nostrorum statuta immoto mentis intuitu conservare, et in omnibus sanctorum Patrum semper dogmata venerari, diffinimus de sacris et venerandis imaginibus Domini nostri Jesu Christi, ejusque semper Virginis genitricis Mariæ, omnium sanctorum, qui Deo ab Abel justo placuisse creduntur, quos Ecclesia sancta in universo orbe diffusa antiquitus accepit, quæque sedis apostolicæ præsules pro eis decreverunt, ac statuerunt, illibata persistere, atque intemerata manere. Quapropter Joannem quondam Constantinopolitanum antistitem * et sequaces ipsius, qui eas frangendas, atque calcandas esse ore polluto asseverant, quandiu de his nobiscum non senserint, et juxta sanctorum pontificum Romanorum decreta, et aliorum catholicorum Patrum instituta non sapuerint, sancimus eos a Christo, et ab Ecclesia catholica atque apostolica esse anathema.

(Capitula quæ subsequuntur in alia primitus a nobis collecta synodo promulgata sunt.)

I.

Quia Dominus Jesus Christus carne tantummodo passus est.

Veraciter quidem credendum est, et omnimodis profitendum: quia Dominus noster Jesus Christus Deus, et Dei Filius passionem crucis tantummodo secundum carnem sustinuit: deitate autem impassibilis mansit, ut apostolica docet auctoritas, et sanctorum Patrum lucidissima doctrina ostendit.

II.

De his qui divinitatem passibilem dicunt.

Hi autem qui aiunt quia Redemptor noster, et Dominus Jesus Christus Deus et Dei Filius passionem crucis secundum deitatem sustinuit, quod impium est, et catholicis mentibus execrabile, anathema sint.

Igitur rediens Rhadoaldus a Galliis, ubi non minora quam in Constantinopolitana urbe perperam gesserat, et collegam suum tale quid pertulisse cognoscens, quin potius conscientia propria stimulatus, expavit. Quod nos intuentes ne quid formidaret, illum admodum sumus hortati, subjungentes duntaxat præter examen synodi nihil in illum nos esse moturos, sed neque ei sine culpa prolata, fore aliquid adversi laturos; sed quia fugit impius nemine persequente, dum nihil mali et sufficientibus nostris frueretur bonis, ante tempus synodi, ante sui purgationem, ecclesiam et parochiam propriam deserens ad alias dioceses examen utique subterfugiendo se contulit. In quibus diutius eo morante, apostolico moderamine freti, canonicam, quam merebatur ultionem, super eum inferre distulimus: ne videlicet ad vindictam faciles, vel videremur esse præcipites. Quamobrem destinatis in diversa loca

A cum epistolis (id est, ubi solus illum rumor latitare fatebatur), missis nostris, videlicet sanctissimis episcopis, ratum eum duximus convocari. Sed ille diversas latebras penetrando (ut pote filius noctis et tenebrarum, qui opera lucis et diei semper refugiens, causam suam ad manifestationem justitiæ solis deduci formidat) quousque valuit, nobis obdormire desuper. At ubi non reperit tutum suæ tergiversationis latibulum, tandem aliquando Romam redire ausus est.

Et cum nos inter furentium adversariorum linguas, et manus apud beatum Petrum apostolum degeremus, ipse insperatus super nos hostis, inter hostes irrupit: et, ut nunc claret, iterum discessurus fraudulentè accessit; quo tamen corpore, non mente reverso, et synodi tempore propter imminentes hostium oppressiones dilato, rumore crebrescente diffamatur, quod Rhadoaldus denuo fugam arripere meditaretur. Quo audito, quia non poteramus sub tam horrendo nævo Ecclesiam non habentem maculam [edit. Rom. addit. aut rugam], aut aliquid hujusmodi, descerere, quominus illam etiam a falsa suspitione redderemus extorrem: nec poteramus personam in tantis prævaricationibus diffamatam, et tam [sanctorum] scelorum ore [forte, sorde] aspersam, sine satisfactione in communionem nostram admittere, coram multis fratribus et episcopis, coramque plurimis filiis sanctæ hujus Ecclesiæ admonuimus eum; quatenus sicut prius nullam in partem sine nostra licentia a Romana discederet urbe; sed in ea residents, sine timore suis licenter utens, et amicos ac homines suos libere possidens, tempus synodi qua purgandus esset, intrepidus exspectaret: sciens profecto nihil se injustum ante, vel post, præter examen synodicum fore passurum, sed in justitia, quam haberet, esse mansurum.

Insuper etiam sciret, si quouam a Romana sine licentia nostra discesserit urbe: quia ex tunc esset depositus et excommunicatus. Sed spretis satisfactionibus nostris, atque sententiis in se prolatis, imo spretis sanctorum patrum constitutionibus, sine licentia nostra propriam Ecclesiam despolians, et lupinis dentibus oves sibi creditas deserens ad alias dioceses, imminentem synodum fugiens, discessit. Et quia hæc, et alia multa objecta non diluit, vera esse quæ de illo dicebantur, modis omnibus examen subterfugiendo firmavit. Quapropter, convocata sanctissimorum episcoporum numerosa et venerabili synodo in superius memorata ecclesia Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana: auctoritate Dei omnipotentis, et beatorum Petri ac Pauli apostolorum principum, et omnium simul sanctorum, quorum regulas et decreta multipliciter violavit, necnon et nostri apostolatus judicio deposuimus eum, et a corpore et sanguine Christi excommunicavimus, sanctorum scilicet statuta Patrum sequentes, et præcipue sancti

* Sive Joannem, qui post Antonium ponitur a Rand.

Constantino Porphyrog. lib. III, n. 26, an. 844.

Felices exemplum, qui Vitalem et Misenum episcopos deposuit, et excommunicavit, eo quod huic apostasie in Constantinopolitana urbe olim par omnino piaculum perpetrarunt (*Felix III, in epist. 5*). Quod si prædictus Rhadoaldus dudum episcopus, nunc autem depositus, et excommunicatus de cætero cum anathematizato Photio invasore Constantinopolitanæ Ecclesiæ mistus esset aliquando, et Ignatio fratri et coepiscopo nostro infestus esset, et Ecclesiam Dei amplius conturbasset, vel si de damnatione sua querimoniam fecisset, anathematizatus foret: ac per hoc ab omni Christianorum separatus et alienatus, donec nostræ sententiæ sponte se submitteret, collegio. Est igitur Rhadoaldus nunc depositus et excommunicatus, et si Photio communicaverit, anathematizatus: quem vobis, fratres charissimi, ideo intimamus, ut scire valeatis cum quibus communicamus, et quos a nostra apostolica et catholica communione repellimus: quatenus per hoc, secundum sacras regulas, et præcipue juxta Nicænum concilium (*cap. 5*), qui ab aliis abijciuntur, ab aliis non recipiantur. Porrigentes ergo Ecclesiæ Dei manus, quos a nobis abijcimus, a vobis repellite: et quos suscipimus, suscipite, quatenus uno animo, uno ore glorificetur Deus, et Pater per Jesum Christum in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Præterea postquam sanctæ in Christo fraternitati, placque religioni vestræ, quæ in isto volumine hucusque releguntur per alia scripta nostra, nota facere procuravimus: venit ad sedem apostolicam quidam protospatharius, nomine Michael ab imperatore Græcorum cum epistola missus, in qua eundem imperatorem invenimus jactitare, quod vos beatissimos videlicet patriarchas, et charissimos fratres nostros traductos, atque seductos habeat: quatenus in illa execrabilis apostasia fautores exististis: videlicet ut et in depositione fratris nostri, et consecrationis Ignatii irregulariter facta, et in consecratione Photii mœchi, et ecclesiæ invasoris consentiatis: et contra statuta nostra, sed et adversum sedem principis apostolorum Petri, vos cum illis pariter efferatis. Quod quidem nos de vobis licet minime credamus, qui tale quid ab antecessoribus vestris catholicis duntaxat antistitibus actum nusquam omnino legimus: de vobis tamen magis, quam de nobis curam habentes, hæc nos in scriptis ipsius imperatoris recepisse vos nolumus ignorare: intimantes pariter, et vestram unanimem charitatem admonentes, quatenus in speculo sitis, et ad memoriam revocetis ista vobis nos ideo nota facere stuidisse, quoniam, ut prædiximus, sancti, magnique Nicæni concilii decretis jubetur per unamquamque provinciam, ut epistola regularis obtineat, ut hi, qui abijciuntur, ab aliis non recipiantur. Deinde vero, ut cauti, sollicitique semper sitis, ne quorumlibet suasionibus, vel lerroribus hominum, aut quibuscunque mendaciis decepti a capite (id est, a prima sede) dissentiatis, vel ab ejus Ecclesiæ charitate, ac unitate di-

vidamini, cui ille præfuit, quem vox Christi prætulit universis.

Verum si dies antiquos secundum datam vobis divinitus sapientiam cogitatis, priscosque sedium vestrarum præsules ad memoriam ducitis, quanta veneratione sedem beati Petri prædecessores vestri celebraverint, quantoque charitatis amore, decreta ipsius semper amplexi sint, profecto reperietis: denique [*forte, neque, H.*] in universalibus synodis quid ratum, vel quid prorsus acceptum, nisi quod sedes beati Petri probavit (ut ipsi scitis) habetur: sicut e contrario quod ipsa sola reprobavit, hoc solummodo consistat hactenus reprobatum. Proinde charitas unanimiatis vestræ de fratris et comministri nostri Ignatii sanctissimi patriarchæ dejectione nobiscum doleat, et quæ prævalent ei solamina nobiscum exhibeat. Nam si juxta Apostolum, quod patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (*I Cor. xii*); quanto potius compatiendum est illi, quod inter cætera membra præcipuum tenuisse locum dignoscitur? Unde si non pro unius, et specialis personæ præfati fratris nostri repulsione, vel certe pro summi sacerdotii conculatione dolere, gemere, flere, currere, ac decertare debetis. Nam, si licitum fuerit sæculari potestati de Ecclesiæ Domini præsulibus taliter judicare, vel si rursus fas exstiterit inferioribus de prælatis sibi tam temere ista patrare, perpendite ne ad perniciem vestram, imo totius Ecclesiæ nunc et futuris temporibus præsumptio talis prævaleat, quod si attenditis, ecce jam cernitis. Nam impietas tantum caput extulit, ut Ecclesiarum præsulibus postpositis, et ordine canonico conculcato, laici nunc ecclesiastica moderamina teneant: et pro libitu proprio, modo istos removeant modo illos in locis eorum promoveant; et rursus quos nunc approbant, post modicum mentis vicii levitate repellant.

Ut enim iidem sæculares, ac laici homines quælibet scelera valeant licenter committere, ut pro his a nullo pontificum, qui ex clero promotus, hæc summa poterat auctoritate compescere, libere redarguantur, non de clericorum catalogo permittunt ad sacros ordines provehi, qui vitam eorum tanto audacius, quanto diutius ac familiarius sub Christo duce forti militantes fortius comprimere possent: sed ex seipsis eligunt, qui facta eorum tanto minus præsumant arguere, quanto se paulo ante de eorum cœtu favore ipsorum promotos meminerit. Quod illis in partibus tanto familiarius agitur ista præsumptio (videlicet ut ex laicis subito tondeantur, et in episcopos consecrentur) quanto ex consuetudine inolevisse testantur, quam nos e contra tanto studiosius de Ecclesia Dei eradicare volumus, quanto nimium noxiam esse clericis, et omni religiøsæ plebi supra docuimus. Quantoque scimus ex sacris canonibus, quod non minus mala consuetudo, quam pernicioosa corruptela vitanda sit: et scimus quod paulatim crescens, jam suæ pestiferæ nequitiae gravamine multos invaserit, adeo ut temeritas hæc tantum

exereverit, ut jam minime clericis egeant, dum contra sacros canones ex se ipsis subito tonsuratum, quem voluerint, eligant: et ad labores clericorum mentis oculos non inflectant, ac per hoc sit, ut alienus comedat ipsorum fructum laborum, et stipendia meritorum extraneus hostis insperatus subripiat. Ita nihil proficiat clericis in castris dominicis militasse, vel gradatim per singulos ecclesiasticos ordines ascendisse, dum alter salta hos omnes transcendit, et repente principatur in eis is, qui inter eos nec contra spirituales hostes arma sustulit, nec diversis Ecclesie adversariis pro veritate prælians aliquando restitit.

Quantum autem ne de laicis temere quislibet ad episcopatum eligatur, sacri canones enim aliis prohibeant, Sardicenses ostendunt, Osio episcopo capite decimo tertio dicente (*can. xiii*): Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur nisi ante et lectoris munere, et officio diaconi, aut presbyteri fuerit perfunctus; et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verecundia: et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur: quia conveniens non est, nec ratio, vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est: maxime cum et magister gentium beatus Apostolus ne hoc fieret denuntiasset, et prohibuisse videatur (*I Tim. iii*): sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata. Contuemini ergo et futura, imo urgentia mala conspiciite: medici estis, imminentes morbos per præcedentia signa prævidete: episcopi estis, exurgens in Ecclesiam Christi horrendum exitium conspiciite: speculatores estis, in altam mentis arcem conscendite, et in gregem Dominicum feram pessimam irruere cupientem a longe contemplamini: quasi tuba exaltate vocem vestram, et annuntiate populo Dei scelera eorum: *super montem excelsum* (id est, ad altitudinem virtutum) *ascendite, qui evangelizatis Sion* (*Isa. xl*): stete in fortitudine, potestatis hujus sæculi ex adverso ascendite, et murum pro domo Dei apponite, et quibuslibet potestatibus inique agentibus contraite: sicque fiet, ut nec, sicut canes muti, de taciturnitate argui valeatis, nec de talenti occultatione districtam Domino rationem reddere compellamini. Vosque ipsos, et consacerdotes nostros, imo Ecclesiam Christi illis in partibus constitutam ab ingenti pernicie, a noxia labe ipso iubente laudabiliter eruatis, mirabiliterque regatis.

Hanc autem epistolam, quam per superius memoratum Michaelen protospatharium glorioso Augusto Michaeli direximus, idcirco pridem sanctitati, seu unanimi dilectioni vestre cum aliis scriptis non misimus, quia et fratres per quos illa destinata sunt,

se dimitti vehementissime postulabant, et nos ad multa ecclesiasticorum negotiorum extenti, hanc tam concite, sicut volebamus, solemniter ordinatam præ manibus, cum dimitterentur, minime poteramus habere.

XLVII.

AD ROTHADUM EPISCOPUM SUSSIONENSEM.

(Anno 863.)

Commemorat quam multa pro ipso hactenus in Galliam scripserit, spondetque se ipsi, Romam si veniat, minime defuturum.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, sanctissimo et reverentissimo ROTHADO Suessionicæ urbis episcopo.

Sciat sanctitas tua, quoniam misimus increpatorium epistolam pro te Hincmaro sanctæ Rheimorum ecclesiæ venerabili archiepiscopo, eo quod post appellationem ad sedem apostolicam in te depositionis intulerit sententiam, quam quidam vir, qui cum Bosone comite Romam venerat, ad te deferre debuit: sed hanc rescripsit nobis ipse Hincmarus reverendus archiepiscopus, quod eam minime viderit. Insuper tam Hincmarus, quam cæteri episcopi, qui ad eandem synodum convenerant, ubi sententiam depositionis circa te protulerunt, sub gestorum serie quæ de te gesserint in nobis latius intimaverunt, accusationes circa te pro se excusationes multiplices protendentes, et per Odonem venerabilem episcopum nostro eas apostolatus verbo tenus indicantes. Per quem tam eisdem archiepiscopis et episcopis generaliter, quam dilecto filio nostro Carolo glorioso regi specialiter rescripsimus, increpantes et admonentes pariter et jubentes ut te de claustris monasterialibus præsentialiter educerent, et nostro aspectui præsentarent. Nunc autem venit Liudo religiosus diaconus secum epistolam jam fati regis et Hincmari ferens, quæ te jussu ipsius regis de monasteriali custodia eductum, et cuidam episcopo familiari tuo commendatum esse fatebantur. Per quem tam Carolo glorioso regi quam præfato Hincmaro archiepiscopo metropolitano tuo, sicut et prius, direximus, ut quia unam partem sine altera audire non possumus ad renovandum in nostra præsentia iudicium, et te honorifice, et aliquos eorum qui te judicaverunt, vel ipsorum vicarios, Romam dirigant. Nunc autem fraternitas tua studeat secum sollicita mente revolvere, quod tibi quasi in ipsis tuis auribus loquimur, ut si quidem conscientia tua reprehendit te, aut forte iudicium episcoporum circa te prolatum admiseris, nec te fatigare, nec alios velis. Si vero illi nostro consilio freti, episcopalem tibi reddiderint dignitatem, sicut eis scripsimus, bene. Quod si nostrum consilium parvipendentes hoc agere illi distulerint, et tu incepto proprio perseverans ad nos venire elegeris, intrepidus et de Dei misericordia fidens occurre: sciens profecto quia te, Deo auxiliante, non deseremus, quoadusque iustitia convertatur in iudicium, et quæ nunc opera

sunt Dominus revelare dignetur. Dabitur autem tibi sine dubitatione ad nos aditus veniendi : quod et nos apostolica auctoritate, et firma censura statnimus, et dilectus filius noster Carolus Christianissimus rex, et nobis devotissimus, pariter, et Hincmarus frater et coepiscopus noster, scriptis suis presenti tempore te ad nos missuros fore se, firmissime sunt omnibusque modis polliciti.

XLVIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 863.)

Hortatur ut Rothado Romani venturo itineris solatia prospiciat.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

Cum vos tantæ humilitatis tantæque devotionis incurvatione, sub potenti manu Dei ad reverentiam præcipuorum ipsius apostolorum flecti conspiciamus, impletum videmus quod sanctus Job de Domino loquitur dicens : *Sub quo curvantur qui portant orbem (Job ix)*. Nisi enim vos, qui in regali sublimitate positi estis, tanquam cuiusdam ingentis fabricæ bases, vestro sudore mundum quodammodo portassetis, nequaquam Græco sermone βασιλεως vocabula sortiremini. Rursusque, nisi tanta coram summo Deo vos humiliatione incurvassetis, nequaquam nobis, licet indignis servis ejus, obedientiæ colla tanta facilitate submitteretis. Operatur autem idem ipse Deus in vobis hoc, qui et laudandus est propter hoc, quique prævidit vos, et ad regni gubernacula destinavit, quo auctore vobis felicia ardent, ut cernimus, tempora, et prosperis prospera, ut audivimus, succedant. Quapropter ejus misericordiam glorificamus, et quia ignoramus quæ hæc in vobis iudicio divinitus patrantur, dilectionem vestram instantissime adhortamur, ut memores fragilitatis humanæ nulla vos commoda elevent, nulla secunda dissolvant : sed semper ad vosmetipsos recurrite, et quia nihil est in homine unde se extolli debeat, sedula consideratione perpendite. Si qua ergo cælitus tribuuntur ad votum, largitorem ante oculos vestra revocare solertia non omitat, nec in his quæ temporaliter conceduntur bonis, consistere finem existimet, nec cito defluis delectata felicitatibus, perennis beatitudinis gaudia appetere desinat. Prospera vero mundi occasio vobis sit cælestia præmia requirendi, non fomes ad ima tendendi. Hinc egregius Apostolus admonens : *Qui utuntur, inquit, hoc mundo, tanquam non utantur (I Cor. vii)*. Tunc enim vos indubitanter ad æternam gloriam pertingere posse confidemus, si in hujus vite gloria positos vos humilitatem sectari veraciter senserimus. Scriptum quippe est : *Gloriam præcedit humilitas (Prov. xv)* : e contrario vero : *Ante ruinam exaltatur cor (Prov. xvi)*. Sed hæc nos ad ædificationem sublimitatis vestre quam paterno inuncantibus affecta diligimus, cursim tetigisse vestra libenter tranquillitas noverit, et eo quo a

A nobis mittuntur mentis intuitu, vester benignus hæc grater suscipiat animus. Caterum de Rothado venerabili episcopo, de quo apostolatus nostro mittendum non est, iterum iterumque suggerimus, ut omni desita amaritudine, quam circa illum celitudinis vestræ retinet indignatio, pro amore apostolorum principis, ad ejus sedem, dum anxietur cor ejus, clamavit, gratiam illi impartiamini ; et placabilem erga eum pietas vestra, gratamque in omnibus se prorsus exhibeat, ita ut cum Romam profecturus erit, vestra illi sufficientia in itinere non desint solatia : sed potius vestris saltem pro nobis ditatis beneficiis, ac fultus subsidis, ad cæptum pertingere queat sine aliqua difficultate propositum. Porro de his pro quibus apostolatum nostrum consulere merito decrevistis, fratri et coepiscopo nostro Hincmaro, quod nobis tolerabile esse videtur, custodiendum ac decernendam mandavimus. Præterea nolumus ignorare vestram sagacitatem, quod licet semper dilexerimus vos, plurimum tamen amoris cordi nostro presentium latores inseuerunt, qui sedulis prosecutionibus suis tam miranda de vobis nostris auribus inculcarunt. Unde et omnipotentem Deum merito laudamus, et ad dilectionis vestræ ardorem magis ac magis cor nostrum consequenter succendimus. Optamus gloriam vestram in Christo bene valere.

XLIX.

AD HERMINTRUDEM REGINAM.

(Anno 863.)

C *Respondet se causam Rothadi, quod illa in Caroli regis gratiam suggererat, indiscussam relinquere non posse.*

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HERMINTRUDI gloriosæ reginæ.

Litteras dilectionis vestræ, filia charissima, ut nostrum regem Carolum, virum vestrum, nostrum autem dilectum filium, in causa Rothadi episcopi exaudiamus, nos hortantes, ecce nunc secundo suscepimus. Pro qua re, mihi crede, multum anxiamur multumque undique coarctamur : quoniam nec nos possumus vobis, ut nobiscum de illo unum sentiat, id ipsumque veltis, suadere : nec rursus causa talis est, quod sine offensione Dei nos valeamus utramque postponere. Verum, filia, ut cum charitate vestra dicam, si oporteat obedire Deo magis quam hominibus, ipsa potius judica. Nos autem causam Rothadi in virtute Dei non patiemur, vita comite, indiscussam relinqui, præterquam si ante idem venerabilis vir pristino fuerit honori ac dignitati redditus ; quam coram nostra speciali presentia, discernenda causa ipsius exstiterit presentata. Quis, rogo, in toto orbe regni vestri læsus, aut ledendus ; clamaret unquam ad sublimitatem vestram, cuius vos vocem postpone-retis, et non magis ultione districta ipsius injurias vindicaretis ? et nos quo modo hortari videamini, ut vocem sanguinis fratris nostri non exaudiamus ? Aut quomodo obtineamus aures ad clamores illius, cum

vehementer paveamus ne nostra ob hoc fiat oratio exsecrabilis, clamemusque, sicut scriptum est, et non exaudiamur? Certe pro sollicitudine, quam circa Ecclesiam Dei retinemus universam, et pro speciali cura, quam circa cunctos fratres nostros principaliter habemus, etsi nunquam vocasset, a nobis summa diligentia quæri, et competenti debuerat studio adjuvari. Quod autem scripsistis, quia si exaudiamus filium nostrum, non detrimentum, sed augmentum ecclesie nostræ privilegiis generetur: nos certissime credimus, quia privilegia sanctæ Romanæ Ecclesie nullum possunt sustinere detrimentum, nec plantatio quam cœlestis pater noster plantavit eradicari, nec fundamenta, quæ summus posuit architectus, queant quibuslibet et quantislibet fluctuationibus amoveri. Veruntamen, charissima filia, magnum manet periculum, tam eos qui sua desidia ea minui aliquo modo sinunt, quam eos qui sua præsumptione illa violenter contendunt. De exaudiendo vero, vel non exaudiendo filio nostro Carolo, conjugē vestro, per Liudonem venerabilem, idoneam vobis, ut remur, misimus rationem. Verum nos quidquid illi admonendo, vel hortando, vel etiam increpando mittimus, ad ejus et dilectorum illius salutem, atque ad regni ipsius incolumitatem perficere, non dubitamus, imo, Deo auctore, omnino confidimus. Incolumem serenitatem vestram divina conservet majestas, filia charissima.

L.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 863.)

Pro Rotberto episcopo Cenomanensi adversus monachos sancti Karilefi.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, CAROLO glorioso regi.

Excellentie vestræ innotescimus, quia Rotbertus sanctæ Cenomanensis Ecclesie antistes nobis litteris suis cognitum, præcipua cordis devotione obsecrans, facere studuit, quod monasterium sancti Karilefi, situm in pago Cenomanico, loco videlicet, qui antiquitus dicebatur Casa Gaiani, super fluvium Anisola ab ejus ditione ac potestate subtractum sit; et quod antecessorum ejus decreto et voluntate ordinabatur, nunc sine ipsius sit consensu sub abbatis constitutum regimine. Unde vestram Deo amabilem magnificentiam his apostolis monemus atque hortamur opibus, ut iuxta veritatis censuram, sanctæ jam dictæ Cenomanensi Ecclesie, super hujus rei negotio justitiam conservare, et pium devotionis vestræ auxilium impertiri, nulla hominum subdola persuasionē prætermittatis: ipsum monasterium pro Deo, nostræque paternitatis amore, præfato Rotberto episcopo, sicut et antecessoribus ejus jure permansit, deinceps habere, atque salubriter pro ipsius venerabilis loci utilitatibus ordinare, libenti animo permissit: nullamque potentie vestræ vim in hoc aliquatenus patiat; sed liceat ei habere securiter, quod juste suos semper tenuisse prædecessores pri-

A vilegio etiam nobis ostenso fatetur. Si vero quispiam monachorum supradicti monasterii sancti Karilefi amplius resistere nititur, ne sub Ecclesie Cenomanensis potestate jam dicta consistat, et in hac omnes obstinatione perdurant: ipse Rotbertus episcopus de vicinis episcopis sibi quos voluerit judices eligat, et nostra auctoritate simul convocatis, et cæteris episcopis, qui in diocesis sanctæ Turonensis Ecclesie videntur existere, talis tumultus dissensiones, quæ callido sunt exortæ ingenio, justo sanctorum Patrum judicio resecentur, omnisque hujus litis ambiguitas pacifica veritate pellatur: ita sane, ut monasterium priscis fundatum temporibus, cum omnibus sibi jure debito pertinentibus rebus, Deo auxiliante, illibatum sub potestate Cenomanensis Ecclesie, si justum fuerit, maneat. Quamobrem magnitudinem vestram monemus, ut sicut superius dictum est, justitiam et æquitatem in hoc et in cæteris omnibus conservare, ob recompensationem futuræ retributionis nulla sæculi felicitate negligatis. Quod si in eodem judicio prædictus episcopus Cenomanensis aliqua necessitate compulsus appellaverit se de hoc in nostra præsentia judicium agere, volumus et jubemus tam ipsum episcopum, vel legatum ejus, quamque etiam tres de monachis prædicti monasterii, tempore opportuno ad nos omni prætermissa occasione venire: ut digne apostolicæ sedis examine atque judicio talis utriusque partis controversia reseccetur, et ad æquitatis debitæ jus pars justa sine protelatione indubitanter fine perveniat. Quod si ipsi monachi, nostra jussione vocati, venire forte contempserint, vestræ potestatis propere cogantur imperio, cum quibus et fidem hominem vestrum transmittere, qui ipsius causæ et contentionis initium experiatur et finem, dignemini.

LL.

AD ROTBERTUM EPISCOPUM CENOMANENSEM.

(Anno 863.)

Narrat quid ipsius causa statuerit de controversia monasterii sancti Karilefi.

[Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, ROTBERTO Cenomanensis urbis episcopo.

D Plane quia sanctitatem vestram ad apostolicam sedem constat plenam devotionem litteras destinasse, multas gratias Deo omnipotenti, vobisque referimus, eo quod et debitam reverentiam observantes, nos in vestris utilitatibus adjuutores quæxivistis, et sanctam omnium terrarum matrem Romanam Ecclesiam interventricem suppliciter præoptastis, quod ita se habere luce clarius patet, vestris annis consulere. De illorum monachorum sancti Karilefi improvida intentione decrevimus ut, si venerint, et talia concedi petierint, vestro ducti amore nec illorum impolitius precibus annuemus, nec auctoritatis nostræ censuram illis in talibus largiemur. Qui si voce forte falsidicæ assertionis aliquid, quasi nostræ institutionis edita decreta, protulerint, donec nostro demum pontificio cognitum fiat, illis credulitatem

exhiberi non volumus : quia, ut præfati sumus, illis in talibus minime assensum præstabimus, aut alia volentibus facere apostolicam licentiam dabimus : excepto si talis ratio non præluceat [forte, ratio nobis præluceat, HARD.], pro qua id diffiniri intentio cogat. Gloriosum quoque regem vestrum Carolum, ejusque regni episcopos, nostris exhortationibus admonemus ut, nostra fultu auctoritate, contra [edit. Rom., circa] vestræ ecclesiæ privilegia sententiam minime inferant, discutiant, ac audiri permittant : sed, divina clementia favente, juste decernant, et Cenomanensis urbis viris, ejusque præsulibus, ut erat, ipsum monasterium redderent, statuimus ut vestri sub cura regiminis subderetur. Hoc illis summopere statuentes, ut si a vobis iudices, qui canonice causam determinent, ex ipsis electi fuerint, vestræ pareant voluntati : ita ut et iudices dentur, et hujus rei intentio æque ventiletur. Quod si ob alicujus impedimentum inibi res digesta non fuerit, præcipimus ut utraque pars, vos scilicet aut vester legatus, et tres ex ipsis monachis, in nostram specialem præsentiam veniant, ut nobis præsentibus legitimum finem accipiant. Nam et confratrem nostrum Herardum archiepiscopum, de his per apostolicos apices certum reddidimus, et ut a nobis institutum est intimavimus. Unde et eosdem monachos dignum duximus corripere, admonere, ut proprio libitui resistere incipiant, et ultra modum mentem non elevent, nec illicita quæque apprehendere præsumant : sed repressa tantæ temeritatis audacia, vobis obedire non differant, et vestræ ecclesiæ colla submittant.

LII.

AD MONACHOS S. KARILEFI.

(Anno 865.)

Jubet ut episcopo Cenomanico subesse non detrectent, ad causam coram episcopis, vel coram sede apostolica dicendam se comparent.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, cunctæ congregationi monasterii sancti Karilefi.

Fidelium relatione comperimus, quod modum proprium transgredi cupientes, a jure Cenomanicæ urbis, in cujus diocesi moramini, vos subtrahere conamini, et, sicut nostri apostolatus arbitratu cognoscimus, ad vestri interitus perditionem, in propria voluntate vivendo, animos elevare videmini. Qua de re salutem vestrarum desiderantes animarum, apostolica auctoritate a talibus vos revocare studuimus. Expressiusque jubemus, ut non vos proprius libitus ducat, quo animus erigi prævaleat : sed ad principalem vestram ecclesiam, videlicet Cenomanicam, solito more recurrite ; ejusque episcopo obsecundantes, et illam, qua nomine dicimini, vitam implere satagite, et vestri ordinis ministerium prudenter assumite cum sanctitate. Quod si ista vestrarum arcana mentium non penetraverint, tunc in conspectu sanctissimorum episcoporum, qui a Rotberto Cenomanico præsule convocati fuerint, causam edicere procurate, ut quo res ducitur plenius digeratur.

A Nam si illic inter prædictum Cenomanicum episcopum atque vos regulare judicium datum non fuerit, tunc incunctanter præcipimus, ut ex vobis tres eligantur, qui cum sæpe fato episcopo, vel ejus legato, in nostram apostolicam veniant præsentiam : ut omni repulsa occasione, nostro examini hujus rei gratia appareat, atque canonico calculo finem accipiat. Optamus vos in Christo bene valere.

LIII.

AD EPISCOPOS IN REGNO CAROLI CALVI CONSTITUTOS.

(Anno 865.)

Ut causam inter episcopum Cenomanicum et monachos sancti Karilefi discutiant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus reverentissimis et sanctissimis confratribus archiepiscopis et episcopis in regno Caroli gloriosi regis commorantibus.

Dignum est, ut qui sacerdotali reverentia decorantur, secundum sanctorum Patrum censuram, æqui moderaminis lance sic cuncta studeant trutinare, quatenus gregum sibi a Domino creditorum septa munire non desinant, et debitam curam adhibere nequaquam postponant : ne forte cum segnitia cœperit oboriri, incensori aditus relinquatur, per quem pestifero more in ovile Dominicum ingrediens, oves dominicas discerpere, ac morsu ferino incipiat lacerare. Quod utique de vobis, fratres, minime dici volumus, quin commonemus, ut tantæ sollicitudinis operam ad cunctorum subjectorum profectum assumere studeatis, quantum illud audire cupitis, quod Dominus se contentibus misericorditer repromisit : *Euge, inquit, servus bone et fidelis : quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv).* Idcirco sanctitati vestræ comperit esse volumus, qualiter a primordio constructionis suæ monasterium sancti Karilefi, in Cenomania situm, ejusdem Cenomanicæ urbis juri, ejusque præsulis, subditi fuerit : et juxta canonica instituta, qui ejus diocesæ curæ præerat, ipsius etiam sub regimine ejusdem monasterii congregatio debebat. Sed nunc, ut nostris intonuit auribus, monachi ipsius, regulari auctoritate contempta, zelum paternæ traditionis non ducunt, et modum debitum servare non cupiunt ; cum, quod non licet, proprio libitu vivere quærunt, et parochiam, in cujus diocesi consistunt, jus non tenuisse fatentur. Quapropter apostolicæ auctoritatis apicibus omnium vestrorum reverentiam commonere decrevimus, ut rectitudinis atque justitiæ intercurrente libramine, Dominum præ oculis habentes, hoc extra institutionem sanctorum Patrum fieri non sinatis : sed usquequaque causam considerantes, quid rectius, quidve utilius inveneritis, hoc conservantes, atque tenentes, Cenomanicam plebem non patiamini præjudicium sustinere, atque quæ ejus sunt, inconvenienti calculo discernere, ac pertractare : quatenus et vestræ fraternitatis ordo non violeetur, et ipsius ecclesiæ præsul sua amittere nequaquam co-

gatur. Igitur si ab eodem Cenomanico præsule ex vobis, qui hujuscemodi questionem discutiant, judices electi fuerint, et alia electio in unum convenit, tunc si illuc contentio finis aliqua emergente difficultate dirigi non poterit; jubemus ut utraque pars in nostram specialem veniat præsentiam, ut illis intentio legali coram nostro pontificio sententia ventiletur, declaretur, atque luce clarius finiatur. Omnipotens Dominus mentes et corda vestra ad bene agendum semper inclinet, ut bonis operibus inherendo, æquitatis atque justitiæ culmine videamini sublimari.

LV.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 863.)

Taxat illum quod monachi sancti Karilefi favens, Caroli regis animum adversus episcopum Cenomanensem commoverit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINCMARO Rhemorum archiepiscopo.

Relatu quorundam audivimus, quod tua fraternitas contra Rotbertum Cenomanicæ urbis episcopum, pro eo quod monasterium sancti Karilefi ad jus ecclesiæ sibi commissæ vindicare velit, non parum sit indignata: ita ut animum dilectissimi filii nostri Caroli gloriosi regis adversus eum commoverit, et in synodo, quæ modo dicitur a sanctitate tua colligi, fertur quod nescio quas insidias, quasi ex alia ratione, illi nitamini præparare, lædere eum magnopere gestientes, quod de tanto viro indignum credere judicavimus. Denique si Rotbertus episcopus petit quod petere debet, impetret: si vero quod non debet postulat, nunquam obineat: verumtamen ob id nihil sustineat omnimodis læsionis. Quod tua, frater charissime, studeat sanctitas summopere præcavere; ne quod non credimus, injuste, vel obtentu æquitatis, idem antistes a tua lædatur in aliquo reverentia. Sed si crimen illi objicitur, sic de eo examinatio præveniat, ut judicium in illum ex nostræ auctoritatis libramine subsequatur. Nam cum vos suspectos habere videatur, indecorum, imo temerarium est, ut a vestra sanctitate aliquid patiat discriminis. Sed et devotissimi filii nostri Caroli pii regis animum vestra beatitudo circa jam fatum episcopum placabilem ac mitem reddere nostra vice procuret: quatenus furore deposito, dum Deo auctore mentem suam ad nobis adhuc obediendum, et circa sæpe designatum episcopum benigne regere studuerit, quod vere rex sit omnibus palam detur intelligi, et cunctis manifeste ipsius pietas innosceat. Optamus fraternitatem tuam in Christo bene valere.

LV.

AD VITALEM GRADENSEM PATRIARCHAM.

(Anno 863.)

Invitat ad synodum Romæ habendam.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reve-

• Desunt hic aliqua.

rendissimo et sanctissimo confratri nostro VITALI patriarchæ.

Notum fieri religioni tuæ, et summopere necessarium judicavimus, quia pro diversis utilitatibus sanctæ Dei Ecclesiæ nostram synodum vel concilium una cum cæteris sanctissimis confratribus nostris tertio Kalendarum Novembrium in S. Romana sede celebrare dispositum habemus. Quapropter apostolica auctoritate, et pastoralis persuasione tuam monemus fraternitatem, ut ad conductam synodum præsens adesse tua sanctitas omnibus modis studeat, quatenus cum tua pariter cæterorumque sanctorum episcoporum industria de his quæ sanctæ Dei Ecclesiæ valde pertinentia et necessaria, satique habentur utilia, auxiliante divina clementia, canonice ac legitime liberare secundum Deum, imo juxta illius voluntatem definire valeamus. Si autem, quod minime optamus, tua ipsa præsentia nullo modo potuerit per semetipsam præsens adesse, omnimodis decernat sanctitas tua ex suffraganeis episcopis tuis strenuus cum presbytero pariter et diacono, qui vicem tuæ fraternitatis, auctoritatæ tuæ succincti, vigilanter expleant, et cum quibus de his quæ nostro vestroque pertinent ministerio, saluberime atque canonice instruere vel definire, Deo præstante, possimus. Optamus fraternitatem tuam in Christo bene valere.

LVI.

AD EPISCOPOS GERMANIÆ.

Adversus Thietgaudum Trevirensem et Guntharium Coloniensem in negotio divortii Lotharii regis.

(Anno 863.)

[Apud Hontheim, *Hist. Trevir.*, tom. I, pag. 200.]

NICOLAUS, servus servorum Dei, reverendissimis ac sanctissimis fratribus nostris archiepiscopis in regno Ludovici regis Germaniæ constitutis.

Scelus quod Lotharius rex, si tamen rex veraciter dici possit qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenavit, sed lubrica enervatione magis ipsius illicitis motibus cedit, a Theutberga scilicet et Waldrada commisit, omnibus manifestum est. Sed et dudum episcopos Theutgaudum et Guntharium in tali facto eum habuisse tutores et fautores, pene totus nobis orbis, undique ad limina seu sedem apostolicam confluens, referebat, absentibus quoque id scribentibus apostolatui. Quod nos tanto credere renuimus, quanto de episcopis tale quid audire nullatenus sperabamus, donec ipsi Romam tempore concilii venientes, coram nobis et sancta synodo tales inventi sunt, quales fuerant a multis sæpe prædicati, ita ut scriptura, quam suis stipulaverant manibus, quanque volebant ut nostro roborarem chirographo, caperentur, dum muscipulam innocentibus apponere satagerent, insidiis suis illaqueati sunt ipsi. Sicque completum est, Deo auctore, quod in Proverbiis legitur: *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum*. Siquidem ipsi obligati sunt et cecide-

runt; nos vero, qui in hoc flagitium falso cecidisse dicebamur, favente Domino, cum iustitiæ propugnatoribus surreximus et erecti sumus. Igitur decernente nobiscum sancta synodo in præsentia depositi et ab officio sacerdotali excommunicati, atque regimine episcopatus alienati indubitanter existunt. Unde nostra paternitas canonum normam custodiens, et decretorum sanctiones observans, cavet ne eos quos nos abjecimus, recipere in sacerdotum catalogo quis præsumat. Depositionis autem sententia, quam in prædictos Thengandum et Guntharium protulimus, cum cæteris capitulis, quæ sancto concilio nobiscum sanciente promulgavimus, inferius annexa monstratur *.

LVII.

AD LOTHARIUM REGEM.

Fragmentum. — (Anno 863.)

[Apud Jaffe, *Regesta pontificum Romanorum*.]

Ita corporis tui cedere motibus consensisti, et, relaxatis voluptatum habenis temetipsum in lacum miserie et in lutum fæcis pro libitu [*al.*, prohibito] deiecasti, et qui positus fueras ad gubernationem populorum, effeciussis ruina multorum. — Probat hoc Thiogualdi (Trevirensis) et Guntharii (Coloniensis), dudum episcoporum, legitimus casus, qui pro eo, quod te minime competenter erudierunt, nostra sint apostolica depositi auctoritate, et ab omni episcopatus regimine regulariter sequestrati. — Annon districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech et flagitium imitatus esse dignosceris?

LVIII.

ITEM AD EUMDEM LOTHARIUM.

Fragmentum. — (Anno eod.)

Auctoritate apostolica, non regio favore episcopus est eligendus.

[Apud Gratianum, *Decret.* 1, D. 63, c. 4.]

Porro scias quia relatum est nobis quod quicunque ad episcopatum in regno tuo provehendus est, nonnisi faventem tibi permittas eligi. Idcirco apostolica auctoritate sub divini iudicii obtestatione inungimus tibi, ut in Treverensi urbe, et in Agrippina colonia nullum eligi patiaris, antequam relatum super hoc, nostro apostolatui fiat.

LIX.

AD ADONEM VIENNENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 864.)

Respondet variis illius consultationibus. De Lotharii regis divorcio et de Alrico clerico.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro ADONI, sanctæ Viennensis Ecclesiæ archiepiscopo.

* Vide Acta concilii Metensis, apud Mansi Conciliorum tom. XV, col. 651.

A Consultationis vestræ ad apostolicam sedem delatos suscepimus apices, qui diversitatum negotia continentes, de his vestræ fraternitati a nobis rescribi quærebant, et utrum quædam in Dei Ecclesia provide necne tenenda essent, et apostolica [*f.*, ut apostolica, Hando.] sanctio decerneret zelo charitatis summo expetebant. Nempe sollicitudinem vestram in talibus laudamus, et gaudentes de vobis magnis sanctitatem vestram præmiis attollimus, eo quod adeo sollicitiores vos in ecclesiasticis disciplinis reddere volumus, ut unde modo letamur, verissima et certissima inde relatione jucundissimi efficiamur. Sed quia litterarum vestrarum latores, ut oportuerat, si propterea quia si post suos comites remansissent per incognita loca pravorum angerentur insidiis hominum sustinere nequaquam valentes, ideo vobis tam subito rescribere non potuimus, præcipue cum hac sancta Romana Ecclesia, cano exigente more, in suis pro cæteris sollicitudinem gerat, et eodem tempore propter festi paschalis dies major nobis præter solitam alii tempore consuetudinem incumberet dispensatio ecclesiasticæ occupationis. Veruntamen vestra fraternitas congruo tempore taliter dirigere studeat, ut quod nunc flagitat, tunc de requisitis tolerabilius consequatur. De cætero moneamus, et sicut Dominici agri cultores estis, et pastoris vices tenetis, pastoralis providentia Lotharium gloriosum regem pro dissidio prioris et assumptione alterius femine interim sacratis monitis et divinis increpationibus ^b exoremus, quatenus quod nomine **C** dictare, opere ad exemplum subjectorum veraciter approbetur. Non sit in illo voluptatis juvenilis incontinentia, pro qua florigeræ gloriæ regnum amittat perenniter permanens. Desinat, jam desinat calcare semitam iniquitatis, et per iustitiæ iter incedens ad castra Dominica vestris interventionibus sine vi procellarum securus perveniat. Et hæc quidem succincte transcurramus, quia de vobis credimus, ut quæ salutis ejus conveniunt edicatis. (Dist. 32, *de illo clerico*.) Interea de illo clerico, Alrico nomine, quem per ordines ecclesiasticos usque ad diaconatum caste vixisse dicitis, cur nostra auctoritate uxorem duxerit miramur, et eo quod nulli unquam, exceptis illis, quos ecclesiastica regula habere permittit, uxorem ducendi licentiam dedimus. Nam exemplar **D** epistolæ quod misistis neque recognovimus, sed nec illius styllum a nobis directum fuisse meminimus. Quocirca vestra fraternitas sollicita investigatione perquirat, ut quis auctor illius epistolæ fuerit valeat inveniri, quatenus cum apostolica auctoritas mittitur non fuscetur; et si vestros legatos destinaveritis per eos ut ipsam epistolam nobis dirigatis optamus, quo cum illam contemplati fuerimus, vos de hac causa certissimos reddere possimus. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere. Data in Kalend. Aprilis, indictione xii.

^b Locus corruptus.

LX.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 864.)

Rothadum ab itinere Romano prohibitum fuisse indignatur. Jubet ut quamprimum dirigatur, et illius interim loco episcopum ordinari velat. Monet ad extremum, ut Guntharii communionem ipse atque ejus suffraganei caveant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HINC-MARO archiepiscopo Rhemorum.

Ad fraternitatem tuam, epistolam dilecto filio Carolo glorioso regi quæ suo nomine titulatur, a te mittendam dirigimus: idcirco apostolatus nostri scripto hortamur, ut illam instantius prædicto regi destinare procures, et pro nostro amore sine mora facias præsentari. Miramur præterea et æquanimitè ferre non possumus, cur apostolica nostra monita jam toties pro confratre nostro Rothado episcopo vilipendens, spernere non recuses, de quo non solum ter, sed et quater charitati tuæ, ut recuperaretur, direximus, et ad ultimum statuimus, ut autem honori pristino redderetur, aut Kalendis Maii istius xii indictionis apostolatus nostro cum legatis tuis præsentaretur. Quod non tantum fieri renuisti, sed etiam cum ipse venire vellet, iterque jam cœptum haberet, non est permissus: sed potius coactus, retrò reversus est. In quo datur intelligi, ut tua fraternitas ad hujus casum prompta existere possit, quando et apostolica præceptio ad injuriam beati Petri apostoli illis in partibus non observatur, et a te spernitur ac violatur. Si vero erga apostolicam charitatem nostram benevolentia tua haberetur, saltem cur in veniendo idem Rothadus fuerit impeditus, nobis significasses. Recognosce ergo atque considera, quia bene agere minime probaris, cum constet nos, Domino annuente, prædicti Rothadi causam usque in finem indiscussam nequamquam dimittere: sed pro viribus eo quod ad sedem apostolicam appellavit, ad veri examinis perducere nos velle æquitatem. Tu autem, frater charissime, omnem inobedientiam deponè, et tam per te, quam per filium nostrum Carolum gloriosum regem, eundem episcopum, quem a nobis exaudiendum venire jubemus, iterumque præcipimus, ad apostolicam beati Petri sedem, cujus membra esse probamini, cum missis tuis quantocius dirigere studeas, si tuam charitatem in integritate firmissime petre desideras collocare, ubi Christus domum suam fundavit. Nam et alterum episcopum, qui post illum sedem in ejus dejectione suscepit ibi non consecres, donec coram nobis, de eo examinatione præmissa, luce clarius causam ejus vera intentione discutiamus. Quoniam, ut sæpe diximus, repetimus ac tenemus, illum sine examine non dimittemus. Sed et illud quod fraternitatem tuam cavere oportet, necessario intimamus, de Gunthario scilicet uno de damnatis, qui contra sanctorum Patrum statuta, contraque nostri apostolatus et sanctæ synodi sanctionem, ut fama jactitat,

A juxta præcedentem consuetudinem de sacro ministerio quod ei prohibitum fuerat, atrectare præsumit, et id quod contra eum canonice actum est, irreverenter defendere quærit. Nos autem, eo quod sic definitum cum sancta synodo habemus, nullatenus, si ita est, ei communicamus, sed ab omni communionè fidelium illum cum sequacibus, consentaneis, fautoribusque suis alienum esse penitus judicamus. Verumtamen ne illius sola face tu vel suffraganei tui episcopi, sicut jam vobis mandavimus, coinquinari valeatis, summopere exhortamur, monemusque atque præcipimus. Nam et qualis sit idem Guntharius, quantumque sanctorum Patrum excesserit regulas, viva voce jubemus omnibus publicare, et ejus præsumptionem palam ad canonicam censuram cavendam edicere procurare. Diu sanctitatis vestræ fraternitatem ad exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ Deus omnipotens servet incolumem.

LXI.

CAPITULA RESPONSIONUM NICOLAI PAPÆ.

Ad legationem Salomonis episcopi missi anno 864 a rege Ludovico Germanico.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Fateor veraciter apostolatam nostram commotam fuisse adversus eum, non quia illicitæ copulæ consensit, sed quia sicut non consensit, sic non prohibuit. Et non sufficiat ad salutem non facere malum, si non faciamus bonum. Job sancto non sufficeret solum quia simplex erat per innocentiam, nisi esset et rectus per æquitatem. Duo filii Juda, iniquus scilicet et semen in terram fundens, duo genera hominum significant, unum videlicet per malitiam nocens, et alterum per benevolentiam præstare nolens. Sed utrumque Dominus iratus occidit. Rursus qui nos vult simplices esse sicut columbæ, admonuit ut simus prudentes sicut serpentes. Nam et Spiritus sanctus in columba et igne monstratus est, quia omnes nos repleverit simplices et ardentes facit, simplices puritate, ardentes æmulatione. Videte ergo quomodo placere Deo simplicitas sine zelo non possit. Talem igitur se debuit per zelum rectitudinis contra injustitiam exhibere, ut omnibus palam daretur intelligi juxta regi rectoque principi non placere tam immane piaculum, maxime in suo sanguine et in sua carne. Sed cum simplices ita illum tepere vidisset et forinsecus nulla pro veritate commoveri æmulatione, arbitrati sunt quod nisi placeret illi, nullo modo tanto silentio uti potuisset. Unde seducti secuti sunt nefas sicut nefas. Quod præcavens Eleazar, de quo apud Machabæos legitur, cum jussa prohibita perficere cogere, nec saltem æstimari voluit talibus suasionibus annuisse: cui cum placere ob ejus reverentiam carnifices voluissent, et ipse posset et mortem evadere et in legitimis Domini non peccare, maluit mortem eligere quam vitam ad infirmorum enervationem diligere. Nam quid prodesset Deum in occulto non abnegare, et tamen palam non glorificare? Denique cum Christus sit

veritas, quisquis pro veritate palam non certat, A
Christum coram hominibus procul dubio abnegat.

I. Si voluntas ejus nec erat, nec est, nec erit in illa
injusta copula, Deo gratias agimus, quia valde dili-
gimus illum. Et ideo plurimum doleamus si, quod
absit, aliter esset. Sed quia Deo gratias rex est et
in sublimi potestate consistit, palam omnibus in-
notescat suam non esse in tali copula voluntatem;
ut videntes homines ejus bona opera, glorificent
Patrem nostrum qui est in cœlis. Nemo quippe,
sicut Veritas dicit, accendit lucernam et ponit eam
sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus
qui in domo sunt (Matth. v). Ergo deserat simula-
tionem, et arripiat liberam audaciam, quam pro Dei
nomine, non solum cum est rex, verum etiam si
esset pauperrimus, apprehendere nequaquam formi-
daret debuerat. Quia vero quando habuerunt syno-
dalem conventum, ibi nec ipse fuit, nec episcopi de
regno ipsius, hoc magnopere laudandum non est, eo
quod si esset, forsitan contradixissent, forsitan
ascenderent ex adverso et opponerent murum pro
domo Domini. Verum melius judicamus eos ibi non
fuisse quam si essent et vel tacendo consensis-
sent. Quoniam autem propter nostram petitionem
et amorem fratris sui familiaritatem habuit cum
illo, et regnum ejus stabilivit et adhuc stabilire vult,
si nostræ obediit jussioni bene facit. Sed, prohi-
dolor! quid ei prodest regnum terrarum qui perdit
ætherium? Vel cujus familiaritatis societas haberi
potest cum eo qui dissociatur a Deo, et carnem
suam odio habens, tollit membra Christi, et facit ea
membra meretricis.

II. Quod si a via veritatis ille Lotharius devia-
verit et normæ justitiæ non obediit, et domnus
rex Ludovicus postulat nostrum apostolatam, sicut
credimus quia ex cordis postulat simplicitate, et con-
fidimus quia postquam nostrum consilium querit,
non parvipendet, sed obedienter perficiet, interea
disponimus eundem Lotharium admonere, et iste
patruus ei similiter faciat. Quod si toties conventus
parere nobis distulerit, neminem Christianorum cum
eo volumus familiaritatem aliquam habere, sed sit
ulterius omnibus sicut ethnicus et publicanus cum
familiaribus suis. Tu autem, sanctissime episcopo,
bene nosti quia sæpe nonnulli compulsi redeunt ad
viam salutis. Unde si sicut apud nos nullum potuit
habere suæ iniquitatis præsidium, ita nullum inve-
nisset apud patruos et fratres suos confugium, jam
vel coactus rediret. Sed cum invenit requiem apud
hos et tutamentum, reverti contemnit. Quia vero
nos cum sancta synodo juxta canones ea conditione
Theodgandum et Guntharium deposuimus ut si
juxta præcedentem consuetudinem aliquid de mi-
nisterio sacro auderent contingere, nullo modo
liceret eis nec in alia synodo restitutionis spem aut
locum habere satisfactionis, sed et communicantes
eis omnes adjici de Ecclesia, et maxime si postea
quam didicerint adversus memoratos prolatam fuisse
sententiam, eisdem communicare tentaverint, et

nunc audimus Guntharium interdictum sibi mini-
sterium usurpasse; quapropter tale consilium da-
mus et per auctoritatem Dei et beatorum Petri et
Pauli apostolorum principum et omnium simul san-
ctorum patrum domino regi Ludovico injungimus ut
ab ejusdem Guntharii vel etiam Theodgaudi com-
munionem se suosque omnes et præcipue episcopos
substrahat, et a familiaritate eorum qui illis com-
municant vel quoquo modo favent, se et suos quot-
quot potest contineat, ita tamen si verum est quod
interdictum sibi episcopale officium peragant, vel si
conventicula contra diffinitionem nostram in ipsos
prolatam congregare tentaverint; similiter et a
Lotharii communione se omnino suspendat, ita dun-
taxat si idem Lotharius monita nostra negligens in
B copula Waldradæ permanere delegerit, vel si cuilibet
damnatorum præfatorum contra decreta synoda
renitenti communicare vel favere præsumperit.
Alioquin nec Dei nec beatorum apostolorum Petri
et Pauli, nec sanctæ catholicæ et apostolicæ Eccle-
siæ communionem habere procul dubio poterit.

III. Pie memoriæ Ludovici imperatoris studium
collaudamus, prædecessorisque nostri sanctæ me-
moriæ Gregorii vestigia sequi parati sumus.

IV. Ut episcopus Bremonensis, licet a Gunthario
hæc non potuerit dari licentia, nec ab eo tale quid
peti debuerit, tamen pro amore domni regis, quia
pia est ejus petitio, cum nostra auctoritate in præ-
dicto loco Bremon potestatem et honorem archiepisco-
patus super Donas et Suvevos habeat, et simili modo
C sui successores per tempora futura perpetualliter
teneant atque possideant.

V. De episcopo Radasbenensis civitatis, si adeo,
sicut dicis, infirmatur ut de ovibus sibi commissis
nullam curam habere possit, ne sine sollicitudine
pastorali degentes oves Christi depereant, profiteatur
scripto et propriæ manus subscriptione suo metro-
politano se nil lucri plebi sibi commissæ posse pro
sua gravi ægrotatione conferre. Sed et simili modo
nunquam se deinceps episcopale officium repetitum
polliceatur. si tamen ejus in hoc tota voluntas
est et de sanitate ipsius modis omnibus desperatur.
His ita gestis, non talis qualem ipse elegerit, ne
contra canones successorem sibi ipse elegisse vi-
deatur; sed quem cleri et plebis cum consensu me-
D tropolitani voluntas elegerit, is loco ipsius episcopi
modis omnibus consecratur, de ipsa Ecclesia super-
stiti episcopo stipendiis quandiu vixerit sufficientibus
per successorem suum episcopum subrogandis.

VI. De Hartuvigo Pazzouvensis civitatis episcopo,
quem asseritis ante annos quatuor paralysi percus-
sum, ita ut nil valeat loqui, et Ecclesia sibi commissæ
dissipetur et ad nihilum redigatur, dum est omni
pastorali cura destituta et nulla episcopali providentia
circumsepta, si ita est, debet idem episcopus saltem
scripto profiteri se officium illud non posse peragere.
Quod si hoc agere non potest, quomodo possumus
viventis episcopo propriam Ecclesiam auferre, dum
divitias misericordiæ Dei nullus comprehendere

possit, et dum ipsi quæ minus putamus ipsius dispensatione occurrunt? Sit ergo cura rerum ecclesiasticarum œconomo electo de proprio clero juxta sacros canones commissa; et quæ ad episcopum agere pertinent, per episcopum quem metropolitanus antistes ad hoc opus agendum elegerit interim gerantur. Aliter autem de hoc quam de superiore diximus, quia illius affatu scire possumus, istius vero voluntatem nosse nequimus.

VII. De episcopo juveni [*al.*, juveni] facimus quod pie a nobis re voluit postulare.

VIII. Similiter de Liudberto archiepiscopos facimus quod poposcit.

IX. Hymnus angelicus, id est *Gloria in excelsis Deo*, non est a presbyteris nisi in paschali festivitate dicendus, quod et liber Sacramentorum demonstrat, et consuetudo in Romana Ecclesia antiquitus observata patenter ostendit, quam debere omnes in ordinibus ecclesiasticis sequi beatus Innocentius in principio decretorum suorum luculenter exponit.

X. Pro rege Danorum, qui vovit votum Deo et sancto Petro, gratias agimus eidem Deo, deprecantes pariter ut quod nobis de Cornelio centurione refertur, faciat quoque clementer de hoc in proximo nos audire. Cui orationes et eleemosynæ etsi ante baptismum non profuerunt ad diluendam impietatem, profuerunt tamen ad cognoscendam veracissimam pietatem.

XI. Quoniam nuntias quod fidelis rex dispositum habere venire Tullinam et deinde pacem cum rege C Vulgarorum confirmare et Rastitium aut volendo aut nolendo sibi obedientem facere, oramus omnipotentem Deum ut angelus qui fuit cum Jacob patriarcha, sit quoque cum ipso et cum omnibus suis, et bene disponat iter ejus, et cum pace et gaudio revertatur ad propria.

XII. Quia vero dicis quod Christianissimus rex speret quod ipse rex Vulgarorum ad fidem velit converti et jam multi ex ipsis Christiani facti sint, gratias agimus Deo, quem precamur ut abundare faciat incrementa frugum in horreo suo. Jejuniis vero pro eis et orationes, sicut per te hortatur, Deo propitio faciemus.

XIII. Præterea fateris quod devotissimus princeps deprecetur nos ut si aliquis sinistram quippiam de illo nobis per missum seu per epistolam intimaverit, non ei credamus priusquam ipse venire præsens vel suos idoneos legatos ad nos possit transmittere. Cui renuntiamus quia nos pignus repromissionis dilectionis et devotionis suæ retinemus. Cujus memores, si quid de ipso sævum forte audiremus, tantum si ranarum cantus declinare stulebimus. Verum ipse semper operetur unde tripudiantes lætemur et ob id Deo gratias debitas persolvamus.

XIV. Porro asserverasti quod domnus rex nobis

* Deest in editis Bolland., *pius*.

† Boll., *genitor*.

‡ Boll., et *Slavorum*.

ita deinceps obediens per omnia fieri ve'it ad nostram mutuum sanctæque Dei Ecclesiæ exaltationem sicut filius patri et junior magistro, si spem firmam in nobis habere potest, sicut habuit postquam nos Deus in sancta hac sede constituit. Cui intimamus uti post Deum talem in nobis spem habeat ut nullus sit cui ille credat quod nos illi et suis non omne gaudium et omnem velimus evenire lætitiā, optantes scilicet, et Deum omnipotentem incessanter flagitantes, ut non solum in præsentī sæculo prospere regnet atque per multa temporum curricula vigeat, verum etiam in futuro cum Christo sine fine beate vivat, Deum sicut est contemplans.

LXII.

NICOLAI EPISTOLA AD ANSGARIUM ARCHIEPISCOPUM HAMBURGENSEM

SEU

Bulla pro conjunctione episcopatus Hamburgensis et Bremensis anno 864 data.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus Ecclesiæ sanctæ Dei, præsentibus et futuris, salutem et apostolicam benedictionem.

Quisquis Dominum, et Redemptorem nostrum Jesum Christum de sinu Patris ad terram pro demonstranda cordibus hominum vera et certa fide descendisse non dubitat, profecto non ignorat, omnes, qui ejusdem fidei per gratiam ipsius participes facti sunt, et præcipue nos, qui per primum tantæ virtutis ministrum locum præcipuum tenemus, hominibus debere lucrandis insistere, et per universas gentes verbi semina serere, ac solatia ferentibus ministrare. Nunc autem quia Ludovicus sublimissimus rex per Salomonem venerabilem episcopum civitatis Constantiensis, nostro studuit apostolatus intimare, quod pie memorie Ludovicus * pius imperator progenitor † suus, quemdam monachum nomine Ansgarium de monasterio Corbeiensi tulisset, et collocasset eum juxta Albiam fluvium in confinibus Danorum Saxonumque * in castello Hammeburg, inter duos episcopatus, Bremensem scilicet et Verdensensem. De quibus tollens ecclesias, et decimas ad sustentationem provehendi præfati jam episcopi clericorumque ejus, condonasset in prædicto loco, annuente, ac solemnibus sedis apostolicæ privilegia præbente prædecessore nostro bonæ memoriæ Gregorio papa. Cujus et auctoritate in supradicto Nordalbingorum populo sedes constituta est archiepiscopalis in castello superius memorato Hammeburg, et in eadem quoque sede accepto a sede apostolica pallio, archiepiscopus primus ordinatus est Ansgarius, cui † a præfato † summo pontifice delegata est cura seminandi verbum Dei, et animas Deo lucrandi. * Cujus delegationis et auctoritatis, ac pallii acceptionis pagina nobis est † a præfato filio nostro Ludovico rege per jam dictum Salomonem sanctissimum episcopum destinata,

‡ Boll. non legit *summo*.

* Hic desinit Boll. Sed hic incipit excerptum a Remberto in Vita S. Ansgarii datum.

juxta morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ebullata. Per ejus paginæ tenorem hæc ita facta fuisse compertimus, sicut pietas nobis jam præfati regis per fidelem virum Salomonem episcopum intimavit. Unde nos vestigia tanti pontificis et prædecessoris nostri Gregorii sequentes, omnemque Deo dignam tibi statutam providentiam agnoscentes, magnorum principum votum, Ludovici videlicet divæ recordationis Augusti, et æquivoci ejus filii excellentissimi regis, tam hujus apostolicæ auctoritatis præcepto, quam etiam pallii datione, more prædecessorum nostrorum roborare decrevimus, quatenus tanta fundatus auctoritate prænominatus Ansharius primus Nordalbingorum archiepiscopus, et post ipsum successores ejus, lucrandis plebibus insistentes, adversus tentamenta diaboli validiores existant. Ipsum filium nostrum jam dictum Ansharium legatum in omnibus circumquaque gentibus Sueorum, Danorum et Slavorum, ac in cæteris ubicunque illis in partibus constitutis divina pietas ostium aperuerit, publicam evangelizandi tribuimus auctoritatem. Ipsamque sedem Nordalbingorum, Hammeburg dictam, in honorem S. Salvatoris, sanctæque ejus intemeratæ Genitricis semper Virginis Mariæ consecratam, deinceps esse decernimus archiepiscopalem. Atque ut sireni prædicatoris episcopi, post decessum dicti Ansharii archiepiscopi, crebro persona tanto officio apta eligatur semper successio (successura) sub divini obstestatione judicii statuiamus. Verum quia Carolus rex, frater supradicti regis Ludovici, post decessum imperatoris patris sui, piæ memoriæ Ludovici, abstulit a prænominato loco, qui dicitur Hammeburg, monasterium, quod appellatur Turholt, situm in occidentali Francia, quod illic genitor suus ad supplementum et victum episcopos et clericos ejus dederat, cæperunt, ut fertur, ministri altaris recedere. Deficientibus quippe necessariis sumptibus, ab ipsis recesserunt gentibus, et eadem ad gentes legatio per hujusmodi factum deficit. Ipsa quoque metropolis Hammeburg pene deserta est facta. Igitur dum hæc agerentur, defunctus est diocesanus Bremensis, quæ huic contigua esse dicitur. Cumque sæpe dictus rex et hanc dioccesim vacantem, et illam novellam institutionem cerneret deficientem; insuper et utramque hanc Ecclesiam, Dei permittente oculo judicio, per barbarorum sævitiam admodum attenuatam; quærere cœpit, qualiter prædicta Bremensis Ecclesia prædictæ novellæ archiepiscopali uniretur, et subderetur sedi, nostro hoc votum roborante decreto. Unde per sæpe dictum venerabilem missum Salomonem Constantiensem episcopum, nobis hoc relatum est confirmandum, ac postulatum est nostra auctoritate roborandum. Nos ergo id subtili perpendentes examine, animadvertimus propter instantem necessitatem et animarum lucra in gentibus ostensa, utile fore, omnia quæ proficua Ecclesiæ probantur existere, et divinis non insultant præceptis, citata,

• Hic desinit Rembertus.

A et facienda esse non dubitamus, maxime in tam novellæ Christianitatis plantatione, in qua varii solent eventus contingere. Quamobrem auctoritate omnipotentis Dei, et beatorum apostolorum Petri et Pauli hoc nostro decreto decernimus, secundum reverentissimi regii Ludovici votum, ipsas prædictas dioceses, Hammeburgensem videlicet et Bremensem, non deinceps duas, sed unam esse, et vocari, subdiqe sedi, quæ prædecessoris nostri decreto archiepiscopali est munere sublimata, restituta duntaxat de Bremensis Ecclesiæ rebus episcopatu Verdensi parti inde ablata. Nullus vero archiepiscopus Coloniensis ullam deinceps in eadem diocesi vindicet sibi auctoritatem; quinimo et ipsi, et omnibus omnino suademus veræ religionis cultoribus, ut sacra hac legatione fungentibus adjutorio sint et solatio, quatenus gratia hujus beneficii plenam mercedem recipere mereantur ab eo qui dixit: *Ite, docete omnes gentes*; et: *Quicumque recipit vos, me recipit* (Matth. x et xxviii). Itaque omnia a dilecto filio nostro Ludovico ad hoc Deo dignum officium deputata, nostra etiam pia ejus vota auctoritate firmamus. Et quia casus præteritorum nos cautos faciunt in futurum, omnem quoque adversantem, vel contradicentem, atque nostris his studiis quoquoemolibet insidiantem anathematis mucrone percutimus, atque perpetuæ ultionis reum diabolica sorte damnamus, ut culmen apostolicum more prædecessorum nostrorum causamque Dei pio affectu zelantes, ab adversis hinc inde partibus tutius muniamur. • Et quia te, charissime fili Anshari, divina clementia nova in sede primum dispositum esse archiepiscopum, nosque tibi pallium ad missarum solemniam celebranda tribuimus; quod tibi in diebus tuis uti, et Ecclesiæ tuæ perpetuo statu manentibus privilegiis tui largimur, idcirco hujus indumenti honor a te servandus est morum vivacitate. Si ergo pastores ovium sole geluque pro gregis sui custodia, ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis lanianda morsibus, oculis semper vigilantibus circumspectant, quanto sudore, quantaque cura debemus esse pervigiles nos, qui pastores animarum dicimur, attendamus, et ne susceptum officium in terrenis negotiis aliquatenus implicare debeas, admonemus; vitæque tua sit filiis tuis via. In ipsa, si qua fortitudo illis inest, dirigant, in ea quod imitentur aspiciant. In ipsa semper considerando proficiant, ut tuum post Deum videatur esse bonum quod vixerint. Cor ergo tuum neque prospera, quæ temporaliter blandiuntur, extollant, neque adversa deiciant. Districtum mali cognoscat, pium benevoli sentiant. Insontem apud te malitia aliena non maculet, reum gratia non excuset. Viduis et pupillis injuste oppressis defensio tua subveniat. Ecce, frater charissime, inter multa alia, ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii. Quæ si studiosè servaveris, quod foras accepisse ostenderis, intus habebis. Verumtamen ista omnia superius annexa, ab apostolica

aele beatitudini tuæ indulta cognosce, si a fide et Jecretis sanctæ Ecclesiæ catholicæ Romanæ in nullo deviaveris. Quod si a fide et institutis sedis apostolicæ declinare præsumperis, his nostris tibi collatis beneficiis carebis. Porro te pallio uti nonnisi more sedis concedimus apostolicæ, scilicet, ut successores tui per semetipsos vel legatos suos fidem nobiscum tenere, ac sanctas sex synodos recipere, necnon decreta omnium Romanæ sedis præsulum, et epistolæ, quæ sibi delatæ fuerint, venerabiliter observare, atque perficere omnibus vitæ suæ diebus scripto se et juramento profiteantur. Scriptum per manum Zachariæ notarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Maio, Indict. xii, imperante Ludovico imperatore anno suo * quinto.

LXIII.

AD HORICUM REGEM DANIE.

(Anno 864.)

[Ex Actis Sanctorum, tom. I, pag. 407.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei. HORICO regi Danorum.

Multas omnipotenti Deo gratias egimus in adventu fratris et coepiscopi nostri Salomonis, qui missus a filio nostro glorioso rege Ludovico et munera tua obtulit et de fide tua, quam etiam ante baptismi gratiam per prævenientem Dei misericordiam jam habere dignosceris, nos plurimum exhilaravit. Et ideo levantes oculos ad eum, qui solus est verus et unicus atque omnipotens, incessanter pro salute tua clementiam ejus suppliciter exoramus, ut qui dixit de tenebris lucem splendescere, et sancti sui Spiritus illustratione caliginem ignorantie vel infidelitatis e cordibus illorum, qui credituri erant in nomine ipsius, sua præveniente gratia dissipavit, jamque in te miserationis suæ opus ostendere solita pietate curavit; ipse quoque oculos tuos ad cognoscendam veritatem aperiat, e pectore tuo ignorantie tenebras abigat, duritiam et velamentum cordis tui removeat, lumenque tibi veræ fidei ac religionis ostendat, atque te ad suam attrahat cognitionem, et ad salutarem fontem et ad perenne regnum et ad vitam perducatur æternam; ubi est gaudium sine mœrore, satietas sine fastidio, salus continua, vita indeficiens, pax non habens finem, et summa manet securitas ac sempiterna gloria: ubi videbitur Deus sicuti est, et omnes D justī cum illo regnabunt, et regnum ipsorum nec terminis angustiat, nec præliis agitur, nec fine concluditur, nec consummatione finitur. Quod agnoscetes nos, qui fidem Christi tenemus, et Christiani vocamur, credimus in ipsum, qui talem nobis vitam et regnum promisit, ac multo amplius illi servimus

* Apud Lunig. Spicileg. pagin. 73, ubi pariter hæc bulla habetur, recte legitur: *decimo quinto*.

^b Est hic Horicus junior, qui puer regnum accepit anno 854, et ultra anno 888, quo sanctus Rembertus decessit, creditur regnasse: hunc a S. Anshario placatum Christianitatem suscepisse suisque omnibus, ut Christiani fierent per edictum mandasse, scribunt Adamus c. 28, et Albertus ad annum 838.

A et colimus pro illa vita, quam pro ista, quæ tota misera est, tota plena periculis, ubi est mœror continuus, satietas cum dolore, sanitas brevis, vita mortalis, jurgia, ac suspecta securitas, et cito deficiens gloria, ubi scriptum est: *Militia est vita hominis super terram, et quasi dies mercenarii dies ejus* (Job vii, 1): ubi, inquam, regnum breve est, et jugibus bellis concutitur, et post paululum de manu possidentis adimitur, dum etsi non virtute hominis, tamen conditione mortis aufertur. Desine ergo idola colere, et dæmonibus jam servire desiste. *Omnes enim dii gentium, dicente Psalmista, dæmonia; Dominus autem celos fecit*. Itaque qui fecit et qui [adde non] factus est, creator et non creatura colendus est. Ecce enim idola tua manu facta, surda, muta, et cæca sunt; et quam tibi salutem possunt conferre, ipse, quæso perpende, cum sibi met nullum auxilium, cum sint sine sensu, valeant omnino præstare. Deum igitur cole, ipsum adora, ipsi soli singularem servitutem impende, qui est omnipotens, omnitenens, inenarrabilis, immensus, infinitus, simplex, incommutabilis, incircumscriptus, immortalis, totus bonus, totus misericors, totus sanctus; qui tibi et in hoc sæculo auxiliari potest, et in futuro beatificare; qui tibi post mortem vitam dabit quæ non finitur, et regnum tribuet, si eum perfecte colueris, et amaveris, quod nesciat prorsus occasum, nec sentiat ullum sui status aliquando decrementum. Illuminator omnium Deus omnipotens illuminet cor tuum et ad agnitionem suam perducere dignetur.

LXIV.

AD HERMENTRUDEM REGINAM.

(Anno 864.)

Gratias agit de muneribus ab eis missis.

[Apud Mansi, Conc., tom. XV.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, HERMENTRUDI gloriosæ reginæ.

Devotionem tuam et fidem quam sublimitatem tuam circa beatorum apostolorum reverentiam habere perspicimus agnoscentes, dignas Domino Jesu Christo retulimus gratias. Nam et munerum vestrorum diversis speciebus oblati non tam censum, quam pium considerantes affectum re. inæ Austriæ industriam tuam prætulimus. Siquidem tanto coram nobis gratius, quam præfate reginæ, vestra munera suscepta sunt, quanto illa mortali, tu vero, filia charissima, immortalī regi, et Ecclesiæ ipsius principibus, qui cum eo feliciter regnant, et vobis intercessionibus suis solatia conferunt, dona non tam corruptibilia, quam semper mansura, et ante Deum jugiter florentia obtulistis. Et revera, si illius quæ

Imo regem Dancie, qui Danorum est, a S. Remberto baptizatum esse, traditur, in vetere scripto Ecclesiæ Bremensis una cum Historia archiepiscoporum Bremensium post Adamum edito. Quæ miramur nusquam in Vita SS. Ansharii aut Remberti proferri. Ex hac epistola eum Christianis favisse constat, et ex Actis S. Ansharii permisisse subditis fidem Christi, si vellet, amplecti.

duo tantum minuta in gazophylacium misit, tanto est munus coram Deo acceptum, quantum putas vestra fore grata, quæ plurima contulistis? imo quod est majus, tenetipsam devotione et fide Domino, ejusque servis, totis affectibus exhibetis? Omnipotens Deus te incolumem custodiat, dilectissima filia.

LXV.

AD RODULFUM BITURICENSEM ARCHIEPISCOPUM EJUSQUE COLPISCOPOS.

(Anno 864.)

Scribit iterum de Theutgaudo et Gunthario a sede apostolica damnatis, moneique ut ab eorum communione penitus abstineant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro RODULFO Bituricensi archiepiscopo, cum omnibus venerabilibus fratribus nostris episcopis dioceseseos tuæ.

Nuper, fratres charissimi, vobis scripta, quibus damnationem Theutgaudi et Guntharii dudum archiepiscoporum vestræ notam fecimus sanctitati, transmisimus: sed utrum ad vos usque perlata sint, penitus ignoramus. Quapropter quæ habentur in subditis, vobis mittenda decrevimus; ut quæ sit apostolica censura et quam juste in fautores adultorum commota nostra fuerit auctoritas, experientiam vestram non lateat: quatenus cum apostolica sede de his zelo zelati pro domo Domini sentiat, quos etiam ante sententiam nostram damnatione dignos nullo modo dubitaveratis. Ipsi quippe, more pseudoprophetarum, de quibus scriptum est, quod viderint et prophetaverint falsa, terreno regi, et post concepscentias suas evniti, favere studentes, contempserunt cœlestem regem, ante ejus oculos omne versutiarum patet argumentum, et quasi araneorum tela omnis callida dissipatur astutia. Insuper ad majorem suæ cumulum damnationis, Ingeltrudem uxorem Bosonis, quæ relicto viro proprio cum adultero adultera in eorum diocesibus commorabatur, non solum ad virum suum repedare minime fecerunt, vel ab omni Christianitatis nomine vinculis illam anathematis innodandam sequestraverunt, juxta quod a sanctæ memoriæ decessore nostro Benedicto papa, et a nobis per multa fuerat jam tempora monitis et terroribus conventi: verum etiam a nobis cum suis complicitibus et fautoribus jam anathematizata, adeo post sibi intimatam sententiam in ipsam a nobis prolatam, favere consenserunt, ut in suis illam diocesibus degere, et ecclesias intrare, et cum fidelibus in locutione, et cibo ac potu communicare permiserint: imo, ut ipsi coram nobis et sancta synodo sunt professi, licentiam ei copiamque taliter conversandi tribuerint, et contra ipsos Nicænos canones, quam nos abjecimus ipsi receperint. Quæ nimirum omnia constat illis fuisse prohibita, sicut ad præfatos nostra indicat super hæc remissa præceptio. Itane fratres debuit tam immane sine vindicta exsilire flagitium? et debuit apostolica sedes, solli-

citudinem habens omnium Ecclesiarum Dei, tanti auctores piaculi ad subversionem fidelium immunes deserere? Et ubi erit quod primus ejus sessor tertio a legislatore summo audivit, *Pasce oves meas* (Joan. xxi), si tanta desidia easdem, nullo zelo accensi, nulla nitentes virga, a tam voracibus lupis permiserimus discerpi? cum, licet indigni pro patribus nati filii, vicem ejus agentes, Dei sumus gratia constituti in domo ipsius principes super omnem terram? Igitur quia unum damnatorum, Guntharium scilicet, crebrescens fama divulgat imperatoris et regnum auribus contra statuta canonica molestiam inferre, et quorumdam fratrum corda fallacibus et suasoriis decipere verbis, contra id quod adversus se actum est, velle impudenti fronte consurgere: nos, ei quia ita est ab apostolatu nostro, et a sancta sede definitum, nullo modo communicavimus: quin potius ab omni cum communione fidelium, et cum participibus et fautoribus suis, Dei auctoritate judicavimus penitus esse alienum. Oportet ergo fraternitatem vestram summopere præcavere, attentiusque fore sollicitam, ne forte, quod absit, homini herentes perverso, ab illa petra decidatis, super quam verus architectus totius domus suæ voluit fundamenta construere, et auctorem pravitatis sequentes, amittatis communionem ipsius, a quo et episcopatus et apostolatus sumpsit initium: per quem etiam vos, per gratiam Dei, non solum episcopi, verum et Christiani estis effecti. Capiti ergo religionis, id est sanctæ apostolicæ sedi, hærete: caput autem serpentis prævæ videlicet suggestionis, antequam cor penetret, in prima fronte conterite. Cepimus enim vobis, dilectissimi, vulpes, sicut quidam nos patrum nostrorum hortatus est, quæ demoliebantur in vineis (*Cant. ii*): videte ne vos dormientes reperiat, et pro depasta vinea sua is qui in ea vos custodes posuit, desidiâ vestram iratus percutiat. Quam rogo validitatem vestra poterunt habere judicia, si nostra quomodolibet infirmantur, de quibus nec retractari licet? vel quod robur concilia vestra obtinere valebunt, si suam perdidit sedes apostolicâ firmitatem, sine cujus consensu nulla concilia vel accepta esse leguntur? Aut legite sacros canones, et synodalia gesta revolvite, et videte, quod sedi apostolicæ, non solum quoslibet metropolitanos, quorum causa eidem est sedi semper servanda, verum etiam patriarchis moris fuisse pro emergentium qualitate damnasce, vel etiam absolvisse; jusque semper et fas habuisse de omnibus sacerdotibus judicare: ut pote cui facultas est in tota Christi Ecclesia leges speciali prærogativa ponere, ac decreta statuere, ac sententias promulgare. Quod vestra reverentia nos non existimet, quia nostra dicimus, in hoc quidquam præter veritatem dicere, cum Dei potius quam nostra sint, beati Petri meritis Romanæ sedi collata; et arbitremur, quod nos hic asserimus, etiam vos nullatenus ignorare, et quæ in præsentî pagina scribimus, vos affatim in archivis vestris recondita possidere. His ita prælatis, stylum nostræ prosecutionis ad fraternitatem vestram ro-

nectimus; quam utique nisi tanto amoris cultu diligere-
remus, nequaquam tanto affectu ad declinandum
a pravis, ad sectandam aequitatem incitaremus.
Unde sub divinæ majestatis vos intuitu convenimus,
et coram sanctis angelis, et beatis apostolis ejus,
merito interdiximus et contestamur, ut sinceritatem
communione vestræ nulla præfatorum, Theutgandi
scilicet et Guntharii, vel faventium illis contagione
pollutis, nec societate ipsorum, vel eis communi-
cantium, vestram innocentiam corruptis: si tamen
nostræ communione et charitatis participes, sicut
nunc usque, inveniri per gratiam Dei desideratis:
vel si ipsi resultare, vel minime acquiescere his,
quæ a nobis contra se promulgata sunt, forte præ-
sumperint. Alioqui scitote vos ab apostolicæ sedis
communione, gratia et pace, perpetua nostræ aucto-
ritatis sententia sequestrandos: imo quod illi experti
sunt, sicut olim decrevimus, vos quoque fore, quod
non optamus, penitus incursum. Verum ut unum
vos nobiscum sapere et velle liquidius ostendatis,
hortamur quatenus binos de collegio sacerdotali ve-
stræ sanctitatis legatos, omnium vestrorum vices
agentes, circa Kalendas Novembris ad apostolicam
sedem destinare curetis: quo temeratum, semel-
que damnatorum, et totius mali auctorum, recidiva
radicitus amputata præsumptione, sanctæ Ecclesiæ
ex se bonitas generetur, et divinæ Trinitati debita
laus, et gratiarum actionum sempiterna gloria refe-
ratur. Amen.

LXVI.

AD RODULFUM ARCHIEPISCOPUM BITURICENSEM.

(Anno 864.)

Respondet ejus litteris et consultis.[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reve-
rentissimo confratri nostro RODULFO sanctæ Bituri-
censis Ecclesiæ archiepiscopo.

Susceptis beatitudinis (*al.*, sanctitudinis) tuæ lit-
teris, humilitatis dono refertis, cunctarumque vir-
tutum floribus redimitis, multiplices gratiarum cultus
omnium honorum auctori rependimus, tuamque a
multis retro temporibus erga sedem apostolicam
agnitam devotionem plurimum collaudamus, atque
ut in hoc salubri proposito perseveres, fraternita-
tem tuam obnixius adhortamur. Sic enim et sanctæ
conversacionis pedem quo tendere debeas, perspi-
cius prænoscere poteris, et supervenientia pravorum
jacula prævidere et declinare liberius revelante Do-
mino prævalebis, si in apostolicæ sedis petra more
majorum presidium tuum locaveris, ejusque fidei,
doctrinæ, vel decretis, arctius inhaerere contenderis,
quam ille sua sacravit sessione, quem Dominus Jesus
Christus Ecclesiæ suæ primum et speciale retinere
fastigium, quin et celestis atrii delegit summum
constituere janitorem. Igitur de quo loquimur, beato
videlicet Petro, quamvis solito nunc angustius
ecclesiasticis simul occupati negotiis, et ob id

Ad hujus epistolæ calcem annotatum fuerat in
notum.

A respondere tuis spatiosius nequeamus consiliis
tamen sancto tuo satisfacere desiderio cupientes,
aliqua ex his inspirante Deo cursim exponere non
omittimus.

I. A chorepiscopis asseris multas esse in regioni-
bus vestris ordinationes presbyterorum et diaconorum
effectas, quos quidam episcoporum deponunt, quidam
vero plenus consecrant. Nos vero dicimus, nec inno-
centes oportere percelli, nec ullas debere fieri reor-
dinationes, vel iteratas consecrationes. Ad formam
enim Septuaginta chorepiscopi facti sunt, quos quis
dubitet episcoporum habuisse officia? Sed quia sacri
canones vetant ne omnes sibi omnia vindicent, ac
per hoc dignitas episcoporum ad chorepiscopos suos
videatur transferri, fiatque vilior honor episcopi,
decernimus nihil in hoc præter regulas ulterius fieri.

II. [9, q. 3, *Conquestus.*] (*Conquestus* est apostola-
tui nostro frater noster Sigebodus archiepiscopus
Narbonensis, quod clericos suos eo invito ad judicium
tuum venire compellas, et de rebus ad Ecclesiam
suam pertinentibus, eo inconsulto, quasi jure pa-
triarchatus tui disponas: cum hoc neque antiquitas,
cui sancti Patres sanxerunt reverentiam, habeat, et
auctoritas sanctorum canonum penitus interdicat,
nisi forte pro causis, quæ apud se terminari non
possunt, ad te quasi ad patriarcham suum provoca-
verint per appellationes, vel si episcopus suus de-
cesserit, res Ecclesiæ suæ judicio tuo dispensare
voluerint.) Primates enim, vel patriarchas, nihil
privilegii habere præ cæteris episcopis, nisi quantum
sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis
antiquitus contulit, diffinimus: ita ut secundum Ni-
cænas regulas sua privilegia serventur ecclesiis,
præterquam si apostolica sedes aliquam Ecclesiam,
vel rectorem ipsius, quolibet speciali privilegio de-
creverit honorare.

III. [Distinct. 23. *Præterea.*] Præterea sciscitaris,
num solis presbyteris an et diaconibus debeant,
cum ordinantur, manus chris-matis liquore perungi.
Quod in sancta hac Romana, cui Deo auctore de-
servimus, Ecclesia neutris agitur. Sed et quia sit a
novæ legis ministris ætuum, nusquam, nisi nos fallat
oblivio, legimus. Ergo ad beati Innocentii papæ ca-
nonica decreta sanctitatem tuam transmittimus: et
quæ tibi sint in consecrationibus et ordinationibus
observanda, principia paginæ ad Decentium Eugubi-
num episcopum missæ te affatim edocebunt.

IV. De his vero qui pro criminibus penitentiam
gerunt, et ad cingulum militiæ revertuntur, constat
eos contra sacras regulas agere. Verum quia crimi-
na non æqualia sunt, perhibesque alios horum propter
nimiam hebetudinem in desperationem adesse, alios
ob hoc ad paganos fugisse, tibi hoc committimus
decernendum, nimirum qui loca et tempus regionis
illius, modumque culpæ, necnon et penitentiam, et
gemitus hominum ad confessionem venientium, præ-
sens positus inspicere vales.

veteri libro: *Hæc recitata est apud Suesionis sy-*

V. [30, q. 1. *De his qui.*] De his qui filiastris suos ad confirmationem coram episcopis tenent, id est qui filios uxoris suæ de viro priori, dum chrismantur ab episcopis, super se sustinent, si inscitia sicut asseris sit, licet sit peccatum, tamen non usque ad separationem conjugii puniendum. Lugeant tamen, et digna pœnitentia hoc diluentes, Domino dicant: Delicta ignorantie meæ ne memineris.

VI. [33, q. 2. *Interfectores.*] Interfectores suarum conjugum, cum non addis adulterarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud, nisi homicidæ habendi sunt, ac per hoc ad pœnitentiam redigendi? quibus conjugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus, de quibus est beati Leonis vigesima quinta decretalium regula, imo indulgentia observanda.

VII. Porro *Gloria in excelsis Deo* ab episcopis in cœna Domini inter missarum solemnia more nostro dicenda est. Pallio vero apostolico eadem die uti illis solis est licitum, quibus solis ab apostolica sede permissum.

Hæc quidem inter tanta ecclesiasticorum negotia positi, vix saltem summam fraternitati tuæ mittenda decerpimus. Quæ nisi incomparabilis dilectio vestra nos memorata vehementius coarctasset, nunc respondere consultibus vestris, innumeris impediti necessitatibus, parumper omitteremus. Verum a charitate tua unum hoc necessario postulamus: scilicet ut cum aliquem forte ad apostolicam sedem miseris, studeat eum tua fraternitas monere, quatenus in redeundo non usquequaque festinus appareat: eo quod omnium Dei ovium, sicut ipse nosti, cura constringimur; et cum undique ad sedem apostolicam multi diversa quærentes confluant, efficitur tardi ad singulos, dum volumus benignitatem, et dapsilitatem nostram spargere per diversos. Sane quæ in alia apostolatus epistola beatitudini tuæ intimamus, solum tuæ solertiae sint pervigili cura sectanda, præcipuoque studio peragenda. Siquidem circa nos, circaque sedem beati Petri, non est aliud signum devotionis tuæ quod polliceris, nisi obtemperantia, et consummatio decretorum, et diffinitionum nostrarum, qui licet indigni, per abundantiam tamen gratiæ Christi ipsius vicarii sumus. Præterea epistolam alteram sanctitati tuæ delatam, Hincmaro, et cæteris confratribus nostris archiepiscopis, in regno Caroli filii nostri gloriosi regis Ecclesiam Domini gubernantibus, destinare tua sine mora studeat beatitudo. Optamus sanctitatem tuam nunc et semper bene valere.

LXVII.

AD FRANCONEM EPISCOPUM TUNGRESEM.

(Anno 864.)

Accepta ejus professione veniam indulget, quod princeps fuerat synodi Metensis, hortaturque ut Lotharium regem monitis suis curare studeat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo FRANCONI episcopo Tungrensi.

Excusationis tuæ litteris per Richardum vene-

rabilem diaconum tuum susceptis, professio sanctitatis tuæ, qua te in nullo a sede apostolica dissentire manifestas, quamque nobis a te minus quam ab ullis aliis sperabamus offerendam, nos plurimum exhilaravit. Sed confessio nihilominus in Domino exsultare fecit. Eo enim quod veniam petitis, deliquisse vos procul dubio demonstratis. Et revera qualiter sine delicto evadere poteratis, qui sedentes in concilio vanitatis, et si non favendo, certe tacendo; si non scribendo, profecto non resistendo, profanis gestis declaramini consensisse? Ecce enim Dominus per prophetam dicit: *Quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum (Isa. LVIII).* Ergo qui non annuntiasti, peccasti: et quoniam vidisti et tacuisti, procul dubio consensisti. Verumtamen postquam, vivificante gratia, te fore vivificatum per confessionem exeuntem aspicimus, quem introrsus labe mortuum putabamus, incomparabiliter exsultamus, et gratias Auctori omnium honorum immensas exsolvimus. Et hoc jam tibi divinitus non imputari optamus, quod tibi, quomodocunque exresseris, remitti a Domino postulamus, et quantum in nobis est, ex corde tibi ignoscimus; quod beatum Leonem omnibus qui in Ephesino iatrocinio consentiendo errori deliquerant, amputato totius auctore scandali, solo videlicet Alexandrino Dioscuro, pepercisse non ignoramus. Quid autem mirum, si Guntharius quem dicitis uti vetito sibi officio, apostolicam floccipendere sententiam non metuit, qui divina præcepta toties parvipendisse convincitur. Claret vero, et cunctis manifeste datur intelligi, etiamsi nulla alia pravitatis suæ præstitisset indicia, qualis ante penam exstitit, qui se post penam talem exhibuit; et quam debite perquisitionem promeruit, qui etiam post, unde magis percuti debeat, admittere minime recusavit. Eo igitur suadente, nunc apostolicis institutis inobediens errat, quo nuper cœlestibus oraculis semper obviasse repertus dicitur: antiquo scilicet adversario, qui sicut leo rugiens, juxta primum apostolum, circuit quærens quem devoret (*I Petr. II*). Sed tamen ad propositum redeamus, et votis fuis, quantum possumus, Deo præstante, misericorditer annuamus. Itaque si Theutgnaldum episcopum, sicut profiteris, in catalogo episcoporum non receperis, quousque de eo humanius tractemus, et si Guntharium, ministerium sibi vetitum usurpantem, non solum inter episcopos non receperis, sed nec ipsi, nec fautoribus ejus communicaveris, et ei in scelere permanenti episcopallyter contradixeris, et secundum vires in nullo a constitutis et sententiis ab apostolicæ sedis præsule prolatis deviaveris; sed de cætero pro fide catholica et correctione fidelium, ac pro conservandis pontificiis apostolicæ sedis privilegiis nobis consenseris, nobiscum pro viribus decertaveris, fratres quoque et proximos tuos nobiscum sapere hortatus fueris, Deus omnipotens intercessionem apostolorum principum Petri ac Pauli, vincula omnium peccatorum tuorum absolvat, et quidquid humanitatis, quod in oculis majestatis ejus displicuit.

egisti, tibi misericors indulgeat, et te benedictionis suæ gratia replens ad beatitudinem visionis suæ perducat. Cæterum admonemus te, ut si vere episcopus es, vere te ordines, te serves [edit. Rom., salves], in te gloriam regis Lotharii exquiras : ita ut vestra unanimitas nobis arctius hærens, vulnus ipsius, admonendo, blandiendo, suadendo, in reliquo autem et brevitate præsentis temporis exponendo, pœnas inferni [edit. Rom., aperiendo pœnas inferni] et celestia regna ante oculos proponendo, curetis. Quod agere nullatenus potestis, nisi carnem suam, quam odio habens contra Apostolum a se projicit [edit. Rom., ipse Apostolus a se projicit], reciso membro meretricis, nostro et vestro iudicio hortatus, etsi non sponte, saltem invitus receperit [edit. Rom., rejecerit]. Optamus sanctitatem tuam in Christo bene valere. Data xv Kalendas Octobris, indictione xiii [al., xiv. HARA.; edit. Rom., xiv].

LXVIII.

AD ADVENTIUM EPISCOPUM METENSEM.

(Anno 864.)

Approbat professionem Adventii, eique veniam et pacem indulget quam optabat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo ADVENTIO, episcopo Metensi.

Excusationis tuæ litteras per Theudericum religiosum presbyterum tuum suscipientes, quoniam his te in extremitate vite positum indicasti, mœror nos continuo ingens obtinuit. Sed professio tua, qua te in nullo a sede apostolica dissentire manifestas, quamque nobis a te minus quam ab aliis sperabamus offerendam, inter mœstitiam merito lætitiæ miscuit. Quoniam licet de exteriori homine, cum ipsis privamur fraterno solatio, doleamus, de interiori tamen, quem extinctum putabamus, nunc vero per gratiam Dei vivificatum audimus, incomparabiliter exultamus. Quamvis autem probabilem tua videatur habere excusatio rationem, teque innocentem comprobetur ostendere; sufficeret tamen, etiam si qua præteritorum noxa tenereris excessuum, satisfactio, quam in articulo mortis, sicut ipse fateris, positus, litteris datis apostolatui nostro, ut decreveramus, ostendis. Cujus rei testis est latro, qui in cruce pendens, in ipso momento mortis jam jamque constitutus, confessus est, et hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii) a Jesu audire promeruit; et propheta subitanam gementis salutem demonstrans: Cum conersus, inquit, ingemueris, tunc salvus eris (Isa. xxx, sec. Sept.). Verumtamen potens est Deus misericorditer operari, ut qui excusationes tuas, et obediencie promissa suscipientes, de immortalis vita tua per id fiduciam sumpsimus, percipiamus etiam in hoc temporali cursu, longævitate divinitus tibi concessa, unde et verbi Dei fructibus multipliciter perfruamur, ac per hoc in Domino gloriemur. Quid vultem mirum si Guntharius, dudum archiepiscopus,

A apostolicam floccipendere sententiam non metuit, qui divina præcepta toties parvipendisse convincitur? Claret vero, et cunctis manifeste datur intelligi, etiamsi nulla pravitas suæ præcessissent indicia, qualis ante pœnam exstitit, qui se post pœnam talem exhibuit: et quam debite percussione promeruit, qui etiam post, unde magis percuti debeat, minime admittere recusavit. Eo igitur suadente, nunc apostolicis institutis inobediens effectus est, quo nuper celestibus oraculis semper obviasse repertus est: antiquo videlicet adversario, qui sicut leo rugiens, juxta primum apostolum, circum quærens quem devoret (I Petr. v). Illud vero quod dicitis, regibus et principibus vos esse subjectos, eo quod dicat apostolus: Sive regi tanquam præcellenti (I Petr. iii), placet. Verumtamen videte, utrum reges isti, et principes quibus vos subjectos esse dicitis, veraciter reges et principes sint. Videte si primum se bene regunt, deinde subditum populum: nam qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? Videte si jure principantur: alioqui potius tyranni credendi sunt, quam reges habendi; quibus magis resistere, et ex adverso ascendere, quam subdi debemus. Alioquin si talibus subditi, et non prælati fuerimus nos, necesse est eorum vitiis favemus. Ergo regi, quasi præcellenti, virtutibus scilicet, et non vitiis, subditi estote; sed sicut Apostolus ait, propter Deum et non contra Deum. Superfluum autem iudico, quod in conventu episcoporum capitula S. Leonis papæ, ac Antiocheni concilii quidam, ut asseris, legerint. Quoniam si sanctus vir metropolitanos singularum provinciarum episcopos jus tradite sibi antiquitus dignitatis intemperatum habere decrevit, privilegia tamen hujus sedis non abstulit, et huic divinitus jura concessa non minuit. Quia sicut ipse scribit ad Anastasium Thessalonicensem, ac per eum ad omnes (epist. 88): Inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quedam discretio potestatis; et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut cæteris præmineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia; et rursus quidam in majoribus urbibus constituti, sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret. Iidem ipse alibi, ut de componendis atque compositis relatio sibi plena mittatur, præcipit. Rursus si fatetur Antiochenum concilium (cap. 9): Per singulas regiones convenit nosse, metropolitanum episcopum sollicitudinem totius provincie gerere, quid præjudicat sedi apostolicæ sollicitudinem habenti non solum unius provincie sed et totius Ecclesiæ? cum idem concilium magis metropolitas coerceat, refrenet, et arctet, dum eos non amplius quam suarum provinciarum dicat sollicitudinem gerere. Quorum enim quis sollicitudinem gerit, et iudicium præten-

dere necesse est, ut beatus papa Innocentius ad Alexandrum Antiochenum scribens (*epist.* 20): Quorum enim, inquit, te maxima expectat cura, præcipue tuum debent mereri iudicium. Ergo quia totius nos Ecclesie maxima cura præstolatur, nostrum præcipue debet Ecclesia tota procul dubio iudicium promereri. Sed tandem ad propositum redeamus, et votis tuis, quantum possumus, Deo præstante, misericorditer annuamus. Itaque si Theutgualdum, dudum episcopum, sicut profiteris, in catalogo episcoporum non recipis, quousque de eo humanius tractemus, et si Guntharium ministerium sibi vetitum usurpantem, non solum inter episcopos non susceperis, sed nec ipsi, nec fautoribus ejus communicaveris, et regi in scelere permanenti episcopaliter contraxeris, et secundum vires in nullo a constitutis et sententiis ab apostolicæ sedis præsule prolatis deviaveris, sed de cætero pro fide catholica et correctione fidelium, ac pro conservandis pontificiis [*al.*, pontificiis] sedis apostolicæ privilegiis nobiscum seneris, nobiscum pro viribus decertaveris, fratres quoque, et proximos tuos nobiscum sapere hortatus fueris, Deus omnipotens, intercessione apostolorum principum Petri ac Pauli, vincula omnium peccatorum absolvat, et quidquid humanitus quod in oculis majestatis ejus displicuit egisti, tibi miseratus indulgeat, et benedictionis suæ gratia te replens ad beatitudinem visionis suæ perducatur.

LXIX.

AD ADONEM VIENNENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 864.)

Innocentii I papæ auctoritate docet inferiores Ecclesias a Romanis consuetudinibus non debere recedere.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro ADONI sanctæ Viennensis Ecclesiæ archiepiscopo.

Sæpe sanctitatis vestræ litteras suscepimus, quæ nos monebant et obnixè rogabant, ut de ecclesiasticis causis Ecclesiam vestram qualiter agere deberet instrueremus. Unde nobis nihil melius visum est ut sanctitatem vestram ex decretis et institutis prædecessorum nostrorum doceremus, qui quo ordine Ecclesia cui Deo auctore præesse dignoscimur, sive aliæ ab ipsa longe lateque fundatæ versentur, in scriptis suis evidentissime nobis tenendum reliquerunt. Beatissimus Innocentius papa ad Decentium episcopum Eugubinum, quod tuæ sanctitati semper memorari volumus, ita instruendo posuit. Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis apostolis tradita, integra vellent Dominum sacerdotes observare, nulla varietas, nulla diversitas in ipsis ordinibus ac consecrationibus haberetur. Sed dum unusquisque non quod traditum est, sed quod sibi visum fuerit hoc existimat esse tenendum, inde diversa in diversis ecclesiis aut tenere aut celebrare videntur: ac fit scandalum populis, qui dum nesciunt traditiones antiquas humana præsumptione corruptas, putant

A sibi aut ecclesias non convenire, aut ab apostolis ipsam contrarietatem inditam. Quis enim nesciat aut non advertat id quod a principe apostolorum Petro Romanæ Ecclesiæ traditum est ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari, ne superduci aut introduci aliquid quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde videatur accipere exemplum? Item post alia. Oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est, ne dum peregrinis affectionibus student, caput institutionum videantur amittere. Item post alia: Si prædecessores tui minus aliquid aut aliter tenuerunt, idcirco nunc respondemus non quod te ignorare credamus, sed ut majore auctoritate vel tuos instituas, vel si qui a Romanæ Ecclesiæ institutionibus errant, aut commoneas, aut judicare non differas, ut scire valeamus qui sint qui aut novitates inducunt, aut alterius Ecclesiæ, quam Romanæ existimant consuetudinem esse servandam. Data III Idus Decembris, indictione XIII.

LXX.

AD GALLIONEM SENENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 864.)

Altera parte absente, definitiva non feratur sententia.

[Gratian. II, c. 3, q. 9, c. 12.]

Revera justus mediator non est, qui uno litigante, et altero absente, amborum emergentes lites decidere non formidat. His ita præmissis, volumus, et apostolica auctoritate monemus, ut si presbyter, de quo agitur, post excommunicationem suam, apostolicam sedem adire voluerit, nullus iter ejus impedire præsumat.

LXXI.

SERMO NICOLAI PAPÆ I,

Quem de Rothadi causa ex ambone in missa fecit in basilica sanctæ Mariæ ad præsepe, die vigiliarum natiuitatis Domini. (Anno 864.) [Apud Mansi. *Conc.* tom. XV.]

Propter eos, fratres, qui non semper adfuerunt nobiscum, necesse est sanctitati vestræ causam Rothadi fratris et coepiscopi nostri, quantum Dominus donaverit posse per ordinem reserare; quatenus una nobiscum negotium illius ad liquidum noscens fraternitas et unanimitas vestra, nobiscum etiam, et de privilegiis apostolicæ sedis, seu sanctæ Romanæ Ecclesiæ, a quibusdam nequiter imminutis et evanidis doleat, et zelo ferventiori accensa, de his recuperandis sollicita sit et intenta, ac de tanto viro, Rothado videlicet, consacerdote nostro, retractare ac præmeditari studeat; quatenus is qui semper a finibus terræ, ut ita dicam, ad nos et prius absens clamavit et beati Petri apostolorum principis memoriam inter sævientium linguas oblivioni non tradidit; sed de monasteriali districta custodia, velut Jonas de ventre ceti, et Daniel de lacu leonum, ad Dominum et ad dilectores vel dilectos apostolos ejus vociferatus est, et deinde abstractus, licet destitutus vel exspoliatus, atque omni ex parte attenuatus, tandem Deo duce præsidium suum, id est sedem

Petri, in qua spei ac fiduciæ suæ pedes ac si supra firmam petram statuerat, requisivit, et plurimis difficultatibus et incommodis, atque impedimentorum retinaculis Dei destructis virtute, quod inhianter et anxie desideravit adeptus est; cum consolatione, et auxilio, ac omnis pristini sui status recuperatione, ad exemplum et fiduciam multorum recedat: et privilegia sanctæ Romanæ Ecclesiæ, seu sedis apostolicæ, semper intemerata, minime ulterius hæc violare præsumentes, consistent atque permaneant. Denique, fratres, cum præsens Rothadus a multis fuisset retro temporibus, a metropolitano suo, et quibusdam sectoribus suis, etiam a sublimiori sæculi persona incessanter observatus, ut aliquo modo eorum insidiis caperetur, et Dei gratia protectus nunquam omnino capi potuisset; tandem pro quodam presbytero qui in turpi fuerat flagitio deprehensus, et membris genitalibus detrunctus, materiam inimici ejus adversus eum læsionis sumpserunt, eo quod sceleratam illum presbyterum ab officio removisset, et post tres annos, quod canones non admittunt, minime nullam vocem proclamationis habentem restituere voluisset. Cujus rei gratia facto concilio generali, quod sine apostolicæ sedis præcepto nulli fas est vocandi, vocaverunt hunc episcopi, quos, Hincmari Rhemorum archiepiscopi suggestionem, regia fecerat jussio convenire, quatenus rationem de illo presbytero coram synodo redderet. Qui libenter quidem primum perrexit: sed postea, cum vidisset eorum alios quidem timore regis Caroli qui aderat obsessos, alios autem favore Hincmari, hosti sui, perlectos, judicium ipsorum rationabiliter devitans, ut pote quorum hos quidem jam patiebatur infestos, alios autem jam ex præcedentibus judiciis habebat suspectos, sedis apostolicæ judicium postulavit, et in urbe Roma, canonum solus auctoritate, agendum sibi negotium proclamavit. Quo audito Hincmarus ad modicum quidem licentiam illi Romam veniendi concessit, sed post paululum penitus impedivit. Si quidem, rursus convocatis quibusdam episcopis, jussit hunc ad synodum examinandum accedere. Qui hæc audiens respondit se apostolicam sedem appellasse, ac ejus petiisse judicium, et idcirco non posse ad illud convenire judicium, quia non esset licitum a majori ad minorem provocare prorsus auctoritatem. Quamobrem nimis absurdum est quod Hincmarus fingit dixisse Rothadum, postquam ad judicium sedis apostolicæ provocavit, iterum mutata voce aliorum judicia postulasse. Quod etiamsi ita fuisset, sicut vestra novit fraternitas, ab illo fuerat emendandum, et ne a majoris auctoritatis examine ad minoris valetudinis provocasset judicium, corrigendum. Licet nullis pateat indiciis a nostro illum ad alterius cucurrisse judicium, quem constat in ipso articulo contra se preferendæ sententiæ sedem apostolicam appellasse. At qui ab illa se judicari poposcerat, et coram omnibus exclamaverat, justum non foret, si ad eorum se judicia converterisset; quoniam et ipse sedem apostolicam si nullatenus appellas-

set; contra tot tamen et tanta decretalia se efferre statuta, et episcopum inconsulte deponere, sicut vos bene nostis, non debuerunt. Quomodo vero alios judices elegit Rothadus, cum in illo scripto, per quod fingunt eum a nostro ad suum judicium provocasse, nec nostrum sprevisse, nec illorum petiisse judicium judicetur? præcipue cum si judices præter nos glegisset, et certum numerum eligendorum judicum expressisset, et non utique fratrum solatium sicut per illud scriptum postulavit, solummodo postulasset. Utrum tamen ipsum scriptum a Rothado missum sit, necne, certissime nescitur: quoniam alterius, et non Rothadi, homo fuisse vincitur, qui scriptum portasse noscitur. Quanquam etsi nunquam provocasset nunquam omnino præter scientiam nostram deponi deberit: quia sacra statuta et veneranda decreta episcoporum causas, ut pote majora negotia, nostræ diffinendas censuræ mandarunt.

LXXII.

EPISTOLA NICOLAI AD CLERUM ET PLEBEM ECCLESIE ROMANÆ.

(Anno 865.)

Absolutio et restitutio Rothadi episcopi.

NICOLAUS, episcopus, servus servorum Dei, sanctæ Romanæ catholicæ ecclesiæ episcopis, presbyteris, et diaconibus, et cunctis in Christo generalitati Romanæ plebis.

Notum sit dilectioni vestræ, fratres mei et filii charissimi, quod quidam Gallorum episcopi, zeli et invidiæ diaboli facibus accensi, quia mors, sicut scriptum est, per invidiam introivit in orbem terrarum (Sap. 11), huic fratri nostro Rothado, venerabili vero, insidiantes, et per octo circiter annos quemadmodum illum proprio privarent episcopatu, judicio meditati sunt. Sed cum diutissime laborantes, nihil discriminis potuissent super eum inducere, novissime mundanis potestatibus usi, depositionis sententiam in eundem, sedem apostolicam appellantem, immanissime protulerunt, et in minutionem et abominationem privilegiorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, imo beati Petri apostolorum principis, gradu proprio pulsum, carcerali custodiæ manciparunt. Unde istum clamantem ut adducerent, et ad nostrum illum judicium ad quod ante depositionem, et postea imprætermisise provocaverat, cum suis vicariis, qui illum si valerent accusatione digna appeterent, destinarent, plurimis epistolis eisdem episcopis jussimus et hortati sumus. Sed ecce, dilectissimi, sicut ipsi scitis, sex mensibus jam præsentem Rothado Romæ apud nos manente, et nobis accusatores vel vicarios eorum præstolantibus, nullus qui hunc accusaret adesse videtur. In quo, fratres, quid aliud datur intelligi, nisi quod sanctus papa dicit Bonifacius, quia sicut qui est innocens ut absolvatur querit, ita judicium nocens subterfugit? Verum nos, Deo auctore, beatorumque principis apostolorum Petri apostoli fulti suffragio, decessorum quoque nostrorum secuti vestigia, privilegia sedis apostolicæ, quæ illi male fregisse probantur, recuperare sta-

dentem, jam fatum virum, presentem videlicet Rothadum, pristino gradui, pristinis officiis ac pristino episcopatu restitui, et per omnia talem eum reddimus, qualem illum fuisse constat ante excommunicationis et depositionis sententiam in eum prolatam, vel quando sedem apostolicam appellabat et canonicè provocabat.

LXXIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(ANNO 865.)

Hortatur ut Rothado restituto faveat, et res ejus Ecclesie ablatis reddi jubeat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

Quoniam Rothadum venerabilem episcopum, sedem apostolicam appellantem, Domini sacerdotes, qui in regno vestro Ecclesias sibi commissas gubernant, in contemptum beati apostolorum principis Petri, per quem apostolatus et episcopatus in Christo cepit exordium, cujusque, licet immerito, agimus episcopatum, privare nunquam debuerant: tamen quia hoc presumpserunt, imo conati sunt agere, æquanimiter satis pro vestra deprecatione pertulimus, et ut tantam temeritatem corrigerent, eis hortamenta et præcepta potius quam flagella sæpius adhibuimus. Sed horum, imo hujus contumaciæ, nullus auctor, nisi Hincmarus Rhemorum episcopus exstat, qui et prædictum Rothadum, etiamsi nunquam ad nostra provocasset judicia, nequaquam deponere debuit; sed contemptis nobis, quantum ex se fuit, deposuit, et multitudinem jussionum nostrarum ut peripsema duxit. Denique cum nostris auribus fuisset ipsius Rothadi depositio intimata, nos epistolam apostolatus nostri misimus, qua jussimus jam fatum Rothadum aut honori, Ecclesie propriæ restitui, aut Romam cum aliquibus de episcopis vel vicariis eorum qui illum damnasse videbantur, in præsentiam nostram dirigi; aut certe, si neutrum fieret, tandiu post triginta dierum spatium depositores ejus a missarum solemnibus vacarent, quousque nobis super his obedire curassent. De qua etiam epistola vestræ tunc intimavimus excellentiæ; sed hanc frater Hincmarus, quid dicam audire, cum videre illam, more Dioscori velatus, neglexerit? Ne quem vero moveat quomobrem Rothadum episcopum Romam venire, vel apud nos audiri ac judicari jussimus, noverit canonicam super hoc paternam traditionem, ac specialem prærogativam apostolicæ sedis, nos existisse zelatos atque secutos. Denique ut pauca de multis commemorem, si adversus provinciam metropolitani episcopum vel clericum habeat querelam, juxta Chalcedonenses regulas jubetur ut petat primatem dioceseos aut sedem regiæ urbis Constantinopolitanæ, et apud ipsum judicetur. Quod tamen nulli dubium est multo magis apud Romuleam urbem, quam apud Constantinopolitanam, esse penitus observandum. Nam et ipse Rothadus, secundum Sardicense concilium (*can. 4*), agendum sibi negotium in urbe Roma

A clamavit; et beatus Innocentius papa sine præjudicio Romanæ Ecclesiæ præcipit (*epist. ad Victricium*), cum causæ vel contentiones inter clericos, tam superioris ordinis quam etiam inferioris, fuerint exortæ, nulli licere, relictis his sacerdotibus, qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. Sed et papa Julius, Orientalibus scribens (*epist. 1*), utramque partem, Athanasii scilicet et adversariorum ejus, accelerare præsentiam, quatenus utraque parte præsentem audiretur reus, et ab omnibus condemnatus de cætero cohiberetur a sacerdote. Oportebat, inquam, primum hoc fieri, et tunc vacante loco alterum constitui. In quibus tamen omnibus multipliciter adhuc contempti, per Odonem post hæc venerabilem episcopum, ad eadem rursus inter multa monita misimus, videlicet ut Rothadus, eductus de monasteriali custodia, vel prioris Ecclesiæ proprio redderetur honori, vel Romam cum vicariis episcoporum, qui depositioni illius consenserant, in conspectu nostro examinandum destinarent, aut post triginta dies nec ipse Hincmarus, nec cæteri episcopi qui eum damnaverunt, licentiam faciendi missas haberent. Sed denuo frater noster Hincmarus, in contumelia nostra versatus, non solum non obedire nobis delegit, verum etiam epistolam nostram; quam ad eum et ad episcopos qui in depositione Rothadi sibi consenserant, miseramus, apud se per quatuor menses retinens, quæ de Rothado decrevimus, etiam inter hæc diversis aliis pro hac eadem causa nostris epistolis per nonnullos directis crebro contemptis, agere recusavit. Præterea Rothadum, de monasteriali custodia eductum, in civili commutari præcepit. Tandem aliquando nobis scribens, misisse una cum cæteris episcopis vicarios suos, qui cum Rothado in nostram præsentiam pervenirent; sed dictum illis esse nullum sibi aditum Italiam penetrandi præ custodiis fore, quæ de re unde venerant rediisse. Quo facto quid inanis vel stultius æstimari potest, quam ad solum vacuum sermonem, nulla persona sibi resistente nulloque sibi adversario certo contradicente, deserere tantum opus et sine ulla utilitate retroverti? Præsertim cum si certissime eos impeditos quo minus commissa sibi responsa vel ecclesiastica negotia consummarent, comprehendissemus, zelo competentem succensi, tanto contra hujusmodi temeratores serventius inveheremur, quanto hanc impietatem ab ipsis fuisse patratam certius nosse utique videremur. Verum hæc lusorie nobis illi vel dicunt vel operantur, cum ecce biennium transierit ex quo diversis modis pro jam fato viro laborantes, modo hoc, modo illud eis proponentibus, nihil omnino profecimus: sed adhuc dissimulamus, adhuc operimur; et ut cum beato Simplicio papa dicamus, nolumus exaggerare quod gestum est, ne cogamur judicare quod dignum est (*epist. ad Joannem Ravennatem*). Nam docente sancto æque papa Zosimo (*epist. ad Hesyrium*), contra melius studio fit quidquid interdictum toties usura

tur. Sane his interim omissis considerare libet quia prius Odo venerabilis episcopus præsentialiter positus, et inde ceteri nostri legati nihil accusationis adversus Rothadum episcopum se detulisse testati sunt; et illi episcoporum vicarii, qui ab ipsis suis præsulis, ut rationem defectionis Rothadi exponerent, mitti dicebantur, nobis professi sunt, scribentes ab itinere quod non ad accusandum Rothadum fuerint a suis antistitibus destinati. Præsertim cum sæpeditus Rothadus in apostolica quam petiit sede, ecce octo circiter mensibus sit commoratus, et qui hunc accusaret nullum nos penitus videre potuerimus. Ergo cum ita sit, restat ut qui nullum putatur accusatorem, nullo merito sustineat omnino suæ integritatis dispendium. Denique tunc constat accusatorem examen subterfugere, quando se justas posse querimonias habere desperat. Sic nimirum Judæi lapidibus adulteram mulierem obrui debere putabant; ubi ad verum iudicium hanc detulerunt, et quod existimabant videre non viderunt, et quod non putabant audire audierunt, confusi et reveriti discesserunt. Sic ergo, sic depositores Rothadi, cum ad examen iudicii, in quo iidem inimici fuerunt, ipsi accusatores et iudices, venerunt, in faciem ipsius, quem supplantare voluerunt, immobiles perstiterunt. At ubi ad nostrum provocatum est iudicium, in quo Deo revelante veritas si exaggeraretur, in lucem claresceret omnia falsitatis argumenta destructa sunt, et fabricatores mendacii terga subito converterunt. At vero Rothadus episcopus, conscientia purus, conversatione innocens, columbarum simplicitate ac prudentia serpentis insignis, cum ad examen Romanæ Ecclesiæ ventum esse perspexit, ubi nullum suspectum habet, nullum inimicum passus est: ubi, inquam, ut sanctus ait papa Celestinus (*epist. 4*), semper catholicis subveniunt, iudicium non timuit, examen suum renovari petiit, et quidquid a nobis deliberari coneretur, libenti suscipiendum mente disposuit; quia, ut beatus ait Bonifacius papa (*epist. ad Patroclum et alios*), nullus dubitat quod ita iudicium nocens subterfugit, quemalmodum ut absolvatur qui est innocens querit. Ergo videant accusatores, vel damnatores Rothadi, qua intentione cum eo iudicium subire refugerint: quia Rothadus, qui est auctore Deo innocens, concilium sanctorum non solum non subterfugit, sed et magnopere postulavit. Itaque sciat sublimitas vestra, Deo opifice a nobis sæpèfatum episcopum pristinæ dignitati et Ecclesiæ restitutum. In quo utrum verita et fuleatur quod de vestra dilectione a nonnullis refertur, modo patebit. Si enim millia gemmarum et pretiosarum specierum beato Petro daretis, nec illi tam accepta nec nobis, quam si nobis super hoc obediatis profutura existerent: nimirum cum illius ait hominum salutem exquirere, non cumulos thesaurorum coacervare. Favete tandem quæsumus, nobis pro crebro dicto viro toties adeuntibus, et Ecclesiæ sibi commissam recipiendi per vos non impedimentum, sed præsidium prorsus inveniat. Ne,

A quæsumus, dicatur de nobis procedente tempore, quod nunc de Theodorico scripto profertur (*syn. Rom. iv*). Qui ante patrimonii vel ecclesiarum, quas amiserat, receptionem, papam Symmachum, ut pote Arianus et sceleratissimus rex, cum impugnatoribus suis in disceptationem conflare jussit, cum potestate ejus omnia quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, reddenda ab honorabilium Italarum episcoporum concilio jussa fuissent, et legaliter prius statui pristino redditus, tunc veniret ad causam, et si ita recte videretur, accusantium propositionibus responderet. Cujus rei documento et aliis nonnullis decretis et exemplis imbuti ipsdum de Rothado episcopo nos quoque decrevimus. Quapropter obtestamur et obsecramus ut piis nostris monitis, non pravorum hominum suasionibus, pareatis; scientes quia si pessimo regi, quod absit, vos æquiparantes, super hoc nobis negotio concordantes obaudire renuitis, vos procul dubio de charitate et memoria nostra deletos. Quoniam ita Dei et apostolorum auctoritate decrevimus et statui-
mus ut quicunque sæpe memorato Rothado episcopo ad recipiendam Ecclesiam sibi olim commissam, vel ad episcopale ministerium peragendum, aliquatenus impedimento fuerit, donec acquiescat et ad illi resistendum conatus deponat, a sacrosanctis mysteriis et ab ecclesiæ fieret ingressu remotus, atque ab omni communionem fidelium sequestratus. Præterea vestram volumus nosse experientiam, nostris auribus fuisse multis referentibus intimatum, quod diversæ res et nonnulla præsidia sanctæ Suessionicæ Ecclesiæ juri competentia, ab invasore ibidem consecrato exstitissent pro libitu disposita, et in beneficium data: vel etiam, eo justo Dei iudicio decedente, ab excellentia vestra quibusdam hominibus æque in beneficium collata. Quamobrem etiam et in hoc dilectionem vestram hortamur atque precamur, ut eadem præsidia et ipsas res, quæcunque et ubicunque sint, jam fate Ecclesiæ restitui pia vestra precipiat eminentia, et ut cuncta juri ejus reddantur vestra satagat excellentia: ita ut secundum sacrorum canonum sanctionem, in potestate episcopi res omnes Ecclesiæ consistant, et ille secundum gloriam Dei, quibus voluerit, et quomodo voluerit, illa dispenset; quod tamen vestræ pietatis pro amore Dei et apostolorum principum ac nostro fieri satagat industria. Scientes profecto quia qui his rebus frui voluerit, et eas præfatæ Ecclesiæ reddere forte distulerit, nos hunc ab Ecclesiæ finibus anathematis nexibus irretitum, et sacrosanctis mysteriis sequestratum, veluti profanum eliminamus, et quasi rapacem et impium et a contubernio fidelium procul dubio abjicimus.

LXXIV.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 865.)

Rothaam legitime restitutum ostendit; suam illi ecclesiam et res ablatus reddi jubet; tum ubi respiravit, cum eo Romæ configi, si libeat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINCMARO Rhemensi archiepiscopo.

Si coram tuæ prudentiæ oculis ullus esset patrum canonum vel apostolicæ sedis respectus, nunquam Rothadum Suessonicæ urbis episcopum sine nostræ tentassas scientiæ notione deponere. Præcipue cum negotium quod merito inter majora connumeratur (de persona scilicet judicare, cujus in ecclesia cæteris ordo major est), ventilanti et multipliciter rimanti tibi adeo de se difficiles exitus daret, ut octo circiter annos ut deponeretur elaboraveris, et in tanta perplexitate causeris, et in tanta intercapedine temporum, nullam beati Petri memoriam prorsus habueris. Cujus contra is qui deponeretur mentionem faciens, tua decernente religioſitate, proprio gradu caruisse dignoscitur. Et cum in suis opportunitatibus ad sedem apostolicam beatitudo tua scripserit, et ab illa sibi manum porrigi contra falsos fratres poposcerit, et quædam privilegia concedi sibi petierit, in causa Rothadi solum, quasi ejus solatii non indigna, sedis apostolicæ non memor fuit, nec utique visitatrix. Quinimo contra appellantem hanc eundem venerabilem virum, tanta molimina tantaque præparare machinamenta minime formidasti, ut postquam data sibi Romam veniendi licentia fuerat, priusquam tibi et regi valefaceret, postea hunc a nostro examine ad tua, ut ita dicam, tribunalia deduxeris (quia synodus dici non potest, ubi noster nullus præbatur assensus), et ingredi prætorium nolentem depositioni tyrannico more subjeceres, occasionem sumens de quadam epistola, tanquam Rothadus, postquam ad nostrum appellaverat judicium, rursus ad vestrum mutata voce provocasset examen, quod omnino falsum est. Illa nempe epistola, per quam hoc conaris frui, sicut veritate claret, et apud nos subtili valde investigatione repertum est, fratribus a Rothado mittebatur, quos tecum contra se conspirasse non noverat, ac eos per hoc nec suspectos habebat. In qua videlicet epistola non nostrum judicium aspernatur, non sedem apostolicam spernit, nec aliena judicia postulat, nec electorum judicium numerum exprimit, quinimo nec nomina memorat; sed solum fratres et coepiscopos de sua certificat innocentia, et hos reddit intentos, quatenus si forte apostolatus nostro, secundum sacrorum indulgentiam canonum, serihere his examinis renovandi gratia in finitima positus placeret; ut ipse illo in tempore nobis suggestum ire meditabatur, et nos quoque acturos putabat, suæ consuleret innocentie, ac justo libramine causam suam, secundum dispositionem nostram, sine

A acceptione personarum exsequeretur (2, q. 6, *Arguta sapientia*). Sed arguta sapientia tua, utinam in bono accepta, fomitem judicii et materiam dispositionis adversus Rothadum assumpsit, et ab itinere sedis apostolicæ revocavit, et continuatim sedem apostolicam appellantem damnavit, et carcerali custodia mancipavit: cum etiamsi nullus a vestro judicio provocasset, privilegia tamen apostolicæ sedis vos oblivioni tradere nullatenus debuissetis, quibus venerandi canones judicia totius Ecclesiæ ad hanc deferri jubent, et ab illa, sicut Gelasius meminit, nusquam appellari sanxerunt; ac per hoc ipsa de omnibus judicare, ab illa vero nulli est appellare permissum; sed etiamsi ad vestrum provocasset a nostro judicio, a vobis exstabat tanquam erroneus B corrigendus; quinimo ~~non~~ ante specialiter fuerat corrigendus, quia vobis peculiariter erat penitus amplectendus. At ubi obdurato mentis intuitu hæc omnia postposuisse contra spem dolenter audivimus, missis litteris nostris præcepimus ut eum de carceris angustia educeres, et aut mox pristino gradui redderes, aut illum cum vicariis tuis et episcoporum qui depositioni ejus consenserunt, in nostram præsentiam destinares. Quod si neutrum ageres, post triginta dies postquam illa nostra lecta fuisset epistola, nec tu, nec ullus eorum qui in hoc tibi consensum præbuerant, missarum solemnia celebraret, donec quæ sibi pro Rothado a nobis fuerant imperata perficeret. Quam contemplatus, etiam solo tactu tuo indignam judicans, Dioscorum in hoc imitatus, C saltem hanc legere nullo modo consensisti. Unde Rothado adhuc in custodia demorante, per Odonem venerabilem episcopum eadem tuæ sanctitati, et cæteris complicitibus tuis, per epistolas vobis rescribentes injunximus: addentes pariter quod si nobis de cætero inobedientes essetis, nos jam virum Rothadum pristinae dignitati et Ecclesiæ redintegraturos, et vobis condignam vicissitudinem reddituros. Quas fraternitas tua ix Kalendas Julii, ut fertur, suscipiens, per quatuor circiter menses neminem has passus es intueri. Post hæc autem Rothado, tandem de custodia educto licentiam Romam veniendi vix quidem dedisti; sed vicarii quos cum illo mittere debuisti, usquequo voluerunt profecti, suis nobis de itinere significare, dictum illis fuisse quod D nullus præ hostibus penetrandæ Italiæ sibi pateret accessus, et præcipue quod eorum quorum auxilio fulciri debuerant, frustrarentur obventu. Subdentes insuper quia si pervenire Romam utcumque valuissent, nullam adversus Rothadum omnino deferrent calumniam. Et his ita gestis, quia primum quidem præsumptiones prævaricationesque vestras sumus experti, deinde vero inobedientia et tergiversatione tua comperta, atque deinde Rothado penes nos sine ullo accusatore octo circiter mensibus jam retento et diutius ac subtilius examinato, vobis et vicariis vestris clamantibus nil vos adversus eum accusationis habere, quid nisi ut, secundum promissionem superius memoratam, tantem pristino epi-

scopatui redderetur, omnino restabat? Quod per nostram mediocritatem jam nunc factum tua nosse poterit prorsus industria. Cui rei monemus omnimodam patientiam exhibere tua non negligat ut-cunque solertia, ne talionem reddere tibi, sicut dudum promissimus, nostra cogatur auctoritas (2, q. 6, *Arguta*, § *Hæc quippe nos*). Hæc quippe nos in Rothado idcirco noveris operatos, ut privilegia sedis apostolicæ, quæ male a vobis violata esse videbantur, et a nobis tot impensis laboribus, vestra resistente contumacia, recuperari non poterant, auctoritate apostolica et canonica Patrum deliberatione, pristino tandem et proprio decorarentur honore. Cæterum si forte quis adversus Rothadum voces habet, vel si ipse a sanctitate tua iustas contra se hæcenus sustineat querimonias, volumus et decernimus ut, utraque parte conveniente, quidquid illud est, coram nostra speciali præsentia dirigatur. Quod si nullus calumniis coram apostolatu nostro sæpèfatum virum impetere voluerit, quæ de illo decernimus illibata et imminuta consistent. Tandem aliquando unum e duobus, quod vult fraternitas tua, sibi a nobis optione proposita eligat; quia utrumque canonicum est, utrumque ad sedis apostolicæ pertinet privilegium. Videlicet aut quæ de sæpèfato fratre et coepiscopo nostro Rothado disposuimus adimplens, in nullo refragatrix, sed executrix inveniat: aut certe Romam coram nobis, seu sancta Romana Ecclesia, cum ipso conflictum sumptura, et pro hoc altereatura, properare sine dilatione maturet. Ita dumtaxat ut prius ipse Rothadus cunctis ablatis, sicut statuimus, recuperatis honoribus, et vires longo tempore fessas priori valetudini redditus resumens, diutius possideat et suis omnibus perfruat. Quod si neutrum sine procurata mora forsassis agere volueris, et resultare his quæ de illo statuimus solito more ulterius curaveris, ab omni sis sacerdotali dignitate, Dei per nos iudicio, et auctoritate sedis apostolicæ, de cætero sequestratus, ita ut nunquam locum satisfactionis aut ordinis restitutionem operiaris.

LXXV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS GALLIÆ.

(Anno 865.)

Ut Rothadum a se restitutum benigne suscipiant: ubi multa de sedis apostolicæ privilegiis, et de pontificum Romanorum decretalibus copiose disserit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis et episcopis apud Gallias constitutis.

Quamvis singularum Ecclesiarum, quæ propter diversitatem terrarum multe esse dicuntur, cum una sit et unica Sponso suo, sicut ipse in Canticis canticorum dicit: *una est columba mea* (Cant. vi); et per Psalmistam: *Erue de manu canis unicum meum* (Psalm. xxi); pastor, et episcopus, ac pontifex

A Dominus noster Jesus Christus, qui hanc creavit et redemit, existat: ita ut ille veraciter ac principaliter ista sit omnia, juxta quod fidelibus per primum apostolum dicitur: *Conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum* (II Petr. ii); et juxta quod egregius predicator de eo loquens: *Talis, inquit, decebat ut nobis esset pontifex* (Hebr. vii); siniturus tamen ad cælos hanc apostolis commendavit, ac per eos, tanquam hæreditario jura successoribus eorum, nolis scilicet, quos pastores, episcopos ac pontifices super ipsam constituit, ejus providentiæ curam indulsit, quatenus pro patribus nati filii, et pro eis constituti principes in omnem terram, imitatores eorum essemus, sicut et ipsius Christi. Verum et inter beatissimos apostolos, sicut et ille magnus Leo scribit (ep. 88, ad Anastasium), in similitudine honoris fuit quedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut cæteris præmineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio; et magna dispositione provisum est ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia: et rursus quidam in majoribus urbibus constituti, sollicitudinem ejus susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura conflueret, et nihil unquam a suo capite dissideret. Quod nisi quidam ex vobis nullo interiori comprehendissent obtutu, nunquam Rothadum episcopum Suessoniæ urbis sine consensu nostro deposuissent, deprædarentur, et in exilium pulsum monasteriali custodiæ manciparent. Nam quomodo non omnes vobis omnia vindicatis, qui judicia episcoporum, quæ merito inter majora numerantur negotiis, vestræ deliberationi tribuistis? An modicum vobis esse videtur fratres et coepiscopos vestros præter apostolicæ sedis consensum depositioni subicere? Quod si damnationes episcoporum non inter majora negotia dinumeratis, quorum jam causas inter majora computatis negotia? Quid, rogo, de presbyteris vel de inferioris gradus clericis agitur, quorum apud nos quoque causa Chalcedonensis concilii regulis (can. 9), cum ratio exigit, audiri jubetur? Si episcopos tanta facilitate deponitis, quomodo, rogo, per vos, quorum vel in singulis provinciis habetur prima sententia, vel qui in majoribus urbibus constituti sollicitudinem suscipitis ampliorem, ad unam Petri sedem universalis Ecclesiæ cura confluit, qui de majoribus deponendis episcopis nihil ad ejus notitiam deferre curatis? An episcopi de universali Ecclesia non sunt, ut de illis damnandis per vos aliquid ad unam Petri sedem deferri non curetur? Vel quomodo nil usquam a suo capite dissidet, cum de adjudicandis præcipuis membris Ecclesiæ, id est episcopis, a capite, id est sede apostolica, dissentitis? An sedes apostolica caput non est? Frustra ergo, ut multa præteream, concilium Sardicense ad Julium episcopum inter cætera dixit (in epist. ad Julium): Optimum et

valde congruentissimum esse videtur si ad caput, id est ad Petri apostoli sedem, de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes. Ecce sedem Petri caput appellatam, cui de singulis provinciis Domini referre sacerdotes debent. E contra vos adeo hanc despiciitis, ut ad eam nihil de majoribus Ecclesie negotiis referre curetis, ac episcopum inconsulta et contempta illa deponere præsumentis, et præcipue sedem apostolicam appellantem. Nimis namque absurdum est quod dicitis, Rothadum, qui ad iudicium sedis apostolicæ provocavit, iterum mutata voce vestra iudicia postulasse. Quod etiamsi ita fuisset, a vestra fuerat fraternitate corrigendus et quia a majori ad minoris auctoritatis provocasset iudicium, emendandus. Licet certis non patere possit illis iudiciis a nostro illud ad vestra cucurrisse iudicia, quem constat in ipso articulo contra se proferebat sententiæ sedem apostolicam appellasse, et quod se ab illa iudicari posceret coram omnibus exclamasse. Equum non foret, si ad vestra se iudicia convertisset, quamvis etsi sedem apostolicam nullatenus appellasset, contra tot tamen et tanta vos decretalia efferri statuta, et episcopum inconsultis nobis deponere nullo modo debuistis. Quod tamen vos, ut servata vobiscum medullitis charitate dicam, postposuisse dolemus, et diversorum sedis apostolicæ præsulum decreta in hoc vos contempsisse negotio, non immerito reprehendimus. Absit enim ut cujuscunque, usque ad ultimum vitæ suæ diem qui in fide catholica perseveraverit, vel decretalia constituta, vel de ecclesiastica disciplina quælibet exposita, debito cultu et cum summa discretione non amplectamur opuscula, quæ duntaxat et antiquitus sancta Romana Ecclesia conservans, nobis quoque custodienda mandavit, et penes se in suis archivis et vetustis rite monumentis recondita venerat. Absit scripta eorum quo quomodo parvipendenda dicamus, quorum videmus Deo auctore sanctam Ecclesiam, aut roseo cruore floridam, aut rorifluis sudoribus et salubribus eloquiis adornatam. (Dist. Si Romanorum.) Si enim ipsorum decreto cæterorum opuscula tractatorum approbantur vel reprobantur, ita ut quod sedes apostolica probat, hodie teneatur acceptum, et quod illa repulit, hactenus inefficax habeatur: et quanto potius quæ ipsa pro catholica fide, pro profanis dogmatibus repellendis, pro variis et multifariis Ecclesiæ necessitatibus et fidelium moribus [atque, motibus] diverso tempore scripsit, omni debent honore præferri, et ab omnibus prorsus in quibuslibet opportunitatibus discretione vel dispensatione magistra reverenter assumi? Quanquam quidam vestrum scripserint haud illa decretalia priscorum pontificum in toto codicis canonum corpore contineri descripta, cum ipsi, ubi suæ intentioni hæc suffragari conspiciunt, illis indifferenter utantur, et solum nunc ad imminutionem potestatis sedis apostolicæ et ad suorum argumentum [augmentum] privilegiorum minus accepta esse perhibeant. Nam nonnulla eorum scripta

A penes nos habentur, quæ non solum quorumcunque Romanorum pontificum, verum etiam priorum decreta in suis causis præferre noscuntur. At nunc, ubi suis animis resultare, et privilegia tanto nos, ut in sui status incolumitate persistant, elaborare non cessamus, quanto universæ Ecclesiæ profuisse, prodesse ac profutura semper esse probantur. Dignum ergo est ut ubi universa fabricæ moles innititur, ibi firmum validumque habeatur in omnibus fundamentum. (Dist. 19, Si Romanorum, § Si ideo.) Porro si ideo non esse decretales epistolas priscorum pontificum Romanorum admittendas dicunt, quia in codice canonum non habentur ascriptæ, ergo nec Gregorii sancti, nec ullius alterius qui ante vel post ipsum fuit, est aliquod institutum vel B scriptum recipiendum, eo quod in codice canonum non habeatur ascriptum. Ergo doctrinam eorum et sanctiones de codicibus suis eradant; ut quid vel membranas occupant, postquam non habentur acceptæ? Sed quare multum immoremur, cum nec ipsas divinas Scripturas Novi et Veteris Testamenti jam recipimus, si istos duxerimus audiendos? Et enim neutrum horum in codice ecclesiasticorum canonum habetur insertum. Sed responsuri sunt isti, qui non ad obediendum potius quam ad resistendum semper parati sunt, dicentes quod inter canones inveniat capitulum sancti papæ Innocentii (Decr. c. 27), cujus auctoritate doceatur a nobis utrumque Testamentum esse recipiendum, quam C quam in ipsis paternis canonibus nullum eorum continetur ex toto insertum. Quibus ad hæc asserendum est quoniam si Velus Novumque Testamentum recipienda sunt, non quod codici canonum ex toto habeantur annexa, sed quod de his recipiendis sancti papæ Innocentii prolata videtur esse sententia; restat nimirum quod decretales epistolæ Romanorum pontificum sunt recipiendæ, etiamsi non sunt canonum codici compaginatæ, quoniam inter ipsos canones unum B. Leonis capitulum constat esse permixtum, quo ita omnia decretalia constituta sedis apostolicæ custodiri mandantur, ut si quis in illa commiserit, noverit sibi veniam negari. Ait enim capitulo 5 suorum Decretalium (epist. ad episcopos per Campaniam): Ne quid vero sit quod prætermisum a nobis forte credatur, omnia decreta D constituta tam beate recordationis Innocentii quam omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, et canonum promulgata sunt disciplinis, ita vestræ dilectioni custodiri mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Dicendo vero omnia decreta constituta, nullum de decretalibus constitutis prætermisit quod non mandaverit esse custodiendum. Et rursus asserendo omnium decessorum nostrorum, nullum pontificum Romanorum qui ante se fuerit, excepit, cujus ita non præceperit decreta constituta ab omnibus custodiri, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Itaque nihil interest utrum sint omnia de-

cretalia sedis apostolicæ constituta inter canones conciliorum immista, cum omnia in uno corpore compaginari non possint, et illa eis intersint quæ firmitatem his quæ desunt et vigorem suum assignent. Præsertim cum synodalia gesta, inter quæ ipsi canones statuti sunt, in codice canonum non habeantur, sed a nobis omni cultu debito venerentur. Consonat autem huic beatissimo papæ Leoni sanctus et facundissimus in Decretis suis papa Gelasius, ita inquires (in synodo Romana, *de scriptis canon.*): Decretales epistolas, quas beatissimi papæ diversis temporibus de urbe Roma pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter suscipiendas decernimus. In quo notandum quia non dicit decretales epistolas quæ inter canones habentur, nec tantum, quas moderni pontifices ediderunt, sed quas beatissimi papæ diversis temporibus ab urbe Roma dederunt. Dictis autem diversis temporibus, etiam illa tempora vir sanctus comprehendit quæ, crebrescentibus paganorum persecutionibus, ad sedem apostolicam deferri causas episcoporum difficillime permittebant.

His ita divina favente gratia prælatis, ostendimus nullam differentiam esse inter ea decreta quæ in codice canonum habentur sedis apostolicæ præsum, et ea quæ præ multitudine vix per singula voluminum corpora reperiuntur, cum omnia et omnium decessorum suorum decretalia constituta, atque decretales epistolas, quas beatissimi papæ diversis temporibus ab urbe Roma dederunt, venerabiliter esse suscipiendas et custodiendas eximio præsum, Leonem scilicet et Gelasium, mandasse probavimus. Quamvis et hoc quod sæpe commemoratus B. Leo, apostolicæ sedis antistes, ad Anastasium Thessalonicensem archiepiscopum scribit (*epist.* 82), quorundam vestrorum præsumptionem potentissime ferit, et quod talia negotia nobis inconsultis diffinire minime debeatis, manifeste denuntiat. Ait enim: Nam cum majora negotia et difficiliora causarum exitus liberum tibi esset sub nostræ sententiæ expectatione suspendere, nec ratio tibi, nec necessitas fuit, in id quod mensuram tuam excederet deviandi. Et item deinceps: Præsertim, inquit, cum etiamsi quid tale aliquid mereretur, expectandum tibi fuerit quid ad tua consulta rescriberem. Et paulo post: Sed etiamsi quid grave intolerandumque committeret, nostra erat expectanda censura, ut nihil esse prius decerneres quam quid nobis placeret agnosceres. Quo. I. nos quoque de Rothado vobis non irrationabilius dicere possumus, quia dum octo fere annos vegilaveritis, nec ratio vobis nec necessitas fuit in id quod mensuram vestram excederet deviandi. Sed etiamsi quid grave intolerandumque committeret, nostra erat expectanda censura, ut nihil prius decerneretis quam quid nobis placeret agnosceretis. Sed dicitis iudicia episcoporum non esse majora negotia, nec difficiliora causarum exitus. At nos horum merito iudicia majora negotia dicimus, et difficiliora causarum

A exitus Judicamus, qui quanto gradus sunt præcipui, et in Ecclesia Christi sublimiores, tanto, cum de horum statu vel casu agitur, majora negotia et difficiliora causarum exitus agitari vel haberi creduntur. Ipsi quippe primi in Ecclesia, ipsi arundinem tenentes, metiuntur sanctam Jerusalem, ipsi fabricæ Dei præsum, ipsi speculatores civitatis Dei sunt, ipsi ariætes, ipsi pastores gregis Domini, ipsi columnæ domus summi regis existunt. An majora negotia causas inferiorum clericorum esse conjicitis, ut horum causas nobis, et episcoporum vobis negotia tribuatis? Quamvis et inferioris gradus clericorum causas apud nos, cum tempus vel res exegerit, esse finiendas, e diverso procul dubio colligamus, sicut beatus papa dicit Innocentius (*epist. ad Victricium*): Si quæ autem causæ vel contentiones inter clericos tam superioris ordinis quam inferioris etiam fuerint exortæ, ut secundum synodum Nicenam congregatæ ejusdem provinciæ episcopis iurgium terminetur; nec alicui liceat, sine præjudicio tamen Romanæ Ecclesiæ, relictis his sacerdotibus qui in eadem provincia Dei Ecclesiam nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias. An majora negotia metropolitanorum tantum esse fatemini? Sed audite rursus quid de episcopis sanctus asseveret Leo. Quibus, inquires, etsi dignitas communis est, ordo tamen generalis est, et revera unus de septem Ecclesiæ gradibus est, metropolitanorum scilicet et reliquorum episcoporum ordo. Et quod dicit Apostolus, oportet episcopum irreprehensibilem esse, non video minus metropolitanis quam cæteris episcopis convenire. Nisi forte episcopatu se privet quisquis metropolitanorum ad se hoc Apostoli dictum non æstimet pertinere. Unde nos non minoris numeri nec alterius famæ accensatores, testes vel iudices quærimus in negotiis episcoporum, quam exigimus in causis metropolitanorum. Unde tam illorum quam istorum negotiorum nobis exitus reservari merito volumus et jure decrevimus. Totius enim Ecclesiæ, Deo auctore, generaliter sollicitudinem gerimus, et omnium utique qui Ecclesiam faciunt cura constringimur, atque omnium quorum nos maxima cura expectat, nostrum præcipue debent promereri iudicium, sicut Innocentius ad Alexandrum scribens Antiochenum (*epist.* 20), non scilicet solum metropolitanorum, sed et omnium omnino sacerdotum, quinimo universorum qui se de ovibus principaliter divinitus Petro commendatis esse non nesciunt: id est non solum cunctorum qui de illorum numero sunt de quibus Dominus principi apostolorum dixit: *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc.* xxii), sed etiam qui de his piscibus sunt, qui intra rete, quod ab ipso ad litus trahi specialiter iussum, esse se recognoscunt. Adhuc tamen percontari propter contentiosos libet quænam iudicia, vel quorum esse majora negotia prædicatis, si episcoporum causas non inter præcipua computatis negotia? An laicorum et vulgariū populorum iudicia inter majora negotia ponitis, quos pene quotidie cum vestris et sine ve-

stris et siue vestris epistolis ad discutendos et iudicandos suscipimus, et discussos, vel iudicatos, vel absolutos dimittimus? Denique aut secularium iudicia inter maiora, et episcoporum inter minora negotia collocabitis, et vobis episcoporum, nobis laicorum iudicia reservabitis: aut certe, si episcoporum iudicia sunt maiora negotia, juxta Leonem liberum vobis esse debuit hæc sub nostræ sententiæ expectatione suspendere; aut si persona iudicandi tale aliquid mereretur, expectandum vobis fuerat quid ad vestra consulta rescriberem. Absurdum est enim ut laicos quoque et minimos qui sunt in ecclesiis vestris, nostro mittitis iudicandos, et addatis quotidiani labori; et episcoporum, qui præcipua Ecclesiæ membra sunt, vestræ subdatis deliberationis arbitrio.

Illis vero tandem omissis, Deo duce, scitote nos, quod temeritate magistra perperam a vobis commissum est, et quod inconsultis nobis in Rothado fratre et coepiscopo nostro præpropere perpetrastis (etiāsi nunquam sedem apostolicam appellasset), Dei auctoritate, et beatissimorum Petri ac Pauli principum apostolorum, seu omnium decessorum meorum, necnon et sanctorum trecentorum decem et octo Patrum qui apud Nicæam sub Constantino pio principe convenerunt, penitus evacuantes et in irritum ducentes, præfatum Rothadam pristino gradui, pristinae dignitati, pristino reddidisse prorsus honori; ita ut divina mysteria conficiendi priorem facultatem adeptus, omnique sacerdotali restitutus officio, sine cuiuslibet contradictione, propriæ receptæ libere præsit Ecclesiæ, a qua inconsultis nobis expulsus est. Denique cum ante biennium scriptis et verbis instantanter egissemus ut idem Rothadus aut propriæ redderetur Ecclesiæ, aut certe Romam cum vicariis vestris et ipsius accusatoribus ad examinandum et iudicandum nobis destinaretis, et nihil apud vos impetrare potuissemus, dum modo hoc, modo illud ad excusandas excusationes in peccatis objiceretis; tandem aliquando, Deo inspirante, et Nicænæ nobis synodi decreto suffragante, quo inter cætera præcipitur ut suis privilegia serventur Ecclesiis, ratum duximus jam fatum Rothadam, memores scilicet privilegiorum apostolicæ sedis, a vinculis quibus illum, ne uteretur officio nec suæ præsesset Ecclesiæ, colligastis, quia nos non censuimus, absolvendum. Neque enim tam stolidus tamve poterit traditionis tramite devius inveniri, qui cæteris Ecclesiis privilegia servari et soli Romanæ Ecclesiæ adimi debere perhibeat, quæ omnium Ecclesiarum magistra, mater et caput est. Si quis autem tacita forte, quia non audent aperta mussitatione fateri, Romanæ huiusmodi Ecclesiæ privilegia non fuisse, quibus sedes apostolica aliorum ligata præsulum facultatem habuerit dissolvendi, præter quod prisca rerum probatione, et nonnullarum recitatione scripturarum convincitur, testis est beatus Gelasius, quem ideo ad testimonium super his perhibendum produximus, quia hunc non solum vita et doctrina

PATROL. CXIX.

A plurimum commendat, verum etiam rem de qua agitur in paucis astruit et ostendit, nobis videlicet brevi sermone propinans quod de multorum voluminum fontibus hausit. Scribens enim episcopis per Dardaniam constitutis, inter cætera (epist. 11): Nec plane, ait, tacemus, quod cuncta per mundum novit Ecclesiæ, quoniam quorumlibet sententiis ligata pontificum sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quæ de omni Ecclesiæ fas habeat iudicandi. Item ad episcopos Orientales, post quingentos, inquit, annos constituta Christi eos velle subvertere, cum triginta annorum lex hominum non possit abrumpi, sanctum Athanasium ideo non damnatum a synodo Orientis, quia sedes ista non consenserit, vel sanctum Joannem Constantinopolitanum, vel sanctum B Flavianum. Si ergo hac non consentiente sola, ii damnati a synodo Orientis, non potuerunt esse damnati, consequens est etiam, qui eadem sola damnan- te, sine synodo damnatus fuerit, damnatus sit. In quo inter cætera notandum est quia si hos qui post quingentos annos statuta Christi tentabant subvertere, tanta vir sanctus increpatione redarguit, cum triginta annorum lex hominum non possit abrumpi, quanto magis exprobandi sunt qui ea etiam post octingentos et eo amplius annos nituntur evellere? Quæ vero statuta Christi dixerit, inferius declaravit, cum sola sede apostolica non consentiente neminem posse damnari, et sola ea consentiente, qui damnatus fuerat, damnatum haberi exposuit. Statuta itaque Christi dixit post quingentos annos subvertere; quia jam quinquies centum circiter anni præterierant, quando venerabilis papa dixit sedem apostolicam hæc statuta Christi promeruisse. Privilegia enim sua a Christo Ecclesiæ Romana per Petrum consecuta est, et ipsa sunt statuta Christi: quæ quidam tunc post quingentos, nunc post octingentos annos exanire conantur. Ecclesiæ, inquam, Romanæ adeo sunt antiqua et vetera privilegia, ut Nicæna synodus, sicut Bonifacius præsul apostolicus episcopis per Thessaliam constitutis scribens ait, non aliquid super eam ausa sit constituere, cum videretur nihil supra meritum suum posse confiteri. Omnia denique noverat huic Domini sermone concessa. Si omnia, ergo et episcoporum iudicia. D Perhibente autem beato Bonifacio quod Nicæna synodus super eam, haud dubium quin Romanam Ecclesiæ non ausa sit aliqua constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse confiteri, omnia denique huic noverat Domini sermone concessa: et objurgante sancto Gelasio eos qui constituta Christi volebant subvertere, cum privilegia Romanæ sedis moliebantur infringere, manifeste datur intelligi eadem esse constituta Christi quæ sunt omnia illa quæ huic Ecclesiæ synodus Nicæna noverat Domini sermone concessa. A tempore quippe quo synodus Nicæna sacra consummata, nondum quingenti usque ad Gelasium anni transierant, ut de Nicænæ synodi statutis tantus vir dixisse videatur eos post quingentos annos statuta Christi velle sub-

vertere. Restat ergo ut illius temporis mentionem fecerit, a quo quingentorum circiter annorum curricula usque ad se devoluta poterant comprehendere. Christus enim privilegia constituta in Petro disposita vel firmata Romanæ contulit Ecclesiæ, super quam nihil synodus quælibet ausa est merito constituere, cum sciat omnia illi Domini sermone concessa. Dispensationem quippe redemptionis humani generis ante tempora secularia Dominus omnipotens penes se ordinatam custodiens, et tempore carnis ostendens, ascensus ad cælos, in apostoli Petri, per quam et apostolatus et episcopatus sumpsit exordium, confessione curaque præcipue collocavit; qui tunc per se et deinceps per suæ sollicitudinis hæredes, circa humanum genus, quæ sibi Dominus commendavit, non destituit exhibere. Hæc enim ille, hæc successores ejus ex tunc agere non omittunt, modo verbis, modo decretorum suorum epistolis ab urbe Romana diversis temporibus datis, commissarum sibi ovium providentiam principaliter exercentes. Itaque Rothadum episcopum, de quo hactenus nostris contempsistis obedire mandatis, tandem a nobis, imo a Deo, pristino gradui restitutum benigne suscipite, quia ille evangelicus filius rediens non solum suscipi meruit, sed et dignus paternis complexibus invenitur, et annulum fidei recipit, et stola circumdatur, per quam quid aliud quam sacerdotii declarantur insignia? Nec probabilis existit apud patrem senior filius, quod invidit recepto: nec tantum meriti habuit penes patrem perseverando, quantum noxæ contraxit non recipiendo germanum. Ergo suscipite illum ut fratrem, suscipite, inquam, illum ut mea viscera. Sollicitos autem vos pro salute libenter audio: contra caput etiam si faciendum est, non libenter admitto. Cui manus porrigenda est, vobiscum porrigo, cui porrigo, mecum porrigite. Si cui autem aliquid donastis, et ego. Nam et ego, etsi quid donavi propter vos, in persona Christi, ut non possideamur a Satana. Non enim ignoramus versutias ejus, qui super discessione letatur. Apostoli vero declaratæ benignitatis herba sunt, sicut ea viri beatissimi apostolicæ sedis præsules, Innocentius et Bonifacius, sapientissime replicarunt. Porro quisquis contra hoc nostri apostolatus decretum, post notitiam ejus se efferens, sæpe futo Rothado episcopo, ad recipiendam et regendam Suessionicæ urbis Ecclesiam, aliquod palam vel occulte præparaverit offendiculum, vel si personæ ipsius quo quomodo insidiatus existiterit; quinimo si quis vestrum ad Ecclesiam recipiendam illi, tanquam frater fratri, adiutorium non præstiterit, utpote qui videt fratrem suum necessitatem habere, et claudit viscera sua ab eo, et veluti in quo charitas Dei non manet, ab ipsa charitate, quæ Deus est, et a corpore et sanguine Christi, et a nobis qui membra illius sumus, habeatur omnimodis alienus. Porro ne justitiam regere nostræ tantum videamur voluntatis arbitrio, ac per hoc æstimemur canonicis legibus contraire, sancimus atque decernimus quatenus sepedictus Rotha-

mus, venerabilis episcopus, paratus sit omni regulariter poscenti de se, quia Deo propitio nulli parti favere volumus contra justitiam, coram sedis apostolicæ præsule reddere rationem. Ita duntaxat ut, secundum majorum diffinitiones, ante omnia quæ prius possederat integro jure recipiat; adeo ut talis sit in omnibus qualis ante sententiam contra se prolatam fuisse dignoscitur. Siquæ demum, Ecclesiæ recepta, et episcopatu libera securitate possesso, proximis et amicis, rebus, et ipsis resumptis viribus, vestitus quoque, et spiritualibus annis tectus, accusatoribus respondeat suis, et unde impetitur, plenissima studeat hos qui foris atque intus sunt satisfactione certificare.

LXXVI.

AD CLERUM ET PLEBEM SUSSIONICAM.

(Anno 865.)

Ut restitutum sibi Rothadum episcopum omni affectu excipiant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Clero et plebi consistenti Suessionii.

Sicut priorum parentum est de orbitate natorum acri valde lamentatione lugere, ita devotorum filiorum proprium est de patris amissione vehementer mœrore affici et ardore valido cruciari; ac per hoc contra naturam quodammodo agitur, si una pars sine alterius partis societate anxietur et doleat. Sed in hoc vos, charissimi filii, sicut de vobis frequens narrat opinio, nequaquam, Deo gratias, frigidi, nequaquam exististis ingrati. Denique nullus dubitat quas devotio vestra, proprio destituta presidio, ipsa quantum ad hominem pertinet orphanæ remanens, varias et multiplices calamitates pertulerit. Sed ille qui fidelibus discipulis dixit, *Non relinquam vos orphanos* (Joan. xiv), non solum presenti sua maiestate protexit, sed etiam propitia, quo desolati et destituti eratis, pro sua redonavit pietate rectorem: nobis scilicet, qui in eo vivimus, movemur et tamus, ad eum vobis reddendum nutu suæ miserationis interius imperans et competenter erudiens. Ecce enim venerabilem virum Rothadum, fratrem nostrum et coepiscopum nostrum, vestrum autem patrem, pastorem atque magistrum, cujus longa jam eruditione instructi, cujus olim sacri verbi pane refecti, cujus diuturnis laboribus et vigiliis circumsepti, cujus magisterio et doctrina Deo estis auctore refecti, prioris infulus sacerdotii et pristinis redintegratum honoribus ac omnibus episcopatus officiis restauratum, vestræ alacri devotioni et piæ dilectioni remisimus. Habetis præterea in hoc beatæ recordationis Athanasii prudentissimi sacerdotis exemplum: cujus tolerantia cui non consolationi sit? cui non spem faciat ejus inexpectata reversio? Ejecit Ario presequente, sed revocandus Domino prosequente. Passus est carcerem, passus est angustias, nec mirum, si vir apostolicus ea passus est, quibus se Apostolus gloriatur exercitatum (II Cor. xi). In his tamen omnibus secutus est illum, qui sibi in tribulationibus se placere testatur, fugatus illine, et in nostris

partibus roboratus est. Denique hic ei redintegratus A
status est, in hac sede requiem communionis invenit, a qua semper catholicis subvenitur. Sancti autem papæ Cælestini verba sunt hæc (*epist. 4, ad Const.*), quæ nos Rothado possimus non inconvenienter aptare, præter quod ille reverendi Athanasii, et blasphemii Arii mentionem fecit: in præsentiarum vero Hincmarus prosequens, et Rothadus innocens in causa sunt. Gaudete itaque, fratres, in Domino, et iterum dico gaudete: modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Exsultate, filii charissimi, et de reddito vobis patre, Deo immensas gratias persolvite. Lætamini, oves Dominicæ, ac pro restituto pastore, summo Pastori laudem officia canite. Congregamini, filii excelsi, exite obviam ei, tripudiantes cum hymnis et psalmis, et canticis spiritualibus, B
altisona Domino præconia concinentes, illum suscipite cum honore, adite eum cum hilaritate, obedite ei sicut patri reverendissimo, sicut magistro, et in omnibus circa eum ut devotissimos vos quietissimosque filios exhibete: scientes divinum præsidium procul dubio non ei defuturum, et quandiu spiraculum omnipotentis erit, et halitus vitæ spirabit in naribus meis, solatium nostrum in suis opportunitatibus adfuturum. Qua de re rursus apostolatus nostri præceptione vestræ unanimiati jubemus, quatenus taliter agere vestra satagat industria, ut in nullo sine affectione circa jam fatum virum et episcopum vestrum reperiāmini: sed ita nostris pro eo monitis pareatis, ut animadversio quæ de contemptu nostri oriri poterat, in retributionem justæ mercedis concedente Domino convertatur.

LXXVII.

AD ROTHADUM EPISCOPUM SUSSIONENSEM.

(Anno 865.)

Quod illum ita restituit, ut paratum deinceps esse velit adversariis respondere, si quid conentur obijcere.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo ROTHADO episcopo sanctæ Ecclesiæ Suessionicæ.

Decessorum exempla meorum imitans, mirabiliumque virtutum eorum flagrantiam sequens, oportet omnibus larga me hujus Ecclesiæ, quæ mater est omnium Dei ecclesiarum, pietatis ubera præparare, atque universis undique ad eam conflentibus, tanquam fidelem et prudentem summi patrisfamilias servum, apertum ejus exhibere misericordiæ gremium. Et ideo, quia constat sanctitatem tuam metropolitano tuo, et quibusdam ejus sequacibus te impetentibus, nobis inconsultis gradus tui jacturam sustinuisse, et ecclesiæ propria caruisse; ac deinde nobis etiam decernentibus hanc minime haecenus accepisse, et juxta quod jusseramus, nullam tuæ dilectionis restitutionem habere: Nos hanc depositionem, utpote quæ sine ulla nostra ratione irregulariter est effecta, depositionem nec fuisse, nec esse deliberamus, cum etiam nec fuerit dies qua et absentem, et præsentem, non inter episcopos ha-

buerimus, scripserimus et coluimus. Et ideo auctoritate Dei omnipotentis, et beatorum apostolorum Petri et Pauli, et omnium decessorum meorum sedis apostolicæ præsulum, pristino gradui, ac pristina reformamus ecclesiæ: ita ut quicumque tibi ad recipiendam ecclesiam olim tibi commissam, vel ad episcopale ministerium peragendum, aliquatenus impederit, donec acquiescat, et tibi obsistendi conatum deponat, a sacrosanctis mysteriis, et ab ecclesiæ sit ingressu remotus, atque ab omni communionem fidelium sequestratus. Quia quem præsentialiter nemo accusat, nos inter damnatos habere, nec possumus, nec debemus. Præcipue cum damnatos tuos, vel vicarios eorum, frequentibus apostolatus nostri vocaverimus apicibus, et nullum ipsorum te accusantium videre penitus quiverimus: sed tantum quidam præsens positus, et alii scriptis suis nobis significaverunt, quod nulla te accusatione impetere voluissent, sed nec etiamsi secundum jussionem nostram venire potuissent, adversus sanctitatem tuam accusationes aliquas attulissent. Et proinde, quia per tot curricula temporum, sufficientibus datis induciis, nullus ad tui accusationem accessit, præcipue cum tu ad reddendam rationem paratus semper existeris, nos te nec damnare possumus, nec inter damnatos relinquimus. Resumat ergo venerabilitas tua officium olim commissum, fruatur beneficio divinitus sibi collato, utatur episcopali ministerio, pristina dignitate resumpta recipiat ecclesiam quam tibi Dominus commendavit, et quam tu quoque bonis initiis percepisti, et veraci ac multiplici fama testimonium tibi dante, dignis successionebus adornasti: ita ut sine quacunque et ejuscuque contradictione, vel impedimento, talis habearis in omnibus, qualis ante prolatam in te excommunicationis et depositionis sententiam existisse agnosceris. Sane ne justitiam regere nostræ tantum videamur voluntatis arbitrio, ac per hoc testemur ecclesiasticis legibus obviare, sancimus ut sanctitas tua, prius receptis omnibus, quæ ante possedisse dignoscitur, et ecclesiæ potestate fruens, et per aliquod tempus inoffense gubernans, resumtis viribus, et sibi ablati omnibus redintegratis, sic demum, si qui sunt qui tibi aliquid conentur obijcere, fortis jam et valida cum ipsis disceptationis luctamina aggrediatur; et D
juxta quod ratio dicat, et sacræ præcipiunt sanctiones, vestitus cum vestito, et armatus cum armato, ecclesiastico more, tempore a nobis præordinando, coram sedis apostolicæ præsule, contra tuos adversarios confictum inear, quidquid regulariter diffinitum fuerit procul dubio suscepturus. Quia vero de sanctæ Ecclesiæ Suessionicæ, vel de sibi competentium diversorum locorum rebus, multi multa detraxisse, ac diverso modo haecenus illis frui dicuntur, sancimus atque decernimus, ut post secundam et tertiam conventionem et admonitionem sanctitatis tuæ, quisquis res præfatæ ecclesiæ, quibus tu aliquando ad usum vel sustentationem illie servientium, vel tibi obsequentium, frui fuisse dignosce-

ris, retinere, et sibi ulterius absque voto tuo vendere tentaverit, et illas qualescunque, et ubicunque, et quantæcunque fuerint possidendas prædictæ Ecclesiæ Suesonice minime dimiserit, tanquam sacrilegus anathematis reus victus, ab Ecclesiæ gremio, atque sacro corpore, et pretioso Domini nostri Jesu Christi sanguine, donec præsentî decreto nostro acquieverit, habeatur omnibus modis alienus, et tanquam violentus invasor atque tyrannus, sit Christianorum communione privatus : ita ut qui hujusmodi in communione susceperit, simili pœna teneatur astrietus. Scripta per manum Petri notarii regionarii, et scriniarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Januarii, indictione xiii. Bene vale in nomine Domini.

LXXVIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 865.)

*Moriatur ad pacem * cum Ludovico imperatore nepote suo retinendam, et ut Arsenio quem legatum in Galliam mitti, fidem habeat.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

Initium locutionis meæ, quam ad vos nunc habeo, charissime, ecce cum apostolo Paulo sumit exordium, et vox mea vox illius est, dicens : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Gal. iv)*. Quo autem modo Christus formari melius in cordibus vestris poterit, quam si evulsis ex præcordiis vestris odiorum et similitatum vepribus, pacem in visceribus vestris concipiat, quæ Christus est, sicut per eundem Apostolum de eo dicitur : *Ipse est pax vestra, qui fecit uterque unum (Ephes. i)*, et charitatem in invicem observetis quæ Deus est, veluti a Joanne describitur : *Deus charitas est (I Joan. iv)*. Nulli ergo dubium est, quod qui charitatem et pacem in se non habet, Christum Dominum Deum nostrum, qui per hæc vocabula designatur, e corde suo projecerit, et quasi conformatum ex intimis uteri sui populerit. Quamobrem necesse est ut, sicut sancta mater Ecclesia, cui mea humilitas per abundantiam divinæ miserationis præest, ut habitaret Christus per fidem in cordibus vestris, olim vos per Evangelium genuit : ita quoque, ut per ministerium apostolatus mei in præcordiis vestris per pacem et dilectionem idem formetur Christus, nunc vos iterum parturiens gignat, et ut in virum perfectum occurratis informet. Quomodo autem Christus in vobis formari potest, qui in scissis mentibus non habitat ? qui totus est pax, totus justitia, totus est veritas ? vel in vobis quomodo formatur, qui licet in pectore vestro per fidem suam [edit. Rom., sanam] solidus et integer habitet, per discordiam tamen minus in vobis perfectus, et velut

A informis habetur ? Concipite itaque filii pacem, paritrite justitiam, et alternam amplectimini charitatem. Audite quid dicat Apostolus : *Pacem sequimini cum omnibus (Hebr. xii)*. Et rursus : *Quod, inquit, ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xii)*. Unde intimo mentis intuitu, et summa est diligentia perpendendum, quoniam si tantus Apostolus cum omnibus hominibus pacem sequi, et cum omnibus pacem habere commonuit, quanto potius, quantoque salubrius cum his sequenda, et cum illis habenda est pax, quibus consanguinitate propinquiores, et materia carnis proximiores, ac juramento servandæ vicariæ pacis connexi arctius esse ferimini ? Qua de re nunc mihi sermo est, et ad regium culmen vestrum meum tendit eloquium : ad ea

B videlicet vos dirigens, per quæ non solum terrena regna debito jure possidendo, dies vestros in quiete maxima transeat : verum etiam beatitudinis hereditatem capessentes, filiorum quoque Dei vocabula sortiamini. Scriptum quippe est : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Mat h. v)*. Igitur memores estote, filii dilecti, memores estote nominis Domini Dei nostri, cujus mentionem coram nonnullis testibus facientes, terribili estis alternam pacem invicem pacto polliciti, et pertimescentes tantum nomen in vanum accipere, reddite Domino jura menta vestra. Fœdus, quod ad alterutrum pepigistis, inviolabili maneat apud vos veritate repostum, et immaculato vigeat vestra sublimitas, insignia fidei cunctis circumquaque nationibus representans. Parcite gladio, et humanum fundere sanguinem formidolosius exhorrescite. Cesset ira, sedentur odia, sopiantur jurgia, et omnis ex vobis simulas radicitus extirpetur. Unusquisque vestrum sua sit sorte contentus, et funiculo hereditatis divinitus sibi collato pacifice perfruat, aliena jura non invadens, non subtrahens, non conturbans. Liceat dilectissimo filio nostro, vestro autem nepoti, a Deo conservandum imperium suum, cum regno proprii germani, quieti possidere tranquillitate, et statui ejus summa securitate consulere, et gubernacula ditione debita moderari : ad salutem videlicet ac defensionem populi Christiani ; et ad sanctæ matris suæ, Romanæ scilicet insignis Ecclesiæ, libertatem et sublimitatem. Non autem in vobis gloriæ typhus, non supercilii fastus, non alterius usurpandi terminos ambitio, sed justitia, charitas, et concordia regnet, ac summum pax inter vos teneat omnino fastigium. Sane cum pro concordia scribimus, cum pacem prædicamus, de ea non concordia, vel pace, non opinemini agere, quam solet mundus diligere, ac reprobi adinvicem observare. Denique illi, ut liberior et audacius possint mala perpetrare quæ cupiunt, et plures ac validiores ad quæ gesiunt reperire, unanimitatem student, et

* Cum Ludovico imperatore. De regno Burgundie, ut opinor, post Caroli regis obitum fuit controversia. Nam a Carolo Calvo fuisse occupatum, indicare videntur capitula in Burgundiam ab eo missa titulo xxiij. At Burgundiam Ludovicus imperator tanquam

fratris regnum sui juris esse contendebat. Hinc illa epistolæ hujus : *Liceat vestro nepoti imperium suum cum regno proprii germani quieti possidere tranquillitate, et alia in epistola sequenti. JAC. SIM.*

pacem inter se irrefragabiliter, et imprætermisere tenere. Quam Dominus sciens, et hanc a sua pace secernens, dilectorum suis aiebat : *Pacem*, inquiens, *relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv) : *meam*, inquit, non dilectorum mundi. Unde apte subdidit : *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*. Quod qualiter accipiendum sit, sanctus Augustinus salubriter et luculenter exponit. Cætera vero quæ, ne modum excederemus epistolarem, huic paginæ inserenda non duximus, Arsenio reverentissimo et sanctissimo episcopo, apocrisiario et misso apostolicæ sedis, et consiliario nostro, defecatissime prosequenda non indecenter, ut credimus, scriptis et dictis injunximus. Cui bene faciet gloria vestra in cunctis attendens, et in his quæ sibi, ex nostri apostolatus auctoritate, de pace sanctæ Ecclesiæ perhibuerit, non immerito credula vel inambigua, fidem certam accommodans. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, dilectissime fili.

LXXIX.

AD EPISCOPOS IN REGNO CAROLI CONSTITUTOS.

(Anno 865.)

Quod pacis studio Arseniam legatum mittat : proinde regem ad eam cum Ludovico Augusto nepote suo conservandam hortentur.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, omnibus reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris, archiepiscopis et episcopis in regno Caroli gloriosi regis constitutis.

Studium nostrum semper fuit, et est, fratres dilectissimi, ut pro ædificando mutæ charitatis et pacis bono, non solum his qui prope, sed et his qui longe sunt, officii nostri vellemus jugem, et impigrum extendere famulatum, ad id quoque inter cætera, quæ suggestionibus vestris inter vos a nobis disponenda crebrius exegistis, hortatu vestro plurimum invitati. Sed innumeris undique Christi Domini nostri Ecclesiæ, cujus principaliter curam gerimus, laboribus impediti, hæc ut optabamus hacenus agere profecto nequivimus. At nunc postquam toties, ut ita dicamus, ille vir Macedo, qui olim apparuit Paulo, *Transi et adjuva nos* (Act. xvi), per pias [edit. Rom., proprias] nobis sanctitatis vestræ voces exclamavit, et nostro apostolatu ostium, per gratas Deo vestras, ut credimus, orationes, sicut ipsi egregio tunc apostolo, tandem apertum est; nihil desidiz, nihil tantum volumus operi tarditatis afferre : sed potius cœptis aliis negotiis ecclesiasticis et per necessariis parumper omissis, rogabimus quæ ad pacem sunt Jerusalem, illius scilicet, quæ partim in cælo jam cum sponso regnat, partim adhuc in terris incolatur et premitur, quatenus concordiz ac dilectionis fundamentis in ædificatione ipsius positis, fiat etiam consequenter pax in virtute illius, et abundantia in turribus ejus. Hujus rei gratia præsentia fraternitati vestre scripta direximus : quibus admoniti, sicut boni commilitones, et quasi Dominicæ vineæ cultores, vitia nobiscum expugnat [fors., expurgate], virtutum cha-

A rismata prædicate, discordiam destruite, unanimitem ædificate, odia extirpate, charitatem plantate, rixas dissipate, pacem evangelizate. Haud talem, quod absit, unanimitem vel pacem, quali Judæorum usa est in Domini Salvatoris nece conspirans factiosa caterva, vel Herodes et Pilatus ex inimicis eodem tempore adinvicem pepigerunt. Sed talem, qualem audierunt pastores cœlestem militiam in nativitate nostri Salvatoris canere, cum diceret : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii). Intonans enim, *pax hominibus*, subtilit, *bonæ voluntatis*, ut malevolæ voluntatis homines a pace hujuscemodi sequestraret. Nam perversi quique, quo paciiores sunt invicem, eo procul dubio ad agendum perperam validiores existunt. Unde et Apostolus, non solum *evangelizantium bona* (Rom. x) speciosos pedes admiratur, sed et *evangelizantium pacem* (Hebr. xii) addens, nulla bona sine pace, nec rursus pacem sine cæteris bonis innuit fore sequendam. Et alias pacem cum omnibus et sanctimoniam sectandam præcipit, sine qua nemo videbit Deum. Quis ita connectens, unam sine altera minus ostendit esse proficuum. Habentes ergo, charissimi, dilectionem in vobis, pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam : non pacem, qua etiam corvi potiuntur in invicem, sed quam simplex, et a laniatu prorsus extorris columbarum possidet miranda concordia. Non solum autem vos pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat, sed et per vos, omnes qui sub vestro moderantur regimine, coadunet et vinciat. Præcipue regem vestrum quantocius informare satagite ad ea quæ illi scripsimus, et juxta quod eum instruximus : exhortantes videlicet, ut memor sit memoriz districti iudicii, cujus nomen multis audientibus nominans, jurejurando conservandam fratribus eorumque liberis inviolabilem pacem spondit, et pertimescens tam tremendum nomen in vanum assumere, reddat Domino juramenta sua, cui solum vota ultro Domino promissa non reddere impium est. Commonete itaque eum, ut illud foedus, quod cum fratribus pepigit, perpetua unitate conservet, et id immaculate custodiens cunctis de se imitabile præstet exemplum. Pareat bello, et Christi sanguine sanguinem emptum fundere magnopere perhorrescat : scriptum quippe est : *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (Psal. v). Unde sua sit sorte contentus, et funiculo hereditatis cœlitus sibi datæ pacifice perfruatur, aliena jura usurpare non tentans, non ambiens. Cesset temeraria presumptio, et avidi anhelitus medullitis comprimentur : maxime a finibus dilecti filii nostri excellentissimi Augusti, vel a metis regni uterini ejus longe distantis. Permittatur ergo prælato pio imperatori [edit. Rom., præclaro imperatori] quietam ducere vitam atque tranquillam, et patris suis nullam præsumptionem monstrantibus, machare usum quem primum a Petri principis apostolorum vicario contra infideles accepit, non cogatur in Christi fideles convertere. Liceat, inquam, ei regna sibi per hæ-

reditatum jus derivata, et apostolicæ sedis auctoritate armata, et summi pontificis manu capiti superposito diadematè augustissime decorata, cum suis fidelibus pie ac iustissime gubernare. Sinatur omnino a Deo protectum imperium suum, quod cum benedictione, et sacratissimi olei unctione, sedis apostolicæ præsole ministrante percepit, ad exaltationem et quietem matris suæ hujus sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, licenter ac rectissime moderari. Alioquin quisquis contra hujus nostræ salutiferæ communionis paginam agere forte præsumperit, et adversus jam fatum filium nostrum Augustum referre tantaverit, noverit sibi et Deum omnipotentem, cujus imperium terminum nescit, refragaturum, et apostolatam nostrum juxta competens sibi ministerium procul dubio reluctaturum. Porro scitote nos tam ad gloriosum regem vestrum, quam ad vos, Arsenium venerabilem virum, Hortensem episcopum [edit. Rom., archiepiscopum], apocrisarium et missum apostolicæ sedis et dilectum consiliarium nostrum, cujus apud nos approbata est fides, et comperta devotio, et vobis quoque persona vel est forte non omnibus ignota prudentia, destinasse. Quem tanto debetis et vos, et admonitione vestra filius noster rex, benigne suscipere, quanto scitis, quia pro cunctis laborat, dum pro communibus Ecclesiæ negotiis, quæ omnium mater est, tantum fastidium non recessit, assumere: Imo quanto portando pacem, Christum, qui est pax vera, in se longe lateque gestare dignoscitur. Ad quem vestra etiam sanctitas fungi, et cum sibi quoquomodo adventus illius innoverit, accelerare non renuat, quatenus alterna visione ac colloquio frui quæ circa veram pacem sunt, liquidius agnoscatis, ita ut et vos legationis ejus tenorem, et ille, quæ per tot curricula temporum anhelastis, evidentius comprehendat. Tumque demum, si quæ sunt quæ per se corrigere possit, auctoritate nostra corrigat: reliqua vero, quæ forte difficiliora sunt, apostolatui nostro diffinienda reservet. Optamus fraternitatem et sanctitatem vestram in Christo bene valere.

I.LXX.

AD ARCHIEPISCOPOS IN REGNO LOTHARII CONSTITUTOS.

(Anno 863.)

Ut Lotharium libere arguant, et adulteram quam habet projicere compellant.[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis in regno Lotharii regis Ecclesiam Dei gubernantibus.

Sæpe, fratres charissimi, apostolatus nostri pro causa (si tamen causa dicenda erit) regis Lotharii, sed utinam regis, sollicitudinem cognovistis. Quippe et frequentia super hoc negotio scripta nostra vidistis, et in fautoribus ipsis tantum flagitium nos jam viadicasse manifestissime nostis. Sed, pro dolor! nobis irremotis laboribus desudantibus, vos licet scripto nobiscum sentire tenereque profiteamini,

utrum tamen laboretis, necne jam apud virum fatum, et si labor vester aliquid penes illum proficiat, vel cujus culpa si non proficit impediatur, nihil nobis omnino significastis. Quamobrem datur intelligi hujusmodi taciturnitate ideo vos usos, quoniam quidpiam utilitatis, quod intimare valeatis, penitus non habetis. Quapropter obsecro vos per adventum Domini nostri Jesu Christi, ante cujus conspectum, vel pro legitimis certaminibus coronam, vel pro desidia, quod absit, poenam percipietis, ut tandem aliquando recogitetis ministerium quod accepistis, projiciatis desidia, pellatis a vobis servilem timorem, resumatis episcopalem libertatem, corripiatis speculatorum et pastorum officium, et precando, obsecrando, suadendo, modo cadauca hujus mundi prospera exponendo, modo in æternum mansura gaudia prædicando, jam nominatum regem, frequentius adeatis, et tam ex auctoritate Dei, quam etiam ex nostri apostolatus injuncta vobis præceptione, quousque, si non obedierit hanc quam nunc habet is adulteram mulierem projiciens, finitivam pernam soriamque demus super eam sententiam, et exhortari eum, et admonere, omni torpore ac metu repulso, curetis, et segnitia vel tædio deposito, quibus hactenus eratis depressi, hunc constanter arguere, et decenter corripere studeatis, prænuntiantes pariter et quæ illi ventura sunt, imo jam imminet, videlicet quia post nostram, ac sanctæ Ecclesiæ in ipsum prolutam manifestam sententiam, nulla cum eo eritis communione potituri. Nam ut e diverso colligitur, nostræ communionis cum mœcha sibi sociata, et fautoribus suis, ipse jam dudum factus est exors: quod in epistola et communitorio Rhadnaldo tunc episcopo, et Joanni dederamus episcopo, legatione fungentibus in eundem ipsum Lotharium, liquido poterit inveniri. Ergo, fratres, estote ut fortissimi milites, ut pervigiles pastores, et venientem lupum a longe inspicite, ac perituro imminet gladium enuntiate. Eruite hunc virum, qui ducitur ad mortem, qui trahitur ad interitum liberare ne cessetis. Clamate, quasi tuba exaltate voces vestras, et annuntiate illi scelera sua, quibus peccat, et peccare facit Israel. Quod si ille non audierit, ipse in iniquitate sua morietur, sanguis ejus super caput ejus erit, vos autem animas vestras liberabitis. Tantum ut memores semper illius sententiæ sitis, quam vobis ex Apostolo memoria commendandam nunc apostolatus noster diffusam annotat: Si quis, inquit, non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et non commisceamini cum eo (II Thess. iii). Porro hæc et cætera, quæ hujus paginæ inseruimus, Arsenio sanctissimo episcopo, apocrisario, et misso apostolicæ sedis, consiliario nostro, vobiscum secundum voluntatem Dei exsequenda commisimus: cui et benignitatem vestram monstrare, et dignam reverentiam pro amore beati Petri apostoli, a cujus sede profectus est, exhibere satagite. Optamus fraternitatem seu sanctitatem vestram in Christo bene valere.

LXXXI.

AD ADONEM VIENNENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 865.)

Cur synodus non fuerit celebrata. De Arsenio legato in Gallias et Germaniam misso. Guntharum et Theutgaudum non fuisse pristino gradui restitutos. Presbyterum Gerardi comitis alteriusve cuiuslibet laici non recte appellari.

o. [Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri Adoni archiepiscopo Viennensi.

Miraris, frater, cur synodum dispositam non celebraverimus, cum in ea inter cetera quæ nunc incongruunt [*f.*, ingruunt], et longum est narrare de negotiis quæ apud vos geruntur Deo auctore præcipue ventilare, ac una vobiscum, tecum scilicet et cæteris fratribus nostris decernere proposuerimus, et vos per quos res illarum regionum, quæ vobis magis pro vicinitate quam nobis notæ consistunt, liquidius et sufficientius agnoscere sperabamus, et rursus quidquid Deo revelante statuendum erat, illis arbitrabamur partibus innotescendum, defueritis; præsertim cum vobis et omnibus pene ultra Alpes existentibus Ecclesiarum Dei præsulibus ad synodum Romæ celebrandam, et ad hanc se convocandos fuerimus frequentius provocati, et pro his quæ illicite perperam aguntur potissimum existamus salubriter agitati. Alias autem misimus Arsenium venerabilem episcopum apocrisiarium et missum apostolicæ sedis et consiliarium nostrum, G. Liarum et Germaniæ partibus de negotiis instantis temporis quedam vobiscum rimaturum ac inventurum. Et ideo non putavimus vos debere deesse illis regionibus, quandiu ipsum illic me demorari constaret. Unde bene faciet beatitudo tua si illi adhæserit, et in his quæ ex nostra delegatione agenda sunt, ejus laboribus fraternaliter communicaverit. Asserit autem sanctitas tua quod fama ubique spargatur Theutgaudum et Guntharium dudum episcopos per nos pristino gradui restitutos; quod qualiter agi poterat dum scelus, tam quod rex Lotharius in repulsione Theutbergæ reginæ et admissione scorti commisit, quam quod Ingeltrudis apostatrix et adultera perpetravit, adhuc vigeat, cuius fautores fuere nescimus si ipse aliquatenus animadvertis: præcipue in Gunthario, qui contra sacros canones decreta nostra proponens, ministerium sibi vetitum juxta præcedentem consuetudinem contingere ausus est. Quamvis ergo hinc nihil usque adhuc in corde nostro teneatur, tamen si de restituendo quoquam eorum aliquid egissemus, consequenter sicut de casu, ita quoque omnibus vobis de restitutione scribere curaremus. Illud autem, frater charissime, ridiculose sonuit, quod apicum tuorum gerulum nobis commendans, hunc presbyterum Gerardi illustris comitis esse perhibueris. Vere quod [*pro quid, Hand.*] hoc scribens prudentia tua dicere voluerit, vel quid super hujus-

A cernodi verbo intellexeris, nos fateor ignoramus. Nunquid Gerardus comes illum presbyterum consecravit? nunquid de ipsius est diocesi? Ubi hoc legisti? ubi hoc didicisti? Nisi quia presbyteri non specialiter ecclesiæ civitatis, aut ecclesiæ possessionis, aut martyrii, aut monasterii secundum sacras regulas ordinantur, sed in domibus laicorum constituuntur, et cum sæcularibus adeo conversantur, ut non jam Dei et ecclesiæ cuiuslibet, sed illius comitis atque illius ducis esse dicantur? ita ut impletum sit quod per prophetam dicitur: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (Ose. iv). Quod fortasse unum est eorum quæ, cum in nomine Domini convenerimus unanimiter in idipsum, oportebit decentius emendari, et tanquam venenatum elieborum amputari. Optamus B fraternitatem vestram in Christo bene valere.

LXXXII.

AD ARDUICUM ARCHIEPISCOPUM YESONTIONENSEM.

(Anno 865.)

Respondet ad consulta ejusdem.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro Arduico Bisontionensi Archiepiscopo.

Inter cetera virtutum tuarum insignia, quæ plurimis sunt gratiarum actionibus cumulanda, summam obedientiam tenere te conspiciamus cum humilitatis fastigio. Et cum tantam in te circa nos animi admirati cernamus alacritatem, mentem tuam apostolorum spiritu tactam non dubitamus. Cui dum a primæ suæ, cuius nos licet meritis impares vices gerimus, tantum verbo diceretur, *Vado piscari*, illico responderunt aientes, *Venimus et nos tecum* (Joan. xxi, 3): ita quoque nunc unanimi tuæ fraternitatis cum nos pro lucrandis et abstrahendis e falsis et amaris hujus mundi gurgibus fidelium animabus studii gressum ponere solo sermone velle sentiret, protinus quia nos sequi, quia per nostra cupiat vestigia gratanter incedere, nullam dilationem passa suggestit, et usque ad mortem se nobiscum contra hostes dimicaturam, crebra legatione missa sponndit. Sed oramus omnipotentem Deum ut cui factus es in hujusmodi promissione consimilis, protegente ipso efficiaris in negatione dissimilis. Quanquam, etsi tale quid accidisset, idem ipse fuerat in recuperatione forma penitus inimitabilis, beatus scilicet Petrus apostolorum princeps, qui Malchi corporali abscissa gladio aure inobedientiam, et in Anania et Saphira spiritali verbi mucrone mendacium et avaritiam perculit. Cujus dum sedem veneraris et præcepta sectaris, credimus quod patrocinia quoque adipiscaris, et apud Deum intercessionum suarum tegmina consequare. Jam vero ad consulta fraternitatis tuæ, de quibus per litterarum tuarum portitorem tibi voluisti responderi, prout Dominus dederit, a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum (Jac. i, 17), mentis oculum dirigentes, charitati

tux non subtrahemus, sed potius tanquam coelitus A copula obierit, alter qui superstes fuerit, et in adolescentie annis adhuc detinetur, si ingruente aliquo forte discrimine egit penitendum, et se non posse continere conqueritur, conjugii valet remedio subveniri. Cujus indulgentiæ formam volumus etiam circa feminas observari. In quo tamen non regulam constituimus, sed cum eximia columna Ecclesiæ beato Leone papa quid sit tolerabilius æstimamus.

CAPUT PRIMUM.

Has igitur quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores uxores acceperint, concilium Neocæsariense usque ad mortem abjici, et in exitu suo penitentiae remedium, dissolutis duntaxat hujus conjunctionis vinculis, consequi jubet. Hos autem vel has qui vel quæ post penitentiam nova conjugia et inhibitos appetivere concubitus, beatus papa Siricius a Dominicæ mensæ convivio separat, et solo viatico cum ad Dominum exierint proficisci, per communionis gratiam voluit talibus subveniri. Quo ergo pacto aliquo possunt uti conjugio, quibus nec inhibitos denuo repetere concubitus, nec rursus nova conjugia licet contrahere, cum etiam dissolutis hujusmodi conjunctionis vinculis, nonnisi in exitu penitentiae remedium tales consequi possint? Non enim, ut sancto inveniunt præsulè Siricio supra meminimus, aut nova conjugia, aut inhibitos denuo appetere concubitus hos qui penitentiam reservare student, oportet. Præter hæc autem quomodo posset duabus sororibus vir quilibet, aut duobus fratribus quævis mulier copulari, et rursus viventibus illis ad alias nuptias convolare, cum licet non jure, in duabus tamen personis, connubium contractum jam fuerit, et secundum Evangelium vivente uno ex matrimonio, alter si conjugem duxerit, mœchatur? Quod si mortuæ jam sunt illæ duæ sorores vel fratres, quibus vir vel mulier juncta fuit, et ideo existimatur tertias quemlibet vel quamlibet nuptias contrahere, sciendum est quia nos non hoc a Salvatore nostro, non ab apostolis, non ab apostolicis viris accepimus, sed nec accipiendum mandabimus.

CAPUT II.

Hos vero qui de propria consanguinitate ac de propria cognatione uxores accipiunt, vel nubunt, quis non reprehendat et arguat? cum etiam sancti prædecessores nostri apostolicæ sedis antistites, Gregorius scilicet et Zacharias, hos anathematis mucrone percutiant, et dissolvi hujusmodi copulam, utpote bestiarum more contractam, omnino voluerint. Jam vero postquam dissoluta copula fuerit, ab invicem separati, si possint, quod sciscitaris, ad melius commere conjugium, nulla ratio patet. Quoniam cum hi penitentiae submitendi sint, nec hos inhibitos sibi concubitus, nec alia nova appetere debent conjugia. Denique si Thamar a fratre, et concubina David a filio ejus violenter oppressæ, propter incestum coitum nullas nuptias contraxisse refertur, et Adonias a Salomone morte punitur eo quod puellam quæ cum patre pudice tantum dormierat, uxorem sibi dari poposcerit: quanto magis hi qui sponte junguntur et irrationabiliter miscentur postquam separati fuerint, dignæ penitentia submitti, debent nullas nuptias, sed castitatem potius appetere de cætero mentis et corporis? Sane si quilibet de hac infausta commistione post dissolutionem

copula obierit, alter qui superstes fuerit, et in adolescentie annis adhuc detinetur, si ingruente aliquo forte discrimine egit penitendum, et se non posse continere conqueritur, conjugii valet remedio subveniri. Cujus indulgentiæ formam volumus etiam circa feminas observari. In quo tamen non regulam constituimus, sed cum eximia columna Ecclesiæ beato Leone papa quid sit tolerabilius æstimamus.

CAPUT III.

(*Conc. Ancy., c. 17.*) Eos autem qui cum peccatis miscentur, sancta synodus non nuptialia fœdera contrahere, sed inter eos orare præcipit qui ab spiritu vexantur immundo. Verumtamen si qui sunt juvenuli, qui tanto piaculo constricti, imminente mortis exitio vel captivitatis exsulatu, penitentiam gesserunt, ac paventes post hæc incontinentiæ casum, ad conjugalis consortii remedia confugerint, ne in crimen fornicationis fortassis inciderent, consilium dignoscuntur veniale sumpsisse, ita duntaxat, si non modo irrationabilis animantis (proh nefas!) de cætero contubernium, verumtamen omnis omnino mulieris, excepto conjugis propriæ, consortium declinarint. Justum videlicet Lot imitati, qui ut vasta Sodomorum evadere potuisset incendia, Segor parvam civitatulam, ut vel in ea salvaretur, elegit. Sane non in hoc regulam, sicut superius diximus, promulgamus; sed ne deterius peccetur, quod levius arbitramur, indulgendum utcumque prævidimus. Denique juxta plenam satisfactionem nil eis convenientius est, qui tam pernicioso et omni pena plectendo scelere penitudinem gerunt, quam perseverans castitas non solum corporis sed et mentis.

CAPUT IV.

De episcopo semel electo.

Post mortem vero episcopi qui semel in loco ejus electus fuerit, si in nullo a sacris canonibus deviat, et electio ejus non a secularibus quibusque, sed a clero Ecclesiæ cum consensu primorum civitatis ipsius fuerit composita, et sanctorum Patrum in eo consentiant promulgationes, et tam fidei dogmatibus quam bonis concordat moribus, nulla debet ulterius ratione removeri. Alioquin ut prævaricatores et tergiversatores qui hoc tentaverint, a sacris regulis arguantur. Et præcipue qui contra suam professionem vel subscriptionem ierint, canonicis legibus arctabuntur.

CAPUT V.

De chorepiscopis, de quibus consilis utrum presbyteros et diaconos valeant consecrare, sacri te canones satis poterunt edocere. Quomodo autem chorepiscopos posse dicimus ecclesias consecrare, quas nulli episcoporum licet sine nostro præcepto secundum sanctas regulas dedicare? Non ergo chorepiscopis dabimus. Unde vos episcopos, tanquam terminos a patribus positos transferentes merito reprehendimus. Præterea quis infantes debeat consignare sanctus Innocentius ostendit, dicens: « De consi-

gnandis vero infantibus manifestum est non ab alio quam ab episcopo fieri licere. » Et rursus : « Ille autem, inquit, solis pontificibus debere ut vel consignet, vel Paracletum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, verum illa lectio Actuum apostolorum quæ asserit Petrum et Joannem esse directos, qui jam baptizatis tradant Spiritum sanctum. »

CAPUT VI.

(S. Greg., lib. XII, indict. I, ep. 25.) Porro de presbytero, quod non possit restaurationem post lapsum recipere, ut multa prætereamus, beatus papa declarat, Gregorius ad Sabinianum inter cætera scribens Jadertinum episcopum : « Presbyterum vero, inquit, de quo nos fraternitas tua latoris præsentium relatione consulit, nulla ratione in sacro ordine post lapsum aut permanere, aut revocari posse cognoscas. »

Hæc quidem, frater charissime, in multis occupati vix ad tua consulta rescripsimus. Cætera vero quæ communi consulant utilitati, cum Arsenio venerabili episcopo, apocrisiario et misso apostolicæ sedis, quem illas in partes direximus, cum Deo duce pervenerit, satis valetis abundeque tractare, cui et nostra credere, et tua nobis exponenda, cum redierit, poteris sine ulla contrectatione committere. Optamus fraternitatem tuam in Christo nunc et semper bene valere.

CAPUT VII.

Si quis ex propria cognatione sanguinem occisionis fuderit, sacri canones usque ad mortem abjici, et inter rebelles deputari sanxerunt.

LXXXIII.

AD LUDOVICUM GERMANIÆ ET CAROLUM CALVUM REGES.

(Anno 865.)

Reprehendit quod episcopos in Urbem ad synodum non miserint. Ut Lotharium de divortio communionere pergant. De episcopis in Coloniensi et Cameracensi ecclesia consecrandis, et de Rothado Suessionensi.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectissimis filiis LUDOVICO et CAROLO gloriosissimis regibus.

Credimus ex Dei dono, filii charissimi, processisse, quod unanimes effecti vos de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta iunxistis. Unde sit, ut uno animo, et uno ore per vos glorificetur Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, et ad sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, regniue vestri decus conjunctio vestra proficiat ad salutem. De epistolis autem nostris, quas suscipientes archiepiscopis et episcopis, regnorum vestrorum, imo et Lotharii regni pariter archiepiscopis et episcopis, secundum tenorem illarum dedistis, grates excellentiæ vestre retulimus. Sed quia eos ad synodum nostram, et pro angustia temporis, et pro injuria transitus, occurrere non valere dixistis, merito dure tulimus, cum tanta temporis angustia non immitteret, ut saltem de vobiscum conversantibus binos mittere nequivissetis, præcipue tu, fili mi Carole

A rex, qui regnum tuum per maximum spatium longius quam fratris tui Ludovici dilecti filii nostri gloriosi regis ab hac sancta sede in occidentalibus partibus secus mare Oceanum disparari fateris. Non enim credibile potest existere, ut adeo longius dispararetur regnum tuum, ut, sicut supra meminimus [edit. Rom. inserit : saltem de vobiscum conversantibus, vel, etc.], vel binos unius, aut duarum metropoleon legatos omnium vices agentes dirigere non valuisses. Reprehensibile denique valde esse constat, quod subtilulisti, dicendo majorem partem episcoporum omnium die noctuque, cum aliis fidelibus tuis, contra piratas maritimos invigilare, ob idque episcopi impediuntur venire : cum militum Christi sit Christo servire, militum vero sæculi, sæculo ; sic-
B ut scriptum est : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* (II Tim. II). Quod si sæculi milites sæculari militiæ student, quid ad episcopos et milites Christi, nisi ut vacent orationi ? Sperabamus te, fili charissime, in talia non prorumpere, qui, Deo gratias, clarus in cunctis haberes. Aditus autem veniendi ad tantum negotium antistitibus illis denegari non debuit. Et si forte denegare vellent, quomodo, si monitis nostris parere delegissent, aditus illis et transitus patefieret. Si venissent collectis operariis, hoc utique ne fieret melius corrigeremus. Quia illis inde, et nobis hinc Deus in conventu nostro medius tribuerat, ut et nostris et vestris deinceps aditus denegari non posset. Nam nec de nostris melius dicere possumus, nec pejus de vestris, quia
C quid nobis impediatur longum est enarrare. Quod si intercapedine temporis ad Clusas pro Deo aliquid tolerassent, lucrum pro tentationibus et laboribus a Domino magnum reciperent. Sed quia occasione transitus suffugiunt nos licet coacti adhuc hæc gravamina sustinebimus : vos tamen videbitis. Sed intelligi datur eos monitis nostris non velle parere, propter illud quod in litteris vestris subditur. Dicunt enim post aliquanta, ut episcopos de regnis vestris ad synodum Romam mittendi necessitas non postulet. Unde si vos fortasse aliter dicitis, nos illud dicimus, quod divinitus revelatur, quia cum novitatum mala multiplicari videamus, si ex diversis provinciis fratres in invicem convenissent juxta priscum morem, et nos consensu illorum, revelante Domino,
D quæ decernenda sunt decerneremus, et ipsi necessitates suas referentes, et nos nostras exponentes, quæ decreta fuissent in omnium notitiam facerent pervenire, qui semper synodalem conventum a nobis aggregari petierant : sicque fieret, ut secundum qualitatem morbi medicina conficeretur, et ad sananda vulnera longe lateque effunderetur. Salomon quidem verbis nostris consentit, cum dicat : *Salus ubi multa consilia* (Prov. XI). An nescitis nonnullos ex nonnullis provinciis præsules ita fecisse ? Quod facilius scire potestis, si vultis ; licet vos, si vultis, minime lateat. Denique tam prudentes, tamque præcipuos, et præclaros, ac quos Deus in charitate vera conjunxit, viros reprehendere nolumus : quin potius ut di-

lectissimos filios paterno amore excolimus, et ut in unitate fidei permaneat, cunctipotentis elementiam exoramus. Quod si cui ex confratribus nostris episcopis talia nolis misissent, habueramus qualiter illos reprehendere et redarguere deberemus, excepto si regalem magnitudinem vestram sibi impedire dixissent, in vobis hoc pendere et corrigi debere videretur. Ecce episcopis regnorum vestrorum impedimentum preparatur ne veniant: Lotharii autem episcopi, qui frater istius est quid obsistit, nisi quia de vestris sumant occasionem, et sicut vestri, ita et illius negligentes appareant? Nam inter cætera plurimum nunc in causa ejusdem Lotharii, de quo subinferemus, profuerat si venissent: quia auditis decretis et institutis lucidius cuncta referrent, ita ut nubilum aliquid minime remaneret. Fortasse etenim hæc illorum dilatio, et absentia magis obfuit in ejus emendatione, quam obstinatio, quia si absentia et dilatio non esset, obstinatio utique jam saltem coacta cessaret. Sed his omissis, ad vestra consulta stylium nostrum reflectamus. Dicitis enim vos præfatum commonuisse Lotharium. Sicut in commonitorio nobis a vobis directo legere prævaluisse; et eundem sæpe vobis mandasse asseveratis, quod Romam pergere velit, et per nostram dispositionem de causa sui conjugii facere. Sed hen! dictis [*al.*, his dictis, *HAB.*] opus non accommodastis, quia sæpius de directione commonitorii mentione facta idem commonitorium abfuit, et nobis frustratis nequaquam comparuit. Quod si habuissemus, certamen vestrum super his cognoscere: sed cum illud defuerit, nescimus si labor vester fructuosus fuit. Ipse quidem Lotharius nobis, ut vobis, vicibus per imperiales legatos mandavit, quod Romam vellet venire. Cui interdiximus, et omnino interdiximus, ut iter talis qualis nunc est non arripiat, eo quod sancta Romana Ecclesia talem respiciat et contemnat, et in hoc perseveret, quod late in toto diffusam est orbe. Nam verso diu lumine per apices vestros, anhelando præstolabamur locum attingere, qui nos vel verbo aliquo modo [*al.* *abest vox*, modo, *HAB.*] opis annueret, quo possemus aliquam lætitiā præsumere. Sed perscrutatis omnibus, ac ad calcem usque relectis, post lectionem ipsa quæ inerat lætitia abcessit, et nos dolor continuus illico possedit, quia in cunctis sumus frustrati, et quod non optabamus, derelicti. Verumtamen quoniam circa missam [*hoc est circa festum, HAB.*] sancti Joannis, de quo diximus, Lotharium, dispositum habetis denno commovere, non moleste tulimus. Forsitan omnipotens Deus cor ejus ad sibi placita inclinare dignabitur, et de prævaricatore tandem faciet convertendo dilectum. Si autem subdole Theutbergam, ut eam perdat, velle repetere dicitur, si ipsa tales elegerit, per quos sibi securitas certissima fiat, ecce bene. Sin autem, idem Lotharius præbeat sacramentum, quo polliceatur eam digno matrimonio recipere, et ut uxorem legitimam decenter venerari et colere, ac deinceps incolumem conservare. De penitentia au-

tem ejus nostro judicio reservantes statuimus, ut si prædictæ Theutbergæ captiose aliqua alia crimina, postquam eam a se repulit, objicere voluerit, hoc expurgetur sacramento, si ita necessitas compulerit. Quod si innupta manere decreverit et viro suo reconciliari noluerit, sancimus ut cogatur in amplexus uxoris redire; quia utriusque se separandi non fuit voluptas. Nam si utrique in divortio consenserint, et Lotharius jam omnino copulam concubitus non repetierit, hoc fieri non prohibemus: quia Dominus de dimittenda uxore causam tantum fornicationis excipit. Igitur si Lotharius, quem hactenus converti præstolati sumus, et vindictam in eum, ne sanguis effunderetur, et ne bella excitarentur, propalare distulimus, cornu extulerit, et nostris vestrisque monitis obedire neglexerit; de cætero talis habendus est, qualem illum per epistolam nostram Rhadoaldo dudum episcopo, et Joanni episcopo missam nos habere jam cognovistis. Sed, filii dilectissimi, et singulariter a nobis diligendi, ecce Arsenium venerabilem episcopum ad hoc vobiscum pertractandum, et monitionibus corrigendum, cum apostolicis epistolis illuc destinavimus. Quarum exemplaria, ne authenticæ istarum, aut interceptæ, aut a quibus forsasse dehonestata, aut perditæ, aut etiam propter quod vobis dubietas credendi generaretur, pro libitu aliter habitæ fuissent, magnitudini vestræ per hunc gerulum transmisimus. Tunc si authenticas ita se habere repereritis, assensus vester eidem Arsenio præbeatur. Sin autem, excepto de Rhotado et Albuino, illi vos credere non oportet. Et quidquid illis in partibus actum fuerit, sub gestorum insinuatione nobis, antequam illud per alios cognoscamus, optime munitum, ut melius laborare possimus, dirigere petimus, nequaquam omittite. Sunt et alia quamplurima, quæ vobis nos mandare valde oportuerat: sed quia tam clarissimis et prudentissimis pauca sufficiunt, et hic gerulus nobis erat incognitus, atque hoc eum latebat, præter hæc scribere desimus. Porro de Ecclesia Coloniensi, de qua nos consuluistis, decernimus ut, ibi consecratur antistes. De Camera-censi vero, quod statutum habemus, volumus observari: videlicet ut si tibi electio canonica fuerit, consecrari debeat in ea episcopus. Ad extremum, quod silere non possumus, quin imo super dictis vestris obstupescimus, de Suessionica scilicet Ecclesia, de qua, filii mi Carole, quod loquimini, per os alterius loquimini, quam etiam per triginta circiter annos ab infructuosa ficulnea Rothado [*al.*, Rothaldo, et sic ubique inferius, *HAB.*] inutiliter occupatam, excepto solo nomine, pastoralis dicitis vacasse sollicitudine: miramur cur tantus rex suavorii verbis cedit, et non magis nos qualiter de Rhotado obediatur letificare procurat. Desine ergo, filii, et deprecatoria verba pelle a corde, incipeque nostris monitis parere, ut excellentissima gloria vestra cum exultatione fructificet, et cum gaudio manipulos colligat. Tamen qualiter de illo sublimitatem vestram oporteat facere, aliis litteris nostris liquidius cognos-

scere valebitis. Quibus cognitis, credimus, ut quod a petimus obtineamus: et quod decrevimus, ratum coram oculis Dei, et coram vobis esse videatur. Apud nos namque idem Rothadus fructuosa siculnea manet: tamen post renovatum iudicium ejus, si fructuosa est, an infructuosa, patenter declarabitur, habitis omnibus secundum quod de illo statuimus. Hanc autem epistolam ideo more solito scribi non fecimus, quia et legatus vester sustinere non poterat, et ob festa paschalia scriniarios nostros, eo quod debitis vacabant occupationibus, habere ut debuimus non valuimus. Rogamus præterea et expresse vos adjuramus, ut quæ superius exarata sunt, non simplicitate sermonis, sed ex quanta mœstitia ut compunctione processerint, interiori oculo, non exteriori tantum, attendatis: et omnes necessitates nostras in his consideretis, dolore patris miserabiliter moti ut filii charissimi. Divina majestas ad exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ vos conservet incolumes.

LXXXIV.

AD LUDOVICUM II IMPERATOREM.

Fragmentum. — (Anno 865.)

Non aliorum, sed primatis sui iudicio quisque se subijciat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Denique Suffredus, si tale in se crimen noverat, quo recte posset episcopatu privari, vel infirmitate se sentiebat forsitan pręgravari, quæ impeditus nullis posset proximis sua prælatione prodesse, primatis sui debuerat, et non aliorum dioceseos antistitum, præstolari iudicium. Quod si quælibet ambiguitas, vel aliqua fortasse super ejus examinatione, vel episcopatus abrenuntiatione oborta fuisset contentio, ex more ad sedem apostolicam referri convenerat, et nostra in his omnibus debuerunt cuncti decreta penitus expectare. Quod quia omissum hactenus dolemus, dilectissimam mihi gloriam vestram vehementer effragio, ut jam dictus Suffredus episcopus proprio restituatur episcopio, et si aliquid reprehensione dignum gessit, postea vel correctione, vel digna animadversione diffiniatur.

LXXXV.

AD SALOMONEM BRITANNORUM REGEM ET EJUS CONIUGEM.

(Anno 865.)

Recusat mittere pallium Festiniano Dolensi episcopo, donec authenticis scriptis de illius jure convincatur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

SALOMONI Britannorum regi, ejusque conjugi GYMBREY.

Proposuerat quidem apostolatus noster per singula gloriæ vestræ suggestionibus respondere; sed utrum fuerint suggestiones, quas quidam presbyter et alii Britannicæ gentis homines in scripto nobis detulerunt, apertio ipsius scripti et impressio sigilli, quæ paginæ deerat, nos ambiguos reddit. Unde vestra prudentia curet necesse est jam post hæc sua scripta proprio signo nobis impressa atque... munita mittere, ut

nihil addi, nihil minui, nihil immutari, præter quod a vobis in his inseri jussum fuerit, subdole queat. Unde quia quæ postulasse credimini, pia sunt, dilectioni vestræ super his brevi stylo, quod divinitus fuerit inspiratum, reserare curabimus. Igitur deprecamini nos ut pallium fratri et coepiscopo nostro Festiniano, qui ecclesiæ S. Saxonis præesse dignoscitur, dirigamus, quod interim ideo non facimus, quia, sicut olim nos scripsisse meminimus, ut pro tantæ dignitatis gratia nulla solemnitas videtur fuisse emissa petitio, nec observata postulatio ordine legitimo consequenti. Ergo et multa prætereamus, acto jam tempore studeatis, qui tanti apud nos meriti esse peroptat, et tale opitulante Domino munus adipisci desiderat, scripta illa quæ ab apostolica sede prædecessores ejus in acceptione pallii perceperunt, transmittere, quatenus eisdem scriptis quæ a prædecessoribus meis data sunt, diligenter inspectis, per eorum quoque et nos vestigia inoffensis gressibus incedamus. Mittat etiam et alia scripta pariter, et idoneum ex proprio clero legatum: scripta siquidem fidei catholice documenta, et observandarum B. Petri apostolorum principis cathedræ decretalium sanctionum promissa circumferentia; legatum vero, qui jurejurando, positus super sacrum Evangeliorum codicem manibus, affirmet, antistitem suum ita credere atque ita deinceps observaturum esse sicut illa scripta nobis ab eo missa testari vel continere noscuntur. Quoniam ita est apostolicæ sedis auctoritas et sanctæ Romanæ, cui Deo disponente præsumus, Ecclesiæ irrefragabilis observatio. Is autem, qui fuerit, ita properet omni ex parte munitus, ut si necesse est, saltem triginta hic valeat demorari diebus, quatenus quod utilitas et mos ecclesiasticus dictat, affectus recedendi non adimat. Ad ultimum sane monemus ut quotiescunque nobis epistolam vestram mittitis, talem hominem hanc deferentem dirigatis, qui nulla inquietudine stimuletur, sed tandiu apud nos moretur, quousque de quibus consultis provida consideratione ac sufficienti spatio rescirere valeamus. Datum VII Kalendas Junii, indict. XIII.

LXXXVI. (Mansi VIII;

AD MICHAËLEM IMPERATOREM.

(Anno 865.)

t. 15, 186

D *Reprehendit imperatorem, qui superbia et arrogantia inflatus multa insolentia scripserat. Deinde ostendit depositionem Ignatii nullius esse momenti, quoniam a suspectis, excommunicatis et inferioribus episcopis fuerat damnatus. Præterea commemorat multa de privilegiis Romanæ Ecclesiæ, jubet ad se venire Ignatium et Photium, aut eorum legatos, si ipsi non possunt. Monet imperatorem, ut suis præceptis obtemperet: eum objurgat quod Ignatium in concilio deponi curaverit, primusque illius depositioni subscripserit.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, piissimo et dilectissimo filio imperatori [edit. Rom., superatori] gentium, atque tranquillissimo imperatori MICHAËLI a Deo protecto semper Augusto.

Proposueramus quidem, antequam Michael gloriosus protospatharius legatus vester Romam veniens epistolam nobis claritatis vestræ detulisset, talia vobis scripta per missos nostros, quæ jam et parata erant, transmittere, qualia gravissimus [gratissimus] filius a diligente patre ac Dei cultore, imperatores a sedis apostolicæ præsulibus soliti erant suscipere. At vero præfato viro perveniente, epistolamque nobis vestræ gloriæ, quæ tota blasphemis, tota erat injuriis plena, porrigente, mutata est in luctum cithara nostra (*Thren. v.*), et organum nostrum in vocem fletuum (*Isa. v.*). Quoniam expectavimus tanquam de bona vite uvas, suscepimus autem lathruncas: ideoque mutavimus stylium, et ostenso vulnere congrua prævidimus adhibere medicamenta. Igitur ad potentiam vestram inspirante Domino scripturi, nostræque menti affectus industriæ vestræ reseraturi, necnon et pro sancta Ecclesia catholica et apostolica (cujus nos præcipue cura, et quotidiana secundum Apostolum sollicitudo constringit) apud vos interventuri, et epistolæ vestræ assertionibus (prout Dominus posse et nosse dederit) responderi, nihil opportunius, nihil aptius, nihil profecto salubrius arbitramur (licet vos a conviciis inchoassetis) quam præ omnibus flagitare suppliciter eum, per quem reges regnant, et legum conditores iusta decernunt, et in cujus manu corda sunt regum, et ex quo regnat omnis qui pie regnat; et imperat omnis, qui eidem Regi regum et Domino dominantium non repugnat, Dominum videlicet nostrum Jesum Christum, cui omnis rationalis creatura ministrat: nimirum cui et insensibiles venti, et mare imperanti obediunt, quatenus et labia nostra ad annuntiandum laudem suam aperiens, dilatatum quoque os nostrum pastu doctrinæ salutaris adimpleat, et quæ per nostri apostolatus officium auribus vestris exterius dicimus, per se quoque nutu suæ aspirationis interiorius mentibus vestris aspiret. Quia incassum terra cordis vomere nostræ lingue proscinditur, nisi celestis roris aspersione intrinsecus infundatur. Deus est enim, qui incrementum dat (*I Cor. iii.*), et qui docet hominem scientiam (*Psal. xciii.*).

Putas, imperator, non bene facimus? quod vos ab injuriis scribentes inchoaveritis, nos ab orationibus: vos a conviciis in nos, imo contra primam et magistram Ecclesiarum omnium loquentes exordium feceritis; nos in laudibus, et in nomine Domini ad potentiam vestram sermonem habituri os aperuerimus? Videmus enim gigantem allophylum contra puerum sanctum, et citharædum nostrum David furore plenum, et blasphemias eructantem primo impetu populo Dei terrorem non modicum intulisse (*I Reg. xvii.*). Sed exspecta paululum, et ecce videbis illum in nomine Domini percussum, et jam a dicto hymnidico et laudes et psalmos, ac orationes Domini majestati humiliter effundente, gladio suo prostratum. Et quidem nos injurias nobis specialiter irrogatas, et maxime pro justitia laborantibus, et a justitiæ impugnatoribus ingestas, li-

benter ferimus. Discipuli enim sumus illius, de quo apostolorum princeps ait: *Qui cum malediceretur, non maledicebat: et cum pateretur, non comminabatur* (*I Petr. ii.*). De talibus enim Veritas loquitur: *Si patremfamilias Beelzebuth vocaverunt: quanto magis domesticos ejus?* (*Matth. x.*) Et rursus eos, qui propter nomen illius persecutionem, et maledictæ toleraturi erant, beatos esse pronuntiat, dicens: *Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversus vos mentientes propter me* (*Matth. v.*). Ubi ergo, teste conscientia, Deus in causa est, ibi omnino beatitudo speranda: et ubi mendacium sævit, ibi convicia nulla timenda. Sicut ergo nos propter Deum etiam a non vera dicentibus injurias nobis illatas æquanimiter ferimus; ita quoque oportet pietatem vestram sacerdotibus, qualescunque sint, propter eum cui deserviunt, reverentiam potius, quam injurias exhibere. Sed de his jam cum sancto papa vobis loquamur Gregorio (*Epist. lib. iv. ep. 31*): Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Nam et per Moysen de eo, qui ad juramentum deducendus est, dicitur: *Applica illum ad deos* (*Exod. xxii.*), videlicet ad sacerdotes. Et rursus scriptum est: *Diis non detrahes* (*ibid.*), scilicet sacerdotibus. Et propheta ait: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii.*).

Quid ergo mirum, si illos imperialis pietas honoret, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos, aut deos ipse etiam appellat Deus? Ecclesiastica quoque testatur historia (*Rufin., Hist. eccl., lib. i. cap. 2*), quia cum piæ memoriæ Constantino principi scripto oblate accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accepit, et eisdem qui accusati fuerant, episcopos convocans, in eorum conspectu libellos, quos acceperat, incendit dicens: Vos dii estis, a vero Deo constituti; ite, et inter vos causas vestras deponite, quia dignum non est, ut nos judicemus deos. In qua sententia sibi magis ex humilitate, quam illis aliquid prestitit ex reverentia impensa. Ante eum quippe pagani in republica principes fuerant, qui verum Deum nescientes, deos ligneos et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid igitur mirum, si Christianus imperator veri Dei sacerdotes honoret, dum pagani, ut prædiximus, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt, qui diis ligneis et lapideis serviebant? Hæc ergo non tantum specialiter, quantum generaliter pro omnibus asserimus sacerdotibus: quoniam adhuc nescimus, quis in terribili Dei judicio qualis futurus sit. Etenim Paulus egregius prædicator dicit: *Nolite judicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (*I Cor. ii.*). Hoc tamen breviter dicimus, quia, licet peccatores et indigni, plus tamen de venturi Domini misericordia, quam de vestra pietate præsumimus.

Nam sunt multa, quæ de iudicio illius homines ignorant: quia fortasse quæ vos laudatis, ille reprehendat, et quæ vos reprehenditis, ille laudabit. Non ergo quales sint sacerdotes Domini, sed quid de Domino loquantur, est vobis magnopere prævidendum. Nec in vicariis beati Petri apostoli vobis est attendendum, qui sint, sed quid pro correctione ecclesiarum, quid pro salute vestra satagant. Neque enim illos inferiores dicetis Scribis et Phariseis sedentibus super cathedram Moysi: de quibus Dominus præcepit dicens: *Quæcunque dixerint vobis facite et observate: secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. xxiii). Ergo, imperator, considera, si illos dixit audiendos, qui super cathedram Moysi sedebant, quanto potius his, qui super cathedram Petri resident, esse existimetis obaudiendum? Et si illorum non opera, sed dicta facere et observare jubet, quanto potius horum, quicumque sint ipsi, dicta et monita custodienda sunt, et amplectenda? Quid autem nos mali volumus [forte, volumus? Quid frustra, etc. Hard.], quia frustra indignamini? et contra Evangelium, quod dicit: *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis* (Matth. v). nos levitatis nomine lacessendos opinamini: vobis nihil, nisi quod est salubre: nihil nisi quod sit Deo acceptum, offerre studentes? Scimus tamen nos a phreneticis [ut in comment. Galas. ad Faust.: Sic phrenetici solent, etc. Hard.], quos portamus, et sputa perpeti, et colaphis cædi, et eis quod ad salutem pertinet nihilominus exhibere. Nam et in eorum loco per abundantiam gratiæ Dei sedemus, qui propter veritatem laborantes, a Constantinopolitanis sæpe talia pertulerunt, qualia nunc nos ferre dignoscimur, quæ sufficienter (ubi opportunitas exegerit) ostendemus in subditis: neque enim fas esse iudicamus, ut ad imitationem inferiorum [edit. Rom. addit., ac infirmorum] tales nos sinamus credi, quales a vobis cernimus prædicari. Exemplum sequentes. Salvatoris, qui cum a Judæis, *Dæmonium habes*, audiret, hoc humiliter dicens: *Ego dæmonium non habeo* (Joan. viii), refutavit. Ita quoque nos, cum de nobis, quæ vera non sunt, audimus, veraci ac rationabili responsione a nobis illa removere satagimus.

Verumtamen quæ ad Ecclesiæ Romanæ injuriam, quæ ad ipsius privilegiorum imminutionem, quæ ad sedis apostolicæ præsulum derogationem scripsistis, quanta possumus constantia retundemus, et nullis terroribus, nec ullis detractionibus vestris repressi, quanta possumus virtute destruere, utpote veritatis inimica, studebimus. Dixistis enim, quod nullus antecessorum nostrorum a sexta synodo meruerit a vobis, quod nos meruisse dignoscimur: quid tamen meruerimus evidenter nullatenus indicastis, nisi forte litteras prædicatorias hoc dicto velitis intelligi nos a vobis nunc tantum meruisse suscipere, a sexta synodo propter aliquod dogma, vel disciplinam quamlibet ecclesiasticam. Et hoc dicitis quasi nostrum fuerit opprobrium, eo quod sedem apostolicam in

A nullo quærere antecessores vestri dignati fuerint, cum magis eorum fuerit dedecus: quia per tot annorum curricula diversarum hæreseon morbis languentes medicinale remedium non quæsierint: quin potius medicinam sponte a nobis sibi porrectam quasi desperati, vel quasi cor impenitens gerentes, ab ipsis faucibus projecerint; dum tantæ salutis oblatæ ministros duplici modo interemerint: quoniam aut participes illos sui erroris effectos spiritaliter occiderunt, sicut tempore reverendæ memoriæ Cononis papæ contigit, qui post sextam synodum exstilit: aut certe corporaliter illos non consentientes sibi necaverunt, sicut sub venerabili papa Gregorio factum est, qui post sextam synodum fuit, quando pro zelo fidei, et sanctorum imaginum reverentia religiosi viri, ac Dei famuli directi in exilium missi sunt, et bona confessione hujus mundi finierunt vitam.

Denique a sexta synodo imperatores, aut hæretici, aut, licet perpauci catholici: fuerunt et hæretici quidem, si mittere ad nos designati sunt, non est mirum: noverant enim per gratiam Dei se nos nunquam penitus sibi sociaturos. Fuit autem quando nos sibi sæpe sociari tentantes cum magno sunt dedecore et opprobrio repulsi, et digna constantia a nobis, et non a Constantinopolitana Ecclesia crebro retusi. Quando vero catholici fuerunt, et pium dogma, vel ecclesiasticam correctionem defendere voluerunt, nostrum præsidium quæsierunt, sicut synodus sub Constantino et Irene facta indicat (vii synod., act. 2): in cujus initio, id est in epistola beati memoriæ præsulj Adriani, quantum idem pontifex illam præsuppositionem, qua ex laicis quidam subite tonsurantur, et in episcoporum numerum excervatæ prosiliunt, damnaverit, si diligenter inquisieritis, profecto invenietis, si tamen non falsata Græcorum more, sed sicut a sede missa est apostolica penes Ecclesiam Constantinopolitanam hactenus perseverat, et epistolæ diversæ sanctissimis pontificibus Leoni scilicet et Benedicto decessoribus nostris missæ testantur. Ergo cum ita sint hæc, quæ de multis partim commemoravimus, non jam verum est illud, quod dicitur, a sexta synodo non [forte, nos, Hard.] meruisse suscipere quod nunc a vobis ipsi meruimus.

D Præterea scripsistis jussisse vos quosdam, qui sub nobis existunt affici ad vos, quod longe est a piorum imperatorum affectu, quorum sicut locum tenetis, utinam ita et pietatem sectemini, quod longe, inquam, est a principibus sedis apostolicæ reverentiam observantibus. Non quippe hoc dixit Honorius, qui reverendo præsulj Bonifacio scribit, dicens (*Honorius in epist. ad Bonifacium I*): Petimus uti quotidianis orationibus apostolatus tui, studium, ac votum suum circa salutem, atque imperium nostrum dignetur impendere. Non, inquam, hoc dixit Valentiniani et Marciani pia dualitas ad beatum papam Leonem scribens: Et tuam, inquam, sanctitatem principatum in episcopatu divine fidei

possidentem sacris litteris in principio justum credidimus alloquendam, invitantes atque rogantes ut pro firmitate et statu nostri imperii æternam divinitatem tua sanctitas deprecetur. Non hoc dixit Iustinianus, qui dicit sancto papæ Joanni, etiam promulgatis legibus id interserens (leg. *Nos reddentes*, cod. *de sum. Trin.*). Petimus vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris, manifestum nobis faciatis, quod omnes qui predicta recte conflentur, suscipi vestra sanctitas, et eos qui Judaice ausi sunt rectam denegare fidem, condemnat. Et rursus: Petimus, inquit, vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis acquirere providentiam. Non hoc dicit Constantinus, qui Dono papæ scribens etiam jurando benignitatem, et honorem circa sedem exhibet apostolicam in his verbis: Per Deum, inquit, omnipotentem, non est apud nos partis cujuslibet favor, sed æqualitatem utrisque partibus conservabimus, nullatenus necessitatem facientes in quocunque capitulo eis, qui a vobis diriguntur quocummodo, sed et omni honore cum competenti munificentia, et susceptione dignos eos habebimus: et si quidem utrinque conveniant, ecce bene: sin autem minime conveniant, iterum cum omni humanitate eos ad vos dirigemus. Et post pauca: Invitare enim et rogare possumus ad omnem emendationem, et unitatem omnium Christianorum, necessitatem verò inferre nullatenus volumus. Non hoc alius Constantinus, et Irene Augusti dicunt, qui ad Adrianum papam scribentes, aiunt: Regamus vestram paternam beatitudinem, magis quidem Dominus Deus rogat, qui vult omnes salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire (*1 Tim. ii*), ut det seipsam, et nullam tarditatem faciat, et ascendat huc. Et paulo post: Si non potuerit, inquit, ascendere huc, eligat viros pretiosissimos, et dirigat una cum syllabis, etc. O imperator, saltem nunc non agnoscitis quam a priorum imperatorum pietate in hac re differatis, et quam vos vestra ab eorum discrepet divinitus inspirata modestia? Illi quippe: Petimus, invitamus, ac regamus, ecce sparsim ad sedis apostolicæ præules, sed pari pietate clamant. Vos autem quasi non mansuetudinis et reverentiæ, sed solius imperii eorum hæredes effecti, et in causa pietatis illos imitari nolentes præcepisse, jussisse, ac imperasse vos, ut quosdam sublectorum nostrorum ad vos mitteremus, asseritis: et hoc ipsum vos quidem egisse nescimus, cujus instigationibus fascinati, et oblivioni traditi dicitis: porro factum a vobis nulla recordatione recolimus; nusquam enim nobis tale quid jussisse vos (ni fallimur) hactenus reminiscimur, nusquam vos ad tantam circa sedem beati Petri apostolorum principis irreverentiam devenisse cognovimus. Revolventes enim epistolam, quam tunc per venerabiles episcopos et Arsam virum gloriosum spatharium miseratis, nil jussisse vos nobis, sed potius obsecrasse, atque rogasse nos omnino reperimus. In quo datur intelligi, cum nunc aliter perhibeatis, aut vos oblitos eorum fuisse, quæ antea

A miseratis, aut certe pœnituisse pro his, quæ humiliter petiveratis. In tantam vero furoris abundantiam prorupistis, ut linguæ Latinæ injuriam irrogaretis, hanc in epistola vestra barbaram et Scythicam appellantes ad injuriam ejus qui fecit eam; omnis enim operis derogatio ad opificis redundat injuriam. O furpem! qui nec linguæ novit parcere, quam Deus fecit, et quæ inter cæteras in nomine Domini hortante Apostolo, *Confitetur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philipp. ii)*. Et quæ cum Hebræa, atque Græca in titulo Domini a reliquis discreta, insignem principatum tenens omnibus nationibus prædicat Jesum Nazarenum regem Judæorum quem titulum multi Judæorum corrumpere voluerunt (*Joan. xix*), sicut vos nunc hujus celeberrimæ linguæ tentatis insigne destruere, sed minime potuerunt; scriptum quippe divinitus in libro psalmorum fuerat (*Psal. lvi, lvii et lviii*): Ne corrupas tituli inscriptionem, vel quia Christiani sunt, quorum linguam barbaram, vel Scythicam appellatis, gloriam vestram, quare non pudeat, obstupescimus. Cum enim barbari omnes et Scythæ, ut insensata animalia vivant, Deum verum nesciant, ligna autem et lapides adorent, in eo ipso quo verum Deum colit lingua Latina, quantum barbaram, vel Scythicam linguam antecedit, agnoscitur. Jam vero si ideo linguam barbaram dicitis, quoniam illam non intelligitis, vos considerate quia ridiculum est vos appellari Romanorum imperatores, et tamen linguam non nosse Romanam.

C Ad extremum autem, si jam sæpe nominatam linguam ideo barbaram nuncupatis, quoniam a translatoribus in Græcam dictionem mutata, barbarismos generat, non linguæ Latinæ, sed culpa est, ut opinamur, interpretum, qui quando necesse est non sensum e sensu, sed violenter verbum edere conantur e verbo. Ecce enim in principio epistolæ vestræ imperatorem vos nuncupastis Romanorum, et tamen Romanam linguam barbaram appellare non veremini. Ecce quotidie, imo vero in præcipuis festivitibus inter Græcam linguam veluti quiddam pretiosum hanc quam barbaram et Scythicam linguam appellatis, miscentes, quasi minus decori vestro facitis, si hac etiam non bene, ac ex toto intellectu in vestris obsequiis, ac officiis non utamini. Quiescite igitur vos nuncupare Romanos imperatores; quoniam secundum vestram sententiam barbari sunt, quorum vos imperatores esse asseritis.

Romani quippe hac lingua, quam barbaram vos et Scythicam vocatis, utuntur. Quiescite jam nptote tantæ detestationis dictionem in vestro palatio memorare, et adhuc si pleniter illam execramini, etiam ab ecclesiis vestris remove satagite.

Istius enim dictione linguæ Constantinopolitana Ecclesia lectionem apostolicam et evangelicam in stationibus fertur primitus recitare: sique deinceps Græco sermone propter Græcos utique ipsas lectiones pronuntiare: sed quia tantum hæc impietas Ecclesiæ Constantinopolitane hactenus defuisse pu-

tatur, ut tota ibidem nequitia suppleatur: hoc restat a vobis solummodo perficiendum. Verum de hoc nos respondisse sufficiat, non tam injuriam linguæ defendere procurantes, quam mutata mentis vestræ inconstantiam exaggerantes.

Cæterum dicitis non ideo ad nos misisse vos, ut secundum iudicium Ignatii sustineret, ad quod veraciter respondemus: ideo vos misisse procul dubio, quia posterior hoc probat eventus. Nisi enim voluissetis, nec id fieri sineretis. Imo nos, ut verius dicatur, non ideo misimus, ut interim quodlibet Ignatii frater et coepiscopus noster subiret iudicium, sed ut causa illius diligenter investigata, et ad liquidum reperta, juxta illud beati Job dicentis: *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* (Job xxix), plena nobis ac incunctanti relatione pateretur; sicque demum juxta sacros canones missorum nostrorum relationibus certificati, si decerneremus mittendos esse qui præsentem cum episcopis iudicarent habentes nostram auctoritatem, a quo destinarentur, esset in nostro arbitrio; si vero crediderimus episcopos sufficere, ut negotio terminum imponerent, faceremus quod sapientissimo iudicio iudicaretur? Si autem Ignatius, ut fertis, jam iudicatus erat, quamobrem illum secundo iudicio [desse vid. iudicari, *HAB.*] voluistis contra illud quod scriptum est: *Non iudicabit bis in id ipsum?* (Nahum i.) Sed in hoc manifeste datur intelligi, non vos bonam conscientiam gessisse, quando iterato illum ad tribunalia concilii [concilia] pertraxistis: sed quasi non perfecte, neque legitime depositum præsentia [forte, in præsentia, et mox, damnationi, *HAB.*] missorum nostrorum, tanquam majoris auctoritatis existentium damnatione subicere contendistis: dicentes vero quod synodice fuerit condemnatus, fortasse quia non addidistis canonice divinitus actum est. Congregatio enim malignantium, non canon iuste iudicantium illum damnationi subegerat, imo vero afflictioni et tribulationi subdiderat.

Etenim illi, qui tunc convenerunt contra iam dictum venerabilem virum, aut suspecti, et ab heri et nudius tertius inimici ejus erant, aut excommunicati, aut depositi, aut subjecti ipsius, aut certe inferioris dignitatis exstiterunt. Quorum omnium nullus personam legitimorum iudicum habere sine dubio poterat, vel accusatorum in omnibus duntaxat negotiis: quæ sigillatim Deo docente, ac summam omnia ita se habere monstrare conabimur.

Igitur quia suspecti, et inimici iudices esse non debeant, et ipsa ratio dicat, et plurimis probatur exemplis. Nam quid gratius et amabilius dare quis inimico potest, quam si ei ad impetendum commiserit, quem lædere forte voluerit? Quod provide Constantinopolitana synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo, quod tamen non apud nos inventum, sed apud vos haberi perhibetur. Verum novimus nos apostolicis imbuti documentis, etiam sententiis uti paganorum, quanto magis Christianorum, atque catholicorum? et contra ipsos quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroncam

A imitatur? Denique apostolus Paulus de libris paganorum aliqua in suis scriptis posuit, ut est illud ad Titum: *Cretenses semper mendaces, male beatique, ventres pigri, cupidi* (Tit. i). Et iterum in Actibus apostolorum de Deo ait: *In quo vivimus, morimur, et sumus* (Act. xvii): nunquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt prolata? Ait autem prædictus canon: Quoniam multi ecclesiasticum ordinem confundere ac subvertere volentes amore inimicitiae, et calumniose causas quasdam contra dispensatores ecclesiarum orthodoxos episcopos conflungunt, nihil aliud quam fœdere sacerdotum existimationes, et turbationes peccatorum populorum conficere conantes: propter quod placuit sanctæ synodo episcoporum, qui Constantinopolim concurrerunt, ne sine discussione admittantur accusatores, nec omnibus præcipiatur accusationes facere contra dispensatores ecclesiarum.

Venimus ergo et ad sanctam Chalcedonensem synodum, et quid nobis de Athanasio Parrhenorum episcopo referat (Act. xiv), audiamus. Is enim antistes tertio evocatus ad synodum, quia non occurrit, a patriarcha suo canonice condemnatus exstiterat: sed solum quia cum vocaretur ad synodum, quod suis inimicus esset ipse, qui iudicabat, clamavit: a sancta Chalcedonensi synodo ad causas illatas sibi examinandas reservatur, et nisi denuo vincatur, recipere ecclesias propriam iudicatur. Quod si Athanasius a patriarcha suo depositus, quia de inimicitia ipsius conquestus est, iterato ad iudicium renovandum dirigitur, et nisi manifesta sibi officiant crimina, suæ reddi ecclesiæ præcipitur: quanto magis Ignatius, qui non a patriarcha, sed ipse potius existens patriarcha minime debuit ecclesiæ propria inimicis et suspectis iudicibus decernentibus exspoliari? Quod quavis factum sit, multo magis quam Athanasius inimicorum soluto iudicio, sua oportuerat ab ecclesiis recipi.

Veniat et facundissimus noster papa Gelasius (in *Commenitorio ad Faustum*), hereticorum expugnator fortissimus, et quod de Constantinopolitanis more solito tunc ægrotantibus dixit, etiam nobis edisserat: Quæro, inquit, tamen ab his iudiciam, quod prætentund, ubinam possit agitari, an apud ipsos, ut iidem sint inimici testes et iudices? Sed et tali iudicio nec humana debent committi negotia: quod si iudicio ubi iidem sunt inimici qui iudices, nec humana debent committi iudicia: quanto minus divina, id est ecclesiastica? Qui sapiens est intelligat. Et revera hinc Justinianus imperator pius legibus suis promulgasse dignoscitur (l. *Aperitissime*, cod. de *Jud.*) dicens: Licet ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium recurratur. Nam quodammodo naturale est suspectorum iudicum insidias declinare, et inimicorum iudicium semper velle refugere. Hinc sanctus Athanasius inimicorum sæpe declinavit insidias: hinc sanctus Joannes os aureum concilii contra se congregati renuit intrare collegium. Quinimo hinc psalmista David, et Elias eximius prophetarum Saulis vel Achab

refugiunt prorsus insaniam (*I Reg. xxii; III Reg. xix*). A

Quod autem hi qui a jam fato fratre et ministro nostro Ignatio depositi, excommunicati, vel anathematizati fuerant, nullam adversus eum intorquere damnationem potuerint, ex prolato secundæ universalis synodi capitulo declaratur, cum dicitur (*cap. 6*): Si vero ecclesiasticum fuerit crimen, quod episcopo illatum exstiterit, tunc probari oportet accusantium personas, ut primo quidem hæreticis non liceat accusationes contra orthodoxos episcopos pro ecclesiasticis negotiis facere. Sed ne hos hæreticos esse denegatis, audite sequentia. Hæreticos autem, inquit, dicimus tam eos, qui olim ab Ecclesia projecti sunt quam qui post hæc a nobis anathematizati sunt. Porro si adhuc nec sic creditis, audite quod subditur: Præter hos autem, aiunt, et eos qui fidem quidem sanam simulant confiteri. Schismaticos etiam, et eos qui seorsum a communicantibus nobis episcopis collectas faciunt. Deinde vero, et si quidam ab Ecclesia super causis quibusdam reprehensi fuerunt, et projecti aut excommunicati sive ex clero, sive ex laicali ordine, nec his licere accusare episcopum, antequam proprio crimine primitus exuantur.

Similiter autem et eos qui sub accusatione priori consistunt, non ante esse acceptabiles in accusationem episcopi, aut aliorum clericorum, quam innoxios semetipsos illatorum sibi ostenderint criminum.

Quid autem periculi regulæ hujus immineat contemptoribus, non ignoratis. Præterea quis de consistentibus ibidem non de prædictis exstitit hæreticis atque schismaticis? Nonne Gregorius Syracusanus nullies condemnatus? Nonne Eulampius, Petrus, item Petrus, qui pro nefandis actibus suis et ore confessis depositionem, deinde anathema inciderunt? et alii quos enarrare longissimum est. Ecce quales inter cæteros erant, qui contra præfatam regulam centum quinquaginta Patrum, os contra venerandum patrem suum aperire non sunt reveriti. Et cum essent ligati ligare; et cum essent mortui, et in suis penetrabilibus jam fetidi, virum per totum mundum redolentem mortificare conati sunt, et malæ opinionis nidibus aspergere tentaverunt.

Sed iterum videte Romanæ sedis pontificem a vobis quidem derogatum, sed a totius Christianitatis unanimitate veneratum, et magnæ synodi Ephesinæ præsulem Cælestinum, quid censeat de his, qui depositi et excommunicati a Nestorio fuerant, postquam depositus coram oculis summi arbitri jam esse credebatur. Et multo magis hoc de fratre et consacerdote nostro Ignatio esse censendum arbitramini, qui non a prælato quolibet sicut isti, sed a se dejectis talia pertulit. Alii enim episcopis orientalibus scribens (*in ep. 6*): Si quis vero aut ab episcopo Nestorio, aut ab aliis, qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus, vel exutus est, seu antistitis, seu clericis dignitate; hunc in nostra communione et durasse et durare manifestum est. Nec judicamus eum remotum: quia nos poterat queminquam ejus remove sententia, qui se jam præ-

buerat ipse removendum. Item idem ad clerum Constantinopolitanum aperte inquit (*ep. 44*): Sedis nostræ sanxit auctoritas, nullum sive episcopum, sive clericum, seu professione aliqua Christianum, qui a Nestorio, vel ejus similibus, ex quo talia prædicare cœperunt, vel loco suo, vel communione dejecti sunt, vel dejectum, vel excommunicatum videri: sed hi omnes in nostra communione et fuerunt et hucusque perdurant: quia neminem vel deiecere, vel remove poterat, qui prædicans talia titubabat.

Intellexistisne, imperator, ex superius memoratis non potuisse, ut non dicamus prælatum suum, saltem quemlibet remove, qui fuerant olim ipsi remoti, nec deiecere quemquam jam ante prostrati? Ad infirmam mandam quoque sententiam damnatorum, etiam illud valere credimus, quod sancta synodus ad præfatam papam (*conc. Ephes. in ep. ad Cælestinum*), quæ apud se gesta sunt, referens, pro Joannis Antiocheni amputanda antistitis exaggerata præsumptione, quosdam eorum, qui contra sanctum Cyrillum et Memnonem latrabant, sine civilibus vacantes autem, et ecclesias non habentes: alios vero ante multos annos pro acerbis causis depositos a suis metropolitibus, inter alios plurimos fuisse suggestit. Quibus per omnia vestrales, ut ita dicamus, depositores Ignatii comparari plurima ex parte non immerito possunt: ibi namque et sine sedibus, et vagi, atque pro suis acerbis facinoribus a propriis metropolitibus inventi sunt episcopatu privati. Ibi etiam communione extorres, et anathematis damnationis consortes fuisse probantur. Unde miramur quomodo excommunicati ad judicandum recepti sint, cum secundum apostolicos canones sine commendatitiis litteris in communione sola recipi prohibeantur (*conc. Carth. iii, c. 21*). Absurdum etenim est ut cui non licet etiam cum minimis juxta sacras regulas communicare, liceat penes vos etiam de majoribus judicare.

Sed jam de hoc plenissime, Deo auxiliante, dicamus; et quod a subjectis suis prælatus non debeat sui dispendium perpeti, aut calumniis impeti demonstramus. Quod quia Ignatius, frater et coepiscopus noster, inique pertulit, omni lamentatione plorandum est: et certe patres a filiis honorari non solum d. v. n. is (*Exod. xx*), verum etiam humanis legibus precipiuntur. Et si hoc carnales, quanto potius spirituales digna penitus a filiis debent veneratione potiri? Quanto enim spiritus carnem præcellit, tanto magis ea quæ sunt spiritualia carnalibus oportet omnibus anteponi.

Verum si hoc Ignatii subditi designati sunt attendere, saltem scelus Judeorum in Christum patrum perhorruissent committere: nec acuerent linguas suas adversus patrem ac magistrum suum ipsi, sicut serpentes, nec esset gladius in labiis eorum, nec fierent dentes eorum arma et sagitta, et lingua eorum machæra acuta, formidantes scilicet ne de se Salomon sapientissimus dixisse videretur: *Generatio quæ patri suo maledicit* (*Prov. xxx*). Et rursus: *Generatio quæ pro dentibus gladios*

habet, et commandit molaribus suis (ibid); et iterum: A Oculum, qui subsannat patrem, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant illum filii aquilæ (Gen. ix). Denique si Cham, videns patris verenda, risit potius quam (ut cæteri) cooperuit, maledictionem in filio percepisse legitur: quanto potius hi qui verendam patris non solum, si quælibet fuit, minime cooperuerunt, sed et riserunt, et falso ad subsannationem sui moris homines provocaverunt; atque, quod est deterius, patenter contra ipsum de pharetra iniquitatis suæ sagittam iudicii prodixerunt? Non sic econtra filii sobrii, non sic, sed aversi operuerunt. Quod moraliter egregius doctor papa Gregorius interpretatus, ait (lib. xv *Moral.* c. 22): Aversari dicimus quod reprobamus. Quid est ergo, quod filii verenda patris superjecto dorsis pallio aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditi sic præpositorum suorum mala displicent, ut tamen hæc ab aliis occultent? Operi mentum aversi deferunt, quia iudicantes factum, et venerantes magisterium, nolunt videri quod tegunt.

Sed hæc dicentes, nolite nos æstimare cujuscunque proximorum nostrorum, quæ sunt digna reprehensione velle defendere; sed quod ita velim filios circa spiritalem patrem, et discipulos erga magistrum devotos ac sobrios esse ut nulla penitus temeritate ad eorum vitam, ut non dicamus, dijudicandam, sed nec saltem tenuiter reprehendamam prosiliant. Quoniam, docente præfato papa in libro *Regulæ pastoralis* (lib. iii *Pastor.* cap. 5): Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere iudicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter videant, ne unde recte mala redargunt, inde per elationis impulsu in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant; sed sic quæ valde sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent.

Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus. Saul quippe persecutor cum ad purgandum ventrem speluncam fuisset ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui jam tam longo tempore persecutionis ejus mala tolerabat; cumque eum viri sui ad feriendum Saul incenderent, fregit eos reprehensionibus, quia manum mittere in christum Domini non deberet. Qui tamen occulte surrexit, et oram chlamydis ejus abscidit (*I Reg.* xxi). Quid enim per Saul nisi mali rectores? Quid per David nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit: quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtreactionis abstinentes præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui et si quando pro infirmi-

tate sese abstinere vix possunt, ut extrema quædam atque exteriora mala præpositorum, sed tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamydis silenter incidunt: quia videlicet cum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi vestem fœdant; sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul (I Reg. xxiv)*. Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. Si quando vero contra eos, vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem penitentiae cor prematur, quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se iudicium a quo sibi prælata est, perhorrescat.

Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordinationi, qui eos nobis prætulit, obviamus. Unde Moyses quoque cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum (Exod. xvi)*. Hinc etiam prædicator veritatis Paulus apostolus subditi suis, et quibus Christi Evangelium prædicabat dicit: *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer (I Cor. iv)*. Hinc Sixtus apostolicæ sedis antistes Euphemius episcopum damnasse describitur (*De expurgat. Sixti papæ III, c. 8*), nihil aliud in depositione illius objiciens, nisi quod Polychronium Hierosolymitanum episcopum pontificem suum accusaverit. Et quidem Polychronius a legalis sedis apostolicæ, eo quod sedem Hierosolymitanam primam esse mendaciter affirmabat, et per simoniacam heresim ordinationes fecisse probatus est, ecclesiæ privatus est gubernaculis, et urbe rejectus. Sed et Euphemius nihilominus quia hunc presumptuose (licet veraciter) accusaverat, damnationi a synodo subjectus est.

Et quoniam linguam suam contra sibi prælatum erexerat, anathema suscepit; adeo ut Leo Ecclesiæ Romanæ diaconus ei diceret: *Ex te enim damnaberis, quoniam pontificem, qui te consecravit coepiscopum condemnabas et accusabas*. Qui cadens in terram ante omne concilium episcoporum ibi conflabatur se peccasse, Abundio episcopo misso ab urbe Roma, dicente: *Non licet quemquam accusare pontificem suum, quoniam iudex non judicabitur*. Quo audito, Valentinianus Augustus (sicut apud nos scriptum habetur), cujus vos in hoc imitatores esse debetis, gavisus est in damnatione episcopi Euphemii, qui exstitit accusator Polychronii pontificis sui.

Consonat autem huic necessariæ sententiæ sanctus Silvester, et magni Constantini baptizator Augusti, dicens: *Neque ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus, neque a populo, iudex judicabitur: haud dubium, quin ecclesiasticus Pelagius quoque præsul apostolicus cuidam regi Francorum scribens, sic dicit: Cum celsitudini vestræ multa dona mise-*

* Childeberto. Est epistola undecima Pelagii papæ.

ricordia divina contulerit, pro amore tamen quem Ecclesiæ ejus sinceriter exhibetis, fecit vos multis regnantibus clariores : quoniam inter alias regni vestri curas tranquillitate sanctæ Ecclesiæ præcipuam sollicitudinem vos certum est exhibere.

Quæ cum ita sint, miramur quia quantum nobis presentium portitorum suggestio patefecit, passi estis subripi vobis et Sabaudum fratrem et coepiscopum nostrum Arelatensis civitatis antistitem, cujus Ecclesia in regionibus Gallicanis primatus privilegio et sedis apostolicæ vicibus decoratur, ad petitionem episcopi ab ipso ordinati in iudicium sequentis civitatis episcopi, quod nulla ecclesiastica lege vel ratione conceditur, iudicandum juberetis occurrere, ut ipso de concubato loci sui præjudicio conquereute, ille qui usurpavit, necesse sit de illicita presumptione culpari. Pro quibus Christianitatis vestræ confidentia freti, paterno studio postulamus ut si quid tale factum est, congrua satisfactione celeriter amputetur, nec ullum sui exemplum in perturbatione Ecclesiarum, quas vobis Deus credidit, relinquere concedatur ; et hujusmodi causis sollicitam vos in reliquo decet exhibere cautelam, ne quid contra ecclesiasticas regulas petentibus concedatis : quia quod bene cognitum est religioſe menti vestræ, non aliter Deo nostro recte potest regalis devotio famulari, nisi providentia ejus ecclesiasticorum ordinum servetur integritas.

Præterea suavissimus Pater et papa noster Gregorius, de quo supra diximus, clero Mediolanensis Ecclesiæ pro eligendo sibi episcopo litteris præcipiens, ait (*lib. II, indict. XI, ep. 29*) : Pensantes ergo, quæ cunctis expediunt, et quem vobis gratia divina prætulit, integerrimam semper in omnibus obedientiam præbete ; iudicari namque a vobis ultra non debet semel prælatus ; sed tanto nunc subtiliter iudicandus est, quanto postmodum iudicandus non est. Consecrato autem vobis Deo auctore pastori tota vos mente committite, atque in illo omnipotenti Deo, qui vobis hunc prætulit, deservite. Quibus omnibus rite collectis, satis evidenter, ut opinamur, ostensum est non posse legitime subjectos de prælati sui vita iudicare ; nec præter hæresim cujuscumque sit meriti temere reprehendere.

Sed si adhuc placet aliquid de hoc nosse quod delectet, antiqui Patris et venerabilis doctoris Arcopagite Dionysii ad Demophilum verba vobis recitari præcipite : qui etiam in causa pietatis delinquentem sacerdotem nefas sancit a minoribus, vel ab inferioribus iudicari, ne fiat in Ecclesia Dei aliquid inordinatum, et status ejus in aliquo confundatur. Verum hucusque quod a suis suffraganeis atque subditis frater et comminister noster Ignatius non debuerit iudicari, sed nec facile reprehendi, breviter comprobavimus. Nunc autem divina inspiratione non nos pigebit, nec nobis impossibile erit ostendere vobis (si tamen audire velitis), non posse quemquam rite ab his qui inferioris dignitatis vel ordinis sunt, ju-

dicialibus submitti diffinitionibus. Siquidem tempore Diocletiani et Maximiani Augustorum, Marcellinus episcopus urbis Romæ, qui postea insignis martyris effectus est, adeo compulsus est a paganis, ut in templum eorum ingressus, grana thuris super prunas poneret. Cujus rei gratia collecto numerosorum consilio episcoporum, et inquisitione facta, hoc se idem pontifex egisse confessus est *. Nullus tamen eorum proferre in eum sententiam ausus est, cum ei sæpissime omnes perhiberent : Tuo ore iudica causam tuam, non nostro iudicio ; et iterum : Noli, alunt, audiri in nostro iudicio, sed collige in sinu tuo causam tuam ; et rursus : Quoniam ex te, inquirunt, justificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis ; et iterum dicunt : Prima sedes non iudicabitur a quoquam.

Hinc etiam superius memoratus confessor Christi Silvester fecit gradus in gremio synodi (*synod. Rom., c. 3*), ut non presbyter adversus episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconem, non acolythus adversus subdiaconem, non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non osiarius adversus lectorem det accusationem aliquam, neque præsul summus a quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est : *Non est discipulus supra magistrum (Matth. x)*. Sed et cum quidam tempore quodam contra Sixtum papam tentassent quædam non boni rumoris objicere, et in concilio, cui et Valentinianus Augustus intererat, dictum fuisset (*De expurgat. Sixti papæ III, cap. 5*) non licere adversus pontificem dare sententiam : surrexit idem protinus Imperator, et in arbitrio præfati pontificis tribuit iudicare iudicium suum. Etenim nullus pontificum minorum vel inferiorum urbium subactus iudiciis invenitur.

Unde Joannes Antiochenus tertie videlicet sedis episcopus, inter cætera legitur in Ephesina synodo usque ad correctionem damnatus (*in ep. ad Cælest. I*), quia Cyrillus Alexandrinum secundæ scilicet sedis episcopum, irregulariter damnationi præsumpsit addicere, eadem venerabili synodo ad Cælestinum summæ sedis præsulem taliter in scriptis postulante, ac dicente : Indignetur ergo tua religiositas competenter pro his, quæ facta sunt ; si enim data fuerit volentibus licentia et majores injuriis sedes afficeret, et contra eas in quibus non habent potestatem, contra leges sic et contra canones proferre sententias, ibunt ad ultimam confusionem Ecclesiæ res.

Deinde vero in sancta Chalcedonensi synodo cum a iudiciis Basilio episcopo Seleuciæ objiceretur, quare in damnatione Flaviani subscripserit, et ipse responderit : Quoniam in iudicio centum viginti, aut triginta episcoporum traditus, necessitatem habui parere his, quæ ab illis ordinabantur, et Dioscorus ad hæc diceret ei : Erubescens homines prævaricatus es quod bonum est, et fidem sprevisisti ; non audisti quod scriptum est : *Non erubescas in ruinam tuam* ; præfatus Basilius episcopus respondit : Si

* In concilio Sinuessanensi.

apud iudices habuisset martirium, sustinuissem. A Etenim Constantinopoli ostendi fiduciam meam, a patre autem, qui iudicatur justus, non utitur [HARD. *legit*, qui iudicatur, iustis non utitur]. filius enim patri etiam iusta dicens, moriatur.

Denique in Epistola legimus ad Hebræos quod minor a maiore benedicatur; restat profecto ut exigente ratione etiam maledicatur. Si quidem hæc utique prænoscentes periculosa tempora illi qui ante nos fuerunt, providam in Ecclesiis consuetudinem tradiderunt; hodieque in Ecclesia Romana, quæ magistra est omnium Ecclesiarum, imprætermisere servatur, ita ut nullus sacerdos, maiore suo non innuente consacerdote, cuilibet rei benedicere nitatur; sed et anterior stans ad pronuntiandam aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quislibet inferior non audet penitus benedicere: cur hoc? Nunquid benedicere peccatum est? absit. De maledicis enim, non benedicis, dicit Apostolus: *Quia regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi)*; sed per hoc innuitur quantæ censure freno inferiores quique ad suos iudicandos præpositos coercendi sunt, si hi nec etiam benedicendi ius ullum penitus obtineant. Et revera, ut superius ex Evangelio, beato Silvestro commemorante, jam diximus: *Non est discipulus supra magistrum (Matth. x)*, si ad benedicendum non, quanto minus ad maledicendum? In tantum autem hanc præsumptionem sancti Patres apud Chalcedonem detestati sunt, ut Dioscorum Alexandrinum antistitem inter cætera idcirco potissimum sine ulla restitutione damnaverint, quia in contumacia permanens, erga primæ sedis Romane privilegium, respicere a suis superstitionibus, ut servaretur a prima sede apostolica, noluit, et ponens in cælum os suum, et lingua ejus transeunte super terram (*Psal. lxxv*), excommunicationem in sanctum Leonem papam dictavit; ita ut in sententia contra ipsum prolata, hoc videantur memorare præcipue dicentes, quoniam secundis excessibus priorem iniquitatem valde transcendit. Presumpsit enim et excommunicationem dictare adversus sanctissimum et beatissimum archiepiscopum magnæ Romæ Leonem. Nunquid ibi (*Actione 4 conc. Chalced.*) legitur inquisitionem fuisse factam, utrum iuste, an injuste ipsam jam fatum Dioscorum excommunicationem dictasse? [*pro*, jam fatus Dioscorus.... dictasset. HARD.] D Non plane, sed absque omni controversia hoc in eo ultimum sunt, quia cum esset inferior, potiorum quibuslibet conatus esse lacessere contumeliis; teste Anatolio Constantinopolitano præsule, qui dicit: Propter fidem non est damnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit domino archiepiscopo Leoni. Voluerunt enim in domo Dei nihil fieri præproperum, nihil confusum, nihil inordinatum. Unde apte quoque in Africano concilio diffinitum est capitulo 53 ita: Unusquisque nostrum ordinem sibi decretum a Deo cognoscat, et posteriores anterioribus deferant, nec eis inconsultis aliquid agere præsumant. Et supra memoratus Gelasius papa, multarum destructor hæ-

reseon, in decretali epistola ad universos dicit episcopos per Dardaniam constitutos (*epist. 11*): Si certe de dignitate agitur civitatum secundæ sedis et tertiæ, major est dignitas sacerdotum quam ejus civitatis, quæ non solum inter sedes minime numeratur, sed nec inter metropolitanorum jura censetur. Et item idem in tomo ad Orientales episcopos: Præcipue, inquit, cum de secundæ sedis ageretur antistite, nec ab inferiore qualibet, sed a prima sede jure possit absolvi: Inferior quippe potiorum absolvere non potest; sola ergo potiorum inferiorum convenienter absolvit. Hinc liquido pervidetur quia quem non potest absolvere, non potest iudicio inferior potiorum ligare.

Porro cum Theodoricus hæreseos Ariana fecerit pollutus, papam Symmachum atque ad damnationem, multis hunc accusantibus, impetere voluisset (*Synodus Romana sub Symmacho*), et quotquot potuit ex Liguria, Emilia, Valeria, et ex diversis regionibus, atque de Sicilia insula hujus rei gratia episcopos Romam colligi præcepisset; et his ad se venientibus dixisset: Plura ad se de papæ Symmachi actibus horrenda fuisse perlata, et in synodi oportere, si vera esset inimicorum ejus objectio, indicatione constare; memorati pontifices, quibus allegandi imminerebat occasio, suggererunt: Ipsum, qui dicebatur impetitus, debuisse synodum convocare; scientes quia ejus sedi primum Petri apostoli meritum, vel principatus, deinde secuta jussionem Domini conciliorum venerandorum auctoritas, ei singularem in Ecclesiis tradidit potestatem, nec ante dictæ sedis antistitem minorum subjacuisse iudicio. Et rursus: Causas, inquit, Dei ipsius esse iudicio committendas, qui vult corpus occidere, et animam mittere in gehennam (*Luc. xii*); qui dicit: *Mihi vindictam et ego retribuam (Deut. xxxii)*; apud quem conscientia nuda est, cui non absconduntur occulta. Et iterum, idem ipsi dicunt: Quod dicebatur majori iudici, servabamus instruere eos, quia per nos illis Christus innotuit, non esse ovium lupi insidias prævidere, sed pastores.

Ad postremum vero isti ipsi venerabiles præsules cum vidissent, quod non sine sui discrimine potuissent contra caput obices manus suas erigere, quidquid de præfati Symmachi sanctissimi papæ actibus delatum fuerat, totum Dei iudicio reservant; ita, ut singuli quique in subscriptione sua hoc patenter indicent, cum dicunt: Laurentius episcopus Ecclesiæ Mediolanensis huic statuto nostro, in quo totam causam Dei iudicio commisimus, subscripsi. Similiter Petro episcopo Ecclesiæ Ravennatis, et cæteris episcopis subscribentibus: nimirum quoniam sicut magnus Christi confessor Ennodius Ticinensis episcopus, qui ab Hormisdæ apostolicæ memoriæ Constantinopolim missus innumeras miseria a Græcorum vesania, pro Christi fide et statu Ecclesiæ non semel perituli (*in indiculo Hormisdæ, ante epist. ejus 11*), ex propheta de his meminit: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea; aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam? (Isa. x.)* His ita ex divina

Scriptura, et probabiliū Patrum doctrina commemoratis, sole clarius exhibuimus, non posse quemquam, qui minoris auctoritatis est, eum qui majoris potestatis est iudiciis suis addicere, aut propriis definitionibus subjugare. Verum de hoc generaliter nos hucusque dixisse sufficiat.

Cæterum, ut calamum ad Constantinopolitanos præsules specialiter extendamus, aut nunquam omnino, aut certe vix horum aliquis sine consensu Romani pontificis reperitur ejectus, qui tamen hæcenus inter depositos annumeretur, et non ab hæreticis, vel tyrannis pulsus aut interemptus commemoretur. Denique, ut ex his paucos commemoremus, nonne Maximus, postquam multum a Damaso papa (sicut ejus ad diversos epistolæ misse indicant) laboratum est, Constantinopoli pulsus est? Nonne Nestorius, nonne Acacius, nonne Anthimus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus, sedis apostolicæ discurrentibus consultationibus, ac decretis ejecti sunt? Cur ergo, cum ita sit, in solo Ignatio Petri memoriam despiciere ac oblivioni tradere studuistis, nisi quia pro voto cuncta facere voluistis, constituentes synodum Ephesinæ secundæ crudelitate consimilem? quamvis ibi Alexandrianus erat, qui cum cæteris sibi sociatis compatriarchis adversus sanctum Flavianum agebat.

Hic autem, ut de patriarchis omittamus, nec unus episcopus civitatulæ, aut quilibet ignotæ personæ adversus tantum pontificem exstitit sententiæ promulgator, qui non de suffraganeis et subjectis ejus fuerit. Sed dicitis fortasse non fuisse in causa Ignatii sedem apostolicam convocare necesse, quia non hunc ullus hæreseos error involverat. O pietatis intuitum ita recte Deum colentis, et magis suam injuriam quam sui Dei et Domini vindicantis! Nonne magis oportuit circa eum magnanimitatem ostendere, et regularem vos observare censuram? quoniam a Deo nec per hæresim, nec per illum omnino schisma discessit, quam si cunctis pollens virtutibus omnipotenti minime Domino per orthodoxam fidem penitus adhesisset? Congregasset concilium adversus eum, et ad imperii vestri nutum cuncti sunt famulati minores, et ad votum sæcularium, ut cum pace vestra dicamus, de solio imperiali descendentes, cathedram præsularem, ut ita fateamur, ascendistis, et pro desiderio hostium ejus augustalium oblitiscceptorum, quemdam regem Israel imitantes, adversus illum sacerdotalis ministerii arripuistis officium; præsertim cum imperium vestrum suis publicæ rei quotidianis administrationibus debeat esse contentum, nec usurpare quæ sacerdotibus Domini solum conveniunt (*II Par. xxvi*).

Dicite, quæsumus, ubinam legistis imperatores antecessores vestros in synodalibus conventibus interfuisse? nisi forsitan in quibus de fide tractatum est, quæ universalis est, quæ omnium communis est; quæ non solum ad clericos, verum etiam ad laicos et ad omnes omnino pertinet Christianos? Vos autem non solum synodo in causa sacerdotis collectæ interfuistis, verum etiam numerosa secula-

rium millia ad videndum ejus opprobrium aggregastis, cum magis debueratis in hoc imitari Constantinum pium Augustum, de quo scriptum est quod dixerit: Quia si vidissem aliquem eorum, qui religioso circumamicti sunt habitu, turpitudinem aliquam operantem, chlamydem meam explicassem, et cooperuissem eum, ne videretur a quoquam. Sed in viro hoc omnia hæc oblivioni traduntur: sit plausus de Domini sacerdote scurris et histrionibus. *Hæc quomodo obscuratum est aurum, libet cum Jeremia clamare; mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum (Thren. iv).*

Deinde vero contra ritum ecclesiasticum, contraque venerandas leges producitur accusator de imperialibus ædibus, et cui imperari potest, ad falsum dicendum testimonium adhibetur. Fiunt suspecti iudices et mercenarii, et lupi custodes qui videbantur esse pastores, non ascendentes ex adverso potestatis mundi, juxta Ezechielem: *Nec opposites murum pro domo Domini (Ezech. xiii), sed descendentes in infernum viventes (Psal. lrv)*, hoc est scientes. Submittitur minorum, inferiorum et subjectorum deliberationibus, cum sacris canonibus præcipientibus, et exemplis sanctorum Patrum, semper ubi est major auctoritas sit eundem, et in omnibus controversiis ad potioris sedis judicia dirigatur. Quod non solum a catholicis, verum etiam ab ipsis constat observatum hæreticis. Alioquin acephalum liquet esse concilium, ubi de tanta persona agitur, et majorum non exspectatur sententia, cum nec in causa clericorum inferioris gradus, solius episcopi sui iudicium tantummodo præsto sit.

Sed ne sine auctoritate canonica quidquam prosequi videamur, nunc Chalcedonensis concilii sanctiones ad memoriam reducamus, quæ ita decernunt: Si clericus habet causam adversus episcopum proprium, vel adversus alterum, apud synodum provincie judicetur; quod si adversus ejusdem provincie metropolitani episcopum, vel clericus habet querelam, petat primate dioceseos, aut sedem regie urbis Constantinopolitanæ. In quo hic tenor observandus est, ut si videlicet clericus, aut episcopus adversus metropolitani habet querelam, et tanta urgetur necessitate, vel si hoc grave non ferat, ubicunque sit positus, primate dioceseos petat; quod si juxta Constantinopolitanam urbem quisquam eorum constitutus, et solius præsulis ejus iudicio velit esse contentus, petat eandem regiam urbem. Cum enim disisset: Petat primate dioceseos, præceptum posuit eadem sancta synodus regulamque constituit. Cum vero disjunctiva conjunctione addisset: Aut sedem regie urbis Constantinopolitanæ, liquet profecto quia hoc secundum permissionem indulsit. Ergo saltem nunc non videtis ad majora semper esse properandum? et quanto magis ad potioris auctoritatis iudicium tenditur querimonia, tanto adhuc amplius majus culmen petendum est, quousque gradatim perveniat ad eam sedem, cu-

jus causa, aut se negotiorum meritis exigentibus, aut in melius commutatur, aut solius Dei sine questione reservatur arbitrio.

Quem autem primatem diœceseos sancta synodus dixerit, præter apostoli primi vicarium, nullus penitus intelligitur. Ipse est enim primas, qui et primus habetur, et summus: quæ viritum, si locus exegerit, in subditis demonstrabimus. Ne vero moveat quia singulari numero diœceseos dictum est, sciendum est quia tantumdem valet dixisse primatem diœceseos quantum si perhibuisset diœceseon: plene sunt enim sanctæ Scripturæ tali forma locutionis. Denique scriptum est: *Fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ* (Gen. 11). Qui enim non ait, Unus fons ascendebat e terra, sed ait, *Fons autem ascendebat e terra*, pro numero plurali posuit singularem, ut sic intelligamus fontes multos per universam terram loca vel regiones proprias irrigantes: sicut dicitur milles, et multi intelliguntur; sicut dicta est locusta et rana in plagis quibus Ægyptii percussi sunt (Exod. x), cum esset innumera bilis locustarum numerus et ranarum, ita et hic diœcesim singulariter dixit; sed hanc propter unitatem pacis et fidei pluraliter intelligi voluit.

Illud autem ridere libuit, quod quasi ad maiorem firmitatem, concilium adversus Ignatium fratrem et comministrum nostrum congregatum, æqualis numeri cum sancta olim synodo in Nicæa a sanctis fratribus celebrata fuisse perhibetis: quod si ideo est admittendum, quia æqualis numeri cum sancta Nicæna synodo habetur, necesse est ut aut septimam aut octavam hanc synodum vocitetis; necesse est etiam ut tot instabilitate illius synodos colligatis, quot pro Nicæne synodi sequendis decretis constat fuisse concilia congregata. Quid autem proficit solo numero convenientium personarum sanctam synodum vos fuisse secutos, et moribus hanc esse crudeliter persecutos? Utinam non essent tot numero, sed tamen existerent tales meritis quales erant quibus Christus aiebat: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri meo dare vobis regnum* (Luc. xn). Non ergo totidem præsules, sed merita non minora synodum synodo Nicæne possunt facere parilem, magisque illud advertendum est quia ibi contra unius nuncupati presbyteri vesaniam, non solum multarum regionum pontifices, verum etiam et patriarchæ præsedisse referuntur. Hic autem in patriarchæ negotio non solum ullus patriarcharum, sed nec ullus alterius diœceseos inventus est quisquam episcopus, sicut jam significavimus.

Numerus igitur pusillus nec obest, ubi abundat pietas; nec multiplex prodest, ubi regnat impietas. Quinimo quanto numerosior est congregatio malignorum, tanto validior est ad sectandum suorum prava votorum; nec gloriandum est in multitudine, ubi non contra mundi rectores tenebrarum harum contra spiritalia nequitia certamen assumitur; sed adversus carnem et sanguinem, id est adversus homines, totius belli pondus inducitur; nisi enim

Psalmista nosset quamdam non bonorum multitudinem, nequaquam Deo supplicando diceret: *Disperge illos in virtute tua* (Psalm. lvm). Dispersio enim minorationem facit, minoratio vero abolitionem generat. Nolite ergo gloriari in multitudine, quia non multitudo sed causa damnationem, vel justificationem adducit. Neque enim Ignatium iustiorum dixerimus jam memorato David rege, et propheta Domini, qui dicebat: *Multipliati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis* (Psalm. xxxix). Sed quid de homine dicimus, cum de Deo nimirum, ex cuius persona hæc Psalmista dicebat, in passione ipsius, sicut Evangelium attestatur, tale quid nihilo minus agnoscamus?

Quod autem scripsistis vos ideo quosdam nostrorum adesse voluisse, quoniam dicebamur cum expugnatoribus sacrarum imaginum concertare, nova profecto adinventio est. Nam apud vos præsentia est missorum nostrorum pro imaginibus sacris, nec digne decertatum est, nec impugnatores earum hactenus errare desierunt; sed sicuti usque ad illud tempus apud vos super hac causa strepitus et blasphemie non cessarunt, ita et nunc ibidem profana prædicantur et hucusque sacrilega pronuntiantur. Unde apparet legatos nostros non causa pietatis a vobis, sed crudelitatis argumento fuisse quæsitos. Verum ad quid fuerint petiti, res ipsa declarat, videlicet, sicut jam dictum est, ut quod de Ignatio iudicandum erat, et acceptum apud omnes, et fixum semper maneret, ut pote quod tantæ auctoritatis vicarii iudicassent. Nos enim nec sattem tenuis rumor aspersit aliquando cum prava sapientibus sapere, quanto minus concertare? Siquidem nusquam frigidus, nusquam tepidus labor sanctorum apostolicæ sedis præsulum circa debitam sacrarum imaginum reverentiam et competentem venerationem apparuit. Nec defuerunt harum impugnatoribus decessorum nostrorum certamina, qui hoc egerunt scriptis, hoc diversis laboribus, hoc etiam suis increpationibus apud mundi hujus principes, ut talis error eminus pelleretur; quamvis dixeritis, non nostri eguisse vos ad expugnandos hæreticos pro eo quod jam fuerit hujusmodi hæresis in Nicæa secundo convocata synodo, et a magno Methodio deinde subversa, quasi non et ipsi secundo in Nicæa collectæ synodo apostolica nostra sedes præsedisset, et prima contra mala sentientes spiritalem sagittam emisisset. Et rursum, quasi non et venerandæ memoriæ Methodius in Græcia persecutione fervente, hic apud beatum Petrum, et apud nos, ubi olim Athanasius, ubi Paulus, ubi plurimi cum illis, et præter illos, ubi denique semper catholicis subvenitur, consecuti sint requiem, donec apprehenderet campum certaminis jam satiat lacte matris hujus omnium sanctæ videlicet Romanæ Ecclesiæ catholicum dogma defendere fuerit eruditus. Et quasi non hinc auctoritatem prædicandi sumpserit, nec hic infalis sacerdotalibus ditatus existerit, ad extremum quasi non hinc constantiam Petri, et omnia Pauli ad debellandos Iconomachos

arma portaverit, id est loriceam justitiæ, calceatos pedes in præparatione Evangelii pacis, scutum fidei, galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Non ergo dicatis non eguisse vos in causa pietatis Romanæ Ecclesiæ, quæ collecta concilia sua auctoritate firmat, sua moderatione custodit. Unde quædam eorum, quia consensum Romani pontificis non habuerunt, valetudinem perdidit.

Quomodo non egeat quælibet synodus Romanæ sedis, quando in Ephesino latrocinio cunctis præsulibus, et ipsis quoque patriarchis prolagentibus, nisi magnus Leo, imitator scilicet illius leonis, de quo scriptum est: *Vici leo de tribu Juda* (Apoc. v), divinitus excitatus, os aperiens, totum orbem et ipsos quoque Augustos concuteret, et ad pietatem commoveret, religio catholica penitus corruisset? Nam et in causa sacrarum imaginum ante sanctissimum Methodium, quinimo et ante synodum in Nicæa sub Irene congregatam, cum adhuc hoc schisma noviter esset extortum, et Constantinopolitanos pene cunctos more pestilentie invasisset, Romani præsules, Gregorius inter cæteros et Stephanus, convocatis episcopis Occidentalium regionum, inveniuntur fortiter dimicasse, et hoc funditus condemnasse. Hæc quidem primordis epistolæ imperii vestri respondimus, non quantum poteramus adhuc, sed quantum sufficere credidimus ad convincendam stoliditatem eorum qui talia sapunt qualia in epistola vestro signo signata et nobis missa resonare videbantur. Non enim nos ex pio corde, vel ore vestro tam profana tamque per-versa processisse putavimus.

Ad reliqua vero, quæ ex eadem epistola vestra plurima ex parte remanebant, rescribere his pro causis omisimus, videlicet quoniam tanta nos Pater cælestis secundum beneplacitum suum ægrotatione quasi filios suos corripuit, ut non solum quæ ad respondendum propositionibus vestris idonea esse perspeximus, valeremus exponere, verum etiam eadem ipsa qualiter dictarentur, nulli, ægritudine nimia pressi, quiverimus edicere. Et quia legatus vester tanta est impatientia usus, ut antequam nos ex validissima infirmitate respirare aliquantulum cognovisset, nullam moram passus, mox et jam nobis in-consultis Urbe, quam vos quidem inveteratam, sed Honorius pius imperator æternam vocat, discesserit; ob nihil aliud, nisi quia jam tempus hiemis imminabat, et periculum sui, vel militum vestrorum, qui secum erant, vehementissime formidabat; apud quem vix obtinere potuimus ut saltem dum hæc scriberentur (quoniam ad Urbem reverti nullo modo voluit) in Ostia positus expectaret.

Tertio, quia cum eadem quæ superfuerunt in ipsa epistola, ad quæ nihil respondimus, sed potius philosophando contempsimus, plena essent omni pravitate atque blasphemia, et contra ipsam dispositionem Dei, in qua Ecclesiæ sedisque Romanæ privilegia cunctarum Ecclesiarum privilegiis sua ineffabili providentia prætulit, venena diffunderent, non vestra

esse verba, sicut prædiximus, quæ tam perperam sonabant, credidimus; ac per hoc his quæ in ambiguum venerant, non potuimus tanquam indubitatis responsa, vel apologetica scripta remittere. Verumtamen si vestra fuerunt verba quæ in despectum beati Petri apostolorum principis, imo Dei, cujus ordinationi resistitis, scripta, et quasi detrahentia privilegiis hujus sacratissimæ Ecclesiæ missa sunt; fateor non vos studiose sacras regulas, non venerandarum synodorum actiones, non piorum imperatorum leges, non veraces probabilium virorum historias leclitasse, quas tam [forte verius, tamen] conati estis in derogationem Ecclesiæ tantæ inutiliter ac incompetenter atque incongrue memorare. Sed rogamus omnipotentem Deum ut qui suæ cognitionis vobis reservavit mysterium, tribuat quoque nosse ad plenum suas dispositiones, quibus sancta Ecclesia [sanctæ Ecclesiæ], moderatur arcum, et quæ sint, vel quanta, et qualia privilegia Ecclesiæ Romanæ, et ex quo ceperint exordium, et quis ejus summæ auctoritatis auctor existat vobis elementer aperiat.

Quod si a nobis queritis scire, ut pote a ministris Christi, et dispensatoribus mysteriorum ejus, vobis evidentius ostendimus; si vero nosse parvipenditis, et solum contra privilegia Ecclesiæ Romanæ nisos vestros erigitis, cavete ne super vos convertantur. Durum quippe est vobis (et contra impetum fluminis reluctari durumque est) contra stimulum calcitrare. Porro si nos non audieritis, restat ut sitis apud nos necessario, quales Dominus noster Jesus Christus hos haberi præcepit, qui Ecclesiam Dei audire contempserit, præsertim cum Ecclesiæ Romanæ privilegia, Christi ore in beato Petro firmata, in Ecclesia ipsa disposita antiquitus observata, et a sanctis universalibus synodis celebrata, atque a cuncta Ecclesia jugiter venerata, nullatenus possint minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari, quoniam fundamentum quod Deus posuit, humanus non valet amovere conatus; et quod Deus statuit, firmum, validumque consistit. Illeque potissimum peccat, qui Dei ordinationi resistere tentat. Privilegia, inquam, istius sedis vel Ecclesiæ perpetua sunt; divinitus radicata atque plantata sunt; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, evelli non possunt. Quæ ante imperium vestrum fuerunt, et permanent, Deo gratias, hactenus illibata, manebuntque post vos, et quousque Christianum nomen prædicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt immutata.

Ista igitur privilegia huic sanctæ Ecclesiæ a Christo donata, a synodis non donata, sed jam solummodo celebrata et venerata; per quæ non tam honor quam onus nobis incumbit, licet ipsum honorem non meritis nostris, sed ordinatione gratiæ Dei per beatum Petrum et in beato Petro simul adepti, nos cogunt nosque compellunt omnium habere sollicitudinem Ecclesiarum Dei; cui sancto scilicet Petro

^a Ansutus inclusa dantur ex edit. Rom.

addita est societas beatissimi Pauli, vasis electionis, magistri veritatis, cui jugiter imminabat omnium Ecclesiarum sollicitudo (II Cor. xv).

Hi ergo, tanquam duo luminaria magna cœli in Ecclesia Romana divinitus constituti, totum orbem splendore fulgoris sui mirabiliter illustrarunt, et Occidens eorum præsentia, veluti rutilante sole, tam per se nitorem dante quam per discipulos suos, quasi quosdam radios lucis, micante, factus est Oriens; quique non postquam mortui sunt, Romanam a principibus sunt delati, ut Romanæ Ecclesiæ majorem conferrent privilegiorum honorem, sicut apud vos non rationabiliter, sed potentialiter actum est, videlicet ut Ecclesiæ cæteræ patronis suis privarentur, et sola Constantinopolis spoliis et opibus, quas violenter abstulit, ditaretur; sed Romanam in carne venientes, vitæ verbum evangelizantes, ab ea erroris caliginem amoventes, veritatis lumine mentes hominum illustrantes, et in ea uno eodemque die martyrium consummantes, sanctam Romanam Ecclesiam roseo cruore suo consecraverunt; et hanc non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi exhibentes, Deo Domino dedicaverunt. Sicque demum Alexandrinam Ecclesiam suam fecerunt, per beatum scilicet Marcum, unius horum filium ac discipulum. Hæreditas quippe filii in potestate parentis existit, et gloria discipuli ad magistrum sine cunctatione refertur.

Fecerat autem beatissimus Petrus præsentia corporali et Ecclesiam Antiochenam jam suam, quæ, sicut beatus papa dicit Innocentius (in epist. 21), urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista susceptum quippe beatum Petrum apud se consummatumque gauderet. Per has igitur tres præcipuas Ecclesias, omnium Ecclesiarum sollicitudo beatorum apostolorum principum Petri ac Pauli procul dubio moderamen expectat. Pro quibus patribus nos divinitus, incremento gratiæ ministrato, nati sumus filii et constituti, licet [licet indigni, licet, etc.] eis longe meritis impares, principes super omnem terram, id est super universam Ecclesiam. Terra enim Ecclesia dicitur, sicut scriptum est: *Non sic impii, non sic: sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ* (Psal. 1). Quæ, sicut sanctus Augustinus exponit, Ecclesia intelligitur. Hæredes quippe horum effecti, facultatem potestatis, quam a Domino perceperunt, et onus sollicitudinis nihilo minus capessere nos oportet.

Proinde animadvertendum est quia non Nicæna, non denique ulla synodus, quodquam Romanæ contulit Ecclesiæ privilegium, quæ in Petro noverat, eam totius jura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse; sicut beatus præsul Bonifacius attestatur^a, universis episcopis per Thessaliam constitutis scribens: Institutio universalis nascentis Ecclesiæ de beati Petri sumpsit honore principium, in quo regimen ejus et summa

A consistit. Ex ejus enim ecclesiastica disciplina per omnes Ecclesias. religionis jam crescente cultura, fons emanavit. Nicænæ synodi non aliud præcepta testantur; adeo ut non aliquid super eam ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse conferri. Omnia denique huic noverat Domini sermone concessa. Si omnia, ergo defuit nihil quod non illi concesserit.

Denique si instituta Nicænæ synodi diligenter inspiciantur, invenietur profecto quia Romanæ Ecclesiæ nullum eadem synodus contulit incrementum: sed potius ex ejus forma, quod Alexandrinæ Ecclesiæ tribueret particulariter, sumpsit exemplum. Hæc igitur, et his similia, nos pro cunctis Ecclesiis sollicitos reddunt; hæc etiam de Constantinopolitana B Ecclesia impigram curam arripere vehementer hortantur; hæc, inquam, Ignatium patriarcham nulla regula nulloque ordine ecclesiastico dictante dejectum, tanquam fratrem adjuvare compellunt. Nam et inter cætera is per quem nobis præcipue ista sunt privilegia collata: *Tu aliquando conversus, audivit a Domino, confirma fratres tuos* (Luc. xxii).

Si quidem et ideo in culpam cecidit ut sciret qualiter aliorum infirmitatis misereri debuisset. Hæc privilegia Photium, vivente Ignatio, in easulas Dominicas non per ostium, sed aliunde ascendente, et pastorem impellentem, et oves dispergentem nobis et ab honore, quem irregulariter usurpavit, et a communione Christianorum amovere divinitus inspirata jusserunt. Quod autem perhibet excellentia vestra noluisse vos ut a missis nostris Ignatius judicaretur, eo quod fuerit jam judicatus et condemnatus; fatemur veraciter quia nec illud ulla ex parte videtur fuisse canonicum, nec hoc ipsorum judicium fieri præcepimus, nec factum admisimus. Verumtamen cui magis placuit evidenter intelligitur, cum patrum vos scribendo roborassetis, quod nusquam aliquando factum ab imperatore recollitur, et omnes in eo scribere imperassetis. Nos autem non solum factum minime recepimus, verum etiam doluimus, et a nostro consensu procul amovimus; quinimo auctoritate et exemplo antecessorum nostrorum in irritum duximus. Quod si tempus indulgeret, quod dicimus facile probare ex monumentis poteramus ecclesiasticis. Patratores autem præsumpti iudicii, D iudicio in quo judicaverunt iudicati sunt, secundum Evangelium; et mensura in qua mensi fuerunt dimensum est eis (Luc. vi). Nos quippe illos, non ut Ignatii ad patriarchalem sedem promotionem vel ingressum inquirerent aut judicarent destinavimus, sed ut circumstantiam dejectionis ejus edicerent, nobisque veritatem repertam repedantes intimarent, direximus.

Quod nostræ, Deo gratias, liquido testantur epistolæ, quas ternas per Zachariam et Petrum atque Leonem, Deo amabiles scrinarios sanctæ Romanæ Ecclesiæ, uno textu scribi præcepimus et coram sancta Ecclesia, quæ apud nos est, dispersiti su-

^a In epistola quæ recitatur in concilio Romano, quod Holstenius edidit in *Bonifacio II. Hæd.*

mus; et unam quidem apud nos retinimus pro futura scilicet cautela, et propter questionem quæ oriri poterat in posterum. Quod ecce impræsentiarum, proh dolor! cernimus; aliam vero dilectæ sublimitati vestræ direximus. Porro tertiam eisdem legatis nostris tribuimus, ut illam velut speculariæ oculis habentes, in ea meditarentur quid agere debuissent, atque recordarentur quid sibi a nobis constiterat esse præceptum.

Et si fortasse vestra magnitudo dignaretur sibi missam epistolam in episcoporum ostendere cœtu, iussimus eis ut illam, quam sibi specialiter dederamus, quamque unius formæ cum reliquis duabus esse noverant, in eo conventu, in quo causam dejectionis Ignatii præceperamus inquirere ac diligenter investigare, imprætermisse legerent, et in auribus omnium recitare, licet ipsi contrarii facti sint eorum omnium quæ sibi fuerant imperata. Quamobrem et nunc, quia quædam scripta dicuntur apud vos esse, tanquam ex nomine nostro missa, quæ nos omnino non misimus, idcirco et hanc, quam mansuetudini vestræ dirigimus, in altero tomo scribi præcepimus; et hanc quidem Petrus, qui unius prædictarum trium scriptor exstitit; quam vero penes nos retinemus, præfatus Leo, Deo amabiles scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quorum fides nobis probata est, scripsisse noscuntur.

Porro scripsit nobis imperium vestrum ut Theognostum, qui a fratre et coepiscopo nostro Ignatio super quasdam provincias exarchatus pondus accepisse dignoscitur, necnon et alios monachos sibi tanquam vestræ augustalis injuriatores excellentiæ destinemus. In quo cum tamen ipsi injuriatores vestri non fuerint, quid aliud nisi ut quanta pœna [quantæ pœnæ, HARB.] et quibus tormentis subjiciantur hi qui ex parte Ignatii sunt, et apud vos in ditione vestra consistunt, liquidius agnoscamus. Quando hi non utique ad epulas, non ad infulas alicujus honoris percipiendas profecto quærantur, sed potius ad puniendum, quos forte nec vidistis, nec ejus moris sint penitus agnovistis. Denique quidam eorum ab ineunte ætate Romæ divinis obsequiis famulati sunt, et non justum credimus hujusmodi tormentis fore subdendos. Theognostum autem non de vobis sinistra, sed potius grata prædicare testamur. Quamobrem ergo eum quærat is ignoramus, nisi forte quia illinc fugatus, hic apud nos requiem, quemadmodum innumeri Christiani, aliquantulum reperit.

Siquidem tanta millia hominum protectioni ac intercessioni beati apostolorum principis Petri, ex omnibus finibus terre properantium, sese quotidie conferunt, et usque in finem vitæ suæ apud ejus limina semet mansura proponunt, ut præter illud quo vas e coelo submissum, in quo cunctorum ostensa sunt eidem beato Petro horum omnium rectori animantium genera, catholicam signat Ecclesiam: etiam ipsa sola Romanorum urbs, apud quam ejusdem apostoli corporalis præsentia sedule veneratur

A ipsius vasis cunctæ [f., cunctas., HARB.] dignoscatur in se continere universorum animalium (quæ homines intelliguntur spiritualiter) nationes. Suscepit ergo ac continet in se Romana Ecclesia, quod Deus universalem Ecclesiam suscipere ac continere præcepit. Decentissimum quippe est atque convenientissimum ut apud se Petrus quod sibi specialiter ostensum atque præceptum est, exhibeat; sicque demum quod in generali Ecclesia facilius credendum sit, innuat. Sane intuendum est quia et hoc vas, in quo omnia genera erant animantium, Petro specialiter ostensum est; et ut ea mactaret et manducaret, illi soli jussum est. Et post resurrectionem ut rete plenum diversis piscibus ad litus traaheret, a Domino ipsi proprie soli præceptum est. B (Joan. XXI). Ipsum enim, cujus nos, licet immerito, vicem suscepimus, principaliter ac specialiter universalis Ecclesiæ curam divinitus accepisse, etiam nobis tacentibus, credimus quod vestra sapientia jam animadvertat. Putasne ergo, imperator, justum esse ut tradamus aliquem eorum, quos nunc commemoravimus, principibus; quorum aulas, dignitates, honores et beneficia contempserunt, vel quorum forte indignationes aut persecutiones sustinuerunt? Absit. Nolumus enim, Deo auctore, nec Judæ proditori similes inveniri, nec paganorum excedere profecto nequitiam. Ipsi enim nihil tale agere penitus patiuntur, quale nos perpetrare cohortamini vos.

C Denique cum quidam antecessorum vestrorum quemdam venerabilem virum ab Agarenorum principe, multis oblati muneribus, sibi mitti poposcerit, non solum minime impetravit, verum etiam, ut fertur, ab eo quem quærebat, pudorem conferentia scripta recepit. Quamvis, Deo gratias, et per principalem beatorum apostolorum Petri ac Pauli, de qua supra partim exposuimus, potestatem et jus habeamus, non solum monachos, verum etiam quoslibet clericos de quacunque diœcesi, cum necesse fuerit ad nos convocare, atque ecclesiasticis exigentibus opportunitatibus invitare. Hoc quidem nostrum; vestrum autem et piorum imperatorum non est ullum penitus quærendi monachos ministerium, nisi ad miserendum, et orationes eorum submisce D poscendum. Quod si forsitan opinamini Theognostum apud nos Photio detrudere, Ignatiumque iugiter commendare, scitote veraciter quia nihil ipse de utroque loquitur nisi quod in propatulo est quod mundus dicit, quod omnis Ecclesia clamat, quod ipsi per innumeros homines Romam ab Alexandria, ab Hierosolymis, a Constantinopoli, a confinibus ejus, ab Olympe monte, atque a cæteris mundi partibus adventantes agnovimus: ad extremum quoque quod nos per missos vestros et diversa scripta patenter intelleximus. Quid ergo quis peccat, si ea dicit quæ vos dixisse constat? Ecce enim scripta vestra missa ad antecessorem nostrum, quæ penes nos recondita servantur, quosdam partis Gregorii Syracusani, congregatis episcopis, etiam absente,

fratre nostro Ignatio, vos anathematizasse testantur. Quid ergo quispiam delinquit? vel nos in quo, rogamus, offendimus (licet vos versa vice quos tunc laudastis, nunc vituperetis, et quos tunc reos et damnatos pronuntiastis, nunc miris præconis effertis) si quod scripseritis credidimus, et quod dixistis nos quoque nunc dicimus? Postremo, nisi correxerimus consilium nostrum, videlicet ut illud juxta consilium vestrum dirigamus, vel si non effecti similes vobis, sicut ipsi caput, ita quoque nos membra tradamus, interminationibus crebris detertere nos, et minitari videmini, tanquam sitis patriæ et urbi nostræ ultimum exterminium illaturi. Quæ nos Christo propitio atque custode (de quo scriptum est: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* [Psal. cxxvi]), sicut hactenus non timuimus, nec modo timemus, credentes super muros ejus angelorum custodiam; imo vero scientes quod Saluator positus sit in ea murus et antemurale (Isa. xxvi), id est apostolorum munimentum intercessionum. Neque enim non legimus, aut oblitus sumus minarum Sennacherib regis Assyriorum, et servorum ejus contra urbem Jerusalem et populum ejus, quæ non minores nec pauciores minis vestris fuerunt. Et rursus miserationum Domini recordamur, et qualiter centum octoginta quinque millia hominum de castris Assyriorum interierint (IV Reg. xix), et urbs cum habitatoribus suis evaserit, in mente recolimus, et gratias agimus, et spem sumimus, ac fiducialiter de domo Domini, si virtutem ipse donaverit, cultum Baal amovere curavimus: quoniam ipse est nunc qui tunc ipse et in sæcula; nec minor misericordia, nec infirmior omnipotentia. Ergo, ne velit minari pulvis et vermis scriptum est: *Quid superbit terra et cinis?* (Eccli. x.) Ne velit ampulla in aquis inflari, quia post pauxillum et ecce non est. *Quid gloriatur in malitia, qui potens est in iniquitate?* (Psal. cxi.) Quid facturus est: occisurus est (ut verbi gratia dicamus) hominem? quoniam amplius non habet quid faciat (Luc. xii): hoc et unus fungus facit malus. O imperator in hocine redacta est malitia hominis in iniquitate potentis, ut fungo malo comparètur? Heu quam inutilè potentem, heu supervacue gloriantem!

Porro vestra potens virtus in Domino potius gloriatur, in bonitate laudetur, in justitia exaltetur: non minas nobis, non terrores velit incutere. Nescitis enim secundum Salomonem quid superventura pariat dies (Prov. xxvii): et juxta psalmographum: *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum* (Psal. xxxii); præsertim cum inter nos et vos non modica sit intercapedo, quæ quotidie populos non pauxillas vobis injurias, imo discrimina inferentes producit, et de his vos conveniat potius quam de nobis ulcisci. Nos enim apici gloriæ vestræ non damna, non convicia, non prorsus ulla, quod absit, injurias irrogavimus. Verumtamen quandiu subsistemus, ministerium nostrum honorificabimus, di-

A spensationem nobis creditam exercebimus, antecessorum vestigia nostrorum sectabimur, ecclesiarum cunctarum sollicitudinem bajulabimus in eo, qui nos confortabit Domino nostro Jesu Christo. Quid sciunt homines? quid mali fecimus nos? Certe non Cretam invasimus, non Siciliam exterminavimus, non innumeras Græcis subjectas provincias obtinimus: postremo non ecclesias sanctorum, interfectis numerosis hominibus, ac suburbana Constantinopoleos, quæ et muris ejus pene contigua sunt, incendimus. Et vere de istis nulla sit ultio qui pagani sunt, qui alterius fidei sunt, qui inimici Christi sunt, qui veritatis ministris jugiter adversantur; et nobis, qui gratia Dei Christiani sumus, qui ex parentibus Christianis existimus, atque catholicis, qui unius ejusdemque fidei dogmata credimus, qui servi Christi vocamur, qui veritatis cultores, quantum possumus esse desideramus; minæ prætentantur, terrores promittuntur, etiam nonnullæ molestiæ irrogantur. Non est iste ordo laudabilis, non est ista commutatio imitabilis, ut qui innumera mala ingerunt, impuniti evadant; et qui nihil mali gesserunt, pro his talia recipiant; et qui Christum blasphemant, dimittantur; et qui Christum celebrant, hujusmodi minis subjiciantur. Sed habemus ad quem respiciamus nos, habemus in quo consolemur. Fecerunt enim hoc et Judæi, latronem dimittentes, et Salvatorem tenentes; occisorem justificantes, et vivificatorem condemnantes; Barabbam liberantes, et Christum morti subdentes (Math. xvii).

C Sed his tandem omissis ad ea, quæ cum universa sancta Ecclesia, quæ apud nos est, dispensatorie consideravimus, stylum jam dirigemus, et cum beato Gelasio nostræ sedis antistite consulte dicemus: Necessaria rerum dispositione constringimur, et apostolicæ sedis moderamine convenimur sic canonum paternorum decreta librare, et retro præsulum, decessorumque nostrorum præcepta metiri, ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri, temperemus (epist. 6, ad episc. per Lucaniam et Brutios). Et quoniam de persona Ignatii, atque Photii nihil discretius, atque mitius, necnon et salubrius arbitramur, quam ut uterque Romam ad renovandum examen veniat, D hoc magnopere volumus, et ut vos annuatim salubriter admonemus. Sed hoc secundum indulgentiam concedimus, non licentiam id efficiendi pro libito cujuslibet tribuimus.

Quoniam cum secundum canones, ubi est major auctoritas, judicium inferiorum sit deferendum, ad dissolvendum scilicet, vel ad roborandum: patet profecto sedis apostolicæ, cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo sit appellare permissus. Juxta quod et Bonifacius, atque Gelasius sanctissimi præsules, non suis adinventionibus, sed

Ecclesiæ Romanæ consuetudinem non ignorantes A dicunt : Bonifacius quidem Rufo, et cæteris episcopi per Thessalliam, et alias provincias constitutis scribens : Nemo, ait, unquam apostolico culmini, de cuius iudicio non licet retractare, manus obvias audacter intulit. Nemo in hoc rebellis exstitit, nisi qui de se voluit iudicari. Gelasius autem in communitorio Fausto magistro fungenti legatione Constantinopolim dato : Nobis, inquit, opponunt canones dum nesciunt quid loquantur; contra quos hoc ipso venire se produnt, quod primæ sedi sana, rectaque suadenti parere fugiunt. Ipsi sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiæ ad huius sedis examen volvere deferri. Ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota Ecclesia iudicare, ipsam ad nullius commeari iudicium. Nec de ejus unquam præceperunt iudicio iudicare, sententiamque illius constituerunt non oportere dissolvere, cuius potius sequenda decreta mandarunt. Ergo de iudicio Romani præsulis non retractando, quia nec nos exigit, quod diximus comprobato : non negamus ejusdem sedis sententiam posse in melius commutari; cum aut sibi subreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatum vel temporum seu gravium necessitatum dispensatorie quiddam ordinare decreverit. Quoniam et egregium apostolum Paulum quædam fecisse dispensatorie legimus, quæ postea reprobasse dignoscitur. Quando tamen illa Romana videlicet Ecclesia discretissima consideratione fieri delegerit, non quando ipsa quæ pene [bone] sentis diffinita retractare voluerit.

Porro ne dicatis præter Ecclesiæ legem Ignatium, vel Photium Romam venire sanxisse; scitote nos antiqui patris et prædecessoris nostri Julii in hoc esse secutos exemplum, qui juxta quod in epistola sua reperit (*epist.* 1), his, qui conveniant Antiochiæ, hoc præcepisse dignoscitur : et Theodorius historiographus in his hoc ipsum verbis ostendit (*lib.* II, c. 4) : Verum, inquit, Eusebius ejusque consortes calumnias in Athanasium factas Julio Romano pontifici destinaverunt, qui ecclesiasticam sequens legem, etiam ipsos Romam venire præcepit, et venerabilem Athanasium ad iudicium regulariter evocavit; ille continuo evocatione suscepta venit.

Quod si ad hoc dicitis, Ille quidem vocavit, sed ipsi venire contempserunt. Audite sequentia, et videbitis utrum in laudem, an in vituperium ista sit illis reputata contemptio. Subjunxit enim idem historiographus dicens : Calumniarum vero sarcinatoses Romam quidem profecti non sunt, scientes facile suum posse capi mendacium. Ne ergo dicatis nos præter Ecclesiæ legem præfatos Romam venire sanxisse : quoniam (sicut ex historiographo ecce audistis) beatus Julius et accusatum et accusatos Romanam venire præcepit, et venerabilem Athanasium ad iudicium regulariter evocavit. Sed ille, qui bonam conscientiam gerebat, nihil reluctans venit : illi vero, qui malam, contempserunt; scientes profecto,

sicut ibi legitur, facile suum posse capi mendacium. Quod nos quoque in Ignatio, ac Photio modo probabimus, quia conscientia se remordente, qui pavet, nobis obedire contemnet. Si tamen Ignatius, qui omni est humano destitutus presidio, vestrum non impedimentum passus, sed potius fuerit misericorditer vestro qualiter venire possit, adjutus auxilio.

Porro, si venire illi per se nequeunt, primo quidem ipsi, cuius rei causa venire non valent, nobis per satisfactorias suas litteras indicent; deinde veniant de his, qui cum Syracusano Gregorio sunt quotquot voluerint, vices cæterorum tenentes, qui ipsius sunt partis. Mittantur etiam de parte Ignatii archiepiscopi quidam Antonius Cyziæ, Basilus Thessalonica, Constantinus Larissæ, Theodorus Syracusanorum, Metrophanes Smyrnæ, et Paulus episcopus Ponti Heraclia, Hegumeni autem Niceta Chrysopoleos, Nicolaus Studii, Dositheus Osiidii atque Lazarus presbyter, et monachus qui dicitur Ca-zaris; qui nisi fuerint missi, suspectos vos reddetis: quia hos in quibus certificari possumus, a nostris obtutibus subtrahere studiose curatis. Et ideo neminem cæterarum partium admitemus, nisi forte quos ex latere vestro destinatos esse veraciter valeamus agnoscere. Quibus ex utraque parte conventibus, et coram nostra presentia, ac fratrum et coepiscoporum nostrorum auditis, quid questionis inter utramque partem emerit, facilius agnoscamus, et canonice finiamus. Mittat nihilominus et Photius ex sua parte quos decreverit, qui modum promotionis suæ irreprehensibilem et canonicum, si possunt, edoceant. Necnon et imperialis apex vester, si libet, suos ex latere mittat aulicos, qui in presentia positi, quem justitia et rectitudo utrisque partibus finem dederit, patenter agnoscant, vestraque pietati renuntient. Hi vero, qui ex latere vestro mittendi sunt, tales sint, qui et Deum timeant, et non sint ecclesiasticarum inexpertes traditionum, atque veritati obedienter et facile acquiescant.

Verum quia sunt quidam ex his, quos Romam venire precipimus, qui nulla sua habentes solatia, nisi aliorum freti subsidiis, omnino tantum iter arripere nequeant, idcirco quasi præsentialem clementiam vestram exoramus, ut quibus egent ad tam difficile atque prolixum iter, pro dilectione Dei misericorditer præstare dignemini. Credimus enim acceptum esse vobis istud consilium, nec moleste feret honor regius vester, qui justitiam diligit, pro his quæ taliter efficienda decrevimus : Quoniam justitia sæpius ventilata clarius splendet in lucem. Proinde materiam, per quam veritas possit fieri manifesta, confidimus, quod pietas vestra benigne cupiat adjuvare. Cum autem legati vestri venerint, mittite quæsumus et epistolas authenticas, quas per Rhodoaldum, et Zachariam dudum episcopos misimus vestra: scilicet eminentiæ atque synodo, quæ tunc pro sacris imaginibus esse colligenda putabatur, quatenus si tales permaneant apud vos, quales a nobis constat fuisse

transmissas, apud nos investigentur: sique de cætero falso dicentium, alia nos scripsisse præter quæ misimus, labia cōticescant. Si vero quædam in eis habentur inserta, quæ nos scribi non jussimus, nec mitti volumus, diligenter scrutemur, et cujus culpa sit actum, reperiamus. Est enim apud nos socia illarum duarum, quam apud nos (sicut jam supra diximus) retinimus pro futuro scilicet testimonio, uno tenore cum ipsis duabus exposita, et eisdem syllabis contexta per omnia.

Precamur etiam dilectionem vestram, ut nobis actionum authentica, in quibus continetur, qualiter Ignatius primitus sit existimatus depositus, destinare dignemini: et monumenta gestorum, quæ per Leonem a secretis misistis, quæsumus ipsa nobis authentica transmittite, tam illa videlicet, ubi de tyrannica exspoliatione Ignatii refertur, quam illa in quibus de imaginibus est agitatum, licet pene nihil, et a paucioribus præsulibus, quam in Ignatii putata depositione fuissent inventi. In quo datur intelligi, quod majus studium fuerit arreptum in læsione hominis, quam in laude Dei.

Jam vero si monitis nostris obedieritis, et quæ intinavimus adimplere studueritis, favente Domino, auctoritateque sanctorum principum apostolorum potiti, licentiam Christianissimæ, ac mansuetissimæ sublimitati vestræ concedemus, cum sancta catholica et apostolica Ecclesia, specialiter autem nobiscum, et cum consacerdote nostro Ignatio, et cum parte ipsius, communionis gratiæ participandi, excepta communione Gregorii Syracusani, et partis ejus, atque consentaneorum ipsius communione. Porro, si fortassis excellentiæ vestræ non placet, quod superius scripsimus pro mittendis ex utrisque partibus legatis, scitote nos nil convenientius, aut commodius, quam hoc fieri posse penitus invenisse.

Quamvis et ad hoc ipsum pro vestro imperiali amore, ne vobis existimemur in nullo satisfacere velle, condescendamus: Atque ne minus pacem Ecclesiæ nos velle sectari, quam semper volumus, opinemini. Siquidem (ut prætulimus) nulla regula, nullaque consuetudo demonstrat, sedis apostolicæ semel prolata sententiam, ipsa non annuente, ultra posse mutari. Nihil præterea est, quod vos avertere debeat, si placet, credite, quominus præfatos viros in nostram præsentiam dirigatis ad inquirendam scilicet justitiam et veritatem. Testis enim est nobis omnipotens Deus: quia non est in mente nostra quælibet intentio vel desiderium, nisi diligenter investigandi et inveniendi quid æquitas unicuique parti tribuat, et quid Ecclesiæ præsentī statui et futuro conveniat. Non ergo putetis nos aut Ignatio velle favere contra justitiam, aut Potium impugnare canonibus sibi non resistentibus. Certe perfectorum Christianorum est, non solum nulli velle nocere, verum etiam lædenti se malum pro malo non reddere (Matth. v; Rom. xii). In quo ergo coram Deo loco, vel inter quos computaremur, si nil nobis contrarietatis irroganti inimicitias inferre appetereamus?

A Igitur dignetur credere pietas vestra, quoniam nec isti volumus in sua justitia contraire, nec Ignatio, non suffragantibus canonibus, et ecclesiasticis traditionibus, auxiliari.

Credimus autem in Domino, qui dixit de tenebris lucem splendescere, et qui dat homini scientiam: quoniam si partes, quas diximus, ad illius limina pervenerint, qui mentientes Ananiam et Sapphiram gladio sancti Spiritus interemit (Act. v), si qua sunt incerta et abdita, revelabuntur, et manifesta fient: quia nos semper hoc in voto habemus, et inhiante desideramus, ut æqualitatem utrisque partibus servantes, nihil nisi quod sacri canones, nisi quod æquitas dictaverit, adjuvante Domino, statuamus, nullius detrimentum volentes, quanto minus periculum anhelantes? Quamobrem ergo jam quia sic se veritas habet, contra partem Gregorii Syracusani animus commoti, et in flagello profecti, si vultis agnoscere, dignanter audite: Videlicet quoniam non surdi sumus auditores sancti evangelistæ, qui nobis refert, quod Redemptor noster flagellum fecerit de resticulis, et templum ingressus omnes in eo diverso modo male operantes ex ipso projecit (Joan. xxi). Quod cernentes apostoli, potuerunt utique minus adhuc perfecti mirari, veluti forsitan nunc vos, quomodo tanta facilitate sacerdotes et cunctos malos operarios foras e templo pepulerit. Sed postea recordati sunt quia scriptum erat: *Zelus domus tuæ comedit me* (Psal. lxxviii). Neque itaque inimicitia, non humanum odium, non ullum (Deo gratias) malignum desiderium nos contra præfate partis homines impulit, sed zelus domus Dei, zelus paternarum traditionum, ordo ecclesiasticus, antiqua consuetudo, atque sollicitudo, quam circumferimus, cunctarum ecclesiarum Dei: necnon et privilegia propriæ sedis, quæ in beato Petro suscepta divinitus, et in Ecclesiam Romanam derivata, universalis celebrat et veneratur Ecclesia, sicut prædiximus, nos accendunt, et silere, ac desides esse nequaquam permittunt.

Ergo cum ita sit, quoniam, ut veritatem dicamus, per omnia ita est, et si tempus indulgeret, mille quæ dicimus valeremus testimoniis demonstrare, et vobis ex probabilibus scriptis virorum judiciis ostendere multiplicibus: nolite indignari, nolite adversus nos frustra causari, nolite perversorum hominum verba libenter audire, sed potius nos audite. Nolite nobis minas prætere, quoniam nec illas, Domino protegente, metuimus, nec per has præcepta vestra, nisi divinis fuerint jussis ornata, faciemus. Parati autem sumus propter veritatem, sanguinem nostrum effundere, et siquidem plebem divinitus nobis commissam, nec vobis, nec ulli vestrum, propitio Christo, trademus.

Vestrum autem est considerare, utrum quod meditamini valeatis necne perficere. Cogitate itaque dies antiquos, et annos æternos in mente habetote (Psal. lxxvi): et quid imperatores, qui persecuti sunt Ecclesiam Dei, et maxime Ecclesiam Romanam: id

est Nero, Diocletianus, Constantinus, Anastasius, A et cæteri moris eorum pertulerunt, et ubi modo sint attendite diligenter, et quantum sit in Ecclesia Dei execrabilis fama eorum, et nomen detestabile sapienter advertite. Quanta autem Dei cultorum Augustorum, qui Ecclesiam Dei exaltaverunt et præcipue Romanam, Constantini videlicet et Constantis, Theodosii quoque majoris et Valentiniani, et cæterorum laus in universali Ecclesia polleat, et eorum præconia ubique personent, et nomen eorum inter sacra mysteria imprætermisse commemoretur, attentius et sedule recordamini : sicque nos audire illos imitantes satagite : Patres enim vestri per gratiam Christi sumus, et vos tanquam charissimos diligimus filios : nec possumus vobis nisi viam veritatis ostendere : terrenam gloriam vestram augeri B divinitus exoptamus. Sed quid peccamus, si celestem, ac æternam vos capessere nihilominus exoramus ?

Quapropter attendat clementia vestra, quantus fuerat erga sedis apostolicæ reverentiam antecessorum vestrorum piorum duntaxat imperatorum, et præcipue quos longe superius memoravimus, amor et studium : qualiter eam diversis privilegiis extulerint, donis ditaverint, beneficiis ampliaverint : qualiter illam litteris suis honoraverint (ejus votis annuerint, instituta perficienda mandaverint), orationes petiverint, fidem sectandam decreverint : qualiter etiam legibus suis pro adunandis ei ecclesiis promulgaverint, pro colligendis conciliis, ac proferendis sententiis non imperaverint : sed precati et hortati solum exstiterint, et quæ illi decreverunt, ipsi consenserint, et quæ illi damnaverunt, ipsi respuerint. Sic ergo, filii charissime, sic et tua sublimitas non ex parte ingratorum et inobedientium filiorum existens, quod absit, sed hos inter cæteros Dei cultores Augustos imitata, quæ decrevimus de Constantinopolitana Ecclesia, obedienter attendat. Ista quæsumus suadentibus sæpius nobis pietas vestra nos minime spernat, præ oculis habitis Domini verbis, dicentis : *Qui audit vos, me audit, et qui vos spernit, me spernit, et qui me spernit (Luc. x), etc.* Denique et concordans Apostolus Domino nostro : *Quapropter, inquit, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit Spiritum suum sanctum in nobis (I Thess. iv).* Verum si vos nos spernendos esse ducitis, nos tamen non possumus ea, quæ Dei sunt, spernere et negligere, quo minus et saluti vestræ consulamus, et de acceptione talenti crediti nostrum periculum declinemus, dispensatione nobis celestis seminis injuncta : Væ si non sparserimus ! væ si tacuerimus ! (I Cor. ix.)

Quod cum electionis vas formidet et clamet, quanto magis cuilibet exiguo metuendum est ? Proinde, sicut non leve discrimen incumbit pontificibus siluisse pro divinitatis cultu et Ecclesiæ correctione quod congruit, ita his, quod absit, non mediocriter periculum est, qui cum debeant parere, despiciunt. Et si cunctis generaliter sacerdotibus divina tra-

ctantibus fidelium convenit corda submitti ; quanto potius sedis illius pontifici consensus est adhibendus, quem cunctæ Ecclesiæ generalis jugiter pietas celebravit ? Ubi clementia vestra evidenter advertit, nunquam quovis penitus humano consilio elevare se quemquam posse contra illius privilegium, vel confessionem, quem Christi vox prætulit universis, quem Ecclesia veneranda confessa semper est, et habet devota primatem : impelli non valent humanis presumptionibus quæ divino sunt judicio constituta. Desinant ergo rogamus, temporibus vestris quidam per occasionem perturbationem ecclesiasticam præcipitanter appetere, et quæ non liceat ambire : alioquin et quod male appetiverint, non perfruentur, et ipsam quoque Christianitatem, nisi resipuerint, prorsus amittent. Vos autem, quæsumus, nolite præjudicium Dei Ecclesiæ irrogare : illa quippe nullum imperio vestro præjudicium infert, cum magis pro stabilitate ipsius æternam divinitatem exoret, et pro incolumitate vestra et perpetua salute jugi devotione precetur. Nolite quæ sua sunt usurpare : nolite quæ ipsi soli commissa sunt velle surripere : scientes, quia tanto nimirum a sacris debet omnis mundanarum rerum administrator esse remotus, quanto quemlibet ex catalogo clericorum, et militantium Deo nullis convenit negotiis sæcularibus implicari. Denique hi, quibus tantum humanis rebus et non divinis præesse permissum est, quomodo de his, per quos divina ministrantur, iudicare præsumant, penitus ignoramus.

C Fuerunt hæc ante adventum Christi, ut quidam typice reges simul et sacerdotes existerent : quod sanctum Melchisedech fuisse sacra prodit historia : quodque in membris suis diabolus imitatus, ut pote qui semper quæ divino cultui conveniunt, sibi tyrannico spiritu vindicare contendit, ut pagani imperatores iidem et maximi pontifices dicerentur. Sed cum ad verum [nempe, Christum, Hæd.] ventum est, eundem regem atque pontificem, ultra sibi nec imperator jura pontificatus arripuit, nec pontifex nomen imperatorum usurpavit. Quoniam idem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus sic actibus propriis, et dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discrevit, propria volens medicinali humilitate sursum efferi, non humana superbia rursus in inferna demergi, ut et Christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur : quatenus spiritalis actio carnalibus distaret incursum.

D Et ideo militans Deo minime se negotiis sæcularibus implicaret (II Tim. ii), ac vicissim non ille rebus divinis præsidere videretur, qui esset negotiis sæcularibus implicatus, ut et modestia utriusque ordinis curaretur, ne extolleretur utroque suffultus, et competens qualitatibus actionum specialiter professio aptaretur. Quibus omnibus rite collectis, satis evidenter ostenditur a sæculari potestate nec ligari prorsus, nec solvi posse pontificem, quem con-

stat a pio principe Constantino, quod longe superius memoravimus, Deum appellatum, nec posse Deum ab hominibus judicari, manifestum est. Sed et Theodosius minor sanctæ synodo scribens Ephesinæ primæ, dicit : Deputatus est igitur Candidianus magnificentissimus comes strenuorum domesticorum transire usque ad sanctissimam synodum vestram, et in nullo quidem quæ faciendæ sunt de piis dogmatibus quæstiones, seu potius expositiones communicare. Illicitum namque est eum, qui non sit ex ordine sanctissimorum episcoporum, ecclesiasticis intermisceri tractatibus.

Quid præterea hinc Romani præsules sentiant, quid Latini, Græcique doctores hinc exponant, quid denique Maximus venerabilis monachus, et in illo tempore apud vos pene solus catholicus in disceptatione sua perhibeat, quoniam longum est scribere, interrogare seniores, qui tamen moribus seniores sunt, et dicent vobis. His itaque manifeste repertis, apparet comministrum nostrum Ignatium per imperialem tantummodo sententiam nullo modo potuisse prorsus expelli. In cujus damnatione, quia præsulum quoque assensus est subsecutus, apparet id causa fuisse patratum adulationis, non legitimæ sanctionis. Siquidem in tantum vestra sententia præsulum præcessit sententiam, ut non solum vestro sit jussu a credita sibi ante omnem interrogationem idem antistes pulsus ecclesia, verum etiam postea in damnatione ipsius (sicut gesta illius latrocinialis synodi, quæ nobis per Leonem illustrem a secretis misistis, indicant) quod nunquam, ni fallimur, aliquando fuit actum, primi et ante omnes scriperitis episcopum. His ita prælibatis sub conspectu Dei, pure, sincereque pietatem vestram deprecamur, obtestamur, exhortamur, ut petitionem nostram non indignanter accipiat.

Rogamus denique, ut nos in hac vita potius auditis deprecantes, quam, quod absit, in divino iudicio sentiatitis accusantes. Et ideo nolite, precamur, irasci si vos tantum diligimus, ut regnum, quod temporaliter assecuti estis, velimus vos habere perenne : et qui imperatis sæculo, possitis regnare cum Christo. Nam qua fiducia, rogamus, illic Dei præmia petaturi estis, cujus hic Ecclesiæ detrimenta non prohibetis? Non sint gravia, quæsumus vos, quæ pro vestræ salutis æternitate dicuntur. Scriptum legitis : *Meliora sunt vulnera amici, quam fraudulenta oscula inimici* (Prov. xxvii). Deus omnipotens cor imperii vestri ad intelligenda quæ dicimus, clementer aperiat, et nobis obedire in his de quibus scribimus, impetrare nutu intimæ inspirationis suæ dignetur, Christianissime et dilectissime fili.

Quisquis autem hanc epistolam nostram Constantinopoli legerit, et augustissimo filio nostro imperatori Michaeli quidquam ex his, quæ in ea scripta sunt occultaverit, si locum apud illum potest invenire sufficientem, anathema sit (*epist.* 10). Quisquis etiam interpretatus eam fuerit et ex ea quidquam mutaverit, vel subtraxerit, aut superaddiderit, præ-

ter illud quod idioma Græcæ dictionis exigit, vel interpretantis scientia [*lege ut in epist.* 10 : interpretanti scientiam, etc. *HARD.*] intelligendi non tribuit, anathema sit.

Hæc quidem, quæ hucusque per periochas novem sunt scripta, prius acta, et a nobis per quosdam fraternalæ generalitati vestræ intimanda sunt missa, præter epistolam illam apostolatus nostri, quam Michaeli excellentissimo imperatori per quemdam ipsius legatum, qui se protospatharium appellabat, nomine Michaeli, transmisimus. Postea vero cum cognovissemus, quia penes hos, qui nolunt sanis acquiescere monitis, nihil solum scribendo proficiebamus, ratum duximus, per legatos nostros, et literatas litteras ea rursus quæ videbantur Ecclesiæ profutura mandare, hujus rei gratia direximus Constantinopolim Donatum sanctissimum episcopum, et Leonem venerabilem presbyterum, atque filium nostrum Marinum diaconum : quatenus hi, qui litteris admoniti parere refugiant, veritati, saltem verbis salutaribus conventi, discant tandem divinis institutionibus minime resultare. Quibus in scriptis dedimus, quæ habentur in subditis, quæque per tres periochas distinguenda fore decrevimus. Prima utique harum est, quæ et decima hujus est periocha voluminis, continens epistolam ad jam memoratum Augustum transmissam, et alteram ad episcopos, ac cæteros ordines Constantinopoli subjectos. Secunda vero periocha est, quæ hujus corporis undecimum complet locum, habens in se duas epistolas : unam Photio, et alteram Bardæ fautori ejus descriptam. Porro tertia est, quæ et duodecima istius est codicis periocha, circumferens in se fratri et coepiscopo nostro Ignatio, et matri imperatoris, atque uxori ejus singulas missas epistolas : necnon et epistolam uniformem, quam quibusdam claris urbis Constantinopolitanæ senatoribus singillatim scribendam, atque mittendam fore prævidimus.

LXXXVII.

AD REMBERTUM ARCHIEPISCOPUM HAMBURGENSEM.

(Anno 865.)

Pallii usum concedit.

[Apud Lappenberg, *Hamburgisches Urkundenbuch*, Hamburgi 1842, p. 29 seqq.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro RIMBERTO, archiepiscopo Hammaburgensi.

Si pastores ovium solem geluque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, et ut ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur, oculis semper vigilantibus circumspectant : quanto sudore, quantaque cura debemus esse pervigiles, nos, qui pastores animarum dicimur, attendamus et susceptum officium exhibere erga custodiam Dominicarum ovium non cessemus, ne in die divini examinis pro nostra desidia ante summum pastorem negligentiae reatus excruciet. Unde modo honoris reverentia sublimioris inter cæ-

teros judicamur. Pallium autem fraternitati tuæ ad missarum solemniam celebranda concedimus, quod tibi non aliter, Ecclesiæ tuæ privilegiis in suo statu manentibus, uti largimur, nisi solummodo in die sanctæ ac venerandæ resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, seu in natalitiis sanctorum apostolorum, atque beati Baptiste Joannis, necnon in assumptione beatæ Dei genitricis Mariæ, simulque in Dominicæ Domini Dei nostri nativitatæ die, pariterque in solemnitatibus Ecclesiæ tuæ die, verum etiam et in ordinationis tuæ natalitiis concedimus die, si cuncti a beatissimo prædecessore nostro domino Gregorio, hujus almæ sedis præsul, sancitum est. In secretario vero induere tua fraternitas pallium debeat, et ita ad missarum solemniam proficisci, et nihil sibi amplius ausu temerariæ præsumptionis arrogare, ne dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripatur, ordinate etiam, quæ licere poterant, amittantur. Cujus quoniam indumenti honor modesta actuum vivacitate servandus est, hortamur ut et cuncta ornamenta convenient, quatenus auctore Deo recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque vita tua filiis tuis sit regula; in ipsa, si qua fortitudo illis injecta est, dirigatur, in ea, quod imitentur, aspiciant; in ipsa se semper considerando proficiant, ut tuum, post Dominum, videatur esse, bene quod [f., esse bonum quo] vixerint. Cor ergo neque prospera quæ temporaliter blandiuntur, extollant, neque adversa deficiant, sed quicquid illud fuerit, virtute patientiæ devineatur. Nullum apud te locum odia, nullum favor indiscretus inveniant; districtum mali cognoscant; insontem apud te culpabilem suggestio mala non faciat, nocentem gratia non excuset; remissum te delinquentibus non ostendas, ne quod ultus non fueris, perpetrari permittas. Sit in te et boni pastoris dulcedo, sit et judicis severa districtio, unum scilicet quod innocenter viventes foveat, aliud quod inquietos feriendos a pravitate compestat. Sed quoniam nonnunquam præpositorum zelus, dum districtus malorum vult vindex existere, transit in crudelitatem correptio, iram judicio refrena et censura disciplinæ sic utere, ut et culpas ferias, et a dilectione personarum, quas corrigis, non recedas. Misericordem te, prout virtus patitur, pauperibus exhibe, oppressis defensio tua subveniat, opprimentibus modesta correctio contradicat, nullius faciem contra justitiam aspicias, nullum querentem justitiam despicias. Custodia in te acquiritas excellat, ut nec divitem potentia sua aliquid apud vos extra viam suadeat rationis audere, nec pauperem de re sua faciat humilitas desperare. Quatenus Deo miserante talis possis existere, qualem sacra lectio præcipit dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse*. Sed his omnibus uti salubriter poteris, si magistram charitatem habueris, quam qui secutus fuerit a recto aliquando tramite non recedit. Ecce, frater charissime, inter multa alia ista sunt sacerdotii, ista sunt pallii, quæ si studiosè servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Fidem autem

tuam, quam intus epistolis breviter ascriptisti licet latius explanare debueras, Redemptori tamen nostro gratias agimus, quod eam in ipsa jam brevitate rectam esse cognovimus. Sancta Trinitas fraternitatem vestram gratiæ suæ protectione circumdet, atque ita in timoris sui via nos dirigat, ut post vitæ hujus amaritudines ad æternam simul pervenire dulcedinem mereamur.

Scriptum per manum Zachariæ, scrinarii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in mense Decembre, indictione XIV.

LXXXVIII.

AD BERNARDUM ILLUSTREM VIRUM FILIUM BERNARDI QUONDAM BARCHINONENSIS COMITIS.

Fragmentum. — (Anno 865.)

Illum ob depravationes multas corripit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Curre quam pro cunctis Dei Ecclesiis circumducimus officium nos cogit pro universorum Christianorum salute fore sollicitos. Quamobrem et de te quoque providentiam agentes, audimus, quod non optabamus, ita te contra Deum offerri ut Christianum populum deprædans in regno filii nostri gloriosi regis Caroli numerosa mala exerceas, adeo...

LXXXIX.

AD HINGMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 866.)

Synodum pro causa Wlfadi, et sociorum ejus, apud Sueessionem convocari jubet.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINGMARO archiepiscopo Rhemensi.

Multorum a partibus Galliarum ad limina vel sedem confluentium apostolicam relatione didicimus, sanctitatem tuam quosdam clericos, qui de consecratione fuerant Ebbonis quondam Rhemensis antistitis, propriis gradibus pepulisse. Quorum dejectionem audientes, quia etiamsi nullo speciali privilegio ad hanc curandam principaliter incitaremur, oppressis tamen subvenire, et ad exemplum Domini cum elisos erigere et compeditos solvere nos oportet (*Psal. cxlv.*), operæ pretium duximus in archivis sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiæ studiosius querere, et si scripto forte memoria quælibet apud nos, sive de illis, sive de ordinatore ipsorum esset recondita, diligenter investigare, quod et fecimus. Si quidem ex his quibusdam Deo revelante repertis, nihilominus etiam concilii quod nobis ipse misisti, videlicet in quo præsignati clerici degradati sunt, acta relegimus. Sed his omnibus, id est tam illis monumentis, quæ pænes nos habentur, quam his quæ sanctitas tua nobis destinavit, rite collectis, enucleanterque recensitis, nondum liquido patet eosdem clericos regulariter gradu proprio caruisse. Verum nos nec hos interim justificamus, nec

pro hoc quemlibet condemnamus, nec facile vocem istorum spernimus, nec reverentiam tuam improvide reprehendimus. Illud quidem, ne obturare aures ad clamosiores pauperum, id est humillum, dignoscatur: hoc vero, ne de incognitis immature iudicare quippiam videamur. Proinde necessario presentis epistolæ salubribus fraternitatem tuam hortamur affatibus, uti commemoratos viros, Wifadum scilicet, collegasque ipsius, clementi animo et tranquilla studeat ad se magnanimitate vocare, depositaque omni funditus animositate, de restitutione ipsorum secum fraterne tractare, atque misericorditer consummare contendat. Laudabilis quippe iudicavimus, ac coram Deo acceptius esse credidimus, si respectu divinitatis interrogata conscientia solus illorum restorationem sine quavis ipse refragatione admisit, quam si prius reitens, detecta tamen iustitia cum multis hanc postea fueris amplexatus. Jam vero si flecti ad hoc te munda conscientia non permittit, præcipimus fratres nostros, Remigium Lugdunensem, Adonem Viennensem, Wenilonem Rothomagensem, una cum cæteris archiepiscopis et et episcopis Galliarum et Neustrie, quibus tamen possibilitas est, in idipsum cum beatitudine tua, et suffraganeorum tuorum, apud Suessionem urbem dioceseos tuæ pariter convenire. Ad quorum venerandum conventum Wifadum quoque, cum jam præsignatis paribus ejus, vos accessire procul dubio volumus. Siquidem omnibus, videlicet tam archiepiscopis et episcopis, quam ipsi Wifado et sociis ejus, nostras hoc jubentes litteras destinavimus. Ubi canonice per ordinem cuncta, quæ in eis gesta sunt, examinantes et subtilius investigantes, si de illorum reformatione justum quid vel pium senseritis, sine contradictione perficite, et eos in suis ordinibus restituite. Præterea si discipulantibus, vel fortassis alia atque alia decernentibus vobis, præfati dejecti sedem appellaverint apostolicam, et ejus speciali se iudicio damnari vel absolvi petierint, præcipimus ut si sanctitas tua, vel si Wifadus, aut socii ejus, ad nos venire per se non possunt, vicarios vestros ad hoc negotium ventilandum et finiendum, mox post consummatum concilium xv Kalendas Septembris presentis xiv indictionis auctoritate nostra collectum, vestras præsentaturos personas, nullam penitus excusationem prætendentes, utrique ad sedem B. Petri emittatis. In quo ne forte sinistra cogitatio subrepat, dicens eosdem remotos clericos nullam jam vocem proclamationis habere, pro eo quod anni metas dejectionis eorum excesserit: sciendum est, nihil tale in canonicis, ubi de appellationibus ad Romanum præselem legitur, penitus reperiri: alias autem et istos forsitan intra annum provocasse clarebit. Denique, sicut epistola penes nos inventa sanctæ memoriæ quarti papæ Leonis innuit, sedem apostolicam eos appellasse jam non incunctanter agnovimus. Quamvis longe inter se diversa sit omnimoda depositio, de qua nunc agitur, et suspensa excommunicatio, cujus

A vocem proterve utique clamantem, non humiliter petentem, post annum non audiendam quædam regula statuit. Quia vero nonnulli, Pharaonem ministrosque ipsius imitantes, sæpe cum senserint oppressos quosque atque dejectos, de suis necessitatibus, sicut olim Israel filios, vociferari, iniquis eos operibus opprimunt, et oneribus exquisitis affligunt: idcirco coram Deo sanctitatem tuam admonemus, ut cum fortassis nostris apicibus animati, crebro dicti viri dejectionis suæ causam venire ad examen obtinuerint, nullam ex his quilibet indignationem tuam sustineat, nullum ad cœpta peragenda per suggestionem reverentiæ tuæ patiat incommodum. Sed dicturus es, sedis apostolicæ te privilegia confirmantia quæ de ipsis statuta sunt viris habere. Bene, argute. Sed si penes te, sicut exemplaria quæ apud nos rejaçant, fideliter reservantur, et ea diligenter relegeris, profecto reperies quia summa firmitasque ipsorum in apostolicæ sedis reservata sit arbitrio potestatis. Nimirum quæ sic aliena jura custodit, ut sua non minuat: sic honorem debitum dat, ut suum non tribuat alienis: sicque dilectionem tuam rexit ab hoste, ut ipsa se flagitantium exhiberi nequeat hostis. Unde sicut nos contra cunctos adversantes tibi, Deo juvante, clypeum protectionis nostræ parati sumus opponere: ita fraternitas tua studeat his qui apostolorum suffragia postulant, benigno semper favore succurrere, et arma quæ contulimus sic pro te sint valida, ut totius pro nobis, ubi necesse est, non contra nos, roboris firmitatem obtineant. Agat igitur in his fraternitas tua, ut præter debitam obedientiæ reverentiam, quantus sit in mente tua circa nos amor, qui auro et lapidibus pretiosis potior est, luce clarius innotescat, et per horum exhibitionem det speculare suæ charitatis indicium: et quæ intus nonnunquam solummodo flagrat, in his propriæ nunc radios suæ claritatis foras emitat. Porro scito nos fratri et coepiscopo nostro Remigio Lugdunensi antistiti præcepisse, ut te prius adiens nostras dilectioni tuæ litteras porrigat: et sic demum, si restitutioni præfatorum consentire solius tuæ auctoritatis ausu vereris, ad convocandum statutum sententia nostra jam designatum concilium epistolæ nostras tibi delatas quibus a nobis destinatæ sunt mittere satagat. Quidquid vero in concilio fuerit a vobis examinatum atque repertum, sub gestorum serie discretionis nostræ, sicut veneranda decreta statuunt, mittere, et nostræ auctoritati quæ salubria videbantur roboranda, plena fidelique relatione dirigere. Ad extremum vero provide, ne ullo pacto quod de præfatis remotis clericis sanximus æstimes negligendum cum a nobis incunctanter nosse poteris, si contemptum fuerit, omnimodis ulciscendum, quippe quos nec charitas fraternitatis, nec dispensatio loci, cui Deo auctore presidemus, quousque regularem finem opulante ipso capiat, a nobis patitur omittendum. Optamus sanctitatem seu fraternitatem tuam in Christo bene valere. Data iii Nonas Aprilis, indictione xiv.

XC.

AD HERARDUM ARCHIEPISCOPUM TURONENSEM.

(Anno 866.)

Præcipit ut nisi Hincmarus Wlfadum et socios suis gradibus ultro restituat, concilium Suessionense ad xv Kalend. Septembris convocetur, in eoque restitatur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HERARDO Turonensi archiepiscopo, seu omnibus venerabilibus episcopis diocesanos tuæ.

Multorum a partibus Galliarum ad limina vel sedem confluentium apostolicam relatione didicimus, fratrem nostrum Hincmarum Rhemensem archiepiscopum quosdam clericos, qui de consecratione fuerant Ebbonis præcessoris sui, propriis gradibus populi. Quorum dejectionem audientes, quia etiam si nullo speciali privilegio ad hanc curandam principaliter incitaremur, oppressis tamen subvenire, et ad exemplum Dominicum elisos erigere, et compeditos solvere nos oportet (*Psal. cxlv*); operæ pretium duximus in archivis sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiæ studiosius querere, et si scripto forte memoria quælibet apud nos, sive de illis, sive de ordinatore [ordinatione] ipsorum, esset recondita, diligenter investigare, quod et fecimus. Siquidem ex his quibusdam Deo revelante repertis, nihilominus etiam concilii, quod nobis ipse misit frater et coepiscopus noster Hincmarus, videlicet in quo præsignati clerici degradati sunt, acta relegimus. Sed his omnibus, id est tam illis monumentis quæ penes nos habentur, quam his quæ idem antistes nobis destinavit, rite collectis, enucleanterque [enucleate] recensitis, nondum liquido patet eosdem clericos regulariter gradu proprio caruisse. Verum nos nec hos interim justificamus, nec pro hoc quemlibet condemnamus: nec facile vocem istorum spernimus, nec reverentiam jam dicti fratris improvide reprehendimus. Illud quidem, ne obturare aures ad clamores pauperum, id est humilium, dignoscatur: hoc vero, ne de incognitis immature judicare quidpiam videamur. Proinde necessario epistolæ nostræ salubribus eundem communem fratrem nostrum hortati sumus affatibus, ut commemoratos viros, Vulfadum scilicet collegasque ipsius, clementi animo et tranquilla stunderet ad se magnanimitate vocare, depositaque omni funditus animositate, et de restitutione ipsorum secum fraterne tractare, atque misericorditer consummare contenderet. Laudabilis quippe judicavimus, ac coram Deo acceptus esse credidimus, si respectu divinitatis interrogata conscientia, solus illorum restaurationem sine quavis ipse refragatione benignus admitteret, quam si prius renitens, detecta tamen justitia, cum multis hanc postea sequeretur. Jam vero, si hunc flecti ad hoc munda conscientia non permittit, præcepimus vos, una cum cæteris archiepiscopis et episcopis Galliarum et Neustriæ, quibus tamen possibilitas est, in

A idipsum, cum prædicto fratre et coepiscopo nostro Hincmaro et suffraganeis ejus, apud Suessionicam urbem pariter convenire. Ad quorum venerandum conventum Wlfadum quoque cum jam præsignatis paribus ejus vos accessere procul dubio volumus. Siquidem omnibus, videlicet tam ipsi crebro nominatim antistiti, ac reliquis archiepiscopis et episcopis, quam Wlfado et sociis ejus, nostras hoc jubentes litteras destinavimus. Ubi canonice per ordinem cuncta quæ in eis gesta sunt examinantes, et subtilius investigantes, si de illorum reformatione justum quid vel pium senseritis, sine contradictione perficite, et eos in suis ordinibus restituite. Præterea si discipulantibus, vel fortassis alia atque alia decernentibus vobis, præfati dejecti sedem appellaverint apostolicam, et ejus speciali sejudicio damnari vel absolvi petierint, præcepimus, si sæpeditus frater et coepiscopus noster Hincmarus, vel Wlfadus aut socii ejus, ad nos venire per se non possunt, vicarios suos ad hoc negotium ventilandum et finiendum, mox post consummatum concilium xv Kalendas Septembris præsentis xiv indictionis auctoritate nostra collectum, eorum præsentaturos nobis personas, nullam penitus excusationem prætendentes, utrique ad sedem beati Petri transmittant. In quo ne forte sinistra cogitatio subrepat, dicens eosdem remotos clericos nullam jam vocem proclamationis habere, pro eo quod anni metas tempus dejectionis eorum excesserit, sciendum est nil tale in canonibus, ubi de appellationibus ad Romanum præsulem legitur, penitus inveniri. C Alias autem et istos forsitan ante annum provocasse clarebit. Denique, sicut epistola penes nos inventa sanctæ memoriæ quarti papæ Leonis innuit, sedem apostolicam eos appellasse jam nos incunctanter agnovimus. Quamvis longe inter se diversa sint omnimoda depositio, de qua nunc agitur, et suspensa excommunicatio, cujus vocem, proterve utique clamantem, non humiliter petentem, post annum non audiendam quædam regula statuit. Sed ad hæc crebro dictus antistes dicturus est, sedis apostolicæ se privilegia, confirmantia quæ de ipsis statuta sunt viris, habere. Bene et argute. Sed si penes illum sunt exemplaria, sicut jactat, quæ apud nos fideliter reservantur, et ea diligenter relegerit, profecto reperiet, quia summa firmitasque ipsorum in apostolicæ sedis reservata sit arbitrio potestatis. Nimirum quæ sic aliena jura custodit, ut sua non minuat: sic honorem debitum dat, ut suum non tribuat alienis: sicque dilectionem ejus textit ab hoste, ut ipse hanc flagitantium exhiberi nequeat hostis. Nam et arma illi a nobis collata ita volumus pro eo sint valida, ut potius pro nobis, ubi necesse est, non contra nos firmitatem obtineant. Siquidem etiam ab eo privilegiorum apostolicæ sedis decreto non habito, quæ sanctitas ejus statuit, nos viojanda non ducimus, nisi forsitan sacris legibus inventiantur adversa. Porro scitote nos fratri et coepiscopo nostro Remigio Lugdunensi antistiti præcepisse, ut si restitutioni præfatorum frater coepiscopus noster Hincmarus non-

sentire solius suæ auctoritatis ausu veretur, ad convocandum statutum. sententia nostra jam designatum concilium, epistolæ nostras sibi delatas vobis, quibus a nobis destinatæ sunt, mittere satagat. Quidquid vero in concilio fuerit a vobis examinatum atque repertum, sub gestorum serie discretioni nostræ, sicut veneranda decreta statuunt, mittite, et nostræ auctoritatî quæ salubria videbuntur roboranda plena fidelique relatione dirigite. Optamus fraternitatem vestram in Christo nunc et semper bene valere. Data III Nonas Apriles, indictione XIV. *Et hoc tenore constantes missæ sunt aliis episcopis diversarum provinciarum.*

XCI.

AD FESTINIANUM EPISCOPUM DOLENSIEM.

(Anno 866.)

Redarguit eum quod sibi cum debita reverentia non scripserit, mandatque ut Turonensem Ecclesiam metropolitanam agnoscat, nisi contrarium scriptis authenticis probet.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Dilectionis vestræ, quanquam sine impressione signaculi nominis alicujus, susceptis apicibus, multo aliter quam apostolatus nostri monueramus litteris, in eis vos scripsisse, imo egisse cognovimus. Nam in fronte paginæ vestræ vestrum apostolicæ nominî non veriti estis præponere, temeritate potius quam simplicitate prorsus utentes. Sed cum jam pro hoc ipso factum vestrum reprehenderimus, valde miramur cur non respiscitis, modum vestrum minime transcendentes, et quo non congruit, gressus ducentes: pro quibus sine congrua invectione, non jam evaderitis, nisi nos utrum a vobis, an non iidem apices destinati essent, qui signo vestro carere videbantur, intentio dubios redderet, et apostolica mansuetudo correctionis adhuc tempus more solito protelaret; quod tamen evidenter, quantum correctioni ecclesiasticæ pro tam præsumptiva factione subjacere pavescitis. Monueramus siquidem vos, qui pallii usum queritis Dolensi Ecclesiæ destinari, ut scripta illa quæ ab apostolica nostra sede prædecessores vestri in susceptione pallii perceperant, nobis direxissetis; quatenus nos, eisdem diligenter inspectis, per decessorum nostrorum vestigia gauderemus, subjungentes, ut epistolæ, quatenus magis creduli redderemur, cum episcopali et regia bulla signatæ, et missus vester idoneus scripta ipsa subsequerentur; sed vos fare id distulistis. Postremo contentione apud Britannos, quis fuerit metropolitanus, oborta, statimimus, ut ad Turonicam sedem, quam metropolim vestram esse plurium judicia demonstrant, recurretis, aut ad apostolatum nostrum destinare contenderetis, quatenus quæ fuerit apud vos metropolitana Ecclesia appareret. Sed neutrum horum perficere voluistis. Quapropter quia Turonensis Ecclesia, quantum conperimus, metropolis vestra est, restat, necesse est ut ipsam vestri sequantur episcopi, ipsamque in suis negotiis adeant, et ipsius iudicium exqui-

PATROL. CXIX.

A rere non detrectent, sicut se habent monumenta decessorum nostrorum pontificum et priorum exempla evidenter ostendunt. Quia vos, qui tantum septem episcopos habetis, quæ causa ecclesiasticæ traditionis vos sinat habere metropolim, ignoramus; præcipue cum episcopus non a septem, sed a duodecim audiri præcipiatur; et cum alicujus negotii inter vos causa ventilanda emergerit, quæ duodecimario numero episcoporum debeat audiri, cum ob divisionem regni vicini non possint vocari antistites; unde fit ut damna Ecclesiæ pro talibus generentur, quemadmodum factum in illis de episcoporum dejectione reminiscimur regionibus. Vos tamen ne vocemini metropolitanus, quousque scripta decessorum vestrorum præsumi, quæ in acceptione pallii vestri perceperunt prædecessores, nobis mittatis: quia si pallii munus ab hac sancta sede vestra promeruit Ecclesia, sine scriptione aliqua, quam in archivis vestris recondere debuistis, tantæ dignitatis donum concessum minime vobis fuit. Scripsistis præterea nobis ut hujus Romanæ sanctæ Ecclesiæ præsul Severinus Restoaldum decessorem vestrum, sicut in nostris legitur gestis, in archiepiscopum consecrasset, et Adrianus cuidam Juthinalæ pallium dedisset. Sed nos utrorumque gestis revolutis nihil in eis super his penitus valuimus reperire. Tamen ut anceps intentio et medio auferatur, si adeo contentiosius agere vultis, ut Turonensem sedem vestram metropolim non esse dicatis; sancimus, ut diximus, mandantes fratri et coepiscopo nostro Heraldio, qui ei præsidet, ut ad nostrum pontificium legatum suum transmittat; cum eo strenuos vestros dirigatis legatos, pariterque scripta, quæ protulimus, destinantes, quatenus utriusque partibus coram nobis auditis, æqua lance causa librata, quæ sit apud vos metropolitana Ecclesia luce clarius agnoscatur. Datum XVI Kalendas Junias, indict. XIV.

XCII.

AD SALOMONEM REGEM BRITANNORUM.

(Anno 866.)

Recusat mittere pallium Festiniano Dolensi episcopo, donec authenticis scriptis de illius jure convincatur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

D Lectis gloriæ vestræ litteris, quas nostro præsulatui sine impressione signaculi alicujus dirigere visi estis, reperimus in eis vos nobis mandasse, quod et ante vos sæpe mandastis, scilicet ut pallium Festiniano venerabili Dolensi antistiti ab apostolica sede, cui divinitus præsumus, mitteremus. Sed antequam ad hæc consulta aliqua rescriberemus, convenerat nobis pro hoc quod nomen vestrum apostolico nomini scribendo præposuistis vos modesta increpatione corrigere. Tamen quia apostolica mansuetudo neminem repentina unquam invectione redarguit, et per negligentiam forte scriptoris hoc evenisse utique cognovit, distulit vos modo pro meritis coercere, quod tantum volumus emendatis,

31

quantum correctioni ecclesiasticæ pro tam præsumptiva factione subjacere formidatis. De pallii vero directione, quam dicitis, simulque Turonensi metropoli, sæpius vobis ea quæ rationis sunt scripsimus; sed sicut in litteris vestris relegimus, ad scripta nostra auris non cordis inclinastis intuitum. Restat ergo ut tandem quæ sit apud vos antiquitus metropolis intueamini. Metropolis enim vestra est, sicut dudum vobis significavimus, Turonensis Ecclesia, ut sese habent munimenta prædecessorum nostrorum, et priorum exempla ostendunt, ad quam vestræ regionis episcopos oportet recurrere, et ejus judicii sententiam, reservata sedis apostolicæ potestate, exquirere moris omnibus, non detrectare. Quoniam reprehensibile esse videtur ut ob divisionem regni quis sibi talia, qualia inter vos audiuntur, vindicare nitatur. Quapropter, filii mi, ne præbeatis ista volentibus assensum, sed et alios ad verba vestra per exemplum obedientiæ accendatis; et sicut ait Apostolus, *humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis* (1 Petr. v, 6). Quia si monitis nostris obediētes exstiteritis, omnibus bonis replebimini, et post finem hujus sæculi regnum quod vivit in æternum, orantibus sanctis apostolis, capietis. Porro si aliquas auctoritates habetis quæ apud Britannos metropolim fuisse declarent, aut decessorum nostrorum pontificum quæcunque scripta id ostendentia retinetis, ad nos ea dirigite. Mittat etiam et Turonensis Ecclesia nobis similiter, si habet, auctoritates, quæ illam suffraganeam suam exstisse testentur, quatenus utrisque partibus auditis, inter utramque quæ sit metropolis cognoscamus. Quia sicut vos clamatis, et illa clamat, metropolitanatus jura apud Britannos regni istius tenuisse atque tenere. Aut si forte sæpedita Ecclesia auctoritates, aut vestra quas habuit perdidit, amissionis illius modum reserare, aut ex utriusque partibus idoneos præcipuosque legatos, qui sciant plenam de omnibus reddere nobis rationis integritatem, nobis transmittite, ut, sicut prædiximus, inter vos, adjuvante Domino, finem ponamus.

XCIII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

(Anno 866.)

Iterum admonet de sententia excommunicationis, quam adversus Waldradam ejusque complices promulgat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis confratribus nostris archiepiscopis et episcopis per Italiam, Germaniam, Neustriam et Gallias constitutis.

Decreveramus quidem circa Waldradam mœcham, et pertinaciter in impenitentia permanentem, vindictæ modum minus districte quam misericorditer temperare, et juxta quod merebatur, non ita

• Locus corruptus.

A pro tanto scelere sententiam in eam iuste punitio- nis proferre, nisi obstinato animo perenniter in mœchiæ volutabro permanere proposuisset, et nullis sacris monitis, nullis nostris seu vestris tam crebris exhortationibus se paratam exhibere. Quia tamen non sua voluntate factum sit, Deo, qui cor considerat, et fidelibus ejus per omnia manet certissimum: cum sua sponte hactenus, si potuisset, imo perpetuo in tanto flagitio permansisset, nisi nostra super hoc abolendo fuisset cum virtute summi opificis incessabilis diligentia, et socii ejus, proh nefas! scilicet secum admittentis quomodocunque inclinatior exstisset obedientia. Patet profecto ita esse quæ dicimus, cum hactenus culpam suam necdum cognoverit, nec confessa sit, juxta quod scriptum est: *Dic tu iniquitates tuas primus, ut justificeris* (Isa. XLVIII, sec. Sept.): nec missa nobis, qui causam ipsius exsequendam cœpimus, lamentationum legatione, veniam postulaverit, præmissoque penitentiae remedio congruam meruerit indulgentiam, Salomone dicente: *Qui celat delicta, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, et dimiserit ea, misericordiam consequetur* (Prov. XVII). Postremo cum recto itinere nos illi fuerat adendum, et sedis beati Petri suffragia requirenda, quatenus juxta quod statutum fuerat, nos de ejus negotio Deo placita consideratione definiremus: postea retro est conversa post satanam, et in provinciam ut principaretur in ea iter reflexit: licet industria legati nostri ad Italiam denuo revocata sit, et quasi nihil fuerit operata, unde in Christi sit Ecclesia non modicum scandalum generatum, gloriam mundi sectatur, reique publicæ dominatur, ac quod est gravius, etiam piis locis atque religiosis personis præesse dignoscitur; et a Theutbergæ reginæ cœpta interitus meditatione, sicut nonnulli testantur, minime cessat, dum ea nimium loca repetere affectat, in quibus facilis ipsius ad regem Lotharium, et ejusdem regis ad eam possit esse accessus. Et ut breviter cuncta complectar, de die in diem, qualiter ad pristinas voluptates redeat, variis argumentis exquirat. Verumtamen ut cum egregio Apostolo summam dicamus quod contra eam contraque ejus similes sæpius replicandum est, quia secundum duritiam suam et cor impenitens thesaurizat sibi iram in die iræ (Rom. II): idcirco nos eam, quousque de factis suis Ecclesiæ Christi, nobisque præcipue, qui ejus principaliter curam gerimus, quique causam ipsius exsequi ac investigare cœpimus, satisfecerit, donec etiam omnem a se sinistram suspicionem consilium nostrum suscipiens adimat, a pretiosi corporis et sanguinis Domini perceptione, atque ab omnimodo sanctæ Ecclesiæ consortio sancti Spiritus, beatorumque apostolorum Petri et Pauli judicio, et nostræ mediocritatis auctoritate, fecimus cum universis complicitibus et communicatoribus fautoribusque suis prorsus extorrem. Hanc autem sententiam IV Nonas Februarias a nobis promulgatam meminimus, eamque scripto

Pauli
pro
na

Nu
Seno
Pa

vobis destinavimus. Sed quia ignoramus utrum ad vestram notitiam pervenerit, ideo reverentiæ vestræ iterato illam pandere procuravimus. Nam dum adhuc negotium pendet, et cœptum bonum perfectionem non habet; imò dum diversis iudiciis datur intelligi, quod anhelitus pravorum ad priora nequitie semper intendat, procurare magnopere necesse est, ne novissimus error nobis torpentibus pejor priore succedat. Siquidem et frustra speculatores dicimur, si venientem lupum a longe non cernimus. Frustra enim episcopi, id est, superinspectores vocamur, si futurum exitum per antecedentia signa minime contemplamur; præcipue cum jam quod videmus experti simus, et futurarum certitudinem præteritarum gignat exhibitio rerum. Unde saltem de Theuthergæ reginæ illatis quotidianis insidiis vestra charitas doleat, et eximio Dominici corporis membro totius mentis affectu compatiatur: et ne labor noster inanis constituatur, spiritualia nobiscum vestra fraternitas adversus jam fatam mœcham et communicatores ejus, arma sustollat, et in parochia sua, ubi plebem Dominicam gubernat, vel ubi eam fore contigerit, excommunicatam hanc fautoresque suos viva voce subsistere, donec nostro speciali iudicio dignæ se pœnitentiæ submittat, publice ac audacter asseveret. Porro si cujusquam fortassis adinventionis intentionisque fuerit dicere, quod non solum illa mulier, sed et Lotharius rex in hoc deliquisset, ideoque simili pœnitentia deberet arctari, utrum instruendo se, an exprobrando nobis, talia loquatur, licet nulli jactanter hæc proferenti nobis necesse sit respondere; congruit tamen, ut a cujus auctoritate sanctio ista digreditur, in ejus prærogativæ affluentia, quisquis ille est, hujus rei solutionem querat, eo quod auctoritas apostolica, ad quam universarum cura confluit ecclesiarum, idonea, quibus omnibus consulat, moderamina satis habeat: per quæ et indoctos quosque disciplina salutis instruat, et exprobratoribus dispensatorie modum dignæ discretionis imponat. Interim vero, quisquis vestrum hujus sanctionis epistolam suscepit, ad episcopos metropolitanos destinare summi opere studeat, et exemplaria ejus per vicinas regiones dispergat, et talem se in omnibus his exhibeat, ut alterius zelo Phinees iram Domini mitigantis, non in defensione scorti, sed in ultione stupri se fervere cunctis ostendat. Optamus fraternitatem vestram in Christo nunc et semper bene valere. Data Idibus Junii indictione xiv.

XCIV.

AD EGILONEM ARCHIEPISCOPUM SENONENSEM.

(Anno 866.)

Patrum novo archiepiscopo concedit, tametsi non probare se dicat quod ex aliena ecclesia et monasterio assumptus sit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, EGILONI Senonensi episcopo.

Pastoralis curæ pondera te humiliter subterfugere

A voluisse laudamus: sed rursus ad hæc portanda humeros mentis obedienter incurvasse nihilominus approbamus. Impletum est enim in te duorum factum, Jeremiæ scilicet et Isaie illustrium prophetarum. Quorum unus ad prædicationem populi volente Domino nittere, de infirmitate sua pavescens refugit: A, a, a, inquit, Domine Deus nescio loqui, quia puer ego sum (Jer. i). Alter vero de Dei misericordia præsumens, querenti quem esset missurus, respondit dicens: Ecce ego, mitte me (Isa. vi). Quod ergo venire ad tanti culminis onus renisus es, humilitatis quidem solum fuit indicium: quia vero pervenire consensisti, ejusdem existit humilitatis ejus et comitis obedientiæ plenitudo. Quæ res una cum sanctitatis tuæ præconio pontificium nostrum, licet difficulter, ut tamen ad confirmationem tui pallii mitterem, inclinavit. Perhibes enim te non de Senonensi ecclesia existisse, sed de quodam monasterio ad episcopatum ejusdem ecclesiæ pervenisse. Quod nos ubique fiat, cum sit, maleficio ferimus, et graviter omnimodis ducimus, pro conculatione scilicet sacrorum canonum, et aspernatione clericorum, qui crescentes in sua ecclesia, et virtutibus operam, et bonis moribus honestatem ac sapientiæ studiis diligentiam impendisse per singularem ætatem incrementa probantur. Quid autem suffragatur consensus episcoporum, ubi non pro regulis paternis, sed contra regulas adunatur. Tum quippe alter de altera eligendus est ecclesia, cum de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus, nullus dignus potuerit inveniri. Quod evenire in tam ampla diœcesi nec nos credimus, nec prædecessores nostros apostolicæ sedis præsules credidisse reperimus. Cujuseunque itaque sit sanctitatis dono quilibet præditus, alienos non debet labores præripere: quippe cui jubetur nihil eorum quæ proximi sunt aliquo modo concupiscere. Eo enim ipso quo quisque alteri pertinentia jura subripit, sanctitatis gratiam perdit. Nam quæ sanctitas vindicet mercedem alteri debitam? quæ sanctitas alterius sibi met fructus usurpat? Unde etiam, quia super hac parte ad sacras regulas Patrum minus quam oportuit est respectum, saltem ad evangelicas fuisset paginas properatum, in quibus legitur, quia cum milites quid facturi essent Joannem Baptistam interrogarent (Luc. v), protinus ab eo inter alia, ut contenti essent stipendiis suis audire præceptum. Ubi considerandum est, si militibus sæculi, ut suis sint stipendiis contenti a Joanne plusquam propheta jubetur, quanta pœna puniendi sunt milites Christi, qui quoquomodo in stipendia obrepunt aliena. Verum quid opus est nos hæc affatim exaggerare, quæ sanctitas tua nos cogit interim dissimulare? Porro cum ad te tuosque compatriotas et consacerdotes in regionibus illis constitutos, ubi peculiariter habetur ista temeritas, litteras apostolatus nostri patrios vobis canones rememorantes, et hinc vos communiter admonentes, Deo duce destinaverimus, oportet utique a vobis, vel a quoquam, nihil tale de

cætero fieri : alioquin præsumptorem , et circa sancta decreta contumacem eorumdem involvi decretorum jure sententiis. Tuum præterea, frater charissime, propositum observa : et qui diu in monasterio moratus es , a pristino voto divertere noli. Quod enim diu in humili habitu custodisti, profecto indecens est si nunc in potiori positus dimiseris ordine, hoc ipsum sancta quoque Scriptura, venerandisque decretis pleniter edocentibus. Optamus sanctitatem tuam in Christo bene valere.

XCV.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 866.)

Non probat abusum qui invaluerat, ut episcopi ex alienis Ecclesiis assumerentur : Egiloni tamen ad Senonensem Ecclesiam postulato pallium mittit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectissimo filio CAROLO regi.

Cum acceptæ dilectionis vestræ legeremus epistolæ textum et per eum in Senonensi metropoli delegatum antistitem miris vos præferre laudibus comperissemus; non solum de illo, verum etiam et de vobis ingenti sumus exultatione referti. De illo quidem, quoniam talem hunc fama prædicat, qualem debere [forte, debere esse, HARB.] episcopum Apostolus indicat, qui scribens illum oportere testimonium habere bonum, et ab his qui foris sunt prædicat (*I Tim. iii*). De vobis autem, quoniam, Deo gratias, semper ea quæ meliora sunt diligitis; semper quæ pretiosiora sunt, Domino Deo a cunctis offerri desideratis. Sed quamvis hæc nos valde lætificent, multum tamen contristant, quia idem venerabilis vir non de ipsa ecclesia, sed a de quodam monasterio fuisse perhibetur. Denique cum erga monachos eadem profecto regula, quæ circa clericos qui provehendi sunt, conversanda sit; indecorum tamen, quin potius illicitum est, in aliena stipendia quemquam obrepere, et ex transverso venientem in castra, inter quæ non militavit, ducatum arripere; beatissimo apostolicæ sedis præsule Celestino præcipiente, atque dicente (*decret. 18*) : « Tunc alter de altera eligatur ecclesia, si de civitatibus ipsius clericis, cui episcopus est ordinandus, nullus dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito præferantur. Habeat unusquisque suum fructum militiæ in ecclesia, in quam suam per omnia transegit ætatem, in aliena stipendia minime alter obrepat; nec aliis debitam alter audeat vindicare mercedem. » In quibus verbis perspicacitas dilectionis vestræ prudenter attendat, quoniam aut de ecclesiæ Senonensis clericis, qui ordinaretur nullus dignus inventus est, quod evenisse non credimus, maxime cum sit metropolis, et clericorum numerositate non careat : aut certe his jure minime repro-

batis, aliunde qui eis irregulariter præponeretur electus est, et qui aliorum fructum laborum comederet adinventus. Nimirum cum reverendæ memoriæ decessor hujus tantis a vobis præconiis efferatur, ut nullum in eadem ecclesia, cui non modico tempore præfuit, qui et canonice subrogari posset, reliqueret, prorsus incredibile judicatur. Cum ergo familiarius in regionibus vestris sit hæc temeritas, et sacrorum super hoc canonum violatio dilatata, necesse est nostram sollicitudinem pro hac amputanda specialius impendere diligentiam. Quapropter dilectionem vestram, cujus opera non partim, sed ex toto, placere summo arbitro cupimus, obnixè deposcimus, ut sic zelum justitiæ habeat, ut hunc secundum scientiam teneat : sic oculos ex una parte vigilanter asperiat, ut ex altera parte nihilominus videat. Illi vero qui in sacrarium provehuntur, sic de collatis sibi donis cœli gratias referant, ut non sicut Phariseus in alterius derogationem temere linguas exacuant : periculosum est enim, taliter omnes Ecclesiæ ministros spernere, et eis improvisum, et non optatum præponere. Quod quia crebro præsumptum esse nonnullis querimoniis ex hoc gementium didicimus, vos merito diligentes, ut ad tantam transgressionem neminem impellatis exposcimus. Alioquin nos sanctarum minime regularum immemores, nec segnes exsecutores admodum existentes, adversus temerarios succinctis lumbis illas defendere procurabimus, et auxiliante Christo nobis, et ecclesiæ consulentes ipsius, de cætero æquanimitè violatores earum nullo modo sustinebimus. Usquequo tamen eandem prævaricationem incipiamus generalis decreti nostri ligone de regionibus vestris radicatus extirpare, parcendum huic fratri jam et coepiscopo nostro prævidimus. Unde et pallium juxta consuetudinem antecessorum suorum utendum ei secundum postulationem vestram direximus. Sed petimus, ut sicut nos vos audientes id ei concessimus, ita pietas vestra pro eo quod poscimus ipsi largiri munifica dapnitate dignetur : res videlicet, et quæque ab ecclesia Senonensi ablata quoquomodo dignoscuntur, quatenus sicut idem per nos concessio tanto munere exterius decoratur, ita quoque de redditibus ecclesiæ sibi commissæ per clementiam vestram interius gratuletur. Quod pietatis opus vobis suadere cupimus etiam circa reliquas regni vestri ecclesias exercendum. Scilicet ut nec hoc innumeris mirificisque actionibus vestris deesse bonum pacto quolibet agnoscatur. Nam quantum sit detestandum, res a piis regibus et devotis hominibus Deo donatas, permissu vestro subtrahi, et mundialibus usibus deputare, quia epistolaris locutionis modum excessimus, vestræ sapientiæ subtiliter considerandum relinquimus.

* De quodam monasterio. Flaviniaco, diocesis Augustodunensis. Chronicum manuscriptum : Anno 864 translatus est corpus sanctæ Regine virginis et

martyris apud Flaviniacum, præsidente loco Egilo abbate, postmodum Senonensi archiepiscopo. Jac. SIMA.

XCVI.

AD CAROLUM REGEM.

(Anno 866.)

Ut de Wifado et sociis ejus ante synodi definitionem nihil innovetur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectio filio CAROLO glorioso regi.

Excellentiæ vestræ litteras, quæ pro verbis mella stillabant, perlegentes, denno fidei, qua circa sanctam Romanam flagrantis Ecclesiam, comperimus patenter insignia : denuo humilitatis et promptissimæ devotionis vestræ reperimus erga sedem apostolicam difficulter exponenda virtutum fastigia. Verumtamen nihil in illis verbis vestra charitas asserit, nisi quod nostra jamdudum experimento solertia didicit : nihil scriptis ostendere nititur, nisi quod nos pene quotidie factis aspicimus. Quod enim potest esse manifestius summæ devotionis vestræ, ac laudabilis affectus indicium, quam id quod in causa venerabilis abbatis Wifadi, vel sociorum ejus, vestra studet exhibere benignitas? Denique nos quidem ad eorum auxilium vos primitus incitavimus : sed tanta nunc pietas vestra sollicitudine, reverentiam circa primos apostolorum servando, quorum præsidium petunt, pro illis urgetur, ut plusquam nos postulasse visi sumus, modo vestra pia noscatur ex hac anhelare prorsus industria. Siquidem nos tanquam clementissimum principem, et geminam charitatem habentem, vos ad justam dejectorum revelationem invitavimus, non ad immaturam erectionem eorum improprie provocavimus. Verum qualiter vos hinc simus hortati, prima vobis ex hoc epistola negotio missa luce clarius indicat. Sic ergo vestra, quemadmodum illa dicat nos a vobis postulasse, pro eis exsequatur providentia, et vestra sine culpa manebit apud Deum æquissima, sicut credimus, excellentia. Præterea nos alacrem vestram olim nobis præcognitam, et innumeris probatam experimentis, cum devotissimi filii obedientiam recolentes, et ut in hac quoque causa circa reverentiam principum apostolorum hanc ostenderetis affectantes, scripsimus vobis, ut pote charissimo filio, quatenus eos, quorum clamor ad sedem ipsorum pervenerat, benigno in sua justitia juvantes affectu, vobis quoque nihilominus per intercessionem eorum acquirere satageretis auxilium : non ut super Dei reprehensionis induceretis ecclesiam seminarium. Talem quippe nos Ecclesiam Dei, qui ei per abundantiam supernæ gratiæ præsumus, juxta modum acceptæ distributionis exhibere debemus, qualem hanc auctor ejus proprio sanguine purgans exhibuit : id est, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi. Quomodo autem nunc irreprehensibiliter agi potest, quando penes nos tam de ordinatione ipsius, diversa scripta rejacent, quedam hos accusantia, quedam etiam defendentia? pro quibus examinandis et discernendis, synodum, sicut nostis, isto in tempore

A reverentissimorum episcoporum in regno vestro justinus celebrari. Quorum relatione sub gestorum serie, quæ in ea de repulsione præsignatorum virorum reperta fuerint, nobis volumus, quemadmodum decretalia constituta præcipiunt, reserati, sicque deum decernentibus nobis quod Deo placet ordinari. Nam nos, qui cunctorum hominum, sed præcipue sacerdotum, maturam eum fore sententiam, quomodo definitivum de minus cognitis judicium proferamus penitus ignoramus, antequam per memoratos antistites cuncta quæ ventilanda esse ab eis decrevimus, pleniter per ordinem agnoscamus. Jam vero, si priusquam quid de illis inventum fuerit nobis ab episcopis intimetur, dejectorum clericorum aliquem restituamus, et examen ab eis synodice patrandum judicio nostro prævenimus, ut quid eos frustra vexari, ut quid supervacue tanto itinere fatigari volumus? aut quid opus fuit eis tantam injuriam vel confusionem ingerere? Itaque si vultis ut justitiæ ac pietatis negotium, quod cepimus, Christo duce ad calcem usque sicut dignum est perducamus; quæque in synodo sæpèdicta de prænotatis ejectis clericis reperta fuerint, agite quo nobis omnium episcoporum qui conveniunt relatu pandantur : et ita dein quod Dominus revelaverit a nobis diffinendum procul dubio præstolamini, quoniam si sapientia est sicut thesaurus effodiendus, restat ut etiam quæ sapienter agenda sunt omni scrutinio sint, velut obryza, penitus inquirenda. Optamus gloriam vestram nunc et semper in Christo bene valere, dilectissime filii. Data iv Kalendarum Septembr. indict. xiv.

XCVII.

RESPONSA NICOLAI AD CONSULTA BELGARORUM.

(Anno 866.)

[Apud Mansi, *ibid.*]

Ad consulta vestra non multa respondenda sunt, nec duximus per singula diutius immorari, qui Deo auctore non solum libros divinæ legis, verum etiam et missos nostros idoneos, qui vos, prout tempus et ratio dictaverit, de singulis instruant, ad patriam vestram, et ad gloriosum regem vestrum dilectum filium nostrum destinavimus, quibus et libros quos prævidimus necessarios illis [*forte, illic, HARD.*] nunc esse commisimus.

D I. Igitur optime ac laudabiliter in prima questionumstrarum fronte regem vestrum legem Christianam petere perhibetis : quæ si latius explicari tentatur, innumeri scribendi sunt libri; sed ut compendio, in quibus præcipue constet, ostendatur, sciendum est, quia in fide et bonis operibus lex Christianorum subsistit. Nam fides prima est omnium virtutum in conversatione creditum. Unde et prima lux esse dicitur, cum a Deo *Fiat lux* dictum fuisse describitur (*Gen. 1.*), id est illuminatio credulitatis appareat. Siquidem et propter hanc Christus in terram descendit, opus autem bonum nihilominus a Christiano exigitur, quemadmodum in lege nostra scriptum est : *Sine fide impossibile est placere Deo*

(Hebr. xi). Sic etiam scriptum est : *Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est* (Jac. ii). Hæc est lex Christiana, hæc est, quam quisque legitime custodiens omnino salvabitur.

II. Ita diligere debet homo eum qui se suscipit ex sacro fonte sicut patrem; quinimo quanto præstantior est spiritus carne, quod illud spiritale est patrociniū, et secundum Deum adoptio, tanto magis spiritalis pater in omnibus est a spiritali filio diligendus. Marcus enim evangelista Petri discipulus, et ex sacro fuit ejus baptismate filius; quem nisi dilexisset ut patrem, ei non in omnibus obedisset ut filius: nulla vero inter eos et filios eorum consanguinitas est, quoniam spiritus ea quæ sanguinis sunt nescit: *Caro enim, secundum Apostolum, concupiscit adversus spiritum: et spiritus adversus carnem; hæc enim invicem adversantur* (Gal. v). Est tamen alia inter eos gratuita et sancta communio, quæ non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritalis proximitas. Unde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse conjugale connubium; quando quidem nec inter eos qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerandæ Romanæ leges matrimonium contrahi permittunt. Siquidem primus Institutionum liber, cum de nuptiis loqueretur, inter cætera (*Inst. de nupt.*, § *Ergo non*): Inter eas, inquit, personas, quæ parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum: et si tales personæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicantur: et hæc adeo sunt, ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio jungi. Itaque eam quæ mihi per adoptionem filia, aut neptis esse cœperit, non potero uxorem ducere; et infra: Si quis per adoptionem soror esse cœperit, quandiu quidem constat adoptio, sane inter me et eam nuptiæ consistere non possunt. Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per cæleste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius patris mei, vel frater meus appellatur is, quem gratia divina, quam quem humana voluntas, ut filius ejus, vel frater meus esset, elegit; prudentiusque ab alterna corporis commistione secernimur: quoniam Spiritus sanctus sua nos charitate coadunavit, quam si vel carnalis necessitudo, vel invicem non mutabile cujusdam corruptibilis hominis arbitrium copulasset.

III. Consuetudinem quam Græcos in nuptialibus contuberniis habere dicitis, commemorare, prolixitatem styli vitantes, carptim morem, quem sancta Romana suscepit antiquitus, et hactenus in hujusmodi conjunctionibus tenet Ecclesia, vobis monstrare studebimus. Nostrates siquidem tam mares, quam feminæ, non ligaturam auream, vel argenteam, aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptia

A sœdera contrahunt in capitibus deferunt: sed post sponsalia, quæ futurarum sunt nuptiarum promissa sœdera, quæque consensu eorum qui hæc contrahunt, et eorum in quorum potestate sunt, celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitum desponderit, dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto pactum hoc continente coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri præsumatur, ambo ad nuptia sœdera perducuntur. Et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum statuuntur, sique demum benedictionem, et velamen cæleste suscipiunt, ad exemplum videlicet quod Dominus primos homines in paradiso collocans benedixit eis dicens: *Crescite et multiplicamini* (Gen. i), etc. Siquidem et Tobias antequam conjugem convenisset, oratione cum ea Dominum orasse describitur (*Tob. viii*). Verumtamen velamen illud non suscipit, qui ad secundas nuptias migrat. Post hæc autem de ecclesia egressi coronas in capitibus gestant, quæ semper in ecclesia ipsa sunt solite reservari. Et ita festis nuptialibus celebratis, ad ducendam individuum vitam Domino disponente de cætero diriguntur. Hæc sunt jura nuptiarum, hæc sunt præter alia quæ nunc ad memoriam non occurrunt [*forte, nobis occurrunt, Hæd.*] pacta conjugiorum solemnia: peccatum autem esse, si hæc cuncta in nuptiali sœdere non interveniant, non dicimus, quemadmodum Græcos vos astruere dicitis, præsertim cum tanta soleat aretare quosdam rerum inopia, ut ad hæc præparanda nullum his suffragetur auxilium; ac per hoc sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit, cætera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Joanne Chrysostomo magno doctore testante, qui ait (*hom. 33 in Matth.*): Matrimonium non facit coitus, sed voluntas. Jam vero sciscitamini, si muliere propria defuncta, possit vir alteram ducere, scitote per omnia posse, Paulo egregio prædicatore consilium dante, qui dicit (*I Cor. vii*): *Dico autem non nuptis, et viduis, bonum est illis si sic maneant, sicut et ego: quod si se non continent, nubant; et iterum: Mulier, inquit, alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat: tantum in Domino.* Quod enim de muliere sanxit, et de viro intelligendum est, quia e contra sæpe sancta Scriptura de viro loquitur: sed et de muliere nihilominus dicere subintelligitur. Ecce enim dicimus: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum* (Psalm. i), etc.; et iterum: *Beatus vir qui timet Dominum* (Psalm. cxl), ubi non solum virum, sed et feminam, quæ non abiit in consilio impiorum, et quæ timet Dominum beatam esse non immerito credimus.

IV. Quot temporibus vel diebus in circuitu sit anni a carnibus abstinendum, nunc vobis qui rudes estis, et in fide quodammodo parvuli, superflue ducimus

exponendum : verum interim in diebus jejuniorum, in quibus per abstinētiā et lamentum pœnitentiæ præcipue Domino supplicandum est, modis omnibus est a carnibus abstinendum. Quoniam licet omnibus orare et abstinere conveniat, jejuniorum tamen temporibus amplius abstinētiæ inservire oportet, videlicet, ut qui se sciverit illicita perpetrasse, secundum sacra decretalia in his etiam a licitis se quibusdam absteineat, quadragesimali videlicet tempore, quod est ante Pascha; jejunio post Pentecostem, jejunio ante solennitatem Assumptionis sanctæ Dei genitricis, et semper virginis dominæ nostræ Mariæ; necnon jejunio ante natalis Domini nostri Jesu Christi festivitatem : quæ jejunia sancta Romana suscepit antiquitas et tenet Ecclesia. In sexta vero feria omnis hebdomadæ, et in cunctis vigiliis insignium festivitatum a carnium esu cessandum et jejuniis incumbendum, ut veraciter cum psalmographo dici valeat : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia (Psal. xxix)*. Si quis vero vestrum aliis voluerit forte diebus a carnibus abstinere, non sunt prohibendi : quoniam quanto quis hic in lacrymis magis seminaverit, tanto amplius in gaudio mesurus est in vita æterna. Nos tamen vobis, qui, ut prætulimus, adhuc rudes estis, et lacte tanquam parvuli nutriendi, non grave potuimus jugum donec ad solidum cibum veniatis imponere. Verum sicut hoc interim cavemus, ita ut prohibita non contingatis modis omnibus admonemus : protoplasti quippe solum pomum gustando vetitum de paradisi amœnitate propulsi sunt.

V. Quarta feria quamvis e cæteris diebus præter sextam feriam sit amplius mœroribus operandum, pro eo quod Dominus ipso jam die in corde terræ, id est Judæ traditoris, quodammodo sepultus erat, dum hunc ipse morti tradere meditabatur : tamen si vestrum quis eodem die vult, potest omnino carnes comedere, nisi forte sibi aut a sacerdote esset interdictum, quoniam scriptum est : *Melius obedientia, quam sacrificium (I Reg. xv)*; aut ipsam feriam inter dies jejuniorum evenire contigerit : quoniam Jonathan indictum a patre jejunium modicum mellis gustando violans, ad occidendum ab ipso patre questus est : aut certe ipse se voto ipso die carnes non comesturum constrinxerit, quoniam scriptum est : *Vovete, et reddite Domino Deo vestro (Psal. lxxv)*. Sexta vero feria passionem Dominicam, et apostolorum mœstiam recolentes, ab omnium carnium epulis, et pinguedine gustus noster arcendus est, præter si natiuitas Domini et epiphaniarum ejus, aut festivitas beatæ Matris Domini et intemeratæ Virginis Mariæ, seu apostolorum principum Petri et Pauli, atque sancti Joannis Baptistæ, seu beati Joannis evangelistæ, necnon et clavigeri cœli germani, Andræ scilicet apostoli, quin etiam et beati Stephani protomartyris ipso die fortassis evenire contigerit. Nam quod sancta Ecclesia, ut fidelis anima in festivitate eorum jejunia, vel abstinētiā quæ non sunt perpetuo voto positæ, solvere debeat,

A Dominus testatur in Evangelio dicens : *Mulier cum parit tristitiam habet; cum autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundum (Joan. xvi)* : mulierem dicit sanctam Ecclesiam. Sicut enim mulier nato in hunc mundum homine lætatur, ita Ecclesia in vitam futuram fidelium populo migrante digna exultatione repletur; pro qua ejus natiuitate multum laborans et gemens in præsentī quasi parturiens dolet; nec novum debet cuiquam videri, si natus dicitur qui ex hac vita migraverit : quomodo enim usitato more dicitur nasci, quando quis ex utero materno procedens in hanc lucem exit; sic quoque jure natus appellari potest quilibet ab hujus sæculi tenebris ad lumen pertingens viventium : pro qua ergo re apte B consuetudine tenetur ecclesiastica, ut solemnes beatorum martyrum, vel confessorum Christi dies, quibus de hoc mundo ad regionem migravere vivorum, nuncupentur natales, sed et eorum solennia non funebria tanquam morientium, sed ut pote in vera vita nascentium natalitia vocitentur. Ergo si tunc nati sunt utique Deo, cui omnia vivunt, in ejus manu iustorum animæ positæ sunt, quando visi sunt oculis insipientium mori, mulier sancta jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, id est in lucem æternam : quod si de ejus natiuitate lætatur, non jejuniis, non abstinētiis, non denique ullis debet ipso vacare die mœroribus. Quamvis in hac valle lacrymarum semper lugendum sit, et donec perveniatur ad illam angelorum festivitatem, semper mœroribus insistendum : quoniam etsi hic sollemnitas agitur, non tamen continua, sed momentanea est, quæ vix aliquando sine dolore perficitur.

VI. Porro dicitis, quod asserunt Græci dicentes, quod nullo modo in quarta et sexta feria balneari debeatis, de quo id nos e contra consulētibz respondemus, quod beatus papa Gregorius, et Anglorum gentis apostolus Romanis de Dominico die sermone quodam habito prædicasse legitur (*Epist. lib. II, ep. 3*) : Etenim ad me perlatus est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, ut Dominico die nullus debeat lavari, et quidem si pro luxu animi, atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus : si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominico die prohibemus ; scriptum quippe est : *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam (Ephes. vii)* : et rursum scriptum : *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis (Rom. xiii)*. Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si Dominico die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toto corpori negatur ? Itaque quod hic præsul eximius, et suavissimus doctor in Dominico die, qui cæteris diebus venerabilior est, concessit : nos quoque in quarta et sexta feria non negamus, hanc videlicet discretionem ser-

vantes, ut siquidem pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetat, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedamus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec quarta, nec sexta feria prohibeamus.

VII. Sciscitamine præterea, si liceat crucem Domini cum reliquiis mundo sive immundo hanc habenti osculari, vel portare; quod ei qui mundus est, omnino licet; nam in osculo quid nisi amor, quo quisque circa ea flagrat, innuitur? in deportatione vero ejus quid nisi mortificatio carnis, vel compassio proximorum exprimitur? siquidem hanc et Dominus bajulare præcepit, sed in mente; verum et cum corpore gestatur, ut et mente gestari debeat facilius admonetur; crux quippe a cruciati dicitur, et ut præfatus exponit antistes, duobus modis crucem Domini bajulamus, cum aut per ab continentiam carnem afflicimus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram potamus. Igitur crucem Domini, passionem ejus venerantes, osculamini; et pro ejus amore, si necessitas exigit, eadem cogitatione armamini; portate eam, sed cum summa reverentia, et corpore et corde mundissimo, ita ut a mente vestra nunquam decidat, id est, ut et per ab continentiam carnem semper afficiatis, et per compassionem necessitatem proximorum vestram putetis. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucem portat in mente. Immundum autem hanc portare nullo pacto permittimus; scriptum quippe est: *Mundamini qui fertis vasa Domini (Isa. lvi)*. Nullum vero Domini vas sacratius est cruce Dominica, quæ ipsum portare Dominum meruit. Osculari autem eam immundo non licet: quoniam eo ipso quod immundus est, ipse testis est quam mortificationem carnis non diligit; ergo quam non amat nec osculetur, ne forte de eo dicatur quod de reprobis a Domino per prophetam increpatorie dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isa. xxix; Matth. xv)*; et Psalmista: *Dilexere, inquit, eum in ore suo, et in lingua sua mentiti sunt (Psal. lxxvii)*. De reliquiis vero sanctorum eadem dicimus, quorum corpora templa et vasa fuere suntque Dei, quibusque ad omnia bona opera tanquam organis sanctus usus est, quando voluit, Spiritus.

VIII. Ergo præmissa digna reverentia, si munditia mentis et corporis comitatur, etiam quadragesimali tempore, de quo speciali consultatione perunctati estis, crucem Domini et portare et superiori regula custodita licet cum liberit osculari; sed et tunc maxime, atque ibi, quando et ubi antiqui hostis vel pugnae vel insidiæ præcipue formidantur.

IX. Corpori et sanguini Dominico quotidie in quadragesima majori si deberetis communicare consultis: quod ut fiat, Dominum omnipotentem suppliciter exoramus, et vos omnes vehementissime exhortamur, si tamen mens in affectu peccandi non sit, vel si hanc non de criminalibus peccatis con-

A scientia impænitens, vel non reconciliata fortassis accuset, vel si fratri discordanti quis vestrum suo vitio reconciliatus minus existat. Nam quem de horum aliquo conscientia mordet, gravari tanto munere potius quam remedium consequi quodlibet arbitramur: *Judicium enim sibi, secundum Apostolum, manducat et bibit (I Cor. xi)*. Verum de hoc, et de his qui ecclesiam quidem intrant, nec tamen facta oblatione communicant, sacri canones forte sufficienter enuntiant, qui antistiti vestro sunt, qui Deo vobis auctore per mediocritatem nostram ordinandus est, tribuendi, et ab eo sacerdotibus, qui claves tenent scientiæ, duntaxat aperiendi, et vobis nihilominus, in quibus opus est et minime prohibetur, insinuandi. Interim tantum quadragesima, quam mos Ecclesiæ majorem appellat, omni est die servato superiori tenore communicandum. Quoniam semper est orationi vacandum, et sacrificiis fidelium concurrendum, et illud propheticum, quo dicitur: *In die jejunii vestri invenitur voluntas vestra (Isa. lvi)*, jugiter ad memoriam revocandum. Si enim ex consensu conjugatorum etiam alio forte mundo corpore tempore vacatur orationi, quanto potius isto, quo Deo etiam carnis nostræ decimas damus, quo ipsum in ab continentia Dominum imitatur, quo non solum illicita, verum etiam multa a nobis quoque licita merito rescamus, omni est voluptati renuntiandum? et ut licenter orationi vacetur, castitati mentis et corporis incumbendum?

X. Nosse cupitis, si liceat alicui Sabbato, vel Dominico die laborationem aliquam exercere. De hoc sæpe memoratus sanctus papa Gregorius Romanos alloquens ait (*Epist. lib. xi, ep. 3*): Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua, et sanctæ fidei adversa seminare, ita ut die Sabbati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi antichristi prædicores dixerim? qui veniens diem Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri: quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult diem Dominicum; et quia judaizare populum compellit, ut exteriorum legis ritum revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, coli vult Sabbatum. Hoc enim quod per prophetam dicitur: *Ne inferatis onera per portas vestras die Sabbati (Jer. xvii)*, tandiu teneri potuit, quandiu legem licuit juxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei Domini nostri Jesu Christi apparuit (*Tit. ii*), præcepta legis, quæ per figuram dicta sunt, juxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de Sabbato esse servandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persolvenda; dicat præceptum quoque de circumcissione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: *Si circumdamini, Christus vobis nihil prodest (Gal. v)*. Nos itaque quod de Sabbato dictum est spiritualiter accepimus, spiritualiter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur: verum autem Sabbatum ipsum Redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum ha-

beius; et qui lucem fidei ejus cognoscit, si peccatum A in medium deferri, nisi unde omnibus gaudium, pax et spiritualis letitia generetur. Verum his prælibatis, quibus diebus præter hos nulla sint judicia sæcularia exercenda, lex vos affatim edocebit.

XIII. Inter questiones vero et consulta leges vos mundanas postulare perhibetis; de qua re nos codices quos necessarios vobis ad præsens esse considerare potuissemus, libenti mitteremus animo, si quem penes vos esse comperissemus, qui hos vobis interpretari potuisset: si quos autem de mundana lege libros missis nostris dedimus, cum reversi fuerint, nolimus ibi relinqui, ne forte quislibet eos vobis perverse interpretetur, aut falsitate qualibet violet.

XI. In quorum apostolorum vel martyrum seu confessorum, atque virginum diebus festis a labore terreno recedere debeatis, inquiritis. In solemnitatibus utique beatæ Mariæ Virginis, et sanctorum duodecim apostolorum, ac evangelistarum, atque præcursoris Domini Joannis, et sancti Stephani primi martyris, necnon et in eorum sanctorum natalitiis, quorum apud vos, Deo favente, memoria celebris, et dies festus habebitur. Sanè sciendum est, quoniam idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad ecclesiam ire, psalmis et hymnis et canticis spiritualibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus. Quæ omnia si quis negligens, orationi tantum vacare voluerit [forte, noluerit, HARD.], et ad cæteras mundi vanitates licitos labores converterit, melius illi fuerat ipso die beati apostoli Pauli præceptis obaudiens laborare manibus suis, ut habet unde tribuet necessitatem patientibus, quemadmodum ipse, qui licet Dominum ordinasse dicat, ut qui Evangelium annuntiaret, de Evangelio viveret, non tamen usus est hac potestate, sed manibus suis laborabat, ne quem eorum quibus Evangelium prædicabat gravaret (I Cor. iv).

XII. Quod interrogatis, utrum liceat in festivitibus sanctorum judicium peragi, et utrum eadem die debeat homo, si dignus fuerit, ad mortem judicari? sciendum quoniam in his festivitibus, in quibus superius ab omni opere mundano cessandum esse monstravimus, multo magis a sæcularibus negotiis, et adhuc a mortibus abstinendum fore discernimus: quoniam quamvis utrumque fortasse sine culpa valeat exerceri, quando tamen his quæ Dei sunt, arctius homo debet hæerere, quæ mundi sunt a se convenit penitus rescire: præcipue cum eo die ad militiam divinam accedens homo, implicari non debeat negotiis sæcularibus (II Tim. ii): et ob reverentiam tantæ solemnitatis non oporteat

XIV. Præterea indicatis, quod quidam Græcus B mentiens fateretur se presbyterum esse, cum non esset, ac per hoc plurimos in vestra patria baptizasset. Cum ergo vos inspiratione Dei cognovissetis, quod non esset presbyter, judicaveritis, ut amitteret aures et nares, et acerrimis verberibus caderetur, et ex vestra patria pelleretur. Ecce impletum est in vobis, ignoscite nobis, quod de quibusdam Apostolus clamat (Rom. x), quod habent zelum Dei, sed non secundum scientiam, nam licet ille male fecerit, si mentitus est, vos tamen in hoc zelum quidem pium, sed minus cautum habuistis: quoniam quamvis ipse se sacerdotem esse simulaverit, simulatio tamen ejus salutem plurimis contulit. Siquidem diversi fuere qui diverso modo Christum, sed non propter Christum annuntiabant: sed sive occasione, C sive quomodocumque hunc annuntiarent, hos tantum non [forte, hos tamen non, HARD.] prohibebat Apostolus, qui solum ut Christum annuntiaretur, plurimum satagebat: quia enim Christus ordinaverat, ut qui Evangelium annuntiaret, de Evangelio viveret, si multi idcirco Christum prædicabant, ut commoda terrena acquirerent, ergo non erat Christus in causa, sed avaritia: rursus quia multi Evangelii prædicatores a fidelibus magnis honoribus efferebantur, nonnulli ideo Christum prædicabant, ut similia et ipsi perciperent: ergo non erat Christus in voto, sed invidia. Sed nemo istorum prohibitus est, quominus per hos Christus annuntiaretur, nimirum cum Judas inter cæteros apostolos a Domino missus, et miracula fecerit, et Christum annuntiaverit, et in nomine ejus multos baptizaverit. Itaque ut sedis apostolicæ præsul scribit Anastasius, non queritur quis, vel qualis prædicet, sed quem prædicet (Anast. II, in epist. ad Anast. imp.).

XV. Porro interrogatis, utrum homines illi qui hoc ab illo baptisma receperunt, Christiani sint, an iterum baptizari debeant. Sed in nomine summæ ac individue Trinitatis baptizati fuere, Christiani profecto sunt, et eos a quocumque Christiano baptizati sunt, iterato baptizare non convenit: quoniam, ut jam nominatus Anastasius apostolicus pontifex ad coæquivocum suum scribit Augustum; et baptismum, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero, vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus

pervenit illibatum; quia vox illa quæ sonuit per columbam, omnem maculam humanæ pollutionis excludit, quæ declaratur, ac dicitur: *Hic est qui baptizat* (Joan. 1). Si igitur quamvis baptismum ab adultero, vel fure datum fuerit, ad percipientem iam munus pervenit illibatum; quam ob rem non illibatum, et sine ulla iteratione subsistat, quod quilibet mundanus homo tribuit, et nescimus qua intentione se presbyterum fingens? et certe Acacius Constantinopolitanus quondam episcopus, se sacerdotem fingebat, cum fuerit a Felice papa Romano damnatus: sed quid jam dictus de eo præsul Anastasius dicat, audiamus; ait enim inter alia (*Ibid.*): Cum sibi sacerdotis nomen Acacius videlicet vindicaverit condemnatus, in ipsius vertice superbix tumor inflictus est, quia non populus, qui ministeriis donum ipsius sitiebat, exclusus est: sed anima sola, quæ peccaverat, iusto iudicio proprie erat obnoxia: quod itaque numerosa Scripturarum testatur instructio, et revera quia secundum famosissimum Apostolum *neque qui plantat*, id est catechizat; *neque qui irrigat*, id est baptizat, *est aliquid; sed qui incrementum dat Deus* (I Cor. iii). Et ideo malus bona ministrando non aliis, sed sibi detrimenti cumulum ingerit, ac per hoc certum est, quia quos ille Græcus baptizavit, nulla portio læsionis attingit, propter illud: *Hic est qui baptizat*, id est Christus, et iterum: *Deus incrementum dat*, subauditur, et non homo.

XVI. Vos qui sic personam illam iudicastis, investigatis, si debeatis hinc pœnitentiam agere: utique denique omne peccatum pœnitentia, quæ non nisi, Dei gratia comitante, proficit, diluitur. Nam Dominus primum Petrum respexit, et tunc Petrus ad lacrymas sese convertit. Peccatum autem vos in illum hominem perpetraste manifestum est. Primo quidem, quoniam quantum nos comprehendere possumus, nondum clare patuit eundem hominem non esse presbyterum, et scriptum est: *Nolite iudicare ante tempus* (I Cor. iv). Secundo, quoniam etsi se finxit esse quod non erat, non tamen fecit quod factum Deo vel fidelibus ejus non placeat: præcipue cum in ea gente, in qua usque ad illud tempus nulla recta fides, nulla vera religio colebatur, sibi mei ostium multos lucrandi divinitus videret apertum, et ille forsitan anhelaret plurimos ad tantum donum perducere, in quo se Deum sensorat misericorditer adjuvare. Denique si David esse se furiosum finxit (I Reg. xxi), ut suam tantum salutem operari potuisset, quam noxam contraxit, qui tot hominum multitudinem quoquomodo de potestate diaboli, et æternæ perditionis abstraxit? maxime cum se sacerdotem præstulaverit, non tamen in baptizando egit quod præter sacerdotem in tam evidenti necessitate agere nullum oportet: presbyterum vero, ut opinamur, idcirco se finxit esse; quoniam jam senserat vobis fuisse suasum, quod baptizandi ministerium non nisi presbyteris tantum esset indultum. Tercio, quoniam etsi in ista simulatione valde fuit

culpabilis, in tot hominibus conversis satis exstitit laudabilis. Quarto, quia etsi pœna dignus erat, non tamen debuisset modum ulionis excedere, nec in unum hominem tot, et tam crudelia detrimenta congerere: cum dimissis ei naribus, et auribus propriis, sufficeret ad pœnam illi repulsio a patria vestra, quam cum detruncatione membrorum iudicantibus vobis expertus est.

XVII. Igitur referentes, qualiter divina clementia Christianam religionem perceperitis, qualiterque populum vestrum baptizari omnem feceritis: qualiter autem illi postquam baptizati fuere, insurrexerint unanimiter cum magna ferocitate contra vos, dicentes, non bonam vos eis legem tradidisse, volentes etiam vos occidere, et regem alium constituere, et qualiter vos, divina cooperante potentia, adversus eos preparati, a maximo usque ad modicum superaveritis, et manibus vestris detentos habueritis, qualiterque omnes primates eorum, atque majores cum omni prole sua gladio fuerint interempti; mediocres vero, seu minores nihil mali pertulerint, de his nosse desideratis qui vita privati sunt, utrum ex illis peccatum habeatis, quod utique sine peccato evasum non est; nec sine culpa vestra fieri potuit, ut proles, quæ in consilio parentum non fuit, nec adversus vos arma sustulisse probatur, innocens cum nocentibus trucidaretur. Nam hinc psalmista, postquam dixerat: *Non sedi in consilio vanitatis, et cum iniqua gentibus non introibo: odivi congregationes malignorum, et cum impiis non sededo*; paulo post deprecans Dominum ait: *Ne perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinem vitam meam* (Psal. xxv). Hinc Dominus per Ezechielem prophetam perhibet dicens (*cap. xviii*): *Ut anima patris, ita et anima filii mea est: anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Et post pauca de patre dicit: Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, et non fecerit simile eis, super montem non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, et uxorem proximi sui non violaverit, et virum non contristaverit, pignus non retinuerit, et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento, a pauperis injuria averterit manum suam, usuram et superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in præceptis meis ambulaverit, hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet: pater ejus quia columinus est, et vim fecit fratri, et malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua, et dicitis: Quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius et iudicium et iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodivit, et fecit illa, vita vivet. Anima quæ peccaverit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii. Quamvis et de parentibus qui comprehensi sunt, mitius agere debueritis, scilicet ut pro Dei amore, qui eos in manus vestras tradiderat, vitam illis reservaretis, quatenus in oratione Dominica Deo*

prompte dicere valeretur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut, et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi). Sed etsi illos reservare potuistis, qui bellando interiere, et minime vivere permisistis, nec salvare voluistis, non consulte prorsus egistis ; scriptum quippe est : *Judicium erit sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam* (Jac. ii). Et per supra nominatum prophetam Dominus : *Nunquid, ait, voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis, et vivat?* (Ezech. xviii.) Verum quia zelo Christianæ religionis, et ignorantia potius quam alio vitio deliquistis, pœnitentia subsequente per Christi gratiam indulgentiam de his et misericordiam consequimini.

XVIII. Scire vos velle significatis, quid de his qui legem Christianam respuunt agere debeatis : in quo notandum est, quoniam omnis homo sicut per alterius culpam, id est Adæ, contraxit unde purgatione per aquam baptismatis egeat ; ita cum ad fidem promittendam ad regenerationis occurrit undam, alium eligit quodammodo patrem, spiritualem videlicet, a quo susceptus instruitur, et omni custodia muniat, et tanquam depositum quoddam lectori ecclesiæ repræsentetur. Præterea qui fidem respuit quam promisit, ab illo a quo susceptus est, et qui fidei ejus interventor exstitit, debet per omnia revocari. Jam vero si non audierit eum quem ipse pro se dederat vadem, dicendum est Ecclesiæ, a qua majori studio ad ovile proprium ovem reduci convenit quæ erravit ; et ut ad viam veritatis, quæ Christus est, redeat, modis omnibus revocari ; siquidem ab ea tanquam a matre, tanquam a magistra suadendum est illi quatenus videat : quoniam apostatam spiritum imitatus est, de quo scriptum est, quod in veritate non steterit (Joan. viii). Consideret etiam quod Petrus princeps apostolorum clamat : *Si enim regredientes, inquiens, coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur ; facta sunt eis posteriora deteriora prioribus : melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit enim eis illud proverbij : Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti* (II Petr. ii ; Prov. xxvi ; Matth. xviii). Porro si nec Ecclesiam audierit, sit omnibus revera sicut ethnicus, id est gentilis, ac per hoc jam merito per potestates externas tanquam extraneus opprimatur. Denique certum est, quoniam sæpe Deus concitat potestates adversus abnegatores Christi, adversus desertores baptismi : et ideo nemo miretur, quia Deus concitat, ut ponant cervices, et humiliati deant ad Ecclesiam : quia et Agar cum discessisset a domina sua occurrit ei angelus, et dixit ei : *Quid est, Agar ancilla Saræ? Revertere ad dominam tuam* (Gen. xvi). Ad hoc ergo qui hujusmodi est affligitur, ut revertatur, atque utinam revertatur, quia cum fratribus hæreditatem promissam recipiet : nam nisi moverentur potestates Christianæ adversus hujus-

A modi ; quomodo rationem redderent de imperio suo Deo ? quippe cum pertineat hoc ad reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam et sine diminutione velint servari matrem suam Ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. Siquidem Nabuchodonosor rex, qui statuam suam erexerat, et ad eam adorandam omnes coegerat, laudibus trium puerorum de igne liberatorum commotus dixisse legitur : *Et ego ponam decretum omnibus tribubus et linguis in omni terra ; et quicumque dixerit blasphemiam in Deum Sidrach, Misach, et Abdenago, in interitum erunt, et domus eorum in perditionem* (Dan. iii). Si ergo sic sævit rex barbarus, ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne temporali liberare ; quanto potius sævire debent reges Christiani, quia Christus abnegatur et irridetur, a quo non tres pueri tantum, sed et orbis terrarum cum ipsa regibus a perpetuis ignibus liberatur ? Nam qui illis mentiri, vel esse infideles convincuntur, aut vix aut nunquam ab eis vivere profecto sinuntur : et quomodo non indignentur, et sæviant, quando vident Christum, qui est Rex regum, et Dominus dominantium, ab hominibus abnegari, illudi, et ei fidem promissam non custodiri ? Zelen- tur itaque zelo Dei, quia seipsos per Christum recolunt liberatos a gehenna magis quam ille qui attendit tres pueros ereptos a flamma.

XIX. Quid jure de his faciendum sit, qui ad occidendum regem insurrexerint, venerandæ leges, quas scripto mitemus, vos affatim edocebunt. Verumtamen hoc in arbitrio regis manet, qui non semel tantum, sed et septuagies septies debet peccatum dimittere, juxta quod Dominus in Evangelio sancto Petro mandavit : *Nam cui plus dimittitur, plus diligit* ; et quemadmodum Evangelium docet, rex decem millia talenta, id est multa et immania peccata servo non dimitteret, si ipse conservo suo centum denarios, id est minora dimittere noluisse (Matth. xviii ; Luc. vii).

XX. Quid de homine libero judicandum sit, qui de patria sua fuga lapsus fuerit, si comprehendatur ? nihil utique, nisi quod leges decernunt. Verumtamen multos sanctorum de patria sua exisse, et in alia celebrius veneratos fuisse, sacre produnt historie ; sed aliis non existentibus causis ob solum exitum nunquam culpabiles judicatos exstitisse, ni fallor, inveni, præsertim cum Abrahæ patri nostro divina voce dicatur : *Egredere de terra, et de cognatione tua* (Gen. xii) : et nonnulli Patrum nostrorum exsules per plurimos annos in terra non sua habitaverint ; alioquin liber non est, si de patria sua quis non audeat egredi. Porro si liber est, et jure nullius conditionis nexibus tenetur obstrictus, non fugit, sed exit de patria sua, quemadmodum et Abrahæ, non Fuge, sed Exi de terra tua dicitur ; quod quia fecit obediens, nemine judicante, pœnam quamlibet protulit [sorte, pertulit, HAND.].

XXI. Si servus a domino fugiens recesserit, si comprehensus fuerit, ignoscendum est ei : alias au-

tem legum selecta non transcenduntur in eo. Verumtamen semper illud apostoli Pauli præ oculis habeatur salubris admonitionis dicentis : *Dominum quod iustum est et æquum servis præstate, scientes quoniam et vos Dominum habetis in cælo* (Coloss. iv); et' alibi, cum servis ut obedirent dominis carnalibus præcepisset, adiunxit : *Scientes, inquiens, quod unusquisque vestrum quodcumque fecerit bonum, hoc consequetur à Domino, sive servus, sive liber; et vos domini eadem facite ad illos remittentes minas, scientes quia et vester et eorum Dominus in cælis est, et personarum acceptio non est apud Dominum* (Ephes. vi).

XXII. Circa hos qui, quando ad pugnam contra hostes proceditis, fugam arripiunt, si non misericorditer præveniat compassio, saltem legum temperetur severitas.

XXIII. De his quibus iussum est contra hostes progredi, et iussioni parere contemnunt, eadem suademus.

XXIV. Quid parricida, id est qui patrem vel matrem occidit, vel etiam qui fratrem, aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant; porro si ad ecclesiam confugerit, id quod episcopus loci vel sacerdos, qui ab illo constitutus est, providerit, agendum decernimus.

XXV. Consuetudinis esse patriæ vestræ perhibetis, semper custodes inter patriam vestram, et aliorum juxta terminos invigilare : et si servus, aut liber per eandem custodiam quocumque modo fugerit, sine omni intermissione custodes pro ea interimuntur, deinde percontamini, quid nos inde iudicemus; et de hoc in legibus est requirendum. Verumtamen absit a mentibus vestris, ut tam impie iam iudicetis, qui tam pium Deum et Dominum agnovistis : præsertim cum magis oporteat, ut sicut hactenus ad mortem facile quosque pertraxistis, ita deinceps non ad mortem, sed ad vitam quos potestis nihilominus perducatis. Ita ut quemadmodum beatus apostolus Paulus prius persecutor, et contumeliosus, et spirans minarum et cædis in discipulos Domini (Act. ix), posteaquam misericordiam consecutus est, divina revelatione conversus, non solum minime cuiuslibet mortis pœnam intulit, verum etiam anathema esse optabat pro fratribus (Rom. ix), et libentissime impendere, et superimpendi paratus erat pro animabus fidelium (II Cor. xii) : ita et vos postquam electione Dei vocati, et lumine ipsius illuminati estis, non iam sicut prius mortibus inhiere, sed omnes ad vitam tam corporis, quam animæ debetis omni occasione inventa procul dubio revocare, et sicut vos Christus de morte perenni, qua detinebamini, ad vitam æternam reduxit, ita ipsi non solum innoxios quosque, verum etiam et noxios a mortis exitio satagite cunctos eruere, secundum illud sapientissimi Salomonis : *Erue eos qui ducuntur ad mortem; et qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses* (Prov. xiv).

XXVI. De his qui proximum, id est consanguineum suum, ut est frater, consobrinus, aut nepos,

A trucidaverint, venerandæ leges proprium robur obtineant. Sed si ad ecclesiam convolverint, mortis quidem legibus eruantur : penitentiae vero, quam antistes loci, vel presbyter consideraverit, absque dubio submittantur : *Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (Ezech. xviii).

XXVII. De his qui socium suum morti tradiderint, id ipsum quod supra decernimus.

XXVIII. De eo qui ad uxorem alterius comprehensus fuerit, quid iudicandum sit, lectis legibus reperietis. Jam vero si ad ecclesiam adulter confugerit, iudicandum ab episcopo fore decernimus, quod sacros constat diffinisse canones, vel sanctos apostolicæ sedis præsules clarum est statuisset.

B XXIX. Similiter et de eo censemus, qui ad proximam sanguinis sui ingreditur : verum hujus tanti piaculi lepram melius ad sacerdotis considerationem, et iudicium profecto dirigimus.

XXX. De eo qui nolens hominem interfecerit, id statuimus quod sacræ regulæ statuunt, quas episcopus vestrum apud se penes vos positum præ manibus oportet semper habere.

XXXI. Circa fures animalium si non misericordia, saltem legum edicta serventur.

XXXII. Similiter de his qui virum aut feminam rapuerint, permittimus.

XXXIII. Quando prælium inire soliti eratis, indicatis vos hactenus in signo militari caudam equi portasse, et sciscitamini quid nunc vice illius portare debeatis; quid aliud utique, nisi signum sanctæ crucis? Ipsum est enim quo Moyses mare divisit, et Amalec interfecit (Exod. iv), quo Gedeon Madianitas superavit (Judic. vii); et Christus Dominus noster diabolum, qui habebat mortis imperium, non solum superavit, sed et prostravit; ipsum est signum quod portamus in frontibus nostris : ipso a cunctis defendimur hostibus, et ab omnibus munimur incursionibus. Hoc est signum fidei, et ingens horror diaboli, quo Christiani principes in necessitatibus suis semper utuntur, et reges veram religionem sectantes sæpe celebres Christo propitio triumphos de hostibus operantur. Sed ut manifestius sciatis, quid pro illa equina cauda in signum debeatis militare convenientius, cum in apparatus belli proceditis, portare; pauca de Constantini actibus memoranda ducimus, qui piissimus Romanorum exstitit imperator, et Christianitatis famosissimus omnium propagator. Ille quippe cum adversus Maxentium urbis Romæ tyrannum exercitum duceret, erat quidem jam tunc Christianæ religionis fautor, nondum tamen, ut est solemne nostris initiari, signum Dominicæ passionis acceperat. Cum igitur multa secum de instantis prælii necessitate pervolvens iter ageret, utique ad cælum sæpius elevaret [forte deest oculos], et inde sibi divinum precaretur auxilium,

D vidit per soporem ad orientis partem in cælo signum crucis igneo fulgore rutilare; cumque tanto visa fuisset exterritus, ac novo perturbaretur aspectu

astare sibi vidit angelos dicentes : Constantine, in hoc vince : tum vero lætus redditus, et de victoria jam securus, signum crucis, quod in cælo viderat, in sua fronte designat, et hoc in militaria vexilla transformat, ac labarum, quem dicunt, in speciem Dominicæ crucis exaptat; et ita armis et vexillis religionis instructus adversus impiorum arma profiscitur, et sine crimine Romani populi, ut ipse Deum precabatur, Maxentio in flumen demerso, de tyranno mirifice triumphavit.

XXXIV. Præterea consultis, si debeatis, quando nuntius venerit ut ad præliandum pergatur, mox proficisci : an sit aliqua dies, in qua non oporteat ad præliandum exire? in quo respondemus : Non est ulla dies in quibuscumque negotiis incipiendis, vel exercendis penitus observanda, præter (si nimia non urgeat necessitas) supra memoratos dies celeberrimos, et omnibus venerabiles Christianis; non quo vel in his tale quid fieri prohibeatur, cum non sit in diebus spes nostra ponenda, nec a diebus, sed a Deo solo vivo et vero salus omnis penitus expectanda : sed quo, si inevitabilis necessitas non est, vacandum est in his solito studiosius orationi, et tantæ festivitatis mysteria frequentanda; nam cum Hebræi quondam Sabbatum observantes noluisent contra hostes suos die sabbatorum arma sustollere, et Deus omnipotens quod in se tantum, et non in observantia dierum spes esset et fortitudo locanda, voluisset ostendere; occisi sunt ex iis mille viri, ita ut superstites pœnitentia ducti invicem dicerent : *Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecere, et non pugnaverimus adversus gentes pro animabus nostris, et justificationibus nostris, citius disperderent nos a terra (I Mach. ii).*

XXXV. Refertis quod soliti fueritis, quando in prælium progrediebamini, dies et horas observare, et incantationes, et joca, et carmina, et nonnulla anguria exercere; et instrui desideratis, quid nunc vobis agendum sit : de quo nos necessario vos instrueremur, nisi super hoc vos divinitus instructos contueremur : super divinum enim fundamentum nos ædificare quidquam non possumus. Igitur cum in prælium proficisci disponitis, quod ipsi commemorastis, agere in Dei nominæ non omittere, id est ad ecclesias ire, orationes peragere, peccantibus indulgere, missarum solemnibus interesse, oblationes offerre, confessionem delictorum sacerdotibus facere, reconciliationem et communionem percipere, carceres aperire, vincula dissolvere, et servos et præcipue confractos et debiles, atque captivos libertati donare, ac indigentibus elemosynas erogare; quatenus impleatur quod Apostolus admonet dicens : *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu (Col. iii).* Nam illa, quæ commemorastis, id est diei et horæ observationes, incantationes, joca, et iniqua carmina, atque anguria, pompæ ac operationes diaboli sunt, quibus, Deo gratias, jam in baptismo abrenuntiastis, et hæc

cum vetere homine et actibus ejus quando novum induistis, omnino deposuistis.

XXXVI. Si die Dominico vel cæteris festis diebus, quando necessitas urget, liceat ambulare, vel ad bellandum procedere? ex trigésimo quarto capitulo harum responsionum nostrarum potestis advertere.

XXXVII. Libros quos vobis ad præsens necessarios esse consideramus, sicut poscitis, animo granti concedimus et plures, Deo largiente, præstare desideramus.

XXXVIII. Dicitis quod quando in castris estis, orationem perfectam, et congruam facere nequeatis, ac per hoc exponi cupitis quid agere debeatis : unde nos contra suademus, ut quanto plus hostes sæviunt, et necessitas vel tribulatio incumbit, tanto instantius orationi operam detis. Nam patres nostri plus orando, quam pugnando victores fuere, et voti compotes plus precibus, quam præliis exstiterunt. Denique Moyses orabat, et Josue pugnabat, sed plus ille vincebat orando, quam iste pugnando; aptius ergo ab armis, quam ab oratione vacandum est.

XXXIX. De consanguinitate generationum exquiritis, ut quibus utique feminis jungi debeatis, liquide cognoscatis; verum quod leges hinc sanciant jam meminimus, et denuo memorare summatim operæ pretium ducimus, aiunt enim : Ergo non omnes nobis uxores ducere licet : nam quarumdam nuptiis abstinere debemus, inter eas enim personas quæ parentum, liberorumve locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, matrem et filium, aviam et nepotem, et usque ad infinitum, inter eas quoque personas quæ ex transverso gradu cognationis junguntur, est quedam similis observatio, sed non tanta. Sacri vero canones, et præcipue Zachariæ summi præsulis decreta quid hinc promulgent, episcopo vestro vobis explorandum relinquimus.

XL. Consuetudinem patriæ vestræ perhibetis inesse; ut priusquam ad pugnam progrediamini, mittatur a dominatione vestra fidelissimus et prudentissimus vir, qui cuncta arma et caballos, et quæ necessaria pugnæ existunt, consideret; et apud quem inutiliter præparata inventa fuerint, capite punitur : nunc autem nosse cupitis, quid nos hinc fieri decernamus. Sed hæc nos cuncta vobis ad spiritalis apparatus armaturam convertere suademus, et tantæ severitatis rigorem ad pietatis exercitium inclinare monemus; ita ut sicut hactenus illa præparatio armorum et equorum diligenter inquirebatur, utrum bene apta esset contra visibiles hostes; ita nunc studiose investigetur, ut arma spiritalia, id est, bona opera singuli præparata possideant adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cœlestibus (Ephes. vi) : porro equus animus intelligitur, quia nimirum sicut homo portatur equo, sic et regitur animo, optime ergo, qui arma contra hostes præparata non habet, perit; quia, ut scriptum est, *Maledictus vir qui facit opus Dei negligenter (Jer. XLVIII).*

De equo vero, qui imparatus est animo, bene per Psalmistam dicitur: *Falsus equus ad salutem, in abundantia autem virtutis ejus non erit salus* (Psal. xxxiii). Nisi enim falsus esset, imparatus non esset; equo contra de preparato dicitur: *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit* (Prov. xxi). Sic itaque quod hactenus carnaliter observastis, et arma quæ forsitan ab inopibus hæc præparare non valentibus crudeliter exegistis, jam nunc spiritaliter veneramini; et hæc magnos et parvos præparare pie et indesinenter hortamini.

XL. De iis autem qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, et idolis immolant, vel genua curvant, nihil aliud scribere possumus vobis, nisi ut eos ad fidem rectam monitis, exhortationibus, et ratione illos potius quam vi, quod vane sapiant convincatis: opera manuum suarum, et insensibilia elementa, cum sint homines intellectu habiles, adorantes, imò dæmoniis suam cervicem flectentes et immolantes. Nam, ut Apostolus docet: *Scimus quoniam nihil est idolum, sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant* (I Cor. viii). Jam vero si vos non audierint, cum eis nec cibum sumere, nec ullam penitus communionem habere: sed eos tanquam alienos, atque pollutos a vestris obsequiis et familiaritate remove debetis, ut tali forte confusione compuncti convertantur, inspirante Deo, ad ipsum qui est verus et non falsus Deus, Creator et non creatus, non factus, sed factor omnium: nam, ut Dominus præcipit (Matth. x), de domo illius qui non credit, non solum cibum, verum etiam nec pulverem in pedibus debet educere Christianus, in tantum ut discipuli nescientes quod acciderat, moleste tulerint, quod Petrus princeps eorum ad Cornelium ingressus fuerat, quem ipse, Deo præcipiente, primum ex gentibus fecerat Christianum (Act. x): nulla igitur cum his qui non credunt, idolaque adorant, miscenda communio est. Porro illis violentia, ut credant, nullatenus inferenda est. Nam omne quod ex voto non est, bonum esse non potest; scriptum est enim: *Voluntarie sacrificabo tibi* (Psal. lxxiii); et rursus: *Voluntaria, inquit, oris mei beneplacita fac, Domine* (Psal. cxviii); et iterum: *Et ex voluntate mea confitebor illi* (Psal. cxvii); ultronea quippe Deus obsequia, et exhiberi tantum ab ultroneis præcipit: nam si vim inferre voluisset, nullus omnipotentis illius resistere potuisset. Jam vero si queritis, quid de hujusmodi perfidis judicandum sit, apostolum Paulum audite, qui cum Corinthiis scriberet, ait: *Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare? nonne de his qui intus sunt vos judicatis? nam eos qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis* (II Cor. v); ac si diceret: De his qui extra religionem nostram sunt nihil ego judico, sed eos Dei judicio reservo, qui judicaturus est omnem carnem. Verumtamen auferte malum ex vobis ipsis, ne videlicet vobiscum morans ut cancer serpat: aut certe dum a fidelibus sibi communicari conspicit, suæ quoque vanitati communicari putet: ac per hoc veraciorem et sanctiorem

suam sectam, quam nostram existimet religionem. Propter conscientiam ergo magnopere idola colentium cavenda est omnino communio: nam qui idololatriæ communicat, ipsis idolis, imò dæmoniis communicare videtur: *Omnes enim dii gentium dæmonia* (Psal. xcvi); et Apostolus dicens: *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo*, adjecit: *Nolo, inquit, vos socios fieri dæmoniorum* (I Cor. x).

XLII. Asseritis quod rex vester cum ad manducandum in sedili, sicut mos est, ad mensam sederit, nemo ad convescendum etiam, neque uxor ejus cum eo discumbat, vobis procul in sellis residentibus, et in terra manducantibus; et idcirco quid vobis hinc præcipiamus, nosse desideretis. Unde nos quia non contra fidem quod agitur est; licet bonos mores satis impugnet, non tam præcipientes, quam suadentes hortamur, ut ad Christianæ religionis cultores principes attendatis, et humilitatis eorum considerantes fastigium, deponatis ex vobis omne ad nihil utile supercilium: legerunt enim illi in Evangelio, dicente Domino: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. xi). Nam antiqui reges, quorum multi sanctorum consortium meruere, ac ideo veraciter reges dicti sunt, quoniam sancti reperti sunt, cum amicis, quinimo cum servis suis convivali fuisse memorantur; quin potius ipse Rex regum, et Dominus dominantium, Redemptor noster, non solum cum servis et amicis suis, apostolicis scilicet recubuisse, verum etiam cum publicanis et peccatoribus et recubuisse, et manducasse describitur.

XLIII. Quæ animalia, seu volatilia liceat manducare, quantum existimo Dominus evidenter ostendit, cum post diluvium animalia cuncta Noe tribuit et filiis ejus edenda, dicens: *Omnes pisces maris manus vestræ traditi sunt, et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum quasi olera virentia* (Gen. ix): et demonstratis cælestis beato Petro in illo disco, quamvis hoc altius intelligendum sit, cunctis animantibus, dicitur: *Macta, et manduca* (Act. x); Itaque omne animal, cujus cibum minime corpori nocivus esse probatur, et societas hoc in cibum admittit humana, comedi non prohibetur: nam ideo, ut sanctus et facundissimus doctor scribit Augustinus, morticinum ad escam usus hominum non admisit, eo quod non occisorum sed mortuorum animalium morbida caro est, nec apta ad salutem corporis, cujus causa sumimus alimentum. Porro eorum opinionem, qui quippiam in cibis immundum esse perhibent, per se Dominus destruit dicens: *Non quod intrat in os co inquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc co inquinat hominem* (Matth. xv); et apostolo Petro divinitus dicitur: *Quod Deus sanctificavit, ut commune (vel immundum) ne dixeris* (Act. x); et coapostolus ejus Paulus scribens: *Omnia, inquit, munda mundis, co inquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i). Verumtamen ne forte quilibet ex Veteri vobis Testamento quedam prohibita velint animalia demonstrare, atque ab eorum vos edulq

coercere; notandum est, inter illa quæ prohibita sunt, etiam porcum connumerari; de qua re præfatus sanctus Augustinus de cæteris interim tacens, scribens etiam hujus animalis meminit dicens: Testamento Veteri, ubi quidam cibi carniū prohibentur, cur non sit contraria ista sententia, qua dicit Apostolus: *Omnia munda mundia, et omnis creatura Dei bona est (I-Tim. iv)*, si possunt, intelligant hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis; illis autem litteras propter quasdam præfigurationes temporis congruentes animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porcō et agno requiratur, utrumque natura mundum est; quia *omnis creatura Dei bona est (ibid.)*: quædam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est; tanquam si stultum et sapientem diceret: utrumque hoc verbum natura vocis, et litterarum, et syllabarum quibus constat, utique mundum est; significatione autem unum horum verbum, quod dicitur stultum, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat: et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus; et tam illud animal, quam istæ duæ syllabæ, quod dicitur stultum, quiddam unum idemque significat: immundum quippe illud animal in lege positum est, eo quod non ruminet; non autem hoc ejus vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur, immundi proprio vitio, non natura; qui cum libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino non cogitant: quod enim utile audieris, velut intestino memoriæ tanquam ad os cogitationis, recordandi dulcedine volvere; quid est aliud, quam spiritaliter quodammodo ruminare? quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Unde et ipsa a talibus carnibus abstinentia, tale vitium nos cavere præmonuit. Cum enim de hac munditia ruminandi alio loco ita scriptum est: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutiit illum (Prov. xxvii)*. Has autem similitudines rerum in locutionibus et observationibus figuratis propter quærendi et comparandi exercitationem rationales mentes utiliter et suaviter novêrit: sed priori populo multa talia non tantum audienda, verum etiam observanda præcepta sunt. Tempus enim erat, quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret, et ea quæ posteriori tempore fuerant revelanda, quibus per Christum, atque in Christo revelatis, fidei gentium onera observationum non sunt imposita, prophetiæ tamen auctoritas commendata.

XLIV. Nulla ratio sit in quadragesimali tempore venationibus uti: venantes enim nihil præter carnes captant, ut ergo nihil carnale sectari videamini, decenter a carnibus captandis in quadragesimali præcipue tempore vobis est abstinendum; quanto enim jejunii tempore ærctius est divinis cultibus insistendum, tanto est in canctis mundi nocivis oblectamentis longius recedendum; præsertim cum neminem

A nisi reproborum venationes execuisse sacra designet historia.

XLV. A nobis scire cupitis si in quadragesimali tempore judicia sint exercenda, et ad mortem aliquis addicendus, in quo nos noveritis eadem de quadragesimali tempore super hac respondere consultatione, quæ diebus festis nos duodecimo harum responsionum nostrorum capitulo jam respondisse dignoscimus.

XLVI. Jam vero si quadragesimali tempore liceat, si necessitas exigit, vel si non exigit ulla necessitas, ad bella procedere, non vobis est necessarium exponendum, cum ex priorum propositionum solutionibus quid vos conveniat agere, etiam nobis tacentibus jam ipsi colligitis. Bellorum quippe ac præliorum certamina, necnon omnium jurgiorum initia diabolicæ fraude sunt artis profecto reperta, et dilatandi regni cupidus, vel iræ, vel invidiæ, vel alius cujuscumque vitii dilector tantum his intendere, seu delectari convincitur. Et ideo, si nulla urgeat necessitas, non solum quadragesimali tempore, sed omni est præliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget oportunitas, nec quadragesimali est tempore pro defensione tam sua, quam patriæ, seu legum paternarum, bellorum procul dubio præparationi parcendum; ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet quod faciat, et suæ ac aliorum saluti consulere non procurat, et sanctæ religionis detrimenta non præcavet. Porro muri Jericho filiis Israel, qui Sabbatum jam observandum susceperant, etiam Sabbato urbem circumventibus et tubis clangentibus ad terram protracti sunt (*Jos. vi*).

XLVII. Consultitis si liceat in quadragesimali tempore jocis vacare; quod non solum in quadragesimali, verum etiam in nullo tempore licitum est Christianis; sed quia vobis, qui in montem nondum ascendere tanquam infirmi potestis, ut inde sublimia mandata Dei percipiat, sed in campestribus, quænam admodum filii quondam Israel, positi estis, ut saltem ibi plana et minora quæque præcepta sumatis, necdum possumus suadere, ut omni tempore jocis abstineatis, et quadragesima, ac jejunii tempore, quando peramplius et instantius orationi et abstinentiæ, et omnimodæ poenitentiae sicut longe superius exposuimus, vacare debetis, non solum jocis, verum etiam ab omni vaniloquio, et scurrilitate, quæ ad rem non pertinent, atque ab ipso otioso verbo, ut in Evangelio Dominus dicit: *Quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem (Matth. xii)*: si de otioso quanto magis de noxio et criminoso? nulla ergo vos voluptatum, et jocorum, et maxime in tempore jejuniorum, vanitas seducere valeat; non enim lamenta cum jocis conveniunt, et fallax, ac deceptrix lætitia, veraces lacrymas producere nescit in proximo: præterea est iudex, qui dixit: *Vae vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, et flebitis (Luc. vi)*; hinc Salomon ait: *Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii lucus occupat (Prov. xiv)*; hinc iterum dicit: *Risus reprobati errorem, et gaudium dixi: Quid frustra deciperis?*

(Eccle. II.) Hinc rursus ait : *Cor sapientium, ubi tristitia est; et cor stultorum, ubi lætitia (ibid.)*; gratum namque Deo sacrificium est afflictio contra peccatum, Psalmista testante, qui ait : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Psal. I).*

XLVIII. Unde nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadagesimali tempore convenire posse nullatenus arbitramur. Iterum quid hinc sacri canones dicant episcopo vestro docente scietis.

XLIX. Præterea sciscitamine, si licet exhibere vobis quemadmodum prius in dotem conjugibus vestris aurum, argentum, boves, equos, etc., quod quia nullum peccatum est et leges hoc connivent, et nos ut fiat minime prohibemus; et non solum hoc, verum etiam quidquid ante baptismum egistis, et nunc quoque vobis agere profecto conceditur (S. Greg. hom. 24 in evang.). Nam piscatorem Petrum, Matthæum vero telonarium scimus, et post conversionem suam Petrus ad piscationem rediit, Matthæus vero ad telonii negotium non resedit, quia et aliud est victum per piscationem querere, aliud telonii lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quæ sine peccato exhiberi aut vix, aut nullatenus possunt, ad illa ergo tantum, quæ ad peccatum implicant, necesse est ut post conversionem animus non recurat : quod vero quisque ante conversionem sine peccato exercuit, hoc eum post conversionem repetere non est culpa.

L. Quid de eo, qui de quadagesimali tempore cum uxore sua coierit, sit iudicandum, episcopi vestri, et sacerdotis qui ab eo constituetur, arbitrio considerandum, ac diffiniendum committimus, qui singulorum mores agnoscere poterunt; et uniuscujusque vestrum causas libris personis, ac temporibus discernere, seu moderari debebunt. Porro cum ea eodem tempore sine aliqua contaminatione dormire omnino liceret, si ignis, et palea sine lesione communionem aliquam habuissent, vel si diabolice fraudis astutiæ nescirentur nam ubi masculus cum femina pariter conversantur, difficile est insidias hostis anti-qui deesse, quod nimirum non defuere, ubi solitaria fratris et sororis, Ammonis scilicet et Thamar, existit parvissimo spatio commoratio (I Reg. xiii).

LI. Si liceat uno tempore habere duas uxores exquiritis, quod si non licet, scire cupitis, apud quem inventum fuerit, quid exinde facere debeatis. Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit. Nam Deus, qui fecit hominem, ab initio masculum unum fecit et unam feminam tantum (Gen. I), cui potuit utique si vellet duas uxores tribuere, sed noluit; scriptum quippe est : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ (Gen. II)*, non dixit, uxoribus; et iterum : *Erunt duo in carne una (ibid.)*, masculus scilicet et femina in carne una, et non tres aut plures. Itaque apud quem uno tempore duæ uxores inveniuntur, interim priori retenta posteriorem cogatur amittere : insuper et penitentiam quam loci sacerdos prævidit [præce-

perit. Ut cap. 78. *consideravit. HARD.*], compellatur suscipere. Denique hoc tam immane scelus est, ut homicidii quidem peccatum, quod Cain in Abel fratrem suum commisit (Gen. IV), septima generatione cataclysmo vindicatum fuerit (Gen. VII); adulterii autem flagitium, quod Lamech omnium primus in duabus uxoribus perpetravit (Gen. IV), nonnisi sanguine Christi abolitum exstiterit, qui septima et septuagesima generatione secundum Evangelium luxerit in mundum.

LII. Si nosse desideratis quid de his qui quemlibet eunuchizant iudicandum sit, paginas legum revolvite.

LIII. Consulitis si licet super mensam, in qua sacerdos, aut diaconus deest, vexillum sanctæ crucis imprimere et comedere : quod procul dubio licet, nam omnibus datum est, ut et omnia nostra hoc signo debeamus ab insidiis munire diaboli, et ab ejus omnibus impugnationibus in Christi nomine triumphare : superest tantum, ut cum potior adest, inferior hoc sibi nisi jussus non audeat arrogare : quoniam, *Non est discipulus super magistrum (Matth. X)*, et iterum præcipit Apostolus dicens : *Honore invicem prævenientes (Rom. XII)*.

LIV. Dicitis quod Græci fateantur quod in Ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit, maximum habeat peccatum : hoc ut fieret præceptum fuisse nusquam, ni fallimur, invenitur, ac per hoc, nisi fiat, peccatum non est : nam quidem faciunt hoc, quidam illud, nunc isti hoc genus humilitatis, nunc illud ostentant : nisi forte qui pertinaciter recuset facere, quod omnes viderit facientes. Verum et hoc, et multa in diversis locis alia humilitatis indicio fiunt, et hoc, cum sit, nonnisi humilitatis gratia sit, et revera scriptum est : *Oratio humiliantium se nubes penetrabit (Eccle. xxxv)*, proinde sive hoc, sive aliud quid humilitatis excogitare potest homo, non est reprehendendus, quia secundum Evangelium, *qui se humiliat exaltabitur (Luc. xviii)*. Si enim quis ante principem mortalem veniens cum omni reverentia et timore stat, loquitur, et incedit, quanto potius eum qui ante Deum, qui est æternus, terribilis, et excelsus, accesserit, cum omni pavore ac tremore non solum stare convenit, sed et quasi servum semetipsum in conspectu ejus humiliter præsentare, et quia quorundam in Evangelio reproborum ligari manus, et pedes præcipiuntur (Matth. xxii), quid aliud isti agunt qui manus suas coram Domino ligant, nisi Deo quodammodo dicunt, Domine, ne manus meas ligari præcipias, ut mittar in tenebras exteriores : quoniam jam ego eas ligavi, et ecce ad flagella paratus sum ? Hinc etiam pectus percutimus signantes videlicet, quod nequiter egimus, displicere nobis, ac ideo antequam Deus feriat, id nos in nobis ipsis ferire, et antequam ultio extrema veniat, commissum penitentia digna punire.

LV. Jam vero quod asseritis, Græcos vos prohibere communionem suscipere sine ciugulis, quibus sacræ Scripturæ testimoniis hoc prohibere iure pro-

bentur, nos penitus ignoramus, nisi forte illo quo Dominus præcipit dicens : *Sint lumbi vestri præcincti* (Luc. xxii). Verum hoc sancti Evangelii testimonium non per litteram, sed per spiritum oportet impleri. Nam si ad hoc istud præceptum est ut taliter servaretur, cur non sunt pariter quæ sequuntur, ut *lucernæ ardentes* ? (Exod. xviii) et sicut agnum comedentibus jubetur, ut baculum in manibus teneant ? habent suum ista mysterium, et intelligentibus ita clara sunt, ut ea magis, qua decet, significatione serventur. Nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus bonorum splendor operum, de quibus dicitur : *Sic opera vestra luceant* (Matth. v), indicatur. Rudes ergo fidelium mentes, ut sanctus et egregius propugnator Ecclesiæ papa Coelestinus scribit (*epist.* 1) cujus hæc summam verba mutuati sumus, ad talia non debemus inducere, docendi enim sunt potius quam illudendi, nec imponenda eorum oculis, sed mentibus infundenda præcepta sunt.

LVI. Nosse vos velle asseveratis, si liceat omnibus vestris præcipue tempore siccitatis, ad pluviam postulandam jejunium et orationem facere, vobis quidem hoc agere licet : quoniam jejunium et oratio magnæ virtutis [*forte, virtutis, HARD.*] sunt, et ad has jugiter faciendas vestra multum valet hortatio ; sed congruentius est si hæc per episcoporum dispositionem fiant : ipsi namque sunt qui ligandi, solvendique potestatem accipiunt, ad horum vocem populi Dei castra moventur, et requiescunt : sine his tanquam sine capite fore videmini, et quasi oves errantes, et non habentes pastorem inceditis. Siquidem in talibus prisco tempore, quod nunc quoque sancta tenet Ecclesia, sacerdotum præcedebat institutio, et omnis penitus ordinatio, et tunc reliquæ plebis subsequabatur assensus, ac per hoc ordine debito custodito, et unanimitate servata, Deo largiente, voti præstabatur effectus.

LVII. Græcos vetare perhibetis eunuchos animalia vestra mactare, ita ut eum qui ex animalibus ab illis occisis comederit, grave commisisse peccatum affirmant. Sed nobis valde absonum est, et adhuc frivolum sonat, quod dicitur. Porro quia ratiocinationem ista dicentium non audimus, nihil interim de assertionem ipsorum nondum plene cognita decernere diffinitive valemus. Unum tamen scimus, quoniam si eunuchi præcepta Dei custodierint, ad regnum cœleste percipiendum nihil eis obesse membrorum poterit detruncatio, cum secundum Apostolum in resurrectione omnes occurramus in virum perfectum (*Ephes.* iv), et per prophetam Dominus, si ejus mandata observaverint, eunuchis nonnulla leta promittat (*Isa.* lvi). Siquidem et ille eunuchus Æthiops a sancto Luca evangelista pro virtute et integritate vir appellatur dum dicit : *Et ecce vir Æthiops eunuchus potens Candacis reginæ* (Act. viii).

LVIII. Utrum velato an nudato capite mulier in ecclesia stare debeat, Apostolus docet (*I Cor.* xi) : *Mulier orans, aut prophetans non velato capite, detur-*

pat caput suum ; unum est enim ac si decalvetur, nam si non velatur mulier, tondeatur ; si vero turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum ; et iterum : Ideo, inquit, debet mulier velamen habere super caput propter angelos, id est, sacerdotes ; et rursus ait : Vos ipsi judicate, decet mulierem non velatam orare Dominum ? nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si comam nutriat, gloria est illi ? quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

LIX. Quod de femoralibus sciscitamine, supervacuum esse putamus ; nos enim non exteriorem cultum vestium vestrarum, sed interioris hominis mores in vobis mutari desideramus, nec quid induatis præter Christum, quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis (*Gal.* iii) ; sed quomodo in fide, ac bonis operibus proficiatis inquirimus. Verum quia simpliciter de his interrogatis, verentes videlicet ne vobis in peccatum imputetur, si præter aliorum consuetudinem quid saltem in minimis agitis Christianorum, ne quid desiderio vestro subtrahere videamur, dicimus, quoniam in libris nostris jussa sunt femoralia fieri, non ut his mulieres uterentur, sed viri : nunc autem, ut quemadmodum a veteri ad novum transistis hominem, ita de priori consuetudine ad morem nostrum per omnia transeat facite ; sin autem, quod placet agite. Nam sive vos, sive femine vestre, sive deponatis, sive induatis femoralia, nec saluti officit, nec ad virtutum vestrarum proficit incrementum. Sane quoniam diximus jussa fuisse femoralia fieri, notandum est, quia nos spiritualiter induimur femoralibus, cum carnis libidinem per abstinentiam coarctamus : nam illa loca femoralibus constringuntur, in quibus luxuriæ sedes esse noscuntur, quamobrem fortasse primi homines post peccatum in membris suis illicitos sentientes motus ad arboris ficulneæ folia concurrentes sibi perizoniam texuerunt (*Gen.* iii) ; sed hæc spiritualia sunt, quæ hactenus portare non poteratis, *sed necdum*, ut cum Apostolo dicam, *potestis ; adhuc enim estis carnales* (*I Cor.* iii) ; et ideo hinc perpauca diximus, cum plura Deo donante dicere valeremus.

LX. Consulentibus vobis si liceat absque jejuniorum tempore quantulumcunque valde mane comedere, respondemus, quoniam neminem patrum nostrorum ante horam diei tertiam manducasse, nec sancta Ecclesia ante horam hanc traditionem sumendi cibum accepisse recolimus, vel monumentis quibuscunque reperimus : e contrario vero quosdam eorum usque ad vesperum, alios autem usque ad nonam horam diei : porro alios usque ad sextam invenimus jejunasse : nullum autem mane cibi quantulumcunque sumpsisse comperimus, cum potius *Væ* dictum qui mane comedunt fuisse legerimus (*Isa.* v). Quamobrem ab isto maledicto vos alienos esse desiderantes hortamur, ut ante horam diei tertiam nullum omnino corporalem cibum etiam in ipsis insignibus solemnitatibus omnino sumatis : nam quæ sollemnitas potest esse Pentecoste sublimior, in qua

Spiritus sanctus super apostolos descendit, ac per hoc homines meruerunt in se suscipere Dominum? In ista nempe festivitate sancti apostoli cum aliis nonnullis hora diei tertia reperiuntur fuisse jejuni, cum repletos Spiritu sancto, et loquentes omnium gentium linguis quibusdam incredulis audientibus, et obstupescentibus, et quod musto essent repleti il, qui simul aderant falso dicentibus: Petrus apostolorum princeps responderit, dicens: *Non enim, sicut vos aestimatis, ebrii sunt isti, cum sit hora diei tertia* (Act. ii), ubi notandum quod non solum apostoli, sed et omnes qui cum ipsis erant, id est centum viginti viri, super quos Spiritus sanctus cecidit, hora diei tertia jejuni reperiuntur. Simul etiam notandum quod non dixerit beatus Petrus simpliciter: *Non, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt*, sed addiderit: *cum sit hora diei tertia*; ac si patenter diceret: Ipsi liquido nostis, quod non sit istis consuetudini ante horam diei tertiam jejunium solvere, quamobrem frustra illos ebrios esse putatis. Imitantini itaque hos, ut Spiritus sanctus, et si non tardius, saltem hora tertia diei vos jejunos inveniatis, sicut istos, vos quoque inspiratione suae gratiae repleat.

LXI. De cætero scire vos velle significatis, quot vicibus laicalis persona per unumquemque diem orationem facere debeat, in quo scire vos convenit, neminem exceptum esse ab eo, quod Dominus in Evangelio dicit: *Oportet semper orare, et non deficere* (Joan. xviii); et Apostolus: *Sine intermissione orate* (I Thess. v); quod sanissime præfato sancto Augustino docente, sic accipitur, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi; quæ autem sint hæc certa tempora orandi, quæ nullo die prætermitti debeant, querite et inveniatis.

LXII. Refertis quod lapis inventus sit apud vos antequam Christianitatem suscepissetis, de quo si quisquam ob aliquam infirmitatem quid accipit, soleat aliquoties remedium corpori suo præbere: aliquoties vero sine profectu remanere; quod utique etiam de illo lapide, qui nunquam summentibus quotidie certum est evenire videlicet, ut alii quidem ab ægritudine sua remedium sanitatis recipiant, alii vero infirmitate tabescant. Quamobrem nos tanquam erroris a vobis consulentibus utrum de cætero sit agendum an respondendum, respondemus, et decernimus, quatenus omnis ejusdem lapidis sumptus penitus prohibeatur, et omnimodis refutetur, et in solo illo lapide Domino nostro Jesu Christo, quem reprobarere edificantes, hic factus est in caput anguli (Matth. xxi), spes totius salutis humanæ ponatur, et tanquam a fortissimo recuperanda fortitudinis nostræ remedium expectetur, ad quem vos accedere, et in eo fiduciam omnem locare beatissimus primus apostolorum Petrus per epistolam suam hortatur, dicens: *Ad quem accedentes lapidem vivum ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum*

et honorificatum, et ipsi tanquam lapides vivi superedificamini in domum spiritalem (I Petr. ii).

LXIII. Consulitis præterea si liceat viro Dominico nocturno vel diurno tempore cum uxore sua conjungi aut dormire, quibus respondemus: quoniam si Dominico die ab opere mundano cessandum est, sicut supra docuimus, quanto potius a voluptate carnali et omnimoda corporis pollutione cavendum? præsertim cum Dominici diei nomen, quod nihil eodem die præter quæ Domini sunt Christianus agere debeat, liquido manifestet. Porro idipsum est de nocturno ipsius diei quod de diurno tempore sentiendum. Unus est enim dies, qui tam diurno, quam nocturno spatio constat, viginti quatuor horas habens. Nam nisi tam absentia quam presentia solis unus existeret dies, nequaquam Scriptura diceret: *Factum est vespere et mane dies unus* (Gen. i): jam vero si dormiendum simpliciter eodem sit tempore cum uxore propria, quinquagesimo harum responsionum nostrarum capitulo quod sensimus, cursim jam intimavimus. Porro, ut verbis utar Apostoli, *hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi* (I Cor. vii).

LXIV. Quot diebus viro, postquam mulier filium genuerit, ab ea sit abstinendum, non ad inventionibus nostris, sed verbis beate memorie Gregorii Romani pontificis, et Anglorum gentis apostoli declaratur, qui Augustino episcopo, quem in Saxoniâ ipse direxerat, scribens inter cætera dixit (Epist. lib. xii, epist. 34): *Ad ejus vero (id est mulieris) concubitus vir suus accedere non debet, quoadusque proles quæ gignitur, ab lactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnunt, eosque aliis mulieribus nutriendis tradant; quod videlicet sola causa incontinentiæ videtur inventum, qui dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt.*

LXV. Tunc recte non licet cuilibet communionem Christi percipere, quando gula deditus non invenitur jejunius, adeo ut mysticam mensam parvipendens prius cibi laici sumptu jejunium solvisse videatur, Christique venerandum corpus ac pretiosum sanguinem a cæteris non discernens alimentis non præposuisse omni humanæ refectiioni, sed postposuisse noscatur. Remedium quippe salutiferum est corpus Christi contra peccatum, et qui hoc ante omnem escam veneranter non sumit. Et certe quotidie medicos vacuis visceribus sua cernimus pocula propinare: et si hoc pro sanitate corporis agitur, quanto potius est pro animæ salute patrandum? Cæterum quamobrem non debeat is, cui sanguis ex ore vel naribus profluxerit, corpus ac sanguinem Christi percipere, regula nulla docet. Nam

^a Vox illa, erroris, aut est corrupta, aut superflua. HARD.

^b Hujus loci pars altera deest

quod invitus quis patitur, in culpam ei non debet A imputari, ac per hoc nec a participatione tanti remedii coerceri: novimus namque quia mulier quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque ab ea statim infirmitas recessit. Si itaque mulier hæc in fluxu sanguinis posita vestimenti Domini tactu non judicatur indigna, imò ipsius Domini, nam ipse dixit: *Tetigit me aliquis* (Matth. ix); cur ei qui sanguinis ex ore vel naribus fluorem sustinet, non liceat salutifera Christi sacramenta percipere?

LXVI. Græcos prohibere vos asseritis cum ligatura lintei quam in capite gestatis, ecclesiam intrare; quos [forte, quod, Harb.] nos quoque similiter non abs re forsitan inhibemus: nam sæpe memoratus ac semper memorandus apostolus Paulus ait: *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Et iterum: Vir quidem non debet velare caput, quoniam imago et gloria est Dei* (I Cor. xi); quod enim de velamine dici, etiam de ligaturæ volumine debet, credimus, observari.

LXVII. Perhibetis vos consuetudinem habuisse, quotiescunque aliquem jurejurando pro quolibet re disponebatis obligare, *spatham* in medium afferre, et per eam juramentum agebatur: nunc autem per quos jurare debeatis a nobis juberi deposcitis. Sed nos ante omnia non solum per *spatham*, verum etiam per aliam omnino conditam speciem jurari judicamus indignum. Per quem enim quis jurat, profecto et diligit et veneratur, sed et fiduciam suam ei firma stabilitate commendat: quamobrem per Deum jurandum est, qui ab hominibus diligendus et venerandus, et in quo omnis spes et fiducia est locanda, et a quo præ cunctis creatoris est semper auxilium expectandum, nam cum a Domino per cælum, terram, caput et Jerusalem non jurare jubetur, nil nisi ut per creaturam juretur, procul dubio inhibetur. Quod autem per Dei nomen jurare præcipiamur, ipso jubente, didicimus. Sane possumus per eas duntaxat creaturas jurare, quæ divinis sunt cultibus deputatæ, ut est templum et altare, in quibus qui jurat, jurat in ipsis, et qui habitat in ipsis, et si quæ sunt talia. Quapropter jure per Evangelium jurandum est, in quo quidquid continetur, nihil nisi Dei, qui in eo scribitur et legitur esse, profecto dignoscitur: ipsum est enim lex nostra, ipsum testamentum nostrum, quod legifer et testator Dominus et Redemptor noster electis suis disposuit, et si hoc amamus per ipsum etiam juramus; etenim omnis vera qui dicit, per eum jurat quem amat; nos ergo si per Evangelium juramus, et testatorem, et ipsum testamentum diligere comprobamus, et ab ejus mandatis nos nolle recedere procul dubio significamus.

LXVIII. Requisistis post quot dies mulier possit ecclesiam intrare postquam genuerit: in quo nos prædecessoris nostri, beati Gregorii papæ vestigia sequentes, eadem quæ ipse decernimus, qui pro nova gente sicut nos modo instruenda scribens, in-

ter alia dixit (*Epist. lib. xii, epist. 31*): Si mulier hora eadem qua genuerit, actura gratias intret ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur: voluptas enim carnis, non dolor in culpa est, in carnis autem commissione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus, unde et ipsi primæ omnium matri dicitur: *In doloribus paries* (Gen. iii): si ergo enixam mulierem intrare ecclesiam prohibemus, ipsam ei poenam in culpam deputamus.

LXIX. Quot vicibus per totum annum baptismata celebrari debeant, vel si eodem die licitum sit carnes comedi, vel quot in consequentibus ab his sit abstinendum, requiritis. Insignia igitur anni sive solemniora tempora, quibus baptismata celebrantur, secundum canones, duo sunt, Paschæ scilicet et B Pentecostes. Verum circa vos nulla sunt in baptizando tempora penitus observanda; quemadmodum nec erga eos qui mortis vicinæ periculum metuunt tanto lavacro purgari desiderant: a carnibus autem ipso die iis qui Sabbato sancto, vel sabbato Pentecostes baptizati fuerint, abstinere procul dubio convenit: consequentibus vero septem diebus, qui a veteribus dies azymorum dicebantur, et diei resurrectionis Dominicæ convincti [conjuncti] rite celebrantur, si quisquam quandocunque carnibus vesci affectat, multo magis edere carnes oportet.

LXX. Consulendum decernitis utrum presbyterum uxorem habentem debeatis sustentare et honorare, an a vobis projicere: quo respondemus, quoniam licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen C Dominum imitari convenit, qui solem suum, ut Evangelium testatur, *ori facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (Matth. v). Projicere vero eum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Judam Dominum, cum esset mendax discipulus, de numero apostolorum dejecit. Verum de presbyteris qualescunque sint, vobis, qui laici estis, nec judicandum est, nec de vita ipsorum quidpiam investigandum, sed episcoporum judicio quidquid est, per omnia reservandum.

LXXI. Sciscitantibus vobis, si a sacerdote, qui sive comprehensus est in adulterio, sive de hoc fama sola respersus est, debeatis communionem suscipere, necne, respondemus: Non potest aliquis quantumcumque pollutus sit, sacramenta divina polluere, quæ purgatoria cunetarum remedia contagionum existunt. Nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere: proinde qualiscunque sacerdos sit, quæ sancta sunt coinquinare non potest; ideo ab eo usquequo episcoporum judicio reprobetur, communio percipienda est: quoniam mali bona ministrando se tantummodo lædunt: et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum præstat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium præbet. Sumite igitur intrepide ab omni sacerdote Christi mysteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim, quæ vincit hunc mundum, et quia non dantis, sed acci-

pientis sit, docente sancto Hieronymo, ad credendum in omni anima baptismum esse perfectum, et in omni sacerdote corpus Christi esse perfectum, qui rursus sacræ Scripturæ concordans ait: Priusquam audias, ne iudicaveris quemquam, alique ante probationem accusationis illatæ, neminem a tua communione suspendas, quia non statim qui accusatur, reus est; sed qui convincitur, criminosus.

LXXII. Requisitis si liceat in vobis patriarcham ordinari, sed de hoc nihil diffinitive respondere possumus, priusquam legati nostri, quos vobiscum mittimus, reversi fuerint, et nobis, quæ inter vos multitudo sit et unanimitas Christianorum, renuntient. Nam interim episcopum habetote, et cum incrementum divinæ gratiæ Christianitas ibi fuerit dilatata, et episcopi per singulas ecclesias ordinati, tunc eligendus est inter eos unus, qui si non patriarcha, certe archiepiscopus appellandus sit; ad quem omnes concurrant, et cuius consilium in causis majoribus præstolentur; idipsum etiam apostolicis regulis præcipientibus ac dicentibus (*Can. apost. 34*): Episcopos gentium singularum scire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput existiment et nihil amplius præter ejus conscientiam gerant, etc.

LXXIII. A quo autem sit patriarcha ordinandus interrogatis, et idcirco scitote quia in loco ubi nunquam patriarcha vel archiepiscopus constitutus est, a majori est primitus instituendus: quoniam secundum Apostolum minus a majori benedicitur (*Hebr. vii*), deinde vero accepta licentia, et pallii C usu ordinat ipse sibi deinceps episcopos, qui successorem suum valeant ordinare. Vos tamen sive patriarcham, sive archiepiscopum, sive episcopum vobis ordinari postuletis, a nemine nunc velle congruentius, quam a pontifice sedis beati Petri, a quo et episcopatus et apostolatus sumpsit initium, hunc ordinari valetis, in quo hic est ordo servandus, ut videlicet a sedis apostolicæ præsule sit nunc vobis episcopus consecrandus, qui, si Christi plebs, ipso præstante, crescit, archiepiscopatus privilegia per nos accipiat; et ita demum episcopos sibi constituat, qui ei decedenti successorem eligant: et propter longitudinem itineris non jam huc consecrandus qui electus est veniat: sed hunc episcopi, qui ab obeunte archiepiscopo consecrati sunt, simul congregati constituent: sane interim in throno non sedentem, et præter corpus Christi non consecrantem, priusquam pallium a sede Romana percipiat, sicuti Galliarum omnes, et Germaniæ, et aliarum regionum archiepiscopi agere comprobantur.

LXXIV. Sciscitamine si, cœpta oratione, nuntius venerit de hostibus, ac ideo ipsam orationem consummare nequiveritis, quid vobis agendum sit? Quid aliud utique, nisi ut bonum, quod cœpistis, quocunque vos perrexisset contigerit, perficiatis? nam non est Christianis unus locus orationis, sicut Judæis erat Hierosolymis; et veluti Samaritanis in monte Garizim, sed in omnibus locis, quemadmodum et

A Apostolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco levantes puras manus (1 Tim. vii)*. Præterea qui in bono opere perseveraverit in finem, hic salvus erit; præcipue eo tempore, quando contra inimicorum itur incursum; et oratione, sicut jam supra diximus, magis quam armis expectari debet ab hoste triumphu.

LXXV. Judicium pœnitentiæ, quod postulatis, episcopi nostri quos in patriam vestram misimus, in scriptis secum utique deferent; aut certe episcopus, qui in vobis ordinabitur, hoc cum oportuerit, exhibebit; nam sæculares tale quid habere non convenit, nimirum quibus per id quemquam judicandi ministerium nullum tribuitur.

LXXVI. Similiter et de codice ad faciendas missas asserimus.

LXXVII. Refertis quod Græcorum quibusdam codicem accipientibus in manibus clausum, unus ex eis accipiens parvissimam particulam ligni, hanc intra ipsum codicem condant, et si undecunque aliqua vertitur ambiguitas: per hoc affirmant scire se posse quod cupiunt. Vos vero consulitis si sit hoc tenendum an respondendum, utique respondendum; scriptum est enim: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes ejus: et non respexit in vanitates et insanias falsas (Psal. xxxix)*.

LXXVIII. Enarratis quod populus ille qui propter Christianam religionem ad occidendum vos insurrexere, pœnitentiam agere voluerit, et sacerdotes illi, qui inter vos advenæ sunt, hanc recipere recusarint; nunc autem requiritis quid de eis agendum sit. Si quemadmodum asseritis, sponte pœnitentiam agere volunt, non sunt prohibendi, sed per omnia pœnitentiæ submittendi, quam episcopus, vel presbyter ordinatus ab illo consideraverit: nam non suscipere pœnitentes, non est catholicorum, sed Novatianorum.

LXXIX. Perhibentes quod moris sit apud vos infirmis ligaturam quamdam ob sanitatem recipiendam ferre pendenter sub gutture, requiritis, si hoc agi nos de cætero jubeamus; quod non solum agi non jubemus, verum etiam ne fiat, modis omnibus inhibemus: hujusmodi quippe ligaturæ, phylacteria demoniacis sunt inventa versutis, et animarum hominum esse vincula comprobantur, ac ideo his utentes anathemate apostolica decreta percussos ab Ecclesia pelli præcipiunt.

LXXX. Cum generatione, quæ pacem vobiscum habere quærit, quomodo ad alterutrum pacem firmare et custodire debeatis, inquiritis. Quæcunque gens vobis pacem offerre voluerit, vos nolite renuere, scriptum quippe est: *Pacem sequimini cum omnibus (Hebr. xii)*. Et rursus: *Cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xii)*; ubi omnibus sonat, nemo a mutua pace prorsus excipitur. Quomodo vero ipsa sit pax cum hujusmodi firmanda, vel custodienda, nisi gentis, cum qua pax ineunda est, mores et verba prænoscantur, facile diffinire non possumus.

Verumtamen quia est laudabilis pax, est et perni-

ciosa, providendum est, ut in omni pacto Christus præponatur, ita ut lege ipsius, et præcipue fide illæsa persistente, fœdus, quod invicem pangitur, permaneat incorruptum: quam autem pacem sectari debeatis, Dominus manifestat, cum dicit: *Pacem meam do vobis (Joan. xiv)*, cum eo igitur qui pacem Christi non habet, nec nos communionis habere pacem debemus; sed nec cum illo qui pacem idcirco postulat, ut liberius nociva committat.

LXXXI. Percontati estis, si cum generatione, quæ Christiana est, fœdus interpositum ex utraque parte jurejurando feceritis, et post hæc illi pactum dirumpere, et super vos insurgere voluerint; utrum et vos adire contra eos audeatis, an aliud quid agere debeatis. Verum omnis est necessitas toleranda, magis quam a nobis quælibet iniquitas perpetranda: proinde fœdus quod pangitis, nulla est occasione violandum, nisi forte in confirmandi fœderis ipsius articulo interpositum est, quatenus sic una pars id foret observatura, si pars hoc altera nulla tergiversatione violasset; siquidem a Christiano genus omne mendacii summopere declinandum est propter illud, quod a Deo dicitur: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v)*. Et iterum: *Os quod mentitur, occidit animam (Sap. i)*. Et Apostolus: *Nolite, ait, mentiri invicem (Col. iii)*. Jam vero si illi postposito juramento, diruptoque fœdere contra vos insurrexerint, quid vos oporteat agere, episcopus vester a vobis inquisitus respondeat, qui juxta positus et circumstantiam rerum, et temporum qualitatem, et mores personarum, et justitiam partium clare cognoscens, quod congruentius et salubrius esse perspexerit, tunc facilius poterit indicare, et quid agi conveniat cuncta prænoscentes vobis pleniter intimare. Verum nos interim rebus incognitis satius admonemus, ut semper rogetis ea quæ pacis sunt.

LXXXII. Cum paganis autem quod sit Christiano pactum faciendum, Apostolus indicat, qui nullam communionem luci ad tenebras, Christi ad Belial (*I Cor. vi*), fideli cum infideli dat intelligi debere prorsus existere. Verum si eo fidelis animo pactum cum infideli constituit, ut eum ad cultum veri Dei possit attrahere, non est prohibendum: quandoquidem Apostolus etiam matrimonium, quod ex fideli constat et infideli, non inhibet permanendum (*I Cor. vii*); et Moyses cognatum suum ad Dei veri notitiam trahere volens, ejus societatem non aspernatur, sed comitatui suo ducem fore summopere deprecatur. Inveniuntur autem nonnulli sanctorum et fidelium cum alienigenis et infidelibus pacta et amicitie fœdera contraxisse diversa: sed eos non tanquam infidelitatem eorum, et superstitionem approbantes coluisse, sed tanquam in angariis diversis usibus implicasse et præcipue in terrenis eos quæstibus et sèrvilibus occupasse.

LXXXIII. Si liceat vobis de criminalibus peccatis aliquem judicare consulitis; sed si nemo voluisset peccare, nemo debuisset aliquem judicare; at post-

quam peccatur, profecto et judicatur. Scimus enim, ut secundum Apostolum dicamus, *quia justo lex non est posita, sed injustis, et non subditis, et impiis, et peccatoribus, sceleratis, patricidis, et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus, perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei (I Tim. i)*: non autem vobis licet clericos judicare, cum vos magis ab ipsis conveniat judicari.

LXXXIV. Requirendum a nobis ducitis quid de eo judicandum sit, qui quemlibet falso criminatus fuerit, et postmodum accusator fallax apparuerit. De hoc quamvis venerandæ leges abunde quod justum est innuant; nos tamen potius cum Apostolo vos ad misericordiæ viscera quam se Deus super sacrificium velle testatur, semper convenit exhortari; siquidem ipse cum gentes, quarum magister erat, doceret, non ad austeritatem legis, sed potius eas ad misericordiæ viscera provocabat dicens: *Induite vos ergo sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos (Col. iii)*.

LXXXV. Ergo similiter et circa eum, de quo sciscitamine, qui mortiferum quid homini dederit ad bibendum, vos ad misericordiam exhortamur, sicut et Dominus jubet, dicens: *Dimittite, et dimittetur vobis (Luc. vi)*.

LXXXVI. Si fur vel latro deprehensus fuerit, et negaverit quod ei impingitur; asseritis apud vos, quod iudex caput ejus verberibus tundat, et aliis stimulis ferreis, donec veritatem depromat, ipsius latera pungat; quam rem nec divina lex, nec humana prorsus admittit, cum non invita, sed spontanea debeat esse confessio, nec sit violenter elicienda, sed voluntarie proferenda: denique, si contigerit vos etiam illis pœnis illatis, nihil de his, quæ passo in crimen obijciuntur, penitus invenire, nonne saltem tunc erubescitis, et quam impie judicetis agnoscitis? Similiter autem si homo criminatus talia passus sustinere non valens, dixerit se perpetrasse quod non perpetravit; ad quem, rogo, tantæ impietatis magnitudo revolvitur, nisi ad eum qui hunc talia cogit mendaciter confiteri? quamvis non confiteri noscatur, sed loqui, qui hoc ore profert, quod corde non tenet. Relinquitte itaque talia, et quæ hactenus insipientes exercuistis, medullitus exsecramini, quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Porro cum liber homo crimine fuerit appetitus, nisi jam pridem repertus est alicujus sceleris reus, aut tribus testibus convictus pœnæ succumbit, aut si convinci non potuerit, ad Evangelium sacram, quod sibi obijcitur, minime commississe jurans absolvitur; et deinceps huic negotio finis imponitur, quemadmodum crebro dictus Apostolus doctor gentium attestatur: *Omnis, inquam, controversiæ*

eorum finis ad confirmationem est iuramentum (Hebr. vi).

LXXXVII. Utrum si mulierem viduam nolentem vitam monasticam suscipere, quis monacham fecerit, peccatum committat, inquiritis: sed in hoc sciendum est, quoniam aliæ sunt virtutes, sine quibus ad vitam ingredi non possumus, aliæ vero sunt, quæ non nisi ab sponsore requiruntur; sine humilitate quippe, castitate et elemosynis, et orationibus, nullus ad vitam ingredi valet, et ista sunt cum his similibus, quæ requiruntur ab homine. Monachicum autem habitum induere ac vitam remotam ducere, non nisi a spondente divinitus exiguntur. Unde quisquis vim intulerit alicui, ut monasticum habitum, et vitam remotiorem, quam non optavit, nec elegit, assumat; hic tanquam violentus peccatum evadere non valet: et quoniam quod agitur ex accipientis voto non venit, nec accipiens religiosum habitum inde mercedem habet, nec inferens crudelitatis suæ iudicio carebit.

LXXXVIII. Pro parentibus vestris, de quibus consultis, qui infideles mortui sunt, propter peccatum incredulitatis orare non licet, secundum illud Joannis apostoli dicentis: *Est peccatum ad mortem, non dico ut oreiur pro eo* (I Joan. v), peccatum quippe ad mortem est in eodem peccato morientibus.

LXXXIX. Fruges novas et rerum offerre primitias etiam veteribus moris erat, quod pene in ipso initio mundi Abel et Cain egisse legimus.

XC. Animalia sive volatilia, si sine ferro macentur, et solo ictu hominis percussa moriantur, si liceat comedi sciscitamine. De hoc sanctus Augustinus contra Faustum Manicheum pleniter scripsit, de cujus verbis nos modicum quid nunc propter prolixitatem tangimus: Ubi, inquit, ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat: quis jam hoc Christianus observat, ut turdos, vel minutiores aviculas, non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est; et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a cæteris irridentur, ita omnium animos in hac retinuit illa sententia Veritatis: *Non quod intrat in os vestrum vos coinquinat, sed quod exit* (Matth xv).

XCI. Neque quod Christianus persequitur, et a pagano percutitur et occiditur animal, neque quod paganus persequitur, Christianus occidit, a Christiano comedendum est; ne videlicet fidelis cum infideli saltem in modico communicasse videatur: *quæ enim pars fidei cum infidei?* (II Cor. vi) et rursus propter conscientiam non fidelis utique, sed infidelis gloriantis scilicet se, quod sibi a Christiano fuerit communicatum, ac per hoc autumantis, eo quod non fuerit a fidei spreto, quod vanitas erroris sui a Christiano exstiterit approbata.

XCI. Desideratis nosse quot sint veraciter patriarchæ. Veraciter illi habendi sunt patriarchæ, qui sedes apostolicas per successiones pontificum obti-

neant, id est, qui illis præsumt ecclesiis, quas apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet, et Alexandrinam, et Antiochenam. Romanam, quam sanctorum principes apostolorum Petrus ac Paulus et prædicatione sua instituerunt, et pro Christi amore fuso proprio sanguine sacraverunt. Alexandrinam, quam evangelista Marcus discipulus et de baptismo Petri filius a Petro missus instituit et Domino Christo cruore dicavit. Antiochenam, in qua conventu magno sanctorum facto, primum fideles dicti sunt Christiani, et quam beatus Petrus priusquam Romam veniret, per annos aliquot gubernavit. Constantinopolitanam autem et Hierosolymitanam antistes, licet dicantur patriarchæ, non tantæ tamen auctoritatis, quantæ superiores existunt. Nam Constantinopolitanam ecclesiam nec apostolorum quisquam instituit, nec Nicæna synodus, quæ cunctis synodis celebrior et venerabilior est, ejus mentionem aliquam fecit: sed solum, quia Constantinopolis nova Roma dicta est, favore principum potius quam ratione, patriarcha ejus pontifex appellatus est. Hierosolymitanus autem præsul, licet et ipse patriarcha dicatur, et secundum antiquam consuetudinem ac Nicenam synodum honorandus sit, salva tamen metropoli propria dignitate: sed et in eadem sancta et magna synodo nequaquam Hierosolymitanus, sed Eliæ episcopus dicitur. Nam vera Jerusalem tantum in cælis est, quæ est mater nostra; illa vero Jerusalem terrestris, secundum quod Dominus prædixit, adeo funditus ab Eliæ Adriano imperatore Romano destructa est, ut in ea nec lapis super lapidem sit derelictus, et ab eodem Eliæ Adriano in alio est loco constructa; ita ut locus Dominicæ crucis extra portam, nunc intra cernatur, et a prædicto Eliæ Adriano urbs illa Eliæ vocitetur.

XCIII. Porro quis patriarcharum secundus sit a Romano consultis; sed juxta quod sancta Romana tenet Ecclesia, et Nicæni canones innuunt, et sancti præsules Romanorum defendunt, et ipsa ratio docet, Alexandrinus patriarcharum a Romano papa secundus est.

XCIV. Græcos dicere perhibetis, quod in illorum patria chrisma oriatur, et ab illis per totum mundum tribuatur: et ideo nosse desideratis, si verum sit: sed jam credimus quod vestra solertia quam verum non sit animadvertit.

XCv. Quid de his agendum decernimus, qui pro quibuscunque culpis ad ecclesiam fugiunt, requiritis: sed quamvis ea sacri canones, quæ leges mundanæ sanciant, custodienda flagitent, et leges circa quosdam immisericordes appareant: nos tamen qui non spiritum hujus mundi suscepimus, si quispiam ad ecclesiam fugerit, non illum nisi sua voluerit sponte, ab ea dicimus educendum. Denique si quondam latrones diversorum criminum rei ad asylum templum Romuli fugientes indemnitate consequerentur, quanto potius hi qui ad templum Christi confugium faciunt, delictorum remissionem suorum adipisci debent, et jam sibi a suspecto jura-

mento præstito omni pristinae securitati restitui.

XCVI. Quidquid mulier tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel si te accusaverit, non est, excepta causa fornicationis, rejicienda (*Matth. v.*), vel odio prorsus habenda; quæ est, Apostolo præcipiente, sicut a Christo Ecclesia, diligenda (*Ephes. v.*); quanto autem hæreticorum ore Christus et accusatur, et in gentibus blasphematur, sed hos interim perversa prædicantes tolerat, et realpiscentes a misericordiæ gremio non repellit.

XCVII. Similiter et de servo, qui dominum suum apud principes accusat, custodiendum est, cui secundum Apostolum a domino suo etiam minæ sunt remittendæ (*Ephes. vi.*). Sed quid de servo dicimus, quando Dominus generaliter omnibus et de omnibus præcipit: *Dimitte, inquit, et dimittetur vobis?* (*Luc. vi.*) et Apostolus: *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat* (*II Thess. v.*). Ubi enim alicui interposuit, etiam servum comprehendit. Jam si non omnes comprehendisse dicis, audi quod sequitur: *sed semper quod bonum est sectamini invicem in omnes.*

XCVIII. Si sit sepeliendus qui seipsum occidit, vel si sit pro eo sacrificium offerendum, requiritur. Sepeliendus est quidem, ne viventium odorati molestiam ingerat: non tamen est, ut aliis pavor incutiat, solito cum obsequio more ad sepulchra ferendis; sed et si qui sunt qui ejus sepulturæ studio humanitatis obsequuntur, sibi, non illi qui sui exstitit homicida, præstare videntur. Sacrificium verò pro eo non est offerendum, qui non solum ad mortem usque peccavit, sed et mortis sibiimet interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Joannes apostolus dicit non orandum (*I Joan. v.*), quam is qui Judam imitatus sui ipsius homicida fuisse magistro diabolo comprobatur.

XCIX. Si est Christianus intra ecclesiam sepeliendus inquiritis. Hanc sanctus papa Gregorius questionem absolvit, dicens (*lib. iv Dialog., c. 50*): Cum gravia peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis, si in ecclesiis sepeliantur; quod eorum proximi, quoties ad eadem sacra loca conveniunt, suorum, quorum sepulchra aspiciunt, recordantur, et pro eis Domino preces fundunt. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius, quam ad majorem damnationis cumulum eorum corpora in ecclesiis ponuntur.

C. Qui in prælio defunctus fuerit, utrum reportandus ad propria sit, si parentes ejus aut socii ejus voluerint, ex præcedente capitulo potestis colligere. Siquidem ideo, si voluerint propinqui, ad propria reportandus est mortuus, ut ejus tumulum intuentes proximi recordentur ipsius, et pro eo Domino preces fundant. Nam et sanctum Joseph tale quid de ossibus suis obituum mandasse sacra prædit historia (*Exod. xiii*).

CI. Quibus eleemosyna eroganda, investigatis; quod Dominus in Evangelio manifeste demonstrat

A dicens: *Omni petenti te da*; et iterum Patrem memmorans ait: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth. v.*); et Apostolus: *Dum, inquit, tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (*Gal. vi.*), id est Christianos. Verumtamen est in eleemosyna facienda quidam ordo discretionis observandus, quem nos pleniter exponere studio nunc brevitas omittimus. Sed quidnam hoc nomen signet, primitus indicemus: eleemosyna quippe Græce, Latine misericordia dicitur, et certe scriptum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli. xxx*). Ergo primum sibi debet homo præ cæteris eleemosynam facere: siquidem omnem regulam bene agendi a se debet homo incipere, placens scilicet Deo per munditiam mentis et corporis, ac per hoc sibi tribuens illum panem vivum, qui de caelo descendit. Deinde vero eleemosyna exhibenda est propinquis egestatem patientibus, sicut scriptum est: *Carnem tuam ne despexeris* (*Isa. lviii*): nam et ipsa natura docet nos de hoc: et quod ipse propinquo meo non exhibuero, quando extraneus exhibebit? deinde autem his maxime misericordia præstanda est, qui petere confunduntur. Sane notandum est; quia sunt nonnulli quibus nil conferri debet, sicut scriptum est: *Da bono, et ne receiveris peccatorem* (*Eccli. xii*); et rursum: *Ne dederis impio* (*ibid.*); et iterum: *Panem tuum et vinum super sepulchrum justitæ constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus* (*Tob. iv*). Panem enim et vinum suum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia, pro eo quod iniqui sunt, impendit: qui vero indigenti etiam peccator panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit; nimirum non peccatorem sed justum nutrit, qui in illo non culpam, sed naturam diligit: unde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame erucientur Christi pauperes, effusis largitibus nutriunt histriones.

CII. Non esse inferendam pagano violentiam ut Christianus fiat, supra docuimus.

CIII. De libris profanis, quos a Saracenis vos abstulisse, ac apud vos habere perhibetis, quid faciendum sit, inquiritis: qui nimirum non sunt reservandi; *Corrumpunt enim, sicut scriptum est, mores bonos colloquia mala* (*I Cor. xv*); sed ut pote noxii et blasphemii igni tradendi.

D CIV. (*Dist. 4, c. A quodam*.) A quodam Jethio, nescitis utrum Christiano, an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de his sit agendum consultis. Hi profecto si in nomine sanctæ Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus apostolorum legimus (*Act. ii et xix*), baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius (*lib. i de Spir. sanct. c. 3*)), constat eos non esse denuo baptizandos: sed primum utrum Christianus, an paganus ipse Judæus existerit, vel si postmodum factus fuerit Christianus, investigandum est, quamvis non prætereundum esse credamus, quid beatus de baptismo dicat Augustinus: Jam satis, inquit, ostendimus ad baptismum, qui verbis

evangelicis consecratur, non pertinere cujusquam vel dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiat, quam doctrina cœlestis insinuat; et iterum: Sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter vivunt, aut etiam in hæresibus, vel in gentilium superstitionibus jaceant, et tamen etiam illic novit Dominus qui sunt ejus. Namque in illa ineffabili præscientia multi qui foris videntur intus sunt. Et alio loco: Et jam corde tardiores, quantum existimo, intelligunt baptismum Christi nulla perversitate hominis sive dantis sive accipientis posse violari; et rursus: Potest tamen, ait, tradere separatus, sicut potest habere separatus, sed quam perniciose tradere; ille autem cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat.

CV. Consulentibus et instrui poscentibus vobis, quid de eo faciendum sit, qui super præcepta apostolica se efferens prædicare tentaverit, unus ex eis, id est, Paulus respondet, et instruit dicens: *Sed licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præter quod evangelizavimus vobis, anathema sit (Gal. 1).* Verumtamen cum hoc fit, non est passim nec a vobis, qui laici estis, temere judicandum; *in multis enim offendimus omnes (Jac. 11).*

CVI. Postremo deprecamini nos suppliciter, ut vobis quemadmodum cæteris gentibus veram et perfectam Christianitatem non habentem maculam aut rugam largiamur, asserentes quod in patriam vestram multi ex diversis locis Christiani advenierint, qui prout voluntas eorum existit, multa et varia loquuntur, id est Græci, Armeni, et ex cæteris locis: quapropter juberi poscitis utrum omnibus his secundum varios sensus eorum obedire, an quid facere debeatis. Verum nos in his non sumus sufficientes, sed sufficientia nostra ex Deo est; et beatus Petrus, qui in sede sua vivit et præsidet, dat quærentibus fidei veritatem. Nam et sancta Romana Ecclesia semper sine macula fuit et sine ruga, nimirum quia ille hanc instituit, cujus fidei confessio divinitus exstitit approbata; ad quam videlicet Christianitatis fidem, licet ejus mysteria consummate nullus intelligere valeat, vobis insinuandam, inspirante Deo, ecce scripta nostra, et missos ac diversos codices in patriam vestram destinavimus; et quousque radices roboris consequamini, vos rigare nullo modo desistemus; et quousque ad solidum perfectionis cibum perveniat, vos saltem lacte potare nunquam penitus omitemus (I Cor. 11), nam gaudium meum, et corona mea vos estis in Domino (Philip. 14). De his autem quos in patriam vestram de diversis locis advenisse perhibetis varia et diversa docentes, multa vobis jam scripsimus, et nunc scribere aliqua, doctoris gentium suffragantibus sanctis eloquiis, procuramus, qui inter Corinthios tales esse formidans, aiebat: *Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis qualem non vultis, ne forte contentiones, amulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurraciones, inflationes,*

A seditiones in vobis sint (II Cor. 12). Verumtamen quantum ad fidem rectam pertinet non curamus qui prædicent, sed quem prædicent; ipse quippe scripsit: *Quidam, inquit, quidam et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant, quidam ex charitate, sciens quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim mihi est? dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo et gaudebo (Philip. 1).* Sed et qui hæc dixit, audite quid alibi dicat: *profana autem et inaniloquia devota; multa enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit (II Tim.*

B 11). Verumtamen in his omnibus aderit misericordia Dei missis nostris et futuro episcopo vestro, qui vos instruant, et quid agere debeatis abundanter erudiant: sed et illi sive nunc, sive post hæc semper in rebus dubilis et negotiis majoribus sedem totius Ecclesiæ more consultant apostolicam, et ab illa instructi in quibus oportet, instituent, et quæ Dei sunt sedula prædicatione docebunt.

Hæc quidem suggestionibus sive quæstionibus vestris, prout Dominus dedit, respondimus, non quantum potuimus, sed quantum sufficere posse prævidimus. Cum autem episcopum, Deo concedente, per præsulatus nostri ministerium habueritis, ille vos docebit omnia quæ ad officium suum pertinent, et si quæ sunt quæ non capiet, ab apostolicæ sedis auctoritate suscipiet. Deus autem qui in vobis salutem maximam operatus est, hanc perficiat, consolidet et usque in finem stabiliat et corroboret. Amen.

XCVII.

AD MICHAËLEM IMPERATOREM.

(Anno 866.)

Hortatur imperatorem ad legatos benigne audiendos, repetit quæ in superioribus epistolis de Ignatio, Photio, Rhadoaldo et Zacharia dicta sunt, docet epistolam a se missam corruptam fuisse, restituitque loca depravata, demonstrat Photii promotionem vel ea de causa rejiciendam, quia a Gregorio Syracusano damnato fuerat consecratus, et imperatorem, qui eum defendebat, arguit. Petit ut epistolam contumeliarum plenam, quam ipse imperator miserat, jubeat comburi: sin minus, dictatores ejus, dispositores, atque præceptores minatur se excommunicaturum, et ut epistola ad illius dedecus in episcoporum concilio coram omnibus comburatur, præcepturum; tandem ostendit plurimum conducere causæ Ignatii et Photii, ut uterque Romam veniat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, piissimo et gloriosissimo dilecto filio MICHAËLI magno imperatori.

Quanto majora sunt beneficia Dei, quæ gratuita misericordia sua vestræ collata sunt pietati, tanto procul dubio virtutum vestrarum debent insignia fecundius abundare: et quanto dono ipsius imperium vestrum gloriosius esse dignoscitur exaltatum, et super omnia regnorum culmina sublimatum, tanto

infirmirate propria considerata oportet sub potenti manu ejus solo tenus humiliari, et prona mente, quod omnia ex illo quidquid boni habet, quidquid sibi aridet, sine dubio possideat, submitte, sed neque pensare, scriptum quippe est : *Quanto magnus es, humilia te in omnibus (Eccli. iii)* ; et rursus : *Rectorem te posuerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis (Eccli. xxxii)* ; et ad Saul dicitur : *Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel? (I Reg. xv.)* Nihil quippe a sublimibus personis offertur Deo gratus humilitate. Nihil autem humilitati principum magis congruit, quam libenter audire queritantium voces, prædicantium exhortationes, et imminentes, seu futuras a speculatoribus Domini prænuntiatas cavere calamitates. Denique, cum non omnes prophetiæ spiritum accepimus, unde scire possumus, quæ circa subjectos nostros, vel circa eos qui ejusdem fidei sunt nobiscum, aguntur, si præsentium verba, vel absentium scripta ab auditu nostro vel visu prorsus excludimus? Epistolæ namque stylus tanquam quidam adventantium, seu gestorū negotiorum ostiarius est. Quid ergo nosse poterit omnium curam habens subditorum, et præcipue religionis providentia vestra, si adempto janitoris officio intus nuntiari non permittitur, quod a diversis suggerere clementiæ vestræ auribus foris deposcitur. Debetis ergo cunctorum suggestiones absque ulla prorsus retractione pio semper auditu percipere, referentiumque voces honestatis, imo reperiendæ justitiæ, ac æquitatis avidi absque qualibet dispectione dignanter admittere : sicque demum magistra ratione, quæ semper privata voluntati non postponi, sed anteponi debetur, a falsis vera, et a noxiis salubria sequestrare, et falsa quidem, seu noxia summo libramine reperta, merito repellere ; quæ autem vera, sive proficua esse probantur, jure consequenter admittere : nam amatoris justitiæ indicium est quoslibet, et quomodolibet hanc velle penitus invenire. Justitia nempe pretiosa margarita est, quæ non solum in thesauris regiis, verum etiam in sterquiliniis est querenda. Quanto potius a sede Petri, cui Deus Pater pretiosissimum margaritum, id est Filium suum, revelavit, est sine omni cunctatione speranda et expectanda : necnon et oblata totis præcordiorum ulnis ardentissime suscipienda. Nolite igitur, filii charissime, scripta nostra, vel missos a visitatione vestra secludere : nolite a beati Petri legatione tranquillissimas aures vestras avertere. Infidelium est enim, imo de salute sua desperantium, aures a voce prædicantium claudere, *sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas, quæ non exaudiant vocem incantantium (Psal. xxv)*, id est prædicantium.

Cæterum vos, qui pii, Deo gratias, suadibiles estis, tanto aures ad audiendos clamores pauperum, id est humilium, et pro Ecclesiæ Dei vociferantium aperire debetis : tantoque ad audiendam legem dirigere vestram intentionem oportet, quanto ipsi penes Deum haberi orationem vestram acceptam desideratis,

A quantoque cum in opportunitatibus clamatis, et exaudiri medullitis exoptatis. Siquidem virgines illæ fatuæ, quæ foris positæ incassum, *Domine, Domine, aperi nobis (Matth. xxv)*, clamarunt, idcirco apertam januam non invenerunt : quoniam aurium suarum januam salutiferis vocibus non aperuerunt. Sicut enim misericordiam facientes, misericordiam consequuntur, quod de unaquaque virtute sentiendum est : ita voces, quæ pro causa Dei proferuntur, qui audierit, voces quoque suas constituet exaudibiles, sicut e contra qui non audierit, non audietur, quemadmodum scriptum est : *Qui obturat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis (Prov. xxviii)*. Porro, cum quædam mulier typum Ecclesiæ gestans, Domino : *Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quæ suxisti (Luc. xi)*, clamaret, confestim audivit, quod *magis beati sint, qui audiunt verbum Dei et custodiunt (ibid.)*. Itaque audite, serenissime imperator, voces legatorum nostrorum, vel voces litterarum nostrarum audite patienter, audite tranquille ; quas confidimus in Domino, non invenietis a divinis præceptis in aliquo dissentire, vel a paternis definitionibus studio discrepare. Nam si antequam has audiat, repellitis, et a vocibus [forte melius a vobis, HARB.] antequam de his, quæ fortassis in eis in dubium veniunt, interrogaveritis, excluditis contra divinum præceptum : de incognitis judicare, et non probata dammare, procul dubio dignoscimini. Itaque sapientissimum Salomonem, qui filium quem instruit ad auditionem suam potissimum invitat sequentes, hæc vobis scripto tanquam charissimo filio præmisisse sufficiat (*Prov. iv*).

Cæterum et si non vobis, saltem nobis consulentes, quæ mittenda operæ pretium duximus, scribere non omittimus, et causas Ecclesiæ ipsius, vel nostras, etsi non auribus tuis, certe tanquam coram præsentia Dei fidenter exponimus. Igitur quæ penes Ecclesiam Constantinopolitanam diebus tuis, o excellentissime imperator, acta sunt, hæcenus queruntur, sapientia quidem tua liquido novit. Sed qualiter zelo zelati pro domo Dei sollicitudinem scilicet omnium ecclesiarum secundum Apostolum (*II Cor. xi*), more prædecessorum meorum circumferentes, nos de his egerimus, vel disposuerimus, non tam brevi quam veraci stylo pietati tuæ significamus : et ne aliter sinceræ menti tuæ suaderi tentetur, vel aliter quod egimus, tibi subripiatur intelligi, præsentibus te syllabis edocemus : quod prudentiam tuam dudum jam non lateret, si vel hostes Christi, qui vere est veritas : non in mendacium veritatem converterent, vel nos affectu voluisse paterno, tanquam charissimo filio hanc tibi reserare, studuissent asserere : vel si quo dilectionis ardore circa salutem tuam flagremus, falsitatis fucio noluisse contegere. Igitur postquam audivimus quod quidam qui invidiæ facibus accensi, et superbiæ fastu arroganter elati, more Judæorum, contra pastorem et magistrum suum fratrem videlicet, et comministrum nostrum Ignatium ecclesiæ præfatæ sanctissimum patriarcham insur-

rexissent: quidam vero instar viperarum ac paricidarum parentem proprium, eundem scilicet beatissimum virum ferinis dentibus impetissent, et ab ecclesia ipsa, cui jure præsidebat tyrannidis suæ cornu penitus removissent: acerrimis doloribus angustiat, atque mæroribus vehementibus cruciati, cœpimus qualiter erga eum viscera benignitatis, ut pote circa fratrem ostenderemus, sedula meditatione tractare. Scriptum quippe est: *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* (Joan. iii.) Maxime cum scandalum et schisma in jam dicta urbe, et in adjacentibus sibi civitatibus propter quemdam Photium ex foro, ac sæculari militia et habitu, atque a palatinis ædibus eductum, ac subito tonsuratum, et in eadem ecclesia contra sacros canones promotum, non modicum audiremus obortum. Aliis videlicet Photii promotionem defendentibus, aliis autem hanc tanquam inconvicto, et superstite Ignatio factam merito detestantibus. Sed dum quid hinc a nobis fieri deberet, vel qualiter tantæ pestilentie mæderi possemus, nobiscum inecessanter et anxie cogitarem; ecce repente legati sublimitatis tuæ ad sedem apostolicam cum epistola regia pervenerunt, accusationes quasdam adversus jam fatum consacerdotem nostrum Ignatium deferentes, et ut a sede apostolica missos daremus, qui scandala illa sedarent, et schismata dissiparent, magnopere postulant. Quibus benigne receptis, et legationis injunctæ sibi, seu scriptorum delatorum tenore perspecto, mestitiam quam prius rumor solus in corde nostro pepererat, casum evidenter ostensorum certior confestim relatio multiplicavit.

Quapropter, quia sicut imperii tui divinitus inspirata sapientia nobis qui cunctarum Christi ovium cura restringimur, cum vices illius per abundantiam celestis gratiæ egerimus, cui specialiter a Deo dicitur: *Pasce oves meas* (Joan. xvi); et rursus: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxiii): non potuimus dissimulare, non potuimus negligere, quominus visitaremus oves dispersas et dissipatas: vel quominus confirmaremus in fide et bonis moribus fratres nostros et proximos. Et quia inter cætera, quæ de schismate jam fatæ Constantinopolitane Ecclesiæ, hi qui missi fuerant, testabantur, maxime eandem Ecclesiam ab iconomachis recidivam contentionem excitantibus asserebant vexari, Christumque per singula conventicula blasphemari: idcirco duos episcopos, qui nobiscum erant, quique ad hoc tantum perficiendum opus idonei nobis esse videbantur, Rhodoaldum scilicet et Zachariam una cum ecclesia, quæ apud nos est, datis litteris, quæ [forte redundat vox illa, quæ, Hæb.] Constantinopolim, idem nimirum piaculum exsacerantes, e latere nostro direximus, nihil eis penitus injungentes, nisi ut tantummodo causam Ignatii patriarchæ, qui ante de ecclesia pulsus, quam ab aliquo accusatus existerat, diligenter investigarent, et sedi apostolicæ, et veracibus plenius refer-

rent indicis; quemadmodum Job beatissimus edocet: *Causam, inquit, quam nesciebam, diligentissime investigabam* (Job xxi). Photii vero consecrationem non solum minime interim admittendam esse credimus [edit. Rom. credidimus], verum etiam ipsis legatis nostris, ne cum illo, nisi cum laico [forte, nisi ut cum laico, Hæb.] usque ad notitiam nostram communicarent, frequenti ac commoda jussione præcepimus. Quoniam sicut magniloquus Leo papa scribens ad sanctum Flavianum dicit antistitem (epist. 10): Nos qui sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus incognitis rebus cujusquam partis in præjudicium diffinire, priusquam universa quæ gesta sunt, veraciter audiamus. Tantum eis de venerabilibus Domini nostri Jesu Christi, ejusque genitricis semper Virginis Mariæ, ac sanctorum ipsius imaginibus quidquid questio afferret, juste, ac pie diffinire licentiam dantes. Quæ cuncta ita esse, ut dicimus, litteræ nostræ, quas Augustæ mansuetudini tuæ, necnon et Photio per eosdem missos nostros destinaveramus, si ita sunt apud vos, quemadmodum a nobis fuere transmissæ, patenter poterunt indicare. Verum de hoc in subditis late dicturi, ad propositum redeamus. Pervenientes igitur iidem missi nostri Constantinopolim minis imperii tui, (sicut ipsi postea nonnunquam fatebantur) deterriti, et horrendis terroribus impulsî, apertis monitis nostris, contemptis et epistolis sibi a nobis eoram tota Ecclesia nostra datis, imo postposito timore Dei (sicut postea clauit) in contrarium verterunt omnia quæ sibi fuerant imperata.

Verum de his a nobis collectis his sanctorum episcoporum occidentalium regionum concilio, juxta quod Dominus ait: *In quo judicio judicaverunt, judicatum est; et in qua mensura mensi sunt, remensum est eis* (Matth. vii): contigit enim illis, quemadmodum Vitali quondam et Miseno episcopis, qui sicut isti Constantinopolim missi, eorum, pro quibus destinati sunt, adversæ parti communicando, non exsecutores, sed impugnatores inventi sunt: de quibus beatus Felix apostolicæ sedis antistes, et Alexandrini Petri, seu Constantinopolitani Acaei præsulum damnator imperatori Zenoni scribens (epist. 10), inter cætera Vitalem, ait, atque Misenum cur vel impulsî ad ista consenserint, honore simul et communione apostolica censura privavit.

Quoniam factum est, sicut ipse Cyrillo abbati Acrinienti [Acemetensi] scribit, ut eorum prævaricatione deciperetur populus Christianus: qui rursus de eis mentionem faciens, ad jam fatum principem de eorum transgressione dicit: Plebi suæ est Christianæ nos talibus præbuisse consensum, quos mox ut regressi sunt, prævaricatio impune non habuit. Nam eos apud beatum Petrum apostolum sancta mecum synodus residens dum convieti plura mentirentur, ordine et communione nudavit: ne eorum incorrupta perfidia securitatem præberet inimicis. Jam vero si vos prædictis legatis nostris vim (quemadmodum ipsi fatebantur) intulistis, licet eos

exemplo memoratorum oportuerit antistitem detereri, imo ne vel impulsus ad talia laberentur, Domini, *Nolite timere eas qui corpus occidunt (Matth. x)*, dicentis, debuerint præceptis arceri, contra divinam tamen reverentiam a te, o catholice princeps, probatur admissum, ut beati apostoli Petri directa legatio, imo hæc in illo præferentis Christi, qui dicit : *Qui vos spernit, me spernit (Luc. x)* : tanquam in captivitatem redacta teneretur (*Ex epist. & Felicis III*).

Verum quia res et personæ utrarumque partium istius temporis cum illo pene in cunctis conveniunt, memorabilis viri jam nominati Felicis sedis apostolice præsulis apud vos etiam clementissime verbis alloqui procuravimus, qui ad superscriptum Augustum scribens inter alia (*ibid.*) : Cum, inquit, apud barbaras etiam nationes, atque ipsius Deitatis ignaros, pro exsequendis negotiis vel humanis, jure gentium semper legationis cujuslibet habeatur sacrosancta libertas, notum est omnibus : quanto magis ab imperatore Romano, et Christiano principe in rebus præsertim divinis oportuerit intemeratam servari? Sed quia superius de falsate epistolæ per jam dictos tunc Rhadoaldum, et Zachariam episcopos ad te directæ scriptura memoriam fecimus, restat ut partim loca, in quibus falsata est, quantum inspectis exemplaribus Græcis, quæ nobis per Leonem a secretis misisti, nosse tribuitur, aperiamus.

Asserentes primitus, quomodo non ordo legitimus, nec a sanctis Patribus usitatus, in lectione ipsius epistolæ fuerit observatus : quandoquidem eadem epistola non solum de sacris imaginibus, verum etiam de audiendo fratre et coepiscopo nostro Ignatio sententiam sedis apostolicæ continebat. Et vos eam in causa quidem Ignatii consacerdotis nostri, quæ prius ventilata est, nescimus, cujus usi concilio, silentio contextistis, solum hæc postea, quando pro veneratione sanctarum imaginum synodus collecta est, demonstrantes : quamvis in his, quæ ibidem ex ea lecta sunt, nonnulla addita, multa mutata, plura subtrahenda reperiantur, et per omnia talis a vobis effecta sit, ut aut nihil aut parum aliquid nos per eam de erebro dicti comministri nostri Ignatii disposuisse causa videamur : sed vere non sic in synodis prisco tempore collectis, non sic ætium fuisse nonnullorum gesta conciliorum demonstrant. In illis enim apostolicæ sedis scripta non sub occultationis modio tegebantur, sed ut omnibus, qui erant in domo Dei lucerent, in propatulo ponebantur, et ut si qua turpitudine vel macula in fidei pulchritudine a quolibet tentaretur induci, facile pateretur, ac si specula in omnibus habebantur, sed ut quædam rectitudinis formula qua imprimi ceteri possent posita, colebantur.

Quod ut manifestius pateat ex his hujus epistolæ pauca duximus inserenda. Primo etenim loco sancta synodus apud Ephesum congregata, sanctæ memoriæ Cælestini papæ prius epistolam legit, et ita demum ad alia exsequenda vacavit, ita ut jubente sancto

A Cyrillo, qui ideo in præfata synodo ante omnes sedit, quia et ipse locum jam memorati papæ ibidem (sicut gesta ejusdem synodi testantur) obtinuit : ipsa epistola cum competenti honore Latine primis, et postea in Græcam dictionem sine ullo fæco falsitatis jam translata sit coram synodo lecta : In tantum, ut ex ejus propemodum specialis judicii tenore sit perfidus Nestorius Constantinopoleos antistes expulsus, dum eadem synodus in sententia contra eum prolata tali modo prosequitur : Necessario, inquit, coacti tam ex canonibus, quam ex epistola sanctissimi Patris nostri et comministri Cælestini episcopi Romanorum Ecclesiæ, lacrymantes sæpius ad hæc mœrore plenam contra eum venimus sententiam. Et ad eundem papam postea scribens, præfatum Nestorium per epistolam ab ipso sanctissimo præfate scriptam, rationabiliter asseverat fuisse damnatum. Epistola quoque sancti Leonis papæ adeo apud omnes orientales episcopos extitit venerabilis, ut hanc columnam orthodoxiæ vocarent ; et omnes in ea præseles Constantinopoleos Anatolio præcedente subscriberent : ita ut Chalcedonensis magna synodus nil diffinisse, nil respuisse, nil suscepisse, nisi quod vel illa, vel vices apostolicæ sedis ibi reservantes diffinierunt, projecerunt, vel admiserunt, penitus agnosceretur, et (sicut in relatione sua, quant ad piæ recordationis suæ Marciarum Augustum habuit, invenitur) prima ruina Dioscori, qui epistolam sancti Leonis recitari prohibuit, extitit, dum sic aiunt : Nos igitur considerantes et universo orbe factas tempestates, et causam inquirentes hujus rei auctorem comperimus Dioscorum quondam Alexandrinorum episcopum, primum quidem, quia epistolam sancti Leonis archiepiscopo senioris Romæ Leone directam ad sanctæ memoriæ Flavianum quondam Constantinopolitanæ urbis episcopum recitari prohibuit. Sed quid per singularum concilia synodorum immoremur, cum in omnibus illis semper ab apostolica sede scriptum prolatum, et ordine præponatur, et auctoritate scripturæ cæteris antecellat? Quod si sublimitatis tuæ non latuit sapientiam, oportebat ut etiam ipsa diebus suis talium sequeretur exemplorum vestigia.

Sed tandem aliquando ad ostendendum partim falsata in epistola nostra loca, opitulante Domino, sicut præmisimus, accedamus : partim vero dicimus, quoniam prolixitatem vitantes, eadem commemorare per singula recusamus, quandoquidem nec in his, quæ de venerandis imaginibus per eandem locuti sumus epistolam, tenor styli nostri, vel intentionis extiterit observatus. Siquidem cum nos inter alia commemorassemus, quod multoties conventus factus fuerit sanctorum Patrum, a quibus et deliberatum, ac observatum extiterit, qualiter abaque Romanæ sedis, Romanique pontificis consensu nullius insurgentis deliberationis terminus daretur. Hoc videlicet de majoribus duntaxat Ecclesiæ negotiis nos inuenientes, quod et veraces historiæ, et synodalia gesta sæpe diffinitum, sæpe et factum fuisse testantur : Vos erasisis absque, et interpositis

cum, significare scilicet attentantes: Deliberatum fuerat a sanctis Patribus, ut cum sedis apostolicæ, et ecclesiæ vestræ consensu omnis rei finis debeat omnino proferri: cum hoc fieri semper nulla ratione valeat, nullo prorsus exemplo gestum pateat, præsertim cum hæc apostolica semper sedes in sana doctrina perstiterit.

Vestra vero ecclesia (quantum ad præsulatum pertinet) infirmante capite sæpe languerit: ac per hoc ista nequiverit ascire quovis modo consensum, cujus pessimum exsecratur non immerito sensum. Deinde cum nos exprobrantis affectu per eam causari videamur, pro eo quod cæcis conveniens Constantinopolim sine Romani consultu pontificis Ignatii proprio privasset honore, quod nusquam nimirum de Constantinopolitano præsule nisi fortassis ab hæreticis absque Romano papa factum fuisse recollitur: Vos hoc commutastis dicentes, quod in nos prius a vobis fieri non debuisset non scripsissemus, tanquam vel nos postea id fieri censuissemus: aut tanquam nos legatos nostros non ad audiendam solummodo et nobis referendam Ignatii causam, sed ad diffiniendam Constantinopolim miserimus, cum nonnullis in eadem epistola interpositis inveniri queat, quod depositionis ejusdem consacerdotis nostri censuram non terminari, sed tantum perquiri, et nobis significari ad diffiniendam auctoritatem apostolicam [forte, auctoritate apostolica, HARD.] luce clarius decreverimus. Nam si nos pro diffinienda controversia fratris nostri Ignatii tunc legatis nostris quiddam præcepimus, vel eum damnationi subijci decrevimus, ut quid ne sententiam diffinitivam suscipere [forte, susciperet, HARD.], licet non digne nec legitime decertaverint, attamen quantumcunque et quomodo-cunque contradixisse, ac ne deponeretur, restituisse probantur. Siquidem (ut cætera nunc commemorare differamus) in epistola vestra ex ore vestro didicimus, quomodo illi non solum consensum noluerunt ipsius præbere damnationi, verum etiam qualiter, non tantum piaculum a vobis in eum committeretur, interdixerat: quæ profecto et ipsi minime contradicerent, si ut depositioni ejus interessent, nos sibi mandatum tribuisse recolerent, et vos postea nisi illos præter jussionem nostram fecisse clare sciretis, eos et vobis commendare, et super hujusmodi noxa transgressionis excusare nullo modo studeatis.

Jam vero si dicitis, quam ob rem illos deposuerimus, cum eos in damnatione sæpe fati patriarchæ consentire noluisse tam manifeste sciamus, respondemus, quia nihil illis bonum profuit inchoasse, et in bonitate minime perdurasse, Quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x). Quid enim proderit alicui pro veritate primum quidem impetum dare, et post paululum aut suasionibus, aut terroribus, aut alio quolibet vitio a veritatis tramite declinare? Porro si Vitalis et Misenus, de quibus supra diximus, a beato Felice papa honore pariter et communione privati sunt, qui ad

Italia vel impulsu dilapsi sunt; quanto potius isti pari debent ultioni succumbere, qui parem quidem prævaricationem, sed non pares, imo nullas poenas sicut illi quondam perpessi sunt. Post hæc autem quidquid de jam fati fratris et comministri nostri Ignatii tyrannica repulsione, quidquid de inconsiderata et invidiæ plena in eum prolata sententia, quidquid de violatis paternis diffinitionibus, quidquid de Photii scripseramus irregulari promotione, saltu quodam astutiæ transcendentis, etiam sanctorum Patrum instituta, quæ sancti Spiritus afflatu sunt edita, ne ad concilii pervenirent notitiam contextistis, et veluti in quodam silentii sudario ligata, in terra dum divinitus attributa talenta fuerint, abscondistis, licet continuatim deveniendo in conspectu missorum nostrorum et perquirendo Ignatio. Quamobrem traditam sibi plebem, et constituta decessorum meorum spreverit, quæ nos post multa scripsimus, dictis superioribus conglutinaveritis. Non tamen quæ nos confestim subintulimus, passi estis ad cognitionem Ecclesiæ Constantinopolitanæ, vel ad synodi auditionem perferri.

Subintulimus quippe nos post illa verba ita continuo prosequentes: Et in hoc agendum subtili examine a nostræ jussionis legatis depositionis ejus censura perquiratur: quatenus inquirentes invenire queant, utrum canonicus tenor in eadem observatus fuerit, vel non manifestum existat; ac deinde cum nostro præsulatu significatum fuerit, quid de eo agendum sit, apostolica sanctione diffiniamus, ut vestra ecclesia, quæ tantis quotidie quatitur anxietatibus, inviolabilis deinceps et inconcussa permaneat: sed vos hæc, ut prætulimus, occultantes, a piorum, qui fortassis illic habebantur, notitia subduxistis.

Ad nihil plane aliud intendentes, nisi ut non tenebrarum opera manifestatione lucis arguerentur, et ut nos his quæ illic irrationabiliter acta fuerant, dum nostra scripta taceant, consensum præbuisse reputaremur. Probat hoc præcipue post multa utilia, quæ ibi non utiliter corrupta, vel defraudata sunt, novissimus ejusdem epistolæ locus, in quo nos quidem legatos nostros commendantes, amplitudinem tuam deprecati fuimus de ipsis inter alia dicentes: Et cum in conventu Ecclesiæ sederint pro ecclesiasticis diffinitionibus, nihil a vobis, vel ab aliis alicujus contrarietatis impetum sentiant: vos vero protinus subintulistis, quasi nos his continuatim subjunxissemus perhibentes: A nobis enim quæ hujusmodi sunt dispositionis et statuta sunt et diffinita.

Hoc præcepto vestra utinam placens Deo sagacitas innuere volens quæcunque a legatis nostris statuta fuerunt et diffinita, nos statuisset, vel diffinisset per omnia dignoscatur; qui tamen scriptus versiculus, nec a nobis prodiit, nec eis (præter quod ad sacras imagines pertinet, et id quoque irreprehensibiliter) diffiniendum sive scripto, sive verbo terminare quidquam, vel deliberare præcepimus. Ita esse quæ

diximus superius a nobis annotatis sentiētiis, testificantibus exemplaribus ejusdem epistolæ nostræ ubi nos depravata rejacent affatim edocentibus. Nam si nos ideo missos nostros destinassetis, ut vice nostra Ignatii essent negotii iudices, quemadmodum vos prætenditis, qui latrocinale illud concilium, in quo Ignatius deponi putatus est, iudicium nostrum scribentes asseritis. Ante totius litis motionem, atque ante omnis initium controversiæ sedem ei propriam restitui procul dubio censuissetis, ut legitime nimirum reciperet quod nulla lege dictante perdidit, atque per ecclesiasticum canonem resumeret quod illi potentia sæcularis ademerat: quatenus sic deinde propria sede, necnon et omnibus suis ante receptis, viribusque resumptis restitutus jam et armatus, cum accusatoribus suis certaminis campum, et litigii conflictum posset arripere. Quod cum in mundanis negotiis legibus tuis fieri censeas, imperator, multo magis ut in ecclesiasticis atque divinis observaretur pietas tua debuit prævidere.

Sed hæc nos ex innumeris studio veritatis falsatæ memoratæ crebrius epistolæ nostræ dilectionibus summatim tetigisse sufficiat. Cætera vero (quæ supersunt) per legatos nostros, quos ad divinitus protectum imperium tuum ecce direximus, inspectis immutatis exemplaribus, quæ illis tranquillitati tuæ demonstranda tradidimus, facile potes agnoscere. Quamobrem et nos quoque dilectionem tuam paterno salutantes affectu deprecamur, et per Deum, in cuius manu corda sunt regum, enixius obsecramus, ut eandem ipsam epistolam, quam gloriæ tuæ per longe superius memoratos Rhodoaldum et Zachariam misimus, his præsentibus missis nostris monstrare, atque ad collationem cum exemplaribus, quæ eis dedimus, faciendam mora sufficiente accommodare digneris: quatenus per hoc scire valeant, utrum sic eadem epistola in sua penes vos integritate maneat, quemadmodum exstiterat a nobis tuæ sublimitati directæ: an a quoquam fuerit postmodum ad superius annotatas depravationes perducta.

Et siquidem per vestratum aliquem tantum nefas patratum est: quoniam apud Græcos (sicuti nonnulla diversi temporis scripta testantur) familiaris est ista temeritas: miramur, et modis omnibus obstupescimus, si regius excellentiæ tuæ honor, qui iudicium diligit, ad tantum potuerit dedecus incurvari, cum ad hoc magis divinitus ordinatus sit, ut depravata corrigat, et falsata pristinæ veritatis honestati restituat; aut enim justa fuerunt quæ misimus, sicque consequenter oportuit ea servari, aut si justa putata non sunt, in quo justa non fuerint, per aliud saltem scriptum exponi vel nobis referri, et summa ratione debuerunt patenter ostendi. In nullo tamen horum oportuit ea vel ecclesiæ quæ apud vos est, cognitione privari, vel aliqua falsitatis depravatione fraudari.

Porro si tuæ mansuetudinis postposita notitia hoc

A immane sacrilegium gestum est, nihilominus immensa admiratione ducimur, et quia tantum imperium illud potuit, et tantam fraudem perferre jure dolemus. Denique sacrilegium non immerito commississe dicendus est, qui scripta pietatis fidelium, atque pii principis notioni vel subducit, vel a sui veritate submovens velamento prestigiorum suorum obnubilat. Verumtamen nos quomodocunque falsitati, vel depravationi eadem sit epistola submissa, grates innumeras agimus Deo, cujus inspiratione et fidelia ejus exemplaria penes nos retinimus, et cujus permissu qui hæc vel authenticam ipsam scripsere superesse noscuntur.

Nos autem Ignatii fratris et coepiscopi nostri privationi quocunque discrimine, priusquam a nobis specialiter ad iterationem ejus perducatur negotium, quia nec hactenus consensimus aliquando, Deo nos confirmante, nullo modo consentiemus.

Verum non ita justificamus eam, ut nihil hunc reprehensione dignum admisisse dicamus, pro quo fortasse merito poterat, legitima discussione facta, quodlibet canonicæ jaculum pati sententiæ; cum scriptum in apostolicis litteris coniteamur, dicentes: *In multis offendimus omnes (Jac. iii);* et rursus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. i);* sed ita volumus, et ita decernimus istius modi pontificem digna pro factis recipere, ut sacerdotale decus penitus non vilescat, nec tam facile pontificalis apex terra tenus incurvetur. Ita, inquam, volumus, et ita decernimus hunc, imo quemcunque pontificem justæ subdi sententiæ, ut non a sæcularibus quibuscunque judicetur, non tyrannice propellatur, non ante audientiam ecclesiæ suæ privetur, non ab inferioribus, sed a majoris auctoritatis personis recti calculi sententiam consequatur. Ita denique volumus, et ita decernimus istius, imo vero cunctorum sacerdotum causas examinare, culpam suam punire ut paternos terminos non transgrediamur, sacros canones non conculcemus, nec decretalia sedis apostolicæ constituta, quibus Ecclesiæ tota fulcitur, atque munitur, quoquomodo violemus.

Ad extremum ita volumus, et ita decernimus, pontificem qualiscunque sit, judicari: ut ecclesiæ, cui præest, jura nulla temeritate, nulla præsumptione frangantur. Nullum quippe poterit Ecclesiæ jus dignum servari, si præsul ejus a quibuscunque, vel quandolibet, aut quomodolibet impetatur, et pro libito cujuscunque tanta facilitate pellatur. Quod cum ita sit, non possumus interim fratrem nostrum Ignatium, qualiscunque sit, non inter sanctissimos et beatissimos patriarchas connumerare. Qui licet apud vos sit tot opprobriis, tot persecutionibus fatigatus, a nobis tamen nonnisi qualis a decessoribus meis habetur, creditur et veneratur; nullo quippe nostro examine alicujus criminis reus, nullo est, nostro speciali iudicio repertus obnoxius: ac per hoc (cum nulla est) nulla sententia condemnandus

aut a nostris Ecclesieque nostrae communionem collegii A sequestrandus, aut aliquibus, nisi honorabilibus vocabulis appellandus. Sed nec in Photii sacerdotali propecto, prestando favore in vota condescensionis nostrae modo quolibet inclinabimus. * Ergo tranquillitas tua litterarum saltem nunc tenore cognoscat sedem beati Petri apostoli in neophyto et mœcho, et Constantinopolitanorum Ecclesie invasore Photio, olim iusteque damnato, ac nihilominus presentia synodali nuper eliso, communionis nunquam, nisi a praevaricatione cessaverit, praebituram esse consensum.

Qui, ut cætera nunc omitamus, a Gregorio Syracusano vel cæteris schismaticis institutus, imo destructus, contra omne fas alterius presidere non potest Ecclesie; Nam merito destructus esse creditur, qui a destructo edificari sperans, etiam si que alia bona fortassis habuit, nimis presumptionis ejus temeritati communicans, perdidit. Nam Gregorius quomodo quemquam edificare poterat, qui multipliciter jam nocebatur elisis? Quomodo quemquam in aliquo ecclesiastico poterat ordine stabilire, qui Ecclesie unitatem scindens, ipse jam videbatur omnino dejectus? Sicut enim ligatos ligare, et dejectos deicere non potuit, sic destructus construere, et elisos quemquam ordinare nequivit. In summo quippe status sui oportet eum vigore consistere, et firmis inniti per omnia basibus, qui alterum vel prosternere vel conatur statuere.

Gregorius ergo, qui canonice ac synodice depositus et anathematizatus erat, quemadmodum posset quemquam provehere vel benedicere, ratio nulla docet. Igitur nihil Photius a Gregorio percepit, nisi quantum Gregorius habuit; nihil autem habuit, nihil dedit. Per eorum quippe, ut legitur, manus impositionem et invocationem dabatur Spiritus sanctus, qui noverant mundas ad Dominum manus levare. Cæterum Gregorius, qui transgressor factus est legis, ad iramindiam sui magis quam ad consecrationem alicujus Spiritum sanctum per impositionem suæ manus sine dubio provocavit, etiamsi is qui ordinandus erat, nullas alias haberet sibi regulas obvias. Hinc enim scriptum est: *Qui obtulit aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xviii). Si execrabilis, utique et non audibilis; si non audibilis, ergo inefficax; si inefficax, profecto Photio nihil præstans: nimirum qui vulneratum caput per illam manus impositionem potius habere dignoscitur. Porro si prætendit injuste ab Ignatio se fuisse depositum, quid de omnibus qui in synodo illo tempore convenerunt, sententiamque in eum protulerunt, perhibebit? Quod si et illos injuste fecisse dicere præsumit, quare eum eis nunc communicat, et quosdam eorum sacerdotio dignos existimat? Quos tamen recte prius non judicasse reprehendit, et sententiam quam protulerunt, eos secupdum se debere succumbere non nescit? Sed

videamus quorum judicio vel quorum auctoritate Gregorius post depositionem et anathema, honorem episcopatus præsit [presumpsit], vel officium pristinum recepit. Omnes enim illum et depositum norunt et anathematis vinculis obligatum ac per hoc totius Ecclesie communionem privatum. Jam vero si dixeritis quia ipse sibi Gregorius et honorem resumpsit, et pristinum officium recepit, audite quid Apostolus dicat: *Nec quisquamumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron: sed et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret* (Hebr. v). Sed et venerabiles Antiocheni canones præcipiunt: Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter, aut diaconus a suo episcopo, rursus fuerint aliquid de sacro ministerio juxta præcedentem consuetudinem contingere, sive episcopus sit, sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis: sed et communicantes omnes abjici de Ecclesia, et maxime si posteaquam didicerint adversus memoratos prolatam fuisse sententiam, eisdem communicare præsumperint. Carthaginenses quoque regulæ excommunicatum qui ante audientiam communicare tentaverit, ipsum in se damnationem protulisse manifeste denuntiant. Si ergo secundum Apostolum nemo sibi honorem accipit, et Christus non se clarificavit ut pontifex fieret, qui omnes cum Patre et Spiritu sancto glorificantes se glorificat, et ipse est pontifex, de quorsus idem dicit Apostolus: *Talia decebat ut nobis esset pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, etc.* (Hebr. vii).

Et si episcopus, qui damnatus a synodo est, juxta sacros canones, si ausus fuerit aliquid de sacro ministerio juxta præcedentem consuetudinem contingere, et ante audientiam communicare, ipse in se damnationem protulit; ita ut nullo modo liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis, sed et communicantes omnes abjici de Ecclesia; quanta putas Gregorius poena mulcandus est, qui post damnationem sui et anathema, in hæc omnia commisisse probatur, id est, et super Christum se extulit, et quod ipse non fecit, iste et honorem sibi resumpsit, et ut pontifex esset, se arrogantisime clarificavit, et ante audientiam excommunicatus communicare et vetita usurpare presumpsit, et damnatus de sacro ministerio non solum aliquid, verum etiam multa juxta priorem consuetudinem tetigit? Quod certe Gregorius agere omnino non debuit, etiamsi nulla commissa existerent, pro quibus damnari potuisset, quoniam prælati judicium semper inferioribus formidandum est, ne si ei non obedierint, licet ab eo fortassis injuste ligentur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa, id est inobedientia, mereantur.

Igitur prælatos damnare indifferenter, oportet horrescere. Quicunque vero minoris auctoritatis

* Hic ingens lacinia est ex ep. 10 ejusdem Nicolai.

sunt, dampnare sollicitè caveant, ne majorum suorum sententiam transgrediantur: alioquin licet injuste nonnunquam damnati sunt, ex ipsa temeraria prævaricatione, culpa, quæ nondum forte perpetrata fuerat, et ultio, quam culpa necdum merebatur, procul dubio subsequuntur. Nihil quippe lignum velitum in se mortiferum habuit; sed qui inobedienter ex eo comedit, mortem sibi et posteris propinavit: non quia lignum malignum; cum quod Deus fecit, totum fecerit bonum: sed quod mala sit transgressio, et nolenti subijci, per eam merito sit orta damnatio. Porro si dicitis, Gregorium ab imperio vestro, et ab antistitibus fuisse receptum, percontari libet, o sapientissime imperator, quibus hoc documentis, quibus canonibus jubentibus agi rite potest, ut hi qui abijciuntur, ab aliis recipiantur? Id etiam veneranda et universali synodo Nicæna de utraque professione luce clarius inhibente. Nam a sæculari potestate nec ligari, nec solvi sacerdotem posse, manifestum est: et idcirco affatim approbatur Syracusanum Gregorium per imperialem tantummodo sententiam nullo modo valuisse reconciliari ^a.

Ubi si pontificum quoque sociatur assensus, quærimus utrum præcesserit an fuerit subsecutus? Si subsecutus est, nihilominus ad id redit, ut absolutio a sæculari potestate per præcepta valere non possit, pontificumque secutus assensus, adulationis vel terroris fuerit potius quam legitime sanctionis; si præcessit, doceatur a quibus, et ubi ille sit gestus; si secundum Ecclesiæ regulam celebratus, si a paterna traditione profectus, si majorum more prolatus, si competenti examinatione depromptus, si ad majoris auctoritatis sedem quam illa est a qua Gregorius damnatione tenebatur obstrictus, secundum Ecclesiæ regulas est relatum, si ipse præsul qui ligavit, absolvit. Si hæc gesta non sunt, quo more, quo ritu Syracusanus Gregorius se gloriatur absolutum, cum nec a pontificibus ordine debito, nec ecclesiasticis legibus fuerit expetitus, nec a mundana potestate potuerit præter Ecclesiæ tramitem prorsus absolvi? Jam vero si dicatis: Non ego absolvi, sed a pontificibus ut solveretur postulavi: o contra illi multo magis a vobis postulare debuerunt, ut si eum velletis absolvi, legitima ecclesiastici tenoris absolutio præveniret; et hæc omnia quæ superius dicta sunt, secundum Ecclesiæ tramitem servarentur, præcipue cum non ab inferiori vel pari, sed a majori persona, et, sicut ex apostolicis canonibus edocemur, solum ab eo qui eum sequestravit, aut certe a prima sede jure possit absolvi. Inferior quippe vel compar antelatum vel comparem, non annuente majori, absolvere non potest. Sola igitur potior inferiorem convenienter absolvi. Proinde inferioris loci pontifices eos quos potior suus obligaverat, sine prima sede absolvere non potuerunt.

^a Hæc totidem legas in tomo Gelasii de anathematis vinculo.

A. Verumtamen licet contra Nicænenses sacros canones præfatum Gregorium, qui abjectus fuerat, receperint, nunquam tamen cum a vinculo damnationis et anathematis exuerunt, quem absolute prævaricatoria potius nexuerunt, et hunc, dum solvere nixi sunt, nodis majoribus dederunt. Quin imo dum sententiam majoris contemnentes transgressi sunt, vel etiam suam tergiversatorio consilio lenique sensu sibimet facti contrarii destruere sunt moliti, pari prævaricatione habentur innexi, et simili poena secundum apostolicos et nonnullos alios canones tenentur obstricti: ita ut communicantes expelli de Ecclesia jubeantur, ac per hoc, reos reum justificare constat minime potuisse, nec ligatos ligatam solvere modo quolibet valuisse. Ecce a quibus, o Christianissime princeps, Photius est institutus. Ecce qualis est Gregorius, qui Dormitantius convenientius poterat dici. Quamobrem cogita, fili charissime, tracta et tecum sedula meditatione perquire si stare Photius possit, etiamsi miris virtutibus polleat, etiamsi omni scientia fulgeat, quando qui hunc statuisse tentavit, dudum jam cecidit; et volens erigi cum conantibus se erigere, nunquam recuperaturus denuo ruit.

Consideret ergo divinitus vester inspiratus apex quomodo Photius, etiamsi nihil aliud sibi jure valeat impedire, queat in sacerdotali gradu persistere: quandoquidem institutor suus, cum hic ordinaretur, non solum sacerdotio, verum etiam ipso carebat Christiano vocabulo; et sicut jam exposuimus, nec damnatus justificare, nec depositus erigere, nec ligatus potest quemquam per impositionem manus provehere: impossibile est enim horum aliquid fieri. ^b Judicate ergo, mansuetissime imperator, cui potius obediendum est, Deo, an hominibus; judicate cui potius resistendum sit, potestati quam in Petro Deus omnipotens ordinavit, quamque super cunctam Ecclesiam extulit, an ordinationi Gregorii Syracusani, cui deendum est: Væ homini illi, per quem in Ecclesiam Christi tot scandala venerunt (*Matth. xxv*): quique olim, sicut ipsi acit, a fratre et comministro nostro Ignatio et a synodo quæ sub eo erat, depositus est, et ut apostolica sedes in ejus damnatione consentiret, ab ipso consacerdote nostro postulata est. Sed decessores mei beatæ memoriæ Leo ac Benedictus, sedis apostolicæ moderamina servantes, noluerunt sic unam partem audire, ut aliæ parti nihil penitus reservarent: Unius quippe mediator non est. Quamobrem interim depositio ipsius a sede apostolica non suscepta, remansit infirma. Cumque idem Gregorius per legatum am partis, Zachariam nomine, eodem agnovisset apostolicam in sua depositione nullatenus consensisse, non gratias egit, non a ceptis in jam dictum fratrem nostrum sævientibus contumeliis conquevit: sed benignitate Dei et patientia sedis apostolicæ in superbia abutens, in ipsum videlicet Ignatium pa-

^b Hic ingens rursus laceria ex ep. 10 ejusdem Nicolai.

triarcham suam rediviva jacula impietatis irreverenter exacuit; et eo superstite, neophytum in Constantinopolitanam Ecclesiam consecravit; quin potius et adversus sedis istius decreta contumax esse non destitit, qui pro se, non contra se ipsius ab ea decreta paulo antea data, tanquam ingratus non recolit, et veluti tergiversator arma præparat adversus arma sibi tutelam salutis non modice conferentia, et murum destruere nititur, qui ne ipse destrueretur fortissime custodivit. Et agit nunc, quantum in se est, ut ea statuta prorsus habeantur invalida, quæ cum ipse his egeret, supplex petebat, et ut fortiora essent adamante, submissus optabat, atque ut sibi auxiliarentur, humiliter implorabat; necnon et contra ea repugnanter forsitan tyrannos et sacrilegos judicabat. Nisi enim sedes apostolica ei parceret, ille quomodo correverendissimum Ignatium posset destruere, brachium non haberet. At ille usus est sedis apostolicæ bonitate in malignitate, et beneficium in patris sui convertit exitium.

Dicite igitur, o imperator, obsecro, cum ita sit, quomodo non debeamus nos Ignatium non adjuvare? aut usque ad audientiam, quantum in nobis est, indemaem non penitus conservare? vel quomodo non possimus Gregorium, et hos qui ex parte ipsius sunt, merito condemnare? Quando Ignatius, nisi a nobis esset impeditus, sic illos canonicè forsitan sterneret, ut et eum nullo conamine potuissent impellere: isti qui non nobis hæserunt, quos in adiutorium suum habere promptissimos meruerunt, nec a nobis consilium acceperunt, ut hi cum patriarcha suo vel canonicè judicari potuissent, sed vires suas a nobis ne frangeretur servantes, eas adversus eum protinus præpararunt. Undique perpendite quantum nos nunc Ignatio debitores sumus, qui sibi obstaculum et inimicis ejus facti sumus defensionis umbraculum; quamvis nos non ideo iudicium istorum distulerimus, ut ei nocendi jacula præpararent, sed ut sic sententia in hos prolata valetudinem haberet, ut a nobis examinatione præcederet; et rursus sic ab istis in eum objecta penitus coram nobis admitterentur, ut partis Ignatii persona vocata vel convicta nostræ præsentiae non deesset.

Quamobrem dilato parumper iudicio, et infirmata sententia, missum est utrique parti, sedis apostolicæ præsulis præsentandum obtutibus, ac etiam, ut par est, subjiendum diffinitionibus: sed dum pars Ignatii properando disponit iter, ab hostibus ejus viribus resumptis, non jam fidem apostolicam petentibus, non Petri memoriam facere dignantibus, Ignatius trahitur, impellitur et innumeris malis affectus ab Ecclesiæ regimine sequestratur. Et hoc totum factum est eo quod prædicti pontifices utrique parti æquitatem servantes, et utriusque lateris audientiam postulantes, Ignatii non firmando sententiam, imo vero interim infirmando, inimicis ejus quodammodo manum porrexerint, dum nimirum

A sententiam in eos prolata non interim auctoritate sedis apostolicæ roboraverint, sed usque in præsentiam ejusdem apostolicæ sedis differri decreverint.

Quamobrem, charissime filii et laudabilis Auguste, quia quasi per nos inventa est Ignatii dejectionis materia, idcirco præter id quod frater adjuvari debet a fratre, præter id etiam quod Petro cujus in terris, licet indigni, vicem gerimus, Christi oraculo peculiariter dicitur: *Et confirma fratres tuos* (Luc. xxii), etiam hoc specialiter dicitur eum non solum adjuvare et confirmare, verum etiam sicuti ipsi potestis advertere, totis nos pro illo viribus oportet per omnia disceptare; ut videlicet totum in illo funditus aboleatur, quod per nos lædendi fomitem adversariis ejus reperientibus, ei violentiam inferri monstratur; totumque recipiat, Christo propitio, quod, dum nos moderate ac regulariter gerimus, ipse præjudicialiter amisisse dignoscitur. Quoniam et præfati decessores nostri, Leo scilicet et Benedictus, beatæ recordationis pontifices, si tale quid diebus eorum Gregorius vel complices ejus patrassent, videlicet ut abusi tanto compassionis et patientiæ sedis apostolicæ circa se beneficio in Ignatium manus suas iniecissent, ut adversus eum, ipsis sanctis præsulibus inconsultis, linguas suas taliter exacuisent; profecto eos tanquam ministros inquietudinis, et ipsos se sole clarius obnoxios ostendentes, sine quavis retardatione protinus condemnassent, et tantum piaculum impietatis eorum destruere ardentissime studuissent. Sed quia illi divina vocatione ab hac convalle lacrymarum subducti sunt, hanc tyrannidem nondum intuentes, nos debemus in eorum labore succedere, qui successimus in honore, in cujusque tempore crudelitas, quæ diebus ipsorum cepit radices mittere, consummata perpatuit. Proinde nos, primo quia sedis apostolicæ de tota Ecclesia fas habentis judicare, moderamina retinemus; secundo quoniam fratribus injuriam passis subvenire debemus; postremo quia, sicut jam diximus, oportet nos in eorum labore succedere, in quorum successimus pontificatus honore: quemadmodum ipsi decessorum suorum exempla secuti sunt, et operis eorum strenui cultores inventi sunt; quod ipsi profecto agerent adjuvante Domino, habentes, quemadmodum illi, ejusdem zelum justitiæ, seu privilegium dignitatis, nos studiose perficere procuravimus, nimirum quod omittere procul dubio, sicut nosse cunctis clare tribuitur, non valeamus.

Sed dicis, o imperator, etiam sine consensu nostro Photium et ecclesiam retenturum, et communionem Ecclesiæ habiturum, Ignatium vero nihil per nos meliorationis penitus adepturum. At nos e diverso credimus quod Ecclesia Christi sacros canones et præcipue Nicænos non tradat oblivioni, præcipientes videlicet ut hi qui abijciuntur, ab aliis non recipiantur. Credimus etiam quod diu membrum incolome non subsistat hærens membris ca-

pili non hærentibus. Postremo credimus quod cætera membra, si tamen affectant vivere, caput quandoque sequantur. Verum in omnibus his, secundum Apostolum, *non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix); et ideo pro labore pietatis moras ulla, roborante nos Deo, minime fastidium, quia etsi nostrum est currere, divina tamen est potestas, quando ei placuerit ad palmam perducere.

Quod autem facere apostolicam sedem decuit, sicut ad omnes orthodoxos Ecclesiæ catholicæ scripsimus, strenue fecit: Dei vero est cœpta perficere. Nam nos vomere quidem linguæ terram proscindimus mentium et in ea verborum semina spargimus, Deus autem potens est illi et sui rore [f., rorem] Spiritus infundere, et augmento gratiæ fecundare, atque eorum quanta et qualia vult, et quomodo vult, ad uberem et multiplicem fructum perducere: quoniam nos, etsi agri Domini cultores sumus, attamen *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus* (I Cor. iii).

Verum his ita se incunctanter habentibus, constat eos qui semel a sedis apostolicæ præsulibus perculsi sunt, sententia illius hodieque constringi, ita ut eorum nonnullos quidem prolata contra se iudicii tela principum tegmine munitis non statim sauciaverint, quandoque tamen medullitus penetraverint, nonnullos autem etiam post mortem susceptam cunctis exsecrabilibus omnino reddiderint. Quotquot autem in ipsa communione sedes apostolica tenuit, aut dum viverint ab Ecclesia sunt universali recepti, aut postmodum ab ea summa celebritate retenti. Præterea illos in quorum damnatione non consensit singulari prærogativa dissolvit. Quæ ut manifestius prudentia tua cognoscat, ex his pauca commemorare studebimus. Primo quidem claviger cœli Petrus et primus sessor sedis istius, Simonem Magum non ferri sed linguæ mucrone prostravit. Sed ille principum utens virtute non solum in nequitia sua permansit, sed et male moriens, sui causa, in ejusdem damnatoris sui mortem principes inflammavit. Deinde cum Asiani omnes inter cæteros, evangelista Joanne auctore, quarta decima luna cum Judæis putarent Pascha celebrandum^a, hos præsul meritis et nomine Victor a communione collegii separavit. At illi omnes cum nonnullis Ecclesiarum præsulibus non solum huic manus minime præbuerunt, verum etiam pertinaciæ redarguerunt. Felix quoque papa Constantinopolitanum Acacium non solum deposuit, verum et insolubilibus anathematis vinculis innodavit^b. Sed adeo est contemptus, ut idem Acacius, mundi dilectorum tuitione protectus, etiam nonnullis Romanis pontificibus decedentibus, et officio sacerdotali juxta præcedentem consuetudinem fun-

geretur, et exceptis paucis, omnium Orientalium communione frueretur. Porro Agapetus apostolicæ sedis præsul Anthimum Constantinopolitanum similiter antistitem condemnavit^c, et in loco ejus ordinavit Mennam, pro quo videlicet Anthimo Silverius et Vigilius Romani pontifices ab Augusta Theodora multa incommoda, sed et discrimina sunt perperissi: sed ad restitutionem ejus nullatenus inclinati.

His ergo de pluribus sedis apostolicæ magnis et præclaris rectoribus carptim commemoratis, quid mirum si nos pro Photio contemnimus, cum videamus apostolorum principem pro veritate contra Simonem defensa etiam mortem subire? quandoquidem, licet sero, licet post multos sudores, quodcumque tamen mundus totus ea defendit quæ Petrus contra Simonem defendisse dignoscitur, ea damnat quæ illum damnasce describitur.

Quid autem mirum si nobis pro ecclesiastica correctione laborantibus manum non datis, sed et duritiis redarguitis? cum videamus Victorem papam et martyrem, qui ideo vere victor est, quia martyr pro ecclesiastica traditione, poena a totius Ecclesiæ præsulibus pertinaciæ redargutum: quandoquidem Ecclesia tota nunc cum illo sapit, et quod fecit laude prædicat dignum. In quo animadvertendum quia si tunc ille pro justitia tanta severitate non uteretur, sicuti nonnulli hortabantur episcopi, hæcenus fortassis error ipse mansisset, præcipue cum etiam eo tanto zelo successo, usque ad Ephesinam priorem in aliquibus perdurasse synodum legerimus. Quid præterea mirum si sedes apostolica diebus tuis parvipenditur, nec ab imperio tuo tibi quæ subjectis auditur? cum videamus sanctum Felicem adeo ab imperatoribus prædecessoribus tuis contemptum, ut ab eo anathematizatum Acacium ita sua protectione munirent, ut et sede Constantinopolitana dum vixit abuteretur, et in perfidia sua mala moreretur. Verumtamen propitio Christo, sedis apostolicæ pontificibus indefesse certantibus, a catholicis jugi fatione remota, tandem aliquando a sæpe fati beati Felicis sententia, id est Ecclesia [f., sententia est Ecclesia, HARD.] tota conversa. Et quia prædictus Acacius non est inventus superstes, consequenter nomen ejus in Ecclesia taceri sancitum est^d. Sed et tu, imperator orthodoxe, de ipso nunc cum sede apostolica sapis, qui si illo tempore fuisses repertus, pro eo contra eam et in hac causa fieres fortassis accensus.

Ad extremum, quid mirum si pro dejectione Photii nobis minaris, quando antecessores tui principes pro Anthimo jam dicto prædecessores meos usque ad confessionem persequendo perduxerint? Verumtamen, licet diutissime laboraverint, sævie-

tifical. in Silverio et Vigilio.

^d Gelas. in epistola 11: Absolutionem quam superstes nec quæsit omnino nec meruit, mortuus jam non potest impetrare. HARD.

^a Eusebius lib. v Hist., c. 24.

^b Felix III in epist. 3, et Liberatus, de causa Nestorii et Eutychetis, cap. 18.

^c Agapetus in ep. 4 et 5, et Liberat. c. 21. Pon-

rint, et tot diras adversus eos afflictiones commoverint, sententiam tamen eorum mutare vel Anthimum revocare ad pristinum statum nullo modo potuerunt: qui licet tarde, quandoque tamen et ipsum Anthimum, et sensus ejus cum sede apostolica sapientes detestati sunt, et Mennam virum sanctum, ab ipsa promotum, non sicut vestrales falso autumant, sed cum ea hunc digne recipientes veneranter amplexi sunt. Quis vero tunc videns Petrum vel successores ejus, Simonem præfatosque prævaricatores tam fortiter debellare, non poterat indignari, et eos tanquam insensatos efferni penitus arbitrari, præsertim cum pro eisdem perfidis totus præter paucissimos adversus illos cum principibus suis pugnaverit orbis? Sed quia veritas tegi funditus humanis non potest conatibus, et præfati, quin et alii sancti summique pontifices spe freti, quæ non confundit (Rom. v), tot labores arripuerunt, idcirco sol justitiæ radios suos fortasse mittens et nebulam dissipavit erroris, et veritatis paulatim lumen ostendit: sicque demum quantum illi defensores Ecclesiæ recte sapuerint, et isti nequiter oberaverint, tandem evidenter innouit. Ita quoque et nos, ut verbis egregii loquamur Apostoli: *Habentes eundem spiritum fidei quem et patres nostri, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum (II Cor. iv; Psal. cxxv)*, et nos credidimus, propterea quod et loquimur; et confidimus, quoniam qui Abraham contra spem dedit filium, potens est nobis pro Ecclesia sua laborantibus et incrementa spiritualium frugum donare, et earumdem frugum uberem fructum multiplicare.

Unde dicito, quæsumus, o imperator piissime, cujus prolixitatis inobediendia, vel cujus multitudinis insolentia, aut cujus potestatis excellentia, nos ab hac fide vel spe debeat aut valeat saltem parumper avertere? Præsertim cum beatissimus jam designatus exclamet Apostolus: *Eat*, inquit, *fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium (Hebr. xi)*; et rursus: *Spes*, ait, *quæ videtur non est spes; nam quod videt quis, quid sperat? si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus (Rom. viii)*.

Hac igitur fidei suæ spe certificati, filii charissime, nos quidem de percipienda mercede laborum (etiam si vos nobis nunquam obediieritis, etiamsi quantum potestis apostolicæ sedis reniti contenderitis) nullatenus dubitamus. De te tamen, tanquam de dilectissimo filio, vehementer ingemiscimus et tristamur, quoniam non priorum vestigia, sed pravorum principum exempla sectatus apostolicæ et primæ in toto orbe terrarum sedis edicta, perversorum hominum suasionibus illectus, atque decreta postponis, et anathematis obligamenta, quibus persecutores Ignatii ministri nostri, Photium videlicet, qui post depositionem nimis multa de ministerio sacro contingere juxta præcedentem consuetudinem ausus est, et fautores ejus regula-

riter irretivit, contemnis, et quasi minus Christianus temere parvipendis.

Quod quantum sit a pio intellectu removendum, et a fidelium cordibus execrandum, eximius præsul nostræ sedis moribus et nomine Gregorius ostendit, cum de hoc scriberet, dicens (*lib. ix, epist. 49*): Si sunt qui certissime talia sentiunt vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est eos, quæ et ego et omnes catholici episcopi, atque universa Ecclesia anathematizamus, quia veritati contra sentiunt, contra loquuntur. Et rursus: Ipsi, inquit, sibi testes sunt, quia Christiani non sunt, quia ligamenta sanctæ Ecclesiæ vanissime æstimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem sanctæ Ecclesiæ, quam præstat fidelibus, veram putant, si ligaturas ejus valere non æstimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia despicendi per omnia et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur.

Sed si forte dicis non debuisse nos tam concite audita dicta credere, nec tam ad proferendam sententiam esse proclives, noveris, o imperator, hoc rationabiliter posse dici, si culpa cum clamore, quemadmodum Sodomorum et Gomorrhæorum, non esset: si quæ de Gregorio gesta superius intimavimus, tam in propatulo non exstiterent: si scripta vestra, quæ apud Constantinopolim contra conciliotem nostrum Ignatium, vel circa Photium, imo vero per Photium, gesta sunt evidenter, nullatenus indicassent: vel si legatos nostros et epistolas pietas tua benigne suscepisset, vel si susceptas ausu temerario nemo fallacia depravasset, et illa ab earum veritatis tenore nullatenus amovisset. At ubi piaculum non solum cum voce, sed et cum clamore commissum est, et sanguis insontis fratris, sicut hactenus, clamabat ad Deum de terra, et vestrates, juxta quod per prophetam de reprobis exprobrantis effectum [affectum] perhibentur, *peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt (Isa. iii)*; postquam scripta quoque vestra, id est peccatum [f., ipsum peccatum, Hard.] consummatum, liquido demonstrarunt, postquam etiam missos nostros aversatos a colloquio fidelium, et jussis nostris aversos, et epistolas nostras occultatas atque falsatas agnovimus; quid potuimus consultius vel cautius agere, quam, ne ut magis ac magis scelus ut cancer serperet, id funditus extirparemus; et, ne ut [f., ut ne, id.] desides et negligentes judicemur, pro domo Dei celere fervidumque zelum ostenderemus? Præter hæc autem, quia falso divulgati fueramus nos vel Ignatii depositioni vel Photii promotioni consensisse, idcirco veloci studendum esse satisfactione, et Christi Ecclesiam de hoc certificare jure prævidimus.

Verum, quemadmodum audita crimina non facile credi, sed cognita sine tarditate puniri debeant, sanctus jam nominatus papa Gregorius et magister egregius, sapienter edocet dicens (*Expos. in ps.*

pernit.) : Peccatum cum voce, culpa est in actione; A peccatum vero etiam cum clamore, est culpa cum libertate. Sed quid hoc exemplo nisi nos admoneamur ne ad proferendam sententiam unquam precipites esse debeamus, ne temere indiscussa iudicemus, ne quælibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus, quod profecto perpetrare pertimescimus, si auctoris nostri subtilius facta pensamus. Ipse quippe ut nos a precipitata sententiæ prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita iudicare, qui ait: *Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam* (Gen. xviii). Omnipotens itaque Dominus, et omnia sciens, cur ante provocationem quasi dimittit, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare?

Ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, moxque facinorosos percutit, atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptum est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate iudicis* (Sap. xii); ille de quo rursum scriptum est: *Dominus patiens est redditor* (Eccli. v), in tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi iudicii expectare ad vindictam noluit, sed eos igne iudicii ante iudicii diem prævenit: et ecce malum et quasi cum difficultate credidit, cum audivit, et tamen sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit; ut nobis videlicet daret exemplum quod majora crimina et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda cum veraciter agnoscuntur.

Nos igitur quomodo ad puniendum audita mala proclives aut precipites fuimus, quando, sicut longe superius diximus, antequam legati vestri, Arsa vir videlicet illustris spatharius ac ceteri Romam venissent, quæ apud Constantinopolim postea gesta fuissent veraciter agnovimus, nos jam audita nec tamen credita penitus habebamus? Postquam vero iidem missi vestri ad sedem apostolicam pervenerunt, quæ auditu solo primitus didiceramus, patet fieri coram nobis, et tota Ecclesia quæ apud nos est, manifeste cœperunt: nec tamen nos interim ad sui damnationem quo modo pertraxerunt.

Postquam vero missi nostri, quos isthuc ad hæc per ordinem ac subtiliter investiganda et pleniter inveniunda, seu vestræ notitiæ veraciter referenda destinaveramus, una cum Leone a secretis imperiali legato regressi sunt, et tam epistolam tuam quam cætera scripta de his quæ Constantinopoli gesta sunt, ab illo suscepimus et diligenter investigavimus, eosdem missos nostros una cum sancta synodo regulariter examinavimus, cuncta quæ gesta sunt, enucleanter didicimus, omne quoque dubietatis nubulum ex corde pepulimus, ac per hoc, docente magis Christum tuba, præfato scilicet papa Gregorio (lib. vi. epist. 14), quod supra meminimus, sicut au-

a Locus obscurus.

ditā mala tarde credidimus, ita tot probationibus cognita, citius punire necessario precuravimus; et hoc rite: nam ad cognoscendam et condemnandam impietatem Nestorii sancta Ephesina synodus solam epistolam ejus, quam ad beatum Cyrillum scripserat, recitatam sufficere credidit. Quinta præterea synodus etiam jam mortuos Origenem atque Theodorum per eorum damnanda scripta non recte sapuisse repertos, anathemate percutit. Sanctus quoque papa Gelasius de damnatione Acacii vestræ quondam urbis episcopi ad Dardanos scribit, dicens (epist. 11): Hic, si examinatio queritur, jam iudicio non erat opus, postquam litteris suis ipso confessus est. Christi præterea confessor papa Martinus Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum et Paulum Constantinopolitanos, solis eorum in sua sacra synodo scriptis recensitis, damnationi contradidit (conc. Lateran.). Hæc ergo et tot prædecessorum meorum exempla sequentes solemniter nos Photium et complices ejus damnasse manifestum est, præsertim cum ex vobis audierimus in scriptis Ignotium, qui merito christus Domini dicendus est, a subjectis et inferioribus suis sententiæ gladio transverberatum fuisse, ac detrimentum dignitatis propriæ pertulisse, quod apte secundum David in Saule, quem dicit christum Dei, nuncupatur abjectus tamen a Domino jam dignoscebatur exhorruisse, Regum prodit historia, qui dum ex ore pueri Amalecitarum, etiam mendaciter dicentis, audisset quod occiderit Saulem, non alia certitudine requisivit, sed protinus hunc percussit, dicens: *Sanguis tuus super caput tuum, os enim tuum locutum est adversus te, dicens: Ego interfeci christum Domini* (II Reg. i).

Verumtamen quid opus est hinc multa prosequi, cum hodieque penes Ecclesiam Constantinopolitanam impietas ipsa vigeat, prævaricatio regnet, schismata multiplicentur? Porro si sententiam nostram exhorrescitis, et hanc alicujus valetudinis esse putatis, ne illam formidetis tantum, quia in prævaricatores et contaminantes prolata est, quantum quia perpetuo constringit inobedientes, et nisi resipiscentes nunquam omnino resolvit: Quapropter, fili charissime et Christianissime princeps, quem cum omnibus imperio tuo subjectis alloquimur, auferte malum de medio vestrum, tollite adulterum, tollite tyrannum et pervasorem Ecclesiæ; reddite fratri et coepiscopo nostro Ignatio Ecclesiam sibi divinitus creditam, de qua vos illum ante omnem audientiam canonicam expulistis: reddite quod tulistis, et emendate pro Deo quod contra Deum egistis; relinquitte malum, convertimini ad nos et corrigemini: et liberati a malo, a nobis nullatenus dividemini, quoniam nos non in Photium ideo sententiam tulimus quia homo est, quia Photinus dicitur, sed quia est persona prævaricatrix, et quia viventis antisitis, et ea nulla ex parte legitime carentis, usurpavit Ecclesiam. Itaque malefactum quod in ea est et in

fautoribus ejus punitur irrogatione sententiæ: quæ prævaricatio, quod maleficium si recedat, jam non erit illa persona, in quam sententia prolata est. Remanebit enim homo, et Photius, quem non damnat, inquantum homo est et hominis nomen censetur, sed inquantum prævaricator et malefactor est. Si ergo desinat esse prævaricator, sententia nostra in eo locum penitus non habebit: alter enim erit quam ille, cui illata sententia est, dum incipiet esse quod non fuit, vel non esse in quem prolata sententia est: nam quandiu in hoc manet, cui illata sententia est, vere insolubilis est illa sententia. Et quantumlibet floret ille, cui irrogata est [erogata], quantislibet affluat honoribus, tantislibet miris laudibus effertur, illa sententia perpetuo confringetur. Et nisi respiscat, si non modo, certe vel post paucos, aut etiam post multos annos, aut certe quandoque, etsi non vita sua carebit Ecclesia quam tyrannice possidet, carebit tamen post mortem Christianitatis procul dubio nomine, cujus professionem inverecunde conculcat.

Jam vero si sententia nostra se ac fautores suos judicat obligatos, et idem cum eis posse absolvi: hoc enim significare videmini, cum epistola nobis directâ nos mutare voluntatem, consilium ac sententiam sæpius exhortamini; utique non prætendit injustitiam, et esse alicujus momenti profecto non dubitat, quæ tum potuit obligare, et a qua se cum fautoribus suis possit absolvi, quia non posset obligare nisi justa. Cum autem justa sit, nonnisi damnato errore juste resolvitur.

Ergo fateatur errorem Photius cum fautoribus suis, deponant prævaricationem omnes quos ligatos tenet justa sententia: sed tu multo magis, fili charissime, qui tantum justitia et pietate cunctos debes superare, quatenus dissoluta prævaricatione dissolvatur quisque consequenter et sententiæ prolata censura; quia et Nathan propheta palam publiceque in facie regis David et commissum pronuntiavit errorem, et quia hoc ipse commiserit, omnino non tacuit, sed confessione correctum consequenter absolvit. Præterea non omittendum esse credidimus nos commemorare præterito anno per indictionem videlicet tertiam decimam epistolam sub nomine vestro conscriptam, per Michaellem protospatharium suscepisse; quæ tantis erat verbis contumeliosis, imo blasphemis respersa, ut scriptor ejus nonnisi in gutture colubri calamum tinxisse putetur, et dictatoris labia pro dictionibus venena fudisse videantur; adeo, ut si cujuscumque simpliciorum cor penetrant, non enim hæc aures prudentium suscipiunt, hunc continuo necent, nimirum tanto miserabilius, quanto mors animæ magis quam corporis per illum virulentum haustum admittitur. De cujus immanitate piaculi, licet vobis jam nos scripsisse recolamus, eadem tamen scribere vestræ sapientiæ nunc, mihi quidem non pigrum, vobis autem et multis necessarium.

* Deesse hic quiddam videtur.

A Denique opinati sumus, et adhuc nihilominus opinamur, quod pietas vestra tandem aliquando respiscat et de Ecclesiæ Constantinopolitanæ restaurando statu nobis salubria suadentibus acquiescat. Sicque demum omnia scripta, quæ male sint compilata, non solum adversum nos et hanc sanctam Ecclesiam, verum etiam contra fratrem nostrum et cõministrum Ignatium, coram universa imperii sui multitudine igni tradenda decernat. Alioquin jam cunctis Ecclesiæ fidelibus, quæ foret apostolicæ sedis auctoritas, vel quæ fabricatoribus mendacii seu inventoribus perversorum dogmatum immineret ultio, profecto patesceret.

B Impossibile est enim, quanquam nostras nos speciales injurias curare floccipendamus, ut tantorum ac talium sanctorum Patrum et propugnatorum Ecclesiæ [catholicæ Ecclesiæ], ac destructorum diversarum hæreseon atque defensorum orthodoxæ fidei blasphemias æquanimiter suslineamus, vel etiam tantæ sedis, sive tam excellentis Ecclesiæ Romanæ, cui Deo deservimus auctore, contumelias perferamus.

C Verum, quamvis et de nobis humiliter sentiamus, non tamen, conscientia dictante, vera esse quæ vos de nobis perhibetis, asseveramus; sed ut diximus, ea posponentes, illa potius quæ Jesu Christi sunt investigamus. Etsi male congesa adversus ejus famulos, adversus ejus ordinationes, adversus ejus dispositiones [pro dispositione, Harb.] stabilita privilegia reperiuntur, nulla patientia toleramus: et non solum hæc destruere totis viribus anhelamus, verum etiam conflatoribus tantæ perversitatis dignam vicissitudinem reddere necessario meditamur. Nimirum ne hos qui imputitos intuens, aut nunc aut futuro tempore deinceps talia præsumat præstigia falsitatis componere, vel commenta blasphemiarum hujusmodi figmentis contradicere. Quapropter, imperator sublimissime, diligenter propter Dominum inquirentes atque scrutantes, si vestra illam non fuisse præceptione tam cœnosam inveneritis confectam, imo toxicatis syllabis infectam epistolam, ut interim de tot præstigia textentium pœna taceamus, quam illi vobis zelo veritatis flagrantibus involvere, a convenit saltem hujus socia accepta, et palam cunctis igne succensa per augustales vestros tam nobis quam omnibus ad quorum notitiam pervenit, destinatos apices competenti satisfactione a tam perverso sensu et tam profanis adinventioibus, quod a sensu vestro non fuerint commentis tradita, vos exhibere prorsus immunes. Jam vero si vobis in multis hujus mundi sollicitudinibus occupatis subreptum est, ut talia scribere mandaretis, ne pigeat clementiam vestram hoc etiam ipsum humiliter confiteri, et legibus vestris ut hujusmodi scripta nullius habeantur momenti, decernere: ita ut penes quem reperta fuerint, impunito non evadente, ipsius quoque sæpe memoratæ ac semper exsecrandæ epistolæ vel exemplaris ejus apices intemeratis pro reverentia manen-

tibus sacris dictionibus, flammeo dedantur igni voranda, ut et sinistrae opinionis nævo, quod ex blasphemii scriptis incurreretis, carere valeatis. Et ingrati filii circa matrem vestram, ex qua imperandi fastigium vos et patres vestri ordine cœlitus disposito percepistis, nullatenus appareatis.

Sin autem, scitote quoniam postquam in hac vos pertinacia persistere finetenus velle compererimus, primum quidem congregatis cunctarum Occidentaliū regionum venerabilibus sacerdotibus, dictatores et dispositores, atque præceptores tantæ fallaciæ, seu crudelissimæ derogationis sanctorum, vel paternarum traditionum, ab omni Christiana compage remotos, apostolica freti auctoritate, diris anathematis vinculis innodabimus. Necnon et Patrum ac prædecessorum meorum secuti vestigia, qui soliti sunt etiam numerosorum concilia nequiter celebrata cassare pontificum, si qua socia sunt crebro dictæ, vel exemplaria fortassis epistolæ, quin potius non solum hæc, sed et omnia scripta quæ vel adversus fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium inique confecta, vel adversus nos causam illius canonice prosequentes, furiose deprompta sunt, perenni damnationi mandabimus.

Deinde vero decernentibus nobiscum, et simul considerantibus eisdem sanctissimis fratribus et coepiscopis nostris, ipsam epistolam in stipite videntibus cunctis suspensam vasto supposito foco, ad vituperium vestrum coram omnibus nationibus, quæ penes memoriam sancti Petri multiplices inveniuntur, extremæ perditioni donabimus. Quatenus his rite patris discat pius quod amet, et crudelis quod timeat; nam tot et talia blasphemiarum commenta, quin potius veracium litterarum depravationes audisse et tacuisse, a cohibuisse est. Quamobrem, venerabilis imperator, valde mihi, sicut ipse comprehendere poteris, cavendum est ne, si nos prestigiorum fligmentis minus celeriter obliaverimus, tanquam vera recognita vel comprobata hæc admisisse fallaciter apud stolidos æstimetur [*pro æstime-mur, HARB.*]. Nec possumus in Ecclesia Dei dissimulando tam spurca relinquere germina, quæ antecessorum nostrorum beatissimorum pontificum tempore, aut nunquam exorta, aut certe si undecunque vel quomodocunque exorta sunt, eorum iudicii ligone, antequam proficerent, radicitus extirpata sunt.

Destruite ergo vos et dissipate illa, alioquin a nobis fore destruenda, seu funditus dissipanda modo quem prædiximus, antenoscite, quamvis antequam nos ista vobis scriberemus, quæ nunc sublimitatem vestram hortamur, hoc vos sponte facturos esse putaremus: sed quia quod putatum est, nullum effectum hactenus habuit, idcirco nos salutem vestram illesam manere volentes, ut hoc nunc saltem agatis, affectu paterno monemus. Alioquin, ut jam præfati sumus, sic, Deo favente, de cætero vigilabimus, et

A studiis quibus possumus insistemus, ut inter examines computentur qui auctoritatem Petri non senserint, imo Dei hanc ordinantis in Petro non intellexerint; ita ut nec ista quæ perniciose compilata sunt defendere, sed nec his similia, ut non dicam scripto tradere, vel in mentem volvere, quis ulterius audeat. Non enim signimenta quæ ordinationi Dei resistunt, quæ evangelicis vocibus contradicunt, quæ sanctorum Patrum diffinitionibus obviant, quæ synodice constitutionibus adversantur, quæ si sic dimittantur, innumera possunt fidelibus auxilia Petri querentibus inferre dispendia, incolumbia sine discrimine nostro valemus deserere, et existimationi nostræ vel nunc vel post decessum nostrum tantum, quod absit, nedum [*pro nævum, ut in epist. 104*] ad destructionem simpliciorum, et mutilationem sedis apostolicæ privilegiorum relinquere.

B Itaque, filii desiderabilissime et Auguste clementissime, tanquam sapientissimus filius lætifica patrem tuum, et tandem aliquando mœstittiam de pectore matris tuæ veluti gratissimus natus repelle, removendo videlicet mœchum et ei reddendo legitimum. Destruæ, quæsumus, opus diaboli, et omnes supplantationes ejus subverte. Opus est enim diaboli, et ejus subversutis actum est, mihi credite, ut patriarcha pelleretur Ignatius, et sibi Ecclesiam creditam Photius adulter invaderet: ipse quippe callidus et veterinosus inimicus, volens inferioris dignitatis sacerdotibus imponere sempiternum silentium, eum quem sublimioris auctoritatis esse conspexit, C impetendum primitus existimavit; et ad hunc prosternendum quotquot potuit, vires armavit, atque totius invidiæ facibus etiam mundi principes inflammavit.

Cur hoc, nisi ut dum illi eum qui super se esset, elisum cernerent, ipsi (utpote minoris auctoritatis) pro veritate loqui penitus non auderent, et tanto jam sublimioribus personis prave agentibus, minus audenter ex adverso se opponerent, et tanto minus pro domo Domini murum licenter conscenderent, quanto in potorem suum talia perpetrari conspicerent. Sed tu, imperator, qui plus religione quam brachio carnis hostes Ecclesiæ vincis, vince versutias ejus et omnia molimina ipsius subverte: exaudi nos, si libet; sin autem vel protectorem tuum D exaudi, et verba quæ ad Jeremiam locutus est, ad te delata cognosce. Ait enim: *Ecce constitui te hodie super gentes, et regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipēs, et ædifices, et plantes (Jer. 1).* Evellas videlicet, et destruas, et disperdas, et dissipēs, juxta competens imperio vestro ministerium, omnes argumentationes diabolicas, et omnia membrorum ejus machinamenta, et præcipue illa quæ per Photium orta sunt, male pullulantia germina: ædifices autem et plantes cunctarum virtutum mœnia, et honestorum odorifera morum aromata: imo quæcunque per vos de fratribus et coepiscopi nostri

* Pro *connivisse*, ut in epistola 104. *Cohibendi* verbo pro *convivendi* sæpe abutuntur veteres libri. HARB.

Ignatii sunt dignitate destructa, et de his quæ ad officium patriarchale pertinent, a persona qualibet irreverenter evulsa.

Jam vero si vel peccatis impredientibus, vel per-versis hominibus suadentibus, missis imminentibus nostris, quod suadere vobis etiam ad imperii vestri felicitatem nitimur, non ducitis, quod gementes dicimus, adimplendum, et dilationibus, prohi dolor! solum decernitis fore studendum; scire volumus excellentiam vestram quoniam de persona Ignatii atque Photii, de quorum agitur controversia, nihil discretius atque mitius, necnon et salubrius arbitramur quam ut uterque et Romam ad renovandum examen, quod tamen secundum indulgentiam promittimus, tenore ac ordine quo jam vobis per Michaellem protospatharium significavimus, vestro favore veniat, ita ut Ignatius, qui omni est humano destitutus auxilio, quemadmodum venire valeat vestro pro Christi amore collato sibi fulciat juvenine. Jam vero si epistolæ per eundem legatum vestrum, a quo vobis modo delata non est, tenorem vel ordinem quo diximus prænominatas personas Romam fore venturas scire cupitis, a presentibus missis nostris exigit, et hunc nosse plene valebitis. Siquidem illis exemplaria epistolarum quas magnitudini vestræ, necnon Photio per Rhodoaldum et Zachariam tunc episcopos direximus, scripta pro collatione cum authenticis facienda tradidimus: cum quibus etiam exemplaria epistolarum, quas vobis et Photio per Leonem a secretis misimus, et hujus, quam per Michaellem protospatharium nos destinasse prediximus, secum nihilominus deferendum contulimus.

Juxta ergo tenorem et ordinem quo præfatas personas ad iterandum judicium huc venire decrevimus, latius sagax industria vestra reperiet, quem nos in hac fastidium prolixitatis declinantes, replicare refugimus. His igitur, inspirante Deo, ita vestræ serenitatis auribus intimatis, sciat a Domino redimitum imperium vestrum missos sibi a prælatu nostro, Deo auctore destinatos, Donatum videlicet reverendissimum et sanctissimum sancte Ecclesiæ Ostiensis (episcopum, et religiosos ac venerabiles sancte Romanæ Ecclesiæ Leonem tituli sancti Christi martyris Laurentii, qui appellatur Damasi, presbyterum, atque Marinum apostolicæ nostræ sedis diaconem, quos benigne clementia vestra suscipiens, utpote Christianæ religionis cultrix, in omnibus pie tractet, et intactos quandiu vos penes remorantur, et indemnes prorsus manere decernat: quin et aditum simulque locum quæ injuncta sunt sibi, vobis licenter exponendi congruum eis ac sufficientem impartiri dignetur. Sique demum in quibus Deus annuerit, et cordi vestro impetraverit, ordinatis, illæcos ad nos protinus eos et absque qualibet impediende molestia redire sinat.

Sed quoniam in Dei omnipotentis servitio dirigitur, per ipsius terribile nomen, quod Trinitas est inseparabilis; et per horrendum divinum iudi-

cium, in quo ante pavendum Christi Dei nostri tribunal omnes astabimus, et districtam reddituri sumus pro meritis rationem, vos adiuramus, et totis præcordiis obsecramus, ut eisdem missis nostris apud vos positis nullam læsionem, vel cum reveriti inde voverint, obstaculum inferatis, neque inferre alium quemlibet permittatis: quin potius a cunctis invidiatorum molitionibus eos intrepidus et securos reddatis. Quatenus illis ad nos, etsi vestram vobis salutem suadere possunt, efficacibus redeuntibus, cunctis gentibus pateat quantum Deum coronatorem vestrum, pro cuius Ecclesiæ pace atque correctione legatione perfuncti sunt, honoretis. et quantam reverentiam principum apostolorum, a quorum sede profecti sunt, præ oculis habeatis. Siquidem nos, o tranquillissime imperator, illos non ad synodum celebrandam destinavimus, non ad lites et contentiones excitandas direximus. Scimus enim quod docente Apostolo, *servum Domini non oporteat litigare (II Tim. II)*; sed hoc totum est pro quo misimus, videlicet ut, servata apostolicæ sedis auctoritatis reverentia, restaurationem Ecclesiæ Constantinopolitana status sui recipiat, et pax et unanimitas sanctis Ecclesiis et imperio vestro reddatur, atque perpetuis, Deo propitio, temporibus custodiatur; necnon et nomen vestrum diutinis ac prosperis crescat successibus. Et quemadmodum piorum præcedentium Augustorum miris hic post funus præconiis attollatur, et in cælis æterni regni beatitudine perfruatur. Alioquin secundum Apostolum, *verbum Dei non est alligatum (II Tim. II)*; qui rursus ait: *Vivus enim est Dei sermo et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et peringens usque ad divisionem animæ ac spiritus; compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis (Hebr. IV)*; quo usi nec inobedientes, nec adversantes Ecclesiæ Dei, nec molestiam inferentes famulis ejus dimittere quoquo modo poterimus impunitos. *Qui habet aures audiendi audiat (Matth. XI)*. Quæ nos omnia, licet strictim, ideo dicimus et satagimus, necnon et diligenter exsequimur, ut plurima commemorare prætermittamus. Primo, ut ne nos de talenti acceptione, quam in privilegiorum quantitate percepi-mus districtam, si pigri reperiamur, coram summo iudice cogamur reddere rationem. Secundo, ne in irregulari deiectione Ignatii, consacerdotis nostri et fratris, vel in promotione Photii quoquo modo consensisse putemur. Tertio, ne sacerdotalis ordo tam ignominiose vilescat, ut Domini nostri et sacrum corpus ejus tractantes, atque Sancti sanctorum ejus velamina penetrantes, et præcipue summum in diocesi sua locum retinentes, tam facile de cetero impellantur, et a vulgaribus quibusque ac inferioribus suis, necnon et laicis prosternantur, et absque ullo examine aut comprobato crimine gradu proprio et Ecclesiæ suæ priventur. Quarto, quoniam manifestum est qualiter, sede apostolica in Gregorii Syracusani et sociorum ejus damnatione non consentiente, ipsi modo quem prediximus ad hæc exci-

tanda surrexerint : et nunc nisi nos hæc corrigamus vel puniamus, veremur ne nobis deputetur in culpam. Nimirum qui successores sumus eorum quorum ipsi benignitate abusi, licet nobis inconsultis, ad ista prolapsi sint. Quinto, ne ipsum quoque imperium vestrum, vel successorum vestrorum tam leviter adversus Ecclesias Dei vel præsules eorum perverse suggestionis flatibus commoveantur.

Unde pietatem vestram obsecramus, et coram Deo et sanctis angelis ejus contestamur, ut obediat nobis, et nos in hac vita potius audire curetis hortantes atque rogantes, quam beatum Petrum cælestis regni clavigerum in futuro sententiis accusantem, atque damnantem. Nam si nobis non obdieritis, ipse contemnitur, cujus vices gestamus et auctoritate clamamus. Porro si illum contemnitis, ipsi jam considerate qui de vobis erit, vel quam in terribili judicio Dei rationem dabit, qui in tanta sublimitate positi, per exemplum vestrum cunctis subjectis vestris ultimi exitus præcipitium demonstretis : non solum autem in præsentis tempore, verum etiam in futuro, imperatoribus videlicet et cunctis mundi principibus, neonon et omnibus omnino fidelibus.

Exhortescite igitur tot hominum exemplo vestro pietatem destruere; formidate tantarum animarum operari periculum; pertimescite fidelibus, ad salutem forte tendentibus, tantam perniciem preparare, et pro his omnibus coram districto iudice sine quibuscumque excusationis ambagibus de omnibus rationem omnimodam dare. Quoniam quot exemplo vestro ad talia fuerint devoluti, de tot animarum dispendio eritis prorsus obnoxii; et tot procul dubio, quod non optamus, penas luetis, quot noxiæ actionis vestræ forma in inobedientiæ chaos demergitis. Quæ omnia, pietate vestra nobis obediente, avertat Dominus, nam ista nos pro salute vestra prosequimur et exigimus. (*Ex ep. Gelasii papæ ad Anast. imp.*) Unde ne irascaris si te tantum diligimus ut temporale regnum quod assecutus es, te velimus habere perenne; et qui imperas nunc hominibus, regnes cum Christo; et qui eras mortuus es, vitam percipias et gloriam æternam [*cod. Vatic., sempiternam*]. Data Idibus Novembris, indictione xv.

XCIX.

AD PHOTIUM.

(Anno 866.)

Exprobat Photio multa crimina, quæ in occupanda Ignatii sede commisit; probat illum et divinum et humanum jus violasse; nuntiat ipsum depositum fuisse, et si non paret sententiæ, minatur illi perpetuum usque ad obitum excommunicationem.

NICOLAUS episcopus servus servorum Dei, viro PHOTIO.

Innumerabilem reperiris prævaricationum obnoxius, et venerandorum canonum, atque paternarum diffinitionum, quinimo et divinarum mandatorum contumellis multipliciter ac impudenter elatus : siquidem et ex schismaticorum; sed et cum venera-

bilis frater et coepiscopus noster Ignatius Constantinopolitanam regeret Ecclesiam, a sanctæ communionis participatione contra regulas avertentium parte fuisse dignosceris, et ex sæculari administratione atque militia, et ex foro subito onsuratus, a Gregorio Syracusano dudum episcopo a synodo damnato et ab apostolica sede convicto episcopus ordinari et nuncupari passus, etiam vivente ac superstite Ignatio patriarcha sedem ipsius invasisti; et sponsam, quam a Christo sponso immaculatam custodientiam, veluti amicus sponsi perceperat, non per ostium, quod Christus est, sed aliunde ex adverso in ovile Dominicum more furis, vel latronis irrumpens, ac violentus, rapax et scelestus adulter subripuisti. E præter, imo adversus apostolicos canones, sæcularibus potestatibus usus, ecclesiam per eos obtinuisti. Deinde cum damnatis et anathematizatis, atque cum his, qui ne sacerdotale officium ante audientiam præsumerent, et a decessore meo sanctæ recordationis Benedicto papa fuerant obligati, quotidie ac indifferenter communicans, et conversans contra fidem promissam, contraque tuam professionem, qua pollicitus es, te adversus jam fatum patriarcham nullum sinistram consilium esse facturum, congregasti concilium, et cum sequentibus tuis depositis et damnatis et excommunicatis, et anathematizatis, et aliis sine Ecclesiis, atque cum his, a quibus vel tu irregulariter ac illicite proventus fueras, vel quos ipse temere ac indebite promoveras contra eundem fratrem et ministrum nostrum depositionem facere, et anathema dicere ausus es. Deinde apostolicæ sedis missos, quos pro causa sacrarum imaginum, et pro inquirenda, et nobis renuntianda jam facti patriarchæ dejectione, et ob inveniendum modum promotionis tuæ destinaveramus : quibus potuisti argumentis a nostris mandatis avertere, more Acacii quondam Constantinopolitani hæretici patriarchæ, præsumpsisti, et ad processionem, quæ tibi cum comparibus tuis habebatur : sicuti eorum professione patefactum est, et sancto Spiritu revelante venerandæ synodo, quæ a nobis collecta est, clauit, ad damnatorum et schismaticorum, tuamque confusionem contempta legatione, quæ vel gentilium more servari debuit, pertransisti [*pro pertraxisti. HARD.*], et in illusionem beati Petri apostoli, cujus a sede profecti fuerunt, non solum inefficaces redire fecisti, sed etiam impugnatores omnium, quæ sibi fuerant imperata, monstrasti. Postremo episcopos, qui tibi tanquam adultero, et pervasori communicare noluerunt, exsilio relegasti, et ipsis jubentibus contra canones tui sceleris complices in eorum subrogare locis non timuisti. Et usque in præsens Ecclesiam Dei diversis persecutionibus impugnare non desinis. Ita ut fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium sanctissimum patriarcham inauditis penis et horribilibus tormentis afficere non quiescis : sed et omnes quotquot pro veritate, et fide commode persistere deprehendis, quibus prævalet modis perdere imprætermisse moliris.

Quamobrem in his et hujuscemodi te cognoscentes contra evangelicas, apostolicas, et propheticas, atque canonicas institutiones efferre dolemus, et nimis mœroribus affecti, necessario te præsentiſ apicibus admonemus, hortamur et obsecramus, ut in tanta gloria non decipiaris, et æterna bona pro his brevibus non amittas. Pensa quam pauca sunt omnia, quæ hic mulcent [mulcent], quamlibet multa esse videantur. Perpende, quæso, quam multiplex sit, et quam proluxa pœna gehennæ, et hanc incidere pertimesce, hanc tibi acquirere medullitus exhorresce. Nam, secundum Evangelium, *Quid prodest homini si lucretur totum mundum, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* (Marc. viii.) Scimus quoniam sapientia præditus, et scientia ditatus habetis. Sed audi quid propheta de quibusdam sapientibus dicat: *Sapientes, inquit, sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt* (Jer. iv). Porro de scientia egregius Apostolus ait: *Scientia inflat, charitas vero ædificat* (I Cor. viii). Ergo quantum non prosit, imo quantum obsit, non ad bonam sed ad mala faciendam habentibus sapientiam animadvertite: et noli gloriari si habes scientiam sine charitate, quoniam, teste Apostolo, illa inflat, ista ædificat (I Cor. iv). Et certe absurdum ac indecens est, ut eam quæ inflat, virtutem habeas, illa vero quæ ædificat, careas. Quam autem habuisti charitatem, quando videbas fratrem et comministrum nostrum Ignatium ab ecclesia sua pelli, impeti, et adversus eum conjurationes et conspirationes præparari? Et non solum minime illum, cum posses, utpote ad sæculum clarus et honorabilis adjuvisti, verum etiam cum factionis concurristi, et cum machinantibus adversus eum, et varias malignitatis argumentationes excitantibus concertasti. Quin potius horum omnium peccatum, quod generat mortem, in te proprie consummatum est, nimirum qui cunctarum prævaricationum in illum commissarum tu auctor factus es. Nam et si te homicidam dicimus, non mentimur, Joanne apostolo clamante, qui ait: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. ii): si ergo qui odit fratrem homicida est, quanto potius is, qui patrem non solum odit, sed et quantum in se est, mactat? Insuper etiam si, ut Achab, quæ illius sunt rapit, et possidet, homicida dicendus est, et non solum qualiscunque homicida, verum etiam et parricida? Pater enim tuus erat Ignatius, et tu filius ejus, qui tantum a te præ naturali patre debuerat venerari, quantum spiritus, quo relativa hæc nomina mutuo possidetis, præferendus est carni.

Porro si te viperam appellamus, non fallimur, siquidem tu, nonnisi parente perempto, proficere credidisti. Jam vero si te tam [leg. Cham: quod et sequentia plus nimio confirmant] similem asserimus, nec sic erramus: ipse quippe adeo in irrisionem et contumeliam patris prorupisti, ut de cathedra sacerdotali eum projiceres, et ad illudendum nimis, et senicis inveterande proderes. Extremo, si te Judæis comparamus, fortasse non modicum

A quidem a vero discedimus: nam ipse non solum super magistrum tuum contra Evangelium factus es, verum etiam ordinationi Dei resistens adversus eum dentes tui, arma et sagittæ, et lingua tua machæra acuta effecta est. Quandoquidem non, sicut sanctus David, mittere manum in christum Domini formidasti, sed sicut principes latronum non habentes bona, regem suum trucidantes, insurgere contra rectorem tuum versutis insidiis magnopere procurasti. Quos idem sanctus David, sicut et illum qui se christum Domini (Saullem videlicet) peremisse nuntiaverat, tanquam homines impios, et principem suum trucidantes, tradere morti laudabiliter jussit (II Reg. i). Quanquam etiam si nihil in his reprehensionis admitteres, cum pridie laicus fueris et sæculo militaveris, nequaquam tam repente debueras ad summi sacerdotii pervenire fastigium: quandoquidem nec monachorum poteras tam subito secundum probabiliſ Patrum traditionem, perfectionem consequi, Gelasio, Gregorio et Adriano magnis, et vere sanctis sedis Romanæ præsulibus id ipsum, quod serenissimo Augusto, atque tibi jam scripsimus, multipliciter inhibentibus. Sane si horum tanquam ignotorum, sanctitatis insignia non agnoscebas (licet eorum fidei, cuius studii fuerint, per eorum nosse scripta sufficeret) saltem Coelestini, atque Leonis, ejusdemque sedis pontificum reverentiam præ oculis habuisses: quorum sententiæ tota per mundum diffusa inclinatur Ecclesia: quorumque doctrinam (sicut in sacratissimis tertia et quarta synodis videre est) Christiana veneratur apprimere religio. Quinimo et quorum virtutum decus, et eloquentiæ nitorem, necnon et morum probitatem ac exhortationum suavitatem non solum fideles reges, verum etiam infideles ac tyranni, barbarique principes, reverentia, vel pavore non modico mansuefacti vehementer amplexati sunt et sectati. Quod si magnos sanctosque fuisse non negas (quia nec vales: alioquin pugnabit pro eis orbis terræ contra insensatos) oportet ut in cunctis Ecclesiæ dogmatibus, et disciplinis eos solerter attendas, et veneranter admittas. Nam si in cæteris nostræ religionis negotiis eorum assertionibus cesseris, et in his eos, in quibus tuæ promotioni contradicunt, contempleris, apparet te minus salutem communi, quam sorti privatæ intendere, ac per hoc, non quæ Jesu Christi, sed quæ tua sunt, querere. Aut ille bonæ arboris fuerunt, et bonos fructus fecerunt, aut malæ (quod absit) et fructus eorum mali: et si quidem boni fuerunt et fructus eorum boni, oportuit eos tanquam bonos sequi: *Non enim potest* (Evangelio testante) *bona arbor malos fructus facere* (Matth. vii). Porro si de eisdem non cum tota Christi Ecclesia sapis, necesse est qualiter vel ipsi, vel fructus eorum mali fuerint, plurimis adhibitis ex omni Ecclesia testibus comprobare et asserere: quoniam tibi soli super hoc negotio contraria suadenti non creditur.

Jam vero si dixeris, Bona et grata sunt, atque salubria, quæ predicaverunt, vel statuerunt, sed

non omnia, nam horum quædam dulcia, quædam amara fuere, Jacobus tibi pro eis respondet apostolus, dicens, *Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam?* (Jac. iii.) quoniam sicut idem iterum ait: *Neque salsa dulcem potest facere aquam* (ibid.): Spiritus enim sanctus quorum vasa isti fuerunt, non potest nisi dulcia per hos, quos repleverit, eructare. Præterea si profiteris omnia eorum decreta salutifera quidem fore, sed hæc vos hactenus ignorasse, nec sic profecto excusabiles eritis. Nisi enim ignorantia peccata essent, nequam Psalmista pro his Dominum precaretur, dicens: *Delicta juventutis et ignorantia mee ne memineris* (Psal. xxiv): qui rursus denique dicit: *Noluit intelligere, ut bene ageret, iniquitatem meditatus est in cubili suo* (Psal. xxxv). Qui enim non ait, Non intellexit, sed *Noluit intelligere, ut bene ageret*, profecto monstravit, quia sæpe proposito voluntatis ignorantia procuratur. Idcirco de ignorantia cuncta ad securitatem auferes, si apostoli formidolosa verba consideraveris, quibus ait: *Si quis autem ignorat, ignorabitur* (I Cor. xiv): quia profecto, docente sancto Gregorio papa, qui ea quæ sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur. Sed dicis: Hæc non in lege suscepimus, et prevaricatores, qui significantius Græce *παρρηγοί* dicuntur, non sunt, nisi qui præter legem acceptam aliquid pravitatis committunt, sicut Apostolus ait: *Ubi non est lex, nec pravaricatio* (Rom. iv). Sed audi, et expavesce quod rursus idem dicit Apostolus: *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (Rom. ii). Alioquin gentes, quæ legem non acceperunt, excusabiles fateberis. Verum ego universos qui inique agunt transgressores dixerim, psalmographi habens auctoritatem, qui canit: *Prævaricantes, iniqui, reputavi omnes peccatores terræ* (Psal. cxviii). Dicens ergo, *prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ*, etiam gentes, quæ legem non acceperunt, comprehendit. Quoniam etsi legem per Moysen datam non acceperunt, acceperunt tamen legem naturæ, quæ nisi corrupta fuisset, lex Mosaica data non esset: quam videlicet legem naturalem nunc a te non inconvenienter exigimus, qui gloriaris sanctorum tantorum pontificum edicta nullatenus accepisse.

Denique hanc sibi datam, si volumen cordis tui conscientia scrutata fuerit, procul dubio non negabit. Ibi quippe scriptum reperies, lege naturæ dicente, a nemine velle lædi, a nemine velle tua prorsus auferri. Quapropter apte præcipitur: *Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris* (Luc. iii), et Domino dicente: *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (Matth. vii). Ideoque non poteris hanc te legem non accepisse negare, cum eam etiam ipsa natura doceat, et propria uniuscujusque voluntas edere [forte, ea de re. HARD.] jugiter innotescat. Quod si hanc datam tibi fuisse denegas, profecto sedis apostolicæ præsulum decreta te accepisse demonstras. Quid enim illa nisi quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris, dicunt, quando præcipiunt ne

A subito factus clericus clericis dominetur, qui per singula stipendia militaverunt, et omnem in Dominicis castris ætatem egerunt. Quid, inquam, illa, nisi omnia quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis, jubent, quando præcipiunt, ne prioris ordinis sui quislibet saltu præproprio in alienum honorem ambiat immoderata cupiditate transcendere, vel pro suo libitu jura studeat aliena pervadere. Et certe si tu per singula stipendia in Ecclesia Constantinopolitana militasses, et omnem in Dominicis castris ætatem egisses, et quilibet prioris professionis saltu præproprio in honorem tuum ambiret, et immoderata cupiditate transenderet, et pro libitu studeret tua pervadere, mox in vocem prorumperes, et adversus hunc querelas exponeres.

B Et quia præceptum est: *Non concupisces rem proximi tui, neque omnia quæ illius sunt* (Exod. x); et rursus: *Quod tibi non vis fieri, aliis ne feceris* (Luc. iii), sufficientibus scriptis palam cunctis ostenderes, et quod Joannes Baptista militibus, ut neminem concuterent, neque calumniam facerent, et contenti essent stipendiis suis, præcepit, intentissime commemorans, et ait: *Noli me concutere, noli mihi calumniam facere: sed esto tu, qui miles sæculi hactenus fuisti, stipendiis tuis contentus, quia sic tibi præcursor Domini dicit, et excelsis vocibus exclamares, et fieres forte singultiens: Ea stipendia, eorum fructus laborum noli concupiscere; noli subripere, noli de me, vel de meis commilitonibus male sentire: noli modo vincere nos omnes tot curricularum temporum diversis præliis Domini jam fessos, tot sudoribus et vigiliis pro civitate ipsius jam tabefactos velle saltu quodam ambitionis transcendere, et in nobis ex militia nostra non electus, vel proventus noli ducatum arripere. Igitur cum ea, quæ sedis apostolicæ præsules instituerunt, in literis sacris invenias, imo vero in temetipso jugi perseverantia relegas: noli, quia decreta ipsorum non susceperis amplius asseverare: cum ipsi nihil, nisi quod naturalis, quod Mosaica, necnon et gratiæ lex jussit, instituant; et quidquid in Sardicensi sancti Patres concilio statuerunt, custodiendum prorsus definierunt. Inter quos Osius ille famosus, et magnus inventus est Athanasius, quamvis timescimus quid somnians dicas ejusdem concilii canones apud vos non haberi, quod procul a vero multis esse probatur indiciiis.*

C Primum quidem, quoniam quando Zacharias, qui se prætendebat episcopum, ex parte Syracusani Gregorii, et collegarum, ejus apostolicam sedem adiit, eorum deposcens renovari judicium: hos se in appellatione canones, et eos, a quibus missus exstiterat, fuisse secutos aiebat. Deinde nos diligentissime requirentes reperimus ipsos canones eo sensu, et numero non solum in novis, verum etiam in veteribus, atque authenticis codicibus, qui veraciores soliti sunt inveniri, Græce conscriptos, quo cæteris Latinis canonibus inserti esse cernuntur, nimirum qui et a præsulis provinciarum pene to-

tinis orbis definiti sunt, et illis omnibus satis placuisse per eadem exemplaria Græca monstrantur. Quomodo autem non esse penes vos Sardicenses canones in solus astruere poteris, quando non solum a Latinæ, verum etiam cum aliis a Græcæ linguæ hominibus statuti sunt et promulgati? Qua de re credibile non est, quod illic definitum est, unumquemque ipsorum minime linguæ propriæ tradidisse. Aut quomodo non sunt penes vos canonibus Sardicenses, quando inter quinquaginta titulos, quibus concordia canonum apud vos textitur, ipsi quoque reperiuntur? Jam vero [*forte*, si et canones cum, *HARD.*] si et habitus tum præfatorum insignium Romanorum pontificum decretalibus institutis, de laicis ad ecclesiasticos gradus non temere provehendis emissis, contemnendos esse putasti, saltem doctorem gentium Paulum apostolum audire consensisses, et quam sancti patres in Sardicensi concilio convenientes in hoc cum eo concordaverint, attendisses. Nam et audenter dicimus, et veraciter protestemur, quoniam qui Sardicense concilium non recepit, nec Paulum apostolum recepit. Quid enim (ut cætera prætermittamus) Sardicense concilium statuit, quando dicit: Si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratione seculari episcopus fuerit postulatus, non prius ordinetur, nisi ante et lectoris munere, et officio diaconi, aut presbyteri fuerit perfunctus: et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus? Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique per longum tempus, probari quia fide sit, quia modestia, quia gravitate et verecundia, et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur; quia conveniens non est, nec ratio, vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est, maxime cum et magister gentium beatus apostolus ne hoc fieret, denuntiasset, et prohibuisse videatur: sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata; nisi quod Apostolus præcipit dilecto discipulo, dicens: *Manum cito nemini imponeris, neque communis caveris peccatis alienis (I Tim. v).* Et de diaconibus: *Hi autem probentur, et sic ministrent (I Tim. iii).* Quis autem majorem concordiam quam in his verbis Apostoli, et memorati concilii poterit invenire? Quid vero est, cito, nisi ante maturitatem ætatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam discipline, imo ante exhibitionem subjectionis potius, quam celsitudo prælationis? Jam vero si Apostolus (ut intermisce prædicti concilii mentio differatur) diaconos probari præcepit, et sic ministrare, quanto igne doctus episcopus ditius est temporum spatiis per omnium exercitia virtutum probandus, et tanquam aurum in fornace diversarum tentationum examinandus? Sicque denuum purgatus jam, et [*forte*, exceptis cunctis probris, moribus et virtuti-

bus manifestus, etc., vel expiatis cunctis pravis moribus, etc.,] expiatis cunctis probis moribus et virtutibus, manifestus ad prælationis fastigium provehendus. Igitur nos quidem de indebita promotione tua summam hac scripsisse tibi cognosce.

Tu autem qui etiam cogitationum tuarum testis es, quam illicite sis proventus, scire facilius poteris. Qua de re alienum cessa de cætero pervasum locum tenere, nec fias domui Israel in offendiculum iniquitatis, et nec amplius cæcis ducatum præstes erroris. An non (ut multa omittamus) offendiculum domui Israel factus es, qui tantam Domini plebem Ignatium deserendo contra suam subscriptionem, vel professionem agere compulisti? An non ei ducatum erroris præstitisti, quando illi pastorem suum infideliter deserere, et te, cui non pertinebat aliquid de ovibus, sequi callide suavisisti? Verum tanti reatus pondere jam fungeres, si veritatis sententiam sollicita cordis aure pensares, quæ ait: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris (Matth. xviii).* Per molam quippe asinariam sæcularis vitæ circuitus, ac labor exprimitur, et per profundum maris, extrema damnatio figuratur. Melius ergo tibi fuerit, ut sub exteriori habitu te ad mortem sæculi actâ constringerent, quam sacra officia ambiendo, et non solum unum, sed etiam cum magistro patre, ac pastore tuo plurimos eorum, qui in Domino credunt scandalizando, in culpa te cæteris imitabilem demonstrares: quia nimirum si solus caderes, necumque te tolerabilior inferni pœna cruciaret. Fuge itaque principatum nequiter usurpatum: declina præcesse, qui innumeris dignosceris indesinenter obesse. Scriptum legisti quia *Jesus* (qui utique rex verus est) *cum cognovisset quia venire essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit (Joan. vi):* quis enim principari omnibus tam sine culpa potuisset, quam is, qui hos nimirum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in carne apparuit, ut non solum nos per passionem redimeret, verum etiam per conversationem doceret, exemplum se sequentibus præbens, rex fieri noluit. Ad crucis vero patibulum sponte cum venit, oblatam gloriam culminis fugit, pœnam probrose mortis appetit, ut videlicet membra ejus discerent favores mundi fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare.

Igitur tandem aliquando audi nos, quos si audieris, non senties erga te penitus inflexibiles, nec ad misericordiam duriores: quia, ut Leo Magnus apostolicæ sedis antistes beato Flaviano scribit (*epist. xii, ad fin.*): Dominus noster verus et bonus pastor, qui animam suam posuit pro ovibus suis, et qui venit animas hominum salvare, non perdere (*Joan. x*), imitatores nos vult esse pietatis, ut peccantes quidem justitia coerceat, conversos autem misericordia

^a Collectio canonum est Joannis Antiocheni, quæ quinquaginta titulis constat. Hanc Justellus edidit *HARD.*

non repellat. Siquidem nunc pro omnibus, quæ sparsim per hujus epistolæ textum te contra omnia jussa divina perpetrasse commemoravimus, Dei omnipotentis et beatorum apostolorum principum Petri ac Pauli, ac omnium simul sanctorum, atque venerandorum sex universalium conciliorum auctoritate, necnon et Spiritus sancti per nos judicio cuncto sacerdotali honore, ac nomine (quod gementes dicimus) alienus, et omni clericatus ex officio prorsus exilus: ita ut si post notitiam hujus sanctionis, quam divina inspiratione depromptam esse credimus, dum unanimitate et concordia sanctæ synodi sit procul dubio promulgata, tentasti in Constantinopolitano throno præsidere, ac sæpe fato venerabili coepiscopo nostro Ignatio, quominus ecclesiam sibi commissam sine quavis inquietudine regere posset impedisti: vel si de ministerio sacro ulterius ausus fuisti aliquid more sacerdotis contingere, juxta præcedentem consuetudinem (quod contra canones est) nullo modo liceat tibi communionis spem, aut locum habere satisfactionis, sed anathematis vinculis innodatus una cum communicatoribus tuis, atque fautoribus perpetuo Dei judicio, ac sententia per mediocritatem nostram existens, sacrum corpus et sanguinem Domini Jesu Christi nonnisi vicino mortis periculo percepturus. Quatenus hæc unusquisque discens: nequaquam de cetero temeraria presumptione ex laicis subito in dominicis castris insperato quodammodo impetu irrepere audeat, et principatus amore ante dux esse velit, quam thronis consummet officium, et ante tentet docere, quam discere, sicut in eadem Constantinopolitana Ecclesia sæpe presumptum esse comperimus. Et rursus ne contemptis clericis (quorum utpote in tam magna urbe copiosa multitudo est) quisque ab ipsis (ut ita dixerimus) cunabulis, in prætermissis labore in Ecclesia Christi desudant; et indesinentia Domino exhibent servitutis obsequia, is qui deforis est, alterius ovilis Christi repente principatum arripial, et nitatur quos esse suos non recognoscit, discernere, et grex Dominicus incipiat eum utpote extraneum, et improvisum omnino contemnere, præsertim cum perscipiat nihil sibi stipendia profecisse meritorum, et alienum suorum cernat consumere fructus laborum. Data Idibus Novembris, indictione xv.

C.

AD BARDAM CÆSAREM.

(Anno 866.)

Dolet se de pulsus fuisse de spe, quam ob multa quæ a principio te ejus pietate audierat, in ipso collocaverat; hortatur eum ut respiciat, et causam Ignatii apud imperatorem agat, ipsique legatis sedis apostolicæ faciat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, in Christo diligendo filio BARDE INCLITO Cæsari.

Postquam Dei omnipotentis in te cøperunt dona miris successibus abundare, eorumque donorum insignia longe lateque gloriosissime coruscare, necnon

A et apud aurium nostrarum auditus odorifera crebrescente fama laudabiliter frequentare, cœpimus et nos exinde immensas eidem omnium donorum largitori Domino gratias agere: et ut hæc in te crescere faceret, enixius implorare, qui pro magnæ pietatis suæ, ac ineffabilis misericordiæ multitudine tanto apicem excellentiæ tuæ post sublimius extolit, quanto per te oppressos erigi, et opprimentes comprimere, et exaltantes Ecclesiam suam exaltari, et humiliares hanc voluit humiliari. Posuit quippe te in Ecclesia sua sicut celtrum, ut sub umbra tua refrigerium cruciatu, et protectionem inveniant desolati, ac diversis fatigationibus lacerati. Post hæc autem audivimus in Constantinopolitana urbe dissensiones, contentiones, clamores, conjurationes, conspirationes, factiones, animositates, simulas, et cætera incommoda, seu discrimina. ita ut jam imminere credamus illa tempora, quæ ab apostolo novissimis diebus instatura fore prædicta sunt, et urgere putarentur omnia signa, quæ Redemptor noster finem mundi præventura esse pronuntiavit. Quid autem nequius, imo periculosius, quam ante justam, canonicamque audientiam sola seculari potentia præsumere a sua sede propelli, atque ecclesia sibi divinitus commissa, consensuque ac subscriptione provincialium sacerdotum, et compatriarcharum communione roborata privari? et eum qui inter Deum et hominem interpres, ab intercessione populorum, nulla monstrata noxa, solo pro libitu uniuscujusque removeri? Quid, inquam, nequius, aut periculosius, quam ut discipuli manus in magistrum injiciant? filii viperas imitantes parentem proprium (quantum in ipsis est) interficiant? ei que maledicere, a quo benedicti sunt? eum projicere, a quo ad singulorum graduum honorem proveci sunt? Quid vero presumptuosius, quam si pulsus aliquem pellere, aut remotus remove, aut ligatus ligare tentet? Quid præterea inconvenientius, vel inordinatius, atque confusius agi potest, quam tanta numerositate Constantinopolitanorum clericorum, tanquam tota vel fidei violatione polluta, vel inscitie insipientia enervata, vel diversis criminibus irretita, sprete penitus, ac reprobata, laicum super hanc erigere, et extraneum super eam inducere, et in ea contra sacros canones, imo vero adversus apostolum neophytum ordinare? Jam vero si neophytum nonnisi noviter in fide plantatum dicitis: respondemus, non hoc illud nobis nomen significare: siquidem in illo nomine, quod est neophytus, nihil de fide sonat.

Sed dicitis: Ita hoc sancti Patres nostri interpretantur, videlicet ut neophytus noviter in fide plantatus intelligatur? At nos respondemus, quod postquam in compositione nominis hujus nil de fide sonare scit, non solum in fide, verum etiam in clericali militia noviter insertus neophytus valeat appellari, quemadmodum et sanctus papa Gregorius, et Anglorum gentis apostolus intercessor vester apud Deum, qui et vim nominis istius perspicaciter intel-

lexit, et patres illos forsā, quos dicitis, subtiliter investigavit, inter cetera scribit, dicens: Sicut autem tunc neophytus dicebatur, qui initio in sanctæ fidei erat conversatione plantatus: sic modo neophytus habendus est, qui repente in religionis habitu plantatus ad ambiendos honores sacros irrepserit. Quid rursus perniciosius est, quam cuiquam ex schismaticis intra septa Dominica principatum tribuere, et per damnatos sanctificare, et per depositos ad sacerdotium sublimare, et viventis locum subripere, et alteri Christi sponsam commissam temerare, et in apostasiam multos demergere, et in infidelitatem impellere, et a professione, vel subscriptione sua non paucos avertere, et ecclesiam per externas potestates accipere, ac per hoc in ovile Dominicum, non per ostium, sed ex adverso, ac aliunde conscendere, et in id more furis atque latronis, seu lupi rapacis irrepere, et primum quidem pastorem necare, deinde vero ovium alias quidem trucidare, alias autem dispergere, conterere, nudare, lacerare, ac diversis modis et machinationibus disperdere? Quid postremo, quæsumus, horribilius, et execrabilius, quam Dominica, seu sanctorum Patrum, necnon et apostolicæ sedis scripta pro religione, pro disciplina, pro correctione missa violare, et quædam quidem eorum fidelibus occultare, quædam vero defraudare, et subtractione, ac commutatione, necnon et additione quædam calidè depravare? Missos quoque beati Petri apostolorum principis variis argumentis a sibi commissis avertere, et ad præcessionem [*af.*, processionem], quæ a schismaticis, excommunicatis et damnatis agebatur, pertrahere, illosque contempta legatione, quæ vel gentilium more tractari debuit, nonnullis incommodis subdere, et ad extremum in illusionem beatissimi Petri, a cuius sede profecti fuerant, non solum inefficaces redire facere, verum etiam impugnatores omnium, quæ mandata fuerant, demonstrare? Quæ et his similia, necnon et his pluriora in Constantinopolitana urbe, vel in adjacentibus sibi civitatibus patrari audientes, immenso sumus mœrore repleti, et anxietate nimia perturbati. Sed quia horum omnium auctor tu existere fama divulgante diceris, intolerabili cruciati mentis afficimur, et doloribus undique coangustamur. Unde videlicet cum Jeremia in vocem prorumpere, ac libet iam entalibiter mœstitiæ operam dare, flebiliterque exclamare: *Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum* (Jer. ix), ut plangam, et lugeam tantam et talem perniciem, tantum et tale dispendium? Frustrata est enim spes nostra: confidentia nostra decepit nos. O damnum incomparabile, o exitium nonnisi per te, Domine Jesu, quoquo modo destruendum! Versa sunt dona Dei, quæ olim fuerant tibi collata, in armaturam adversus Ecclesiam ejus, et quæ ille pro salute plurimorum tribuit, in perniciem evidentem sunt commutata multorum. Sed revertere, fili mi, revertere, piissime Cæsar, revertere: quia Dominus noster misericors est, et te reverten-

tem extensis benignitatis brachiis clementer amplectetur. Et non tantum indignatus est pro læsione, quam Ecclesiæ illius operatus es, quantum letabitur, si quem læsisti adversus Ecclesiam, adjuvare contenderis. Porrigat igitur pietas tua Constantinopolitanæ Ecclesiæ manum, nec patiatur hanc amplius suo jam destitutam rectore subsistere: et mox mentem ac lugentem incedere. Virtutum charismata, quæ tibi Dominus noster Jesus Christus contulit, non contra se, sed pro se, proque sancta Ecclesia sua præparata semper inveniat: teque de beneficiis suis esse melioratum gaudeat, et gratias agere continuis horis, atque momentis reperiāt.

Legatos præterea (Donatum videlicet reverendissimum, et sanctissimum sanctæ Ecclesiæ Ostiensis episcopum, et religiosos, ac venerabiles sanctæ Romanæ Ecclesiæ Leonem tituli sancti martyris Christi Laurentii, qui appellatur Damasi, presbyterum, atque Marinum apostolicæ nostræ sedis diaconem) quos Constantinopolim in nomine Domini destinavimus, ita libenter, ita benigne suscipite, atque tractate, quemadmodum orthodoxi principes beati Petri apostoli missos suscipere, necnon tractare soliti fuisse multis apicibus referuntur. Nam et impietatem paganorum transcendere comprobantur, quicumque legatos ecclesiarum quibuslibet putaverint contumeliis impetendos. Apud ipsos enim et si non habetur legatio fortassis accepta, persona tamen legati semper judicator immunis, præsertim cum legatio prælatorum nihil nisi quæ pacis sunt, satagat et tantum quæ justitiæ diligit, ipsa verecunde suadere contendat. Scilicet ut ablato mœcho Ecclesiæ Constantinopolitanæ, proprio reddatur episcopo: et si quid huic restituito jam forissas obijcitur, servato ordine audiat, et judicetur; videlicet ut inferior a potiori judicetur, et non minorum (quod contra omne fas est) sententiæ subiciatur. Quam præterea fortitudinem ostendetis, si totius indignationis vestræ pondus super duas, vel tres personas inflectitis; et pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona solum calcandos vel conterendos existimatis? Sed videte (quia ejus capitis pedes calcantur, quod olim, ut quid sibi persecutio ingerebatur, pro ipsis e cœlo clamavit) ne verbum alligatis, neque occultetis legationem nostram: quoniam, dicente Apostolo: *Nec verbum Dei est alligatum, nec veritas ullo pacto poterit occultari* (I Tim. ii); quæ etiam dicit: *Nihil opertum quod non reveletur, et occultum, quod non sciatur* (Luc. xii). Si autem talentum acceptum in terra abscondere extremæ damnationis est, quanta pœna mulctandus est, qui alterius talentum volentis hoc ad lucrum Domini sui multiplicare, tollit, et abscondit, vel etiam fraudare non pavescit? Porro de talenti acceptione nullam poteris omnino excusationem prætere. Accepisti quippe non minimum talenti donum, etiam et antequam ad Cæsareas infulas pervenires, familiaritatis scilicet locum apud Augustum, et impetrandi quod volebas, facilitam gratiam. Si ergo nihil ei pro ecclesiæ proprio rectore

desolatæ detrimentis locutus es, nihil pro his, qui A
pro fratre et pro coepiscopo nostro Ignatio patriarcha abjecti, vel exiliati, aut oppressi sunt, pie suadere curasti, pro talenti retentione profecto positurus es rationem. Habens igitur magnificentia tua obtinendi penes Augustum talentum ea, quæ postulanti damnationem, pro retento talento timeat, si [forte, nisi, HARD.] cum valet apud eum pro reddendo priori Ecclesiæ Constantinopolitanæ præsule, vel pro perdendis nimis oppressis instanter intervenit. Præcipue cum donante divina gratia sublimitas vestra non solum impetrandi quod vult apud Augustum munus assecuta sit, verum etiam per Cæsaream excellentiam, quam adepta est, ipsa valeat concedere quod rogat, et largiri quod sibi ad lucrum proficiat sempiternum. Tantum quippe ab unoquoque nostrum venturus iudex exiget, quantum dedit. Quamobrem valde nobis, charissime, metuendum est, et omnibus modis formidandum, quod Sapientia terribiliter mundi principes admonens: *Discite*, inquit, *iudices finium terræ, præbeate aures vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est potestas a Domino vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, neque custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis: horrende, et cito apparebit vobis, quoniam, iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem poterit tormenta patientur* (Sap. vi). Quas voces sedulo tractans et mente revolvens pietas tua paveat, o Cæsar: quoniam secundum Apostolum, *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (Hebr. x); et ideo consilium nostrum audi, et quæ contra fratrem et comministrum nostrum Ignatium, vel adversus complices ejus, vel communicatores egisse te recolis, celeri stude satisfactione corrigere, et quæ per te destructa sunt, indifferenti cura pristino statu reddere: quæ cuncta, Domino auxiliante, facile (sicut credimus) adimplebis, si tranquillitas tua in susceptione et auditione missorum sancti Petri debitum honoris officium exhibuerit. *Testis autem mihi est Deus, quomodo vos cupiam in visceribus Christi* (Philipp. i), et hoc ipsum ideo magnopere postulem, ut et ministerium meum adimpleam, et Ecclesiæ status, ei ordo reformetur, et gloria magnificentiæ vestræ, præstante Domino, de corruptibili felicitate ad incorruptam, a mortali vita ad immortalem, et a culmine terreno ad cæleste fastigium, et a temporali atque cito defluenti claritate ad perennem et semper manentem beatitudinem perducatur, et divina visione cum sanctis omnibus et electis angelis perfruat. Data Idibus Novembris, indictione decima quinta.

CL.

AD IGNATIUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM.

(Anno 866.)

Certiores Ignatium facit de omnibus quæ in ejus causa a redivis legatorum Zachariæ et Rhadoaldi acta fuerunt, et qualiter Photius fuerit in concilio depositus et anathematizatus cum suis sectatoribus: ipse vero una cum suis resitutus.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo ac sanctissimo fratri et comministro nostro IGNATIO patriarcha Constantinopolitano.

Dici non potest, frater charissime, quantis mœroribus, vel quantis anxietatibus ob immensitatem tribulationum, et persecutionum in vos illatarum afficiamur, quantisque nos laboribus, et certaminibus fraterna dilectione provocati, jugiter ac indesinenter immisceamur. Nimirum qui et causam vestram reputamus, et onera totius Ecclesiæ bajlamus. Etenim considerato ministerio nostro, quod divinitus per beatum Petrum apostolum ad nos usque derivatum suscepimus, non est pro fratribus nostris silendi facultas, quibus major et honor et onus cunctis Christianæ pietatis, et ecclesiarum correctionis inesse debere sollicitudo dignoscitur. Suscipimus quippe cunctorum qui premuntur gravamina, quin potius sustinet in nobis hæc sanctus Petrus apostolus, qui in omnibus (ut confidimus) administrationis suæ protegit ac tuetur hæredes. Quæ vero de vobis sedis apostolicæ auctoritatem habentes, ac privilegia ipsius vindicantes decrevimus, dilectioni vestræ his intimamus affatibus: quoniam apud nos hoc semper fuistis, quod ex omnipotentis Dei munere acceptis esse: non quod ex voluntate hominum putamini non esse. Igitur, postquam legati nostri (Rhadoaldus scilicet et Zacharias dudum episcopi) quos Constantinopolim pro inquirenda solummodo causa remotionis vestræ a sede Constantinopolitana, inter illa, quæ jussu nostro pro sacris imaginibus erant agenda, miseramus, reversi sunt: et tam eorum relatione, quam scriptis per Leonem imperialem a secretis nobis delatis, comperto, quod ipsi etiam sententiam contra vos dederint, tanta sumus mœstitia, tantoque cruciatu mentis attriti, quanto contraria gesserunt omnibus, quæ sibi fuerant imperata: quantoque per eos visa sunt stabiliri, quæ credebamus penitus exinaniri: quantum etiam subreptum est, atque persuasum omnibus, nos in talibus præstitisse consensum. Quapropter dum apud nos imperatorius missus (id est Leo) adesset, convocata tota, quæ apud nos Ecclesia est, professi sumus coram ipso, sicut et profiteamur, pro dejectione vestra et confirmatione Photii nunquam misisse, nunquam missuros esse; et in depositione vestra, vel promotione Photii nunquam consensisse, nunquam consensuros esse. Et hæc sæpius dicta, et palam annuntiata, atque in apostolatus nostri epistolis taliter inserta, tam excellentissimo impe-

ratori Michaeli, quam Photio destinatis præfata apostolicæ consensu protulisset : si quidem clericus esset, ab omni clericatus officio coram Deo et hominibus foret alienus ; si vero laicus exstitisset ille, qui (quisquis esset) constitutioni nostræ contraire tentasset, et vos sedem et omnem pristinam dignitatem recipere non permisisset, vel si post receptam denuo vos impellere tentasset, vel per sermonem vestrum [p. vobis] aliquam molestiam irrogasset, omni benedictione paterna privaretur, et maledictione Chanaan filii Cham, qui verecundiam patris non coepit, sed irrisit, mulcetur, et cum parricidis æterna pœna (Domino iudicante) percelleretur, et nexibus anathematis nonnisi resipiscens penitus erueretur. Eos autem episcopos, seu cujuslibet ordinis clericos, qui post nec dicendam depositionem vestram in exilio relegati, vel ministerio, aut gradu cessati, ac privati sunt, statuimus, ut exilio dissoluti proprias ecclesias, atque gradus recipiant : ita ut, si quisquam huic decreto nostro contraire præsumpsit, et ut ecclesias, vel gradus resumant, impedivit, vel impedierit, quousque obtemperet, anathema sit. De his autem, qui ex horum catalogo forte ab aliis criminarentur, decrevimus eos antea quidem proprias ecclesias, et gradum recipere : non autem nisi ab apostolicæ sedis Romano pontifice iudicari. Sed si qua præter regulam egisse forte dicerentur, nostro eos decreto iudicandos reservari statuimus, juxta quod sacri præcipiunt canones. Hæc sunt, frater charissime, quæ in superius memorata veneranda synodo una cum fratribus et consacerdotibus nostris diversarum provinciarum occidentaliū, secuti antecessorum nostrorum auctoritatem egimus, et statuimus. Quæ ideo beatitudini vestre nota facere curavimus, ut scire valeat, quæ nostra sit super negotio vestræ fraternitatis intentio, et nemo possit aliter vobis de his suadere quæ gesta sunt.

Deinde vero qualiter ab Ecclesia Christi, cui divina ordinatione præsumus, non habente maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, hanc sinistram procul faceremus suspicionem (ne videlicet in hac saltem tenuis subsannandi oriretur occasio) cogitare cœpimus, et mente revolvere. Tunc convocato multarum provinciarum occidentaliū regionum sanctissimorum episcoporum cœtu, et collecta sancta synodo in Ecclesia Dei, in qua beatus Petrus rejacet : primum quidem (decernente nobiscum sancta synodo) Zacharias depositionis et excommunicationis sententiam pertulit : Rhoadaldi comparis videlicet sui iudicio propter absentiam protelato, a quod tamen se similiter deponens, et communione privatus, et ipse non in finem evasit. Præterea deposuimus Photium, imo Deus deposuit eum, tanquam neophytum et pervasorem, atque adulterum, et omni sacerdotali honore, seu clericatus officio, necnon et patriarchatus nomine prorsus eximus : et si post notitiam hujus nostræ sanctionis in Constantinopolitano throno præsedet, aut vobis ad recipiendam Ecclesiam impedivit, vel si ausus fuit de ministerio sacro quidquam more sacerdotis contingere, communione et loco satisfactionis omnino privavimus, et una cum communicatoribus et fautoribus suis anathematizavimus pariter et Gregorium, qui Syracusanæ Ecclesiæ, Deo contempto, præest, eo quod a vestra se communione sequestraverit, et Photium irregulariter ordinaverit, et post dispositionem sacrum ministerium tetigerit, sancivimus, atque statuimus omni sacerdotali gradu fore privatum : ita ut si postea præsumpsit in sacro officio more sacerdotis ministrare, anathema sit. Et si contra vos turbas excitavit (vel excitaverit), vel a vestra communione fideles averterit, anathema sit : et omnes communicantes ei ab Ecclesia abijciantur : sed et ipsi anathema sint. Eos vero, quos Photius ordinavit, quoniam manifestum est eos in omnibus consecratori suo communicasse, omni clericatus officio dispoliavimus. Vos autem auctoritate summi iudicis Domini nostri Jesu Christi promulgavimus nunquam fuisse, nec esse depositum, vel anathematizatum, tanquam qui ab imperiali potentia sis absque ulla canonica auctoritate tua pulsus Ecclesia, et tanquam qui ab obligatis nullo possis haberi vinculo colligatus : et ab eis, qui nullam te iudicandi potestatem, vel ab apostolica sede auctoritatem habuerint, nullum tui honoris discrimen pati debueris. Itaque vos omni vinculo anathematis per potestatem divina voce beatissimo Petro collatum, et per auctoritatem sacrorum canonum remoto, pristinae dignitati, sedi, gradui, patriarchio, ac pristinis et pontificalibus infolis, atque officiis restituimus, et confirmavimus : ita ut quicumque in omnibus huic decreto non obdiceret, vel se a vestra communione separasset, vel ulterius contra vos aliquid iudicium absque sedis

* Locus corruptus.

Nunc autem hortamur, ut spe, quæ in Deo est, erecti, ne deficiatis in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit (Rom. v). Nam et nos licet longe positi, ubi pravitate persequentium vos agnovimus, fraterna sollicitudine nos urente non modico flagramus incendio, licet inter Ecclesias Dei, quæ in unum Christum thalamum undique referuntur, nihil longe sit, nihil habeatur extraneum. Unde, frater charissime, consolatio vestra ex Deo sit, qui dat semper virtutem confidentibus in eum. Habetis exempla sanctorum, qui olim seminantes in lacrymis, in gaudio messuri sunt in futuro. Non amat Dominus noster servum nisi experimentis probatum ; Christianas animas rerum palæstra semper exercet. Nostri nobis bella moverunt (si tamen nostri dicendi sunt), quos ad inimicum transivisse fœdere rupto sentimus. Nulla est tribulatio temporalis, si sit ante oculos præmium sempiternum, cui nihil convenit anteponi. Clamat noster hymnicus : Si adversus se castra consistant,

spe illuminationis ejus sibi penitus non timendum (Psal. xxvi). Rogamus ergo quicquid inimicus intulit, ferre patienter. Indixit injurias, indixit contumelias, indixit exsilia; ille in suis hoc passus est, qui pertulisse pro nobis sputa, flagella, mortemque dignoscitur. Patientie vobis, atque constantie forma Stephanus primus Christi martyr existat. Sed longum est ire per singulos, qui vitam vel moriendo, vel confitendo mercati sunt. Habetis tamen vos, qui Ecclesia estis expulsi, beatæ recordationis Athanasii Alexandrinæ Ecclesiæ prudentissimi sacerdotis exemplum: cui non consolationis sit illius tolerantia, cui non spes faciat ejus expectata [inexpectata] reversio? Ejicitur Ario persequente, sed revocatur Domino prosequente. Passus est carcerem, passus est angustias; nec mirum, si vir apostolicus ea passus est, quibus Apostolus se gloriatur exercitum: fugatus illine in nostris partibus roboratus est, et in hac sede requiem communionis invenit, a qua semper catholicis subvenitur. Verumtamen sensit in tribulationibus lassitudinem, qui factus est in persecutione confessor: unde non debetis temporalem vobis illatam dejectionem dolere, quia (sicut credimus) Deo non cecidistis. Photium ergo ne timeamus, ne a regione [forte, regno] vivorum deiciamur: illud est nostrum, illud æternum. Nostrum enim non est unde transitur; sed illa vere nostra sunt quæ spes certissima pollicetur. Sunt autem, dicente Apostolo, *quæ oculos non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I Cor. ii). Data Idibus Novembris, indictione xv.

CII.

AD THEODORAM AUGUSTAM.

(ANNO 866.)

Hortatur Augustam, quam multis laudibus ornat, ad patientiam, et ad collocandum in Deo spem suam. Ostendit se in Ignatii restitutione omnem suam ponere operam.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectissimæ filiæ THEODORÆ, imperatori quondam tereno, nunc autem spiritualiter cælesti conjunctæ.

Virtutes vestras, quibus prædite antecessentium vos Augustarum nulli diebus istis apparuistis secunde, quibus etiam, et præcipue in causa pietatis, earum nemini estis inferiores invente, subtiliter atque sollicitè recolentes, Deo cunctipotentī, cujus munere has percepistis, grates inmensas referre, et ejus sancto nomini benedicere non cessamus, atque piorum studiorum vestrorum præconia pro imitatione audientium inter fidelium colloquia jugiter enarramus. Tu quippe etiam principe marito tuo contra leges Ecclesiæ sentiente superstite, sana sapere et recta defendere non formidasti. Tu, inquam, in orthodoxa religione perseverans, unicum filium non terreni patris, sed supercælestis iter aggredi docuisti. Quis autem morum insignia, quis correctionum tuarum facta fortia narrare sufficiat? Cum enim sola

A principabaris, Domino cooperante, non solum ab hoste visibili, verum etiam nullo mare infirmior Ecclesiam Domini ab hoste invisibili (hoc est ab errore) textisti: et perversorum dogmatum nebulam, tanquam solis radius ab Ecclesiæ facie depulisti. Senserunt in te hæretici virile pecus, et mirantes insuperabile robur, quod femina fueris ambiguum habuerunt. Cur hoc, nisi quia sedis apostolicæ dogmata sequebaris, et Constantinopolitani monita pontificis, cui Romana Ecclesia communicabat, amplectebaris? Sic enim devoti filii paternum venerantur affectum: et in nullo prorsus ingrati circa parentes suos consentiunt inveniri; sed inimici quid agunt? apprehendunt, ejiciunt, et quid plura? omni dehonestati subjiciunt. Sed exempla patientiæ, quibus ista contemnere: et illa, quæ sunt æterni imperii, docearis appetere, o Christianissima filia, satis abundant. Nam legifer Moyses et Aaron sanctus Domini murmur et duras contumelias, atque seditionem patiuntur ab iis, quos velut filios in sinu portabat, et adeo diligebat, ut Domino volenti eos perdere, et facere eum in gentem magnam, diceret: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti* (Exod. xxxii). Sic beatus Samuel ab iis quibus multa præstiterat beneficia, de principatu propellitur; sic propheta Zacharias ab eo, cui pater suus regnum vindicaverat, et ipse viam salutis ostendebat, lapidibus impetitur. Sed quid per hominum genus diutius immoremur? quando ipse mediator Dei et hominum Dominus noster Jesus Christus ab iis, quibus cæcos illuminavit, languidos plurimos pristinae sanitati restituit, mortuos excitavit, probra, sputa, flagella et mortem crucis sustinuit? Devenimus quippe, heu! in ea quæ beatus apostolus prædixit periculosa tempo a Paulus, cum scriberet: *Et in novissimis temporibus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi* (II Tim. iii): ubi et interposuit: *Parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace.* Imo devenimus in eos lugendos et deplorandos dies, in quibus prohi dolor! juxta quod et Dominus in Evangelio dicit: *Tradet frater fratrem in mortem, et insurgent filii in parentes* (Marc. xiii). Sed hæc facientes et sævientes hostes quid agunt? dum capiunt obesse, prosunt, et cum ledere moliantur, plurimum præstant; privant tyrannice regno temporali, sed donant (licet notendo) imperium sempiternum; auferunt terrenam gloriam, sed conferunt cælestem beatitudinem. Commutatur enim eorum argumentum iniquitatis in artificium æquitatis: et arma perniciæ seu tyrannidis versa sunt in instrumenta salutis et pietatis. Quoniam quantumlibet sæviant æmuli, quantumlibet hostes insaniant, *diligentibus tamen Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii): nimirum quia *non est sapientia, non est scientia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi). Ergo, charissima filia, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus, et in adversitatibus unicuique Domini solum adite refugium: statuentes etiam

pedes vestros in petra, super quam Dominus principaliter suam construere delegit Ecclesiam : et ab ejus communionis soliditate, sicut nec hactenus, ita quoque usque in finem nullis procellæ alienamini flatibus. Nos vero, qui ejusdem immeriti sumus vicarii, tam circa statum Ecclesie Constantinopolitanæ, quamque circa recuperationem fratris et coepiscopi nostri Ignatii, juxta ministerium nobis creditum, segnes inveniri vel desides nullo pacto confidite. Quomodo autem erga vos, vel erga dilectas filias vestras agatur, vel si forte quid cordi est, per præsentis missos nostros, quibus suffragari vos in opportunitatibus petimus, fida mente nobis, et indubitabili conscientia, quæsumus, intimate. Data Idibus Novembris, indictione xv.

CIII.

AD EUDOXIAM AUGUSTAM.

(Anno 866.)

Rogat ut agat partes Ignatii apud imperatorem.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectæ filiæ EUDOXIÆ gloriosæ [in cod. Vatic. deest gloriosæ] Augustæ.

Nihil in regia sublimitate justitiæ dilectione decentius, nihil in infirmitate muliebri fortitudine mentis honestius. Quid autem laudabilius vel robustius, quam si femina virile pectus induat, et adhuc in causa pietatis virorum studia superet? Qua de re principio sermonis nostri sublimitatem vestram nunc primitus litteris alloquentes, hortamur, et vehementissime deprecamur, ut Deum omnipotentem affectu, quo decet, et cultu quo convenit, diligatis : et præcipua sollicitudine circa statum Ecclesie ipsius invigiletis : ita ut apud dilectissimum filium nostrum a Deo protectum Michaelē tranquillissimum imperatorem conjugem vestrum summa instantia impetrare procuretis, et femineæ infirmitatis obliæ viriliter agere studeatis : quatenus invasore Constantinopolitanæ Ecclesie, seu mæcho, atque neophyto Photio remoto, fratri et coepiscopo nostro Ignatio eadem ecclesia permissione ipsius, atque favore reddatur ; quoniam contra omnem regulam, et præter omnem ordinem, illa præfatus reverendus antistes dispoliatus, atque privatus est. Verum adeo imperium vestrum pro hac eadem re noverit, præfato a Deo conservando Augusto desiderabilissimo filio nostro missos, et litteras apostolatus nostri competitibiles destinasse ; quibus vestram quoque pietatem sociantes petimus, ut tantum legationem eorum adjuvetis, et eis in omnibus suffragemini, quantum beatum Petrum apostolum et cælestis regni clavigerum culmini vestro semper adesse benignum medullitus exoptatis. Non enim frustra nobilitatem vestram Christus Deus noster imperii conjugis vestri fecit consortem, nec posuit vos nisi ut Ecclesiam ejus adjuvetis, erga statum ejus vigiletis, famulis ipsius auxiliemini, morerentes consolemini, oppressos

et elisos erigatis, pulsos et exiliatos revocetis, et cuncta depravata, confusa, inordinata, atque destructa, vigori pristino reformetis : verum etiam, ut tanquam fortis virago et insignis adiutrix viro vestro ad multa intendenti, et innumera disponenti, adiutorium impendatis : et ne inter tot varietates a justitiæ culmine decidat, manum solatii quodammodo porrigatis. Sic Dominus in principio conditionis humanæ protoplasto mulieris adiutorium sibi simile tribuit (*Gen. 1*), ne videlicet vir solitarius alterius forte consilio destitutus, facilius ad ima decideret, difficilisque post casum resurgeret, juxta quod scriptum est : *Vix soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem* (*Eccle. iv*) : quamvis ipsi dispeisationem divinam in contrarium verterint, et concessa liberi arbitrii dignitate, seu ditissima potestate petulanter abusi sint. Porro si vos nunc cooperanti collegæ vestro prospera vel amica Ecclesie suggeritis : si, ut mæchum repellat, et legitimum Ecclesie Constantinopolitanæ reddat, suadetis, si penes eum, ut ea, quæ in plurimis occupatus pariter, et intentus minus recte patravit, in priorem ordinem reducat obtinetis : quid vos, nisi saluterum ejus dicemus adiutorium, et laudabile vestrum prædicabimus contubernium? Nam (nobis credite) non minus his temporibus venerabilis Ignatii repulsio, seu temeratoris Photii promotio imperio vestro, quam Evæ suggestio nocuit. At vero si e contra, salubri vestro nomine [*forte, molimine*], seu certamine, quæ calide sunt suasa, vel charissimo filio nostro suggesta, dissolvantur, et quæ nos pro salute communi crevimus, adimpleantur, profecto in imperii vestri orbe quasi per alteram Evam (id est per obedientem) cuncta quæ destructa sunt, restaurabuntur. Ille namque priscus serpens et antiquus adversarius non cessat Ecclesiam Domini, quæ de utroque sexu componitur, diversis versare machinamentis. Unde et Apostolus ne sensus quorundam a corrumpentur a casuitate Christi, memor seductionis Evæ valide formidabat. Quamobrem necesse est ut cum forte calcaneo vestro (id est perfectioni bonæ operationis vestræ), per vasa sua, id est per malos operarios tentaverit insidiari, caput ejus protinus conteratis, id est in ipso mox initio pravæ suggestionis deprehensas serpentes, et ministrorum ejus venenosas suasionēs quasi conculcantes, ad nihilum redigatis. In calcaneo namque finis est corporis, quo non inconvenienter consummata virtus exprimitur. Has quippe inimicitias posuit Deus inter serpentem et mulierem, videlicet ut ipse coluber ab ea, quam de ceperat, non spatio quolibet interposito, sed confestim in ipso virulentæ suggestionis articulo conteratur : nec ei diutius venena sua spargendi aditus concedatur : quæ velut cancer serpat, et ad cor usque penetrando perveniant. Quæ autem sint, quæ dicimus, præstantissima sapientia vestra (credimus) jam advertit. Nolumus enim vos a quoquam decipi :

* Id est, *corrueant*. Sed suspicio est deesse aliquid : quod palam fiet ex secundæ ad Corinthios capite undecimo : quem locum vide.

nolumus vos a charitate Christi quibuscumque subverti versutis: nolumus quorumvis vipereis adversus Ecclesiam Dei commoveri suasionibus, qui magis volumus et optamus, et pium fastigium vestrum enixius imploramus, ut vos in integritate fidei, et in tramite rectitudinis populo Dei, qui est Ecclesia, more sanctæ illius Esther reginæ perseverantes, virum quoque vestrum circa Dei timorem, amoremque succendatis: et erga sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ recuperationem, prudenter inflammatis: quatenus a Photii mœchi, neophyti, ac invasoris, ac per hoc damnati, et anathematizati, communione se munius, quidquid in fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium molestiæ intulit, et sibi commissam regere permittens Ecclesiam corrigat: salutique suæ, atque imperii sui consulat, et Dominum sibi, suisque omnibus propitium faciat. Quod vos cum virtute summi regis, in cuius manu corda regum sunt, obtinere posse procul dubio credimus: et excusationem de impossibilitate nullam habere (si voluntas affuerit) omnimodis arbitramur. *Siquidem per mulierem fidelem, secundum Apostolum, etiam infidelis vir salvabitur (I Cor. vii).* Quando Photius [*leg.* Quando potius, *etc.* dignoscitur?] per fidelissimam feminam vir poterit salvari, qui, Deo gratias, non solum infidelis non est, absit, verum etiam Christianissimus et religiosissimus esse dignoscitur.

Deponite ergo cunctam muliebrem infirmitatem, et erga eum, ea, quæ pia sunt, quæ sanctæ Ecclesiæ congruunt, impetrare satagite: nec deficiatis, neque tardetis, ut nostris obediat precibus, nostras exaudiat tanquam spiritalis patris sui petitiones, indesinentibus apud eum suggestionibus, atque supplicationibus agere; necnon et quasi virili fortitudine circumcinctæ in constantia continua decertare. Quoniam (ut prætulimus) non vos Dominus frustra imperii conjugis vestri fecit esse consortem, et nisi pro populo ejus legitime laboraveritis, in districto divino iudicio districtam procul dubio dabitur rationem. Aggredimini ergo, et induimini fortitudine, et pro statu, ac ordine Ecclesiæ Dei et erectione afflictorum, et oppressorum certamen assumite, imitantes videlicet superius memoratam beatam reginam Esther, quæ pro populo Dei etiam in mortem dedit animam suam, et quousque hunc liberavit [*forte, liberavit a ruina. Hæb.*], anima ferias nullas suo certamini tribuit: cui Mardochæus ille laudabilis patruus ejus (quemadmodum nos nunc vobis) inter cætera ita suggesserat: *Nē putes, inquit, quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis: Si enim nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Judæi, et tu et domus patri tui peribitis. Et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tempore tali parareris? (Esth. iv.)* Quantum autem piæ imperatrices, quarum vos imitatrices esse volumus, sedi beati principis apostolorum Petri devotæ fuerint: et hanc præ cunctis sedibus honoraverint, qualiterque sublimissimos principes circa reverentiam Romani pontificis inflamma-

A verint, ex epistola Galte Placidie, quam Theodosio Augusto scripsit, potestis agnoscere: quam idcirco solam commemoramus, quoniam epistolarem excedere locutionem vitamus. Alio ergo: Non modicum detrimentum est ex his quæ gesta sunt, ut fides, quæ tantis temporibus regulariter custodita est, a sacratissimo patre nostro Constantino, qui primus in imperio [*leg.* splenduit Christianus nuper, *etc.* Hæb.] splenduit, Christianitas superturbata sit. Ad arbitrium unius hominis es, qui in synodo Ephesina civitatis odium et contentiones potius exercuisse narratur, militum presentia, et metu appetens Constantinopolitanæ civitatis episcopum Flavianum: eo quod libellum ad apostolicam sedem emisit, et ad omnes episcopos harum partium per eos, qui directi fuerant in concilio a reverendissimo episcopo Romæ, qui secundum diffinitiones Nicæni concilii consuevi sunt interesse, domine sacratissime filii venerabilis imperator. Hac itaque gratia, tua mansuetudo tantis turbis resistens, veritatem immaculatam fidei catholice religionis salvare præcipiat, ut secundum formam et diffinitionem apostolicæ sedis, quam etiam nos tanquam præcellentem similiter veneramus, in statu sacerdotii ille, remanente per omnia Flaviano, ad concilium et apostolicæ sedis iudicium transmittatur; in qua primus ille, qui cælestes claves dignus fuit accipere, principatum episcopatus ordinavit: quando scilicet decet nos huic maximæ civitati, quæ domina omnium est, tuam in omnibus reverentiam conservare. Diligentius autem etiam in hoc provide, ne quod priscis temporibus nostra generatio custodivit, sub nobis imminui videatur, et per præsens exemplum similia gerantur [schismata generentur] in episcopos, ac sanctas ecclesias. Videte igitur, charissima filia, qualiter hæc Dei cultrix Augusta, ut priscam fidem servet, satagat: et quod Constantinopolitanus episcopus sæcularium metu fuerit appetitus, doleat: qualiter eum libellum ad sedem apostolicam misisse commemoret; qualiter sedem apostolicam, tanquam præcellentem veneretur: qualiter secundum formam et diffinitionem ejus Flavianus submitti ad iudicium sedis ipsius (quemadmodum et nos de Ignatio et Photio statui-mus) hortetur: qualiter in sede Romana illum primum qui cælestes claves dignus fuit accipere, principatum episcopatus ordinasse recolat: qualiter etiam diligenter providendum esse censeat, ne quod priscis temporibus custoditum fuerat, imminui videatur, et per præsens exemplum similia gerantur in episcopos, ac sanctas Ecclesias. Quæ cuncta, filia charissima, diligenter attendentes, et per hujus piæ Augustæ vestigia gradientes, hujusmodi reverentiam, hujusmodi cultum circa sedem beati Petri, et exhibete, et exhiberi a Christianissimo conjuge vestro strenue suadete. Quatenus imperium, quod temporaliter assecutæ estis, cum illis Dei cultricibus, et honorem sancti Petri sedi exhibentibus imperatricibus, percipiatis æternum, et gloriam incorruptibilem eodem intercedente apostolorum eximio, cui vos

in legatis, et in legatione ipsis reverentiam per obedientiam impendere cohortamur, in celesti palatio incorruptibilem et immarcescibilem largiente rege regum Domino consequamini. Data Idibus Novembris, indictione xv.

CIV.

AD CLERUM CONSTANTINOPOLITANUM.

(Anno 866.)

Pergeat omnia quæ a die quo Constantinopolim misit Rhadoaldus et Zacharias, fuerunt acta. Item commemorat concilii Romani decreta, repetitque omnia quæ in superiori epistola dicta sunt de promotione Photii, et de Gregorio Syracusano, qui Photium consecravit, et de epistola imperatoris, quam comburi jubet.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis metropolitans, et episcopis Constantinopolitane sedi subjacentibus, atque universo venerabili clero Constantinopolitanorum Ecclesie.

Ea quæ nuper apud Constantinopolim gesta sunt hactenusque geruntur, sanctitatem vestram non credimus ignorare; sed qualiter zelo zelati pro domo Domini, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, more decessorum meorum sollicitudinem omnium Ecclesiarum Dei circumferentes, nos de his egerimus vel disposuerimus, vobis non tam breviter quam veraciter intimamus. Igitur postquam audivimus quod quidam vestrum invidiæ facibus accensi, et superbiz fastu arroganter elati, more Judæorum contra pastorem et magistrum suum, fratrem videlicet comministrum nostrum Ignatium, Ecclesie præfate sanctissimum patriarcham, insurrexerint: quidam vero instar viperarum ac parridarum parentem proprium, eundem scilicet beatissimum virum, ferinis dentibus impetierint, et ab Ecclesia ipsa, cui jure præsidebat, tyrannidis suæ cornu penitus removerint, acerrimis doloribus angustiatum atque mororibus vehementibus cruciatum, cepimus qualiter erga eum viscera benignitatis, utpote circa fratrem, ostenderemus, sedula meditatione tractare. Scriptum quippe est: *Qui viderit fratrem necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* (I Joan. iii.) Maxime cum schisma in jam dicta urbe, et in adjacentibus sibi civitatibus, propter quemdam Photium, ex foro et sæculari militia et habitu atque a palatinis ædibus eductum, ac subito tonsuratum, et in eadem ecclesia contra sacros canones promotum, non modicum audiremus eortum. Aliis videlicet Photii promotionem defendentibus, aliis autem hanc, tanquam inconvicto et superstitelato factam, merito detestantibus.

Sed dum quod hinc a nobis fieri deberet, vel qualiter tanti rumoris certitudinem nosse possemus, incesanter et anxie cogitarem, ecce repente cum epistola regia quidam episcoporum, quorum unus erat Gangrensi metropolitans, cum Arsa, viro glorioso spathario, Augustalem ferentes legationem,

• Hic ingens lacinia ex ep. 1 Nicolai.

ad sedem apostolicam pervenerunt, accusationes quasdam in scriptis adversus jam fatum consecratum nostrum Ignatium, et in verbis excusationes pro Photio deferentes, et ut a sede apostolica missos daremus, qui scandala illa sedarent et schismata dissiparent, magnopere postulantes. Quibus rite susceptis, et legationis injunctæ sibi sequi epistolæ delatæ imperialis inspecto tenore, mæstitiam quam prius rumor solus in corde nostro pepererat, casum evidentem oensorum certior confestum relatio multiplicavit. Quapropter quia, sicut divinitus inspirata sapientia vestra novit, cunctarum Christi ovium cura constringimur, cum vices illius per abundantiam cælestis gratiæ geramus, cui specialiter a Deo dicitur: *Pasce oves meas* (Joan. xxi); et rursus: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxi), non potuimus dissimulare aut negligere quominus visitarem oves dispersas et dissipatas, vel quominus confirmarem in fide et moribus bonis fratres nostros et proximos.

Et quia inter cætera quæ de schismate jam fatæ Constantinopolitane Ecclesie, hi qui missi fuerant testabantur, maxime eandem Ecclesiam ab leonemachis, recidivam contemtionem excitantibus, asserebant vexari, Christumque per singula conventicula blasphemari: idcirco duos episcopos qui nobiscum erant, quique ad hoc tantum perficiendum opus idonei nobis esse videbantur, Rhadoaldum scilicet et Zachariam, una eum Ecclesia quæ apud nos est, datis litteris tam ad Augustum quam ad Photium scriptis, Constantinopolim, idem nimirum piaculum exsecrantes, e latere nostro direximus, nihil eis penitus injungentes nisi ut tantomodo causas Ignatii patriarchæ, qui antea de Ecclesia pulsus quam ab aliquo accusatus exstiterat, diligenter investigarent, et sedi apostolicæ plenius et veraciter referrent indicia, quemadmodum Job beatissimus edicens: *Causam, inquit, quam nesciebam, diligentissime investigabam* (Job xxxi): Photii vero consecrationem non solum minime interim admittendam esse credidimus, verum etiam ipsis legatis nostris, ne cum illo nisi quæ cum laico usque ad notitiam nostram communicarent, frequenti ac omnimoda jussione præcepimus. Quoniam sicut magniloquus Leo papa scribens ad sanctum Flavianum dicit antisitem (epist. 10): Nos qui sacerdotum Domini matura volumus esse judicia, nihil possumus incognitis rebus in cujusquam partis præjudicium diffinire, priusquam universa quæ gesta sunt veraciter audiamus. Tantum eis de venerabilibus Domini nostri Jesu Christi, ejusdemque genitricis semper virginis Mariæ, ac sanctorum ipsius imaginibus, quidquid quæstio afferret, juste ac pie diffinire licentiam dantes, quæ cuncta ita esse ut dicimus litteræ nostræ, quas Augustæ mansuetudini necnon et Photio per eosdem missos nostros destinaveramus, si ita sunt apud vos quemadmodum a nobis fuere transmissæ, patenter poterunt indicare. Nam si nos

pro diffinienda controversia fratris nostri Ignatii tunc legatis nostris quidquam præcepimus, vel eum damnationi subiecti decrevimus, ut quid nec sententiam diffinitivam suscipere, licet non digne nec legitime decertaverint, attamen quantumcunque et quomodocunque contradixisse, ac ne deponeretur restituisse, probantur; siquidem, ut cætera nunc commemorare differamus, in epistola imperiali didicimus quomodo illi non solum consensum noluerunt ipsius præbere damnationi, verum etiam qualiter ne tantum piaculum committeretur interdixerunt: cui profecto et ipsi minime contradicerent, si ut depositioni ejus interessent, nos sibi mandatum tribuisse recolerent; et charissimus filius noster pius Augustus, nisi illos præter jussionem nostram egisse claresceret, eos et nobis commendare et super hujusmodi noxa transgressionis excusare nullo modo stunderet. Jam vero si dicitis quamobrem illos deposuerimus, cum eos in damnatione sepe fati patriarchæ consentire noluisse tam sciatas manifeste, respondemus quia nihil illis bonum profuit inchoasse et in bonitate minime perdurasse, quoniam *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x). Quid enim proderit alicui pro veritate primum quidem impetum dare, et post paululum aut suasionibus, aut terroribus, aut aliquolibet vitio a veritatis tramite declinare? Porro si Vitalis et Misenus a beato Felice papa honore pariter et communione privati sunt, qui olim ad talia, quemadmodum isti nunc, vel impulsu vel dilapsi sunt; quanto potius isti pari debent ultioni succumbere, qui parem quidem prævaricationem, sed non pares, imo Constantinopoli nullas poenas, sicut illi quondam perpassi sunt? Porro si nos ideo missos nostros destinassetus, ut vice nostra Ignatii essent negotii iudices, quemadmodum imperatoria perhibebat epistola per Leonem a secretis missa, quæ latrocinale illud concilium, in quo Ignatius deponi putatus est, iudicium nostrum fuisse non veraciter asserbat: profecto ante totius litis motionem atque omnis initium controversiæ, sedem ei propriam restitui procul dubio censuissetus, ut legitime nimirum reciperet quod nulla lege dictante perdidit; atque per ecclesiasticum canonem resumeret quod illi potentia secularis ademerat, quatenus sic deinde sede propria necnon et omnibus suis ante receptis, viribusque resumptis, vestitus jam et armatus, cum accusatoribus suis certaminis campum et litigii confictum posset arripere. Quod cum in mundanis negotiis legibus fieri censetur, multo magis ut in ecclesiasticis atque divinis observaretur debuit prævideri.

Præterea quando præfatos missos a nobis direximus, epistolam quam eis mansuetissimo imperatori, sicut prætolimus, dandam tribuimus. in tribus voluminibus, uno eodemque tenore ac eisdem syllabis scribi præcepimus. Et unum quidem ex hic apud nos pro futuro testimonio retinuimus, suspecti videlicet jam de fraudanda epistola, quod postea probavimus. Aliud vero, ut præmissum est, jam memo-

A rato pio Augusto eis dedimus offerendum. Porro tertium eisdem legatis nostris præbuimus, injungentes ut hoc sibi ad instructionem suam tanquam speculum præ oculis jugiter habitum reservarent, et cum Constantinopoli conventus fieret sacerdotum, in quo a legatis nostris comminister noster Ignatius fuerat audiendus, si præfatus Augustus nollet ibidem sibi missum recitari epistolæ nostræ volumen, ipsi hoc quod illis apud se retinendam dederamus, quæque unius formæ per omnia cum cæteris duobus quorum jam mentionem fecimus, erat, in ipso conventu legerent et ad notitiam omnium vestrum quomodocunque perferrent. At illi pervenientes Constantinopolim, minis imperialiæ potestatis, sicut ipsi postea fatebantur, deterriti, apertis monitis nostris, ac epistolis sibi a nobis coram tota Ecclesia nostra datis, imo postposito timore Dei, sicut postea claruit, in contrarium vertere omnia quæ sibi fuerant imperata. Denique et cum Photio adultero, Ecclesiæ invasore atque neophyto, quod sibi multiplicitè prohibitum fuerat, inter sacrosancta mysteria communicaverunt, et Ignatium virum senem et sanctum, ac per duodecim annos innocenter Ecclesiam Dei regentem, et nobiscum et vobiscum atque cum universali et orthodoxa Ecclesia communicantem, Constantinopolitanorum factioni perniciosissimè concinentes, damnaverunt, et sacerdotalibus insulis expoliati ab Ecclesiæ regimine modis omnibus explerunt. Quem non ita iustificamus, ut nihil hunc reprehensione dignum admisisse dicamus, pro quo fortasse merito poterat, legitima discussione facta, quodlibet canonice jaculum pati sententiæ, cum scriptum in apostolicis litteris constiteamur, dicentes: *In multis offendimus omnes* (Jac. iii); et rursus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipso seducimus et veritas in nobis non est* (I Joan. i). Sed ita volumus et ita decernimus istiusmodi pontificem digna pro factis recipere, ut sacerdotale decus penitus non vilescat, nec tam facile pontificalis apex terra tenus incurvetur. Ita, inquam, volumus, et ita decernimus hunc, imo quemcunque pontificem, justæ subdi sententiæ, ut non a secularibus quibuscunque judicetur, non tyrannice propellatur, non ante audientiam Ecclesiæ suæ privetur, non ab inferioribus sed a majoris auctoritatis persona recti calculi sententiam consequatur.

Ita denique volumus et ita decernimus istius, imo vero cunctorum sacerdotum causas examinare culpasve punire, ut paternos terminos non transgrediamur, sacros canones non conculcemus, nec decretalia sedis apostolicæ constituta, quibus Ecclesiæ tota sulcitur atque munitur, quomodo violemus.

Ad extremum ita volumus et ita decernimus pontificem, qualiscunque sit, judicari, ut Ecclesiæ cui præest jura nulla temeritate, nulla præsumptione frangantur. Nullum quippe poterit Ecclesiæ jus dignum servari, si præsul ejus a quibuslibet vel quandolibet, et quomodolibet impetatur, et pro libito cujusque tanta facilitate pellatur. Quod cum ita

ait, non possumus interim fratrem nostrum Ignatium, qualiscunque sit, non inter sanctissimos et beatissimos patriarchas connumerare; qui licet apud vos sit tot opprobriis, tot persecutionibus fatigatus, attamen non nisi qualis a decessoribus meis est habitus, creditus et veneratus, habetur, creditur et veneratur, nullo quippe nostro examine alicujus criminis reus, nullo est nostro speciali judicio repertus obnoxius, ac per hoc nulla est nostra sententia condemnandus, aut a nostris Ecclesiæque nostræ communione collegii sequestrandus, aut aliquibus nisi honorabilibus vocabulis appellandus; sed ad narrationis ordinem redeamus. Missi præterea nostri, tandem reversi, nihil aliud renuntiavere nisi depositum Ignatium et Photium in sede Constantinopolitana firmatum. Post duos vero dies legatus a nobis imperialis nomine Leo a secretis susceptus, duo volumina obtulit, quorum unum depositionis Ignatii gesta continebat, alterum autem de sanctis habebat imaginibus acta; per quæ videlicet cognovimus quia nec imperator epistolam nostram, quæ fratrem et coepiscopum nostrum ad solam audientiam ante conspectum missorum nostrorum accersiri decreveramus, in depositione ipsius consecratoris nostri, quæ prius, sicut putatur, facta est, ostendit: nec iidem missi nostri parilem ejus ac per omnia similem, quam eis in episcoporum conventu recitare jusseramus, demonstrare curaverunt. Sed nec, quantum in eisdem voluminibus in Latinum sermonem ex Græco translatis reperitur, ordo legitimus, et a sanctis Patribus usitatus in lectione ipsius epistolæ exstitit observatus. Quamvis et in his quæ in conventu qui posterius pro sacris imaginibus collectus est, ex ea lecta sunt, nonnulla addita, multa mutata, plura subtracta reperiantur, et per omnia talis effecta sit ut aut nihil aut parum aliquid nos per eam de crebro dicti comministri nostri Ignatii disposuisse causa videremur. Quidquid enim de ipsius recessu vel præjudicio, quidquid de sententia non a Romano pontifice secundum morem in eum prolata, quidquid de violatis paternis diffinitionibus, quidquid de Photii scripseramus irregulari promotione, saltu quodam calliditatis transcendentibus [*f. transcendentibus*], etiam sanctorum Patrum instituta, quæ sancti Spiritus afflatu sunt edita, ne ad concilii pervenirent notitiam, more suo falsidici transcederunt, et cum divinitus attributa talenta fuerint, velut in quodam silentii sudario ligata sub terra penitus absconderunt. Quo comperto, moleste tulimus, et quid sine missis nostris actum fuerit confestim intelleximus, qui talia [*f., qui qualia*] cum missis nostris perpetrata fuissent, patenter agnovimus. Aut enim iusta fuerunt quæ misimus, sicque consequenter oportuit ea servari, aut si iusta putata non sunt, in quo iusta non fuerint per aliud saltem scriptum exponi, et nobis referri, et summa ratione debuissent patenter ostendi. In nullo tamen oportuit ea vel Ecclesiæ quæ apud vos est cognitione privari, vel aliqua falsitatis depravatione fraudari. Detulit præterea idem Leo

A imperialis legatus augustales litteras, deprecantes quatenus et in depositione Ignatii et in confirmatione Photii consensum præberemus et subscriberemus. At nos, divina docente gratia, dum idem adesset missus, convocata tota quæ apud nos est Ecclesia, decrevimus, et statuimus, atque professi sumus coram ipso et coram eadem sancta Ecclesia, sicuti et [*edit. Rom., est*] nunc per eandem ac per vos profiteremur coram universali sancta Christi Ecclesia, pro dejectione Ignatii vel consecratione Photii nunquam misisse, nunquam missuros esse, et in depositione Ignatii et promotione Photii nunquam consensisse, nunquam consensuros esse. Ex his scripius dictis et palam annuntiatis, atque in apostolatus nostri epistolis taliter insertis, et eidem Leoni a secretis tam imperatori quam Photio ad defendendum datis, hunc a nobis remisimus.

B Igitur cum hæc gerebantur, nondum Rhadoaldus et Zacharias episcopi, quos, ut præmissum est, Constantinopolim miseramus, confessione propria vel synodali examine convicti erant, aut patenter ostensi quod ipsi deposuissent Ignatium, vel communicassent adultero Photio: quamvis hoc et illa concilia, quæ imminetibus illis Constantinopoli celebrata sunt, videlicet tam id quod adversus patriarcham Ignatium, quam id quod pro sacris imaginibus collectum est, patenter innuerint, et imperialis epistola clare denuntiaverit, atque præfatus Leo a secretis regius, his negantibus, in facie sæpissime atque constantissime coram nobis et primoribus Ecclesiæ nostræ jam dixerit. Sed procedente tempore, murmur multorum C ab aliis [illis] partibus Romam venientium, quinimo persecutione a fautoribus Photii commotas fugientium, sensim eisdem eripit episcopos muneribus fuisse corruptos diffamare, et quod communicassent Photio, et deposuissent Ignatium, divulgare. Quo audito, nimio mœrore repleti, qualiter ab Ecclesia Christi, cui divina dignatione præsumus, non habente maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sinistram procul faceremus suspicionem, videlicet ne in hanc saltem tenuis subsannandi oriretur occasio, cogitare cœpimus et mente revolvere. Tunc convocato multarum provinciarum Occidentalium regionum sanctissimorum episcoporum cœtu, et collecta sancta synodo in Ecclesia Dei in qua beatus D Petrus apostolorum princeps corpore redolet et virtutibus emicat, deinde propter frigidiorum locum in ecclesia Salvatoris quæ ab auctore appellatur Constantiniana et quæ prima in toto terrarum orbe constructa est; ibique recitatis omnibus scripturis de Græco sermone in Latinum conversis, tam videlicet nefanda synodo quæ per jam fatum Leonem a secretis apostolicæ sedi delata est, quam etiam imperiali epistola: in quibus omnibus existimata depositio Ignatii continebatur, et deductus in medium Zacharias tunc episcopus, quia Rhadoaldus propter absentiam haberi ad præsens non poterat, et discussus et diligenter examinatus, inventus est in depositione Ignatii et communione Photii omnino culpa-

hitis, in quo idem Zacharias se obnoxium recognoscens, proprio ore ac proprio scripto se Constantinopolim a sede apostolica directum iisse, et quæ sibi a nobis agenda fuerant injuncta neglexisse, ac quæ sibi fuerant prohibita peregrisse confessus est: Ignatium scilicet sine jussione apostolicæ sedis deponendo, et Photio contra nostri apostolatus præceptionem communicando. Tunc decernente sancta nobiscum synodo, depositionis et excommunicationis suæ sententiam præfatus Zacharias accipiens, foveam quam aliis præparavit incidit.

Alterius, id est Rhadoaldi, examinatione propter absentiam usque ad aliam synodum protelata, ad quam canonicæ sæpe invitatus, qui occurrit depositionis et excommunicationis sententiam, quam complex ejus promeruit: insuper, et anathematis, si cum Photio de cætero communicasset, obligamentum merito non evasit. Dignum quippe fuit ut par iniquitas par gigneret utrique judicium, et æqualitas esset in retributione quibus paritas existit in transgressionem. Nam quia idem Rhadoaldus objecta non diluit, vera esse quæ de illo dicebantur, etiam si alia nulla constarent indicia, examen subterfugiens omnino firmavit. Et ideo jure illi non proffit absentia, quam, ipse non casu accedente, sed voluntate propria ministrante, quemadmodum Nestorius quondam et Dioscorus, sibi procurasse probatum est. Nam, ut sanctus papa Bonifacius in decretali sua docet (*epist. 1, ad episcopos Galliarum*), manifestum est confiteri eum de crimine, qui, indulto et toties delegato iudicio, purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest utrum in præsentī examine omnia quæ dicta sunt comprobentur, cum ipsam quoque pro confessione procuratam toties constet absentiam.

Hinc etiam egregius sedis apostolicæ præsul et magnus Ecclesiæ propugnator scribit Hormisda (*epist. 2, ad episcopos Galliarum*): Soli, inquit, declinant examen conscientie, quæ jussa sunt non tenentes. Sed ut quid multa prosequamur, cum juxta quod Dominus dicit: *Judicio, quo judicaverunt, judicatum sit eis; et in qua mensura mensi sunt, remensum sit eis (Matth. 11)*. Contigit enim illis quemadmodum Vitali quondam et Miseno episcopis, qui sicut isti Constantinopolim missi, eorum pro quibus destinati sunt, adversæ parti communicando, non executores, sed impugnatores inventi sunt. De quibus beatus Felix apostolicæ sedis antistes, et Alexandrini Petri seu Constantinopolitani Acacii præsulum damnator, imperatori Zenoni scribens, inter cætera (*in ep. 9, ad Zenonem imp.*): Vitalem, ait, atque Misenum, cur vel impulsī ad ista consenserint, honore simul et communione apostolica censura privavit, quoniam factum est, sicut ipse Cyrillo abbati Acremetensi [*al.*, Acrinetensi, forte Acemetensi] scribit, ut eorum prævaricatione deciperetur populus Christianus: qui rursus de eis mentionem faciens, ad jam fatum principem de eorum transgressionem dicit: Plebi suam est Christianæ nos talibus præbuisse consensum. Quos mox [*P. quos mox ubi, HARD.*] regressi sunt, prævaricatio

impune non habuit. Nam eos apud beatum Petrum apostolum sancta mecum synodus residens, dum convicti plura mentirentur, ordine et communione nudavit, ne eorum incorrecta perfidia securitas proveniret inimicis. Porro quæ in superius memorata venerabili et sancta synodo unanimiter ac consonanter de Photio usurpatore ac invasore Constantinopolitanorum Ecclesiæ, atque fautoribus ejus, seu de fratre ac sacerdote nostro Ignatio patriarcha, vel de his qui ex parte ipsius sunt, necnon et de sacris imaginibus canonice, rationabiliter catholiceque statuerimus et promulgaverimus, subter annexis capitulis declaratur.

I.

Photii damnatio.

Photius qui ex schismaticorum et se a sanctæ communionis participatione avertentium parte esse dignoscitur, et ex sæculari ministratione atque militia et ex foro subito tonsuratus, a Gregorio Syracusano dudum episcopo, a synodo damnato et ab apostolica sede convicto, episcopus ordonatus est, et vivente ac superstitē consecrante nostro Ignatio, sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitane patriarcha, sedem ipsius invasit, et in sponsam quam a Christo sponso immaculatam custodiendam veluti amicus sponsi perceperat, non per ostium, quod Christus est, sed aliunde ex adverso in ovile Dominicum more furis atque latronis ingrediens, ac si violentus, rapax et scelestus adulter, irrupit. Deinde cum damnatis et anathematizatis, atque cum his qui ne sacerdotale officium antea audientiam præsumerent, a decessore meo sanctæ memoriæ Benedicto papa fuerant obligati, quotidie ac indifferenter communicans et conversans contra fidem promissam, contraque suam professionem, quæ pollicitus est se adversus jam fatum patriarcham nullum sinistram consilium esse facturum, congregavit concilium, et una cum sequacibus suis depositis et damnatis, excommunicatis et anathematizatis, et aliis sine sedibus, atque cum his a quibus vel ille irregulariter et illicite protractus fuerat, vel quos ipse temere ac indebite provexerat, contra eundem fratrem et comministrum nostrum Ignatium depositionem facere et anathema dicere ausus est. Deinde apostolicæ sedis missos, quos pro causa sacrarum imaginum, et pro inquirenda et nobis renuntianda jam fati patriarchæ dejectione, et ob inveniendum modum promotionis hujus neophyti destinaveramus, quibus potuit argumentis a nostris mandatis avertere, more Acacii quondam Constantinopolitani hæretici patriarchæ (*Ut in ep. 6 Felicis P., ad Acacium CP.*), præsumpsit, et ad processionem quæ ei cum comparibus suis habebatur, sicuti eorum professione patrefactum est, et sancto Spiritu revelante venerandæ synodo quæ a nobis collecta est; claruit, ad damnatorum et schismaticorum communionem contempta legatione, quæ vel gentilium more servari debuit, pertraxit, et in illusionem [*in ep. Felicis, lesionem*] beati Petri apostoli, a cujus sede profecti fuerant, non solum inefficaces redire fecit, sed etiam impu-

gnatores omnium quæ fuerant mandata monstravit. A Postremo episcopos qui ei tanquam adultero et perversi communicare noluerunt, exsilio relegavit, et sui sceleris complice in eorum subrogare locis non timuit. Et usque hodie Ecclesiam Dei diversis persecutionibus impugnare non desinit, ita ut fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium sanctissimum patriarcham inauditis pœnis et horribilibus tormentis afficere non quiescat. Sed et omnes quotquot pro veritate et fide cum eodem persistere comprehenderit quibus prævalet modis perdere imprætermisere molitur.

Hæc [J., Per hæc, Hæd.] et his similia contra evangelica, apostolica, prophetica atque canonica instituta se effrens, sit Dei omnipotentis, et beatorum apostolorum principum Petri et Pauli, ac omnium simul sanctorum atque venerandorum sex universalium conciliorum auctoritate, necnon et Spiritus sancti per nos iudicio, omni sacerdotali honore et nomine alienus, et omni clericatus officio prorsus exutus; ita ut si post nōtifiā huius sanctionis, quam divina inspiratione depromptam esse credimus, cum unanimitate et concordia sanctæ synodi sit procul dubio promulgata, tentaverit in Constantinopolitano throno præsidere, aut sæpe fatum venerabilem coepiscopum nostrum Ignatium, quominus Ecclesiam sibi commissam sine quavis inquietudine regere possit, impedierit, vel si ulterius ausus fuerit aliquid de sacro ministerio more sacerdotis contingere; juxta præcedentem consuetudinem, nullo modo liceat ei communionis spem aut locum habere satisfactionis, sed anathematis vinculis innodatus, una cum communicatoribus suis atque fautoribus suis perpetuo Dei per nostram mediocritatem iudicio ac sententia sacrum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, non nisi vicino mortis periculo, omnino percipiat: ut hæc unusquisque discens, nequaquam de cætero temeraria præsumptione ex laicis subito in Dominicis castris insperato quodammodo impetu irrepere deat, et principatus amore ante ducatum præstare velit, quam tironis consummet officium, et ante tentet docere quam discere, sicut in eadem Constantinopolitana Ecclesia sæpe præsumptum esse comperimus. Et rursus ne contemptis clericis, quorum utpote in tam magna urbe copiosa multitudo est, quique ab ipsis, ut ita dixerimus, incunabulis imprætermisso labore in Ecclesia Christi desudant, et indesinentia Domino exhibent servitutis obsequia, is qui de foris est, alterius ovilis Christi repente principatum arripiat, et iutator quos esse suos non recognoscit, discernere; et grex Dominicus incipiat eum, utpote extraneum et improvisum, omnino contemnere, præsertim cum perscipiat nil sibi stipendia profuisse meritorum, et alienum suorum cernat consumere fructus laborum.

II.

Gregorii episcopi Syracusani iterata damnatio.

Gregorium sane, qui Syracusanæ Ecclesiæ irregulariter atque Deo contempto præest, eo quod et ipse ex parte schismaticorum sit, et postquam a synodo

episcopatus officio privatus, et a decessore meo sanctæ memoriæ papa Benedicto obligatus est, et Photium laicum subito consecrare in episcopum non formidavit, et de sacro ministerio ausus est multa contingere: juxta præcedentem consuetudinem sancimus, et juxta canonicam deliberationem apostolica auctoritate diffinimus atque statuimus omni sacerdotali carere atque privatum fore ministerio, ita ut nullo modo liceat ei in qualibet synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Quod si de reliquo præsumpserit in sacro officio more sacerdotis quovis tempore ministrare, anathema sit. Sed et si contra fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium turbas excitaverit, vel ab ejus communione fideles averterit, anathema sit, et omnes communicantes ei ab Ecclesia abjiciantur; sed et ipsi anathema sint.

III.

Eorum privatio quos Photius ordinaverat.

Eos vero quos Photius neophytus et Constantinopolitanæ sedis invasor in quolibet ecclesiastico ordine provexit, quoniam manifestum est eos in omnibus consecratoris sui pravitatibus consensisse, atque ei post invasionem communicasse, omni clericali officio privamus, et apostolica atque canonica auctoritate et synodali decreto eos penitus sequestramus.

IV.

Restitutio Ignatii.

Reverentissimum et sanctissimum fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium, sanctæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ patriarcham, qui primo quidem imperiali violentia ac terrore proprio throno privatus est, et postea a Photio adultero prævaricatore ac pervasore sedis Constantinopolitanæ, et ab ejus complicibus, excommunicatis videlicet et anathematizatis atque damnatis, et sine episcopalibus sedibus, et a decessore meo sanctæ recordationis Benedicto papa obligatis hominibus anathematizatus est: et postremo ab apostolicæ sedis missis contra nostram præceptionem, ut sanctæ synodo Spiritus sanctus revelavit, et Zacharias dudum episcopus, qui unus de eisdem duobus legatis exstitit, propria confessione manifestavit, infolus est sacerdotalibus despoliatus: auctoritate summi iudicis Domini nostri Jesu Christi promulgamus, sancimus atque decernimus unquam nec fuisse nec esse depositum vel anathematizatum, tanquam qui ab imperiali potentia sit absque ulla canonica auctoritate pulsus Ecclesia, et tanquam qui ab obligatis nullo possit haberi vinculo colligatus, et ab eis qui nullam eum judicandi potestatem, vel ab apostolica sede auctoritatem habuerint, nullum sui honoris discrimen pati debuerit. Et ideo illum, id est eundem fratrem et consacerdotem nostrum Ignatium patriarcham, omni vinculo anathematis ab eo remoto, per potestatem divina voce beatissimo Petro collatam, et per auctoritatem sacrorum canonum et decretalium constitutionem more sanctorum Patrum prolatarum, pristino honori, pristinae dignitati et sedi pristinae, gradui ac patriarchio, ac pri-

sanis pontificalibus infulis atque officiis restituimus, statuimus ac confirmamus; ita ut quicumque post notitiam hujus apostolicæ atque synodice sanctionis, quominus omnia quæ præmissis insignia pontificatus recipiat, eum impediatur, et non in omnibus huic decreto obediatur, vel se ab ejus communione separaverit, vel ulterius contra eum aliquod iudicium proferre tentaverit, absque sedis duntaxat apostolicæ præmisso consensu; si quidem clericus fuerit, ab omni clericatus officio coram Deo et hominibus sit alienus, atque perenni pœna, tanquam qui magistrum prodit, cum Juda traditore constringatur, et nisi a prava intentione recesserit, perpetuo anathemate maneat condemnatus: si vero laicus exstiterit, ille quisquis est, huic nostræ constitutioni contraire tentans, et eum sedem et omnem pristinam duntaxat dignitatem recipere non permiserit; vel si post receptam priorem sedem, denuo illum impellere et a patriarchio expellere tentaverit, vel personæ ipsius seu sacerdotali honori aliquam molestiam sine primæ hujus sedis consensu intulerit, omni benedictione paterna privetur, et maledictione Chanaan filii Cham, qui verecundiam patris videns non coeperit, sed irrisit, mulsetur, et cum parricidis æterna pœna, Domino iudicante, percellatur, et nexibus anathematis, non nisi resipiens, penitus eruatur.

V.

Restituuntur episcopi a Photio relegati.

Eos autem episcopos, seu cujuslibet ordinis clericos, qui post injustam dejectionem fratris, et coepiscopi nostri Ignatii, vel in exilio relegati, vel ministerio, aut gradu invidiose privati sunt, statuimus, ut exilio dissoluto proprias sedes atque gradus recipiant. Quod si quisquam huic decreto nostro contraire præsumpserit, et ut sedes vel gradus resumant, impediatur, quousque obtemperaverit, anathema sit. Sane si qui ex eis ab aliis criminantur, decernimus eos antea sedes quidem et proprios gradus recipere; iudicari autem nisi a sede Romana non patimur: sed si qua præter regulam forte egisse dicuntur, nostro eos decreto iudicando reservari statuimus: juxta quod et sacri præcipiunt canones.

VI.

De sacris imaginibus.

Quoniam oportet vos majorum nostrorum statuta, immoto mentis intuitu conservare, et in omnibus sanctorum Patrum semper dogmata venerari; diffinimus de sacris et reverendis imaginibus Domini nostri Jesu Christi, ejusque semper Virginis genitricis Mariæ, et omnium sanctorum, qui Deo ab Abel justo placuisse creduntur, quæ Ecclesia sancta in universo orbe diffusa antiquitus accepit, quæque sedis apostolicæ præsules pro eis decreverunt, ac statuerunt illibata persistere, atque intemerata manere. Quapropter Joannem quondam Constantinopolitanum antistitem, et sequaces ipsius, qui eas frangendas atque calcandas esse ore pollute asseverant,

A quam diu de his nobiscum non senserint, et juxta sanctorum pontificum Romanorum decreta, et aliorum catholicorum Patrum instituta non sapuerint, sancimus eos a Christo, et ab Ecclesia catholica atque apostolica esse anathema. Hæc sunt, quæ de his sedes apostolica statuit: hæc sunt, quæ synodice regulariterque decrevit: hæc sunt, quæ vos tanto studiosius oportet amplecti, tanto sollicitius observare, quanto satius nostis, quæ ab ea statuta fuerint, hæc universalem semper Ecclesiam tenuisse, ita ut contra singulos errores in Ecclesia exortos prior hæc secundum primatus sui auctoritatem sententia terminum dederit. Et ita demum universalis Ecclesia, licet aliquando per aliquantulum temporis in quibusdam reluctata sit, quæ illa tamen probavit, quandoque probaverit, et quæ illa refutavit, ipsa refutaverit. Verum vos quomodocumque obediueritis, vel non obediueritis divinis institutis, vel paternis canonibus; nos tamen in Ignatii fratris et coepiscopi nostri quocumque discrimine, priusquam a nobis specialiter ad iterationem ejus perducatur negotium, quia nec hactenus consensimus, aliquando, Deo nos confirmante, nullo modo consentiemus. Sed nec in Photii sacerdotali profectioni præstando favore, vota condensationis nostræ modo quolibet inclinabimus, sed omnibus viribus nostris, atque conatibus pro coactæ justitiæ protectione, pro restaurando videlicet legitimo et repellendo mœcho (quandiu vivam) occurrere; et quod nostrum est agere, nullatenus actore Deo cessabimus, et nunc obsecrando, nunc hortando, nunc increpando, nunc etiam regulariter admonendo: insuper et auctoritate apostolica eos, qui contumaces sunt, feriendo, nunc verbis, nunc litteris, quod rectum et justum, atque inchoatum est, die ac nocte cum virtute summi opificis consummare studebimus. * Ergo fraternitas vestra litterarum saltem nunc tenore cognoscat, sedem beati Petri apostoli, neophyto, et mœcho, et Constantinopolitanorum Ecclesiæ invasori Photio olim, justoque damnato, ac nihilominus præsentia synodali nuper eliso, vel fautoribus ejus, nisi a prævaricatione cessaverint, communionis nunquam præbituram esse consensum. Qui (ut cætera nunc omittamus) a Gregorio Syracusano, vel cæteris schismaticis instructus, imo destructus, contra omne fas nulli præsidere potest Ecclesiæ. Nam merito destructus esse creditur, qui a destructo edificari sperans, etiam si qua alia bona fortassis habuit, nimis presumptionis ejus temeritati communicans perdidit. Nam Gregorius quomodo quemquam edificare poterat, qui multipliciter jam noscebat elisus? quomodo quemquam in aliquo ecclesiastico poterat ordine stabilire, qui Ecclesiæ unitatem scindens, ipse jam videbatur omnino dejectus? Sicut enim ligatus ligare, et dejectus deicere non potuit, sic destructus construere et elisus quemquam ordinare nequivit. In summo quippe status sui oportet eum vigore consistere, et firmis inuiti per omnia basibus qui alterum, vel

* Ingens hic lacinia, qualis in ep. ejusdem Nicolai.

prosternere, vel conatur statuere. Gregorius ergo, A qui canonice, ac synodice depositus, et anathematizatus erat, quemadmodum posset quemquam provelere, vel benedicere, ratio nulla docet. Igitur nihil Photius ex Gregorio percepit, nisi quantum Gregorius habuit: nihil autem habuit, nihil dedit: per eorum quippe, ut legitur, manus impositionem et invocationem dabatur Spiritus sanctus, qui nove- rant mundas ad Dominum levare manus. Cæterum Gregorius, qui transgressor factus est legis, ad iracundiam sui magis, quam ad consecrationem alicujus Spiritum sanctum per impositionem suæ manus sine dubio provocavit, etiamsi is, qui ordinandus erat, nullas alias haberet sibi regulas obviantes. Hinc enim scriptum est: *Qui obturat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xxi): si execrabilis, utique non audibilis: si non audibilis, ergo inefficax: si inefficax, profecto Photius nihil præstans: nimirum qui vulneratum caput per illam manus impositionem potius habere dignoscitur.

Porro si prætendit injuste ab Ignatio fuisse deposi- tum, quid de omnibus, qui in synodo illo tempore convenerunt, sententiamque in eum protulerunt, perhibebit? Quod si et illos injuste fecisse dicere præsumit, quare cum eis nunc communicat, et quosdam eorum sacerdotio dignos existimat? quos tamen recte prius non judicasse reprehendit, et sententiam, quam protulerunt, eos secundum se de- bere succumbere, non nescit? Sed videamus quo- rum judicio, vel quorum auctoritate Gregorius post depositionem et anathema, honorem episcopatus C resumpsit, vel officium pristinum recepit. Omnes enim illum et depositum norunt, et anathematis vinculis obligatum, ac per hoc totius Ecclesiæ com- munionem privatum. Jam vero si dixeritis quia ipse sibi Gregorius et honorem resumpsit, et pristinum officium recepit; audite quid Apostolus dicat: *Nec quisquam sumpsit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron: sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret* (Hebr. v). Sed et venerabiles Antiocheni canones præcipiunt (cap. 4): Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter, aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint de sacro ministerio contingere, sive episcopus juxta præce- dentem consuetudinem, sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei, nec in alia synodo restitutio- nis spem, aut locum habere satisfactionis: sed et communicantes omnes abjici de Ecclesia, et maxime si postquam didicerint adversus memoratos prola- tam fuisse sententiam: eisdem communicare tenta- verint. Carthaginenses quoque regule excommuni- catum, qui ante audientiam communicare præ- sumpsit, ipsum in se damnationem protulisse manifeste denuntiant. Si ergo, secundum Apostolum, nemo sibi honorem accipit, et Christus non se clarifi- cavit ut pontifex fieret, qui omnes cum Patre et Spiritu sancto glorificantes se glorificat, et ipse est pontifex, de quo rursus idem dicit Apostolus: *Talem decebnt, ut nobis esset pontifex, sanctus*, etc. (Hebr. vii.)

Et si episcopus qui damnatus a synodo est juxta sacros canones, ausus fuerit aliquid de sacro mi- nisterio juxta præcedentem consuetudinem contin- gere, et ante audientiam communicare, ipse in se damnationem protulit, ita ut nullo modo liceat ei nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum ha- bere satisfactionis; sed et communicantes ei omnes abjici de Ecclesia: quanta putas Gregorius poena mulcandus est, qui post damnationem sive ana- thema, hæc omnia commisisse probatur, id est et super Christum se extulit, et quod ipse non fecit, iste et honorem sibi resumpsit: ut et pontifex esset, se arrogantissime clarificavit, et ante audientiam excommunicatos communicare et vetita usurpare præsumpsit, et damnatus de sacro ministerio, non solum aliquid, verum etiam multa, juxta priorem consuetudinem tetigit: quod certe Gregorius agere omnino non debuit, etiamsi nulla commissa existe- rent, pro quibus damnari potuissent. Quia prælati judicium semper inferioribus formidandum est, si ei non obediunt, licet ab eo fortassis injuste ligentur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa, id est inobedientia, mereantur. Igitur prælatos damnare indifferenter oportet horrescere. Quicun- que vero minores sunt, damnari sollicitè caveant, nec majorum suorum sententiam transgrediantur: Alioquin licet injuste nonnunquam damnati sunt, ex ipsa temeraria prævaricatione, culpa quæ non- dum forte perpetrata fuerat, et ultio quam culpa necdum merebatur, procul dubio subsequenter. Nihil quippe lignum vetitum in se mortiferum habuit; sed qui inobedienter ex eo comedit, mortem sibi et posteris propinavit: non quia lignum malum, cum Deus, quod fecit, totum fecerit bonum; sed quod mala sit transgressio, et nolentis subijci, per eam merito sit orta damnatio. Porro si dicitis Gregorium ab imperatore, et ab antistitibus fuisse receptum, per- contari libet, o sapientissimi fratres, quibus hoc documentis, quibus canonibus jubentibus agi rite potest, ut hi qui abijciuntur, ab aliis recipiantur. Id etiam veneranda universalis synodo Nicæna de utraque professione luce clarius inhibente (cap. 8). Nam a sæculari potestate nec ligari, nec solvi sacer- dotem posse manifestum est: et ideo affatim ap- probatur Syracusanum Gregorium per imperialem tantummodo sententiam nullo modo valuisse recon- ciliari: ubi si pontificum quoque sociatur assensus, querimus utrum præcesserit, an fuerit subsecutus: si subsecutus est, nihilominus ad id reditur, ut ab- solutio a sæculari potestate percepta valere non pos- sit; pontificumque secutus assensus adulationis, vel terroris fuerit potius, quam legitimæ sanctionis: si præcessit, doceatur a quibus et ubi ille sit gestus, si secundum Ecclesiæ regulam celebratus, si paterna traditione profectus, si majorum more prolatus, si competenti examinatione depromptus, si ad majoris auctoritatis sedem, quam illa est, a qua Gregorius damnatione tenebatur obstrictus, secundum Eccle- siæ regulam est relatum, si ipse præsul, qui ligavit,

absolvit. Si hæc gesta non sunt, quo more, quo ritu Syracusanus Gregorius se gloriatur absolutum, cum nec a pontificibus ordine debito, nec ecclesiasticis legibus fuerit expeditus, nec a mundana potestate potuerit præter Ecclesiæ tramitem prorsus absolvi? Jam vero si dicitis: Non imperator absolvit, sed a pontificibus ut solveretur postulavit. Econtra, illi multo magis ab Augusto postulare debuerunt, ut si eum vellet absolvi, legitima ecclesiastici tenoris absolutio proveniret, et hæc omnia, quæ superius dicta sunt, secundum Ecclesiæ tramitem servarentur, præcipue cum non ab inferiori, vel pari, sed a majori persona, et sicut ex apostolicis canonibus edocemur, solum ab eo, qui eum sequestravit, aut certe a prima sede, jure possit absolvi. Inferior quippe, vel compar antelatum, vel comparem, non annuente majori, absolvere non potest: sola igitur potior inferiorem convenienter absolvit. Proinde inferioris loci pontifices eos, quos potior suus obligaverat, sine prima sede absolvere non poterunt. Verumtamen licet contra Nicænos sacros canones præfatum Gregorium, qui abjectus fuerat, receperint: nunquam tamen eum a vinculo damnationis et anathematis exuerunt. Quem absolutione prævaricatoria potius nexuerunt, et dum hunc solvere nisi sunt, nodis majoribus dediderunt. Quinimo dum sententiam majoris contemnentes transgressi sunt, vel etiam suam tergiversatori consilio, lenique sensu sibimet facti contrarii destruere sunt moliti pari prævaricatione habentur innexi, et simili poena, secundum apostolicos et nonnullos alios canones tenentur obstricti: ita ut communicantes ei, pelli de ecclesia jubeantur. Ac per hoc reus reum justificare constat minime potuisse, nec ligatos ligatum solvere modo quolibet valuisse. Ecce a quibus, o beatissimi Christi ministri, Photius est institutus: ecce qualis est Gregorius qui Dormitantius convenientius poterat dici.

Quamobrem cogitate, fratres charissimi, tractate, et vobiscum sedula meditatione perquirite, si scire Photius possit, etiamsi miris virtutibus polleat, etiamsi omni scientia fulgeat, quando qui hunc stans tentavit, dudum jam cecidit, et volens erigi eum conantibus se erigere nunquam recuperaturus denuo ruit. Consideret ergo vestra divinitus inspirata prudentia quomodo Photius, etiamsi nihil aliud sibi jure valeat impedire, queat in sacerdotali gradu persistere: quandoquidem institutor suus cum hic ordinaretur, non solum sacerdotio, verum et ipso carebat Christiano vocabulo. Et sicut etiam exposuimus, nec damnatus justificare, nec depositus erigere, nec ligatus potest quemquam per impositionem manus provehere. Impossibile est enim horum aliquid fieri. Quapropter attendite, charissime, non solum hæc, verum etiam paternos canones et præcipue apostolorum, Antiochenos, atque Carthagenenses, et quid de damnatis et excommunicatis, atque de his præcipiant, qui merito facinorum suorum ab ecclesia pulsi sunt, diligentissime considerate, ac

A studiosè recollite: nam nos quod decrevimus, quod statuimus de his, quos recepimus et crevimus, vel de his, quos abjecimus et a sacerdotio, vel communione pepulimus, vestræ in Christo fraternitati notum facere canonice procuravimus: juxta quod et magni venerandique Nicæni concilli regulis admonetur (*cap. 10*), quatenus de his, qui communionem quandoque privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine episcopis, per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur ab aliis non recipiantur. Ergo nos quod debuimus fecimus; ea videlicet vos scire volentes, quæ, Deo teste, non nisi zelo rectitudinis egimus, et affectu conservandæ paternæ constitutionis exsecutus sumus: vestrum autem est obedire: alioquin eandem cum eis sententiam jure meritoque subire, Antiochenis canonibus secundo capitulo præcipientibus ita: Si quis de episcopis, aut presbyteris, aut diaconis seu quilibet ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste communione privetur, tanquam qui regulam confundat Ecclesiæ. Et rursus capitulo quarto, quod etiam superius commemoravimus: quid idem dicat antiquitus acceptum, concilium, studiosè recollite. Cavete ergo, dilectissimi ne cum his commisceamini, qui sanctis fuerunt inobedientes institutionibus, ne par sententia involvat, quos uno communionis glutino invenerit irretitos.

Videte præterea quia de ignorantia nullum jam potestis excusationis habere præsidium, qui et canonum, Deo inspirante, memores, et nostris edociti C jam nunc estis epistolis. Nolite communicare itaque peccatis alienis, nolite nobis inobedientes esse, quoniam inobedientia protoplastum de paradiso expulit. Inobedientia, idololatria merito nuncupatur: sicut sanctus Samuel ad Saulem loquitur, dicens: *Quasi peccatum hariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (1 Reg. xv). Perpendite ergo quantum sit execrabile repugnare, quantum detestandum acquiescere nolle quod hariolandi peccato, scelerique idololatriæ comparatur, Clamat apostolorum princeps: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. iv): et coapostolus ejus Paulus: *Qui resistit, inquit, potestati Dei ordinationi resistit* (Rom. xiii). Judicate ergo cui potius obediendum sit, Deo an hominibus: Judicate cui potius resistendum sit, potestati, quam in Petro Deus omnipotens ordinavit, quamque super cuncta Ecclesia extulit, an ordinationi Gregorii Syracusani, cui merito maius suæ dicendum est: *Vae homini, videlicet per quem in Ecclesia Christi tot scandala venerunt; quique olim, sicut ipsi scitis, et nos supra retulimus, a fratre et comministro Ignatio et a synodo, quæ sub eo erat, depositus est, et ut apostolica sedes in ejus damnatione consentiret, ab ipso consecrator nostro postulata est. Sed decessores mei beate memorie Leo et Benedictus sedis apostolicæ moderamina servantes, noluerunt sic unam partem audire, ut aliæ parti nihil penitus reservarent: unius quippe mediator non est. Quam-*

obrem interim depositio ipsius a sede apostolica non suscepta remansit infirma. Cumque idem Gregorius per legatum suæ partis Zachariam nomine sedem agnovisset apostolicam in sua depositione nullatenus consensisse, non gratias egit, non a cœptis in jam dictam fratrem nostrum sævientibus contumeliis conquievit, sed benignitate Dei, et patientia sedis apostolicæ in superbiam abutens, in ipsum videlicet Ignatium patriarcham suum red viva jacula impietatis irreverenter exacuit, et eo superstite neophytum in Constantinopolitana Ecclesia consecravit: quin potius et adversus sedis istius decreta contumax esse non destitit, qui pro se, non contra se, ipsius ab ea decreta paulo ante data tanquam ingratus non recolit, et velut tergiversator arma præparat adversus arma sibi tutelam salutis non modice conferentia et murum destruere nititur, qui ne ipse destrueretur, fortissime custodivit. Et agit nunc quantum in se est, ut ea statuta prorsus habeantur invalida: quæ, cum his ipse egeret, supplex petebat: et ut fortiora essent adamante submissus optabat, atque ut sibi auxiliarentur humiliter implorabat, necnon et contra ea repugnantes, forsitan tyrannos et sacrilegos judicabat: nisi enim sedes apostolica ei parceret, ille quomodo contra reverendissimum Ignatium posset exercere brachium, non haberet. At ille usus est sedis apostolicæ bonitate in malignitatem [*al.*, malignitate], et beneficium in patris sui convertit exitium.

Dicite igitur, obsecro, fratres, cum ita sit, quomodo non debeamus nos Ignatium adjuvare, aut usque ad audientiam (quantum in nobis est) indemnem non penitus conservare? vel quomodo non possimus Gregorium, et hos qui ex parte ipsius sunt, merito condemnare? quando Ignatius, nisi a nobis esset impeditus, sic illos canonice forsitan sternoret, ut eum nullo conamine potuissent impellere. Isti qui non nobis hæresce, quos in adiutorium suum habere promptissimos mernerunt, nec a nobis consilium acceperunt, uti cum patriarcha suo vel pacificari, vel canonice judicari potuissent: sed vires suas a nobis ne frangerentur servatas, adversus eum protinus præpararunt. Unde, quæso, perpendite, quantum nos nunc Ignatio debitores simus, qui sibi obstaculum, et inimicis ejus facti sumus defensionis umbraculum. Quamvis non ideo iudicium istorum distulerimus, ut ei nocendi jacula præparent, sed ut sic sententia in hos prolata, valetudinem haberet, ut a nobis examinatio præcederet. Et rursus sic ab istis in eum objecta penitus coram nobis admitterentur, ut partis Ignatii persona vocata, nec convicta [*al.*, vel convicta, Hlab.] nostræ præsentia non deesset. Quamobrem dilato parumper iudicio, et interim infirmata sententia, missum est utrique parti sedis apostolicæ præsulibus præsentandum obtutibus, ac ejus (ut par est) subiiciendum diffinitionibus. Sed dum pars Ignatii properandi disponit, hostibus ejus viribus resumptis, non jam sedem apostolicam petentibus, non Petri memoriam facere dignantibus, Ignatius trahitur, impellitur, et inu-

meris malis affectus ab Ecclesiæ regimine sequestratur. Et hoc totum factum est, eo quod prædicti pontifices utrique parti arguitatem servantes, et utriusque partis audientiam præstolantes, Ignatii non firmando sententiam imo vero interim infirmando, inimicis ejus quodammodo manum porrexerint, dum nimirum sententiam in eos prolatam non interim auctoritate sedis apostolicæ revocaverint, sed usque in præsentiam ejusdem apostolicæ sedis deferri decreverint.

Quamobrem, charissimi, quia quasi per nos inventa est Ignatii dejectioni materia, idcirco præter id quod frater adjuvari debet a fratre, præter id etiam quod Petro, cujus in terris licet indigni vicem gerimus, Christi oraculo peculiariter dicitur: *Confirma fratres tuos*, etiam pro hoc specialiter eum non solum adjuvare et confirmare, verum etiam (sicut ipsi potestis advertere) totis nos pro illo viribus oportet per omnia decertare, ut videlicet totum in illo funditus aboleatur, quod per nos lædendi fomitem adversarii ejus reperientibus ei violentiam inferre monstratur, totumque recipiat, Christo propitio, quod dum nos moderate, ac regulariter egimus, ipse præjudicialiter amisisse dignoscitur. Quoniam et præfati decessores nostri (Leo scilicet et Benedictus beatæ recordationis pontifices) si tale quid diebus eorum Gregorius vel complices ejus patrassent, videlicet ut abusi tanto compassionis, et patientiæ sedis apostolicæ circa se beneficio in Ignatium manus suas iniecissent: aut adversus eum ipsis sanctis præsulibus inconsultis linguas suas taliter exacuisissent profecto eos tanquam magistros inquietudinis, et ipsos se sole clarius obnoxios ostendentes, sine quavis retractatione protinus condemnassent: et tantum piaculum impietatis eorum destruere ardentissime studuissent. Sed quia illi divina vocatione ab hac convale lacrymarum subducti sunt hanc tyrannidem nondum intuentes, nos debemus in eorum labore succedere, qui successimus in honore, in cuius tempore crudelitas, quæ diebus ipsorum cœpit radices emittere, consummata perparuit. Proinde nos primo, quia sedis apostolicæ de tota Ecclesiâ fas habentis judicare moderamina retinemus: secundo quoniam fratribus injuriam passis subvenire debemus: postremo, quoniam (sicut jam diximus) oportet nos in eorum labore succedere, in quorum successibus pontificalis honore; quemadmodum ipsi decessorum suorum exempla secuti sunt, et operis eorum strenui cultores inventi sunt, quod ipsi profecto agerent, adjuvante Domino, habentes quemadmodum illi eundem zelum justitiæ, seu privilegium dignitatis studiose perficere procuravimus. Nimirum quod omittere procul dubio (sicut nosse cunctis clare tribuitur) non valemus: sane quia Gregorium neophytum consecrasse diximus, ne Photium quidem neophytum quando quasi in sacerdotem consecratus est, negent; sancti papæ Gregorii, et Anglorum amplissimæ, ac fidelissimæ gentis apostoli (nam signaculum apostolatus ejus ipsi sunt in Domino) verba com-

moremus, qui ait : Sicut autem tunc neophytus dicebatur, qui initio in sanctæ fidei erat conversatione plantatus, sic modo neophytus habendus est, qui repente in religionis habitu plantatus ad ambiendos honores sacros irrepserit.

Præterea non omittendum esse credimus, nos commemorare præterito anno per indictionem videlicet tertiam decimam, epistolam sub nomine principis conscriptam, per Michaellem imperialem protospatharium suscepisse, quæ tantis erat verbis contumeliosis, imo blasphemis respersa, ut scriptor ejus non nisi in gutture colubri calammum finxisse putetur, et dictatoris labia pro dictionibus venena fuisse videantur, adeo ut si cujuspiam simplicium cor penetrent (non enim hæc aures prudentium suscipiunt) et hos continuo necent; nimirum tanto miserabilis, quanto mors animæ magis, quam corporis per illum virulentum haustum admittitur. De cujus inmanitate piaculi licet Augusto per jam fatum legatum jam nos scripsisse recolamus, eadem tamen nunc scribere vestræ beatitudini ratum duximus. Denique opinati sumus, et adhuc nihilominus opinamur, quod pietas ejus tandem aliquando respiciat, et de Ecclesiæ Constantinopolitanæ restaurando statu nobis salubria sudentibus acquiescat : siquæ demum omnia scripta, quæ male sunt compilata, non solum adversus nos et hanc sanctam Ecclesiam, verum etiam contra fratrem nostrum et comministrum Ignatium, coram universa imperii sui multitudine igni tradenda decernat. Alioquin jam cunctis Ecclesiæ fidelibus quæ foret apostolice sedis auctoritas, vel quæ fabricatoribus mendacii, seu inventoribus perversorum dogmatum immineret ultio, profecto patesceret. Impossibile est enim (quantum nostras nos speciales injurias curare floccipendamus) ut tantorum ac talium sanctorum Patrum et propugnatorum catholicæ Ecclesiæ, ac destructorum diversarum hæreseon atque defensorum orthodoxæ fidei blasphemias æquanimiter sustinereamus, vel etiam tantæ sedis, sive tam excellentis Ecclesiæ Romanæ, cui Deo deservimus auctore, contumelias perferamus.

Verum, quamvis et de nobis humiliter sentiamus, non tamen, conscientia dictante, vera esse quæ de nobis perhibuit, asseveramus : sed (ut diximus) ea postponentes, illa potius quæ Jesu Christi sunt, investigamus, et si qua male congesta adversus ejus famulos, adversus ejus ordinationes, adversus ejus dispositiones stabilita privilegia reperiuntur, nulla patientia toleramus, et non solum hæc destruere lotis viribus anhelamus, verum etiam conflatoribus tantæ perversitatis dignam vicissitudinem reddere necessario meditamur. Nimirum ne hos qui impunitus intuens, aut quæ, aut futuro tempore deinceps talia præsumat præstigia falsitatis componere, vel commenta blasphemiarum hujusmodi figmentis contrahere.

Quapropter eidem imperatori sublimissimo per epistolam præsulatus nostri cohortando direximus, in qua etiam vos ad votum nostrum laborare sum-

A moperere convenit : quatenus diligenter inquirat atque scrutans si sua illam non fuisse præceptione tam cænosam invenerit confectam, imo toxicatis syllabis infectam epistolam, ut interim de tot præstigia textentium pena taceamus, quæ illos se zelo veritatis flagrantis involvere convenit; saltem hujus sociæ accepta et palam cunctis igne succensa per Augustales suos tam nobis quam omnibus, ad quorum notitiam pervenit, destinatos apices competentî satisfactione a tam perverso sensu, et tam profanis adventionibus, quod a sensu suo non fuerit commentis tradita, se exhibeat prorsus immunem. Jam vero si sibi in multis hujusmodi sollicitudinibus occupato subreptum est, ut talia scribere mandaret, ne pigeat clementiam ejus etiam hoc ipsum humiliter confiteri, et legibus suis, ut hujusmodi scripta nullius habeantur momenti, decernere : ita ut penes quem reperta fuerint, impuncto non evadente, ipsius quoque sæpe memoratæ, ac semper esse-cranda epistolæ vel exemplaris ejus apices, intemeratis pro reverentia manentibus sacris dictionibus, flammeo dedantur igni voranda. Et ut a sinistra opinionis nævo, quod ex blasphemis scriptis incurreret, carere valeat, et ingratus filius circa matrem suam, ex qua imperandi fastigium ipse et patres sui ordine cœlis dispositio percepit, nullatenus appareat. Sin autem, scitote, quoniam postquam in hæc eum pertinacia persistere sine tenus velle comperimus : primum quidem congregatis cunctarum occidentali-
C um regionum venerabilibus sacerdotibus dictatores et dispostores, atque præceptores tantæ fallacis, seu crudelissimæ derogationis sanctarum, vel paternarum traditionum ab omni Christiana compage remotos, apostolica frei auctoritate, duris anathematis vinculis innodabimus : necnon et Petrum, ac prædecessorum meorum seculi vestigia, qui soliti sunt etiam numerosorum concilia nequiter celebrata cassare pontificum, si qua sociæ sunt crebro dictæ vel exemplaria fortassis epistolæ : quin potius non solum hæc, sed et omnia scripta, quæ vel adversus fratrem et coepiscopum nostrum Ignatium inique confecta, vel adversus non causam illius canonice prosequentes, furiose depromota sunt, perenni damnationi mandabimus.

D Deinde vero decernentibus nobiscum, et simul considerantibus eisdem sanctissimis fratribus et coepiscopis nostris, ipsam epistolam in stipite videntibus cunctis suspensam, vasto supposito foco, ad vituperium imperialis apicis coram omnibus nationibus, quæ penes memoriam sancti Petri multiplices inveniuntur, extremæ perditioni donabimus : quatenus his rite paratis, discat plus quod amet, et crudelis quod timeat. Nam tot et talia blasphemiarum commenta, quin potius veracium litterarum depravationes, audisse et tacuisse, connivisse est.

Quamobrem, venerabiles fratres, valde mihi (sicut ipsi comprehendere poteritis) cavendum est ne, si nos prestigiorum figmentis minus celeriter obviaverimus, tanquam vera recognita vel compro-

bata, hæc admisisse fallaciter apud stolidos existimemur. Nec possumus in Ecclesia Dei dissimulando tam spuria relinquere germina, quæ antecessorum nostrorum beatissimorum pontificum tempore aut nunquam exorta, aut certe, si undecunque vel quomodocunque exorta sunt, eorum iudicii ligone, antequam prollicerent, radicitus extirpata sunt. Destruat ergo etiam vobis hortantibus ipse et dissipet illa: alioquin a nobis fore destruenda, seu funditus dissipanda, modo quem prædiximus, antenoscite: quamvis antequam nos ista vobis scriberemus, pro quibus nunc sublimitatem ejus hortamur, hoc ipsum sponte facturum esse putarem. Sed quia quod putatum est, nullum effectum hactenus habuit: idcirco nos salutem ipsius illasam manere volentes, ut hoc nunc saltem agat, affectu paterno monuimus: alioquin (ut jam præfati sumus) sic Deo favente, de cætero vigilabimus, et studiis quibus possumus insistemus, ut inter exanimis computentur, qui auctoritatem Petri non consenserint, imo Dei hanc ordinantis in Petro non intellexerint: ita ut nec ista, quæ perniciose compilata sunt, defendere, nec his similia, ut non dicam scripto tradere, vel in mente volvere quis ulterius audeat. Non enim signa, quæ ordinationi Dei resistunt, quæ evangelicis vocibus contradicunt, quæ sanctorum Patrum diffinitionibus obviant, quæ synodice constitutionibus adversantur, quæ (si sic dimittantur) innumera possunt fidelibus auxilia Petri querentibus inferre dispendia, incolumbia sine discrimine nostro valemus deserere: et existimationi nostræ, vel nunc, vel post discessum nostrum, tantum, quod absit, nævum ad destructionem simplicium, et mutilationem sedis apostolicæ privilegiorum, relinquere.

Cæterum ut charitas unanimitalis vestræ de fratris et comministri nostri Ignatii sanctissimi patriarchæ deiectione nobiscum doleat, quæ prævalent ei solamina nobiscum exhibeat. Nam si juxta Apostolum quod patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (I Cor. xii); quanto potius compatiendum est illi, quod inter cætera membra præcipuum tenuisse locum dignoscitur? Unde si non pro unius et specialis personæ prælati fratris nostri repulsionem, vel certe pro summi sacerdotis conculcatione dolere, gemere, flere, currere, ac decertare debetis. Nam si licitum fuerit seculari potestati de Ecclesiæ Domini præsulibus taliter judicare, vel si rursus fas exstiterit inferioribus de prælati sibi jam temere ista patrare, perpendite, ne ad perniciem vestram, imo totius Ecclesiæ nunc et futuris temporibus præsumptio talis prævaleat: quod si attenditis, ecce jam cernitis. Nam impietas tantum caput extulit, ut ecclesiarum præsulibus postpositis, et ordine canonico conculcato, laici nunc ecclesiastica moderamina teneant, et pro libitu proprio modo istos removeant, modo illos in locum eorum promoveant, et rursus quos nunc approbant, post modicum mentis victi levitate repellant. Ut enim seculares, ac laici homines quælibet scelera

A valeant licenter committere, et pro his a nullo pontificum, qui ex clero promoti hæc summa poterat auctoritate compescere, libere redarguantur. Nec de clericorum catalogo permittunt ad sacros ordines provehi, qui vitam eorum tanto audacius, quanto diutius, ac familiarius sub Christo dure forti militantes fortius comprimere possent: sed ex seipsis eligunt, qui facta eorum tanto minus præsumant arguere, quanto se paulo ante de horum cœta, favore ipsorum promotos meminerint: quod illis partibus tanto familiarius agitur (ista præsumptio videlicet, ut ex laicis subito tondeantur, et in episcopos consecrentur) quanto ex consuetudine hac inolevisse testantur, quam nos e contra tanto studiosius ex Ecclesia Dei eradicare volumus, quanto

B nimium noxæ jam esse clericis, et omni religioni plebi supra docuimus: quantoque scimus ex sacris canonibus, quod non minus consuetudo [mala consuetudo], quam perniciose corruptela vitanda sit: et scimus quod paulatim crescens, jam suæ pestiferæ nequitie gravamine multos invaserit, adeo ut temeritas hæc tantum excreverit, ut jam minime clericis egeant, dum contra sacros canones ex seipsis subito tonsuratum, quem voluerint, eligant, et ad labores clericorum mentis oculus non inflectant. Ac per hoc: fit, ut alienus comedat ipsorum fructus laborum; et stipendia meritorum extraneus hostis insperatus subripiat, ita ut nihil proficiat clericis in castris Dominicis militasse, vel gradatim per singulos ecclesiasticos ordines ascendisse, dum alter saltu hos omnes transcendit, et repente principatur in eis, qui inter eos nec contra spirituales hostes arma sustulit, nec diversis Ecclesiæ adversariis pro veritate prælians aliquando restitit.

Quantum autem ne de laicis temere quislibet ad episcopatum eligatur, sacri canones, cum aliis prohibeant, Sardicenses ostendunt, Osio episcopo capite decimo tertio dicente: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de fori administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi ante et lectoris munere, et officio diaconi, aut presbyteri fuerit perfunctus, et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt

D utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verecundia, et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur: quia conveniens non est, nec ratio, vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est: maxime cum et magister gentium beatus Apostolus, ne hoc fieret, denuntiasset, et prohibuisse videatur (I Tim. v): sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata. Contuemini ergo, et futura, imo urgentia mala conspiciate: medici estis, imminentes morbos per præcedentia signa prævidete: episcopi estis, exsurgens in Ecclesia Christi horrendum exitium prospiciate: speculatores estis,

in altam mentis arcem conscendite, et in gregem Dominicum feram pessimam irruere cupientem a longe contemplamini. Quasi tuba exaltate vocem vestram, et annuntiate populo Dei scelera eorum: super montem excelsum, id est altitudinem virtutum, ascendite. Qui evangelizatis Sion, stete in fortitudine, potestatibus hujus sæculi ex adverso ascendite, et murum pro domo Dei opponite, ac quibuscumque potestatibus inique agentibus contraite (Isa. LII): sicque fiet, ut nec sicut canes muti de taciturnitate argui valeatis, nec de talenti occultatione districtam Domino rationem reddere compellamini, vosque episcopos et consacerdotes nostros, imo Ecclesiam Christi illis in partibus constitutam ab ingenti perniciæ, ac noxia labe ipso juvante laudabiliter eruat, mirabiliterque regatis.

Verum nos de ipsis hæc vobis scripsisse sufficiat. Pax autem Dei, quæ exsuperat omnem sensum (Philipp. IV), præcordiorum vestrorum intima penetret: et quam de salute omnium vestrum solliciti simus, vobis Deus omnipotens clementer aperiat; et quomodo vos cupiamus in visceribus Christi, et in Ecclesiæ gremio continere, quæ diffusa in toto orbe terrarum, quasi unius Christi thalamus est, atque in sancta communione una vobiscum persistere, ut unum sapiamus omnes, et non sint in nobis schismata (I Cor. I), illuminationis suæ gratia revelare dignetur: ita ut de corruptione fidelium gaudentes, et congratulantes, uno animo, et uno ore glorificemus et collaudemus Deum Patrem videlicet, et Filium, et Spiritum sanctum per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Quisquis autem hanc epistolam nostram Constantinopoli legerit, et eorum notioni [Cod. Vatic., notationibus, qui], quibus missam intellexerit, quidquam ex his, quæ in ea sunt occultaverit, si locum potest invenire sufficientem, anathema sit. Quisquis etiam interpretatus eam fuerit, et ex ea quidquam mutaverit, vel subtraxerit, aut superaddiderit præter illud, quod idioma Græcæ dictionis exigit, vel interpretanti scientiam intelligendi non tribuit, anathema sit.

CV.

* AD SENATORES CONSTANTINOPOLITANOS.

(Anno 866.)

Ut faveant causæ Ignatii, et abstineant a communione Photii.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, singulis quibusdam senatoribus Constantinopoleos a paribus.

Fidelium relatione, qui ad sanctorum apostolorum limina orationis gratia veniunt, agnovimus gloriam tuam in Dei esse timore pariter et amore semper intentam, et in ejus famulatu summa, jugique devotione sollicitam. Quapropter Deo gratias agimus: et ut bono studio quod cœpisti, perseverantiam det, atque in futuro dignam vicissitudinem tribuat, ejus misericordiam suppliciter exoramus: præcipue quoniam diceris miseræ Constantinopolitanorum Ec-

clesiæ compati, et ejus perturbationem, atque detrimentum molestissime ferre: ita ut fratri et coepiscopo nostro Ignatio ejusdem Ecclesiæ patriarchæ, ejusque dejectionis condoleas et congemiscas: licet (sicut oportebat) libere pene nullum ei auxilium præstes. Nam perfectiorum virorum est, non solum justitiam et veritatem quæ Christus est, coram cunctis mundi principibus confiteri, verum etiam, si necesse sit, usque ad mortem tota virtute defendere. Quis enim filiorum, nisi ingratus, nisi impius, non doleat, non usque ad mortem satagat pro spiritali patri suo tam furiose dejecto, et a commissa sibi divinitus cura pastorali tam temere sequestrato, et in locum ejus adultero subrogato? Quis, inquam, filiorum, nisi ingratus, nisi impius, non doleat, non

usque ad mortem satagat pro sancta Ecclesia matre sua, quam tantis viderit quotidie perturbationibus agitari, et tam irregulariter suo rectore privari, et invasori ac neophyto pro libitu uniuscujusque contradi? Curre igitur, dilectissime, et si est perfectus in te Domini timor, nulli potestati veritatem absconde, Redemptorem audiens dicentem: *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed potius eum time, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam* (Matth. X). Porro si tanta libertas in te spiritus non est, nec te tantum amor Christi succendit, ut mundi potestatibus, quod prave fecerunt, non corrigentibus libere contradicas: saltem a fratribus, et coepiscopi nostri Ignatii, et communicatorum ejus (quod tamen secundum indulgentiam dicimus) te quacunque læsione coerce: et a communione invasoria, neophyti, ac adulteri Photii omnino suspende; sciens quia nos apostolica, canonica, necnon et rationabili censura juste hunc, et synodice, atque secundum privilegiorum apostolicæ sedis auctoritatem jure deposuimus, et pro tot prævaricationibus et præsumptionibus suis una cum multarum provinciarum occidentaliū regionum antistitibus, eum consonanter anathematizavimus. Proinde provideat, et precaveat prudentia tua, charissime, ne communiceet peccatis alienis, ac per hoc alterius irretiat nexibus vinculorum: quin potius si potest Ecclesiæ Dei subveniens pro repellendo mœcho et revocando legitimo dare operam, bene: sin autem vel salvans salvet animam suam, et secundum illud propheticum: *Exite de medio eorum, et pollutum nolite tangere* (Isa. LII). Legatos præterea, quos Constantinopolim misimus, pro ejus amore, a cujus sede profecti sunt, in quo se occasio præbuerit, benigne subsequi charitas tua contendat: videlicet ut propitio Christo et legatio eorum efficax habeatur, et ipsi sine læsione qualibet ad nos revertantur.

Deus omnipotens et pietatem, atque dilectionem, quam te circa sanctæ Ecclesiæ statum fama frequens habere testatur, in præcordiis tuis per amplius, et perfectius augeat: et te, quæ diximus, sollicite prosequen-

* Citatur in concilio VIII, sed Græce non exstat. Inscripta ibi dicitur πρὸς τοὺς σιναϊτικούς. HARD.

tem hic diu præsentis felicitatis munere perfrui faciat, A in fide et bonis moribus fratres nostros et proximos. et futuræ beatitudinis præmia sine fine concedat.

CVI.

AD UNIVERSOS CATHOLICOS.

(Anno 866.)

Acta a Ignatii et Pothii demonstrat, et ordinem temporum epistolarum prescribit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus sanctæ catholicæ et apostolicæ Romanæ Ecclesiæ, omnibus veræ religionis ministris, ac universis orthodoxis fidei cultoribus, sanctissimis videlicet et reverendissimis patriarchis, metropolitibus, et reliquis episcopis, atque cunctis fidelibus catholicam duntaxat cum sede beati Petri pietatem sectantibus, sanamque doctrinam nobiscum defendentibus, per Asiam scilicet et Libyam constitutis. B

Quæ apud Constantinopolitanam urbem paulo ante gesta sint, vel etiam nunc gerantur, sanctitatem, seu religionem vestram, non credimus ignorare; sed qualiter zelo zelati pro domo Dei sollicitudinem omnium Ecclesiarum secundum Apostolum circumferentes (II Cor. xi), nos de his disposueramus, brevis charitatis vestræ his nostri apostolatus litteris intimamus. Et ne aliter sinceræ vestræ menti suaderi tentetur, vel aliter quod egimus vobis suggeratur, veraci relatione et præsentibus vos litteris edocemus. Igitur postquam quidam invidiæ facibus accensi, et superbiæ fastu arroganter elati, more Judæorum contra pastorem proprium insurrexerunt, et patriarcham suum (comministram videlicet nostrum Ignatium sanctissimæ præfatæ urbis antistitem) ab ecclesia ipsa, qui jure præsidebat tyrannice projecerunt: ac Photium quemdam ex foro, ac sæculari militia, et habitu, atque a palatinis ædibus eductum ac subito tonsuratum eidem contra sacros canones Ecclesiæ præfecerunt. Tunc cepit scandalum et schisma in jam dicta urbe, et in adjacentibus sibi civitatibus, non modicum oboriri: aliis quidem Photii promotionem defendentibus, aliis autem hanc tanquam inconvicto et superstitute Ignatio factam merito detestantibus. Tunc inito consilio imperator Michael, qui et ipse Bardæ patricii versutis suus Photii parti favebat, ad apostolatam nostram legatis cum epistolis destinatis, accusationes quasdam adversus Ignatium deferentibus, petiit ut a sede apostolica missos daremus, qui scandala illa sedarent, et schismata dissiparent. Quo audito, quoniam (sicut a Deo inspirata vestra novit prudentia) cunctarum Christi ovium cura constringimur, cum vices ipsius gerimus, qui specialiter divinitus dicitur: *Pasce oves meas* (Joan. xxi). Et iterum: *Tu, inquit, aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xxii): non potuimus dissimulare, non potuimus negligere, quominus visitaremus oves dispersas et dissipatas, vel quominus confirmaremus

Et quia inter cetera, quæ de schismate jam facto Constantinopolitanæ Ecclesiæ, hi qui missi fuerant testabantur, maxime eandem Ecclesiam ab iconomachis redivivam contentionem excitantibus asse- rebant vexari, Christumque per singula conventicula blasphemari: duos episcoporum qui nobiscum erant, quique ad hoc tantum faciendum opus idonei nobis esse videbantur (Rodoaldum scilicet et Zachariam) una cum Ecclesia, quæ apud nos est, datis litteris Constantinopolim, tantum nimirum pisculum ex- erantes, et latere nostro direximus: nihil eis in- jungentes, nisi ut tantummodo causas Ignatii, qui ante de Ecclesia pulsus, quam ab aliquo accusatus exstiterat, diligenter investigarent: et sedi apostolice plena et veraci relatione referrent. Photii vero consecrationem non solum minime admittendam esse decrevimus, verum etiam ipsi legatis nostris, ne cum illo, nisi quasi cum laico, usque ad notitiam nostram communicarent frequenti ac omnimoda jussione præcipimus: solum scilicet eisdem venerabilibus Domini nostri Jesu Christi, ejusque genitricis semper virginis Mariæ, ac sanctorum ipsius imagi- nibus quidquid questio afferret, juste ac pie definire licentiam dantes. At illi euntes, spretis monitis nostris, contemptis epistolis sibi a nobis coram tota Ecclesia nostra datis, imo postposito timore Dei, sicuti postea claruit, in contrarium verterunt omnia, quæ sibi fuerant imperata. Denique et cum Photio adultero, ac Ecclesiæ invasore, atque neo- phyto, quod sibi multipliciter prohibitum fuerat, in sacrosancta mysteria communicaverunt, et Ignatium virum senem, et sanctum, ac per duodecim annos innocenter Ecclesiam Dei regentem, et nobiscum et vobiscum, atque cum universali et orthodoxa Ecclesia communicantem, Græcorum factioni perniciosissimæ concinnantes damnaverunt, et sacerdotalibus infulis expoliatum ab Ecclesiæ regimine modis omnibus expulerunt. Quæ sanctæ vestræ in Christo fraternitati, et piæ generalitati, quia contra nostram fuerint gesta dispositionem jamdudum significavimus. Porro præfati missi nostri tandem reversi, nil aliud renuntiavere, nisi depositum Ignatium et Photium in sede Constantinopolitana firmatum. Post duos vero dies legatus a nobis imperialis, nomine Leo, a secretis susceptus, duo volumina obtulit: quorum unum depositionis Ignatii gesta continebat, alterum autem de sanctis habebat imaginibus acta. Detulit præterea idem Leo imperiales litteras deprecantes, quatenus et in dispositione Ignatii, et in confirma- tione Photii, consensum præberemus et subscribere- mus. At nos divina docente gratia, dum idem adesset legatus, convocata tota quæ apud nos est Ecclesia, decrevimus et statuimus, atque professi sumus coram ipso, et coram Ecclesia Dei, sicut et

Hæc epistola insertis litterarum aliarum exem- plis disjuncta est in tres partes; quarum prima hæc est in ordine nostro CVI edita; secunda quæ Michaeli imperatori perperam inscripta est, XLVII legitur in nostra editione et incipit his verbis: *His*

ita se habentibus; tertia invenitur sub fine LXXXVII ad hæc verba: hæc quidem, usque ad illa, fore præ- vidimus. Quæ sunt ultima hujus epistolæ. Edit. Post Jaffe in Regestis Pontificum Romanorum.

prolitemur nos pro dejectione Ignatii, vel consecratione Photii, nunquam misisse, nunquam missuros esse: et in depositione Ignatii, et promotione Photii nunquam consensisse, nunquam consensuros esse. Et his sæpius dictis, et palam annuntiatis, atque in apostolatus nostri epistolis taliter insertis, et eidem Leoni a secretis imperatori Michaeli, vel Photio ad deferendum datis, hunc a nobis absolvimus. His ita vestrae sinceræ religioni ostensis, quæ scripta per singula tempora pro hac re miserimus, singillatim huic scripto inferius annexa demonstrantur. Primo etenim loco nostri apostolatus habentur epistolæ ad Michaelem piissimum imperatorem, et ad Photium Ecclesiæ Constantinopoleos invasorem per Rodoldum et Zachariam transmissæ. Secundo loco continetur satisfactio nostra, cujus textum vestra a Deo conservandæ generalitati dudum transmisimus. Sed ignorantes utrum ad vos usque fuerit delata, idcirco hanc vobis denuo mittendam existimavimus; quæ nosse valeatis quæ fuerit super hoc negotio nostra voluntas. Tertio loco posita est epistola, quam per Leonem a secretis imperialem videlicet legatum, de quo superius diximus, post reversionem missorum nostrorum sæpèfate Michaeli Augusto direximus, et ad Photium alteram. Præterea quæ subsequuntur, eo sunt ordine huic inserta volumini, quo per singula tempora gesta vel missa fuisse noscuntur.

CVII.

AD EPISCOPOS SYNODI SUESSONICÆ.

(Anno 866.)

Hincmarum graviter perstringit, quod in causa clericorum dejectorum callide ac dissimulanter egerit, quodque Benedicti pape litteras mutilas et corruptas proferre ausus sit. Quare episcopos iterum convenire, et clericorum historiam accurate perscribere, clericos vero interim suis gradibus restitui jubet. Non probat autem quod Wifadum ante plenam restitutionem ad episcopatum promoverint.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis et episcopis, qui per gratiam Dei et decretum nostrum apud Suessonicam urbem convenerunt.

Reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Egilonem de vestro sacro collegio ad apostolicam pervenientem sedem, magna cum exultatione suscepimus, et de agnita per eum omnium vestrum status incolumitate lætiores effecti, auctori grates immensas rependimus. Illud præcipue bonum atque jucundum arbitantes, quoniam vos, fratres, sicut corpore, ita et mente in unum cohabitasse comperimus, et in dejectorum fratrum relevatione unum cor et unam animam una cum spiritu nostro possedisse cognovimus. Spiritus quippe sancti præsentiam testatur congregatio sacerdotum, et in medio sui Dominum habere se monstrant, qui in ipsius nomine conveniunt in idipsum. Nos etenim clamorem eorumdem dejectorum spernere clericorum ratio nulla sivit, et ad vociferationes eorum ad sedem apostolicam etiam sub decessoribus meis frequenter emissas, aures obturare paterna charitas non permisit. Portamus

A quippe onera omnium qui gravantur, quinimo hæc portat in nobis beatus apostolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit ac tuetur hæredes. Verum cum nonnulla scripta sedi apostolicæ diversis temporibus delata, vel etiam ab ea data, ob hujus reperendam rei certitudinem diligenter investigaremus: accidit ut etiam, Deo revelante, acta concilii, quod auctore fratre et coepiscopo nostro Hincmaro præfatos viros segregasse dignoscitur, ab eodem venerabili antistite nobis dudum transmissa, cum actionibus pro Rothado venerabili episcopo venirent ad manus. In quibus quanta reprehensionum inveniantur congeries, si voluerimus exhibere per singula, facilius chartæ quam verba deficient. Ibi namque falsitas in ipso mox actionum invenitur principio. An non falsitas, cum sponte pervenisse dejecti illi ad ecclesiæ januas pro sua necessitate scribuntur, qui venisse probantur inviti? Præcipue cum Wifadus ibidem non fuerit, cujus nomen inter petentium nomina fallaciter exstitit recitatum? Ibi ante tempus examinis, jam judicatum, et ante legitimum iudicium, condemnatum fuisse dignoscitur. Ibi ante audientiam, et ante certum numerum collectorum episcoporum, presbyteri diaconique privationi ministeriorum suorum subduntur. Ibi metropolitani antistes modo sua jura deponit, modo resumit: modo subest synodo, modo præest, modo quasi accusatus, modo accusator, modo iudex accedit: et pro libitu propria vicibus alternantibus cuncta disponens, more cujusdam animantis, non semper unius ejusdemque coloris apparet. Ibi inquam nolentes proclamare, proclamare coguntur, et tanquam accusatores libellum proclamationis porrigere compelluntur: licet tenorem libelli juxta morem gestis frater noster Hincmarus non inseruerit, cum eisdem nonnulla minus etiam necessaria probetur inseruisse. Ibi abens, et ut illic habetur, ægrotus addicitur, et dolor super dolore apponitur, dum absens Wifadus libello quasi præsens ascribitur, et in lecto jacens, nunquamque reclamans, societatem habere cum præsentibus reclamatoribus falso prætenditur. In quo considerandum est quia si leges sæculi etiam de rebus pecuniariis, quæ extra nos sunt, ægrotum respondere non cogunt, quanto minus a Domini sacerdotibus infirmus quilibet compelli ad querimoniam debuit de negotio, quod in eundem ipsum conflari dignoscebatur, et quod hunc ad depositionis casum impellere probabatur? quo dolore in hac vita major ubi quæso est? Et ut strictum pene omnia complectamur, ibi sola obedientia subditorum, quam Apostolus præpositis exhibere jubet, reputatur in culpam; et qui prælati iudicio temere non resisterunt, sed humiliter colla supposuerunt, severissime puniuntur. Ibi qui nulla propria noxa deliquerunt, hæreticorum damnationem tanquam hæretici inciderunt, et qui misericordiam petivere, nec justum iudicium percipere meruerunt. Sed quid mirum, si textus et finis ejusdem concilii accepti non sunt, quando in nomine Domini juxta morem inchoatum non est? Nam cum

Apostolo, omne quodcumque fecerimus in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu facienda præcipiente (Col. iii), ritus ecclesiasticus in colligendis conciliis id observet, et in hoc duntaxat, addito permittente divino iudicio, fuerit prætermisum: constat procul dubio, non eos in nomine Domini congregatos exstistisse, ac per hoc eum minime in sui medio habuisse, qui tale concilium imo conventicula sua de sanguinibus contra psalmistam congregaverunt (Psal. xlii), et quoddam animal imitati, non nisi exstinctis propriis filiis posse subsistere putaverunt.

Jam vero, si idem concilium ab apostolica sede fuisse prætenditur approbatum, quemadmodum id versuta fuerit cavillatione ab apostolica sede perceptum, fraternitati vestræ breviter intimamus. Denique frater et coepiscopus noster Hincmarus, de memoratis clericis, Wilfado scilicet et collegis ipsius, quod sibi visum est, consummato mox præcessori meo beatæ recordationis Leoni præsul non semel supplices litteras misit, quatenus idem concilium approbans auctoritate apostolica roboraret. Quod ille non solum minime annuit, verum etiam agere sollicite tenuit, dicens idecirco se petitiones ejus pro confirmanda synodo, in qua depositi præfati viri fuerant, suspendisse, eo quod per aliquos ex his episcopis, qui synodo resederant, ut dubitatio foret radicibus evulsa, statuta ejusdem synodi destinare debuisset: præcipue cum ibidem legati sedis apostolicæ præsentibus non fuerint. Postremo eo quod hi, quos ille auctoritate synodi affirmabat depositos, per proprias litteras sedem apostolicam appellaverint, et vellent sua se apostolica audiri præsentia, et tunc, si culpabiles invenirentur, non abnuerent canonicam sustinere censuram. Sed venerabilis Hincmarus, sciens utique concilium illud, ut supra ostensum est, reprehensionibus non paucis respersum, acta quidem illius per neminem episcoporum, qui his interfuerunt, destinavit: ut tamen firmarentur, denuo precibus agere non cessavit. Sed dejectorum iterato clamore crebrescente clericorum, nec sic quod petebatur laudabilis præsul indulsit. Præcepit autem per alteram suæ sanctionis epistolam, ut idem frater Hincmarus ad concilium cum illis occurreret, ad quod suum ipse legatum, Petrum videlicet episcopum Spoletanum, e latere suo direxerat, ad renovandum videlicet iudicium vice sua, et congregatis rursus, episcopis ad depositorum reclamantium, auxiliante Domino, trutinandum ac sapiendum negotium. Ita ut si eisdem defectis clericis contigisset, ut in ipsa debuissent depositione persistere, et obedire renuissent, sedemque apostolicam iterum expetissent, ne sedis apostolicæ dissolveretur privilegium, illis ad eam veniendi non negaretur licentia. Cum quibus præcepit ut frater Hincmarus, vel missus ejus veniret: quatenus cum fratribus suis episcopis æquum de his iudicium conferre potuissent, et utraque parte conveniente causas eorum eadem sedes sancta canonice definisset. Verum ille, qui prius episcopum, lega-

tum videlicet concilii sui, sedis apostolicæ visioni subtraxerat, etiam suam audientiam ab eo designatæ præsentiam subducens, probavit de se illa quæ dicta sunt: videlicet quod tale concilium statuerit, quale superius strictim monstratum est. Interea eo voti effectu frustrato, apostolicæ sedis pontifex Leo, qui fratri Hincmari propositum noverat, ab hac hæc subtractus est. Cumque sanctæ memoriæ Benedictus, vir apostolicus, ei successisset in ordine pontificatus, rursus reverendus Hincmarus arma præparat, et eidem summo præsuli, tanquam suarum inexpertæ versutiarum, latenter subripit, et in ipso consecrationis ejus principio suadet, ut concilium quidem ad votum unius hominis congregatum firmaret: non tamen ei ullo modo subripi aut suaderi potuit, ut a justæ diffinitionis et discretissimæ moderationis tramite vel aliquantulum declinaret: verumtamen, sicut videre est, et ipsi jam forsitan agnovistis, ita per quoddam ei privilegium concessum illius concilii roboravit institutum, ut auctoritatis summam sedi apostolicæ reservaret, et ut vobis jam scripsimus, ita tribuit honorem alteri, ut sibi quod tribuebat non demeret. Unde actum est, ut quod male petatum fuerat, Spiritu, docente Dei, bene sapiens præsul concederet, et nihil proficeret humana subreptio, ubi pectus tanti pontificis divina replebat infusio: nec obesset cujusdam suasio, ubi antistitis sancti prudens obviavit et providentissima moderatio: dum in ipso privilegio tenorem premiserit, quod sic decretum est ab eo manenda inconculsa quæ petebantur, si ita essent per omnia, quæ de illa synodo sibi a fratre nostro Hincmario referabantur. Interposuit enim ancipitem in eo sententiam dicens: Si ita est nostroque ut scriptis præsulatui intimasti, et gestorum serie demonstrasti, ratas easdem, quin diffinitiones, apostolica promulgamus fore auctoritate. Licet ipse hujus tenoris circumstantiam de collati privilegii textu excipiens, et nostræ visioni subduxerit, et aliorum notioni subtraxerit. Interse-rens insuper quæ idem summus pontifex aut nunquam, aut aliter sanxerat. Ipse namque de memoratis diffinitionibus dixit: Ratas easdem apostolica promulgamus fore auctoritate, semperque manere statuimus, et sequentia, quæ ipse quidem aliter posuit, frater vero Hincmarus quædam addens, plura subtrahens, vel commutans, aliter prosecutus est. Sed adhuc et in alio mira fratris Hincmari rursus accedit astutia, et soli proprio voto favens se immiscescit prudentia. Denique cum apostolicæ et reverendæ memoriæ decessor noster papa Benedictus ei privilegium, de quo nunc diximus, contulisset, ita quæ in eo continentur firmavit, ut suspensam sententiam his jungeret, et ut per omnia sedi apostolicæ sua privilegia, sicut jam fati sumus, et auctoritatis propriæ jura (quem in hoc et nos quoque secuti sumus) inviolabilia reservaret: interponens præterea nodos anathematis in eos, quibus prohibendum censuit, ne quilibet contra eadem canonica constituta, et decreta pontificum Romanorum pertinaciter ob-

viasset : id est, ne quis vel contra illa, quæ fratri Hincmaro concesserat, vel quæ sedi propriæ reservarat, agere tentavisset. Sed ille, quæ horum sibi libitui favere conspexit, omnium notitiæ patefecit : quæ autem sedis sunt apostolicæ reservata juri, cunctorum notioni subdixit. Testantur hoc exemplaria ejusdem privilegii, quæ ab eo sunt ad sedem apostolicam diverso tempore missa. Quantum vero talis scriptorum depravatio ac mutilatio noceat, ipsi jam potuistis advertere, qui in concilio videntes quædam ipsius constituti, sicuti vestro relatu didicimus, quædam vero non videntes, ceptum circa oppressos plurimum laborem deterriti minus perfectum deseruisse nunc dignosceremini, nisi nostris instructi monitis, et nostris ibidem confortati litteris inveniremini. Miserat enim sæpe memoratus antistes, egregiæ recordationis decessori meo per scripta sua, quod iidem clerici ad vicinos episcopos provocaverint, contra se libellum proclamationis dederint, iudices sibi ipsi elegerint, et cætera, quæ longum est numerare, significans. At ille divinitus inspiratus, ei rescribens : Si, inquit, ita est, nostrosque ut scriptis præsulatui intimasti, et gestorum serie demonstrasti (quod frater Hincmarus de textu penitus erasit), ratas easdem (subauditur diffinitiones) apostolica promulgamus, non in omnibus, ut ipse addidit, fore auctoritate, semperque manere statuimus. Deinde subjunctum est, quod ipse longe aliter mutavit scribens, ut inde questio nullis aliquando temporibus oriatur. Nunc autem cum ita non fuisse, tam a nobis, quam a sancto concilio vestro existerit comprobatum, quod suggesserat merito in irritum ductum est, quod contra dejectos non simpliciter impetraverat. Sed ad propositum redeamus. igitur tandem aliquando clericis sæpe memoratis, qui semper ad apostolicam sedem appellaverunt, etiam nobis litteris suis pro defectione sua querimoniam exponentibus, non fuit dissimulandi, non fuit nobis tacendi libertas, quibus major cunctis Christianæ religionis zelus incumbit. Ac ideo primum quidem fratri et coepiscopo nostro Hincmaro misimus, uti commemoratos viros, Wifadum scilicet, collegasque ipsius, elementi animo studeret ad se revocare, depositaque omni funditus animositate, de restitutione ipsorum secum fraterne tractaret, atque misericorditer consummare contenderet, alioquin ad concilium vobiscum, quibus et nos quoque pro hoc ipso scripsimus, simul occurreret; quatenus omnes in unum convenientes, causas eorumdem clericorum examinaretis, et non aliqua emergente disceptatione, Deo præ oculis habito, diffiniretis : si vero quælibet inter partes disceptatio proveniret, ad sedem apostolicam nostrum susceptoræ speciale iudicium personæ vices tenentes utriusque lateris convenirent. Quo Dei gratiæ juvenamine peracto, suscepimus nunc litteras amplectendæ dilectionis omnium vestrum, manifestissime significantes, crebro memoratos clericos a totius consona voce concilii dignos graduum suorum receptione pronuntia-

PATROL. CXIX.

A tos; ubi nulla, sicut eisdem litteris vestris reperimus, disceptatio provenit : nulla, sicut putatum fuerat, varietas alia atque alia defendentium accidit : nullus accusator, nullus condemnator repertus est : sed cunctorum una eademque sententia, atque in restitutione ipsorum diffinitio claruit, eisdem innoxii a cunctorum unanimitate modis omnibus approbati. Quanquam vos non egeritis solemniter, minime, secundum quod nos decreveramus, sedi apostolicæ plena relatione actionum seriem reserantes : adeo ut propemodum ipsius vestri concilii gestis incognitis, ad diffiniendum quid de sæpe dictorum clericorum statu pene retraheremur, nisi labor prædecessorum nostrorum, apud nos in rerum gestarum scripturis inventus, nos ad se tandem perficiendum pleniter animasset. Debuistis enim, quidquid de Ebbonis defectione, relevatione, horum clericorum promotione, et ipsius Ebbonis iterata repulsione, ad aliamque ecclesiam migratione, vel undecunque ibi quippiam ventilatum est, nobis scripto unanimiter, pleniter, ac fideliter intimare : non solum autem nobis intimare, verum etiam monumentis insertum ad pleniorum penes nos potitiam et certitudinem reservare. Sed quia hoc negligentia prætermisum est, saltem nunc omni diligentia procurate, ut quæcunque super hac rescripta, tam a nobis prius et nunc, quam a vobis edita reperiuntur, et quid hinc coepiscopus Hincmarus, et illi dejecti clerici sedi apostolicæ suggererint atque retulerint, in volumen unum ordine quo missa sunt redigantur, et apostolica sedi, ut competens est, vobis eorum exemplaribus reservatis, summo studio dirigantur. Quod cum diligenter actum fuerit, tunc profecto plene scire possumus cuncta vos in concilio strenue peregrisse : et quod hactenus omisum est, hoc ordine Christo juvante recuperabitur. In quo tamen agendo venerabilem Wifadum præ cæteris abundantiorum convenit curam arripere. Deinde vero volumus vos esse sollicitos, ut si de cætero tale quid forte contigerit evenire, pro quo conventum in regionibus vestris fieri sacerdotum præcipiamus, hoc inter cætera nulli penitus oblivioni tradatis : sed post omnia id agere majorum more studiosissime satagatis. Arridet autem huic unanimis vestræ sententiæ atque diffinitioni etiam fratris et coepiscopi nostri Hincmari professio : quia non solum eosdem fratres, et antea se minime ab officio suspendisse, vel iudicasse, aut a gradibus eiecisse, sive in repulsione ipsorum subscripsisse; verum etiam et nunc ad synodum, sicut nos præcepimus, convenisse, et his quæ de restitutione illorum cæteri antisites consenserunt, paratissime annuisse, et obtemperare curasse testatur, cujus etiam nomen in epistola synodica (sicut nostra relatio indicat), una cum nominibus vestris, qui simul convenisse dignoscimini, pariter ascriptum inventum est. Illud tamen ridere libuit, quod idem antistes crebro memoratos clericos ab officio se minime suspendisse, vel iudicasse, aut a gradibus eiecisse fatetur : præsertim cum hæc non

veritate fulta multis esse probatur indicia, quæ superius summam tetigimus, et nunc ea vel plura commemorare studio brevitatis omittimus. Nam nisi ille eos, etiam ante omnem audientiam, et adhuc cum ad se non accusantes, sed misericordiam postulantes accesserint, ab officio suspendit: quid est quod in actis concilii sui, quod ipse ad sedem apostolicam misit. ab eo suspensi ab officio fuisse memorantur? quibus cum tacens nihil ipse responderit, quid aliud, nisi vera eos prosecutos, silentio suo tribuit patenter intelligi? Et e diverso illi super quo querelas suas crebro dicto sanctæ memoriæ Leoni papæ mittebant? vel quem, nisi eum, suum impulsorem a gradibus propriis, et infestum sibi, quem circa se veluti patrem benignum debebant cognoscere, frequenti relatione pandebant? Postremo nisi ille in dejectione ipsorum subscripsit, imo nisi totius depositionis eorum seriem ipse scripsit, quid est quod ei in subinde memorato privilegio, quod sibi ab apostolica sede roborari petit, beatæ memoriæ decessor meus ad eum loquens, quod ipse diffinitiones illas in synodo cum cæteris episcopis collectas, iuxta relationem utique suam propriis digitis roboraverit, manifestat? Quod si dicit, nunquam se in illa synodo subscripsisse, ergo nec decessor noster aliquam ei synodum privilegio suo firmavit? quippe eum ipse eam, quam auctoritatē apostolica stabilivit, propriis digitis ipsius roboratam specialiter fuisse commemoret. Igitur fratres charissimi, nos in præfatorum clericorum restitutione gradus, omnibus hætenus argumentis rite collectis, et omnium vestrum hortatu generatis incitante consensus, omnimodam conniventiam præbere potuisse cognoscite. Sed quoniam non secundum decretum nostrum eorum examinatio mera et perfecta discussio provenit, nec promotio vel abjectio ipsorum in synodali conventu qualis fuerit, liquido reperta est, nec apostolicæ sedi sufficienti relatu monstrata: ideo paululum a consummanda restitutione ipsorum interim deliberativum consensum nostrum coercere necessarium duximus. Verum quia in decernendo et in iudicando quod canonice deliberatum est, ac in restituendis sæpe dictis clericis, atque in omnibus, Deo præduce, sicut decuit et ordo poposcit, nostra præcessit auctoritas; conveniens ac honestum est, ut iuxta postulationem vestram, nostræ firmationis perfecta subsequatur integritas, eo duntaxat ordine, ut frequentius intimati clerici, qui evidentissime irregulariter ab officio gradum suorum suspensi fuisse noscuntur, et hinc sedem apostolicam sæpissime provocasse nonnullis indicia comprobantur, ante omnia pristinis gradibus et officiis reformati consistant, ita ut prioribus redditis gradibus et ordinibus, et quodammodo suis omnibus revestiti, vires adversus impetentes se integras habeant. Non enim inermis cum armato rite conflictum inire poterit. Quibus videlicet gradibus ac officiis fruentibus eis, fratri et coepiscopo nostro Hincmaro licentia sit, intra totius hujus capedinem anni, sæpe dictos exhi-

A bere clericos ab ordinibus suis canonice fuisse dejectos; ita ut quicquid habet calumniarum, prosequendi et exsequendi sibi sit omnino facultas. Quod si totius hujus anni circuitu dilapso, contra eos nullam justam apud sedem apostolicam querimoniam composuerit, nec illos appetere de quocunque vel cujuscunque reatu, vel excessu, seu damnatione studuerit; ipsis quidem deinceps in ordinibus permanentibus, nos profecto nulli torpori dabimus operam, nec ullo pacto a summa cessabimus diligentia, donec aut ipse nunc illos juste comprobet restitutos, aut juste per se quondam ostendat remotos. Alioquin nos subsequenter exhibere procul dubio convenit, non solum sæpe fatos clericos præjudicialiter absque canone ab officio sequestratos, verum etiam ordinatorem eorum inconvenienter, ac sine consequentia ecclesiastica, regimine præsulari privatum. Quod plane præter eum nullus, ut remur, omnino dubitat, nullus profecto non prædicat, quandoquidem et nobis ita claret, quantum autumare possumus, quemadmodum his qui in illo tempore præsto fuisse memorantur.

Illud tamen, charissimi, prætereundum inter cætera fore non duximus, quod quantum relationis vestræ series innuit, minus caute quam sanximus regularia constituti nostri executi sitis edicta. Nos quippe, etsi appellantium sedem apostolicam clericorum, et ad iudicium ejus provocantium causam; propter amovendum a vobis prolixioris laborem itineris, illic audiri, vel etiam diffiniri statuiamus: non tamen quemquam eorum promovendum, vel ad eminentiorem ordinem provehendum indulsimus, quemadmodum nunc factum esse vestro favore per scripta vestra didicimus. Miramur insuper et quærimus, quænam illa sit summa rei, quam vos nostræ auctoritati reservasse prætenditis, et hanc invenire non possumus. Quam enim nobis summam reservastis negotii, cujus adeo finem perducere maturastis, ut nobis inconsultis, etiam pastorem restitutionis conferre sollicitudinem pateremini? et qui ad eos pristino gradui reformandos nostræ auctoritatis eguistis, ad promovendum responsum nostrum nequaquam præstolari duxistis? Quantum autem filius noster Carolus gloriosus rex id a nobis exegit; sed nos vestram charitatem et honorificentiam, quos jam convenire jusseramus, merito conservantes, nullo pacto, priusquam rerum nobis exitus per vos pateretur, consensum in hoc præbituros semper ei rescripsimus; quod, fratres, saltem ad vicem minime custodientes, laudo vos, sed in hoc non laudo. Porro si quispiam sedem apostolicam, per Sergium sanctæ memoriæ papam, Ebbonem quondam archiepiscopum indignum clericali communione sanxisse perhibet, noverit quoniam talem sedes apostolica debuit Ebbonem, donec synodali ejus examine causa discuteretur, habere, qualem ab aliis habitum non ignorabat. Statutum quippe in magna et veneranda Nicæna synodo legerat, ut de his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, episco-

pis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur, ab aliis non recipiantur: requiratur autem, ne pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet episcopi vitio, videatur a congregatione seclusus. Donec igitur auctoritate sua hujusmodi pusillanimitate, aut contentione, aut alio quolibet vitio, examinatio vel judicatio proveniret, apostolica sedes nihil agere debuit, nisi quod egit; videlicet ut ab aliis abjectum ipsa nequaquam indiscusse susceperet. Præcipue cum prædictus Ebbo non quasi pro depositione sua queritans, et legitime restitui volens examine præcedente sedem apostolicam appellaverit: sed, ut codex episcopalis indicat, a contumacibus suavis, et his junctus, repente et reconciliari ad ea, et pallio decorari querens, et quasi episcopus inter episcopos, nulla causæ discussione præveniente, communicari poscens, ad eandem summam sedem accesserit, a qua jam reprobatus ab aliis merito debuit reprobari, donec supplex ab ea sese canonice posceret adjuvari. Nam constat, ut sanctus papa scribit Gelasius (*epist. 11 ad Dardanos*); uniuscujusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesiæ probavit assensus, nullam magis exsequi sedem præcæteris oportere, quam primam, quæ et unamquamque synodum et sua auctoritate confirmat, et continuata moderatione custodit, pro suo scilicet principatu, quem beatus Petrus apostolus Domini voce perceptum, Ecclesia nihilominus subsequente, et tenuit semper et retinet. Verumtamen qualiscunque fuerit, vel quæcunque pertulerit Ebbo, a se ordinatis, qui nihil præter humilitatem et obedientiam exhibuerunt, nullum prorsus intulit offendiculum, quoniam et beatissimus Leo ad Mauros scribens, ita de quodam Maximo præcipit dicens (*Epist. 91*): Maximum quoque, licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista jam non est, et a spiritu schismaticæ pravitatis alienus est, ab episcopali, quam quocumque adeptus est, non repellimus dignitate. Et Anastasius ejusdem apostolicæ sedis præsul, quod mali bona ministrando sibi tantummodo noceant, nec ecclesiæ sacramenta commaculent, ad Anastasium principem scribens evidentissima ratione demonstrat. Oramus sanctam fraternitatem vestram in Christo nunc et semper valere. Data VIII Idus Decembris, indictione xv.

CVIII.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 866.)

Ejusdem argumenti cum præcedente. Hincmari enim fraudes aperit circa clericos dejectos, et circa litteras Benedicti papæ. Sub finem etiam arguit quod pallio concessum ultra modum uti diceretur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINCMARO archiepiscopo Rhemensi.

Epistolam beatitudinis tue cum epistola synodi nunc per legatum ejusdem vestri sacri collegii, Egilonem videlicet fratrem et coepiscopum nostrum,

A suscipientes, et tam ex ipsis epistolis, quam ex verbis ejusdem venerabilis viri, devotionem et supplicem parentiam tuam, quam erga sedem apostolicam habes, etiam nunc agnovimus, perpetuamque benevolentiam tuam, quam circa dejectos fratres et filios alacriter exhibuisse te dicis, laudamus, nimirum qui et secundum apostolum flevisse te cum flentibus indicas, et nunc gaudere cum gaudentibus manifestas (*Rom. xii*). Quorum et nos quoque clamorem clericorum spernere ratio nulla sivit, et ad vociferationes eorum ad sedem apostolicam etiam sub decessoribus meis frequenter emissas, aures obturare paterna charitas non permisit. Porramus quippe onera omnium qui gravantur: quinimo hæc portat in nobis beatus apostolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit ac tuetur hæredes. Verum cum nonnulla scripta sedi apostolicæ diversis temporibus delata, vel etiam ab ea data, ob hujus reperiendam rei certitudinem diligenter investigarem: accidit ut etiam Deo revelante acta concilii, quod auctore te præfatos viros segregasse dignoscitur, a te nobis dudum transmissa cum actionibus pro Rothado venerabili episcopo, venirent ad manus. In quibus quanta reprehensionum invenitur congeries, si voluerimus exhibere per singula, facilius chartæ quam verba deficient. Ibi namque falsitas in ipso mox actionum invenitur principio. An non falsitas, cum sponte pervenisse dejectos illos ad ecclesiæ januas pro sua necessitate ipse describas, qui venisse probantur invit? præcipue cum Wilfado ibidem non fuerit, cujus nomen inter petentium nomina fallaciter existit recitatum? Ibi ante tempus examinis jam judicatum, et ante legitimum judicium condemnatum fuisse dignoscitur. Ibi ante audientiam, et ante certum numerum collectorum episcoporum presbyteri diaconique privationi ministeriorum suorum subduntur. Ibi metropolitanus antistes modo sua jura deponit, modo resumit: modo subest synodo, modo præest: modo quasi accusatus, modo accusator: modo iudex accedit, et pro libitu proprio vicibus alternantibus cuncta disponens, more cujusdam animantis, non semper unius ejusdemque coloris apparet. Ibi, inquam, nolentes proclamare, proclamare coguntur, et tanquam accusatores libellum proclamationis porrigere compelluntur, licet tenorem libelli juxta morem gestis non inserueris, cum eisdem nonnulla minus etiam necessaria proberis inseruisse. Ibi absens, et ut illic habetur ægrotus addicitur, et dolor super dolorem apponitur; dum absens Wilfado libello quasi præsens ascribitur, et in lecto jacens nunquamque reclamans, societatem habere cum præsentibus reclamatoribus falso prætenditur. In quo considerandum est, quia si leges sæculi etiam de rebus pecuniariis, quæ extra nos sunt, ægrotum respondere non cogunt, quanto minus a Domini sacerdotibus infirmus quilibet compelli ad querimoniam debuit de negotio, quod in eundem ipsum conflare dignoscebatur, et quod

nunc ad depositionis casum impellere probatur, A quo dolore in hac vita major ubi quæso est? Et ut strictim pene omnia complectamur, ibi sola obedientia subditorum, quam Apostolus præpositis exhibere jubet (*Hebr. xiii*), reputatur in culpam, et qui prælati iudicio temere non restiterunt, sed humiliter colla supposuerunt, severissime puniuntur. Ibi qui nulla propria noxa deliquerunt, hæreticorum damnationem tanquam hæretici inciderunt, et qui misericordiam petiverunt, nec iustum iudicium percipere meruerunt. Sed quid mirum, si textus et finis ejusdem concilii accepti non sunt, quando in nomine Domini juxta morem inchoatum non est? Nam cum Apostolo, omne quodcumque fecerimus Deo in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu facienda præcipiente (*Col. iii*), ritus ecclesiasticus in collendis conciliis id observet, et in hoc duntaxat, addito permittente divino iudicio, fuerit prætermisum: constat procul dubio, non eos in nomine Domini congregatos exstisisse, ac per hoc eum minime in sui medio habuisse, qui tale concilium, imo conventicula sua de sanguinibus contra Psalmistam congregaverunt (*Psal. xv*), et quoddam animal imitati, non nisi extinctis propriis filiis posse subsistere putaverunt. Jam vero si idem concilium ab apostolica sede prætenditur fuisse approbatum, quemadmodum id versuta fuerit cavillatione ab apostolica sede præceptum, fraternitas tua non nescit. Denique de memoratis clericis, Wifado scilicet et collegis ipsius, quod tibi visum est, consummato, mox præcessori meo beate recordationis Leoni præsul non semel supplices litteras misisti, quatenus idem concilium approbans, auctoritate apostolica roboraret. Quod ille non solum minime annuit, verum etiam agere soneite renuit, diceas: Idcirco se petitiones tuas pro confirmanda synodo, in qua depositi præfati viri fuerant, suspendisse, eo quod per aliquos ex his episcopis, qui in synodo resederant, ut dubitatio foret radicitus evulsa, statuta ejusdem synodi destinare debuisses, præcipue cum ibidem legati sedis apostolicæ præsentibus non fuerint. Postremo quod hi, quos tu auctoritate synodi affirmabas depositos per proprias litteras ad sedem apostolicam appellaverint, et vellent iterum sua se apostolica audiri præsentia, et tunc si culpabiles invenirentur, non abnuerent catholicam suscipere censuram. Sed venerabilitas tua sciens utique concilium istud, ut supra ostensum est, reprehensionibus non paucis respersum, acta quidem illius per neminem episcoporum, qui his interfuerant destinavit: ut tamen firmarentur, denno precibus agere non cessavit. Sed dejectorum iterato clamore crebrescente clericorum, nec sic quod petebatur laudabilis præsul indulsit. Præcepit autem per alteram suæ sanctionis epistolam, ut ipse ad concilium cum illis occurreret, ad quod suum ipse legatum, Petrum videlicet episcopum Spoletanum, e latere suo direxerat: ad renovandum scilicet iudicium vice sua, et congregatis rursus episcopis ad deposi-

torum reclamantium auxiliante Domino trutinandum ac sapiendum negotium. Ita ut si eisdem dejectis clericis contigisset, ut in ipsa debuissent depositione persistere, et obedire renuissent, sedemque apostolicam iterum expetissent, ne ipsius apostolicæ sedis dissolveretur privilegium, illis ad eam veniendi non negaretur licentia. Cum quibus præcepit ut tua fraternitas vel missus ejus veniret: quatenus cum fratribus suis episcopis æquum de his iudicium conferre potuisset, et utraque parte conveniente, causas eorum eadem sancta sedes canonicè definisset. Verum qui prius episcopum, legatum videlicet concilii tui sedis apostolicæ visioni subtraxeras, etiam tuam audientiam ab ea designatæ præsentiam subducens, probasti de te illa quæ dicta sunt: videlicet quod tale concilium statueris, quale superius monstratum est. Interea te voti effectum frustrato, apostolica sedis et beate recordationis pontifex Leo, qui fraternitatis tuæ propositum noverat, ab hac luce subtractus est. Cumque sanctæ memoriæ Benedictus vir apostolicus ei successisset in ordine pontificatus, rursus reverentia tua arma præparat, et eidem summo præsuli, tanquam suarum inexperto versutiarum, latenter subripit, et in ipso consecrationis ipsius principio suadet, ut concilium quidem ad votum unius hominis congregatum firmaret: non tamen ei ullo modo subripi aut suaderi potuit, ut a justæ definitionis et discretissimæ moderationis tramite vel aliquantulum declinaret. Nam sicut videre est, et ipse liquido nosti, qui ejusdem privilegii paginam penes te habere repositam dignosceris, ita per privilegium tibi concessum illius concilii roboravit institutum, ut auctoritatis summam sedi apostolicæ reservaret. Unde actum est, ut quod male petiit fuerat, Spiritu docente Dei, bene sapiens præsul concederet; et nihil proficeret humana subreptio, ubi pectus tanti pontificis divina replebat infusio: nec obsesset cujusquam suasio, ubi antistitis sancti prudens obviavit et providentissima moderatio; dum in ipso privilegio tenorem præmiserit, quod sic decretum est ab eo manenda inconvulsa quæ petebantur, si ita essent per omnia, quæ de illa synodo sibi a sanctitate tua referebantur. Interposuit enim accipitem in eo sententiam dicens: Si ita est, nostroque ut scriptis præsulatui intimasti, et gestorum serie demonstrasti, ratas easdem, quin definitiones, apostolica promulgamus fore auctoritate. Licet tu hujus tenoris circumstantiam de colati privilegii textu minus simpliciter excipiens, et nostræ visioni subduxeris, et aliorum notioni subtraxeris: interserens insuper quæ ille aut nunquam, aut aliter sanxerat. Ipse namque de memoratis definitionibus dixit: Ratas easdem apostolica promulgamus fore auctoritate, semperque manere statuimus, et sequentia. Quæ ipse quidem aliter posuit: ut vero addens atque commutans prosecutus es, dicens: Ratas easdem apostolica promulgamus in omnibus fore auctoritate, semperque manere statuimus, ut inde quæstio nullis aliquando temporibus

oriatur. Quod quantum inter se discrepet, videlicet quod ille promulgavit, et quod tu minuiti, vel adieceristi, vel mutasti, ipse perpendis. Sed adhuc et in alio mira fraternitatis tuæ accedit astutia, et soli proprio voto favens se immiscet prudentia. Denique cum apostolicæ sanctitatis atque memoriæ idem decessor noster papa Benedictus tibi privilegium, de quo nunc diximus, contulisset, ita quæ in eo continentur firmavit, ut suspensam sententiam his jungeret, et ut per omnia sedi apostolicæ sua privilegia, sicut jam fati sumus, et auctoritatis propriæ jura (quæ in hoc et nos quoque secuti sumus), inviolabilia reservaret. Interponens præterea nodos anathematis in eos, quibus prohibendum censuit, ne quilibet contra eadem canonica constituta et decreta pontificum Romanorum pertinaciter obliasset, id est, ne quis contra illa quæ tibi concessa erant, vel quæ sedi propriæ reservarat, agere tentavisset. Sed tu quæ horum tui libitui favere conspexisti, omnium notitiæ patefecisti: quæ autem sedis sunt apostolicæ reservata juri, cunctorum notioni subduxisti. Testantur hoc exemplaria ejusdem privilegii, quæ sunt ad sedem apostolicam diverso tempore missa. Quantum vero talis scriptorum depravatio aut mutilatio noceat, ipse jam potuisti cum fratribus et coepiscopis tuis advertere, qui in concilio videntes quædam ipsius constituti, sicut relatu ipsorum didicimus, quædam vero non videntes, ceptum circa oppressos pium laborem deterriti minus perfectum deseruisse nunc dignoscerentur, nisi nostris instructi monitis, et nostris ibidem confortati litteris invenirentur. Quamobrem jure fortassis te fraudis aliquid in talibus committere fateri possemus, nisi reverentiæ tuæ, quod ipse non speras, parcere nostra moderatio studuisset. Siquidem relationum detractione, non solum cognitionem ab hominibus subtrahit, verum etiam audientes in errorem inducti. Ecce enim dicimus: Justus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo: unde si una sola syllaba subtrahitur, blasphemia protinus in Deum sine cunctatione committitur. Si ergo unius syllabæ tantum in Deum piaculum gignit ablatio, quantum putas tot potest dictionum rescisio ignorantibus generare dispendium? Quamvis sit in hoc facto et aliud quoque subtiliter considerandum. Nam cum anathematis interpositio, non solum illos, qui contra beneficia tibi concessa committunt, verum etiam et hos, qui jura sedis apostolicæ temere dissolvunt, complectendo percellat, et tu ipsam interpositionem anathematis, quæ ad sedis apostolicæ pertinent privilegia tacens, post textum præceptionis tibi concessæ, in eo duntaxat quod te mulcet commemoraveris, aperte claret te nos hujusmodi argumentis callide tetigisse: cum profecto liqueat, sic illud vinculum anathematis decessoris nostri decretum non observantes percellere, ut tamen jus apostolicæ sedis semper maneat illibatum; et si ita esse quod suggereretur, foret per omnia comprobatum. Quod ergo nos in causa dejecto-

rum egimus clericorum, ad sedis apostolicæ pertinet privilegium, ac per hoc merito inde sumus, immunes. Tu vero violationis ejusdem privilegii habere obnoxius: qui pulsus illis clericis ad sedem apostolicam provocantibus, manum obicem subdole præparasse cerneris, ac per hoc illatam in eodem constituto anathematis poenam convenientius incidisse crederis. Videlicet dum talem crebro dicti privilegii textum et tenorem additione, detruncatione, ac mutatione tua cunctis ostenderis, ut merito subinde memoratis clericis metum et desperationem posset incutere, ac eos ab inchoata reclamationis voce prorsus avertere. Nam cum nobis, quos nostri utique prisce Ecclesiæ Romanæ more in regestis exemplaria scriptorum, quæ a sede dantur apostolica, reservare, et quos conjicere potuisti, cum tempore decessoris mei darentur, ea etiam presentialiter intuitus esse, sic mutilatum et depravatam idem institutum mittere non formidaveris, quam depravatam et defraudatam nullam hujus experientiam habentibus ad subversionem vim patientium forsitan exhibuisti? Quam profecto rem magnopere, frater charissime, fugere debuisti: veritus videlicet, ne si non adversus sæpe dictum tibi collatum privilegium, vel contra principale sedis apostolicæ jus agere videreris, saltem ne in aliquo ipse falsarius, quod absit, a sacerdotali verecundia reperireris. Misisti enim egregiæ recordationis decessori meo per scripta tua, quod iidem clerici ad vicinos episcopos provocaverint, contra te libellum proclamationis dederint, iudices sibi ipsi elegerint, et cætera quæ longum est dinumerare significans. At ille divinitus inspiratus tibi rescribens: Si, inquit, ita est, nostrosque ut scriptis præsulatui intimasti, et gestorum serie demonstrasti, (quod tu de textu penitus erasisti) ratas easdem (subauditur diffinitiones) apostolica promulgamus, non in omnibus, ut ipse addidisti, fore auctoritate, semperque manere statuimus. Deinde subjunctum est, quod tu longe aliter mutasti scribens, ut inde quæstio nullis aliquando temporibus oriatur. Nunc autem cum ita non fuisse, tam a nobis, quam a sancto concilio vestro fuerit comprobatum, quod dudum suggesseras, merito in irritum ductum est, quod contra dejectos non simpliciter impetraveras. Sed ad propositum redeamus. Igitur tandem aliquando clericis sæpe memoratis, qui semper ad apostolicam sedem appellaverunt, etiam nobis litteris suis per dejectione suæ querimoniam exponentibus, non fuit dissimulandi, non fuit nobis tacendi libertas, quibus major cunctis Christianæ religionis zelus incumbit. Ac ideo primum tibi missimus, uti commemoratos viros, Wyladam scilicet, collegasque ipsius, clementi animo studes ad te revocare, depositaque omni funditus animositate, de restitutione ipsorum tecum fraterne tractares, atque misericorditer consummare contenderes, alioquin ad concilium cum cæteris in illis regionibus constitutis archiepiscopis et episcopis, quibus et nos quoque pro hoc ipso scripsimus, simul occurreres:

quatenus omnes in unum convenientes causas eorundem clericorum examinaretis, et non aliqua emergente disceptatione, Deo præ oculis habito diffiniretis. Si vero quælibet inter partes disceptatio proveniret, ad sedem apostolicam, nostrum susceptoræ speciale iudicium personæ vices tenentes utriusque lateris convenirent. Quo Dei gratiæ juvamine peracto, suscepimus nunc litteras amplectendæ dilectionis omnium vestrum, manifestissime significantes, crebro memoratos clericos a totius consona voce concilii dignos graduum suorum receptione pronuntiatis. Ubi nulla, sicut eisdem litteris vestris reperimus, disceptatio provenit, nulla, sicut putatum fuerat, varietas alia atque alia defendentium accidit; nullus accusator, nullus condemnator repertus est: sed cunctorum una eademque sententia, atque in restitutione ipsorum diffinitio claruit, eisdem innoxii a cunctorum unanimitate modis omnibus approbati. Ergo si innoxii sunt illi quondam depositi ab unanimitate omnium approbati, qui deposuerant quomodo sint innoxii jure, nescimus. Arridet autem hujus unanimi vestræ sententiæ, atque diffinitioni, etiam tua, quamvis non simplex, submissa tamen professio, qua non solum eosdem fratres, et antea te minime ab officio suspendisse, vel judicasse, aut a gradibus ejecisse sive in repulsionem ipsorum subscripsisse, verum etiam et nunc ad synodum, sicut nos præcepimus, convenisse, et his quæ de restitutione illorum cæteri antistites consenserunt, paratissime annuisse, et obtemperare curasse testaris. Cujus etiam nomen in epistola synodica, sicut ejus relatio indicat, una cum convenientium fratrum et consecratorum nominibus pariter ascriptum inventum est.

Id tamen ridere libuit, quod fraternitas tua crebro memoratos clericos ab officio se minime suspendisse, vel judicasse, aut a gradibus ejecisse fateatur: præsertim cum hæc non veritate solita multis etiam probentur indicibus. Sed quamvis superius summam tetigissemus quæ gesta sunt, nolumus tamen hæc pleniter exaggerare, ne compellamur quæ digna sunt judicare. Nam nisi tu illos, etiam ante omnem audientiam, et adhuc cum ad te non accusantes, sed misericordiam postulantes accesserint, ab officio suspendisti; quid est quod in actis concilii tui, quod ipse ad sedem apostolicam misisti, a te suspensi ab officio fuisse memorantur? Quibus cum tacens nihil ipse responderis, quid aliud nisi vera eos prosecutos silentio tuo tribuisti patenter intelligi? Et e diverso illi super quo querelas suas crebro dicte sanctæ memoriæ Leoni papæ mittebant, vel quem nisi te ipsum impulsorem a gradibus propriis, infestum sibi, quem circa se veluti patrem benignum debebant cognoscere, frequentî relatione pandebant? Postremo, nisi tu in defectione ipsorum subscripsisti, imo nisi totius depositionis eorum seriem ipse scripsisti; quid est quod in subinde memorato privilegio, quod tibi ab apostolica sede roborari petisti, beatæ memoriæ decessor meus ad te

A loquens, quod tu diffinitiones illas in synodo cum cæteris episcopis collecta, juxta relationem nique tuam, propriis digitis roboraveris, manifestat? Quod si dicis, nunquam te in illa synodo subscripsisse, ergo nec decessor noster aliquam tibi synodum privilegio suo firmavit. Quippe cum ipse eam, quam auctoritate apostolica stabilivit, propriis digitis tuis specialiter roborasse commemoret.

Jam vero, quod in epistola tua nobis scripsisti, dicens eorumdem clericorum salubrem ac regularem statum et cupisse te et cupere, et quæsisse et quærere, quis audiens eorum qui cursum negotii vel controversiæ hujus novit, non miretur, et non obstupescat? Porro si cupisti, ubi est certamen, quod pro eorum, ut pote filiorum, recuperatione sumpsisti? B Et si quæsisisti, ubi apparet? ubi datur saltem intelligi? Verum ostende tu nobis quando statum eorum cupiveris, vel quæsieris, et nos ostendemus tibi prolixitate dimissa breviter, quod non statum, sed casum semper eorum cupiveris et quæsieris. Nam quid est quod obtinere modo legatis, modo litteris, apud decessores meos, Leonem scilicet et Benedictum beatæ recordationis pontifices te cupere et quærere significas, nisi ut eorum quidem dejecti firmetur, restitutio vero nunquam speretur, casus perpetuo roboretur, status aliquando minime reformetur? Ecce quomodo statum eorum cupivisti, ecce quomodo statum quæsisisti. Sed dicis fortasse, te non qualemcumque statum eorum, sed salubrem ac regularem cupivisse atque quæsisse. Verum vel hoc quibusvis exhibe testibus, aut quibus cupis ostende probationibus. Nam tua, nec alia quæ penes nos rejacent, de te tale quid indicant scripta; cum potius ad omnimodam ruinam ipsorum affectum tuum jugiter intentum fuisse patenter insinuent. Ad extremum, si tu eos non dejecisti, quare non cum tui fuerint erexisti? Jam vero, si et id tua sola auctoritate agere nequivisti, quare pro eis apostolicæ sedis auctoritatem non petivisti? quam sic contra eos utinam non petisses. Si quidem ubi est dolor, quem pro eis, ut pote pro filiis, incurristi? ubi est saltem modicus labor, quem pro restituendis illis clementer arripuisti? Quamvis forte verum sit, quod te defectioni eorum condoluisse et statui gaudere testaris: hoc duntaxat modo, ut sicut de defectione ipsorum condolueras, ita nunc de statu congaudeas, quia videlicet nec tunc casui eorum condoluisti, nec nunc statui fortasse congaudeas. Sed inter hæc libet ad epistolæ tuæ verba intuitum mentis inflectere, et quam nobis non simpliciter scripseris, strictim ostendere. Indecens quippe est, licet te non pudeat, sedi apostolicæ subdole scribere, nisi astutiæ tuæ argumenta ipsa valeat comprehendere. In illa namque epistolæ tuæ constantia, nihil de abiectione clericorum eorum commemorasti; et quam injuste fuerint depositi, nihil penitus demonstrasti: cum te oportuerit eosdem profiteri clericos, pro consecratione sibi per Ebbonem collata, nullam sui gradus pati debuisse jacturam. Præsertim cum ipse cum cæ-

teris fratribus et cœpiscopis tuis in synodica epistola, quam ad sedem apostolicam communiter misistis, Ebbonem solam [forte, solum, HARD.] iram principis in sua qualicunque dicta dampnatione incurrisse profitearis. Verum si ita sacros canones intellexisti, cum illos iudicasti, saltem hoc ipsum diceres, et quod hinc nos censuissemus, ut pote maioris auctoritatis, amplecti contenderes. Per talem enim confessionem, quam Ebbo fecisse prætenditur, nemo canonicæ damnationi subicitur. Quod si tu taces, nos silere non possumus, et quod omnes injustum fatentur, ipse justum, quantislibet utaris argumentis, probare non poteris. Quod si formidatum est, ne injusta damnatio eorum in discrimen redundaret auctoris, et ideo quod injuste fuerit prolata taceatur, non congruum initur consilium. Facilius quippe veniam quam veritate, quam exquisitis et minus aptis adinventionibus impetrat. Præsertim cum veritas liberet, mendacium vero perdat, maxime cum non sit timendum, ubi timor non est: nec agnoveris nos talem circa te gestare dilectionis affectum, ut quid te velimus incurrere detrimenti, cum potius tui semper avidi fuerimus augmenti. Nam et Ebbonis causa, et istorum clericorum negotium, quæ prima transierunt, ut tibi cautelam non discrimen tribuant, anhelamus. Regiam quippe viam tenentes, sic illis prodesse decrevimus, ut tuæ sanctitati obesse nullo modo videremur: sicque rursum securitatem tibi super hoc præbemus, ut clericis crebro dictis hanc nullatenus adimamus. Ad ultimum vero, epistola, quæ nobis a te nunc missa dicitur, utrum tua fuerit, convenienter ambigitur; cum nec legatum tuum, qui hanc a te nobis transmissam ediceret, direxeris, nec eam sigillo tuo secundum morem signare studueris. Unde mirandum est, cum in dejectionem ipsorum clericorum etiam volumen non breve composueris, quamobrem in restitutionem saltem unam epistolam simplicem non edideris. In quo apparet, quantum ibi alacritatis, quantum hic desidiæ studium fuerit. Quamvis hæc ne nos arbitreris ad discrimen quodlibet tuæ sanctitatis vel dignitatis exaggerasse, cum meliora esse vulnera diligentis, quam fraudulenta odii oscula non nescias: sed ne adeo in privilegiorum tuorum defensionem vel elationem immoderatus erigaris, ut apostolicæ sedis jura quoquomodo temere tetigisse videaris (dist. 8: *Mala consuetudo*). Nam mala consuetudo, quod non minus, quam perniciosa corruptela vitanda est, nisi citius radicitus evellatur, in privilegiorum jus ab improbis assumitur: et incipiunt prævaricationes et varæ præsumptiones, celerime non compressæ pro legibus venerari, et privilegiorum more perpetuo celebrari. Igitur nos in præfatorum clericorum restitutione gradus, omnibus hactenus argumentis rite collectis, et omnium vestrum hortatu generalis incitante consensus, omnimodam convenientiam præbere potuisse cognosce. Sed quoniam non secundum decretum nostrum eorum examinatio mera et perfecta discussio provenit,

A nec promotio vel abjectio ipsorum in synodali conventu qualis fuerit liquido reperta est, nec apostolicæ sedi sufficienti relatu monstrata, idcirco paululum a consummanda restitutione ipsorum interim deliberativum consensum nostrum coercere necessarium duximus. Verum quia in decernendo, et in iudicando quod canonicè deliberatum est, ac in restituendis sæpe dictis clericis, atque in omnibus, Deo præduce, sicut decuit, et ordo poposcit, nostra præcessit auctoritas: conveniens ac honestum est, ut juxta postulationem vestram, nostræ firmationis perfecta subsequatur integritas: eo duntaxat ordine, ut frequentius intimati clerici, qui evidentissime irregulariter ab officio graduum suorum suspensi fuisse noscuntur, et hinc sedem apostolicam sæpissime provocasse nonnullis indicis comprobantur; ante omnia pristinis gradibus et officiis reformati consistant: ita ut prioribus redditui gradibus et ordinibus, et quodam modo suis omnibus reconstituti, vires adversus impetentes se integras habeant. Non enim inermis cum armato rite conflictum inire potest. Quibus videlicet gradibus ac officiis fruuntibus eis fraternitati tuæ licentia sit, intra totius hujus capedinem anni sæpe dictos exhibere clericos ab ordinibus suis canonicè fuisse dejectos: ita ut quidquid habes adversus eos calumniarum prosequendi et exsequendi tibi sit omnino facultas. Quod si totius hujus anni circuitu dilapso, contra eos nullam justam apud sedem apostolicam querimoniam composueris, nec illos appetere de quocunque vel cujuscunque reatu vel excessu seu damnatione studueris, ipsis quidem deinceps suis ordinibus permanentibus, non profecto nulli torpori dabimus operam, nec ullo pacto a summa cessabimus diligentia, donec aut tu juste nunc illos comprobes restitutos, aut juste per te quondam ostendas remotos. Alioquin nos subsequenter exhibere procul dubio convenit, non solum sæpe fatos clericos præjudicialiter absque canone ab officio sequestratos, verum etiam ordinariorum eorum inconvenienter ac sine consequenti ecclesiastica regimine præsulari privatum: quod plane præter te nullus, ut remur, omnino dubitat, nullus profecto non prædicat, quandoquidem et nobis ita claret, quantum autumare possumus, quemadmodum his qui illo in tempore præsto fuisse memorantur. Postremo scire te volumus, nostris auribus intimatum esse, fraternitatem tuam non certis temporibus, et juxta morem aliis metropolitanis antistitibus definitis, pallio a sede apostolica concesso uti. Quod valde displicet, si id a sanctitate tua fuerit elate commissum, ut humilitatis oblita cæteris fratribus suis studeat videri sublimior: quamvis hoc non ad inanem gloriam utendum sit, sed ad ornatum cunctarum virtutum gestandum. Quod bene tempore quo ipsius pallii usum a sede apostolica percepisti, scripto pagine more solito tibi ostensum atque præceptum est. Cujus usus si fraternitati tuæ a sede apostolica omni tempore concessus est, licet sit præter Ecclesiæ consuetudinem perceptus, ac per hoc rationabi-

liter amittendus (nam privilegium meretur, ut sanctus papa Simplicius scribit, amittere, qui concessa sibi abutitur potestate), tamen his nostris admonitus competenter affatibus, stude ita modeste hoc uti, ut nec elatio mentis invadat, nec jactantia inflat, nec vana gloria vulneret, nec modum propriæ dignitatis excedat, nec temperantia, sine qua cæteræ virtutes imperfectæ consistunt, oblivioni tradatur. Optamus fraternitatem vestram nunc et semper bene valere. Data viii Idus Decembris, indictione xv.

CIX.

AD CAROLUM REGEM.

(Anno 866.)

Respondet ad superiores ejus litteras de gestis in synodo Sussionensi.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecte filio CAROLO glorioso regi.

Cum talem se gloria vestra circa nos semper exhibeat, et frequentibus vel litteris vel legatis missis erga pontificium nostrum devotæ visitationis cultum impendat, et decretis nostris obedientie sublimia colla gratanti facilitate submittat: nonnisi beatum Petrum apostolum dilectorem suum, cujus locum meritis oppido discrepantes observamus, in nobis honorare se debet pro certo cognoscere: imo Deum in suo apostolo venerari, qui et sanctis suis tantam gloriam tribuit, et nos sollicitudinis eorum hæredes ac successores esse constituit. Sed et nos gratiarum actiones condignas promptæ devotioni vestræ referentes, multo magis ejus omnipotentie, per quem et pro cujus nomine talia gerantur, laudes assidue persolvere non cessamus. De cætero, fili charissime, grates piæ benignitati vestræ rependimus, quoniam totum desiderium suum colligens in dejectorum clericorum recuperando statu, studuit delere noxam, quam in depositione ipsorum consensum præbendo contraxerat. Et credimus quod superet merces alacritatis, quam nunc habuistis in receptione, delictum quod commiseratis in eorum dudum repulsione: quoniam istud Dei amore, illud hominis subreptione patratum est. Verumtamen hortamur, et sicut dilectum filium admonemus, cavere vos ne talibus de cætero conniventiam facile tribuatis: quoniam quod hodie committitur, utrum ad emendationem pervenire quandoque valeat ignoratur. Illud præterea commemorare libet, quod inter alia epistolæ vestræ de fratre et coepiscopo nostro Hincmaro textus enuntiat, dicens videlicet, quod omnino consequenter cum reliquis consacerdotibus omnino explere acceleraret, nisi juxta privilegium decessoris nostri domni Benedicti, et nostrum, summam nobis reservandam cæpti de restitutione docerent negotii. Quorum scilicet privilegiorum tenorem si non suatim frater Hincmarus partim celasset, et quædam, quæ illic habentur inserta, quadam astutia cognitioni communi negasset, neminem putamus privilegia nostra a sedis apostolice instituti, vel ab obedientia quam exigimus, avertissent. Non enim nos inobedientiam prædicavimus, vel ne obtemperaretur decretis sedis apostolice definivimus: cum potius eisdem testantibus privilegiis, salvo Romanæ sedis in omnibus jussu atque judicio, synodum, quam ille pro clericorum dejectione memoratorum collegerat, stabiliter esse manendam censuerimus: et ea conditione ipsius privilegii tenorem ei firmaverimus, si nunquam ille a sedis apostolice præceptionibus aliquo tempore discrepasset. Frustra ergo privilegia a sede sibi apostolica concessa, ne sanctiones-explere nostras acceleraret, asseverat impedisse: cum constet potius, ut ipsorum textus insinuat, quo magis ad obediendum nolis acceleraret, ea hunc multipliciter admonuisse: atque si rata, quæ sibi collata fuerant, circa se sentire voluisset, ad obtemperandum institutis nostris se illa plenius ac abundantius incitasse. Gloriosissima præterea charitati vestræ denuo pro Balduino gratias agimus, denuo circa eum exhibitum tantum inclinem vestræ devotionis affectum laudamus, denno quod deest, oblati pro eo petitionibus nostris, suppleri per pietatis vestræ munificentiam deprecamur. Justum enim est, ut bonum, quod pro divinitatis respectu nobis intervenientibus cæpistis, ut obedientie ac dapsilitatis vestræ, atque clementie merces perfecta sit consummare benevole satagatis. De cætero, charissime, vigil esto, et solerter intentus circa sanctam Romanam Ecclesiam, et erga sedem apostolicam, quemadmodum Dei cultores parentes vestros extitisse nonnulla scripta et probabiles viri testantur: quoniam illæ penitus vestri, dilectorumque vestrorum, penes apostolorum confessiones nullo modo poterunt oblivisci. De restitutis vero clericis quid decreverimus, epistola nostra fratri et coepiscopo nostro Hincmaro missa recitata sapientiæ vestræ auribus poterit intimare. Optamus excellentiam vestram in Christo nunc et semper bene valere, dilectissime fili. Data viii Idus Decembris, indictione xv.

CX.

AD WILFADUM CLERICUM RHEMENSEM, ET SOCIOS.

(Anno 866.)

Gratulatur ac ipsorum restitutione, quam ratam habet, monetque ne injurias ulciscantur, et ut Hincmaro præsertim reverentiam exhibeant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus clericis Wifado scilicet et cæteris qui cum eo dudum depositi, nunc vero decreto sedis apostolice ac synodali promulgatione restituti Deo auctore consistunt.

Divinæ miserationis plenitudinem neminem velle perire, nec de sacro numero gregis sui casu quolibet decidere, nullus, qui divitias bonitatis ejus considerat, prorsus ignorat, cum etiam proprio Filio non pepercerit, sed pro nobis omnibus tradiderit illum (Rom. viii): cujus ovis, quæ perierat, pietatis humeris reportatur ad gregem: cujusque clementia in qua gratias agunt de sua restitutione, petuntque ut sibi altiores gradus provehi liceat. JAC. SIMA

^a Ad Wifadum et socios. Wifadi vicissim et sociorum in codice Laudubensi exstat epistola ad Nicolaum,

viscera nos quoque pro modulo nostro sectantes, non passi sumus voces vestras diu contemnere, nec super contritione ac gemitu vestro compassionis aures obstruere, nec defectionem, quam a fratre et coepiscopo nostro Hincmaro, seu cæteris episcopis, nullius æquitalis censura pertulistis, sine literatæ ventilationis examine præterire. Ideoque iussimus fratrum et coepiscoporum nostrorum Gallie, Neustrie, vel Germaniæ synodum celebrari, et causam vestram in eodem venerando concilio examinari et non aliqua emersa disceptatione, Deo præ oculis habito, definiri. Quo Dei gratiæ iuvamine peracto suscepimus nunc litteras synodi, relationem omnium continentes episcoporum, vos innoxios cunctorum unanimitate comprobatos, et a totius consona voce concilii dignos graduum vestrorum receptione pronuntiatos, manifestissime referentes. Ubi nulla disceptatio, nulla varietas alia atque alia defendentium, nullus accusator vel condemnator inventus est; sed cunctorum, una cum jam dicti fratris et coepiscopi nostri Hincmari consensu, una eademque sententia, atque in restitutione vestra par omnium consonantia, similisque pronuntiata definitio claruit. Propterea et nos quoque in restitutione vestra et receptione graduum vestrorum conniventiam præbuisse cognoscite, et congratulari vobis pro statu vestro, quem admodum de abiectione condoluimus, procul dubio credite. Igitur quoniam in discernendo et in iudicando quod canonice deliberatum est, et in restituendis vobis Deo præduce sicut decuit et ordo posuit, nostra præcessit auctoritas, conveniens ac honestum est, ut nostræ firmitatis perfecta subsequatur integritas. Ea pro re congaudemus vobis, et, ut jam fassi sumus, congratulamur, et quæ decreta sunt super status vestri recuperatione, Dei omnipotentis et beatorum apostolorum principum Petri ac Pauli, atque per eos nostræ mediocritatis auctoritate roboramus, et ut secundum beneplacitum Domini jugi stabilitate faciente Deo maneant libenter oramus. Præterea volumus et hortamur vos, ut tales de cætero in omnibus vos exhibeatis, ut in nullo ingrati circa beneficia Domini vobis collata reperiamini. Proinde misericordiæ ipsius gratias agite, et quoniam vos in finem non deseruit semper in mentem reducite, humilitatem præ oculis semper habentes et cor vestrum ad meditandum quæ æterna sunt, infatigabiliter erigentes: ante omnia vero sollicite præcaveatis, ne memores vestrarum sitis injuriarum, neque succenseatis adversus eos qui has vobis intulisse probantur. Fratri autem et coepiscopo nostro Hincmaro debitam humilitatem et competentem reverentiam exhibete: nec sit aliquo tempore vobis licentia contra eum, pro eo quod ab eo fueritis ab officio suspensi, querimoniam componendi, vel sinistra vicissitudinem retribuendi. Quoniam vos in erectione vestra nullius ruinam quesivimus, nec sic unam partem stabilire volumus, ut partis alterius dignitatis vel juris detrimenta patiamur. Fruimini ergo huius nostræ præceptionis decreto, et

A hoc pro vestri munimine, ac graduum stabilimento, contra omnes calumniatores vestros utimini: vobisque semper existat facultas in opportunitatibus ad sedem apostolicam provocare, et ejus judicium secundum canones præstolari. Nolumus tamen vos ignorare, nos fratri et coepiscopo nostro Hincmaro dedisse inducias, ut intra spatium anni hujus licentiam habeat contra vos de defectione vel restitutione vestra, si velit, apud nos negotium exsequendi. Quod ideo dicimus, ut sollicitos vos reddamus, et qualiter si necesse fuerit ei resistatis, ante præscialis, ut ejus telis arma justitiæ vestræ præparare valeatis. Optamus vos in Christo bene valere. Data vii Idus Decembris, indictione decima quinta.

CXI.

AD NOBILES AQUITANOS.

(Anno 866.)

Ut res ecclesiarum, quas injuste quocumque retinent, sine mora reddant, ac deinceps ab iisdem abstineant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis omnibus nobilibus atque primoribus seu cunctis Aquitanie habitatoribus.

Sollicitudinis, quam pro universis ecclesiis Dominicis sustinemus, necessitas nos compellit de omnium fidelium statu impigram gerere providentiam. Quapropter de vobis etiam solertem curam circumferentes, audimus quosdam vestrorum, quod non optamus, ita contra Deum efferri, ut ecclesias ejus et diversa pia loca deprædari non timeant, et res eis pertinentes distrahere non recusent. Quæ res valde nos contristavit, et ultra quam dici possit menti nostræ moestitiam generavit. Et ideo, filii charissimi, curæ nobis fuit, ut his vos nostri pontificatus hortaremur assatibus, ut saluti vestræ providentes solerter a tanta crudelitate cessetis, quinimo quæ violenter aut quocumque sine lege tulistis, reddentes tantum corrigere curetis. Nam quamvis Domini sit terra, et plenitudo ejus (*Psal. xxiii*), illæ tamen res, quæ a piis principibus, atque fidelibus quibusque hominibus, sacratis locis collatæ sunt, specialiter esse Domini sine cunctatione creduntur, dum divinis cultibus dicatæ, ac Deo famulantium usibus existere deputatæ cernuntur. Unde in Deum procul dubio committunt, et ipsi præjudicium inferre probantur, quicumque has usurpare, et sibi non legitime vindicare non metuunt. Nimirum quoniam cum a piis quibusque locis res auferunt Deo militantium stipendia subtrahunt: et dum subsidium divino cultui jugiter famulantibus adimunt, laudes Dominicas quodammodo ab ipsis hominum faucibus abstrahunt. Quamobrem vos rogamus, ut ab ista tyrannide remoti, sua singulis Deo sacratis locis sine dilatione reddatis: ita ut nihil ex his apud vos retineatis, nisi quæ forte per propriam voluntatem rectorum quorundam sacrorum locorum legaliter acquisistis. Ita ut etiam illa sub omni integritate restituatis, quæ simplicitate vel desidia faciente rectorum venerabi-

lium locum, de salariis, quæ sunt semper in usu et a jure perenni sacralis locis collata, vos constat ordine non bono tulisse, et hactenus contra Dei leges illa possidere probamini. Similiter autem et de his hortamur a vobis fieri, quæ regis quomodocunque a sanctis locis aliquo tempore abstulerunt, et vobis in beneficium contulerunt. Quod justum non fuit, nec est: et quisquis hæc sibi vindicat, Deum inde sine dubio habebit judicem et ultorem. Quoniam si qualescunque rapaces et violenti, nisi corriganur, si non humano nunc, certe quandoque divino judicio districtissime punientur: quia putatis pœna mulcandi sunt, qui contra Deum ipsum rapinam et violentiam perpetrare manifestissime comprobantur? Denique prædecessores vestri, antiqui principes, adhuc et moderni, non solum minime a piis Domino dicatis locis diripiebant, verum etiam ex suis propriis innumera conferebant: adeo ut eadem sancta loca eorum sumptibus cum Dei auxilio dedicata sint, et eorum opibus ampliata; quos si in largitionibus imitari non vultis, saltem quæ Dei sunt ipsius violenter auferre nolite. Si enim qui de palatio regis aliquid præsumit, non evadit legaliter impunitus, quanto minus qui ab ædibus Dei, qui est rex regum, et Dominus dominantium, ea quæ ipsius sunt violenter usurpat, ejus valebit effugere non subsequente correctione judicium, vel sine pœna poterit exsilire? Itaque quoniam horrendum est incidere in manus Dei viventis, admonemus vos et hortamur, et tanquam divina præsentia protestamur, ut res ecclesiarum, quas injuste retinetis, eisdem sanctis locis sine procurata mora reddatis: et deinceps nec eas, nec alias a piis locis subripere præsumatis. Si quis autem vestrum nos audire contempserit, et quæ salubriter suadere vobis nitimur, obedienter perficere, ac sine dilationis studio minime observare curaverit, omnipotentis Dei et beatorum apostolorum principum Petri et Pauli auctoritate, quos in nobis contemnit, simul per eos et nostræ mediocritatis sententia, venerandi corporis et pretiosi sanguinis Domini nostri Jesu Christi communione penitus privatus existat. Si autem resipuerit, et his quæ per hujus epistolæ textum dicimus obedire studuerit, et communionem Christi mysteriorum, et beatitudinis gratiam, et salutem consequatur æternam. Optamus vos in Christo bene valere. Data mense Decembri, indicti. xv.

CXII.

AD CAROLUM REGEM.

(Anno 866.)

Ut curet a Lothario restitui ea quæ a Hellectrude sorore sua Berengarii vidua abstulerat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

Litteris scilicet suis de Hellectrude Berengarii comitis quondam relicta nobis pernotuit, Lotharii videlicet regis pressuris annihilatam, ejusdemque præjudicia fore perpersam, apostolatus nostro hæc atque alia successit, quo eidem Lothario apostolicis exinde

mitteremus litteris moniti, et vobis, dilectissime filii, fratrique vestro Ludovico excellentissimo regi nostram dirigeremus epistolam: quatenus vobis succurrentibus atque foventibus ipsa procul dubio vidua ad perfectam de suis rebus perveniret justitiam; quoniam non solum prædia a genitore suo Lothario imperatore per præceptum largita sustulit, sed etiam proprietates ejus a parentibus suis sibi præfatæ Hellectrudi dimissas colludiose subripuit, eisdemque sanctæ Dei Ecclesiæ infideles Nortmannos paganos beneficii more sane donavit. Nos vero jam dicto Lothario nepoti vestro apostolicas litteras mittere nequivimus: quia pro nefariis et illicitis negotiis ab illo abolendis, vobis plane auditis, excommunicatum habemus. Sed excellentiæ vestræ ineffabili dilectione colendæ, poscendo dilectissime filii, dirigimus, ut pro reverentia apostolorum principum, ad quos quasi refugium faciens, rogavit illa scriptis justitiam, et pro eo quod jure agnationis, sive majoris natu, vos a talibus illum decet coercere illicitis, super his per vestrum missum, aut epistolam, tam ex nostra sanctione jubendo, quam ex vestra parte rogando, seu legum auctoritate monendo, jam sæpedito regi mittere studeatis. Et si vos forte, una cum fratre vestro Ludovico glorioso rege conjuncti, eundem nepotem vestrum quæque pro causa sororis suæ, ut credimus, fueritis allocuturi, quæsumus affatim, ut hujus crebro fatæ viduæ Hellectrudi causam, tam de propriis quam de beneficiis per testamentum a jam dicto Lothario Augusto quondam concessis, nulla officiente ratione usque ad finem perducatis: ut cum, Deo favente, a priore nævo fuerit correctus, illius feminæ causas restituat, et ut ne adjiciat iniquitatem super iniquitatem in regno suo, sed faciat justitiam suam abundanter. Quoniam quidem regum examina decet omnibus subvenire, præcipue viduis, quarum judex Christus est. Itaque hujus instar epistolæ epistolam de hac causa nunc cum vobis, haud secus Ludovico fratri vestro direximus. Dolemus oppido pro talibus, eminentissime rex, prædia Christi fidelium quoquomodo tollentibus, et Christi regis infidelibus beneficiis more donantibus. Interea rogamus ut quidquid perfectionis consulta super his vestra perfecit excellentia, scriptis per singula apostolatus nostro non dedignetur vestra intimare regalis magnitudo. Excellentiam vestram nunc et semper bene valere optamus in Christo.

CXIII.

PRIVILEGIUM PRO PARTHENONE VIZELIACENSIS.

(Anno 867.)

[Apud Acherium, *Spicilegii*, tom. II.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, religiosæ et Deo dicatæ, quæ divino nutu divinaque providentia in monasterio fuerit constituta, quod a vobis Gerardo scilicet clarissimo filio nostro illustrissimo comite, et nobilissima filia Berta in nomine Domini nostri Jesu Christi, et veneratione beatissimæ Virginis Mariæ genitricis ejusdem Dei et Do-

mini nostri Jesu Christi, in loco vel agro qui dicitur A Vizeliacus, in pago Avalensi in finibus Burgundiae, constructum est, opibusque ditatum, et omnibus quæ post eam in eodem monasterio abbatissæ regimen tenuerint in perpetuum: de quo monasterio cum omnibus jure ad se pertinentibus pro remedio et futura retributione animarum vestrarum hanc sanctam hæredem Romanam fecistis Ecclesiam, illudque per donationis paginam, beato Petro apostolorum principi contulistis.

Quando ea [ad] quæ catholicorum virorum corda pontificum sunt monitis provocanda, ita ardenti desiderio, divina præveniente clementia, succenduntur, ut ab eis ultro poscantur, alacri et læto sunt animo concedenda, quanto ea ipsa quæ cupiunt si nolent facere, peti debuerant: proinde juxta vestram petitionem monasterio in honore Domini nostri Jesu Christi quod in parochia urbis Augustodunensis in loco et regno prænominato a vobis religiosa devotione fundatum est, hujusmodi privilegia præsentis nostræ apostolicæ auctoritatis decreto indulgentes concedimus, confirmamus atque statuimus, ut nulli regum, nulli antistitum, nulli quacunque prædito dignitate, vel cuiquam alii de his quæ eidem monasterio a vobis, vel a quibuslibet aliis de proprio fuerint jure collata, sub cujuslibet cause, occasionisve specie minuere, vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis pro suæ avaritiæ excusatione liceat quocunque modo concedere, sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit, tam a vobis quam ab eis quæ in eodem loco in officio B abbatissæ vel conversatione religiosa successerint, seu qui pro animæ suæ remedio ibidem oblationes suas obtulerint, a præsentis tempore illibata et sine inquietudine volumus, et apostolica auctoritate præcipimus possideri, earum tantum usibus, pro quarum sustentatione ac gubernatione concessa sunt fuerintque, modis omnibus profutura, ea conditione ut nullus successorum nostrorum in sancta hac sede, cui auctore Domino deservimus, unquam vel usquam quiddam de eisdem rebus cuiquam beneficiare, commutare, aut sub censu concedere, vel retinere, per futura tempora patiat. Sed census tantummodo in testamento traditionis vestræ, quo ex eodem monasterio hæredem hanc sanctam fecistis matrem Ecclesiam, unam videlicet libram argenti annis singulis successores nostri accipientes, piæ paternitatis suffragium eidem monasterio, et abbatissæ, et monachis sub Regula sancti Patris Benedicti ibidem degentibus, sollicitudine pastoralis vigilantem contra omnes infestantes impendere studeant. Item constituimus ut, obeunte abbatissa prædicti monasterii, non alia ibi quacunque obreptionis astutia ordinetur, nisi quam consensus monachorum secundum timorem Dei et institutionem Regulæ beati Benedicti elegerit, et hujus apostolicæ sedis pontifex præviderit ordinandam, aut suggestionem monachorum consenserit ordinatam.

* *Spœcialis* lege *spiritualis*. ita enim postulat sensus.

Hoc quoque capitulo præsentis subiungimus, ut lo- cum avaritiæ secludamus, nullum de sacerdotibus, nullum de regibus, vel quemcunque fidelium per se suppositamve personam de ordinatione ejusdem abbatissæ, vel clericorum atque presbyterorum, vel de largitione chrismatis aut consecratione basilicæ, aut de quacunque commoditate specialis: aut temporalis obsequii, sive quibuscunque causis ad idem monasterium pertinentibus, audere in auro vel alia qualibet specie commodi vel exenii loco quidquam accipere, neque eandem abbatissimam ordinationis suæ causa quidquam dare præsumere; ne hac occasione ea quæ a fidelibus pio loco offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur. Neque episcopus civitatis ipsius parochiæ, nisi ab abbatissa ipsius monasterii invitatus, ibidem publicas missas agat, neque stationes in cenobio eodem indicat, ne ancillarum D: quies quoquomodo populari conventu valeat perturbari, neque paratas, aut mansionaticos exinde præsumat exigere. Susceptionem autem fidelium, et religiosorum, ac religiosarum, atque beneficentiam quam jubet Apostolus cunctis exhibendam pro possibilitate loci et facultatum, non modo ibidem gratis fieri [non] denegamus, verum etiam suademus. Sed et modus in numero congregationis adeo conservetur, ut pluralitas penuriam, nec paucitas inhabitantium destitutionem loci inducere valeat. Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, cunctis post vos succedentibus, qui idem monasterium a vobis exstructum, et S. R. Ecclesiæ traditum sub usufructuario retinetis, vel eis quorum interesse poterit, in perpetuum servanda decernimus.

Si quis vero sacerdotum, judicum, atque sæcularium personarum hanc constitutionis nostræ paginam agnoscentes, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisve sui dignitate, percussus apostolico anathemate, careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et nisi vel ea quæ ab illo sunt male ablata restituerit, vel præsumpta correxerit, vel digna poenitentia illicite acta desolverit, a sacratissimo corpore Dei et Domini ac Redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultionis subiaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant.

Scriptum per manum Sofronii, regionarii et scriarii Romanæ Ecclesiæ, in mense Maio. Datum vero per manum Tiberii, primicerii sedis apostolicæ.

CXIV.

EPISTOLA AD LUDOVICUM II IMPERATOREM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Ad pacem ineundam hortatur.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS LUDOVICO imperatori.

Christianæ religioni nihil officit, imo proficit, si

Librarium fecerit compendium scribendi *suavis*.

charitate magistra divino intuitu cum exteris quibusque pro remediis et securitate Christianorum placitum interitis, cum constet non ob aliud id fieri nisi ut fera sævitia eorum quæ in fideles unanimiter exardescit, aliquo modo refrenetur. Nam cum Salomonem cum alienigenis ad sanctam gloriam multiplicandam et ad templum Domino facilius construendum amicitie fœdera habuisse Dominica sciamus referente historia, quid mirum si pius imperator ad gloriam Dei et ad securitatem sanctæ Ecclesiæ, quæ vere divinum est templum, cum exteris gentibus placitum confirmet; maxime cum pie memoriæ Carolus, abavus vester, nonnisi ad remedium et solatium Christianorum qui in diversis locis inter eos tanquam grana inter paleas tundeantur, placitum cum eorum principe noscitur procul dubio perpetrasse? B

CXV.

AD CAROLUM [CAROLUM CALVUM] REGEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De Joanne Scoto, quod in quibusdam bene non senserit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Relatum est apostolatu nostro quod opus beati Dionysii Areopagitæ, quod de divinis nominibus, vel cœlestibus ordinibus, Græco descripsit eloquio, quidam vir Joannes, genere Scotus, nuper in Latinum transtulerit. Quod juxta morem nobis mitti et nostro debuit judicio approbati: præsertim cum idem Joannes, licet multæ scientiæ esse prædicetur, olim non sane sapere in quibusdam frequenti rumore diceretur. Itaque quod hæcenus omissum est, vestra industria suppleat, et nobis præfatum opus sine ulla cunctatione mittat: quatenus dum a nostri apostolatus judicio fuerit approbatum, ab omnibus incunctanter nostra auctoritate acceptius habeatur. C

CXVI.

AD DONNUM EPISCOPUM.

(Anno 867.)

De quodam qui fratrem suum occiderat.

[Ivo, x, 184.]

NICOLAUS DONNO episcopo et CAROLO regi.

Quidam vestræ dioceseos vir Hugo nomine venit, qui lacrymoso affatu nostro pontificio retulit qualiter fratricidium, antiquo hoste cogente, fecerat, et qualiter sub pœnitentiæ jugo pro tanto facinore a vestra fuerat constitutus beatitudine. Nos autem tantæ adversitatis piaculum, et fraterni sanguinis audientes effusionem non paucas fundentes lacrymas contristati sumus. Tamen quia, ut aiebat, tantæ macule culpam lacrymarum fonte ablueri fraterna jubente gratia malit, sancimus ut proprias possessiones quæ ab eo pro hoc facto ablatae sunt, incunctanter recipiat, ne paupertatis inopia constrictus ad pejora deducatur. Nam et propria legitimaque uxor illius a qua separatus est, vestra sanctitas illi ut statim reddatur satagat, ne in fornicationis voraginem, quod nolumus, incidere videatur. In reliquis vero secundum pœnitentiæ modum quam illi instruxistis peragere maneat. D

CXVII.

AD EPISCOPOS IN REGNO LUDOVICI CONSTITUTOS.

(Anno 867.)

Monasterialibus disciplinis nullus subjiciatur invitus.

[Gratian., Decr. ii, c. 20, q. 3, c. 4.]

Præsens clericus nomine suo Lambertus, una cum patre suo, nomine Attho, quondam videlicet comite, nunc autem clerico, ad limina apostolorum properans adiit præsentiam nostram, asserens qualiter idem pater ejus in laicali adhuc ordine in prædiis propriis ædificasset duo monasteria, voluntatem gerens ut post decessum suum præsens ejus filius Lambertus in locum ejus succederet: quem infra teneram ætatem inter octavum et decimum annum constitutum memoratus pater proprio arbitrio absque regulari institutione extra omnem illius voluntatem cucullam induit. Igitur post quoddam ipsius temporis spatium, ut ipse dicit Salomon episcopus, cum quibusdam aliis absque patris oblatione, vel abbatibus percepta benedictione, eundem Lambertum monasticum habitum induere fecit, ut ferunt, invitum: et sub hac occasione, paternam seu maternam hereditatem a fratribus suis privatam esse, atque contra omnem, ut dictum est, voluntatem suam, quasi regularem illum monachum permanere volunt. Super qua re diligenti cura investigantes etiam sub abjuracōne patrem ipsius, si verum diceret, interrogavimus: sed idem pater Attho respondit se talem habuisse et habere voluntatem, ut filius suus verus monachus fieret, et in locum ejus succederet. Sub testificatione autem jurejurando firmavit: quod quando primitus ei cucullam induit, idem Lambertus semper restitit, et nunquam se fieri monachum consensit: sed demum ab insequentibus monastico habitu violentè est indutus, asserens quod nunquam regulam aliquam promisit, neque ego pater ejus pallio altaris indutum illum obtuli, neque a quocunque sacerdote vel abbate, ut mos poscit, benedictione percepta regulæ unquam se monachum subjectum futurum promisit. Super his omnibus etiam protestatus est præfatus clericus Attho quia si eo tempore tam duræ observantiæ monasticam intellexisset regulam, nunquam eundem filium Lambertum coegisset portare cucullam. Quapropter consulte Psalmographi verba recolentes, quibus voluntarie se Deo sacrificare pronuntiat, et voluntaria oris sui beneplacita fieri in conspectu Dei obsecrat; præsentem, ut dictum est, clericum nomine Lambertum minime debere existimavimus sub tali violentia fieri monachum. Quod enim quis non eligit nec optat, profecto non diligit: quod autem non diligit, facile contemnit. Nullum quippe bonum, nisi voluntarium. Idcirco Dominus non ferendam in via virgam, per quam violentia ulli inferatur, præcepit. Quapropter consultius agatur si piis suasionibus contemptum mundi, et amorem Dei prædicando, quam violentiam inferendo, ad cœlestem amorem illum accenderitis. Unde omnium vestrum charitati hanc nostri apostolatus mandare decrevimus epistolam, monentes atque

præcipientes quatenus, si ita verum est ut isti dicunt, nullus episcopus, vel abbas seu monachorum reliquorum conventus monasticis illum regulis invitum subiacere compellat, neque ullo modo fratres ejus per hanc occasionem licentiam habeant paterna seu materna illum hæreditate privare: sed usque dum divina inspiratione compunctus propria voluntate regulæ se subdat, liceat eum a mundanis et laicalibus remotum vocationibus vel negotiis inter religiosos et ecclesiasticos viros in canonica degere vita. Non enim putamus, quod absit, canonicos religiosos a sanctorum monachorum vita et consortio conjunctos, quia unusquisque, secundum Apostolum, propriam mercedem accipiet secundum laborem suum.

CXVIII

AD ADONEM ARCHIEPISCOPUM VIENNENSEM.

(Anno 867.)

De sententiis atque interdictis sedis apostolicæ, inter alia.

[Mansi, *ibid.*]

I. Ut archiepiscopi canonicos conventus in provinciis sibi commissis cum timore Dei faciant; ubi omnes cum venerabilibus episcopis nobiliores provincie conveniant; ibique integritatem fidei et canonicarum regularum observantiam audiant, et ad tenendum ne excusari possint, subscribere doceantur.

II. Ut metropolitani vigorem ecclesiasticum reverentius servant, et sive in vita, sive in doctrina singulari auctoritate præcellant; sæculares discursus et negotia vitent; zelo pietatis inflammati adversus mundanorum hominum malitiam fortius et verius insurgant; principes regni adulando non decipiant, provinciarum suarum munere divino sibi commissarum in omnibus curam habeant.

III. Ut suffraganei reverentiam et obedientiam condignam metropolitans suis exhibeant; ad metropolitanam sedem obediens occurrant; causas ecclesiasticas cum metropolitano suo fideliter pertractent, et ab ipso formam qualiter ipsi in ecclesia sua agant accipiant.

IV. Ut archiepiscopi et episcopi plebes vel baptismales ecclesias in diocesis suis more antiquo constituent, et laici a talibus cavere doceantur; ad quos reliquarum ecclesiarum tituli pertineant; ut ibi conventus celebrior populorum fiat, et doctrina fidei ac Christianitatis in unum congregatis liberius prædicetur.

V. Ut archiepiscopi cum coepiscopis suis auctoritate patrum nostrorum muniti procurent, ut sacris locis dignæ personæ præferantur, et sæcularium habitacula loca Deo dicata vel sacra non fiant. Unde et nos pios principes ubi opportunum fuit monuimus, et propter honorem Christi charitatis suæ, quod diebus illorum depravatum et destructum est,

* *Quibus gemitibus.* Flodoardus lib. III, cap. 23 Hincmari ad diversos episcopos epistolam enumerans: *Hilmerado*, inquit, *Ambianensi*, pro quodam monacho, qui presbyterum et monachum in monaste-

A sollicitius et melius recorrent. Ipsi quoque archiepiscopi et episcopi cupiditatem suam cohibeant, ut laicos postmodum ab illicita præsumptione liberius castigare valeant; neque sicut hæcenus factum est ad scandalum et ruinam multorum aliena appetant, et locis ad jus suum et episcopatum non pertinentibus dominari non expostulent; sed contenti terminis suis: sicque potentialius laicorum avaritiam et incautelam reprimere poterunt.

VI. De excommunicationis publice propter publicum crimen, ut per publicam poenitentiam recipiantur, et secundum modum facti canonica auctoritate singulis poenitentia prolongetur.

VII. Ut non temere excommunicationes fiant ne auctoritas episcopalis vilesceat, neque absolutiones B inordinate, nisi satisfactio ordinabiliter regulis patrum consensientis præcedat.

VIII. (25, q. 2. Si quis d.) Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones, vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, et pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, vel futurorum malorum a sedis apostolicæ præsule salubriter promulgata contempserit; anathema sit. (*Hoc vero postremum decretum desumptum est ex capitulo quinto concilii Romani sub eodem pontifice Nicolao anno 865 celebrati.*)

CXIX.

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM.

(Anno 867.)

C *Pœnitentia injuncta illi qui monachum presbyterum occiderat.*

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro HINCMARO archiepiscopo.

Quibus gemitibus*, quantisque lacrymis filiorum discrimina paternus affectus condolere soleat, verum etiam oporteat, vestram satis novimus experiri prudentiam. Quapropter infulatum vestri ardoris, ecclesiastico lacte nutriti, et ad solidos predicationis profectus perducti, volumus nosse quod isto Eriath ad apostolorum limina confugerit, indulgentiam postulando super ea quam incurrit homicidii noxam. Ferebat se utique quendam presbyterum D atque monachum nihil eum morte dignum occidisse: unde et humiliter ostendebat se poenitentiae velle colla submittere. Ideoque nos ei injunximus, ut duodecim annorum meta terminum poenitentiae sibi injunctæ includeret. Quorum tribus prioribus, auto fores ecclesie lugendo, singulis edendo, misericordiam a Domino consequi festinare procuraret. Quarto deinde, atque quinto, inter auditores omnipotentem exorare studeat, absque corporis et sanguinis Domini susceptione. Residuis præterea se-

rio sancti Richarii occidit: pro quo dominus papa Nicolaus litteras eidem domno Hincmaro direxerat poenitentiae tenorem continentes.

ptem annorum curricula, communionem Domini sacramenti suscipere liceat celeberrimis festivitatum diebus, oblationes quidem nullatenus offerendo. Verumtamen omnibus prædictis temporibus, excepto festivitatum diebus, et resurrectione Dominica, continue quadragesimali more usque ad vesperam jejuniis persolveret. Et si alicubi opportunus haberet iter, nullo vehiculo deducatur, sed pedestri itinere utatur. Usque ad mortem denique penitentiae ejus quantitas extendi debuerat: sed devotionem ejus fidei considerantes, sive quia ad suffragia apostolorum festinaverit, humanius cum illo peregrimus. Interea hortamur vos, ut reverentissimo Hilmerado episcopo, suffraganeo vestro, præcipitis quatenus permittat monachos monasterii sui sub monastico habitu quiete degere, et penitentiae fructus exercere. Hos itaque apostolatus nostri apices suscipientes, ita spiritali oculo vitam futuram penitentiae ipsius discutite, et catholica pietate manu discretionis quæ oportuerit perpendentes, sic cum illo peragitis, quatenus et canonica auctoritas observeatur, et ovis Dominica raptoris vulnere sanciatâ nullo neglectu perdat, sed examine divini iudicii ad dexteram Christi remuneranda inveniat. Optimas sanctitatem vestram in Christo bene valere.

CXX.

AD HINCMARUM RHEMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 867.)

Accusator et accusatus simul debent adesse.

[Grat., II, 3, q. 9, c. 21.]

Necesse est secundum sacrarum Scripturarum documenta, ac secundum iustitiæ tramitem, et accusatum et accusatorem simul adesse, et unam partem, quantacunque et qualicunque prædita sit auctoritate, sic prorsus audiri, ut alteri parti nullum præjudicium irrogetur.

CXXI.

AD HERARDUM TURONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Restituendus est, quem neque convictum, neque confessum constat esse ejectum.[Apud Mansi, *ibid.*]

(v. q. 1. *Notum sit.*) Notum sit tuæ fraternitati quod iste presbyter, nomine Christophorus de sua angustia ad nostram clementiam lacrymabiliter sit conquisit, dicens se falsis criminibus impetitum, et ab ecclesia sua non convictum, neque confessum, irrationabiliter fuisse ejectum. Nam, ut ipse refert, tua diligentia per tres vices inquisitione facta, nulla in se, neque de fornicationis crimine, neque de homicidii consensione, de quibus impetebatur, reperiri potuit culpa: nisi quia suæ paupertatis causa, quæ petebantur, aut consentire noluit, aut implere non potuit: quæ suus tamen æmulus ultroque egit, qui injuste illius ecclesiam præripuit. Idecirco magnopere monemus reverentiam tuam, ut etiam quæ, te forte ignorante, Glexia

A cupiditate peracta esse videntur, tuæ fraternitatis censura celeri emendatione corrigantur. Scilicet restituendo ecclesię propriæ jam dictum sacerdotem, atque ei reddendo tua pietate pristinum quem perdidit honorem, et nullatenus canonica instituta aliqujus temeritate contemni permittas, quia facientem et consentientem par poena perstringit.

CXXII.

AD PROTARIUM BURDIGALENSEM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Invasoribus rerum ecclesiasticarum quæ penitentia sit imponenda.[Apud Mansi, *ibid.*]

(12, q. 2. *De viro nefando.*) De viro nefando, Bur-gando nomine, qui rabie insana commotus, diabolicis se irretire laqueis non dubitavit, atque gentilium more per abrupta itinera, et compita insidians, vobis in ecclesiæ vestræ villa una cum clericis vestris manentibus, et populum salubribus instruere dogmatum monitis decertantibus, panique spiritualis verbi vacua hominum corda reficientibus, atque laudabile propriæ salutis desiderium habentibus sancta apostolorum Petri et Pauli limina visitare, collectis malitiæ suæ sequacibus, et iniquitatis complicitibus, nefarias invasiones, et deprædationes violentas inferre demoniaco ausu præsumpsit: et, ut epistolæ vestræ textus eloquitur, sacrum altare, sacraque Domini corporis et sanguinis vasa, insuper et sanctum chrisma pollutis arripere manibus, quasi villia C et ad communem usum apta præsumpsit; dilectio nos vera consuluit, si ipse, vel qui cum eo tam impio et iniquo scelere fuerunt, ad penitentiam quandoque gratia tacti divina venire voluerint, quo eos penitentiae vinculo constringatis, nostræ institutionis censuram exposcere curastis. De quibus, si tamen ita est, jubemus, cum ad penitentiam reverti acceleraverint, uno anno extra Ecclesiam Dei consistere, ejus sacratissima vasa extra ritum fidei christianæ diripienda auferre non dubitaverint. Secundo vero anno, ante fores ecclesiæ sine communionē maneat. Terio vero anno, ecclesiam Dei ingrediantur, et inter audientes astent sine oblatione, non manducantes carnem, neque bibentes vinum, præter natalis et resurrectionis Dominicæ dies. Quarto præterea anno, si his prioribus tribus annis fructuosus fuerit penitentię labor, communioni fidelium restituantur, totaque mentis intentione spondentes talia se ulterius nunquam facturos, corpus et sanguinem Domini suscipere mereantur: et usque ad septimum annum, tribus in hebdomada diebus, sine usu carniū et vini potatione maneant penitentes.

CXXIII.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM RAVENNATEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De catechismo baptizandorum.

[Apud Ivonem, I, 87.]

NICOLAUS papa JOANNI archiepiscopo Ravennæ.
Catechismi baptizandorum a sacerdotibus unus-

eiusque ecclesiæ possunt fieri, sicut in sancta hac Romana, cui Deo auctore ministerium famulatus nostri exhibemus, Ecclesia solemniter fieri comprobatur.

CCXIV.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPO RAVENNATEM.

(Anno 867.)

De illis qui, uxoribus suis dimissis, ad alias nuptias transierint.

[Ivo, VIII, 221.]

NICOLAUS archiepiscopo Ravennæ.

De senatoris conjuge, quam adulteram esse dictis, et propter adulterii reatum disjunctam a viro suo esse judicatam, et monasticam vestem indutam, atque velatam, nescimus utrum juste an aliter hoc sit terminatum iudicium; et si adultera apparuit, hoc magis a viro suo debuit esse inquisitum: et si a viro suo requisitum fuit, indagatorum vel iudicum præsentia debuerat examinatum esse, atque terminatum: et post terminationem et approbationem atque manifestationem, tunc aut legali calculo aut canonico iudicio ipsius causæ sententiæ diffiniri. Et si nec hoc nec illud factum est, quis eam ausus est religiosa indure veste et sacro cooperire velamine? Tamen id subtilius Dei præ oculis habentes timorem, præcipimus, ut præsentia missi vel vicarii vestri, in vero examine præsentis viro suo examinatio fiat. Et si iusta et rationabilis eorum causa apparuerit, maneant. Et si aliter apparuerit, ut prætulimus, secundum Dei omnipotentis voluntatem atque timorem eorum definiatur causa.

CCXV.

AD ADALWINO ARCHIEPISCOPO JUVAVIENSEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De vidua quæ post assumptum sanctimonialium velamen ad nuptias redierit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo confratri nostro ADALWINO sanctæ Juvaviensis Ecclesiæ archiepiscopo.

Quod autem interrogasti de femina quæ post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit, et finxit se sub eodem velamine sanctimonialem esse, postea ad nuptias rediit, bonum mihi videtur quia per hypocrisin ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permansit, ut penitentiam agat de illusione nefanda, et revertatur ad id quod sponso, et in sacro monasterio inchoavit. Nam si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat, et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus est turbatus, nec catholicæ fidei jura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim proffit Simoni Mago baptismum sacrum fide suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse, cum per apostolum, fraude ejus decreta, quod sibi futurum esset, prænuntiatur est? Ait enim: *Pecunia tua tecum sit in venditione: cor enim tuum non est re-*

ctum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, ut forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse (Act. viii, 20). Ideo tales, nisi resipiscunt, spiritali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicuti Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perierunt.

CCXVI.

AD EUMDEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

[Ivo, xi, 104.]

Clerici qui in adolescentiâ a dæmonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem sacri regiminis gradum accedere non possunt.

CCXVII.

AD EUMDEM.

(Anno 867.)

Quod episcopus vel clericus nullo modo venatici debeat insistere.

[Ivo, v, 333.]

NICOLAUS ADALWINO Juvaviensi archiepiscopo.

Quorundam relatione fidelium auribus nostris intimatum est quod Lanfredus episcopus, qui et juvenis esse dicitur, venatici sit deditus. Quod vitium plurimos etiam de clericali catalogo genere duntaxat Germanos et Gallos irreverentes [*f.*, *reverentes*] implicat. Verum iste, si ita est ut audivimus, merito juvenis dicitur, qui juvenilibus desideriis occupatus, nulla senum gravitate constringitur.

Item. O miseram vitam hominum et maxime sacerdotum! qui, dum lucrandis fidelibus debent insistere, venandis feris incumbunt, et quos capere oportet homines, capiunt aves et bestias; qui dum moribus student animantium, vitam suam amittunt animarum! O infelicem vitam super omnem vitam! Nam in quo magis quisque carnalis apparet quam in tali vita? Venatorum enim vita nil præter carnes capit, in qua dum quisque permansit nunquam probatus est. Nam, ut beatus dixit Hieronymus, venatorem nunquam legimus sanctum. Væ hujusmodi præsulibus, qui dum debent Petrum, Andream, Jacobum et Joannem, quibus a Domino dictum est: Venite post me, faciam vos piscatores hominum (*Matth. iv et Marc. i*), ad imitationem suam eligere, quorum et discipuli sunt; magis Nemrod (*Gen. x*) et Ismaelem (*Gen. xxi*), atque Esau (*Gen. xxv et xxvii*) reprobos imitantur, qui hujusmodi adventionibus incubuisse referuntur. Nihilominus autem de hoc episcopo relatum est apostolatus nostro quod cum quadam filia sua immoderatam teneat familiaritatem, et ob id mala fama ei orta sit: pro qua re a sanctitate tua cæterisque coepiscopis suis commonitus ac correptus est, sed nullatenus emendatus. Quæ res in hoc maxime displicet, et magis ac magis de se deteriorem reddit opinionem. In quo beatitudini tuæ et coepiscoporum suorum rationibus non obedit et per inobedientiam in culpam protoplasti relabatur. Oportet ergo fraternitatem tuam sy-

nodale cum episcopis et suffraganeis suis convocare concilium, et hunc salutaribus eloquiis episcopum convenire, atque illi pastoralis auctoritate præcipere quatenus et ab omnium bestiarum et volucrum venatione penitus alienus existat, atque immoderata filie sue familiaritate semetipsum omnimodo coerceat. Quod si parere contempserit, et tam pro venationis declinatione quam pro immoderata filie suæ vitanda conversatione; vobis admonentibus obedire distulerit, a vestro collegio excommunicatus abscedat. Quod si in hoc contumax adhuc apparuerit, a ministerio cessare debet.

CXXVIII.

AD EUNDEM.

(Anno 867.)

Episcopo infirmante, nisi de hac vita migraverit, alter non substituitur, ne commissi talenti pulchritudo deleatur.

[Ivo, v, 352.]

NICOLAUS ADALWINO Juvaviensi archiepiscopo.

Pontifices qui aliqua occupantur infirmitate vel ægitudine, abjiciendi non sunt, nec alios in loco eorum consecrari oportet, nisi ex hac fuerint luce subtrahati. Quod si de ministerio sibi concessa conqueruntur, quæ licita sunt sacerdotes expleant. In his vero quæ eis præsumere non licet, vicinorum usque ad recuperandam sanitatem episcoporum, auxilia subrogentur; et hoc cum cautela studio peragatur, ne per necessitatis occasionem presumptionis pullulet ambitio. Episcopi vero qui Dominici gregis suscepunt curam atque sollicitudinem, ab administratione eorum discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamine eorum salubriter augeatur et triplicetur.

CXXIX.

AD SALOMONEM EPISCOPUM CONSTANTIENSEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Quod nemo damnandus sit nisi sponte confessus, vel canonicè convictus.

[Ivo, vi, 122.]

NICOLAUS SALOMONI Constantiensi episcopo.

Presbyter vel diaconus quem asseris crimina nolle publice confiteri, sed velle cum sacramento defendere se, et tamen notum est episcopo esse scelus ab ipso perpetratum, non potest per aliquam poenitentiam sacerdotali vel diaconali officio potiri. Sed mirandum, si ipse confessus non fuerit, quomodo notum possit esse episcopo scelus ab ipso perpetratum, nisi accusatore forte idoneo per testes idoneos approbante. Unde si examinante episcopo causam presbyteri vel diaconi, non fuerit per testium approbationem ille presbyter vel diaconus forte convictus, non est scelus episcopo legitime manifestatum, nisi presbyter vel diaconus sua sponte scelus ipsum confiteatur. Quod nisi fecerit, interim non videmus suo debere presbyterum vel diaconum officio privari. Sola ergo spontanea confessio, et canonicus numerus vel qualitas testium, decernentibus episcopis,

A et accusatore quod objecerat comprobante, clericum privat proprio gradu.

CXXX.

AD EUNDEM.

(Anno 867.)

Si homo aliqua duas spirituales commatres habere valeat.

[Ivo, i, 137.]

NICOLAUS SALOMONI Constantiensi episcopo.

Sciscitatur a nobis sanctitas vestra si aliquis homo duas spirituales commatres habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii). Itaque cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum comparamus constitui illi mulieri cui in matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur: et idcirco liquet virum illi feminæ non posse jungi in copula quæ commater erat ejus, cum qua idem una fuerat caro effectus.

CXXXI.

AD EUNDEM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De poenitentia parricidarum et incestuosorum.

[Ivo, x, 185.]

NICOLAUS SOLOMONI Constantiensi episcopo.

Constat parricidas, fratricidas, et incestuosos de quibus consilis utrum possint conjugio copulari, poenitentiam agere, et ideo non posse carnali copula jungi. Quos oportet in castitate omnibus vitæ suæ permanere, mentis et corporis, servata dumtaxat propter misericordiam etiam circa hos beati papæ Leonis vicesima quarta Decretalium regula.

CXXXII.

AD SOLANITANUM VEL SOLOMONIUM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

[Ivo, i, 136.]

NICOLAUS SOLOMONI episcopo.

Nosse desideras utrum mulier quæ viri filium ex alia filia genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari? Quos ideo jungi posse decernimus, quia secundum sacros canones nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, quæ habens olivum virum vel infirmitatem ejus non considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem: maxime cum præcipiat Apostolus: *Nolite, inquit, fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis oratio: et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas, propter incontinentiam vestram* (I Cor. vii). Ergo si non ex consensu utriusque conjugis hoc esse factum probatur, non fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum: præsertim cum dicat Apostolus: *Uxor sui corporis potestatem non habet, sed vir; sic vir potestatem non habet sui corporis, sed mulier* (ibid.).

CXXXIII.

AD RODULFUM ARGENTINENSEM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De quodam matricida penitente.[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo RODULFO episcopo sanctæ Argentinensis Ecclesiæ.

¶ Dum de universis mundi partibus credentium agmina principis apostolorum liminibus properant, quidam vir nomine Thothar venit, vestræ beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit præsultui, cujus paginam perlegentes matricidam illum esse cognovimus. Quo facto multis fletibus lacrymisque profusis valde doluimus, idcirco præcipimus, et Patrum aliorum censuris statuimus, ut sub penitentiae jugo permaneat; ita ut per unum annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilicæ stans orans, ac deprecans Deum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo, introeundi in ecclesiam licentiam habeat, tamen inter audientes stet, et nondum communicet. Completis autem trium annorum curriculum sacre communionis illi gratia concedatur. Oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec vinum bibere presumat, exceptis festis diebus atque Dominicis, et a Pascha usque ad Pentecosten; et quocunque ire voluerit nullo vehiculo deducatur, sed pedibus proficiatur. Arma non sumat nisi contra paganos. Jejunet autem tres dies per hebdomadam usque ad vesperam. A propria ac legitima quidem conjuge non separetur, ne in fornicationis voraginem corruat, quod ne fiat optamus. Si autem ante trium annorum cursus finis vite illius appropinquaret, corporis Domini nostri Jesu Christi particeps fiat; sin autem, ut supra statuimus, efficiatur. Tamen si illius conversationem et fontem lacrymarum in omnibus videritis floridis actionibus et optimis operibus pullulare, humanius circa eum vestra sollicitudo pervigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus vos in Christo bene valere.

CXXXIV.

AD GUIFREDUM MORINENSEM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

De clerico qui paganum occidit.[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS GUIFREDO, Morinensis Ecclesiæ episcopo.

Clericum qui paganum occidit non oportet ad gradum majorem provehi, qui carere debet etiam acquisito. Homicida enim est. Nam cum discreti sint milites sæculi a militibus Ecclesiæ, non convenit militem Ecclesiæ sæculo militare, per quod ad effusionem sanguinis necesse sit pervenire. Denique sicut turpe ac perniciosum est laicum missas facere, sacramenta corporis et sanguinis Christi conficere,

PATROL. CXIX.

A ita ridiculum est et inconveniens clericum arma sustollere et ad bella procedere, cum Paulus egregius prædicator dicat: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus* (II Tim. II, 4); ac sic liquido versa vice, nemo militans mundo implicat se negotiis spiritualibus.

CXXXV.

AD ELECTUM ET CLERUM NONENSIS ECCLESIE.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Sine nutu sedis apostolicæ ecclesia non debet institui.

[Gratian. D. III, d. 1, c. 8.]

Ecclesia, id est catholicorum collectio quomodo sine apostolicæ sedis institueretur nutu, quando juxta sacra decreta nec ipsa debet absque præceptione papæ basilica noviter construi, quæ ipsam catholicorum intra semet amplecti catervam dignoscitur.

CXXXVI.

AD RIVOLADRUM EPISCOPUM.

(Anno 867.)

De penitentia imposita Wimaro, qui tres filios suos peremerat.[Apud Mansi, *Conc. tom. XV.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimo et sanctissimo RIVOLADRO episcopo.

Dominici gregis curam cælesti dogmate plenam ita convenit episcopis observare, quatenus pro suscepti ovilis neglectu aliquod periculum non incurrant. Undique etenim venientes admodum plurimi suorum facinorum proditores, quantum dolorem inferas? pectori nostro, plus singultu reminiscimur, quæ calamo scribi queat. Inter quos videlicet istum Wimarium ad apostolorum limina festinasse cognoscite, et penitentiae modum pro perpetrato trium filiorum suorum homicidio sibi impositum manifestasse. Quorum quædam temperavimus, eo quod suffragia apostolorum principis nutritoris nostri postulare devote festinavit. Nam eundem ad beati archangeli oraculum ire volentem instantia temporis revocavit: atque constitutionis sibi impositæ modum continentem epistolam vestræ sanctitati deferendam apostolica sollicitudo transmisit. In ea igitur, hoc est in ista, ita statutum est, ut triennio ante fores ecclesiæ pro peccatis suis oraturus consistat, et deinde inter auditores permaneat quadriennio: ut septem annorum curricula absque communione Dominici corporis et sanguinis ducat, ita quidem ut omnibus diebus vite suæ carnem non manducet; et in isto septennio vinum non sumat, nisi diebus Dominicis et festivitatum: abinde quinquennio, tribus diebus per septimanam a vino absteat, ut duodecim annis quantitas penitentiae extendatur. Liceat itaque illi uxorem propriam non deserere, ne forte incidat in adulterium, et pro occasione unius delicti præcipietur fragilitate carnis in pejus. Concessimus enim ei calceatum ad vos pervenire, ac deinde triennio discalceatum ire debere, et vestimentis secundum qualitatem temporis et aeris temperiem indui, atque lacte

perfrui. Cæterum vero ita actus ipsius discernentes, per omnia considerate, atque disponite, quatenus et evangelica misericordia in illo cognoscatur. Attamen permittimus eum caseum sumere, atque possessionem suam habere, et post septimum annum usque ad diem mortis perseveret in jam dicta pœnitentia, atque arma, nisi contra paganos, non ferat. Optamus sanctitatem vestram in Christo bene valere.

CXXXVII.

AD JEREMIAM EPISCOPUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Quam nefarium sit consanguineis copulari.

[Ivo, ix, 12.]

NICOLAUS JEREMIE episcopo.

Qui consanguinitatis copulas diligunt, summopere se cavere oportet, ne in laqueum diaboli cadant, quamque sit nefarium sanctimoniales, quæ mundi contempto conjugio Christo se devoverunt, aut consobriam vel de propria consanguinitate uxores ducere, omnibus in recta fide Christi permanentibus patet.

CXXXVIII.

AD OSBALDUM CHOREPISCOPUM QUADRANTINUM.

Fragmentum. — (Anno 867.)

Qui defendendo se paganum occiderit, sacerdotali careat officio.

[Grat. i, 50, 6.]

De his clericis pro quibus consulisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per pœnitentiam emendati possint ad gradum pristinum redire, aut ad altiorem conscendere: scito nos nullam occasionem dare, nec ullam tribuere eis licentiam quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Verum si contigerit, ut clericus sacerdotalis ordinis saltem paganum occiderit, multum sibi consulit, si ab officio sacerdotali recesserit: satinsque est, illi in hac vita Domino sub inferiori habitu irreprehensibiliter famulari, quam alte indebite appetendo damnabiliter in profundum demergi.

CXXXIX.

AD EUMDEM OSBALDUM.

(Anno 867.)

De pœna presbyteri qui diaconum percusserit.

[Ivo, x, 24.]

NICOLAUS OSBALDO episcopo Quadrantino.

Studeat sanctitas tua persuadere episcopo tuo sibi canonicum sociare numerum collegarum, id est sex ex vicinis provinciis fratres et coepiscopos tuos: quibus tecum junctis, et decernentibus diligenter investigare, et omni annis scrutari procure, quatenus invenire valeatis utrum percussione jam nominati presbyteri, an cervicis fractione idem diaconus, ut fertur extinctus est. Et si quidem a sæpescato presbytero non ad mortem percussus est, sed ex equo cadens cervice fracta interiit, secundum arbitrium vestrum pro percussione incaute agenti presbytero pœnitentiam competentem indicite: et ali-

quanto tempore a missarum solemnibus suspendatur, denovo ad sacerdotale posthæc rediturus officium. Quod si veraciter qualicumque percussione istius presbyteri ille mortuus est diaconus, nulla hunc ratione ministrare sacerdotis more decernimus, quoniam etsi voluntatem occidendi non habuit, furor tamen et indignatio ex quibus motio illa mortifera prodit, in omnibus, sed præcipue in Dei ministris multipliciter inhihentur, atque ubique damnantur. Verum si presbyter adeo vestro studio noxius forte claruerit, præcipimus ut tale beneficium sibi ecclesie suæ concedatur, quo et ipse et sui sufficienter possint habere suæ sustentationis solatium.

CXL.

EX DECRETIS NICOLAI PAPÆ.

(Anno 867.)

[Apud Mansi, *ibid.*]

Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, hoc est cum relicta patris sui, vel cum amita, seu cum matertera sua, vel cum filia patris sui, sive avunculi, vel cum filia amite suæ, materteræ suæ, aut cum filia filiæ, vel filii sui; sive etiam cum avâ, sive etiam cum proava sua, aut cum filia fratris, sive sororis suæ, sive cum uxore fratris aut filii sui. Similiter si quæ mulier per supradictos consanguinitatis gradus se fornicari permiserit, unusquisque eorum singillatim per se xvi [annos] in hunc modum pœniteat. In primis quidem toto illo anno inclusus maneat ad ingressus domus Dei, et eodem anno, exceptis Dominicis diebus et festis, solummodo pane, aqua, et sale utatur.

Secundo anno ingrediantur quidem domum Domini, sed carnibus et vino aut sicca minime utantur in [Del. in et Suppl. exceptis, ut infra] festis et Dominicis diebus; postea vero aliis duobus sequentibus annis per totum anni circulum quando carne vescint, ab omni potu quo inebriari potest, se continant; et si potum biberint, minime carne vescant. Infra hebdomadam scilicet tertiæ feriæ, et quintæ, et Sabbato; aliæ autem feriæ sint puræ, id est secunda et quarta et sexta.

Dominici vero dies sint absoluti. Deinde usque ad finem decimi anni tres legitimas ferias per tres Quadragesimas in anno legitime custodiat; sextam vero feriam, quandiu vixerit, in pane, et aqua observet. Arma non ferat nisi contra paganos. Osculum nulli præbeat. Sacrificium nisi pro viatico minime sumat, et si sine uxore esse [f., contigerit] nunquam conjugio copuletur.

Si vero conjugatus est, post quinque annorum pœnitentiam non penitus privetur conjugio. Qui autem in aliis gradibus usque ad septimam lineam incestum perpetraverit, decem annis, sicut supra dictum est, pœniteat.

Sane sacerdoti considerandum est si semel peccavit, aut quanto tempore quis in vitio perduravit, aut si casu, aut si non sponte, aut ne-sciente incestum perpetravit, et considerata quali-

tate, sive quantitate peccati provida mente lapsus poenitentiam iungat.

Si quis fornicatus fuerit cum matre sua, aut cum sorore sua, sive cum filia sua, in primis septem annos in solo pane et aqua vivat, sicut supra dictum est, exceptis Dominicis et festis diebus, et in eisdem septem annis domum Domini minime ingrediatur; de in usque ad expletionem vigesimi primi anni tres legitimas ferias observet in pane et aqua; postea vero omnibus diebus vite sue sextam feriam in pane, et aqua custodiat, et si sine uxore est, nunquam aliquando copuletur. Quod si uxorem habet post septimum annum uxori reddatur. De armis vero, et pace et sacri corporis perceptione, sicut supra dictum est, fiat.

Si cum amita vel matertera, si consobrinus cum consobrina, secundum antiquam diffinitionem in duodecim annis poeniteat a excommunicatus humanius diffinire, decem si cum agnata, vel cognata a tertia usque ad septimam propinquitatem secundum antiquam et humanam diffinitionem; si tertia fuerit duodecim annis poeniteat, si quarta decem, si quinta octo, si sexta septem, si septima quinque; si socer cum nuru, si gener cum socru, si vitricus cum privigna; si privignus cum noverca; si cognatus cum cognata, quæ est uxor germani sui, aut germana uxoris sue secundum antiquam et humaniorem diffinitionem decem annis poeniteat; si secunda uxoris sue septem annis poeniteat; si tertia septem; si quarta sex; si pater et filius, aut duo fratres cum una muliere, aut cum matre et filia, aut cum duabus sororibus, aut cum duabus commatribus secundum antiquam et humaniorem diffinitionem octo annis poeniteat; si cum sacrata virgine, vel cum sanctimoniali, sive cum uxore alterius; si compater cum commatre, vel frater cum sorore in Christo secundum antiquam diffinitionem decem annis poeniteat, Tolet. I, cap. 16, humana diffinitione septem; cum devota quæ est veste mutata; si cum electa vidua, vel desponsata alterius; si cum presbytera, vel diacona; si cum vidua vel pagana secundum antiquam diffinitionem decem annis poeniteat; humana diffinitione septem; si cum vidua æquali, vel publica meretrice, aut ancilla alterius secundum antiquam et humanam diffinitionem annis quinque poeniteat; si cum laica virgine, quam nec quoniam accipit uxorem secundum antiquam et humanam diffinitionem quatuor annis poeniteat. His autem feminis cum quibus omnibus superscriptis personis incestis et nefandis commixtionibus commisceretur, similiter ut ordo est mulierum, ita poeniteat. Sic tantum et is qui hoc malum consenserit; alioquin sic ut fuerit modus culpæ, ita a prudentissimo sacerdote iudicentur. Præterea si, quod absit, de ordine clericorum forte ex his omnibus personis quæ supra commemoratæ sunt in aliqua fuerit, quæ incestæ dicuntur, notandum quod unumquemque laicus quinque annis iudicatur; subdiaconus septem, diaconus et monachus decem; presbyter

* Locus non sanus.

A quatuordecim; episcopus decem et octo, et his similia quæ sequuntur.

CXLI.

EPISTOLA AD THADONEM ARCHIEPISCOPUM MEDIOLANENSEM.

(Anno 867.)

De flagellatoribus et occisoribus episcoporum.

[Ivo, x, 20.]

NICOLAUS THADONI archiepiscopo Mediolano.

De presbyterorum flagellatoribus et occisoribus, prædonibus scilicet qui seculari brachio minime coercentur, juxta præceptum Domini, placuit fraterno amore conveniantur secundo ac tertio, quique si te non audierint, conveniente ecclesia eos eucharistia privare: atque si in sua obstinatione, parvipendentes sacerdotalia monita, forte permanserint, ab Ecclesiæ compage sub anathematis interdictione rescicare licentiam tribuimus. Quos etiam resipiscentes, tandem digna satisfactione præmissa, in gremio sanctæ matris Ecclesiæ revocari noveris posse.

CXLII.

AD EUNDEM THADONEM.

(Anno 867.)

Ut juxta gradus cognationis modus culpæ tractatur.

[Ivo, ix, 14.]

NICOLAUS THADONI archiepiscopo Mediolano.

Eos qui cum amitz sue filia vel patrui, vel avunculi (heu!) forte peccaverint, juxta gradus cognationis statuimus modum culpæ tractari, sicuti pridem tibi per apostolicam epistolam de his qui cum spiritali matre hujusce flagitium commiserint, innotuimus.

CXLIII.

AD EUNDEM.

(Anno 867.)

Ut presbyter homicidia sacerdotali officio careat.

[Ivo, x, 29.]

NICOLAUS THADONI archiepiscopo Mediolano.

Propterea de presbyteris qui non sponte homicidium perpetrarunt, et tamen homicidii noxam quam revera homicidæ sunt incurrunt, sancimus ut subducti a sacerdotali ministerio, poenitentia juxta sacros ordines macerentur, et post, emensis temporibus poenitentiae indictæ, dignam satisfactionem præbentes communionis gratiam consequantur; intermeratis duntaxat in omnibus sacro sanctis canonicis ac apostolicæ sedis pontificum decretis, quibus conversis et poenitentibus misericordiam largiri posse et ecclesiæ adiut non denegamus, imo hortamur salubriter atque jubemus.

CXLIV.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM RAVENNATEM.

(Anno 867.)

Ut si episcopus occisus fuerit, alter non subrogetur, nisi reis detectis et punitis.

[Ivo, x, 19.]

NICOLAUS JOANNI archiepiscopo Ravennæ.

De Oleoberti episcopi Gravelensis crudelissima A
nece multum apostolatus noster condoluit, et magno
mœrore affectus est: sed rursus non minus pruden-
tiam tuam miramur, utrum verum sit quod illic
vestrum factura episcopum sine nostra licentia trans-
miserit, cum licitum non sit, sicut dicitis, missum.
Certe etsi aliud non impediret, saltem vos tandem
scelus paululum retardare debuerat, ne cito in tali
et de tali populo episcopum constitueretis, ubi oves
morbidæ, Judæorum, in Dominum Salvatorem imi-
tantes flagitium, proprium ausi sunt truncare pasto-
rem. Sustinete igitur paulisper, et causam quam
nescitis secundum beatum Job diligentissime inve-
stigate, ne forte, nisi digna examinatione prævenit,
manus super caput sanguine plenum posuisse, quod
absit, inveniamini. Cum autem detectis reis atque B
punitis qui dignus sit apparuerit, et cleri plebisque,
et ducis nostri nostram habentis auctoritatem, qui
utique unus e plebe eadem esse dignoscitur, concor-
dia effecta fuerit, celebretur electio, sicque demum,
sicut in synodo deliberatum est atque constitutum,
nobis hoc innotescite: et cum de electo nostro
apostolatus nuntiatio fuerit, adjuvante Domino san-
ctione præmissa, episcopus a vestra beatitudine con-
secretur.

CXLV.

AD HINCMARUM RHEMENSEM ARCHIEPISCOPORUM.

(Anno 867.)

Non studio, sed ex necessitate vel ignorantia peccan- C
tes absolvendos esse.

[Apud Mansi, Conc. tom. XV.]

NICOLAUS Rhemorum archiepiscopo.

Excellentissimus rex Carolus apostolatum nostrum
consuluit, quid agendum sit de his, qui communi-
cant cum his, qui cum Ingeltrude sæpe damata
communicant femina, quoniam eos cum excommu-
nicatis et fautoribus simul prius vinculo anathemati
retineri constat astrictos. Quapropter nunc beatitu-
dini tuæ injungimus, ut super hoc nostra auctori-
tate freta, curam de his sumere audeat. Et quia
docta divinitus sanctitas tua valde novit aliud esse
ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod
ex studio delinquitur, istudque posterius duobus D
prioribus strictius esse puniendum, idcirco solemus
invigilet, et cauta discretionem singulorum mores di-
judicet, quatenus hi, qui ex necessitate, vel ignorantia
delinquant, auctoritate nostra per te absolvantur, si
tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera, et
non simulata, vel non ex voluntate processerit, qua-
liter bene nosti. Plerique sunt qui possunt quidem,
sed nolunt recta nosse; unde psalmista de hujus-
modi: Noluerunt, inquit, intelligere, ut bene age-
rent [Psal. xxxv]. Illos autem qui studio suo obli-
gantur, et contemptu interdicta nostra postponunt,
nonnisi digna satisfactione præveniente, volumus a
te prorsus absolvi.

CXLVI.

AD THEUTBERGAM REGINAM.

(Anno 867.)

Arguit quod contra seipsam tædio victa scribat, ne-
gæque fieri posse quod suggerit, ut continentia stu-
dio conjugium dissolvat, nisi Lotharius maritus ca-
libem quoque vitam promittat.

[Apud Mansi, ibid.]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilectæ
filie THEUTBERGÆ gloriosissimæ reginæ.

Epistolam suggestionis tuæ præsulatui nostro de-
ferentibus legatis tuis missam suscepimus, et quod
nihil ipsa literis, quam quod illi verbis indicaverit,
evidenter agnovimus. Verum in utroque obstupesci
pariter et mirati sumus, atque tam repente styli et
petitionis mutata verba considerantes, nihil tale te
nobis intimasse quoquo tempore recolimus. Sed
quid nobis talia scribis et suggeris, cum nos te no-
bis hæc et scripturam et suggesturam longe ante
præscierimus? Verum cum ad relationem omnium
pene insignium personarum, quæ in Gallicanis et
Germanicis regionibus consistent, mentis inflecti-
mus oculos, multum inter se distare conspiciamus,
quod ipsa nunc duntaxat significas, et quod illi quo-
tidie propemodum verbis et apicibus innuunt. Omnes
enim te irremotam afflictionem, intolerabilem op-
pressionem, nimiamque violentiam pati testantur.
Tu autem his contraria suggerens, nullo cogente,
sponte ac libenter a regia dignitate exui te velle ac
optare fateris, et cætera, quæ illi quidem aliter tu
vero aliter prosecuta esse dignosceris. Ita ut om-
nium assertionibus legitime a Lothario rege admis-
sa, inique deinde accusata, post hæc purgata, dein-
ceps denuo repulsa, postremo decreto nostro jure
recepta dicaris: tu autem his omnibus contraria
nunc effecta, et tuæ ipsius oblita professionis, nescio
quæ frivola fatearis, quæ videlicet nolumus exagge-
rare, quia nolumus supervacue laborare. Intellexi-
mus tamen eum qui nocuit sanctæ Dei Ecclesiæ,
nocere adhuc, et qui in sordibus erat, sordescere
adhuc. Intelleximus, inquam, jumenta in stercore
suo proposuisse putrescere, et cui non sufficit solum
adulterium perpetrasse, et falsitatis præstigia ac
iniquitatis adinventiones in funiculo vanitatis con-
traxisse, appositum ut etiam animas hominum per-
jurii laqueis irretitis in extremum præcipitaret exi-
tium. Sed quid mirum, si paucorum animabus per
perjurium acquisivit interitum, qui in sublimi posi-
tus per exemplum suæ mœchiæ tot hominum millia
in perditionis chaos demersit? Illud tamen quod
Waldræ perhibes testimonium, dicens eam fuisse
legitimam uxorem Lotharii, frustra conaris astruere,
quandoquidem tuo nullo prorsus hinc testimonio
quis indigeat: cum magis nos ita sentiamus quod
justum est, et ita intelligamus quod æquum existit,
ut te etiam reprobatam, etiam mortuam, Lotharius nul-
lis legibus, nullis sine sui discrimine regulis, Wal-

dradam mœcham in uxorem unquam permetteretur assumere. Utrum ergo Waldrada legitima fuerit aliquando conjux, Ecclesia Dei satisfactione tua non eget. Unum tamen scito, quoniam nec nos, nec eadem sancta Ecclesia, Deo auctore, qui adulteros judicabit, Lotharium, si Waldradam quandoque resumpserit, etiam te ut prætulimus decedente, dimittet omnibus modis impunitum. Illud vero quod dicis, Romam te velle venire, nobisque passiones et quedam secreta tui pectoris reserare; fieri non convenit, quoniam et securitas itineris quam prætendis, nulla est, et quandiu Waldrada ita Lothario juxta posita est, ab illo quoquam te discedere non permitimus. Dum enim tu discesseris, illa recipi procul dubio creditur, et in longinquitate tua ipsa confestim admittitur. Quod autem sterilis, ut asseris, permanere dignosceris, non hoc corporis infecunditas, sed viri facit iniquitas: quamvis Deo fecundante legamus, quoniam *sterilis peperit plurimos, et quæ multos habebat filios, infirmata est* (I Reg. ii). Perhibes etiam, quod matrimonium inter vos non divinitus fuerit ordinatum, et idcirco permanere non possit: quoniam *omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur* (Matth. xv). Sed recole quia vineam Deus plantavit, quam expectavit juxta Isaïam ut faceret uvas, fecit autem labruscas (Isa. v), et quæ secundum Jeremiam conversa est in amaritudinem vitis alienæ (Jer. ii). Deus ergo plantavit matrimonium vestrum: sed conjugis tui vitio conversum est in amaritudinem: et dum expectatum est ut faceret uvas, fecit, heu! labruscas, vel etiam spinas. Sed hæc quidem ex innumeris epistolæ tuæ sola commemorare libuit. Cæterum quis ignorat hæc tē multis pressuris subactam deprimere, ac innumeris malis attritam proferre, cum etiam, ut prediximus, omnes religiosi et clari Galliarum et Germaniæ viri hæc ita se habere frequenti relatione testentur, adeo ut hæc te nobis scripturam fore ante multum temporis agnoverimus? Sed his omisis, hortamur te, ac vehementer admonemus, ut ipsa tibimet manum non inferas, nec mortis fomitem generes. Melius quippe tibi est, ut veritatem loquentem alius te occidat, quam tu te ipsam mendacium dicens interimas. Sta igitur intrepida atque constans, et mortem, quam quoquomodo semel experiri debes, præcipue pro veritate sustinere ne paveas. Quoniam cum Christus sit veritas, quisquis pro veritate moritur, pro Christo procul dubio moritur, pro qua videlicet et Joannes occisus Baptista martyrium sumpsisse dignoscitur. Quod si ille proximi justitiam loquens interficitur: quanto potius tu Dei justitiam loquens, et de veritate tua testificans, nullius mortis formidare debes exitum? Beati enim qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v), non solum alterius, sed et suam. Verum nos hanc confessionem tuam, quam non voluntas, sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus: nec permitimus tantum vitium radices extendere, quod nisi evulsum intime fuerit, aJ multorum perniciem po-

test accrescere. Denique si hoc licet, omnes viri possunt, quas jure sortiti sunt feminas, si has odio habuerint, diversis afflictionibus macerare, et quod legitime non fuerint assumptæ, fateri cogere: quin etiam, ut mortale crimen contra se dicant, illatis intolerabilibus pœnis compellere. Quis enim magis nocere valet, quam civilis hostis? vel quis amplius ledere poterit, quam uxorem maritus? Sed nos tales fraudes præcavere debemus, et ne proficiant, in ipso novitatis earum principio detruncare. Nec tamen putamus Lotharium, virum videlicet tuum, in tantam sui perniciem devolvendum, ut vitæ tuæ insidiari quocunque modo consentiat, cum non sibi vel regno suo minus quam tibi, si ad hoc tam immane piaculum dilapsus esset, acquireret omnino dispendium. Siquidem tu, quantum humanus intellectus sufficit invenire, non solum innoxia sæpe comprobata es, verum et Ecclesiæ semper auxilium provocasse dignosceris. Insuper et sancti apostolorum principis præsidium refugiumque petisti. Unde sedes apostolica tuam causam cœpit discutere, et speciali quiddam quæstionis emerisset judicio suo reservare proposuit. Quamobrem quisquis contra te agit, non solum Ecclesiam Dei graviter ledit, verum etiam sedem apostolicam de cujus judicio non licet retractari, vehementer adversus se commovere convincitur. Sane si tu Romam venire disponis, et licentiam proficiscendi a conjuge tuo adipisci vis; nos e contra multo magis exhortamur, ut suadere modis omnibus eidem viro tuo procures, quatenus prius securitatem tibi certissimam tribuat, qua freta nusquam metuas te per hominem aliquid incidere lesionis. Quod omnino non provenire poterit, nisi Waldrada prius Romam mittatur, et de ea quæ conveniens sit diffiniatur; et ita demum talis immunitatis certitudo subsequatur, ut tu nec veniens, nec commorans, nec hinc rediens aliquid patiaris incommodum. Quod si renuit ad repellendam a se sinistram opinionem agere, cessa, et ne talibus fraudis insidiis acquiescas omnino præcave. Callide quippe tam ille, quam satellites ejus, te decipere moliantur, et versutæ suæ tergiversationis pedicis supplantare procul dubio machinantur. Porro si amore pudicitie, ut asseris, solutionem matrimonii quæris, hanc tibi nullo pacto noveris tribuendam, nisi vir tuus eandem pudicitiam non fecte sectatus extiterit. Denique ut cum beato Gregorio papa dicatur, si continentiam, quam vir appetit, uxor non sequitur, aut quam uxor appetit, vir recusat, dividi conjugium non licet: quia scriptum est: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (I Cor. vii). Optamus gloriam tuam in Christo nunc et semper bene valere, dilectissima filia. Data ix Kalendas Februarii indictione xv.

CXLVII.

AD EPISCOPOS IN REGNO LOTHARII CONSTITUTOS.

(Anno 867.)

De Waldrade excommunicatione tertio jam scribit: notat illorum desidiam, et referri ad se jubet, an Lotharius cum Theuberga conseretur, et quomodo eam tractet.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, sanctissimis et reverentissimis confratribus nostris, archiepiscopis et episcopis in regno Lotharii regis Ecclesiam Dei gubernantibus.

Optaremus tandem aliquando securi de correctione Lotharii regis effecti, ad alia ecclesiasticarum dispositionum negotia stylum protendere. Sed nec peccata consummata ipsius, quæ mortem generant, utcumque permittunt, nec studium vestrum, quo finem tantum scelus accipiat, ita vigilanter ac episcopallyter adversus id saltem nobiscum decertando fervorem justitiæ demonstrat. Quapropter attonite satis cor vestrum non solum miramur, sed et defleamus. Quis enim non lugeat tantam linguæ desidiam? tam remissas negligentiae manus? quando inter tot pastorum custodias, nec lupi gregi non parcentis insidiæ præcaventur, nec leonis aditus quærentis quem devoret excluduntur. Et certe cum unumquemque Christianum zelus Dei comedere debeat, multo magis vos eodem zelo uti oportuit, qui ejusdem sanctæ domus, utinam non ad majus periculum vestrum, eminentiorem gradum estis et ordinem consecuti. Sed his prælibatis, ecce tertio nunc vobis omnibus esse Waldradam, filiam nostræ Theubergæ reginæ iniquissimam æmulam, consortio Christianorum et communione privatam nostris epistolis indicamus. Denique postquam imminencia missi nostri, sicut ipsi nostis, Lotharius Waldrada repulsa Theubergæ reginæ conjugi suæ obedienter sese restituit, et præstiti sacramenti satisfactione certissima finem sceleri dedisse merito credi poterat: statutum est, ut tanto fieret ab eodem rege Waldrada remotior, quanto antiqui hostis calliditas talibus non desse convincitur. Statutum est etiam, ut ipsa mulier in Italia interim remorata, nostræ præstolaretur censuræ tenorem: et si hanc Romam venire necessarium duceremus, incunctanter occurreret: quatenus coram nobis consistens, aut se si posset innoxiam exhiberet, aut commissum confessam misericordiam impetraret. At illa in Italiam quidem licet coacta venit: Romam vero mentis obstinatione victa proficisci descepit. Imo tanquam irreprehensibilis conscientiae retro conversa in provinciam properandi gressum protendit. Quo audito, intelleximus eam flagitium suum nulla velle correctione terminari, nec proprium vulnus ulla desiderare subsequente medela curari. Quapropter sententiam in eam excommunicationis, usque ad correctionem, et idoneam nostram et totius ecclesiae satisfactionem, protulimus. Nam quantum sit ipsa cunctis severius punienda, in hoc certum est demonstrari, quod rex

A quidem Lotharius adeo iniquitatem suam agnovit ut hanc etiam et corrigeret. Ipsa vero nec agnovit, nec confessam est, nec venenum suæ mentis deseruit. Veruntamen ab itinere capto reducta, nec percussa doluit, nec attrita voluit recipere disciplinam. Quippe quæ nec reversa est ad percutientem se, nec etiam duriora vulnera sensit. Merito ergo ea inter mortuos reputata: quæ nimirum neque [edit. Rom. addit ut viva vocem prædicantibus audit neque in suis, etc.] in suis penetralibus occultata, imo jam fœtida jacens, per confessionem foras egreditur. Vobis ejusdem in jam fatam mœcham sententiæ prolatae notionem duximus nostris litteris exaratam denuo destinandam: admonentes videlicet, ut saltem vos et subjectos vestros ab operibus ejus mortuis observaretis, et ut præceptum est, pollutum minime tangeretis (*Isa. xii*). Quamvis easdem litteras, ut relatione nonnullorum audivimus, imo ut lucri nullius effectu didicimus recipere fraternitas vestra renuerit, nec in hoc pro quo misse sunt, vel a nobis excitata vigilare, sive quamlibet operam dare curaverit. Quæ res si veritate minime fulciretur, profecto quantum proficeret, aut non proficeret, pontificio nostro solertia vestra jamdudum congruo [pro congrue, HAN.] retulisset. At vero cum nil ex hoc nobis retulerit, patenter datur intelligi, nihil hinc studii, ut admonita fuerat, eam penitus habuisse. In quo liquido patet, quid ageretis nullis hortatibus nostris pulsati, qui nullum in ecclesiasticis correctionibus laborem geritis etiam a nobis toties incitati. Sed saltem nunc quod hactenus omisistis incipite, ita ut unusquisque vestrum veraciter dicere cum psalmista valeat: *Nunc capi (Psal. lxxvi)*. Et novissime cum apostolo securus et letabundus fateri: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, et de cætero reposita est mihi corona justitiæ (II Tim. iv)*. Verum jam fortasse malitia sibi finem imposeret, nisi quidam vestrum magis sua, quam quæ Jesu Christi sunt, quærerent. Quidam sibi peritura seu toxicata beneficia subtrahi metuunt, pro justitia quidam loqui renuunt, favere autem mœchis tota virtute contendunt, ac per hoc æternis beneficiis justo iudice decernente privantur. Quanquam meminisse nihilominus debeant, nos penitus non latere, quantum ipsi favorem mœchis præstiterint: nimirum qui surreptiones suas in profanis gestis nos dudum reperisse non nesciunt. Quibus etsi forte apostolica moderatione ignovimus, qualiter tamen his quibus pepercimus fuerit ignotum recolinus. Denique sic præterita dimisimus, ut futuris congruam adhiberemus cautelam; et sic se noscent illi provisum judicium evasuros, si se scient in idem flagitium favendo nunquam penitus incursum. Nunc ergo, quoniam minus sese caute ab eo munierunt, in judicium quod dilatum est inciderunt, quamvis et illis, et his, qui mittere pro impetranda venia contempserunt, valde providendum est, ne a communione nostra, ac per hoc ab universalis Ecclesiae compage ruant, sicque demum

de gradibus suis minus in finem, quam volunt, exsultent. Præterea si quis, ut fama mentitur, æstimat nos Waldradæ in Galliam remeandi licentiam dedisse, vel si qui sunt, ad quorum notitiam epistolæ nostræ propter occultationem earum non pervenerunt, si acire non recusant quæ super hujusmodi negotio nostra fuerit immota semper intentio, Christianum et Walkarium comites interrogeant, quos Romanam, licet non uno eodemque, tamen continuato tempore venientes, non solum ut Lotharius, quatenus a pravitate tandem cessaret, jugiter admoneretur, hortati sumus: verum etiam eis, quia Waldrada erat excommunicata multipliciter intimavimus, pro eo scilicet, quia impenitens permanere proponens, a nobis salutis suæ remedium ad limina veniens apostolorum, ut statutum fuerat, minime postulaverit. In quo considerandum est, quia si idcirco potissimum per nos Waldrada mulcata est, quoniam cæptum salutiferum iter non perfecit, quomodo ut retro rediret nostram licentiam habere valuerit, ignoramus. Sed ad vos nunc nobis, fratres charissimi, sermo est, et ad vestræ beatitudinis reverentiam noster stylus dirigitur: quatenus si adeo [edit. Rom., a Deo] zelus vester non accenditur, ut Phinees imitari videatur, videlicet ut quod ille materiali, vos exerceatis gladio spirituali, saltem Nathan, Eliam, cæterosque prophetas, qui delinquentes reges salubriter corripuerunt, æmulatione sacerdotali, seu pastorali sollicitudine revocare non reuatur. Nam etsi quondam Elias, infirmitate victus humana, furorē principis fugit, sed et scelera ejus sæpe redarguit, et impavidus exprobravit. Similiter et iste beatus pastor Ecclesiæ Petrus, qui prius quidem ad unius mulierculæ vocem, fragilitate superatus et ipse humana, quod est divina gestum dispensatione, dum mori timuit, auctorem vitæ negavit: post acceptum sancti Spiritus donum, cujus partem et vobis inesse non immerito credimus, adeo etiam post minas, post cædes, vires principum pressit, ut merito in igneis linguis Spiritus sanctum accepisse probetur. Nimirum qui quos replevit ardentes, fecit pariter et loquentes, necnon et flamma divini zeli, atque suorum mirabilium verborum facibus corda principum mundi accedentes. Et revera quis infirmabatur, et illi non infirmabantur? quis scandalizabatur, et illi non urebantur? Sed ne diutius immoremur, verbis vos solum jam nunc ipsius apostolorum principis convenire curamus, et quod ille presbyteros alloquens prosecutus est, ad vos multo magis pertinere colligit; et quale malum sit adulterium, vel quid vos maneat, si studiosi vel si desides fueritis inventi, ex sermone illius, qui per B. Clementem recitatur, attendite, ait enim: Et quid in omnibus peccatis adulterio gravius? secundum namque in penis obtinet locum: quoniam quidem primum habent illi qui aberrant a Deo, etiamsi sobrie vixerint. Propter quod vos, o presbyteri, Ecclesiam excolite, et adornate spongam Christi ad pudicitiam. Sponsam autem dico omnem Ecclesiæ Christi con-

A gregationem: quæ si pudica inventa fuerit a sponso suo, ingentibus ab eo donis et muneribus honorabitur, et vos, velut ministri sponse et amici sponsi, ingenti gaudio et lætitia perfruemini. Si vero sponsa hæc reperta fuerit commaculata peccatis, ipsa quidem tanquam indigna extrudetur a regalibus toris: vos autem penas dabitis, si forte per vestram negligentiam et desidiam obreperit contagio sæva peccati. Ecce audistis præmium, studiosi; ecce audistis discrimen vestrum, inertes. His itaque decursis, sanctimoniam vestram hortamur, et per incomprehensibilem sanctam Trinitatem vos omnes pariter obsecramus, ut litteris vestris sine mora per legatos vestros idoneos directis nobis veraciter indicetis, si secundum juramentum præstitum coram misso nostro, Lotharius cum Theutberga conversetur, aut si ita illam tractat, quemadmodum rex legitime sibi conjunctam debet tractare reginam. Et qui sint illi qui nullo pacto a nobis dissidentes, adulteris nullum consentiunt præstare favorem. Necnon et hanc epistolam nostram ostendatis, et excommunicationis Waldradæ tenorem manifestum facere studeatis. Jam vero qui hæc vestrum agere, et intimare quæ diximus postposuerit, ipse se obnoxium et fautorem adulterorum palam ostendet: et hoc nobis erit signum, cum tanto consensisse facinori, si obedire huic instituto nostro neglexerit, ac per hoc, tanquam conventum a nobis et admonitum, ac salubri monitumini satisfacere nolentem, sed per omnia nobis in obedientem, nostra seu totius Ecclesiæ hunc communiōne constituimus esse remotum: in promptu videlicet, secundum Apostolum, habentes omnem ulcisci inobedientiam (II Cor. x). Sane cui personam dirigendi nulla facultas suppeditat, saltem scripta eandem indicantia mittere minime parvipendat. A qua indulgentia Viridunensem antistitem non inconvenerit excipimus: quem omnino præcipimus non solum litteras ad nos, verum et personam de proprio clero mittere, sine qualibet mora vel excusatione, prorsus idoneam. Optamus sanctitatem vestram nunc et semper in Christo bene valere. Data viii Kalendas Februarias, indictione xv.

CXLVIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 867.)

Quod Theutbergæ judicium Lotharius retractare, ac per monachum decernere velle dicatur. Petit ut illam in regnum suum recipiat: tum ut epistolam dirigat, quas Lothario eidem, ejusque episcopis scribit.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio CAROLO glorioso regi.

Namquam dolorem general, sicut spes frustrata, nunquam æque mentem vulnerat, ut molestum nuntium veniens insperatum. Sed quod dicimus aperiamus. Denique inter alios sanctæ Dei Ecclesiæ religiosos propugnatores, atque veritatis strenuos defensores, neminem magis super Theutbergæ gloriose reginæ contritione sollicitum, neminem magis

ipsius incommoditatibus condoluisset, quam vestræ pietatis affectum, recolimus. Adeo ut in vita fratris ejus causam ipsius sedi apostolicæ retuleritis; et eam largitate munificentiae vestræ non paucis tempore sustentaveritis, nosque frequenter ad auxilium illius exhortari studueritis. Quocirca sedes apostolica tantam vestræ charitatis circa eam intuens abundantiam, quoniam celeri executione, pertinacia perversitatis obstante, causam ejus perficere non prævaluit, vestræ hanc, tanquam Deo contemplante, atque beato secum Petro apostolorum principe contradente, tuitioni seu clementi munitioni commisit. Nunc autem, sicut audivimus, Lotharius rex adversus eandem Theutbergam rursus armatus, ut assensum quoque vestrum huic nefariæ intentioni suæ copulare potuisset, fœdera vobiscum iniisse dicitur, et quodam regni sui collato monasterio, pro perdenda præfata Theutberga nutum sibi vestrum univisse, diffusa longe lateque fama protenditur. Quod si, ut multi ferunt, verum est, vehementer existit dolendum et amarissime deplorandum; videlicet ut a priori consilio pietatis nunc retro, quod absit, conversi consilium detis impietatis, et qui hactenus favorem præstatis aequitati, nunc assensum præbeatis iniquitati. O incomparabile detrimentum! o inenarrabile pii regis compassionis pendium! Sed absit hoc a tanto principe, absit a fidelium cordibus de tanto Christi cultore tale quid facile credere, cum potius credendum est, eos qui Balaam imitantur merito reprehendere, qui contra eorum vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit, et cum occasione de avaritia reperit, illico oblitus est quidquid sibi de innocentia optavit (*Num. xxii*). Sed quia de præbendo nequitiae consensu vestro nondum ex toto credere patimur, restat ut ad exhortandos vos, quo circa jam fatam reginam pium ac inchoatum opus consummetis; interim calamum temperemus. Ecce enim Veritas dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth. x*). Ecce de offerente iuge sacrificium beato Job legitur: *Sic faciebat Job cunctis diebus* (*Job i*). Quod B. papa Gregorius exponens ait: In sacrificio igitur sancta actio, in cunctis autem diebus sacrificii constantia actionis ostenditur. Sed his ita præmissis, excellentiam vestram nolumus ignorare, adeo Lotharium regem Theutbergam conjugem suam diversis afflictionibus subdidisse, et innumeris pressuris contra præstita jura subegisse, ut nobis coacta nunc scriberet, regia se velle exui dignitate seu copula, et sola privata vita fore contentam desiderare. Cui nos scripsimus non aliter hoc fieri posse, nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. Verum, sicut multorum relatu didicimus, ipse Lotharius conventum celebrare disponit, et eandem Theutbergam examini proprio in judicio [*al.*, et iudicio, *Hand.*] subicere meditatur, et si quidem eam præstigiis falsitatis suæ, vel argumentosis ambagibus potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima uxor, vult etiam a se penitus sequestrare;

A sin autem, vult eam tanquam propriam quidem uxorem admittere, sed deinde, tanquam mœchata fuerit, insimulare, atque pro hoc hominem suum et hominem Theutbergæ ad monomachiam impellere, et si homo ipsius reginæ ceciderit, disponit hanc sine dilatione perimere. Quæ quantum sint omni vel divinæ vel sanctorum Patrum legi contraria, magnitudo quidem prudentiæ vestræ dignius jam advertit. Sed et nos hinc aliquid strictim volumus demonstrare, prius asserentes, quia de retroacta controversa Theutberga non debet ulterius ad iteratam responsonem provocari: quoniam quod bene semel diffinitum est, et interpositis juramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi fortassis ubi fuerit major auctoritas, retractari. Deinde quia Ecclesiæ refugium quærens, et ecclesiasticum iudicium semper expetens, sæculari non debet submitti iudicio. Post hæc vero, cum nos ex utraque parte, id est, tam a Theutberga, quam a Lothario fuermus provocati iudices, nosque amborum controversiam executi simus, ad nullos alios convenit super hoc negotio iudices convolare: cum secundum sacros canones, a iudicibus, quos communis consensus elegerit, non liceat provocare; et ubi concessa est provocatio, non nisi ubi est major auctoritas, liceat provocare. Itaque cum non sit apostolicæ sedis auctoritate, quæ amborum negotium executum est, usquam major auctoritas, nescimus si alicui liceat de ejus judicare iudicio, vel ejus retractare sententiam. Siquidem juxta quod ecclesiastica lex et mos antiquitus observatus indicat, ad illam quidem provocatum, et aliorum ipsam dissolvissse iudicium novimus: ab ipsa vero provocatum, vel sententiam ejus quosquam violasse non novimus. Illud vero, quod Lotharius Theutbergam de adulterio criminatur, quis non videat dolo esse plenum et omni iniquitate? Denique si uxor ejus, ut ipse jactat, non est, quid pertinet ad eum de adulterio illi calumniam texere, cum nec mœchari potuerit, si alicujus uxor non extitit? Porro de adulterio si a Lothario accusatur, et, si convicta fuerit, ultio præparatur, necesse est ut fateatur uxorem. Quid ergo incassum laborat, anxiat, et quod sua non fuerit uxor, quibuscunque modis et quolibuscunque argumentis satagit invenire? Necesse, inquam, est, ut ante omnem controversiam uxorem confiteatur, si hanc ut mœchatam impetendam existimat. Sed de hoc illa coram missi nostri præsentia purgare se voluit, sed ipse non annuit. Monomachiam vero in legem assumi, nusquam præceptum fuisse reperimus: quam [*edit. Rom.*, quia] licet quosdam iniisse legerimus, sicut sanctum David et Goliath sacra prodit historia (*I Reg. xvii*), nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sancit auctoritas, cum hoc et huiusmodi sectantes Deum solummodo tentare videantur. His ita prælatis, dilectionem vestram obnixè deposcimus, ut cura et sollicitudo, atque omne omnino studium, seu auxilium, quod circa eandem feminam semper fervidum habuistis, nullo tempore

frigescat, imo nullo pacto tepescat; sed potius, A quantum vires cœlitus collatæ ministrant, nullatenus ei nocere quocunque gemina [forte, genuina, HARD.] charitas vestra permittat ingenio, ne, si forte quidquam læsionis inciderit, ipsi pro illa in terribili divino iudicio cogamini reddere rationem; cuius nos, tanquam Deo, sicuti prædiximus, contemplante, illam vice principis apostolorum, cuius præsidium ascivit, salvandam tuitioni commisimus. Ad extremum vero, et quando jam nulla securitas, et immunitatis ejus, quod gementes dicimus, inveniri poterit remedium, atque imminens sibi certissimo prævidetur interitus, recipite illam ad vos, et quousque de ea quod Dominus revelaverit ordinetur, in regno vestro foveat, ac ei solita pietatis vestræ beneficia ministrare : et ita demum, si quid illi obijcitur, auctoritate nostra præveniente, ipsius æmuli prosequantur. Sed notate quoniam tunc hæc fieri permittimus, cum a prudentia vestra, vel eorum qui nobiscum sapiunt, nulla spes salutis Theutbergæ remanere præscitur. Præterea sive de conjugii fœdere, sive de adulterii crimine iudicium sit agendum, nulla ratio patitur Theutbergam cum Lothario posse legalem inire conflictum, vel legitimum controversiæ subire certamen, nisi prius ad tempus fuerit suæ potestati reddita, et consanguineis propriis libere sociata. Inter quos etiam locus providendus est, in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, et non sit difficile testes producere, vel cæteras personas, quæ tam a sanctis canonibus, quam a venerandis Romanis legibus, in hujusmodi controversiis requiruntur. Verum hæc non ut fiant dicimus, quæ sine decreto vel ordinatione nostra fieri non posse supra docuimus : sed ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregari posse autumat, cum personam, quam in suis penetratibus quotidie fatigat, quotidie conterit, quando vult ad iudicium educit, quando vult ad claustra reducit, et cumeducta fuerit, nisi ea profiteatur quæ ipse præceperat, quis est qui dicere possit quantis malis introducta submittitur? Proprie igitur libertati committi, et ab omni oppressione ac potestate ipsius, cum quo iniur conflictus, oportet liberari, atque in suis licenter uti, et suspectas personas convenit declinare, quæ se ab objectis ostendere cupit immunem. Sed jam ut, filii charissime, epistolæ finem ponamus, semper vos illud quod de bene operante beato Job supra commemoravimus, recolere, semper in causa sæpeditæ reginæ habere præ oculis admonemus : quia frustra laudabile quid geritur, si cunctis diebus* quibus vivit, hoc non exsequitur operator : atque incassum in stadio currit, qui antequam ad designatum perveniat locum succumbit. Scriptum quippe est : *Væ qui perdidit sustinentiam* (Ecclesi. 11). *Vos autem sic currite, ut comprehendatis* (I Cor. 11). Quæ præterea de Waldrada mœcha et excommunicata decreverimus, vos non latet. Quæ vero, quoniam nobis non annuentibus in Galliam habitatura repedavit, super ea episcopis regni Lotharii

scripserimus, in epistola quam eis misimus, potestis agnoscere : cuiusque transcriptum exemplar venerandis antistitibus in regno vestro Ecclesiam Dei gubernantibus vestra tribui gloria faciat. Præterea rogamus, ut vestra sublimitas sine omni dilatione præsentem, crebro dicti regis Lotharii nomine titulatam, per fidelem ac prudentem virum eidem destinare maturet epistolam, cuius exemplar ecce dilectioni vestræ transmisimus. Idipsum etiam vos de illa rogamus agere, quam præsulibus ejus regni transmisimus. Sed sciendum est quoniam quidam timoris aut favoris causa nostram suscipere parvipendunt epistolam : quidam vero suscipiunt quidem, sed palam demonstrare formidant; vel etiam Lothario placere volentes, hanc aliorum visione perniciosissime privant. Quapropter obnixè precamur ut per talem eandem epistolam nostram virum jam designatis antistitibus vestra sapientia mittat, qui prudenter incedens, nullum prorsus eorum prætereat, cui hanc non tradidisse quocunque modo clarescat. Quo caute ac indifferenter acto, qui hanc suscepit, vel non suscepit, per charitatis vestræ legatum vel litteras protinus ac certissime, sed pleniter nobis poscimus intimari. Nam licet omnes arguendi sint ob nimiam soporem desidiæ, multo tamen illi severius increpandi vel percutiendi consistunt, qui toties etiam a nobis moti excitari pestifero torporis somno depressi refugiant. Sed priusquam veraciter hos agnoscamus, nihil de his definitum deliberare prorsus absentia, seu potius ignorantia, justitia dictante, permittit. Optamus gloriam vestram in Christo nunc et semper bene valere, dilectissime filii. Data VIII Kalendas Februarias, indictione xv.

CXLIX.

AD LOTHARIUM REGEM.

(Anno 867.)

Quod Theutberga tædio afflictionum contra se ipsam scribat; ceterum dissolvi ejus conjugium non posse, nisi Lotharius celibem quoque vitam spondeat.

LOTHARIO glorioso [edit. Rom., gloriosissimo] regi.

Audito, revertente misso nostro, correctionis tuæ ut ita dicamus initio, gratias Deo condignas egimus, et ut tibi quoque grates competitiles referremus, D animum preparavimus. Sed, heu! adversa nuntiā venientia hujus intentionis nostræ proposito celeriter obviavit. Quapropter compulsi sumus mutare vocem, et qui ad gratiarum actiones os aperire disposueramus, in luctus et increpationes adhuc officium linguæ coacti dirigimus. Siquidem epistolam nunc suggestionis Theutbergæ gloriosæ reginæ missam, deferentibus legatis ejus, suscepimus, quam nihil intimare reperimus litteris, nisi quod illi asserere videbantur verbis. Verum in utroque obstupescit pariter et mirati sumus : atque tam repente styli et petitionis mutatae sensus perpendentes, nihil tale illam nobis intimescere quoque [at., quoquo, HARD.] tempore recolimus. Siquidem cum ad relationem

omnium pene, qui ex Gallicanis et Germanicis regionibus Romam orationis gratia veniunt, vel multorum illic degentium, oculos mentis inflectimus, plurimum distare conspicimus, quod ipsa nunc duntaxat significat, et quod hi omnes quotidie prope modum verbis et apicibus innuunt: quippe quam in remotam cuncti afflictionem, ac intolerabilem pressuram, nimiamque violentiam pati testantur, quamvis illa contra, sponte ac libenter a regia dignitate exui se velle ac optare fateatur et copula. Quæ illi quidem aliter, hæc vero aliter prosequi cernitur, ita ut omnium assertionibus legaliter a te admissa, inique deinde accusata, posthac iudicio, quo tibi et omnibus subjectis tuis, necnon et episcopis placuit, evidenter purificata, deinde secundo repulsa, postremo monitis et decreto nostro, pariter et hortatu filii nostri excellentis Augusti, jure recepta dicatur. Ipsa autem his omnibus contraria nunc effecta, et suæ ipsius oblita protectionis, nescimus quæ frivola fateatur: quæ videlicet nolumus exaggerare, quia nolumus supervacue laborare. Didicimus tamen multorum relatu ac multis indiciis, te ad imitationem eorum conversum de quibus apostolorum princeps dicit: *Si enim refugientes conquinationes mundi in cognitionem Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, his rursus impliciti superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum reverti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato.* (contingit enim illis illud veri proverbii, canis reversus ad suum vomitum, et aus lota in volutabro luti. Didicimus, inquam, te, qui prolixo tempore in scelere permanens, Ecclesiæ Dei non modicum nocuisti, nocere adhuc, et qui in sordibus eras, sordescere adhuc. Et certe in reversione legati nostri te correptum audientes, ultra quam dici valeat exultavimus, et omnipotenti Domino gratias immensas retulimus: potantes videlicet, de apprehensis a te honestis moribus, tandem aliquando fragrantiam in odorem suavitatis ad Dominum dirigi, non factorem de iteratæ nequitie tuæ colluvione per mundum ultra dispergi. Sed heu! e contrario, pro suavi odore factor, non in quo currendum sit, sed qui tota velocitate fugiendus existat, ecce hac illacque diffunditur. Siquidem, ut opinamur, tibi non sufficit solum adulterium perpetrasse, nisi apponas ut etiam animas hominum perjurii laqueis irretitis in extremum demergas interitum. Sed quid mirum, si paucorum animabus per perjurium exitum acquisisti, quando in tanta sublimitate positus, per exemplum tuæ mœchiæ tot hominum millia in perditionis chaos præcipitaveris? Nam majora facit crimina sublimitas dignitatum. Illud autem, quod prænomina regina quasi Waldradæ testimonium perhibet, dicens eam fuisse tuam uxorem legitimam, aut invita, aut frustra conatur adstruere: quando quidem illius nullo prorsus hinc testimonio quis indigeat. Cum magis nos ita sentiamus, quod iustum, et ita intelligamus quod æquum est, ut etiam Theutberga

A mortua, tu nullis legibus, nullis regulis unquam Waldradam in uxorem possis aut permittaris assumere. Utrum ergo Waldrada legitima tua fuerit aliquando conjux, Ecclesia Dei satisfactione Theutbergæ non eget. Unum tamen scimus, quoniam nec nos, nec eadem sancta Ecclesia, auctore Deo, qui adulteros judicabit, te, si Waldradam quodcumque recumpseris, etiam Theutberga decedente, dimittet modis omnibus impositum. Illud vero quod dicit Romam se velle venire, nobisque passiones et quadam secreta sui pectoris reserare, fieri non convenit: quoniam et securitas itineris, quam prætendit, nulla est; et quandiu Waldrada ita tibi juxta posita est, diaboli versutia non abesse convincitur. Dum enim Theutberga discedit, Waldrada incunctanter accedit: nimirum quia dum lex repellitur, prævaricatio confestim inducitur. Cæterum quis ignorat Theutbergam hæc contra se multis pressuris subactam deponere, ac innumeris malis attritam, imo mortis periculum formidantem, quod solo Deo custode frequenter evasit, asserere? Cum etiam, ut prædiximus, pene omnes religiosi et clari viri Galliarum et Germaniæ hæc ita se habere relatione testentur; adeo ut hæc eam, quæ nunc scripsit, nobis scripturam fore ante multum temporis præscierimus. Verum nos talem confessionem ejus, quam non voluntas sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus. Quamobrem quisquis contra Theutbergam agit, non solum Ecclesiam Dei graviter lædit, verum etiam sedem apostolicam, cujus iudicium non licet retractare, vehementer adversus se commovere convincitur, quoniam illa ex utraque parte provocata, id est tam a te quam a Theutberga, cujus vestri negotii executrix (*Edit. Rom.*, interpretrix) et interemprix effecta est. Jam vero si eadem Theutberga Romam venire disponit, et licentiam a te, conjuge videlicet suo, proficiscendi adeptæ fuerit, securitas est ei prorsus certissima tribuenda, qua freta nusquam metuat seper hominem aliquid incidere lationis. Quod omnino non provenire poterit nisi Waldrada Romam prius mittatur, et de ea quod conveniens sit diffiniatur: et ita denum talis immunitatis certitudo subsequatur, ut sæpedita Theutberga nec veniens, nec commorans, nec reliens, aliquid patiatur incommodum. Quod si minime pro repellenda a te sinistra suspitione promiseris agere, cessandum est, ne talibus fraudis insidiis acquiescamus, omnimodis præcavendum. Tuque summo studio præfatam Theutbergam conjugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam separari a te ullo pacto consentias, vigilanter attende. Unde si vult a te discedere, corripe, imo corripe eam, et a tali intentione per omnia statim revocare. Jam vero si amore pudicitie separationem querit, et conjugalibus connubiis solutionem efflagitat, certum est, Apostolo prædicante, quoniam mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verum si et ipse pudicitiam sectas religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simulate fiat, concedimus. Nam licet scriptum

sit, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, Deus tamen et non homo separat, quando divini amoris intuitu, ex consensu utriusque conjugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, nos grato permittimus animo, celeremque præbemus assensum. Aliter autem fieri mutuam vestram separationem prohibemus: siquidem scriptum legimus: *Erunt duo in carne una*. Quod divus Gregorius exponit dicens: Si igitur vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel fortasse ad illicita migrantem, quæ est ista conversio, in qua una eademque caro, et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrique conveniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? quando certum est quod omnipotens Dominus, qui minora concessit, majora non prohibet. Porro si sterilitas accusatur, cogita Saram nonagenariam, Annam quoque simul et Elisabeth: quam tamen sterilitatem fortasse non facit infecunditas, sed iniquitas. De aliis postremo vitiis, audi quid cœlestis bibliothecæ cultor dicat Hieronymus: Grave, inquit, pondus uxorum est, si, excepta causa fornicationis, eas dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si gulosa, si vaga, si jurgatrix et maledica, tenenda erit istiusmodi? volumus, nolumus, sustinenda est. Cum enim essemus liberi, voluntate nos subjecimus servituti, et revera, ut verbis utamur Apostoli, *alligatus es uxori? noli querere solutionem*. Ergo, gloriosissime rex, esto propria contentus uxore, et præter illius, alterius unquam ne queras consortium. Et certe, quantum humanis invenire sufficit intellectus, eadem crebro memorata mulier non solum insons sæpe comprobata est, verum et Ecclesiæ auxilium, atque iudicium provocasse dignoscitur. Insuper et sancti apostolorum principis Petri præsidium expetivit. Unde sedes apostolica causam vestram per ipsam cœpit discutere, et quidquid questionis emersisset, speciali iudicio suo reservare proposuit. Qua de re non putamus te in tantam tui perniciem devolvendum, ut contra nostras diffinitiones, vel adversus crebro dictam feminam, beati Petri confugio prorsus inuixam, agere quocunque modo consentias: cum tibi potius, et regno tuo, quam Theutbergæ, si ad hoc tam immane piaculum dilapsus fueris, acquiras omnino dispendium. Igitur consilium nostrum accipe, et monita nostra tanquam affectuosi patris amplectere, atque ab omni pravitate mentem, linguam, corpusque refræna, præcipue Waldradæ pellicis tuæ, et dudum a te repudiatæ, communionem declinans, et ejus consortium perpetuæ oblivioni contradens. Excommunicata est enim, et usque ad præsentiam nostram, ab omni Christianorum contubernio sequestrata, sicut totus jam novit Occidens, et jam jamque quoque per missos nostros minime cum plagis cæteris Oriens ignorabit. Quamobrem cavendum est, ne cum ea pari mucrone percellaris sententiæ, ac pro unius

A mulieris passione, et ad sulfureos fœtores, et brevissimi temporis desiderio, victus et obligatus ad perenne traharis exitium. Deterius quippe isti populis prælati delinquant: ac per hoc ipsi crudelius quam cæteri puniuntur. Sed ut manifestius vera nos dicere scias, beatum papam Gregorium audi, qui ait: Scire etenim prælati debent, quia si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt non soli moriuntur. Hæc autem nos tibi nunc scripsisse, et quasi inter nos et te verba nostra excessus tuos corripientia discursisse sufficiat. Cæterum præcave nequando nobis, secundum Domini præceptum, duos aut tres testes adhibeamus: imo vero, ne hoc Ecclesiæ sanctæ dicamus, et, quod non optamus, de cætero fias cunctis sicut ethnicus et publicanus.

Porro excellentiam vestram hortamur, ut hoc exemplar epistolæ ad Lotharium missæ, quousque illum nostris monitis obedire perfecte cognoveritis, apud vos, nemine alio sciente, retineatis. Si autem suæ obstinationi non cesserit, et quæ ei ad præsens dirigimus, perficere distulerit, vel si Theutbergam reginam debito honore non retinuerit, vestra ad omnium notitiam, quæ de eo statuimus, faciat venire sublimitas, et juxta nostræ censure modum ad gloriam vestram transmissum huc illucque dispergat.

CL.

AD LUDOVICUM REGEM GERMANIÆ.

(Anno 867.)

Ut Lotharium ad diligendam Theutbergam excitare pergat, et Ingelradem ad Bosonem maritum redire compellat.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio LUDOVICO glorioso regi.

Precamur amabilem dilectionem vestram ut regem Lotharium monere nullo pacto desistatis ut debitam dilectionem Theutbergæ reginæ uxori suæ semper impendat: nec sibi mandietur, quasi student eam cogere ut aliquod sibi crimen impingat, et per hoc valeat illam a suo consortio sequestrare: quoniam hoc nec ipse legaliter agere prævalet, nec nos talibus præstigiis, et tam fraudulentæ calliditatis locum dare permittimus. Sed etiam abundante iniquitate, qualibet astutia, potius autem violentia, tale quid machinari potuisset, Waldradam ei mœcham, cujus immundo desiderio ad ista intendit, anhelat, et pervenire dementer affectat, nullus conjugali fœdere permetteret sociari, nisi forte quibus omnium legum, nisi cunctarum regularum temerator et infractor inveniri voluisset. Agite igitur circa eum benigne, et quoniam filius germani vestri est, tanquam os vestrum et carnem monere, increpare, imo vero etiam severius, corripere, quin et quoquo modo corrigere studeatis, mentis scilicet ejus salu-

tem magis quam corporis anhelantes. Postremo, fili charissime, non vos latere credimus, quot et quantos labores pro refuga illa Bosonis uxore sæpe per tulimus, et quoties eam, ut ad justitiæ tramitem remearet, salubriter admonuerimus : et qualiter etiam non respicientem, sed nequitia sua pertinaciter persistentem, gladio anathematis percusserimus. Quæ nec percussa doluit, nec attrita voluit recipere disciplinam. Vir autem ejus, innocens videlicet, in ejus absentia hinc inde labore non modico fatigatur, quoniam nec ipsi reconciliari absenti prævalet, nec alterius illa vivente consortium ei conjugale conceditur. Qua de re quoniam improbitatem et insolentiam ejusdem viri continuam patimur, volentis scilicet ardentem ad secundum, imo ad illicitum convolare connubium, obnixæ dilectionem vestram deposcimus, ut pro revocanda ea omne studium pro Dei amore sumatis, quinimo et eandem perditam ac sæpe damnatam feminam lucrari Domino valeatis, ita ut si monitis provocata viam suæ salutis non arripit, saltem pressuris per vestram industriam angustata respiciat : et quæ ad Dominicam cœnam sponte intrare noluit, dum tantum intret, vel compellatur invita. Nam forte de hujusmodi Dominus per prophetam dicit : *Ecce ego æpiam viam tuam spinia, et æpiam eam maceria, et semitas suas non inveniet, et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos : queret et non inveniet eos, et dicit : Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc* (Ose. II). Quod venerandum oraculum si tropice disseratur, non parvam utilitatem generat. Verum nunc breviter dicendum est, quoniam si eadem femina, sicut nec debet, nullius communione frueretur, et non exquisitis voluptatibus potiretur, si denique vias suas spinis septas pateretur, si in terrenis desideriis de impossibilitate lassaretur, jam Deum profecto ad mentem reduceret, et ad amorem viri proprii vel invita rediret. Sic ergo pervicax illa et impœnitens anima, quæ diu est adultera, conata persistere, sic fortasse, si tamen necessitas ei per vos rerum interrim titularum imponeretur, fidelis jam decerneret esse conjux, quæ merito ac veraciter deinde dicere posset : *Revertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis quam nunc*. Optamus gloriam vestram bene valere, dilectissime fili. Data Nonis Martii, indictione xv.

CLI.

AD ADONEM VIENNENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(Anno 867.)

Confirmatur auctoritate pontificia vetus privilegium metropoleos Viennensis.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reve-

* *Omnium nos portare.* Quod sub finem hujus epistolæ facere jubetur Hincmarus, ut eam ad alios archiepiscopos deferendam curet, id ab ipso dili-

A rentissimo et sanctissimo confratri nostro Aboni archiepiscopo decretum perpetuum Viennensi Ecclesiæ.

Quod reverenter petiit sanctitas tua a sede apostolica, et humiliter exposulavit, ut privilegium antiquum a patribus et prædecessoribus nostris Viennensi sacræ sedi concessum renovaremus, auctoritas hujus sanctæ sedis, quia digna res petebatur, non abnuvit. Sicut ergo ab antecessoribus nostris, beatissimo scilicet Leone et a reliquis pene ad nostra tempora, tuis antecessoribus præstitum est largitione apostolica, ut juri Viennensis Ecclesiæ quatuor civitates vel oppida, Gratianopolis scilicet, Valentia, Genava, Darentasia, perpetue subjectæ mainerent, ita modo noster præsulatus futuris temporibus firmum et inconvulsum durare præsentî decreto constituit, et ut ad potestatem et dispositionem Viennensis metropolis pertineant immobiliter definit. Neque tamen propterea Darentasiensis Ecclesiæ si aliquod munus privilegii illi concessum est perdet, quia nec hoc modo Viennensis archiepiscopus et primas ipsius a nostra auctoritate postulavit, ut iisdem in tribus oppidis vel civitatibus quæ nunc additæ et commissæ videntur non ordinaret, et episcopos eorum ad se, cum opportunum videret, non advocaret. Sed ut sub jure Viennensis Ecclesiæ ita se positum semper sciat, ut per dispositionem ipsius hæc omnia ecclesiasticæ agat, et ad synodum ejusdem archiepiscopi et primatis vocatus pariter cum eisdem ipsis sibi concessis occurrat ; et, quantum ad generalem observationem attinet, nihil præter auctoritatem Viennensis præsulis definire præsumat : sitque humiliter, sicut a sanctæ recordationis prædecessoribus nostris salubre firmatum et statutum est, Viennensi Ecclesiæ ita suppositus, ut postmodum liberius dignitatem suam a nobis sibi concessam habere et tenere prævaleat ; ne forte si aliter fecerit aut præsumperit, non solum aliqua sibi concessa amittat, sed etiam propter transgressionem et inobedientiam durius damnatus in futurum humilietur. Data Idus Jun., indictione xv.

CLII.

AD HINCMARUM ET CÆTEROS EPISCOPOS IN REGNO CAROLI CONSTITUTOS.

(Anno 867.)

Exponit causas odii et invidiæ Græcorum adversus Ecclesiam Latinam : mittit illorum objectiones, ut eas refellant, et quæ contra illos invenerint, in Urbem transmittant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverentissimis et sanctissimis HINCMARO et cæteris confratribus nostris archiepiscopis et episcopis in regno Caroli gloriosi regis ecclesias constitutas regentibus.

* *Omnium nos portare onera qui gravantur, imo*

gener præstitum docet Flodoardus lib. III, cap. I. *Quam, inquit, epistolam Hincmarus suscipiens, in Corbonaca palatio consistenti regi Carolo cum pluribus*

hæc in nobis portare beatissimum Petrum, qui nos administrationis suæ protegit ac tuetur hæredes, fraternitas vestra liquido novit. Verumtamen inter alia quæ nos immensis laboribus inserunt, illa nos præcipue commovere videntur, quæ nobis, imo universæ occiduae parti, a Græcorum imperatoribus, Michaelæ scilicet et Basilio, et ab his qui sibi parent, nequiter ingeruntur. Hi enim odio et invidia contra nos inflammati, quæ inferius annotabimus, nobis quasi crimina hærescos impingere moluntur. Odio quidem; quia Photii adulteri et invasoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ atque neophyti, a depositis et anathematizatis factam promotionem non solum non approbavimus, sed et damnavimus: fratris scilicet et cōministri nostri Ignatii ejusdem ecclesiæ patriarchæ dejectionem, utpote a subjectis, et ab imperiali potentia factam, nullo suscipientes assensu. Invidia vero, quia regem Bulgarum Michaelē nomine, cum gente sua, Christi fide suscepta, a sede beati Petri institutores et doctrinam expetivisse audierunt. Volentes quippe, nimiumque anhelantes, eosdem Bulgares a beati Petri subjectione subducere, suosque imperio sub prætextu Christianæ religionis callide subjugare, talia de sancta Romana Ecclesia non habente maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, prædicant, quatenus illi, utpote adhuc in fide rudes, hæc audientes, nos quasi noxios, et diversarum hærescon squaloribus respersos, vitent, declinent, atque penitus deserant. Denique cum clamor malorum, quæ in Constantinopolitana Ecclesia, tam per eosdem principes, quam per eos qui illis sive metu, sive affectu ad votum parent, multiplicatus et consummatus esset, nostrisque auribus increascens, immensum cordi super tanta nequitia dolorem inculteret, etiam ipsis potentibus et obnixæ precantibus, ad hanc inquirendam et nobis referendam missos nostros, Rhadealdum scilicet et Zachariam, tunc episcopos, Constantinopolim destinavimus, qui illuc pervenientes, patriarcham Ignatium damnando, et Photium communione sua firmando, contra interdictum nostrum factioni consensere Græcorum. Cum autem patrato nefando scelere Romam reversi fuissent, missus est etiam ab imperatore Michaelē cum ipsis ad nos proprius legatus, nomine Leo a Secretis. In quorum adventu cognoscentes tam præfatum Ignatium injuste depositum, quam Photium moechum irregulariter in sede Constantinopolitana firmatum, molestissime tulimus, scribentesque nostram summæ auctoritatis epistolam, eidem Leoni a Secretis imperatori per indictionem decimam hæc defendendam contulimus. Per quam videlicet nos nec illam damnationem, nec talem promotionem, utpote utramque inique patrata, admissuros fore prædiximus,

episcopis relegit, et ad alios archiepiscopos, sicut in mandato acceperat, dirigere studuit. Idem etiam suffraganeos suos, ut Græcorum objectis responderent, excitavit, ut Odonem Bellovacensem, ad quem Hincmari de hoc argumento exstat epistola IV. Kalendas Januariæ hoc anno scripta. Respondit ergo inter cæteros Odo, et librum a se compositum

A et ratione competenti firmavimus. Deinde his facto concilio, et lectis profanis gestis, quæ prædictus Leo a Secretis detulerat, ubi putatæ depositionis fratris et coepiscopi nostri Ignatii tenor continebatur, inventi sunt iidem missi nostri tam in damnatione Ignatii, quam in communione Photii, omnino culpabiles. Unde nos ecclesiam nostram sine omni volentes macula, sicut semper, subsistere, ne videlicet in ea, illis impunitis remanentibus, vel tenuis subsannandi oriretur occasio, aut nos eorum pravitati consensisse videremur, utrumque damnavimus, et excommunicationi submisimus: damnationem vero Ignatii, vel promotionem Photii, penitus respuimus et condemnavimus. Reverso autem Leone a Secretis Constantinopolim, Michael imperator comperiens per epistolam nostram, quam per ipsum transmisimus, quod nec depositionem Ignatii, nec promotionem Photii suscepissemus; mox quemdam legatum suum, nomine Michaelē, protospatharium, cum epistola injuriis plena ad nos direxit, et ut sententiam nostram ad votum ipsius commutarem, vehementer hortatus est. At nos injurias quidem nostras non curantes, licet circa Ecclesiæ injurias non tacuissemus, scripsimus epistolam nostram, et hanc per indictionem quartamdecimam præfato imperatori per jam nominatum Michaelē protospatharium legatum suum direximus, tam videlicet a nostra ecclesia falsas objectiones repellere cupientes, quam ipsum imperatorem cum sequacibus suis super hoc negotio ad rectum justitiæ perducere tramitem anhelantes. Sed ut plenius hæc tam ipsi imperatori, quam aliis fidelibus intimari potuissent, convocatis quibusdam e vicinis locis fratribus et coepiscopis nostris, de his quod nobis canonice visum est, prædecessorum nostrorum secuti vestigia, decrevimus et ordinavimus, quod etiam sanctitati vestræ post modicum, Deo favente, plenius intimare disponimus. Quo rite sicut arbitramur ordinato, querere cepimus opportunitatem, qua freti missos apostolicæ sedis etiam adhuc Constantinopolim cum exhortatoriis epistolis destinaremus: qui et pro salute ipsorum competentibus eos monitis ædificarent, et quæ fuerit de illis apostolicæ sedis prolata sententia, manifeste denuntiarent: juxta quod et magna synodus Nicæna (can. 5), de his qui abiciuntur sanxisse dignoscitur. Videbatur enim nobis iter navale satis difficile, et propter eorundem Græcorum expertas insidias valde cavendum. Cum his itaque anxietatibus undique coarctaremur, et ingentibus premeretur angustiis, ecce subito legati jam sati regis Bulgarum nobis adessee nuntiantur. Unde, quis est qui dicere possit, quanto gaudio, vel quanta exultatione simus repleti? eo quod et eorum salubrem conversionem per divitias bonitatis

Hincmari misit, ut Flodoardus idem tradit lib. III, cap. 25, catalogum tensex epistolarum Hincmari ad Odonem. Respondit et Aneas Parisiacensis episcopus, cujus ea de re liber exstat in bibliotheca Thuane. Unde tibi prologum exhibemus. Jac. SIMA.

Dei cognovimus; et quia illos doctrinam beati Petri apostoli, seu sedis ejus, exquisisse comperimus, qui, licet longe positi corpore, nobis tamen facti sunt fide præsentis: sed et quia per eorum regnum facilem ac terrenum missis nostris ad terram Græcorum accessum patere perspeximus. Ordinatis igitur tam quæ Bulgarum gentis congrua fidei rudimentis agnovimus, quam quæ Constantinopolim mittere disposuerimus, missos quoque nostros cum legalis jam nominati regis per ipsius transituros regionem direximus. Quos imperatores Græcorum non solum recipere minime consenserunt, verum etiam vehementer adversus Bulgares animos commoverunt, eo quod per suam eos terram transire permiserint: nihil aliud procul dubio innuentes, nisi quod eos, si per sibi subjectas regiones transissent, illis periculis traderent, quibus præfatæ urbis hæretici principes sæpe sedis apostolicæ legatos, pro causa fidei vel correctionis ecclesiasticæ destinatos, tradidisse leguntur. Præterea cum Bulgarum rege demorantibus, et ad urbem Constantinopolitanam eisdem nostris accedere missis conantibus, iidem imperatores epistolam suam ipsi regi Bulgarum transmissere: quam ille accipiens nobis per legatos nostros deferri devota mente decrevit. Accipientibus itaque nobis, et perscrutantibus eandem cum aliis scriptis epistolam, non hanc sæpe memorati principes dictantes, nisi in lacu blasphemie tinxisse calamum, et luto erroris usi pro atramento fuisse procul dubio patuere. Conantur enim tam nostram specialiter, quam omnem generaliter, quæ lingua Latina utitur, Ecclesiam reprehendere, quod jejunamus in sabbatis, quod Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere dicamus, cum ipsi hunc tantum ex Patre procedere fateantur. Dicunt præterea nos abominari nuptias, quia presbyteros sorti conjuges prohibemus; et insimulare tentant, quoniam eosdem presbyteros chrismate linire baptizatorum frontes inhibemus: quod tamen chrisma non ex aqua fluminis conficere fallaciter arbitrantur. Reprehendere nihilominus moluntur, eo quod octo hebdomadibus ante Pascha a carnium, et septem hebdomadibus a casei et ovorum esu more suo non cessamus. Mentiuntur quoque nos, sicuti per alia ipsorum conscripta indicatur, agnum in pascha, more Judæorum, super altare pariter cum Dominico corpore benedicere et offerre. Quin et eprehendere satagunt, quia penes nos clerici barbas radere suas non abnuunt, et quia diaconus non suscepto presbyteratus officio apud nos episcopus ordinatur; cum ipsi etiam illum, quem patriarcham suum nominant, ex laico subito tonsuratum ac monachum factum, saltu ad episcopatus apicem imperiali favore ac brachio provehere, ut ipsi putant, minime formidaverint. Et adhuc, quod est gravius et insanius, a missis nostris, contra omnem regulam, et præter omnem consuetudinem, libellum fidei, si se ab illis recipi vellent, exigere moliebantur, in quo tam ista capitula, quam ea tenentes anathematizarent: necnon et epistolas canonicas ab his ei,

A quem suum œcumenicum patriarcham appellandi, improbe requirebant. In his igitur, explosis cæteris curis, vos, fratres, summopere conveni desudare: et quia communia sunt hæc opprobria, quæ universali Ecclesiæ, in ea duntaxat parte quæ Latina uti dignoscitur lingua, sicut prætulinus, ingeruntur, communiter omnes, qui divino sacerdotio illustrari videntur, decertare debetis, quo paternæ traditiones tante derogationi non pateant: sed quæ pravi quique consuetæ contentione tam mentientes quam errantes maculare gestiunt, manu communis defensionis ab omni novo blasphemie funditus eruantur. Ridiculum est enim, et satis abominabile dedecus, ut temporibus nostris vel falso insimulari sanctam Dei Ecclesiam permittamus, vel eas traditiones quas antiquitus a patribus nostris suscepimus, pro libita semper errantium infringi patiamur. Quapropter necesse est ut eorum conatibus resistamus, et falsis illorum jaculis veritatis clypeum opponamus. Quod nos quidem, opulante superna potentia, prout valemus, agere non omittimus: nec, cum opportunitas cœlitus datur, contra illos pro Ecclesia Christi tacebimus. Sed magnopere convenit, ut et vestra quoque fraternitas, morem secuta majorum, concertans nobis et unanimiter collaborans in talibus inveniat. Siquidem, nisi mente recessit, nunquam Hesperix regiones (ut de aliis mundi plagis interim taceamus) a sede B. Petri in hujuscemodi quæstionibus dissonantes inventæ sunt. Unde unusquisque vestrum qui metropolitana jura sortitus est, junctis sibi fratribus et coepiscopis suis qui sub se sunt, de his diligentem curam suscipiat, et quid invidis eorum detractionibus opponi necesse sit, rimari studeat, et invenire summopere gestiat, atque inventum nobis ocus transmittere minime parvipendat: quatenus id nos quoque adversus eorum vesaniam cum cæteris assertionibus nostris deinde mittere valeamus. Nihil enim in nobis tam visibilis quam invisibilis hostis, sicut concordiam, exhorrescit. Ideoque mutuo studia nostra provocemus, et contra communes hostes, non quasi hæc vel illac palantes, sed tanquam castrorum acies ordinati repariamur. Sicque fit, ut dum nos vestram unanimitatem ad communem incitamus conflictum, et vos nostris certaminibus interestis, ut et nos vestram sanctimoniam debito mentis affectu diligere fraterneque venerari cernamur, et vos in nullo a capite, id est a sede Petri, dissidere noscamini. Quanto autem livore, quantaque vecordia, jam designati, Græcorum principes, eorumque satellites, adversus nos, pro eo quod suis nolumus parere illicitis animositatibus, armati sint, in eo manifeste datur intelligi quod aut falsa sunt quæ nobis impingere moliantur, aut certe jam a prisco tempore sine cujusquam contradictione in Ecclesia Romana, imo in tota occidentali parte, hactenus custodita: et cum floruerint etiam apud ipsos magni doctores Ecclesiæ, nullus tamen eorum de his reprehensionem fecit, nisi hi qui non zelo justitiæ servidi, sed zelo

invidiæ percussit, Ecclesiæ lacerare traditiones anhelant. Præcipue cum de jejuniis sabbati tempore S. Silvestri confessoris Christi sit satis discussum et disputatum, atque ut celebraretur per omnia definitum, nullusque post hæc ausu temerario contra illud statutum venire, aut saltem mutare præsumpsit: cum potius e diverso sedis apostolicæ institutio, et Ecclesiæ Romanæ sequens observantia, ejusdem saluiferi constituti exsecutrix fuisse lucusque reperiatur. Præterea de processione Spiritus sancti quis nesciat illustres viros et præcipue Latinos, nonnulla scripsisse, quorum fulti auctoritatibus, istorum oppido sane respondere possemus insanie, istis vel illis non reprehendendi, vel nobis eis contentiosa lance gannientibus rationem reddendi consuetudo quælibet exstiteret? Sed quid mirum si hoc isti prætendant, cum etiam gloriantur atque perhibeant, quando de Romana urbe imperatores Constantinopolim sunt translati, tunc et primum Romanæ sedis ad Constantinopolitanam Ecclesiam transmigrasse, et cum dignitatibus regis etiam Ecclesiæ Romanæ privilegia translata fuisse? Ita ut ejusdem invasor Ecclesiæ Photius etiam ipse se in scriptis suis archiepiscopum atque universalem patriarcham appellet. Videte ergo, fratres, si hæc Ecclesiæ Christi non præjudicent: videte si tolerabilia valeant æstimari: considerate si debeant illi Ecclesiæ Romanæ hujusmodi derogationes vel detractiones ingerere, cum ipsa, ex quo cæpit Christiana religio dilatari, quæ semel in Petro patrono ac institutore suo suscepit, immutata teneat, et incorrupta per alia climata mundi docerit: nec apparuerit quisquam per tot saltem sæculorum curricula, qui ejus traditionibus derogaverit, aut obviare præsumpsit; licet, ut prætulimus, in Ecclesia crebro magni doctores effulserint: nec visa sit unquam Ecclesia, ut non dicam Constantinopolitanam, quæ longe post instituta est, cujus hæc doctrinam vel auctoritatem secuta sit, cum ipsa potius alias ecclesias instituerit, atque his nonnullas traditiones contulerit: adeo ut, quemadmodum Bonifacius sedis apostolicæ præsul testatur, institutio universalis nascentis Ecclesiæ de beati Petri sumpserit honore principium, in quo regimen ejus et summa consistit. Perpendite ergo, fratres, si hæc utilia sint Ecclesiæ Dei, si hæc congrua videantur ejus ordinationibus. Perpendite, rogo, si sedis apostolicæ missos a visione sua excludere, vel eos aut epistolas nostras spernere debuerint, et ubi sit aliquando gestum, quæso, memorare contendite, alioquin contra tantum laborem contemptum nobiscum tota virtute curate. Nam si hujusmodi mos in Ecclesia Christi fuerit exortus, videlicet ut legati seu litteræ singulorum ecclesiarum, vel personarum ab his quibus mittuntur minime suscipiantur, quis locus restet soluti nos penitus ignoramus, præsertim cum per legatos et epistolam destinatarum interventionem ad fidem nonnullos conversos, et ab errore multos revocatos, et ad pacem cæterasque corre-

ctiones plurimos vel rediisse vel accessisse noscimus. Et certe si hoc licitum esse posset, nullus profecto nobis tranquillum vitam ducere valisset, nimirum quo quotidiana undique veniens, annuente Christo, frequentia non modice reddit sollicitos, nec paucis constituit subinde auditoribus fatigatos. Perpendite nihilominus, si a legatis nostris libellus exigi debuit, aut quæ hinc exempla præcesserint: cum nec scripto insertum, nec memoriæ commendatum tale quid inveniri credatur. Numquid nos alicujus novitatis inventores existimus? numquid alia, nisi quæ ad salutem ipsorum, et ad communem Ecclesiæ statum pertinebant, transmisimus? numquid nos hæretici aliquando fuimus? Nam licet nos peccatores quidem esse non denegemus, quorumlibet tamen errorum facie pollutos, Deo gratias, minime recogoscimus, quemadmodum illi, qui nunquam sine schismate, nunquam prorsus ab errore reporiuntur extranei. Libellos autem nos ab illis et exigere et suscipere, non autem illos a nostris requirere solere, consuetudo lucusque custodita demonstrat. Cum enim, Christi munere, propter primum Ecclesiæ Romanæ in beato Petro concessum, nemini sit de sedis apostolicæ judicio judicare, aut illius sententiam retractare permissum: constat nimirum eos ab his nullum jus possidere libellos exigendi, quos habere fas judicandi nullo juberetur canone, nullo probantur exemplo. Potiorum enim est ab inferioribus, non inferiorum a potioribus, violenter exigere rationem, aut exortam elicere satisfactionem. Commendatitas autem epistolas, etiamsi tale quid antiqua consuetudo fieri a nobis efflagitasset, dandas Photio modo mitteremus: quippe quem non litterarum nostrarum communione in Ecclesia Constantinopolitana stabiliendum, sed nostræ sententiæ jam mucrone percussum, ab ea penitus decreveramus tanquam adulterum propellendum. Verum pro his et his similibus causis canonice discutiendis et rite definiendis tam vestram, quam aliorum fratrum et coepiscoporum nostrorum, reverendam ad nos convocare vellemus præsentiam, nisi nos diversæ mentis calamitates, et quotidianæ pressuræ id gerere vetuissent. Sed quæ nobiscum ageritis præsentem, hortamur agite saltem absentes, qui tamen dum intra sinum charitatis, quam latum mandatum Psalmista nuncupat (*Psal. cxviii*), vos circumpectentes semper intuemur quasi præsentem, terrarum profecto spatiis nunquam potestis haberi visibus nostris absentes. Verumtamen si huc veniendo [*forte, veniendi, Haro.*] recusatis laborem arripere, nec jussa terreni principis, nec ulla impedienda sæculi, pium studium vestrum a communi hac ecclesiasticæ negotii meditatione, seu necessaria sollicitudine, cohibere quoquo modo valeant. Alioquin vestram ad nos fraternitatem convocandi, et pariter de hujuscemodi questionibus tractandi, nobis erit omnino necessitas: ut videlicet juxta pristinam consuetudinem nobiscum in ipsam apud S. Petrum convenientes, communes Ecclesiæ contumelias repellamus, qui commune sa-

cerdotii culmen in Christi Ecclesia, singuli secundum snorum qualitatem privilegiorum, promeruisse dignoscimur. Præcipue cum non solum propter huiusmodi generalis Ecclesiæ negotium, sed etiam pro specialis hujus sedis exorta causa prædecessores vestri una cum prædecessoribus nostris hic soliti sint non immerito convenire. Nam mirandum quomobrem iidem imperatores ita sæviant, ita commoveantur, ita in convicia nostra prorumpant: cum, si bene gesserunt, eos non nobis conviciari, sed de bono gratias auctori referre, et in se ipsis gloriam habere, et missos vel legationem nostram respicere, sed utpote suis bene gestis congratulantiæ libenter admittere, et nobis congrua responsa dirigere, profecto decuerit. Si vero male operati sunt, ut quid non corrigi potius et meliorari satagant, sed indignantur, anhelant, et in tot contumelias adversus ordinationes Dei et Ecclesiæ traditiones insiliunt? Quamvis non tam indignati, quam deterriti fuisse videantur, conscientia namque remordente intellexerunt, pro judicanda canonice sui obligatione nos illas partes misisse. Quamobrem hujuscemodi consilio usi sunt, quo videlicet legati nostros nullatenus admitterentur: scilicet ne per illos, vel de recuperato fratre et coepiscopo nostro Ignatio, vel de damnato Photio invasore, sedis apostolicæ sententia penes se diffamari, nec rursus iidem, tanquam fautores tantæ perversitatis, ac per hoc obligati, manifestius, quia errent, excommunicati, sciri eorum attestatione, aut scriptorum nostrorum serie potuisset. Unde quis non videat, eos idcirco de nobis illa derogationum verba depromere, ut sua quæque pravilitatis possent acta contegere; et ideo velle nostra suis præstigiis offuscare, ut sua valeant tenebrarum opera longe lateque clarificare? Nam quis stylus sufficiat exarare, quanta et qualia, priusquam missi nostri illos directi fuissent, vel etiam post reversiorem eorum, tam per legatos, quam per litteras suas, ut de nostris specialiter omittamus, de beati Petri principis apostolorum laudibus, de sedis ejus, vel Ecclesiæ Romanæ privilegiis, nobis præconja destinarent? Cum autem eosdem apostolicæ sedis missos in suam nequitiam traduxissent, et instar quarundam prostituerarum libidines suas ipsis convenientibus explevisent, primo quidem conati sunt nos iteratis laudibus efferentes, et versutis blandisque lenociniis adeuntes, ad suos infectere pessimos actus, et ut his a se perpetratis nostro consensu firmitatem tribueremus, supra modum hortati sunt et deprecati. At ubi nos, inspiratione divina, quæ acta sunt perperam commissa fuisse comperientes, ea non solum iustitia magistra, ut jam diximus, non approbavimus, sed et damnavimus: protinus illi versa sententia, plectrum linguæ in derogationes et blasphemias acuerunt, et tanquam suimet obliiti, contraria his quæ primitus prosecuti fuerant tractarunt. Et quia, Deo auctore, de nobis quid specialiter impetere non invenerunt, traditionibus paternis divinis testimoniis roboratis detrudere curaverunt,

A et quod agere majores eorum minime præsumperunt, isti etiam quæ antiquitas Romana suscepit, cum numerosis hanc sequentibus ecclesiis, generaliter accusare et blasphemare ore polluto minime timuerunt. Quin et privilegiis apostolicæ sedis, quorum valetudine sua quoque roborari poposcerant, quia suis malignitatibus non favimus, conviciari et derogare vice tergiversatoria multifarie studuerunt. Porro autem, quia nos apostolicæ sedis auctoritatem, Deo gratias, non ignorantes, hactenus quodammodo singulariter eorum pravitatem, nullo solatio vestro more prisco muniti, constantia summa repressimus, actus suos illi nonnisi nobis displicere, nonnisi nos exsecrari, fallaciter arbitrantur. Quamobrem fieri potest, ut hæc sua venenosi graminis semina per alias mundi partes dispergant, et simpliciorum piorumque fidelium corda suis illicitis votis incurvent. Adeo ut, sicut ipsi gloriantur, ad Alexandrinum et Hierosolymitanum patriarchas jam miserint, eos videlicet ut in dejectione Ignatii patriarchæ, et in promotione invasoris Photii sibi consentiant, adhortantes. In quo non nos eorum concordiam, fortasse contra statuta seu traditiones apostolicæ sedis improvide conglutinatam, Deo adjuvante, pavemus: sed ne suasionibus illectos pravorum eos ad suum ipsorum discrimen contingat ab æquitate decidere, condolemus. Sunt quippe diris et continuis Agarenorum pressuris attriti: ac per hoc evenire valet, ut vel decepti, vel pro sui revelatione sibi plurima tribuere spondentibus Constantinopolitanis principibus, quod et gentes dicimus, assentire cogantur. Quapropter venerabilis industria vestra talem se de cætero exhibeat necesse est, ut sole clarius hanc a sede Petri in nullo dissidere, quin potius cum illa in cunctis sentire, iidem hostes cognoscant: ita ut præsulatui nostro scripta divinitus inspirata sapientia vestra, reprehendendo, et forti prorsus invectione feriendo tantam eorundem imperatorum vesaniam, mittat; quæ nos suscipientes, rursus ea cum aliis assertionibus nostris ad ipsorum quoque demeritum confutandam mittere valeamus. Ita ut cum unum pariter idemque nos hostes sentire cognoverint, nec injurias a se nobis illatas ulcisci solummodo nos affectare mendaciter astruant, nimirum cum adversus se monomachiam aggredi quodammodo nos intuentur, et per hoc quod sint et alii Christi dilectores, et eorum perversitates odientes liquido comprehendant, et ora loquentium iniqua penitus obstruant, ita ut Christo duce una mente, et ore, ac brachio, quasi strenui propugnatores, phalanges hostium premere ac debellare communi studio reperiamur, eorumque perniciosam factionem, ipso auxiliante, socia concertatione funditus interrupxisse comperiamus, et tam inventores mendaciorum, quam fabricatores perversorum dogmatum, paternis definitionibus, ac veracium assertionum clypeis, in nomine Domini nostri Jesu Christi unanimiter triumphare ac superare per omnia digno-

scamur. Optamus fraternitatem vestram in Christo nunc et semper bene valere. Tua vero, frater Hincmare, charitas cum epistolam legerit, mox ut etiam ad alios archiepiscopos, qui in regno filii nostri Caroli gloriosi regis consistunt, deferatur, summo pere agere studeat; et ut de his singuli in diocesis suis, una cum suffraganeis suis, in cujuscunque regno sint constituti, convenienter tractare, et nobis quæ reppererint suggerere curent, eos incitare non negligat. Ita ut eorum omnium, quæ præsentis epistolæ circumstantia continet, tu et strenuus executor illis existas; et apud nos verax et prudens scriptorum tuorum serie relator inveniariis. Datum x Kalendas Novembris, indictione prima.

CLIII.

AD CAROLUM CALVUM REGEM.

(Anno 867.)

Petit ut auxilio sit episcopis ad conventus habendos de negotio quod ipsis demandavit.

[Apud Mansi, *ibid.*]

Comperiat celsitudo vestra, nos metropolitanos præsules regni vestri ad quedam tractanda ecclesiastica negotia, quorum gloriæ vestræ tenorem ostendi præcepimus, singulos cum suffraganeis suis pariter convenire mandasse: cujus videlicet executionis summam fratri et coepiscopo nostro Hincmaro commisimus. Quapropter rogamus piam dilectionem vestram, ut tanto negotio auxilians, quo facilius iidem fratres nostri convenire valeant, suffragari dignetur: quatenus ipsis vestro solatio potitis, præsens negotium rite tractantibus, vos quoque pro tantæ pietatis studio præmium consequamini. Erit autem eis et aliud post modicum decreto nostro synodice ventilandum: sed ne duplicatus labor eis onerosus existat, interim in hoc operam dare illos oportet, ut videlicet ad alterum libentius ac expeditius, Deo juvante, pertingere possint. Optamus gloriam vestram nunc et semper in Christo bene valere, dilectissime fili. Data ix Kalendas Novembris, indictione prima.

CLIV.

AD LUDOVICUM REGEM GERMANIÆ.

(Anno 867.)

Ut desinat tandem intercedere pro Theutgualdo et Gunthario.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio LUDOVICO glorioso regi.

Epistolam serenitatis vestræ pro Theutgualdo et Gunthario dudum episcopis nos obnix precantis accepimus, et quamobrem pro illis tot vestra celsitudo labores assumat, admodum fateor miramur et obstupescimus. Quanta nempe mala nos perpeti, quanta incommoda sustinere sæpe audistis, et liquido nunc cognovistis? nusquam tamen quia causa

PATROL. CXIX.

nostri doluistis apparuit: et quod cum charitate vestra dicimus, sic Ecclesiæ matris vestræ semper damna duxistis, tanquam si nihil ad vos inde quomodo pertineret, et veluti ejus non esse filii per omnia videremini. Quantos autem sudores, quantaque certamina pro recidendo malo, cujus Guntharius et Theutgualdus auctores et confidatores inventi sunt, pertulimus; imo vero indesinenter perferimus, et ne rediviva iterum radice succrescat, incessabilibus laboribus fatigamur? Nunquam tamen vos in his omnibus concertantes aut collaborantes nobis adhaerescere consensistis. Sed nunc pro reconciliandis Theutgualdo et Gunthario, totius hujus mali fabricatoribus, satagit, currit, anxiamini, et nobis crebro id ipsum militare minime recusatis: quoque nescio quomodo amaricatos appelletis, dum certe illi pene quotidie potum amaritudinis propinare nobis non desinunt: nam quoties eorum facti memoria inter aliorum dura quæque nobis ingerentium inferitur, toties nos absque multi mæroris amaritudine remanere nequimus. Cesset itaque vestræ gloriæ jam nos super hoc pulsare sublimitas, et quod fieri non potest, tandem aliquando prætermittat. Dum enim non possumus adipisci quod volumus, necesse est ut hoc velimus consequi omnino quod possumus et debemus. Nam sedis apostolicæ sententia tanta semper consilii moderatione concipitur, tanta patientiæ maturitate decoquitur, tantaque deliberationis gravitate profertur ut retractatione non egeat, nec immutari necessarium ducat: nisi forte sic prolata sit ut retractari possit, vel immutanda secundum præmissæ tenorem conditionis existat. Theutgualdus igitur et Guntharius hujus sanctæ et apostolicæ sedis sententia percussus, si patienter egerint, et malorum quorum plantatores fuere, eradicatores exstiterint, atque si hæc perfecta in se humilitate, dignisque pœnitentiæ fletibus abolere [*edit. Rom.*, abluere] studuerint, poterunt utique alia miserationis ecclesiasticæ beneficia præstolari; prioris tamen ministerii, aut cujuscunque sacerdotalis officii dignitatem frustra quidem aperare poterunt, resumere autem in sempiternum non poterunt. Sed quia charitas excellentiæ vestræ pro his dolet, laudamus: quia et nos, sicut ad eorum detrimentum tunc zelo et justitia Dei commoti gementes devenimus; ita et nunc, quoties eorum reminiscimur, toties ingenti cruciatu mentis accendimur, atque de ipsorum discrimine illis valde compatimur et coadolemus. Secundum Apostolum namque, si quid patitur unum membrum, compatiuntur et omnia membra [*I Cor. xii*]. Verum si de his, vel de actibus eorum, vel quæ sit penes nos de ipsis fixa sententia, pleniter ut innuitis cognitis vobis fieri cupitis, ad epistolam tenorem, quam ad venerabiles episcopos regni vestri transmisimus, si placet, industria sublimitatis vestræ recurat. Optamus gloriam vestram in Christo nunc et semper bene valere, o dilectissime fili! Data xi Kalend. Novembris, indictione i.

CLV.

AD EPISCOPOS IN REGNO LUDOVICI CONSTITUTOS.

(ANNO 867.)

Reprehendit illos quod Theutgualdum et Guntharium suis gradibus restitui cupiant. Exponit quam graviter deliquerint, tum in suscipienda Ingeltrude Bosonis conjuge refuga excommunicata, tum in astraendo et defendendo Lotharii repudio, et quod propterea merito fuerint depositi. Quare hortatur ut desinant, et ut Lotharium ad exsequenda jussa pontificis insectant.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimis et sanctissimis confratribus nostris archiepiscopis et episcopis in regno Ludovici gloriosi regis constitutis.

Gaudemus quidem, fratres, et plane vobis non immerito congaudemus, quoniam per charitatem vos Theutgualdo et Gunthario dudum damnatis compati et condolare conspicientes, etiam pro recuperandis his in pristinum dignitatis gradum non modice satagere contemplamur. Sed tristamur, et valde tristamur, charissimi, quia sic pro duorum hominum dejectione satagitis, ut plurimæ multitudini Christianæ plebis per eos læsæ minime consulatis: sic pro duorum hominum restaurando statu pro criminibus manifestis eliso certatis, ut tot fidelium casum, qui eos per precipitia sunt secuti, nullo modo perpendatis. Sed quid mirum, quando etiam cum essetis vicini locis illis, in quibus Theutgualdus et Guntharius Ecclesias Christi sibi commissas videbantur quidem regere, non autem regebant, in quibus etiam licenter, ac sine quavis prohibitione, tam Waldrada, quam Engeltrudis uxor Bosonis, prostitutionis suæ sibi lupanaria quodammodo præparaverant, nec contra insurgentem morbum medicinale ferrum exaquistis, nec ad excitandum sopore noxio oppressos eodem tempore fratres charitatis pedibus ecurristis, sapientissimo Salomone de talibus admonente atque dicente, *Discurre, festina, suscita amicum tuum?* (Prov. vi.) Quod non solum tunc minime vos egisse liquet: verum etiam nec postquam nos erecti sagittas divinx pharetræ jaculare adversus hujusmodi pronefas longe lateque cepimus, nobis collaborare sollicite procurastis: denique ubi super hoc labor vester apparuit? ubi concursus, vel ubi sacerdotale studium claruit? quando ascendistis super montem excelsum? quando evangelizastis Sion? quando quasi tuba exalastis vocem? quando annuntiastis cuilibet in hac culpa delicto scelera sua? quando ascendistis ex adverso, et opposuistis murum pro domo Domini? quando pro ea latratus delistis? quando Phinees, ut cessaret quassatio, imitati estis? quando Daniælem in puniendis adulteris presbyteris sectati estis? vel quando nobiscum ut castrorum acies ordinati stetitistis? quando nobiscum Dominum in choro laudastis? vel quando columbas imitati gregatim contra milvos incedere studuistis? quando cantavimus simul: *Deus in loco sancto suo, Deus qui habi-*

A *tare facit unanimes in domo* (Psalm. lxxvii: et rursus:

Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum? (Psalm. cxxxii.) in unum scilicet mente magis quam corpore. Quod si nihil horum egistis, nec in nullo nobiscum convenire voluistis: sed sicut laboribus nostris diverso tempore, pro destruendis quæ viri prædicti fabricaverant impensis, minime communicastis, ita et dolorum nostrorum participes, fieri recusastis: quid nunc satagitis, et anxiamini, et pro duorum virorum restauratione, innumerosorum prævenire vultis fidelium subversionem? An plurimum interitum parvipenditis, et duorum virorum casui solummodo condoletis? Et sola quidem illorum vobis ruina gravis, nostra vero et totius Ecclesiæ, cui Deo auctore servimus, quotidiana sollicitudo, B et pro eradicandis quæ ipsi plantaverunt malis infabilis cura ei intolerabilis profecto vexatio, levis et contemnenda videtur? Sed nos quæ pertolimus, imo quæ de factorum ipsorum origine quotidie toleramus, non contemnenda ducimus, nec levia possumus æstimare, quorum gravissima nos cernimus, et non vos, pondera bajulare, quamvis et charitatem vestram incommodis nostris cognitis compati minime diffidamus, et jam nunc exposita nequaquam perfunctorie posse credamus.

Ordinamur ergo historiam Theutgualdi et Guntharii, si tamen non tragædia potius sit dicenda: et ut partim saltem quæ nos experti sumus, de illis vos quoque scire valeatis, quantum epistolæ caventes prolixiorum sermonem cursim disserere possumus, textentibus nobis advertite. Igitur cum Engeltrudis, uxor Bosonis comitis, ad Gallias relicto proprio viro cum adultero adultera transmigrasset: et vir ejus eam cum multo labore reducere voluisset, nec tamen aliquo modo potuisset, ecclesiastica cepit auxilia postulare: ordinemque servans, primam in toto terrarum orbe sedem appellans, ut ecclesiastico decreto eam ab his, qui illam muniebant, erui et sibi reddi præciperet, supplicavit. Unde decessor noster sanctæ memoriæ Benedictus papa, quousque superstes exstitit, apud imperatorem et regem ac principes interveniens et concertans, atque episcopis et cunctis fidelibus scribens, ut revocaretur suadere, et auctoritate apostolica jubere non destitit. Cui decedenti, effectu nullo percepto, per Christi gratiam nos in episcopatu subrogati, successimus etiam in labore, cui licet longe meritis imparēs successimus in honore. Qui ut revocaretur eadem femina, et verbis, et frequentibus litteris ad omnes personas in omnes partes missis, ad quas necessitas postulabat, non destitimus agere. Sed et sic minime nobis proficientibus, ceperunt hinc inde a pontificio nostro episcopales litteræ destinari, suggerentes videlicet, ut tam morbida ovis, ne totum gregem contaminaret, ecclesiastico judicio de ipso grege Dominico pelleretur, maxime quæ tot salubribus monitionum medicamentis sanari minime consensisset. Decretoque et auctoritate præmissa, jussum est Mediolani episcoporum concilium fieri; ad quod ipsa

vocala si certo tempore non occurreret, ab ipso sacro collegio vinculis anathematis vineiretur. Quodque illa statuto tempore non occurrente patratum est, sententiamque in ipsam a synodo auctoritate nostra convocata nos quoque, ut sacri canones præcipiunt, consensu nostro firmavimus. Inter hæc vero, cognoscentes eandem feminam in regno degere Lotharii regis, non satis habuimus quæ de ipsa gesta femina fuerant : sed ad hanc revocandam prioribus nostris laboribus adhuc querendi studium apposuimus : reminiscentes videlicet Domini, qui de celis ideo ad terram descendit, ut quæreretur quod perierat, juxta quod a Psalmista rogabatur confidente atque dicente : *Erravi sicut ovis quæ perierat, require servum tuum (Psal. cxviii)*. Missaque epistola nostra, fratrum et coepiscoporum nostrorum in regno præfati regis constitutorum, et præcipue Theutgualdi atque Guntharii, in quorum diocesis eadem perdita libere mulier morabatur, torporem valide redarguimus, et quamobrem inter eos licenter illam degentem minime ad virum proprium redire coegerint, non mediocriter increpavimus : indicantes etiam hanc a nobis anathematis vinculo innodatam, et ab omni Christiana communione remotam. Sed Theutgualdus atque Guntharius, tunc episcopi, et præcipuum locum et familiaritatem apud principem obtinentes, non solum eam, cum possent, nequaquam ad conjugem proprium reverti suasionem fecerunt, aut auctoritate canonica, juxta quod a sede apostolica crebro fuerant adhortati, minime compulerunt : præsertim cum in diocesis eorum commorari sæpe commemorata et damnata femina diceretur : verum etiam, ut licite posset omnium frui communione, atque in refuga obstinatione, sine cujusquam contradictione vel impedimento subsistendi, valeret potentum quorumcunque potiri solatiis, hanc absolvere, quantum in ipsis fuit, atque recipere temere præsumpsere. In quo etiamsi sedis apostolicæ iudicium a quovis retractandum esset, etiamsi ab inferioribus potiorum sententia solvenda prorsus existeret, quantum Theutgualdus atque Guntharius circa sacros canones, et præcipue Nicænos, qui luculenter innuunt non debere qui abiciuntur ab aliis recipi, contumaces exstiterint, ipsi vos solerter advertite. Sed ne tale quid eos commisisse dubitetis, scitote coram omni Ecclesia nostra illos hæc se peregrisse confessos.

Interea flagitium in Theutbergæ reginæ dejectione, et admisione Waldradæ, a rege Lothario perpetratum, horum cepit adulationis et iniquæ defensionis fomentis crescere, atque latius diffamari. Qua de re nos agnoscentes, quanta potuimus instantia, ne tantum scelus committeretur inhibuimus, et per fideles quosque, necnon et scripta nostra suadere contendimus. Mittit rex Lotharius duos ad nos comites, per quos in scriptis et verbis innuit episcopos regni sui, cum aliis quibusdam, sibi dare auctoritatem Theutbergam repellendi, et Waldradam in matrimonium sortiendi : sed se, ut ordo custodiretur, a no-

A his hujusmodi potius auctoritatem et iudicium petere, atque consilium præstolari. Quo nos audito, minus quidem destinare tam concite nos pro hujusmodi negotio non posse respondimus : missuros tamen eos postea certissime repromissimus, admonentes etiam, nullatenus interim a quodam de hujusmodi causa quidquam penitus deliberandum. Sed ille horum, Theutgualdi et Guntharii, tunc episcoporum, ut postea claruit, auctoritate fretus, legatos nostros non præstolans, publico festoque nuptiarum ritu celebrato, Waldradam sibi jure matrimonii sociavit. Verumtamen sedis apostolicæ, qui jam profecti fuerant in Gallias, atque ad Lotharium pervenientes, quod ad illum fuerint missi secundum pollicitationem nostram dixerunt, et quod binos ex regno gloriosissimorum regum, Ludovici scilicet, Caroli majoris et Caroli junioris, convenire secum pariter cum episcopis regni sui faceret, juxta præceptionem nostram ipsi regi suggerere studuerunt : et quod Theutbergam sedem apostolicam appellantiem, data idonea a rege Lothario securitate, eidem conventui adesse præceperimus, verbis asseruerunt. Non enim epistolas, quas ad vos vestrorumque regnorum episcopos miseramus, secum habere poterant : quippe quas sibi ab amicis Lotharii regis jam constabat ablatas. At vero rex Lotharius, horum duorum magisterio usus, nec Theutbergæ reginæ indubitam de servanda justitia, vel de non inferenda violentia, certitudinem tribuere voluit, nec alios præter regni sui antistites, videlicet quos vel beneficiis, vel minis, jam ad votum suum deflexerat, ad illum conventum, qui penes urbem Metensium congregabatur, penitus expectavit. Sed corruptis, imo et ad favorem suum traductis legatis nostris, quod libuit nullo resistente patravit : factoque conventu, antistites qui convenerant, inter quos præcipuum Theutgualdus, atque Guntharius fastigium retinebant, et eminentiori potestate vigeant, prævenientes, imo sibi usurpantes, atque vindicantes iudicium nostrum, videlicet quod et reginæ Theutbergæ primum appellatione, ac deinde Lotharii regis petitione permoti, jam nos luros repromiseramus, inebriatumque tam per missos, quamque per epistolas nostras habere luce clarius videbamus, Theutbergam reginam obnoxiam crediderunt, atque condemnandam in absentia putaverunt. Scriptoque de his, quæ illic pro voto regis iniqua sunt fauce deprompta, quodam profano libello, ea sic consentes, illibata persistere, propriis subscriptionibus roboraverunt, Theutgualdo primitus et Gunthario in ipsis subscriptionibus, sicut et in cæteris gestis, præcellentibus, et alios se sequi pestifere compellentibus. Qui mox Romanos venturos, ac nobis de his quæ gesserant rationem posituros se per omnia spondederunt. Tandemque pervenientes nostro sunt conspectui coram omni Ecclesia presentati, et dum ab eis qualiter illa fuerint gesta requireremus, jam memoratum libellum offerentes, perhibuerunt nec plus, nec minus, nec aliter quidquam se gessisse, nisi ut oblati videba-

tur continere libellus. Quo accepto, ac coram episcoporum nostrorum castu, qui nobiscum aderat, atque coram ipsis, Theutgualdo scilicet et Gunthario, recensito, quam multipliciter hunc reprehendimus, ac per omnia reprehensibilem iudicavimus, et quæ in eo gesta legebantur, qualiter iuinica iustitiæ, Deoque perosa consistent, audientibus ipsis [edit. Rom., episcopis] climatius exposuimus. Quamvis nec tunc omnia reprehensionum ejus loca in ipsis profanis gestis inventa sint, nec rursus omnia quæ inventa sunt, nunc ad memoriam nostram valeant repedare: tanta tamen ac talia fuere, ut pro his merito canonicam depositionis Theutgualdum et Guntharium oportere subire sententiam, sancta necum synodus residens sæpius acclamaret. Qua de re zelo divino, ecce coram Deo dicimus, permoti, nec aliud nisi justum iudicium exercere cupientes, communi sensu, cassato primum adulteris favente concilio, quod apud Metensium urbem congregatum fuisse supra commemoravimus, in eos, quod gementes memoramus, depositionis sententiam dedimus, et si juxta præcedentem consuetudinem aliquid de ministerio sacro deinceps forte tetigissent, excommunicavimus. Primo quidem, quia nostris pro Engeltrudi, vel Theutberga, seu Waldrada salubrius jussis obedire contempserunt. Nam inobedientia tam horrendum malum est, ut idololatriæ merito compareretur, dicente Samuele: *Quasi peccatum hæriolandi est repugnare: et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (I Reg. xv). Unde merito Apostolus ait: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam* (II Cor. x). Secundo, quia eandem Engeltrudem a nobis et a synodo abjectam et anathematizatum recipere et absolvere præsumpserunt: et hoc contra canones, et præcipue contra ipsum Nicenum magnum concilium, quod, hi qui abiciuntur ab aliis non recipiantur, sanxisse dignoscitur. Sed et beatus papa Gelasius, quod eandem quæ ligavit, et maxime prima sedes, debeat absolvere non semel exponit. Tertio, quia fraudis vel falsitatis rei manifestissime claruerunt, dum epistolæ nostræ, missis nostris pro causa Engeltrudis refugæ transmissæ, atque apud urbem Metensium in jam designato nefando conventu recitatæ, quædam fraude subtraxisse, quædam vero falso addidisse, atque commutasse reperti sunt, talemque illam effecerint, qualem libitui suo congruere posse iudicaverunt. Quarto, quoniam adulterio detentis non solum pastoraliter non restiterunt, nec ut speculatores venientem gladium annuntiaverunt; verum etiam his consentiendo et favendo, in nequitia persistendi fiduciam tribuerunt, et tantum flagitium tota virtute defendere sine tenus tentaverunt. Unde merito adhærescere fecit Dominus linguam eorum palato ipsorum: videlicet ut qui linguam facinus arguendi non habuerant, hanc nec ad bona quoque prædicandum saltem habere potuissent, juxta quod alias cantatur: *Peccatori quæm dixit Deus, usque et cum adulteris portionem tuam ponebas* (Ps. xlix). Ille quippe cum adulteris portionem suam ponit, qui his vel consentiendo, vel

A favendo, vel non corripiendo, similis illis sicut vitiiis ita et penis efficitur: juxta quod et apostolus hujusmodi scribit: *Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum, qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus*. Quinto quia de negotio unde ab utraque parte, id est, et a Theutberga, et a Lothario, juxta quod jam memoravimus, fuerat appellatum, isti præter auctoritatem nostram id sibi subripientes iudicare ac diffinire temere præsumpserunt: et hoc adversus canones; siquidem de appellationibus, quæ apud memoriam sancti Petri fiunt, iudicandum Romani præsulis arbitrio et consilio sacræ regule commiserunt. Verum isti, beati Petri reverentiam præ oculis non habentes, et iudicium quod utraque pars a nobis efflagitavit, et nos exsequi cœperamus, temeraria præsumptione diffinierunt, et Theutbergam, etiam ad ecclesiam confugientem, damnatione opprimi censuerunt. Sexto, quia hoc in absentia peregerunt, contra illud quod tropice dicitur: *Nō maledicas surdo*. Surdo quippe maledicit, qui absentem condemnat. Surdus namque quodammodo est, qui in absentia positus quæ sibi obijciuntur non audit. Quamvis absentia ipsa, non studio Theutberge, vel conscientia vulnerata, ut isti putant, sed timore regis idoneam illi nolentis tribuere securitatem, et fatiosi consilii suspitione, fuerit merito procurata. Septimo, quoniam non solum ipsi subscriberes in profanis gestis, cuncta quæ male compilata fuerant, sine respectu sedis apostolicæ roboraverunt, verum etiam alios subscribere compellentes, eorum omnium prævaricationis auctores effecti sunt, et tot animarum rei constituti sunt, quot, utpote præminentes, in hoc vel verbo vel facto prævaricationis præceptum demerserunt. Sed si volumus cuncta, quæ ab illis gesta fuisse, tam per oblatum a se libellum, quam per alia indicia, nobis et sanctæ synodo patuerunt, latius scriptis insinuare, facilius charta, quam nobis sermo deficiet. Septem ergo capitula, quæ causam depositionis Theutgualdi et Guntharii præcipue genuerunt, nos commemorasse sufficiat. Solet namque per septenarium numerum universitas significari. Cæterum quis eorum omnia, quæ sive ante, sive post damnationem, perperam commiserunt, enarrare sufficiat? Qualiter videlicet nos se frustra redarguisse mentiti sunt, contra illud quod Deo dicitur: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (Psal. v). Qualiter primum quidem Theutbergam per electum ab illis iudicium purgatam, denuo impetere contra divinam et humanam legem minime formidaverint. Qualiter hanc postea (hoc utraque lege inhibeat) sine accusatore damnaverint, qualiter testes quosdam quidem, quibus imperari a rege poterat, contra leges publicas in ejus damnationem, quosdam autem domesticos imperantis admiserint. Qualiter contra reverentiam sacerdotalem, turpia quæque, adversus apostolum, ac criminosa, necnon et nauseam penitus et pudorem omnibus inferentia verba etiam scriptis tradiderint, et palam cunctis ostenderint, cum teste Domino etiam de otioso verbo reddituri sint

homines rationem. Vel qualiter jam damnati auri-
bus imperatoris adversus sacras regulas molesti fue-
rint : vel qualiter ordinationi Dei in beato Petro Ec-
clesiæ Romanæ collatæ resisterint, et contra privi-
legia sedis ejus capitula obtreccionum conscripse-
rint, et per totum pene occidentale clima dissemina-
verint : qualiterque per ea, etiam jam pro tanto
piaculo percursi, Lothario in scelere perdurandi robor
dari suaserint. Sive qualiter nos tyrannice penes
sanctum Petrum positos affligerint, oppresserint, et
quibus potuerunt malis fatigaverint : adeo ut homi-
nes eorum adyta sancti Petri violaverint, et in ec-
clesia ipsius sanguinem fuderint. Qualiter etiam
ibidem nobis matutinales hymnos celebrantibus, illi
noctu post tribunal ecclesiæ ipsius cum complicitibus
et fautoribus suis, contra Chalcedonense concilium
conjurarunt et conspiraverint, et in ipsis diocese-
on principalibus locis tyrannus, et sin-
gulorum negotiorum ordinationes, et conciliabula,
canonibus id inhibentibus, etiam adversus nos fac-
tiose patrauerint, et cum nostris quoque suffraga-
neis tractatus iniquos, et fisiones quasdam texue-
rint. Postremo qualiter ecclesiæ dudum sibi com-
missas, et postea cum sacerdotio perditas, hactenus
obtinere occupatas præsumant, et ut tyranni pro suo
libitu moderentur. Ecce quæ in Ecclesia Christi
Theutgualdus et Guntharius operati sunt et operan-
tur, præter illa quæ Guntharius specialiter commi-
sit, divinum tangendo ministerium, pro quo a sacris
regulis etiam locum habere satisfactionis penitus
interdicitur. Verum in ipso jam suæ prosecutionis
exordium, quod penes crebro dictum perniciosum
Metensem conventum habuerunt, talem se gerere
animum liquido monstraverunt. Nam licet postea
ibidem missi nostri deviarunt, dicendi tamen prin-
cipium satis pacifice orsi sunt. Sed hi, quia modicum
quid redargutionis contra se sonuisse audierunt, pro-
tinus in furem proruperunt, et verba, quæ nos de
illis minime dixeramus, nos dixisse perhibuerunt,
seque fautores, plantatores, et rigatores vitiorum
appellare asseveraverunt. Et certe nos ea quæ de
illis dolenda supra descripsimus, nondum cognita te-
nebamus, ut de ipsis tunc ista secure fateri posse-
mus : et tamen hi jam, conscientia stimulante, nos
astruere garriebant, quæ nos, utpote incognita, mi-
nime dicere convenerat. Quid est hoc, nisi quia nobis
etiam tacentibus Spiritus sanctus jam quod planta-
tores et rigatores vitiorum essent, non per aliena,
sed per propria ipsorum ora ostendere voluit : et
sicut olim per Caipham quod oportebat fieri protu-
lit, ita et per istos, licet non ex se, quod manife-
stari conveniebat expressit? Quæ tamen isti nos
de se loqui penitus denegabant, si vitam eorum mo-
resque cognitos haberemus : hæc videlicet ore suo
et labiis propriis asserere procurantes, ut laudatæ
vitæ ac morum esse per omnia viderentur. Jam vero
si ludibria ipsorum, et scenica vultis acta liquido
nosse, gesta præfati Metensis concilii, quod nos tam-
quam adulteris favens, prostibulum dum cassaremus

A duximus nuncupandum, querite et revolvite. Favit
sane idem prostibulum adulteris, dum Lothario,
Waldrade, et Engeltrudi cuncta pro voto consense-
rit, et aliis hoc sequentibus adulterandi exempla
præbuerit. Ecce pro quibus toties rogatis, ecce pro
quibus indefessi satagitis. Quamvis et nos non me-
diocriter charitati vestræ congratulemur, cum vos
mœrentibus proximis compati conspiciamus : quo-
niam et nos de illis non modice condolemus, et ere-
bris urgemur pro eis gemitibus. Et revera dolendi
sunt, quia dum inter suos caput primum essent,
docentes mendacium facti sunt cauda : Ecclesiam
videlicet Domini tantis finctibus immiscere, ac tantis
laboribus immittere procurantes. Dolemus ergo illos,
dolemus plane et Ecclesiam Dei, quæ tot per eos
discrimina sustinet. Nam sic per prophetam Samuel
Saullem legitur deplorasce (II Reg. xv). Quinimo et
Dominus prævidens Jerusalem maxime culpa sacer-
dotum funditus evertendam, flevisse ab evangelista
describitur (Luc. 11). Non autem nos, qui membra
sumus, injuriarum nostrarum memores esse volu-
mus, aut talionem, ut ipsi forsitan arbitrantur, eis
reddere meditamur. Sed quia ipsi præcipue caput
nostrum in repulsione innocentis femine, et ad-
missione mœchæ, ad iracundiam provocaverunt, illos
plangimus et defleamus. Adeo ut in memoriarum
scriptis gestorum ab his interlocutio facta solum-
modo memoretur, [leg. et] ita ut omittamus alia in
eisdem gestis aperte scriptore dicente reperiat :
*Theutgualdus et Guntharius, qui causam Theutbergæ
recognoverant et judicaverant, et rursus rege Lotha-
rio de istis astruente : Quidquid in ista causa feci,
horum sanctissimorum episcoporum usus sum consilio.*
Quin etiam dum in jam dictis foetidis gestis, inter
innumera detestanda, quæ ad confirmationem ipsos
facinorose mœchæ hinc inde compilare præsumpe-
runt, episcopi qui convenerant subscribentes, eadem
gesta, imo per ea flagitium roborarent, ventam est
ad quemdam fratrum et coepiscoporum nostrorum,
qui tantum usque ad nostram deliberationem sub-
scripsit eadem esse gesta servanda. Quod cernentes
Theutgualdus et Guntharius, arrepta cultello, omne
quod antistes providus ad deliberationem nostram
servandum esse descripserat, raserunt, nomine soli
episcopi relicto, cætera sicut ipsi voluerunt temere
perscribentes. Quod nobis idem episcopus intulavit,
et id ita gestum esse, in ipsis authenticis gestis li-
cet clarius patet, nam ubi kanon est, evidentissime cla-
ret. In tantum quippe ad roborandum flagitium cor-
et linguam et calamus acuerunt, ut quæ semel vel
dicto vel scripto in ejus confirmatione diffinierant,
etiam coram nobis omni sua virtute, quousque ceci-
derunt, defendere niterentur. Verum quid in pluri-
bus immoramur, et eorum gesta peremptoria illis
damnationem inferentia narrare conamur, cum hæc
nec lingua ipso, nec ipsa mentis memoria retinere
sufficiat? Sed quia fraternitas vestra studet scriptis
suis benigne his misericordiam implorare, et resti-
tutus priori statui consolationem, his postulat adhi-

beri, et nos non inconvenienter quod licitum est, et rationabiliter flagitatur, concedere procuramus. Denique si præfati viri, Theutgualdus scilicet et Guntharius, patienter egerint, et malum, quod sui favoris studio perficere passi sunt, radicitus extirpatum exstiterit; atque si hoc perfecta in se humilitate, dignisque penitentibus fletibus abolere studuerint, quin et pax, quam conturbaverunt, Ecclesiæ Christi reddita fuerit: tunc profecto poterunt Dei solius intuitu, et vestræ fraternitatis affectu, alia ministrationis Ecclesiæ nostro nutu atque ope freti beneficia promereri: prioris tamen ministerii, vel cujuscunque sacerdotalis officii dignitatem frustra quidem sperare poterunt, resumere autem in perpetuum non poterunt. Cesset itaque vestræ fraternitatis jam nos super hoc pulsare solertia, et quod fieri non potest, tandem aliquando desinat. Nam sedis apostolicæ sententia tanta semper consilii moderatione concipitur, tanta patientiæ maturitate decoquitur, tantaque postmodum deliberationis gravitate præfertur, ut retractari non egeat, nec immutari necessarium ducat, nisi forte sic prolata sit, ut retractari possit, vel immutanda secundum præmissæ tenorem conditionis existat. Portent igitur ignominiam dejectionis suæ, quia est, teste Scriptura, *confusio adducens gloriam* (Eccl. iv). Sint interim in signum et in portentum omnibus, quos vel ipsi deceperunt, vel quibus audaciam persistendi in nequitia præstiterunt: quatenus et isti tanta confusione respersi, quod ore fateantur, corde quoque teneant et salventur, et illi non bene sibi subreptum fuisse, ut ad tantum placulum laberentur, patenter agnoscant. Nam malum adhuc imminet, adhuc foveri non desit, adhuc libertatis aditum et licentiæ tempus exspectat. Probat hoc Waldrada, etiam post adulterii publicum scelus, gloria vigens: atque reginæ Theutbergæ dilectæ filię nostræ, etiam post præstita juramenta nec ancillarum qualitatē coarctata dejectione. Denique quando Lotharius rex uxorem sibi debitam, sæpe fatam scilicet Theutbergam, in præsentia missi nostri resumpsit, duodecim, sicut audistis, illustres comites juramenta sua vice repromittere jussit, se de cætero ita Theutbergam fore retenturum et tractaturum, quemadmodum regem legitimam conjugem suam reginam retinere convenit et tractare. Sed prohi dolor! tanto nunc, quod vos forte non latet, hæc submittit opprobrio, tantæque detestationi, tantæque, quod solo dictu grave est, inopie subiecit, ut non dicamus aliquid penes virum [*pro pane virum, HARD.*] necessitatem patientum adjuvare, verum nec sibi, nec propriis queat hominibus omnino præstare. Sed e contra Waldrada, mœcha, et omni communione privata, licet a Lothario solo corpore videatur exclusa, cuius tamen cordi nunquam deesse multis exhibetur indicis, et cacumen regium, et nocendi vel adjuvandi quos vult omnimodam obtinet potestatem. Ecce fratres, germina, ecce fructus, qui de Theutgualdi et Guntharii jacto semine sunt exorti. De quibus tamen si fraternitas vestra veraciter ac utili-

A ter dolet, et aliquid eis vult impertiri suffragium; curet necesse est vulnus, quod ipsi non solum minime ferro justitiæ resecaerunt, verum etiam oleo iniquæ adulationis et persersionis foventes crescere longe lateque fecerunt, nobiscum pariter incidere ac studiose mederi. Quamvis ipsi jam tali viri, ut prætulimus, quantum ad sacerdotium spectat, recipiendi nullam valeant habere fiduciam. Si enim quod in his destruximus reedificarem, prævaricatores a Domino procul dubio constituemur, et quasi de non bene gestis penitentiam [*edit. Rom. addit. agentes in melius sententiā commutasse, etc.*] commutasse videbimur. Ac per hoc nec isti hujusmodi animadversionem paventes emendabuntur, nec hi qui hactenus inchoatum scelus introrsus retinent, puniendum putabunt; nec cæteri, qui ad hujusmodi possunt relabi flagitium, per hos salubriter eruditi, consultis committere pertimescent, quod tanta viderint dissoluta remissione relaxari. Revertimini ergo, fratres, ad vos, et redite ad cor, et recognoscite contra vitia ministerium vestrum, ipsum per quem tantum Ecclesia Dei scandalum patitur, Lotharium scilicet regem, zelo ferventiori, et majori corripientes et admonentes instantia quo subveniat [*edit. Rom. addit. sibi subveniat et miseris, etc.*] et miseris illis, quos pro se juramento constrinxit. Reginam videlicet Theutbergam, conjugem suam, juxta tenorem præstiti sacramenti tractans, et se a reatu vice sua jurantium tegens, mittat etiam ad nos Waldradam, ut per hoc et ipse securam de cætero vitam ducat, et nos causa illius tantis ulterius laboribus non subdamur. Non enim justum est, ut legitima tantam apud ipsum incommoditatem ac dishonestatem patiatur, et ab adultera gloria dignitatis ejus subripiatur. Quod si rex Lotharius ita fieri denegat, et se veraciter audire ac perficere velle monita nostra fateatur, quemadmodum nobis dilectus filius noster Ludovicus rex inclitus ex ipsius assertione significavit, quæsumus interrogetur vel a vobis, vel studio vestra suggestionia a jam fato pio rege, quare nobis scribens, vel aliis satisfaciens, sicut indicat de Waldrada, quod post missi nostri reversionem non ad eam accesserit, ita non indicat de conjuge sua Theutberga, quod eam secundum datorum tenore juramentorum tractet atque retineat. Nisi quia non habet unde gloriatur, nec agit sic erga eam, ut nobis id veraciter referre possit, et gratiarum a nobis inde perficere valeat actiones: dum non solum illa nulla munificentia ipso largiente poluitur, verum etiam omnibus opprobriis et egestate summa tabescit. Dicitur ergo ei a pio principe, vel a vestra sacerdotali suadeatur industria, ut quando nobis mittit, ad Waldradam se nequaquam contra interdictum nostrum accedere, mittat etiam quod et Theutbergam uxorem suam juxta præstita juramenta benignè tractet, et secundum regiam dignitatem retineat: ita duntaxat ut, quod mittit, veritate fulciri aliis etiam attestantibus cognoscamus. Denique quando illa repulsa ipse rex Lotharius Theutbergam uxorem suam re-luxit, diffinitum fuisse

constat, ut eadem Waldrada in Italiam mitteretur, quatenus utrum Romam necne pervenire debuisset, nostræ censuræ decreto prestaretur [al., postularetur, Hann.]. De his quippe personis, quarum sedes apostolica specialiter inchoat agitare negotium, sicuti nos Lotharii et Theutbergæ regum, atque Waldradæ pellicis exsequi controversiam cepimus, nulli fas est alii vel remove, vel aliquid diffinire, nisi forte cui ipsa præceperit. Waldrada ergo, quam nostris hortatibus, nostrisque decretis, a Lotharii constat remotam esse lateribus, nostris quoque specialiter debet, ad congruam Ecclesiæ quam læsit satisfactionem, submitti iudiciis. Quod quandiu Lotharius non egerit, sicuti nec nobis requies, nec Theutbergæ securitas, sic nec ipsi poterit tuta pax aut aliqua inesse salutis fiducia. Tanto igitur sollicitius ad correctionem illius operam date, tantoque instantius non solum illum, ut in his nobis obediat, admonete, verum etiam et dilectum filium nostrum Ludovicum excellentissimum regem, quo eum ad audienda nostra monita semper incitet, cohortamini, quanto attentius legitis: *Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, liberabit animam suam a morte, et operiet multitudinem peccatorum (Jac. v).* Non solum autem hinc gloriosum regem vestrum adite, verum etiam specialiter deprecamini, ut admoveat et suadeat eidem Lothario, quatenus Romam non nisi purgatus, et quando nos annuerimus, venire præsumat. Nam nisi nobis obediens suspicium et male famæ sordes diluere primum curaverit, videat ne forte leprosum more de castris Domini cum maxima confusione pellatur. Quomodo vero ipsas possit ponere sordes, breviter intimamus: videlicet, si Theutbergam uxorem suam juxta præstita juramenta benigne tractet, et secundum regiam dignitatem retineat, Waldradamque ad nos accolerare compellat, atque in præfatis Ecclesiis, ordine quem ei dictavimus, antistites ordinare permittat. Nam quandiu Waldradam sic manere dimiserit, sicuti omnibus liquet, Theutbergamque nec regio cultu, nec conjugali dilectione tractaverit, quandiu etiam Theutgualdum vel Guntharium ecclesias dudum sibi cum sacerdotio ablatas obtinere permiserit occupatas, nec a leprainusti criminis, nec a sordibus pessimi odoris, id est, male opinionis, vel suspicionis, liber esse poterit, nec puris ecclesiam gressibus intrare valebit, nec sacerdotibus Christi libera eum vel secuta tangendi, vel intra castra recipiendi profecto quibit esse facultas. Ergo laborate in hoc nobiscum, charissimi, decetate pariter, fratres: quia sicut labor est multiplex in terris, ita nos merces copiosa manebit in cælis. Nec dubium est hunc juvenem plurimos habere nunc pro sua potentia vel dominatu sibi consentientes: de quorum omnium profecto conversione ac salute omnes simul letabimur, si horum principes, Dei gratia præveniente, communibus nostris sudoribus perfectius emundabitur, Præterea noverit sanctitas vestra, jam memoratum sublimissimum regem vestrum pro Theutgualdo et

A Gunthario ea qua vos nobis affectione scripsisse, cui quia super hoc brevi scripto respondimus, si plenius nosse placet, qua de illis sit penes nos fixa sententia, industriam ejus ad hujus epistolæ, quam fraternitati vestre destinavimus, tenorem scrutandum direximus. Quamobrem agat sanctimonia vestra, ut ipsius piis ad legendum obtutibus cum debita reverentia, seu celeri diligentia deferatur. Porro si aliqui fortasse sunt, qui dicant liberam esse Waldradam, et ideo huc proficiscendi ei non debeat imponi necessitas; noverint non esse liberam, quæ a peccato superata, ipsius et ancilla addicta est: Petro dicente apostolo: *A quo enim quis superatur, ejus et æternus addictus est (1 Petr. ii)*, et rursus alibi: *Qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii)*. A quo videlicet ista nondum liberata, ejus profecto adhuc ancilla credenda, ac per hoc nostro est iudicio speciali purganda, cujus decreto iniquitas ejus agitari cœpit, et Christo propitio abolitionem percipere. Nam nisi illam nondum a crimine liberam esse sciremus, nequaquam eam pro liberatione, tam sua quam fautorum ejus, in Italiam venire quomodo faceremus: licet eam per ministros suos postea, ne huc perveniret, Satanas impeditur. Jam vero, si jussa nostra vel sanctiones impleverit, ideo se putat ancillam; ergo Lotharius rex servus dici debet, qui utcumque nostra fecisse mandata digno scitur; ergo ista teneatur pro domina, quæ inole-diens permanet, et dominetur Lothario, qui tamen nostris studuit obedire decretis, quod absurdissimum est, et omnino nefandum. Verum si tanta rex Lotharius intentione Waldradam voluisset mercedem ad nos mittere, ad ejus scilicet a nobis causam legitime defluendam, quanta voluit legitimam Theutbergam destinare conjugem, ad falsa contra se extorta scelera proferenda; forte jam nobis qualiscunque pax vel redditu requies haberetur. Atque utinam sic studeat Waldradam ad nos destinare, quæ habet de scelere suo quod pandat, sicuti gestiebat reginam Theutbergam, quæ non quidem habebat quod de crimine panderet, sed quod de violentia ei jugi pœna illata sibi multipliciter enarraret, et quam injustis minis, ut contra se falsum crimen coram nobis depromeret, multifarie compellebat. Optamus fraternitatem vestram in Christo nunc ei semper bene valere. Data pridie Kalendas Novembris, indictione i.

CLVI.

AD LUDOVICUM REGEM GERMANIÆ.

(Anno 867.)

Conqueritur de Lothario, quod nihil eorum promissum quæ promisit. Prohibet ne Romam veniat, prius quam Waldradam, ut jussus est, eo dirigat, et Theutbergam tractet ut reginam, et Treviris atque Colonia legitimi episcopi ordinentur. In reboli, de redditibus sancti Petri.

[Apud Mansi, *ibid.*]

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Ludovico glorioso regi.

Syllabarum vestrarum tenore pandistis, vos una cum dilecto filio nostro Carolo glorioso rege, fratre videlicet vestro, ad commune colloquium venisse; cui quia defuit Lotharius rex, nepos scilicet vester, perhibitis vos ad eum jam dictum fratrem vestrum Carolum regem, adjuncto sibi quodam ex episcopis regni vestri, misisse: quatenus, prout vobis per epistolas nostras ad vos directas injunximus, ab illis admoneretur, ut in omnibus jussionibus nostris obediens existeret: Quod quia tam utpote pii principes justitiam diligentes, quam proximi salutem per charitatem querentes, nostrisque nihilominus adhortationibus obsecundantes, egistis, debitas gratias agimus: quantum tamen lueri efficacia vestra vel nostra monita penes eundem regem Lotharium impetrariunt, fateor hactenus non elucet. Sed dicitis enim tam absentem quam postea presentem, a vobis ipsa admonitionem benigne suscepisse, deindeque professum fuisse in omnibus se nostris praeceptionibus paritum. Quod quia saepe audivimus, non tamen hinc effectum percepimus, satis ingemiscimus, et hujus rei gratia ultra quam dici possit affligimur: nimirum qui etiam pro sua ipsius salute quotidie laborantes apud ipsum nihil omnino proficimus, dum quod sermone dicit, facto non perficit: et praecipue cum verba ejus, ut arborum folia, sonare quidem possint, saturare vero, cum sint sine fructu, non possint. Quamobrem, dum quærimus cui hujusmodi vir valeat comparari, nullus menti convenientius occurrit, quam ille filius, cui apud Mathæum pater dixisse legitur: *Fili, vade hodie, operare in vinea mea*: at ille respondens ait: *Eo, Domine, et non iri* (*Math. xxi*). Unde merito figuram Judæi populi exprimit. Ipse quippe reponit Moysi dicens: *Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus* (*Exod. xxi*): non tamen quæ verbis reponit: et rerum effectibus adimplebat. Ita, pro dolor! et iste nepos vester, semper quidem nostra monita velle audire, semper adimplere cupere protestatur: non tamen quod ore, quod scriptis opportuno, importune saepissime proficitur, operibus exercere vel factis exhibere contendit, et paternis monitis nostris non tanquam filius obediens paret, sed tanquam ingratus post tergum repedavit. Si quidem in quo aliquando apparuit rex Lotharius nobis obediens? aut quid ab illo exegimus nisi salutem suam? nisi jurationem quam læsit (*forte*, præstitit) Ecclesiae? nisi Theutbergæ reginæ conjugis ejus apud sanctum Petrum præsidium requirentis securitatem? nisi nostram etiam post tot labores aliquando requiem? Nam hinc inter innumeratas alias eas praecipue laboramus, hinc omnimodam de Waldrada mœcha et excommunicata suspicionem adimendam saepe decrevimus. Hinc etiam ut novi Treverensi et Coloniensi Ecclesiis antistites darentur injunximus: videlicet qui nec per Theutgaldi et Guntharii dudum episcoporum, nec per jam factæ Waldradæ favorem proveherentur, sed canonice a filiis et de filiis jam nominatarum ecclesiarum electi, ab his qui earundem ecclesiarum antistites soliti sunt

A consecrare, regulariter ordinarentur. Sed cum hæc omnia nos opportuna esse ac necessaria prospicientes, ipsi regi Lothario crebro mandassemus, quo nostræ institutionis exsecutor effectus, ut hæc consummarentur annueret, imo ut sua prorsus executione perpetrarentur insisteret, aliquid horum effectum quemlibet accepisse nos profecto nondum cognovimus, et tamen ille nostra se velle pericula in omnibus monita proficitur. Denique Waldradam ad nos non solum non misit, sicut saepius illum hortati sumus; verum etiam Ticinum, dum ad nos tendere crederetur, jam profectam, in Gallias reducere procuravit. Filiam vero nostram Theutbergam reginam, quæ beati Petri se tegmine semper muniri poposcit, non solum sicut reginam secundum præstituta juramentum non tractat: verum etiam nec pro timore Dei, nec pro sancti Petri reverentia, nec pro conjugali fœdere, nec etiam pro eodem collato juramento, saltem in minimis quibusque negotiis suam hanc esse participem recognoscit; quippe quam omni egestati, omni opprobrio, omni prorsus abjectioni submittit. Porro de præmemoratis ecclesiis ordinandis non solum mandata nostra contemnit, sed et sacrorum canonum præcepta conculcat, dum videlicet ecclesiis non compatitur, sed has tanto tempore sine rectore manere permittit. Ecce, fili charissime, quomodo Lotharius rex instituta nostra custodit, ecce quomodo verum est, quod dicit nostra se velle in omnibus observare decreta. Et adhuc ad nos se properare velle demonstrat, cum id ne sine nostra licentia præsumeret, nos ei saepe districtius injunxerimus et prohibuerimus. Verum quam ob rem Lotharius Romam proficisci gestiat, miramur si vestram latere potuit prudentiam. Itaque impleat prius cuncta quæ præmisimus, totius occasionis vel sinistræ suspicionis fomitem a se procul abiciat, imo vero a nostris mentibus ampuet, et tunc, si ei sit huc veniendum, a nobis est sollicitè providendum. Siquidem etiam si cuncta, quæ nos ei supra commemoravimus injunxisse, penitus adimpleta potuisset ostendere, nec sic ei contra interdictum nostrum Romam fuerat properandum: quanto minus nunc, quando toties a nobis admonitus nihil de eis consummasse convincitur? Igitur dilecto vestra illum nunc venire Romam quæso prohibeat: alioquin, mihi credite, si contra propositum nostrum forte præsumpserit, minime cum qua cupit honestate vel hic suscipietur, vel hinc profecto regredietur: Nam sicut mulier Domino fide proxima tangit; turba vero licet tangit, tamen comprimit; sic pro dolor! isto in tempore quidam etsi approximare videntur, tactus tamen eorum, quia non ex fide, pressuram gignit, et approximatio turbationem adducit. Ergo necesse est, ut talem se in cunctis exhibeat rex Lotharius, ut nos cum grati animo primitus suscipere delectemur, et ita demum venientem expansis brachiis amplectemur. Quod aliter fieri non poterit, nisi Waldrada Romam, sicuti cœptum fuerat, dirigatur, ut videlicet nos

causam ejus ad finem legitimum perducamus, qui de ipsis prævaricatione semel initium judicandi suscepimus : et nisi reginam Theutbergam, secundum tenorem juramenti, ab ipso audiamus rege Lothario conjuge suo tractari : videlicet ut talem se circa illam mente demonstret et opere, qualem diligens rex erga dilectam conjugem suam se debet demonstrare reginam : et nisi de proprio clero in Agrippinensi colonia atque Treverensi ecclesiis episcopos ordinari permiserit, eos scilicet, qui nec Waldrada, nec Guntharii, nec Theutgualdi favore vel eligantur, vel etiam consecrentur. Hæc sunt, charissime, quæ si Lotharius nepos vester callide non perfecit, hunc veraciter nos audire nolle procul dubio poterunt indicare, atque si saluti ejus vestra charitas consulit, eum magnopere suadent incitare, et non ejus foris perstreptibus verbis facile credat : sed operum facta, secundum perspicacissimam proprii affluentiam sensus consideret. Dicit enim Joannes apostolus : *Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate* (I Joan. v). Nam si nosse libet excellentiæ vestræ, quid sit unde Lotharius jactat se nostram in omnibus adimplere voluntatem, nos evidenter aperiemus. Videlicet quia nobis, imo Deo nostro obediens, Theutbergam conjugem suam recepit, Waldradam vero, utpote adulteram, merito sequestravit, nec ad illam post reversionem legati nostri accessit. Sed prudentia gloriæ vestræ jam valet advertere, quid prosit si ad eam non pedibus corporis, et tamen passibus mentis accedit. Quid prodest quia forinsecus ab illa sequestratus cernitur, qui tamen ei valde conglutinator intrinsecus intelligitur? Quid autem proficit dilectæ filiæ nostræ Theutbergæ reginæ, quia non ex toto ab illa videtur corpore prolongatus, dum tamen esse cum ea mente minime probatur annexus? Quid ei proficit conjugalis fœderis, vel regis dignitatis nomine solo frui, quæ caret omnibus quæ ad perfectæ dilectionis et consimilis ditionis pertinere videntur insignia? Nam quis nisi æmula ejus, Waldrada videlicet, quæ non solum pro adulterio commisso, sed pro impœnitenti corde vinculis est excommunicationis innexa, regni cum Lothario culmina possidet, gloria fruitur, jura tenet, et omnia suo disponit arbitrio : quæ licet a colloquio ejus sejuncta specie tenus videatur existere, per internuntios tamen, et diversos satellites, tantumdem penes ipsum, vel etiam magis valet, quam si legitima conjux haberi quomodo potuisset. Nam nemo apud regum apicem est adjutus, nisi per illam : vix usquequaque læsus, nisi propter illam, quisquam esse refertur. Illa quippe penes eum gratiam poscentibus impetrare, ipsa sola quibus mavult beneficia parare co suevit. Jam vero si ita non est ut dicimus ; id est si vel Theutberga regina tantam apud ipsum incommoditatem et debonestatem non patitur, nec Waldrada mœcha gloria tanta non fruitur ; quare nobis scribens, vel aliis satisfaciens, sicut indicat de Waldrada, quod post missi nostri reversionem

non ad eam accesserit, ita non de conjuge sua Theutberga, quod eam secundum datorum tenorem juramentorum tractet atque retineat, nisi quia non habeat unde gloriatur? nec agit sic erga eam, et nobis id veraciter referens gratiarum a nobis inde percipere valeat actiones? dum non solum illa nulla munificentia ipso largiente potitur, verum etiam omnibus opprobriis, et ut prætulimus egestate summa tabescit? Dicite ergo illi vos, charissime, et vestra sagaci conventionem suadere contendite, ut quando nobis mittit, ad Waldradam post reditum missi nostri contra interdictum nostrum se nullatenus accessisse, mittat etiam quod Theutbergam uxorem suam juxta præstita juramenta benigne tractet, et secundum regiam dignitatem retineat : ita duntaxat ut quod mittit veritate fulciri aliis etiam attestantibus cognoscamus. Mittat nihilominus nobis, quod in præfatis ecclesiis ordine, quem supra dictavimus, episcopi sint regulariter ordinati : et tunc perhibenti se nostra velle jussa perficere credemus, et condignas Deo gratias referemus. Nam quando Theutbergam regio cultu et conjugali dilectione non retinet, et Theutgualdum vel Guntharium ecclesias dudum sibi cum sacerdotio ablatas obtinere permiserit occupatas, licet Waldradam non videat, hi tamen gradus sunt, quamvis [forte, quemvis, Hæd.] ad ima merentes, per quos illum sensim ad ipsam tendere prudens quisque patenter agnosci : dum et illos fovet, quos ad pronefas ductores habuisse claret, et eam affligit, quam debita correctione præmissa Christo juvante recepit. Accusatores autem habere Lotharium, non nisi illum, qui accusator fratrum in Apocalypsi Joannis appellatur (cap. xii), et opera ejus, quæ et ipsa ejusdem antiqui hostis instinctu patrantur, profecto comperimus. Quæ vero Lotharius rex vester nepos operatur, accusatore non indigent. Manifesta quippe, Apostolo teste, sunt opera carnis quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria (Gal. v), et reliqua. Optamus gloriam vestram nunc et semper bene valere, dilectissime fili. Data in Kalendas Novembris, indictione i.

EMBOLUM.

Statuit præterea nobiscum excellentiæ vestræ legatus, ut mediante Maio mense hujus primæ indictionis, pro unius anni redditibus rerum S. Petri in regno vestro sitarum recipiendis, nostros missos direxissemus : cum duorum annorum jam tempora præterierint, ex quo redditus eis illis debuissent esse collecti, et nos ex eis nihil recepimus. Porro si, sicut per multos et hunc eundem vestrum legatum cognovimus, Arsenius inde aliquid collegit, licet nobis aliquid non detulerit, de præteritis annis collegit, non de futuris. Unde rogamus gloriam vestram, ut pro mercedis vestræ cumulis, collectis omnibus illis, per vestri culminis viros ad apostolorum limina orationis gratia venientes, antequam de finibus regni vestri foras ea duci jubeatis, nobis significetis, ut his interim in tutissimo a prudentia vestra statuto

luco reconstituta, si a speciali filio nostro Augusto A obtinere poterimus, ut cum i suis homine nostrum illic dirigamus, et ea ut nobis sine aliquo dispendio deferantur, recipiamus, gratiarum actiones Domino rependende sunt. Sin autem, missum nostrum Deo opifice destinabimus, qui qualiter in vestro regno sint recondita ac custodiata, cum vestro misso praevideat; et his nihilominus interim in vestro regno bene salvatis, aut nobis renuntiet, aut certe quidquid praeviderimus, vel sanxerimus, facere non omittat. Aut si gloria vestra, quaecunque illa fuerint, infra territorium ditionis vestre, videlicet usque Bononiam aut Ravennam perducere fecerit, tantum ut secuta sint, hoc multo amplius utile et gratum habebimus, quoniam et nos deinde modo quo valuerimus usque Romam ea ferri iubebimus.

CLVII.

AD EPISCOPOS LEGATOS IN FRANCIAM MISSOS.

Mittit ad eos commonitorium pro causa Theutberge.

[Apud Mansi, Conc. tom. XV.]

Reverentissimis et sanctissimis RUDOLDO ET JOANNI episcopis.

Quemadmodum sanctae Romanae Ecclesiae fideles estis, et apostolica sedis columnae existitis; ita custodientes omnia secundum priorem praeceptionem nostram peragere festinate, et Meis apostolica auctoritate synodo evocata, nostra iussa perscicite. Quod si synodus episcoporum se illuc minime collegerit, aut Lotharius venire distulerit, tunc vos ad eum pergere studete, et nostra iussa atque instituta declarate. Et deinde cum pro causa Balduini ad Carolum perrexeritis, eidem glorioso regi epistolae synodicas, et has quas nunc vobis dirigimus, pariter cum commonitorio praesentibus cunctis ostendite; et non solum ei, sed et omnibus episcopis, et universis fidelibus hoc notum facientes palam legere et denunciare studete. Praeterea scitote a nobis vestrae sanctitati duas dirigi epistolae vice ablatarum, unam Carolo regi, secundam vero uxori. Episcopis autem Galliae et Germaniae alteram cum hac ipsa ad vos destinata mandamus.

COMMONITORIUM LEGATIS SUPRADICTIS DATUM.

Lotharius profitetur Waldradam se a patre accepisse, et sororem postmodum admisisse Huberti. Ubi primum diligenti investigatione inquirite, et si eundem gloriosum regem praedictam Waldradam praemissis dotibus, coram testibus, secundum legem et ritum, quo nuptiae celebrari solent, per omnia inveneritis accepisse, et publica manifestatione eadem Waldrada in matrimonio ipsius admissa est; restat ut perscrutemini cur illa repudiata sit, vel filia Bosonis admissa,

Lotharius profitetur. Apud Ivonem parte VIII, cap. 334, et apud Gratianum 21, q. 2. duae voculae perperam inferuntur, Lotharius in commonitorio profitetur. Redundant enim, pertinentque ad titulum epistolae, quo recte in Romana Gratiani editione

Sed quia idem gloriosus rex metu Theutbergam admisisse se dicit: vos illud evangelicum recolite, quo Dominus: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt (Matth. x); et iterum ait: Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur? (Matth. vi.) In quibus Dominici sententia considerandum est, quod si occisores corporum timendi non sunt contra iustitiam hominem impellentes, et lucrum totius mundi non prosit homini anima perditam, quanto minus metu unius hominis tantus rex debuit, contra divinum praeceptum, in immane praecipitium mergi? In hoc certe se magis reprehensibilem ostendit, in quo amor mundi amorem Dei postposuit. Ubi nihil vobis aliud praecipimus, manifestatione sua eodem

rege convicto, nisi ut secundum canonicam auctoritatem nostra voce freti, causam illius delinatis. Sin vero minime probatum fuerit, Waldradam uxorem fuisse legitimam, neque nuptiis secundum morem celebratis, per benedictionem scilicet sacerdotis, filio nostro Lothario exstitisse conjugiam: suggerite illi, ut non moleste ferat legitimam sibi, si ipsa innocens apparuerit, reconciliari uxorem; nec in hoc carnis voci obtemperet, sed potius divinis praeceptis obediens, pudeat eum, imo pertimescat, in luxuria stercore potroderi, et voluntatem propriam sequendo ante tribunal Christi strictam ponere rationem. Praeterea vos scire volo, quia praefata Theutberga apostolicam sedem bis et ter appellavit, et se a praefato rege glorioso quæstæ est injuste fuisse dejectam, et vi coactam falsum contra se composuisse piaculum. Nam eo tempore ad apostolicam sedem libellum appellationis suæ misit, in quo non quidem adhuc confessam, sed ut contra se falsum diceret crimen, cogi sese innotuit. Insuper subiungens, Quod si amplius compulsa fuero, scitote non veritate, sed timore mortis, et evadendi studio, quia aliter non possum, quod voluerit dicam. Vos autem memores estote mei hæc vobis insinuantis. Unde praecipimus vobis, ut cum eadem Theutberga ad conditam synodum sicut statuimus advenit, causam ejus diligenti examinatione tractetis; et si ei obijcitur, quod illa crimen se aliquod admisisse confessæ fuisset, et contra illa violentiam se pertulisse proclamaverit, vel si inimicos sibi iudices fuisse testata fuerit; tunc illud renovetis iudicium secundum æquitatis normam, ut injustitiae mole non opprimatur.

CLVIII.

AD ROTLANDUM ARCHIEPISCOPUM ARELATENSEM.

Missa cum altera epistola, qua Nicolaus Rotlando rices suas delegabat.

NICOLAUS episcopus, servus servorum Dei, ROTLANDO archiepiscopo Arelatensi.

observatum est. In commonitorio itaque dictum, quod ab aliis commonitorium; ut Zosimus commonitorium presbyteris et diaconibus qui Ravennae sunt, et illud apud Gregorium in dialogis: Sabinus Christi servus commonitorium Pado. Jac. SIRM.

Susceptis sanctitatis tuæ litteris, totius humilitatis dono refertis, cunctarumque virtutum floribus redimitis, multiplices gratiarum cultus omnium bonorum auctori rependimus; tuamque a multis retro temporibus erga sedem apostolicam agnitam devotionem plurimum commendamus, atque ut in hoc salubri proposito perseveret, fraternitatem tuam obnixius adhortamur. Sic enim sanctæ conversationis pedem, quo tendere debeas, perspicacius cognoscere poteris, et supervenientia pravorum jacula prævidere et declinare liberius, revelante Domino, prævalebis, si in apostolicæ sedis petra, more majorum, præsidium tuum locaveris, ejusque fidei doctriinis vel decretis arctius inhaerere contenderis; quam ille sua sacravit sessione, quem Dominus ejus Christus Ecclesiæ suæ voluit primum et speciale retinere fastigium, quin et cœlestis atrii delegit summum constituere janitorem, quod jam beatitudinem tuam strenue persequentem debitis attollimus omnino præconiis non solum in hoc, verum etiam in eo, quod apostolatuum nostrum ad perseverantiam cohortaris. In quo enim tam manifestestrarum sanctionum et decretorum ostendere te poteris esse custodem, quam in eo, quod nostram quoque soliditatem supra firmam petram fundatam, ut in his perseveret, studiosius animare procuras?

Quod autem predeceator tua fraternitas, ut scrutemur, quales prædecessores nostri circa prædecessores tuos antiquitus fuerint, et postulas, ut liceat tibi rescripto cognoscere, utrum fidenter crebro litteris vel legatis non audeas [*lege*, nos audeas, HARD.] frequentare, et quæque congruentia temporibus opportunis suggerere; sciat beatitudo tua, nos bene cognoscere, quod prædecessores mei inter alia honoris beneficia prædecessores tuos adeo dilexerint, ut eis vices suas in illis partibus retinere consenserint, quemadmodum quinta refert sancta et universalis synodus. Tu vero si promissa tuæ dilectionis perfeceris, et nobis consentiendo, contra prava quosque vel contra molestos nobis hæerere contenderis, et a decretis deviare refugeris: noveris te deinde apostolatus nostri clypeo protegendum, et charitatis ac pietatis brachiis modis omnibus complectendum; sanctam quoque Ecclesiam divinitus tibi creditam nostra sollicitudine et vigilantia, auctore Deo, peramplius et perfectius augmentandam. Mittre autem nobis legatos vel litteras tanto libere debetis, quanto charitas, qua circa sanctitatem tuam flagramus (quam latum mandatum psalmographus nuncupa'), intra sinum amplitudinis suæ

omnes recipit, omnes fovet, et protegit proximos suos; quia juxta apostolum Paulum, *benigna est, et omnia suffert* (I Cor. xv). Verum a charitate tua unum hoc necessario postulamus, scilicet ut cum aliquem ad apostolicam sedem miseris, studeat eum ita monere fraternitas, quatenus in redeundo non usquequaque festinus appareat: eo quod omnium ecclesiarum Dei (sicut ipse nosti) cura constringimur, et cum undique ad sedem apostolicam multi diversa quærentes confluant, efflicimur tardi ad singulos, dum volumus benignitatem et dapilitatem spargere per diversos. Illud autem valde placuit, unde etiam immenso tripudio exultavimus, scilicet, quoniam ab apostolatu nostro seiscitati quid tua sanctitas sequi debuisset, prudentissime decrevisti. Verum quavis nulla sint quæ tibi mittere possemus: interim tamen quæ in alia nostri apostolatus epistola beatitudini tuæ intimamus, solum tuæ solertia sint pervigili cura sectanda, præcipuoque studio peragenda. Siquidem quæ circa nos, circaque sedem beati Petri, non est aliud signum devotionis tuæ, quam polliceris, nisi obtemperantia et consummatio decretorum et definitionum nostrarum, qui licet indigni, per abundantiam tamen gratiæ Christi, ipsius vicarii sumus. Data mense Maii, die 12, indictione xii.

CLIX.

AD CAROLUM REGEM MAJOREM.

Fragmentum.

De conjugio Caroli junioris.

Dilectus filius et coæquivocus vester Carolus ad nostram apostolicam nunc in præsentem destinare adducit paternitatem, intimans videlicet quod pro quadam femina a primo jam matrimonio relicta, quam sine vestro, quod non debuerat, consensu sibi sociavit in conjugium, vestræ paternitatis offensam incurrerit.

Item. De uxore filio vestro conjuncta, si talis contra divinitatem invenitur causa pro qua nullo modo eam habere debeat, volumus nobis a vestra dilectione mandari. Quod si nulla invenitur ex latere alia causa quod grave pariat peccatum, non reperitur auctoritas ut eorum scindi debeat conjugium, nec nostrum est eis sine manifesta delicti culpa suæ separationis inferre præjudicium.

Item. Quamquam sciamus filiam vestram, si libet, posse vos Balduino legaliter in uxorem dimittere, et pietatis vestræ clementer gratiam imperiri, non tamen jussa misimus, sed preces obtulimus.

APPENDIX.

DECRETA SEU RESCRIPTA NICOLAI PAPÆ I

EX GRATIANI VOLUMINE

Per JOANNEM COCHLÆUM in unum collecta et in viginti titulos distributa.

(Apud Mansi, Concil. general. tom. XV.)

De constitutionibus Ecclesiæ, tit. I.

I. (Dist. 10, c. 1, *Episcopis in concil. apud Const. vi congreg.*) Imperiali judicio non possunt jura ecclesiastica dissolvi; nec possunt imperatorum leges evangelicis et apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, inferre præjudicium.

II. (Dist. 12, *Ridiculum.*) Ridiculum est, et satis abominabile dedecus, ut traditiones quas antiquitus a patribus suscepimus, infringi patiamur.

De consuetudine, tit. II.

I. (Dist. 8, c. 8, *Mala.*) Mala consuetudo non minus quam pernicioza corruptela abjicienda et vitanda est.

II. (Dist. 22, *Nich. imp.*) Nihil obsunt saluti credentium diversæ pro loco et tempore constitutiones vel consuetudines, si illis canonica non obstat auctoritas.

III. (Dist. 21, *Denique.*) Illi qui ante nos fuerunt, providam in Ecclesiis consuetudinem tradiderunt, hodieque in Romana Ecclesia, quæ magistra est omnium Ecclesiarum, imprætermisse servatur, ita ut nullus sacerdos, majore suo non innuente consecrator, cujuslibet rei benedictionem dare nitatur. Sed et anterior stans ad pronuntiandam aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quilibet inferior non audet benedicere, quia in Epistola ad Hebræos legimus quod minor a majore benedicitur (*Hebr. iii*).

De judiciis, tit. III.

I. (Dist. 12, c. *Inferior.*) Inferior sedes potius absolvere, aut judicio ligare non potest, nec propriis diffinitionibus subjugare.

II. (Ibid., c. *Nolite.*) Filios circa spiritualem patrem, ut discipulos erga magistrum, ita sobrios ac devotos esse decet, ut nulla penitus temeritate ad eorum vitam dijudicandam, nec saltem tenuiter reprehendendam, prosiliant.

III. (Ibid., c. *Nunc.*) Non potest quisquam rite ab his qui inferioris ordinis vel dignitatis sunt, judicialibus submitti diffinitionibus. Unde factum est ut in concilio episcoporum nullus in Marcellinum papam, qui tempore Diocletiani et Maximiani Augustorum icolis compulsus sacrificaverat, sed postea insignis

A martyr effectus est, sententiam proferre ausus fuerit, dum ei sæpiissime omnes dicerent: Tuo ore judica causam tuam, non nostro judicio. Et iterum: Noli audiri in nostro judicio, sed collige in sinu tuo causam tuam, etc.

IV. (Ibid., c. seq.) Acephalum liquet esse concilium, ubi de tanta persona agitur, et majorum non expectatur sententia, cum et in causa clericum inferioris gradus solius episcopi sui judicium tantummodo postulandum [*al.*, præstolandum] sit.

V. (Ibid., c. seq.) In tantum hanc præsumptionem sancti Patres apud Chalcedonem detestati sunt, ut Dioscorum Alexandrinum antistitem inter cætera idecirco potissimum sine ulla restitutione damnarent, quod ponens in cælum os suum, lingua ejus transeunte super terram, excommunicationem in sanctum Leonem papam dictavit.

VI. (2, q. 2, c. 2, *Carolo regi Francorum.*) Omnes leges, tam ecclesiasticæ quam vulgares et publicæ, præcipiunt ut omnia sibi ablata restituantur ei qui suis est rebus expoliatus.

VII. (3, q. 5, c. 2, *Nich. imp.*) Quod suspecti et inimici judices esse non debeant, et ipsa ratio dicat, et plurimis probatur exemplis. Nam quid gratius et amabilius dare quis inimico potest, quam si ei ad impetendum commiserit, quem lædere forte voluerit.

VIII. (3, q. 9, *Revera.*) Revera justus mediator non est, qui uno litigante, et altero absente, amborum emergentes lites decidere non formidat.

IX. (Ibid., c. *Indicans.*) Indicas Hermannum episcopum super quibusdam frequenter fuisse accusatum: pro quibus, quia ex parte ipsius persona deest, nos uni parti ad discrimen alterius credere procul dubio non possumus.

X. (Ibid., c. 6, *Si forte.*) Necesse est secundum sacrarum Scripturarum documentum, ac secundum justitiæ tramitem, et accusatum et accusatorem simul adesse, et unam partem, quantacunque et qualicunque prædita sit auctoritate, sic prorsus audiri ut alteri parti nullum præjudicium irrogetur.

XI. (4, q. 1, c. 2, *Michael imp.*) Hæreticis non licet accusationes contra orthodoxos episcopos pro ecclesiasticis facere negotiis. Hæreticos autem dici-

mus tam eos qui olim ab Ecclesia projecti sunt, A quam qui post hoc a vobis anathematizati sunt. Præter hos autem et eos qui talem sanam negant vel simulant confiteri.

XII. (4, q. 4, c. fin.) Contra ritum ecclesiasticum contraque venerandas leges producitur accusator vel testis de imperialibus ædibus, et cui imperari potest, ad falsum dicendum testimonium adhibetur; sunt suspecti iudices; et lupi, custodes.

XIII. (6, q. 4, *Quod bene Carolo regi Francorum.*) Quod bene semel diffinitum est, et interpositis juramentis deliberatum, nulla debet iteratione, nisi fortassis ubi fuerit major auctoritas, retractari.

XIV. (24, q. 1, *Ait Mich. imp. August.*) Ait Cælestinus papa, Orientalibus episcopis scribens: Si quis ab episcopo Nestorio, vel ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia prædicare cœperunt, vel excommunicatus vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, in nostra hunc communione durasse et durare manifestum est. Nec iudicamus eum esse remotum, quia non poterat quenquam ejus removere sententia, qui jam se præbuerat ipse removen- dum.

XV. (33, q. 2, *Historia. Carolo regi Francorum.*) Historia ecclesiastica ab Eusebio Cæsarensi episcopo confecta, de muliere quadam quæ de castitate a marito accusabatur, ait: Præceptum est ab imperatore, lege lata, ut primo permitteretur ei rem familiarem libere diutius ordinare, tunc demum responderet objectis. Hoc omnes leges tam ecclesiasticæ quam vulgares publicæque præcipiunt. Si autem de mulieribus et sæcularibus viris hæc constituta sunt, multo magis ecclesiasticis hominibus et sacerdotibus sunt concessa.

XVI. (Ibid., c. *Sire. Eidem.*) Sive de conjugii fœdere sive de adulterii crimine iudicium agitandum sit, nulla ratio patitur Theutbergam cum Lothario posse inire certamen, nisi prius ad tempus fuerit reddita suæ potestati, et consanguineis propriis libere sociata. Itaque etiam locus providendus est, in quo nulla vis multitudinis formidetur, ne sit difficile testes producere vel cæteras personas, quæ tam a sanctis canonibus quam a venerandis Romanis legibus in huiusmodi controversiis requiruntur.

De Romana Ecclesia et sede apostolica, tit. IV.

I. (Dist. 22, c. 1, *Mediolanensibus.*) Omnes, sive patriarchæ ejuslibet apicem, sive metropolis primatus, aut episcopatum cathedras, vel ecclesiarum ejusque ordinis dignitatem instituit Romana Ecclesia. Illam vero solus ipse fundavit, et supra petram fidei mox nascentis erexit, qui beato Petro, æternæ vitæ clavigero, terreni simul et cœlestis imperii jura commisit (*Matth. xvi.*).

II. (Dist. 79, c. 1, *Si quis pecunia.*) Si quis pecunia vel gratia humana, aut populari seu militari tumultu, apostolicæ sedi sine concordia et canonica electione cardinalium ejus Ecclesiæ ac deinde sequentium clericorum religiosorum inthronizatur,

non papa vel apostolicus, sed apostaticus habetur. Liceatque cardinalibus et aliis clericis Deum timentibus, et laicis, invasorem illum anathematizare, et humano auxilio a sede apostolica pel- lere.

III. (Dist. 97, c. *Ludov. imp.*) Licet nunquam apostolicæ sedis modus fuerit abque signatis apicibus undecunque legationem suscipere, nos tamen sublimitatem vestram in nobilissimo viro ac strenuo legato vestro honorantes, ejusque gravitatem et eloquiorum illius veridices cognoscentes assertio- nes, nihilo minus eum absque epistola vestra suscepimus.

IV. (1, q. 4 et 9, q. 3, c. *Per principalem. Mich. imp.*) Per principalem beatorum apostolorum Petri et Pauli dextram, et potestatem et jus habemus, non solum in monachos, verum etiam in quoslibet cle- ricos de quacunque diocesi, cum necesse fuerit, at- que ecclesiasticis exigentibus opportunitatibus, invi- tare.

V. (2, q. 6, *Arguta Rhemensi archiepiscopo.*) Arguta sapientia tua materiam depositionis adver- sus Rothadum assumpsit, et ab itinere apostolicæ sedis removit, et continuatim apostolicam sedem appellentem damnavit, et carcerali custodiæ man- cipavit. Privilegia tamen apostolicæ sedis vos obli- vioni tradere nullo modo debuissetis, quibus vene- randi canones judicia totius Ecclesiæ ad hanc deferri jubent.

VI. (6, q. 3, *Patet. Mich. imp.*) Patet profecto se- dis apostolicæ, cujus auctoritate majus non est, ju- dicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Nec de ejus judicio canones unquam præceperunt judicari, sententiam- que illius constituerunt non oportere dissolvere, cujus potius sequenda decreta mandaverunt.

VII. (15, q. 6, c. 2, *Episcopis Galliæ.*) Auctorita- tem venerabilium prædecessorum nostrorum secuti, et nominatim beatissimi papæ et martyris Alexandri quinti, a beato Petro, ab omnibus juramentis et cu- juscunque obligationibus, quibus illi sese, coacti violentia impiorum, obligaverunt, absolvimus, et ne illa serventur vetuimus, tam archiepiscopum Trevi- rensem quam ejus præpositum, et omnes qui tunc temporis capti se illis quoquomodo obligaverunt. Neque ullam eos proinde infamiam vel calumniam, aut a suis bonis sequestrationem unquam, auctore Deo et sanctis apostolis et nostris prædecessoribus, sustinere permittimus, sicut per prophetam Domi- nus dicit: *Dissolve colligationes impietatis, etc. (Isa. lvm).*

VIII. (17, q. 4, *Nemini. Omnibus epis.*) Nemini est de sedis apostolicæ judicio judicare, aut illius sententiam retractare permissum, videlicet propter Romanæ Ecclesiæ primatum, Christi munere in beato Petro apostolo divinitus collatum.

IX. (55, q. 2, *Si quis. Universali synodo præsidens.*) Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide vel eccl. iastica disci-

plina, pro correctione imminentium vel futurorum A
malorum, a sedis apostolicæ præsulæ salubriter promulgata contempserit, anathema sit.

X. (35, q. 9, *Sentenium. Michaeli imp.*) Sententiam Romanæ sedis non negamus posse in melius commutari, cum aut subreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatum vel temporum seu gravium necessitatum, dispensatione quædam ordinare decreverit; quoniam et egregium Paulum apostolum dispensatorie legimus quædam fecisse, quæ postea reprobasse legitur. Quod tamen observandum est, quando illa Romana videlicet Ecclesia discretissima consideratione fieri delegerit; non quando ipsa quæ bene sunt definita retractare voluerit.

XI. (*De consec. dist. 1, Ecclesia. Clero et plebi Viennensis Ecclesiæ.*) Ecclesia, id est catholicorum collectio, quomodo sine apostolicæ sedis instituetur nutu, quando juxta sacra decreta, nec ipsa debet absque præceptione papæ basilica noviter construi, quæ ipsam catholicorum intra semet amplecti catervam dignoscitur.

De decretis Romanorum pontificum, tit. V.

I. (Dist. 11, c. 2, *Mich. imp.*) Quod a sedis apostolicæ rectoribus plena auctoritate sancitur, nullius consuetudinis occasione removeatur.

II. (Dist. 19, c. 1, *Archiepiscopis et episcopis per Galliam constitutis.*) Si Romanorum pontificum decreto cæterorum opuscula tractatorum approbantur vel reprobantur, ita ut quod vere sedes apostolica probavit, hodie teneatur acceptum; et quod illa repulit, hactenus inefficax habeatur: quanto potius ea quæ ipsa pro catholica fide, pro sanis dogmatibus, pro variis et multifariis Ecclesiæ necessitatibus et fidelium moribus [*al. motibus*] diverso tempore scripsit, omni honore debent præferri, et ab omnibus prorsus in quibuslibet necessitatibus vel opportunitatibus, discretionem vel dispensationem magistræ, reverenter assumi, etc.

III. (Dist. 20, c. fin., *Clero Constantinopolitano.*) Si decreta Romanorum pontificum non habetis, de neglectu atque incuria estis redarguendi; si vero habetis et non observatis, de temeritate estis corripiendi et increpandi.

De imperatoribus, tit. VI.

I. (Dist. 10, c. 1, *Mich. imp.*) Imperator suis reipublice quotidianis administrationibus debet esse contentus, non usurpare quæ sacerdotibus Domini solum conveniunt.

II. (Dist. 96, c. *Ubinam. Eidem.*) Ubi legistis imperatores antecessores vestros synodaliibus conventibus interfuisse, nisi forte in quibusdam ubi de fide tractatum est, quæ universalis est, quæ omnium communis, quæ non solum ad clericos, verum etiam ad laicos et ad omnes omnino pertinet Christianos?

III. (*Ibid. c. seq. Denique. Eidem.*) Denique hi quibus tantum humanis rebus, non divinis præesse permissum est, quomodo de his per quos divina

ministrantur, judicare præsumant, penitus ignoramus.

IV. (*Ibid., c. Cum ad verum. Eidem.*) Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, idem rex et pontifex, actibus propriis et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut Christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur; quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incursibus, et Deo militans minime se negotiis sæcularibus implicaret; ac vicissim non ille rebus divinis præsidere videretur qui esset sæcularibus negotiis implicatus.

V. (*Ibid., c. seq. Satis. Eidem.*) Satis evidenter ostenditur a sæculari potestate nec solvi prorsus nec ligari pontificem, quem constat a pio principe Constantino Deum appellatum, cum nec posse Deum ab hominibus judicari manifestum est.

VI. (1, q. 1, *Non quales. Eidem.*) Non quales sacerdotes Domini sint, sed quid de Domino loquantur, est vobis magnopere providendum. Nec in vicariis beati Petri apostoli vobis est attendendum quid sint, sed quid pro correctione Ecclesiarum, quid pro salute vestra satagant. Nec enim illos dictis inferiores Scribis et Phariseis sedentibus super cathedram Moysi, de quibus Dominus præcepit, dicens: *Quæcunque dixerint vobis, facite*, etc. (*Matth. xxiii.*)

De regibus, tit. VII.

C I. (Dist. 63, *Porro. Lothario regi.*) Relatum est nobis quod quicumque ad episcopatum in regno tuo provehendus est, nonnisi faventem tibi permittas eligi. Idcirco apostolica auctoritate, sub divini iudicii obtestatione, injungimus tibi ut in Trevirensi urbe et Agrippina Colonia nullum eligi patiaris, antequam relatum super hoc nostro apostolatu fiat.

II. (2, q. 1, *Quæ Lotharius. Carolo regi Francorum.*) Quæ Lotharius rex nepos vester fecit, accusatione non indigent. *Manifesta enim sunt*, teste Apostolo, *opera carnis, fornicatio, immunditia*, etc. (*Galat. i.*) In manifestis enim calliditate accusantium non opprimitur reus, nec tergiversatione proprium crimen celatur, cum culpa sub oculis omnium sponte se ingerat; atque ideo in talibus judicarius ordo non requiritur.

III. (*Ibid., c. fin. Episcopis per Galliam, Italiam et Germaniam constitutis.*) Scelus quod Lotharius rex, si tamen rex veraciter dici possit qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenat, sub lubrica enervatione magis illicitis ejus motibus cedit, in duabus scilicet feminis Theutberga et Waldrada commisit, omnibus manifestum est; sed dudum episcopos Theutgaudum et Guntharium in tali facto eum habuisse tutores atque fautores, *ponit* totus orbis undique ad limina seu sedem confluens apostolicam referebat. Igitur decernente nobiscum sancta synodo, in præsentia depositi, et ab

officio sacerdotali excommunicati, atque a regimine episcopatus alienati indubitanter existunt.

IV. (11, q. 3, *Præcipue. Lothario regi.*) Præcipue Waltradæ pellicis tuæ, et dudum a te repudiatæ, communionem declina. Excommunicata est enim, et usque ad presentiam nostram ab omni contubernio Christianorum sequestrata. Excommunicata est, ne cum ea pari mucrone percellaris sententiæ, ac pro minus muliereculæ passione vinctus et obligatus, ad perenne trahatis exitium.

V. (Ibid., c. *Ita corporis. Eidem.*) Ita corporis tui motibus cedere consentisti, et relaxatis voluptatum habenis, temetipsum in lacum miseriæ et in lutum facis prohibitum dejecisti, ut qui positus fueras in gubernatione populorum, effectus sis ruina multorum. Probat hoc Theutgandi et Lotharii dudum episcoporum legitimus casus, qui pro eo quod te minime competenter erudierint, quin imo, quia prævaricationem tuam argumentis suis tegere, et sub quadam justitiæ specie, fucatis quibusdam exquisitis adinventionibus, æquitatem obtruere studuerunt, nostra sunt apostolica depositi auctoritate, et ab omni episcopatus regimine regulariter sequestrati.

VI. (Ibid. *Excellentissimus. Hincmaro Rhemorum archiepiscopo.*) Excellentissimus rex Carolus apostolatum nostrum consuluit, qui agendum sit de his qui cum Ingeltrude sæpe damnata communicant femina, quoniam eam cum communicatoribus suis et fautoribus pari vinculo anathematis constat esse astrictam. Quapropter nunc beatitudini tuæ injungimus, ut super hoc nostra auctoritate fretus, curam de his sumere studeas. Et quia docta divinitus sanctitas tua valde novit aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod de studio delinquitur; istudque posterius duobus prioribus districtius esse puniendum: idcirco solerter invigilet, et cauta distributione singulorum modos dijudicet, quatenus qui ex necessitate aut ignorantia delinquant, auctoritate nostra per te absolvantur. Illos autem qui studio suo obligantur, et contemptu interdicta nostra postponunt, nonnisi digna satisfactione præveniente, volumus a te prorsus absolvi.

VII. (24, q. 3, *An non. Lothario regi.*) An non districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech et flagitium imitatus esse dignosceris? quod Dominus nonnisi post septuaginta septem generationes suo salutifero adventu delevit, cum Cain fratricidium septima generatione aquis abolitum sit cataclysmi, id est diluvii (Gen. vi).

De patriarchis et archiepiscopis, tit. VIII.

I. (Dist. 63, *Episcopos. Joanni Ravennati archiepiscopo.*) Episcopos per Æmiliam non consecres, nisi post electionem vel consensum cleri et populi.

II. (3, q. 6, *Hæc quippe. Salomoni regi Britonum.*) Hæc ordinatio Dei Patris tui, et hæc est lex Ecclesiæ matris tuæ, videlicet ut omnes episcopos regni tui ad Turonensem archiepiscopatum mittere non decreveris, ipsiusque iudicium postulare non dedigneris. Ipse est enim metropolitanus, et omnes episcopi

A regni tui suffraganei ejus sunt, sicut conscriptiones prædecessorum meorum evidenter ostendunt. Neque enim Ecclesiam Dei per discordias regum divisionis aliqua damna pati necesse est, cum, quantum ex se est, pacem quam prædicant, servare studeant in invicem et omnes.

III. (9, q. 3, *Conquestus. Bituricensi archiepiscopo.*) Conquestus est apostolatus nostro frater noster Sigebodus, archiepiscopus Narbonensis, quod clericos suos, eo invito, ad iudicium tuum venire compellas, et de rebus ad Ecclesiam suam pertinentibus, eo inconsulto, quasi jure patriarchatus tui disponas: cum hoc neque antiquitas (cui sancti Patres sanxerunt reverentiam) habeat, et auctoritas sanctorum canonum penitus interdicat, nisi forte pro causis B quæ apud se terminari non possunt, ad te quasi ad patriarcham suum provocaverint per appellationes, vel si episcopus suus decesserit, res Ecclesiæ suæ iudicio tuo dispensare voluerint. Primate enim vel patriarchas nihil privilegii habere præ cæteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, diffinimus.

IV. (11, q. 3, *Theutgandum. Omnibus episcopis Galliarum et Germaniarum.*) Theutgandum Trevirensis primatem Belgiæ provincie, et Guntharium Agrippinæ Coloniarum archiepiscopos, nunc coram nobis et sancta synodo sub gestorum insinuatione, qualiter causam Lotharii regis et duarum mulierum ejus, Theutbergæ scilicet et Waltradæ, cognoverint et judicaverint, C scriptum super hoc propriis manibus roboratum offerentes, et sententiam quam a sede apostolica in Ingeltrudem uxorem Bosonis, sanctissimus frater noster archiepiscopus Mediolanensis Thado et cæteri coepiscopi nostri petiverunt emittendam, et nos divino succensi zelo, sub anathematis attestatione canonice protuleramus, publice se viva voce violasse confitentes; in quibus omnibus invenimus eos apostolicas atque canonicas sanctiones in pluribus excessisse, et æquitatis normam nequiter temerasse, ab omni iudicamus sacerdotii officio manere penitus alienos. Et ideo sancti Spiritus iudicio, et beati Petri per nos auctoritate, episcopatus exutos regimine consistere diffinimus.

De sacris ordinibus, tit. IX.

I. (Dist. 23, *Præterea. Rodulfo Bituricensi archiepiscopo.*) Quæ in consecrationibus et ordinibus observanda sint, beati Innocentii papæ canonica decreta, præsertim principia paginæ ad Decentium Eugubinum episcopum emissæ, assatim edocebunt.

II. (1, quest. 1, *Statuimus, c. 2.*) Simoniaci simoniace ordinati vel ordinatores, secundum ecclesiasticos canones, a proprio gradu decident. Simoniaci quoque simoniace a non simoniacis ordinati, similiter ab officio male accepto removeantur. Simoniacos autem non simoniace a simoniacis ordinatos, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio concedimus permanere.

De episcopia, tit. X.

I. (Dist. 34, c. 1. *Alvino archiepisc. Januensi.*) Episcopi ab omni bestiarum vel volucrum venatione penitus alieni existere, et ab immoderata filiarum suarum familiaritate, unde male oritur fama, abstinere debent. Nullum enim sanctum, ut ait beatus Hieronymus, venatorem legimus.

II. (D. 43, c. fl. *Mich. imp.*) Episcopis dispensatio cœlestis seminis iuncta est. Væ si non sparserint, væ si tacerint, sicut vas electionis formidat et clamat. (I Cor. ix.)

III. (6, quæst. 3, *Denique.*) Si quælibet ambiguitas vel aliqua fortasse super Suffredi examinatione vel episcopatus abrenuntiatione oborta fuisset contentio, ex more ad sedem apostolicam referri convenerat, et nostra his omnibus debuerunt cuncti decreta penitus expectare. Quod quia omissum est hactenus, dolemus. Dilectissimi, igitur gloriam vestram vehementer efflagito, ut jam dictus Suffredus episcopus proprio restitatur episcopio; et hic, si aliquid reprehensione dignum gessit, postea vel correctione vel digna animadversione diffiniatur.

IV. (7, q. 1, *Pontifices. Alvino Januensi.*) Pontifices qui aliqua occupant infirmitate vel ægitudine, abijcendi non sunt; nec alii in loco eorum consecrandi sunt, nisi ex hac fuerint luce subtracti. Quod si de ministerio sibi concessa conqueruntur, quæ licita sacerdotes expleant. In his vero quæ his præsumere non licet, vicinorum usque ad recipiendam sanitatem episcoporum auxilia subrogentur.

V. (Ibid., c. eodem. *Eidem.*) Episcopus vero qui Domini gregis suscipiunt curam atque sollicitudinem, ab administratione eorum discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamen eorum salubriter augeatur et triplicetur fructus.

VI. (Ibid., *Seiscitaris. Hunfrido Morinensis Ecclesie episcopo.*) Seiscitatis utrum cum a Normannis de episcopo depellaris, debeas de cætero in monasterio conversari. In quo acies, charissime frater, quod si perniciosum est prophetam in tranquillitate navim deserere, quanto magis in fluctibus? Ubi non dicimus quod persecutorum non fugiamus, maximeque paganorum, insidias, cum ad tempus sæviunt, et ob multitudinem delictorum nostrorum nocendi facultatem divinitus assequuntur, præsertim cum eis prodire ultro non debeamus, et multos prophetas et apostolos, ipsum quoque Dominum huiusmodi fugisse insecutores, luce clarius constet: sed quod præcipue nos, qui tanquam arietes ducatum gregibus præbemus, imo qui et horum pastores sumus, Deo auctore, cum eis in periculis pro viribus persistere pro certo conveniat. Et cum tranquillitas reddita divina fuerit pietate, sopitaque furentium infestatio, mox gregem perquirere, et in unum colligere, et ejus animos cœlestis patriæ pace potissimum sinceritate prædicata sursum erigere debemus.

VII. (23, quæst. 8, *Reprehensibile. Carolo regi Francorum.*) Reprehensibile valde constat esse quod

A subintulisti, dicendo, majorem partem omnium episcoporum die noctueque cum omnibus aliis fidelibus tuis contra piratas maritimos invigilare, et ob id episcopi impediantur venire; cum militum Christi sit, Christo servire; milites vero sæculi servant sæculo, secundum quod scriptum est: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus* (I Tim. ii). Quod si sæculi milites militæ student, quid ad episcopos et milites Christi pertinet, nisi ut vacent orationibus.

VIII. (De cons. D. 1. Porro. *Rodulfo, Bituricensi archiepisc.*) Porro Gloria in excelsis Deo ab episcopis in Cœna Domini intra missarum solemniam more nostro dicenda est. Pallio vero apostolico eadem die uti est illis licitum, quibus est ab apostolica sede B permissum.

De presbyteris, tit. XI.

I. (Dist. 32, *Nullus. Omnibus episcopis.*) Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere aut subintroductam mulierem.

II. (Dist. 50, *Sacerdotes. Carolo archiepiscopo Moguntino et ejus suffrag.*) Sacerdotes si in fornicationis ceciderint laqueum, et criminis manifestus sive ostensus sit actus, sacerdotii honorem habere non possunt, secundum canonicæ institutionis auctoritatem.

III. (Ibid., c. *Student. Osvaldo coepiscopo Quadrantino.*) Si presbyter aliquem percusserit, non ad mortem, pro percussione poenitentiam agat, et aliquanto tempore a missarum solemnibus suspendatur. Si vero qualicunque percussione ejus aliquis mortuus fuerit, nulla ratione ministrare sacerdotis more debet; quoniam etsi voluntatem occidendi non habuerit, furor tamen et indignatio in omnibus, et præcipue in Dei ministris, multipliciter inhibetur atque damnatur.

IV. (2, quæst. 1, *Notum sit. Herardo Turonensi archiepisc.*) Presbyter iste dicit se falsis criminibus impetum, et ab ecclesia sua, non convictum neque confessum, irrationabiliter fuisse ejectum. Nam tua diligentia per tres vices inquisitione facta, nulla in se neque de fornicationis crimine, neque de homicidii confessione, de quibus impetebatur, reperiri potuit culpa. Idcirco magnopere monemus reverentiam tuam, ut quæ, te forte ignorante, Glizæa cupiditate peracta esse videntur, tuæ fraternitatis censura celeri emendatione corrigantur, scilicet restituendo ecclesie propriæ jam dictum sacerdotem, atque ei reddendo tua pietate pristinum quem perdidit honorem.

V. (15, quæst. 8, c. fin. *Ad consulta Bulgarorum.*) Seiscitantibus vobis si a sacerdote qui fuerit comprehensus in adulterio, sive de hoc sola fama respersus est, debeatis communionem recipere necne, respondemus: Non potest aliquis quantumcunque pollutus sit, sacramenta divina pollueri, quæ purgatoria cunctarum contagionum existunt. Qualiscunque enim sacerdos sit, quæ sancta sunt coin-

quinari non possunt. Idcirco ab eo, quocunque iudicio episcoporum reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona administrando se tantummodo laedunt. Fax accensa sibi quidem detrimentum praestat, aliis vero lumen in tenebris administrat : et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet. Sumite ergo ab omni sacerdote intrepidi Christi mysteria, quia omnia in fide Christi purgantur (fides est enim, quae hunc mundum vincit), et quia non dantis meritum, sed accipientis fit, dicente beato Hieronymo : Ad credendum omni animae baptismus est perfectus, et in omni sacerdote corpus Christi est perfectum.

VI. (17, quæst. 4, *De presbyterorum. Thadoni archiepisc. Mediolanensi.*) De presbyterorum flagellatoribus et occisoribus, prædonibus scilicet, qui sæculari brachio minime coercentur, juxta præceptum Domini placet, ut fraterno amore conveniantur secundo et tertio : qui requisiti si te non audierint, conveniente Ecclesiae, eos sacra communione privare, atque si in sua obstinatione permanentes sacerdotalia monita forte contempserint, ab Ecclesiae compage sub anathematis interdictione reserare licentiam tribuimus.

De clericis, tit. XII.

I. (Distinct. 12, *De illo. Adoni Viennensi archiepiscopo.*) Clericus, qui per ordines ecclesiasticos usque ad subdiaconatum caste vixit, uxorem ducere non potest. Nullis enim datur licentia, exceptis illis, quibus ecclesiastica regula uxorem habere permittit.

II. (Dist. 50, *Clericum. Osvato coepiscopo Quadrantino.*) Clericum qui paganum occiderit, non oportet ad gradum majorem provehi, qui carere etiam debet acquisito, homicida enim est. Nam discreti sunt milites sæculi a militibus Ecclesiae, quibus militare sæculo non convenit.

III. (Ibidem, c. *Hi qui arborem.*) Hi qui arborem incidere videntur, si contigerit ut cadens arbor occideret hominem, inculpabiles sunt atque innoxii, quia nec voluntate eorum nec desiderio homicidium perpetratum est. Si vero aliqua culpa eorum vel neglectu morientis hominis interitus cognoscitur advenisse, abijcendi sunt a gradu, et in sacro ordine nullatenus suscipiendi.

De votis monasticis, tit. XIII.

I. (Dist. 27, *Quod interrogasti. Adoni Viennensi archiepisc.*) Femina quæ post obitum mariti sui sacrum velamen super caput suum imposuit, et finxit se sub eodem velamine monialem esse, postea vero ad nuptias rediit, debet poenitentiam agere de illusionem nefanda, et reverti ad id quod spondidit.

II. (20, quæst. 3, *Præsens. Omnibus episcopis in regno Ludovici.*) Præsens clericus, nomine Lambertus, una cum patre suo nomine Atto, quondam videlicet comite, nunc autem clerico, ad limina apostolorum properans, adiit præsentiam nostram, asserens qualiter idem pater ejus in laicali adhuc ordine, in præ-

A diis propriis ædificasset duo monasteria, voluntatem gerens ut post suum decessum præsens ejus filius Lambertus in locum ejus succederet, quem infra teneram ætatem inter octavum et decimum annum constitutum, memoratus pater proprio arbitrio, absque regulari institutione, extra omnem illius voluntatem cucullam induit. Igitur post quoddam ipsius temporis spatium, ut ipse dicit, Salomon episcopus, cum quibusdam aliis, absque patris oblatione vel abbatis percepta benedictione, eundem Lambertum monasticum habitum induere fecit, ut ferunt, invitum. Et sub hac occasione paterna seu materna hereditate a fratribus suis privatum esse, atque contra omnem, ut dictum est voluntatem suam quasi regularem illum monachum permanere volunt. Et infra : B Quapropter consulte Psalmographi verba recolentes, quibus voluntarie se Deo sacrificare pronuntiat, et voluntaria oris sui beneplacita fieri in conspectu Dei obsecrat (*Psal. xxxiii*), præsentem clericum nomine Lambertum minime debere existimavimus sub tali violentia fieri monachum. Quod enim quis non eligit nec optat, profecto non diligit : quod autem non diligit, facile contemnit. Nullum ergo bonum, nisi voluntarium. Idcirco Dominus non ferendam in via virgam (*Math. x*), per quam violentia ulli inferatur, præcepit, etc.

III. (27, quæst. 1, *Vidua. Carolo archiepiscopo Moguntino et ejus suffrag.*) Vidua quidem, quæ capiti sacrum velamen imposuit, si inter cæteras velatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationes cum illis obtulerit, si professæ est se in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis velamen deponere, a religionis observantia diacedere non præsumat.

De laicis, tit. XIV.

I. (Dist. 48, c. *fin. Ad consulta Bulgarorum.*) De presbyteris, vobis qui laicis estis, nec judicandum est, nec de vita eorum quidquam investigandum, sed episcoporum iudicio, quidquid id sit, est reservandum.

II. (Dist. 96, *In scripturis. Ludovico II imp.*) In scripturis narratur Constantinus imperator dixisse : Vere si propriis oculis vidissem sacerdotem Dei, aut aliquem eorum qui in monachi habitu circumamicti sunt, peccantem, chlamydem meam exspoliarem et cooperirem eum, ne ab aliquibus videretur. Hoc dicimus, cautos vos reddere cupientes, ut si de Domini sacerdotibus, qui jure patres animarum dicuntur, aliquid contigerit vos audire quod confusionem piis mentibus ingerat, non infrunitum, sed pudoratos filios Noe imitantes, patriam de reliquo verecundiam contegatis (*Gen. ix*), ut affluent, quemadmodum et illi, benedictione repleti, moderante Domino, mereamini.

De ecclesiis, tit. XV.

(22, quæst. 1, c. *Nulla. Ex ejus decretis.*) I. Nulla ædificia in atrio ecclesiæ ponantur, nisi tantum clericorum.

II. (11, quest. 2, *De rebus. Adoni Viennensi archiepisc.*) De rebus quæ semel Deo contributæ atque dicatæ sunt, et postea sub occasione concessionis principum a quibusdam invaduntur atque diripiuntur, sancimus ut prius consularis principem ad rescandam tam præsumptivam factionem, et cognoscendum utrum sit illius concessio, an invasoris præsumptio. Quod si principis inordinata fuerit largitio, et ipse princeps sit pro emendatione redarguendus; si autem invasoris declaratur præsumptio, usque ad emendationem, excommunicationis sit vindicta coerendus.

III. (37, quest. 4, *Sicut antiquitus. Omnibus episcopis.*) Sicut antiquitus a sanctis Patribus statutum est, statuimus ut major ecclesia per circueitum quadraginta passus habeat. Capellæ vero vel minores ecclesie triginta. Qui autem confinia eorum confringere tentaverit, aut personam hominis aut bona ejus inde subtraxerit, nisi publicus latro erit, quousque emendet, et nisi quod rapuerit reddat, excommunicatur.

De baptismo, tit. XVI.

I. (*De consecr., dist. 4, A quodam. Ad consulta Bulgarorum*, cap. 104.) A quodam Judæo, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid inde sit agendum consultitis. Hi profecto si in nomine Trinitatis, vel tantum in nomine Christi sicut in Actibus apostolorum legitur baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut sanctus Ambrosius exponit), « quia non illorum, sed ejus est, rebaptizari non debent ».

II. (*Ibid., Catechismi.*) Catechismi baptizandorum a sacerdotibus unuscujusque ecclesie possunt fieri, sicut in hac sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore ministerium exhibemus nostri famulatus, solemniter fieri comprobantur.

De penitentia, tit. XVII.

I. (12, quest. 2, *De viro. Protario archiepiscopo Burdigalensi.*) De viro nefando, Burgando nomine, qui, rabie insana commotus, diabolicis se irretire laqueis non dubitavit, atque gentilium more per abrupta itinera et compita insidians, vobis in vestra ecclesie villa una cum clericis vestris manentibus, et populum salubribus instruere dogmatum monitis decertantibus, paneque spiritualis verbi vacua hominum corda reficientibus, atque laudabile propriæ salutis desiderium habentibus sancta apostolorum Petri et Pauli limina visitare, collectis malitiæ suæ sequacibus, et iniquitatis complicitibus, nefarias invasiones et deprædationes violentas inferre, damoniaco ausu præsumperit, et ut epistolæ vestrae textus eloquitur, sacrum altare sacraque Domini corporis et sanguinis vasa, insuper et sanctum chrisma pollutis arripere manibus, quasi villa et ad

A communem usum apta, præsumperit, dilectio nos vestra consulit, si ipsa vel qui cum eo in tam impio et iniquo scelere fuerunt, ad penitentiam quandoque, gratia tacti divina, venire voluerint, quo eos penitentia vinculo constringatis, institutionis nostræ censuram exposcere curastis. De quibus tamen si ita est, jubemus, cum ad penitentiam quandoque reverti acceleraverint, uno anno extra ecclesiam Dei consistere, cujus sacratissima vasa extra ritum fidei Christianæ deripiendi auferre non dubitaverunt. Secundo vero anno ante fores ecclesie sine communione maneant. Tertio vero anno ecclesiam Dei ingrediantur, et inter audientes astent sine oblatione, non manducantes carnem, neque bibentes vinum, præter Nativitatis et Resurrectionis Dominicæ dies.

B Quarto præterea anno, si his prioribus tribus annis eorum fructuosus fuerit penitentia labor, communioni fidelium restituantur, totaque mentis intentione spondentes talia se ulterius nunquam faciuros, corpus et sanguinem Domini suscipere mereantur, et usque ad septimum annum tribus in hebdomada diebus sine esu carniæ et vini potatione maneant penitentes.

II. (36, quest. 7, *De his.*) De his vero qui pro criminibus penitentiam egerunt, et ad cingulum militiæ convertuntur, constat eos contra sacras regulas agere; verum quia crimina non equalia sunt, prohibes quoque alios horum propter nimiam hebetudinem in desperationem cecidisse, alios ob hoc ad paganos fugisse: tibi hoc committimus decernendum, C nimirum qui loca et tempora regionis illius, et modum culpæ, nec non et penitentiam et gemitus hominum ad confessionem venientium præsens positus inspicere vales.

III. (33, q. 2, *Interfectores. Rodulfo Bituricensi archiepisc.*) Interfectores suarum conjugum sine judicio, cum non addis, adulterarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi sunt quam homicidæ, ac per hoc ad penitentiam redigendi? Quibus penitus conjugium denegatur, exceptis adolescentulis, de quibus est beati Leonis papæ vigesima quinta regula decretalium, imo indulgentia, observanda.

IV. (*Ibid., c. 2. Latorem. Rinaldo episcopo sanctæ ecclesie Argentoratensis.*) Latorem præsentium matricidam esse cognovimus, cui præcipimus ut sub penitentia jugo permaneat, ita ut per annum integrum ecclesiam non egrediatur, sed ante fores basilicæ stans, et orans et deprecans Deum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo introeundi in ecclesiam licentiam habeat, tantum inter audientes stet, sed nondum communicet. Completis autem trium annorum curriculum, sacrae communionis ei gratia concedatur. Oblationes

* Deest aliquid. Vide cap. 104 Respons. ad Consult. Bulgar., seu epist. 97.

† Ob hunc canonem Magdeburgenses Nicolaum I erroris redarguunt, sed valde imperite; cum ille docuerit in nomine Christi baptizare posse eadem ratione qua apostoli Act. II, VIII, X, XI et XIX de falso

baptizarunt. Ita Suarez, tomo III de Sacramentis, disputatione 21. sectione 3. Bellarminus lib. IV de Romanis Pontificibus, cap. 12, Nicolaum falsæ et erroneæ sententiæ non aliter quam privatum doctorem adhæsisse ait. Quam sententiam omnes communiter doctores amplectuntur. Sev. Bin.

vero non offerat, nisi prius aliorum septem annorum curricula expleantur. His autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec vinum bibere præsumat, exceptis festivis diebus atque Dominicis, et a Pascha usque ad Pentecosten. Et quocumque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed pedibus profisciscatur, arma non sumat nisi contra paganos. Jejunet autem tribus diebus per hebdomadam usque ad vesperam; a propria et legitima conjugum non separetur, ne in fornicationis voraginem corruat, quod ne fiat optamus. Si autem ante annorum trium cursum finis vitæ illius appropinquaverit, corporis et sanguinis Domini nostri particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus efficiatur. Tamen si illius conversionem et lacrymarum fontem in omnibus videritis floridis actionibus et optimis operibus pullulare, humanius circa eum sollicitudo pervigil appareat, mitisque in omnibus demonstretur.

V. (Ibid., cap. seq. *Ad consulta Bulgarorum. Conc. Wormat.*, cap. 33.) Si quis cum duabus sororibus fuerit fornicatus, aut cum his personis de quibus sancta Scriptura prohibet, si dignam egerit penitentiam, et castitatis non valuerit continentiam sustinere, liceat ei legitimam in conjugio uxorem accipere. Similiter et mulier quæ tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis non perducatur ad chaos. Sed hoc de laicis viris ac mulieribus solummodo statuimus.

De matrimonio, tit. XVIII.

I. (27, q. 2, *Sufficiat.*) Sufficiat solus secundum leges consensus eorum, de quorum quarumque consensu et conjunctionibus agitur. Qui solus si defuerit, cætera etiam cum ioso coitu celebrata frustantur.

II. (Ibid., cap. *Scriptis. Carolo regi Francorum.*) Scripsit nobis Theutberga regina se regia dignitate vel maritali copula velle exui, et sola vita privata esse contentam desiderare. Cui nos scripsimus non aliter hoc fieri posse nisi eandem vitam conjux ejus Lotharius elegerit. Nam licet sit scriptum: *Quod Deus conjunxit homo non separet* (Matth. xv), Deus autem, et non homo, separat, quando divini amoris intuitu, ex consensu utriusque conjugis, matrimonia dissolvuntur. Aliter autem fieri mutuam separationem vestram prohibemus.

III. (10, q. 2, c. 1.) Ubi non est consensus utriusque, ibi non est conjugium. Ergo qui pueris dant puellas in canubulis, et e converso, nihil faciunt, nisi uterque puerorum, postquam venerit ad annos discretionis, consentiat.

IV. (30, q. 5, *Nostrates. Ad consulta Bulgar.*) Nostrates, tam mares quam feminæ, non ligaturam auream vel argenteam, aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia fœdera contrahunt, in capitis deferunt; sed post sponsalia, quæ futurarum sunt nuptiarum promissio, fœdera quoque consensu eorum qui hæc contrahunt, et horum quorum in

A potestate sunt, celebrant. Et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei annulo insignitum desponderit, dotemque utrique placitam sponsus ejus, scripto pactum hoc continente, coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox, aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege diffinitum tale quid facere præsument, ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum in ecclesiam Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo, per sacerdotis manum statuuntur, sicque demum benedictionem et velamen cœlestis suscipiunt.

V. (31, q. 2, *Lotharius. Rhadoaldo Portuensi, et Joanni Ficolens. episcopis.*) Lotharius rex in commonitorio proficitur Waldradam se a patre præmissis dotibus accepisse, et sororem postmodum admisisse Hucherti. Ubi primum diligenti investigatione inquirite. Et si eundem gloriosum regem prædictum Waldradam præmissis dotibus coram testibus, secundum legem et ritum quo nuptiæ celebrari solent, per omnia inveneritis accepisse, et publica manifestatione eadem Waldrada in matrimonium ipsius admisa est, restat ut perscrutemini cur illa repudiata sit, vel filia Bosonis admissa. Sed quia idem gloriosus rex metu Theutbergam admisisse se dicit, metu unius hominis tantus rex non debuit contra divinum præceptum in immane præcipitum mergi. In hoc certo se magis reprehensibilem ostendit, in quo amorem Dei amoris mundi postposuit, cum nec etiam occisores corporis sint timendi, contra justitiam hominem impellentes. Nihil itaque vobis aliud præcipimus, manifestatione sua eodem rege convicto, nisi ut secundum canonicam auctoritatem, nostra vice freti, causam illius diffinitatis, etc.

VI. (32, q. 1, *Quidquid. Ad consulta Bulgar.*) Quidquid mulier contra te cogitaverit, aut fecerit, vel si te accusaverit, non est, excepta causa fornicationis, rejicienda, vel odio prorsus habenda.

VII. (52, q. 8, *Hi qui. Carolo Moguntinensi archiepiscopo.*) Hi qui matrimonium sani contraxerunt, et uni ex duobus dementia, aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem et causam conjugia talium solvi non possunt. Similiter sciendum est de his qui ab adversariis excæcantur, aut membris truncantur, aut a barbaris exsecti fuerint.

VIII. (33, q. 2, *Inter hæc. Alveno archiepiscopo Januensi.*) Inter hæc sanctitas vestra addere studuit ut si cujus uxor adulterium perpetraverit, utrum marito illius liceat secundum mundanam legem eam interficere: sed sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringit legibus. Gladium non habet nisi spiritualem, qui non occidit, sed vivificat.

IX. (35, q. 4, *Nec uxorem. Ad consulta Bulgarorum.*) Nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadragesimali tempore convenire posse ullo modo arbitror.

De impedimentis matrimonii, tit. XIX.

I. (30, q. 1, *Nosse. Salonitano episcopo.*) Nosse

desideras utrum mulier quæ viri filium ex alia femina genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari. Quos ideo conjungi posse decernimus, quia secundum canones sacros, nisi amborum consensu, nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, quæ habens odio virum, vel infirmitatem ejus non considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem, maxime cum Apostolus præcipiat: *Nolite, inquiens, fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (I Cor. vii).

II. (Ibid. De his Rodulfo Bituricensi archiepisc.) De his qui filiastris suos ad confirmationem coram episcopis tenent, id est qui filios uxoris suæ de priori viro dum chrismanantur ab episcopis, super se sustinent, si in scientia (sicut asseris) fiat, licet sit peccatum, non tamen usque ad separationem conjugii puniendum est. Lugeant tamen, et digna poenitentia hoc diluentes Domino dicant: *Delicta ignorantiae meae non memineris* (Psalm. lxxiv).

III. (30, q. 5. Ad consulta Bulgarorum.) Ita diligere debet homo eum qui suscepit ipsum de sacro fonte, sicut patrem. Item: Est inter fratres et filios spirituales gratuita et sancta communio, quæ dicenda non est consanguinitas, sed habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos arbitror non posse fieri quodlibet legale conjugium. Quandoquidem nec inter eos qui natura et eos qui adoptione filii sunt venerandæ Romanæ leges matrimonia contrahi permittunt. Item: Si inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare illos quos per cœlestis sacramentum regeneratio sancti Spiritus jungit? (c. 2, ad consulta Bulgar.) Longe ergo congruentius filius patris mei, vel frater meus appellatur is quem divina gratia potius quam humana voluntas ut filius patris mei vel frater meus esset, elegit, prudentiusque ab alterna corporis commistione secernitur.

IV. (30, q. 4, c. 1. Salomoni Constantiensis episc.) Sciscitatur a nobis sanctitas vestra si aliquis homo duas commatres habere valeat unam post alteram. In quo meminisse debet scriptum esse: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii). Itaque cum constet quia vir et mulier una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum verum compatrem constitui illi mulieri, cujus matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur.

V. (33, q. 2, Si quis.) Si quis cum matre fornicatus fuerit spirituali, anathematis, ut scitis, percutitur ictibus. Similiter et illum percutere promulga-

mus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis suscepit, aut cum illa quam ante episcopum tenuerit, cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetraverit scelus, legitimam tamen, si habuerit, non dimittat uxorem.

VI. (35, quest. 2, De consanguinit. Suffraganeis Ecclesie Amalsitanæ.) De consanguinitate sua uxorem nullus ducat usque post generationem septimam, vel quousque parentela cognosci poterit. Laicus vero uxorem simul et concubinam habens non communicet Ecclesie.

De bellis, tit. XX.

I. (2, q. 4, Monomachiam. Exejus decretis.) Monomachiam in lege non assumimus, quam præceptam fuisse non reperimus, cum hæc et hujusmodi sectantes, Deum solummodo tentare videantur.

II. (15, q. 6, c. 2, § Quin etiam. Episcopis Gallie.) Quin etiam præfato fratri nostro, filiisque Trevirensis Ecclesie, illiusque defensoribus, hæc in mandatis damus ut spirituali simul et materiali gladio tandiu malignos illos eorumque fautores insequantur, quousque cum integritate possessiones vel quæcunque res ecclesiasticæ hoc facto vel quocunque pacto distractæ seu directæ sunt, revocentur.

III. (23, quest. 5, Omnium. Exercitui Francorum.) Omnium vestrum nosse volumus charitatem, quoniam quisquis, quod non optantes dicimus, in hoc belli certamine fideliter mortuus fuerit, regna illi cœlestia minime negabuntur.

IV. (23, quest. 8, Si nulla. Ad consulta Bulgarorum.) Si nulla urget necessitas, non solum quadragesimali tempore, sed etiam omni tempore est a praeliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget importunitas, nec quadragesimali tempore pro defensione tam sua quam patriæ seu legum paternarum est bellorum præparationi procul dubio parcendum: ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet quod faciat, et suæ ac aliorum saluti consulere non procurat, et sanctæ religionis detrimenta non præcavet.

V. (24, quest. 3, Illi qui. Omnibus episcopis.) Illi qui peregrinos vel oratores cujuscunque sancti, sive clericos, sive monachos, vel feminas, aut inermes pauperes deprædati fuerint, vel bona eorum rapuerint, vel in malum eis obviaverint, anathematis vinculo feriantur, nisi digne emendaverint. Pax vero illa, quam a treguam Dei dicimus, fideliter observetur, sicut ab archiepiscopis et episcopis uniuscujusque provincie constituta est. Qui autem eam infregerit excommunicationi subdatur.

* Hæc non videntur hujus ætatis.

RESPONSIO EPISCOPORUM GERMANIÆ

WORMATIÆ COADUNATORUM

DE FIDE SANCTÆ TRINITATIS

CONTRA GRÆCORUM HÆRESIM.

(Ex codice ms. Vindob., *Hist. eccles.*; apud Neutgard., *Const. Episc.*)

Omnis ecclesiastica disciplina in individua Trinitatis fide est ab omnibus salubriter credenda, ut cœlestium dignitatum concordia semper et ubique maneat in cunctis gentibus una. Sed quia Michaellem et Basilium imperatores Græcorum cum suis fautoribus ab hac catholica fide audivimus in aliquibus causis immoderate exorbitasse, necessarium ducimus ut quod ad unitatem concordia et ad custodiam pertinet cœlestis disciplina nulla negligatur nec violetur dissensione, neque turbetur concertatione, ut firma possit consistere compago et unitas fidei nostræ. Scimus etenim sanctissimos Patres atque doctores nostros per gravissimos hostilitatis incursus multas hæreticorum blasphemias pro pace et unitatē sanctæ Dei Ecclesiæ divina falce prudenter rescasse et omnes unanimiter in individua Trinitatis fide credenda perseverasse.

Unde ex eorum plurima multitudine eligamus unum qui blasphemias prædictorum imperatorum divinis conterat assertionibus. Quoniam si Veteris et Novi Testamenti et omnium doctorum auctoritates contra hæc assumpserit, et copia magnitudinem excedet, et fastidium prolixitas legentibus et audientibus gignet. Ergo quia memorati hæretici Spiritum sanctum non a Filio sed a Patre solummodo procedere ausi sunt dicere, monstrandum est quid proprium, quid communiter Pater et Filius et Spiritus sanctus in individua Trinitate habent, et quomodo ab utroque Spiritus sanctus veridice et æternaliter procedit, et quomodo ipsa sancta Trinitas inseparabilis existit. Designandum est etiam, eam simul operari cuncta et esse cœternam, et Patrem et Filium, a quibus procedit Spiritus sanctus, unius ejusdemque substantiæ existere. Et quod unus et solus et verus Deus est ipsa sancta Trinitas, et quod Spiritus sanctus Patri et Filio æqualis accipitur, et utriusque Spiritus dicitur, et charitatis nomine intelligitur: et cum rectissime Spiritus sanctus sit Deus, vocetur donum Dei, et quomodo ipsa sancta Trinitas nec confusa nec separata, nec locorum vel finitæ vel infinito spatio contineatur, nec temporum vel finitæ vel infinito volumine variatur.

Augustinus in libro de Verbis Domini in Evangelio secundum Matthæum (serm. 61): *Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro*: « Ideo, inquit, remissio peccatorum, per quam in se non divisus spiritus evertitur et expellitur regnum. Ideo societas unitatis Ecclesiæ Dei extra quam non fit ipsa remissio peccatorum tanquam proprium opus est sancti Spiritus, Patre sane et Filio cooperantibus, quia societas est quodammodo Patris et Filii ipse Spiritus sanctus. Nam Pater non communiter habetur a Filio et Spiritu sancto, quia non est Pater amborum, et Filius non communiter habetur a Patre et Spiritu sancto, quia non est Filius amborum, Spiritus autem sanctus communiter habetur a Patre et Filio, quia Spiritus est unus amborum. Quod autem ipse sit Spiritus Patris, ipse Filius dicit: *de Patre procedit*; et alio loco: *Non enim vos estis qui*

A loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Quod vero ipse sit Spiritus Filii Apostolus dicit: *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater*; hoc est, clamare facientem. Et in hoc cognoscimus, sicut dicit apostolus Joannes, quoniam Christus manet in nobis de Spiritu sancto quem dedit nobis; ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filii Dei. Unde scriptum est: *Si quaigitur exhortatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus*. Et Paulo supra: « Neque enim habitat in quoquam Spiritus sanctus sine Patre et Filio, nec Filius sine Patre et Spiritu sancto, nec sine illis Pater. Inseparabilis est quippe habitatio, quorum est inseparabilis operatio. » Hinc in eodem libro in Evangelio secundum Joannem, de una Trinitate trinaque unitate idem Augustinus dicit: « Ipsa enim fide rectissime, ac robustissime retinemus, Patrem, Filium Spiritum sanctum inseparabilem esse Trinitatem, unum Deum non tres deos ita tamen unum Deum, ut Filius non sit Pater, ut Pater non sit Filius, ut Spiritus sanctus nec Pater sit Filius, sed Patris et Filii Spiritus. Hanc ineffabilem Divinitatem apud seipsam manentem omnia innovantem, creantem, recreantem, mittentem, revocantem, iudicantem, liberantem. »

Hanc ergo Trinitatem ineffabilem simul novimus, ut inseparabilem et inseparabiliter eam pateat cuncta operari. Paulo post in eodem Evangelio Augustinus ait: « Occurrit itaque questio, quam in nomine Domini et ejus voluntate solvendam suscepimus. Nihil facit Pater sine Filio, et nihil Filius sine Patre. Filius quidem, inquit, non Pater, de virgine Maria natus, sed ipsam nativitatem Filii, non Patris, de virgine Maria et Pater et Filius operatus est. Non est quidem passus Pater, sed Filius, passionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. Non resurrexit Pater, sed Filius. Resurrectionem tamen Filii et Pater et Filius operatus est. » Ac deinceps quia Pater nativitatem Filii fecit, ad Apostolum: *Cum venerit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. An forte movet quod dicit ex muliere? Utrumque Scriptura dicit: *et ex virgine et ex muliere*. Ex virgine: *Ecce virgo in utero accipiet et pariet filium*. Ex muliere: sicut audistis non est contrarium. Proprietas enim locutionis Hebrææ mulieres non corruptas virginitate, sed feminas appellat. Habes evidentem Scripturam Genesios, quando ipsa primo facta est, dicit: *formavit eam in mulierem*. Dicit et alio loco Scriptura: *Jubere Deum separari mulieres, quæ non cognoverunt cubile viri*. Fecit Pater nativitatem Filii, qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Probavimus ergo nativitatem Filii a Patre factam, probemus et a Filio factam. Dicit enim Apostolus: *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. In hoc loco videamus nativitatem Filii ab ipso Filio factam. Fecit Pater passionem Filii, qui proprio Filio non pepercit

sed pro nobis omnibus tradidit illum; fecit et Filius A passionem suam, ut Apostolus ait: Qui me dilexit, et tradidit semetipsum pro me. Tradidit Pater Filium, et tradidit Filius seipsum. Quid fecit Ihesus Iudas, nisi peccatum? Transeamus hinc, veniamus ad resurrectionem. Operatus est Pater resurrectionem Filii, sicut dicit ipse Apostolus: Propter hoc enim exaltavit eum, et donavit ei nomen quod est super omne nomen. Resuscitavit ergo Pater Filium exaltando eum et excitando a mortuis. Resuscitavit Filius seipsum, ut in figura corporis manens de templo dixit: Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud. Videamus itaque si Filius animam suam posuit, et ei animam suam Pater reddidit non ipse sibi. Quia Pater reddidit, psalmus dicit: Exsuscita me et reddam illis; et quoniam Filius animam suam posuit et resumpsit, ait: potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam. Nemo tollet eam a me, sed ego pono eam, et iterum sumo eam.

His vero breviter juxta sponsonem Christianæ fidei veridice et breviter præfatis, restat ut coeternitatem sanctæ Trinitatis juxta promissionem nostram proferamus ex libris sancti Augustini in Evangelio secundum Joannem (serm. 117): « In principio erat Verbum, loquitur dicens. Quod possumus, fratres mei, in Creatore invenire, quando in creatura nihil invenimus æternum. Inveni æternum Patrem in creatore, et inveni coeternum Filium; si autem non invenis æternum et vincunt se in tempore, sufficit, ut ad similitudinem inveniamus coævum. Coævus quotidie dicimus eos qui eandem habent mensuram temporum, non alter ab altero tempore præceditur, ambos tamen esse cœpisse quos dicimus coævus. Si potuerimus invenire coævum quod nascitur ei a quo nascitur, si possint invenire coæva duo, generans et generatus, hic invenimus coæva, ibi intelligimus coeterna. Si hic invenero genitum ex eo esse cœpisse, ex quo cœpit generator intelligimus certe Filium Dei ex eo esse non cœpisse, ex quo non cœpit generator. Ecce fortasse, fratres, invenimus lucem in creatura, quod de alia re nascatur, et tamen ex eo tempore esse incipiat, ex quo cœpit aliud, unde nascitur. Hoc ex eo, ex quo illud cœpit, illud ex eo, ex quo illud non cœpit. Hoc ergo coævum, illud coeternum. Inveniamus itaque coæva, et de Scripturis admonemur. Ad has similitudines legimus in Scriptura de ipsa sapientia: Candor est enim lucis æterna. Dicitur est imago Patris. Hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coeterna. Ignis enim lucem fundit: lux ab igne funditur. Attendere cum, qui lucernam accendit. Non accensa lucerna nondum est ignis, nondum est et fulgor, qui ab igne exiit. Ponamus ergo ignem Patrem illius splendoris, quia jam prælocuti sumus coæva nos querere, non coeterna. Si lucernam accendere cupio, nondum est ibi ignis, nondum est ille splendor, mox autem ut accendero, simul cum igne et splendor existit. Da mihi hic ignem sine splendore, et credo tibi Patrem fuisse sine Filio. » Et paulo post: « Ponamus ergo aliquid natum super aquam velut virgultum aut herbam: Nonne cum imagine sua nascitur? mox ut incipit existere, incipit cum illo existere imago ejus; non præcedit nascendo imaginem suam. Non mihi ostenditur natum esse aliquid super aquam et postea apparuisse imaginem ejus, cum illud sine imagine prius non appareret, sed nascitur cum imagine sua et simul esse incipiunt virgultum et imago ejus; nonquid non fateris imaginem esse de illo virgulto, non virgultum, de imagine genitum? Ergo de illo virgulto confiteris imaginem, itaque et generans et quod genitum est simul esse cœperunt, ergo coæva sunt. Si semper virgultum, semper et imago de virgulto; quod autem de alio est, utique natum est. Potest ergo semper esse generans et semper cum illo, quod de illo natum est. Ergo Filius Dei secundum hoc dicitur, quod Pater est, quod habet de quo sit, non secundum quod prior est Pater et postea

Filius. Semper Pater, semper Filius de Patre. Et quia quicquid de aliquo est natum est; semper igitur Filius natus, semper Pater, semper de illo imago. Quomodo imago illa virgulti de virgulto nata est, et si semper virgultum semper nata est et imago de virgulto. Non potuisti invenire coeterna genita æternis genitoribus, et invenisti coæva nata temporalibus gignentibus. Intellige coeternum Filium natum æterno gignenti. Quod enim est temporali coævum, hoc est æterno coeternum. »

Hic jam modicum est quod advertatis, fratres, propter blasphemias. Hinc in epistola ad Consentium idem doctor scribit: « Manifestum est enim quod Verbum Dei Filium Dei unicum accepimus. Unde et evangelista inquit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Et iterum: et Verbum caro factum est, propter nativitatem Filii incarnationis ejus, quæ facta est in tempore ex Virgine. In eo autem declarat, non tantum Deum esse, sed etiam ejusdem cum Patre substantiæ; quia tum dixisset: Deus erat Verbum, hoc erat, inquit, in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: neque enim dicit omnia, nisi quæ facta sunt, id est omnem creaturam. Unde liquido apparet ipsum factum non esse per quem facta sunt omnia, et si factus non est, creatura non est. Si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiæ est. Omnis enim substantia, quæ Deus non est, creatura est, et quæ creatura non est, Deus est. Et si non est Filius ejusdem substantiæ, cujus Pater, ergo facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt. At si omnia per ipsum facta sunt, unius igitur ejusdemque cum Patre substantiæ est, et ideo non tantum Deus, sed et verus Deus. Quod idem Joannes apertissime in Epistola sua dicit: Scimus, quod Filius Dei venerit et dederit nobis intellectum, ut cognoscamus verum et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna. Hinc etiam consequenter intelligitur, non tantummodo de Patre dixisse apostolum Paulum, qui solus habet immortalitatem, sed de uno et solo Deo, quod est ipsa Trinitas; et post pauca, ut scribes, inquit Apostolus, mandatum sine macula irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi, quem temporibus propriis ostendit beatus et solus potens rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest, cui est honor et gloria in S. S. In quibus verbis nec Pater proprie nominatus est nec Filius, nec Spiritus sanctus, sed beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium, quod est unus et solus et verus Deus ipsa Trinitas.

Nunc coeternitatem atque unam eandemque substantiam Patris et Filii et Spiritus sancti in sancta et individua Trinitate, ipso Deo largiente, pro sensus capacitate exposuimus; proferamus etiam in ipso uno solo ac vero Deo, quomodo Spiritus sanctus Patri et Filio æqualis accipitur et utriusque Spiritus Deus et charitatis nomine intelligitur, et cum Spiritus sanctus sit Deus cur donum Dei vocatur, quia ratio frequenter iterata patescit evidentiis. Augustinus in libro de Civitate Dei sexto, titulo nono, ex Domini testimonio, et Patrum unum verum Deum dicimus, et Filium unum verum Deum, et Spiritum sanctum, id est simul ipsam sanctam Trinitatem, non tres veros deos sed unum verum Deum. An quoniam addidit: et quem misisti Jesum Christum, subaudiendum est, unum Deum verum? et ordo verborum est, ut et te, et quem misisti Jesum Christum cognoscat unum verum Deum? cur ergo tacuit et de Spiritu sancto? An quoniam consequens est ut ubicunque nominatur unum, tanta pace uni adhaerens, ut per hanc utrumque unum sint, jam ex hoc intelligatur etiam ipsa pax, quamvis non commemoretur? Nam et illo loco Apostolus videtur quasi prætermittere Spiritum sanctum, et tamen ibi intelligitur ubi ait: Omnia vestra, vos autem Christi, Christus

autem Dei. Et iterum : *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi Deus* : id est caput Christi Trinitas, cum in trinitate sit Christus, ut sit Trinitas. Hinc etiam dicitur de Spiritu sancto, qui Patri et Filio æqualis accipitur, et utriusque Spiritus dicitur, et charitatis nomine intelligitur, cum qualibet in Trinitate persona sit charitas. »

Ex libro de Civitate Dei quinto decimo, titulo octavo, idem Augustinus : « Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientie cum sit universaliter et Spiritus sanctus et Pater ipsa sapientia, ita Spiritus proprie nuncupatur vocabulo charitatis cum sit et Pater et Filius universaliter charitas. Sed Dei Verbum, id est unigenitus Dei Filius aperte dictus est Dei sapientia ore apostolico, ubi ait *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam*. Spiritus autem sanctus ubi dictus sit charitas invenimus, si diligenter Joannis apostoli scrutemur eloquium, qui cum dixisset : *Dilectissimi, diligamus invicem, quia charitas ex Deo est, secutus adjunxit : et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscet Deum ; qui non diligit, non cognovit Deum, quia Deus charitas est* ; statim volens de hac re apertius aliquid eloqui, in hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et apostolus Paulus : *Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Dilectio igitur, quæ ex Deo est et Deus est, et proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas, per quem nos tota inhabitat Trinitas. Quocirca rectissime Spiritus sanctus, cum sit Deus, vocatur etiam donum Dei. Quod donum proprie quid nisi charitas intelligenda est, quæ perducit ad Deum, et sine qua quodlibet aliud Dei donum non perducit ad Deum. » Probandum est ergo Spiritum sanctum donum Dei esse dictum juxta verba Domini dicentis : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua viva*. Porro evangelista secutus adjunxit : *Hoc autem dixit de Spiritu sancto quem accepturi erant credentes in eum* ; et apostolus Paulus : *Et omnes uno Spiritu potati sumus*. Quod vero ipsa sancta Trinitas inconfusa et inseparata, nec per tempus nec per locum moveatur, idem egregius doctor in libro octavo Geneseos ad litteram exprimit. Diximus itaque summum ipsum verum unum ac solum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Idem verum Deum Verbumque ejus et utriusque Spiritum Trinitatem ipsam neque confusam neque separatam Deum, qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest, nec locorum vel finit vel infinito spatio contineri, nec temporum finit vel infinito volumine variari. Hæc est vera fides catholica, in qua lex et prophetæ ac Christi Evangelium omnesque orthodoxi doctores cunctis modis sub sacra religione concordant, sub qua ab initio usque ad finem vigendo floruit et florebit sancta Dei Ecclesia omni auctoritate cœlitus munita, quæ justè credentibus perpetuam et spiritualem adhibet medelam, incredulos vero et schismaticos nisi respiciant absque ullo remedio perpetually damnat.

Igitur quia memorati Græci nos irrationaliter reprehendunt cur non jejunemus Sabbatis, et cur septem hebdomadibus non abstinemus ante Pascha a comestione ovorum et casei, et octo hebdomadibus ab edulio carniū, dignum videtur ut quæ juxta sunt ad satisfactionem respondeamus eis ad Casulanum presbyterum verba Augustini (*epist. 36*) : « Quod ergo me consulis, utrum liceat Sabbato jejunare, respondeo : Si nullo modo liceret, profecto quadragesima continuos dies nec Moyses nec Elias nec ipse Dominus jejunasset. Verum ista ratione concluditur etiam Dominico die non illicitum esse jejunium, et tamen quisquis hanc diem jejunio decernendam putaverit, sicut quidam jejunantes sabbatum observant, non parvo scandalo erit Ecclesie,

nec immerito ; in his enim rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei vel instituta majorum pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus, et ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insumet, utique cavendum est, ne tempestate contentionis serenitatem charitatis obnubilet. » Et paulo post : « Nunc vero quis ferat per omnes Orientales et multos etiam Occidentales populos Christianos de tot tantisque famulis famulabesque Christi sabbato sobrie juste modestoque prandentibus, ab isto dici, quod in carne sint, et Deo placere non possint, et quod de illis sit scriptum : *Recedant iniqui a me, viam eorum nōsse nolo*. » Et rursum : « Cum vero his opprobriis atque maledictis insectatur Ecclesiam per totum mundum fructificantem atque crescentem, die Sabbati pene ubique prandentem, admoneo ut quisquis est, ut sese cohibeat. » Ac deinceps : « Si ergo male facimus quando in Sabbato prandemus, nullo die Dominico bene vivimus, quod nefas est dici. » Et post pauca : « Lapidare Deus hominem jussit, qui sabbato ligna collegerat ; nusquam autem legitur lapidatum vel aliquo digno supplicio judicatum sive jejunantem Sabbato, sive prandentem. » Et in sequentibus : « Eo ipso sabbati die, quo Christi legitur manducasse de cîpalis, vulserunt utique spicas, quod Sabbato ligna collegerat ; quia contradiclio veterum prohibebat. Videat igitur ne forte congruentius ei respondeatur, ideo Deum illo die a discipulis hæc duo fieri voluisse, unum de apicis velendis, alterum de alimentis sumendis, ut illico esset adversus eos qui sabbato volunt vacare. Hoc autem adversus eos, qui cogunt Sabbato jejunare, » et reliqua. Et iterum : « Nempè si tunc non erramus quando jejunamus, et aliorum sex dierum errores tunc abiecerimus cum Sabbato jejunamus, nullus erit Dominico die deterior, nullus Sabbato melior ; credo, dilectissime frater, nemo legem sicut iste intelligit, nisi qui non intelligit. » Sequitur : « Verumtamen in hujus Sabbati jejunio sive prandio, nihil mihi videtur tutius pacatusque servari, quam ut qui manducat, non manducantem non spernet ; et qui non manducat manducantem non judicet, quia neque si non manducaverimus abundabimus, neque si non manducaverimus egebimus. Custodita scilicet eorum inter quos vivimus et cum quibus Deo vivimus in his rebus inoffensa societate. Sicut enim quod ait Apostolus, si verum est malum esse homini, qui per offensionem manducat, ita malum est homini, qui per offensionem jejunat. Non itaque simus is similes qui, videntes Joannem non manducantem nec bibentem, dixerunt : *Demonium habet* ; sed nec rursus eis qui, videntes Christum manducantem et bibentem, dixerunt : *Eccæ homo vorax et vinosus amicus publicanorum et peccatorum*. Unde quodcumque facimus, omnia in gloriam Dei faciamus, et quantum in nobis est sine offensione simus Judeis et Græcis et Ecclesie Dei. Omnis enim pulchritudo filie regis intrinsecus ; illæ autem observationes, quæ varie celebrantur, in ejus veste intelliguntur ; unde ibi dicitur : *In fimbriis aureis circumamicta varietate*. Sed ea quoque vestis ita diversis celebrationibus varietur, ut non adversis contentioſibus dissipetur. » Et rursum : « Ego in evangelicis et apostolicis litteris totoque instrumento, quod appellatur Testamentum Novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejunium ; quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat præcepto Domini vel apostolorum, non invenio definitum. Cur autem quarta et sexta feria aliquando maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur quod considerato Evangelio ipsa quarta sabbati consilium reperitur ad occidendum Dominum fecisse Judæi ; intermisso autem uno die, cujus vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, traditus est ea nocte, quæ jam ad sextam Sabbati pertinebat. Hæc

des prima Azimorum fuit a vespera incipiens. Quapropter et ipsa sexta Sabbati recte deputatur jejuniis. Jejunia quippe humilitatem significant, ut: *humiliabam jejuniis animam meam*. Sequitur Sabbatum, quo die caro Christi in monumento requievit. Sicut in primis operibus mundi requievit Deus illo die ab omnibus operibus suis. Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas, ut alii sicut maxime populi Orientis propter requiem significantiam malunt relaxari jejuniis, alii propter humilitatem mortis Domini jejunare, sicut Romana et nonnullæ Occidentis Ecclesiæ; quod quidem uno die, quo Pascha celebratur, propter renovandam rei gestæ memoriam, quia discipuli humanitatem mortem Domini doluerunt, sic ab omnibus jejunatur, ut etiam illi Sabbati jejuniis devotissime celebrent, qui cæteris per totum annum Sabbatis prandent, utrumque videlicet significantes, et in uno anniversario die luctum discipulorum, et cæteris Sabbatis quietis bonum. Nam venerandus Ambrosius, cum de hac causa interrogaretur, « Quid possum, inquit, hinc docere amplius quam ipse facio? Quando Mediolani sum, non jejuno Sabbato, quando Romæ sum, jejuno Sabbato, et ad quamcunque Ecclesiam veneritis, inquit, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis aut facere. Sed quomodo contingit ut in una Ecclesia vel unius regionis Ecclesiæ alios habent Sabbato prandentes, alios jejunantes, mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorundem populorum congregatio regenda commissa est. »

Postremo, ut nil inexpectum remaneat unde in exortis querela ratio titubare queat, monstrandum est quæ sint tempora jejunii a Christo ex lege et prophetis divinitus Christianis ad observandum sancta, ut in omnibus pro concordia omnes satisfactionem recte et legaliter habeant. Augustinus in libro primo ad questionem Januarii: « Quadragesima sane jejuniis habet auctoritatem et in veteribus libris ex jejuniis Moysis et Eliæ et ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit, demonstrans Evangelium non dissentire a lege et prophetis, inter quos in monte gloriosus apparuit, ut evidentiùs emeretur, quod de illo dicit Apostolus: *Testimonium habens a lege et prophetis*. In qua ergo parte anni congruentius observatio Quadragesimæ constitueretur, nisi confinis atque contigua Dominicæ passionis, quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, ut ab ipsis mundi amicitia jejunetur, quæ utique fallaciter blandiri et illecebrarum fucos circumspargere atque lactare non cessat. Numero autem quadragenarius vitam istam propterea figurari arbitror, quia denarius, in quo est perfectio beatitudinis nostræ, sicut in octonario, quia redit ad primum, ita in hoc mihi videtur exprimi, quia creatura, quæ septenario figuratur adheret creatori, in quo declaratur unitas Trinitatis per universum mundum temporaliter annuntianda: qui mundus etiam a quatuor ventis delimitatur et a quatuor elementis erigitur, et quatuor annis temporum vicibus variatur. Decem autem quater in Quadragesima consumatur. Quadragenarius autem partibus suis computatus addit ipsum denarium et sunt quinquaginta, tanquam merces laboris et continentie. » Unde idem Augustinus in libro supra scripto: « Partes autem æquales habet quadragenarius numerus. Primo quadraginta in singulis, deinde viginti in binis, deinde decem in quaternis, octo in quinis, quinque in octonis, quatuor in denis, duos in vicenis. Unum ergo et duo et quatuor et quinque, et octo et decem, et viginti simul ducta efficiunt quinquaginta. Quapropter sicut quadragenarius numerus æqualibus suis partibus computatus pariter per denarium usque ad decem fit decalogus, et sic per decalogum usque ad quinquaginta, et fit quinquagenarius, sic tempus fidei rerum pro nostra salute gestarum et gerendum cum æqualitate vitæ actum imperat, intellectum stabilis sapientiæ, ut non solum credendo sed etiam

A intelligendo disciplina firmetur. » Unde et inter alia beatus ait Gregorius (*homil. 46 in Evang.*): « Ab exordio etenim Quadragesimæ usque ad paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta et duo sunt, ex quibus dum sex dies Domini abstinentia subtrahuntur, non plus in abstinentia, quam triginta sex dies remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos per triginta sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus. » Typice ergo quadraginta et duos dies in Quadragesima habemus, quoniam tot mansiones filii Israel habuerunt, qui baptizati sunt in mari Rubro, quando exierunt de terra Ægypti, de dura servitute, et pervenerunt ad terram repromissionis; tot enim generationes sunt serie Christi cum hiethoxia bis computato et eodem Christo. Merito qui ad celestem patriam tendunt eodem numero mansionum satagunt, quo filii Israel ad terram repromissionis venerunt; et merito qui ad Christum transeunt per baptismum, eodem numero ad eum perveniunt, quo Christus ad nos venire dignatus est, sicut beatus Hieronymus ait in libro Mansionum filiorum Israel (*epist. ad Fabiolam*): « Nec mirum, sed in illo numero sacramenti perveniamus ad regna cælorum, sub quo Dominus atque salvator a primo patriarcha pervenit ad virginem quasi ad Jordanem quæ pleno gurgite fluens Spiritus sancti gratiis redundabat. »

Igitur hoc quadragiesimale jejuniis a Christo et sanctis apostolis nobis traditum regulariter tenemus, et cætera jejunia, quæ a Septuagesima et quatuor anni exsolvimus tempora sponte et humano arbitrio agimus, non auctoritate evangelica, vel apostolorum doctrina; unde eorum reprehensio nobis videtur frivola, qui nos redargunt, cur septem hebdomadas a casei et ovorum non abstinemus carne ante Pascha. Siquidem ut non transgrediamur terminos quos posuerunt patres nostri, talem observantiam in hoc tenemus, qualem a sanctis doctoribus et sequi videmus et docere, ut convenienter totum corpus Ecclesiæ in una sibiim concordet observatione; de talibus enim ait Apostolus, qui extra morem ecclesiasticum judicare præsumunt, non enim amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum; et licet ipsi reprehensores non intelligant, novem hebdomadibus ante pascha exhibemus nostræ delectationis mortificationem, quarum hebdomadarum primam vocamus Septuagesimam secundum Sacramentarium et Antiphonarii titulationem, quæ inchoatur die Dominicæ, et in septima Sabbati finitur post Pascha; populi Dei tempus captivitatis significat, qui in Babylonia detentus est captivus sub numero septuagenario. Unde Jeremias: *Perdam ex eis vocem gaudii et lætitiæ, et serrient omnes gentes iste regi Babylonia septuaginta annis*. Quapropter illo tempore alleluia non cantatur apud nos, et dulcissimus hymnus angelorum *Gloria in excelsis Deo*. Alleluia propter honorem et latitudinem primæ lingue præclarus est Hieronymus in Isaie libro undecimo. Ad comparationem enim lingue Hebræicæ tam Græci quam Latini sermonis pauper est. Pauperem linguam in supradictis diebus frequentamus: *Laus tibi, Domine, rex æternæ gloriæ*. Dicit psalmus: *quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Alleluia et Gloria in excelsis Deo cantica cælestia sunt*. Unde Joannes in Apocalypsi: *Post hæc audivi vocem magnam in celo dicentem, Alleluia*. De *Gloria in excelsis Deo* nulli dubium quin angelorum cantus est: oportet enim nos sedentes id est humiliatos super flumina Babylonia flere dum recordamur Sion, et hæc Septuagesima nos ad quadragiesimalem pugnam vitæ fugiendo præparare. Dicit Apostolus ad Ephesios: *Fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis sicut decet sanctos*. De supradictis septuaginta annis dicit Augustinus in libro de Doctrina Christiana tertio:

« Possunt et septuaginta Jeremie pro universo tempore spiritualiter accipi, quod est apud alienos Ecclesia. » Et iterum idem in duodecimo libro contra Faustum: « Nam quod etiam post septuaginta annos secundum ejusdem Jeremie prophetiam reditur ex captivitate, et templum renovatur, quis fidelis Christianus non intelligat, post evoluta tempora, qui septenarii dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est Ecclesiæ Dei, ad illam cœlestem Jerusalem ex hujus sæculi peregrinatione redeundum, per quem nisi per Jesum Christum vere sacerdotem magnum, cujus figuram gerebat ille Jesus sacerdos magnus illius temporis, quo templum Dei ædificatum est post captivitatem. » Sexaginta quippe dies sunt a septuagesima usque ad quartam feriam ante Cœnam Domini. Per hunc numerum vidue, quæ in magna tribulatione sunt, designantur, quam tribulationem et afflictionem monstrat compositus digitorum, qui memoratum numerum exprimit indice supra posito pollice. Tres dies quæ supersunt usque ad resurrectionis Domini triduanum jejunium, quod secundum Septuaginta Interpretes Ninivite exercuerunt, designant, ut nostra peccata pro quibus affligimur in clarificatione resurrectionis Domini aboleantur, ut et mysticum septuagenarii tempus sit compassio captivorum, quia si compatimur, et conregnabimus. Sexagesima denique percurrit infra septuaginta ad quartam feriam habet convenientiam cum quarta ætate mundi, in qua David et Salomon regnaverunt. In quarta ætate gens illa cœlesti fide inclyta regno David et Salomonis gloriosa templi etiam sanctissimi altitudine totum nobilitatur in orbem. In nostra vero quarta feria triumphat David, qui vicit leonem, et Salomon æternus pacificus regnat, de quo dicit Apostolus: *Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Templum ædificat nobilissimo Deo Patri, qui dicturus est in fine: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum.*

Ad id regnum per Sexagesimam nos oportet currere: senarius enim numerus partibus suis computatus primus perfectus est, sexta unum tertia duo, medietas tres, unum enim et duo et tres sex faciunt. Hic numerus perfectionem demonstrat. Beda in libro de temporibus: Ubi notandum, quod non ideo senarius numerus perfectus est, quia Dominus in eo mundi operam perfecit; sed sicut Augustinus ait: Ideo Dominus, qui simul omnia creare volebat, in eo dignatus est operari, quia numerus est ille perfectus, senarius per denarium ductus sexaginta faciunt, denarius ad mercedem operum respicit. Si quis per senarium, id est perfectionem mercedem operum requirit, ipse recipiet regnum quod nobis promittitur in quarta feria Paschæ. A Sexagesima quippe usque ad sanctum diem resurrectionis octo hebdomadæ sunt, ex quibus si de singulis hebdomadibus primam et quintam feriam subtraxeris et ipsum sanctum diem Paschæ, quadraginta tantum dies remanent in abstinentia. Hæc ergo dicimus propter illos qui solvunt jejunium in easdem ferias. Meltiades namque natione Afer, vir per omnia apostolicus, tricesimus quartus post sanctum Petrum, cui successit beatus Sylvester in cathedra apostolicæ dignitatis, hic constituit ut nulla ratione in prima vel quinta feria jejunium quis fideliter agere præsumeret; nam cur in prima feria jejunium ipso tradente solvatur, non est necessitas texendo replicare. Quintam vero arbitrati sumus propter magna mysteria quæ in eo continentur, ab eo esse solutam, quia in ipsa sacrum chrisma conficitur ad albuendam totius mundi primæ originis culpam. In ipsa reconciliatio fit poenitentium, in ipsa redemptor omnium cœnando cum discipulis panem fregit, et calicem pariter eis dedit in figura corporis et sanguinis sui, nobisque profuturum magnum exhibuit sacramentum, eo videlicet die post multa mysteria Deus et Dominus noster Jesus Christus discipulis suis videntibus glo-

riosa ascensione cœlos penetravit. Sed ne diutius sermo proteatur, de hac solemnitate plura scripta in sanctorum venerabilium scriptis agnoscimus. Denique in concilio Laudicense titulo quinquagesimo statutum est non debere jejunium solvi in quinta feria; sed quia unusquisque in suo sensu abundat, sive hoc, sive aliud sit, salva fide et religione nihil præjudicamus.

Quinquagesima denique primum diem venerabilis Paschæ tangit; sicut enim senarius perfectionem operum demonstrat, ita quinquagenarius omnia opera quæ perficiuntur per quinque sensus corporis. Quinquies enim decem quinquaginta fiunt. Si quis per exteriorem administrationem decem verba legis compleverit in Spiritu sancto, non dubitat ad consortium perveniendum esse beate resurrectionis, quæ celebratur in Pascha Domini. Religione vero crescente a Telesphoro pontifice, qui post Petrum principem apostolorum nonus in sancta Ecclesia claruit, hoc tempus in abstinentia dedicatum existit; et quo alio nomine rectius vocari, quam quinquagesima in ordine rationaliter debuit? Ex hinc deinceps collecta ratione, qui octo hebdomadas observare studuerunt, Sexagesimam gradatim nominaverunt; similiter qui novem, Septuagesimam juxta post factam rationem nomen imposuerunt, et non ob numerum hebdomadarum, vel dierum vel tenorem nominis servantes hæc nomina consueverunt, veluti secuti nunc fuissent qui decimam hebdomadam addere pro aliqua iusta ratione voluissent, non propter numerum hebdomadarum decagesimam seu quolibet alio nomine, vel propter numerum dierum Septuagesimam, sed octagesimam ordine conservato vocabulorum recto tramite pergente nuncupare debuissent.

His itaque temporibus modum jejunii servamus a sanctis Patribus statutum, juxta quod ait per prophetam Dominus: *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi; dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui contracti sunt liberos et omne onus dirumpe*, etc. Primi igitur mensis jejunium trium dierum quarta et sexta feria et Sabbato ideo etiam celebramus, quia in libro Exodi legitur dicente Domino ad Moysen: *Mense enim verni temporis egressus es de Ægypto. Ægyptus tenebræ interpretantur, sive hujus mundi vult errorem intelligi, in quo quandiu quis versatur, in tenebris ignorantie vel etiam infidelitatis manet. Abnegato autem diabolo ante baptismum et pompis ejus atque operibus ejus per confessionem vere fidei atque per baptismum, egreditur unusquisque de Ægypto, idem de tenebris ignorantie et infidelitatis precepta remissione omnium criminum præteritorum pervenit ad veram lucem Christum Dominum Salvatorem, qui dixit: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ æternæ.* Ipsum quoque primi mensis jejunium Dominus aliorumque trium temporum per Zachariam prophetam præcepit dicens: *Jejunium primi, hoc est Junii, hebdomada secunda, jejunium septimi, hoc est Septembris; hebdomada tertia, jejunium decimi hebdomada plena ante nativitatem Domini erit vobis in solemnitates præclaras.* Ipsumque jejunium primi mensis, ut supra diximus, trium dierum ideo antiqui Patres sanxerunt celebrandum propter confines dies quadagesimalis jejunii, ut his saltem diebus major congregatio fiat Christiani populi, ut in uno congregati ex conspectu mutuo de fide sancta invicem conferendo major charitas inter eos, et major oritur lætitia vel etiam ex sancta collatione in invicem facta, unusquisque perfectionem sanctæ quadagesimæ observationis studium provocetur, et ut unusquisque ad sanctum pervenire mereatur Pascha. Porro jejunium quarti mensis qui et eodem tempore a pluribus XL dies jejunio mox Pentecosten celebratur, ideo remotum hic triduo generaliter omnibus indictum est jejunium, quia tunc in quibusdam locis Ecclesiæ mense primitiæ frugum terræ colliguntur,

et hic mensis a quibusdam mensis *hordearia* dicitur, eo quod tunc hordeum jam tunc messuerant majores nostri, et panes primitiarum Domino offerre consueverunt: *Obserua mensem novarum frugum et celebra bis dies festos Domino Deo tuo.* Quo tempore Dominus supplicii prece orandus est, ut nobis fructum terræ usque ad maturitatem perducat, et nobis cum gratiarum actione ad colligendum tribuat.

Quod vero memorati Græci nos reprehendunt cur nostris presbyteris prohibemus uxores accipere, respondemus quia terminos quos patres nostri posuerunt, pertransire nolumus, sed juxta statuta sanctorum canonum munditiam animæ et corporis Deo serviendo servare gestimus. Unde in decretis papæ Siricii, titulo 12: *Feminas vero non esse alias palimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas proprias per solas necessitudinum causas habitare cum lisdem synodus Nicæna permisit.* Unde in concilio Nicæno, titulo 3: *Interdixit per omnia magna synodus: Non episcopo, non presbytero, non diacono vel alieni omnino qui est in clero, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspiciones effugiant.* Unde in decretis papæ Leonis, titulo 27: *Lex continentie eadem est altaris ministris atque presbyteris. Qui cum essent laici sive lectores, licite sibi uxores ducere et filios procreare poterunt. Sed cum ad prædictos gradus provenierint, cepit eis non licere quod licuit,* et cætera. Item ex decretis Innocentii, titulo 16: *Propterea quod dignum et pudicum et honestum est tenere Ecclesia omnimodo debet, ut sacerdotes et Levitæ cum uxoribus suis non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur; scriptum est enim: Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Nam si Paulus ad Corinthios scribit dicens: *Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi, et hoc utique laicis præcepit, multo magis sacerdotes, quibus et orandi et sacrificandi jure officium est semper, debebunt ab hujusmodi consortio abstinere.* Qui si contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quo pudore vel sacrificare usurpat, aut qua conscientia quove merito exaudiri se credit, cum dictum sit: *Omnia munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum; et apertius declamat dicens: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt; vos autem jam non estis in carne, sed in spiritu.* Unde in concilio Carthaginense, titulo 25, Ansellus episcopus dixit: *Addimus, fratres charissimi, præterea de quorundam clericorum quamvis lectorum erga uxores proprias incontinentia referretur: placuit, quod et diversis conciliis firmatum est, subdiaconi, qui sacra mysteria contractant, et diaconi et presbyteri, sed etiam episcopi secundum priora statuta etiam ab uxoribus se contineant, ut tanquam non habentes videantur esse.* Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Item in Africano concilio, cap. 37: *Præterea cum de quorundam clericorum quamvis (erga) uxores proprias incontinentia referretur: placuit episcopos, presbyteros et diaconos secundum priora statuta etiam ab uxoribus contineri.* Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Hinc in Neocæsariensi concilio, titulo 1: *Presbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur; si vero fornicatus fuerit aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad penitentiam redigi.* Hic unusquisque advertat, si in duorum vel trium testimonio stat omne verbum, quid possit aut debeat tantorum assertio sanctorum Patrum, qui multa plura de talibus scribunt.

Præterea quia memorati Græci falso conantur reprehendere quod presbyteri apud nos chrisma li-

nium frontes baptizatorum, quod chrisma ex aqua fluminis apud nos confici dicunt, dignum videtur ut veridice illis respondeatur. Nunquam enim apud nos presbyteri hoc agere præsumperunt, sed ex pinguedine Kilobalsami et olive, quam Deus de viride ligno dignatus est producere, unde sanctificando unxit sacerdotes, reges, prophetas, et martyres, nostri episcopi sacramento exorant a Patre et Filio ac Spiritu sancto certo tempore sanctificari, ut ex oleo lætitiæ. Unde Christus exstitit unctus præ consortibus suis, a cujus sancto nomine chrisma accipit nomen, omnibus qui renati sunt ex aqua et Spiritu sancto sit chrisma salutis, eosque vitæ æternæ participes et celestis gloriæ Deus faciat esse consortes.

Quod vero jam dicti Græci falso fatentur, apud nos ante de diaconis episcopos quam presbyteros ordinari velut quodam saltu, firmiter respondemus, pone nos hoc nunquam accidisse, sed ordinem et modum consecrationis in omni ordine servari canonice, quod illi solent transgredi absque ulla necessitate. Nuper etenim, ut fertur, de quodam laico tonsuratum monachum statuerunt, ac sine dilatione ad archiepiscopalem ordinem contra omnia decreta promoverunt. Unde in Sardicensi concilio, cap. 15, Osius episcopus dixit: *Et hoc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro aut ex ministratore episcopus fuerit postulatus..... perfunctus, et ita per singulos gradus si dignus fuerit ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probare quæ fide sit, quæ modestia, quæ gravitate et verecundia, et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur, quia conveniens non est, nec ratio nec disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur aut episcopus aut presbyter aut diaconus, qui neophytus est, maxime cum et magister gentium beatus Apostolus ne hoc fieret denuntiasset et prohibuisse videatur, sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita et merita fuerint comprobata ex hoc plura sunt exempla.*

Quod vero cum corpore et sanguine Christi nos more Judeorum prædicti Græci aiunt in Pascha agnum offerre, nunquam ullus nostrum hoc voluit aut voluit excogitare.

De hoc quod reprehendunt cur barbas nostri clerici radunt, respondemus, cum beato Hieronymo, quia si sanctitas est in barba, nullus sanctorum est hirco. Hæc igitur contra Græcorum hæresim et illorum frivolam reprehensionem nos in credulitate scilicet nostra reprehendentes et in cæteris causis, quæ plus ridiculosa sunt quam sapientiæ intellectui ponenda construximus. Nunc inferius fidem nostram, quam firmiter tenemus confiteri, nec non omnibus generaliter pandere curavimus.

Sequitur professio fidei quæ habetur in collectionibus conciliorum.

Tum: *Hæc est professio fidei episcoporum apud Wormatiensem civitatem xvii Kal. Jun. in synodali conventu consistentium, quorum nomina sunt: Adalwinus archiepiscopus, Liutbodus archiepiscopus, Rimboldus archiepiscopus, Anno episcopus, Salomon episcopus, Gunzo episcopus, Arno episcopus, Wügarus episcopus, Liutbodus episcopus, Ambrico episcopus, Ugarius episcopus, Gebhardus episcopus, Ratolfus episcopus, Ermericus episcopus, Hessi episcopus, Hildegrimus episcopus, Theodricus episcopus, Egiherus episcopus, Erolfus episcopus, Liutbodus episcopus, Lantfridus episcopus, Theoto abbas, Adalgarius abbas, Hatto abbas, Brunwardus abbas, Aschericus abbas, Theotrocius abbas, Egilbertus abbas.*

INDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIU

QUÆ

In operibus S. LUPI FERRARIENSIS continentur.

(Hujus volum. col. 423-698.)

(Revocatur Lector ad numeros crassiores textui insertos.)

A

Abbas negligens circa res principis, deponendus, 336. Abbates olim non poterant recedere a monasteriis absque permissu proprii episcopi, 303.
Abbo episcopus Antistodorensis, 381.
Acarius monachus Ferrariensis, 152, 153, 154.
Acta martyrum intemerata, magnam habent auctoritatem, 495.
Actardus episcopus Nannetensis, 426, 434.
Ad. monachus Ferrariensis, Lupi discipulus, 176.
Adacius abbas Tutelensis, 382.
Adalardus comes palatii sub Carolo Calvo, 440.
Adalbertus abbas Ferrariensis, 372, 374, 376.
Adalgardus, 26.
Adalpus, 35, 25.
Adalh. vir amplissimus, 151. Vir magnus, 158.
Adam conditus est rectus, 1-5. In eo omnes perimus, 185, 212, 213, 225, 232. Ita fuerat conditus, ut possit non peccare, si vellet, 211. Habuit liberum voluntatis arbitrium ad bonum et ad malum, 212.
Ademarus vicecomes Scalarum et abbas laicus monasterii Tutelensis, 382.
Adoarchiepiscopus Viennensis, 458.
Adrana fluviu, 505.
Adulterium nec permittitur nec prohiberi potest, 484.
Adversa patienter ferenda, 5, 141.
Adulfus rex Anglorum, 32, 33, 347.
Aeneas episcopus Parisiensis, 147, 148, 149, 174, 445, 456.
Ælius hereticus, 198.
Agiu, 27.
Agius propinquus Jonæ episcopi Aurelianensis, 45. Episcopus Aurelianensis, 126, 148, 149, 201, 353, 455, 476.
Agrippinensis synodus adversus Euphratam, 281.
Agritus episcopus Trevirensis, 376, 377, 284.
Alardus princeps Canoniceorum S. Martialis Lemovicensis, 574.
Albini (S.) Andegavensis monasterium, 373.
Albunus presens Fritzlarieusis, 3-8.
Albunus episcopus Buriburgensis, 507.
Alcunus, 50, 40. Caroli magni magister et abbas multorum monasteriorum, 540, 553, 572, 586, 446.
Aloricus monachus et abbas Ferrariensis, laudem archiepiscopi Senonensis, 2, 55, 80, 526, 529, 576, 187.
Aldricus episcopus Cenomanensis, 126.

Aldulfus monachus Ferrariensis, 152, 153, 154.
Altens episcopus Augustodunensis, 414, 417.
Altsig. abbas Eboracensis, 104.
Altunus monachus, 59, 69, 73, 385.
Amalaricus diaconus, auctor Regule Canonicorum, 375.
Amalricus, 55.
Amandi (S.) monachi, 37.
Amandi (S.) Elmonensis monasterium, 351.
Ambrosius episcopus Mediolanensis, 185, 222, 231, 293.
Amicilia serio tractanda, 163.
Amulo (Amulus) archiepiscopus Lugdunensis, 121, 415, seq., 421.
Angeli totius expertes peccati, 161.
Anglia iisdem pene moribus vivit quibus Gallia, 416.
Angli Saxones, 291.
Anglicano plumbo teguntur ecclesie, 540.
Anima hominis imago Dei, 58, 209, 580, 482.
Animalia in alvum prona, 209, 482.
Annuæ donæ, 66. Annuum officium, 88.
Ansbodus monachus et abbas Prunensis, 29, 112, 151, 172, 177, 404, 458.
Ansegisus archiepiscopus Senonensis, 528, 525. Vocatus secundus papa, 420.
Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, 446. Dicitur papa alterius orbis, 440.
Apostolica sedes, id est Romana, 129, 274, 492.
Apostolicus, id est papa, 111, 154, 405.
Apostolus Christus semmam dedit in Ecclesia potestatem, 131. Omnium par fuit honor et par potestas, 151, 452.
Apostoli initio dedit omnes episcopi, 368.
Aque potus animæ et corpori salubris, 161.
Aquense prædium, villa episcopi Trecentis, 180, 181, 461.
Aquila abbas S. Petri vivi Senonensis, 405.
Aquitania, 158. Ejus tutela tripertito divisa, 51.
Aquitania congressi, 156. Expeditio, 51, 66.
Arator Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, 154, 445.
Arbitrii liberi vi homo nihil potest absque gratia Christi, 465.
Arcetia, locus monasterii Fuldensis, 151.
Archicapellani dignitas et auctoritas, 581, seq., 450. Non erat perpetua, sed ad arbitrium urinciois, 442.

Archidiaconorum magna auctoritas, 415.
Ardegarius presbyter, 52.
Arduicus episcopus Vesontionensis, 175, 486.
Ariana impietas, 278.
Ariminensis episcopus, 194.
Arno archiepiscopus Saltzburgensis, 481.
Arnustus archiepiscopus Narbonensis, 421.
Athanasius episcopus Alexandrinus, 378, 379. Damatus in synodo Antiochena, exsulat apud Treviron, 497.
Athanasius rhetor, presbyter CP., 419.
Attinacius palatium regium, 91, 108, 591, 597, 528.
Atto episcopus Vercellensis, 411, 441, 445.
Avalonis castrum, 560.
Avaritiae varia genera, 508.
Audesindus episcopus Helenensis, 442.
Audiunus, 36.
Augustinus episcopus Hipponensis, 6, 16, 19, 57, 144, 166, 186, 189, 190, 195, 222, 225, 235, 257, 242, 246, 252, 256, 262, 271, 275, 274.
Augustodunensis urbs, 122.
A. Gellius, 4, 35.
Aurelianensis ecclesia, 301. Urbs, 52. Pagus, 105.
Auronensis episcopus, dicitur etiam episcopus Maurisensis, 507.
Authbertus Avalensis comes, 51.

B

Bajuli, id est monitores, 107, 401.
Baldricus presbyter, 52.
Baptismatis gratia, 195.
Beda, 187, 259, 272, 275, 400. Ejus Collectaneum in Epistolas Pauli, 118, 406, 408.
Belgica Gallia, 376, 285.
Bella civilia violant jura religionis, 198.
Benedictus (S.) laudatur, 578. Ejus Regula ubique custodita in regno Francorum, 405. Institutio, 55, 56.
Benedictus abbas Anienensis, 509.
Benedictus III papa, 154, 447.
Beneficium, id est feudum, 174, 436, 525.
Beneventanum territorium, 285.
Bera comes Barcinonensis, 565.
Bernardus abbas monasterii sanctæ Columbe Senonensis, 513.
Bernardus comes Petricoriorum, 581.
Bernardus comes Septimaniæ et Marce Hispanice, 457.
Bernegaudus monachus Ferrariensis, 172, 179.
Bernus episcopus Augustodunensis, 125, 414, 417, 421.

Hericaudus scriptor regius, 25.
B., id est *Bertha*, *Gerardi Ducis uxor*, 176, 457, seq.
Bertoldus, 117.
Bethlehem, sive *Ferrariz*, 55, 152, 155, 154, 153, 175. *Bethlehem*, hoc est *domus panis*, 182.
Biturigum urbs, 184.
Bodo Lupi consanguineus, 24.
Bodo diaconus, *palatinus vertit se ad Iudeos*, 356.
Boetius, 21, 27, 55, 159.
Bonifacius martyr et archiepiscopus Moguntinus, 125, 295, et seqq., 505. *Interfuit concilio Liptinensi*, 419. *S. Bonifacii sollemnitas*, 20. *Monasterium*, 157.
Bonogilus, *vicus agri Parisiensis*, 57, 352.
Bonorum societas profectum et laudem parit, 159.
Bosconus, 28.
Brevis voluminum, 14. *Breves*, id est *inventaria*, 121, 350, 412.
Britanni, 125. *Dissident*, 65. *Eorum fines definiti in initiis regni Franci*, 128.
Britannia, quæ nunc *Anglia*, in *ditionem Saxonum redacta*, 502.
Britannia minor, *subjecta archiepiscopo Turonensi*, 127, 437. *Ejus incolæ hostes Caroli Calvi*, 455. *Britonum et Francorum limites quandonam constituti*, 455. *Episcopi a Nomenio pulsi*, 426.
Britannica expeditio, 150, 167.
Briva Curretia, *Lemovicum*, *oppidum*, 540.
Bruno Pippini regis clericus, 269.
Bonus abbas Hereldensis, 292, 501.
Buriburch oppidum, 502, 506.

C.

C. Julius Cæsar, 77.
Canonici olim nulla certa lege tenebantur, 572.
Canonum suscipienda censura, 56.
Reverenda auctoritas, 198. *Canonum venerabilium constitutio*, 201.
Caper auctor orthographiæ, 41.
Capitulum dolorem detrahit potus parcellas, 102.
Capitula, id est *Canones*, 85, 389.
Cardinalium dignitatem ab omni antiquitate repetit Odoricus Raynallus, 455.
Carisiacus, *palatinum regium*, 52, 362.
Carolomannus rex, *filius Ludovici Pii*, 524 et seqq.
Carolus archiepiscopus Moguntinus, 418. *Pippini Junioris Aquitanie regis frater*, 457.
Carolus Calvus Francorum rex, 77, 79, 87, 94, 99, 106, 158, 144, 147, 170, 181. *Doctrinæ studiosissimus*, 174. *Amator pacis*, 128. *Votum ejus in basilica S. Dionysii*, 85. *Ejus mors falso nuntiata*, 67, 581. *Regnante eo sapientia apud Gallos reversionis*, 75.
Carolus Magnus imperator, 2, 30, 125, 197, 509, 540.
Carolus Martellus, 287, 296. *Carolus Simplex*, *Francorum rex*, 526. *Uncius in regem v. Kal. Februarii*, 529.
Casse-Dei monasterium, 545, seq. *Ecclesia Casse-Dei in abbatiam erecta ab Henrico I rege*, 346.
Cassidiorus, 104.
Cato Senex, 221.
Cella S. Judozi, 50, 52, 55, 82, 84, 87, 92, 95, 95, 97, 102, 105, 104, 113, 125, 151, 158, 359, 548, 549, 588, 592, 596, seq. 512.
Cella Nocturna, 175.
Ceridanis marchia regni Franci, 442.

Chalcedonense concilium, 193.
Charitas latum mandatum, 153.
Chartarium Rom. Ecclesiæ, 470.
Christus Rex regum et Sacerdos sacerdotum, 122. *Petra*, 533. *In eum nulla cadit suspicio*, 81. *Nuptias illustravit primo miraculo*, 165. *Ecclesiam non deserit*, 122, 117, 207. *Verus et unus sanctæ Ecclesiæ sponsus*, 450, 532. *Unus et solus habet potestatem præponendi episcopos in Ecclesiæ suæ gubernatione*, 425. *Episcopi sunt ejus vicarii visibiles*, 148. *Ejus verba ad Petrum: Pæce oves meas*, et, *Tibi dabo*, explicata, 425, seq. 429. *Sanguinis Christi redemptio*, 184.
Christiani male vivendo destruunt factis professionem suam, 149.
Cicero, 2, 14, 27, 45, 70, 90, 104, 112, 155, 156, 224, 256.
Cisterna fululenta, 161.
Claromons, *caput Arvernorum*, 51, 549.
Clastra monasterii, 160.
Clemens episcopus, 286.
Clericatus semper habitus melior gradus, *comparatione vitæ monasticæ*, 561, 579, seq.
Clerici pascunt oves, 579. *Ecclesiæ suarum desertores puniendi*, 199.
Clerici palatini, 49.
Cluniacense monasterium, 515.
Coadjutores dantur episcopis ad sublevandam eorum senectutem, 496.
Cælestinus Papa, 257, 216, 268, 269.
Auctor Excerptorum de gratia Dei et libero hominis arbitrio, 491.
Cogitationes bonæ hominum a Deo, 224.

Columbæ (S.) Senonensis monasterium, 51, 541, 509, 512, seq.
Comes et dux synonyma, 457. *Comes convenientem locum inveniat, ubi mallum tenere debeat*, 521. *Comes pagi*, 48.
Comete quid portentant, 41, 555.
Comitatus, id est *pagus*, 570.
Concilium quando habendum, 452.
Concordia parvæ res crescunt, 140, 156.
Confluens Isara, 167.
Conjugalis humilitas, 165.
Conjugum unum necesse est alteri superesse, 11.
Consilarii regis, 125.
Continens, id est *terra quas mari adjacet*, 548.
Cor, *abbatia*, 146.
Corbinicus, *fiscus regius*, 527.
Corruptionis privilegium, 112.
Corrogationes frequentes, 94.
Credidium oppidum ad Isaram fluvium, 168, 453.
Creton cæcus a nativitate, 285.
Criminosi suscipiuntur in Monasteriis, 56, 579.
Crines attondere non licet mulieribus, 476.
Cunibertus Pippini regis nepos ex filia, 290.
Curretia, *Lemovicum fluvius*, 540.
Cusanense monasterium in diocesi Helenensi, 442.
Cyprianus martyr et episcopus Carthaginiensis, 6, 187, 222.

D.

Damasus papa, *an auctor decreti de libris canonicis et apocryphis*, 460.
Depositio episcoporum, 178. *An fieri possit in vitis episcopis*, 459.
Desiderius episcopus Cadurcensis, 415.
Deus omni in omnibus, 58. *Rerum omnium opifex*, 208. *Intentator malorum*, 226. *Ejus tentatio quomodo accipienda*, 112. *An videri possit oculis carnalibus*, 66. *Dei animi cum dete-*

statur, *qui seminat discordias inter fratres*, 178. *Dei vindicta incipit in hac vita*, 150. *Dei iudicium*, *licet occultum justum tamen*, 126, 186, 191. *Dei misericordia*, 214. *Vult omnes homines salvos fieri*, 10, 226.

Diacoconi olim neque barbam nutriebant, *et a nuptiis abstinebant*, 558.
Dido abbas S. Petri Senonensis, 115, 405.

Diocesis, id est *provincia*, 427, 442, 468.

B. Dionysii ecclesia, 85. *Monachi*, 147.

Discere prius oportet quam docere, 411, 490.

Dispensatio nostræ salutis, 485.

Divina ira ad vindictam sui lento gradu procedit, 184.

Divinum et regium beneficium, 118.

Dodo, *episcopus Andegavensis*, 126.

Dolensis archiepiscopus, 427.

Dolivaldus monachus Ferrariensis, 158, 159.

Dominus noster, *regum nostrorum illius temporis vulgaris appellatio*, 50, 44, 45, 65, 64, 179, 84, 86, 121, 122, 125, 124, 128, 150, 147, 169.

Dona annua, 66.

Donatus in Terentium, 155.

Drogo Metensis archiepiscopus, 201, 418, 477.

Dunum vetere Gallorum lingua montem significat, 560.

Dux et comes synonyma, 457.

E.

Elbo hemensis archiepiscopus, *dejectus ob crimen majestatis*, 476.

Ebrardus monachus, *Lupi propinquus*, 72.

Ebroinus episcopus Pictaviensis, *sacri palatii archicappellanus*, 78, 193, 585, 475.

Ebrorus, 26.

Ecclesia est fundata super Christum, 426, 555. *Constituta super episcopos*, 451. *Universalis per totum terræ orbem diffusa*, 241.

Ecclesiæ possessiones quibus usus applicanda, 127, 202.

Ecclesiastici honores non nisi sanctis competunt, 277. *Ecclesiasticæ litteræ*, 176.

Ecclesia, 52, 561.

Edgarus rex Angliæ, 575.

Egilbertus, 158.

Eginhardus, *Caroli Magni notarius et abbas Seligenstadensis*, 1, 5, 19, 528, 551, 555, 554. *Ejus liber de Vita Caroli Magni*, 5. *Item alius de adoranda cruce*, *Lupo dicatus*, 18.

Egil abbas Prumiensis, *postea vero archiepiscopus Senonensis*, 39, 97, 98, 111, 112, 151, 156, 160, 358, 594, 418.

Electiones ecclesiis concessæ a regibus Francorum et Anglorum, 416.

Elithidis, 287.

Eminentiores viri semper invidiæ obnoxii, 81.

Emmentia *titulus olim communis omnibus episcopis, etiam Romano*, 165.

Emmeno comes Pictaviensis et Engolismensis, 440.

Enchiridion Augustini, 242.

Episcopatus est eminentissimæ dignitatis apex, 462, 495. *Episcopatus pravis ambitionibus appetuntur*, 495. *Episcopatus donum fiebat a rege*, 415, seq.

Episcopi, *principes religionis*, 147. *Auctoritatem suam habent a Christo*, 425. *Eos enim Dominus elegit*, 451. *Sunt ejus vicarii visibiles*, 149. *Successerunt Apostolis atque adeo Petro*; *cujus sunt vicarii*, *cujusque sedem tenent*, 425, 428, 450. *Ex apostolica successione delatores sunt omnibus*, 126.

Debent esse sancti et docti, 409. seq., 445, 495. Nam episcopus illiteratus præco est mutus, 429. Habent pontificatus apicem, 462. Ideoque vocantur principes Ecclesie, 445, non possunt sibi constituere successorem, 496. Unusquisque habet potestatem suæ dioceseos, 455. Eorum iudicia in Romano pontifici reservata, 469. Absentes et inauditi non debent damnari, 470. Vocati ad synodum accedere tenentur, 455. Omnes autem in synodis summam habent auctoritatem, 452. Epitheton eorum sanctus, 489. Quidam a bellicis expeditionibus immunes, 200. Episcopus autem divino designant reges Francorum, 576. A regibus adhibiti in consilium, 515. Episcopus mendax notatur, 178. Mente percussus ab episcopali munere removendus, 472. Ercanradus episcopus Parisiensis, 126, 147, 148, 169, 442, 453. Ergastulis includantur monachi qui monachicum habitum deserunt, 199. Eriboldus vir clarissimus, 44. Ericus genere Alemannus, 289. Erlegaudus presbyter, 124, 425. Ermenfridus episcopus Belvacensis, 126. Eruditioni primæ partes tribuendæ non sunt, sed sanctitati, 74. Eruditio secularis, 60, 111. Euphrates episcopus Agrippinensis, 281, 497. Eva, de costa Adæ dormientis subtrahit, 210. Evioviur castellum, 281. Excommunicatio in contemptum venit, 200. Eam contententes regia auctoritate coercantur, 522. Excommunicationis ferrum, 479. Exemptiones a regibus concessæ monasteriis, an ad spiritualia porrigantur, 544.

F

Fara monasterium in Brigeso, 35, 156, 549, 448. Fatalis necessitas non inducit ex necessitate prædestinationis, 192. Faustus episcopus Reims, 164, 166, 274, 451, seq. Faustus Manichæus quem refellit Augustinus, 166, 452. Felix notarius Edilulii regis Anglorum, 52, 53, 549. Ferrariensis monasterium, 55, 34, 44, 51, 158, 152, 155, 151, 158, 162, 528, 540, etc. Celebre ob studium religionis, 49, 85. Ad extremam penuriam reductum, 65, 82. Septuaginta duo monachi in eo, 87. Fidem principi datam qui violat, mortem animæ suæ infert, 144, 441. Florus Lugdunensis, 560, 407, 408. Folchricus, 161. Folericus episcopus Tricassinus, 180, 460. Fortuna secunda difficilior regitur quam adversa, 554. Fossantes monachi, 147. Francorum regnum immensum ampliatum a Carolo Magno, 145. Francorum reges donant episcopatus monachis palatii, 125, 422 seq. Concesserunt Ecclesie electiones, 416. Donabant etiam abbatias, 586. Concesserunt deinde monasteriis electiones abbatum, 570, 571. Removebant abbates pro arbitrio, 410. Frecculus episcopus Jexoviensis, 126, 424. Fredaldus archiepiscopus Narbonensis, 422. Frederina, uxor Caroli Simplicis, 402, 526. Fridilo monachus Antissiodorensis, Lupi auditor, 171.

Fritellariense monasterium, 297, 504. Fromo, 28. Frothaldus episcopus Carnotensis, 148. Fulco vir clarissimus, 44. Fulcoidus monachus Prumiensis, 29. Fuldense monasterium, 529, 440. Fulgensius episcopus Ruspensis, 537, 260.

G

G. monachus Ferrariensis, 160, 161. G. homo Odonis abbatis Corbeiensis, 164, 166. Gallia miserandum in modum scissa sub Carolo Calvo, 552, 465. Gallia Belgica, 276, 283. Gallicanorum episcoporum modestia laudatur, 426. Ganelo, id est proditor, 563. Gangrensis synodus, 200. Gauridus Grisagonela comes Andegavensis, 575. Gelasius papa, 166, 190, 191, 274. Auctor decreti de libris canonicis et apocryphis, 466. Genovefa (S.) monachi, 147. Gentilium animæ an in celo locatæ, 43. Georgius episcopus Romanus interfuit concilio Liptinensi, 419. Gerardus comes, 121. Dux, 176. Gerardus princeps et gener Pipini regis Aquitanie, 51, 560. Gerardus episcopus Engolismensis, Legatus in Aquitania, 421. Gerardus de Rossilione, 560, 414, 457. Gerlacus archiepiscopus Moguntinus, 471, 557. Germani (S.) Antissiodorensis monachi, 170. Germani (S.) Parisiensis monachi, 147. Germanica lingua, 81, 157, 295. Gerohaldus presbyter, 117, 405. Gerungus abbas Hirsauensis, 539. Gerungus monachus Prumiensis, 29. Gesmari villa, 506. Girardus Carisiacensis, 592. Gislardus, invasor Ecclesie Nannetensis, 426, 454. Glannafolium, 545. Glizza, id est lintea, 111, 405. Godelgarius presbyter, 121. Godeladus episcopus Cabillonensis, 124, 422. Gosbertus, custos ecclesie Sancti Maximini, 286. Gosbertus episcopus, 286. Goteschaleus monachus Orbacensis, 57, 580, 480. Grandimontensis prior, 535. Gratæ (S.) monasterium, 545, 569. Gregorius I papa, 56, 187, 194, 257, 257, 262, 269, 275. Grinoldus abbas S. Galli, archiepiscopus Ludovici regis Germanie, 475. Guagonis filius, Lupi nepos, 157. Guenilo metropolitani Senonensis, 52, 65, 116, 117, 121, 124, 126, 146, 148, 152, 155, 158, 159, 169, 176, 178, 182, 195, 201. Vid. Uvenilo. Guichardus, 28. Guifredus comes Rossilionensis, 457. Guimondus archiepiscopus Eboracensis, 105, 104, 587, 440. Gunboldus, 52.

H

H. episcopus Gratianopolitanus, 176 H. episcopus, 169. Hassones populi Germanie, 502, 507, 504 seq. Hatto abbas Fuldensis, 70, 151, 136, 157, 456. Heduoarum urbs, 125. Helenensis ecclesia, suffraganea

ecclesie Narbonensis, 442. Ejus episcopus dictus etiam episcopus Rossilionensis, 507. Helias episcopus Carnotensis, 126. Hellarius archidiaconus, 289. Helvidius nuptias æquabat virginitati, 451. Hierardus archiepiscopus Turonensis, 175, 460. Heriboldus episcopus Antissiodorensis, 58, 105, 126, 145, 148, 544, 552, 584, 400, 411, 444. Lupi propinquus, 176. Herimannus episcopus Nevernensis, 126, 148, 194, 467, seq. 516. Herispolus, Nemenio filius, dux Britonum, 456, 457. Herolfesfeldt monasterium, 509, 507. Hesteria pietas, 84. Hieremias archiepiscopus Senonensis, 542, 576, 510. Hieronymus (S.), 6, 76, 104, 135, 187, 189, 190, 222, 286, 267, 272, 275, 274, 278, 295. Potissimus tractator, 490. Dorus adversus unicum matrimonium, 451. Rexit Ecclesiam oppidi Bethlehem, 475. Presbyteros aequal episcopis, 568. Hieronymus Bignonius laudatur, 416. Hildegarius affinis Lupi, 174. Hildegarius episcopus Meldensis, 148. Hilduinus abbas S. Dionysii et sacri palatii archiepiscopus, 442, 450. Ecclesiasticorum magister, 162. Hildulphus episcopus Trevirensis, 286, 500. Hilmerradus episcopus Ambianensis, 120, 126, 408, seq. 424. Hilpericus pictor, 102. Hincmarus, 82, 85, 91, 118, 119, 120, 126, 191, 195. Primum canonicus, dein monachus, 575, 588. Presbyter, vocatus archiepiscopus, 459. Fit archiepiscopus Rhemensis, 476. Arguitur contumeliæ in episcopum Romanum, 451. Hirmintrudis Caroli Calvi uxor, 589, 458, 441. Hirtius Cæsaris notarius, 77. Historia quoquomodo scripta delet, 501. Hoebo episcopus Gratianopolitanus, 458. Honos alit artes, 2, 3, 9. Honores mutant mores, 449. Horatius, 2, 108, 286. Hormida papa, utrum auctor Decreti de libris canonicis et apocryphis 466.

Hucbertus episcopus Meldensis, 126. Hugo abbas S. Martini Turonensis, 152, 155, 457.

I

Ibbo, 288. Imaia Caroli Magni filia, uxor Eginhardi, 551, 555. Immo episcopus Noviomagensis, 80, 126, 387, 425. Imperatorum gesta, Lupi opus, 110. Importunitas ipsum quoque ingenium pudorem excludit, 85. Impunitas, magna peccandi illecebra, 210, 483. Imbreviare, 550, 518. Infantes baptizati, si moriantur, reata in celum feruntur, voluntate Dei salvantur, 195, 226. Innocentius I papa, 199, 268. Innocentius VI, papa, vir prius moris, 471. Invidiæ morsibus obnoxii magni viri, 587. Irmindrudis regina, 154, 145, 589. Isaac episcopus Lingonensis, 415. Isara, 168. Isidorus Hispalensis episcopus, 183, 237, 261. Ivo, 98, 162.

J

Jacobus rex Majoricarum, 554.
 Joannes XXI papa, 554.
 Joannes diaconus Romanæ Ecclesiæ, 260, 261. Auctor expositionis in Heptateuchum, 489.
 Joannes episcopus Aurelianensis, 355.
 Joannes episcopus CP., 189, 244, 275.
 Joannes monachus Antissiodorensis, 58.
 Joannes sacellarius interfuit synodo Liptinensi, 420.
 Job imitandum famulis suis proposuit Dominus, 144.
 Jonas episcopus Aurelianensis, 45, 51, 535, 538.
 Josephus historicus, 29, 42.
 Jude proditori magna virtutum gratia collata, 495.
 Juxta justus non debet personaliter judicare, 401.
 Judith Augusta, postrema Ludovici pii uxor, Caroli Calvi mater, 538, 591.
 Judith Caroli Calvi filia, uxor Edmulli regis Anglorum, 548.
 Junetas, 56.
 Junioratus, id est beneficia juniorum clericorum, 431.
 Jurandi consuetudo tamnata, 144, 141.
 Juvenis potest cito mori, 8, 95, 128.
 Juvenes victoriam avidi, 164.

L

Laici possident ex integro loca venerabilia, 205.
 Landramus archiepiscopus Turenensis, 126.
 Lambertus comes Nannetensis, 454.
 Infidelis Caroli Calvi, 128, 180.
 Landramus, 104.
 Latro qui juxta Christum pendit, in media morte vitam invenit, 254.
 Lau, diaconus, 117, 405.
 Laudus (S.) episcopus Constantiensis, 450.
 Legatus apostolicæ sedis, 150. Legati a latere regis, 195, 198, 475. Legati regi, 165. Legati a Romano pontifice milii non possunt in provinciis absque consensu principum, 456.
 Lemovicenus civitas, 51, 560, 575.
 Leo I papa, 199.
 Leo IV papa, 164. Venerius B. Petri, 127. Ejus epistola ad Nomennum ducem Britonum, 426, 454, 456. Homilia ad presbyteros, 447.
 Léot, 28.
 Leotaklus, presbyter Lingonensis, 54, 550.
 Libertas monasterii sanctæ Columbae, 52.
 Liptinensis synodi canones quatuor antehac ignoti, indicatæ, 415, seq.
 Litteræ regulares, pontificales, ecclesiasticæ, 176, 177, 430. Litteræ niales, 25. Litterarum studia pene obsoleta, 69.
 Litteratura secularis, 60.
 Lotharius imperator, 50, 56, 98, 157, 159, 161, 448. Monachum induit in monasterio Prumiensi, 594.
 Lubentius S. Martini Turonensis discipulus, 282, 285.
 Ludovicus abbas S. Dionysii, Cancellarius Caroli Calvi, 46, 47, 48, 52, 64, 78, 84, 97, 125, 158, 167, 168, 195, 356, 562, 581.
 Ludovicus pius imperator abbatem præfeci monasterio Ferrariensi, 54. Eidem monasterio dedit cellam sancti Judocti, 87, 94, 115, 151. In carcerem conjunctus a Lothario filio, 594.
 Ludovicus rex Germaniæ invadit regnum Caroli Calvi, 455.
 Lugdunensium urbs (Lugdunum),

476. Pertinebat ad regnum Lotharii, 418. Clara ea civitas ob studia litterarum, 459.
 Lugdunum Clavatum, id est Laudunum, 424.
 Lullus episcopus Moguntinus, 503.
 Lupus in Germania fuit ut studii litterarum vacaret, 2. Non ut Germanicam linguam disceret, 81. Ab Egihardo institutus, 18. In aulam introductus, 24. Fit abbas Ferrariensis, 45, 79, 526, etc. Distraxit ornamenta ecclesiæ suæ ad subveniendum monachis, 65. Cogitat de relinquendo ministerio, 85. Functus legatione in Burgundia, 66. Item Romæ, 154. Item alibi, 171. Romam prohibetur, 109, 110, 111. Deprecatur militiam, 119. Agrotat, 185. Pectinem elaurum mittit Ebreno episcopo, 78. Auctor canonum concilii Verneusis, 81. Experiatur ingratos, 89, 96. Composuit imperatorem Gesta in gratiam Caroli Calvi, 140. Arguitur impietatis et vanæ gloriæ, 185, 190.
 Lupus (S.) episcopus Senonensis, 541.
 Luxuria blandum malum, 484.

M

Macrobius, 37.
 Malla, ubi non habenda, 521.
 Malorum impunitas vitiorum parit incrementum, 108. Malorum societas vitanda, 107, 129, 150, 204.
 Manreusis episcopus, 507.
 Marca archiepiscopus Parisiensis, 363, 416, 449.
 Marca Hispanica, 565, 457.
 Marcellini et Petri (SS.) corpora delata apud monasterium Seligenstadiense, 554, 598.
 Marwardus monachus Ferrariensis, 596. Demum abbas Prumiensis, 25, 29, 50, 96, 101, 111, 112, 115, 150, 156, 141, 156, 160, 356, 458. Legatus in Italiam, 20.
 Mardochei constantia, 84.
 Marsna, 527, 591, 597.
 Martialis, 40.
 Martialis (S.) Lemovicensis monasterium, 574.
 Martinus Dumiensis episcopus abbreviavit librum Senecæ de Moribus, 402.
 Martinus Turonensis episcopus, 281, 497. Patronus episcoporum Gallicanorum, 127.
 Martini (S.) diocesis, 127. Monasterium, 55, 52, 65.
 Matrimonia non erunt post resurrectionem, 481. Dissolvi possunt propter fornicationem, 54, 568.
 Matrinicius, 118.
 Maur, 161.
 Maxentius episcopus Pictaviensis, 276.
 Maximinus episcopus Trevirensis, 275, seq., 492, seq.
 Megingus episcopus Herpipoensis, 297, 505.
 Melchisedes papa, 194. Ejus decretum de iudiciis episcoporum non peragendis absque auctoritate sedis apostolicæ, 469.
 Melleduni oppidum, 180, 460.
 Memoria apostolorum Petri et Pauli, 151, 158, 159.
 Metropolitanus non consecrare tenetur qui rex dederit episcopatum, 416.
 Miracula non sunt semper argumenta viri probi, 192.
 Missi domini, 575, 518.
 Mitridatis magnitudo præmonstrata, 42.
 Modoinus episcopus Augustodunensis, 51, 559.
 Monachi pascuntur a clericis, 579.

Intra Gallias addicti Regule S. Benedicti, 372, 405. Dicti servi Dei, 357, 590. Olim non habebant ecclesiam, 474. Non hec eis proficisci in regionem longinquam, ne Romam quidem absque permissu proprii episcopi, 445. Nihil habebant in electione abbatum præter consensum, 586. Eis non congruit ars belligerandi, 409. Religio eos facit fratres, 90. Solam devotionem rependere possunt pro beneficiis acceptis, 115. Eorum nonnulli infamant vitam monasticam, 55, 578. Vagi ad sua loca revertantur, 199.

Monasteria olim erant prorsus in potestate regum, 544, 546, 569, 575, 453, 582. Adeoque eorum libertas pendebat etiam ex arbitrio principum, 545, 547, 571. Principes plura monasteria committant uni abbati, 551. Quædam monasteria regi militiam et dona debebant, quædam dona sine milita, nonnulla solas orationes, 581. In monasteriis plurimi sunt et sanctiores et sapientiores, 579. Criminosi suscipiuntur in monasteriis, sed valde compuncti, 56.

Monastica disciplina optima vivendi egula, 56.

Moretum, oppidum dioceseos Senonensis, 455.

Morti subiecti senes juvenesque, 8, 95, 128. Ad eam sine intermissione properamus, 150.

Mortuorum resurrectio, 209.

Mosonagus, villa dioceseos Rhemensis, 284, 499.

Mulier cui vir debitum conjugale reddere non poterit, alteri nubere permittitur, 449.

Mulieribus non licet crines attondere, 476.

Mundus in occasum vergit, 155.

Murittum, 169.

N

Narbonensis archiepiscopus dictus etiam archiepiscopus Redensis, 507.

Nelagus episcopus Andegavensis, 575.

Nevernum oppidum, 194.

Nicetus episcopus Trevirensis, 495.

Nicolaus papa, 194. Retinenda auctoritatis suæ cupidus, 470.

Nicomachus, 21.

Nithardus, Caroli magni nepos, 96, 115, 595.

Nitormenta, 74.

Nomonius dux Britonum, 65, 580, 424, 454, seq. Prior genitus Britannicæ, 126.

Nonæ et decimæ, 520.

Normanni vocati piratæ et prædones, 456, 460. Christianitatis hostes et persecutores, 458, 475. Gallias depopulantur, 450, 452, 453. Burgalegiam et Sanctones alligunt, 64. Sæviunt in ecclesiis et monasteria, 525.

Notho, missus dominicus sub Ludovico Pio, 575.

Nuptiæ non erunt post resurrectionem, 209. Eas primo miraculo Christum dissolvit, 165. Quidam heretici damnarunt, 451.

O

Odacer abbas, Lupi consanguineus, 151, 155, 459, seq.

Odim pro graia quandoque redditum, 462.

Odo abbas Corbeiensis, 165, 164, 45. Dein episcopus Bellouacensis, 464.

Odo abbas Ferrariensis, 47, 48, 50, 527, seq., 585. Pulsus, 44.

Odo abbas S. Savini, 575.

Odo abbas Tutelensis, 582.

Odo episcopus Beluacensis, 184.

Odo Francorum rex, 526.

Odorici Raynaldi, pudendus lapsus indicatus, 432.

Odullus comes possessor cellae S. Judoci, 81, 86, 97, 154, 340, 368, seq., 438.

Ordnatio absoluta, 565.

Originale peccatum, 183, 192. Originis peccati merito exsules facti sumus, 5, 141.

Orsmarus episcopus Turonensis, 35, 351.

Ortordiff monasterium in Thuringia, 297, 305.

Oza percussus est quod autem arcam sublevare praesumpsit, 203.

P

Paganorum animae an in coelo locatae, 554.

Papa Romanus, 123, 194. Universalis, 154. Non tantum Petri potestatis percipiens, sed etiam humilitatis haeres, 154. Papae nomen olim commune omnibus episcopis, 430.

Pardulus episcopus Laudunensis, 31, 119, 126, 131, 193, 341, 408, 424, 438.

Parisiensium clerus, 146, 148.

Parochia, id est diocesis, 474.

Pater, patris, 34, 350.

Patrisla, 227.

Paulinus episcopus Trevirensis, 282, 285. Mittitur in exilium, 498.

Paulus apostolus, in tertium caelum raptus, 12, 218. Secretorum caelestium conscius, 81. Fidis interpres, 218. In eo Spiritus Dei evidenter loquebatur, 106, 142, 220. Doctor gentium, 153, 220.

Paulus episcopus Rothomagensis, 126.

Pauperis cognatum vel amicum reperire difficile, 449.

Paupertatis interdum causa probitas, 450.

Pax vobis, vox episcoporum, 150.

Peccatum pena consequitur, 481.

Pelagiana haeresis, 222.

Peregrinatio ad loca sancta, 152, 153, 154, 158, 310.

Perjurium crimen ferale, 144.

Persecutio Christianis a quibus inferatur, 142.

Persica, 161, 163.

Petragoricensis episcopus negligens et inutilis, 553.

Petrus, princeps apostolorum, 128, 285. Optima forma omnium praetorum, 429. El concessa est divinitus prerogativa primatus, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, 431. Cum oves suscepit pascere, gerebat totius Ecclesiae personam, 426, 428.

Petrus et Paulus simul rexerunt Ecclesiam Romanam, quamvis non ex aequo, 426. Utrique Dominus noster dedit Ecclesiae principatum, 425.

Petrus episcopus Forosempronensis et Petrus episcopus Senogalliae, Joannis VIII legati ad Carolum Calvum, 528.

Pharisaei omne olus decimabant, quomodo intelligendum, 227.

Philippus, Hieronymi auditor, 257.

Philosophorum variae sectae, 74.

Pictavorum urbs, 276.

Picti vincuntur a Saxonibus, 505.

Pippinus rex Francorum, 125, 289.

Pippinus rex Aquitaniae, 51. Ejus filius Pippinus, 65.

Piractum, 161.

Piratae, 162, 167, 174, 180.

Placita ubi non habenda, 521.

Plumbum Anglicanum et Romanum, 540.

Poenitentiae salubris cursus, 150.

Portus, 254.

Pompeius Trogus, 42.

Pontionis palatii situs indicatus, 402, 527.

Possedonius episcopus Vigellensis, 369.

Præceptum, id est diploma regium, 113, 111, 121, 404.

Præcipitatio vitanda, 140.

Præda et rapina Christianismo contraria, 151.

Prædestinationes, 184, seq., 262, 490.

Presbyter an possit fieri monachus, 53.

Presbyteri unam tantum ecclesiam habeant, sicut vir unam uxorem, 566.

Relinquere non possunt suas ecclesias absque ingenti necessitate, 364, 406.

His Urbanus II aperuit jamjam monasteriorum, 567.

Criminosi detrudendi in monasteria ad agenda ponentiam, 579.

Presbyterorum et episcoporum nomen olim commune, 567.

Principes religionis, 147.

Prior monasterii, 53.

Priscianus, 26, 27, 69, 70, 71, 72.

Probus presbyter Moguntinus, 42, 72, 351, 385.

Prosper, consiliarius papae Leonis, 488.

Prudentius poeta Christianus, 40.

Prudentius episcopus Tricassinus, 105, 126, 344, 400.

Prumense monasterium in regno Lotharii, 448.

Pulchritudo pertinet ad majestatem, 590.

Putealis perspicuitas, 161.

Pygmalio, 71.

Q

Quantavicus, 340, 530.

Quintilianus, 104, 153.

Quiriacus, vir sanctus, 276.

R

Rabanus abbas Fuldensis et archiepiscopus Moguntinus, 5, 20, 79, 529, 530, 556, 582, 418, 456, 480, 501.

Ragenfridus episcopus Meldensis, 402.

Ramplius comes Pietaviensis, Gerardi comitis Arvernensis filius, 561.

Rathbertus abbas Corbeiensis, 98, seq. 596.

Rath, 152.

Ratharius, 156.

Ratiastum, civitas Lemovicum, 560.

Ratlegius abbas Seligenstadiensis, 102, 598.

Raptores legum secularium austeritate terrentur, 200.

Raynaldus comes Tolosanus, 345.

Raynaldus presbyter et monachus Tutelensis, 523.

Redensis archiepiscopus, 507.

Reges gerunt vicem Dei, 197.

Reges Francorum donant episcopatus clericis palatinis, 123.

Reginb., 156.

Reginbertus, 25.

Reginfridus episcopus, 109, 402.

Regula S. Benedicti, 50.

Reinoldus comes Arbatilicensis et Nannetensis, 52, 561.

Religio Christiana nescit personas, nec conditiones hominum, 491.

Remigius Lupi propinquus, 170, 171.

Remigius metropolitanus Lugdunensis, 176.

Renco episcopus Arvernensis, 550, 552.

Reprehendendi delectatio damnata, 51, 358.

Resurrectio mortuorum, 209.

Rh. femina pietissima, 92.

Rhemorum Ecclesia, 201.

Rhotbertus, 154.

Rhodingus, 50, 340.

Riculfus episcopus Moguntinus, 469.

Robertus episcopus Cenomanensis, 461.

Rodoara nobilis femina Franca, 286.

Roma, 109, seq., 152, seq., 159, 281.

Romana curia, munerum avidissima, 405.

Romana Ecclesia peculiari quodam modo dicta est apostolica, 492.

Romana institutio, 153.

Romana Ecclesiae chartarium, 479.

Romanus pontifex papa universalis dicitur, 447.

Habet enim primatum in omni orbe, 451.

Et primam et maximam prosperitatem sententiam, 451.

Sedet in cathedra apostolorum Petri et Pauli, 425.

Vocatur vicarius eorum, 425.

Item vicarius B. Petri, 428.

Romani pontificis epistolam si quis letam suspicatur, requirere eam debet in Romana Ecclesia chartario, 469, seq.

Romanorum pontificum privilegia sunt velut quaedam ipsorum testamenta, 815.

Rossionensis episcopus, 507.

Rotbertus Brivataensis canonicus et thesaurarius, 529.

Abbas Casa-Petri, 532.

Rothadus episcopus Suessionensis, 126.

Rotramnus (Ratramnus) monachus Corbeiensis, 120, 409.

Ruricius episcopus Lemovicensis, 563.

Ruscionensis comitatus, 507.

S

S. Monachus Ferrariensis, 171.

Sacerdos secundi ordinis, 504.

Sacra regis, 332.

Sadducei, resurrectionis inimici, 481.

Saeculares honores, 204.

Saecularis eruditio, 60, 111.

Saecularium voracitas notatur, 83, 86.

Saligstad monasterium, 102, 536, 598.

Sallustius, 68, 140, 156, 295.

Salus Germaniae, 534.

Salvianus episcopus Wormatiensis, 71, 538.

Sandimoniales nubere non debent, 199, 475.

Neque virilem habitum sumere, aut crines tondere, 209.

Non possunt ire in regionem longinquam sine consilio et conscientia proprii episcopi, 446, sq.

Sanctorum Acta multis fabulis conspurcata, 492.

Sancus viris clarissimis semper nates assignati ab historicis 404.

Sapiens quis, 140.

Sapientia apud Gallos reviviscit sub Carolo Calvo, 75.

Sarlatense monasterium in Petrocoris, 582.

Saxobodus Satorum episcopus, 126, 424.

Saxones, 291, 502, 504, 507.

In dittonem suam redigunt Britanniam insulam, 502.

Scripturae sacrae cognitio salutaris, 21, 65.

Sedolocus, villa episcopi Augustodunensis, 121, 415.

Senatoriae familiae in Gallia, 491.

Senatoriis ordo, 276.

Seneca, auctor libri de moribus, 402.

Senex non potest diu vivere, 8, 128.

Senonicus pagus, 105.

Senoniense monasterium in Vesago, 542.

Septimanie monasteria, 569.

Sequana, 167, 180.

Sermonis cultus a plerisque queritur, 73, 259.

Servius, 23, 26, 55.

Sexus non distinguit virtutem, sed animus, 11.

Sichardus Didonis maritus, Sichardus dictus a Virgilio, 71.

Sichardus monachus Promiensis, 509.

Signinus comes Burdegalensis, 381.
 Signinus dux Vasconum, 64.
 Sigulfus, Alcuini discipulus, abbas
 Ferrariensis, 54, 510, 571 sq.
 Silvacus villa regia, 96, 160, 394.
 Simonis malum arguitur, 277.
 Sistrum quid, 41.
 Stapula opidum in comitatu Ponti-
 nensi, 34, 580.
 Stephanus episcopus Larissanus, 152,
 425.
 Stipendia Deo servientium, 50.
 Stodilus episcopus Lemovicensis,
 374.
 Studia litterarum pene obsoleta, 69.
 Successiones in beneficiis eccle-
 siasticis jam diu introductae, 403.
 Suetonius Tranquillus, 29, 157.
 Suffraganei episcopi, 421.
 Supplicatio pro beneficio (pro sacer-
 dotio), 117, 406.
 Supplicius abbas monasterii S. Co-
 lumbae, 510.
 Synodi indigent confirmatione prin-
 cipum, 415. Synodus magna, 102.

T

T. monachus Ferrariensis, praepo-
 situs Cellae Rodenae, 175.
 Theodosius imperatorem Carolo
 Calvo imitandum proponit Lupus, 140.
 Theodulfus episcopus Aurelianensis,
 41, 555.
 Theobaldus episcopus Lingonensis,
 124, 425.
 T. Livius, 72, 117, 295.
 Tituli, id est ecclesiae, 565. Tituli
 presbyterorum, 53, 117.
 Tractatores, id est sacrarum litera-
 rum interpretes, 208, 490, sq.

Tractoria stipendialis, 106, 400.
 Trajanum imperatorem imitandum
 Carolo Calvo proponit Lupus, 140.
 Traiectum, 92, 95, 101, 327, 391,
 396.
 Transhenana regio, 3, 23, 39.
 Trevirorum civitas, sedes praefecti
 praetorio Galliarum, 276, 497.
 Tristitia saeculi mortem animae et
 corporis operatur, 16.
 Tullio regia, 545.
 Tullius vide Cicero.
 Turonis secunda sedes Romanae ur-
 bis, 407.
 Turonum urbs, 52.
 Turpio, comes Engolismensis, 156,
 459.
 Tussis admittit facultatem respirandi,
 185.
 Tutelense monasterium, 343, 582,
 451.

U

Ugo, 52.
 Urbani I, papae epistola supposititia,
 426.
 Ursaria villa, 282.
 Usuardus abbas et archidiaconus,
 121, 415.

V

Vabrense monasterium, 345.
 Valdo, 275.
 Valens imp. monachos ad militiam
 cogi jussit, 403.
 Valerius Maximus, 140.
 Valfridus episcopus Baiocasensis,
 126.
 Varietas creat ambiguitatem in his
 quae ad religionem vel ad honestatem
 pertinent, 155.

Vernensis synodus, 327, 388, 173.
 Vernum palatium regium, 85, 195,
 196.
 Vestitura, 518.
 Victorii calculus, 21.
 Vigilius papa dictus ab Aratore pri-
 mus omnium sacerdotum in toto orbe,
 434.
 Vindocinense monasterium, 345,
 345.
 Vinicus, 91.
 Vino medico utendum, 166.
 Virgilius, 15, 23, 41, 45, 71, 76, 86,
 222.
 Virginalis sublimitas, 165, 451.
 Virtus non sexu, sed animo, distin-
 guitur, 11.
 Visio beatifica, 58, 580.
 Vivianus comes, 151, 457, 457.
 Walburgis (S.) virgo, 528.
 Waldo abbas Germaniae, 492.
 Weltrudis, 287.
 Wenilo, 542, 558, 562, 414, 459,
 516, etc., vid. Guenilo.
 Wigbertus abbas Fritzlarisensis, 292,
 sq., 500, sq.
 Witmaris, 287.
 Witta qui et Albuinus, episcopus.
 Woriburgensis, 507.
 Wilfridus abbas, 173, 457.
 Wilfegisus, 98.
 Wistanus episcopus Wigorniensis,
 417, 471.
 Wrtigernus rex Britannorum, 294
 501.

Z

Zacharias abbas, 47.
 Zacharias papa Romanus, 125, 557.

ORDO RERUM

QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FLORUS DIACONUS LUGDUNENSIS.

Notitia historica.	9
Notitia bibliographica.	9
LIBER DE ELECTIONIBUS EPISCOPORUM.	11
DE EXPOSITIONE MISSÆ.	45
OPUSCULA ADVERSUS AMALARIIUM.	71
I. — Incipit epistola Flori totius veritatis plena, contra falsiloquas adventiones Amalarii, quondam Lugdunensis chorepiscopi, de Corpore Domini tripartito.	71
II. — In nomine Domini Jesu Christi, incipit opuscu- lum de causa fidei, apud Carisiacense episcoporum concilium nuper habita.	80
III. — Epistola Flori Lugdunensis diaconi ad Theodonis villae concilium adversus libros Amalarii.	94
MARTYROLOGIUM.	95
SERMO DE PRÆDESTINATIONE.	95
LIBER ADVERSUS JOANNEM SCOTUM.	101
Praefatio.	101
CAPUT PRIMUM.	101
CAP. II.	108
CAP. III.	120
CAP. IV.	124
CAP. V.	137
CAP. VI.	140
CAP. VII.	145
CAP. VIII.	146
CAP. IX.	157
CAP. X.	158
CAP. XI.	162
CAP. XII.	177
CAP. XIII.	178
CAP. XIV.	185

CAP. XV.	186
CAP. XVI.	193
CAP. XVII.	214
CAP. XVIII.	229
CAP. XIX.	241
CARMINA VARIA.	249
I. — Querela de divisione imperii post mortem Ludovici pii.	249
II. — Ad Moduinum Augustodensem episcopum.	253
III. — Hymnus in natale sanctorum Joannis et Pauli.	256
IV. — Titulus libelli ad altare sancti Stephani oblato, sanctissimo et gloriosissimo alumnus ac patrono nostro beato Stephano protomartyri dedicatus.	257
V. — Versus ejusdem.	259
VI. — Titulus absidæ.	259
Martenii admonitio de carminibus proxime sequentibus.	259
I. — In Evangelium Matthæi.	259
II. — Gesta Christi Domini.	264
III. — In Evangelium Joannis.	266
IV. — Oratio cum commemoratione antiquorum miracu- lorum Christi Dei nostri.	270
V. — Epigramma libri homiliarum totius anni ex divir- sorum Patrum tractatibus ordinati.	274
EXPOSITIO IN EPISTOLAS B. PAULI.	279
Expositio in epistolam ad Romanos.	279
In Epistolam I ad Corinthios.	317
In Epistolam II ad Corinthios.	351
In Epistolam ad Galatas.	365
In Epistolam ad Ephesios.	375
In Epistolam ad Philippenses.	381
In Epistolam ad Colossenses.	389
In Epistolam I ad Thessalonicenses.	393

In Epistolam II ad Thessalonicenses.	597
In Epistolam I ad Timotheum.	597
In Epistolam II ad Timotheum.	405
In Epistolam ad Titum.	409
In Epistolam ad Philemonem.	411
In Epistolam ad Hebræos.	411
APPENDIX.	419
Capitula ex lege et canone collecta.	419
Epistola ad imperatricem Judith.	425
B. SERVATUS LUPUS, PRESBYTER ET FERRARIENSIS ABBAS.	
Notitia historica.	425
Notitia bibliographica.	425
Incipiunt B. Servati Lupi Opera.	427
Stephani Baluzii præfatio.	427
Elogia de B. Lupo.	429
EPISTOLÆ B. LUP.	451
EPISTOLA PRIMA. — Ad Eginhardum.	451
EPIST. II. — Ad eundem.	456
EPIST. III. — Eginhardi ad Lupum.	457
EPIST. IV. — Ad Eginhardum.	440
EPIST. V. — Ad eundem.	446
EPIST. VI. — Ad Reginbertum.	448
EPIST. VII. — Ad eundem.	451
EPIST. VIII. — Ad Adalgardum.	451
EPIST. IX. — Ad Leot.	453
EPIST. X. — Ad Marcwardum.	452
EPIST. XI. — Ad Lotharium regem de cella sancti Judoci.	453
EPIST. XII. — Ad Pardulum.	453
EPIST. XIII. — Ad Adilulfum regem.	459
EPIST. XIV. — Ad Felicem.	462
EPIST. XV. — Ad Leotaldum.	463
EPIST. XVI. — Ad Orsmarum metropolitani Turonum.	465
EPIST. XVII. — Ad Junetum.	464
EPIST. XVIII. — Quibusdam fratribus ex monasterio Sancti Amandi.	465
EPIST. XIX. — Ad Heriboldum episcopum.	466
EPIST. XX. — Ad Althuinum.	466
EPIST. XXI. — Ad Jonam.	470
EPIST. XXII. — Ad Ludovicum.	472
EPIST. XXIII. — Item ad eundem ex Odonis parte.	473
EPIST. XXIV. — Item ad quem supra.	474
EPIST. XXV. — Item ad quem supra.	474
EPIST. XXVI. — Marcwardo et Sicho.	475
EPIST. XXVII. — Ad Jonam episcopum.	476
EPIST. XXVIII. — Item ad eundem.	477
EPIST. XXIX. — Ad Guenilonem episcopum.	479
EPIST. XXX. — Ad Gotteschalum monachum.	491
EPIST. XXXI. — Ad Guenilonem episcopum.	493
EPIST. XXXII. — Ad Ludovicum.	496
EPIST. XXXIII. — Exhortatio ad domnum regem.	499
EPIST. XXXIV. — Ad Althuinum monachum.	500
EPIST. XXXV. — Ad Ebrardum monachum, propinquum suum.	502
EPIST. XXXVI. — Ad Althuinum.	504
EPIST. XXXVII. — Ad Heriboldum episcopum.	504
EPIST. XXXVIII. — Ad regem Carolum.	505
EPIST. XXXIX. — Ad Ebroinum episcopum.	506
EPIST. XL. — Ad Rabanum præceptorem suum.	506
EPIST. XLI. — Ad Immonem.	507
EPIST. XLII. — Ad Hincmarum episcopum.	509
EPIST. XLIII. — Ad Ludovicum abbatem.	511
EPIST. XLIV. — Ad Hincmarum.	511
EPIST. XLV. — Ad domnum regem Carolum.	513
EPIST. XLVI. — Cuidam necessario.	514
EPIST. XLVII. — Eidem.	515
EPIST. XLVIII. — Sar.	515
EPIST. XLIX. — Ad Hincmarum episcopum.	515
EPIST. L. — Cuidam fido.	516
EPIST. LI. — Fratribus Ferrariensibus.	516
EPIST. LII. — Præposito.	517
EPIST. LIII. — Ad domnum regem Carolum.	517
EPIST. LIV. — Necessario.	518
EPIST. LV. — Ad Marcwardum abbatem.	519
EPIST. LVI. — Ratherto abbati.	521
EPIST. LVII. — Eidem.	522
EPIST. LVIII. — Eidem.	525
EPIST. LIX. — Ad Marcwardum abbatem.	525
EPIST. LX. — Ad eundem.	524
EPIST. LXI. — Ad Guigmundum Eboracensem episcopum.	525
EPIST. LXII. — Ad Altsig. abbatem.	526
EPIST. LXIII. — Ad Prudentium episcopum.	527

EPIST. LXIV. — Exhortatio ad regem Carolum.	528
EPIST. LXV. — Fratribus quibus præerat.	530
EPIST. LXVI. — Ad Reginfredum episcopum.	530
EPIST. LXVII. — Ad W.	531
EPIST. LXVIII. — Ad dominum Marcwardum abbatem.	531
EPIST. LXIX. — Ad Ansboldum.	532
EPIST. LXX. — Ad Marcwardum.	533
EPIST. LXXI. — Ad regem Carolum, ante recuperationem cellæ.	533
EPIST. LXXII. — Ad Didonem ex persona Marcwardi.	534
EPIST. LXXIII. — Ad Guenilonem.	533
EPIST. LXXIV. — Ad eundem.	536
EPIST. LXXV. — Ad Bertoldum.	536
EPIST. LXXVI. — Ad Hincmarum.	536
EPIST. LXXVII. — Ad Pardulum.	537
EPIST. LXXVIII. — Eidem.	538
EPIST. LXXIX. — Ad Notarum monachum.	540
EPIST. LXXX. — Ad Usnardum abbatem.	541
EPIST. LXXXI. — Ad Amulionem episcopum. Ex parte Guenilonis et Gher.	543
EPIST. LXXXII. — Ad Guenilonem.	549
EPIST. LXXXIII. — Ad Ludovicum, ante recuperationem cellæ.	549
EPIST. LXXXIV. — Ad Nomenium.	550
EPIST. LXXXV. — Ad Marcwardum.	552
EPIST. LXXXVI. — Ad Hattonem.	552
EPIST. LXXXVII. — Ad Hugonem.	553
EPIST. LXXXVIII. — Ad Hugonem abbatem.	554
EPIST. LXXXIX. — Ad Pardulum. Ex parte reginæ.	554
EPIST. XC. — Ad Olacrum abbatem.	555
EPIST. XCI. — Ad Marcwardum abbatem.	556
EPIST. XCII. — Ad Ludovicum.	557
EPIST. XCIII. — Ad domnum regem Carolum.	557
EPIST. XCIV. — Ad Marcwardum.	558
EPIST. XCV. — Ad Heriboldum ex parte reginæ.	570
EPIST. XCVI. — Ad Carolum regem.	570
EPIST. XCVII. — Ad Hilduinum.	571
EPIST. XCVIII. — Ad Guenilonem ejusque suffraganeos.	572
EPIST. XCIX. — Prescriptum episcoporum ad ipsos.	574
EPIST. C. — Admonitio.	575
EPIST. CI. — Ad episcopos, de peregrinorum receptione, ex parte Guenilonis.	576
EPIST. CII. — Item ex parte abbatis.	577
EPIST. CIII. — Ad domnum apostolicum.	578
EPIST. CIV. — Ad Reginb.	579
EPIST. CV. — Ad Marcwardum et Eigilem.	580
EPIST. CVI. — De receptione peregrinorum.	581
EPIST. CVII. — Item unde supra.	581
EPIST. CVIII. — Ad domnum Lotharium.	582
EPIST. CIX. — Ad Marcwardum et Eigilem.	582
EPIST. CX. — Ad Hilduinum.	585
EPIST. CXI. — Ad Odonem abbatem.	585
EPIST. CXII. — Item ad eundem.	586
EPIST. CXIII. — Ad Ludovicum abbatem.	587
EPIST. CXIV. — Ad eundem.	588
EPIST. CXV. — Ad Ercaur. ex Gu. et aliorum personis.	589
EPIST. CXVI. — Fratribus ex cœnobio sancti Germani.	590
EPIST. CXVII. — Ad Ansboldum.	592
EPIST. CXVIII. — Ad Herardum episcopum.	592
EPIST. CXIX. — Ad Aneam episcopum.	595
EPIST. CXX. — Ad Ardicum episcopum.	594
EPIST. CXXI. — Ad Volradum abbatem.	594
EPIST. CXXII. — Ad Gerhardum.	594
EPIST. CXXIII. — Ad Ansboldum.	595
EPIST. CXXIV. — Ad Guenilonem episcopum.	596
EPIST. CXXV. — Ad Folcricum.	598
EPIST. CXXVI. — Ad Guenilonem.	600
EPIST. CXXVII. — Ad Odon. præsul.	601
EPIST. CXXVIII. — Ad dominum regem.	601
EPIST. CXXIX. — Ad Hincmarum.	606
EPIST. CXXX. — Ad Nicolaum pæpam. Ex parte Guenilonis et suffraganeorum ejus.	608
CONCILIUM VERNENSE.	611
Præfatio.	611
CANONES.	611
I. — Ut cultum Dei rex omnibus præferat, et misericordiam cum judicio et justitia conservet.	611
II. — Ut mittantur legati a latere regis, qui scelerum patratores et apostolicæ disciplinæ contemptores coercant.	613
III. — Ut religiosi et idonei viri dirigantur qui mona-	

tertia scrutentur in quibus collapsa est disciplina, et ad synodum postea referant.	614
IV. — Ut monachi vagi ad sua loca revertantur et profugi vel ejecti corrigantur. Item de clericis ecclesiarum s arum desertoribus.	614
V. — De his qui sanctimonialibus illicite miscentur.	615
VI. — De sponsa ab altero rapta et de poena raptoris.	615
VII. — De sanctimonialibus quae religionis causa virilem habitum sumunt, vel crines attondent.	615
VIII. — Ut episcopi qui ad bellum non eunt, homines suos alicui ex fidelibus regis committant.	616
IX. — Ut Rhemorum Ecclesiae, pastore diu destituta, quamprimum praedicatur episcopus.	616
X. — Ut in Ecclesia Aurelianensi ratam rex esse permittat ordinationem Agii episcopi.	616
XI. — De praedicatione Drogonis expectandum videri episcoporum Galliae Germaniaeque conventum et consensum.	617
XII. — Ut ecclesiis et monasteriis resituantur loca et praedia ecclesiastica quae laici possident.	617
LIBER DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS.	619
Jacobi Simondi praefatio.	619
Incipit Liber.	621
COLLECTANEUM DE TRIBUS QUÆSTIONIBUS.	647
VITA SANCTI MAXIMINI EPISCOPI TREVIRENSIS.	665
VITA SANCTI WIGBERTI, ABBATIS FRITZLARIENSIS.	679
CAPITULUM PRIMUM. — Qualiter Saxones facti sint incolae Britanniae insulae.	682
Capit. II. — De ortu sancti Wigberti, et quod ob studium virtutum amatus fuerit ab omnibus in partibus illis.	685
Capit. III. — De fama et honore illius, et brevis commemoratio sanctitatis et martyrii sancti Bonifacii.	685
Capit. IV. — Quod ab eodem Bonifacio in auxilium praedicationis sit vocatus.	684
Capit. V. — Quod monachis in Fridestiar abbas sit constitutus.	684
Capit. VI. — Quod ab Ordorff jussu sancti Bonifacii transierit.	685
Capit. VII. — Quod, iterum ad Fridestiar reversus, arctiori se vitae dederit.	685
Capit. VIII. — Quod postulatus, non praestolando comites visitari agros.	686
Capit. IX. — De vite mirae magnitudinis ab eo ex uva plantata.	686
Capit. X. — Quali fine mundum reliquerit.	687
Capit. XI. — Quod avis pulcherrima super corpusculum ejus apparuit.	687
Capit. XII. — De multiplicibus signis ad tumulum illius patralis.	687
Capit. XIII. — Quod metu Saxonum Hassones corpus ejus effoderint.	687
Capit. XIV. — De difficultate translationis ejusdem.	688
Capit. XV. — De candela in fluvium demersa.	688
Capit. XVI. — De eruptione oppidanorum et strage hostium.	688
Capit. XVII. — Quod ecclesie visionis majestate Saxones perterriti, fugiendo vitae consuluerint.	688
Capit. XVIII. — De divisione praedae.	689
Capit. XIX. — De homine paralysi perenni mulctato.	689
Capit. XX. — De raptore sensu et visu privato.	689
Capit. XXI. — De inefficacia potentia ignis.	690
Capit. XXII. — Quod Ecclesia ipsa nullis aequalibus materialiter valeat.	690
Capit. XXIII.	690
Capit. XXIV. — Quod ex ecclesiastica admonitione corpus ejus ad monasterium Herosfesfelt sit perductum.	691
Capit. XXV. — De arca sepulcro ejus imposita.	691
Capit. XXVI. — De curatione Huntheri.	692
Capit. XXVII. — De Burgwarto paralytico.	692
Capit. XXVIII. — De Siegberto demoniaco.	692
Capit. XXIX. — De Berigero demoniaco.	692
Capit. XXX. — De trimoda sanatione Ramnulpfi.	692
Conclusio operis.	693
HOMILIAE DUE IN SOLEMNITATE S. WIGBERTI.	693
Homilia prima.	693
Homilia secunda.	696
HYMNI DUO DE SOLEMNITATE EJUSDEM.	697
RODULFUS BITURICENSIS EPISCOPUS.	
Notitia historica.	699
CAPITULA.	705
Incipit prologus.	705
Capit. PRIMUM. — De fide sanctae Trinitatis, qualiter tenenda sit a presbyteris et praedicanda.	704
Cap. II. — De honore et restauratione ecclesiarum.	705
Cap. III. — Ut missa nequaquam alibi nisi in ecclesia celebretur. Et ut in ecclesiis cellaria non fiant.	705
Cap. IV. — Ut in ecclesiis deinceps sepulturae mortuorum non fiant.	706
Cap. V. — De libris et vestimentis ecclesiasticis vel sacerdotalibus et de vasis sacris.	706
Cap. VI. — De Eucharistia.	706
Cap. VII. — De vita et moribus sacerdotum.	707
Cap. VIII. — De doctrina et observantia sacerdotum.	707
Cap. IX. — Ut laici seniores domus sacerdotum aliqua occasione cum feminis et canibus habitandi causam non habeant.	708
Cap. X. — Quo ordine a presbyteris missa celebretur.	708
Cap. XI. — De hospitalitate.	708
Cap. XII. — De conciliis observandis.	709
Cap. XIII. — De praedicatione sacerdotum.	709
Cap. XIV. — De presbyteris qui in Cena Domini pro chrismate veniunt, ut unusquisque tres deferat ampullas.	710
Cap. XV. — De parochianis et de parochia alterius et de clericis alienis.	711
Cap. XVI. — De feminis a presbyteris non suscipiendis.	711
Cap. XVII. — Ut nullus presbyter ecclesiarum alterius subripere audeat.	712
Cap. XVIII. — Ut pro baptizandis sive pro sepeliendis fidelibus, sive pro poenitentia danda aut pro sacramentis in ecclesia faciendis nulla pretia exigantur.	712
Cap. XIX. — A quibus illicitis presbyteri maxime se cohibere debeant.	713
Cap. XX. — Quod statutis diebus et in vicis baptismi celebretur. Et de infirmis baptizandis.	715
Cap. XXI. — De decimis a fidelibus dandis.	714
Cap. XXII. — De oratione Dominica et symbolo. Et de spiritualibus patribus et filiis.	714
Cap. XXIII. — De honore parentum, et dominis subditorum admonendis.	714
Cap. XXIV. — Quod non sit personarum acceptio apud Deum.	715
Cap. XXV. De discordantibus.	715
Cap. XXVI. — Qualiter dies Dominicus observetur.	716
Cap. XXVII. — De diebus festis anni.	716
Cap. XXVIII. — Qualiter fideles in missarum solemnibus offerre debeant vel communicare.	717
Cap. XXIX. — De jejunio quadragesimali.	718
Cap. XXX. — De ceteris jejunii institutis.	718
Cap. XXXI. — De observationibus juniorum.	719
Cap. XXXII. — De poenitentia fidelibus danda.	719
Cap. XXXIII. — De modis poenitentiae vel remediis.	719
Cap. XXXIV. — De publica poenitentia.	720
Cap. XXXV. — De usuris et fenore.	720
Cap. XXXVI. — De perjurio et falso testimonio.	721
Cap. XXXVII. — De perjurio, furto et rapina.	721
Cap. XXXVIII. — De observationibus vanitatis.	722
Cap. XXXIX. — De homicidiis sponte commissis et non sponte commissis.	722
Cap. XL. — De homicidiis diversis occasionibus perpetratis.	723
Cap. XLI. — De feminis qui partus suos necant, et cum duobus fratribus fornicantur.	723
Cap. XLII. — De adulterio.	723
Cap. XLIII. — De his qui fornicantur irrationabiliter.	723
Cap. XLIV. — De satisfactione et reconciliatione poenitentium.	724
Cap. XLV. — De pollutionibus nocturnis.	725
WALTERIUS AURELIANENSIS EPISCOPUS.	
CAPITULA.	725
Capit. PRIMUM. — Quomodo archidiaconi presbyteros discutiant.	725
Cap. II. — Quomodo per archidiaconos vita et doctrina presbyterorum cardinalium investigetur.	729
Cap. III. — De mulierum conversatione presbyteris vitanda.	732
Cap. IV. — Ut presbyter omnia munda habeat.	732
Cap. V. — Ut vasa sacra non dentur in pignus.	733

CAP. VI. — Ut unusquisque presbyter clericum et scholam habeat.	733
CAP. VII. — De libris ecclesiasticis, et de Eucharistia semper habenda.	734
CAP. VIII. — De hospitalitate exercenda.	735
CAP. IX. — Ut presbyteri dotem habeant.	735
CAP. X. — De curis secularibus vitandis, et usuris.	735
CAP. XI. — De iuramentis vitandis.	736
CAP. XII. — De vitandis excommunicatis et facinorosis.	736
CAP. XIII. — De...	736
CAP. XIV. — De operibus misericordiæ exercendis.	737
CAP. XV. — De opere servili diebus Dominicis prohibendo.	736
CAP. XVI. — De tabernis et scurrilitatibus fugiendis.	738
CAP. XVII. — Quomodo in consortiis et conviviis gerere se debeant.	738
CAP. XVIII. — De sanctorum festivitibus indicendis et observandis.	740
CAP. XIX. — Quod convenientes ad synodum litigare non debeant.	743
CAP. XX. — De ritibus sacramentorum et gradibus ecclesiasticis memoriter discendis, et coram episcopo recitandis.	743
CAP. XXI. — Ut alumnos nonnisi dignos ad gradus offerant.	744
CAP. XXII. — De computo discendo.	744
CAP. XXIII. — Ut canones non ignorent.	744
CAP. XXIV. — Ut contra canones nihil agatur.	745

ROTHADUS II SUESSIONENSIS EPI-SCOPUS.

Notitia historica.	745
LIBELLUS PROCLAMATIONIS.	747
NICOLAUS I PONTIFEX ROMANUS.	
Nicolai papæ I Vita.	753
EPISTOLÆ ET DECRETA.	769
I. — Epistola Nicolai ad Wenilonem archiepiscopum Semonensem et coepiscopos ejus.	769
II. — Bulla pro monasterio Fuldensi.	770
III. — Epistola ad Adelvinum Salzbургensem archiepiscopum.	771
IV. — Ad Michaellem imperatorem.	773
V. — Ad Photium.	780
VI. — Ad episcopos in regno Caroli constitutos.	780
VII. — Ad Carolum regem.	781
VIII. — Acta concilii Romani anni DCCCLXI.	782
IX. — Epistola ad Hunfridum Moriensem episcopum.	782
X. — Ad Thietgaudum archiepiscopum Trevirensensem.	783
XI. — Ad omnes fideles.	783
XII. — Ad Photium.	785
XIII. — Ad Michaellem imperatorem.	790
XIV. — Supplementum concilii Romani anni DCCCLXII.	794
XV. — Epistola ad Adonem archiepiscopum Viennensem.	795
XVI. — Ad eundem.	796
XVII. — Ad Lotharium regem.	794
XVIII. — Ad Carolum Calvum regem.	799
XIX. — Ad Ludovicum II imperatorem.	799
XX. — Ad episcopos Galliarum et Germaniarum.	800
XXI. — Ad episcopos in concilio Metensi residentes.	801
XXII. — Ad Carolum Calvum regem.	803
XXIII. — Ad Hermentrudem reginam.	804
XXIV. — Ad Stephanum comitem Avernorum.	805
XXV. — Ad Salomonem regem Britannorum.	806
XXVI. — Ad Carolum archiepiscopum Moguntinum ejusque suffraganeos episcopos Germaniarum.	809
XXVII. — Ad eundem.	811
XXVIII. — Privilegium pro Ecclesia Bellovacensi.	813
XXIX. — Ad Trasultum abbatem Corbeiensem.	815
XXX. — Pro Sandionysiano monasterio.	819
XXXI. — Epistola ad Carolum Calvum.	820
XXXII. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	821
XXXIII. — Ad eundem.	823
XXXIV. — Ad eundem.	825
XXXV. — Ad episcopos synodi Silvanecensis.	826
XXXVI. — Ad Carolum Calvum regem.	833
XXXVII. — Ad eundem.	837
XXXVIII. — Ad Rothadum episcopum Suesionensem.	838
XXXIX. — Ad Ludovicum et Carolum filios Caroli Calvi regis.	839
XL. — Ad Huchbertum abbatem, fratrem Theutbergæ reginæ.	840

XLI. — Ad episcopos in regno Lotharii constitutos.	841
XLII. — Ad Lotharium regem.	842
XLIII. — Ad Hilduinum clericum.	843
XLIV. — Ad Carolum regem.	844
XLV. — Ad universos episcopos et principes Galliarum.	846
XLVI. — Ad Michaellem imperatorem.	850
XLVII. — Ad Rothadum episcopum Suesionensem.	860
XLVIII. — Ad Carolum Calvum regem.	861
XLIX. — Ad Hermentrudem reginam.	862
L. — Ad Carolum Calvum regem.	863
LI. — Ad Robertum episcopum Canonensem.	864
LII. — Ad monachos S. Karlefi.	865
LIII. — Ad episcopos in regno Caroli Calvi constitutos.	866
LIV. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	867
LV. — Ad Vitalem Gradensem patriarcham.	867
LVI. — Ad episcopos Germaniarum.	868
LVII. — Ad Lotharium regem.	869
LVIII. — Item ad eundem Lotharium.	869
LIX. — Ad Adonem Viennensem archiepiscopum.	869
LX. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	871
LXI. — Capitula responsionum Nicolai papæ.	872
LXII. — Bulla ad Ansgarium archiepiscopum Hamburgensem.	876
LXIII. — Epistola ad Hericum regem Danie.	879
LXIV. — Ad Hermentrudem reginam.	880
LXV. — Ad Rodulfum Bituricensis archiepiscopum ejusque coepiscopos.	881
LXVI. — Ad Rodulfum archiepiscopum Bituricensensem.	885
LXVII. — Ad Franconem episcopum Tungrensem.	885
LXVIII. — Ad Adventum episcopum Metensem.	887
LXIX. — Ad Adonem Viennensem archiepiscopum.	889
LXX. — Ad Gallium Seneusensem archiepiscopum.	890
LXXI. — Sermo.	890
LXXII. — Epistola ad clerum et plebem Ecclesie Romanæ.	892
LXXIII. — Ad Carolum Calvum regem.	893
LXXIV. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	897
LXXV. — Ad universos episcopos Galliarum.	899
LXXVI. — Ad clerum et plebem Suesionensem.	908
LXXVII. — Ad Rothadum episcopum Suesionensem.	909
LXXVIII. — Ad Carolum Calvum regem.	911
LXXIX. — Ad episcopos in regno Caroli constitutos.	913
LXXX. — Ad archiepiscopos in regno Lotharii constitutos.	915
LXXXI. — Ad Adonem Viennensem archiepiscopum.	917
LXXXII. — Ad Arduicum archiepiscopum Vesontionensem.	918
LXXXIII. — Ad Ludovicum Germaniarum et Carolum Calvum reges.	921
LXXXIV. — Ad Ludovicum II imperatorem.	925
LXXXV. — Ad Salomonem Britannorum regem et ejus conjugem.	925
LXXXVI. — Ad Michaellem imperatorem.	926
LXXXVII. — Ad Rembertum archiepiscopum Hamburgensem.	962
LXXXVIII. — Ad Bernardum illustrem virum filium Bernardi quondam Barcinonensis comitis.	964
LXXXIX. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	964
XC. — Ad Herardum archiepiscopum Toronensem.	967
XCI. — Ad Festinianum episcopum Dolensem.	969
XCII. — Ad Salomonem regem Britannorum.	970
XCIII. — Ad universos episcopos.	971
XCIV. — Ad Egilmon archiepiscopum Senonensem.	973
XCV. — Ad Carolum Calvum regem.	975
XCVI. — Ad eundem.	977
XCVII. — Responsa ad consulta Bulgarorum.	978
XLVIII. — Ad Michaellem imperatorem.	1016
XCIX. — Ad Photium.	1015
C. — Ad Bardam Cæsarem.	1053
CI. — Ad Ignatium patriarcham Constantinopolitanum.	1038
CII. — Ad Theodoram Augustam.	1061
CIII. — Ad Eudoxiam Augustam.	1065
CIV. — Ad clerum Constantinopolitanum.	1067
CV. — Ad senatores Constantinopolitanos.	1069
CVI. — Ad universos catholicos.	1091
CVII. — Ad episcopos synodi Suesionicæ.	1095
CVIII. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	1101
CIX. — Ad Carolum regem.	1111
CX. — Ad Wulfadum clericum Rhemensem et socios.	1112
CXI. — Ad nobiles Aquitanos.	1114
CXII. — Ad Carolum regem.	1115

CXIII. — Privilegium pro Parthenone Vizeliacensi.	1116	CXXXVIII. — Ad Osaidum chorepiscopum Quadrantium.	1137
CXIV. — Epistola ad Ludovicum II imperatorem.	1118	CXXXIX. — Ad eundem.	1137
CXV. — Ad Carolum (Carolus Calvus) regem.	1119	CXL. — Ex decretis Nicolai.	1132
CXVI. — Ad Donum episcopum.	1119	CXLI. — Epistola ad Thadonem archiepiscopum Mediolanensem.	1134
CXVII. — Ad episcopos in regno Ludovici constitutos.	1120	CXLII. — Ad eundem.	1134
CXVIII. — Ad Adonem archiepiscopum Viennensem.	1121	CXLIII. — Ad eundem.	1134
CXIX. — Ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	1122	CXLIV. — Ad Joannem archiepiscopum Ravennatem.	1134
CXX. — Ad eundem.	1123	CXLV. — Ad Hincmarum Rhemensem archiepiscopum.	1135
CXXI. — Ad Herardum Turonensem archiepiscopum.	1123	CXLVI. — Ad Theuthergam reginam.	1136
CXXII. — Ad Froterium Burdigalensem episcopum.	1124	CXLVII. — Ad episcopos in regno Lotharii constitutos.	1139
CXXIII. — Ad Joannem archiepiscopum Ravennatem.	1124	CXLVIII. — Ad Carolum Calvus regem.	1142
CXXIV. — Ad eundem.	1123	CXLIX. — Ad Lotharium regem.	1146
CXXV. — Ad Adalwinum archiepiscopum Javariensem.	1123	CL. — Ad Ludovicum regem Germaniae.	1150
CXXVI. — Ad eundem.	1126	CLI. — Ad Adonem Viennensem archiepiscopum.	1151
CXXVII. — Ad eundem.	1127	CLII. — Ad Hincmarum et ceteros episcopos in regno Caroli constitutos.	1152
CXXVIII. — Ad eundem.	1127	CLIII. — Ad Carolum Calvus regem.	1161
CXXIX. — Ad Salomonem episcopum Constantiensem.	1127	CLIV. — Ad Ludovicum regem Germaniae.	1161
CXXX. — Ad eundem.	1128	CLV. — Ad episcopos in regno Ludovici constitutos.	1163
CXXXI. — Ad eundem.	1128	CLVI. — Ad Ludovicum regem Germaniae.	1174
CXXXII. — Ad Solanum vel Solomonium episcopum.	1128	CLVII. — Ad episcopos legatos in Franciam missos.	1179
CXXXIII. — Ad Adulfum Argentinensem episcopum.	1129	CLVIII. — Ad Rotlandum archiepiscopum Arelatensem.	1180
CXXXIV. — Ad Guifredum Morinensem episcopum.	1129	CLIX. — Ad Carolum regem majorem.	1182
CXXXV. — Ad electum et clerum Nonensis ecclesiae.	1130	APPENDIX.	1183
CXXXVI. — Ad Rivilardum episcopum.	1130	Decreta seu Rescripta.	1183
CXXXVII. — Ad Jeroniam episcopum.	1131	Episcoporum Germaniae contra Graecos responsio.	1201
		Index rerum et verborum memorabilium quae in operibus S. Lupi Ferrariensis continentur.	1213

FINIS TOMI CENTESIMI DECIMI NONI

2
-
7
1
2
-
4
6
4
4
4
4
4
3
3
3
5
2
3
0
1
5
2
1
1
5
4
9
3
4
1